Universidad de Deusto
Biblioteca

D. THOMÆ

SUMMA

THEOL

2

Universidad de Deusto
Biblioteca

IHS
BIBLIOTECA DE LOYOLA.
Sala 1
Estante 10
Plúteo 10

494

Universidad de Deusto
Biblioteca

PRIMA SECVNDAE PARTIS SVMMÆ SACRÆ THEOLOGIÆ

SANCTI THOMÆ AQVINATIS, DOCTORIS ANGELICI.

Reuerendiſsimi Domini THOMAE DE VIO CAIETANI, tituli ſancti Xiſti, Presbyteri Cardinalis commentarijs illuſtrata.

CVI ACCESSERVNT ADDITIONES & Poſtillæ locis ſuis luculenter adpoſitæ: ac Concluſiones ſacrarum literarum ſtudioſis vtiliſſimæ.

Quæſtionum item & ſingulorum Articulorum, ac etiam locorum additus eſt copioſiſsimus Index.

407

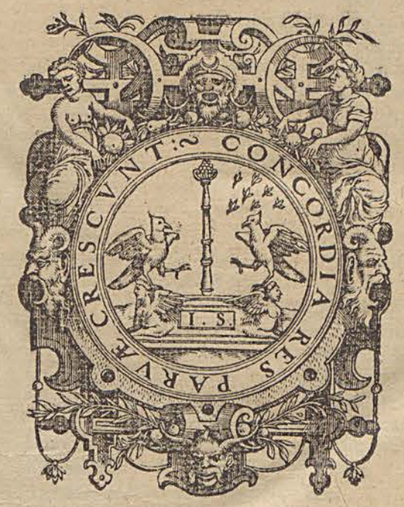

DOMUS-TORNACENSIS
JHS.
BIBL. GEN.
A.M.D.G.

ANTVERPIÆ,
Apud Viduam & Hæredes
Ioannis Stelſij.
M. D. LXVIII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

AD REVERENDISSIMVM IN CHRISTO PATREM, ET D.D. NICOLAVM DE ELISCO, S. R. ECCLESIAE *Episcopum, Card. Sabinen. Thomæ de Vio Caietani, tunc Prædic. ordinis generalis Magistri, nunc S. Xisti Presbyteri Cardinalis, in Primæ Secundæ Diui Thomæ Aquinatis Commentarios.*

***

PRAEFATIO.

QVI Orthodoxam Ecclesiam, Reuerendissime in Christo Pater, pomarium esse cultissimum, fœcundisque arboribus consitum dixerint, non modò eos non aberrare vtpiam, sed rectissimè etiam sentire cõtenderim: quippè qui à principe illo vatum Moyse, in ipsis propè historiæ suæ foribus assertum hoc propalàm fore, ac procul ab ænigmatibus esse non ambigant. Neque enim aliud paradisus ille à Deo plantatus, aquis irriguis, plantis pomiferis cõsitus, in quo & primus est homo positus, quam Christi refert Ecclesiam, baptismi fonte vitæq; arbore (quæ Christus est) tum diuorum hominum disciplinis, illustrium plantarijs exornatam. In hunc cùm multi ad eximendam famam, capiendâque pocula passim accurant, accessi & ego: & mea sponte cupidus, tum maximè ab Aquinate Salome (ita enim appellare libet) accitus (quis enim tam mentis inops, ac stolidus, vt aduocantem ad conclusum hortum dilectos suos, vt comedant fructus pomorum suorum, nõ libenter audiat, non gradu concito sequatur?) accessi. Neque nuper solùm, sed quamprimùm mihi per ætatem licuit, ac sub opacis proceræ illius ac feracis arboris ramis, procul à sęculi curis, procul à passionum æstibus recreatus, ad radices diu admirans potius arboris celsitudinem: pomorúmque copiam ac suauitatem, quam delibans admodùm, sessitaui: vbi verò auctis viribus illam conscendi: pomáque ad libitum colligẽs, degustaui, tantus subitò illorum amor incessit, vt non diebus, non noctibus, à legendis illis ac vorandis abstineam. Sed qui me voluptate hac affectum mœror inuaserit, nescio. dum exceptis paucis, reliquos vel in mandendis siliquis, vel effrigendis glandibus occupatos à nostræ procul arboris dulcedine video constitisse. Quam ego rem non aliundè puto, quàm ex infirmis viribus, neque ad ascensum commodis prouenire, cùm simile veri nullo pacto fiat, vt vbertatem tantam nẽgligerent. Hos itaque, Pater amplissime, miseratus, cùm nobisipsis tantùm nati nõ simus, curaui, collectis pomis ac præbitis, ne ieiuni ac famescentes interirent. Quod cùm aliàs in lucubrationibus meis effecissem, idem nunc in Commentarijs in Secundæ Primam, ea potissimum ratione feci, quòd præter illius præstantiam, tum in Theologia, tum in ea Philosophię parte, quæ de moribus agit, hic mihi liber ita videbatur esse omnibus necessarius, vt absque illo fieri vel ingenti cum iactura, vel nullo modo posset. Complectitur enim prima illa rerũ capita, sine quibus aut caliges in cæteris opus est, aut cæcutias. Adde & vtilitatem: quę tanta in illo est, vt à cunctis simul ordinibus ad hunc sit quasi ad perennem ac lympidum fontem accurrendum. Quis etenim Doctorum sine Thoma non aridus videri poterit ac ieiunus? Quis sacerdotum non baculo Aquinatis innixus, in expiandis peccatis populorum non sępè cespitabit? Eneruati procul dubiò erunt, ac sine viribus absque hoc de pulpitis declamantes: in tantáque legum affluentia periti Cęsarei Pontificiique Iuris inopes & egentes. Sicuti verò Aquinatis Thomæ inter Prædicatores principis, fructus decerpere nullus debuit priùs, quàm Caietanus Thomas in Prædicatorij gregis specula constitutus: ita profectò à nullo meliùs accipiendi sunt, atque auidiùs comedendi, quàm ab eo, qui prędicatores tanta est charitate complexus, vt nunc bonos in illis mores confirmans nunc restituens collabentes, infouendis protegendísque illis, & omnibus præstet, & a nemine superetur. Accedit, quòd nobilissimi viri, ac supra fidem doctissimi (qualis est Aquinas noster) nobilissimo inprimis & inter eruditos quotidiè victitanti, Commentaria iure quodam debita videntur. Quæ duo quàm pari nexu in te vnum coiuerint, non hominibus iam sed ipsis etiam (scilicet) brutis ac lapidibus colliquescit. Possémque ego stolidior aliquantò forsitan videri, si amorem tuum ac studium in eruditos viros si etiam familiæ tuæ, tum Pontificibus summis, tum longo Senatorum agmine (quanto scilicet nullam in toto Christiano orbe reperias) exornatæ, recensere laudes parauero. Super est, Reuerendissime Pater, ac domine, vt quando neque aurum neque argentum mihi est, ac si maximè adesset (ea tua est integritas, quæ ad collucentia solùm ista & fluxa non inhiet) vt hæc mea munera, ea qua dantur fronte, recipias: & calathi tenuitatem, ipsorum fructuum quos tibi nunc damus, & ampliores in posterum pollicemur, dulcore ac pinguedine mediaris. Vale feliciter.

(***)

Universidad de Deusto
Biblioteca

PRIMAE SECVNDAE SVMMÆ DIVI THOMÆ AQVINATIS QVAESTIONVM ET ARTICVLORVM

INDEX.

De fine vltimo hominis in communi.

Quæstio Prima.

Articuli.

T Primò vtrum homini conueniat agere propter finem. Articu 1
Vtrum agere propter finem sit proprium rationalis naturæ. 2
Vtrum actus hominis recipiant speciem ex fine. 3
Vtrum sit aliquis finis vltimus humanę vitæ. 4
Vtrum vnius hominis possint esse plures vltimi fines. 5
Vtrum homo ordinet omnia in vltimum finem. 6
Vtrum idem sit vltimus finis omnium hominum. 7
Vtrum in illo vltimo fine aliæ creaturæ conueniant. 8
De beatitudine hominis in quibus consistat. Quæstio. 2.
Et primò vtrum beatitudo hominis consistat in diuitijs. 1
Vtrum consistat in honoribus. 2
Vtrum in fama siue gloria. 3
Vtrum in potestate. 4
Vtrum in aliquo corporis bono. 5
Vtrum in voluptate. 6
Vtrum in aliquo bono animæ. 7
Vtrum in aliquo bono creato. 8
De beatitudine quid sit. Quæstio. 3.
Et primò vtrum beatitudini sit aliquid increatum. 1
Vtrum si est aliquid creatum sit operatio. 2
Vtrum sit operatio sensitiuæ partis aut intellectiuæ tantùm. 3
Vtrum si est intellectiuæ partis sit operatio intellectus an voluntatis. 4
Vtrum si est operatio intellectus sit operatio intellectus speculatiui aut practici. 5
Si est operatio intellectus speculatiui vtrum consistat in speculatione scientiarum speculatiuarum. 6
Vtrum sit in speculatione substantiarum separatarũ. s. angelorũ. 7
Vtrum sit in sola speculatione Dei qua per essentiam videtur. 8
De his quæ exiguntur ad beatitudinem. Quæstio 4.
Et primò vtrum delectatio requiratur ad beatitudinem. 1
Vtrum in beatitudine sit principalius visio quàm delectatio. 2
Vtrum ad beatitudinem requiratur comprehensio. 3
Vtrum requiratur rectitudo voluntatis. 4
Vtrum ad beatitudinem hominis requiratur corpus. 5
Vtrum requiratur ad eam perfectio corporis. 6
Vtrum requirantur ad eam aliqua exteriora bona. 7
Vtrum requiratur ad eam societas amicorum. 8
De adeptione beatitudinis. Quæstio 5.
Et primò vtrum homo possit consequi beatitudinem. 1
Vtrum vnus homo possit esse beatior alio. 2
Vtrum aliquis possit esse in hac vita beatus. 3
Vtrum beatitudo habita possit amitti. 4
Vtrum homo per sua naturalia possit acquirere beatitudinem. 5
Vtrum homo consequatur beatitudinem per actionem alicuius superioris creaturæ. 6
Vtrum requirantur aliqua opera hominis ad hoc quod homo beatitudinem consequatur à Deo. 7
Vtrum omnis homo appetat beatitudinem. 8
De voluntario & inuoluntario. Quæstio. 6.
Et primò vtrum in humanis actibus inueniatur voluntarium. 1
Vtrum inueniatur in animalibus brutis. 2
Vtrum voluntarium possit esse absque omni actu. 3
Vtrum violentia voluntati possit inferri. 4
Vtrum violentia causet inuoluntarium. 5
Vtrum metus causet inuoluntarium simpliciter. 6
Vtrum concupiscentia causet inuoluntarium. 7
Vtrum ignorantia causet inuoluntarium. 8
De circunstantijs humanorum actuum in quibus voluntarium & inuoluntarium inueniatur. Quæstio 7.
Et primò vtrum circunstantia sit accidens actus humani vel quid sit. 1
Vtrum circustantiæ humanorum actuum sint considerandæ à theologo. 2
Vtrum conuenienter enumerentur circunstantiæ in tertio Ethicorum. 3
Vtrum sint principales circunstantiæ propter quid, & ea in quibus est operatio, vt dicitur in tertio Ethicorum. 4
De voluntate quorum sit vt volitorum. Quæstio 8.
Et primò vtrum voluntas sit tantùm boni. 1
Vtrum voluntas sit tantùm finis: an eorum quæ sunt ad finem. 2
Vtrum voluntas si est eorum quæ sunt ad finem: vno modo mouetur in finem, & in ea quæ sunt ad finem. 3
De motiuo voluntatis. Quæstio 9.
Et primò vtrum voluntas moueatur ab intellectu. 1
Vtrum ab appetitu sensitiuo. 2
Vtrum moueat seipsam. 3
Vtrum moueatur ab aliquo exteriori principio. 4
Vtrum moueatur à corpore cœlesti. 5
Vtrum moueatur à Deo solo sicut ab exteriori principio. 6
De modo quo voluntas mouetur. Quæstio. 10.
Et primò vtrum voluntas ad aliquid naturaliter moueatur. 1
Vtrum moueatur de necessitate à suo obiecto. 2
Vtrum moueatur de necessitate ab inferiori appetitu. 3
Vtrum moueatur de necessitate ab exteriori motiuo quod est Deus. 4
De fruitione quæ est actus voluntatis. Quæstio 11.
Et primò vtrum frui sit actus appetitiuæ potentiæ. 1
Vtrum frui conueniat tantùm rationali creaturæ: an etiam animalibus 2
Vtrum fruitio sit tantùm vltimi finis. 3
Vtrum sit solum finis habiti. 4
De intentione quæ est actus voluntatis. Quæstio 12.
Et primò vtrum intentio sit actus intellectus vel voluntatis. 1
Vtrum sit tantùm vltimi finis. 2
Vtrum aliquis possit simul duo intendere. 3
Vtrum intentio finis sit idem actus cum voluntate eius quod est ad finem. 4
Vtrum intentio conueniat brutis animalibus: 5
De electione quæ est actus voluntatis in comparatione ad ea quæ sunt ad finem. Quæstio 13.
Et primò vtrum electio sit actus voluntatis vel rationis. 1
Vtrum electio conueniat brutis animalibus. 2
Vtrum electio sit solùm eorum quæ sunt ad finem, vel etiam quandoque ipsius finis. 3
Vtrum electio sit tantùm eorum quæ per nos aguntur. 4
Vtrum electio sit solùm possibilium. 5
Vtrum homo ex necessitate eligat vel liberè. 6
De consilio quod præcedit electionem. Quæstio 14.
Et primò vtrum consilium sit inquisitio. 1
Vtrum consilium sit de fine vel solùm de his quæ sunt ad finem. 2
Vtrum consilium sit de his quæ à nobis aguntur. 3
Vtrum consilium sit de omnibus quæ à nobis aguntur. 4
Vtrum procedat ordine resolutorio. 5
Vtrum consilium procedat in infinitum. 6
De consensu qui est actus voluntatis in comparatione eorum quæ sunt ad finem. Quæstio 15.
Et primò vtrum consensus sit actus appetitiuæ vel apprehensiuæ virtutis. 1
Vtrum conueniat brutis animalibus. 2
Vtrum consensus sit de fine vel de his quæ sunt ad finem. 3
Vtrum consensus in actum pertineat solùm ad superiorem animæ partem. 4
De vsu qui est actus voluntatis in comparatione ad ea quæ sunt ad finem. Quæstio 16.
Et primò vtrum vti sit actus voluntatis. 1
Vtrum conueniat brutis animalibus. 2
Vtrum sit tantùm eorum quæ sunt ad finem vel etiam finis. 3
Vtrum vsus præcedat vel sequatur electionem. 4
De actibus imperatis à voluntate. Quæstio 17.
Et primò vtrum imperare sit actus rationis vel voluntatis. 1
Vtrum imperare pertineat ad bruta animalia. 2
Vtrum imperium præcedat vsum: vel econuersò. 3
Vtrum imperium & actus imperatus sit actus vnus vel diuersi. 4

Vtrum

Vtrum actus voluntatis imperetur. 5
Vtrum actus rationis imperetur. 6
Vtrum actus appetitus sensitiui imperetur. 7
Vtrum actus animæ vegetabilis imperetur. 8
Vtrum actus exteriorum membrorum imperentur. 9
De bonitate & malitia humanorum actuum in generali. Quæstio 18.
Et primò vtrum omnis humana actio sit bona, vel aliqua sit mala. 1
Vtrum actio hominis habeat bonitatem vel malitiam ex obiecto. 2
Vtrum hoc habeat ex circunstantia. 3
Vtrum hoc habeat ex fine. 4
Vtrum aliqua actio hominis sit bona vel mala in sua specie. 5
Vtrum actus habeat speciem boni vel mali ex fine. 6
Vtrum species quæ est ex fine contineatur sub specie quæ est ex obiecto sub genere vel econuerso. 7
Vtrum aliquis actus sit indifferens secundum suam speciem. 8
Vtrum aliquis actus sit indifferens secundum indiuiduum. 9
Vtrum aliqua circunstantia constituat actum moralẽ in specie boni vel mali. 10
Vtrum omnis circunstantia agens bonitatem vel malitiam constituat actum moralem in specie boni vel mali. 11
De bonitate & malitia humanorum actuum interioris voluntatis. Quæstio 19.
Et primò vtrum bonitas voluntatis dependeat ex obiecto. 1
Vtrum dependeat ex solo obiecto. 2
Vtrum dependeat ex ratione. 3
Vtrum dependeat ex lege æterna. 4
Vtrum ratio errans obliget. 5
Vtrum voluntas contra legem Dei sequens rationem errantem sit mala. 6
Vtrum bonitas voluntatis in his quæ sunt ad finem dependeat ex intentione finis. 7
Vtrum quantitas bonitatis vel malitiæ in voluntate sequatur quantitatem boni vel mali in intentione. 8
Vtrum bonitas voluntatis dependeat ex conformitate ad voluntatem diuinam. 9
Vtrum necessarium sit voluntatẽ humanam conformari voluntati diuinæ in volito ad hoc quod sit bona. 10
De bonitate & malitia exteriorum actuum humanorum. Quæstio 20.
Et primò vtrum bonitas vel malitia per prius sit in actu voluntatis vel in actu exteriori. 1
Vtrum tota bonitas & malitia exterioris actus dependeat ex bonitate voluntatis. 2
Vtrum bonitas & malitia sit eadem interioris & exterioris actus. 3
Vtrum actus exterior aliquid addat de bonitate & malitia supra actum interiorem. 4
Vtrum euentus sequens aliquid addat de bonitate vel malitia ad exteriorem actum. 5
Vtrum idem actus exterior possit esse bonus & malus. 6
De his quæ consequuntur actus humanos ratione bonitatis & malitiæ. Quæstio 21.
Et primò vtrum actus humanus inquantũ est bonus vel malus habeat rationem rectitudinis vel peccati. 1
Vtrum habeat rationem laudabilis vel culpabilis. 2
Vtrum habeat rationem meriti vel demeriti. 3
Vtrum habeat rationem meriti vel demeriti apud Deum. 4
De passionibus animæ in generali. Quæstio 22.
Et primò de subiecto earum scilicet vtrum aliqua passio sit in anima. 1
Vtrum magis sit in parte appetitiua quàm in apprehensiua. 2
Vtrum magis sit in appetitu sensitiuo quàm in intellectiuo qui dicitur voluntas. 3
De differentia passionum ab inuicem. Quæstio 23.
Et primò vtrũ passiones quæ sunt in concupiscibili sint diuersæ ab his quæ sunt in irascibili. 1
Vtrum contrarietas passionum irascibilis sit secundum contrarietatem boni & mali. 2
Vtrum sit aliqua passio animæ non habens contrarium. 3
Vtrum sint aliquæ passiones differentes specie in eadem potentia non contrariæ adinuicem. 4
De bono & malo circa passiones animæ. Quæstio 24.
Et primò vtrum bonum & malum morale possint in passionibus animæ inueniri. 1
Vtrum omnis passio animæ sit mala moraliter. 2
Vtrum passio addat vel diminuat ad bonitatẽ vel malitiam actus. 3
Vtrum aliqua passio sit bona vel mala ex sua specie. 4
De ordine passionum adinuicem. Quæstio 25.
Et primò vtrum passiones irascibilis sint priores passionibus concupiscibilis vel econuerso. 1
Vtrum amor sit prima passionum concupiscibilis. 2
Vtrum spes sit prima inter passiones irascibilis. 3
Vtrum istæ quatuor, scilicet gaudiũ, tristitia, spes & timor sint principales passiones. 4
De passionibus animæ in speciali. Quæstio 26.
Et primò de amore, vtrum amor sit in concupiscibili. 1
Vtrum amor sit passio. 2

Vtrum amor sit idem quod dilectio. 3
Vtrum amor cõuenienter diuidatur in amorem amicitiæ, & amorem concupiscentiæ. 4
De causa amoris. Quæstio 27.
Et primò vtrum bonum sit sola causa amoris. 1
Vtrum cognitio sit causa amoris. 2
Vtrum similitudo sit causa amoris. 3
Vtrum aliqua alia passionum animæ sit causa amoris. 4
De effectibus amoris. Quæstio 28.
Et primò vtrum vnio sit effectus amoris. 1
Vtrum mutua inhæsio sit eius effectus. 2
Vtrum extasis sit eius effectus. 3
Vtrum zelus sit eius effectus. 4
Vtrum amor sit passio læsiua amantis. 5
Vtrum amor sit causa omnium quæ amans agit. 6
De odio. Quæstio 29.
Et primò vtrum causa & obiectum odij sit malum. 1
Vtrum odium causetur ex amore. 2
Vtrum odium sit fortius quàm amor. 3
Vtrum aliquis possit habere odio seipsum. 4
Vtrum aliquis possit habere odio veritatem. 5
Vtrum aliquid possit haberi odio in vniuersali. 6
De concupiscentia. Quæstio 30.
Et primò vtrum concupiscentia sit tantùm in appetitu sensitiuo. 1
Vtrum concupiscentia sit passio specialis. 2
Vtrum sint aliquæ concupiscentiæ naturales, & aliquæ non naturales. 3
Vtrum concupiscentia sit infinita. 4
De delectione secundum se. Quæstio 31.
Et primò vtrum delectatio sit passio. 1
Vtrum delectio sit in tempore. 2
Vtrum differat à gaudio. 3
Vtrum delectatio sit in appetitu intellectiuo. 4
Vtrum delectationes corporales & sensibiles sint maiores delectationibus spiritualibus & intelligibilibus. 5
Vtrum delectationes tactus sint maiores delectationibus quæ sunt secundum alios sensus. 6
Vtrum aliqua delectatio sit non naturalis. 7
Vtrum delectatio possit esse delectationi contraria. 8
De causa delectationis. Quæstio 32.
Et primò vtrum operatio sit causa propria delectationis. 1
Vtrum motus sit causa delectationis. 2
Vtrum spes & memoria sint causa delectationis. 3
Vtrum tristitia sit causa delectationis. 4
Vtrum actiones aliorum sint nobis causa delectationis. 5
Vtrum bene facere alteri sit causa delectationis. 6
Vtrum similitudo sit causa delectationis. 7
Vtrum admiratio sit causa delectationis. 8
De effectibus delectationis. Quæstio 33.
Et primò vtrum delectationis sit dilatare. 1
Vtrum delectatio causet sui sitim vel desiderium. 2
Vtrum delectatio impediat vsum rationis. 3
Vtrum delectatio perficiat operationem. 4
De bonitate & malitia delectationum. Quæstio 34.
Et primò vtrum omnis delectatio sit mala. 1
Vtrum omnis delectatio sit bona. 2
Vtrum aliqua delectatio sit optima. 3
Vtrum delectatio sit mensura vel regula secundum quam iudicetur bonum vel malum in moralibus. 4
De tristitia seu dolore secundum se. Quæstio 35.
Et primò vtrum dolor sit passio animæ. 1
Vtrum tristitia sit idem quod dolor. 2
Vtrum tristitia seu dolor sit contraria delectationi. 3
Vtrum omnis tristitia omni delectationi contrarietur. 4
Vtrum delectationi contemplationis sit aliqua tristitia contraria. 5
Vtrum magis sit fugienda tristitia quàm delectatio appetenda. 6
Vtrum dolor exterior sit maior quam interior. 7
Vtrum sint tantùm quatuor species tristitiæ. 8
De causis tristitiæ seu doloris. Quæstio 36.
Et primò vtrum causa doloris sit bonum amissum vel malum coniunctum. 1
Vtrum concupiscentia sit causa doloris. 2
Vtrum appetitus vnitatis sit causa doloris. 3
Vtrum potestas cui non potest resisti sit causa doloris. 4
De effectibus doloris seu tristitiæ. Quæstio 37.
Et primò vtrum dolor auferat facultatem addiscendi. 1
Vtrum aggrauatio animi sit effectus tristitiæ vel doloris. 2
Vtrum tristitia vel dolor debilitet omnem operationem. 3
Vtrum tristitia magis noceat corpori quàm aliæ animæ passiones. 4
De remedijs tristitiæ seu doloris. Quæstio 38.
Et primò vtrum dolor & tristitia mitigetur per quamlibet delectationem. 1
Vtrum mitigetur per fletum. 2
Vtrum mitigetur per compassionem amicorum. 3
Vtrum per contemplationem veritatis. 4
Vtrum per somnum & balnea. 5

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX TEXTVS

De bonitate & malitia tristitiæ seu dolo-
ris. Quæstio 39.
Et primò vtrum omnis tristitia sit mala. 1
Vtrum tristitia possit esse bonum honestum. 2
Vtrum tristitia possit esse bonum vtile. 3
Vtrum dolor corporis sit summum malum. 4
De passionibus irascibilis. Quæstio 40.
Et primò de spe & desperatione scilicet vtrum spes sit idem quod desiderium vel cupiditas. 1
Vtrum spes sit in vi apprehensiua vel in vi appetitiua. 2
Vtrum spes sit in brutis animalibus. 3
Vtrum spei contrarietur desperatio. 4
Vtrum causa spei sit experientia. 5
Vtrum in iuuenibus & in ebriosis abundet spes. 6
Vtrum spes sit causa amoris. 7
Vtrum spes conferat ad operationem vel magis impediat. 8
De timore secundum se. Quæstio 41.
Et primò vtrum timor sit passio animæ. 1
Vtrum sit specialis passio. 2
Vtrum sit aliquis timor naturalis. 3
De speciebus timoris. 4
De obiecto timoris. Quæstio 42.
Et primò vtrum obiectum timoris sit bonum vel malum. 1
Vtrum malum naturæ sit obiectum timoris. 2
Vtrum timor sit de malo culpæ. 3
Vtrum ipse timor timeri possit. 4
Vtrum repentina magis timeantur. 5
Vtrum ea contra quæ non est remedium, magis timeantur. 6
De causa timoris. Quæstio 43.
Et primò vtrum causa timoris sit amor. 1
Vtrum causa timoris sit defectus. 2
De effectibus timoris. Quæstio 44.
Et primo vtrum timor faciat contra actionem. 1
Vtrum faciat consiliatiuos. 2
Vtrum faciat tremorem. 3
Vtrum impediat operationem. 4
De audacia. Quæstio 45.
Et primò vtrum audacia sit contraria timori. 1
Vtrum audacia sequatur spem. 2
De causa audaciæ. 3
De effectu audaciæ. 4
De ira secundum se. Quæstio 46.
Et primò vtrum sit specialis passio. 1
Vtrum obiectum iræ sit bonum an malum. 2
Vtrum ira sit in concupiscibili. 3
Vtrum ira sit cum ratione. 4
Vtrum ira sit naturalior quàm concupiscentia. 5
Vtrum ira sit grauior quàm odium. 6
Vtrum ira sit ad illos tolùm ad quos est iustitia. 7
Vtrum fel, mania, & furor, sint species iræ. 8
De causa effectiua iræ & de remedijs
eius. Quæstio 47.
Et primò vtrum semper motiuum iræ sit aliquid factum cõtra eum qui irascitur. 1
Vtrum sola paruipensio vel despectio sit motiuum iræ. 2
Vtrum excellentia irascentis sit causa iræ. 3
Vtrum defectus hominis sit causa quod contra eum aliquis irascatur. 4
De effectibus iræ. Quæstio 48.
Et primò vtrum ira causet delectationem. 1
Vtrum maximè causet furorem in corde. 2
Vtrum maximè impediat rationis vsum. 3
Vtrum causet taciturnitatem. 4
De habitibus in generali quantùm ad substantiam eorum. Quæstio 49.
Et primò vtrum habitus sit qualitas. 1
Vtrum habitus sit determinata species qualitatis. 2
Vtrum habitus importet ordinem ad actum. 3
De necessitate habituum: vtrum scilicet sit necessarium esse habitus. 4
De subiecto habituum. Quæstio 50.
Et primò vtrum in corpore sit aliquis habitus. 1
Vtrum anima sit subiectum habitus secundum suam essentiam, vel secundum suam potentiam. 2
Vtrum in potentijs sensitiuæ partis possit esse aliquis habitus. 3
Vtrum in ipso intellectu sit aliquis habitus. 4
Vtrum in voluntate sit aliquis habitus. 5
Vtrum in substantijs separatis sit aliquis habitus. 6
De causa habituum quantùm ad generationem ipsorum. Quæstio 51.
Et primò vtrum aliquis habitus sit natura. 1
Vtrum aliquis habitus causetur ex actibus. 2
Vtrum per vnum actum possit generari habitus. 3
Vtrum aliqui habitus sint hominibus infusi à Deo. 4
De causa habituum quantùm ad augmentum. Quæstio 52.
Et primò vtrum habitus augeantur. 1
Vtrum habitus augeantur per additionem. 2
Vtrum quilibet actus augeat habitum. 3
De corruptione & diminutione habituum. Quæstio. 53.
Et primò vtrum habitus corrumpi possit. 1
Vtrum possit diminui. 2
Vtrum habitus corrumpatur vel diminuatur per solam cessationem ab opere. 3
De distinctione habituum. Quæstio 54.
Et primò vtrum multi habitus possint esse in vna potentia. 1
Vtrum habitus distinguatur secundum sua obiecta. 2
Vtrum habitus distinguatur secundum bonum & malum. 3
Vtrum vnus habitus ex multis habitibus constituatur. 4
De virtutibus quantùm ad suas essentias. Quæstio 55.
Et primò vtrum virtus humana sit habitus. 1
Vtrum sit habitus operatiuus. 2
Vtrum sit habitus bonus. 3
De diffinitione virtutis. 4
De subiecto virtutis. Quæstio 56.
Et primò vtrum virtus sit in potentia animæ sicut in subiecto. 1
Vtrum vna virtus possit esse in pluribus potentijs. 2
Vtrum intellectus possit esse subiectum virtutis. 3
Vtrum irascibilis & concupiscibilis possit esse subiectum virtutis. 4
Vtrum vires apprehensiuæ sensitiuæ sint subiectum virtutis. 5
Vtrum voluntas possit esse subiectum virtutis. 6
De distinctione virtutum intellectualium. Quæstio 57.
Et primò vtrum habitus intellectuales speculatiui sint virtutes. 1
Vtrum sint tantùm tres, scilicet, sapientia, scientia, & intellectus. 2
Vtrum habitus intellectualis qui est ars, sit virtus. 3
Vtrum prudentia sit virtus distincta ab arte. 4
Vtrum prudentia sit virtus necessaria homini. 5
Vtrum eubulia, synesis & gnomi, sint virtutes adiunctæ prudentiæ. 6
De distinctione virtutum moralium ab intellectualibus. Quæstio 58.
Et primò vtrum omnis virtus sit virtus moralis. 1
Vtrum virtus moralis distinguatur ab intellectuali. 2
Vtrum sufficienter diuidatur virtus per moralem & intellectualem. 3
Vtrum moralis virtus possit esse sine intellectuali. 4
Vtrum econuersò intellectualis possit esse sine morali. 5
De distinctione virtutum moralium secundum comparationem ad passiones. Quæstio 59.
Et primò vtrum virtus moralis sit passio. 1
Vtrum virtus moralis possit esse cum passione. 2
Vtrum virtus moralis possit esse cum tristitia. 3
Vtrum omnis virtus moralis sit circa passiones. 4
Vtrum aliqua virtus moralis possit esse sine passione. 5
De distinctione virtutum moralium ab inuicem. Quæstio 60.
Et primò vtrum sit vna tantùm virtus moralis. 1
Vtrum virtutes morales quæ sunt circa operationes distinguantur ab his quæ sunt circa passiones. 2
Vtrum circa operationes sit vna tantùm virtus moralis. 3
Vtrum circa diuersas passiones sint diuersæ virtutes morales. 4
Vtrum virtutes morales distinguãtur secundum diuersa obiecta passionum. 5
De virtutibus cardinalibus. Quæstio 61.
Et primò vtrum virtutes morales debeãt dici cardinales vel principales. 1
De numero earum: vtrum. s. sint tantùm quatuor. s. prudẽtia, iustitia, temperantia, & fortitudo. 2
Quæ sint virtutes huiusmodi. 3
Vtrum differant ab inuicem. 4
Vtrum diuidantur conuenienter in virtutes politicas, purgatorias, purgati animi, & exemplares.
De virtutibus theologicis. Quæstio 62.
Et primò vtrum aliquæ virtutes sint theologicæ. 1
Vtrum virtutes theologicæ distinguãtur ab intellectualibus & moralibus. 2
Quot & quæ sint huiusmodi. 3
De ordine earum: vtrum scilicet fides sit prior spe, & spes sit prior charitate. 4
De causa virtutum. Quæstio 63.
Et primo vtrum virtus sit in nobis à natura. 1
Vtrum aliqua virtus causetur in nobis ex assuetudine operum. 2
Vtrum aliquæ virtutes morales sint in nobis per infusionem. 3
Vtrum virtus quam acquirimus ex assuetudine operum, sit eiusdem speciei cum virtute infusa. 4
De modo virtutum. Quæstio 64.
Et primò vtrum virtutes morales sint in medio. 1
Vtrum medium virtutis moralis sit medium rei vel rationis. 2
Vtrum virtutes intellectuales consistant in medio. 3
Vtrum virtutes theologicæ consistant in medio. 4
De connexione virtutum. Quæstio 65.
Et primò vtrum virtutes morales sint ad inuicem connexæ. 1
Vtrum virtutes morales possint esse sine charitate. 2
Vtrum charitas possit esse sine eis. 3
Vtrum fides & spes possint esse sine charitate. 4
Vtrum charitas possit esse sine eis, scilicet fide & spe. 5
De æqualitate virtutum. Quæstio 66.
Et primo vtrum virtus possit esse maior vel minor. 1

Vtrum

PRIMAE SECVNDAE INDEX

Vtrum omnes virtutes simul in eodem existentes sint æquales. 2
De comparatione virtutum moralium ad intellectuales. 3
De comparatione moralium adinuicem. 4
De comparatione virtutum intellectualium adinuicem. 5
De comparatione virtutum theologicarum adinuicem. 6
De duratione virtutum post hanc vitam.
Quæstio 67.
Et primò vtrum virtutes morales maneant post hanc vitam. 1
Vtrum virtutes intellectuales maneant. 2
Vtrum fides maneat. 3
Vtrum remaneat spes. 4
Vtrum aliquid fidei vel spei remaneat. 5
Vtrum remaneat charitas. 6
De donis. Quæstio 68.
Et primò vtrum dona differant à virtutibus. 1
De necessitate donorum: vtrum scilicet dona necessaria sint homini ad salutem. 2
Vtrum dona sint habitus. 3
Quæ & quot sint. 4
Vtrum dona sint connexa. 5
Vtrum maneant in patria. 6
De comparatione eorum adinuicem. 7
De comparatione eorum ad virtutes. 8
De beatitudinibus. Quæstio 69.
Et primò vtrum beatitudines à donis & virtutibus distinguantur. 1
Vtrum præmia beatitudinum pertineant ad hanc vitam. 2
De numero beatitudinum. 3
De conuenientia præmiorum quæ eis attribuuntur. 4
De fructibus. Quæstio 70.
Et primò vtrum fructus spiritus sancti sint actus. 1
Vtrum differant à beatitudinibus. 2
De numero eorum. 3
De oppositione eorum ad opera carnis. 4
De peccatis & vitijs secundum se. Quæstio 71.
Et primò vtrum vitium contrarietur virtuti. 1
Vtrum vitium sit contra naturam. 2
Vtrum vitium sit peius quàm actus vitiosus. 3
Vtrum actus vitiosus possit esse simul cum virtute. 4
Vtrum in omni peccato sit aliquis actus vitiosus. 5
De diffinitione peccati quam Augustinus ponit 22. contra Faustũ, scilicet quod peccatum est dictum vel factum vel concupitum contra legem æternam. 6
De distinctione peccatorum & vitiorum.
Quæstio 72.
Et primo vtrum peccata distinguantur specie secundum obiecta. 1
Vtrum conuenienter distinguantur peccata spiritualia à carnalib. 2
Vtrum peccata distinguantur specie secundum causas. 3
Vtrum secundum eos in quos peccatur, scilicet in Deum, proximũ, & seipsum. 4
Vtrum veniale & mortale differant specie. 5
Vtrum secundum omissionem & commissionem. 6
Vtrum secundum diuersum peccati processum. 7
Vtrum secundum abundantiam & defectum. 8
Vtrum secundum diuersas circunstantias. 9
De comparatione peccatorum ad inuicem. Quæst. 73.
Et primò vtrum omnia peccata & vitia sint connexa. 1
Vtrum omnia sint paria. 2
Vtrum grauitas peccatorum attendatur secundum obiecta. 3
Vtrum secundum dignitatem virtutum quibus peccata opponuntur. 4
Vtrum peccata carnalia sint graviora quàm spiritualia. 5
Vtrum secundum causas peccatorũ attendatur grauitas ipsorum. 6
Vtrum secundum circunstantias. 7
Vtrum secundum quantitatem nocumenti. 8
Vtrum propter magnitudinem personæ peccantis aggrauetur peccatum. 9
De subiecto peccatorum siue vitiorum. Quæst. 74. 10
Et primò vtrum voluntas possit esse subiectum peccati. 1
Vtrum sola voluntas possit esse subiectum peccati. 2
Vtrum sensualitas possit esse subiectum peccati. 3
Vtrum possit esse subiectum peccati mortalis. 4
Vtrum ratio possit esse subiectum peccati. 5
Vtrum peccatum delectationis morosæ vel nõ morosæ sit in ratione inferiori sicut in subiecto. 6
Vtrum peccatum cõsensus in actum sit in ratione superiori sicut in subiecto. 7
Vtrum consensus in delectationem sit peccatum mortale. 8
Vtrum in ratione superiori possit esse subiectum peccati venialis. 9
Vtrum in ratione superiori possit esse peccatum veniale circa proprium obiectũ, id est secundum q̃ inspicit rationes æternas. 10
De causis peccatorum in generali. Quæstio 75.
Et primò vtrum peccatum habeat causam. 1
Vtrum habeat causam interiorem. 2
Vtrum habeat causam exteriorem. 3
Vtrum peccatum sit causa peccati. 4
De ignorantia quæ est causa peccati ex parte rationis.
Quæstio 76.
Et primò vtrum ignorantia sit causa peccati. 1
Vtrum ignorantia sit peccatum. 2
Vtrum totaliter excuset à peccato. 3
Vtrum diminuat peccatum. 4
De causa peccati, ex parte appetitus sensitiui.
Quæstio 77.
Et primò vtrũ passio appetitus sensitiui possit mouere vel inclinare voluntatem. 1
Vtrum possit superare rationem contra eius scientiam. 2
Vtrum peccatum quod ex passione prouenit, sit peccatum ex infirmitate. 3
Vtrum hæc passio quæ est amor sui, sit causa omnis peccati. 4
De his tribus causis quæ ponuntur. 1. Ioan. 2. scilicet concupiscentia oculorum, concupiscentia carnis, & superbia vitæ. 5
Vtrum passio quæ est causa peccati, diminuat peccatum. 6
Vtrum ipsum totaliter excuset. 7
Vtrum peccatum quod est ex passione possit esse mortale. 8
De causa peccati quæ est ex parte voluntatis, quæ dicitur malitia. Quæstio 78.
Et primò vtrum aliquis possit ex certa malitia vel industria peccare. 1
Vtrum quicunque peccat, ex habitu ex certa malitia peccet. 2
Vtrum quicunque peccat ex certa malitia ex habitu peccet. 3
Vtrum ille qui peccat ex certa malitia, grauius peccet quam ille qui peccat ex passione. 4
De causis exterioribus peccati ex parte Dei.
Quæstio 79.
Et primò vtrum Deus sit causa peccati. 1
Vtrum à Deo sit actus peccati. 2
Vtrum Deus sit causa excæcationis & obdurationis. 3
Vtrum hæc ordinetur ad salutem eorum qui excæcantur & obdurantur. 4
De causa peccati ex parte diaboli. Quæstio 80.
Et primò vtrum diabolus sit directè causa peccati. 1
Vtrum diabolus inducat ad peccandum interius persuadendo. 2
Vtrum diabolus possit necessitatem peccandi inducere. 3
Vtrum omnia peccata ex diaboli suggestione proueniant. 4
De causa peccati ex parte hominis & de traductione peccati originalis, cuius homo est causa per originem. Quæstio 81.
Et primò vtrum primum peccatũ primi hominis in posteros deriuetur per originem. 1
Vtrum omnia alia peccata primi parentis vel etiam aliorum parentum, per originem in posteros deriuentur. 2
Vtrum peccatum originale deriuetur ad omnes qui ex Adam per viam seminis generantur. 3
Vtrum peccatum originale ad illos deriuaretur qui miraculosè ex aliqua parte hominis formarentur. 4
Vtrum si fœmina peccasset viro non peccante traduceretur peccatum originale. 5
De peccato originali quantùm ad suam essentiam. Quæstio 82.
Et primò vtrum originale peccatum sit habitus. 1
Vtrum sit tantùm vnum in vno homine. 2
Vtrum sit concupiscentia. 3
Vtrum sit æqualiter in omnibus. 4
De subiecto originalis peccati. Quæstio 83.
Et primo vtrum subiectum originalis peccati per prius sit caro vel anima. 1
Si anima vtrum per essentiam vel per potentias suas. 2
Vtrum voluntas per prius sit subiectum peccati originalis, quàm aliæ potentiæ. 3
Vtrum aliquæ potentiæ animæ, sint specialiter infectæ, scilicet generatiua, vis concupiscibilis, & sensus tactus. 4
De causa peccati secundum quod vnum peccatum est causa alterius. Quæst. 84.
Et primo vtrum cupiditas sit radix omnium peccatorum. 1
Vtrum superbia sit initium omnis peccati. 2
Vtrum præter superbiam & auaritiam debeant dici capitalia vitia quædam alia specialia vitia. 3
Quot & que sint capitalia vitia. 4
De effectibus peccati quantum ad corruptionem boni naturæ. Quæst. 85.
Et primo vtrum peccatum diminuat bonum naturæ. 1
Vtrum totaliter tolli possit. 2
De quatuor vulneribus quæ Beda ponit: quibus humana natura vulnerata est propter peccatum. 3
Vtrum priuatio modi, speciei & ordinis, sit effectus peccati. 4
Vtrum mors & alij defectus corporales sint effectus peccati. 5
Vtrum mors & alij defectus corporales sint homini aliquo modo naturales. 6
De effectu peccati quantum ad maculam animæ.
Quæstio 86.
Et primo vtrum macula animæ sit effectus peccati. 1
Vtrum macula remaneat in anima post actum peccati. 2
De effectu peccati quantum ad reatum pœnæ, & de ipso reatu pœnæ. Quæstio 87.
Et primo vtrum reatus pœnæ sit effectus peccati. 1
Vtrum vnum peccatum possit esse pœna alterius peccati. 2

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vtrum aliquod peccatum faciat reum pœna æterna. 3
Vtrum faciat reum pœna infinita secundum quantitatem. 4
Vtrum omne peccatum faciat reum æterna & infinita pœna. 5
Vtrum reatus pœnæ possit remanere post peccatum. 6
Vtrum omnis pœna inferatur pro aliquo peccato. 7
Vtrum vnus puniatur pro peccato alterius. 8

De peccatis quæ distinguuntur secundum reatum pœnæ, & de venialibus per comparationem ad mortale.
Quæstio 88.

Et primò vtrum veniale peccatum diuidatur conuenienter contra mortale peccatum. 1
Vtrum peccatum veniale & mortale distinguantur genere. 2
Vtrum veniale peccatum sit dispositio ad mortale. 3
Vtrum veniale peccatum possit fieri mortale. 4
Vtrum circunstantia aggrauans possit facere de veniali peccato mortale. 5
Vtrum peccatum mortale possit fieri veniale. 6

De veniali peccato secundum se. Quæstio 89.

Et primò vtrum veniale causet maculam in anima. 1
De distinctione peccati venialis prout figuratur per lignum, fœnum, & stipulam. 1. ad Corinth. 2. 2
Vtrum homo in statu innocentiæ poterit peccare venialiter. 3
Vtrum angelus bonus vel malus possit peccare venialiter. 4
Vtrum primi motus sensualitatis infidelium sint peccata venialia. 5
Vtrum peccatum veniale possit esse simul in aliquo cum solo peccato originali. 6

De exteriori principio actuum mouente ad bonum scilicet de lege in communi quantum ad eius essentiam. Quæstio 90.

Et primò vtrum lex sit aliquid rationis. 1
De fine eius: vtrum scilicet lex ordinetur semper ad bonum commune sicut ad finem. 2
De causa eius: vtrum scilicet cuiuslibet sit facere leges. 3
De promulgatione ipsius: vtrum scilicet promulgatio sit de ratione legis. 4

De legibus quantum ad earum differentiam.
Quæstio 91.

Et primò vtrum sit aliqua lex æterna. 1
Vtrum sit aliqua lex naturalis. 2
Vtrum sit aliqua lex humana. 3
Vtrum sit aliqua lex diuina. 4
Vtrum sit vna tantum vel plures. 5
Vtrum sit aliqua lex peccati seu fomitis. 6

De lege quantum ad suos effectus, Quæstio 92.

Et primò vtrum effectus legis sit homines facere bonos. 1
Vtrum effectus, seu actus legis sint imperare, vetare, permittere, & punire: vt legisperitus dicit. 2

De legibus in speciali quantum ad leges singulares: & de ipsa lege æterna. Quæstio 93.

Et primò quid sit lex æterna. 1
Vtrum sit omnibus nota. 2
Vtrum omnis lex ab ea deriuetur. 3
Vtrum necessaria & æterna subijciantur legi æternæ. 4
Vtrum contingentia naturalia subijciantur legi æternæ. 5
Vtrum omnes res humanæ subijciantur legi æternæ. 6

De lege naturali. Quæstio 94.

Et primò quid sit lex naturalis. 1
Quæ sunt præcepta legis naturalis. 2
Vtrum omnes actus virtutum sint de lege naturali. 3
Vtrum lex naturalis sit vna apud omnes. 4
Vtrum sit mutabilis. 5
Vtrum possit a mente hominis deleri. 6

De lege humana secundum se. Quæstio 95.

Et primò de vtilitate legis humanæ. 1
De eius origine: vtrum scilicet deriuetur à lege naturali. 2
De qualitate eius. 3
De diuisione eiusdem. 4

De lege humana quantum ad eius potestatem.
Quæstio 96.

Et primò vtrum lex humana debeat poni in communi. 1
Vtrum lex humana debeat omnia vitia cohibere. 2
Vtrum omnium virtutum actus habeat ordinare. 3
Vtrum imponat homini necessitatem quantum ad forum conscientiæ. 4
Vtrum omnes homines legi humanæ subdantur. 5
Vtrum his qui sunt sub lege liceat agere præter verba legis. 6

De lege humana quantum ad eius mutationem.
Quæstio 97.

Et primò vtrum lex humana sit mutabilis. 1
Vtrum lex humana debeat semper mutari, quando aliquid melius occurrit. 2
Vtrum lex humana per consuetudinem aboleatur: & vtrum consuetudo obtineat vim legis. 3
Vtrum vsus legis humanæ par dispensationem rectorum debeat immutari. 4

De veteri lege secundum se. Quæstio 98.

Et primò vtrum lex vetus sit bona. 1
Vtrum sit à Deo. 2
Vtrum sit à Deo mediantibus angelis. 3
Vtrum data sit omnibus. 4
Vtrum omnes obliget. 5
Vtrum congruo tempore fuerit data. 6

De lege veteri quantum ad præcepta eius, scilicet de præceptorum eius distinctione.
Quæstio 99.

Et primò vtrum veteris legis sint plura præcepta vel vnum tantum. 1
Vtrum lex vetus contineat aliqua præcepta moralia. 2
Vtrum præter moralia præcepta contineat aliqua cerimonialia. 3
Vtrum præter hæc contineat aliqua iudicialia præcepta. 4
Vtrum præter præcepta moralia, cerimonialia, & iudicialia contineat aliqua alia. 5
De modo quo lex inducebat ad obseruantiam prædictorum. 6

De præceptis veteris legis: & de moralibus.
Quæstio 100.

Et primò vtrum omnia præcepta moralia veteris legis sint de lege naturæ. 1
Vtrum sint de actibus omnium virtutum. 2
Vtrum omnia præcepta moralia veteris legis reducantur ad decem præcepta decalogi. 3
De distinctione præceptorum decalogi. 4
De numero præceptorum decalogi. 5
De ordine eorundem. 6
De modo tradendi ipsa. 7
Vtrum sint dispensabilia. 8
Vtrum modus obseruandi virtutem cadat sub præcepto. 9
Vtrum modus charitatis cadat sub præcepto. 10
De distinctione aliorum præceptorum moralium. 11
Vtrum præcepta moralia veteris legis iustificent. 12

De præceptis cerimonialibus veteris legis secundum se.
Quæstio 101.

Et primò quæ sit ratio præceptorum cerimonialium. 1
Vtrum sint figuralia. 2
Vtrum debuerint esse multa. 3
De distinctione ipsorum. 4

De præceptis cerimonialibus quantum ad suas causas.
Quæstio 102.

Et primò vtrum præcepta cerimonialia habeant causam. 1
Vtrum habeant causam literalem vel solùm figuralem. 2
De causis sacrificiorum. 3
De causis sacramentorum. 4
De causis sacrorum. 5
De causis obseruantiarum. 6

De præceptis cerimonialibus quantum ad eorum durationem. Quæstio 103.

Et primò vtrum præcepta cerimonialia fuerint ante legem. 1
Vtrum in lege aliquam virtutem habuerint iustificandi. 2
Vtrum cessauerint Christo veniente. 3
Vtrum sit peccatum mortale ea obseruare post Christum. 4

De præceptis iudicialibus in communi.
Quæstio 104.

Et primò quæ sint iudicialia præcepta. 1
Vtrum sint figuralia. 2
De duratione eorum: scilicet vtrum obligent in perpetuum. 3
De distinctione ipsorum. 4

De præceptis iudicialibus quantum ad ipsorum rationem. Quæstio 105.

Et primò de ratione præceptorum iudicialium quæ pertinent ad principes. 1
De his quæ pertinent ad conuictum hominum ad inuicem. 2
De his quæ pertinent ad extraneos. 3
De his quæ pertinent ad domesticam conuersationem. 4

De lege noua scilicet Euangelij secundum se.
Quæstio 106.

Et primò vtrum lex noua sit scripta vel indita. 1
De virtute eius vtrum iustificet. 2
Vtrum debuerit dari à principio mundi. 3
Vtrum sit duratura vsque ad finem mundi, an debeat ei alia lex succedere. 4

De comparatione legis nouæ ad veterem.
Quæstio 107.

Et primò vtrum lex noua sit alia lex à lege veteri. 1
Vtrum lex noua impleat veterem. 2
Vtrum contineatur in veteri. 3
Quæ sit grauior vtrum lex noua vel vetus. 4

De his quæ continentur in lege noua.
Quæstio 108.

Et primò vtrum lex noua debeat aliqua opera exteriora præcipere vel prohibere. 1
Vtrum sufficienter exteriores actus ordinauerit. 2
Vtrum conuenienter instituat homines quantum ad actus exteriores. 3
Vtrum conuenienter superaddat consilia præceptis. 4

De principio exteriori humanorum actuum per quod iuuamur ad recte agendum. s. de gratia quantum ad eius necessitatem.
Quæstio 109.

Et primò vtrum absque gratia possit homo ad aliquod verum cognoscere. 1
Vtrum absque gratia Dei possit homo aliquod bonum facere vel velle. 2
Vtrum homo absque gratia possit Deum super omnia diligere. 3
Vtrum homo absque gratia per sua naturalia possit præcepta legis obseruare. 4
Vtrum homo absque gratia possit mereri vitam æternam. 5
Vtrum homo possit se ad gratiam præparare sine gratia. 6
Vtrum absque gratia possit homo resurgere à peccato. 7
Vtrum absque gratia possit homo vitare peccatum. 8
Vtrum homo gratiam consecutus possit absque alio diuino auxilio bonum facere & vitare peccatum. 9
Vtrum possit perseuerare in bono per seipsum. 10

De gratia Dei quantum ad eius essentiam.
Quæstio 110.

Et primo vtrum gratia ponat aliquid in anima. 1
Vtrum gratia sit qualitas. 2
Vtrum gratia differat à virtute infusa. 3
De subiecto gratiæ: vtrum scilicet gratia sit in essentia animæ sicut in subiecto. 4

De diuisione gratiæ. Quæstio 111.

Et primò vtrum gratia conuenienter diuidatur per gratiam gratis datam & gratum facientem. 1
De diuisione gratiæ gratum facientis per operantem & cooperantem. 2
De diuisione gratiæ per gratiam præuenientem & subsequentem. 3
De diuisione gratiæ gratis datæ. 4
De comparatione gratiæ gratum facientis & gratis datæ. 5

De gratia quantum ad eius causam.
Quæstio 112.

Et primò vtrum solus Deus sit causa efficiens gratiæ. 1
Vtrum requiratur aliqua dispositio ad gratiam ex parte recipientis ipsam per actum liberi arbitrij. 2
Vtrum ex necessitate detur gratia se preparanti ad gratiam. 3
Vtrum gratia sit æqualis in omnibus. 4
Vtrum aliquis possit scire se habere gratiam. 5

De gratia quantum ad eius effectus.
Quæstio 113.

Et primò de iustificatione impij quæ est effectus gratiæ operantis. primò quid si iustificatio impij. 1
Vtrum ad eam requiratur gratiæ infusio. 2
Vtrum ad eam requiratur aliquis motus liberi arbitrij. 3
Vtrum ad eam requiratur motus fidei. 4
Vtrum ad eam requiratur motus liberi arbitrij in peccatum. 5
Vtrum præmissis sit connumeranda remissio peccatorum. 6
Vtrum in iustificatione impij sit ordo temporis, aut fiat subito. 7
De naturali ordine eorum quę ad iustificationem concurrunt. 8
Vtrum iustificatio impij sit maximum opus dei. 9
Vtrum iustificatio impij sit miraculosa. 10

De merito quod est effectus gratiæ cooperantis.
Quæstio 114.

Et primò vtrum homo possit aliquid mereri à Deo. 1
Vtrum aliquis sine gratia possit mereri vitam æternam. 2
Vtrum aliquis per gratiam possit mereri vitam æternam ex congruo. 3
Vtrum gratia sit principium merendi mediante charitate principaliter. 4
Vtrum homo possit sibi mereri primam gratiam. 5
Vtrum homo possit eam mereri alij. 6
Vtrum aliquis possit sibi mereri reparationem post lapsum. 7
Vtrum possit aliquis sibi mereri augmentum gratiæ vel charitatis. 8
Vtrum possit aliquis sibi mereri finalem perseuerantiam. 9
Vtrum bona temporalia cadant sub merito. 10

FINIS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX LOCVPLETISSIMVS AD OMNIA EA INVENIENDA, QVAE IN TEXTV SCITV DIGNA OPTAVERIS.

ABDICATIO. Expeditiùs homo peruenit ad beatitudinem totaliter bona huius mundi abdicando. q 18.4.c.pag.355
Abdicatio. vide Diuitiæ.
Abdicantur diuitiæ per paupertatẽ, delitiæ carnis per perpetuã castitatẽ, superbia vitæ per obedientiæ seruitutẽ. q.108.4.c pag.ead.
Abraham fuit primus qui se ab infidelibus separauit: ideo ipse primus circuncisionẽ accepit. q.102.5.1. pa.330
Abraham cùm per mandatum Dei consensit occidere filium non consensit in homicidium. quæst.94.5.2.pag.397.& qu.100.g 3. pag.418
Abraham in opere illo quod fecerat, cognoscere potuit experimentaliter se Dei timorem habere: vel potest ad hoc etiam ad reuelationem referri. q.112.5.5 pag.374
Abraham, vide Circuncisio. Nasci. Christus.
Abrahæ facta fuit promissio de Christo non propter meritũ ipsius sed ex gratia Dei q.98.4.c.pag.308
Abrahæ verbum illud dictũ, videlicet nunc cognoui quòd timeas dominum potest referri ad notitiam experimentalem: quæ est per exhibitionem operis. q.112.5.5.pag.374
Absolutum. Id quod est per essentiam relatum, posteriùs est absoluto: sed id cui attribuuntur relationes, non oportet quòd sit posteriùs. q.16.4.2.pag.51
Acceptio personarum locum habet in his quæ ex debito dantur: non autem in his quæ ex gratuita voluntate conferuntur. quæst. 97.4.2.pag.306.& quæst.98.4.2. pag. 308.& quæstio. 106.3.1. pag.349
Acceptio. vide Dispensatio.
Accedere est prius in intentione, & posteriùs in executione, quàm recedere. q.29.2 3 pag 84
Accessus per se respicit id quod est conueniens naturæ: recessus autem id quod est contrarium q.16.1.c.pag.115
Accessus & recessus dupliciter considerantur, scilicet ex parte mobilis: & ex parte agentis. primo modo recessus præcedit accessum, secundo modo est econuersò. q 113.8.1.pag.381
Acerbitas pœnæ respondet grauitati culpæ q 87.4 3.pag 274
Accidens magis dicitur entis, quam ens. qua.55.4.1.pag.163. & q. 110.2.3.pag.163
Accidens habet dependentiam ad subiectum, & in abstracto diffinitur per subiectũ loco differentiæ: sed in concreto loco generis. quæst.35.2.3.pag 155
Accidens est dignius substantia secundum quid: sed substantia est simpliciter dignior accidente. q.66.4.c.pag 201.& quæstio. 110. 2.2.pag.367
Accidens dicitur esse in alio accidente sicut in subiecto: quia inhæret subitãtiæ mediante alio accidente. q 7.1.3.pag.28.& q.50.2. 2.pag.145.& q.56.1 3.pag.163
Accidens non agit effectiuè in subiectum, sed formaliter. q.85.1.4. pag.268.& 110.2.1.pag.367.& q.111.1.1.&.2.1.pag.369. &.370
Accidens dicitur alterius dupliciter, scilicet quia inest ei: & quia est simul cum eo in eodem subiecto. q.7.1.2.pag.28
Accidens dicitur accidenti accidere dupliciter: primò quia duo accidentia comparantur ad vnum subiectum absque ordine: secundò cum aliquo ordine. q.8.1 3.pag.ead.
Accidens neque fit, neque corrumpitur: sed dicitur fieri vel corrumpi secundum quod subiectum incipit vel desinit esse in actu secũdum ipsum. q.110.23.pag.377
Accidens. v de Proprium.
Accidenti conuenies ex parte subiecti, & non ex ipsa ratione accidentis, non attribuitur accidenti in abstracto, sed in concreto. q. 53.2 3.pag.155
Accidentia & formæ non subsistẽtes sicut dicuntur entia, non quia habeant esse, sed quia eis aliquid est: ita dicuntur bona vel vna, non alia bonitate vel vnitate, sed quia est eis aliquid bonum vel vnum q.55.4.1.pag 162
Accidentia & virtus non habent naturam ex qua, sed in & circa quam. quæst.55 4.c.pag.ead.
Accidentia pereũt cadunt tub arte: non autem accidentia omnino per accidens q 7.2.2.pag 28 &.q.18.1.2.pag 57
Accidentia ad quæ individualia pertinentia ad dispositionem naturæ, a parentibus propagantur in filios: non autẽ ea quę sunt purè personalia. q.81.2 c.pag.258
Accidentia. v de Propria.
Accidentalis forma secundum seipsam & in abstracto non dicitur secundum magis & minus. q.52.1.2.c.pa.153.&.q.53.2. ad tertiu. pag.155
Accidi. est species tristitiæ. q.35.8.c.pag.114
Accipere significat eos qui ministrant potentibus ad depredãdum pauperes. q.102.6.1.pag.137
Actio & operatio Dei est sua substantia. q.49.4.c.pa.1 4.& quæ. 55.2.ad tertium.pag.161
Actio & quilibet motus creaturæ est à Deo. quæst.6.1.3.pag. 24.& q.69.2.c.pa.212.& q.109.1.pag.356
Actio intellectus & cuiuscunque entis creati dependet à Deo quantùm ad formam,& inquantùm mouetur ad agendum. q.109.1. c.pag.ead.
Actio est manens in agente: factio verò est actus transiens in exteriorem materiam. q.58.4.c.pag.169.&.5.1.pag.170
Actio est duplex. s. manens in agente: & trãsiens in exteriorem materiam. q 3.2.ad tertium. pag.5.&.q.31.5.c.pag.47.& quæst.74 1.c.pag.105
Actio manens in agente est actus & perfectio agentis: transiens verò patientis. q.3.2.ad tertium.pag.10.q.31 5.c.pag.100
Actio humana, speciem à fine proximo sortitur. q.1.3.c.3.pag.3
Actio dicitur voluntaria dupliciter, scilicet quia imperatur, & quia elicitur a voluntate. q.1.1.2.pa.1.&.q.6.4.c.pag.25.&.q.71.6.c. pag.220
Actio naturæ est determinata ad vnum. q.10.1.1.pag.37
Actio sortitur speciem ab actu qui est principium agendi: passio verò ab actu qui est terminus motus nostri. q.13.c.pag.3
Actio propriè attribuitur instrumento: sed principali agenti. quæ. 16.1.c.pag.50
Actio aliqua est finis vltimus, aliqua est propter finẽ. q.11.2. pag.2.
Actio inquantùm habet aliquid de esse, intantùm est bona: inquantùm verò deficit ei aliquid de plenitudine essendi, intantùm est mala. q.18.1.0.pag.57
Actio hominis est bona vel mala ex genere, fine, & circunstantijs. quæst.18.0.pa.50.&.q.20.1.2.c.pag.69
Actionis moralis primum malum est quod est ex obiecto. quę. 18. 2.c.pag.57
Actione sua aliquid tendit ad finem dupliciter. s. vt seipsum ad finẽ mouens: vt homo,& vt ab alio motũ ad finem: vt sagitta & quę ratione carent. q.1.2.c.pag.3
Actiones illæ propriè dicuntur humanæ, quæ sunt hominis inquãtùm est homo quæ à voluntate deliberata procedunt, & quarũ homo dominus est. q.1.1.0.pag.1.& art.3.c.3.pa.3
Actiones quæ procedunt ab aliqua potentia causantur ab ea secundum rationem obiecti. q.1.1.c.pa.2
Actiones hominis alijs intenti, non sunt propriè humanę: quia non procedunt ex deliberatione rationis, quæ est principium humanorum actuum: ideò habent quasi finem imaginatum, & non per rationem præstitutum. q.1.1.c.3.pag.2
Actiones. vide Homo. Ludus.
Actus Apostolorũ non recipiunt Montani, Priscillianistæ, nec Manichæi. q.106.4.2.pa.349
Actus est duplex. i. primus & secundus. quæst.3.&.c.pa.1. &.q. 111. &.c.pag.370
Actus in nobis duplex, interior & exterior. q.18.6.c.pag.58.& quæ. 111.2.c.pa.370
Actus primus est esse: secundus est operatio. q.111.2.c.pag.307
Actus voluntatis duplex. s. elicitus & imperatus. q.6. 4.c.pa.25.& q.74.2.c.pag.233
Actus qui sunt idem secũdum speciem naturę possunt esse diuersi secundum speciem moris & econuersò. q.1.3.3.pa.3.&.q.20.6.0. pag.74
Actus vnus secundum genus naturæ potest esse plures secundum genus moris. quæ.20.6.c.pag.ead.
Actus humani habẽt rationem meriti vel demeriti per comparationem ad Deum. q.21.4.c.pag.76
Actus moralis prima bonitas vel malitia est ex subiecto, sicut in naturalibus ex forma. q.18.2.c.pag.57
Actus moralis habet speciẽ ex obiecto & fine. quæstio. 1.3.0. pag.2. & quæstione 7.4.c.pa.29.& quæstio. 18.2.3.0.pag.57.&. quæst. 100.10.pag.320
Actus moralis est bonus vel malus secũdum speciem ex obiecto & fine, sed secundum circunstantias quasi secundũ accidentia. q.18. 3.2.4.0.&.6.c.pag.57
Actus denominatus à potentia, nominat simplicẽ actum illius potentiæ. quæst.8. .c.pag.31
Actus specie diuersi sunt diuersorum obiectorum secundũ speciem diuersarum potentiarum. quæst.54.1.1.pag.156

Actus

PRIMAE

Actus idem non potest æqualiter, & eodem ordine pertinere ad diuersas potentias, sed secundum diuersas rationes & diuerso ordini. q.56.2.1.163
Actus plures vnius potentiæ non possunt esse simul nisi vnus sub alio comprehendatur. quæst.54.1.3.pag.156
Aliqua differentia obiecti facit differentiam speciei in actibus secundum quod referuntur ad vnum principium actiuum, quod non facit differentiam in actibus secundum quod referuntur ad aliud principium actiuum. q.18.5.c.pag.59
Actus naturaliter est prior potentia: quamuis ipsa sit prior ordine generationis & temporis. q.50.2.ad.3.pag.145
Actus idem addit super obiectũ & super rationem obiecti. quæst.8. 2.9.pag.31.& quæst.12.4.0.pag.43
Actus aliqui sunt aliquibus virtuosi, tanquàm eis proportionati cõuenientes: qui tamen sunt alijs vitiosi, tanquàm eis non proportionati. q.94.3.ad 2.pag.296
Actus in bono & malo præeminet potentiæ. q.71.3.c.pag.217
Actus animæ qui est essentialiter vnius potẽtiæ vel habitus recipit formam & speciem à superiori potentia vel habitu, secundum quod ordinatur inferius à superiori. quæst. 13.1.c.&.q.43.17.4. c.pag.153
Actus intentio si proportionaliter æquetur intentioni habitus ipsum auget vel ad hoc disponit: nõ autem si proportionaliter deficiat. quæst.52.3.c.pag.154
Actus qui præcedunt ex habitibus sunt similes secundum speciem actibus ex quibus generantur: differunt tamen ab eis sicut perfectum ab imperfecto. quæst.78.2.ad.2.pag.250
Actus est causa habitus in genere causæ finalis habitus verò est causa actus in genere causæ efficientis. q.71.3.ad.3.pag.218
Actus eosdem necessarium est pluries reiterari quantùm ad vires inferiores apprehensiuas, vt aliquid firmiter memoriæ imprimatur. quæst.51.3.c.pag.149
Actus potior est in bonitate vel malitia quàm habitus. quæst. 71.3. pag.218
Actus dicitur moralis & humanus à volũtate deliberata. quæst.1.1. 0.3.c.pag.30.& quæ.18.5.6.c.pag.59.& quæ.61.6.c.pag.220
Actus moralis non habet speciem à fine vltimo, sed à finibus proximis, qui sunt finiti specie. q.3.3.pag.4.quæst.60.1.3.pag.175
Actus morales manent in agente & in voluntate sicut in sui subiecto & principio effectiuo. quæst.74.1.0.pag.232
Actus humani causa inferior est duplex, scilicet immediata quæ est ratio & volũtas, & mediata quę est apprehensio sensitiuę partis, & etiam appetitus sensitiuus. quæst.75.pag.2.c.239
Actus quilibet voluntatis procedit ab aliquo actu intellectus, aliquis tamẽ actus volũtatis est prior quã aliquis actus intellectus. quæst.4.4.2.pag.17
Actus idem humanus est actio & passio. quæst.1.3.c.pag.3
Actus humanus in quantum est bonus vel malus, habet rationem rectitudinis vel peccati. quæst.21.1.0.pag.55
Actus aliquis est indifferens secundũ speciem: sed nullus individualis actus est indifferens. quæst.18.8.9.0.pag.60
Actus humanus ex hoc quod est bonus vel malus, habet rationem laudabilis vel culpabilis. quæst.21 2.0.pag.25
Et habet rationem meriti vel demeriti. quæst.21.3.0.pag.ead.
Actus omnis hominis deliberatio in individuo cõsideratus, est bonus vel malus moraliter. quæst. 18.9.0.pag.61
Actus à duabus potentijs subordinatis procedens, non potest esse perfectus, nisi vtraque potentia perficiatur per debitum habitũ. quæst.56.4.c.pag.165.&.q.58.3.2.pag. 172
Actus humanus dicitur bonus vel malus per cõparationem ad rationem. quæst.18.5.c.1.&.8.c.2.pag.59.& quæst.24.2.3.0.pag.82
Actus morales & humani idem sunt. quæst.1.3.c.pag.3
Actus humani species formaliter consideratur secundũ finem: materialiter autẽ secundum obiectũ exterioris actus. q.18.6.c.pa.59
Actus humani bonitas est quadruplex scilicet secundũ genus, speciem, circunstantias, & finem. quæst.18.4.c.pag.58
Actus morales differunt specie per bonum & malũ. quæst.18.5.6.0. pag.ead.& quæst.19.1.c.pag.63
Actus exteriores non habent rationem mortalitatis nisi inquantum sunt voluntarij. quæst.18.6.c.pag.59
Actus vide Donũ. Differentia. Motus Obiectũ. Peccatum. Species.
Actus personales & quæ ad eos & individuũ pertinent non traducuntur à parentibus in filios, sed bene ea quæ pertinent ad naturam speciei. quæst.91.2.c.pag.258
Actu suo vnumquódque ordinatur ad finem. quæst.21.1.3.pag.75
Actuum voluntatis reflexe supra seipsam multiplicatio per accidẽs se habet ad ordinem finium. quæst.1.4.ad.3.pag.4
Ex actibus multis rationis oportet causari habitũ opinatiuum etiã ex parte intellectus possibilis. q.51.3.c.pag.150
Adam in statu naturæ integrè indigebat auxilio Dei, vt moueretur ad bene agendum & virtute gratuita ad hoc quod mereretur. q. 109.2.10.&.q.14.2.0.pag.384
Adam non potuit peccare venialiter, antequàm peccaret mortaliter. q.89.3.c.3.pag.283
Adam in statu naturæ integræ sine gratia poterat nõ peccare nec mortaliter nec venialiter: non tamen sine auxilio Dei. q.109.8.c. pag.303
Adæ primum peccatum fuit elatio. q.89.3.ad.1.pag.ead.
Adæ peccati plures deformitates. q.82.2.1.pag.261

SECVNDAE

Adæ primum peccatum tantùm ad posteros traducitur. q.81.1.2. pag.257
Adam non peccante si Eua peccasset, filij originale peccatum non contraherent: econuersò aũt esset si Adam peccasset & Eua non. q.81.4.0.pag.259
Adeps in veteri lege prohibetur comedi. quæst. 102.3.ad.8.6.1. pag. 326
Adeps adurebatur igne, sanguis verò effundebatur ad crepitudinem altaris in honorem Dei. q.102.3.8.pag.ead.
Additum. Quæ absolutè dicũtur, quolibet addito remanent talia: non autem quæ relatiuè. q.6.6.2.pag.26
Addiscendi actum impediunt dolor, tristitia & delectatio intensè, quæ tamen moderatè adiuuant. q.37.1.0.pag.116
Admiratio quæ est cùm aliquis cõsiderat magnum malũ cuius exitum considerare non sufficit, est species timoris & principium philosophandi. quæst.12.4.c.pag. 126
Admiratio est desiderij sciendi contingẽs in homine ex hoc quod videt effectum & ignorat causam. quæst.32.8.c.pag.106
Admiratio est causa delectationis: inquantùm habet adiunctã speciem consequẽdi cognitionem eius quod homo scire desiderat. quæst.32.8.2.pag.ead.
Admiratio. vide Stupor.
Adoratio ad occidentem tenti fuit introducta à lege ad excludendam idolatriam, & ad significandã mortem Christi. q.102.4.5 p.328
Adorabant gentiles in reuerentiam solis ad Orientem. quæst. 102.4 5.pag.ead.
Adulterium est grauius peccatum quàm fornicatio. quæstio. 73.7.c. pag.230
Adulterium non solũ pertinet ad peccatum luxuriæ, sed etiam auaritiæ & iniustitię. quę.72.2.ad.4.& pa.223.7.c.73.5.1.7.c.pa.229
Adultrium. vide Mulier Osee.
Affirmatio. Ad affirmationem semper sequitur negatio oppositi, non autem econuersò. quæst.100.7.1.pag 317
Agens est duplex vnum cuius forma recipitur in materia patienti secundum eandem rationem: aliud cuius forma recipitur secundum eandem rationem. quæst. 60.1.c.pag 167
Agens duplex, scilicet quo quędam fiunt naturaliter, & à quo quędam fiunt voluntariè. quæst.10.1 1.pag.37
Agens instrumentale non agit actionem agentis principalis propria virtute, sed virtute principalis agentis. quæst.112.1.1.pa.372
Agens naturale duplicem effectũ inducit in patiens. primò dat formam: secundò consequentem forma. q.26.2.c.pag.87
Agens cuius actio tranfit in exteriorem materiam nec mouet se, sed alia, non coincidit cum materia, cuius contrarium est in voluntate. quæst.74.1.3.pag.232
Agens infinitæ virtutis non exigit materiam: vel dispositionem materiæ ex alterius causæ actione, sed tamen secundum conditionẽ rei causandæ, in ipsa re causat & materiam & dispositionem debitam ad formam. quæst.23.pag.372.& quæ.113.7.c.pag.380
Agens agit secundum quod est actu. quæst.79.2.c.pag.353
Agens necesse est agere propter finem. quæst. 1.1.0.pag.1.&.12.5.0. pag.30
Agens tua actione tendit ad finem scilicet sicut seipsum mouens ad finem & sicut ab alio motum. q.1.2.0.pag.3.&.q.12.5.c.pag.43. & quæst.17.2.3.pag.53
Agens quandocũnq; aliquid appetit vel operatur, nõ oportet semper actu cogitare de vltimo fine, sed virtus primæ intẽtionis manet. quæst.1.6.3.pag.5
Agens quicquid faciat verum est dicere quod agit propter finem etiam agendo actionem quæ est vltimus finis. quæst.1.1.2.pa.2
Agens creatum non potest agere vltra suam speciem nisi ei superaddatur aliquod supernaturale donum. q.109.1.c.pa.336.& q. 112.1.c.pag.733.&.q.114.2.c.pag.384
Agens in bonum vel malum personæ vel communitatis vel sui meretur vel demeretur retributionem ab vtroq;. q.12.3.4.pa.76
Agentia differunt dupliciter secundum naturam ipsorum: & secundum virtutem actiuam. quæst 23.4.c.pag.81
Agens in veteri lege conueniẽter offerebatur Deo in sacrificium & nos agnũ offerimus, cùm irrationales motus corrigimus. quæst. 102.3.1.pag.325
Agnus. vide Hircus. Iuge. Pascha. Sacramenta.
Agonia est timor mali extrinseci & cui prouideri non potest. q.41. 4.c.pag.126
Aggrauatio animi est effectus tristitiæ. q.17.2.0.pag.117
Agricultura ab Aegyptijs inter res sacras habebatur. quæst. 102.3.2. pag.325
Alietus pascitur minutis auibus, & significat illos qui sunt pauperibus molesti. q.102.6.1.pag.135
Altare significat Christum. q.102.4.6.pag.328
Altare in veteri lege construi à domino præcipitur ad sacrificia & munera offerenda in honorem Dei & subsistentationẽ ministrorum, & ratio omnium ad altare pertinentium. quæst.102.pag.6. 7.pag.329
Altare. vide Gradus. Christus.
Alteratio in quibus qualitatibus consistat. quæst. 50.1.3.pag. 145.& q.52.1.3.pag.152
Alteratio fit circa qualitates passibiles: & non est habitus & dispositio primò & per se, sed ex consequenti. q.50.1.3.pag. ead. &.q. 52.1.3.pag.ead.

Amans

Universidad de Deusto
Biblioteca

Amans omnia agit ex amore.q.28.6.o.p.91.
Amantis ad amatum vnio duplex.f.realis,& affectiua.q.25.2.2.pa.85.& q.28.1.c.pag.90
Amanda naturaliter Deum ſuper omnia homo in ſtatu naturæ integræ non indigebat dono gratiæ ſuperadditæ,ſed bene auxilio Dei.In ſtatu autem naturæ corruptæ indiget etiam ad hoc auxilio gratiæ naturam ſanantis.q.109.2.o.pag.357
Amatur aliquid pluſquàm cognoſcatur: quia poteſt perfectè amari,etiam ſi non perfectè cognoſcatur.q.27.2.1.pag.89.
Et nihil amatur niſi cognitum.q.3.4.4.pa.6.& quæſt. 27.2.c.4.1. pag.ead.
Amens.vide Baptiſmus.
Amici requiruntur ad beatitudinem præſentis vitæ non autem ad perfectam beatitudinem.q.4.8.o.pag.19.
Amicitia ſuper amorem addit mutuam redamationem cum quadam communicatione mutua.q.65.5.c.pag.197
Amicitia vtilis & delectabilis in quantum trahitur ad amorem cõcupiſcentiæ,deficit à ratione veræ amicitiæ.q.36.4.3.pag.88
Amicitia.vide Charitas.
Amicus.vide Ira.
Amor Dei eſt congregatiuus: ſed amor ſui diſgregat affectum hominis in diuerſa.q.73.1.3.pag.227
Amor naturalis eſt connaturalitas appetentis ad id quod tendit.q.26.1.c.pag.86
Amor duplex ſ.ſenſitiuus qui eſt in appetitu ſenſitiuo,& intellectiuus qui eſt in intellectiuo appetitu.q.26.1.c.pag.ead.
Amor eſt in concupiſcibili.q.26.1.o.pa.ead.
Amor naturalis eſt in viribus animæ vegetatiuæ,in omnibus potentijs animæ,in omnibus partibus corporis,& vniuerſaliter in omnibus rebus.q.26.1.3.pag.ead.
Amor ſui ordinatus eſt debitus & naturalis.q.77.4.1.pag.24.
Amor ſui inordinatus eſt cauſa omnis peccati.q.77.4.o.pa.147
Amor triplex naturalis,ſenſitiuus,& intellectiuus.q 26.1.c.p.86 & q 92.6.1.pag.43
Amor duplex,ſ.amicitiæ & concupiſcentiæ. q.20.4.o.pa. 87. &.q 28.1.c.pag.90
Amor,dilectio, charitas, & amicitia ad idem quodammodo pertinent:tamen differunt.q.26.3.o.pag.87
Nam amor & dilectio ſignificantur per modum actus amicitia vt habitus,charitas verò vtroq; modo.q.26.3.c.pag.ead.
Amor inter ea quæ ſignificant per modum actus eſt cõmunius: dilectio verò eſt in voluntate tantùm,quæ ſuper amorem addit electionem: charitas verò quandam perfectionem. quæſti. 26.3.c. pag.ead.
Amor eſt in abſentia & præſentia amati: deſiderium in reali abſentia.q.28.1.1.pag.90
Amor eſt vnio & nexus amantis ad amatum. q.25.2.2.p.85. & q.28 1.o.pag.90
Amor non eſt ipſa relatio vnionis, ſed vnio eſt conſequens amorẽ. q.26.2.2.pag.87
Amor nominat motum appetitus qui immutatur ab apperibili vt ei complaceat: non autem nominat motum appetitus tendentem in appetibile.q.26.2.3.pag.ead.
Amor eſt paſsio propriè quidem vt eſt inconcupiſcibili, communiter autem vt eſt in voluntate. quæſti. 26.2.o.3.2.4.pag. ead. & 28.6.1.pag.92
Amor eſt complacentia boni appetibilis ſeu amantis in amatum quæſtio.25.2.c.pag.85.& quæſti.26.1.2.c.pag.86.& quæſtio.27.1.c.pag.41
Amor importat quandam inclinationem: aptitudinem ſeu connaturalitatem ad bonum amatum.quæſtio.23.4.c.pa.81.& qu.27.1.c.pag.88
Amor eſt prima omnium paſsionum.quæſti. 25.2.o.3.c.pa.85.& q.17.4.c.pag.90.& q.56.3.1.pag.164
Amor eſt paſsio perfectiua & non leſiua,niſi ratione boni inconuenientis,& immutationis corporalis.q.28.5.o.pag.92
Amor realiter eſt prior odio, ſed ſunt ſimul ſecũdum rationẽ, ideò amor eſt cauſa odij.q 29.2.o.pag.93
Amor ſimpliciter loquendo eſt fortior odio: ſed tamen aliquando odium videtur fortius amore propter duo.q.29.3.o.p.94
Amor magis ſentitur in abſentia amati.q.29.3.c.pag.94
Amor & odium accepta circa idem, ſunt contraria:ſed quando ſunt de contrarijs non ſunt contraria.q.29.2.2.pag.ead.
Amor in ordine conſecutionis præcedit deſiderium, & hoc delectationem:ſed in ordine intentionis eſt econuerſò. quæſtio. 25.2.c. pagin.85
Amor cauſatur ex ſpe inquantùm ipſa reſpicit illum per quem ſit nobis aliquid poſsibile:ſed inquantũ reſpicit bonum ſperatum, ſpes cauſatur ex amore.q.40.7.o.pag.124
Amor cauſatur & augetur ex ſpe ratione delectationis quã cauſat. & etiam deſiderij quod fortificat.q 27.4.3.pag.90
Amor dicitur eſſe timor,gaudium, cupiditas, & triſtitia non eſſentialiter:ſed cauſaliter.q.26.1.2.pag.86
Amor eſt prima cauſa & radix omnium paſsionum & affectionũ. q.27.4.c.pag.90.& q.28.6.2.pa.92.& q.45.1.c.pa.134.& q.70.2.c.pag.215
Amor tacit quod amans ſit in amato & econuerſò. quæſti. 28.2.o. pag.91.& q.66.6.c.pag.203
Amor cauſat extaſim ſecundum vim apprehenſiuã diſpoſitiuè, & ſecundum vim appetitiuam directè.q.28.3.o.pag.91
Amor cauſat fauorem.q.37.2.c.pag.54
Amor eſt cauſa odij.q.28.6.3.pa.92.& q.29.2.o.3.c.pag.93
Amor eſt nobilior cognitione in his quæ ſunt ſupra hominem:ecõuerſò autem eſt in his quæ ſuntinfra hominem. quæſt.66.6.1. pag.203
Amor præeminet cognitioni in mouendo, ſed cognitio præuia eſt amori in attingendo.q.3.4.4.pag.12
Amor conglutinat animam rei amatæ: & perficitur ſecundũ quod amans trahitur ad rem amatam, cognitio verò ſecundum quod cognita ſunt in cognoſcente.q.40.2.c.p.123.& q.66.6.1.pa.203.& q.86.1.2.pag.271
Amor ſenſitiuus eſt in concupiſcibili ſeu in appetitu ſenſitiuo ſicut amor intellectiuus in intellectiuo appetitu.q.23.1,2.c.p.79.& q.26.1.o.pag.86
Amor.vide Donum.Creator.Dilectio.Odium.Vnio.
Amoris vnio triplex. ſ. ſubſtantialis,ſimilitudinis,affectus,& effectus ſeu realis.q.28,1.2,pag.90
Amoris motus in duo tendit.ſ.in bonũ quod quis vult alteri, & in illud cui vult bonum.q.26.4.c.pag.87
Amoris propria cauſa eſt bonum vt proprium eius obiectum. q.27.1.o.2.c.pag.87.& q.29.1.o.pag.93
Amoris obiectum eſt bonum. ideò augmentatum ſimpliciter augetamorem.q.45.4.pag.133.
Amoris cauſa poteſt eſſe odium per accidens: prout aliqui diligunt ſe in quantum conueniunt in odio vnius. quæſtio. 32.4.3. pagina.104
Amoris cauſa eſt apprehenſio vnitatis. Nam ſi aliquis apprehendit amatum quaſi pertinens ad ſuum benè eſſe cauſat amorem concupiſcentiæ:ſi verò vt alterum ſe,cauſat amorem amicitiæ.q.28.1.c.pag.90
Amoris cauſa propriè loquendo eſt ſimilitudo. q.27.3.o.pa.89.& q.99.2.c.p.310
Amoris effectus eſt mutua inhæſio triplex,ſcilicet quantum ad vim apprehenſiuam,appetitiuam,& redamationem.quæſtio. 28.1.c. pag.91
Amoris effectus eſt zelus.q.28.4.o.pag.ead.
Amoris cauſa eſt cognitio ea ratione qua & bonum:quod non poteſt amari niſi cognitum.q.27.2.o.pag.88
Amori attribuuntur quatuor effectus proximi, ſcilicet liquefactio, fruitio,languor,& feruor.quæſti. 28.5. ad obiecta in cõtrarium. pag.92
Amore naturali vnaquæq; res particularis amat bonum ſuum proprium propter bonum cõmune totius vniuerſi quod eſt Deus. q.19.10.c.pag.68.& q.109.3.c.p.358.
Ex amore quo aliquis habet alium gratum procedit quod aliquid ei gratis impedit.110.1.c.pag.367
Analogata ſunt tantùm vnum numero quando ſcilicet aliquid deriuatur ab vno in alterum ſecundum proportionem: ſed quando aliquid ex vno deriuatur in alterum ſicut ex cauſa agente vniuoca:tunc aliud eſt quod eſt in vtroque. quæſtio. 20.3.3.pagina.72
Angelus.In angelis non ſunt partes eſſentiæ, ſed in eis ſunt partes ſecundum potentiam.q.50.6.3.p.148
Angelus habet actum cũ permixtione alicuius potentiæ & tanto minus habet de potentialitate quanto eſt ſuperior.quæſti.50.6.c.pag.147
Angelus illuminat tanquàm miniſter. vnde adiuuat hominẽ vt ad beatitudinem perueniat:nõ autem eſt humanæ beatitudinis obiectum.q.3.7.2.pa.14.& q.5.6.6.1.pag.22
Angelus non eſt corpus, & non eſt circunſcriptiuè in loco.q.94.2 c.pag.295
Angelus mouere poteſt intellectum hominis ex parte obiecti quod ſibi proponit.q.9.6.2.pag 36
Angelus purgat, illuminat & perficit angelum vel hominem per modum inſtructionis,non autem iuſtificando per gratiã.q.111. 1.3.pag.372
Angelus beatus illuminat intellectum hominis vel etiam inferioris angeli quantùm ad aliquas rationes diuinorum operum,nõ autem quantùm ad viſionem diuinæ eſſentiæ.q.5.6.3.pag.22
Angelus Moyſi apparens modò angelus, modò dominus memoratur.angelus videlicet,quia exterius loquendo ſeruiebat:dominus quia interius præſidens loquendi efficaciam miniſtrat. q.98. 3.1.pag.308
Angelus bonus vel malus non poteſt peccare venialiter. q.89.4.o. pag.283
Angelus eſt beatus vnica & ſempiterna operatione:homo in preſenti vita multis operationibus. Deus verò naturaliter per ſuã eſſentiam.q.3.2.4.pag.5 & q.5.7.9,c.pag.22
Angelus.vide Anima.Cognitio.deſiderium. Eſſe. Habitus. Iuſtificat Lex.Moyſes.Neſcientia.
Angeli intellectus inquantùm eſt in potentia indiget perfici habitualiter per aliquas ſpecies intelligibiles, ſed inquantùm eſt actu per eſſentiam ſuam poteſt aliqua intelligere.quæſtio.50.6.c.pagi.147
Angeli mens nõ fertur in ea quæ ſunt ad finem niſi ſecundum quod ſtant ſub ordine finis.q.89.4.c.pag.284
Angeli intellectus nõ eſt diſcurſiuus ſicut in nobis contingit. q.89.4.c.pag.283

Angeli etiam infimi habent omnem perfectionem beatitudinis quam ſunt habituri, non autem animæ ſeparatæ ſanctorũ.q.4.5.6.pa.18.
Angeli conſequuti ſunt beatitudinem ſtatim poſt principium ſuæ cognitionis:homines autẽ per tẽpus ad hunc finẽ perueniunt. q.5.1.1.pag.19.
Angeli habent ſpecies intelligibiles naturaliter inditas: quod non competit humanæ naturæ.q.51.1.2.pag.149.
Angeli ex natura ſua habent qđ non poſsit in eis eſſe deordinatio circa ea quæ ſunt ad finem niſi ſimul ſit deordinatio circa finẽ. q.89.4.c.pag.284
Angeli boni non mouentur in ea quæ ſunt ad finem niſi in ordine ad finem debitũ & ſic in eis non poteſt eſſe peccatũ.Angeli verò mali nihil mouetur in ordine ad finẽ peccati ſuperbiæ ipſorum:ideò in omnibus peccant mortaliter,quæ propria voluntate agunt.q.89.4.c.pag.ead.
Angelorum ſucceſsio ſecundum eorum affectus & conceptiones intellectuales non menſuratur tempore continuo,ſed diſcreto. o.113.7.5.pa.381
Angelorum potẽtia intellectiua nõ eſt per ſe cognoſcitiua omniũ, ideõ oportet quod ei ſuperaddantur ſpecies intelligibiles.q.51.1.2.pag.149
Angelos gradu naturæ homo nõ poteſt tranſcendere: poteſt tamen eõs tranſcendere per operationem intellectus,dũ intelligit aliquid ſuper angelos eſſe.q.5.1.3.p.20
Angelos creare animas eſt erroneum.q.3.7.2.p.14
Anima ſecundum ſe eſt ſupra tẽpus, ſed per accidens ſubditur tempori.q.53.3.3.pa.155.& q.115.7.5.p.380
Anima intellectiua cum ſit infima in ordine intellectualium eſt in potentia reſpectu omnium intelligibilium.quæſtio. 50.6.c.pagina.149.
Anima rationalis ſola inter formas rei corruptibilis aſſequitur per petuum eſſe.q.85.6.c.pag.270
Anima rationalis ſecundum ſuam incorruptibilitatem proportionata eſt ſuo fini qui eſt beatitudo perpetua.q. 85.6. ad ſolutionem rationum.eod.
Anima ſubſiſtit in ſuo eſſe: vnde poſt ſeparationem à corpore perfectum eſſe habet & perfectam operationẽ,licèt nõ habeat perfectam naturam.q.4.5.2.pag.18
Anima rationalis non traducitur per originem.q.81.1.c.2.pa. 257. & q.81.1.3.pag.256.
Anima huius hominis non fuit ſecũdum ſeminalem rationem in Adam peccante ſicut in principio effectiuo, ſed ſicut in principio diſpoſitiuo.q.83.1.3.pag.263
Anima rationalis à ſolo Deo cauſatur per creationem. quæſt. 9.6. c.pag.36
Anima ex ſua creatione nõ inquinatur,neq; per ſuam infuſionem maculatur,habito reſpectu ad Deum infundentẽ,ſed ſolùm habito reſpectu ad corpus cui infunditur.q.83.1.4.pag.263
Anima comparatur ad corpus vt forma ad materiam, ad potentias verò ſicut ſubſtantia ad accidentia.q.83.2.3.pag.264
Animæ ſeparatæ cũ naturale ſit vniri corpori,non poteſt eſſe quòd beatitudo eius perfecta naturalem ipſius perfectionem excludat.q.4.5.c.pa.18
Anima appetit ſic frui Deo quod etiã ipſa fruitio deriuatur ad corpus per redundantiam ſicut eſt poſsibile.q.4.5.4.pa.eod.
Anima quandiu fruitur Deo ſine corpore, appetitus eius ſic quieſcit in eo quod tamen adhuc ad participationem eius vellet ſuũ corpus pertingere.q.4.5.4.pag.eod.
Anima ſeparata poſt mortem habet alium modum connaturalem intelligendi quã per conuerſionem ad phantaſmata:& ſic ſcientia manet non tamen ſecundum eundem modũ operandi.q.5.1. 2.pag.19.& q.67.2.3.pag.104
Anima intellectiua per ſenſibilia non poteſt deuenire in cognitionem ſubſtantiarum ſeparaturum.q.3.6.c.pag.13
Anima non poteſt eſſe ſine potentijs:dato autem hoc,adhuc tamẽ diceretur ſecundũ ſpeciẽ ſuã intellectualis vel rationalis.q.110. 4.4.pag.369
Anima.vide Conceptio.Contrarium.Habitus.Finis. Intentio. Iudicium.Potẽtia.Operatio.Paſsio.Status.Virtus.
Animæ beatitudo redundat ad corpus, vt & ipſum ſua perfectione potiatur.q.4.6.c.p.18
Animæ à corpore ſeparatio dicitur animam retardare ne tota intentione tendat in viſionem diuinæ eſſentiæ.quæſtio.4.5.4.pagina ead.
Animæ vires irrationales poſt reſurrectionẽ erunt in organis corporis ſicut & nunc:ſed ante reſurrectionẽ non erunt actu in anima,ſed ſolùm radicaliter.q.67.1.3.pag.203
Animæ ſecundum ſtatum præſentis vitæ eſt connaturalis modus intelligendi per phantaſmata.q.5.1.2.pag.19
Animæ pars ſuperior cùm intenſè mouetur in aliquid ſequitur motum eius etiam pars inferior per redundantiam.q.24.3.pa.83.& quæſtio.30.1.1.pag.95.& quæſt.31.5.c.pa. 100.& quæſt.38.4.3. pa.119
Animæ vires ſunt in potentia ad diuerſa dupliciter, ſcilicet quantũ ad agere & non agere,& quãtum ad agere hoc vel illud:ideo indigent mouente quantùm ad exercitium actus,& quantùm ad eius determinationem.q.9.1.c.pag.32.
Animæ potentiæ in vna eſſentia animæ radicãtur.q.37.1.c.pa.116.

&.q.77.1.c.pag.245
Animæ intentio quando vehementer trahitur ad operationẽ vnius potentiæ neceſſe eſt quod trahatur ab operatione alterius. q.37.10.pag.116.& q.77.1.c.pag.245
Animæ potentiæ ſunt accidentia & naturales proprietates ſpecient animæ conſequentes.quæſtio.110.pag.369.& quæſt.10.4.3.pag. 164
Animæ potentiæ mutuò ſe impediunt.q.33.3.3.pag.107.& q.37.110.& q.77.1.c.pa.245
Animæ vegetatiuæ actus non ſubdũtur imperio rationis.q.17.8.9.o.pag.55.& q.50.3.1.pag.146
Animæ ſic in eius infuſione melius eſt ſecundum naturã ſic eſſe infectam originali culpa, quàm nullo modo eſſe.quæſt.83.1.5.pa 163
Animæ naturale eſt corpori vniri.q.4.6.c.pa.18
Animæ humanæ remanent eſſe compoſiti poſt corporis deſtructionem.q.4.5.2.pag.ead.
Animas ſanctorum à corporibus ſeparatas non peruenire ad beatitudinem perfectam vſque ad diem iudicij eſt falſum.quæſt.4.5.c.pa.17.
Animæ aliquæ beatorum ſunt aſſumptæ ad ordines angelorũ,clarius videntes Deum quàm inferiores angeli.quæſtio. 4.5.6. pagina.18
Animal dicitur quod habet naturã ſenſitiuã,rationale quod intellectiuã,homo verò quod habet vtrumque.q.67.4.5.c.pa.360
Animal timore doloris & aliorum quæ contrariantur conſiſtentiæ corporis dimittit delectationes ciborum & venereorum. q.29.3.1.pag.94.& q.35.6.c.1.pag.113
Animal brutũ non appetit honorem, appetit tamẽ naturalẽ excellentiam,& iraſcitur contra ea quæ illi excellentiæ derogant. q.47.2.2.pa.158
Animal quadrupes offerre non valens propter paupertatẽ, lex prouidit vt offerret aues, ſi non panes vel farinam vel ſpicas, & horum cauſa figuralis.q.102.3.12.pag.326
Animal in ſa[illegible]s vilius offerebatur, quanto grauius erat peccatum.q.102.3.11.pag.ead.
Animal.vide Occidere.
Animalis motus quo mouetur contra naturalem inclinationẽ corporis,etſi non ſit naturalis corpori, eſt tamen naturalis animali q.6.5.3.pag.26.
Animalis motus nouus præuenitur ab exteriori motu quantùm ad ſenſus,& quantum ad corpus.q.6.1.2.pa.24
Animalia bruta per inſtinctum naturæ mouentur ad ea quæ apprehendunt,non autem imperantes liberè.q.11.2.c.pag.40. & q.16. 2.2.pag.51.& q.17.2.3.pa.53
Animalia bruta aliter habent impetum ad opus & aliter homines q.17.2.3.pag.ead.
Animalia quædam bruta dicuntur prudentia&ſagacia, non quia in eis ſit ratio vel electio,ſed quia habent inclinationem naturalẽ ad quoſdam effectus à ſumma arte ordinatos.q.13.2.3.pa.44.
Animalia de quinque generibus tantum offerebãtur in veteri lege q.102.3.2.pag.325
Animalia quædam munda ſecũdum legem ſpecialiter offerebãtur Deo in ſacrificium triplici ratione.q.102.3.2.pag.ead.
Animalia immunda ſecundum legem prohibẽtur comedi(& ratio redditur)munda verò conceduntur.q.102.6.1.2.pag.335
Animalia maculoſa & ante ſeptimum diem prohibebantur offerri Deo in ſacrificium.q.102.3.7.pag. 325
Animalia in ſacrificium oblata occidebantur & igni cremabantur multiplici ratione.q.102.3.5.pag.ead.
Animalium brutorũ appetitus non eſt liber.q.12.5.c.pa.43.& q.13.2.2.3.pag.44.
Animalium brutorum appetitus ſenſitiuus nõ obedit rationi,& tamen eſt in eis quædam ſimilitudo moralis boni quantum ad animæ paſsiones.q.24.4.3.pag.83
Animalium mundorum & immundorum diſtinctio non fuit ante legẽ quantũ ad eſum,niſi per abominationem vel conſuetudinẽ, ſed bene quantum ad ſacrificiorum oblationem.q.103.1. 4.p.337
Annihilatio,vide Creatura redigi.
Apoſtaſia vt eſt auerſio ab incõmutabili bono non eſt ſpeciale peccatum, ſed quædam conditio generalis omnis peccati.q.482. 2. pag.267
Apoſtatare à Deo dicitur eſſe initium ſuperbiæ ex parte auerſiõis vel quia eſt prima ſuperbiæ ſpecies.q.84.2.2.pag.ead.
Apoſtoli primitias ſpiritus acceperunt & tempore prius,& cæteris abundantius.q.106.4.c.pag.349
Apoſtolos docuit Spiritusſanctus omnẽ veritatem de his quæ pertinent ad neceſsitatem ſalutis,non tamen de omnibus futuris euẽtibus.q.106.4.2.pag.ead.
Apoſtolis Deus dedit ſcietiam ſcripturarum & omnium linguarũ, quam homines per ſtudium vel conſuetudinẽ acquirere poſſunt, licet non ita perfectè.q.51.4.c.pa.150
Appetere proprium bonum appetitu naturali competit vnicuique potentiæ animæ,ſed appetere bonum appetitu animali pertinet ſolum ad vim appetitiuam,appetere autem ſub ratione boni delectabilis ad vim concupiſcibilem.q.30.1.3.pag.95
Appetere,vide Beatitudo.
Appetitus eſt potentia paſsiua.q.27.1.c.pag.88.&.q.55.o.p.147
Appetitus eſt inclinatio appetentis in aliquid ſibi ſimile & conue-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ueniens.q.8.1.c.pag.30.& q.29.1.c.pag.93.
Appetitus est inclinatio consequens formam,si naturalis naturalē sensitiuus & intellectiuus apprehensam.q.8.1.c .pag.30.& q.17 8.c.pag.55.& q.26.1.c.pag. 87
Appetitus quilibet sequitur aprehensionem intellectus coniuncti vel separati.q.40.3.c.pag.123.
Appetitus habet ordinem ad res,apprehensiua recipit à rebus q.12. 2.c.pag.77.& q.40.2.o pag.122.& q.66.6.1.pag.202
Appetitus triplex,naturalis,sensitiuus & intellectiuus.quæ.26.1.c. pag.86
Appetitus non est nisi boni .q.8.1.c.pa.30.& q.23.2.c.pag. 80.& q. 27.1.1.pag.88.
Appetitus est non entis & mali inquantum apprehenditur sub ratione boni.quæst.8.1.3.pag.30.& quæst.29.4.c.pag.94.& q.73. 8.2.pag.231
Appetitus naturalis sequitur formam in materia existentem , alij vero formam apprehensam.q.8.1.c.pag.30
Appetitus naturalis tendit in bonum existens in re, animalis verò & voluntarius in bonum apprehensum.q.8.1.c.pag.ead.
Appetitus sensitiuus potest à ratione vniuersali moueri mediante imaginatione particulari.q.30.3.3.pag.97
Appetitus naturalis & motus membrorum qui cōsequuntur vires naturales nō subditur imperio rationis.q.17.8.9.o.pag.65.&67
Appetitus sensitiuus & apprehensio sensitiuæ partis sunt causa remota humani actus.q.75.2.c.pag.229
Appetitus sensitiuus ex apprehensione sensus in aliquid inclinatur q.75.2.c.pag.ead.
Appetitus sensitiuus rationi obedit,non immediatè sed mediante ratione.o.46.4.1.pag.135
Appetitus sensitiuus in nobis præ alijs animalibus habet quandam excellentiam,scilicet quod natus est obedire rationi quæst . 74. 3.1.pag.233
Appetitus sensitiuus non mouetur ad imaginationem formæ sine æstimatione conuenientis vel nociui.q.9.1.2.pag.33
Appetitus sensitiuus vt imperatus à ratione [illegible] subiectū virtutis & vitij.q.59.33.c.pa.146.& q.56.4.o.p.165.& q.74.3.o.p.233
Appetitus sensitiuus & volūtas sunt rationales per participationē. q.56.6.2.pag.167.& q.59.4.2.pag.176.&.q 61.2.c.pag.182.
Appetitus sensitiui partes sunt irascibilis & concupiscibilis , quæ inquantum participant rationē obediunt imperio rationis.q.17. 7.c.pag.55.& q.50.3.c.pag.146.& q.56.4.o.pag.165
Appetitus sensitiui actus subiacet imperio ratiōis ex parte potētiæ animæ,non autē ex parte dispositionis corporis.q0.17.7.o.pa.55
Appetitus sensitiui obiectū est bonū particulare , voluntatis verò bonum vniuersale.q.1.2.3.pag.3.& q.19.3.c.pag.65
Appetitus sensitiui actus est cum transmutatione corporis & maxime circa cor.q.10.3.c.pag.39.& q.22.2.3.pag.78
Appetitus, vide Anima. Animal. Fruitio. Futurū. Passio. Possibile.
Appeticiuæ virtutis motus potest esse cum ratione dupliciter,scilicet præcipiente,vt volūtas,& denūtiante,vtira quæstio.46.4.1. pag.135.
Apprehensio, vide Appetitus.
Aqua qualefacta magis & fortius cōgelatur.q.37.1.c.pa.116 . & q. 48.2.c.pag.140.& q.87.1.c.pag.272.
Aquila quæ altè volat significat superbiam.q.102.6.1.pag.335.
Arbor. Aliter habetur spes;fructificationis arboris cū virescit frondibus & aliter cum iā primordia fructuū incipiunt apparere.q. 69.2.c.pag.212
Arca testamenti.Dispositio interior & exterior,& expositio literalis & figuralis omniū quæ pertinent ad eā ponitur.qō.102.4.6. pag.328
Argumentatio. vide Oratio.
Aries, vide Hircus.
Aristoteles sectam Peripateticorum instituit.q.59.2.c.pag.175.
Aristoteles, vide Ethica.
Armus dexter & pectusculum de hostijs cedebāt in vsum sacerdotis ad excludendā quandā diuinationis speciem,& ad significandā sapientiam cordis & fortitudinem, quæ erant sacerdoti necessaria.q.102.3.8.pag.326.
Ars est recta ratio rerum fiendarum per artem.q.57.3.c.pag.168.& q.93.1.c.pag.292.
Ars habet rationem virtutis sicut habitus speculatiui,quantū,scilicet,ad facultatem bene agendi,non autem simpliciter est virtus, quia non perficit vsum nec appetitum.q.57.3.4.o.pag.169.
Ars semper est ad bonum sicut & scientia.q.57.3.1.pag.168.
Ars magis conuenit cū habitibus speculatiuis quàm cum prudentia ratione virtutis.sed magis conuenit cum prudentia quā cum ipsis habitibus ratione subiecti & materiæ.q.57.4.2.pag.169.
Ars est distincta à prudentia.q.57.4.o.& 5.1.pag.ead.
Ars non requirit virtutem perficientem appetitum, sicut requirit prudentia.q.57.4.c.pag.ead.& q.58.5.2.pag.175.
Ars operatiua considerat & finē,& id quod est ad finem.quæ.8.2.3. pag.31.
Ars vel potentia ad quā pertinet finis vniuersalis mouet ad agendum artem vel potentiam ad quā pertinet finis particularis sub illo vniuersali comprehensus.quæst.9.1. c. pag.33. & quæst.65.3. 1.pa.196.
Artis est virtus,inquantum ad bonū vsum eius aliqua virtus moralis requiritur.q.57.3.2.pag.168.
Artis bonum consideratur non in ipso artifice sed magis in artificiato,prudentiæ verò bonum attenditur in agente. q.57.4.c.& 5.1.pag.169.
Artis actus dicitur habere peccatū dupliciter, scilicet, per deuiationem à fine particulari intento ab artifice, & à fine cōmuni humanæ naturæ,primum est proprium arti.secundū est proprium artifici non inquantū artifex sed inquātum homo.q.21.2.2.p.75
Artis naturæ cōtrariatur quicquid est contrā rationem artificiati. q.71.2.4.pag.217.
Artem habens cum operatur malū artificiātum,hoc non est opus artis.q.57.3.1.pag.168
Artes quæ ordinātur ad opus rationis dicuntur liberales,quæ verò ordinātur ad opus corporis dicuntur seruiles.q. 57.3.3.pa.ead.
Artes ordinatæ ad opera habitus speculatiui sunt speculatiuæ.q. 57.3.3.pag.ead.
Ars, vide Scientia.Scriptor.Idea.
Artifex qui peccat volens,magis laudatur quàm qui peccat nolēs sed in prudentia sicut in virtutib⁹ moralib⁹ minus laudatur qui peccat volēs quàm nolens.q.21.2.2.pag.75.& q.57.4.c.pag.169.
Artifex, vide Ars.
Artificiale.In artificialibus ratio ordinatur ad finem particulare,in moralibus aūt ad finem communem totius humanæ vitæ.q.2 2.c.pag.ead.
Artificiatum, vide Ars.
Assensus si sit circa naturale apprehēsum vel circa prima principia tunc Assensus vel dissensus nō est in potestate nostra, si verò sit circa apprehēsa quæ nō conuinciunt intellectum,tūc assensus vel dissensus est in potestate nostra.q.17.6.c.pa.54.
Assentire est quasi ad aliud sentire,& sic importat distantiā ad id cui assentitur,sed consentire est simul sentire,& sic importat cōiunctionem ad id cui consentitur.q.15.1.3.pag.48.
Assentire propriè cōuenit intellectui & cōsentire voluntati, quāuis vnum pro alio poni soleat.q.15.1.3.pag.ead.
Assentit intellectus inquantū mouetur à voluntate.quæstio.15. 1. 3.pag.eadem.
Asiduitas, vide Frequentia.
Assimilari deo quantū ad potestatem non sufficit homini beato, nisi assimiletur ei quantum ad bonitatem.q.2.4.1.pag.8
Assimilatio intellectus practici est secundū proportionalitatem, sed speculatiui est secūdum vnionem & informationē,quæ est multo maior.quæst.3.5.1.pag.12.
Assimilatio summa hominis ad Deū est secundum aliquam operationē.vnde beatitudo per quā homo Deo maximè cōformatur consistit in operatione.q.55.2.3.pag.161
Astrologia & perspectiua dicuntur species mathematicæ nō per se,sed inquantū principia mathematicæ applicātur ad materiā naturalem.q.35.8.ca.pag.114
Astrologi quidam vera de futuris quæ sunt à voluntate instinctu quodā occultissimo dicunt,quod ad decipiendum homines spirituum seductorum operatio est.q.9.5.3.pag.36
Et in pluribus verificātur quæ ab eis pronūtiantur de actibus hominum secundum considerationem cælestium corporum:quia plures hominum sequuntur passiones,quibus soli sapientes resistunt.q.9.5.3.pag.ead.
Auaritia quantum ad rem corporalem,in qua delectatur auarus, cōnumeratur peccatis cardinalibus,sed quantū ad delectationē quæ pertinet ad spiritū est spirituale peccatū.q.72.2.4.pag. 222
Auaritia dicitur radix omniū malorum,non quin interdum aliquod aliud malū sit radix eius,sed quia ex ipsa frequentius alia mala oriuntur.quæst.84.1.3.pag.265
Auaritia odiosos facit alijs,non autem sibiipsi:qninimo causatur ex inordinato sui amore.q.29.4.3.pag.94
Auaritia vt est inordinatus appetitus deuitiarum radix est omniū peccatorum.q.84.2.c.pag.266
Audacia includit in se securitatem,sicut cōtrarium priuationem. quæst.45.1.3.pag.132
Audacia respicit malū,bonum verò ei adiunctum respicit spes: & similiter desperatio respleit bonum directè,malum verò adiūctum respicit timor.q.45.2.3.pag.ead.
Audacia propriè loquendo non est pars spei,sed eius effect⁹:sicut nec desperatio est pars timoris,sed eius effectus.quæstio. 45. 2 3.pag.eadem.
Audacia principalis passio esse nō potest.quæst.25.4.23.pag. 86. & quæst.45.2.3.pag.132
Audacia cōtrariatur timori,& desperatio spei secundum oppositionē accessus & recessus,spes verò timori secundum oppositionem boni & mali.q.23.2.c.pag.80.& q.45.1.o.pag.131
Audacia prior est spe,sicut desperatione prior est timor.quæst.45 2.2.pag.132.
Audacia nō semper sequitur ex spe sed quādo fuerit vehemēs, sicut desperatio nō semper sequitur ex timore,sed quando fuerit intensus.q.45.22.pag.ead.
Audacia augetur ex ira mediante spe q.45.4.3.pag.133
Audacia est in irascibili.q.23.1.2.c.pag.70
Audaciæ causa sunt omnia quæ faciūt spem victoriæ & calliditatem cordis,non autem defectus aliquis.quæst.25.3.c.pag.40.& quæst.45.3.o.pag.132.

Audaciæ

Audaciæ causa sunt omnia,quæ nata sunt causare spem, vel excludere timorem ex parte animæ vel corporis.q.45.3.c.pag.ead.
Audaciæ obiectum est compositum ex bono & malo , & motus audaciæ in malū præsupponit motum spei in bonum.quæstio. 45.4.2.pag.133
Audacia cōsequitur ira quia nullus irascitur vindictā appetens, nisi audeat vindicare.q.25.3.c.4.2.3.pag.85
Audaces sunt promptiores in principio quā in ipsis periculis , sed fortes sunt magis remissi in principio,quā quando sunt in ipsis periculis.q.45.4.o.pag.133
Audacibus accidit tremor propter reuocationem caloris ab exterioribus ad interiora.s.ad cor:timentibus autē ad inferiora. q. 45.4.1.pag.ead.
Audaciores sunt qui se bene habent ad diuina , qui passi iniusta, habentes cor paruum,experti habentes pulmonem sanguineū, & amatores vini.q.45.3.o.pag.ead.
Audaces. vide Irati. Ira.
Auersio quæ anima deordinatur per peccatum à deo est peccatū mortale:quādo verò deordinatur circa auersionem à Deo , tunc est peccatum veniale.q.72.5.c.pag.224
Auersio & conuersio sunt in oī peccato mortali.q.87.4.o.pa.274
Auersio in peccato est duplex.s.à regula rationis,& à Deo.q . 73. 7.3.pag.230
Auersio à deo in peccato est præter intentionē.q.77.6.1.8.2.p.248
Auersio. vide Peccatum
Auerti potest ratio inferior à rationibus æternis,quia intendit eis vt secundum eas regulata.quæst.74.8.1.pag.237
Augens habitum semper aliquid facit in subiecto nō autem nouā formā,sed facit quod subiectū perfectius participet formā præexistentē,vel quod ampliùs se extendat.q.52.2.2.3.pag. 153.
Augmentū animalis non fit actu per quodlibet alimentū assumptum,quæst.52.3.c.pag.154
Augmentū in formis quæ secundum se vel aliquid sui sortiuntur rationem speciei,esse non potest ex parte ipsius formæ , sed in quibuslam earū ex diuersa participatione subiecti.quæst.52.1. 2.c.pag.151.& 152
Augmentum esse nō potest in forma per quam participās habet speciem,vt est forma substantialis.q.52.1.c.pag.151
Argumētū secūdū magis & min⁹ esse nō potest in forma de cui⁹ ratiōe est indiuisibilitas:vt sunt species numeri.q.52.1.c.pa.ead.
Augmentū in formis quæ recipiunt speciē ex aliquo ad quod ordinantur,esse potest ratione sui & subiecti:vt in motu, sanitate & habitibus:quarum aliquæ non omnes augentur per additionem.q.52.1.c.& 2.o.pag.151.& 152
Augmentum in formis quomodo fit, est quadruplex opinio , q. 52.1.c.pag.151.
Augmentum in magnitudine corporali cōtingit dupliciter scilicet per additionem & per intentionem.q.52.2.1.pag.153.
Augmentū motu manente eadem specie contingit tripliciter,scilicet per additionē temporis,vel viæ per quam est,vel participatione subiecti.q.52.2.c.pag.152
Augmentum qualitatū simplicium nō est nisi secundum intensionem ex parte subiecti participantis.q.52.2.c.pag.ead.
Augmentum à quātitatibus corporalibus ad res spirituales transfertur.quæst.52.1.c.pag.151
Augmentū in virtute eiusdem speciei secundum seipsam esse non potest sed secundū participationē subiecti.q.66.1.c.o.pag. 192.
Argumentū scientiæ esse potest & secundum seipsam per additionem,& secundū participationem subiecti per intentionem. q.52.1.c.2.pag.151.& 152
Augmentū. vide Charitas. Habitus Meritum. Scientia.
Auis. Aues quædā speciales in lege veteri offerebantur deo in sacrificiū:vt turtur,pulli columbarum,& passer.q.102.3.2.4.pa. 325.
Aues quædam secundū legem prohibentur,comedi,quædam verò conceduntur.q.102.6.1.pag.335
Aues quædam quid spiritualiter significent.q.102.3.2.6.1.pa.325
Aues vide Alietus. Animal.
Auxilium.Nobilioris cōditionis est natura quæ indiget exteriori auxilio ad consequendū perfectum bonum,quàm natura quæ non indiget exteriori auxilio ad cōsequendum quoddā bonum imperfectum.q.5.5.2.pag.21
Auxilio quocunq; vti naturale est cuilibet dolenti ad repellendū nociuum præsens quod infert dolorem.q.44.1.2.pag.130.
Baptismus. Nullus potest renasci aut gratiā iustificante cōsequi sine baptismo in actu vel in proposito.q.113.3.1.pa.377
Baptismus qui est sacramentū fidei habuit in veteri lege circuncisionē pro sacramento figurali sibi correspōdentem.quæst.102 5.3.pag.331.
Baptismo peccatū originale aufertur reatu,sed remanet actu quātum ad fomitem:ideo baptizati traducunt peccatum originale.q.81.3.2.pag.259.& q.87.7.1.pag.277.
Baptizandi sunt pueri furiosi & amentes qui nunquā vsum liberi arbitrij habuerunt.q.113.3.1.pag.377.
Baptizatis pueris subuenit meritum Christi ad beatitudinem cōsequendā(licet desint eis merita propria & motus liberi arbitrij)eo quod per baptismum sunt membra Christi effecti.q. 5. 7.1.pag.22.& quæst.113.3.1.pag.377.
Balneum mitigat tristitiam.q.38.5.o.pag.119.
Beata virgo. vide Mater. Neomenia. Purgatio.
Beatitudo est operatio & vltima perfectio.q.3.2.o.pag.10.
Beatitudo est vita æterna, nō vt vita dicitur esse viuentis : sed vt dicitur operatio viuentis.q.3.2.1.pag.ead.
Beatitudo essentialiter nō potest esse in actu voluntatis, sed in actu intellectus consistit.q.3.4.8.o.pag.11.& 14.
Beatitudo est summū bonum:quia est adeptio vel fruitio summi boni.quæst.3.1.2.pag.20.& q.5.2.2.pag.20.
Beatitudo est præmium virtutis.q.2.2.1.pag.7.& q.5.7.c.pag.22
Beatitudo est vltimus finis humanæ vitæ. q . 55.2.3.pag.161.& q. 69.1. cap.pag.312.
Beatitudo vt finis qui est res,est aliquid increatū , sed vt finis qui est vsus rei,est aliquid creatum.q.3.1.o.pag.10.
Beatitudo est vltima hominis perfectio.quæ.3.2.c.4.6.c.pag.ead.
Beatitudo est perfectū & proprium hominis bonum.q.2. 2.4. c. pag.7.& q.6.in principio.pag.23.
Beatitudo est bonum perfectum.q.3.2.2.pag.10.
Beatitudo est status omniū bonorū aggregatione perfectus q.3.2. 2.3.2.pag.10.& 11.& q.4.7.2.pag.19.
Beatitudo est gaudium de veritate.q.3.4.c.pag.11.
Beatitudo duo requirit.vnum quod est esse beatitudinis:aliud quā si per se accidens eius. primum est cogitio Dei, secundum est delectatio,q.3.4.c.pag.10.
Beatitudo consistit in operatione optimā respectu potentiæ & obiecti,q.3.5.c.pag.12.
Beatitudo consistit in coniunctione ad Deum,quæst.3.3.c.7.ad 2. & 8.pag.11.& 14.
Et ad ipsam potest aliquid pertinere tripliciter scilicet essentialiter & antecedenter & consequenter,q.3.3.c.pag.11
Et ad ipsam rectitudo volitionis requiritur,q.4.4.o.pag.17
Beatitudo perfecta & vera non potest haberi in hac vita,qu.5.3.o. pag.20.
Beatitudo non consistit in diuitijs,q.2.1.o.pag.6
Neque in honor[illegible]pag.7
Neque in fama neque in gloria humana,q.2.3.6.pag.eadem
Neque in potestate,neque in bono vsu potestatis,neque in aliquo præmissorum exteriorum bonorum,q.2.1.4.o.pag.7
Neque in bonis corporis essentialiter,sed bene antecedenter & cōsequenter, quæstio 2.5.o.pag.8.& q.3.3.c.pag.11.& q.4.6.ad 1. pag.18.
Neque in voluptate,q.2.6.o.pag.8
Neque in anima,neque in aliquo sibi inhærenti,q.2.7.o.pa.9
Neque in operatione sensus nisi antecedenter in beatitudine imperfecta,& consequenter in beatitudine perfecta,o.3.3.o.pa.11.
Neque in operatione procedente ab operante in exteriorem materiam,q.4.3.2.ad 3.pag.10
Neque in operatione intellectus practici: sed bene in operatione speculatiui,q.3.5.o.pag.12.
Neque in consideratione scietiarum speculatiuarum essentialiter sed participatiuè,q.3.6.o.pag.13
Neque in cognitione angelorum,q.3.7.o.pag.14.
Neque in cognitione essentiæ alicuius effectus creati,quæst.3.8.c. pag.14
Beatitudo animæ redūdabit in corpus & in sensus corporeos,q.3. 3.c.ad 3.pag.11.& q.4.7.c.pag.18.
Beatitudo vna non potest esse altera maior ex parte obiecti:sed ex parte subiecti melius disposito vnus potest esse beatior alio.c.3. 2.ad 4.pag.10.& quæst.5.2.o.pag.20. & q.112.4.c.ad secūdum pag.373
Beatitudo crescit corpore resumpto,non intensiuè,sed extensiuè,q. 4.5.ad 5.pag.18
Beatitudo perfecta à nulla creatura per sua naturalia potest acquiri: sed bene beatitudo imperfecta , q.5.5.o.pagi.21.& q.62.1.2.3.c. pag.185
Beatitudo imperfecta potest amitti ,non autem perfecta,q.5.4.c. pag.21.
Beatitudo est propter quam homo vult quæcunque vult , q.1.6.o pag.5.
Beatitudo ita implet totum hominis appetitum,quod nihil extra ipsum relinquitur appetendū,q.1.5.c.pag. 4.& q.4.5.ad 5.pag.18 & q.5.3.4.c.8.c.ad 3.pag.21.& q.67.4.ad 3.pag.93
Beatitudo perfecta omne malum excludit,& omne desideriū implet,q.5.3.4.c.pag.21
Beatitudo in communi ex necessitate appetitur:non autem si consideretur secundum speciales rationes,q.5.8.c.ad secūdū.pa.23
Beatitudo pertinet ad voluntatem tāquam primū obiectum eius. q.3.4.ad secundum pag.11.& q.11.1.ad primum pag.40
Beatitudo maximè amatur,tāquam bonum concupitum: amicus autem tanquàm id cui concupiscitur bonum,q.2.7.ad 2.pa.9
Beatitudo solius Dei est suum esse,q.3.1.ad 1.2.3.& 4.pag.10.
Beatitudo secundum aliquos est triplex,scilicet voluptuosa,actiua & contemplatiua,q.3.2.1.pag.10.& q.69.3.4.c.pag.214.
Beatitudo duplex perfecta & imperfecta,q.3.2.4.p.10.& q.4.5.6 78.c.pag.18.& q.5.3.o.pag.20
Beatitudo potest esse imperfecta dupliciter,scilicet ex parte obiecti,quod non videtur:& talis tollit rationem vere beatitudinis. Et ex parte participantis obiectum quidem beatitudinis attingentis,sed imperfectè per respectum ad Deum.& talis non tollit veram

Universidad de Deusto
Biblioteca

lit veram beatitudinem.q.5.3.ad secundum.pag.20
Beatitudo, vide Abdicatio. Angelus. Anima. Assimulatio. Fides. Mansio. Sufficiens.
Beatitudinis ratio minus est in vita actiua, quam in contẽplatiua. q.3.2.ad 4.5.c.pag.10.& 12. & q.4.7.c.pag.18.
Beatitudini imperfectæ deseruiunt bona exteriora instrumentali ter: nullo autẽ modo beatitudini perfectæ.q. 4.7.0.pag.ead.
Beatitudinem consequuntur homines multis motibus operatio. num qui merita dicuntur.q.5.7.c.pag.22.
Beatitudinem non auget additio aliorũ bonorũ.q.5.2.ad 3.pa. 20
Beatitudinem homo consequi non potest per actionem alicuius superioris creaturæ, sed solo deo agente.q. 5.6.0.pag. 22
Beatitudinem homo potest adipisci, quia boni perfecti est capax. quæst.5.1.0.pag.19.
Beatitudinem voluntas naturaliter & ex necessitate appetit.q.5.4. ad.2.8.ad 2.pag.11.& 23.& q.10.1.2.0.pag.36
Beatitudinem omnes homines appetunt naturaliter.q.3.6.2.p. 13 & q.5.8.0.pag.23.& q.10.1.0.pag.36
Beatitudine adepta, homo remanet pacatus desiderio quietato.q. 3.4.1.q.8.c.pag.11
Beatitudinem habere naturaliter, est solius Dei.q.5.7.c.pag.22
Beatitudines sunt operationes virtutum & donorum. q. 69.1.0. pa.12.& q. 70.1.c.pag.214.
Beatitudines sunt fructus, ad quos addunt perfectionem & excellentiam.q.70.2.0.pag.215
Beatitudines conuenientissimè enumerantur.q. 69.3.0.pag.213.
Beatitudines à virtutibus & donis distinguuntur, sicut actus ab habitibus.q.69.1.0.pag.212.
Beatitudines omnes quæ in sacra scriptura ponuntur, necesse est ab acto enumerari solitas reduci: quia omnes pertinent ad vitam actiuam vel contemplatiuam.q.69.3.4.pag.213.
Beatitudines correspondent septẽ donis, non quidem singulariter singulis, sed plures vni, & vna pluribus.q.69.2.c.0.pag.ead.
Beatitudinum merita sunt quædam dispositiones ad beatitudinẽ perfectam vel inchoatam.q.69.2.c. pag.212.
Ea quæ ponũtur in beatitudinibus tanquam præmia possunt esse vel ipsa beatitudo perfecta.& sic pertinent ad futuram vitã, vel aliqua inchoatio beatitudinis, & sic pertinent ad præsentẽ vitã. quæst.69.c.pag.ead.
Beatitudinem meritis exprimuntur actus donorum pertinentiũ ad vitam actiuam: sed actus donorum pertinentiũ ad vitam cõtemplatiuam exprimuntur in præmijs.q.69.3.c.1.pag.213
Beatitudinum præmia vnum sunt in re: sed diuersa descriptione. q.61.4.1.pag.214
Beatitudinum præmia conuenientissimè enumerantur.quæst.69. 3.0.pag.213
Beatus aliquis dicitur propter spem.quæst.69.1.c.pag.212.
Beati dicuntur aliqui in hac vita propter spem vel participationẽ beatitudinis.quæst.5.3.1.pag.20.
Beati ex necessitate habent rectam voluntatem, nec possunt peccare.q.4.4.c.pag.8.& quæst.5.4.c.pag.21
Beati nõ solùm formaliter, sed materialiter voluntatem suam in omnibus Deo confirmabunt. q.19.10.1.pag.68
Beati vide Tristitia
Bellum vide Iadeus
Beneficia Dei præcipua sunt creatio, quies mentis in Deum, vel in præsenti per gratiam, vel in futuro per gloriã.q.100.5.2.pa.315
Et omnes solẽnitates & sacrificia veteris legis sunt institutæ in cõmemorationem alicuius diuini beneficij prẽteriti vel futuri.q. 100.5.2.pag.ead.
Benignus dicitur quem bonus ignis amoris feruere facit ad benefaciendum proximis.q.70.3.c. pag.215
Blasphemiæ prohibitio superadditur secũdo præcepto decalogi. q.100.11.c.pag.320
Bonitas diuinarum personarum non est dependens ex fine. quæst. 18.4.c.pag.58
Bonitas rei dependet à fine, sicut esse ab agente & forma. quæst. 18.4.c.pag.ead.
Bonitas actionum humanarum & aliorum est ex fine à quo dependet: prẽter bonitatem absolutam, quæ in eis existit. quæst. 18.4.c.pag.ead.
Bonitas actionis humanæ quadruplex: scilicet secundum genus, speciem, circunstantias & finem.q.18.4.c.pag ead.
Bonitas vel malitia moralis principaliter in voluntate cõsistit.quæ. 34.4.c.pag.110.& quæst.88.4.c.pag.280
Bonitas actus exterioris quã habet ex fine, nihil addit ad bonitatem vel malitiam actui voluntatis: nisi contingat ipsam voluntatem fieri meliorem vel peiorem secundum numerum extẽsiuè aut intensiuè.q.20.4.c.pag.73.& quæ.24.3.c.pag.83
Bonitas actus exterioris quam habet secũdum materiam & debitas circunstantias, addit ad bonitatem vel malitiam voluntatis. quæst.20.4.c.pag.73.& quæst. 24.3.c.pag.83
Bonitas vel malitia actus exterioris & voluntatis ex fine est eadẽ non autem si sit secundum materiam vel circunstantias.quæst. 20.3.0.pag.71.
Bonitas actus exterioris secundum ordinem ad finem, tota dependet ex voluntate: illa autem quæ est ex debita materia vel circũstantijs, dependet ex ratione.q.20.2.0.pag.70
Bonitas, vel malitia ex ordine ad finẽ, per prius inuenitur in actu voluntatis quàm exteriori: sed illa quæ est secundum debitam materiam & circunstantias in ordine & apprehẽsione rationis, prior est in actu exteriori quàm voluntatis, in executione verò est econuersò.q.20.1.0.pag.69
Bonus vel malus iudicatur homo secundum delectationes volũtatis, non autem secũdum delectationes appetitus sensitiui, qui e. 34.4.c.pag.110
Bonus simpliciter dicitur homo secũdum virtutes morales, & nõ secundum intellectuales.q.68.3.c.& quæst. 66.3.2.pag. 201
Bonus habitus & malus distinguuntur secundũ conuenientiã ad naturam, vel disconuenientiam ab ipsa.q.54.3.c.pa.157
Bonus homo esse nõ potest. nisi sit bene proportionatus bono cõmuni.q.92.1.3. pag.291
Bona non potest dici volũtas si sit intentio mala causa volẽdi: sed si intentio sit consequens tunc voluntas potuit esse bona. q. 19. 7.2.3.pa.67.& q.78.1.2.pa.250
Bonum quodlibet creatum ex additione alterius fit melius.q.34 3.2.pag.110
Bonum quodlibet creatum est bonum particulare & participatũ & solus Deus bonũ vniuersale.q.2.7.8.c.pa.9.& q.9.6.c.pa.36
Bonum vt conformat sibi appetitum causat amorem, vt absens cõ cupiscentiã, vt præsens gaudium & delectationẽ. q.23.4. c.pa. 81.& q.26.2.c.pa.87.& q.30.2.c.pa.96
Bonũ duplex, scilicet simpliciter & secundũ quid.q.26.4.c.pa.87
Bonum dupliciter, scilicet simpliciter & secũdum se, & ex suppositione.q.39.1.c.pa.120
Bonũ triplex, scilicet vtile, delectabile, est honestũ.q.99.5.c. pa.312
Bonum duplex, scilicet propter se, & ex ordine ad finem.q.8.3.c pag.31
Bonum sicut est obiectum amoris, ita malũ odij.q.29.1.c.pag.93.
Bonum habet rationem perfecti.q.52.1.c.pa.150
Bonum cuiuslibet mẽsurati & regulati, cõsistit in hoc quòd cõformetur suæ regulæ.q.19.9.c.pa.68.& q.54.1.3.c.pa.157.& q.71. 6.c.pag.220
Bonum attribuitur alicui & secundum esse suum essentiale, & secundum esse accidentale.q.18.3.3. pa.58
Bonum vnumquòdque tantùm dicitur quantũ habet de esse.q.18 1.2.3. 4.c.pa.57
Bonum secundũ quid dicitur cui deest debita essendi plenitudo: non autẽ dicitur bonum simpliciter.q.18.1.c.pa.ead.
Bonum verum & ens conuertuntur, & sunt idem secundum rem, sed differunt ratione.q.18. c.3.3.pa.ead.& q.29.5.c.pa.95
Bonum rei in quadam vnitate consistit.q.36.3.c.pa.126
Bonum & verum mutuò se includunt.q.9.1.c.3.pag.37
Bonum est primũ quod cadit in apprehensione practicæ rationis. q.94.2.c.pa.295
Bonum intellectus est verum: malum autem eius est falsum.q.57 2.3.pa.168.
Bonum fortius est ad mouendum quàm malum.q.60.5. 4.pa.181
Bonum causatur ex integra causa, sed malum ex quolibet defectu singulari.q.18.4.3.pagi.58.& q.19.6.1.7.3.pagi.66.& q. 20.2.c. pag.70
Bonum & virtus metaphoricè dicuntur etiã in per se malis: vt bonus latro.q.55.3.1.pa.161.q.92.1.c.pa.291
Bonum & malum ex genere sunt respectu obiecti.q.18.2.0.pa.57
Bonum naturaliter prius malo.q.25.2.c.pag.85
Bonum deficiens est causa mali.q.18.1.1.pag.57
Bonum naturæ humanæ dicitur tripliciter. f. principia & proprietates naturæ, inclinatio ad virtutem, & donum originalis iustitiæ q.85.1.c.pag.267
Bonum primum naturæ nec tollitur nec diminuitur per peccatũ. secundum diminuitur. tertium verò est totaliter ablatum.q.85. 1.2.0.4.c.pag.ead.& 269
Bonum naturæ diminuitur per peccatum non effectiuè, sed formaliter.q.85.1.4.pag.268
Bonum vniuersale non inuenitur in aliquo creato.q.2.8.c.pag.9.
Bonum omne aliud à Deo est bonum per participationem.q. 2.8. c.pag.ead.& q.9.6.c.pag.36
Bonum quodlibet creatum consequuntur species modus & ordo. q.85.4.c.pagina 69
Bonũ hominis est secũdum rationem esse.& malum hominis est prẽter rationem esse.q.71.2.c.pag.217.
Bonum hominis tãto efficitur melioris conditionis, quãto homo Deo magis coniungitur.q.98.5.2. pag.309
Bonum ordinatum ad finem dicitur vtile.q.7.2.pag.26.
Bonum completissimũ esse oportet, quod homo tãquam vltimũ finem appetit, habens affectum benè dispositum.q.1.7.0.pa.6
Bonum partis consideratur in proportione ad suum totum.q.92. 1.3.pa.291
Bonum creatum non est minus quàm bonũ cuius est homo capax vt rei intrinsecæ & inhærentis: est tamẽ minus quàm bonũ cuius est capax vt obiecti.q.2.8.3.pag.9
Bonum quod participatur ab angelo & à toto vniuerso est bonũ finitum & contractum.q.2.8.3.pag.ead.
Bonũ hominis triplex. f. aĩæ corporis & exterius. q.84.4.c.p.267
Bonum vniuersi est maius quàm bonum particulare vni⁹ in eodẽ genere.q.113.9.2.pag.382
Bonum hominis duplex. f. simpliciter, id est, vltim⁹ finis eius: & secundum quid, id est bonũ vt nunc, vel quod est ei bonum secundum quid, q.114.10.c.pag.188
Bonum conueniens corpori non est perfectũ bonũ hoĩs: sed est minimum quid in comparatione ad bonum animæ, q.2.6.c.pagi.8
Bonum spirituale est maius & magis dilectum quàm corporale, q.31.5.c.pag.100.
Bonum summum quanto perfectius possidetur, tanto magis amatur & alia contemnuntur: sed in appetitu bonorũ temporalium est econuersò, q.2.1.3.pag.6.& q.33.2.c.pag.107.
Bonũ honestum & vtile dicuntur secundũ rationẽ, ideo sunt bona moraliter: delectabile autem dicitur sedm̃ appetitũ, quod quandoq; tendit in id q⁹ non est cõueniens rationi, ideo nõ est bonũ bonitate morali quæ attenditur sedm̃ rationem.q.34.2.1.p.109
Bonũ non contrariatur bono in moralibus: in alijs aũt nihil prohibet duo bona esse adinuicem contraria, q.31.8.1.pag.102
Bonum gratiæ vnius maius est quàm bonum naturę totius vniuersi, q.113. 9.2.pag.382
Bonum quod ponitur in diffinitione virtutis non est bonũ commune quod conuertitur cum ente, sed rationis, q.54.3.2.pag.157 & q.55.4.2.pag.162
Boni ratio inuenitur in fine, & in his quę sunt ad finẽ, q.8.2.c.p.30
Boni species, scilicet vtile & honestum non sunt ex æquo diuisæ, q.8.2.& 3.4.pag.eadem, & 32
Boni aliquid est in omni malo, q.18.1.c.1.p.56.& q.73.2.c.pa.228
Boni mores dicuntur qui rationi congruunt: mali aũt qui à ratione discordant, q.100.1.c.pag.313
Bona corporis ordinantur ad bona animæ sicut ad finẽ, q.2.5.c.p.8
Bona tẽporalia vt sunt vtilia ad opera virtutis quibus perducimur ad vitam æternã, sunt bona simpliciter, & cadunt sub merito: sed secundum se sunt bona secundum quid, nec cadunt sub merito, q.114.10.0.pa.188
Bona corporalia sunt quędam bona hominis, non tamen maxima licet secundum Stoicos nulla bona hominis sint: q.59.3.c.p.176
Bona temporalia & corporalia sunt parua hominis bona: spiritualia verò magna, q.87.7.2.pag.276
Bona spiritualia dantur virtuosis secundum diuinam iustitiam: sed de temporalibus bonis vel malis tantum quantum sufficit ad virtutem, quæst.87.7.2.pa.ead.& q.108.3.4.pag.354.& q.114.10.c pag.388
Bona temporalia quæ à diuina iustitia malis dantur, in malũ spiritualium cedunt, q.87.7.2.pag.276
Bona temporalia æquè eueniunt malis & bonis quantum ad substantiam: sed non quantum ad finem, q.114.10.4.pag.188
Bona parua f. temporalia nõ possunt integrè simul possideri à multis, alia verò vt spiritualia integrè possunt à multis possideri, q. 28.4.2.pag.93
Bonorum temporalium promissiones in lege veteri figuræ fuerũt spiritualium in nobis, q.114.10.1.pag.188
Bonum, vide appetitus. Beatitudo. Concupiscẽtia, Malum, Mediũ.
Bos habet quinque vtilitates: quia immolatur, arat, pascit carnibus lac dat & coriũ. & diuersis actibus ministrat, ideo pro vno boue quinque reddebantur, q.105.2.9.pag.344
Brutum animal quamuis non cognoscat futura: tamẽ ex instinctu naturali ei indito ab intellectu diuino prouidente futura, mouetur ad aliquid futurum: acsi illud præuideret, q.40.3.1.pa.123 & q.41.1.3.pag.125
Brutum, vide Animal, Electio, Intellectus, Ira, Spes.
Bubone quiin nocte victum querit in die autem latet: significãtur luxuriosi qui occultari quærunt in nocturnis operibus quę agũt q.102.6.1.pag.335
Candelabrũ in exteriori tabernaculo erat ad honorificentiam tabernaculi. Et habebat septem calamos ad significandum septẽ planetas quibus totus mundus illuminatur, ideo ponebatur ex parte Australi ex qua est planetarũ cursus, q.102.4.6.pa.328
Candelabro designabatur sicut in signo sensibili sapientia, quę in telligibilibus verbis exprimebatur in tabulis, q.102.4.6.pa.eadẽ
Cantor bonus si bonum amet scriptorem, attẽditur ibi similitudo proportionis, secundum quod vterq; habet quod conuenit ei secundum suam artem, q.27.3.2.pag.47
Capitale vitiũ dicitur vel à capite propriè dicto, quia pena capitis punitur: vel à capite metaphoricè, quia ex eo alia vitia oriuntur, præcipuè secundum origenem causæ finalis, q.84.3.4.0.p.267
Capitalia vitia sunt septem, q.84.4.0.pag.266
Caput propriè est quoddam membrum animalis quod est principium & directiuum totius animalis: vnde metaphoricè omne principium dicitur caput, q.84.3.c.pag. ead.
Caladrion quæ est auis garrula significat loquaces, quæst.102.6.1 pag.335
Carbo, vide Delectatio, Ignis.
Charitas significat amorem amicitiæ & super amorem addit mutuam redamationem cum quadam communicatione mutua, q.65.5.c.pa.197.& q.66.6.2.pag.202
Charitas est mater omnium virtutũ & radix, inquantũ est omniũ virtutum forma, q.62.4.c.pag.186.& q.65.5.2.pag.197
Charitas nõ est qualiscunq; amor Dei, sed amor Dei quo diligitur vt beatitudinis obiectum, quæst.65.5.1.pag.ead.& quæ.109.3.1 pag.359.
Charitas viæ per augmentum non potest peruenire ad equalitatem charitatis patriæ. q.67.6.3. pag.207
Charitas est maxima inter virtutes theologicas. q.66.6.0.pa.202
Charitas haberi non potest sine alijs virtutibus, q.65.3.0.pag.196
Charitas imperat omni virtuti, q.114.4.c.pag.385
Charitas ponitur in diffinitione cuiuslibet virtutis, non quia quelibet alia virtus sit charitas, sed quia omnes aliæ à charitate dependent, q.62.2.3.pag.182
Charitas est in voluntate sicut in subiecto, q.56.6.c.pag.167
Charitas non excluditur per peccatum veniale, q.71.4.c.pag.218 & q.78.2.1.pag.250.& q.88.1.2.pag.278
Charitas quolibet peccato mortali excluditur, q.71.4.ca.pag.218
Charitas non euacuatur per gloriæ perfectionem, sed eadẽ numero manet, q.67.6.0.pag.206.& q.111.32.pag.371
Charitas non habet pro obiecto ipsam cognitionem, sed ipsam rẽ cognitam, s. Deum, q.67.6.2.pag.206
Charitas per fidem & spem facit familiarem conuersationẽ hominis cum Deo, q.65.5.c.pag.197
Charitatis actus per se consideratus cadit sub præcepto legis, q.100 10.c.pag.317
Charitatis perfectio est essentialis beatitudini quantũ ad dilectionem Dei, non quantum ad dilectionem proximi, q.4.8.3.pag.19
Charitati non contrariatur peccatum veniale, q.71.4.c.pag. 218
Per charitatem virtutes morales infusæ habent connexionẽ, q.65 3.c.pag.196
Charitate excluſa per peccatum, excluduntur omnes virtutes inquantum sunt perfectæ virtutes, q.65.2.4.0.pag.195.& q.71.4 c.p.218
Charitas, vide Fides, Gratia, Motus.
Caro, vide Esus.
Christus nascturus erat ex semine Abrahæ non propter meritum ipsius, sed ex gratia Dei, electione & volitione, q.98.4.c.pag.311
Christus nasciturus erat ex populo qui speciali sanctificatione polleret, q.98.4.c.pag.eadem
Christus figurabatur per propitiatorium, arcam, candelabrum, mẽsam & duplex altare, q.102.4.6.pag.328
Christus erat ficut in spica, in farina, sicut panis coctus igne, in clibano, in sartagine, in craticula, q.102.3.12.pag.326
Christus, vide Adoratio, Baptismus, Conceptio, Consilium, Eucharistia, Hircus, Iudæus, Iustificatio, Lex, Meritum, Nasci, Oleum, Sacramenta, Sacrificium.
Christi humanitas est organum diuinitatis, q.112.1.1.pag.372.
Causa ad quam de necessitate sequitur aliud, intelligitur de causa sufficienti & non impedita, q.75.1.2.pag.238
Causa peccati duplex: scilicet, complens sufficienter peccatum, & persuadens vel proponens, q.75.3.c.pag.239
Causa duplex, f. per se quæ propria virtute mouet: & per accidens, sicut remouens prohibens, q.76.1.c.pa.240.& q.85.5.c.pa.270 & q.88.3.c.pag.279
Causæ æqualitas per se causat æqualem effectum: augmẽtata eã vel diminuta: causa per se augmentatur vel diminuitur effectus, non autem si sit causa per accidens, q.85.5.1.pag.270
Nec oportet quod aliquid sit principalius in causa instrumentali quàm in effectu, sed solum in causa principali, q.83.1.2.pag.261
Causa, duo sibi inuicem esse possunt, p.33.4.2.p.108
Causa secunda nõ agit nisi in virtute primæ causæ, q.19.4.c.p.65
Causa finalis est prima inter omnes causas, q.1.2.c.pag.3
Causa perficiens est prior suo effectu: non autem causa disponens, q.66.6.3.pag.203
Causa semper est potior effectu, q.65.1.c.p.198.& q.112.1.c.p.372
Causæ per se sunt determinatæ: sed causæ per accidens sunt indeterminatæ, q.1.4.c.pag.4
Causæ habent ordinem adinuicem: quia finis est ratio agẽtis, agẽs formæ, & forma materiæ, q.1.2.c.pa.3
Causarum adinuicem ordinatarum, si prima subtrahatur, necesse est alias subtrahi, q.1.4.c.pa.2
In omnibus causis ordinatis, effectus plus dependet à causa prima quàm à secunda, q.19.4.c.pa.65
Causa, vide effectus.
Cæcus habet virtutem gressiuam per quã ambulare potest: sed inquantum caret visu qui dirigit in ambulando, patitur defectum in ambulando, dum ambulat cespitando, q.18.1.2.pa.57
Cæcus, vide Oblatio, Oculus.
Cœlum est compositum ex materia & forma, 49.4.c.pag.144
Cœlum non est in potentia nisi ad vnum motum determinatum: nec in eo dispositio & habitus habent locum, p.49.4.c.p.eadẽ
Cœlum in genere alterabilium est primum alterans: non tamẽ est primum mouens simpliciter, sed mouetur motu locali à superiori mouente, q.6.1.1.pa.24.& q.109.1.c.pag.355
Cœlum impossibile est quòd imprimat directè in intellectum vel voluntatem, q.9.5.0.pag.35
Cœlum per accidens mouet vires sensitiuas: sed indirectè & per redundantiam mouet voluntatem, q.9.5.0.pag.eadem
Cœli motus dicitur naturalis propter aptitudinem naturalẽ cœlestis corporis ad talem motum: licet mouens sit voluntarium, q.6.5.2.pag.26
Cere vocabatur oppidum iuxta Romam, q.99.3.c.pag.310
Ceres dicebatur dea frugum, q.99.3.c.pag.eadem
Ceremonia dicitur quasi Cæreris munia, id est, dona Cæreris, vel à Cere oppido iuxta Romam, q.99.3.c.p 1g.eadem
Cerimoniæ sunt quædam protestationes fidei, q.103.4.c.p.33
Cerimoniæ sunt quædam opera exteriora ad cultum Dei pertinentia

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX TEXTVS PRIMAE SECVNDAE

nentia,q.99.3.pa.310.& q.101.2.c.p.322.& q.103.1.c.pag.337.& q.104.3.c.pa.340
Cerimoniæ veteris legis conuenienter diuiduntur in sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantias,q.101.4.0.pag.323
Cærimoniæ in veteri lege fuerunt multæ ad reprimendũ idololatriam,& ad significationem multorum,q.101.3.0.p.322
Cerimoniæ quædam fuerunt ante legem , non ex autoritate legis determinatæ sed voluntate & deuotione hominum instinctu diuino Deum colentium,q.103.1.0.p.336
Cerimoniarum veteris legis multę determinationes particulares habent causam solum figuralem,non autem literalem nisi in cõmuni,q.102.2.0.3.pag.324
Cerimoniale, vide Præceptum.
Cerimonialia veteris legis distinguũtur à moralibus,& sunt quæ dã determinationes iuris naturalis, cultus diuini, & præceptorũ moralium,q.99.3.2.& 4.5.c.p.311.& q.103.1.c.pag.337
Cerimonialium ratio nõ est manifesta,sed est quodammodo probabilis,q.101.14.p.322
Cœtus,i.festum collectæ,est in quo colligebantur à populo necessaria ad expensas cultus diuini & significabatur adunatio populi & pax prestita in terra promissionis:& figurabatur congregatio fidelium in regno cœlorum,q.102.4.10.pag.329
Cœtus fœsto succedit festum angelorum,vel etiam omnium sanctorum,q.103.3.4.pag.338
Cherubin inter quos erat arca testamenti,se mutuis vultibus respiciebant,q.102.4.6.pag.328
Certitudo attribuitur motui appetitus,sensitiui & naturalis propterinfallibilitatem quam habet ex certitudine cognitionis prędcedentis vtrunq; motum,q.40.2.3.pag.122
Certitudo non potest haberi de aliquo nisi possit diiudiciari per proprium principium,q.112.5.c.pag.391
Cibus : Vsus secundum suam naturam non est peccatum : sed per accidens,inquantum,scilicet,contra obedientiam vel totũ comeditur : vel ex nimia concupiscentia, aut ad fomentum luxuriæ, q.102.6.1.pag.334
Ciborum mundorum & immundorum ratio multiplex secundũ legem veterem,q.102.6.1.2.p.eadem.
Ciconia quæ est idem quod ibis est auis Aphrica & immunda: & significat inuidos,q.102.6.1.pag.335
Cygnus est auis immunda:& significat homines qui per exteriorẽ iustitiæ candorem,lucra terrena quærunt,q.102.6.1.p.eadem
Circuncisio fuit protestatio vnius Dei,separans ab infidelibus, & figuras ablationẽ corruptionis fiendã p Christũ,q.102.5.1.p.330
Circunsio fiebat octaua die , nec tardabatur:& fiebãt ad debilitationem concupiscentiæ in tali membro,q.102.5.1.pag.eadem
Circuncisio fuit instituta ante legem,ideo non potest dici sacramẽtum legis quasi in lege institutum,sed solum quasi in lege obseruatum,q.103.1.3.pag.337
In circuncisione protestabatur semen futurum in quo benedicerentur omnes gentes, ideo hoc perfecto oportet circuncisionẽ cessare,& idem baptismo declarari,q.103.3.4.pag.338
Circuncisione homines instituebantur in statu colendi Deum : & fine ea nullus admitebatur ad aliquid legalium nec ad esum paschalis conuinij,q.102.5.c.p.330
Circũcisiõis rõ literalis triplex,& figuralis vna,q.102.5.ad 3.p.330
Circũcisioni respõdet baptismus,q.102.5.3.p.331.& q. 103. 3.ad 4 pag.338
Circuncisionem Abraham primus accepit,q.102.5.ad 1.p.230
Circuncisio, vide Abraham,Baptismus.
Circulus, Appetitiuus motus circulo agitur,q.26.2.c.pa.87
Circunscriptiuè, vide Angelus
Circunstantia est accidens actus humani,attingẽs eum extrinsecè, q.7.1.0.pag.27.& q.18.30.p.57
Circunstantia non dicitur illa conditio causæ ex qua substãtia actus dependet,sed aliqua conditio adiuncta,q.7.3.ad 3.p.28
Circunstantia principalissimè est quæ attingit actum ex parte finis,secundaria quæ attingit substantiam actus scilicet quid,alię vero secundum quid magis vel minus ad has appropinquant, q.7.4.p.29
Circunstantia non potest de peccato veniali facere mortale manẽs circunstantia:sed solùm tunc quãdo transfert in aliam speciem, q.88.5.0.p.280
Circunstantia potest constituere aliquam speciem boni vel mali actus,q.18.10.0.pag.62
Circunstantia quę respicit specialẽ ordinem rationis prò vel contrà dat speciem actui morali,q.18.5.ad 4.10.0.11.c.p.50.& 61.& pag.63
Circunstãtia addens in bonitate vel malitia non semper variat speciem actus,q.18.11.pag.62
Circunstãtia tripliciter aggrauat peccatum scilicet transferendo in aliud genus peccati:multiplicando rationem peccati,& augẽdo priorem deformitatem,q.73.7.0.p.230
Circunstãtia, vide Nomen.
Circunstantiæ actus moralis sunt septem,q.7.3.0.p.28
Circunstantiæ non respicientes ordinem rationis in bono vel malo nisi præsuppositã aliã circunstãtia à qua actus moralis habet speciẽ boni vel mali,non variãt speciem,q.18.11.0.p . 62.& q.73 7.c.pa.230
Circunstantiæ humanorum actuum pertinent ad considerationẽ theologi triplici ratione,q.7.2.0.pag.28.
Ciuis dicitur dupliciter,scilicet simpliciter, id est,qui potest agere ea quæ sunt ciuium:puta dare consiliũ vel iudicia in populo: & sedm quid,id est ciuitatis inhabitor,q.105.3.ad 2.p.346
Ciuis: vide Eunuchus,Mulier,Spurius.
Ciuitas est communitas perfecta,q.90.2.c.p.286
Ciuitas tota cum nos læserit, computatur tota ciuitas sicut vnum singulare,q.46.7.ad 3.pag.137
Ciuitas bonum commune non potest bene se habere nisi ciues sint virtuosi,q.92.1.ad 3.pag.101
Ciuitas,vide Serui.
Clamor.Animal dolens clamat: quia multiplicatis spiritibus intorsum & calore,necesse est quod emittantur per vocem.q.44.1.ad 2.pag.130
Coactio est quæ est ab exteriori principio.q.6.4.0.pag.25
Coactio est contra rationẽ actus voluntatis: sicut ferri sursum est contra rationem naturalis inclinationis,vel motus lapidis , q.6, 4.c.p.25.& q.94.ad 2.pag.35
Coactio legis est per metum pœnæ,q.100.9.c.pag.319
Cogitatio,vide Via.
Cogitatiua & reminiscentia in nobis præ alijs animalibus habẽt quãdam excellentiam ex hoc quod rationi coniunguntur,q.74 3.ad 1.p.2.3
Cognitio matutina & vespertina in angelis differunt secundũ perfectum & imperfectum ex parte obiecti,q.67.3.c.p.204
Cognitio est triplex,scilicet per reuelationem per seipsum certitudinaliter,& coniecturaliter per aliqua signa,q.112.5.c.p.374
Cognitio est imperfecta tripliciter scilicet ratione obiecti,medij & subiecti,prima & secunda possunt esse simul cũ perfecta,non autem tertia,q.67.3.0.pag.204
Per rectum cognoscitur obliquum,q.100.6.ad 2.p.316
Cognitio coniecturalis est imperfecta,112.5.c.pag.374
Cognitio, vide Amor.
Cognitione carentia habent potentiã quæ pertingit ad finem per modum exequentis,non autem per modum imperantis,q.11.2.c pag.40
Cognitione prior est virtus quàm peccatum,q.100.6.ad 2.p.316
Cognoscí potest aliquid dupliciter, scilicet in se & in suo effectu, q.93.2.c.p.292
Coitus impedit rationis vsum propter transmutationẽ corporalẽ adiunctam:in tantum vt nihil aliud cogitare liceat , q.33.3.ad 1. ad 3.p.107.& q.37.1.ad 2.p.116.& q.72.2.ad 4.p.222
Coitus, vide Delectatio.
Cholera inter alios humores citius mouetur: ideo cholericus magis est in promptu ad irã quàm dispositus ex naturali cõplexione ad concupiscendum,ad concupiscentiam,q.45.5.c.p.134
Collecta, vide Cœtus.
Colere Deum est actus virtutis,ideo pertinet ad præceptum morale,sed determinatio eius ad cæremoniale,q.99.3.2.p.311
Color est obiectum visus,q.1.1.2.p.2.& q.8.2.c.pa.30.& q.10.2.c. pag.38
Color si proponatur visui ex necessitate mouet ipsum,nisi aliquis visum auertat,q.10.2.c.pag.eadem
Comestio,vide delectatio.
Comprehensio non est aliqua operatio præter visionẽ,sed est quædam habitudo ad finem iam habitum cuius obiectũ est visio vel res visa,q.4.3.p.16.
Comprehensio dicitur dupliciter,scilicet inclusio comprehensi in comprehendente,& tentio rei quæ iam presentialiter habetur, prima Deus comprehendi non potest ab intellectu creato,secunda requiritur ad beatitudinem,q.4.3.1.pag.16
Comprehensio quæ importat præsentiam finis requiritur necessariò ad beatitudinem,q.4.3.0.pag.eadem
Cõprehendit Deus suã essentiã quã nec homo nec angeli comprehendunt,q.3.8.2.pag.15.& q.4.3.1.p.16.& q.93.2.2.p.292
Commune bonum dicitur finis communis,q.90.2.2.p.286
Ad commune bonum cõmunitate finis & non generis vel speciei referri possunt operationes particulares,q.90.2.2.p.286
Communicatio hominum adinuicem iustis præceptis legis ordinatur, q.105.2.c.pag.344
Communicatio hominũ adinuicẽ duplex,scilicet autoritate principum,vt iudicia & pœnæ,& propria voluntate priuatarũ personarum:vt emptio donatio,q.105.2.c.pag.eadem
Conceptio. Anima Christi in primo instãti suæ cõceptionis absq; aliqua operatione meritoria precedente fuit beata,q.5.7.2.p.22
Concertatio,vide Ludus.
Conclusio syllogismi operatiui ad rationẽ pertinet,& dicitur sentẽtia vel iudiciũ,quã sequitur electio,q.13.1.2.3.c.p.43.& q.76. 1.c.pag.240
Conclusio tunc solùm ex principijs procedit quando principia nõ possunt esse vera si conclusio non fit vera,q.13.6.1.pag.46
Conclusio syllogismi operatiui est singularis quæ non concluditur ex vniuersali nisi mediante propositione singulari,q.76.1.c. pag.240
Concupiscẽtia propria est appetitus delectationis sensitiuæ:& est in appetitu sensitiuo & in cõ cupiscibili quę ab eo denominatur q.30.1 0.pag.95
Concupiscentia est passio specialis potentiæ concupiscibilis differens specie ab amore & delectatione,q.30.2.0.p.96

Concupiscentia duplex,naturalis, & nõ naturalis: prima quæ est de bono conuenienti naturæ animalis conuenit homini & aliis animalibus:secunda vero quæ est de bono conuenienti secundũ apprehensionem est propria homini , qõ.30.3.0.pag.96.31.3.c. pag.99
Concupiscentia naturalis est finita in actu & infinita in potentia per successionem,sed non naturalis est omnino infinita, qõ.30. 4.0.pag.97
Concupiscentia duplex,s.finis quæ est infinita:& eius quod est ad finem,quæ est finita,q.30.4.c.p.97
Concupiscentia ex parte obiecti est naturalior quã ira & ex parte subiecti secundum naturã generis & corporis:sed econuersò est secundum naturam speciei & indiuidui,q.46.5.0.pag.135
Concupiscentia secundum propriã rationem est interdũ causa doloris & per consequens tristitiæ,q.36.2.0.p.115
Concupiscentia vel cupiditas est primus effectus amoris, ideo frequenter Aug.vtrunq; pro amore ponit,q.36.2.c.p.eadem
Concupiscentia si includas morum voluntatis,sic vbi est maior cõ cupiscentia est maius peccatum,q.73.6.2.p.229.
Concupiscentia est inordinata conuersio aliarum virium à voluntate ad bonum commutabile.q.82.3.c.p.262
Concupiscentia accepta vt passio,sic maior concupiscentia præcedens iudicium rationis & motum voluntatis diminuit peccatũ, sequẽs verò auget,q.73.6.2.p.230
Concupiscentia carnis contra spiritum quando ratio ei actualiter resistit non est peccatũ,sed materia exercendæ virtutis,q.80.3.3 pag.256
Concupiscentiæ nomẽ interdum se extendit ad appetitum sapientiæ vel aliorum spiritualium bonorum.q.30.1.1.p.95
Concupiscentiarum quedã bonæ & quedã malæ , q.34.1.c.p.108
Concupiscentia, vide Cibus,Inuoluntarium,Ira Latens.
Concupiscibilis est de bono vel malo simpliciter . Irascibilis verò sub ratione ardui,q.23.1.2.c.pag.80,& q.25.1.c.1.p.84
Concupiscibilis denominatur à concupiscentia: quia inter omnes passiones eius est notior & sensibilior,non autem prior,q.25.2.1 p.85.& q.82.3.2.pag.262
Concupiscibilis intantum est naturalis inquantũ regitur à ratione quòd autem excedat limites rationis hoc est homini contrarium,q.82.3.1.p.262.& q.85.3.3.pag.169
Concupiscibilis, vide Irascibilis, & Lex.
Confirmatio est sacramentum plenitudinis gratiæ,ideo nõ ei correspondet in veteri lege aliquod sacramentum:quia nondum ad uenenerat tempus plenitudinis,q.105.5.3.pag.330
Coniecturaliter cognoscitur aliquid per aliqua signa , qõ. 112. 5.c. pag.374
Coniecturaliter,vide Cognitio.
Conscientia est quodammodò dictamen rationis est enim applicatio scientiæ ad actum,q.19.5.c.pag.65
Conscientia errans obligat,q.19.6.c.pag.66
Conscientia errans errore voluntario vel directè per negligentiã, non excusat,q.19.6.c.p.eadem
Cõscientia errãs errore inuolũtariò prouenięte ex ignorãtia alicuius circunstantiæ absq; omni negligentia excusat,q.19.6.p.66
Conscientiæ remorsus est pœna peccati,q.87.1.c.p.272
Cõsecratio vel purificatio vel institutio ministrorum veteris legis quomodo & quo ordine fiebat,q.182.5.8.p.333
Consecratio ministrorũ veteris legis fiebat vt ostẽderetur eos habere quandã prærogatiuã puritatis & veritatis & dignitatis præalijs,q.102.5.8.p.eadem
Consecratione vel purificatione speciali instituebãtur & deputabãtur ministri veteris legis ad cultum Dei,q.102.5.8.p.eadem
Consensus importat iudicium de eo in quod consentitur, q.74.7 c.pag.236
Consensus potest attribui & voluntati & rationi,q.74.7.3.p.ead
Consensus est actus volũtatis:scilicet complacentia & applicatio eius ad aliquid existens in potestate eius, q.15.0.pa.48.& q.74 7.1.pag.236
Consensus in actum pertinet ad rationem superiorem secundum quid in ratione voluntas includitur, q.15.4.0.pa.49.& q.74.7 pag.236
Consensus propriè non est in brutis animalibus,q.15.0.p.48
Consensus importat determinationem appetitus nõ solũ passiuã sed magis actiuam,q.15.2.1.p.49
Cõsensus propriè nõ est nisi de his quę sunt ad finẽ,q.13.3.0.p.ea
Consensus deliberatus in peccatum non semper pertinet ad contempus legis diuinæ , sed solùm quando peccatum legi diuinæ contrariatur,q.74.9.3.pag.237
Consensus rationis in delectationem cogitationis prauæ ratione obiecti est peccatum mortale,sed ratione cogitationis tantũ est veniale vel nullum,q.74.8.0.p.236
Consensus & electio differunt ratione tantum si ex multis consiliatis inueniatur vnum solum quod placeat in quo consentitur & præfertur his quæ non placent,q.15.3.3.p.49
Consensus, vide Electio,Peccatum.
Cõsentire importat applicationẽ sensus ad aliquid , q.15.1.c.p.48
Consentire, vide Assentire.
Conseruatio . Conseruari indiget vnaquæque creaturarũ à Deo, q.109.22.8.c.9.1.p.358.& 363.& 365
Conseruatio, vide Annihilatio.

Consilium attribuitur Deo quãtùm ad certitudinem sentẽtiæ vel iudicij,non autem vt est inquisito,q.14.1.2.pag.46
Consilium est inquisitio rationis,q.14.1.0.p.eadem
Et est de his quæ sunt ad finem tantum,q.14.2.0.pag.eadem
Et nõ est de rebus paruis nec de his quæ sunt determinata qualiter fieri debent,q.14.4.0.p.47
Et est propriè circa ea quę aguntur à nobis,q.14.3.0.pag eadem
Cõsilium est inquisitio resolutoria ab eo quod in futuro intenditur ad id quod statim agendum est,q.14.5.0.pag eadem
Consilium nõ est de his de quibus quis desperat, sicut nec de impossibilibus:est tamen de difficilibus,q.44.2.3.pag.130
Consilium secundum quid est cùm obseruatur vnumquodq; consiliorũ euangelicorũ in aliquo speciali casu,q.108.4.c.p.355
Consiliũ differt à precepto,quia preceptum importat necessitatẽ, cõsilium aũt in optione eius ponitur cui datur,q.108.4.c.p.ead
Consilij inquisitio est infinita in potentia sed finita in actu & ex parte termini,s.conclusionis & ex parte proprij principij quid est finis,& ex alio genere sumpti,s.sensus vel scientiæ,q.14.6.0 pag.48
Consilia Euãgelica simpliciter proposita sunt paupertas, castitas, obedientia,q.108.4.c.p.355
Consilia oportet esse de his per quæ expeditius potest consequi beatitudinem,q.108.4.c.pa.eadem
Consilia quædã determinata conuenienter in lege noua sunt proposita,q.108.4.0.p.eadem
Consilia tria Euãgelica generalia de se sunt omnibus expedientia: sed alicui ex eius in dispositione experientia non sunt,q.108.2.1 pag.353
Consilia multa Christi sunt de præcepto quòd ad præparationẽ animi,q.108.3.2.4.4.pag.354
Consilia, vide Prudentia, Virtus.
Consiliatiuos facit spes & magis timor quo ad solicitudinẽ, non quo ad f[illegible]ationem consiliandi,q.44.2.p.130
Cõsuescere vel dissuescere res naturales nõ possunt,q.51.2.c.p.149
Consuetudo habet vim legis,abolet legem, & est legum interpretatrix,q.97.3.0.pag.303
Consuetudo vim legis obtinere non potest contra legem diuinam vel naturalem;q.97.3.1.p. eadem
Consuetudo si maneat eadem ratio legis non vincit legem,sed lex consuetudinem,nisi fortè lex non sit possibilis secundum consuetudinem patriæ,q.97.3.2.pag.305
Consuetudo, vide Proni.
Consuetum efficitur delectabile ad operãdum,inquãtùm efficitur connaturale,q.32.2.3.& 8.3.pag.104
Cõtemplatio diuinorum est operatio maximè propria homini & maximè delectabilis,q.3.5.c.p.12
Contemplatio maximè quæritur propter seipsam, q.3.5.c. pag.12
Contemplatio secundum se non habet rationem mali: sed per accidens tantùm,q.35.5.3.p.112
Continentia & perseuerantia non sunt perfectiones appetitiuę virtutis sensitiuæ,sed rationalis partis,q.58.3.2.p.172
Continentia à delectationibus,& perseuerantia à vitijs , non sunt virtutes,sed aliquid minus virtute,q.58.3.2.p.eadem
Contingens, vide Futurum.
Contrariari plura vni non secundum idem,sed secundum diuersa, nihil prohibet,q.45.1.2.p.132
Sicut quieti naturali cõtrariatur & quies violenta eiusdẽ corporis & quies naturalis alterius corporis , ita in affectibus animæ delectationi opponitur & delectatio & tristitia,q.31.8.2.p.102
Contrarias delectationes in affectibus animæ esse cõtingit, q.31. 8.0.pag.eadem
Contrarietas mutationum est secundum accessum & recessum ab eodem termino:motuũ verò secundum contrarietatem terminorum,q.23.2.1.p.79
Contrarietas prima tantùm inuenitur in passionibus concupiscibilis,vtraq; verò in passionibus irascibilis,q.23.2.0.p.80
Contrarium:Ab his quæ sunt secundum locum, processit nomen distantiæ ad omnia contraria,q.7.1.c.p.28
Contrariũ quãdoq; per accidẽs est causa contrarij, q.32.4.1.p.104
Contrarium propriè passio iræ habere non potest, q.23.3.0.p.80.
Contraria in re non sunt contraria in anima,q.35.5.c.p.112.& q.53 1.c.p.134.& q.54.2.1.p.156.& q.64.3.3.pag.191
Contraria aliqua contingit esse secundum formam generis,& secundum formam speciei,q.35.4.c.pag.112
Contrariorum idem esse causam secundum diuersa, nihil prohibet,q.32.3.2.pag.104
Contrariorum species specificatæ per comparationem ad aliquid extra possunt habere conuenientiã inter se , non autem species absolutæ,q.35.4.c.pag.112
Contrariorũ terminorum quietes sunt contrariæ , q.31. 8.c.p.102
Contrariorum potest esse vnus habitus inquantum conueniunt in vna ratione communi,q.54.2.1.3.1.p.156
Contritio : In tempore præcedente iustificationem oportet quod homo singula peccata commissa detestetur , quorum memoriã habet,ex cuius cõsideratione sequitur in anima quidam motus detestãtis vniuersaliter omnia peccata commissa & oblita: quia homo sic dispositus de his quæ non meminit conteretur si memoriæ adesset,q.113.5.3.p.378
Conuersio,vide Aduersio,Concupiscentia,Miraculosum,Peccatũ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cooperari dicitur aliquis alicui non solum sicut secundum agens principali agenti sed sicut adiuuãs ad propositũ finem,q.111.2.3 pag.370
Cor:Motus cordis secundum naturam est,& non secundum voluntatem,q.17.9.2.pag.56
Cordis motus est principium corporalis motus,q.17.9.2.p.eadem
Cordis motus & genitalium non obeditrationi,q.17.9.2.3.p.eadẽ
Cordis est duplex infirmitas,vna in substantia eius, quæ immutat naturalem complexionem ipsius & semper est mortalis, alia est propter inordinationem motus eius,vel alicuius eorum quę circunstant cor:quæ non semper est mortalis,q.74.9.2.pag.237
Cor parvum habentes secundum quantitatem, sunt magis audaces:& animalia illud magnum habentes,sunt magis timida, qõ 45.3.c.pag.133
Cor, vide Audacia.
Corporalia bona vel mala per se loquendo quanto magis considerantur,minora apparent,q.42.5.c.3.pag.128
Corpus & perfectio eius requiritur ad beatitudinem viæ:&ad beatitudinem perfectam requiritur accedenter & consequenter,qõ 4.6.0.pag.18
Corpus humanum est materia electa,quantum ad hoc quod est tẽperatæ complexionis,vt possit esse organum tactus, & aliarum virtutum sensitiuarum & motiuarum,q.85.6.c.pag.270
Corpus est corruptibile ex conditione materiæ,& non ex electione naturæ,q.85.6.pag.eadem
Corpus in his in quibus natum est ab anima moueri regitur ab anima despotico principatu,sicut à domino seruus:irascibilis verò & concupiscibilis principatu politico,quo scilicet tegitur liberi,q.9.2.3.p.34,& q.17.7.c.pag.55.& q.56.4.3.pag.165
Corporis fruitio deriuatur in ipsum ab anima per redundantiam, q.4.5.4.pag.18
Corpus, vide Cœlum.
Correctio est vtilis,vt ex dolore eius voluntas regenerationis oriatur,non tamen est sufficiens sine Dei auxilio,q.109.8.2.pag.364
Corruptio: Aliquid dicitur corrũpi dupliciter,scilicet per se & per accidens,q.53.1.c.pag.154
Corruptio mors & omnis defectus est contra naturam particularem,non autem contra naturam vniuersalem,q.42.2.3.pag.127. & q.85.6.0.pag.270
Corruptio, vide Sacrificium,Sal.
Creatura potest per se deficere à bono, & in non esse reduci,nisi diuinitus conseruetur,q.109.2.2.pag.358.& q.112.3.2.pag.166
Creatura sicut esse habet ab alio,& in se considerata nihil est ita indiget conseruari ab alio,q.109.2.2.pag.358
Creaturas primas statim Deus perfectè produxit absque alia dispositione vel operatione creaturæ præcedente,q.5.7.2.pag.22
Credenda nobis proponuntur non solum ea ad quæ ratio attingere non potest,sed etiam aliqua ad quæ ratio recta pertingere potest,q.99.2.2.pag.310
Culpa peccatũ & malũ idẽ sunt in actib⁹ volũtarijs, q.21.2.c.p.75
Cultus Dei est duplex,s.interior & exterior, q.101.2.c.pa.322
Cultus interior consistit in hoc quòd anima coniugatur Deo per intellectum & affectum,q.101.2.c. pag.eadem
Cultus exterior proportionari debet cultui interiori: qui consistit in fide spe & charitate,q.101.2.c.p.eadem, & q.103.3.0.pag.151
Cultus exterior diuersificatur secundum diuersitatem interioris cultus,q.101.2.c.pag.322.& q.103.3.c.pag.338
Cultus Dei interior consistit in coniunctione ad Deum per intellectum & affectũ. Cult⁹ verò exterior in sacrificijs,oblationib. & huiusmodi,q.99.3.c.pag.310.& q.102.5.4.p.331
Cultus interior impeditur per peccata,exterior vero per quasdam immunditias corporales,q.102.5.4.pag.331
Cultus Dei exterior ad hoc precipuè ordinatur vt homines Deũ in reuerentia habeant,q.102.4.c.pag.327
Cultus interioris triplex status distinguitur,s.veteris legis,nouę legis,& beatorum,q.201.2.c.pag.321.& q.103.3.c.pag.338
Cultui Dei anima & corpus applicari debent,q.101.2.c.p.322
Cupiditas vt est speciale peccatum, est radix omniũ peccatorũ ad similitudinem radicis arboris:quæ alimentum præstat toti arbori,q.84.1.0,pag.265
Cura diuina consideratur dupliciter,s.quãtum ad ipsum diuinum actum:& ex parte eorum quæ in creaturis ex diuina cura proueniunt,prima est æqualis,secunda inqualis,q.112.4.1.pa.374
Damnati. In damnatis manet naturalis inclinatio ad virtutẽ: sed non reducitur in actum,quia deest gratia,q.85.2.3.pa,268
Et in eis magis esse potest timor pœnæ,quàm in beatis spes gloriq quia in damnatis erit successio pœnarum, nec tamen in eis est propriè timor,q.67.4.2.pag.205
Debitor simpliciter Deus nobis non est,q.114.1.3.pag.383
Debitum filij ad patrem adeò est manifestum quòd nulla tergiuersatione potest negari,q.100.5.4.p.316
Debitum duplex,s.ex merito proueniens,& secundũ conditionem naturæ,q.111.1.2.pag.369
Debitum duplex,s.secundum regulam rationis,& secundum regulam legis:siue morale & legale,q.99.5.c.pag.312
Debitum Dei est vt sua ordinatio impleatur,q.114.1.3.pag.383
Debitum alteri reddere ad iustitiam pertinet, & non est vnius rationis in omnibus virtutibus moralibus, quæ sunt circa operationes,q.60.3.c.pag.179
Debitum, vide Donum, Gratitudo.
Defectus principij est pessimus,q.78.4.c.pag.252
Defectus, vide Corruptio, Mors.
Defectum sequens actionis non semper reducitur sicut in causam in agens ex eo quòd non agit,sed solùm tunc cùm potest & debet agere,q.6.3.c.pag.25
Deformitas, vide Adam.
Delectabiliter operari quodammodo cadit sub præcepto,s.secundum quod sequitur delectatio ex dilectione Dei & proximi,& quodammodò non secundum quod delectatio sequitur habitũ, q.100.9.3.pag.318
Delectabile est omne inquantum simile & vnum:sed est contristãs per accidens,inquantum corrumpit mensuram proprij boni per quendam excessum,aut per directam contrarietatem ad propriũ bonum,q.32.7.0.pag.105
Delectabilis est emissio proprij boni,inquantum est iudicatiua ipsius:sed inquãtum euacuat ipsum,est contristabilis sicut quando est immoderata,q.31.6.1.pag.eadem
Delectabiles sunt operationes inquantum sunt proportionatæ:& connaturales operanti,q.32.1.3.pag.103
Delectabilia sunt otium ludus & alia quæ ad requiem pertinẽt,in quantùm auferunt tristitiam, quæ est ex labore,q.32.1.3.p.eadẽ
Delectari propter se intelligitur dupliciter, s. vt ly propter se dicit causam finalem:& vt dicit causam formalem,primum est in vltimo fine,secundum in omni delectabili secundum suã formam q.70.1.2.pag.215
Delectari debet homo in Deo propter se sicut propter vltimum finem:in actibus autem virtuosis propter honestatẽ quam continet delectabile in virtuosis,q.70.1.2.pag.eadem
Delectantur aliqui propter corruptionem naturæ in eis existentẽ, in comestione terræ,carbonum,vel hominum,aliqui in coitu bestiarum,aut masculorum,q.31.7.c.pag.101
Delectatus in re constringit ipsam dum ei fortiter inhæret: sed cor ampliat,vt perfectè delectabili fruatur,q.33.1.3.pag.106
Delectatio est quidam motus animæ & constitutio simul tota & sensibilis in naturam existentem,q.31.1.c.pag.98
Delectatio non est generatio vt Plato posuit:sed magis consistit in factum esse,q.31.1.c.pag.eadem
Delectatio est passio animæ,q.31.1.0.& 4.2.pag.eadem
Delectatio non est motus imperfecti sed perfecti,id est existentis in actu,q.31.2.1.pag.99
Delectatio secundum se non est in tempore sed solùm per accidẽs, q.31.2.0.pag.eadem
Delectatio est motus in appetitu animali consequens apprehensionem sensus,q.11.1.3.pag.40.& q.31.1.c.pag.98
Delectatio est operatio non per essentiam,sed per causam,q.31.2.1 pag.eadem
Delectatio sequens bonũ perfectum non est ipsa essentia beatitudinis,sed est consequens ipsam sicut per se accidens, q.2.6.c.pag.8
Delectatio aliqua hominis potest dici optimum inter bona humana,q.34.3.0.pag.109
Delectatio vt delectatio non habet quòd sit optima, sed ex hoc q est perfecta quies est optima,q.34.3.3. pag. 100
Delectatio est complacentia & quietatio percepta in re conueniẽti amata,q.11.1.3.pag.40.& q.34.1.c.2.2.4.2.pag.108
Delectatio est in habentibus cognitionem,q.31.1.c.pag.46 & q.32 1.c.pag.102.& q.35.1.c.pag.110
Delectatio secundum simplicẽ actum est in appetitu intellectiuo in Deo & in angelis,q.31.4.2.pag.100
Delectatio est in appetitu sensitiuo & intellectiuo, q.30.1.c.pa.95 & q.31.3.c.4.0.pag.99
Delectatio aliquam operationem consequitur,q.32.1.0.p.102
Delectatio nõ est principalius in beatitudine,cùm sit propter operationem in qua voluntas quietatur,q.4.2.0.pag.15
Delectatio duo requirit scilicet adeptionem boni conuenientis & cognitionem huiusmodi boni adepti,q.32.0.pag.102
Delectatio maxima est quæ fit per sensum secundum gradũ tenet quę fit per spem,tertium quæ fit per memoriã,q.32.3.c.pag.104
Delectatio perficit operationem dupliciter,s. vt finis & adaugendo,q.4.1.3.pag.15.& q.33.4.0.pag.108
Delectatio quælibet ex parte subiecti est medicina cõtra quãlibet tristitiã,q.35.4.2.3.pag.112.& q.38.1.0. p.118.& q.48.1.c.pa.139
Delectatio contemplationis adiuuat vsum rationis,sed corporales impediunt triplici ratione,scilicet distractionis,contrarietatis & ligationis,q.4.1.3.pag.15.& q.33.3.0.4.1. pag.107.& q.34.1.1. pag.108
Delectatio potest esse integra & perfecta, tristitia autẽ est semper secundum partem,q.35.6.c.pag.113
Delectatio per se loquẽdo est magis appetenda quàm sit tristitia fugienda,sed per accidens econuersò contingit,q.35.6.0.pag.113
Delectatio & tristitia de eodem habẽt oppositionem secundũ speciem,sed de diuersis disparatis,sunt disparatæ:si verò illa diuersa sint contraria, tunc non solum non habent cõtrarietatem secũdũ rationem speciei,sed etiã habent conuenientiã,q.35.4.0.pag.112
Delectatio de bono,facit vt bonum auidiùs quæratur, & tristitia de malo facit vt malum vehementiùs fugiatur, q.39.3.c.pag.121
Delectatio est in plus quàm gaudium,q.31.3.0.pag.46
Delectatio quæ ex interiori apprehensione caulatur,gaudiũ nomi natur:non aũt quę ex interiori,q.31.3.c.p.99,& q.35.2.c.pag.111

Dele-

PRIMAE SECVNDAE

Delectatio appetitur propter se,si propter dicat causam finalem, si verò dicit causam formalem vel motiuam,sic appetitur propter aliud,q.2.6.1.pag.8
Delectatio potest esse materia tristitię vel econuersò,nõ per se,sed per accidens,q.35.3.2.3.pag.111
Delectatio per accidens tãtùm potest esse in doloribus qui sunt in spectaculis,q.35.3.2.pag.eadem
Delectatio dicitur morosa non ex mora temporis, sed ex eo quod ratio deliberans circa eam immoratur,q.47.6.3.pag.235 & qõ 88.5.2.pag.281
Delectatio in actu coniugali de se non est mortale nec veniale,qõ 34.1.1.pag.108
Delectatio in concubitu coniugali impedit vsum rationis propter corporalem transmutationem adiunctam, q.34.1.5.pag.eadem
Delectatio secundum se non est in tempore,sed si bonum adeptum subiaceat transmutationi,erit per accidens in tempore,si aũt sit omnino intransmutabile,non erit in tempore nec per se nec per accidens,q.31.2.0.pag.99
Delectatio secundum actum est maior quã secundum aliũ sensum vtilitate simpliciter & naturaliter:sed ratione cognitionis delectatio secundum visum est maior,q.31.6.0.pag.101
Delectatio volũtatis humanæ est regula bonitatis vel malitię moralis:non autem delectatio appetitus sensitiui,q.34.4.0.pa.110
Delectatio est prior amore,& amor desiderio ordine intentionis: sed ordine executionis est econuersò,q.25.2.c.pa.85.& q.34.4.1 pag.110
Delectatio contrariatur delectationi de obiecto contrario,q.31.8.0 pag.102
Delectatio non respondet charitati vt finis, sed magis visio,q.4.2. 3.pag.16
Delectatio requiritur ad beatitudinem consequenter tantum vel concomitanter,q.3.4.c.pag.11.& q.4.1.2.0.pag.15
Delectatio attribuitur animalibus bruitis, & non gadium, q.31.3. c.pag.99
Delectatio animalium brutorum non est nisi in ordine ad sensibilia secundum tactum,q.31.6.c.pag.101.& q.35.2.3.pag.111
Delectatio, vide Addiscẽdi,Animal,Beatitudo, Coprehensio,Contrariũ,Ira,Iudicium,Ludus,Malefacere,Operatio,Rara,Spes.
Delectationis obiectum est bonum apparens conueniens coniunctum,q.43.1.c.pag.129
Delectationis propria & prima causa est operatio,q.32.1.0.pa.102
Delectationis causa operatio alterius esse potest tripliciter,q.32.5. 0.pag.104
Delectationis causa sunt operatio,motus, memoria,spes,tristitia, aliorum operationes, alteri benefacere, similitudo, admiratio, q.32.0.pag.101
Delectationis causa sunt amor & concupiscentia, sed magis spes, q.34.3.3.pag.104.& q.35.3.2.pag.111,& q.100.3.9.pag.319
Delectationis causa possunt esse ludi,vincere & omnes cõcertationes,q.32.6.3.pag.105
Delectationis causa potest esse redarguere & increpare dupliciter, s.inquantum facit homini æstimationem propriæ sapientiæ & excellentiæ,& inquantum al teri bene facit, q.32.6.3.pag.eadẽ
Delectationis tristitia est causa per accidens inquantum facit vehementius quærere delectationem,& inquantum quis nõ recusat tristitias perferre vt ad delectationẽ perueniat,q.35.3.1.pag.111
Delectationis tristitia est causa secundum quod est in actu,& secũdum quod est in memoria,q.32. 4.0.pag.104
Delectationis,amoris & desiderij effectu, est dilatio metaphoricè sumpta,q.33.1.0.pag.106
Delectationi contrariatur dolor,q.35.3.q.pag.111
Delectationi cuilibet contrariatur tristitia secundum genus, non autem secundum speciem,q.35.4.0.pag.111.& q.38.1.pag.118
Delectationi contemplationis per se loquendo non potest esse aliqua tristitia contraria:sed nec habet tristitiam annexã nisi per accidens scilicet ex parte organi,aut ex impedimento apprehensionis,q.35. 5.0.pag.112
Delectationes spirituales faciunt sitim vel desiderium sui sine fastidio:nisi fortè per accidens, inquantùm contemplationi adiunguntur aliquæ operationes virtutum corporalium, qõ.33.2.1.c. pag.107
Delectationes corporales ratione rei habitæ superexcellentis faciunt fastidium:sed ratione rei non habitæ faciunt desiderium, q.33.2.c.pag.107
Delectationes corporales sunt medicinæ contra tristitiam,q.31.5.c pag.100.& q.48.1.c,pag.138
Delectationes appetuntur abhis qui sunt in tristitia, ab omnibus animalibus à iuuenibus,à melancholicis,q.32.7.2.p.106
Delectationes spirituales intelligibiles in se maiores sunt sensibilibus delectationibus:sed quo ad nos sensibiles sunt magis vehementes propter tria,q.2.6.c.pag.8.& q.31.5.0.pag.100
Delectationes corporales quia pluribus notæ sunt, assumpserunt sibi nomen voluptatum,q.2.6.c.pag.8
Delectationes corporales indigent temperari & refrenari per rationem:sed spirituales sunt secundum seipsas sobriæ & moderatæ,q.3.1.5.3.pag.100
Delectationes dupliciter sunt naturales,s.quæ sunt secundũ rationem,& secundum naturam condiuisam rationi,quæ natura est communis homini & aliis,q.31.7.c.pag.101
Delectationes dupliciter sunt innaturales,scilicet quæ sunt contra rationem,& quæ sunt contra naturam communẽ, quæst.31.7.c. pag. eadem
Delectationum aliqua est bona,& aliqua mala:nec omnis est bona,nec omnis mala,q.54.12.0.pag.109
Delectationum quædam sunt naturales, quædam innaturales,q. 31.3.c.pag.99
Delectationum quædam sunt corporales, quędam animales,q.31. 3.c.pag.eadem
Dæmõ dicitur maximè gaudere de peccato luxuriæ,quia est maximæ adherentiæ & difficile ab eo homo potest eripi, insatiabilis est enim delectabilis appetitus,q.73.5.2.pag.229
Dæmon occasionaliter & indirectè est causa, omnium peccatorũ, non autem directè.q.80.4.0.pag.256
Dæmon non est causa peccatorũ nostrorum directè:sed indirectè: scilicet persuadendo & proponendo aliquod obiectum,q.75.3.0 pag.139.6.q.80.1.0.pag.255
Dæmon nisi refrenetur à Deo,potest impedire vsum rationis:ideo potest inducere ad faciendum ex necessitate actum peccati,non autem potest inducere necessitatem peccandi, q.80.3.0.pag.256
Dæmon potest inducere ad peccatum interius mouendo phantasiã & appetitum sensitiuum,q.80.2.0.pag.eadem
Dæmon omnia causare potest quæ ex motu locali corporũ inferiorum prouenire possunt,nisi virtute diuina reprimatur, q.80. 2.c.pag.eadem
Dæmonis & angeli boni mens non fertur in ea quæ sunt ad finẽ, nisi vt stant sub ordine finis:ideo non potest esse in eis deordinatio circa ea quæ sunt ad finem,nisi simul sit circa finem,q.89.4. c.pag.283
Dæmones in nihil mouentur nisi in ordine ad finem peccati superbiæ ipsorum, ideo in omnibus peccant mortaliter quæcunque propria voluntate agunt,q.89.4.0.pag.283
Dæmones omnia illa quæ videntur esse venialia (ficutriſum & alias leuitates) procurant:vt homines ad sui familiaritatem attrahant,& ad peccatum & mortale deducant,q.89.4.3.pag.284
Dæmon, vide Diabolus, Ouis.
Denominatio. Transcendentia denominant seipsa,non autem hoc habet locum in specialibus formis,q.55.4.1.pag.162
Denominatur aliquid in his quæ ad aliquid dicuntur, non solùm ab eo quod inest,sed etiã ab eo quod extrinsecus adiacet, q.72.1. pag.28
Depositum traditur in vtilitatem deponẽtis:mutuum verò in vtilitatem eius cui traditur,q.105.2.5.pag.334
Depositum perdi potest dupliciter,s.ex causa euitabili,& ex causa ineuitabili,vel naturali vel extrinseca,q.105.c.5.pag.eadem
Depositum amittens per negligentiam custodis, reddere tenetur: nõ aũt si depositum secũdo modo amittatur,q.105.2.5.pag.ead
Deserere gregem sibi commissum potest præcedere ex amore, & ex alio principio actiuo,q.72.3.c.pag.222
Desiderium importat simplicem motum in rem desideratam,q.30 1.2.pag.95
Desiderium potest dupliciter accipi,s. Propriè,vt importat appetitum rei non habitæ : & communiter, vt importat exclusionem fastidij,q.33.2.c.pag.107
Desiderium, spes,amor & odium possunt quodammodò dici in rebus cognitione carentibus : non autem delectatio, nec dolor, nec timor,nec desperatio,q.41.3.c.pag.128
Desiderium propriè pertinet ad inferiorem appetitum & ad superiorem,q.30.1.2.pag.95
Desiderium est passio concupiscibilis,q.23.2.c.pag.80
Desiderium est in angelis,q.67.4.3.pag.205
Desiderij animæ separatæ s.beatæ,totaliter quiescit ex parte appetibilis:sed non ex parte appetẽtis, q.5.5.pag.18.& q.67.4.p.205
Desiderium, vide Amor,Desperatio,Fames,Ira.
Desperatio non importat solam priuationem spei: sed recessum à re desiderata propter æstimatam possibilitatem adipiscendi,q. 40.4.3.pag.56
Desperatio præsupponit desiderium,sicut & spes,q.40.4.3.p.123.
Desperatio contrariatur spei solùm secundum contrarietatẽ accessus & recessus,q.40.4.0.pag.eadem
Desperatio est prior timore,quia est ratio & causa eius, nã timor consequitur desperationem vincendi,q.25.3.c.pag.85
Desperatio, vide Audacia,Desiderium,Spes.
Deus est cuius natura non est cõposita ex potentia & actu: & cui⁹ substantia est sua operatio,& est propter seipsum, ideò habitus & dispositio in eo locum non habent,q.49.4.c.pag.144
Deus respectu principalis cogniti quod est sua essentia,non habet practicam cognitionem,sed speculatiuã tantùm,q.3.5.1.p.12
Deus solus & beati cognoscunt legem æternam secundum quod in seipsa est,q.93.2.c.pag.292
Deus est veritas per essentiam, q.3.7.c.pag.14.& q.93.1.3.pag.392
Deus in seipso à nobis cognosci non potest: sed tamen in suis effectibus manifestatur,q.93.2.0.pag.eadem
Deus omnia mouet secundum eorum conditionem : ita quod ex causis necessarijs sequuntur effectus de necessitate, & ex causis contingentibus effectus contingentes,q.10.4.c.pag.392
Deus sic mouet voluntatem quod remanet motus eius contingẽs, & nõ necessariò,nisi in his ad quæ naturaliter mouẽtur,q.10.4. 0.pag.eadem

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX TEXTVS PRIMAE SECVNDAE.

Deus quicquid vult, vult sub ratione boni cõmunis quod est sua bonitas, quæ est bonum totius vniuersi, q.19.10.c.pa.eadem
Deus non vult sed permittit peccata: vult tamẽ mala pœnalia, qõ. 39.2.p.120.& q.79.4.2.pag.254
Deus solus potest voluntatem nostram interius mouere, q.6.4.1. p.25.& q.9.6.0.p.36.& q.75.3.c.p.239
Deus est à quo procedit omnis motus tam voluntatis quã naturæ, sicut à primo mouente, q.6.1.3.p.24.& qõ.9.4.1.6.c.3.pag.36. & q.55.4.6.p.162.& q.80.1.3.pag.355
Deus mouet hominem proponendo sensui appetibile immutándo corpus, & mouendo voluntatem, q.6.1.3.pag.24
Deus vti sua potestate non potest nisi bene, q.2.4.1.p.8
Deus dispensare non potest vt homini liceat nõ ordinatè se habere ad Deũ, vel nõ subditi ordini iustitiæ eius etiam in his secundum quæ homines adinuicem ordinantur. q.100.8.2.c.p.218
Deus potest producere effectus secundarum causarum etiam sine ipsis, q.51.4.c.p.150
Deus quantũ ad suam naturam æqualiter se habeat ad omnes: sed non quo ad bonorum distributionem, q.51.4.1.p.eadem
Deus est primũ principium omnis motus corporalis & spiritualis & primus actus à quo est omnis formalis & finalis perfectio, q. 79.2.c.p.263.& q.109.1.c.pag.356
Deus in omnibus operatur secundũ modum eorum: nec per hoc excluditur quin operetur quæ natura operari non potest, q.51.4 2.p.150
Deus non est causa peccati directè, nec indirectè, q.79.1.0.p.252
Deus est causa peccati quò ad actum entitatem, non aũt quo ad defectum, q.79.2.0.p.253
Deus potest infligere pœnam, q.87.2.p.273
Deus est causa excæcationis & obdurationis subtrahendo gratiam q.79.3.0.p.354
Deus inclinat voluntatem in bonum directè, in malum autem in quantum non prohibet, q.79.1.1.p.253
Deus non operatur in creaturis secundum necessitatem naturę sed secundum ordinem suæ sapientiæ, q,66.1.3.p.198.& q.109.1.c. pag.356
Dei solius suum esse est sua essentia, q.3.7.c.p.14
Dei cognitio & voluntas est causa rerum cognitarum, sed humana cognitio à rebus cognitis causatur, q.2.3.c.p.7
Dei cognitio duplex, s. per certitudinem, & experientiam: prima in nobis non est, sed secunda, q.11.2..5.c.1.p.374
Dei essentia à beatis videtur per illuminationem immediatam à Deo, q.5.6.3.pag.22
Deum videre per essentiam est supra facultatem omnis creaturæ, q.5.5.c.pag.21.
Deus, vide Ira.
Dextra pars mundi est Australis, sinistra verò Aquilonaris, q.102. 4.6.pa.328
Dextera, vide Sinistra.
Diabolus potest mouere voluntatẽ hominis non ex necessitate, sed persuadẽdo vel proponendo obiectum, q.75.3.0.p.239.& q.80. 1.0.pag.255
Diabolus omnia causare potest quæ ex motu locali corporũ inferiorum prouenire possunt, nisi virtute diuina reprimatur, qõ. 80. 2.c.pa.ead.
Diabolus non intendit illuminare intellectum hominis: sed magis obtenebrat rationem eius, q.80.2.c.p.eadem
Diabolus potest operari ad hoc quod imaginationi aliqua formæ imaginatiuæ præsententur, & facere quod appetitus sensitiuus citetur ad aliquas passiones, q.80.2.c.pa. eadem
Diabolus, vide Dæmon.
Dialectica in speculatiuis est vna: demonstratiuæ verò sunt diuersæ de diuersis, q.57.6.3.p.171
Dialectica, vide Scientia.
Differentia alterius speciei remota, non remanet substantia generis, q.67.c.c.206
Differentia significat totũ, id est compositum ex materia & forma in rebus materialibus, q.67.5.c.pag.eadem
Differentia genus & species idem sunt, sed nõ eodem modo illud denominant, q.67.5.c.pag.ead.
Differentiæ accidentales frequenter accipiuntur loco substantialiũ q.49.2.2.pag.142
Differentiæ diuidentes genus, & constituentes speciem eius, perse diuidunt illud, si autem per accidens, non rectè procedit diuisio, q.18.7.c.pag.60.& q.35.8.c.pag.114
Differentiæ constituentes diuersitatem specierum nunquam inueniuntur nisi in diuersis speciebus: quæ verò consequuntur diuersitatem specierum, possunt inueniri in alia specie, quæst. 72.5.c. pag.223
Differentiæ per se actuum moralium sunt bonum & malum, q.18 5.c.pa.59.& q.19.1.c.pag.63
Differentia, vide Sacramenta.
Differre specie inueniuntur aliqua dupliciter, s. quia vtrunq; habet speciẽ completã: & quia sub diuersis gradibus in aliqua generatione vel motu accipiuntur diuersæ species, q.72.7.c.pa.225
Difficile mobile diuersificat habitum à dispositione, & nõ ab alijs speciebus qualitatis, q.49.2.3.p.142
Difficile est exercere opus virtutis promptè & delectabiliter non habenti virtutem: sed habenti est valdè facile, q.107.4.c.pag.352
Difficultas circa opera virtutis duplex, vna ex parte exteriorũ operum, alia ex parte interiorum, q.107.4.c.pag.eadem
Difficile, vide Ira.
Diffinitio perfecta rei colligitur ex omnibus causis eius, qõ.55.4.c pag.162
Digitus significat discretionem, q.102.5.5.pag.332
Dilatatio est motus ad latitudinem, q.33.1.c.pa.106
Dilatatio, vide Delectatio.
Dilectio Dei ad creaturas est duplex, s. communis & specialis, qõ. 110.1.c.p.367
Dilectio Dei includitur in dilectioni proximi, quãdo proximus diligitur propter Deum, q.99.1.2. pa.310
Dilectio Dei est prior dilectione proximi ordine perfectionis & dignitatis: sed ordine generationis & dispositionis est posterior, q.68.8.2.pag.211.
Dilectio, vide Gratia, Effectus, Peccatum, Præceptum.
Dilectione Dei qua vult creaturæ bonum, profluit aliquod bonum in creatura causatum dilectio verò hominis non causat totaliter rei bonitatem, q.110.1.0.pa.367
Diligere Deum super omnia, est connaturale cuilibet creaturæ, q. 109.3.c.pag.338
Diligendum est minus corpus proprium secundum ordinem charitatis quàm Deus & proximus, q.73.5.c.pa.229.
Diluuium, vide Caro.
Discere, vide Addiscendi.
Disciplina requiritur ad scientiam, q.4.1.c.pag.15
Discretio, Cùm homo vsum rationis habere incipit, nisi ordinet se ipsum in debitum finem, peccabit mortaliter, non faciens quod in se est, q.89.6.c.pag.285
Discursiua, vide An gelus.
Disparare, vide Delectatio.
Dispensare nõ potest in lege humana publica nisi illeã quo lex auctoritatẽ habet vel is cui ipse commiserit, q.97.4.3.pag.306.& q.100.8.3. pa.318
Dispensare possunt rectores multitudinis in legionibus humanis qñ deficiunt in personis vel casibus, vel quando necessitas immi net, q.97.c.p.306.& q.97.4.0.p.306.& q.100.8.c.p.318
Dispensatio propriè importat commensurationem alicuius cõmunis ad singulare, q.97.4.c.pag.306
Dispensatio debet fieri quando occurrit aliquis particularis casus in quo si verbum legis obseruaretur, cõtrariaretur intentioni legislatoris, q.100.8.c.pag.318
Dispẽsatio nõ debet fieri in preiudiciũ boni cõis, q.97.4.1.pa.306
Dispensatio non potest fieri etiam à Deo in præceptis quę continent conseruationem boni communis, vel ordinem iustitiæ & virtutis, q.100.8.c.2.p.318
Dispensatio fieri posset in præceptis ordinatis ad ista quantũ ad alĩ quam determinationem per applicationem ad singulares actus, q.97.4.3.pag.306.& q.100.8.c.3.p.318
Dispensatio in quibusdam fit quandoq; sola authoritate Dei: quãdoque etiã authoritate humana in his quę sunt commissa hominum iurisdictioni, q.97.4.3.p.306.& q.100.8.3.pag.318
Dispensatio si alicui speciali personæ rationabiliter fiat, nõ erit ibi personarum acceptio, q.97.4.2.pag.ead.
Dispensatione non recipit lex naturalis in quantum continet præcepta communia: sed in alijs quæ sunt quasi conclusiones præceptorum communium quandoq; per homines dispensatur, qõ. 97.3.1.4.3.pa.306.& q.100.8.0.pa.318
Dispensatio, vide Deus, Lex.
Disponere ad finẽ, & ad finem perducere, est eiusdem, per se vel per suos subditos, q.98.2.3.0.pa.307
Dispositio semper importat ordinem habentis partes, qõ.49.1.3.2 1.pa.141
Dispositio accipitur dupliciter, s. secundum quod est genus habitus & sedm quod est aliquid contra habitũ diuisum, & hoc dupliciter: quia vel sicut perfectũ & imperfectũ in eadẽ specie, vel sicut diuersę species vnius generis subalterni, quæst.49.2.3.pag. 142
Dispositio triplex, s. secundum locum, secundum potentiam, & secundum speciem, q.49.1.3.4.c.p.141
Dispositio diuisa contra habitum vt imperfectum cõtra perfectũ, fit habitus: non autem quæ est diuersa vt diuisa species, q.49.2. 3.p.142
Dispositio tripliciter se habet ad id ad quod disponit: quia quando que est idem & in eodẽ, quandoq; est in eodem, sed non idem, quandoq; nec est idem nec in eodem, q.74.4.3.pag.234
Dispositio duplex, s. directa seu perficiens, & remouens prohibens q.88.3.c.pag.279
Dispositio ad operationes quæ sunt ab anima per corpus, sunt principaliter in anima, in corpore verò secundario: sed dispositio subiecti ad formam, potest esse in corpore, nõ tamẽ perfectè habet rationem habitus, q.50.1.0.p.145
Dispositio vel habitus nõ est in Deo nec in corpore cœlesti, nec in qualitatibus simplicibus elementorum, q.49.4.c.pag.144
Dispositio eorũ quæ sunt ad finẽ sumitur sedm rationem finis: vt dispositio ferræ ex sectione, q.95.3.c.pag.299.& quæst.102.1.c. p.324
Dispositio materiæ non ex necessitate consequitur formã, nisi per virtutem agentis, q.113.3.3.pa.373

Dis-

Dispositio subiecti præcedit susceptionem formæ ordine naturæ: sequitur tamen actionem agentis, q.113.8.2.p.381
Dispositio inordinata vnitatem speciei habet ex parte causę, numeralem verò ex parte subiecti, q.82.2.c.p.261
Dispositionis nomen non importat diuturnitatẽ, sed bene nomen habitus, q.49.2.3.pag.142
Dispositiõis subiectũ tria requirit, s. quòd sit alterũ ab eo ad quod disponitur & in potentia ad ipsum: & quòd possit pluribꝰ modis determinari, & quòd plura cõcurrãt ad disponendum ipsum ad vnum eorum ad quæ est in potentia, q.49.4.0.p.144
Dispositiones sunt in brutis animalibus in ordine ad naturã, & in ordine ad operationes, sedm quòd à ratione hominis disponuntur: habitus tamen propriè in eis esse non potest, q.50.3.2.p.146
Dispositio, vide Elementum.
Distinctio eorũ quę dicuntur sedm ordinem ad aliquid, est secundum distinctionem eorum ad quæ dicuntur, p.54.2.c.p.156
Distinctio non est in communibus principijs, sed in proprijs, q.57 6.3.pag.171
Diuersitas specierum est secundũ diuersitatem formę: diuersitas autem generis est secundum diuersitatem materiæ, q.23.1.c.p.79. & q.54.1.pag.156
Diuisio: Vnumquodq; potest per se diuidi secundũ id quod in eiꝰ ratione non continetur, non autem per alia, q.95.4.c.pag.299
Diuisorũ ex oppositо quædam sunt naturaliter simul secundum rem & rationem: quædã secundum rationem, sed vnum realiter est prius altero quædam nec secundum rem nec secundum rationem, q.29.2.1.pag.93
Diuitiæ sunt duplices scilicet naturales & artificiales: primę sunt finitæ in actu, & infinitæ in potentia: secundæ sunt omnino infinitæ, q.2.1.c.3.p.6.& q.30.4.0.p.97
Diuitiæ per consilia euangelica abdicãtur per paupertatem, delitię carnis per perpetuam castitatem, superbia vitæ per obedientiæ seruitutem, q.108.4.c.p.355
Diuturnum, vide Dispositio, Dolor, Frequentia, Ira.
Doctor ad hoc vt alios instruat in rebus diuinis tria requiruntur, s. plenitudo cognitionis, probatio eorum quę dicit, & cõueniens probatio eorum quæ concipit, q.111,4.c.p.371
Doctrina sicut ostenditur esse vera ex hoc quod consonat rationi rectæ, ita etiam & lex, q.98.1.c.p.307
Dolor est passio animæ in appetitu sensitiuo, vel intellectiuo, q.35 1.0.pag.110
Dolor interior simpliciter est maior dolore exteriori, q.35.7.0.p. 113.& q.37.1.3.pag.54
Dolor magis fugitur, quàm ametur voluptas, q.29.3.1.p.49
Dolor præsentis mali propter diuturnitatem mitigatur, & timor futuri mali minuitur ex præmeditatione, q.42.5.c.pa.128
Dolor qui ex apprehensione interiori causatur, nominatur tristitia: quia autem ex apprehensione exteriori, non tristitia, sed dolor nominatur, q.35.c.p.111
Dolor & tristitia secundum se sunt mala: sed suppositа præsentia mali: ad bonitatem pertinet, vt sequatur dolor vel tristitia, q.39. 1.c.pag.120
Dolor requirit duo: coniunctionem mali, & perceptionem huiusmodi coniunctionis, 35.1.c.p.110
Doloris timore qui prouenit ex flagellis vel alijs contrarijs bonæ cõsistentiæ corporis dimittimus delectationem ciborũ vel aliorum, q.35.6.c.p.113
Doloris & tristitiæ magis est causa malum coniunctum, quã bonum amissum, q.36.1.0.p.115
Doloris & tristitiæ causa vt finis est malum cõiunctum: sed amor vt vnde est principiũ primum talis motus, & interdum concupiscentia secundum propriam rationem considerata, odium verò vt vnde principium secundum, q.36.2.0.p.eadem
Doloris causa est appetitus vnitatis, nõ cuiuslibet, sed eius in qua consistit perfectio naturæ, q.36.3.0.p.116
Doloris vel tristitiæ causa est potestas maior non tollẽs inclinationem appetitus in contrarium, inquantum infert malum, q.36.4 0.pag.116
Dominium sui actus habet homo per voluntatem, q.21.2.c.p.75
Dominus, Homo est dominus suorũ actuũ per rationẽ & voluntatem, q.1.1. c.pa.1.& q.6.2.2.pa.24.& q.109.2.1.p.358
Donum homo in statu innocentiæ acceepit quo perseuerare posset, non vt perseueraret: nunc multi accipiunt donum gratiæ Christi quò perseuerare possunt & vt perseuerent, & sic donũ Christi est maius quàm delictum Adæ, q.109.10.3.p.366
Donum gratiæ impium iustificantis est maius quantitate proportionis, quàm donum gloriæ beatificantis iustum: sed quantitate absoluta est econuerso, q.113.9.c.p.382
Donum quo aliquis propter reuerentiam Dei bonum operatur ad omnes, perficiens vim appetitiuam in his quæ sunt ad alterum, pietas nominatur, q.68.4.c.2.p.209
Donum, vide Sapientia, Scientia, Virtutes.
Dono gratiæ facilius homo perseuerare poterat in statu innocentiæ, quàm nunc possumus, q.109.10.3.pag.366
Dona Spiritussancti sunt septem. q.68.4.0.pag.209
Dona perficiũt hominem circa omnia circa quæ perficiũt virtutes, q.68.0.p.207.& q.69.1.3.pag.212
Dona perficiunt hominẽ vt sequatur instinctum spiritus. virtutes vt sequatur motum rationis, q.68.0.pag.ead.& q.69.1.c.p.212

Dona ordine dignitatis & perfectionis sunt priora virtutibus intellectualibus & moralibus, posteriora verò virtutibus theologicis: sed ordine generationis virtutes morales & intellectuales præcedunt dona, q.68.8.2.p.211
Et sunt dona spiritussancti secundum quod charitate informantur ideò eis nullus malè vtitur, q.68.8.3.pag.eadem
Dona præferũtur virtutibus intellectualibꝰ & moralibus: sed theologicæ præferuntur donis, q.68.8.0.pag.eadem
Dona præsupponunt tres virtutes theologicas sicut quasdam radices ipsorum, q.68.4.3.p.209
Dona omnia connectuntur in charitate, q.68.5.0.p.210
Dona sunt in omnibus viribus hominis in quibus sunt virtutes, s. in ratione & in vi appetitiua, q.68.4.c.pag.209
Dona quorum vnum est directiuum alterius sibi inuicem adiunguntur, q.68.7.4.p.211
Dona sunt habitus quibus homo perficitur ad prõptè obediẽdum Spiritui sancto, q.68.3.0.p.209
Dona sunt necessaria homini ad finem supernaturalem, q.68.2.0. 3.1.3.pag.208
Dona singula Spiritus. efficiũt aliquid quod transit cum statu præsenti, & aliquid quod permanet in futuro, q.68.6.2.p.210
Dona remanent in patria quantũ ad essentiã, nõ autem quantum ad aliquam materiam circa quam opponantur præsenti vita, q. 68.6.0.pa. eadem
Dona in patria non habent actus suos circa opera vitæ actiuæ: sed circa ea quæ pertinent ad vitam contemplatiuam, quæst.68.6.3. pag.eadem
Dona supernaturalia carent debito meriti & naturæ: sed dona naturalia carent debito meriti tantùm, q.111.1.2.p.369
Donorũ dignitas ordini enumerationis respondet, partim simpliciter partim secundum ordinem materiæ, q.68.7.0.pag.211
Donorum omnium quæ Deus humano generi dedit præcipuum est quod dedit filium suum, q.102.3.c.p.324
Duratio pœnæ respondet durationi culpæ, non ex parte actus: sed ex parte maculæ, q.87.4.3.p.274
Duratio pœnæ in nullo iudicio adæquatur durationi culpæ, q.87. 3.1.pag.273

EBrietas secundum suam rationem est peccatũ mortale: venialè verò propter ignorantiam vel infirmitatem, q.76.4.4.pa. 244,& q.88.pa.5.1.281
Ebrietas quando est frequens videtur voluntas hominis eligere magis pati ebrietatem, quàm abstinere à vino superfluo: vnde redit peccatum ad suam naturam, q.88.5.1.pag.281
Ebrietas plus diminuit de ratione sequentis peccati, quàm fit sua grauitas, q.76.4.2.4.pag.244
Ebrij multum quia nihil habent de iudicio rationis non irascũtur: sed parum ebrij irascuntur: quia habent iudiciũ rationis, sed impeditum, q.46.4.3.pa.135
Ebrius meretur duplices maledictiões propter duo peccata, s. ebrietatem, & aliud peccatum quod ex ea sequitur, q.76.4.4.p.244
Ebrius, vide Spes.
Effectus in causis ordinatis plus dependet à causa prima, quàm à causa secunda, q.19.4.c.pag.65
Effectus tanto est potior quanto est causæ propinquior, q.66.1.c. pag.189
Effectus procedens à causa media vt subditur ordini causæ primæ reducitur etiam in causam primam: non aũt si exit ordinẽ causæ primæ, q.79.1.3.pag.253
Effectus formæ duplex quorum primus est esse, secũdus operatio, q.111.2.c.pag.370
Effectus diuinę dilectionis in nobis qui per peccatum tollitur, est gratia, q.113.2.c.pag.375
Effectus, vide Causa, Ens, Excæcatio.
Egritudo corporalis habet aliquid de priuatione, inquantum tollit æqualitas sanitatis: & aliquid positiuè, s. ipsos humores inordinatè dispositos, q.82.1.1.pag.261
Egritudo corporalis non habet in omnibus æqualem causam etiã si sit eiusdem speciei, q.82.4.2.pag.263
Elatio, vide Adam, Mulier.
Electio est substantialiter actus voluntatis in ordine ad intellectũ q.13.1.0.pa.43
Electio importat aliquid pertinens ad intellectum, aliquid pertinens ad voluntatem, q.13.1.c.pag.eadem
Electio ad hoc vt sit bona duo requiruntur, s. debita intentio finis & vt homo recte accipiat ea quæ sunt ad finem, q.58.4.c.p.173
Electio nominat actum voluntatis iam determinatum ad id quod est huic agendum, q.13.5.1.pag.41
Electio non est nisi posibilium, q.13.5.0.pag.eadem
Electio nõ est de fine inquantũ huiusmodi, sed est de his quę sunt ad finem, q.13.3.0.p.44
Electio semper est respectu humanorum actuum, q.13.4.0.p.45
Electio est eorũ quæ sunt ad finẽ, intẽtio verò finis, q.13.4.c.p.eadẽ
Electio brutis animalibus non conuenit, q.13.2.0.p.43
Electio addit super consensum quandam relationem respectu eius cui aliquid præeligitur, q.13.3.3.pag. 49
Electio, vide Finis.
Electionem rectam agit sola virtus quæ est in appetitiua parte animæ, q.58.1.2.p.171
Eligit homo non ex necessitate, sed liberè, q.13.6.0.pag.45

Universidad de Deusto
Biblioteca

Elementorũ qualitates non dicimus dispositiones vel habitus:sed simplices qualitates,q.49.4.c.p.144
Ens.Negationes,priuatione futura apprehensa,& non ens in rerũ natura,dicuntur entia rationis,q.8.1.3.pa.14
Ens primò cadit in apprehensionẽ: & includitur in omnibus quecunq; quis apprehendit,q.94.2.c.p.295
Ens omne deriuatur à primo ente,q.79.2.c.p.253
Ens commune est proprius effectus Dei,q.66.5.4.p.208
Aequale dicitur dupliciter,s.in actu,& in virtute,q.114.3.3.p.385
Aequalitas proportionis est in opere meritorio hominis considerato secundum quod procedit ex lib.arbit.q.114.3.c.p.387
Error scribarum & Phariſæorũ circa præcepta iudicialia est multiplex,q.108.3.2.4.p.354
Error,vide Præceptum.
Erubescentia est timor de turpi actu committendo,verecundia est timor de turpi iam facto:segnities est timor excedentis laboris, q.41.4.c.p.126
Esse ab aliquo dicitur dupliciter,s.directè quia agit,& indirectè ex hoc quod non agit,q.6.3.c.pa.25
Esse Dei est sua essentia,q.3.7.c.p.14
Esse Angeli est participatum,q.3.8.c.pa.ead.
Esse hominis consistit in anima & in corpore & quãuis esse corporis dependeat ab anima:esse tamen animæ humanę non dependet à corpore,q.2.5.c.pa.8
Esse totius non est alicuius suarum partium,q.4.5.2.pa.18
Esse formæ, materiæ & compositi est idem,q.4.5.2.pag.ea.
Esse,vide Effectus,In.
Esuries,vide Fames.
Esus carnium videtur esse post diluuium introductus:sed esus plãtarum & aliorum terrenascentiũ fuit apud homines etiam ante diluuium,q.102.6.2.p.335
Esus carnium pertinet ad delitias & curiositatem viuẽdi: sed esus terrenascentium pertinet ad simplicitatem vitæ,q.102.6.2.p.ea.
Esus adipum in sacrificijs & alijs prohibebatur Iudæis ad vitandã lasciuiam,q.102.3.8.p.325
Ætas octaua est ætas resurgentium,q.102.5.1.p.330
Ethica. Necesse est vt in primum motum voluntatis voluntas prodeat ex instinctu alicuius mouentis exterioris:vt Aristoteles cõcludit in quodam capitulo Ethicæ Eudimicæ,q.9.4.c.pa.35
Ethos in græco per e breue scriptum,significat morem.i.inclinationem. Ithòs aũt scriptum per i græcum quod est longum significat morem,i.consuetudinem,q.58.1.3.pag.171
Euangelistæ diuulgatum fuit & prædicatum in vniuerso orbe etiã tẽpore Apostolorum:sed nõ cũ pleno effectu,q.106.4.4.p.349
Et in ipso non cõtinentur nisi ea quæ pertinent ad gratiam spiritussancti,vel sicut dispositiua vel ordinatiua ad vsum eius,q.106 1.1.p.348
Eubulia est virtus bene consiliatiua adiuncta prudentiæ,q.57.6.o pag.170
Eucharistia est sacramentum & sacrificium: & cõtinet Christum, qui est sanctificationis actor,q.101.4.2.p.323
Eucharistia habuit multas figuras in veteri lege,& respondet conuiuio agni paschalis.q.102.5.2.3.pa.330
Eudimica,vide Ethica.
Euentus sequens præcogitatus,& non potest præcogitatus, si p se & vt in pluribus sequitur,addit ad bonitatem & malitiã actus: non autem si per accidens vt in paucioribus,q.20.5.o.pa.73. & q.73.8.o.pa.230
Eunuchi excludebantur à collegio populi vsq; ad decimam generationẽ, nec eis poterat cõperere honor qui patribus debebatur præcipuè in populo Iudæorum : tamen quantum ad ea quæ ad gratiam Dei pertinent ab aliis non separabãtur,q.105.3.2.p.346
Eutropelia est virtus circa delectationes ludorũ,q.60.5.c.p.181
Excandescentia magis videtur pertinere ad primã speciẽ iræ quæ perficitur per velocitatem iræ,quàm ad furorẽ,q.46.8.2.p.136
Excæcare diabolꝰ dicitur inquãtũ inducit ad culpã,q.79.3.3.p.254
Excæcatio & obduratio duo importãt,s. motum animi humani inhærentis malo & aduersã à diuino lumine, & subtractionem gratiæ,q.79.3.c.pa.ead.
Excæcatio:aggrauatio & obduratio distinguuntur secundum effectus gratiæ,s.in visu,auditu & affectu,q.79.3.c.pag.ead.
Excæcatio & obduratio ex parte subtractionis gratiæ sunt pœnę, nec eis homo fit deterior sed deterior factus per culpam,s.inhærendo malo & auertendo se à Deo hæc incurrit sicut & cæteras pœnas,q.79.3.1.pag.ead.
Excæcatio quantum ad prædestinatos ordinatur ad salutẽ,quantũ ad alios ad damnationem,q.79.4.o.p.ead.
Excæcatio est quoddam præambulum ad peccatum, & reprobationis effectus,q.79.4.c.pag.ead
Excæcatio ex sui natura ordinatur ad damnationem,sed ex diuina misericordia ordinatur ad salutẽ,prædestinatorũ,q.79.4.c.p.ea.
Excæcationis causa meritoria est malitia,sicut culpa est causa pœnæ,q.79.3.3.pag.ead.
Excellens,vide Ira.
Exemplar,vide Idea,Virtus.
Exemplum,In operationibus & passionibus humanis in quibꝰ experientia plurimum valet, magis mouet exempla quàm verba q.34e1.c.p.108
Exempla multa Philosophus inducit in libris logicalibus non secũdũ opinionem propriam,sed secundum opinionem aliorum, q.59.2.1.p.175
Exilium vniuersaliter lex vetus non statuit, ne daretur occasio idolatriæ:erat tamen quoddam particulare exiliũ, qõ.105.2.10. pag.345
Expectare propriè dicitur quis quod sperat ex auxilio virtutis alienæ,q.40.2.1.pa.122
Expectatio dicitur motus spei propter inspectionem virtutis cogniriuæ præcedentem respectu auxilij alieni,q.40.2.1.pag.ea.
Experientia est causa spei,q.40.5.o.pa.123
Experientia in operabilibus non solum causat scientiam sed etiam habitum qui facit operationem faciliorem propter consuetudinem,q.40.5.1.pag.124
Experiẽtia est causa spei duobus modis, s. quia facit homini aliqđ esse possibile,& eum æstimare aliquid esse possibile:sed hoc secundo modo est etiam causa defectus spei,q.40,5.o.pa.123
Experientiam quandam dulcedinis nouit ille qui accipit gratiam quam non experitur ille qui non accipit,q.112.5.c.p.374
Experientia experimentali cognoscuntur illa quæ per sui essentiã sunt in anima,inquantũ homo experitur per actus principia intrinseca,sicut voluntatem percipimus volendo,& vitã in operibus vitæ,q.112.5.1.pa.eadem
Experientia,vide Abraham exemplum.
Expiatio,vide Sacramentum,Sacrificium.
Extasis effectus amoris,q.28.3.o.p.91
Extasim pati aliquis dicitur cum extra se ponitur secundum cognitionem vel appetitum,q.28.3.c.p.ead.
Exultatio dicitur ab exteriorib.signis delectationis interioris quę apparent exterius,q.31.3.3.p.99
Fames,siue esuries,sitis & desiderium in beatis dicuntur per remotionem fastidij:respectu tamen gloriæ corporis in animabus Sanctorum potest esse desiderium non autem spes, qõ. 67.4.3.pag.205
Fantasia,vide Dæmon.
Fastidium,vide Fames.
Fatue,racha,irasci,sunt gradus iræ,& distinguuntur secundũ effectum iræ:non autem secundũ diuersam perfectionem motus iræ,q.49.8.3.pa.137
Febris hecticę calor quamuis sit maior,nõ tamen ita sentitur sicut calor tertianæ:quia versus est quasi in naturam,q.29.3.c.p.94
Fœlicitas,vide Beatitudo.
Fœmina est animal imperfectum:ideo in veteri lege non offerebatur in holocaustum, quod erat perfectissimum inter sacrificia, q.102.9.pag.326
Fœminalia,Sacerdotibus veteris legis inductus est fœminaliũ vsus ad regimen pudendorum,q.102.4.7.p.329
Fermentum non offerebatur ad excludendam corruptionem : & fortè etiam in sacrificijs idolorum solitum erat offerri, q.302,3. 14.pag.326
Feruor,vide Amor,Ira.
Festum omne veteris legis habet aliquod festum sibi succedens in noua lege,q.103.3.4.pag.338
Festum,vide Cœtus,Scenophegia.
Festo phase succedit festum passionis & resurrectionis Christi, q. 103.5.4.pag.ead.
Festo neomeniæ succedit festum beatæ virginis in qua primo apparuit illuminatio solis,i.Christi per copiã gratiæ, q.103.3.4.p.ea.
Festa temporalia in veteri lege erant octo,q.102.4.10.pa.329
Festorum omnium veteris legis ratio,expositio & figura,q.102.4 10.pag.329.& q.103.3.4.pag.338
Fides importat assensum intellectus ad ea quæ sunt fidei & imperio voluntatis,q.56.3.c.pa.164
Fides est de his quæ non videntur: & imperfectionem quandã importat,q.63.5.3,pag.90.& q.67.3.c.pag.204
Fides potest esse sine charitate,sed non perfecta virtus,q.65.4.o.5. 2.pa.196
Fides & spes defuerũt Christo:sed loco fidei habuit apertã visionẽ & loco spei plenã comprehensionem,q.65.5.3.pa.197
Fides dicitur quãdoq; obiectum quod creditur quandoque ipsum credere quandoque ipse habitus quo creditur,q.55.1.1.p.160
Fides est certitudo de rebus inuisibilibus,quæ supponũtur,vt principia in catholica doctrina,q.111.4.c.pag.371
Fides non manet cum beatitudine post hanc vitam,q.67.3.5.o.pa. 104.& 106.
Fides est fundamentum quantum ad id quod habet de cognitione ideo quãdo perficietur cognitio erit perfectius fundamẽtum.q. 67.3.2.pa.205
Fides,opinio & scientia ex parte subiecti differunt sicut perfectũ & imperfectum,q.67.3.c.pag.204
Fides est nobilior scientia quò ad obiectum, nõ autem quò ad modum cognoscendi,q.67.3.1.pa.205
Fides formata charitate,est fundamentum spiritualis ædificij,non autem fides informis,q.89.2.pa.202
Fides ordine generationis præcedit spem & charitatem:sed ordine perfectionis charitas præcedit fidem & spem, q.62.4.o.pag.186
Fidei vnitas vtriusq; testamenti attestatur vnitatis finis,fides tamẽ habet alium statum in veteri & in noua lege:nam quod illi credebant debant futurũ nos credimus factum,q.103.4.c.pa.339.& q.107. 1.1.pag.350
Fidei subiectũ est intellectus speculatiùus vel ratio,q.56.3.c.p.75.
Fidei actus per dilectionem operantis est primus actus in quo gratia gratum faciens manifestatur,q.110.3.1.pa.368
Fidei obiectum est veritas prima,q.67.3.1.pa.205
Fidem habenti credere in Deum,est primum & per se notum,qu. 100.4.1.pa.314
Fide Christi homo pertinet ad nouum testamentum,q.106.1,3.p. 348.& q.107.1.3.pag.350
Et nullus vnquam habuit gratiam spiritussancti:nisi per fidẽ Christi explicitam vel implicitam,q.106.1.3. pag.348.& q. 107. 1.3. pag.350
Figura. Ad designandam imperfectionem legalium figuralium, diuersæ figuræ fuerunt institutæ in templo ad significandũ Christum,q.102.4.6.pag.328
Filius est aliquid patris,& patres amãt filios vt aliquid ipsorum, q.100.5.4.pag.316
Finis rei est duplex.s.operatio,& operatum ad quod quis peruenit per operationem,q.13.4.c.p.45.& q.49.3.c.pag.143. & q.56.1. c.pa.162
Finis etsi sit postremus in executione,est tamen primus in intentione agentis:& hoc modo habet rationẽ causę,q.111.4.c.p.2. & q. 18.7.2.p.60.& q.20.1.2,pa.69
Finis vltimus omnium hominũ sicut naturaliter est vnus,ita vnius hominis voluntas in vno vltimo fine statuitur,q.1.5.o.pag.4
Finis dicitur dupliciter.s.id propter quod aliquid est:& bonum cõpletiuè superueniens,vt delectatio,q.33.4.c.pa.108
Finis duplex.s.proximus & remotus,q.1.33.pa.3
Finis duplex vltimus & propinquus,q.12.2.c.pa.42,& 21.1.2.p.75
Finis duplex.s.cõnaturalis,& altior.s.supernaturalis,q.109.pa.360
Finis duplex.s.imaginatus,& ratione præstitutus,q.1.1.3.pa.2
Finis duplex.s.cuius.i.ipsa res in qua ratio boni inuenitur:& quo i.vsus vel adoptio rei.q.18.c.p.6.& q.2.9.c.p.4.& q.3.1.c.8.2.p. 10.& q.11.3.3.pag.41
Finis vltimus habetur dupliciter.s.perfectè,id est,in intentione & in re:& imperfectè,id est,in intentione tantùm,q.11.4.c.pag.41. & q.16.4.c.pa.514
Finis vltimus hominis vt res est,non potest esse ipsa anima vel aliquid eius,q.2.7.o.pag.9
Finis vltimus dupliciter dicitur.s.ratio vltimi finis:& id in quo finis vltimi ratio inuenitur,primo modo est vnus omnium hominum,non autem secundo modo,q.1.5.c.7.o.pa.5.& 6
Finis accipitur dupliciter.s.quantùm ad rem & quantum ad consecutionem huius rei,primo modo idem est finis omnium rerum secũdo modo diuersus est finis superioris & inferioris naturę:& in hoc fine hominis non cõmunicant creaturæ irrationales,q.1. 8.o.pag.6.& q.3.8.2. pa.14
Finis vltimus & ea quæ ordinantur ad hunc finẽ sine quibus finis haberi non potest,ex necessitate mouent voluntatẽ,q.3.6.2.pa. 13.& q.10.23.p. 3.8.& q.13.6.2.p.46
Finis vt est in intentione agentis habet rationẽ causę,q.1.1.1.pag.2
Finis est principiũ totius ordinis in rebus agendis,q.102.1.c.p.323
Finis virtutis moralis est attingere mediũ in propria materia:quod medium determinatur secundum rectam rationem prudentiæ, q.66.3.3.pag.201
Finis est ex quo sumitur ratio eorum quę sunt ad finẽ,in principio pa.1.& q.1.3.c.p.3.& q.102.1.c.pa.325
Finis & ea quæ sunt ad finem debent esse proportionata, q.96.1.c. pag.300.& q.102.1.c.pag.323
Finis cõparatur ad ea quæ sunt ad finẽ,sicut forma ad materiam,q. 4.4.c.p.17.& q.5.7.c.pa.22
Finis & id quod est ad finem,vel est actio,vel res cũ actione.q.13. 4.c.pag.45
Finis particularis ordinatur ad finem communem,q.9.1.c.pa.33.& q.19.10.c.pa.68.& q.21.2.2.p.75
Finis est secundum se volitus,id autẽ quod est ad finẽ inquantum huiusmodi non est volitum nisi propter finem,q.8.2.c.3.3.c.pa. 31
Qualis vnusquisque est,talis finis videtur ei,q.9.2.c.2.pa.33. & q. 10.3.3.c.2.pa.39
Finis à voluntate respicitur tripliciter.s.absolutè,& vt in eo quiescitur,& vt est terminus alicuius q; in ipsum ordinatur:primo modo velle respicit finẽ: secundo fruitio : tertiò intentio,q.8.in princip.pag.29,& q.12.1.4.2.c.3.5.2.p.41.& 42
Finis cognitio duplex.s.perfecta & imperfecta,prima conuenit soli rationali naturæ,secunda etiam brutis animalibus,q.6.2.c.pa. 24.& q.11.2.c.pag.40
Finis vltimi rationem habere non potest actus à voluntate elicitus, q.1.1.3.p.1.& q.19.1.2.pag.64
Finis intentio in electione pertinet ad virtutem moralem:sed præceptio eius quòd est ad finem, pertinet ad prudentiam, q.56.4. 4.pa.165
Finẽ vltimũ & supernaturalẽ cõsequi potest natura humana saltẽ auxilio gratiæ,ad quẽ inferiores naturæ pertingere nõ possunt, q.5.5.2.pag.21.& q.91.4.c.3.p.289.& q.190.5.3.pag.360
Finem vltimum adipiscuntur creaturæ inquantũ participãt aliquã similitudinẽ Dei,secundum quod sunt vel viuunt,vel etiã cognoscunt,q.1.1.8.c.p.6.& q.3.8.2.pa.14
Ad vnum finem ordinatur tantũ vnum mediũ,si sit sufficiens:si verò non sit sufficiens,oportet media multiplicari,q.101.3.1.p.323.
Fine adueniente nõ omne quòd ordinatur ad finẽ cessat, sed id tantùm quod se habet in ratione imperfectionis, q.4.4.3.p.17
Fines morales accidunt rei naturali, & econuersò ratio naturalis finis accidit inorali,q.1.3.3.pag.3
In finibus non itur in infinitum,q.1.4.o.pag.4
Finis,vide, Actio, Actus, Comprehensio, Homo, Idem, Intellectus Intentio, Via, Voluntas.
Finitum, Vide Magnitudo.
Flamma,vide Ignis.
Fomes est inclinatio sensualitatis ad peccatum,q.91.6.o.p.290
Fomes in animalibus simpliciter habet rationem legis, non autem in homine inquantùm inclinat ad peccatum:sed solũ inquantũ est pœna consequens diuinam iustitiam,q.91.6.c.pa.290.& q. 93.3.1.p.293
Forma actu existens in aliquo secundum esse perfectum & naturale potest esse principium actionis in alterum:non autẽ si existat secundum esse imperfectum & non naturale,q.5.6. 2.pa.11.
Forma secundum se dicitur corrumpi per cõtrarium suum,per accidens autem per corruptionem sui subiecti,q.52.1.c.pa.154
Forma naturalis ex necessitate producit operationẽ sibi cõueniẽtem:vnde non potest esse simul cum forma naturali actus formę contrariæ,q.71.4.c.pa.218
Forma vt est recepta in materia est posterior via generationis,quã materia,licet sit prior natura:sed vt est in causa agente est omnibus modis prior,q.20.1.3.p.69.& q.62.4.c.pa.186
Et in Formis dicimus aliquid magnum ex hoc quod est perfectum q.52.1.c.pa.151
Forma substantialis non participatur secundũ magis & minus,q. 52.1.c.pa.eadem
Forma determinata ad vnam tantùm operationem, non requirit dispositionem,q.49.4.c.pa.c.144
Formæ perfectio dupliciter consideratur. s.secundũ seipsum,& secundum quod subiectum participat formam: primo modo non dicitur parua vel magna:sed dicitur magis & minus, q. 52. 1. c. pag.151
Formæ distinguuntur abinuicẽ secundum diuersa principia actiua,q.54.2.c.pag.156
Formas corporales aliqui posuerunt totaliter ab intrinseco,aliqui totaliter ab extrinseco,aliqui verò partim ab intrinseco, & partim ab extrinseco,q.63.1.c.pag.187
Forma,vide Appetitus, Augmentum, Cœlum, Materia, operari.
Fornicatio consistit in hoc,quod homo accidit ad non suam.q.73. 7.c.pag.230
Fornicatio ab Apostolis specialiter prohibetur tanquàm per se malum,& quia gentiles non reputabant eam peccatum, q.103,4. 3.pa.339
Fortis est patiens,sed non conuertitur,q.66.4.2.pag.201
Fortis,vide Audacia.
Fortitudo est virtus specialis secũdum quod est circa pericula mortis:sed est cõditio generalis omnis virtutis vt est animi firmitas ne à contrario moueatur,q.61.3.4.o.pa.182
Fortitudo ordinatur circa timores & audacias,q.60.4.c.pag.180.
Fortitudo sustinet molestias absque perturbatione : & ingerit se eis cùm opus fuerit,q.66.4.2.pa.201
Fortitudo est in irascibili,q.61.2.c.pa.182.& q.66.1.c.pa.198.& q. 85.3.c.pa.268
Frequentia,assiduitas & diuturnitas non sunt circunstantiæ trahẽtes in aliam speciem,nisi per accidens ex aliquo superueniẽti, q. 88.5.1.pa.281
Fricare,vide actiones.
Fructus nomen à corporalibus ad spiritualia est translatum,q.11.1 c.pa.40.& q.70.1.c.pa.114
Fructus sensibilis est id quod vltimũ ex arbore expectatur,& cum quadam suauitate percipitur, q.11.1.c.pag. 40.& q.70.1.c.pag. 114
Fructus propriè dicitur quod est simpliciter vltimũ in quo aliquis delectatur,& eo propriè aliquis dicitur frui:quod autẽ in seipso non est delectabile,sed tantùm appetitur in ordine ad aliud,fructus dici non potest,quod autem in se habet quandam delectationem ad quam quædã precedentia referuntur, potest dici fructus,sed non propriè & secundum cõpletam rationem fructus eo dicimur frui,q.11.3.c.pa.40
Fructus ad arborem producentẽ cũ paratur vt effectus ad causam, ad hominem verò fruentem vt vltimũ expectatum & delectans q.11.32.pa.41
Fructus in spiritualibus dicitur dupliciter. s. id quod ab homine producitur,vt operatio & vltimum delectationẽ habẽs quod hõmo adipiscitur,q.70.1.c.pa.114
Fructus vitæ æternæ est simpliciter vltimus & perfectus,non autẽ fructus vitæ præsentis,q.70.2.2.pag.215
Fructus & fruitio ad idẽ pertinere videntur,& vnum ab alio deriuari,q.11.1.c.pa.40
Fructus non diuersificantur secundũ diuersas species virtuosorum actuum,sed secundum diuersos perfectionis gradus etiam vnius virtutis,q.70.3.2.pag.216
Fructus duodecim conuenienter enumerantur ab Apostolo, q.70. 3.o.pa.215

Universidad de Deusto
Biblioteca

Fructus spiritus dicuntur ea quæ enumerat Apostolus ad Galatas 5.quia sunt effectus spiritus sancti in nobis,non quòd eis fruamur tanquàm vltimo fine,q.11.3.1.pag.41
Fructus dicuntur opera virtutum,non autem opera vitiorũ,q.70.4.1.pag.216
Fructus spiritus sancti quos Apostolus nominat ad Galatas,5.sunt actus,q.70.1.0.pag.214
Fructus spiritus sancti in communi contrariantur operibus carnis: nõ autẽ singuli fructus singulis operibus carnis secundũ proprias rationes,nisi secundum adaptationem, q.70.4.0.pa.216.
Fructus differunt à beatitudinibus:omnes enim beatitudines possunt dici fructus,sed non conuertitur,q 70.2.pag.ead.
Fructus. vide Operatio Virtus.
Frui non est actus potentiæ exequentis, sed potentiæ imperantis executionem sui,q.11.2.c.pag.40.
Frui est actus appetitiuæ potentiæ,q.11.1.0.pag.ead.
Frui. vide Anima.
Fruitio est actus appetitiuæ potentiæ,q.11.1.0.3.c.pa.40
Et est actus voluntatis,q.11.1.1.2.pag.ead.
Fruitio duplex.ſ.perfecta,& imperfecta,q.11.4.c.pa.41
Fruitio perfecta est iam habiti finis in intensione & realiter:sed imperfecta est etiam non habiti finis realiter,sed in intensione tantùm,q.11.4.0.pa.eadem
Fruitio eius quod non est vltimus finis est impropria: fruitio autẽ finis vltimi non habiti est propria sed imperfecta,q.11.4.2.p.ea.
Fruitio importat quietem in vltimo fine,q.12.2.3.pag.42.
Fruitio non oportet quod sit vltimi finis simpliciter:sed eius quod habetur pro vltimo fine,q.11.2.2.pa.40
Fruitio conuenit rationali naturæ secundum rationem perfectam, brutis animalibus secundum rationem imperfectam,alijs autẽ creaturis nullo modo,q.11.2.0.pa.eadem
Fruendum est fratre non tanquàm termino sed tanquàm medio & in domino,q.11.3.1.pag.41
Furiosus. vide Baptismus
Futurum. Solius Dei est scire futura contingentia, q.111.4.c.p.371
Futurum non cadit sub visu:tamen ex his quæ videt animal in præsenti,mouetur eius appetitus in aliquid futurum,vel prosequẽdum vel vitandum,q.40.3.3.pa.123.& q.41.1.3.pag.125
Futurum. vide Brutum

Generatio & corruptio in rebus naturalibus differunt, quãuis generatio vnius sit corruptio alterius,q.113.6.2.pa.379
Generat homo sibi simile in specie,nõ autẽ secundum indiuiduũ, neque secundum ea quæ pertinent ad indiuidua, q.81.2.c.q.258
Genitália. vide gradus
Gentiles. vide Adoratio. Gradus
Genus. In omni genere quanto aliquid est prius, tanto est simplicius,q.19.2.c.pag.64.
Genus aliquando accipitur pro specie:eo modo loqueudi quo dicimus humanum genus totam humanam speciem, q.18.2.c.p.57
Geometer modico studio acquirit scientiam alicuius conclusionis quam nunquàm consideravit,q.65.1.1.pag.65
Geometricam scientiã habere nõ potest qui errat circa hoc principium,omne totum est maius sua parte,q.65.1.4.pa.195
Glória est clara notitia cum laude,q.2.3.c.pag.3
Gloria sanctorum est absque successione secundum quandam æternitatis participationem,q.67.4.2.pag.203
Gloriã quæ est essentialis beatitudini est quam habet homo nõ apud hominem,sed apud Deum,q.2.3.1.pa.4.& q.4.8.1.pag.19
Gnomi est virtus bene iudicatiua secundum ipsam rationẽ naturalem in his in quibus deficit lex communis,q.57.6.c.3.pa.170
Gradus altaris in lege veteri prohibetur ne reueletur turpitudo: & ad excludendam idololatriã.Nam in sacis Priapi sua pẽdẽda gentiles populo denudabant,q.102.4.7.pa.319
Gradus, Vide Angelus. Ira, Luxuria, Mansio, Modus
Grammaticus non traducit in filium per propagationem originis scientiam grammaticæ,q.81.2.c.pa.258
Gratia est qualitas supernaturalis seu forma accidentalis animę,q 11.2.0.pag.167
Gratia reducitur ad primã speciem qualitatis:necestidem quod virtus:sed habitudo quædam quæ præsupponitur virtutibus infusis sicut earum principium & radix,q.110.3.3.p.168
Gratia differt à virtutibus secundum essentiam,q.110.3.0.pag.ead.
Gratia secundũ quod gratis datur excludit rationẽ debiti, ex merito & secundũ conditionẽ naturæ prouenientis: dona autẽ naturalia caret primo debito tantũ dona verò supernaturalia vtroq; ideò specialius sibi nomen gratiæ vendicant, q.111.1.2.pa.369
Gratia excedit facultatem naturæ creatæ. q.112.1.c.pag.372.& q. 114.2.c.pa.384
Gratia est quædam participatio diuinæ naturę & quoddam donũ supernaturale,q.110.3.c.pa.368.& q.112.1.p.372.& q.114.2.5.c. pag.384.
Gratia secundũ rationem gratuiti doni considerata, non cadit sub merito:secundũ verò naturam rei quæ donatur considerata,nullus potest sibi mereri primam gratiam,q.114.5.0.pa.385
Gratia accipitur tripliciter.ſ.pro dilectione,pro dono gratis dato, & pro recompensatione eius,q.110.1.c.pag.366
Gratia Dei dicitur dupliciter.ſ.auxilium Dei mouens nos & habituale donum,q.109.3.6.8.9.10.c.pa.361.& q.110.2.c.pa.367.& q.113.2.c.pag.367,&.q.112.2.c.pa.67
Gratia duplex.ſ.gratum faciens,& gratis data,q.111.0.p.369
Gratia gratis data conuenienter distinguitur,q.111.4.0.pa.371
Gratia duplex.ſ.præueniens & subsequens,q.111.3.pa.370
Gratia significat effectum temporalem ideò potest dici præueniẽs & subsequens:sed dilectio Dei nominat aliquid æternũ,ideò nõ potest dici,nisi præueniens,q.111.3.1.pag.371
Gratia duplex.ſ.operans & cooperans,q.111.2.0.3.c.pa.370
Gratia operans & gratia cooperans sunt idem secundũ essentiam & differunt secundum effectum:& similiter gratia præueniens subsequens,q.111.2.c.4.3.0.pag.eadem
Gratia viæ non est alia numero à gratia patriæ: sicut charitas viæ non euacuatur:sed perficitur in patria,q.111.3.2.p.371
Gratia est maior in vno quàm in alia ex parte subiecti,non autẽ ex parte obiecti,nec finis,q.66.2.1.pa.199.& q.112.4.0.pa.373
Gratia dicitur creari ex eo quod homines secundũ eam creantur.i. in nouo esse constituuntur ex nihilo.i.non ex meritis,q.110.2.3. pag.367
Gratia qua homo sit dignus vita æterna per peccatum tollitur, q. 113.2.c.pag.373
Gratia principaliter est à Deo:ab humanitate autẽ Christi & à sacramentis instrumentaliter,q.112.1.2.pag.372
Gratia agit in animam non per modum causæ efficientis, sed per modum causæ formalis,q.11.0.2.1.pa.367
Gratia habitualis inquantùm animã sanat vel iustificat siue gratã Deo facit:dicitur gratia operans: inquantùm verò est principiũ operis meritorij dicitur cooperans.q.111.2.c.pa.370
Et ab ipsa deriuantur virtutes & effluunt in potentias animæ per quas potentiæ mouentur ad actus,q.110.3.c.4.1.pag.367
Et est principium meritorij operis mediantibus virtutibus,q. 110. 4.2.pa.369
Et comparatur ad voluntatem vt mouens ad motum,quæ est comparatio sessoris ad equum:non autem sicut accidẽs ad subiectũ, q.110.4.1.pa.368.
Gratia gratum faciens ordinat hominem immediatè ad cõiunctionem vltimi finis,gratiæ autem gratis datæ ordinant hominẽ ad quædam præparatoria vltimi finis,ideò prima est multo excellẽtior secunda,q.111.5.0.pag.371
Gratia gratum faciens est per quam ipse homo Deo coniungitur: sed gratia gratis data est per quã vnus cooperatur alteri ad hoc quod reducatur in Deum,q.111.10.pa.369
Gratia gratis data vocatur,quia suprà facultatem naturæ & meritum personæ conceditur:sed quia non datur homini pro se, sed pro alijs ideò non vocatur gratia gratũ faciens,q.111.1.c.4.2.pa. 370
Gratia Dei significat quiddam supernaturale in homine à Deo prouenies:quandoq; tamen dicitur ipsa æterna Dei dilectio,q.110. 1.c.pag.367
Gratia in præsenti non est æqualis gloriæ in actu:sed in virtute.q. 114.3.3.pag.385.
Gratia facit habentem dignum vita æterna .q.113.9.c.pa.381.& q. 114.3.0.pag.384
Gratia adiuuat hominem ad non peccandum:non tamen ita confirmat in bono vt peccare non possit,q.106.2.2.pag.348
Gratia est nobilior quàm anima inquantum est participatio diuinæ bonitatis,non autem quantùm ad modum essendi,q.110.2.2. pag.367
Gratia est in essentia anime sicut in subiecto,non autem in potentijs eius,q.50.2.c.pa.143.& q.110.4.0.pa.368
Gratia ponit aliquid creatum in eo qui eam accipit, q.110.1.0.pag. 366
Gratia agit in animam non effectiuè sed formaliter, q.110.2.1.pa. 367.& q.111.1.1.pag.370
Gratiæ vnius bonum maius est quàm bonũ naturæ totius vniuersi,q.113.9.2.pag.382
Gratiæ infusio fit in instanti absque successione.113.7.c.pa.380.
Et ad habitum gratię requiritur præparatio subiecti:quę principaliter est à Deo mouente liberum arbitrium, q.112.2.0.3.c.2.14.c. pag.373.& q.113.3.7.c.pa.377
Gratiæ præparatio perfecta est subito,non autẽ imperfecta,q.112. 2.1.p.373
Et præparatio perfecta simul est cum infusione gratiæ & non est meritoria gratiæ,sed gloriæ non autem imperfecta,q.112.2.1.p. eadem
Gratiæ præparatio vt est à libero arbitrio,nullam habet necessitatem ad gratiæ cõsequutionẽ:sed vt est à Deo mouente,non coactionis,sed infallibilitatis,q.112.2.0.pag.eadem
Gratiæ collationis prima causa est à Deo:sed defectus gratiæ prima causa est à nobis,q.112.3.2.pãg.eadem
Gratię effectus sunt quinque.ſ,vt anima sanetur,vt bonũ velit,vt efficaciter operetur,vt in bono perseueret, quintus vt ad gloriã perueniat,q.111.3.c.pa.370
Gratię effectus duplex.ſ.esse & operatio.q.111.2.c.pa.eadem
Gratiam consecutus ad recte agendũ indiget auxilio Dei mouente non autem alia gratia habituali,q.109.9.0.pa.363
Gratiam Deus non dat nisi dignis quos per gratiam facit dignos. q.114.5.2.pag.371
Gratiam se habere homo scire potest per reuelationem & coniectualiter per aliqua signa,non autem per seipsum & certitudinaliter,q.112.5.0.pag.374

Gratiam consecutus potest operari bonũ vitare peccatum & perseuerare sine alia gratia habituali,non autem sine auxilio Dei q. 109.9.10.pa.367
Gratiam causare est impossibile omni creaturæ,q.76.2.2.pa. 241. & q.112.1.0.3.2.pag.372
Gratiam habere Deus quandoq; reuelat aliquibus ex speciali priuilegio,q.112.5.c.pag.374
Gratiæ habituali non existante in homine in statu naturæ integræ non poterat homo non peccare,nec mortaliter,nec venialiter.q. 109.8.c.pag.363
Gratia habituali potest homo in statu naturæ corruptæ abstinere ab omni mortali & à singulis venialibus, sed non ab omnibus, q.109.8.c.p.eadem
Et sine gratia potest singula mortalia vitare:& secundum aliquod tempus,sed non diu absq; mortali esse potest.q.109,8.c.p.ead.
Gratia habituali homo indiget ad cognoscendum ea quæ excedũt cognitionem naturalem:non autem ad cognitionem cuiuscunque veri,ad quam tamen indiget auxilio diuino,q.109.1.0.pag. 128
Gratiam accipiens quandam experientiam dulcedinis nouit, quã non experitur ille qui non accipit,q.112.5.c.pa.374
Gratia habituali & auxilio Dei indiget homo ad hoc vt resurgere à peccato,q.100.7.0.p.362.& q.113.2.0.p.379.& q.114.2.c.p.384
Gratiæ gratis datę nõ sunt cõmunes omnibus,nec æquales in vno & eodem,q.66.2.1.pa.90
Gratia, vide Debitum, Habitus.
Gratitudo,id est,gratia,est virtus per quã redditur debitum bene factoribus,q.60.3.c.pa.179.& q.110.1.c.pag.367
Graue Descensionis corporis grauis causa sicut finis est locus deorsum:principium autem motus est inclinatio naturalis quæ est ex grauitate,q.36.2.c.pa.115
Gregorius propter tristitiam intermisit Ezechielis expositionem. q.37.1.3.pa.117
Gryphus qui equis & hominibus infestus est,crudelitatem significat,q.102.6.1.pag.335
Gubernatio. Quæ gubernationi diuinæ subduntur etiã legi æternæ subijciuntur,q.93.4.c.pag.293
Et quæ sunt subdita,vita Lex,Aeterna.Prouidentia
Gula. In diuersis speciebus gulę diuersa sunt motiua,q.72.9.c.3.p. 226
Gustus. Gustu delectabile est dulce: sed quibusdam dulcedo vini, quibusdam mellis aut alicuius alterius q.1.7.c.pa.6
Gustum habens optimum maximè delectatur in delectabili quod est simpliciter melius,q.1.7.c.pa.3.& q.2.1.1.p.eadem

Habere dicitur dupliciter.ſ.secundum quod res quæcunq; dicitur aliquid habere,& secũdum quod res aliquo modo habet se in seipsa vel aliquid aliud,pa.49.1.5.pa.141
Habere primo modo secundum quòd dicitur respectu cuiuscunq; quòd habetur,cõmune est ad diuersa genera,q.49.1.c.pag.ead.
Habere secundo modo est secundum aliquã qualitatem,q.49.1.c. pag.eadem
Habens & id quod habetur quandoq; nullũ habent mediũ,quandoq; medium est sola relatio, quandoq; modus actionis & passionis,q.49.1.c.pa.eadem
Habitus est qualitas seu dispositio secundum quàm benè vel malè aliquid disponitur secundum se aut ad aliud,q.49.c.0.p.eadem
Habitus est qualitas de difficili mobilis,q.49.2.3.pa.142
Habitus est secundum quem ad aliquid nos habemus benè vel malè,q.49.2.c.1.pa.eadem
Habitus idem non se habet ad bonum & malum:eadem autem potentia se habet ad bonum & malum,q.49.4.3.pa.144
Habitus de sui ratione nõ respicit potentiam,sed naturam,q.49. 2.c.1.3.1.pa.142
Habitus de sui ratione seu primò & per se importat habitudinem ad naturam secundum quod conuenit vel non conuenit, q.49. 2.c.1.3.0.pag.ead.
Habitus sumitur quandoque pro actu eius,q.70.1.3.p.215
Habitus vt prædicamentum importat habitudinem indumenti ad Indutum,q.49.1.c.pa.141
Habitus vt est prædicamentum dicitur secundum quod homo vel quæcunq; alia res dicitur aliquid hebere,q.49.1.c.pag.eadem
Habitus sumitur tripliciter.ſ.pro post prædicamento,& pro predicamento,pro qualitate.ſ.primæ speciei q.49.1.0.pag.eadem
Habitus qualitas dicitur dupliciter.ſ. dispositio potentiæ ad actũ & dispositio ad naturã,q.49.3.4.c.pag.143.&.q.50.1.c.1.2.c.3.3. 3.p.145.& q.51.1.c.p.148.& q.82.1.c.pa.260
Habitus aliquid dicitur dupliciter.ſ.propriè & essentialiter, & id quod habitu tenetur,q.94.1.c.pa.132.
Habitus duplex.ſ.naturalis & infusus,q.51.1.4.0.pa.150
Habitus homini à Deo infunditur duplici ratione. ſ.ad disponendum eum ad finem supernaturalẽ, & ad ostendendam virtutem Dei,q.51.4.0.pa.eadem
Habitus non habet locum in Deo,q.49.4.0.pa.144
Habitus cuius potentia est subiectum non importat ordinẽ ad naturã sed ad operationem,ideò est posterior potentẽtia,sed prior est ea sicut cũpletum incompleto & actus potentia,q.50.2.3.pa. 149
Habitus cuius subiectum est corruptibile & cuius causa habet cõtrarium,corrumpitur per se & per accidens,q.53.1.3.c.pag.714
Habitus potest habere ordinẽ ad actum & secundum rationẽ habitus & secũdũ rationẽ subiecti in quo est habitus.c.49.5.0.p.143
Habitus qui est alicuius potẽtiæ vt subiecti,primò & principaliter ordinatur ad actum:alij verò consequenter ordinantur, q.49.3. c.pag.ead.
Habitus secũm se est forma simplex & secundũ hoc non accidit ei diminutio:sed secũm diuersum modum participandi prouenientẽ ex indeterminatione potẽtiæ ipsius participãtis.q.13.2.2. pa.155
Habitus scientiæ potest corrũpi per accidens ex parte interiorum virium sensitiuarũ:& per se,ſ.a contraria propositione & à contrario processu rationis,q.53.1.c.pa.154
Habitus virtutis vel vitij corrumpitur per iudicium rationis in cõtrarium mouentis quocunque modo,q.53.1.c.pag.ead.
Habitus præmittitur potentiæ secundum quòd importat dispositionem ad naturam:sed habitus qui est principium operationis, est posterior potentia,q.50.2.3.pag.145
Habitus acceptus in ordine ad operationem est in anima per suas potentias,q.50.2.0.pag.146
Habitus dicitur actus primus & operatio actus secundus, q.49.3. 1.pa.143
Habitus licut non generatur ita nec corrumpitur per vnum actum tantum, nisi per actũ excludatur causa habitus,q.71.4.c.pag.218
Habitus subiectum non est potentia actiua tantùm,q.54.1.c.p.156
Habitus moralis habet rationem virtutis humanę inquantũ rationi conformatur,q.58.2.c.pa.171
Habitum aliquem.i. gratiam esse in anima secundum suã essentiã nihil prohibet,si loquamur de aliqua superiori natura cuius homo potest esse particeps,q.50.2.c.pa.145
Habitum acquisitum non causam actus qui producuntur ex habitu infuso,sed confirmant præexistentem,q.51.4.3.pa.150
Habitum virtutis vel vitij habens potest non vti eo & exire in actum contrarium,q.52.3.c.pa.153.& q.63.2.2.p.188.& q.71.4.0. pag.218.& q.78.2.c.3.pa.220
Habitũ scientiæ & fidei habẽs certus est se habere illos, sed non sic est de habitibus perficientibus vim appetitiuã.q.112.5.2.pa.274
Habitu quandoq; aliquis vti non potest propter aliquod impedimentum,q.94.1.4.pag.295
Habitib⁹ distinguũtur secũm differẽtiã boni & mali,q.54.3.0.p.157
Habitus tamen aliqui quandoq; se habent ad bonũ & malum vt opinio se habet ad verum & falsum,q.154.c.pa.156
Habitus distinguuntur specie secundum tria.ſ.secundum principia actiua,secundum naturam,& secũdum obiecta specie differẽtia. q.54.2.0.pag.156
Habitus distinguũtur specie in ordine ad naturam dupliciter.ſ.vel secundum conuenientiam ad naturam vel disconuenientiam ab ipsa:vel ex eo quod habitus vnus disponit ad actum conueniẽtem naturæ inferiori,alius autem habitus disponit ad actum cõuenientem naturæ superiori,q.54.3.0.pag.157
Habitus sunt necessarij vt potentiæ quæ diuersis modis commensurari possunt,determinentur ad vnum,q.49.4.0 pag.144
Habitus specie differentes possunt esse in eadem potentia,q.54.1.0. pag.156
Habitus intellectuales sunt principaliter in intellectu possibili,secundario autem in viribus interioribus apprehẽsiuis,q.50.4.0. p.146.& q.51.3.c.pa.149.& q.53.1.c.pa.154.& q.56.5.0.pa.165. & q.67.c.pa.167
Habitus non constituuntur ex multis:sed quilibet secundum se est qualitas simplex relata ad multa secundum vnum,q.53.1.2.pag. 154.& q.54.4.0.pa.157
Habitus quorum subiectum est in corruptibile non possunt corrũpi per accidẽs q.53.1.c.pa.154
Habitus quorum subiectũ principale est incorruptibile,secundariũ verò corruptibile,nõ possunt corrumpi per accidẽ ex parte subiecti principalis,sed bene ex parte secundarij,q.53.1.c.pag. ead.
Habitus qui sunt dispositiones ad naturã possunt plures esse in eodem subiecto secundum diuersas eius partes:quia secundum honores est sanitas,secundum partes similes est fortitudo vel macies,secundum membra verò est puchritudo.q.54.1.c.pag.156
Habitus qui sunt dispositiones ad opera plures possunt esse vnius potentiæ,q.54.1.c.pag.eadem
Habitus sicut non sunt in membris corporis, nec in potentijs naturalibus,ita nec in potentijs sensitiuis secundũ quod ex instinctu naturæ operantur,q.50.3.c.pag.146
Habitus ex eadẽ causa augetur ex qua generantur: quia generatio habitus est fundamentum augmenti ipsius,q.53.2.c.pag.155
Habitus ex eadem causa diminuuntur ex qua corrũpuntur:quia eorum diminutio est via ad corruptionem,q.53.2.c.pag.eadem
Habitus primorum principiorum tam speculatiuorum quam practicorum nec per se nec per accidens corumpi possunt, q.53.1,c. pa..154
Habitus scientiæ & virtutis diminuuntur & corrũpuntur per solam cessationem actus,non quidem per se sed per accidens,q.53. 3.0.pag.156
Habitus aliqui sunt in intellectu & voluntate,q.50.4.5.0.pa.146
Habitus sunt in angelis,q.50.6.0.pag. 147.& q.51.1.c.2.pag.143.
Habitus non sunt in potentijs sensitiuis,vt operantur ex instinctu naturæ,sed vt operantur ex imperio rationis.q.50.3.0.pag.146.
Habitus in brutis quodammodò poni possunt: sed non proprie.q. 50.3.2.pag.146

Universidad de Deusto
Biblioteca

Habitus aliqui ponuntur in viribus sensitiuis apprehensiuis interioribus, non autem in viribus apprehensiuis exterioribus. q.50. 3.3.pag.146 & q.56.50.0.pag.165
Habitus non sunt in viribus nutritiuæ partis, q.50.3.1.pag.146
Habitus corporales non multum videntur augeri per additionem sed secundum transmutationem simplicium qualitatum. q.52.2. c.pag.152
Habitus ex quibusdam actibus causantur in agentibus habentibus in se etiam principium passiuum, non autem in alijs, q. 51.2.0 pag.149
Habitus corporales possibile est causari ex vno actu forti, & etiam habitum scientiæ in intellectu possibili: sed quantũ ad inferiores vires apprehensiuas. necessarium est eosdem actus pluries reiterari, vt aliquid firmiter memoriæ imprimatur, q.51.5.c. pag.149
Habitus virtutum moralium causantur in appetiuis potentijs secundum quod mouentur à ratione, quæst.51.2.c.3.3. c:pag.149 & q.53.1.c.pag.154.
Habitus vide Alteratio. Augmẽtum. Bonum. Cœlum. Contrarium Dispensatio
Halietus. vide Alietus.
Hæresis Origenis fuit quod post vltimam beatitudinem homo potest fieri miser. 5.4.2.p.21
Hæresis Montani & Prisciłę quod promissio spiritus sancti nõ fuit cõpleta in Apostolis, sed in eis. Et similiter Manichæi posuerũt quod fuit completa in Manichæo, q.106.4.2.pag.349
Hæresis Pelagij quod homo potest implere præcepta legis sine gratia, q.100.10.3.pag.326
Et quod pueri non deferuntur ad baptismum tanquàm ab aliqua infectione culpæ abluendi. q.81.1.c.pag.257.
Hæreticum est ponere animas ab angelis creatas. q.3.7.2.pag.7
Herodius qui vulgariter falco dicitur, significat illos quorũ pedes sunt veloces ad effundendum sanguinem. q.102.6.pag.335
Heroica vel diuina virtus addit super rationem communem virtutis perfectionem, secundum quam dicuntur aliqui viri diuini, q. 68.1.1, pag.108
Heroica vide virtus.
Virtus. vide Ouis.
Holocaustum in lege veteri totum cõburebatur & offerebatur specialiter Deo ad reuerentiam maiestatis & amorem bonitatis eius, q.102.3.8.10.pag.325
Holocaustum inter omnia sacrificia erat præcipuum. q. 102. 3.10 pag.326
Holocaustorum ordo numerus & ratio, q.102.10.pag.149
Homicidiũ prohibetur in decalogo secundũ quod habet rationem indebiti: ideo lex humana concedere non potest quod licitè homo bonus occidatur, q.100.8.3.pag.318
Homicidium inter peccata operis in proximum est grauius quàm adulterium, & hoc quàm furtum, q.100.6.c.pag.316
Homo in specie constituitur secundum naturam, intellectiuam & rationalem. q.31.7. c.pag.99
Homo est minor mundus, quia sic anima est in corpore sicut Deus in mundo, hæc similitudo attenditur quantum ad aliquid, non autem quantùm ad omnia, q.17.8.2.pag.56
Homo apprendit veritatem per inquisitionem rationis, angelus vero statim: ideò homo per tempus ad beatitudinem peruenit, angelus verò consequutus est eam statim post principium suæ cognitionis, q.5.1.1.pag.19.
Homo immutatur à passione, aut sic quod sola passio dominatur & totaliter ratio ligatur: & de tali homine eadem est ratio & de animalibus brutis. aut sic quod ratio non totaliter absorbetur à ratione & sic non ex necessitate sequitur passionem, quæst.10.3. c.pag.39
Homo quæcúnq; vult, vult propter vltimum finem, q.1.6.0.pag.5
Homo agit propter finem, quia actiones humanæ sunt propter finem, q.1.1.0.pag.1
Homo quicquid facit agit propter finem etiam agendo actionem quæ est vltimus finis. q.1.1.2.pag.2
Homo ex parte complexionis corporalis secundum suam speciem non habet super excellentiam alicuius passionis, alia verò animalia secundũ quod recedunt ab hæc æqualitate complexionis secundum hoc naturaliter disponuntur ad excessum alicuius passionis. q.46.5.1.pag.135
Homo absque gratia habituali potest velle facere bonum, non autem mereri, sed neutrũ potest sine auxilio Dei, q.1 90.2.5.0.pag. 360. & q.114.2.0.pag.384
Homo potest se ad gratiã præparare sine alia gratia habituali, nõ autem absque exteriori auxilo Dei gratuito, q.109.6.0.pag.261
Homo in statu naturæ corruptæ indiget gratia habituali quantum ad duo, scilicet vt sanetur: & vt meritorie operetur, 109.23.4.c. pag.357. & q.114.2.c.pag.384
Homo. vide Actio. Finis.
Honestum bonum procedit ex rectitudine rationis & voluntatis, q.39.2.c.pag.120
Honesti boni, regula rationis est radix. q.39.2.1.pag.ead.
Honor exhibetur alicui propter aliquam eius excellentiam: & est signũ & testimoniũ excellẽtiæ quæ est in honorato, q.2.2.c.p.7
Honor potest consequi beatitudinẽ quæ in eo principaliter consistere non potest, q.2.2.c.pag.ead.
Honor non est præmium virtutis propter quod virtuosi operantur: sed accipiunt honorem loco præmij ab hominibus non habentibus ad dandum maius, q.2.2.1.pag.ead.
De honore parentũ est quartũ præceptum decalogi: cui superadditur præceptũ de honoratione senũ, & vniuersaliter omnia præcepta inducentia ad reuerẽtiã exhibendã maioribus vel ad beneficia exhibenda æqualibus vel minoribus, q.100.11.c.pag.320
Homo, vide Animal.
Humanitas, vide Gratia.
Humanus, vide actus. Actio.
Hircus figurabat Christum propter similitudinem carnis peccati, vitulus propter virtutem crucis, agnus propter innocentia, aries propter principatum, q.102.3.2.pag.325
Humiliari, Deus permittit aliquos cadere in peccatũ, vt exinde humilienter, q.79.4.c.pag.254. q.87.2.1.pag.273
Bis. vide Ciconia.
Idea: In rationibus idealibus quę respiciunt proprias naturas singularum rerum inuenitur quædam pluralitas secundũ diuersos respectus ad res, q.93.1.1.pag.292
Et ratio diuinæ sapientiæ inquantũ per eam cuncta sunt creata, habet rationem artis exemplaris & ideæ: & inquantum mouet omnia ad debitum finẽ optinet rationem legis, quæst.93.1.c. pag. ead
Idem actus voluntatis est quo fertur in finem vt est ratio volendi ea quę sunt ad finem, & in ipsa quæ sunt ad finem, q.8.3.c.p.31
Idem moueri à seipso secundum diuersa nihil prohibet: non autem secundum idem, q.9.3.0.pag.34. & q.51.22.pag.149
Idolatria est prauissimum peccatum, q.102.3.11.pag.326
Idololatria, vide Adoratio.
Ignis species dicuntur esse carbo & flamma propter applicationẽ naturæ ignis ad materiam alienam, q.35.8.c.pag.114
Ignis quantumcúmque habeat calorem perfectum, non alteraret nisi per motionem corporis cœlestis, q.100.1.c.pag.336
Ignorantia est priuatio scientiæ perficientis rationem quæ prohibet actum peccati inquantum dirigit actus humanos, q.76.1.c. pag. 240
Ignorantia commnniter est nescientia eorum quæ quis natus est scire, propriè verò est priuatio eorũ quę quis aptus est & debet scire, q.74.5.c.11.pag.235. & q.76.2.c.pag.241
Ignorantia duplex scilicet inuincibilis & vincibilis: prima nõ est peccatũ quia studio super ari nõ potest, nec est in potestate nostra eã repellere, secũda est peccatũ si sit eorum quę quis scire tenetur, q.74.1.2.pag.232. & q.76.2.0.3.c.pag.241
Ignorantia tripliciter se habet ad actum scilicet cõcomitanter, cõsequenter, antecedenter, prima non facit inuoluntarium, sed facit non voluntarium: secunda causat inuoluntariũ secundum quid non autẽ simpliciter, tertia causat inuoluntariũ simpliciter q.6.8.0.pag.27
Ignorantia prima nec excusat nec minuit peccatũ: secunda si sit directè voluntaria circa ea quę quis scire tenetur auget peccatum, si verò sit indirectè voluntaria minuit peccatum, tertia omnino excusat à peccato, q.19.6.c.pag.66. & q.76.3.4.0.pag.243
Ignorantia duplex scilicet legis & facti, prima si per negligentiam perueniat circa ea quæ quis scire debet nõ excusat: secũda verò excusat, q.6.8.c.pa.27. & q.19.6.c.pag.66
Ignorantia est voluntaria dupliciter scilicet directè & indirectè: prima est in quam actus voluntatis fertur secunda est cũ propter negligentiã aliquis non vult scire quod scire tenetur, q.6.8.pa.27. & q.19.6.c.pa.66. & q.76.3.4.c.pag.243
Ignorantia prima auget peccatũ, secunda minuit, q.19.6.c.p.66. & q.76.4.c.pag.243
Ignorantia volita indirectè est ignorãtia malę electionis, ex passione vel ex habitu prouenientes, q.6.8.c.pag.27
Ignorantia de se est pœna, & non peccatum, sed ex negligẽtia, aut ex defectu sequente est peccatum, q.76.2.4.0.pag.241. & q.84. 4.5.pa.267. & q.105.2.9.pa.344
Ignorantia dicitur esse electionis, non quia electio sit scientia: quia ignorantur quid sit eligendum, q.13.1.3.pag. 43
Ignorantia priuationis scilicet eorum quę aliquis scire tenetur est perfectum, non autem aliorum, q.76.2.0.pag.241
Ignorantia infidelitatis fundamentũ spiritualis ædificij subuertit, q.76.4.3.pag.243
Ignorantia alicuius particularis circunstatiæ quàm quis non potest scire debita diligẽtia adhibita, totaliter excusat à peccato: nõ autem ignorãtio quam causat habitus vel passio impediens applicationem scientiæ communis ad particularem actũ, q.6.8.c. pag.27. & q.19.6.c.pag.66. & q.77.7.2.pag.249
Ignorantio non excusat, nec minuit peccatum nisi secundum quod causat inuoluntarium, q.19.6.c.pag.31. & q.73.6.c.pa.103. & q. 76.3.4.0.pag.243. & q.105.2.9.pag.154
Ignorantia electionis neq; excusat neq; diminuit peccatum, neque est causa peccati: sed aliquid cõsequens ad causam, scilicèt ad passionem vel habitum inclinantem ad peccatum, q.76.4.1.p.244. & q.78.4.1.pag.113
Ignorantia non est causa peccati nisi per accidens. s. illa quę tollit scientiam vniuersalem vel particularem prohibẽtem actum peccati, q.76.1.0.pag.240
Ignorantia, vide Peccatum.
Ignorans non continuè actu peccat: sed solùm quando est tempus acquirendi scientiam quam habere tenetur, q.76.2.3.pag.241
Ignorans ignorantia affectata ingratitudinis & infidelitatis grauissimè peccat. q.76.4.3.pag.244
Ignorans peccat, & nõ propter ignorantiã si ignorãtia nõ est causa peccati, sed concomitanter se habet ad peccatũ. q.76.1.c.p.240
Illuminatio. Diaphanum secundum se dispositum ad lumen, subitò illuminatur à corpore lucido. q.113.7.c.pag.380
Imago Dei in homine significat intellectuale, arbitrio liberum, & per se potestatiuum. prolog.pag.1
Immunditia in veteri lege erat duplex. s. spiritualis, id est, peccatum & corporalis. q.102.5.4.6.pag.331
Immunditia corporalis triplex. s. per corruptionem factam, vel in fieri per contactum, & per ministerium cumburentium & colligentium cineres & aspergẽtium aquas in sacrificio quod offerebatur pro peccato idololatriæ. q.102.5.4.56.pag.ead.
Immunditiæ spirituales & primæ corporales expiabantur per ali qua sacrificia vel communiter oblata pro tota multitudine, vel etiam pro peccatis singulorum: secundæ corporales per solam aspersionem aquæ: tertiæ per solam vestimentorum ablutionem. q.102.5.4.5.6.pag.ead.
Immunditiarum ratio literalis & figuralis. q.102.5.4.pag.ead.
Impedimentum duplex, scilicet per modum contrarietatis & per modum defectus. q.4.5.4.pag.16
Impedire non tenetur defectum qui non potest, & cui nõ est commissum. q.6.3.c.pag.25
Imperare est actus rationis, præsuppositio actu voluntatis. q.17.1 0.pag.52. & q.60.1.c.pag.171
Imperare est ordinare cum cui imperatur ad aliquid agendum intimando vel denuntiando, non absolutè, sed mouendo. q.17.1 0.2.5.c.pag.52
Virtutes appetitiuæ brutorum non sunt imperantes liberè, sed secundum naturalem instinctum ad ea quæ apprehenduntur mouentur. quæst.11.2.c.pag.40
Imperari semper potest actꝰ rationis quo ad exercitium & quò ad assensum præter actum naturalem qui naturæ imperio subiacet, sed non quò ad veritatem circa aliquid apprehensam. q.17. 6.0.pag.54
Imperari potest actus voluntatis: quia à ratione ordinari potest. q 17.5.0.pag.ead
Imperari nõ potest à ratione, primus actus volũtatis: quia ex rationis ordinatione non est, sed ex instinctu naturæ, aut superioris causæ. q.1.2.3.pag.3. & q.9.4.c.pag.34. & q.17.5.3.pag.54
Imperari possunt à ratione actus procedentes ab appetitu intellectiuo vel animali: non autem procedentes ab appetitu naturali vt sunt actus vegetabilis animæ. q.17.8.0.pag.55
Voluntas imperat omnes actus voluntarios. q.71.6.2.pag.220
Imperium & actus imperatus sunt vnus actꝰ humanus sicut quod dam totum, sed secundum partes multa. q. 17. 4.0. pag.53. &, q.20.3.c.1.pa.71
Imperium est prius quàm vsus rei vt ipse subditur potentiæ exequutiuæ: sed vsus rei vt est in ratione referente ipsum in finem præcedit electionẽ, & multò magis imperium, quod electio præcedit. quæst.19.3.0.pag.53
Imperium. vide Iustitia Lex
Imperium esse in brutis est impossibile. q.17.2.0.pag.53
Imperio alterius agens. non est necessarium quod cognoscat finem. q.1.2.1.pag.33
Imperio rationis subiacet quilibet actus prout est in potestate nostra. q.17.6.7.c.pag.54
Imperio rationis subiacet actus appetitus sensitiui ex parte potentiæ animæ, & vt regulatur ab apprehensione rationis. q.17.7.0. pag.55
mperio rectoris ciuitatis qui intendit bonum commune, mouentur omnia sua particularia officia ciuitatis. q.1.2.3.pag.3
Imperatus. vide Apetitus. Charitas.
Implere perfectè voluntatem hominis solus Deus potest. q.2.8.c. pag.9. & q.3.1.c. pag.10
Impossibile. vide cœlum. possibile.
Impossibilitas duplex. s. vera & æstimata, q.4.3.pag.123
In Esse in aliquo potest esse dupliciter vt in causa principali vel instrumentali, & vt in subiecto, q.83.1.c.pag.263
Et aliquid esse in duobus vel pluribus contingit dupliciter, scilicet ex æquo, & ordine quodam. q.56.2.c.pag.163
Et in Deo tota plenitudo sui esse est secundum aliquid vnum & simplex: in rebus autem alijs vnum quoque habet plenitudinem essendi sibi conuenientem secundum diuersa. q.18.1.c.pag.56
Inclinatio non est nisi in aliquid simile & conueniens: ideò omnis inclinatio est in bonum. q.8.1.c.pag.30
Inclinatio omnis consequitur aliquam formam. q.8.1.c.pag.ead.
Inclinationem vniuersalem non dat causa particularis: sed vniuersale bonum quod est Deus. q.9.6.c.pag.36
Incontinens qui peccat ex passione comparatur ei qui laborat interpollatè: intemperatus verò qui peccat ex malitia, ei qui continuè laborat. q.78.4.c.pag.251
Incontinens comparatur paralytico cuius partes mouentur in contrarium eius quod ipse disponit. q.77.3.c.pag.247
Incontinentis syllogismus habet quatuor propositiones. q.77.2.4. pag.246
Inditum homini dupliciter. s. pertinens ad naturam humanam, vt lex naturalis: & per gratiæ donum, vt lex noua, q.106.1.2.p.349
Indiuiduum vnumquódque indiuiduatur secundum materiam: ideò q; est alicui naturale secundũ determinatã corporis complexione est ei naturale secundũ naturã indiuidui, q.73.1.c.pag.187
Indiuidua prima specierum Deus absque alia operatione creaturę præcedente instituit, vt per ea natura propagaretur ad posteros. q.5.7.2.pag.82
Infidelis qui nihil audiuit de pœnis inferni grauiorem pœnam in inferno patietur pro peccato homicidij, quàm pro peccato furti, quæst.73.8.c.pag.230
Infidelis primi motus sensualitatis non sunt peccata mortalia. q. 89.5.0.pag.284
Infidelis peccatum est multò minus, quam peccatum fidelis. quæst. 73.8.c.pag.230. & q.89.5.c.pag.284
Infinitũ esse processum in causis finalibus ex quacúnq; parte. p se loquẽdo est impossibile, sed in causis per accidẽs nõ, q.1.4.0.p.4
Infinitum esse processum in causis mouentibus non est possibile, quæst.1.4.c.pag.ead.
Infinitum ratio potest considerare: ideò quodammodò est virtutis infinitæ. q.30.4.2.pag.98
Infinitum. vide Magnitudo. Mutatio. Vniuersale.
Infirmitas in malis volũtarijs subiacet potestati hominis: ideò nec tollit, nec diminuit rationem culpæ. q.21.2.3.pag.75
Infirmitas animæ. s. peccatum ex infirmitate est quãdo impeditur anima in exequutione propriæ operationis propter inordinationem partiũ ipsius. quia. s. partes eius ex aliqua passione non subduntur ordini rationis, q.77.3.0.pag.247. & q.85.3.4.pag.269
Infirmitas quæ diminuit voluntarium, diminuit peccatum, q.73.6. c.p.229. & q.77.6.7.0.pag.248. & q.88.2.c.pag.276
Infirmitas corporis est quãdo corpus debilitatur vel impeditur in exquutione propriæ operationis propter inordinationem partium ipsius: quia scilicet, non sequuntur ordinem naturæ, q.77. 3.c.pag.247
Infirmum membrum dicitur quando non potest perficere operationem membri sani. q.77.3.c.pag.ead.
Infusio gratiæ requiritur ad iustificationem. q.113.2.0.pag.375
Infusio. vide Gratia.
Ingenium. Velocitas ingenij pertinet ad perfectionẽ hominis quò ad bene esse eius, q.4.5.pag.17
Innaturale. vide Delectatio.
Innocentia. In statu innocentiæ non erat ligamentum rationis ex delectatione in statu coniugali, q.34.1.1.pag.108
Inquisitio. vide consilium.
Instans vltimũ in quo forma prior subiecto inest in his quæ subiacẽt tẽpori non est dare: est autem dare vltimum tẽpus & primũ instans in quo forma subsequens inest subiecto. quæst. 113.7.5. pag.380
Instans. vide Conceptio. Gratia. Liberum arbitriũ. Mutatio. Operatio.
Institutio. vide Consecratio.
Instructio tria requirit in doctore. s. plenitudinẽ cognitionis principiorum, cõclusionum, & effectuum, probationẽ eorum quæ dicit per argumentum vel per ea quæ sunt diuinæ virtuti propria & conceptionem conuenientem auditoribus prolationem quantum ad idioma vel sensum, q.111.4.c.pag.371
Instrumentum quod agit & agitur indiget habitu, non autẽ quod solùm agitur. q.63.3.2.pag.209
Instrumentum. vide actio. Agens.
Intelligere actu aliquid est actu cogitare. q.109.1.3.pag.356
Intellectualis natura excedit rationem quò ad modum cognoscendi: rationalis verò excedit sensitiuam quò ad cognitionis obiectum. quæst. 5,1.1.pag.19
Intellectiuis habitus secũdariò potest esse in viribus interioribus sensitiuus, principaliter autem est in intellectu possili. quæstio. 50.4.3.pag.147
Intellectus passiuus est intellectus possibilis, & ratio particularis. i. vis cogitatiua cum memoratiua & imaginatiua. quæstio. 51.3. c.pag.148
Intellectus possibilis est in quo est habitus scientiæ. quæst. 50.4.0. pag.146
Intellectus simul intelligit subiectum & prædicatum inquantũ vniuntur in ordine affirmationis vnius. q.113.7.2.pag.380
Intellectus si absolutè principium & conclusionem consideret: diuersa est consideratio: si verò conclusioni propter principia assentit, est vnus actus tantùm, quæst.8.3.c.pag.31. & quæstio.12.4.c. pag.42
Intellectus mouet se: quia per hoc quod cognoscit principium reducit seipsum de potentia in actum quo ad cognitionem cõclusionum, q.9.3.c.pag.34. & q.51.2.c.pag.149
Intellectus humanus secundum se est supra tempus, sed per accidẽs subditur tempori. q.113.7.5.pag.380
Intellectus penetrat vsque ad rei essentiã: sensus verò sistit circa exteriora accidentia rei. q.31.5.c.pag.100
Intellectus non perficitur per formã lapidis inquantùm est talis forma, sed inquãtũ in ea participatur aliquid simile alicui quod est supra intellectum humanũ. s. lumen intelligibile, vel aliquid huiusmodi. q.2.6.c.pag.13
Intellectus possibilis dicitur locus specierum, quasi species intelligibiles conseruans, q.67.2.c.pag.203
Intellectus cognoscit vniuersale, sensus verò non. q.5.1.1.pag.19

Universidad de Deusto
Biblioteca

Intellectus & voluntas sunt diuersæ partes, sed vnius animæ, q.33, 3.a.2.p.107
Intellectus & voluntas sunt naturales proprietates animæ, speciē consequentes sine quibus anima non potest esse, quæst. 110.4.4 pag.369
Intellectus est superior voluntate secundum rationē ordinis, q.113 1.c pag.423
Intellectus præcedit voluntatem inquātum proponit ei suum obiectum: sed voluntas præcedit intellectum secundum ordinem motionis, q.83.3.3.pag.264
Intellectus potest ordinare imperando quod homo velit, q.17.2.o pag.54
Intellectus mouet voluntatem quò ad determinationem actus ex parte obiecti: sed voluntas mouet intellectum quo ad exercitiū actus, cuius principium est ex fine, q.9.1.o.pag. 32.& q.17.1.c. pag.32.& q.19.3.3.pag.65
Intellectus prius apprehendit & attingit finem quàm voluntas, tamen motus ad finem incipit à voluntate, q.3.4.3.4.p.12
Intellectus possibilis est in potentia ad esse intelligibile: ideo nihil prohibet in ipso esse habitum, qui est medium inter purā potentiam & actum perfectum, q.50.4.2.p.147
Intellectus practicus sumitur ab opere exteriori, speculatiuus verò ab opere interiori, q.3.5.2.pag.12.& q.57.1.1.p.167.
Intellectus, vide Actus, Obiectum practicum, Verum, Voluntas.
Intellectus actio & cuiuscunque creati depēdet à Deo quātum ad duo, primò inquātum ab ipso habet perfectionem qua agit: scilicet intelligibile lumen, secundo inquātum ab ipso mouetur ad agendum, q.109.1.c.pag.356
Intellectus vsus & iudiciū impeditur impedito actu virtutis imaginatiuæ & aliarum virium sensitiuarum, q.33.3.3. pag. 107. & q.48.3.c.p.140.& q.53.1.3.pag.155
Intellectus & voluntatis actus supra se inuicem possunt ferri, qō 17.1.c.pag.52
Intellectus practici & vitæ actiuæ finis non est cognitio quę quæritur propter seipsam, sed est operatio exterior: speculatiui verò & vitæ contemplatiuæ finis est cognitio quæ quæritur propter seipsam, q.3.5.c.2 pag.12.& q.64.3.c.pag.191
Intellectus speculatiui accipitur per verā conformitatem intellectus ad rem: sed verum intellectus practici accipitur per conformitatem ad appetitum rectum, quæst.57.5.3.p.170.& q.64.3.c pag.191
Intellectus actio perficitur secūdum quod res intelligibiles sunt in ipso: sed voluntatis motus consistit in motu ad res, q.66.6.1.p. 202,& q.86.1.2.pag.271
Intemperatus, vide incontinens.
Intendere est in aliud tendere: quod est mouentis & moti, q.12.5.c pag.43
Intendere finem propriè quod est mouentis, non conuenit brutis; sed solum vt est moti ab alio, q.12.5.o.p.eadem
Intentio propriè est actus voluntatis præsuppositā ordinatione rationis ordinantis aliquid in finem, q.12.1.o.pag.41
Intentio nominatur oculus, quia cognitionem præsupponit, q.12 1.1.p.eadem
Intentio dicitur lumen, quia manifesta est intendenti, quæst.12.2 pag.eadem
Intentio dicitur clamor ad Deum, quia Deus est intentionis cognitor: vel quia cum oramus intentionem ad Deum dirigimus, q. 12.2.1.pag.42
Intentio finis & voluntas eius quod est ad finem propter finē sunt vnus & idem motus: non autem si ferantur in vtrunq; absolutè, q.8.3.o.p.31. & q.12.4.o.pag.42
Intentio etsi semper sit finis, non tamen semper est vltimi finis, q. 12.4,2.o.pag.43
Intentio potest esse simul ad plura ordinata adinuicem, & etiā ad non ordinata adinuicem, q.12.3.o.pag.42
Intentio potest esse bona, & voluntas mala, non autem econuersò sed quantum est mala intentio tantum est mala voluntas, q.19. 8.3.pag.67
Intentio dupliciter se potest habere ad voluntatem scilicet vt præcedens siue causaliter, & vt concomitans: primo modo bonitas voluntatis ex intentione finis dependet, non autē secundo modo nisi reiteretur, q.19.7.o.pag.66
Intentio non est per se ad malum, sed per accidens ad vitandum, s. aliud malum vel ad consequendum aliud bonum, q.72.1.c.pag. 221.& q.78.1.2.p.259
Intentio peccantis dat speciem peccato, quæstio 72.1.8.c.pag.221. & 226
Intentio vnius animæ non potest esse nisi vna: ideo si aliquid ad se trahit totam intentionem animæ vel magnam partem eius non compatitur secum aliquid aliud quod magnam attentionem requirat, q.37.1.c.pag.126.& q.77.1.c.pag.245
Inentio, vide Anima, Electio, Voluntas.
Intentionis & voluntatis quantitas est duplex, scilicet ex parte obiecti & ex intentione actus: secundo modo coæquatur in bonitate & malitia formaliter & non materialiter, non autē primo modo propter disproportionem & propter impedimenta actus exterioris, q.19.8.o.p.67
Interpretatio, Nulla rario iuris patitur, vt quę pro salute hominū introducuntur ea nos duriori interpretatione contra ipsorum commodum perducamus ad seueritatem, q.96.6.c.p.304
Inuicem, vide Intentio.
Inuoluntarium secundum quid est quod fit per metum, sed voluntarium est simpliciter, q.6.6.o.pag.26
Inuoluntarium non causat concupiscentiam, q.6.7.o.pag.26
Inuoluntarium causatur per violentiam in rebus cognoscenti bus, sed in carentibus cognitione ipsa violentia causat innaturale, q. 6.5.o.pag.25
Inuoluntarium non causatur per violentiam quantum ad actum voluntatis elicitum, sed solùm quantùm ad actum imperatum, q.6.4.c.& 5.1.pag.eadem
Inuoluntarium opponitur voluntario, q.6.5.1.pag. 26
Inuoluntarium, vide Ignorantia, Nolo, Non velle, Violentia, Voluntarium
Iocunditas dicitur à quibusdam specialibus letitiæ signis vel effectibus, q.31.3.3.pag.99
Ira est passio quodammodo composita ex contrarijs passionibus, q.46.2.c.pag.134
Ira non est passio generalis per predicationem, neque per causam sed per concursum multarum passionum ex quibus causatur, q.46.1.c.p.eadem
Ira est quodammodò cum ratione, q.46.4.o.& 5.c.p.135
Ira audit aliqualiter rationem sicut nuntiantem quod iniuriatum est, sed non perfectè, quia non obseruat regulam rationis in rependendo vindictam, q.46.4.3.5.1.6.c.p.eadem,& 136
Ira componitur ex tristitia & desiderio, non sicut ex partibus, sed sicut ex causis, q.46.3.3.p.eadem
Ira quò ad suum formale habet principium à ratione: sed quò ad suum materiale impedit iudicium rationis, quæst.48.3.1.3.4.c. pag.140
Ira si eius motus tendat in proximi nocumentum quod ex genere suo est mortale erit ex genere suo peccatū mortale, nisi propter imperfectionem actus: si verò nocumentum illud esset veniale ex genere suo, non erit peccatum mortale quantumcunque sit diuturna nisi per accidens, q.88.5.1.pag.281
Ira non est concupiscibilis: sed in irascibili, q.46.3.o.p.134
Ira est in animalibus brutis inquātum naturali instinctu per imaginationem mouentur ad aliquid simile operibus rationis, q.46 4.1.2.7.1.pag.134
Ira non est in Deo secundum passionem animi, sed secundum iudicium iustitiæ: prout vult vindictam facere de peccato, q.47.1.1. pag.138
Ira accusatur ex malo difficili iam iniacente, q.23.3.c.pag.80
Ira semper est propter aliquid contra se factum, quæstio. 47.1.o. pag.137
Et eius causa est duplex, s. secundum habitudinem ad motiuū iræ: ex parte dispositionis: primò causa iræ est excellentia: secundò est defectus, q.47.3.o.pag.139
Ira consequitur audaciam: & est quidam effectus eius, q.25.3.c.2.3 pag.85
Ira insurgit ex tristitia illata, q.46.1.c.p.134.& q.47.3.c.p.139.& q.48.1.c.pag.139
Et eius motiuum est sola paruipēsio vel despectio, q.47.2.o.p.138
Et iram iniuriātis prouocat qui tacet: quando videtur ex contēptu tacere quasi paruipendens, q.47.1.4 p.eadem
Et eam causant ratione paruipēsionis obliuio, exultatio in infortunijs, denuntiatio tristium, & impediens aliquem à sui propositi assequutione, q.47.2.3.pag eadem
Et etiam eam prouocant ludus, risus, festum, prosperitas, consummatio operum, delectatio non turpis, & spes inquantū faciunt hominem despici, non autem inquantum impediunt tristitiam q.47.3.3.pag.139
Ira per tempus diminuitur, sicut & causa eius, s. memoria iniuriæ illatæ, q.48.2.2.p.140
Ira non sequitur, sed solum tristitia, si fuerit multum excellens persona quæ læserit: quia ira præsupponit tristitiam desiderium spem & audaciam puniendi, q.25.3.c.pa.40.&c. q.45.4.c.p.133 & q.46.1.c.pag.134
Ira est magis ad amicos & ad minores despiciētes: quia magis indigna videtur eorum despectio, q.47.4.c.3,pag.139
Ira est tantū ad eos ad quos est iustitia & iniustitia, quæst.46.7.o 136
Ira in homine est ad res irrationales & inanimatas ex sola imaginatione nuntiante læsionem non autem ex ratione, qō.47.7.1. pag.eadem
Ira cessat ad grauiter læsos ratione eius quid in ira desideratur: quia malum eorum excedit mensuram iustæ retributionis, non autem cessat quantum ad intentionem desiderij, q.46.7.1. pa.136 & q.47.4.2.pag.139
Ira cessat ad mortuos, quia non possunt dolere quod maximè quæruntirati, & videntur ad vltimum malorum peruenisse, q.47. 7.1.pag.136.& q.47.4.2.pag.139
Ira maximè facit perturbationem corporalem circa cor: ita vt etiam ad exteriora membra deriuetur, quæst.48.2.3.c.& 4.o. pag.140
Ira multa signa & effectus ostendit: qui sunt cordis palpitatio, corporis tremor, linguæ præpeditio, faciei ignitio, oculorum exasperatio, notorum irrecognitio, & irrationabilis clamor, qō.48. 2.4.c.p.140
Ira causat feruorē sanguinis & spiritus circa cor: quia non fit per modū retractionis cui proportionatur frigus: sed per modum insequutionis cui proportionatur calor.q.48.2.o.pag.ead.
Et eius feruor est cum amaritudine: quia tendit ad punitionē contrarij, & assimilatur calori ignis & cholerae: sed feruor amoris est cū dulcedine & lenitate. & assimilatur calori aēris & sanguinis.q.48.2.1.pag.ead.
Ira auget audaciā: quia irati redduntur prompti & audaces ad inuadendum.q.44.1.1.pag.130.& q.45.4.3.pag.133
Ira vt est in spe aut cogitatione vindictæ causat delectionem: sed delectatio perfecta de vindicta realiter præsenti totaliter excludit tristitiam, & motum iræ quietat.q.48.1.o.pag,139
Ira inter ceteras passiones manifestius impedit iudicium rationis q.48.3.o.pag.140
Ira causat taciturnitatem ex parte rationis: & ex parte perturbationis rationis.q.48.4.o,pag.ead.
Ira primum diminuitur, si iratus alicui irascitur postmodum alteri & præcipuè si ad secundum fuerit maior.q.48.2.3.pag.ead.
Ira quæ totaliter aufert vsum rationis, si à principio fuerit voluntaria imputatur actus ad peccatum: quia est voluntarius in sua causa,q.77.7.c.p.249
Ira non est grauior odio ratione eius quod desideratur: sed ratione intentionis desiderij,q.46.6.o.pag.135
Ira semper respicit duo obiecta scilicet vindictā & nocentem: sed amor & odium quandoque respiciunt vnum obiectum tātum, q.46.2.o.& 3.c.p.134
Ira respicit vindictam sub ratione boni, & nocentem sub ratione mali, sed vtrumq; obiectum amoris est bonum, odij autem malum,q.46.2.3.6.c.p.eadem
Ira crescit in odium: non quod eadem ira numero fiat odium per inueterationem, sed quia per diuturnitatem causat odiū, q.46. 3.2.pag.eadem
Ira est ad particulare odium vt est in parte sensitiua potest esse ad naturam vniuersaliter, non autem ad vniuersale: sed vt est in parte intellectiua potest esse ad vniuersale, & ad naturam cui intentio vniuersalitatis attribuitur, q.29.6.o.p.95. & quæst.46.7.3 pag.136
Ira causatur ex cōmotione animi propter læsionem illatā, odium verò est hominis dispositione: ideò est permanentius & insanabilius, q.46.6.3.& 7.3.pag.136
Ira magis agit sine misericordia quàm odium quantum ad intentionem desiderij: sed econuersò est quantum ad id quod desideratur, 46.6.1.p.eadem
Ira est cum ratione nuntiante iniuriam: non autem præcipiente vindictam, q.46.4.1.3.pag.135
Ira causatur ex cōtrarijs passionibus, s. à spe & tristitia: ideo includit in se contrarietatem, q.46.1.2.pag.134
Ira non potest habere contrarium, qō.23.3.o.& 4.c.p.80.& q.46. 1.2.pag.134
Ira magis traducitur à parentibus in filios, quàm concupiscentia, q.45.c.p.135
Ira est minus naturalis, quàm concupiscentia ex parte obiecti & si militer ex parte subiecti considerati secundum naturā generis: sed est econuersò si consideretur subiectū secundum naturā speciei aut indiuidui, q.46.5.o.p.135
Ira, vida Audacia, Fatue.
Iræ gradus sunt tres: qui distinguuntur secundum effectum iræ, q.46.8.3.p.137
Iræ & odij obiectum est idem subiecto, sed non ratione, quia ira appetit malum alicuius sub ratione boni, odium verò sub ratiōe mali, q.46.6.7.c.p.136.& q.47.1.2.c.p.138
Iræ opponitur mitescere negatiuè vel priuatiuè, non autem cōtrariè, q.23.3.c.p.80
Iracundus ex appetitu vindictæ primò turbatur in corde, secundò in verba contumelioſa prorumpit: tertio procedit ad facta iniuriosa, q.72.7.c.p.225
Irasci sibiipsi propriè & per se nō contingit, sed metaphoricè: sicut nec iustitiam nec iniustitiā sibiipsi quis facit nisi metaphoricè: q.46.7.2.pag.136
Irascibile datum est animalibus vt tollantur impedimento quibus concupiscibile in suum obiectum tendere prohibetur, q.23.1.1. pag.79
Irascibilis, vide Lex.
Irati redduntur prompti & audaces ad vindictam, quia in eis congregatur spiritus & calor circa cor, q.44.1.1.pag.130
Irrationale, vide Ira, Lex.
Irregularitas non sequitur culpam: sed factū propter aliquē defectum sacramenti, q.20.5.c.p.74
Irregularitas in veteri lege erat quædam corporalis immunditia, q. 103.2.c.p.337.& q.107.2.3.pag.351
Iudæus, vide Eunuchus, Lex vetus.
Iudæi non intelligebant præcepta decalogi, q.102.6.7. pag.336.& quæstio, 107.2.c.2.4.& 3.2, pag.351, & quæstio.108.2.4.& 3.1.2 4.pag.353
Iudæi qñ præcepto Dei tulerunt Ægyptiorum spolia non fuit furtum: quia hæc eis debebantur ex sententia Dei, q.94.5.2. p.297 & q.100.8.3.p.318
Iudæi erant proni ad idololatriam propter generalem consuetudinem gentium, q.100.7.4.pag.317
Iudæi crudeles erant & ad auaritiam proni, q.105.1.2.p.342
Iudeorum populus electus erat vt ex eo Christus nasceretur, ideo oportuit totum eorum statum esse prophetic um & figuralem. quæst.100.12.c.p.321.& q.104.2.2.pa.340. & quæstio, 114.10.3 pag.388
Iudæorum bella & gesta exponuntur mysticè: non autē Assiriorum vel Romanorum, quamuis longè clariora secundum homines fuerint, q.104.2.2.pag.340
Iudæorum communis status semper sub lege in prosperitate fuit, quādiu legem obseruabant: & statim declinantes à præceptis legis in multas aduersitates incidebant, q.99.6.3.p.312
Sed aliquæ personæ iustitiam legis obseruātes in aliquas aduersitates incidebant, vel quia iam erant spirituales effecti: vel quia opera legis exterius implentes, cor habebant in temporalibus defixum, q.99.6.3.p.312
Iudicare de aliquo intelligitur dupliciter, s. de proprio obiecto, & de inferiori: primò vnusquisque iudicat quæ cognoscit: secundò superior iudicat de inferiori, q.93.2.3.pag.293
Iudiciale, vide Præceptum
Iudiciū rationis speculatiuæ est de rebus intelligibilibus: practicæ verò de agendis, q.74.7.c.p.236
Iudicium, vide Anima, Intellectus.
Iudicij vltima sententia pertinet ad supremū iudicatorium, q.74, c.pag,eadem
Iudicio inferioris subditus, etiā iudicio superioris subditur: sed non conuertitur, q.74.7.p.eadem
Iuge sacrificiū agni quid quotidiè mane & vespere fiebat, repræsentabat perpetuitatem diuinæ beatitudinis: & figurabat perpetuitatem Christi, q.10.pag.329
Iuramentum non est appetendum tanquam bonum: sed meli⁹ est absque iuramento loqui nisi necessitas cogat, q.107.2.c.2.p.351.et q.108.3.1.p.354
Iuramentum. vide Proni.
Ius naturæ quid sit, q.94.4.1.p.296
Ius commune distinguitur à iure priuato, q.68.3.2
Ius gentium quid sit, q.95.4.1.p.300
Ius positiuum distinguitur in ius gentium, & ciuile, quæst.95.4. pag.299
Ius gentium deriuatur ex lege naturæ sicut conclusiones ex principiis, sed ius ciuile per modum particularis determinationis, q.95 4.c.1.p.eadem
Iuris naturalis aliquid dicitur esse dupliciter, s. quia ad hoc naturæ inclinat: & quia natura non inducit contrariū, q.94.5.3.p.297
Iuris naturalis est quòd homo sit nudus: & cp sit cōmunis omniū possessio, & omnium vna libertas, q.94.5.3.p.eadem
Iuris legalis, i. positiui, tres sunt species, q.96.1.1.p.300
Institia de sui ratione importat quādam rectitudinē ordinis, q.113 1.c.pag.375
Iustitia dicitur dupliciter scilicet propriè, id est virtus quæ est rectitudo actus, & attendit debitum vnius hominis ad alium: & metaphoricè, quæ est rectitudo ordinis in partibus hominis, q.46. 7.2.p.136.& q.55.4.4.pa.162.& q.100.2.2.pag.313. & q.113.1.c. pag.375
Iustitia duplex, scilicet generalis quæ ordinat ad bonum cōmune & particularis, quæ ordinat ad singularem hominem, q.60.3.c. pag.179.& q.113.1.c.p.375
Iustitia duplex, s. acquisita, quę causatur ex operibus: & infusa quę causatur à Deo per gratiam, q.100.12.c.p.311
Iustitia æqualitas quædā est, ideo simpliciter est iustitia inter eos quorum simpliciter est æqualitas, q.114.1.c.p.383
Iustitia attenditur secundum debitum ad alterum, q.60.3.c.p.179
Iustitia sola inter alias virtutes importat rationē debiti: ideo moralia intantum sunt lege determinabilia, inquantū pertinent ad iustitiam, q.60.3.o.p.179.& q.99.5.1.pag.312
Iustitia quę est propriè directiua communicationis humanę habet obiectum siue materiam specialem, scilicet operationes exteriores, quæst.61.3.c.pag.182,& quæst.66.4.c.pag.201.& q.100.2.c. pag.315
Iustitia est in voluntate sicut in subiecto, q.56.6.c.p.166.& q.61. 2.c.p.182.& q.66.1.4.c.p.199.
Iustitia legalis directè respicit bonum commune: sed per imperiū omnes alias virtutes ad bonum cōmune trahit, q.60.3.1.p.179. & q.61.5.4.pag.184
Iustitia propriè dicta attendit ordinem vnius hominis ad alterum: sed in omnibus alijs virtutibus attenditur debitū inferiorem virtutum ad rationem, q.100.2.2.pag.313
Iustitia post prudentiam præfertur fortitudini: & hęc temperātię. q.68.1.c.4.o.p.198
Iustitia originalis erat per quam corpus subdebatur animæ, & potentię inferiores rationi, & ratio Deo, q.81.3.2.pag,260.& q.82. 3.c.pag,262.& q.85.3.5.c.pag.269
Iustitia originalis erat donū gratiæ toti humanæ naturæ diuinitus collatū: & traducta fuisset in posteros simul cum natura, si Adā per peccatum eam non amisisset, q.91.2.c.pag.258
Iustitia originalis pertinet principaliter ad essentiam animæ, quia erat donū diuinitùs datum naturę quā per prius respicit essentia animæ quàm potentiæ, q.93.2.2.pa.264
Iustitia originalis, scilicet subiectio voluntatis ad Deum primò & principaliter erat per voluntatem, q.82.3.pag.262

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX TEXTVS

Iustitia hominis ad Deum, filij ad patrem, serui ad dominum non est iustitia simpliciter, & secundum æqualitatem: sed secũdum quid & proportionem. q.114.1.c.pag.383

Iustitia in homine potest fieri dupliciter, scilicet per modum simplicis generationis quæ est ex priuatione ad formam: & secundum rationem motus qui est de contrario in contrarium. q.113.1.c, pag.375

Iustitiæ quam Deus statuit esset contrarium, si ipse non reciperet confugientem ad eum per actum meritorium liberi arbitrij per gratiam informati. q.112.3,1.pag.377

Iustitiæ (specialis species sunt duæ, scilicet iustitia commutatiua, & distributiua. q.60.3.3.pag.179.

Iustificatio passiuè accepta importat motum ad iustitiam, vt dicit rectitudinem ordinis hominis ad Deum, & inferiorum virium animæ ad rationem. q.100.2.1.pag.313. & q.113.1.o.pag.375

Iustificatio potest competere ei qui non est in peccato sicut Adæ: & ei qui est in peccato. q.113.1.c.pag.ead.

Iustificatio eius qui est in peccato est mutatio de statu iniustitiæ ad statum iustitiæ prædictæ. q.113.1.c.pag. ead.

Iustificatio magis denominatur à iustitia quæ importat generaliter totam rectitudinem ordinis, quàm à charitate vel fide quæ dicunt ordinẽ specialem mentis ad Deum. q.113.1.2.pag.ead

Iustificatio primò & principaliter dicitur ipsa factio iustitiæ quo ad habitum, vel est exequutio actus iustitiæ: sed impropriè est significatio vel dispositio iustitiæ. q.100.12.o.pag.321

Iustificatio impij est motus quo mens mouetur à Deo, à statu peccati ad statum iustitiæ. q.113.1.5.6.c.pag.375

Iustificatio impij fit in instanti. q.113.7.o.pag.380

Iustificatio impij originaliter consistit in infusione gratiæ: quia per eam, & liberum arbitrium mouetur, & culpa remittitur. q.113.7.c.pag.ead.

Iustificatio impij quæ & quomodò dicatur. q. 113.1.o. & 6.1. pag.375

Et in ipsa infusio gratiæ, & remissio culpæ, secundum substãtiam actus sunt idem: sed differunt ex parte obiectorum. quæst.113.62.pag.379

Iustificatio impij est maior quàm creatio cœli & terræ ex parte eius quod fit, siue termini: non ex parte modi agendi. quest.113.90.pag. 381

Iustificatio impij est maior secundum quantitatem proportionis quã glorificatio iustorum: sed absolutè est econuersò, sicut gloria maior est quàm gratia. q.113.9.c.pag.382

Iustificatio impij non est successiua, ideo illa quæ ad ipsam requiruntur sunt simul tempore: sed remissio peccatorum naturaliter præcedit infusionem graciæ ex parte mobilis, ex parte verò agentis est econuersò. q.113.8.o.pag.381

Et in ea motus fidei est primus. q.113.4.o.pag.377

Et in ea naturali ordine primum est gratiæ infusio: secundum motus liberi arbitrij in Deum: tertium est motus liberi arbitrij in peccatum: quartum verò est remissio culpæ. q.113.8.o.pag.381

Et ad eam requiritur infusio gratiæ. q.113.2.o.pag.375.

Et ad eam requiruntur quatuor, scilicet gratiæ infusio, motus liberi arbitrij in Deum, motus in peccatũ, & remissio culpæ. q.113.6.o.pag.379

Et ad eam requiritur in habentibus vsum rationis motus liberi arbitrij acceptantis. q.113.3.o.pag.377

Et requiritur duplex motus liberi arbitrij, scilicet detestatio peccati: & desiderium iustitiæ Dei. q.113.5.o pag.378

Et requiritur etiam motus fidei: & concurrit motus charitatis, timoris & humilitatis. q.113.4.o.pag.377

Sed in pueris qui non sunt capaces motus liberi arbitrij, est motio à Deo ad iustitiam per solam informationem animæ ipsorum. q.113.3.1.pag.377

Iustificatio. vide Baptismus. Contritio. Misericordia. Sacramenta. Vocatio.

Iustificabant præcepta legis disponendo ad gratiam Christi iustificantem, quam etiam significabant: non aũt causando habitum iustitiæ, sed actum. q.100.12.o.pag.321

Iustificare non poterant præcepta veteris legis iustitiam causando, sed exequendo, aliter tamen & aliter. q.100.12.o.pag.ead

Iustificare non poterant cerimonialia, nisi ex deuotione & obedientia facientium. q.100.12.c.pag.321. & q.103.2.o.pag.337

Iustificare impios & iustos angelos creare æqualis est potentiæ: sed illud maioris est misericordiæ. q.113.9.c.pag.382

Iustificat lex noua quantum ad gratiam quam principaliter continet non autem quantùm ad documenta fidei, & præcepta secundariò contenta. q.106.2.o.pag.348

Iuuenis. Iuuentus. vide Spes.

Laboriosum opus & difficile dicitur dupliciter. scilicet ex magnitudine operis: & ex defectu operantis. quæst.114.4.2. pag.385.

Larus qui & volat in aëre & natat in aqua, significat eos qui & circuncisionem & baptismum venerantur: vel significat eos qui per contemplationem volare volunt, & tamen viuunt in aquis voluptatum. q.102.6.1.pag.335

Latens est concupiscentia & insidiosa: quia quæ concupiscuntur habent turpitudinem & mollitiem: ira verò est manifesta, quia manifestè operatur. q. 48.3.2.pag.140

Latitudo est dimensio magnitudinis corporalis. q.33.1.c.pag.106.

Latria est quædam protestatio fidei. q.110.4.1 pag.315

Latro perfectus & bonus dicitur metaphoricè: quia operatur accò modè ad finem. q.55.3.1.pag.161. & q.91.1.c.pag.290

Latrocinium apud Germanos olim non reputabatur iniquum. q.94.4.c.pag.296

Laudatur vnus sanctus precipuè de vna virtute, & alius de alia propter excellentiorem promptitudinem ad actum vnius virtutis quam ad actum alterius. q.66.2.2.pag.199

Laudari. vide Passio.

Legislator humanæ non habet iudicare nisi de exterioribus actib. q.100.9.c.pag.319

Legislator intendit bonũ commune, ideò quodcúnque aliud præceptum de particulari opere non habet rationem legis nisi secundum ordinem ad bonum commune. q.90.1.o.pag.286. & q.986.2.3.pa.309. & q.100.8.c.pag.318

Legislator quia non potest omnes casus intueri, proponit legem secundum ea quæ vt in pluribus accidunt, ferens intentionem suam ad communem vtilitatem. q.96.6.c.pag.304

Legislatoris vel principis voluntas vt regulata ratione habet vigorem legis: alioquin esset magis iniquitas quàm lex. q.90.1.3. pag.286. & q.92.1.4.pag.291. & q.93.3.2.pag.293

Legislatoris sapientis est minores trãsgressiones permittere, vt maiores caueantur. q.101.32.pag.323.

Legislatoris intentio ordinatur primò & principaliter ad bonum commune, secundò, autem ad ordinem iustitiæ & virtutis, quo bonum commune conseruatur & ad ipsum peruenitur. q.100.8.c.pag.318.

Legislatoris intentio est de duobus. q.100.9.2.pag.319

Legislatoris intentio quid sit. quæst.92.1.o.pa.291. & quæst. 96. 2.2.pag.301

Lepra pilos corrodit, vestimenta coinquinat & fœtida reddit. & plerúnque inducitur pro peccato. q.102.5.7.pag.332

Lepra non emundabatur per ritum & cerimonias legis, nisi quandóque miraculosè: quando scilicet sacerdos decipiebatur in iudicio. q.102.5.7.pa.332. & q.103,2.3. pa.337

Lepræ purificatio dupliciter fiebat: scilicet per iudicium, & restitutionem in consortium hominum. q.102.5.7.pag.332

Lepræ literalis & figuralis expositio. q.102.5.4.7.pag.333. & q.107.2.3.pag.351

Lætitia imponitur à dilatione cordis, ac si dicetur lætitia. q.31.3.3. pag.99

Lex vnde dicatur. q.90.1.c. & q.4.3.pag.286

Lex est regula & mensura actuum: qua inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur. q.90.1.c.pag.ead

Lex participatiuè & non essentialiter potest dici quælibet inclinatio proueniẽs ex aliqua lege. q.90.1.1.pag.286. & quæst.91.6. c.pag. 290

Lex est ordinatio rationis ad bonum commune, ab eo qui curam communitatis habet promulgatam. q. 90.4.o.pa.287

Lex de sui ratione habet quod sit regula humanorum actuum: & habet vim coactiuam. quæstio. 90.1.c.pag.2.86. & q.96.5.c. pagina 135

Lex est aliquid pertinens ad rationem: scilicet propositiones vniuersales rationis practicæ consideratæ actu vel habitu. q.90.1.o.pa.286 & q.94.1.c.pag.132

Lex nihil est aliud quàm dictamẽ practicæ rations in principe. q.91.1.3.c.pag.288. & q.92,1.c.4.pag.291

Lex maximè respicit ordinem qui est ad beatitudinem: & propriè ad felicitatem communem. q.90.2.c.pag.286

Lex ordinatur semper ad bonum commune sicut ad finem: ideò quodcúnque preceptum non habet rationem legis nisi secundum ordinem ad bonum commune. q.90.2.o.3. pag.286. & q.91.5.c.pag.288

Lex importat ordinem ad finem actiuè: nõ autem passiuè nisi per accidens. q.91.1.3.pag.288

Lex est quintuplex. q.91.o.pag.287

Lex dupliciter dicitur esse in aliquo. q.90.1.1. &.3.1.p.286. & q.91.2.6.c.pag.288

Lex inducit ad sui obedientiam perfectos per amorem virtutis: & imperfectos per timorem pœnæ. q.92.1.2.pag.291. & q.98.6.c. pa.309. & q.107.1.2.pag.156

Lex inducit ad obseruantiam præceptorum per pœnas & præmia danda per Deũ, vt lex diuina: vel per homines, vt lex humana. q.99.6.o.pag.312

Omnis lex tendit ad hoc vt amicitiam constituat: vel hominum ad inuicem, vel hominis ad Deum. q.99.1.2. & 2.c.pag.310.

Lex naturalis est participatio legis eternę & impressio diuini luminis in creatura rationali: qua inclinatur ad debitum actum & finem. q.91.2.o.pag.288. & q.96.2,3.pag.301. & q.97.1.1.pa.305

Lex naturalis non est habitus propriè & essentialiter. q.94.1.o. pagin. 295

Lex omnes inclinationes partium humanæ naturæ vt concupiscibilis & irascibilis, secundum quod regulantur ratione, pertinẽt ad legem naturalem. q.94.2.2. & 4.3.pag.296

Lex naturalis continet plura præcepta quæ reducuntur ad vnum primum: scilicet bonum esse faciendum, & malum esse vitandum. q.94.2.o.pag.ead

Lex naturalis est in creatura rationali. q.91.2.o.pag.288

Et secundum ordinem inclinationum naturalium est ordo præceptorum

PRIMAE SECVNDAE

ptorum legis naturæ, s. primò secundum naturam substantiæ, secundò secundum naturam animalis, tertiò secundum naturam hominis. q.94.2.c.pag.296

Lex naturalis quantum ad prima principia communia est eadem apud omnes secundum rectitudinem, & notitiam, non autem quantum ad propria. q.94.4.o.p.ead

Lex naturalis est vna omnium, quia eius præcepta sunt communia in quibus conueniunt tam perfecti quàm imperfecti, sed lex diuina non est vna, quia eius præcepta sunt particularia. q.91.5.3. pag.290

Lex naturalis non potest dici irrationalibus nisi per similitudinẽ. q.91.2.3.p.288

Lex humana deriuatur à lege naturæ dupliciter, scilicet per modũ conclusionis, & determinationis. q.95.2.o.pag.298. & q.99.3.2. pa.311

Lex naturalis potest mutari addẽdo & subtrahendo in aliquo particulari, & in paucioribus: nõ autem quantum ad prima principia. q.94.4.c.2. & 5.o.pa.296. & q.97.1.1.p.305

Lex scripta dicitur esse data ad correctionem legis naturæ, quia p eam suppletum est quod legi naturæ deerat: vel quia lex naturæ in aliquorum cordibus corrupta erat. q.94.5.1.pa.297

Lex naturalis propter consuetudinem peccandi obscurata erat in particularibus agendis. q.94.4.c. & 5.1.pa.109. & q.98.6.1.c.p. 266.p.99.5.p.310. & q.100.2.2.1.p.315

Lex naturalis non potest deferi à corde alicuius quo ad prima principia & in vniuersali: sed tantũ in particulari, vel quò ad conclusiones. q.94.6.o.pag.297

Lex naturæ sic corrupta fuit apud Germanos quod latrociniũ nõ reputabatur peccatum. q.94.6.c.pa.296

Lex æternæ est ratio gubernationis rerũ in Deo. q.91.1.o.p.287. & 93.1.o. & 3.4.c. & 5.3.p.293

Lex æterna in se est nota Deo & beatis tãtũ: sed in suo effectu est nota omni creaturæ rationali, qõ. 19.4.3.pag.160. & q.93.2.o. pag.292

Lex externa comparatur ad ordinem rationis humanę, sicut ars ad artificiatum: ideo eiusdem rationis est quod aliquid fit contra vtrumq; q.71.2.4.pag.217

Lex omnis inquantùm iusta, deriuatur à lege æterna. q.93.3.o.pagin.293

Lex diuina est necessaria præter legem naturalem & humanam. q.91.4.c.pag.289

Lex diuina est participatio legis æternæ in ordine ad finẽ supernaturalem: sicut lex naturalis ad finem naturalem, quæst.91. 4.1. pag.eadem

Lex diuina præsupponit legẽ naturalem, sicut gratia præsupponit naturam. q.99.2.1.p.310

Lex diuina principaliter ordinat homines ad Deũ: adinuicem autẽ vt conuenit ordini ad Deũ: humana verò econuersò. q.99.3.4.c. p.311. & q.100.2.5.c.pa.313. & 315

Lex diuina proponit præcepta de actibus omniũ virtutũ obligando vel consulendo: sed lex humana non proponit præcepta nisi de actibus iustitiæ, vel aliarum virtutum sub ratione iustitiæ. q.100.2.o.pa.313

Lex diuina se extendit ad actus exteriores & interiores, humana verò tantùm ad exteriores. q.91.4.c.pa.289. & q.98.1.c.pa.306. & q.100.2.9.c.pa.313

Lex diuina prohibet & punit omnia peccata: non autem lex humana. q.91.4.c.pa.289. & q.93.3.3.p.293. & q.96.2.o. & 3.1.p.301. & q.98.1.c.pa.306

Lex diuina distinguitur in legem veterẽ & nouam: nõ sicut in species omnino diuersas, sed sicut in imperfectum & perfectum in eadem specie. q.91.5.o.p.289. & q.107.1.o.p.250

Lex vetus dicitur esse in æternum secũdum moralia simpliciter & absolutè: secundum cerimonialia verò quantum ad veritatẽ per eam figuratam. q.103.3.1.pa.338

Lex vetus conuenienter data fuit tẽpore Moysi & non priùs, propter superbiã hominũ conuincendam: nec posterius propter auxilium. q.98.6.o.pa.309

Lex vetus distinguitur à lege naturæ, nõ tanquã ab ea omnino aliena: sed tanquam ei aliquid superadddens, quæstione, 99.2.c. pagina, 310

Lex vetus fuit bona, quia consonabat rationi reprimendo cõcupiscentias. q.98.1.c. & 2.1.c.p.397

Lex vetus prohibebat omnia peccata. q.98.1.c.pa.302

Lex vetus non conferebat gratiã: quia hoc Christo reseruabatur. q.98.1.c.p.306. & q.99.2.3.pag.405. & quæstione 100.12.o.pagina, 321

Lex vetus promittebat temporalia in quibus figuræ fuerunt: futurorũ spiritualium quæ implentur in nobis. q.n.q.10.1.pag.388

Lex vetus occidebat: non effectiue. sed occasionaliter, non data occasione, sed sumpta ab hominibus. q.98.1.2.pa.307. & q.99.2.3. pag.310

Lex vetus pœnam seruitutis induxit in duobus casibus, q.10.2.10 pag.345

Lex vetus sufficienter ordinauit de loco iudicij, de iudicibus & testibus. q.105.2.c.7.8.pag.344

Lex vetus fuit data soli populo Iudæorum: non propter merita eorum, sed propter promissiones Dei de Christo. q.98.4.o. & 5.c. pag.308

Lex vetus data fuit ad coërcendum pronos ad malum: & instruẽdum ad promouendum pronos ad bonum, quæst.101.3.c. pagina 322

Lex vetus homines nullius gẽtis exclusit à cultu Dei, & ab his quæ pertinent ad animæ salutem. q.105.3.1.2.pa.346

Lex vetus dabatur populo imperfecto, in comparatione ad perfectionem futuram per Christum. q.99.6.c.p.312

Lex vetus cum alio Dei auxilio scilicet fide mediatoris sufficiebat ad saluandum homines. q.98.1.4.pa.307

Lex noua continetur in veteri virtute vt perfectum in imperfecto & implicitè, non autem explicitè & in actu. q.107.3.o.pag.351

Lex noua assimulatur viro, vt perfecta: vetus aũt puero, vt imperfecta. q.91.5.c.1.p.288. & q.98.1.c. & 2.1.2.pa.307. & q.107.1.c.2. & 2.3.c.pag.350

Lex noua implet legem veterẽ exhibendo quod lex vetus promittebat, & complendo quod figurabat, sed euacuat eam quò ad cerimonialia. q.107.2.o.pa.350

Lex noua est lex libertatis. q.108

Lex noua & vetus sunt ab vno Deo: sed aliter quia lex noua data est per Deum hominem factum, & scripta in tabulis cordis: sed lex vetus per angelos, & scripta in tabulis lapideis. q.98.o.3.o.p. 307. & q.106.3.3. & 4.3.pag.348

Lex noua dicitur lex amoris, & animum cohibere: sed lex vetus dicitur timoris & cohibere manum. q.107.1.2.p.350

Lex noua promittit spiritualia, ordinat actus etiã interiores, & ex amore: ideo perfectior est lege veteri quæ habet opposita. q.91.5.o.pa.288. & q.99.6.c.p.312. & q.108.1.o.pag.352

Lex noua est grauior quàm lex vetus quò ad opera virtutũ in interioribus actibus: sed est econuersò quò ad opera exteriora, qõ 107.4.o.p.351

Lex noua quæ est lex libertatis supra præcepta addit consilia: non autem lex vetus quæ est lex seruitutis. q.108.4.o.pag.354

Lex noua dicitur lex veritatis: lex autem vetus vmbræ & figuræ, q.107.2.pa.350

Lex noua nihil determinat præcipiẽdo circa cærimonialia & iudicialia nec addit alia moralia super legem veterem, qõ.108. 2.o. pag.353

Lex noua principaliter est gratia Spiritussancti, secundariò autem habet quædam dispositiua ad gratiam spiritussancti, & ad vsum eius, & ideo principaliter est indita secundariò scripta. q.106.1.o o. & 2.3.c.pag.347. & q.107.1.2.3.pag.350. & q.108.1.c.o.p.352

Lex noua nihil continet nisi pertinens ad gratiam spiritussancti vel disponens intellectum per fidem & affectum, vel ad vsum gratiæ. q.106.1.1.p.348

Lex noua est lex gratiæ. q.106.3.c.p.ead.

Lex noua præcipit & prohibet. q.108.1.2.o. & 4.c.p.352

Lex noua est libertatis & prohibet. q.108.1.2.o & 4.c.p.352

Lex noua est lex libertatis, quia non præcipit vel prohibet opera exteriora non habentia conuenientiam vel contrarietatem ad fidẽ per gratiam operantem: sed relicta sunt à Christo vnicuique secundum quod alicuius curam regere debet, quæst. 108.1.c. pagina 352

Lex noua bene ordinat omnes actus interiores hominis ad seipsum ad proximum, & ad Deum. q.108.3.o.pa.353

Lex noua non debuit dari à principio mundi, q. 91.5.2.pa.290. & q.106.3.o.p.348

Lex noua proponitur omnibus locis, non autem omnibus temporibus: quia locus non variat statum, qui variatur per tempus, qõ. 106.3.2.pa.349

Lex noua est duratura vsq; ad finem mundi. q.106.4.o.pag.ead.

Lex humana intantum habet vim legis inquantum à lege naturæ deriuatur. q.95.2.o.pa.298

Lex humana diuiditur secundũ quatuor quæ sunt de ratione eius. q.95.4.o.pag.299

Lex humana debet dari in communi secundum personas, negotia & tempora. q.96.1.o.pa.300. & q.98.6.2.pa.309

Lex humana respicit ea quæ in pluribus accidunt. q.96.1.3. & 6.c. 3.p.300. & q.102.6.5.p.335

Lex humana non diiudicat nec punit intentionem, sed actum exteriorem: lex autem diuina vtrunq; diiudicat & punit. q.100.9. c.pag.319

Lex humana congruit religioni, disciplinæ conuenit, & saluti proficit. q.95.3.o.pag.299

Lex humana quæ & qualis debet esse. q.95.3.o.p.ead.

Lex humana est iusta vel iniusta, tripliciter, s. ex fine ex actore, & ex forma. 96.4.c.pa.302

Lex humana non prohibet omnia vitia, sed grauiora: nec præcipit de omnibus actibus omnium virtutum, sed de illis qui sunt ordinabiles ad bonum commune. q.93.3.3.p.293. & q.96.2.3.o.pag. 301. & q.106.2.c.p.313

Lex humana non est obseruanda si in casu sit damnosa, sed recurrẽdum est ad superiorem qui in huiusmodi casibus habet autoritatem dispensandi, nisi sit subitum periculum non patiens tãtam moram. q.96.6.o.pag.304

Lex humana iusta obligat in foro conscientiæ: non autem lex iniusta, nisi propter vitandum scandalum in his quæ non sunt cõtra Deum. q.96.4.o.pa.301

Lex humana potest iustè mutari dupliciter. q.96.5.3. & 6.o.p.304 & q.97.1.o.pa.304. & q.104.3.2.pa.341

Universidad de Deusto
Biblioteca

Lex humana nunquam mutari debet, nisi sit euidentissima vtilitas, vel maxima necessitas, q.97.2.o.pa.305
Lex ver. Doctrina inditum, Præceptum, Promulgatio, Sacerdotes, Sacramentum, Sacrificium.
Legis actus est quadruplex, q.91.2.o.p.289
Legis proprius effectus est inducere subditos ad propriam eorum virtutem, & consequenter facere bonos simpliciter vel secũdum quid, q.92.1.o. & 2.4.pa.290. & 292
Legis naturæ sunt omnes actus virtutum inquantum sunt virtuosi: non autem secundum proprias species considerari, q.94.3.c. pag.396
Legis diuinæ finis est fœlicitas æterna. humanæ verò est tẽporalis tranquillitas ciuitatis, q.98.1.c.pag.306. & quæst.100.2.5.c.pagina 313
Legis diuinæ intentio principalis est vt constituat amicitiam hominum ad Deum: humanæ verò hominum adinuicem, q.99.2.3 c.p.310. & q.100.2.c.pa.313
Legis veteris finis erat iustificatio hominum: quam quidem efficere non poterat, sed figurabat factis cærimonialibus & promittebat verbis, q.107.2.c.p.351
Ad veteris legis obseruantias tenebantur omnes quo ad præcepta legis naturæ, non quia erant de lege veteri, sed quia erãt de lege naturæ: sed quo ad præcepta propria superaddita solus populus Iudæorum tenebatur, q.98.5.o.p.309
Legis veteris status institutus erat ad figurandũ mysterium Christi, q.102.4.c.pa.327
Legis veteris status non fuit immutatus ante Christum quo ad impletionem: sed quo ad conditionem populi, q.102.4.2.p.ead
Legis nouæ status est figuralis & imperfectus, respectu status patriæ: sicut legis veteris status respectu nouæ, q.101.2.c,pa.312.& q.105.4.1.p.349
Legis nouæ status est perfectior omni alio statu p̃sentis vitæ: quia immediatè in vltimum finẽ introducit, q.106.4.c.p.349.& q.108.4.c.p.354
Legi iustus non est subiectus dupliciter, q.93.6.1.p.204.& q.95.5.c.p.303
Legi alicuius aliquis non est subiectus tripliciter, quæstio.96.5.o. pag.303
Legi subduntur vt regulatum regulæ omnes qui subduntur potestati ferenti legem, q.96.5.o.p.303
Legi æternæ aliquid subditur dupliciter, q.91.2.c.3.p.288.& q.93.5.6.c.p.294
Legi æternæ subduntur omnia creata, q.93.4.o.pa.293
Legi æternæ non subditur voluntas Dei secundum se, neq; gubernationi diuinæ secundum tantum quantũ ad ea quæ vult circa creaturas, q.93.4.1.p.ead
Legi æternæ subditur filius Dei secundum humanitatem: sed secũdum deitatem est ipsa lex æterna p appropriationem, q.93.1.2. & 4.2.p.392.& 394
Legi æternæ subsunt beati & damnati: secundum quã meruerunt, & conseruantur in beatitudine, vel miseria, q.93.6.3.p.294
Legi æternæ perfectius subduntur boni quàm mali, quantũ ad cognitionem & inclinationem ad bonum, sed secundum passionẽ est econuersò. q.93.6.c.p.294
Legi æternæ subiicitur prudentia carnis ex parte passionis: sed nõ ex parte actionis, q.93.6.2.p.ead.
Legi æternæ subduntur irrationalia, motus, actiones, & defectus qui accidunt in rebus naturalibus, q.93.5.o.p.ead.
Legi subduntur omnes subditi alicuius potestatis, vel coactè vt mali: vel sponte ut boni, q.96.5.o.p.203
Legi suæ princeps subditur quo ad iudicium Dei, & propria voluntate quo ad vim directiuam legis: non autem quo ad vim coactiuam, q.96.5.3.p.ead.
Est tamen supra legem inquantum si expediens fuerit, potest eam mutare & in ea dispensare: pro loco & tempore, quæstio, 96.6. c.pa.304
Legi inferioris nullus subditur in his secundum quæ regitur superiori lege, q.96.5.c.pa.303
Legem veterem Christus impleuit opere seruãdo legalia: & doctrina tripliciter, s. intellectum legis exprimendo, ordinando quomodò melius obseruaretur, & superaddendo consilia, q.107.2.9 & 4.3.pa.351
Lege determinare quid iudicandum sit, & pauciss̃ima arbitrio hominum committere necessarium fuit: quia iustitia animata iudicis non inuenitur in multis, & est flexibilis, q.95.1.2.p.298
Legem condere vel pertinet ad totam multitudinem: vel ad personam publicam gerentem vicem totius multitudinis, q.90.3.o. p.287.& q.97.p.3.3.p.305.& q.98.3.3.pa.308
Lege æterna omnia regulantur, vt participant eam inquantum ex ea habent inclinationes in proprios actus & fines, quæst.91.2.c. pa.288
Lege omnia ordinari melius est secundum Philosophum, quàm dimittere iudicium arbitrio, q.95.1.2.p.298
Lege comprehendi non possunt quædã singularia, ideo necesse est ea committere iudicibus, q.95.1.3.pa.ead.
Leges diuersæ diuersis imponuntur, q.91.5.1.c.6. p.289.& q.96.2. c.p.301.& q.100.2.c.p.313.& q.107.2.c.p.351
Leges oportet mutari, si ciuitas vel gens ad aliud regimẽ deueniat, q.104.3.1.p.341
Leges humanæ multa confinxerunt circa rẽs diuinas vt patet in ritu gentilium: non autem lex diuina, q.99.3.c.p.288
Leges humanæ sunt particulares dispositiones ex quibusdam communibus & indemonstrabilibus principijs legis naturę, adinuentæ secundum rationem humanam, q.91.3.c.p.ead.
Leges humanæ sunt vtiles & necessariæ ad pacem hominum & ad virtutes propter malos quibus non sufficit paterna monitio, qõ. 91.3.o.p.288.& q.95.3.o.p.299
Leges humanæ in vniuersali habent rationem, non autẽ quantum ad particulares cõditiones, sed hęc sunt ex arbitrio instituentiũ, q.96.2.4.p.301. & q.102.2.3.p.324
Leges humanæ non possunt illã infallibilitatem habere quam habent conclusiones demonstratiuæ scientiarũ, q.91.3.3.p.299.& q.96.1.2.p.200.& q.105.2.8.p.344
Libellus repudij dabatur in lege veteri: quod est contra sacramẽti rationem, q.102.5.3.pa.331
Liberalitas est circa bonum pecuniæ absolutè sumptũ secundum quod est obiectum concupiscentiæ vel delectationis aut amoris q.60.5.c.p.189
Liberalitas videtur esse in concupiscibili, q.60.5.c.p.ead.
Libertas, Radix libertatis est voluntas sicut subiectum: sed sicut causa est ratio, q.17.1.2.p.52
Liberè homo eligit, & non ex necessitate, q.13.6.o.pa.45
Liberum arbitrium esse dicitur facultas voluntatis & rationis, q.1. 1.c.2.c.p.1.& 2
Liberum arbitrium, vide Iustificatio.
Liberi arbitrij motus qui est velle est instantaneus, quæst.113.7.4. pag.380
Litera, vide Scriptor.
Literalis, vide Lex, Sensus.
Longanimitas est qua mens perturbatur in dilatione bonorũ, qõ. 70.3.c.pa.215
Ludicræ actiones ordinantur ad bonum ipsius ludẽtis, prout sunt delectantes vel requiem præstantes, q.1.6.1.pa.5
Ludus in quo est concertatio & potest esse victoria, & vniuersaliter oẽs concertationes sunt maximè delectabiles secundũ quod habent spem victoriæ, q.32.6.3.pa.105
Ludus, vide Delectatio.
Lumen, Eadem visio est coloris & luminis vt ratio viuẽdi: non autem vt obiectum. q.8.3.2.pag.32.&.q.12.4.c.pa.42,
Luxuria & quodlibet peccatũ diuiditur in peccatũ cordis, oris, & operis, sicut in diuersos gradus pertinentes ad vnam perfectam peccati speciem. q.72.7.c,pa.225,
Luxuria. vide Dæmon,
Macula propriè est quando corpus perdit suũ nitorem ex cõtactu alterius corporis, q.86.1.c.pa.271
Macula animæ metaphoricè est defectus nitoris animæ, s. lumini rationis, diuini & gratiæ: ex contactu & inherentia ad res temporales per inordinatum amorem, qõ. 86.o.pa.271.& q.89.1.o. pag.282
Macula non est aliquid positiuè in anima, nec significat priuationem solùm, sed in ordine ad suam causam quę est peccatũ: ideo diuersa peccata diuersas maculas inducunt, q.86.1.3.p.271
Macula sequitur distantiam à Deo, quam facit actus peccati, q.86. 1.3.pa.272.& q.87.6.c.p.276
Macula culpæ remota potest remanere reatus: non pœnę simpliciter sed satisfactorię, q.87.6.o.pa.275
Macula causatur in anima per peccatũ, q.86.1.o.p.271
Macula peccati remanet cessante actu peccati, q.86.2.o. pa.271.& q.87.6.c.1.p.276
Macula peccati ab homine tolli non potest, nisi voluntas hominis ordinem diuinę iustitię acceptet, q.87.6.c.pa.276
Maculam homo incurrit inquantũ priuatur decore gratiæ, ex deformitate peccati, q.109.7.c.pa.362
Magis & minus non inuenitur in substantia secundũ formam substantialẽ: sed secundũ materiales dispositiones, q.52.1.c.pag.158
Magis & minus, vide Augmentum, Circunstantia, Relatio.
Magnanimitas est circa spem & desperationem, q.60.4.c.p.179
Magnanimitas est circa bonũ quod est honor cũ arduitate: & est in irascibili, q.60.5.c.pag.180
Magnanimitas non potest esse nisi alijs virtutibus præexistẽtibus: ideo cõparatur ad alias sicut ornatus earum, q.66.4.3.pa.201
Magnanimitas & magnificentia perficiũt hominem secundũ aliquem eminentem statum, q.65.1.1.p.194
Magnanimitas & magnificentia habent id in quod tendunt vt extremum, si consideretur secundum quantitatem absolutam: & vt medium per comparationem ad regulam rationis, qõ.64.1.2.3. pag.190
Magnificentia est in irascibili, q.60.5.c.p.180
Magnificentia est circa bonum cum arduitate sumptum, q.60.5.c. pag.eadem
Magnificentia, vide Magnanimitas.
Magnitudo finita si ab ea continuè auferatur aliquid sedm̃ eandẽ quantitatem, tandem consumetur: si verò secundum eãdem proportionem, poterit in infinitum subtrahi, q.85.2.p.268
Magnitudo, vide Augmentum, Laboriosum, Latitudo, Meritum, Passio.
Maius dicitur dupliciter s. absolutè, & secundũ quantitatem proportionis, q.113.6.c.p.382
Maius,
Maius, vide Malum, Virtus.
Maledictio, vide Ebrietas.
Malefacere alteri non est delectabile, nisi inquantũ videtur pertinere ad proprium bonum, q.32.6.3.p.105
Malefacere, vide Delectatio.
Malitia ex qua dicitur aliquis peccare est triplex, s. habitus vitij, electio mali, & præcedens culpa, q.78.1.3.p.250
Ex malitia certa peccat, qui ex habitu peccat: sed non econuersò, q.78.2.3.p.ead.
Ex malitia certa & industria peccare est quasi scienter malũ eligere, q.78.1.c.pa.ead.
Ex malitia certa peccare grauius est quàm ex passione peccare, q.47.2.c.pa.138.& q.78.4.o.pa.251
Malitia, vide Matrimonium, Peccatum.
Malum est priuatio boni, q.18.8.1.p.60
Malum dicitur quia nocet, ideò maius est malũ animæ quã corporis, q.39.4.3.pa.121
Malum nõ est simplex negatio, sed priuatio boni quod quis natus est & debet habere, q.25.2.c.pag.85.& q.36.1.c.p.115.& q.75.1.c pag.238
Malum habet causam agentem per accidens, 75.1.c.p.238
Malum est in plus quã peccatũ: & hoc quẽ culpa, q.21.1.2.c.pa.75
Malũ peccatum, & culpa, in actibus voluntarijs sunt idem, q.21.2. c.pag.ead.
Malum duplex, s. contristatiuum quod cõtrariatur voluntati, & corruptiuum quod contrariatur naturæ, q.42.2.c.p.127
Malum naturæ duplex, s. à causa naturali, vt mors naturalis: & à causa non naturali, vt mors violenta, q.42.2.p.ead.
Malum quod est differentia constitutiua habitus non est priuatio sed aliquid determinatũ repugnans determinatæ naturæ, q.18.5. 2.p.50.& q.54.3.2.p.157
Malum hominis est præter rationem esse, q.71.2.c.6.c.p.217
Malum primum in moralibus dicitur ex genere, q.18.2.c.p.57
Malum non impediens non peccat, nisi debeat & possit impedire, q.6.3.c.pa.25
Mandatum est de eo quod melius est, quia quandã inductionem habet & persuasionem & est quod quis per alios mandat, præceptum vero est de necessario & quod quis per seipsum iubet, qõ. 99.5.c.pag.312
Mandata, præcepta, testimonia, & iustificationes distinguuntur, q. 99.5.c.p.eadem
Manichęi dicebant Manichęum esse spiritũ paracletum, qõ.10.64 2.pag.349
Mansio, Diuersitas mansionum significat diuersitatem beatitudinis secundum diuersum gradum fruitionis, q.5.2.1.pag.20.
Mansuetudo est circa iras, q.60.5.4.pa.181
Mansuetum esse est naturale homini secundum quod mãsuetudo sedat iram: sed irasci est ei naturale secundum quod ratio nuntiat causam iræ, q.46.5.1.pa.135
Masculus, vide Natura.
Mater Dei debuit maxima puritate nitere, q.81.5.3.p.269
Mater, vide Charitas, Purgatio.
Materia est propter formam, q.2.5.c.p.8
Materia triplex, s. ex qua, circa quam, & in qua, q.55.4.c.p.162
Materia, vide Cœlum, Mutatio.
Materię conditio duplex, s. quam agens eligit: & quæ sequitur cõditionẽ naturalem materiæ, q.85.6.c.p.270
Matrimoniũ fuit in veteri lege prout erat in officium naturæ, non autem prout est sacramentum coniunctionis Christi & ecclesię quæ nondum erat facta, q.102.5.3.pag.331
Matrimonij act9 ex delectatione impedit rationis vsum: sed ex hoc non consequitur malitiã moralem quia non est peccatum, prouenit tamen ex quadam malitia morali, s. ex peccato primi parentis, q.34.1.1.pa.108
Matrimoniũ contrahere cum alienigenis, & specialiter cum agentibus in vicino habitantibus, Deus prohibuit Iudeis ne inducerentur in idololatriã: non autẽ cum illis qui cultum idololatriæ dimittere vellent, q.105.4.6.p.347
Medicina, Oportet humanæ naturæ medicinas pœnales exhibere, q.87.7.c.pa.276
Medicina perfectè bona est quæ hominem sanat, imperfecta autẽ est quæ hominem adiuuat, sed tamen sanare non potest, q.98.1. c.pa.306
Medicus austeras potiones propinat infirmis: vt conferat sanitatẽ, q.87.7.c.p.276
Medium inter habens & quod habetur aliquando nullum est, aliquando est sola relatio, aliquando est aliquid, non quidem actio & passio, sed per modum actionis & passionis: & in his constituitur prædicamentum habitus, q.49.1.c.2.p.141
Mediũ circa propriũ susceptibile non potest esse inter habitum & priuationem quæ consistit in priuato esse: sed bene inter habitũ & priuationem quę consistit in priuari, vt inter bonum & malum, q.18.8.1.p.60
Medium inter passiones virtus secundum suam essentiã esse nõ potest: sed sedm̃ suum effectum, quia s. inter passiones medium cõstituit, q.59.1.1.p.175
Medium in virtute theologica potest esse per accidens, i. ex parte nostra: non autem per se, id est ex parte Dei, q.64.4.o. pag.191
Medium cuiuslibet virtutis intellectualis est per conformitatem intellectus ad rẽs, s. in vero cuius excessus est affirmatio falsa, defectus autem est negatio falsa, q.64.3.o.4.1.2.p.191.192
Medium virtutis moralis attenditur secũdum regulam rationis in omni circunstantia: non autem secundum quantitatem absolutam, q.64.1.2.3.p.191
Medium inter excessum & defectum mensuræ rationis est in quo virtus moralis consistit, q.64.1.o.4.1.2.p.191.& 192
Medium duplex, s. rationis & rei, q.64.2.c.p.190
Medium rationis dupliciter intelligi potest, s. secundum quod medium in ipso actu rationis existit, quasi ipse actus rationis ad medium reducatur: & id quod à ratione ponitur in aliqua materia q.64.2.c.p.190
Medium virtutis est medium rationis secundo modo: sed soli9 iustitiæ medium est rei & rationis, q.64.2.o.p.eadem
Medium rationis in iustitia est simpliciter & secundum se: in aliis autem virtutibus est per respectum ad nos, q.64.2.c.pa.ead.
Medium potest esse inter bonum & malum, q.18.8.1.p.60
Mel nõ offerebatur in sacrificijs Dei, quia offerebatur idolis: & ad excludendum omnem carnalem dulcedinem & voluptatem ab his qui Deo sacrificare intendunt, q.102,3.14.p.326
Membrum omne & quelibet potentia animæ operatur toti, & nõ sibi soli, q.17.5.2.p.54
Membra hominis non applicantur operi nisi per consensum rationis, q.74.7.o.p.236.& q.77.7.c.pa.249
Memoria, Ea quæ magna æstimamus magis memoriæ infigimus, q.47.2.3.pa.138
Memoriam meditatio confirmat secundum Philosophum, q.51.3. c.p.149
Et consuetudo multum operatur ad bene memorandum, q.50.3.3 pag.146
Menstruus, Temporibus menstruis mulieres reputabantur immũdæ, q.102.5.4.p.331
Mensura cuiuslibet generis est id quod est primum principiũ in illo genere, q.90.2.c,pa.286
Mensura actuum humanorum est ratio quæ est primũ principiũ actuum humanorum, q.90.2.c.pa.ead.
Mensura proxima est homogenea mensuratio: nõ autem mensura remota, q.19.4.2.pa.65
Mensura & regula generalis omnium per hominem agendorum sunt ratio naturalis & principia ei naturaliter indita: licet non sunt mensura eorum quæ sunt à natura, q.91.3.2.pa.289
Mensura, vide Lex.
Mensuratus est à rebus intellectus humanus: intellectus verò diuinus est mensura rerum, q.64.3.c.pa.191.& q.93.1.3.p.292
Merces est terminus operis, q.114.5.c.8.1.p.386
Merces dicitur id quod alicui recompensatur pro retributione sui laboris, quasi quoddam pretium ipsius, q.114.1.c.pa.383
Mercedem operis vel laboris recompensare est actus iustitiæ, sicut reddere iustum pretium pro re accepta, q.21.3.c.p.76.& q.114.1. c.pa.383
Mergulus cuius natura est vt sub vndis diutiùs immoretur, significat gulosos: qui in aquis delitiarũ se immergũt, q.102.6.1.pa.335
Mereri aliqua dicuntur dupliciter, s. ipso merito, id est actibus: & vt principio merendi habitibus, q.55.1.3.p.160
Mereri sibi primam gratiam homo non potest, q.114.5.o.pa.386
Mereri non potest aliquis id quod iam habet, q.114.5.c.p.386
Mereri potest aliquis sibi perseuerantiam gloriæ, non autẽ viæ, sed vtrunq; aliquis petendo impetrat, vel sibi vel alij, qõ.114.9.o. pag.387
Mereri potest homo aliquid à Deo secundũ quid præsuppositа Dei ordinatione: non autem simpliciter, q.114.1.o.p.183
Mereri, vide Adam.
Meritorius actus cuiuscũq; virtutis esse non potest nisi quis ipsum ex charitate operetur, q.114.4.3.p.385
Meritum duplex, s. congrui & condigni, q.114.3.c.6.o.p.ead.
Et aliquid cadit sub merito dupliciter, s. simpliciter, vt vltimus finis & quę ad ipsum ducunt: & secundum quid, vt bona temporalia, q.114.10.o.pa.388
Meritum non potest esse nisi aliquis faciat voluntariè quod debet, ideo meritum non potest esse sine actu, quæst. 71.5.1. pagina 219
Meritum augetur ex magnitudine operis laboriosi: sed minuitur ex defectu operantis, q.114.42.pa.385
Meritum vitæ æternæ primo pertinet ad charitatem: ad alias autẽ virtutes secundariò secundum quod eorum actus ab ea imperãtur, q.114.4.o.pa.385
Meritum vt procedit ex libero arbitrio est æquale vitæ æternæ æqualitate ꝓportionis: sed vt est ex gratia Dei & virtute Spiritus sancti est æquale æqualitate quantitatis quia gratia Spiritus sancti, quam in præsenti habemus est æqualis gloriæ, non in actu, sed in virtute, q.114.3.c.3.pa.385
Meritum, vide Agens, Baptismus, Beatitudines, Conceptio, Bona temporalia.
Meriti rationem habent actus humani ex duobus, primò & principaliter ex Dei ordinatione: secundo autem ex libero arbitrio, qõ. 114.4.6.c.p.385
Merito condigni nullus potest alteri mereri primam gratiam nisi solus Christus: sed merito congrui potest, quæst. 114.6.o. pagina 386

Universidad de Deusto
Biblioteca

Merito condigni existens in gratia meretur vitam æternam ratione gratiæ:sed tantum ex congruo ratione liberi arbitrij,q.114.3.o.pa.385
Et quilibet meritorio homo meretur augmentum gratiæ,sed non statim augetur,sed suo tempore cùm dispositus fuerit ad gratiæ augmentum,q.114.8.o.p.387
Meritò condigni vel congrui nullus potest sibi mereri reparationē post lapsum,q.114.7.o.p.386
Metaphora,Nihil prohibet in his quæ dicuntur metaphoricè idē diuersis attribui secundum diuersas similitudines,q.33.1.1.p.106
Metaphora, vide Bonū, Capitalia, Caput, Delectatio, Irasci, Iustitia, Latro, Macula, Sensus, Perfectum.
Merus, vide Violentia, Præceptum.
Miles in exercitu debet primò subdi duci, & huius contrarium est grauissimum peccatum:secundò debet alijs coordinari,q.100.6 c.p.336
Miluus qui maximè insidijs vtitur,designat fraudulentos,q.102.6 1.p.335
Minister, vide Angelus.
Minus, vide Augmentum.
Miraculosum,In operibus miraculosis triainuenIuntur, primū ex parte agentis,secundum ex parte formæ introductæ,tertium ex parte modi causandi effectum,q.113.10.c.p.382
Miraculosum primo modo potest dici iustificatio impij, creatio mundi,& vniuersaliter omne opus quod à solo Deo fieri potest q.113.10.c.p.ead.
Sed secundo modo iustificatio impij non est miraculosa,tertio autē modo quādoq; est miraculosa,quādoq; nō,q.113.10.c.p.ead.
Miraculosum,ver,Mulier,Paulus,Sientia,Virtutes.
Miriaculosa commemoratur in ecclesia conuersio Pauli, q.113.10.c.p.ead
Miraculosa dicuntur quę sola diuina virtute fieri possunt,ideo dicuntur simpliciter mira, quasi habentia causam occultam,q.113.10.c.p.ead
Miraculosa opera solus Deus facere potest,q.111.4.c.pa.371.& qō 113.10.c.pa.382
Misericordia est actus virtutis secundum quod motus ille animi ratione seruit:& est virtus vt ea homo perficitur ad rationabiliter miserendum,q.69.1.3.p.175
Misericordia potest præcedere & sequi iustificationem: vel etiā ad eam concurrere,q.113.4.1.p.377
Misericordia, vide Ira, Iustificare.
Mobile,Iste differentiæ,facile & difficile mobile,quamuis per accidens videantur se habere ad qualitatē:designant tamen proprias & per se differentias eius,q.49.2.c.p.141
Motus importat quandam determinationem secundum aliquam mensuram,q.49.2.c.p.ead.
Modus duplex,s.secūn esse substantiale,& secundum esse accidentale,primus dicitur differentia substantiæ,secundus verò dicitur qualitas accidentalis,q.49.2.c.p.ead.
Modus suus determinatio subiecti secundum esse accidentale potest accipi dupliciter,s.vel in ordine ad naturam subiecti:vel secundum actionem & passionem:vel secundum quantitatem,q.49.2.c.pa.cad
Modus conueniens naturæ rei habet rationem boni : quando verò non conuenit habet rationem mali,46.2.c.pa.ead
Modus,species,& ordo consequuntur vnumquodq; bonum creatū inquantūm huiusmodi,& etiam vnumquodq; ens: & secūdum diuersos gradus bonorū sunt diuersi gradus modi speciei & ordinis,q.85.4.c.p.269
Modus species & ordo se consequuntur,ideo simul priuantur, & diminiuntur,q.85.4.3.p.eadem
Modus species & ordo boni virtutis & gratiæ per peccatum mortale totaliter tolluntur:boni verò naturalis inclinationis diminuūtur,sed boni pertinentis ad substantiā naturę nec priuantur nec minuuntur,q.85.4.o.pa.ead.
Modus,vide Virtus.
Modus speciei & ordinis,boni actus ordinati,per peccatum mortale priuatio est essentialiter ipsum peccatum,q.85.4.c.pa.eadem
Monstra dicitur esse peccata inquātū producta sunt ex peccato in actu naturę à fine vltimo nō autē à fine proximo, q.21.1.1.2.p.75
Mora, vide Periculum.
Morosa, vide Delectatio, Peccatum.
Mors, vide Corruptio, Deus.
Mors & omnes defectus corporales sunt pœnæ originalis peccati consequentes pœnam principalem:quę est subtractio originalis iustitiæ,q.85.5.o.p.269.& q.87.7.c.1.pa.276
Mors vt pœna est à Deo, q.85.5.c.pa.270,& q.94.5.2.pag.297.& q.100.8.3.p.318
Mors & alij defectus non sunt æqualiter in omnibus propter diuersitatem naturalis complexionis,q.85.5.1.pag.270.& q.87.7.1.pag.276
Mors & alij defectus naturæ causant dolorem & timorē : quia licet prouenianr à natura vniuersali,eis tamē repugnat natura particularis,q.42.2.3.c.p. 127
Mortem homo naturaliter refugit,q.5.3.c.p.20
Morientur omnes illi qui in aduentu domini reperientur : & post modicum resurgent,q.81.3.1.p.259
Mortuus, vide Ira.
Mortale, vide Natura, Præceptum.
Mortale peccatum, vide Peccatum.
Mors significat consuetudinem, vel inclinationem naturalem, vel quasi naturalem ad aliquid agendum,q.58.1.c.pa.171
Mores dicuntur in brutis animalibus secundum similitudinem,qō 24.4.3.p.83.& q.58.1.c.pa.171
Motus duplex,s.qui est actus imperfecti:& qui est actus perfecti; primus est successiuus & in tempore:secundus verò nō est successiuus nec per se in tempore,q.31.2.1.p.99.& q.109.1.c.pa.356
Motus duplex,s.naturalis,& voluntarius : de quorum ratione est quod sint à principio intrinseco,q.6.1.3.4.5.c.p.24
Motus dicitur naturalis dupliciter,s.à principio actiuo,& à principio passiuo,q.6.5.2.pa.26
Motus potest accipi vt terminus dupliciter, primò ipse terminus vltimus in quo quiescitur:secundò medium quia est principiū vnius partis motus,& finis alterius,q.11.3.c.p.41
Motus omnis cognitiuæ & appetitiuæ virtutis reducitur in naturam sicut in primum principium,q.10.1.c.p.36
Motus voluntatis non reducitur in motum cœli sicut in causam, q.9.5.1.p.35
Motus humanæ mentis ad fruitionē diuini boni est pprius actus charitatis,q.114.4.c.pa.385
Motus omnis appetitiuæ potentiæ reducitur ad prosequutionem boni per se,mali per accidens:vel ad fugam mali per se,boni per accidens,q.45.2.c.p.132
Motus naturalis intensior est in fine quàm in principio:motus verò violentus econuersò,q.35.6.c.p.113
Motus vnius non possunt ex eadem parte esse plures termini, nisi subordinati,q.12.3.2.pa.42
Motus multi quando ex vna causa prouenIunt,tantū primus respicit necessario illud principalius quod respicit causa : alij verò principalius respiciunt illud quod est vnicuiq; conueniens secūm propriam rationem,q.36.1.3.p.115
Motus multiformes voluntatis humanæ reducuntur in aliquam causam vniformem quæ est in intellectu & voluntatis superioris,q.9.5.1.pa.35
Motus vide Animal, Augmentum, Cœlū, Contrarium, Cor, Idē, Violentus, Virtus.
Motorum à principio intrinseco,quædam mouent se,s.quę cognoscunt finem,quædam verò non,q.6.1.c.p.23
Mouentium ordinatorum secundum se non mouet nisi inquātum mouetur à primo,q.109.1.c.p.356
Motuum quorūdam principium est in eo quod mouetur:quorundam verò principium est extra,q.6.1.c.p.23
Mouens omne trahit ad se patiēs,vel à se pellit,q.23.4.c.p.81
Mouens omne trahendo ad se patiens tria facit in ipso, primò dat ei inclinationem, secundò moueri ad locum, tertio quiescere in loco,q.23.4.c.p.81.& q.26.2.c.pa.87
Moueri ab aliquo in tantū aliquid indiget inquantū est in potentia ad plura quò ad exercitium actus vel quo ad determinationē actus:quorum primum est ex parte subiecti, aliud ex parte obiecti,q.9.1.c.pa.32
Moyses, vide Angelus, Lex, Superbia.
Moysi loquebatur Dominus facie ad faciem,sedm opinionem populi:qui putabat Moysen ore ad os loqui cum Deo, cum per angelos & nubem ei loqueretur & apparerat,q.98.3.2.pag.308
Mulier ex dubitatione quę est elationem subsequuta, in quandam aliam elationem prorupit,quòd præcepti mentionem à serpēte audiuit,quasi nollet sub præcepto contineri:q.80,3:2:p:283.
Mulier, vide Ruth.
Mulieris adulteræ miraculosè cōputrescebat femur, bibitis aquis in quibus sacerdos maledicta congesserat,quæst.103.2.3.pagina 337
Mundana quælibet reducuntur ad tria,s.ad honores, diuitias,& delitias,q.108.34.4.c.p.354
Mundus diuina prouidentia regitur,q.91.1.c.p.288
Mundus, vide Homo.
Mutatio cuius materia est disposita per alterationem præcedentem,vel agens est infinitæ vitutis,est subito, quæstione 113.7.c. pag.380
Mutatio, vide Contrarium.
Mutuum, vide Depositum.
Nasci voluit Christus de populo Iudeorum quia decebat eum nasci de populo qui speciali sanctificatione polleret,q.98.4.c.1.c.p.308
Nasci voluit Christus ex semine Abrahæ: nō propter Abrahæ meritum,sed ex gratuita Dei electione,q.98.4.pa.ead.
Natura tota comparatur ad Deum sicut instrumentum ad agens principale,q.1.2.c.p.3.& q.6.1.3.p.24
Natura dicitur dupliciter,s.quæ creauit omnes naturas:& quę est instrumentum eius,q.1.2.c.pa.3.& q.6.1.3.pag.24.& q.67.1.c. pag.203
Natura dicitur dupliciter, s. principiū intrinsecū in rebus mobilibus & quælibet substantia vel ens,q.10,1.c.p.36
Natura potest dici vel quę est ,pria hominis,& sic omnia peccata sunt contra naturā:vel quę est communis homini & alijs animalibus , & sic concubitus masculorum specialiter dicitur contra naturam,q.94.3.2.pa.296
Naturę respondet vnum ei proportionatum , s. naturæ in genere vnius
re vnij genere,nature,in specie vnum specie,naturæ indiuiduatę vnum indiuiduale,q.10.1.3.pa.37
Naturæ contraria,i.quæ sunt contra naturam dicuntur secundum quod esse contra naturam opponitur ei quod est esse à natura: vel ei quod est esse secundum naturam,q.71.2.2.p.217
Naturale rei dicitur quod conuenit ei secundum suā substantiam; & hoc est quod per se inest rei,q.10.1.c.p.36
Naturale dicitur quod est secundum inclinationem naturę,q.6.5.3.pa.26
Naturale dupliciter,s.quia est à natura sicut à principio actiuo:vel quia est secundum principium passiuum,q.6.5.2.p.20
Naturale alicui potest esse dupliciter,s. secūdum naturam speciei, & secūdum naturam indiuidui,q.51.1.c.p.148.& q.63.1.c.p.187
Naturale secundum vtranq; naturam dicitur dupliciter,s.quia totū est à natura vel partim à natura & partim à principio extrinseco,q.51.1.c.p.148
Naturale in rebus consequens formā tantū semper actu inest : sed consequens materiam non semper actu inest,sed quandoq; secūdum potentiam tantum,q.10.1.2.p.37
Naturale est ad quod inclinat natura, quod cōtingit vel quia totū perficitur à natura absq; aliqua apprehensione,vel per apprehēsionem,q.41.c.3.p.126
Naturale in homine sumitur dupliciter,s.secundū rationem: & secundū quod condiuiditur rationali,quod est commune homini & alijs,q.31.4.o.p.101
Naturale erit & non violentum si potestas fortior intantum inualescat quod mutet contrariā inclinationem in inclinationem propriam,q.36.4.c.p.117
Naturalis inclinatio hominis triplex, s. communis cum omnibus substantijs,communis homini & ceteris animalibus,& propria homini,q.94.2.c.3.p.295
Naturali morte moriuntur omnes,tā nocentes quàm innocentes, q.94.5.2.pag.297
In naturalibus & moralibus nō queritur quid semp fiat : sed quid in pluribus accidat,q.84.1.3.pa.265,& q.96.1.3.6.c.3.p.300.& q.102.6.c.p.335
Necessaria quędā habēt causam sue necessitatis,q.93.4.4.o.p.293
Necessitas non subditur legi,q.96.6.c.pa.304
Negatio propriè non est in specie:constituitur tamen in specie per reductionem ad affirmationē,q.71.6.1.p.220.& q.72.6.3.p.224
Negatio in rebus semper fundatur super aliqua affirmatione quæ est quodammodò causa eius,q.72.6.c.p.ead.
Negationis causa est duplex,s.defectus siue remotio causę:& causa affirmationis,q.75.1.c.p.238
Negatio, vide Ens.
Neomenia celebratur quolibet mense ad commemorandum opus diuinæ gubernationis:celebrabatur autē in nouitate lunę & non in plenitudine ad euitandū idololatrarum cultum, & figurabat illuminationem ecclesiæ per Christum,q.102.4.10.p.329
Neomeniæ festo succedit festum beatæ virginis:in qua primò apparuit illuminatio solis,id est, Christi per copiam gratiæ,q.103.3.4.p.338
Nescientia est simplex carentia scientię:& aliqua nescientia est in angelis,q.76.2.c.p.241
Nescientia eorū quę quis scire non potest,non imputatur homini ad peccatum:sed tantū eorum quæ potest & tenetur scire, q.76 2.c.5.4.3.p.248
Nycticorax quæ in nocte acuti est visus,in die autem non videt significat eos qui in temporalibus sunt astuti, & in spiritualibus hebetes,q.102,6.1.p.335
Nitor animę duplex.s.ex refulgentia luminis naturalis rationis & ex refulgentia diuini luminis.s.sapiētię & gratiæ.q.86.1.c.pag. 271.
Nitor animæ duplex,s.habitualis & actualis , sicut in corpore est duplex nitor,s.in extrinseca dispositione membrorum & coloris:& exteriori claritate superueniente,q.89.1.c.pag.282
Nitor, vide Macula.
Nobilior est natura quæ consequitur bonum perfectum cum exteriori auxilio:quàm natura quæ consequitur quoddam bonū imperfectum sine exteriori auxilio,q.5.5.2.p.21
Nocere,Peius est quod nocet meliori quàm quod nocet peiori,qō. 39.4.3.p.121
Nolo,Si eius infinitiuum sit non velle, tunc sicut cum dico , nolo legere:sensus est non volo legere,ita hoc quod est non velle legere significat velle non legere, & sic non velle causat inuoluntarium,q.6.3.2.p.25
Nomen circunstantiæ ab his quæ in loco sunt deriuatur ad actus humanos,q.7.1.c.p.27
Nomen, vide Contrarium.
Nomina sunt signa intellectum ideo necesse est quod secundum processum cognitionis,sit nominationis processus, quæst.7.1.c. pag.eadem
Nominibus pertinentibus ad motum localem vtimur ad significādos alios motus,q.7.1.c.pa.ead.
Non ens,non potest esse causa per se: potest tamē esse causa per accidens,q.76.1.1.p. 240
Non entia in seipsis,apud Deum existunt in quantum sunt cognita & præordinata,q.91.1.11.p.288
Non velle sumitur dupliciter, s. vel in vi vnius dictionis,vel in vi
orationis,primum est infinitiuum verbi nolo,& causat voluntarium:non autem secundum,q.6.3.2.pag.25
Non velle, vide Nolo.
Notum dupliciter, scilicet secundum se,vt est omnis propositio cuius prædicatum est de ratione subiecti:& quo ad nos,q. 94.2.c. pag.295
Notum per se dupliciter,s.communiter omnibus:vel solis sapientibus,q.94.2.c.p.ead.
Numerus pluralis secundum morem diuinæ scripturæ frequenter ponitur pro singulari,q.82.2.1.p.261
Obduratio, vide Deus.
Obedientia, vide Abdicatio, Appetitus.
Obiectum nō est materia ex qua,sed materia circa quam:& habet rationem formę inquantum dat speciem,q.18.2.2.p.57.& q.73 3.1.p.228
Obiectum materiale non est considerandum in distinctione potentiarum vel habituum:sed ratio obiecti differens specie vel etiam genere,q.54.2.1.p.156.& q.57.2.2.p.168
Obiectum actionis humanæ non semper obiectum actiuæ potentiæ,sed passiuæ potentiæ quandoq;:neq; potentiarum actiuarū obiecta semper sunt effectus earū,sed quādoq; sunt materia earum circa quam,q.18.2.3.pa.57
Obiectum ex hoc quod est aliquo modo effectus potentiæ actiuæ sequitur quod sit terminus actionis eius,& per consequēs quod det ei formam & speciem,q.18.2.1.p.57
Obiectum operatur ad actum interiorem vt finis,ad exteriorē verò vt materia circa quam,q.18.6.c.p.59
Obiectum intellectus est ens & verum vniuersale,q.9.1.c.pa.32
Obiectum intellectus est quod quid est, q.3.8.c.pa.14.& q.31.5.c. pag.100
Obiectum intellectus possibilis est phantasma,q.50.4.1.p.146
Obiectum optimum intellectus nō practici,sed speculatiui est bonum diuinum,q.3.5.c.pa.12
Obiectum intellectus mouet primum principiū formale,sed obiectum voluntatis mouet vt primum in finibus,q.9.1.c.p.32
Obiectum, vide Actus, Bonum, Appetitus, Audacia, Charitas, Color, Comprehensio, Dæmon, Ira.
Obiecti diuersitas duplex,s.secundum naturam ipsius:vel secundū virtutem agendi,prima facit materialem differentiam passionū, secunda facit formalem & specificā differentiam passionum,q. 23.4.c.p.81.& q.30.2.c.p.96
Obiecti ratio & obiectum materiale,quando sub vno actu referūtur ad potentiam & habitum,tunc non distinguntur habitus & potentia penes vtrunq;,57.2.2.p.168
Obiecta quæ sunt diuersa genere ex æquo sunt diuersarum potentiarum non autem quæ non ex æquo se habent, quæst.8.2.2.pagina 31
Oblatio animalis maculosi,s.claudi & cæci & animalis ante septimam diem,prohibita fuit in veteri lege,q.102.3.7.p.325
Oblatio mercedis prostibuli prohibita erat in lege veteri, propter immunditiam,q.102.3.7.p.ead.
Obligatio,Illi coram quibus lex non promulgatur,obligātur legi, inquantū in eorum notitiam deuenit,vel deuenire potest, q.90. 4.2.3.pa.287
Obstetrices Hæbræorum licet habuerint bonam voluntatem quātum ad liberationem puerorum:nō tamen quantū ad hoc quod mendacium confixerunt,q.114.10.2.p.388
Occidere,Animalia bruta mandabantur occidi à Deo in pena dominorum,in detestationem peccati,& ne ex eorum aspectu aliquis horror hominibus incurreretur,q.105.2.11.p.345
Occidere malefactores vel hostes reipublicæ nō est indebitū : nec contrariatur præcepto decalogi,q.100.8.3.p.318
Occidere hominem nocentem vel innocentem de mandato Dei, potest fieri absq; iniustitia,q.94.5.2.pag.297.& quæst.100.8.3 pag.318
Occidere iniustè hominem corporaliter est grauius peccatum quā occidere eum spiritualiter,q.73.8.3.p.211
Occidere, vide Abraham, Animal.
Occidebantur animalia in sacrificiis oblata:& igni cremabantur, q.102.3.5.pa.325
Otiosum verbum quod plerunq; est veniale potest esse mortale,q. 72.1.p.224
Oculus cæci nati factus est à Deo ad eundē actum ad quē formantur alij oculi secundum naturam,ideo fuit eiusdem speciei,q.63 4.3.p.189
Octaua, vide Circuncisio, Ætas.
Odium est dissonantia appetitus animalis vel rationalis ad apprehensum vt disconueniens:sicut amor est consonantia eius ad cōueniens,q.29.1.2.c.pa.93
Odium est in concupiscibili,q.23.1.c.2.2.4.c.p.79
Odium ex amore causatur,q.29.2.c.p.93
Odium Dei quod opponitur directè charitati est grauissimū peccatorum,q.73.43.pa.229
Odium, vide Amor, Angelus, Ira.
Odij obiectum est malum:sicut amoris coniectum est bonum, qō 29.1.c.p.93
Odio haberi non potest bonū sedm rationem boni nec in vniuersali nec in particulari : ens autē & verum odio haberi non possunt in vniuersali,sed in particulari nihil prohibet,q.29.5.o.p.95

Universidad de Deusto
Biblioteca

Odio haberi verũ aliquod in particulari contingit tripliciter, ſ. vt veritas eſt cauſaliter & originaliter in ipſis rebus: vel vt eſt, in cognitione ipſius hominis: vel vt eſt in intellectu alterius, q.29.5. c.p.ead.
Odio habere ſeipſum eſt impoſsibile per ſe loquendo: ſed per accidens eſt poſsibile dupliciter, ſ. ex parte obiecti, & ex parte ſuipſius, q.29.4.0.p.2.94
Oleum ſignificat gratiam Chriſti, q.102.3.13.p.326
Omiſsio ſecundum illud quod per ſe pertinet ad rationem peccati quandoq; eſt cum actu interiori ſolum quandoq; abſq; omni actu interiori vel exteriori, q.71.5.0.p.218
Omiſsio eſt voluntaria, quia eſt in poteſtate noſtra: nõ aũt quia ſuper ipſam cadat actus voluntatis, q.71.5.2.p.219
Omiſsio contrariatur præcepto affirmatiuo, ideo ſolum pro tempore illo aliquis ceſſando ab actu peccat pro quo præceptum affirmatiuum obligat, q.71.5.3.p.ead.
Omiſsionis & commiſsionis peccata differunt ſpecie materialiter: non autem formaliter, q.72.6.0.p.224
Onocrotalus eſt auis in partibus Orientis longo noſtro, quę in faucibus habet quoſdam folliculos in quibus primo cibum reponit & poſt horam in ventrem mittit: & ſignificat auaros qui immoderata ſolicitudine neceſſaria vitæ congregant, quæſtio.102.6.1. pa.335
Opera virtutum ſunt connaturalia rationi, vitiorum verò cõtra rationem: ideo opera virtutum fructus dicuntur non autem opera vitiorum, ſicut nec procedens ab arbore contra naturam arboris dicitur fructus eius, q.70.4.1.p.216
Opera noſtra inquãtum ſunt effectus Spiritusſancti nobis habent rationem fructus: ſed inquantum ordinantur ad beatitudinem habent rationem florum, q.70.1.1.p.214
Opera carnis ponuntur plura quàm fructus: quia bonum contingit vno modo, malum vero omnifariam, quæſtio.70.4.2.pagina 216
Opera virtutum non ſunt facienda propter humanam gloriam, & triã ſunt opera ad quæ omnia alia reducuntur, ſ. ieiunium, eleemoſyna, & oratio, q.108.3:4.p.354
Cooperari non poteſt homo alteri homini interius monendo: ſed ſolum exterius docendo, vel perſuadendo, quæſtio.111,4.c.pagina 371
Operari incipit res ſecundum formam in eodẽ inſtanti in quo forma acquiritur, q.113.7.4.p.380
Operari ſine triſtitia & delectabiliter propter finem cadit ſub precepto legis Dei: non autem propter habitum, q.96.3.2. p.301. & q.100.9.c.3.p.319
Operatio eſt vltimus actus operantis, ideo actus ſecundus à Philoſopho nominatur, q.3.2.c.p.5. & q.70.1.c.p.214
Operatio non attribuitur mobili, ſed mouenti, q.111.2.c.p.270
Operatio caloris eſt facere calidum, & exterior calefactio, q.111.2 c.p.370
Operatio eſt propter quam res eſt: & ad quam ipſa res habet ordinem, q.3.2.c.p.10. & q.49.3.c.3.4.1.p.143
Operatio corporis aut eſt à naturali qualitate corporis: aut ab anima mouente corpus, q.50.1.c.p.145
Operatio hominis ſecundum facultatẽ ſue rationis dicitur fructus rationis: ſecundum verò quod procedit ſecundũ virtutem ſpiritusſancti dicitur fructus ſpiritusſancti, q.70.1.c.p.214
Operatio, vide Actio, Actus, Comprehenſio, Delectatio, Deus, forma.
Opus vide Laborioſum.
Opinio & ſuſpicio poſſunt eſſe veri & falſi, ideo non ſunt intellectuales virtutes, quæ ſunt tantùm veri, q.55.4.c.pa.162. & q.57.2.3.p.168
Opiniones contradictoriorum nõ ſunt contradictorię: ſed cõtrarię q.53.1.c.p.154. & q.64.3.3.p.191. & q.77.2.3.p.246
Optimum ſimpliciter ex nullius additiõe fit melius: ſed in alijs bonis vniuerſaliter verum eſt quodlibet bonum ex additione alterius fit melius, q.34.3.2.p.110
Oratio dominica non ſolum contra venialia dicenda eſt: ſed etiam contra mortalia, q.74.8.6.p.337
Oratio dat firmamentum argumentationi primò ex ſubſtantia actus: ſecundariò ex his quæ circunſtant actum, q.1.1.p.28
Ordinare eſt ſapientis, ideò quæ ex diuina ſapientia procedunt, oportet eſſe ordinata, q.102.1.c.p.323
Ordinãdum eſt ad Deum totum quod homo eſt, poteſt, & habet, ſed non ad communitatem politicam, q.21.4.3.p. 76
Ordinata duo requirunt, primum eſt quod aliqua ordinentur ad debitum finem: ſecundum eſt quod ordinatum ad finem proportionetur fini, q.102.1.c.p.323
Ordo apparet in his quæ mouentur ſecundum naturam, ſicut & in his quæ mouentur ſecundum artem, q.13.2.3.p.44
Ordo finium eſt ſecundum ordinem agentium: quia cauſa conuertit ſuos effectus ad ſuum finem, q.109.6.c.p.361
Ordo multitudinis duplex, ſ. eorum quę ſunt multitudinis adinuicem & totius multitudinis ad Deum, q.111.5.1.p.371
Ordo duplex, ſ. generationis, & perfectionis, q.62.4.c.p.85. & qõ 83.3.2. pa.264
Ordo in populo quadruplex, ſ. principium ad ſubditos, ſubditorũ ad inuicem, ad extraneos, & ad domeſticos, queſt.104.4.c.p.341
Ordo, vide Diſtinctio, Modus.
Ordini triplici homo ſubditur, ſ. ordini propriæ rationis, hominis gubernantis ſpiritualiter vel temporaliter, & Dei, q.72.4.c.pa. 223. & q.87.1.c.3.p.272
Et iſtorum ordinum primus continet ſecundum & excedit ipſum & tertius vtrunq;, q.72.4.c.p.223
Origenes poſuit (quorundam Platonicorum errorem ſequens) quę poſt vltimam beatitudinem homo poteſt fieri miſer, qõ. 5.4.c. pa.21
Origenes, vide Hæreſis.
Originale peccatum omnes homines (præter Chriſtum) ex Adam deriuati contrahunt, q.81.3.c.p.259
Originale peccatum, vide Peccatum, Pœna.
Ornatus, vide Magnanimitas.
Ornatus octuplicis, pontificis legalis, & ornatus quadruplicis ſacerdotum, expoſitio literalis figuralis & moralis, q.102.5.9.pagin.333
Oſee propheta accedens ad vxorem fornicariam vel mulierem adulteram ex mandato Dei, non eſt mœchatus, nec fornicatus, qõ. 94.5.2.p.379. & q.100.8.3.p.318
Ouis habet quatuor vtilitates: quia immolatur, paſcit, lac dat, & lanam, ideo furatus ouem quatuor reddebat, vel etiam quia nõ de facili poſſunt cuſtodiri, q.105.2.9.p.344
Oues Ægyptij colebant, & hircos venerabãtur, quia in eorum figura dæmones apparebant, q.102.3.2.p.325

PHariſæi, vide, Error, Iudæus, Præceptum.
Parẽtes non videntur eſſe debitores filijs propter aliqua beneficia ſuſcepta: ſed potius econtrarỏ, q.100.5.4.p.316
Pars ordinatur ad totum ſicut imperfectum ad perfectum, q.90.2 c.p.286
Pars vel deſinit eſſe omnino deſtructo toto, vel ſi remanet habet aliud eſſe in actu (quia eſſe totius non eſt eſſe alicuius ſuarũ partium) præter eſſe animæ rationalis, q.4.5.2.p.17
Pars triplex, ſ. integralis, ſubiectiua & potentialis, quæſt.54.4.2. pa.159
Partis bonitas conſideratur in proportione ad ſuum totum: nec totum poteſt bene exiſtere niſi ex partibus ſibi proportionatis, qõ 92.1.3.p.291
Partes quæ ſingulis virtutibus cardinalibus aſsignãtur, non ſunt partes integrales, ſed ſubiectiuæ vel potentiales, quæſt. 54.4.2. pag.159
Participari, Forma non participatur ſecundum magis & minus dupliciter, ſ. quia participãs habet ſpeciem ſecundũ ipſam: & quia indiuiſibilitas eſt de ratione formæ, q.52.1.c.p.150
Paruipenſio habet tres ſpecies ſcilicet defectum, impedimentum voluntatis implendæ, & contumeliationem, quæſtio.47.2.c. pag.138
Paruipenſio vide Ira.
Paruipenſionis ſigna ſunt quatuor, ſ. obliuio, denuntiatio triſtium gaudium de malo, & impedimentum propoſiti, quæſtio.47.2.3 pag.ead.
Paſcha celebrabatur mẽſe primo ad commemorandũ beneficium liberationis ex Ægypto, & ſignificabat paſſionem reſurrectionem Chriſti, q.100.5.2.p.315. & q.102.4.10.5.2.329
Paſchalis agni expoſitio quantum ad omnia quæ circa ipſum fiebant, q.102.5.2.p.330
Paſchalis agni conuiuio, reſpondet in noua lege ſacramentum eucharistiæ, q.102.5.3.p.331
Paſsio dicitur dupliciter, ſ. cõmuniter ſecundũ quod omne recipere eſt pati: & propriè ſ. quando aliquid recipitur cum obiectione alterius, q.22.1.c.p.77. & q.41.1.c.p.125
Paſsio propriè eſt tranſmutatio corporalis: qua vna qualitate abiecta alia recipitur, q.22.1.c.p.77. & q.41.1.c.p.125
Paſsio quę fit in deterius magis propriè habet rationem paſsionis quàm illæ quæ fit in melius, quæſtio.22.1.c.pag.77. & q.41.1.c. pa.125
Paſsio ſumit ſpeciem ab actu qui eſt terminus motus, q.1.3.c.pa.3
Paſsio propriè non competit animæ niſi per accidẽs, quæſt.22.1.0 pag.77
Paſsio magis propriè inuenitur in actu appetitus ſenſitiui, quàm intellectiui, q.22.3.0.pag.78
Paſsio dicitur omnis motꝰ appetitus ſenſitiui, & præcipuè ille qui in defectu ſonat, q.35.1.c.p.110. & q.41.1.c.p.125
Paſsio non ſemper declinat ab ordine naturalis rationis: & tamen in omni paſsione animæ additur aliquid vel diminuitur à naturali motu cordis, q.24.2.2.p.83
Paſsio animæ ſuperat rationem tripliciter, ſ. per diſtractionẽ, per inclinationem ad contrarium, & per immutationem corporalẽ, q.77.2.0.6.c.p.246
Paſsio appetitus ſenſitiui non poteſt directè trahere aut mouere voluntatem: ſed indirectè poteſt dupliciter, ſ. per abſtractionem & ex parte obiecti impediendo iudicium rationis propter vehementem imaginationem, q.77.1.0.p.245
Paſsio omnis animæ ſecundum Stoicos eſt mala, non autem ſecundum Peripatheticos, quæſt.24.2.0.pag.82. & qõ.59.3.0.pagina 176
Paſsio omnis animæ ſecundum Stoicos, ſ. inordinata tollit vel diminuit bonitatem actus, ſed ſecundũ Peripatheticos aliqua, ſ. ſequens rationem & ab ipſa moderata auget eam, ſicut actus exteriorum membrorum, q.24.3.0.p.83.

Paſsio omnis animæ antecedẽs iudiciũ rationis diminuit actus bonitatẽ: ſed paſsio cõſequens per redundantiam eſt ſignum melioris actus, per electionem autem addit ad bonitatem actus, qõ 24.3.1.pagin.83. & quæſt.59.2.3.pagin.176. & quæſt.77.6.2.pagina 248
Paſsio præcedens iudiciũ rationis diminuit peccatum: ſed ſequens auget peccatum vel eſt ſignũ magnitudinis eiꝰ, q.27.3.1.p.83. & q.47.2.c.p.138. & q.77.6.0.p.248
Paſsio rotaliter tollẽs vſum ratiõis, totaliter excuſat à peccato, niſi fuerit voluntaria, q.77.7.0.8.3.p.249
Paſsio non poteſt eſſe tanta quod ratio non poſsit occurrere eam excludendo aut impediendo ſi remaneat vſus rationis, q.10.3.0 p.39. & q.77.7.8.c.p.249. & q.80.3.0.p.256
Paſsio, vide Actio, Appropinquatio, Contrarium, Ira, Qualitas.
Paſsionis magnitudo non ſolùm dependet ex virtute egentis, ſed etiam ex paſsibilitate patientis, q.22.3.2.p.78
Paſsiones animæ omnes, ſpecie differẽtes ſunt vndecim: ſex in concupiſcibili & quinq; in iraſcibili ſub quibus omnes aliæ continentur, q.23.4.0.p.80. & q.25.3.4.c.p.86
Paſsiones animæ principales ſunt quatuor: quarum duæ, ſcilicet gaudiũ & triſtitia ſunt finales ſimpliciter, timor autem & ſpes ſunt finales in genere, quæſtio.25.4.0.pag.86. & quæſt.84.4.2. pag. 267
Paſsiones omnes animæ ad has quatuor principales cõplectiuè reducuntur. q.25.4.c.pag.86
Paſsiones cùm multum intẽduntur, aliquãdo homo amittit vſum rationis, q.77.2.c.p.246
Paſsiones quarum obiectum eſt bonum ſunt naturaliter priores paſsionibus eis appoſitis, quarũ obiectum eſt malum, q.25.2.3.c pag.85
Paſsiones quarum obiecta ſunt bonũ vel malum abſolutè, ſunt in cõcupiſcibili: quarum aũt ſunt obiecta ſub ratione arduí & difficilis, ſunt in iraſcibili, q.23.1.c.pa.79. & q.25.1.c.p.84. & q.46 3.c.pag.134
Paſsiones iraſcibilis ordine executionis ſunt priores paſsionibus concupiſcibilis quę ſignificant quietẽ, ſed ſunt poſteriores illis qua ſignificant eas motum, q.25.1.0.pa. 84
Paſsiones omnes iraſcibilis principium habent à paſsionibus concupiſcibilis & interminantur, qõ.23.1.1.pag.79. & q.25.1.0.3.c. pag.84.
Paſsiones animæ & motus membrorum vt ſubiacent imperio rationis & voluntatis, ſunt bonæ vel malę moraliter, nõ atem ſecundum ſe, q.24.1.0.p.82. & q.59.1.2.p.175
Paſsiones ſecundum quod ordinantur & moderantur à ratione, ſunt laudabiles vel vituperabiles: non autem abſolutè, q.24.1.3. 2.0.p.82. & q.45.1.1.p.131. & q.50.1.c.p.144
Paſsiones concupiſcibilis conſequuntur ſe & ordinantur ad idem: non autem paſsiones iraſcibilis, q.60.4.c.pa.179
Paſsionum omnium animę tranſmutatio corporalis, quę eſt in eis materialis eſt proportionata motui appetitus qui eſt formalis, q.37.4.c.p.127. & q.44.1.c.p.130
Paſsionum nomina cùm attribuũtur Deo, angelis & hominibus, ſecundum appetitum intellectiuũ, ſignificant ſimplicem actum voluntatis abſq; paſsione, q.22.3.3.pag.78
Paſsionum animæ obiecta ſe habent ad eas, tanquã formæ à quibus ſpeciem recipiunt, ideo quicquid eſt cauſa obiecti, eſt cauſa paſsionis, q.43.3.c.p.129
Paſsionum animę cauſa dupliciter accipi poteſt, ſcilicet ex parte afficientis ſeu obiecti, & ex parte diſpoſitionis materialis ſeu ſubiecti, q.43.1.2.c.pa.129. & quæſt.45.3.c.pa.131. & quæſt.46.5.c. pag.135
Paſsionum animæ eſt duplex contrarietas, ſ. ſcdm̃ contrarietatem obiectorum, ſ. boni & mali: & ſecundum acceſſum & receſſum ab eodem termino, prima eſt in paſsionibus concupiſcibilis, in paſsionibus autem iraſcibilis eſt vtraq;, q.23.2.0.p.80. & q.40. 4.c.p.123. & q.45.1.2.pa.132
Paſsionum omnium animæ nomina dupliciter accipi poſſunt, ſcilicet abſolutè: & vt recedunt ab ordine rationis: primo modo ſunt paſsiones, ſecundò vitia, q.45.1.1.pa.131. & quæſtio.59.1.2. pag.175
Paſsionum omnium animæ ordo, q.25.0.p.82.
Paſsionum animæ quædam ſunt bonę, & quædam malæ ſecundũ ſpeciem ſuam vt pertinent ad genus moris, non autẽ vt ſunt in genere naturæ, q.24.4.0.p.83
Paſsionum concupiſcibilis, quædam habent aliquid pertinens ad motum, & quædam aliquid pertinens ad quietem: ſed in paſsionibus iraſcibilis inuenitur aliquid ſolùm pertinens ad motum, q.25.1.c.p.82
Paſsionibus Chriſti prius conformati, oportet quod ad immortalitatẽ gloriæ in ipſo inchoatam, & per ipſum nobis acquiſitam perueniamus, q.85.5.c.p.270
Pati propriè contingit dupliciter, ſ. quando abijcitur id quod non eſt conueniens rei, & quando recipitur id quod eſt nocumentũ rei vt infirmitas: & hoc eſt propiſsimè pati, q.22.1.c.p.76. & q. 42.1.c.p.125
Paticũ obiectione & tranſmutatione proprium eſt materiæ, ideò nõ inuenitur niſi in compoſitis ex materia & forma: ſed pati vt importat receptionem ſolam poteſt eſſe vniuerſũ; exiſtentis in potentia, q.12.1.1.p.77

Pater eſt principium generationis, eſſe educationis & doctrinæ filij q.100.5.4.pa.316
Patientia eſt pars fortitudinis, & eſt perfectior & maior alijs virtutibus, non ſimpliciter, ſed in hoc quod extirpat triſtitiam inordinatam, quæ eſt radix omnium peccatorum, qõ.66.4.2.pagina, 201
Paulus cum eſſet in progreſſu peccati, perfectè motũ eſt cor eius à Deo: & ſubito eſt gratiã cõſequutus adhibita etiã exterius miraculoſa proteſtatione: ideo eius conuerſio tanquam miraculoſa in eccleſia celebratur, quæſtion.112.2.2.pag.373. & q.113.10.c.pagina, 382
Paulus verè & non ſimulatoriè reprehendit Petrum, quia peccabat in hoc quod circa legalium obſeruantiã, nimiam diligentiã adhibebat, ne ſcandalizaret Iudæos, q.103. 4.2.p.339
Pax eſt perfectio gaudij quantũ ad duo, ſ. quantum ad quietem ab exterioribus conturbantibus, & quantum ad ſedationem deſiderij fluctuantis, q.70.3.c.pa. 215
Peccandi neceſsitate diabolus non poteſt inducere: poteſt tamen inducere ex neceſsitate actum qui de ſuo genere eſt peccatũ, q.80. 3.0.p.156
Peccans venialiter inhæret bono temporali, non vt fruens, ſed vtens, q.88.1.2.p.278
Peccare nihil aliud eſt quam recedere à bono, quod conuenit alicui ſecundum ſuam naturam, q.109.2.2.8.c.p.358
Peccatum eſt actus obliquus, recedens ſeu deuians ab ordine debiti finis, contra regulam naturæ, rationis vel legis æternę, q.21.1.0. 2.2.p.74. & q.6.c.1.3.p.220. & q.72.1.c.2.p.221
Peccatum non eſt pura priuatio, q.72.1.2.pag.221. & quæſt.75.1.c. 2.p.328.
Peccatũ eſt dictum, vel factum, vel concupitum contra legem eternam, q.71.6.0.p.220. & q.76.2.1.p.131
Et omne peccatum eſt malum, quia prohibitum iure naturali, nõ autem iure poſitiuo, q.61.6.4.p.220
Peccatum eſt contra naturam, q.6.4.3.p.25. & q.71.2.0.p.217. & q.94.3.2.3.p.296
Peccatũ eſt cõtra tres ordines, ideo triplici pœna punitur, q.72.40 pa.223. & q.87.1.c.3.c.p.272
Peccatum eſt voluntarium, q.71.5.c.6.c.2.p.219. & 220. & 76.3.c. 2.p.242. & q.80.1.c.p.155
Peccatum triplex, ſ. contra Deum, proximum & ſeipſum, q.72.4. 0.p.223
Peccatum duplex, ſ. ſpirituale, quod perficitur in delectatione animali, & carnale, quod perficitur in delectatione naturali, i. in ipſo tactu corporali, q.72.2.0.p.222. & q.73.5.c.p.229
Peccatum habet ſubſtantiã actus quaſi materiale, & rationem mali, i. in ordinationem eius, quaſi formale, q.71.6.p. 220. & q.72. 1.8.c.p.221
Peccatum duo continet, ſ. actus culpæ, & maculam ſequentem, q. 87.6.c.p.276
Peccatũ mortale & veniale differunt in infinitũ, ex parte auerſiõis nõ aũt ex parte cõuerſionis, q.72.5.1.pa.224. & q.87.5.1.pag.275
Peccatum eſt in voluntate ſicut in ſubiecto, q.74.1.0.pag.223
Peccatum eſt in voluntate vt in cauſa, q.72.1.2.p.221. & q.73.7.c. p.230. & q.75.3.c.p.239. & q.80.2.c.p.255
Peccatum non eſt in voluntate, niſi cum ignorantia rationis, q.58. 2.c.p.171. & q.77.2.c.pa.246
Peccatum eſſentialiter conſiſtit in actu liberi arbitrij, q.77.6.c.pagin.247
Peccatũ eſt in ratione dupliciter, ſ. quando errat circa id quod potest & debet ſcire & quando inordinatos actus inferiorum viriũ vel imperat, vel etiam poſt deliberationem non coercet, q.74.5. 0.pa.235. & q.90.4.2.3.p.129
Peccatum mortale & veniale poſſunt eſſe in ratione dupliciter, ſ. ſcdm̃ ſe, & ſecundum quod dirigit vires inferiores, q.74.7.9.10. 0.pag.237
Peccatũ moroſæ delectationis eſt in ratione dupliciter, ſ. imperando illicitas paſsiones interiores: & non reprimendo eas, q.74.6. 0.pa.235
Peccatũ conſenſus in actum, eſt tantũ in ratione ſuperiori, ſed cõſenſus in delectationem in ratione inferiori, & poteſt eſſe in ſuperiori, q.74.7.0.8.1.p.235
Peccatum poteſt eſſem ſenſualiter ſubiectiue, q.74.3.0.pa.233
Peccatum veniale poteſt eſſe in ſenſualitate, non autem mortale, q.74.3.3.4.pa.ead. & q.89.5.c.pa.284
Peccatũ non debetur actui nutritiuæ, vel generatiuæ potentię, ſed actibus ſenſitiuæ ordinatis ad actus generatiuæ & nutritiuę, q. 17.8.3.pa.56
Peccatum actuale non poteſt eſſe in nutritiua vel alijs interioribus membris, quæ non ſunt nata, moueri à voluntate, ſed bene inſectio nature, q.83.1.c.4.2.p.263
Peccatum ex parte actus, habet cauſam per ſe, ſed ex parte inordinationis habet cauſam per accidens, q.75.1.0.2.4.c.p.238. & qõ 77.4.0.pag.247
Peccatum quodlibet mortale, & veniale, homo ſcdm̃ ſtatum naturæ integrę vitare poterat: ſed ſecundum ſtatum naturæ corruptæ ſingula venialia, non autẽ omnia, & exiſtens in mortali ſingula mortalia, ſed non diu vitare poteſt, q.109.8.0.p.363
Peccatum originale non poteſt inclinare per ſe ad contraria peccata, ſed indirectè & per accidens, q.82.1.3.2.2.p.261

Universidad de Deusto
Biblioteca

Peccatum contingit ex defectu scientiæ,in vniuersali vel particulari,in habitu vel in actu,ex intētione vel occupatione,vel infirmitate vel passione,q.77.2.c.pa.246
Peccatum per se loquendo,nō est pœna peccati:sed tantùm per accidens,& hoc tripliciter,q.87.2.0.p.272
Peccatū facit hominem esse rerum pœnæ,quod est malū,q.2.p.ea.
Peccatum vnum est causa alterius peccati,secundum quatuor genera causarum,q.75.4.0.p.240.& q.84.0.p.119
Peccatum quandoq; ordinatur ad bonum hominis,quia homo fit humilior & cautior ex peccato suo & aliorum,q.87.2.1.pa.272
Peccatum non potest effectiuè nocere Deo, quo ad eius substantiam:sed bene quo ad ea quæ Dei sunt,q.47.1.1.pa.138.& q.73.82.pa.231
Peccatum transit actu,& remanet reatu, q.109.7.c. pa.3.62.& q.113.2.3.p.376
Peccatum natum est aggrauari per circunstantiam tripliciter,q.737.0.p.230
Peccatum contra Deum est grauissimum,73.8.2.p.231
Peccatum maximū principaliter & directè opponitur maximę virtuti:cui extensiuè ex parte effectus opponitur minimum peccatum,q.73.4.0.p.228
Peccatum est tanto grauius,quanto voluntas est maior,vel finis peior:in alijs autem causis peccati est oppositum,q.73.6.0.pa.229
Peccatum contra personas quibus homo est magis,debitor est grauius,q.100.6.c.pag.316
Peccatū operis,est grauius,quàm oris:& oris:quàm cordis, q.100.6.c.p.ead.
Peccatum est grauius nocumentum sibi inferre quam alteri, in his quæ non subduntur voluntati,sicut sunt naturalia & spiritualia bona:sed in his quæ subduntur voluntati, habet minus de peccato,q.73.9.2.p.231
Peccatum directè aggrauat nocumentum intentum vel præuisum vel per consequens peccatū . non aūt si per accidens consequatur,sed imputatur homini ad pœnam,si dabat operam rei illicitæ,propter negligentiam considerandi,q.73.8.0.p.230
Peccatum aggrauatur ex conditione personæ in quam peccatur,q.73.9.0.p.231
Peccatum ex surreptione proueniens minus imputatur ei qui est maior in virtute:sed peccatum ex deliberatione magis imputatur,q.73.10.0.p.232.& q.89.3.5.c.p.283.& q.102.3.11.p.326
Peccatum fuit grauius post legis veteris prohibitionem, q.98.1.2. pag.307
Peccatum post acceptam gratiam noui testamēti maiori pœna est dignum,q.106.2.2.p.348
Peccatū originale est habitus,s.languor naturæ.i.inordinata dispositio ex dissolutione harmoniæ originalis iustitiæ,q.82.1.0.pagin.260
Peccatum originale nō est priuatio puræ:sed est habitus corruptus: quia habet priuationem originalis iustitiæ,& inordinatam dispositionem partium animæ,q.82.1.1.p.261
Peccatum originale potest esse habitus,nō autē peccatum actuale, q.82.1.2.p.ead
Peccatum originale vocatur peccatum naturę:sed peccatum actuale vocatur peccatum humanum,q.81.1.c.pa.257
Peccatum originale naturaliter est concupiscentia, formaliter verò est priuatio originalis iustitię,q.82.3.0.p.262
Peccatum originale est multiplex virtute,q.82.2.1.p.261
Et in vno homine est vnum numero,in diuersis autem est vnū specie & proportione,q.82.2.0.p.ead.
Et est æqualiter in omnibus,q.82.4.0.pa.262
Et prius est in essentia animæ quàm in potētijs,q.83.2.0.3.cp.263
Et fuit in Adam vt in causa principali,in semine vt in causa instrumentali,in anima vt in subiecto,& in carne non vt culpa,sed vt pœna,q.83.1.0.p.ead
Et prius est ordine naturæ in anima,quàm in carne,sed ordine generationis est econuersò,q.83.2.2.3.2.p.284
Et contrahitur per infusionem animæ,q.83.1.4.p.263
Et prius inficit voluntatem,quàm alias potentias, q.83.3.0.4.1.pagin.264
Et per ipsum omnes potentiæ animæ sunt infectæ : sed specialiter generatiua,concupiscibilis,& sensus tactus,q.83.4.0.pa.ead.
Et traducitur ad omnes homines ex Adam secundum seminalem rationem descendentes,q.81.0.p.257.& q.83.3.4.0.p.264
Peccatum primi hominis originaliter transire in posteros tenendū est secundum fidem catholicam : contrarium autem est hæresis Pelagianæ,q.81.1.c.p.257
Et secundum fidem catholicam firmiter est tenendum quod omnes homines præter Christum ex Adam deriuati peccatum originale contrahunt , alioquin non omnes indigerent redemptione quæ est per Christum,quod est erroneum , quæsti.81.3.c.pagin.259
Peccatum originale non potest esse in aliquo cum veniali absque mortali,q.89.6.0.p.285
Et eius infectio nullo modo causatur à Deo:sed ex solo peccato primi parentis per carnalem generationem,q.83.1.4.p.263
Et eius causa est tantum vna,s.priuatio originalis iustitiæ,q.82.2.c pa.261
Et libido habitualis quæ in omnibus est æqualis est causa peccati originalis,non autem libido actualis,q.82.4.3.p.263
Peccatum originale corrumpit naturam quantū ad id quod est naturæ:sed peccatum actuale Adæ , vel aliorum solū quantum ad id quod personæ est,q.81.2.c.3.p.288
Peccatum originale per gratiam baptismi transit reatu, sed remanet actu quantum ad fomitē,q.74.3.2.pa.233.& q.81.3.2.p.259
Peccatum originale,vide Baptismus.
Peccatum veniale dicitur tripliciter,s.ex causa,ex euentu & ex genere,q.77.8.1.p.249.& q.88.2.0.p.278
Peccatū dicitur veniale ex causa quia diminuit culpam:vt cum sit ex infirmitate vel ignorantia, quæst.77.8.1.pa.249.& q.88.2.c. pa.279
Peccatum veniale dicitur peccatum secundum rationem imperfectam:nec est contra legem,sed præter legem,quæstio. 88.1.1.pagin.278
Et in nobis contingit vel propter imperfectionē actus,vel propter inordinationem circa ea que sunt ad finem: vtrunq; autem propter defectum ordinis,q.72.5.c.p.323.& q.87.5.0.p.275.& q.882.c.p.ead
Peccatum veniale propriè nō causat maculā in anima,sed impedit actum virtutum,q.89.1.0.p.282
Et in statu naturæ corruptæ nō potest homo abstinere ab omni veniali,q.109.8.c.pa.363
Peccatum veniale cōparatur ægritudini,mortale verò morti,q.72.5.p.223
Peccatū veniale ex genere non disponit primò & per se ad mortale,sed per quandam conscientiam & ficut remouens prohibens, q.74.4.3.p.234.& q.88.3.0.4.c.p.279
Peccatum veniale non contrariatur rationibus æternis, sicut contrariatur actus peccati mortalis,q.74.9.0.p.237
Peccatum veniale & mortale differunt genere,q.88.1.0.p.278
Et tamen ex parte agentis propter imperfectionē actus nihil prohibet in eadē specie inueniri mortale & veniale, q.72.5.1.p.224 & q.88.2.c.p.279
Peccatum veniale ex genere potest fieri mortale ex intentione: nō idem numero , nec multa venialia simul,quæstio. 88.4.0.6.c.1. pa.280
Et consensus in veniale ex genere, est veniale:sed consensus deliberatus in veniale propter imperfectionem actus facit mortale, q.74.8.2.9.c.3.p.236.& q.88.5.1.p.281
Peccatū veniale per additionē deformitatis mortalis efficitur mortale:sed nō econuersò potest tamen mortale ex genere suo esse veniale per subtractionem deliberatæ rationis,quæstio.88.6.0. pa.ead
Peccatum veniale & mortale differunt sicut reparabile & irreparabile per principium interitus,q.73.5.c.pa.229.& q.87.3.5.0.pa. 273.& q.88.1.0.p.277
Peccatum veniale in statu innocentiæ non potuit esse ante mortale,q.89.3.0.p.383
Peccatum veniale nō potest esse in aliquo cum originali absq; mortali.q.89.6.0.p.284
Peccatum veniale potest esse in ratione superiore dupliciter, s. qñ cōsentit in veniale ex genere,vel quando habet subitum motum infidelitatis sine consensu,q.74.9.10.0.p.237
Et circa proprium obiectum & si sit peccatum mortale ex genere, potest ratio superior peccare venialiter in subditis motibus, vel potest etiam mortaliter per deliberatum cōsensum,q.74.9.10.c.p.ead.
Peccatum veniale nō excludit habitualē ordinationē actus in gloriam Dei sed solum actualem,q.88.1.2.p.278
Peccatum veniale ex genere potest fieri mortale,inquantū constituitur in eo finis,vel inquantum refertur ad mortale sicut ad finem,q.88.3.4.c.p.280
Peccatum mortale est omne quod fit propter mortale,qō.88.2.4.6.c.p.279
Peccatum mortale non est nisi contra legem Dei, q.74.10.c.p.237
Nec est antequam consulatur vel cōsuli possit ratio æterna.i. lex Dei,q.ead
Peccatū mortale contrariatur charitati, non autem spei vel fidei, q.71.4.c.p.218
Peccatum quod auertit à Deo auferens charitatem,est mortale, q.83.3.c.p.272.& q.88.2.c.p.279
Peccatū mortale contrariatur charitati,ideo per vnum mortale exclusa charitate excluduntur per consequens omnes virtutes inquantum virtutes,sed non inquantum habitus, quæst.63.2.2.pa.188.q.65.3.c.pa.196.& quæsti.71.4.0.p.218. & quæstio.73.1.2. pag.227
Peccatum caret ordine ex parte auersionis, sed non ex parte conuersionis,q.84.3.2.p.267
Peccatum carnale plus habet de cōuersione:sed peccatum spirituale plus habet de auersione,q.73.5.c.p.229
Peccatum ex ignorantia proueniens potest reduci ad accidiam: sed peccatum ex bona intentione cōmissum videtur ad ignorātiam pertinere,q.84.4.5.p.267
Peccatum ex ignorantia vel passione vel infirmitate,totaliter tollitur vel in parte,q.47.2.c.p.138.& q.88.2.c.pa.279
Peccatum ex certa malitia vel industria est ex inordinatione voluntatis plus amantis minus bonum,q.78.1.0.p.250
Peccatum ex passione est mortale cum procedit ad actum peccati vel ad consensum deliberatū,si ratio non excludat passionē di-

uertendo vel impediendo,q.77.7.8.0.pag.249
Peccatum,vide Adam,Baptismus, Charitas,Deus, Effectus,Gratia, Malitia,Pœna.
Peccati diuisio in veniale & mortale nō generis in species,sed analogi in ea de quibus prædicatur secundum prius & posterius,q.88.1.1.2.1.pag. 278
Peccati distinctio in peccatum cōtra Deum, proximū, & falsum, est secundum diuersas peccatorum species,quia est secundū obiecta,q.72.4.0.pag.223.
Peccati differentia secundum veniale & mortale vel secundū alios reatus non constituit diuersitatem speciei,q.72.5.0.pag. 223.& q.88.1.2.0.pag.278
Peccati subiectum potest esse omnis potentia quæ potest moueri ad suos actus vel ab eis reprimi per voluntatē , prius tamen est in voluntate,q.74.2.0.3.c.p.233.& q.83.1.c.p.263
Peccati causa est in voluntas per se quidem ex parte actus,sed per accidens ex parte inordinationis,q.73.1.0.pag.227
Peccati primi causa non est malū sed bonum.s. voluntas cum absentia alterius boni.s.regulæ rationis vel legis diuinæ.q.85.1.c.3.pa.267.
Peccati propria & per se causa est voluntas : aliæ verò causæ accipiuntur quasi extrinsecæ & remotæ,q.73.6.c.pag.229
Peccati nihil exterius est causa sufficiens: sed tantum suadens vel mouens appetitum sensitiuū,q.73.8.3.pa.231.& q.75.3.0.p.239.& q.80.1.3.0.pag.255
Peccati causa interior duplex,scilicet proxima.i.ratio & volūtas,& remota.i.imaginatio & appetitus sensitiuus,q.75.2.0.3.p.239
Peccati causa triplex.s.motiuū quod est bonum apparens,defectus regulæ:& perficiens ,75.2.3.c.pa.eadem
Peccati causa est inordinatus amor sui,q.77. 4.0.pa.247.
Peccati causa duplex:amor boni temporalis,& timor mali,q.77.4.c.3.pag.eadem
Peccati causa per se est ex parte conuersionis ad cōmutabile bonū q.75.1.c.pa.238.& q.77.4.c.6.1.8.2.pag.247.& q.84.1.1.pagin. 265
Peccati effectus sunt priuatio modi speciei & ordinis vt sunt in bono virtutis & gratiæ,non autem in alijs,q.85.4.0.p.269
Peccati grauitas principaliter est ex obiecto seu fine,q.72.3.0.4.3 c.pag.222.& q.74.9.c.pa.237
Peccati grauitas magis attenditur ex parte aduersionis ab incōmutabili bono,ex qua procedit & in qua perficitur ratio culpæ, q. 73.3.2.p.228.4.& q.77.6.1.p.248
Peccati grauitas habet quatuor gradus.s.per passionē , ignorantiā malitiam, & pertinaciam,q.105.2.9.pa.344
Peccatum non transfert in aliam speciem dignitas personæ,nisi ratione inobedientiæ vel voti,q.89.3.c.283
Peccatum originale non contraheret aliquis si formaretur virtute diuina ex carne humana,q.81.4.0.pa.295
Peccato sic priuatur debita cōmensuratio rationis vt non totaliter ordo rationis tollatur,q.73.2.c.pag.228
Peccato magis est natura corrupta quò ad appetitū boni quā quò ad cognitionē veri.q.109.3.pa.358
Peccato primi parentis quatuor sunt vulnera inflicta nō humanæ naturæ.ignorantia,malitia,infirmitas,concupiscentia:quæ etiā sunt ex alijs peccatis consequentia:q.83.3.0.5.c.pa.264
Peccato homo incurrit triplex detrimentū .s. maculam,corruptionem naturalis boni,& reatum pœnæ,q.109.7.3.pa.362
Peccato veniali debetur pœna æterna si cum mortali inuenitur in damnato,q.87.5.3.pa.275
Peccato mortali ex parte aduersionis respondet pœna dāni quę est infinita:ex parte autem conuersionis respōdet pœna sensus quæ est finita,q.87.4.0.pa.274
Peccata propriè distinguuntur specie secundū obiecta,non autem ex parte inordinationis,q.72.1.0.2.c.3.4.0.5.1.8.c.pag.221.& q. 73.3.8.c.1.4.c.pa.22.& q.79.2.3.p.254
Peccata non differunt specie secundum diuersas causas actiuas vel motiuas,sed solum secundū diuersitatē causæ finalis, q.72.3.0. pa.222
Peccata sunt alia specie vbi occurrit aliud motiuum ad peccandū, quod motiuum est finis & obiectum,q.72.8.9.c.pa.226
Peccata differre secundū obiecta vel secundū fines in idem redit,q. 72.1.1.pa.221
Et in peccatis est duplex differentia. s.materialis quæ attenditur secundum naturalē speciem actuū peccati,& formalis quæ est secundum ordinem ad vnum finem proprium, quęst.72.6.c.pagi. 224
Et quod in eis est per accidens.i.præter intentionem peccantis non dat speciem peccato,q.72.1.8.c.p.221
Peccata cordis,oris,& operis non distinguuntur secūdum diuersas species cōpletas, sed secundum diuersos gradus eiusdem speciei. 72.7.0.pag.225.& q.100.5.6.c.pag.216
Peccata non diuersificantur specie secundū diuersa præcepta legis : quia non habent speciē ex parte auersionis , sed ex parte conuersionis,q.72.6.2.9.1.pa.224.& 75.1.c.pa.138
Peccata secundum superabundantiam & defectū differunt specie, & sunt adinuicem cōtraria propter diuersa motiua contraria,q. 72.8.0.pag.225
Peccata & vitia ex hoc in hominibus proueniunt quod sequuntur inclinationem naturæ sensitiuæ cōtra ordinem rationis,q.72.3. pag. 222
Peccata non sunt paria in grauitate,q.73.2.0.pa.228
Peccata spiritualia inquantū huiusmodi sunt maioris culpę quàm carnalia,q.75.5.0.p.229
Peccata secundum illud quod perficit speciem eorum nullam adinuicem habent connexionem,q.73.1.0.pag.227
Peccata ex parte cōuersionis distinguuntur: sed ex parte auersionis offendens in vno factus est omnium reus .i. incurrit omnium peccatorum reatum,q.75.1.1.pa.138
Peccata ex concupiscentia sunt turpiora quàm peccata iræ.q.73.5.3.p.a.229
Peccata intemperabilia sunt maximè exprobrabilia.quæst.73.5.3. pa.eadem
Peccatorum contrarietas est ex parte conuersionis, sed eorum cōuenientia & pœnæ reatus est ex parte conuersionis,q.73.1.0.pa. 227.& 113.2.3 .pa.376
Peccantes auertuntur ab eo in quo verè inuenitur ratio vltimi finis non autem ab ipsa vltimi finis intentione quam quærunt falsō in alijs rebus,q.1.7.1.p.6.& q.89.1.3.pa.282
Pœna duplex .s.damni.& sensus,prima est infinita, secunda verò finita,q.87.4.c.pa.274
Pœna sensus respondet peccato ex parte inordinatæ conuersionis, sed pœna damni quæ est amissio infiniti boni scilicet Dei respōdet peccato ex parte auersionis,q.87.4.c.pag.eadem
Pœna consequitur peccatum per se,& per accidens, quęst.73 .8.c. pag.230
Pœna non semper est medicinalis ei qui punitur,sed solùm alijs,q. 87.2.1.3.0.pag.273
Pœna respicit personam peccantem,sed ratio peccati propriè consistit in actu,q.21.1.3.pag.75
Pœna de ratione sua est contra voluntatem,q.87.2.6.c.pa.273
Pœna de ratione sua habet quod sit contraria voluntati,afflictiua, & quod pro aliqua culpa inferatur,q.46.6.2.pa.136
Pœna satisfactoria simpliciter est voluntaria,secundum quid autē inuoluntaria,q.87.6.c.pa.276
Pœna iusta esse potest à Deo & ab homine inflicta:ideò non est effectus peccati directè sed dispositiuè,q.87.1.2.pag.272
Pœna proportionatur peccato.q.87.4.c.3.pa.274
Pœna secundum rationem pœnæ semper habet ordinem ad culpā, q.87.7.0.pa.267
Pœna inquantum habet rationem pœnæ infligitur vnicuiq; pro peccato suo:sed vt satisfactoria & vt medicina infligitur etiam pro peccato alterius.q.87.7.8.0.pa. eadem
Pœna simpliciter semper habet ordinem ad culpā propriam actualem vel originalem,q.87.7.0.pag.eadem
Pœna grauior imponitur quadrupliciter.s. propter grauius peccatum,cōsuetudinē,concupiscentiā,& facilitatem peccandi,q.105.2.9.pa.344
Pœna æterna debetur peccato originali nō ratione sue grauitatis, sed ratione subiecti sine gratia inuenti,q.87.5 .2.pa.275
Pœna æterna debetur peccato veniali si cum mortali inueniatur in damnato,q.87.5.3.pa.eadem
Pœna temporalis debetur peccato veniali, æterna verò mortali,q. 72.5.c.pa.223.& q.87.5.0.pa.275.& q.109.7.c. pa.266
Pœna non simpliciter,sed satisfactoria potest remanere culpa remota.q.87.6.0.pa.275
Pœna,vide Duratio,Infidelis.
Pœnam mortis lex vetus inflixit in criminibus contra Deum,in homicidio,in irreuerentia ad parentes,in adulterio,incestu, & furto hominum:in furto autē aliarū rerum pœnam damni, q.105.2.10.pa.345
Et pœnam talionis induxit in percussuris,mutilationibus & falso testimonio:in alijs autem pœnam flagellationis vel ignominię. q.105.2.10.pa.eadem
Et pœnam seruitutis induxit duobus casibus.s.quando seruus anno remissionis nolebat liber exire:vel quando nō habebat:quod posset restituere,q.105.2. 10.pa.eadem.
Et pœnam exilij particularis statuit,sed nō vniuersalis, q.105.2.10. pag.eadem
Pœna spirituali seu bonorū animæ nullus punitur pro alio,sed tā tum pro culpa propria,q.87.8.0.pag.277
Pœna spirituali non puniuntur filij pro parentibus nisi communicent in culpa per originem vel imitationem : sed pœna corporali interdum à Deo vel ab homine puniuntur filij pro parentibus & subditi pro dominis,q.81.1.2.1.p.257.& q.87.8.0.pa.277
Pœnarum omnium veteris legis ratio redditur,q.109.2.9.10.11.12. pag.356
Pœnitentiæ sacramentum in noua lege respondet omnibus purificationibus veteris legis,q.102.5.3.pag.331
Perfectio duplex.s. constituens essentiam rei,& concomitans esse rei,q.4.2.1.5.c.pa.15
Perfectio rei præcipuè consideratur,in ordine ad suum finem,q.55 1.c.pag.160
Perfectio & imperfectio vt opponuntur,non possunt simul esse secundum idem,q.67.3.c.5.2.pa.204
Perfectio hominis est vt contemptis temporalibus,spiritualibus inhæreat,q.99.6.c.pa.312
Perfectionis gradus triplex.s.qui habetur sine motu, vno motu,& pluribus motibus,q.3.2.4.p.10.& q.5.7.c.pa.22

Universidad de Deusto
Biblioteca

Perfectum & bonum dicuntur metaphoricè in malis: vt perfectus seu bonus latro, q.55.3.1.p. 161.& q.92.1.c.pa.291
Perfectum dictum dupliciter. s. simpliciter, & secundum tempus, q. 98.2.1.pag.307
Perfectum vnumquodque est inquantum est actu, q.3.2.c.pa.10
Perfectum potest esse quod prius idem numero fuit imperfectum, quando imperfectio nō est de ratione speciei, q.67.3.6.c.pa.204
Perfectò adueniente non manet imperfectum, quādo imperfectio est de ratione eius, q.67.3.c.pag.eadem
Perfecta bonitas est in his quæ ad finem ordinantur si per se sufficiunt inducere ad finem, imperfectè autem si tantùm cooperari possunt ad finem, sed non sufficiunt ad finem perducere, q.68.1.c.pag.306
Periculum est in mora quandoque, q.69.6.c.pa. 304
Periculum si sit subitum non patiens tantam moram, vt ad superiorem recurri possit, ipsa necessitas dispensationem habet annexam: quia necessitas non subiicitur legi, q.96.6.c.pag.ead.
Permissio, Lex humana dicitur aliqua permittere quasi ea approbans, sed quasi ea corrigere non potens, q.93.3.3.pag.293
Perplexus. Supposito errore rationis vel conscientiæ, ex necessitate sequitur malum in voluntate: nec tamen est homo perplexus quia potest ab errore recedere, q.19.6.3.pa.66
Per se. In omnibus ea quæ non per se insunt reducuntur in aliquid quod per se inest. q.10.1.c.pag.37
Perseuerātia dicitur tripliciter. s. habitus mētis quo homo firmiter stat contra tristitias, habitus quo homo habet propositum perseuerandi in bono vsq; ad finem, & continuatio boni vsq; ad finem, & quia finem vitæ primo & secundo modo est virtus infusa, non autem tertio modo, q.109.10.c.pa.366
Perseuerātia non est perfectio appetitiuæ virtutis sensitiuæ, sed rationalis partis, q.58.3.2.pag.172
Perseuerantia à tristitijs non est virtus, q.58.3.2.pa.eadem
Perseuerantia, vide Continentia, Donum.
Perspectiua, vide Astrologia.
Pertinentia, vide Peccatum.
Phasē celebrabatur primò mense propter beneficium præteritæ liberationis in Aegypto & propter futuram passionem Christi. q.100.5.2.p.215,& q.102.4.10.5.2.p.329
Philotimia, id est, amor honoris est virtus circa honores absolutè, est inconcupiscibili, q.60.5.2.pa.180
Pietas importat reuerentiam quam habemus ad patrem & ad patriam; & etiam cultus Dei pietas nominatur, q.68.4.2.pa.209
Pietas, vide Donum.
Pisces qui in aqua viuunt, magis sunt alieni ab homine, quàm alia animalia quæ viuunt in aëre; & ex aqua extracti statim moriuntur, ideò non poterant in templo offerri sicut alia animalia, q.102.3.3.pag.325
Planeta, vide Candelabrum.
Poëtica sicut non capiuntur à ratione humana propter defectum veritatis: ita nec diuina propter excedētem veritatem: ideò vtrobique opus est representatione per sensibiles figuras, q.101.2.2.p.322
Prophyrio habet vnum pedem latum ad natandum, alium fissum ad ambulādum, & solo morsu bibit, omnem cibum aqua tingēs & significat eos qui solum facere volunt quod fuerit tinctū aqua propriæ voluntatis, b.302.9.1.pa.335
Possessio omnium cōmunis, & libertas omnium vna dicitur esse de iure naturali: quia distinctio possessionum & seruitus non sunt inductæ à natura, sed per hominum rationem, q.94.5.3.pa.297
Possessiones Iudeorum non poterant vendi, ne sortes confunderentur: præter domus vrbanas: quia non erant sortæ distinctæ, q.105.2.c.3.pag.343
Possessiones esse distinctas optimū est, & quod vsus partim fit cōmunis & partim per voluntatem possessorum communicetur: quæ tria fuerunt in lege veteri statuta, q.105.2.c.pa.343
Possessionum irregularitate ciuitates plures destruuntur: ideò ad possessiones regulandas triplex remedium lex vetus adhibuit, q.105.2.c.3.pag.eadem
Possibile & impossibile nō omninò per accidens se habēt ad obiectum appetitiuæ virtutis, q.40.1.3.pag.122
Post prædicamentum est quod diuersa rerum genera consequitur q.49.1.c.pag.141
Potentia duplex. s. ad esse, quæ se tenet ex parte materiæ: & ad agere, quæ se tenet ex parte formæ, q.55.2.c.pag.161
Potentia rationalis tantùm se habet ad opposita quæ sub suo obiecto conuenienti continentur, q.8.1.2.pa.30
Potentia eadem est oppositorum, sed non eodem modo se habet ad vtrunque, q.8.1.1.pa.eadem
Potentia habitus vel ars ad quam pertinet finis vniuersalis, mouet suo imperio potentiam habitum vel artem ad quam pertinet finis sub illo vniuersali comprehensus, q.9.1.c.pa.6.& 32.3.1.pag. 196.& q.114.4.1.pa.385
Potentiæ natura & ratio est, vt sit principium actus, quæst. 49.3.c pag.142
Potētiæ animæ perfectio habet rationē virtutis, q.110.4.c.pa.368
Potētiæ vegetatiuæ actus non subdūtur imperio rationis, q.17.8 9.o.pag.55.& q.50.3.1.pag.146
Potentia vna animę intensa in suo actu, necesse est quod altera in suo actu remittatur, vel totaliter impediatur, q.77.1.c.p.245
Potentiæ naturales non agunt nec disponuntur per aliquos habitus, quia secundum seipsas sunt determinatę ad vnum, qu.49.4.2.pa.144.& q.50.1.3.c.pa.145
Potētię diuersæ ordinātur ad ea quæ sunt diuersa genere ex equo & non aliter, q.8.2.2.pa.31
Potentiæ apprehensiuæ interiores preparant intellectui posibili proprium obiectū: ideò ex bona dispositione harum virium, ad quam cooperatur bona dispositio corporis, redditur homo habilis ad intelligendum, q.50.4.3.pa.147
Potentię sensitiuę in nobis præ alijs animalibus habent quandam excellentiam, q.74.3.ad primum.pag.233
Potentiarū actiuarū & artium ordinatarum vltima perfectio pertinet ad suprematn potentiam vel artē, inferiores verò coadiuuant vel disponunt. q.5.6.ad 3.pa.22.& q.57.6.c.pag.170.& 74 7.c.p.236.& 98.3.c.pag.198
Vbicunque est diuersitas potentiarū, est diuersitas habituū, sed nō conuertitur, q.8.2.ad q.pa.31.& 59.6.2.c.p.163
Potentia, vide Angelus, Anima, Ars, Appetitus, Appropinquatio, Habitus.
Potestas habet rationem principij: & se habet, & ad bonum & ad malum, q.2.4.c.ad 2.pag.8
Potestas Dei est sua bonitas, ideò vti non potest sua bonitate nisi bene: sed hoc in hominibus non inuenitur, q.2.4.ad 1.pag.8
Potestate bene vti in regimine multorū est optimū: & malè vti est pessimum, q.2.4.ad 2.pag.8
Potestas, vide Seruitus.
Practicum sumitur ab opere exteriori: speculatiuum verò ab opere interiori, q.3.5.ad 2.pag.12.& q.57.1.ad 1.pag.167
Practicum, vide Habitus, Intellectus, Ratio.
Preceptum importat applicationem legis ad ea quæ exlege regulantur, q.90.2.ad 1.pag.286
Præceptū de fui ratione importat ordinem ad finem, inquantùm quod præcipitur, est necessarium vel expediens ad finem, q.99.1.c.pag.309
Preceptum habet rationem debiti & est obligatoriū, q.99.1.5,c.p. 308.& q.100.5.1.pag.315
Preceptum an sit possibile, subditus non debet iudicio suo diffinire, sed iudicio superioris stare, q.13.5.3.pa.45
Præceptum legis habet vim coactiuam quæ est per metum pœnæ: ideò illud propriè cadit sub præcepto legis, pro quo pœna legis infligitur, q.100.9.c.pa.319
Præceptū affirmatiuum obligat semper, sed non ad semper, q.71.3.pa.219.& q.88.1.2.pa.278.& q.100.10.2.pa.320
Præceptū tertium de sabbato ponitur vt cōmemorationum beneficij præteriti: ideò specialiter in eo fit mentio de memoria, qu.100.6.5.pa.316
Præceptum tertiū est secundum aliquid morale, & secundum aliquid cerimoniale, q.100.3.2.7.2.5.pag.314
Preceptū non fuit dandū de dilectione sui. quia quo ad hoc lex vigebat, & dilectio sui includitur in dilectione Dei & proximi, q.100.5.14.pag.215
Præceptum in lege diuina non datur de fide: quia preceptum fidei presupponitur ad præcepta decalogi, sicut præceptum dilectionis q.100.1.1.pag.eadem
Et moralia intantùm sunt in lege determinabilia, inquantum pertinent ad iustitiam, q.99.5.1.pag.312
Preceptum iudiciale quadruplex. s. pertinēs ad principes, cōciues, extraneos, domesticos, q.104.4.0.pag.341
Precepti finis & ad id de quo datur præceptum non sunt idem, q.100.9.2.pag.319
Præcepta affirmatiua distinguūtur à negatiuis quando vnum non includitur in alio: sed si vnum includatur in alio non distinguūtur, q.100.4.2,pag.315
Præcepta noue legis sunt maiora quàm veteris quo ad explicitam manifestationem, sed non quò ad substantiam, q.107.3.2.pa.351
Præcepta decalogi sunt prima legis elementia, q.100.3.3.5.6.p.314
Præcepta decalogi sunt quæ statim ex principijs, cōinib⁹ primis vel ex fide inno tescunt hominibus, q.100.3.0.5.1.6.11.c.pag.eadem
Præcepta decalogi sunt immediate à Deo, alia verò per Moysem, vel per alios, q.100.3.c. & 5.1.11.c.pag.eadem
Præcepta decalogi diuersimodè distinguuntur à diuersis & enumerantur, q.100.5.0.pa.315
Præcepta decalogi conuenienter ordinantur, q.100.6.0.pag.316
Præcepta prima & cōmunissima legis naturæ & ea quę solum sapientibus sunt manifesta: non numerantur inter præcepta decalogi, q.100.3.c.2.11.c.pag.314
Præcepta omnia moralia veteris legis reducuntur ad præcepta decalogi, q.100.3.11.0.pag.eadem
Præcepta legis naturę & ea quę indigent inquisitione sapientum, continentur in præceptis decalogi, prima quidem vt principia in conclusionibus, alia verò econuersò, q.100.3 .c.pag.eadem
Præcepta affirmatiua decalogi duo tantùm ponuntur. s. tertium & quartum, alia verò sunt negatiua, q.100.7.1.pag.317
Præcepta quę prohibent concupiscentias sunt diuersa secundū species rationes: vnum verò vt concupiscentia conuenit in vna ratione communi, q.100.4.3.pag.315
Præcepta moralia pertinent ad legem naturę, sed diuersimodè, q 99.3.2.4.c.pagin.311.& quæstio.100.1.0.pagin.313.& quæstion. 104.1.c
Præcepta legis naturæ tenebātur omnes obseruare, q.98.5.c.p.309
Præcepta legis cuiuslibet dantur de actibus virtutum, q.107.1.2 .p. 350
Præcepta moralia. i. de actibus virtutum, lex vetus continet, q.98.5.c.p.309.& q.99.2.0.3.2.4.c.pag.310
Præcepta omnia legis veteris sunt vnū secundū ordinem ad vnū finem, sunt tamen multa secundum diuersitatem eorum quæ ordinantur ad illum finem, q.99.1.0.pa. eadem
Præcepta dilectionis Dei & proximi sunt prima & cōmunia præcepta legis naturæ & per se nota rationi humanæ: ideò omnia præcepta decalogi ad illa duo referuntur, sicut conclusionis ad principia communia, q.100.1.1.3.1.pag.313
Et in præcepto dilectionis proximi sicut in fine mandatorum omnium, tota lex impletur, q.99.1.2.pa.309.& q.105.2.1.pa.343
Præcepta de dilectione Dei & proximi sunt duo, & sunt vnū vt vnum eorum includitur in alio, q.99.1.2.pag.310.&q.100.3.1.pa. 314
Præcepta legis ad hoc tendunt vt amicitiam constituant vel hominum adinuicem vel hominis ad Deum, q.99.1.2.3.pa.309
Præcepta legis homo in statu naturæ integræ potuit sine gratia implere quo ad substantiam operis, non autem quò ad modum agendi vt s. ex charitate fiāt: sed post peccatum neutro modo, q. 209.4.0.& 5.2.pag.359
Præcepta legis non sunt de actibus virtutum nisi inquantum assumunt rationem iustitiæ: quia ipsa sola importat rationem debiti, q.99.5.1.p.312.& q.100.2.c.3.3.pa.313
Præcepta dātur in lege de actu fortitudinis & de actu gulę, q.100. 11.3.pa.320
Præcepta decalogi & superaddita directè dantur de virtute castitatis, & de virtutibus pertinentibus ad bonum cōmune, q.100. 11.3.pag.eadem
Præcepta cerimonialia. s. quæ specialiter ad cultum Dei pertinent, lex vetus cōtinet, q.96.3.0.4.5.c.pa.310.& q.101.1.2.4.c.pa.321. & q.103.1.c.p.337.& q.108.2.c.p.353
Præcepta cerimonialia habent causam literalem & figuralē, q.102. 0.pag.323
Præcepta cerimonialia erant figura Christi, ecclesię & patriæ cœlestis: sed lex noua est tantùm figura patriæ, q.101.2.0.pa.322.& q.103.1.c.pa.337
Præcepta ceremonialia sunt figuralia primo & per se, iudicialia verò ex consequenti, q.104.2.0.3.c.pag.340
Præcepta cerimonialia legis neque mortifera neque mortua fuerunt vsque ad passionem Christi: post cuius passionem fuerunt mortua, sed non mortifera vsque ad euangelij diuulgationem, post quam mortua & mortifera sunt, q.103.3.4.0.pag.338.& q 104.3.pag.340
Præcepta cerimonialia in lege veteri sunt plura quā iudicialia, & plura sunt moralia in ordine ad proximum quā ad Deū, q.104. 13.pag.340
Præcepta cerimonialia & iudicialia sunt determinatiua præcepto rum decalogi ex vi institutionis: nō autem ex vi naturalis instinctus sicut præcepta moralia, q.100.11.2.pag.320
Præcepta omnia legis continentur sub moralibus, cerimonialibus & iudicialibus: alia verò non sunt præcepta, sed ad eorum obseruantiam ordinata, q.99.5.0.pag.311
Præcepta cerimonialia distinguūtur à præceptis moralibus, q.99. 3.2.pag.311
Præcepia cerimonialia & iudicialia habent vim obligandi ex sola institutione diuina vel humana, moralia verò ex dictamine naturalis rationis, q.100.11.c.2.p.320.& q.104.1.c.4.2.pa.340
Præcepta iudicialia sunt determinationes iustitiæ, inter homines obseruandæ: & ea lex vetus continet, q.99.4.0.5.c.pag.311.& q. 101.1.c.pa.321.& q.104.1.0.pag.339.& q.108.2.c.pa.253
Præcepta iudicialia veteris legis conuenienter ordinata sunt circa principes & Reges Iudæorum, q.105.1.0.pag.341
Et circa domesticas personas. s. seruos, vxores, & filios, quæstio.105. 4.0.pa.346
Et circa popularium conuictum & possessiones Iudæorum statuendo iudices, ordinem iudicij, numerum testium & pœnas, q. 105.2.0.pa.342
Et circa extraneos, s. peregrinos & aduenas, vicinos & hostes, qu. 105.3.0.pag.345
Præcepta ordinantia hominem in seipso nō sunt iudicialia sed moralia, q.104.1.3.pag.340
Et circa iudicialia præcepta dupliciter Scribæ & Pharisæi errabant scilicet, permissa æstimantes per se iusta & facienda propter iustitiam credentes vindicta, cupiditate, vel odio, esse exæquanda, q. 108.3.2.pag.354
Præcepta iudicialia post Christum non obligant: nec seruans aut mandans ea seruari peccat, nisi seruarentur aut seruari mandarentur quasi vim obligandi habentia ex veteris legis institutione, q.104.2.0.pa.340.& q.108.1.c.2,c.4.pag.352
Præcepta, vide Consilium, Mandatum, Promulgatio.
Præcepto primo & tertio decalogi additur cerimoniale determinatiuum moralis præcepti communis: ideò vtrobique oportuit rationem assignari, in alijs verò non, quia sunt purè moralia, q. 100.7.c.pag.317
Præcepto primo & quarto decalogi apponitur præmium: quia vidēbantur inutilia. sed primo & secundo additur cōminatio pœnarum propter pronitatem ad malum. quæstio. 100.7.3.4.pag. eadem
Præcepto secundo decalogi prohibetur falsitas doctrinæ, q.100.5. 3.7.c.pag.314
Præcepto tertio secundum quod est morale, præcipitur quies cordis in Deo, q.100.5.c.pa.315
Præcepto isto. s. omnia quecunque vultis vt faciant vobis homines & vos facite illis, explicatur quod implicitè continetur in hoc quod dicitur: diliges proximum tuum sicut teipsum, q.69.1.3.p. 212
Præceptorum iudicialium multi errores sunt Pharisæorum, q.108. 3.2.4.pag.354
Præceptorum decalogi sufficientia, q.100.5.0.pa.315
Præceptorum multitudo à prælatis moderanda est ne conuersatio fidelium onerosa reddatur, q.107.4.c.pag.352
In præceptis decalogi non erat memoria facienda de passionibus irascibilis, sed concupiscibilis tantùm. quæstion. 100.5.6.pag. 316
Præmium. vide Beatitudines.
Præparare se ad gratiam cùm sit à Deo, non refert vtrum subditò vel paulatim aliquis ad perfectam præparationem perueniat & gratiam recipiat, q.112.2.2.pa.373
Præuentens, vide Gratia, Purgatio.
Priapus, vide Sacerdotes.
Primogenitus, vide Sacerdotium.
Primum dicitur dupliciter, scilicet in genere & simpliciter, q.6.1.1 pag.24
Primum, vide principium.
Princeps. Eadem est virtus principis & boni viri, non autem autē est virtus cuiuscunque ciuis & boni viri, q.92.1.3.pag.291
Et impossibile est quod bonum commune ciuitatis bene se habeat nisi ciues sint virtuosi, ad minus illi quibus cōuenit principari, q. 92.3.pag.eadem
Et ad bene commorādum in aliqua ciuitate duo requiruntur. s. habere se bene ad principem. s. cum fidelitate, reuerētia & famulatu: ad consocios autem reddendo cuilibet debitum & nulli nocēdo, q.100.5.c.p.315
Princeps, vide Defectus, Lex.
Principis summi, & regis Iudeorum institutionē Deus sibi reseruauit, q.150.1.1.pag.342
Principes excupiditate in tyrannidem declinant, & institiam derelinquunt, q.105.1.2.eadem
Principes Iudeorum assumebātur ex toto populo possessiones proprias habebant, & eis prohibebatur à domino ne superabundarent diuitijs aut magnifico apparatu, q.105.1.4.pag.eadem
Principatus est multiplex scilicet regimen regale. i. quādo vnus regit: aristocratia, democratia, obligarchia, & tyrannis, q.95.4.c.p. 299.& q.105.1.c.pag.341
Principatus regum est optimus, si non corrumpatur, q.105.12.pagi. 341
Principium primum in speculatiuis est, non est, simul affirmare & negare. In practicis verò est, bonum est prosequendum & malū vitandum, q.84.2.c.pag.394
Nec omne principium est primum principium, q.6.1.1.pa.24.& q. 9.4.1.pa.35
Principium duplex, scilicet, extrinsecum & intrinsecum. q.9.4.1. pa.eadem
Principium, vide Defectus, Geometer.
Principia intellectualis cognitionis & motum voluntariorum sunt naturaliter nota, q.10.1.c.pag.36
Principia actiua naturalia sunt determinata semper ad eosdem actus: ideò diuersæ species in actibus naturalibus attenduntur secundum obiecta & secundum principia actiua, quæst. 72.3.c.pa. 222
Priuatio duplex. s. incorrumpi, & incorruptum esse prima suscipit magis & minus, non autem secunda, q.73.2.c.p.228.& q.82. 4.c.pa.262
Priuatio prima recipit magis & minus ex parte eius quod remanet de habitu contrario, q.72.2.c.pa.222
Priuatio boni in quocumque constituit rationem mali, q.21.1.c.pa. 75
Priuatio, vide Ens.
Priuilegium est lex priuata, quia respicit singulares personas: sed est commune, vt se extendit ad multa negotia, quæst. 96.1.1.pag. 300
Priuilegio speciali potest aliquis scire se habere gratiam, q.112.5.c. pa.374
Priuilegio, vide Gratia.
Prius dicitur dupliciter. s. ordine perfectionis & dignitatis, & ordine generationis seu dispositionis, q.68.8.2.pag.211
Prius est semper quod naturaliu est, q.49.2.c.pa.141
Prius est ordine generationis imperfectum perfecto in eodem: sed ordine perfectionis est econuersò, q.62.4.c.pag.186
Priori remoto remouetur posterius quod propriè ex eo tātùm sequitur: non autem si ex pluribus sequi possit, qu.15.2.2.pag.49
Processus rationis duplex. s. compositiuus, & resolutorius, q.14.5. 0.pag.47
Prodigalitas dicitur esse contra naturam: quia habet immoderatā emis-

Universidad de Deusto
Biblioteca

emissionem,quæ repugnat naturæ.q.32. 6.2.pag.105
Prodigus & liberalis potest esse aliquis secundum diuersa.q. 72.8. 3.pag.226
Prohibitio incitat concupiscentiam : quia magis concupiscimus quod nobis prohibetur,q.98.1.2.pag.307.
Prohibitum.vide peccatum.
Promissio. vide Abraham.
Promulgatio legis æternæ est ex hoc quod Deus eam mẽtibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam,q .90.4.1.pag. 287
Promulgatio fit & verbo & scripto:& vtroq; modo lex æterna habet promulgationem ex parte Dei,sed non ex parte creaturæ,q. 91.1.2.pag.288.
Promulgatio legis necessaria est ad hoc quod lex habeat vim obligandi,q.90.6.0.pag.287
Promulgatio præsens in futurum extenditur per firmitatem scripturæ,quæ quodammodo semper eam promulgat.quæst.90.4 3.pag.ead.
Promulgatione legis facto obligantur ad illam illi coram quibus non promulgantur,inquantum in eorũ notitiã deuenit per alios vel deuenire potest.q.90.2.pag.286
Promulgatione non indigent præcepta cõmunia legis naturę nec hoc quod est credere in Deum,q.100.4.pa.315
Proni erant homines ad idololatriam propter generalẽ consuetudinem gentilium:& ad periurium propter frequentiã iuramenti,q.100.7.4.pag.317
Proni, vide Iudæus
Prophetia est de donis quę sunt ad manifestationem spiritus: non autem ad necessitatem salutis,q.68.3.3.pag. 209
Prophetia, vide Salomon.
Propitiatorum erat tabula lapidea super alas cherubin:quia exinde Deus populo propitiabatur,q.10 2.4.6.pag.328
Propositio dicitur per se nota cuius prædicatum est de ratione subiecti,q.64.2.c.pag.295
Proprium accidens in vnaquaqua re est aliud ab essentia , q.26.c. pag.8.
Propria accidentia sunt posteriora substantia ordine generationis perfectionis,q.83.2.3.pa.264
Prorũpere,Homo facile prorumpit ad manifestationem cordis, q. 72.7.c.p.225
Prorumpit, vide Iracundus.
Prostibulum,vide Oblatio.
Prouidentia diuina non corrumpit naturam rerum, sed seruat, & omnia mouet secundum eorum conditionem,q.10.4.c.pag. 39
Prouidentiæ diuinę omnia subduntur.q.91.2.c.pag.288.& q.93.5. c.pa.294
Prouidentię diuinę nõ subditur filius Dei vt est naturaliter ab ipso genitus:sed ratione humanæ naturæ,q.93.4.2.pa.293
Prouidentiæ diuinæ inter cætera rationalis creatura excellentiori modo subiacet,q.91.2.c.pag.288.& q.93.5.c.pa.294
Prudentia est recta ratio agibilium,q.65.1.c.p.194
Prudentia est virtus moralis circa agibilia.q. 57.5.3.pag.170.& q. 61.1.c.pag.182
Prudentia secundum essentiã suam est intellectualis virtus,sed secundũ materiã moralis,q.58.3.1.p.79.& q.61.c.pa.181
Prudentiã est bene consiliatiua de his quę pertinent ad totam vitam hominis,& ad vltimũ finẽ vitæ humanæ, q.57.4.3.pag.169
Prudẽtia realiter est in ratione sicut in subiecto,q.56.2.3.3.c.p.173. & q.61.2.c.p.172.& q.65.3.c.p.196
Prudentia non est tãtũ in intellectu,sicut sciẽtia & ars,sed presupponit rectitudinem voluntatis,q.56.2.3.3.c.pa.164.& q.57.4.c. pag.169
Prudentia est in intellectu practico subiectiuè,q.56.3.c.pag.163
Prudentia & ars sunt in opinatiua parte animę & circa contingẽs aliter se habere.q.57. 4.2.5.3.pag.163
Prudentia imperat de his quæ ordinantur ad sapientiam: ideò est ministra eius,q.66.5.1.pag.202
Prudentia imperfectè inuenitur in brutis animalibus:in quibus apparent quædam sagacitatis,inquantum habent inclinationẽ naturalẽ ad quosdam particulares processus similes operibus prudentiæ,q.3.6.c.pa.13.& q.15.2.3.pag.49
Prudentia est consiliatiua & iudicatiua,& perceptiua eorum quæ sunt ad finem,cuius tamen principalis actus est præcipere.q.57. 6.c.p.170. & q.5.58.3.p.175.& q.65.1.c.pag.193
Prudentia est benè consiliatiua non immediatè,sed mediãte eubulia,q.57.6.1.pa.170
Prudentia non perditur per obliuionem,q.53.1.c.pa.154
Prudentia duplex.s.perfecta & imperfecta,?q.6.c.pag.6
Prudentia est virtus necessaria ad benè viuendum.quæstio.57.5.6. pa.169
Et nulla virtus moralis potest esse sine prudentia,q.58.4.0.pa.173. & q.65.1.2.c.4.c.1.pa.194.& q.73.1.2.pa.227
Et in omnibus moralibus est vna sola virtus dirigens.s.prudentia quia eadem est ratio veri in eis,q.60.1.1.pag.177
Prudentia non potest esse in aliquo fine virtute morali , q.57.4.c. pag.169.& q.58.5.0.p.174
Prudentia est principalior & perfectior alijs virtutibus moralibus. q.61.2.1.p.282.& q.66.1.2.c.pag.198
Prudentia dirigit virtutes morales in eligendo ea quæ sunt ad finẽ præstituendo finem,& determinando eis medium,quæ. 66.3.3. pag.201
Prudentia & synesis præferuntur eubuliæ,q.68.7.c.pag.211
Prudentia est virtus distincta ab arte,q.57.4.0.pag.169
Prudens secundum quid,est qui est benè consiliatiuus ad finem alicuius artis:simpliciter autem qui ad totam vitam,quæstio.57.4. 3.pa.ead.
Prudentiæ partes quasi integrales sunt memoria , intelligẽtia,prouidentia,cautio & docilitas:partes verò subiectiuæ sunt œconomica,regulatiua & huiusmodi:sed quasi partes potentiales eius sunt eubulilia,synesis & gnome,q.56.5.3.pag.166 . & quæst.57. 6.4.pag.171
Prudentiæ & virtutis moralis idem est medium, sed prudentiæ vt regulantis,virtutis moralis vt regulatæ,q.64.3.c.pag.191
Prudentiæ conuenienter adiunguntur eubulia,synesis & gnome. q.57.6,0.pa.107
Pueri,vide Baptismus,Iustificatio.
Pulchrũ est idem bono,sola ratione differens: quia bonũ est quod simpliciter placet , pulchrum verò est cuius apprehensio placet , q.27.1.3.p.88
Pulchrum præcipuè respiciũt sensus visus & auditus:quia sunt maximè cognoscitiui:non autem alij sensus,q.27.1.3.pa.eadem.
Pulmo. Magnum pulmonẽ & sanguinem habentes sunt audaciores,q.45.3.c.pag.134
Puniri non est malum,sed fieri pœna dignum,q .87.1.2.pa.272
Purgatio.Figura & ratio literalis omnis immunditię & purgationis in lege veteri,q.10 2.5.4.5.6.1.p.331.& q.103.2.0.pa.337
Purgatio præueniens in beata virgine non requirebatur ad auferendam transfusionem originalis peccati: sed quia oportebat vt mater Dei maxima puritate niteret,q.81.5.3.pag.260
Purificatio veteris legis ordinabatur ad remouendum impedimentum cultus diuini,q.102.5.4.pag.331
Purificatio,vide Consecratio,Sacramenta.

Qualitas vt causetur in passiuo:oportet quod actiuum totaliter vincat passiuum,q.31.3.c.pa.99
Qualitas propriè importat modum.i.determinationẽ substãtię vel secundũ quod potẽtia materiæ determinatur ad esse substantiale,& sic est differentiæ substãtię vel ad esse accidentale,& sic est differentia accidentalis,q.49.2.c.pag.142
Qualitas animæ vel corporis duplex scilicet naturalis , vel ex aliqua præcedenti motione aduenies.q.17.7.2.pa.52.& q. 49.2. c.pa.141
Qualitas, vide Alteratio. Augmentum.
Qualitatis specierum distinctio & ordo.q.49.2.c.p.141.& q.50.1. 3.pa.145
Qualitatis species singulæ declarantur, q.49.2.c.1.3.3.pag. 141.& q.50.1.3.2.3.pa.145
Qualitas est propinqua substantię,q.52.1.c. pa.150
Quies cùm sit finis motus est prior in intentione & posterior in executione.q.25.1.c.pa. 84
Quies, vide Contrarium.

Racha, vide Futue.
Radix. Aliqua dicuntur ad similitudinem radicis arboris:quę ex terra trahit alimentum vel quæ alimentum præstat toti arbori.q.84.1.c.pag.265
Radix,vide Charitas, Cupiditas.
Rara possunt esse delectabilia vel ratione cognitionis, vel ratione operationis.q.32. 8.3.pag.106
Rationale, vide Anima, Animal, Appetitus.
Ratio hominis est perfecta dupliciter,scilicet perfectione naturali & lumine rationis:& perfectiõe supernaturali.i.virtutibus theologicis:quarum secunda est maior,sed prima perfectionis modo habetur,q.68.2.c.pa.208
Rationem hominis contingit bene ordinari per actus omnium virtutum:nam virtutes intellectuales ordinant bene actus rationis in seipsis: virtutes autem morales ordinant bene actus rationis circa interiores passiones & exteriores operationes,q.100.2.c.p. 313
Ratio practica est circa operabilia singularia & contingentia, non autem circa necessaria sicut ratio speculatiua.q. 91.3.3.pa.289.
Ratio superior intendit rationibus æternis , inferior verò rationibus creatis.q.74.7.9.pa.236
Ratio superior inhæret rationibus æternis conspiciendis.i. speculando eas in se,& consulendis.i.secundum eas de alijs iudicando.q.74.9.c.pa.237
In operibus rationis est considerare ipsum actum rationis,qui est intelligere & ratiocinari:& aliquid per huiusmodi actum cõstitutum,quod in speculatiua ratione est diffinitio, enuntiatio & syllogismus:in practica verò sunt propositiones vniuersales ordinatæ ad operationes actualiter vel habitualiter.q.90.1.2.pag. 286
Ratio habet vim mouendi à voluntate:quia ex hoc q̃ aliquis vult finem imperat de his quæ sunt ad finem,q.17.1.c.pa.52.& q.90. 1.3.pa.286
Ratio est nobilior principium quã sit habitus virtutis moralis q. 51.2.3.p.149.& q.63.2.3.pa.188
Ratio vniuersalis quæ pertinet ad partẽ intellectiuam,& ratio particularis quę pertinet ad partem sensitiuam , sunt in homine,q. 30.3.3.pag.79
Rationis & volũtatis omnis operatio deriuatur in nobis ab eo qđ est secundum naturam : ex quo diuersimodè procedi potest ad iudicandum de diuersis.quæst.91.2. 2.pag.288.& quæst.100.1.c. pag.313
Ratione speculatiua nihil constat firmiter nisi per resolutionẽ ad prima principia indemonstrabilia, necratione practica nisi per ordinationem ad vltimum finem qui est bonum cõmune,q.90. 3.pag.186
Reatus pœnæ est effectus peccati per accidens.q.87.1.0.pa.272
Reatus pœnę nõ simpliciter sed satisfactoriè remanet remota culpa.q.87.6.0.pa.275
Rebellis & contumax occidendus erat in veteri lege,quæst.105.2. 0.pa.342
Recompensare nullus sufficienter potest beneficia Dei & patris,q. 100.7.1.pa.317
Rectitudo est duplex.s.propria iustitiæ, & cõmunis omni virtuti: prima est circa exteriora , secunda importat ordinẽ debitum ad finem,q.55.4.4.pa.162
Redigi in nihilum eum qui peccat non conuenit diuinæ iustitiæ, q.87.4.1.pa.274
Redigi in nihilũ dicitur qui spiritualibus bonis priuatur,q.87.4.1 pag. eadem
Redundantia fiet in corpus & in sensus corporeos post resurrectionem ex ipsa perfecta beatitudine animæ, q.3.3.c.p.11.& q.4.6. c.pa.18.
Redundantia, vide Anima,Beatitudo, Cœlum, Corpus, Visio.
Regnum Dei in anterioribus actibus consistit principaliter:sed cõsequenter in his sine quibus illi esse non possunt, q.108.1.pa.352
Regula actuũ humanorũ duplex.s. humana ratio & lex æterna.i. ratio Dei,q.19.4,0.p.65.& q.21.2.c.p.75.& q.63.2.c.p.188.& q. 71.6.c.pa.220
Regula,vide Lex ,Voluntas.
Relatio non recipit magis & minus,q.82. 4.c.p.272
Relatio,vide Absolutio.
Religio est virtus per quam redditur debitum patriæ vel parentib. q.60.3.c.pa.179
Religio quæ statum perfectionis profitetur fundatur in paupertate,castitate & obedientia,q.108.4.c.p.355
Et ad religionem transeunt seculares & laici ad clericatum vt perfectius & securius salutem consequantur, q. 98.5.3.pag.309
Religiosi sunt melioris conditionis quàm seculares, & clerici quã laici:quia sunt magis astricti ad cultum Dei,q.8.5.2.p.eadem
Remedium mali duplex.s.impediẽs malum futurum,& remouẽs præsens,q.42.6.1.pa.129
Reminiscentia excellentior est in nobis quàm in brutis,quæst.74. 3.1.pa. 233
Reminiscentia,vide Cogitatiua.
Remorsus,vide Conscientia.
Renasci,vide Baptismus.
Requiri ad aliud cõtingit quadrupliciter.s. vt præparans,perficiẽs, coadiuuans & concomitans,q.4.1.c.pa.15
Resolutoria,vide Consilium.
Resurrectio,vide Aetas ,Redundantia.
Reuelatio. Per reuelationem potest aliquis scire se habere gratiam q.112.5.c.pag.374
Reuelat Deus hoc aliquãdo aliquibus ex speciali priuilegio,multis rationibus:sicut Paulo,q.112.5.c.pag.eadem
Reuerentia. Quæ communia sunt & non distincta ab alijs minus reuerentur homines:quæ verò habent aliquã excellentiæ discretionem ab alijs magis reuerentur,q.102.4.c.pa.327
Reuerentia,vide Rex.
Rex. Deus in principio Iudæis Regẽ non instituit,sed modum instituendi & eligendi tantùm.s.secundum iudicium Dei,& de gẽte sua ad modum se habendi quo ad seipsum Deum,& subditos,q. 105.1.2.pa.342
Rex,vide Principatus.
Reges & principes quos oportet in reuerentia haberi à subditis pretiosioribus vestibus ornantur:& ampliores & pulchriores habitationes possident,q.10.204.c.pa.327
Regum multitudo & diuisio regni Israël magis est illis data in pœnam quàm ad eorum profectum,q.105.1.3.pa.342
Ruth Moabitis quæ mulier virtutis erat dispensatiuæ admittitur in collegium populi Iudæorum,q.105.3.ad 1.pa.346

Sabbatum celebratur qualibet septimana in memoriam creationis & figuram quietis mentis in Deum per gratiã in præsenti & gloriam in futuro,q.100.5.c.2.pag.315. & q.101.4. 10.p.329. & q.105.2. 9.pag.344
Sabbatum non violat qui facit opus necessarium ad salutẽ humanam,q.100.8.4.pa.318.& q.107.2.3.pa.351
Sabbatum per ea quæ Christus fecit in eo non soluit secundũ rei veritatem,q.107.2.3.pa.351
Sabbato spicas colligere Apostolis licuit.q.107.2.3.pag.eadem
Sacerdotes in veteri lege per successionem originis sacris deputabantur,p.105.1.4.pa.343
Sacerdotium erat ante legem apud colentes Deum tantũ secũdũ determinationem humanam,q.103.1.3.pa.337
Sacerdotibus veteris testamenti indictus est fœminalium vsus ad regimen pudendorũ ad excludendum idololatriã in sacris Priapi,q.102.4.7.pa.329
Sacerdotibus veteris legis multa prohibentur:cuius prohibitionis ratio literalis & spiritualis redditur,q.102.6.10.pa.333
Sacra, vide Sacramenta.
Sacramenta propriè dicuntur quæ adhibentur Dei cultoribus ad quandam consecrationem per quam scilicet deputantur ad Dei cultum,q.101.4.c.p.c.323.& q.102.5.c.pag.330
Sacramenta nouæ legis in quibus datur gratia Christus instituit per seipsum sed sacramentalia quæ secundũ seipsa non pertinẽt ad necessitatẽ interioris gratiæ Christus fidelibus instituenda relinquit pro arbitrio suo,q.108.2.c.2.pag.353
Sacramẽta & sacra veteris legis figurabãt sacramenta & sacra nouæ legis,& obseruantiæ veteris legis conseruationem populi nouæ legis,quæ omnia ad Christum pertinent, q.101.4.1.4.p.323
Sacramenta veteris legis quo ad omnes erãt tria. s.circuncisio,esus agni paschalis, & purificatio à quibusdam exterioribus immunditijs & etiam expiationes à peccatis.q.102.5.c.pa.330
Sed quo ad ministros etiam erant alia tria.s.consecratio sacerdotũ oblatio victimarũ,esus panũ propositionis & huiusmodi,& ablutio manuum & pedum,& rasio pilorum,q.102.5.pa.eadem
Sacramenta veteris legis non purgabant à culpa sed ab immunditia.i.ab irregularitatibus & impedimentis quæ multiplicabantur à lege propter timorẽ & reuerentiã Dei, q.102.5.4.5.6.pag. 331.& q.103.3.0.pag.338
Sacramenta veteris legis non iustificabant, sed significabant fidẽ, qua significabantur partes antiqui , q.98.2.4.p.307.& q.103.2. 0.p.337.& q. 107.1.3.pa.350
Sacramentũ nouæ legis habuerũt in veteri lege sacramenta figuralia sibi correspondentia,q.102.4.3.pag.331
Sacramentũ, vide Libellus, Matrimonium.
Sacramentorũ veteris legis conueniens causa fuit.q.102.5.0.p.329
Et eorũ ratio literalis & figuralis exponitur,q.102.5.0.pag.eadem
Sacramentorum sacrificiorũ, sacrorum & obseruantiarũ veteris legis differentia,q.101.4.0. pa.323
Sacrificium prohibebatur in lege offerri alicui nisi soli Deo,q.102. 3.c.pag.352
Sacrificium in lege veteri triplex. s. holocaustũ, oblatio pro peccato & hostia,q.10 1.3.8.9 .p.eadem
Et primum.s.holocaustum conuenit perfectis, secundũ pœnitẽtibus, tertium verò proficientibus,q.102.3.8.pa.ead.
Et secundum erat ex necessitate remissionis peccati: ideò intendebatur vna pars,& alia erat sacerdotis : quia expiatio fit à Deo per ministerium sacerdotum,q.102.3.8.pag.eadem
Et tertium erat ex debito beneficij accepti vel accipiendi pro gratiarum actione vel pro salute & prosperitate offerentium:quorum tertia pars erat , secunda sacerdotum & prima incendebatur Deo,q.102.3.8.pa.eadem
Sacrificium pro peccato totius populi vel sacerdotis totum cõburebatur:ne aliquid peccati in eis remaneret. q.102.3.8. pa.ead.
Sacrificium potissimum est quo Christus se obtulit Deo: ideò per omnia sacrificia veteris legis hoc singulare sacrificium figurabatur tanquàm perfectum per imperfecta,q.102.3.0.pag.eadem
Et de his quæ veniunt in vsum hominis de terrænascentibus offerebantur in sacrificium:panis,vinum , oleum,sal & thus:quæ figurabant,q.102.3.13.14.15.pa.326
Et non offerebatur mel ad excludendum carnalem dulcedinẽ, neque fermentum ad excludendũ corruptionẽ: & quia vtrunque offerebatur idolis,q.102.3.14.pa.eadem
Sacrificium. ver. Animal,Beneficia,Eucharistia.
Sacrificia instituta sunt vt homo se & sua omnia referat in Deum vt in principium & finem omnium,q.102.3.c.pa.315
Sacrificia , sacra , oblationes & holocaustа offerebant antiqui ante legem non autoritate alicuius legis determinatæ,sed ex quadam deuotione propriæ voluntatis,q.102.1.0.pa.323
Et credendum est quod ex instinctu diuino quasi ex quadã priuata lege inducerentur ad certum modum tolendi Deũ cõueniẽtem interiori cultui & ad significandũ Christi mysteria,q.103. 1.c.pag.337
Sacrificia veteris legis non erant Deo accepta secundũ se : sed quia figurabant passionem Christi,& sacrificium interius,scilicet deuotionem & ne offerrent ea idolis,q.102.3.4.3.5.4.pa.325
Sacrificia debent esse incorrupta, ideò sal offerebatur qui impedit corruptionm , q.102.3.14.pa.326
Sacrificiorum præcepta non fuerunt data Iudæis nisi post idololatriam vituli conflatilis,102.3.c.pa.325
Sacrificiorum omnium veteris legis ratio literalis & figuralis exponitur,q.102.3.0 .pa.324
Sacrificiorum veteris legis ordo dignitas & sanctias, q.102.3.10.p. 326
Sacrificijs veteris legis significabatur Christus sacramentis verò & sacris sacramenta & sacra nouæ legis oblationibus autẽ conuersatio populi nouæ legis,q.101.4.1.pa.323
Sal impedit corruptionem putredinis,q.102.3.14.pa.316
Sal, ver. Sacrificium.
Sale significatur discretio sapientiæ,& mortificatio carnis,q.102.3. 14.pag.eadem
Salomõ dormiẽdo non meruit nec accepit sapientiã,sed in somno declaratum est ei quòd propter præcedens desiderium ei à Deo infunderetur.q.113.3.2.p.377
Vel potest dici quòd ille somnus nõ fuit naturalis:sed somnus prophetiæ,q.113.3.2.pa.eadem

Universidad de Deusto
Biblioteca

Salomon.vide Templum.
Saluandus,vide Lex,Actus
Saluus,Deus non deficit dare hominibus salutis auxilia,q.98.ar.2.4.pag.307
Sanctificatio tabernaculi & vasorũ eius habebat causam literalẽ, vt in maiori reuerentia haberetur & figurabatur spiritualis sanctificatio fidelium.q.102.4.9.pa.329
Sanctus vnus laudatur precipuè de vna virtute,& alius de alia,propter excellentiorem promptitudinem ad actum vnius virtutis quam alterius,q.66.2.2.pa.199
Sanguis in lege veteri non veniebatin vsu sacerdotum nec offerentium, (sed effundebatur ad crepitudinem altaris quadruplicitatione,q.102.3.8.6.1.pa.325
Sanguinei sunt magis amatiui: & dicitur quod cogit amare iecur in quo fit quædam generatio sanguinis,q.48.2.1.pa.140
Sanitas est de prima specie qualitatis,q.49.2.1.3.& 4.c.p.142.& q 50.1.c.pa.146
Sanitas medicinæ & vrinæ non est alia numero quàm sanitas animalis quam medicina facit & vrina significat, quæstione.20.2.3.pag.72
Sapientia considerat altissimas causas per quas iudicat & ordinat de omnibus,quæstione,57.2.c.1.pa.168.& quæst. 67.5.c.1.pag.206
Sapientia non solum vtitur principijs cõcludendo ex eis sicut alię scientiæ sed etiam iudicando de eis & disputando contra negãtes ea,q.57.2.1.2.p.168.& q.66.5.4.p.202
Sapientia continet sub se scientiam & intellectum.quæstion.57.2.pa.168
Sapientia non est nisi vna, sed scientiæ sunt multæ,q.45.2.c.pag.eadem
Sapientia est maxima inter virtutes intellectuales diiudicans & ordinans eas,q.57.2.2.pa. 168.& q.66.5.o.p.202
Sapientia, scientia, intellectus,ars & prudentia distinguuntur abinuicem,q.57.2.3.4.o.pa.168
Sapientiæ est maior virtus quã prudentia cui etiam imperat,q.665.1.pa.202
Sapiẽtia est de obiecto fœlicitatis: prudẽtia verò de his quibus peruenitur ad fœlicitatem, ideò sapientia propinquius se habet ad fœlicitatem quàm prudentia,q.66.5.2.pag.eadem
Sapientia & scientia vt sunt dona spiritussancti sunt perfectiones humanæ mentis per quas disponitur ad sequendũ instinctum spiritussancti in cognitione diuinorum vel humanorũ,q.68.5.1 pa.210
Sapientia dicitur intellectualis virtus secundum quod procedit ex iudicio rationis,donum autem secundum quod operatur ex instinctu diuino,q.68.1.4.pa.108
Sapientia,vide Sal,Salomon.
Sapiẽtiæ donum prefertur omnibus septem donis spiritussancti, q.68.7.c.pa.211
Sapientię dono dirigitur hominis intellectus & affectus:ideò ei tãquàm directiuo correspondet ex parte intellectus, donũ intellectus,& ex parte affectus donum timoris,q.68.4.5.pa.109
Scenophegia erat festum tabernaculorum per dies septem ad commemorandum beneficium protectionis & deductionis per desertũ, cui nũc succedit festum cõsecrationis ecclesiæ,q.102.4.10.p.329.& q.103.3.4.pa.338
Scientia potest augeri secundum seipsam per additionem & augetur in aliquo secundũ participationẽ subiecti per intentionem q.52.1.2.c.pa.153.& q.54.4.3.pa.158
Scientia continetur virtualiter in principijs scientiæ:ideò scientiæ confideratio non se extendit vltra virtutem illius scientię,q.3.6.c.pa.13
Scientia practica in particulari considerationeperficitur,q.6.in principio.pag.23
Scientia dicta de Deo significat certitudinem de omnibus effectibus in prima causa absque omni discursu,q.14.1.2.pa.46
Scientia vna præfertur alteri ratione mobilioris subiecti aut propter certitudinem,q.66.5.3.pag.202
Scientia conclusionem,intellectus qui est habitus principiorũ est nobilior.q.51.2.3.pa.149.& q.57.2.2.pa.168.& q.63.2.3.pagin.86
Scientia, Vide Augmentum,Grammaticus.
Scientiam scripturã & omniũ linguarũ Deus Apostolis dedit. q.q.51.4.c.pa.150
Scietiam & sapiẽtiam homo natus est acquirere à Deo per propositum ingenium & studiũ:ideò quando præter hunc modum homo sapiens vel sciẽs efficitur est miraculosum,q.51.4.c.pag.150.& q.113.10.3.pa.382
Scientiam cõclusionis vnius per demonstrationẽ acquirens habet scientiæ habitum imperfectè.q.54.4.3.pa.158
Scientiarum habitus diuersificantur secundum diuersa principia actiua & media,q.54.2.2.pag.156
Scientiarum sunt habitus diuersi secundũ diuersa genera scibiliũ. q.57.2.pag.168
Scientiarum speculatiuarũ vna est dialectica inquisitiua de omnibus:demonstratiuæ verò quæ sunt indicatiuę sunt diuersę de diuersis,q.57.6.3.pa.172
Scientiæ habitus est in intellectu posibili,non autem in interioribus viribus sensitiuis, q.50.4.o.pag.146.& q.51.3.c.pa.149
Scientiæ donum est in omnibus habentibus charitatem, non autẽ vt est gratia gratis data,q.68.5.1.2.pag.210
In scientia contrariorũ eadẽ est ratio cognoscendi vtrunque, quia vnum per aliud cognoscitur,q.54.2.1.pag.156.
Scientiæ quæ ordinantur ad operationes habitus speculatiui dicũtur artes liberales, quæ verò ad nullũ huiusmodi opus ordinantur simpliciter scientiæ dicuntur,q.57.3.3.pag.168
Scire contingit tripliciter.s.per reuelationẽ,certitudinaliter,& per coniuncturas signorum,q.112.5.c.pa.374
Scire tenentur omnes ea quæ sunt fidei & vniersalia iuris præcepta:singuli autẽ ea quæ ad eorũ statũ vel officium spectãt.q.76.2.c.pa.141
Scire, Vide Futurum
Scriba,vide Error,Iudæus
Scriptor non consiliatur quomodò habet trahere literas: hoc enim determinatum est per artem,q.14.4.c.pa.47
Scriptura,vide Apostoli,Moyses,Scientia,Sensus.
Senex,vide Spes.
Segnities,vide Erubescentia.
Sensualitas in nobis nata est obedire rationi & esse subiectũ peccati,non autẽ in brutis,q.74.3.1.pa.233
Sensualitatis singulos motus homo potest vitare, sed non omnes: q.74.3.2.pag.eadem
Sensualitatis perpetua corruptio intelligenda est quantũ ad fomitem,qui non tollitur totaliter in hac vita,q.74.3.2.peg.eadem
Sensus visus est excellentior inter omnes alios sensus & ad plura se extendit.ideo nomen eius transfertur ad omnes alios sensus & etiam ad omnes interiores apprehensiones,q.77.5.3.pa.248
Sensus sistit circa exteriora rei, intellectus verò penetrat vsque ad rei essentiam,q.31.5.c.pa.100
Sensus non potest cognoscere vniuersale,q.5.1.1.pag.19.& q.19.3.c.pa.65.& q.29.6.o.pag.95
Sensus exterior non percipit nisi rem præsentem. interior autem rem præsentem præteritam & futurã,q.15.1.1.c.pa. 49.& q.17.7.3.pa.55.& q.25.2.2.pag.111
Sensus sacræ scripturæ duplex.s.literalis & mysticus:& hic triplex scilicet,allegoricus,moralis & anagogicus.q.102.2.c.p.324.
Sensus metaphoricæ locutionis in scripturis est literalis:quia verba ad hoc proferuntur vt hoc significent,q.102.2.1.pag.eadem
Sentire intelligere velle & huiusmodi sunt actus & perfectiones operantis,q.31.5.c.pa.100
Sententia quæ pro lege habetur est applicatio legum communiũ ad particularia facta.q.96.1.1.pa.115
Separatio est delectabilis vel inquantùm remouetur cõtrariũ perfectioni rei,vel inquantùm habet aliquam ,vnionem adiunctã. q.36.3.2.3.pa.116
September siue mensis septimus quasi totus apud Iudęos erat solennis sicut & septimus dies.q.102.4.10.pag.329
Septenarius numerus vniuersitatem significat,quæst.102.5.5.pag.331
Seruitus est impedimentũ boni vsus potestatis:ideò naturaliter homines eam fugiunt,q.2.4.3.pa.8
Seruitus non fuit inducta à natura, sed per hominum rationẽ ad vtilitatem humanæ vitæ,q.94.5.3.pa.297
Seruitus potest dici esse de iure naturali:quia natura nõ inducit cõtrarium,q.94.5.3.pag.eadem
Seruus,vide Lex.
Seruus non est pars populi vel ciuitatis,q.98.6.2.pag.309
Signum,ver. Scire.
Sillogismus incontinentis habet quatuor propositiones,duas vniuersales, quarum prima est rationis:alia verò passionis sub qua assumit &concludit,q.77.2.4.pa.246
Syllogismus,vide Conclusio.Incontinens.
Similitudo & dissimilitudo duplex scilicet secundũ qualitatẽ eãdem vel diuersam,& secundum eundem vel diuersum participationis modum,q.52.3.c.pa.154
Similitudo,vide amor.
Synagoga fiebat in diuersis locis ad doctrinam : templum autem tantum in vno loco ad sacrificiũ: & vtrique succedit ecclesia nostra, vtriusque etiam ratio litetalis & figuralis exponitur,q.102.4.3.pa.327
Synesis & gnome distinguuntur:quia prima est virtus iudicatiua de agendis secundum communem legem:secunda verò secundũ rationem naturalem.q.57.6.p.170
Sinistra significat bona temporalia, dextera verò bona spiritualia. q.102.4.6.pa.328
Sinistra,vide Dextera.
Sodomia,Propter prauas cõsuetudines,& habitus corruptos,apud quosdam vitia contra naturã non reputabantur peccata,q.94.6.c.pa.297
Sodomia,vide Natura
Solicitudo inordinata vitanda circa temporalia est quadruplex,q.108.3.5.pa.354
Somnus & balneum mitigant tristitiam,q.38.5.o.p.119
Speciem sortitur vnumq uodque secundum actum & non secundum potentiam:ideò composita ex materia & forma cõstituuntur in suis speciebus per proprias formas,q.1.3.c.pa.3
Speciem recipiunt aliqua secundum se vel aliquid sui,alia verò ex aliquo ad quod ordinantur prima secundum se non diuersificatur in plus vel minus,alia verò sic.52.1.c.pag.150
Species intelligilis recipitur in intellectu posibile immobiliter. q.67.2.c.pa.203
Species bonitatis & malitiæ actuũ,ex obiecto per se ordinato ad finem continetur sub specie ex fine , si autem per accidens sunt species disparatæ:q.18.7.o.pa.50
Species numeri & quantitatis continuæ non dicuntur secundum magis & minus,quia constituuntur per indiuisibilem vnitatẽ, q.52.1.c.pa.150
Species.vide Augmentum.
Spes est motus appetitiuæ virtutis consequens apprehensionẽ boni futuri ardui posibilis adipisci,q.40.2.pa.122
Spes est virtus theologica,q.62.3.o.pa.185
Spes potest esse sine charitate,sed non vt est virtus,quæst.65.4.o.5.2.pa.197
Spes duo respicit scilicet bonum speratum , & id per quod speratur bonum cõsequi,q.70.7.c.p.124.& q.42.1.c.p.127.& q.62.4.3.pa.186
Spes potest esse de actu virtutis,qui est in potestate nostra cõstitutus,q.42.3.3.pag.128
Spes est de beatitudine vt de vltimo fine, sed est de gratia sicut de eo quod ducit ad finem,q.69.2.1.pag.212
Spes non manet post mortem in statu gloriæ,quęst.67.4.5.o.pag.203
Spes est in potentia appetitiua,q.40.2.o.pa.122
Spes est in irascibili.quæst.23.1.2.c.pag.79.& quæst.40.1.3.pagin.122
Spes,passio & desperatio sunt in brutis, q.40.3.o.p.122
Spes expectatæ beatitudinis potest esse antequam quis habeat charitatem non ex meritis quę iam habet, sed quæ sperat se habiturum,q.62.4.2.pa.186.& q.65.4.c.pa.197
Spes per se adiuuat operationẽ ex duobus, scilicet ratione sui obiecti & ratione sui effectus, scilicet delectationis,quęst.40.8.o.pa.125
Spes supra desiderium addit quendam conatum & quandã eleuationem animi ad consequendum bonum arduum,q.25.1.c.pag 84.& q.46.1.pa.133
Spes præcedit gaudium & causat ipsum,q.25.1.c.pa.84
Spes & fides de subiectis humanę potestati deficiunt à ratione virtutis,sed de his quę sunt supra facultatem naturæ humanę excedunt omnem virtutem homini proportionatam, quæst. 62.3.2. pag.186
Spes propriè est de bono,timor verò tantùm de malo,q.40.1.c.& 4.1.p.122.& q.42.5.1.p.128.& q.67.4.2.p.205
Spes est de futuro,gaudium verò de præsenti,q.40.1.o.pag.121
Spes est de posibili:desperatio autem de imposibili,q.32.2.c.pa. 103.& q.40.1.c.3.4.c.pa.122
Spes est de arduo,desiderium verò & concupiscentia de bono absolutè,q.40.1.o.pa.121
Spes & desperatio præsupponunt desiderium,q.40.1.c. & q.3.p. 122.& q.41.2.3.p.126
Spes est media inter præsumptionunt & desperationem,q.94.4.3.p.192
Spes est prima passio irascibilis,secunda desperatio, tertia timor: quarta audacia,quinta & vltima ira,q.23.4.c.p.81.& q.25.3.o.p. 85
Spes est nobilior virtutibus moralibus quò ad obiectum quod est Deus,non autem quo ad modum quo virtutes perficiunt appetitum q.67.4.1.pa.205
Spes & fides ordine generationis præcedunr charitatem in eodem: sed ordine perfectionis est econtrario,q.62.4.o.pa.186
Spes & memoria causant delectationem.q.32.3.o.pa.104
Spes est magis causa delectationis quã amor concupiscentia & memoria : quia importat certitudinem præsentiæ delectabilis quæ illa non important, memoria etiam est de eo quod iã trãsijt.q. 32.3.3.pag.eadem
Spes inquantum habet æstimationem præsentis boni delectationem causat inquantùm autẽ caret presentia eius causat afflictionem,q.32.3.2.pa.eadem
Spes,vide Audacia, Contrarium,Damnati,Delectatio,Ira.
Spei obiectum quatuor habet conditiones.s. bonum,futurum,arduum,posibile,q.40.1.o.& 2.5.6.8.c.p.129
Spei obiectum non est posibile prout est differẽtia veri, sed vt posibile dicitur secundum aliquam potentiam, quęstione. 40.3.2. pag.123
Spei causa dicitur dupliciter.s.quia facit aliquid esse posibile vel facit æstimare aliquid esse posibile,q.40.5.o.p.123.& q.42.5.1. p.128
Spei causa primò sunt diuitiæ & fortitudo,secundò sunt doctrina & persuasio,sed vtroque modo est experiẽtia,q.40.6.o.pa.124. & q.42.1.pa.127
Spei causa est inuentus propter tria,q.40.6.o.p.124
Spei causa est in ebrijs propter duo,q.40.6.o.pag.eadem
Spei causæ per accidens possunt esse stultitia & inexperientia,q.105.3.pag.eadem
Spei bonæ sunt & omnia tentant stulti,& deliberatione nõ vtentes,q.40.6.c.pa.eadem
Spei defectus est in senibus propter experientiam quæ facit ęstimationem imposibilis,q.40.5.2.pa.eadem
Spei contrariatur desperatio secundum accessum & recessum à bono:timor autem secundum contrarietatem boni & mali.q.40.o.4.pa.123.& q.45.1.2.pag.132
Spei fides absolutè est prior,q.62.4.c.pag.185
Spurij in lege veteri excludebantur quo ad honores ciuiles à collegio populi vsque ad decimam generationem , non autẽ quò ad Deum,q.105.3.2.pa.346
Suspitio,vide Opinio.
Status naturæ humanę duplex.s.naturæ integrę, & naturę corruptæ,q.109.2.c.pa.357
Status hominum triplex,scilicet veteris legis,nouę legis,& patrię, q.101.2.c.pa.322.& quęst.103.3.c.pag.338.& quęst.106. 4.1.pa. 349
Status post hanc vitã duplex,scilicet,ante resurrectionem & post, q.67.1.3.pag.203
Status glorię nihil habet figurale ad Dei cultum pertinens,sed solùm erit ibi gratiarum actio & vox laudis,q.101.2.c.pag.322.& q.103.3.c.pa.338
Status mundi potest variari dupliciter,scilicet,secundum diuersitatem legis & secundum diuersos gradus perfectionis sub eadẽ lege,q.106.4.c.pag.349
Status nouę & veteris legis secundũ diuersos gradus perfectionis sub eadem lege diuerfificari potest,q.106.4.c.pag.eadem
Status, vide Adam, Amando, Anima, Beatitudo , Dona, Innocentia, Lex, Magnanimitas, Spes, Tabernaculum.
Strutio, qui cùm sit auis volare non potest, sed semper est circa terram, significat militantes Deo & se negotijs sęcularibus implicãtes,q.102.6.1.pa.335
Stupor causatur ex insolita imaginatione,q.41.4.c.pa.126
Stupor est philosophicę considerationis impedimentum: admiratio verò est principium philosophandi,quęstione. 41.4.5.pagin. 126
Stupens timet in presenti iudicare & in futuro inquirere: admiràs autem timet in presenti iudicare sed in futurum inquirit, q.41.4. 5.pag.ead
Subdi,vide Lex.
Subditi virtus est vt bene subdatur ei à quo gubernatur,q. 92.1.c. pa.290
Subdito vide Lex,Paulus,Periculum.
Successio pœnarũ est in damnatis, sed gloria sanctorum est absq; successione,q.67.4.2.p.205
Sufficiens,In hac beatitudine imperfecta requiritur congregatio omnium bonorũ sufficientium ad perfectissimam operationẽ huius vitæ,q.3.3.2.pa.11
Super significat duo,scilicet.directè suprà,& iuxta,quęst.98.2.1.p. 282
Superbia dicitur tripliciter.s.inordinatus appetitus proprię excellẽtię actualis,conceptus Dei & inclinatio ad huiusmodi conceptum ex corruptione naturæ.q.84.2.c.pa.266
Superbia vt est speciale peccatum ratione intẽtionis finis est initiũ omnis peccati,q.84.3.o.4.& 4.pa.eadem
Superbia non quasi vitium vniuersale cõnumeratur alijs sed magis ponitur regina omnium vitiorum,q.84.4.4.pa.267
Superbis est cùm quis non vult subijci superiori maximè Deo q. 84.2.2.pa.266
Superbiæ initiũ ex parte aduersionis dicitur esse apostatare á Deo q.89.2.2.p.282
Superbia & duris lex vetus tẽpore Moysi imposita est ad compescendum & conuincendam hominum superbiam , qu.98.6.c. pa.309
Superbiebat homo de scientia & de potentia , ideo cõiuncta est eius ignorãtia per lapsum idololatriæ & vitiorum turpissimorũ & eius infirmitas vel impotẽtia dũ implere legem non poterat. q.9.c.pa.eadem
Superficies est subiectum coloris sicut potẽtia animæ est subiectũ virtutis,q.56.1.3.pa.163
Superficies continua est vna secundum quod consideratur in genere quantitatis: tamen est multiplex secundum quod refertur ad genus coloris si partim sit alba & partim nigra quęst. 20.6.c.p, 74
Tabernaculum significat statũ presentis vitæ,tẽplũ verò statũ futuræ vitę,q.102.4.2.pa.327
Tabernaculi veteris legis ratio literalis & figuralis & distinctio partium eius & templi declaratur,q.102.4.o.pa.327
Totus status prioris tabernaculi ordinabatur ad significandum mortem Christi,q.102.4.5.pa.eadem
Tabernaculum,vide Templum.
Tabula lapidea quæ dicebatur propitiatorium erat super arcã testamenti in qua etiam erant tabulæ in quibus erant scripta decem præcepta legis & eorum significata,q.102.4.6.pa.328
Taciturnitas,vide Ira.
Temperantia est virtus cardinalis,q.61.o.pag.181.& q.66.1.4.c.p. 201
Temperantia est circa omnes passiones concupiscibilis.q. 61.4.c. pag.183
Temperantia est in concupiscili,q.61.2.c.pa.128.& q.66.1.c.p.198. & q.85.3.c.pa.268
Temperantia infusa & acquisita differunt specie,quæst. 63.4.c. 189

Universidad de Deusto
Biblioteca

Temperantiæ obiectum est bonum delectabilium in concupiscētijs tactus secundum modum rationis vel legis diuinæ,q.35.6.3. pag.113.& q.63.4.c.pa.189
Temperantiæ materia sunt concupiscētiæ delectationum tactus, q.60.5.c.pa.180,& q.61.3.c.pa.182
Temperatus magis laudatur quia non prosequitur delectationes tactus quàm quia non fugit tristitias contrarias . q.35.6.3.pag. 113
Templū vel tabernaculū speciale non oportuit fieri propter Deū sed propter homines,q.102.4.1.pa.327
Templum fuit ædificatū à Salomone in loco quem designauerat Abraham ex diuina reuelatione,nō autem ante propter tres rationes,q.102.4.2.pa.327
Templum quid significet.q.102.4.2.pa.eadem
Templum vel tabernaculum in veteri lege erat tantùm vnū ad exclusionē idololatriæ,& vt firmaretur fides vnitatis Dei,& ostēderetur corporalis cultus nō propter se esse acceptus Deo sicut spiritualis,ideo multiplicatio altarium & templorū acceptatur in noua lege,q.102.4.3.pa.eadem
Templi vel tabernaculi vnitate sicut repræsentabatur vnitas Ecclesiæ militantis vel triumphantis:ita eorum distinctione representabatur distinctio eorum quæ Deo sunt subiecta.q.102.4.3.4. pag,eadem
Templi vel tabernaculi pars Orietalis significat mundum corporalem vel vetus testamentum:sed pars Occidētalis, id est,sancta sanctorum significat substantias spirituales vel patriam cœlestē vel statum hunc,q.102.4.4.5.6.pa.eadem
Templum,vide Tabernaculum.
Temporalia bona vt sunt vtilia ad opera virtutū quibus perducimur ad vitam æternam simpliciter cadunt sub merito:sed secūdum se tantùm,secundum quid cadunt sub merito,q.114.10.c.p. 388
Temporalia mala infliguntur in pœnam impijs iustis autem sunt medicinæ,q.114.10.3.pa eadem
Tentatio. Qui maiori concupiscentia stimulatus peccat,cadit ex gratuiori tentatione,ideò minus ei imputatur,q.73.5.c.& 6.2.p. 229
Tempus est numerus successiuorum:ideò illa secundum se sunt in tempore de quorum ratione est successio vel aliquid ad successionē pertinens,non per se autem sunt in tempore quorum ratio non est successio sed tamen alicui successiuo subiacent,q.31. 2.c.pa.99.& q.133.7.5.pa.380
Tempus,vide Angelus: Anima, Ira.
Tempori subiacet pars sensitiua ideo per tēporis cursum trāsmutatur,sed pars intellectiua animæ secundum se est supra tempus per accidens verò subiacet tempori,q.31.2.0.pa.99.& q.53.3.3. pa.155.& q.113.7.5.pa.380
Tertiana,vide Febris.
Terra quòd sit rotūda per aliud medium demonstrat naturalis & per aliud astrologus,q.54.2.2.pa.156
Terræna scentia, Vide Sacrificium.
Testamentum. Omni tempore fuerunt aliqui ad nouū testamentum pertinentes,q.106.3.2.pag.349
Et omnes quibus data fuit lex gratiæ ad nouū testamentū pertinent,q.106.1.3.pa.348.& q.107.1.2.3,pa.350
Testimonia,vide Mandatum.
Thymos Græcè, Latinè furor: quid importet, quæstione,46.8.2. pag.137.
Thus quod est aromaticum & consolidatiuum offerebatur in sacrificijs Deo ad significandum orationem. quæsti.102.3.13.pag. 326
Thus quod est pingue & odoriferum offerebatur ad designandā mentis deuotionem & bonam famam. quæstio . 102.3.1.4.pag. 326
Thus non offerebatur in sacrificio zelotipiæ, quia nō procedabat ex deuotione sed ex suspitione . quæstion'. 102.3. 14. pagina. eadem
Timor inter cæteros animæ motus post tristitiam magis obtinet rationem passionis & est specialis passio . quæstione.41.1.2.0. pa.125
Timor est tristitia inquantum obiectum timoris est contristans si præsens fuerit,q.41.2.3.pa.126
Timor pertinet ad appetitum sensitiuum. qu.41.1.c.pagin.125
Timor nullo modo est in concupiscibili sed in irascibili,quæstio. 23.1.c.pag.79.& quæsti.41.2.3.pag.126.&.quæsti.42.3.2.pag. 127
Timor seruilis,id est, pœnæ non est in gloria nec timor filialis quo ad actum timendi separari à Deo, sed bene quo ad actum qui est reuereri Deum, q.67.4.2.p.205
Timor est in damnatis quia in eis est successio pœnarū non tamē propriè quia sunt sine spe.q.67.4.2.pa.eadem
Timor primò & per se respicit malum vt propositum obiectum, bonum autem vt habet habitudinem ad malum duplex, scilicet priuans bonum vel inflictum à bono,q.42.1.0.pag.127.& q.43. 1.1.p.129
Timor ad duo respicit,scilicet ad malum quod refugit, & ad bonum quod sua virtute potest infligere malum, q.42.1.c.p.127. & q.43.1.1.pa.129
Timor est de malo naturæ,non autem propriè de malo culpę nisi ratione causæ exterioris,scilicet seductionis,quæstio.42.2.3.0. pag.127
Timor vt est à causa extrinseca potest timeri,q.42.4.0.pag.128
Timor per se nascitur ex amore,sed per accidens causat amorem. q.43.1.1.pag.129
Timor consequitur desperationem vincendi. quæstione.25. 3.c' pag.85
Timor supra fugam & abominationem addit depressionem animi propter difficultatem mali,q.25.1.c.pa.84
Timor causat contractionē caloris & spiritus ab exterioribus ad interiora,sed propter frigiditatem causatam ex imaginatione re fugiunt à corde & à superioribus ad inferiora.q. 44.1. 0.p.130. & q.45.4.1.pa.133
Timor causat tremorem,q.44.3.0.p.131
Timor impedit operationem exteriorem ex parte membrorū propter defectum caloris,sed confert ei ex parte animæ si sit moderatus per solicitudinem non autē si tantùm increscat quòd rationem perturbet,q.44.4 .0.pa.eadem
Timor tacentes facit & contrariatur formationi vocis,q.44.1.2. pa.130
Timor facit pallere,verecundia verò rubere, quæstio.44.1.3. pana.eadem
Timor causat sitim, solutionem ventris,emissionem vrinæ & seminis propter contractionem ventris & testiculorum.q.44.3.1. pa.131
Timor duplex est,q.41.3.0.pa.126
Timor duplex,scilicet filialis & seruilis,q.67.4.2.pa.205
Timor & tristitia conueniunt quia vtrunque est de malo, differūt autem quia primum est de futuro & arduo secundū verò de præsenti & absolutè,q.42.2.2.pag.127
Timor magis respicit rationē difficilis quàm spes.q.44.2.3,p.130
Timor filialis habet duos actus,scilicet reuereri Deum, & timere separationem,q.67.4.2.pag.205.
Timor non est nomen virtutis theologicæ, sed doni quod eminētius retrahit à malis quàm virtus moralis,q.68.4 .4,pa.209
Timor, Vide Audacia, Damnati.
Timoris obiectum est malum futurum difficile cui resisti nō potest,q.41.1.2.4.c.pa.125.& q.42.2.3.5.c.pa.127.& q.43.1.c.pa. 129
Timoris causa effectiua est illatiuū mali,sed causa eius per modū dispositionis materialis est amor,q.43.1.0.2.c.pa.129
Timoris causa per se per modum materialis dispositionis est defectus ex parte timentis,sed ex parte eius qui timetur virtus & robur est causa per se,& ex ista parte etiam defectus est causa per accidens,q.43.2.0.pa.eadem
Timoris species sunt sex,q.41.4.0.pa.126
Timoris doni actus in gloria beatorum est habere reuerentiam ad Deum,q.67.4.2.pa.205
Timoris dono perficitur vis appetitiua contra concupiscentias delectabilium ideo donum timoris correspondet temperantiæ,q. 68.4.c.1.pa.309
Timorem diminuunt quæ spem augent,q.42.5.1.pa.128
Timentibus maximè tremit cor & quæ habent cōnexionē ad pectus vbi est cor:vt vox, labium inferius,mandibula inferior,dētes,brachia,& manus,q.44.3.3.pa.131
Timet aliter vel sperat naturali instinctu futurū ex eo quòd sensus & apprehendit præsens,q.41.1.3.pa.125
Timent decertantes non propter potentiam decertandi, sed propter defectum potentiæ,q.43.2.3.p.129
Sed non timēt qui decapitantur videntes necessitatem mortis imminere,q.42.2.c.p.127.& q.43.2.2.pa.129
Timetur Deus inquantum potest infligere pœnā spirituale vel corporalem,q.42.1.c.pa.127
Timetur potestas alicuius maximè quando est læsiua vel iniusta, q.42.1.c.pag.eadem
Timetur conscius criminis ne crimen reuelet quæstio.42.1.c.pag. eadem
Timentur maximè insolita & repentina:quia videntur esse maiora mala & minus remediabilia, quæst.42.5.0.p.128.& q.48.3.3. pag.140
Timentur magis mites & astuti,occultantes iram quàm iram actu tam habentes eam non occultantes,q.42.5.2.128
Tyrannis,Regimen regium propter magnam potestatem quæ regi conceditur de facili degenerat in tyrannidem nisi sit perfecta virtus eius,q.105,1.2.pa.342
Tyrannus,vide Princeps.
Totum,In totis potentialis vna pars est perfectior altera,q.57.2.2. pag.168
Totum, Vide Esse. Geometer. Virtus.
Traducuntur à parentibus in filios ea quæ pertinent ad naturam speciei nisi sit defectus naturæ,& si natura sit fortis etiam aliqua accidentia indiuidualia propagantur pertinentia ad dispositiones naturæ,nullo autem modo ea quæ sunt purè personalia, q. 81.2.ca.pa.258
Traduci, Vide actus, Ira.
Transmutatio organi sensus duplex est,quæstio.22.2.3.3.c.pagina 78
Transmutatio corporalis quæ est in passionibus animæ proportionatur motui appetitus q.48.2.c.pag.149

Trans-

Transmutatio, vide Passio.
Tremor est effectus timoris propter debilitatem virtutis ex defectu caloris,quæst.44.1.1.2.3.0.pag.130
Tremor, vide Auda cia.
Tristitia est species doloris consequens apprehensionē interiorem tantum, sed dolor corporalis consequitur apprehensionem exteriorē,cōmuniter autem sumptus est genus tristitiæ, q.35.2.3. 0.pag.111
Tristitia ea ratione qua est bonum,scilicet,ratione recusationis mali potest esse bonum honestum & vtile, quæstio.39.2.3.0.pagi. 120
Tristitia quælibet est impeditiua cuiuslibet delectationis præcipuè quando delectatio tristitiæ cōtrariatur etiam secundum speciem,q.35.4.2.3.pa.112
Tristitia est media inter duas passiones irascibilis quia sequitur timorem & præcedit iram quàm etiam causat quæstio, 25.1. c.pa. 84
Tristitia est in concupiscibili,q.23.1.2.c.pa.79
Tristitia inter omnes animæ passiones magis corpori nocet, q.37. 4.0.pa.117.& q.41.1.c.pa.125
Tristitia aggrauat et impedit omnem operationem de qua est,sed auget illam operationem cuius est principium & causa,q.37.2.3 0.pagin.117.& quæst.39.3.3.pagin.121.& quæstio.59.3.2.pagin. 176
Tristitia non habet locum in beatis,q.59.3.1.pa.176
Tristitia, vide, Dolor. Ira.
Tristitiæ species per applicationem ad extraneum sunt quatuor,q. 35.8.0.pa.114.& q.41.4.1.pag.126
Tristitiam vel dolorem esse summum malum est impossibile,qu. 39.4.0.pa.121
Tristitiam vel dolorem etiam in cruciatibus mitigat cōtemplatio veritatis ratione delectationis,q.38.4.0.pa.119
Tristitiam mitigant amici condolentes,quia videntur simul onus ferre & tristes amare,q.38.3.0.pa.eadem
Tristitiam mitigant somnus balneum & omnia quæ reformant naturam corporalem in pristinum statum,q.38.5.0.pa.eadem
Turtur est melior pullis eius,in columbis autem est econuersò,q. 102.3.4.pa.525
Turtur & columba erant sacrificia pauperū in holocaustis propter volatus altitudinem,& in hostijs pro peccato:non autem inpacificis,quia non erant necessitatis,q.102.3.9.pa.326
Turtur & columba specialiter offerebantur quia habentur in copia in terra promissionis, & significant conuinctionem duarum naturarum in Christo & castitatem & charitatem , q . 102.pag. 532
Velleitas quæ est voluntas incompleta est de impossibili,quia scilicet aliquis vellet illud si esset possibile,quæst.13.5.1.pa. 45
Velum quoddam erat in templo quatuor coloribus distinctū quo sancta à sanctis sanctorum distinguebantur,cuius ratio literalis & figuralis ponitur,q.102.4.4.8.pa.327
Veniale vide . Peccatum
Verbum vocale duplex est,q.93.1.2.pa.292
Verbum mentale quid sit,q.4.93.1.2.pag.eadem
Verbum in diuinis quod est conceptio paterni intellectus persona liter dicitur omnia verò alia quæ sunt in scientia patris hoc verbo exprimuntur,q.93.1.2.pag.eadem
Verecundia non est timor de ipso actu peccati, sed de turpitudine ignominia cōuitio vel opprobrio.q. 41.4.c.p. 126 &q.42.3.4. pag.138
Verecundia, vide Erubescentia.
Veritas & rectitudo communium principiorum est eadem apud omnes & æqualiter nota : sed in ratione speculatiua eadem est in conclusionibus non autem æqualiter nota,in practica verò ratione nec est eadem in conclusionibus,nec equaliter nota,q.94. 4.c.pag.296
Veritas secundum se & in vniuersali est amabilis, sed per accidens & in particulari est tripliciter odibilis,q.29.5.0.p.94
Veritatis cognitio est quędam irradiatio & participatio legis eternæ quæ est veritas incommutabilis,q.93.2.c.pa.292
Veritatem habet vnaquęque res inquantū imitatur intellectum diuinum,q.93.1.3.pag.ead.
Veritatem omnes aliqualiter cognoscunt quo ad communia principia legis naturalis, in alijs verò quidam plus & quidā minus. quæst.93.2.c.pa.eadem
Verum & ens in vniuersali odio haberi non possunt,sed in particulari nihil prohibet,bonum verò neutro modo,quæst.29.5.0.pag. 94
Verum intellectus nostri absolutè consideratum est sicut mensura tum à re.q.64.3.0.pa.191
Verum virtutis intellectualis practicæ cōparatum ad rem habet rationem mensurati,q.64.3.c.pa.eadem
Vespertilio quæ circa terram volitat significat illos qui seculari scię tia prædicti sola terrena sapiunt,q.102.6.1.pag.334
Vestis ex lana & lino contexta in lege veteri prohibetur & similiter ne mulier indueretur veste virili aut econuersò ad declinādā dololatriam & luxuriam,q.102.6.6.p.335
Via. Nō oportet quod qui vadit per viam in quolibet passu cogitet de fine,nec quod qui aliquid operatur semper actu cogitet de v

timo fine,q.1.6.3.p.5
Vicem Dei gerunt homines in commissis eorum iurisdictioni,nō autem quo ad omnia,s.quæ sunt à solo Deo instituta,q.100.8.3 pag.318
Victoria, vide Ludus.
Vigulare.cū aliquis vult diu vigilare de sero ex quo sequitur quod non vadat hora matutinali ad ecclesiam,tunc actus ille interior vel exterior per accidens se habet ad omissionem,q.71.5.c.pagina 218
Vincere est delectabile inquantū per hoc fit æstimatio proprię excellentiæ,q.32.6.3.p.105.6.1.p.25
Vinum, vide Sacrificium.
Violentia causat inuoluntarium non autem metus. quæst. 6.4.c. pagin.50.
Violentia non potest inferri voluntati quo ad actus eius elicitos, sed solum quo ad actus imperatos quæstio.6 .4.0.5.1.pagina eadem.
Violentia causat inuoluntarium.q.6.5.0.pag.ead.
Violentia sicut in rebus quæ cognitione carent aliquid facit contra naturam ,ita in rebus cognoscentibus facit aliquid contra volūtatem,q.6.5.pa.ead.
Violentia directè opponitur voluntarię,sicut etiam naturali,q.6.5 c.pag.ead
Violentiæ rationi repugnant,quod homo ex sua voluntate trahatur per violentia m,q.6.4.c.p.25
Et si Deus moueret volūtatem per violentiam,iam non esset cum actu voluntatis,nec ipsa voluntas moueretur, sed aliquid cōtra voluntatem,q.6.4.1.p.ead.
Violentum duplex,s.simpliciter & secundum quid,q.6.5.1.p.26
Violentum est cuius principium est extra nihil cōferente vim passo,q. 6.5.c.6.1.p.26.& q.9.4.2.p.35
Violentum, vide Voluntas.
Violentus motus est,quādo passiuum immutatur à suo actiuo cōtra interiorem inclinationem passiui,q.6.4.2.p.25
Virga Aaron quæ erat in arca testamenti,significat potestatē regiminis,& potentiam Dei,q.102.4.6.p.328
Viginitas abstinet ab omnibus venereis,secundum mādatum Dei, & propter vitam æternam,q.64.1.3.p.190
Virtus nominat potentiæ perfectionem,q.55.1.2.3.c.p.160.& q.56 1.c.p.163.& q.66.3.c.pa.200
Virtus significat principium motus vel actionis, q.26.2.1.p.87.& q.41.1.1.p.125
Virtus importat directè dispositionem alicuius cōuenienter se habentis secundum motum suę naturæ,sed ex consequenti importat bonitatem,q.71.1.c.p.216
Virtus est dispositio perfecti scilicet præexistentis,secundum quod congruit suæ naturæ,quæst.71.1.c.pag.eadem,& q.110,3. c.pagina,368
Virtus humana potentiæ rationalis est habitus, sed potentia naturalis est secundum se virtus,quæst.55.1.0.p.160. & quęst.56.2.c. pag.163
Virtus quandoq; dicitur id ad quod est virtus, s. vel obiectum vel actus eius,q.55.1.1.p.160
Virtus humana est habitus operatiuus & bonus, q.55.2.3.0.pagina,161
Virtus dicitur bona non alia bonitate,sed quia ad aliquid est bonū q.ead. 4.1.p. 162
Virtus simpliciter dicta est amor secundum augmentum,quia dependet à voluntate cuius prima affectio est amor,q.56.3.1.pagina 163
Virtus est ordo vel ordinatio amoris sicut id ad quod est virtus, qō 55.1.4.p.160.& q.62.2.3.pag.185
Virtus est bonus vsus liberi arbitrij , quia id est ad quod ordinatur virtus sicut ad proprium actum,q.55.1.2.p.160.
Virtus est æqualitas mentis,quia rectè viuitur,quia nullus malè vitur,quam Deus in nobis sine nobis operatur . quæstio.55.4.0. pag.162
Virtus vt est in concupiscibili & irascibili,nihil aliud est,quā quędam habitualis conformitas istarum potentiarum ad rationē, q.56.4.c.p.164.& q.92.1.c.p.291
Virtus est vltimum potentiæ s.obiectum,q.55.1.1.p.160
Virtus non est in voluntate respectu boni sibi proportionati, sed tantum respectu Dei vel proximi,q.52.3.c.pa.154.& quæst.56. 6.0,pa. 166
Virtus eadem potest esse in diuersis potentijs,sed non ex æquo, q. 56. 2.0.p.163
Virtus non est in in corpore sed in anima, q.55.2.c.pa.161.& q.56 4.3.p.165
Virtus moralis comparata ad rationem, habet rationem extremi, sed considerata secundum suam materiam rationem habet medij,q.64.1.1.p.87
Virtus ordinata ad bonum secundum regulam rationis humanæ, potest causari in nobis ex actibus nostris,non autem quæ secundum regulam diuinam, q.55.4.c.6.p.162.& q.63.2.3.0.p.188.& q.92.1.1.p.291
Virtus infusa causatur in nobis à Deo sine nobis agentibus, non tamen sine nobis consentientibus,q.55.4.6.p.190
Virtus tantò excellentior est quanto ad maius bonum ordinatur, q.111.5.c.p.372.& q.112.4.c.pa.373

Universidad de Deusto
Biblioteca

Virtus vt est habitus potest esse cum actu peccati & econuersò, nisi actus peccati excludat causam virtutis, q.63.2.2.pagin.188.& q. 71.4.0.pa.218.& q.73.1.2.pag.227
Virtus infusa est alterius speciei à virtute adquisita, ratione regulę & diuersi finis, q.63.4.0.pa.189
Virtus sumitur pro obiecto, pro habitu, & pro actu eius, q.55.1.1. pag.160
Virtus diuiditur in diuersa genera virtutum analogicè, quia bonũ rationis non secundũ eundem ordinem inuenitur in omnibus, q.61.1.1.pa.182
Virtus dicitur dupliciter, scilicet simpliciter id est, quæ facit rectè operari, & secundum quid, id est, quæ facit facultatẽ rectè operãdi, q.56.3.0.pag.163.& q.57.1.0.3.4.c. pa.167. & q.61.1.c.pag. 181
Virtus dicitur esse aliquorum dupliciter scilicet vt obiectorum: & vt actuum, q.57.1.2.pa.167
Virtus moralis non est passio, q.59.1.0.pa.175
Virtus moralis est solum illa quæ est in vi appetitiua, q.58.1.c.pa. 171.& q.68.8.c.pa.211
Virtus moralis est circa delectationes & tristitias, nõ sicut circa propriam materiam, sed sicut circa aliquid consequẽs propriũ actũ, q.59.41.pa.176
Virtus moralis producit operationes & passiones, tamen oportet alias virtutes esse circa operationes & alias circa passiones, q.59. 4.0.p.176.& q.60.2.0.pa.178
Virtus moralis potest esse cũ passione & tristitia moderatis à ratione, q.59.2.3.5.0.pa.179
Virtus moralis est eadem contrariarum passionum, q.60.4.0.2.pa. 179
Virtus vna ordinatur ad bene consiliandum: duę autem ad bene iudicandum, q.57.6.3.pa.167
Virtus irascibilis & concupiscibilis in hoc consistit quod sint bene obedientes rationi, q.92.1.c.pa.291
Virtus, vide Augmentum. Charitas, Consilium, Irascibilis.
Virtutis cuiuslibet obiectum est bonum consideratum: in propria materia, q.73.4.c.pag.229
Virtutis simpliciter dictæ subiectum non potest esse nisi ipsa volũtas, vel aliqua potentia vt est mota à voluntate, q.55.4.3.pagina. 162.& q.56.3.0.pa.199
Virtutis subiectum intellectus esse non potest nisi vel secundum quid id est virtutũ intellectualium, vel simpliciter inquantum mouetur à voluntate, q.56.3.0.pa.163
Virtutis subiectum est irascibilis & concupiscibilis non vt considerantur secundum se, sed id inquantũ participant rationem, q. 56.4.0.1.pa.164
Virtutis & vitij habitus corrumpuntur per iudicium rationis in contrarium mouentis vel ex ignorantia vel ex passione vel electione, q.53.1.c.pa.154
Virtutis intellectualis bonum est verum: speculatiuè quidem absolutè practicè verò per conformitatem ad appetitum rectum, questione. 57.2.3.pagina. 168.& question.74.3.c. pagina.87
Virtutis moralis finis est attingere mediũ in propria materia quod determinatur secundum rectam rationem prudentiæ, q. 66.33. pag.200
Virtutis infusæ & acquisitæ obiecta, & fines differunt, q.63.4.c.p. 189
Virtutis modus triplex, scilicet vt aliquis operetur sciens, volens & ex habitu, primus cadit sub præcepto legis diuinæ & humanę: secundus sub præcepto diuinæ tantũ, tertius nullius, q.96.3.2.pa. 301.& q.100.9.0.pa.318
Virtutis charitatis modus quo ad actum eius per se consideratum cadit sub præcepto legis, non autem secundum quod eius actus est modus aliarum virtutum, q.100.10.0.pa.31
Virtuti rationi eius ad quod ordinatur opponitur peccatum, ratione bonitatis malitia, sed ratione virtutis opponitur ei vitium, q. 71.1.0.pa.216
Virtute morali homo dicitur simpliciter bonus non autem virtute intellectuali, sed solùm secundum quid, question.56.3.c.pa.163
Virtutes morales distinguuntur secundum obiecta passionum, q. 60.q.5.0.p.180
Virtutes morales circa passiones sunt in irascibili & concupiscibili, 56.4.4.pag.165
Virtutes exemplares sunt in Deo, non autem vt sunt circa res humanas, q.61.5.c.1.pa.183
Virtutes in nobis sunt à natura secundum aptitudinem & inchoationem, non autem secundũ perfectionem, præter virtutes theologicas quæ sunt totaliter ab extrinseco, quæstion. 51.1. 0. pagina.148.& quæst.63.1.0.2.3.3.0.pag.188.& quæst.71.2.1.pagina. 217
Virtutes sumuntur quandoque pro actibus earum, & hoc modo sumuntur in enumeratione fructuum, quæstion.70.1.3.pagina 315
Virtutes quædam præter theologicas causantur in nobis à Deo immediatè ad finem supernaturalem, q.51.4.0.pa.150.& q. 63.3.0. pag.188
Virtutes non sunt æquales: sed vna est maior alia in diuersis speciebus virtutum & in eadem specie non secundum se, sed ex parte eiusdem hominis in diuerso tempore vel ex parte diuersorum hominum propter maiorem assuetudinem vel meliorem dispositionem naturæ vel rationis vel propter maius donum gratiæ, q.66.1.0.2.c.p.198.& q.73.2.3.pag.228.& quæst.112.4.c.pagin. 337
Virtutes in eodem sunt æquales secundum proportionem quæstione.66.1.1.2.c.pagina. 198.& quæstione.73.2.3.pagina. 228
Virtutes theologicæ præferuntur donis spiritussancti, & regulant ea, q.68.8.0.p.211.
Virtutes theologicæ non sunt virtutes humanæ, sed super humanę & diuinæ: & conueniunt homini prout. per gratiam participat naturam diuinam. q.58.3.3.pag.174.& q.61.1.2.pa.182.& q.62. 1.c.12.3.0.pag.185.
Virtutes thologicæ specie distinguuntur à moralib. & intellectualibus, q.62.2.0.pa.185
Virtutes theologicæ sunt tres quartum fides ordine generationis procedit spem & charitatem, sed ordine perfectionis charitas vtranque precedit, q.62.5.4.0.pag.eadem
Virtutes naturales quę sunt quædam semina seu principia secundũ naturam sunt priores virtutibus acquisitis, quæst.63.2.3.pagina 188
Virtutes inrellectuales sunt simpliciter nobiliores virtutibus moralibus propter nobilius obiectum, sed est econuersò respectu actuum & vt virtutes sunt, quæstio 61.1.3. pagina. 182. & quæstione.66.0.pagina.199.& quæstione 68.7.8.c.pagina,211
Virtutes morales & intellectuales perficiunt intellectum & apetitum in ordine ad mensuram & regulam creatam, theologicæ verò in ordine ad mensuram increatam, quæstio ne. 62.2.1. pagina. 185.& quæstione 64. 4 2. pagina. 192
Virtutes morales sunt permanentiores disciplinis nõ ex parte subiecti vel causæ, sed ex parte actus. q.53.1.3.pag.154. & q.66 .3.1. pa.200
Virtutes morales quantum ad earum esse formale excluduntur si intantùm multiplicentur actus peccati quod generetur habitus contrarius, permanent tamen inclinationes ad actus virtutum, q.73.1.2.pag.227
Virtutes diuersificantur ex diuersitate finium, qu. 54.2.3.pagina. 157
Virtutes morales differunt ab intellectualibus, sed theologicæ abvtrisque, quæstio.58.2.0.pagi.277.& quæstione.62.2.0.pagina 185
Virtutes in tria genera diuiduntur scilicet in theologicas, intellectuales, & morales, q.68.8.c.pa.211
Virtutes humanę sufficienter diuiduntur in morales & intellectuales, q.58.3.0.p.172
Virtutes aliquas oportet esse theologicas quibus homo ordinetur ad beatitudinem supernaturalem, questione. 62.1.0.2.3.c.pagi. 184
Virtutes theologicę sunt totaliter ab extrinseco, quæstio.63.1.c.p. 187
Virtutes theologicę sunt quibus mens humana coniungitur Deo, q.68.8.c.pa.211
Virtutes theologicæ habent Deum pro obiecto & fine, q.62.1.2.c. pa.185.& q.107.1.1.pa.350
Virtutes theologicæ non dicuntur diuine sicut quibus Deus sit virtuosus sed sicut quib⁹ nos efficimur virtuosi à Deo & in ordine ad Deum, ideo non sunt exemplares sed exemplatæ, q.62.1.2. pag.185
Virtutes theologicę sunt tantum tres, quæstione. 62.3.0. pagina. eadem.
Virtutes theologicæ secundum habitus sunt simul, non autem secũdum actus, q.62.4.0.pag.186
Virtutes intellectuales sunt tantùm quinque, tres scilicet speculatiuæ & duæ practicę, quęstione. 57.2.3.4.0.pagina. 168
Virtutes intellectuales speculatiuę sunt tantùm circa necessaria. practicę verò tantum circa contingentia, q.57.5.3.pa.170.& q. 66.3.1.pa.200
Virtutes intellectuales sunt circa diuersas materias adinuicem non ordinatas ideò in eis non inuenitur connexio, quęstio.65.1.3.pa. 193
Virtutes intellectuales speculatiuæ prę ferunturactiuis, q.68.7. c. pag.211
Virtutes intellectuales speculatiuę non ex æquo distinguuntur ab inuicem, sed ordine quodam sicut accidit in totis potentialibus, q.57.2.2.p.168
Virtutes morales possunt esse sine virtutibus intellectualibus præter prudentiam & intellectum, & econuersò præter prudentiã, q.56.4.5.0.pag.164
Virtutes morales sunt diuersæ secundum speciem & non vna tantum, q.60.1.0.pag.177
Virtutes morales quæ sunt circa operationes habent rationẽ iustitię: sed debitum non est vnius rationis in omnibus, q.60.3.0.p. 179
Virtutes morales sunt connexę. quęstion. 65.1.0.2.c. pag. 192. & quæ.66.2.c.pagina.199.& quęst.68.5.3.pagin.210.& q.73.1.0. pagi. 277
Virtutes morales diuersę sunt circa passiones, & tamen eandem virtu-

virtutem oportet esse circa diuersas passiones, quæst.60.4.0.5. c.pag.179
Virtutes morales circa passiones secundum Aristotelem sunt decẽ quę distinguuntur secundum diuersas materias vel passiones vel obiecta: sed sunt vndecim cũ iustitia quæ est circa operationes, q.60.5.c.pa.180
Virtutes morales & intellectuales & dono spiritus sanctimanent in beatis quo ad suum formale, sed non quo ad suum materiale, q.67.1.2.c.4.1.pa.167.q.68.6.0.pa.210
Virtutes morales sole & prudentia dicuntur principales seu cardinales, q.61.0.pa.182.& q.66.4.c.pag.201
Virtutes cardinales sunt tantùm quatuor, q.61.2.3.0.pag.182.& q. 66.1.4.c.pag.199
Virtutes cardinales accipiuntur dupliciter, scilicet vt sunt conditiones generales inuentæ in omnibus virtutibus, & vt determinantur ad proprias materias, q.61.3.4.0.pa.182
Virtutes cardinales diuiduntur in virtutes exemplares, politicas, purgatorias & purgati animi, q.61.5.0.pa.183
Virtutes quales acquiruntur ex actibus si Deus vellet miraculosè causare in homine, essent eiusdem speciei, quæst.63.4.3.pagin. 189
Virtutes acquisitæ disponunt ad naturam humanam, infusæ verò altiori modo & ad altiorem finem. quæstione.110.3.c.pagina. 368
Et ad vtranque operatur operum assuetudo, sed diuersimodè, quia acquisitam causat ad infusam verò disponit & habitã conseruat & promouet, q.92.1.pag.291
Et vtraque perficit hominem ad ambulandum, sed acquisita secundum quod congruit lumini naturali rationis, infusa verò secundum quod congruit lumini gratiæ, quæstione.110. 3. c. pagina. 368
Virtutes infusæ perfectè & verè habent rationem virtutis & fine charitate esse non possunt, q.65.2.c.pa.195
Virtutes infusæ non tollunt cõtrarias dispositiones sicut acquisitę ideo pariunt difficultatem in operando non autem acquisitæ, q.65.3.2.3.pa.196
Virtutes infusæ auferuntnr per quemlibet actum peccati mortalis non autem acquisitæ, quæstio.63.2.2.pagina.188.& que.65.3.c. pagina 196.& quæstion.71.4.c. pagina 218.& quæstio.73.1.2. pag. 227
Virtutes naturales sunt determinatæ ad vnũ, rationales verò se habent ad multa, q.49.4.2.pag.144.& quæt.50.1.c.pa.144,& q. 55.1.c.5.pag.160
Virtutes naturales agunt ex necessitate naturæ, ideò integra existente virtute nunquàm peccatum potest in eius actu inueniri, pag.218
Virtutes heroicæ sunt dona spiritussancti, quęstion.68.1.1.pagina. 208
Virtutum species distinguuntur secundum obiecta, quæstio.96.3. c.pag.301
Virtutum diuersitatem causant obiecta passionum diuersarum potentiarum comparata ad rationem, comparata verò ad appetitum causant diuersitatem passionum, quæstione 60.5. c.pagina. 180
Virtutum moralium species diuersæ semper causantur ex obiectis passionum diuersarum potentiarum, quæstio. 60.5.c.pagin.eadem.
Virtutum nomina sumuntur quandoque pro actibus earum, q.70. 1.3.pa.212
Virtutum vna est prior alia secundum actus: tamen secundum habitus simul infunduntur, q.62.4.c.pag.186
Virtutum & vitiorum non est eadẽ ratio originis, ideò non oportet quod principalia vitia opponatur principalibus virtutibus, q.84.4.1.pa.267
Virtutum moralium & intellectualium obiectum est proportionatum naturæ humanæ: non autem obiectum virtutum theologicarum, sed est supra rationem & naturam hominis, quæstio.58. 3.3.pagin.172.& quæst.62.1.c.2.3. 0.pa.184.& quæst.63.3.0.pa. 188
Virtutibus maximè conueniunt actus interiores, quæstion.54.2.3. pa.155
Virtutibus non assignãtur partes integrales, sed obiectiuæ vel potẽtiales, q.54.4.2.p.159
Virtutibus theologicis ordinamur ad finem supernaturalem, q.63. 3.0.p.188
Visio diuinæ essentiæ non potest homini prouenire in hac vita, q. 5.3.c.pag. 20
Visio diuinæ essentię est supra naturam nõ solùm hominis, sed omnis creaturæ, q.5.5.7.c.pa.21
Visione Dei imperfecta beatitudine perficitur totus homo, sed in inferiori parte per redundantiam à superiori, quæstion.3.3.3. pa. 11
Visus, vide Color.
Visu corporali quilibet magis carere vellet, quàm visu intellectuali, q.31.5.c.pa.100
Vita dicitur dupliciter, quæstio.3.2.1.pagin.10.& quæstion.56.1.1. pag.160
Vita animæ effectiuè & mediãte gratia est Deus: corporis verò formaliter & immediatè est anima q.101.1.2.p.367
Vita actiua pertinet ad intellectum practicum, quæstio,3.5.c.pag. 12
Vita triplex scilicet actiua, contemplatiua, & voluptuosa, quæst. 3.2.1.pa.10
In vita contemplatiua homo communicat cum Deo & angelis: sed in vita actiua cum alijs animalibus licet inperfectè, q.3.5.c.pag. 12
Vita, vide Beatitudo, Virtus.
Vitæ actiuæ opera non erunt materia donorum. quæstio. 68.6.3. pag.210.
Vitium vniuscuiusque rei esse videtur quod non sit disposita secũdum quod conuenit suæ naturæ, & contrariatur virtuti. q.71.1. 2.c.pag.217.
Vitium corporis est cùm partes corporis inter se disident. q.71.1. 3.pag.ead.
Vitium animi est habitus aut affectio animi in tota vita inconstãs & à seipsa dissentiens. q.71.1.3.pag.eadem
Vitium intantum est contra naturam hominis inquantum est contra ordinẽ rationis, q.71.2.c.pag.eadem
Vitium in plus se habet quàm ægrotatio vel morbus, sicut virtus in plus se habet quàm sanitas ideò virtuti conuenientius opponitur vitium quàm ægrotatio, vel morbus, q.71.1.3.pag. eadem
Et à vitio nomen vituperationis detractum creditur, q.71.2.c.pag. eadem.
Vitulus, vide Hircus.
Vituperatio, vide Vitium.
Vituperari, vide Passio.
Viuere sumitur dupliciter. s. pro esse viuentis: & pro operatione eius, q.56.1.1.pag.163
Vltimus finis duplex, s. inhærens, & extrinsecus, q.2.7.3.pa.8.& q. 3.5.3.pa.12
Vnctio extrema est quædam immediata præparatio ad introitum gloriæ cuius aditus nondum patebat in veteri lege pretio nondum soluto: ideo sibi non respondet aliquod sacramentum in veteri lege, q.102.5.3.pag.331
Vnio est effectus amoris, q.28.1.0.pa.90
Vino prima hominis ad Deum est per fidem, spem & charitatẽ, q. 68.4.3.4.pa.209
Vnio, vide Amor,
Vniuersale dicitur dupliciter, scilicet secundum quod subest intentioni vniuersalitatis, & naturæ cui talis intentio attribuitur, q. 29.6.0.pa.95
Vniuersale est quodammodò infinitum inquantùm in potentia cõtinet infinita, q.30.4.2.pa.98
Vniuersale, vide Intellectus, Ira, Sensus, Voluntas.
Vpum & multa possunt conuenire eidem, sed diuersimodè. q.17. 4.c.p.53
Vnum simpliciter aliquid dicitur, & multa secundũ quid & econuersò, q.17.4.c.pa.eadem
Vocatio refertur ad auxilium Dei interius mouentis & excitantis mentem ad deferendum peccatum: quæ motio Dei non est remissio peccatorum, nec iustificatio, sed causa eius, q.113.1.3.pa. 375
Volitum est naturaliter bonum in communi, vltimus finis & omne naturale volenti, q.10.1.0.p.36
Voluntarium importat quod motus & actus sit à propria inclinatione, s. quod agere sit à principio intrinseco & propter finem, cuius aliqua notitia habeatur, q.6.1.0.2.c.3.7.3. 9.c. pag.23.& q.17.5.2.pag.219
Voluntarium dicitur quod procedit à voluntate vel directè, id est, agente vel indirectè. i. non agente, q.6.3.0.7.3.p.25.& q.77.7.c. pa.249
Voluntarium dicitur quod est secundũ voluntatis inclinationem & hoc dupliciter, scilicet secundum actionem vel passionem, q. 6.5.2.pa.26
Voluntarium dicitur dupliciter. s. secundum se vel secundum causam suam, q.77.7.c.pa.249
Voluntarium potest esse absque actu exteriori & interiori: & aliquando cum actu interiori absque actu exteriori, q.6.3.0.pa.25. & q.71.5.2.pa.219
Voluntarium & inuoluntarium non sunt in his quę vsum rationis non habent, q.6.7.3.p.26
Voluntarium secundum rationem perfectam est in natura rationali, in brutis autem secundum rationem imperfectã, q.6.2.0.p. 24
Voluntarium maximè est in actibus hominis: quia maximè cognoscit finem sui operis & mouet se, q.6.1.0.pa.23
Voluntarium, vide Inuoluntarium.
Voluntarij actus principium intrinsecum quod est vis cognoscitiua & appetitiua est primum principiũ in genere appetitiui motus, quãuis moueatur à principio exteriori secundũ alias species motus, q.6.1.1.2.p.24.& q.9.4.2.pag.35
Voluntas est appetitus rationalis qui est proprius hominis, q. 6. in principio, 2.1 .pagin.23.& quæstion.8.1.c.pa.30.& q.26.1.c.pag. 86
Voluntas est rationalis per participationem, q.56.6.2.pa.67.& q. 59.4.2.pa.176.& q.61.2.c.pa,182
Voluntas mouetur ad suum obiectum naturaliter, quæstio.10.1.0.

Universidad de Deusto
Biblioteca

pag.38
Voluntas vt potentia est finis & eorum quæ sunt ad finem, sed vt actus est tantùm ipsius finis,q.8.2.o.pa.30
Voluntas eodem actu fertur in finem & quomodò, q.8.3.o.pag. 31
Voluntas se habet ad bonum prosequendum & ad malum fugiendum,q.81.1.o.pag.29.& q.74.2.2.pag.233
Voluntas non potest dici bona si sit intētio mala causa volendi, q. 19.7.2.3.pag.67
Voluntas ad hoc quod sit bona oportet quod sit boni sub ratione boni,q.19.7.3.pa.67
Voluntas tendit tantùm in bonum existens vel in bonum apparēs quæstion.8.1.o.pag.29.& quæst.19.1.1.pag.64.&qu.29.4.c.3. pag.94
Voluntas humana tenetur conformari diuinæ voluntati in volito formaliter,sed materialiter,q.19.1.c.pag.68
Sed tamen quantùm ad vtrumque aliquo modo voluntati diuinæ conformatur in fine vltimo & secundum rationem causę efficientis,q.19.10.c.pag.eadem.
Voluntas à duobus moueri potest, q.9.3.4.o.pag.34. & q.80.1.c. pag.255
Voluntas mouetur ab appetitu sensitiuo & quomodò,q.9.2.o.p. 31.& q.10.3.pag.38
Voluntas mouetur necessariò ab vltimo fine, q.10.o.pa.37
Voluntas per hoc quod vult finem mouet se ad volendum ea quæ sunt ad finem: sed in quantùm vult finem est in actu respectu autem eorum quæ sunt ad finem est in potentia. quæstio.9.3.o.4. c.pag.34.& quæst.17.6. 1.pagina.54. & quæstio.74.1.3.pagina 232
Voluntas diuiditur contra naturam sicut vna causa contra aliam: & vt fundatur in natura modus proprius nature quantū ad aliquid participatur ab ea,quæstio.10.1.1.pag. 37. & q.51.1.1.pagin. 149
Voluntati cùm sit immaterialis respondet bonum commune: sub quo multa bona continentur ad quorum nullum ipsa determinatur,q.10.1.3.pa.37.& q.50.5.3.pa.147
Voluntas potest violentari quantum ad actus imperatos non autē quantum ad elicitos,q.6.4.o.pa.25
Voluntas,scientia & actio hominis confirmari potest voluntati sciētiæ & actioni diuinæ per imitationem,non autem per equiparantiam,q.19.9.1.pagi. 66
Voluntas hominis ad hoc quod sit bona oportet quòd conformetur voluntati diuinæ,q.19.9.o.pa.65
Voluntas est ad oppositа respectu eorum quæ sunt ad finē, non autem respectu vltimi finis,q.5.4.2.pa.21
Voluntas aufertur in finem dupliciter, q.8.3.c.pa.31
Voluntas vnius hominis non potest simul fieri in plures vltimos fines,q.1.5.o.pa. & q.12.3.2.pag.42
Voluntas & ratio ad naturam hominis pertinent,q.51.1.1.pagina. 149
Voluntas non potest esse in his quæ carent ratione & intellectu,q. 1.2.3.pa.4.& q.6.2.1.pa.24
Voluntas mouet imperando intellectui & alijs potentijs animæ q.9.1.c.pa.32.& q.11.1.2.p.40.& q.18.7.c.p.50.& q.56.3.2.c. p. 163
Voluntas cōpleta non est nisi de possibili quod est bonum volēti. q.13.5.1.pag.45
Voluntas,vide Bona, Cælum, Ethica, Finis, Idem.
Voluntatis regula proxima est ratio humana, regula autem suprema est lex æterna ,quæstio.21.1.c.pagin. 75. & quæst.71.6.c.pa. 220
Voluntatis obiectū est bonum,q.8.1.c.pag.30.& quæst.60.1.1.pa. 178
Voluntatis obiectum est bonum vniuersale,q.1.2.p.3.&. q.2.8.c. p.9.& q.9.1.c.31.p.32.& q.10.1.c.3.pa.36
Voluntatis obiectum est bonum apprehensum, q.8.1.o. pag.29.& q.13.5.2.pa.45.& q.19.1.3.3.o.p.64
Voluntatis obiectum est bonum & finis,q.1.1.2.3.3.c.p.2.& q.5.4. 3.p.21
Voluntatis obiectum est finis,q.1.1.2.p.2.& q.7.4.c.p.29.& q.19. 2.1.pa.64
Voluntatis actus elicitus,s. velle est inclinatio procedens ab interiori principio cognoscente,q.6.4.c.pag.25
Voluntas actus,bonitas & malitia dependet solum ex obiecto, ex ratione,& ex lege æterna, q.19.1.2.3.4.o.p.64.& q.21.1.o.pag. 74
Voluntatis actus discordans cum ratione recta vel à ratione errante,vel concordans cum ratione errante est malus,qu.19.6.o.pag. 66
Voluntatis actus quātitas in bonitate, quomodò depēdet ex quāti tate bonitatis in intentione,q.19.8.o.pa.67
Voluntatis bonitas dependet ex intentione finis,& ex conformitate voluntatis diuinæ,q.19.7.9.o.pa.66
Voluntatē aliquid mouet ex parte obiecti tripliciter. s.ipsum obiectum,proponens vel offerens obiectum voluntati, & persuadēs rationi.q.80.1.c.p. 254
Voluntatem suam beati in omnibus Deo conformant formaliter & materialiter,q.19.10.1.pag.68
Voluntate simpliciter deficiente ab operatione nō tollitur præmiū vel pœna,q.20.4.c.pa.73
Vpupa quæ nidificat in stercoribus & fœtenti pascitur simo & gemitum in cantu simulat significat tristitiam seculi , qu. 102.6.1. pag.334
Vsura. Accipere vsuras ab alienis non erat ex intentione legis , sed ex quadam permissione,q.105.3.3.pag.346.& q.108.3.2.pagin. 354
Vsus ut est in consideratione rationis referentis ipsum in finem est prior electione:sed vt voluntas vtitur exequutiua potentia mouendo ipsam est econuersò,q.16.4.o.pa.51
Vsus rationis quandoque totaliter aufertur ex nimia passione quā doq; non primo modo actus non imputatur ad peccatum nisi passio à principio fuerit voluntaria:secundò non totaliter excusat à peccato,q.77.1.2.7.c.pa.245
Vsus,vide Discretio, Intellectus,Passio, Vtilia.
Vt tenetur dupliciter,q.93.1.2.pa.306
Vti importat applicationem ad aliquam operationem quæ etiā dicitur vsus eius,q.16.1.2.3.c.pa.50
Vti primò & principaliter est actus volūtatis: tanquàm primi mouentis:rationis autem tanquàm dirigentis, sed aliarum potētiarum tanquàm exequentium,q.16.1.o.pa.eadem
Vti propriè attribuitur voluntati alijs autem potentijs instrumentaliter,q.16.1.c.pa.ead.
Vti potest aliquis virtute tanquàm obiecto,& tanquàm principio vsus,q.55.4.5.pa.162
Vti semper est eius quod est ad finem nō autem ipsius finis, nisi vt importat ordinem ad fruitionem eius,q.16.3.o.pag.51
Vti non conuenit brutis, sed tantùm rationalibus.q.11.2.4.pa.40. & q.16.2.o.pag.50
Vti est nobilius quàm frui quo ad vim apprehensiuam precedentem, sed est econuersò quo ad obiecta,q.16.2.1.pa.50
Vtilia dicuntur accommoda ad finē & ipsa vtilitas interdum vsus nominatur,q.16.3.c.pa.51
Vulnus naturę est destitutio potentiarum animę à proprio ordine quomodò naturaliter ordinantur ad virtutem,quæstion. 85.3.c. pag.268
Vultur qui sequitur exercitum expectans comedere cadauera mortuorū significat illos qui mortes & seditiones hominū affectāt vt inde lucrentur,q.102.6.1.pa.354
Vxor. Lex permisit repudium vxoris,non quia simpliciter iustum esset,sed propter duritiam Iudæorū,q.105.4.8.pa.347.& q.107. pa.351.& q.108.3.1.pa.354
Zelotipia,vide thus.
Zelare pro Deo vel amico est repellere quæ dicuntur vel fiūt contra bonum Dei vel amici, q.28.4.c.pa.92.
Zelus ex intentione amoris prouenit,q.28.4.c.p.ead.
Zelus est effectus amoris,q.28.4.o.pa.91
Zelus triplex,scilicet vxoris,inuidiæ & amicitię,q.28.4.c.pag.92
Zelus vide, Amor.

Indicis textus primæ secundæ. S. T. Finis.

COMMEN-

COMMENTARIORVM
PRIMÆ SECVNDÆ DIVI THOMAE AQVINATIS
COPIOSISSIMVS INDEX.
(*.*)

ACTIO omnis humana quantumcunque vitiosa,cōtinetur sub genere actionis humanæ,q.18.ar.4.pa.58
Actiua dupliciter inueniūtur,s.in esse naturę, & in esse apprehenso,q.23.ar.4.pag.80
Per actiuorum differentiam secundum naturam & secundum virtutem,litera vult quod passiones non distinguuntur penes distinctionem naturarum agentium,sed virtutū quæ ad differentias apprehensionis spectant: obiectū nanque appetitus non est res , sed res apprehensa,q.23.ar.4.pa.80
Commune est omni actiuo fi agit, proximum esse passo,q.30.ar. 2.pa.96
Actiuum cùm respondeat effectui & per hoc respondeat etiam patienti(quia agit in eum suum effectum)nō est intelligibile quod extrema proportionis actiui ad passiuum adæquentur,& actiui & effectus non,q.54.ar.4.pa.157
Actus omnis qui actualiter à sola est imaginatione,quamuis possit subesse imperio ratiōis,nō est in genere moris.q.18.ar.9.p.61
Actus absolutè aliter considerantur vt sunt in rerum natura:aliter vt obiecta: & aliter vt sunt in executione.q.20.ar.1.pa.69
Actus simpliciter est nobilior & melior habitus, sicut actº simpliciter actu permxito potentię,secundum quid autem habitū actu esse nobiliorem non inconuenit,q.71.ar.3.pa.217
Actus voluntatis sumitur dupliciter:vno modo secundū se alio modo vt est forma seu conditio actuum exteriorum humanorum, q.20.ar.1.pa.69
Actui interiori voluntatis qui cōparatur ad exteriorem sicut formale ad materiale(qui est actus imperans) non accidit ordinari in alium finem,q.18.ar.6.ad 2.pa.59
Actus exterior sumitur tripliciter.primò secundū id precisè quod habet à potētia executiua, & re,tempore,loco,secluſa obiecta voluntatis:secundò vt est compositum ex supradictis & actu volūtatis:tertiò secundum id quod habet ex se,& quod participat ex actu voluntatis, Ibidem.
Actus imperans & imperatus, siue interior & exterior,licet sint vnus numero actus,nō vt simplex, sed vt compositus , nō frustra nec per accidens quæritur quid ex quo procedat:sicut nec in naturalibus quando vnū numero cōstat ex pluribus,nō per accidēs nec frustra queritur quid ex quo in alterū redūdet,q.20.ar.3.p.71
Quum actus humani dicuntur iuxta diuersitatē motiuorum specificari:intelligendum est de motiuis in genere causæ finalis, & non effectiuè.i.de his quæ mouent vt fines(id est,de intentionis finibus)& non de his quæ mouent purè actiuè , q.72.ar.3.& 8 pa.222.& 225
Actus omnes morales sunt immanentes,formaliter loquendo:cum enim subiectū moralitatis sit actus volūtatis,oportet actum in quantum voluntariū sumi,quū sumitur inquantū moralis,q.74 ar.1.pa.232
Actus omnis debet habere finem:quia omne agens agit propter finem,q.18.ar.9.pa.64
Actus appetitus sensitiui sortiti sunt præ alijs nomen passionis, eo quod passionem corporalem habent annexam alij verò hoc nō exigentes,in communi remanserunt operationis vocabulo, q.60.ar.1.pa.177
Actus non solum est moraliter bonus ex obiecto,sed etiam bonitatem primam & specificam habet ab eo,q.17.ar.2.pa.52
Actus humani quadrifariā dicuntur quo ad bonitatē & malitiam: quidam enim sunt per se mali:quidā per se boni, quidam indifferentes,quidā solitariè sumpti sonantes malum, qui tamen possunt ex aduentitijs honestati vt sint boni,q.39.ar.1.pag.120.Tristitia.
Præter.17.actus appetitus in litera tractatos,sex proprios rationalibus(scilicet velle,frui intēdere,eligere,consentire,& vti)& vndecim communes qui passiones vocantur:sunt duo alij actus distincti specie in esse naturæ ab istis.s.nolle & tristari,nec tamen litera est diminuta,quia sub sus oppositis tractati sunt, q.47.p. 137
Actus qui passiones dicuntur in voluntate positi , nō distinguūtur specificè in esse naturæ:sed omnes præter tristitiam ad 7 . actus prænominatos(scilicet velle,nolle,frui,intendere,eligere,consentire,& vti)reducuntur.Ibidem.
Idem numero actus potest esse successiuè bonus & malus, sed nō idem numero actus in genere moris:actus enim voluntatis secūdum se est in genere naturæ,& secundum suas cōditiones in genere moris,q.20.ar.6.pag.74
Prius conuenit bonitas moralis actui exteriori secundum se ac per hoc in rerum natura:secūdò ipsimet obiectiuè:tertiò actui volū tatis cui obijcitur:quartò ipsimet in executione,q.20.ar.1.pa.69
Actus exterior voluntatis quia claudit in se dependentiā à voluntate,stat quod bonitas prius secundum naturam insit ipsi actui humano exteriori quàm voluntati, & adhuc restet ambiguum,an etiam illa bonitas quę prius ei conuenit , dependeat à volūtate, licet enim prius non dependeat à posteriori , quod tamen prius inest alicui potest dependere ab eo cui posterius inest,q.20.ar.2. pa.70
Actº exterior in exequutione licet habeat bonitatē ex fine & materiali circunstantijs ex voluntate,& voluntas ab obiectis dissimiliter tamen hoc fit:quia bonitas ex fine,descendit in actum interiorē volūtatis per se & formaliter , in actum verò exteriorē executione denominatiuè tantū bonitas verò ex genere & circūstātia,ex obiecto deriuatur in actum interiorē denominatiuè tātùm,& per eum in actum exteriorem formaliter Ibid.
Actus exterioris bonitas ex materia & circunstantijs, prius conuenit ipsi quàm volūtati:primò quia cōuenit ipsi per se & consequenter voluntati per ipsum: secundò quia hæc bonitas pēdet à ratione,& non à voluntate.q.20.ar.1.pa.69
Bonitas ex fine inter actus,primò saluatur in voluntatis actu,cui finis est proprium obiectum:bonitas autem ex materia & circūstantijs,primò saluatur ipso actu exteriori,q.20.ar.2.pa.70
Quia bonitas inuenta in actu exteriori ex fine pendet,non solùm ex ratione,sed etiā per se ex voluntate interiori, bonitas autē ex genere & circunstantijs ex ratione solùm:ideò illa in volūtatem vt proximā & per se causam, hæc in rationē reducitur, q.20.ar. 2.pa.69
Quum actus exterioris bonitas ex fine cōparatur ad bonitatē eiusdem ex genere & circunstantijs, potest esse sermo de actu exteriori simpliciter & vt est in executione, Ibidem.
Et est dicta cōparatio intelligenda de circunstantijs manentibus purè circūstantijs: qualis non est circunstantia finis,quia transit in specificans,& consequenter substantiale. Ibidem.
Actū interiorē volūtatis,finis formaliter qualificat,actus aūt exterior dominatiuè tantū, formaliter intelligēdo.i. inquātum finis, & inquantum actus cū quo tamen stat quod actus , exterior vt finis qualificet volūtatis actum interiorē formaliter, siue actus exterior habeat rationem finis principalis siue secundarij, Ibid.
Actus exterioris bonitas , sufficienter cōparatur in litera ad bonitatē actus interioris per hæc duo membra.s . vt habens omninò eandē bonitatē , & vt habēs omninò aliā secundum se,ita[quod quandocunque actus exterior est secundum se bonus secundo membro comprehenditur, q.20.ar.3.pa.71
Actus interioris & exterioris bonitas vel malitia quandoque est eadem,q.20.ar.3.pa. eadem.
Actus interioris bonitas est causa bonitatis actus exterioris.i.proportionis seu attributionis actus exterioris ad bonitatem interiorē & econtrariò,& sic de alijs attributionibus secundū quas deriuatur denominatio, Ibidem.
Deriuatio bonitatis & malitiæ & talis bonitatis & talis malitię in actu ab actu,vt sic non est formalis, sed denominatiua,seu non per modum vniuocationis sed attributionis: quia quādo aliquid dicitur tale ex ordine ad aliud,dicitur nominatiuè,& non oportet dici formaliter:quod enim habet aliquid in se formaliter,dicitur tale secundum seipsum,q.20.ar,3.pa.71
Actus humanus ex sua bonitate vel malitia,vt sic habet rationē recti,laudabilis,meritorij etiā apud Deum & similiter peccati culpabilis,demeritorij etiā apud Deum,& hoc intenditur & determinatur in litera per totā,q.21.ita s.quod in omnibus illius quæstis reduplicationis nota determinat bonitatē vel malitiā propriam seu contractam ad actum humanum,pag.57
Actus exteriores dicuntur boni vel mali moraliter, vt subsunt alicui actui immanenti,& non aliter,q.74.ar.1.pag.232
Actus voluntatis est primò malus formaliter: actus autem aliarū virium formaliter,sed non primò sed secundariò , q.74.ar.2.pa. 233
Actus exterior nō addit in bonitate & malitia ex fine actui interiori:bene tamen finis consequutus addit in bonitate & malitia voluntati bonæ vel malæ ex fine,quæst.20.artic.4.p.72.Intentio.
Actus malus etiam ex circunstantia omnis finis,licet nō possit ordinari in bonum finem,actus tamen malus etiam ex circunstantia finis,potest ordinari in bonum finem,q.18.ar. 4. ad tertium. pa.58
Quum dicitur quod actus bonus ex genere & circunstātijs potest ordinari in malum finem:intelligitur de circūstantijs non trāseuntibus re spectu eiusdē actº in specificans. Et similiter de malo.ibidem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Actus à deliberatiua ratione procedens si non sit ordinatus ad debitum finem ex hoc ipso repugnat rationi, & habet rationẽ mali, Ibidem.
Actus iusti ex quibus fit iustitia: sunt moraliter boni quamuis nõ sint totaliter perfecti, q.18.ar.8.pa.60
Actus neuter, vide Voluntas.
Addere præsupponit id cui additur, ad augmentũ spectat, q.20.ar.5.pa.73
Admiras in ipso admirationis actu videtur habere tria: scilicet nouæ, rarę vel arduę rei intuitum desideratum, collationem ipsius cum occulta causa, & naturalem quandam cõcupiscentiam cognoscendi causam, q.32.ar.8.pa.106
Admiratio cur ab Arist. ponatur concupiscentia, à Dama. autẽ timor, q.41.pag.125.
Agens non intendit priuationem boni, nisi quia intẽdit aliud bonum incompossibile illi priori: ac per hoc habens annexam priuationem alterius, q.18.ar.8.pa.60
In agentibus quia apprehẽsa distinctio naturarum patet quum cibus talis differens ab illo alio secundum speciẽ, apprehensus mouet appetitũ distinctio autem secundum virtutẽ est secundum diuersam rationem apprehensionis: ita quod ex ipsa diuersa ratione qua apprehenditur eadem res habet diuersam virtutẽ mouendi appetitum, q.23.ar.4.pa.81
In agentibus naturalibus est considerare duo scilicet inquantum agunt, & inquantum attrahunt in agentibus, verò quatenus apprehensa sunt agere & attrahere simul concurrunt, Ibidem.
Agere Quomodò intelligatur in solis cognoscitiuis esse principiũ agendi propter finem, q.6.ar.1.co.pag.23
Amare propriè est appetitus sensitiui: quum enim amor sit prima passio appetius sensitiui, si amare non conueniret proprè appetitui sensitiuo, nec delectari nec timere propriè eidẽ cõueniret q.25.ar.2.pa.84
Amans quomodo sit in amato, & econuersò, q.28:ar.2.p.90
Amor non distinguitur in amorem amicitiæ, & concupiscentiæ, tanquàm in diuersos amores, sed tanquàm in diuersos modos amandi: vnus enim & idem amor est amicitiæ respectu amici & concupiscentiæ respectu boni illi voliti, quæstion.26.ar.4.pag.87
Amor potest esse perfectus cognitione existente imperfecta: quia perfectio cognitionis attenditur secundum modum quo perficitur ratio qui est, distinguere etiã quæ sunt simplicia, ac per hoc ad perfectam cognitionem boni exigitur & quod bonũ secundum se apprehendatur, & quòd distinctè cognoscatur secundũ partes proprietates &c. perfectio autẽ appetitus moris non exigit tot cognitiones boni, sed prima sufficit ei. s. quod bonũ secũdum se apprehendatur, q.27.ar.2.pa.88
Amoris perfectio ex duplici capite oritur. s. ex parte amantis, & ex parte amati: cognitio autem est causa amoris tantùm ex parte amati, Ibidem.
Amor est fortior odio loquendo non de quocunque odio relato ad quemcunque amorem & econuerso: sed de coniugatis, q.29.ar.3.pag.94
Amor & odiũ non formaliter sed virtualiter congenerantur, coalescunt, & condesinunt, q.23.ar.4.pa.81
Si considerentur omnes vnitates ad amorẽ cõcurrentes, sic amor magis vnit quàm intellectio: quoniã causam causatiuus est vnionis, realis: sed si comparetur amor & intellectio secundũ illã solã vnionẽ quã facit formaliter, sic intellectio magis vnit, quàm amor: quia intellectus in actu est intellectum in actu amans autem non est amatum in actu, q.28.ar.1.pa.90
Angeli essentiam per seipsam esse similitudinem omnium, & per adiunctas species tantùm distat vt primum ponat perfectionẽ altissimam secundum diminutã: quia primũ ponit essentiã illã vnitè habere species rerum, secundum vero diuisim, q.51.ar.1.p.148
Sicut essentiæ & potentiæ angelicæ sunt alterius rationis à nostris ita & habitus, q.50.ar.6.pa.147
Angelus per nullum habitum intelligit Deum naturaliter, sed propria substantia vtitur vt specie intelligibili ad intelligendũ Deũ q.50.ar.6.pa.147
Anxietas. Quum effectus tristitiæ consistat in appetitu fugitiuo, quando contingit deesse refugium aliquod constituitur anxietas & angustia, quando verò intantũ tristitia est quod nec appetibile aliquod ex illa relinquitur sed solũ cõtrarium contristãs, constituitur accidia, q.35.ar.8.pa.114
Appetibilis seu finis ratio vt tendatur in ipsum & quiescatur in eo est eadem secundum naturam & diuersa secundum virtutẽ: quia est esse eandẽ materialiter & diuersam formaliter respectu passionum, q.q.23.ar.4.80
Appetitiua non conceditur in litera simpliciter magis actiua, quã apprehẽsiua, sed quo ad principiandum actum exteriorẽ apprehensiua enim quum moueat appetitiuam, est magis in actu simpliciter & magis actiua quodammodò, appetitiua autem efficacior est ad actum exteriorẽ, quia ei obediunt vires exequutiuæ, & quia primum mouens est ad exercitium actus, q.22.ar.2. ad 2.pag.77
In his quæ ad appetitum spectant, nihil differt esse aut apparere, q.32.ar.1.pa.102
Appetitus sensitiuus distinctus per irascibilem & concupiscibilẽ est subiectum virtutis moralis propriè temperantiæ scilicet & fortitudinis: non inquantùm cõmunis est nobis & brutis, sed vt obedibilis rationi, q.56.ar.4.pag.164
An omnia quæ homo appetit, appetat propter beatitudinẽ, quæ. 1.ar.6.pag.5. Vide Beatitudo.
Appetitus intellectui & sensitiui differẽtia in hoc quod appetitus sensitiuus tẽdit in operationes propter delectationes, intellectiuus autem econuersò appetit delectationes propter operationes q.4.ar.2.pag.17. vide Delectatio.
Quomodò consonet quòd naturalis ordo appetibilium ab appetitu sensitiuo, sit contrarius ordini statuto ab institutore naturæ in hoc quòd naturæ institutor delectationes sensibiles instituit propter operationes vt finẽ, & appetitus sensitiuus appetit operationes propter delectationes, Ibidem
Quomodò ex hoc quòd apprehensio sensitiua non attingit ad cõmunem rationem boni, sed particularis boni quod est delectabile: sequatur & sicut effectus ex causa quod appetitus sensitiuus feratur in operationem propter delectationem, Ibidem
Anima, Quomodò stent hæc simul, anima inficitur ex carne quæ est principium generis: & caro non inficit animam nisi inquantũ est principium actiuum in generatione, quæstio. 61. artic. 4. pa. 259
Arduum comparatum ad bonum est ratio recessus, comparatum verò ad malum ratio accessus, & quia obiectum irascibilis est totum contractum, scilicet bonum arduum & malum ardum, ideò in litera nõ simpliciter, sed comparatiuè interpretandũ est quod arduum non est ratio accessus, q.25.ar.3.pag.85
Artis propria veritas consistit in cõformitate ad appetitum rectũ, non in moralibus, sed in artificialibus, qui tunc est quum finem habet à quo obliquando artificiale malum est, quia veritas intellectus practici consistit in adæquato dirigere, quæst.57.artic.5.pag.169
Quamuis vsus & directio in arte coincidant, distinguuntur tamẽ saltem ratione, & arti cõuenit directionis veritas, non ratione vsus, sed ratione propriæ naturæ, quæ nata est dirigere non nisi determinata ad directionem ab appetitu recto, In virtutibus autem speculatiuis solus vsus inuenitur pendens ab appetitu. Ibi.
Audaciæ obiectum quomodò sit malum, per se an per accidens, q.45.pa.132
Beatitudo an essentialiter sit actus intellectus, an voluntatis, q.3.ar.4.p.11
Licet simpliciter beatius sit dare quàm accipere: in homine tamen beatitudine quia beatitudine indiget, substantia beatitudinis cõsistit in accipiendo seu retinendo, & ex ipsa emanat erogatio vt consequens, q.2.ar.1.pag.6
Beatitudo cõstituit excellentiam: ac per hoc angeli appetendo beatitudinem, appetierunt excellentiam, quæ est superbiæ obiectũ, q.2.ar.2.pa.7
Beatitudo nostra dependet à cognosci à Deo, quia scientia Dei est causa rerum, q.2.ar.3.pa.6
Quum dicitur quòd beatitudo est status omnium bonorũ aggregatione perfectus: non est prædicatio essentialis, sed causalis q.3.ar.4.pa.11
An beatitudo animæ resumpto corpore augeatur intẽsiuè, q.4.ar.5.ad 5.pag.17
Quomodò intelligatur beatitudo esse quietatiua omnis desiderij. q.5.artic.4.pa.20
Quomodò literæ processus, qui degredi videtur à perfecta beatitudine simpliciter ad perfectã beatitudinem hominis teneat, q.3.ar.6.pa.13
Beatus, An ab extrinseco tantùm beatus sit impeccabilis, qu.4.ar.4.pag.16
Beatus non potest peccare, non solùm in sensu composito, & propter causam extrinsecam, (id est, Deum perpetuò rectificaturũ voluntatẽ beati) sed propter intrinsecam causam, ipsam scilicet voluntatis naturam, approximato sibi per actualẽ visionem tali obiecto, s. bonitate per essentiam, Ibid.
Bonitas rei est duplex, s. spectans ad ipsam rei substantiã, & circunstans eam, q.42.ar.6.pa.127
Duobus modis (& per accidens) differt bonitas obiecti à bonitate finis in actu voluntas, s. quando finis pendet ex fine, & quando voluntas ex voluntate, q.19.ar.2.pa.64
Bonitas finis & eius quod est ad finem vt sic est vnamet: licet finis & id quod est ad finem distinguantur, Ibid.
Bonitas ex fine & specifica distinguitur contra bonitatem ex circunstantia etiam finis, q.18.ar.4.pa.58
Ad bonitatem voluntatis humanæ requiritur quod ordinetur ad summũ bonum nõ apparenter, sed quod in veritate est summũ confisè vel distinctè, naturaliter vel supernaturaliter secundum statum personæ, q.19, ar.9.pag.67
Bonitas eadẽ est qua est bonus actus abstractè cõceptus, & actus in rerum natura positus: sicut eadem est humanitas qua homo abstractè conceptus est homo, & qua homo in rerum natura positus est homo, licet sit alius essendi modus: quia in rerum natura & abstractione, q.20.ar.1.pa.69
Communis bonitas quæ ad omnem actum virtutis perfectæ exigitur, consistit in quatuor generalibus conditionibus infinitis per quatuor virtutes cardinales, scilicet rectitudine, firmitate, moderatione, & discretione, quæstio.60.articu.2.&pag.178. vide

vide Virtus
Bonitatem rationis in qualibet virtute participari, dupliciter potest intelligi. primò in se ipsa ratione vt res cuius pars capitur. se cundò in ipsis participantibus vt est pars capta. quæstio.20.3.ad 2.pag.71
Bonum apprehensum mouet voluntatem effectiuè, causando ipsum actum appetitus, & finaliter: quoniã ipse actus in appetitu causatus tendit in bonum apprehensum vt finem. quæstio.20.arti.4.pag.72
Bonum difficile & bonum absolutè, agere diuersis potentijs, patet ex hoc quod bonum difficile habet vnde repugnet concupiscentiæ.q.23.artic.7.pag.79
Bonum effectiuè causat amorem. q.27.art.1.pag.68
Esse de ratione boni aliquid ab ipso effluere, quomodo intelligatur. q.1.art.4.pag.3
Omne bonum vtile est bonum bonitate morali, seu secundum se rationi consonans. q.34.artic.2.pag.109
Bonum & malum moraliter sunt per se differentiæ actus voluntis in genere moris. q.19.arti.1.pag.63
An bonum & malum eodem modo sumantur in responsione quũ dicitur bonum & malum sunt per se differentiæ actus voluntatis & in eius subiuncta ratione, scilicèt: nam bonum & malum per se ad voluntatem pertinent, sicut verum & falsum ad rationem pag.64.
Bonum & malum in operationibus sic attenditur secundũ seipsas, vt nihil referat (quò ad propriam bonitatẽ vel malitiam) qualitercunq; homo operans afficiatur ad ipsas. quæst.60. art.2.pag.178. Virtus.
Brutum. Nulla arte fieri potest vt aliquod brutum eligat: quia ars non potest dare naturæ substantiam actus, sed modum: electio autem nõ significat modum actus, sed ipsum actum substantialiter. q.13.arti.2.pag.44
Ratio multorum quæ in brutis videntur ex electione procedere. Ibidem.
Bruta non cognoscunt futura: quia non apprehẽdunt ipsa vt quia erũt vel non erũt, quod est propriè cognoscere futura: cùm enim tempus non aliter percipiatur sensu, nisi per immutationem: & futurum non sit, nec fuerit: ac per hoc non immutet nec immutauerit sensum: futurum repugnat cognitioni sensitiuæ. q.40. articu.3.pag.122
Spes & timor vniuersaliter quælibet passio irascibilis in brutis est motus animalis appetitus secundum substantiam (quia est actus secundus elicitus ex cognitione seu obiecto ab appetente causa tus) sed est secundum quid naturalis: pro quãto natura supplet non obiectum cognitum. Ibidem.
Bruta percipere possunt præteritionem & futuritionem: & possibile vel impossibile vt sunt differentiæ potentiarum. Ibidem.
Quomodò cõcedi debeat animalia bruta mouere se propter finẽ. q.6.artic.1.col.2.pag.23
Charitatis obiectum negatur esse Deum cognitum: & dicitur esse ipsum Deũ absolutè: non quod possit diligi nõ cognitus: sed quia cognitio tenet se respectu istius habitus qui est charitas: non ex parte obiecti: sed subiecti. q.67.art.6.pag.206.
Charitas viæ nunquàm potest peruenire ad æqualitatem charitatis patriæ. q.67.arti.6.ad.3.pag.206
Causæ sunt sibi inuicem causæ. q.67.art.3.pag.205
Causa deficiens & causa per accidens, sunt idem subiecto: & distinctæ formaliter in vno sensu: & sunt idem subiecto & forma liter in alio sensu. q.57.art.1.pag.238
Hæc literæ propositio: esse causam directè alicuius actus non cõtingit nisi pro hoc: quod proprium principium illius actus mouet ad agendum: sic intelligitur: præsupposito quod actus sit alicuius principij principantis ipsum executiuè: ad hoc quod aliquid sit idem, sit diuersum sit causa illius vltra illud principiũ non absolutè, sed inquantùm est causa executiua: oportet quod moueat principium illud exequens ad agendum. quæstio. 80. art.1. pag.255
Quia causalitas qua appetibile mouet appetitum: non est nec potest esse purè effectiua sed est effectiua & finalis: communerata est contra finalem à S. Tho. in j. parte & alibi: quia autem in veritate interuenit causalitas effectiua: ideò hîc & alibi quandoq; exprimitur quod bonum apprehensum est actiuum: & appetitus est passiuus. q.22.art.3.pag.98
Cerimonialia absolutè & simpliciter nõ potuerunt post Christũ sine peccato mortali seruari. q.103.art.4.pag.338
Circunstantia temporis sacri aggrauat peccatum: non tamen apponit speciẽ sacrilegij: nisi fiat in contemptum temporis sacri. q.7.pag.27
Circunstantia loci sacri quamuis omnia peccata aggrauet per accidens: illa tamen sola ad speciem sacrilegij trahit: quæ sanctitati loci directè opponitur aut annexæ immunitati. Ibid.
Circunstantia personæ non transfert in aliam speciẽ: nisi peccatũ vouens vel statui eius aduersetur. Ibid.
Quid (id, est effectus) quod est præuisum & volitũ, trahit in ipsius speciem. Ibidem.
Circa quid, id est, conditiones obiecti (vt paruum & magnum in re oblata & quomodò) quamuis actus multũ aggrauent in aliã tamen speciem actus non transferunt. Ibidem.
Cur manifestè dat aliam speciem. Ibidem.
Quoties non cõputantur intercircunstantias: quia circũstantiæ circa eundẽ sunt actũ: numerus autem operationũ non circunstat vnam & eandem operationẽ: sed addit aliam & aliam operationem. Ibidem.
Circunstantiæ necessariò cognoscẽdæ à spirituali iudice: sunt trãferentes in aliam speciem, & aggrauantes in infinitum. i. addentes secundum se rationem peccati mortalis. Ibidem.
Sicut in naturalibus quædam accidentia sunt secundum se formæ, quædam autem solummodò cõditiones præsuppositarũ formarum: ita in moralibus quædam circunstantiæ sunt secundum se bonitates vel malitiæ: quædam conditiones tantùm suppositarũ virtutũ vel malitiarum: primæ faciunt actum bonum vel malum: secundæ autem non. item primæ sunt secundum se species quædam moralium habentes propria obiecta: secundæ autem non. q.18.arti.10.pag.62
Circunstantia quandocũq; facit actũ de bono, aut non bono malum dat speciem. q.18.arti.10.& 11.pa.62.& 63
Circunstantia quandocùnq; respicit specialem, id est, secundum se proprium ordinem rationis: dat speciem. Ibidem.
Circunstantia vt sic: nunquam dat speciem: sed oportet eam transire in differentiam seu conditionem obiecti. q.72.arti.9 pa.226
Nulla circunstantia mutat speciem: nisi habeat rationem alterius moriui vt finis: non ita quod fit aut apprehendatur, vt finis præiacentis peccati: sed sufficit quod fit confinis. Ibidem.
Circunstantia specificans: eo ipso quod ingreditur latitudinem specificantium: oportet obiectiuum ordinem intrare: & differentiã seu conditionem obiectiuam ponere formaliter & directè intẽtam. Ibidem.
Circunstantia faciens actum de non malo malum: dat speciem. q.72.arti.9.pag.226.& q.76.arti.4.pag.243
Conceptio. Quid de conceptione beatæ virginis tenendum. q.81. arti.3.pag.258
Cogitatio Quomodò distinctio de cogitatione vt est actio quædã & vt est ad aliam actionem ordinata: sit ad propositum literæ: volenti quod in quantùm primò modo consideratur: de ipsa habeat iudicimm superior ratio: in quantùm verò secundo mõdo accipitur. ad inferiorem rationem pertineat. quæst.15.arti.4.pag.49
Conclusio & operatio sequuntur debiliorem partem. q.62.arti.1. pag.184.& q.63.arti.3.pag.128
Concupiscentia inter passiones concupisibilis vt se tenet ex parte animæ: est maximè sensibilis abs; corporali nam; coniunctione experimur concupiscere magis sensibiliter quàm amare: odisse &c. & quia quod se tenet ex parte animæ: est formale in passionibus, ideò de passionibus istis formaliter loquendo dicitur quod concupiscẽtia est magis sensibilis. quæst.25.artic.2.ad 1.pag.85
Concupiscentiam esse infinitam potest intelligi dupliciter. s. obiectiuè & subiectiuè, seu ex parte obiecti & ex parte actus. q.30. articu.4.pag.97
Concupiscentia duplex, scilicet naturalis, & rationalis Quæ absolutè apprehensa delectant, naturaliter concupiscuntur: alia autẽ quæ ratiocinatione apprehensa delectãt, rationaliter cõcupiscũtur. q.30.artic.3.pag.96
Cõcupiscentia naturalis non est infinita. q.30.artic.4.pag.97
Concupiscentiæ rationalis obiectum & est finis, & habet totaliter rationem finis: concupiscentiæ verò naturalẽ obiectum, etsi est finis, nõ tamen habet totaliter rationem finis: tum quia habet rationem modificati ad naturam: tum quia ordinatur ad alium finem inditum, scilicet naturam. q.30.artic.4. Ibidem
Concupiscibilis obiectum comparari ad obiectũ irascibilis, vt cõmune ad proprium, & ad plura se extendere &c. non est ipsa se habere sicut vniuersale & particulare, sed sicut motus simpliciter, & motus ad vbi. q.25.artic.1.pag.84
Conscientiæ erroneæ depositio sit non solùm per oppositã rationem, aut veritatis dispositionem, sed etiam per exclusionem ab adplicatione ad opus. q.19.articu.5.& 6.pa.65
Consensus vtérque scilicet in delectationem, & in actũ, secundum rem quando sit secundum rationes temporales, est ratiõis inferioris, quando verò sit secundum rationes æternas, est rationis superioris, in hoc tamen est differentia, quod quando est rationis inferioris, est etiam superioris, saltem negatiuè, sed non econuerso, secundum. appropriationem autem deliberatio, iudiciũ, ac consensus vnius scilicet delectationis, ad inferiorem, alterius verò, id est, actus, ad superiorem, spectat quæstio.74. art.7.pagina. 235
Quomodo hæc duo stent simul, quamdiu incertum est, an secundum rationes diuinas resistatur vel non, nullum iudiciũ rationis habet rationem finalis sententiæ: & consensus in delectationem cogitationis pertinet ad rationem inferiorem. q.15.arti.4.pa.99
Consilium significat inquisitionem cõpletam id est vsque ad iudicium inclusiuè. q.14.artic.1.pag.46.
Consilium liceat absolutè sit prius electione & eius causa: ordo tamen doctrinæ habet, vt prius de ipsa electione secundum se, & deinde de consilio eius causa tractetur. & hoc vt prius tractetur quid est, & deinde causa extrinseca illius. quæst.13.in principio. pag.43
Consilij processus est simpliciter resolutiuus: quia enim cõsilium,

Universidad de Deusto
Biblioteca

finem & ad finem,in materia agenda tantũ & propter agendũ & quomodò agendum à posterioribus ſecundum eſſe in priora cõſiderat,reſoluere ſimpliciter dicitur.q.15.artic.4.pag.49
Cõſuetudinẽ legi derogatẽ,non oportet ab actu illicito inchoare: ſi tamẽ ab illicitis tunc actibus inchoaſſet,ex quo inualuit & iã conſuetudinis vim habet legi ſcriptæ derogat.quæſt.97.artic.3. pag.205
Cordis varius motus ex apprehenſione &appetitu animali naſcẽs corpus mouet & alterat ſecundum diuerſas qualitates, alteratũ autem corpus,variè etiam afficit imaginationem, & appetitũ: & variè diſponitur ipſum corpus ex hoc,ad ſanitatẽ,& ad habilitatem hanc,vel illam.q.17.art.7 .ad 2.pag.54
Diſpoſitio requiſita ad motum cordis membri pudendi, non eſt qualitas ſequens paſsionem appetitus, mediante motu cordis: ſed eſt qualitas naturalis,ſoli naturæ ſubiecta,per quam motus iſte non voluntarius,ſed naturalis eſt.quæſt.17.art.8.ad 3.pagina.55
Cor & pudenda habent propriũ motum naturalem:quia quodlibet eorũ eſt quaſi ſeparatum animal: & quia quodlibet eorum eſt principium.Ibidem.
Credere Licet qui citò credit, leuis ſit corde,non tamen qui citò credit Deo, leuis eſt corde.q.64.artic.4.pag.191
Continentia deficit à ratione virtutis.q.58.art.3.ad 2.pag.172
Contrarietas boni & mali diffiilium ſpectat ad iraſcibilẽ,vt totum hoc bonum,arduum,vel malũ arduũ per ſe concurrit: ſunt enim quædam boni & mali ſpeciẽs,bonũ difficile,& malũ difficile.q.23.artic.2.pag.79
Contraria ſecundum ſe formaliter inuenta,in quocũnq; ſint gradu,cõtraria ſunt & incopmoſsibilia in eodẽ. & alterum contra alterum pugnat.q.52.art.2.pag.152
Eadem ratione nõ formaliter,ſed virtualiter,vnum contrariorum appetitur,& reliquum refutatur.q.23.artic.4.pag.80
Contumeliæ peccatum,licet perficiatur in ore vt cõmuniter videtur in vſu:ſi contumeliæ tamen nomine intelligatur dehonorationis peccatum,certum eſt quod non cõſumatur in ore:quamuis multa in peccato oris dehonoratio ſit quæſtio. 72. articu.7. pagin.225
Cupiditas eſt radix omnium malorum.Ad Duran.quæſt.84..art. 1.pag.265
DAmnatus quilibet deſcendit ad feros cum armis ſuis,id eſt, cum aliqua mala volũtate,in qua obſtinatus perſeuerat & non ſolùm cum auerſione ab vltimo fine verò.quæſtio.109.ar. 8.pag.363
Defectiua vt ſic,quia penes maiorem elongationem à perfectione magis defectiua ſunt,conſequens eſt quod maior defectus non ſit à minore defectu, vt à propria cauſa, ſed ex ipſa elongatione interuenit.q.22.artic.2,ad 1.pag.77
Indefectiuis,cauſa defectiua nõ eſt propria cauſa effectus defectui quò ad defectum:ſed ex hoc ipſo quod magis elongatus à perfectione,magis defectiuus eſt.ibidem.
Quia meſura debet eſſe certiſsima, nihil prohibet quò ad nos, defectus menſurari penes acceſſum ad aliquod poſiciuum ſummè deficiens:ſicut infirmitates,maiores & minores dicimus per acceſſum ad mortem,& ſimiliter potentiala per acceſſum ad materiã primã cùm in rei veritate,ille per receſſum à vita,& iſte per receſſum ab actu maiores vel minores ſint.ibid.
Defectus in voluntate,vnde volunntas eſt cauſa deficiens,eſt idem ſubiecto,& formaliter cauſa per accidens ex parte cauſæ : quia eſt ipſamet,& eſt idem ſubiecto,tantùm cauſæ per accidens ex parte effectus tantùm:quia eſt idẽ ſubiecto volũtati:& dat voluntati eſſe cauſam deficientem,nõ dando cauſalitatem,ſed deficientiam.q.75.artic.1.pag.238
Difinitionis delectationis explanatio.q.31.art.1.pag.98
Delectatio quandoq; exigit ſubiectum,& obiectum,& tres actus, ſcilicet cõiunctionis,eorum cognitionis,tàm obiecti quàm cõiunctionis immutationis appetitus:quę eſt formalis delectatio. ibidem.
Delectatio ſecundum ſe eſt tota ſimul, & abſq; tempore:per accidens autem,(ſcilicet ratione motus adiuncti) aliqua eſt non tota ſimul,& in tempore.q.31.artic.4.pag.99
Delectatio eſt ſolùm paſsio concupiſcibilis,& quare.quæſt.23.ar. 4.pag.80
Delectatio & triſtitia in voluntate nõ ſunt veræ paſsiones.q.31.artic.4.pag.99
Delectabile conuenienter diſtinguitur in delectabile naturale à rationali:ſeu in conueniens ſecundum naturam.& ſecundum appræhenſionem,vbi ly.ſecundum denotat cauſam conuenientiæ ex parte ſubiecti,& non ex parte obiecti. quæſtio.30.articulo.3 pag.96
Delectatio eſt in ratione ſubiectiuè tanquàm in imperãte,in appetitu autem tanquàm in eliciente.q.74.arti.6.pag.235
An operatio ſit propria cauſa delectationis, vt conſtitutio in connaturale bonum,an indiſtinctè. quæſtio. 32, articulo. 1. pagina.101
Delectationẽ ſequi operationem,accidit ei in quantùm eſt paſsio non enim omnis paſsio ſequitur ſic operationem.quæſt.22.art. 3.pag.78.
Quomodò ſaluetur veritas literæ.dicentis quod delectatio cauſatur ex hoc quod appetitus requieſcit in bono adepto : quum apud ſanct.doct.delectatio ſit quies appetitus.quæſt.4.artic.1. pag.15
Relatio cõuenientiæ vel diſconuenientiæ in actu exercito,cõcurrit ad cauſandam delectionem vel triſtitiam. vt ratio agendi. q.32.artic.1.pag.102
Delectatio & operatio conſequẽs,eadem numero bonitate morali bonæ ſunt:ac per hoc optimam operationem ſequens delectatio optima eſt non minore bonitare,& nõ magis nec minus bona moraliter.q.34.ar.3.pag.109
Delectationis bonitas eſt cauſa bonitatis,in operatione cauſalitate ſeu redundantia analoga:in qua ſaluatur identitas numeralis. in cauſa & cauſato. q.24.ar.4.pag.83
Delectationes propriæ in indiuiduis ſunt duplices:quædam cõſonæ naturæ indiuiduali,& quædam æſtimationi ſeu cõſuetudini ex eſtimatione.primæ ſpectat ad cõcupiſcentias naturales.alteræ ad rationales.q.30.ar.3.pag.96
Delectationes & concupiſcentiæ naturales dicuntur, quæcũnque ſunt, non per æſtimare aliquid.q.31.art.6.pag.10
Delectationes tactus eſſe ad quas ordinantur cõcupiſcentiæ naturales tripliciter poteſt intelligi.q.31.pag.101
Delectationes ab appetitu intellectiuo appetuntur propter operationes e cõtrariò autem appetitus ſenſitiuus tendit in operationes propter delectationes.q.4.ar.2.pag.15
Quomodò ſtent hæc ſimul,Delectatio propter ſe & non propter aliud appetitur:ſi ly propter,dicat cauſam finalẽ,& delectatiões ſunt propter operationes.q.4.ar.2.pag.15
Delectari in aliquo, propter ſe formaliter,diſtinguitur in litera, non contra delectari propter ſe finaliter.quomodolibet,ſed finaliter vltimatè.q.70.pag.212
Delectatio moroſa coniugati de actu matrimonij cogitato. non eſt peccatum mortale.q.74 ar.7.pag.235
Deliberatio. An per ſubtractionem deliberationis ſoluatnr ſpecie actus moralis.q.88.art,6.pag.281
Non quàm citius poteſt deliberat,qui inter deliberãdum ad aliud diuertit:ac per hoc qui ad aliud aſpicit vanè, non quàm citò poteſt de ſeipſo deliberat.& ſic eſt reus omiſsionis precepti diuertendo non quàm citò poteſt deliberando. quæſtio.89.articu. 6. pag.284
Denominatiuum extrinſecum nihil formale addit ſuper denominatiuum formale.q.20.arti.4.pag.72
Deriuatio. actus.
Deſiderium.Intellectum humanũ non cognita prima cauſa niſi an eſt, habere naturale deſiderium ad cognoſcendam primam cauſam quid eſt:quomodò intelligatur.quæſtione.3.arti.8,pagina 14
Deſperatio ex parte obiecti eſt prior timore & illius cauſa, timor verò ex parte modi attingẽdi obiectum eſt deſperationis cauſa. q.45.art.2.pag.132
Dialectica Tam dialectica quàm demonſtratiua docẽs eſt vna,ſed in vſu eſt differentia:quia dialectica etiam vtens eſt vna,demõſtratiua verò multiplex.q.57.ar.6.pag.170
Diſpenſationi rectoris ſubiacet defectus in perſona vel caſu,q.97. artic.4.pag.306
Secluſa conſuetudine,ex hoc ipſo quod aliquis conſtitutus eſt rector multitudinis:commiſſa quoque eſt ſibi authoritas diſpenſandi in lege ſuperioris,ſcilicet quò ad leuia,quò ad frequentia, & quò ad propria. Ibidem
Diſperſa inferius eſſe vnita ſuperius verum eſt cæteris paribus.q. 23.artic.4.pag.80
Diſpoſitio. Hæc verba literæ in omni inordinata diſpoſitione ſpecifica ſumitur ex parte cauſæ extrinſecæ, vel intrinſecæ effectiuæ vel formalis:de intrinſeca vel quaſi intrinſeca cauſa propria verificantur.nũ materiali vt ſic: quoniã nulla res ponitur in eſſe per materiam,ſed ex qua ponitur ineſſe quæ eſt vt formalis & actiua,& non ſolùm materiæ rationem habens diuerſimodè.q. 82.art.2.pag.261
Diſtinctiua ſpecificè per ſe ſunt diuerſificatiua rationis formalis eius quod diſtinguitur.q.72.art.2.pag.260
Doctrina tanto certior eſt,quãto vniuerſalior & remotior ab opinionibus.q.67.ar.2.pag.203
Dona ſunt neceſſaria & à virtutibus diſtincta.Ad Scotũ.q.68. ar. 1.pag.207
Dons ſpectantia ad intellectum non diſtinguũtur pœnes ſpeculatiuum & practicum.Ad autorem.q.68.ar.4.pag.209
Dona omnia licet ſe habeant vt exequentia in ordine ad inſtinctũ ſpiritusſancti, ſicut morales virtutes in ordine ad rationẽ,ſi cõparentur tamen dona inter ſe, aliqua dicuntur dirigentia, & aliqua exequentia.q.69.pag.212
EBriusr. In ebrio eſſe duo peccata,ſcilicet, ebrietatẽ & peccatũ ſequens:intelligendũ eſt ſecundum ſubiectam materiam.id eſt,ſecundum ſe duo peccata:non quod in eo retineant dualitatem,ſed alterum tranſit in circunſtantiam primi. q.76.artic.4. pag.243
Electio non conuenit brutis animalibus:quia qnum appetitus electiuus ſit liber ad eligendũ & non eligendũ,& ad hoc vel illud eligendum,appetitus ſenſitiuus eſt ad vtrũnque naturaliter determinatus.q.13.ar.2.pag.43.
Electio quę eſt actus interior volũtatis,in electionibus prelati vel principis,eſt electio nominatiõis talis perſonæ &c.quia electio eorum quæ ſunt in poteſtate eligentis,q.13.ar.4.p.45
Electio ſemper eſt quo ad ſpecificationem & exercitum actus liberi:ſimplex aũt actus voluntatis,non eſt vniuerſaliter quò ad ſpecificationem actus,liber,q.13.ar.6.p.ead
Suppoſito quod voluntas velit eligere, duobus æqualibus propoſitis ſecundum aliquam conditionem , voluntas non arcetur ad neutralitatem:ſed poteſt ad conſiderandum aliquam eminentiã in altero mouere,& inuenta vel appoſita,eligere alterum,qõ.13. ar.6.ad 3.p.46
Electio licet ſit partis ſuperioris vt principaliter eligentis,eſt tamẽ partium obſequentium vt exequentium,q.56.ar.4.p.164
Electio includit intentionem finis quoniam electio eſt eorũ quæ ſunt ad finem,propter finem,quæſtione,58.ar.4.& 5. pagi.172. Intentio.
Eſſe ens in ratione contingit dupliciter,q.8.ar.1.p.29
Eſſe immateriale rerum licet ſit earum eſſe ſecundum quid:eſt tamẽ in ſe & in ordine vniuerſi eſſe ſimpliciter & mobilius, q.66 ar.4.p.201
Ætatis defectus excuſans à mortali,multò magis excuſat à veniali.q.89.ar.6.p.284
Euangelium dicitur tempore Apoſtolorũ ſecundum veritatem in vniuerſo orbe prædicatum ſecundum reputationem: de orbe enim ſecundum notitiam habitato hoc & ſimilia intelliguntur, q.106.p.347
Euentus commune vocabulum ad effectum per ſe & per accidens ſignificat id quod quomodolibet ex actione prouenit, q.20.ar. 5.p.73
Euentus quicunq; ſequens (ſiue per ſe ſiue per accidẽs) ſiue frequẽter ſiue rarò (modò ſit præuiſus & volitus) ſiue directè ſiue indirectè,addit ad bonitatem vel malitiam actus quia hoc ſpectat ad voluntatem magis deordinatam in malis,& magis affectatã in bonis.ibid.
Excluſio non fit à concomitantibus & præſuppoſitis,q.23.ar.3.fi. p.78.& q.83.ar.2.p.263
Excommunicatus,Sciens ſortem ſibi motum eſſe nominatim excõmunicatum,& tamẽ communicans cum eo in diuinis ex hoc quod non actualiter ſibi occurrit hunc eſſe excommunicatum, excuſatur à mortali,q.6.ar.8.p.27.Ignorantia.
Extaſis.Plures accidentia contingentia patientibus extaſim & huiuſmodi cauſantur ex ſua aprehenſione originaliter : quamuis fortè conſuetudo mutata in naturam,etiam inuitos poſtmodum afficiat,q.17.ar.7.ad 2.p.54.vide Cordis.
Extremo non ſolùm extremum,ſed medium opponitur,q.22.ar. 1 pag.76
FIdes & ſpes acquiſitæ tã reſpectu naturalium quàm ſupernaturalium,non ſunt virtutes:quia non ſunt obiectis proportionatæ,q.62.ar.3.p.185
Fidei virtutis ſubiectum eſt intellectus à volũtate bene motus,ſpei autem ſubiectum eſt voluntas affecta meritis. Ad Scotum,q.65 ar.4.p.197
Fidei obiectum eſſe nõ viſum vel non apparens intelligitur de obiecto non ex parte rei,ſed ex parte noſtri. & in hoc ſenſu ſolet etiam obiectum fidei dici imperfectum,q.67.ar.5. ad 3. pagina 205
Fides infuſa licet inquantum virtus nõ poſsit eſſe ſine charitate,ſi des tamen inquantũ fides poteſt eſſe ſine illa:quia poteſt habere ſine illa opus ſuum.Secus autem eſt de prudentia , qõ.66.ar.4. pa.201
Fides opinio & ſcientia de eodem ſunt incompoſcibiles in eodem q.69. ar.3.p.204
Fides dicitur imperfecta ex parte ſubiecti:quia conſtituit ſubiectũ abſolutè in eſſe imperfecto, ſeu exigit ſubiectũ abſolutè & priuatiuè imperfectum,Ibidem.
Fides ex parte noſtri eſt in medio non autem ſecundum ſe:quia ſecundum ſe eſt de Deo,cuius non ſunt extrema: ex parte aũt noſtri eſt de Deo per modum cõpoſitionis & diuiſionis,q.64.ar.4 pa.191
Certitudine ſcientiæ nemo ſcit ſe habere fidẽ ex actu fidei,certitudinem aũt fidei quilibet ſcit certè ſe habere donum infuſum fidei,q.112.ar.5 .pa.374
Fides & ſpes euacuantur in patria ratione ſuperfluitatis & incompoſsibilitatis.Spei ſiquidem habitus euacuatur ex ſucceſsione oppoſitæ formæ,ſ.luminis gloriæ per modum habitus: & ex efficacia oppoſiti actus,ſ.videre Deum non per modum tranſeũtis,& ex incompoſcibili ſtatu ſuppoſiti . Spei aũt habitus euacuatur & ex efficacia oppoſiti actus,ſ.habere Deum: & ex incõpoſcibili ſtatu ſuppoſiti,q.67.ar,3.p.204
Finis.An res ſit finis ſecũdum quod eſt in intentione,an ſecundum quod eſt in rerum natura.q.1.ar.1.ad 1.p.2
An quum dicitur quod actus,volũtatis non poteſt eſſe vltimus finis : ſit ſermo de fine vltimo vt res dicitur finis , vel vt adeptio rei dicitur finis,q.1.ar.1.ad 2.p.2
Quid interſit inter apprehendere finem , & apprehendere rationẽ finis,q.1.ar.2,p.1.col.2.fi.& q.6.ar.2.p.24
Finis tripliciter conſideratur,& triplici actu voluntas fertur in finem vt ſic,ſ.volitione,fruitione & intentione,quæſt.12.ar.1.pagina.41
Finis eſt obiectum formale omnis actus voluntatis,queſt.81.ar.6. pa.59
Finis adiunctus relatus ad actum interiorem,nõ eſt circunſtantia, ſed ad ſubſtantiam actus ſpecificatiuè cõcurrit, re actus autẽ ad actum exteriorem,habet rationem circunſtantiæ,qõ.18.ar.4.pagin.58
Finis vt finis licet adiunctus,quia eſt circunſtantia actus exterioris moralis,& finis vt finis eſt obiectum voluntatis, ideo uoluntas ex fine ſiue circunſtante ſiue ſpecificante,media voluntate ad exteriorem actum pertinet,q.20.ar.2.p.69
Fomes eſt inclinatio partis ſenſitiuæ exeuntis à rationis ordine, q. 91.ar.5,p.289
Formæ perfectio & augmentũ aut oritur ex ipſa natura ſpecifica formæ, aut ex participatione eius in ſubiecto: ita quod vtraq; perfectio & vtrunq; augmentum vbi inuenitur . commune eſt formæ & ſubiecto vt habet formam:differentia aũt eſt in cauſa originis,q.51.ar.1.p.148
Formarum quædam habent ſuam differentiam ſine ordine ad aliquod extraneũ:quædã verò habent ſuas differentias cum ordine ad aliquod extraneum,ita quod non ſunt abſolubiles ab illo extraneo.Ibid.
Licet in vtriſq; ſpecificans & ſic cõſiſtat in indiuiſibili , nec habeat latitudinẽ,& propterea commune eſt vtriuſq; quod ſpecificè nihil poteſt addi aut ſubtrahi quin varietur ſpecies: habentibus tamen differentiam medicantem ab extraneo ſpecificante, ex hoc ipſo reſpectu,conuenienti formæ ſecundum ſuam naturã ſpecificam purè ſumptam, annexus eſt motꝰ acceſſus ad illud maior: & minor:ſecundum quem huiuſmodi formæ ſecundũ ſe dicuntur augeri vel minui. Talis autẽ acceſſus non poteſt poni in alijs formis:quoniam nihil extrà reſpiciunt ſpecificans cui diuiſibilis hic acceſſus annecti poſſit.Ibid.
Formæ quædam vt reſpiciunt ſubiectum,nõ recipiũt magis & minus,ſeu non habent latitudinem : vel quia forma indiuiſibiliter & ſpecificatiuè ſe habet ad ſubiectum:vel quia de ratiõe formę eſt indiuiſibilitas,non in partes quãtitatiuas,ſed in plura quorũ aliquo adiuncto vel adempto perfectior vel minus perfecta ſit. Ibidem
Quantitates continuę quo ad hoc propter earum propinquitatem ad ſubſtantiam,& naturales potentię quæ conſequuntur immutabiliter ſubſtantias,computate ſunt in litera cum formis ſpecificantibus,Ibid.
In formis ſi ſit intentio intelligitur per additionẽ, hoc non poteſt eſſe niſi vel ex parte ipſius formæ,vel ex parte ſubiecti,Ibid.
Formæ accidẽtales intenſibiles & remiſsibiles,quia non diſtinguũtur niſi aut formaliter aut materialiter,&diſtinctio ſpecifica ex forma eſt,materialis autem ex ſubiecto:ideo litera per hanc diſtinctionem in formis ſi intenſio intelligitur per additionẽ,hoc nõ poteſt eſſe niſi vel ex parte ipſius formę vel ex parte ſubiecti: non intendit aliam quàm conſuetam, ſ. aut additio eſt ſpecificè differentis aut numeraliter.Nec datur alius modus, qm additio gradus ad gradum,intelligitur gradꝰ numeraliter diſtincti:ideo dicta diſtinctio eſt ſufficiens,Ibid.
Formarum intenſionem non fieri per additionem gradus ad gradũ (ſeu magis ad minus,vel formæ ad formam in eadem ſpecie) de additione formaliter loquendo, bene & efficaciter in litera oſtẽditur. Ibid.
Tribus modis tantũ poteſt quis imaginari additionem gradus ad gradum in qualitatibus , primo vt gradus aliquis præexiſtens ſecundum rem in actu aliquo, adiungatur formę exiſtenti in aliquo gradu, non in ſummo. Secundò vt gradus aliquis præexiſtens non ſecundum rem,ſed ſecundum intellectum potentiam actiuã,de foris apponatur formæ non in ſummo. Tertio vt gradus aliquis præexiſtens in potentia ſubiecti educatur de eius potentia,& addatur præexiſtenti. Sed primus modus eſt impoſsibilis:in ſecundo autem & tertio additionis ratio nõ verè ſeruatur.Ibid.
Formæ propriè intenduntur & remittuntur tantum ſecundum habitudinem ad ſubiectum,q.52.ar.2.p.152
Iſta maxima.In quemcunq; actũ poteſt forma aliqua,poteſt quæ libet eiuſdem ſpeciei,licet non equè perfectè:nõ eſt vera niſi in formis ſimplicibus ſecundum eſſentiam & potentias,qõ.54.ar. 4.p.157
Fruitionis vocabulum apud Thomiſtas & Scotiſtas æquiuocatur apud primos ſiquidem ſignificat formaliter delectationẽ:amorem autem connotatiuè & cauſaliter:apud alios verò ſignificat formaliter amorem amicitiæ,q.11.ar.1.p.39
Futurum.Aliud eſt dicere:a eſt futurum,& a erit:qm cum veritate primi ſtat falſitas ſecundum,q.40.ar.3.p.122
GRatia tam Dei quàm hominis ponit aliquid in grato,licet differenter,q.110.ar.1.p.366
Gratia quum homo perdit eam,non annihilatur:quia (quum nũ ſit res ſubſiſtens)nec fit,nec corrũpitur,nec creatur,nec annihilatur,ſed ſecundum eam homo creatur in tali eſſe. Dicitur autem creari,quia non educitur de potentia ſubiecti,nec datur ex meritis,q.110.ar.1.p.366.& q.112.ar.1.p.372
An gratia ſit idem quod virtus,q.110.ar.3.p.367
An gratia ſit in eſſentia animæ ſicut in ſubiecto, queſtio.110.ar.4. pag.368
An differentia inter gratiam operantem & cooperantem pro gratuita Dei motione ſumptam,in litera poſita ſit cõueniẽs.q.111. ar.1.p.369

Universidad de Deusto
Biblioteca

Gratia cooperans dicitur tam confirmans voluntatem ad exterius opus facultatem mẽ; exterioris operis præbens, quàm vt est principium interioris operis meritorij secundum habituale donum iam datum facultati lib. arb. ad vtendum quum vult. Gratia autem operans dicitur tam gratuita Dei motio ad actum interiorem meritorium qui non procedit ex habitu vel actu altero meritorio, quàm gratia ipsa habitualis vt dat esse. Ibid.
An actus idem interior possit esse à gratia operante & cooperante Ibidem.
An gratiæ donum habituale exigat in subiecto præparationem, q. 112. ar. 2. p. 372
Effectus diuinæ dilectionis in nobis qui per peccatum tollitur, est gratia, qua homo fit dignus vita æterna: quum enim omne peccatum mortale includat in se contrarietatẽ ad charitatem) quia est trãgressio illius præcepti charitatis negatiui s. nihil est præferendum amicitiæ diuinæ) ideo omne peccatum mortale priuans rectitudine naturali, priuat etiam rectitudine gratiæ, q. 113 ar. 2. p. 375
Gratia & culpa licet absolute & respectu hominis non sint opposita immediata, respectu tamen hominis lapsi sunt oppositа immediata ex habitudine extremorum ad tale obiectum quia homo lapsus se habet ad hæc vt ad priuationem & habitum, q. 113. ar. 2. ad 1. pa. eadem
An gratia gratum faciens ita exigatur ad iustificationem impij, q impossibile sit per quamcunq; potentiam aliter iustificari impium, q. 113. ar. 2. p. ead.
An gratia & culpa sint formaliter opposita priuatiuè sicut tenebra & lumen, q. 113. ar. 5. p. 378
An in litera bene probetur quod dispositio liberi arb. sequitur gratiæ infusionem: quia dispositio subiecti sequitur dispositionem agentis, per quam etiam ipsum subiectum disponitur, q. 113. ar. 8 ad 2. p. 381
An anima sit naturaliter capax gratiæ, quæstione. 113. ar. 10. pagina 382
Gratiam non esse supernaturalem potẽtiam impij sicut vita supra potentiam in corpore mortuo, quomodo intelligatur. Ibid.
Cur non fit simile de illuminatione cæci & iustificatione impij. Ibidem.
An gratię augmentum sit supra quantitatem, & non supra virtutẽ præexistentis gratiæ, q. 114. ar. 8. p. 387
Bonum gratiæ vnius est melius quàm bonum naturæ totiꝰ vniuersi. q. 113. ar. 8. 9. p. 381
HAbitus est dispositio qua bene vel malè disponitur dispositũ, secundum se vel ad alterum, q. 49. ar. 1. p. 141
Habitus sumitur dupliciter, primò propriè: & sic nõ inuenitur extra animam rationalem, secundò cõmuniter ꝓ habituali dispositione siue ad naturam siue ad opus in pluribus cõsistentem: & sic inuenitur etiam in inanimatis, q. 49. ar. 4. p. 144
Habitus est inclinare ad propria & adæquata obiecta, sed hoc conuenire non potest habitui in appetitu, quia hoc cõuenit ipsi appetitui, quoniam eius officiũ imò natura est inclinatio ad obiectum propriũ, nihil enim aliud est appetitus quàm inclinatio. In appetitu tamen ponere habitum propter inclinationẽ ad ꝓpria, i. specialia obiecta sub communi obiecto contenta, inclinantem ad illa, promptè faciliter &c. necessarium est, q. 51. ar. 1. pag. 148
Habitus licet primò sint qualitates bene vel male disponentes animam, secundariò tamen etiã disponentes sic corpus habitus nomen obtinuerunt, q. 50. ar. 1. p. 144
Vbi non inuenitur consuetudo aut aliquid maius, ibi nõ inuenitur propriè habitus, Ibid.
In membris corporeis & parte vegetatiua, & animalibꝰ brutis pro quanto sunt rationis imperio obedientia habitus sunt secundariò. Ibid.
Habitus in intellectu est simpliciter necessarius: in voluntate verò solum ad bene esse, quæstio. 50. ar. 5. fi. pagin. 147. & qõ. 51. ar. 1. pag. 148
Habitus quidam fluit naturaliter in intellectu presentibꝰ ab extra terminis principiorum: in voluntate autem non: sed sola promptitudo ipsius ad principia, s. bonum prosequendum, & malum fugiendum, & huiusmodi inest à natura, quæstio. 51. ar. 1. pagin. 148
Habitus determinat potentiam non ad producendum actum talis speciei: sed hoc vt ipsa habitu perfecta sit proprium principium profecti operis: in quo sua consummatur perfectio, qõ. 49. ar. 3. pag. 142
Habitus est causa actiua per se substantiæ & modi actus triplicis s. perfectionis, determinationis in esse naturę, & determinationis in esse morali: quamuis facilitatem ex parte operantis tantùm præbere videatur, Ibidem.
Habitus perficiens potentiam vt eius propria perfectio secundũ id quod habet de actu, perficit & complet actiuitatem potentię: secundum id autem quod est in potentia, appropriat potentiam ad susceptionem vltimæ perfectionis id est operationis perfectę Ibidem.
Habitus & potentia concurrunt ad effectiuè causandum actum, non sicut causæ partiales & vniuocæ, neque sicut intensum & remissum: sed sicut imperfectum differt à seipso perfecto. Ibidem.
Habitus quia & habitꝰ & formæ sunt, vtraq; sortiri possunt distinctiua, s. propria formarum, & propria habituum. & hoc intẽdit litera. q. 54. ar. 2. & non quod cum dispositione harum stet indispositio horum. pag. 156
Idem habitus potest transire de bono in malum aut econuersò, sed quod idem sit bonus & malus est impossibile, quæstio. 54. ar. 3. pag. 157
Idem numero habitus in se immutatus non potest fieri de non virtute virtus, q. 55. ar. 1. pag. 160
Habitus moralis habet rationem virtutis humanæ inquantũ ratione conformatur: nõ conformitate superadditæ relationis, sed cõformitate essentiali, q. 58. ar. 2. pa. 171
Habitus proprius alicuius operis non est virtus si non sit in cõsummatiua potentia operis, q. 58. ar. 3. ad 2. pa. 172
Habituum quorundã perficere non se extendit ad vti ipso habitu, id est, quidã habitus sunt perfectiui & inclinatiui potentiarum absolutè in ordine ad sua opera, sed non perficiunt easdem potentias vt stant sub voluntate vtente. & isti sunt artes & scientię. Quidam verò perficiunt & inclinant potentias non solùm absolutè, sed etiam vt vsuales, siue imperatiuè, siuè exequutiuè. & hi sunt virtutes morales, quę ex propria ratione inclinant voluntatem ad rectum sui vsum, q. 56. ar. 3. pa. 163
Habitus dans solam facultatem bene operandi, dat bonitatem operationis in potentia. Habitus autem dans etiã rectum vsum eius, dat bonitatem operationis in actu: quia vsus constituit operationem in actu, quia est applicatio potentiæ ad ipsam. Ibidem.
Per mihi & tibi (i. in me & extra me) variatur ratio formalis & generica habitus, q. 61. ar. 5. ad 1. pa. 183
Habitus per se infusi sunt, qui sola infusione haberi possunt. Illi autẽ qui possunt ex nostris actibus aut natura acquiri, sunt per accidens infusi: accidit enim eis infundi, q. 51. ar. 4. pa. 150. & qõ 63. ar. 4. pa. 189
Habitus infusi, ex vno actu cõtrario corrumpuntur, non aũt acquisiti, q. 67. ar. 3. pa. 204
Homicidium quantum ad malitiã actus exterioris secundum se & quantum ad actũ intentionis, est grauius peccatum fornicatione, q. 73. ar. 8. pa. 230
Homo. An homo in statu innocentiæ potuerit peccare venialiter absq; peccato mortali, q. 89. ar. 3. pa. 283
Hæc litera verba primum quod homini occurrit cogitandum cum incœperit habere vsum rationis est deliberare de seipso. intelliguntur non solum de debito, sed de facto, & de seipso quodammodò vt fine, & quodammodò vt ad finem, quæstio, 89. ar. 6. pag. 284
Bonus homo est bonus ciuis, sed non econtrario. q. 62. ar. 1. pa. 290 Ciuis.
Homo in nullo statu potest ex solis naturalibus verum aliquod supernaturale cognoscere, quæstione. 109. ar. 1. pagin. 355. Intellectus.
An per hominem in statu naturæ integrę intelligat autor hominẽ precisè in naturalibus secluso omni gratuito dono & omni peccato præuio, an hominem habentem donũ iustitiæ originalis, q. 109. ar. 2. 3. & 4. pa. 356. 358. & 359
An author intendat quod homo in statu naturæ corruptę nõ possit moralibus bonum ex proprijs naturaliter facere, q. 109. ar. 2. pag. 356
Et quid tenendum sit de hac quęstione, s. an homo in statu isto possit per sua naturalia facere actum moralibus bonum. Ibidem.
An homo possit eligere Deum super omnia ex solis naturalibus sine gratia. q. 109. art. 3. pa. 358
Licet homo in statu naturæ corruptæ quantùm est ex sufficientia sua possit ex puris naturalibus diligere Deũ super omnia referibilia in ipsum, non tamen potest diligere Deum super omnia sua simpliciter, quia non potest non peccare, ac per hoc non potest non ponere impedimentum dilectioni Dei super omnia, sicut potest in statu naturæ corruptæ. Ibidem.
Homini est naturale opus diligere Deum super omnia, si naturale sumatur pro eo quod est secundum naturam, non autem si sumatur pro eo quod fluit ex natura. Ibidem.
Quum quæritur an homo sine gratia per sua naturalia legis præcepta implere possit: sermo est de omnibus præceptis diuinæ legis, siue nouę siue veteris, q. 109. art. 4. pa. 359
An homo in statu naturæ integræ possit omnia diuina mandata implere quantum ad substantiam operum, quæstione, 109. ar. 4 pag. 360
An homo possit se ad Dei gratiam per seipsum præparare, q. 109. arti. 6. pag. 361
Et propositio qua probatur (s. solius primi agẽtis est præparare ad vltimum finem) & verissima formaliter intellecta de tendentia in illum: quoniam nulla materia, nullum disponens, nullum adiuuans tendit in illum finem nisi exprimi agentis motione cui conuenit primo tendere in illum. Ibidem.
Ista autoritas Io. 15. Sine me nihil potestis facere, non est limitãda ad communem influxum tantũ: sed est vniuersaliter vt sonat in telligenda, & proportionaliter distribuenda, q. 109. ar. 6. ad 2. pagina 361
An homo in statu naturæ integræ potueris vitare omnia peccata ex suis naturalibus, q. 109. ar. 8. pa. 362
An homo in peccato mortali existens antequàm reparetur per gratiam iustificantem, possit diu manere absque peccato mortali, Ibidem.
Homo existens in peccato mortali, & non se disponens ad gratiã ex hac suppositione quod velit permanere in tali statu, necesse habet peccare mortaliter, & impossibile est ei non peccare mortaliter. Ad Scotum, quæstione. 109. articul. 8. ad. 1. pagina 364
Homo per solum donũ gratiæ non potest operari bona operanda, & vitare mala vitanda, sed ad hoc eget speciali auxilio Dei vltra gratiam: quia gratiam non dat quicquid opus est ad hæc duo, q. 109. ar. 9. pa. 365
Quomodò stent hæc duo simul: homo habet donũ gratiæ quo potest perseuerare, & homo non potest ex sola gratia perseuerare. q. 109. ar. 10. pag. 366
Humana natura sola in hac iacet miseria, vt malũ habeat vt in pluribus, & bonum vt paucioribus
Cuius exorbitantiæ causa est dualitas naturarum subordinatarum in homine, quarum vna contrariatur alteri, quæstio. 71. ar. 2. pag. 217
IDem inquantum idem inĉouenit multiplicari & non multiplicari, sed inquantùm aliquomodò differens est à seipso, potest multiplicari & non multiplicari quæstione, 113. ar. 6. ad 3. pag. 379
Idem realiter & conuertibiliter, impossibile est separari: sed quæ sunt idẽ realiter & non conuertibiliter, possunt separari ex parte qua non est conuertibilitas, Ibidem.
Ignis cessante motu cœli non posset comburere stipulam: quia secundus motor à primo dependet, quęstione. 109. articu. 1. pagina 355
Ignorantia duplex. Vna priuans vsu rationis: altera priuans sola scientia eius quod scire tenetur. Et hæc est duplex, scilicet, iuris & facti, q. 76. ar. 4. pa. 243
Ignorantia ex parte rei scitæ, est secũdũ triplicem sciẽtiam triplex. q. 67. ar. 4. ad 1. pag. eadem
Sufficienter enumerantur duæ tantum ignorantiæ eius quod quis scire tenetur. scilicet, affectata vt liberius peccet, & per negligentiam, q. 76. ar. 2. pa. 241
Ignorantia ex parte rei ignoratæ tantùm (id est nõ ex parte ignorantis, id est, non culpabilis) excusat totaliter ab inuoluntario id quod est effectus proprius ignorantiæ: siue det operam rei licitæ siue illicitæ, Ibidem.
Ignorantia causans per accidens actũ vt remotio prohibentis, de se (id est de sua propria ratione) sibi vendicat quod actus ille sit inuoluntarius, ignorantia si quidem vt remotio prohibentis, est causa non per se, sed per accidens inuoluntarij: ignorantia autem vt absentia scientiæ, est causa per se inuoluntarij, q. 76. ar. 3. pag. 242
Ignorantia est causa per accidens peccati: nõ ens enim non est causa per se entis. & ponitur causa vt remouẽs prohibens, seu remotio prohibentis, q. 76. ar. 1. pa. 240
Quomodò intelligenda sint hæc literæ verba. Inquantũ remanet in ignorante de voluntario, intantũ remanet de intensione peccati: & secundum hoc non erit per accidens peccatum, q. 76. ar. 3. pa. 241
Ignorantia tollentem totaliter vsum rationis excusare à toto, est verum per se loquendo: sed per accidens contingit non excusari: cùm enim ignorantiæ tali coniungitur quod est voluntaria culpabiliter, tunc ratione istius accidentis non excusat à toto, q. 76. ar. 4. pa. 243
Ignorantia semper excusat à toto inuoluntario vt sic. Et quando dicitur quod aliquando excusat à tanto, sed non à toto intelligitur de ipso inquantum habet rationem volũtarij, q. 76. ar. 3. pa. 241
Ignorantia concomitans (seu quæ nõ est causa actus peccati) quia non causat inuoluntarium actum, ideò non excusat à per se pectãtibus ad actum illum. Cum quo tamen stat quod excusat ab omnino per accidẽs: quia nullus fit ex illa ignorãtia in eo actus volendi illa. Ibidem.
Ignorantia non est secundum se peccatum: quia omne secundum se vitiũ morale opponitur secundũ se alicui virtuti morali, ignorantia autem non opponitur alicui virtuti morali sed sciẽtiæ. Et quia non est secundum se peccatum, oportuit respondendo dicere secundum quid est peccatum, & dictum est secundum negligentiam, q. 76. ar. 2. pa. eadem
Quum inter ignorantiam male electionis & ignorãtiã iuris differentia sit: quod ignorantia electionis consistit in ipsa volũtaria actualitate in consideratione, ignorantia verò iuris in volũtaria habituali priuatione sciẽtiæ: quandoq; aliquis ex actuali obliuione eius quod scit & habitualiter meminit, operatur, neutram ignorantiam incurrit: quoniam omnium reminiscí supra hominis est excommunicatus facultatem, q. 6. ar. 8. pa. 27
Peccata quæ sunt secundũ se mala & fiunt ex ignorantia iuris, sunt eiusdem speciei, cuius essent si fierent à sciẽte: quia sunt volũtarij in seipsis per se & directè, non solùm materialiter, sed formaliter secundum conuersionem ad obiectum: quamuis secundum contrarietatem ad virtutem, indirectè & per accidens sint voluntarij, q. 76. ar. 4. pag. 243
Peccata quæ fiunt ex culpabili propter negligentiã ignorãtia facti, non sunt eiusdem specie cuius essent facta à sciẽte, sed spectant ad species peccatorum directè volitorũ: quia plus requiritur ad rationem speciei propriæ quàm ratio voluntarij: oportet enim esse per se intentum id vnde species sumitur, quæst. 76. ar. 4. pa. eadem
Peccata quæ fiunt ex ignorantia iuris positiui quæ non sunt secundum se mala, sed solum quia prohibita, quia obiectum formale velatur, non sunt eiusdẽ speciei facta ab ignorante eius & à sciente Ibidem.
Peccata facta ex ignorantia facti culpabiliter, siue sint secundum se mala siue non redeunt ad naturam suæ speciei: quoniam culpa impedit velamen ignorantiæ à locando actum extra intentum, Ibidem
Ignorantia adiuncta sequenti peccato, non auget, sed diminuit illud quia plus adimit de grauitate illius quàm apponat de grauitate propria Ibidem.
Quando ignorantia non aufert propriam & perfectam speciẽ deliberato peccato quod ex ea fit, non aufert per consequẽs id quod ex propria specie sibi vendicat, scilicet esse mortale & esse mortalẽ grauioris ordinis. Quando verò ignorantia distrahit sequens peccatum in speciem alterius peccati (puta ebrietatis vel venena tionis non discretissimè) tunc quia peccatum sequens non sortitur propriam speciem, quantumcunque secundum se esset mortale aut grauioris ordinis non facit actum ex veniali mortalem, nec ex mortali leuioris ordinis, mortalem grauioris ordinis, quãuis aggrauet vt circunstantia: quia circunstantia non habẽs propriam speciem nunquàm aggrauat in infinitum, nunquã transfert in proprium ordinem, Ibidem.
An maior sit ignorantia peccantis ex passione quàm ex malitia, q. 78. ar. 4. ad 1. pa. 251
Ignotum non specificat quo ad reposita per se in specie: secus autẽ est de reductiue ad speciem pertinentibus, quæst. 76. ar. 4. pagin. 243
Imaginatio non quorumcunque, sed cõsideratorum à ratione, subest imperio rationis. q. 17. ar. 7. ad 3. pa. 54
Tam imaginari vel non imaginari quàm imaginari hoc vel illud, subesse intelligitur imperio nostro, quatenus pẽdet ex parte animæ. Ibidem
Imperium Ad imperij rationem tria concurrunt, scilicet ordinatio alicuius ad aliquid intimatio & motio quorum duo prima pereinent ad rationem, tertium autem ad voluntatem, quæst. 17. ar. 1. pa. 52.
Actus appetitiui pro quanto pendent ex parte animæ vniuersaliter subsunt imperio rationis & voluntatis, q. 17. ar. 7. pa. 54
Quanto aliquis actus est immaterialior tãto est nobilior, & magis subditur imperio rationis. Appetitus siquidem passionis licet ex naturæ nobilitate magis obediãt rationi quàm corporis motus, propter contrarietatem tamen annexam bono proprio ad rationem, non plenè rationi subduntur: propter cuius contrarietatis defectum, corporis membra plenè subduntur rationis imperio ad suos animales motus, q. 17. ar. 8. ad 1. pag. 55.
Infans. An infans baptizatus teneatur in principio suę discretionis ad conuersionem in Deum, sicut & non baptizatus, q. 89. ar. 6. pag. 284
Et si teneatur, an quilibet baptizatus sit de hac præcepti obseruatione dubius, & teneatur consequenter confiteri tanquàm de dubio, Ibidem.
Infirmitas corporis voluntaria non excusat à peccatis sequentibus, durante illius infirmitatis affectu, q. 77. ar. 7. pa. 249
Indiuiduum vnum immaterialis ordinis, æquiualet non tãtùm infinitis indiuiduis materialibus sub vna specie, sed etiam sub vno genere etiam analogo, q. 10. ar. 1. ad 3. pa. 37
Intellectus indiget habitu naturali: quoniã quum indigeat speciebus intelligibilibus ad hoc quòd intelligat, non est per seipsum in actu, ita quod possit absq; superaddita qualitate exire in actũ intelligendi. In voluntate autem ipsa potentia vices naturalis habitus optimè præbet: quia ex seipsa naturaliter inclinatur ad tendendum in finem naturalem: secus autem est respectu supernaturalis finis, q. 62. ar. 3. pa. 185. Habitus
An intellectus humanus ex virtute suæ naturæ possit cognoscere omne verum non supernaturale, q. 109. ar. 1. pa. 355
Quomodò teneat processus literæ, probantis quòd intellectus moueat voluntatem per modum principij formalis, præsentando ei suum obiectum, q. 9. ar. 1. pag. 32
An Deus sit obiectum intellectus practici, q. 3. ar. 6. pag. 12
Intellectus practici actum non quæri propter seipsum, sed propter actionem: quomodò intelligatur, Ibidem.
Intellectus practici perfectio, veritas, seu vera directio in agibilibus attenditur penes conformitatem ad appetitum rectum rectitudine finis moralium: quæ est bonitas moralis. In factibilibus autem attenditur penes conformitatem ad appetitũ rectum rectitudine finis artificialium: quod non est appetitum esse bonũ moraliter: sed esse rectum, id est tendere in rectum finem, q. 57. ar. 5. pag. 169
Intellectus practici cognitio ac veritas in actu dirigendi consistit quæ directio infallibiliter est vera circa contingentia, si consona sit appetitui recto precedenti. Et sic virtus intellectualis semper vera respectu contingentium saluatur: non inquantùm cognitum: sed inquantum attingibiliũ ab humano opere propter cõformi

Universidad de Deusto
Biblioteca

formitatem ad appetitum rectum. Ibidem
Intellectus practici verum secundũ se quidem à rebus pendet quo ad cognoscere, ex parte autem nostri ab appetitu recto: qui facit nobis apparere finem secundum ipsius appetitus dispositionem. Quo ad dirigere verò ipsa intellectualis virtus est regula, & nostroluminis rationis naturalis & appetitui cõmensuratur, q. 64. ar. 3. pag. 191. Mouere.
Intendere potest voluntas multa simul, nõ autem intellectus multa simul intelligere: quia intellectus nõ attingit plura nisi vt vnum, voluntas verò vt plura, q. 12. ar. 3. pag. 42
Intentio primò attingit terminũ, & deinde terminabilia in ipsum electio vero primo attingit terminabilia, & deinde terminũ, q. 12. ar. 4. pag. eadem
Quantum mala est intentio, tantùm mala est voluntas formaliter, id est, vt stat sub intentione, q. 19. ar. 8. pa. 67
Quantitas bonitatis in intentione non constituit quantitatem bonitatis in actu: quia bonitas intentionis non constituit bonitatẽ actus, q. 19. ar. 8. ad 3. pag. eadem
Quantitas ex obiecto & modo intentionis, redundat in actum voluntatis & actum exteriorẽ vt stant sub intentione, seu formaliter, id est, vt tendunt in finem quem respicit intentio, q. 19. ar. 8. pag eadem
Intentio in perfectionibus est penes accessum ad causam, quia perfectio effectus est ex causa, in defectibus autem est penes elongationem à perfecto, q. 22. ar. 2. pag. 77
Interpretatione non est opus in manifestis, quæst. 89. articu. 6. pag. 304
Iræ diffinitionis explanatio, q. 47. pa. 137
Ira non est ad mortuos secundum se, nec ad insensibilia, Ibidem
Ira non est nisi ad singulares personas, Ibidem.
Ira non causatur ex sola tristitia: quia requiritur etiã spes vltionis, q. 23. ar. 4. pa. 80
Ira terminat omnes passiones irascibilis, quia in ipsa finiuntur tanquam in vltima passione: hoc est dicere: quod ira est vltima passio seu vltimus motus huius potentiæ & notior, & propterea denominat potentiam, q. 46. ar. 1. pa. 134
Ira inquantum subest rationi nuntianti, est ab ea: inquantùm verò subest rationi moderanti, sedatur ab ea, quæst. 46. articu. 5. pag. 135
Ira malum respicit indutum iusti vindicatiui rationem: odiũ autẽ malum nudum secundum se, q. 46. ar. 6. pa. 136
Iræ proprium obiectum habet per se mensuram, & si in aliquo casu forte non habet hoc est per accidens, odij autem obiectũ non habet per se mensuram & si habet hoc est per accidens, Ibidem.
Iræ species (scilicet Fel, mania & furor) non sunt veræ species ex parte obiecti, quãuis ex parte subiecti specificè distinguantur. q. 46. art. 8. pag. 137
Irascibilis obiectum secundum Sco. est offendens: ex quo sequitur quod apud ipsum irascibilis nunquàm est respectu boni, q. 23. ar. 1. pa. 79
Irascibilis adæquatum obiectum est difficilis secundum: sub quo comprehenditur offendens, Ibid.
Imo irascibilis obiectum est bonum æstimatum, concupiscibilis verò sensatum. Illam mouent intentiones elicitè, istam species sensibilium, Ibidem.
Irregularitas sequitur factum, & non requirit culpam, quæst. 76. art. 3. pag. 241
Iuris dispositioni standum est, q. 72. ar. 9. p. 226
Iustitia præfertur fortitudini: iustitia enim rectificando animũ in omnibus operationibus quæ sunt ad alterum, rectificat etiã respectu vitæ & mortis, & sic iustitia est tanto nobilior quanto vniuersalior: circa maiora scilicet & minora rectificans in his quæ sunt ad alterum, q. 66. ar. 4. pa. 201
Iustificatio. Remissionem peccatorum esse consummationem siue peruentionem ad terminum huius motus qui est iustificatio impij: quomodò intelligatur, q. 113. ar. 6. pag. 379
Iustificationem impij esse ipsam remissionem peccatorum. secundũ quod omnis motus speciem accipit à termino: quomodo intelligatur, Ibidem.
An amor intendat quòd gratiæ infusio & remissio culpæ sint idẽ secundum sustantiam & distinguantur secundum terminos: an verò intendat quod sint conueniant & distinguantur sicut generatio & corruptio, quum generatio vnius est corruptio alterius, q. 113. ar. 6. ad 2. pa. eadem
Iustificatione impij ordo naturalis est, quòd primò est infusio gratiæ, secũdò motus liberi arbi. in Deum, tertiò motus liberi arbit. in peccatum, quartò consequitiò iustitię, & quintò exclusio culpæ, q. 113. ar. 8. pag. 381
Omne iuuans statuit Iupiter esse pium, q. 94. ar. 6. p. 295
LAEtitia exultatio & iucunditas propriè non dicuntur nisi in naturis rationalibus, q. 31. ar. 1. pa. 98
Legibus tribus eget homo ad sui rectitudinem moralẽ, seclusa rectitudine requisita pro cœlesti patria, quæstion. 91. ar. 1. 2. & 3. pa. 288
Lex diuina non dicitur diuina à subiecto tanquàm sit aliquid in Deo: sed dicitur diuina ab autoritate, à modo & à fine: est nãq; à Deo super naturaliter data ad ducendum in Deum supernaturalem finem, q. 93. ar. 3. pag. 293
Ista propositio rationes inferiorum gubernantium sunt quæcũque aliæ leges præter æternam, est vera, q. 93. ar. 3. pag. eadem
Omnia præcepta legis naturæ radicantur in vno primo ratione cuius dicitur lex vna, q. 94. ar. 1. pa. 295
Aliqua deriuari à lege naturæ per modum determinationis, quo ars formam communẽ ad specialem determinat: quomodò intelligatur, q. 95. ar. 2. p. 298
An lex humana ita obliget in foro conscientiæ quod homo teneatur mori pro eius obseruatione, 96. ar. 4. pa. 301
Quomodò stent hæc duo simul quod princeps obligetur quo ad Deũ ita quod peccat non seruando legẽ: & quod lex non habet vim coactiuam super eum, q. 96. ar. 5. pa. 303
Quomodò stent hæc duo simul, quòd princeps potest legẽ tollere, mutare & in ea dispensare: & quod ipse in foro conscientiæ subditur legi, Ibidem.
Quadrupliciter occurrere potest casus agendi contra legis verba pro seruanda eius intentione, q. 96. ar. 6. pag. 304
Leges humanæ fiunt secundum id, quod vt in pluribus agendum est, & non dearticulantur omnia in omni euentu. Et hoc tribus de causis. prima est ex defectu ingenij humani, secunda ex parte confusionis vitandæ, tertia ex variabilitate rerũ de quibus fit lex humana, q. 96. ar. 6. pag. eadem
An lex diuina & humana differant pœnes hoc: quod diuina intendit principaliter amicitiam ad Deũ, humana autẽ intendit principaliter amicitiam hominum inter se, q. 99. ar. 2. & 3. pag. 310
An præmiare & consulere sint actus legis, quæst. 99. ar. 5. & 6. pag. 311
Cur populi veteris legis omnia fuerint figuralia, quæst. 104. ar. 2. ad 2. pa. 339
Libertatis radix formaliter est voluntas, causaliter verò ratio, q. 17. ar. 1. ad 2. pa. 52. & q. 74. ar. 5. pag. 234
Liberalitas & magnificentia, fortitudo & veritas quũ nõ respiciãt operationes secundum se (vt respicit iustitia & partes eius) sed vt aliqualiter se habent ad passiones: sunt subiectiuè in appetitu sensitiuo, in voluntate autem & Deo non nisi metaphoricè & secundum quid, q. 60. ar. 5. pa. 180
Locus sacer, vide Circunstantia
Lumen gloriæ in patria ponere necessarium est ad eleuandum animam ad videndum Deum, & eo beatè fruendum, q. 67. ar. 3. pa. 204
Et est subiectiuè in intellectu, q. 67. ar. 5. ad 2. pa. 206
MAcula an sit priuatio vel relatio rationis. Ad Scotum. qu. 86. pa. 271
Magis & minus, per se non variant speciem, q. 60. ar. 5. fi. pa. 180
Malum absolutè loquendo significat priuationem boni secundum rationem debiti quando, sicut &c. quæstione 18. ar. 5. ad 2. pagin. 58
Malum in moralibus quandoque significat priuationem boni secundũ rationẽ debiti quãdo, sicut &c. actui humano vel habitui quandoque autem significat ens contrarium actui vel habitui humano bono, Ibidem.
Malũ, species, genus & differentia in moralibus formaliter est ens positiuum & bonum in se, quamuis sit malum homini secundũ rationem, q. 18. ar. 5. pag. eadem
Malum est æquiuocum ad malum verè & propriè, & ad malũ genus differentias & species moralium, q. 18. ar. 5. ad secundum. pa. eadem
Malum æquiuocè dicitur de malo absolutè & de malo morali: quoniam malum absolutè est formaliter nullius naturæ, sed priuatio & nihil: malum autem morale est multarum naturarum, q. 71. ar. 6. pa. 219
Mali culpæ ratio non consistit in malitia contrariè, sed in malitia priuatiuè, q. 18. ar. 9. pag. 61
Malum morale tollere totum bonum morale sibi oppositum, potest permissiuè & positiuè intelligi, qu. 18. ar. 8 ad 1. pa. 60. & q. 75. ar. 4. pa. 240
Mali causa quum assignatur, aut assignatur causa deficiẽs, aut assignatur causa per accidens: quia causam efficiẽtem per se habere non potest, neque positiuam neque negatiuam, quæst. 75. ar. 1. p. 238
Malum causa depulsiuè: quia quũ apprehensio ad bonum animalis ordinetur, malum apprehensum non causat in animali bonũ ad se, sed à se: hoc enim est causare conueniens animali in proportione ad tale obiectum, q. 23. ar. 4. pa. 38
Quia malum non est obiectum appetitus vt prosequẽdum sed vt fugiendum, & eadem ratione qua bonũ appetitur malum refutatur, ideò vtrunque verificatur, scilicet & quod vtrunque est obiectum diuersimodè, & quod bonum communiter assignatur & diuulgatur quia bonum per se, malum verò per accidens, id est, per aliud scilicet bonum, est obiectum, quæstio. 25. artic. 1. pagin. 84.
Meritorium præsupponit laudabile, & laudabile rectum, & rectũ bonum, q. 21. ar. 1. pa. 74
Omnis actus humanus dupliciter potest habere rationem meritorij vel demeritorij: primò ex ipsa ratione actus: secundò ex statu personæ agentis, q. 21. ar. 3. pa. 75
Non omnis actus humanus est meritorius vel demeritorius vitæ æternæ secundo modo, sed existentis in statu gratiæ: primò verò modo omnis actus humanus est meritorius vel demeritorius vitæ æternæ, Ibidem.
In cõmuni loquendo, in merito concurrunt quatuor: scilicet persona merẽs seu merita, ipsum meritum, merces, & persona reddẽs mercedens, q. 114. ar. 1. pa. 383
Quare bis author quærat: an aliquis sine gratia possit mereri vitã æternam, q. 114. ar. 2. pag. 384
Hominem non posse mereri ab alio homine quem prius offendit, nisi ei satisfaciens reconcilietur, quomodò intelligatur, q. 114. ar. 2. pa. eadem.
An actus elicitus à gratia, sit meritorius simpliciter vitæ æternæ. q. 113. ar. 3. pa. 377
Quo pacto possit homo per gratiam mereri ex condigno vitam æternam: quum inter Deum & creaturam quãcunq; multo minus quàm inter patrem & filium, possit esse iustum simpliciter, q. 114. ar. 3. pa. 384
An ratio quare nullus potest mereri ex condigno sibi reparationẽ post lapsum (quia scilicet motio diuinę gratię interrũpitur post lapsum) sit valida, q. 114. ar. 7. pa. 386
An ratio quare perseuerantia dicitur non cadere sub merita (quia scilicet dependet solùm ex motione diuina) sit valida, q. 114. ar. 9. pa. 387
Motus ab extrinseco ex parte actiui est fortior in principio ex ratione cõtrarietatis, qua vnũquodque & seipsum imprimere, & oppositio cõtrariãti obsistere nititur, ex parte autẽ patentis, motus ab extrinseco debet esse minor in principio: quia magis contrariatur in principio, q. 35. ar. 6. ad 2. pa. 131
Quomodò intelligatur hæc propositio: quod nullã habet notitiã finis, etsi in eo est principium actionis vel motus, non tamẽ eius quod est agere vel moueri: propter finem est principium in ipso sed in alio, q. 6. ar. 1. p. 23. Agere, Finis.
Quomodò intelligatur hæc, quodcũq; sic agit vel mouetur à principio intrinseco quòd habet aliquam noticiam finis habet in se ipso principium sui actus, non solũ vt agat, sed etiã vt agat propter finem, Ibidem.
Mouere est reducere de potentia ad actũ, q. 9. principio, pa. 32. Intellectus. Obiectum.
Differentia inter intellectũ & voluntatẽ in mouendo, stat in hoc: quòd voluntas mouet effectiuè intellectũ & alias animæ vires quo ad exercitiũ actus: intellectus autem mouet illam finaliter, & cum hoc effectiuè ad specificationem actus, & illa efficientia quæ necessariò coniungitur fini, q. 22. ar. 3. p. 78
Non solùm aptitudo ad motũ & operationem inest subiecto per se, sed motus ipse & operatio, q. 10. ar. 1. ad 2. pa. 37
NAturæ determinatio nõ est minus efficax quàm determinatio habitus: est tamen minus faciens & explicans opus suũ quã determinatio habitus acquisiti: quia habitus acquisitus in ipsa acquisitione expulit insurgẽtia contraria, naturalis autẽ determinatio, non vnde asimilatur habitui infuso potius quã acquisito, q. 56. ar. 6. pa. 166
Naturalibus (quia sunt determinata ad vnũ) sufficit inclinatio ad conueniens ad dissonandum ab inconuenienti, in animalibus autem) quia tendunt in contraria secundũ seipsa) non sufficit animali amor conuenientis pro odio disconuenientis, sed vtrunque seorsum, q. 23. ar. 4. p. 80
Naturæ corruptæ appellatione quid intelligendum sit, q. 109. ar. 2. 3. & 4. p. 356
An naturæ ordo reparari non possit nisi Deo voluntatẽ hominis ad se trahente per gratiam, q. 109. ar. 7. pa. 362
Quomodò vulnera humanæ naturæ cõsistant in destitutione virtutũ animæ à proprio ordine naturali ad virtutem, cũ peccatum nullum bonum naturæ tollat, q. 85. ar. 3. pa. 268
Negligentia est nomen æquiuocum vel quasi æquiuocũ ad peccatum oppositum prudentiæ, & ad peccatum oppositum studiositati: & illa est in intellectu & ista in voluntate, q. 76. ar. 2. pagin. 243
Numerus. Quomodò possit esse verũ quòd inter species numerorum est ordo per accidens & processus infinitum, quia accidit numero præexistenti quod ei addatur vnitas, q. 1. ar. 4. ad 2. pag. 4.
OBdietia oritur ex propinquitate, sed propinquitas est duplex scilicet similitudinis & proportionis. Et secundum similitudinẽ quidẽ quanto actus est nobilior, tanto proprior secundum naturam suam est rationi, & aptior vt sequatur eam. Secundum proportionem verò quanto bonum proprium ad quod aliquid infra latitudinem obsequentiũ ordinatur est magis consonum rationi, tanto magis subditur eius imperio vide Imperiũ.
Odium diuiditur in odiũ inimicitiæ & abominationis, sicut amor in amorem amicitiæ & concupiscentiæ, quæstio. 29. ar. 1. pagin. 93
Vniuersaliter odium est dissonantia à malo obiecto & causat quia oportet malum obiectum esse odio habitũ sed quia diuersum in vtroque odio constituitur obiectum) quia vnius persona, alterius res) varietas apparet, & nõ est: quoniam vtrobique id quòd habet tationem mali obiecti & causæ odij abnegatur ab effectu & dissonat, Ibid.
Odij obiectum & causa non est malum simpliciter, sed malum huic, q. 29. ar. 1. pa. 93
Aliud est odio haberi & aliud non amari, quæstio. 29. ar. 4. pagin. 94
Obiectum vt obiectum nõ dicit causam effectiuam: & propterea potest distinguere aliter quàm effectiuè, scilicet formaliter, qu. 54. ar. 2. pa. 156
Obiectum ad hoc quòd specificet actũ voluntatis, exigitur quod sit formaliter, per se & directè intantum: non exigitur aũt quod sit primò intentum, q. 72. ar. 9. pa. 226
Quæ sit differentia inter obiectum potentiæ, & secundum se obiectum potentię, q. 8. ar. 2. co. pa. 30.
Obiectum potentiæ passiuæ comparatur ad ipsam vt causa motus vel actus ipsius. Et sic quum vis appetitiua sit passiua, vniuersaliter obiectum proprium cuiusq; actus appetitus est causa actiua illius, q. 27. ar. 1. pa. 88
Per hanc propositionem: obiectum mouet determinando actũ ad modũ principij formalis, & quo in rebus naturalibus actio specificatur intendit litera quod obiectum mouet in genere causæ formalis. Non dixit autem absolutè quod mouet vt principium formale: vt insinuaret quod non est principium formale intrinsecum, sed extrinsecum, non tamen separatum vt idæa, sed coniũctum, q. 9. ar. 1. pa. 32
Operationes actiuæ nobilitas pensatur ex forma quæ est actionis principium, q. 51. ar. 2. pa. 149
Operationes distinctæ contra passiones, sunt operationes ad alterum, q. 60. ar. 2. p. 178
Vnumquodque esse propter suam operationem, quomodò intelligatur, q. 3. ar. 2. p. 11
Optimum simpliciter, nullo adiecto fit melius, qu. 34. ar. 1. pagina. 109
Ordinare & conferre, rationis propria opera sunt conueniunt autem voluntati vt intellectum participat, quæstion, 17. ar. 3. pag. 52
Ordinare aliquid in bonum commune, est totius multitudinis vel alicuius vicem gerentis totius multitudinis. qu. 90. ar. 3. pagin. 286
Ordinari in summum bonum contingit tripliciter, primò incõmuni, secundò in speciali confusè tamẽ tertiò in speciali & distinctè, q. 19. ar. 9. pa. 67
PAsio. Ratio obiecti passionis appetitus sensitiui integratur ex bonitate vel malitia, præsentia vel absentia vel indifferentia apprehensione, q. 30. ar. 2. pa. 96
Passionum quædam sunt quarum obiecta consistunt explicitè in applicatione huius ad hoc quædam autem nõn, q. 46. ar. 2. pag. 134
Passionum genera sunt quatuor, scilicet motus in bonum motus à malo, quies in bono & inquietudo in malo. Vltima in primo genere est spes, in secundò timor, in tertio delectatio in quarto tristitia, & omnes sunt per se tam in se quàm in suis causis, qu. 25. ar. 4. pa. 86
Passiones primariæ exigunt duas cõditiones, scilicet quod sint per se, id est nihil per accidens habentes ad mistum, tam in se quàm in suis causis: & quòd sint vltimæ in singulis generibus. Ibidem.
Non omnis sed aliqua naturæ obiecti diuersitas (illa scilicet quæ redundat in diuersam rationem delectabilis) diuersificat speciẽ passionis, q. 31. ar. 7. pa. 102
Passiones se habent ad bonum & malum morale sicut exteriores actus, q. 24. ar. 2. pa. 82.
Ad delectationem tristitiã & terminantur omnes aliæ passiones, & ab eis quodammodò regulantur, q. 33. 4. pa. 108
Amor, desiderium delectatio & tristitia & siquid est eiusmodi si sumantur pro naturalibus dissonantijs vel consonantijs potentiarum vel actuum & huiusmodi æquiuocè dicuntur de eisdem vt sunt animales passiones, q. 23. ar. 4. pa. 80
Licet omnis passio exeat limites, naturalis motus non tamẽ omnis passio nocet aut habet aliquid præter naturam: quia hoc connat naturæ vt quandoque motus cordis varietur. Item licet omnis passio sit cum præternaturalitate motus cordis & noceat naturæ, non tamen omnis passio est mala moraliter quando est voluntaria: quia recta ratio dictat quòd propter aliquod bonum corpori etiam nocumentum inferatur, quæstio. 24. ar. 2. pagi. 82
Quod in omni passione fit transmutatio aliqua præternaturalis in corde, est neminem in passione eadem actualiter diutius perdurare fine corporali læsione aut curatione, quæstion. 22. ar. 1. pag. 76
Passio omnis animæ absolutè loquando est cũ præternaturali trãsmutatione: quia cordis motꝰ aut intenditur aut remittitur à suo naturali motu: quia tamen inter præternaturales passiones datur latitudo, & minus mala respectu magis malè habet rationẽ melioris, ideò passiones illæ quæ ad peius declinant, magis propriè passiones dicuntur, q. 22. ar. 1. pag. 76
An omnis passio fit cum transmutatione in deterius, & nulla sit in melius. q. 22. ar. 1. p. eadem
Mutationes quę sunt materia passionũ consistentium in fuga seu retractione, declinant in peius, quàm quæ sunt materia passionum consistentium in extensione seu prosequutione: quia vita humana consistit in vitali extensione cordis ad totum corpus. Ibidem.
Motus animi qui passiones vocantur habent rationem passionis ex adiuncta transmutatione corporali: habent autem rationem appetitiui motus & talis (puta iræ vel timoris) secundum se, qu. 22. ar. 1. ad 2. & 3. pag. 77

Universidad de Deusto
Biblioteca

Passionis communiter dicte magis habet rationem pars appetitiua, quàm apprehensiua: secluso enim corpore pati consistit in recipere ab agente & trahi in illud.

Pars autem apprehensiua trahitur ab agente ad hoc vt sit ipsum secundum esse intentionale: pars verò appetitiua trahitur ab agente vt iungatur sibi secundum esse essentiale. ergo. Et est sermo de passione verè & communiter siue ab agente siue à fine. q.22.ar.2.pag.77

Passiones in appetitu sunt veræ operationes, causare tamen ab appetibili, & habetes pro obiecto appetibile. Sed in appetitu sensitiuo sunt per se mistæ cum passione corporali, in appetitu verò intellectiuo non, & per exclusionem huius compositionis dicitur in eo simplices actus similes tamen passionibus sensitiui appetitus. q.22.ar.3.pag.78

Litera vt distinctionem passionum in anima doceret, vtens similitudine agentis naturalis inquantùm attrahit, & in quantùm triplex effectus inpatiente fit nõ est digressa. quæstio.23.ar.4. pagina 80

Peccatum est actus humanus malus & est quid in cõplexe significabile: significatur nanque infinitus uominibus incomplexis: vt fornicationis, blasphemiæ & alijs huiusmodi nominibus. Ad Grego.q.71.ar.6.pag.219

Peccatum est actus malus dupliciter. scilicet, cõtrariè & priuatiuè. q.71.ar.6.pag.ead.

Peccatum non est actus nec deordinatio, sed actus cõtrarius virtuti.q.76.ar.1.pag.240

Peccatum est vnum per se, & est ens contrarium virtuti, & inordinatio priuatiua & necessariò concomitans ipsum vt in formans illud. & propterea doctores peccati nomine sepe vtuntur ad significandum illam adiacẽtem priuationem: sicut vtuntur etiam nomine beatitudine ad significandum summam delectionem. q.72.ar.1.pag.221

Peccatorum contrariorum & specifica distinctio est ex contrarijs obiectis in esse morali, non ex priuationibus inordinationis & auersionis. Ad Scotum. Ibidem.

Peccati mortalis actus stat cum virtute acquisita. quæst.63.arti.2. pag.87

Peccato inquantùm voluntarium, intimius est inordinatio contrariè quàm priuatiuè & conuersio quàm auersio: in quãtùm verò malum simpliciter intimius inest inordinatio priuatiuè, & auersio quàm conuersio. Ibid.

Peccato (simpliciter & absolutè loquẽdo) magis essentialis & intimior est inordinatio contrarie seu conuersio quàm inordinatio priuatiue seu auersio: quia peccatum est magis voluntariũ quã malum, secundò quia conuersio dat peccato verã speciem auersio autem dat priuationem speciei magis autem conuenit peccato differentia verè specifica, quám priuatio speciei, Ibid.

Peccatum in moralibus ex hoc ipso quod est peccatũ, est offensiuum Dei & auersiuum á Deo: quia istæ duæ rationes in peccato distinguuntur nõ vt disparatæ, sed vt subordinate: ita quod peccatum esse contra rationem, subordinatur ad esse contra Deum: & illud infert hoc, quasi vt inferius suum superius. Item quum bonum rationi sit Deo fini naturali connexum, oportet vt peccatum quod est malum rationis ex eo ipso quod contrariatur bono rationis, abducat, à Deo sine naturali: & consequenter supernaturali. q.71.arti.6.ad vlti.pag. 220

Peccatum ex hoc ipso quod est contrarium rationi formaliter habet quod est contrarium Deo: obiectiuè nõ efficaciter, sed obiectiue. i. non quod Deo ipsi aliquid ex tali cõtrarietate adimatur sed quantum est ex effectu peccantis. Ibid. fi.

Literæ processus à peccato in ordine ad peccantem ad peccatum secundum se, est bonus. q.72.artic.1.pag.221

Peccatum in ordine ad peccantem, & adintentionem peccantis, & vt voluntarium, & secundũ se, idem sunt: quia secundũ se sumptum claudit in sua ratione esse à peccãte, sic quod ex hoc sortitur peccati rationem: & peccatum est à peccante ex hoc quod eius voluntate est voluntarium, quod per intentionem quæ est respectu finis qui est proprium obiectum volũtatis exprimitur. Ibidem.

Si peccata distinguerentur secundum oppositas virtutes, in idem rediret scilicet quod distinguerẽtur secundum obiecta: quia virtutes distinguuntur per obiecta: sed non idem rediret quo ad hoc quod haberentur distinctiua propria vsq; ad species specialissimas vitiorum & peccatorum. quæstio.72.artic.1.ad secundũ pag.221

Id quod concurrit per accidens quanuis necessariò, non dat speciẽ peccato: sic enim concurrit inordinatio, auersio reatus & huiusmodi. Ibidem.

Peccata non distinguuntur specie secundum reatus pœnarum. qu.72.art.5.pag.223

Peccatum veniale & mortale non distinguuntur ex parte cõuersionis, vnde peccata habent speciem: sed ex parte auersionis, vnde peccata non habent speciem, & iuxta duos modos deordinationis auersiuæ constituuntur hæc duo peccata. Cum enim peccando auersio fit à fine, est peccatum mortale: cùm autem peccando auersio nõ simpliciter, sed quædam fit citra tamen posterga tionem finis, tunc fit peccatum veniale, circa quodcũq; obiectum hæc accidant. q.72.arti.5.pag.ead.

Peccatum veniale & mortale non distinguuntur penes hoc quod mortale est contra præceptũ, veniale contra consilium: vtrũque siquidem sub præcepto cadit. Ibid. ad Scot.

Peccati cõmissio & omissio virtutis oppositæ, non distinguuntur specie morali, q.72.ar.6.pag 224

Peccata non distinguuntur specie secundum diuersitatem præceptorum: esse enim contra legem seu legis præceptum spectat ad auersionem peccati: peccatum autem non habet speciem ex parte auersionis: ergo, Ibidem.

Peccati diuisio in peccatum cordis, oris, & operis potest intelligi dupliciter: primò per modum diuisionis in partes subiectiuas: secundò per modum quasi totius integralis in suas partes consequenter se habentes, & hoc modo tractatur, quæstio.72.ar.7. pag.225

Peccata quæ perfectionem non habent: nisi in opere, se habent ad peccata cordis oris, & operis, quasi vt totum integrale ad suas partes, quædam verò perficiuntur solo corde vel ore: & sic peccatum diuiditur in peccatum cordis, oris, & operis vt in veras & perfectas peccati species, Ibidem

Distinctio secundum gradus in peccato cordis, oris & operis, non est distinctio specifica secundum species imperfectas: siue peccatum cordis & oris ordinentur ad peccatum operis vt imperfectum ad perfectum per modum simplicis processiõis, siue per modum cuiusdam intermedij termini: quia vnicum tantum est motiuum obiectiuè, q.72.ar.7.pa.eadem.

Peccata reponenda sunt in solis speciebus suorum per se obiectorum, formaliter & directè volitorum, quæstio. 72.ar.9.pagina. 226

Peccati grauitas est duplex, quædam substantialis, & ista attenditur penes per se primò obiectum, & quædam accidẽtalis: & hæc est multiplex: nam quædam consequitur directè ad peccatum, quædam indirectè, quædam superuenit, quædam comitatur, & multis breuiter modis accidens grauitas variatur, sicut cætera cõsequentia, q.73.ar.8.pa.230

Stat quod peccatum inferat maius nocumentum non substantialiter, & sit minus graue substantialiter. Ibidem.

Omne peccatum est subiectiuè in voluntate, quoniã in omni peccato concurrit actio voluntatis positiuè vel priuatiuè, q. 74.ar.1.pa.232

Idem peccatum potest secundum diuersa esse in pluribus subiectiuè sicut potest diuersimodè esse à pluribus: paria nanq; in actionibus immanentibus sunt esse in, & esse ab operante, Ibidem.

In motibus precedentibus actus voluntatis est peccatum commissionis: quia quando cõmittitur aliquis actus inordinatus voluntariè, siue voluntarius sit positiuè siue negatiuè est peccatum cõmissionis: vt patet in delectationibus malis nõ imperatis, sed nec exclusis, q.74.ar.3.pa.233

Peccare quia cõsistit in agere: & propterea ad hoc quod aliqua potentia peccet mortaliter: non sufficit quod sit mota à voluntate sed oportet vt secundum se liberè agat oportet quod secundum modum propriæ libertatis potentiæ, attribuamus ei peccare, q.74.ar.4.pa.234

Peccati causæ ex parte peccantis sunt quatuor, s. ratio, voluntas, sensus & eius appetitus: ex parte verò obiecti vna iuxta vnitatem cõpleti obiecti, plura tamen complectentis respondentia prædictis potentijs, q.75.ar.2.pa.239

Peccati obiectum ex bonum apparens dissonum rationi, Ibid.

Peccati causæ extraneę ex parte obiecti sunt duę, s. persuasor & sensibilia, ex parte autem subiecti nulla est: quia solus Deꝰ hinc est extra. 75.ar.3.pa.eadem

Peccata facta ex ignorãtia priuãte totaliter vsum rationis, nõ sunt extra genus moris nec secundum se peccata: sed sunt circunstantiæ peccatorum, pertinentes ad circunstantiam quid significantem effectum, & propterea obseruandę sunt in istis regulæ datæ de euentibus & nocumentis peccatorum datis, q.20. ar.5. & q.63.ar.8.pa.73.& 188

Peccatorum gratuitas attẽditur secundũ obiecta causaliter, secundum autem auersionem formaliter: quia gratuitas conditio est malitiæ, quę in auersione consistit, q .77.ar.6.p.248

Augmentata conuersione ad obiectum non oportet augeri auersionem quia conuersio ex intensione mensuratur, quę per accidẽs respicit obiectum vt causat auersionem. Ibidem

Peccata sequentia amentiam, ebrietatem & similia, quando fuerũt voluntaria imputantur, non vt peccata illarum specierum, sed vt circunstantiæ primorum peccatorum, quæstio.77. articul.7. pag.249

Licet enim peccatum humanum reducatur in hæc tria principia, ignorantiam, passionem, & malitiam: in omni tamen peccato inuenitur mala voluntas & ignorantia, quæstion.78. ar.1.pagin. 249

Peccatum est certa malitia & ex passione, nõ specie, sed gradu perfectionis & imperfectionis differunt, quæstion.78. ar.1.pagin. 249

Quomodò stent hæc simul peccare ex malitia nihil aliud est, quã voluntatem ex seipsa moueri ad malũ: & peccat ex malitia qui ex ægritudinali habitudine ad malum mouetur, quæstio.87.ar.3.pa.251

Quomodò possint hæc stare simul, actus peccati est à Deo & defectus concomitans nullo modo est à Deo, sed à causa creata sola, q.79.ar.1.pa.252

Deus

Deus est causa actus qui est peccatum tam secundum esse nature, quã moris, non tamen est causa peccati: quia non est causa quod actus sit cum defectu, id est, non est causa concomitantiæ seu cõiunctionis defectu cum actu, coniunctio nanque ista non vndecunque prouenit, sed ex deficiente liber. arbit. nec cõuenit actus quomodolibet sumpto, sed à deficiente pendet, q.79.ar.2.pagi. 253

Quo pacto stet declaratio authoris de modo quo originale peccatum traducitur, q.81.ar.1.pa.257

Peccatum originale dicitur remanere actu & transire reatu: quia verè actu remanet priuatio iustitiæ originalis, non tamen sub ratione culpæ, non enim imputatur amplius ad culpã, nec reseruatur punienda, q.81.ar.3.pa.258

Necessarium est secundum fidem catholicam credere quod omnis vtriusque sexus ab Adam secundum rationẽ seminalem proueniens, ex ipsa sua generatione sit obnoxius peccato originali: an autem aliquis actualiter non habuerit ex speciali gratia originale peccatum ad fidem tanquam necessariò credendum non spectat, quamuis tanquam probabile spectare possit propter authoritates sanctorum, q.81.ar.3.pa.eadem

Peccatum originale cùm dicitur in litera esse inordinata dispositio &c. sumitur inordinatio contrariè, & fundatur super pronitate ad ea quæ sunt contra harmoniam conformem naturæ nostræ rationali, q.82.ar.1.pa.260

Peccatum originale est habitus in ordine ad naturam sicut ægritudo: nõ autem in ordine ad opus, nisi indirectè per remotionem prohibentis, Ibidem.

Peccatum originale est languor naturæ etiam absolutè: quoniam consistit in contraria dispositione nõ solum iustitiæ originali, sed naturali sanitati ipsius hominis inquantum rationalis, Ibid.

Peccatum originale est habitus corruptus. i. in corruptione consistens, sicut enim ægritudo est habitus consistens in corruptione humorum, ita peccatum originale est habitus consistens in corruptione partium animæ, q.82.ar.2.pa.261

Quia priuatio originalis iustitiæ est prima intrinseca radix originalis peccati, causa eius ponitur non qualitercunq;, sed formalis, q.82.ar.2.pa.261. Dispositio.

Quomodò se habeat inordinatinatio voluntatis ad peccatũ originale materialiter, & ad priuationem originalis iustitiæ, q. 82.ar.3.pag.eadem.

An formale in peccato originali sit priuatio iustitiæ originalis totius, an in hoc pura in voluntate, Ibidem.

Cur autor qui posuit peccatum originale esse habitum & cõcupiscentiam, & componi ex materiali & formali, in corpore ar.4. q.82. sola duo distinguit in peccato originali, quorum vtrunque spectat ad formale, nullam de alijs faciens mentionem, pag. 262

Peccatum originale fuit in Adam peiori modo inductũ & prius: quia per actũ proprium & in actu proprio, q.83.ar.1.pa.263

Peccatum originale est per prius in essentia animæ quã in potentijs. Ad Scotum, q.83.ar.2.pa.eadem

Peccatum an sit pœna præcedentis peccati. Ad Scotum, q.87.ar.2. pa.272

An ratio quare peccato non debeatur pœna infinita intẽsiuè, quia est conuersio ad commutabile bonum, sit bona quæstio, 87.ar.4. pa.274

Peccatum veniale & mortale an distinguantur ex eo, quod mortale in ordinationẽ circa finẽ, veniale autem circa ea quę sunt ad finem importat, q.88.ar.1.pag.277

Peccati diuisio in veniale & mortale, an sit diuisio analogi in ea de quibus secundum prius & posterius prædicatur, q.88.ar.1.ad 1.p. eadem.

Peccatum veniale & mortale, quo modo, q.88.ar.3.ad 2. dicatur cõuenire in genere, cum in articulo præcedenti dictum sit quod distinguuntur genere, pa.279

Quomodò veniale per se disponit ad mortale: quum non nisi per quandam consequentiam vel remouendo prohibens cõcurrat, q.88.ar.3.ad 3.pa.eadem

Quomodò dictũ sit quod de veniali ex genere fit mortale ex parte agentis dum constituitur in eo finis: quum ar.5.q.88. dicatur quod circunstantia non facit de veniali mortale, nisi mutando speciem, pa.280

Pœna, An pœna peccato veniali respondens, in inferno finietur, q.87.ar.5.pa.275

An ratio adducta quare pœnæ spirituales non sunt medicinales tã (scilicet quia bonũ animæ nõ ordinatur in aliud maius bonum) fit efficax, q.87.ar.8.pa.276

Perseuerantia, Meritum, vl.

Phantasmata & ea quæ sunt in parte sensitiua, non sunt causa: sed materia causæ ad ea quæ sunt intellectus, q.85.ar.1.pa.267

Pessimum optimo cõtrarium esse, intelligitur in rebus habentibus contrarium: in carentibus autem contrarietate non habet locũ. q.72.ar.9.221

Potentiarum diuersitatem constituit aliqua. sed nõ omnis obiectorum diuersitas, q.54.ar.1.pa.156

Prauus ad meliores exercitationes deductus, proficiet, q.109.ar.7. pa.361

Præcipere & eligere actus intellectus & volũtatis non solũ simul fiunt: sed vnus & idem numero actus est actus vtriusque, diuersi modè tamen: præcipere enim est actus intellectus formaliter: ap

petitus verò virtualiter, & similiter electio est actꝰ appetitus formaliter: intellectus verò virtualiter, q.53.ar.4.& 5.pag.78

Sub præcepto cadit aliquid dupliciter: primò sic quod eius oppositum sit contra præceptũ: & hoc est mortale, secũdo sic quod eius oppositum sit præter præceptũ: & hoc est veniale, q.72.art.5. pag.223

Non est idẽ finis præcepti, & id de quo præceptũ datur: quia illud finis, hoc ad finem: qui finis præcepti non cadit sub præcepto vt id quod precipitur, sed vt intentũ à legislatore. q.100.ar.9.p.318

Quia sub precepto charitatis cadit dilectio dei ex toto corde quod cõprehendit directionẽ omnium ad Deum, ac per hoc modificationẽ omnium præceptorũ à charitate. cõsequens est quod pro quocunq; tempore obligat præceptum charitatis pro eodẽ modus charitatis in alijs obseruandis obliget, nõ ex vi aliorũ præceptorũ, sed ex vi precepti charitatis: ad quam non solùm spectat proprius actus secundum se, sed vt modus cæterorũ, q.100. ar.10.pa.319

Ad rationem præceptorũ decalogi, quia sunt prima elementa legis cõmunia omnibus de populo exigitur communitas. i. quod sint de illis quæ cõmunius singulis conueniunt, quæst.100.arti. 11.pa.320

Præcepta secundæ tabulæ an sint de iure naturæ. Ad Scotũ, q.100. ar.1.pa.313

Præsumptio non est vitium: quia nimis speret in Deũ: sed quia spes rat bonũ excedens propriam conditionem, q.64.ar.4.pag.191

Primò alicui conuenit, quòd sibi non propter aliud & alijs quisq; propter ipsum conuenit, q.109.ar.6.pa.360

Princeps, Eadem est virtus boni viri & boni principis, quæsti.42. ar.1.pag.127

Principium, Sicut in speculatiuis præter prima principia cõmunissima inueniuntur propria principia per se nota, ita in practicis præter cõmunissima præcepta prima sunt propria præcepta etiã prima in illo ordine: ita quod secundum vnumquęq; inclinationis naturalis gradum sunt aliqua præcepta prima, vt principia propria per se nota, & reliqua precepta secunda: vt cõclusiones ex eis dependentes, q.94.ar.1.pa.294

Priuationis & defectus ratio consistit in recessu à perfecto, qu. 22. ar.2. pa.77

Quædam priuatiuè opposita habent medium: quia priuatio consistit in priuari, ac per hoc non tollit totum oppositum, q.18.ar,8. ad 1. pag. 60

Proprium. Alia est distinctio proprij à proprio, & proprij à cõmuni: cõmune enim non distinguitur cõtra proprium per aliquid positiuum in se quod non sit in proprio: duo autẽ disparata distinguuntur ab inuicem suis positiuis distinctiuis, quorum alterum, vnum alterum reliquum constituit, q.25.ar.1.pa.84

Prosecutio per se sibi vendicat bonum, & ecõuersò: & similiter fuga per se sibi vendicat malum & ecouersò, q.42.artic.1.pagina. 127

Prudentia est in intellectu vt se extendit ad singularia. Vbi intellectus dicit seipsum, & connotat cogitatiuam, quæ est ratio particularis. Vel prudentia est in intellectu principaliter, & incognitatiua & memoratiua secundariò, 57.ar.4.pa.169

Prudentia est recta ratio agibilium, appetitu recto particularis finis facta & firmata, q.58.ar.5.pag.174

Prudentia essentialiter pendet ab appetitu recto, quia proprius actus prudentiæ est rectè præcipere circa agibilia, conuenit eni vt distinguitur à suis partibus, & est consummatio cęterorũ actuũ, sicut autem præcipere non est intellectuale quin dependeat ab appetitu (præcepit enim quilibet volens) ita rectè præcipere sibiipsi in moralibus non est nisi à recto appetitu, Ibidem.

Prudẽtia quia est in ratione vt subsitat appetitiui, ideò appetitus affectio corrumpit æstimationem prudentiæ, redundando in rationem vt eius subiectum, & non corrumpit æstimationem artis & geometriæ, q.58.ar.5.pa.174

Prudentia directiua in omnibus moralibus virtutẽ actibus est vna secundum speciem specialissimam: recta siquidem ratio agibiliũ iudicat inter agibilia diuersarum virtutum moralium: ergo est vna respectu omnium virtutum moralium, q.60.ar.1.ad 1.p.167

Vnitas specifica rationis formalis veri obiecti prudentiæ, ex parte obiecti, attenditur penes vnitatem rationis formalis quod est cõtingẽs agibile. ex parte verò subiecti vnitas ista attenditur penes vnitatem modi iudicandi, scilicet penes dispositionem appetitꝰ Ibidem.

Prudentia infusa nec inquantum virtus nec inquantum prudentia potest esse sine charitate: quia inquantũ prudentia dependet magis ab vltimo quàm à finibus proximis, & propterea sicut non potest esse sine moralibus infusis à fortiori non potest esse sine charitate, q.65.ar.4.pag. 197. Fides

Prudentiam dirigere virtutes morales etiam in præstituẽdo finem: quomodò intelligatur. q.66.ar.3.pag.199

Pulchrum est quædam boni species, q.27.ar.1.pa.88

Qualis vnusquisque est secundum appetitum, talis ei videtur finis quo ad persequutionem: quæ consistit in præcepto, q.58.articul.5.pa.174.& q.59.ar.5.pa.80.& q.77.ar.1.p.245

Quantitati conuenit esse maiorẽ & minorem in eadem specie, nõ ex hoc quod est participabilis à subiecto, sed ex hoc ipso quod participat naturam materiæ, q.52.ar.2.p.152

Quæstio an est. Rẽ aliquã esse dupliciter quæritur, primò vt sciatur

ipsum

Universidad de Deusto
Biblioteca

ipsum esse & sic oportet primò post quid nominis querere an sit, secundò vt sciatur quare est. & hæc quæstio est posterior quæstione quid est quoniam prius oportet scire quidditatem in se quàm vt causam esse rei, q.49.ar.4.pa.144
Quolibet proferente contraria, solicitum esse stultum est, q.23. in principio, pag. 79
Quotiens, Circunstantia, 7
RAtio in moralibus est sicut imperans & mouens, vis autem appetitiua sicut imperata & mota, q.60.ar.1.pa.177
Mouere regulatiuè appetitum proprium est rationi respectu moralium; in ratione enim oportet esse legem regulatiuam appetitus, & habet mouere & imperare eo modo quo lex mouet & imperat, in moralibus autem oportet legem principari & ei appetitū omnem obedire, Ibidem
Ratio etronea non habet in se vnde liget, sed quatenus acceptatur, Vnde ex quacunque causa non acceptatur, vel in se vel in applicatione, non ligat, q.19.ar.5. & 6.pag.65
Ratio recta est duplex, quædam respectu proprij finis ipsius virtutis moralis, sicut medium in cibo & potu est finis abstinentiæ proprius, quædam verò respectu finis extrinseci: prout vita æterna est finis ad quem fides formata ordinat abstinentiam.
Ratio est nobilior appetitu: quia ex se apprehendit in vniuersali, id est, quia ex se respicit res secundum esse eleuatum, in quo vniuntur omnia particularia quæ in re diuisa sunt appetitus verò tēdit in res quæ habent esse particulare: vniuersale autem altioris est ordinis &c, q.66.ar.3.pa.199
Rationis superioris duæ sunt operationes, scilicet, intuitus & consulatio & ad hanc secundam spectat deliberatio & consensus, & secundum hanc dirigit inferiora, & reflectitur super seipsam, q.74.ar.9. & 10.pa.237
Relationes sunt in genere formarum actiuarum vt apprehensæ, quamuis non sint in genere formarum actiuarum vt existētes, q.32.ar.1.p.102
Relationem non habere causam actiuam propriam intelligitur de causalitate propria, sic quod terminetur ad ipsam solam, q.55.ar.1.pa.160
Regimen vnius est optimum respectu aliorum regiminum simplicium, non autem commixtorum, &c. q.95.ar.4.pa.300
SAcertotium ante legem non diuina, sed humana determinatione dignitas erat primogeniti, q.103.ar.1.pag.236
Sapientia continet intellectum & scientiam non vt partes integrales, sed quasi partes potentiales: habet enim se sapientia ad intellectum & scientiā, sic quod ipsa continet quicquid ille & eminētiori modo, q.57.ar.2.pa.167
Sapientia rationes terminorum maximè vniuersalium cōsiderat quia esse est proprius effectus primæ causæ. Indicat autem de principijs: quia eorū causa consideratur rationes terminorum: iudicium enim rei per illius causas fit, q.66.ar.5.pa.203
Scientiæ habitus in nobis nō est species intelligibiles: ille enim & singulæ & omnes crarent cōtrarijs, scientia autem non, q.53.ar.1.pa.154
Scientiæ habitus est simplex qualitas extendens se ad omnes cōclusiones spectāres ad eandem rationē specialissimam sub hoc genere quod est scibile, q.54.ar.4.pa.157
Scientiæ vnitas specifica attenditur penes vnitatem specificam scibilis non quantùm est in hoc vel illo genere substantiæ vel qualitatis, sed inquantùm est in genere scibilis, Ibidem.
Sciētiæ habitus nō est essentialiliter plures species intelligibiles ordinatæ, sed simplex qualitas: quia habitus scientificus est essentialiter in prima specie qualitatis vt vna eius species specialissima: nulla autem species qualitatis est cōposita ex pluribus qualitatibus diuersarum specierū quales sunt species intelligibiles. Ibidem
Scientia & virtutes intelligibiles nullo modo (nec formaliter, scilicet nec materialiter) remanerent actu si species intelligibiles in intellectu posibili non conseruarentur, q.67.ar.2.pa.203
Secundum quod sumitur dupliciter: primò vt denotat rem denominatam tantùm: secundò vt denotat causam seu radicem, q.52.ar.1.pa.150
Sensualitas quia secundū se habet tantùm libertatis vt sufficiat ad peccatum veniale, ideò peccatum veniale ei attribuitur: quia verò non habet tantùm rationalitatis vt posit in peccatū mortale, (quia non est eius respicere bonum rationis & finem) ideò ei non attribuitur peccatum mortale, q.74.arti.4.pa.234
Sēsualitatis omnes motus quos volūtas potest & debet præuenire si non præuenit quando, sicut &c. sunt peccata, q.74.ar.3. pag. 233
Sensualitatis singulos motus voluntas potest & debet præuenire, Ibidem.
Sensualitas, id est, pars appetitiua sensus tripliciter sumitur: primò vt sensitiua est absolutè: & sic nullum habet in se peccatum: secundò vt est volentis: & sic est principium & consequēter subiectū peccati venialis: tertiò vt est mota à deliberatione: & sic est principiū & subiectū virtutis & vitij, actus virtuosi & peccati mortalis. q.74.ar.4.pa.234
Similitudo ex parte subiecti est propria causa amoris quicquid sit ex parte obiecti, Ibidem.
Quinque modis potest intelligi quòd similitudo est causa amoris primò vt quoddam speciale bonū secūdo vt ratio determinans formaliter boni rationē ad hoc quod sit amoris causa: tertiò vt

determinans formaliter bonum ad hoc quod sit amoris causa hoc quartò vt conditio boni ad hoc sit causa amoris: quintò vt dispositio ex parte subiecti: ita quod bonum inquantùm bonū sit propria causa amoris ex parte obiecti, & similitudo ad bonū sit propria causa amoris vt propria dispositio ex parte subiecti, q.27.ar.3.pa.89
Apprehendi vt similes in actu exercito quid sit, Ibidem.
Synderesis est virtus: quia est intellectus principiorū: & est primo omnium in mente nostra, q.66.ar.3.pa.199
Et est habitus legis naturalis, non lex ipsa propriè loquēdo, q.94.ar.1.pa.295
Specificans inquantùm specificans stat in indiuisibili, id est, caret latitudine, id est, non habet in se aliqua plura, q.52.ar.1.pa.150
Spes differt à desperatione primo per simplicem accessum & recessum & à bono arduo, per possibilitatē autem & impossibilitatē secundariò, q.40.ar.1.pag.121
Subditus. Quomodò sit ista propositio intelligenda: virtus cuiuslibet subditi est vt benè subijciatur principanti, q.92.ar.1.pa.290
Superbia dicitur initium omnis peccati secundum ordinem intentionis, ex parte scilicet finis quia obiectū suum est finis omniū bonorum cōmutabilium, ad quæ alia vitia cōuertuntur, q.84.ar.2.pa.265
TEntatio carnis si ratio ei resistat, non est peccatum, qu.80.ar.3.pa.256
Tempus sacrum Circunstantia.
Timoris obiectum includit in se tria, scilicet malum, arduum, futurum ex quibus redditur ratio timendorum, & non timendorum, & magis & minus timendi, q.42.pa.127
In timore semper fit contractio ad intus: sed quia nō semper fit vsque ad frigus ingrossans, ideò in litera negatur contractio naturæ corporeę: non quia non fiat, sed quia non fit consummata vsque ad frigus, q.44.ar.1.pa.130
Tristitiæ passio est in sola concupiscibili. Ad Scot.q.23.ar.4.p.80
Malum coniunctum est per se primò causans tristitiam, bonū autem amissum per se secundò ex parte obiecti, q.36.ar.1.pag.114
Tristitia (solitariè sumpta, est mala moraliter: quia importat aliquid solitariè sumptum dissonans rationi scilicet priuationē boni, inquietudinemque appetitus, q.39.ar.1.p.120
VEri ratio nobilior est quàm ratio boni: quia absolutior est, q.66.ar.3.pag.199
Veritas intellectus speculatiui cōsistit in hoc quod cognoscere adæquatur rei cognitæ: veritas autem intellectus practici consistit in hoc quod dirigere adæquatur principio directiuo, q.57.ar.5.p.169
Vegetabilia an moueant seipsa, q.66.ar.1.co.pa.198. Mouere
Vires inferiores apprehensiuę dupliciter sumuntur: primò secundum naturam & sic à natura, & non à virtute nec habitu determinantur. Alio modo vt subsunt rationi, & sic ordinantur ad intellectus perfectionem, q.56.ar.5.pag.165
Virginitas & paupertas non habent specialem rationem virtutis & consequenter nec specialia extrema inter quæ medient infra proprias materias in ordine ad regulam tam diuinam quàm humanam, sed ex extrinseco fine & religionis actu. s. voto, q.64.ar.1.pa.189
Virtus distinctio secundum rationem speciei in ordine ad obiectū & secundū ordinē ad actum, seu secundum specificam differentiam & rationem vt sic, & secundum hāc conditionē, s. esse principium actus recti, est bona, q.66.ar.4.pa.201
Omnia obiecta virtutum sumpta secundum actus quibus homo attingit illa, possunt referri ad bonum priuatum alicuius personæ, vel bonum commune multitudinis, q.96.ar.3.p.301
An modum istum virtutis. s. volens & eligens, bene probetur in litera non cadere sub lege humana, q.100.ar.9.pag.318
Virtutum consummatio non est natura: quia natura est determinata ad vnum: consummatio autem virtutum non est secundū vnum modum actionis: sed diuersimodè secundum diuersas materias in quibus virtutes operantur, & secundū diuersas circunstantias, q.63.ar.1.pa.187
Sicut lumen naturale est quoddam præsuppositum principium vt origo virtutū in nobis naturaliter præexistens, ita in esse supernaturali oportet ponere lumen supernaturale principium & originem omnium infusarum, q.100.art.3.pa.314
Principia naturaliter cognita secundum naturalem eorum inchoationem in anima, sunt seminaria omnium virtutum, q.63.ar.1. pag.187
Virtutum intellectus & scientiæ actus in compositione consistit: & cōpositio secundum diuersas materias diuersimodè à recto fit intellectu, ideo consummatio harum virtutum non est secundum vnum modum actionis: sed diuersimodè secundum diuersas materias, Ibidem.
In virtutum omnium genere nobilius semper est generans: licet enim actus præcedentes habitum virtutis sint secundum se imperfecti, vt tamen ex altiori oriuntur principio, generatiui sunt virtutis, q.63.ar.2.pa.187
Virtute nullus male vtitur vt principio mali actus: quamuis male vtatur ipsa principante bonum actum, ordinando ad extraneū malum finem, quod tamen impossibile est in virtutib⁹ quæ nō possunt esse informes, q.55.ar.4.pa.162
Virtus inquantum huiusmodi est operatiua: facit enim operationem ordinatā siue ordinationē in actu, tanquàm effectum proprium

prium, nec relationem habere sic effectiuam per se causam inconuenit, sed oportet quandoque Ibidem.
Omnis virtus humana nō moralis est intellectualis, q.58.ar.1.p.171
Virtus moralis sicut quælibet alia est essentialiter habitus: sed moralis est habituatiua appetitus ad eliciendum actus quando, vbi sicut, quantum oportet, propter bonum rationis, quæst.55.ar.1.p.161
Virtutis moralis addit super habitum differentiam specificam, sicut super animal, q.55.ar.1.pag.
Virtutis moralis proprius finis est attingere medium, Ibidem.
Virtutis moralis formalis effectꝰ dupliciter intelligitur: primò vt ex sua essentia habitus ille reddat appetitū habituatū ad actum & non plus: secundo vt reddat appetitum habituatum ad actum cum omnibus eius conditionibus siue latitudinis, Ibidem.
Virtus moralis dat facultatem & rectum vsum per modum inclinantis, & nō cum hac vel illa limitatione: quod non facit ars, q.56.ar.3.pag. 163
Virtutes in irascibili & cōcupiscibili, scilicet temparātia, & fortitudo rectificant vtrāque istabiliūt fines prudētiæ regulatiuę ipsius vti ex illius finibus vt principijs, & sic extendūt se ad voluntatē mediatè, Ibidem.
Virtutes morales acquisite vt imperantur à charitate, nō ordinantur ad vltimū finem super naturalem vt ad proportionatum secundū se, sed ex parte ordinantis tantū: virtutes autem morales infusæ ordinantur vt secundum se proportionatæ ad talem finem supernaturalem. Ibidem. Infusio. Habitus.
Virtutes morales infusas præter tres theologicas & quatuor cardinales ponere necesse est. Ad Scotum, q.63.ar.3. pa.185
Virtutes theologicæ acquisitæ nō dantur: quia improportionata sunt acquisita omnia ad actus infallibiliter rectos & proportionatos superna turalibus, q.62.ar.3.pa.185
Virtutes morales omnes sunt circa passiones & operationes: sed aliquæ principaliter operationes, aliquę principaliter passiones bonificant, q.60. ar.2.pa.179
Virtutes morales circa passiones non possunt poni in angelis vel Deo, q.61.ar.5.ad primum, pa.183
Virtutes cardinales dicuntur principales vel vt genera, vel gratia præcipuæ materiæ, q. 61.ar.3.pa.182
Virtutes cardinales, dicuntur quæ virtuosam vitam sustinēnt, & super quas vniuersa studiosa vita firmatur, ac opera propriè explet q.61. in principio: pa.181
Virtutum moralium distinctio, in politicas, purgatorias, & purgati animi, non est distinctio virtutum secundum essentiam, sed secundum statum & actus perfectionem, q.61.ar.5.pa.183
Ex concursu actionis & passionis circa idem, plures virtutes politicæ fiunt, q.60.ar.2.pa.178
Virtutes morales acquisitæ, si secundum humanas causas iudicium fiat, dicūtur & sunt inter maxima bona hominis, & simpliciter virtutes & hoc spectat ad moralem. Si autem de eisdem iudicā dum sit secundū supernaturales & diuinas causas, sic sunt & dicuntur virtutes secundum quid, & hoc spectat ad theologum, Ibidem.
Virtutes morales imperfectè quo ad statum, sicut se habent ad prudentiam, ita fides & spes ad charitatem: vtrobique enim contingit defectus status ex subtractiōe principij & indispositione subiecti, virtutes enim morales habent pro subiecto appetitum vt subest rectæ rationi perfectæ, quę est prudentia simpliciter: & fides & spes intellectum motum à voluntate perfecta, & voluntatem affectam meritis præsentibus: quorum vtrūque sola charitate habetur, q.65.ar.4.pa.196
Virtutes intellectuales imperfectè secundum statum dicuntur virtutes: morales autem nisi sint secundum statum perfectè, non dicuntur virtutes, q.66.ar.1.pag.198
Virtutes intellectuales sunt nobiliores simpliciter quàm morales: quia habent nobilius obiectum, morales autem sunt nobiliores secundum quid scilicet secundum cōmunem rationem virtutis quia dāt non solum facultatem actus recti, sed facultatem rectè vtendi ipsa facultate, q.66.ar.5.co.1. & 2.pag.199
Virtutum intellectualium post hanc vitam remanso concluditur potius ex sui causa (scilicet speciebus intelligibilibus) quàm ex suæ essentiæ natura propter maiorem doctrinæ certitudinem, vel hoc fit per species intelligibiles intelligendo ipsas & quicquid se tenet ex parte ipsarum, q.66.ar.2.pa.198
Virtutes in eodem existentes, vt perficiunt subiecta vt mota à prudentia vel charitate sunt æquales proportionaliter: vt verò perfiunt eadem vt tendentia in proprias materias, sunt inæquales, q.66.ar.pag.198
Argumenti intensiui virtutum quatuor causæ: scilicet, consuetudo naturalis inclinatio, iudicium perspicacius, & gratia, q.66.ar.1. pa.198
Virtutes morales infusæ perficiunt in ordine ad vltimum finem simpliciter: acquisitæ verò in ordine ad vltimum finem in genere, id est, boni humani, puta fœlicitatis positæ, 10. Ethic. Et ideò primæ sunt virtutes simpliciter secundæ secundum quid, q.65.ar.2.pa.195
Virtutes omnes morales sunt connexæ: quia virtus moralis exigit prudentiam, & prudentia omnes tres virtutes morales, q.65.ar.1.pa.193
Solæ virtutes perfectę sunt connexę, Ibidem.

Virtus perfecta quid importet, & quid itidem imperfecta. Ibid.
Virtus intellectualis (pura prudentia) includitur in morali, & ecōuersò moralis in intellectuali scilicet prudentia cùm enim prudentia propriè attendatur secundum suum proprium & præcipuum actum (qui est rectè præcipere) & ipse sit principium rectæ electionis: virtus moralis cui attribuitur electio pro proprio actu pendet necessariò ex prudentia, & rursus quia ipsum rectè præcipere pendet ab appetitu recto, consequens est quod prudentia ab appetitu recto. q.58.arti.4.& 5.pag.173
Consistere in medio computatur inter proprietates virtutis, ponitur autem in diffinitione virtutis, sicut sæpè proprietates notiores admittuntur in diffinitionibus, vt latentes differentiæ insinuentur. q.46.in princi.pag.189
Virtus secundum essentiam est in medio, quæ est in medio duorū vitiorum. Secundum effectum verò dicitur virtus esse in medio quæ in propria materia circa quam est, medium facit inter plus & minus illius, seu in illa ad illam illi, &c. quæstio.64.articul.1 pag.189
Virtus moralis non secundum essentiam, sed secundum effectum media inter passiones dicitur: quia scilicet inter passiones constituit medium, eligendo eas in illa quātitate, &c. qua in medio secundum rationē constituuntur: hoc enim effectus virtutis moralis est. q.59.pag.175
In virtutibus medium rationis consistit in affirmatione propriæ materiæ & omnium conditionum spectantium ad rationem rectam, medium autem rei consistit in æqualitate rei ad rem seu personam alteram. q.64.articu.2.pag.190
Virtutis intellectualis secundum se mensura nec practice: nec speculatiue est aliquod virtutis genus: quia procederetur in infinitū. q.64.arti.39.pag.191
Virtus intellectualis quæ vocatur intellectus siue cognitio principiorum, secundū se est in medio duorum contrariorum. Ibid.
Virtus theologica non consistit in medio, nec ex parte obiecti, nec ex parte actus. Ad Scot.q.64.art.4.pag.191
Vim aliquam animæ existentem in potentia ad agere, vel non agere, & ad agere hoc vel illud, indigere duobus motoribus, quomodò intelligatur. q.9.art.1.pag.32
Vitij nomine significatur habitus vitij, peccati autē nomine actus ipse vitij. q.71.in princip.pag.216
Vbicùnque est virtus in medio, cōtingit & per excessum & per defectū peccare: siue simul siue separatim, siue vno siue pluribus vitijs, non est curæ. q.64.ar.4.pag.191
Vnumquòdque est magis & minus tale secundum sui constitutiui propriam latitudinem. q.22.ar.2.ad primum. pag.77
Vnumquòdque sicut agitur, ita aptum natū est agi & e conuerso. q.49.ar.3.pag.140
Volitio omnis exigit quid & cur. q.18.ar.9.pag.60
Non quicùnque vult præmissas seu antecedens, vult conclusionem seu cōsequens in se ipso: in sua autē causa quicùnque vult antecedens, vult consequens simpliciter vel vt in pluribus. q.13.ar.6. ad primum pag.46
Ad rationem voluntarij indirectè, non sufficit potestas in voluntate & negatio prouisionis, sed oportet tria cōcurrere, scilicet posse debere, & non velle, vel non imperare. q.6.ar.3.pag.25
Ad rationē voluntarij indirectè non sufficit potestas & negatio, sed adesse oportet obligationem & debitum. q.18.ar.9.pag. 60
Quum voluntarium dicitur dupliciter (scilicet vel quia volitū vel quia in potestate volūtatis) quomodò liceat in litera ex hoc quod primus actus voluntatis non potest esse voluntarius primo modo inferri, quod est, nullo modo est voluntarius. quæstio.92.ar.4.pag.34
Vota & contractus &c. facta ex metu etiam cadente in constantē virum, sunt voluntaria, quamuis aliquid habeant inuoluntarij admixtum: ac per hoc si mala sunt ardua, peccata sunt mortalia. q.6.ar.3.pag.25
Voluntatis actuum tres ordines, primus secundum lineam rectam & respectu eiusdem obiecti. secundus secundum reflexionem super hunc vel illum. tertius secundum ipsos actus reflexos inter se. Ibidem.
Duplex est habitudo voluntatis ad volitum tam finem quàm id quod est ad finem. prima secundum quod volitum est in voluntate. secunda secundum quod voluntas ad volitum in se realiter tendit. q.16.ar.4.pag.51
Quamuis primus actus volūtatis sit ex instinctu dato ab exteriori, non obiecto. sed ex causa effectiua Deo, ipsa tamē iam ex hac finis volitione seipsam mouet ad volendum, alia propter finem. quod brutis nō conuenit: quia ad omnia mouentur ex instinctu. q.9.ar.4.pag.34
Volūtas respectu primi actus se habet vt mota tantùm & Deus vt mouens. Et nomine primi actus non intelligitur solus ille quem voluntas in principio operationum suarum omnium habet, sed quicùnque primus absque consilio & præuio motiuo ad bonum. q.3.ar.2.pag.370
Voluntas dicitur moueri non solùm à bono vniuersali apprehēso per rationem, sed etiam à bono apprehenso per sensum, in quātum bonum apprehensum per sensum, permittitur concurrere cum apprehenso per rationem in idem motiuū, ita quod motiuum voluntatis nō solùm est bonum vniuersale apprehensum per rationem in sua puritate, sed etiam coniunctū cū bono apprehenso

Universidad de Deusto
Biblioteca

prehenso per sensum. q.10.ar.pag.39.
Ad volendum sufficit voluntas cum obiecto: sed ad uolendum à se (ita quod ly á se dicat causalitatem applicandi seipsum ad volendum (non sufficit voluntas cũ obiecto, sed exigitur volũtas prævolens finem q.9.ar.4.pag.34
Voluntatis obiectum esse vniuersale bonum quomodò intelligatur, q.2.ar.7.& 8.pag.9
In hac literæ propositione: voluntatis obiectum est finis: sermo est de primò & formali obiecto voluntatis, q.1.ar.1.pa.1
Quomodò ista literæ consequentia valeat: voluntatis obiectũ formale est finis, ergo omnes actiones humanæ sunt propter finẽ, q.1.ar.1.pa.1
Voluntas reducitur ad actum per precedẽtes actus ex parte subiecti, q.75.ar.2.pa.239
Quia res immaterialis est formalioris & vniuersalioris virtutis, quàm corpus secundum veritatem non potest à corpore moueri, neq; vt ab obiecto, neq; vt à motore ad exercitium, conceditur tamẽ in litera & alibi quod voluntas seu intellectus mouetur ab exteriori tanquàm obiecto, non autem tanquàm à motore ad exercitiũ: quia ad mouendum obiectiuè exteriora concurrunt, etsi non sufficienter, tamen inchoatiuè, mediatè, & vt materia obiecti, ad mouendum autẽ ad exercitium nullo modo cõcurrunt ex parte motoris sus Deus cum ipsa voluntate, q.9.ar.5.pa.35
Aliud est voluntatem necessariò moueri ab obiecto ad exercitium actus & voluntatem sic dispositam necessariò moueri ad exercitium actus: primum enim falsum est, & denotat quod obiectũ est talis & sic efficacis naturę quod potest voluntatẽ ad exercitiũ actus necessariò ducere, secundum verò verũ est & denotat naturam voluntatis quæ habet quendam motum naturalem nõ semper actu sed quando est in certa dispositione, q.10.ar.2.pag.37
Obiectum vndiq; bonum necessariò mouet voluntatem ad specificationem actus, Ibidem.
Quum quæritur an voluntas moueatur de necessitate à suo obiecto, sumitur necessarium verè & propriè: quod scilicet impossibile est aliter se habere: & est sermo de necessitate naturali, q.10.ar.2.pa.37
Voluntatis determinatio quo ad exercitiũ, vehementior ac naturalior est sui determinatione ad speciẽ & obiectũ includit enim illam & addit, q.10.ar.2.pa.eadem
Esse viuere, & huiusmodi dupliciter sumi possunt, primò vt sunt quædã particularia bona secundum seipsa, & sic possunt (licet raro) repudiari, eo quod defectum habẽt alicuius boni quod appetitur. Alio modo vt sunt necessariò connexa beatitudini: & sic quantum est ex parti sui non possunt repudiari, Ibidem
Voluntas quia ad tertium volitorium genus (puta esse viuere &c.) determinata est naturaliter quò ad specificationem vt in pluribus, & à causa vt in pluribus non necessariò prouenit effectus Ideo quelibet particularia bona (etiã esse, viuere, intelligere) nõ necessariò mouent voluntatẽ ad specificationem actus, Ibidem:
Quomodò stet, quod appetitus sensitiuus mouet voluntatẽ ex parte obiecti, si ratio quare moueat voluntatem sit ex parte dispositionis subiecti, vt litera dicit, quæstio.9.ar.2.pagin.33. Mouere.
Quomodò voluntas moueatur à passione, quæst.77.articul.1.pa.245
An voluntas quantum ex se est parata sed propter impotentiã cessans ab opere, sit perfecta ac si operaretur, q.20.ar.4.pa.72
Voluntas parata quamuis non operans propter impotentiam, nihil de præmio vel pœna perdit essentiali: quamuis careat aliqua accidentali remuneratione vel pœna, respondenti ipsi exercitio actus exterioris, Ibidem.
Voluntas potest dici & esse completa dupliciter. Vno modo secundum illam habitudinem qua volitum est in voluntate: alio modo secundum illam qua voluntas tẽdit in realem assequutionem voliti, Ibidem.
Voluntatis completio & incompletio attenditur secundum modũ motus voluntatis, q.13.5.pa.45
Quum quæritur, an voluntas sit tantum finis, an etiã eorum quæ sunt ad finem: sumitur voluntas pro volitione, non pro ipsa potentia volitiua, q.8.ar.2.in.ti.pag.30
Quomodò valeat probatio huius conclusionis: voluntas secundũ quod nominat actum, proprie loquendo est finis tantùm. Ibid.
An in hoc quæsito. Vtrum voluntas eodem actu feratur in finẽ & in id quod est ad finem: quæratur de ipsa volitione, aut vniuersaliter de actu voluntatis, q.8.ar.3.ti.pa.31
Quomodò intelligatur, quod voluntas quando mouetur in finem inquantum huiusmodi moueatur quoq; necessariò eodem motu in finem, Ibid. cor.
Voluntas non eget cõtinentia vt inclinetur quantum in se est in bonum rationis proprium volentis: sed vt resistat insurgentibus passionibus appetitus sensitiui, q.56.ar.6.pa.166
In voluntate nostra quantum est ex parte voluntatis, est sufficiens determinatio ipsius ad proprium bonum, ac per hoc ad bonum secundum rationem ipsius volentis & cum hoc ex coniunctione ad partem sensitiuam, sortitur necessitatem habitus ad resistẽdum contrarijs quibus iungitur, Ibidem.
An in voluntate detur actus neuter, id est, qui nec sit finis, nec eorum quæ sunt ad finem. Ad Scot. q.8. in principio, pag.29.& q.47.pa.137
Quia naturale ut distinguitur contra liberum, sequitur ad naturale: id est: substãtiale (omne enim naturale est substantiale) ex hoc quod author declarauit in voluntate inueniri motum naturalẽ, id est, substantialem, optimè satisfecit quęsito, an sit talis motus naturalis vt distinguitur contra liberum quæstio. 10. ad primũ, pag.36
An præter bonum & beatitudinem omne conueniens alicui secũdum suam naturam, sit naturaliter ab eo volitum, Ibidem.
An in voluntate sit aliqua passio, q.22.ar.3.p.87
Voluntatis actus similes passionibus appetitus sensitiui, metaphoricè consueuimus vocare passiones: vt velle vindictam vocamus iram & velle malum alicui odium, q.22.ar.3.pa.eadem.
Voluntas simpliciter, & absolutè à toto genere eligibilium libera est, q.13.ar.6.ad 3.pa.46. Eligere.
Voluntas quantum ad propositum potest dupliciter considerari, scilicet vt res est, & vt causa est, & in ratione causę volũtas & natura secundum proprias causandi differentias distinguuntur. Et quia ratio causæ in natura ad causam spectat inquãtum res est, hinc apparet quod voluntas vtriusque causæ rationem habet.
Quia vlterius natura est causa essentialiter prior causa voluntaria, apparet quòd voluntas non solùm natura quædam est: sed prius habet naturæ rationem causalitatemque propriam. Quia demũ in causis essentialiter ordinatis coniunctis in vnam, id quod est prioris causę proprium participatur à posteriori (vt supremum infimi attingat infimum (supremi) apparet quòd voluntatis prima opera oportet esse naturalia, & priùs ipsam velle aliquid naturaliter quàm liberè. q.10.ar.1.ad1.pag.37
Impossibile est voluntatem peccare absque ignorantia vel errore intellectus: quia voluntas est solùm boni vel apparẽtis boni. Sed ignorantiæ nomine in proposito intelligitur ẽtiam ipsa actualis inconsideratio, q.77.ar.2. pag.245
Voluntas simpliciter diuinæ voluntatis in volito formaliter cõsormis, illa sola est quæ sub ratione boni non apparentis, sed veri exercetur, q.19.ar.10.pa.68
Vulnera humanæ naturę quomodò ponantur effectus peccati: quũ superius dictum sit quod concupiscentia quæ importat hæc vulnera est ipsum peccatum originale, nihil enim est sui ipsius effectus, q.85.ar.3.pag.268
Zelus sumitur dupliciter: scilicet causaliter pro feruẽti dilectione & formaliter pro tristitia deficientium sibi vel amicis. q.28.ar.4.pa.91

FINIS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

PRIMA SECVNDAE

ANGELICI DOCTORIS SANCTI THOMAE AQVINATIS, CVM COMMENTARIIS REVERENDISS. IN CHRITO PATRIS D. D. THOMÆ DE VIO, Caietani, ordinis Prædicatorum, S.R.E. tit. S. Xisti, Presbyteri cardinalis dignissimi, artium & sacræ Theologiæ Doctoris celeberrimi.

BIBLIOTECA

QVanquam propositum meum fuerit, super libros de anima cœpta perficere antequam nouum hoc opus aggrederer: magis tamē debitum arbitratus sum prosequi cōmentationes super Summā diui Thomæ. Tum quia hoc est directè ea, quæ ad salutis viam spectant, docere. Tum quia doctrina hæc in Italia satis dormit& tamē opportuna est valde. Non intendo autem singulos articulos in sequentibus formare: sed iuxta subiectam materiā vbi opus fuerit, immorari: ita tamen ꝙ nullus prætermittetur articulus etiā clarissimus, cuius memoria nō fiet: qua cenus & discussa & omissa industriæ tribuantur. Suscipiantur autem velim hæc sicut & cætera nostra: si & inquantum rationi consonant. Neque enim eis fidem dari maiorē posco quàm ea sit, quæ ex ratione gigni nata est. Veruntamen memores sint, quòd aeribologia mathematica non est expetenda in moralibus, vt dicitur in secundo Met. Diui igitur Thomæ intercessione fretus ad textum ꝓpero.

PROLOGVS.

VIA, sicut Damascenus dicit, homo factus ad imaginem Dei dicitur, secundum quod per imaginem significatur intellectuale & arbitrio liberū, & per se potestatiuum: postquā prædictū est de exemplari, scilicet de Deo, & de his, quæ processerunt ex diuina potestate secundū eius voluntatem, restat vt cōsideremus de eius imagine, id est de homine secundum quòd & ipse est suorum operum principium, quasi liberum arbitrium habens & suorum operum potestatem.

QVÆSTIO PRIMA
De vltimo fine hominis, in octo articulos diuisa.

BI PRIMO 'considerandum occurrit de vltimo fine huius vitæ, & deinde de his, per quæ homo ad hunc finem peruenire potest vel ab eo deuiare. ex fine enim oportet accipere rationes eorū, quæ ordinantur ad finem, Et quia vltimus finis humanę vitæ ponitur esse beatitudo, oportet primū considerare de vltimo fine in cōi, deinde de beatitudine.

¶ Circa primū quæruntur octo. ¶ Primo, vtrum hominis sit agere propter finem.

¶ Secundo, vtrum hoc sit proprium rationalis naturæ. ¶ Tertio, vtrum actus hominis recipiant speciem à fine. ¶ Quarto, vtrū sit aliquis vltimus finis humanæ vitæ. ¶ Quinto, vtrum vnius hominis possint esse plures vltimi fines. ¶ Sexto, vtrum homo ordinet omnia in vltimum finē. ¶ Septimo, vtrum idem sit finis vltimus omnium hominum. ¶ Octauo, vtrum in illo vltimo fine omnium aliæ creaturæ conueniant.

ARTICVLVS PRIMVS.
a ¶ Virum homini conueniat agere propter finem.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd homini non conueniat agere propter finem: causa enim naturaliter prior est. Sed finis habet rationem vltimi: vt ipsum nomen sonat. ergo finis non habet rationem causæ: sed propter illud agit homo quòd est causa actionis, cum hæc præpositio propter, designet habitudinem causæ, ergo homini nō cōuenit agere propter finem.

¶ Præterea, Illud quòd est vltimus finis, non est propter finē: sed in quibuslā actiones sunt vltimus: vt patet per philosophum in primo Ethi. ergo nō omnia homo agit propter finē.

¶ Præterea, Tunc videtur homo agere propter finem quando deliberat. Sed multa homo agit absque deliberatione, de quibus etiā quādoque nihil cogitat: sicut cum aliquis mouet pedem vel manum, aliis intentus, vel fricat barbam. non ergo homo omnia agit propter finem.

¶ SED CONTRA, Omnia quæ sunt in aliquo genere, deriuātur à principio illius generis, sed finis est principium in operabilibus ab homine: vt patet per philosophum in secundo Phy. ergo homini conuenit omnia agere propter finem.

CONCLVSIO.

¶ Cum hominis proprium sit per rationem & voluntatem agere, propter finem etiam necessario eidem agere conuenit.

¶ RESPONDEO dicendū, quòd actionum, quæ ab homine agūtur, illæ solæ propriè dicuntur humanæ, quæ sunt propriq hominis inquātum est homo. Differt aūt homo ab alijs irrationalibus creaturis in hoc quòd est suorū actuū dns, Vñ illæ solæ actiones vocantur proprie humanæ, quarum homo est dominus. Est autē homo dominus suorum actuum per rationem & voluntatem: vnde & liberum arbitrium esse dicit facultas voluntatis & rationis. Illę ergo actiones propriè humanæ dicuntur, quę ex voluntate deliberata procedunt: si quæ autē aliæ actiones homini conueniant, possunt dici quidem hominis actiones, sed non propiè humanæ, cum non sint vt homo, quæ non conueniat ei vt domino, & econuerso. Et licet per illam primā operationē homo differat à cæteris animalib9: quia illa est intellectua lis, nō tamē differt ab eis per illā tanquā per actionē. Differt enim homo in agendo à cæteris animalibus per hoc, ꝙ est dominus suorum actuum: quāuis in essendo & operādo, de quibus nō est præsens negotium, per aliud differat & sic stat solida litera & quo ad processu, & quo ad distinctionem.

¶ *Num finis sit obiectum voluntatis.*

¶ In corpore eiusdem artic. circa illam propositionē, Obiectum voluntatis est finis, dubium est ꝙa aut est sermo de formali ac primo obiecto, aut nō. Si sic, falsum est: nā finis est pars obiectiua obiecti voluntatis: quia voluntas extendit se ad finem, & ad ea quę sunt ad finē, si non, tunc probatio conclusionis inualida est, nam cōstat quòd in reliqua præmissa, s. actionis omnes procedentes ab aliqua potentia procedunt secundum rationem sui obiecti, apte loquitur de obiecto primo & formali.

¶ Ad hoc dicitur, ꝙ litera loquitur de primo & formali obiecto voluntatis, vt patet in responsione ad secundum, & de fine in actu exercito: & propterea addidit sini bonum, dicendo, finis & bonum: hoc cm exerceat finalem causalitatē. Nec obstāt ea q̄ sunt ad finē, qm̄ ea quæ sunt ad finē vt sic, non appetuntur nisi ratione finis, vnde ratio eadem semper est omnium volitorū, s. sit is diuersimode tū, s. in se, vel in alio participata: & hoc formaliter vel virtualiter. quod dico propter volita vel nolita naturaliter, seu absolutè, de quibus in primo libro tractatum est.

¶ *Num ex eo quòd formale voluntatis obiectum est finis, inferatur humanas omnes actiones esse propter finem.*

¶ In calce eiusdem artic. dubium Nouitiorū occurrit: quomodo ex hoc quòd voluntatis obiectum formale est finis, cōclusum est ꝙ oēs actiōes humanæ sunt propter finem, debebat nanq; concludi, ergo omnes actiones humanæ tendūt in finem: sicut ex hoc ꝙ color est obiectum visus, cōcluditur, ergo omnis operatio visus tēdit in colorē. Et in proposito ex hoc quòd bonū est obiectum voluntatis, ergo omnis operatio voluntaria tēdit in bonum. ¶ Ad hoc dicit, ꝙ quia tendere in aliquid, cōmune est omni tendenti in terminum: fieri autē vel esse ꝓpter aliquid, specialiter est appropriatum causæ finali: & doctrina ex proprijs tradēda est: ideo licet potuisset cōcludi, Ergo omnes actiones humanæ tēdunt in finē, quia si sunt ꝓpter finē, tendunt in finē: oportuit tū specificare proprium modum tendendi in causam finale: & dicere, ergo sunt propter finem. Et scito ꝙ id quod in actu signato signat esse, fieri, agere propter finē, significat in actu exercito tendere in bonum vt sic: quia bonum exercet rationē finis. Et propterea idē etiam est tendere in bonum vt sic: & propter finem. Sed authority propter finem, vsus est ad claritatē doctrinæ de fine in actu signato: vocabulis vtens, vt cō-

Annot. *Quæstio.*

Inf. ar. 2. co. & q. 6 ar. 1. co. et q. 28. ar. 6. co. et q. 94. ar. 2. cor. & q. 109. ar. 6. co. Et 3. contra. cal. 2. Et opu. 3. c. 100. Quæstio.

Quæstio

muniter philosophi faciunt: sicut etiam de agere & tendere, & alia hujusmodi est sermo: agere enim ducem belli propter finē, significat hoc quod exercet dirigere acies exercitus ad consequendam victoriam & gloriam, Et similiter esse propter finem exercere retur. per hoc quod esse melius, vtilius, conuenientius, & alia huiusmodi bonitatem importantia.

Quæstio.

¶ *Num res sit finis, vt est in intentione, vel secundum esse quod habet in rerum natura.*

¶ In responsione ad primum eiusdem articuli circa illa verba, Finis vt est primus in intentione, habet rationem causæ: dubium occurrit. An res sit finis secundū quod est in intentione an secundum quod est in rerum natura. Difficultant enim hoc diuersæ cōditiones finis: dicitur enim de fine, quòd est prima causa, quòd causa causarum, quòd mouet agens, quòd mouet non motum. Et rursus de eodem dicitur, quòd est vltimum, quòd optimum, quòd penes defectum assecutionis ipsius dicitur agere agēs, frustra egisse. Ex his eū videtur quòd esse finem conuenit rei secundum esse in rerum natura: nā illud est vltimum, optimum, & quo non proueniēte, dicitur frustra. Ex prioribus autem apparet quòd esse finem conuenit rei secundum esse in intentione: nam secundum illud est primum, & causat omnem causalitatē cæterorum, & est mouens nō motū. Verba quoque sancti Tho. hic & auer. in 12. Met. commmen. 3. non consonare videntur, dum hic dicitur quòd res prout est prior secundum intentionem, habet rationem finis: ibi verò dicit ꝙ balneum secundum quod est in anima, est agēs desiderium: secundum verò esse extra est finis. Vt igitur res non remaneat ambigua, primo ponam tres propositiones, declarādo illas. deinde probabo illas. & sic tertio patebit veritas. Prima propositio est, Esse in intētione, non est ratio finis: sed eius conditio. Secunda est, Esse in executione, nec ratio nec conditio finis est, sed coincidens illi. Tertia est, Esse in rerum natura est ratio finis.

¶ Ad quarum euidentiā scito primo, quòd sicut in causalitate efficiciente distinguendum est de ratione efficiēdi & cōditione efficientis: (dicimus enim quum medicus medetur, quòd ratio medendi est ars medicinæ: conditio verò medicantis est existere, esse singulare quoddā subsistens, &c.) ita in causalitate finali distinguendū est inter rationem finalizandi & conditionem finalizantis. & vt experientia in nobisipsis testatur, inter agēs & finē quo ad hoc tantum interest: quòd vniuersaliter loquēdo ratio agendi est formatiuxta illud tertij phy. tex. 17. Semper existimabitur species aliqua mouere. Cōditio verò agētis est subsistere vel in subsistente esse: iuxta illud primi Me. Actiones sunt subsistentium Ratio autem finalizandi est esse rei, quæ finis dicitur. Cōditio verò finalizantis est esse sic in intētione. Scito secūdo, quòd esse in natura ab esse in executione, licet non distinguatur sicut vnum esse ab alio esse: distinguitur tamen adeo ab eo, vt esse in executione, vt significet esse vt pēdens ab agente: esse verò in rerū natura hoc nec includit, nec excludit: imo fundare potest causalitatē ex qua dependet agens & eius executio. Et sic patet sensus ꝓpositionum positarum. Probātur aut sic, Finis, bonum & appetibile eiusdem sunt rationis & conditionis: vt patet ex secunda Phy. & primo Eth. ergo ratio appetibilis est ratio finis, & conditio appetibilis est cōditio finis & econuerso, Et similiter quòd non est ratio vnius non est ratio alterius. modo constat quòd ratio, quòd sanitas appetatur, est esse nō in anima nā non appetit infirmus sanitatem in anima, sed in rerum natura, ergo esse sanitatis in rerūm natura, est ratio finalizādi. Et rursus cōstat quòd sanitas nunquā appetereter, nisi obiecta & cognita. ergo esse in intentione est cōditio finalizantis. Et rursus cōstat quòd appetibile mouet non motum. ergo esse in executione quod est esse in dependentia ad agens nō est ratio nec cōditio finis: sed quia finis generationis & forma geniti coincidunt in idē numero ex 2. phyli. ideo esse in executione, coincidens quoddam est.

Et si quæras de esse sanitatis in rerū natura, an finalizādi ratio sit quādo est, aut quādo futurū est: respondeo ꝙ vtroq; tēpore esset secūdum diuersorū actuū appetitus, cuius propriū e obiectū finis & bonū. Nā esse i rerū natura sanitatis futurū, mouet finaliter appetitū secundū actum desiderij. Et idē esse post modū præsens, mouet appetitū etiā finaliter secūdū actū delectatiōis. Habet enim hoc singulare genus causæ finalis, vt causalitatē suā actu exerceat etiā habēs tantū esse in anima tanquā conditionē causæ: nec hoc est magis mirū, quàm mirabilis sit diuersa natura causandi. Verū aduerte hic duo. Primū est, ꝙ ratio desiderabilis nō excludit esse in rerū natura principaliter: qm̄ esse sanitatis desideratur nō solū dū nō est, sed vsquequò habeatur inclusiuè: proportionaliter tamen, id est, ꝙ sicut agēs agit donec sanitas habeatur inclusiuè: ita sanitas semper finalizat. Et sicut illud agit vt in via & vt in termino: ita finis proportionaliter æquale nō oportet esse tēpus finalizādi tēpori agēdi: alioquin agēs ageret nō ꝓpter finē. Secundum est ꝙ ratio delectabilis nō excludit esse in intentione vt conditionē: vt patet in animalib⁹: Vnde ex hoc ꝙ ratio finalizādi est quādoq; esse in rerū natura præsentialiter, nō excludit vniuersaliter dictum huius literæ, scilicet ꝙ secundum ꝙ est in intentione, habet rationē finis. semper enim exigitur ista conditio, & si in purè naturalib⁹ illā quæris, memēto ꝙ opus naturæ est opus intelligentiæ, & cessat ratio ꝓpter finē. quicquid ergo homo faciat, verū est dicere ꝙ homo agat ꝓpter finē, etiam agendo actionē quæ est vltimus finis.

¶ Ad tertiū dicendū, quòd huiusmodi actiones non sunt propriè humanę: quia non procedūt ex deliberatione rationis: quę est proprium principiū humanorum actuum. & ideo habent quasi finem imaginatum, non autē per rationem præstitutum.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Vtrum agere propter finem sit proprium rationalis naturæ.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd agere propter finem sit proprium rationalis naturæ. homo enim cuius est agere propter finē, nunquā agit, propter finem ignotum: sed multa sunt, quę nō cognoscūt finē, vel quia omnino carēt cognitione, sicut creaturę insensibiles, vel nō apprehēdunt rationē finis, sicut bruta animalia. vester ergo propriū esse rationalis creaturæ agere propter finem.

¶ Præterea, Agere propter finem est ordinare suam actionem ad finē: sed hoc est rationis opus: ergo nō cōuenit his, quę ratione carent.

¶ Præterea, Bonū & finis est obiectum voluntatis: sed voluntas in ratione est: vt dicitur in 3. de anima: ergo agere propter finem non est nisi rationalis naturæ.

¶ SED CONTRA est quòd Philosophus probat in 2. Physi. quòd non solum intellectus, sed etiam natura agit propter finem.

CONCLVSIO.

¶ *Quanquam omne agens agat propter finem, prò primum tamen est rationalis creaturæ vt propter finem agat, quasi se agens & ducens in finem.*

RESPONDEO dicendum, quod omnia agentia necesse est agere propter finem. Causarum enim adinuicem ordinatarum si prima subtrahatur, necesse est alias subtrahi: prima autem inter omnes causas est causa finalis. cuius ratio est: quia materia non sequitur formam nisi secundum quòd mouetur ab agente, nihil enim reducit se de potentia in actum: agens autem nō mouet nisi ex intensione finis: si enim agens non esset determinatū ad aliquē effectum, non magis ageret hoc quàm illud ad hoc ergo quòd determinatum effectum producat, necesse est quòd determinetur ad aliquid certum: quòd habet rationē finis. hæc autē determinatio sicut in rationali natura per rationalē sit appetitum, qui dicitur voluntas, ita in alijs sit per inclinationē naturalē, quæ dicitur appetitus naturalis. Tamen considerandū est, ꝙ aliquid sua actione vel motu tendit ad finem dupliciter. Vno modo sicut seipsum ad finem mouēs vt homo. Alio modo sicut ab alio motū ad finē. sicut sagitta tendit ad determinatum finē ex hoc ꝙ mouetur à sagittāte, qui suā actionē dirigit in finem. illa ergo quæ rationem habent, seipsa mouent ad finē, quia habēt dūmodo suorū actuum per liberū arbitr. quòd est facultas voluntatis & rationis. Illa vero, quę rōne carent, tendunt in finem propter naturalem inclinationem quasi ab alio mota: non autem à seipsis cū non cognoscant rationem finis. & ideo nihil in finem ordinare possunt, sed solum in finem ab alio ordinantur: nam tota irrationalis natura comparatur ad Deum sicut instrumentū ad agens principale, vt suprà habitum est: & ideo proprium est naturæ rationalis, vt tendat in finē quasi se agēs, vel ducēsad finem. Naturæ vero irrationalis quasi ab alio acta vel ducta, siue in finē apprehensum, sicut bruta animalia: siue in finem non apprehensum, sicut ea quæ omnino cognitione carent.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ quādo homo per seipsum agit propter finem, cognoscit finem: sed quādo ab alio agitur vel ducitur, puta cum agit ad imperium alterius, vel cum mouetur altero impellente, non est necessarium quòd cognoscat finem: & ita est in creaturis irrationalibus.

¶ Ad secundum dicendum, ꝙ ordinare in finem est eius, quod seipsum agit in finem. Eius vero quòd ab alio agitur in finem, est ordinari in finem, quòd potest esse irrationalis naturæ, sed ab aliquo rationem habente.

¶ Ad tertium dicendum, quòd obiectum voluntatis est finis & bonum in vniuersali. vnde nō potest esse voluntas in his, quæ carent ratione & intellectu: cū non possint apprehendere vniuersale, sed est in eis appetitus naturalis vel sensitiuus determinatus ad aliquod bonū particulare. Manifestum autē est ꝙ particulares causæ mouenter à causa vniuersali, sicut cū rector ciuitatis, qui intendit bonum commune mouet suo imperio omnia sua particularia officia ciuitatis. & ideo necesse est ꝙ omnia, quę carent ratione, moueantur in fines particulares ab aliqua voluntate rationali, quæ se extendit in bonū vniuersale, scilicet à voluntate diuina.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Vtrum actus hominis recipiant speciem ex fine.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd actus humani nō recipiant speciē à fine. finis enim est causa extrinseca. sed vnumquodq; habet speciem ab aliquo principio intrinseco. ergo actus humani non recipiunt speciem à fine.

¶ Præterea, Illud quod dat speciem, oportet esse prius sed finis est posterior in esse. ergo actus humanus non habet speciem à fine.

¶ Præterea, Idem non potest esse nisi in vna specie, sed eundem numero actum contingit ordinari ad diuersos fines. ergo finis non dat speciem actibus humanis.

¶ SED CONTRA est ꝙ dicit Aug. in lib. de moribus Eccl. & Manichæorum. Secundum quòd finis est culpabilis vel laudabilis, secundum hoc sunt opera nostra culpabilia, vel laudabilia.

CONCLVSIO.

¶ *Actus omnes humani ex fine speciem sortiuntur*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd vnumquodque sortitur speciem secūdum actum, & non secundū potentiam: vnde ea quæ sunt cōposita ex materia & forma, cōstituuntur in suis speciebus per proprias formas. & hoc etiā cōsiderandum est in motibus proprijs. Cū enim motus quodamodo distinguatur per actionem & passionē, vtrum q; horum ab actu speciē sortitur: actio quidē ab actu, qui est principium agendi: passio ab actu, qui est terminus motus nostri. vnde calefactio actio nihil aliud est quàm motio quædā a calore procedens, calefactio vero passio nihil aliud est quam motus ad calorē. Diffinitio autē manifestat rationem speciei. & vtroq; modo actus humani, siue cōsiderentur per modū actionum, siue per modū passionum, speciē à fine sortiuntur. vtroq; enim modo possunt considerari actus humani eo ꝙ homo mouet seipsum, & mouetur à seipso. dictum est autē suprà, ꝙ actus dicuntur humani inquantum procedunt à voluntate deliberata. obiectum autē voluntatis est bonum & finis, & ideo manifestum est, quòd principium humanorum actuum, inquantum sunt humani, est finis: & similiter est terminus eorundem. nam id ad quòd terminatur actus humanus, est id quòd voluntas intendit tanquam finem: sicut in agentibus naturalibus forma generati est conformis formæ generantis, & quia vt Amb. dicit super Lucam, Mores proprie dicuntur humani, actus morales propriè speciē sortiuntur ex fine. nā idem sunt actus morales & actus humani.

¶ AD PRIMVM ergo dicēdum quòd finis non est omnino aliquid extrinsecum ab actu: quia comparatur ad actum, vt principium vel terminus: & hoc idem ipsum est de ratione actus, vt scilicet sit ab aliquo quātum ad actionem, & vt sit ad aliquid quantū ad passionem.

¶ Ad secundum dicendum, quòd finis secundum quòd est prior in intentione, vt dictum est, secundū hoc pertinet ad voluntatē: & hoc modo dat speciē actui humano siue morali.

¶ Ad tertium dicendum, quòd idē actus numero secundū quòd semel egredit ab agēte, nō ordinatur nisi ad vnum finē proximū à quo habet speciē, sed potest ordinari ad posśibiles fines remōtos, quorū vnus est finis alterius: possibile tū est quòd vnus actus secūdū speciē naturæ ordinetur ad diuersos fines voluntatis: sicut hoc ipsum qd̄ est occidere hominē qd̄ est idē secūdū speciē naturæ, pōt ordinari sicut in finē ad cōseruationē iustitiæ & ad satisfaciēdū iræ. & ex hoc erūt diuersi actus secūdū speciē moris: quia vno mō erit actus virtutis, alio modo erit actus vitij. nō em̄ motus recipit speciē ab eo quòd est terminus per accidēs, sed solū ab eo quòd est terminus per se. fines aūt morales accidūt rei naturali, & econuerso ratio naturalis finis accidit moli, & ideo nihil prohibet actus qui sunt ijdem secundū speciem naturæ, esse diuersos secundum speciem moris: & econuerso.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Vtrum sit aliquis vltimus finis humanæ vitæ.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur ꝙ nō sit aliquis vltimus finis humanæ vitæ, sed procedatur in infinitū. Bonū em̄ secūdū suā rationē est diffusiuū sui: vt patet per Dionysium 7. c. de diui. no. Si ergo quòd procedit ex bono, ipsum etiam est bonum, oportet quòd illud bonum diffundat aliquid bo-

bit quæstio. Ex his aūt facilè patet cōsonantia ac ratio dictorū de fine. De fine dicitur ꝙ est finis secundum ꝙ est in intentione. Et verum est prout ly secundū, seu inquantū denotat conditionē finis. Et quòd est vltimus, optimus, & secūdū esse extra & perfectū, &c. & verū est prout denotat ratio finis. Sed esto caut⁹, ꝙ aliud est dicere, Finis ratio est vltima, optima, perfecta, esse extra, &c. & aliud est dicere, Finis ratio est in statu optimo, vltimo, perfecto extra animū, &c. In primo denotat ꝙ ratio finalizādi fit talis secundū se formaliter. In secūdo vero ꝙ habeat talem statū quali conditionem requisita ad finalizandum Vnde prima cōcedatur, secunda autē, vtpote falsa, neganda est, Sanitas enim desideratur secundum esse perfectissimum quo ad rationē desiderabilis: sed quum desit⁹ ratur, non habet statum perfectissimum: imo ille desideraī vt habeatur. Quod autem objcitur de frustra, nihil efficit: nam frustra non dicitur per priuationem causalitatis finalis: sed per priuationē assecutionis ex parte efficientis, præsupposita causalitate final: quod enim agit propter finē, si nō assequatur illum, frustra laborasse dicitur. Et si insteturquia in ipsa assecutione finis causalitas est finalis, iam patet responsio ꝙ est tuc consummatio finalizandi, dicit. & agendi. Et sic ex ratione ipsi⁹ frustra nihil aliud habetur nisi ꝙ ratio finalizandi est esse in rerum natura: & quòd esse in rerum natura, futurum quidē finalizat: nouiter autem præsens consummat finalizationem desideri: quod totum & veritati & doctrinæ huic consonat. Auer. quoq; verba quātum ad ꝓpositum spectat, scilicet de finis ratione nobis attestantur: nam de fine quo ad rationem, finis dicit quod est esse extra: quod nos docuimus: quātum vero ad esse intra, ꝙ sic vel non sit conditio, nihil dicit: quòd verò dicit: quòd secundum esse intra est agens, alterius negotij est: & tractatum primo libro. quare, &c.

2. 12. q. 50. ar. 2. co. & 2. cōtra. c. 46. Et ibi. 3 ca. 1. fin. 16. 24. 109. 110. fi. & 111. Et vnio. dr. 5. cor. & 2. phys. li. 4. ca. 2. princ. & lect. 10. principio.

Quæstio.

¶ *Num actus voluntatis positi esse vltimus finis, & quomodo.*

¶ In responsione ad secundum circa rationē qua ostenditur, quòd actus voluntatis non potest esse vltimus finis: dubiū occurrit an intendat de vltimo fine vt res dicitur finis, aut de vltimo fine vt adeptio rei dicit finis. si litera enim intendit de vltimo fine, primo mō cōstat, ꝙ non solum actus voluntatis, sed nullus actus cuiuscunq; potentię potest esse finis vltimus: sic enim solus deus est finis vltimus. si autē intendit de fine secundo mō, tunc maior, scilicet finis est obiectum voluntatis, hoc modo intellecta, esset ꝓbanda. Negatur em̄ de facto à ponentibus felicitatē in actu voluntatis: ponunt enim actum amādi deum vltimum finem, vt adeptionem, ipsum verò deum vt esse adeptum. & sic secundum illos diceretur ad hanc rationem literæ, quòd finis vt res est obiectum voluntatis: finis vero, vt adeptio est actus elicitus voluntatis.

¶ Ad hoc responderi potest quantum ad propositum spectat, primo ꝙ litera loquitur de vltimo fine integraliter, & nō ꝓ hac, vel illa ei⁹ parte, vel quasi parte, scilicet re vel adeptione: ita ꝙ maior est, finis vltimus simpliciter & non secundum aliq̄d eius est obiectū voluntatis: & est ista ꝓpositio inducti uè nota. nā nunquā in numerum inuenit ponere finis, vt res contra finem, vt adeptio. Auarus em̄ pro obiecto eodē respicit habere pecuniā: & infirm⁹ habere corpus sanū, &c. Sub hac aūt ꝓpositione nō pōt subsumi de actu intellectus, sicut de actu volūtatis: ꝙ nō est obiectū primū volūtatis vertissimū, de actu verò intellect⁹ est falsum: qm̄ nō solū bonū, sed bonū cognitū, est obiectū primū volūtatis. & sic rō literę de fine simpliciter intellecta infert intētū, scilicet ꝙ act⁹ volūtatis nō pōt esse vltim⁹: qa nō pōt esse obiectū primū volūtatis. Secūdo pōt dici ꝙ iste sermo pōt intelligi de fine, eo mō quo res dicit finis. sed nō est sermo de fine vltimo cōmunissimo, qualis est deus: sed ꝓprio hominis de quo hoc occultū litera pādit, ꝙ si est aliqua actio hois, ꝙ illa nō pōt esse act⁹ elicitus voluntatis: nec est eadē ratio de actib⁹ alterius potentiæ, puta intellect⁹: qa ille ex quo pōt esse obiectū volūtatis. nō ꝓhibetur ex hoc qn sit finis vt res. Et ꝓpterea fortè litera nō affirmatiuè, sed cōdicionaliter dicit, si aliqua actio hois est vltim⁹ finis. Sat em̄ est huic literæ saluare, ꝙ etiā si hō ageret actionē, quę esset vltimus finis, vt res est vltimus finis, adhuc verificaret, ꝙ tūc ageret etiā ꝓpter finē, qa vellet illā actionē: & sic ipsum velle esset ꝓpter finē. Nec subest hæc dubitatio, quomō actio illa vltima, in qua cōsistit felicitas vltima, sit imꝑata apud doctrinā sancti Tom̄ ponit volūtatē & intellectū naturali motu ferri in deū oblatū cū lumine gloriæ. Hæc em̄ solues intuēdo, ꝙ loquit de hoīe inquātum hō, & nō quatenus diuinæ cōsors est naturæ ꝓ gloria. Et si hāc litere respōsionē notaueris, perspicies interpretationē principalis cōclusionis rūsus positæ in corpore huius ar. scilicet oēs actiones humanæ sunt ꝓpter finē: ly em̄ oēs, nō distribuit pro oibus actionib⁹ seorsum sumptis, sed ꝓ singulis ꝓcētē seu integraliter sumptis: si em̄ aliqua actio intellect⁹ est vltim⁹ finis: secundū se sola nō pōt esse ꝓpter finē: sed ipsa rōne ei⁹ velle, à quo pēdet, qd̄ in se participiuē claudit, est ꝓpter finē: & sic oēs actiones humanæ sunt propter finem.

Quæstio.

a ¶ *Super Quæstionis primæ Articulum secundum.*

¶ *Quid interfit inter apprehendere rationem finis, & ipsum finem.*

IN ar. 2. dubium occurrit, quid interfit inter apprehendere finem, & apprehendere rationē finis, hanc em̄ differentiam cōstituit litera, radicem differentiæ inter rationalia & irrationalia sensitiua in agēdo propter finem. Non em̄ pōt dici quòd per finē intelligitur hic finis, & per rationem finis intelligitur quidditas finis: qm̄ mulier præparans cibos, vt comedat hora prandii quidditatē comestionis, nec in vniuersali nec in particulari nouit: sed ad hunc finē, qui est tunc comedere apprehensum, ordinat præparationē suam.

¶ Ad hoc dicitur, ꝙ cū ratio finis cōsistat in hoc quod est esse, cuius causa seu ꝓpter qd cognoscere rationem finis, est cognoscere habitudinē finis ad id quòd est ad finem: qui em̄ proportionē horum cognoscit, ad finē se mouere pōt: & q non nouit, nō pōt. Cui⁹ signum est, ꝙ apprehēso aliquo fine, puta sanitate, nihil agimus ꝓpter ipsam donec cognoscam⁹ habitudinem eius ad exercitiū, vel dietā, vel potionē, &c. In cognitione ergo proportionis, seu habitudinis rei quæ est finis ad id quòd est ad finē vt sic, cōsistit cognoscere rōnē finis: & hinc orit differentia in mouendo se ad finem cognitum & non mouere se: vt in litera dicit.

¶ In eodē 2. art. i rū. ad tertium nota rōnē opti mā, quare opus naturæ est opus intelligentiæ.

Infrà ar. 4. et. q. 18 ar. 2. & 3. & q. 72. ar. 1. et 3. Et 2. di. 40. ar. 3. Et mal. q. ar. 4.

Annot.

a ¶ *Super Quæstionis primæ Articulum tertium.*

IN tertio art. dubium occurit circa ꝓcessum literæ. Natura digredi videt à principio actiuo ad principiū finale: dū assumit vniuersaliter, ꝙ actio specificat ab actu, ꝙ est principium agendi, vt calor calefactionis: & subsumit, ꝙ finis est obiectū voluntatis: ac per hoc principium actꝰ deliberati à volūtate: & sic cōcluditur finē vt principiū specificare actionem humanā. Cōstat em̄ ꝙ finis non est act⁹ q sit principium agendi: sed est finis proꝑter quē agēs principio agendi agit mal⁹ igitur videtur ꝓcessus literæ.

¶ Ad hoc dicitur ꝙ finis est non solū finis, sed obiectū volūtatis: ac ꝙ hoc loco formæ quæ est principiū agēdi. Balneū enim inquit Auer. in aīa est agēs desideriū. Et si cōtra hoc instet, qa non saluat iuxta hanc rationem sermo formaliter, s. ꝙ finis speciē det actioī humanę, sed res quæ est finis: rūdendum est, ꝙ finis, inquātū finis, habet ꝙ sit obiectū voluntatis & sit ratio agēdi tali potētiæ: cuius est ꝓprium obiectū: & sic est sermo formalis, ꝙ finis specificet actionē humanā: & nulla digressio in processū commissa est. Sed diuersus mod⁹ habendi rationē agēdi inclusus ī minorē, apparētiā dat dubio: ipsum enim esse ꝓpter ꝙ voluntas agit, est esse quo volūtas agit nec sibi debetur alio mō quo agit, seu rō agendi

Annot.

¶ In eo. art. nolo repetere scripta supra primā partē, sed ī responsione ad primum nota illa verba, Vt hoc ipsum est de ratione act⁹. Ex his n. patet quā conformis S. T. sit doctrina superius tradita de distinctione intrinseca quarundā rerū, scilicet potētiarū, actuum, motuū & hmōi ꝓ extrinseca, à quibus rationes earū absolui nequeunt.

¶ In eo. 3. art. in rūsione ad tertiū aduerte, ꝙ author nō negat pluralitatē finiū etiā proximorū absolute, sed specificantiū actū vnius enim numero actus prout semel egredit ab operante, ꝙ dicit ꝓpter accidentes intētiones in cōtinuādo actū, vnus solus est finis proprius à quo est species velut substātialis: à cæteris autē accicētales spēs sunt, vt inferius elucidabit de circūstātijs.

a ¶ *Super Quæstionis primæ Art. quartum.*

IN artic. 4. ei ūsīle qō. dubiū est circa rēsionem ad primū, quum dicitur ꝙ de ratiōe boni est, ꝙ aliquid ab ipso effluat. nā si hoc est verū, sequitur primo ꝙ de ratione boni quòd est essētia diuina, est ꝙ aliquid ab ipsa effluat. Et cū illud qd̄ est de rōne alicuius, necessario conueniat illi: sequitur ꝙ ne essario ab essētia diuina aliquid effluat. Et sic non liberè, sed necessario res effluxerunt ī esse à Deo. Sequitur secundo quòd intellect⁹ diuinus moderādo effluxum bonorum à primo bono, auferat à bono id qd̄ est de ratione eius: quòd & impossibile est, & non est fas tribuere diuinæ sapientiæ quæ disponit oia suauiter. Probāt sequela, qa cōstituendo vltimū bonū inferius, cum illud qa bonū ē, habeat de ratione sua ꝙ aliquid ab eo effluat: & qa vltimum nihil ab eo effluit, oportet ꝙ sit ablatū ab eo id qd̄ est de rōne ei⁹

¶ Ad hoc dicit ꝙ inter

3. d. 3. a. 2. ar. 3. c.

Universidad de Deusto
Biblioteca

finem & boni hoc interest, q̃ eũ finis habeat duo, scilicet esse obiectũ appetitus, habet esse rationem appetibilis, & esse causam finalẽ. Finis esse alicuius est finis. Et secundum horum ordinẽ ex primo. na finis ex eo q̃ appetibilis causat finaliter bonum, exercet rationẽ finis quo ad primũ, ꝓpterea & in primo Eth. dicit, Bonum est quod omnia appetunt. Et diuina essentia habet rationẽ boni respectu suæ naturalis voluntatis, vtpotẽ ꝓpriũ obiectum ipsius, cuius cõstat non esse finem posteriꝰ, sicut nec alia causam, secundo autem exprimitur nomine finis: & ꝓpterea bonum exercet finem in seipso: & in his quæ sunt ad finem. vtpotẽ appetibilis rationem habentia: finis autem distinguitur contra ea quæ sunt ad finẽ, vt causa ab effectu. Ex his autẽ deducitur, cum duplex sit effluxus a bono, scil. in appetitu & in re. Et primus in litera vocatur secundũ ordinem intẽtionis, secundꝰ, exe cutionis: si sit sermo de effluxu in appetitu, constat q̃ de ratione boni est, nõ quòd appetatur, sed q̃ sit appetibile: ac per hoc nõ q̃ ab eo aliquid effluat, sed q̃ sit tale, à quo effluat appetitus sui. Et si contra hoc opponatur processus in infinitum, quia si quodlibet bonum pariet sui amorẽ: & ille amor cũ sit bonũ, pariet sui amorẽ, & sic in infinitum: facilis est responsio ex responsione ad tertium, q̃ hoc cũ sit p̃ accidẽs, non incõuenit forsiri infinita tem: sicut in actibus reflexis intellectꝰ, si enim codẽ actu in obiectũ & actum mens nostra ferretur, in primo actu esset statꝰ, sicut est in intellectu angeli. Si vero sit sermo de effluxu in re: sic tãdẽ magis cõstat q̃ nõ est de ratione boni diffundere se, sed esse diffusiuum sui: quoniam bonum ad actualem diffusionem sui in re non pervenit imediate, sed mediante causa efficiente, voluntate scilicet cuius est obiectum à qua fit, quod actu aliter finis alicuius, cuius erat finis aptitudinaliter tãtum, & propterea prima obiecto nihil officit.

¶ Ad secundũ autem dicendum est q̃ eũ bonũ multipliciter dicatur, sicut & ens: nõ est vnicũ iudicium de omni bono dandũ, sed discernẽdum est q̃ aliquid dicit bonum, quia est bonum alicui, quia est quo aliquid est bonum, aliquid vt actio boni, aliquid vt terminus consummans esse bonum, & huiusmodi. Et dicendum q̃ vnũquodq; eo modo quo est bonũ, est diffusiuũ sui in appetitu & similiter vnumq̃que eo modo quo est bonum est effusiuũ sui in re. id est cõmunicatiuum sui, vel vt principiũ, vel vt terminus, vel vt subiectum, vel vt passio, &c. Et sic diuina sapientia & finẽ cõstituit processui bonorũ à primo bono. dum finita ea cõstituit in numero, põdere & mensura, & nullum: & sic processus boni est in infinitum. Sed bonum habet rationem finis. ergo in finibus est processus in infinitum.

¶ Præterea Ea quæ sunt rationis in infinitum multiplicari possunt, vnde & mathematicę quantitates in infinitum augẽtur. Species etiam numerorum propter hoc sunt infinitæ: quia dato quolibet numero, alium maiorẽ excogitare potes, sed desiderium finis sequitur apprehensionem rationis: ergo vester q̃ in finibus procedatur in infinitum.

¶ Præterea, Bonum & finis est obiectum voluntatis. sed voluntas infinities potest reflecti supra seipsam: possum enim velle aliquid & velle me velle illud: & sic in infinitum. ergo in finibus humanæ voluntatis proceditur in infinitum: & non est aliquis vltimus finis humanę voluntatis.

¶ SED CONTRA est q̃ philosophus dicit 2. meta. quòd qui infinitum faciunt auferunt naturam boni: sed bonũ est quod habet rationem finis: ergo contra rationem finis est quòd procedatur in infinitum necesse est ergo ponere vnum vltimum finem.

CONCLVSIO.

¶ In finibus & his quæ propter finem sunt, non est processus in infinitum, sed sicut est vnus vltimus finis, ita est aliquid primum, à quo incipit motus ad finem: non inconuenit autem in his, quæ ad finem sunt per accidens ordinata, esse infinita. item.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd per se loquendo, impossibile est in finibus procedere in infinitum ex quacunq; parte. in omnibus enim, quæ per se habent ordinem adinuicem oportet quòd remoto primo, remoueantur ea, quæ sunt ad primum. Vnde philosophus probat in 8. phy. quòd non est possibile in causis mouentibus procedere in infinitũ, quia non esset primum mouens: quo subtracto alia mouere non possunt, cũ non moueant nisi per hoc quòd mouentur à primo mouente. In finibus autem inuenitur duplex ordo, scilicet ordo intẽtionis & ordo executionis: & in vtro q; ordine oportet esse aliquid primum id enim quòd est primũ in ordine intentionis, est quasi principium principiorum, appetitus à nullo moueretur. id autẽ quòd est principũ in executione, est vnde incipit operatio: vnde isto principio subtracto nullus inciperet aliquid operari principiũ autem intentionis est vltimus finis principiũ autẽ executionis est primũ eorum, quæ sunt ad finẽ. sic ergo ex neutra parte possibile est in infinitũ procedere, quia si non esset vltimus finis, nihil appeteretur, nec aliqua actio terminaretur, nec etiã quiesceret intentio agentis. Si autẽ non esset primum in his, quæ sunt ad finem, nullus inciperet aliquid operari, nec terminaretur consiliũ, sed in infinitum procederet. Ea vero, quæ nõ habent ordinem per se, sed per accidens, sibi inuicem coniunguntur, nihil prohibet infinitatẽ habere: causæ enim per accidens indeterminatæ, sunt. & hoc etiam modo conuenit esse infinitatem per accidens in finibus, & his quæ sunt ad fines.

¶ AD PRIMVM ergo dicẽdum q̃ de ratione boni est, q̃ aliquid ab ipso effluat, non tamen quòd ipsum ab alio procedat. & ideo cum bonum habeat rationem finis. & primum bonum sit vltimus finis, ratio ista non probat, quòd nõ sit vltimus finis, sed quòd à fine primo suppposito procedatur in infinitum inferius ea, quæ sunt ad finem. & hoc quidem competeret si consideraretur sola virtus primi boni, quæ est infinita. Sed quia primum bonũ habet diffusionem secundum intellectum, cuius est secundum aliquam causam certam profluere in causata, aliquis certus modus adhibetur bonorum effluxui à primo bono, à quo omnia bona participant virtutem diffusiuam: & ideo diffusio bonorum non procedit in infinitum: sed sicut dicitur Sap. 11. Deus omnia disposuit in numero, pondere, & mensura.

¶ Ad secundum dicendum, q̃ in his quę sunt per se, ratio incipit à principijs naturaliter notis & ad aliquem terminum progreditur: vnde philosophus probat in primo Posteriorum, quòd in demonstrationibus non est processus in infinitum: quia in demonstrationibus attenditur ordo aliquorum per se adinuicem connexorum & non per accidens in his autem, quę per accidens cõnectuntur, nihil prohibet rationem in infinitum procedere: accidit autẽ quandam aut numero præxistenti inquantum huiusmodi, quòd et addatur quãtitas aut vnitas: vnde in huiusmodi nihil prohibet rationem procedere in infinitum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illa multiplicatio actuum voluntatis reflexę supra seipsam per accidens, se habet ad ordinem finiũ: quòd patet ex hoc q̃ circa vnum & eundem actum indifferenter semel, vel pluries supra seipsam voluntas reflectitur.

ARTICVLVS. V.

a ¶ Virum vnius hominis possint esse plures vltimi fines.

ADQVINTVM sic proceditur. Videtur quòd possibile sit voluntatẽ, vnius hominis in plura ferri simul, sicut in vltimos fines. Dicit enim Aug. 9. de ciu. dei, quòd quidã vltimũ hominis finem posuerunt in quatuor, scilicet voluptate, in quiete, in bonis naturæ, & in virtute. hæc autẽ manifeste sunt plura. ergo vnus homo potest cõstituere vltimum finem suæ voluntatis in multis.

¶ Præterea, Quæ non opponuntur adinuicẽ, se inuicẽ non excludunt. sed multa inueniuntur in rebus quæ sibi inuicem non opponuntur. ergo si vnum ponatur vltimus finis voluntatis, non propter hoc alia excluduntur.

¶ Præterea, Voluntas per hoc quòd cõstituit vltimum finem in aliquo, suam liberam potestatem non amittit: sed antequã constitueret vltimum finem suum in illo, puta in voluptate, poterat constituere finem suum vltimum in alio, puta in diuitijs. ergo etiã postquam cõstituit aliquis vltimum finem suæ voluntatis in voluptate, potest simul constituere vltimum finem in diuitijs. ergo possibile est vnius hominis voluntatem simul ferri in diuersa, sicut in vltimos fines.

¶ SED CONTRA, Illud in quo quiescit aliquis sicut in vltimo fine. hominis affectui dominatur: quia ex eo totius vitæ suæ regulas accipit: vnde gulosis dicitur Phil. tertio. Quorum deus venter est, quia scilicet constituunt finem in delicijs ventris. sed sicut dicitur Matth. 7. Nemo potest duobus dominis seruire ad inuicem, s. non ordinatis: ergo impossibile est esse plures vltimos fines vnius hominis adinuicem non ordinatos.

CONCLVSIO.

¶ Cum vltimus finis hominis, primũ & perfectum & naturale bonum, sit, eius omnes voluntarias actiones specificans, impossibile est simul esse vnius plures vltimos fines simpliciter.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd impossibile est quòd voluntas vnius hominis simul se habeat ad diuersa sicut ad vltimos fines cuius ratio potest triplex assignari.

Num inter species numerorum sit ordo per accidens. *Quæstio*

¶ In eodem quarto articulo dubiũ occurrit circa responsionẽ ad secundũ, quo pacto pot esse verũ, q̃ inter species numerorum sit ordo p̃ accidens & processus in infinitũ: q̃ accidit numero præxistẽti, q̃ ei addatur vnitas. videt enim i primis contra cõmunẽ animi conceptionẽ, s. q̃ inter species est ordo per se. & probat ratione: q̃ vna spẽs puta trinitas, est p̃ se prior quaternitate, & quaternitas est per se posterior trinitate, & simile est de trigono & tetragono.

¶ Ad hoc dicitur breuiter, quia extra moralia est materia hæc, q̃ aliud est log. de ordine entiũ & aliud de ordine eorum vt causæ & causati: sermo præsens est de ordine finium, i. causarũ finalium: & ꝓterea de ordine causandi lequendo, dicit q̃ numerus præcedẽs est causa p̃ accidens numeri sequentis: q̃ accidit numero præxistẽti: puta octonario vt sic, q̃ addatur vnitas & fiat nouenarius: obiectio autẽ militat de ordine ipsarũ specierũ absolute non in ratione causæ & causati. sed si studiose inquirit quo in speciebus numerorum, figurarum, & ꝓportionũ datur ꝓcessus in infinitũ: & tñ cõmuniter dicitur q̃ in p̃ se ordinatis entibus nõ datur ꝓcessus in infinitũ: dicendum est q̃ illud cõe dictũ intelligẽdum est de entibus simpliciter nõ de entibus secundũ q̃d: hmõi autẽ species, cũ non sint nec esse possint in actu, sed semper sint in actu permixto potẽtiæ: vt patet in 9. meta. nõ sunt inter entia nisi secundũ quid, vt est infinitum: & propterea nõ de eis intelligitur cum dicitur q̃ in entibus habentibus per se ordinem, nõ est processus in infinitum.

a ¶ Super Quæstionis primæ Art. quintum. *Annot.*

IN art. eiusdem primæ. q. aduerte primo titulum, quòd intelligo ipsum de simul fieri tã actu quã effectu, seu habitu: deinde vim rationũ in corpore. Procedunt enim ex diuersis capitibus, nam prima ex eo q̃ vltimꝰ finis habet rõnem boni perfecti respectu illius. secũda ex eo, q̃ habet rationẽ primi boni naturalis. tertia ex eo, q̃ habet rõnẽ primi specificantis. Et licet prima ratio clarius cõuincat: & propterea illa vtitur author in responsionibus argumentorum: eodẽ tamẽ modo oẽs clarificãr, nam sicut repugnat diuitias, verbi gratia ex vna parte, & voluptatẽ ex altera parte cõstituere simul duo bona cõpleta vnius q̃ sequitur q̃ neutrũ seorsum est sufficiẽs, ac p̃ hoc vtriq; aliquid deficit, & vtrunq; est incõpletum: ita repugnat hæc eadẽ constituere simul duo prima bona naturalia: q̃ neutrũ esset primũ quo iciperet nor volũtatis: & similter repugnat eadẽ cõstituere duo prima specificantia: q̃ neutrũ eorũ esset specificãs primo: vnde hę rationes dicẽtes vnitatẽ formalem vltimi finis in vnoquoque: q̃ habet rõnẽ cõpleti naturalis & specificãtis, primo simul cõcludũt, q̃ impossibile est simul. poni huiusmodi rõnẽ formalem in diuersis e regiõne eõ diuisis: ita vt distinguat ipsa rõ formalis in eis, & fiãt simul duo vltimi fines vni⁹ hois: eũ quo tñ stat, vt in litera dicitur, q̃ rõ ista ponatur in pluribꝰ tãquã partibus integrãtibus vnũ subiectũ adæquatum illius.

Quæstio *¶ Num peccator in peccando simul respiciat diuersa in habitu vt vltimos fines.*

¶ Sed vnũ hic occurrit nouitiorum dubiũ, q̃o stant hæc duo simul, q̃ quilibet peccator cõstituat sibi vltimũ finẽ in illo cõmutabili bono, ad quid intẽdit, cũ auertitur à deo peccando mortaliter, & q̃ nõ habeat simul in habitu diuersa vt vltimos fines, cũ cõtingat eũdẽ hominẽ simul esse in disparatis. peccatis mortalibus: puta gula & iniustitia: ita quòd neutri per alterum ossicitur: sed ebrietas eũ secũdũ se delectat: & similiter iniustitia.

¶ Ad hoc breuiter dici tur quòd oẽs fines ꝓximi peccatorum mortaliũ vniũtur in vno vltimo fine, q̃ est ipsemet peccator: qm̃ amor sui vsq; in cõtẽptũ dei cõstituit ciuitatẽ Babilonis sicut amor dei vsq; ad cõtẽptũ sui Ierusalẽ: vnde hmõi peccator nec in gulę nec in iustitiæ apparẽti bono seorsum cõstituit vltimũ finẽ cuius fignum est: quia neutrũ sibi sufficit, sed oĩa cõmutabilia bona ad quæ peccator cõuertitur, referunt ad vnũ cõem finẽ, qui est simpliciter vltimus sibi, s. ipsummet: qm̃ oĩa appetit, vt cõseruẽtia ad bonũ proprisi: ita quòd hmõi bona nõ appetitũtur vt fines vltimi simpliciter, sed vt fines vltimi partiales, vt s. partes boni ꝓprij q̃d est simpliciter finis vltimꝰ illi⁹: & in tẽtũ inoĩ peccato mortali. Litera aũt docet impossibile esse q̃ vnius simul sint plures fines vltimi simpliciter. Et propterea nulla est cõtrarietas inter proposita.

Inf. q. 60. ar. 2. cor. & 4. dist. 49. qõ. 1. ar. 3. q. 4. Et. 1. cõtra ea. 100.

a ¶ Super Quæstionis primæ Art. sextum. *Annot.*

IN 6. art. vnũ oportet prę oculis semper habere vt nõ fallamur, s. distinctionẽ ſter vltimũ finẽ hois formaliter vel materialiter, quæ in ar. 7 exprimitur. vltimus em finis formaliter nihil aliud est q̃ bonũ perfectũ cuiusq; vt in 5. dicit ar.

Et de vltimo fine formaliter hic 6. art. verificatur primo: de vltimo aũt fine materialiter verificat secundario: vt s. induit illius rationẽ formalẽ: oportet em quæcũq; homo vult, q̃ velit ꝓpter suã perfectionẽ: quoniã, vt in octauo dicit Ethi. amabile q̃dẽ bonũ, vnicuiq; autẽ ꝓprium, & si hæc aduertisset Scotꝰ, nõ dixisset forte q̃ scripsit in 4. dist. 49. illa. q. Vtrũ oĩa quę appetit homo, appetat ꝓpter beatitudinem. Tenet enim partem negatiuam: quia homo potest libero appetitu velle non propter beatitudinem tam negatiue, quàm contrarie. Negatiuè quidẽ, tum quia intellectus potest aliud q̃ beatitudinẽ cogitare, & consequenter voluntas velle, tum quia intellectus pòt aliquòd bonum considerare vt bonum in se, nõ cõsidrãdo vt bonum ad finẽ, ergo & volũtas pòt vel le illud. Contrariè vero, q̃a ſtate certitudine de beatitudine in deo, &c. & malitia fornicationis pt homo velle fornicari. Sed hæc facillime cedunt, si beatitudo de qua hic sermo non esset nisi ratio vltimi finis homĩs & beatitudinis formaliter esset eadem quo ad hanc difficultatem, rẽcte considereꝰ. Nos enim loquimur de vltimo fine formaliter & dicimus quòd nihil potest appeti nisi ipse aut ꝓpter ipsum. Et quòd nec negatiuè nec contrariè potest aliter appeti. Et ad primum motiuum Scoti patet solutio in litera in fine sionẽ ad tertium in hoc artic. vbi dicitur q̃ intellectu aliud cogitante, voluntas vult ꝓpter vltimum finem virtualiter, ieri non actualiter. & hoc sufficit. Ad secundum vero patet responsio ex dictis in eo arti. ad primum & ad secundum. Inde enim habetur q̃ quodcumq; partiale bonum appetatur, appetitur saltem vt bonum appetentis: & cõsequenter ꝓpter vltimum finem. Nã vt in eodẽ corpore dicitur, inchoatio alicuius ordinat ad cõsummationem eius. ad motiuum autem de contrariè appetibili manifesta est responsio: quoniam nullus potest appetere contrarium suæ plenæ perfectionis, quoniã quicquid appetit, appetit vt perfectionẽ habeat aliquam, quamuis appetat cõtra talem rem quæ est. vltimus finis, vt patet in peccante mortaliter. & præter illam, vt patet in peccante venialiter. Nec te moueat, quòd etiam actus speculatiuos diligimus ꝓpter finem, quoniam vt hic & inferius in quæstio. 13. artic. 3. ad primum dicere potes, dicuntur non ꝓpter aliud non ꝓpter negationem vltimi finis, sed ꝓpter negationem alterius ꝓximi & ꝓprij finis: & similiter dicunt fines aliorum nõ ꝓpter affirmationẽ vltimi finis, sed in illo ordine, &c.

Supra. ar. 5. cor. et 1. Eth. lic. 9. co. 1 fi.

IN articulum 7. & 8. nihil occurrit scribendum.

ARTICVLVS VI.

a ¶ Virum homo omnia quæ vult, velit propter vltimum finem.

ADSEXTVM sic proceditur. Videtur quòd non omnia quæcunque vult homo, propter vltimum finẽ, velit, ea em quę ad finẽ vltimũ ordinatur seriosa dicuntur quasi vtilia sed iocosa à seriosis distinguũtur. ergo ea quæ homo iocose agit, non ordinat in vltimum finem.

Præterea, Philosophus dicit in principio Meta. quòd scientiæ speculatiuæ propter seipsas quæruntur: nec tamen potest dici quòd quælibet earũ sit vltimus finis. ergo nõ omnia quæ homo appetit, appetit propter vltimum finem.

¶ Præterea, Quicquid ordinat aliquid in finem, cogitat de illo fine: sed nõ semper homo cogitat de vltimo fine in omni eo q̃ appetit aut facit: non ergo omnia homo appetit, aut facit propter vltimum finem.

¶ Prima est, quia cum vnumquodque appetat suam perfectionem, illud appetit aliquis vt vltimum finem, quòd appetit vt bonum perfectum, & completiuum suiipsius. Vnde Aug. dicit 9. de ci. dei. Finem hominum nunc dicimus, non quòd cõsumitur vt nõ sit, sed quòd perficitur vt plene sit. oportet igitur quòd vltimus finis ita impleat totum hominis appetitum, quòd nihil extra ipsum appetendum relinquatur. quod esse non potest si aliquid extraneum ad ipsius perfectionem requiratur. vnde non potest esse quòd in duo sic tendat appetitus ac si vtrunque sit bonum perfectum ipsius.

¶ Secunda ratio est, quia sicut in processu rationis principium est id, quod naturaliter cognoscitur, ita in processu rationalis appetitus qui est voluntas, oportet esse principium id quod naturaliter desideratur, hoc autem oportet esse vnum: quia natura non tendit nisi ad vnum: principium autem in processu rationalis appetitus est vltimus finis vnde oportet id in quod tendit voluntas sub ratione vltimi finis, esse vnum.

¶ Tertia ratio est, quia cum actiones voluntariæ ex fine speciem sortiantur, sicut suprà habitũ est: oportet quòd à fine vltimo, qui est cõmunis sortiantur rationem generis, sicut & naturalia ponuntur in genere secundum formalem rationem communem Cum igitur omnia appetibilia voluntatis inquantum huiusmodi sint vnius generis, oportet vltimum finem esse vnum: & præcipue quia in quolibet genere est vnum primum principium: vltimus autem finis habet rationem primi principij, vt dictum est: sicut autem se habet vltimus finis simpliciter ad totum humanum genus ita se habet vltimus finis huius hominis ad hunc hominem, vnde oportet quòd sicut omnium hominum est naturaliter vnus finis vltimus, ita huius hominis voluntas in vno vltimo fine statuatur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd omnia illa plura accipiebantur in ratione vnius boni perfecti ex his constituti, ab his qui in eis vltimum finem ponebant.

¶ Ad secundum dicendũ, quòd etsi plura accidentia possunt quæ adinuicem oppositionem non habeãt: tamẽ bono perfecto opponitur quòd sit aliquid de perfectione rei extra ipsam.

¶ Ad tertium dicendum, quòd potestas volũtatis non habet vt faciat opposita esse simul quòd contingeret si tenderet in plura disparata, sicut in vltimos fines: vt ex dictis patet.

ARTICVLVS VII.

a ¶ Virum sit vnus vltimus finis omnium hominum.

ADSEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd non omnium hominum sit vnus finis vltimus: maxime enim videtur vltimus finis esse hominis incommutabile bonum: sed quidam auertuntur ab incommutabili bono, peccando nõ ergo omnium hominum vnus est vltimus finis.

¶ Præterea, Secundum vltimum finem tota vita hominis regulatur. si igitur esset vnus vltimus finis omnium hominũ. sequeretur quòd in hominibus non essent diuersa studia viuendi: quòd patet esse falsum.

¶ Præterea. Finis est actionis terminus actionis autem sunt singularium, homines autem etsi conueniant in natura specieì: tamen differunt secundum ea quę ad indiuidua pertinent. non ergo omnium hominum est vnus vltimus finis.

¶ SED CONTRA est quòd Augustinus dicit 13. de trini. quòd omnes homines conueniunt in appetendo vltimum finem, qui est beatitudo.

¶ SED CONTRA est quòd dicit Aug. 19. de ciui. dei, illud est finis boni nostri. propter quod amantur cætera, illud autem propter seipsum.

CONCLVSIO.

¶ Quæcunque homo appetit necesse est propter vltimum finem appetere.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd necesse est quòd omnia quæ homo appetit, appetat propter vltimum finẽ. & hoc apparet duplici ratione. Primo quidẽ, quia quicquid homo appetit, appetit sub ratione boni: quid qui dem si non appetitur vt bonum perfectum q̃ est vltimus finis, necesse est vt appetatur vt tendens in bonum perfectum: quia semper inchoatio alicuius ordinatur ad consummationem ipsius, sicut patet tam in his, quæ fiuntà natura quàm in his quæ fiunt ab arte: & ita omnis inchoatio perfectionis ordinatur in perfectionem consummatam quæ est propter vltimum finem. Secundo, quia vltimus finis hoc modo se habet in mouendo appetitum, sicut se habet in alijs motionibus primum mouens. Manifestum est autem quòd causæ secundæ mouentis non mouent nisi secundum quòd mouentur à primo mouente: vnde secunda appetibilia nõ mouent appetitum nisi in ordine ad primum appetibile, quòd est vltimus finis.

¶ AD PRIMVM ergo dicẽdum, quòd actiones ludicræ non ordinantur ad aliquem finem extrinsecum: sed tantum ordinantur ad bonum ipsius ludentis: prout sunt delectantes vel requiem prestantes. bonum autem consummatum hominis est vltimus finis eius.

¶ Et similiter dicendum ad secundum de scientia speculatiua, quæ appetitur vt bonum quodam speculantis. quod comprehenditur sub bono completo & perfecto, quod est vltimus finis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd non oportet vt semper aliquis cogitet de vltimo fine, quandocunque aliquid appetit vel operatur: sed virtus primæ intentionis quæ est respectu vltimi finis, manet in quolibet appetitu cuiuscunque rei. etiam si de vltimo fine actu non cogitetur: sicut non oportet, quòd qui vadit per viam, in quolibet passu cogitet de fine.

Supra. ar. 5. cor. et 1. Eth. lic. 9. co. 1 fi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ *Super Quæstionis secundæ Articulum primum.*

IN artic.1.quæst.2. in argumento in oppositum aduerte, quòd licet beatus sit dare & accipere iuxta Domini sententiam, simpliciter loquendo, quia dare est affluentiæ accipere indigentiæ, in hominis tamen beatitudine: quia beatitudine indiget: substantia beatitudinis consistit in accipiendo seu retinendo: & ex ipsa emanat erogatio vt consequens.

¶ *Tametsi vnus est vltimus finis formaliter omnium hominum, multiplicatur tamẽ ea quæ per varia studia homines vt vltimos fines assequi conantur.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd de vltimo fine possumus loqui dupliciter: vno modo secundum rationem vltimi finis: alio modo secundum id, in quo finis vltimi ratio inuenitur. Quantum igitur ad rationem vltimi finis omnes conueniunt in appetitu finis vltimi: quia omnes appetunt suam perfectionem adimpleri: quæ est ratio vltimi finis, vt dictum est. sed quantum ad id, in quo ista ratio inuenitur; non omnes homines conueniunt in vltimo fine: nam quidam appetunt diuitias tanquam consummatum bonum: quidam vero voluptatem: quidam vero quodcunque aliud, sicut & omni gustui delectabile est dulce. Sed quibusdam maximè delectabilis est dulcedo vini, quibusdam dulcedo mellis, aut alicuius talium: illud tamen dulce, oportet simpliciter esse melius delectabile, in quo maxime delectatur, quia habet optimum gustum: & similiter illud bonum oportet esse completissimum quod tanquam vltimum finem appetit habens affectum bene dispositum.

¶ AD PRIMVM ergo dicẽdum, quòd illi qui peccant, auertuntur ab eo, in quo verè inuenitur ratio vltimi finis, non autem ab ipsa vltimi finis intentione, quam quærunt falso in aliis rebus.

¶ Ad secundum dicendum, quòd diuersa studia viuendi contingunt in hominibus propter diuersas res, in quibus quæritur ratio summi boni.

¶ Ad tertium dicendum, quòd etsi actiones sint singularium, tamen primum principium agendi in eis est natura, quę tendit ad vnum, vt dictum est.

ARTICVLVS VIII.

a ¶ *Vtrum in illo vltimo fine aliæ creaturæ conueniant.*

Infrà, q. 103. ar. 2. & 2. di. 38. ar. 1. & 2. cor. & 1. cõtra ca. 75. §. 1. & li. 3. c. 17. 25. & 27. ft. & 97 c. 2. et veri. q. 5. art. 6. ad quartum.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd in vltimo fine hominis etiam omnia alia conueniant. finis enim respondet principio: sed illud quod est principium hominum, scilicet deus: est etiam principium omnium aliorum ergo in vltimo fine hominis omnia alia communicant.

¶ Præterea, Dio. dicit in li. de diui, no. quòd deus conuertit omnia ad seipsum, tanquam ad vltimum finem sed ipse est vltimus finis hominis quia solo ipso fruendum est. ergo in fine vltimo hominis etiam alia conueniunt.

¶ Præterea, finis vltimus hominis est obiectum voluntatis. sed bonum voluntatis est bonum vniuersale: quod est finis omnium. ergo necesse est, quod in vltimo fine hominis omnia conueniant.

¶ SED CONTRA est quòd vltimus finis hominum est beatitudo, quam omnes appetunt: vt Augustinus dicit. sed non cadit in aliqua alia expertia rationis, vt beata sint: sicut Augustinus dicit in lib. 83. quæstionum: non ergo in vltimo fine hominis alia conueniunt.

CONCLVSIO.

¶ *Quamuis Deus sit vltimus finis omnium rerum, non est tamen hominis, & aliarum creaturarum ratione carentium idem vltimus finis quo ad illius consecutionem, & adeptionem.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut Philosophus dicit in 5. Meta. finis dupliciter dicitur, scilicet cuius & quo, id est ipsa res, in qua ratio boni inuenitur, & vsus siue adeptio illius rei: sicut si dicamus, quòd motus corporis grauis finis est vel locus inferior, vt res: vel hoc quòd est esse in loco inferiori, vt vsus: & finis auari est vel pecunia vt res, vel possessio pecuniæ, vt vsus. Si ergo loquamur de vltimo fine hominis quantum ad ipsam rem, quæ est finis, sic in vltimo fine hominis omnia conueniunt: quia deus est vltimus finis hominis & omnium aliarum rerum Si autem loquamur de vltimo fine hominis quantum ad consecutionẽ finis, sic in hoc fine hominis non communicant creaturæ irrationales, nam homo & aliæ rationales creaturæ consequuntur vltimum finem cognoscendo & amando deum, quod non competit creaturis, quæ adipiscuntur vltimum finem, inquantum participant aliquam similitudinẽ dei: secundum q̃ sunt, vel viuunt, vel etiam cognoscunt.

¶ Et per hoc patet responsio ad obiecta: nam beatitudo nominat adeptionem vltimi finis.

QVÆSTIO SECVNDA DE HIS, in quibus hominis beatitudo consistit, in octo articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de beatitudine. Primo quidem in quibus sit. Secundo quid sit. Tertio, qualiter eam consequi possimus.

¶ Circa primum quæruntur octo. ¶ Primo, vtrũ beatitudo consistat in diuitijs. ¶ Secundo, vtrum in honoribus. ¶ Tertio, vtrum in fama, siue in gloria. ¶ Quarto, vtrum in potestate. ¶ Quinto, vtrum in aliquo corporis bono. ¶ Sexto, vtrũ in voluptate. ¶ Septimo, vtrũ in aliquo bono animæ. ¶ Octauo, vtrum in aliquo bono creaturæ.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Vtrum beatitudo homini consistat in diuitijs.*

Supr. cõ. c. 30. Et opus. 3. c. 108. & 264. Et opus. 20. li. 1. ca. 8. Et Mat. 5. co. 3. & 4. & 5. Et 1. Ethi. de. 5. c. 3.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd beatitudo hominis in diuitijs consistat. cum enim beatitudo sit vltimus finis hominis, in eo cõsistit, quòd maximè in hominis affectu dominatur: huiusmodi autẽ sunt proprie diuitiæ: dicitur enim Eccl. 10. Pecuniæ obediũt omnia. ergo in diuitijs beatitudo hominis consistit.

¶ Præterea, Secundum Boëtium in 3. de consol. Beatitudo est status omnium bonorum congregatione perfectus: sed in pecunijs omnia possideri videntur: quia vt philosophus dicit in 5. Ethi. Ad hoc nummus est inuentus, vt sit quasi fideiussor habendi pro eo quodcunq; homo voluerit. ergo in diuitijs beatitudo consistit.

¶ Præterea, Desiderium summi boni cum nunquam deficiat, videtur esse infinitum. sed hoc maximè in diuitijs inuenitur: quia auarus non implebitur pecunia, vt dicitur Eccle. 5. ergo in diuitijs beatitudo consistit.

¶ SED CONTRA, Bonum hominis in retinendo beatitudinem, magis consistit quàm in emittendo ipsam sed sicut Boët. in 3. de consola. dicit, Diuitiæ effundendo magis quàm coacerando melius nitent. siquidem auaritia semper odiosos, claros facit largitas, ergo in diuitijs beatitudo non consistit.

CONCLVSIO.

¶ *Cum beatitudo sit vltimus finis hominis, diuitias autem ex arte homines querant propter naturales diuitias, quæ propter ipsum hominẽ sunt, impossibile est in his beatitudinem consistere.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd impossibile est beatitudinem hominis in diuitijs cõsistere. Sunt enim duplices diuitiæ, vt philosophus dicit in 1. poli. scilicet naturales & artificiales. Naturales quidem diuitiæ sunt quibus homini subuenitur ad defectus naturales tollendos: sicut cibus & potus, vestimenta, vehicula & habitacula, & alia huiusmodi. Diuitiæ artificiales sunt quibus secundũ se natura nõ iuuatur, vt denarij. sed ars humana eos adinuenit propter facilitatem commutationis: vt sint quasi mensura rerum venalium. Manifestum est autem quòd in diuitijs naturalibus beatitudo hominis esse non potest. quæruntur enim huiusmodi diuitię ad sustentandam naturam hominis: & ideo non possunt esse vltimus finis: sed magis ordinantur ad hominem sicut ad finem. vnde in ordine nauræ omnia huiusmodi sunt infra hominem & propter hominem facta: secundũ illud Psal. Omnia subiecisti sub pedibus eius. Diuitiæ autem artificiales non quæruntur nisi propter naturales: nõ enim quærerentur nisi quia per eas emuntur res ad vsum vitæ necessariæ: vnde multo minus habent rationẽ vltimi finis. impossibile est igitur beatitudinem, quæ est vltimus finis hominis in diuitijs esse.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum: quòd omnia corporalia obediunt pecuniæ quantum ad multitudinem stultorum, qui sola corporalia bona cognoscunt, quæ pecunia acquiri possunt. iudicium autem de bonis humanis non debet sumi à stultis, sed à sapientibus, sicut & iudicium de saporibus ab his, qui habent gustum bene moderatum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd pecunia possunt haberi omnia venalia: non autem spiritualia, quę vendi non possunt, vnde dicitur Prouerbiorum 17. Quid prodest stulto diuitias habere, cum sapientiam emere non possit.

¶ Ad tertium dicendum, quòd appetitus naturalium diuitiarum non est infinitus: quia secundũ certa mensura sufficiunt naturæ sed appetitus diuitiarum artificialium est infinitus, quia deseruit concupiscentiæ inordinatæ, quæ non modificatur: vt patet per philosophum in 1. Poli. aliter tamen est in finitum desiderium diuitiarum, & desiderium summi boni: nam summum bonum quanto perfectius possidetur, tanto ipsum magis amatur, & alia contemnuntur: quia quanto magis habetur, magis cognoscitur: & ideo dicitur Eccl. 14. Qui edunt me, adhuc esurient: sed in appetitu diuitiarum & quorumcunque temporalium bonorum est econuerso: nam quando iam habentur ipsa, cõtemnuntur, & alia appetũtur: secundũ quod significatur Ioã. 4. cũ dominus dicit, Qui bibit ex hac aqua, per quam temporalia significatur sitiet iterum. & hoc ideo: quia eorum insufficientia magis cognoscitur cum habentur: & ideo hoc ipsum ostendit eorum imperfectionẽ, & quòd in eis summum bonum non consistit.

ARTICVLVS II.

3. con... 28. Et. cp. 3. ca. 108. & 264. Et Ma. 5. co. 5. Et 1. Ethic. le. 5. co. 3.

a ¶ *Vtrum beatitudo hominis consistat in honoribus.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd beatitudo hominis in honoribus consistat. beatitudo enim siue felicitas est præmium virtutis: vt philosophus dicit in 1. Ethi. sed honor maximè videtur esse id quod est virtutis præmium: vt philosophus dicit in 4. Ethi. ergo in honore maximè consistit beatitudo.

¶ Præterea, illud q̃ cõuenit deo, & excellentissimis, maximè videtur esse beatitudo, quæ est bonum perfectũ. sed huiusmodi est honor: vt philosophus dicit in 8. Eth. & primæ Thim. dicit Apo. Soli deo honor & gloria. Ergo in honore consistit beatitudo.

¶ Præterea, illud quod est magis desideratum ab hominibus est beatitudo. sed nihil videtur esse magis desiderabile ab hominibus quàm honor: quia omnes patiuntur iacturam in omnibus alijs rebus, ne patiatur aliquod detrimentum sui honoris. ergo in honore beatitudo consistit.

¶ SED CONTRA, Beatitudo est in beato, honor autem non est in eo qui honoratur: sed magis in honorante, qui reuerentiam exhibet honorato: vt philosophus dicit in 1. Ethic. ergo in honore beatitudo non consistit.

CONCLVSIO.

¶ *Cum secundum beatitudinem homo constituatur in excellentia, eius signũ est honor & reuerentia, non nisi consecutiue in honoribus felicitas quæritur.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd impossibile est beatitudinẽ consistere in honore: honor enim exhibetur alicui propter aliquã eius excellentiã: & ita est signum & testimoniũ quoddã illius excellentiæ, quæ est in honorato, excellẽtia aũt hominis maximè attẽditur circa beatitudinem, quæ est hominis bonũ perfectum: & secundum partes eius, id est secundum illa bona, quibus aliquid beatitudinis participatur: & ideo honor potest quidẽ consequi beatitudinem, sed principaliter in eo beatitudo consistere non potest.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd honor est præmiũ virtutis propter quod virtuosi operantur, sed accipiunt honorem ab hominibus loco præmij, quasi à non habentibus ad dandum maius. verum autem præmium virtutis est ipsa beatitudo: propter quam virtuosi operantur. si autem propter honorem operarẽtur, iam non esset virtus, sed magis ambitio.

¶ Ad secundum dicendũ, quòd honor debetur deo & excellentissimis in signum vel testimonium excellentiæ præexistentis, nõ quòd ipse honor faciat eos excellentes.

Quærendus est honor à bonis. & sapientibus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ex naturali desiderio beatitudinis, quã consequitur honor, vt dictum est, contingit quòd homines maximè honorem desiderant: vnde quærunt homines maximè honorari à sapientibus, quorum iudicio credunt se esse excellentes per felices.

ARTICVLVS III.

3. con. ca. 29. Et op. 3. c. 108. & 264. & op. 20. li. 1. ca. 7. & 8.

a ¶ *Vtrum beatitudo hominis consistat in fama siue gloria.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd beatitudo hominis consistat in gloria. in eo enim videtur beatitudo cõsistere, quòd redditur sanctis pro tribulatiõibus, quas in mundo patiuntur, huiusmodi autem est gloria: dicit enim Apost. Romano. 8. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quę reuelabitur in nobis. ergo beatitudo consistit in gloria.

¶ Præterea, Bonum est diffusiuum sui, vt patet per Dionysium octauo capitulo de diui. nomi. Sed per gloriam bonum hominis maximè diffunditur in notatiam aliorum: quia gloria, vt Ambr. dicit, nihil aliud est quàm clara cum laude notitia. ergo beatitudo hominis consistit in gloria.

¶ Præterea, Beatitudo est stabilissimum bonorum hoc autem esse videtur fama vel gloria: quia per hanc quodammodo homines æternitatem sortiuntur, vnde Boet. dicit in lib. de consol. Vos immortalitatem vobis propagare videmini, cum futuri famã temporis cogitatis. Ergo beatitudo consistit in fama seu gloria.

¶ SED CONTRA, Beatitudo est verum hominis bonum: sed famam seu gloriam contingit esse falsam, vt enim dicit Boet. in lib. 4. de consolatione. Plures magnum sępe nomen falsis vulgi opinionibus attulerunt: quo quid turpius excogitari potest? nam qui falso prædicantur suis ipsi necesse est laudibus erubescant, nõ ergo beatitudo hominis consistit in fama, seu gloria.

CONCLVSIO.

¶ *Impossibile est in fama seu gloria consistere hominis consummatam felicitatem.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd impossibile est beatitudinẽ hominis in fama seu gloria humana consistere: nam gloria nihil aliud est quàm clara notitia cum laude, vt Amb. dicit. Res autẽ cognita aliter comparatur ad cognitionem diuinam, & aliter ad cognitionẽ humanam: humana enim cognitio à rebus cognitis causatur: sed diuina cognitio est causa rerum cognitarum. vnde perfectio humani boni, quæ beatitudo dicitur, non potest causari à notitia humana sed magis notitia humana de beatitudine alicuius procedit: & quodammodo causatur ab ipsa humana beatitudine, vel inchoata, vel perfecta. & ideo in fama vel in gloria non potest cõsistere hominis beatitudo: sed bonũ hominis dependet sicut ex causa ex cognitione dei: & ideo ex gloria, quæ est apud deum, dependet beatitudo hominis, sicut ex causa sua: secundum illud Psalmi. Eripiam eum, & glorificabo eum: longitudine dierum ad implebo eum: & ostendam illi salutare meũ. Est etiam aliud considerandum, quòd humana notitia sępe fallitur: & præcipuè in singularibus contingentibus, cuiusmodi sunt actus humani: & ideo frequenter humana gloria fallax est. sed quia Deus falli nõ potest, eius gloria vera est: propter quod dicitur secundę ad Cor. 10. Ille probatus est quem deus commendat.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Apostolus nõ loquitur ibi de gloria quę est ab hominibus, sed de gloria quę est à deo coram angelis eius. vnde dicitur Mar. 8. Filius hominis confitebitur enim in gloria patris sui coram angelis eius.

¶ Ad secundum dicendum, quòd bonũ alicuius hominis quòd per famam vel gloriam est in cognitione multorum. si cognitio quidem vera sit, oportet quòd deriuetur a bono existẽte in ipso: & sic præsupponit perfectam beatitudinem, vel inchoatam. Si autem cognitio falsa sit, nõ concordat rei: & sic bonum non inuenitur in eo cuius fama celebris habetur: vnde patet quòd fama nullo modo potest facere hominem bonum.

¶ Ad tertium dicendũ, quòd fama nõ habet stabilitatem: imo falso rumore de facili perditur, & si stabilis aliquando perseueret, hoc est per accidens. sed beatitudo habet per se stabilitatem & semper.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Vtrum beatitudo hominis consistat in potestate.*

3. cont. ca. 31. Et opa. 3. c. 108. & 264.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd beatitudo consistat in potestate. omnia enim appetunt assimilari deo tanquã vltimo fini & primo principio. sed homines qui in potestatibus sunt propter similitudinem potestatis maximè videntur esse deo cõformes: vnde in scriptura dij vocantur, vt patet Exod. 13. Dijs non detrahes. ergo in potestate beatitudo consistit.

¶ Præterea, Beatitudo est bonum perfectum, sed perfectissimum est quòd homo etiam aliquos congruè possit regere: quod conuenit his qui in potestatibus sunt constituti, ergo beatitudo consistit in potestate.

¶ Præterea, Beatitudo cũ sit maximè appetibilis. opponitur ei quod maximè est fugiendum. sed homines maximè fugiunt seruitutem: cui contraponitur potestas. ergo in potestate beatitudo consistit.

¶ SED CONTRA, Beatitudo est perfectum bonum. sed potestas est maximè imperfecta, vt enim dicit Boe. 2. de consol. Potestas humana solicitudinum morsus expellere, formidinum aculeos vitare nequit, & postea, potentem censes, cui satellites latus ambiunt? quos terret, ipse plus metuit. non igitur beatitudo consistit in potestate.

CONCLVSIO.

¶ *Potestas cum principium sit malum & bonum resistiens, in eius vsu magis quàm in ipsa, dicendum est consistere hominis beatitudinem.*

¶ RESPONDEO dicendũ, quòd impossibile est beatitudinẽ in potestate consistere propter duo. Primo quidẽ: quia potestas habet rationem principij, vt patet in 5. Met. beatitudo autẽ habet rationem vltimi finis. Secundo, quia potestas se habet ad bonũ & ad malũ, beatitudo autem est proprium & perfectum hominis bonum: vnde magis posset consistere beatitudo aliqua in bono vsu potestatis, qui est per virtutem quàm in ipsa potestate. possunt autem quatuor generales causę induci ad ostendendũ, quòd in nullo præmissorum exteriorum bonorum beatitudo consistat: quarum prima est, quòd cum beatitudo sit summum hominis bonum, non compatitur secum aliquod malum, omnia autem prædicta possunt inueniri & in bonis & in malis. Secunda ratio est, quia cum de ratione beatitu-

Annot.

a ¶ *Super Quæstionis primæ Artic. secundum.*

IN artic. 2. in corpore nota, q̃ ipsa felicitas cõstituit excellentiã: vt per hoc videas, quòd angeli appetendo beatitudinem, appetierunt excellentiam, quę est obiectum superbię.

a ¶ *Super Quæstionis primæ Articulum tertium.*

IN articulo 3. aduerte, quòd author non affirmat beatitudinem nostram consistere in gloria etiam apud deũ. sed dicit, dependere illam ex cognitione diuina, quam habet de nobis, in qua consistit gloria nostra apud deũ: & merito, quia, vt pateb it beatitudo nostra non cõsistit in cognosci, sed in cognoscere: quamuis dependeat ja cognosci à deo, quia scientia dei est causa rerum & perficiatur seu decoretur per cognosci ab angelis, & sanctis.

Annot.

a ¶ *Super Quæstionis secundæ Articulum 4. 5. 6.*

IN artic. quarto nihil occurrit.

¶ In quinto autẽ specialibilia in prima parte declarata sunt.

¶ In sexto verò in respõsione ad primum huius quæstionis: quæ in quæstione quarta artic. 2. tractabitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dinis sit, quòd sit per se sufficiens, vt patet in 1. Ethi. hoc necesse est, quòd beatitudine adepta, nullum bonum necessarium homini desit. adeptis autem singulis prædictis horum possunt adhuc multa bona homini necessaria deesse: puta sapientia, sanitas corporis, & huiusmodi. Tertia, quia cum beatitudo sit bonum perfectum, ex beatitudine nō potest aliquod malum alicui prouenire: quod non conuenit præmissis: dicitur enim Eccl. 5, quòd diuitiæ interdum conseruantur in malum domini sui, & simile patet in aliis tribus. Quarta ratio est quia ad beatitudinem homo ordinatur per principia interiora cū ad ipsam naturaliter ordinetur, præmissa autem quatuor bona magis sunt à causis exterioribus, & vt plurimum à fortuna: vnde & bona fortunæ dicūtur. vnde patet, quod in præmissis nullo modo beatitudo consistit.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd diuina protestas est sua bonitas, vnde vti sua potestate non potest nisi bene: sed hoc in hominibus non inuenitur: vnde non sufficit ad beatitudinem, quod homo assimiletur deo quantum ad potestatem, nisi assimiletur ei quantum ad bonitatem.

¶ Ad secundum dicendū, quòd sicut optimū est quod aliquis vtatur bene potestate in regimine multorum: ita pessimum est si male vtatur. & ita potestas se habet ad bonum & ad malum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd seruitus est impedimentum boni vsus potestatis: & ideo naturaliter homines eam fugiunt, & non quasi in potestate hominis sit summum bonum.

ARTICVLVS V.

a ¶ Vtrum beatitudo hominis consistat in aliquo corporis bono.

Infrà q. 3. ar. 3. co. Et 4. di. 49. q. 1. ar. 1. q. 1. et 3. con. c. 32 et 37. prin. & opus 3. c. 264. Et Psal. 32. cor. 8. & 1. Eth. lec 10. cor. 2.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quod beatitudo consistat in bonis corporis. dicitur enim Eccl. 30. Non est sensus supra censum salutis corporis: sed in eo quod est optimum, consistit beatitudo. ergo consistit in corporis salute.

¶ Præterea, Diony. dicit 5. c. de diui. no. quòd esse est melius quā viuere, & viuere quā alia quæ cōsequūtur, sed ad esse vel viuere hominis requiritur salus corporis. cum ergo beatitudo sit summum bonum hominis, videtur quod salus corporis maxime pertineat ad beatitudinē.

¶ Præterea, Quāto aliquid est cōmunius, tāto ab altiori principio dependet: quia quāto est superius tanto eius virtus ad plura se extendit. sed sicut causalitas causæ efficiētis cōsideratur secundū influentiam: ita causalitas finis attenditur secundū appetitū. ergo sicut prima causa efficiens est, quæ in omnia influit, ita vltimus finis est quod ab omnibus desideratur: sed ipsum esse est quòd maxime desideratur ab omnibus. ergo in his quæ pertinent ad esse hominis, sicut est salus corporis, maxime consistit beatitudo.

¶ SED CONTRA est, quòd secūdū beatitudinē homo excellit omnia alia: sed secundum bona corporis à multis animalibus superatur: sicut ab elephante in diuturnitate: à leone, in fortitudine: à ceruo in cursu. ergo beatitudo non consistit in bonis corporis.

CONCLVSIO.

¶ Corporalia bona, cum ad alia ordinentur, impossibile est in aliquo corporis bono beatitudinem consistere, secundum quam animalia cuncta excellit.

¶ RESPONDEO dicendū, quòd impossibile est beatitudinē hominis in bonis corporis cōsistere propter duo. Primo quidem: quia impossibile est, quòd illius rei quæ ordinatur ad aliud sicut ad finem, vltimus finis sit eiusdem conseruatio in esse vnde gubernator nō intendit, sicut vltimum finē cōseruationē nauis sibi commissę eo quòd nauis ad aliud ordinatur sicut in finē: scilicet ad nauigandū, sicut autē nauis cōmittitur gubernatori ad dirigendum: ita homo est suæ voluntati & rationi cōmissus: secundū illud quod dicitur Eccl. 15. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu consilij sui. Manifestum est autē, quòd homo ordinatur ad aliquid, sicut ad finē: non enim est summum bonum. vnde impossibile est, quòd vltimus finis rationis & voluntatis humanæ sit conseruatio sui esse. Secundo, quia dato quòd finis rationis & voluntatis humanæ esset conseruatio humani esse: non tñ posset dici quòd finis hominis esset aliquod corporis bonum. Esse enim hominis consistit in anima & in corpore: & quamuis esse corporis dependeat ab anima esse tamen humanæ animæ non dependet à corpore: vt supra ostensum est: ipsumque corpus est propter animam, sicut materia propter formam, & instrumenta propter motorem, vt per ea suas actiones exerceat, vnde omnia bona corporis ordinantur ad bona animæ sicut ad finem: vnde impossibile est quòd in bonis corporis beatitudo cōsistat, quæ est vltimus finis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut corpus ordinatur ad animam sicut ad finem, ita bona exteriora ad ipsum corpus. & ideo rationabiliter bonum corporis præfertur bonis exterioribus quæ per sensum significantur, sicut & bonum animæ præfertur omnibus bonis corporis.

¶ Ad secundum dicendū, quòd esse simpliciter acceptum secundū quod iucludit in se omne perfectionē essendi præeminet vitæ & omnibus sequētibus: sic igitur ipsū esse prehabet in se omnia bona subsequentia, & hoc modo Diony. loquitur. sed si consideretur prout participatur in hac re vel in illa quæ non capiunt totam perfectionē essendi, sed habent esse imperfectum sicut est esse cuiuslibet creaturæ, manifestum est quòd ipsum esse cum perfectione superaddita est eminentius: vnde & Dion. ibidem dicit, quòd viuentia sunt meliora existentibus, & intelligentia viuentibus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quia finis respondet principio, ex illa ratione probatur, quòd vltimus finis est primum principiū essendi, in quo est omnis essendi perfectio: cuius similitudinem appetūt secundum suam perfectionem. quædam quidem secundum esse tantū, quædam secundum esse viuens, quædam secundum viuens & intelligens & beatum: & hoc paucorum est.

ARTICVLVS VI.

a ¶ Vtrum beatitudo hominis consistat in voluptate.

4. dist. 4. 4. q. 1. ar. 3 q. 4. ad. 4. vers. & quarto. & 3. cont. c. 27. & 33. 3. & li. 4. c. 6. & 6. 4. Et op. 31. 108. Et Mat. 5. 3. 4. et 5. & 1. Eth. lec. 5. cor. et 2. lec. 10.

AD SEXTVM videtur quòd beatitudo hominis in voluptate consistat, beatitudo enim cum sit vltimus finis non appetitur propter aliud, sed alia propter ipsam. Sed hoc maxime conuenit delectationi. ridiculum est enim ab aliquo quærere: propter quid velit delectari: vt dicitur in 10. Ethic. ergo beatitudo maxime in voluptate & delectatione consistit.

¶ Præterea, Causa prima vehementius imprimit quàm secunda: vt dicitur in li. de causis influentia autē finis attenditur secundū eius appetitū, illud ergo videtur habere rationem finis vltimi quod maxime mouet appetitū: hoc autē est voluptas cuius signum est, quòd delectatio intātum absorbet hominis voluntatē & rationem, quòd alia bona cōtemnere facit. ergo videtur quòd vltimus finis hominis qui est beatitudo, maxime in voluptate consistat.

¶ Præterea. Cū appetitus sit boni, illud quod omnia appetūt, videtur esse bonū optimū: sed delectationē omnia appetūt & sapientes & insipientes, & etiam ratione carentia. ergo delectatio est optimum. cōsistit ergo in voluptate beatitudo, quæ est summum bonum.

¶ SED CONTRA est quod Boe. dicit in 3. de consol. Tristes exitus esse voluptatum, quisquis reminisci libidinum suarum volet, intelliget: quæ si beatos efficere possent, nihil causę esset quin pecudes quoque beatæ esse dicantur.

CONCLVSIO.

¶ Non sunt corporales voluptates, quæ imperfectum hominis bonum consequuntur, ipsa beatitudo, nec ipsam sequuntur vi illius per se accidens.

¶ RESPONDEO dicendū, quòd quia delectātes corporales pluribus notæ sunt assumpserunt sibi nomen voluptatum: vt dicitur 6. Ethi. In quibus tāmē beatitudo principaliter nō cōsistit: quia in vnaquaq; re aliud est quod pertinet ad essentiam eius, aliud est propriū accidēs ipsius, sicut in homine, aliud est quod est animal rationale mortale, aliud quod est risibile. Est igitur cōsiderādum, quòd omnis delectatio est quoddam proprium accidēs quòd consequitur beatitudinem vel aliquam beatitudinis partem: ex hoc enim aliquis delectatur, quia habet bonum aliquod sibi conueniens vel in re, vel in spe, vel saltem in memoria: bonum autem cōueniens si quidem sit perfectum, est ipsa hominis beatitudo, si autem sit imperfectum, beatitudo est quædam, participata, vel propinqua, vel remota, vel saltem apparēs. vnde manifestum est quòd nec ipsa delectatio, quę sequitur bonum perfectū, est ipsa essentia beatitudinis, sed quoddam cōsequēs ad ipsam sicut per se accidens. voluptas autem corporalis non potest etiam modo prędicto sequi bonum perfectum: nam sequitur bonum quod apprehendit sensus, qui est virtus animę corpore vtens. Bonum autem quòd pertinet ad corpus quod apprehenditur secūdum sensum, nō potest esse perfectum hominis bonum. cum enim anima rationalis excedat proportionem materiæ corporalis, pars animæ quæ est ab organo corporeo absoluta, quādā habet infinitatē respectu ipsius corporis & partiū animę corpori concreatarum: sicut inuisibilia sunt quodammodo infinita respectu materialium, eo quòd forma per materiam quodammodo cōtrahitur & finitur: vnde forma à materia absoluta est quodammodo infinita: & ideo sensus, qui est vis corporalis, cognoscit singulare, quod est determinatū per materiā: intellectus verò qui est vis à materia absoluta cognoscit vniuersale, quod est abstractū à materia: & continet sub se infinita singularia, vnde patet, quòd bonū conueniens corpori, quòd per apprehēsionē sensus delectationē corporalem causat, nō est perfectum bonū hominis, sed est minimū quiddam in comparatione ad bonum animæ. vnde Sap. 7. dicitur, quòd omne aurum in comparatione sapiētiæ, arena est exigua, sic igitur neque voluptas corporalis est ipsa beatitudo, nec est per se accidens beatitudinis.

¶ AD PRIMVM ergo dicēdum, quòd eiusdē ratiōis est, quòd appetatur bonum, & quòd appetatur delectatio, quæ nihil est aliud quàm quietatio appetitus in bono, sicut ex eadem virtute naturæ est, quòd graue feratur deorsum: & quòd ibi quiescat. vnde sicut bonum per seipsum appetitur, ita & delectatio propter se & non propter aliud petitur, si ly propter, dicat causam finalem. si vero dicat causam formalem, vel potius causam motiuam, sic delectatio

a ¶ Super Quæstionis tertiæ Artic. 7. & 8.

¶ Nū & quomodo ex eo quòd obiectū voluntatis est vniuersale bonum, sequatur, voluntatis obiectū esse vniuersale bonū in cōmuni, & quòd est Deus.

Quæstio.

IN Artic. 7. & 8. dubiū occurrit de fundamēto vtriusq; scilicet ob iectū voluntatis nāe est vniuersale bonū: quoniā aut intendit per vniuersale bonū totum, seu omne bonū, aut bonum in vniuersali. Si secūdo modo, verū est, & bene ꝓbat: ꝙ sicut obiectum intellectus est verū, non tamē in hoc particulari, sed in vniuersali: ita obiectū voluntatis est bonū non in hoc particulari, sed in vniuersali: sed ex hoc sensu nō sequitur: ergo obiectū voluntatis est bonum vniuersale in essendo, ꝙ est deus. Si primo modo, tūc non ꝓbatur per hoc, ꝙ obiectū intellectus est verum vniuersale: quoniā hoc verificatur de vero vniuersali in prædicando & nō de omni vero nec ipsa veritate diuina, quæ est omne verū: quoniā nec hoc verum, Deus est trinꝰ. cadit sub obiecto intellectus: nec ea, quæ non licet hominī loqui, & in eor hominis nō ascendūt, nec ascendere possent. ¶ Ad hoc dicit: ꝙ proprie loquendo neutro modo intelligitur fundamētū illud: sed sensus est, ꝙ sicut obiectū intellectus est verum vniuersale, id est, nō cōtractū ad tale vel tale verum, sed absolutē: & si huic fuerit adiūcta subintellecta differētia inter bonū & verū ex sexto Metaphy. scilicet, ꝙ verū & falsū sunt in anima, bonū autē & malum in rebus: sequitur ꝙ in illa re sola erit beatitudo nostra quæ est obiectū voluntatis humanę, in qua est bonum absolutē: ac per hoc in solo deo est: quia in cæteris nō est bonum nisi cōtractū: & hæc est manifesta intentio literæ. Quæ cōtra obiectum intellectus objciuntur, de limitatione veri, facilimè soluūtur, dicendo ꝙ sicut nullū est ens ad ꝙ non possit actus intellectus terminari aliquo modo, ita nullū est verū ad ipsum omnino subterfugiat: deū nanq; & omnia attingere potest: sed quia non pōt noster intellectus tali modo deum cognoscere, &c. Ideo committit fallaciā figuræ dictionis, mutando quid in quomodo. Ex impotentia siquidem modo cognoscēdi prouenit, ꝙ oportet aliquid latere omnē intellectū creatū & non ex limitatione veri obiecti intellectus quasi tale verum debeat esse obiectum. Cuius signū infallibile est: quia quibuscunque veris oblatis intellectui adhuc posset intelligibilis esse, si verum limitatū esset adequatū obiectum intellectus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ secundum quòd sub illa diuisione comprehenduntur omnia bona, quæ homini sunt appetibilia, sic bonū animæ dicitur nō solum potētia, aut habitus, aut actus, sed & obiectum. quod est extrinsecum, & hoc modo nihil prohibet dicere id in quo beatitudo consistit, esse quoddā bonum animæ.

¶ Ad secundum dicendum, quātum ad propositū pertinet, quòd beatitudo maximè amatur tāquā bonum cōcupitum: amicus autē amatur tāquā id cui cōcupiscitur bonum: & sic etiā homo amat seipsum. vnde nō est eadē ratio amoris vtrobique. vtrū autē amore amicitiæ aliquid homo supra se amet, erit locus cōsiderādi cum de charitate agetur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd beatitudo ipsa cum sit perfectio animæ, est quoddā animę bonum inhæres, sed id, in quo beatitudo consistit, quòd scilicet beatum facit, est aliquid extra animam, vt dictum est.

ARTICVLVS VII.

a ¶ Vtrum beatitudo hominis consistat in aliquo bono animæ.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd beatitudo cōsistat in aliquo bono animæ. beatitudo enim est quoddam hominis bonum hoc autē per tria diuiditur, quę sunt bona exteriora, bona corporis & bona animæ. sed beatitudo non consistit in bonis exterioribus: neq; in bonis corporis, sicut suprà ostensum est: ergo consistit in bonis animæ.

¶ Præterea, Illud cui appetimus aliquòd bonum, magis amamus quàm bonum quòd ei appetimus: sicut magis amamus amicum cui appetimus pecuniam quàm pecuniam. sed vnusquisque quodcunq; bonum sibi appetit amat: ergo seipsum amat magis quàm omnia alia bona, sed beatitudo est quòd maximè amatur, quod patet ex hoc quòd ꝓpter ipsam omnia amātur & desideratur. ergo beatitudo cōsistit in aliquo bono ipsius hominis: sed nō in bonis corporis. ergo in bonis animæ.

¶ Præterea, Perfectio est alquid eius quòd perficitur: sed beatitudo est quędā perfectio hominis. ergo beatitudo est aliquid hominis. sed nō est aliquid corporis: vt ostensum est. ergo beatitudo est aliquid animę: & ita consistit in bonis animæ.

¶ SED CONTRA est ꝙ sicut Aug. dicit in li. de doctri. Christiana, id, in quo constituitur beata vita, propter se diligendum est: sed homo non est propter seipsum diligendus, sed quicquid est in homine, est diligēdum propter deum, ergo in nullo bono animæ beatitudo consistit.

CONCLVSIO.

Beatitudo ipsa cum sit animæ perfectio ei inherens impossibile est in anima vel aliquid ipsius consistere, est nihilominus aliquid extra animam, id, id quo ipsa consistit, & quod beatum facit.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum, finis dupliciter dicitur. scilicet, ipsa res, quam adipisci desideramus, & vsus seu adeptio, vel possessio illius rei. si ergo loquamur de vltimo fine hominis quātum ad ipsam rem, quam appetimus sicut vltimum finem, impossibile est quod vltimus finis hominis sit ipsa anima, vel aliquid eius: ipsa enim anima in se cōsiderata est, vt in potentia existēs fit enim de potentia sciente actu sciens, & de potentia virtuosa actu virtuosa, cum autem potentia sit propter actum, sicut propter complementum, impossibile est, quòd id quòd est secundum se in potentia existens, habeat rationem vltimi finis suijpsius: similiter etiam neque aliquid eius siue sit potentia siue actus siue habitus. bonū enim, quòd est vltimus finis est bonū perfectū cōplens bonū appetitum: appetitus autē humanus, qui est voluntas, est bonum vniuersalis, quodlibet bonum autem inhærens ipsi animæ, est bonum participatū & per cōsequēs particulatū vnde impossibile est ꝙ aliquod eorū sit vltimus finis hominis. Sed si loquamur de vltimo fine hominis quantum ad ipsam adeptionē, vel possessionē seu quencunq; vsum ipsius rei, quæ appetitur vt finis, sic ad vltimū finē pertinet aliquid hominis ex parte animæ, quia homo per animam beatitudinem consequitur. res ergo ipsa quæ appetitur vt finis, est id in quo beatitudo consistit, & ꝙ beatum facit: sed huiusmodi adeptio vocatur beatitudo, vnde dicēdum est quod beatitudo est aliquid extra animam.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, ꝙ secundum quòd sub illa diuisione comprehenduntur omnia bona, quæ homini sunt appetibilia, sic bonū animæ dicitur nō solum potētia, aut habitus, aut actus, sed & obiectum. quod est extrinsecum, & hoc modo nihil prohibet dicere id in quo beatitudo consistit, esse quoddā bonum animæ.

¶ Ad secundum dicendum, quātum ad propositū pertinet, quòd beatitudo maximè amatur tāquā bonum cōcupitum: amicus autē amatur tāquā id cui cōcupiscitur bonum: & sic etiā homo amat seipsum. vnde nō est eadē ratio amoris vtrobique. vtrū autē amore amicitiæ aliquid homo supra se amet, erit locus cōsiderādi cum de charitate agetur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd beatitudo ipsa cum sit perfectio animæ, est quoddā animę bonum inhæres, sed id, in quo beatitudo consistit, quòd scilicet beatum facit, est aliquid extra animam, vt dictum est.

ARTICVLVS VIII.

a ¶ Vtrum beatitudo hominis consistat in aliquo bono creato.

1. q. 12. ar. 1. c. & q. 82. art. 2. cor. Et 2. q. 85. art. 2. con la. Et cōtra c. 7. & 17. c. 54. cor. 1. & 2. Et opus 3. c. 108. & 264. Et opus 20. lib. 1. ca. 8. & 9. Et Psal. 32. cor. 8.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd beatitudo hominis cōsistat in aliquo bono creato. Dicit enim Dio 4. c. de di. no. ꝙ diuina sapientia cōiungit fines primorum principijs secundorum: ex quo potest accipi ꝙ summum inferioris naturæ sit attingere infimū naturæ superioris: sed summum hominis bonum est beatitudo: cum ergo angelus naturæ ordine sit suprà hominem, vt in primo habitum est, videtur quòd beatitudo hominis cōsistat in hoc quòd aliquo mō attingit ad angelum.

¶ Præterea, vltimus finis cuiuslibet rei est in suo perfecto: vnde pars est propter totum, sicut propter finē: sed tota vniuersitas creaturarū quæ dicitur maior mundus, comparatur ad hominem, qui in 3. Phy. dicitur minor mundus, sicut perfectum ad imperfectum. ergo beatitudo hominis consistit in tota vniuersitate creaturarum.

¶ Præterea, Per hoc homo efficitur beatus quòd eius naturale desiderium quietatur: sed desiderium hominis nō extēditur ad maius bonum quā ipse capere potest: cum ergo homo nō sit capax boni, quòd excedit limites totius creaturæ, videtur quòd per aliquod bonum creatum, homo beatus fieri possit: & ita beatitudo homini in aliquo bono creato consistit.

¶ SED CONTRA est quòd Augustꝰ. dicit. 19. de ci. dei. Vt vita carnis anima est, ita beata vita hominis deus est. de quo dicit, Beatus populus cuius Dominus, deus eius est.

CONCLVSIO.

¶ Cum nullum creatum sit vniuersale, sed particulare bonum, impossibile est ipsam beatitudinem esse aliquod bonum creatum.

¶ RESPONDEO dicendum, ꝙ impossibile est beatitudinem hominis esse in aliquo bono creato. beatitudo enim est bonum perfectum quod totaliter quietat appetitum: alioquin non esset vltimus finis si adhuc restaret aliquid appetendum. obiectum autem voluntatis, quæ est appetitus humanus, est vniuersale bonum, sicut obiectum intellectus est vniuersale verum: ex quo patet quòd nihil potest quietare voluntatem hominis nisi bonum vniuersale, quod non inuenitur in aliquo creato, sed solum in deo: quia omnis creatura habet bonitatem participatam: vnde solus deus voluntatem hominis implere potest. secundum quod dicitur in Psal. Qui replet in bonis desiderium, &c. in solo igitur deo beatitudo hominis consistit.

¶ AD PRIMVM ergo dicēdum, ꝙ superius hominis attingit quidē infimum angelicæ naturę per quādā similitudinē: nō tamē ibi sistit sicut in vltimo fine: sed procedit vsque ad ipsum vniuersalem fontem boni: qui est vniuersale subiectum beatitudinis omnium bonorum tanquam infinitum & perfectum bonum existens.

¶ Ad secundum dicendum, ꝙ si totum aliquod non sit vltimus finis, sed ordinetur ad finem vlteriorem, vltimus finis partis non est ipsum totum, sed aliquid aliud: vniuersitas autē creaturarum ad quam comparatur homo vt pars ad totum, non est vltimus finis, sed ordinatur in deum sicut in vltimum finem: vnde bonum vniuersi non est vltimus finis, sed ipse deus.

¶ Ad tertium dicendum quòd bonum creatum non est minus quàm bonum, cuius est homo capax, vt rei intrinsecæ & inhærentis: est tamen minus quàm bonum cuius est capax vt obiecti, quod est infinitum: bonum autem quod participatur ab angelo & à toto vniuerso, est bonum infinitum & contractum.

QVÆSTIO TERTIA, Quid sit beatitudo, in octo articulos diuisa.

¶ In resp̃sione ad primum in articulo octauo, vide nouitie authoris intentum de illa propositione, Supremum infimi attingit infimum suprem: quòd intelligitur de atrinctione, secudum proximitatem naturæ quæ in similitudine earum propinqua cõsistit, & non de ordinati in

EINDE cõsiderandum est quid sit beatitudo & quæ requirantur ad ipsam.

¶ Circa primum quæruntur octo. ¶ Primo, vtrũ beatitudo sit aliquid increatũ. ¶ Secũdo, si est aliquid creatum, vtrũ sit operatio. ¶ Tertio, vtrum sit operatio sensitiuæ partis, an intellectiuæ tantum. ¶ Quarto, si est operatio intellectiuæ partis, vtrũ sit operatio intellectus, an voluntatis. ¶ Quinto, si est operatio speculatiui intellectus, aut practici. Sexto, si est operatio intellectus speculatiui, vtrum consistat in speculatione scientiarum speculatiuarum. ¶ Septimo, vtrum consistat in speculatione substantiarum separatarum, scilicet angelorum. ¶ Octauo, vtrum in sola speculatione dei, qua per essentiam videtur.

ARTICVLVS I.

¶ *Virum beatitudo sit aliquid increatum.*

Infr. q. 26. art. 3, et 4. d. 49 q. 1. art. 2. q. 1 cor.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd beatitudo sit aliquid increatum. Dicit enim Boet. in 3. de conso. esse deum ipsam beatitudinem, necesse est cõfiteri.

¶ Præterea, Beatitudo est summum bonum: sed esse summum bonum conuenit deo: cum ergo non sint plura summa bona, videtur quòd beatitudo sit idem quòd deus.

¶ Præterea, Beatitudo est vltimus finis in quẽ naturaliter humana voluntas tanquã in finem tendit: sed in nullum aliud voluntas tãquam in finem tendere debet nisi in deum quo solo fruendum est, vt Aug. dicit. ergo beatitudo est idem quòd deus.

¶ SED CONTRA, Nullum factum est increatum. sed beatitudo hominis est aliquid factum: quia secundum August. 1. de doct. Christ. Illis rebus fruendum est, quæ nos beatos faciunt. ergo beatitudo non est aliquid increatum.

CONCLVSIO.

¶ *Tameśi beatitudo obiectiuè sit aliquid increatum, Deus scilicet, essentialiter tamen est aliquid creatum, fruitio videlicet vltimi finis in ipso existens.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictũ est, finis dicitur dupliciter. Vno modo, ipsa res quam cupimus adipisci, sicut auaro est finis pecunia. Alio modo, ipsa adeptio vel possessio, seu vsus aut fruitio eius rei, quæ desideratur: sicut si dicatur quòd possessio pecuniæ est finis auari, & frui re voluptuosa est finis temperati. Primo ergo modo vltimus hominis finis est bonum increatum, scilicet deus, qui solus sua infinita bonitate potest voluntatem hominis perfectè implere. Secundo autem modo vltimus finis hominis est creatum aliquid in ipso existens, quòd nihil est aliud quàm adeptio vel fruitio finis vltimi: vltimus autem finis vocatur beatitudo. si ergo beatitudo hominis consideretur quantum ad causam vel obiectum, sic est aliquid increatum: si autem consideretur quantum ad ipsam essentiam beatitudinis, sic est aliquid creatum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, q̃ deus est beatitudo per essentiam suam. non enim per adeptionem aut participationem alicuius alterius beatus est, sed per essentiam suam. Homines autem sunt beati, sicut ibidem dicit Boëtius, per participationem: sicut & dij per participationem dicuntur. ipsa autem participatio beatitudinis secundum quam homo dicitur beatus, aliquid creatum est.

¶ Ad secundum dicendum, q̃ beatitudo dicitur esse summum hominis bonum: quia est adeptio vel fruitio summi boni.

¶ Ad tertium dicendum, quòd beatitudo dicitur vltimus finis per modum, quo adeptio finis dicitur finis.

ARTICVLVS II.

¶ *Virum beatitudo sit operatio.*

1. di. 1. q. 1. ar. 1. Et 3. di. 34. q. 1. ar. 5. col. & 4. di. 49. q. 1. ar. 2. q. 2. & q. 4. ar. 2. Et quol. 8. ar. 19. co. & 1. Eth. le. 1. et 9. Metaph. le. 9. fi.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd beatitudo non sit operatio. Dicit enim Apost. Rom. 6. Habetis fructum vestrum in sanctificatione, finem verò vitam æternam. sed vita nõ est operatio, sed est ipsum esse viuẽtium. ergo vltimus finis, qui est beatitudo, non est operatio.

¶ Præterea, Boëtius dicit in tertio de consol. q̃ beatitudo est status omnium bonorum congregatione perfectus. sed status non nominat operationem. ergo beatitudo non est operatio.

¶ Præterea, Beatitudo significat aliquid in bono existẽs, cũ sit vltima perfectio hominis. sed operatio nõ significat vt aliquid existẽs in operãte, sed magis vt ab ipso procedẽs. ergo beatitudo nõ est operatio.

¶ Præterea, Beatitudo permanet in beato, operatio autem non permanet, sed transit. ergo beatitudo non est operatio.

¶ Præterea, Vnius hominis est vna beatitudo, operationes autẽ sunt multæ: ergo beatitudo non est operatio.

¶ Præterea, Beatitudo ineſt beato absque interruptione: sed operatio humana frequenter interrumpitur, puta somno vel aliqua alia occupatione, vel quiete. ergo beatitudo non est operatio.

¶ SED CONTRA est q̃ philosophus dicit in primo Eth. quod felicitas est operatio secundum virtutem perfectam.

CONCLVSIO.

¶ *Cum Beatitudo consistat in vltimo hominis actu, necesse est ipsam esse aliquam hominis operationem.*

¶ RESPONDEO dicendum, q̃ secundũ q̃ beatitudo hominis est aliquid creatũ in ipso existens, necesse est dicere q̃ beatitudo hominis sit operatio. est enim beatitudo vltima hominis perfectio vnumquodq; eorum intantũ perfectũ est inquãtũ est actu, nã potẽtia sine actu imperfecta est, oportet ergo beatitudinẽ in vltimo actu hominis consistere manifestũ est autẽ quòd operatio est vltimus actus operantis: vnde & actus secũdus a philosopho nominatur in secũdo de anima, nã habẽs formã, potest esse in potẽtia operãs, sicut sciẽs est in potẽtia cõsiderãs. & inde est q̃ in alijs rebus res vnaquęque dicitur esse propter suam operationem, vt dicitur in 2. de cælo, necesse est ergo beatitudinem hominis operationem esse.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd vita dicitur dupliciter. Vno modo ipsum esse viuentis: & sic beatitudo nõ est vita. ostensum est enim quòd esse vnius hominis qualecunq; sit, non est hominis beatitudo, solius enim dei beatitudo est suum esse. Alio modo dicitur vita ipsa operatio viuentis, secundum quã principium vitæ in actum reducitur: & sic nominamus vitam actiuam vel contemplatiuam vel voluptuosam: & hoc modo vita æterna dicitur vltimus finis: quòd patet per hoc quod dicitur Ioan. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te Deum verum & vnum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd Boëtius diffiniendo beatitudinem, consideraut ipsam communem beatitudinis rationem. Est enim cõmunis beatitudinis ratio, quòd sit bonum cõmune perfectum: & hoc significauit cum dixit, quòd est status omnium bonorum cõgregatione perfectus: per quòd nihil aliud significatur, nisi quòd beatus est in statu boni perfecti. Sed Arist. expressit ipsam essentiam beatitudinis, ostendens per quid homo sit in huiusmodi statu: quia per operationem quandam. & ideo in 1. Ethi. ipse etiam ostendit. quòd beatitudo est bonum perfectum.

¶ Ad tertium dicendum quòd sicut dicitur in 9. Metaph. duplex est actio: vna, quæ procedit ab operãte in exteriorem materiam, sicut vrere & secare, & talis operatio non potest esse beatitudo. nam talis operatio non est actio & perfectio agentis: sed magis patientis, vt ibidem dicitur. Alia est actio manens in ipso agente, vt sentire intelligere, & velle, & huiusmodi actio est perfectio & actus agentis: & talis operatio potest esse beatitudo,

¶ Ad quartum dicendum, quòd cum beatitudo dicat quandam vltimam perfectionẽ secundũ quod diuersæ res beatitudinis capaces, ad diuersos gradus perfectiõis pertingere possunt, secundũ hoc necesse est q̃ diuersimodè beatitudo dicatur: nam in deo est beatitudo per essentiã, quia ipsum esse eius, est operatio eius: quia nõ fruitur alio, sed seipso: in angelis autẽ beatitudo est vltima perfectio secundũ aliquã operationem qua cõiungũtur bono increato: & hæc operatio est in eis vnica & sempiterna: in hominibus autẽ secundũ statũ præsentis vitę est vltima perfectio secũdũ operationẽ qua homo cõiũgitur deo. sed hæc operatio nec cõtinua põt esse: & per cõsequẽs nec vnica est: quia operatio intersissione multiplicatur: & propter hoc in statu præsentis vitæ perfecta beatitudo ab homine haberi nõ põt. vnde Philosophus in 1. Ethi. ponẽs beatitudinẽ hominis in hac vita, dicit eã imperfectã, post multa cõcludẽs. Beatos autẽ dicimus vt homines: sed promittitur nobis à deo beatitudo perfecta, q̃n erimus sicut angeli in cælo: sicut dicitur Matt. 23. Quantũ ergo ad illã beatitudinẽ perfectã cessat obiectio: quia vera & cõtinua & sempiterna operatione in illo beatitudinis statu mẽs hominis deo cõiungitur: sed in præsenti vita quãtũ deficimus ab vnitate, & cõtinuitate talis operatiõis, tãtũ deficimus à beatitudinis perfectione: est tñ aliqua participatio beatitudinis & quãto operatio põt esse magis cõtinua & vna, tãto plus habet rationẽ beatitudinis: & ideo in actiua vita, quæ circa multa occupatur, est minus de ratione beatitudinis, quã in vita contẽplatiua quę versatur circa vnũ, idest, circa veritatis cõtẽplationẽ. etsi aliq̃s homo actu nõ operet huiusmodi operationẽ: tñ quia in pr̃optu habet eã, semper potest operari. Et quia etiã ipsam cessationẽ puta somni vel occupationis alicuius naturalis ad operationẽ prędictã ordinat, quasi videtur opatio cõtinua esse. Et p̃ hoc patet solutio ad quintum & ad sextum.

ARTICVLVS III.

¶ *Virum beatitudo sit operatio sensitiuæ partis, aut intellectiuæ tantum.*

3. q. contra. 33. & 37. primo. Et opus. 5. c. 264. & 1. Ethi. le. 10. cor. 2.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd beatitudo cõsistat etiã in operatione sensus: nulla enim operatio inuenitur in homine nobilior operatione sensitiua, nisi intellectiua. Sed operatio intellectiua dependet in nobis ab operatione sensitiua: quia non possumus intelligere sine phantasmate, vt dicitur in tertio de anima. ergo beatitudo consistit etiam in operatione sensitiua.

¶ Præterea, Boëtius dicit in 3. de cõsol. q̃ beatitudo est status omniũ bonorũ congregatione p̃fectus. Sed quædã bona sunt sensitiua, quæ attingimus p̃ sensus operationem: ergo vester quòd operatio sensus requiratur ad beatitudinem.

¶ Præterea, Beatitudo est bonum perfectum: vt probatur in primo Ethicor. quod non esset, nisi homo perficeretur per ipsam secundum omnes partes suas. sed per operationes sensitiuas quædam partes animæ perficiuntur: ergo operatio sensitiua requiritur ad beatitudinem.

¶ SED CONTRA. In operatione sensitiua communicant nobis bruta animalia, non autem in beatitudine. ergo beatitudo non consistit in operatione sensitiua.

CONCLVSIO.

¶ *Cum non valeat homo per aliquam sensus apprehensionem summo bono coniungi, non nisi antecedenter, vel consequenter. sensus operatio ad ipsam beatitudinem requiritur.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ad beatitudinem potest aliquid pertinere tripliciter. Vno modo essentialiter. Alio modo antecedenter. Tertio modo consequenter. Essentialiter quidem non potest pertinere sensus ad beatitudinem: nam beatitudo hominis consistit essentialiter in coniunctione ipsius ad bonum increatum, quòd est, vltimus finis, vt suprà ostensum est; cui homo coniungi non potest per sensus operationem. Similiter etiam, quia sicut ostensum est, in corporalibus bonis beatitudo hominis non consistit: quæ tamẽ sola per sensus operationẽ attinginus: possunt autem operationes sẽsus pertinere ad beatitudinẽ antecedenter & consequenter: antecedenter quidem secundum beatitudinem imperfectam: qualis in præsenti vita haberi potest. nam operatio intellectus præexigit operationem sensus; consequenter autem in illa perfecta beatitudine, quæ expectatur in cœlo: quia post resurrectionem ex ipsa beatitudine animæ, vt Augu. dicit in epistola ad Dioscorum, fiet quædam refluentia in corpus & in sensus corporeos, vt in suis operationibus perficiantur: vt infrà magis patebit cum de resurrectione agetur: non autem tunc operatio qua mens humana deo coniungitur à sensu dependebit.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd obiectio illa probat, quòd operatio sensus requiritur antecedenter ad beatitudinẽ imperfectam qualis in hac vita haberi potest.

¶ Ad secundum dicendũ, q̃ beatitudo perfecta, qualem angeli habent, habet cõgregationem omnium bonorum per coniunctionem ad vniuersalẽ fontem totius boni non q̃ indigeat singulis particularibus bonis sed in hac beatitudine imperfecta requiritur congregatio bonorum sufficientium ad perfectissimam operationem huius vitæ.

¶ Ad tertium dicendũ, quòd in perfecta beatitudine perficitur totus homo, sed in inferiori parte per redundantiam à superiori: in beatitudine autem imperfecta præsentis vitæ econuerso à perfectione inferioris partis proceditur ad perfectionem superioris.

ARTICVLVS IIII.

Super 4. ethic.

a ¶ *Virum si beatitudo est intellectiuæ partis, sit operatio intellectus, an voluntatis.*

Infrà q. 26. art. 2. & ar. 3. co. Et 2. contra. c. 25. & 26. 27 & 2. Et 1. Eth. q. 16. ar. 2. ad 6. Et veri. q. 1. ar. 5. ad 8. Et quol. 8. arti. 19. Et opus. 3. c. 107.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur q̃ beatitudo consistat in actu voluntatis. Dicit enim Aug. 9. de ciuita. dei: quòd beatitudo hominis in pace consistit. vnde in Psal. Qui posuit fines tuos pacem: sed pax ad voluntatem pertinet. ergo beatitudo hominis in voluntate cõsistit.

¶ Præterea, Beatitudo est summum bonum. sed bonũ est obiectum voluntatis. ergo beatitudo in voluntatis operatione consistit.

¶ Præterea, Primo mouenti respondet vltimus finis: sicut vltimus finis totius exercitus est victoria quæ est finis ducis, qui omnes mouet: sed primum mouens ad operãdum est voluntas: quia mouet alias vires, vt infra dicetur. ergo beatitudo ad voluntatẽ pertinet.

¶ Præterea: Si beatitudo est aliqua operatio, oportet quòd sit nobilissima operatio hominis: sed nobilior est dei dilectio, quæ est actus voluntatis quàm cognitio, quæ est operatio intellectus: vt patet per Apostolum 1. ad Corin. 13. ergo videtur quòd beatitudo consistat in actu voluntatis.

¶ Præterea, August. dicit in 13. de trinit. quòd beatus est qui habet omnia quæ vult, & nihil vult male, & post pauca subdit. Et appropinquat beatitudo quæ bene vult quodcunque vult: bona enim beatum faciunt quorum bonorum iam habet ad ipsam, scilicet bonam voluntatem. ergo beatitudo in actu voluntatis consistit.

¶ SED CONTRA est, quòd Dominus dicit Ioan. 17. Hæc est vita æterna vt cognoscant te deum verum vnum: vita autem æterna est vltimus finis, vt dictũ est. ergo beatitudo hominis in cognitione dei cõsistit, quæ est actus intellectus.

CONCLVSIO.

¶ *Quia summum bonum consequi homo non potest, nisi per intellectum vnde delectari postea possit ipsa voluntas, idcirco intellectiuæ partis est beatitudo quantum ad eius essentiam attinet, licet quantum ad accidentalem delectationem inde naturaliter consequentem sit voluntatis.*

¶ RESPONDEO dicendum, q̃ ad beatitudinem, sicut suprà dictũ est, duo requirũtur. Vnum quòd est esse beatitudinis: aliud, quod est quasi per se accidens eius, scilicet delectatio ei adiuncta. Dico ergo, quòd quantum ad id quod est essentialiter ipsa beatitudo, impossibile est quòd consistat in actu voluntatis. Manifestum est enim ex præmissis, quòd beatitudo est consecutio finis vltimi: cõsecutio autẽ finis nõ cõsistit in ipso actu volũtatis: volũtas autem fertur in finẽ & absentẽ, cũ ipsum desiderat: & præsentẽ, cum in ipso requiescens delectatur manifestum est autem quòd ipsum desiderium finis nõ est consecutio finis, sed est motus ad finem: delectatio autẽ aduenit volũtati ex hoc, quòd finis est præsens, non autẽ ecõuerso ex hoc aliquid fit præsens, quia voluntas delectatur in ipso: oportet igitur aliquid aliud esse quàm actũ volũtatis, per quod fit finis ipse præsens voluntati: & hoc manifestè apparet circa fines sensibiles: si enim consequi pecuniam esset per actũ voluntatis statim à principio cupidus cõsecutus esset pecuniam, q̃n vult eã habere: sed à principio quidem est absens ei: consequitur autem ipsam per hoc quòd manu ipsam apprehendit, vel aliquo huiusmodi. & tunc ia delectatur in pecunia habita, sic igitur & circa intelligibilem finem contingit. nã à principio volumus consequi finẽ intelligibilem: cõsequimur autem ipsum per hoc quod fit præsens nobis per actũ intellectus: & tunc voluntas delectata conquiesceret in fine iam adepto. sic igitur essentia beatitudinis in actu intellectus consistit sed ad voluntatem pertinet delectatio beatitudinẽ consequẽs, secundum quod Aug. dicit 10. confes. quòd beatitudo est gaudiũ de veritate: quia ſ. ipsum gaudiũ est consummatio beatitudinis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd pax pertinet ad vltimũ hoīs finẽ nõ quasi essẽtialiter sit ipsa beatitudo: sed quia antecedẽter & cõsequenter habet se ad ipsam. antecedenter quidẽ inquãtũ ia sunt remota omnia perturbãtia & impedientia ab vltimo fine: cõsequẽter vero inquantũ iam homo adepto vltimo fine, remanet pacatus desiderio quietatõ.

¶ Ad secũdũ dicendũ, quòd primũ obiectum volũtatis nõ est actus eius; sicut nec primum obiectum visus est visio, sed visibile. vnde ex hoc ipso quòd beatitudo pertinet ad volũtatẽ tãquã primũ obiectũ eius, sequitur quòd non sit visio enim est conse cutio prima via originis. In hoc ergo secundũ ipsum primò peccat hæc ratio: quia assumit, quòd beatitudo consistit in consecutione prima via generationis. secundo arguitillã defectus, quia scilicet non sufficiẽter scrutatur actus voluntatis circa finem ponit enim litera duos tantum, scilicet desiderium & quietationem. Cum, si proprię de quiete loquimur, detur tertius, quo niam quies proprię dele ctatio est: & præter eam est amor iuxta illud Augustini, Appetitus inhiantis sit amor fruentis: & in hoc quietatiuo amorẽ, qui etiam quies in fine dici potest consistẽte dicit beatitudinem: nec hoc ratio literæ excludit sed quietem delectationis tantum. Intentum autẽ suum, scilicet quòd beatitudo formaliter sit actus voluntatis, id est, amor vltimi finis visus probat tripliciter. Primò sic: Beatitudo formalis cõsistit in actu propinquiori vltimo fini extrinseco, quæ est beatitudo obiecta. ergo consistit in actu voluntatis. Antecedẽs patet: quia quanto propinquius simpliciter vltimo fini: tanto magis habet rationem finis vltimi. consequentia verò probatur: quia finis vltimus vt sic, est proprium obiectum actus voluntatis. Ex quo potest sic argui, Actus tendens ex se in finem vt sic, est ei propinquior illo qui non ex se vt sic in ipsum tẽdit. Talis est actus voluntatis respectu actus intellectꝰ probatur, ga finis est proprium obiectus appetitus: vt in 1. q. didicimus. Secũdo sic, Amare, & intelligere, ordinãte se habent: aut igitur amare est propter intelligere vt finẽ: & hoc non: quia secundum Ansel. lib. 2. Cur deus homo peruersus esset ordo amare, vt intelligeret. ergo intelligere est propter amare vt finem: ergo amor est finis vltimus formalis. Tertio sic, Actus voluntatis inter intrinseca est summe volendus: ergo in eo consistit beatitudo formalis seu intrinseca, consequentia nota: & antecedens probatur. voluntas plus appetit perfectionem sui in vltimo fine, quàm intellectus. ergo actus ille suus est summe inter intrinseca volẽdus. hoc antecedens probatur. voluntas naturaliter plus appetit appetitu naturali sui perfectionem, quam intellectus. ergo ex appetitu libero recto tamen: quia liber rectus consonat naturali. Ar. quoque ab alijs: quæ vide si vis in Capreolo. 49. distin. 4.

¶ Ad quidem

¶ Ad euidentia obiectorum contra rationem literæ, scito quòd perspicaciter aduertẽtibus, nihil ꝙ distinguendũ esset, prætermissum in litera est: consecutionem in primis duplicẽ esse, nisi æquiuocatio cõcedatur, fictio est, quòniã nominibus vtẽdo vt plures, cõsecutio nõ vocatur rei consecutæ amor. vnde arguens: quia illam propositionẽ, Beatitudo est vltima consecutio finis, euitare nõ potuit æquiuocauit consecutionis vocabulum, vt suã prosequeretur opinionẽ: ꝙ autẽ amor non habeat rationẽ cõsecutionis, ex eo probabitur quia amor est rei habitæ, & amor quidem rei nõ habitę, patet, quòd nõ est cõsecutio ex hoc ipso quòd est rei nõ habitæ. Amor autẽ rei habitæ ex hoc ipso non est cõsecutio, ꝙ consecutionem supponit, quia est rei habitæ: vnde prima Scoti obiectio sup æquiuocatione fundatur. & ideo nihil valet. Quamuis etiam assumat falsum scilicet quòd amor dei sit perfectior eius visione: vt in litera dicitur. Ex his autem apparet solutio alterius obiectionis. Litera enim non prætermisit amorem: sed dupliciter illũ excusat, primo excludendo delectationem, quoniam in ea claudit dur amor non enim delectamur præsentibus cõiunctis nisi amatis. Secundò excludendo desiderium & delectationem. Cum em illud sit nõ habiti, hoc vero habiti, & amor sit non habiti: inquantum est non habiti, excluditur eadẽ ratione qua desiderium: quia scilicet hoc quod amat, nõ habet præsens, inquantũ vero est habiti, excluditur eadẽ ratiõe qua delectatio: quia scilicet amor rei habitę aduenit voluntati ex hoc quòd est habita, & nõ e conuerso. Et in nullo diminuta est litera. Sed ratione solita intentũ conclusit. Et contra opinionẽ oppositã militat, si sciat ea quis vti sic, Amor abstrahit ab habito & nõ habito obiecta quia est vtriusque: vt patet de amore amicitiæ, & conuiscentiæ, & de actu charitatis qui eiusdem est speciei in via & in patria: ergo non est consecutio obiecti beatis. ergo nõ est beatitudo formalis. & probat hic ratio de quacunq; consecutione: quia abstrahẽs non est ex propria ratione vlla consecutio: & hoc est directè intentũ literæ huius. ¶ Ad rõnẽ autem primam Scoti ꝙ intẽto suo rndeẽ negãdo sequelã & ad ꝓbationẽ dicit, ꝙ maior est vera cæteris paribus, sicut cęterę comparatiuę sunt intelligendæ. In proposito autẽ cætera nõ sunt paria. qm̃ actꝰ visiõis est quasi pars ipsius finis: & est finis: nõ ponẽs in numerũ cũ sine extrinsecè. Deꝰ em̃ visus est finis, & nõ sunt duo fines. I. deus & visio: sicut inductiue patet in aliis finibus, &c. vnde actus votaris est ꝓpinq; or inter actus tẽdẽtes i finẽ integrũ: sed ꝓpinq; or illo est quo est qua pars finis. Amam̃ em̃ nõ solũ bonũ, sed bonũ cognitũ, & ꝓpter illud &c. ¶ Ad secũdũ dicit ꝙ verbũ Anselmi saluat in via in qua melior est dei dilectio q̃ intellectio. Sed in patria quãq; deus amatus nõ amet propter videre ipm̃, sed ꝓpter ipm̃ deũ amore amicitiæ, qa tũ amat visus, ita ꝙ visionẽ cõcurrit ibi p accidens, sed p se ipse amor beatificus ordinatur in visionem vt nẽ. Amat em̃ beatus visionẽ illã, vt adeptionem finis: quod est amare illã vt finẽ: & amor vt est cõcupiscentię, ordinat in visiõe vt finẽ: & amare est propter visionẽ. nec in hoc est puersitas aliqua: sed peruersitas esset de amore, vt est amicitiæ: quia sic deus ordinaret ad visionem a tali amore. Nunc autẽ ponit summũ cõcupiscibile ipsa adeptio dei, q̃ est per visionẽ: quod est verum. ¶ Ad tertiũ autẽ negat antecedẽs. & ad ꝓbationẽ dicit, ꝙ volitas cũ sit appetitus animalis: qui datus est à natura animalibus primò ꝓter totũ suppositũ & nõ ꝓpter seipsum appetitiũ: quia ad hoc sufficit appetitꝰ naturalis, nõ sum me vult actu elicit pfectionẽ suã, neq; illlectꝰ vt sic, sed supposiũ, q; est cõ

Quæstio.

1.q.20.ar 8. et 4. di.49.q. 1.ar.ar.1. q.3. Et opuſ.3.c. 264.& 1.Ethic. lect.10. ar.2.

pertineat ad ipsam tanquam actus ipsius.

¶ Ad tertium dicendum, quòd finẽ primo apprehendit intellectus quàm volũtas: tamen motus ad finẽ incipit in volũtate: & ideo volũtati debetur id quod vltimo cõsequitur cõsecutionẽ finis scilicet delectatio vel fruitio.

¶ Ad quartũ dicendũ, quòd dilectio præmi-
net cognitioni in mouendo; sed cognitio præuia est dilectioni in attingendo. non enim diligitur nisi cognitũ: vt dicit Aug. in 10. de trini. & ideo intelligibilẽ finẽ primo attingimus per actionẽ intellectus sicut & finẽ sensibilẽ primo attingimus per actionẽ sensus.

¶ Ad quintum dicendũ, quòd ille qui habet omnia quæ vult, ex hoc est beatus, quòd habet ea quæ vult, quod quidem est per aliud quàm per actũ voluntatis. sed nihil male velle requiritur ad beatitudinem, sicut quædam debita dispositio ad ipsam, volũntas autẽ bona ponitur in numero bonorum, quæ beatũ faciunt prout est inclinatio quædam in ipsã: sicut motus reducitur ad genus sui termini: vt alteratio ad qualitatem.

ARTICVLVS V.

¶ Vtrum beatitudo sit operatio intellectus speculatiui an practici.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd beatitudo consistat in operatiõe intellectus practici. finis enim vltimus cuiuslibet creaturæ consistit in assimilatione ad deum. Sed homo magis assimilatur deo per intellectum practicum quæ est causa rerum intellectarum, quàm per intellectum speculatiuum, cuius scientia accipitur à rebus. ergo beatitudo hominis magis consistit in operatione intellectus practici, quàm speculatiui.

¶ Præterea, Beatitudo est perfectum bonum hominis. Sed intellectus practicus magis ordinatur ad bonũ, quàm speculatiuus, qui ordinatur ad verum. vnde & secundùm perfectionẽ practici intellectus dicimur boni: non autem secundum perfectionem speculatiui intellectus, sed secundum eam dicimur scientes vel intelligẽtes. ergo beatitudo hominis magis cõsistit in actu intellectus practici quàm speculatiui.

¶ Præterea, Beatitudo est quoddam bonũ ipsius hominis. sed speculatiuus intellectus occupatur magis circa ea quæ sunt extra hominem, practicus autem intellectus occupatur circa ea quæ sunt ipsius hominis, scilicet circa operationes & passiones eius. ergo beatitudo hominis magis consistit in operatione intellectus practici, quàm intellectus speculatiui.

¶ SED CONTRA est, quòd Aug. dicit in primo de trin, ꝙ cõtemplatio promittitur nobis, actionum omnium finis, atque æterna perfectio gaudiorum.

CONCLVSIO.

Principaliter in speculatiui intellectus operatione, vt in optima, et maxime propter seipsam quæsita, et qua maxime homo cum Deo angelisque communicat, beatitudo nostra reperitur, licet consequenter in practici intellectus operatione consistat.

¶ RESPONDEO dicendum, quod beatitudo magis cõsistit in operatione speculatiui intellectus quam practici: quod patet ex tribus. Primo quidẽ ex hoc, quòd si beatitudo hominis est operatio, oportet ꝙ sit optima operatio hominis: optima autem operatio hominis est, quæ est optimæ potentiæ respectu optimi obiecti. optima autem potẽtia est intellectus. cuius obiectum optimum est bonum dei unum, quòd quidẽ non est obiectum practici intellectus, sed speculatiui. vnde in tali operatione, scilicet in contemplatione diuinorum. maximè consistit beatitudo & quia vnusquisq; videtur esse id, quòd est optimum in eo, vt dicitur in 9. & 10. Ethic. ideo talis operatio est maximè propria homini & maximè delectabilis. Secundo apparet idẽ ex hoc, quòd contemplatio maxime queritur propter seipsam, actus autẽ intellectus practici non quæritur propter seipsum, sed propter actionem: ipsæ autem actiones ordinatur ad aliquẽ finẽ: vnde manifestum est, quòd vltimus finis nõ potest consistere in vita actiua, quæ pertinet ad intellectũ practicum. Tertio idem apparet ex hoc quòd, in vita contemplatiua homo communicat cum superioribus, scilicet cum deo & angelis, quibus per similitudinẽ assimilatur sed in his quę pertinent ad vitã actiuã etiã alia animalia cum homine aliqualiter cõmunicãt licet imperfectè & ideo vltima & perfecta beatitudo quę expectatur in futura vita, tota principaliter cõsistit in contẽplatione, secundario in operatione practici intellectus ordinantis actiones & passiones humanas: vt dicitur in 10. Ethi.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd similitudo predicta intellectus practici ad deũ est secundum proportionalitatem: quia scilicet habet se ad suum cognitũ, sicut deus ad suum. sed assimilatio intellectus speculatiui ad deum est secundum vnionem vel informationẽ, quę est multo maior assimilato: & tamẽ dici potest quòd respectu principalis cogniti, quod est sua essentia, non habet deus practicam cognitionẽ sed speculatiuam tantum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd intellectus practicus habet bonum, quòd est extra ipsum. sed intellectus speculatiuus habet bonum in se ipso, scilicet cõtẽplationẽ veritatis: & si illud bonum sit perfectũ, ex eo totus homo pficitur & fit bonus, quòd quidẽ intellectus practicus

actionẽ, in principio moraliũ Arisi. dixit. Huiusmodi sermonẽ susceпimus, nõ vt scientes scimus, sed operantes. & idẽ est iudicium de scientia artium: nã non vt scientes, sed vt operantes scimus, artes discimus quarum est facere. ¶ In eodem artic. 5. in responsione ad primum recolenda sunt ea quæ in primo libro in prologo secundo. quæst. 14. de practico & speculatiuo diximus, & consequenter il

Annot.

la interpretãda sunt ver ba literæ huius, quòd Deus habet scientiam speculatiuam tantũ de seipso. est enim hic sermo iuxta communem loquẽdi vsum, quo omnis scientia, aut practica, aut speculatiua dicitur.

a ¶ *Super Quæstionis secundæ Articulũ. 5.*

¶ *An bonũ diuinum sit obiectum practici, an verò speculatiui intellectus.*

Quæstio.

IN art. 5. circa illa verba, Diuinũ bonum nõ est obiectũ intellectꝰ practici: Scotica occurrit dubitatio ex prologo primi sent. vbi ex eo ꝙ deꝰ est obiectũ rectiscatiuũ intellectꝰ creati ad rectã opationẽ volũtatis, puta amoris ipsius dei: & ex ipso sumũt prima principia praxis, vtpote ex vltimo fine: vult deũ esse: obiectũ intellectꝰ practici: cuiꝰ oppositũ hic dicit. Sed ad hoc & similia facile patet respõsio ex dictis in 1. lib. Ad obiectũ sic dẽ practici intellectꝰ seu habitꝰ exigit, ꝙ hæc & similia habeat pure, si cẽ habet hæc eleuate in re superioris ordinis, supra practicũ est. Ridiculum autẽ puto dicere, ꝙ etiã trinitatis mysteria visa practicã tãtum cognitionẽ pariunt: oportet hic seruare illud philosophi quolibet ꝑfer ẽte cõtraria, solicitum esse stultum est, &c.

2.2.q5. 167.ar.1. ad 1. Et opuſ.3.c. 104.262 & 266.

¶ *An actus intellectus practici sit propter actionem.*

Quæstio.

¶ In eodẽ quĩto art. circa illa verba, Actꝰ intellectꝰ practici nõ quærit ꝓpter seipsum, sed ꝓpter actionẽ: dubium occurrit: quoniã nobiliꝰ nõ est ꝓpter ignobiliꝰ, vt finẽ: cõstat autem actũ intellectꝰ practici esse nobiliorẽ actione. ergo, &c.

¶ Ad hoc obmissis aliorũ rnsiõibꝰ qualesc unq; sint, rndeẽ ꝙ actꝰ intellectꝰ practici, põt dupliciter sumi. Vno mõ vt actꝰ est intellectꝰ: & sic ꝓcul dubio nobilior est actione. Alio mõ vt practicus est & sic est ignobilior actiõe, Sed cõtra hoc est: qa cã actiua nõ est ignobilior effectu: actus autẽ intellectus practici vt sic, est cã actiua actiõis, ergo. Ad hoc & similia dici põt, ꝙ q;cd sit de cã pure actiua negãdũ est ꝙ cã quodãmõ actiua, quodãmõ dispositiua nõ fit impfectior: qm̃ etsi nõ inquãtũ actiua: inquãtũ tñ dispositiua imperfectior est: & ordinatur ad id ꝓ quo disponit vt finẽ. Sic autẽ est in ꝓposito. nã actꝰ intellectus practici, etsi in genere causæ efficietis sit cã actiõis seu factiõis: est nihilominꝰ ẽt cã eiusdẽ dispositiua: disponit em̃ homo per actũ intellectꝰ practici ad recte agẽdũ vel faciẽdũ: cũ em̃ tã ad recte agẽdum q̃ faciẽdum pluribꝰ hõ indigeat, actũ practici intellectꝰ ad hoc quærim̃, vt dispositi sim̃ ac ꝓpinq, a drecte agẽdũ, vel faciẽdũ & sic recte agere vel facere finis est. Meliꝰ tũ, iudicio meo, dicit ꝙ aliꝰ est cõparare cãm actiuã effectui & aliꝰ actiõi, qm̃ ad illũ cõparat vt æq;, aut magis pfecta: ad hãc vt impfectior. qm̃ actio causæ actiuę est actꝰ & pfectio eiꝰ, & cõsequẽter causa actiua cõparat ad actionẽ: vt potẽtia ad actũ. sic aũt est in ꝓposito: qm̃ actꝰ intellectus practici vt sic, respicit actionẽ seu factionẽ: vt actionẽ ipsiꝰ. est em̃ ꝓpter ipsam vt suũ cõplemẽtum. Cum ergo dr ꝙ cã nõ est ignobilior effectu, &c. dico ꝙ etsi nõ est ignobilior effectu: est tamẽ ignobilior actione, vt potẽtia est ignobilior actu: & ꝙ tã actio q̃ factio cõparat ad actum intellectꝰ practici, vt practꝰ est, vt actio & pfectio illiꝰ, vt ẽt ipm nomẽ practici testat. sonat em̃ opatiuum: cõstat em̃ ꝙ opatiui actꝰ opari, domificatiui domificare & medici mederi. vñ quo ad

actionem

gradu vitali constitutũ, sed inquantum sunt perfectiuæ superiorem naturã, q̃ ni sensus: quoniã in eis est participatio aliqua subtiarum immaterialiu, quæ angelos dicimus: sunt enim productiuæ specierum sine materia quarum est susceptiuus sensus: & in earum susceptione perficit simpliciter. Signum huius est modus agendi: cum enim modus agẽdi corporalium vt plic, sit vt moueat mota, ii corporalium autem sit mouere non mota, ex hoc ipso quòd sensibilia in recipiendo sensus, mouent nõ mota, in sinuatur ꝙ in hoc natiam superiorem naturã corporea participant. & hoc iam docuit author alibi: stat ergo solida maxima illæ quam semper notabis, si vis recte philosophari, & videbis volantarie dici, quòd lapis pẽ perficere intellectũ separatum, & alia huiusmodi extranea à vera ratione philosophiæ.

Quomodo beatitudo hominis sit beatitudo perfectã.

Quæstio.

¶ In eodem sexto articulo dubiũ occurrit: quoniã digredi videtur à perfecta beatitudine, simpliciter ad perfectã beatitudinem hominis: licet enim perfecta beatitudo simpliciter consistat in suprema coniunctione ad summum simpliciter. Perfecta tamen beatitudo talis rei in sua, qualis est Homo cõsistit in coniunctione, qualicunque, id est sibi proportionata ad summum. & sic dicretur ꝙ beatitudo hominis consistit in illa cognitione dei, quã ex sensibilibus habere potest, quia ista est sibi proportionata. nec oportet, quòd omne per aliud reducatur ad id quòd est per se in eodem: sed sufficit quòd in tota latitudine illa, puta beatitudinis: vt scilicet beans per aliud reducatur ad beans ꝙ se sed nõ oportet ꝙ beãs ꝙ aliud hominem, reducatur ad beans per se hominem: quia homo est talis gradus infimi.

¶ Ad hoc dicitur quòd de homine dupliciter possumus loqui primo secũdum id quod ex natura sua natus est acquirere. Et sic procul dubio dicendum esset, quòd sufficit nos esse beatos vt homines: non simpliciter, vt dicitur primo Ethi. quòd consistit in cognitione dei, quam hic, & illa, quã in anima separata naturaliter habere possumus. Alio modo secundum id ad quod homo est diuinitus institutus: & sic quia factus est, vt summum bonum intelligeret, &c. ordinatus est ad beatitudinem perfectam simpliciter: & quia sic considerat hominem theologus: quia in ordine ad deum reuelatum considerat omnia. ideo nulla digressio est in litera: & ratio efficax est, ꝙ per aliud reducendum est ad per se etiam respectu hominis: quia homo est infra latitudinem capacium beatitudinis per se & perfectè.

Annot.

¶ In eodem sexto articulo nota, quòd tanta est differentia inter obiectum ꝓ se & per aliud, quòd licet Deus & substantiæ separatæ per sensibilia sic à nobis intelligantur: vt in huiusmodi contemplatione felicitas ab Aristotele sucrit posita: quia tamen non sunt obiecta, nec intellecta à nobis hic, nisi per aliud, scilicet per species sensibilium, ideo duo in litera concluduntur, & quòd cognitio nostra non transcendit metas sensibilium, & quòd non potest esse felicitas, quæ consistit in contemplatione alicuius superioris, scilicet vt per se obiecti: & hoc manifestè sequitur ad primum. Quod ideo verum est: quia quicquid cognoscimus de superioribus, cognoscimus inquantum per sensibilia præsentantur per viam dependentiæ vel similitudinis, vel negationis, seu oppositionis & huiusmodi: quod nihil aliud est quã perfectè cognoscere sensibilia perfectiua nostri intellectus: sunt enim huiusmodi cognoscibilia in nostris obiectis velut effectus in causis incognoscendo apud nos, ꝓpter quod sapienter censent qui dicunt nos per studiũ nunquã cognoscere de superioribus, nisi quia est. Cognitio nanq; ab effectu, & remotorum est,

Super

Universidad de Deusto
Biblioteca

Annot.

a ¶ *Super Quæstionis tertiæ Artic. 7.*

IN hoc articulo septimo nota duo.

¶ Primo titulū, quòd appellatione cognitionis substantiarum separatarū cōtenti, sit etiam cognitio, quæ habetur de deo cognoscendo substantias separatas: sicut enim in præcedenti artic. in cognitione sensibilium contelligebatur cognitio dei & substantiarum separatarum per sensibilia: ita proportionaliter hic intelligendum est. Secūdo, quòd simile accidere pot dubium de perfectione vltima intellectus dubio præcedēti de beatitudine. Nam licet perfectio vltima intellectus vt sic oportet quòd sit verum per essentiā. Perfectio tamē vltima intellectus talis puta hominis, sufficit q sit verum tale. Et simili solutione dicendū est, q si esset sermo de vltima perfectione ad q̄ natura studio veniri potest: non oportet ad verum per essentiā peruenire, nisi participatū in tali per se perfectiuo p̄prio intellectus talis: q̄ esset verum tale. Sed q̄ est sermo de vltima perfectione, ad quā intellectus noster institutus supponitur: ideo oportet capacitatē eius p̄ve rū p essentiā perfici, nō p aliud mediū obiectū. sic enim intelligere debes perfectionem intellectus per ipsum verum per essentiam in hoc loco: relinquēdo discussionis sequentis articuli, & alibi, an talis perfectio sit visio diuinæ essentiæ, & per speciem aut sine specie.

art. 1. ad 2. & q. 89. ar. 2. ad 3. Et 3. con. ca. 44. et veri. q. 2. ar. 3. ad. 5 Et op. 10. ca. 3. Et opu. 3. c. 108. & 254.

a ¶ *Super Quæstionis 3. Art. 6. 7. & 8.*

¶ *An naturale desiderium nostrum sit semper ad essentiam causæ cognoscendam cogniti alicuius effectu.*

Annot.

CIrca articulos eosdē, videlicet 6. 7. & 8. vide tertium cōtra Genti. vbi de felicitate diffusè per multa capitula disputatur: & aduerte in octauo articulo quòd illa verba literæ, quòd intellect⁹ humanus nō cognita prima causa nisi an est, habet naturale desiderium ad cognoscendam primam causam quid est, &c. nō carēt ambiguitate. propterea, quia naturale desiderium nō excedit vim naturæ, nec est ad supernaturalem operationem, non solum ipsius, sed omnis intellectus creati. Sed hæc citius solūuntur, si desiderium naturale distinguit iuxta prædicta in primo⁹. in prin. Desiderium nanque potest dici naturale a natura vt subiecto tantum: & sic naturaliter desideramus visionē dei: Ad tertium dicendum, quòd per considerationem scientiarum speculatiuarum reducitur intellectus noster aliquo modo in actū: non autem in vltimum & completum.

ARTICVLVS VII.

a Virum beatitudo consistat in cognitione substantiarum separatarum, scilicet angelorum.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd beatitudo hominis consistat in cognitione substantiarum separatarum, id est angelorū. Dicit enim Greg. in quadam homilia, Nihil prodest interesse festis hominum, si non contingat interesse festis angelorum: per quòd finalem beatitudinem designat sed festis angelorum interesse possumus per eorum contemplationem: ergo videtur quòd in contemplatione angelorum vltima hominis beatitudo consistat.

¶ Præterea, Vltima perfectio vniuscuiusque rei est, vt coniungatur suo principio: vnde & circulus dicitur esse figura perfecta, quia habet idē principiū & finē. sed principiū cognitionis humanę est ab ipsis angelis, per quos homines illuminantur: vt dicit Dion. 4. capitulo de cælesti hierar. ergo perfectio humani intellectus est in contemplatione angelorum.

¶ Præterea, Vnaquæque natura perfecta est quando coniungitur superiori naturæ sicut vltima perfectio corporis est, vt coniungatur naturæ spirituali. sed supra intellectū humanū ordine naturæ sunt angeli. ergo vltima perfectio humani intellectus est, vt coniungat per contemplationem ipsis angelis.

SED CONTRA est quòd dicitur Hier. 9. In hoc glorietur, qui gloriatur, scire & nosse me. ergo vltima hominis gloria vel beatitudo non consistit nisi in cognitione dei.

CONCLVSIO.

Quia substantiæ separatæ omnes post primam, per participationem quandam esse habent, idcirco. neque verissima obiecta humani, intellectus esse possunt, neque in earum contemplationem potest humana beatitudo consistere.

¶ RESPONDEO dicendū, quòd sicut dictum est, perfecta hominis beatitudo non consistit in eo quòd est perfectio intellectus, secundum alicuius participationem sed in eo quod est per essentiam tale. Manifestū est autē quòd vnūquodque in tantum est perfectio alicuius potentiæ inquantum ad ipsum pertinet ratio proprij obiecti illius potentiæ, proprium autē obiectū intellectus est verū. quicquid ergo habet veritatem participatā contemplatū non facit intellectū perfectum vltima perfectione cum autem eadem sit dispositio rerū in esse sicut in veritate: vt dicitur in 2. Metaphy. quæcunque sunt entia per participationem, sunt vera per participationem. Angeli autem habent esse participatū quia solius dei suum esse est sua essentia, vt in primo ostensum est: vnde relinquitur quòd solus deus sit veritas per essentiā, & quòd eius cōtēplatio faciat perfecte beatum. Aliqualem autem beatitudinem imperfectam nihil prohibet attendi in contēplatione angelorū: & etiā altiorē quām in cōsideratione scientiarum speculatiuarum.

¶ AD PRIMVM dicendum quòd festis angelorū intererimus, nō solū cōtēplantes angelos, sed simul cum ipsis deum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd secundū illos qui ponunt animas humanas esse ab angelis creatas, satis cōueniens videtur, quòd beatitudo hominis sit in contēplatione angelorū, quasi in cōiunctione ad suū principiū: sed hoc est erroneū, vt in primo dictum est. Vnde vltima perfectio intellectus humani est per cōiunctionem ad Deum qui est principium & creatōis animæ & illuminationis eius. Angelus aūt illuminat tāquā minister, vt in primo habitū est. vnde suo ministerio adiuuat hominem vt ad beatitudinem perueniat, nō autem est humanæ beatitudinis obiectum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd attingi superiorem naturam ab inferiori contingit dupliciter. Vno modo secundum gradum potentiæ participantis, & sic vltima perfectio hominis erit in hoc quòd homo attinget ad contemplandum sicut angeli contemplantur. Alio modo sicut obiectum attingitur a potentia: & hoc modo vltima perfectio cuiuslibet potētiæ est, vt attingat ad id in quo plene inuenitur ratio sui obiecti.

ARTICVLVS VIII.

a ¶ Virum beatitudo hominis sit in visione diuinæ essentiæ.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd beatitudo hominis nō sit inuisiōe ipsius diuinæ essentiæ: dicit enim Dion. in 1. c. mysticæ theologiæ. Quòd per id quòd est supremum intellectus, homo deo coniungitur, sicut omnino ignoto: sed id, quòd videtur per essentiam. nō est omnino ignotum: ergo vltima intellectus perfectio beatitudo, non consistit in hoc quòd deus per essentiam videtur.

¶ Præterea, Altioris naturæ perfectio altior est: sed hæc est perfectio diuini intellectus propria, vt suam essentiam videat: ergo vltima perfectio intellectus humani ad hoc nō pertingit: sed infrà subsistit.

SED CONTRA est quòd dicitur 1. Iohan. 3. Cum apparuerit, similes ei erimus, & videbimus eum, sicuti est ipse.

CONCLVSIO.

¶ Cum Deus sit omnium prima causa, non nisi in eius essentiæ contemplatione poterit homo beari.

RESPONDEO dicendum, quòd vltima & perfecta beatitudo non potest esse nisi in visione diuinę essentiæ. Ad cuius euidentiā duo considerāda sunt. Primo quidem, quòd homo nō est perfecte beatus quādiu restat sibi aliquid desiderandum & quærendum. Secundum est quòd vniuscuiusque perfectio attenditur secundum rationem sui obiecti. Obiectū autē intellectus est quòd quid est, id est, essentia rei: vt dicitur in 3. de anima. vnde in tantū procedit perfectio intellectus, inquantum cognoscit essentiam alicuius rei. Si ergo intellectus aliquis cognoscat essentiam alicuius effectus per quam nō possit cognosci essentia sicut datur latitudo in causæ. vt scilicet sciatur de causa quid est, non dicitur intellectus attingere ad causam simpliciter: quamuis per effectum cognoscere possit de causa an sit. & ideo remanet naturaliter homini desiderium, cum cognoscit effectum & scit eum habere causam: vt etiam sciat de causa quid est & illud desirium est admirationis, & causat inquisitionem: vt dicitur in principio Metaphysicæ: puta si aliquis cognoscens ecclipsim solis, cōsideret, quòd ex aliqua causa procedit, de qua, quia nescit quid sit, admiratur, & admirādo inquirit: nec ista inquisitio quiescit quousque perueniat ad cognoscendum essentiam causæ. si igitur intellectus humanus cognoscens essentiam alicuius effectus creati non cognoscat de deo nisi an est, nō dum perfectio eius attingit simpliciter ad causam primam, sed remanet ei adhuc naturale desiderium inquirendi causam: vnde nondum perfecte beatus. ad perfectam igitur beatitudinem requiritur, quòd intellectus pertingat ad ipsam essentiam primæ causæ: & sic perfectionem suam habebit per vnionem ad deum, sicut ad obiectum in quo solo beatitudo hominis consistit: vt suprà dictum est.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Dion. loquitur de cognitione eorum qui sunt in via, tendentes ad beatitudinem.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut suprà dictum est, finis potes accipi dupliciter. Vno modo quātum ad rē ipsam quæ desideratur: & hoc mō idē est finis & superioris & inferioris naturæ: imo omniū rerū: vt suprà dictū est. Alio modo quantū ad cōsecutionē huius rei: & sic diuersus est finis superioris & inferioris naturę secūdū diuersā habitudinē ad rē talē: sic igitur altior beatitudo dei suā essētiā intellectu cōprehend

tudine perfecta.

a ¶ Super Quæstionis quartæ Articulum primum.

Annot.

IN hoc articu. 1. 4. qō. nouitiorum dubiū occurrit, quomodo litera saluetur, dicens, quòd delectatio causatur ex hoc quòd appetitus requiescit in bono adepto cum apud authorem delectatio sit quies appetitus: vt hic etiam in responsione ad primum expressè dicitur.

¶ Ad hoc dicitur quòd cum cōstat de certa cōclusione, verba quæ apparent quādoque dissona, pie interpretanda sunt: & sic est sensus literæ huius, quòd delectatio causatur ex hoc, quòd appetitus requiescit in bono adepto, id est, delectatio quæ est ipsa actualis quies, causat ex hoc quòd appetitus se habet ad bonū adeptum, vt quiescēs ad id in quo est quies: ex hoc nā quę q̄ appetitus peruenit ad tale statum, q̄ bonum adeptū sit, sequitur quies, quę est delectatio: litera autē circunloquitly esse in tali statu, nomine requiescētis ea ratione: quia quies significat esse in termino. & ex hoc quòd appetitus est vt in termino sui motus adepto bono, constat se qui delectationem.

Supra q. 3. ar. 4. cor. Et 2. di. 38. art. 2. co. & 4. di. 46. qō. 3. ar. 4. q. 3. Et opus. 3. c. 107. 166.

a ¶ Super quæstionis quartæ Articulum secundum.

IN 2. artic. circa respōsionem ad secundum dubia occurrūt & de ratione reddita differentię inter ordinē appetitus sensitiui & intellectui, & de consonantia doctorum, superi⁹ enim in quæstione secunda, articulo sexto, ad primum, dixit, quòd delectatio p̄pter se, & nō p̄pter aliud, appetitur, si ly propter, dicat causam finalē. hic verò, alibi ex proposito, vt in. 8. contra Gent. cap. 26. vult quod delectatiōes sunt p̄pter operationes. Nō consonat quoq;, quòd naturalis ordo appetibiliu ab appetitu sensitiuo sit cōtrar⁹ ordini statuto ab institutore naturæ: nam absq; errore res naturales diriguntur.

Quæstio.

¶ Num delectatio sit quærenda propter operationem.

¶ Si ergo institutor naturæ delectatiōes sensibiles instituit propter operationes vt finem: ergo ab appetitu sensitiuo naturaliter appetēda est & cōsequēter appetit delectatio sensibilis p̄pter operationē & non econuerso, difficile quoque est videre quomō ex hoc, q̄ apprehensio sensitiua nō attingit ad eōem rationē boni, sed particularis boni, quod est delectabile, sequitur, prehendentis, quā hominis vel angeli videntis, & non comprehendentis.

QVÆSTIO QVARTA.

De his, quæ ad beatitudinem exiguntur, in octo articulos diuisa.

MEINDE cōsiderandum est de his quę exiguntur ad beatitudinē. ¶ Et circa hoc quærūtur octo. ¶ Primò, vtrū delectatio requiratur ad beatitudinem.

¶ Secūdo, quid sit principalius in beatitudine, vtrū delectatio vel visio.

¶ Tertiò, vtrum requiratur comprehensio.

¶ Quarto, vtrū requiratur rectitudo volūtatis. ¶ Quinto, vtrū ad beatitudinē hominis requiratur corpus. ¶ Sexto, vtrū perfectio corporis. ¶ Septimo, vtrū aliqua exteriora bona. ¶ Octauo, vtrū requiratur societas amicorū.

ARTICVLVS I.

a ¶ Virū delectatio requiratur ad beatitudinem.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur q̄ delectatio non requiratur ad beatitudinē. Dicit enim Aug. in 1. de tri. q̄ visio est tota merces fidei. sed id quod est præmium vel merces virtutis, est beatitudo: vt patet per philosophum in 1. Ethi. ergo nihil aliud requiritur ad beatitudinem nisi sola visio.

¶ Præterea. Beatitudo est per se sufficiētissimum bonum, vt Philosophus dicit 1. Ethic. qd autē eget aliquo alio, nō est perfecte sufficiens, cū igitur essentia beatitudinis in visione Dei cōsistat vt ostensum est: videtur quod ad beatitudinē nō requiratur delectatio.

¶ Præterea, Contemplatione voluntatis seu beatitudinis oportet esse nō impeditam: vt dicitur in 10. Eth. sed delectatio impedit actionē intellectus: corrumpit enim æstimationem prudētię: vt dicitur in 6. Ethi. ergo delectatio non requiritur ad beatitudinem.

¶ SED CONTRA est q̄ Aug. dicit 10. confess. quòd beatitudo est gaudium de veritate.

CONCLVSIO.

¶ Cùm beatitudo sit summa boni adeptio, ipsam semper concomitari delectationem necessarium est.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd quadrupliciter aliquid requiritur ad aliud, Vno modo, sicut præambulū vel præparatoriū ad ipsum: sicut disciplina requiritur ad scientiam. Alio modo, sicut perficiēs aliquid sicut anima requiritur ad vitā corporis. Tertiò modo, sicut coadiuuās extrinsecus sicut anima requiritur ad aliquid agendum. Quarto modo sicut aliquid concomitās: vt si dicamus quòd calor requiritur ad ignē. & hoc modo delectatio requiritur ad beatitudinē: delectatio enim causatur ex hoc quod appetitus requiescit in bono adepto: vnde cū beatitudo nihil aliud sit, quàm adeptio summi boni, nō potest esse beatitudo sine delectatione concomitante.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, q̄ ex hoc ipso quòd merces alicui redditur, volūtas merentis quiescit: quod est delectari. vnde in ipsa ratione mercedis redditæ delectatio includitur.

¶ Ad secundum dicendum, quod ex ipsa visione dei causatur delectatio: vnde ille, qui deum videt, delectatione indigere non potest.

¶ Ad tertium dicendum, quòd delectatio concomitās operationē intellectus, nō impedit ipsam: sed magis eā confortat: vt dicitur in 10. Ethi. Ea enim quæ delectabiliter facimus, attētius & perseuerātius operamur: delectatio autē extranea impedit operationē quādoq; quidē ex intētionis distractione, q̄a sicut dictū est, ad ea quibus delectamur, magis intenti sumus, & dū vni vehementer intēdimus, necesse est quòd ab alio intētio retrahatur. Quādoque autē etiam ex contrarietate: sicut delectatio sensus contraria ratione impedit æstimationem speculatiui intellectus.

ARTICVLVS II.

a ¶ Virum in beatitudine sit principalius visio quàm delectatio.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd delectatio sit principalius in beatitudine quàm visio: delectātia enim vt dicitur in 10. Eth. est perfectio operis: sed perfectio est potior perfectibili: ergo delectatio est potior operatione intellectus, quæ est visio.

¶ Præterea, Illud propter quòd aliquid est appetibile, est potius: sed operationes appetuntur propter delectationē ipsarū. vnde & natura in operationibus necessarijs ad cōseruationem individui & speciei, delectationē apposuit, vt huiusmodi operationes ab animalibus nō negligantur. Ergo delectatio est potior in beatitudine quā operatio intellectus, quæ est visio.

¶ Præterea, Visio respōdet fidei, delectatio autem fruitio charitati. Sed charitas est maior fide: vt dicit Apostolus primę ad Corinth. 13. Ergo delectatio siue fruitio est potior visione.

¶ SED CONTRA, Causa est potior effectu: sed visio est causa delectationis, Ergo visio est potior, quàm delectatio.

CONCLVSIO.

¶ Principalius bonum est ipsa visio in beatitudine, quàm delectatio ipsam concomitans.

¶ RESPONDEO dicendū, quòd istam questionem mouet Philosophus in 10. Eth. & eā insolutam dimittit: sed si quis diligēter cōsideret ex necessitate oportet quòd operatio intellectus, quę est visio, sit potior delectatione: delectatio em consistit in quadā quietatione volūtatis q̄ aūt voluntas in aliquo quietatur, non est nisi propter bonitatem eius in quo quietatur: si ergo voluntas quietatur in aliqua operatione ex bonitate operationis procedit quietatio volūtatis: nec volūtas quærit bonum propter quietationē. sic enim ipse actus volūtatis esset finis: quid est contra præmissa. Sed ideo quærit quòd quietetur in operatione: quia operatio est bonū eius. vnde manifestū est quòd principalius bonū est ipsa operatio in qua quietatur volūtas, quā quietatio volūtatis in ipso.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut philosophus ibidē dicit, delectatio perficit operationem, sicut decor iuuentutē qui est ad iuuentutem cōsequens: vnde delectatio est quædam perfectio concomitans visionem: nō sicut perfectio faciens visionem in sua specie perfectam esse.

¶ Ad secundum dicendū, quòd apprehensio sensitiua nō attingit ad communem rationem boni, sed ad aliquod bonū particulare, quod est delectabile: & ideo secundum appetitum sensitiuum, qui est in animalibus operationes quærūtur propter delectationem, sed intellectus apprehendit vniuersalē rationē boni, ad cuius consequutionē sequitur delectatio. vnde principalius intēdit bonū, quàm delectationem: & inde est quòd diuinus intellectus, qui est institutor naturæ, delectationes apposuit propter operationes. non est autē aliquid estimādum simpliciter secundum ordinem sensitiui appetitus: sed magis secundum ordinem appetitus intellectiui.

¶ Ad tertium dicendum, quòd charitas non quærit bonum dilectum propter delectationem: sed hoc est ei consequens, vt dilectetur in bono adepto quòd amat: & sic delectatio sicut effectus ex causa q̄ appetitus sensitiuus feratur in operationem propter delectationem: & quia falsum videtur assumptum: q̄m cognoscitiua extēdit se ad bonū non delectabile secūdū sensum, vt patet cū hirundo colligit paleas & lutū pro nido: nō q̄a delectet eam tactus aut visus paleę aut luti, sed propter vtilitatē: & q̄a non solū causalitas, sed connexio medij cū conclusione non apparet.

sup. ar. 1. & locis ibi notatis

petitus sensitiuus appetit quidem vtrũq; horũ, sed sub ratione vnius appetibilis scilicet boni delectabilis. Et si hęc secunda via sustinet, facile est soluere secundũ dubiũ dictũ. Quo appetit² sensitiu³ nõ appetit operationes propter delectationes formaliter: ita q; delectatio est ratio formalis, quòd operatio fit finis appetitus sensitiui: sicut accidit quum aliquis secundum appetitum intellectiuũ rectè desiderat aliquid solum vt delectabile, quærens delectationem, vt medicinam: & secundum hoc appetitus sensitiuus nõ tendit in appetibilia ordine contrario naturali ordini: quoniã etsi naturalis ordo diligat delectationes propter operationes finaliter: non prohibet tamen quin operationes appeti possint sub ratione delectabilis, vt vnũ appetibile ab eo qui nullum natum est appetere finem nisi bonũ delectabile. Si verò sustineatur prima via tunc nulla apparet via euadendi: nisi dicendo, quòd licet secundum se hæc sint sic ordinata, tamen in ordine ad appetitum sensitiuum præpostere se habent: sicut licet substantia sit secundum se prius cognita ac cidente, tamen in ordine ad cognitionem nostram præposterè se habent: sed tunc oportet reddere causam huius præposteri ordinis in appetitu sensuo, sicut patet causa in exemplo dato de cognitiõe nostra: & non apparet causa nisi dicatur, quòd delectabile esset magis conueniẽs appetitui sensitiuo quam coniunctum bonum, de quo est delectatio: sed hoc nihil est. hoc enim est quod quæritur quare delectabile tenet primũ locũ respectu appetit² sensitiui: & secundum naturæ ordinem non debetur ei primus locus: & quãuis littera hanc primam viam sonet, dum aliũ ordinẽ inter operationẽ & delectatiõem, dicit respectu appetitus sensitiui & similiter: mihi tamen videtur, quòd secũda via sola sit intenta in litera. Et moueor ad hoc ex assignata ratiõe in litera,

quia scilicet sensitiua cognitio non se extendit ad communẽ boni rationem, sed delectabilis tantum: ita q; licet sensitiua pars appetat appetitu naturali operationẽ vt vnũ appetibile, & delectationẽ vt aliud appetibile: quia ambo sunt secundũ se bona illi conueniẽtia: & nihilominus etiã appetat delectationem ,pter operationẽ sicut graue quietẽ deorsum ,pter esse deorsum: appetitu tamẽ animali q; est actus elicitus: & nõ fertur nisi in apprehensum sensitiuè vt sic, non appetit operationes & delectationes vt duo appetibilia: sed vt vnũ formaliter, scilicet operationes vt delectabiles: quia sensitiua cognitio etsi extendat se ad opationes: vt patet in secundo de anima: nõ tamẽ extẽdit se ad eas sub ratione boni nisi delectabilis: & sic appetere opationes ,pter delectationes formaliter, vocatur in litera appetitus operationũ, propter delectationes finaliter: nõ quia operatio ordinetur in delectationẽ: sed quia nõ appetit nisi sub ratione illius: quod est appeti propter illã finaliter & negatiuè, quia nõ ,pter aliũ finem: & posicuè tanquã materia finis: non tanquã ordinata materialiter ad finem. Et ex his patet solutio secundi dubij. Scito tertio, quòd cũ bonũ diuidatur in bonũ per se & propter aliud: & propter se distinguat in delectabile & honestũ: cognoscere bonũ secundũ communẽ rationẽ boni, est apprehendere bonũ secundũ omnes sui differentias: sensitiua cognitio vt sic, quia non propter se, sed ,pter saluteꝫ data est, vt patet in de sensu & sensa. solũ ad bonũ propter aliud, id est, vile, & ,pter se, vt delectabile se extẽdit. nõ emẽ appetit animalia animali appetitu videre propter hoc bonũ q; est visio: aut odorare ,pter bohũ quod est odorare, sed inquantum vtilia aut delectabilia sunt. In cuius signũ nõ pugnãt animalia nisi ,pter delectabilia, trascibili testimoniũ reddente de fine cõcupiscibilis: & ex his patet solutio vltimorũ dubiorũ. iam em patet & q; sensus cognitio non se extendit nisi ad delectabile vt finẽ: ad vtile enim tendit propter delectabile: & quomõ ex hoc ipso manifestè sequitur q; operationes appetit vt delectabiles: & ,pter quid hoc est: quia scilicet sensitiuæ cognitionis gradus primus existẽs delectabile nõ transcendit bonum, vt finem cognitum: quòd est obiectum appetitus animalis.

a ¶ *Super Quæstionis quartæ Articulum tertium.*

IN hoc artic. 3. aduerte nouitie, primo in corpore articuli, q; per realẽ habitudinem amãtis ad amatũ nõ intelligit habitudo realis vt distinguitur contra habitudinem rationis. quoniã quum sit ad impossibile haberi quandoque, vt in litera dicitur: & ad futurũ non pòt esse realis relatio, sed sumitur realis vt distinguitur cõtra affectionalem. Est nanque amatum in amante per amorem ipsum secundum affectum: & desiderat vt sit iunctum eidem secundũ rẽ, vnde habitudo, de qua est sermo, dicit realis determinata à termino: ita quòd habitudo realis nihil aliud sonat in proposito, quàm habitudinem ad coniunctionem secundum rem. Secundo, quòd ex responsione ad vltimum nõ habes quòd comprehensio spectat ad intellectũ, sed q; nullam operationem addit supra visionẽ: sed solam relationẽ resultãtem in voluntate ex visione, quę est in intellectu: visio enim ponens Deum in esse præsentiali facit per hoc alterum extremum huius relationis. est enim visio velut vnio rei tenendæ cum eo quod tenebit.

a ¶ *Super Quæstionis quartæ Articulum. Quarum.*

IN articu. quarto probatur in quanto quòd ad beatitudinẽ, comitanter necesse exigitur rectitudo voluntatis: quia videtur ipsa essẽtia bõitatis &c. Aduerte tria. primo rationem ipsam: secundo eius efficaciam: tertio aliorum defectũ. quo ad primum ratio cõstitit in hoc. Ipsa essentia bonitatis ita se habet ad videtem deum: sicut ratio boni ad creaturam rationalem: sed creatura rationalis non potest diuerte re a ratione boni: ergo videns Deum non potest diuertere ab essentia bonitatis: sed hoc est habere voluntatem rectã. ergo. Prima ,positio fundatur sup hoc quòd ipsa bonitatis essentia in se quidem continet omnẽ boni rationẽ longe excellẽti² quàm ratio boni. Ex quo ponit clare actualiterque visa, &c. oportet vt nõ minoris sit efficaciæ in cõtinẽdo ac circũdando omnẽ voluntatis motũ, quã ratio boni. Secũdo verò patet inductiue: q; quũ actus voluntatis sit velle aut nolle: & nolle aliq̃ includat velle sui oppositi, & velle nõ possit esse nisi respectu boni in re vel in apparẽtia, vt experimur in nobis: cõsequẽs est q; voluntas nõ possit aliquo peccato resilire à boni ratione quo ad efficaciã autẽ rationis scito, q; fat est huic rationi ad propositum, q; voluntas necessitetur ab essentia bonitatis visa quo ad communem specificationem actus, quæ tamen cõstituit rectitudinem in actibus voluntatis. Intendit nanque litera q; sicut voluntas omnis à bõi ratione necessitatur quo ad specificationẽ cõmunem actus, quia omnis voluntas tendit in bonũ in re, vel in apparentia si aliquid vulcrita voluntas videntis deũ siquid vult, oportet q; velit ratione essentiæ bonitatis visæ: quoniã est ei ratio omnia volendi & nolẽdi. Et sicut volũtas omnis liberè potest velle q; cunq; obiectum in specie, sub boni tamen in communi ratione: ita volũtas videntes deũ: sub rõne tamen bonitatis diuinæ. In hoc autẽ est differẽtia, q; cõmunis ratio boni ex hoc q; est ratio volũtatis, nõ rectificat eã, qñ potest voluntas sub illa etiã apparens bonũ appetere: ipsa verò bonitatis essentia ex hoc ipso q; est ratio voluntatis, est rectificatio eius. Rectè em̃ velle nihil aliud est quàm secundũ deum velle: & sic patet vis rationis. Ex quæ tertio habetur, & sufficienter, q; beatus non potest peccare non solũm in sensu compositio, & propter causam extrinsecam, id est Deum ,pctuo rectificaturũ voluntatẽ beati: sed propter intrinsecam causam ipsam, scilicet voluntatis naturam approximato sibi, sic: id est per actualem visionẽ tali obiecto, scilicet bonitate per essentiã. Vnde vitanda est hic Scoti phantasia in 4. distin. 49. quæstio. 6. tenentis q; ab intrinseco tantũ beatus est impeccabilis: nec tamen respondet huic rationi, nec arguit, sed remittit se ad primũ sensum, cuius argumenta

Annot.

Infrà q. 5. arti. 4. ꝓ. cor. Et 1ª 2ªe. q. 5. arti. 1. ad 3.

luntatis, per quam homines mundi dicuntur. dicit enim Augustin. in lib. retractationum, Non approbo quod oratione dixi, Deus, qui non nisi mundos verum scire volusti. responderi enim potest multos etiam non mundos multa scire vera: ergo rectitudo voluntatis non requiritur ad beatitudinem.

¶ Præterea, Prius non dependet à posteriori: sed operatio intellectus est prior quàm operatio voluntatis: ergo beatitudo quæ est perfecta operatio intellectus, non dependet à rectitudine voluntatis.

¶ Præterea. Quod ordinatur ad aliquid tanquam ad finem, non est necessarium adepto iam fine: sicut nauis postquàm peruenit ad portum. Sed rectitudo voluntatis quæ est per virtutem, ordinatur ad beatitudinem tanquam ad finem: ergo adepta beatitudine non est necessaria rectitudo voluntatis

¶ SED CONTRA est quod dicitur Matth. 5. Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt. & Heb. vlti. Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit deum.

CONCLVSIO.

¶ *Rectam voluntatem sic exigit beatitudo, vt sine ea quisquam beatus esse non valeat, & quam, quicunque beatus est, necessariò habet.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd rectitudo voluntatis requiritur ad beatitudinem, & antecedenter & concomitanter. Antecedenter quidem: quia rectitudo voluntatis est propter debitum ordinem ad finem vltimum: finis autem comparatur ad id quod ordinatur ad finem, sicut forma ad materiam. vnde sicut materia non potest consequi formam, nisi sit debito modo disposita ad ipsam: ita nihil consequitur finem, nisi sit debito modo ordinatum ad ipsum: & ideo nullus potest ad beatitudinem peruenire, nisi habeat rectitudinem voluntatis. Concomitanter autem: quia, sicut dictum est, beatitudo vltima consistit in visione diuinæ essentiæ, quæ est ipsa essentia bonitatis: & ita voluntas videntis dei essentiam, ex necessitate amat quicquid amat sub ratione ad deum: sicut voluntas non videntis dei essentiam, ex necessitate amat quicquid amat sub communi ratione boni quam nouit: & hoc ipsum est quod facit voluntatem rectam. vnde manifestum est, quòd beatitudo non potest esse sine recta voluntate.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Augustin. loquitur de cognitione veri, quod non est ipsa essentia bonitatis.

¶ Ad secundum dicendum, quòd omnis actus voluntatis procedit ab aliquo actu intellectus: aliquis tamen actus voluntatis est prior quàm aliquis actus intellectus: voluntas enim tendit in finalem actum intellectus, qui est beatitudo: & ideo recta inclinatio voluntatis præexigitur ad beatitudinem: sicut rectus motus sagittæ ad percussionem signi.

¶ Ad tertium dicendum, quòd non omne quod ordinatur ad finem, cessat adueniente fine: sed id tantum quod se habet in ratione imperfectionis, vt motus: vnde instrumenta motus non sunt necessaria postquàm peruenitur ad finem: sed debitus ordo ad finem est necessarius.

ARTICVLVS V.

a ¶ *Virum ad beatitudinem hominis requiratur corpus.*

3. q. 7. artic. 4. ad 2. & qõ. 15. artic. 10. cor. & ad 2. Et 4. dist. 49. q. 4 arti. 5. q. 2. cor. & ad 3. contra. 4. dist. 47. si. & po. q. 5. art. 10 eo. Et opus. 3. ca. 152 Et Iob. 19. fina.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd ad beatitudinem requiratur corpus. perfectio enim virtutis & gratiæ præsupponit perfectionem naturæ: sed beatitudo est perfectio virtutis & gratiæ: anima autem sine corpore non habet perfectionem naturæ, cùm sit pars naturaliter humanæ naturæ: omnis autem pars est imperfecta à suo toto separata: ergo anima sine corpore non potest esse beata.

¶ Præterea, Beatitudo est operatio quædam perfecta: vt suprà dictum est. Sed operatio perfecta sequitur esse perfectum: quia nihil operatur nisi secundum quod est ens in actu. Cùm ergo anima non habeat esse perfectum, quando est à corpore separata, sicut nec pars separata à toto: videtur quòd anima sine corpore non possit esse beata.

¶ Præterea, Beatitudo est perfectio hominis: sed anima sine corpore non est homo. ergo beatitudo non potest esse in anima sine corpore.

¶ Præterea, Secundum philosophum in 10. Ethic. operatio felicitatis in qua consistit beatitudo, est non impedita: sed operatio animæ separatæ est impedita: quia, vt dicit Aug. 12. super Gen. ad literam. inest ei naturalis quidam appetitus corpus administrandi: quo appetitu retardatur quodammodo ne tota intentione pergat in illud summum cælum, id est, in visionem essentiæ diuinæ: ergo anima sine corpore nõ potest esse beata.

¶ Præterea, Beatitudo est sufficiens bonum, & quietat desiderium. Sed hoc non conuenit animæ separatæ: quia adhuc appetit corporis vnionem, vt Augustin. dicit: ergo anima separata à corpore, nõ est beata.

¶ Præterea, Homo in beatitudine est angelis æqualis: sed anima sine corpore non æquatur angelis, vt Augustin. dicit: ergo non est beata.

¶ SED CONTRA est quod dicitur Apoc. 14. Beati mortui, qui in domino moriuntur.

CONCLVSIO.

¶ *Cùm perfecta hominis beatitudo in diuinæ essentiæ visione consistat, ad ipsam non necessariò corpus requiritur quasi illius essentiam constituens: beatitudo tamen quæ in hac vita possibilis nobis est, cùm in speculatione consistat, necessariò corpus exigit.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd duplex est beatitudo. Vna imperfecta, quæ habetur in hac vita: & alia perfecta, quæ in dei visione consistit. Manifestum est autem, quod ad beatitudinem huius vitæ de necessitate requiritur corpus. Est enim beatitudo huius vitæ operatio intellectus vel speculatiui vel practici. operatio autem intellectus in hac vita non potest esse sine phantasmate, quod non est nisi in organo corporeo, vt in primo habitum est: & sic beatitudo quæ in hac vita haberi potest, dependet quodammodo ex corpore. Sed circa beatitudinem perfectam, quæ in dei visione consistit, aliqui posuerunt quòd non potest animæ aduenire sine corpore existenti, dicentes quòd animæ sanctorum à corporibus separatæ, ad illam beatitudinem non perueniunt vsque ad diem iudicij, quando corpora resument: quod quidem apparet esse falsum, & authoritate & ratione. Authoritate quidem: quia Apostolus dicit secundæ ad Cor. 5. Quandiu sumus in corpore, peregrinamur à Domino. & quæ sit ratio peregrinationis, ostendit subdens: Per fidem enim ambulamus, & non per speciem. Ex quo apparet, quòd quandiu aliquis ambulat per fidem, & non per speciem carens visione diuinæ essentiæ, nondum est deo præsens. animæ autem sanctorum à corporibus separatæ, sunt deo præsentes. vnde subditur. Audemus autem, & voluntatem habemus bonam peregrinari a corpore, & præsentes esse ad deum. vnde manifestum est, quòd animæ sanctorum separatæ à corporibus, ambulant per speciem dei, essentiam videntes, in quo est vera beatitudo. Hoc etiam per rationem apparet: nam intellectus ad suam operationem non indiget corpore, nisi propter phantasmata, in quibus veritatem intelligibilem constituetur, vt in primo dictum est. Manifestum est autem quòd diuina essentia per phantasmata videri non potest: vt in primo ostensum est. Vnde cùm in visione diuinæ essentiæ perfecta hominis beatitudo consistat, non dependet beatitudo perfecta hominis à corpore: vnde sine corpore potest anima esse beata. Sed sciendum quòd ad perfectionem alicuius rei dupliciter aliquid pertinet. Vno modo ad constituendam essentiam rei: sicut anima requiritur ad perfectionem hominis. Alio modo requiritur ad perfectionem rei, quod pertinet ad bene esse eius: sicut pulchritudo corporis, vel velocitas in genij pertinet ad perfectionem hominis. quamuis ergo corpus primo modo ad perfectionem beatitudinis humanæ non pertineat, pertinet tamen secundo modo. cùm enim operatio dependeat ex natura rei, quanto anima perfectior erit in sua natura, tanto perfectiùs habebit suam propriam operationem; in qua felicitas consistit. vnde Augustin. in 12. super Gen. ad literam, cùm quæsiuisset vtrum spiritibus defunctorum sine corporibus possit summa illa beatitudo præberi: respondit, quòd non sic possunt videre incommutabilem substantiam, vt sancti angeli vident, siue alia latentiore causa: siue ideo quia est in eis naturalis quidam appetitus corpus administrandi.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, q; beatitudo est perfectio animæ ex parte intellectus, secundum quem anima transcendit corporis organa, non autem secundum quod est forma naturalis corporis: & ideo illa naturalis perfectio manet, secundum quam ei beatitudo debetur: licet non maneat illa naturæ perfectio, secundũ quam est corporis forma.

¶ Ad secundum dicendum quòd anima aliter se habet ad esse, quàm aliæ partes: nam esse totius non est alicuius suarum partium: vnde

in primo li. quæstio. 82 artic. 2. soluta sunt: & si ex verbis eius respondetur huic rationi, quòd quãtumcunq; videatur bonitas dei, adhuc voluntas rẽmanet libera: iam patet. ꝙ concessio huius consequentis nihil obstat proposito: quoniam, vt iam dictum est, sat est impeccabilitati, quòd vŏluntas sit vult (velit autem quicquid vult) oporteat ꝙ velit ratione bonitatis diuinæ: sicut modò si vult, oportet ꝙ velit ratione boni: huiusmodi enim necessitates nihil obstant libertati, quamuis prima anferat libertatem peccandi: quæ tamen non est libertas, nec libertatis pars, sed libertas peccandi.

a ¶ *Super Quæstionis quartæ Articulum quintum.*

¶ *Num corporis resumptione ab anima augeri contingat illius beatitudinem intensiuè, vel extensiuè tantum.* Quæstiõ.

IN articu. 5. in responsione ad quintum occurrit dubium ad hominem, & simpliciter. Ad hominem quidem, quia S. Thom. in 4. sent. di. 49. q. 1. artic. 4. q. 1. expressè beatitudinem animę augeri etiam intensiuè resumpto corpore sustinet. Cuius oppositum hic docet. Simpliciter autem, quia ratio ad illud ducit, scilicet anima resumpto corpore erit perfectior in se secundum naturã: ergo operatio eius, erit perfectior: ergo & beatitudo erit in se perfectior: ergo non solum extensiuè. Et augetur ex hac ratione dubium, quia in corpore huius articuli assumitur hæc ratio: & concluditur operatio, in qua consistit beatitudo perfectior.

¶ Ad hoc simul dicendum est simpliciter & secundum hominem.

Sciendum est igitur ex præsenti articulo, quòd tripliciter intelligi potest, animam separatam impediri ex appetitu corporis à perfecta beatitudine: primò per modum contrarietatis: ita quòd sicut videns corporaliter impedit propter dolorem pedis: ita anima separata propter affectum corporis distrahatur aliqualiter à perfecta visione dei: & hoc in litera reprobatur. Secundò per modũ defectus intensiui: ita quòd ex hoc, ꝙ anima separata deficit in perfectione suæ naturæ, deficiat etiam in attentione suæ operationis, defectu in essendo causante defectum in operando. & quoniam cæteris paribus operatio attentior est magis intensa & minus habens intensionis, est remissio: vt

Universidad de Deusto
Biblioteca

patet in visu & auditu. ex hoc sequitur q̄ anima beata resumpto corpore est beatior intensiue, non ex parte obiecti, aut luminis gloriæ: sed ex parte attentionis visionis consequente perfectionem animæ in essendo. Et hanc viã tanquam probabilẽ sustineri posse dixit author in 4. sen. vnde ibi inchoas huiusmodi intentionem, dicit, Potest etiam dici q̄ etiam beatitudo intentiue, &c. verum hanc opinionẽ in hoc loco vt falsam negauit: ipsaq; negatione ex sua officina iliam haberi minime voluit: & merito, vt patebit. Tertio p̄ modum defectus extensiui: ita quod ex hoc q̄ anima separata deficit in perfectione extensiua suæ naturæ dum nõ se extendit ad corpus & integritatem humanæ naturæ ad quę nata est se extendere: & pertinet hoc ad perfectionẽ eius: quoniã hęc ipsius natura requirit, deficiat quoq; in perfectione extensiua suę operationis qua beatur: pertinet enim ad perfectionẽ operationis beantis animam, quod ex ipsa redundet beatitudo in corpus, vt Augu. dicit in epstola ad Dioscorum, Tam potenti natura deus fecit animam, &c. vt habes in articulo sequenti: & hæc est doctrina tradita in hoc articulo: & rationabiliter, quoniam defectus perfectionis in anima separata, non est defectus pfectionis intensiue: quoniã hęc anima nõ suscipit magis & minus secundum substãtiã, sed est defectꝰ p fectionis extẽsiue: consentaneum autẽ est, vt defectꝰ animę defectum operationis & extẽsiũ extẽsiuum causet & nõ intẽsiuum. Ad rationem ergo in oppositum dicitur, q̄ est ibi sophisma cõsequẽtis à magis perfecta operatione ad magis intensam descendẽdo. pfectum enim cõmunius est q̄ intẽsum: quoniã, vt patet in quinto Meta. est id cui nihil deest de requisitis ad ipsum: & consequenter penes accessum cuiuscunq; requisiti operatio seu res pfectior est: intẽsior autẽ non nisi penes augmentum intrinsecum, &c. & p̄ hæc omnia clara remanent.

Annot. ¶ In reliquis autẽ huius quæstionis tribꝰ articulis nihil scribendum occurrit: nisi q̄ in vltimo articulo ad primum, gloria essentialis beatitudinis nõ est intelligẽda intrinsece, tanq̄ de essentia beatitudinis: sed tanquã causa essentialis illius: quoniã ex hoc q̄ deus comendat hunc tali dignum gradu, beatus fit & est: sciẽtia nanque dei cum laude causa est perfectiua rerum.

vel pars omnino desinit esse destructo toto, sicut partes animalis destructo animali: vel si remanent, habet aliud esse in actu: sicut pars lineæ habet aliud esse, quàm tota linea: sed animæ humanæ remanet esse compositi post corporis destructionem, & hoc ideo, quia idem est esse formæ & materiæ: & hoc idem est esse cõpositi. anima autem subsistit in suo esse: vt in primo ostensum est. vnde relinquitur quod post separationem à corpore perfectum esse habeat: vnde perfectam operationem habere potest, licet non habeat perfectam naturam.

¶ Ad tertium dicendum, quòd beatitudo est hominis secundum intellectum: & ideo remanente intellectu potest inesse ei beatitudo: sicut dentes Aethiopis possunt esse albi, etiam post eius fusionem: secundum quos Aetiops dicitur albus.

¶ Ad quartum dicendum, quod dupliciter aliquid impeditur ab alio. Vno modo per modum contrarietatis, sicut frigus impedit actionem caloris: & tale impedimentum operationis repugnat felicitati. Alio modo per modum cuiusdam defectus: quia scilicet res impedita non habet quicquid ad omnimodam eius perfectionem requiritur: & tale impedimentum operationis non repugnat felicitati, sed omnimodæ perfectioni ipsius: & sic separatio animæ à corpore dicitur animam retardare, ne tota intentione tendat in visionem diuinæ essentiæ, appetit enim anima sic frui deo, quòd etiam ipsa fruitio deriuetur ad corpus per redundãtiam sicut est possibile. & ideo quandiu ipsa fruitur deo sine corpore, appetitus sic eius quiescit in eo, quòd tamen adhuc ad participationem eius vellet suum corpus pertingere.

¶ Ad quintum dicendum, quòd desiderium animæ separatæ totaliter quiescit ex parte appetibilis, quia habet id quod suo appetitui sufficit, sed non totaliter requiescit ex parte appetentis: quia illud bonum non possidet secundum omnem modum quo possidere vellet. & ideo corpore resumpto beatitudo crescit non intensiue, sed extensiue.

¶ Ad sextum dicendum, quod id quod ibidem dicitur, quòd spiritus defunctorum non sic vident deum sicut angeli, non est intelligendum secundum inæqualitatem quantitatis, quia etiã modo aliquæ animæ beatorum sunt assumptæ ad superiores ordines angelorum, clariùs videntes deum quàm inferiores angeli: sed intelligitur secundum inæqualitatem proportionis: quia angeli etiam infimi habent omnem perfectionem beatitudinis, quam sunt habituri: non autem animæ separatæ sanctorum.

ARTICVLVS VI.

¶ Vtrum ad beatitudinem requiratur aliqua perfectio corporis.

Supra art. 5. & locis ibi inductis.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd perfectio corporis non requiratur ad beatitudinem hominis perfectam. perfectio enim corporis est quoddam corporale bonum. sed supra ostensum est quod beatitudo non consistit in corporalibus bonis: ergo ad beatitudinem hominis non requiritur aliqua perfecta dispositio corporis.

¶ Præterea, Beatitudo hominis consistit in visione diuinæ essentiæ, vt ostensum est: sed ad hanc operationem nihil exhibet corpus, vt dictum est: ergo nulla dispositio corporis requiritur ad beatitudinem.

¶ Præterea, Quanto intellectus est magis abstractus à corpore, tanto perfectius intelligit: sed beatitudo consistit in perfectissima operatione intellectus. ergo oportet omnibus modis animam esse abstractam à corpore. nullo ergo modo requiritur aliqua dispositio corporis ad beatitudiem.

¶ SED CONTRA, Præmium virtutis est beatitudo: vnde dicitur Io. 13. Beati eritis si feceritis ea: sed sanctis repromittitur pro præmio non solum visio dei, & delectatio: sed etiam corporis bona dispositio. dicitur enim Isa. vlti. Videbitis, & gaudebit cor vestrum, & ossa vestra quasi herba germinabunt. ergo bona dispositio corporis requiritur ad beatitudinem.

CONCLVSIO.

¶ Ad omnem beatitudinem quocunque modo sumptam, conueniens corporis humani antecedit & sequitur dispositio, vt illius decor & perfectio.

¶ RESPONDEO dicendum, quod si loquamur de beatitudine hominis qualis in hac vita potest haberi, manifestum est quòd ad eam ex necessitate requiritur bona dispositio corporis. consistit enim hæc beatitudo secundum philosophum in operatione virtutis perfectæ: manifestum est autem quòd per mualitudinem corporis in omni operatione virtutis homo impediri potest. Sed si loquamur de beatitudine perfecta, sic quidam posuerunt quòd non requiritur ad beatitudinem aliqua corporis dispositio, imo requiritur ad eam, vt omnino anima sit à corpore separata. vnde Aug. 12. de ciuit. dei, introducit verba Porphyrij dicentis, Quòd ad hoc q̄ sit beata anima, omne corpus fugiendum est. Sed hoc est inconueniens: cùm enim naturale sit animæ corpori vniri, non potest esse quòd perfectio animæ naturalem eius perfectionem excludat. Et ideo dicendum est, quòd ad beatitudinem omnibus modis perfectam requiritur perfecta dispositio corporis, & antecedenter & consequenter: antecedenter quidem, quia, vt Augustꝰ dicit 12. super Gen. ad literam, si tale sit corpus, cuius sit difficilis & grauis administratio, sicut caro quæ corrumpitur, & aggrauat animam, auertitur mens ab illa visione summi cæli: vnde concludit, quòd cùm hoc corpus iam non erit animale, sed spirituale: tunc angelis adæquabitur, & erit ei ad gloriam quod sarcinæ fuit. Cõsequenter vero: quia ax beatitudine animæ fiet redundãtia ad corpus, vt & ipsum sua perfectione potiatur. vnde Augustꝰ dicit in epistol. ad Dioscorum, Tam potenti natura deus fecit animam, vt ex eius plenissima beatitudine redundet in inferiorem naturam incorruptionis vigor.

¶ AD PRIMVM ergò dicendum, quod in corporali bono non consistit beatitudo sicut in obiecto beatitudinis, sed corporale bonum potest facere ad aliquem beatitudinis decorem vel perfectionem.

¶ Ad secundum dicendum quòd etsi corpus nihil conferat ad illam operationem intellectus, qua dei essentia videtur: tamen posset ab hac impediri: & ideo requiritur perfectio corporis, vt non impediat elationem mentis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ad perfectam operationem intellectus requiritur quidem abstractio ab hoc corruptibili corpore quod aggrauat animam: non autem à spirituali corpore, quod erit totaliter spiritui subiectum: de quo in tertia parte huius operis dicetur.

ARTICVLVS VII.

¶ Vtrum ad beatitudinem requirantur aliqua exteriora bona.

2. 2. q. 18. artic. ad 4.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd ad beatitudinem requirantur etiam exteriora bona: quod enim in præmium sanctis promittitur, ad beatitudinem pertinet. sed sanctis repromittuntur exteriora bona, sicut cibus & potus, diuitiæ & regnum: dicitur enim Luc. 22. Vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. & Matth. 6. Thesaurizate vobis thesaurum in cælo: & Matth. 25. Venite benedicti patris mei, possidete regnum. ergo ad beatitudinem requiruntur exteriora bona.

¶ Præterea, Secundum Boetium in 3. de consolatione, Beatitudo est status omnium bonorum congregatione perfectus: sed exteriora sunt aliqua hominis bona licet minima, vt Augustꝰ dicit. ergo ipsa etiam requiruntur ad beatitudinem.

¶ Præterea, Dominus Matth. 5. dicit, Merces vestra multa est in cælis. sed esse in cælis significat esse in loco: ergo saltem locus exterior requiritur ad beatitudinem.

¶ SED CONTRA est quod dicitur in Psal. Quid enim mihi est in cæl. & à te. quid vo. supra terram, quasi dicat, nihil volo, nisi hoc quod sequitur: mihi adhærere deo bonum est. ergo nihil aliud extra deum ad beatitudinem requiritur.

CONCLVSIO.

Ad beatitudinem, quæ in diuinæ essentiæ visione consistit, nullo modo exteriora bona requiruntur: necessaria tamen sunt ad eam beatitudinem, quæ in vitæ actiuæ ac contemplatiuæ operibus perficitur, vt instrumenta.

¶ RESPONDEO dicẽdum, quòd ad beatitudinem imperfectam, qualis in hac vita potest haberi, requiruntur exteriora bona, non quasi de essentia beatitudinis existentia. sed quasi instrumentaliter deseruientia beatitudini: quæ consistit in operatione virtutis. vt dicitur in primo Ethic. Indiget enim homo in hac vita necessarijs corporis tam ad operationem virtutis contemplatiuæ, quàm etiam ad operationem virtutis actiuæ, ad quam etiam plura alia requiruntur, quibus exerceat opera actiuæ virtutis.

¶ Sed ad beatitudinem perfectam, quæ in visione dei consistit, nullo

nullo modo huiusmodi bona requiruntur. Cuius ratio est, quia omnia huiusmodi bona exteriora vel requiruntur ad sustentationem animalis corporis, vel requiruntur ad aliquas operationes, quas per animale corpus exercemus, quæ humanæ vitæ conueniunt: illa autem perfecta beatitudo, quæ in visione dei cõsistit, vel erit in anima sine corpore, vel erit in anima corpori iuncta, non iam animali, sed spirituali: & ideo nullo modo huiusmodi exteriora bona requiruntur ad illam beatitudinem, cùm ordinentur ad vitam animalem: quia in hac vita magis accedit ad similitudinem illius perfectæ beatitudinis felicitas contemplatiua, quàm actiua, vtpote etiam deo similior, (vt ex dictis patet:) ideo minus indiget huiusmodi bonis corporis, vt dicitur in 10. Ethic.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd omnes illæ corporales promissiones quæ in sacra scriptura continentur, sunt Metaphoricè intelligendæ secundum quod in scripturis solent spiritualia per corporalia designari, vt ex his quæ nouimus, ad desiderandum incognita cõsurgamus. sicut Gregorius dicit in quadam Homilia. Sicut per cibum & potum intelligitur delectatio beatitudinis, per diuitias sufficientia, qua hommi sufficiet deus, per regnum exaltatio hominis vsq; ad coniunctionem cum deo.

¶ Ad secundum dicendum, quòd bona ista deseruientia animali vitæ, non competunt vitæ spirituali, in qua beatitudo perfecta consistit. Et tamen erit in illa beatitudine omnium bonorum congregatio: quia quicquid bonum inuenitur in istis, totum habebitur in summo fonte bonorum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd secundum Augustꝰ. in li. de ser. Do. in monte, Merces sanctorum non dicitur esse in corporeis cælis: sed per cælos intelligitur altitudo spiritualium bonorum. Nihilominus tamen locus corporeus, scilicet cælum empyreum aderit beatis non propter necessitatem beatitudinis, sed secundum quandam congruentiam & decorem.

ARTICVLVS VIII.

¶ Vtrum ad beatitudinem requiratur societas amicorum.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd amici sint necessarij ad beatitudinem. futura enim beatitudo in scripturis frequenter nomine gloriæ designatur: sed gloria cõsistit in hoc, quod bonum hominis ad notitiam multorum deducitur. ergo ad beatitudinem requiritur societas amicorum.

¶ Præterea, Boetius dicit, quod nullius boni sine consortio incunda est possessio. sed ad beatitudinem requiritur delectatio. ergo etiam requiritur societas amicorum.

¶ Præterea. Charitas in beatitudine perficitur: sed charitas extendit se ad dilectionem dei & proximi. ergo videtur quòd ad beatitudinem requiratur societas amicorum.

¶ SED CONTRA est quod dicitur Sapien. 7. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, scilicet cum diuina sapientia, quæ consistit in contemplatione dei, & sic ad beatitudinem nihil aliud requiritur.

CONCLVSIO.

¶ Sic ad beatitudinem huius vitæ humana amicorum societas opportuna est, vt illis ad opera vitæ actiuæ & cõtemplatiuæ secundum virtutes perfectas iuuetur & exerceatur homo, quæ tamen non necessaria est ad beatitudinem patriæ, quamuis bene esse illius illam suscipiat.

¶ RESPONDEO dicendum, quod si loquamur de felicitate præsentis vitæ, sicut philosophus dicit in .3. Ethi. Felix indiget amicis, non quidem propter vtilitatem, cùm sit sibi sufficiens: nec propter delectationem, quia habet in seipso delectationem perfectam in operatione virtutis: sed propter bonam operationem, vt scilicet eis benefaciat. & vt eos inspiciens benefacere delectetur, & vt ab eis in benefaciendo iuuetur. Indiget enim homo ad bene operandum auxilio amicorum, tam in operibus vitæ actiuæ, quàm in operibus vitæ contemplatiuæ. Sed si loquamur de perfecta beatitudine quæ erit in patria, non requiritur societas amicorum de necessitate ad beatitudinem. quia homo habet totam plenitudinem suæ perfectionis in deo, sed ad bene esse beatitudinis facit societas amicorum. Vnde Augustꝰ dicit. 8. super Gen. ad literam, quod creatura spiritualis ad hoc quòd sit beata, non nisi intrinsecus adiuuatur æternitate, veritate, charitate Creatoris: extrinsecus verò si adiuuari dicenda est, fortasse hoc solo adiuuatur, quòd inuicem vident, & de sua societate gaudent.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod gloria, quæ est essentialis beatitudini, est quam habet homo non apud hominem, sed apud deum.

¶ Ad secundum dicendum, quod verbum illud intelligitur quando in eo bono quod habetur, non est plena sufficientia, quod in proposito dici non potest, quia omnis boni sufficientiam habet homo in deo.

¶ Ad tertium dicendum, quod perfectio charitatis est essentialis beatitudini quantum ad dilectionem dei, non quantum ad dilectionem proximi. Vnde si esset vna sola anima fruens deo, beata esset non habens proximum quem diligeret: sed supposito proximo sequitur dilectio eius ex perfecta dilectione dei. vnde quasi concomitanter se habet amicitia ad perfectam beatitudinem.

QVÆSTIO QVINTA, de adeptione beatitudinis, in octo articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de ipsa adeptione beatitudinis.

¶ Et circa hoc quæruntur octo.

¶ Primo, vtrum homo possit consequi beatitudinem. ¶ Secundo, vtrum vnus homo possit esse alio beatior. ¶ Tertio, vtrum aliquis possit esse in hac vita beatus. ¶ Quarto, vtrum beatitudo habita possit amitti. ¶ Quinto, vtrum homo per sua naturalia possit acquirere beatitudinem. ¶ Sexto, vtrum homo consequatur beatitudinem per actionem alicuius superioris creaturæ. ¶ Septimo, vtrum requirantur opera hominis aliqua ad hoc quòd homo beatitudinem cõsequatur à deo. ¶ Octauo, vtrum omnis appetat homo beatitudinem.

ARTICVLVS I.

a ¶ Vtrum homo possit consequi beatitudinem.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd homo beatitudinem adipisci non possit. sicut enim natura rationalis est supra sensibilem, ita natura intellectualis est supra rationalem: vt patet per Dionysium in lib. de di. no. in multis locis. sed bruta animalia quæ habent naturam sensibilem tantum, non possunt peruenire ad finem rationalis naturæ. ergo nec homo, qui est rationalis naturæ, potest peruenire ad finẽ intellectualis naturæ, qui est beatitudo.

¶ Præterea. Beatitudo vera consistit in visione dei, quæ est veritas pura. sed hominis est connaturale vt veritatem intueatur in rebus materialibus. Vnde species intelligibiles in phantasmatibus intelligit: vt dicitur in tertio de anima: ergo non potest ad beatitudinem peruenire.

¶ Præterea. Beatitudo consistit in adeptione summi boni: sed aliquis non potest peruenire ad summum, nisi transcendat media: cùm igitur inter deum & naturam humanam media sit natura angelica, quam homo transcendere non potest, videtur quòd non possit beatitudinem adipisci.

¶ SED CONTRA est quod dicitur in Psal. Beatus homo quem tu erudieris Domine.

CONCLVSIO.

¶ Cùm sit homo vniuersalis boni per intellectum capax, quod & voluntate appetere potest, possibile est hominem adipisci beatitudinem.

¶ RESPONDEO dicendum, quod beatitudo nominat adeptionem perfecti boni. quicunque ergo est capax perfecti boni, potest ad beatitudinem peruenire. quod autem homo boni perfecti sit capax, ex hoc apparet, quod eius intellectus potest comprehendere vniuersale & perfectum bonum, & eius voluntas appetere illud, & ideo homo potest beatitudinem adipisci. Apparet etiam idem ex hoc quod homo est capax visionis diuinæ essentiæ, sicut in primo habitum est: in qua quidem visione perfectam hominis beatitudinem consistere diximus.

¶ AD PRIMVM ergo dicẽdũ, q̄ aliter excedit natura rationalis sensitiuã, & aliter intellectualis rationalem: natura enim rationalis excedit sensituam quantum ad cognitionis obiectum: quia sensus nullo modo potest cognoscere vniuersale, cuius ratio est cognoscitiua: sed intellectualis natura excedit rationalem quantum ad modum cognoscendi intelligibilem veritatem: nam intellectualis natura statim apprehendit veritatem, ad quam rationalis natura per inquisitionem rationis pertingit: vt patet ex his quæ in primo dicta sunt. & ideo ad id quod intellectus apprehendit, ratio per quendam motum pertingit: vnde rationalis natura consequi potest beatitudinem, quæ est perfectio intellectualis naturæ: tamen alio modo quàm angeli. nam angeli consecuti sunt eam statim post principium suæ cognitionis: homines autem per tempus perueniunt, sed natura sensitiua ad hunc finem nullo modo pertingere potest.

¶ Ad secundum dicendum, quòd homini secundum statum præsentis vitæ est connaturalis modus cognoscendi veritatem intelligibilem per phantasmata: sed post huius vitæ statum habet alium modum connaturalem: vt in primo dictum est.

a ¶ Super Quæstionem quintam.

IN quæstione quinta aduertendum est, q̄ licet visio dei per essentiam, & beatitudo formalis intellectualis creaturę coincidant realiter, vt ex supradictis patet: quia tamẽ distinguũtur formaliter, ideo diuersa sunt quęsita ista formaliter à quęsitis in prima parte, quæstio. 12. Decuit enim tam pfectum doctorem complere omnia formaliter: nihil igitur est superfluum.

A ¶ Super Quæstionis quintæ Articulum primum.

IN hoc articulo primo q. quintæ nota, q̄ author ex duobus capacitatem hominis respectu perfecti boni ostendens alterum naturale, quod hic experimur, scilicet cognitionem ipsius dei vniuersalis & summi boni, quã ex studio acququirimus, dum cognoscimus deum esse eum, qui si videretur, bearet: & appetitum qualemcunque in ipso deo quiescendi alterum quodammodo naturale: quod probamus, scilicet q̄ omnis intelligens est capax (quãuis remotè) diuinæ visionis ex hoc ipso quod intellectus est. In secundo autem tertio nihil occurrit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ *Super quæstionis quintæ Articulum quartum.*

Annot.

IN quarto articulo aliquantisper morandum est. Scito igitur primo in titulo quarti articuli differētiam inter perpetuitatē & inamissibilitatem beatitudinis. perpetuitas enim significat durationem quandam, inamissibilitas autem significat im mutabilitatem quandā. hæc ergo est species im mutabilitatis, illa duratio nis: & quoniam duratio mensura est mutabilis vel immutabilis, prius naturaliter inest alicui rei sempiternæ immutabilitas, quàm perpetuitas: imo hæc est illius effectus, vt ex quæst. 10. primi libri coniuncta nonæ apparet. Cum igitur hic quæritur, vtrum beatitudo possit amitti, est quæstio non de perpetuitate formaliter: sed de inamissibilitate quæ est perpetuitatis causa. ¶ Scito secundo in corpore articuli, ꝙ prima ratio in litera allata ꝙ conclusione: quæ & in quarto sen. dist. 49. q. 1. articulo primo. q. 4. tangitur: male videtur intelligi à Sco. in quarto distinct. 49. q. 6. Potest siquidem dupliciter intelligi quòd beatitudo sit quietatiua omnis desiderij: primo vt sensus sit, quòd beatitudo formalis est formalis impletio omnis desiderij. Et hic sensus est falsus: & tamē illatū Sco. reprehendit. Secūdo, vt sit sensus, quòd beatitudo formalis est inferens impletionē omnis desiderij, expulsionēq; omnis mali quocunque modo illud contingat. ita quòd ratio beatitudinis in cōmuni exigit quòd inferat satietatē omnis desiderij natura lis abstrahendo à tali vel tali modo. Et hic sensus est verus & intentus, tam hic quàm in quarto sen. Ex hoc enim sequitur manifestè, ꝙ beatitudo exigit inamissibilitatem, vt in litera deducitur. Aliōquin dolor vel timor inesset beato. Vnde dupliciter Sco. ibidem defecisse videtur. Primo, quia nō distinxit inter immobilitatem seu inamissibilitatem, & perpetuitatem: & quæ de immutabilitate dicuntur, & de perpetuitate, consequenter de perpetuitate formaliter accipit. Secundo, quia esse immobilitatē de ratione beatitudinis intelligitur formaliter aut virtualiter: quoniam, vt dicitur 10. Met. Corruptibile & incorruptibile aut sunt substantia aut in substantia: & tamē ipse formaliter accepit de perpetuitate. Scito tertio, ꝙ secunda ratio literæ efficax valet

Amot.

Aristot. 49. 9. 1. artic. 4. q. 2.

¶ Ad tertium dicendum, quòd homo non potest transcendere angelos gradu naturæ, vt scilicet naturaliter sit eis superior: potest tamē eos transcendere per operationem intellectus: dum intelligit aliquid super angelos esse: quod homines beatificat, quod cum perfectè consequetur, perfectè beatus erit.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Vtrum vnus homo possit esse beatior altero.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd vnus homo alio non possit esse beatior. Beatitudo enim est præmium virtutis: vt philosophus dicit in primo Ethico. sed pro operibus virtutum omnibus æqualis merces redditur. Dicitur enim Matth. 20. quòd omnes qui operati sunt in vinea, acceperunt singulos denarios: quia vt dicit Greg. æquam æternæ vitæ retributionem sortiti sunt, ergo vnus erit beatior alio.

¶ Præterea, Beatitudo est summum bonum: sed summo nō potest esse aliquid maius: ergo beatitudine vnius hominis nō potest esse alia maior beatitudo.

¶ Præterea, Beatitudo cùm sit perfectum & sufficiens bonum, desiderium hominis quietat: sed non quietatur desiderium si aliquod bonum deest, quod suppleri possit: si autem nihil deest quod suppleri possit non poterit esse aliquid aliud maius bonum: ergo vel homo non est beatus, vel si est beatus, non potest alia maior beatitudo esse.

¶ SED CONTRA est quod dicitur Ioannis decimo quarto. In domo Patris mei mansiones multæ sunt: per quas, vt Aug. dicit, diuersæ meritorum dignitates intelliguntur in vita æterna: dignitas autem vitæ æternæ, quæ pro merito datur, est ipsa beatitudo: ergo sunt diuersi gradus beatitudinis: & non omnium est æqualis beatitudo.

CONCLVSIO.

¶ *Non potest beatitudo vna ex parte obiecti alia maior esse, sed secundum fruitionem vnus alio beatior est, secundum meliorem dispositionem, quæ in luminis gloriæ varia participatione consistit.*

¶ RESPONDEO dicendum, quod sicut suprà dictum est, in ratione beatitudinis duo includuntur, scilicet ipse finis vltimus, qui est summum bonum, & adeptio vel fruitio ipsius boni. Quantum igitur ad ipsum bonum quod est beatitudinis obiectum & causa, non potest esse vna beatitudo alia maior: quia non est nisi vnum summum bonum, scilicet Deus, cuius fruitione homines sunt beati: sed quantum ad adeptionem huiusmodi boni vel fruitionem potest aliquis alio esse beatior: quia quanto magis hoc bono fruitur, tanto beatior est. contingit autem aliquē perfectius frui Deo, quàm alium ex eo quòd est melius dispositus ver ordinatus ad eius fruitionem: & secundum hoc potest aliquis alio beatior esse.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd vnitas denarij significat vnitatem beatitudinis ex parte obiecti: sed diuersitas mansionum significat diuersitatem beatitudinis secundum diuersum gradum fruitionis.

¶ Ad secundum dicendum, quòd beatitudo dicitur esse summum bonum inquantum est summi boni perfecta possessio siue fruitio.

¶ Ad tertium dicendum, quòd nulli beato deest aliquod bonum desiderandum, cum habet ipsum bonū infinitū, quod est bonū omnis boni, vt Aug. dicit: sed aliquis dicitur alio beatior ex diuersa eius boni participatione: additio autem aliorum bonorum non auget beatitudinem, vnde Aug. dicit in 5. confes. Qui te & alia nouit, non propter illa beatior, sed propter te solum beatus.

ARTICVLVS III.

¶ *Vtrum aliquis in hac vita possit esse beatus.*

j. artic. 5. co. & q. 6. ar. 1. co. Et 3. di. 27. q. 2. artic. 2. cor. Et 4. di. 49. q. 1. art. 2. 2. ad 5. veri. q. 2. ar. 2. cor. Et 1. Ethic. lec. 16. fi.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quod beatitudo possit in hac vita haberi. dicitur enim in Psalmo: Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. hoc autem in hac vita contingit. ergo aliquis in hac vita potest esse beatus.

¶ Præterea, Imperfecta participatio summi boni non admit rationem beatitudinis: alioquin vnus non esset beatior alio. sed in hac vita homines possunt participare summum bonum cognoscendo & amando deum, licet imperfectè: ergo homo in hac vita potest esse beatus.

¶ Præterea. Quod ab omnibus dicitur, non potest totaliter falsum esse. videtur enim naturale quod in pluribus est: natura autem non totaliter deficit, sed plures ponunt beatitudinem in hac vita. vt patet per illud Psalmi, Beatum dixerunt populum cui hæc sunt, scilicet præsentis vitæ bona: ergo aliquis in hac vita potest esse beatus.

¶ SED CONTRA est quod dicitur Iob. 14. Homo natus de muliere breui viuens tempore, repletur multis miserijs: sed beatitudo excludit miseriam: ergo homo in hac vita non potest esse beatus.

CONCLVSIO.

¶ *Non potest quis in hac vita perfectam consequi beatitudinem, quæ in diuinæ essentiæ visione perficitur.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd aliqualis beatitudinis participatio in hac vita haberi potest, perfecta autem & vera beatitudo non potest haberi in hac vita. & hoc quidem considerari potest dupliciter. Primò quidem ex ipsa communi beatitudinis ratione: nam beatitudo, cùm sit perfectum & sufficiens bonum, omne malum excludit, & omne desiderium implet. in hac autem vita non potest omne malum excludi. multis enim malis præsens vita subiacet, quæ vitari non possunt, & ignorantiæ ex parte intellectus, & inordinatæ affectioni ex parte appetitus, & multiplicibus pœnalitatibus ex parte corporis. vt Aug. diligenter prosequitur 10. de ciuitate dei. similiter etiam boni desiderium in hac vita satiari non potest: naturaliter enim homo desiderat permanentiam eius boni, quod habet: bona autem præsentis vitæ transitoria sunt, cùm & ipsa vita transeat, quam naturaliter desideramus, & eam perpetuo permanere vellemus, quia naturaliter homo refugit mortem: vnde impossibile est quod in hac vita vera beatitudo habeatur. Secundo, si consideretur id, in quo specialiter beatitudo consistit, scilicet visio diuinæ essentiæ, quæ non potest homini prouenire in hac vita, vt in primo ostēsum est. ex quibus manifestè apparet, quòd non potest aliquis in hac vita veram & perfectam beatitudinem a dipisci.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd beati dicuntur aliqui in hac vita vel propter spem beatitudinis adipiscendæ in futura vita: secundum illud Ro. 8. Spe salui facti sumus: vel propter aliquam participationem beatitudinis secundum aliqualem summi boni fruitionem.

¶ Ad secundum dicendum, quòd participatio beatitudinis potest esse imperfecta dupliciter. Vno modo ex parte ipsius obiecti beatitudinis: quod quidem secundum sui essentiam non videtur: & talis imperfectio tollit rationem veræ beatitudinis. Alio modo potest esse imperfecta ex parte ipsius participantis, qui quidem ad ipsum obiectum beatitudinis secundum seipsum attingit, scilicet deum: sed imperfectè per respectum ad modum, quo deus seipso fruitur, & talis imperfectio non tollit veram rationem beatitudinis: quia cum beatitudo sit operatio quædam (vt suprà dictum est) vera ratio beatitudinis consideratur ex obiecto, quod dat speciem actiui: non autem ex subiecto.

¶ Ad tertium dicendum, quòd homines reputant in hac vita esse aliquam beatitudinem propter aliquam similitudinem veræ beatitudinis: & sic non ex toto in sua æstimatione deficiunt.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Vtrum beatitudo habita possit amitti.*

1. q. 6. ar. 2. cor. Et 1. dist. 8. q. 3. ar. 2. cor. 3. Contra Gen. cap. 61. 62. Et Rom. 8. lec. 5. circa fi. Et 2. Cor. 5. lec. 3. circa fi. Et 1. Thess. 4. lec. 2. circa fi.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd beatitudo possit amitti. beatitudo enim est perfectio quædam: sed omnis perfectio inest perfectibili secundum modum ipsius. cum igitur homo secundum naturam suam sit mutabilis, videtur quòd beatitudo ab homine mutabiliter participetur: & ita videtur quod homo beatitudinem possit amittere.

¶ Præterea, Beatitudo consistit in actione intellectus qui subiacet voluntati: sed voluntas se habet ad opposita. ergo videtur quod possit desistere ab operatione qua homo beatificatur: & ita homo desinet esse beatus.

¶ Præterea, Principio respondet finis: sed beatitudo habet principiū: quia homo non semper fuit beatus. ergo videtur quod habeat finem.

¶ SED CONTRA est quòd dicitur Matth. 25. de iustis, quòd ibunt in vitam æternam, quæ, vt dictum est, est beatitudo sanctorum. quod autem est æternum, non deficit: ergo beatitudo non potest amitti.

CONCLVSIO.

¶ *Possibile est quemuis ab imperfecta beatitudine, quælis in hac vita haberi potest, deficere: non autem à perfecta, quæ in visione diuinæ essentiæ consistit.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd si loquamur de beatitudine imperfecta, qualis in hac vita potest haberi, sic potest amitti. & hoc patet in felicitate contemplatiua, quæ amittitur, vel per obliuionem, puta cùm corrumpitur scientia ex aliqua ægritudine: vel per aliquas occupationes, quibus totaliter abstrahitur aliquis à contemplatione. Patet etiam idem in felicitate actiua. voluntas enim hominis transmutari potest, vt videlicet degeneret a virtute, in cuius actu principaliter consistit felicitas. si autem virtus remanet integra, exteriores transmutationes possunt quidem beatitudinem talem perturbare inquantum impediunt multas operationes virtutum, non tamen possunt eam totaliter auferre: quia adhuc remanet operatio virtutis, dum ipsas aduersitates homo laudabiliter sustinet. & quia beatitudo huius vitæ amitti potest, ꝙ videtur esse contra rationem beatitudinis: ideo philosophus dicit in principio Ethic. aliquos esse in hac vita beatos, non simpliciter, sed sicut homines: quorum natura mutationi subiecta est. Si verò loquamur de beatitudine perfecta, quæ expectatur post hanc vitam, sciendum quòd Origenes posuit, quorundam Platonicorum * errorem sequens, quòd post vltimam beatitudinem homo potest fieri miser. Sed hoc manifestè apparet esse falsum dupliciter.

* Alias, quorundā philosophorum.

¶ Primo quidem ex ipsa communi ratione beatitudinis: cùm enim ipsa beatitudo sit perfectum bonum & sufficiens, oportet quòd desiderium hominis quietet, & omne malum excludat: naturaliter autem homo desiderat retinere bonum quod habet, & quòd eius retinendi securitatem obtineat: alioquin necesse est quòd timore amittendi vel dolore de certitudine amissionis affligatur. Requiritur igitur ad veram beatitudinem, quod homo certam habeat opinionem, bonum quod habet, nunquam se amissurum: quæ quidem opinio si vera sit, consequens est quòd beatitudinem nunquam amittet: si autem falsa sit, hoc ipsum est quoddam malum falsam opinionem habere: nam falsum est malum intellectus, sicut verum est bonum ipsius, vt dicitur in 6. Ethic. Non igitur iam verè erit beatus, si aliquod malum ei ineſt.

¶ Secundo idem apparet, si consideretur ratio beatitudinis in speciali: ostensum est enim suprà, quòd perfecta beatitudo hominis in visione diuinæ essentiæ consistit: est autem impossibile quod aliquis videns diuinam essentiam, velit eam non videre: quia omne bonum habitum quo aliquis carere vult, aut est insufficiens, & quæritur aliquid sufficientius loco eius: aut habet aliquod incommodum annexum, propter quod in fastidium venit: visio autem diuinæ essentiæ replet animam omnibus bonis, cùm coniungat fonti totius bonitatis. vnde dicitur in Psal. Satiabor cùm apparuerit gloria tua. & Sapien. 7. dicitur: Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, scilicet cum contemplatione sapientiæ: similiter etiam non habet aliquod incummodum adiunctum: quia de contemplatione sapientiæ dicitur Sap. 8. Non habet animaritudinem conuersatio illius, nec tædium conuictus eius: sic ergo patet ꝙ ppria voluntate beatus non potest beatitudinē deserere: similiter etiam nō potest eam perdere deo subtrahente, quia cùm subtractio beatitudinis sit quædam pœna, non potest talis subtractio à deo iusto iudice prouenire nisi pro aliqua culpa, in quam cadere non potest qui dei essentiam videt, cùm ad hanc visionem ex necessitate sequatur rectitudo voluntatis, vt suprà ostensum est. similiter etiam nec aliquod aliud agens potest eam subtrahere. quia mens deo coniuncta super omnia alia eleuatur, & sic ab huiusmodi coniunctione nullum aliud agens potest ipsam excludere. vnde inconueniens videtur, quòd per quasdam alternationes temporum transeat homo de beatitudine ad miseriam, & econuerso: quia huiusmodi temporales alterationes esse non possunt, nisi circa ea quæ subiacent tempori & motui.

¶ AD PRIMVM ergò dicendum, quòd beatitudo est perfectio consummata, quæ omnem defectum excludit à beato: & ideo absque mutabilitate aduenit eam habenti, faciente hoc virtute diuina, quæ hominem subleuat in participationem æternitatis transcendentis omnem mutationem.

¶ Ad secundum dicendum, quòd voluntas ad opposita se habet in his quæ ad finem ordinantur: sed ad vltimum finem naturali necessitate ordinatur: quod patet ex hoc quòd homo non potest non velle esse beatus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd beatitudo habet principium ex conditione participantis: sed caret fine propter conditionem boni, cuius participatio facit beatum. vnde ab alio est initium beatitudinis, & ab alio est quod caret fine.

ARTICVLVS V.

a ¶ *Vtrum homo per sua naturalia possit acquirere beatitudinem.*

Infrà, q. 62. ar. 1. 2 & 3. Et 1. q. 12. ar. 4. & 9. 94. ar. 1 Et 4. dist. 49. q. 2. artic. 6. Et 3. cōtra 52. 147. 157. § fi. et 159 principio. Et Ro. 1. lec. 9 fi.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd homo per sua naturalia possit beatitudinem consequi, natura enim non deficit in necessarijs: sed nihil est homini tam necessarium, quàm id quod per finem vltimum consequitur, ergò hoc naturæ humanæ non deest: potest igitur homo per sua naturalia beatitudinem consequi.

¶ Præterea, Homo cùm sit nobilior irrationalibus creaturis, videtur esse sufficientior: sed irrationales creaturæ per sua naturalia possunt consequi suos fines: ergò multo magis homo per sua naturalia potest beatitudinem consequi.

¶ Præterea, Beatitudo est operatio perfecta secundum philosophum. eiusdem autem est incipere rem & perficere ipsam. cùm igitur operatio imperfecta, quæ est quasi principium in operationibus humanis, subdatur naturali hominis potestati, qua suorum actuum est Dominus: videtur quòd per naturalem potentiam possit pertingere ad operationem perfectam, quæ est beatitudo.

¶ SED CONTRA, Homo est principium naturaliter actuum suorum per intellectum & voluntatem. sed vltima beatitudo sanctis præparata excedit intellectum & voluntatem. dicit enim Apostolus. 1. ad Corin. 2. Oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit. quæ præparauit deus diligentibus se. ergò homo per sua naturalia non potest beatitudinem consequi.

CONCLVSIO.

¶ *Non potest homo suis naturalibus viribus beatitudinem illam, quæ in visione diuinæ essentiæ consistit, adipisci, sicut illā, quæ in hac vita haberi potest.*

¶ RESPONDEO dicendum, quod beatitudo imperfecta, quæ in hac vita haberi potest, potest ab homine acquiri per sua naturalia eo modo quo & virtus, in cuius operatione consistit. de quo infrà dicetur. sed beatitudo hominis perfecta (sicut suprà dictum est) consistit in visione diuinæ essentiæ. videre autem deum per essentiam, est supra naturam non solum hominis, sed omnis creaturæ, vt in primo ostensum est. naturalis enim cognitio cuiuslibet creaturæ est secundum modum substantiæ eius: sicut de intelligentia dicitur in libro de causis, quod cognoscit ea quæ sunt supra se & ea quæ sunt infra se secundum modum substantiæ suæ: omnis autem cognitio, quæ est secundum modum substantiæ creatæ, deficit à visione diuinæ essentiæ, quæ in infinitum excedit omnem substantiam creatam: vnde nec homo, nec aliqua creatura potest consequi beatitudinem vltimam per sua naturalia.

¶ AD PRIMVM ergò dicendū, quod sicut natura non deficit homini in necessarijs, quamuis non dederit sibi arma & tegumenta sicut alijs animalibus: quia dedit ei rationem & manus, quibus possit hæc sibi acquirere: ita nec deficit homini in necessarijs, quamuis non daret sibi aliquod principium quo posset beatitudinem consequi. hoc enim erat impossibile: sed dedit ei liberum arbitrium quo possit conuerti ad deum, qui eum faceret beatum: quæ enim per amicos possumus, per nos aliqualiter possumus. vt dicitur in. 3. Ethi.

¶ Ad secundum dicendum, quòd nobilioris conditionis est natura quæ potest consequi perfectum bonum, licet indigeat exteriori auxilio ad hoc consequendum, quàm natura quæ non potest consequi perfectum bonum, sed consequitur quoddam bonum imperfectum, licet ad consecutionem eius non indigeat exteriori auxilio: vt philosophus dicit in. 2. de cælo: sicut melius est dispositus ad sanitatem qui potest consequi perfectam sanitatem, licet hoc sit per auxilium medicinæ, quàm qui solum potest consequi quandam imperfectam sanitatem sine medicinæ

a ¶ *Super Quæstionis quintæ Articulum quintum.*

Annot.

IN articulo quinto de fendenda esset ratio conclusionis in litera posita: nisi diffusè tractata fuisset in 1. lib. quæstio. 12. artic. 4. vbi responsum est Sco. eam impugnanti in 4. dist. 40. quæstio. 2. quare vide ibi, &c.

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ *Super Quæstionis quintæ Articulum sextum.*

Annot. IN articulis sexto, septimo, & octauo nihil aliud scribendum occurrit, nisi q̃ materia octaui articuli tractata est in 1.lib.q.82.artic.1. vbi solutę sunt rationes Sco. quare vide ibi. Et hic copletur tractatus primus huius libri.

auxilio: & ideo creatura rationalis, quæ potest consequi perfectum beatitudinis bonum indigens ad hoc diuino auxilio, est perfectior quàm creatura irrationalis, quæ huiusmodi boni non est capax: sed quoddam bonum imperfectum consequitur virtute suæ naturæ.

¶ Ad tertium dicendum, quod quando imperfectum & perfectum sunt eiusdem speciei, ab eadem virtute causari possunt: non autem hoc est necesse si sunt alterius speciei: non enim quicquid potest causare dispositionem materiæ, potest vltimam perfectionem conferre, imperfecta autem operatio quæ subiacet naturali hominis potestati, non est eiusdem speciei cum operatione illa perfecta, quæ est hominis beatitudo, cum operationis species dependeat ex obiecto. vnde ratio non sequitur.

ARTICVLVS VI.

a ¶ *Virum homo consequatur beatitudinem per actionem alicuius superioris creaturæ.*

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd homo possit fieri beatus per actionem alicuius superioris creaturæ, scilicet angeli. cum enim duplex ordo inueniatur in rebus: vnus partium vniuersi adinuicem, alius totius vniuersi ad bonum quod est extra vniuersum: primus ordo ordinatur ad secundum, sicut ad finem, vt dicitur. 12. Meta. sicut ordo partium exercitus adinuicem est propter ordinem totius exercitus ad ducem: sed ordo partium vniuersi adinuicem attenditur secundum quod superiores creaturæ agunt in inferiores: vt in primo dictum est. beatitudo autem cõsistit in ordine hominis ad bonum, quod est extra vniuersum, quod est deus. ergo per actionem superioris creaturæ, scilicet angeli in hominem, homo beatus efficitur.

¶ Præterea. Quod est in potentia tale, potest reduci in actum, per id quod est actu tale: sicut quod est potentia calidum, fit actu calidum: sed homo est in potentia beatus. ergo potest fieri actu beatus per angelum qui est actu beatus.

¶ Præterea. Beatitudo consistit in operatione intellectus, vt suprà dictum est: sed angelus potest illuminare intellectum hominis: vt in primo habitum est: ergo angelus potest facere hominem beatum.

¶ SED CONTRA est quod dicitur in Psal. Gratiam & gloriam dabit Dominus.

CONCLVSIO.

¶ *Cùm beatitudo sit quoddam bonum excedens naturam creatam, impossibile est hominem eam conferri actione alicuius naturæ creatæ, sed fit solo deo agente homo beatus.*

¶ RESPONDEO dicendum, quod cum omnis creatura naturæ legibus sit subiecta (vtpote habens limitatam virtutem & actionem) illud quod excedit naturam creatam, non potest fieri virtute alicuius creaturæ: & ideo si quid fieri oportet quod sit supra naturam, hoc fit immediate à deo: sicut suscitatio mortui, illuminatio cæci, & cætera huiusmodi. ostẽsum est autem quòd beatitudo est quoddam bonum excedens naturam creatam: vnde impossibile est quòd per actionem alicuius creaturæ conferatur: sed homo beatus fit solo deo agente, si loquamur de beatitudine perfectà: si vero loquamur de beatitudine imperfecta, sic eadem ratio est de ipsa & de virtute, in cuius actu consistit.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod plerunque contingit in potentijs actiuis ordinatis, quod perducere ad vltimum finem pertinet ad supremam potentiam: inferiores vero potentiæ coadiuuant ad consecutionem illius vltimi finis disponendo: sicut ad artem gubernatiuam quæ præest nauifactiuæ, pertinet vsus nauis, propter quem natis ipsa fit. sic igitur in ordine vniuersi homo quidem adiuuatur ab angelis ad consequendum vltimum finem secundum aliqua præcedentia quibus dispositur ad eius consecutionem: sed ipsum vltimum finem consequitur per ipsum primum agentem, qui est deus.

¶ Ad secundum dicendum, quòd quando aliqua forma actu existit in aliquo secundum esse perfectum & naturale, potest esse principium actionis in alterum, sicut calidum per calorem calefacit: sed si forma existit in aliquo imperfecte, & non secundum esse naturale, non potest esse principium communicationis sui ad alterum: sicut intentio coloris qui est in pupilla, non potest facere album. neque etiam omnia quæ sunt illuminata aut calefacta, possunt alia calefacere & illuminare: sic enim illuminatio & calefactio essent vsque ad infinitum. lumen autem gloriæ per quod deus videtur, in deo quidem est perfecte secundum esse naturale: in qualibet autem creatura est imperfecte & secundum esse similitudinarium vel participatum: vnde nulla creatura beata potest communicare suam beatitudinem alteri.

¶ Ad tertium dicendum, quod angelus beatus illuminat intellectum hominis, vel etiam inferioris angeli quantum ad aliquas rationes diuinorum operum: non autem quantum ad visionem diuinæ essentiæ: vt in primo dictum est: ad eam enim videndam omnes immediate illuminantur à deo.

ARTICVLVS VII.

¶ *Virum requirantur aliqua opera bona ad hoc, quòd homo beatitudinem consequatur à deo.* *Infrà q. 62. art. 6. Et 1. q. 62. art. 5. ad. 1. Et opus. 3. c. 175.*

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quod non requirantur aliqua opera hominis ad hoc vt beatitudinem consequatur à deo. deus enim cùm sit agens infinitæ virtutis, non præexigit agendo materiam aut dispositionem materiæ, sed statim potest totum producere: sed opera hominis cum non requirantur ad beatitudinem eius sicut causa efficiens (vt dictũ est) non possunt requiri ad eam nisi sicut dispositiones ergo: deus qui dispositiones non præexigit in agendo, beatitudinem sine præcedentibus operibus confert.

¶ Præterea. Sicut deus est actor beatitudinis immediate: ita & naturam immediate instituit: sed in prima institutione naturæ produxit creaturas nulla dispositione præcedente vel actione creaturæ: sed statim fecit vnumquodque perfectum in sua specie: ergo videtur quòd beatitudinem conferat homini sine aliquibus operationibus præcedentibus.

¶ Præterea, Apostolus dicit Ro. 4. beatitudinem hominis esse cui deus confert iustitiam sine operibus: non ergo requiruntur aliqua opera hominis ad beatitudinem consequendam.

¶ SED CONTRA est quod dicitur Io. 13. Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea: ergo per actionẽ ad beatitudinem peruenimus.

CONCLVSIO.

¶ *Solus Deus natura beatus est, Angeli vero diuinæ naturæ proximiores, vnico motu beatitudinem sunt consecuti, quam pluribus motibus, seu actionibus meritorijs Dei voluit vt homines consequerentur.*

¶ RESPONDEO dicendum quod rectitudo voluntatis, vt suprà dictũ est, requiritur ad beatitudinem, cum nihil aliud sit quàm debitus ordo voluntatis ad vltimum finem, quæ ita exigitur ad consecutionem vltimi finis sicut debita dispositio materiæ ad consecutionem formæ: sed ex hoc non ostenditur quod aliqua operatio hominis debeat præcedere eius beatitudinem. posset enim deus simul facere voluntatem rectè tendentem in finem, & finem consequentẽ: sicut quandoque simul materiam disponit & indicit formam: sed ordo diuinæ sapientiæ exigit ne hoc fiat, vt enim dicitur in secundo de cælo, Eorum quæ nata sunt habere bonum perfectum, aliquid habet ipsum sine motu, aliquid vno motu, aliquid pluribus. habere autem perfectum bonum sine motu conuenit ei quod naturaliter habet illud: habere autem beatitudinem naturaliter est solius dei: vnde solius dei proprium est quod ad beatitudinem non moueatur per aliquam operationem præcedentem. Cùm autem beatitudo excedat omnem naturam creatam, nulla pura creatura conuenienter beatitudinem consequitur absque motu operationis per quam tendit in ipsam: sed angelus qui est superior ordine naturæ quàm homo, consecutus est eam ex ordine diuinæ sapientiæ vno motu operationis meritoriæ: vt in primo expositum est. homines autem consequuntur ipsam multis motibus operationum, qui merita dicuntur. vnde etiam secundum philosophum beatitudo est premium virtuosarum operationum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod operatio hominis non præexigitur ad consecutionẽ beatitudinis propter insufficientiam diuinæ virtutis beatificantis: sed vt seruetur ordo in rebus.

¶ Ad secundum dicendum, quod primas creaturas statim deus perfectas produxit absque alia dispositione vel operatione creaturæ præcedente: quia sic instituit prima individua specierum, vt per ea natura propagaretur ad posteros: & similiter quia per Christum qui est deus & homo, beatitudo erat ad alios deriuanda secundum illud Apostoli ad Heb. 2. Qui multos filios in gloriam adduxerat: statim à principio suæ conceptionis absque aliqua operatione meritoria præcedente anima eius fuit beata: sed hoc est singulare in ipso, nam pueris baptizatis subuenit meritum Christi ad beatitudinem consequendam, licet desint in eis merita propria, eo quòd per baptismum sunt Christi membra effecti.

¶ Ad tertium dicendum, quod Apostolus loquitur de beatitudine spei quæ habetur per gratiam iustificãtem. quæ quidem non datur propter opera præcedẽtia: nõ enim habet rationẽ termini motus vt beatitudo, sed magis est principium motus quo ad beatitudinẽ tenditur.

ARTICVLVS VIII.

¶ *Virum omnis homo appetat beatitudinem.*

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd non omnes appetant beatitudinem: nullus enim potest appetere quod ignorat. cum bonum apprehensum sit obiectum appetitus: vt dicitur in 3. de anima. sed multi nesciunt quid sit beatitudo. quod, sicut Aug. dicit in 13. de tri. patet ex hoc quòd quidam posuerunt beatitudinem in voluptatibus corporis: quidam in virtute animæ: quidam in alijs rebus. non ergo omnes beatitudinem appetunt.

¶ Præterea, Essentia beatitudinis est visio essentiæ diuinæ, vt dictum est: sed aliqui opinantur hoc esse impossibile, quòd deus per

per essentiam ab homine videatur: vnde hoc non appetunt. ergo non omnes homines appetunt beatitudinem.

¶ Præterea, Aug. dicit in 13. de Tri. Quòd beatus est qui habet omnia quæ vult, & nihil male vult: sed non omnes hoc volunt, quidam enim male aliqua volunt, & tamen volunt illa se velle. non ergo omnes volunt beatitudinem.

¶ SED CONTRA est quod Aug. dicit 13. de Trini. Si vnus dixisset, Omnes beati esse vultis, miseri esse non vultis, dixisset aliquid quod nullus in sua non cognosceret voluntate: quilibet ergo vult esse beatus.

CONCLVSIO.

¶ *Quamquam non omnes id appetant in quo beatitudo consistere creditur à nonnullis, omnes tamen vniuersale & perfectum bonum naturaliter appetere certum est, in quo vera consistit communis ratio beatitudinis.*

¶ RESPONDEO dicendum, quod beatitudo dupliciter potest considerari. Vno modo secundum communem rationem beatitudinis: & sic necesse est quòd omnis homo beatitudinem velit: ratio autem beatitudinis communis est, vt sit bonum perfectum: sicut dictum est. cum autem bonum sit obiectum voluntatis, perfectum bonum est alicuius quod totaliter eius voluntati satisfacit: vnde appetere beatitudinem, nihil aliud est quàm appetere vt voluntas satietur: quod quilibet vult. Alio modo possumus loqui de beatitudine secundum specialem rationem quantum ad id in quo beatitudo consistit: & sic non omnes cognoscunt beatitudinem: quia nesciunt cui rei communis ratio beatitudinis conueniat: & per consequens quantum ad hoc nõ omnes eam volunt. Vnde patet responsio ad primum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd cum voluntas sequatur apprehẽsionem intellectus seu rationis: sicut contingit quòd aliquid est idem secundum rem, quod tamen est diuersum secundum rationis considerationem: ita contingit quod aliquid est idem secundum rem, & tamen vno modo appetitur, alio modo non appetitur. beatitudo ergo potest considerari sub ratione finalis boni & perfecti, quæ est communis ratio beatitudinis. & sic naturaliter & ex necessitate voluntas in illud tendit, vt dictum est. Potest etiam considerari secundum alias speciales considerationes, vel ex parte ipsius operationis, vel ex parte potentiæ operatiuæ, vel ex parte obiecti: & sic non ex necessitate voluntas tendit in ipsam.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ipsa diffinitio beatitudinis, quam quidam posuerunt, Beatus est, qui habet omnia quæ vult: vel cui omnia optata succedunt, quodammodo intellecta est bona & sufficiens: alio vero modo est imperfecta. Si enim intelligatur simpliciter de omnibus quæ vult homo naturali appetitu, sic verum est, quòd qui habet omnia quæ vult, est beatus. nihil enim satiat naturalem hominis appetitũ nisi bonum perfectum, quod est beatitudo. Si vero intelligatur de his quæ homo vult secundum apprehensionem rationis: sic habere quædam quæ homo vult, non pertinet ad beatitudinem, sed magis ad miseriam. inquantum huiusmodi habita impediunt hominem, ne habeat quæcunque vult naturaliter. sicut etiam ratio accipit vt vera interdum quæ impediunt à cognitione veritatis: & secundum hanc considerationem Aug. addit ad perfectionem beatitudinis, quod nihil mali velit. quamuis primum posset sufficere si rectè intelligeretur, scilicet beatus est qui habet omnia quæ vult.

QVÆSTIO SEXTA DE VOluntario & inuoluntario, in octo articulos diuisa.

QVIA igitur ad beatitudinem per actus aliquos necesse est peruenire, oportet consequenter de humanis actibus considerare: vt sciamus quibus actibus perueniatur ad beatitudinem, vel impediatur beatitudinis via. Sed quia operationes & actus circa singularia sunt, ideo omnis operatiua scientia in particulari consideratione perficitur. moralis igitur consideratio quia est humanorum actuum, primo quidẽ tradenda est in vniuersali, Secundo vero in particulari.

¶ Circa vniuersalem autem considerationem humanorum actuum primo quidem considerandum occurrit de ipsis actibus. Secundo, de principijs eorũ. Humanorũ aũt actuum quidam sunt hominis proprij, quidam sunt homini & alijs animalibus commnues: & quia beatitudo est propriũ hominis bonum, propinquius se habent ad beatitudinem actus, qui sunt proprie humani, q̃ uam actus qui sunt homini alijsque animalibus communes. Primo ergo considerandum est de actibus qui sunt proprij hominis: secundo de actibus qui sunt hominis alijsque animalibus communes: qui dicuntur animæ pasiones.

¶ Circa primum duo consideranda occurrunt. Primo, de cõsideratione humanorum actuum. Secundo, de distinctione eorum actuum. cũ autem actus humani proprie dicantur qui sunt voluntarij, eo quod volũtas est rationalis appetitus, qui est proprius hominis: oportet considerare de actibus inquantum sunt voluntarij. Primo ergo considerandum est de voluntario & inuoluntario in communi. Secundo, de actibus qui sunt voluntarij: quasi ab ipsa voluntate eliciti, vt immediate ipsius voluntatis existentes. Tertio, de actibus qui sunt voluntarij: quasi à voluntate imperati, qui sunt ipsius voluntatis mediantibus alijs potentijs. Et quia actus voluntarij habent quasdam circumstantias secundum quas dijudicantur, Primo considerandum est de voluntario, & inuoluntario, & consequẽter de circumstantijs ipsorum actuum, in quibus voluntarium & inuoluntarium inuenitur.

¶ Circa primũ quæruntur octo. ¶ Primo, vtrũ in humanis actibus inueniatur voluntarium. ¶ Secundo, vtrum inueniatur in animalibus brutis. ¶ Tertio, vtrum voluntarium esse possit absque omni actu. ¶ Quarto, vtrum violentia voluntatis possit inferri. ¶ Quinto, vtrum violentia causet inuoluntarium. ¶ Sexto, vtrũ metus causet inuoluntarium. ¶ Septimo, vtrum cõ cupiscentia iuuoluntarium causet. ¶ Octauo, vtrum ignoratia.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Virum in humanis actibus inueniatur voluntarium.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd in humanis actibus non inueniatur voluntarium. voluntariũ enim est cuius principium est in ipso: vt patet per Gre. Nicenum & Damas. & Arist. sed principium humanorum actiuum non est in ipso, sed est extra. nam appetitus hominis mouetur ad agendum ab appetibili quod est extra: quod est sicut mouens non motum: vt dicitur in 3. de anima. ergo in humanis actibus non inuenitur voluntarium.

¶ Præterea, Philosophus in 8. Physic. probat, quòd non inuenitur in animalibus aliquis actus nouus qui non præueniatur ab alio motu exteriori: sed omnes actus hominis sunt noui: nullus enim actus hominis æternus est. ergo principium omnium humanorum actuũ est ab extra: non igitur in eis inuenitur voluntarium.

¶ Præterea, qui voluntarie agit, per se agere potest: sed hoc homini non conuenit. dicitur enim Ioan. 15. Sine me nihil potestis facere. ergo voluntarium in humanis actibus non inuenitur.

¶ SED CONTRA est quod dicit Damascenus in 2. lib. quòd voluntarium est actus qui est operatio rationalis. tales autem sunt actus humani: ergo in actibus humanis inuenitur voluntarium.

CONCLVSIO.

¶ *Cum omnium agentium solus homo sui operis finem cognoscat, & seipsum ad illum moueat, necessariũ est in illius actibus voluntarium maxime inueniri.*

¶ RESPONDEO dicendum, q̃ oportet in actibus humanis voluntarium esse. Ad cuius euidentiam considerandum est, quòd quorundam actuum principium est in agente, seu in eo quod mouetur, quorundam autem motuum vel actuum principium est extra: cum enim lapis mouetur sursum, principium huius motionis est extra lapidem: sed cum mouetur deorsum, principium huius motionis est in ipso lapide. Eorum autem, quæ à principio intrinseco mouẽtur, quædam mouent seipsa, quædam autem non: cum enim omne agens seu motum agat, seu moueatur propter finem (vt suprà habitum est) illa perfecte mouentur à principio intrinseco, in quibus est aliquod intrinsecum principium, non solum vt moueantur, sed vt moueantur in finem. ad hoc autem quòd hat aliquid propter finẽ, requiritur cognitio finis aliqualis: quodcunq; igitur sic agit, vel mouetur à principio intrinseco, quod habet aliquã notitiã finis, habet in seipso principium sui actus non solum vt agat, sed etiam vt agat propter finẽ: q̃ autem nullam notitiam finis habet, etsi in eo sit principium actionis vel motus, non tamen eius q̃ est agere vel moueri propter finẽ, est principiũ

a ¶ *Super Quæstionem sextam.*

Annot. QVia igitur in diuisione seu præfatione. 6. quæstionis aduerte quod author tractanda omnia præcõcipiens, prima distinctione ne separat totum hunc librũ a secunda secundæ: deinde secunda distinctione separat tractatũ de actibus humanis in vniuersali à reliqua libri parte incipiente in quæstione 49. tertia autem distinctione tractatum ipsum de actibus distinguit, ita q̃ primo de proprijs hominis, deinde de communibus in q. 22, & sequentibus tractandum dicit. Sequẽtes autem distinctiones dant loca cõditionibus, circunstantijs, & actibus proprijs hominis, quibusque ista, vsque ad 21. q. inclusiue.

a ¶ *Super Quæstionis sextæ Artic. primũ.*

¶ *Non agens carens notitia finis, principium eius quod est agere propter finem non in se, sed in alio habeat.*

CIrca primum artic. 1. dubiũ occurrit de illa q̃positiõe in corpore posita, scilicet q̃ nulla habet notitiã finis, & si in eo sit principium actionis vel motus, nõ tamẽ eius quod est agere vel moueri propter finẽ sit principium actionis nisi vel motus, nõ tamẽ eius quod est agere vel moueri propter finẽ ex principiũ iu ipso, sed in alio. Aduertatur siquidem huic sententię tam authoritas q̃ ratio: authoritas quidem Arist. 2. phys. q̃antis ex proposito q̃ natura agit, q̃pter finẽ, vnde arguitur sic, Naturalia agunt propter finẽ: naturalia agũt à principio intrinseco sine notitia finis. ergo agentia à principio intrinseco sine finis notitia agunt propter finẽ. Cuius oppositũ in litera dicitur. & confirmatur, quia si in natralibus ratione carentibus est principiũ agendi: & non est principiũ de ly ꝙpter finẽ: cũ tota diffensio Arist. ab alijs contra quos disputat in secundo phys. cõsistat: nõ in hoc, q̃ naturalia agãt (de hoc enim nõ disputatur) sed in hoc quòd agant propter finem vel no propter finẽ, & concludatur pars affirmatiua: oportet dicere q̃ natura quæ est intrinsecũ agendi principium, non solum est principiũ agẽdi, sed agẽdi propter finem: naturalia enim vt sic agunt propter finẽ.

Quæstio.

¶ *Num agens ex notitia finis, in se habeat principium quod agat & moueatur propter finem.*

¶ Circa illam aliam propositionẽ in eodem corpore, scilicet quodcunque sic agit, vel mouetur à principio intrinseco, quòd habet aliquam notitiam finis, habet in

Universidad de Deusto
Biblioteca

seipso principium sui actus,nó solú vt agat,sed etiã vt agat propter finẽ, dubiũ occurrit,quia cõtradicit determinationi factæ in secundo artic.q. primę, vbi cõclusum est esse propriũ rationalis naturæ agere propter finem , ita vt moueat se ad finem,hic enim expresse dicitur ꝙ huiusmodi,vt animalia,mouent se ad finẽ: quia aliquã cognitionẽ finis habẽt, quomodo stãt hęc simul.

¶ *Num quodlibet seipsum mouens finem cognoscat.*

Quæstio.

¶ Circa deductam in eodem corpore propositionẽ ex prædicta, scilicet vnde huiusmodi dicuntur non mouere seipsa, sed ab alijs moueri ; dubiũ quoque occurrit: quoniam constat quod vegetabilia mouent seipsa motu augmenti ad omnes differentias positionis: & tamẽ carent notitia finis. falsum ergo est quod huiusmodi, scilicet carentia finis notitia, non dicuntur mouere seipsa. Et confirmatur, quia in prima parte.q.18.artic.1. in responsione ad secundum expresse dixit author quod hæc mouent seipsa.

¶ Ad primæ dubitationis euidentiam , scito quod hoc quod est agere propter finem , potest habere principium duplicis ordinis . Alterum scilicet proprij ordinis: alterum subordinati . Proprij quidem ordinis principium, est quod propria virtute hoc facit . Subordinati verò , quod superioris virtutis participatione solum hoc facit. & quoniam agere propter finem, collationem quãdam eius quod est ad finem ad ipsum finem manifeste importat . Conferri autem in finem absque cognitione etsi fingendi detur licentia,intelligi nequit : oportet vt de ratione principij propria virtute actiui propter finem sit cognitio:ac per hoc principium propria virtute agens propter finem cõstat necessario ex gradu cognoscitiuo . Et consequenter si quid nõ cognoscitiuum agit propter finem , & si habeat principium agendi propter finem , non habet principium nisi subordinati ordinis: quòd scilicet ex hoc quod est impressio quædam,à cognoscitiuo principiat propter finem. Et hoc modo naturalia agunt propter finem.Ita quòd æquiuocatio est hic inter literam hanc & secundam Physic.ac ratio est . Author siquidem loquitur de principio agente propter finem propria virtute.& de tali verissimum est dicere, quòd in solis cognoscitiuis est principium agendi propter finem: quia vt in litera dicit, ad hoc ꝙ aliquid fiat ꝓpter finẽ, requirit̃ aliqualis notitia finis: propter ꝙ à philosophis dicit̃ ꝙ opus naturæ est opus intelligentiæ . In 2cdo aũt physic. & alijs est sermo de qualicũq; principio.& sic late loquendo concedimus, & quòd in naturalibus est principiũ agendi & agẽdi propter finẽ : natura enim ab intelligentia veniẽs, est principiũ subordinati ordinis agẽdi ꝓpter finẽ,& nõ est principiũ ꝓpria virtute directiũ in finẽ,& sic omnia cõsonãt.

¶ Ad secundam autem dubitationem dicitur , quod quia animalia imperfecte cognoscunt finẽ,vt in secundo articulo huius q. dicitur, ideo etiam imperfecte mouent se ad finem: & est tanta imperfectio ista , vt non nisi participatione quadam moueant se ad finem sicut prudentia sunt , & ordinant in finem. propter quod simpliciter negari potest,quod mouent se ad finẽ, sicut ꝙ ordinant aliquid in finem:quãuis cõcedat̃ simpliciter ꝙ mouẽt se. & potest nihilominus cum additione dici,quod imperfecte mouent se ꝓpter finem, & sic in proposito accidit: nam superius fuit sermo simpliciter , hic autem est sermo secundum quid manifestatum in secundo articulo. Posset quoque dici , vt dicetur ad tertium dubium , quod quia habentia cognitionem sensitiuam, mediũ locum tenent inter naturalia quæ nullo modo cognoscunt finem, & rationalia quæ omnino cognoscunt finem, modo in hoc modo in illud extremum declinant. In prima namque quidem quia de agere ꝓpter finem simpliciter & per se erat sermo, cũ naturalibus computata sunt: hic vero quia de volũtario communiter sumpto, vt etiã ad brutorum participationẽ se extendit, inchoat doctrina,cum rationalibus connumerata sunt.

Infrà q.71. ar.5.ad secundum. Et 2.di.25.ar. 3.co.& ad quintum. Et mal.q.2. art.1.ad secundum.

2.dist.25. artic.1.ad sextum. Et 3.dist. 27.q.1. art.4.ad tertium. Et veri. q.24.ar. 2.ad primum. Et 3.Ethic. lect.4.& lect.5. cor.1.

¶ Ad tertium dubitationem dicitur,quod quia medium vtrunque sapit extremum, & modo illud,modo alterum subinduit : ideo accidit vt vegetabilia quę media sunt inter pure naturalia quæ non mouent se, & animalia quæ mouẽt se,modo dicãtur mouere se,& modo dicantur non mouere se:quando enim distinguuntur vegetabilia contra naturalia , vt ibi fit , dicitur quod mouent se: quando autem contra animalia quæ cognoscitiua sunt, vt hic , dicitur ꝙ non mouent se.

¶ *Super Quæstionis sextæ Articulum secundum.* Auctor

IN secundo articulo aduerte, ꝙ id quòd superius,in prima scilicet q. articulo secũdo appellauit author vnico vocabulo cognoscere rationẽ finis , & nos exposuimus consistere in cognitione proportionis inter finem, & id quod est ad finem: modo explicatur ex parte vtriusque extremi ,scilicet finis & eius ꝙ est ad finẽ : & dicit ꝙ est cognoscere ex parte finis rationẽ finis : ex parte vero eius ꝙ est ad finẽ ꝓportionem illius ad finẽ, & intendit p rationẽ finis,nõ quod qd est,vt distinguit cõtra individuũ, sed rõne formalis siue vniuersaliter , siue particulariter, vt distinguit cõtra rẽ, id est ꝙ oportet cognoscere rẽ quę denominat finis vt stat sub denominatione finis. verbi gratia.Mulier ꝓparatura ꝓ prãdio,nõ solũ nouit hoc futurũ prandium prãdiũ,sed nouit ipsum vt finẽ,tũc, ibi,sug ꝓparationis , &c. alioquin non rationcinaretur ex prandio ad ꝓparanda , nec moueretur ad ꝓparationẽ: & similiter nouit nõ solum has carnes,hanc horam,&c. sed vt proportionatas nunc,hic,sic, &c. ad talem finẽ: & hoc est perfecte cognoscere finem & nosse rationem finis.

¶ *Super Quæstionis sextæ Articulum tertium.* Auctor.

CIrca cęteros quæstionis articulos vsque ad vltimum exclusiue nihil occurrit scribendum. Aduertendum tamẽ est quòd tertius articulus fundamentũ est multarũ veritatum quum de peccatis disputatur, & specialiter omissionum: vnde & eo in locis proprijs vtemur. Singulariter tamen nũc ex hoc articulo commendandum est memoriæ, ꝙ ad rationẽ voluntarij indirecte nõ sufficit potestas in volũtate,& negatio prouisiõis: sed oportet tria cõcurrere, scilicet posse,debere, & non velle, aut nõ imperare, & ꝓterea non valet argumẽtũ,Hoc potuit à volũtate phiberi, & non est prohibitũ : ergo est voluntarium.Et hoc est valde notandũ propter actus ꝙ sunt ab anima sensitiua & generatiua; & non ex præcepto intellectus. oportet enim diligenter attendere, si debet,& quando debet impedire . Quartus verò in secundo argumento iunctio suæ responsioni occasionẽ dat disputandi,an obiectum moueat volũtatem actiue. Sed quia de motiuo volũtatis erit specialis quæstio in litera , illucusque differtur. Sextus regulam tradit in iudicandis votis, contractibus , &c. factis ex metu etiã cadente in constantem virum: dum omnia huiusmodi vere volũtaria docemur: quãuis aliquid habeãt inuoluntarij admixtũ, ac per hoc si mala sunt ardua , vt periuria, infamiæ, & similia, peccata sunt mortalia. Ĩsto tamen cautus in materia matrimonij: quia ecclesia vult ꝙ nõ solum sit voluntarium, sed plene voluntarium, vt in quarto sententiarum habes. Compatitur quoqs humana iura his quæ metu fiunt , libertatẽ plenam fouendo , non voluntarium in his negando.

Supra ar.4 co. & infrà 6.co. Et 2. q.88.ar. 6.ad 1. Et mal.q.6.co

¶ AD PRIMVM dicendum , quòd non omne principium est principium primũ: licet ergo de ratione voluntarij sit quod principium eius sit intrà : non tamen est contra rationem voluntarij, quod principium intrinsecum causetur vel moueatur ab exteriori principio:quia non est de ratione voluntarij quòd principium intrinsecum sit principium primum . Sed tamen sciendum quòd contingit aliquod principium motus esse primum in genere,quod tamen non est primum simpliciter: sicut in genere alterabilium primum alterans est corpus cæleste : quod tamen non est primum mouens simpliciter , sed mouetur motu locali à superiori mouente . sic igitur principium intrinsecum voluntarij actus , quod est vis cognoscitiua & appetitiua , est primum principium in genere appetitiui motus,quamuis moueatur ab aliquo exteriori secundum alias species motus.

¶ Ad secundum dicendum, quod motus animalis nouus præuenitur quidem ab aliquo exteriori motu quantum ad duo. Vno modo, inquantum per motum exteriorem præsentatur sensui animalis aliquod sensibile , quod apprehensum mouet appetitum: sicut leo videns ceruum , per eius motum oppropinquantem incipit moueri ad ipsum. Alio modo inquantum per exteriorem motum incipit aliqualiter immutari naturali immutatione corpus animalis, puta per frigus vel calorem.corpore autem immutato per motum exterioris corporis,immutatur etiam per accidens appetitus sensitiuus, qui est virtus organi corporei: sicut cum ex aliqua alteratione corporis commouetur appetitus ad concupiscentiam alicuius rei : sed hoc non est contra rationem voluntarij, vt dictum est : huiusmodi enim motiones ab exteriori principio, sunt alterius generis.

¶ Ad tertium dicendum,quod deus mouet hominem ad agendum non solum sicut proponens sensui appetibile,vel sicut immutans corpus , sed etiam sicut mouens ipsam voluntatem : quia omnis motus tam voluntatis quàm naturæ ab eo procedit sicut à primo mouente. & sicut non est contra rationem naturæ quod motus naturæ sit à deo,sicut à primo mouente inquantum natura est quoddam instrumentum dei mouentis: ita non est contra rationẽ actus voluntarij,quod sit à deo , inquantum voluntas à deo mouetur : est tamen communiter de ratione naturalis & voluntarij motus,ꝙ sint à principio intrinseco.

ARTICVLVS II.

¶ *Virum voluntarium inueniatur in animalibus brutis.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quod voluntarium non sit in brutis animalibus: voluntarium enim à voluntate dicitur . voluntas autem cum sit in ratione,vt dicitur in 3.de anima , non potest esse in brutis animalibus. ergo neque voluntarium in eis inuenitur.

¶ Præterea,Secundum hoc quod actus humani sunt voluntarij, homo dicitur esse dominus suorum actuum. sed bruta animalia non habẽt dominium sui actus: non enim agunt,sed magis aguntur:vt Damasc.dicit.ergo in brutis animalibus non est voluntarium.

¶ Præterea, Dama.dicit quòd actus voluntarios sequitur laus vel vituperium : sed actibus brutorum animalium non debetur neque laus neque vituperium.ergo in eis non est voluntarium.

¶ SED CONTRA est quod dicit philosophus in 3.Ethic.quòd pueri & bruta animalia communicant voluntario : & idem dicunt Greg.Niccenus,& Damasc.

CONCLVSIO.

¶ In solis hominibus finis cognitionem perfectam habentibus, voluntarium simpliciter inuenitur: in cæteris vero non nisi secundum imperfectam rationem.

¶ RESPONDEO dicendum,quod sicut dictum est,ad rationem voluntarij requiritur quòd principium actus sit intra cum aliqua cognitione finis. est autem duplex cognitio finis,perfecta scilicet & imperfecta. perfecta quidem finis cognitio est, quando non solum apprehenditur res,quæ est finis,sed etiam cognoscitur ratio finis,& proportio eius quod ordinatur ad finem ipsum: & talis cognitio finis competit soli rationali naturæ . imperfecta autem cognitio finis est, quæ in sola finis apprehensione consistit sine hoc quòd cognoscatur ratio finis, & proportio actus ad finem . & talis cognitio finis reperitur in brutis animalibus per sensum & æstimationem naturalem. perfectam igitur cognitionem finis sequitur voluntarium secundum rationem perfectam , prout scilicet apprehenso fine aliquis potest deliberans de fine & de his quæ sunt ad finem, moueri in finẽ, vel non moueri. imperfectam autem rationem finis sequitur voluntarium secundum rationem imperfectam,prout scilicet apprehendens finem non deliberat , sed subito mouetur in ipsum. vnde soli rationali naturæ competit voluntarium secundum rationem perfectam , sed secundũ rationem imperfectam competit etiam brutis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum,quod voluntas nominat rationalem appetitũ: & ideo non potest esse in his quæ ratione carent . voluntarium autem denominatiue dicitur à volũtate: & potest trahi ad ea, in quibus est aliqua participatio voluntatis secundum aliquam conuenientiam ad voluntatem: & hoc modo voluntarium attribuitur animalibus brutis, inquãtum scilicet per cognitionem aliquam mouentur in finem.

¶ Ad secundum dicendũ,quòd ex hoc contingit quòd homo est dñs sui actus , quòd habet deliberationẽ de suis actibus. ex hoc enĩ quod ratio deliberãs se habet ad oppositа , volũtas in vtrunque potest: sed secundum hoc voluntarium non est in brutis animalibus , vt dictum est.

¶ Ad tertium dicendum , quòd laus & vituperium consequuntur actum voluntarium secundum perfectam voluntarij rationem, qualis non inuenitur in brutis.

ARTICVLVS III.

¶ Virum voluntarium possit esse absque omni actu.

Infrà q.71. ar.5.ad secundum. Et 2.di.25.ar. 3.co.& ad quintum. Et mal.q.2. art.1.ad secundum.

AD TERTIVM sic proceditur . Videtur quod voluntarium non possit esse sine actu.voluntarium enim dicitur quod est à voluntate:sed nihil potest esse à voluntate, nisi per aliquem actum ad minus ipsius voluntatis.ergo voluntarium non potest esse sine actu.

¶ Præterea,Sicut per actum voluntatis dicitur aliquis velle:ita cessante actu voluntatis dicitur non velle.sed non velle inuoluntarium causat,quod opponitur voluntario.ergo voluntarium non potest esse actu voluntatis cessante.

¶ Præterea, De ratione voluntarij est cognitio,vt dictum est:sed cognitio est per aliquem actum.ergo voluntarium nõ potest esse absque aliquo actu.

¶ SED CONTRA, Illud, cuius domini sumus, dicitur esse voluntarium. sed nos domini sumus eius quod est agere & non agere, velle & non velle : ergo sicut agere & velle est voluntarium , ita & non agere,& non velle.

CONCLVSIO.

Potest nonnunquam voluntarium esse sine exteriori actu cum interiori, vt quando vult non agere: quandoque vero absque interiori actu , vt cum non vult.

¶ RESPONDEO dicendum , quod voluntarium dicitur, quod est à voluntate. Ab aliquo autem dicitur esse aliquid dupliciter. Vno modo directe , quod scilicet procedit ab aliquo inquantum est agens, sicut calefactio à calore. Alio modo indirecte,ex hoc ipso quòd non agit. sicut submersio nauis dicitur esse à gubernatore inquantum desistit à gubernando.

¶ Sed sciendum , quod non semper id, quod sequitur ad defectum actionis, reducitur sicut in causam in agens ex eo quod non agit , sed solum tunc cum potest & debet agere : si enim gubernator non posset nauem dirigere,vel non esset ei commissa gubernatio nauis, non imputaretur ei nauis submersio,quæ per absentiam gubernatoris cõtingeret: quia igitur voluntas volendo & agendo potest impedire hoc quod est non velle & non agere,& aliquando debet hoc quod est non velle & non agere,imputatur ei, quasi ab ipsa existens,& sic voluntarium potest esse absque actu : quandoque quidem absque actu exteriori cum actu interiori , sicut cum vult non agere ; aliquando autem & absque actu interiori, sicut cum non vult.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum,quod voluntarium dicitur non solum quod procedit à voluntate directe, sicut ab agente:sed etiã quod est ab ea indirecte,sicut à non agente.

¶ Ad secundum dicendum, quòd non velle dicitur dupliciter . Vno modo prout sumitur in vi vnius dictionis secundum quod est infinitiuum huius verbi Nolo.vnde sicut cum dico,nolo legere,sensus est, volo non legere.ita hoc quod est non velle legere,significat velle non legere; & sic non velle causat inuoluntarium.

¶ Ad tertium dicendum quòd eo modo requiritur ad voluntarium actus cognitionis, sicut & actus voluntatis , vt scilicet sit in potestate alicuius considerare,& velle,& agere: & tunc , sicut non velle & non agere cum tempus fuerit, est voluntarium,ita etiam non considerare.

ARTICVLVS IIII.

¶ Virum violentia voluntati possit inferri.

L.9.§.2.ar. 1.cor.& ad 1.Et 4.di. 29.ar.1.Et veri.q.22. ar.5.& 8. & 24.q.6. artic.4. Et Ro.6.l.4. co.2.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quod voluntati possit violentia inferri: vnumquodque enim potest cogi à potentiori: sed aliquid est humanæ voluntati potentius,scilicet deus.ergo saltem ab eo cogi potest.

¶ Præterea, Omne passiuum cogitur à suo actiuo quando immutatur ab eo:sed voluntas est vis passiua.est enim mouens motum,vt dicitur in 3. de anima. cum ergo aliquando moueatur à suo actiuo , videtur quòd aliquando cogatur.

¶ Præterea, Motus violentus est qui est contra naturam: sed motus voluntatis aliquando est contra naturam, vt patet de motu voluntatis ad peccandum,qui est contra naturam: vt Damasc.dicit.ergo motus voluntatis potest esse coactus.

¶ SED CONTRA est quod Aug.dicit in 5.de ciuit . dei, quod si aliquid fit voluntarie,nõ fit ex necessitate: omne autem coactum fit ex necessitate.ergo quod fit ex voluntate,non potest esse coactum:ergo voluntas non potest cogi ad agendum.

CONCLVSIO.

¶ Impossibile est voluntati,quo ad eius proprium elicitum actum, violentiam inferri , sicut contingit quo ad actus imperatos, nonnunquam violentari,& impediri.

¶ RESPONDEO dicendum,quod duplex est actus voluntatis. Vnus quidem, qui est eius immediate velut ab ipsa elicitus ; scilicet velle. Alius qui est actus voluntatis à voluntate imperatus & mediante alia potentia exercitus: vt ambulare & loqui,qui à voluntate imperantur mediante potentia motiua. quantum igitur ad actus à voluntate imperatos, voluntas violentiam pati potest,inquantum per violentiam exteriora membra impediri possunt , ne imperium volũtatis exequantur : sed quantum ad ipsum proprium actum voluntatis, non potest ei violentia inferri,& huius est ratio , quia actus voluntatis nihil est aliud quàm inclinatio quædam procedens ab interiori principio cognoscente, sicut appetitus naturalis est quædam inclinatio ab interiori principio & sine cognitione.quod autem est coactum vel violentum,est ab exteriori principio: vnde contrà rationem ipsius actus voluntatis est , quod sit coactus vel violentus, sicut etiam est contra rationem naturalis inclinationis vel motus lapidis, quod feratur sursum,potest enim lapis per violentiam ferri sursum: sed quod iste motus violentus sit ex eius naturali inclinatione , esse non potest: similiter etiam potest homo per violentiam trahi,sed quod hoc sit ex eius voluntate,repugnat rationi violentiæ.

AD PRIMVM ergo dicendum , quod deus,qui est potentior quam volũtas humana, potest voluntatem mouere secũdum illud Prouerbium, Prouerb.21.Cor regum in manu dei est: & quocunq; voluerit , vertet illud . Sed si hoc esset per violentiam,tam nõ esset cum actu volntatis,nec ipsa voluntas moueretur,sed ali quid contra voluntatem.

¶ Ad secundum dicendum, quod non semper est motus violentus quando passiuum immutatur à suo actiuo :sed quando hoc fit contra interiorem inclinationẽ passiui: alioquin omnes alterationes & generationes simplicium corporum essent innaturales & violentæ: sunt autem naturales propter naturalem aptitudinem interiorem materiæ vel subiecti ad talem dispositionem. & similiter quando voluntas mouetur ab appetibili secundum propriam inclinationem,non est motus violentus,sed voluntarius.

¶ Ad tertium dicendum,quod id in quod voluntas tendit peccando,etsi sit malum & cõtra rationalem naturam secundum rei veritatem: apprehenditur tamen vt bonum & conueniens homini secundum aliquam delectationem sensus,vel secundum aliquem habitũ corruptum.

ARTICVLVS V.

¶ Virum violentia causet inuoluntarium.

Supra ar.4 co. & infrà art.6.ad 1. & q.73.ar 6.co. Et 2. q.88.ar. 6.ad 1. Et mal.q.6.co

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quod violentia non causet inuoluntarium: voluntarium enim & inuoluntarium secundum voluntatem dicuntur.Sed voluntati violẽtia inferri nõ potest: vt ostensum est. ergo violentia inuoluntarium causare non potest.

¶ Præterea,Id quod est inuoluntarium , est cũ tristitia: vt Damasc.& Philosophus dicunt:sed aliquando patitur aliquis violentiam, nec tamẽ inde tristatur:ergo violentia non causat inuoluntarium.

¶ Præterea, Id quod est à voluntate,non potest esse inuoluntarium: sed aliqua violenta sunt à voluntate: sicut cum aliquis cum corpore graui sursum ascendit: & sicut cum aliquis inflectit membra contra naturalem eorum flexibilitatem.ergo violentia non causat inuoluntarium,

¶ SED CONTRA est quod Philosophus & Damasc. dicunt,quòd aliquid est inuoluntarium per violentiam.

CONCLVSIO.

¶ Cum violentia sit à principio extrinseco, voluntarium verò,sicut & naturale,à principio intrinseco,necessarium est violentiam causare inuoluntarium.

¶ RESPONDEO dicendum,quod violentia directe opponitur voluntario, sicut etiam & naturali: commune est enim voluntario

Universidad de Deusto
Biblioteca

& naturali, quòd vtrunque sit à principio intrinseco, violentum autem est à principio extrinseco: & propter hoc sicut in rebus, quæ cognitione carent, violentia aliquid facit contra naturam: ita in rebus cognoscentibus facit aliquid esse contra voluntatem. quod autem est contra naturam, dicitur esse innaturale: & similiter quod est contra voluntatem, dicitur esse inuoluntarium. vnde violentia inuoluntarium causat.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod inuoluntarium voluntario opponitur. dictum est autem suprà, quod voluntarium dicitur non solum actus qui est immediate ipsius voluntatis, sed etiam actus à voluntate imperatus. quantum igitur ad actum qui est immediate ipsius voluntatis, vt suprà dictum est, violentia inferri non potest: sed quantum ad actum imperatum voluntas potest pati violentiã: & quantum ad hunc actum violentia inuoluntarium facit.

¶ Ad secundum dicendum, quod sicut naturale dicitur quod est secundum inclinationem naturæ, ita voluntarium dicitur quod est secundum inclinationem voluntatis. dicitur autem aliquid naturale dupliciter. Vno modo, quia est à natura, sicut à principio actiuo: sicut calefacere est naturale igni. Alio modo secundum principium passiuum: quia scilicet est innata inclinatio ad recipiendum actionem à principio extrinseco: sicut motus cæli dicitur esse naturalis propter aptitudinem naturalem cælestis corporis ad talem motum, licet mouens sit voluntarium. Et similiter voluntarium potest aliquid dici dupliciter. Vno modo secundum actionem, puta cum aliquis vult aliquid agere. Alio modo secundum passionem, scilicet cum aliquis vult pati ab alio. vnde cum actio infertur ab aliquo exteriori manente in eo qui patitur voluntate patiendi, non est simpliciter violentum: quia licet ille qui patitur, non conferat agendo, confert tamen volendo pati. vnde non potest dici inuoluntarium.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut Philosophus dicit in octauo Physicorum, Motus animalis quo interdum mouetur animal contra naturalem inclinationem corporis, etsi non sit naturalis corpori, est tamen quodammodo naturalis animali: cui naturale est quod secundum appetitum moueatur, & ideo hoc non est violentum simpliciter, sed secundum quid. & similiter est dicendum cum aliquis inflectit membra contra naturalem dispositionem: hoc enim est violentum secundum quid, scilicet quantum ad membrum particulare, non tamen simpliciter quantum ad ipsum hominem.

ARTICVLVS VI.

¶ Virum metus causet inuoluntarium simpliciter.

Infrà arti. 7. ad 1. & 2. Et 4. di. 29. q. 1. artic. 2. Et quoli. 5. ar. 10. Et 2. eo. 9. co. 3. Et 3. Ethic. co. 2. & 4. fi.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quod metus causet inuoluntarium simpliciter: sicut enim violentia est respectu eius quod contrariatur præsentialiter voluntati: ita metus est respectu futuri mali quod repugnat voluntati: sed violentia causat inuoluntarium simpliciter. ergo & metus inuoluntarium simpliciter causat.

¶ Præterea, Quod est secundum se tale quolibet addito, remanet tale: sicut quod secundũ se est calidũ, cuicunque coniungatur, nihilominus est calidum, ipso manente: sed illud quod per metum agitur, secundum se est inuoluntarium. ergo etiam adueniente metu est inuoluntarium.

¶ Præterea, Quod sub conditione tale est, secundum quid est tale: quod autem absque conditione est tale, simpliciter est tale: sicut quod est necessarium ex conditione, est necessarium secundum quid: quod autem est necessarium absolute, est necessariũ simpliciter: sed id quod per metum agitur, est inuoluntarium absolute: non est autem voluntarium nisi sub conditione, scilicet vt vitetur malum quod timetur. ergo id quod per metum agitur, est simpliciter inuoluntarium.

¶ SED CONTRA est quod Greg. Nice. dicit, & etiam Philosophus, Quòd huiusmodi quæ per metum aguntur, sunt magis voluntaria quàm inuoluntaria.

CONCLVSIO.

¶ Quod per metum fit, simpliciter voluntarium est, secundum quid autem inuoluntarium.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut Philosophus dicit in 3. Ethi. & idem dicit Greg. Nice. in li. suo de homine, Huiusmodi, quæ per metum aguntur, mixta sunt ex voluntario & inuoluntario. id enim quod per metum agitur in se consideratum, non est voluntarium: sed fit voluntarium in casu, scilicet ad vitandum malum quod timetur: sed si quis recte consideret, magis sunt huiusmodi voluntaria quàm inuoluntaria: sunt enim voluntaria simpliciter, inuoluntaria autem secundum quid: vnumquodque enim simpliciter esse dicitur secundum quod est in actu: secundum autem quod est in sola apprehensione, non est simpliciter, sed secundum quid: hoc autem quod per metum agitur, secundum hoc est in actu secundum quod fit: cum enim actus in singularibus sint, singulare autem inquantum huiusmodi est hic & nunc, secundum hoc id quod fit est in actu, secundum quod hic est & nunc, & sub alijs conditionibus individualibus: sic autem hoc quod fit per metum, est voluntarium, inquantum scilicet est hic & nunc: prout scilicet in hoc casu est impedimentum maioris mali quod timebatur: sicut proiectio mercium in mare fit voluntarium tempore tempestatis propter timorem periculi: vnde ipsa nisi esset, quòd simpliciter voluntarium est, vnde & competit ei ratio voluntarij: quia principium eius est intrà. sed quòd accipiatur id quod per metum fit vt extra hunc casum existens prout repugnat voluntati, hoc non est nisi secundum rationem tantum: & ideo est inuoluntarium secundum quid, id est, prout consideratur extra hunc casum existens.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ea quæ aguntur per metum & per vim, nõ solum differunt secundum prælens & futurum, sed etiam secundum hoc quod in eo agitur per vim, voluntas non consentit, sed omnino est contra motum voluntatis: sed id quod per metum agitur, fit voluntarium, ideo, quia motus voluntatis fertur in id, licet non propter seipsum, sed propter aliud, scilicet ad repellendum malum quod timetur: sufficit enim ad rationem voluntarij, quòd sit propter aliud voluntarium: voluntarium enim est non solum quod propter seipsum volumus vt finem, sed etiam quod propter aliud volumus vt propter finem. patet ergo quòd in eo quod per vim agitur, voluntas interior nihil agit. & ideo, vt Greg. Nice dicit, ad excludendum ea quæ per metum aguntur in diffinitione violenti, non solum dicitur quòd violentum est cuius principium est extra, sed additur, nihil conferente vim passo: quia id quod agitur per metum, voluntas timentis aliquid confert.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ea quæ absolute dicuntur, quolibet addito remanent talia: sicut calidum & album: sed ea quæ relatiue dicuntur, variantur secundum comparationem ad diuersa: quod enim est magnum comparatum huic, est paruum comparatum alteri. Voluntarium autem dicitur aliquid non solum propter se quasi absolute, sed etiam propter aliud quasi relatiue: & ideo nihil prohibet aliquid quod de se non esset volutarium, alteri comparatum fieri voluntarium per comparationem ad aliud.

¶ Ad tertium dicendum quòd illud quod per metum agitur absque conditione est voluntarium, id est, secundum quod actu agitur: sed inuoluntarium est sub conditione, id est, si talis metus non immineret: vnde secundum illam rationem magis potest concludi oppositum.

ARTICVLVS VII.

¶ Virum concupiscentia causet inuoluntarium.

22. q. 6. a. 1. ad 1. cor. & 3. Ethic. li. 3. cap. 5. & 6. Ioã. 4.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur, quòd concupiscentia causet inuoluntarium. sicut enim metus est quædam passio, ita & concupiscentia: sed metus causat quodammodo inuoluntarium: ergo etiam concupiscentia.

¶ Præterea, Sicut per timorem timidus agit contra id quod proponebat, ita incontinens propter concupiscentiam: sed timor aliquo modo causat inuolutarium: ergo & concupiscentia.

¶ Præterea, Ad voluntarium requiritur cognitio: sed concupiscentia corrumpit cognitionem. dicit enim philosophus in 6. Ethic. quod delectatio siue concupiscentia delectationis, corrumpit æstimationem prudentiæ. ergo concupiscentia causat inuoluntarium.

¶ SED CONTRA est quod Damasc. dicit, Inuoluntarium est misericordia vel indulgentia dignum, & cum tristitia agitur: sed neutrum horum competit ei quod per concupiscentiam agitur. ergo concupiscentia non causat inuoluntarium.

CONCLVSIO.

¶ Concupiscentia magis aliquid voluntarium facit, non autem inuoluntarium.

¶ RESPONDEO dicendum, quod concupiscentia non causat inuoluntarium, sed magis facit aliquid voluntarium. dicitur enim aliquid voluntarium ex eo quòd voluntas in id fertur: per concupiscentiam autem voluntas inclinatur ad volendum id quod concupiscit, & ideo concupiscentia magis facit ad hoc quod aliquid sit voluntarium, quàm quòd sit inuoluntarium.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod timor est de malo, concupiscentia autem respicit bonum. malum autem secundum se contrariatur voluntati: sed bonum est voluntati consonum. vnde magis se habet timor ad causandum inuoluntarium quàm concupiscentia.

¶ Ad secundum dicendum, quod in eo qui per metum aliquid agit, manet repugnantia voluntatis ad id quod agitur, secundum quod in se consideratur: sed in eo agit aliquid per concupiscentiam. sicut est incontinens, non manet prior voluntas qua repudiabat illud quod concupiscitur: sed mutatur ad volendum id quod prius repudiabat, & ideo quod per metum agitur, quodammodo est inuoluntarium: sed quod per concupiscentiam agitur, nullo modo: nam incontinens concupiscentiæ agit contra id quod prius proponebat, non autem contra quod nunc vult: sed timidus agit contra id quod etiam nunc secundum se vult.

¶ Ad tertium dicendum, quod si concupiscentia totaliter cognitionem auferret, sicut contingit in illis qui propter concupiscentiam fiunt amentes, sequeretur quod concupiscentia voluntarium tolleret,

¶ Super Quæstionis sextæ artic. octauum.

Annot.

IN octauo autem articulo diligenter aduertendum est, quòd cum ignorantia consequens voluntatẽ tripliciter ponat, scilicet affectata, malæ electionis, & iuris: & primadifferat ab alijs in hoc, quod ipsa est obiectum actus voluntatis, est enim volita: alię verò sunt quasi obiectũ volutatis potentis & debentis ipsas abijcere. Sunt em ideo voluntariæ, quia voluntas potest & debet actu aliter cõsiderare & applicare ad op⁹: & sic excludere ignorantiã malæ electionis: & similiter velle acquirere sciẽtiã sibi necessariã tẽpore debito: & sic excludere ignorãtiã iuris. Inter has autẽ duas, cum differẽtia sit ꝙ ignorantia electionis cõstit in ipsa voluntaria actuali inconsideratione, ignorantia verò iuris in voluntaria habituali priuatione sciẽtię: quãdocunque aliquis ex actuali obliuione eius ꝙ scit, & habitualiter meminit, operatur, neutram ignorãtiã incurrit: quoniam omniũ reminisci supra hominis est facultatem. quocirca si quis certa intentione perseuerans, nullo modo peccãdi mortaliter, & sciẽs contractum talẽ sapere vsuram, & nihilominus non recolens actualiter eius quod habitualiter scit, facit talẽ cõtractũ: nõ peccauit mortaliter. Et similiter sciens Sortẽ sibi notum esse nomina tim excõmũicatum, & tamen cõmunicãs cum eo in diuinis: ex hoc ꝙ nõ actualiter sibi occurrit hunc esse excõmunicatum, excusatur à mortali. quilibet enim in se ipso experitur nõ esse in potestate sua, ꝙ recordetur eorum quæ habituliter meminit, propter quod inconsideratio hęc quum non sit cõcomitans, nec consequens, quia non est omnino in potestate nostra, locanda est sub antecedente: causat enim inuoluntarium simpliciter. & ipsa nullo modo est volita: ae per hoc ex usat non solum à peccato, sed à censuris consequentibus culpã. Et hæc pro consolatione bonarum mentium ibi culpã timẽtium, vbi nõ reperitur, notãda appli candãque sunt occurrentibus casibus.

Infrà q. 19 art. 6. cor. & q. 76. ar. 3. & 4 Et 2. dist. 39. q. 1. ar. 1. ad 4. & di. 43. ar. 1 ad 3. Et mal. quõ. 3. ar. 8. cor

¶ Super Quæstionem septimam.

Annot.

CIrca totã septimã quæstionẽ de circunstãtijs nihil occurrit hoc in loco dubitãdum: qm discussio harum circunstãtiarum in speciali: puta de persona, modo, tẽpore, & loco sacris, ad posteriores spectat tractatus: sumtolleret, nec tamen proprie esse, ibi inuoluntarium: quia in his quæ vsum rationis non habent, neq; voluntariũ est, neq; inuoluntarium, sed quãdoq; in his quæ per concupiscentiam aguntur nõ totaliter tollitur cognitio, quia nõ tollitur potestas cognoscendi: sed solũ cõsideratio actualis in particulari agibili, & tamen hoc ipsum est voluntarium, secundum quod voluntarium dicitur quod est in potestate voluntatis, vt non agere, & non velle: similiter autem & non considerare: potest enim voluntas passioni resistere, vt infrà dicetur.

ARTICVLVS VIII.

¶ Virum ignorantia causet inuoluntarium.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quod ignorantia non causet inuoluntarium, inuoluntarium enim veniam meretur: vt Damasc. dicit: sed interdum quod per ignorantiam agitur, veniam non meretur secundum illud 1. ad Cor. 14. Si quis ignorat, ignorabitur. ergo ignorantia non causat inuoluntarium.

¶ Præterea, Omne peccatum est cum ignorantia: secundum illud Prouerb. 14. Errant qui operantur malum. Si igitur ignorantia inuoluntarium causet, sequeretur quod omne peccatum esset inuoluntarium: quod est contra August. dicentem, quod omne peccatum est voluntarium.

¶ Præterea, Inuoluntarium cum tristitia est: vt Damasc. dicit. sed quædam ignoranter aguntur & sine tristitia, puta si aliquis occidit hostẽ quem quærit occidere, putans occidere ceruũ: ergo ignorantia non causat inuoluntarium.

¶ SED CONTRA est quod Damasc. & Philosophus dicunt, quòd inuoluntarium quoddam est per ignorantiam.

CONCLVSIO.

¶ Ignorantia eorum quæ quis scire tenetur, voluntarium simpliciter causat, non autem inuoluntarium, ignorantia verò quæ concomitatur voluntatis actũ, vt illius quod agitur, quod etiam si sciretur ageretur, nõ voluntarium facit: ea autem ignorantia quæ causa est volendi id quod aliàs quis non vellet, simpliciter inuoluntarium facit.

¶ RESPONDEO dicendum, quod ignorantia habet causare inuoluntarium ea ratione qua priuat cognitionem, quæ præexigitur ad voluntarium, vt suprà dictum est: nõ tamen quælibet ignorantia huiusmodi cognitionem priuat. & ideo sciendum quod ignorantia tripliciter se habet ad actum voluntatis. vno modo concomitanter, alio modo consequenter, tertio modo antecedenter. Concomitanter quidem, quando ignorantia est de eo ꝙ agitur: tamen etiam si sciretur, nihilominus ageretur: tunc enim ignorantia non inducit ad volendum vt hoc fiat, sed accidit, simul esse alicui factum & ignoratum: sicut in exemplo posito, scilicet cum aliquis vellet quidem occidere hostem, sed ignorans occidit eum putans occidere ceruum, & talis ignorantia non facit inuoluntarium, vt philosophus dicit: quia non causat aliquid quod sit repugnans voluntati, sed facit non voluntariũ: quia non potest esse actu volitum quod ignoratum est. Consequenter autem se habet ignorantia ad voluntatem inquantum ipsa ignorantia est voluntaria, & hoc contingit dupliciter secundum duos modos voluntarij suprà positos. Vno modo, quia actus voluntatis fertur in ignorantiam, sicut cum aliquis ignorare vult, vel vt excusationem peccati habeat, vel vt non retrahatur à peccando: secundũ illud Ioannis 22. Scientiam viarũ tuarum nolumus: & hæc dicitur ignorantia affectata. Alio modo dicitur ignorãtia volũtaria eius quod quis potest scire & debet. sic enim non agere & non velle voluntarium dicitur: vt suprà dictũ est. hoc igitur modo dicitur ignorãtia siue cũ aliquis actu non considerat quod considerare potest, & debet, quæ est ignorantia malæ electionis, vel ex passione vel ex habitu proueniens: siue cum aliquis notitiam quam debet habere, nõ curat acquirere: & secundum hunc modum ignorantia vniuersalium iuris quæ quis scire tenetur, voluntaria dicitur, quasi per negligentiam proueniens. cum autem ipsa ignorantia sit voluntaria aliquo istorum modorum, non potest causare simpliciter inuoluntarium. causat tamen secundum quid inuoluntarium inquantum præcedit motum voluntatis ad aliquid agendum, qui non esset scientia præsente. Antecedenter autem se habet ad voluntatem ignorantia quando non est voluntaria, & tamen est causa volendi quod alias non vellet. sicut cum aliquis homo ignorat aliquam circunstantiam actus quam non tenebatur scire, & ex hoc aliquid agit: quod non faceret si sciret. puta cum aliquis diligentia adhibita nesciens aliquem transire per viam, proijcit sagittam qua interficit transeuntem: & talis ignorantia causat inuoluntarium simpliciter. Et per hoc patet responsio ad obiecta. Nam prima ratio procedit de ignorantia eorum quæ quis tenetur scire: secunda autem de ignorantia electionis quæ quodammodo est voluntaria, vt dictum est: tertia verò de ignorantia quæ concomitanter se habet ad voluntatem.

QVÆSTIO SEPTIMA, De circunstantijs humanorum actuum, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de circunstantijs humanorum actuum.

¶ Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primò, quid sit circunstantia.

¶ Secundo, vtrum circunstantiæ sint circa humanos actus attendẽdæ à theologo. ¶ Tertiò, quot sunt circunstantiæ. ¶ Quartò, quæ sunt in eis principaliores.

ARTICVLVS I.

¶ Virum circunstantia sit accidens actus humani.

Infrà ar. 3 co. 4. q. 18 ar. 3. & 4 di. 16. qũ. 3 ar. 1. qũ. 1. Et mal. q. 2. ar. 4. ad 5. & ar. 5. cor. princip. & 3. Ethic. lec. 3 cor. 2. fin.

ADRPIMVM sic proceditur. Videtur quod circunstantia non sit accidens actus humani. Dicit enim Tullius in rethoricis, quod circunstantia est per quam argumentationi authoritatem & firmamentum adiungit oratio, sed oratio dat firmamentum argumentationi præcipue ab his quæ sunt substãtia rei: vt diffinitio, genus & species; & alia huiusmodi, à quibus etiam Tullius Oratorem argumentari docet. ergo circunstantia non est accidens humani actus.

¶ Præterea, Accidentis proprium est inesse: quod autem circunstat, non ineſt, sed magis est extra: ergo circunstantiæ non sunt accidentia humanorum actuum.

¶ Præterea, Accidentis non est accidens: sed ipsi humani actus sunt quædam accidentia: nõ ergo circunstantiæ sunt accidentia actuum.

¶ SED CONTRA, Particulares cõditiones cuiuslibet rei singularis dicuntur accidentia individuantia ipsam. sed philosophus in 3. Ethi. circunstantias nominat particularia, id est particulares singulorum actuum conditiones: ergo circunstantiæ sunt accidentia individualia humanorum actuum.

CONCLVSIO.

¶ Circunstantiæ non substantia, sed accidentia sunt humanorum actuum, illos attingentia.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd quia nomina secundum Philosophum sunt signa intellectuũ, necesse est ꝙ secundũ processum intellectiuæ cognitionis sit etiã nominationis ꝓcessus: procedit autẽ nostra cognitio intellectualis à notioribus ad minus nota: & ideo apud nos à notioribus nomina transferuntur ad significandũ res minus notas. & inde est, quòd sicut dicitur in 10. Metaphisi. ab his, quæ sunt secun-

marie tamẽ scito ꝙ circunstantia tẽporis sacri est aggrauãs peccatum, non tamẽ apponẽs speciem sacrilegij, nisi fiat in contẽptum temporis sacri: circunstantia verò sacri loci quãuis omnia aggrauet peccata p accidens, illa tamẽ solã ad sacrilegij speciẽ trahit, quæ sanctitati loci dicte ꝓpinquiũt, aut annexę immunitati: vt effusionis sanguinis vel seminis humani, quę impediunt exhibendum ibidẽ diuinum cultum, ad quẽ directe sanctificatũ locus: & violẽtę extractiones quę immunitati cõtrariatur: & his similia. Personæ quoque circunstantiã non transfert in aliam speciẽ, nisi peccatum voto vel statui eius directe aduersetur: vt si religiosus fornicet, in sacrilegium trãsit: si autẽ blasphemat, solius blasphemię reus est, sicut alius blasphemas: quid autem, id est effectus, quãdo est præcisum & volitum, trahit in ipsius speciem: vt si mulier ꝓgens ad ecclesiã fert le ibidẽ adamãdam: & hoc vult, quãuis nõ propterea vadat, sed propter audiendã missam, actus ille ex illo effectu mali speciem trahit. Circa quid, id est cõditiones obiecti, vt magnum & paruum in reoblata, & quemodo, quis actus multũ aggrauent, in alia tamen speciem trãsferte actus nõ video. Cur demũ manifeste dat alia actui speciem: & si prædictis adiunxeris, ꝙ circunstatię necessario cognoscendæ à spirituali iudice transferentes in alia speciẽ. Et cũ hoc aggrauãtes in infinitũ, id est addẽtes secundũ se, rationem peccati mortalis, scies quæ sunt circunstatiæ necessariæ, & quæ non. Sed caue ne illas quæ multũ grauãt, totali silentio prętereas: & maxime circunstantiã quid, quæ inter principales in quarto articulo computãtur: magni enim refert abstulisse centũ, & abstulisse centum cum dãmno inde pauperis & pupillorũ, puellarum nobilium, & huiusmodi, quæ spectãt ad circunstantiam quid. Illud autem hic notato ꝙ inter circunstantias nec Arist. nec Tullius nec diuus Tho. cõputauit Quoties. Et ratio est, quia circunstantiæ, vt in primo dicitur articulo, circa eũdem sunt actum: numerus autem

Universidad de Deusto
Biblioteca

operationum non circunstat vnam & eandē operationem, sed additam & aliam operationem. Non enim secundum furtum est circunstantia primi, aut econuerso: nec tertium secundi, & sic deinceps. Ex quo sequitur quod quia nō minus tenetur quis cōficeri de secūdo peccato, quàm de primo: & nō minus de centesimo quàm de quocunq; alio: quòd nō sufficit dicere q̄ pluries furatus est, sed oportet explicare quoties furatus est, si numeri meminerit: & si non meminit, exprimere debet quàm frequenter, sic vt verisimilis numerus habeatur. Scito quoque demum, q̄ id quod de fine specificante & adiūcto distinguitur, in responsione ad tertiū in articulo tertio explanabit inferius in quæstione. 18. art. 4. vbi inchoare videtur opposita doctrina.

¶ Ad secundum dicendum, quod aliquid dicitur accidens alicuius dupliciter. Vno modo, quia inest ei: sicut album dicitur accidens Sortis. Alio modo, quia est simul cum eo in eodem subiecto: sicut dicitur q̄ album accidit musico, inquantum conueniunt. & quodammodo se contingunt in vno subiecto. & per hunc modum dicuntur circunstantiæ accidentia actuum.

¶ Ad tertium dicendum, quod sicut dictum est, accidens dicitur accidenti accidere propter conuenientiam in subiecto: sed hoc contingit dupliciter. Vno modo, secundum quod duo accidentia comparantur ad vnum subiectum absque aliquo ordine: sicut album & musicum ad Sortem. Alio modo cum aliquo ordine: puta quia subiectum recipit vnum accidens alio mediante, sicut corpus recipit colorem mediante superficie. & sic vnum accidens dicitur etiam alteri inesse: dicimus enim colorem esse in superficie. Vtroque autem modo circunstantiæ se habent ad actus: nam aliquæ circunstantiæ ordinatæ ad actum, pertinent ad agentem non mediante actu, puta locus & conditio personæ: aliquæ verò mediante ipso actu, sicut modus agendi.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum circunstantiæ humanorum actuum sint considerandæ à theologo.

4. dist. 16. qō. 5. ar. 1. q. 1. ad 1. et q. 2. cor.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quod circunstantiæ humanorum actuum non sint considerandæ à theologo. non enim considerantur à theologo actus humani, nisi secundum quod sunt aliquales, id est boni vel mali: sed circunstantiæ non videntur posse facere actus aliquales, quia nihil qualificatur formaliter loquendo ab eo quod est extra ipsum: sed ab eo quod in ipso est. ergo circunstantiæ actuum non sunt à theologo considerandæ.

¶ Præterea, Circunstantiæ sunt accidentia actuum: sed vni infinita accidūt. & ideo (vt dicitur in 6. Metaph.) nulla ars vel scientia est circa ens per accidens, nisi sola sophistica. ergo theologus non habet considerare circunstantias humanarum actuum.

¶ Præterea, Circunstantiarum consideratio pertinet ad Rhetorem. Rhetorica autem non est pars Theologiæ. ergo consideratio circunstantiarum non pertinet ad theologum.

¶ SED CONTRA, Ignorantia circunstantiarum causat inuoluntarium: vt Dama. & Grego. Nicenus dicunt: sed inuoluntarium excusat à culpa, cuius consideratio pertinet ad theologum. ergo & consideratio circunstantiarum ad theologum pertinet.

CONCLVSIO.

¶ Cùm ex circunstantijs humani actus disponantur in ordinem ad vltimum finem, eorum speculatio maximè ad theologum spectat.

¶ RESPONDEO dicendum, quod circunstantiæ pertinent ad considerationē theologi triplici ratione. Primo quidem, quia theologus cōsiderat actus humanos secundū q̄ per eos homo ad beatitudinē ordinatur: omne autē q̄ ordinatur ad finē, oportet esse proportionatū fini: actus autem proportionantur fini secundum commensurationem quandam, quæ sit per debitas circunstantias, vnde consideratio circunstantiarum ad theologum pertinet. Secundo, quia theologus considerat actus humanos. secundum quod in eis inuenitur bonum & malum, melius & peius, & hoc diuersificatur secundum circunstantias, vt infrà patebit. Tertio quia theologus considerat actus humanos secundū q̄ sunt meritorij, vel demeritorij: quod conuenit actibus humanis, ad quod requiritur quod sint voluntarij. actus autem humanus iudicatur voluntarius vel inuoluntarius secundum cognitionem vel ignorantiam circunstantiarum, vt dictum est. & ideo consideratio circunstautiarum pertinet ad theologum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod bonum ordinatum ad finem, dicitur vtile, quod importat relationem quandam. vnde Philosophus dicit in 1. Ethic. quod in ad aliquid bonum est vtile. in his autem quæ ad aliquid dicuntur, denominatur aliquid non solum ab eo quod inest, sed etiam ab eo quod extrinsecus adiacet. vt patet in dextro & sinistro, æquali & inæquali, & similibus. & ideo cū bonitas actuum sit inquantum sunt vtiles ad finem, nihil prohibet eos bonos vel malos dici secundum proportionem ad aliqua quæ exterius adiacent.

¶ Ad secundum dicendum, quod accidentia quæ omnino per accidens se habent, relinquuntur ab omni arte propter eorum incertitudinem & infinitatem: sed talia accidentia non habent rationem circunstantiæ: quia, vt dictum est, sic circunstantiæ sunt extra actum, quòd tamen actum aliquo modo contingunt ordinatæ ad ipsum: accidentia autem per se cadunt sub arte.

¶ Ad tertium dicendum, quod consideratio circunstantiarum pertinet ad Moralem, & Politicum, & ad Rhetorem. Ad moralem quidem prout secundum eas inuenitur vel prætermittitur medium virtutis in humanis actibus & passionibus: ad Politicum autem & Rhetorem secundum quod ex circunstantijs actus redduntur laudabiles vel vituperabiles, excusabiles vel accusabiles, diuersimode tamen: nam quod Rhetor persuadet, Politicus dijudicat. Ad Theologum autem, cui omnes aliæ artes deseruiunt, pertinent omnibus modis prædictis: nam ipse habet considerationes de actibus virtuosis & vitiosis cum morali: & considerat actus secundum quod merentur pœnam vel præmium cum Rhetore & Politico.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum conuenienter enumerentur circunstantiæ in tertio Ethicorum. 4. dist. 16. qō. 3. ar. 2. qō. 2. q. 1. Et modo 2. artic. & cor. ar. 2. & 3. Ethic. lec. 3. ad fi.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quod inconuenienter circunstantiæ numerentur in 3. Ethi. Circunstantia enim actus dicitur, quod exterius se habet ad actum: huiusmodi autem sunt tempus & locus. ergo solæ duæ sunt circunstantiæ, scilicet quando & vbi.

¶ Præterea, Ex circunstantijs accipitur quid bene vel malè fiat: sed hoc pertinet ad modum actus. ergo omnes circunstantiæ includuntur sub vna quæ est modus agendi.

¶ Præterea, Circunstantiæ non sunt de substantia actus, sed ad substantiam actus pertinere videntur causæ ipsius actus: ergo nulla circunstantia debet sumi ex substantia ipsius actus. sic ergo neque quis, neque propter quid, neque circa quid sunt circunstantiæ. nam quis pertinet ad causam efficientem, propter quid ad finalem, circa quid ad materialem.

¶ SED CONTRA est authoritas Philosophi in 3. Ethic.

CONCLVSIO.

¶ In humanis actibus quis fecit, quibus auxilijs, seu instrumentis, quid, cur, quomodo, & quando & circa quid fecerit, inspicienda sunt.

RESPONDEO dicendum, quòd Tullius in sua Rhetorica assignat septem circunstantias, quæ hoc versu cōtinentur.

Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando.

Considerandum est enim in actibus quis fecit, quibus auxilijs vel instrumentis fecerit, quid fecerit, vbi fecerit, cur fecerit, quomodo fecerit, & quando fecerit. Sed Arist. in 3. Ethicorū addit alia, scilicet circa quid, quæ à Tullio comprehenditur sub quid. Et ratio huius annumerationis sic accipi potest. nam circunstantia dicitur quasi extra substantiam actus existens: ita tamen quòd aliquo modo attingit ipsum: contingit autem hoc fieri tripliciter. Vno modo inquantum attingit ipsum actum. Alio modo inquantum attingit causam actus. Tertio modo inquantum attingit effectum. Ipsum autem actum attingit, vel per modum mensuræ, sicut tempus & locus: vel per modum qualitatis actus, sicut modus agendi. ex parte autem effectus, vt cùm consideratur quid aliquis fecerit: ex parte verò causæ actus quantum ad causam finalem accipitur propter quid: ex parte autem causæ materialis siue obiecti accipitur circa quid: ex parte verò causæ agentis principalis accipitur quis egerit: ex parte verò causæ agentis instrumentalis accipitur quibus auxilijs.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, q̄ tempus & locus circunstant actum per modum mensuræ: sed alia circunstant actū inquantū attingunt ipsum quocunque alio modo, extra substantiam eius existentes.

¶ Ad secundum dicendum, quod iste modus qui est bene vel malè, non ponitur circunstantia, sed consequens ad omnes circunstantias: sed specialis circunstantia ponitur modus qui pertinet ad qualitatem actus, puta quòd aliquis ambulet velociter vel tardè, & quòd aliquis percutit fortiter vel remisse: & sic de alijs.

¶ Ad tertiū dicendū, quod illa conditio causæ, ex qua substantia actus dependet, nō dicitur circunstantia, sed aliqua conditio adiūcta, sicut in obiecto non dicitur circunstātia furti, quod sit alienū: hoc enim pertinet

a ¶ *Super Quæstionem octauam.*

¶ *Nam sit aliquis actus voluntatis qui non sit finis, vel propter finem.*

Quæstio.

CIrca introductionē quæstiōis octauæ, q̄m ibi distinguitur actus volūtatis in eos qui sunt finis, & in eos q̄ sunt eorū quę sunt ad finē: dubiū occurrit, an detur in volūtate actū neuter. Scotus enim in primo sent. distinct. 1. q. 3. In primo articulo tenet dari actū in volūtate tendentem in aliquid nec vt finem, nec vt ad finem. & probat sic, Volūtati potest ostendi aliquod bonum absolute, non sub ratione propter se nec propter aliud boni. Et volūtas potest habere aliquē actū circa tale obiectū nō inordinatū intellectu ostēdente qualiter illud volēdum est. ergo nō potest volūtas abstenire illi, nec ꝓpter se, nec ꝓpter aliud, sed absolute. Gregorius autem de Arimino, in primo sententiarū, distinct. 1. quæst. 1. articulo primo tenens oppositum, soluit hanc Scoti rationem. Concesso assumpto, negādo sequelam. Licet, inq̄t, possit ostendi voluntati bonū neutraliter, & volūtas possit circa illud habere actū, non poterit tñ habere actū neutralē, sed necessario aut propter se, aut propter aliud. Mihi aūt videtur quod secūdum rē nō detur actus neuter: pie tñ interpretando sustineri posset.

¶ Ad cuius euidentiam scito, q̄ cum inter contradictoria non sit medium, & distinctio voliti penes propter se & propter aliud sit distinctio per cōtradictoria, volitū enim propter se aut intelligitur positiue: & hoc est impossibile, quia sicut nihil est à se positiue, ita nihil est propter se positiue, aut intelligitur negatiue, id est non ꝓpter aliud: & sic habetur distinctio cōtradictoria. Nec obstat si diceretur ex Scoto vbi supra ad quæst. penultimā q̄ ad rōnem finis nō sufficit esse volitum, nō propter aliud negatiue: sed oportet esse volitū non propter aliud contrarie. hoc em si verum est, in idē oportet redire, q̄a quū aliq̄d est volitum nō propter aliud negatiue, tūc affirmat q̄ illud est volitū, & negat relatio ad aliud in illo vt volito. Quū vero dicit, q̄ aliq̄d est volitū nō ꝓpter aliud cōtrarie, affirmat, q̄ illud est volitū, & negat relatio ad aliud in illo vt volito: & ponit fundamētū negatę relatiōis ad aliud aliq̄d repugnās relatiōi ad aliud importatę in ly ꝓpter aliud. Sicut quū dico nō albū, cōtrarie pono fundamētū negatę albedinis, aliq̄d repugnās albedini: fundamētū autē negatę relatiōis ad aliud in fine volito quū nō sit ex parte rei nec apphensiōis apud Scotū: erit ex ipso actu volitiōis: ita q̄ volitū ex hoc ipso, habet rationē voliti, nō propter aliud cōtrarie: quia repugnat sibi vt sic volito amāti propter aliud. Et si hoc quidē intelligatur quantū ad illum actum, bene dictū est, & in idē redit cū volito nō ꝓpter aliud negatiue: quia quilibet actus volitionis cadens sup bono absq; resolutione ad aliud, ex hoc ipso q̄ fertur in illud bonū vt terminū, nec tēdit vltra: ponit in illo fundamētū relatę negationis, sicut in motu locali, ex hoc ipso q̄ motus vtitur aliquo loco medio vt termino actualiter terminātę motū illius: ex hoc ipso habet rationē finis & cōtrarij termini respectu termini à quo quātū ad illū motū. Si autē intelligat quantum ad omnē actū possibilē supuenire volūtati stante illo si stare potestitūc falsissimū est, quoniā cum hoc q̄ aliq̄d ametur vt finis, stat q̄ ametur etiā propter aliū superioris ordinis vt finis: vt patet in amore actuū speculatiuorū qui amant ꝓpter se vt fines: vt patet 9. Meta. & in 1. Ethic. & amant ꝓpter deū vt supmū finē. Licet igit negatio & negatio cōtrarie plurimū differāt in hac tñ materia vbi fundamētū positiuū idē est, se inferūt: & q̄cunq; aliq̄d amatur, & nō ꝓpter aliud, aliud ꝓpter se vt finis, & econuerso amatur. In hoc em finē constitui dicimus, in quo vltimus volitionis huius est terminus. Constat autē q̄ qñ aliquid amat actualiter, & nō ꝓpter aliud negatiue, q̄ vltimus illius volitionis termin⁹, est illud volitū: in hoc ergo erit finis illi⁹ actus: & hoc ꝑcul dubio est verū tenēdū. Quod autē decipit oppositū dicētes, est, q̄a sunt quędā absolute volita vel nolita, q̄ naturalia videntur, sed nō sunt: patet de hac vita martyrū, & proiectione mercīū in mare. Martyres enim volunt viuere absolute, & cum hoc volunt ꝓpter deū priuari vita: & similiter negotiatores nolunt ꝓjcere merces, & cū hoc nolūt perdere vitā, saluando mercs. In istis enim videt q̄ nec ꝓpter se nec ꝓpter aliud sint volita aut nolita. Sed si quis diligēter inspiciat, martyr amat hanc vitā propter se, quoniā amat eā propter propriā ipsius vitę bonitatē absq; relatiōe ad aliū finē: sed, q̄a magis amat deū & dei gloriā ac testimonium, quā propriā vitā, ideo vult oppositum vitę propter aliud, scilicet deū: & simile est de alijs iudicīū. Ad rationem ergo Scoti dicit, q̄ licet intellectus possit aliquid præsentare vt bonū absolute absq; abstrahendo à ꝓpter se, & propter aliud in actu signato: impossibile tñ est q̄ repræsentet aliq̄d vt bonū absolute tali absolutione, vt s. abstrahat propter se & ꝓpter aliud in actu exercito: quoniā oportet omne bonū repræsentatum aut secundum propriā bonitatē aut secundā alienā aut secūdum vtranq; repræsentari. & fiquidē secundum propriam repræsentatur, vt propter se in actu exercito: hoc enim exercet ly propter se. Quandocunque enim repræsentatur delectabile, & appetitur, non oportet q̄ repræsentetur cum hac additione, quod est propter se bonū: quod esset in actu signato, sed sufficit repræsentari secundum propriam bonitatem delectabilitatis. Et cum repræsentatur, appetitur ꝓpter se in actu exercito: q̄cunq; vero repræsentat secūdū aliena bonitatē, repræsentatur vt propter aliud in actu exercito. exercet enim ly propter aliud, per esse vtile aut expediens, &c. ad aliquid: quando autē secundum vtraq; bonitatem, vtrūque simul concurrit, vt cum repræsentatur aliquid vt bonum absolute, puta vita, saluatio mercium, cōseruatio mēbri, delectatio, &c. dico q̄ repræsentatur vt bonum ꝓpter se in actu exercito si est bonum honestum aut delectabile, vel propter aliud puta finē minus amatum, sicut bonum vtile, salnatio mercium, quo absolute est volita, q̄a vtilis ad exteriora bona: minus tamē amata quā vita, q̄ orta tempestate est in periculo, & eodē modo appetitur ordinate propter q̄ si quis hic absolute volita, quorum tñ opposita maluimus ꝓpter finē magis amatum: dicat esse volita nec ꝓpter se, nec ꝓpter alia propter illā imperfectionē: & propter rea dari actum neutrum in voluntate, sententiam teneat, sed linguam cohibeat. Simpliciter igitur negato dari in voluntate actum neutrum, & cum Diuo Thoma in litera distinguito in actum respectu finis, aut propter finem.

a ¶ *Super Quæstionis octauæ Articulum primum.*

CIrca primū artic. octauæ quæstiō. diligēter aduerte duo. Primo q̄ sermo tituli & corporis articuli de voluntate est de actu volūtatis q̄ est vellei hoc em est inclinatio: hic est appetitus actualis quo potēcia appetitiua inclinatur in cōueniēs sibi: hic segtur formā apprehēsam vt sic: hic est solum respectu boni, &c. Secundo nota nō min⁹ in respōsione ad tertium q̄ esse ens in ratiōe cōtingit dupliciter. primo p̄ modum cōditionis, secundo p̄ modum obiecti. Accipi vt ens in ratiōe, primo modo cōuenit omni ei q̄ intelligitur: quoniā nihil actu intelligitur nisi habeat hāc cōditionē, scilicet q̄ est in ratione seu intellectu, quicquid sit illud esse. Accipi autē vt ens in ratione secūdo modo

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Vtrum sint principales circunstantiæ propter quid & ea in quibus est operatio.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quod non sint principales circunstantiæ propter quid & ea in quibus est operatio: vt dicitur in 3. Ethic. ea enim in quibus est operatio, videntur esse locus & tempus: quę non videntur esse principalia inter circunstantias, cum sint maxime extrinseca ab actu. ea ergo in quibus est operatio, non sunt principalissimæ circunstantiarum.

¶ Præterea, Finis est extrinsecus rei: non ergo videtur esse principalissima circunstantiarum.

¶ Præterea, Principalissimum in vnoquoq; est causa eius & forma. sed causa ipsius actus est persona agens: forma autem actus est modus ipsius. ergo istæ duæ circunstantiæ videntur esse principalissimæ.

¶ SED CONTRA est quod Grego. Nicenus dicit, quòd principalissimæ circunstantiæ sunt, cuius gratia agitur, & quid est quod agitur.

CONCLVSIO.

¶ Circunstantia, quæ attingit humanum actum ex parte finis, prima est, scilicet Cuius gratia: quam sequitur circunstantia attingens actum secundum substantiam, videlicet Quid fecit.

¶ RESPONDEO dicendū, quod actus proprie dicūtur humani, sicut suprà dictum est, prout sunt voluntarij: voluntatis autem motinum & obiectum est finis: & ideo principalissima est omnium circunstantiarum illa, quæ attingit actum ex parte finis, scilicet Cuius gratia: secundario verò quæ attingit ipsam substantiam actus, id est Quid fecit: aliæ verò circunstantiæ sunt magis vel minus principales, secundum quod magis vel minus ad has appropinquant.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod per ea in quibus est operatio, Philosophus non intelligit tempus & locum, sed ea quæ adiunguntur ipsi actui. vnde Gregor. Nicenus quasi exponens dictum Philosophi, loco eius quod Philosophus dixit, in quibus est operatio, dicit quid agitur.

¶ Ad secundum dicendum, quod finis etsi non sit de substantia actus: est tamē causa actus principalissima inquantum mouet agentem ad agendum: vnde & maxime actus moralis speciem habet ex fine.

¶ Ad tertium dicendum, quod persona agens, causa est actus secundum quod mouetur à fine: & secundum hoc principaliter ordinatur ad actum. aliæ verò conditiones personę non ita principaliter ordinantur ad actum. modus etiam non est substantialis forma actus, hoc enim attenditur in actu secundum obiectum vel finem & terminum, sed est quasi quędam qualitas accidentalis.

QVÆSTIO OCTAVA
De voluntate quorum sit vt volitorum, in tres articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de ipsis actibus voluntarijs in speciali. Et primo, de actibus, qui sunt immediate ipsius voluntatis, velut à voluntate eliciti. Secundo de actibus imperatis à voluntate: voluntas autem mouetur & in finem & in ea quæ sunt ad finem.

¶ Primo igitur considerandum est de actibus voluntatis quibus mouetur in finem: & deinde de actibus eius quibus mouetur in ea quæ sunt ad finem: actus autem voluntatis in finem videtur esse tres: scilicet velle, frui, & intendere. Primo ergo considerabimus de voluntate. Secundo de fruitione. Tertio de intentione.

¶ Circa primum consideranda sunt tria. Primo quidem quorum voluntas sit. Secundo à quo moueatur. Tertio quomodo moueatur.

¶ Circa primum quæruntur tria. ¶ Primum, vtrum voluntas sit tantum boni. ¶ Secundo, vtrum sit tantum finis, an etiam eorum quæ sunt ad finem. ¶ Tertio, si est aliquo modo eorum quæ sunt ad finem, vtrum vno motu moueatur in finem & in ea quæ sunt ad finem.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Vtrum voluntas sit tantum boni.* 1. q̄. 16. a. 1. ar. 9. cor. Et 1. dist. 46. ar. 2. ad. 2. & 2. dist. 3. q̄. 4. ad. 2. et 4. di. 49. q. 1. ar. 3. q. 1. cor. & 1. cōtra c. 69 & 2. & 72. ar. 2. cor.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd voluntas non tantum sit boni. eadem enim est potentia oppositorum, sicut visus albi & nigri: sed bonum & malum sunt opposita. ergo voluntas non solum est boni, sed etiam mali.

modo cõuenit ei quod sub aliqua entis ratione quasi vestitũ cõsideratur: sicut cùm nõ admittere se rumoribus cõsideratur, sub ratione securi: & nõ comede re: sub ratione sanitᵗ se nõ peccaturũ, sub ratiõe sancti. In hac respõsione hoc secundo modo sumitur esse ens in ratione: quoniã ex eo q̃ negationes, priuationes, & futura consideratur, sub aliqua entis & boni ratione appetunt. Et ad hoc directè affert auctoritas Aristot. q̃ carere malo, sub boni ratione est.

Notãter autẽ de priuationibus, negationibus & futuris hoc dictũ est: quoniam reliqua bona sub entis ratione sunt, non solũ in ratione, sed in rerum natura, ac per hoc non sunt hac diminutiua denominatione cõtenta. Ista verò, quia in rerum natura nõ habẽt entis rationẽ, sed in ratione tãtum, habente tamẽ fundamentum in re æquinoctii: ideo entia in ratione dicta sunt, & boni in eis rationem sic saluari.

a ¶ Super Quæstionis octauæ Articulũ secundum.

IN articulo secundo eiusdẽ quæst. dubiũ occurrit de titulo, quid scilicet significet in hoc titulo ly voluntas. Si sumitur pro ipsa potentia volitiua, extra propositum est: vt patet ex principio quæstiõis, vt propositum est quod de actu volũtatis qui est velle, tractandum est. Si sumitur pro volitione, vt in respõsione ad primum argumentũ in primo arti. declarat litera, obstãt secũdũ argumentũ & tertiũ, & argumẽtũ in oppositũ, & distinctio posita in principio corporis articuli huius. hæc enim omnia de potentia qua volumus, loquuntur. Si sumitur vt pro vtraque, scilicet potentia & volitione, obstat æquiuocatio: voluntas enim æquiuocũ est ad potentiam & operationem.

¶ Ad hoc dicit q̃ præsens titulus sicut & præcedens, intelligit de voluntare pro volitione: & q̃tã argumentum secũdum quam tertiũ arguit cõtra hũc sensum: sed q̃ locũ à fortiori. si enim finis & ea quæ sunt ad finẽ, exigũt diuersas potentias, sequit̃ q̃ exigũt diuersos actus: vt patet. Ratio autem in oppositũ, & distinctio in corpore articuli allatæ sunt: & propter materiam rationabiliter, vt dictum est, tactam in prædictis duobus argumentis, & propter perfectionẽ doctrinæ, & ꝓpter proximitatẽ inter primũ simpliciũ: volũtatis actũ, scilicet velle, & potẽtiã volitiuã: propter quod cõmuni nomine vocantur voluntas non æquinocè, sed per prius & posterius. Et hæc eadẽ ꝓpinquitas fuit etiã, iudicio meo, ratio & secũdi & tertij argumẽtorũ. Cõsistit autẽ cognitio hęc in cõmunione obiecti: vt in litera dicit, & nũc declarabitur.

¶ In corpore articuli eiusdem dubiũ occurrit de assignata cõmunione obiecti respectu potentiæ & actus eius simplicis: quæ scilicet est differentia inter obiectum potentiæ & secundũ se obiectũ potentiæ: dicitur enim in litera, q̃ proprium obiectum simplicis actus potẽtiæ est id quod est secundum se obiectum potentiæ: aut enim ly secundũ se distinguitur contra secundũ accidẽs, aut cõtra secundũ aliud: quocũq; autem modo sumat æquale: imo idẽ omnino erit proprium obiectum potẽtiæ, & propriũ obiectũ simplicis actus, quod est contra literam volentem potentiã extendere se ad propriũ obiectũ actᵘ simplicis, & obiectũ actus nõ simplicis. probatur sequela: quia tam obiectũ per accidẽs, quàm obiectum per aliud extra formalem rationem per se obiecti potẽtiæ est.

¶ Ad hoc breuiter dicitur, q̃ hic sumitur secundũ se vt distinguitur cõtrà per aliud non quomodolibet, sed infra latitudinem perfectitatis: ita q̃ secũdũ se sumitur propter se primũ, & opponitur ei quod est per se secundo. Sicut dicimus q̃ habere tactum cõuenit animali per se primo: homini verò per aliud, id est per se secũdo: quia propter animal. Costat autem quòd per se secundo non egreditur latitudinem per se adæquati obiecti. vnde in proposito, quia bonum in sua cõmunitate est obiectum potentiæ volitiuæ, & bonum est commune ad bonum per se primo, id est finem, puta honestũ vel delectabile, & ad bonũ per se secũdo, id est, id quod est ad finem, puta vtile obiectũ simplicis actus huius potẽtiæ infert, q̃ est secundũ se obiectũ, id est finis, q̃ solus amatur non propter aliud.

¶ Circa probationẽ exclusiuæ conclusionis in corpore eiusdem articuli dubiũ occurrit duplex. Primo, quia medium contrariatur conclusioni. Est enim medium, q̃ ea quæ sunt ad finẽ, non sunt bona vel volita nisi propter finẽ. Ex hoc arguitur sic, Actus q̃ fert in ea quæ sunt ad finem secũdum omnem rationem appetibilitatis eorum, nõ est negandus ferri in ea, quæ sunt ad finem. sed volitio est huiusmodi secundũ literã, quia fertur in illa ratione finis: & illa non sunt appetibilia nisi ratione finis. Secundũ dubiũ est: q̃ si volitio fert in ea quæ sunt ad finẽ inquantum in eis finem vult, volitio erit idem quod electio: quoniã electio nõ est eorũ quæ sunt ad finem nisi ꝓpter finem. Infirmus enim non eligit potionem amaram nisi sub ratione sani: & eodem modo vult eandem inquantum sani rationem iapit.

¶ Ad horum euidẽtiam scito, q̃ sicut, quantum ad propositum spectat, principia dupliciter se habent ad conclusionẽ, scilicet secundum habitudinem significatã per ly propter, & significatam per ly in: nam propter principia sciuntur conclusiones in demonstratione, & in conclusionibus euidẽter resolutis relucent ac videntur principia: & primũ quidem cõsistit in actu scientiæ, secũdum verò in actu intellectus, q̃ est habitus principiorum: sic ꝓportionabiliter scitio dupliciter, scilicet secũdũ prædictas duas habitudines, se habet ad id quod est ad finẽ. Est enim ꝓpter quẽ appetitur quod est ad finẽ, & appetitur in ipso quod est ad finẽ. Et primũ quidẽ, scilicet appetere q̃ est ad finẽ propter finem, ad electionẽ spectat. secundũ verò, scilicet appetere in eo q̃d est ad finẽ ipsum finem, ad volitionẽ pertinet. vnde appetere medicinã propter sanitatẽ, electio nis est: appetere autẽ in oblata medicina sanitatẽ, simplicis volitionis est. Accidit autem hic actus volitionis, quando in eo quod est ad finẽ clarè relucẽs, desideratus finis offertur. Et ex eo patet respõsio ad dubia. Nam ad primũ dicitur, quod rectè negatur à volitione quòd sit circa ea quæ sunt ad finẽ: quia nõ

¶ Præterea, Potentiæ rationales se habent ad oppositа perſequenda ſecundum Philoſophum: ſed voluntas eſt potentia rationalis: eſt enim in ratione, vt dicitur in 3. de anima. ergo voluntas ſe habet ad oppoſita: non ergo tantum ad volendum bonum, ſed etiam ad volendum malum.

¶ Præterea, Bonum & ens conuertuntur: ſed voluntas non ſolum eſt entium, ſed etiam non entium: volumus enim quandoque non ambulare & non loqui: volumus etiam interdum quædam futura, quæ non ſunt entia in actu. ergo voluntas non tantum eſt boni.

¶ SED CONTRA eſt quod Dio. dicit 4. c. de diui. no. Quòd malum eſt præter voluntatem, & quod omnia bonum appetunt.

CONCLVSIO.

¶ Voluntas, cùm ſit inclinatio conſequens intellectus apprehenſionem, non niſi in bonum, vel apparens bonũ tendit, conueniens rationali naturæ.

¶ RESPONDEO dicendum. quòd voluntas eſt appetitus quidam rationalis: omnis autem appetitus non eſt niſi boni. cuius ratio eſt: quia appetitus nihil aliud eſt quàm quædam inclinatio appetentis in aliquid: nihil autem inclinatur niſi in aliquid ſimile & conueniens. cùm igitur omnis res, inquantum eſt ens & ſubſtantia, ſit quoddam bonum, neceſſe eſt vt omnis inclinatio ſit in bonum: & inde eſt quòd philoſophus dicit. 1. Ethic. quòd bonum eſt quod omnia appetunt.

¶ Sed conſiderandum eſt quòd cùm omnis inclinatio conſequatur aliquam formam appetitus naturalis, conſequitur formam in natura exiſtentem: appetitus autem ſenſitiuus vel etiam intellectiuus ſeu rationalis, qui dicitur voluntas, ſequitur formam apprehenſam: ſicut igitur id, in quo tendit appetitus naturalis, eſt bonum exiſtens in re, ita id, in quo tendit appetitus animalis vel voluntarius, eſt bonum apprehenſum. Ad hoc igitur, quòd voluntas in aliquid tendat, non requiritur quod ſit bonum in rei veritate, ſed quòd apprehendatur in ratione boni: & propter hoc Philoſophus dicit in 2. Phyſi. quòd finis eſt bonum vel apparens bonum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod eadem potentia eſt oppoſitorum: ſed non eodem modo ſe habet ad vtrunque. voluntas igitur ſe habet & ad bonum & ad malum, ſed ad bonum appetendo ipſum, ad malum verò fugiendo illud. ipſe ergo actualis appetitus boni vocatur voluntas, ſecundum quod nominat actum voluntatis, ſic enim nunc loquimur de voluntate: fuga autem mali magis dicitur voluntas: vnde ſicut voluntas eſt boni, ita voluntas eſt mali.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd potentia rationalis non ſe habet ad quælibet oppoſita proſequenda, ſed ad ea quæ ſub ſuo obiecto conuenienti continentur, nam nulla potentia proſequitur niſi ſuum conueniens obiectum: obiectum autem voluntatis eſt bonum. Vnde ad illa oppoſita proſequenda ſe habet voluntas, quæ ſub bono comprehenduntur: ſicut moueri & quieſcere, lo qui & tacere, & alia huiuſmodi: in vtrunque enim horum fertur voluntas ſub ratione boni.

¶ Ad tertium dicendum, quod illud quod non eſt ens in rerum natura, accipitur vt ens in ratione: vnde negationes & priuationes entia dicuntur rationis: per quem etiam modum futura prout apprehenduntur, ſunt entia: inquantum igitur ſunt huiuſmodi entia, apprehenduntur ſub ratione boni: & ſic voluntas in ea tendit. Vnde philoſophus dicit in. 5. Ethic. quòd carere malo, habet rationem boni.

ARTICVLVS II.

a ¶ Vtrum voluntas ſit tantum finis, an etiam eorum, quæ ſunt ad finem. *Verũ infrà q. 22. ar. 3. ad 3.*

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd voluntas nõ ſit eorum quæ ſunt ad finem, ſed tantum finis. Dicit enim Philoſophus in. 3. Ethic. quòd voluntas eſt finis, electio autem eorum quæ ſunt ad finem.

¶ Præterea, Ad ea quæ ſunt diuerſa genere, diuerſæ potentiæ animæ ordinantur: vt dicitur in 6. Ethic. ſed finis & ea quæ ſunt ad finem, ſunt in diuerſo genere boni. nam finis, qui eſt bonum, honeſtum vel delectabile, eſt in genere qualitatis vel actionis, aut paſſionis: bonum autem quod dicitur vtile, quod eſt ad finem, eſt in ad aliquid: vt dicitur in primo Ethic. ergo ſi volũtas eſt finis, non erit eorum quæ ſunt ad finem.

¶ Præterea, Habitus proportionantur potentijs, cùm ſint earum perfectiones. ſed in habitibus qui dicuntur artes operatiuæ, ad aliud pertinet finis, & ad aliud quod eſt ad finem: ſicut ad gubernatorem pertinet vſus nauis qui eſt finis eius: ad nauifactũrã verò conſtructio nauis quæ eſt propter finem. ergo cùm voluntas ſit finis, non erit eorum quæ ſunt ad finem.

¶ SED CONTRA eſt, quia in rebus naturalibus per eandem potentiam aliquid pertranſit media, & pertingit ad terminum. ſed ea quæ ſunt ad finem, ſunt quædam media per quæ peruenitur ad finem, ſicut ad terminum. Ergo ſi voluntas eſt finis, ipſa etiam eſt eorum quæ ſunt ad finem.

CONCLVSIO.

¶ Voluntas vt potentia eſt, finem, & ea quæ ſunt ad finem, reſpicit: vt verò actum nominat, tantum finis eſt.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd voluntas quandoque dicitur ipſa potentia, qua volumus, quandoque autem ipſe voluntatis actus. Si ergo loquamur de voluntate ſecundum quod nominat potentiam. ſic ſe extendit & ad finem & ad ea quæ ſunt ad finem. ad ea enim ſe extendit vnaquæque potentia in quibus inueniri poteſt quocunque modo ratio ſui obiecti, ſicut viſus ſe extendit ad omnia quæcunque participant quocunque modo colorem: ratio autem boni, quod eſt obiectum potentiæ voluntatis, inuenitur non ſolum in fine, ſed etiam in his, quæ ſunt ad finem. Si autem loquamur de voluntate ſecundum quod nominat propriè actum, ſic

fertur in ea eo modo quo ſunt ad finẽ: ſed ſimpliciter, vt eſt dictum. vnde propoſitio illa, Maior actus qui fertur ſecundum omnem rationem, &c. eget additione, ſcilicet & omni modo quo ſunt appetibilia: & tunc falſa eſt minor. Ad ſecundum vero iam inchoatiue patet reſponſio. Amplius autem patebit cùm de electione tractabitur.

a ¶ Super Quæſtionis nonæ Articulum tertium. *Annot.*

CIrca titulum tertij articuli eiusdẽ 8. quæſt. dubium occurrit. An ſcilicet quæratur hic de ipſa volitione, aut vniuerſaliter de actu volũtatis. Si de voluntate ſola, vana eſt quæſtio. Nam in præcedenti articulo determinauit author quòd volitio eſt finis tantum. Si enim volitio nõ eſt eorum quę ſunt ad finem, fruſtra quæritur de ipſa, an ſit vna vel plures re ſpectu eorum quæ ſunt ad finem & in finem. Si de omni actu volũtatis, extra limites propoſiti eſt, quia hoc de volitione quæſtio eſt: & hoc quæſitũ articulus huius quæſtionis eſſe debet.

¶ Ad hoc breuiter dicitur dupliciter. Primo, quòd volitio & habet rationem volitionis & habet rationem motus voluntatis in finem. Et licet inquãtum volitio eſt, excluſa ſit ab his quæ ſunt ad finem: inquantum tamen eſt motus voluntatis in finem, non excluditur ab his quæ ſunt ad finem: & propterea quæſtium eſt hic, vtrum motus volũtatis in finem & in id quod eſt ad finem, ſit vnus numero vel non: & licet eſſe motum voluntatis in finẽ ſit commune volitioni & pluribus alijs actibus volũtatis: quia tamẽ volitio eſt primus motus voluntatis in finẽ, idcirco quæſtio de eodem vel diuerſa in motu voluntatis in finẽ ad quæſtionẽ de primo motu ſpectat. Secũdo, & qnaſi in idẽ redit, dicitur, quòd quia præſens articulus non eſt de aliquo vno actu, ſed de vnitate vel pluralitate actuũ reſpectu horũ obiectionũ, ſcilicet finis, & eius quod eſt ad finẽ: merito locutus eſt in quæſtione de primo actu. Cuius propriũ obiectum eſt finis. & potẽtiã primo ducit ad finẽ.

¶ Circa ductrinã huius tertij articuli pro quãto dicitur, q̃ quãdo voluntas mouetur in id quod eſt ad finem inquãtũ huiuſmodi, mouetur quoq; neceſſario eodẽ motu in finẽ: occurrit dubiũ ex Gregorio de Arimino in primo ſentẽtia rum, diſtinct. 1. q. 1. arti. 2. Et triplici ſiquidem capite arguit, & dicit oppoſitũ. Primo ex eo q̃ volitio finis eſt cauſa volitionis eius q̃ eſt ad finẽ. Idẽ enim nõ eſt cauſa ſui ipſius. Et cõfirmatur, quia cũ dicitur q̃ volo medicinã ꝓpter ſanitatẽ, deſignatur q̃ volo medicinã propter volitã ſanitatẽ. Et cõfirmatur. quia ſicut cõcluſio nota eſt propter principia: ita id q̃ eſt ad finẽ eſt volitũ ꝓpter finẽ: ſed ibi notitia eſt cauſa notitiæ: vt patet primo Poſterio. Ergo hęc volitio ſit à volitione. Secundo ducẽdo ad inconueniẽs: quia ſequeretur quòd appetens propter finẽ ſemper actu appeteret finẽ: quod patet eſſe falſum, tũ quãdo ſunt multi fines ſubordinati, de quib⁹ actualiter appetẽs nõ cogitat: tũ quãdo actualis de fine cogitatio definit, vt in oratẽ deũ in principio in ipſum motũ: deinde cõtinuãte orationẽ abſq; actuali cogitatione de deo. Tertio du cẽdo quoq; ad inconueniẽs: quia ſequeretur quòd idẽ actᵘ volũtatis eſſet ſimul volitio & nolitio, vt patet quũ quis odit peccatũ propter deũ. ſi enim eſt vnus actus, erit ſimul velle deum vt finem, & nolle peccatũ vt repugnãs fini.

¶ Ad horum euidentiam, ſcito primo, quòd finis & id quod eſt ad finẽ, & ſimiliter cõcluſio & principiũ dupliciter accipi poſſunt. primo. ſecũdũ ſe: & ſic nõ ſunt ad præſens ꝓpoſitũ: uihil enim refert ad propoſitũ an inter ſe hęc ſe habeãt vt cauſa & cauſatũ, an ecõuerſo. Alio ergo modo ſimũl vt volita, vel cognita à nobis. Et ſic de eis eſt præſens ſermo, & vertit in dubiũ an quũ volitũ eſt aliquid ꝓpter aliud vt finẽ, eadẽ numero volitio ſit circa vtrũq;, an ſint duę ſimul volitiones, quarũ vna eſt ratio alteri⁹, & ſimile eſt qnũ cognoſcit cõcluſio ꝓpter principia, an ſcilicet ſint duę cognitiones, quarũ vna eſt cauſa alteri⁹ an vna circa vtrãq;. Scito ſecũdo, q̃ iudiciũ de hac quęſtione omni no cõtrariũ ꝓferẽt ab his qui hæc cõſiderat ꝓ modũ rerũ naturaliũ, aliꝭ ſentib⁹ eſſe omnino vnũ motũ, aliꝭ omnino diſtinctos. Qui cm̃ examinat rẽ hãc per modũ naturalis mot⁹, & videt q̃ mot⁹ voluntatis in eo q̃ eſt ad finẽ vt ſic, habet ꝓ vno & eodẽ termino vtrunq; diuerſimode: qa id q̃ eſt ad finẽ vt materiale, & finẽ vt formale: iudicant conſequenter q̃ hic mot⁹ eſt omnino vnius, ſicut viſus coloris & luminis. & ſimile eſt in cõcluſione & principio. Qui verò rem hãc per modum naturaliũ cauſarũ examinãt, & videt q̃ cõcluſio non aliter cognoſcit ꝓpter principium, niſi qa cognoſcit ꝓpriũ cognitũ. Omnis em̃ doctrina & diſciplina ex præexiſtẽte ſit cognitione. Eſt ſimiliter q̃ id qd̃ eſt ad finẽ, nõ amatur aliter ꝓpter finẽ, niſi qa amatur ꝓpter finẽ volitũ. Cõcludũt autẽta diſtinctiõe cauſæ & cauſati cmmodã eorũ diſtinctione. D. aũt Thomas media via inceſſit, & poſuit motũ volũtatis in eo quod eſt ad finẽ ꝓpter finẽ, eſſe vnũ quidẽ numero, pluralitatẽ vero formale in eo vidit enim q̃ anima noſtra tripliciter ſe habet ad obiecta, ſcilicet habi tualiter, actualiter & virtualiter. Et q̃ inter motũ volũtatis in aliquid habitualiter & actualiter medi⁹ eſt motus voluntatis in illud virtualiter: & ſimile eſt in intellectu. Cũ em̃ habens charitatẽ, peccat venialiter, habitualiter quidẽ diligit deũ, ſed nõ actua liter, vt patet: nec virtualiter, quia peccatum nõ eſt dirigibile in deum. Cum autẽ habẽs charitatẽ, ambulat vel prædicat, & q̃cquid aliud nõ malũ facit: quamuis de deo nõ cogitet actualiter, actus tñ ille nõ ſolũ talis virtutis eſt, ſed charitatis: & voluntas tunc virtualiter fertur in deũ, & nõ ſolũ habitualiter quod cõcnit dormiẽti & peccati venialiter. Et ſic vnico actu numero volũtas fertur in ꝓpter finẽ & in ipſum finẽ: & ſic ſaluat idẽtitas numeralis oꝛ & diuerſo cauſarũ quodammodo: dum vnus eſt actus numeroſitate ſubiecti, & plures numeroſitate formæ. Et ex his facile reſpondetur ad obiecta. Ad primu quidem dicitur, q̃ finis & id quod eſt ad finem, vt volita dupliciter ſe habent. Primo formaliter & ſeorſum ſecũdum ſe: & ſic diuerſis volitionibus amantur, & vna eſt cauſa alterius. Secundo vt vnũ virtualiter claudit in alio: & ſic vnica volitione ſubiectiuo amãtur, & eodem modo dicitur ad cõfirmationes. Eſt enim hoc volitum propter illud volitum virtualiter participatũ in hoc. Et cõcluſio nota propter principia virtualiter participata in cõcluſione. Sic cm̃ ad minᵃ occurrunt, vt ratio videndi cõcluſionem: & ſimiliter vt ratio amandi q̃ eſt ad finem. Dico autem ad minus: quia nihil prohibet etiam actualiter vnico actu tendere in eleemoſynã propter deum: in illam vt materiã, in hoc vt formam: ſicut vnica viſio corporalis tendit in colorem & lumẽ. ea nãq; quę ſunt ad finem, comparant ad finem, vt materia ad formã: vt patet ex ſupradictis in quæſtione quinta. Et ſcito quòd in huiuſmodi quæ vnico actu ad vtrunq; terminant. ly propter, non dicit cauſam volitionis, ſed volitũ: dicit enim cauſam quare illud materiale terminat actũ volendi, & nõ dicit aliã volitionẽ cauſan tem iſtã niſi virtualiter: & ſimile eſt in intellectu. Ad ſecundũ quoq; patet qđ dicendum, q̃ ſcilicet ſemper appetẽs eſt ad finẽ, appetit finem nõ habitualiter, ſed actualiter, vt extẽdit ſe ad actualiter & virtualiter. Eſt em̃ virtualiter vti aliquo infra latitudinẽ actualis vſus: alioquin nũq̃ impleret illud præceptũ, Omnia in gloriã dei facite, &c. facere em̃ actualiter operari importat. Ad tertiũ dicitur q̃ nolle in hoc dicitur à nõ velle, q̃ hoc eſt negatio actᵘ, illud vero eſt actus negatiuᵘ, id eſt, velle nõ. omnis autẽ actᵘ negatiuᵘ appetitus claudit in ſe virtualiter ſeu participatiue actũ poſitiuũ ſui principii & rãdicẽ. Odium em̃, fuga, & triſtitia amorẽ claudũt in ſe oppoſitorũ: vt de ſe patet. vnde nullũ incõueniẽs eſt vnũ actũ numero numeroſitate ſubiecti eſſe velle & nolle, reſpectu diuerſorũ: odiũ em̃ peccati propter deum eſt, & actus charitatis reſpectu dei,

Universidad de Deusto Biblioteca

ctu dei, & refutationis respectu peccati. At si quis dixerit quòd aduersarij hæc omnia concederent. Sed ipsi impugnant quò ad actualem volitionem vtriusque, &c. dicitur eis quòd discant scribere cum impugnant opiniones: & cognoscant se errare, quia nõ distinxerunt nisi actualiter & habitualiter, omittentes, virtualiter, & non videntes, quòd actu ferrur in aliquid quiactum facit virtualiter in illud. Et hæc sint hic dicta pro luce motus voluntatis in eo qõ ad finem propter finẽ: quãuis magis forte spectent ad quæst. 12. artic. 4. vbi de intentione disputabitur.

a ¶ Super Quæstionem nonam.

CIrca titulum nonæ quæstionis aduerte nouitie, quòd quia idem est actus potentiæ & id in quod potentia reducitur à suo motiuo, cùm mouere nihil aliud sit quàm reducere de potentia ad actum: ideo ad præsentem tractatum de actibus voluntatis, spectat differere de motiuo voluntatis, id est, potentiæ volitiuæ. hoc enim nihil aliud est quàm differe de causa actus ipsius voluntatis. Rursus, quia nunc tractatur de primo actu voluntatis, scilicet de volitione: ideo nunc inuestiganda est causa actuũ voluntatis: quod fit quærẽdo à quo potentia volitiua moueatur, id est, reducatur ad actum.

a ¶ Super quæstionis nonæ Articulum primum.

¶ Num potentia existens ad agere, & non agere, & ad agere hoc, vel illud duobus distinctis motoribus egeat, vno ex parte subiecti, altero ex parte obiecti.

Quæstio. CIrca articuli primi quæstionis nonæ corporis primam partem, dubium occurrit nõ dissimulandum: vbi author distinctionẽ ponit, quòd dupliciter aliqua vis animæ est in potentia ad diuersa. vno modo quantũ ad agere, vel non agere, alio modo quantũ ad agere hoc vel illud. Et subdit quòd eget motore quãtum ad duo: & quòd alterum horum, scilicet primum, se tenet ex parte subiectũ: secũdum verò ex parte obiecti. Est nanque hic dubiũ, quia licet verũ sit, & ex processu literę probetur, quòd id quod est in potẽtia ad illa duo, egeat motore quò ad duo: non tamen est probatũ nec verũ quòd egeat duobus motoribus. Altero ex parte subiecti, altero ex parte obiecti: siquidem experientia, authoritate, & ratione, hoc conuincitur. Experimur enim quòd aqua quæ est in potentia ad pati, & non pati, & ad pati hoc vel illud, puta raritatem, vel densitatem: eget motore à quo & patiatur: & patitur hoc, puta raritatem. Ab eodem tamen agente, rarefactiuo scilicet, vtrunque habet: & simile est in alijs naturalibus. Aristot. quoque in secundo de anima, manifeste vult quòd sensitiui secunda mutatio sit ab obiecto. Et constat quòd secunda mutatio sensitiui est, quando visus reducitur de potentia ad actum secundũ. In qua reductione visus & sit videns, & sit videꝫ hoc, puta album obiectum: nõ ergo visus eget duplici motore. Altero ad hoc quòd videat, & altero ad hoc quòd videat album. Suffragari demum rationem patet ex eo, quòd potentia vnica vnicum adequatum actum respondẽtem vnico adæquato motori exigit, alioquin non esset inter hæc tria adæquatio: non ergo eget vna potentia duobus motoribus è regione diuersis, quales sunt ex parte obiecti, & ex parte subiecti.

¶ Ad hoc breuiter dicendum est, quòd huiusmodi dubium procedit ex malo intellectu distinctionis factæ in litera. Ad cuius euidentiam scito, quòd potentiæ sunt duplicis ordinis. Quædam sunt quæ solo proprio actu exercentur: quędam verò in quibus exercitium proprij actus distinguitur ab actu ipso. In primo ordine sunt omnes potentiæ naturales & animales, quatenus superiori imperio non subsunt. In secundo ordine sunt omnes potẽtiæ quibus vtimur cùm volumus. Potentię primi ordinis ab eodem motore habent operari & operari hoc. potentiæ verò secundi ordinis ab alio motore habent vsum, & ab alio habent actum specificum: quia vsus aliud est ab actu specificato. vnde distinctio posita in litera per ly exercitium actus, intelligit vsum propriè dictum, qui est actus voluntatis, vt principij primi: aliarum verò potẽtiarum vt exequentium. ita quòd litera peresse in potentia ad agere, non intendit potentiam ad ipsum suum agere & non agere secundum seipsa: sed potentiam ad agere & non agere secũdũ quod subsunt vsui. Potẽtia enim visiua, vt ab vno exemplo discas omnes, si referatur ad videre & non videre vt sic, & videre hoc, puta album, vel nigrum, ab eodem motore puta albo, reducitur & in actum videndi, & in actum videndi album. Et hoc est comparare potentiam ad suum actum, & obiectum secundum se. Si autẽ referatur ad videre & videre album, vt subsunt vsui. sic cũ vsus sit actus potẽtiæ visiuæ non secundum se, sed vt exequentis voluntatẽ principiantem vsum, sic alio eget motore ad hoc ꝙ reducatur in actũ vsus: & alio ad hoc, vt reducatur in actum suæ propriæ speciei. & hic est sensus verus huius distinctionis & literæ & intẽtus: verus quidem, quia vt inferius patebit, vti est actus voluntatis vt imperantis, & reliquarum virium vt exequentium. Et cõstat quòd omnes potentiæ animæ applicatur à voluntate ad suos actus: quod nihil aliud est quàm exercitium actus, & vti seu vsus illarum. Consonant omnia huic vero: quoniam obiectiones in oppositum nihil militant contra istũ sensum. Prima enim obiectio loquitur de potentijs primi ordinis. Secunda de potentijs relatis ad suos actus secũdum se, non secundum quod subsunt vsui: Tertia quoque de potẽtijs & actibus, & actibus secundum se loquitur. Stat enim quòd vnica potentia secundum se, egeat vno motore: & vt subest alteri, egeat alio, vt patet. Quod autem hoc sit intentum in litera, patet etiã ex verbo literæ: vbi dicitur quãtum ad exercitium vel vsum actus. Et inferius in quęstione de vti quòd vti nihil aliud est quàm applicatio potentiarum ad sua opera. Cõstat enim quòd per exercitium actus hic nihil aliud intelligitur nisi explicatio potentiæ ad suam operationem: agere scilicet, vel non agere. Et sic manifestè saluatur quòd hoc est ex parte subiecti, & illud obiecti, &c. Et si Scotus cum cæteris quos refert in 2. sententiarum, dist. 42. quæst. 1. tractando modum quo cogitatio subest voluntati, aduertisset ad hoc, scilicet quòd non subest, nisi vt subest actui voluntatis, qui est vti: vidisset primò quòd idem est iudicium de applicatione intellectus ad secundas cogitationes, & oculi ad videndum, manus ad operandum, &c. Diuertisset secundò à tot extraneis phantasijs. Conclusset tertiò quòd hoc spectat ad tractatum De vti: quomodo scilicet Vti sit actus voluntatis, de quo infrà tractabitur. hæc dixerim ne aliquis rem facilem in difficilem versam legens, nodum in scirpo timeat.

¶ Quomodo obiectum moueat potentiam ad actum.

¶ Circa vltimam partem eiusdem artic. dubium primò occurrit de illa propositione assumpta in litera, Obiectum mouet determinando actum ad modum principij formalis, à quo in rebus naturalibus actio specificatur, vt calefactio à calore: aut author intendit quòd obiectum moueat ad modum principij secundum rem, id est, secundum illud genus causæ, quo mouet principium actionis in naturalibus: aut quòd obiectũ moueat in genere causæ formalis: & exemplariter cætera afferuntur. Si enim intendit primum, obstat statim subsumpta propositio, scilicet. Primum autem formale principium est ens & verũ vniuersale. Quòniũ tunc prima propositio assumeret de principio effectiuo quo: est enim calor quo calidum calefacit, calefactionis principium in genere causæ efficientis: quamuis in ordine ad calefaciens se habeat vt principium formale. Secunda autẽ propositio subsumeret de principio formali: & sic processus nihil concluderet. Et confirmatur: ista ratio tendit ad hoc, quia obiectũ habet rationem principij formalis, & obiectum intellectus est primum principium formale. ergo vbi apparet quòd si prima propositio non saluatur de principio formali, nihil sit. Si autem intendit secundum, tunc obstant primo dicta sua in prima parte quæst. vbi dicitur, quòd obiectum tam potentiæ actiuæ quàm passiuæ specificat: quia obiectum potẽtiæ actiuæ est finis: passiuæ verò est agens: & ab vtroque operatio specificatur. non ergo obiectum mouet in genere causæ formalis, sed quandoque finalis, & quandoque effectiuæ. Deinde obstant multa philosophorum dicta, puta quòd appetibile, quod est obiectum voluntatis, mouet vt finis, & vt agens.

ARTICVLVS I.

a ¶ Vtrum voluntas moueatur ab intellectu.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd voluntas non moueatur ab intellectu. dicit enim Augustinus super illud Psalm. Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas. præuolat intellectus: sequitur tardus aut nullus effectus: scimus bonum, nec delectat agere. hoc autem non esset si voluntas ab intellectu moueretur: quia motus mobilis sequitur motionem mouentis. ergo intellectus non mouet voluntatem.

¶ Præterea. Intellectus se habet ad voluntatem vt demonstrans appetibile, sicut imaginatio demonstrat appetibile appetitui sensitiuo. Sed imaginatio demonstrans appetibile, non mouet appetitum sensitiuum: imò quandoque ita nos habemus ad ea quæ imaginamur, sicut ad ea quæ in pictura nobis ostenduntur, vt dicitur in li. de anima. Ergo neque etiam intellectus mouet voluntatem.

¶ Præterea. Idem respectu eiusdem non est mouens & motum, sed voluntas mouet intellectũ: intelligimus enim quando volumus. ergo intellectus non mouet voluntatem.

¶ SED CONTRA est quod philosophus dicit in 3. de anima, quòd appetibile intellectum est mouens, non motum: voluntas autem est mouens motum.

CONCLVSIO.

¶ Mouet intellectus voluntatem non quò ad exercitium actus, sed quò ad specificationem: voluntas verò omnes potentias mouet quò ad exercitium actus.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd intantum aliquid indiget moueri ab aliquo, inquantũ est in potentia ad plura, oportet enim vt id quod est in potentia, reducatur in actum per aliquid, quod est actu: & hoc est mouere: dupliciter autẽ aliqua vis animæ inuenitur esse in potẽtia ad diuersa. Vno modo quantũ ad agere vel non agere. Alio modo quantum ad agere hoc vel illud. sicut visus quandoque videt actu, & quandoque non videt: & qñque videt albũ, & quandoque videt nigrum. Indiget igitur mouente quãtum ad duo, scilicet quantũ ad exercitium vel vsum actus, & quantũ ad determinationẽ actus, quorũ primũ est ex parte subiecti, quod qñq; inuenitur agens, qñq; non agens: aliud autẽ est ex parte obiecti secũdũ ꝙ specificatur actus: motio autẽ ipsius subiecti est ex agente aliquo. & cũ omne agẽs agat propter finem (vt suprà ostensum est) principium huius motionis est ex fine: & inde est quòd ars, ad quam pertinet finis, mouet suo imperio artem, ad quã pertinet id quod est ad finẽ, sicut gubernatoria ars imperat nauifactiuæ, vt in 2. Phy. dicitur. bonum autẽ in cõmuni, quod habet rationem finis, est obiectum voluntatis. & ideo ex hac parte voluntas mouet alias potentias animæ ad suos actus: vtimur enim aliis potentiis cum volumus: nam fines & perfectiones omnium aliarum potentiarum comprehenduntur sub obiecto voluntatis, sicut quędam particularia bona: semper autem ars vel potentia, ad quam pertinet finis vniuersalis, mouet ad agendum artem vel potẽtiam, ad quam pertinet finis particularis sub illo vniuersali cõprehensus: sicut dux exercitus, qui intendit bonum commune, scilicet ordinẽ totius exercitus, mouet suo imperio aliquem ex tribunis, qui intendit ordinẽ vnius aciei: sed obiectum mouet determinando actum ad modum principij formalis, à quo in rebus naturalibus actio specificatur: sicut calefactio à calore. Primũ autẽ principium formale est ens & verum vniuersale, quod est obiectum intelectus: & ideo isto modo motionis intellectus mouet voluntatem sicut præsentans ei obiectum suum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd ex illa authoritate non habetur, quòd intellectus non moueat: sed quod non moueat ex necessitate.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut imaginatio formæ sine ęstimatione conuenientis vel nociui, non mouet appetitum sensitiuum: ita nec apprehensio veri sine ratione boni & appetibilis. vnde intellectus speculatiuus non mouet, sed intellectus practicus: vt dicitur in 3. de anima.

¶ Ad tertium dicendum, quod voluntas mouet intellectum quantum ad exercitiũ actus: quia & ipsum verũ quod est perfectio intellectus, continetur sub vniuersali bono vt quod dam bonum particulare. sed quantum ad determinationem actus, quæ est ex parte obiecti intellectus, mouet voluntatem: quia & ipsum bonum apprehenditur secundum quandam specialem rationem cõprehensam sub vniuersali ratione veri. & sic patet quod non est idẽ mouens & motum secundum idem.

ARTICVLVS II.

a ¶ Vtrũ voluntas moueatur ab appetitu sensitiuo.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur ꝙ volũtas ab appetitu sensitiuo moueri nõ possit, moues enim & agens est præstãtius patiẽte: vt Augustus. dicit 12. super Genes. ad literam. Sed appetitus sensitiuus est inferior voluntate, quæ est appetitus intellectiuus: sicut sensus est inferior intellectu. ergo appetitus sensitiuus non mouet intellectum.

¶ Præterea, Nulla virtus particularis potest facere effectum vniuersalem: sed appetitus sensitiuus est virtus particularis: consequitur enim particularem sensus apprehensionem: ergo non potest causare motum voluntatis, qui est vniuersalis, velut consequens apprehensionem vniuersalem intellectus.

¶ Præterea, Vt probatur 8. Physi. Mouens non mouetur ab eo quod mouet, vt sit motio reciproca: sed voluntas mouet appetitum sensitiuum, inquantum appetitus sensitiuus obedit rationi: ergo appetitus sensitiuus non mouet voluntatem.

¶ SED CONTRA, est quod dicitur Iacobi 3. Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus, & illectus. Non autem abstraheretur quis à concupiscentia, nisi voluntas eius moueretur ab appetitu sensitiuo: in quo appetitu est concupiscentia. ergo appetitus sensitiuus mouet voluntatem.

CONCLVSIO.

¶ Ex parte obiecti appetitus sensitiuus apprehensionem rationis & intellectus iniciens, mouere voluntatem potest, quasi occasionaliter.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd (sicut suprà dictũ est,) id quod apprehenditur sub ratione boni & conuenientis, mouet voluntatem per modum obiecti. Quod autem aliquid videatur bonum & conueniens, ex duobus contingit: scilicet ex conditione eius quod proponitur, & eius cui proponitur: conueniens enim secundum relationem dicitur. vnde ex vtroque extremorum dependet. & inde est quod iustus diuersimode dispositus non eodẽ modo accipit aliquid vt conueniens, & vt non conueniens. vnde philosophus dicit in 3. Ethic. Qualis vnusquisque est, talis finis videtur ei. Manifestum est autem, quòd secundum passionem appetitus sensitiui immutatur homo ad aliquam dispositionem. vnde secundum quod homo est in passione aliqua, videtur sibi aliquid conueniens, quod non videtur extra passionem existenti: sicut irato videtur bonum, quod non videtur quieto: & per hunc modum, ex parte obiecti appetitus sensitiuus mouet voluntatem.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod nihil prohibet, id quod est simpliciter & secundum se præstantius, quo ad aliquid esse debilius. voluntas igitur simpliciter præstantior est quàm appetitus sensitiuus: sed quo ad istum in quo passio dominatur, inquantum subiacet passioni, præeminet appetitus sensitiuus.

¶ Ad secundum dicendum, quòd actus & electiones hominum sunt circa singularia. vnde ex hoc ipso quòd appetitus sensitiuus est virtus particularis, habet magnam virtutem ad hoc ꝙ per ipsum sic disponatur homo, vt ei aliquid videatur sic vel aliter circa singularia.

vsum actus intulit esse voluntatem: quia ad eam spectat primum principiũ finale (vt clare patet in litera) ita modo primum mouens inter partes animę ad specificationem actus infert esse intellectũ, ex eo quòd ad ipsum spectat primum principium formale: & si quidem ex parte obiectorum, tantũ discussio esset, par esset vtrobique iudicium, scilicet quòd quemadmodum primũ principium finale est ratio reliquorum finium: ita primũ principium formale, quod est obiectum intellectus, est ratio, in suo tamen ordine, id est in genere causæ formalis reliquorum obiectorum: omnia enim obiecta vt sic, sub ente & vero vt particularia quædam continentur: sed ex parte potentiarum animæ loquendo, est quodammodo par, & quodammodo non par vtrobique ratio. quia ad primitatem enim par est ratio: quoniam quemadmodum (vt dictum est) quia voluntas est primum finale principium, ipsa inter partes animæ est primum mouens ad exercitium: ita, quia intellectus est primum formale principium, ipse inter partes animæ est primum mouens ad specificationem: formalis enim principij opus hoc est. Quo ad extensionem autem, non est par ratio: quia voluntatis motio extendit se ad omnes animæ vires subditas, &c. Motio autem intellectus non extendit se directè nisi ad voluntatem: & ratio diuersitatis huius est modus causandi diuersus. Motio enim voluntatis, quia est per modum imperij extensiua, ex sua ratione est. Motio autem intellectus, quia est per modum præsentantis, ad id tantum directe se extendit, cui præsentat. vn de author in litera postquàm posuit vnde inferebatur quòd intellectus est primũ mouens, quia scilicet eius est primum principium formale, statim subdit vnde haberetur quòd motio eius ad voluntatem extenditur, ponens modum quo intellectus motionem hanc facit, scilicet per præsentationem obiecti: & dixit, & isto modo motionis intellectus mouet voluntatem, sicut præsentans ei obiectum suum. Hæc enim verba non solum explanatiua sunt veritatis in se, sed connexiua & deductiua intenti, vt explanauimus: & per hæc patet clare responsio ad obiecta.

a ¶ Super Quæstionis nonæ Articulum secundum.

Annot. CIrca corpus secundi articuli eiusdẽ quæstionis dubium occurrit pro nouitijs: quia ratio quare appetitus sensitiuus mouet voluntatem, assignatur ex parte dispositionis subiecti appetentis. Et tamẽ in calce concluditur quòd appetitus sensitiuus mouet voluntatem ex parte obiecti: quomodo hæc conclusio sequitur ex illis præmissis.

¶ Ad hoc dicitur quòd conclusio dicta ex præmissis illis habetur, si sine litera intelligat, dupliciter enim intelligi potest, ꝙ dispositio appetitus sensitiui mouet voluntatẽ: vno modo directè & immediate, tanquã scilicet immutãs ipsam siue quo ad exercitiũ actus, siue quo ad specificationẽ actus. Et hoc est falsum. Alio modo occasionaliter & mediate: & hoc modo immutat ex parte obiecti, id est, quo ad specificationẽ actus, nõ quo ad exercitiũ, & hoc sit sic:

quemadmodum enim frigescenti corpori conueniens sit calefactiuum eius: & ex hoc occasionatur in tali homine apprehensio calefactiui, vt conueniētis: & præsentatum voluntati desideratur, &c. ita irato appetitui conueniens sit vindicta, & ex hoc occasionatur, quòd intellectus practicus apprehendit repercussionem, vt conuenientem huic, nunc, &c. Et sic percussio apprehensa vt conueniens hunc, &c. mouet voluntatem obiectiue. Et sic patet quod dispositio appetentis, quamuis se teneat ex parte subiecti, non mouet tamen voluntatem nisi ex parte obiecti, quia non mouet ipsam nisi pro quanto redundat in talem apprehensionē obiecti voluntatis. Cōstat-ern volūtē ab obiecto apprehenso vt sic, moueri. Vnde author in litera duplicē posuit radicem talis vel talis apprehensionis obiecti: alterā ex parte ipsius obiecti: puta quòd est bonum vel malum secundum se: alteram ex parte appetentis. vtrūq; enim conuenientia, vel disconuenientia oritur, vt in litera dicitur.

Veri.q.22 ar.9.com. & ad 1.Et Mal.qō.3. ar.3.co.& q.6.10.& ad 4.& 10.

a ¶ Super Quæstionis nonæ Articulum tertium.

Annot.

IN titulo articuli tertij eiusdē q. aduerte, quod aliud est quærere, vtrum volūtas moueat seipsam in quolibet suo actu: & aliud quærere, vtrum voluntas moueat seipsam. stat enim pars affirmatiua istius quæsiti cum negatiua illius: stat enim quòd voluntas moueat seipsam quo ad aliquē suum actum: & consequenter verū sit dicere, quòd mouet seipsam: & tamen non moueat seipsam, quo ad omnem suum actum. Ad præsentem ergo quæstionem non pertinet nisi an voluntas reducat seipsam de potentia ad actum: siue hoc sit quo ad aliquem, siue quo ad omnem sui actum, sufficit.

a ¶ Super Quæstionis nonæ Articulū quartum.

¶ Qua ratione voluntas seipsam mouere possit, an ex appetitu finis & boni, vel ex alio principio.

Quæstio.

CIrca rationem & conclusionē in corpore quarti artic. eiusdem quæstionis, dubium occurrit: circa rationem quidem, quia ad actum volendi sufficit obiectum apprehensum præsens & voluntas, inquit Sco. in quolibe. qō. 31. non ergo requiritur exterius agens, nec quod præuolendo incipiat velle: vt ratio literæ vult prima. arguitur quod ratio literæ committit sophisma consequentis: cum enim voluntarium (vt superius patet) dupliciter dicatur, scilicet vel quia volitum, vel quia in potestate voluntatis. litera ex hoc quod primus actus voluntatis non potest esse voluntarius, primo modo infert, quod nullo modo est voluntarius. ergo, &c. vbi patet manifestus error. Et confirmatur, quia alio modo est voluntarium ipsum volitum, alio modo ipsa volitio. nam illud vt obiectum, hoc vt actus: ac per hoc illud mediante actu: hoc absque medio. cum enim volo legere, non solum legere est voluntarium: sed etiam illud velle quo volo legere, quamuis dissimiliter: quia legere mediante velle, ipsum autem velle, seipso. Et tamen ratio literæ, quia primum velle non potest esse volitum vt obiectum, concludit quod non est in potestate voluntatis, sed ex instinctu superioris: quum tamen dici posset, quod licet primum velle non possit esse volitum, vt obiectum: est tamen volitum vt actus: & sic non oportet quod sit volitus consilio mediante. Præterea, Tota vis rationis literæ consistit in hac exclusiua: Voluntas mouet se mediante consilio, seu ex aliqua voluntate præsupposita tantum. Et tamen neque hic neque in præcedenti artic. probata est quo ad vtranq; expositionem. Probatum est enim quod voluntas mouet se hoc modo, sed non est probatum quod non alio modo: super qua tamen negatiua fundatur tota vis rationis in litera, vt patet intuenti. ergo, &c. Contra conclusionem vero Scotus vbi suprà arguit, quia si voluntas in primo actu, naturali instinctu moueretur ab intellectu naturaliter moto, voluntas naturaliter moueretur: & sic homo esset vnum animal brutum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut philosophus dicit in 1. Polit. Ratio, in qua est voluntas, mouet suo imperio irascibilem & concupiscibilem: non quidem despotico principatu, sicut mouetur seruus à domino: sed principatu regali seu politico, sicut liberi homines reguntur à gubernante, qui tamen possunt contrà mouere. vnde & irascibilis & concupiscibilis possunt in contrarium mouere ad voluntatem: & sic nihil prohibet voluntatem aliquando ab eis moueri.

Infrà, q. 17. ar. 5. ad 2. & q. 80. art. 2. co. & 1. 2. q. 105. ar. 4. & q. 109. ar. 2. ob. 2. & q. 111. ar. 2. cor. & contra. & 89.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut philosophus dicit in 1. Polit. Ratio, in qua est voluntas, mouet suo imperio irascibilem & concupiscibilem: non quidem despotico principatu, sicut mouetur seruus à domino: sed principatu regali seu politico, sicut liberi homines reguntur à gubernante, qui tamen possunt contrà mouere. vnde & irascibilis & concupiscibilis possunt in contrarium mouere ad voluntatem: & sic nihil prohibet voluntatem aliquando ab eis moueri.

ARTICVLVS III.

a ¶ Vtrum voluntas moueat seipsam.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd voluntas non moueat seipsam: omne enim mouens inquantum huiusmodi, est in actu: quod autem mouetur, est in potentia: nam motus est actus existentis in potentia inquantum huiusmodi, sed non est idem in potentia & in actu respectu eiusdem. ergo nihil mouet seipsum: neque ergo voluntas seipsam mouere potest.

¶ Præterea, Mobile mouetur ad præsentiam mouentis. sed voluntas semper sibi est præsens. si ergo seipsam moueret, semper moueretur: quod patet esse falsum.

¶ Præterea, Voluntas mouetur ab intellectu, vt dictum est, si igitur voluntas mouet seipsam, sequitur quòd idem simul moueatur à duobus motoribus immediate: quod videtur inconueniens: non ergo voluntas mouet seipsam.

¶ SED CONTRA est, quia volūtas domina est sui actus: & in ipsa est velle & non velle: quod non esset, si non haberet in potestate mouere seipsam ad volendum. ergo ipsa mouet seipsam.

CONCLVSIO.

¶ Voluntas finem & bonum volendo, seipsam mouere potest ad volendum ea, quæ ad finem sunt.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est, ad voluntatem pertinet mouere alias potentias ex ratione finis, qui est voluntatis obiectum: sed sicut dictum est, hoc modo se habet finis in appetibilibus, sicut principium in intelligibilibus. Manifestum est autem quòd intellectus per hoc quod cognoscit principium, reducit seipsum de potentia in actum, quantum ad cognitionem conclusionum: & hoc modo mouet seipsum, & similiter voluntas per hoc quòd vult finem, mouet seipsam ad volendum ea, quæ sunt ad finem.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd voluntas non secundum idem mouet & mouetur. Vnde nec secundum idem est in actu & in potentia, sed inquantum actu vult finem, reducit se de potentia in actum respectu eorum quæ sunt ad finem: vt scilicet actu ea velit.

¶ Ad secundum dicendum, quòd potentia voluntatis semper actu est sibi præsens. sed actus voluntatis quo vult finem aliquando, nō semper est in ipsa voluntate: per hunc autem modum mouet seipsam. vnde non sequitur, quòd semper seipsam moueat.

¶ Ad tertium dicendum, quòd non eodem modo voluntas mouetur ab intellectu, & à seipsa: sed ab intellectu quidem mouetur secundum rationem obiecti: à seipsa vero quantum ad exercitium actus secundum rationem finis.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Vtrum voluntas moueatur ab aliquo exteriori principio.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quod voluntas non moueatur ab aliquo exteriori: motus enim voluntatis est voluntarius: sed de ratione voluntarij est, quòd sit à principio intrinseco, sicut & de ratione naturalis. non ergo motus voluntatis est ab aliquo extrinseco.

¶ Præterea, Voluntas violentiam pati non potest, vt suprà ostensum est. sed violentum est, cuius principium est extra. ergo voluntas non potest ab aliquo exteriori moueri.

¶ Præterea, Quod sufficienter mouetur ab vno motore, non indiget moueri ab alio. sed voluntas sufficienter mouet seipsam: non ergo mouetur ab aliquo exteriori.

¶ SED CONTRA, Voluntas mouetur ab obiecto, vt dictum est: sed obiectum voluntatis potest esse aliqua exterior res sensui proposita. ergo voluntas potest ab aliquo exteriori moueri.

CONCLVSIO.

¶ Non tantum ex appetitu boni & finis ipsa voluntas mouetur, sed necessarium est vt ab exteriori obiecto moueatur in suum primum actum.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd secundum quod voluntas mouetur ab obiecto, manifestum est quòd moueri potest ab aliquo exteriori: sed eo modo quo mouetur quantum ad exercitium actus, adhuc necesse est ponere voluntatem ab aliquo principio exteriori moueri: omne enim, quod quadoque est agens in actu, & quandoque in potentia, indiget moueri ab aliquo mouente. Manifestum est autem, quòd volūtas incipit velle aliquid, cū hoc prius non vellet: necesse est ergo, quod ab aliquo moueatur ad volendum: & quidem, sicut dictum est, ipsa mouet seipsam inquantum per hoc quod vult finem, reducit seipsam ad volendum ea quæ sunt ad finem.

ctio distinctorum modorum penes directe vel indirecte: voluntariū enim vt volitum, est directe voluntarium: vt voluntariū vero, qnia in potestate voluntatis est indirecte, ea indirectione: quia scilicet subest potestati volūtatis, vt sit obiectum eius volentis, aut nolentis: hac enim sola ratione voluntariū induit. vnde quum voluntarium secundo modo in idem redeat cum volūtario primo modo: licuit ex omnimoda negatione voluntarij primo modo inferre formaliter negationem voluntarij simpliciter. vt enim iam patet, voluntarium, quia in potestate voluntatis ad voluntarium simpliciter vt obiectum reducitur, sicut obiectum indirecte ad obiectum directe: & consequenter sub omnimoda negatione obiecti vtriusque modi negatio comprehenditur. Et per hoc patet responsio ad alias nostras obiectiones contra rationem. Scito tertio, quòd aliud est loqui de volitione, & aliud de volitione vt à voluntate applicante seipsam ad volendum. volitio enim nil aliud dicit nisi operationē volūtatis, quæ vult: & certū est quod ad volendum sufficit voluntas cū obiecto, sed ad volendum à se: ita quòd ly à se, dicat causalitatem, applicantem seipsam ad volēdū, non sufficit voluntas cū obiecto: sed exigitur volūtas præuolens sibi. & ratio huius est, quia velle à se non solum importat velle, sed agere seu mouere: quod quia oportet fieri propter finem, præexigit natura, vel tempore appetitū finis: vt dictum est. & non aduertere hoc, causs est loquentium. Et quia actio ipsa est magis propter finem quàm obiectum, & volitio quā volitum (vt patet quum amo deum) diuus Thomas, qui suprà hoc quod agens agit propter finem, ædificabat, applicationem voluntatis ad volendum in ratione voliti propter finem contemplatus maxime est: & ex ea sic accepta, veritatem inuenit, atque docuit: vnde quamuis volitum vt obiectum habeat directius rationem voliti quàm volitum, vt actus: voluntarium tamen vt actus habet magis rationem eius quod est esse propter finem, quàm obiectum actus: & propterea hoc in loco, vbi tota vis consistit in hoc, quod est esse volitum propter finem, actio ipsa per modum actionis exercita primum tenet locum. Et per hæc patet responsio ad rationem Scoti.

1.q0.15. ar.3.et 4. Et 22.q. 95.art.5. 6.& 7.et 2.di.15.q. 1.ar.2.& 3.& 3.cō. ar.1.c. 84. vsque 93. Et veri.q. 5.ar.9.& 10. & opus. 3. ca. 129.130. & 161. & opus.10 art.19.& epus.25.ca 5.& opus. 26.

¶ Ad id vero quod contra conclusionem obijcitur, facillime respondetur, negando sequelam. Quamuis enim primus actus voluntatis sit ex instinctu dato ab exteriori non obiecto, sed causa effectiua deo: ipsa tamen iam ex hac finis volitione seipsam mouet ad volēdū alia propter finem: quod brutis nō conuenit, quoniam ad omnia mouentur ab instinctu. Est igitur authoris sententia, quòd sicut generans graue dat graui naturalem appetitum motus & loci deorsum: & propterea cessante impedimento graue ex appetitu accepto mouetur deorsum, & quiescit ibi: ita genitor volūtatis dat ei naturalē inclinationem in bonum, ita quòd proposito per intellectum bono absq; impedimento voluntas tendit in illud actu elicito, qui est volitio. Et hic actus dicitur esse ab exteriori agente, ea ratione qua motus grauis à generante dicitur. Et merito: quia ad hunc actum voluntas non concurrit vt proprer finem agens, sed vt ad finem tendens ex directione superioris agentis, ordinantis ipsam in hoc: & propterea hic actus licet sit velle, & volūtatis, & à voluntate vt eliciente actum: non tamen est voluntarius: quia non est à voluntate vt applicante se ad volendum, sed naturalis: quia dator naturæ applicat ipsam mediante inclinatione data ad volendum. oportet enim, vt in litera dicitur, dari processum in infinitum in voluntariis, nisi deueniatur ad vnum nō voluntarium, sed naturalem actum vo luntatis, in quo sit status.

a ¶ Super Quæstionis nonæ Articulum quintum.

¶ Cur quippiam moueri valeat à corpore vt ab obiecto, & non à corpore quo ad exercitium actus.

Quæstio.

IN corpore quinti articuli dubium occurrit, quare res immaterialis formalioris & vniuersalioris naturæ, & virtuosis sit quàm corpus, possit dirigi & moueri à corpore vt ab obiecto: & non possit moueri ab eo vt à motore ad exercitium. sicut enim ad primam motionem sufficit in mouente maior nobilitas secundū quid, vt in hac quæstione articulo secundo ad primum dicitur: ita in secunda: vt patet ex hoc quòd voluntas mouet intellectum ad exercitium: & tamen apud diuum Tho. est secundum quid tantum nobilior intellectu. Et rursus ratio assignata in litera non minus excludit primam motionem, quàm secundam. Ex hoc enim quòd mens est formalioris & vniuersalioris virtutis, quàm corpus, excluditur passio à corpore non solum vt effectiuo, sed etiam vt à formali principio, quod est excludere motionem ab eo per modum obiecti: vt in primo articulo huius quæstionis dictum est.

¶ Ad hoc breuiter dicitur, quòd secundum veritatem neutro modo corpus potest agere in rem immaterialem propter rationem allatam: & plures alias, quas vide si vis, in tertio contra Gent. capitulis 84. & 85. vnde & in prima parte dictum est & declaratum, quòd phantasmata non nisi facta in actu lumine intellectus agentis, possunt mouere intellectū. Et vsqueadeo diuus Tho. in quæstio. 84. articulo 6. hoc pōderauit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt concluderet, quòd tota cognitio sensibilis, vsque scilicet ad cogitatiuam inclusiue, non est causa intellectualis notitiæ: sed est materia causæ, scilicet intellectus agentis. Ratio autem quare conceditur & hic & alibi, quòd voluntas seu intellectus mouetur ab exteriori tanquam obiecto, & non tanquam à motore ad exercitium, est, quia ad mouendum obiectiue exteriora concurrunt: & si non sufficienter, tamen inchoatiue mediate, & vt materia obiecti. Ad mouendum autem ad exercitium nullo modo concurrunt ex parte motoris ad exercitium. Est enim talis motor solus deus cum ipsa voluntate, vt in quæstione patet.

Ante 12.

a ¶ Super Quæstionis nonæ Articulum sextum.

8.qō. 80. ar.1. Et 1. q.105.ar. 4. & qō. 111.art.2. Et 3. cōtra 6.88.89. 91.& 93. principio. Et mal. q. 3.ar.3.co. & qō.16. arti.5.cor. & ad 33.

IN art.6. eiusdem quæstionis aduerte duo.

Primo, quod quia in titulo exprimitur ly sicut, ab exteriori principio, & non oportet in corpore articuli, cum de causa motus naturalis vel voluntarij agitur, facere vel subintelligere disiunctiuam: puta quod non potest causari nisi à dante naturam seu volùtatem, vel à seipso. hoc enim licet verum sit absolute, in genere tamen exterioris principij non comprehenditur ipsum met: quia est principium intrinsecum, sed solum modo dator naturæ aut voluntatis. Secundo, quòd in responsione ad tertiū habetur, quòd deus non solum potentiam voluntatis dat, sed actum volendi clausum in omni actu volendi ipsam, scilicet volitione boni. In omni enim volitione hæc volitio claditur, vt principium in conclusione. Et propterea in litera dicitur, q̄ ex hac volitione voluntas per rationem determinat se ad hoc vel illud bonum, vere vel apparenter, & sine illa præsuppolita, à volitione nihil omnino velle potest: sicut nec sine principiorum cognitione intellectus aliquid nosse potest. Et hæc volitio est illa ad quam dictum est oportere voluntatē moueri ab alio, etiam quo ad exercitium actus: secundum hanc enim fertur actus in finem: & ex hac vult quicquid vult.

a ¶ Super Quæstionis decimæ Articulum primum.

Annot. IN quæstionis decimæ artic. primo, scito q̄ ly naturaliter, in titulo positum, sumitur vt distinguitur contra ly libere.

ment. ¶ In corpore eiusdē primi articuli dubium occurrit ex eo, quod author diuertere videtur à proposito, dum quæstio est de naturali, vt distinguitur contra liberum: & solutio quæstionis est de naturali, vt distinguitur contra accidentale: vt patet in litera.

¶ Ad hoc breuiter dicitur, q̄ quia naturale vt distinguit cōtra liberū, sequit ad naturale, id est substantiale. omne enim substātiale est naturale, ex hoc q̄ author declarauit in volūtate inueniri motū naturalē, id est substantialē, optime satisfecit quæsito, an sit talis motus naturalis vt dicitur cōtra liberū. Ea autem fuit ratio processus: quia videlicet ratio significata per nomen naturalis, aperienda erat. vnde si hois substantia natura est, quicquid secundum substantiam ineſt, secundum naturam ineſt: ac per hoc & substantiale & naturale est: secundum substātiā aūt ineſt quicquid per se ineſt. ergo iuxta hanc naturæ significationem, qua & voluntas natura est: per se ineſſe & secundum substantiam & naturaliter idem sunt. hæc autem æquiualere naturali, vt distinguitur contra liberum, patet ex eo, quia liberum habet pro causa velle, naturale autem esse. Id enim solum libere fit, quod sit quia vult: & id naturaliter ineſt, quia est: vt in prima parte dictū est. quicquid autem secundum substantiā, seu per se ineſt, clare patet quod ineſt: quia talis est se substantialis est, & nō quia sic vult. Nulla ergo diuersio hic fuit, sed alia perfectatio naturalis, ex qua doceremur naturalitatem in omnibus inuenire: sicut author fecit. Ex hac enim ratione naturalis, a diuersa altera propositione communi, scilicet quòd per se prius est his, quæ non sunt per se: incluit vniuersalem regulam, scilicet quod principium cōuenientium alicui inest naturaliter, id est per se, & secundum substantiam: & quia est talis natura, & non quia vult. Ex hac enim regula subintellecta minore, scilicet quòd motus conuenientes voluntati, sunt ordinati secundum rationem principij & principiati (quod est per se notum) statim habetur intentum, scilicet quòd aliquis motus ineſt voluntati secundum substantiam per se naturaliter, quia est talis, & non quia vult.

¶ In eiusdem articuli corpore nota triplex poni naturaliter volitum. primo bonum, secundo beatitudinem, tertio omne conueniens volenti secundum suam naturam, & de primis quidem duobus euidens ratio in litera redditur: de tertio autem non.

Annot.

¶ Num semper voluntas in conueniens cuique naturæ feratur.

Quæstio. ¶ Vnde & dubitatur & de ipso & de eius ratione. De ipso quidem, quia experimur oppositum dum nescire non viuere: nec euaditur dicendo, quòd hoc appetimus per accidens: quoniam opposita eorum quæ naturaliter volumus, nec per se nec per accidens velle possumus: vt patet de primo & secundo. De ratione vero, scilicet quia per voluntatē appetimus etiam pertinentia ad alias potentias & totum hominem: quādoquidem nulla apparet connexio huiusmodi ad illam conclusionem: vnde enim sequitur, per voluntatem appetimus etiam pertinentia ad alias potentias & totum hominem. ergo naturaliter volumus omnia conuenientia volentibus secundū suam naturam.

¶ Ad primum horum breuiter dicitur, quòd sicut in rebus exterioribus naturale inuenitur dupliciter, scilicet semper, vel frequenter, (Motus enim cælestes naturales sunt, vt vniuersaliter & semper indeficientes à naturali cursu: motus autem inferiores naturales sunt vt in pluribus & frequēter indeficientes) ita & in voluntatis motibus naturalib⁹ inuenitur naturalitas vtroq; modo. nam ad quædam voluntas sic naturaliter est determinata, vt non possit aliquo pacto vel le oppositum. Ad quædam sic naturaliter determinata est, vt possit per accidēs oppositum velle. In primo ordine sunt duo prima volita in litera numerata. In secūdo verò est tertium volitorū genus: vnde ad hoc tertium volitum voluntas non plus videtur naturaliter inclinata, quàm voluntas affecta habitu virtutis acquisitæ ad opus illius virtutis: nisi pro quanto inclinatio ex natura potior est quàm ex acquisito habitu. & sicut volūtas in iustitia habituata potest iniuste facere: ita voluntas natnraliter inclinata in bonum conueniens volenti secundum suam naturam, potest eius oppositum velle.

¶ Ad secundū vero dicitur, quòd licet verba illa literæ, si sola sumantur, nō inferant nisi extensionem voluntatis, vt eius obiecti ad hoc tertium: si tamen intelligantur coniuncta præcedentibus, inferunt naturalitatē motus voluntatis in hoc tertium. Ad cuius euidentiam sciró, quòd voluntas tripliciter sumitur: scilicet vt quædam potentia: secundo, vt eliciens ex quodam in quiddā: tertio, vt appetitus ipsius totius volentis. Et quidem quia voluntas potentia quædam est, ideo naturaliter fertur in bonum quod est volitū primo positū in litera. Quælibet enim potentia naturaliter determinata est ad suum obiectum, ita quod non potest in oppositum. quia vero est volitiua euiusdam ex quòdā secundū rationem causæ & causati: ideo naturaliter vult beatitudinē, quæ finale principium est: quod volitum est secundo positum. quia autē est à natura data volenti, nō solum vt velit sibiipsi voluntati, sed etiā vt velit ipsi voleti secundū seipsum & suas partes, ideo naturaliter vult bonum cōueniēs voleti secundū suā naturam: quod est volitum terrio loco in litera positum: quodlibet enim horum trium habet rationē primi per se & secūdum substātiā: obiectum enim & primo respectum principium, est causa cęterorum: proprium vero iuxta principium est: quod volitum est secundo positum. quia autē est à natura data volenti, nō solum vt velit sibiipsi voluntati, sed etiā vt velit ipsi voleti secundū seipsum & suas partes, ideo naturaliter vult bonum cōueniēs voleti secundū suā naturam: quod est volitum terrio loco in litera positum: quodlibet enim horum trium habet rationē primi per se & secūdum substātiā: obiectum enim & primo respectum principium, est causa cęterorum: proprium vero iuxta principium est: quod volitum est secundo positum. quia autē est à alios veniunt ex amicabilibus ad se. Et si hoc longius repetendum esset, dicē dum esset, q̄ quia volitio pendet ex volito & volente, vtrunq; initium volūta riorum motuum inditum esse oportet. Et ex volito quidem inditus est volūta ti motus in beatitudinem: qui vtpote motus in finem primariū complectentē in se totā obiecti perfectionē, principiū ex ea parte est reliquorū motuū, ex parte vero volentis inditus est voluntati motus in propriū bonū: vtrūq; em tradidit Arist. cū dixit amabile quidā bonum, vnicuiq; autem propriū. Quum igitur author ex hoc q̄ voluntate volumus, nō solū ad ipsam spectantia, sed etiā ad volentē, intulit q̄ naturaliter volumus conuenientia secundū naturā: veram causam reddidit intendens pro medio assumere, quòd voluntatem sortiti sumus pro nobis, ac per hoc ad proprium bonū determinatam: vnde & in q. de virtu. a. 5. & inferius in q. 50. & 56. nulla virtus in volūtate ponitur ad proprium volentis bonum: quia ad hoc naturaliter determinata est.

¶ In responsione ad primū eiusdē articuli aduerte distinctionē de volūtate. Cōsideratur em multipliciter. Sed quātū ad ꝓpositū litera insinuat dupliciter, scilicet vt res & causa. est em & in genere rei res talis, puta apta nata velle, & in genere causę causa talis, puta libera. Quū autē volūtas distinguitur cōtra naturā, nō distinguitur vt res talis cōtra tale rē, sed vt causa talis contrā causam talē: est em res talis, scilicet apta nata velle. natura quędā habēs sibi cōnaturalia, sicut & cæterę naturę: sed talis causa scilicet libera vt sic, nō est talis causa qualis est natura: hæc em est causa, quia est. ac per hoc est causa determinata ad vnū. Illa vero causat, quia vult. ac ꝓ hoc est causa libera ad vtrumlibet. vnde distinguitur volūtas & natura in ratione causæ secūdū proprias causandi differentias, propter q̄ & in secundo Physi. & in nono Meta. non nisi in ordine earū vel principiorū distinguūtur. Et si in his ꝓpexeris, q̄ ratio causæ in natura spectat ad eam inquantū res est, videbis pariter q̄ volūtas vtriusque causæ rationem habet. Nam quatenus res talis est per modū naturæ, causalitatem habet. quicquid enim causat aliquid, quia talis res est, naturaliter causat illud. Quatenus vero electiua est per modū proprij, id est libere à ꝓpposito ad vtrumlibet, &c. causalitatē habet, & non naturaliter: quicquid enim causat quia vult, libere causat. Et si vlterius perspexeris, q̄ natura (vt in litera dicitur) est causa essentialiter prior causa volūtaria: quia esse in vtroq; est prius quàm operari, &c. videbis quoque q̄ voluntas non solū natura quædā est, sed prius habet naturæ rationem & causalitatē, quā proprium. Et si postremo penetraueris, q̄ in causis essentialiter ordinatis coniunctis in vnam rem, id quod est prioris causæ proprium, participatur à posteriori, vt supremum infimi attingat infimum supremi: vi debis quòd voluntatis prima opera oportet esse naturalia, & prius ipsam velle aliquid naturaliter, quàm libere. Et hanc subtilitatem si perspiciens sectatus fueris, habebis claram solutionem Scoticæ argumentationis in materia de processione spiritus sancti, & de naturalitate volūtatis: quæ omniā in prima parte tractata sunt. Distinxit enim voluntatem contra naturam non solum in genere causæ, sed in genere rei. Et ideo intulit omnimodā disparationem: quum tamen sint causæ essentialiter subordinatæ, vt hic, & in q. præcedente, articulo 4. ac eorum actibus patet. voluntas enim non solū prius habet naturæ rationem, vt in litera dicitur, quàm causalitatis propriæ. sed velle naturale oportet esse principium volendi libere.

Infrà q. 80. art. 1. c. fi. Et 1. q. 82. ar. 1. cō 2. Et veri. q. 22 arti. 5. et 6. Et mal. q. 6. cor. & a 9 10.

Annot. ¶ In responsione ad secundum diligentissimē notato doctrinam ibi traditam circa distinctionem conuenientium alicui naturaliter, id est per se & secundū substantiam, in consequentia formā vel actum, & consequentia materia, vel potentiam, & conditionem eorundē: quòd scilicet perfectus in illis infert coætitatem absolute, in istis vero non absolute: sed quòd incerta dispositione. Et causa est differentia inter potentiā & actū: vt in litera dicitur. Ex hac enim doctrina habes vir docte, quòd non solum aptitudō ad motum & operationē ineſt subiecto per se, vt grauitas & risibilitas: sed motus ipse & operatio, vt defcensus, & risus, &c.

Annot. ¶ In responsione ad tertium eleuato mētem in celsitudinem doctrinæ huius, & intuere quòd vnum indiuiduum immaterialis ordinis æquiualet non tantum infinitis indiuiduis materialibus sub vna specie, sed etiā sub vno genere etiam analogo. Habes enim hic, quod quum ordo vniuersi habeat quòd natura determinata sit ad vnū proportionaliter, scilicet generice, specifice, vel iudiuidualiter: ac per hoc bono absolute quum sit vnum genere analogo, debuisset respondere natura aliqua vna genericę, & similiter voluntati, quia est buisset respondere natura aliqua vna genericę, & similiter voluntati, quia est vna secundum speciem, debuisset respondere vnū secundum speciem: subiun tum tamen est, quòd quia voluntas est immaterialis ordinis, determinata est ad vnum in genere analogo, bonum scilicet: quasi natura immaterialis eminētius præhabeat quicquid genꝰ speciei suæ haberet. Et vere sic est. In cuius signū hic intellectus noster æquiualet tōti vniuersitati corporeæ naturæ. Est autem ratio huius, quia quæ sunt dispersa in inferioribus, sunt vnita in superiori. Eadem enim ratione tanta est amplitudo immaterialis potentię, vt vniuersi simpliciter capax sit.

Annot. ¶ In eadē responsione caueto nouitie, ne indefinita pro vniuersali se tibi offerat. Et contrarietas inter responsionis huius calcem & corporis articuli insurgat, dum ibi dictum est quędam esse particularia bona sub obiecto volūtatis contenta, ad quæ volūtas naturaliter tendit: ac per hoc determinata est naturaliter, vt esse, viuere, &c. hic autem dicitur sub bono cōmuni: vtrobiq; enim indefinita seu particularis est loquutio: & ꝓterea neutra alteri repugnat. hic em expresse dicitur, Sub bono communi multa cōprehenduntur, ad quorū nullum determinatur volūtas, multa dixit, non omnia. Ibi quoque manifeste de quibusdam, scilicet conuenientibus volenti secundum naturam, loquitur.

a ¶ Super Quæstionis decimæ Articulum secundum.

IN titulo articuli secundi eiusdem quæstionis necessarium sumitur vere & proprie: quòd scilicet impossibile est aliter se habere: & est sermo de necessitate naturali, qua scilicet agentia & patientia in vniuerso de necessitate naturali, qua scilicet agentia & patientia in vniuerso

appetitus sensitiuus est actus organi corporalis: vnde nihil prohibet ex impressione corporum cælestium aliquos esse habiles ad ira scendum, vel concupiscendum, vel aliquam huiusmodi passionem. sicut & ex complexione naturali plures hominem sequuntur passiones, quibus soli sapientes resistunt: & ideo vt in pluribus verificantur quæ pronuntiantur de actibus hominum secundum consideratione cælestium corporum. Sed tamen, vt Ptolemæus dicit in Gentilogio, Sapiens dominatur astris, scilicet quia resistens passionibus, impedit per voluntatem liberam & nequaquam motui cælesti subiectam, huiusmodi cælestium corporum effectus: vel (vt Augustī. dicit 2. super Gene. ad literam) fatendum est quando ab Astrologis vera dicuntur, instinctu quodam occultissimo dici: quem nescientes humanę mentes patiuntur: quod cum ad decipiendum homines fit, spirituum seductorum operatio est.

ARTICVLVS VI.

a ¶ Vtrum voluntas moueatur à Deo solo sicut ab exteriori principio.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quod voluntas non à solo deo moueatur, sicut ab exteriori principio. Inferius enim natum est moueri à suo superiori, sicut corpora inferiora à corporibus cælestibus. sed voluntas hominis habet aliquid superius post deum, scilicet angelum. ergo voluntas potest moueri, sicut ab exteriori principio, etiam ab angelo.

¶ Præterea, Actus voluntatis sequitur actum intellectus. sed intellectus hominis reducitur in suum actum, non solum à deo, sed etiam ab angelo per illuminationes, vt Diony. dicit. ergo eadem ratione & voluntas.

¶ Præterea, Deus non est causa, nisi bonorū: secundum illud Gen. 1. Vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. si ergo à solo deo voluntas hominis moueretur, nunquam moueretur ad malum: cum tamen voluntas sit qua peccatur, & recte viuitur, vt Aug. dicit.

¶ SED CONTRA est quòd Apostolus dicit ad Phil. 2. Deus est qui operatur in nobis velle & perficere.

CONCLVSIO.

¶ Cum humana voluntas sit animæ rationalis potentia, ad vniuersale bonum ordinem habens, non potest nisi à Deo solo, vt ab exteriori principio moueri.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd motus voluntatis est ab intrinseco, sicut & motus naturalis: quamuis autem rem naturalem possit aliquid mouere, quod non est causa naturæ rei motæ: tamen motum naturalem causare non potest, nisi quod est aliqualiter causa naturæ. Mouetur enim lapis sursum ab homine, qui naturam lapidis non causat, sed hic motus non est lapidis naturalis: naturalis autem motus eius nō causatur nisi ab eo quòd causat naturam. vnde dicitur in 8. Physi. quòd generans mouet secundum locum grauia & leuia. sic ergo hominem voluntatem habentem contingit moueri ab aliquo, qui non est causa eius: sed quod motus voluntarius eius sit ab aliquo principio extrinseco, quod non est causa voluntatis, est impossibile. voluntatis autem causa nihil aliud esse potest, quàm deus. Et hoc patet dupliciter, primo quidem ex hoc quod voluntas est potentia animæ rationalis, quæ à solo deo causatur per creationē, vt in primo dictū est. Secūdo vero ex hoc, quod voluntas habet ordinem ad vniuersale bonum. vnde nihil aliud potest esse voluntis causa, nisi ipse deus, qui est vniuersale bonum. omne autem aliud bonum per participationem dicitur, & est quoddam particulare bonum: particularis autem causa non dat inclinationem vniuersalem: vnde nec materia prima, quę est in potentia ad omnes formas, potest causari ab aliquo particulari agente.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd angelus non sic est supra hominem, quòd sit causa voluntatis eius, sicut corpora cælestia sunt causa formarum naturalium, ad quas consequuntur naturales motus corporum naturalium.

¶ Ad secundum dicendum, quod intellectus hominis mouetur ab angelo ex parte obiecti, quod sibi proponitur virtute angelici luminis ad cognoscendum. & sic etiam voluntas ab exteriori creatura potest moueri, vt dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quòd deus mouet voluntatem hominis, sicut vniuersalis motor ad vniuersale obiectum voluntatis, quod est bonum: & sine hac vniuersali motione homo non potest aliquid velle. sed homo per rationem determinat se ad volendum hoc vel illud: quod est vere bonum vel apparens bonum. sed tamen interdum specialiter deus mouet aliquos ad aliquid determinate volendū, quod est bonum: sicut in his quos mouet per gratiam, vt infrà dicetur.

QVÆSTIO DECIMA, *De modo quo voluntas mouetur, in quatuor articulos diuisa.*

DEINDE considerandum est de modo quo voluntas mouetur.

¶ Et circa hoc quæruntur quatuor. Primò, vtrum voluntas ad aliquid naturaliter moueatur.

¶ Secundò, vtrum de necessitate moueatur à suo obiecto. ¶ Tertiò, vtrum de necessitate moueatur ab appetitu inferiori. ¶ Quartò, vtrum de necessitate moueatur ab exteriori motiuo, quod est Deus.

ARTICVLVS I.

a ¶ Vtrum voluntas ad aliquid naturaliter moueatur.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quod voluntas non moueatur ad aliquid naturaliter. Agens enim naturale diuiditur contra voluntarium, vt patet in principio secundi Physi. non ergo voluntas ad aliquid naturaliter mouetur.

¶ Præterea, Id quod est naturale, ineſt alicui semper, sicut igni esse calidum. sed nullus motus ineſt voluntati semper. ergo nullus motus est naturalis voluntati.

¶ Præterea, Natura est determinata ad vnum. sed voluntas se habet ad apposita. ergo voluntas nihil naturaliter vult.

¶ SED CONTRA est, quod motus voluntatis sequitur actum intellectus: sed intellectus aliqua intelligit naturaliter: ergo & voluntas aliqua vult naturaliter.

CONCLVSIO.

¶ Et ipsa hominis voluntas naturaliter in bonum & vltimum finem, & in ea quæ suæ conueniunt naturæ.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd (sicut Boetius dicit in lib. de duabus naturis, & philosophus in 5. Meta.) natura dicitur multipliciter. quandoque enim dicitur principiū intrinsecum in rebus mobilibus, & talis natura est vel materia, vel forma materialis, vt patet in 2. Physi. Alio modo dicitur natura quælibet substantia, vel quodlibet ens, & secundū hoc illud dicitur esse naturale rei, q̄ conuenit ei secundū suā substantiā: & hoc est q̄ per se ineſt rei. in omnibus aūt ea quæ nō per se insunt, reducūtur in aliquid q̄ per se ineſt, sicut in primum, & ideo necesse est quòd hoc currit ex eo, quod author diuertere videtur à proposito, dum quæstio est de naturali, vt distinguitur contra liberum: & solutio quæstionis est de naturali, vt distinguitur contra accidentale: vt patet in litera.

¶ Ad hoc breuiter dicitur, q̄ quia naturale vt distinguit cōtra liberū, sequit ad naturale, id est substantiale. omne enim substātiale est naturale, ex hoc q̄ author declarauit in volūtate inueniri motū naturalē, id est substantialē, optime satisfecit quæsito, an sit talis motus naturalis vt dicitur cōtra liberū. Ea autem fuit ratio processus: quia videlicet ratio significata per nomen naturalis, aperienda erat. vnde si hois substantia natura est, quicquid secundum substantiam ineſt, secundum naturam ineſt: ac per hoc & substantiale & naturale est: secundum substātiā aūt ineſt quicquid per se ineſt. ergo iuxta hanc naturæ significationem, qua & voluntas natura est: per se ineſſe & secundum substantiam & naturaliter idem sunt. hæc autem æquiualere naturali, vt distinguitur contra liberum, patet ex eo, quia liberum habet pro causa velle, naturale autem esse. Id enim solum libere fit, quod sit quia vult: & id naturaliter ineſt, quia est: vt in prima parte dictū est. quicquid autem secundum substantiā, seu per se ineſt, clare patet quod ineſt: quia talis est se substantialis est, & nō quia sic vult. Nulla ergo diuersio hic fuit, sed alia perfectatio naturalis, ex qua doceremur naturalitatem in omnibus inuenire: sicut author fecit. Ex hac enim ratione naturalis, a diuersa altera propositione communi, scilicet quòd per se prius est his, quæ non sunt per se: incluit vniuersalem regulam, scilicet quod principium cōuenientium alicui inest naturaliter, id est per se, & secundum substantiam: & quia est talis natura, & non quia vult. Ex hac enim regula subintellecta minore, scilicet quòd motus conuenientes voluntati, sunt ordinati secundum rationem principij & principiati (quod est per se notum) statim habetur intentum, scilicet quòd aliquis motus ineſt voluntati secundum substantiam per se naturaliter, quia est talis, & non quia vult.

¶ In eiusdem articuli corpore nota triplex poni naturaliter volitum. primo bonum, secundo beatitudinem, tertio omne conueniens volenti secundum suam naturam, & de primis quidem

1. q. 4. ar. 2. cor. Et veri. q. 5. ar. 5. et Et mal. q. 16. ar. 3.

Annot.

Universidad de Deusto
Biblioteca

connectuntur: vt calefactibile calefactiuo, & visus visibili, &c.

Quæstio. ¶ *Num ab aliquo moueri valeat voluntas de necessitate quo ad exercitium actus.*

¶ In principio corporis eiusdem secundi articuli dubiũ occurrit de cõclusione & de eius ratione.

De cõclusione quidem, qua dicitur, quòd voluntas à nullo obiecto de necessitate mouetur ad exercitium actus: quoniam voluntas à deo clare viso necessariò mouetur ad exercitium actus: non enim potest non amare, ac frui illo: vt in prima parte dictũ est de ratione, qua dicitur, Potest enim aliquis de quocunque obiecto non cogitare, & per consequens actu nõ velle illud: quia non habet in potestate sua cogitationem præsentatiuam primi obiecti, nec refutationem illius: & similiter visionis dei clare præsentati. Iam enim dictum est quòd primus actus non est in potestate voluntatis: falsum est ergo, q̃ potest aliquis de quocunque obiecto non cogitare.

¶ Ad hæc dicitur, quòd verba literæ intellecta formaliter omnes soluunt obiectiones. Doctrina siquidem prius tradita non aduersatur præsenti. Ad quorum euidentiam opus est distinctione, scilicet quòd aliud est dicere, voluntas necessario mouetur ab obiecto ad exercitiũ actus, & dicere, Voluntas sic dispositа necessario mouetur ad exercitium actus: primũ enim denotat efficaciam obiecti supra voluntatem: quòd scilicet talis, & sic efficacis est natura, quòd potest voluntatẽ ad exercitium actus necessitare compellere volũtatẽ ad exercitium actus. secundum verò denotat naturam voluntatis, de qua dictum est, q̃ habet quendam motum naturalem, & quòd non habet semper illum actu, sed quando est in certa dispositione, & hoc prædictũ est, & vere, & ex hoc *Annot.* puenit, q̃ volũtas deũ clare visum necessario amat. est enim tũc in dispositiõe tali, q̃ ex natura sua actu prouenit amor & delectatio talis obiecti. & similiter in primo actu volũtatis, quẽ habem⁹, naturaliter velle illud, nõ habet necessitatẽ exercij ab obiecto: sed à natura existẽte in tali dispositiõe, q̃ ad eã naturalẽ necessitatẽ sequitur velle. vnde quãdo cunq; volũtas necessario mouetur ad exercitium, necessitas illa nũquã est ab obiecto, sed à natura, & naturæ datore. Et p hoc patet respõsio ad vtrũq; obiectorum. Et ad primũ quidẽ explicite. Ad secundũ verò quo ad materiam & ad formã, dicito q̃ verisimũ est q̃ voluntas potest de quocunque obiecto non cogitare, quantũ est ex parte obiecti. Sic em̃ author loquitur: sed sophisma figuræ dictionis est inferre, ergo volũtas in tali dispositiõe existẽs, potest non cogitare: mutatur enim quid in quale. Oportet ergo diligẽter in hoc aduertere, q̃ formalis est sermo de efficacia obiecti vt sic: obiectiões aũt aliũ de q̃. ex obiecto robur habẽt: & ideo nihil obstãt. Et si horũ vltimã resolutio nẽ cupis, recolito supradictorũ, scilicet q̃ voluntas quo ad exercitiũ, tres tm̃ habet motores, scilicet seipsam, suã naturã, & deũ vt agentem, nõ vt obiectũ. Ex hoc em̃ patet, q̃ mod⁹ exercitij nõ aliũde est, vnde siue libere, siue necessario voluntas exerceat suum actum, nunq̃ ex parte obiecti causa requirenda est, sed agentis (vt dictum est) triplicis. & in hoc quiescat intellectus tuus.

Annot. ¶ In eiusdẽ corporis articuli conclusione secunda, scilicet q̃ obiectũ vndiq; bonũ necessario mouet, nec deficit ab hoc, nisi ,,pter defectũ alicui⁹ boni: dubiũ occurrit ex Scoto in 4. di. 49 q. 11. dicẽtis, q̃ ista ratio nõ cõcludit necessariã motionẽ simpliciter, sed q̃ si volũtas debet habere actũ circa tale obiectum oportet q̃ habeat actũ volitionis: cũ quo tamẽ stat, q̃ ipsa potest suspẽdere actum suum. sed quia ex his & processu suo manifẽste patet, q̃ nõ impugnatur sensus formalis literæ, sed quẽ ipse accepit: ideo sibiipsi curã sui relinquo. Diuus enim Tho. loquitur de motione ex parte obiecti, quę est ad specificationẽ actus, & vult q̃ necessario mouet obiectũ vndiq; bonũ, quod est verisimum simpliciter & formaliter: ita enim necessario specificat quid est obiectiue mouere, quid impossibile est aliter se habere: quoniã non potest non specificari actus voluntatis ab eo, vt patet, quamuis possit actus voluntatis non fieri. vnde cum in litera dicitur, q̃ voluntas nõ potest nõ velle beatitudinẽ, ly nõ velle, nõ sumitur negatiue, sed cõtrarie, id est pro nolle: vt manifestant subiũcta verba in alio membro, scilicet repudiari vel approbari. Sed quod fallit aliquos, hæc est in distinctio inter motionem ad specificationem & exercitium actus.

Annot. ¶ Circa doctrinam traditã in hoc arti. & præcedentibus aduerte, q̃ secundũ quod voluntas respicit duos motores, alterum ad exercitium, alterũ ad specificationem: dupliciter inuenitur in ea naturalitas, scilicet secundum determinationem ad exercitiũ, & secundum determinationem ad speciem. Est enim voluntas naturaliter determinata ad eliciendum actum aliquem puta primum, &c. Et est rursus naturaliter determinata ad obiectum aliquod, puta bonum, &c. Et hæ determinationes ita se habent, q̃ prima infert secundam, & non econuerso. Si enim voluntas determinata naturaliter est ad eliciẽdum actum, hoc non est nisi respectu obiecti, ad quod naturaliter determinata est: sed si determinata est naturaliter ad obiectum, non propterea determinata est ad exercitium actus respectu illius, vt patet in litera. vnde determinatio quo ad exercitium, vehemẽtior ac naturalior est: includit enim alteram & addit.

¶ Circa caleem eiusdem corporis articuli aduerte, q̃ quia (vt prædiximus) voluntas ad tertiũ volitorum genus, puta esse, viuere, &c. determinata est naturaliter, quo ad specificationẽ, vt in pluribus: & à causa, vt in pluribus: nõ necessario prouenit effectus. potest em̃ impediri: idcirco in litera dicitur, q̃ quælibet particularia bona etiã esse, viuere, intelligere, nõ necessario mouẽt volũtatẽ ad specificationẽ actus. possunt em̃ repudiari: sic tamẽ q̃ prędicta vt in pluribus nõ repudiãtur, sed si voluntas in ea fertur, volitionis actũ in illa tendit, & raro nolitionis: vt contingit in desperantibus & similibus. *Annot.*

¶ In responsione ad vltimũ eiusdẽ art. notato, q̃ esse, viuere, & huiusmodi, dupliciter sumi possunt: primo vt sunt quędã particularia bona secundũ seipsa, & sic possunt, licet raro, repudiari, eo q̃ defectũ habẽt annexũ alicuius boni q̃ appetitiũ: vt patet in occidentibus se, Appetũt em̃ quoddã bonũ puta libertatẽ: cuius oppositum coiungitur suæ vitæ, &c. Alio modo, vt sunt necessariã connexa beatitudini, & sic quãtũ est ex parte sui, nõ possunt repudiari: sed si volũtas habeat actũ in ea vt sic, oportet q̃ habeat circa ea actũ volitionis, sicut circa beatitudinẽ ,,pter rationẽ in litera assignatã. Dixi aũt quãtũ est ex parte sui: quia licet hęc sic connexa habeat, tantã efficaciã vt necessitent ad specificationẽ: si tamen connexio illa incognita, vel incõsiderata, vel nõ sufficienter visa sit, ab huiusmodi efficacia impeditur. quod tamẽ nõ oportuit hic authorem exprimere, tũ quia de obiecti efficacia ex parte sui est sermo: quia semper subintelligitur debita approximatio. Ex cuius defectu prouenit hoc.

a ¶ *Super Quæstionis decimæ Articulum tertium.*

Annot. CIrca tertij art. doctrinã aduerte, q̃ ide habes q̃ liberũ sit tã in defectabili bo q̃ in cõtrariis sedũ tactũ, velle & nolle: passiones em̃ huiusmodi aut totaliter

vt patet in tertio de anima. sed motiuum sit sufficiens, ex necessitate mouet mobile. ergo volũtas ex necessitate potest moueri à suo obiecto.

¶ Præterea, Sicut voluntas est vis immateria- 10
lis, ita & intellectus & vtraque potentia ad obiectum vniuersale ordinatur, vt dictum est. sed intellectus ex necessitate mouetur à suo obiecto. ergo & voluntas à suo.

¶ Præterea, Omne quod quis vult, aut est finis, aut aliquid ordinatum ad finem. sed finem aliquis ex necessitate vult, vt videtur, quia est sicut principiũ in speculatiuis cui ex necessitate assentimus: finis autem est ratio volendi ea quæ sunt ad finem: & sic videtur 20
etiam, quòd ea quæ sunt ad finem, ex necessitate velimus. Voluntas ergo ex necessitate mouetur à suo obiecto.

¶ SED CONTRA est, quod potentiæ rationales secundum philosophum, sunt oppositа. sed voluntas est potentia rationalis: est enim in ratione, vt dicitur in tertio de anima. Ergo voluntas se habet ad oppositа. non ergo ex necessitate mouetur ad alterum 30
oppositorum.

CONCLVSIO.

¶ *Voluntas de necessitate mouetur ab obiecto illo, quod est vniuersale bonum, ab ipsa scilicet beatitudine: non autem à particulari bono, quod voluntas potest non velle ea ratione, qua sibi deficit aliqua ratio bonitatis.*

¶ RESPONDEO dicendum, quod 40
voluntas mouetur dupliciter. Vno modo quantũ ad exercitium actus: alio modo quantum ad specificationem actus, quæ est ex obiecto. Primo ergo modo voluntas à nullo obiecto ex necessitate mouetur. potest enim aliquis de quocunque obiecto non cogitare. & per consequens actu non velle illud. Sed quantum ad secundum motionis modum voluntas ab aliquo obiecto ex necessitate mouetur, ab aliquo autem nõ: in motu enim cuiuslibet potentiæ à suo obiecto consideranda est 50
ratio, per quam obiectum mouet potentiam: visibile enim mouet visum sub ratione coloris actu visibilis. Vnde si color proponatur visui, ex necessitate mouet ipsum, nisi aliquis visum auertat, quod pertinet ad exercitium actus: si autem proponeretur aliquid visui quod non omnibus modis esset color in actu, sed sedm aliquid esset tale, secundũ autem aliquid nõ tale, non ex necessitate visus tale obie- 60
ctum videret. posset enim intendere in ipsum ex ea parte, qua non est coloratum in actu, & sic ipsum non videret. sicut autem coloratum in actu est obiectum visus, ita bonum est obiectum voluntatis. vnde si proponatur aliquod obiectum voluntati, quod sit vniuersaliter bonum & secundum omnem considerationem, ex necessitate voluntas in illud tendit, si aliquid velit: non enim poterit velle oppositum. Si autem proponatur sibi aliquod obiectum, quod non secundum quamlibet considerationem sit bonum, non ex necessitate voluntas fertur in illud. & quia defectus cuiuscunque boni habet rationem non boni, ideo illud solum bonum quod est perfectum, & cui nihil deficit, est tale bonum, quod voluntas non potest non velle, quod est beatitudo: alia autem quælibet particularia bona inquantum deficiunt ab aliquo bono, possunt accipi vt non bona: & secundum hanc considerationem possunt repudiari vel approbari à voluntate, quæ potest in idem ferri secundum diuersas considerationes.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod sufficiens motiuum alicuius potentiæ non est nisi obiectum quod totaliter habet rationem motiui. si autem in aliquo deficiat, non ex necessitate mouebit, vt dictum est.

¶ Ad secundum dicendum, quod intellectus ex necessitate mouetur à tali obiecto, quod est semper & ex necessitate verum: non autem ab eo, quod potest esse verum & falsum, scilicet à contingenti: sicut & de bono dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quòd finis vltimus ex necessitate mouet voluntatem: quia est bonum perfectum, & similiter illa quæ ordinantur ad hunc finem, sine quibus finis haberi nõ potest, sicut esse, & viuere, & huiusmodi: alia vero, sine quibus finis haberi potest, non ex necessitate vult qui vult finem: sicut conclusiones, sine quibus principia possunt esse vera non ex necessitate credit qui principia credit.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Virum voluntas moueatur de necessitate ab inferiori appetitu.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd voluntas ex necessitate moueatur à passione appetitus inferioris. dicit enim Apostolus Roma. 7. Non enim quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio: quod dicitur propter concupiscentiam, quæ est passio quædam. ergo voluntas ex necessitate mouetur à passione.

totaliter absorbent rationem, & sic nihil voluntatis restat: aut aliquid eius relinquunt, & sic libertatis tantundem diminuunt. & quamuis tunc propter dispositionem subiecti voluntas maxime inclinetur ad actũ consonũ appetitui sensitiuo: quia tũ libera restat, miraculo non est opus ad non eliciẽdum huiusmodi actum: vt Gre. de Arimino in primo sententiarum. di. 1. q. 2. artic. 2. putauit.

¶ Circa illa verba, scilicet, voluntas non solum mouetur à bono vniuersali apprehenso per rationem, sed à bono apprehenso per sensum, dicta in articulo tertio eiusdẽ decimæ quæstionis: aduerte quod dupliciter intelligi possunt. primo, vt bonum apprehensum per sensum, & bonum apprehensum per rationẽ, sint duo motiua voluntatis, sic q̃ quandoq; voluntas ad vnũ, quandoq; ab altero mouetur: & hic sensus repugnat suprædictis, & est falsus. Repugnat quidẽ: quia iam dictum probatumq̃ est, quòd nullum corporeum potest mouere directe voluntatem. falsus vero est: quia si sensus solus possit mouere voluntatem, tunc homo posset velle absque rationis vsu: & consequenter posset peccare & benefacere, quod non est intelligibile: implicat enim esse actum libeti arbitrij absque rationis vsu. Secundo igitur intelligi possunt, vt bonũ apprehensum per sensum permittatur concurrere cum apprehenso per rationem in idem motiuum: ita q̃ motiuũ voluntatis non solum est bonum vniuersale apprehensum per rationem in sua puritate, sed etiam coniuncto cum bono apprehenso per sensum. & hic est sensus verus & intentus: verus quidem, quia sicut intellectus mouetur à phantasmate non secundum se, sed secundum quod stat sub lumine intellectus agentis, qui est verus eius motor: ita bonum particulare apprehensum, non secundum se, sed secundum quod subsstat vniuersali apprehenso per rationẽ, quod est verum voluntatis motiuum, mouet voluntatem. Intentus autem, quia ex hoc interimitur similitudo in argumento obiecta, inter volũtatem, appetitumq̃; sensitiuum, & rationem vniuersalem, ac particularem. Nam voluntas ab vtroq; simul rõne mouetur, ac per hoc non indiget appetitu particulari. Ratio vero vniuersalis inquantum huiusmodi (sic enim distinguitur contra rationem particularem) nunquam particulare attingit: & propterea particulari eget ratione, vt ad particulare descẽdat.

a ¶ *Super Quæstionis vndecimæ Articulum primum.*

IN primo articulo quæstionis 11. aduerte, q̃ author in corpore articuli ex ratione fructus intulit solum q̃ fruitio ad appetitiuam partem pertinet: nec de terminauit an amorem an delectationem significet: quoniã sat erat suę quæstioni, quòd ad appetitum spectaret. Aequiuocari tũ scito vocabulũ hoc apud Thomistas & Scotistas. Nos enim fruitionis nomine signi- *Annot.*

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Virum voluntas moueatur de necessitate ab exteriori motiuo, quod est Deus.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quod voluntas ex necessitate moueatur à deo. omne enim agens, cui resisti non potest, ex necessitate mouet: sed deo, cum sit infinitæ virtutis, resisti non potest. vnde dicitur Roma. 9. Voluntati eius quis resistit? ergo deus ex necessitate mouet voluntatem.

¶ Præterea, Voluntas ex necessitate mouetur in illa quæ naturaliter vult, vt dictum est: sed hoc est vnicuique rei naturale, quod deus in eo operatur, vt Augustinus dicit 25. contra Faustum. ergo voluntas ex necessitate vult omne illud ad quod à deo mouetur.

¶ Præterea, Possibile est, quo posito non sequitur impossibile. sequitur autem impossibile si ponatur quod voluntas nõ velit hoc ad quod deus eam mouet: quia secundum hoc operatio dei esset inefficax: non ergo est possibile voluntatem non velle hoc ad quod deus eam mouet. ergo necesse est eam hoc velle.

¶ SED CONTRA est quod dicitur Eccl. 15. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu consilij sui: non ergo ex necessitate mouet voluntatem eius.

CONCLVSIO.

¶ *Cum voluntas sit actiuum principium, non ad vnum determinatum, sed indifferenter ad multa se habens, non necessario à Deo mouetur, qui cuncta mouet secundum propriæ naturæ dispositionem.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut Dioni. dicit 4. cap. de di. no. Ad prouidentiam diuinam non pertinet naturam rerum corrumpere, sed seruare: vnde omnia mouet secundum eorum conditionem, ita quod ex causis necessarijs per motionem diuinam consequuntur effectus ex necessitate, ex causis autem contingentibus sequuntur effectus contingenter. Quia igitur voluntas est actiuum principium non determinatum ad vnum, sed indifferenter se habens ad multa: sic deus ipsam mouet, quod non ex necessitate ad vnum determinat, sed remanet motus eius contingens, & non necessarius, nisi in his ad quæ naturaliter mouetur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd voluntas diuina non solum se extendit vt aliquid fiat per rem quam mouet, sed vt etiam eo modo fiat quo congruit naturæ ipsius. & ideo magis repugnaret diuinę motioni, si voluntas ex necessitate moueretur, quod suę naturæ non competit, quàm si moueretur libere prout competit suæ naturæ.

¶ Ad secundum dicendum, quòd naturale est vnicuique quod deus operatur in ipso vt sit ei naturale: sic enim vnicuique conuenit aliquid secundum quod deus vult, quod ei conueniat: non autem vult quod quicquid operatur in rebus, sit eis naturale: puta quod mortui resurgant. sed hoc vult vnicuiq; esse naturale, q̃ potestati diuinę subdatur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd si deus mouet voluntatem ad aliquid, impossibile est huic positioni, quod voluntas ad illud non moueatur: non tamen est impossibile simpliciter. vnde nõ sequitur, quod voluntas à deo ex necessitate moueatur.

QVÆSTIO VNDECIMA, DE *fruitione, quæ est actus voluntatis, in quatuor articulos diuisa.*

EINDE considerandum est de fruitione.

¶ Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primò, vtrum frui sit actus appetitiuæ potentiæ.

¶ Secundò, vtrum soli rationali creaturæ conueniat, an etiam animalibus brutis.

¶ Tertiò, vtrum fruitio sit tantum vltimi finis.

¶ Quartò, vtrum sit solum finis habiti.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Virum frui sit actus appetitiuæ potentiæ.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd frui non sit solum appetitiuæ potentiæ. frui enim nihil aliud esse videtur, quàm fructũ capere: sed fructum humanę vitæ, quæ est beatitudo, accipit intellectus, in cuius actu beatitudo consistit, vt suprà ostensum est. ergo frui non est appetitiuæ potentiæ, sed intellectus. *Infrà, art. 2. Et 3. di. 1. q. 1. art. 1.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

ficamus delectationem, formaliter loquendo, amorem autem connotatiue & causaliter: illi vero significant formaliter amorem amicitiæ: vnde oportet quum disputant, se inuicem præ declarare, ne de se inuicem rideant, quolibet putante alterum extra propositum loqui. Suasio autem Scoti in primo sent. distin. prima, quæst. 3. ex constructione, scilicet quia fruor construitur cum ablatiuo significante obiectum ex vi transitionis: ergo significat actum, puta amorem, & non passionem, puta delectationem: dicitur enim fruor deo sicut amo deum: & non sicut delector de deo. hæc inquam, suasio nihil habet suasionis: quoniam constructio hic transitiua non est nisi possessiue, grammatice loquendo. constituitur enim cum ablatiuo vel genitiuo: ex eo quòd est deponens possessiuum, vnde ex hoc non habetur, quòd significet actum, sed stat quod significet passionē per modum possessionis: & vere sic est, frui enim importando delectationem, denotat rem qua fruimur, à nobis possideri: longe autem perspicuum magis erat à Grammaticis & Oratoribus persuaderi quod nos dicimus: nominibus enim vtendum est, vt plures. Constat autem frequentissimo Grammaticorū vsu non nisi ad delectationem spectare: vnde & dicunt, quòd significat cum gaudio vti: non enim dicimus fruor cantu, id est amo cantum: sed, id est, delectationem percipio de cantu. Neque quum dicitur, Veni, fruamur cupitis amplexibus, Prouerbiorum capitulo 1. inuitamur ad amandum, sed ad delectationem percipiendam. & Paulus quum Philemoni dicit, Ego te fruar in Domino, non, ego te amabo: sed ego de te delectabor in Domino, sonat. Abusiue igitur frui pro amore formaliter sumi potest: proprie autem non nisi æquiuocatio ad plecitū.

¶ In responsione ad secundum eiusdem primi articuli, dicse, quod quia bonum est commune ad omnia genera, sicut & ens: sicut quælibet perfectio, qui libet finis, quodlibet obiectum secundum suā specialem rationem habet rationem entis: ita & boni: videre enim & visibile vt sic, sunt entia & bona: & notificatio huius est, quia quælibet potentia appetit naturaliter suam perfectionem, suum finem, suum obiectum vt sic. vnde verum inquantum verum, quia est naturali appetitu appetitum ab intellectu, est specificus boni: & similiter visibile & intelligere & videre, & reliqua: quia ergo ista sunt boni species, & continentur sub bono in communi, quod est obiectum voluntatis, vt propria sub communi dupliciter appetuntur: primò appetitu naturali ab his quorum sunt bona propria: secundò appetitu animali à voluntate, sub cuius obiecto continentur: & propterea sequuntur illa duo quæ in litera exprimuntur.

Antoc.

Infrá, q.1. ar.5. ad 2. Et 1.di. 1. q.4. art.1.

¶ Præterea, Quælibet potentia habet proprium finem qui est eius perfectio: sicut visus finis est cognoscere visibile, auditus percipere sonos. & sic de alijs. sed finis rei est fructus eius: ergo frui est potentię cuiuslibet, & non solum appetitiuæ.

¶ Præterea, Fruitio delectationem quandam importat, sed delectatio sensibilis pertinet ad sensum qui delectatur in suo obiecto: & eadē ratione delectatio intellectualis ad intellectū. ergo fruitio pertinet ad apprehensiuam potentiam, & non ad appetitiuam.

¶ SED CONTRA est, quod Aug. dicit in primo de doctrina Christiana. & in 10. de Trin. Frui est amore inhærere alicui rei propter seipsam. sed amor pertinet ad appetitiuam potentiam. ergo & frui est actus appetitiuæ potentiæ.

CONCLVSIO.

¶ Cum fruitio ad delectationem & amorem spectet, appetitiuæ potentiæ actus est.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd fruitio & fructus ad idem pertinere videntur. & vnum ex altero deriuari. Quid autem à quo, nihil ad propositum refert, nisi quòd hoc probabile videtur, quòd id quod magis est manifestum, prius etiam fuerit nominatum. Sunt autem nobis primo manifesta quæ sunt sensibilia magis. vnde à sensibilibus fructibus nomen fruitionis deriuatum videtur. Fructus autem sensibilis est in quo vltimum ex arbore expectatur, & cum quadam suauitate percipitur. vnde fruitio pertinere videtur ad amorem vel delectationem quam aliquis habet de vltimo expectato, quod est finis: finis autem & bonum est obiectum appetitiuæ potentiæ: vnde manifestum est quod fruitio est actus appetitiuæ potentiæ.

¶ AD PRIMVM ergò dicendum, quòd nihil prohibet vnum & idem secundum diuersas rationes ad diuersas potentias pertinere: ipsa igitur visio dei inquantum est visio, est actus intellectus: inquantum autem est bonum & finis, est voluntatis obiectum, & hoc modo est eius fruitio. & finem hunc intellectus consequitur tanquam potentia agens, voluntas autem tanquam potentia mouens ad finem, & fruens fine iam adepto.

¶ Ad secundum dicendum, quòd perfectio & finis cuiuslibet alterius potentiæ continetur sub obiecto appetitiuæ, sicut proprium sub communi, vt dictum est suprà. vnde perfectio & finis cuiuslibet potentiæ inquantum est quoddam bonum, pertinet ad appetitiuam, propter quod appetitiua potentia mouet alias ad suos fines. & ipsa consequitur finem, quando quælibet aliarum pertingit ad finem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd in delectatione duo sunt, scilicet perceptio conuenientis, quę pertinet ad apprehensiuam potentiam: & complacentia eius quod offertur vt conueniens, & hoc pertinet ad appetitiuam potentiam, in quo ratio delectationis completur.

ARTICVLVS II.

a ¶ Vtrum frui conueniat tantum rationali creaturæ, an etiam animalibus brutis.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd frui solummodo sit hominum. dicit enim Aug. in primo de doctrina Christiana, quòd nos homines sumus qui fruimur & vti mur: non ergo alia animalia frui possunt.

¶ Præterea, Frui est vltimi finis: sed ad vltimum finem non possunt pertingere bruta animalia: ergo eorum non est frui.

¶ Præterea, Sicut appetitus sensitiuus est sub intellectiuo, ita appetitus naturalis est sub sensitiuo: si igitur frui pertinet ad appetitum sensitiuum, videtur quòd pari retione possit ad naturalem pertinere. quod patet esse falsum. quia eius non est delectari. ergo appetitus sensitiui non est frui: & ita non conuenit brutis animalibus.

¶ SED CONTRA est, quod Augustdicit in li. 83. q. Frui quidem cibo & qua libet corporali voluptate non absurde existimantur & bestię.

CONCLVSIO.

¶ Conuenit rationali naturæ fruitio secundum rationem perfectam, gratis autem secundum imperfectam, cæteris autem nullo modo conuenit.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut ex prædictis habetur, frui non est actus potentiæ peruenientis ad finem, sicut exequentis, sed potentiæ imperantis executionem: dictum est enim, quòd est appetitiuę potentiæ. In rebus autem cognitione carentibus inuenitur quidem potentia pertingens ad finem per modum exequentis, sicut graue tendit deorsum, & leue sursum. Sed potentia ad quam pertinet finis per modum imperantis, non inuenitur in eis, sed in aliqua superiori natura, quę sic mouet totam naturam per imperium, sicut in habentibus cognitionem appetitus mouet alias potentias ad suos actus. vnde manifestum est, quod in his, quæ cognitione carent, quamuis pertingant ad finem, non inuenitur fruitio finis: sed solum in his quę cognitionem habent. sed cognitio finis est duplex. perfecta & imperfecta. Perfecta quidem, qua non solum cognoscitur id q̄ est finis & bonum, sed ratio vniuersalis finis & boni: & talis cognitio est solius rationalis naturæ. Imperfecta autē cognitio est, qua cognoscitur particulariter finis & bonū: & talis cognitio est in brutis animalibus, quorum & virtutes appetitiuæ non sunt imperantes libere sed secundum naturalem instinctū ad ea, quæ apprehendunt, mouentur. vn de rationali naturę conuenit fruitio secundum rationem perfectam, brutis autem animalibus secūdum rationem imperfectam, alijs autem creaturis nullo modo.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Augustē. loquitur de fruitione perfecta.

¶ Ad secundum dicendum, quòd non oportet quod fruitio sit vltimi finis simpliciter, sed eius quod habetur ab vnoquoque pro vltimo fine.

¶ Ad tertium dicendum, quòd appetitus sensitiuus consequitur aliquam cognitionem, non autem appetitus naturalis, præcipue prout est in his quæ cognitione carent.

¶ Ad quartum dicendum, quòd Aug. ibi loquitur de fruitione imperfecta, quod ex ipso modo loquendi apparet: dicit enim quòd frui non adeo absurde existimantur & bestiæ, scilicet sicut vti absurdissime dicerentur.

ARTICVLVS III.

a ¶ Vtrum fruitio sit tantum vltimi finis.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quod frui non sit tantum vltimi finis. dicit enim Apostolus ad Philemonem: Itaque, frater, ego te fruar in Domino. sed manifestum est, quod Paulus non posuerat vltimum suum finem in homine. ergo frui non tantum est vltimi finis. *q.12.ar.1. ad.3.*

¶ Præterea, Fructus est, quo aliquid fruitur, sed Apostolus dicit ad Gal. 5. Fructus Spiritus est charitas, gaudium, pax, & huiusmodi, quæ non habent rationem vltimi finis. non ergo fruitio est tantum vltimi finis.

¶ Præterea, Actus voluntatis supra seipsos reflectuntur. volo enim me velle, & amo me amare: sed frui est actus voluntatis, voluntas enim est per quam fruimur, vt Augustdicit 10. de Tri. ergo aliquis frui tur sua fruitione. sed fruitio non est vltimus finis hominis, sed solum bonum increatum. quod est deus. non ergo fruitio est solū vltimi finis.

¶ SED CONTRA est, q̄ Aug. dicit 10. de Tri. quòd non fruitur, si quis id quod in facultatem voluntatis assumit, propter aliud appetit. sed solum vltimus finis est qui non propter aliud appetitur: ergo solius vltimi finis est fruitio.

CONCLVSIO.

¶ Fruitio tantum vltimi finis est, qui non propter aliud quæritur, sed propter seipsum, vt in eo voluntas quiescat & delectetur.

¶ RESPONDEO dicendum, q̄ (sicut dictū est) ad rationem fructus duo pertinēt: scilicet q̄ sit vltimū, & q̄ appetitū quietet quadā dulcedine vel delectatione. vltimū aūt est simpliciter, & sēdm qd simpliciter quidē q̄ ad aliud non refertur: sed secūdū quid, q̄ est aliquorū vltimū. q̄ ergo est simpliciter vltimū, in quo aliquid delectatur, sicut in vltimo fine, hoc quippe proprie dicitur fructus, & eo proprie dicitur aliquis frui: quod autem in seipso non est delectabile, sed tantum appetitur in ordine ad aliud, sicut potio amara ad sanitatem, nullo modo fructus dici potest: quod autem in se habet quandam delectationem, ad quam quædam præcedentia referuntur, potest quidem aliquo modo dici fructus, sed non proprie & secundum completam rationem fructus eo dicimur frui. Vnde Augustin 10. de Trini. dicit, quod fruimur cognitis in quibus voluntas delectata conquieseit: non autem quiescit simpliciter, nisi in vltimo: quia quandiu aliquid expectatur, motus voluntatis remanet in suspenso: licet iam ad aliquid peruenerit. sicut in motu locali licet illud quod est medium in magnitudine, sit principium & finis, non tamen accipitur, vt finis in actu, nisi quando in eo quiescitur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, quòd sicut Augusti. dicit in primo de doctrina Christiana, Si dixisset, Te fruar, & non addidisset, in Domino: videretur finem delectationis in eo posuisse. sed quia addidit, in Domino, in Domino se posuisse finem, atque in eo se frui significauit: vt sic fratre se frui dixerit, non tanquam termino, sed tanquam medio.

¶ Ad secundum dicendum, quòd fructus aliter comparatur ad arborem producentem, & aliter ad hominem fruentem. ad arborem qui dem producentem comparatur, vt effectus ad causam: ad fruentem autem sicut vltimum expectatum & delectans. dicuntur igitur ea quæ enumerat ibi Apostolus, fructus: quia sunt effectus quidam Spiritus sancti in nobis (vnde & fructus Spiritus dicuntur) non autem ita quòd eis fruamur tanquam vltimo fine. Vel aliter dicendum, quòd dicuntur fructus secundum Ambrosi. quia propter se petenda sunt: non quidem ita quòd ad beatitudinem non referantur, sed quia in seipsis habent vnde nobis placere debeant.

¶ Ad tertium dicendum, quòd (sicut suprà dictum est) finis dicitur dupliciter. Vno modo ipsa res: alio modo adeptio rei. quæ quidem non sunt duo fines, sed vnus finis in se consideratus & alteri applicatus. Deus igitur est vltimus finis, sicut res quæ vltimo quęritur: fruitio autem, sicut adeptio huius vltimi finis. sicut igitur non est aliud finis Deus & fruitio Dei, ita eadem ratio fruitionis est qua fruimur deo, & qua fruimur diuina fruitione: & eadem ratio est de beatitudine creata, quæ in fruitione consistit.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum fruitio sit solum finis habiti.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quod fruitio non sit nisi finis habeti. Dicit enim Aug. 10. de Trini. quod frui est cum gaudio vti non adhuc spei, sed iam rei: sed quandiu non habetur, non est gaudium rei, sed spei. ergo fruitio non est nisi finis habiti.

¶ Præterea. Sicut dictum est, fruitio non est proprie nisi vltimi finis, quia solus vltimus finis quietat appetitum: sed appetitus non quietatur nisi in fine iam habito. ergo fruitio, proprie loquendo, non est nisi finis habiti.

¶ Præterea, Frui est capere fructum. sed non capitur fructus nisi quando iam finis habetur. ergo fruitio non est nisi finis habiti.

¶ SED CONTRA, Frui est amore inhærere alicui rei propter seipsam, vt Aug. dicit. sed hoc potest fieri etiam de re non habita, ergo frui potest esse etiam finis non habeti.

CONCLVSIO.

¶ Est perfecta fruitio vltimi finis habiti realiter, imperfecta vero finis non habiti realiter, sed in intentione tantum.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd frui importat operationem quandam voluntatis ad vltimum finem, secundum quod voluntas habet aliquid pro vltimo fine. Habetur autem vltimus finis dupliciter: vno modo perfecte, & alio modo imperfecte. Perfecte quidem, quando habetur non solum in intentione, sed etiam in re: imperfecte autem, quando habetur in intentione tantum. Est ergo perfecta fruitio iam habiti finis realiter: sed imperfecta est etiam finis non habeti realiter, sed in intentione tantum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Aug. loquitur de fruitione perfecta.

¶ Ad secundum dicendum, quod quies voluntatis dupliciter impeditur. Vno modo ex parte obiecti, quia scilicet non est vltimus finis, sed ad aliud ordinatur. Alio modo ex parte appetentis finem qui non dum adipiscitur finem. obiectum autem est quod dat speciem actui: sed ab agente dependet modus agendi: vt sit perfectus vel imperfectus secundum conditionem agentis. & ideo eius quod nō est vltimus finis, fruitio est impropria quasi deficiēs à specie fruitionis. Finis autem vltimi non habiti est fruitio, propria quidem, sed imperfecta propter imperfectum modum habendi vltimum finem.

¶ Ad tertium dicendum, quod finem accipere vel habere dicitur aliquis, non solum secundum rem, sed etiam secundum intentionem, vt dictum est.

QVÆSTIO DVODECIMA, De intentione, in quinque articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de intentione. ¶ Et circa hoc quæruntur quinque. ¶ Primo, vtrum intentio sit actus intellectus vel voluntatis. ¶ Secundo, vtrum sit tantum finis vltimi. ¶ Tertio, vtrum aliquis possit simul duo intendere. ¶ Quarto, vtrum intentio finis sit idem actus cum voluntate eius quod est ad finem. ¶ Quinto, vtrum intentio conueniat brutis animalibus.

ARTICVLVS I.

a ¶ Vtrum intentio sit actus intellectus vel voluntatis.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd intentio sit actus intellectus, & non voluntatis. Dicitur enim Matth. 6. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit vbi per oculum significatur intentio, vt dicit Aug. in lib. de ser. Dom. in monte. sed oculus cum sit instrumentum visus, significat apprehensiuam potentiam. ergo intentio non est actus appetitiuæ, sed potentiæ apprehensiuæ.

¶ Præterea, ibidem Augustdicit. quòd intentio lumen vocatur à Domino, vbi dicit, Si lumen quod in te est, tenebræ sunt, &c. sed lumen ad cognitionē pertinet: ergo & intētio.

¶ Præterea, Intentio designat ordinationem quandam in finem: sed ordinare est rationis. ergo intentio non pertinet ad voluntatem, sed ad rationem.

¶ Præterea, Actus voluntatis non est nisi finis, vel eorum quæ sunt ad finem. sed actus voluntatis respectu finis vocatur voluntas seu fruitio: respectu autem eorum quæ sunt ad finem, est electio, à quibus differt intentio. ergo intentio non est actus voluntatis.

¶ SED CONTRA est quod Aug. dicit in 10. de Trini. quòd voluntatis intentio copulat corpus visum visui, & similiter speciem in memoria existentem ad aciem animi interius cogitantis. est igitur intentio actus voluntatis.

CONCLVSIO.

¶ Cum voluntas moueat omnes animæ vires in finem, eius proprie intentio actus est.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd intentio, sicut ipsum nomen sonat, significat in aliud tendere. in aliquid autem tendit & actio mouentis & motus mobilis: sed hoc quòd motus mobilis in aliquid tendit, ab actione mouentis procedit. Vnde intentio primo & principaliter pertinet ad id quod mouet ad finem: vnde dicimus architectorem & omnem præcipientem mouere suo imperio alios ad id, ad quod ipse tendit. voluntas autem mouet omnes alias vires animæ ad finem, vt suprà habitum est. vnde manifestum est quòd intentio proprie est actus voluntatis.

¶ AD PRIMVM ego dicendum, quòd intentio nominatur oculus metaphorice, non quia ad cognitionem pertinet, sed quia cognitionem præsupponit, per quam proponitur voluntati finis ad quem mouet, sicut oculo præuidemus quo tendere corporaliter debeamus.

¶ Ad secundum dicendum, quòd intentio dicitur lumen, quia manifesta est intendenti. vnde & opera dicuntur tunebræ: quia homo scit quid intendit, sed nescit quid ex opere sequatur: sicut Augustibidem exponit.

¶ Ad tertium dicendum, quòd voluntas quidem non ordinat, sed tamen in aliquid tendit secundum ordinem rationis. vnde hoc nomen Intentio nominat actum voluntatis præsuppositā ordinationē rationis ordinantis aliquid in finem.

¶ Ad quartum dicendum, quòd intentio est actus voluntatis respectu finis: sed voluntas respicit finem tripliciter. Vno modo absolute: & sic dicitur voluntas prout absolute volumus, vel

a ¶ Super Quæstionem duodecimam.

Annot.

CIrca responsionem ad quartum in articulo primo quæstionis duodecimæ, adnerte diligentissime distinctionem in litera positam: quoniam multa hinc documenta habes: finis in primis inquantum finis, vt hinc habes, consideratur tripliciter: ita quòd licet id quod est ad finem vt sic, non nisi vno modo consideretur & ametur: ipsa tamen finis vt sic, tripliciter consideratur, & triplici actu voluntas fertur in finem vt sic, scilicet volitione, fruitione & intentione. Ratio autem huius est, quia ad finis rationem integrandam ipsa propter se amabilis, & negatio vlterioris ordinis, & termina, tio aliorum ad ipsum: oportet enim finem vt sic, propter se & non propter alium finem, & alia propter ipsum amari. Et finis quidem quatenus propter se amabilis est, ad actum volitionis spectat: quatenus vero non vltra ducit, ad fruitionem spectat: quæ quietem in termino significat: quatenus autem ad ipsum alia ordinanda sunt, intētionem terminat. Habes & hinc, quòd cum id quod est ad finē, absolute amatur, finis rationem induit: & similiter cum in eo sistitur: & eodem modo cum appetitur, vt per præcedentia assequendum. Quomodo autem distinguuntur plures voluntatis actus respectu eius quod est ad finem, inferius dicetur.

2.2.quę 168.art. 1.cor.Et 2.dis.38. art.3.Et veri.q. 23.artic. 13.Et mal. q.16.arti. 11.ad 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ *Super Quæstionis duodecimæ Articulum tertium.*

¶ *Num voluntas possit simul plura intendere.*

Quæstio.

CIrca decisionem tertij articuli eiusdem quæstionis duodecimæ, omisso secundo articulo eiusdē, dubium occurrit: propter quid cum voluntas non feratur nisi in cognita, & non feratur simul nisi in simul cognita, de intellectu negatur quòd contingit multa simul intelligere: & de voluntate conceditur, quòd contingit multa simul intendere.

2.2.qō. 180.art. 1.cor.Et 2.dis.38. art.3.Et veri.q. 22.ar. 15.cor.

¶ Ad hoc dicitur, quòd ratio est: quia intellectus attingit plura non nisi vt vnum: voluntas vero vt plura. Existentibus siquidem tribus tam in intellectu quàm in voluntate, puta loquutione, gustatione & lingua: intellectus loquutionem & gustum simul intelligit, vt in vno vniuntur organo linguæ: voluntas vero econtrà vnum linguæ organū vult propter duo opera, loquutionem scilicet & gustationem: ita quòd cum finis in operabilibus sit vt principiū in speculabilibus, medium seu principium in intellectu plurium est vnum: medium vero sicut seu principium in intentione non oportet esse vnum, sed contingit esse plura. Et propterea de intentione cō ceditur pluralitas simul, quæ negatur de intellectione.

a ¶ *Super Quæstionis duodecimæ Articulum quartum.*

Annot.

CIrca quarti articuli decisionem reuideto, quòd scripsi supertius in q. 8. artic. 3.

¶ Circa responsionem ad tertium nota responsionem datam, vt ex ea habeas, quòd actus voluntatis in finem intentionis nomine significatus importat motum in finem, vt terminum aliorum: ita quòd motus iste primo attingit terminum: & deinde terminabilia in ipsum: electio vero econtra, primo attingit terminabilia, & deinde terminum. Et sic se habent sicut descensus & ascensus. Intentio enim descendit à principio ad ea quæ sunt ad ipsum. Electio vero ab his ascendit ad finē, omnium principium: & signum affertur in litera, quia quandoque intendimus, non electis adhuc medijs ad intentum, vt patet in quotidiana experientia.

Veri.qō. 13.artic. 13.cor.

¶ De quinto articulo nihil scribendum occurrit.

sanitatem, vel si quid aliud est huiusmodi. Alio modo consideratur finis secundum quod in eo quiescitur: & hoc modo fruitio respicit finem. Tertio modo consideratur finis secundum quod est terminus alicuius quod in ipsum ordinatur. & sic intentio respicit finem: non enim solum ex hoc intendere dicimur sanitatem, quia volumus, sed quia volumus ad eam per aliquid aliud peruenire.

ARTICVLVS II.

¶ *Vtrum intentio sit tantum vltimi finis.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd intentio sit tantum vltimi finis. Dicitur enim in lib. sententiarum Prosperi, Clamor ad Deum est intentio cordis. sed Deus est vltimus finis humani cordis. ergo intentio semper respicit vltimum finem.

¶ Præterea, Intentio respicit finem secundum quod est terminus, vt dictum est. sed terminus habet rationem vltimi finis. ergo intentio semper respicit vltimum finem.

¶ Præterea. Sicut intentio respicit finem, ita & fruitio. sed fruitio semper est vltimi finis: ergo & intentio.

¶ SED CONTRA, Vltimus finis humanarum voluntatum est vnus, scilicet beatitudo, vt suprà dictum est. si igitur intentio esset tantum vltimi finis, non essent diuersę hominum intentiones. quod patet esse falsum.

CONCLVSIO.

¶ *Tametsi intentio sit semper ipsius finis, non tamen semper est vltimi finis.*

¶ RESPONDEO dicendum, q̄ sicut dictum est, intentio respicit finem secundum quod est terminus motus voluntatis. In motu autem potest accipi terminus dupliciter. Vno modo ipse terminus vltimus, in quo quiescitur, qui est terminus totius motus. Alio modo aliquod medium, quod est principium vnius partis motus, & finis vel terminus alterius. sicut in motu, quo itur de A in C per B, C est terminus vltimus: B autem terminus, sed non vltimus: & vtriusque potest esse intentio. vnde etsi semper sit finis, non tamen oportet quod semper sit vltimi finis.

¶ AD PRIMVM ego dicendum, quòd intentio cordis dicitur clamor ad Deum: non quod Deus sit obiectum intentionis semper, sed quia est intentionis cognitor: vel quia cum oramus, intentionem nostram ad Deum dirigimus, quæ quidem intentio vim clamoris habet.

¶ Ad secundum dicendum, quod terminus habet rationem vltimi finis: sed non semper vltimi respectu totius, sed quandoque respectu alicuius partis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd fruitio importat quidem quietem, quæ est in fine, quòd pertinet solum ad vltimum finem: sed intentio importat motum in finem, non autem in quietem. vnde non est similis ratio.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Vtrum aliquis possit simul duo intendere.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quod non possit aliquis simul intendere plura. Dicit enim August. in lib. de ser. Domini in monte, quòd non potest homo simul in tendere Deum & commodum corporale. ergo pari ratione neque aliqua alia duo.

¶ Præterea, Intentio nominat motum voluntatis ad terminum: sed vnius motus non possunt esse plures termini ex vna parte. ergo voluntas non potest simul multa intendere.

¶ Præterea, Intentio præsupponit actum rationis siue intellectus: sed non contingit simul plura intelligere secundum philosophum. ergo etiam neque contingit simul plura intendere.

¶ SED CONTRA, Ars imitatur naturam: sed natura ex vno instrumento intendit duas vtilitates, sicut lingua ordinatur ad gustum & ad locutionem, vt dicitur in tertio de anima. ergo pari ratione ars vel ratio potest simul aliquid vnum ad duos fines ordinare, & ita potest aliquis simul plura intendere.

CONCLVSIO.

¶ *Potest voluntatis intentio simul in multa ferri, vt finem vltimum & proximum, & vnum alteri præligendo.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd aliqua duo possunt accipi dupliciter, vel ordinata adinuicem, vel non ordinata: & si quidem adinuicem fuerint ordinata, manifestum est ex præmissis, quòd homo potest simul multa intendere. Est enim intentio non solum finis vltimi, vt dictum est, sed etiam finis medij. simul autem intendit aliquis & finem proximum & vltimum, sicut confectionem medicinæ & sanitatem. Si autem accipiantur duo adinuicem non ordinata, sic etiam simul homo potest plura intendere. quod patet ex hoc, quod homo vnum alteri præeligit: quia melius est altero. Inter alias autem conditiones, quibus aliquid est melius altero, vna est quod ad plura valet. vnde potest aliquid præeligi alteri ex hoc quod ad pluravalet, & sic manifeste homo simul plura intendit.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, quòd August. intelligit hominem non posse simul Deum & commodum temporale intendere, sicut vltimos fines: quia (vt suprà ostensum est) non possunt esse plures fines vltimi vnius hominis.

¶ Ad secundum dicendum, quod vnius motus possunt ex vna parte esse plures termini, si vnus ad alium ordinetur. sed duo termini admixtum non ordinati ex vna parte vnius motus esse non possunt. Sed tamen considerandū est, quod id quod non est vnum secundum rem, potest accipi vt vnum secundum rationem. Intentio autem est motus voluntatis in aliquid præordinatum in ratione, sicut dictum est: & ideo ea quæ sunt plura secundum rem, possunt accipi vt vnus terminus intentionis, prout sunt vnum secūdum rationem: vel quia aliqua duo concurrunt ad integrandum aliquid vnum: sicut ad sanitatem concurrunt calor & frigus commensurata. vel quia aliqua duo sub vno communi continentur, quod potest esse intentum, puta acquisitio vini & vestis continetur sub lucro, sicut sub quodam communi. vnde nihil prohibet, quin ille qui intendit lucrum, simul hæc duo intendat.

¶ Ad tertium dicendum, quod (sicut in primo dictum) est, contingit simul plura intelligere, inquantum sunt aliquo modo vnum.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Vtrum intentio finis sit idem actus cum voluntate eius quod est ad finem.*

Suprà q. 8. artic. 3. Et 2. dis. 38. ar. 4. Et 3. dis. 14. ar. 1. q. 4. cor. Et veri q. 22. artic. 14.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd non sit vnus & idem motus, intentio finis & voluntas eius quod est ad finem. Dicit enim August. in 10. de trini. quod volūtas videndi fenestram ad finem habet fenestræ visionem: & altera est voluntas per fenestram videndi transeuntes: sed hoc pertinet ad intentionē quòd velim videre transeuntes per fenestram: illud autem ad voluntatem eius quod est ad finem, quòd velim videre fenestram. ergo alius est motus voluntas intentio, & alius voluntas eius quod est ad finem.

¶ Præterea, Actus distinguuntur secundū obiecta. sed finis & id quod est ad finem, sunt diuersa obiecta. ergo alius motus voluntatis est intentio finis, & voluntas eius quod est ad finem.

¶ Præterea, Voluntas eius quod est ad finem, dicitur electio. sed non est idem electio & intentio. ergo non est idem motus intentio finis cum voluntate eius quod est ad finem.

¶ SED CONTRA est, quod id quod est ad finem, se habet ad finem, vt medium ad terminum: sed idem motus est, qui per medium tanſit ad terminum in rebus naturalibus. ergo & in rebus voluntarijs idem motus est intentio finis, & voluntas eius quod est ad finem.

CONCLVSIO.

¶ *Vnus & idem subiecto motus est voluntatis in finem tendens, & in id quod est ad finem.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd motus voluntatis in finem, & in id, quod est ad finē, potest cōsiderari dupliciter. Vno modo secdm quod volūtas in vtrunque fertur absolute, & secundum se: & sic sunt simpliciter duo motus voluntatis in vtrunque. Alio modo potest considerari secdm quod voluntas fertur in id, quod est ad finem propter finem, & sic vnus & idem subiecto motus voluntatis est tendens ad finem, & in id, quod est ad finem. Cum enim dico, volo medicinam propter sanitatem, non designo nisi vnum motū voluntatis: cuius ratio est, quia finis ratio est volendi ea, quæ sunt ad finem.

idem

idem autem actus cadit super obiectum & super rationem obiecti, sicut eadem visio est coloris & luminis, vt suprà dictum est. & est simile de intellectu, quia si absolute principium & conclusionem consideret, diuersa est considerātio vtriusque: in hoc autem quòd conclusioni propter principia assentit, est vnus actus intellectus tantum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Aug. loquitur de visione fenestræ, & visione transeuntium per fenestram, secundum quod voluntas in vtrunque absolute fertur.

¶ Ad secundum dicendum, quòd finis inquantum est res quædam, est aliud voluntatis obiectum, quàm id quod est ad finem: sed inquantum est ratio volendi id quod est ad finem, est vnum & idem obiectum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd motus, qui est vnus subiecto, potest ratione differre secundum principium & finem: vt ascensio & descensio, sicut dicitur in 3. Phy. sic igitur inquantum motus voluntatis fertur in id quod est ad finem, prout ordinatur ad finem, est electio: motus autem voluntatis, qui fertur in finem secundum quod acquiritur per ea quæ sunt ad finem, vocatur intentio. cuius signum est, quod intentio finis esse potest, etiam nondum determinatis his quæ sunt ad finem, quorum est electio.

ARTICVLVS V.

¶ *Vtrum intentio conueniat brutis animalibus.*

2.2.qō. 110. ar. 1. cor. & 2. dis. 38. ar. 3. cir. et 2.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd bruta animalia intendant finem. natura enim in his quæ cognitione carent, magis distat à rationali natura quam natura sensitiua, quæ est in animalibus brutis. sed natura intendit finem etiam in his quę cognitione carent, vt probatur in 2. Physic. ergo multo magis bruta animalia intendunt finem.

¶ Præterea, Sicut intentio est finis, ita & fruitio: sed fruitio conuenit brutis animalibus, vt dictum est: ergo & intentio.

¶ Præterea, Eius est intendere finem, cuius est agere propter finem, cum intendere nihil sit nisi in aliud tendere. sed bruta animalia agunt propter finem: mouetur enim animal vel ad cibum quærendum, vel ad aliquid huiusmodi. ergo bruta animalia intendunt finem.

¶ SED CONTRA, Intentio finis importat ordinationem alicuius in finem, quod est rationis: cum igitur bruta animalia non habeant rationem, videtur quod non intendant finem.

CONCLVSIO.

Cum bruta ratione careant, impossibile est illis intentionem conuenire secundum quam quippiam in finem ordinatur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd (sicut suprà dictum est) intendere est in aliud tendere, quod quidem est & mouentis & moti: secundum quidem igitur quod dicitur intendere finem id quod mouetur ad finem ab alio, sic natura dicitur intendere finem, quasi mota ad suum finem à Deo, sicut sagitta à sagittante. & hoc modo etiam bruta animalia intendunt finem, inquantum mouentur ab instinctu naturali ad aliquid. Alio modo intendere finem est mouentis, prout scilicet ordinat motum alicuius, vel sui, vel alterius in finem: quod est rationis tantum. vnde per hunc modum bruta non intendunt finem, quod est proprie & principaliter intendere, vt dictum est.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ratio illa procedit, secundum quod intendere est eius quod mouetur ad finem.

¶ Ad secundum dicendum, quod fruitio non importat ordinationem alicuius in aliquid sicut intentio, sed absolutam quietem in fine.

¶ Ad tertium dicendum, quòd bruta animalia mouentur ad finem, non quasi considerantia, quod per motum suum possint consequi finem, quod est proprie intendentis: sed quasi concupiscentia finem, naturali instinctu mouentur ad finem quasi ab alio mota, sicut & cætera quæ mouentur naturaliter.

QVÆSTIO DECIMATERTIA, De electione eorum, quæ sunt ad finem, in sex articulos diuisa.

CONSEQVENTER considerandum est de actibus voluntatis, qui sunt in comparatione ad ea, quę sunt ad finem. & sunt tres, eligere, consentire, & vti. electionem autem præcedit consilium. Primo ergo considerandum est de electione. Secundo, de consilio. Tertio, de consensu. Quarto, de vsu.

¶ Circa electionem quæruntur sex. ¶ Primò, cuius potentiæ sit actus, vtrum voluntatis vel rationis. ¶ Secundò, vtrum electio conueniat brutis animalibus. ¶ Tertiò, vtrum electio sit solum eorum quæ sunt ad finem, vel etiam quandoque finis. ¶ Quartò, vtrum electio sit tantum eorum quæ per nos aguntur. ¶ Quintò, vtrum electio sit solum possibilium. ¶ Sextò, vtrum homo ex necessitate eligat vel libere.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Vtrum electio sit actus voluntatis vel rationis.*

1.q.83.ar. 3.co. Et 2. dis. 24.q.1 ar. 2. Et veri. q. 22. ar. 15. et 3. Ethi. le. 6. & ca. 2. li. 6. lect. 2. fi.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quod electio non sit actus voluntatis, sed rationis: electio enim collationem quandam importat, quæ vnum alteri præfertur. sed conferre est rationis, ergo electio est rationis.

¶ Præterea, Eiusdem est syllogizare & concludere. syllogizare autem in operabilibus est rationis. cum igitur electio sit quasi conclusio in operabilibus, vt dicitur in 7. Ethic. videtur quòd sit actus rationis.

¶ Præterea, ignorantia non pertinet ad voluntatem, sed ad vim cognitiuam: est autem quædam ignorantia electionis, vt dicitur in 3. Ethic. ergo videtur quod electio non pertineat ad voluntatem, sed ad rationem.

¶ SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in 3. Ethic. quòd electio est desiderium eorū, quæ sunt in nobis. desiderium autem est actus voluntatis: ergo & electio.

CONCLVSIO.

¶ *Electio actus est voluntatis subſtantialiter, quanquam per rationem perficiatur.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd in nomine electionis importatur aliquid pertinens ad rationem siue ad intellectum, & aliquid pertinens ad voluntatem. Dicit enim Philosophus in 6. Ethic. quod electio est appetitus intellectus, vel appetitus intellectiuus: quandocunque autem duo concurrunt ad aliquid vnum constituendum, vnum eorum est vt formale respectu alterius. vnde Greg. Nice. dicit, q̄ electio, neque est appetitus secundum seipsam, neque consilium solum, sed ex his aliquod compositum. sicut enim dicimus animal ex anima & cōrpore compositum esse: neque vero corpus esse secundum seipsum, neque animam solam, sed vtrunque: ita & electionem. Est autem considerandum in actibus animæ, quod actus, qui est essentialiter vnius potentię vel habitus, recipit formam & speciem à superiori potentia vel habitu, secundum quod ordinatur inferius à superiori. si em aliquis actū fortitudinis exerceat propter Dei amorem, actus quidem ille materialiter est fortitudinis, formaliter vero charitatis. Manifestum est autem, quòd ratio quodammodo voluntatem præcedit, & ordinat actum eius, inquantum scilicet voluntas in suum obiectum tendit secundum ordinem rationis, eo quòd vis apprehensiua appetitiuæ suum obiectum repræsentat. sic igitur ille actus, quo voluntas tendit in aliquid, quod proponitur vt bonum, ex eo q̄ per rationem est ordinatum ad finem, materialiter quidem est voluntatis, formaliter autem rationis. in huiusmodi autem substantia actus materialiter se habet ad ordinem, qui imponitur à superiori potentia: & ideo electio substantialiter non est actus rationis, sed voluntatis: perficitur enim electio in motu quodam animæ ad bonum, quod eligitur. vnde manifeste actus est appetitiuæ potentiæ.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod electio importat collationem quandam præcedentem, non quod essentialiter sit ipsa collatio.

¶ Ad secundum dicendum, quod conclusio syllogismi, quæ fit in operabilibus, ad rationē pertinet: & dicitur sententia vel iudicium, quā sequitur electio: & ob hoc ipsa conclusio pertinere videtur ad electionem tanquam ad consequens.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ignorantia dicitur esse electionis: non quod ipsa electio sit scientia, sed quia ignoratur quid sit eligendum.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Vtrum electio conueniat brutis animalibus.*

2. dis. 25. ar. 1. ad 6. & 7. & 9. Me. lect. 15 fina.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, quòd electio brutis animalibus conueniat. electio enim est appetitus aliquorū, ppter finē: vt di

intendit

intendit, quòd est determinatus ad vnum particulare, id est spetiale (puta delectabile secundum tactum) tunc inefficax est processus, quoniam sicut stante determinatione naturali appetitus intellectiui ad bonum in communi, stat quòd electiuus sit particularium bonorum cõtentorum sub bono in communi: ita stante determinatione naturali appetitus sensitiui ad tale bonum in genere, vel in specie, stat quod sit electiuus particularium bonorum contentorum sub illo communi. Sicut enim appetitus intellectiuus indeterminatus est ad particularia sui obiecti: ita appetitus sensitiuus indeterminatus est ad particularia sui obiecti. vnde ex maiori vtilitate obiecti illius appetitus quã istius non potest inferri, nisi quòd electio istius ad multo plura se extendit, quàm electio istius: & tamen in litera infertur, quòd ille eligit, & iste non.

¶ Ad euidentiam huius difficultatis sciendum est, quòd dupliciter aliqua potentia determinata inuenitur ad obiectum: primo secundum seipsam, secundo secundum suum actum exercitum. & determinatio quidem potentiæ secundum seipsam attenditur penes habitudinem potentiæ ad obiectum formale adæquatũ. Omnis enim potentia ad obiectum aliquod est sic determinata. Determinatio vero secundum actũ exercitum attenditur penes habitudinem actus positi in rerum natura, ad obiectum. Est autem, vt à notioribus doctrina fiat, inter intellectum & sensum differentia in hoc, quòd intellectus nec secundum se, nec secundum suum actum exercitum determinatus est ad vnum particulare secundum ordinem naturæ: voluntas autem est quidem secundum naturæ ordinem determinata ad vnũ commune, quod est bonum, sed indeterminate se habet respectu particularium bonorum. & ideo proprie voluntatis est eligere, nõ autem appetitus sensitiui, qui solus est in brutis animalibus. & propter hoc brutis animalibus electio non conuenit.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod non omnis appetitus alicuius propter finem vocatur electio: sed cum quadam discretione vnius ab altero: quæ locum habere non potest, nisi vbi appetitus potest ferri ad plura.

¶ Ad secundum dicendum, quòd brutum animal accipit vnum præ alio: quia appetitus eius est naturaliter determinatus ad ipsum: vnde statim quando per sensum vel per imaginationem repræsentatur sibi aliquid ad quod naturaliter incliuatur, eius appetitus absque electione mouetur ad ipsum, sicut etiã absq; electione ignis mouetur sursum & nõ deorsum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut dicitur in 3. Physic. Motus est actus mobilis à mouente: & ideo virtus mouentis apparet in motu mobilis: & propter hoc in omnibus quæ mouentur à ratione, apparet ordo rationis mouentis: licet ipsa quæ à ratione mouentur, rationem non habeant. sic enim sagitta directe tendit ad signum ex motione sagittantis, ac si ipsa rationem haberet dirigentem. & idem apparet in motibus horologiorum, & omnium ingeniorum humanorum, quæ arte fiunt. Sicut autem comparantur artificialia ad artem humanam, ita comparantur omnia naturalia ad artem diuinã: & ideo ordo apparet in his, quæ mouentur secundum naturam: sicut & in his, quæ mouentur secundum artem, vt dicitur in 2. Physic. & ex hoc contingit q̃ in operibus brutorum animalium apparent quædam sagacitates, inquantum habent inclinationem naturalem ad quosdam ordinatissimos processus, vtpote à summa arte ordinatos. & propter hoc etiam quædam animalia dicuntur prudentia vel sagacia: non quòd in eis sit aliqua ratio vel electio. quod ex hoc apparet, quod omnia quæ sunt vnius naturæ, similiter operantur.

citur in 3. Ethic. sed bruta animalia appetunt aliquid propter finem: agunt enim propter finem, & ex appetitu. ergo in brutis animalibus est electio.

¶ Præterea, Ipsum nomen electionis significare videtur quòd aliquid præ alijs accipiatur. sed bruta animalia accipiunt aliquid præ alijs: sicut manifeste apparet, quod ouis vnam herbam comedit, aliam refutat. ergo in brutis animalibus est electio.

¶ Præterea, Vt dicitur in 6. Ethic. Ad prudentiam pertinet quòd aliquis bene eligat ea quæ sunt ad finem: sed prudentia conuenit brutis animalibus. vnde dicitur in principio Meta. quòd prudentia sunt fine disciplina, quę cunque sonos audire non potentia sunt, vt apes. & hoc etiam sensui manifestum videtur: apparent enim mirabiles sagacitates in operibus animalium, vt apum, & aranearum, & canum. canis enim insequens ceruum, si ad trium venerit, odoratu quidem explorat an ceruus primam vel secundam viam transierit: quòd si inuenerit non transisse, iam securus per tertiam viam incedit, vt explorando, quasi vtens syllogismo diuisiuo, quo concludi posset ceruum per illam viam incedere, ex quo non incedit per alias duas: cum non sint plures. ergo videtur quòd electio brutis animalibus conueniat.

¶ SED CONTRA est, quod Greg. Nicenus dicit, quod pueri & irrationalia voluntarie quidem faciunt, non tamen eligentia. ergo in brutis animalibus non est electio.

CONCLVSIO.

¶ Cum bruta animalia ex appetitu sensitiuo ad vnum, & ad particularia bona determinata sint, minime è illis communicatur electio, secundum quam plura eligi possunt.

¶ RESPONDEO dicendum, quod cum electio sit præacceptio vnius respectu alterius, necesse est quod electio sit respectu plurium, quæ eligi possunt: & ideo in his quę sunt penitus determinata ad vnum, electio locum non habet. Est autem differentia inter appetitum sensitiuum & voluntatẽ, quia (vt ex prædictis patet) appetitus sensitiuus est determinatus ad vnum particulare secundum ordinem naturæ: voluntas autem est quidem secundum naturæ ordinem determinata ad vnũ commune, quod est bonum, sed indeterminate se habet respectu particularium bonorum. & ideo proprie voluntatis est eligere, nõ autem appetitus sensitiui, qui solus est in brutis animalibus. & propter hoc brutis animalibus electio non conuenit.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod non omnis appetitus alicuius propter finem vocatur electio: sed cum quadam discretione vnius ab altero: quæ locum habere non potest, nisi vbi appetitus potest ferri ad plura.

¶ Ad secundum dicendum, quòd brutum animal accipit vnum præ alio: quia appetitus eius est naturaliter determinatus ad ipsum: vnde statim quando per sensum vel per imaginationem repræsentatur sibi aliquid ad quod naturaliter incliuatur, eius appetitus absque electione mouetur ad ipsum, sicut etiã absq; electione ignis mouetur sursum & nõ deorsum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut dicitur in 3. Physic. Motus est actus mobilis à mouente: & ideo virtus mouentis apparet in motu mobilis: & propter hoc in omnibus quæ mouentur à ratione, apparet ordo rationis mouentis: licet ipsa quæ à ratione mouentur, rationem non habeant. sic enim sagitta directe tendit ad signum ex motione sagittantis, ac si ipsa rationem haberet dirigentem. & idem apparet in motibus horologiorum, & omnium ingeniorum humanorum, quæ arte fiunt. Sicut autem comparantur artificialia ad artem humanam, ita comparantur omnia naturalia ad artem diuinã: & ideo ordo apparet in his, quæ mouentur secundum naturam: sicut & in his, quæ mouentur secundum artem, vt dicitur in 2. Physic. & ex hoc contingit q̃ in operibus brutorum animalium apparent quædam sagacitates, inquantum habent inclinationem naturalem ad quosdam ordinatissimos processus, vtpote à summa arte ordinatos. & propter hoc etiam quædam animalia dicuntur prudentia vel sagacia: non quòd in eis sit aliqua ratio vel electio. quod ex hoc apparet, quod omnia quæ sunt vnius naturæ, similiter operantur.

ARTICVLVS III.

a ¶ Virum electio sit solum eorum, quæ sunt ad finem, vel etiam quandoque ipsius finis.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd electio non sit tantum eorum quæ sunt ad finem: dicit enim philosophus in 6. Ethic. quòd electionem rectam facit virtus. quæcunque autem illius gratia nata sunt fieri, nõ sunt virtutis, sed alterius potentiæ: illud autẽ cuius gratia fit aliquid, est finis. ergo electio est finis.

¶ Præterea, Electio importat præacceptionem vnius respectu alterius: sed sicut eorum quæ sunt ad finem, vnum potest præaccipi alteri: ita etiam diuersorum finium: ergo electio potest esse finis sicut & illorum quę sunt ad finem.

¶ SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in 3. Ethic. quòd voluntas est finis: electio autem eorum, quæ sunt ad finẽ.

CONCLVSIO.

¶ Electio eorum tantum est, quæ sunt ad finem: & si quandoque finis est, non vltimi, sed eius, qui ad vlteriorem finem ordinari potest.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd (sicut iam dictũ est) electio consequitur sententiam vel iudicium, quod est sicut conclusio syllogismi operatiui. vnde illud cadit sub electione, quod se habet vt conclusio in syllogismo operabilium: finis autem in operabilibus se habet vt principium, & non vt conclusio. vt Philosophus dicit in 2. Physic. vnde finis inquantum est huiusmodi, non cadit sub electione. sed sicut in speculativis nihil prohibet id quod est vnius demonstrationis vel scientiæ principium esse conclusionem alterius demonstrationis vel scientiæ, primum tamen principium indemonstrabile non potest esse conclusio alicuius demonstrationis vel scientiæ: ita etiam contingit, id quod est in vna operatione vt finis, ordinari ad aliquid vt ad finem: & hoc modo sub electione cadit, sicut in operatione medici sanitas se habet vt finis, vnde hoc non cadit sub electione medici, sed hoc supponit tanquam principium: sed sanitas corporis ordinatur ad bonum animæ: vnde apud eum qui habet curam de animæ salute, potest sub electione cadere esse sanum, vel esse infirmum. nam Apostolus dicit. 2. ad Co. 12. Cum autem infirmor, tunc fortior sum & potens. sed vltimus finis nullo modo sub electione cadit.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd fines proprij virtutum ordinantur ad beatitudinem sicut ad vltimum finem: & hoc modo potest esse eorum electio.

¶ Ad secundum dicendum, quòd (sicut suprà habitum est) vltimus finis est vnus tantum. vnde vbicunque occurrunt plures fines, inter eos potest esse electio, secundum quod ordinantur ad vltimum finem.

Infrà artic. 4. & 6. Et 3. q. 18 art. 4. con. & li. 4. contra capi. 95 fin. Et opus. 2. c. 177. Et 3. Ethic. lect. 1. Et Peribe. lect. 14. fi.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Virum electio sit tantum eorum, quæ per nos aguntur.

Infrà artic. 5. co.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quod electio non sit solum respectu humanorum actuum. electio enim est eorum quę sunt ad finem: sed ea quæ sunt ad finem, non solum sunt actus, sed etiã organa: vt dicitur in 2. Physic. ergo electiones non sunt tantum humanorum actuum.

¶ Præterea, Actio à contemplatione distinguitur. sed electio etiam in contemplatione locum habet, prout scilicet vna opinio alteri præeligitur. ergo electio non est solum humanorum actuum.

¶ Præterea, Eliguntur homines ad aliqua officia vel secularia, vel ecclesiastica, ab his qui nihil erga nos agunt: ergo electio non solum est humanorum actuum.

¶ SED CONTRA, est, quod philosophus dicit in 3. Ethi. quod nullus eligit nisi ea, quæ existimat fieri per ipsum.

CONCLVSIO.

¶ Cum electio sit semper eorum quæ sunt ad finem, necesse est ipsum semper humanorum actuum esse.

¶ RESPONDEO dicendum, quod sicut intentio est finis, ita electio est eorum quæ sunt ad finem: finis autem vel est actio, vel res aliqua: & cum res aliqua fuerit finis, necesse est quòd aliqua humana actio interueniat, vel inquantum homo facit rem illam, quæ est finis. sicut medicus facit sanitatem, quæ est finis eius: vnde & facere sanitatem dicitur finis medici. vel inquantum homo aliquo modo vtitur vel fruitur re quæ est finis: sicut auaro est finis pecunia, vel possessio pecuniæ. Et eodem modo dicendum est de eo quod est ad finem: quia necesse est, vt id q̃ est ad finẽ, vel sit actio, vel res aliqua, interueniente aliqua actione, per quam facit id quod est ad finem, vel vtitur eo. Et per hunc modum electio semper est humanorum actuum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd organa ordinantur ad finem, in quantum homo vtitur eis propter finem.

¶ Ad secundum dicendum, quòd in ipsa contemplatione est aliquis actus intellectus assentientis huic opinioni vel illi: actio vero exterior est, quæ contra contemplationem diuiditur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd homo qui eligit episcopum, vel principem ciuitatis, eligit nominare ipsum in talem dignitatem: alioquin si nulla esset eius actio ad constitutionem episcopi, vel principis, non competeret ei electio. Et similiter dicendum est, quod quandocunque dicitur aliqua res præeligi alteri, adiungitur ibi aliqua operatio eligentis.

ARTICVLVS V.

a ¶ Virum electio sit solum possibilium.

Veri. qõ. 22. artic. 13. ad 12. Et 3. Eth. lec. 5. fin.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd electio non sit solum possibilium: electio enim est actus voluntatis, vt dictum est. sed voluntas est possibilium & impossibilium: vt dicitur in 3. Ethico. ergo & electio.

¶ Præterea, Electio est eorum quæ per nos aguntur: sicut dictum est. nihil ergo refert quantum ad electionem, vt eligatur id quod est impossibile simpliciter, vel id quod est impossibile eligenti. sed frequenter ea quæ eligimus, perficere non possumus: & sic sunt impossibilia nobis: ergo electio est impossibilium.

¶ Præterea, Nihil homo tentat agere nisi eligendo. Sed beatus Benedictus dicit, quod si Prælatus aliquid impossibile præceperit, tentandum est: ergo electio potest esse impossibilium.

¶ SED CONTRA est, quod philosophus dicit in 3. Ethi. quod electio non est impossibilium.

CONCLVSIO.

¶ Electio cum ad humanas referatur semper actiones, impossibile est illam ad impossibilia aliquando ferri.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd (sicut dictum est) electiones nostræ referuntur semper ad nostras actiones: ea autem quæ per nos aguntur, sunt nobis possibilia. vnde necesse est dicere, quod electio non sit nisi possibilium. Similiter etiam ratio eligendi aliquid est, vt ex hoc possimus consequi finem: vel ex hoc, quod ducit ad finem. per id autem quod est impossibile, non potest aliquis consequi finem. cuius signum est, quia cum in consiliando perueniunt homines ad id quod est eis impossibile, discedunt quasi non valentes vlterius procedere. Apparet etiam hoc manifeste ex processu rationis præcedentis: sic enim se habet id quod est ad finem, de quo electio est ad finem, sicut conclusio ad principium. Manifestum est autem, quòd conclusio impossibile non sequitur ex principio possibili: vnde non potest esse, quod finis sit possibilis, nisi id quod est ad finem, fuerit possibile, ad id autem quod est impossibile, nullus mouetur. vnde nullus tenderet in finem, nisi per hoc quod apparet id quod est ad finem esse possibile: vnde id quod est impossibile, sub electionem non cadit.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod voluntas media est inter intellectum & exteriorem operationem. nam intellectus proponit voluntati suum obiectum, & ipsa voluntas causat exteriorem actionem: sic igitur principium motus voluntatis consideratur ex parte intellectus, qui apprehendit aliquid vt bonum in vniuersali. Sed terminatio, seu perfectio actus voluntatis attenditur secundum ordinem ad operationem, per quam aliquis tendit ad consecutionem rei: nam motus voluntatis est ab anima ad rem. & ideo perfectio actus voluntatis attenditur secundum hoc, quod est aliquid bonum alicui ad agendum: hoc autem est possibile: & ideo voluntas completa non est nisi de possibili. quod est bonum volendi, sed voluntas incõpleta est de impossibili, quę secundum quosdam velleitas dicitur: quia scilicet aliquis vellet illud si esset possibile: electio autem nominat actum voluntatis iam determinatum ad id quod est huic agendum: & ideo nullo modo est nisi possibilium.

¶ Ad secũdum dicendũ, quòd cum obiectum voluntatis sit bonum apprehensum: hoc modo iudicandum est de obiecto voluntatis, secundum quod cadit sub apprehensione: & ideo sicut quandoque voluntas est alicuius quod apprehenditur vt bonum, & tamen non est vere bonum: ita quandoque est electio eius quod apprehenditur, vt possibile eligenti, quod tamen non est ei possibile.

¶ Ad tertium dicendum, quod hoc ideo dicitur: quia an aliquid sit possibile, subditus non debet suo iudicio diffinire: sed in vnoquoque iudicio superioris stare.

ARTICVLVS VI.

a ¶ Virum homo ex necessitate eligat vel libere.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quod homo ex necessitate eligat: sic enim se habet finis ad eligibilia, vt principia ad ea quæ ex principijs consequuntur, vt patet in 3. Ethic. sed ex principijs ex necessitate deducuntur conclusiones. ergo ex fine de necessitate mouetur aliquis ad eligendum.

¶ Præterea, Sicut dictum est, electio consequitur iudicium rationis de agendis: sed ratio x necessitate iudicat de aliquibus propter necessitatem præmissarum: ergo videtur quod etiã electio ex necessitate sequatur

¶ Præterea, Si aliqua duo sunt penitus æqualia, non magis mouetur homo ad vnum, quàm ad aliud: sicut famelicus si habet cibum æqualiter appetibilem in diuersis partibus, & secundum æqualem distantiam, non magis mouetur ad vnum, quàm ad alterum: vt Plato dixit, assignans rationem quietis terræ in medio, sicut dicitur 3. de cælo. Sed multo minus potest eligi quod accipitur vt minus, quàm quod accipitur vt æquale: ergo si proponantur duo, vel tria vel plura, inter quæ vnum maius appareat, impossibile est aliquod aliorum eligere. ergo ex necessitate eligitur illud quod eminentius apparet. Sed omnis electio est de omni eo quod videtur aliquo modo melius: ergo omnis electio est ex necessitate.

¶ SED CONTRA est, quod electio est actus potentiæ rationalis. quæ se habet ad opposita secundum philosophum.

CONCLVSIO.

¶ Cum electio sit rationalis naturæ & voluntatis actus, qua ea quæ sunt ad finem eligit, ea non ex necessitate, sed libere homines vtuntur.

¶ RESPONDEO dicendum, quod homo non ex necessitate eligit. & hoc ideo: quia quod possibile est non esse, non necesse est esse. Quòd autem possibile sit non eligere, vel eligere, huius ratio ex duplici hominis potestate accipi potest: potest enim homo velle, & non velle, agere & non agere: potest etiam velle hoc, aut illud. cuius ratio ex ipsa virtute rationis accipitur: quicquid enim ratio potest apprehendere vt bonum, in hoc voluntas tendere potest. potest autẽ ratio apprehendere vt bonũ non solũ hoc, q̃ est velle, aut agere, sed

a ¶ Super Quæstionis decimætertiæ Articulum quartum.

TErtio articulo omisso, in responsione ad tertium quarti arti. aduerte aliquos minus perspicaces, nec discernentis ter minos moralium & legum, hinc dicere, quòd in electionibus prædictorum singuli non eligunt, sed nominant eligendum, cum hoc nec somniauerit hic littera, sed dicit quòd electio, quæ est actus interior voluntatis in huiusmodi electionibus est electio nominationis talis personæ, &c. quia electio est eorum quæ sunt in potestate eligentis: & idem est quo ad hoc iudicium de singulis eligentibus, & de toto collegio seu persona formante decretum electionis nomine collegij: licet enim dicat, Eligo talem, subintelligitur, eligo ius dare, vel nominare, vel aliquid simile: quod scilicet est in potestate eligentis.

a ¶ Super Quæstionis decimætertiæ Articulum sextum.

CIrca corpus sexti art. eiusdem decimætertiæ quæstionis aduerte quod author vtranq; libertatis, scilicet quo ad exercitium actus, & quo ad specificationem, tribuit electioni, vt patet in littera: intendens ex hoc differentiam manifestare inter actum simplicem voluntatis & electionis. Simplex namq; actus voluntatis, scilicet volitio seu volũtas, de quo supra tractatum est, nõ est vniuersaliter liber

Amor. 1. q. 115. art. 4. co. Et 2. 2. q. 104. art. 1. co. Et ve ri. q. 22. art. 6. & 1. Et ma. q. 6. & 1. pe riber. lec. 14. fi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

liber quo ad specificationem actus: quoniam ad aliquod obiectum necessario terminatur: ita quòd non potest ad oppositum terminari, vt patet ex supradictis. Electio autem, & quo ad exercitium actus, & quo ad specificationem, semper est libera: vt hic dicitur.

Annot. ¶ In responsione ad primum eiusdem articuli sexti habes, quòd non quicunque vult præmissas, seu antecedens, vult conclusionem, seu consequens in seipso: vel quia non semper consequens est necessarium ad veritatem, seu voluntatem antecedentis: vel quia dato, quòd sic sit secundum rem, non tamen hoc actualiter apparet & iudicatur: differt enim nihil esse, vel apparere quo ad appetitum, in sua autē causa quicunque vult antecedens, vult consequēs simpliciter, vel vt in pluribus.

Annot. ¶ In responsione ad tertium aduerte diligenter quod responsio formaliter satisfacit primæ radici arg. scilicet de æqualibus, & insinuat satisfactionem omnibus tactis in argumento. In tendit enim quod duobus æqualibus propositis secundum aliquam conditionem, voluntas non arctetur ad neutralitatem, sed potest ad considerationem aliquam, emmentiam in altero mouere, & inuenta vel apposita eligere alterum: & eadem ratione proposito voluntati aliquo eligibili eminentiori alijs, non necessitatur voluntas ad eligendum illud: quia potest mouere ad considerandū in altero aliqd aliud quo præstet, & sic illud eligere. Et hęc intelligę, (suppositō, quòd voluntas velit eligere) simpliciter nanque, & absolute voluntas à toto genere eligibilium libera est, ad nullumque necessario inclinatur: sed sicut author primis duobus argumentis libertatem eligendi quo ad exercitium actus impugnauit, ita hoc tertio argumento libertatem quo ad specificationem actus impugnauit, propterea ex parte obiecti eligibilis solutionem formaliter dedit, vt sui moris est.

hoc etiam quod est non velle & non agere: & rursum in omnibus particularibus bonis potest considerare rationem boni alicuius, & defectum alicuius boni, quod habet rationem mali: & secundum hoc potest vnumquoque huiusmodi bonorum apprehendere, vt eligibile vel fugibile. Solum autem perfectum bonum, quod est beatitudo, non potest ratio apprehendere sub ratione mali, aut alicuius defectus: & ideo ex necessitate beatitudinem homo vult, nec potest velle non esse beatus, aut miser: electio autem cum non sit de fine, sed de his quæ sunt ad finem (vt iam dictum est) non est perfecti boni quod est beatitudo, sed aliorum particularium bonorum: & ideo homo non ex necessitate, sed libere eligit.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod non semper ex principijs ex necessitate procedit conclusio. Sed tunc solum, quando principia non possunt esse vera si conclusio non sit vera. & similiter non oportet quod semper ex fine insit homini necessitas ad eligēdum ea, quæ sunt ad finem: quia non omne quod est ad finem, tale est, quòd sine eo finis haberi non possit: aut si tale sit, non semper sub tali ratione consideratur.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sententia siue iudicium rationis de rebus agendis est circa contingentia quæ à nobis fieri possunt. in quibus conclusiones nō ex necessitate sequuntur ex principijs necessarijs, absoluta necessitate, sed necessarijs solum ex conditione: vt si currit, mouetur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd nihil prohibet si aliqua duo æqualia proponantur secundum vna consideriationem, quin circa alterum cōsideretur aliqua cōditio per quā euēniat, & magis flectatur voluntas in ipsam quā in aliud.

QVÆSTIO DECIMAquarta, De consilio quod electionem præcedit, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de consilio.

¶ Et circa hoc qnæruntur sex.

¶ Primo, vtrum consilium sit inquisitio. ¶ Secundo, vtrum consilium sit de fine, vel solum de his quæ sunt ad finem. ¶ Tertio, vtrum consilium sit solum de his, quæ à nobis aguntur. ¶ Quarto, vtrum consilium sit de omnibus, quę à nobis aguntur. ¶ Quinto, vtrum consilium procedat ordine resolutorio. ¶ Sexto, vtrum consilium procedat in infinitum.

ARTICVLVS I.

a ¶ Vtrum consilium sit inquisitio.

2.2.qō. 49.arti. 5.cor. Et 3.dis. 35.q.2. a.1. cor.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd consilium non sit inquisitio: dicit enim Damasc. quòd consilium est appetitus. sed ad appetitum non pertinet inquirere: ergo consilium non est inquisitio.

¶ Præterea, Inquirere intellectus discurrentis est, & sic Deo non conuenit: cuius cognitio non est discursiua, vt in primo habitum est. sed cōsiliū Deo attribuitur. dicitur enim ad Ephe. 1. quod operatur omnia secundum consiliū voluntatis suæ. ergo consilium nō est inquisitio.

¶ Præterea, inquisitio est de rebus dubijs: sed consilium datur de his quæ sunt circa bona certa, secundum illud Apost. 1. ad Cor. 7. De virginibus autem præceptum Domini non habeo, consilium autem do. ergo consilium non est inquisitio.

¶ SED CONTRA est quod Greg. Nicenus dicit, Omne quidem consilium quęstio est. non autem omnis quæstio consilium.

CONCLVSIO.

¶ Consilium, inquisitio rationis est ante iudicium de eligendis.

¶ RESPONDEO dicendum, quod electio, sicut dictum est, consequitur iudicium rationis de rebus agendis: in rebus autem agendis multa incertitudo inuenitur: quia actiones sunt circa singularia contingentia, quæ propter sui variabilitatem incerta sunt. In rebus autem dubijs & incertis ratio non profert iudicium absque inquisitio ne præcedente, & ideo necessaria est inquisitio rationis ante iudicium de eligendis. & hæc inquisitio consilium vocatur: propter quod, philosophus dicit in 3. Ethic. quòd electio est appetitus præconsiliati.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quando actus duarum potentiarum adinuicem ordinantur, in vtroque est aliquid quod est alterius potentiæ. & ideo vterque actus ab vtraque potentia denominari potest. Manifestum est autem, quòd actus rationis dirigentis in his quæ sunt ad finem, & actus voluntatis, secundum regimē rationis in ea tendentis, ad seinuicem ordinantur. vnde & in actu voluntatis, quæ est electio, apparet aliquid rationis, scilicet ordo: & in consilio, quod est actus rationis, apparet aliquid voluntatis, sicut materia: quia consilium est de his, quæ homo vult facere, & est sicut motium: quia ex hoc quòd homo vult finem, mouetur ad consiliandum de his, quæ sunt ad finem. & ideo philosophus dicit in 6. Ethi. quod electio est intellectus appetitiuus, vt ad electionem vtrunque concurrere ostendat. ita Damasc. dicit quod consilium est appetitus inquisitiuus, vt consilium aliquo modo pertinere ostendat, & ad voluntatem, circa quam & ex qua fit inquisitio, & ad rationem inquirentem.

¶ Ad secundum dicendum, quod ea quæ dicuntur de Deo, accipienda sunt absque omni defectu qui inuenitur in nobis: sicut in nobis scientia est conclusionum per discursum à causis in effectus. Sed scientia dicta de Deo significat certitudinem de omnibus effectibus in prima causa absque omni discursu. Et similiter consilium attribuitur Deo quantum ad certitudinem sententiæ vel iudicij, quæ in nobis prouenit ex inquisitione consilij, sed huiusmodi inquisitio in Deo locum non habet. & ideo consilium secundum hoc Deo non attribuitur: & secundum hoc Damasc. dicit, quòd deus non consiliatur. ignorantis enim est consiliari.

¶ Ad tertium dicendum, quod nihil prohibet aliqua esse certissima bona secundum sententiam sapientum & spiritualium virorum, quæ tamen non sunt certa bona secundum sententiam plurium, vel carnalium hominum. & ideo de talibus consilia dantur.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum consilium sit de fine, vel solum de his, quæ sunt ad finem.

2.2.q.49. arti.1.ad 2. & qō. 47.arti.6. ad 2. & 3.dis.35. q. 2.arti. 4.q.1.co. & 3.Eth. lec. 8.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quod consilium non solum sit de his quæ sunt ad finem, sed etiam de fine. quæcunque enim dubitationem habent, de his potest inquiri. sed circa operabilia humana contingit esse dubitationem de fine, & non solum de his quæ sunt ad finem: cum igitur inquisitio circa operabilia sit consilium, videtur quod consiliū possit esse de fine.

¶ Præterea, Materia consilij sunt operationes humanæ: sed quædam operationes humanæ sunt fines: vt dicitur in primo Ethic. ergo consilium potest esse de fine.

¶ SED CONTRA est, quod Grego. Nicenus dicit, quod non de fine, sed de his quæ sunt ad finem, est consilium.

CONCLVSIO.

¶ Consilium, cum inquisitio sit rationis de rebus agendis, eorum tantùm est, quæ sunt ad finem. finis autē nunquam, nisi in finē vlteriorē ordinari cōtingit.

¶ RESPONDEO dicendum, quod finis in operabilibus habet rationem principij, eo quod rationes eorum, quæ sunt ad finem, ex fine sumuntur, principium autem non cadit sub quęstione, sed principia oportet supponere in omni inquisitione: vnde cum consilium sit quęstio de fine, non est consilium, sed solum de his quæ sunt ad finē: tamen contingit id quod est finis, respectu quorundam ordinari ad alium finem: sicut etiam id, quod est principium vnius demonstrationis, est conclusio alterius: & ideo id quod accipitur vt finis in vna inquisitione, potest accipi vt ad finem in alia inquisitione, & sic de eo erit consilium.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod id quod accipitur vt finis, est iam determinatum: vnde quandiu habetur vt dubium, non habetur vt finis: & ideo si de eo consilium habetur, non erit consilium de fine, sed de eo quod est ad finem.

¶ Ad secundum dicendum, quòd de operationibus est consilium inquantum ordinantur ad aliquem finem. vnde si aliqua operatio humana sit finis, de ea inquantum huiusmodi, non est consilium.

ARTICVLVS III.

a ¶ Vtrum consilium sit solum de his quæ à nobis aguntur.

2.2.qō. 47.arti.2. cor. Et 3. dis.35.q. 2.arti.2. qōc.1.co. et 3.Ethic. lect.7.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd consilium non sit solum de his quæ aguntur à nobis. consilium enim collationem quandam importat: sed collatio inter multos potest fieri etiam de rebus immobilibus, quæ non fiunt à nobis, puta de naturis rerum: ergo consilium non solum est de his quę aguntur à nobis.

¶ Præterea,

¶ Præterea, Homines interdum consilia quęrunt de his, quæ sunt lege statuta. vnde & iurisconsulti dicuntur: & tamen eorum, qui quærunt huiusmodi consilium, non est leges facere. ergo consilium non solum est de his quæ à nobis aguntur.

¶ Præterea, Dicuntur etiam quidam consultationes facere de futuris euentibus: qui tamen non sunt in potestate nostra. ergo consilium non solum est de his quę à nobis fiunt.

¶ Præterea, Si consilium esset solum de his quæ à nobis fiunt, nullus consiliaretur de his quæ sunt per alium agenda: sed hoc patet esse falsum: ergo consilium non solum est de his quæ à nobis fiunt.

¶ SED CONTRA est quod Greg. Nicenus dicit, Consiliamur de his, quæ fiunt in nobis, & per nos fieri possunt.

CONCLVSIO.

¶ Consilium proprie circa ea est, quæ à nobis gratia finis aguntur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd consilium proprie importat collationem inter plures habitam, quod & ipsum nomen designat, dicitur enim consilium quasi considium, eo quod multi considunt ad simul conferendum. Est autem considerandum, quòd in particularibus contingentibus ad hoc qp aliquid certū cognoscatur, plures conditiones, seu circunstantias considerare oportet: quas ab vno nō facile est cōsiderari, sed à pluribus certius percipiuntur, dum quod vnus cōsiderat, alij non occurrit. In necessarijs autem & vniuersalibus est absolutior & simplicior consideratio: ita quòd magis ad huiusmodi considerationem vnus per se sufficere potest: & ideo inquisitio consilij proprie pertinet ad contingentia singularia: cognitio autem veritatis in talibus nō habet aliquid magnum, vt per se sit appetibilis: sicut cognitio vniuersalium & necessariorum, sed appetitur secundum quod est vtilis ad operationem: quia actiones sunt circa contingentia singularia: & ideo dicendum est, quòd proprie consilium est circa ea quæ aguntur à nobis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd consilium importat collationem, non quamcunque, sed collationem de rebus agendis ratione iam dicta.

¶ Ad secundum dicendum, quòd id quod est lege positum, quamuis non sit ex operatione quærentis consilium: tamen est directiuum eius ad operandum: quia ista est vna ratio aliquid operandi mandatum legis.

¶ Ad tertium dicendum quod consilium non solum est de his quę aguntur, sed de his quæ ordinantur ad operationes: & propter hoc consultatio dicitur ad fieri futuris euentibus in quantum homo per futuros euentus cognitos dirigitur ad aliquid faciendū vel vitandum.

¶ Ad quartum dicendum, quod de aliorum factis consilium quærimus, inquantum sunt quodam modo vnum nobiscum vel per vnionem affectus, sicut amicus solicitus est de his, quæ ad amicum spectant, sicut de suis: vel per modum instrumenti: nam agens principale & instrumentale sunt quasi vna causa, cum vnum agat per alterum: & sic dominus consiliatur de his quæ sunt agenda per seruum.

ARTICVLVS IIII.

a Vtrum consiliuu sit de omnibus, quæ à nobis aguntur.

Et 3.di. 35.qō.2. arti.4.q. 1.cor. Et Psal. 19.co.3. Et 3.Ethicorum lec.7.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd consilium sit de omnibus, quæ sunt per nos agenda: electio enim est appetitus præconsiliati, vt dictum est: sed electio est de omnibus, quę per nos aguntur: ergo & consilium.

¶ Præterea, Consilium importat inquisitionē rationis: sed in omnibus quæ non per impetum passionis agimus, procedimus ex inquisitione rationis. ergo de omnibus quæ aguntur à nobis, est consilium.

¶ Præterea, Philosophus dicit in 3. Ethic. quòd si per plura aliquid fieri potest, consilio inquiritur, per quod facillime & optime fiat. si autem per vnum, qualiter per illud fiat. sed omne quod fit, fit per vnum, vel per multa. ergo de omnibus, quæ fiunt à nobis, est consilium.

¶ SED CONTRA est, quod Greg. Nicen. dicit, quod de his, quæ secundum disciplinam vel artem sunt, operibus non est consiliū.

CONCLVSIO.

¶ Eorum, quæ secundum artem, vel disciplinam determinata sunt, vel minima, consilium non est: eorū autē tantum est, quæ dubitabilia, & incerta sunt.

¶ RESPONDEO dicendum quòd consilium est inquisitio quędam, vt dictum est: de illis autem inquirere solemus, quę in dubium veniunt. vnde & ratio inquisitiua, quæ dicitur argumentū, est rei dubiæ faciens fidē: quòd autē aliquid in operabilibus humanis nō sit dubitabile, ex duobus cōtingit. Vno modo, quia per determinatas vias proceditur ad determinatos fines, sicut contingit in artibus, quæ habent certas vias operandi, sicut scriptor non consiliatur quomodo debet trahere literas. hoc enim determinatum est per artem. Alio modo, quia non multum refert vtrum sic, vel sic fiat: & ista sunt minima, quæ parum adiuuant, vel impediunt respectu finis consequendi. quod autem parum est, quasi nihil accipit ratio: & ideo de duobus non consiliamur: quamuis ordinentur ad finem, vt philosophus dicit, scilicet de rebus paruis: & de his quæ sunt determinata qualiter fieri debent: sicut est in operationibus artium præter quasdam coniecturales, vt Gregor. Nicenus dicit, vtputa medicinalis, negotiatiua, & huiusmodi.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, quòd electio præsupponit consilium ratione iudicij vel sententię: vnde quando iudicium, vel sententia manifesta est absque inquisitione, non requiritur consilij inquisitio.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ratio in rebus manifestis non inquirit, sed statim iudicat: & ideo non oportet in omnibus quę ratione aguntur, esse inquisitionem consilij.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quando aliquid per vnum potest fieri, sed diuersis modis: potest dubitationem habere, sicut & quando fit per plura. & ideo opus est consilio: sed quando determinatur non solum res sed modus, tunc non est opus consilio.

ARTICVLVS V.

¶ Vtrum consilium procedat ordine resolutorio.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd consilium non procedat modo resolutorio: consilium enim est de his quæ à nobis aguntur. sed operationes nostræ non procedunt modo resolutorio, sed magis modo compositiuo, scilicet de simplicibus ad composita: ergo compositi consilium non semper procedit modo resolutorio.

¶ Præterea, consilium est inquisitio rationis. sed ratio à prioribus incipit, & ad posteriora deuenit, secundum conuenientiorem ordinem: cum igitur præterita sint priora præsentibus, & præsentia priora futuris, in consilian do videtur esse procedendum à præsentibus & præteritis in futura: quod non pertinet ad ordinem resolutorium: ergo in consilijs non seruatur ordo resolutorius.

¶ Præterea, consilium non est nisi de his quę sunt nobis possibilia, vt dicitur in 3. Ethicor. sed an sit nobis aliquid possibile, perpenditur ex eo quòd possimus facere, vel non possumus facere, vt perueniamus in illud. ergo in inquisitione consilij à præsentibus incipere oportet.

¶ SED CONTRA est quod philosophus dicit in 3. Ethic. quod ille, qui consiliatur, videtur quęrere & resoluere.

CONCLVSIO.

¶ Processus consilij attenditur secundum ordinem resolutorium.

¶ RESPONDEO dicendum, quod in omni inquisitione oportet incipere ab aliquo principio. quod quidem, si sicut est prius in cognitione, ita etiam sit prius esse, non est processus resolutorius, sed magis compositiuus. Procedere enim à causis in effectus, est processus compositiuus. nam causæ sunt simpliciores effectibus. Si autem id quod est prius in cognitione, sit posterius in esse, est processus resolutorius, vtpote, cum de effectibus manifestis iudicamus, resoluendo in causas simplices: principium autem in inquisitione consilij est finis, qui quidem est prior in intentione, posterior tamen in esse: & secundum hoc oportet quòd inquisitio consilij sit resolutoria, incipiendo scilicet ab eo quod in futuro intenditur, quousque perueniatur ad id quod statim agendum est.

¶ AD PRIMVM ego dicendum, quòd consilium est de operationibus: sed ratio operationum accipitur ex fine. & ideo ordo si ad quintum articul. ni reddere attentos lectores, vt in primo articulo meminerint qp consilium significat inquisitionem completam, id est vsq; ad iudicium inclusiue: non enim ipsa inquisitio absq; iudicio consiliū est nisi in choatiue: vt manifeste patet ex responsione ad secundum & tertium, & ex vsu loquendi.

a ¶ Super Quæstionis decimæquartæ Articulum quintum.

¶ Num processus à causis ad effectus sit processus compositiuus vel resolutiuus.

Quæstio. IN quinto autem articulo dubium est, quia litera contradicere sibijpsi videtur. Ait enim & quòd processus à causis ad effectus est compositiuus, & quòd processus consilij est à fine ad id qđ est ad finem: & tamen concludit qp processus consilij non est compositiuus, sed resolutiuus: ac si finis non esset causa, & id quod est ad finem non esset effectus, sed econuerso.

¶ Ad hoc dicitur, quòd cum inter finem acquisibilem, & id quod est ad finem, sit duplex simplex habitudo, & vna modificetur in altera: potest tripliciter procedi ratiocinando à fine ad ea quæ sunt ad finē primo, secundum simplicem habitudinem causæ finalis ad suum effectum, vt sic. Et hic est processus à fine, vt sic, ad id quod est ad finem vt sic: & hic est compositiuus: & suus oppositus est resolutiuus, sicut vniuersaliter verificatur de processu à causa ad effectum, & econuerso. Secundo, secundum simpliciem habitudinem effectus efficiendi ad causam à qua effici debet: & hic est processus ab effectu ad causam, & est resolutiuus: & suus oppositus est compositiuus, quia à causa ad effectum: neuter autem horum est processus consilij. Non primus, quia consilium est de efficiendis a nobis: vt patet in articu. tertio & quarto. In processu autem primo nihil dicitur de agendo, sed tantum de fine & ad finem vt sic. Nec secundus, quia consilium est de his quæ sunt ad finem, vt patet in articulo secundo. Et ideo hoc in responsione ad tertium huius quinti articuli ponderanit author, vt agenda à nobis, non cadere sub consilio voluit, an sint possibilia, nisi vt congrua & præcōgrua fini. In secundo autem processu nihil dicitur de fine & ad finem vt sic, sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed tantum de agenda re, & causa illius. Tertiò igitur potest procedi secundum quòd tam finis quàm id quod est ad finem, inueniatur in agendis: ita quòd non procedatur nec à fine puro, nec ab agendo puro, sed à fine assequendo ad id quod est ad agendum finem: & sic dein ceps retroducēdo. Et hic processus est processus consilij, quod est de agēdis, vt ad finem: & de his quæ sunt ad finem, vt agenda resoluitur. Et licet processus iste mixtus videatur, & non nisi secundū partes iudicandus compositiuus & resolutiuus, dicitur tamen simpliciter resolutiuus: quoniam de fine & eo quod est ad finem, ratiocinatur tantum in materia agenda, & propter agendum resolutorie, id est à posterioribus secundum esse. Ita quòd sicut Musica licet considereat numerum, vt in sonis: & econuerso sonos, vt proportionales secundum numerum (& propter hoc media ponitur scientia) quia tamen de numero nō nisi in materia soni, & propter sonum tractat, simpliciter dici potest scientia Physica, & sub ea comprehenditur, eo q̄ non abstrahit à materia sensibili. Ita in proposito consilium, quia (vt dictum est) finem & ad finem in materia agenda tantum, & propter agendum, & quomodo agendum à posterioribus secundum esse in priore considerat resoluere, simpliciter dicitur.

a ¶ Super Quæstionis decimæquintæ Articulum primum.

CIrca decimæquintæ quæstionis primos tres articulos, quod esset dicendum, in sequenti quæstione consulto dicetur.

alio genere assumptum: sicut & in scientijs demonstratiuis vna scientia supponit aliqua ab alia, de quibus non inquirit. huiusmodi autem principia, quæ in inquisitione consilij supponuntur, sunt quæcunque sunt per sensum accepta. vtpotè quòd hoc sit panis vel ferrum, & quęcunque sunt per aliquam scientiam speculatiuam, vel practicam in vniuersali cognita: sicut quòd mœchari est à Deo prohibitum: & quòd homo non potest viuere nisi nutriatur nutrimento conuenienti: & de istis non inquirit consiliator. Terminus autem inquisitionis est id, quod statim est in potestate nostra, vt faciamus. Sicut enim finis habet rationem principij, ita id quod agitur propter finem, habet rationem conclusionis. vnde id quod primo agendum occurrit, habet rationem vltimæ conclusionis, ad quam inquisitio terminatur: nihil autem prohibet consilium potentia infinitum esse, secundum quod infinitum possunt aliqua occurrere consilio inquirenda.

¶ AD PRIMVM ergò dicendum, quòd singularia non sunt infinita actu, sed in potentia.

¶ Ad secundum dicendum, quòd licet humana actio possit impediri: non tamen semper habet impedimentum paratum. & ideo non semper oportet consiliari de impedimento tollendo.

¶ Ad tertium dicendum, quòd in singularibus contingentibus potest aliquid accipi certum: etsi non simpliciter, tamen vt nunc, prout assumitur in operatione. Sortem enim sedere, non est necessarium: sed eum sedere dum sedet, est necessarium: & hoc per certitudinem accipi potest.

ratiocinandi de operationibus est contrarius ordini operandi.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ratio incipit ab eo quod est prius secundum rationem, non autem semper ab eo quod est prius tempore.

¶ Ad tertium dicendum, quòd de eo quod est agendum propter finem, non quæreremus scire an sit possibile, si non esset congruum fini: & ideo prius oportet inquirere, an conueniat ad ducendum in finem, quàm consideretur an sit possibile.

ARTICVLVS VI.

Virum consilium procedat in infinitum.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quod inquisitio consilij procedat in infinitum: consilium enim inquisitio est de particularibus, in quibus est operatio. sed singularia sunt infinita: ergo inquisitio consilij est infinita.

¶ Præterea, Sub inquisitione consilij cadit considerare non solum quid agendum sit, sed etiam quo modo impedimenta tollantur. Sed quælibet humana actio potest impediri: & impedimentum tolli potest per aliquam rationem humanam: ergo in infinitum remanet quærere de impedimentis tollendis.

¶ Præterea, Inquisitio scientiæ demonstratiuę non procedit in infinitum: quia est deuenire in aliqua principia per se nota, quæ omnimodam certitudinem habent. Sed talis certitudo non potest inueniri in singularibus contingentibus, quæ sunt variabilia, & incerta: ergo inquisitio consilij procedit in infinitum.

¶ SED CONTRA, Nullus mouetur ad id, ad quòd impossibile est quod perueniat: vt dicitur in primo de cælo. sed infinitum impossibile est transire. si igitur inquisitio consilij sit infinita, nullus consiliari inciperet: quod patet esse falsum.

CONCLVSIO.

¶ Non est inquisitio consilij in infinitum procedens, nisi in potentia, sed actu terminata est tam ex parte principij, quàm termini inquisitionis.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd inquisitio consilij est finita in actu ex duplici parte, scilicet ex parte principij, & ex parte termini: accipitur enim in inquisitione consilij duplex principium. vnum proprium ex ipso genere operabilium: & hoc est finis, de quo non est consilium, sed supponitur in consilio vt principium, vt dictum est. Aliud quasi ex

QVÆSTIO DECIMAQVINTA
De consensu respectu eorum, quæ sunt ad finem, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de consensu.

¶ Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶ Primo, vtrum consensus sit actus appetitiuæ, vel apprehensiuæ virtutis.

¶ Secundo, vtrum conueniat brutis animalibus. ¶ Tertio, vtrum sit de fine, vel de his quæ sunt ad finem. ¶ Quarto, vtrum consensus in actum pertineat solum ad superiorem animæ partem.

ARTICVLVS I.

a ¶ Virum consensus sit actus appetitiuæ vel apprehensiuæ virtutis.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd consentire pertineat solum ad partem animæ apprehensiuam. Aug. enim 12. de tri. consensum attribuit superiori rationi. sed ratio nominat apprehensiuam virtutem: ergo consentire pertinet ad apprehensiuam virtutem.

¶ Præterea, Consentire, est simul sentire. sed sentire est apprehensiuę potentię, ergo & consentire.

¶ Præterea, Sicut assentire dicit applicationem intellectus ad aliquid, ita & consentire. sed assentire pertinet ad intellectum, qui est vis apprehensiua: ergo & consentire ad vim apprehensiuam pertinet.

¶ SED CONTRA est quod Dam. dicit in 2. lib. quòd si aliquis iudicet, & non diligat, non est sententia, id est consensus: sed diligere ad appetitiuam virtutem pertinet, ergo & consensus.

CONCLVSIO.

¶ Consensus est actus appetitiuæ, vel apprehensiuæ virtutis, quo in aliquid inclinata ei assentitur, & inhæret.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd consentire importat applicationem sensus ad aliquid. Est autem proprium sensus, quòd cognoscitiuus est rerum præsentium: vis enim imaginatiua est apprehensiua similitudinum corporalium etiam rebus absentibus, quarum sunt similitudines: intellectus autem apprehensiuus est vniuersalium rationum, quas potest apprehendere indifferenter, & præsentibus & absentibus singularibus. & quia actus appetitiuæ virtutis est quædam inclinatio ad rem ipsam secundum quandam similitudinem, hinc est quod ipsa applicatio appetitiuæ virtutis ad rem secundum quam ei inhæret, accipit nomen sensus: quasi experientiam quandam sumens de re, cui inhæret, inquantum complacet sibi in ea. vnde Sap. 1. dicitur, Sentite de Domino in bonitate. & secundum hoc consentire est actus appetitiuæ virtutis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd (sicut dicitur in 3. de anima) voluntas in ratione consistit. vnde cum Augustinus attribuit consensum rationi, accipit rationem secundum quod in ea concluditur voluntas.

¶ Ad secundum dicendum, quod consentire proprie dictum, ad apprehensiuam potentiam pertinet: sed secundum similitudinem cuiusdam experientię, pertinet ad appetitiuam, vt dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quod assentire est quasi ad aliud sentire: & sic importat quandam distantiam ad id cui assentitur: sed consentire est simul sentire, & sic importat quandā cōiunctionē ad id cui cōsentitur: & ideo voluntas cuius est tēdere ad ipsam rē, magis proprie dicitur cō sentire. Intellectus autem, cuius operatio non est secundum motum ad rem, sed potius econuerso (vt in primo dictum est) magis proprie dicitur assentire: quamuis vnum pro alio poni soleat. Potest etiam dici, quod intellectus assentit inquantum à voluntate mouetur.

ARTICVLVS II.

¶ Virum consensus conueniat brutis animalibus.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd consensus conueniat brutis animalibus. consensus enim importat determinationem appetitus ad vnum. sed appetitus brutorum animalium sunt determinata ad vnum. ergo consensus in brutis animalibus inuenitur.

¶ Præterea, Remoto priori, remouetur posterius. sed consensus præcedit operis executionem: si ergo in brutis non esset consensus, non esset in eis operis executio: quod patet esse falsum.

¶ Præterea, Homines interdum consentire dicuntur in aliquid agendum ex aliqua passione, puta concupiscentia vel ira. sed bruta animalia ex passione agunt: ergo in eis est consensus.

¶ SED CONTRA est quod Damasc. dicit, quòd post iudicium homo disponit & amat quod ex consilio iudicatum est, quod vocatur sententia, id est consensus: sed consilium non est in brutis animalibus nec consensus.

CONCLV-

CONCLVSIO.

¶ Cum nulla sit in brutis animalibus appetitiui motus applicatio ad quippiam agendum, impossibile est illis consensum aliquem conuenire, qui ea ipsa appetitiuæ virtutis applicatio est.

a ¶ Super Quæstionis decimæquintæ Articulum quartum.

¶ Num aliquid sit inferiori ratione peccatum mortale, ab sque finali sententia.

Quæstio.

CIrca quartum vero articulum plura occurrunt dubia. Primum est, quia author contradicit sibi in corpore & in responsione ad primum. Repugnant enim hæc duo, scilicet quandiu incertum est, an secundum rationis diuinas resistatur, vel non, nullum iudicium rationis habet rationem finalis sententię: & consensus in delectationem in cogitationis pertinet ad rationem inferiorem. Et patet repugnantia, quia consensus in delectationem cogitationis est quandoque peccatum mortale, & consequenter finalis sententia, & contra rationis diuinas quodammodo: ergo istat quòd sit rationis inferioris, & contra rationes diuinas, quod sit mortale peccatum & non finalis sententia. & si est finalis sententia & contra rationes diuinas, quomodo ad rationem inferiorem spectat? Et augetur dubitatio: quia Augu. 12. de tri. cap. 2. vnde quæstio hæc manat expresse, dicit quòd talis consensus spectat ad rationem inferiorem solum. Sic inquit habēdum puto, quasi sola mulier co mederit. Secundum est de dictione quæ fit in respon sione ad primum de cogitatione, vt est actio quædam, & vt est ad aliam actionem ordinata quia non videtur ad propositum, sed potius ad oppositum. Non ad propositum quidē quia cogitatio delectans in quam consentire dicitur ratio inferior, non ordinatur ad actionem. Est enim cogitatio delectationis morosæ absque voluntate operis: vt patet per Augustinum ibidem. Ad oppositum vero. quia cogitatio vt est actio quædam delectās, est ipsa cogitatio morosæ delectationis: & si ipsa secundum literam præsentem spectat ad rationem superiorem. ergo oppositum habetur eius quod intenditur ab Augusti. & ipso scilicet, quòd consensus in delectationē morosam ad spectat rationem inferiorem.

¶ Ad euidentiam horum scito primo, quòd cogitatio quandoque secundum se habet ratio nem ordinari in aliquā aliam operationē, quandoque vero secundū se habet rationem ipsius vltimi operis: dico autem secundum se ad ex cludendum ordinem ex

sensus nominat applicationem appetitiui motus ad aliquid præexistens in potestate applicantis: in ordine autem agibilium primo quidem oportet sumere apprehensionem finis, deinde appetitum finis, deinde consilium de his, quæ sunt ad finem deinde appetitum eorum quæ sunt ad finem: appetitus autem in vltimum finem tendit naturaliter. vnde & applicatio motus appetitiui in finem apprehensum, non habet rationem consensus, sed simplicis voluntatis. de his autem, quæ sunt post vltimum finem, inquantum sunt ad finem, sub consilio cadunt: & sic potest esse de eis cōsensus, inquantū motus appetitiuus applicatur ad id, quod ex consilio iudicatum est. motus verò appetitiuus in finem non applicatur consilio, sed magis consilium ipsi. quia consilium præsupponit appetitum finis, sed appetitus eorum, quæ sunt ad finem, præsupponit determinationē cōsilij. Et ideo applicatio appetitiui motus ad determinationem cōsilij proprie est consensus. vnde, cum consilium non sit nisi de his, quæ sunt ad finem, consensus, proprie loquendo, non est nisi de his quæ sunt ad finem.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, quòd sicut conclusiones scimus per principia horū tamen non est scientia: sed quod maius est, scilicet intellectus, ita consentimus his quæ sunt ad finem propter finem: cuius tamen nō est consensus, sed quod maius est, scilicet voluntas.

¶ Ad secundum dicendum, quòd intemperatus habet pro fine delectationem operis pro pter quam consentit in opus magis quàm in ipsam operationem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd electio addit suprà consensum quandam relationem respectu eius cui aliquid præeligitur, & ideo post consensum adhuc remanet electio. potest enim contingere quod per consilium inueniantur plura ducentia ad finem, quorum dum quodlibet placet, in quodlibet eorum consentitur: sed ex multis quæ placent, præaccipimus vnum. eligendo: sed si inueniatur vnum solum quod placeat, non differunt consensus & electio, sed ratione tantum: vt consensus dicatur secundum quod placent ad agē dum: electio autem secundum quod præfertur his quæ non placent.

ARTICVLVS III.

a ¶ Virum consensus sit de fine, vel de his, quæ sunt ad finem.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd cōsensus sit de fine: quia propter quod vnumquodque & illud magis: sed his quæ sunt ad finem consentimus propter finem: ergo fini consentimus magis.

¶ Præterea, Actio intemperati est finis eius si cut & actio virtuosi est finis eius, sed intemperatus consentit in proprium actum: ergo cō sensus potest esse de fine.

¶ Præterea, Appetitus eorum quæ sunt ad finem, est electio: vt suprà dictum est. si igitur consensus esset solum de his quæ sunt ad finem, in nullo ab electione differre videretur: quod patet esse falsum per Damasc. qui dicit quòd post disputationem quàm vocauerat sententiam, fit electio: non ergo consensus est solum de his quæ sunt ad finem.

¶ SED CONTRA est quod Damasc. ibidem dicit, quod sensus siue sententia est quando homo disponit & amat, quod ex consilio iudicatum est, sed consilium non est nisi de his quæ sunt ad finem. ergo nec consensus.

CONCLVSIO.

¶ Consensus non est nisi de his quæ sunt ad finem, quorum electio ipsa est.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd cōsensus nominat applicationem appetitiui motus ad aliquid præexistens in potestate applicantis: in ordine autem agibilium primo quidem oportet sumere apprehensionem finis, deinde appetitum finis, deinde consilium de his, quæ sunt ad finem deinde appetitum eorum quæ sunt ad finem: appetitus autem in vltimum finem tendit naturaliter. vnde & applicatio motus appetitiui in finem apprehensum, non habet rationem consensus, sed simplicis voluntatis. de his autem, quæ sunt post vltimum finem, inquantum sunt ad finem, sub consilio cadunt: & sic potest esse de eis cōsensus, inquantū motus appetitiuus applicatur ad id, quod ex consilio iudicatum est. motus verò appetitiuus in finem non applicatur consilio, sed magis consilium ipsi. quia consilium præsupponit appetitum finis, sed appetitus eorum, quæ sunt ad finem, præsupponit determinationē cōsilij. Et ideo applicatio appetitiui motus ad determinationem cōsilij proprie est consensus. vnde, cum consilium non sit nisi de his, quæ sunt ad finem, consensus, proprie loquendo, non est nisi de his quæ sunt ad finem.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, quòd sicut conclusiones scimus per principia horū tamen non est scientia: sed quod maius est, scilicet intellectus, ita consentimus his quæ sunt ad finem propter finem: cuius tamen nō est consensus, sed quod maius est, scilicet voluntas.

¶ Ad secundum dicendum, quòd intemperatus habet pro fine delectationem operis pro pter quam consentit in opus magis quàm in ipsam operationem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd electio addit suprà consensum quandam relationem respectu eius cui aliquid præeligitur, & ideo post consensum adhuc remanet electio. potest enim contingere quod per consilium inueniantur plura ducentia ad finem, quorum dum quodlibet placet, in quodlibet eorum consentitur: sed ex multis quæ placent, præaccipimus vnum. eligendo: sed si inueniatur vnum solum quod placeat, non differunt consensus & electio, sed ratione tantum: vt consensus dicatur secundum quod placent ad agē dum: electio autem secundum quod præfertur his quæ non placent.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Virum consensus in actum pertineat solum ad superiorem animæ partem.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd consensus ad agendum non semper pertineat ad superiorē rationem. delectatio enim consequitur operationem, & perficit eam, sicut decor iuuentutem, sicut dicitur in 10. Ethi. sed consensus in delectationem pertinet ad inferiorem rationem: vt dicit Aug. in 12. de tri. ergo consensus in actum non pertinet ad solam superiorem rationem.

¶ Præterea, Actio in quam consentimus, dicitur esse voluntaria: sed multarum potētiarū est producere actiones voluntarias: ergo non sola superior ratio consentit in actum.

¶ Præterea, Superior rario intendit æternis inspiciendis, & consulendis: vt Aug. dicit in 12. de tri. sed multoties homo consentit in actum non propter rationes æternas, sed propter aliquas rationes temporales, vel etiam propter aliquas animæ passiones, non ergo consentire in actum, pertinet ad solam superiorem rationem.

¶ SED CONTRA est quod Augustinus dicit 12. de tri. Non potest peccatum efficaciter perpetrandum mente dicerni, nisi illa

parte intentionis cogitantis. Tunc cogitatio habet rationem vltimi operis, quando ipsa vt cogitatio est, finitur: prout scilicet est inquisitio, vel cognitio veri, & huiusmodi: tunc autem habet cogitatio rationem ordinati in aliud opus, quando ipsa ratione operis cogitati finitur: quia enim ratione cogitati operis finitur propter ipsum opus secundum se est. Et quamuis ab hoc cogitante non exerceatur propter opus perpetrandum, exerceatur tamen propter opus perpetrabile. Tanta autem est differentia inter cogitationem hoc vel illo modo sumptam, vt cogitatio propter opus cogitatum sit in eo ordinatione eorum quæ sunt propter aliud. Et propterea, vt in litera dicitur spectat ad inferiorem rationem. Cogitatio vero secundum se ipsam sit in coordinatione operum: & propterea spectat ad superiorem rationem, sicut cætera vltima opera. Scito secundo quòd ratio inferior cōsideratur dupliciter, vno modo secundum se: alio modo, vt participat superiorem rationem cui & suppositaliter & identice coniuncta est: & quòd licet ratio inferior secundum se non habeat finalem sententiam, vt participat tamen superiorem, iudicat finaliter & moraliter. Vnde ad primum dubiū dicitur, quòd consensus in delectationem cogitati operis mortalis, puta fornicationis vel vindictæ habet in se duo. Primum est quod caret consummatione quam apta nata est habere talis delectatio secundum suum genus: quum enim, delectatio cogitati operis sit eiusdem ratio nis cum delectatione perpetrari operis, & differant tantum sicut imperfectum & perfectum & secundum se sit propter illam: si habet consensum in cogitationem, & operationem, habet consummatum consensum. Si autem in cogitationem tantum habet imperfectum consensum eo mo do quo talpa est imperfecta in genere animalis, & secundum hoc dicitur deficere á finali sententia, quam scilicet secundum se apta nata est habere: & ad rationem inferiorem spectare, vtpote secundum se via ad aliud, & quòd ad solam mulierem, id est inferiorem rationem spectat, quia scilicet deest consensus ille ordinans ad opus, qui spectat ad virum, vtpote vltimus in genere agibilium.

ad Secundum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Secundum est, quod sit absque contradictione superioris rationis. Et ex hoc habet rationem finalis sententiæ, vt peccati mortalis, &c. vt patet in quæstione de veritate quæst. 15. artic. 4. ad 6. & ita quòd consensus iste in delectationem huiusmodi, & est rationis inferioris secundum se: quia est in id quod secundum se est propter aliud opus: & deficit à superiori ratione, quia non est in opus: & est rationis inferioris, vt participat superiorem, quia sit contra regulas æternas illa non contradicentes, & vt in responsione ad vltimum in litera dicitur, est rationis superioris: quia secundum rationes æternas non dissentit. Et hoc intendit etiam Augustin. circa. finem illius capituli: vbi propter coniunctionem vtriusque rationis in vno homine totum hominem ex huiusmodi consensu damnandum concludit. Et est finalis sententia circa cogitationis operis solam delectationem: & non est finalis sententia de agendis: quia restat vlterior sententia, quam apta nata est habere huiusmodi delectans cogitatio, scilicet de ordine ad exercendum opus: propter quas duas finales sententias in litera primo nominatur in allegatis obijciendo verbis, finalis sententia absolute: deinde descenditur ad finalem sententiam de agendis, & dicitur quòd est consensus in opus: & sic patet quòd dicta literæ consonant. Ad secundum vero dubium dicendum est quòd procedit ex malo intellectu literæ: per cogitare enim, vt est actio quædam, intendit author cogitationem secundum se: per illud vero vt in aliud ordinatur, intendit cogitationem propter cogitatum opus, vt expositum est. Et vult quòd sensus in cogitationem secundum se spectet ad rationem superiorem, quia est opus vltimum, vt patet de contemplatione: consensus vero in cogitationem propter opus cogitatum spectat ad inferiorem, quia est secundum se via ad aliud. Ita quòd non ponit author in litera tres, sed duos tantum ordines, scilicet operum & cogitationum. Et declarat quòd cogitationes secundum se claudantur sub ordine operum, ita quòd contra opera non distinguuntur, nisi cognitationis ratione operis cogitati, vt viæ à terminis. & de his vide in q. de veritate, quæstione & articulo prædictis.

mentis intentio penes quam summa potestas est membra in opus mouendi, vel ab opere cohibendi, male actioni cedat & seruiat.

CONCLVSIO.

¶ Consensus in actum semper ad superiorem animæ partem spectare certum est, rationem scilicet & voluntatem.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd finalis sententia semper pertinet ad eum, qui superior est, ad quem pertinet de alijs iudicare: quandiu enim iudicandum restat quo proponitur, nondum datur finalis sententia. Manifestum est autem quòd superior ratio est, quæ habet de omnibus iudicare: quia de sensibilibus per rationem iudicamus: de his verò quæ ad rationes humanas pertinet. iudicamus secundum rationes diuinas, quæ pertinent ad rationem superiorem: & ideo quandiu in certum est an secundum rationes diuinas resistatur, vel non, nullum iudicium rationis habet rationem finalis sententiæ. Finalis autem sententia de agendis est consensus in actum: & ideo consensus in actum pertinet ad rationem superiorem: secundum tamen quod in ratione voluntas includitur, sicut suprà dictum est.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod consensus in delectationem operis pertinet ad superiorem rationem: sicut & consensus in opus, sed consensus in delectationem cogitationis pertinet ad rationem inferiorem, sicut ad ipsam pertinet cogitare: & tamen de hoc ipso, quod est cogitare, vel non cogitare, inquantum consideratur vt actio quædam, habet iudicium superior ratio: & similiter de delectatione consequente: sed inquantum accipitur vt ad actionem aliam ordinatam, sic pertinet ad inferiorem rationē: quod enim ad aliud ordinatur, ad inferiorem autem vel potentiam pertinet, quàm finis ad quem ordinatur: vnde ars quæ est de fine, architectonica, seu principalis vocatur.

¶ Ad secundum dicendum, quòd quia actiones dicuntur voluntariæ, ex hoc quod eis consentimus, non oportet quòd consensus sit cuiuslibet potentiæ: sed voluntatis à qua dicitur volùtarium, quæ est in ratione, sicut dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ratio superior dicitur consentire nō solum quia secundū rationes æternas semper mouet ad agendū, sed etiā quia secūdū rationes æternas nō dissentit.

QVÆSTIO DECIMASEXTA, *De vsu in comparatione eorum, quæ sunt ad finem.*

DEINDE considerandum, de vsu. ¶ Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶ Primò, vtrum vti sit actus voluntatis. ¶ Secundo, vtrū conueniat brutis animalibus. ¶ Tertio, vtrum sit tantum eorum, quæ sunt ad finem, vel etiam finis. ¶ Quarto, de ordine vsus ad electionem.

1. *di.* 1. *q.* 1. *arti.* 2.

ARTICVLVS I.

a ¶ Vtrum vti sit actus voluntatis.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd vti non sit actus voluntatis: dicit enim August. in 1. de doct. Christia. quod vti est id quod in vsum venit ad aliud obtulendum. referre. sed referre aliquid ad aliud est rationis, cuius est cōferre, & ordinare. ergo vti est actus rationis, non ergo voluntatis.

¶ Præterea, Damasc. dicit, quòd homo impetum facit ad operationem & dicitur impetus: deinde vtitur, & dicitur vsus, sed operatio pertinet ad potentiam executiuam. actus autem voluntatis non sequitur actum executiuæ potentiæ, sed executio est vltimum. ergo vsus non est actus voluntatis.

¶ Præterea, Augustinus dicit in libro 83. quæstione. Omnia quæ facta sunt, in vsum hominis facta sunt: quia omnibus vtitur ratio iudicando ea quæ hominibus data sunt, sed iudicare de rebus à deo creatis. pertinet ad rationem speculatiuam, quæ omnino separata videtur à voluntate, quæ est principium humanorum actuum: ergo vti non est actus voluntatis.

¶ SED CONTRA est quod Augu. dicit in 10. de tri. Vti est assumere aliquid in facultatem voluntatis.

CONCLVSIO.

¶ Cum voluntatis sit omnes animæ vires, & habitus, vel organa ad suos proprios actus applicare, illius primo & principaliter vt primi mouentis vsus est, rationis autem vt dirigentis, cæterarum vero potentiarum, vt exequentium.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd vsus rei alicuius importat applicationem rei illius ad aliquam operationem: vnde & operatio ad quam applicamus rem aliquam, dicitur vsus eius, sicut equitare est vsus equi: & percutere est vsus baculi. ad operationem autem applicamus & principia interiora agendi, scilicet ipsas potentias animæ vel membra corporis: vt intellectum ad intelligendum. & oculum ad videndum: & res exteriores, sicut baculum ad percutiendum: sed manifestum est quòd res exteriores non applicamus ad aliquam operationem nisi per principia intrinseca, quæ sunt potentiæ animæ, aut habitus potentiarum: aut organa, quæ sunt corporis membra. Ostensum est autem, scilicet quòd voluntas est quæ mouet potentias animæ ad suos actus, & hoc est applicare eas ad operationem. vnde manifestum est. quòd vti primo & principaliter est voluntatis tanquam primi mouentis, rationis autem tanquam dirigentis, sed aliarum potentiarum tanquam exequentium, quæ comparantur ad voluntatem, à qua applicantur ad agendum, sicut instrumenta ad principale agens: actio autem proprie non attribuitur instrumento, sed principale agenti sicut ædificatio ædificatori: non autem instrumentis. vnde manifestum est, quòd vti proprie est actus voluntatis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ratio quidem in aliud refert, sed uoluntas tendit in id quod est in aliud relatum per rationem: & secundum hoc dicitur, quòd vti est referre aliquid in alterum.

¶ Ad secundum dicendum, quod Damas. loquitur de vsu secundum quod pertinet ad executiuas potentias.

¶ Ad tertium dicendum, quòd etiam ipsa ratio speculatiua applicatur ad opus intelligendi, vel iudicandi à voluntate: & ideo intellectus speculatiuus vti dicitur tanquam à voluntate motus, sicut aliæ executiuæ potentiæ.

ARTICVLVS II.

a ¶ Vtrum vti conueniat brutis animalibus.

ADSECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd vti conueniat brutis animalibus. frui enim est nobilius quàm vti. quia vt Augustinus dicit in 10. de trin. Vtimur eis quæ ad aliud referimus, quo fruendum est. sed frui conuenit brutis animalibus, vt suprà dictum est. ergo multo magis conuenit eis vti. *Suprà q. 11. ar. 1. ad 4.*

¶ Præterea, Applicare membra ad agendum est vti membris, sed bruta animalia applicant membra ad aliquid agendum: sicut pedes ad ambulandum, cornua ad percutiendum. ergo brutis animalibus conuenit vti.

¶ SED CONTRA, est quod August. dicit in lib. 83. q. vti aliquid non potest nisi animal quod rationis est particeps.

CONCLVSIO.

¶ Nullus vsus brutis animalibus, cum ratione careant, competere potest.

¶ RESPONDEO dicendū, quod sicut dictum est, vti est applicare aliquod principium actionis ad actionem, sicut consentire est applicare motum appetitiuum ad aliquid appetendum, vt dictum est. applicare autem aliquid ad alterum non est nisi eius quod habet super illud arbitrium: quod non est nisi eius qui scit referre aliquid in alterum, quod ad rationem pertinet, & ideo solum animal rationale & consentit & vtitur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd frui importat absolutum motum appetitus in appetibile. sed vti importat motum appetitus ad aliquid in ordine ad alterum. Si ergo comparentur vti & frui quantū ad obiecta, sic frui est nobilius quam vti, quia id quod est absolute appetibile, est melius quàm id, quod est appetibile solum in ordine ad aliud. sed si comparentur quantum ad vim apprehensiuam præcedentem, maior nobilitas requiritur ex parte vsus: quia ordinare aliquid in alterum est rationis. absolute autem aliquid apprehendere potest etiam sensus.

¶ Ad se-

a ¶ Super Quæstionis decimæsextæ Articulum quartum.

Annot.

CIrca quæstionis 16. quartum articulum, omissis primis tribus aduerte, & memoriæ commendato distinctionem duplicis habitudinis voluntatis ad volitum, tam finem, quàm id quod est ad finem. Est enim duplex hæc habitudo diuersarum rationum. & tripliciter, vt in litera dicitur, differunt: primo, quia prima est secundum quod volitum est in voluntate. secunda vero, secundum quod voluntas ad ipsum volitum in se realiter tendit. Secundo, quia prima comparatur ad secundam, vt imperfectum ad perfectum: & propterea ex prima itur ad secundam. Tertio, quia in prima perfectio attenditur secundum quod perfectio cadit supra velle: tunc enim voluntas est perfecta in prima habitudine respectu finis, quando complete vult finem: & respectu eius quod est ad finem, quando complete vult illud. In secunda vero perfectio attenditur secundum quod perfectio determinat habere. Tunc enim voluntas est perfecta in secunda habitudine respectu eius quod est ad finem, quando habet illud realiter: & respectu finis quando realiter obtinent illum. vnde aliud est voluntatem perfecte intendere, eligere, velle, consentire, &c. & aliud est ipsam, perfecte habere volitum, intentum, electum, &c. Et quia hæc sunt diuersarum rationum, ideo quantumcunque crescat primæ voluntatis perfectio, semper remanet in sua imperfectione respectu secundæ: & nunquam peruenit ad secundam.

¶ Circa eiusdem quæstionis decimæsextæ eundem quartum articulum notandum occurrit, quòd ex litera hac & superioribus tres ordines actum voluntatis colligitur.

¶ Primus est secundum lineam rectam & respectu eiusdem obiecti.

¶ Secundus, secundum reflectionem super hunc vel illum. Tertius secundum ipsos reflexos inter se. Iuxta primum ordinem duodecim motus sic ordinantur. primo apprehenditur finis: verbi gratia, diuina gloria. Secundo est voluntas illius. Tertio imperfecta eius fruitio. Quarto intentio eiusdem: & hic finitur prima voluntatis habitudo ad finem: quum enim prædicta insunt perfecte, habet in seipsa finem, id est perfecte vult finem. Et hinc inchoat prima quoque voluntatis habitudo ad id quod est ad finem: intentio enim ad id descensum præbet. Quinto igitur est consilium de his quæ sunt ad finem: Sed quia consilium voluntarium est, & à voluntate monetur ratio ad consiliandum, & hæc motio vsus vere est: ideo quinto loco vti ratione ad consilium locatur à sancto Tho. in litera, dum in corpore articuli dicit: Sed quia voluntas etiam quodammodo monet rationem, & vtitur ea, &c. Et sic sexto loco est consilium de his quæ sunt ad finem. verbi gratia, de studio theologiæ, bonitate morum, & similium. Septimo est consensus ad hærens cōclusioni, puta quod ista placent. Octauo est electio præferens alterum conclusorum, puta boni tatem morum, & theologia alijs scientijs, &c. Et hic vt in litera dicitur, finitur primo habitudo voluntatis ad id quod est ad finem: habetur enim tunc in ea perfecte id quod est ad finem, id est perfecte vult id quod est ad finem. Nono est præceptum seu imperium de quo est sequens quæstio, quo præcepit electa executioni mandari. Et inchoat secunda habitudo voluntatis ad id quod est ad finem: quoniam iam incipit descendere ad hoc, vt habeat ipsum realiter. Decimo est vti, quo (vt in responsione ad primum litera dicit) voluntas mouet potentias executiuas, applicans eas ad executionem: puta pedes ad eundum ad studium, & intellectum ad studendum, & cætera. Vndecimo est executio ipsa assecutiua per id quod est ad finem ipsum finem: puta per iter & studium, &c. dei glorificationem videre. Et sic duodecimo consummatur tot⁹ progressus fruitione perfecta superueniente, que vt dictum fuit, de fine habito realiter est. Iuxta secundum vero ordinem quo locatur actus voluntatis, vt reflectuntur supra seipsos (vt in responsione ad tertium dicitur) tres voluntatis actus ad minus inueniuntur in quolibet actu libero, & prioritas, & posterioritas in hoc ordine attenditur iuxta prioritatem & posterioritatem illius actus liberi supra quem cadunt ita quòd vt incalce literæ dicitur, isti actus ordinati ad id quod est prius, id est cadentes supra priorem actum, sunt priores seipsis cadentibus supra posteriorem actū: verbi gratia

¶ Ad secundum dicendum. quod animalia per sua membra aliquid agunt instinctu naturę: non per hoc quod cognoscant ordiné membrorum ad illas operationes. vnde non dicuntur proprie applicare membra ad agendum, nec vti membris.

ARTICVLVS III.

a ¶ Vtrum vsus possit esse etiam vltimi finis.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd vsus possit esse etiā vltimi finis. Dicit enim Aug. in 10. de trin. Omnis qui fruitur, vtitur. sed vltimo fine fruitur aliquis. ergo vltimo fine aliquis vtitur.

¶ Præterea, Vti est assumere aliquid in facultatem voluntatis, vt ibidem dicitur: sed nihil magis assumitur à voluntate, quàm vltimus finis. ergo vsus potest esse vltimi finis.

¶ Præterea, Hilarius dicit in secundo de trin. Ꝙ æternitas est in patre species in imagine, id est in filio, vsus in munere, id est in spiritu-sancto. sed spiritus-sanctus cum sit deus, est vltimus finis.

¶ SED CONTRA est quod dicit Aug. in lib. 83 questio. Deo nullus recte vtitur, sed solus deus est vltimus finis. ergo vltimo fine non est vtendum.

CONCLVSIO.

¶ Vsus non vltimi finis est, sed eorum quæ sunt ad finem.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd vti sicut dictum est, importat applicationem alicuius ad aliquid. quod autem applicatur ad aliud, se habet in ratione eius quod est ad finem. & ideo vti semper est eius, quod est ad finem: propter quod & ea quæ sunt ad finem accommoda, vtilia dicuntur. & ipsa vtilitas interdum vsus nominatur. Sed considerandum est, quòd vltimus finis dicitur dupliciter. Vno modo simpliciter, & alio modo quo ad aliquem: cū em finis, vt supra dictum est, dicatur quandoque quidem res, quandoque autem adeptio rei vel possessio eius, sicut auaro finis est, vel pecunia, vel possessio pecuniæ: manifestum est quòd simpliciter loquendo, vltimus finis est ipsa res. non enim possessio pecunię est bona nisi propter bonum pecunię: sed quo ad hunc adeptio pecunię est finis vltimus: non enim quæreret pecuniam auarus nisi vt haberet eam: ergo simpliciter loquendo & proprie. pecunia homo aliquis fruitur, quia in ea vltimum finem cōstituit. sed inquantum refert, eam ad possessionem dicitur vtrea.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum. quòd Aug. loquitur de vsu communiter secūdum quod importat ordinem finis ad ipsam fruitionem, quam aliquis quærit de fine.

¶ Ad secundum dicendum, quòd finis, assumitur in facultatem voluntatis, vt voluntas in illo quiescat: vnde ipsa requies in fine, quæ fruitio est, dicitur hoc modo vsus finis: sed id quod est ad finem, assumitur in facultate m vo luntatis nō solū in ordine ad vsum eius quod est ad finem: sed in ordine ad aliam rē, in qua voluntas quiescit.

¶ Ad tertium dicendum, quòd vsus accipitur in verbis Hilarij pro quiete in vltimo fine: eo modo quo aliquis communiter loquendo, dicitur vti fine ad obtinēdum ipsum: sicut dictum est. vnde August. in 6. de trin. dicit, quòd illa delectatio, felicitas vel beatitudo vsus ab eo appellatur.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Vtrum vsus præcedat electionem.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quod vsus præcedat electionē post electionē enim nihil sequitur nisi executio: sed vsus cum pertineat ad voluntatē, præcedit executionē. ergo præcedit etiam electionem.

¶ Præterea, Absolutum est ante relatum ergo minus relatum est ante magis relatum: sed electio importat duas relationes, vnā eius quod eligitur ad finem, aliam vero ad id cui præligitur, vsus autem importat solam relationē ad finem. ergo vsus est prior electione.

¶ Præterea, Voluntas vtitur alijs potentijs in quantum mouet eas, sed voluntas mouet etiā seipsam: vt dictum est. ergo etiam vtitur seipsa, applicando se ad agendum: sed hoc facit cum consentit: ergo in ipso consensu est vsus. sed consensus præcedit electionem: vt dictū est. ergo & vsus.

¶ SED CONTRA est quod Damas. dicit, quòd post electionem impetum facit ad operationem, & postea vtitur. ergo vsus sequitur electionem.

CONCLVSIO.

¶ Vsus electionem sequitur si consideretur voluntas vt vtitur cæteris executiuis potentijs, nonnunquam tamen si ad rationem conferatur, vsus electionem præcedit.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd voluntas duplicem habitudinem habet ad volitum: vnam quidem, secundum quod est quodammodo in volente per quandam proportionem vel ordinem ad volitum. vnde & res, quæ naturaliter sunt proportionatæ ad aliquē finem, dicuntur appetere illum naturaliter: sed sic habere finem est imperfecte habere ipsum. omne autem imperfectum tendit in perfectionem: & ideo tam appetitus naturalis quàm voluntarius, tendit vt habeat ipsum finem realiter, quod est perfecte habere ipsum. & hæc est secunda habitudo voluntatis ad volitum, volitum autem non solum est finis, sed id, quod est ad finem. vltimum autem quod pertinet ad primam habitudinem voluntatis respectu eius, quod est ad finem, est electio. ibi enim completur proportio voluntatis, vt complete velit id, quod est ad finem. sed vsus iam pertinet ad secundam habitudinem voluntatis, qua tendit ad consequendum rem volitā vnde manifestum est quod vsus sequitur electionem, si tamen accipiatur vsus secundum quod voluntas vtitur executiua potētia, mouendo ipsam. sed quia voluntas etiam quodammodo rationē mouet, & vtitur ea, potest intelligi vsus eius quod est ad finem, secundum quod est in considerationē rationis referentis ipsum in finem. & hoc modo vsus præcedit electionem.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ipsam executionem operis præcedit motio qua voluntas mouet ad exequendum, sequitur autem electionem. & sic eum vsus pertinet ad prædictam motionem voluntatis: medium est inter electionem & executionem.

¶ Ad secundum dicendum, quod id quod est per essentiam suam relatum, posterius est absolutio sed id cui attribuuntur relationes, nō oportet quòd sit posterius: imo quanto causa est prior, tanto habet relationes ad plures effectus.

¶ Ad tertium dicendum, quod electio præcedit vsum si referantur ad idem. nihil autem prohibet quod vsus vnius præcedat electionem alterius. & quia actus voluntatis reflectū tur supra seipsos, in quolibet actu voluntatis potest accipi consensus & electio, & vsus: vt si dicatur quod voluntas consentit se eligere & consentire, & vtitur se ad consentiendum & eligendum, & semper isti actus ordinati ad id quod est prius, sunt priores.

Universidad de Deusto
Biblioteca

gratia, quum aliquis consentit acquirendis moribus, sunt ibi implicite tres alij actus cadentes supra illum consensum, scilicet vsus consensio, & electio. Nam voluntas vtitur se ad consentiendum, & consentit se consentire, & eligit consentire. Et similitur quum exigit bonos mores, sunt iterum implicite tres idem actus: nam voluntas vtitur se ad eligendum, consentit electioni, & eligit illam. Et similiter accidit cum vtitur ratione ad consilium, vel executiuis potentijs ad opus: nam voluntas consentit vsui, eligit vsum, & vtitur se ad vti. Et quia consensus est actus naturaliter prior electione, ideo isti actus cadentes supra consensum, sunt priores seipsis cadentibꝰ supra electionem. Et sic ordinantur isti actus respectu diuersorum, supra quæ cadunt in hoc secundo ordine iuxta illorum, supra quæ cadunt, ordinem. Et inueniuntur implicite & reflexe. In primo autem ordine ordinantur respectu eiusdem & explicite & secundum lineam rectam. Iuxta tertium autem ordinem scito, quòd licet in litera iuxta secundum ordinem comparentur isti actus reflexi cadentes supra vnum actum ad seipsos cadentes supra alium: non tamen comparantur singuli reflexi inter se, quis quo sit prior, an scilicet quum isti actus reflectuntur supra consensum, vti præcedebat consensum reflexum, vel econtra: & similiter de electione: & quamuis possit dici, quòd author tradens eorum ordinem secundum lineam rectam in qua attenditur ordo eorum respectu eiusdem, infinuauit eorundem ordinem secundum reflexionem supra eundem actum: ita quòd idem est ordo hic & ibi, quia vtrobique sunt respectu eiusdem: & sic videretur, quòd primo consensus, deinde electio, & vltimo vti locare debet: mihi tamen ex authore videtur dicendum, quòd vti tenet primum locum, consensus secundum, & electio tertium. Et ratio est duplex, prima, quia est vniuersalis cæteris: consensus quoque absolutior est quam electio. Nam vti est actiua libera applicatio, tam voluntatis quàm cuiuscunque alterius ad quodcunque opus. Consensus verò est actiua libera applicatio solius appetitus acceptantis, seu adhærentis alicui quod constat sub se minus comprehendere: cõsensus quoque acceptationem, electio vero acceptationem præferendo alijs importat, quod constat posterius esse: secunda est, quia etiam in ordine primo iam dicto secundũ lineam rectã quamuis vti executiuis potentijs ad acquirẽdum secundum esse reale, sit posterius electione & consensu: simpliciter tamen & absolute vti præcedit consensum & electionem: quia vti præuenit consilium, vt dictum est, absque reflectione. Tractauit tamen author prius de electione, quàm de consensu, & vti, vt à notioribus fieret disciplina.

Infrà qõ. 60. ar. 1. cor. fi. Et 22. e. q. 83. ar. 1. ꝛ 10. co. Et ver. q. 22. ar. 12. ad quarium. Et quo. 9. ar. 12.

QVÆSTIO DECIMA
septima De actibus imperatis à voluntate, in nouem articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de actibus imperatis à voluntate. ¶ Et circa hoc quæruntur nouem. ¶ Primo, vtrum imperare sit actus voluntatis, vel rationis. ¶ Secundo, vtrum imperare pertineat ad bruta animalia. ¶ Tertio, de ordine imperij ad vsum. ¶ Quarto, vtrum imperium & actus imperatus sint vnus actus, vel diuersi. ¶ Quinto, vtrum actus voluntatis imperetur. ¶ Sexto, vtrum actus rationis. ¶ Septimo, vtrum actus appetitus sensitiui. ¶ Octauo, vtrum actus animæ vegetabilis. ¶ Nono, vtrum actus exteriorum membrorum.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum imperare sit actus rationis, vel voluntatis.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd imperare non sit actus rationis, sed voluntatis. imperare enim est mouere quoddam. dicit enim Auicen. quòd quadruplex est mouens, scilicet perficiens, disponens, imperans, & consilians. sed ad voluntatem pertinet mouere omnes alias vires animæ: vt dictum est supra. ergo imperare est actus voluntatis.

¶ Præterea, Sicut imperari pertinet ad id quod est subiectum, ita imperare pertinere videtur ad id quod est maxime liberũ, sed radix libertatis est maxime in volũtate. ergo volũtatis est imperare.

¶ Præterea, ad imperium statim sequitur actus. sed ad actum rationis non statim sequitur actus: non enim qui iudicat aliquid esse faciendum, statim illud operatur. ergo imperare non actus rationis sed voluntatis.

¶ SED CONTRA est quod Gregorius Nicenus dicit, & etiam Philosophus, quod appetitus obedit rationi: ergo rationis est imperare.

CONCLVSIO.

¶ Imperare est actus rationis essentialiter, voluntatis tamen actu præsupposito, cuius virtute ipsa ratio per imperiũ mouet quo ad exercitiũ actus.

¶ RESPONDEO dicendũ, quòd imperare est actus rationis, præsupposito tamen actu voluntatis. Ad cuius euidentiam considerandum est, quòd quia actus voluntatis & rationis supra seinuicem possunt ferri, prout scilicet ratio ratiocinatur de volendo, & voluntas vult ratiocinari, contingit actum voluntatis præueniri ab actu rationis, & econuerso: & quia virtus prioris actus remanet in actu sequenti, contingit quandoque quòd est aliquis actus voluntatis, secundum quod manet virtute in ipso aliquid de actu rationis, vt dictum est de vsu & de electione: & econuerso, aliquis est actus rationis, secundum quod virtute manet in ipso aliquid de actu voluntatis. Imperare autem est quidem essentialiter actus rationis, imperans enim ordinat eum cui imperat ad aliquid agendum, intimando, vel denuntiando, sic autem ordinare per modum cuiusdam intimationis est rationis: sed ratio potest aliquid intimare vel denuntiare dupliciter. Vno modo absolute, quæ quidem intimatio exprimitur per verbum indicatiui modi, sicut si aliquis alicui dicat, hoc est tibi faciendum. Aliquando autem ratio intimat aliquid alicui mouendo ipsum ad hoc: & talis intimatio exprimitur per verbum imperatiui modi: puta cum alicui dicitur, fac hoc. primum autem mouens in viribus animæ ad exercitium actus, est voluntas, vt supra dictum est. cum ergo secundum mouens non moueat nisi in virtute primi mouentis, sequitur quòd hoc ipsum quod ratio mouet imperando, fit ei ex virtute voluntatis, vnde relinquitur quòd imperare sit actus rationis præsupposito actu voluntatis, in cuius virtute ratio mouet per imperium ad exercitium actus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod imperare non est mouere quocunque modo, sed cum quadam intimatione denuntiatiua ad alterum quod est rationis.

¶ Ad secundum dicendum, quòd radix libertatis est voluntas, sicut subiectum, sed sicut causa, est ratio ex hoc enim voluntas libere potest ad diuersa ferri: quia ratio potest habere diuersas conceptiones boni. & ideo philosophi diffiniunt liberum arbitrium quod est liberum de ratione iudicium, quasi ratio sit causa libertatis.

¶ Ad tertium dicendum quòd ratio illa concludit quòd imperium non sit actus rationis absolute: sed cum quadam motione, vt dictum est.

Annot.

¶ In responsione ad secundum notato distinctionem de radice libertatis formaliter: vel causaliter: & quòd radix libertatis formaliter est voluntas, causaliter est ratio. nec hoc dicitur, sed probatur: quia ex hoc voluntas est formaliter libera, quia ratio est oppositorum: quia enim voluntas a bono cognito oritur, libera voluntas ab oppositis bonis cognitis absque determinatione ad alterum nascitur. Ex hoc enim liber est medicus ad præbendam potionem sanatiuam, vel ægrotatiuam. quia medicina est sani & ægri ostensiua, absque determinatione voluntatis ad alteram partem sequendam.

Prætermissa

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum imperare pertineat ad animalia bruta.

Supra. q. 11. ar. 1. co.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd imperare conueniat brutis animalibus: quia secundum Auicen. Virtus imperans motum est appetitiua, & virtus exequens motum est in musculis, & in neruis: sed vtraque virtus est in brutis animalibus. ergo imperium inuenitur in brutis animalibus.

¶ Præterea, De ratione serui est, quòd ei imperetur: sed corpus comparatur ad animam, sicut seruus ad dominum. sicut dicit Philosophus in primo Polit. ergo corpori imperatur ab anima etiam in brutis quæ sunt composita ex anima & corpore.

¶ Præterea, Per imperium homo facit impetum ad opus: sed impetus in opus inuenitur in brutis animalibus, vt Dam. dicit. ergo in brutis animalibus inuenitur imperium.

¶ SED CONTRA Imperium est actus rationis, vt dictum est: sed in brutis non est ratio: ergo neque imperium.

CONCLVSIO.

¶ Cum imperare sit actus rationis, impossibile est animalibus brutis conuenire.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd imperare nihil aliud est, quàm ordinare aliquem ad aliquid agendum cum quadam intimatiua motione: ordinare autem est proprius actus rationis. vnde impossibile est quod in brutis animalibus, in quibus non est ratio, sit aliquo modo imperium.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd vis appetitiua dicitur imperare motum, inquantum mouet rationem imperantem: sed hoc est solum in hominibus: in brutis autem animalibus virtus appetitiua non est proprie imperatiua, nisi imperatiuum sumatur large pro motiuo.

¶ Ad secundum dicendum, quòd in brutis animalibus corpus quidem habet, vnde obediat: Sed anima non habet vnde imperet: quia non habet vnde ordinet: & ideo non est ibi ratio imperantis & imperati, sed solum mouentis & moti.

¶ Ad tertium dicendum, quòd aliter inuenitur impetus ad opus in brutis animalibus, & aliter in hominibus. homines enim faciunt impetum ad opus per ordinationem rationis, vnde habet in eis impetus rationem imperij, in brutis autem fit impetus ad opus per instinctum naturæ: quia scilicet appetitus eorum statim apprehenso conuenienti vel inconuenienti, naturaliter mouetur ad prosecutionem vel fugam. vnde ordinatur ab alio ad agendum, non autem ipsa seipsa ordinant ad actionem: & ideo in eis est impetus, sed non imperium.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum vsus præcedat imperium.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd vsus procedat imperium. Imperium enim est actus rationis præsupponens actum voluntatis: vt suprà dictum est. sed vsus est actus voluntatis: vt suprà dictum est. ergo vsus præcedit imperium.

¶ Præterea, Imperium est aliquid eorum quæ ad finem ordinantur. eorum autem quæ sunt ad finem, est vsus. ergo videtur quòd vsus sit prius quàm imperium.

¶ Præterea, Omnis actus potentiæ motæ à voluntate vsus dicitur: quia voluntas vtitur alijs potentijs, vt suprà dictum est, sed imperium est actus rationis, prout mota est à voluntate: sicut dictum est ergo imperium est quidam vsus: commune autem est proprio: ergo vsus est prius quàm imperium.

¶ SED CONTRA est, quod Damas. dicit quòd impetus ad operationem præcedit vsum, sed impetus ad operationem fit per imperium. ergo imperium præcedit vsum.

CONCLVSIO.

¶ Prius est naturaliter imperium, quàm vsus imperij.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd vsus eius quod est ad finem, secundum quod est in ratione referente ipsum in finem, præcedit electionem, vt suprà dictum est: vnde multo magis præcedit imperium. sed vsus eius, quod est ad finem, secundum quod subditur potentiæ executiuæ, sequitur imperium, eo quòd vsus vtentis coniunctus est cum actu eius: quo quis vtitur. non enim vtitur aliquis baculo antequam aliquo modo per baculum operetur. imperium autem non est simul cum actu eius cui imperatur, sed naturaliter prius est imperium, quàm imperio obediatur, & aliquando etiam est prius tempore. vnde manifestum est, quòd imperium est prius quàm vsus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd non omnis actus voluntatis præcedit hunc actum rationis, qui est imperium: sed aliquis præcedit, scilicet electio, & aliquis sequitur scilicet vsus. quia post determinationem consilij, quæ est iudicium rationis. voluntas eligit, & post electionem ratio imperat ei, per quod agẽdum est, quod eligitur: & tunc demum voluntas alicuius incipit vti exequendo imperium rationis: quandoque quidem voluntas alterius cum aliquis imperat alteri quandoque autem voluntas ipsius imperantis cum aliquis imperat sibi ipsi.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut actus sunt præuij potentijs ita obiecta actibus. obiectum autem vsus est id quod est ad finem. ex hoc ergo quod ipsum imperium est ad finẽ magis potest concludi quod imperiũ sit prius vsu, quàm quòd sit posterius.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut actus voluntatis vtentis ratione ad imperandum præcedit ipsum imperium, ita etiam potest dici quòd & istum vsum voluntatis præcedit aliquod imperium rationis, eo quòd actus harum potentiarum supra seipsos inuicem reflectuntur.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum imperium & actus imperatus sint actus vnus, vel diuersi.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd actus imperatus non sit vnus actus cum imperio. diuersarum enim potentiarum diuersi sunt actus: sed alterius potentiæ est actus imperatus, & alterius ipsum imperium: quia alia est potentia quæ imperat, & alia cui imperatur. ergo non est idem actus imperatus cum imperio.

¶ Præterea, Quæcunque possunt inuicem separari, sunt diuersa. nihil enim separatur à seipso: sed aliquando actus imperatus separatur ab imperio, præcedit enim quandoque imperium & non sequitur actus imperatus: ergo alius actus est imperium ab actu imperato.

¶ Præterea, Quæcunque se habent secundum prius & posterius, sunt diuersa: sed imperium naturaliter præcedit actum imperatum. ergo sunt diuersa.

¶ SED CONTRA est quòd Philosophus dicit, quòd vbi est vnum propter alterum, ibi est vnum tantum. sed actus imperatus non est nisi propter imperium. ergo sunt vnum.

CONCLVSIO.

¶ Imperium & actus imperatus sunt vnus & idem actus humanus sicut quoddam totum, multi autem secundum partes.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd nihil prohibet aliqua esse secundũ quid multa: & secundum quid vnum. Quinimo omnia multa sunt secundum aliquid vnũ vt Dionysius dicit vltimo cap. de di. no. Est tamen differentia attendenda in hoc, quòd quædam sunt simpliciter multa, & secundum quid vnum; quædam vero econuerso. vnum autem hoc modo dicitur sicut & ens: ens autem simpliciter est substantia. sed ens secundum quid est accidens, vel etiam ens rationis, & ideo quæcunque sunt vnum simpliciter, & multa secundum quid: sicut totum in genere substantiæ compositum ex suis partibus, vel integralibus, vel essentialibus est vnum simpliciter. nam totum est ens & substantia simpliciter: partes vero sunt entia & substantiæ in toto, quæ vero sunt diuersa secundum substantiam & vnum secundum accidens, sunt diuersa simpliciter, & vnum secundum quid: sicut multi homines sunt vnus populus, & multi lapides sunt vnus aceruus, quæ est vnitas compositionis aut ordinis. Similiter etiam multa individua; quæ sunt vnum genere, vel specie, sunt simpliciter multa, & secundum quid unum. nam esse vnum genere vel specie est esse vnum secundum rationem. Sicut autem in genere rerum naturalium aliquod totum componitur ex materia & forma, vt homo ex anima & corpore: qui est vnũ ens naturale, licet habeat multitudinẽ partiũ,

Annot.

PRætermissis articulis, secundo, tertio, quarto, quinto, & sexto, circa duos sequentes articulos simul dubium occurrit, An in istis quæstis intendatur vniuersaliter, an indefinite seu particulariter. Et est ratio dubij: quia si intenditur vniuersaliter, falsa videtur decisio tam septimi quàm octaui articuli. Septimi quidem quia quandoque vult quis tristari & condolere amico, &c. & tamen non tristatur: octaui vero, quia iæpissime volens semigaudet ita ꝙ non solũ concupiscẽtia seminis, sed ipsa seminatio volũtaria est. Et cõstat ꝙ seminatio partis est vegetatiuæ. ¶ Ad hoc dicitur, quòd intẽtio authoris est loqui vniuersaliter, & quòd actus appetitus sensitiui, pro quanto dependet ex parte animæ vniuersaliter subsunt imperio rationis & voluntatis: nec est verum quòd velit quis perfecto imperio tristari, & non tristetur: quamuis pluries contingit quòd vellet quis tristari, & non tristatur, quia non perfecte hoc vult. Et hoc dico, si non habet dispositionem organi repugnantem: sicut enim cõtingit totaliter impediri vsum ex parte organi: dicente Aristot. quod si senex acciperet oculum iuuenis, videbit vt iuuenis: ita actum tristitiæ. Quamuis in hoc casu putem, quòd quia tristitia pẽdet ex dispositione organi, quòd quandoque est dispositus ad hoc, propterea ita modica est tristitia vt appareat non tristari: inter actus autem appetitus sensitiui & partis vegetatiuæ hoc interest, quod actus appetitus sensitiui subsunt imperio in ordine ad propria principia elicitiua & propria obiecta: actus vero partis vegetatiuæ neutro modo subsunt imperio: sed concupiscentia & applicatio eorum, sicut aliorum actuum & passiuorum naturaliũ. Cadit enim sub imperio rationis concupiscere hoc pulchrum: ita quod & in potestate hominis est concupiscere, & non concupiscere, & concupiscere hoc, & non hoc. Sed non cadit sub rationis imperio quod virtus generatiua emittat vel non emittat semen, aut quod generet, aut non, aut hoc, vel illud: quamuis cadat sub imperio applicatio virtutis generatiuæ cum sua actione si habet: sicut non cadit sub imperio, ꝙ ignis excutiatur ex lapide, sed hoc pendet ex virtute lapidis percussi, &c. quamuis applica-

Infrà. q. 10. ar. 3. c. & ad 1. Et 3. q. 19. ar. 1.

tio lapidis & ferrum suis efficacijs, ad excutiendum sub imperio cadat. vnde non quandoque sic, & quandoque non pars generatiua, imperio subditur: sed nunquam actus eius vt sic, imperio subditur quamuis ipsius cum sua efficacia & actione quæ naturam sequitur, applicabilitas imperio subsit rationis, & propterea inter voluntaria cõputatur.

a ¶ *Super Quæstionis decimæ septimæ Articulum septimum.*

Annot. IN responsione ad secundum articuli septimi, collecto ex litera ordine apprehensionis, appetitus, motus cordis & qualitatis sequentis: aspice quòd varius motus cordis ex apprehensione & appetitu animali nascens, corpus mouet, & alterat. secundum diuersas qualitates: alteratum autem corpus varie etiam afficit imaginationem & appetitum, vt superius habitum est, & varie disponitur ipsum corpus ex hoc ad sanitatem ad cor, ad habilitatem hanc vel illam. Et cum hæc aspexeris, videbis quòd pluries accidentia contingentia personis patientibus ecstasim, & huiusmodi, causantia. ex sua apprehensione originaliter: quamuis forte consuetudo mutata in naturam etiam inuitas post modum afficiat. Cuius signum est, quòd si diutius ad oppositos mentis actus se toto conatu transferunt, ab huiusmodi accidentibus deseruntur, vt experientia fide digna didici: quamuis exorbitans motus cordis manifeste apparens in his sufficiens testimonium afferat, quod secundũ naturalem causarum ordinem hæc fiant, secundum quas materia corporalis, nec angelico, sed diuino tantum obedit ad alterationem, nisi mediante motu locali, propter quod saluandum hæc sunt dicta.

2.d.24.q.1.ar.1.cor. Et mal. q. 3 ar. 3.ad 5.

¶ In respõsione ad tertium eiusdem septimi articuli aduerte duo, primum est, quòd imaginatio non quorumcunque, sed consideratorum à ratione subest imperio rationis. Si tamen imaginabilia sunt, quoniam imaginatio nata est ad imperium rationis formare noua phantasmata infra latitudinem intellectorum: quod dicimus propter cæcum natum: cuius imaginatio nunquam formabit phãtasma coloris, qui nec à ratione eius intelligitur. Secundum est, quòd tam imaginari vel non imaginari, quàm imaginari hoc vel illud, subesse intelligitur nostro imperio: quatenus pendet ex parte animæ, sicut de appetitu sensitiuo dictum est. Contingit enim ex corporis dispositione vel repentino motu improbas pati imaginationes nullo imperante. Et in hoc est magna latitudo, in tantum vt aliqui patiantur huiusmodi imaginationes sic, vt vigilantibus appareant: sicut alijs apparent dormientibus. Et hinc plerunque fit vt dicant se vidisse vel audiuisse, quod tamen non fuit in veritate: sed sicut in sommijs: vt patet non solum in phreneticis sed melancholicis: vnde sublatis impedimentis ex parte corporis in potestate nostra est has imaginationes excludere, & alias assumere secundum imperium rationis perfectum: sed contingit negligentibus propter imperfectũ imperium perseuerare plerunque malas imaginationes, quas dicunt se pati contra voluntatem: & non est sic, quia ex imperfecto patiuntur imperio.

a ¶ *Super Quæstionis decimæ septimæ Articulum octauum.*

¶ *Num quo actus immaterialior est, magis imperio rationis subdatur.*

Quæstio. IN responsione ad primum octaui articuli, dubium occurrit de ratione assignata ibidem, scilicet quòd quanto aliquis est actus immaterialior, tanto est nobilior: & magis subditur imperio rationis. Contradicit enim hoc Aristot. primo Politicorum: & auctori in articulo præcedenti, & experientiæ. Experimur enim quòd corporis membra magis obediunt rationi, quàm passiones appetitus sensitiui. Et dictum est, quòd ratio præest appetitui sensitiuo, non totaliter. Corpori autem sic, &c. Et tamen secundum hanc rationem passiones appetitus sensitiui, cum sint actus spiritualiores, deberent magis imperio rationis subdi, quàm motus manus & pedis.

¶ Ad hoc dicitur, quòd obedientia oritur ex propinquitate: sed propinquitas est duplex, similitudinis scilicet & proportionis: & secundum similitudinem quidem, quanto actus est nobilior, tanto propior secundum naturam suam est rationi, & aptior vt sequatur eam secundum proportionem vero quanto bonum corpus ad hanc vel illam passionem. Alio modo, vt consequens: sicut cum ex ira aliquis incalescit. qualitas igitur præcedens non subiacet imperio rationis: quia vel est ex natura, vel ex aliqua præcendenti motione, quæ non statim quiescere potest: sed qualitas consequens sequitur imperium rationis, quia sequitur motum localem cordis, quòd diuersimode mouetur secundum diuersos actus sensitiui appetitus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quia ad apprehensionem sensus requiritur sensibile exterius, non est in potestate nostra apprehendere aliquid sensu nisi sensibili præsente, cuius præsentia non semper est in potestate nostra. tunc enim homo potest vti sensu cum voluerit, nisi sit impedimentum ex parte organi, Apprehensio autem imaginationis subiacet ordinationi rationis secundum modum virtutis vel debilitatis imaginatiuæ potentiæ. Quòd enim homo non possit imaginari quæ ratio considerat, contingit vel ex hoc, quod non sunt imaginabilia, sicut incorporalia: vel propter debilitatem virtutis imaginatiuæ, quæ est ex aliqua indispositione organi.

ARTICVLVS VIII.

a ¶ *Vtrum actus animæ vegetabilis imperetur.*

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd actus vegetabilis animæ imperio rationis subdantur. vires enim sensitiuæ nobiliores sunt viribus animę vegetabilis, sed vires animæ sensitiuæ subduntur imperio rationis. ergo multo magis vires animæ vegetabilis.

¶ Præterea, Homo dicitur minor mundus: quia sic est anima in corpore, sicut deus in mundo, sed deus sic est in mundo, quòd omnia quæ sunt in mundo, obediunt eius imperio. ergo & omnia quæ sunt in homine, obediunt imperio rationis, etiam vires vegetabilis animæ.

¶ Præterea, Laus & vituperium non contingit nisi in actibus qui subditur imperio rationis. sed in actibus nutritiuæ & generatiuæ potentiæ contingit esse laudem & vituperium & virtutem & vitium, sicut patet in gula & luxuria & virtutibus oppositis. ergo actus harum potentiarum subduntur imperio rationis

¶ SED CONTRA est quod Gregorius Nicenus dicit, quòd id, quod non persuadetur à ratione, est nutritiuum & generatiuum.

CONCLVSIO.

¶ *Actus animæ vegetatiuæ, cum sequantur appetitum naturalem, nullo pacto imperio rationis subduntur.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd actuum, quidam procedunt ex appetitu naturali, quidam autem ex appetitu animali, vel intellectuali. omne enim agens aliquo modo appetit finem. appetitus autem naturalis non consequitur aliquam apprehensionem, sicut sequitur appetitus animalis, & intellectualis. ratio autem imperat per modum apprehensiue virtutis. & ideo actus illi, qui procedunt ab appetitu intellectiuo, vel animali, possunt à ratione imperari, non autem actus illi, qui procedunt ex appetitu naturali. huiusmodi enim actus sunt vegetabilis animæ. vnde, vt Grego. Nicenus dicit, quòd vocatur naturale, quod generatiuum & nutritiuum. & propter hoc actus vegetabilis animæ non subduntur imperio rationis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ quòd

num propriũ, ad quodaliquid intra latitudinem obsequentium ordinatur, est magis consonum rationi, tanto magis subditur eius imperio. Constat autem quòd appetitus sensitiuus & corpus aptum natum obsequi rationi, sic se habent ad propria bona, quòd illæ ex natura propria inclinantur ad bonum, quandoque contrarium rationi. Caro enim cõcupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Istud vero ex natura sua non inclinatur ad bonum dissonum rationi: imo à natura fabricatum est habile ad motum consonum rationi. Cuius duo signa sunt: primum, quòd corpora cælestia ad solum rationalem motum habilia sunt, nihil omnino habentia impedimenti ad obediẽdum rationi motrici. Secundum quod in nobis nullus nouus motus animalis nostrorum membrorum subducitur, ab obedientia rationis, nisi pudendorum quæ ad maxime delectabile secundum sensum quod est obiectum appetitus sensitiuo, ordinantur: de quo scriptum est, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ: appetitus ergo passiones, licet ex naturæ nobilitate magis obediant rationi, quàm corporis motus, propter contrarietatem tamen ad nexam bono proprio, ad rationem non plene rationi subditur: propter cuius contrarietatis defectum corporis membra plene subduntur rationis imperio ad suos animales motus, & hoc intellige nonitie, quando insita sunt naturali dispositione. si enim infirmitate aut lassitudine indisposita sint, hoc ex materiæ necessitate cõtingit: appetitus autem sensitiuus ex sua inclinatione naturali tendit in bonum dissonans rationi: vt dictum est.

1.q.50. art.3.ad 1. Et 2.2.q. 148 ar.1. ad.3.Et.3. q.15 ar.2. ad.1.& q. 19. ar.2. co.Et 2.de. 20.q.1. ar.2.ad.3. Et ver.qõ. 13. ar. 4. cor. co.2. Et. quoli. 4.art. 2i. co.& 2. Ethic.co.1. fi.

¶ In responsione ad vltimũ octaui articuli nota duo. Primum est, quòd dispositio requisita ad motum horum membrorum, non est illa qualitas de qua superius dictum est, quòd sequitur passionem appetitus mediante motu cordis: sed est qualitas naturalis soli naturæ subiecta per quam motus iste non voluntarius, sed naturalis est. Secundum est, quòd in litera duę causæ ex Aristo. tanguntur: quarum membra hæc habent motum proprium naturalem prima est, quia quodlibet eorum est quasi separatum animal. secunda est quia quodlibet eorum est

ita etiam in actibus humanis actus inferioris potentiæ materialiter se habet ad actum superioris inquantum inferior potentia agit in virtute superioris mouentis ipsam. sic enim & actus mouentis primi formaliter se habet ad actum instrumenti. vnde patet quòd imperium & actus imperatus sunt vnus actus humanus, sicut quoddam totum, sed est secundum partes multas.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd si essent potentiæ diuersæ adinuicem nõ ordinatæ, actus earum essent simpliciter diuersi: sed quando vna potentia est mouens alteram, tunc actus earum sunt quodammodo vnus. nam idem est actus mouentis & moti, vt dicitur in 3. Physi.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ex hoc quòd imperium & actus imperatus possunt abinuicem separari: habetur quòd sunt multa partibus. nam partes hominis possunt abinuicem separari, quæ tamen sunt vnum toto.

¶ Ad tertium dicendum, quòd nihil prohibet in his quæ sunt multa partibus & vnum toto, vnum esse prius alio: sicut anima quodam modo est prius corpore, & cor est prius aliis membris.

ARTICVLVS V.

a ¶ *Vtrum actus voluntatis imperetur.*

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur, quod actus voluntatis non sit imperatus. dicit enim Augustin. in 8. confes. Imperat animus vt velit animus, nec tamen facit. velle autem est actus voluntatis ergo actus voluntatis non imperatur.

¶ Præterea, Ei conuenit imperari, cui conuenit imperium intelligere, sed voluntatis non est intelligere imperium. differt enim voluntas ab intellectu cuius est intelligere. ergo actus voluntatis non imperatur.

¶ Præterea, Si aliquis actus voluntatis imperatur, pari ratione omnes imperantur: sed si omnes actus voluntatis imperantur, necesse est in infinitum procedere: quia actus voluntatis præcedit actum imperantis rationis, vt dictum est, qui voluntatis actus si iterum imperatur, illud iterum imperium præcedet aliquis rationis actus: & sic in infinitum hoc autem est inconueniens; quòd procedatur in infinitum: nõ ergo actus voluntatis imperatur.

¶ SED CONTRA, Omne quòd est in potestate nostra, subiacet imperio nostro: sed actus voluntatis sunt maxime in potestate nostra: nam omnes actus nostri tantum dicuntur in potestate nostra esse, inquantum voluntarij sunt. ergo actus voluntatis imperantur à nobis.

CONCLVSIO.

¶ *Cum ratio possit de voluntatis actu ordinare, eidem imperari à ratione necessarium est.*

Annot. ¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum est, imperiũ nihil aliud est quàm actus rationis ordinantis cum quadam motione aliquid ad agendum. Manifestum est autem quòd ratio potest ordinare de actu voluntatis, sicut enim potest iudicare, quòd bonum sit aliquid velle, ita potest ordinare imperando quòd homo velit. ex quo patet quòd actus voluntatis potest esse imperatus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut Augustinus ibidem dicit, animus quando perfecte imperat sibi, vt velit, tũc iam vult: sed quòd aliquando imperet, & non velit, hoc contingit ex hoc quòd non perfecte imperat. Imperfectum autem imperium contingit ex hoc quòd ratio ex diuersis partibus mouetur ad imperandum vel ad non imperandum: vnde fluctuat inter duo, & non perfecte imperat.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut in mẽbris corporalibus quodlibet membrum operatur non sibi soli, sed toti corpori, vt oculus videt toti corpori, ita etiam est in potentijs animæ. nam intellectus intelligit non solum sibi, sed omnibus potentijs: & voluntas vult non solum sibi, sed omnibus potentijs: & ideo homo imperat sibijpsi actum voluntatis inquantum est intelligens & volens.

¶ Ad tertium dicendum, quòd cum imperium sit actus rationis, ille actus imperatur qui rationi subditur: primus autem voluntatis actus ex rationis ordinatione non est, sed ex instinctu naturæ, aut superioris causæ: vt suprà dictum est: & ideo non oportet quod in infinitum procedatur.

ARTICVLVS VI.

a ¶ *Vtrum actus rationis imperetur.*

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd actus rationis non possit esse imperatus: inconueniens enim videtur quod aliquid imperet sibijpsi: sed ratio est quæ imperat: vt suprà dictum est. ergo rationis actus non imperatur. *1.q.113. art.1. ad.*

¶ Præterea, Id quod est per essentiam, diuersum est ab eo quod est per participationem: sed potentia cuius actus imperatur à ratione, est ratio per participationem: vt dicitur in primo Ethic. ergo illius potentiæ actus non imperatur, quæ est ratio per essentiam.

¶ Præterea, ille actus imperatur qui est in potestate nostra. sed cognoscere & iudicare verum, quod est actus rationis, non est semper in potestate nostra. non ergo actus rationis potest esse imperatus.

¶ SED CONTRA, Id quod libero arbitrio agimus, nostro imperio agi potest: sed actus rationis exercentur per liberum arbitrium. dicit enim Damas. quòd libero arbitrio homo exquirit, & scrutatur, & iudicat, & disponit. ergo actus rationis possunt esse imperati.

CONCLVSIO.

¶ *Actus rationis quo ad exercitium sunt imperati, cum in nostra sint potestate, sed quo ad specificationem non semper sunt imperati, actus videlicet rationis circa ea, quorum est contingens veritas.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd quia ratio supra seipsam reflectitur, sicut ordinat de actibus aliarum potentiarum, ita etiam potest ordinare de suo actu. vnde etiam actus suus potest esse imperatus. Sed attendendum est, quòd actus rationis potest considerari dupliciter. Vno modo quantum ad exercitium actus, & sic actus rationis semper imperari potest: sicut cum inducitur aliqui quòd attendat, & ratione vtatur. Alio modo quantum ad obiectum, respectu cuius duo actus rationis attenduntur. primo quidem, vt veritatem circa aliquid apprehendat: & hoc non est in potestate nostra, hoc enim contingit per virtutem alicuius luminis vel naturalis, vel supernaturalis: & ideo quantum ad hoc actus rationis non est in potestate nostra, nec imperari potest. Alius autem actus rationis est dum his, quæ apprehendit assentit: si igitur fuerint talia apprehensa, quibus naturaliter intellectus assentiat (sicut prima principia) assensus talium, vel dissensus non est in potestate nostra, sed in ordine naturæ. & ideo proprie loquendo naturę imperio subiacet. Sunt autem quædam apprehensa. quæ non adeo conuincunt intellectum, quin possit assentire, vel dissentire, vel saltem assensum vel dissensum suspendere propter aliquam causam. & in talibus assensus ipse, vel dissensus in potestate nostra est, & sub imperio cadit.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ratio hoc modo imperat sibijpsi, sicut & voluntas mouet seipsam, vt suprà dictum est: inquantum scilicet vtraque potentia reflectitur supra suum actum, & ex vno in aliud tendit.

¶ Ad secundum dicendum, quòd propter diuersitatem obiectorum quę actui rationis subduntur, nihil prohibet rationem seipsam participare: sicut in cognitione conclusionum participatur cognitio principiorum.

¶ Ad tertium patet responsio ex dictis.

ARTICVLVS VII.

a ¶ *Vtrum actus appetitus sensitiui imperetur.*

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd actus sensitiui appetitus non sit imperatus. dicit enim Apostolus Rom. 7. Non enim quod volo bonum hoc ago. & glo. exponit, quòd homo vult non concupiscere, & tamen concupiscit. sed concupiscere est actus appetitus sensitiui, ergo actus appetitus sensitiui non subditur imperio nostro. *Inf.q.50. ar.3.& q. 56.art.4. Et vers. 25.ar.3.*

¶ Præterea,

Universidad de Deusto
Biblioteca

principium. Ex prima enim habetur, quòd motus iste non subditur imperio superioris partis: ex quo enim est quasi separatum animal secundum seipsum, habet motum non imperium ab alio. Ex secunda vero, quòd motus istè est naturalis: quia principia oportet esse naturalia.

a ¶ *Super Quæstionem decimamoctauam.*

Annot. CIrca quæstionis de cimæoctauæ initium recolito exsupradictis, quid nominis actionis humanæ & mali moralis. ¶ Primum enim sonat actus voluntarios: secundum priuationem boni debiti actioni voluntariæ.

quanto aliquis actus est immaterialior, tanto est nobilior & magis subditus imperio rationis. vnde ex hoc ipso, quòd vires animæ vegetabilis non obediunt rationi, apparet has vires infimas esse.

¶ Ad secundum dicendum, quòd similitudo attenditur quantum ad aliquid: quia scilicet sicut deus mouet mundum, ita anima mouet corpus, non autem quantum ad omnia. non enim anima creauit corpus ex nihilo, sicut deus mundum, propter quod totaliter subditur eius imperio.

¶ Ad tertium dicendum, quod virtus & vitiũ, laus & vituperiũ nõ debẽtur ipsis actibus nutritiuæ vel generatiuæ potẽtiæ, quæ sunt digestio & formatio corporis humani: sed actibus sensitiuæ partis ordinatis ad actus generatiuæ, vel nutritiuæ, puta in cõcupiscendo delectationem cibi & venereorum, & vtẽdo secundum quod oportet. vel non secundum quod oportet.

ARTICVLVS IX.

a Virum actus exteriorum membrorum imperentur.

t.q. 81. ar.3. ad 2. Et 2.2. q. 168. arti. 1. co. Et 2. di. 20. q. 1. art. 2. ad 3. Et veri. q. 15. arti. 4. ad 5. ar. 5. ad 14. Et mal. qõ 7. art. 2. ad 15.

AD NONVM sic proceditur. Videtur, quòd membra corporis non obediant rationi quantum ad actus suos. constat enim quòd membra corporis magis distant à ratione quam vires animæ vegetabilis: sed vires animæ vegetabilis non obediunt rationi: vt dictum est. ergo multo minus membra corporis.

¶ Præterea, Cor est principium motus animalis. sed motus cordis non subditur imperio rationis. dicit enim Gregorius Nicenus quòd pulsatiuum non est persuasibile ratione. ergo motus membrorum corporalium non subiacet imperio rationis.

¶ Præterea, Augustinus dicit 14. de ciuitate dei, quòd motus membrorum genitalium aliquando importunus est nullo poscente, aliquando autem destituit inhiantem: & cum in animo concupiscenti ferueat, frigit in corpore. ergo motus membrorum non obediunt rationi.

¶ SED CONTRA est quod Augustinus dicit 8. confes. Imperat animus vt moueatur manus: & tanta est facultas, vt vix à seruitio discernatur imperium.

CONCLVSIO.

¶ Membra illa, quibus opera sensitiuæ partis exercentur, imperio rationis subduntur, quæ vero naturalium virium motum suscipiunt, minime subiiciuntur rationis imperio.

¶ RESPONDEO dicendum quòd membra corporis sunt organa quædam potentiarum animæ: vnde eo modo, quo potentiæ animæ se habent ad hoc quòd obediant rationi, hoc modo se habent & corporis membra. Quia igitur vires sensitiuæ subduntur imperio rationis, non autem vires naturales, ideo omnes motus membrorum, quæ mouentur à potentijs sensitiuis, subduntur imperio rationis: motus autem membrorum qui consequuntur vires naturales, non subduntur imperio rationis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum quòd membra non mouent seipsa, sed mouentur per potentias animæ, quarum quædam sunt rationi viciniores quàm vires animæ vegetabilis.

¶ Ad secundum dicendum, quòd in his quæ ad intellectum & voluntatem pertinent, primum inuenitur id quod est secundum naturam ex quo illa diriuantur. Vt à cognitione principiorũ naturaliter notorum cognitio conclusionũ, & à volũtate finis naturaliter desiderati deriuatur electio eorum quæ sunt ad finẽ: ita etiã in corporalibus motibus principium est secundum naturam. prncipium autem corporalis motus est à motu cordis. vnde motus cordis secundũ naturam est, & non secundum voluntatem. consequitur enim sicut per se accidens vitam quæ est ex vnione corporis & animæ: sicut motus grauium & leuium consequitur formam substantialem ipsorum. vnde & à generante mouẽri dicuntur secundum philosophum in 8. phy. & propter hoc motus iste vitalis dicitur. vnde Grego. Nicenus dicit q̃ sicut generatiuũ & nutritiuum non obedit rationi, ita nec pulsatiuum quod est vitale: pulsatiuum autem appellat motum cordis, qui manifestatur per venas pulsatiles.

¶ Ad tertiũ dicendũ, quòd sicut Aug. dicit in 14. de ci. dei. Hoc quod motus generalium membrorum rationi non obedit, est ex pœna peccati: vt scilicet anima suæ inobediẽtiæ ad deũ in illo præcipue mẽbro pœnã inobediẽtiæ patiatur, per q̃ peccatũ originale ad posteros traduciẽt. Sed quia per peccatũ primi pãrẽtis, vt infra dicetur, natura est sibi relicta subtracto supernaturali dono q̃ homini diuinitus erat collatũ, ideo consideranda est ratio naturalis, quare motus huiusmodi membrorum specialiter rationi non obedit, cuius causam assignat Aristo. in lib. de causis motus animalium: dicens inuoluntarios esse motus cordis & mẽbri pudendi, scilicet quia ex aliqua apprehensione huiusmodi membra commouẽtur: inquantum scilicet intellectus & phantasia representant aliqua, ex quibus consequuntur passiones animæ, ad quas consequitur motus horum membrorum: non tamen mouentur secundum iussum rationis aut intellectus: quia scilicet ad morum horum membrorum requiritur aliqua alteratia naturalis, scilicet caliditatis & frigiditatis, quæ quidẽ alteratio non subiacet imperio rationis, specialiter autem hoc accidit in his duobus membris: quia vtrũque istorum membrorum est quasi quoddam animal separatũ, inquãtum est principium vitæ. principium autem est virtute totum. cor enim principium est sensuum, & ex membro genitali virtus exit seminalis. quæ est virtute totũ animal. & ideo habẽt proprios motus naturaliter: quia principia oportet esse naturalia: vt dictum est.

QVÆSTIO DECIMAOCTAVA
De bonitate & malitia humanorum actuum in generali, in vndecim articulos diuisa.

POST HOC considerandum est de bonitate & malitia humanorum actuum. Et primo, quomodo actio humana sit bona, vel mala. Secundo, de his quæ consequuntur ad bonitatem vel malitiam humanorum actuũ, puta meritum vel demeritum, peccatum & culpa.

¶ Circa primum occurrit triplex consideratio. Prima est de bonitate & malitia humanorum actuum in generali. Secunda, de bonitate & malitia interiorum actuum. Tertia de bonitate & malitia exteriorum actuum.

¶ Circa primum quæruntur vndecim. ¶ Primo, vtrum omnis actio bona, vel aliqua sit mala. ¶ Secundo, vtrum actio hominis habeat quòd sit bona, vel mala, ex obiecto. ¶ Tertio, vtrum hoc habeat ex circũstantia. ¶ Quarto, vtrũ hoc habeat ex fine. ¶ Quinto, vtrum aliqua actio hominis sit bona, vel mala, in sua specie. ¶ Sexto, vtrum actus habeat speciem boni vel mali, ex fine. ¶ Septimo, vtrum, species, quæ ex fine, contineatur sub specie, quæ est ex obiecto, sicut sub genere, aut econuerso. ¶ Octauo, vtrum sit aliquis actus indifferens secundum suam speciem. ¶ Nono, vtrum aliquis actus sit indifferens secundum individuum. ¶ Decimo, vtrum aliqua circunstantia constituat actum moralem in specie boni vel mali. ¶ Vndecimo, vtrum omnis circunstantia augens bonitatem vel malitiam constituat actum moralem in specie boni vel mali.

ARTICVLVS I.

a Virum omnis humana actio sit bona vel aliqua mala.

1. art. 3. co. & q. 7. ar. 7 ad 4. Et mal. q. 2. ar. 1. & 3. co.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd omnis actio hominis sit bona, & nulla sit mala. dicit enim Dion. 4. c. de di. no. Quòd malum non agit nisi virtute boni: sed virtute boni non sit malum. ergo nulla actio est mala.

¶ Præterea, Nihil agit nisi secundum quod est actu: non est autem aliquid malum secundum quod est actu, sed secundum quod potentia priuatur actu. inquantum autem potentia perficitur per actum, est bonum: vt dicitur in 9. Meta. Nihil ergo agit. inquantum est malum, sed solum inquantum est bonum. Omnis ergo actio est bona, & nulla mala.

¶ Præterea. Malum nõ potest esse causa nisi per accidens: vt patet per Dio. 4. c. de. di. no. sed omnis actionis est aliquis per se effectus: nulla ergo actio est mala, sed omnis actio est bona.

¶ SED CONTRA est quod Dominus dicit Io. 5. Omnis qui male agit, odit lucem: est ergo aliqua actio hominis mala.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd de bono & malo in actionibus oportet loqui sicut de bono & malo in rebus, eo quòd vnaquæque res talem actionem producit qualis est ipsa. In rebus autem vnumquodque tantum habet de bono, quantum habet de esse. bonum enim & ens conuertuntur: vt in primo dictum est. solus autẽ deus habet totã plenitudinẽ sui esse scdm aliquid vnũ & simplex: vnaquæq; res vero habet plenitudinem essendi sibi cõuenientẽ scdm diuersa. Vnde aliquibus contingit, quod quantum ad aliquid habent esse & tamen eis aliquid deficit ad plenitudinem essendi eis debitã: sicut ad plenitudinẽ esse humani, requiritur q̃ sit quoddam compositũ ex anima & corpore habens oẽs potentias & instrumenta cognitionis & motus. vnum si aliqd horũ deficiat alicui homini, deficit ei aliquid de

de plenitudine sui esse. quantum igitur habet de esse, tantum habet de bonitate. inquantum vero aliquid ei deficit de plenitudine essendi, in tantum deficit à bonitate, & dicitur malum: sicut homo cæcus habet de bonitate quòd viuit, & malum est ei quòd caret visu. Si vero nihil haberet de entitate vel bonitate, neque malum neque bonum dici posset. Sed quia de ratione boni est ipsa plenitudo essendi, si quidem alicui aliquid defuerit de debita essendi plenitudine, non dicetur simpliciter bonum, sed secundum quid, inquantum est ens. poterit tamen dici simpliciter ens, & secundum quid non ens: vt in primo dictum est. Sic igitur dicendum est, quòd omnis actio inquantum habet aliquid de esse, intantum habet de bonitate: inquantum vero deficit ei aliquid de plenitudine essendi, quæ debetur actioni humanæ, intantum deficit à bonitate, & sic dicitur mala: puta si deficiat ei, vel determinata quantitas secundum rationem, vel debitus locus, vel aliquid huiusmodi.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd malum agit in virtute boni deficientis. si enim nihil esset ibi de bono, neque esset ens, neque agere posset, si autem non esset deficiens, non esset malum. vnde & actio causata est quoddam bonum deficiens: quia secundum quid est bonum, simpliciter autem malum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd nihil prohibet aliquid esse secundum quid in actu, vnde agere possit, & secundum aliud priuari actu, vnde causat deficientem actionem sicut homo cæcus actu habet virtutem gressiuam per quam ambulare potest: sed inquantum caret visu, qui dirigit in ambulando, patitur defectum in ambulando dum ambulat cespitando.

¶ Ad tertium dicendum, quòd actio mala potest habere aliquem effectum per se secundum id quod habet de bonitate & entitate: sicut adulterium est causa generationis humanæ. inquantum habet commixtionem maris & fœminæ, non autem inquantum caret ordine rationis.

ARTICVLVS II.

a ¶ Vtrum actio hominis habeat bonitatem vel malitiam ex obiecto.

Inf. q. 19. ar. 1. & 2. co. 2. q. 21. ar. 1. co. & 2. di. 36. ar. 5. co.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd actio non habeat bonitatem vel malitiam ex obiecto. obiectum enim actionis est res. in rebus autem non est malum, sed in vsu peccantium: vt Augu. dicit in lib. 3. de doctr. Christia. ergo actio humana non habet bonitatem vel malitiam ex obiecto.

¶ Præterea, Obiectum comparatur ad actionem vt materia: bonitas autem rei non est ex materia, sed magis ex forma quæ est actus. ergo bonum & malum non est in actibus ex obiecto.

¶ Præterea, Obiectum potentiæ actiuæ comparatur ad actionem sicut effectus ad causam: sed bonitas causæ non dependet ex effectu, sed magis econuerso. ergo actio humana non habet bonitatem vel malitiam ex obiecto.

¶ SED CONTRA est quòd dicitur Oseæ nono, facti sunt abominabiles sicut ea, quæ dilexerunt. fit autem homo deo abominabilis propter malitiam suę operationis. ergo malitia operationis est secundum obiecta mala, quæ homo diligit. & eadem ratio est de bonitate actionis.

CONCLVSIO.

¶ Sicut res naturales ex sua forma speciem sortiuntur, ita humani actus ex obiectis speciem habent.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum est, bonum & malum actionis sicut & cæterarum rerum, attenditur ex plenitudine essendi vel defectu ipsius. primum autem, quod ad plenitudinem essendi pertinere videtur, est id, quod dat rei speciem. sicut autem res naturalis habet speciem ex sua forma, ita actio habet specim ex obiecto, sicut & motus ex termino. & ideo sicut prima bonitas rei naturalis attenditur ex sua forma, quæ dat speciem ei, ita & prima bonitas actus moralis attenditur ex obiecto conuenienti, vnde & à quibusdam vocatur bonum ex genere, puta vti re sua. & sicut in rebus naturalibus primum malum est si res generata non consequitur formam specificam, puta si non generetur homo, sed aliquid loco hominis: ita primum malum in actionibus moralibus est quòd est ex obiecto, sicut accipere aliena. & dicitur malum ex genere, genere pro specie accepto, eo modo loquendi quo dicimus humanum genus totam humanam speciem.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd licet res exteriores sint in seipsis bonæ, tamen non semper habent debitam proportionem ad hanc vel illam actionem: & ideo inquantum considerantur vt obiecta talium actionum, non habent rationem boni.

¶ Ad secundum dicendum, quòd obiectum non est materia ex qua, sed materia circa quam: & habet quodammodo rationem formæ inquantum dat speciem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd non semper obiectum actionis humanę est obiectum actiuæ potentiæ. nam appetitiua potentia est quodammodo passiua inquantum mouetur ab appetibili: & tamen est principium humanorum actuum. neque etiam potentiarum actiuarum obiecta semper habent rationem effectus, sed quando iam sunt transmutata: sicut alimentum transmutatum est effectus nutritiuę potentię, sed alimentum nondum transmutatum comparatur ad potentiam nutritiuam, sicut materia circa quam operatur. ex hoc autem quod obiectum est aliquo modo effectus potentiæ actiuę, sequitur quòd sit terminus actionis eius, & per consequens quòd det ei formam & speciem: motus enim habet speciem à terminis. & quamuis etiam bonitas actionis non causetur ex bonitate effectus, tamen ex hoc dicitur actio bona, quòd bonum effectum inducere potest. & ita ipsa proportio actionis ad effectum est ratio bonitatis ipsius.

ARTICVLVS III.

a ¶ Virum actio hominis sit bona vel mala ex circunstantia.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd actio non sit bona vel mala ex circunstantia, circunstantiæ enim circunstant actum sicut extra ipsum existentes, vt dictum est: sed bonum & malum sunt in ipsis rebus: vt dicitur in 6. Meta. ergo actio non habet bonitatem vel malitiam ex circunstantia.

¶ Præterea, Bonitas vel malitia actus maxime consideratur in doctrina morum, sed circunstantiæ cum sint quædam accidentia actuum, videntur esse præter considerationem artis: quia nulla ars considerat id quod est per accidens: vt dicitur in 6. Meta. ergo bonitas vel malitia actionis non est ex circunstantia.

¶ Præterea, Id quod cõuenit alicui secundum suam substantiam, non attribuitur ei vt aliquod accidens. Sed bonum & malum conuenit actioni secundum suam substantiam: quia actio ex suo genere potest esse bona vel mala, vt dictum est. ergo non conuenit actioni ex circunstantia, quòd sit bona vel mala.

¶ SED CONTRA est quòd Philosophus dicit in lib. Ethic. quòd virtuosus operatur secundum quod oportet, & quãdo oportet, & secundum alias circunstantias, ergo ex contrario vitiosus secundum vnum quodque vitium operatur quando non oportet, vbi non oportet: & sic de aliis circunstantiis. ergo actiones humanæ secundum circunstantias sunt bonæ, vel malæ.

CONCLVSIO.

¶ Sicut res naturales non modo ex suis substantialibus formis perfectionem sortiuntur, ita & humani actus non solum ex obiectis, verum ex circunstantiis boni, vel mali esse dicuntur.

¶ RESPONDEO, dicendum, quòd in rebus naturalibus non inuenitur tota plenitudo perfectionis, quę debetur ei ex forma substantiali, quæ dat speciem, sed multum superadditur ex superuenientibus accidentibus: sicut in homine ex figura, ex colore: & sic de aliis, quorum si aliquod desit ad decentem beatitudinem, consequitur malum: ita etiam est in actione. nam plenitudo bonitatis eius non tota consistit in sua specie: sed aliquid additur ex his quæ adueniunt tanquam accidentia quædam: & huiusmodi sunt circunstantiæ debitæ. vnde si aliquid desit quod requiratur ad debitas circunstantias, erit actio mala.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd circunstantiæ sunt extra actionem inquantum non sunt de essentia actionis, sunt tamen in ipsa actione velut quædam accidentia eius, sicut & accidentia, quæ sunt in substantiis naturalibus, sunt extra essentias earum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd non omnia accidentia per accidens se habent ad suam substantiam: sed quędam sunt per se accidentia, quę in vnaquaque arte considerantur: & per hunc modum considerantur circunstantiæ actuum in doctrina morali.

a ¶ Super Quæstionis decimæoctauæ Articulum secundum.

CIrca artic. secundum quæstionis eiusdem, omisso primo, aduerte primo quòd author quasi plus determinãs, quàm quæsierit, non solum dicit quòd actus est bonus moraliter ex obiecto, sed quòd habet bonitatem primam & specificam ab eo. Cum enim omnis quæstio sit quæstio medij: vt patet 2. Posteriorum, optime respondet simul, quia est & propter quid est actus bonus moraliter ex obiecto: quia scilicet est specificans primum. Aduerte secundo, quod licet in primo horum, scilicet quòd prima bonitas moralis in actu sit, ex obiecto sequatur Scotus authoris doctrinam: in secundo tamen horum dissentit in quolib: q. 18. articu. primo, putans quòd determinatio ex obiecto ita constituat bonitatem actus moralis, quòd nullam specificam bonitatem deinde, sed capacitatem omnis bonitatis specificæ in genere moris. hæc quidem dicit, sed non probat: & tamen constat, quòd amare deum, & odium dei, actus matrimonialis, adulterium, & similia, bonitatem & malitiam habent specificam ex obiectis: ita quòd non solum bonitatem vel malitiam generica seu communem dat obiectum, vt vti re sua aut aliena, sed etiã specialissimam generare ex propria, aut ex aliena vxore.

Inf. q. 42. arti. 6. cor. Et mal. q. 2. ar. 5. co. & q. 7. ar. 4. cor. Et quoli. 4. ar. 16. cor. Et 2. di. 36 arti. 5. cor.

a ¶ Super Quæstionis decimæoctauæ Articulum quartum.

Annot.

CIrca quartum artic. eiusdē decimæoctauæ qnæstionis, obmisso tertio, ad uerte quadrupliceē bonitatem in litera positam actionis humanæ, sic vt omnē bonitatē cōuenire illi intelligas, inquātū est actio humana. omnis enim humana actio quā tucunque vitiosa, cōtinetur sub genere actionis humanæ: quōnia est actus à ratione & voluntate, &c. & sic habet bonitatem & charitatem a ctionis humanæ: & quantū huiusmodi entitatis habet tantum bonitatis: & secundum hoc (vt infra dicetur) omnis nostra, quamuis mala, actio est à deo.

Infr. q. 73. ar. 1. ad 1. Quæstio. ¶ *Num ex fine bonitas, alia sit à bonitate secundum circunstantias.*

¶ Circa distinctionem huius quadruplicis bonitatis in litera dubium occurrit: quia superius in q. 7. bonitas finis posita est inter circunstantias: hic autem diuiditur contra bonitatem circunstantiarum.

¶ Ad hoc dicitur, quòd finis etiam adiunctus potest referri ad actum interiorem voluntatis, & ad actum exteriorem. Si referatur ad actum interiorem, non est circunstantia, sed ad substantiam actus specificatiue concurrens. Si autem referatur ad actum exteriorem, finis adiunctꝰ habet rationem circunstantię. Et sic quum aliquis mœchatur, vt furetur, furtum est circunstantia fornicationis ex terioris & specificatio interioris velle: propter quod in sexto articulo huius q. dicitur, qꝙ huiusmodi finis, puta furtum specificat etiam fornicationē exteriorē formaliter, & non materialiter, id est vt stat sub illo interiori velle, & non secundum se. Idem ergo finis est circunstantia & specificatio, relatus ad eundē etiā actum exteriorē humanum diuersimode, scilicet formaliter & materialiter & quoniā sermones in scientia sunt formales, merito bonitas ex fine, vt specifica distinguitur contra bonitatem ex circunstantia etiam finis.

Quæstio. ¶ *Num actum bonum ex genere, vel ex circunstantiis, in malum finem ordinari contingat.*

¶ In responsione ad tertiū eiusdē quarti articuli dubiū occurrit, quomodo sit possibile actū bonū ex genere & circunstātiis ordinari ad malū finē, aut eō nerso: quia si est malus vel bonus ex fine adiuncto, ergo nō variat ex fine. & tenet sequela: quia quilibet finis adiunctꝰ habet rationē circunstātiæ respectu actus exterioris secudū se, vt dictū est. videt ergo implicatio in adiecto, quū dicitur actus malus ex genere ex circunstātiis ad bonum finem, aut eōuerso actus bonus ex genere & circunstantiis ad malū finē: qualis em est ex circunstantiis finis, ad talē est finē adiūctū, & eōuerso. Cōstat autē, qꝙ totus his sermo, scilicet de fine vt circunstātia, & fine malo, ad quem actus bonꝰ, & bono, ad quē actus malus ordinat: de fine adiūcto intelligit, vt patet ex supradictis.

¶ Ad hoc potest dupliciter dici, primo quòd licet actus malus etiā ex circunstantia omnis finis non possit ordinari in bonum finē: actus tamen malus etiā ex circunstātia finis potest ordinari in finem bonū: verbi gratia, fornicari ꝓpter furari, propter prodigum esse, propter vsurpationem status, propter vindictam exercendam: & sic deinceps, addendo finem fini semper malum, impossibile est ordinari in bonum. esset enim malus ex circunstantia omnis finis: & sic esset implicatio in adiecto, sed fornicari propter furari quāuis sit actus malus ex genere & circunstātia finis, potest tamē ordinari in bonū ꝓpter eleemosynā dādam. Sed quia circunstātia finis nō arctatur magis ad vnū finē, quàm plures, aut plures quàm omnes possibiles adiungi ideo dicit secundo, quòd in hoc & similibus sermonibus intelligendum est de circunstantiis manētibꝰ pure circunstantijs: & nō de circunstantijs transeuntibus in specificātia actū: vnde quū circunstantia finis transeat in specificans actum (vt in sexto articulo author docet inferius) consequens est, quòd quū dicitur, quòd actus bonꝰ ex genere & circunstantijs potest ordinari in malu finē, intelligitur de circūstantijs non transeuntibus respectu eiusdē actus in specificās: & similiter de malo. Et sic cessat obiectio quia finis qui est circunstantia actus exterioris, secundum se transit in specificans: & sic nō excipitur finis ab aliis, quia circūstantia, sed quia non manet in sua puritate, sed transit in specificans. Et hoc oportet bene notare, & recolere in sequentibus, vbi de duabus bonitatibus moralibus, scilicet ex fine, & genere, ac circunstantijs erit sermo.

a ¶ Super Quæstionis decimæoctauæ Articulum quintum.

¶ Num ex malo constitui valeat aliqua species moralis actus

Quæstio. CIrca quintum articulum huius decimæoctauæ quæstionis, & specialiter in responsione ad secundum dubium magnum diluci dandum est, quomodo fiant hæc duo simul, s. Differentiæ secundum bonum & malum constituunt distinctas & contrarias species actuū moralium: & malum nō est natura aliqua, sed nihil: vt Augu. & Dion. dicunt. Si enim actus moralis malus, puta intēperantia, species est aliqua inter entia contraria speciei temperātiæ, sicut nigredo albedini sequitur, ꝙ differentia mali est natura aliqua, & non priuatio. Constat enim quod priuatio nulla potest constituere speciē actus, aut habitꝰ, aut cuiusque rei. Si autē malum secundum totā suā formalē latitudinē priuatio, nihilque est, nulla erit in moralibus mali species positiua: de hac enim loquimur. ac per hoc nulla vere, & proprie contrarietas inter actum habitū; iustitiæ & iniustitiæ, temperantiæ & intemperantiæ, quod est contra communem doctrinam. oportet enim vtrūque contrariorum vt sic, esse ens positiuum formaliter, & non tantum subiectiuꝰ.

¶ Ad claritatem huius obscurę difficultatis sciendum quod dicere non audere, nisi expressa diui

Tho. sententia in prima parte q. 48. ar. 1. ad 2. & 3. cōtra Gen. c. 9. explicaret, quod hic tangitur, scilicet quòd malum genus & differētia in moralibus formaliter est ens positiuum, & bonum in se, quāuis sit malum homini secūdum rationem. sicut forma mortui est quoddam ens & bonū in se, quāuis sit malū viuo. Est itaque iniustitiæ actus & habitus secundum suam speciem moralem formaliter ens positiuum & contrarium iustitiæ. nec ex hoc sequit quòd malum sit natura aliqua, aut ens. Sed æquiuocatio accidēs hic obscuritatē parit. malum enim equiuocum est ad malum vere & proprie, & ad malū genus, differentias & species moralium. pro quo nota, quòd malum absolute loquēdo, significat priuationem boni debiti, quādo, sicut, &c. Malum autem in moralibus quandoq; significat priuationē boni secundū rationē debiti, quādo, sicut, &c. actui humano vel habitui: quādoq; autē significat ens contrarium actui, vel habitui humano bono, ita quòd inter significationē mali in moralibus & absolute, hoc interest, qꝙ malū absolute formaliter est nihil, denominatiue autē est ens. In moralibus autem malum quod est pars subiectiua mali in cōmuni, eodē modo se habet, scilicet quòd formaliter est nihil, denominatiue vero est ens: sed præter hoc in moralibus etiā ipsum ens formaliter contrarium actui vel habitui bono moraliter vocatur malum secundum suam speciē. vbi manifeste patet æquiuocatio. Est igitur in moralibus malū dupliciter, scilicet priuatiue: & hoc est simpliciter & formaliter malū, quod est nihil, cuius deus non est author: & contrarie, & hoc est in se bonum: & est à deo, quamuis priuatio sibi annexa, à nullo forte sit, sicut nec potentia peccādi quo ad priuatiū. Sed de hoc aliās. Ad propositum sufficit hæc intellexisse, & cū his eorū radicē, scilicet qꝙ quia nullus operatur aspiciens ad malum, oportet in malo actu voluntatis inueniri bonum aliquod verum vel apparens, cū priuatione bonitatis alicuius spectantis ad rectam rationem. Et pro quanto actus ille ad bonum

a ¶ Virum actio humana sit bona vel mala ex fine.

Infr. q. 73. ar. 1. ad 1. Quæstio.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd bonum & malum in actibus humanis non sint ex fine: dicit enim Dion. 4. ca. de di. no. quod nihil respiciens ad malum, operatur. si igitur ex fine deriuatur operatio bona vel mala, nulla actio esset mala: quod patet esse falsum.

¶ Præterea, Bonitas actus est aliquid in ipso existens: finis autem est causa extrinseca non ergo secundum finem dicitur actio bona vel mala.

¶ Præterea, Contingit aliquam bonam operationem ad malum finem ordinari: sicut cum aliquis dat eleemosynam propter inanem gloriam, & econuerso aliquam malam operationē ordinari ad bonum finem. sicut cum quis furatur, vt det pauperi. non ergo est ex fine actio bona vel mala.

¶ SED CONTRA est quòd Boetius dicit in Topicis, quòd cuius finis bonus est, ipsum quoque bonum est: & cuius finis malus est, ipsum quoque malum est.

CONCLVSIO.

¶ Actionis humanæ sicut ex fine dependent, ita præter absolutam bonitatem quam ex se habent, & eam quam ex obiecto, vel ex circunstantiis, ex fine quoque bonitatem vel malitiam suscipiunt.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd eadem est dispositio rerum in bonitate & in esse. sunt enim quædam quorum esse ex alio nō dependet, & in his sufficit considerare ipsum eorum esse absolute. Quædam vero sunt, quorum esse dependet ab alio: vnde oportet quod considerentur per considerationem ad causam à qua dependent, sicut autem esse rei dependet à bonū & malū nō diuersificāt speciē humanorum actuum.

¶ Præterea, Diuersorum actuum secundum speciem diuersi sunt effectus: sed idem speciei effectus potest consequi ex actu bono & malo: sicut homo generatur ex adulterio & ex matrimoniali concubitu. ergo actus bonus & malus non differunt specie.

¶ Præterea, Bonum & malum dicitur in actibus quandoque secundum circunstantiam, vt dictum est: sed circunstantia cum sit accidens, non dat speciem actui. ergo actus humani non differunt specie propter bonitatem & malitiam.

¶ SED CONTRA, Secundum Philosophum in 2. Ethi. similis habitus. similes actus reddunt: sed habitus bonus & malus differunt specie, vt liberalitas & prodigalitas. ergo & actus bonus & malus differunt specie.

CONCLVSIO.

¶ Bonum & malum in humanis actibus moralibus specificam differentiā apponunt.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd omnis actus speciem habet ex fuo obiecto, sicut supra dictum est. vnde oportet quod aliqua differentia obiecti faciat diuersitatem speciei in actibus. Est autem cōsiderandum quòd aliqua differentia obiecti facit differentiam speciei in actibus secundum quod referuntur ad vnum principium actiuum: quod non facit differentiam in actibus secundum quod referuntur ad aliud principium actiuum: quia nihil quod est per accidens, constituit speciem, sed solum quod est per se. potest autem aliqua differentia obiecti esse per se in comparatione ad vnum principium, & per accidens in comparatione ad aliud, sicut cognoscere colorem & sonū per se differunt per comparationem ad sensum, non autem per comparationem ad intellectum. In actibus autem bonum & malum dicitur per comparationem ad rationem: quia vt Dionys. dicit 4. cap de di. no. Bonum hominis est secundum rationem esse, malum autem quod est præter rationem: vnicuique enim rei est bonum quod conuenit ei secundum suam formam: & malum quod est ei præter ordinem suæ formæ. patet ergo quòd differentia boni & mali circa obiectum considerata comparatur per se ad rationem, scilicet secundum quod obiectum est ei conueniens vel non conueniens. dicuntur autem aliqui actus humani vel morales secundum quod sunt à ratione. vnde manifestum est quod bonum & malum diuersificant speciē in actibus moralibus. differentiæ enim per se diuersificāt speciem.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod etiam in rebus naturalibus bonum & malum, quod est secundum naturam & contra naturam, diuersificant speciem naturæ. corpus enim mortuum & corpus viuum non sunt eiusdem speciei: & similiter bonum inquantum est secundum rationem, & malum inquantum est præter rationem, diuersificant speciem moris.

¶ Ad secundum dicendum, quòd malum importat priuationem non absolutam, sed consequentem talem potentiam. dicitur enim malus secundum suam speciem, non ex eo quòd nullum habeat obiectū, sed quia habeat obiectum non cōueniens rationi: sicut tollere alienum. vnde inquantum obiectum est aliquid positiue. potest cōstituere speciem mali actus.

¶ Ad tertium dicendum, quod actus coniugalis & adulterium secundum quod comparantur ad rationem, differunt specie & habent effectus speciei differentes: quia vnum eorum meretur laudem & præmium, aliud vituperium & pœnam. sed secundum quod comparantur ad potentiam generatiuam, non differunt specie: & sic habent vnum effectum secundum speciem.

¶ Ad quartum dicendum. quòd circunstantia quandoque sumitur vt differentia essentialis obiecti, secundum quod ad rationem comparatur: & tunc potest dare speciem actui morali. & hoc oportet esse quandocunque circunstantia transmutat actum de bonitate in malitiam non enim circunstantia faceret actum malum nisi per hoc, quod rationi repugnat.

ARTICVLVS VI.

a ¶ Virum actus habeat speciem boni vel mali ex fine.

Infr. q. 19. ar. 3. & 2. d. 40. ar. 1.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quod bonum & malum quod est ex fine, non diuersificent speciem in actibus. actus enim habent speciem ex obiecto: sed finis est præter rationem obiecti. ergo bonum & malum. quod est ex fine, non diuersificant speciem actus.

¶ Præterea, Id quod est per accidens, non constituit speciem, vt dictum est, sed accidit alicui, quod ordinetur ad aliquem finem, sicut quòd aliquis det eleemosynam propter inanē gloriam. ergo secūdum bonum & malum, quod est ex fine, non diuersificantur actus secundū speciem.

¶ Præterea. Diuersi actus secundum speciem ad vnum finem ordinari possunt: sicut ad finem inanis gloriæ ordinari possunt actus diuersarum virtutum & diuersorum vitiorum. non ergo bonum & malum, quod accipiuntur secundum finem, diuersificat speciem actuum.

¶ SED CONTRA, est quod suprà ostensum est, qꝙ actus humani habent speciem à fine. ergo bonum & malum quod accipitur secundum finem, diuersificat speciem actuum.

CONCLVSIO.

¶ Bonitas vel malitia humanos actus morales specie distinguens, secundum fines sumenda est.

¶ RESPONDEO dicendum, quod aliqui actus dicuntur humani, inquantū sunt voluntarij, sicut supra dictum est. in actu autē voluntario inuenitur duplex actus, scilicet actus interior voluntatis, & actus exterior: & vterque horum actuum habet suum obiectū. finis autem proprie est obiectum interioris actus voluntarij. id autem circa quod est actio exterior, est obiectū eius. sicut igitur actus exterior accipit speciem ab obiecto circa quod est, ita actus interior volūtatis accipit speciem à fine, sicut à proprio obiecto. id autem, quod est ex parte voluntatis, se habet vt formale ad id quod est ex parte exterioris actus: quia voluntas vtitur membris ad agendum, sicut instrumentis. neque actus exteriores habent rationem mortalitatis nisi inquantum sunt voluntarijs & ideo actus humani species formaliter consideratur secundum finem, materialiter autem secūdum obiectum exterioris actus. vnde Philosophus dicit in 5. Ethi. Quòd ille qui furatur, vt cōmittat adulterū, est per se lo quendo magis adulter quàm fur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd finis habet rationem obiecti, vt dictum est.

¶ Ad secundū dicendū, quod ordinari ad talē finem, etsi accidat exteriori actui, non tamē accidit actui interiori voluntatis, qui comparatur ad exteriorem, sicut formale ad materiale.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quando multi actus specie differentes ordinantur ad vnum finem, est quidem diuersitas speciei ex parte exteriorum actuum sed vnitas speciei ex parte actus interioris.

ARTICVLVS VII.

a ¶ Virum species, quæ est ex fine, cōtineatur sub specie, quæ est ex obiecto, sicut sub genere, vel ecōuerso.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd species bonitatis. quæ est ex fine contineatur sub specie bonitatis, quæ est ex obiecto, sicut species sub genere: puta cum aliquis vult furari vt det eleemosynam, Actus enim habet speciem ex obiecto, vt dictum est. Sed impossibile est quod aliquid contineatur in aliqua alia specie, quæ sub propria specie non continetur: quia idem non potest esse in diuersis speciebus non subalternis ergo species, quæ ex fine, continetur sub specie, quæ est ex obiecto.

¶ Præterea, Semper vltima differentia constituit speciem specialissimam. Sed differentia, quæ est ex fine, videtur esse posterior quàm differentia, quę est ex obiecto: quia finis habet rationem vltimi. ergo species, quæ est ex fine. continetur sub specie, quæ est ex obiecto, sicut species specialissima.

¶ Præterea, Quanto aliqua differētia est magis formalis, tato magis est specialis: quia differentia comparatur ad genus vt forma ad materiam: sed species, quæ est ex fine, est formalior ea quæ est ex obiecto: vt dictum est. ergo species, quæ est ex fine, continetur sub specie, quæ est ex obiecto. sicut species specialissima sub genere subalterno.

¶ SED CONTRA Cuiuslibet generis sunt determinatæ differentiæ. sed actus eiusdem speciei ex parte obiecti potest ad infinitos fines ordinari: puta furtum ad infinita bona vel mala, ergo species quæ est ex fine, non continetur sub specie, quæ est ex obiecto, sicut sub genere.

CONCLVSIO.

¶ Species moralis actus ex fine accepta, non continetur sub specie actus ex obiecto specificati, sicut sub genere, sed sunt in distincti speciebus.

¶ RESPONDEO dicendū, quod ob bonum fertur, speciem sortitur postiuum, ex quia dicitur malus contrariæ pro quanto vero priuationem bonitatis debitæ habet annexam, est malus priuatiue. In eodem arti. nota responsionem ad 4. vt coniungas eā doctrinæ penultimi & vlt. art.

a ¶ Super Quæstionis decimæoctauæ Arti. 6.

¶ Num finis, vel potius ea, quæ ad finem sunt, sit obiectum interioris actus voluntis.

Quæstio. IN 6. ar. eiusdem q. 18. dubium est circa illa verba in corpore articuli, Finis proprie est obiectum interioris actus voluntarij. videtur enim hoc esse falsum. Nam obiectum electionis manifeste est id quod est ad finem. imo in hoc distinguitur à voltione & intentione: vt superius patet, & in 3. Ethi. Et eadem difficultas est de consensu & vsu de quibus dictum est, quòd sunt respectu eius, quod est ad finem.

¶ Ad hoc dicitur, quòd obiectū formale omnis actus voluntas est finis: eo quod est etiam ratio eorum quæ sunt ad finem. vnde author ad infinuandam hanc formalitatem obiecti ap posuit ly proprie, dicens, Finis autem proprie: & hoc in sequenti bus præ oculis habendum est.

Annot. 2. 2. q. 11. ar. 1. ad 2.

¶ In responsione, ad secundum eiusdem articuli congrega diligenter verba literæ, vt euadas difficultates. Non enim dicitur in litera quòd soli actui exteriori accidit ordinari in talē finē. hoc enim esset falsum: potest nanque etiam interiori voluntatis actui accidere ordo in talem finem: vt patet in odiente deum propter cōsequendum regnum vel aliquid huiusmodi. sed dicitur in litera quòd talis ordo non accidit interiori actui voluntatis qui cō paratur ad exteriorem, vt formale ad materiale: ita quòd non omni actu interiori denegāt hanc accidentalitatem: sed illi qui habet se ad exteriorem, vt formale. Ille actus autem qui se habet vt formalis (vt iam determinatum est superius) est actus imperans: quando autem ipse actus interior volūtatis ordinatur ad alium finem, tunc se habet vt actus imperatus: & in eundem incidit ordinem cum actu exteriori. habeto igitur & hoc præ oculis vt intelligas in hoc tractatu actꝰ interioris voluntatis nomine ipsum, non vt imperatum, sed vel secundū se vel imperantē: sic enim cōtra exteriorē distinguitur.

¶ Sup-

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ *Super Quæstionis decimæoctauæ Articulum octauum & nonum.*

¶ *Num actus non indebitum finem à ratione ordinatus, sit malus, vel indifferens.*

Quæstio.

CIrca octauum & nonum præci puè articulum, dubium occurrit de illa conditionali. Si actus à ratione deliberatiua procedens non sit ad debitum finem ordinatus ex hoc ipso repugnat rationi, & habet rationem mali. Super hac nam que pro positione fundatur doctrina authoris negantis dari in indiuiduo actu humano indifferentem seu medium inter bonum & malum moraliter. Et qui dē Sco.in 2.scn. di. 41. sustinere conatur oppositum tripliciter. Primo, quia non ois actus humanus debet habere huiusmodi bonitatem vel malitiā. secundo, ga actus ex quibus sic habitus virtutis moralis, non est malus, vt patet: nec bonus moraliter, quia non est ex virtute morali. ergo. tertio, ga habens virtutem, non semper teneturilla vti. ac per hoc pōt quadoque operari, non male, non vtēdo virtute. Nec ponet solum actu indifferentē, sed etiam habitū indifferente generatum ex huiusmodi actibus. In quolib. quoque q.18. ar. primo, directe etiam contra hanc conditionalem tōmiat tripliciter actu & habitum, t. bonu & malum priuatiue, & malu cōtrarie: fundatq; se super dictis Boetij super, prædicalentis, in prima oprietate qualitatis volentis inuflicia non priuationē, sed cōtrariū iustitiæ significare: & super ratione distinctionis inter priuatiue & contrarie oppositum. Et expresse dicit, quod si quis actum non ordinet ad finē debitū, talis est malus priuatiue, non contrarie: sed si ordinetur ad finem indebitū, tunc est malus contrarie. vultque Dio.c.4. de di.o. Malum contingit ex singularibus defectibus, intelligi de malo priuatiue, nō contrarie. In secundo quoque sen, di.7.q.1. contradicit totaliter præsenti doctrinę, volens q̄ bonū & malum moraliter ex parte obiecti careat medio, ex parte vero circunstantiæ habeant medium. Et propterea non datur humanus actus indifferens ad bonum & malum moraliter ex obiecto: sed bene datur talis actus indifferens ex parte circunstātiarum. & ratio primi assignatur, quia oportet actum habere obiectum: obiectum aūt oportet esse vel conueniens actui secundum rectā rationē, vel disconueniens. Ratio vero secundi non alia assignatur, nisi quia sīqs det eleemosynā pauperi, non propter finem de quo non cogitat, nec secundum alias circunstantias, talis actus non est bonꝰ moraliter: quia non debite circunstantiatus: nec malꝰ: quia non propter indebitum finem, puta vanam gloriam. ergo indifferens & priuatiue tantum malus, non contrarie. Sed hæc non solum vero nō consonant, sed sibiipsis forte aduersantur. si em actus & habitus in differens, & malus priuatiue coincidant apud ipsum (vt ex prædicta distin. 7. accipi potest) quum malum priuatiue & contrarie, vt Scot. accipit, in actu morali sint idem (vt probabitur) sequeretur quòd tactus indifferens & malus contrarie coincidant, quod implicat. Si autem quatuor quis dixerit genera actuum & habituum moralium secundum bonum, & bonum & malum moraliter, gratias agamus illi, qui ea adinuenit in nostris moribus, quæ nec ipse, nec alius in moribus propriis aut alienis potuit experiri. Proponant quæso inspeciebus & suis indiuiduis actus istos deliberatos: & aduertent eorem suum. Quatuor ergo agenda hic sunt. Nam primo obiectis, Secundo fundamentis satisfaciendum est. Tertio, de indifferetia actus secundum obiectū seu speciem. Et quarto, q̄ non datur actus indifferens in particulari, ostēdendū est. Procedemus autem ordine retrogrado, monstrantes primo, quòd omnis actus humanus in actu exercito est bonus aut malus moraliter. Arguitur ergo sic primo, Omnis actus otiosus est malus contrarie: sed omnis actus deliberatus priuatus debito fine, est otiosus. ergo malus contrarie. Maior est Iesu Christi, Matthæi 12. de verbo otioso. Idem enim est iudicium de reliquis actibus otiosis. Minor est nota ex terminis. otiosum enim ex priuatione finis debiti dicitur, & est. Quod autem ad finem debitum non ordinatur, non solum illum non assequitur: sed etiam sine spe huiusmodi assequutionis fit.

¶ Præterea, Si priuatio debiti finis in actu humano non constituit actum malum contrarie, pari ratione, imo maiore, nullius alterius, circunstantiæ priuatio constituit actum humanū malum contrarie. patet sequela, quia circunstātia finis est prima, & magis intima: falsi

1. di. 1. q. 3. ad 3. Et 2. dist. 40. ar. 5. Et ma 2. arti. 4. per. to. & 5. cor. Et quo. 3. ar. 15. cul.

2. dist. 40 ar. 5. co, & 4. dist. 26. 9a. 1. ar. 4. to. Et mal. q. 2. ar. 5.

Annot.

falsitas vero consequentis patet ex eo, quod etiam actus boni ex genere suo si fiunt quando non debent, & vbi nō debent, sunt moraliter mali: vt patet de actu cōiugali. & ex suprà dictis authoribus de circunstātiis, Arist. Tullio, &c.

¶ Præterea, & est ratio literæ, Ratio deliberatiua quando agit, debet agere propter debitum finē, quia debet agere ex rātione rectā: recta autē ratio dictat, q̄ vnicuique detur quod sibi debet, ac per hoc quod actio ordinetur in finem debitum. Si ergo agit, & non propter debitum finem, ergo priuat actionem finē debito, q̄do oportet. hoc autem est manifestē malum contrarie, sicut priuare hominē de bono sibi debito. hęc de primo communicato cum Sco. in vocabulis. Quòd autē aliquis actus sit secundum obiectum indifferens, probatione non eget: sed inductione. leuare siquidē festucā de terra, ire ad agrum, & similia deliberatē actꝰ humani sunt: & tamen obiecta relata ad rationem nec conuenientiam, nec disconuenientia important. volitio enim termini nata ad hoc volitum, puta ire ad agrum, nihil habet ex tali volito boni vel mali: quoniam talē volitū nec consonat nec dissonat volitioni secundum rectā rationē vt de se patet. vnde potest & bene & male indifferenter fieri. hæc de secūdo.

Fundamentum autem Scoti est distinctio inter priuationem & contrarietatem quam pluries repetit. Et in hoc quidem deceptus est dupliciter. Primò, quia aliud est loqui de istis in communi, & aliud de istis in tali materia. licet enim in cōmuni priuatio nō inferat cōtrarium: in aliqua tamen materia conuertuntur priuatio & contrarium, vt ipse Sco. fatetur. hoc autem maxime accidit in materia morali secundum bonum & malum: quoniam sicut in naturalibus priuatio formæ substantialis nunquam inuenitur nisi adiuncta oppositæ formæ substantiali, ita in moralibus priuatio substantialis bonitatis moralis, nunquam inuenitur nisi adiuncta oppositæ bonitati, nunquam enim voluntas deliberata actum suum debita sibi bonitate secundum rationem priuat, nisi tendendo in aliquod aliud bonum vere vel apparenter oppositum illi bono. si enim declinat in bonum non oppositum, quum non opposita possint esse simul, non declinabit priuationem illius. Et omnium horum radix est, quia agens non intendit in priuationem boni, nisi quia intendit aliud bonum in compossibile illi priori, ac per hoc habentem annexam priuationem alterius. Secundo, quia ratio mali culpæ de quo est sermo, cuius deus non est author, non consistit in malitia contrarie, sed in malitia priuatiue: vt ex suprādictis patet. Et si actus humanus non esset malus contrarie, sed priuatiue tantum, actus ipse esset malus moraliter & peccatum, &c. Verbi gratia pro nouitiis, Cæcitas, quæ est malum naturæ in oculo, infinuat tria: puta oculum. dispositionem contrariam visui, & priuationem visus debiti. Si in oculo esset priuatio visus debiti, absque illa dispositione contraria cæcitas esset malum oculi: dispositio namque illa quum positiuum ens sit, non constituit rationem mali, sed boni: sed priuatio visus debiti in oculo apto nato, quando, & c. constituit rationem mali. Si igitur actus humanus, qui est capax boni & mali, moraliter declinat à bono morali, dato quod non perueniat ad bonum contrarium, quod vocatur secundū philosophiam moralem malū contrarie, ex hoc ipso quod est priuatus bonitate sibi debita, quando, &c. mali moralis sere & proprie rationem habet: quod est esse malum priuatiue. habent enim se in actu humano malo hæc tria, s. priuatio boni tatis debitæ, malum contrarie, & actus humanus, sicut cæcitas dispositio contraria visui, & oculus. Ex distinctione igitur priuationis & contrarij oppositum potius sequitur eius quod intendit Sco. hæc de tertio. Quo ad quartū oportet stabilire in hac, sicut & in cæteris disputationibus, quid mali nomine in moralibus intelligitur: & certum est quod quum malum moraliter cōtineatur sub malo absoluto, quod sicut malum est priuatio boni debiti substantiæ, quando, sicut, &c. ita malum & moraliter est priuatio bonitatis debitæ secundum rationem, quando, sicut, &c. in actu humano: & siue actus humanus habeat secundum suam speciem contrarietatem bono, siue non, ratio peccati culpæ & mali moraliter in illa priuatione consistit formaliter. Ignorantia igitur propriæ vōcis est dicere, quod actus humanus nōn propter finem debitum factus est indifferens: ex eo enim quòd priuatꝰ est finē debito, quando oportet, &c. mali moralis rationem habet: nec opus est cōtrarietate ad hoc quod mali rationem habeat: quamuis opus sit ea ad hoc quod speciē habeat positiuam in moralibus malis: vt patet ex suprādictis. Ex quo enim omnis actus deliberatus debet habere finem: quia omne agens agit propter finem, & secundum Anselmum allegatū à Sco. in omni vōlitione est inuenire quid, & cur, oportet q̄ ois humanꝰ actus debeat habere bonitatē, vel malitiā in suo exercitio. si enim ad debitum finē ordinatur cum suis circunstātiis, est bonus. si non. ipso facto est malus: quia priuatus debita sibi tūc, &c. bonitate.

¶ Ad secundum vero dicitur. q̄ actus iusti ex quibus fit iustitia. sunt boni moraliter, quamuis non fint totaliter perfecti: quia non fiunt prompte faciliter, delectabiliter, & breuiter, vt fiunt ab habituatis, vnde sophisma consequentis est, Actus non fiunt ex virtute iustitiæ habitualis. ergo non sunt iusti.

¶ Ad tertium autem dicitur, quòd licet habens virtutem nō teneatur ad semper vti illa: tenetur tamē quandocunque operatur vti forma virtutum, id est rectā rationē, ac per hoc nunquam potest indifferenter operari.

¶ Ad primum autem inductorum ex quoli. iam patet rō. licet enim secundum Boe. & veritatem aliud sit priuatio iustitiæ, & aliud iniustitiæ habitus: ratio tamen mali consistit in ipsa priuatione iustitiæ, quando, sicut, &c. vnde & iniustitia ipsa actualis & habitualis contraria iustitiæ, non habet rationem mali nisi ratione priuationis: ipsa igitur priuatio est primo malum: & cuicunque conuenit malum, per ipsam conuenit, & non ratione contrarietatis. Multum est autē de isto homine exponē te, q̄ illa Dionys, authoritas 4.c. de di.no. Malū ex singularibus defectibus intelligitur de malo priuatiue: & ex alia parte dicente, quòd malum priuatiue est indifferēs. sequitur enim ex his q̄ Dio. tractans ibi de malo, tractat de indifferente: & q̄ bonum consurgit ex causa integra: indifferens autem ex singularibus defectibus. istos autem habitus indiferētes, quos Sco. fuxit, experientia testatur vide tur chimericos esse: eo quod nemo apparet habituatus ad indifferētia.

Ad ea demum, quæ ex se prima distin. 2. inducta sunt, respondendo dicitur, quod ratio primi nihil penitus valet à necessitate obiecti ad immediationem boni & mali moralis in eodem procedens. stat enim quod obiectum est necessarium, & tamen neutrum: vt patet ex dictis, & si necessitas infert immediationē boni & mali; eum in omni volitione non solum quidsed eur exigatur, concedat quoque quod respectu finis omnis actus aut malus aut bonus. Exemplum vero pro ratione secundi implicat: quia si quis det eleemosynā pauperi, & non propter malum finem, & nihil cogitet de fine actualiter: non propter hoc agit non propter finem: quia aut agit propter finem virtualiter: aut agit propter finem, quid est obiectum ipsum. iam enim dictum est quod obiectum voluntatis est finis. dat enim eleemosynam pauperi, vt det eleemosynam pauperi. hoc autem cōstat esse bonum. Implicat ergo, dicere actum humanum abs que fine: q̄ si aliæ circūstātiæ ad actū bonū necessariæ omittant, consta actū esse malū, & nō indifferentē. Si enim malū consisteret in positiue oppositis circūstātiis, malū à deo esset, sicut cætera positiua, sed de his hactenus.

¶ In responsione ad primum octaui articuli, dubium duplex occurrit. Primū est, quia æquiuocari videtur de medio: nam ratio literæ inducitur ad distinguendum medio q̄ participationē actus autem indifferēs est medium per abnegationē tantum. Secundum est: quia falsum est, quòd malum morale non tollat totum bonum morale sibi oppositum. Actus nanque intemperantiæ vndique malus tollit totum bonum temperantiæ ab illo actu, quamuis non tollat bonum actionis humanæ, vtpote subiectum: sicut nec vlla priuatio tollit subiectum.

¶ Ad primum horum dicitur, q̄ quia ratio literæ inducitur ad satisfaciendum motiuo argumenti, scilicet priuatio & habitus sunt opposita immediata, non est descendendum ad tale vel tale medium: sed standum est in formali, scilicet habere vel non habere medium, & hoc solum intēdit litera, scilicet quòd quædam priuatiue oppositā habent medium: quia priuatio consistit in priuatione ac per hoc non tollit totum oppositum.

¶ Ad secundum dicitur, quod malum morale dupliciter intelligi potest non tollere totum oppositum primo permissiue, i. non est necesse quod tollat totum bonum oppositum: & hoc est manifestè verū: dare nanq; eleemosynam indigenti propter inanē gloriā est malum morale: non tamen tollit tota bonitatem moralē ab actu illo: quia actus est bonus moraliter secundū substantiā malus autē ēādē circunstantiā finis, & hūc sensum nō esse alienū ab authore illa verba literæ innuunt, si talis priuatio non semper est immediata cum oppositō habitu: quasi infinuetur. q̄ sic ut in eōi sufficit priuationi in priuari, q̄ nō oportet esse immēdiatam oppositō habituis ita in speciali sufficit malō, q̄ nō oportet ipsum priuare toto bono opposito. secūdo potest intelligi positiue, seu per se. Et sic verificatur, pro quāto omnis actus quantūcunq; malus, oportet q̄ habeat hāc bonitatem moralē, q̄ s. ordinet ad beatitudinē: & sic bonus bonitate finis cōmunissimi formaliter: vt patet ex suprādictis. Et sic malū morale non pōt tollere totā bonitatē moralē: sicut nec ægritudo totā sanitatē in cōrpore y̆ eneratē in vitā: & hęc intelligē de malo & bono morali nō secundū hāc vel illā rōnē, puta secūdū speciē vel obiectū. Sic nāq; aliquis actus nullā habet bonitatē, vt in litera dicit: sed simpliciter secūm qd inueniūt in rerū natura ī actu exercito. sic em oportet beatitudinē actū oēm respicere

¶ *Num actus ex imaginatione procedentes sint extra genus moris.*

Obiectio.

CIrca calcē 9. ar. est dubiū motū à Durando in 2 sent. dist. 40. quia nō videtur verū q̄ actus ex imaginatione procedentes, vt fricatio barbę, motio baculi, &c. sint extra genus moris, quia actus hoīs, qui subest libero arb. quo ad hoc, q̄ est impediri vel nō impediri, nō est extra genus moris: sed actꝰ isti sūt huiusmodi, vt patet, ergo. Maior patet ex eo q̄ aliter ī sēsualitate nō esset malu moraliter: ppterea q̄ li. arb. potuit impedire & nō impedire.

¶ Ad hoc dicit q̄ S. Tho. intēdit de actibus illis, qui nō possunt à libero arb. impediri: vtpote proueniētes ex qualitatibꝰ naturalibꝰ vel ex apprehēsione alicuius occurrētis terribilis vel delectabilis, sed hoc verbis literę cōtradicit expresse specificātis tales actus, qui vere sunt ex imaginatione causātiers & sunt

sunt motus locales exteriores membrorum nostrorum subiectorum totaliter imperio rationis: vt motus manus ad barbam, & motus baculi à manu, &c. quos constat potuisse impediri à liber. arbit. Aliter ergo dicendum est, quòd quia vnumquodque tale non secundum quod est in potentia, sed secundum quod est actu: nec aliquid reponitur in genere per id quod potest esse, sed per id quod est, non enim superficies speciat ad genus coloris, quia potest esse alba aut nigra: ideo actus omnis qui actualiter a sola est imaginatione, quamuis possit subesse imperio rationis, non est in genere moris. Et si contra hoc obiiciatur: quia actus sensualitatis sunt in genere moris, ex hoc solo quòd potuerunt impediri, negatur hoc: quoniam actus sensuales, qui dicuntur voluntarij, quia non impediti à voluntate potente prævenire singulos non solum potentia, sed actu subsunt voluntati non positiuæ, sed priuatiuæ stricte, si non per actum elicitum, aut imperatum à voluntate, sed per strictam priuationem actus eliciti & imperati: fiunt enim absque præuentione voluntatis potentis, & debentis præuenire. Notanter autem dixi priuatiuæ stricte, & non negatiuæ: quia vt ex q.6. arti. 3. superius patet ad rationem voluntarij indirecte non sufficiunt potestas & negatio: sed adesse oportet obligationem seu debitum. vnde non reducuntur in voluntatem: vt causam priuatiue actus quicunque ab imaginatione & quibuscunque aliis inferioribus viribus, ex hoc quòd voluntas potest eos impedire, & non impedit: & consequenter non sunt ex hoc in genere voluntarij: & consequenter nec moris, sed ex hoc quòd voluntas potest & debet impedire, & non impedit: tunc enim est vera priuatio in subiecto apto nato sub ratione debiti, & non solum possibilis. vnde tunc & intantum actus sensuales sunt voluntarij, quando & inquantum potuit & debuit voluntas impedire. Constat autem ex hoc, quòd impedire est positiuum quoddam, quòd non obligatur semper, & ad semper voluntas ad impediendum: ac per hoc quando imaginatio actus causat illo tempore quo voluntas non debet quamuis possit: tunc actus illi sunt extra genus voluntarij & moris: actus autem hi præcipue esse possunt

Sup. ar. 5. ad. 4. & infr. ar. 11. co. et q. 73 ar. 7. co. & ad 1. & 2. d. 36 ar. 5 cor. & 4. dis. 16. q. 3 ar. 2. q. 3. co. & dist. 41. ar. 1. 4. q. 1. co. 1. cor. Et mal. q. 2 art. 6. per to. & ar. 7 cõ. & q. 7. ar. 1. 4 cor.

diuidualis actus habeat aliquam circunstantiam per quam trahatur ad bonum vel malum, ad minus ex parte intentionis finis. Cum enim rationis sit ordinare, actus à ratione deliberatiua procedens, si non sit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipso repugnat rationi, vt habet rationem mali. si vero ordinetur ad debitum finem, continuit cum ordine rationis, vnde habet rationem boni: necesse est autem quod vel ordinetur, vel non ordinetur ad debitum finem vnde necesse est omnem actum hominis à deliberatiua ratione procedentem in individuo consideratum, bonum esse vel malum. Si autem non procedit à ratione deliberatiua, sed ex quadam imaginatione (sicut cum aliquis fricat barbam, vel mouet manum aut lapidem) talis actus non est proprie loquendo moralis, vel humanus, cum hoc habeat actus à ratione: & sic erit indifferens, quasi extra genus moralium actuum existens.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod aliquem actum esse indifferentem secundum suam speciem, potest esse multipliciter. Vno modo sic, quòd ex sua specie debeatur ei quod sit indifferens: & sic procedit ratio. sed tamen isto modo nullus actus ex sua specie est indifferens. non enim est aliquod obiectum humani actus, quod non possit ordinari vel ad malum, vel ad bonum per finem, vel circunstantiam. Alio modo potest dici indifferens ex sua specie, quia non habet ex sua specie quòd sit bonus, vel malus: vnde per aliquid aliud potest fieri bonus vel malus: sicut homo non habet ex sua specie, quod sit albus, vel niger. nec tamen habet ex sua specie quòd non sit albus aut niger. potest enim albedo vel nigredo superuenire homini aliunde, quàm à principiis speciei.

¶ Ad secundum dicendum, quòd Philosophus dicit illum esse malum proprie, qui est aliis hominibus nociuus. & secundum hoc dicit, prodigum non esse malum, quia nulli alteri nocet nisi sibiipsi: & similiter de omnibus aliis qui non sunt proximis nociui. Nos autem hoc dicimus malum communiter omne quod est rationi rectæ repugnans, & secundum hoc omnis individualis actus est bonus vel malus, vt dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quòd omnis finis à ratione deliberatiua intentus pertinet ad bonum alicuius virtutis, vel ad malum alicuius vitij. nam hoc ipsum quod aliquis agit ordinate ad sustentationem vel quietem sui corporis ad bonum virtutis ordinatur in eo, qui corpus suum ordinat ad bonum virtutis: & idem patet in aliis.

ARTICVLVS X.

a ¶ Vtrum aliqua circunstantia constituat actus moralem in specie boni vel mali.

AD DECIMVM sic proceditur. Videtur quòd circunstantia non possit constituere aliquam speciem boni, vel mali actus: species enim actus est ex obiecto. Sed circunstantiæ differũt ab obiecto: ergo circunstantiæ non dant speciem actus.

¶ Præterea, Circunstantiæ comparantur ad actum moralem sicut accidentia eius, vt dictũ est. Sect accidens non constituit speciem. ergo circunstantia non constituit aliquam speciem boni, vel mali.

¶ Præterea, Vnius rei non sunt plures species: vni us autem actus sunt plures circunstantiæ. ergo circunstantia nõ constituit actum moralem in aliqua specie boni vel mali.

¶ SED CONTRA, Locus est, circunstantia quędam: sed locus constituit actum moralem in quadam specie mali. furari enim aliquid de loco sacro est sacrilegium: ergo circunstantia constituit actum moralem in aliqua specie boni vel mali.

CONCLVSIO.

¶ Quandocunque aliqua circunstantia respicit specialem ordinem rationis pro vel contra, ex tali circunstantia constituitur aliqua species moralis actus in bonitate, vel malitia.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut species rerum naturalium constituuntur ex naturalibus formis: ita species moralium actuum constituuntur ex formis, prout sunt à ratione conceptæ: sicut ex supradictis patet, quia vero natura determinata est ad vnum, nec potest esse processus naturæ in infinitum: necesse est peruenire ad aliquam vltimam formam, ex qua sumatur differentia specifica, postquam alia differentia specifica esse non possit. & inde est quòd in rebus naturalibus quod est accidẽs alicui rei, non potest accipi vt differentia constituens speciem. Sed processus rationis non est determinatus ad aliquid vnum, sed quolibet dato, potest vlterius procedere. & ideo ex actu vno accipitur vt circunstantia superadita obiecto, quod determinat speciem actus, potest iterum accipi ratione ordinante, vt principalis conditio obiecti determinantis speciem actus: sicut tollere alienũ habet speciẽ ex ratione alieni. ex hoc eñ constituitur in specie furti & si consideretur super hoc ratio loci vel tẽporis, se habebit in ratione circunstãtiæ: sed quia ratio etiam de loco vel de tempore & aliis huiusmodi ordinare potest, contingit conditionem loci circa obiectum accipi vt contrariam ordini rationis: puta quòd ratio ordinat iniuriam non esse faciendam loco sacro. vnde tollere aliquid alienum de loco sacro, addit speciem repugnantiam ad ordinem rationis: & ideo locus, qui prius considerabatur vt circunstantia, nunc consideratur vt principalis conditio obiecti rationi repugnans. & per hunc modum quandocunque aliqua circunstantia respicit specialem ordinem rationis vel pro vel contra, oportet quòd circunstantia det speciem actui morali vel bono vel malo.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd circunstantia, secundum quod dat speciem actui, consideratur vt quædam conditio obiecti (sicut dictum est) & quasi quædam specifica differentia eius.

¶ Ad secundum dicendum, quòd circunstantia manẽs in ratione circunstantiæ, cum habeat rationem accidentis, non dat speciem: sed inquantum mutatur in principalem conditionem obiecti, secundum hoc dat speciem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd non omnis circunstantia constituit actum moralem in aliqua specie boni vel mali, cum non quæ libet circunstantia importet aliquam consonantiam vel dissonantiam ad rationem. vnde non oportet licet sint multæ circunstantiæ vnius actus, quòd vnus actus sit in pluribus speciebus, licet etiam non sit inconueniens quòd vnus actus moralis sit in pluribus speciebus moris etiam disparatis: vt dictum est.

ARTICVLVS XI.

a ¶ Vtrum omnis circunstantia augens bonitatem vel malitiam, constituat actum moralem in specie boni vel mali.

AD VNDECIMVM sic proceditur. Videtur, quod omnis circunstantia pertinens ad bonitatem vel malitiam, det speciem actui. bonum enim & malum sunt differentiæ specificæ moralũ actuum. cp ergo facit differetiam in bonitate vel malitia moralis actus, facit differre sedm differẽtiã specificã, cp est differre secundum speciem. sed id quod addit in bonitate vel malitia actus, facit differre secundum bonitatem & malitiam: ergo facit differre secundum speciem. ergo omnis circunstantia addens in bonitate vel malitia actus, constituit speciem.

¶ Præterea, Aut circunstantia adueniens habet in se aliquam rationem bonitatis vel malitiæ, aut non. Si non, potest addere in bonitate vel malitia actus: quia quod non est bonum, non potest facere maius bonum: & quod non est malum, non potest facere maius malum. Si autem habet in se rationem bonitatis vel malitiæ, ex hoc ipso habet quandam speciem boni vel mali. ergo omnis circunstantia augens bonitatem vel malitiam, constituit nouam speciem boni vel mali.

¶ Præterea, Secundum Diony. 4. cap. de di. no. Malum causatur ex singularibus defectibus, quælibet autem circunstantia aggrauans malitiam, habet specialem defectum. ergo quælibet circunstantia habet nouam speciem peccati: & eadem ratione quælibet augens bonitatem, videtur addere nouam speciem boni, sicut quælibet vnitas addita numero facit nouam speciem numeri. bonum enim consistit in numero, pondere, & mensura.

¶ SED CONTRA, Magis & minus non diuersificant speciem, sed magis & minus est circunstantia addens in bonitate & malitia. ergo non omnis circunstantia addens in bonitate vel malitia constituit actum moralem in specie boni vel mali.

CONCLVSIO.

¶ Tametsi circunstantia bonitatem vel malitiam actus adaugeat, non tamen quæuis talis speciem moralis actus variat.

¶ RESPONDEO, dicendum, quòd sicut dictum est, circunstantia dat speciem boni vel mali actui morali, inquantum respicit specialem ordinem rationis, contingit autem quandoque, quòd circunstantia non respicit ordinem rationis in bono vel malo nisi præsupposita alia circunstantia, à qua actus moralis habet speciem boni vel mali. sicut tollere aliquid in magna quantitate vel parua non respicit ordinẽ rationis in bono vel malo, nisi præsuppositа aliqua alia conditione, per quam actus habeat malitiam vel bonitatem: puta hoc, quod est esse alienum, quod repugnat rationi. Vnde tollere alienum in magna vel parua quantitate, non diuersificat speciem peccati, tamen potest aggrauare vel diminuere peccatum. & similiter est in aliis malis vel bonis. vnde non omnis circunstantia addens in bonitate vel malitia, variat speciem moralis actus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd in his quæ intenduntur & remittuntur, differentia intentionis & remissionis non diuersificat speciem: sicut quod differt in albedine secundum magis & minus, non differt secundum speciem coloris. & similiter quod facit diuersitatem in bono vel malo secundum intentionem & remissionem, non facit differentiam moralis actus secundum speciem.

¶ Ad secundum dicendum, quòd circunstantia aggrauans peccatum, vel augens bonitatem actus, quandoque non habet bonitatem vel malitiam secundum se, sed per ordinem ad aliam conditionem actus, vt dictum est: & ideo non dat nouam speciem, sed auget bonitatem vel malitiam, quæ est ex alia conditione actus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd non quælibet circunstantia inducit singularem defectum secundum seipsam, sed solum secundum ordinem ad aliquid aliud. & similiter non superaddit nouam perfectionem nisi per comparationem ad aliquid aliud: & pro tanto licet augeat bonitatem vel malitiam, non tamen semper variat speciem boni vel mali

a ¶ Super Quæstionis decimæoctauæ Articulum decimum & vndecimum.

Circa decimum & vndecimum articulos vna cum responsione ad quartum in quinto articulo huius quæstionis decimæ octauæ aduerte, & diligenter considera, quòd sicut in naturalibus quædam accidentia sunt secundum se formæ, vt albedo & dulcedo, quædam autem sunt solummodo conditiones præsuppositarum formarum, vt magis, minus, maius, fortiter, velociter, & alia huiusmodi: ita in moralibus circunstantiæ duplices quædam secundum se bonitates vel malitiæ: vt sunt omnes actus virtutum & vitiorum: quædam conditiones tantum suppositarum virtutum vel maliiiarum: vt maius & minus, magis & minus, & his similia. Differentia inter istas circunstantias manifesta est: quia istæ duæ nunquam faciunt actum bonum vel malum, quamuis augeant vel minuant bonitatem vel malitiam. Primæ autem faciunt actum bonum vel malum, & ratio est in promptu, quia primæ opponunt ex se bonitatem vel malitiam, secundæ non. differentia rursus inter eas est, quòd primæ secundum se sunt species quædam moralium habentes propria obiecta conuenientia vel disconuenientia rationi: vt patet de furto facto in loco sacro, actui nanque furti adiungitur iniuria loci sacri, quæ habet propriam speciem ex loco sacro, obiecto rationi. vt iniuriam patienti: est nanque obiectum hoc secundum se rationi dissonans: secundæ autem non sunt secundum se species moralium, nec habent propria obiecta: & ex hoc sequitur quòd primæ dant speciem actui quem circunstant quando actus est circa illud circunstantiæ obiectum: ita quod sint quasi duo actus, vnus circa obiectum actus, & alter circa obiectum circunstantiæ: vt in furto ex loco sacro apparet, scilicet acceptio alieni & iniuria loco sacro irrogata: & propterea in litera dicitur, quòd circunstantiæ nutantes seu dantes speciem, transeunt in conditiones principales seu differentias obiecti: iam enim stabilitum est ex obiecto haberi speciem bonitatis & malitiæ moralis actus. Et ex eadem radice dictum fuit in litera quinti articuli in responsione ad quartum, quòd quandocunque circunstãtia transmutat actum de bonitate in malitiam, dat actui speciem: quia repugnat rationi. Ex hoc nanque quod secundũ se rationi repugnat, habet vtrunque, scilicet & quòd malitiam secũdum se importet, & quod sit vel habeat proprium obiectum rationi repugnans: ac per hoc in propria specie reponat actum, quem constituit malum. Constitutio enim actus in esse mali ex obiecto est, Constat autem transmutationem actus de bonitate in malitiam constitutionem esse in esse mali. Aduerte secundò. quod in litera ex his locis habes duas regules generales de circunstantiis dãtibus species moralibus actibus. Prima est nunc dicta, quod quandocunque circunstantia facit actũ de bono aut non bono malum, dat speciem. Secunda est hic in articulo 10. quod quandocunque circunstantia respicit specialem, id est, secundum se proprium ordinem rationis, dat speciem: vtraq; est exposita, & vtrãque oportet notare & recolere in q. 72. vbi de specificatione peccatorũ agitur.

a ¶ Super Quæstionis decimænonæ Articulum primum.

¶ Num & quomodo bonum & malum sint per se differentiæ actus voluntatis.

Quæstio.

Circa primum articulum quæstio. 19. dubium occurrit de illa propositione. Bonum & malum sunt per se differentiæ actus voluntatis, aut enim intendit de actibus voluntatis simpliciter, aut in genere moris. si de actu voluntatis simpliciter, tũc sequeretur quod vnus numero actus voluntatis substantialiter esset in duabus speciebus disparatis, quod non est intelligibile. Patet sequela de consensu in adulteriũ propter furtum. Si de actu voluntatis, vt est in genere moris, quum esse in genere moris accidat voluntatis actibus: sequitur, cp nõ sint eorum per se differentiæ illæ quę sunt moralium per se differentię, vt bonum & malum.

¶ Ad hoc dicitur, quod quum bonum & malũ (vt à S. Tho. in prima parte. quæstione 48. articulo primo, ad secundum, didicimus) in solis moralibus constituant species, & actus moralis habeat speciem boni vel mali. sicut tollere aliquid in magna vel parua quantitate, non respicit ordinẽ rationis in bono vel malo, nisi præsuppositа alia circunstantia, à qua actus moralis habeat speciem boni vel mali. sicut tollere alienum in magna vel parua quantitate, non diuersificat speciem peccati, tamen potest aggrauare vel diminuere peccatum. & similiter est in aliis malis vel bonis. vnde non omnis circunstantia addens in bonitate vel malitia, variat speciem moralis actus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd in his quæ intenduntur & remittuntur, differentia intentionis & remissionis non diuersificat speciem: sicut quod differt in albedine secundum magis & minus, non differt secundum speciem coloris. & similiter quod facit diuersitatem in bono vel malo secundum intentionem & remissionem, non facit differentiam moralis actus secundum speciem.

¶ Ad secundum dicendum, quòd circunstantia aggrauans peccatum, vel augens bonitatem actus, quandoque non habet bonitatem vel malitiam secundum se, sed per ordinem ad aliam conditionem actus, vt dictum est: & ideo non dat nouam speciem, sed auget bonitatem vel malitiam, quæ est ex alia conditione actus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd non quælibet circunstantia inducit singularem defectum secundum seipsam, sed solum secundum ordinem ad aliquid aliud. & similiter non superaddit nouam perfectionem nisi per comparationem ad aliquid aliud: & pro tanto licet augeat bonitatem vel malitiam, non tamen semper variat speciem boni vel mali

QVÆSTIO DECIMANONA, *De bonitate & malitia actus interioris voluntatis, in decem articulos diuisa.*

DEINDE considerandum est de bonitate actus interioris voluntatis.

¶ Et circa hoc quęruntur decem.

¶ Primo, vtrum bonitas voluntatis dependeat ex obiecto. ¶ Secundo, vtrum ex solo obiecto dependeat. ¶ Tertio, vtrum dependeat ex ratione. ¶ Quarto, vtrum dependeat ex lege æterna. ¶ Quinto, vtrum ratio errans obliget. ¶ Sexto, vtrum voluntas contra legem Dei, sequens rationem errantem sit mala. ¶ Septimo, vtrum bonitas voluntatis in his, quæ sunt ad finem. dependeat ex intentione finis. ¶ Octauo, vtrum quantitas bonitatis vel malitiæ in voluntate sequatur quantitatem boni vel mali in intentione. ¶ Nono, an voluntatis bonitas dependeat ex conformitate ad voluntatem diuinam. ¶ Decimo, vtrum necesse sit voluntatem humanam conformari diuinę voluntati in volito ad hoc quod sit bona.

ARTICVLVS I.

a ¶ An bonitas voluntatis dependeat ex obiecto.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd bonitas voluntatis non dependeat ex obiecto. voluntas enim non potest esse nisi boni: quia malum est præter voluntatem: vt Dio. dicit. 4 ca. de di. no. Si igitur bonitas voluntatis iudicaretur ex obiecto, sequeretur quod omnis voluntas esset bona, & nulla esset mala.

¶ Præterea, Bonum per prius inuenitur in fine, vnde bonitas finis inquantum huiusmodi non dependet ab aliquo alio. sed secundum Philosophum, in 6. Ethic. Bona actio est finis, licet factio nunquam sit finis, ordinatur enim semper sicut ad finem ad aliquid factum. ergo bonitas actus voluntatis non dependet ex aliquo obiecto.

¶ Præterea, Vnusquodque quale est, tale alterũ facit. sed obiectũ voluntatis est bonũ bonitate naturę. non ergo potest præstare voluntati bonitatem moralem. moralis ergo bonitas voluntatis non dependet ex obiecto.

¶ SED CONTRA est quòd Philosophus dicit in 5. Ethic. quòd iustitia est secundum quam aliqui volunt iusta, & eadem ratione virtus est secundum quam aliqui volunt bona: sed bona voluntas est quæ est secundum virtutem. ergo bonitas voluntatis est ex hoc quòd aliquis vult bonum.

CONCLVSIO.

¶ Bonum & malum in voluntatis actibus secundum obiecta proprie attenditur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd bonum & malum sunt per se differentiæ actus voluntatis. nam bonum & malum per se ad voluntatem pertinent, sicut verum & falsum ad rationem, cuius actus per se distinguitur differentia veri & falsi: prout dicimus opinionem esse veram vel falsam, vnde voluntas bona & mala sunt actus differentes secundum speciem. differentia autem speciei in actibus est secundum obiecta, vt dictum est: & ideo bonum & malum in actibus voluntatis proprie attenditur secundum obiecta.

voluntatis simpliciter sint in genere naturalium: oportet dicere, quod bonum & malum nõ sunt per se differentiæ actus voluntatis: ita quod actus voluntatis non differunt specie secundum se, secundum per se differentias boni & mali, seu quod idem est, secundum speciem moralium. Quod autem actus voluntatis sint in genere naturalium etiam specifice, patet ex tribus supradictis. Primo ex distinctione actuum voluntatis absque admixtione moralium superius facta: tertium circa finem & trium circa ea quæ sunt ad finem. Secũdo, ex eo, cp vnus numero actus voluntatis est in diuersis specicibus, moralium disparatis, eo q; sunt eius accidentia: sicut idem pomũ in speciebus albi & dulcis. Tertio, ex eo, quod aliquis actus voluntatis habet obiectum indifferens ad bonũ & malum morale extra: per se autem differentias a licitus non inuenitur ipsum. Quod autem hu jus oppositum non intendat hic author, non solum ex prædictis, sed ex præsenti habetur litera, volente actum voluntatis sic secundum boni & mali differentias distingui, sicut actus rationis secundum differentias veri & falsi. Constat enim, quod vnus numero rationis actus, puta, opinio actualis, quòd Sortes sedet, est successiue verus & falsus absque sui mutatione: quod esset impossibile si differentia secundũ verũ & falsum esset per se diuisiua ac constitutiua actus rationis, neque enim aliquod vnum indiuiduum coloris est modo album, modo nigrũ. Sicut igitur actus rationis suã habet absolute speciem differentiámque constitutiuam susceptiuam veri & falsi: ita actus voluntatis proprium habet genꝰ, differentias, ac species, in genere naturæ præuenientia genus & species moralium. Quomodo autẽ hæc literæ verba accipienda sunt, videndum restat. Difficultatem habent nõ solum ex perseitate, sed ex perseitate tali, scilicet differentiarũ. Plus enim exigitur ad hoc, quod bonum & malum sint per se differentiæ actus, quàm quòd sint per se spectantia ad actum facile siquidem patet, quod in diffinitione boni & mali moralis ponitur voluntatis actus, quoniam sunt circa voluntarium, ac per hoc ad perseitatem secũdi modi spectanti sed ad hoc quod sint per se differẽtię, perfeitas primi modi

di requirunt: quæ quum non sic, dupliciter dici potest, aut quòd hic sumitur per se, vt distinguitur contra per aliud, & actus voluntatis in genere actuũ: vt sic sensus, quòd bonũ & malum sint actus voluntatis differentiæ per se, id est non per aliud in genere actuum, & secundũ hęc ponit differentia inter actus humanos voluntatis, & aliarum potentiarum: in hoc quòd bonum & malum distinguunt actus aliarum virium mediantibus actibus voluntatis: quoniam non nisi quatenus voluntarij sunt, Actus autem voluntatis distinguunt per se, id est non per aliquid aliud. Insinuatur quoque, quòd licet bonum & malum sint per se differentiæ constitutiuæ conditionum superuenientium actibus voluntariis, & non ipsorum actuum secundum se: applicando tamen eas ad actus ipsos, respiciunt actus voluntatis per se, alios p aliud, aut quod hic sumit per se proprie vt distinguitur contra per accidẽs: & actus voluntatis non in genere naturæ, sed vt est in genere moris: vt sit sensus, quod bonum & malum moraliter sunt per se differentiæ actus voluntatis in genere moris. Et secundum hoc fundatur hic explicanda & hinc deducenda in sequenti articulo differentia inter bonitatem ac malitiam actus voluntatis & aliorum actuum humanorũ, in hoc quod bonum & malum moralia ad alios actus, vt sunt in genere moris se habent vt differentiæ per se, & vt ordinatæ inter se per accidens, vt & circunstantiæ. Ad actum vero voluntatis in genere moris se habent, vt per se differentiæ, & non aliter: vt in sequenti articulo plenius patebit. Et hic procul dubio sensus est intẽtus ab authore, & sub illis valde est: sed difficultates eius in sequẽti sũt clarę articulo.

Annot. ¶ Circa corpus eiusdem articuli dubium est, an eodem modo sumatur bonum & malum, in responsione, quum dicitur, Bonum & malum sunt per se differentiæ actus voluntatis: & in eius subiuncta ratione, quum subditur: Nam bonum & malum per se ad voluntatem pertinent, sicut verum & falsum ad rationem. Quod enim eodem modo sumantur, scilicet de bono & malo morali, tractatus ipse moralis & cõuerificatio testantur: malum enim in communi non cõstituit aliquam speciem, vt prædictum est. Quod autem diuersimode sumantur, scilicet in responsione pro moralibus: & in ratione pro transcendentibus ex proportionalitate adiuncta veri & falsi insinuatur: verum enim & falsum ad nostram rationem, sicut bonum & malum in communi ad nostram voluntatem se habẽt.

¶ Ad hoc dicitur, q̃ licet in responsione, bonum & malum non nisi pro bono & malo morali sumi possunt: quoniam in solis moralibus bonũ & malum sunt per se differentiæ constitutiuæ, in ratione tñ vtroque modo sumi possunt & pro moralibus & pro transcendentibus, pro moralibus quidẽ: quia ex hoc q̃ hæc per se spectant ad voluntatem, sequitur quod eorum differentiæ per se distinguantur actus eius modo exposito. Pro transcendentibus vero, ga ex hoc quod voluntas per se in primo modo perfectatis respicit bonum, tanquam proprium obiectum, & consequenter malum: ex hoc tanquam ex prima radice procedit, vt ad bonum in moralibus voluntatis actus per se vt proprium susceptiuum concurrat & non per alios actus illorũ differentiis distinguatur, sed per se, vt exposuimus. Et hic sensus est profundior & magis dignus tanto authore: vt in tertio contra Gentes. capitulo nono, videre poteris.

¶ Responsionem ad tertium eiusdem primi articuli sic intellige, q̃ licet obiectum voluntatis sit bonum bonitate naturæ: idem tamen bonum, vt conueniens secundum rationis ordinem, est bonum moris obiectiue: & sic dat bonitatem moralem formaliter actui.

Annot.

a ¶ *Super Quæstionis decimænonæ Articulum secundum.*

IN articulo secundo eiusdem quæstionis in responsione ad primum, aduerte vltima verba. Et scito quod tria insinuãt. Primo, q̃ differt tunc bonitas obiecti à bonitate finis in actu voluntatis, q̃do finis pendet ex fine. Secudo, q̃ tunc etiã differt q̃do volũtas pendet ex voluntate. Tertio, quod vtrunque horum est per accidens. Primum significat quod quando sunt plures fines per se subordinati & voliti simul: vt cum quis vult medicinã sanitatiuã propter victoriam formalis bonitas obiecti, puta esse sanũ, differt à bonitate alterius finis, puta militiæ. Secundum vero, quod quando voluntas vnius finis, puta adulterij, dependet ex voluntate alterius per accidens, finis prioris, puta furti, vt quum quis vult adulterari vt furetur, malitia quoque obiecti puta adulterij, differt à malitia finis, puta furti. Tertium autem, scilicet quod vtrunque horum est per accidens, significat quod accidit actui voluntatis differentia hæc bonitatis vtroque modo: quia accidit fini subordinati alteri fini: & accidit voluntati dependere ex alia voluntate: sicut accidit mouenti, q̃ moueatur: nisi enim accideret, omni fini & omni volitioni conueniret. De differentia autem vtriusque bonitatis in actibus aliarum virium, hic tacta, in sequenti quæstione ex proposito erit sermo diffusus.

Anno.

a ¶ *Vtrum bonitas voluntatis dependeat ex solo obiecto.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd bonitas voluntatis non dependeat solum ex obiecto. finis enim affinior est voluntati, quàm alteri potentiæ: sed actus aliarum potentiarum recipiunt bonitatem non solum ex obiecto, sed etiam ex fine, vt ex supradictis patet. ergo etiam actus voluntatis recipit bonitatem non solum ex obiecto, sed etiam ex fine.

¶ Præterea, Bonitas actus non solum est ex obiecto sed etiam ex circunstantiis vt suprà dictum est. Sed secundum diuersitatem circunstantiarum contingit esse diuersitatem bonitatis, & malitiæ in actu voluntatis: puta quod aliquis velit quando debet, & vbi debet, & quãtum debet, & quomodo debet vel prout debet. ergo bonitas voluntatis non solum dependet ex obiecto, sed etiam ex circunstantiis.

¶ Præterea, Ignorantia circunstantiarum excusat malitiam voluntatis vt suprà habitum est. Sed hoc non esset nisi bonitas & malitia voluntatis à circunstantiis dependeret. ergo bonitas & malitia voluntatis dependet ex circunstantis & non à solo obiecto.

¶ SED CONTRA, Ex circunstantiis inquantum huiusmodi actus non habet speciem, vt suprà dictum est. Sed bonum & malum sunt specificæ differentię actus voluntatis, vt dictum est. ergo bonitas & malitia voluntatis non dependent ex circunstantiis, sed ex solo obiecto.

CONCLVSIO.

¶ Cum obiectum per se actus voluntatis bonitatem afferat, ex ipso solo, & non ex circunstantiis bonitas voluntatis dependet.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd in quolibet genere quanto aliquid est prius, tanto est simplicius, & in paucioribus consistẽs, sicut prima corpora sunt simplicia: & ideo inuenimus quòd ea, quę sunt prima in quolibet genere, sunt aliquo modo simplicia, & in vno consistunt. principium autem bonitatis & malitiæ humanorum actuum, est ex actu voluntatis: & ideo bonitas & malitia voluntatis secundum aliquid vnum attenditur, aliorum vero actuum bonitas & malitia potest secundum diuersa attendi illud autem vnum, quod est principium in quolibet genere, non est per accidens, sed per se: quia omne, quod est per accidens, reducitur ad id quod est per se, sicut ad principium. & ideo bonitas voluntatis ex solo vno illo dependet, quod per se facit bonitatem in actu, scilicet ex obiecto & non ex circunstantiis, quæ sunt quædã accidentia actus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd finis est obiectum voluntatis, non autẽ aliarum virium. vnde quantum ad actum voluntatis non differt bonitas, quæ est ex obiecto à bonitate, quæ est ex fine: sicut in actibus aliarum virium: nisi forte per accidens, prout finis dependet ex fine, & volũtas ex voluntate.

¶ Ad secundum dicendum, quòd supposito quòd voluntas sit boni, nulla circunstantia potest eam facere malam. Quòd ergo dicitur, quòd aliquis vult aliquod bonum, quando nõ debet, potest intelligi dupliciter. Vno modo ita quòd ista circunstantia referatur ad volitum. & sic voluntas non est boni. quia velle facere aliquid quondo non debet fieri, non est velle bonum. Alio modo ita, quòd referatur ad actum volendi: & sic impossibile est quòd aliquis velit bonum quando non debet: quia semper homo debet velle bonum, nisi forte per accidens inquantum aliquis volendo hoc bonum, impediturne tunc velit aliquod bonum debitum: & tunc non incidit malum ex eo quòd aliquis vult illud bonum, sed ex eo quod non vult aliud bonum. & similiter dicendum est de aliis circunstantiis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd circunstantiarum ignorantia excusat malitiam voluntatis secundum quod circunstantiæ se tenent ex parte voliti. inquantum scilicet ignorat circunstantias actus quem vult.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Vtrum bonitas voluntatis dependeat ex ratione.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quod bonitas voluntatis non dependeat à ratione, prius enim non dependet à posterio ri, sed bonum per prius pertinet ad voluntatem, quàm ad rationem: vt ex suprà dictis patet. ergo bonum voluntatis non dependet à ratione.

¶ Præterea, Philosophus dicit in 6. Ethic. q̃ bonitas intellectus practici est verum conforme appetitui recto: appetititus autem rectus est voluntas bona: ergo bonitas rationis practicę magis dependet à bonitate voluntatis, quàm econuerso.

¶ Præterea, Mouens nõ dependet ab eo quod mouetur, sed econuerso: voluntas autẽ mouet rationem & alias vires, vt suprà dictum est. ergo bonitas voluntatis non dependet à ratione.

Infr. q. 21. ar. 1. ego.

Quæstio.

nem, non per accidens spectat ad voluntatem, nec voluntas per accidens intendit & eligit. ergo nõ solũ per accidẽs, sed p se differt quo ad voluntatẽ, bonitas ex fine, & ex obiecto. Illa em ad intẽtionẽ, hęc ad electionẽ spectat.

¶ Ad hoc dicitur, q̃ licet nihil illorum assumptorum concurrat per accidens ad voluntatem, neganda tamen est sequela: quia bonitas finis & eiꝰ quod est ad finem vt sic, est vnamet: licet finis & id quod est ad finem, distinguantur. Vnde id quod est ad finem, dupliciter comparari potest ad voluntatem. Vno modo vt sic, & non habet aliam bonitatem, sed finis est eius ratio formalis. Alio modo secundum aliquam aliam propriam bonitatem: & sic non est vt ad finem, sed vt seorsum volitum. Et tunc differt bonitas obiecti à fine: sed per accidens, vt in litera dicitur.

¶ Super

¶ SED CONTRA est, quod Hilarius dicit in decimo de trinitate. Immoderata est omnis susceptarũ voluntatum pertinacia. vbi non rationi voluntas subicitur: sed bonitas voluntatis consistit in hoc, quòd non sit immoderata. ergo bonitas voluntatis dependet ex hoc quòd sit subiecta rationi.

CONCLVSIO.

¶ Cum bonitas voluntatis pendeat ex obiecto per rationem sibi oblato, ex ipsa ratione eiusdem bonitatem pendere oportet.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum est, bonitas voluntatis proprie ex obiecto dependet. obiectum autem voluntatis proponitur ei per rationem, nam bonum intellectum est obiectum voluntatis proportionatum ei, bonum autem sensibile vel imaginariũ non est proportionatũ voluntati, sed appetitui sensitiuo: quia volũtas potest tendere in bonum vniuersale, quòd ratio apprehẽdit, appetitus autem sensitiuus non tendit nisi in bonum particulare, quod apprehendit vis sensitiua. & ideo bonitas voluntatis dependet à ratione eo modo, quo dependet ab obiecto.

AD PRIMVM ergò dicendum, quòd bonum sub ratione boni, id est appetibilis, per prius pertinet ad voluntatem quàm ad rationem: sed tamen per prius pertinet ad rationem sub ratione veri, quam ad voluntatem sub ratione appetibilis: quia appetitus voluntatis non potest esse de bono, nisi prius à ratione apprehendatur.

¶ Ad secundum dicendum, quòd Philosophus ibi loquitur de intellectu practico secundum quod est consiliatiuus & ratiocinatiuus eorum quæ sunt ad finem, sic enim perficitur per prudentiam. In his autem quę sunt ad finem rectitudo rationis consistit in conformitate ad appetitum finis debiti: sed tamen & ipse appetitus finis debiti præsupponit rectam apprehensionem de fine qui est per rationem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd voluntas quodammodo mouet rationem: & ratio alio modo mouet voluntatem, ex parte scilicet obiecti: vt supra dictum est.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Vtrum bonitas voluntatis dependeat ex lege æterna.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd bonitas voluntatis humanæ non dependeat à lege æterna. vnius enim vna est regula & mensura: sed regula humanæ voluntatis ex qua eius bonitas dependet est ratio recta ergo non dependet bonitas voluntatis à lege æterna.

¶ Præterea, Mensura est homogenea mensurato: vt dicitur 10. Meta. Sed lex æterna non est homogenea volũtati humanæ. ergo lex æterna non potest esse mensura voluntatis humanæ, vt ab eo bonitas eius dependeat.

¶ Præterea, Mensura debet esse certissima: sed lex æterna est nobis ignota. ergo non potest esse nostræ voluntatis mensuræ. vt ab ea bonitas voluntatis nostræ dependeat.

¶ SED CONTRA, est quod Augustin. dicit 22. lib. contra Faustum, q̃ peccatum est factum vel concupitum aliquid contra æternam legem: sed malitia volũtatis est radix peccati: ergo cũ malitia bonitati opponatur, bonitas voluntatis dependet à lege æterna.

CONCLVSIO.

¶ Cum ratio humana ad legem æternam comparetur, & causa secunda prima subordinatæ, necessarium est, voluntatis humanæ bonitatem magis ex lege æterna, quàm ex ratione dependere.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd in omnibus causis ordinatis effectus plus dependet à causa prima, quam à causa secunda: quia causa secunda non agit nisi in virtute primæ causæ. Quod autem ratio humana sit regula voluntatis humanę, ex qua eius bonitas mensuretur, habet ex lege æterna quę est ratio diuina. vnde in psalm. dicitur, Multi dicunt, quis ostendet nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui Domine, quasi diceret lumen rationis, quod in nobis est, in tantum potest nobis ostendere bona, & nostram voluntatem regulare, inquantũ est lumẽ vultus tui, id est à vultu tuo deriuatum. vnde manifestum est quòd multo magis dependet bonitas voluntatis humanæ à lege æterna, quàm à ratione humana: & vbi deficit humana ratio, oportet ad rationem æternam recurrere.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quod vnius rei non sunt plures mensuræ proximæ: possunt tamen esse plures mensurę, quarum vna sub alia ordinetur.

¶ Ad secundum dicendum, quod mensura proxima est homogenea mensurato, non autem mensura remota.

¶ Ad tertium dicendum, quòd licet lex æterna sit nobis ignota, secũdum quod est in mente diuina: innotescit tamen nobis aliqualiter, vel per rationẽ naturalem quæ ab ea deriuatur vt propria eius imago, vel per aliqualem reuelationem superadditam.

ARTICVLVS V.

a ¶ *Vtrum voluntas discordans à ratione errante sit mala.*

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd voluntas discordans à ratione errante non sit mala. ratio enim est regula voluntatis humanæ. inquantum deriuatur à lege æterna, vt dictum est: sed ratio errans non deriuatur à lege æterna. ergo ratio errans non est regula voluntatis humanæ: non est ergo voluntas mala si discordat à ratione errante.

¶ Præterea. Secundum Aug. inferioris potestatis præceptum non obligat si contrarietur præcepto potestatis superioris, sicut si proconsul iubeat aliquid quod Imperator prohibet. sed ratio errans quãdoque proponit aliquid quod est contra præceptum superioris, scilicet dei, cuius est summa potestas. ergo dictamen rationis errantis non obligat: non est ergo voluntas mala si discordet à ratione errante.

¶ Præterea, Omnis voluntas mala reducitur ad aliquam speciem malitiæ. sed voluntas discordans à ratione errante, non potest reduci ad aliquam speciem malitiæ: puta si ratio errans errat in hoc quòd dicat esse fornicandum, voluntas eius fornicari non vult, ad nullam malitiam reduci potest. ergo voluntas discordans à ratione errante non est mala.

¶ SED CONTRA, sicut in primo dictum est. Conscientia nihil aliud est quàm applicatio scientiæ ad aliquem actum: scientia autem in ratione est voluntas. ergo discordans à ratione errante est contra conscientiã. Sed omnis voluntas est mala: dicitur enim Romano. 14. Omne quod non est ex fide, peccatũ est, id est, omne quod est contra conscientiam. ergo voluntas discordans à ratione errante est mala.

CONCLVSIO.

¶ Quæuis voluntas à ratione errante discordans, semper est mala.

¶ RESPONDEO dicendum, quod cum conscientia sit quodammodo dictamen rationis, est enim quædam applicatio scientiæ ad actum, vt in primo dictum est: idem est quærere vtrum voluntas discordans à ratione errante sit mala, quod quærere vtrum conscientia errans obliget.

¶ Circa quod aliqui distinxerunt tria genera actuum: quidam enim sunt boni ex genere, quidam sunt indifferentes, quidam sunt mali ex genere. Dicunt ergo quòd si ratio vel conscientia dicat aliquid esse faciendum quod sit bonum ex suo genere, non est ibi error. Similiter si dicat aliquid non esse faciendum quod est malum ex suo genere: eadem enim ratione præcipiuntur bona, qua prohibentur mala. sed si ratio vel conscientia dicat alicui, quòd illa quæ sunt secundum se mala, homo teneatur facere ex præcepto, vel quod illa quæ sunt secundum se bona, sint prohibita, erit ratio vel conscientia errans: & similiter si ratio vel conscientia dicat alicui, quòd id quod est secundum se indifferens, vt leuare festucam de terra, sit prohibitum vel præceptum, erit ratio vel conscientia errans. Dicunt ergo quòd ratio vel conscientia errans circa indifferentia siue præcipiendo siue prohibendo obligat: ita quòd voluntas discordans à tali ratione errante, erit mala & peccatum: sed ratio vel conscientia errans præcipiendo ea, quæ sunt per se mala, vel prohibendo ea, quæ sunt per se bona & necessaria ad salutem, non obligat. vnde in talibus voluntas discordans à ratione vel conscientia errante, non est mala. Sed hoc irrationabiliter dicitur. in indifferentibus enim voluntas discordans, à ratione vel conscientia errante est mala aliquo modo propter obiectum, à quo bonitas vel malitia voluntatis dependet, non autem propter obiectum secundum sui naturam, sed secundum quod per accidens à ratione apprehenditur, vt malum ad faciendum, vel ad vitandum: & quia obiectum voluntatis id est, quod proponitur à ratione, vt dictum est, ex quo aliquid proponitur à ratione vt malum, voluntas, dum in illud fertur, accipit rationem mali. hoc autem contingit non solum in indifferentibus, sed etiam in per se bonis, vel malis. non solum enim id, quod est indifferens potest accipere rationem boni, vel mali per accidens, sed etiam id quod

a ¶ *Super Quæstionis decimænonæ Articulum quintum & sextum.*

Annot. 2. dist. 39. q. 3. art. 2. cor. & ar. 3. per to. et 4. dist. 9. art. 3. q. 2. ad 2. Et ve ri. q. 17. ar. 4. Et mal. q. 2. ar. 2. ad 8. Et quoli. 8. ar 13. & 15. & quoli. 9 ar. 15. cor. et Ro. 14. lec. 2. cor. 2. & lec. 3. cor. fi. Et Gal. 5. co. 3.

CIrca materiã quinti & sexti articuli omisso tertio & quarto, aduerte confessor, quod dispositio erroneæ rationis fit non solum per oppositam rationem, aut veritatis cognitionem, sed etiam per exclusionem ad applicationem ad opus. verbi gratia, mulier audiens à prædicatore, q̃ vti alienis capillis est peccatum mortale, quia est simulatio, concipiensque ex ratione audita & authoritate prædicatoris, talem vsum esse peccatum mortale: & ex alia parte vellet vti huiusmodi capillis: & inde ratione, hinc appetitu mouente, nescit soluere motiua rationis erroneæ contrariæ appetitui suo: tamen putans absq; solutione rationis id sibi licere: vtitur talibus capillis. In hoc ex similibus non est proprie loquendo, voluntas discordans à ratione errante: quia nõ fit contra conscientiam: & ratio est, quia licet maneat ratio errans in se, nõ manet tamen applicata ad hoc velle, nec actualiter, nec virtualiter: sed deponitur applicatio illa: ac per hoc erronea conscientia, quæ in applicatione consistit: licite autem hoc absque vlla alia ratione fit, etiam si ex impetu vel libito fiat: quia ratio erronea non habet in se vnde liget: sed quatenus acceptatur. vnde ex quacũque causa non acceperetur vel in se, vel in applicatione, non ligat.

a ¶ Super Quæstionis vicesimænonæ Articulum septimum.

Annot. CIrca titulum articuli septimi, aduerte, quòd licet hactenus de voluntate, id est de actu interiori voluntatis in hac quæstione tractatum sit, in hoc articulo, quæstio est de voluntate, id est de actu interiori voluntis, vt distinguitur contra intentionem. Ea autem necessitas quæstionis huius fuit: quia voluntas ab intentione sæpe distingui solet: & plurimum intentio iudicari in continua morum frequentia, voluntásque ex intentione accusari vel excusari.

est bonum, potest accipere rationem mali: vel illud, quod est malum rationem boni propter apprehensionem rationis puta abstinere à fornicatione, bonum quoddam est, tamen in hoc bonum non fertur voluntas, nisi secundum quod à ratione proponitur. Si ergo proponatur vt malum à ratione errante, fertur in hoc sub ratione mali, vnde voluntas erit mala, quia vult malum non quidem id quod est malum per se, sed id quod est malum per accidens propter apprehensionem rationis: & similiter credere in Christum est per se bonum & necessarium ad salutem, sed voluntas non fertur in hoc nisi secundum quòd à ratione proponitur. vnde, si à ratione proponatur vt malum, voluntas feretur in hoc vt malum: non quia illud sit malum secundum se, sed quia est malum per accidens ex apprehensione rationis. & ideo Philosophus dicit in 7. Ethico. quod per sæpe loquendo, incontinens est qui non sequitur retiam rationem rectam: per accidens autem, qui non sequitur rationem falsam. Vnde dicèdum quòd simpliciter omnis voluntas discordans à ratione siue recta, siue errante, semper est mala.

AD PRIMVM ergò dicendum, quòd iudicium rationis erratis licet non deriuetur à deo: tamen ratio errans, iudicium suum proponit vt verum, per consequens vt à deo deriuatum, à quo est omnis veritas.

¶ Ad secundum dicendum, quòd verbum Augustin. habet locum quando cognoscitur quòd inferior potestas præcipit aliquid contra præceptum superioris potestatis. Sed si aliquis crederet quòd præceptum Proconsulis esset præceptum Imperatoris, contemnendo præceptum Proconsulis, contemneret præceptum Imperatoris. Et similiter si aliquis homo cognosceret, quòd ratio humana dictaret aliquid contra præceptum dei, nò teneretur rationem sequi: sed tunc ratio non totaliter esset errans, sed quando ratio errans proponit aliquid vt præceptum dei, tunc idem est contemnere dictamen rationis & dei præceptum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ratio quando apprehendit aliquid vt malum semper apprehendit illud sub aliqua ratione mali: puta quia cõtrariatur diuino præcepto, vel quia est scandalum, vel propter aliquod huiusmodi: & tunc ad talem speciem malitiæ reducitur talis mala voluntas.

ARTICVLVS VI.

a ¶ Virum voluntas concordans rationi erranti sit bona.

Supra. art. 5. & locis ibi inductis.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur, quòd voluntas concordans rationi erranti sit bona. Sicut enim voluntas discordàs à ratione, tenditur in id quod ratio iudicat malum. ita voluntas concordans rationi tendit in id quod ratio iudicat bonum: sed voluntas discordans à ratione etiam errante est mala. ergo voluntas concordans rationi etiam erranti est bona.

¶ Præterea. Voluntas concordans præcepto dei & legi æternæ semper est bona: sed lex æterna & præceptum dei proponitur nobis per apprehensionem rationis etiam erratis. ergo voluntas concordans etiam rationi erranti est bona.

¶ Præterea. Voluntas discordans à ratione errante est mala. si ergo voluntas concordans rationi erranti sit etiam mala, videtur quod omnis voluntas habentis rationem errantem, sit mala: & sic talis homo erit perplexus, & ex necessitate peccabit: quod est inconueniens. ergo voluntas concordans rationi erranti est bona.

¶ SED CONTRA, Voluntas occidentium Apostolos erat mala: sed tamen concordabat rationi erranti ipsorum, secundum illud Ioan. 16. Venit hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo. ergo voluntas concordans rationi erranti potest esse mala.

CONCLVSIO.

¶ Voluntas concordans rationi erranti circa ea, quæ quis scire tenetur, semper est mala.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut præmissa quæstio eadem est cum quæstione, qua quæritur, vtrum cõscientia erronea liget: ita ista quæstio eadem est cum illa qua quæritur, vtrum conscientia erronea excuset. Hæc autem quæstio dependet ab eo, quod suprà de ignorantia dictum est, dictum est enim suprà, quòd ignorantia quandoque causat inuoluntarium, quandoque autem non. Et quia bonum & malum morale consistit in actu inquantum est voluntarius, ex præmissis patet, manifestum est, quòd illa ignorantia, quæ causat inuoluntarium, tollit rationem boni & mali moralis, non autem illa quæ inuoluntarium non causat. Dictum est etiam suprà, quòd ignorantia, quæ est aliquo modo volita siue directe siue indirecte, nõ causat inuoluntarium: & dico ignorantiam directe voluntariam, in quam actus voluntatis fertur. Indirecte autem propter negligentiam, ex eo quòd aliquis non vult illud scire. quod scire tenetur, vt suprà dictum est. Si igitur ratio vel conscientia erret errore voluntario vel directe, vel propter negligentiam, quia est error circa id quod quis scire tenetur, tunc talis error rationis vel conscientiæ non excusat quin voluntas concordans rationi vel conscientiæ sic erranti sit mala. Si autem sit error, qui causat inuoluntarium proueniens ex ignorantia alicuius circunstantiæ absque omni negligentia, tunc talis error rationis vel conscientiæ excusat, vt voluntas concordans rationi erranti non sit mala: puta si ratio errans dicat, quòd homo teneatur ad vxorem alterius accedere, volũtas concordans huic rationi errãti est mala: eo quòd error iste prouenit ex ignorantia legis dei quam scire tenetur. Si autem ratio erret in hoc, quòd credat aliquam mulierem submissam esse suam vxorem, & ea petente debitum velit eam cognoscere, excusatur voluntas eius, & non sit mala, quia error iste ex ignorantia circunstantiæ prouenit. quæ excusat & inuoluntarium causat.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quod sicut Diony. dicit in 4. cap. de di. nomi. Bonum causatur ex integra causa, malum autem ex singularibus defectibus, & ideo ad hoc dicatur malum id, in quo fertur voluntas, sufficit siue quòd secundum suam naturam sit malum, siue quòd apprehendatur vt malum: sed ad hoc quòd sit bonum requiritur quòd vtroque modo sit bonum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd lex æterna errare non potest: sed ratio humana potest errare: & ideo voluntis concordans rationi humanæ non semper est recta, nec semper est concordans legi æternæ.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut in syllogisticis vno inconuenienti dato, necesse est alia sequi: ita in moralibus vno inconuenienti posito, ex necessitate alia sequuntur: sicut supposito quòd aliquis quærat inanem gloriam, siue propter inanem gloriam faciat quod facere tenetur, siue dimittat, semper peccabit. Nec tamen est perplexus: quia potest intentionem malam dimittere. & similiter supposito errore rationis vel conscientiæ qui procedit ex ignorantia, non excusante, necesse est quòd sequatur malum in voluntate, nec tamen est homo perplexus: quia potest ab errore recedere, cum ignorantia sit vincibilis & voluntaria.

ARTICVLVS VII.

a ¶ Virum voluntatis bonitas in his, quæ sunt ad finem, dependeat ex intentione finis.

2. dist. 38. art. 4. q. 4. ad 4. cor. & 4. q. 5. ad 4. & in opposit.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd bonitas voluntatis non dependeat ex intentione finis. Dictum est enim suprà, quòd bonitas voluntatis dependet ex solo obiecto: sed in his quæ sunt ad finem, aliud est obiectum voluntatis, & aliud finis intentus. ergo in talibus bonitas voluntatis non dependet ab intentione finis.

¶ Præterea. Velle seruare mandatum dei, pertinet ad voluntatem bonam: sed hoc potest referri ad nullum finem, scilicet ad finem inanis gloriæ vel cupiditatis, dum aliquis vult obedire deo propter temporalia consequenda, ergo bonitas voluntatis non pendet ab intentione finis.

¶ Præterea, Bonum & malum sicut diuersificat volũtatem: ita diuersificat finem. sed malitia voluntatis nõ dependet à malitia finis intenti. qui enim vult furari vt det eleemosynam, volũtatem malam habet, licet intendat finem bonum. ergo etiam bonitas volũtatis nó dependet à bonitate finis intenti.

¶ SED CONTRA, est quod Augusti. dicit 9. cõfessionum, quòd intentio remuneratur à deo: sed ex eo aliquid remuneratur à deo, quia bonum est. ergo bonitas voluntatis ex intentione finis dependet.

CONCLVSIO.

¶ Bonitas voluntatis in his, quæ ad finem sunt, ex ipsa intentione finis dependet.

¶ RESPONDEO dicendũ, quòd intẽtio dupliciter se potest habere ad voluntatẽ, vno modo vt præcedẽs, alio modo vt cõcomitans. Præcedit quidem causaliter intẽtio volũtatem, qñ aliquid volumus propter intẽtionem alicuius finis: & tũc ordo ad finem cõsideratur vt ratio quædam bonitatis ipsius voliti, puta cum aliquis vult ieiunare propter deum, habet enim ieiunium rationem boni ex hoc ipso, quòd sit propter deum, vnde, cum bonitas voluntatis dependeat à bonitate

a ¶ Super Quæstionis decimænonæ Articulum octauum.

Annot. IN titulo articuli octaui voluntas sumitur, vt in præcedenti articulo.

Annot. ¶ In corpore eiusdem articuli, aduerte primo: quòd author plus determinat, quàm quæsierit: quæsiuit enim de quantitate voluntatis & intentionis, determinat autem de quantitate præd ictorum, & actus etiam exterioris, & hoc ad perfectionem doctrinæ: & propter identitatẽ rationis, quo ad hoc in volũtate, & actu exteriori sublatis impedimentis. Aduerte secundo, quòd in litera distinguitur tã voluntas, quàm actus exterior respectu scilicet secundum se, & vt stat sub intentione: & dicitur, quòd nec quantitas ex obiecto, nec quantitas ex modo intentionis descendit necessario in actum volitionis: aut actus exterioris secundum se seu materialiter, id est vt tendunt in sua obiecta propria. sed quantitas vtraque, scilicet ex obiecto & modo intentionis, redundat in vtrunque actum, scilicet voluntatis & exterioris. vt stant sub intentione seu formaliter, id est, vt tendunt in finem, quem respicit intentio.

Sup. ar. 7. ad. 2. Etiam q. 2. ar 2. ad 8. Quæstio.

¶ Num quantum mala est intentio, tantum mala sit voluntas.

¶ In responsione ad tertium eiusdem articuli, dubium occurrit, quo modo verificetur, quod quantum mala est intentio, tantum mala est voluntas: an scilicet verificatur de volũtate materialiter. & secundum se aut formaliter, & vt stat sub intentione. Si secundo modo, nulla est differentia inter quantitatem bonitatis & malitiæ, in hoc. quoniam vt in corpore articuli patet, quantitas intentionis bonæ redundat in volũtatem & actum formaliter. Si primo modo, sic conuincitur falsum manifeste: quoniam neutra malitia necessario descendit ex intentione in voluntatem materialiter.

¶ Ad hoc dicitur, quod ea quæ dicta sunt in corpore articuli, verificantur de quantitate bonitatis & malitiæ. Et de bonitate quidem in litera patet: de malitia autẽ eisdem rationibus probatur: quod enim quantitas mala intentionis ex obiecto non necessario descendat in voluntatem secundum se, patet ex hoc quod intendens aliquod magnum malum, potest velle vti aliquo medio non sufficienter consono tanto malo: sicut si quis vellet bonitate voliti, vt suprà dictum est, necesse est quòd dependeat ex intentione finis: consequitur autem intentio voluntatem quando accidit voluntati præexistenti, puta si aliquis vellet aliquid facere, & postea referat illud in deum, & tunc primæ voluntatis bonitas non dependet ex intentione sequenti, nisi quatenus reiteratur actus voluntatis cum sequenti intentione.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod quando intentio est causa volendi, ordo ad finem accipitur vt quædam ratio bonitatis in obiecto: vt dictum est.

¶ Ad secundum dicendum, quòd voluntas nõ potest dici bona, si sit intentio mala, causa volẽdi. qui enim vult dare eleemosynam propter inanem gloriam consequendam, vult id, quod de se est bonum sub ratione mali. & ideo prout est voltum ab ipso, est malum: vnde voluntas eius est mala. Sed si intentio sit cõsequens, tunc voluntas potuit esse bona. & per intentionem sequentem non deprauatur ille actus voluntatis qui præcessit, sed actus voluntatis qui iteratur.

¶ Ad tertium dicendum, quod, sicut iam dictũ est, malũ contingit ex singularibus defectibus, bonum autem ex tota & integra causa. vnde siue voluntas sit eius quod est secundum se malum, & sub ratione boni, siue sit bona sub ratione mali, semper voluntas erit mala: sed ad hoc quòd sit voluntas bona, requiritur quod sit bona sub ratione boni, id est, quòd velit bonum & propter bonum.

ARTICVLVS VIII.

a ¶ Virum quantitas bonitatis vel malitiæ in voluntate sequatur quantitatem boni vel mali in intentione.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd quantitas bonitatis in voluntate dependeat ex quantitate bonitatis in intentione, quia super illud Matth. 12. Bonus homo de thesauro bono cordis sui profert bona: dicit gloss. Tantum boni quis facit quantum intendit. Sed intentio non solum dat bonitatem actui exteriori, sed etiam voluntati vt dictum est. ergo tantum aliquis habet bonam voluntatem quantum intendit.

¶ Præterea, Augmentata causa augmentatur effectus: sed intensionis bonitas est causa bonę voluntatis. ergo quantum quis intendit de bono tantum voluntas est bona.

¶ Præterea, In malis quantum aliquis intẽdit: tantum peccat. si enim aliquis proiiciens lapidem intenderet facere homicidium, reus esset homicidij. ergo pari ratione, in bonis tantum est bona voluntas, quantum aliquis bonum intendit.

¶ SED CONTRA, Potest esse intentio bona & voluntas mala, ergo pari ratione potest esse intentio magis bona, & voluntas minus bona.

CONCLVSIO.

¶ Quantitas bonitatis voluntatis non semper sequitur quantitatem boniatis intentionis, sed malitiæ quantitas est secundum quantitatem malitiæ intentionis.

RESPONDEO dicendum, quòd circa actum & intentionem finis duplex quãtitas potest considerari. Vna ex parte obiecti, quia vult maius bonum, vel agit. Alia ex intentione actus, quia intense vult, vel agit quod est maius ex parte agentis. Si igitur loquamur de quantitate vtriusque quantum ad obiectum, manifestum est, quod quantitas actus non sequitur quantitatem intentionis. quod quidem ex parte actus exterioris contingere potest dupliciter. Vno modo, quia obiectum. quod ordinatur ad finem intentum, non est proportionatum fini illi, sicut si quis daret decem libras, non posset consequi suam intentionem, si intenderet emere rem valentem centum libras. Alio modo propter impedimenta, quæ superuenire possunt circa exteriorem actum, quæ non est in potestate nostra removere: puta aliquis intendit ire vsque Romã, & occurrunt ei impedimenta, quòd non potest hoc facere. sed ex parte interioris actus voluntatis non nisi vno modo, quia interiores actus voluntatis sunt in potestate nostra, non autem exteriores actus: sed voluntas potest velle aliquod obiectum non proportionatum huic intento, & sic voluntas, quæ fertur in illud obiectum absolute consideratum, non est tantum bona quantum est intentio. sed quia etiam ipsa intentio quodammodo pertinet ad actum voluntatis, inquantum scilicet est ratio eius, propter hoc redundat quantitas bonæ intentionis in voluntatem, inquantum scilicet voluntas vult aliquod bonum magnum vt finem: licet illud per quod vult consequi tantum bonum, non sit dignum illo bono. Si vero consideretur quantitas intentionis & actus secundum intensionem vtriusque. sic intentio intentionis redundat in actum interiorem & exteriorem voluntatis, quia ipsa intentio quodammodo se habet formaliter ad vtrumque, vt ex supradictis patet, licet materialiter intentione recta existente intensa possit esse actus interior vel exterior: non ita intensus materialiter loquendo, puta cum aliquis non ita intense vult medicinam sumere, sicut vult sanitatem, tamen hoc ipsum quod est intense intendere sanitatem, redundat formaliter in hoc quod est intense velle me dicari. Sed tamen hoc est considerãdum, quod intẽtio actus interioris vel exterioris potest referri ad intentionem vt obiectum. puta cum aliquis intendit nitense velle, vel aliquid intẽse operari, & tamen non propter hoc intense vult vel operatur: quia quantitatem intenti boni non sequitur bonitas actus interioris vel exterioris, vt dictum est. Et inde est quòd non quantum aliquis intendit mereri, meretur, quia quantitas meriti consistit in intentione actus vt infrà dicetur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod glossa illa loquitur quantum ad reputationem dei, qui precipue considerat intentionem finis. Vnde alia glossa dicit ibidem, quod thesaurus, cordis intentio est, ex qua deus iudicat opera: bonitas enim intentionis. vt dictũ est, redundat quodammodo in bonitatem voluntatis, quæ facit etiam exteriorem actum apud deum meritorium.

¶ Ad secundum dicendum, quod sola bonitas intentionis non est tota causa bonæ voluntatis vnde ratio non sequitur.

¶ Ad tertium dicendum, quod sola malitia intentionis sufficit ad malitiam voluntatis. & ideo etiam quantum mala est intentio, tantum mala est voluntas: sed nõ est eadem ratio de bonitate vt dictum est.

ARTICVLVS IX.

¶ Virum bonitas voluntatis dependeat ex conformitate ad voluntatem diuinam.

AD NONVM sic proceditur. Videtur quod bonitas voluntatis humanæ non dependeat ex conformitate voluntatis diuinæ. Impossibile est enim voluntatem hominis conformari voluntati diuinæ: vt patet id quod dicitur Isaiæ. 55. Sicut exaltantur cœli à terra, ita exaltatæ sunt viæ meæ à viis vestris. & cogitationes meæ à cogitationibus vestris. Si ergo ad bonitatem voluntatis requireretur conformitas ad diuinam voluntatem, sequeretur,

a ¶ Super Quæstionis decimænonæ Articulum nonum.

3. d. 48. art. 1. Et veri. qõ. 23. art. 7. cor. Annot.

IN articulo nono circa illa verba. Ad bonitatem voluntatis humanæ requiritur, quòd ordinetur in summum bonum: memento quòd ordinari in summum bonum, contingit tripliciter. Vno modo in communi, & hoc commune est bonis & malis: emere episcopatum, & offerret solas preces. Quòd etiam quantitas malæ intentionis ex modo non descendat in quantitatem actus secundum se: patet ex hoc. quod contingit intense intendere adulterium, minus libenter frangere murum, per quem ingrediatur ad intentum habendum. Quum igitur nõ oporteat esse verum, quòd quãtum mala est intentio, tantum mala sit voluntas materialiter: relinquitur vt verificetur hoc dictum de voluntate formaliter id est vt stat sub intentione. Et ad obiectionem contra hoc dicitur. quod stante hoc saluatur differentia inter quantitatem bonitatis & malitiæ, in hoc quo d quantitas malitiæ intentionis est semper quantitas malitiæ voluntatis formaliter, ficut quod absolute constituit eam tantum malam: quantitas vero bonitatis intentionis non oportet quòd sit quãtitas bonitatis voluntatis. Et ratio differentiæ est: quia sicut simpliciter, ad simpliciter, ita magis ad magis. Constat autem, quod malitia in intentione sufficit ad constituendam voluntatem malam, bonitas autem non: quia bonum eõ stat ex causa integra, malum autem ex particularibus defectibus. vn de dando eleemosynam propter inanem gloriã, non solum intenitio est mala, sed etiam actus formaliter: & consequenter quanto peior, est intentio, tanto peior erit actus formaliter: sicut absolute conceditur, quod actus dantis eleemosynam propter inanem gloriam est malus: ita absolute concedendum, est quòd actus dantis eleemosynam propter maximam affectionem inanis gloriæ est peior. Et similiter si fiat propter maius malum puta subuersionem fidei: sed furando diuitem propter subuenien dum pauperibus bonitas intentionis non constituit bonitatem actus: & consequenter quantitas bonitatis in intentione non constituit quantitatem bonitatis in actus. In quo enim nõ ponitur bonitas, in eo nec quãtitas illius cogitari potest: & hæc est intentio literæ.

quilibet enim propter aliquid operatur apparens sibi summum bonum. Alio modo in speciali, consistit tamen: sicut si quis nesciens in quo consistat summum bonum, puta in visione dei vel in deo, operetur propter summum bonum, quod in veritate est summum bonum: & hoc potest contingere bonis. Tertio modo in speciali, & distincte: vt si quis operari intendit propter deum cognoscendum, amandum, &c. Et hoc etiam contingit dupliciter: puta propter cognitionem amoremque, &c. ad quæ natura potest, & ad quæ gratia dei eleuat. In proposito igitur ad bonitatem voluntatis humanæ requiritur quòd ordinetur ad summum bonum non apparenter, sed q̃ in veritate est summum consuse, vel distincte naturaliter, vel supernaturaliter secundum statum personæ. Quod dico propter Gentiles & ignorantes. Si enim secundum proportionem concessi tibi lumis in verum summum bonum ordinent actiones suas, bonæ moraliter erunt: & si non, non.

a ¶ *Super Quæstionis decimænonæ Articulum decimum.*

Annot. IN articulo 10. iungito verba in responsione ad primum verbis in corpore articuli, & memor supradictorum in articu. 6. quæstionis primæ, aduerte, quod quia velle aliquid sub ratione boni, est velle illud propter summum bonum. Ideo dicitur, quòd voluntas volens aliquid sub ratione boni, est conformis diuinæ voluntati in volito formaliter: quod est velle propter diuinum & commune bonum. Sed caue ne propterea dicas omnem voluntatem semper conformari diuinæ in volito formaliter, quia nullus operatur aspiciens ad malum: sed ad aliquam boni rationem. Et consequenter voluntas mala conformatur diuinæ voluntati in volito formaliter. hoc enim falsum est: licet enim voluntas quãtumcunque mala inquãtum habet aliquid boni, sit conformis diuinæ voluntati, ac per hoc possit secundũ quid dici conformis diuinę voluntati in volito formaliter, sicut potest secundum quid dici bona: simpliciter tamen illa sola voluntas est conformis diuinæ voluntati in volito formaliter, quæ sub ratione boni non apparentis, sed veri exercetur. Ad hanc enim conformitatem tenemur, cum illa, quæ est secundum boni rationẽ, siue veri, siue apparentis nati sumus: in hac persistere, virtutis opus est.

Infrà qõ. 39. ar. 2. & l. & 2. 2. q. 140. ar 4. ad. 3. & 1. dist. 48. art. 3. et 4 Et ver. qõ. 23. art. 7. & 8. Et opusc. qõ. 87.

AD PRIMVM ergò dicendum, quòd voluntas hominis nõ potest conformari volũtati diuinæ per æquiparantiam, sed per imitationem: & similiter conformatur scientia hominis scientiæ diuinæ. inquantum cognoscit verum, & actio hominis actioni diuinæ inquãtum est agenti conueniens: & hoc per imitationem non autem per æquiparantiam. Vnde patet solutio ad secundum & ad tertium argumentum.

ARTICVLVS X.

a ¶ *Vtrum necessarium sit voluntatem humanam conformari voluntati diuinæ in volito ad hoc quod sit bona.*

AD DECIMVM sic proceditur. Videtur, quòd voluntas hominis non debeat semper conformari diuinæ voluntati in volito. Non enim possumus velle quod ignoramus, bonum enim apprehensum est obiectum volũtatis: sed quòd deus velit ignoramus in plurimis. ergo nõ potest humana voluntas diuinæ voluntati conformari in volito.

¶ Præterea, Deus vult damnare aliquem, quẽ præscit in mortali peccato moriturum, si ergo homo teneretur conformare voluntatem suam diuinæ voluntati in volito, sequeretur, quòd homo teneretur velle suam damnationẽ: quod est inconueniens.

¶ Præterea, Nullus tenetur velle aliquid quod est contra pietatem. sed si homo vellet illud, quod deus vult. hoc esset quandoque contra pietatem: puta cum deus vult mori patrem alicuius: si filius hoc idem vellet. contra pietate esset. ergo non tenetur conformare voluntatem suam voluntati diuinæ in volito.

¶ SED CONTRA, Quia super illud psalm. Rectos decet collaudatio. dicit glo. Rectũ cor habet qui vult quod deus vult: sed quilibet tenetur habere rectum cor. ergo quilibet tenetur velle quod deus vult.

¶ Præterea. Forma voluntatis est ex obiecto sicut & cuiuslibet actus. si ergo teneretur homo conformare voluntatem suam voluntati diuinæ, requiritur quòd teneatur conformare in volito.

¶ Præterea. Repugnantia voluntatem consistit in hoc, quòd homines diuersa volunt: sed quicunque habet voluntatem repugnantem diuinæ voluntati, habet malam voluntatem. ergo quicunque non conformat voluntatem suam voluntati diuinæ in volito, habet malam voluntatem.

CONCLVSIO.

¶ Voluntas humana tenetur diuinæ conformari voluntati in volito formaliter, non autem materialiter.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut ex prædictis patet voluntas fertur in suum obiectum secundum quod a ratione proponitur. contingit autem aliquid a ratione considerari diuersimode: ita quòd sub vna ratione est bonum, & secundum aliam rationem non bonum. & ideo si voluntas alicuius velit illud esse, secũdum quod habet rationem boni, est bona: & voluntas alterius si velit illud idem nõ esse, secundum quod habet rationem mali, erit voluntas etiam bona. sicut iudex habet bonam voluntatem dum vult occisionem latronis. quia iusta est: voluntas autem alterius puta vxoris vel filij, qui vult nõ occidi ipsum inquantum est secundum naturam mala occisio, est etiam bona. cum autem voluntas sequatur apprehensionem rationis vel intellectus, secundum quod ratio boni apprehensi fuerit communior, secundum hoc. & voluntas fertur in bonum communius: sicut patet in exemplo proposito. nam iudex habet curam boni communis quod est iustitia: & ideo vult occisionem latronis, quæ habet rationem boni secundum relationem & statum communem: vxor autem latronis considerare habet bonum priuatum familię, & secundum hoc vult maritum latronem non occidi, bonum autem totius vniuersi est id, quod est apprehensum à deo, qui est vniuersi factor & gubernator. vñ quicquid vult, vult sub ratione boni cõmunis, quod est sua bonitas, quæ est bonum totius vniuersi. Apprehensio autẽ creaturæ secundum suam naturam est alicuius boni particularis proportionati suæ naturæ, contingit autem aliquid esse bonum secundum rationem particularem quod non est bonum secundum rationem vniuersalem, aut econuerso, vt dictum est. Et ideo contingit quòd aliqua voluntas est bona volens aliquid secundum rationem particularem consideratum, quod tamen deus non vult secundum rationem vniuersalem, aut econuerso. Et inde est etiam quòd possunt diuersæ voluntates diuersorum hominum circa opposita esse bonæ: prout sub diuersis rationibus particularibus volunt hoc esse vel non esse. Non est autem recta voluntas alicuius hominis volentis aliquod bonum particulare, nisi referat illud in bonum cõmune, sicut in finem: cum etiam naturalis appetitus cuiuslibet partis ordinetur in bonum commune totius. ex fine autem sumitur quasi formalis ratio volendi illud, quod ad finem ordinatur: vnde ad hoc quod aliquis recta voluntate velit aliquod particulare bonum, oportet quòd illud particulare bonum sit volitum materialiter, bonum autem commune diuinum sit volitum formaliter. Volũtas igitur humana tenetur conformari diuinæ voluntati in volito formaliter: tenetur enim velle bonum diuinum & commune, sed non materialiter ratione iam dicta. Sed tamen quantum ad vtrunque, aliquo modo voluntas humana conformatur voluntati diuinæ: quia secundum quod conformatur voluntati diuinæ in communi ratione voliti, conformatur ei in fine vltimo: secundum autem quod conformatur ei in volito materialiter, conformatur ei secundum rationem causæ effectiuæ: quia hanc propriam inclinationem consequentem naturam vel apprehensionem particularem huius rei, habet res à deo sicut à causa effectiua. vnde consueuit dici, quòd conformatur quantum ad hoc voluntas hominis voluntati diuinæ: quia vult hoc quod deus vult eum velle. Est & alius modus conformitatis secundum rationem causæ formalis, vt scilicet homo velit aliquid ex charitate sicut deus vult: & ista etiam conformitas reducitur ad conformitatem formalem quæ attenditur ex ordine ad vltimum finem: quod est proprium obiectum charitatis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd volitum diuinum, secundum rationem communem quale sit, scire possumus. Scimus enim, quod deus quicquid vult, vult sub ratione boni: & ideo quicunque vult aliquid sub quacunque ratione boni, habet voluntatem conformem voluntati diuinæ quantum ad rationem voliti: sed in particulari nescimus quid deus velit: & quantum ad hoc non tenemur cõformamare voluntatem nostram diuinæ voluntati: in statu tamen gloriæ omnes videbunt in singulis quæ volent ordinem eorum ad id, quod deus circa hoc vult: & ideo non solum formaliter, sed materialiter in omnibus suam voluntatem deo conformabunt.

¶ Ad

Annot. ¶ Ad secundum dicendum, quòd deus non vult damnationem alicuius sub ratione damnationis: nec mortem alicuius inquantum est mors: quia ipse vult omnes homines saluos fieri: sed vult ista ratione iustitiæ: vnde sufficit circa talia quòd homo velit iustitiam dei & ordinem naturæ seruari. Vnde patet solutio ad tertium.

¶ AD PRIMVM vero, quod in contrarium obijciebatur, dicendum, quòd magis vult quod deus vult, qui conformat voluntatem suam voluntati diuinæ quantum ad rationem voliti, quàm qui conformat quantum ad ipsam rem volitam: quia voluntas principalius fertur in finem, quàm in id quod est ad finem.

¶ Ad secundum dicẽdum, quòd species & forma actus magis attenditur secundum rationem obiecti, quàm secundum id quod est materiale in obiecto.

¶ Ad tertium dicendum, quòd non est repugnantia voluntatum quando aliqui diuersa volunt non secundum eadem rationem, sed si sub vna ratione esset aliquid ab vno volitũ, quod alius nollet, hoc induceret repugnantiam voluntatum: quod tamen non est in proposito.

QVÆSTIO VICESIMA
De Bonitate & malitia exteriorum actuum humanorum, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de bonitate & malitia quantum ad exteriores actus.

¶ Et circa hoc quæruntur sex. Primo, vtrum bonitas & malitia per prius sit in actu voluntatis, vel in actu exteriori. ¶ Secundo, vtrum tota bonitas vel malitia actus exterioris dependeat ex bonitate voluntatis. ¶ Tertio, vtrum sit eadem bonitas & malitia interioris & exterioris actus. ¶ Quarto. vtrum actus exterior addat de bonitate vel malitia supra actum interiorem. ¶ Quinto, vtrum euentus sequens aliquid addat de bonitate vel malitia ad actum exteriorem. ¶ Sexto, vtrum idem actus exterior possit esse bonus & malus.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Vtrum bonitas vel malitia per prius sit in actu voluntatis, vel in actu exteriori.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd bonum & malũ per prius consistit in actu exteriori, quàm in actu voluntatis. Voluntas enim habet bonitatem ex obiecto: vt supra dictum est. Sed actus exterior est obiectum interioris actus voluntatis: dicimur enim velle furtum, vel vel le dare eleemosynam. ergo malum & bonum per prius est in actu exteriori, quàm in actu voluntatis.

¶ Præterea, Bonum per prius conuenit fini: quia ea quæ sunt ad finẽ, habent rationem, boni ex ordine ad finẽ: actus autem voluntatis nõ potest esse finis, vt supra dictum est: actus autẽ alterius potẽtiæ potest esse finis. ergo per prius consistit bonum in actu potentiæ alterius, quã in actu voluntatis.

¶ Præterea, Actus voluntatis formaliter se habet ad actum exteriorem, vt supra dictum est. Sed id quod est formale, est posterius: nam forma aduenit materiæ. ergo per prius est bonum & malum in actu exteriori, quàm in actu volũtatis.

¶ SED CONTRA est quod Aug. dicit in libro. retractationum, quod voluntas est, qua peccatur & recte viuitur. ergo bonum & malum morale per prius consistit in voluntate.

CONCLVSIO.

¶ Actus exterioris bonitatis si consideretur secundum suam naturam, magis à ratione, quàm à voluntate est, sed si in operis exequutione spectetur, sequitur voluntatis bonitatem, quæ est eius principium.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd aliqui actus exteriores possunt dici boni vel mali dupliciter. Vno modo secundum genus suum & secundum circunstantias in ipsis consideratas. sicut dare eleemosynam seruatis debitis circunstantiis dicitur esse bonum. Alio modo dicitur aliquid esse bonum vel malum ex ordine ad finem, sicut dare eleeemosynam propter inanem gloriam dicitur esse malum. cum autem finis sit proprium obiectum voluntatis, manifestum est quod ista ratio boni vel mali, quam habet actus exterior ex ordine ad finem, per prius inuenitur in actu volũtatis, & ex eo deriuatur ad actum exteriorem: bonitas autem vel malitia, quam habet actus exterior secundum se propter debitam materiam & debitas circunstantias, non deriuatur à voluntate, sed magis à ratione. vnde si consideretur bonitas exterioris actus secundum quod est in ordinatione & apprehensione rationis, prior est quàm bonitas actus voluntatis: sed, si consideretur secundum quod in executione operis. sequitur bonitatem voluntatis. quæ est principium eius.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod actus exterior est obiectum voluntatis inquãtum proponitur voluntati à ratione, vt quoddam bonum apprehensum & ordinatum per rationem: & sic est prius quam bonum actus voluntatis: inquãtum vero in exequutione operis est effectus voluntatis: & sequitur volũtatem.

¶ Ad secundum dicendum, quod finis est prior in intentione, sed est posterior in exequutione.

¶ Ad tertium dicendum, quod forma secundũ quod est recepta in materia, est posterior via generationis quàm materia, licet sit prior natura: sed secundum quod est in causa agente est omnibus modis prior: voluntas autem comparatur ad actum exteriorem, sicut causa efficiens: vnde bonitas actus voluntatis est forma exterioris actus sicut in causa agente existens.

ARTICVLVS II.

a *Vtrum tota bonitas & malitia exterioris actus dependeat ex bonitate voluntatis.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd tota bonitas & malitia actus exterioris dependeat ex voluntate. dicitur enim Matth. 7. Non potest arbor bona malos fructus facere, nec arbor mala fructus bonos, per arborem autem intelligitur voluntas, & per fructum opus, secundũ glo. ergo non potest esse, quòd voluntas interior sit bona. & actus exterior sit malus, aut econuerso.

Si enim prius actui conuenit quam voluntati aliqua non pendet à voluntate. prius enim non dependet à posteriori: ac per hoc cõstat quòd non tota bonitas actus exterioris pendet ex voluntate. Nulla er-

Quæstio. IN titulo 2. artic. 5. statim dubium occurrit, quomodo post determinationẽ, quòd bonitas aliqua prius cõuenit actui exteriori, quã voluntati dubitari rite potest, an tota eius bonitas pendeat ex voluntate. bonitas, liquet quod illa

Annot. ¶ Et circa hoc quæruntur sex. Primo, vtrum bonitas & malitia per prius sit in actu voluntatis, vel in actu exteriori. ¶ Secundo, vtrum tota bonitas vel malitia actus exterioris dependeat ex bonitate voluntatis. ¶ Tertio, vtrum sit eadem bonitas & malitia interioris & exterioris actus. ¶ Quarto. vtrum actus exterior addat de bonitate vel malitia supra actum interiorem. ¶ Quinto, vtrum euentus sequens aliquid addat de bonitate vel malitia ad actum exteriorem. ¶ Sexto, vtrum idem actus exterior possit esse bonus & malus.

go est hic rationis quæstio.

¶ Ad hoc dicitur, quòd quia actus exterior voluntarius claudit in se dependentiam à voluntate: ideo stat, quòd bonitas prius secundù naturam insit ipsi actui humano exteriori, quàm voluntati: adhuc restat ambiguum an etiã illa bonitas, quæ prius ei conuenit, dependeat à voluntate: licet enim prius non dependeat à posteriori: quod tamen prius inest alicui, potest dependere ab eo cui posterius inest. Et est simile sic concluso, & sanum prius inest animali, quã medicina, quæratur an sanitas animalis dependeat à medicina.

Quæstio. ¶ *Num bonitas actus ex fine sit ad rationem referenda.*

¶ Circa doctrinam in corpore eiusdem secundi articuli traditam dubium occurrit quadruplex. Primo, quia sicut bonitas ex materia & circunstantijs est ex ratione, ita bonitas finis: neque enim finis neque actus quicunque pertinet ad genus moris, nisi vt stat sub ordinatione. Ratio ergo est causa omnis bonitatis: vtraque ergo bonitas debuit in rationem reduci: & non altera in voluntatem, & altera in rationem, vt in litera fit.

¶ Secundum dubiũ est: quia aut hic sermo est de actu exteriori absolute, aut vt est in exquũtione. Si absolute, quum sic præueniat voluntatem vt obiectum, nihil aliud est dicere, quod bonitas actus exterioris, non est à voluntate, quàm dicere: quòd bonitas obiecti voluntatis nõ est à voluntate: & quum hoc commune sit vtriq; voluntatis obiecto, scilicet fini & actui extrinseco, debuit de vtroque dici, quòd non dependet à voluntate. & non dispar iudicium proferri, vt in litera fit. Si autem, vt est effectus voluntatis: quum bonitas vtraque ex obiectis ad actum voluntatis, & ex actu voluntatis in actum exteriorem imperatum & factum deueneri, par quoque debuit proferri sentẽtia, quod vtraque scilicet à voluntate dependente ab obiecto sub ratione, & non sicut in litera fit, altera tantum bonitas in voluntatem reduci.

¶ Tertium dubium est, quia cum vna circunstantiarũ actus exterioris sit finis, oportet quòd bonitas actus exterioris ex genere & circunstantijs depẽdeat à voluntate: quoniam ab ea dependet bonitas ex fine, vt in litera dicitur. Est ergo implicatio dicere, quòd bonitas actus exterioris ex fine dependet à voluntate: & quòd bonitas eius ex genere & circunstantijs non dependet ex ea. Clauditur enim in hac bonitas ex fine.

¶ Quartum dubium est directe contra bonitatẽ actus exterioris in exequutione: quia quum respectu voluntatis obiectum & finis coincidant, vt dictũ est, actus exterior obiectus voluntati oportet quòd sit eius finis: ac per hoc volũtas sit bona ex eo sicut ex fine. Et tunc sic, bonitas ex fine in actu exteriori pendet tota ex voluntate: quia finis est obiectum propriũ voluntatis. Sed bonitas actus exterioris est bonitas ex fine: quia actus exterior obiectum & finis est voluntatis. ergo tota bonitas actus exterioris pendet ex voluntate: & idẽ est iudicium de vtraque bonitate.

¶ Ad primum horum dicitur, quod hic non comparatur finis actui exteriori: vt arguens credit. Sed cõparatur bonitas vel malitia ex fine in actu exteriori inuenta, bonitati vel malitiæ ex genere & circunstantijs in eodẽ existẽti. vt bi gratia. In hoc actu, vti re sua quando oportet, &c. propter bonũ patriæ inuenitur duplex bonitas, scilicet ex fine, quia propter bonũ patriæ: & ex genere & circunstantijs: quia re sua quando oportet, &c. & sit hic cõparatio earũ: & dicit primo quòd bonitas ex fine in huiusmodi actu inuenta pendet per se ex interiori actu voluntatis: quia finis ex hoc quod est proprium volũtatis solius obiectum, confert inter actus actui voluntatis primo bonitatem suam: ita quòd voluntatis actus est primo bonus tali bonitate: & per ipsum talis bonitas conuenit cuicunq; conuenit: & cõsequenter actus humanus exterior præfatus habet, quòd sit tali bonitate bonus ex actu interiori voluntatis. Dicitur secundo, quòd bonitas ex genere & circunstantijs in eodem actu inuenta, nõ pendet ex voluntate: quia nõ ideo hic actus est sic bonus, quia velle ipsum est bonum, sed econuerso: sed pendet ex ratione. inter potentias eñ animæ principia moralis bonitatis vel malitiæ sunt ratio vel voluntas. Si ergo voluntas nõ est per se causa huius, relinquitur quòd ratio sit. Et reuera ratio est principium non solum huius, sed etiam omnis bonitatis & malitiæ moralis: quia est principium totius esse moralis: sed quia bonitas inuenta in exteriori actu ex fine pendet non solum ex ratione, sed etiam per se ex voluntate interiori, ex genere aũt & circunstantijs ex ratione solum: ideo illa in voluntatem vt proximam per se causam, hæc in rationem deducta est.

¶ Ad secundum dicitur, quòd licet hic sermo sit de actu exteriori simpliciter & non restricto ad executionem: tamen iungendo ipsum cũ dictis in articulo præcedenti, potest dici, quod hic est sermo de actu exteriori vtroq; modo: vt in litera patet. Et quum contra primũ mẽbrum obijcitur, respondetur primo, quòd non est idem loqui de actu exteriori absolute, & vt obiectũ est volũtatis: & cõsequenter non est idẽ dicere, Actus exterior est secundum se bonus vel malus, & non ex voluntate: & dicere, quòd obiectum voluntatis est bonũ secundum se, & non ex voluntate. Actus enim exterior secundum se abstrahit ab obiecto, non obiecto voluntatis. Dicitur secũdo, q̃ hic etiã incidit error, sicut in priori dubio, quia non fit comparatio obiecti ad obiectum, puta actus exterioris ad finem: sed bonitas actus ex fine ad bonitatem eiusdem ex genere & circunstantijs: vnde dato, quòd idem sit iudicium de bonitate actus & finis, quod scilicet neutra pendet ex voluntate: nõ tamen est idem iudiciũ de bonitate ex fine participata in actu & bonitate eiusdem secundum genus & circunstantias: quia illa ex voluntate, hæc non pendet. & hoc sit in litera.

¶ Præterea, Augustinus dicit in libro retractationum, quòd non nisi voluntate peccatur. si ergo non sit peccatum in voluntate, non erit peccatum in exteriori actu: & ideo tota bonitas vel malitia exterioris actus ex voluntate dependet.

¶ Præterea. Bonum & malum, de quo nunc loquimur, sunt differentiæ moralis actus. differentiæ autem per se diuidunt genus secundum philosophum in 8. Meta. cum igitur actus sit moralis ex eo quòd est voluntarius, videtur, quod bonum & malum accipitur in actu solũ ex parte voluntatis.

¶ SED CONTRA est quod Aug. dicit in libro. contra Mendacium, quòd quædam sunt, quæ nullo quasi bono fine, aut bona voluntate possunt bene fieri.

CONCLVSIO.

Bonitas & malitia exterioris actus secundum ordinem ad finem ex voluntatis bonitate & malitia pendet, quæ vero ex circunstantijs, à ratione causatur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut iam dictum est, in exteriori actu potest considerari duplex bonitas, vel malitia. Vna secundum debitam materiam & circunstantias. Alia secundum ordinem ad finem. Et illa quidem quæ est secundum ordinem ad finem tota dependet ex voluntate, illa autem quæ est ex debita materia vel circunstantijs, dependet ex ratione, & ex hac dependet bonitas voluntatis secundum quod in ipsam fertur.

¶ Est autem considerandum. quod sicut supra dictum est, ad hoc quòd aliquid sit malum, sufficit vnus singularis defectus, ad hoc autem quòd sit simpliciter bonum, non sufficit vnum singulare bonum, sed requiritur integritas bonitatis. si igitur voluntas sit bona & ex obiecto proprio, & ex fine: consequens est. actum exteriorem esse bonum. Sed non sufficit ad hoc, quòd actus exterior sit bonus bonitate voluntatis. quæ est ex intentione finis: sed, si voluntas sit mala siue ex intentione finis, siue ex actu volito, consequens est actum exteriorem volito, consequens est actum exteriorem esse malum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod voluntas bona: prout significatur per arborem bonam accipienda secundum quod habet boni tatem ex actu volito, & ex fine intento.

¶ Ad secundum dicendum, quòd nõ solum aliquis voluntate peccat, quando vult malum finem, sed etiam quando vult malum actum.

¶ Ad tertium dicendum, quod voluntarium dicitur non solum actus voluntatis, sed etiam actus exteriores, prout à voluntate procedũt & ratione. & ideo circa vtrosque actus potest esse differentia boni & mali.

ARTICVLVS III.

Infra art. 4. ad. 2. ¶ *Vtrum bonitas & malitia sit eadem exterioris & interioris actus.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd non eadem sit bonitas vel malitia actus interioris voluntatis & exterioris actus. Actus enim interioris principium est vis animę interior apprehensiua vel appetitiua, actus autem exterioris principium est potentia exequens motum: vbi autem sunt diuersa principia actionis, ibi sunt diuersi actus: actus autem est subiectum bonitatis, vel malitiæ. nõ potest autem esse idem accidens in diuersis subiectis. ergo non potest esse eadem bonitas interioris & exterioris actus.

¶ Præterà, Virtus est, quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, vt dicitur in 2. Ethi. sed alia est virtus intellectualis in potentia imperante, & alia virtus intellectualis in potentia imperata, vt patet in principio Ethic. ergo alia est bonitas actus interioris, quæ est potentiæ imperantis, & alia est bonitas actus exterioris, quæ est potentiæ imperatę.

¶ Præterea, Causa & effectus idem esse non possunt: nihil enim est causa sui ipsius. sed bonitas actus interioris est causa bonitatis actus exterioris, aut econuerso, vt dictum est. ergo non potest esse eadem bonitas vtriusque.

¶ SED CONTRA est quod suprà ostensum est, quòd actus voluntatis se habet vt formale ad actum exteriorem: ex formali autem & materiali fit vnum. ergo est vna bonitas actus interioris & exterioris.

CONCLVSIO.

¶ Bonitas & malitia exterioris actus secundum relationem ad finem eadem est cum bonitate & malitia interioris actus voluntatis: sed secundum relationem ad circunstantias, non vna, sed diuersæ sunt bonitas interioris actus, & exterioris, etsi vna in alteram redundet.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd (sicut supra dictum est) actus interior voluntatis & actus exterior, prout considerantur in genere moris, sunt vnus actus: contingit autem quandoque actum, qui est vnus subiecto, habere plures rationes bonitatis vel malitiæ, & quandoque vnam tantum. Sic ergo dicendum, quod quandoque est eadem est de identitate numerali, &c.

¶ In corpore eiusdem articuli aduerte duo. Primũ est, Dupliciter aliqua accidentia distinguuntur: numero scilicet, vel propter numerationem subiecti: vt albedo in Sorte & Platone: vel propter numerationem essentiæ, vt albedo & dulcedo in eodem pomo. Et propter litera intendens, quod vtraq; bonitas est intus & vtraque extra: & ponens quod vterque actus est vnus actus in genere moris, vult quòd quandoque sit vna numerositate subiecti & essentię, quandoque duæ numerositate essentiæ, non subiecti, quia vterque actus est vnum subiectum numero. Secundum est, quòd hinc expresse, vt respõsio ad tertiũ manifestat, habes, quòd deriuatio bonitatis vel malitiæ ex actu in actum non est formalis, sed denominatiua tantum.

Annot.

Coment.

¶ *Num bonitas actus interioris & exterioris sit vna.*

Quæstio. ¶ Sed sunt hic plura dubitatione digna. Primum est, si actus exterior & interior sunt vnus actus & vnum subiectum numero in genere moris, quorsum tãta quæstio de prioritate, dependẽtia & causalitate bonitatis & malitiæ moralis vnius ab altero? hæc enim quum diuersitatem supponãt per accidẽs, ad moralẽ doctrinam spectare videntur. Secundum est, quia author diminutus videtur. bonitas enim actus exterioris tripliciter se habet ad bonitatẽ actus interioris. Primo, vt habens omnino eandem bonitatem, vt potio amara. Secũdo, vt habens omnino aliam secundum se, vt bene epulari propter sanitatẽ. Tertio, vt habens ex se & non ex alio fine: vt quum actus exterior propter se est volitus: puta contemplatio vel adulteriũ: hic enim tertius modus in litera nõ ponitur: & tamen frequentissimus est dum volumus actus virtutum vel vitiorũ non propter aliũ finem. Tertium est: quia voluntaria videtur doctrina authoris quo ad hoc, quòd deriuatio bonitatis vel malitiæ actus ab actu non est secundum formam, vt calidum deriuatur ex calido: sed secundum denominationem, vt sanum denominatur in alijs à sano in animali. Quartũ est circa ipsam conclusionem, contra quã arguit Scotus in quol. q̃. 18. tripliciter probando, quod non est eadem bonitas vel malitia actus interioris & exterioris. Primo authoritate Aug. 13. de Tri. dicẽtis, quòd male volẽdo miser est, minꝰ tamen esset si nihil eorũ quæ perperã voluit, habere potuisset. Secundo ratione: quia alia est integritas requisitorum secundum rationem rectam ad bonitatẽ actus interioris: & alia requisitorum ad bonitatem actus exterioris. ergo. Tertio etiam ratione, quia nihil est causa, medium, & ratio suiipsius: sed actus interior bonus & exterior bonus se habent in bonitate vt causa & causatum, vt immediatũ & mediatum, & huiusmodi. ergo. Quarto arguit contra idẽ Gregorium, de Arimino in lib. sententiarum: Actus exterior est malus, & non est illud malum quod est actus interior: ergo sunt duo mala. probatur minor: quia adulterium non est velle adulterari, nec homicidium est velle hominem occidere: & sic de aliis. sunt etiam apud Capreolum in 42. dist. 1. multa, quæ vide ibi: ex his enim solutis satisfactum credimus.

¶ Ad primum horum dicitur, quòd sicut in naturalibus qñ vnum numero cõstat ex pluribus, nõ per accidens, nec fruſtra quæritur quid ex quo in alterũ redundat, vt patet in compositis ex materia & forma: ita in moralibus, licet actus imperans & imperatus sint vnus numero actus, non vt simplex, sed vt cõpositus: non fruſtra, nec per accidens quæritur quid ex eo procedat.

¶ Ad secundum dicitur, quòd hæc obiectio testatur illã esse authoris mẽtem quã in præcedenti articulo diximus, scilicet quòd distinctio bonitatis ex fine & actu intelligitur formaliter, id est, inqnantũ finis & inquantum actus: propterea enim non oportuit tertium membrum in litera poni: sed sub secundo membro comprehenditur, quandocũque actus exterior est secundum se bonus, vnde quãdo quis vult fornicari non propter aliũ finẽ, malitia actus interioris & exterioris est alia & alia, non specie, sed numero: ita quòd actus interior voluntatis est malus formaliter propria malitia fornicationis, quã habet ex fornicatione vt finis: & actus exterior est malus etiam formaliter propria malitia fornicationis, quam habet vt actus ex genere suo.

Nota vadi cum huius inquisitionis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

¶ Ad tertiũ dicitur, quòd doctrina hæc non est voluntaria, sed in litera tangitur eius fundamentũ: quia scilicet quãdo aliquid dicitur tale ex ordine ad aliud, dicitur denominatiue: & non oportet dici formaliter. Quod enim habet aliquid in se formaliter, dicitur tale secundũ ipsũm, vt patet inductiue. Cõstat autẽ, quod actus interior volũtatis dicitur bonus ex actu exteriori in ordine ad ipsum. Dicitur enim velle furari malũ: quia est ad malum. Et similiter actus exterior dicitur ex actu interiori malus in ordine ad ipsum dicitur eñ actio malus, qua furatur mala, quia ordinatur à malo voluntate, vnde quum multiplicare entia sine necessitate non sit rationabile, & ordo sit manifestus adinuicẽ. & sufficiat ad saluandũ eorum bonitates & malitias: superfluum est ponere, quòd etiam sit deriuatio formalis vt caloris a colore. Et confirmatur, quia si in deriuatione conditionum, huiusmodi actus ab actu ponatur, deriuatio formalis: oportebit ea dem ratione postmodũ dicere, cum actus vnius virtutis imperatur ab alia, puta fortitudinis à charitate, vt in martyribus, quòd à charitate in volutate deriuatur charitas alia in actum exteriorem: & similia, quæ absurda sunt. Iace ergo fundamentũ hoc, quòd deriuatio bonitatis & malitiæ, & talis bonitatis & talis malitiæ in actu ab actu, vt sic est non formalis, sed denominatiua, seu non per modum vniuocationis, sed attributionis: & ex eo illucescent tibi multa moralia: & hoc bene nota.

Annot. ¶ Ad quartum vero dubium respondendo, dicitur, quòd ex authoritate illa Augustini nihil aliud dicitur nisi forte, quòd exterior actus, addit, & facit hominem bonitas vel malitia interioris actus & exterioris, quandoque alia & alia. Sicut enim dictum est, prædictæ duæ bonitates, vel malitiæ, scilicet interioris & exterioris actus, adinuicem ordinantur. contingit autem in his quæ ad aliud ordinantur, quod aliquid est bonum ex hoc solum, quòd ad aliud ordinatur: sicut potio amara ex hoc sola est bona, quòd est sanatiua. vnde non est alia bonitas sanitatis & potionis, sed vna & eadem. Quandoque vero illud, quod ad aliud ordinatur, habet in se aliquam rationem boni, etiam præter ordinem ad aliud bonum, sicut medicina saporosa habet rationem boni delectabilis præter hoc, quòd est sanatiua. Sic ergo dicendum, quòd quando actus exterior est bonus vel malus solum ex ordine ad finem, tunc est omnino eadem bonitas & malitia actus voluntatis, quæ per se respicit finem. & actus exterioris, qui respicit finem mediante actu voluntatis. cum autem actus exterior habet bonitatem vel malitiam secundum se, scilicet secundum materiam vel circunstantiam: tunc bonitas exterioris actus est vna, & bonitas voluntatis, quę est ex fine, est alia: ita tamen quod bonitas finis ex voluntate redundat in actum exteriorem, & bonitas malitiæ & circunstantiarum redundat in actum voluntatis, sicut iam dictum est.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, qꝺ ratio illa probat quod actus interior & exterior sunt diuersi secundum genus naturæ. sed tamen ex eis sic diuersis constituitur vnum in genere moris, vt suprà dictum est.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut dicitur m 6. Ethi. Virtutes morales ordinantur ad ipsos actus virtutum, qui sunt quasi fines. prudentia autem quæ est in ratione ea quæ sunt ad finem, & propter hoc requiruntur diuersæ virtutes: sed ratio recta de ipso fine virtutum non habet aliam bonitatem, quàm bonitatem virtutis secundum quod bonitas rationis participatur in qualibet virtute.

¶ Ad tertium dicendum, quod quando aliquid de vno deriuatur in alterum sicut ex causa agente vniuoca, tunc aliud est quod est in vtroque: sicut cum calidum calefacit, alius numero est color calefacientis & calor calefacti: licet idem specie. Sed quando aliquid deriuatur ab vno in alterum secundum analogiam vel proportionem, & tunc est tantum vnum numero: sicut à sano quod est in corpore animalis, deriuatur sanum ad medicinam & vrinam, nec alia sanitas est medicinæ & vrinæ, quàm sanitas animalis, quam medicina facit, & vrina significat: & hoc modo à bonitate voluntatis deriuatur bonitas actus exterioris: & econuerso, scilicet secũdum ordinem vnius ad alterum.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Virum actus exterior aliquid addat de bonitate & malitia supra actum interiorem.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quod exterior actus non addat in bonitate vel malitia supra actum interiorem, dicit enim Chrysostom. super Matthæ. Voluntas est quæ aut remuneratur pro bono, aut condemnatur pro malo. opera autem testimonia sunt voluntatis. non ergo quærit deus opera propter se, vt sciat quomodo iudicet, sed propter alios: vt omnes intelligãt, quia iustus est deus: sed malum vel bonum magis est æstimandum secundum iudicium dei, quàm secundum iudicium hominum. ergo actus exterior nihil addit ad bonitatem vel malitiam super actum interiorem.

¶ Præterea, Vna & eadem est bonitas interioris & exterioris actus, vt dictum est: sed augmentum fit per additionem vnius ad alterum. ergo actus exterior non addit in bonitate, vel malitia supẽr actum interiorem.

¶ Præterea. Tota bonitas creaturæ nihil addit supra bonitatem diuinam: quia tota deriuatur à bonitate diuina: sed bonitas actus exterioris quandoque tota deriuatur ex bonitate actus interioris: quandoque autem econuerso, vt dictum est: non ergo vnum eorum addit in bonitate vel malitia supẽr alterum.

¶ SED CONTRA, Omne agens intendit consequi bonum, & vitare malum, si ergo per actum exteriorem nihil additur de bonitate vel malitia, frustra qui habet bonam voluntatem vel malam, facit opus bonum, aut desistit à malo opere, quod est inconueniens.

CONCLVSIO.

¶ Bonitas exterioris actus secundum rationem finis non nisi per accidens addit ad bonitatem interioris actus, sed secundum materiã & conueniẽtes circunstantias, cum sit sicut terminus interioris actus, adauges eius bonitatem, vel malitiam.

¶ RESPONDEO dicendum, quod si loquamur de bonitate exterioris actus. quam habet ex bonitate finis, tunc actus exterior nihil addit ad bonitatem, nisi contingat ipsam voluntatem secundum se fieri meliorem in bonis, vel peiorem in malis. quod quidem videtur posse contingere tripliciter. Vno modo secundum numerum, puta cum aliquis vult aliquid facere bono fine vel malo, & tunc quidem non facit, postmodum autem vult & facit duplicatur actus voluntatis. & sic fit duplex bonum vel duplex malum. Alio modo quantum ad extensionem. puta cũ aliquis vult facere aliquid bono fine vel malo, & propter aliquod impedimentum desistit, alius autem continuat motum voluntatis quousque opus perficiat: manifestum est quod huiusmodi voluntas est diuturnior in bono vel malo, & secundum hoc est peior vel melior. Tertio secundum intentionem: sunt enim quidam actus exteriores, qui in quantum sunt delectabiles vel pœnosi, nati sunt intendere voluntatem vel remittere constat autem quòd quanto voluntas intensius tendit in bonum vel malum tanto est melior vel peior.

¶ Si autem loquamur de bonitate actus exterioris. quam habet secundum materiam & debitas circunstantias, sic comparatur ad voluntatem vt terminus & finis: & hoc modo addit ad bonitatem vel malitiam voluntatis: quia omnis inclinatio vel motus perficitur in hoc, quod consequitur finem vel attingit terminum. vnde non est perfecta voluntas nisi sit talis, quæ opportunitate data operetur. Si vero posibilitas desit voluntate existente perfecta, vt operaretur si posset: defectus perfectionis ex actu exteriori volitæ, actus exterior in rerum natura, quia est formaliter bonus tali bonitate, addit ad bonitatem actus interioris, non aliam bonitatem, aut alium bonitatis gradum, sed ipsam eandem bonitatem apponit in suo perfectissimo essendi modo, scilicet formaliter ac per hoc terminat, perficit, & consummat motum voluntatis in ipsum ex propria forma, quam in se & ex se habet. Vnde melior est volens & faciens actum bonum, quã volens facere, & non faciens. Recolito secundo, quod doctrina hæc de bonitate ex fine & actu intelligitur formaliter, id est inquantu huiusmodi: & videbis, qꝺ quãdo actꝰ & finis coincidũt, tũc actus exterior addit, & non addit supra actum interiorem in bonitate & malitia: quia in quantum bonus ex fine vt sic, non additꝰ vt autem bonus secundum se sic, addit. Et secundum hoc ad primum dubium dicitur, quod ille furãdo fit proculdubio peior: non quia malitiæ ex fine in voluntate actus exterior, vt malus ex illa aliquid addat, sed quia illi malæ voluntati additur actus exterior secundũ se malus formaliter: Veruntamen aduerte hic, quod aliud est dicere, quod actus exterior nõ addit in bonitate & malitia ex fine actui interiori: & aliud est dicere, quòd finis consequutus non addit in bonitate & malitia voluntatis bonæ vel malæ ex fine. Primum enim docemur in litera: secundum autem minime, quin potius vt litera habetur oppositũ huius secundi, in ratione secundi membri: vbi dicitur, quod inclinatio perficitur in hoc, quod cõsequitur finem. Et potest confirmari quia finis est per se primo bonus. Et propterea si actꝰ exterior inquantum per se bonus addit in bonitate, oportet quod finis inquantum per se primo bonus, addat etiamin bonitate: & hoc est verum absq; dubio. vnde quum furtum habeat rationem finis eius, consequutio etiam si non actus, adderet in bonitate, vel malitia.

¶ Ad secundum dubium dicitur, quod, vt ex art. 4. quæstio 16. superius patet, volũtas potest dici & esse completa dupliciter. Vno modo secundum illam habitudinem qua volitum est in voluntate. Alio modo secundũ illam, qua voluntas tendit in realem assequutionem voliti iuxta primum modum significatum perfectio voluntatis per hoc, quòd est vel le perfecte: iuxta secundũ vero per hoc, quòd est habere perfecte: vt ibidem dictum est. vnde voluntas parata operari si posset, est perfecta voluntas, qa perfecte vult & hoc spectat ad primæ habitudinis perfectionem: & est imperfecta simpliciter, qa nõ peruenit ad hoc ꝙ realiter habeat id quod vult, & nata est habere. Omnis em motus deficiẽs à termino, & imperfectus per privationem perfectionis in assequutione termini consistentis. Et quũ prima perfectio sit alterius rationis à secunda, & tota latitudo primę cõparetur ad secũdã, vt imperfectum ad perfectum, vt superius patet: cõsequens est ꝙ quantũcunq; crescat & intensissimus sit interior actus voluntatis, solus nunquã perueniet ad hoc ꝙ sit perfectus simpliciter sine assequutione exterioris: propter quod Saluator dixit Ioan. Maiorem charitatem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis. ponat dixit, non velit ponere.

¶ Ad tertium dubium dicitur, quod sicut sermo præsens est de bono & malo moraliter, nõ secundum hanc vel illam legem: ita etiam de præmio & pœna secundum exigentiam actus boni vel mali, & nõ secundum hanc vel illã legẽ, nisi forte diuinam. igitur distinguendum est de præmio & pœna essentiali, vel accidentali: & dicendum quòd voluntas parata quamuis non operans ꝓpter impotentiam nihil de præmio vel pœna perdit essentialiter: quia hoc respondet primę proportioni voluntatis, quamuis carent aliqua accidentali remuneratione, vel pœna respondenti ipsi exercitio actus exterioris.

a ¶ Super Quæstionis viceſimæ Articulum quintum.

IN titulo art. 5. nota duos terminos Euentus enim cõmune vocabulum ad effectũ ꝑ se & per accidẽs, significat id quod quomodolibet ex actione prouenit. Ad dere vero præsupponit id eui additur, & ad augmẽtum spectat vnde addere ad malitiã præsupponit malitiã in actu, & addere ad bonitatẽ præsupponit bonitatem in eodẽ. vnde nõ quæritur hic, an actus ex euentu reddatur malus vel bonus, sed an actus malus ex malo euẽtu reddatur peior, & bonus ex bono euentu melior. Prima enim quæstio iam soluta est, quòd determinatum est vnde actus moralis, & vnde actus voluntatis sit bonus vel malꝰ, scilicet ex fine, obiecto, &c.

Annot.

¶ *Num euentus sequens aliquid addat de bonitate vel malitia ad exteriorem actum.*

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quod euentus sequens addat ad bonitatem vel malitiam actus. Effectus enim virtute præexistit in causa, sed euentus consequuntur actus, sicut effectus causas. ergo virtute præexistunt in actibus. sed vnumquodque secundum suam virtutem iudicatur bonum vel malum: nam virtus est, quæ bonũ facit habentem, vt dicitur in 2. Ethic. ergo euentus addunt ad bonitatem vel malitiam actus.

¶ Præterea, Bona quæ faciunt auditores, sunt effectus quidam consequentes ex prædicatione doctoris. sed huiusmodi bona redundant ad meritum prædicatoris, vt patet per id quod dicitur Philippensium 4. Fratres mei charissimi & desideratissimi, gaudium meum, & corona mea. ergo euentus sequens addit ad bonitatem vel malitiam actus.

¶ Præterea. Pœna non additur nisi crescente culpa: vnde dicitur Deuteronom. vicesimo quinto pro mensura peccati erit & plagarum modus. sed ex euentu sequente additur ad pœnam: dicitur enim Exod. vicesimoprimo quod si bos fuerit cornupeta ab heri & nudiustertius, & contestati sunt dominum eius, nec reclusit eum, occideritque virum aut mulierem: & bos lapidibus obruetur, & dominum illius occidant. non autem occideretur si bos non occidisset hominem, etiam non reclusus. ergo euentus sequens addit ad bonitatem vel malitiam actus.

¶ Præterea, Si aliquis ingerat causam mortis, percutiendo, vel sententiam dando, & mors non sequatur, non contrahitur irregularitas: contraheretur autem si mors sequeretur. ergo euentus sequens addit ad bonitatem vel malitiam actus.

¶ *Super Quæstionis viceſimæ Articulum quintum.*

IN titulo art. 5. nota duos terminos Euentus enim cõmune vocabulum ad effectũ ꝑ se & per accidẽs, significat id quod quomodolibet ex actione prouenit. Ad dere vero præsupponit id eui additur, & ad augmẽtum spectat vnde addere ad malitiã præsupponit malitiã in actu, & addere ad bonitatẽ præsupponit bonitatem in eodẽ. vnde nõ quæritur hic, an actus ex euentu reddatur malus vel bonus, sed an actus malus ex malo euẽtu reddatur peior, & bonus ex bono euentu melior. Prima enim quæstio iam soluta est, quòd determinatum est vnde actus moralis, & vnde actus voluntatis sit bonus vel malꝰ, scilicet ex fine, obiecto, &c.

Annot.

¶ *Num euentus sequens aliquid addat de bonitate vel malitia ad exteriorem actum.*

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quod euentus sequens addat ad bonitatem vel malitiam actus. Effectus enim virtute præexistit in causa, sed euentus consequuntur actus, sicut effectus causas. ergo virtute præexistunt in actibus. sed vnumquodque secundum suam virtutem iudicatur bonum vel malum: nam virtus est, quæ bonũ facit habentem, vt dicitur in 2. Ethic. ergo euentus addunt ad bonitatem vel malitiam actus.

¶ Præterea, Bona quæ faciunt auditores, sunt effectus quidam consequentes ex prædicatione doctoris. sed huiusmodi bona redundant ad meritum prædicatoris, vt patet per id quod dicitur Philippensium 4. Fratres mei charissimi & desideratissimi, gaudium meum, & corona mea. ergo euentus sequens addit ad bonitatem vel malitiam actus.

¶ Præterea. Pœna non additur nisi crescente culpa: vnde dicitur Deuteronom. vicesimo quinto pro mensura peccati erit & plagarum modus. sed ex euentu sequente additur ad pœnam: dicitur enim Exod. vicesimoprimo quod si bos fuerit cornupeta ab heri & nudiustertius, & contestati sunt dominum eius, nec reclusit eum, occideritque virum aut mulierem: & bos lapidibus obruetur, & dominum illius occidant. non autem occideretur si bos non occidisset hominem, etiam non reclusus. ergo euentus sequens addit ad bonitatem vel malitiam actus.

¶ Præterea, Si aliquis ingerat causam mortis, percutiendo, vel sententiam dando, & mors non sequatur, non contrahitur irregularitas: contraheretur autem si mors sequeretur. ergo euentus sequens addit ad bonitatem vel malitiam actus.

¶ *Super Quæstionis viceſimæ Articulum quintum.*

IN titulo art. 5. nota duos terminos Euentus enim cõmune vocabulum ad effectũ ꝑ se & per accidẽs, significat id quod quomodolibet ex actione prouenit. Ad dere vero præsupponit id eui additur, & ad augmẽtum spectat vnde addere ad malitiã præsupponit malitiã in actu, & addere ad bonitatẽ præsupponit bonitatem in eodẽ. vnde nõ quæritur hic, an actus ex euentu reddatur malus vel bonus, sed an actus malus ex malo euẽtu reddatur peior, & bonus ex bono euentu melior. Prima enim quæstio iam soluta est, quòd determinatum est vnde actus moralis, & vnde actus voluntatis sit bonus vel malꝰ, scilicet ex fine, obiecto, &c.

Annot.

¶ *Num euentus sequens aliquid addat de bonitate vel malitia ad exteriorem actum.*

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quod euentus sequens addat ad bonitatem vel malitiam actus. Effectus enim virtute præexistit in causa, sed euentus consequuntur actus, sicut effectus causas. ergo virtute præexistunt in actibus. sed vnumquodque secundum suam virtutem iudicatur bonum vel malum: nam virtus est, quæ bonũ facit habentem, vt dicitur in 2. Ethic. ergo euentus addunt ad bonitatem vel malitiam actus.

¶ Præterea, Bona quæ faciunt auditores, sunt effectus quidam consequentes ex prædicatione doctoris. sed huiusmodi bona redundant ad meritum prædicatoris, vt patet per id quod dicitur Philippensium 4. Fratres mei charissimi & desideratissimi, gaudium meum, & corona mea. ergo euentus sequens addit ad bonitatem vel malitiam actus.

¶ Præterea. Pœna non additur nisi crescente culpa: vnde dicitur Deuteronom. vicesimo quinto pro mensura peccati erit & plagarum modus. sed ex euentu sequente additur ad pœnam: dicitur enim Exod. vicesimoprimo quod si bos fuerit cornupeta ab heri & nudiustertius, & contestati sunt dominum eius, nec reclusit eum, occideritque virum aut mulierem: & bos lapidibus obruetur, & dominum illius occidant. non autem occideretur si bos non occidisset hominem, etiam non reclusus. ergo euentus sequens addit ad bonitatem vel malitiam actus.

¶ Præterea, Si aliquis ingerat causam mortis, percutiendo, vel sententiam dando, & mors non sequatur, non contrahitur irregularitas: contraheretur autem si mors sequeretur. ergo euentus sequens addit ad bonitatem vel

Et confirmatur, quia faciens actum bonu, puta vadens ad ecclesiam, & præuidens quòd ex eo sequẽtur alia bona per accidens, & non acceptans illa, nec odio habens, sed stans in sola præuisione, non propterea facit actum meliorem: & tamẽ expresse in litera primi membri dicitur, q̃ præuisus efficẽtus addit ad bonitatem. Quid ergo dicemus? Dicendum est, si litera non est defectiua, q̃ author intendit de euentu quocũq; præcogitato, sic, q̃ descendat in voluntatem: ita q̃ voluntas feratur in ipsum directe vel indirecte: ita q̃ nõ intẽdit nisi de euentu præuiso & volito siue directe, siue indirecte. Et hic sensus potest sumi, vt expositus ab ipsomet inferius in q. 43. art. 8. ad primũ, vbi dicit, q̃ euentus sequens si sit præuisus & intentus, addit ad bonitatẽ vel malitiã actus: sicut suprà dictũ est, quũ de bonitate & malitia humanorũ actuum agebatur. & quia in corpore illius articuli ponit sub non intento voluit indirecte, ideo consulto dixi, quòd intentio authoris est loqui de præuiso & volito, siue directe, siue indirecte. Et potest quoq; hiemer sensus ex hac litera sumi, dum dicitur voluntas magis inordinata. Quũ enim voluntas non reddatur inordinata ex actu exteriori, nisi inquãtum volito, consequens est quòd nec eius euentu deordinetur nisi volito: & consequenter ex eodẽ non magis deordinatur nisi volito. Intendit ergo in primo membro siue per se, siue per accidens, siue frequenter, siue raro, & breuiter, euentus quomodolibet actiõis proprie si sit præuisus & volitus, addit ad bonitatem vel malitiã actus: & hoc est manifestum. quia hoc spectat ad voluntatem magis deordinatam in malis, & magis affectam in bonis.

a ¶ Super Quæstionis vicesimæ Art. sextum.

In art. 6. eiusdem vicesimæ quæst. nihil occurrit scribendum, nisi reddere lectorẽ attentum, quòd non dicit author eiudem numero actum voluntatis non posse esse successiue bonum & malum: sed dicit eundem numero actum in genere moris: actus enim voluntatis secundũ se est in genere naturæ, & secundum suas conditiones in genere moris: & hæc dixerim propter Durandum in secunda dist. quadragesima, quæst. secunda, ne quis putet contra hanc doctrinam militare.

a ¶ Super Quæstionis vicesimæ primæ Art. 1.

malitiam actus.

¶ SED CONTRA, Euentus sequens non facit actum malum qui erat bonus, nec bonum qui erat malus, puta si aliquis det eleemosynam pauperi, qua ille abutatur ad peccatum, nihil deperit ei, qui eleemosynã facit: & similiter si aliquis patienter ferat iniuriam sibi factam, non propter hoc excusatur ille, qui fecit. Ergo euentus sequens non addit ad bonitatem vel malitiam actus.

CONCLVSIO.

¶ Euentus sequens præcogitatus auget bonitatem & malitiã exterioris actus: nõ præcognitus: vero & vt in paucioribus consequens, non auget, sicut si vt in pluribus sequatur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd euentus sequens aut est præcogitatus, aut non. Si est præcogitatus, manifestum est quòd addit ad bonitatem vel malitiam: cum enim aliquis cogitans, quod ex opere suo multa mala possunt suqui, nec propter hoc dimittit: ex hoc apparet voluntas eius esse magis inordinata. Si autem euentus sequens non sit præcogitatus, tunc distinguendum est: quia si per se sequitur ex tali actu, & vt in pluribus, secundum hoc euentus sequens addit ad bonitatem. vel malitiam actus. manifestum est enim meliorem actum esse ex suo genere, ex quo possunt plura bona sequi, & peiorem, ex quo nata sunt plura mala sequi: si vero per accidens, vt paucioribus, tunc euentus sequens non addit ad bonitatem vel ad malitiam actus. non enim datur iudicium de re aliqua secundum illud quod est per accidens, sed solum secundum illud quod est per se.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod virtus causæ existimatur secundum effectus per se, non autem secundum effectus per accidens.

¶ Ad secundum dicẽdum, quòd bona quæ auditores faciunt, consequuntur ex prædicatione doctoris, sicut effectus per se, vnde redundant ad præmium prædicatoris: & præci pue quando sunt præintenta.

¶ Ad tertium dicendum, quòd euentus ille pro quo illi pœna instigenda mandatur, & per se sequitur ex tali causa, & iterum ponitur vt præcogitatus: & ideo imputatur ad pœnam.

¶ Ad quartum dicendum, quòd ratio illa procederet, si irregularitas sequeretur culpam: non autem sequitur culpam, sed factum propter aliquem defectum sacramenti.

ARTICVLVS VI.

a ¶ Vtrum idem actus exterior possit esse bonus & malus.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd vnus actus possit esse bonus & malus. Motus enim est vnus, qui est continuus vt dicitur 6. Physi. sed vnus motus continuus, potest esse bonus & malus, puta si aliquis continue ad ecclesiam vadens, primo quidem intendat inanem gloriam, postea intendat deo seruire. ergo vnus actus potest esse bonus & malus.

¶ Præterea, Secundum Philosophum in 3. phy. actio & passio sunt vnus actus. sed potest esse passio bona, sicut Christi, & actio mala, sicut Iudæorum, ergo vnus actus potest esse bonus & malus.

¶ Præterea, Cum seruus sit quasi instrumẽtum domini, actio serui est actio domini, sicut actio instrumenti est actio artificis: sed potest contingere, quòd actio serui procedat ex bona voluntate domini, & sic sit bona: & ex voluntate mala serui, & sit mala. ergo idem actus potest esse bonus & malus.

¶ SED CONTRA, Contraria non possunt esse in eodem: sed bonum & malum sunt contraria: ergo vnus actus non potest esse bonus & malus.

CONCLVSIO.

¶ Impossibile est eundem numero actum in genere naturæ bonum & malum esse, sed in genere moris potest idem actus & bonus & malus esse.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd nihil prohibet aliquid esse vnum secundum quod est in vno genere, & esse multiplex secundum quod refertur ad aliud genus: sic vt superficies continua est vna secundum quod consideratur in genere quantitatis, tamen est multiplex secundum quod refertur ad genus coloris, si partim sit alba, & partim nigra. & secundum hoc nihil prohibet aliquem actum esse vnum secundum quod refertur ad genus naturæ, qui tamen non est vnus secundũ quod refertur ad genus moris. sicut & econuerso, vt dictum est. Ambulatio enim continua est vnus actus secundum genus naturæ, potest tamen contingere quòd sint plures secundum genus moris, si mutetur ambulantis voluntas, quę est principium actuum moralium. si ergo accipiatur vnus actus, prout est in genere moris, impossibile est, quòd sit bonus & malus bonitate & malitia morali: si tamen sit vnus vnitate naturæ, & non vnitate moris, potest esse bonus & malus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, q̃ ille motus continuus, qui procedit ex diuersa intentione, licet sit vnus vnitate naturæ, non est tamen vnus vnitate moris.

¶ Ad secundum dicendum, quod actio & passio pertinent ad genus moris inquantum habent rationem voluntarij, & ideo secundũ quod diuersa voluntate dicuntur voluntaria, secundum hoc sunt duo moraliter, & potest ex vna parte inesse bonum, & ex alia malum.

¶ Ad tetium dicendum, quod actus serui inquantum procedit ex voluntate serui, non est actus domini, sed solum inquantum procedit ex mandato domini. vnde sic non facit ipsum malum mala voluntas serui.

QVÆSTIO VICESIMAPRIMA, De consequentibus actus humanos in bonitate, vel malitia, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de his quæ consequuntur actus humanos ratione bonitatis vel malitiæ. *Mal. q. 2. art. 2. ad tertium.*

¶ Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶ Primo, vtrum actus humanus inquantum est bonus vel malus, habeat rationem rectitudinis vel peccati. ¶ Secundo, vtrum habeat rationem laudabilis vel culpabilis. ¶ Tertio, vtrum habeat rationem meriti vel demeriti. ¶ Quarto, vtrum habeat rationem meriti vel demeriti apud Deum.

ARTICVLVS I.

a ¶ Vtrum actus humanus inquantum est bonus vel malus, habeat rationem rectitudinis vel peccati.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd actus humanus inquantum est bonus vel malus, non habeat rationem rectitudinis vel peccati. Peccata enim sunt monstra in natura, vt dicitur in 2. Phy. monstra autem non sunt actus, sed sunt quædam res generatæ præter ordinem naturæ: ea autem quæ sunt secundum artem & rationem, imitantur ea, quæ sunt secundum naturam, vt ibidem dicitur. ergo actus ex hoc, quod est inordinatus & malus, non habet rationem peccati.

¶ Præterea, Peccatum, vt dicitur in 2. Phy. accidit in natura & arte, cum non peruenitur ad finem intentum à natura vel arte. sed bonitas vel malitia actus humani maxime consistit in intentione finis & eius prosecutione. ergo videtur quod malitia actus non inducat rationem peccati.

¶ Præterea, Si malitia actus induceret rationem peccati, sequeretur quod vbicunq; esset malũ, ibi esset peccatũ: hoc autẽ est falsum. nam pœna licet habeat rationẽ mali, nõ tamẽ habet rationẽ peccati. nõ ergo ex hoc quod aliquis actus est malus, habet rationem peccati.

¶ SED CONTRA, Bonitas actus humani, vt suprà ostensum est, principaliter dependet à lege æterna, & per consequens malitia eius in hoc consistit, quòd discordat à lege æterna. sed hoc facit rationem peccati. Dicit enim Aug. 22. contra Faustum, quod peccatum est

Annot. In titulo omnium articul. quæstionis 21. aduerte, quòd quũm quæritur vtrum actus humanus, inquantum bonus vel malus, habeat hoc vel illud, potest intelligi illa reduplicationis nota. Primo vt determinat bonitatem vel malitiam absolute: & sic non sumitur hic, quia hoc esset idem quod quærere de conuenientibus bono vel malo absolute: quod nõ spectat ad moralem, sed metaphysicum. & essent falsæ responsiones. Alio modo vt determinat bonitatem vel malitiam propriam seu contractam ad actum humanum. Ethic est intentus sensus quæstionum & responsionum: ita quòd intendit author quærere an actus humanus ex sua bonitate vel malitia, vt sic, habeat rationem recti, laudabilis, meritorij etiam apud deũ & similiter peccati, culpabilis, demeritorij etiã apud deum. Et vt patet in litera, determinat partem affirmatiuam: ita q̃ actus humanus constituitur in esse boni vel mali quasi ex causa formali: & super hoc fundatur, quòd ex ordine ad finem recti vel peccati, ex ordine ad efficiens, laudabilis vel culpabilis, ex ordine ad alterum meritorij vel demeritorij rationem habet. Et non sunt hæc sumenda vt disparata, sed vt ex additione se habentia: meritorium namque supponit & præexigit laudabile, & laudabile rectum, & rectum bonum moraliter.

est dictum vel factum vel concupitum. contra legem æternam. ergo actus humanus ex hoc quod est malus, habet rationem peccati.

CONCLVSIO.

¶ Cum omnis actus bonus vel malus, sit secundum ordinem rationis vel legis æternæ, necessarium est omnem actum bonum vel malum, esse rectum, vel peccatum.

RESPONDEO dicendum quod malum in plus est quam peccatum, sicut & bonum in plus est quàm rectum: quælibet enim priuatio boni in quocunq; constituit rationẽ mali. sed peccatũ proprie cõsistit in actu, qui agitur propter finẽ aliquẽ, cũ nõ habet debitum ordinem ad finẽ illum. debitus aũt ordo ad finẽ secundum aliquam regulam mensuratur, quę quidem regula in his, quæ secundũ naturam agunt, est ipsa virtus naturæ, quæ inclinat in talem finẽ, qñ ergo actus procedit à virtute naturali secundum naturalẽ inclinationem in finẽ, tunc seruatur rectitudo in actu, quia mediũ nõ exit ab extremis, scilicet actus ab ordine actiui principij ad finem: qñ autem à rectitudine tali actus aliquis recedit, tunc incidit ratio peccati. In his vero quę aguntur per voluntatem, regula proxima est ratio humana, regula autem suprema est lex æterna, quandocunque ergo actus hominis procedit in finem secundum ordinem rationis & legis æternæ, tunc actus est rectus. quando autem ab hac rectitudine obliquatur, tũc dicitur peccatum. Manifestum est autem ex præmissis, quod omnis actus voluntarius est malus, per hoc quod recedit ab ordine rationis & legis æternæ, & omnis actus bonus concordat rationi & legi æternæ. vnde sequitur quòd actus humanus ex hoc, quòd est bonus, vel malus habeat rationem rectitudinis vel peccati.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod mõstra dicũtur esse peccati inquãtum producta sunt ex peccato in actu naturæ existente.

¶ Ad secundum dicendum quod duplex est finis scilicet vltimus & propinquus. In peccato autem naturę deficit quidem actus à fine vltimo, qui est perfectio generati, non autem deficit à quocunque fine proximo: operatur enim natura aliquid formando. Similiter in peccato voluntatis, semper est defectus ad vltimo fine intento, quia nullus actus voluntatis malus est ordinabilis ab beatitudinem, quæ est vltimus finis: licet non deficiat ab aliquo fine proximo: quem voluntas intendit & consequitur. vnde etiam cum ipsa intentio huius finis ordinetur ad finem vltimum, in ipsa intentione huiusmodi finis potest inueniri ratio rectitudinis & peccati.

¶ Ad tertium dicendũ, quodvnumquodque ordinatur ad finem per actum suum, & ideo ratio peccati quę consistit in deuiatione ab ordine, ad finem, proprie consistit in actu, sed pœna respicit personam peccantem: vt in primo dictum est.

ARTICVLVS II.

a ¶ Vtrum actus humanus inquantum est bonus vel malus, habeat rationem laudabilis vt culpabilis.

3. dist. 24. ar. 1. q. 2. vbi. Et. 4. dist. 16. q. 3. ar. 2. q. 1. ad primum & q. 6. ar. 2. ad tertiũ & mal. q. 2. ar. 2. ad tertium.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quod actus humanus ex hoc, quòd est bonus vel malus nõ habet rationem laudabilis vel culpabilis, peccatum enim contingit in his, quæ aguntur à natura: vt dicitur in 2. Physi. sed tamen ea quæ sunt naturalia, nõ sunt laudabilia, nec culpabilia: vt dicit in 3. Ethi. ergo actus humanus ex hoc quod est malus, vel peccatum, non habet rationem culpæ: & per cõsequens, nec ex hoc quòd est bonus habet rationem laudabilis.

¶ Præterea, Sicut contingit peccatum in actibus moralibus ita & in actibus artis: quia vt dicitur in 2. Phy. peccat Grammaticus nõ recte scribens, & Medicus nõ recte dans potionem. sed non culpatur artifex ex hoc, quod aliquid malum facit quia ad industriam artificis pertinet quod possit & bonum opus facere, & malum cum voluerit. ergo videtur quod etiam actus moralis ex hoc quod est malus non habeat rationem culpabilis.

¶ Præterea, Dyon. dicit in 4. ca. de di. no. quòd malum est infirmum & impotens. sed infirmitas vel impotentia, vel tollit vel diminuit rationem culpę, non ergo actus humanus est culpabilis ex hoc quod est malus.

¶ SED CONTRA est quod Philosophus dicit, quod laudabilia sunt virtutum opera: vituperabilia autem vel culpabilia opera contraria, sed actus boni sunt actus virtutis, quia virtus est quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, vt dicitur in 2. Ethi. vnde actus oppositi sunt actus mali. ergo actus humanus ex hoc quod est bonus vel malus, habet rationem laudabilis vel culpabilis.

CONCLVSIO.

¶ Cum omnes humani actus à nobis libere procedant, necessarium est omnem bonum actum, vel malum culpabilis, vel laudabilis rationem habere.

¶ RESPONDEO dicendum, quod sicut malum est inplus quam peccatum, ita peccatum est in plus quàm culpa. ex hoc enim dicitur actus culpabilis, vel laudabilis quod imputatur agenti: nihil enim est aliud laudari vel culpari quàm imputari alicui malitiam vel bonitateni sui actus. tunc enim actus imputatur agenti, quando est in potestate ipsius, ita quod habeat dominium sui actus, hoc autem est in omnibus actibus voluntarijs: quia per voluntatẽ homo dominiũ actus sui habet, vt ex supra dictis patet. vnde relinquitur, quòd bonum vel malum in solis actibus volũtariis cõstruit rationem laudis vel culpæ: in quibus idem est malum peccatum, & culpa.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod actus naturales non sunt in potestate naturalis agentis, cum natura sit determinata ad vnum: & ideo licet in actibus naturalibus sit peccatũ, non tamen est ibi culpa.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ratio aliter se habet in artificialibus & aliter in moralibus. In artificialibus enim ratio ordinatur ad finem particularẽ, quod est aliquid per rationẽ excogitatũ. In moralibus aute ordinatur ad finẽ cõmunem totius humanæ vitæ: finis autem particularis ordinatur ad finem communem. Cum enim peccatum sit per deuiationem ab ordine ad finem, vt dictum est, in actu artis cõtingit dupliciter esse peccatum. Vno modo per deuiationem à fine particulari intẽto ab artifice, & hoc peccatum erit proprium arti: puta si artifex intendẽs facere bonum opus faciat malum, vel intendẽs malum, faciat bonum. Alio modo per deuiationem à fine communi humanæ vitæ: & hoc modo dicetur peccare, etiã si intẽdat facere malum opus, & faciat per hoc vt alius decipiatur, sed hoc peccatum non est proprium artificis inquantum artifex, sed in quãtum homo est. vnde ex primo peccato culpatur artifex inquantum artifex, sed ex secũdo culpatur homo inquantum homo. Sed in moribus vbi attenditur ordo rationis ad finem communem humanę vitæ, semper peccatum & malum attenditur per deuiationem ab ordine rationis ad finem communem humanæ vitæ. & ideo culpatur ex tali peccato homo & inquantum est homo. inquantum moralis est. vnde philosophus dicit in 6. Ethi. quod in arte volens peccans est eligibilior: circa prudentiam autem minus, sicut & in virtutibus moralibus quarum prudentia est directiua.

¶ Ad tertium dicendum, quod illa infirmitas, quæ est in malis voluntarijs. subiacet potestati hominis: & ideo nec tollit nec diminuit rationem culpæ.

ARTICVLVS III.

a ¶ Vtrum actus humanus inquantum est bonus vel malus, habeat rationem meriti, vel demeriti.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd actus humanus non habeat rationem meriti & demeriti propter suam bonitatem vel malitiam: meritum enim & demeritum dicitur per ordinem ad retributionem, quæ locum solum habet in his quæ ad alterum sunt, sed non omnes actus humani boni vel mali sunt ad alterum, sed quidam sunt ad seipsum: ergo non omnis actus humanus bonus vel malus, habet rationem meriti, vel demeriti. *2. di. 40. art 5. Et 4. dist. 16. q. 3. artic. 1. q. 1. ad primũ & mal. q.*

¶ Præterea, Nullus meretur pœnam vel præmium ex hoc quod disponit, vt vult de eo cuius est dominus: sicut si homo destruat rẽ suam non puniter, sicut si destrueret rem alterius. sed homo est dominus suorum actuum, ergo ex hoc quod bene vel male disponit de suo actu non meretur pœnam vel præmium.

¶ Præterea, Ex hoc quod aliquis sibiipsi acquirit bonum, non meretur, vt ei bene fiat ab alio: & eadem ratio est de malis. sed ipse actus bonus est quoddam malum ipsius. non ergo ex hoc quod homo facit malum actum vel bonum, meretur vel demeretur.

¶ SED CONTRA est quod dicitur Isaiæ. 3. Dicite iusto, quoniam bene quoniam fructum adinuentionum suarum comedet: vel impio in malum, retributio enim manuum eius fiet ei.

CON-

a ¶ Super Quæstionis vicesimæprimæ Articulum tertium.

In calce vltimi artic. eiusdem quæstio. aduerte illa vltima verba, Quantum est ex ipsa ratione actus, dupliciter enim omnis actus humanus potest habere rationem meritorij vel demeritorij. Prima ex ipsa ratione actus: secundo ex statu personæ agentis. Et hoc quidem secundo modo non omnis actus humanus est meritorius vel demeritorius, sed existentis in statu gratiæ. primo vero modo omnis actus humanus est meritorius vel demeritorius & vt præseruaret se author addidit, quantum est ex ipsa ratione actus. Et hoc intellige loquendo de merito vitæ æternæ seu simpliciter apud deum: talissime enim loquendo de merito omnis actus bonus retributionem & malus punitio nem expositi, & quoniam difficultas illa, an omnis actus existentis in gratia sit meritorius vel demeritorius respectu vitæ æternæ, ex præceptio charitatis pendet. Et inferius de his erit sermo in quæstione centesima: sidcirco illuc vsque differantur soluenda argumenta Scoti in quolibetis, quæstione de cimaseptima, & in secundo sententiarum distinctione quadragesimaprima, & Durandi in quadragesima distinctione secunda.

¶ In reliquis huius quæstionis nihil occurrit scribendum.

Universidad de Navarra Biblioteca

a ¶ *Super Quæstionis vicesimæ secundæ Articulum primum.*

¶ *Num omnis passio sit secundum transmutationem in deterius.*

Circa rationem passionis magis proprie assignandam in primo artic. 22. q. dubium occurrit: quia quū omnis passio animæ, de qua est sermo, sit cum aliqua disconuenienti transmutatione corporali, quoniā oportet motum cordis à naturali suo motu aliqualiter recedere, sequitur ꝙ oīs passio est cū transmutatione in deterius, & nulla sit in melius.

¶ Ad hoc dicitur, quòd absolute loquendo concedendum est, quòd omnis passio animæ est cum aliqua præternaturali mutatione: quia corpus animalis naturaliter hab

Universidad de Deusto
Biblioteca

tanto magis erunt defectiua. hæc enim est propria latitudo deficietis vt sic
Ex hoc autē q̄d defectiua vt sic penes maiorē elongationem à perfectiõe
magis defectiua sunt: consequens est q̄ maior defectus non sit à minori de-
fectu vt propria causa, sed ex ipsa elongatione interuenit: sicut enim imper
fectionis intentio est penes accessum ad causam. quia perfectio effectus est
excausa: ita si in malis
defectus cõsequens esset
ex præcedēte in sua cau
sa vt propria causa defe
ctus, effectus intenderē-
tur secundum accessum
ad causam. Et ex hoc pa
tet solutio primæ obie-
ctionis: in defectuis e-
nim causa defectiua nõ est
propria causa effectus
defectiui quo ad defe-
ctum sed ex hoc ipso quod
magis elongatur à per-
fectiori, magis defectiuũ
est. Vnde licet pars ap-
prehensiua sit causa ap-
petitiuæ, & potentialiter
in apprehensiua causet
potentialitatem in appe
titiua maior tamē poten
tialitas inuenitur in ap-
petitiua ex hoc ipso q̄
magis recedit ab actu,
quam apprehensiua: q̄
est dictum, quod poten-
tialitas sua nõ tota est à
potentialiter apprehē-
siuæ, sed ex necessitate
adueniens. Ad secundā
autem obiectionem dici
tur, q̄ quia, vt dicitur
2o. Met. mẽsura debet es
se certissima, nihil phi-
bet quod ad nos defe-
ctus mensurari penes ac
cessum ad aliquid posi-
tiuum summe deficiens:
sicut infirmitates maio-
res & minores dicimus
per accessum ad mortẽ,
& similiter potentialia
apud nos per accessum
ad materiam primam:
quum in rei veritate ille
per recessum, à vita, &
iste per accessum ab a-
ctu maiores vel minores
sunt.

Annot. ¶ In responsione ad secundum aduerte, quòd nõ concedit author, q̄ vis appetitiua sit magis actiua simpliciter, sed quoad principiandũ actum exteriorem. vis enim apprehensiua quum moueat appetiuam, est magis i actu simpliciter, & magis actiua quoddãmodo: appetitiua autem efficatior est ad actum exteriorem, quia ei obe diunt vires executiuæ, & quia primum mouens est motum: vt patet ex tertio de anima.

a ¶ *Super Quæstionis vigesimæsecundæ Articulum tertium.*

¶ *Nam bonum apprehensum moueat vt finis, vel vt actiuum.*

Quæstio. IN articulo tertio dubium hic soluendum occurrit, quod in pluribus locis moueri potest, & est dubium ad hominem: scilicet sanctũ Thomam: scilicet quo pacto ipse in prima parte, quæst. 82. artic. quarto, ponit differentiam inter motionem intellectus à voluntate, & econuerso: in hoc quòd intellectus finaliter. volũtas vero effectiue mouet. Et hic vult quòd bonũ intellectũ est actiuum in voluntatem.

¶ Ad hoc dicitur quòd bonum apprehensum mouet appetitum dupliciter: effectiue scilicet & finaliter. Effectiue quidẽ, causando ipsum actum appetitus, finaliter vero quoniam ipse actus in appetitu causatus tendit in bonũ apprehensum, vt finem: differenter tamẽ apprehensum bonum causat vtroque modo, quia ad causandum effectiue vtitur esse vt forma. Ad causandum vero finaliter, vtitur esse vt esse: appetibile enim puta sanitas apprehensa ratione sui esse quasi forma, facit in appetitu desiderium sui vt sic, inesse reali, iuxta illud Auerrois in 12. Metaphysicæ, commento 36. Balneum in anima agit desiderium, &c. Vnde inde cæteras causalitates effectiuas & hanc, qua appetibile mouet appetitum, duplex est differentia. Prima licet occulta est, quia reliquis forma est ratio agendi, vnde & passum assimilatur agenti: in multiplicatur. passio autem ad defectum pertinet, quia est alicuius, secundum quod est inpotentia. vnde in his, quæ appropinquant primo perfecto, scilicet deo, inuenitur parum de ratione potentiæ & passionis in alijs autem consequenter plus: & sic etiam in priori vt animæ, scilicet apprehensiua, inuenitur minus de ratione passionis.

¶ Ad secundum dicẽdum, quòd vis appetitiua dicitur esse magis actiua: quia est magis principium exterioris actus. & hoc habet ex hoc ipso, ex quo habet quòd sit magis passiua, scilicet ex hoc quod habet ordinem ad rem prout est in seipsa: per actionem enim exterio rem venimus ad consequendas res.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut in primo dictum est, dupliciter organum animæ potest transmutari. Vno modo transmutatione spirituali, secundum quod recipit intentionem rei, & hoc per se inuenitur in actu apprehensiuæ, virtutis sensitiuæ, sicut oculus immutatur à visibili: non ita quòd coloretur, sed ita quod recipiat intentionem coloris. Est autem & alia naturalis trãsmutatio organi, prout organum trãsmutatur quãtum ad suam naturalem dispositionem: puta quòd calefit aut infrigidatur, vel alio modo simili transmutatur & huiusmodi transmutatio per accidens se habet ad actum apprehensiuæ virtutis sensitiuę: puta cum oculus fatigatur ex forti intuitu, vel dissoluitur ex vehementia visibilis, sed ad actum appetitus sensitiui per se ordinatur huiusmodi transmutatio: vnde in diffinitione motuum appetitiuæ partis materialiter ponitur aliqua naturalis transmutatio organi: sicut dicitur, quòd ira est accensio sanguinis circa cor. vnde patet quòd ratio passionis magis inuenitur in actu sensitiuæ appetitiuæ, quàm in actu sensitiuæ virtutis apprehensiuæ: licet vtraque sit actus organi corporalis.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Vtrum passio sit magis in appetitu sensitiuo, quàm intellectiuo, qui dicitur voluntas.*

AD TERTIVM sic proceditur Videtur quòd passio non magis sit in appetitu sensitiuo, quàm in appetu intellectiuo. Dicit enim Dionysius. 2. cap. de dr. no. quòd Hirotheus ex quadã est doctus diuiniore inspiratione non solum ad exercitium actus: quod tamen totum, vt in eodem, ex quo habet quod sit magis passiua, ex natura manque appetitus est, & quod tendat in bonum in finem, in rem secundũ seipsam. Constat nãque quod ex hoc quod finis est obiectum appetitus, supremus appetitus habet, quod sit motiuus simpliciter ad exercitium, & vniuersaliter quod appetitus mouet membra: vt patet ex tertio de anima.

hac vero vt bonum inueniatur omnifariam, obiectum formale appetitus esse induit rationem formæ. vnde appetitus nõ suscipit similitudinem agentis sed conueniens sibi in ordine ad tale appetibile. Secũda est manifestatio quia in cæteris causa effectiua nõ per se est nisi effectiua. In hac vero necessario ipsa effectiua est finalis non per accidens, sed per se: quoniam per se effectus eius discens, sed etiam patiens diuina. sed passio diuinorum non potest pertinere ad appetitum sensitiuum, cuius obiectum est bonum sensibile. ergo passio est in appetitu intellectiuo, sicut & in sensitiuo.

¶ Præterea, Quanto actiuum est potentius, tanto passio est fortior: sed obiectum appetitus intellectiui, quod est bonum vniuersale, est potentius actiuum: quàm obiectum appetitus sensitiui, quod est particulare bonum. ergo ratio passionis magis inuenitur in appetitu intellectiuo, quàm in appetitu sensitiuo.

¶ Præterea. Gaudium & amor passiones quædam esse dicuntur: sed hæc inueniuntur in appetitu intellectiuo, & nõ solũ in sensitiuo, alio quin nõ attribuerentur in scripturis deo & angelis. ergo passiones non magis sunt in appetitu sensitiuo, quàm in intellectiuo.

¶ SED CONTRA est quod dicit Damascenus in secundo libro, describens animales passiones. Passio est motus appetitiuæ virtutis sensibilis in imaginatione boni vel mali. Et aliter, Passio est motus irrationalis animę per susceptionem boni & mali.

actus per se tendens in causam illam vt finem. propter quod Auerrois in De substãtia orbis, reprehẽdit dicentes finẽ non esse agens, dicẽdo quòd finis significat ages significatioe necessaria. Quia vero causalitas ista nõ est, nec potest esse pure effectiua, sed est effectiua & finalis: cõnumerata est contra finale à sancto Thoma in prima parte & alibi, quia autem in veritate interuenit causalitas effectiua, & ideo hic & alibi quandoque exprimitur, quòd bonũ apprehẽsum est actiuu, & appetit⁹ est passiu⁹, &c. Est ergo differẽtia inter intellectum & voluntatem in motũdo in hoc, quòd voluntas mouet effectiue intellectũ & alias animæ vires quo ad exercitiũ actus, intellectus autem mouet illam finaliter, & cum hoc effectiue ad specificationem actus, & illa efficientia, quæ necessario iungitur fini: q̄pter quod, vt dictum est finalis tantum causalitas expressa est. Quòd autem hæc sit authoris mens, non solum ex dictis nunc haberi potest, sed ex superius dictis: scilicet quòd intellectus ratione obiecti mouet appetitum in genere causæ formalis, de quo tamen nulla in prima parte loco allege to sit mentio.

¶ Ex hoc enim habeo, quòd si etiam cum dictione excusiua author dixisset intellectum mouere voluntatem finaliter solum, adhuc starent quæ diximus, eo quòd exclusio non fit à concomitantibus. Et, vt dictum est causam finalem concomitatur efficiens sup radicto modo, & formalis respectu actuum: vt superius explanatum fuit.

CONCLVSIO.

¶ *Cum nulla in appetitu intellectiuo requiratur transmutatio, magis in appetitu sensitiuo quàm intellectiuo magis proprie inuenitur.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut iam dictum est passio proprie inuenitur vbi est transmutatio corporalis, quæ quidem inuenitur in actibus appetitus sensitiui, & non solum spiritualis, sicut est in apprehensione sensitiua: sed etiam naturalis. In actu autem appetitus intellectiui non requiritur aliqua transmutatio corporalis: quia huiusmodi appetitus non est virtus alicuius organi. vnde patet quod ratio passionis magis proprie inuenitur in actu appetitus sensitiui, quàm intellectiui, vt etiam patet per diffinitiones Damascen. inductas.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd passio diuinorum ibi dicitur affectio ad diuina, & coniunctio ad ipsa per amorem quod tamen fit sine transmutatione corporali.

¶ Ad secundum dicendum, quod magnitudo

a ¶ *Super Quæstionis vicesimæsecundæ Articulum tertium.*

¶ *Num in appetitu intellectiuo sit aliqua proprie passio.*

Quæstio. IN articulo tertio dubium occurrit de hoc, quod etiãin primo articulo dictum est scilicet quòd in sola anima & appetitu intellectiuo nulla est proprie passio. Est autem ratio dubij: quia Scotus in primo sent. distin. prima quæst. 7. & in 4. sent. distin. 49. quæst 7. ponit in voluntate non solum operationes, sed passiones spirituales. Et quantũ ipse insinuare videtur, intẽdit, q̄ voluntas tunc operatur quando contingit obiectum. Tunc autẽ patitur quãdo recipit ab obiecto, ita quòd operatio contingit potentiam obiecto, passio autem non: sed ab obiecto est, vt causa efficiente tantũ. Nulla autem hæc ratione probat in generali: sed forte super ipsius passionis nomen innixus, & authoritate Arist. vsus, quod delectatio sequitur operationẽ: quasi per se notum accepit, quod falsum credimus. Passionis enim nomẽ in primis in immaterialibus, vel ad solam receptionem vt in intellectu, vel ad receptionẽ per modum rei, quæ trahitur in aliud: vt in appetitu intellectiuo cõstat inueniri ex 3. De anima, & 5. Meta. & hoc proprie loquendo. Metaphorice enim consuetimus actus volũtatis similes passionibus appetit⁹ sensitiui vocare passiones, vt velle vindictam vocamus iram: & velle malum alicui vocamus odiũ. Et hæc loquutio multos, iudicio meo, fefellit, quòd autẽ delectatio sequatur operationem, hoc accidit ei inquantum est passio nõ enim omnis passio sequitur sic operationem: imo stat quòd passio sit prima operatio appetitus, vt patet de amore. Et tu potes sic inspicere quod dicimus, amor est passio, imo prima omnium passionum: & tamen amor est operatio tam in appetitu sensitiuo, quàm intellectiuo: ergo diffinctio inter passionem & operationem appetitus nulla est. Minor patet: quia amor maxime contingit obiectũ, & apud Scotum est ipsa essentia beatitudinis.

¶ Præ-

¶ Præterea delectatio est passio, & habet pro obiecto, & non solũ pro causa delectabile: ergo delectatio est coniunges obiecto. probatur assumptum: quia videns deum delectatur de deo tanquam obiecto summo delectabili & qui habet delectationẽ morosam, delectatur de re cogitata turpi vt obiecto delectabili, ac si esset in re, & non solum vt causa efficiente. Dicito ergo, q̄ passiones in appetitu sensitiuo sunt vere operationes, causatæ tamen ab appetibili, & habentes pro obiecto appetibile: sed differentia consistit in hoc, q̄ in appetitu sensitiuo sunt permixtæ cũ passione corporali. In appetitu vero intellectiuo non: & per exclusionẽ huius compositionis dicũtur in eo simplices actus, similes tamen passionibus sensitiui appetitus. Hæc nunc sufficient in communi: in speciali autem inferius quum de delectatione & tristitia tractabitur, sermo erit.

Annot. a ¶ *Super Quæstionem vicesimamtertiam.*

CIrca 1. artic. q. 23. quia hic inchoatur distinctio passio num, aduerte, q̄ oportet in toto hoc tractatu seruare illud, Quolibet proferente contraria, solicitum esse, stultũ est. dico autem hoc quia non omnibus concessum apparet vt distincte & proprie de huiusmodi passionibus locuti fuerint. Scotus in primis, vt in 3. sen. di. 34. apparat, reprehendit dicentes obiectũ irascibilis esse arduũ, & volens eius obiectũ esse offendens, dicit, q̄ semper quando irascibilis habet actum suũ, est ibi nolle non solum cõcupiscibilis, sed irascibilis. Ex quibus manifeste apparet, quod apud ipsum irascibilis nũquam est respectu boni, sed mali tantum respuendi, sustinendi, puniendi, & siquid aliud est huiusmodi: ac per hoc in ianuis irascibilis errauit. Spes enim, quæ est prima passio irascibilis, oportet quod negetur ab ea. nec vllam rationẽ inuenio, nisi forte ex 26. dist. eiusdẽ tertij quis assumat istã, scilicet, quia arduũ aut significat absens aut excedens facultatem potẽtiæ, cui dicitur arduũ aut excedens omnia mala sibi contraria, sed nihil horum est. ergo, &c. hæc autẽ petitio, aut distinctio nihil obstat, quoniam arduum nihil horũ formaliter significat, sed difficultatẽ in bono vel malo: arduas enim res dicimus, quæ difficultatẽ ac propterea celsitudinẽ quandã habent, difficilia enim aggredi non parum reputatur: & difficilibus succũbere, passionis nõ solũ dependet ex vtute agentis, sed etiam ex passibilitate patientis, quia quæ sunt bene passibilia, multũ patiũtur etiam à paruis actiuis. Licet ergo obiectum appetitus intellectiui sit magis actiuum, quàm obiectũ appetitus sensitiui tamen appetitus sensitiuus est magis passiuus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd amor & gaudium, & alia huiusmodi, cum attribuuntur deo, vel angelis, aut hominibus secundum appetitum intellectiuum, significant simplicẽ actum voluntatis cum similitudine effectus absque passione. Vnde dicit Augu. 9. de ciui. dei. Sancti angeli & sine ira puniunt, sine miseriæ cõpassione subueniunt. & tamen istarũ nominũ passionũ consuetudine locutionis humanę etiam in eos vsurpantur propter quandam operum similitudinem non propter affectionum infirmitatem.

QVÆSTIO VICESIMATERTIA de differentia passionum ab inuicem, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de passionum differentia adinuicẽ.

¶ Et circa hoc quęrũtur quatuor.

¶ Primo, vtrum passiones quæ sunt in concupiscibili, sint diuersę ab his, quæ sunt in irascibili.

¶ Secundo, vtrum contrarietates passionum irascibilis sint secundum contrarietatem boni & mali. ¶ Tertio, vtrum sit aliqua passio nõ habẽs contrariũ. ¶ Quarto, vtrum sint aliquę differẽtes specie in eadem potentia non contrariæ adinuicem.

ARTICVLVS I.

Veri. q̃. 26. ar. 4. a ¶ *Vtrum passiones, quæ sunt in concupiscibili, sint diuersæ ab his, quæ sunt in irascibili.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod passiones eædem sint in irascibili & in cõcupiscili. Dicit enim Philosophus in 2. Ethic. quod passiones animæ sunt, quas sequitur gaudium & tristitia: sed gaudium & tristitia sunt in cõcupiscibili: ergo omnes passiones sunt in concupiscibile, non ergo sunt aliæ in irascibili, & aliæ in concupiscibili.

¶ Præterea, Mat. 13. super illud. Simile est regnum cælorum fermento, &c. dicit glos. Hier. In ratione possideamus prudẽtiam, in irascibili odium vitiorum in concupiscibili desiderium virtutum. Sed odium est in cõcupiscibili, sicut & amor, cui cõtrariatur: vt dicitur in 2. Topi. ergo eadem passio est in concupiscibili & irascibili.

¶ Præterea, Passiones & actus differunt specie secũdum obiecta: sed passionum irascibilis & concupiscibilis eadem obiecta sunt, scilicet bonum & malũ. ergo eædẽ passiones sunt con irascibilis & concupiscibilis.

¶ SED CONTRA, Diuersarũ potẽtiarum actus sunt specie diuersi, sicut videre & audire: sed irascibilis & concupiscibilis sunt duæ potentiæ diuidẽtes appetitum sensitiuũ, vt in primo dictum est. ergo cum passiones sint motus appetitus sensitiui, vt suprà dictũ est, passiones, quę sunt in irascibili, erũt aliæ secũdum speciem à passionibus, quæ sunt in concupiscibili.

CONCLVSIO.

¶ *Quæcunque passiones ad irascibilem attinentes differunt specie à passionibus, quæ sunt in concupiscibile.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd passiones, quæ sunt in irascibili, à cõcupiscibili differunt specie. Cum enim diuersæ potentiæ habeãt diuersa obiecta, vt in primo dictum est, necesse est, quòd passiones diuersarum potentiarum ad diuersa obiecta referantur

Vnde multo magis passiones diuersarum potentiarum specie differũt. Maior enim differẽtia obiecti requiritur ad verificandã speciem potentiarũ, quam ad diuersificandũ speciem passionum, vel actuum. Sicut enim in naturalibus diuersitas generis consequitur diuersitatem potentiæ materiæ, diuersitas autem speciei diuersitatem formæ in eadem materia: ita in actibus animæ actus ad diuersas potentias pertinentes sunt non solum specie, sed etiam genere diuersi. actus autem vel passiones respicientes diuersa obiecta specialia comprehensa sub vno communi obiecto vnius potentiæ differunt sicut species illius generis: ad cognoscẽdum ergo quę passiones sunt in irascibili, & quæ in concupiscibili, oportet assumere obiectum vtriusque potentiæ. dictum est autem in primo quòd obiectum potentię concupiscibilis est bonum vel malum sensibile simpliciter acceptum, quod est delectabile, vel dolorosum: sed quia necesse est quòd interdum anima difficultatem vel pugnam patiatur adipiscẽdo aliquod huiusmodi bonum vel fugiendo aliquod huiusmodi malũ, inquantum hoc est quodammodo eleuatum supra facilem potestatem animalis: ideo ipsum bonum vel malũ secundum quod habet rationem ardui vel difficilis, est obiectum irascibilis. Quæcunque ergo passiones respiciunt absolute bonum vel malum, pertinent ad concupiscibilem, vt gaudium, tristitia, amor, odium, & similia. Quæcũque vero passiones respiciunt bonum vel malum sub ratione ardui, prout est aliquid adipiscibile, vel fugibile cũ aliqua difficultate pertinent ad irascibilẽ, vt audacia, & timor, spes, & huiusmodi.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quod sicut primo dictum est: ad hoc vis irascibilis data est animalibus, vt tollantur impedimenta, quibus concupiscibilis in suum obiectum tendere prohibetur: vel propter difficultatem boni adipiscendi: vel propter difficultatem mali superandi. & ideo passiones irascibilis omnes terminantur ad passiones concupiscibilis: & secundum hoc etiam passiones, quæ sunt in irascibili, consequuntur gaudium & tristitiam, quæ sunt in concupiscibili.

¶ Ad secundum dicendũ, quod odium vitiorũ attribuitur Hier. irascib. nõ propter rationẽ odij, quę proprie competit concupiscibili. sed propter impugnationem, quę pertinet ad irascibilem.

¶ Ad tertium dicendum, quod bonum inquantum est delectabile, mouet concupiscibilem: sed si bonum habeat quandam difficultatem ad adipiscendum, ex hoc ipso habet aliquid repugnans concupiscibili: & ideo necessarium fuit esse aliam potentiam, quę m id tenderet: & ratio est eadem de malis: & hæc potentia est irascibilis. vnde ex consequenti species concupiscibilis & irascibilis specie differtunt.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Vtrum contrarietas passionum irascibilis sit secundum contrarietatem boni & mali.*

AD SECVNDVM sic procedi tur. Videtur quod contrarietas passionum irascibilis non sit nisi secũdum contrarietatem boni & mali. Passiones enim irascibilis ordinãtur ad passiones concupiscibilis, vt dictum est, sed passiones concupiscibilis non contrariantur nisi secundum contrarietatem boni & mali, sicut amor & odium, & gaudiũ & tristitia: ergo nec passiones irascibilis.

¶ Præterea, passiones differunt secundum obiecta sicut & motus secundum terminos: sed

vel ea fugere nõ multũ vituperamus. Quòd autẽ bonũ difficile habet vnde repugnet cõcupiscentiæ. Offendens ergo est vnum contentũ sub obiecto irascibilis pro quãto spectat ad aliquã eius passionem: puta irã. Adæquatum autem obiectum est difficile siue arduum. Et scito, q̄ cum ponitur differentia inter obiectum cõcupiscibilis & irascibilis, quia illius bonum absolute, illius bonum arduum: perinde est ac si diceretur, quod concupiscibilis obiectũ est bonũ sensibile, nullo addito: ira scibilis vero bonum determinatum ad rationẽ ardui seu difficilis: ita q̄ illud est simplex, hoc est quasi compositum. Vnde non fallaris, putans quod cõcupiscibilis feratur in bonum, & fcibilis in illius difficultatem. sed scito, & quod concupiscibilis fertur in bonum, & quod irascibilis in bonũ arduũ omnis nanque appetitus obiectũ est bonũ: & ira, vt dicit. in secundo. Rhetoricorum, capitulo primo, & appetitus apparẽtis punitionis, quod bonum est in re vel apparentia manifeste. nec refert an idẽ aut diuersum sit bonum à bono arduo: sat est enim quod distinguuntur formaliter. Si tamẽ dicta authoris in quæstione de veritate, quæstione vicesima quinta, & in tertio sententiarum distinctiõe vi eesimasexta, scrutatę fueris, inuenies, q̄ obiectũ cõcupiscibilis est bonũ sensatum: irascibilis vero æstimatũ. Illã mouẽt species sensibilium, istã intentiones elicitę.

Infra q. 40. art 4 & q. 45. ar. 1. ad. 2. et. 3. di. 26 q. 1. art. 3. cor, Et veri. qũ. 26. ar. 4.

a ¶ *Super Quæstionis vicesimæ tertiæ Articulũ secundum.*

¶ *Num contrarietas boni & mali spectet ad irascibilem.*

IN 2. art. multa essent dubitanda, si actus passionum nominatarum examinandi essent sigillatim. Sed quoniam hoc suis proprijs locis reseruatur, vnũ tantũ est discutiendum, Quomodo scilicet cõtrarietas inter bonũ & malũ spectat ad irascibilem: aut enim intelligitur de bono & malo absolute, & sic spectat ad concupiscibilẽ: aut de bono & malo vt subsunt arduitati, & sic non consideranter sub rationibus boni & mali, sed sub ratione ardui sicut si loqueremur de ligno & lapide, vt subsunt albedini.

¶ Ad hoc dicitur, quod sicut bonum absolute contrariatur malo

absolu-

Universidad de Sevilla Biblioteca

absolute, ita bonum arduum male arduo, & sicut hæc sunt, altera ab illis: ita contrarietas est alia à contrarietate, licet communicet in nomine: quia vtraque dicitur secundum bonum & malum. Vnde quum quæritur, aut, &c. respondetur, quòd neutro modo proprie loquendo: quoniam, vt prædictum est, bonum & malum non concurrunt per accidens, vt subsunt, scilicet difficultati: sed totum hoc bonum arduum, vel malum arduum per se concurrit, ita quod contrarietas boni & mali difficilium spectat ad irascibilem sunt enim quædam boni & mali, species, bonum difficile, & malum difficile, Et quum in litera distinguitur bonū arduum in ly bonum, & in ly arduum, non est distinctio in subiectum & accidens, sed vnius fundamenti in plures particulares seu in adæquatas rationes. sicut distingueretur nigredo in id quod habet lumínis, & id quod habet obumbrationis. & intendit litera, quòd quia bonum arduum habet rationem, & vnde attrahat & vnde à se repellat: ideo, &c. Attestatur autem huic sensui quòd arduum in litera ponitur depulsiuum & attractiuum: quod non fieret si secundum se sumeretur. nunc autē fit: quia & aliquod bonum arduum est depulsiuum vt obiectum est desperationis, & aliquod malum arduum est attractiuum, vt obiectum audaciæ.

a ¶ *Super Quæstionis vigesimætertiæ Articulum quartum.*

¶ *Num agens diuiditur in agens secundū naturam, & agens secundū virtutem. & quomodo & quibus rationibus distinguuntur.*

Quæstio.

ARticulo tertio omisso, circa quartum, dubium occurrit quadruplex primum est quid intendat author per illam distinctionem factam in litera de differentia actiuorū, dupliciter. primo principium secundū naturā, secundo secūdum virtutem. virtus enim naturæ effectus est. Secundum est quod author digreditur, proponit enim differentiam actiui secundum virtutem, & tamen non declarat nisi differentiam effectus, prout scilicet datur coaptatio motus, & quies: imo potius declarat cum differentia effectus identitatē actiuæ virtutis quum dicit quia ex eadem causa aliquid quieſcit in loco per quam mouebatur ad locum. Tertium est contrarietas non est in motibus nisi secundū contrarietatē terminorum: vt patet in 5. Phy. ergo neque in passionibus est cōtrarietas passionum, nisi secundum contrarietatem obiectorum: obiectum autem appetitus est bonū vel malum: ergo nulla potentia appetitiua potest esse contrarietas passionum, nisi secundū contrarietatem boni & mali.

¶ Præterea, Omnis passio animæ attenditur secundum accessum & recessum: vt Auicen. dicit in 6. de naturalibus: sed accessus causatur ex ratione boni, recessus autem ex ratione mali: quia sicut bonū est, quod omnia appetunt, vt dicitur in 1. Ethi. ita malum est quod omnia fugiunt: ergo contrarietas passionibus animæ non potest esse nisi secundum bonum & malum.

¶ SED CONTRA, Timor & audacia sunt contraria, vt patet in 3. Eth. sed timor & audacia non differunt secundum bonum & malum: quia vtrunque est respectu aliquorū malorum. ergo non omnis contrarietas passionum irascibilis est secundum contrarietatem boni & mali.

CONCLVSIO.

¶ In passionibus concupiscibilis reperitur cōtrarietas secundū contrarietatē boni & mali, nō quidē secundum accessum & recessum ab eodem termino, sed vt in bonū tendens, & à malo recedēs: in passionibus autē irascibilis reperitur cōtrarietas secundū obiecta, & secundum accessum & recessum ab eodem termino.

¶ RESPONDEO dicendum, quod passio quidam motus est, vt dicitur in 3. Phy. Vnde oportet contrarietatem passionum accipere secundum cōtrarietatem motuum, vel mutationum. Est autem duplex contrarietas in mutationibus, & motibus, vt dicitur in 6. Phy. vna quidem secundum accessum & recessum ab eodem termino: quę quidem contrarietas est proprie mutationum, id est generationis, quæ est mutatio ad esse, & corruptionis. quæ est mutatio ab esse: alia autem secundum contrarietatem terminorum, quæ proprie est contrarietas motuum: sicut dealbatio, quæ est motus à nigro in album, opponitur denigrationi, quæ est motus ab albo in nigrum. Sic igitur in passionibus animæ duplex contrarietas inuenitur. Vna quidem secundum contrarietatem obiectorum, scilicet boni & mali. Alia vero secundum accessum & recessum ab eodem termino. In passionibus quidem concupiscibilis inuenitur prima contrarietas tantum, quæ scilicet est secundum obiecta. In passionibus autem irascibilis inuenitur vtraq; : cuius ratio est, quia obiectum concupiscibilis, vt suprà dictum est, est bonum vel malum sensibile absolute, bonum autem inquantum bonum non potest esse terminus, vt à quo, sed solum vt ad quem: quia nihil refugit bonum inquātum bonum, sed omnia appetunt ipsum. Similiter nihil appetit malum inquantum huiusmodi, sed omnia fugiunt ipsum & propter hoc malum non habet rationem termini ad quem, sed solum termini à quo. Sic igitur omnis passio concupiscibilis respectu boni est, vt in ipsum sicut amor, desiderium, & gaudium, Omnis vero passio respectu mali est ab ipsa: sicut odium, fuga, seu abominatio & tristitia: Vnde in passionibus concupiscibilis nō potest esse contrarietas secundum accessum & recessum ab eodem obiecto: sed obiectum irascibilis est sensibile bonum vel malum, non quidem absolute, sed sub ratione difficultatis vel arduitatis, vt supra dictum est. Bonum autem arduū siue difficile habet rationē vt in ipsum tendatur inquantum est bonum, quod pertinet ad passionem spei, & vt ab ipso recedatur inquantum est arduum & difficile, quod pertinet ad passionem desperationis.

Similiter malū arduū habet rationem, vt vitetur inquantum est malū: & hoc pertinet ad passionem timoris: habet etiam rationem vt in ipsum tendatur, sicut in quoddam arduum per quod scilicet aliquid euadit subiectionē mali, & sic tendit in ipsum audacia, Inuenitur ergo in passionibus irascibilis contrarietas secundū contrarietatem boni vel mali sicut inter spem & timorem. Et iterum secundum accessum & recessum ab eodem termino, sicut inter audaciam & timorem.

¶ Et per hoc patet responsio ad obiecta.

ARTICVLVS III.

a ¶ Vtrum sit aliqua passio animæ non habēs contrarium.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quod omnis passio animæ habeat aliquod contrarium. Omnis enim passio animę vel est in irascibili, vel in concupiscibili, sicut suprà dictum est, sed vtræque passiones habent contrarietatem suo modo: ergo omnis passio animæ habet contrarium.

¶ Præterea, Omnis passio animæ habet bonum vel malum pro obiecto, quæ sunt obiecta vniuersaliter appetitiuæ partis: sed passionis cuius obiectum est honum, opponitur passio. cuius obiectum est malum: ergo omnis passio habet contrarium.

¶ Præterea, Omnis passio animæ est secundum accessum vel secundum recessum. vt dictum est: sed cuilibet accessui contrariatur recessus, & ecōuerso. ergo omnis passio animæ habet contrarium.

¶ SED CONTRA Ira est quædam passio animæ. sed nulla passio contraria ponitur iræ vt patet in 4. Ethi. ergo non omnis passio habet contrarium.

CONCLVSIO

¶ Sola ira inter omnes animæ passiones est cui nulla est alia passio contraria, neque secundum contrarietatē obiectorū, neque secundum accessum & recessum ab eodem termino.

¶ RESPONDEO dicendum, quod singulare est in passione iræ, quod nō potest habere contrarium neq; secundū accessum & recessum neq; secundum contrarietatem boni & mali. Causatur enim ira ex malo difficili iamia cente, ad cuius præsentiam necesse est, quòd aut appetitus succumbat, & si non exit terminos, tristitiæ, qui est passio cōcupiscilis: aut habet motū ad inuadendū malum læsiuū, quod pertinet ad iram. motum autem ad fugiendum habere non potest, quia iam malum ponitur præsens vel præteritum: & sic motui iræ non contrariatur aliqua passio secundum contrarietatem accessus & recessus. similiter etiam nec secundum contrarietatem boni & mali. quia malo in iacenti opponitur bonum iam adeptum, quod iam non potest habere rationem ardui vel difficilis, nec post adeptionem boni remanet alius motus nisi quietatio appetitus in bono adepto, quæ pertinet ad gaudium, quod est passio concupiscibilis. vnde motus iræ non potest habere aliquem motum animę contrarium, sed solum modo opponitur ei cessatio à motu, sicut Philosophus dicit in sua Rhetorica. quod miteſcere opponitur ei quod est irasci: quod non est oppositum contrarie: sed negatiue vel priuatiue.

¶ Et per hoc patet responsio ad obiecta.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Vtrum sint aliquæ passiones differentes specie in eadem potentia non contrariæ adinuicem.

AD QVARTVM sic proceditur, Videtur quod non possint in aliqua potentia esse passiones specie differentes, & non contrariæ adinuicē: passiōes enim aię differūt secundū obiecta. ¶ Ad primum dubium dicitur, quod actiua possunt distingui dupliciter. primo secundum differentias ipsarum naturam agentium: & hæc distinctio est clara. Alio modo secundum differentias virtutum actiuarum. & hæc est obscura. Ad cuius euidentiam scito, quòd actiua dupliciter inueniuntur, scilicet in esse naturæ, & in esse apprehensionis. In agentibus in esse naturæ, manifestum est. quod distinctio eorum secundum naturas est alia à distinctione eorum secundum virtutes: elementa enim & animalia alia distinctione distinguuntur secundum naturas eorum, & alia secundum virtutes eorum, licet istæ oriantur ex illis. In agentibus autem quia apprehensa, distinctio naturarum patet cum cibus talis differens ab illo alio secundum speciem apprehensus, mouet appetitum: distinctio autem secundum virtutem est secundum diuersam rationem apprehensionis: ita quod eadem res secundum naturam diuersimode apprehensa non qualisęunque diuersitate, sed diuersitate bonitatis vel malitiæ præsentis, vel futuræ, vel absolute: vt inferi in distinctione & tractatu passionū patebit. Alia enim ratione mouet malum præsens apprehensum, & alia futurum. Illud enim mouet ad tristitiam, hoc ad timorem: vnde ostenditur, quòd illud habet virtutem actiuam ad inferendā illam passionē, hoc ad inferendam istā: ita quòd ex ipsa diuersa ratione, quæ apprehēditur eadē res, habet diuersam virtutem mouendi appetitum, & hoc intendit litera, volens, quod passiones nō distinguantur penes distinctionem naturarum agentium, sed virtutum quæ ad differentias apprehensionis spectant: obiectum namque appetitus non est res, sed res apprehensa. Et propterea differentia formalis passionum non solum ex distinctione rei, sed distinctione rei vt apprehensa constat. Et hinc habes, quòd passio odij & iræ & similium, nō dicuersificantur specie ex diuersitate maiorū, puta mortis, verberis, carceris, &c. differentia enim naturarum materia liter & non formaliter concurrit. vtrum autem diuersitas naturarum dicuersificet habitus harū passionum, seu ipsas in genere moris, inferius examinabitur.

¶ Ad secundū dubium dicit, quod in agentibus naturalibus est considerare duo: scilicet inquātum agunt, & inquantū attrahunt. Et siquidē cō sideremus inquantum agunt, sic patet, quòd idem generatiuū corporis leuis eodem modo se habens, & vnica actione dat omnia: dando siquidem ei naturam, dat consequenter leuitatem & motum ad locum absentē, & quietem in præsenti. Sed si consideremus inquantum attrahunt, sic vis generatiua naturaliter, quæ est sursum, aliter, & aliter se habens, ad corpus rahit per modum coaptātis: vt absens vero per motum, vt præsens vero per quietie: in agēibus vero in alia quatenus apprehēsa sunt agere & attrahere, simul concurrunt, ita q̄ bonū apprehensum absolute infert passionē amoris, & sic trahit per amorem. Et apprehensum vt futurum infert passionem desiderij, qui est motus ad se, & sic trahit per motum & apprehensiuum, vt præsens infert passionem delectationis, & sic trahit per quietem. vnde si vis generatiua sursum manens diuersis dispositionibus se habens ad corpus mobile actionibus distinctis, illa tria daret, curreret plene similitudo. Nunc autem quia non sic est, author non est digressus, sed vsus est similitudine agentis naturalis inquantum attrahit, vt in litera manifeste dicitur: & inquantum triplex effectus impatientie fit vt sic, distinctionem passionum in anima diceremus. Et si horum duorum dubiorum solutiones diligenter notaueris, vi debis quomodo est eadem, & quomodo diuersa ratio apperibilis seu finis, vt tendatur in ipsum, & quiescatur in eo: est enim eadem secundū naturā, & diuersa secundum virtutem: quod est esse eandē materialiter, & diuersam formaliter respectu passionū. Amor enim, desideriū & gaudiū respectu eiusdem non materialiter, sed formaliter distinguuntur: quod esse non posset ex obiecti natura, neque ex obiecti conditionibus, puta præsentia, vel absentia, & huiusmodi, si se haberēt in anima sicut approximatio perfectior, vel imperfectior in naturalib⁹ actiuis: hęc enim nō variāt effectū specifice, vt patet. vnde si hæc perspicaciter cōsiderasset Scotus in tertio, distinctione vicesimasexta, hanc improbatam nunc plantasiam non dixisset.

¶ Ad tertium dubium dicitur, quòd sicut anima est supra naturā, ita modus tendendi in contraria in animalibus est supra modū, quo natura se habet. Est autem modus naturæ, vt non nisi sequendo conueniens dissonet ab incōuenienti: ita quòd non respicit conueniens & inconueniens secundū seipsa, sed tantum prosequendo conueniens. Ignis enim prosequēdo suā calefactionē, destruit frigus. Et motus sursum, relinquit deorsum, & trahit secū violēter aliquid minus graue. Et radix huius est, quia natura est determinata ad vnum: quia inclinat & operatur quia est, vt alibi declarauimus. Anima autē sensitiua, quæ operatur quia apprehēdit, non ad vnum determinata est, sed iuxta differentia contrarietatēq; apprehensorū, ipsa cōtraria secundū se recipit: ac per hoc nō sufficit animali amor cōuenientis pro odio disconuenientis, sed vtrūq; seorsum: ordinate tamē exigit, vt animaliter appetitus eius se habeat ad cōtraria. Sicut enim oportuit ad hoc, quòd animaliter appeteretur etiā naturalia, vt alimenta, ineſſe animalibus appetitū eorū: qui sit actus elicitus: puta desideriū & delectatio animalis cōsequēs. Ita oportuit ad hoc quòd animaliter animal se habeat appetendo ad cōtraria, vt in ipsa secundū seipsa tendat. Neque hoc est degenerare à natura, sed eleuari supra illam. Et quū dicitur, quòd dispersa inferius sunt vnita superius, verum est cæteris paribus: nō sic autem est in proposito. Tendere in contraria secūdum se, & tendere in ea, solum prosequendo sibi conuenientes, non sunt paria: sed primū est longe magis, quia per se adæquat ipsa contraria: secundu vero alterum per accidens respicit. Et ideo non est mirum si plura exigit: iam enim patet ex parabola dispositi ad sani tatem, in secundo de Cælo & mundo, quòd in nobiliori gradu consistit egens pluribus auxiliis ad maius, quàm paucis ad minus. Nec est verum, quòd amor & odium congenerentur & coalescant & confinant formaliter. Cū enim amor causetur ex bono apprehenso, stat bonum aliquod sæpius apprehendi, & multum amari absque confideratione contrarij. vnde fit & crescit amor formaliter: & non fit, nec crescet odium formaliter, sed virtualiter tantum, seu in sui radice, scilicet in amore oppositi. Manifestum autem hoc videtur in delectabili contemplationis carente contrario, & in assuetis delectabilibus nunquam de contrarijs cogitantibus. Eadem autem ratione non formaliter sed virtualiter vnū contrariorum appetitur & reliquum refutatur: quoniam alteri formalis ratio est bonum, alteri malum: & amatum bonum est radix repellendi mali contrarij.

¶ Ad quartum dubium dicitur, quòd differētia inter actiua quia sunt, & actiua quia apprehensa, soluit quæstionem. Actiua enim quia sunt, cum sint determinata ex natura propria ad prodncendū illi simile, non possunt, nisi ad se trahendo per viam assimilationis, agere, siue bona, siue mala sint illis, in quæ agunt. Actiua vero, quia apprehensa: quia apprehensio ad bonū animalis ordinatur: datur enim vis trā apprehēsiua quam appetitiua animali propter bonum ipsius animalis: actiua tamen, non ad se, sed ad animal ipsum trahēdo. vnde causant in animali id quod conuenit animali in ordine ad tale obiectum: & non id quod cōuenit tali obiecto. vnde malum apprehensum nō causat in animali motum ad se, sed à se: hoc enim est causare cōueniens animali in proportione ad tale obiectum: propter quod sicut bonū apprehensum diuersimode agit in animal attrahēdo per consonantiā, vel motū, vel quietē: ita malum apprehensum depellendo dissonantia, fugam & inquietudinem.

Infrà 4. 25. art. 2. et 4. 5. art. 2.

Annot.

¶ Circa segregationem positionum in eodem 4. artic. factam, dubiū occurrit. primo ad hominē: quia ipsemet author in 3. sentē. distinct. 26. quæst. 1. art. 2. ad 3. & 5. ponit delectationem esse etiam passionem irascibilis. Scotus quoq; in 3. senten. distinct. 34. ponit tristitiā esse etiā passionē irascibilis, assignans differentiam inter tristitiam irascibilis & concupiscibilis: quia ista cū restrictione organi, illa cū accensione sanguinis. Et probat diuersitatē earū, quia si offendens offeratur vt impossibile repelli, causatur maior tristitia in cōcupiscibili: & tamen non causatur proprie ita, & consequenter nec tristitia irascibilis, cum qua est ira appetendo vindictam. & postmodum cum delectatione propria exercens illam.

¶ Ad hoc breuiter dicendū est, quòd nisi æquiuoce loquamur, segregatio in litera facta, seruanda est. Amor enim & desiderium & delectatio & tristitia, & siquid est eiusmod, si sumantur pro naturalibus dissonantijs vel consonātijs potentiarum vel actuum, & huiusmodi, æquiuoce dicūtur de eisdem vt sunt passiones animales: & primo quidem modo cōmunes sunt omnibus potētijs. Et forte hoc modo intellectum est in locis allegatis in oppositū. Secundo autem modo proprie sunt concupiscibilis, quæ in litera hæc enumerāt, & proprie irascibilis quæ ei tribuuntur. Quod si quis dicat authores hos de animalibus passionibus in prędictis locis loqui, nolo contēdere, quia rationabiliter loqui videtur: sed dicam, quòd diuus Thomas mutauit in melius sententiā, dum in hoc libro oppositum docuit, vt inferius in quæstione tricesimasecūda, articulo sexto, ad tertium, patet, delectationem de ipso vincere, quā olim tribuit irascibili, ponens cū aliis delectationibus concupiscibilis. Et vere sic ratio poscit, vt sicut vis quælibet animæ toti deseruit, ita vis delectabilis & desideratiua: neque enim conueniens secundum tactum causat delectationē & in cōcupiscibili & conueniens secundū auditum, non omne enim delectabile secundū quemcunque sensum: imo etiam secundum æstimationē & quancunque sensitiuam virtutem, causat delectationē in concupiscibili, qua sola animal natum est formaliter delectari analiter de quocūq; sibi conuncto

Universidad de Deusto
Biblioteca

bono, sicut sola irascibili natum est vindicare de quocunque conuincto malo. Ad Scotū autē dico, quòd quum passio animæ in actu suo, & in motu materiali sit conformis, ita quod si passio consistit in accessu, motus quoque illius corporalis est accessorius: & si consistit in recessu, motus quoque illius cōsistit in retractione. Et constet quòd tristitia consistit in retractione: consequens est quòd motus corporalis tristitiæ cōsistat in retractione Vnde & contra philosophiā est duplex tristitiæ organū, & q tristitia ex accensione, quam constat in accessu cōsistere, causetur materialiter. Et Scotus videtur deceptus à scipso, quia noluit verba Aristotelis in secundo Rhetoricæ intelligere, dicentis, q ira est cum tristitia, & quòd ira veri, quasi mel. Passiones enim irascibilis incipiunt à passionibus concupiscibilis, & in eas terminantur. Et propterea ira incipit à tristitia, & terminatur in delectationem. Si ratio autē probans distinctionem dolorum, risu digna videtur, (vt enim patet ab Aristotele ibidem, & Auicenna in sexto naturalium, quando nocetur alicui, ita quòd impossibilis apparet vltio, tristitia magna quidem est, & sola, id est non causans iram: quia non causatur ira sine spe puniēdi.) ex hoc autem arguere, ergo quando causatur ira, est alia tristitia cum qua est ira, puerile videtur. hoc enim nihil aliud infert, nisi, ergo sola tristitia non causat irā. Et hoc est verum: quia requiritur etiam spes vltionis, est enim ira, vt inferius patebit, & ex diffinitione Aristotelis ibidem patet, ex multis resultans passionibus.

Infrà. qō. 59. art. 1 cor. & ad. 2. Et 2.2. q. 35. art. 1. ad 1. & 2. dist. §6. arti. 2. Et mal. q. 10. ad. 1. ad 1. & q. 12. art. 2. ad 1. & ar. 3. cor.

a ¶ *Super titulum Quæstionis vicesimæquartæ.*

Circa tit. quæst. 24. aduerte, quodquia superiꝰ tractatum fuit de actibus proprijs hominis, modo vero de cōmunibus: ideo duos tractatus de bonitate & malitia morali actuum extra voluntatem oportuit facere. Et superius quidem quo ad actus proprios homini, nunc vero quo ad actus communes homini, & alijs, quales sunt passiones, quæ voluntariæ duplicitер sunt, sicut alii exteriores actus, vt in calce corporis primi articuli dicitur: quod intelligē secundū doctrinam superius datam, quòd scilicet tūc imputatur, quādo poterit, & debet eam prohibere, & non prohibet.

QVÆSTIO VICESIMAquarta, de bono & malo in animi passionibus, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de bono & malo circa passiones animæ.
¶ Et circa hoc quæruntur quatuor.
¶ Primo, vtrum bonum & malum morale possit in passionibus animæ inueniri.
¶ Secundo vtrum omnis passio animæ sit mala moraliter.
¶ Tertio, vtrum omnis passio addat vel diminuat ad bonitatem vel malitiam actus. Quarto, vtrum aliqua passio sit bona vel mala ex sua specie.

ARTICVLVS I.

¶ Virum bonum & malum morale possit in passionibus animæ inueniri.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd nulla passio animæ sit bona vel mala moraliter. Bonum enim & malum morale est proprium hominis: mores enim proprie dicuntur humani, vt Ambr. dicit super Lucam: sed passiones non sunt propriæ hominum, sed sunt etiam alijs animalibus communes: ergo nulla passio animæ est bona, vel mala moraliter.

¶ Præterea, Bonum vel malum hominis est secundum rationem esse, vel præter rationem esse: vt Diony. dicit 4. cap. de diui. no. sed passiones animæ non sunt in ratione, sed in appetitu sensitiuo, vt suprà dictum est. ergo non pertinet ad bonum vel malum hominis, quod est bonum morale.

¶ Præterea, Philosophus dicit in 2. Ethi. quòd passionibus neque laudamur neque vituperamur: sed secundum bona & mala moralia laudamur vel vituperamur: ergo passiones non sunt bonę vel malæ moraliter.

¶ SED CONTRA est, quod Augst. dicit in 14. de ciui. dei, de passionibus animæ loquens, Mala sunt ista, si malus est amor: bona, si bonus.

CONCLVSIO.

¶ Passiones animi prout subiacent imperio rationis & voluntatis, bonæ vel malæ moraliter dici possunt, non autem vt motus quidam sunt irrationalis appetitus.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd passiones animæ dupliciter possunt considerari. Vno modo secundum se. Alio modo secundum quod subiacent imperio rationis & voluntatis. Si igitur secundum se considerentur, prout scilicet sunt motus quidam irrationalis appetitus, sic non est in eis bonum vel malum morale: quod dependet à ratione, vt suprà dictum est. Si autem considerentur secundum quod subiacent imperio rationis & voluntatis, sic est in eis bonum vel malum morale, propinquior enim est appetitus sensitiuus ipsi rationi & voluntati, quā membra exteriora: quorū tamē motus & actus sunt boni vel mali moraliter secundum quod sunt volū tarij: vnde multo magis & ipsæ passiones secundum quod sunt voluntariæ, possunt dici bonæ vel malæ moraliter. Dicuntur autem voluntariæ, vel ex eo quòd à voluntate imperātur, vel ex eo quòd à voluntate non prohibentur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd istæ passiones secundum se consideratæ, sunt communes hominibus, & animalibus alijs: sed secundum quod à ratione imperantur, sunt propriæ hominibus.

¶ Ad secundum dicendum, quòd etiam inferiores vires appetitiuæ dicuntur rationales secundum quod participant aliqualiter rationem: vt dicitur in 1. Ethic.

¶ Ad tertium dicendum, quòd philosophus dicit, quòd non laudamur aut vituperamur secundum passiones absolute consideratas: sed non remouet quin possint fieri laudabiles vel vituperabiles secundum quod à ratione ordinantur. Vnde subdit: Non enim laudatur aut vituperatur qui timet aut irascitur, sed qui aliqualiter, id est secundum rationem, vel præter rationem.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Virum omnis passio animæ sit mala moraliter.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd omnes passiones animæ sunt malæ moraliter. Dicit enim Augu. 9. de ciui. dei, quod passiones animæ quidam vocant morbos vel perturbationes animæ: sed omnis morbus vel perturbatio animæ est aliquid malum moraliter. ergo omnis passio animæ moraliter mala est.

¶ Præterea, Damas. dicit, quòd operatio quidem, quæ secundum naturam motus est: passio vero, quæ præter naturam. sed quod est præter naturam in motibus animę, habet rationem peccati & mali moralis. vnde ipse alibi dicit, quòd diabolus versus ex eo quod est secundum naturam, in id, quod est præter naturam. ergo huiusmodi passiones sunt malę moraliter.

¶ Præterea, Omne quod inducit ad peccatum, habet rationem mali: sed huiusmodi passiones inducunt ad peccatum. vnde Ro. 8. dicuntur passiones peccatorum. ergo videtur quòd sint malæ moraliter.

¶ SED CONTRA est quod Augst. dicit in 14. de Trinitate, quod rectus amor omnes istas affectiones rectas habet. metuunt enim peccare, cupiunt perseuerare, dolent in peccatis, gaudent in operibus bonis.

CONCLVSIO.

¶ Non omnes animæ passiones malæ moraliter dicendæ sunt, sed quæ contra & præter rationis iudicium sunt.

¶ RESPONDEO dicendum, quod circa hanc quæstionem diuersa fuit sententia Stoicorum & Peripateticorum. Nam Stoici dixerunt omnes passiones esse malas: Peripatetici vero dixerunt passiones moderatas esse bonas. quæ quidem differentia, licet magna videatur secundum vocem, tamen secundum rem vel nulla est, vel parua, si quis vtrorunque intentiones consideret. Stoici enim non discernebant inter sensum & intellectum, & per consequens nec inter intellectiuum appetitum & sensitiuum: vnde nec discernebant passiones animæ à motibus voluntatis secundum, quod passiones animæ sunt in appetitu sensitiuo, simplices autem motus voluntatis sunt in intellectiuo: sed omnem rationabilem motum appetitiuæ partis vocabant voluntatem, passiones autem dicebant motum progredientem extra limites rationis. Et ideo eorum sententiam sequens Tullius in 3. lib. de Tusculanis quæst. omnes passiones vocat animæ morbos, ex quo argumentatur, quod qui morbosi sunt, sani non sunt: & qui sani non sunt, insipientes sunt. vnde insipientes, insanos dicimus. Peripatetici vero omnes motus appetitus sensitiui passions vocant: vnde eas bonas æstimant, cum sunt à ratione moderatæ: malas autē, cum sunt præter moderationē rationis. ex quo primū patet quod Tullius in eodē lib. Peripateticorū sententiā, qui approbabāt medio critatē passionū inconnenienter, improbat, dicens quod omne malum etiā mediocre vitandū est: nam sicut corpus etiā mediocriter ægrum, sanum non est: sic ista mediocritas morborum vel passionum animæ

Infrà qō. 59. art. 1. Et 2. 2. q. 123. art. 10. cor. & mal. q. 12. art. 1. cor. 1. Ethic. lect. 16. cor. 2. 3. lib. 2. de co. finali. 7. Physic. lec. 6. in 2. fin.

animæ sana non est. Non enim passiones dicuntur morbi vel perturbationes animæ, nisi cum carent moderatione rationis. vnde patet responsio ad primum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd in omni passione animæ additur aliquid vel diminuitur à naturali motu cordis: inquantum cor intensius vel remissius mouetur, secundum systolem aut diastolem: & secundum hoc habet passionis rationem: tamen non oportet quòd passio semper declinet ab ordine naturalis rationis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd passiones animæ inquantum sunt præter ordinem rationis, inclinant ad peccatum: inquantum autem sunt ordinatæ à ratione, pertinent ad virtutem.

ARTICVLVS III.

¶ Virum passio addat vel diminuat ad bonitatem vel malitiam actus.

Infrà q. 77. ar. 6. Et veri. q. 26. art. 7. Et mal. q. 3. article. 11.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd passio quæcunque semper diminuat de bonitate actus moralis. Omne enim quod impedit iudicium rationis, ex quo dependet bonitas actus moralis: sed omnis passio impedit iudicium rationis. Dicit enim Salustius in Catilinario, Omnes homines qui de rebus dubijs consultant, ab odio, ira, & amicitia, atque misericordia vacuos esse decet. ergo omnis passio diminuit bonitatem moralis actus.

¶ Præterea. Actus hominis quanto est deo similior, tanto est melior. Vnde dicit Apostolus Eph. 5. Estote imitatores dei sicut filij charissimi. sed Deus sancti & Angeli puniūt sine ira, sine misericordiæ cōpassione subueniunt, vt August. dicit in 9. de ciui. dei. ergo est melius huiusmodi opera agere sine passione animæ, quàm cum passione.

¶ Præterea, Sicut malum morale attenditur per ordinem ad rationē, ita & bonum morale. sed malum morale diminuitur per passionem: minus enim peccat qui peccat ex passione, quàm qui peccat ex industria. ergo minus bonum operatur, qui operatur sine passione, quàm qui operatur cum passione.

¶ SED CONTRA est quod August. dicit 9. de Ciui. Dei, quòd passio misericordiæ rationi deseruit, quando ita præbetur misericordia, vt iustitia conseruetur, siue cum indigenti tribuitur, siue cum iguoscitur pœnitenti: sed nihil, quod deseruit rationi, diminuit bonum morale. ergo passio animæ nō diminuit bonum moris.

CONCLVSIO.

¶ Diminuunt & addunt passiones animæ actui humano bonitatem vel malitiam, prout subduntur imperio rationis, & voluntatis.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd Stoici, sicut ponebant omnem passionem animæ esse malam, ita ponebant consequenter omnem passionem animæ diminuere actus bonitatem. omne enim bonum ex permistione mali vel totaliter tollitur, vel fit minus bonum: & hoc quidem verum est, si dicamus passiones animæ solum inordinatos motus sensitiui appetitus, prout sunt perturbationes, seu ægritudines. Sed si passiones simpliciter nominemus omnes motus appetitus sensitiui, sic ad perfectionem humani boni pertinet, quod, etiam ipsæ passiones sint moderatæ per rationem. cum enim bonum hominis consistat in ratione sicut in radice, tanto istud bonum erit perfectius, quanto ad plura, quæ homini conueniunt, deriuari potest. vnde nullus dubitat quin ad perfectionem moralis boni pertineat quòd actus exteriorum membrorum per rationis regulam dirigantur. vnde cum appetitus sensitiuus possit obedire rationi, vt suprà dictum est, ad perfectionem eius moralis sine humani boni pertinet, quòd etiam ipsæ passiones animæ sint regulatæ per rationem. Sicut igitur melius quòd homo & velit bonum & faciat exteriori actu: ita etiam ad perfectionem boni moralis pertinet quod homo ad bonum moueatur, non solum secundum voluntatem, sed etiam secundum appetitum sensitiuū: secundum illud quod in Psal. dicitur, Cor meum & caro mea exultauerunt in deum viuum, vt cor accipiamus pro appetitu intellectiuo, carnem autem pro appetitu sensitiuo.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod passiones animæ dupliciter se possunt habere ad iudicium rationis. Vno modo antecedenter: & sic cum obnubilent iudicium rationis, ex quo dependet bonitas moralis actus, diminuunt actus bonitatem. laudabilius enim est, quod ex iudicio rationis aliquis faciat opus charitatis, quàm ex sola passione misericordiæ. Alio modo se habent consequenter: & hoc dupliciter. Vno modo per modum redundantiæ: quia scilicet cum superior pars animæ intense mouetur in aliquid, sequitur motum eius etiam pars inferior, & sic passio existens consequenter in appetitu sensitiuo est signum intensionis voluntatis: & sic indicat bonitatem moralem maiorem. Alio modo per modum electionis, quando scilicet homo ex iudicio rationis eligit affici aliqua passione, vt promptius operetur cooperante appetitu sensitiuo: & sic passio animæ addit ad bonitatem actionis.

¶ Ad secundum dicendum, quòd in Deo & in angelis non est appetitus sensitiuus, neque etiā membra corporea: & ideo bonum in eis non attenditur secundum ordinationē passionum aut corporeorum actuum, sicut in nobis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd passio tendens in malum præcedens iudicium rationis, diminuit peccatum: sed consequens aliquo præ dictorum modorum, auget ipsum, vel signat augmentum eius.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Vtrum aliqua passio sit bona vel mala ex sua specie.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd nulla passio animæ secundum speciem suam sit bona vel mala moraliter. Bonum enim & malum morale attenditur secundum rationem: sed passiones sunt in appetitu sensitiuo: & ita id quod est secundum rationem, accidit eis. cum ergo nihil, quod per accidens pertineat ad speciem rei, videtur quòd nulla passio secundum suam speciem sit bona vel mala.

¶ Præterea, Actus & passiones habent speciē ex obiecto: si ergo aliqua passio secundum aliquam suam speciem esset bona vel mala, oporteret quod passiones, quarum obiectum est bonum, bonæ essent secundum suam speciem, vt amor, desiderium, & gaudium: & passiones, quarum obiectum est malum, essent malæ secundum suam speciem, vt odium, timor & tristitia. sed hoc patet esse falsum: non ergo aliqua passio est bona vel mala ex sua specie.

¶ Præterea, Nulla species passionum est, quæ non inueniatur in alijs animalibus, sed bonū morale non inuenitur nisi in homine: ergo nulla passio animæ bona est vel mala ex specie.

¶ SED CONTRA est quod Augst. dicit 9. de ciuit. dei, quòd misericordia pertinet ad virtutem. Philosphus etiam dicit in 2. Ethic: quod verecūdia est passio laudabilis: ergo aliquæ passiones sunt bonæ vel malæ secundum suam speciem.

CONCLVSIO.

¶ Bonum & malum non pertinent ad speciem actus & passionis secundum suam naturam, sed secundum quod ad genus moris pertinent.

¶ RESPONDEO dicendum, quod sicut de actibus dictum est, ita & de passionibus dicendum videtur, quod scilicet species actus vel passionis dupliciter considerari potest. Vno modo secundum quod est in genere naturæ, & sic bonum vel malum morale non pertinent ad speciem actus vel passionis. Alio modo secundum quod pertinent ad genus moris, prout scilicet participant aliquid de voluntario & iudicio rationis: & hoc modo bonum & malum morale possunt pertinere ad speciem passionis, secundum quod accipitur vt obiectum passionis, aliquid de se conueniens rationi, vel dissonum à ratione, sicut patet de verecundia, quę est timor turpis: & de inuidia, quæ est tristitia de bono alterius: sic enim pertinent ad speciem exterioris actus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, quod ratio illa procedit de passionibus secundum quod pertinent ad speciem naturæ: prout scilicet appetitus sensitiuus in se consideratur: secundum vero quod appetitus sensitiuus obedit rationi, iam bonum & malum rationis non est ex passionibus eius per accidens, sed per se.

¶ Ad secundum dicendum, quod passiones, quæ in bonum tendunt, si sit verum bonū, sunt bonæ, & similiter quæ à vero malo recedunt: econuerso vero passiones quæ sunt per recessum à bono, & per accessum ad malum, sunt malæ.

¶ Ad tertium dicendum, quod in brutis animalibus appetitus sensitiuus non obedit rationi: & tamen inquantum ducitur quadam æstimatiua naturali, quæ subijcitur rationi superiori, scilicet diuinæ, est in eis quædam similitudo moralis boni quantum ad animæ passiones.

Annot.

a ¶ *Super Quæstionis vicesimæquartæ Articulum quartum.*

OMisso tertio articulo, in quarto notanda sunt duo pro nouitijs. Primum est quòd sicut nomina exteriorum actuū sunt distincta, sic quòd aliqua significant actum exteriorē, vt terminatur ad aliquid dissonū rationi, vt furtum, & adulterium: & aliqua, vt terminatur ad aliquid consonum rationi, vt orare deum & subuenire pauperi: & aliqua naturaliter, vt ambulare, & loqui: ita contingit in passionibus. Quædam enim significant passiones, vt ratioti consonant, vt misericordia: quædam, vt dissonant, vt inuidia: quædam neutraliter, vt tristitia. & sicut de exterioribus actibus dictum est, quòd sunt secundū se boni vel mali ex obiecto: ita eodem modo intelligē de passionibus. Et quod diffinctiū superius est de bonitate ex obiecto & ex fine, ita applicare memento propósito. Passiones enim ipsæ ad ipsum morale bonum & malum se habent sicut exteriores actus. vnde & in litera, & est secundum propositum in principio corporis articuli, proponitur, quòd sicut de actibus, ita de passionibus. & in calce dicitur. Sic enim pertinent ad speciem exterioris actus, scilicet bonum & malum moraliter sic, id est, vt obiecta, ita quòd ly pertinent, non respicit passiones, vt subiectum loquutionis: sed bonum & malum moraliter & directe cōplet proportionalem doctrinam de actibus & passionibus.

2. 2. qō. 158. ar. 1 cor. & 4. distin. 15. q. 2. ar. 1. q. 1. ad. 4. & di. 50 q. 2. ar. 4. q. 3. ad. 3. & mal. q. 10. article. 1.

a ¶ Super Quæstionem vicesimamquintã.

Annot.

CIrca titulum quæstionis vicesimæquintæ aduerte, quòd præsens quæstio est in ordine naturæ nõ hoc vel illo modo, sed simpliciter: & quoniã in ordine naturæ applicato ad generabilia, inuenitur dupliciter aliquid prius vel posterius, scilicet secundum intentionem, vel secundum exe cutionem: ideo in litera vtrunque traditur.

a ¶ Super Quæstionis vicesimæquintæ Articulum primum.

Annot. Infrà. q. 40. artic. 1. 1. cor. Et. 2. 2. q. 141. ar. 3. ad 1. & 3. di. 26. qõ. 2. ar. 3. q. 2. cor. Et veri. q. 25 arti. 2. Et mal. q. 4. ar. 2. ad 12

IN responsione ad primum primi articuli aduerte, quòd alia est distinctio proprij à proprio, & proprij à cõmuni. Cõmune enim non distinguitur contra propriu per aliquod posticum in se, quod non sit in proprio: duo autem disparata distinguuntur abinuicem suis positiuis distinctiuis, quorum alterum vnum, alterum reliquũ constituit. vnde quia bonũ & bonum arduum se habent sicut commune & proprium, & non sicut duo propria: ideo in litera dicitur quod ratio in oppositum allata, scilicet bonum arduũ, & supremum bonum, haberet locum, si bonum quod obiectum est cõcupiscibilis, aliquid oppositum diceret, id est, si distingueretur cõtra bonũ arduum, & quod dam aliud particulare, seu proprium bonũ: sic enim diceret aliquid bono arduo oppositũ suũ, scilicet propriũ distinctiuum. Tunc enim haberent se sicut duo partiala bona, quorum superius procul dubio esset naturaliter prius, sicut vniuersaliter apparetin cæteris: sed quia se habent sicut commune & proprium, ideo quamuis bonũ arduum sit quid excellẽtius bono absolute, est tamen posteriꝰ: quia illud cõmune, hoc proprium: illud absolute, hoc contractum: illud enim dicit bonum cõmune ad bonum in motu & bonum in quiete: hoc tantummodo bonũ in motu, vt in corpore articuli ostenditur. Cum autem audis, obiectum cõcupiscibilis comparari ad obiectum irascibilis vt commune ad proprium, & ad plura se extendere, &c. non intelligas se habere sicut vniuersale & particulare, vt animal & homo: hoc enim falsum est. Sed scito, se habere sicut motus simpliciter, de quo est habitus libri Physicorum: & motus ad vbi, de quo est habitus libri De cælo & mundo. bonum enim sen-

QVÆSTIO VICESIMAquinta, De ordine passionum ad inuicem, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de ordine passionum adinuicem.

¶ Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, de ordine passionum irascibilis ad passiones concupiscibilis. ¶ Secundo, de ordine passionum concupiscibilis adinuicem. ¶ Tertio, de ordine passionum irascibilis adinuicem. ¶ Quarto, de quatuor principalibus passionibus.

ARTICVLVS I.

a ¶ Vtrum passiones irascibilis sint priores passionibus concupiscibilis, vel econuerso.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod passiones irascibilis sint priores passionibus cõcupiscibilis. Ordo enim passionum est secundum ordinem obiectorum: sed obiectũ irascibilis est bonum arduum, quod videtur esse supremum inter alia bona: ergo passiones irascibilis videntur præesse passionibus concupiscibilis.

¶ Præterea, Mouens est prius moto. sed irascibilis comparatur ad concupiscibilem, sicut mouens ad motum: ad hoc enim datur animalibus, vt tollantur impedimenta quibus cõcupiscibilis prohibetur frui suo subiecto, vt suprà dictum est. Remouens autem prohibens habet rationem mouentis: vt dicitur in 8. Phy si. ergo passiones irascibilis sunt priores passionibus concupiscibilis.

¶ Præterea, Gaudium & tristitia sunt passiones concupiscibilis. Sed gaudium & tristitia consequuntur ad passiones irascibilis. dicit enim Philosophus in 4. Ethic. quòd punitio quietat impetum iræ, delectationem loco tristitiæ faciens. ergo passiones concupiscibilis sunt posteriores passionibus irascibilis.

¶ SED CONTRA, Passiones concupiscibilis respiciunt bonum absolutum, passiones autem irascibilis respiciunt bonum cõtractum, scilicet arduum: cum igitur bonum simpliciter sit prius quàm bonum contractũ, videtur quòd passiones concupiscibilis ad plura se habeant quàm passiones irascibilis.

CONCLVSIO.

¶ Passiones concupiscibilis sic præcedunt, quæ sunt irascibilis, quòd ab illis originem habent, & ad illas terminantur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd passiones concupiscibilis ad plura se habent quàm passiones irascibilis. Nam in passionibus concupiscibilis inuenitur aliquid pertinens ad motum, sicut desiderium. & aliquid pertinens ad quietem, sicut gaudium & tristitia. Sed in passionibus irascibilis non inuenitur aliquid pertinens ad quietem, sed solum pertinens ad motum. cuius ratio est: quia id, in quo iam quiescitur, non habet rationem difficilis seu ardui, quod est obiectum irascibilis: quies autem cum sit finis motus, est prior in intentione, sed posterior in executione. Si ergo comparentur passiones irascibilis ad passiones concupiscibilis, quæ significant quietem in bono, manifeste passiones irascibilis præcedunt ordine executionis huiusmodi passiones concupiscibilis, sicut spes præcedit gaudium: vnde causat ipsum, secundum illud Apostoli Rom. 12. Spe gaudentes. Sed passio concupiscibilis importans quietem in malo, scilicet tristitia, media est inter duas passiones irascibilis: sequitur enim timorem: cum enim occurrit malum quod timebatur, causatur tristitia. præcedit autem motum iræ: quia cum ex tristitia præcedente aliquid insurgit in vindictam, hoc pertinet ad motũ iræ: & quia rependere vicem mali, apprehenditur, vt bonum, cum iratus hoc consecutus fuerit, gaudet: & sic manifestum est, quòd omnis passio irascibilis terminatur ad passionem concupiscibilis pertinentem ad quietem, scilicet vel ad gaudium, vel ad tristitiam. sed si cõparentur passiones irascibilis ad passiones cõ cupiscibilis, quæ important motum, sic manifeste passiones concupiscibilis sunt priores, eo quòd passiones irascibilis addunt supra passiones concupiscibilis: sicut & obiectum irascibilis addit supra obiectum concupiscibilis arduitatem siue difficultatem, spes enim supra desiderium addit quendam conatum & quandam eleuationem animi ad consequendum bonum arduum: & similiter timor addit supra fugam seu abominationem quandam depressionem animi propter difficultatem mali. Sic ergo passiones irascibilis mediæ sunt inter passiones concupiscibilis, quæ importãt motũ in bonum vel in malum: & inter passiones concupiscibilis, quæ important quietem in bono vel in malo. Et sic patet, quod passio nes irascibilis & principiũ habent à passionibus con cupiscibilis, & in passionibus concupiscibilis terminantur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illa ratio procederet, si ratione obiecti concupiscibilis esset aliquid oppositum arduo, sicut de ratione obiecti irascibilis est, quòd sit arduum: sed quia obiectum concupiscibilis est bonum absolute, prius naturaliter est quàm obiectum irascibilis, sicut commune proprio.

¶ Ad secundum dicendum, quòd remouens prohibens non est mouens per se, sed per accidens: nunc autem loquimur de ordine passionum per se.

¶ Et præterea irascibilis remouet prohibens quietem concupiscibilis in suo obiecto. vnde ex hoc non sequitur nisi quòd passiones irascibilis præcedunt passiones concupiscibilis, ad quietem pertinentes, de quibus etiam tertia ratio procedit.

ARTICVLVS II.

a ¶ Vtrum amor sit prima passionum concupiscibilis.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd amor non sit prima passionum concupiscibilis. Vis enim concupiscibilis à concupiscentia denominatur, quæ est eadem passio cum desiderio: sed denominatio fit à priori, vt dicitur in 2. De anima. ergo concupiscentia est prior amore.

¶ Præterea, Amor vnionem quandam importat. est enim vis vnitiua & concretiua: vt Dion. dicit in 4. ca. de Diuinis nomi. Sed concupiscentia vel desiderium est motus ad vnionem rei concupitæ vel desideratæ. ergo concupiscentia est prior amore.

¶ Præterea, Causa est prior effectu: sed delectatio est quandoque causa amoris. quidam enim propter delectationem amant, vt dicitur in 8. Ethicor. ergo delectatio est prior amore. non ergo prima inter passiones concupiscibilis est amor.

¶ SED CONTRA est, quod Augustinus dicit in 14. de Ciui. dei, quòd omnes passiones ex amore causantur. amor enim inhians habere quod amatur, cupiditas est: id autem habẽs, eoque fruens, lætitia est. amor ergo est prima passionum concupiscibilis.

sibile simpliciter spectat ad cõcupiscibilem: bonum autem sensibile determinatum ad arduitatem, spectat ad irascibilem: sic omnia consonant, scilicet & distinctio obiectorũ ac potentiarum, & habitudo communis ad propriũ, & maior ambitus illius quàm huius, vt patet in similibus adducto.

a ¶ Super Quæstionis vicesimæquartæ Articulum secundum.

Annot.

IN secundo articulo aduerte quàm incongrue passionum notitiam tradiderit Scotus, dicens in primo, distinct. 1. quæst. 4. quòd appetitus sensitiui proprie non est amare: quã enim amor sit prima passio appetitus sensitiui amare non conueniret proprie appetitui sensitiuo, ergo nec delectari, nec timere, proprie cõueniet: à primo enim reliqua pendẽt, & amorem ipsum reliquæ passiones includunt. Nam delectamur amato, timemus malum amati, desperamus ab amato, vlciscimur cõturbãs amatum. vnde si amatũ est impropie, reliquę erũt passiones impropriæ, sicut in rebus naturalibus. Et tũc vltra, si passiones sunt proprie in appetitu sensitiuo, & secundũ veritatem sunt minus proprie in appetitu intellectiuo, nullibi erunt proprie.

¶ Num obiectum cõcupiscibilis sit bonum & malum.

¶ In corpore secũdi artic. eiusdem quæstionis nouitiorum dubium occurrit, quomodo vulgatum est inter philosophos, quod omnis appetitus est boni: & quod nullus operatur aspiciens ad malũ. Et nũc in litera dicitur quòd obiecta cõcupiscibilis sunt bonum & malum.

¶ Ad hoc breuiter dicitur, quod quia malũ nõ est obiectũ appetitus vt prosequendũ, sed vt fugiendum: & eadem ratione qua bonum appetitur, malum refutatur. Ideo vtrunque verificatur, scilicet & q̃ vtrunque est obiectum diuersimode, & quòd bonum cõmuniter assignatur, & diuulgatur: quia bonum per se, malum verò per accidens, id est per aliud, scilicet bonũ, est obiectum. Veruntamen esto cautus in re hac: dupliciter enim in istis, scilicet referendo potẽtiam ad obiectum, & referendo actum ad obiectum. Si considere tur nanque potentia in ordine ad suum per se primo obiectum, sic bonum est per se obiectũ omnis appetitus, malum verò per accidens. Et hoc est quod resonat communiter in ore philosophorum, & ratio assignatur in articulo sequenti, in responsione ad tertium. Si verò consideretur aliquis specialis actus appetitus in ordine ad suum proprium obiectum, sic & respectu boni, & respectu mali inuenitur per se & per accidens, Actus enim tendens per se in bonum, est per modum prosequentis: & tendens per se in malum, est per modum recedentis. bonum enim est, quod omnia appetunt. Malum verò, quod omnia fugiunt. Vnde docet in hoc tractatu author, q̃ desperatio est actus appetitus per accidens respectu boni, quia recedit à bono: & audacia est actus per accidens respectu mali: quia accedit ad malum. Timor verò est actus per se respectu mali: quia fugit ipsum. Inter speciales ergo actus differẽtia est, quod alij per se, alij per accidens respectu boni vel mali, sunt. Potentia autem ipsa per se solum bonum respicit. Et non est hic sermo de ly per accidens, vt distinguitur contra per se: sicut dicimus, quòd album ædificat non per se, sed per accidens: sed vt distinguitur contra per aliud, quod stat esse per se secundò, vt patet.

Quæstio.

¶ Num concupiscentia sit magis sensibilis inter passiones concupiscibilis.

¶ In responsione ad primum eiusdem secundi articuli dubium occurrit circa illa verba, Inter omnes passiones concupiscibilis, magis est sensibilis cõcupiscentia. falsum enim hoc videtur, experientia teste: nam tristitia manifeste magis sentitur, vt patet in cruciatibus corporis: & delectationes tactum consequentes, vehementissime sentiuntur. Constat autem has esse passiones concupiscibilis. ergo.

¶ Ad hoc dicitur, quòd passiones esse magis sensibiles contingit dupliciter. Primo, vt se tenent ex parte animæ. Secundo, vt se tenent ex parte corporis. Et quòd licet secundo modo concupiscentia non sit magis sensibilis, sed dolor, & forte delectatio: primo tamen modo concupiscẽtia inter passiones concupiscibilis est maxime sensibilis. absque corporali nanque coniunctione experimur concupiscere magis sensibiliter, quàm amare, odisse, &c. Et quia quod se tenet ex parte animæ, est formale in passionibus: ideo de passionibus istis, formaliter loquendo, dictum est, quod concupiscentia est magis sensibilis.

CONCLVSIO.

¶ Cum amoris obiectum sit bonum, primum quo que passionum concupiscibilis necesse est ipsum amorem esse.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd obiecta cõcupiscibilis sunt bonum & malum. naturaliter autem est prius bonum malo, eo quòd malum est priuatio boni. vnde & omnes passiones, quarum obiectum est bonum naturaliter, sunt priores passionibus, quarum obiectum est malum, vnaquæque scilicet sua passione opposita. Quia enim bonum quæritur, ideo refutatur oppositum malum. bonum autem habet rationem finis, qui quidem est prior in intentione, sed est posterior in executione. Potest ergo ordo passionum concupiscibilis attendi vel secundum intentionem, vel secundum consecutionem: secundum quidem consecutionẽ illud est prius quod primo fit in eo, quod tendit ad finem. manifestum est autem, quòd omne, quod tendit ad finem aliquem, primo quidem habet aptitudinem seu proportionem ad finem: nihil enim tẽdit in finem non proportionatum. secundo, mouetur ad finem. tertio, quiescit in fine post eius consecutionem. ipsa autem aptitudo siue proportio appetitus ad bonum est amor, qui nihil aliud est quàm complacentia boni. motus autem ad bonum est desiderium vel concupiscentia, quies autem in bono est gaudium vel delectatio: & ideo secundum hunc ordinem amor præcedit desiderium, & desiderium præcedit delectationem. sed secundum ordinem intentionis est econuerso: nam delectatio intenta causat desiderium & amorem. delectatio enim est fruitio, quæ quodammodo est finis, sicut & ipsum bonum, vt suprà dictum est.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quod hoc modo nominatur aliquid secundum quod nobis innotescit. voces enim sunt signa intellectuum secundum Philosophum: nos autem vt plurimum per effectum cognoscimus causam, effectus autem amoris, quando quidem habetur ipsum amatum, est delectatio: quando verò non habetur, est desiderium vel concupiscentia: vt autem Augustinus dicit in 10. de Trinit. Amor magis sentitur cum eum prodit indigẽtia. Vnde inter omnes passiones concupiscibilis magis est sensibilis concupiscentia: & propter hoc ab ea denominatur potentia.

¶ Ad secundum dicendum, quòd duplex est vnio amati ad amantem. Vna quidem realis secundum coniunctionem ad rem ipsam: & talis vnio pertinet ad gaudium vel delectationem, quæ sequitur desiderium. Alia autem est vnio affectiua: secundum scilicet quod aliquid habet aptitudinem vel proportionem, prout scilicet ex hoc quòd aliquid habet aptitudinem ad alterum, & inclinationem, iam participat aliquid eius: & sic amor vnionem importat, quæ quidem vnio præcedit motum desiderij.

¶ Ad tertium dicendum, quòd delectatio causat amorem secundum quod est prior in intentione.

ARTICVLVS III.

a ¶ Vtrum spes sit prima inter passiones irascibilis.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd spes non sit prima inter passiones irascibilis. Vis enim irascibilis ab ira denominatur: cum ergo donominatio fiat à potiori, videtur quòd ira sit potior & prior quàm spes.

¶ Præterea, Arduum est obiectum irascibilis: sed magis videtur esse arduum, quòd aliquis conetur superare malum contrarium quod imminet vt futurum, quod pertinet ad audaciam: vel quod iniacet iam vt præsens, quod pertinet ad iram, quam quòd conetur acquirere simpliciter aliquod bonum. & similiter magis videtur esse arduum quòd conetur vincere malum præsens, quàm malum futurum. ergo ira videtur esse potior passio quàm audacia: & audacia, quàm spes: & sic spes non videtur esse potior.

¶ Præterea, Prius occurrit in motu ad finem recessus à termino, quàm accessus ad terminum: sed timor & desperatio important recessum ab aliquo: audacia autem & spes important accessum ad aliquid. ergo timor & desperatio præcedunt spem & audaciam.

¶ SED CONTRA, Quanto aliquid est propinquius primo, tanto est prius: sed spes est propinquior amori, qui est prima passionum: ergo spes est prior inter omnes passiones irascibilis.

CONCLVSIO.

¶ Spes, cum inter omnes irascibilis passiones magis & prius bonum respiciat, prior quoque omnibus necessaria est.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd (sicut iam dictũ est) omnes passiones irascibilis important motũ in aliquid: motus autem ad aliquid in irascibili potest causari ex duobus: vno modo ex sola aptitudine seu proportione ad finem, quæ pertinet ad amorem vel odium. Alio modo ex præsentia ipsius boni, vel mali, quæ pertinet ad tristitiam vel gaudium: & quidem ex præsentia boni non causatur aliqua passio in irascibili, vt dictum est: sed ex præsentia mali causatur passio iræ. Quia igitur in via generationis seu consecutionis proportio vel aptitudo ad finem præcedit consecutionem finis, inde est quòd ira inter omnes passiones irascibilis est vltima ordine generationis: inter alias autem passiones irascibilis, quę important motum consequentem amorem vel odium boni vel mali, oportet quòd passiones, quarum obiectum est bonum, scilicet spes & desperatio, sint naturaliter priores passionibus, quarum obiectum est malum, scilicet audacia & timore: ita tamen quòd spes est prior desperatione: quia spes est motus in bonum secundum rationem boni, quod de sua ratione est attractiuum: & ideo est motus in bonum per se: desperatio autem est recessus à bono, qui non competit bono secundum quod est bonum, sed secundum aliquid aliud: vnde est quasi per accidens, & eadem ratione timor, cum sit recessus a malo, est prior quàm audacia. quod autem spes & desperatio sint naturaliter priores quàm timor & audacia, ex hoc manifestum est, quod sicut appetitus boni est ratio quare vitetur malum: ita etiam spes & desperatio sunt ratio timoris & audaciæ. Nam audacia consequitur spem victoriæ, & timor consequitur desperationem vincendi: ira autem consequitur audaciam: nullus enim irascitur, vindictam appetens, nisi audeat vindicare: secundum quod Auicen. dicit in 6. de naturalibus. Sic ergo patet, quod spes est prima inter omnes passiones irascibilis. Et si ordine omnium passionum secundum viam generationis scire velimus, primo occurrũt amor & odium: secundo, desiderium & fuga: tertio, spes & desperatio: quarto, timor & audacia: quinto, ira: extremo & vltimo, audium & tristitia: quæ consequuntur ad omnes passiones: vt dicitur in 2. Ethicor. ita tamen quod amor est prior odio, & desiderium fuga, & spes desperatione, & timor audacia, & gaudium quàm tristitia, vtex prædictis colligi potest.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod quia ira causatur ex alijs passionibus, sicut effectus a causis præcedentibus: ideo ab ea tanquam manifestatiori denominatur potentia.

¶ Ad secundum dicendum, quod arduum non est ratio accedendi vel appetendi, sed potius bonum: & ideo spes quæ directius respicit bonum est prior, quamuis audacia aliquando sit in magis arduum vel etiam ira.

¶ Ad tertium dicendum, quod appetitus primo & per se mouetur in bonum sicut in proprium obiectum: & ex hoc causatur quod recedat a malo: proportionatur enim motus appetitiuæ partis, non qui-

a ¶ Super Quæstionis vicesimæquintæ Articulum tertium.

Quæst 60.

IN articu. tertio eiusdem quæstionis in responsione ad secundum, dubium occurrit ad hominem: quia ipse author superius in quæstio. 23. artic. 2. expresse vult quòd ardua habet rationẽ, vt in ipsum tenditur: & sic audacia tendit in ipsum. hic verò docet oppositum, dicens, quòd arduum non est ratio accedendi vel appetendi. Et ideo spes est prior.

¶ Ad hoc dicitur, quod quia obiectum irascibilis est totum contractum, scilicet bonum arduum & malum arduũ, & harum duarum rationum, scilicet bonitatis & arduitatis, magis habet rationẽ tractiui bonitas, quàm arduitas, vt de se patet. Ideo in litera non simpliciter, sed comparatiue interpretandum est, q̃ arduum non est ratio accedendi. & hoc subiuncta verba insinuant, scilicet, sed potius bonum, in cuius signum, in nulla passione assignatur arduum pro ratione accedendi, nisi in audacia, in qua oportuit hoc fieri, quia obiecto eius existente malo arduo, & malum est magis repulsiuum quàm arduum: consequens fuit, quòd arduũ ratio ponetur accessus. Et propter ea non est mirum, si modo affirmatur, aut negatur hoc modo illud.

Annot.

Infrà q. 84. art. 4. ad. 2. Et q0. 123. art. 12. ad 1. Et q0. 141. art. 7. ad 3. Et veri. q. 26. ar tic. 5.

a ¶ *Super quæstionis vicesimæsextæ Articulum quartum.*

dem motui naturali, sed intentioni naturæ, quæ per prius intendit finem quàm remotionem contrarij, quæ non quæritur nisi propter adeptionem finis.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Virum istæ sint quatuor principales passiones, gaudium, tristitia, spes, & timor.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quod non sint istę quatuor principales passiones, gaudium & tristia, spes & timor. Augustin. in 14. De ciut. dei, non ponit spem, sed cupiditatem loco eius.

¶ Præterea. In passionibus animæ est duplex ordo, scilicet intentionis & consecutionis seu generationis. aut ergo principales passiones accipiuntur secundum ordinem intentionis: & sic tantum gaudium & tristitia, quæ sunt finales, erunt principales passiones: aut aut secundum ordinem consecutionis seu generationis, & sic erit amor principalis passio. nullo ergo modo debent dici quatuor passiones istæ principales, gaudium & tristitia, spes & timor.

¶ Præterea, Sicut audacia causatur ex spe, ita timor ex desperatione. aut ergo spes & desperatio debent poni principales passiones tàquam causæ: aut spes & audacia tanquam sibi ipsis aduines.

¶ SED CONTRA est illud quid Boet. in lib. de consol. enumerãs quatuor principales passiones, dicit, Gaudia pelle, pelle timorem: spemque fugato, nec dolor adsit.

CONCLVSIO.

¶ *Gaudium, tristitia, spes, & timor quatuor sunt principales animæ passiones, quamuis non secundum eandem rationem.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd hæ quatuor passiones communiter principales esse dicuntur, quarum duæ, scilicet gaudium & tristitia principales dicuntur, quia sunt completiuæ & finales simpliciter respectu omnium passionum: vnde ad omnes passiones consequuntur, vt dicitur in 2. Ethicorum. Timor autem & spes sunt principales, non quidem quasi completiuæ simpliciter, sed quia sunt completiuæ in genere motus appetitiui ad aliquid. Nam respectu boni incipit motus in amore, & procedit in desiderium & terminatur in spe: respectu vero mali incipit in odio, & procedit ad fugam, & terminatur in timore. & ideo solet harum quatuor passionum numerus accipi secundum differentiam præsentis & futuri: motus enim respicit futurum, sed quies est in aliquo præsenti. De bono igitur præsenti est gaudium, de malo præsenti est tristitia: de bono futuro est spes, de malo futuro est timor: omnes autem aliæ passiones, quæ sunt de bono vel de malo præsenti, vel futuro, ad has completiue reducuntur. Vnde etiam à quibusdam dicuntur principales hæ prædictæ quatuor passiones: quia sunt generales: quod quidem verum est, si spes & timor designant motum appetitus communiter tendentem in aliquid appetendum vel fugiendum,

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Augustin. ponit desiderium vel cupiditatem loco spei inquantum ad idem pertinere videntur, id est, ad bonum futurum.

¶ Ad secundum dicendum, quod passiones istæ dicuntur principales secundum ordinem intentionis & cõplementi. & quamuis timor & spes non sint vltimæ passiones simpliciter, tamen sunt vltimæ in genere passionum tendentium in aliud quasi in futurum: nec potest esse instantia nisi de ira: quæ tamen non potest poni principalis passio: quia est quidam effectus audaciæ, quæ non potest esse passio principalis, vt infrà dicetur.

¶ Ad tertium dicendum, quod desperatio importat recessum à malo, quod est quasi per accidẽs. Et audacia importat accessum ad malum quod etiã est per accidẽs: ideo hæ passiones non possunt esse principales: quia quod est per accidens, non potest dici principale: & sic etiam nec ira potest dici passio principalis, quæ consequitur audaciam.

QVÆSTIO VICESIMASEXTA
De passionibus animæ in speciali, & primò de amore, in quatuor articulos diuisa.

CONSEQVENTER considerandum est de passionibus animæ in speciali. Et primo, de passionibus concupiscibilis. Secundo, de passionibus irascibilis.

¶ Prima consideratio erit tripartita, Nam primo considerabimus de amore & ódio. Secundo, de concupiscentia & fuga. Tertio, de delectatione & tristitia.

¶ Circa amorem considerandа sunt tria.

¶ Primo, de ipso amore. Secundo, de causa amoris. Tertio, de effectibus eius.

¶ Circa primum quæruntur quatuor. ¶ Primo, vtrum amor sit in concupiscibili. ¶ Secundo vtrum amor sit passio. ¶ Tertio vtrum amor sit idem quod dilectio. ¶ Quarto vtrum amor conuenienter diuidatur in amorem amicitiæ, & in amorem concupiscentiæ.

ARTICVLVS I.

¶ *Virum amor sit in concupiscibili.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd amor non sit in concupiscibili. Dicitur enim Sapient. 8. Hanc, scilicet sapientiam, amaui & exquisiui à iuuentute mea: sed concupiscibilis cum sit pars appetitus sensitiui, non potest tendere in sapientiam, quæ non comprehenditur sensu: ergo amor non est in concupiscibili. *Infrà artic. 2. Et 3. dist. 26. q0 Mar. 2. car. fin. Et dist. 27. q. 1. artic. 2. Et mãd. q. 8. artic. 3. ad 6. Et 3. de anima. lect. 4. col. 2.*

¶ Præterea, Amor videtur esse idem cuilibet passioni. Dicit enim Augustin. 14. De ciuit. dei, Amor inhians habere quod amatur, cupiditas est: id autem habens, eoque fruens, lætitia: & fugiens quod ei aduersatur, timor est: idque si acciderit sentiens, tristitia est. sed non omnis passio est in concupiscibili: sed timor etiam hic enumeratus est in irascibili. ergo non est simpliciter dicendum, quòd amor sit in concupiscibili.

¶ Præterea, Diony. in tertio cap. de diui. no. ponit quendã amorem naturalem: sed amor naturalis magis videtur pertinere ad vires naturales, quæ sunt animæ vegetabilis: ergo amor non simpliciter est in concupiscibili.

¶ SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 2. Topicorum, quòd amor est in concupiscibili.

CONCLVSIO.

¶ *Amor sensitiuus est in appetitu sensitiuo, sicut amor intellectiuus in appetitu intellectiuo.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd amor est aliquid ad appetitum pertinens, cum vtriusque obiectum sit bonum. vnde secundum differentiam appetitus est differentia amoris. est enim quidem appetitus non consequens apprehensionem ipsius appetentis, sed alterius: & huiusmodi dicitur appetitus naturalis: res enim naturales appetunt quod eis conuenit secundum suam naturam, non per apprehensionem propriam, sed per apprehensionem instituentis naturam, vt in 1. lib. dictum est. Alius autem est appetitus consequens apprehensionem ipsius appetentis, sed ex necessitate, non iudicio libero: & talis est appetitus sensitiuus in brutis, qui tamen in hominibus aliquid libertatis participat inquantum obedit rationi. Alius autem est appetitus consequens apprehensionem appetentis secundum liberum iudicium: & talis est appetitus rationalis siue intellectiuus, qui dicitur voluntas. In vnoquoque autem horum appetituum, amor dicitur illud, quod est principium motus tendentis in finem amatum. in appetitu autem naturali principium huiusmodi motus est connaturalis appetẽtis ad id, in quod tendit, quæ dici potest amor naturalis: sicut ipsa connaturalitas corporis grauis ad locum medium est per grauitatem, & potest dici amor naturalis. & similiter aptatio appetitus sensitiui voluntatis ad aliquod bonum, id est ipsa complacentia boni, dicitur amor sensitiuus, vel intellectiuus, seu rationalis. Amor igitur sensitiuus est in appetitu sensitiuo, sicut amor intellectiuus in intellectiuo appetitu: & pertinet ad concupiscibilem, quia dicitur per respectum ad bonum absolute: non per respectum ad arduum, quod est obiectum irascibilis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd authoritas illa loquitur de amore intellectiuo vel rationali.

¶ Ad secundum dicendum, quòd amor dicitur esse timor, gaudium cupiditas, & tristitia, non quidem essentialiter, sed causaliter.

¶ Ad tertium dicendum quòd amor naturalis non solum est in viribus animæ vegetatiuæ, sed in omnibus potentijs animæ, & etiam in ommbus partibus corporis, & vniuersaliter in omnibus rebus. Quia (vt Diony. dicit 4. cap. De diui. no) omnibus est pulchrum & bonum amabile: cum vnaquæque res habeat connaturalitatem ad id quod est sibi conueniens secundum suam naturam.

ARTICVLVS II.

¶ *Virum amor sit passio.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd amor non sit passio. Nulla enim virtus passio est. sed omnis amor est virtus quædam: vt dicit Diony. 4. cap. de diui. no. ergo amor non est passio. *Infrà, q. 59. artic. 3. ad 3. & q. 60. artic. 4. ad 1.*

¶ Præterea, Amor est vnio quædam vel nexus, secundum Augin lib. de trinita. sed vnio vel nexus non est passio, sed magis relatio. ergo amor non est passio.

¶ Præterea, Damascen. dicit in libr. 2. quòd passio est motus quidam: amor autem non importat motum appetitus, qui est desiderium, sed principium huiusmodi motus. ergo amor non est passio.

¶ SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 8. Ethic. quòd amor est passio.

CONCLVSIO.

¶ *Amor secundum quod est in concupiscibili, cũ sit quædam appetitus ab appetibili immutatio, passio proprie est: communiter autem, vt est in voluntate.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd passio est effectus agentis in patiente: agens autem naturale duplicem effectum inducit in patiens. Nam primo quidam dat formam, secundo dat motum consequentem formam. Sicut generans dat corpori grauitatem & motum consequentem formam. Sicut generans dat corpori grauitatem & motum consequentem seipsam: & ipsa grauitas quæ est principium motus ad locum connaturalem, propter grauitatem potest quodammodo dici amor naturalis: sic etiam ipsum appetibile dat appetitui, primo quidem quandam coaptationem ad ipsum, quæ est quædam complacentia appetibilis: ex qua sequitur motus ad appetibile: nam appetitiuus motus circulo agitur, vt dicitur in 3. de anima: appetibile enim mouet appetitum, faciens quodammodo in eo eius intentionem, & appetitus tẽdit in appetibile realiter consequendũ, vt sit ibi finis motus vbi fuit principium. Prima ergo immutatio appetitus ab appetibili vocatur amor, qui nihil est aliud quàm cõplacentia appetibilis. Et ex hac cõplacentia sequitur motus in appetibile, qui est desiderium, & vltimo quies, quæ est gaudium. Sicergo cum amor consistat in quadam immutatione appetitus ab appetibili, manifestum est, quod amor est passio: proprie quidem secundum quod est in concupiscibili: communiter autem & extenso nomine, secundum quod est in voluntate.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quia virtus significat principium motus vel actionis: ideo amor inquantum est principium appetitiui motus, à Deo vocatur virtus.

¶ Ad secundum dicendum, quòd vnio pertinet ad amorem inquantum per complacentiam appetitus amans se habet ad id quod amat, sicut ad seipsum, vel ad aliquid sui: & sic patet, quòd amor non est ipsa relatio vnionis, sed vnio est consequens amorem: vnde & Dion. dicit, quòd amor est virtus vnitiua. Et Philosophus dicit in 2. Politicæ, quod vnio est opus amoris.

¶ Ad tertium dicendum, quòd amor etsi non nominet motum appetitus tendentem in appetibile, nominat tamen motum appetitus, quo immutatur ab appetibili, vt ei appetibile complaceat.

ARTICVLVS III.

¶ *Virum amor sit idem quod dilectio.*

1. di. 10. exp. lit. Et 3. di. 27. q. 2. artic. 1. Et di. 4. lec. 9. co. 1. & 5. Et Psal. 17. co. 1. Et 108. 2. 1. lect. 3. cor. 3. princip.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quod amor sit idem quòd dilectio. Dio. enim 10. cap. de diui. nom. dicit quòd hoc modo se habent amor & dilectio, sicut quatuor & bis duo, rectilineũ & rectas habens lineas: sed ista significant idem, ergo amor & dilectio significant idem.

¶ Præterea, Appetitiui motus secundum obiecta differunt: sed idem est obiectum dilectionis & amoris, ergo sunt idem.

¶ Præterea, Si dilectio & amor in aliquo differũt, maxime in hoc differre videntur, quod dilectio sit in bono accipienda, amor autem in malo, vt quidam dixerunt secundum quod Augustin. narrat in 14. de ciuit. dei. sed hoc modo non differunt, quia, vt ibidem Augustin. dicit, in in sacris scripturis vtrunque accipitur in bono & in malo. ergo amor & dilectio non differunt: sicut ipse Augustin. ibidem concludit, quòd non est aliud amorem dicere, & aliud dilectionem dicere.

¶ SED CONTRA est quod Dio. dicit 4. cap. de diui. no. quod quibusdam sanctorum visum est diuinius esse nomen amoris, quàm nomen dilectionis.

CONCLVSIO.

¶ *Tametsi amor & dilectio vt in parte appetitiua intellectiua sunt, idem significent, diuersi tamen sunt, quòd dilectio addit ad amorem electionem præcedentem.*

¶ RESPONDEO dicendum, quod quatuor nomina inueniuntur ad idẽ quodammodo pertinentia, scilicet amor, dilectio charitas, & amicitia: differunt tamen in hoc, quod amicitia secundũ Philosophũ in. 8. Ethic. est quasi habitus: amor autẽ & dilectio significantur per modum actus vel passionis: charitas autem vtroque modo accipi potest, differenter tamen significatur actus per ista tria. Nã amor communius inter ea est: omnis enim dilectio amor vel charitas est, sed non econuerso: addit enim dilectio supra amorem, electionem præcedentem, vt ipsum nomen sonat. vnde dilectio non est in concupiscibili, sed in voluntate tantum, & est in sola rationali natura. charitas autem addit supra amorem perfectionem quandam amoris. inquantum id quod amatur, magni pretij æstimatur, vt ipsum nomen designat.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, q̃ Dio. loquitur de amore & dilectione secundum quod sunt in appetitu intellectiuo: sic enim amor idem est quod dilectio.

¶ Ad secundum dicendum, quòd obiectum amoris est communius quàm obiectum dilectionis: quia ad plura se extendit amor quàm dilectio, sicut dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quod non differunt amor & dilectio secundum differentiam boni & mali: sed (sicut dictum est) in parte tamẽ intellectiua idem est amor & dilectio: & sic loquitur ibi Augustin. de amore. vnde parum posset subdit, quod recta voluntas est amor bonus, & quod peruersa voluntas est malus amor. Quia tamen amor qui est passio concupiscibilis plurimos inclinat ad malum, inde habuerunt occasionem qui prædictam differentiam assignauerunt.

¶ Ad quartum dicendum, quod ideo aliqui posuerunt etiam in ipsa voluntate nomen amoris esse diuinius nomine dilectationis: quia amor importat quandam passionem, præcipue secundum quod est in appetitu sensitiuo: dilectio autem præsupponit iudicium rationis: magis autem in deum homo potest tendere per amorem passiue quodammodo ab ipso deo attractus, quàm ad hoc eum propria ratio posit ducere: quod pertinet ad rationem dilectionis, vt dictum est: & propter hoc diuinius est amor, quàm dilectio.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Virum amor conuenienter diuidatur in amorẽ amicitiæ & amorem concupiscentiæ.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quod amor inconuenienter diuidatur in amorem amicitiæ & concupiscentiæ. Amor enim est passio: amicitia vero est habitus, vt dicit Philosophus in 8. Ethicorum. sed habitus non potest esse pars diuisiua passionis. ergo amor conuenienter diuiditur per amorem concupiscentiæ & amorem amicitiæ.

¶ Præterea. Nihil diuiditur per id quod ei connumeratur: non enim homo connumeratur animali. sed concupiscentia connumeratur amori, sicut alia passio ab amore: ergo amor non potest diuidi per concupiscentiam.

¶ Præterea, Secundum Philosophum in 3. Ethic. triplex est amicitia, vtilis delectabilis, & honesta: sed amicitia vtilis & delectabilis habet concupiscentiam: ergo concupiscentia non debet diuidi contra amicitiam.

¶ SED CONTRA, Quædam dicimur amare, quia ea concupiscimus: sicut dicitur aliquis amare vinum propter dulce, quod in eo concupiscit: vt dicitur in 3. Topicor. sed ad vinum & huiusmodi non habemus amicitiã, vt dicitur in 8. Ethic. ergo alius est amor concupiscentiæ, & alius est amor amicitię.

CONCLVSIO.

¶ *Diuersus est amor concupiscentiæ ab amore amicitiæ, quod amore concupiscentiæ quis in bonum magis quod alicui vult, fertur, quàm in illum cui vult. sed amore amicitiæ magis in illum, cui bonum volumus, inclinamur.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd (sicut Philosophus dicit in 2. Rhetor.) Amare est velle alicui bonũ. Sic ergo motus amoris in duo tendit, scilicet in bonum quod quis vult alicui, vel sibi, vel alij: & in illud, cui vult bonũ. ad illud ergo bonum quod quis vult alteri, habetur amor concupiscentiæ: ad illud autẽ, cui aliquis vult bonum, habetur amor amicitiæ. hæc autem diuisio est secundum prius & posterius. Nam id quod amatur amore amicitiæ, simpliciter & per se amatur: quod autem amatur amore concupiscentiæ, non simpliciter & secundum se amatur, sed amatur alteri. Sicut enim ens per se simpliciter est, quod habet esse: ens autem secundum quid, quod est in alio: ita & bonum, quod conuertitur cum ente, simpliciter quidem est quod i-

Annot.

a ¶ *Super Quæstionis vicesimæsextæ Articulum quartum.* *Ant 60.*

1. q. 60. ar. 3. cor. & arti. 4. ad. 3. Et 1. mal. q. 1. arti. 5. cor. & veri. q. 4. ar tic. 3. co. Et Dio. 4. lec. 9. cor. 1. et li. 10. co. 1. Et Io. 15. lec. 4. co. 1. fi.

a ¶ *Super Quæstionis vicesimæ septimæ Articulum primum.*

Annot.

IN corpore primi articuli quæstionis vicesimæseptimæ notato, quòd quia ratio cōsistit in hoc, bonum est propriū obiectum amoris, ergo est propria causa amoris. & probatur sequela: quia obiectum potentiæ passiuæ comparatur ad ipsam vt causa motus vel actus ipsius: ac per hoc obiectum proprium talis actus huiusmodi potētiæ est propria causa illius actus: amor autē est actus potentiæ appetitiuæ, quæ est passiua. Ex his habes de mēte diui Thomæ quatuor, scilicet q vis appetitiua est passiua, & quòd obiectum eius est causa actiua, & quòd bonum effectiue causat amorem, & quod vniuersaliter obiectum proprium cuiusq; actus appetitus est causa actiua illius: quæ multum memoriæ commēdanda sunt.

Annot.

¶ In responsione ad 3. facile nouitie, formalem responsionem consistere in hoc, quòd pulchrum est quædam boni species: & propterea non obstat adæquatæ causalitati boni respectu amoris, quòd pulchrū sit amabile vtpote non extraneum ab illo. Connumeratur tamen bono pulchrū in amabilitate: quia addit supra ipsum, sicut secundū q̄d ad simpliciter: bonum est enim quod simpliciter complacet: pulchrum autem, quod secundum apprehensionem, vt in litera dicitur.

Infrà q. 20. ar. 1. Et Dio. 4. de. 12. co. 2

a ¶ *Super Quæstionis vicesimæseptimæ Articulum secundum.*

Annot.

IN Artic. 2. eiusdem quæstio. aduerte q̄ in litera non negatur, quòd maior cognitio causat maiorē amorem, sed quòd maior amor necessario exigat maiorem cognitionem. Et malum subtilis ratio de hoc redditur ex illa radicali differentia inter apprehensiuam & appetitiuam potentiam in hoc, quod apprehensio trahit res ad animā, appetitus vero animum ad res: ex hoc inquam infertur, quòd perfectio cognitionis attenditur secundum modum quo perficitur ratio, qui est distinguere etiam quæ sunt simplicia: ac per hoc ad perfectā cognitionem boni exigitur, & quòd bonum secundum se apprehendatur, & quòd distinctè cognoscatur secundū partes, proprietates, &c. perfectio autem appetitus amoris non exigit tot cognitiones boni: sed primā sufficit ei, scilicet quòd bonū secundum se apprehendatur: quia appetitus ad bonum habet bonitatem: quod autem est bonum alterius, est bonum secūdum quid. & per consequens amor, quo amatur aliquid vt ei sit bonum, est amor simpliciter: amor autem, quo amatur aliquid vt sit bonū alterius, est amor secundum quid.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd amor non diuiditur per amicitiam & concupiscentiam: sed per amorem amicitiæ & concupiscentiæ: nam ille proprie dicitur amicus, cui aliquod bonum volumus: illud autem dicimur concupiscere, quod volumus nobis. Et per hoc patet solutio ad secundum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd in amicitia vtilis & delectabilis vult quidem aliquis aliquod bonum amico: & quantum ad hoc saluatur ibi ratio amicitiæ. Sed quia illud bonum refertur ad suam delectationem & vtilitatem, inde est quod amicitia vtilis & delectabilis inquantum trahitur ad amorem concupiscentiæ, deficit à ratione veræ amicitiæ.

QVÆSTIO VICESIMA SEPTIMA, *De causa amoris, in quatuor articulos diuisa.*

DEINDE considerandum est de causa amoris.

¶ Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, vtrum bonum sit sola causa amoris. ¶ Secundo, vtrum cognitio sit causa amoris. ¶ Tertio, vtrum similitudo. ¶ Quarto, vtrum aliqua alia animæ passionum.

ARTICVLVS I.

a *Vtrum bonum sit sola causa amoris.*

Infrà q. 20. ar. 1. Et Dio. 4. de. 12. co. 2

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd non solum bonum sit causa amoris. Bonum enim non est causa amoris, nisi quia amatur. Sed contingit etiam malum amari: secundum illud Psalm. Qui diligit iniquitatem, odit animam suam: alioquin omnis amor esset bonus. ergo non solum bonum est causa amoris.

¶ Præterea, Philosophus dicit in 2. Rhetor. quod eos, qui mala sua dicunt, amamus. ergo videtur quòd malum sit causa amoris.

¶ Præterea, Dio. dicit. 4. ca. de Diui. no. quòd non solum bonum, sed etiam pulchrum est omnibus amabile.

¶ SED CONTRA est quod Augustinus dicit 8. de Trini. Nō amatur certe nisi bonum solum. ergo bonum est causa amoris.

CONCLVSIO.

Cum cuiusque bonum sit id, quòd connaturale & proportionatum est, amoris causam necesse est ipsum bonum esse.

¶ RESPONDEO dicendum, quod (sicut supra dictū est) amor ad appetitiuam potentiam pertinet, quæ est vis passiua: vnde obiectum eius comparatur ad ipsam, sicut causa motus, vel actus ipsius. oportet igitur vt illud sit proprie causa amoris, quod est amoris obiectum. amoris autem proprium obiectum est bonum: quia (vt dictum est) amor importat quandam connaturalitatem vel complacentiā amantis ad amatum: vnicuique autem est bonum id, quod est sibi connaturale & proportionatum. vnde relinquitur, quòd bonum sit propria causa amoris.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, quòd malum nunquam amatur nisi sub ratione boni, scilicet inquantum est secundum quid bonum, & apprehenditur vt simpliciter bonū; & sic aliquis amor est malus inquantum tendit in id quod non est simpliciter verum bonum. & per hunc modum homo diligit iniquitatem inquantum per iniquitatem adipiscitur aliquod bonum: puta delectationem, vel pecuniam, vel aliquid huiusmodi.

¶ Ad secundum dicendum, quod illi qui mala sua dicunt, non propter mala amantur, sed propter hoc, quod dicunt mala. hoc enim, quod est dicere mala sua, habet rationē boni, inquantum excludit fictionem seu simulationem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd pulchrum est idem bono, sola ratione differens: cum enim bonum sit quod omnia appetunt: de ratione boni est, quod in eo quietetur appetitus: sed ad rationem pulchri pertinet, quòd in eius aspectu seu cognitione, quietetur appetitus: vnde & illi sensus præcipue respiciunt pulchrū, qui maxime cognoscitiui sunt, scilicet visus & auditus rationi deseruientes. dicimus enim pulchra visibilia, & pulchros sonos, sensibilibus autem aliorum sensuum non vtimur nomine pulchritudinis: non enim dicimus pulchros sapores aut odores. Et sic patet, quòd pulchrum addit supra bonum quendam ordinem ad vim cognoscitiuam, ita quòd bonum dicatur id, quod simpliciter complaceat appetitui: pulchrum autem dicatur id, cuius ipsa apprehensio placet.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Vtrum cognitio sit causa amoris.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd cognitio non sit causa amoris: quod enim aliquid quæratur, hoc contingit ex amore. sed aliqua quæruntur, quæ nescīuntur, sicut scientiæ: cum enim in his idem sit eas habere, quod eas noscere: vt Augustinus dicit in lib. 83. quæst. Si cognoscerentur, haberentur, & non quærerentur. ergo cognitio non est causa amoris.

¶ Præterea. Eiusdem rationis videtur esse quòd aliquid incognitum ametur, & quod aliquid ametur plusquam cognoscatur. sed aliqua amantur plusquam cognoscuntur: sicut Deus, qui in hac vita potest per seipsum amari, non autem per seipsum cognosci. ergo cognitio non est causa amoris.

22. q. 27. ar. 2. ad 1. Et 1. dist. 9. q. 4. ar. 1. ad 3.

¶ Præterea. Si cognitio esset causa amoris, non posset inueniri amor, vbi non est cognitio: sed in omnibus rebus inuenitur amor, vt dicit Dio. in 4. ca. de diui. No. non autem in omnibus inuenitur cognitio. ergo cognitio non est causa amoris.

¶ SED CONTRA est, quòd Augustinus probat in 10. de Trin. quòd nullus potest amare aliquid incognitum.

CONCLVSIO.

¶ Bonum cum non nisi apprehensum sit obiectum & causa appetitiui motus, necesse est apprehensionem & cognitionem causam amoris in vnoquoque esse.

¶ RESPONDEO dicendum, quod (sicut dictum est) bonum est causa amoris per modum obiecti: bonum autem non est obiectum appetitus, nisi prout est apprehensum: & ideo amor requirit aliquam apprehensionem boni, quod amatur: & propter hoc Philosophus dicit 8. Ethic. quòd visio corporalis est principium amoris sensitiui, & similiter cōtemplatio spiritualis pulchritudinis vel bonitatis, est principium amoris spiritualis. sic igitur cognitio est causa amoris ea ratione qua & bonum, quod non potest amari nisi cognitum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ille qui quærit scire tiam, non omnino ignorat eam: sed secundum aliquid eam præcognoscit vel in vniuersali vel in eius aliquo effectu, vel per hoc quod audit eam laudari, vt Augustinus dicit in 10. de Trini. Sic autem eam cognoscere non est eam habere, sed cognoscere eam perfecte.

¶ Ad secundum dicendum, quod aliquid requiritur ad perfectionem cognitionis, quod non requiritur ad perfectionem amoris. Cognitio enim ad rationem pertinet, cuius est distinguere inter ea, quæ secundum rem sunt coniuncta, & componere quodāmodo ea, quę sunt diuersa, vitum alteri comparando: & ideo ad perfectionē cognitionis requiritur, quod homo cognoscat sigillatim quicquid est in re: sicut partes & virtutes & proprietates. Sed amor est in vi appetitiua, quæ respicit rem secundum quod in se est. Vnde ad perfectionem amoris sufficit,

a ¶ *Super Quæstionis vicesimæseptimæ Articulum tertium.*

¶ *Num similitudo causa sit amoris ex parte obiecti.*

Quæstio.

IN Articulo tertio dubium est de modo quo similitudo est propria causa amoris: sīl enim ponitur causa ex parte obiecti, sequitur contra primum articulum, quòd bonum absolute non est propria causa amoris, sed bonū contractum ad simile. Si vero non ponitur causa ex parte obiecti, ruit totus processus in corpore articuli, assignans obiectum vtriusque amoris aliquid simile: & in responsione ad 2. expresse dicitur, quòd amans in altero quod in se non amat, inuenitur bonum similitudinis, &c. quasi author conatus fuerit ad saluandum, quòd semper bonum simile est obiectum amoris.

Infrà q. 99. ar. 2. co. Et de habdo. de. 2. fi. Et 4. Ethi. co. 1. fi. Et li. 8. co. 3.

¶ Ad euidentiam huius dubij scito, quòd quinque modis intelligi potest quòd similitudo est causa amoris: primo vt speciale quoddam bonum, sicut certa bona specialia: sicut quū aliquis vult assimilari alteri vel alterum sibi. & sic similitudo est causa actiua amoris, sicut quodlibet aliud bonū: & sic non est ad propositum vbi de propria & adæquata causa amoris est quæstio. Secundo, vt ratio determinans formaliter boni rationem ad hoc quòd sit amoris causa: & hoc contradicere videtur articulo primo: & Aristot. in nono Ethi. & primo Ethic. Et breuiter communi dicto philosophorum sōnātibus, q̄ bonum vt sic, est amabile: & irrationabiliter hoc sustineri videtur, quia similitudo speciale quoddam bonum est, ac per hoc inadæquata ratio obiecti amoris extendentis se ad alia bona. Tertio, vt determinans formaliter bonum ad hoc quòd sit causa amoris in hoc, ita quod bonum inquātum; bonum sit amabile: sed inquantum bonum simile sit amabile huic: iuxta illud noni Ethi. Amabile bonum vnicuique autem proprium. & sicut bonum non est amabile, nisi cognitum, ita bonum huic non est amabile nisi cognitum vt bonum huic. Idem autem videtur importare bonum huic & bonum simile extensō similitudinis nomine, vt in litera fit. Quod enim est actu simile, est huic bonum quasi idem sibi: quod vero secundum inclinationem vel potentiam est huic bonum quasi proportionatum: relationem quo sufficit, quòd res prout in se apprehenditur, ametur. ob hoc ergo contingit, quòd aliquid plus ametur, quàm cognoscatur: quia potest perfectè amari, etiam si non perfectè cognoscatur: sicut maxime patet in scientijs, quas aliqui amant propter aliquam summariam cognitionem, quam de eis habent, puta quod sciunt Rhetoricam esse scientiam per quam homo potest persuadere: & hoc in Rhetorica amant. Et simiiter est dicendum circa amorem dei.

¶ Ad tertium dicendum, quòd etiam amor naturalis, qui est in omnibus rebus, causatur ex aliqua cognitione, non quidem in ipsis rebus naturalibus existente, sed in eo qui naturam instituit: vt supra dictum est.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Vtrum similitudo sit causa amoris.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd similitudo non sit causa amoris: idem enim non est causa contrariorum. sed similitudo est causa odij: dicitur enim Prouerb. 8. quòd inter superbos semper sunt iurgia. Et Philosophus dicit in 8. Ethi. quòd figuli corrixantur adinuicem. ergo similitudo non est causa amoris.

¶ Præterea, Augustinus dicit in 4. Confes. quòd aliquis amat in alio, quod esse non vellet, sicut homo amat histrionem, qui non vellet esse histrio. hoc autem non contingeret si similitudo esset propria causa amoris: sic enim homo amaret in altero quod ipse haberet, vel vellet habere. ergo similitudo non est causa amoris.

¶ Præterea, Quilibet homo amat id quo indiget, etiam si illud non habeat: sicut infirmus amat sanitatem, & pauper diuitias. sed inquantum indiget, & caret eis, habet dissimilitudinem ad ipsa. ergo non solum similitudo, sed dissimilitudo est causa amoris.

¶ Præterea, Philosophus dicit in 2. Rhetor. quod beneficos in pecunias & salutem amamus: & similiter eos, qui circa mortuos seruant amicitiam, omnes diligunt. non autem omnes sunt tales. ergo similitudo non est causa amoris.

¶ SED CONTRA est quod dicitur Ecclesiast. 13. Omne animal diligit simile sibi.

CONCLVSIO.

¶ Similitudo propriè omnis amoris causa est.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd similitudo, proprie loquendo, est causa amoris: sed considerandum est quod similitudo inter aliqua potest attendi dupliciter. Vno modo ex hoc, quod vtrunque habet idem in actu: sicut duo habentes albedinem, dicuntur similes. Alio modo ex hoc, quod vnum habet in potentia & in quadam inclinatione illud, quod aliud habet in actu, sicut si dicamus, quòd corpus graue existens extra suum locum, habet similitudinem cum corpore graui in suo loco existenti, vel etiam secundum quod potentia habet similitudinem ad actum ipsum. nam in ipsa potētia quodā modo est actus. Primus ergo similitudinis modus causat amorem amicitiæ, seu beneuolentię. ex hoc enim quod aliqui duo sunt similes quasi habentes vnam formam, sunt quodāmodo vnum in forma illa, sicut duo homines sunt vnum in specie humanitatis, & duo albi in albedine: & ideo affectus vtius tendit in alterum sicut in vnum sibi, & vult ei bonum sicut & sibi. sed secundus modus similitudinis causat amorem concupiscentiæ vel amicitiam vtilis seu delectabilis: quia vnicuique existenti in potentia inquantum huiusmodi inest appetitus sui actus, & in eius consecutione delectatur, si sit sentiens & cognoscens. Dictum est autem supra, quòd in amore concupiscentiæ amans proprie amat seipsum, cum vult illud bonum, quod concupiscit. magis autem vnusquisque seipsum amat, quàm alium: quia sibi vnus est in substantia, alteri vero in similitudine alicuius formæ: & ideo si ex eo quòd est sibi similis in participatione formæ, impediatur ipsemet à consecutione boni, quod amat, efficitur ei odiosus: non inquantum est similis, sed inquantum est proprij boni impeditiuus: & propter hoc figuli corrixantur adinuicem, quia seinuicem impediunt in proprio lucro: & inter superbos sunt iurgia, quia seinuicem impediunt in propria excellentia, quam concupiscunt. Et per hoc patet responsio ad primum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd in hoc etiam, quod aliquis in altero amat, quod in se amat, inuenitur bonum similitudinis secundum proportionalitatem: nam sicut se habet alius ad hoc, quod in alio amatur, ita ipse se habet ad hoc quod in se amat, puta si bonus causator bonum amet scriptorem, atrenditur ibi similitudo proportionis, secundum quod vterque habet quod conuenit ei secundum suam artem.

¶ Ad tertium dicendum, quod ille, qui amat hoc quo indiget, habet similitudinem ad id quod amat. sicut quod est potentia ad actum. vult vt dictum est.

¶ Ad quartum dicendum, quod secundum eandem similitudinem potentiæ ad actum, ille qui non est liberalis, amat eum qui est liberalis inquātum expectat ab eo aliquid quod desiderat, & eadem ratio est de perseuerante in amicitia ad eum, qui non perseuerat: vtrobique enim videtur esse amicitia propter vtilitatem. Vel dicendum quod licet non omnes homines habeant huiusmodi virtutes secundum habitum completum, habent tamen eas secundun quædam seminalia rationis: secundum quæ qui non habet virtutem, diligit virtuosum tanquam suæ naturali rationi conformem.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Vtrum aliqua alia passionum animæ sit causa amoris.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quod aliqua alia passio possit esse causa amoris, dicit enim Philosophus in 8. Ethic. quòd aliqui amantur propter delectationem: sed delectatio est passio quędā. ergo aliqua alia passio est causa amoris.

¶ Præterea, Desiderium quędam passio est. sed aliquos amamus propter desiderium, quod ab eis expectamus: sicut apparet in omni amicitia, quæ est propter vtilitatem. ergo aliqua alia passio est causa amoris.

¶ Præterea, Augustinus dicit in 10. de Trinit. Cuius rei adipiscendæ spem quisque non gerit, aut tepide amat, aut omnino non amat: quamuis quàm pulchra sit videat. ergo spes est etiam causa amoris.

¶ SED CONTRA hæc est, quòd omnes aliæ affectiones animæ ex amore causantur, vt Augustinus dicit 14. De ciuitate Dei.

laboretur ad ostendendum similitudinem se tenere ex parte obiecti, sed intuenti in obiecto. Similitudo enim cum sit relatio æquiparantiæ in vroque, oportet quòd saluetur in extremo. vnde ex hoc ipso, quòd similitudo subiecti ad bonum, est propria causa amoris ex parte subiecti, sequitur necessario, quòd omne amabile sit simile: quod in litera manifestatur. Et hic quintus modus proculdubio amplectendus est, sine tamen tertij præiudicio, id est quòd ex parte subiecti similitudo est propria causa amoris, quicquid sit ex parte obiecti: & hæc literæ sufficere non dubito. Saluatoque sensus iste vniuersalitatem & abstractionem tractatus æqualem in primo & tertio articulo, ordinatque articulos huius quæst. vt tractetur in primis articulis de causa ex parte obiecti, scilicet bonitate & cognitione. In tertio de causa ex parte subiecti. In quarto, ex parte concomitantium passionum. Iuxta tertium autem modum prius de rationibus obiectiuis ex parte rei: & deinde de conditione communi vtrique rationi formali, scilicet bonitati & similitudini, fuisset tractandum. Et sic tertius articulus debuit esse secundus: cuius oppositum factum fauet. Quinto, quòd sit sensus intentus ab authore.

¶ Circa quartum articulum nihil occurrit pro nunc scribendum.

a ¶ Super Quæstionis vicesimæoctauæ Articulum primum.

22.q. 20. *arti.1.ad 3.& qō. 60. artic. 3.ad 2. Et 3.dist. 27.qō.1. artic.1. Et Dio. 4.le. 10. co.1.*

IN responsione ad tertium primi artic. quæstio. 28. scito, quòd si considerentur omnes vnitates concurrentes ad amorem, sic amor magis vnit, quàm intellectio: quoniam causalitius est vnionis realis: sed si comparetur amor & intellectio secundum illam solam vnionem, quam facit formaliter, sic intellectio magis vnit, quàm amor, iuxta illud Auer. in tertio De anima, Magis sit vnum ex intellectu & intellecto, quàm ex materia & forma. Et ratio est illa, quæ arguendo in litera tangitur: quia intellectus in actu est intellectum in actu: amans autem non est amatum in actu. Tanto namque maior est formalis vnio cognitionis, quàm amoris, quanto maius est se esse aliquid, quàm habere se ad illud vt se. Intellectio enim facit formaliter intellectum esse rem intellectam in actu: amor vero non facit formaliter amantem esse amatum, sed vt amatum, & econuerso, scilicet amatum vt amantem. Et hoc quo ad amorem amicitiæ. In amore vero concupiscentiæ amor vnit amato vt alicui sui, scilicet amantis: intellectio vero facit formaliter intellectam rem in actu esse aliquid intelligentis, vt de cognitio videtur magis vnitiua formaliter. amor autem effectiue: sed quia vnio nota communiter non est nisi realis, dicitur quòd amor est vis vnitiua, & quòd est magis vnitiuus quàm cognitio. quæ omnia sunt vera, referendo ad vnionem realem. Et sunt vera, referendo ad affectus separatos à causis. Effectus enim formales à causis non seeernuntur: vnde in litera non respondetur argumento secundum vnionē, quæ est effectus formalis, sed præponitur amor secundum vnionem realem & effectibilem, quæ est realis. quasi diceret, quòd licet formalis vnio cognitionis sit maior secundum se formali amoris vnione: quamen sistit infra vnionem similitudinis, minor est simpliciter vnione amoris, claudente in sui latitudine vnionem realem.

¶ Præterea, Sensus in actu sit sensibile in actu, & intellectus in actu sit intellectiuum in actu: non autem amans in actu sit amatum in actu: ergo vnio magis est effectus cognitionis quàm amoris.

¶ SED CONTRA est, quod dicit Dio. iiij. cap. de Diui. no. quòd amor quilibet est virtus vnitiua.

QVÆSTIO VICESIMAoctaua, De effectibus amoris, in sex articulos diuisa.

DEINDÈ considerandum est de effectibus amoris.

¶ Et circa hoc quæruntur sex.

¶ Primo, vtrum vnio sit effectus amoris. ¶ Secundo, vtrum mutua inhæsio.

¶ Tertio, vtrum ecstasis sit effectus amoris.

¶ Quarto, vtrum zelus. ¶ Quinto, vtrum amor sit passio læsiua amantis.

¶ Sexto, vtrum amor sit causa omnium, quæ amans agit.

ARTICVLVS I.

a ¶ Vtrum vnio sit effectus amoris.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd vnio non sit effectus amoris. Absentia enim vnioni repugnat: sed amor compatitur secū absentiam. Dicit enim Apost. ad Galat. iiij. Bonum æmulamini in bono, semper loquens de seipso. (vt glo. dicit) & non tantum cum præsens sum apud vos. ergo vnio non est effectus amoris.

¶ Præterea, Omnis vnio aut est per essentiam, sicut forma vnitur materiæ, & accidens subiecto, & pars toti, vel alteri parti ad constitutionem totius: aut est per similitudinem vel generis, vel speciei, vel accidentis. Sed amor non causat vnionem essentiæ, alioquin nunquam haberetur amor ad ea, quæ sunt per essentiam diuisa: vnionem autem, quæ est per similitudinem, amor non causat, sed magis ab ea causatur, vt dictum est: ergo vnio non est effectus amoris.

¶ Præterea, Sensus in actu sit sensibile in actu, & intellectus in actu sit intellectiuum in actu: non autem amans in actu sit amatum in actu: ergo vnio magis est effectus cognitionis quàm amoris.

¶ SED CONTRA est, quod dicit Dio. iiij. cap. de Diui. no. quòd amor quilibet est virtus vnitiua.

CONCLVSIO.

¶ *Nulla animæ passio est vniuersaliter amoris causa, aliquam tamen passionem contingit alicui amoris causam esse.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd nulla alia passio est, quæ non supponat aliquem amorem. cuius ratio est: quia omnis alia passio animę importat motum ad aliquid, vel quietem in aliquo: omnis autem motus in aliquid vel quies in aliquo, ex aliqua connaturalitate vel coaptatione procedit, quæ pertinet ad rationem amoris. vnde impossibile est, quod aliqua alia passio animæ sit causa vniuersaliter omnis amoris: contingit tamen aliquam aliam passionem esse causam amoris alicuius, sicut ttiam vnum bonum est causa alterius.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, quòd cum aliquis amat aliquid propter delectationem, amor quidem ille causatur ex delectatione, sed delectatio illa iterum causatur ex alio amore præcedente: nullus enim delectatur nisi in re aliquo modo amata.

¶ Ad secundum dicendum, quòd desiderium rei alicuius semper præsupponit amorem illius rei: sed desiderium alicuius rei potest esse causa, vt res alia ametur: sicut qui desiderat pecuniam, amat propter hoc eum, à quo pecuniam recipit.

¶ Ad tertium dicendum, quod spes causat vel auget amorem: & hoc ratione delectationis, quia delectationem causat: & etiam ratione desiderij, quia spes desiderium fortificat: non enim ita intense desideramus quæ nō speramus: sed tamen & ipsa spes est alicuius boni amati.

QVÆSTIO VICESIMAoctaua, De effectibus amoris, in sex articulos diuisa.

DEINDÈ considerandum est de effectibus amoris.

¶ Et circa hoc quæruntur sex.

¶ Primo, vtrum vnio sit effectus amoris. ¶ Secundo, vtrum mutua inhæsio.

¶ Tertio, vtrum ecstasis sit effectus amoris.

¶ Quarto, vtrum zelus. ¶ Quinto, vtrum amor sit passio læsiua amantis.

¶ Sexto, vtrum amor sit causa omnium, quæ amans agit.

ARTICVLVS I.

a ¶ Vtrum vnio sit effectus amoris.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd vnio non sit effectus amoris. Absentia enim vnioni repugnat: sed amor compatitur secū absentiam. Dicit enim Apost. ad Galat. iiij. Bonum æmulamini in bono, semper loquens de seipso. (vt glo. dicit) & non tantum cum præsens sum apud vos. ergo vnio non est effectus amoris.

¶ Præterea, Omnis vnio aut est per essentiam, sicut forma vnitur materiæ, & accidens subiecto, & pars toti, vel alteri parti ad constitutionem totius: aut est per similitudinem vel generis, vel speciei, vel accidentis. Sed amor non causat vnionem essentiæ, alioquin nunquam haberetur amor ad ea, quæ sunt per essentiam diuisa: vnionem autem, quæ est per similitudinem, amor non causat, sed magis ab ea causatur, vt dictum est: ergo vnio non est effectus amoris.

¶ Præterea, Sensus in actu sit sensibile in actu, & intellectus in actu sit intellectiuum in actu: non autem amans in actu sit amatum in actu: ergo vnio magis est effectus cognitionis quàm amoris.

¶ SED CONTRA est, quod dicit Dio. iiij. cap. de Diui. no. quòd amor quilibet est virtus vnitiua.

CONCLVSIO.

¶ *Amor effectiue causat vnitatem, qua amatum præsentialiter adest amanti: formaliter autem vnitatē amantis & amati facit secundum effectum.*

¶ REPONDEO dicendum, quòd duplex est vnio amantis ad amatum. Vna quidem secundum rem. puta cum amatum præsentialiter adest amanti. Alia vero secundum affectum, quæ quidem vnio consideranda est ex apprehensione præcedente: nam motus appetituus sequitur apprehensionem. cum autem sit duplex amor, scilicet concupiscentiæ & amicitiæ, vterque procedit ex quadam apprehensione vnitatis amati ad amatem. cum enim aliquis amat aliquid, quasi concupiscens illud, apprehendit illud quasi pertinens ad suum bene esse. Similiter cum aliquis amat aliquem amore amicitiæ, vult ei bonum sicut & sibi vult bonum, vnde apprehendit eum vt alterum se, inquantum scilicet vult ei bonum sicut & sibijpsi. & inde est, quòd amicus dicitur esse alter ipse. & Augustin. dicit in 4. Confes. Bene quidam dixit de amico suo, dimidium animæ suæ. Primam ergo vnionem amor facit effectiue: quia mouet ad desiderandum, & quærendum præsentiam amati, quasi sibi conuenientis, & ad se pertinentis. Secundam autem vnionem facit formaliter: quia ipse amor est talis vnio vel nexus. vnde Augustin. dicit in 8. de Trinit. quòd amor est quasi iunctura quædam duo aliqua copulans, vel copulare appetens, amantem scilicet & quod amatur. quòd enim dicit copulans, refertur ad vnionem affectus, sine qua non est amor: quòd vero dicit copulare intendens, pertinet ad vnionem realem.

¶ AD PRIMVM ergo dicēdum, quòd obiectio illa procedit de vnione reali, quam quidem requirit dilectio sicut causam: desiderium vero est in reali absentia amati, amor vero & in absentia & in præsentia.

¶ Ad secundum dicendum, quòd vnio tripliciter se habet ad amorem. Quædam enim vnio est causa amoris, & hæc quidem est vnio substantialis, quantum ad amorem, quo quis amat seipsum: quantum vero ad amorem, quo quis amat alia, est vnio similitudinis, vt dictum est. Quædam vero vnio est essentialiter ipse amor: & hæc est vnio secundum coaptationē affectus, quæ quidem assimilatur vnioni substantiali, inquantum amans se habet ad amatum, in amore quidem amicitiæ, vt ad seipsum: in amore autem cōcupiscentiæ, vt ad aliquid sui. Quędam vero vnio est effectus amoris, & hæc est vnio realis quam amans quęrit de re amata. & hæc quidem vnio est secundum conuenientiam amoris: vt enim Philosophus dicit 2. Politico. Aristophanes dixit, quòd amantes desiderarent ex ambobus fieri vnum: sed quia ex hoc accideret aut ambos, aut alterum corrumpi, quærunt vnionem, quæ conuenit, & decet: vt scilicet simul conuersentur, & simul colloquantur, & in alijs huiusmodi coniungantur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd cognitio perficitur per hoc, quòd cognitum vnitur cognoscenti secundum suam similitudinem. Sed amor facit, quòd ipsa res, quæ amatur, amanti aliquo modo vniatur, vt dictum est: vnde amor est magis vnitiuus, quàm cognitio.

ARTICVLVS II.

a ¶ Vtrum mutua inhæsio sit effectus amoris.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quod amor non causet mutuam inhęsionem, scilicet vt amans sit in amato, & conuerso. quod enim est in altero, continetur in eo: sed non potest idem esse continens & contentum. ergo per amorem non potest causari mutua inhæsio, vt amatum sit in amate, & econuerso.

¶ Præterea,

a ¶ Super Quæstionis vigesimæoctauæ Articulum secundum.

IN articulo secundo eiusdem 28. quæstio. aduerte tria. primo, quòd quia amor in modo essendi per apprehensionem, addit moram in amante, & perscrutationem amati: ita quòd non quæcunque apprehensio est effectus amoris, sed apprehensio quasi continua & perscrutans. Et ex prima conditione ponitur amatum in amante: ex secunda econuerso secundum apprehensionem. Secundo, quòd in affectu commune est amori amicitiæ & concupiscentiæ, quòd amatum constituit in amante per complacentiam interius radicatam ipsius amati. In eo enim quòd complacet sibi interius amans de concupito vel amico, in eo sunt: & hoc etiam respondet moræ in apprehensione. Diuersimode autem amans constituitur in amato secundum vtrunque amorē, vt in litera dicitur: quia in concupiscentia constituitur in eo per affectum perfectæ possessionis illius: in amicitia vero per affectū ad amicum suum, aut ipsemet amicus: & ambo respondent perscrutationi in apprehensione. Tertio, quòd si hi modi mutuæ inhæsionis in affectu diligenter cōsiderentur, videbitur quòd proportionales sunt. & quòd sicut in apprehensionis, modo vnica apprehensio secundum duas eius conditiones vtrunque constituit, vt declaraumus: ita in amore. amans quippe aliquid amore concupiscentiæ amat illud alteri, siue ille alter sit ipsemet amans, siue alter. In hoc autem sunt duo, scilicet complacentia illius cōcupiti, alioqnin non amaret, & affectatio habendi vtendique illo, & ex complacentia amati in amante constituitur, ex affectu perfecte habēdi, &c. econuerso. Ege editur enim amans ad ipsum tali affectu, amans quoque amicitiæ amore amat amicum vt seipsum. In hoc autem ineludunt duo: primo, quòd amans transit in personam amici: secundo, quòd amicus transit in personam amantis. Et hoc enim quòd amat amicum propter ipsum amicum, vult etiam seipsum præbere quomodo potest: ac per hoc ipse transit in amicum voluntate, affectu, ac passione: ita vt bene vel male afficiatur, sentiátque amico sentiente. Ex hoc vero, quòd amat amicum vt seipsum, ponitur amicus vt ipse, & sic amicus transit in personam amantis. Et hoc pertinet ad complacentiam. Cōplacet enim vt ipsemet: & sic in vtrque amore egressus affectus in amatum constituit in eo. Ingressus autem amati per complacentiā in amantem, vt ipse in amicitia vel aliquid sui in concupiscentia, constituit econuerso amatum in amante.

Mat. qō. 10. ar. 1. ad 11.

a ¶ Super Quæstionis vicesimæoctauæ Articulum quartum.

Anno.

¶ Præterea, Nihil potest penetrare in interiora alicuius integri, nisi per aliquam diuisionem: sed diuidere quæ sunt secundum rem coniuncta, non pertinet ad appetitum, in quo est amor, sed ad rationem. ergo mutua inhæsio non est effectus amoris.

¶ Præterea, Si per amorem amans est in amato, & econuerso: sequetur quòd hoc modo amatum vniatur amanti, sicut amans amato. sed ipsa vnio est amor, vt dictum est: ergo sequitur quòd semper amans ametur ab amato, quod patet esse falsum. non ergo mutua inhæsio est effectus amoris.

¶ SED CONTRA est, quod dicitur 1. Iohan. 4. Qui manet in charitate, in deo manet, & deus in eo. charitas autem est amor dei: ergo eadem ratione quilibet amor facit amatum esse in amante.

CONCLVSIO.

¶ *Amor inhæsionis effectiua causa est, nō vno, sed pluribus ac variis modis.*

¶ RESPONDEO dicendum, quod iste effectus mutuę inhæsionis potest intelligi & quantum ad vim apprehensiuam, & quantū ad vim appetituam. Nam quantum ad vim apprehensiuam, amatum dicitur esse in amante, inquantum amatū immoratur in apprehensione amantis, secundum illud Phil. 1. Eo quòd habeam vos in corde. Amās vero dicitur esse in amato secundum apprehensionem, inquantum amans non est contentus superficiali apprehensione amati, sed mtitur singula quæ ad amatum pertinent, intrinsecus disquirere, & sic ad interiora eius ingreditur: sicut de Spiritu sancto, qui est amor dei, dicitur 1. ad Corinth. 2. quòd scrutatur etiā profunda dei. Sed quantū ad vim appetituam, amatum dicitur esse in amante, prout est per quandā cōplacentiam in eius affectu: vt vel delectetur in eo, aut in bonis eius apud præsentiam, vel in absentia per desiderium tendat in ipsum amatum per amorem concupiscentiæ, vel in bona quæ vult amato eius per amorem amicitiæ: non quidem ex aliqua extrinseca causa, sicut cum aliquis desiderat aliquid propter alterum, vel cum aliquis vult bonum alteri propter aliquid aliud: sed propter complacentiam amati interius radicatam. vnde & amor dicitur intimus, & dicuntur viscera charitatis. Econuerso autē amans est in amato, aliter quidem per amorem concupiscentiæ, aliter per amorem amicitiæ. Amor namque concupiscentiæ non requiescit in quacunque extrinseca, aut superficiali adeptione, vel fruitione amati: sed quærit amatum perfecte habere, quasi ad intima illius perueniens. in amore vero amicitiæ amans est in amato, inquantum reputat bona vel mala amici sicut sua, & voluntatē amici sicut suam, vt quasi ipse in suo amico videatur bona vel mala pati, & affici: & propter hoc proprium est amicorū eadem velle & in eodem tristari & gaudere, secundum Philosophum in 9. Ethi. & in 2. Rheto. vt sic inquantum quæ sunt amici, æstimat sua, amans videatur esse in amato, quasi idem factus amato: inquantum autem econuerso vult, & agit propter amicum sicut propter seipsum, quasi reputans amicum idem sibi: sic amatum est in amante. Potest autem & tertio modo mutua inhæsio intelligi in amore amicitiæ secundum viam redamationis, inquantum mutuo se amant amici, & sibi inuicem bona volunt & operantur.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd amatum continetur in amante, inquantum est impressum in affectu eius per quandam complacentiam: econuerso vero amans continetur in amato, inquantum amans sequitur aliquo modo illud, quod est intimum amati. nihil enim prohibet diuerso modo esse aliquid continens & contentum: sicut genus continetur in specie, & econuerso.

¶ Ad secundum dicendum, quod rationis apprehensio præcedit affectum amoris: & ideo sicut ratio disquirit, ita effectus amoris subintrat in amatum, vt ex dictis patet.

¶ Ad tertium dicendum, quod ratio procedit de tertio modo mutuæ inhæsionis, qui non inuenitur in quolibet amore.

ARTICVLVS III.

a ¶ Vtrum ecstasis sit effectus amoris.

2.2.qō. 175. artic. 2. Et 3. dist. 27. q. 1. artic. 1. ad 4. et vltri. 9. 13. art. 2. ad. 9. Et 1. co. 12 co. 3. si.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd ecstasis non sit effectus amoris. Ecstasis enim quandam alienationem importare videtur: sed amor non semper facit alienationem, sunt enim amantes interdū sui compotes: ergo amor non facit ecstasim.

¶ Præterea, Amans desiderat amatum sibi vniri: magis ergo amatum trahit ad se, quàm etiam pergat in amatum, extra se exiens.

¶ Præterea, Amor vnit amatum amanti, sicut dictum est. Si ergo amās extra se tendit, vt in amatum pergat, sequitur quod semper plus diligat amatum quàm seipsum: quod patet esse falsum. non ergo ecstasis est effectus amoris.

¶ SED CONTRA est quod Diony. dicit 4. cap. de Diui. no. quòd diuinus amor ecstasim facit, & quod ipse deus propter amorem est ecstasim passus: cum ergo quilibet amor sit quædam similitudo participata diuini amoris, vt ibidem dicitur, videtur quòd quilibet amor causat ecstasim.

CONCLVSIO.

¶ *Amor in vi apprehensiua ecstasim parit dispositiue, afficiendo videlicet amantem ad cogitandum de re amata: in vi autem appetitiua directe, & simpliciter amor amicitiæ, sed secundum quid amor concupiscentiæ.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ecstasim pati aliquid dicitur, cum extra se ponitur: quod quidem cōtingit & secundū vim apprehensiuam, & secundum vim appetituam. Secundum quidē vim apprehensiuam aliquis dicitur extra se poni, quā do ponitur extra cognitionem sibi propriam: vel, quia ad superiorem sublimatur, sicut homo dum eleuatur ad comprehendenda aliqua, quæ sunt supra sensum & rationem, dicitur ecstasim pati: inquantum ponitur extra connaturalem apprehensionem rationis & sensus: vel, quia ad inferiora deprimitur: puta cum aliquis in furiam vel amentiam cadit, dicitur ecstasim passus. Secundum appetitiuam vero partem dicitur aliquis ecstasim pati, quando appetitus alicuius in alterum fertur, exiens quodammodo extra seipsum. Primam quidem ecstasim facit amor dispositiue, inquantum scilicet facit meditari de amato, vt dictum est. Intensa autem meditatio vnius abstrahit ab alijs. sed secundā ecstasim facit amor directe: simpliciter quidē amor amicitiæ, amor autem concupiscentiæ non simpliciter, sed secundum quid. Nam in amore concupiscentiæ quodammodo fertur amans extra seipsum, inquantum scilicet non contentus gaudere de bono quod habet, quærit frui aliquo extra se: sed quia illud extrinsecum, bonū quærit sibi habere, non exit simpliciter extra se, & talis affectio in fine infra ipsam concluditur: sed in amore amicitiæ affectus alicuius simpliciter exit extra se: quia vult amico bonum, & operatur bonum, quasi gerens curam & prouidentiam ipsius propter ipsum amicum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illa ratio procedit de prima ecstasi.

¶ Ad secundum dicendum, quòd illa ratio proredit de amore cōcupiscentiæ, qui non facit simpliciter ecstasim, vt dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ille qui amat, intātum extra se exit, inquātum vult bona amici, & operatur, non tamen vult bona amici magis, quàm sua, vnde non sequitur quòd alterum plusquàm se diligat.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Vtrum zelus sit effectus amoris.*

ADQVARTVM sic proceditur. Videtur quod zelus non sit effectus amoris. Zelus enim est contentionis principium. Vnde dicitur 1. ad Cor. 3. Cum sit inter vos zelus & contentio, &c. sed contentio repugnat amori: ergo zelus non est effectus amoris.

¶ Præterea, Obiectum amoris est bonum, quod est communicatiuum sui. sed zelus repugnat communicationi. ad zelum enim pertinere videtur quod quis non patitur consortium in amato: sicut viri dicuntur zelare vxores, quas nolunt habere cōmunes cum cæteris. ergo zelus non est effectus amoris.

¶ Præterea, Zelus non est sine odio, sicut nec sine amore. dicitur enim in Psal. Zelaui super inquos. non ergo debet dici magis effectus amoris quàm odij.

¶ SED CONTRA est quod Dio. dicit

07

66

80

50

Aristo. 66. ar. co. Et 3. dist. 27. 1. artic. ad 4.

Aticulo tertio omisso, in quarto scito, quòd quum zelus sumatur dupliciter, scilicet causaliter pro feruenti dilectione, & formaliter pro tristitia deficientium sibi vel amicis: vt in 2. Rgetoricæ cap. 18. & infertur pluries patet: hic sumitur proprie. Ad huiusmodi namque tristitiam spectat & zelus concupiscentiæ & amici tuitur in amato secundum vtrunque amorē, vt in litera dicitur: quia in concupiscentia constituitur in eo per affectum perfectæ possessionis illius: in amicitia vero per affectū ad amicum suum, aut ipsemet amicus: & ambo respondent perscrutationi in apprehensione. Tertio, quòd si hi modi mutuæ inhæsionis in affectu diligenter cōsiderentur, videbitur quòd proportionales sunt. & quòd sicut in apprehensionis, modo vnica apprehensio secundum duas eius conditiones vtrunque constituit, vt declaraumus: ita in amore. amans quippe aliquid amore concupiscentiæ amat illud alteri, siue ille alter sit ipsemet amans, siue alter. In hoc autem sunt duo, scilicet complacentia illius cōcupiti, alioqnin non amaret, & affectatio habendi vtendique illo, & ex complacentia amati in amante constituitur, ex affectu perfecte habēdi, &c. econuerso. Ege editur enim amans ad ipsum tali affectu, amans quoque amicitiæ amore amat amicum vt seipsum. In hoc autem ineludunt duo: primo, quòd amans transit in personam amici: secundo, quòd amicus transit in personam amantis. Et hoc enim quòd amat amicum propter ipsum amicum, vult etiam seipsum præbere quomodo potest: ac per hoc ipse transit in amicum voluntate, affectu, ac passione: ita vt bene vel male afficiatur, sentiátque amico sentiente. Ex hoc vero, quòd amat amicum vt seipsum, ponitur amicus vt ipse, & sic amicus transit in personam amantis. Et hoc pertinet ad complacentiam. Cōplacet enim vt ipsemet: & sic in vtrque amore egressus affectus in amatum constituit in eo. Ingressus autem amati per complacentiā in amantem, vt ipse in amicitia vel aliquid sui in concupiscentia, constituit econuerso amatum in amante.

Mat. qō. 10. ar. 1. ad 11.

a ¶ Super Quæstionis vicesimæoctauæ Articulum quartum.

Anno.

amicitiæ, ille enim tristatur de defectu singularitatis vel excellentiæ, vel quietæ tuitionis: iste de defectu alicuius boni amico. Et vtriusque tristitia ex amore oppositi boni procedit, & contra ingerentes huiusmodi mala solicitat.

a ¶ *Super Quæstionis vicesimæoctauæ Articulum quintum & sextum.*

Annot. IN quinto autem & sexto articulo nihil scribendum occurrit, nisi quòd notentur ea quæ author dicit cõuenire huiusmodi passionibus referendo appetitum appetibili, seu formaliter. Quoniã hæc communia videtur huiusmodi passionibus & actibus voluntatis similibus his passionibus, notetur quoque responsio ad primum in sexto articulo: quoniam in fine totius tractatus de actibus humanis seruiet proposito.

4.cap.de Diui.no. quod deus appellatur zelotes, propter multum amorem, quem habet ab existentia.

CONCLVSIO.

¶ *Cum amor sit quidem motus amantis in amatum, necessario in quocunque amante zelum parit: diuersis tamen rationibus in concupiscentiæ & amicitiæ amore hoc fit.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd zelus quocunque modo sumatur, ex intentione amoris prouenit. manifestum est enim, quod quanto aliqua virtus intensius tendit in aliquid, fortius repellit omne contrarium, vel repugnans. Cum igitur amor sit quidam motus in amatum, vt Augustinus dicit in lib. 38. q. In tensus amor quærit excludere omne id, quod sibi repugnat, aliter tamen hoc contingit in amore concupiscentiæ, & aliter in amore amicitiæ. Nam in amore concupiscentiæ qui intense aliquid concupiscit, mouetur cõtra omne illud, quod repugnat consecutioni vel fruitioni quietæ eius, quod amatur: & hoc modo viri dicuntur zelare vxores, ne per consortium aliorum impediatur singularitas, quam in vxore quærunt. similiter etiam qui quærũt excellentiã, mouentur contra eos, qui excellere videtur, quasi impidites excellentiã eorũ: & iste est zelus inuidiæ, de quo dicitur in Psal. Noli æmulari in malignantibus neque zelaueris facientes iniquitatem. Amor autem amicitiæ quærit bonum amici: vnde quando est intensus, facit hominem moueri contra omne illud, quod repugnat bono amici, & secundum hoc aliquis dicitur zelare pro amico, quando si qua dicuntur vel fiunt contra bonum amici, homo repellere studet. Et per hunc etiã modum aliquis dicitur zelare pro deo, quando ea, quæ sunt contra honorem vel voluntatem dei, repellere secundum posse conatur: secundum illud 3. Reg. 19. Zelatus sum pro Domino exercituum. & Ioan. 2. super illud, Zelus domus tuæ comedit me. dicit glos. quòd bono zelo comeditur, qui quælibet praua, quæ videt, corrigere sagit: si nequit, tolerat, & gemit.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Apostolus ibi loquitur de zelo inuidiæ: qui quidem est causa contentionis, non contra rem amatam, sed pro re amata, contra impedimenta ipsius.

¶ Ad secundum dicendum, quòd bonum amatur inquantum est communicabile amanti. vnde omne illud, quod perfectionem huius communicationis impedit, efficitur odiosum: & sic ex amore boni zelus causatur: ex defectu autem bonitatis contingit, quòd quædam parua bona possunt integre simul possideri à multis: & ex amore talium causatur zelus inuidiæ. non autem proprie ex his, quæ integre possunt à multis possideri. Nullus enim inuidet alteri de cognitione veritatis, quæ à multis integre cognosci potest: sed forte de excellentia circa cognitionem huius.

¶ Ad tertium dicendum, quòd hoc ipsum, quod aliquis odio habet ea quæ repugnant amato, ex amore procedit. vnde zelus proprie ponitur effectus amoris magis, quàm odij.

ARTICVLVS V.

¶ *Vtrum amor sit passis læsiua amantis.*

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd amor sit passio læsiua. Languor enim significat lesionem quandam languentis, sed amor causat languorem: dicitur enim Cant. 2. Fulcite me floribus: stipate me malis, quia amore langueo. ergo amor est passio læsiua.

¶ Præterea, Liquefactio est quædam resolutio: sed amor est liquefactiuus. Dicitur enim Cantic. 5. Anima mea liquefacta est, vt dilectus meus locutus est: ergo amor est resolutiuus: est ergo corruptiuus & læsiuus.

¶ Præterea, Feruor designat quendam excessum in caliditate, qui quidẽ excessus corruptiuus est: sed feruor causatur ex amore. Dionysius enim 7. ca. Cæl. hier. inter cæteras proprietates ad amorem seraphim pertinentes, ponit calidum & acutum, & superferuens. Et Cant. 8. dicitur de amore, quòd lampades eius sunt lampades ignis atque flammarum: ergo amor est passio lesiua & corruptiua.

¶ SED CONTRA est quod dicit Dion. 4. cap. De diui. no. quòd singula seipsa amant continue, id est conseruatiue: ergo amor non est passio læsiua, sed magis conseruatiua & perfectiua.

CONCLVSIO.

¶ *Honestus amor potius perficit quàm, lædat: sed amor inordinatus quãto vaxime offucit omnis animi amor materialiter sumptus, aliquam lesionem facit.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est, amor significat coaptationem quandam appetitiuę virtutis ad aliquod bonum: nihil autẽ, quod coaptatur ad aliquid, quod est sibi conueniẽs, ex hoc ipso læditur, sed magis si sit possibile, proficit & melioratur. quod vero coaptatur ad aliquid, quod non est sibi conueniens, ex hoc læditur & deterioratur. Amor ergo boni conuenientis est perfectiuus & melioratiuus amantis: amor autem boni, quod non est conuenies amanti, est lesiuus & de deterioratiuus amantis. Vnde maxime homo perficitur & melioratur per amorem dei: lædtur autem & deterioratur per amorem peccati: secundum illud Osee 9. Facti sunt abominabiles sicut ea, quæ dilexerunt. Et hoc quidem sic dictum est de amore quantum ad id quod est formale in ipso, quod est scilicet ex parte appetitus: quantum vero ad id quod est materiale in passione amoris, quod est immutatio aliqua corporalis, accidit in quod amor sit lesiuus propter excessum immutationis: sicut accidit in sensu & in omni actu virtutis animæ, qui exercetur per aliquam immutationem organi corporalis.

¶ Ad ea vero, quæ in contrarium obijciuntur, dicendum, quòd amori attribui possunt quatuor effectus proximi, scilicet liquefactio, fruitio, lãguor & feruor: inter quæ primũ est liquefactio quæ opponitur congelationi. Ea enim quæ sunt congelata, in seipsis constricta sunt, vt non possunt de facili subintrationem alterius pati. ad amorem autem pertinet, quòd appetitus coaptetur ad receptionem boni amati, prout amatum est in amante, sicut iam suprà dictum est. Vnde cordis congelatio vel duritia est dispositio repugnans amori: sed liquefactio importat quandam mollificationem cordis, qua exhibet se cor habile, vt amatum in ipsum subintret. Si ergo amatum fuerit præsens & habitum, causatur delectatio siue fruitio: si autem fuerit absens, consequuntur duæ passiones, scilicet tristitia de absentia: quæ significatur per languorem. Vnde & Tullius in 3. de Tuscul. quæst. maxime tristitiam agritudinem nominat, & intensum desiderium de cõsecutione amati, quod significatur per feruorẽ. Et isti quidem sunt effectus amoris formaliter accepti secundũ habitudinem appetitiuæ virtutis ad obiectum: sed in passione amoris consequuntur aliqui effectus his proportionati secundum immutationem.

ARTICVLVS. VI.

a ¶ *Vtrum amor sit causa omnium, quæ amans agit.*

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quod amans non agat omnia ex amore. Amor enim quædam passio est, vt suprà dictum est: sed non omnia, quæ agit homo, agit ex passione: sed quædam agit ex electione, & quædam ex ignorantia: vt dicitur in 5. Ethic. ergo non omnia, quæ homo agit, agit ex amore.

¶ Præterea, Appetitus est principium motus & actionis in omnibus animalibus: vt patet in 3. de anima. Si igitur omnia, quæ quis agit, agit ex amore, aliæ passiones appetitiuæ partis erunt superfluæ.

¶ Præterea, Nihil causatur simul à cõtrarijs causis: sed quædam fiunt ex odio. non ergo omnia sunt ex amore.

¶ SED CONTRA est quod Dion. dicit 4. cap. De diui. no. quòd propter amorem boni omnia agunt, quæcunque agunt.

CONCLVSIO.

¶ *Quodlibet agens ex amore agit quodcunque agit, cum ex intentione finis & boni operetur.*

¶ RESPONDEO dicendum, quod omne agens agit propter finem aliquem, vt suprà dictum est: finis autem est bonum desideratum & amatum vnicuique. Vnde manifestum est, quod omne agens quodcunque fit, agit quamcunque actionem ex aliquo amore.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod obiectio illa procedit de amore, qui est passio in appetitu sensitiuo existens: nos autem loquimur nunc de amore communiter accepto, prout comprehẽdit sub se amorem intellectualem, rationalem, animalem, naturalem. sic enim Diony. loquitur de amore, in 4. ca. De diui. nomine.

¶ Ad secundum dicendũ, quòd ex amore (sicut iam dictum est) causatur & desiderium, & tristitia, & delectatio: & per consequens omnes aliæ passiones. vnde omnis actio, quæ procedit ex quacunque passione, procedit etiam ex amore, sicut ex prima causa. vnde non superfluunt passiones, quę sunt causæ proximæ.

¶ Ad tertium dicendum. quòd odium etiam ex amore causatur, sicut infrà dicetur.

QVÆST.

a ¶ *Super Quæstionis vicesimænonæ Articulum primum.*

Annot. IN Artic. primo. q. 29. nota tria nouitie. primo in titulo, q̃ bis dicitur obiectum & causa odij, scilicet quum enumerantur arti. & quum proceditur ad primum. Ex hoc enim & primo arg. manifestę habes malum non solum obiectum, sed causam esse odij. Secundo, in corpore, q̃ similitudo inter appetitum naturalẽ & animalem sobrie intelligatur, scilicet proportionaliter secundum naturas inanimatorum & animatorum: in illis enim, vt in quæst. 23. dictum est, idem est cõsonantia & dissonãtia: in istis aliud. sicut in illis consonantia est proprietas, in istis est actus appetituus. Tertio, in reiponsione ad primum, quod consistit in hoc q̃ obiectum & causa odij non est malum simpliciter, sed malum huic, quod est quoddam ens quod non est malũm huic inquantum ens, quia sic conuenit, sed inquantum tale ens, quia sic repugnat. percutiens enim me, quoddam ens est repugnans mihi, nõ inquãtum ens, sed solum inquantum tale, scilicet offendens me: sicut aqua est mala ægri, inquantum talis, non inquantum ens.

Mal. q. 12. ar. 4. cor.

¶ *Num odium sit dissonantia ad repugnans, siue ad malum.*

Quæstio. ¶ Circa eundem primũ articulum dubium occurrit de explanatione odij, q̃ scilicet est dissonantia ad apprehensum repugnans seu malum: odiũ enim cõsonare malo testatur inimicitia, diquis mala vt mala inimico vult. imo hoc est odisse, velle malũ mato. ¶ Ad hoc dicitur quòd sicut amor diuiditur in amorem amicitiæ & concupiscentiæ, ita & odium. Et odium quidem oppositum amori concupiscentiæ innominatum est: & potest vocari odium abominationis. Odium vero oppositum amori amicitiæ, odium inimicitiæ vocatur. Et sicut, quia amare est velle bonum alicui, duo ex parte obiecti includit, scilicet ly. bonum & ly alicui, ita in odij obiecto duo clauduntur, scilicet malum & persona. Quãuis autẽ amor amicitiæ & concupiscentiæ vniformiter se habeant ad vtrunq; scilicet per modum affirmationis seu consonantiæ: odium tamen inimicitiæ, & odium abominationis dissimiliter se habent ad hæc. nam odiũ inimicitiæ habet se ad personam per modum negationis & dissonantiæ: ad malũ vero per modũ affirmationis & cõsonantiæ. odiũ autẽ abominationis econuerso, ad plona se habet per modum affirmationis & cõsonãtiæ: ad malũ autẽ per modũ negationis & dissonãtiæ. Quum enim aliquis odit flagella & similia, ille quidẽ dissonat, & ea ab effectu suo abnegat seipsum autem vel alterũ cui illa nolle, affirmat in affectu eique cõsonat. Econtra vero quum odit quis heminẽ, ipsum quidẽ à suo affectu abnegat illiq; dissonat: sed malis illis cõsonat, affirmatq; illa in suo affectu: vult enim illi malũ. Et si diligenter perscrutatꝰ fueris, videbis q̃ dissimilitudo ista nõ variat dissonantiã odij à malo obiecto & causa: quoniã vtrobiq; id q̃ habet rationem mali obiecti & causæ odij, abnegatur ab affectu & dissonat. nam in odio inimicitiæ persona habet rationẽ mali obiecti & causæ. Et in odio abominationis nõ ꝑsona, sed res mala habet rationẽ mali obiecti & causę: sicut in amore amicitiæ obiectum amatũ est amicus: & in amore concupiscẽtiæ est res concupita. Vniuersaliter igitur odiũ est dissonantia à malo obiecto, qa oportet malum obiectum esse odio habitum: sed quia diuersum in vtroque odio cõstituitur obiectum, quia vnius persona, alterius res, varietas apparet: sed non est vnde inimicitia non testatur, quod odiũ consonat malo obiecto, sed quod tantum dissonat ab inimico, vt consonet malis illius: vnde testatur magnam dissonantiam obiecti. Nec sat laris, audiens odium abominationis habere q̃ obiecto rem, non personam. Et putes propterea matrem non tali odio habere filias, quibus optat mortem, vel quia non, poterit dare eas nuptui, vel quia desperitur à viro suo propterea. in similibus enim non habentur odio personæ vt personæ, sed vt res. vnde non est ad tales obiectum inimicitiæ, sed abominationis solius vitæ earum: quia repugnat dispositioni earum vel secũdum pauperiatem, vel gratiam cum viro, vel aliquid huiusmodi. In cuius signum nihil mali illis vellent. Cuius oppositum de odio inimicitiæ scribitur in secundo Rheto. sed vitam tantum earum vt rem eis contrariam nolunt. Et quod in exemplo matris & filiæ audis, in cæteris, quæ sunt domini ad seruos, viri ad vxorem, & vnuersaliter ad omnes odio habitos, non vt personæ sunt, sed vt aliquid illius, quasi nocumenta sunt, dicta intelligas. de personis enim & rebus formaliter, inquantum scilicet personæ, & inquantum res, intellige quæ diximus de obiectis proprijs vtriusque odij. Nec obijcias mihi, quod immemor supradictorum de indistinctione amoris amicitiæ & concupiscentiæ nunc penes obiecta distinxerim vtrumq; odiũ. Nosti enim quod bonũ vno modo, vtpote ex causa integra, malum omnifariam vtpote ex particularibus defectibus dicitur. Constat autem quod amor ex parte boni, & odium ex parte mali, se tenet. Propter quod non est mirum, si odia distinguuntur ex persona vel re, vt obiectis proprijs odij, amor autem non, sed sola habitudo ad personam & rem diuersimode amatam in quolibet amore distinguitur, vt superius declaratum est.

Supra q. 28. ar. 6. ad 3. & infrà ar. 3. cor. Et 4. cõtra. ca. 19. co. 1.

a ¶ *Super Quæstionis vigesimænonæ Articulum secundum.*

Annot. ARticulo secundo et misso, ex quo memoriæ commendabis responsionem ad primum, & applicabis ad post prædicamenta.

¶ Super

Universidad de Navarra
Biblioteca

a ¶ *Super Quæstionis vigesimænonæ Articulum tertium.*

Annot.

IN tertio articu. aduerte primo, quòd prima ratio quare odium videtur fortius mouere, consistit in hoc, quòd odium magis consistit in immutatione, quàm amor. Quod declaratur ex parte obiecti: quia scilicet in amore tam actus, quàm obiectum consonat dispositioni amantis: ac per hoc nihil est ex parte obiecti alteritatis. In odio verò, licet actus dispositioni odientis consonet, obiectum vero vtpote malum, vt malum dissonat: ac per hoc ex parte obiecti alteritas quædam inuenitur: & cum mutatio in alteritate consistat, magis ad mutationis naturam accedet odium, quàm amor. Et hæc ratio ponitur in litera, cum dicitur, quòd repugnantia eius quod oditur, magis percipitur, quàm conuenientia amati, Aduerte secundo, quòd secunda ratio & manifestat sensum conclusionis principalis huius articuli, scilicet quòd odium non est fortius amore, sed econuerso: quod intelligitur non de quocunque odio relato ad quemcunque amoré, & econuerso, sed de coniugatis. Quilibet enim amor habet vinculum odium sibi oppositi, & econuerso. Et de his est sermo comparatiuus. Et manifestat fortitudinem odij super amorem extraneum esse, non ex se, sed ex amore eius causa superante illum alterum amorem: vt in responsione ad primum & secundum exprimitur. Et sic ex prima ratione odium magis quodammodo inciat, quàm coniugatus amor, quia magis sentitur: & ex secunda magis quàm extraneus amor, quia agit virtute amoris maioris,

a ¶ *Super Quæstionis viceſimænonæ Articulum quartum.*

ARticulo quarto omisso, quo in fine tractatus vtemur in articulo quinto: aduerte, quòd aliud est odio haberi, & aliud non amari: & quòd aliud est per se, & aliud per accidens. Nihil enim quantumcunque fuerit particularissimum & minimum bonum sub ratione suæ bonitatis repræsentatum, odio habetur, per se loquendo quia obiecto odij contrariatur tota latitudo boni. non amari tamen potest, quia non habet, vnde adæquet appetitum, &c. per accidens autem potest partialiter bonũ odio haberi: per adiunctam, scilicet rationem maioris mali: vt quotidie experimur. in communi autem impossibile est: quia quilibet odiés, aliquid amat: ac per hoc non omne bonum odit. Et idem est iudicium de ente & vero in communi: odiens enim quodcunque ens aut quodcunque verum, licet ab illis dissonet, alicui tamen vero & enti remanet consonans: ac per hoc non abijcit totam entis aut veri latitudinem à suo affectu, sed communis ratio entis & veri semper saluatur consonans, &c.

¶ In vltimo articulo nihil occurrit scribendum, nisi quòd diligenter notetur differentia inter rem, puta calorem vniuersalem vniuersaliter, & singularem.

eius: sicut patet in specibus numerorum, figurarum & motuum. quædam vero non sunt simul nec secundum rem, nec secundum rationem: sicut substantia & accidens. nam substantia realiter est causa accidentis, & ens secundum rationem prius attribuitur substantiæ, quàm accidenti: quia accidenti non attribuitur nisi inquantum est in substantia. amor autem & odium naturaliter quidem sunt simul secundum rationem: sed non realiter. vnde nihil prohibet amorem esse causam odij.

¶ Ad secundum dicendum, quòd amor & odium sunt contraria, quando accipiuntur circa idem: sed quando sunt de contrarijs, non sunt contraria, sed seinuicem consequentia. eiusdem enim rationis est, quòd ametur aliquid, & odiatur eius contrarium: & sic amor vnius rei est causa, quòd eius contrarium odiatur.

¶ Ad tertium dicendum, quod in executione prius est recedere ab vno termino, quàm accedere ad alterum terminum: sed in intentione est econuerso, propter hoc enim recedit ur ab vno termino, vt accedatur ad alterum: motus autem appetitiuus magis pertinet ad intentionem, quàm ad executionem. & ideo amor est prior odio, cum vtrumque sit motus appetitiuus.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Vtrum odium sit fortius, quàm amor.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quod odium sit fortius amore. dicit enim Aug. in lib. 83. q. Nemo est qui non magis dolorem fugiat, quàm appetat voluptatem. Sed fugere dolorem pertinet ad odium: appetitus autem voluptatis pertinet ad amorem. ergo odium est fortius amore.

¶ Præterea, Debilius vincitur à fortiori: sed amor vincitur ab odio, quàdo scilicet amor conuertitur in odium. ergo odium est fortius amore.

¶ Præterea. Affectio animæ per effectum manifestatur: sed fortius insistit homo ad repellendum odiosum, quàm ad prosequendum amatum. sicut etiam bestiæ abstinent à delectabilibus propter verbera, vt Augu. introducit in lib. 83. q. ergo odium est fortius amore.

¶ SED CONTRA, Bonum est fortius quàm malum: quia malum non agit nisi virtute boni, vt Dio. dicit cap. 4. De diui. no. sed odium & amor differunt secundum differentiam boni & mali. ergo amor est fortior odio.

CONCLVSIO.

¶ *Odium cum sit effectus amoris, ipso amor fortior & potentior est simpliciter.*

¶ RESPONDEO dicendum, quod impossibile est effectum sua causa esse fortiorem: omne autẽ odium procedit ex aliquo amore, sicut ex causa, vt suprà dictum est: vnde impossibile est, quòd odium sit fortius amore simpliciter: sed oportet vlterius, quod amor simpliciter loquendo, sit odio fortior. fortius enim mouetur aliquid in finem, quà in ea quæ sunt ad finem: recessus autem à malo ordinatur ad consecutionem boni, sicut ad finem. vnde, simpliciter loquendo, fortior est motus animæ in bonum, quàm in malum: sed tamen aliquando videtur odium fortius amore propter duo. Primo quidem, quia odium est magis sensibile quàm amor: cum enim sensus perceptio fit in quadam immutatione, ex quo aliquid iam immutatum est, non ita sentitur, sicut quando est in potentia immutari: vnde calor febris ethicæ quamuis sit maior, non tamen ita sentitur sicut calor tertianæ: quia calor ethicæ iam versus est quasi in habitũ & naturã; & propter hoc etiá amor magis sentitur in absentia amati. Sicut Aug. dicit in 10. de Tri. quòd amor non ita sentitur, cum non prodit eum indigentia: & propter hoc etiam repugnantia eius quod oditur, sensibilius percipitur, quàm conuenientia eius quod amatur. Secundo, quia non comparatur odium ad amorem sibi correspondentem. secundum enim diuersitatem bonorum est diuersitas amorum in magnitudine & paruitate: quibus proportionantur opposita odia: vnde odium quod correspondet maiori amori, magis mouet, quàm minor amor. Et per hoc patet responsio ad primum: nam amor voluptatis est minor, quàm amor conseruationis suipsius, cui respondet fuga doloris: & ideo magis fugitur dolor, quàm ametur voluptas.

¶ AD SECVNDVM dicendum, quod odium nunquam vinceret amorem, nisi propter maiorem amorem, cui odium correspondet. sic homo magis diligit se, quàm amicum: & propter hoc quod diligit se, habet odio etiam amicum si sibi contrarietur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ideo intensius aliquid operatur ad repellendum odiosa, quia odium est magis sensibile.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Vtrum aliquis possit habere odio seipsum.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quod aliquis possit seipsum odio habere. Dicitur enim in Psal. Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. sed multi diligunt iniquitatem: ergo multi oduint seipsos.

¶ Præterea, illum odimus, cui volumus & operamur malum: sed quãdoque aliquis vult & operatur sibijpsi malum, puta qui interimũt seipsos. ergo aliqui seipsos habent odio.

¶ Præterea, Boëtius dicit in 2. De consola. quòd auaritia facit homines odiosos. ex quo potest accipi quod omnis homo odit auarum: sed aliqui sunt auari. ergo illi odiunt seipsos.

¶ SED CONTRA est quod Apostolus dicit ad Ephe. 5. cp nemo vnquam carnem suam odio habuit.

CONCLVSIO.

¶ *Cum omnia in proprium bonum per amorem inclinentur & tendant, impossibile est aliquem seipsum simpliciter odire.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd impossibile est, quod aliquis, per se loquendo, odiat seipsum. naturaliter enim vnumquodque appetit bonum, nec potest aliquid sibi appetere nisi sub ratione boni: nam malum est præter voluntatem, vt Dio. dicit 4. cap. De Diui. no. amare autẽ aliquem, est velle ei bonum, vt suprà dictum est. vnde necesse est, quod aliquis amet seipsum, & impossibile est quod aliquis odiat seipsum, per se loquendo. Per accidens tamen cõtingit, quòd aliquis seipsum odio habeat: & hoc dupliciter. Vno modo ex parte boni, quod sibi aliquis vult: accidit enim quandoque illud, quod appetitur, vt secundum quid bonum esse, simpliciter malum: & secundum hoc aliquis per accidens vult sibi malũ, quod est odire. Alio modo ex parte suipsius cui vult bonum: vnumquodque enim maxime est id, quod est principalius in ipso: vnde ciuitas dicitur facere id quod Rex facit, quasi Rex sit tota ciuitas. Manifestũ est ergo, quòd homo maxime est mens hominis. contingit autem, quòd aliqui æstimant se maxime illud, quòd sunt secundum naturam corporalem & sensitiuam. vnde amant se secundum id quòd æstimant se esse, sed odiunt id quod vere sunt, dum volunt contraria rationi. & vtroque modo ille qui diligit iniquitatem, odit non solum animam suam, sed etiam seipsum. Et per hoc patet responsio ad primum.

¶ AD SECVDVM dicendum, quòd nullus sibi vult & facit malum, nisi inquantum apprehendit illud sub ratione boni: nam & illi, qui interimunt seipsos, hoc ipsum, quod est mori, apprehendunt sub ratione boni, inquantum est terminatiuum alicuius miseriæ vel doloris.

¶ Ad tertium dicendum, quod auarus odit aliquod accidens suũ: non tamen propter hoc odit seipsum. sicut æger odit suam ægritudinem ex hoc ipso, quod se amat. Vel dicendum, quod auaritia odiosos facit alijs, non autem sibijpsi: quinimo causatur ex inordinato sui amore, secundum quem de bonis temporalibus plus sibi aliquis vult, quàm debeat.

ARTICVLVS V.

¶ *Vtrum aliquis possit odio habere veritatem.*

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd aliquis nõ possit habere odio veritatem. Bonum enim & ens & verũ conuertuntur: sed aliquis non potest habere odio bonitatem, ergo nec veritatem.

¶ Præterea, Omnes homines naturaliter scire desiderant: vt dicitur in principio Metaph. sed scientia non est nisi verorum. ergo veritas naturaliter desideratur & amatur: sed quod naturaliter inest, semper inest: nullus ergo potest habere odio veritatem.

¶ Præterea, Philosophus dicit in 2. Rheto. quòd homines amant non fictos, sed nõ nisi propter veritatem. ergo homo naturaliter amat veritatem. non ergo eam odio habet.

¶ SED CONTRA est quod Apostolus dicit ad Gal. 4. Factus sum vobis inimicus, verum dicens vobis.

CONCLV-

CONCLVSIO.

¶ *Non potest veritas in vniuersali à quoquam odiri, sed in particulari.*

¶ RESPONDEO dicendum, quod bonum & verum & ens sunt idem secundum rem, sed differunt ratione: bonum enim habet rationem appetibilis: non autem ens vel verum, quia bonũ est quod omnia appetunt: & ideo bonum secundum rationem boni non potest odio haberi, nec in vniuersali, nec in particulari: ens autem & verum in vniuersali quidem odio haberi non possunt: quia dissonãtia est causa odij, & cõuenentia causa amoris: ens autem & verum sunt communia omnibus, sed in particulari nihil prohibet, quoddam ens, & quoddam verum odio haberi, inquantum habet rationem cõtrarij & repugnantis: contrarietas enim & repugnantia non aduersatur rationi entis & veri, sicut aduersatur rationi boni. Contingit autem verum aliquod particulare tripliciter repugnare vel contrariari bono amato. Vno modo secundum quod veritas est causaliter & originaliter in ipsis rebus: & sic homo quandoque odit aliquam veritatem, dum vellet non esse verum, quod est verum. alio modo secundũ quod veritas est in cognitione ipsius hominis, quæ impedit ipsum à prosecutione amati. sicut si aliqui vellent nõ cognoscere veritatem fidei, vt libere peccarent: ex quorum persona dicitur Iob 22. Scientiam viarum tuarum nolumus. Tertio modo habetur odio veritas particularis tanquam repugnans, prout est in intellectu alterius. puta cum aliquis vult iacere in peccato, odit quod aliquis veritatem circa peccatum suum cognoscat: & secundum hoc dicit Augu. in 10. Confes. quòd homines amant veritatem lucentem, oduint eam redarguentem. Et per hoc patet responsio ad primum.

¶ AD SECVNDVM dicendum, quòd cognoscere veritatem secundum se, est amabile: propter quod dicit Aug. quod amant eam lucentem. sed per accidens cognitio veritatis potest esse odibilis inquantum impedit ab aliquo desiderato.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ex hoc procedit, quòd non ficti amantur, quòd homo amat secundum se cognoscere veritatem, quam homines non ficti manifestant.

ARTICVLVS VI.

¶ *Vtrum aliquid possit haberi odio in vniuersali.*

supra a. 5. cor.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quod odium non possit esse alicuius in vniuersali. Odium enim est passio appetitus sensitiui, qui mouetur ex sensibili apprehensione: sed sensus non potest apprehendere vniuersale. ergo odium non potest esse alicuius in vniuersali.

¶ Præterea, Odium causatur ex aliqua dissonantia, quæ communitati repugnat. sed communitas est de ratione vniuersalis: ergo odium nõ potest esse alicuius in vniuersali.

¶ Præterea, Obiectum odij est malum: malum autem est in rebus, & non in mente, vt dicitur in 6. Metaphysi. cum ergo vniuersale sit solum in mente, quæ abstrahit vniuersale à particulari, videtur quòd odium non possit esse alicuius vniuersalis.

¶ SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 2. Rheto. quòd ira semper fit inter singularia: odium autem etiam ad genera. furem enim odit & calumniatorem vnusquisque.

CONCLVSIO.

¶ *Potest odium extendi ad vniuersale, sicut ad particulare.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd de vniuersali dupliciter contingit loqui: vno modo secundum quod subest intentioni vniuersalitatis: alio autem modo dicitur de natura, cui talis intentio attribuitur. alia est enim consideratio hominis vniuersalis, & alia hominis in eo qꝙ est homo. Si igitur vniuersale accipiatur primo modo, sic nulla potentia sensitiuæ partis, neque apprehensiua, neque appetitiua potest in vniuersale: quia vniuersale fit per abstractionem à materia indiuiduali, in qua radicatur omnis virtus sensitiua. potest tamen aliqua potẽtia sensitiua, & apprehensiua, & appetitiua ferri in aliquid vniuersaliter, sicut dicimus quod obiectum visus est color secundum genus: non quia visus cognoscat colorẽ vniuersalem, sed quia, quòd color sit cognoscibilis à visu, non cõuenit colori inquantũ est hic color, sed inquantum est color simpliciter. Sic ergo odium etiam sensitiuæ partis potest respicere aliquid in vniuersali: quia ex natura cõmuni aliquid aduersatur animali, & nõ solum ex eo quod est particularis, sicut lupus oui, vnde ouis odit lupum generaliter: sed ira semper causatur ex aliquo particulari, quia ex aliquo actũ lædentis: actus autem particularium sunt, & propter hoc Philosophus dicit, quod ira semper est ad aliquid particulare: odium vero potest esse ad aliquid in genere. sed odium secundum quod est in parte intellectiua, cum consequatur apprehensionem vniuersalem, intellectus potest vtroque modo esse respectu vniuersalis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sensus non apprehendit vniuersale prout est vniuersale: apprehendit tamen aliquid, cui per abstractionem accidit vniuersalitas.

¶ Ad secundum dicendum, quòd id quod commune est omnibus, non potest esse ratio odij. sed nihil prohibet aliquid esse commune multis, quod tamen dissonat ab alijs: & sic est eis odiosum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illa obiectio procedit de vniuersali secundum quod substat intentioni vniuersalitatis: sic enim non cadit sub apprehensione vel appetitu sensitiuo.

QVÆSTIO TRIGESIMA
De Concupiscentia, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de cõcupiscentia.

¶ Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, vtrum concupiscentia sit in appetitu sensitiuo tantũ. ¶ Secundo, vtrum concupiscentia sit passio specialis. ¶ Tertio, vtrum sint aliquæ concupiscentiæ naturales, & aliquæ non naturales. ¶ Quarto, vtrum concupiscentia sit infinita.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Vtrum concupiscentia sit tantum in appetitu sensitiuo.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod concupiscentia non solum sit in appetitu sensitiuo. est enim quædam contupiscentia sapientiæ, vt dicitur Sap. 6. Concupiscentia sapiẽtiæ perducit ad regnum perpetuum. sed appetitus sensitiuus non potest ferri in sapientiam: ergo concupiscentia non est in solo appetitu sensitiuo. Infrà q. 32. ar. 3. & ad 3. Et 3. di. 26. q. 1. ar. 2. co. fi.

¶ Præterea, Desiderium mandatorum Dei non est in appetitu sensitiuo. imo Apostolus dicit Ro. 7. Non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. Sed desiderium mandatorum dei sub concupiscentia cadit: secundum illud Psal. Concupiuit anima mea desi. iustificatuas. ergo concupiscentia non est solum in appetitu sensitiuo.

¶ Præterea, Cuilibet potentiæ est concupiscibile proprium bonum. ergo concupiscentia est in qualibet potentia animæ, & non solum in appetitu sensitiuo.

¶ SED CONTRA est quòd Damas. dicit, quòd irrationale obediens & persuasibile rationi diuiditur in concupiscentiam & iram. hæc autem est irrationalis animæ pars passiua, & appetitiua: ergo concupiscentia est in appetitu sensitiuo.

CONCLVSIO.

¶ *Concupiscentia, cum sit rei delectabilis appetitus, in vi concupiscibili sensitiui appetitus proprie est.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut Philosophus dicit in 1. Rheto. Concupiscentia est appetitus delectabilis. est autem duplex delectatio, vt infrà dicetur: vna, quæ est in bono intelligibili, quod est bonum rationis: alia, quæ est in bono secundum sensum. Prima quidem delectatio videtur esse animæ tãtum. Secunda autem est animæ & corporis: quia sensus est virtus in organo corporeo: vnde & bonum secundum sensum, est bonum totius coniuncti. talis autem delectationis appetitus videtur esse concupiscentia: quæ simul pertineat & ad animam & ad corpus, vt ipsum nomen concupiscentiæ sonat. vnde concupiscentia, proprie loquendo, est in appetitu sensitiuo, & in vi concupiscibili quæ ab ea denominatur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod appetitus sapientiæ, vel aliorum spiritualium bonorum interdum concupiscentia nominatur, vel propter similitudinem quandam, vel propter intensionem appetitus superioris partis: ex quo fit redundantia in inferiorem appetitum, vt simul etiam ipse inferior appetitus suo modo tendat in spirituale bonum consequens appetitum superiorem, & etiam ipsum corpus spiritualibus deseruiat: sicut in Psal. dicitur, Cor meum, & caro mea exultauerunt in deum viuum.

¶ Ad secundum dicendum, quod desiderium magis pertinere potest, proprie loquendo, non solum ad inferiorem appetitum, sed etiam ad superiorem: non enim importat aliquam consociationem in cupiendo sicut concupiscentia: sed simplicem motum in rem desideratam.

¶ Ad tertium dicendum, quod vnicuique potentiæ animæ appetere competit propium bonum appetitu naturali, qui non sequitur apprehensionem, sed appetere bonum appetitu animali, qui sequitur apprehensionem, pertinet solum ad vim appetitiuam. appetere autem aliquid sub ratione boni delectabilis secundum sensum, quod proprie est concupiscere, pertinet ad vim concupiscibilem.

ARTIC.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Summa. 6. di. 18 q. 1. ar. 3. cor.

a ¶ *Super Quæstionis trigesimæ Articulum secundum.*

IN quæstione trigesima omisso primo ar-
ticulo, in secundo aduerte quatuor. Primo, quod distinctio in li-
tera facta superius de-
clarata est, & in sequen-
ti articulo amplius pate-
fiet. Secundo, quòd au-
thor propter annexam
causalitatem actiuam fi-
nali superius declara-
tam, incipit à virtute
actiua : & descendit ad
virtutem motiuam fi-
nis. Et quia finis deter-
minat actiuam sui virtu-
tem & finem, constat al-
ter finalizare præsentè,
aliter absentem, ideo e-
tiam aliter agit præsens
& absens : & non se ha-
bent absens & præsens
vt approximatio & elon
gatio se habent in agen
tibus naturalibus, scili-
cet vt conditiones, sine
quibus actio nõ fit, sed
se habent vt virtutes
actiuę. vbi scito noui-
tie, commune esse omni
actiuo, si agit, proximũ
esse passo : nec ab hoc
exorbitat actiuum in ap
petitum tam sensitiuu,
quàm intellectiuum : &
approximatione ipsam,
quicquid, tit non esse ra-
tionem au virtute actiu-
am, sed conditionem,
sine qua non : & de hac,
vtpote ad communissi-
mum artificem spectan-
te, non est sermo hic
sed de præsentia & ab-
sentia reali dicitur, q
concurrunt ad actiuum
in appetitum vt in ra-
tiones partiales agendi:
ita quòd distinguunt
specie passiones. Integ-
atur enim ratio ob-
iecti passionis appeti-
tus sensitiui ex bonita
te vel malitia, præsen-
tia, vel absentia, vel in-
differentia & apprehen-
sione : Et bonitas qui-
dem & militia ex na-
tura appetitus exigi-
tur. Omnis enim appe-
titus per se appetit bo-
num, & fugit malum:
absentia vero, vel præ-
sentia, vt in responsio-
ne ad primum litera di-
cit, particularitati po-
tentiæ respondet, ap-
prehensio vero anima-
litati eiusdem. Tertio, q
sermo præsens est de
distinctione passionum
in genere naturæ tan-
tum : cõcupiscere enim
delectabile in propria
vel aliena vxore, in ge-
nere naturæ distinguun-
tur solo numero sub
eadem naturæ specie
existentes: sed in gene-
re moris sunt diuersa
rum specierum, imò di-
uersorum generum vir-
tutis & vitij. Quarto, q
ex responsione ad se-
cundum mirandum est
de Greg. de Arimino in
primo senten. dist. 1. q.
2. art. 2. dicente, q nul-
lus doctorum, quos vi-
dit, tenet cupiditatem
seu desiderium distin-
gui essentialiter ab amo
re : pater enim expresse

ARTICVLVS II.

a ¶ *Vtrum concupiscentia sit passio specialis.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quod concupiscentia non sit passio specialis potentiæ concu-
piscibilis. Passiones enim distin-
guũtur secundum obiecta: sed obiectum con-
cupiscibilis est delectabile secundum sensum, quod etiam est obiectum concupiscentiæ se-
cundum Philosophum in 2. Rheto. ergo con-
cupiscentia non est passio specialis in concu-
piscibili.

¶ Præterea, Aug. dicit in lib. 83. q. quod cu
piditas est amor rerum transeuntium : & sic ab
amore non distinguitur. omnes autem passi-
ones speciales abinuicem distinguuntur: er-
go concupiscentia non est passio specialis in
concupiscibili.

¶ Præterea, Cuilibet passioni concupiscibi-
lis opponitur aliqua passio specialis in con-
cupiscibili, vt supra dictum est. Sed concu-
piscentiæ non opponitur aliqua passio specia-
lis in concupiscibili. dicit enim Damas. quod
expectatum bonum concupiscentiam consti-
tuit, præsens vero lætitiam : similiter expe-
ctatum malum timorem, præsens vero tristi-
tiam. ex quo videtur quod sicut tristitia con-
trariatur lætitiæ, ita timor contrariatur con-
cupiscentiæ. timor autem non est in concupis-
cibili, sed in irascibili: non ergo concupiscen-
tia est specialis passio in concupiscibili.

¶ SED CONTRA est, quod conc
piscentia causatur ab amore, & tendit in dele-
ctationem, quæ sunt passiones concupiscibi-
lis : & sic distinguitur ab alijs passionibus con
cupiscibilis tanquam passio specialis.

CONCLVSIO.

¶ Concupiscentia est passio sensitiui appetitus, ab amore & delectatione secundum speciem diuersa.

¶ RESPONDEO dicendum, quod si
cut dictum est, bonum delectabile secundum
sensum est communiter obiectum concupisci-
bilis. vnde secundum eius differentias diuer-
sæ passiones concupiscibilis distinguuntur.
Diuersitas autem obiecti potest attendi vel se
cundum naturam ipsius obiecti, vel secun-
dum diuersitatem in virtute agendi. diuersitas
quidem obiecti actiui, quæ est secundum rei
naturam, facit materialem differentiam pas-
sionum : sed diuersitas, quæ est secundum vir-
tutem actiuam, facit formalem differentiam
passionum, secundum quam passiones spe-
cie differunt. est autem alia ratio virtutis mo-
tiuæ ipsius finis vel boni secundum quod est
realiter præsens, & secundum quod est ab-
sens. nam secundum quod est præsens, facit
in seipso quiescere : secundum autem quod
est absens, facit ad seipsum moueri. vnde ip-
sum delectabile secundum sensum, inquan-
tum appititum sibi adaptat quodammodo,
& conformat, causat amorem : inquantum
vero absens attrahit ad seipsum, causat con-
cupiscentiam: inquantum vero præsens quie-
tat in seipso, causat delectationem. Sic ergo
concupiscentia est passio differens specie, &
ab amore & à delectatione : sed concupiscere
hoc delectabile, vel illud, facit concupiscentias
diuersas numero.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, q
bonum delectabile, non est absolute obie-
ctum concupiscentiæ, sed sub ratione absen-
tis, sicut & sensibile sub ratione præteriti est
obiectum memoriæ. huiusmodi enim par-
ticulares conditiones diuersificãt speciem pas-
sionum vel etiam potentiarum sensitiuæ partis
quæ respicit particularia.

¶ Ad secundum dicendum, quòd illa prædi
catio est per causam, non per essentiam : non
enim cupiditas est per se amor, sed amoris
effectus. vel aliter dicendum, quod Augustinus
accipit cupiditatem large pro quolibet mo-

ARTI II. ET III.

tu appetitus, qui potest esse respectu boni fu-
turi : vnde comprehendit sub se & amorem
& spem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd passio quæ
directe opponitur concupiscentiæ innomina-
ta est, quæ ita se habet ad malum, sicut con-
cupiscentia ad bonum : sed quia est mali absen-
tis sicut & timor, quandoque loco eius ponitur timor, sicut & quandoque cupiditas loco
spei : quod enim est paruum bonum vel malũ,
quasi non reputatur, & ideo pro omni motu
appetitus in bonum vel in malum ponitur
spes & timor, quæ respiciunt bonum vel ma-
lum arduum.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Vtrum sint aliquæ concupiscentiæ naturales & aliquæ non naturales.*

AD TERTIVM sic procedi-
tur. Videtur quod cõcupiscentiarũ
non sint quædam naturales, &
quædam non naturales. Con-
cupiscentia enim pertinet ad appetitum ani-
malem, vt dictum est : sed appetitus na-
turalis diuiditur contra animalem: ergo
nulla concupiscentia est naturalis.

¶ Præterea, Diuersitas materialis non facit
diuersitatem secundum speciem, sed solum
secundum numerum, quæ quidem sub arte
non cadit: sed si quæ sint concupiscentiæ na-
turales & non naturales, non differunt nisi
secundũ diuersa obiecta concupiscibilia, quod
facit materialem differentiam & secundum
numerum tantum: non ergo diuidendæ sunt
concupiscentiæ per naturales & non natu-
rales.

¶ Præterea, Ratio contra naturam diuiditur:
vt patet in 2. Phy. si igitur in homine est aliqua
concupiscentia non naturalis, oportet quod
sit rationalis. Sed hoc esse non potest: quia con
cupiscentia cum sit passio quædam, pertinet ad appetitum sensitiuum : non autem ad
voluntatem, quæ est appetitus rationis. non
ergo sunt concupiscentiæ aliquæ non natu-
rales.

¶ SED CONTRA, est quod Philoso-
phus in 4. Ethic. & in 1. Rheto. ponit quasdam concupiscentias naturales, & quasdam nõ
naturales.

CONCLVSIO.

¶ Ex concupiscentijs aliæ sunt naturales, hominibus & brutis communes, quibus secundum sensus apprehensionẽ, bonum conueniens naturæ insequuntur: aliæ supra naturam, siue non naturales, quibus mouentur ad ea bona quæ in ratione, vel supra rationem sunt.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd si
cut dictum est, concupiscentia est, appetitus
boni delectabilis. dupliciter autem aliquid
est delectabile. Vno modo, quia est conue-
niens naturæ animalis, sicut cibus & po-
tus, & alia huiusmodi : & huiusmodi concu-
piscentia delectabilis, dicitur naturalis. Alio
modo dicitur aliquid esse delectabile, quia
est conueniens animali secundum appre-
hensionem. sicut cum aliquis apprehendit
aliquid vt bonum & conueniens, per con-
sequens delectatur in ipso : & huiusmodi
delectabilis concupiscentiã dicitur non na-
turalis, & solet magis dici cupiditas. Primæ
ergo concupiscentiæ naturales, communes
sunt hominibus & alijs animalibus : quia
vtrisque est aliquid conueniens & delecta-
bile secundum naturam, & in his omnes
homines conueniunt. vnde & philosophus
in 3. Ethi. vocat eas communes & necessã-
rias. Sed secundæ concupiscentiæ sunt pro-
priæ hominum, quorum proprium est ex-
cogitare aliquid vt bonum & conueniens,
præter id quod natura requirit : vnde & in
primo Rhetoric. Philosophus dicit primas
concupiscentias esse irrationabiles, secun-
das vero cum ratione. Et quia diuersi di-

hic & superius. sed fortè excusari potest in vo
luntate, in quo tamen manifeste errat, ponens
etiam delectationẽ esse amorem, vt superius
dictum est.

a ¶ *Super Quæstionis trigesimæ Articulum tertium.*

¶ *Num quoduis delectabile sit conueniens apprehensum.*

IN articulo 3. dubiũ occurrit: quia male
videtur assignari distinctio cõcupiscentiæ.
omne enim delectabile animaliter, est conue-
niens apprehẽsum. Cibus enim & potus, si
non apprehendantur, nõ concupiscuntur ani
maliter, quamuis appetantur à natura, vt pa-
tet in melancholicis no lentibus comedere. val-
de enim egent cibo : & tamen non concupi-
scunt illum, apprehendentes vel se mortuos,
vel non egentes, &c.

¶ Ad hoc dicitur quòd obiectio procedit ex
malo intellectu distinctionis : non enim di-
stinguitur delectabile naturale à delectabili
rationali, propterea q illud est conueniens
non apprehensum, & hoc est conueniens ap-
prehensum : commune enim est omni delecta-
bili, delectatione quæ est passio appetitus, es-
se delectabile apprehẽsum. nec in hoc ponitur differentia in literas
sed hac communi cõditione delectabilis præ-
supposita, distinctio in litera fit. Ad cuius intel
lectum recolito doctrinam de amore superius
traditam, scilicet quòd similitudo seu proportio est propria causa
ex parte subiecti dispo-
nens ad amorem : & dicito, quòd cum nec
concupiscatur nec delectet nisi amatũ, sicut
dupliciter aliquis di-
sponitur ad amandum:
ita ad concupiscendum
& delectandum. Est si-
quidem aliquis dispositus & ex natura & ex
æstimatione ad amandum aliquid: ex natura
quidem ad amandum
consonum naturæ, vt
cibum : ex æstimatione
vero ad amandum con-
sonum æstimanti, vt
adorari. Et similiter ali-
qua cõcupiscentia inest
nobis ex natura, quã
scilicet concupiscimus
cõsona naturæ nostræ,
apprehensa tamen : &
aliqua inest nobis ex
æstimatione, qua scili-
cet consona concupi-
scimus nobis reputan-
tibus illa esse bona. &
prima quidem concu-
piscentia est naturalis,
secunda rationalis: quia
in prima delectabile,
quod est obiectum cõ-
cupiscentiæ, consonat
naturæ : in secunda ra-
tioni. vnde cum in lite-
ra distinguitur delecta-
bile inconueniens se-
cundum

cundum naturam & secundum apprehensionem, ly secundũ denotat causam
conuenientiæ ex parte subiecti & nõ ex parte obiecti. Cõmune eñ est omni
delectabili, vt dictũ est, esse conueniens secundum apprehensionem ex parte
obiecti, si enim nõ apprehenditur vt conueniens, non delectat, vt experiẽtia
testatur. vnde in concupiscentia rationali apprehensio concurrit dupliciter,
scilicet obiectiue, vt cõcurrit in aliis, & dispo-
sitiue ex parte subiecti:
Propter quod Arist. in
primo Rheto. capit. 13.
Ponit æstimationem vel
persuasionem esse cau-
sam huius concupiscen-
tiæ, illius vero naturam.

¶ Circa differentiam po
sitam in litera inter v-
tramque concupiscen-
tiam secundum commu-
nitatem & proprietatẽ,
dubium occurrit: quia
concupiscentiæ proprie
sunt etiam naturales se-
cundum naturam indiui
dualem : vt patet in his
quos naturaliter dele-
ctat comedere talem vel
talem cibum, qui aliis
abominabilis est.

¶ Ad hoc dicitur, quòd
delectationes proprie in
individuo sunt duplices, quædam consonæ
naturæ individuali : &
quædam æstimationi :
seu, quod idem est, con-
suetudini ex æstimatio-
ne, primæ ad naturales
concupiscentias spectãt,
vt ipsemet Arist. vide-
tur eas locasse in pri-
mo Rheto. cap. 13. dum
concupiscentiam alimen
ti secundũ vnamquãque
speciem naturalem po-
suit: & in tertio Ethicor.
dixit quod aliquid natu
ralitatis habent : quia
alia aliis sunt delecta-
bilia: alteræ vero ad ra-
tionales concupiscen-
tias spectant, iuxta illud
quod in hac litera dici-
tur in calce corporis ar-
ticuli, scilicet quia diuer
si diuersimode ratiocinantur. ideo huiusmodi
delectationes propriæ
& appositæ dicuntur.

¶ In responsione ad se-
cundum aduerte, q au-
thor indefesse dispositionem specificã ex ob-
iecto sequens (quia in
obiecto appetitus duo
sunt, res & apprehen-
sio) & ex doctrina præcedenti constat, quòd distinctio rei materialiter cõcur
rens, ad distinctionem apprehensionis confugit: apprehẽsio autẽ prima distin
ctione diuiditur in absolutam & discursiuã. Intellectus eñ & ratio primo di-
stinguunt apprehensionẽ intellectiuam, & his proportionaliter respondentia
distinguunt apprehensionẽ. Igitur author illa quæ absolute apprehensa dele
ctant, naturaliter concupisci, & illa quæ ratiocinatione apprehensa delectãt,
rationaliter cõcupisci, ac per hoc specie distinguĩ infert, vt patet in litera: ab-
soluta autẽ apprehensio hoc in loco excludit nõ solum actualem discursum,
sed omnem collationem tam formaliter quàm virtualiter cõmuniter requisi-
tam. Dico autem hoc propter persuasos ex cõsuetudine vel leuitate. qui etsi
absoluta apprehensione formaliter ad cõcupiscentiã rationalem moueãtur:
videtur tamen ibi esse apprehensio discursiua virtualiter vel ex præcedentiũ
efficacia, vel ex dispositione subiecti. Ex hac autem responsione manifeste li
quet, quòd apprehensio respectu obiecti appetitus nõ se habeat, vt approxi-
matio actiui vel passiui, sed vt ratio obiectiua. Et hoc sine dubio oportet oẽs
fateri ex eo q nihil differt bonum vel apparens bonum, ex eo q appetitus
est malus tendens in bonum apprehensum malum. Et hæc bene notabis
contra Sco. & quoscunque ponentes apprehensionem, vt præuiũ quid ad ap-
petitum quasi approximationem actiui ad passiuum, & appetitum ad cogni-
tionẽ quasi solo ordine præsuppositionis cõsequi, q longe est à Philosophia.

a ¶ *Super Quæstionis trigesimæ Articulum quartum.*

IN articul. 4. titulo aduerte, quod concupiscentiam esse infinitam, potest in
telligi dupliciter, scilicet obiectiue & subiectiue, seu ex parte obiecti, & ex
parte actus: & ex parte quidem actus esset infinita vel intensiue vel secun-
dum successionem. & neutro modo hic directe quæritur. cõmunia namq; hæc
sunt naturalibus. Ex parte autem obiecti infinita esset, si haberet obiectum
infinitum vel secundum perfectionem, vel secundum numerum, vel secundũ
quantitatem continuam manentem vel successiuam. Et in hoc sensu huic quæ
ritur, an concupiscentia sit infinita.

¶ In corpore articuli eiusdem aduerte, quòd duplex ratio infinitatis cõcupi-
scentiæ in litera assignata dupliciter non solum causam, sed modũ infinitatis
in obiecto concupiscibilis insinuat. est in primis duplex causa, altera se tenẽs

uersimode ratiocinantur, ideo etiam secundæ
dicuntur in 4. Ethico. propriæ & appositæ,
scilicet supranaturales.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum,
quòd illud idem quod appetitur appetitu na-
turali, potest appeti appetitu animali cum fue-
rit apprehensum: & secundum hoc cibi & po-
tus & huiusmodi quæ appetuntur naturaliter,
potest esse concupiscentia naturalis.

¶ Ad secundum dicendũ, q diuersitas concu-
piscentiarum naturaliũ à non naturalibus non
est materialis tantum, sed etiam quodammo-
do formalis inquantum procedit ex diuersi-
tate obiecti actiui : obiectum autem appeti-
tus est bonum apprehensum. vnde ad diuersi-
tatem actiui pertinet diuersitas apprehensio-
nis, prout scilicet apprehenditur aliquid vt
conueniens absoluta apprehensione, ex qua
causantur concupiscentiæ naturales, quas
Philosophus in Rhet. vocat irrationales, &
prout apprehenditur aliquid cum deliberatio-
ne, ex qua causantur concupiscentiæ non na-
turales, quæ propter hoc in Retho. dicuntur
cum ratione.

¶ Ad tertium dicendum, quòd in hominẽ
non solum est ratio vniuersalis, quæ pertinet
ad partem intellectiuam, sed etiam ratio parti-
cularis, quæ pertinet ad partem sensitiuam, vt
in 1. lib. dictum est : & secundum hoc etiam
concupiscentia, quæ est cum ratione, potest ad
appetitum sensitiuum pertinere : & propter
hoc appetitus sensitiuus potest etiam à ratione
vniuersali moueri, mediante imaginatione
particulari.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Vtrum concupiscentia sit infinita.*

AD QVARTVM sic proceditur.
Videtur quòd concupiscentia non
sit infinita. Obiectum enim con-
cupiscentiæ est bonum quod habet
rationem finis : qui autem ponit infinitum,
excludit finem: vt dicitur in 2. Meta. concu-
piscentia non potest esse infinita.

¶ Præterea, Concupiscentia est boni conue-
nientis, cum procedat ex amore: sed infinitum
ex parte concupiscentis, altera ex parte concupiti. Ex parte siquidẽ concu
piscentis, duplex assignata est causa cõcupiscẽdi, scilicet dispositio naturalis
& rationalis: & ex differentia inter naturam & rationẽ redditur ratio infiniti
tatis cõcupiscẽtiæ rationalis: quia natura determinata est ad certũ, ratio ve-
ro non, sed in infinitum procedit: & sic ex eo quòd obiectum concupiscen-
tię rationis consonat ra-
tioni, infinitatem com-
patitur: sicut etiã ratio
apprehendens infinitas
diuitias, infinitũ hono-
rem, infinitum tempus,
&c. vt quædam bona. Ex
parte autem concupiti
duplex assignatum est
obiectum, scilicet finis,
& id quod est ad finem:
& ex horum differentia
redditur ratio infinita-
tis concupiscentiæ ra-
tionalis. Ex eo enim q
id quod est ad finẽ, con-
mensuratum oportet es-
se fini, omne concupitum propter finem est
finitum: ac per hoc omne naturaliter concupi-
tum est finitum, quia
propter naturam vt fi-
nem. Ex eo autem quod
finis fine mensura appe-
titur, & ratio de eo qđ
secundum se est ad finẽ,
facit finem, consequens
est vt rationalis concu-
piscentia sit quandoque
infiniti. Non est autem
vtrobique idem infiniti-
tatis modus, scilicet in
honore infinito concu-
pito, & in honore vt fi-
ne concupito.

In primo enim infinitas est quasi pars rei ap-
petitiuæ. In secundo ve
ro est modus quo res
appetita terminat ap-
petitum. In primo nan-
que reputatur aliquo
fore sibi bonum, habe-
re infinitas diuitias, con
cupiscit hoc totum, sci-
licet diuitias infinitas.
In secundo vero repu-
tante aliquo summum
bonum in voluptate vel
diuitijs, &c. concupi-
scit talia vt finem: quod
est concupiscere absque
determinatione alicu-
ius quantitatis : & est
talia absque mensura
aliqua terminare ap-
petitum : & hæc infini-
tas attenditur penesne-
gationem termini in
eodem.

obiecto. Illa vero quasi penes positionem infinitatis in

¶ *Num concupiscentia naturalis possit esse infinita.*

¶ Circa secundã rationem dubium occurrit: quia secũdum illam cõcupiscen
tia naturalis est infinita. probatur. Cõcupiscẽtia naturalis aut tẽdit in aliquid *Quæstio.*
vt finem, aut non, si tendit in aliquid vt finem, ergo est infinita: quia finis infi
nite appetitur: si nihil tendit vt finem, sequitur primo, quod est infinita, quia
omnis actus tendens ad aliquid sine fine est infinitus: sequitur secundo, quòd
nullum delectabile appetitur naturali concupiscentia: quia delectabile per se
appetitur: vt patet in 10. Ethic. & finis rationem habet.

¶ Ad hoc dicitur quòd concupiscentia naturalis & rationalis conueniunt in
hoc, quod vtraque est passio animalis: & tendit in bonum secundum vtranq;
rationem boni, scilicet finis & propter finem, seu per se & per aliud: vt patet
in operibus animalium: hirundo enim appetit apprehensam paleam, vt bo-
nũ vtile ad nidũ, &c. appetit vero apprehẽsum delectabile in cibo & genera-
tiõe propter se, differũt autẽ in hoc, q illa à natura dirigitur, hæc à ratione.
Directio autẽ appetitus à natura manifeste patet in appetitu naturali, in quo
liquet ad nullam rem esse inclinationem, nisi commensuratã naturæ: nõ enim
materia appetit formam, nisi proportionatã sibi, neq; grauitas inclinat ad lo
cum, nisi proportionatũ sibi: nec corpus animalis inclinatur in calidum & fri
gidum nisi proportionatum sibi. vnde obiectum appetitus naturalis est com-
mensuratum seu proportionatum naturæ: & non est res secundũ se, nisi forte
per accidẽs res aliqua q se sit proportionata illi naturæ: vt esse deorsum per
se commensuratur gratiæ: ac per hoc magis & maxime appetitur. Cõcupiscẽ
tia autem naturalis nõ differt ab appetitu naturali quo ad obiectum, sed quo
ad modum: naturaliter siquidem & animaliter appetere cibũ necessarium, in
modo differunt: quia animaliter appetere est appetere illum, apprehendendo
per actum propriũ: naturaliter vero est absq; cognitione & proprio actu in-
clinationem habere in illum. quatenus igitur cõcupiscẽtia naturalis in obie
ctum tendit apprehensum, in finem & per finẽ tendit, quatenus vero à natu-
ra dirigitur, finis ille modificatur commensuratione ad naturam: quod est or
dinari ad naturam vt ad finem non apprehensum, sed inditum: & propterea
repugnat obiecto cõcupiscẽtiæ naturalis appeti vt finis simpliciter: sicut re-

pugnat ei appeti absq; cōmentatione ad naturam. Concupiscentia autem rationalis, quia ad obiectum apprehensum secundum se tendit, permittitur, reputantes aliquo id sibi pro bono ex ipsa commensuratione obiecti ad rationem infinitate modificatum fortitur effectū. Ex eo enim quod in voluptate constituit quis finem, voluptas non cōmensuratur illius rationi vt appetibile, nisi vt infinite appetibile: vt patet. Est ergo differentia inter rationalis & naturalis concupiscentiæ obiectum, nō q̄ alterius finis, alterius id q̄d est ad finem obiectum est, sed quod alterius sei licet rationalis obiectū & est finis & habet totaliter rationem finis, alterius vero, scilicet naturalis obiectum etsi sit finis, non tamen habet totaliter rationem finis. Tum quia habet rationem modificati ad naturam: tum quia ordinatur ad alium finem inditum, scilicet naturam. Ad obiectionem ergo primam patet quid dicendum est: formaliter tamen dicito, quod concupiscētia naturalis tēdit in aliquid dupliciter, scilicet vt apprehēsum & vt inditū: & cōcedico quod stando in apprehensis tendit in aliquid vt finem: sed non vt totaliter exercentem rationem finis: q̄a tota latitudo suorū obiectorum apprehensorum subordinatur nature vt fini. Et propterea non est infinita, sed terminata ad obiectum apprehensum terminum & finem, vt dictum est. Ad secundum vero dicitur eodē modo, quod delectabile est secūdum se formaliter obiectum & finis naturalis concupiscentiæ, modificatum tamen commensuratione ad naturam: & subordinatum fini inditoi qui est natura, propter quod concupiscentia naturalis ipsius delectabilis satiatur: rationalis autem concupiscētia delectabilis insatiabilis est, vt patet in personis deditis venereis.

Annot.

¶ Circa respōsionem ad primum in eodem articulo aduerte, quòd illa verba literæ, prout concupiscitur semel in actu: replicanda sunt sup̄ secundo membro: ita quòd sensus est, cōcupiscibile prout cōcupiscitur semel in actu, est finitum: vel quia est finitum secundum naturam, vel quia est finitum secundum apprehensionem: potest enim concupisci semel in actu tam finitum quàm infinitū secundum rem: vt patet in concupiscente simul infinitam pecuniam: apponit autem has duas conditiones, scilicet vnitatis & actualitatis: quia plurium concupiscentiarum nihil prohibet infinitum concupiscibile esse obiectum: & similiter concupitum in potentia potest infiniti rationem, sed semel & in actu concupitum non nisi finitum vel vt finitum est. Apposuit autem author verba illa inter primum & secundum membrum in litera: cum tamen vtrique membro præposita clariorem effecissent sensum prædictum vt merita ipsius finiti secundum rem à finito secundum rationem discerneret: finitum enim secundum rem ex parte sui habet, quòd semel in actu concupiscatur. Infinitum autem non ex parte sui, sed rationis apprehendentis, vt finitum habet, vt semel in actu concupiscatur.

Infra ar. 4. ad 2. et ar. 5. co. fi. & ad 2. Et 4 dist. 49. q. 3. ar. 1. q. 1

** Aliàs, simul.*

sic in infinitum: sicut si album per se disgregat magis album, magis disgregat concupiscentia vero eius quod est ad finem, non est infinita, si secundum illam mensuram appetitur, quæ conuenit fini. vnde qui finem ponunt in diuitiis, habent concupiscentiam diuitiarum in infinitum: qui autem diuitias appetunt propter necessitatem vitæ, concupiscunt diuitias finitas sufficientes ad necessitatem vitę, vt Philosophus dicit ibidem. Et eadem est ratio de concupiscentia quarumcunque aliarum rerum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd omne quod concupiscitur, accipitur vt quoddam finitum, vel quia est finitum secundum rem prout concupiscitur semel * in actu, vel quia est finitum, secundum quod cadit sub apprehensione. non enim potest sub ratione infiniti apprehendi: quia in finitum est cuius quantitatem accipientibus semper est aliquid extra sumere: vt dicitur in 3. Phisicorum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ratio quodammodo est virtutis infinitæ, inquantum potest in infinitum aliquid considerare: vt apparet in additione numerorum & linearum. vnde infinitum aliquo modo sumptum est proportionatum rationi. Nam vniuersale quod ratio apprehendit, est quodammodo infinitū, inquantum in potentia continet infinita singularia.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ad hoc, quòd aliquis delectetur, non requiritur, quod omnia consequatur, quæ concupiscit: sed in quolibet concupito, quod consequitur, delectatur.

QVÆSTIO TRIGESIMAPRIMA De delectatione secundum se, in octo articulos diuisa.

Deinde considerandum est de delectatione & tristitia.

¶ Circa delectationem vero considerandæ sunt quatuor. Primo, de ipsa delectatione secundum se. Secundo, de causis delectationis. Tertio, de effectibus eius. Quarto de bonitate & malitia ipsius.

¶ Circa primum quæruntur octo.

¶ Primo, vtrum delectatio sit passio.

¶ Secundo, vtrum sit in tempore.

¶ Tertio, vtrum differat à gaudio.

¶ Quarto, vtrum sit in appetitu intellectiuo.

¶ Quinto, de comparatione delectationum superioris appetitus ad delectationē inferioris.

¶ Sexto, de comparatione delectationum sensitiuarum adinuicem.

¶ Septimo, vtrū sit aliqua delectatio posit esse contraria delectationi.

¶ Octauo, vtrum delectatio possit esse contraria delectationi.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum delectatio sit passio.

Ad primvm sic proceditur. Videtur quòd delectatio non sit passio. Damas. enim in 2. lib. distinguit operationem à passione: dicens quod operatio est motus qui est secundum naturam, passio vero est motus contra naturam, sed delectatio est operatio, vt Philosophus dicit in 7. & 10. Ethicorum. ergo delectatio non est passio.

¶ Præterea, Pati est moueri: vt dicitur in 3. Physi. sed delectatio non consistit in moueri, sed in motum esse: causatur enim delectatio ex bono iam adepto, ergo delectatio non est passio.

¶ Præterea, Delectatio cōsistit in quadam perfectione delectati: perficit enim operationem, vt dicitur in 10. Ethic. sed perfici non est pati vel alterari, vt dicitur in 7. Physi. & in 2. de anima. ergo delectatio non est passio.

¶ SED CONTRA est quòd Augustin. in 10. & 14. de ciui. dei. ponit delectationem siue gaudium vel lætitiam inter alias passiones animæ.

CONCLVSIO.

¶ Delectatio, cum sit quidam animæ motus est constitutio quædam simul tota existens, & sensibilis.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd motus appetitus sensitiui proprie passio nominatur, sicut suprà dictum est. affectio autem quæcunque ex apprehensione sensitiua procedens, est motus appetitus sensitiui. hoc autem necesse est competere delectationi: nam, sicut Philosophus dicit in 1. Rheto. delectatio est quidam motus animæ, & constitutio simul tota & sensibilis in naturam existentē. Ad cuius intellectum considerandum est quòd sicut cōtingit in rebus naturalibus aliqua consequi suas perfectiones naturales, ita hoc contingit in animalibus: & quamuis moueri ad perfectionem non sit totum simul, tamen consequi naturalem perfectionem est totum simul. Hæc autem est differentia inter animalia & alias res naturales, quod aliæ res naturales quando constituuntur in id quod conuenit eis secundum naturam, hoc non sentiunt. sed animalia hoc sentiunt. & ex isto sensu causatur quidam motus animæ in appetitu sensitiuo, & iste motus est delectatio. Per hoc ergo, quòd dicitur, quòd delectatio est motus animæ, ponitur in genere: per hoc autem quod dicitur constitutio in existentem naturam, id est in id quòd existit in natura rei, ponitur causa delectationis, scilicet præsentia connaturalis boni. Per hoc autem, quòd dicitur, simul tota, ostendit quòd constitutio non debet accipi prout est in constitui, sed prout est in constitutum esse, quasi in termino motus: non enim delectatio est generatio, prout Plato posuit, sed magis consistit in factum esse. vt dicitur in 7. Ethic. Per hoc autem quod dicitur sensibilis excluduntur perfectiones rerum insensibilium in quibus non est delectatio. Sic ergo patet q̄ cum delectatio sit motus in appetitu animali, consequens apprehensionem sensus, delectatio est passio animæ.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd operatio connaturalis non impedita est perfectio secunda: vt habetur in 2. De anima & ideo quando constituitur res in propria operatione connaturali, & non impedita, sequitur delectatio, quæ consistit in perfectum esse: vt dictum est. sic ergo cum dicitur, quòd delectatio est operatio, non est prædicatio per essentiam, sed per causam.

¶ Ad secundum dicendū, q̄ in animali duplex motus considerari potest, vnus secundum intentionem finis, qui pertinet ad appetitum: alius secundum executionem, qui pertinet ad exteriorem operationem. Licet ergo in eo, qui iam consecutus est bonum, in quo delectatur, cesset motus executionis, quo tendit ad finem: non tamen cessat motus appetitiuæ partis: quæ sicut prius desiderabat non habitum, ita postea delectatur in habito. licet enim delectatio sit quies quædam appetitus considerata præsentia boni delectantis, q̄ appetitui satisfacit: tamen adhuc remanet immutatio appetitus ab appetibili, ratione cuius delectatio motus quidam est.

¶ Ad tertium dicendum quòd quamuis nomen passionis magis proprie conuenit passionibus corruptiuis & in malum tendentibus: sicut sunt ægritudines corporales, & tristitia & timor in anima. tamen etiam in bonum ordinantur aliquæ passiones: vt suprà dictum est. & secundum hoc delectatio dicitur passio.

¶ Super

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum delectatio sit in tempore.

Infr. ar. 5. co. & 4. di. 49. q. 3. ar. 1. q. 3. & ver. 9. 8. arti. 14. ad 12.

Ad secvndvm sic proceditur. Videtur quod delectatio sit in tempore. delectatio enim est motus quidam vt in 1. Rheto. Philosophus dicit. sed motus omnis est in tempore ergo delectatio est in tempore.

¶ Præterea, Diuturnum vel morosum dicitur aliquid secundum tempus. sed aliquæ delectationes dicuntur morosæ. ergo delectatio est in tempore.

¶ Præterea, Passiones animæ sunt vnius generis: sed aliquę passiones animæ sunt in tempore: ergo & delectatio.

¶ SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 10. Ethi. quod secundum nullum tempus accipiet quis delectationem.

CONCLVSIO.

¶ Delectatio per se non est in tempore, sed per accidens.

¶ RESPONDEO dicendum, quod aliquid contingit esse in tempore dupliciter. vno modo secundum se, alio modo per aliud, & quasi per accidens. Quia enim tempus est numerus successiuorum, illa secundum se dicuntur esse in tempore, de quorum ratione est successio, vel aliquid ad successionem pertinens: sicut motus, quies, locutio, & alia huiusmodi. secundum aliud vero & non per se dicuntur esse in tempore illa, de quorum ratione non est aliqua successio, sed tamen alicui successiuo, subiacent: sicut esse hominem de sui ratione non habet successionem, nō enim est motus: sed terminus motus vel mutationis, scilicet generationis ipsius: sed quia humanum esse subiacet causis transmutabilibus, secundum hoc hominem esse est in tempore. Sic igitur dicendum est, quod delectatio secundum se quidem non est in tempore. Si est enim delectatio in bono iam adepto, quod est quasi terminus motus: sed si illud bonum adeptum transmutationi subiaceat, erit delectatio per accidens in tempore: si autem sit omnino intransmutabile, delectatio non erit in tempore, nec per se nec per accidens.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut dicitur in 3. De anima, motus dupliciter dicitur. Vno modo, qui est actus imperfecti, scilicet existentis in potentia inquantum huiusmodi: & talis motus est successiuus & in tempore. Alius autem motus est actus perfecti, id est existētis in actu: sicut intelligere, sentire, & velle, & huiusmodi, & etiam delectari, & huiusmodi motus non est successiuus, nec per se in tempore.

¶ Ad secundum dicendum, quod delectatio dicitur morosa vel diuturna secundum quod per accidens est in tempore.

¶ Ad tertium dicendum, quod aliæ passiones non habent pro obiecto bonum adeptum, sicut delectatio. vnde plus habent de ratione motus imperfecti quàm delectatio, & per consequens magis delectationi cōuenit non esse in tempore.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum delectatio differat à gaudio.

Infra q. 35. ar. 2. ad 7. cor. & q. 41. ar. 3. co. & 3. di. 27. q. 1. ar. 2. ad 3. et 4. di. 49. q. 3. ar. 1. q. 1. ad 3.

Ad tertivm sic proceditur. Videtur quòd gaudium sit omnino idem quod delectatio. Passiones enim animæ differunt secundum obiecta: sed idem est obiectum gaudij & delectationis, scilicet bonum adeptum. ergo gaudium est omnino idem quod delectatio.

¶ Præterea, Vnus motus non terminatur ad duos terminos: sed idem est motus qui terminatur ad gaudium & delectationem, scilicet concupiscentia. ergo delectatio & gaudium sunt omnino idem.

¶ Præterea, Si gaudium est aliud à delectatione, videtur quod pari ratione & lætitia & exultatio & iucunditas significent aliquid aliud à delectatione. & sic erunt omnes diuersæ passiones: quod videtur esse falsum non ergo gaudium differt à delectatione.

¶ SED CONTRA est, quod in brutis animalibus non dicimus gaudium, sed in eis dicimus delectationem. non ergo est idem gaudium & delectatio.

CONCLVSIO.

¶ Non idem sunt delectatio, & gaudium, quod consequitur delectationem, quæ est secundum rationem.

¶ RESPONDEO dicendum, quod gaudium, vt Auicenna dicit in lib. suo De anima, est quædam species delectationis. Est enim considerandum, quod sicut sunt quædam concupiscentiæ naturales, quædam autem non naturales, sed consequuntur rationem, vt suprà dictum est: ita etiam delectationum quædam sunt naturales, & quædā non naturales, quæ sunt cum ratione. Vel sicut Dam. & Greg. Nice. dicunt, quædam sunt corporales, quędam animales, quod in idē redit. Delectamur em & in his, quæ naturaliter concupiscimus, ea adipiscentes, & in his: quæ cōcupiscimus sedm rationem. sed nomen gaudij non habet locum nisi in delectatione, quæ consequitur rationem: vnde gaudium non attribuimus brutis animalibus, sed solum nomen delectationis. omne autem, quod concupiscimus secundum naturam, possumus etiam cum delectatione rationis concupiscere, sed non econuerso. vnde de omnibus, de quibus est delectatio, potest esse gaudium in habentibus rationem, quamuis non semper de omnibus sit gaudium: quandoque enim aliquis sentit aliqam delectationem secūdum corpus, de qua tamen non gaudet secūdum rationem. Et secundum hoc patet, quod delectatio est in his plus quàm gaudium.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod cum obiectum appetitus animalis sit bonum apprehensum, diuersitas apprehensionis pertinet quodammodo ad diuersitatem obiecti. & sic delectationes animales, quæ dicuntur etiam gaudia, distinguuntur à delectationibus corporalibus: quæ dicuntur solum delectationes, sicut & de concupiscentijs supra dictum est.

¶ Ad secundum dicendum. quod similis differentia inuentur etiam in concupiscentijs. ita quod delectatio respondeat concupiscentię, & gaudium respondeat desiderio: quod magis videtur pertinere ad cōcupiscentia animalē. & sic secundum differentiam motus est etiam differentia quietis.

¶ Ad tertium dicendum, quod alia nomina ad delectationem pertinentia, sunt imposita ab effectibus delectationis: nam lętitia imponitur à dilatatione cordis, ac si diceretur latitia: exultatio vero dicitur ab exterioribus signis delectationis interioris quę apparent exterius, inquantum scilicet interius gaudium prosilit ad exteriora: iucunditas vero dicitur à quibusdam specialibus lętitię signis vel affectibus. & tamen omnia ista nomina videntur pertinere ad gaudium: non enim vtimur eis nisi in naturis rationalibus.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum delectatio sit in appetitu intellectiuo.

Infrà q. 35. art. 1. cor. & 1. di. 45. ar. 1. cor. & 4. di. 49. q. 3. ar. 1. & 2. q. 1. & 2.

Ad qvartvm sic proceditur. Videtur quod delectatio non sit in appetitu intellectiuo. Dicit em Philosophus in primo Rheto. quod est motus quidam sensibilis, qui non est in parte intellectiua. ergo delectatio non est in parte intellectiua.

¶ Præterea. Delectatio est passio quædam. sed omnis passio est in appetitu sensitiuo. ergo delectatio non est nisi in appetitu sensitiuo.

¶ Præterea, delectatio est communis nobis & brutis. ergo non est nisi in parte, quæ nobis & brutis communis est.

¶ SED CONTRA, est quod in Psal. dicitur Delectare in Domino. sed ad deū non potest extendi appetitus sensitiuus, sed solū intellectiuus: ergo delectatio potest esse in appetitu intellectiuo.

CONCLVSIO.

¶ Cum delectatio sequatur apprehensionem rationis solum in appetitu sensitiuo, sed in intellectiuo ne esse est esse.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum est, delectatio quædam sequitur apprehensionem rationis: ad apprehensionem autem rationis non solum commouetur appetitus sensitiuus per applicationem ad aliquid particulare, sed etiam appetitus intellectiuus, qui dicitur voluntas. & secundū hoc in appetitu intellectiuo, siue in voluntate est delectatio, quę dicitur gaudium, nō autem delectatio corporalis. hoc tamen interest inter delectationem vtriusque appetitus, quòd delectatio appetitus sensibilis est cum aliqua transmutatione corporali, delectatio autem appetitus intellectiui nihil aliud est quàm simplex motus voluntatis: & secundum hoc Augustin. dicit in 4. de ciui. dei. quod cupiditas & lætitia

Annot.

¶ Super Quæstionis trigesimæprimæ Articulum quartum.

¶ Num in voluntate sit passio, tristitiæ operatio, an passio.

Circa dicta in 4. articu. Scotica subtilitas discutienda occurrit. Ipse nanq; vt superius allegatum est, ponit in voluntate non solum operationes, sed passiones, illas liberas, istas naturales, illas à voluntate in voluntate, istas in voluntate ab obiecto. vnde in 3. sen. di. 15. ex proposito probare nititur tristitiā in voluntate non esse operationem eius, sed passionem, quadrupliciter, primo, quia si est operatio aut est velle, aut nolle: sed non est vel le vt patet, nec nolle, vt probatur, quia deus & beati possunt nolle: & tamen non possunt tristari. Secundo, quia sum me nolente Sorte aliquid euenire, si illud eueniat, tristabitur: & tamen in eo non fiet ali qua operatio simpliciter nec secundū aliquē gradum, quia iam ponitur quod summe noluit. Tertio, quia operatio est immediate in potestate voluntatis, vt patet de velle & nolle. Tristari autem nō est in potestate voluntatis, cum nolitum aduenit. Quarto, quia operatio est & à voluntate & in voluntate: tristitia autem est quidem in voluntate, sed non à voluntate. Est enim de his quæ nobis nolētibus accidunt.

¶ Ad euidentiam huius difficultatis motæ hoc in tractatu, scilicet de delectatione quia oppositorum eadē est disciplina, nec inferius specialiter quæreretur de tristitia an sit in voluntate: scito quod si solę delectationes & tristitiæ essent passiones: eum ipsę consequantur alios motus, appetitus, amorem, & odium formaliter, vel virtualiter (nihil enim delectat nisi amatum, & nihil contristat nisi odio habitum seu volitum) dicendum videretur quod passiones differunt ab operatiōibus in voluntate: quia illæ im mediatæ sunt illi. hę autē mediantibus illis. sed quoniam, vt ex dictis patet, amor est prima passio, quæ tamen in voluntate manifeste est operatio. Ideo non potest talis conditio vniuersaliter assignari passionibus translatis in voluntatem, propter q̄ ad tales passiones descendendo, dico quatuor. primo quòd tam delectatio quàm tristitia est à voluntate & in voluntate: probatur, Omnis motus voluntatis est à duobus motoribus, altero quo ad

Universidad de Deusto
Biblioteca

quo ad exercitium: & motor quo ad primum est obiecti, quo ad secunda vero est triplex, scilicet deus natura, & libertas, vt ex supradictis patet: & quocunq; horum cessante voluntas ipsa cessat, vt ex supradictis patet. Igitur omnis motus voluntatis causatur à voluntate quo ad exercitiū actus, ab obiecta autē quo ad specificam determinationem. Delectatio igitur & tristitia cum sint animi motus secundum appetitū intellectiuum, vt modo loquimur, à voluntate sunt, & in voluntate: quia immanentes actus sunt. Secundo, quòd delectatio, propter loquendo, non est velle, nec tristitia nolle, probatur, quia superi⁹ fruitio actus speciei distinctus est contra velle & intendere: constat autē, quòd delectatio in voluntate aut est fruitio, aut eius species. Et pari ratione tristitia, vt ibi inuenitur, distinguēda videtur à nolle: & hoc loquendo proprie de velle & nolle, & si largo vocabulo per velle omnis acceptatio voluntatis, & per nolle omnis refutatio significetur, vt Augustini authoritas in litera allata sonat, dicēs quòd lætitia est voluntas sic delectatio est velle, & tristitia nolle. Tertio, q̄ tam delectatio quàm tristitia est à voluntate vt natura, seu naturaliter, declaratur ex antedictis: & quòd aliqua operatio est à voluntate naturaliter, & quòd fruitio dei ea re nisi est naturalis. & probatur quia non in potestate nostra esse vi detur tristari vel delectari apprehensis delectabilibus, & tristabilibus ipsi voluntati, id est volitis aut nolitis à nobis. Quarto, quòd delectatio & tristitia habēt magis rationē passionis in voluntate, quā amor & odium: proquāto illa sunt vniuersaliter à voluntate vt natura, hæc nō. Et ideo voluntas ad hoc se habet magis actiue: quàm ad illas immediate: cum tamen, sint operationes naturales ipsius voluntatis, consequentes ab ipsa & in ipsa ex obiectis apprehensis & volitis aut nolitis formaliter vel virtualiter. & quoniam hoc medium est interesse omnino passiones, vt Scot. posuit, & esse omnino operationes voluntarias, ideo obiecta vtranque veritatem participant, soluenda tamen simpliciter sunt: & dicendum nihil est aliud quàm voluntas in eorum consecutione quæ volumus.

Infrà q. 38. ar. 4. cor. & 4. dist. 49. q. 3. ar. 5. q. 1. & 1. Ethic. c. 13. cor. 1. & 12. Me. le. 7. 80. 5 fi.

¶AD PRIMVM ergo dicendū quòd in illa diffinitione Philosophi sensibile ponitur communiter pro quacunque apprehensione: dicit enim Philosophus in 10. Ethi. quod secundum omnem sensum est delectatio: similiter autem & intellectum, & speculationē appetitus sensitiui.

¶Ad secundum dicendum, quòd delectatio habet rationem passionis, proprie loquendo, inquantum est cum aliqua transmutatione corporali. & sic non est in appetitu intellectiuo, seu secundum simplicem motum: sic enim etiā est in deo & in angelis: vnde dicit Philosophus in 7. Ethie. quòd deus vna simplici operatione gaudet. Et Diony. dicit in fin. cæle. Hierar. quòd angeli non sunt susceptibile nostræ passibilis delectationis sed cōgaudent deo secundum in corruptionis lætitiam.

¶Ad tertium dicendum est, quòd in nobis nō solum est delectatio in qua communicamus cum brutis, sed etiam in qua communicamus cum angelis. vnde ibidem Diony. dicit, quòd sancti homines multoties sunt in participatione delectationum angelicarum, & ita in nobis est delectatio non solum in appetitu sensitiuo in quo communicamus cum brutis, sed etiam in appetitu intellectiuo in quo communicamus cum angelis.

ARTICVLVS V.

a ¶Vtrum delectationes corporales & sensibiles sint maiores delectationibus spiritualibus & intelligibilibus.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd delectatiōes corporales & sensibiles sint maiores delectationibus spiritualibus intelligibilibus. Omnes enim aliquam delectationem sequuntur secundum Philosophum in 10. Ethi. sed plures sequuntur delectationes sensibiles, quàm delectationes spirituales intelligibile. ergo dectationes corporales sunt maiores.

¶Præterea, Magnitudo causæ ex effectu cognoscitur, sed delectationes corporales habent fortiores effectus: transmutant enim corpus, & in quibusdam insanias faciunt, vt dicitur in 7. Ethi. ergo delectationes corporales sunt fortiores.

¶Præterea, Delectationes corporales oportet temperare & refrænare propter earum vehementiam: sed delectationes spirituales non oportet refrænare. ergo delectationes corporales sunt maiores.

¶SED CONTRA est, quod dicitur in Psal. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo. Et Philosophus dicit in 10. Ethico. quòd maxima delectatio est, quæ est secundum operationem sapientiæ.

CONCLVSIO.

¶Delectationes intelligibiles & spirituales maioris sunt delectationis, quàm sensibiles, quæ vehementius mouent.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut iam dictum est, delectatio prouenit ex coniunctione conuenientis cum sentitur & cognoscatur. In operibus autem animæ præcipue sensitiuæ & intellectiuæ est hoc considerandum, quòd cum non transeant in materiam exteriorem, sunt actus vel perfectiones operantis, scilicet intelligere, sentire, velle & huiusmodi: nam actiones, quæ transeunt in exteriorem materiam, magis sunt actiones & perfectiones materiæ transmutatæ: motus enim est actus mobilis à mouente. Sic igitur prædictæ actiones animæ sensitiuæ & intellectiuæ, & ipsæ sunt quoddam bonum operantis, sunt etiam cognitæ per sensum vel intellectum: vnde etiam ex ipsis consurgit delectatio, & nō solum ex eorum obiectis. Si igitur comparenter delectationes intelligibiles delectationibus sensibilibus secundum quod delectamur in ipsis actionibus (puta in cognitione sensus, & in cognitione intellectus) non est dubium, quod multo sunt maiores delectationes intelligibiles, quàm sensibiles: multo enim magis delectatur homo de hoc, quòd cognoscit aliquid intelligendo, quam de hoc quòd cognoscit aliquid sentiendo: quia intellectualis cognitio & perfectior est, & etiam magis cognoscitur: quia intellectus magis reflectitur supra actum suum, quàm sensus, est etiam cognitio intellectiua magis dilecta. nullus enim est qui non vellet magis carere visu corporali, quàm visu intellectuali, eo modo quo bestiæ vel stulti carent: sicut Augustinus dicit in lib. de ciuitate dei. Sed si comparentur delectationes intelligibiles spirituales delectationibus sensibilibus corporalibus, sic sedm se & simpliciter loquēdo, delectationes spirituales sunt maiores & hoc apparet sedm tria, quę requirūtur ad delectationem, scilicet bonum coniunctum, & id, cui coniungitur, & ipsa coniunctio. Nam ipsum bonum spirituale est maius, quam corporale bonum: & est magis dilectum. cuius signum est, quòd homines etiam à maximis corporalibus voluptatibus abstinent. vt non perdant honorem qui est bonum intelligibile: similiter etiam ipsa pars intellectiua est multo nobilior, magis cognoscitiua quàm pars sensitiua. Coniunctio etiam vtriusque est magis intima & magis perfecta, & magis firma. Intimior quidem est: quia sensus sistit circa exteriora accidentia rei. intellectus vero penetrat vsque ad rei essentiam. obiectum enim intellectus est quod quid est, perfectior autem est: quia coniunctioni sensibilis ad sensum adiungitur motus qui est actus imperfectus: vnde & delectationes sensibiles non sunt totæ simul, sed in eis aliquid pertransit & aliquid expectatur consummandum, vt patet in delectatione ciborum & venereorum: sed intelligibilia sunt absque motu, vnde delectationes tales sunt totæ simul. Est etiam firmior, quia delectabilia corporalia sunt corruptibilia, & cito deficiunt, bona vero spiritualia sunt incorruptibilia. Sed quo ad nos delectationes corporales sunt magis vehementes propter tria. Primo, quia sensibilia sunt magis nota quo ad nos, quàm intelligibilia. Secundo etiam, quia delectationes sensibiles, cum sint passiones sensitiui appetitus, sunt cum aliqua transmutatione corporali: quod non contingit in delectationibus spiritualibus nisi per quandam redundantiam à superiori appetitu ad inferiorem. Tertio, quia delectationes corporales appetūtur vt medicinæ quædam contra corporales defectus vel molestias, ex quibus tristitiæ quædam sequuntur. vnde delectationes corporales tristitijs huiusmodi superuenientes, magis sentiuntur, & per consequens magis acceptantur, quàm delectationes spirituales, quæ non habent tristitias contrarias: vt infrà dicetur.

¶AD PRIMVM ergo dicendū quòd ideo plures sequuntur delectationes corporales: quia bona sensibilia sunt magis & pluribus nota, & etiam quia homines indigent delectationibus, vt medicinis contra multiplices dolores & tristitias. Et cum plures hominum non possint attingere ad delectationes spirituales, quæ sunt proprie virtuosorum, consequens est, quòd declinent ad corporales.

¶Ad secundum dicendum: quòd transmutatio corporis magis contingit ex delectationibus corporalibus inquantum sunt passiones appetitus sensitiui.

¶AD

¶Ad tertium dicendum, quòd delectationes corporales sunt secundum partem sensitiuam, quæ regulatur ratione: & ideo indigent temperari & refrænari per rationem, sed delectationes spirituales sunt secundum mentem, quæ est ipsa regula: vnde sunt secundum seipsas sobriæ & moderatæ.

ARTICVLVS VI.

a ¶Vtrum delectationes tactus sint maiores delectationibus, quæ sunt secundum alios sensus.

22. q. 15. ar. 3. cor. & 9. 141. ar. 4. co. & ad 3. & ar. 7. cor. & 4. di. 49. q̄ 3. art. 5. q. 2. Et mal. q̄. 14. ar. 4. co. & ad 1.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quod delectationes, quæ sunt secundum tactum, non sint maiores delectationibus, quę sunt secundum alios sensus. Illa enim de lectatio videtur esse maxima, qua exclusa gaudium omne cessat. sed talis est delectatio quæ est secundum visum. Dicitur enim Tobiæ 5. Quale gaudium erit mihi qui in tenebris sedeo, & lumen cæli non video? ergo delectatio, quæ est per visum, est maxima inter sensibiles delectationes.

¶Præterea, vnicuique fit delectabile illud quod amat, vt Philosophus dicit in 1. Rheto. sed inter alios sensus maxime diligitur visus. ergo delectatio quæ est secundum visum est maxima.

¶Præterea, Principium amicitiæ delectabilis, maxime est visio, sed causa talis amicitiæ est delectatio. ergo secundum visum videtur esse maxime delectatio.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 3. Ethi. quod maximæ delectationes sunt secundum tactum.

CONCLVSIO.

¶Delectationes tactus maioris sunt delectationis quàm delectationes cæterorum sensuum, maioris vtilitatis gratis.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut iam dictum est, vnumquodque inquantum amatur, efficitur delectabile: sensus autem, vt dicitur in 2. Meta. propter duo diliguntur, scilicet propter cognitionem & propter vtilitatem: vnde & vtroque modo contingit esse delectationem secundum sensum. Sed quia apprehendere ipsam cognitionem tāquam bonum quoddam, proprium est hominis, ideo primæ delectationes sensuum quæ scilicet sunt secūdum cognitionem, sunt propriæ hominum: delectationes autem sensuum inquantum diliguntur propter vtilitatem, sunt communes omnibus animalibus. Si igitur loquamur de delectatione sensus, quæ est ratione cognitionis, manifestum est quòd secundum visum est maior delectatio, quàm secundum aliquem alium sensum. Si autem loquamur de delectatione sensus, quæ est ratione vtilitatis, sic maxima delectatio est secundum tactum. vtilitas enim sensibilium attenditur secundum ordinem ad conseruationem naturæ animalis, ad hanc autem vtilitatem propinquius se habent sensibilia tactus. Est enim tactus cognoscitiuus eorum, ex quibus consistit animal, scilicet calidi, & frigidi, & humidi, & sicci, & huiusmodi: vnde secundum hoc delectationes, quæ sunt secundum tactum, sunt maiores quasi fini propinquiores: & propter hoc etiam animalia alia, quæ non habent delectationem secundum sensum nisi ratione vtilitatis, non delectantur secundum alios sensus nisi in ordine ad sensibilia tactus. Neque enim odoribus leporum canes gaudent, sed cibatione: neque leo voce bouis, sed comestione: vt dicitur in 3. Ethic. Cum igitur delectatio tactus sit maxima ratione vtilitatis, delectatio autem visus ratione cognitionis, si quis vtranque comparare velit, inueniet simpliciter delectationem tactus esse maiorem delectatione visus, secundum quod consistit infra limites sensibilis delectationis: quia manifestum est quòd id, quod est naturale, in vnoquoque est potentissimum. Huiusmodi autem delectationes tactus sunt, ad quas ordinantur concupiscentiæ naturales, sicut cibi, & venerea, & huiusmodi. Sed si consideremus delectationes visus secundum quod visus deseruit intellectui, sic delectationes visus erunt potiores ea ratione, qua & intelligibiles delectationes sunt priores sensibilibus.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quod gaudium, sicut suprà dictum est, significant animalem delectationem: & hanc maxime pertinet ad visum: sed delectatio naturalis magis pertinet ad tactum.

¶Ad secundum dicendum, quòd visus maxime diligitur propter cognitionem. eo quòd multas rerum differentias nobis ostendit, vt ibidem dicitur.

¶Ad tertium dicendum, quòd alio modo delectatio est causa amoris carnalis, & alio modo visio: nam delectatio & maxime quæ est secundum tactum, est causa amicitiæ delectabilis per modum finis. visio autem est causa, sicut vnde est principium motus inquantum per visum amabilis imprimitur species rei, quæ allicit ad amandum, & ad concupiscendam eius delectationem.

ARTICVLVS VII.

a ¶Vtrum aliqua delectatio sit non naturalis.

AD SEPTIMVM sic proceditur Videtur quòd nulla delectatio sit innaturalis. Delectatio enim in effectibus animæ proportionatur quieti in corporibus: sed appetitus corporis naturalis, non quiescit nisi in loco connaturali. ergo nec quies appetitus animalis, quæ est delectatio. potest esse nisi in aliquo connaturali. nulla ergo delectatio est non naturalis.

¶Præterea, Illud quod est contra naturam, est violentum: sed omne violentum est contristās, vt dicitur in 5. Meta. ergo nihil, quod est contra naturam, est delectabile.

¶Præterea, Constitui in propriam naturam, cum sentitur, causat delectationem: vt patet in diffinitione Philosophi supra posita: sed constitui in naturam vnicuique est naturale: quia motus naturalis est qui est ad terminum naturalem. ergo omnis delectatio est naturalis.

¶SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 7. Ethico quod quædam delectationes sunt ægritudinales & contra naturam.

CONCLVSIO.

¶Delectationum aliæ naturales, aliæ non naturales sunt.

¶RESPONDEO dicendum, quòd naturale dicitur quod est secundum naturam. vt dicitur in 2 physi. natura autem in homine dupliciter sumi potest. Vno modo prout intellectus & ratio est potissime hominis natura: quia secundum eam homo in specie constituitur, & secundum hoc naturales delectationes hominum dici possunt, quia sunt in eo, quod conuenit ei secundum rationem, sicut delectari in contemplatione veritatis, & in actibus virtutum est naturale hominum. Alio modo potest sumi natura in homine secundum quod conuiuiditur rationi, scilicet id quod est commune homini & alijs, præcipue quòd rationi non obedit: & secundum hoc ea, quæ pertinet ad cōseruationem corporis: vel secundum individuum, vt cibus, potus, lectus, & huiusmodi. vel secundum speciem, sicut venereorum vsus dicuntur homini delectabilia naturaliter, secundā vtrasque autem delectationes contingit aliquas esse innaturales, simpliciter loquendo, sed non naturales secundum quid. Contingit enim in aliquo individuo corrumpi aliquod principiorum naturalium speciei: & sic id, quod est contra naturam speciei, fieri per accidens naturale huic individuo, sicut huic aquæ calefactæ est naturale, quod calefaciat. Ita igitur contingit, quòd id, quod est contra naturam hominis vel quantum ad rationem, vel quantum ad corporis conseruationem, fiat huic homini connaturale propter aliquam corruptionem naturæ in eo existentem. quæ quidē corruptio potest esse vel ex parte corporis, sicut ex ægritudine, sicut febricitantibus dulcia videntur amara, & econuerso: siue propter malam complexionem, sicut aliqui delectantur in comestione terræ, vel carbonum vel aliquorum huiusmodi: vel etiam ex parte animæ sicut propter consuetudinem aliqui delectantur in comedendo homines, vel in coitu bestiarum, aut masculorum, aut aliorum huiusmodi: quæ non sunt secundum naturam humanam.

¶Et per hoc patet responsio ad obiecta.

a ¶Super Quæstionis trigesimæprimæ Articulum sextum.

IN articulo sexto aduerte. quod cum dicitur, quod delectationes tactus sunt ad quas ordinantur concupiscentiæ naturales: potest tripliciter intelligi. Primo cum præcisione: vt scilicet ad solas delectationes sensuum in quantum vtiles, quæ appellantur in litera delectationes tactus, ordinentur concupiscentiæ naturales, & hunc sensum infinitat distinctio harum delectationum contra delectationes sensuum, inquantum faciunt cognoscere, cum illæ sint naturales, istæ non: & ideo illæ potiores. Sed contra hunc sensum occurrit authoritas Aristotelis in primo Rhetoricæ, capitulo decimotertio, ponens concupiscentias & delectationes naturales, quacunque sint non per æstimare aliquid: & subdit quòd tales sunt quæcunque dicuntur esse naturæ: & subiungit de sensibus omnibus. Et confirmatur ratione: quia pulchra delectant visus: & similiter suaues cantus, & etiam soni absque omni vtilitate, & absque existimatione, sola naturali conuenientia. vt experientia testatur Secundo igitur possunt intelligi secundum excellentiam, vt scilicet ad primas delectationes maxime ordinentur concupiscētiæ naturales. Et ex hoc habet intentum author, ex naturalitate: quia ex hoc quòd naturale est potentissimum in vnoquoque; magis naturale est potentius: ac per hoc delectationes ille ad quas præcipue ordinantur concupiscentiæ naturales, sunt maiores. Potest etiam tertio dici, quod licet ambæ delectationes, scilicet tactus, & visus sint secundum se naturales cum suis concupiscentijs: comparatæ tamē adinuicem, delectatio visus habet rationem animalis, & delectatio tactus naturalis: quia tactus fundamentum est & necessarium naturæ: visus autem ad bene esse posterius aduenit: Et quia litera comparabat delectationem horum duorum sensuum ideo illam quæ tactus est, distinxit contra istam vt naturalem cō tra animalem: & huic sensui fauent comparatiua aduerbia in responsione ad primum in litera posita.

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ Super Quæstionis trigesimæprimæ Articulum octauum.
¶ Num obiecta diuersificent delectationem formaliter, an materialiter.

Quæstio.

ARreiculo septimo omisso, circa octauum in responsione ad tertium, dubium occurrit: quia superius inquest. 20. arti. secundo dictum est quòd differentia obiecti secundum naturam facit materialem diuersitatem passionum, hic vero dicitur quòd obiecta delectationum diuersificant non solum materialiter, sed formaliter delectationem.

¶ Ad hoc dicitur breuiter, quòd doctrinæ superiori non repugnat præsens: quoniam ibi didicimus, quod diuersitas obiecti secundum virtutem causat diuersitatem passionum: non autem diuersitas secundum naturã. Et vtrunq; est verum vniuersaliter intellectum: non enim omnis diuersitas naturæ obiecti diuersificat speciem passionis: nunc vero dicimus, quòd aliqua diuersitas naturę obiecti (illa scilicet quæ redundat in diuersam rationem delectabilis) diuersificat speciem passionis: constat autem hæc sibiinuicem non aduersari, nec hoc est singulare in delectatione: nam idem est de concupiscentia iudiciũ. Quum enim concupiscentia sit appetitus delectabilis ad delectationem, quæ se habeat vt motus ad quietem ipsum terminantem, consequens est, quòd delectabilibus existentibus contrarijs ac per hoc distinctis specie, necesse sit & delectationes & concupiscentias esse contrarias, ac per hoc specifice distinctas.

a ¶ Super Quæstionem trigesimamsecundam.
¶ Num operatio causa sit propria delectationis.

Quæstio.

CIrca primum articulum quęstio. 32. dubium occurrit, an operatio sit propria causa delectationis, vt constitutio in connaturale bonum: an indistincte. & vt clarior sit quæstio, recolito, quòd in diffinitione delectationis positi sunt duo actus pro causa delectationis, scilicet cognitio & constitutio: & quia nulli dubium est quòd cognitio est operatio si ea ratione operatio est causa propria delectationis: quia oportet cognitionem interuenire, vt causam quæstionis: solutio clara est. quia vero satis ambiguum est, an constitutio sit necessario operatio. Ideo si ea ratione operatio causa propria delectationis dicitur, quia omnis itaque constitutio talis in connaturale bonum causans delectationem est operatio: singulare dictum & disputabile est. Et est

ARTICVLVS VIII.

a ¶ Vtrum delectatio possit esse delectationis contraria.

AD OCTAVAM sic proceditur. Videtur quòd delectationi non sit delectatio cõtraria. Passiones enim animæ speciem & contrarietatem recipiunt secundum obiectum, obiectum autem delectationis est bonum. cum igitur bonum non sit contrarium bono: sed bonum malo contrarietur: & malum bono: vt dicitur in prædicamentis: videtur quòd delectatio non sit contraria delectationi.

¶ Præterea, Vni est contrarium vnum, vt probatur in 10. Meta. sed delectationi contraria est tristitia. non ergo delectationi contraria est delectatio.

¶ Præterea, Si delectationi contraria est delectatio, hoc non est nisi propter contrarietatem eorum in quibus aliquis delectatur, sed hæc differentia est naturalis: contrarietas autem est differentia secundum formam: vt dicitur in 10. Meta. ergo contrarietas non est delectationis ad delectationem.

¶ SED CONTRA, Ea quæ se impediunt in eodem genere existentia secundum Philoso. sunt contraria: sed quædam delectationes seinuicem impediunt, vt dicitur in 10. Ethicor. ergo aliquæ delectationes sunt contrariæ.

CONCLVSIO.

¶ Cum aliquæ delectationes se impediant, necesse est quoque aliquas quibusdam contrariari.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd delectatio in affectionibus animæ, sicut dictum est, proportionatur quieti in corporibus naturalibus, dicuntur autem duæ quietes esse cõtrariæ, quæ sunt in contrarijs terminis: sicut quies, quæ est sursum ei, & quę est deorsum, vt dicitur 5. Physi. vnde & contingit in affectibus animæ duas delectationes esse contrarias.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod verbum illud Philosophi est intelligendum secundum quod bonum & malum accipitur in virtutibus & vitiis. nam inueniuntur duo contraria vitia, non autem inuenitur virtus contraria virtuti. In alijs autem nil prohibet duo bona esse adinuicem contraria: sicut calidum & frigidum, quorum vnum est bonum igni, alterum aquæ. Et per hunc modũ delectatio potest esse delectationi contraria. sed hoc in bono virtutis esse non potest: quia bonum virtutis non accipitur nisi per conuenientiam ad aliquid vnum, scilicet rationem.

¶ Ad secundum dicendum, quod delectatio se habet in affectibus animæ sicut quies naturalis in corporibus. est enim in aliquo conuenienti, & quasi connaturali. tristitia autem se habet sicut quies violenta. tristabile enim repugnat appetitui animali, sicut locus quietis violentę appetitui naturali. quieti autem naturali opponitur & quies violenta eiusdem corporis, & quies naturalis alterius: vt dicitur in 6. Physi. vnde delectationi opponitur & delectatio & tristitia.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ea, in quibus delectamur, cum sint obiecta delectationis, non solum faciunt differentiam materialem, sed etiam formalem, si sit diuersa ratio delectabilitatis. diuersa enim ratio obiecti diuersificat speciem actus vel passionis, vt ex supradictis patet.

inter hos duos sensus tanta differentia, quòd in primo indistincte & sine cognitione aliqua operatio ponitur causa delectationis. in secũdo vero operatio ponitur prima causa eiusdẽ, & vt cõstituës in connaturale: & pro parte affirmatiua huius secundi sensus sunt verba authoris in litera volentis, quòd consequutio boni cõuenientis consistat in operatione. Et in responsione ad primum dicitur, quòd quæ habemus, non delectant, nisi apprehensa vt habita, & habęte nihil aliud est quàm eis vti vel posse vti: quod est per aliquam operationem: pro parte vero negatiua est, quia proprium esse & viuere & alia huiusmodi delectant: & tamen constitutio nostra in eis non est operari, sed per recipere seu pati: vt patet cũ calefieri vel refrigerari delectamur, delectat & cõueniens locus in quo per esse in loco nõ per operari constituimur.

QVÆSTIO TRIGESIMASECUNDA De causa delectationis, in octo articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de causis delectationis.

¶ Et circa hoc quæruntur octo.

¶ Primo, vtrum operatio sit causa propria delectationis.

¶ Secundo, vtrum motus sit causa delectationis. ¶ Tertio, vtrum spes & memoria.

¶ Quarto, vtrum tristitia. ¶ Quinto, vtrum actiones aliorum sint nobis delectationis causa. ¶ Sexto, vtrum benefacere alteri sit causa delectationis. ¶ Septimo, vtrum similitudo sit causa delectationis. ¶ Octauo, vtrum admiratio sit causa delectationis.

ARTICVLVS I.

a ¶ Vtrum operatio sit causa propria delectationis.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod operatio non sit propria & prima causa delectationis. vt enim Philosophus dicit in 1. Rheto. Delectari consistit in hoc quod sensus aliquid patiatur: requiritur enim ad delectationẽ cognitio, sicut dictum est: sed per prius sunt cognoscibilia obiecta operationum, quàm ipsæ operationes: ergo operatio non est propria causa delectationis. 4.di.49. ¶.3.ar.2. ad 3.

¶ Præterea, Delectatio potissime consistit in fine adepto. hoc enim est quod præcipue concupiscitur, sed non semper operatio est finis, sed quandoque ipsum operatum: non ergo operatio est propria & per se causa delectationis.

¶ Præterea, Otium & requies dicuntur per cessationem operationis. hæc autem sunt delectabilia vt dicitur in 1. Rheto. non ergo operatio est propria causa delectationis.

¶ SED CONTRA est quod Philosophus dicit 7. & 10. Ethic. quòd delectatio est operatio connaturalis, & non impedita.

CONCLVSIO.

¶ Cũ omnis delectatio in quadam cognitione & proprij boni consequutione perficiatur, in operatione consistere necesse est ipsam delectationem.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut supra dictum est, ad delectationem duo requiruntur, scilicet consecutio boni conuenientis, & cognitio huiusmodi adeptionis. vtrunque autem horum in quadam operatione consistit. Nam actualis cognitio operatio est quædam: similiter bonum conueniens adipiscimur aliqua operatione, ipsa etiam operatio propria, est quoddam bonum conueniens: vnde oportet quòd omnis delectatio aliquam operationem consequatur. 4.di.49. ¶.3.ar.1. q.4.ar.1.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quod ipsa obiecta operationum non sunt delectabilia nisi inquantum coniunguntur nobis vel per cognitionem solam, sicut cũ delectamur in cõsideratione: vel inspectione aliquorum, vel quocũq; alio modo simul cũ cognitione, sicut cum aliquis delectatur in hoc, quod cognoscit se habere quodcunque bonum: puta diuitias vel honorem vel aliquid huiusmodi. quæ quidem non essent delectabilia nisi inquantum apprehenduntur, vt habita: vt enim Philosophus dicit in 2. Polit. Magnam delectationem habet putare aliquid sibi proprium, quæ procedit ex naturali amore

operationis vocabulo ad omnem actionem, passionem, motumque. Delectabilia quippe omnia, quæ superueniunt, iunguntur nobis motu aliquo: vel vt obiecta operationum immanentium, vel saltem vt materia vsus, vt in responsione ad primum & 2. dicitur. Nec tamen tacuit omnino author de constitutione causante delectationem in congenitis. Nam in artic. 7. expresse dixit, quòd simile inquantum vnum, est delectabile. Constat enim quòd vnitas similium est vnitas in essendo: & quia (vt dicitur in 1. Rhet. Aristo.) simile delectat vt ipsummet, consequens est, quod constitutio in delectatione progenitorum sicut & in delectatione similium sit secundum esse, etiam si nulla inde operatio proueniret. Et per hæc patet solutio obiectorum & quæstionis.

¶ Quanam ratione bonum causet delectationem.

Quæstio.

CIrca causam delectationis ex parte obiecti, scilicet bonum conueniens, dubium occurrit: an sit conueniens formaliter, an denominatiue, id est an obiectum causans delectationem sit res denominata à relatione conuenientiæ, an sit ipsa conuenientia. quòd enim res sit absoluta, quæ denominatur conueniens, probatur ex communi conditione actiuorum: ratio enim agendi in quolibet actiuo res absoluta est. relatio autem actiui, aut approximationis conditio est sine qua non. Constat autem quod bonũ conueniens actiuum est delectationis. Quòd autem sit ipsa conuenientia, probatur ex eo, quòd nisi apprehendatur aliquid vt conueniens, non causatur delectatio.

¶ In hac dubitatione inuenio Scotum in 3. sent. distin. 15. tenuisse, quòd conueniens & disconueniens secundum sola absoluta dicunt rationes causandi delectationem & tristitiam: secundum relationes vero dicere causas sine quibus non, vt relationes actiui & approximationis: nec aliud inuenio eius fundamentum. Mihi vero videtur, quòd relatio conuenientiæ vel disconuenientiæ in actu exercito concurrat ad causandam delectationem vel tristitiam, vt ratio agendi: & moueor ex eo, quòd delectatio & tristitia de eodem differunt specie, vt potè contrariæ. Ergo delectabile & tristabile eatum obiecta & propria per se positiue actiua differunt specie secundum rationes agendi illas: sed non secundum rationes absolutas, ergo secundum rationes respectiuas conuenientiæ & disconuenientiæ. Prima sequela patet notatis terminis appositis in consequente ad excludendas causas exeedentes, aut per accidens, aut negatiue: vt nauta præsens vel absens causat contraria, & differentiam actiuorum secundum impertinentia aut subtracta, & alia huiusmodi: oportet enim contrarias actiones à contrarijs rationibus agendi proficisci in naturaliter agentibus propriis: qualia sunt delectabile vel tristabile. destructio vero consequentis patet ad sensum: experimur enim quòd idem absolutum, puta calor, modo causat delectionem, modo tristitiam apprehensus vel sensatus vt conueniens vel disconueniens. Existente igitur forma absoluta eadem, & facto transitu de delectabili in tristabile propter variationem de conuenientia in disconuenientia, & per se causatis contrarijs actionibus ac passionibus, scilicet delectatione &

ARTICVLVS II.

a ¶ Vtrum motus sit causa delectationis.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd motus non sit causa delectationis: quia (sicut supra dictum est) bonum præsentialiter adeptum, est causa delectationis. vnde Philosophus in 7. Ethic. dicit, quod delectatio non comparatur generationi, sed operationi rei iam existentis. id autem quod mouetur ad aliud, nondum habet illud, sed quodammodo est in via generationis respectu illius, secundum quod omni motui adiungitur generatio & corruptio, vt dicitur in 8. Phy. ergo motus est causa delectationis.

¶ Præterea, Motus præcipue laborem & lassitudinem inducit in operibus, sed operationes ex hoc quòd sunt laboriosæ & lassantes, nõ sunt delectabiles, sed magis afflictiuæ. ergo motus non est causa delectationis.

¶ Præterea, Motus importat innouationem quandam, quæ opponitur consuetudini: sed ea quæ sunt consueta, sunt nobis delectabilia, vt Philosophus dicit in primo Rheto. ergo motus non est causa delectationis.

¶ SED CONTRA est, quod Aug. dicit in 8. Confes. Quid est hoc Domine deus meus, cum tu in æternum tibiipsi sis gaudium, & quædam de te circa te semper gaudeant, quòd hæc rerum pars alterno defectu & profectu, offensionibus, & conciliationibus gaudet? Ex quo accipitur, quòd homines gaudent & delectantur in quibusdam alternationibus: & sic motus videtur esse causa delectationis.

CONCLVSIO.

tristitia, manifestum sit quòd conuenientia & disconuenientia vt rationes agendi concurrunt. Et confirmatur hoc, quia illud quod concurrit ad causandam delectationem vel tristitiam vt apprehensum, non se habet vt conditio approximationis, sed vt ratio agendi: quoniam apprehensum est, quod mouet appetitum, vt ratio agendi. sed conuenientia vel disconuenientia concurrit ad hæc, vt apprehensa: quoniam quantumcunque aliquis frigens caleficret conuenienter, nisi perciperet illud vt conueniens in actu exercito, vt exercet conuenientiam, non delectaretur: & hoc manifestius apparet in delectatione vel tristitia imaginationem vel rationem consequente. ouis enim nunquam fugeret lupum, nisi apprehenderet ipsum vt disconuenientem, eliciendo ex ipso intentionem inimici. Et continue experimur, propter varias relationes importantes conuenientiam vel disconuenientiam, apprehensas de aliquo, varie immutari à delectatione in tristitiam, & econuerso terminantes certas passiones: & quod forte fallit putantes oppositum, est, quia non aduertunt, quòd relationes sunt in genere formarum actinarum vt apprehensæ: quamuis non sint in genere actiuarum formarum vt existentes: & qui negat hoc, negęt quoque æstimatiuam, cuius obiectum sunt intentiones insensatæ eliciræ ex sensatis, vt vtile, amicum, inimicum, &c. ex quibus causantur passiones in animalibus: potest quoque esse causa deceptionis non distinguere inter apprehendere relationem aliquius in actu significato vel exercito. Verbi gratia, Ouis nouit agnum vt terminum lactationis: non quòd oportet eam apprehendere ipsam relationem terminj, quod esset apprehendere in actu significato: sed quia apprehẽdit agnum vt exercentem relationem termini lactationis: & simile est in aliis. Ex talibus enim apprehensionibus relationum causantur passiones, quod forte Scotus non negaret. & sic discussa sunt duæ delectationis causæ, scilicet constitutio & bonum connaturale. reliqua autem, scilicet apprehensio, superius dilucidata est. ad hæc enim tria reducuntur omnia causantia delectationem, quæ per totam hanc trigesimam secundam disputantur: & in 1. Rhetor. tanguntur: operatio enim delectat, & vt constitutio, & vt bonum conueniens: motus vt afferens bonum conueniens vel auferens disconueniens: memoria & spes vt supplentes constitutionem, tristitia per accidens ratione oblationis vel memoriæ, alienæ actiones, vt in proprio nos bono faciunt constituj passione vel æstimata possessione, vel identitate: benefacere quoque & simile, & admirari ad eadem spectare, exercitatis non est difficile deducere. vnum tamen in his aduerte, quòd quia in his quæ ad appetitum spectant, nihil differunt esse aut apparere: propererea delectatio causatur ex æstimato habere, ex æstimato possidere, ex repræsentato abundare, & similibus: & non solum ex habere, possidere, abundare, & similibus. in huiusmodi enim ipsa imaginatio horum delectans sic constituit in connaturale bonum, vt supplens vicem ipsius habere, & non solum vt apprehensio: talis autem est dispositio eorum, qui delectantur principatu, honore, & similibus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

efficitur naturale. nam consuetudo est quasi altera natura: motus autem est delectabilis, non quidem quo receditur à consuetudine, sed magis secundum quod per ipsum impeditur corruptio naturalis habitudinis, quæ posset prouenire ex assiduitate alicuius operationis. Et sic ex eadem causa connaturalitatis efficitur consuetudo delectabilis & motus.

ARTICVLVS III.

¶ Virum spes & memoria sint causæ delectationis.

Infrà q. 40. ar. 8. & 22. q. 30. artic. 1. ad 3. & 12 Me. le. 6. cor. 5.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd memoria & spes non sint causæ delectationis. Delectatio enim est de bono præsenti, vt Dam. dicit: sed memoria & spes sunt de absenti. est enim memoria præteritorum, spes vero futurorum. ergo memoria & spes non sunt causa delectationis.

¶ Præterea, Idem non est causa contrariorum: sed spes est causa afflictionis. Dicitur enim Prouerb. 18. Spes quæ differtur, affligit animam ergo spes non est causa delectationis.

¶ Præterea, Sicut spes conuenit cum delectatione in eo quod est de bono, ita etiam & concupiscentia & amor: non ergo magis debet assignari spes causa delectationis, quàm concupiscentia vel amor.

¶ SED CONTRA est quod dicitur Rom. 12. Spe gaudentes. Et in Psal. Memor fui dei, & delectatus sum.

CONCLVSIO.

¶ Spes & memoria causæ sunt delectationis.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd delectatio causatur ex præsentia boni conuenientis, secundū quod sentitur, vel qualitercunque percipitur. Est autem aliquid præsens nobis dupliciter. Vno modo secundum cognitionem, prout scilicet cognitum est in cognoscente secundum suam similitudinem. Alio modo secundum rem, prout scilicet vnum alteri realiter coniungitur, vel actu vel potentia secundum quemcunque coniunctionis modum. Et quia maior est coniunctio secundum rem, quàm secundum similitudinem, quæ est coniunctio cognitionis. item maior est coniunctio rei in actu quàm in potentia. ideo maxima est delectatio, quæ fit per sensum, qui requirit præsentiam rei sensibilis. secundum autem gradum tenet delectatio spei, in qua non solum est delectabilis coniunctio secundum apprehensionem, sed etiam secundum facultatem vel possibilitatem adipiscendi bonum, quod delectat, tertium autem gradum tenet delectatio memoriæ quæ habet solam coniunctionem apprehensionis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd spes & memoria sunt quidem eorum, quæ sunt simpliciter absentia, quæ tamen secundum quid sunt præsentia, scilicet vel secundum apprehensionem solam, vel secundum apprehensionem & facultatem ad minus æstimatam.

¶ Ad secundum dicendum, quòd nihil prohibet idem secundum diuersa esse causam contrariorum. sic igitur inquantum habet præsentem æstimationem boni futuri, delectationem causat: in quantum autem caret, præsentia eius causat afflictionem.

¶ Ad tertium dicendum, quod amor & concupiscentia delectationem causant: omne enim amatum fit delectabile amanti, eo quòd amor est quædam vnio vel connaturalitas amantis ad amatum. similiter etiam omne concupitum est delectabile concupiscenti: cum concupiscentia sit præcipue appetitus delectationis: sed tamen spes inquantum importat quandam certitudinem realis præsentię boni delectantis, quam non importat nec amor nec concupiscentia: magis ponitur causa delectationis quàm illa, & similiter magis quàm memoria, quæ est de eo quod iam transiit.

ARTICVLVS IIII.

¶ Virum tristitia sit causa delectationis.

Infrà, q. 35. ar. 5. ad 1. & q. 48. art. 1. cor.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quod tristitia non sit causa delectationis. Contrarium enim non est causa contrarij: sed tristitia contrariatur delectationi. ergo non est causa delectationis.

¶ Præterea, Contrariorum contrarij sunt effectus: sed delectabilia memorata sunt causa delectationis. ergo tristia memorata sunt causa doloris & non delectationis.

¶ Præterea, Sicut se habet tristitia ad delectationem, ita odium ad amorem: sed odium non est causa amoris: sed magis econuerso, vt suprà dictum est: ergo tristitia non est causa delectationis.

¶ SED CONTRA est, quod in Psal. dicitur, Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte. Per panem autem refectio delectationis intelligitur: ergo lacrymæ, quæ ex tristitia oriuntur, possunt esse delectationis causa.

CONCLVSIO.

¶ Tristitia secundùm quòd est in actu, causa delectationis esse potest inquantum memoriam rei dilectæ parit: tristitia autem in memoria existens causa sit delectationis ex subsequenti mali occasione.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd tristitia potest dupliciter considerari. Vno modo secundum quod est in actu. Alio modo secundum quod est in memoria, & vtroque modo tristitia potest esse de lectationis causa. Tristitia quidem in actu existens est causa delectationis, inquantum facit memoriam rei dilectę, de cuius absentia aliquis tristatur, & tamen de sola eius apprehensione delectatur. memoria autem tristitiæ fit causa delectationis propter subsequentem euasionem: nam carere malo accipitur in ratione boni. vnde secundum quod homo apprehendit se euasisse ab aliquibus tristibus & dolorosis, accrescit ei gaudij materia, secundum quod Augustinus dicit 22. de Ciuitate Dei. Quòd sæpe læti tristium meminimus, & sani dolorum sine dolore: & inde amplius læti & grati sumus. Et in 8. Confessio. dicit. Quòd quanto maius fuit periculum in prælio, tanto maius erit gaudium in triumpho.

¶ AD PRIMVM ergò dicendum, quòd contrarium quandoque per accidens est causa contrarij, sicut frigidum quandoque calefacit: vt dicitur in 8. Physi. & similiter tristitia per accidens est delectationis causa, inquantum fit per eam apprehensio alicuius delectabilis.

¶ Ad secundum dicendum, quòd tristia memorata inquantum sunt tristia & delectabilibus contraria, non causant delectationem, sed inquantum ab eis homo liberatur, & similiter memoria delectabilium ex eo, quòd sunt amissa, potest causare lætitiam.

¶ Ad tertium dicendum, quod odium etiam per accidens potest esse causa amoris: prout scilicet aliqui diligunt se, inquantum conueniunt in odio vnius & eiusdem.

ARTICVLVS V.

¶ Virum actiones aliorum sint nobis causa delectationis.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd actiones aliorum non sint nobis delectationis causa. Causa enim delectationis est proprium bonum coniunctum: sed aliorum operationes non sunt nobis coniunctę. ergo non sunt nobis causa delectationis.

¶ Præterea, operatio est proprium bonum operantis. si igitur operationes aliorum sint nobis causa delectationis, pari ratione omnia alia bona aliorum erunt nobis delectationis causa: quod patet esse falsum.

¶ Preterea, Operatio est delectabilis, inquantum procedit ex habitu nobis innato: vnde dicitur in 2. Ethic. quòd signum generati habitus oportet accipere sientem in opere delectationem: sed operationes aliorum non procedunt ex habitibus qui in nobis sunt, sed interdum ex habitibus qui sunt in operantibus: non ergo operationes aliorum sunt nobis delectabiles, sed ipsis operantibus.

¶ SED CONTRA est, quod dicitur in secunda Canonica Ioannis. Gaudius sum valde: quia inueni vnum de filiis tuis ambulantem in veritate.

CONCLVSIO.

¶ Aliorum operationes modis variis possunt nobis delectationis causa esse.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut iam dictum est, ad delectationem duo requiruntur, scilicet consecutio proprij boni, & cognitio proprij boni consecuti. Tripliciter ergo operatio alterius potest esse delectationis causa. Vno modo inquantum per operationem alicuius consequimur aliquod bonum, & secundum hoc operationes illorum, qui nobis aliquod bonum faciunt: sunt nobis delectabiles, quia bene pati ab alio est delectabile. Alio modo secundum quod per operationes aliorum efficitur nobis aliqua cognitio, vel aliqua æstimatio proprij boni: & propter hoc homines delectantur in hoc, quod laudantur, vel honorantur ab aliis: quia scilicet per hoc accipiunt æstimationem in seipsis aliquod bonum esse: & quia ista æstimatio fortius generatur ex testimonio bonorum & sapientium, ideo in horum laudibus & honoribus homines magis delectantur. Et quia adulator est apparens laudator, propter hoc etiam adulationes quibusdam sunt delectabiles. Et quia amor est alicuius boni & admiratio est alicuius magni, id circo amari ab aliis & in admiratione haberi est delectabile, inquantum per hoc fit homini æstimatio propriæ bonitatis vel magnitudinis, in quibus aliquis delectatur. Tertio modo inquantum ipsæ operationes aliorum si sint bonæ, æstimātur, vt bonum proprium propter vim amoris, qui facit æstimare amicum quasi eundem sibi: & propter odiū quod facit æstimare bonū alterius esse sibi contrarium, efficitur mala operatio inimici delectabilis. vnde dicitur 1. ad Corin. 13. quòd charitas non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod operatio alterius potest esse mihi coniuncta vel per effectum, sicut in primo modo, vel per apprehensionem, sicut in secundo modo: vel per affectionem, sicut in tertio modo.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ratio illa procedit quantum ad tertium modum, non autem quantum ad duos primos.

¶ Ad tertium dicendum, quod operationes aliorum etsi non procedant ex habitibus qui in me sunt, causant tamen in me aliquid delectabile, vel faciunt mihi æstimationem siue apprehensionem proprij habitus, vel procedunt ex habitu illius qui est vnum mecum per amorem.

ARTICVLVS VI.

¶ Virum benefacere alteri sit causa delectationis.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd benefacere alteri non sit delectationis causa. Delectatio enim causatur, ex consecutione proprij boni, sicut suprà dictum est: sed benefacere non pertinet ad consecutionem proprij boni, sed magis ad amissionem: ergo magis videtur esse causa tristitiæ quàm delectationis.

¶ Præterea, Philosophus dicit in 4. Ethicorum, quòd illiberalitas connaturalior est hominibus, quàm prodigalitas: sed ad prodigalitatem pertinet benefacere aliis, ad illiberalitatem autem pertinet desistere à benefacicndo: cum ergo operatio connaturalis sit delectabilis vnicuique, vt dicitur in septimo, & decimo Ethicorum, videtur, quòd benefacere alijs non sit causa delectationis.

¶ Præterea, Contrarij effectus ex contrarijs causis procedunt: sed quædam quæ pertinet ad malefacere, sunt naturaliter homini delectabilia: sicut vincere: redarguere, vel increpare alios, & etiam punire quantum ad iratos: vt dicit Philosophus in 1. Rheto. ergo benefacere magis est causa tristitiæ, quam delectationis.

¶ SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in 2. Politicorum, quòd largiri & auxiliari amicis, aut extraneis est delectabilissimum.

CONCLVSIO.

¶ Alteri benefacere causa est delectationis ex comparatione effectus, finis, & multiplicis benefaciendi principij.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd hoc ipsum, quod est benefacere alteri, potest tripliciter esse delectationis causa. Vno modo per comparationem ad effectum, quod est bonum in alterius reputamus quasi nostrum bonum, propter vnionem amoris delectamur in bono quod per nos fit alijs, præcipue amicis, sicut in bono proprio. Alio modo per comparationem ad finem: sicut cum aliquis per hoc quòd alteri benefacit, sperat consequi aliquod bonum sibiipsi, vel à Deo, vel ab homine, spes autem delectationis est causa, Tertio modo per comparationem ad principium, & sic hoc, quod est benefacere alteri, potest esse delectabile per comparationem ad triplex principium. Quorum vnum est facultas benefaciendi. & secundum hoc benefacere alteri fit delectabile inquantum per hoc sit homini quædā imaginatio abundantis boni in seipso existentis, ex quo possit alijs communicare: & ideo homines delectantur in filijs & operibus proprijs, sicut quibus communicant proprium bonum. Aliud principium est habitus inclinans, secundum quem benefacere fit alicui connaturale. vnde liberales delectabiliter dant alijs. Tertium principium motiuum: puta cum aliquis mouetur ab aliquo, quem diligit ad benefaciendum alicui. omnia enim, quæ facimus vel patimur propter amicum, delectabilia sunt, quia amor præcipua causa delectationis est.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum est, quòd emissio inquantum est indicatiua proprij boni, est delectabilis: sed inquantum euacuat proprium bonum, potest esse contristans, sicut quando est immoderata.

¶ Ad secundum dicendum, quòd prodigalitas habet immoderatam emissionem, quæ repugnat naturæ: & ideo prodigalitas dicitur esse contra naturam.

¶ Ad tertium dicendum, quòd vincere, redarguere & punire non est delectabile inquantum est in malum alterius, sed inquantum pertinet ad proprium bonū quod plus homo amat quàm odiat malum alterius: vincere enim est delectabile naturaliter, inquantum per hoc fit æstimatio propriæ excellentiæ. & propter hoc omnis ludi in quibus est concertatio, & in quibus potest esse victoria. sunt maxime delectabiles: & vniuersaliter omnes concertationes secundum quod habent spem victoriæ. Redarguere autem & increpare potest esse dupliciter delectationis causa. Vno modo inquantum facit homini imaginationem propriæ sapientiæ & excellentiæ: increpare enim & corripere est sapientum & maiorum. Alio modo secundum quod aliquis increpando & reprehendendo, alteri benefacit. quod est delectabile, vt dictum est. irato autem est delectabile punire, inquantum videtur remouere apparentem minorationem, quæ videtur esse ex præcedenti læsione: cum enim aliquis est ab alio læsus, videtur per hoc ab alio minoratus esse, & ideo appetit, ab hac minoratione liberari per retributionem læsionis. Et sic patet quòd benefacere alteri, per se potest esse delectabile. sed malefacere alteri non est delectabile nisi inquantum videtur pertinere ad proprium bonum.

ARTICVLVS VII.

¶ Virum similitudo sit causa delectationis.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd similitudo non sit causa delectationis. Principari enim & præesse quandam dissimilitudinem importat: sed principari, & præesse naturaliter est delectabile: vt dicitur in primo Rhetor. ergo dissimilitudo magis est causa delectationis, quam similitudo.

¶ Præterea, Nihil magis est dissimile delectationi quā tristitia: sed illi qui patiuntur tristitiam, maxime sequuntur delectationes, vt dicitur 8. Ethicor. ergo dissimilitudo est magis causa delectationis, quam similitudo.

¶ Præterea, illi qui sunt repleti aliquibus delectationibus, non delectantur in eis, sed magis fastidiunt eas: sicut patet in repletione cibo rum. non ergo similitudo est delectationis causa.

¶ SED CONTRA est, quod similitudo est causa amoris, vt dictum est supra, amor autem est causa delectationis. ergo similitudo est causa delectationis.

CONCLVSIO.

¶ Similitudo, quæ amoris est causa, delectationis quoque causa est.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd similitudo est quædam vnitas. vnde id, quod est simile inquantum est vnum, est delectabile, sicut & amabile, vt supra dictum est. & si quidem id, quod est simile, proprium bonum non corrumpat, sed augeat, est simpliciter delectabile: puta homo homini, & iuuenis iuueni. si vero sit corruptiuum proprij boni, sic per accidens efficitur fastidiosum vel contristans, non quidem inquantum est simile & vnum, sed inquantum corrumpit id, quod est magis vnum: quòd autem aliquid simile corrumpat proprium bonum, contingit dupliciter. Vno modo, quia corrumpit mensuram proprij boni per quendam excessum: bonum enim præcipue corporale, vt sanitas, in quadam commensuratione cōsistit, & propter hoc superabundantes cibi, vel quælibet delectationes corporales fastidiuntur. Alio modo per directam contrarietatem ad proprium bonum, sicut figuli abominantur alios figulos, non inquantum sunt figuli, sed inquantum per eos amittunt excellentiam propriam, siue proprium lucrum, quæ appetunt sicut proprium bonum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd cum sit quędam communicatio principantis ad subiectū, est ibi quædam similitudo, tamē secundum quandam excellentiam: eo quòd principari & præesse pertinent ad excellentiam proprij boni. sapientum enim & meliorum est principari & præesse. vnde per hoc fit homini proprię bonitatis imaginatio. vel quia per hoc quòd homo principatur & præest, alijs benefacit, quod est delectabile.

¶ Ad secundum dicendum, quòd id, in quo delectatur tristatus, etsi non sit simile tristitiæ, est tamen simile homini contristato: quia tristitiæ contrariantur proprio bono eius, qui tristatur. & ideo appetitur delectatio ab his, qui in tristitia sunt: vt conferens proprium bonum inquantum est, medicatiua contrarij & ista est causa quare delectationes corporales quibus sunt contrariæ quædam tristitiæ, magis appetuntur quam delectationes intellectuales, quæ non habent contrarietatem tristitiæ, vt infra dicetur. Exinde etiam est, quòd omnia animalia naturaliter appetunt delectationem, quia semper animal laborat per sensum & motum. & propter hoc etiam iuuenes maxime delectationes appetunt propter multas

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ Super Quæstionis trigesimæsecundæ Articulum octauum.

CIrca octauum eiusdem trigesimæsecundæ quæstionis articulum, reliquis non aliter discussis, scito quòd admiratio in ipso admirationis actu videtur habere tria. Primo, nouitatem, raritatem vel arduitatem rei intuitum desideratum: secundo, collationem illius cum occulta causa: tertio, naturalem quandam concupiscentiam cognoscendi causam, sicut vniuersaliter imperfecta appetunt perfici. Et propterea admirari constituit habentem in id quod est secundum naturam. Nosse enim & conferre, & appetere scire, connaturalia sunt, & naturaliter in his gaudet anima. Præter hæc autem tria, quæ omni miranti communia videntur, inest scrutatoribus causarum rationalis concupiscentia sciendi causam, quæ est causa delectationis, sicut cætera desideria, vt in articulo tertio ad tertium habes.

transmutationes in eis existentes, dum sunt in statu augmenti: & etiam melancholici vehementer appetunt delectationes ad expellendam tristitiam: quia corpus eorum quasi prauo humore corroditur: vt dicitur in 7. Ethicorum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd bona corporalia in quadam mensura consistunt, & ideo superexcessus similium corrumpit proprium bonum. & propter hoc efficitur fastidiosum & contristans, inquantum contrariatur bono proprio hominis.

ARTICVLVS VIII.

a ¶ Vtrum admiratio sit causa delectationis.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd admiratio non sit causa delectationis. Admirati enim est ignorantis naturæ: vt Damasc. dicit. Sed ignorantia non est delectabilis, sed magis scientia. ergo admiratio non est causa delectationis.

¶ Præterea, Admiratio est principium sapientiæ, quasi via ad inquirendum veritatem: vt dicitur in principio Metaph. Sed delectabilius est contemplari iam cognita, quàm inquirere ignota, vt Philosophus dicit in 10. Ethicor. cum hoc habeat difficultatem & impedimentum, illud autem non habeat. delectatio autem causatur ex operatione non impedita, vt dicitur in 8. Ethic. ergo admiratio non est causa delectationis: sed magis delectationem impedit.

¶ Præterea, Vnusquisque in consuetis delectatur: vnde operationes habituum per consuetudinem acquisitorũ sunt delectabiles. sed consueta non sunt admirabilia, vt dicit Augu. super Ioan. ergo admiratio contrariatur causæ delectationis.

¶ SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in primo Retho. quòd admiratio est delectationis causa.

CONCLVSIO.

¶ Admiratio, vt sibi adiungitur spes consequendi cognitionem eius, quod quis scire desiderat, maxima est delectationis causa.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd adipisci desiderata est delectabile, vt suprà dictum est. & ideo quanto alicuius rei amatæ magis accrescit desiderium, tanto magis per adeptionem accrescit delectatio. etiam in ipso augmento desiderij fit augmentum delectationis, secundum quod fit etiam spes rei amatæ: sicut suprà dictum est, quòd ipsum desiderium ex spe est delectabile. Est autem admiratio desiderium quoddam sciendi, quod in homine contingit ex hoc, quòd videt effectum, & ignorat causam: vel ex hoc, quòd causa talis effectus excedit cognitionem aut facultatem ipsius: & ideo admiratio est causa delectationis inquantum habet adiunctam spem consequendi cognitionem eius quod scire desiderat, & propter hoc omnia admirabilia, sunt delectabilia, sicut quæ sunt rara, & omnes representationes rerum, etiam quæ in se non sunt delectabiles. Gaudet enim anima in collatione vnius ad alterum: quia conferre vnum alteri est proprius & connaturalis actus rationis, vt Philosophus dicit in sua Poëtica. & propter hoc etiã liberari à magnis periculis magis est delectabile: quia est admirabile, vt dicitur in primo Rhetoric.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd admiratio non est delectabilis inquantum habet ignorantiam, sed inquantum habet desiderium addiscendi causam, & inquantum admirans aliquid nouum addiscit, scilicet talem esse, quem non æstimabat.

¶ Ad secundum dicendum, quòd delectatio duo habet, scilicet quietem in bono, & huiusmodi quietis perceptionem. Quantum igitur ad primum, cum sit perfectius contemplari veritatem cognitam, quàm inquirere ignotam, contemplationes rerum scitarum per se loquendo, sunt magis delectabiles, quàm inquisitiones rerum ignotarum. Vnde per accidens, quantum ad secundum, contingit, quòd inquisitiones sunt quandoque delectabiliores, secundum quod ex maiori desiderio procedunt. desiderium autem magis excitatur perceptione ignorantiæ. vnde maxime homo delectatur in his, quę de nouo inuenit aut addiscit.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ea, quæ sunt consueta, sunt delectabilia ad operandum, inquantum sunt quasi connaturalia: sed tamen ea, quæ sunt rara, possunt esse delectabilia, vel ratione cognitionis, quia desideratur eorum scientia, inquantum sunt mira: vel ratione operationis, quia ex desiderio magis inclinatur mens ad hoc quòd intense in nouitate operetur: vt dicitur in 10. Ethicor. perfectior enim operatio causat perfectiorem delectationem.

QVÆSTIO TRIGESIMATERTIA, De effectibus delectationis, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de effectibus delectationis.

¶ Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶ Primo, vtrum delectationis sit dilatare. ¶ Secundo, vtrum delectatio causet sui sitim vel desiderium. ¶ Tertio, vtrum delectatio impediat vsum rationis. ¶ Quarto, vtrum delectatio perficiat operationem.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum delectationis sit dilatare.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod dilatatio non sit effectus delectationis. Dilatatio enim videtur ad amorem magis pertinere: secundum quod dicit Apostolus 2. ad Corin. 6, Cor nostrum dilatatum est. Vnde & de præcepto charitatis in Psal. dicitur, Latum mandatum tuum nimis. Sed delectatio est alia passio ab amore. ergo dilatatio non est effectus delectationis. *Infrà 4. articulo 37. 2. cor.*

¶ Præterea, Ex hoc quòd aliquid dilatatur, efficitur capacius ad recipiendum. sed receptio pertinet ad desiderium, quod est rei nondum habitæ. ergo dilatatio magis videtur pertinere ad desiderium quàm ad delectationem.

¶ Præterea, Constrictio dilatationi opponitur. sed constrictio videtur ad delectationem pertinere: nam illud cõtingimus quod firmiter volumus retinere. & talis est affectio appetitus circa rem delectantem. ergo dilatatio ad delectationem non pertinet.

¶ SED CONTRA est, quod ad expressionem gaudij dicitur Isa. 60. Videbis & affluues, & mirabitur & dilatabitur cor tuum. Ipsa etiam delectatio ex dilatatione nomen accepit, vt lætitia nominetur, sicut suprà dictum est.

CONCLVSIO.

¶ Delectatio dilationis est causa secundum quandam transmutationem ex corporibus acceptam.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd latitudo est quædam dimensio magnitudinis corporalis. Vnde in affectionibus animæ non nisi secundum metaphoram dicitur. Dilatatio autem dicitur quasi motus ad latitudinem: & competit delectationi secundum duo, quæ ad delectationem requiruntur. Quorum vnum est ex parte apprehensiuæ virtutis, quæ apprehendit coniunctionem alicuius boni conuenientis: ex hac autem apprehensione apprehendit se homo perfectionem quandam adeptum, quæ est spiritualis magnitudo. & secundum hoc animus hominis dicitur per delectationem magnificari seu dilatari. Aliud autem est ex parte appetitiuæ virtutis, quæ assentit rei delectabili, & in ea quiescit quodammodo, se præbens ei ad eam interius capiendam: & sic dilatatur affectus hominis per delectationem, quasi se tradens ad continendum interius rem delectantem.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd nihil prohibet in his, quæ dicuntur metaphorice, idem diuersis attribui secundum diuersas similitudines: & secundum hoc dilatatio pertinet ad amorem ratione cuiusdam extensionis, inquantum effectus amantis ad alios extenditur: vt curet non solum quæ sua sunt, sed quæ aliorum. ad delectationem vero pertinet dilatatio, inquantum aliquid in seipso ampliatur, vt quasi capacius reddatur.

¶ Ad secundum dicendum, quod desiderium habet quidem aliquam ampliationem ex imaginatione rei desideratæ, sed multo magis ex præsentia rei iam delectantis: quia magis præbet se animus rei iam delectanti quàm rei non habitæ desideratæ, cum delectatio sit finis desiderij.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ille, qui delectatur, constringit quidem rem delectantem, dum ei fortiter inhæret, sed cor suum ampliat, vt per fecte delectabili fruatur.

ARTI-

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum delectatio causet sui sitim, vel desiderium.

4. dist. 49. 3. ar. 2. ad 3.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd delectatio non causet desiderium suiipsius. Omnis enim motus cessat cum peruenerit ad quietẽ, sed delectatio est quasi quædam quies motus desiderij, vt suprà dictum est: cessat ergo motus desiderij cum ad delectationem peruenerit: non ergo delectatio causat desiderium.

¶ Præterea, Oppositum non est causa sui oppositi, sed delectatio quodammodo desiderio opponitur ex parte obiecti: nam desiderium est boni non habiti, delectatio vero boni iam habiti. ergo delectatio non causat desiderium suiipsius.

¶ Præterea, Fastidium desiderio repugnat: sed delectatio plerunque causat fastidium: non ergo facit sui desiderium.

¶ SED CONTRA est quòd Dominus dicit Ioan. 4. Qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum. Per aquam autem significatur secundum Aug. delectatio corporalis.

CONCLVSIO.

¶ Delectatio secundum quod est in actu, non nisi per accidens sitim & desiderium causat, vt vero in memoria est, sitim & sui desiderium causat per se.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd delectatio dupliciter potest considerari. Vno modo secundum quod est in actu, alio modo secundum quod est in memoria. Item sitis vel desiderium potest dupliciter accipi. Vno modo proprie secundum quod importat appetitum rei non habitæ, alio modo communiter secundum quod importat exclusionem fastidij, secundum igitur quod est in actu, delectatio non causat sitim vel desiderium suiipsius, per se loquendo sed solum per accidens. Si tamen sitis vel desiderium dicatur rei non habitæ appetitus, tunc delectatio non causat simpliciter sitim vel desiderium, nam delectatio est affectio appetitus circa rem præsentem, sed contingit rem presentem non perfecte haberi: & hoc potest esse vel ex parte rei habitæ, vel ex parte habentis: ex parte quidem rei habitę, eo quòd res habita non est tota simul, vnde successiue recipitur. & dũ aliquis delectatur in eo quod habet, desiderat potiri eo, quod restat: sicut qui audit primam partem versus & in hoc quod delectatur, desiderat alteram partem versus audire. vt Aug. dicit 4. Confes. Et hoc modo omnes fere delectationes corporales faciunt suiipsarum sitim quousque consummentur, eo quòd tales delectationes consequuntur aliquem motum, sicut patet in delectationibus ciborum. ex parte autem ipsius habentis, sicut cum aliquis aliquam rem in se perfectam existentem non statim perfecte habet, sed paulatim acquirit: sicut in mũdo isto percipientes aliquid imperfecte de diuina cognitione, delectamur, & ipsa delectatio excitat sitim vel desiderium perfectæ cognitionis. secundum quod potest intelligi, quod habetur Eccle. 24. Qui bibunt me, adhuc sitient. Si vero per sitim vel desiderium intelligatur sola intentio affectus tollens fastidium. sic delectationes spirituales maxime faciunt sitim vel desiderium suiipsarũ. delectationes em corporales, quia augmẽtatę, vel cõtinuatę faciunt superexcrescentiã naturalis habitudinis, efficiũtur fastidiosæ, vt patet in delectatione ciborũ. & propter hoc quando aliquis iam peruenit ad perfectũ in delectationibus corporalibus, fastidit eas: & quandoq; appetit aliquas alias. sed delectationes spirituales nõ superexcrescunt naturalẽ habitudinẽ, sed perficiunt naturam. vnde cum peruenitur ad consummationem in ipsis, tunc sunt magis delectabiles nisi forte per accidens, inquantum operationi contemplatiuæ adiunguntur aliquæ operationes virtutum corporalium, quæ per assiduitatem operandi lassantur. Et per hunc modum etiam potest intelligi quod dicitur Eccles. 24. Qui bibit me, adhuc sitiet. Quia etiam de Angelis, qui perfecte Deum cognoscunt, & delectantur in ipso, dicitur 1. Petri 1. quòd desiderant in eum conspicere. Si vero consideretur delectatio prout est in memoria & non in actu, sic per se nata est causare suiipsius sitim & desiderium: quando scilicet homo redit ad illam dispositionem, in qua erat sibi delectabile, quod præteriit: si vero immutatus sit ab illa dispositione, memoria delectationis non causat in eo delectationem, sed fastidium: sicut pleno existenti, memoria cibi.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quando delectatio est perfecta, tunc habet omnimodam quietem, & cessat motus desiderij tendentis in non habitum. sed quando imperfecte habetur, tunc non omnino cessat motus desiderij tendentis in non habitum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd id imperfecte habetur, secundum quid habetur, & secundum quid non habetur: & ideo simul de eo potest esse & desiderium & delectatio.

¶ Ad tertium dicendum, quòd delectationes, alio modo causant fastidium, & alio modo desiderium: vt dictum est.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum delectatio impediat vsum rationis.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd delectatio non impediat vsum rationis, quies enim maxime confert ad debitum rationis vsum: vnde dicitur in 7. Physic. quod in sedendo & quiescẽdo fit anima sciens & prudens. Et sapien. 8. Intrãs in domum meam conquiescam cum illa scilicet sapientia: sed delectatio est quædam quies. ergo non impedit, sed magis iuuat rationis vsum. *Infrà. 90. 34. art. 1. ad 1. Et 2. 2. q. 15. ar. 3. & q. 53. ar. 6. Et 4 distin. 40 q. 3. artic. 2. q. 3. ad 3. & ar. 5. q. 1. ad 4. Etma. q. 10. ar. 1. ad. 7.*

¶ Præterea, Ea quæ non sunt in eodem, etiam si sint contraria, non se impediunt. sed delectatio est in parte appetitiua, vsus autem rationis in parte apprehensiua. ergo delectatio non impedit rationis vsum.

¶ Præterea, Quod impeditur ab alio, videtur quodammodo transmutari ab ipso. sed vsus apprehensiuæ virtutis magis mouet delectationem, quàm à delectatione moueatur, est enim causa delectationis. ergo delectatio non impedit vsum rationis.

¶ SED CONTRA, est quod Philosophus dicit in 6. Ethicor. quòd delectatio corrumpit existimationem prudentiæ.

CONCLVSIO.

¶ Delectationes consequentes actus rationis non impediunt, sed magis adiuuant, at corporales delectationes variis modis vsum rationis quãmmaxime impediunt.

¶ RESPONDEO dicendũ quòd, sicut dicitur in 10. Ethic. Delectationes propriæ adaugent operationes, extraneæ vero impediunt. Est ergo quædam delectatio, quæ habetur de ipso actu rationis, sicut cum aliquis delectatur in cõtemplando, vel ratiocinando: & talis delectatio non impedit vsum rationis, sed adiuuat: quia illud attentius operamur, in quo delectamur. attentio autem adiuuat operationem. sed delectationes corporales impediunt vsum rationis triplici ratione. Primo quidem ratione distractionis. quia sicut iam dictum est, ad ea, in quibus delectamur, multum attendimus: cum autem intentio fortiter inhæserit alicui rei, debilitatur circa alias res, vel totaliter ab eis reuocatur. & secundũ hoc si delectatio corporalis fuerit magna, vel totaliter impediet vsum rationis, ad se intentionem animi attrahendo, vel multum impediet. Secundo ratione contrarietatis: quædam enim delectationes maxime superexcedentes sunt contra ordinẽ rationis, & per hunc modum Philosophus dicit in 6. Ethicor. quòd delectationes corporales corrumpunt existimationem prudentiæ, non autem existimationem speculatiuam: cui delectatio non contrariatur: puta quòd triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis: secundum autem primum modum vtranque impedit. Tertio modo secundum quandam ligationem: inquantum scilicet ad delectationem corporalem sequitur quædam transmutatio corporalis, maior etiam, quã in alijs passionibus quanto vehementius afficitur appetitus ad rẽ præsentem, quàm ad rem absentem: huiusmodi autem corporales perturbationes impediunt vsum rationis, sicut patet in vinolentis, qui habent vsum rationis ligatum, vel impeditum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd delectatio corporalis habet quidem quietem appetitus in delectabili: quæ quies interdum contrariatur rationi, sed ex parte corporis semper habet transmutationem, & quantum ad vtrunque impedit rationis vsum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd vis appetitiua & apprehẽsiua sunt quidem diuersæ partes sed vnius animæ: & ideo cum intentio animæ vehementer applicatur ad actum vnius, impeditur ab actu contrario alterius.

¶ Ad tertium dicendum, quòd vsus rationis requirit debitum vsum imaginationis & aliarum virium sensitiuarum, quæ vtuntur organo corporali: & ideo ex transmutatione corporali vsus rationis impeditur, impedito actu virtutis imaginatiuæ & aliarum sensitiuarum.

ARTICVLVS IIII.

4 ¶ Vtrum delectatio perficiat operationem. *Infr. qũ. 34. ar. 4. ad tertium. & q. 40. ar. 8. cor. Et 4. dist. 17. q. 2. ar. 3. q. 1. ad 3 Et veri. q. 26. ar. 10 co. et ad 2.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quod delectatio non perficiat operationem. Omnis enim humana operatio ab vsu rationis dependet: sed delectatio impedit vsum rationis, vt dictum est. ergo delectatio non perficit, sed debilitat operationem humanam.

¶ Præterea, Nihil est perfectiuum suiipsius vel suæ causæ, sed delectatio est operatio: vt dicitur in 7. & 10. Ethic. quod oportet, vt intelligatur, vel essentialiter vel causaliter. ergo delectatio non perficit operationem.

¶ Præterea,

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ *Super Quæstionem trigesimamquartam.*

OMissa quæstione trigesimatertia, circa quæstionem trigesimamquartam aduerte, quòd author post tractatū de bonitate & malitia passionem in communi, examinare volens bonitatem & malitiam passionum in speciali: circa duas tantum passiones, scilicet delectationem & tristitiā, quæstiones mouet, sigillatim de bonitate & malitia. & ratio est, quia ad istas terminantur omnes aliæ passiones, & ab eis quod ammodo regulantur, vt infra habetur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd delectatio dupliciter operationem perficit. Vno modo per modum finis. non quidem secundum quod finis dicitur id, propter quod aliquid est. sed secundum quod omne bonum completiue superueniens potest dici finis. & secundum hoc dicit Philosophus in 10. Ethicor. quòd delectatio perficit operationem, sicut quidam superuenientes finis: inquantum scilicet super hoc bonum, quod est operatio, superuenit aliud bonum quod est delectatio, quæ importat quietationem appetitus in bono præsupposito. Secundo modo ex parte causæ agentis non quidem directe, quia Philosophus dicit in 10. Ethicor. quòd perficit operationem delectatio, non sicut medicus sanum, sed sicut sanitas: indirecte autem, inquantum scilicet agens, quia delectatur in sua actione, vehementius attendit ad ipsam, & diligentius eam operatur. & secundum hoc dicitur in 10. Ethic. quòd delectationes adaugent proprias operationes, & impediunt extraneas.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd non omnis delectatio impedit actum rationis: sed delectatio corporalis, quæ non cõsequitur actum rationis sed actum concupiscibilis, qui per delectationem augetur. delectatio autem, quæ consequitur actum rationis fortificat rationis vsum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut dicitur in 2. Physicorum, contingit quòd duo sibiinuicem sunt causa, ita quòd vnum sit causa efficiens. & aliud causa finalis alterius. & per hunc modum operatio causat delectationem sicut causa efficiens. delectatio autem perficit operationem per modum finis: vt dictum est.

¶ Ad tertium patet responsio ex dictis.

QVÆSTIO TRIGESIMAQVARTA
De bonitate & malitia delectationum, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de bonitate & malitia delectationum.

¶ Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, vtrum omnis delectatio sit mala.

¶ Secundo, dato q̃ non, vtrū omnis delectatio sit bona.

¶ Tertio, vtrum aliqua delectatio sit optima.

¶ Quarto, vtrum delectatio sit mensura vel regula, secundum quam iudicetur bonum vel malum in moralibus.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Virum omnis delectatio sit mala.*

4. dist. 50 q. 3. ar. 4. q. 3. cor. Et veri. q. 15. art. 4. Et 10. Eth. le. 1. 2. 3. & 4.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd omnis delectatio sit mala. Illud enim quod corrumpit prudētiam, & impedit rationis vsum, videtur esse secundum se malum. quia bonum hominis est secundum rationem esse, vt Dionicit in 4. cap. De diui. no. sed delectatio corrumpit prudentiam & impedit rationis vsum, & tanto magis, quāto delectationes sunt maiores. vnde in delectationibus veneris quæ sunt maximæ, impossibile est aliquid intelligere, vt dicitur in 7. Ethicorum. Et Hiero. etiam dicit super Matth. quòd illo tempore, quod coniugales actus geruntur, præsentia Sancti Spiritus non dabitur etiam si Propheta videatur esse, qui officio generationis obsequitur. ergo delectatio est secundum se malum. ergo omnis delectatio mala.

¶ Præterea, Si delectatio perficit operationem, aut perficit ipsam sicut finis, aut sicut forma, aut sicut agens: sed non sicut finis, quia operationes non quæruntur propter delectationem, sed magis econuerso, vt suprà dictum est. nec iterum per modum efficientis: quia magis operatio est causa efficiens delectationis. nec iterum sicut forma: non enim perficit delectatio operationem, vt habitus quidam secundum Philosophum in 10. Ethicor. delectatio ergo non perficit operationem.

¶ SED CONTRA est quod dicitur ibidem, quòd delectatio operationem perficit.

CONCLVSIO.

¶ *Delectatio operationem perficit cùm per modum finis, tum per modum agentis causæ, indirecte tamen.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd delectatio dupliciter operationem perficit. Vno modo per modum finis. non quidem secundum quod finis dicitur id, propter quod aliquid est. sed secundum quod omne bonum completiue superueniens potest dici finis. & secundum hoc dicit Philosophus in 10. Ethicor. quòd delectatio perficit operationem, sicut quidam superuenientes finis: inquantum scilicet super hoc bonum, quod est operatio, superuenit aliud bonum quod est delectatio, quæ importat quietationem appetitus in bono præsupposito. Secundo modo ex parte causæ agentis non quidem directe, quia Philosophus dicit in 10. Ethicor. quòd perficit operationem delectatio, non sicut medicus sanum, sed sicut sanitas: indirecte autem, inquantum scilicet agens, quia delectatur in sua actione, vehementius attendit ad ipsam, & diligentius eam operatur. & secundum hoc dicitur in 10. Ethic. quòd delectationes adaugent proprias operationes, & impediunt extraneas.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd non omnis delectatio impedit actum rationis: sed delectatio corporalis, quæ non cõsequitur actum rationis sed actum concupiscibilis, qui per delectationem augetur. delectatio autem, quæ consequitur actum rationis fortificat rationis vsum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut dicitur in 2. Physicorum, contingit quòd duo sibiinuicem sunt causa, ita quòd vnum sit causa efficiens. & aliud causa finalis alterius. & per hunc modum operatio causat delectationem sicut causa efficiens. delectatio autem perficit operationem per modum finis: vt dictum est.

¶ Ad tertium patet responsio ex dictis.

¶ Præterea, Illud quod fugit virtuosus, & prosequitur aliquis deficiens à virtute, videtur esse secundum se malum & fugiendum quia, vt dicitur in 10. Ethic. Virtuosus est quasi mensura & regula humanorum actuum. Et Apostolus dicit 1. ad Cor. 2. Spiritualis iudicat omnia: sed pueri & bestiæ, in quibus non est virtus, prosequuntur delectationes, fugit autem eas temperatus. ergo delectationes secundum se sunt malæ & fugiendæ.

¶ Præterea, Virtus & ars sunt circa difficile & bonum: vt dicitur in 2. Ethic. sed nulla ars ordinata est ad delectationem. ergo delectatio non est aliquid bonum.

¶ SED CONTRA, est quod in Psal. dicitur. Delectare in Domino. cum igitur ad nihil mali authoritas diuina inducat, videtur quòd non omnis delectatio sit mala.

CONCLVSIO.

¶ *Non omnes delectationes malæ sunt, sed quædam malæ, quæ scilicet sunt præter rationem rectam, & quædam bonæ, videlicet quæ sunt secundum rationem.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut dicitur in 10. Ethic. aliqui posuerunt omnes delectationes esse malas. cuius ratio videtur fuisse: quia intentionem suam referebant ad solas delectationes sensibiles & corporales, quæ sunt magis manifestæ, nām & in cæteris intelligibilia à sensibilibus antiqui Philosophi non distinguebant, nec intellectum à sensu: vt dicitur in li. de anima. delectationes autem corporales arbitrabantur dicendum omnes esse malas, vt sic homines, qui ad delectationes immoderatas sunt proni, à delectationibus se retrahentes, ad medium virtutis perueniant. Sed hæc existimatio non fuit conueniens. cum enim nullus possit viuere sine aliqua sensibili & corporali delectatione, si illi, qui docent omnes delectationes esse malas, deprehendantur aliquas delectationes suscipere, magis homines ad delectationes erunt procliues, exemplo operum, verborum doctrina prætermissa. In operationibus enim, & passionibus humanis, in quibus experientia plurimum valet, magis mouent exempla quam verba. Dicendum est ergo aliquas delectationes esse bonas & aliquas esse malas. Est enim delectatio quies appetitiuæ virtutis in aliquo bono amato, & consequens aliquam operationem. Vnde huius ratio duplex accipi potest. Vna quidem ex parte boni, in quo aliquis quiescens delectatur: bonum enim & malum in moralibus dicitur secundum quod conuenit rationi, vel discordat ab ea: vt suprà dictum est. Sicut in rebus naturalibus aliquid dicitur naturale ex eo quòd naturæ conuenit, innaturale vero ex eo, quod est à natura discordans. Sicut igitur in naturalibus est quædam quies naturalis: quæ scilicet est ex eo quòd conuenit naturæ, vt cum graue quieseit deorsum: & quædam innaturalis, quę est in eo, quòd repugnat naturæ, sicut cum graue quiescit sursum: Ita & in moralibus est delectatio bona, secundum quod appetitus superior aut inferior requiescit in eo, q̃ cõuenit rationi: & quędā mala ex eo, q̃ quiescit in eo, q̃ à ratione discordat, & à lege Dei. Alia ratio quæda accipi potest ex parte operationū quarū quædam sunt malæ, & bonæ. operationibus autem magis sunt affines delectationes, quæ sunt eis coniunctæ, quàm concupiscentiæ, quę tempore eas præcedunt. vnde, cum concupiscentiæ, bonarum operationum sint bonę, malorum vero malæ, multo magis delectationes bonarum operationum sunt bonæ, malarum vero malę.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut suprà dictum est delectationes, quæ sunt de actu rationis non impediunt rationem neque corrumpunt prudentiam, sed delectationes extraneæ, cuiusmodi sunt delectationes corporales. quæ quidem rationis vsum impediunt (sicut suprà dictum est) & per contrarietatem appetitus, qui quiescit in eo, quod repugnat rationi. & ex hoc habet delectatio, quòd sit moraliter mala. vel secundum quandam ligationem rationis: sicut in concubitu coniugali delectatio, quamuis sit in eo quod conuenit rationi, tamen impedit rationis vsum propter corporalem transmutationem adiunctam. sed ex hoc non consequitur malitiam moralem: sicut nec somnus, quo ligatur vsus rationis, moraliter est malus, si sit secundum rationem receptus. nā & ipsa ratio hoc habet, vt quandoque rationis vsus intercipiatur. Dicimus tamen quòd huiusmodi ligamentum rationis ex delectatione in actu cõiugali, etsi non habeat malitiam moralem. quia non est peccatum mortale nec veniale: prouenit tamen ex quadam morali malitia, scilicet ex peccato primi parentis. nam hoc in statu innocentiæ non erat, vt patet ex his quæ in primo dicta sunt.

¶ Ad secundum dicendum, quòd temperatus non fugit omnes delectationes, sed immoderatas & rationi non conuenientes, quod autem pueri & bestiæ delectationes prosequantur, non ostendit eas vniuersaliter esse malas: quia in eis est naturalis appetitus à Deo, qui mouetur in id quod est ei conueniens.

¶ Ad tertium dicendum, quòd non omnis boni est ars, sed exteriorum factibilium, vt infrà dicetur. circa operationes autem & passiones quæ sunt in nobis, magis est prudentia & virtus, quàm ars. & tamen aliqua ars est factiua delectationis, scilicet pulmentaria & pigmentaria: vt dicitur in 7. Ethic.

¶ ART-

a ¶ *Super Quæstionis trigesimæquartæ Articulum secundum.*

¶ *Num quodlibet vitale sit bonum.*

Quæstio. 4. distin. 49. q. 3. ar. 3. q. 3. ad 2. et ar. 4. q. 1. per to. & 3. co. Et 10. Ethi. co. le. 1. & 3. & 4.

IN secundo artic. trigesimæ quartæ quæstionis omisso primo dubium, occurrit circa responsionem ad primū, pro quanto dicit, q̃ nihil est vtile quod non sit bonum: quia aut est sermo de bonitate naturę, aut de bonitate moris. Si de bonitate naturæ, nulla est differentia inter vtile & delectabile: quia vtrunque est bonū tali bonitate. Si de bonitate morali, tunc falsa quoque est differentia: quia multa vtilia bona sunt mala moraliter, vtpote ad malum ducētia, sicut multa delectabilia mala sunt, moraliter mala opera consequentia. ¶ Ad hoc dicitur, quòd hic est sermo de bonitate morali, & quòd bonū vtile est secundum se rationi consonans. Cum enim dicis bonum vtile, dicis aliquid consonum rationi: sicut cum dicis pascere esurientem: & in hoc differt vtile à delectabili, vt in litera dicitur: quia vtile significat aliquid consonum rationi. Delectabile vero cõsonum appetitui. Bonū autem & malum morale constituitur ex consonantia & dissonantia ad rationē, & non ad appetitum. Et ideo vtile non abstrahit à bono & malo morali, sicut delectabile, sed est bonum morale: nec per hoc sequitur nullum bonum vtile esse malum moraliter, quoniam sicut pascere esurientem potest esse malum moraliter: vt si fiat propter adulterium, &c. ita multa bona vtilia possunt mala fieri dum ordinarentur ad malum.

a ¶ *Super Quæstionis trigesimæquartæ Articulum tertium.*

¶ *Num inter bona humana aliqua delectatio sit optimum.*

Quæstio.

IN articulo tertio dubium Themistius mouit. cui occurrit propter illa verba, Aliqua delectatio hominis potest dici optimum inter bona humana. Repugnat siquidem hoc doctrinæ authoris tenentis operationem præcedentem, puta visionem Dei: esse optimum inter bona humana.

¶ Ad hoc licet diuersimode dici possit, puta quòd delectatio est optimum, vt accidens, operatio autem, vt substantia iuxta dictum in quæstione secunda, articulo sexto, vel quod delectatio est optimum ingenere motuum appetitiuorum, vel quòd est optimum secundum se, quia habet in se vnde vltimo quietet appetitum: licet habeat aliud optimū melius ipso, non vt bono magis bonum, sed vt optimo in vno ordine optimum alterius ordinis. honestum enim & delectabile duorum bonorum ordinis constituunt. Ad literā tamē loquendo distinguo: quia aut est sermo de bonitate naturæ, aut moris. si de naturæ, aut moris. si quis enim inspexerit operatus iste de bonitate & malitia est moralis, videbit q̃ quæstio est de optimo moraliter id est summe cõsonante rationi, omittendamq; censebit contradictionē aliis dictis S. Tho. pura q̃ visio est nobilior. q̃ est finis etiam delectationis. Hæc eũ oia ad maiorē bonitatem naturæ spectant: delectatio siquidē & operatio consequens eadem numero bonitate morali, bonæ sunt. Eadem quippe consonantia vel dissonantia consonant vel dissonant rationi, ac per hoc optimam operationem sequens delectatio, optima est non minore bonitate, & non magis nec minus bona moraliter. nec obstat hoc sensui, quod in responsione ad secundum in prima responsione author videtur velle, quòd delectatio est melior actu virtutis, quam sequitur. hoc enim author non dicit, nec intendit dicere: sed prima responsio ibi data respondet maiori propositioni argumenti quæ est communissima propositio, scilicet optimum nullo adiecto fit melius: & dicit quòd est vera de optimo simpliciter, & non de optimo in genere, quale est delectatio: & ideo dato etiam quòd ex actu virtutis esset melior, adhuc stat quòd sit optimum in genere. secunda vero responsio respondet minori, scilicet delectatio addita operationi est melior. & dicit quòd operatio non est adiecta delectationi, sed intranea eidem. & hæc responsio nullam patitur in se calumniam, & nihil extorquens omnia saluat: sic enim & est optima moraliter inter bona humana summe consonans rationi: quia nihil est melius moraliter ipsa, & est minus bona naturæ licet operatione, quam sequitur, quæ est optima & in genere moris & naturæ in utroque ordine vltimus finis existens, quamuis diuersimode: quia in illo ordine communi sibi, & delectationi beatate, in isto propria: propter quod in isto ordine finis est etiam delectationis: & in illo autem minime hoc constituit potest.

4. distin. 49. q. 3. ar. 4. q. 1. & 3 cõtra c. 26. ad. 3. Et 10. Ethic. lect. 4. cor. 2.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Virum omnis delectatio sit bona.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, quod omnis delectatio sit bona. Sicut enim in primo dictum est, bonum in tria diuiditur, scilicet honestū, vtile & delectabile: sed honestum omne est bonum, & similiter omne vtile. ergo & omnis delectatio est bona.

¶ Præterea, illud secundum se est bonū quod non quæritur propter aliud, vt dicitur in primo Ethic. sed delectatio non quæritur propter aliud. ridiculum enim videtur ab aliquo quærere, quare vult delectari. ergo delectatio est per se bona. sed quod per se prædicatur de aliquo, vniuersaliter prædicatur de eo. ergo omnis delectatio est bona.

¶ Præterea, id quod ab omnibus desideratur, videtur esse per se bonum, nam bonū est quod omnia appetunt: vt dicitur in primo Ethic. sed omnes appetant aliquam delectationem, etiam pueri & bestiæ, igitur delectatio est secundum se bonum. omnis ergo delectatio est bona.

¶ SED CONTRA est quòd dicitur Prouerb. 2. Qui lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis.

CONCLVSIO.

¶ *Non omnes delectationes bonæ sunt, sed quædam sunt simpliciter bonæ, quædam vero bonæ secundum quid, & his oppositæ sunt delectatio simpliciter mala, & secundum quid mala.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut aliqui Stoicorum posuerunt omnes delectationes esse malas, ita Epicurei posuerunt delectationem secundum se esse bonam, & per consequens delectationes omnes esse bonas, qui ex hoc decepti esse videntur, quòd non distinguebant inter id, quod est qonum simpliciter, & inter id, quod est bonum quo ad hunc, simpliciter quidem bonum est quod secundū se bonum est. Contingit autem quod non est secundum se bonum, esse huic bonum dupliciter. Vno modo quia est ei conueniens secundum dispositionē, in qua nunc est, quæ tamen non est naturalis: sicut Leproso bonū est quādoque comedere aliqua venenosa, quæ non sunt simpliciter conuenientia complexioni humanæ. Alio modo, quia id quod non est conueniens, æstimatur vt conueniens. Et quia delectatio est quies appetitus in bono, si sit bonum simpliciter, illud, in quo quiescit appetitus, erit simpliciter delectatio, & simpliciter bona. si autem non sit bonum simpliciter, sed quo ad hūc, tunc nec delectatio est simpliciter, sed huic, nec simpliciter est bona sed bona secundum quid, vel apparens bona.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd honestum & vtile dicuntur secundum rationem. & ideo nihil est honestum vel vtile quod non sit bonum. Delectabile autem dicitur secundum appetitum, qui quandoque in illud tendit, quod non est conueniens rationi: & ideo non omne delectabile est bonum bonitate morali, quæ attenditur secundum rationem.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ideo delectatio non quæritur propter aliud, quia est quies in fine. finem autem contingit esse bonum & malum, quamuis nunquam sit finis nisi secundum quod est bonum quo ad hunc: ita etiam est de delectatione.

¶ Ad tertium dicendum, quòd hoc modo omnis appetunt delectationem sicut & bonum, cum delectatio sit quies appetitus in bono: sed sicut contingit nõ omne bonum, quod appetitur esse per se & vere bonum, ita non omnis delectatio est per se & vere bona.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Virum aliqua delectatio sit optimum.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd nulla delectatio sit optimum. Nulla enim generatio est optimum nam generatio non potest esse vltimus finis: sed delectatio consequitur generationem, nam ex eo, quòd aliquid constituitur in suam naturam, delectatur: vt suprà dictum est. ergo nulla delectatio potest esse optimum.

¶ Præterea, Illud quod est optimum, nullo addito potest fieri melius. sed delectatio aliquo addito fit melior. est enim melior delectatio cum virtute, quàm sine virtute. ergo delectatio non est optimum.

¶ Præterea, id quod est optimum, est vniuersaliter bonum: sicut per se bonum existens, nā quod est per se, est prius & potius eo quod est per accidens, sed delectatio non est vniuersaliter bonum, vt dictum est. ergo delectatio non est optimum.

¶ SED CONTRA, Beatitudo est optimum, cum sit finis humanę vitæ: sed beatitudo non est sine delectatione. dicitur enim in Psal. Adimplebis me lætitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua vsque in finem.

CONCLVSIO.

¶ *Possibile est inter humana bona aliquam delectationem optimum esse.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd Plato non posuit omnes delectationes esse malas, sicut Stoici, neque omnes esse bonas, sicut Epicurei. sed quasdam esse bonas, & quasdam esse malas: ita tamen quòd nulla sit summum bonum, vel optimum sed quantum ex eis rationibus datur intelligi in duobus deficit. In vno quidem: quia cum videret delectationes sensibiles & corporales, in quodam motu & generatione consistere, in repletione ciborum & huiusmodi, æstimauit omnes delectationes consequi generationē & motum: vnde, cum generatio & motus sint actus imperfecti, sequeretur quòd delectatio non haberet rationem vltimæ perfectionis: sed hoc manifeste apparet falsum in delectationibus intellectualibus, aliquis enim non solum delectatur in generatione scientiæ, puta cum addiscit, aut miratur, sicut supra dictum est: sed etiam in contemplando secundum scientiam iam acquisitam. Alio vero modo, quia dicebat optimum illud. quod est simpliciter summum bonum quod scilicet est ipsum bonum quasi abstractum, & non participatum, sicut ipse Deus est summum bonum. nos autem loquimur de optimo in rebus humanis: optimum autem in vnaquaque re est vltimus finis, Finis autem, vt suprà dictum est, dupliciter dicitur, scilicet ipsa res, vsus rei, sicut finis auari est vel pecunia, vel passio pecuniæ. & secundum hoc vltimus finis hominis dici potest, vel ipse Deus, qui est summum bonum simpliciter, vel fruitio ipsius, quæ importat delectationem quandam in vltimo fine. & per hunc modum aliqua delectatio hominis potest dici optimum inter bona humana.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd & non omnis delectatio consequitur generationem, sed aliquæ delectationes consequuntur operationes perfectas: vt dictum est. & ideo nihil prohibet aliquam delectationem esse optimam: etsi non omnis sit talis.

¶ Super

Universidad de Deusto
Biblioteca

Annot.

a ¶ *Super Quæstionis trigesimæquartæ Articulum quartum.*

IN titulo articuli quarti aduerte, quod quia mensura est certificatiua quantitatis mensurabilium, & regula certificatiua dispositionis, & vtrunque horum exigit primitatē in cognoscendo, & quodammodo in essendo secundum aliquod genus causæ idcirco author proponendo hunc articulum in enumeratione omnium articulorum in principio q. quærit vtrum delectatio sit mensura secundum quam iudicetur: hic vero absolute vtrum sit mensura, quasi tibi primitatem in cognoscendo, hic in essendo insinuans. Et in corpore articuli mensuram secundum cognitionem & iudicium determinat: in responsionibus vero ad primum & vltimum causalitatem finalē quo dammodo ei tribuit.

4.dist.49 q.3.ar.4. qō.3.ad.1.

Et scito, quòd quia ad rationem mensuræ & regulæ non sufficit primitas in essendo, sed exigitur quòd sit nobis certissima, ideo licet bonum honestum sit secundum se prius, & certius quàm delectabile, quia consequitur ad illud, & potest esse bona & mala delectatio: quia tamen delectatio est nobis magis certa, ideo ipsi attribuitur ratio mensuræ, & operatio ipsa mendicat quo ad hoc à delectatione, ꝓpter quod author studuit in corpore articuli ad probandum rationem mensuræ in delectatione ex cognitione & iudicio. Et sat fuit saluare vtcunque prioritatem in essendo, vt patet in responsione ad tertium. vbi finis ratione satis large propter hoc saluandum vtimur.

¶ Circa calcem responsionis ad tertium in eodem quarto articulo dubium occurrit nouitiis, quia videtur aduersari supradictis: si enim bonitas delectationis est causa quodammodo bonitatis in operatione, aut econuerso, sequitur non esse eandem numero bonitatem vtriusq;, cuius oppositum dictum finit.

¶ Ad hoc breuiter dicitur, quòd vt ex superius dictis apparet, in analoga causalitate seu redundātia, saluatur idē itas numeralis in causa & causato. vnde hoc nihil obstat proposito: sicut nec bonitatibus actus exterioris & interioris.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ratio illa procedit de optimo simpliciter, per cuius participationem omnia sunt bona: vnde ex nullius additione sit melius: sed in aliis bonis vniuersaliter verum est, quod quodlibet bonum ex additione alterius sit melius. Quamuis posset dici, quod delectatio non est aliquid extraneum ab operatione virtutis: sed concomitans ipsam: vt in primo Ethic. dicitur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd delectatio non habet, quòd sit optimum ex hoc, quòd est delectatio: sed ex hoc quòd est perfecta quies in optimo. vnde non oportet quòd omnis delectatio sit optima, aut etiam bona: sicut aliqua scientia est optima, non tamen omnis.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Virum delectatio sit mensura vel regula, secundum quam iudicetur bonum vel malum, in moralibus.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd delectatio non sit, mēsura vel regula boni & mali moralis. Omnia enim mensurantur primo sui generis. vt dicitur in 10. Meta. sed delectatio non est primum in genere moralium. sed præcedunt ipsam amor & desiderium. non ergo est regula bonitatis & malitiæ in moralibus.

¶ Prēterea, Mensuram & regulam oportet esse vniformem. & ideo motus qui est maxime vniformis, est mensura & regula omnium motuum, vt dicitur in 10. Meta. sed delectatio est varia & multiformis: cum quædam earum sint bonæ & quædam malæ. ergo delectatio nō est mensura & regula moralium.

¶ Prēterea, Certius iudicium sumitur de effectu per causam, quam econuerso: sed bonitas vel malitia operationis est causa bonitatis vel malitiæ delectationis quia bonæ delectationes sunt quæ consequuntur bonas operationes, malæ autem quæ malas: vt dicitur in 10. Ethicor. ergo delectationes non sunt regula & mensura bonitatis, & malitiæ in moralibus.

¶ SED CONTRA est quòd Augustᵉ. dicit super illud Psal. Scrutans corda & renes Deus, finis curæ & cognitionis est delectatio, ad quam quis nititur peruenire. Et Philo. dicit in 6. Ethic. quod delectatio est finis architectorum id est principalis: ad quam respicientes vnumquodque hoc quidem malum, hoc autem malum simpliciter dicimus.

CONCLVSIO.

¶ *Cum delectatio sit quies voluntatis & cuiuslibet appetitus in bono, necessarium est secundum delectationem voluntatis humanæ hominem iudicari bonum vel malum moraliter.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd bonitas vel malitia moralis principaliter in voluntate consistit, vt suprà dictum est. vtrum autem volūtas sit bona vel mala, præcipue ex fine cognoscitur: id autem habetur pro fine, in quo voluntas quiescit: quies autem voluntatis & cuiuslibet appetitus in bono est delectatio, & ideo secundum delectationem voluntatis humanæ præcipue iudicatur homo bonus vel malus. Est enim bonus & virtuosus, qui gaudet in operibus virtutum. malus autem qui in operibus malis. delectationes autem appetitus sensitiui non sunt regula bonitatis vel malitiæ moralis. nam cibus communiter delectabilis est secundum appetitum sensitiuum bonis & malis: sed voluntas bonorum delectatur in eis secundum conuenientiam rationis: quam non curat voluntas malorum.

AD PRIMVM ergò dicendum, quòd amor & desiderium sunt priora delectatione in via generationis: sed delectatio est prior secundum rationem finis, qui in operabilibus habet rationem principij: à quo maxime sumitur iudicium, sicut à regula vel mensura.

¶ Ad secundum dicendum, quòd omnis delectatio in hoc est vniformis, quòd est quies aliquo modo. & secundum hoc potest esse regula vel mensura: nam ille bonus est cuius voluntas quiescit in vero bono: malus autem cuius voluntas quiescit in malo.

¶ Ad tertium dicendum, quòd cum delectatio perficiat operationem per modum finis (vt supra dictum est) non potest esse operatio perfecte bona, nisi etiam adsit delectatio in bono: nam bonitas rei pendet ex fine. & sic quodammodo bonitas delectationis est causa bonitatis in operatione.

QVÆSTIO TRIGESIMAQVINTA, De Dolore, seu Tristitia secundum se, in octo articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de Dolore & Tristitia.

¶ Et circa hoc primo considerandum est de tristitia seu dolore secundum se. Secundò, de causis eius. Tertiò, de effectibus ipsius. Quartò, de remediis. Quintò, de bonitate vel malitia eius.

¶ Circa primum quæruntur octo. ¶ Primò, vtrum dolor sit passio animæ. ¶ Secundò, vtrum tristitia sit idem quod dolor.

¶ Tertiò, vtrum tristitia seu dolor sit contraria delectationi.

¶ Quartò, vtrum omnis tristitia omni delectationi contrarietur.

¶ Quintò, vtrum delectationi contemplationis sit aliqua tristitia cōtraria. ¶ Sextò, utrum magis fugienda sit tristitia, quàm delectatio appetenda. ¶ Septimò, vtrum dolor exterior sit maior quàm dolor interior. ¶ Octauo, de speciebus tristitiæ.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Virum dolor sit passio animæ.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd dolor non sit passio animæ. Nulla enim passio animæ est in corpore: sed dolor potest esse in corpore. Dicit enim Aug. in lib. de vera reli. quod dolor qui dicitur corporis, est corruptio repentina salutis eius rei, quam male vtendo, anima corruptioni obnoxiauit. ergo dolor est passio animæ.

3.qō.34 ar.3. & 4.qō.3 ar.1.ad

¶ Præterea, Omnis passio animæ pertinet ad vim appetitiuam. Sed dolor non pertinet ad vim appetitiuam, sed magis apprehensiuam. Dicit enim Aug. in lib. de natura boni quòd dolorem in corpore facit sensus resistens corpori potentiori. ergo dolor non est passio animæ.

¶ Præterea, Omnis passio animæ pertinet ad appetitum animalem: sed dolor non pertinet ad appetitum animalem. sed magis ad appetitum naturalem. Dicit enim Aug. 8. super Gen. ad literam. Nisi aliquod bonum remansisset in natura, nullius boni amissi esset dolor in pœna. ergo dolor non est passio animæ.

¶ SED CONTRA est, quòd Aug. 14. de ciuitate Dei ponit dolorem inter passiones animæ, inducens illud Virgilij, Hinc metuunt, cupiunt, gaudentque, dolentque.

CONCLVSIO.

¶ *Dolor cum sit appetitus sensitiui motus consequens apprehensionem mali, propriissime passio animæ est.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut ad delectationem duo requiruntur, scilicet coniunctio boni, & præceptio huiusmodi cōiunctionis: ita etiam ad dolorem duo requiruntur, scilicet coniunctio alicuius mali, quod ea ratione est malum, quia priuat aliquod bonum, & perceptio huiusmodi coniunctionis. Quicquid autem coniungitur, si non habeat respectu eius cui coniungitur, rationem boni vel mali, non potest causare delectationē vel dolorē: ex quo patet, quòd aliquid sub ratione boni vel mali est obiectum delectationis & doloris, bonum autem & malum inquantum huiusmodi, sunt obiecta appetitus. vnde patet, quòd delectatio & dolor ad appetitum pertinent. omnis autem motus appetitiuus seu inclinatio consequens apprehensionem pertinet ad appetitum intellectiuum vel sensitiuum. nam inclinatio appetitus naturalis non consequitur apprehensionem ipsius appetentis, sed alterius, vt in primo dictum est. Cum igitur delectatio & dolor præsupponant in eodem subiecto sensum vel apprehensionem aliquam. manifestum est, quòd dolor sicut & delectatio est in appetitu intellectiuo vel sensitiuo. omnis autem motus appetitus sensitiui dicitur passio, vt supra dictum est: & præcipue illi qui in defectū sonant. vnde dolor secundum quod est in appetitu sensitiuo, propriissime dicitur passio animæ: sicut molestię corporales proprie passiones corporis dicuntur vnde & Aug. 14. De ciuitate Dei. dolorem specialiter ægritudinem nominat.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd dolor dicitur esse corporis, quia causa doloris est in corpore, puta cum patimur aliquod nociuum corpori: sed motus doloris semper est in anima. Nam corpus non potest dolere nisi dolente anima: vt Augustᵉ. dicit.

¶ Ad se-

¶ Ad secundum dicendum, quod dolor dicitur esse sensus, non quia sit actus sensitiuæ virtutis, sed quia requiritur ad dolorem corporalem, sicut ad delectationem.

¶ Ad tertium dicendum, quod dolor de amissione boni demonstrat bonitatem naturæ: non quia dolor sit actus naturalis appetitus, sed quia natura aliquid appetit vt bonum, quod cum remoueri sentitur, sequitur doloris passio in appetitu sensitiuo.

ARTICVLVS II.

3.q.15.ar. 6.cor. Et 3.dist.15. q.2.ar.3. q.1. & 2. Et 1.q. 26.ar.3. ad 9. & ar.4.ad 4.

a ¶ *Virum tristitia sit idem quod dolor.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd tristitia non sit dolor. dicit enim Augustinus 14. de ciuitate Dei. quòd dolor in corporalibus dicitur, tristitia autem dicitur magis in anima. ergo tristitia non est dolor.

¶ Præterea, Dolor non est nisi de præsenti malo, sed tristitia potest esse de præterito & de futuro: sicut pœnitentia est tristitia de præterito, & anxietas de futuro. ergo tristitia omnino à dolore differt.

¶ Præterea, Dolor non videtur consequi nisi sensum tactus: sed tristitia potest consequi ex omnibus sensibus. ergo tristitia nō est dolor sed se habet in pluribus.

¶ SED CONTRA est, quod Apost. dicit ad Rom. 9. Tristitia est mihi magna & continuus dolor cordi meo. pro eodem vtens tristitia & dolore.

CONCLVSIO.

¶ *Dolor cum sequatur apprehensionem interioris potentiæ cognoscitiuæ, tristitia vero apprehensionem exterioris cognoscitiui, necessario abinuicem distinguuntur.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd delectatio & dolor ex duplici apprehensione causari possunt, vel ex apprehensione exterioris sensus, vel ex apprehensione interiori, siue intellectus siue imaginationis. Interior autem apprehensio ad plura se extendit quàm exterior, eo quòd quæcunque cadunt sub exteriori apprehensione, cadunt sub interiori, sed non econuerso. Sola igitur illa delectatio, quæ ex interiori apprehensione causatur. gaudium nominatur, vt suprà dictum est, & similiter ille solus dolor, qui ex apprehensione interiori causatur nominatur tristitia. Et sicut illa delectatio, quæ ex exteriori apprehensione causatur, delectatio quidem nominatur, non autem gaudium: ita ille dolor, qui ex exteriori apprehensione causatur, nominatur quidem dolor, non autem tristitia: Sic igitur tristitia est quædam species doloris, sicut gaudium delectationis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Augustᵉ. loquitur ibi quantum ad vsum vocabuli: quia dolor magis vsitatur in corporalibus doloribus, qui sunt magis noti, quàm in doloribus spiritualibus.

¶ Ad secundum dicendum, quod sensus exterior non percipit nisi præsens: vis autem cognitiua interior potest percipere præsens, præteritum & futurum. & ideo tristitia potest esse de præsenti, præterito & futuro: dolor autem corporalis, qui sequitur apprehensionem sensus exterioris, non potest esse nisi de præsenti.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sensibilia tactus sunt dolorosa non solum inquantum sunt improportionata virtuti apprehensiuæ, sed etiam inquantum contrariantur naturæ: aliorum vero sensuum sensibilia possunt quidem esse improportionata virtuti apprehensiuæ, non tamen contrariantur naturæ nisi in ordine ad sensibilia tactus. vnde solus homo, qui est animal perfectum in cognitione delectatur in sensibilibus aliorum sensuum secundum seipsa: alia vero animalia non delectantur in eis nisi secundum quod referuntur ad sensibilia tactus, vt dicitur in 3. Ethic. & ideo de sensibilibus aliorum sensuum non dicitur esse dolor secundum quod contrariatur delectationi naturali, sed magis tristitia, quæ contrariatur gaudio animali. Sic igitur si dolor accipiatur pro corporali dolore, quod vsitatius est, dolor ex opposito diuiditur contra tristitiam secundum distinctionem apprehensionis interioris & exterioris: licet quantum ad obiecta delectatio ad plura se extendat quàm dolor corporalis. Si vero accipiatur communiter, sic est genus tristitiæ: vt dictum est.

ARTICVLVS III.

4.distin. 49.q.3. ar.3.q.1.

¶ *Vtrum tristitia seu dolor sit contraria delectationi.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd dolor delectationi non contrarietur. Vnum enim contrariorum nō est causa alterius: sed tristitia potest esse causa delectationis. Dicitur enim Matth. 5. Beati qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur. ergo non sunt contraria.

¶ Præterea, Vnum contrariorum non denominat aliud: sed in quibusdam ipse dolor vel tristitia est delectabilis: sicut Augustᵉ. dicit in 3. Confes. quòd dolor in spectaculis delectat. Et 4. Confes. dicit, quòd fletus amara res est, & tamen quandoque delectat: ergo dolor non contrariatur delectationi.

¶ Præterea, Vnum contrariorum non est materia alterius: quia contraria simul esse non possunt: sed dolor potest esse materia delectationis, dicit enim Augustᵉ. in lib. de pœnitentia, Semper pœnitens doleat, & de dolore gaudeat. Et Philosophus dicit in 9. Ethicor. quòd econuerso malus dolet de eo, quòd delectatus est. ergo delectatio, & dolor non sunt contraria.

¶ SED CONTRA est quod Aug. dicit 14. De ciuitat. Dei, quod lætitia est voluntas in eorum consentione, quæ volumus: tristitia autem est voluntas in dissentione ab his, quæ volumus: sed cōsentire & dissentire sunt contraria. ergo lætitia & tristitia sunt contraria.

CONCLVSIO.

¶ *Delectatio & tristitia ex suis obiectis contrariantur inuicem.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut Philosophus dicit 10. Meta. Contrarietas est differentia secundum formam: forma autē seu species passionis & motus sumitur ex obiecto vel termino. vnde cum obiecta delectationis, & tristitiæ seu doloris sint contraria, scilicet bonum præsens & malum præsens, sequitur, quòd dolor & delectatio sint contraria.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod nihil prohibet vnum contrariorum esse causam alterius per accidens: sic autem tristitia potest esse causa delectationis. Vno quidem modo inquantum tristitia de absentia alicuius rei, vel de præsentia contrarij vehementius quærit id in quo delectetur: sicut sitiens vehementius quærit delectationem potus, vt remedium contra tristitiam, quam patitur. Alio modo inquantum ex magno desiderio delectationis alicuius non recusat aliquis tristitias perferre, vt ad illam delectationem perueniat. & vtroque modo luctus præsens ad consolationem futuræ vitæ perducit. quia ex hoc ipso, quod homo luget pro peccatis vel pro dilatione gloriæ, meretur consolationem æternam. Similiter meretur etiam eam aliquis ex hoc, quod ad ipsam consequendam non refugit labores & angustias propter ipsam sustinere.

¶ Ad secundum dicendum, quod dolor ipse potest esse delectabilis per accidens, inquantum scilicet habet adiunctam admirationem, vt in spectaculis, vel inquantum facit recordationem rei amatæ, & facit percipere amorem eius de cuius absentia doletur. vnde cum amor sit delectabilis, & dolor & omnia quæ ex amore consequuntur, inquantū in eis sentitur amor, sunt delectabilia. & ꝓpter hoc etiā dolores in spectaculis possunt esse delectabiles, inquantū in eis sentitur aliquis amor conceptus ad illos, qui in spectaculis commemorantur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd voluntas & ratio supra suos actus reflectuntur, inquantum ipsi actus voluntatis & rationis accipiuntur sub ratione boni vel mali. & hoc modo tristitia potest esse materia delectationis vel econuersō, non per se, sed per accidens, inquantum scilicet vtrunque accipitur in ratione boni vel mali.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Virum omnis tristitia omni delectationi contrarietur.*

Annot.

a ¶ *Super Quæstionis trigesimæquintæ Articulum quartum.*

OMissis primis tribᵒ articulis quæst. trigesimæquintæ, circa quartum duo accurrunt aduertenda. Primum est quòd author non loquitur hic de absolutis, vt distinguuntur contra relatiua, sed determinat seipsum de quali absolutione intendit, scilicet specificatione ab extrinseco. Quod qualiter intelligatur, in prima parte dictum diffuse est. Secundum est, quòd author posuit intemperantiam & iustitiam sub absolutis: non quia non ipsæ specificentur ab extrinseco cum sint actus aut habitus: sed vel exemplariter, vel accipiendo eas, vt qualitates. sicut enim potentiæ animæ sumuntur vt potentiæ, & vt proprietates naturæ: ita actus & habitus, vt sic, & vt qualitates secundum se.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd omnis tristitia delectationi contrarietur. Sicut enim albedo & nigredo sunt contrariæ species coloris, ita delectatio & tristitia sunt contrariæ species animæ passionum: sed albedo & nigredo vniuersaliter sibi opponuntur. ergo etiam delectatio & tristitia.

Infr.a. 6. cor.fi.& q.38.arti. 1.ad primum.

¶ Præterea, Medicinæ per contraria fiunt: sed quælibet delectatio est medicina contra quamlibet tristitiam: vt patet per Philosoph. in 7. Ethic. ergo quælibet delectatio cuilibet tristitiæ contrariatur.

Et 1.qō. 46.ar.8. ad 2.

¶ Præterea, Contraria sunt quæ se inuicem impediunt: sed quælibet tristitia impedit quamlibet delectationem: vt patet per illud quod dicitur in 10. Ethicor. ergo quælibet tristitia cuilibet delectationi contrariatur.

Et 4.dist. 14.qō.1. art.4.q. 2.cor.

¶ SED CONTRA, Contrariorum non est eadem causa: sed ab eodem habitu procedit, quòd aliquis gaudeat de vno, & tristetur de opposito, ex charitate enim contingit gaudere cum gaudentibus & flere cum flentibus, vt dicitur Ro. 12. ergo non omnis tristitia omni delectationi contrariatur.

CONCLVSIO.

¶ *Tristitia & delectatio secundum suum genus vniuersaliter contrariantur, tristitia quoque & delectatio de eodem secundum speciē similiter contrariæ sunt: nonnunquam vero non contrariæ secundū speciem, sed magis diuersæ vel disparatæ dicuntur, si de diuersis & disparatis sint, quando verò illa diuersa sunt contraria, tunc non modo non contrariæ sunt secundum speciem, sed affines.*

¶ RES-

Universidad de Deusto
Biblioteca

¶ RESPONDEO dicendum, quod sicut dicitur in 10. Met. Contrarietas est differentia secundum formam: forma autem est & generalis & specialis. vnde contingit esse aliqua contraria secundum formam generis, sicut virtus & vitium: & secundum formam speciei, sicut iustitia & iniustitia. Est autem considerandum quod quædam specificantur secundum formas absolutas, sicut substantiæ & qualitates: quædam vero specificantur per comparationem ad aliquid extra, sicut passiones & motus recipiunt speciem ex terminis, siue ex obiectis. In his ergo quorum species considerantur secundum formas absolutas, contingit quidem, species, quæ continentur sub contrariis generibus, non esse contrarias secundum rationem speciei, non tamen contingit, quod habeant aliquam affinitatem vel conuenientiam adinuicem. Intemperantia enim & iustitia, quę sunt in contrariis generibus (virtute scilicet & vitio) non contrariantur adinuicem secundū rationem propriæ speciei, nec habent aliquam affinitatem vel conuenientiam adinuicem. Sed in illis, quorum species sumuntur secundum habitudinem ad aliquid extrinsecum, contingit quod species contrariorum generum non solum non sunt contrarię adinuicem, sed etiam habent quandam conuenientiam & affinitatem, eo quod eodem modo se habere ad contraria: contrarietatem inducit. sicut accedere ad album, & accedere ad nigrum habent rationem contrarietatis: sed contrario modo se habere ad contraria habet rationem similitudinis, sicut recedere ab albo, & accedere ad nigrum, & hoc maxime apparet in contradictione, quæ est principium oppositionis: nam in affirmatione & negatione eiusdem consistit oppositio, sicut album & non albū: in affirmatione autem vnius oppositorum & negatione alterius attenditur conuenientia & similitudo: vt si dicam nigrum & non album. tristitia autem & delectatio cum sint passiones, specificantur ex obiectis: & quidem secundum genus suum contrarietatem habent: nam vnum pertinet ad prosecutionem, aliud vero ad fugam, quæ se habent in appetitu sicut affirmatio & negatio in ratione: vt dicitur in 6. Eth. Et ideo tristitia & delectatio, quæ sunt de eodem, habent oppositionem adinuicem secundum speciem, tristitia vero & delectatio de diuersis. si quidem illa diuersa non sint diuersa opposita, sed disparata, non habent oppositionem adinuicem secundum rationem speciei, sed sunt etiam disparata: sicut tristari de morte amici, & delectari in contemplatione. Si vero illa diuersa sint contraria, tunc delectatio & tristitia non solum non habent contrarietatem secundum rationem speciei, sed etiam habent conuenientiam & affinitatem: sicut gaudere de bono & tristari de malo.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod albedo & nigredo nō habent speciem ex beatitudine ad aliquid exterius: sicut delectatio & tristitia, vnde non est eadem ratio.

¶ Ad secundum dicendum, quòd genus sumitur ex materia: vt patet in 8. Metap. in accidentibus autem loco materię est subiectum. dictum est autem quòd delectatio & tristitia contrariantur secundum genus: & ideo in qualibet tristitia est contraria dispositio subiecti dispositioni, quę est in qualibet delectatione. nam in qualibet delectatione appetitus se habet vt acceptans id quod habet: in qualibet autem tristitia se habet vt fugiens. & ideo ex parte subiecti quælibet delectatio est medicina contra quamlibet tristitiam: & quælibet tristitia est impeditiua cuiuslibet delectationis: præcipue tamen quando delectatio tristitiæ contrariatur etiam secundum speciem.

¶ Vnde patet solutio ad tertium. Vel aliter dicendum, quòd etsi non omnis tristitia contrarietur omni delectationi secundum speciem: tamen quantum ad effectum contrariatur. nam ex vno confortatur natura animalis. ex alio vero quodammodo molestatur.

ARTICVLVS V.

a ¶ *Virum delectationi contemplationis sit aliqua tristitia contraria.*

2. 2. q. 9. ar. 4. ad. 2. & q. 180. ar. 8. cor. Et 3. q. 46 ar. 7. ad. 4. Et 4. di. 49 q. 3. ar. 3. q. 2. Et opus. 3. c. 168. Et Phil. 7. le. 6. col. 3. fi.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd delectationi contemplationis sit aliqua tristitia contraria. Dicit enim Apost. 2. ad Cor. 7. Quæ secundum Deum est tristitia, pœnitentiam in salutem stabilem operatur: sed respicere ad Deum pertinet ad superiorem rationem, cuius est contemplationi vacare secundum August. in 12. de tri. ergo delectationi contemplationis opponitur tristitia.

¶ Præterea, Contrariorum contrarij sunt effectus: si ergo vnum contrariorum contemplatum est causa delectationis, aliud erit causa tristitiæ. & sic delectationi contemplationis erit tristitia contraria.

¶ Præterea, Sicut obiectum delectationis est bonum, ita obiectum tristitiæ est malum: sed contemplatio potest habere mali rationem. Dicit enim Philosophus in 2. Metap. quòd quædam inconuenientes est meditari. ergo contemplationis delectationi potest esse contraria tristitia.

¶ Præterea, Operatio quælibet secundum quod non est impedita, est causa delectationis: vt dicitur in 7. & 10. Ethic. sed operatio contemplationis potest multipliciter impediri, vel vt totaliter nō sit, vel vt cū difficultate sit, ergo in contemplatione potest esse tristitia delectationi contraria.

¶ Præterea, Carnis afflictio est causa tristitię: sed sicut dicitur Eccle. vltimo, Fræquens meditatio carnis est afflictio. ergo contemplatio habet tristitiam delectationi contrariam.

¶ SED CONTRA est, quod dicitur Sap. 8. Non habet amaritudinem conuersatio illius (scilicet sapientiæ) nec tędium conuictus eius, sed lætitiam & gaudium: conuersatio autem & conuictus sapientiæ est per contemplationem. ergo nulla tristitia est, quæ sit contraria delectationi contemplationis.

CONCLVSIO.

¶ Delectationi, quæ de ipsa contemplatione est, nulla tristitia contraria est, nec ei admiscetur nisi per accidens.

¶ RESPONDEO dicendum, quod delectatio contemplationis potest intelligi dupliciter. Vno modo ita, quod contemplatio sit delectationis causa, & non obiectum: & tunc delectatio non est de ipsa contemplatione. sed de re contemplata. contingit autem contemplari aliquid nociuum contristans, sicut & aliquid conueniens & delectans. vnde, si sic delectatio contemplationis accipiatur, nihil prohibet delectationi contemplationis esse tristitiam contrariam. Alio modo potest dici delectatio contemplationis, quia contemplatio est eius obiectum & causa, puta cum aliquis delectatur de hoc ipso, quod contemplatur. & sic vt dicit Gregorius Nicenus ei delectationi, qui est secundum contemplationem, non opponitur aliqua tristitia, & hoc idem Philosophus dicit in primo Topico. & in 10. Ethico. sed hoc est intelligendum per se loquendo, cuius ratio est: quia tristitia per se contrariatur delectationi, quæ est de contrario obiecto: sicut delectationi, quæ est de calore contrariatur tristitia, quæ est de frigore. Obiecto autem contemplationis nihil est contrarium: contrariorum enim rationes secundum quod sunt apprehensæ, non sunt contrariæ, sed vnum contrarium est ratio cognoscendi aliud. vnde delectationi, quæ est in contemplando, per se loquendo, non potest esse aliqua tristitia contraria, sed nec etiam habet tristitiam annexam, sicut corporales delectationes, quæ sunt vt medicinæ quædam contra aliquas molestias: sicut aliquis delectatur in potu ex hoc quòd anxiatur siti, quando autem iam tota sitis est repulsa, etiam cessat delectatio potus. delectatio enim contemplationis non causatur ex hoc quòd excluditur aliqua molestia, sed ex hoc quòd est secundum seipsam delectabilis: non est enim generatio, vt dictum est, sed operatio quædam perfecta. Per accidens autem admiscetur tristitia delectationi apprehensionis. & hoc dupliciter. Vno modo ex parte organi. Alio modo ex impedimento apprehensionis. Ex parte quidem organi admiscetur tristitia vel dolor apprehensioni, directe quidem in viribus apprehensiuis sensitiuæ partis: quæ habent organum corporale, vel ex sensibili, quòd est contrarium debitæ complexioni organi: sicut gustus rei amaræ, & olfactus rei fœtidæ, vel ex continuitate sensibilis conuenientis: quod per assiduitatem facit superexcrescentiam naturalis habitus, vt suprà dictum est. & sic redditur apprehensio sensibilis, quæ prius erat delectabilis tædiosa. sed hæc duo directe in contemplatione mentis locū non habent: quia mens non habet organum corporale. vnde dictum est in authoritate inducta, quòd non habet contemplatio mentis nec amaritudinem, nec tædium sed quia mens humana vtitur in contemplando viribus apprehensiuis sensitiuis (in quarum actibus accidit lassitudo) ideo indirecte admiscetur aliqua afflictio vel dolor contemplationi, sed neutro modo tristitia contemplationi adiuncta per accidens, contrariatur delectationi eius. Nam tristitia, quæ est de impedimento contemplationis, non contrariatur delectationi contemplationis: sed magis habet affinitatem & conuenientiam cum ipsa, vt ex supradictis patet. Tristitia vero vel afflictio, quæ est de lassitudine corporali, non ad idem genus refertur: vnde est penitus disparata. & sic manifestum est, quod delectationi, quæ est de ipsa contemplatione nulla tristitia contrariatur, nec adiungitur ei aliqua tristitia nisi per accidens.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illa tristitia, quæ est secundum Deum, non est de ipsa contemplatione mentis, sed est de aliquo, quod mens contemplatur, scilicet de peccato, quod mens considerat vt contrarium delectationi diuinæ.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ea quæ sunt contraria in rerum natura, secundum quod sunt in mente non habent contrarietatem: non enim rationis contrariorum sunt contrariæ, sed magis vnum contrariorum est ratio cognoscendi aliud. propter quod est vna scientia cōtrariorum.

¶ Ad ter-

¶ Ad tertium dicendum, quòd contemplatio secundum se nunquam habet rationem mali: cum contemplatio nihil aliud sit quàm consideratio veri, quod est bonum intellectus. sed per accidens tantum, in quantum scilicet contemplatio vilioris impedit contemplationem melioris: vel ex parte rei contemplatæ, ad quam inordinate appetitus afficitur.

¶ Ad quartum dicendum, quòd tristitia, quæ est de impedimento contemplationis, non contrariatur delectationi contemplationis, sed est ei affinis, vt dictum est.

¶ Ad quintum dicendum, quòd afflictio carnis per accidens & indirecte se habet ad contemplationem mentis, vt dictum est.

ARTICVLVS VI.

a ¶ *Virum magis sit fugienda tristitia, quàm delectatio appetenda.*

2. 2. q. 35 ar. 1. & 3. di. 27. q. 1. ar. 3 ad. 3. Et. 4 dist. 49. q. 3. ar. 3. q. 3.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd magis sit fugienda tristitia, quàm delectatio appetenda. Dicit enim August. in lib. 83. q. Nemo est qui non magis dolorem fugiat, quàm appetat voluptatem. Illud autem in quod communiter omnia consentiunt, videtur esse naturale. ergo naturale est & conueniens, quòd plus tristitia fugiatur, quàm delectatio apperatur.

¶ Præterea, Actio contrarij facit ad velocitatem & intentionem motus: aqua enim calida citius & fortius congelatur (vt dicit Philosophus in lib. Metheo.) sed fuga tristitiæ est ex contrarietate contristantis: appetitus autem delectationis non est ex aliqua contrarietate, sed magis procedit ex conuenientia delectantis. ergo maior est fuga tristitię, quàm appetitus delectationis.

¶ Præterea, Quanto aliquis secundum rationem fortiori passioni repugnat, tanto laudabilior est & vurtuosior: quia virtus est circa difficile & bonum, vt dicitur in 2. Ethic. sed fortis qui resistit motui quo fugitur dolor, est virtuosior quàm temperatus qui resistit motui quo appetitur delectatio. Dicit enim Philosophus in primo Rhetor. quòd fortes & iusti maxime honorantur. ergo vehementior est motus, quo fugitur tristitia, quàm motus quo appetitur delectatio.

¶ SED CONTRA, Bonum est fortius quàm malum, vt patet per Dion. 4. cap. de diui. nomi. sed delectatio est appetibilis propter bonum, quod est eius obiectum: fuga autem tristitiæ, est propter malum. ergo fortior est appetitus delectationis, quàm fuga tristitiæ.

CONCLVSIO.

¶ Maior per se est delectationis appetitus, quā tristitiæ fuga, & si per accidens contingat aliquem magis tristitiam fugere, quàm delectationem appetere.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd per se loquendo, appetitus delectationis est fortior quàm fuga tristitiæ: cuius ratio est, quia causa delectationis est conueniens bonum, causa autem doloris siue tristitiæ, est aliquod malum repugnans. Contingit autem aliquod bonum esse conueniens absque omni dissonantia: non autem potest esse aliquod malum totaliter absque omni conuenientia repugnans. vnde delectatio potest esse integra & perfecta, tristitia autem est semper secundum partem. vnde naturaliter maior est appetitus delectationis, quàm fuga tristitiæ. Alia verò ratio est, quia bonum, quod est obiectum delectationis, per seipsum appetitur: malum autem, quod est obiectum tristitiæ, est fugiendum inquantum est priuatio boni: quod autē est per se, potius est illo quod est per accidens. cuius etiam signū apparet in motibus naturalibus: nam omnis motus naturalis intensior est in fine cum appropinquat ad terminum suæ naturæ conuenientem, quàm in principio cum recedit à termino suę naturæ non conuenienti: quasi natura magis tendat in id, quod est sibi conueniēs, quàm fugiat id, quod est sibi repugnans. vnde & inclinatio appetitiuæ virtutis per se loquendo, vehementius tendit in delectationem, quàm fugiat tristitiam. Sed per accidens contingit, quòd tristitiam aliquis magis fugit, quàm delectationem appetat. & hoc tripliciter: Primo quidem ex parte apprehensionis, quia (vt August. dicit 10. de Trinit.) amor magis sentitur cum eum prodit indigentia: ex indigentia autem amati procedit tristitia, quæ est ex amissione alicuius boni amati, vel ex incursu alicuius mali contrarij: delectatio autem nō habet indigentiam boni amati, sed quiescit in eo iam adepto. Cum igitur amor sit causa delectationis & tristitię, in tanto magis fugitur tristitia, in quanto magis sentitur amor, ex eo quòd cōtrariatur amori. Secundo ex parte causæ contristantis vel dolorem inferentis, quę repugnat bono magis amato, quàm sit bonum illud, in quo delectamur: magis enim amamus consistentiam corporis naturalem quàm delectationem cibi: & ideo timore doloris, qui prouenit ex flagellis, vel alijs huiusmodi, quę contrariantur bonę consistentię corporis, dimittimus delectationem ciborum vel aliorum huiusmodi. Tertio ex parte effectus, scilicet inquantum tristitia impedit non vnam tantum delectationem, sed omnes.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illud quod August. dicit, quòd dolor magis fugitur, quàm voluptas appetatur, est verum per accidens, & non per se. & hoc patet ex eo quod subdit, Quandoque quidem etiam videmus immanissimas bestias à maximis voluptatibus abstinere dolorum metu, qui contrariatur vitæ, quæ maxime amatur.

¶ Ad secundum dicendum, quòd aliter est in motu, qui est ab interiori, & aliter in motu, qui est ab exteriori: motus enim qui est ab interiori, magis tendit in id quod est conueniens, quàm recedat à contrario: sicut suprà dictum est de motu naturali. sed motus qui est ab extrinseco, intenditur ex ipsa contrarietate: quia vnumquodque suo modo nititur ad resistendum contrario, sicut ad conseruationem suiipsius. vnde motus violentus intenditur in principio, & remittitur in fine. motus autem appetitiuæ partis est ab intrinseco, cum sit ab anima ad res: & ideo, per se loquendo, magis appetitur delectatio, quàm fugiatur tristitia. sed motus sensitiuæ partis est ab exteriori, quasi à rebus ad animam: vnde magis sentitur quod est magis contrarium, & sic etiam per accidens inquantum sensus requiritur ad delectationem & tristitiam, magis fugitur tristitia, quàm delectatio appetitur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd fortis non laudatur ex eo, quòd secundum rationem non vincitur à dolore, vel tristitia quacunque: sed ex ea, quæ consistit in periculis mortis, quæ quidem tristitia magis fugitur, quàm appetatur delectatio ciborum vel venereorum, circa quam est temperantia: sicut vita magis amatur, quàm cibus vel coitus: sed temperatus magis laudatur ex hoc quòd non prosequitur delectationes tactus, quàm ex hoc quòd non fugit tristitias contrarias, vt patet in tertio Ethic.

ARTICVLVS VII.

a ¶ *Virum dolor exterior sit maior quā interior.*

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd dolor exterior sit maior quàm dolor cordis interior. Dolor enim cordis exterior causatur ex causa repugnante bonæ consistentiæ corporis, in quo est vita: dolor autem interior causatur ex aliqua imaginatione mali: cum ergo vita magis ametur, quàm imaginatum bonum, videtur secundum prædicta quòd dolor exterior sit maior quàm dolor interior.

¶ Præterea, Res magis mouet, quàm rei similitudo: sed dolor exterior prouenit ex reali coniunctione alicuius contrarij: dolor autem interior ex similitudine contrarij apprehensa. ergo maior est dolor exterior, quàm dolor interior.

¶ Præterea, Causa ex effectu cognoscitur, sed dolor exterior habet fortiores effectus: facilius enim homo moritur propter dolores exteriores: quàm propter dolorē interiorē: ergo exterior dolor est maior, & magis fugitur, quàm dolor interior.

¶ SED CONTRA est quod dicitur Ecclesiast. 25. Omnis plaga, tristitia cordis est: & omnis malitia, nequitia mulieris. ergo sicut nequitia mulieris alias nequitias superat, vt ibi intenditur: ita tristitia cordis omnem plagam exteriorem excedit.

CONCLVSIO.

¶ Maior est & intensior dolor interior, quàm exterior.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd dolor exterior & interior in vno conueniunt, & in duobus differunt. Conueniunt quidē in hoc, quòd vterque est motus appetitiuę virtutis, vt suprà dictū est: sed differunt secundum illa duo, quæ ad tristitiam & delectionē requiruntur, scilicet secundū causam, quæ est bonum vel malum cōiunctū, & secundum apprehensionem. Causa enim doloris exterioris est malum coniunctum, quod repugnat corpori: causa autem interioris doloris est malum coniunctum, quod repugnat appetitui, dolor etiam interior sequitur apprehensionem sensus & specialiter tactus: dolor autem interior sequitur apprehensionem interiorem, vel imaginationis scilicet, vel etiam rationis. Si ergo comparatur causa interioris doloris ad causam exterioris, vna per se pertinet ad appeti

¶ *Super Quæstionis tri gesimæquintæ Articulum sextum.*

Annot. ARticulo quinto omisso, circa sextum eiusdem quæstionis aduerte, q superius in q. 29. articulo tertio, vbi odium comparatum est amori in fortitudine, duæ tantū rationes dictæ sunt, quare per accidens odium est fortius amore, scilicet ex sensu, & mala coniugatione. hic autem cum comparatur delectationi tristitia, tres rationes assemuntur, scilicet ex sensu, ex mala coniugatione, & ex effectu, vt patet in litera: quoniam non experimur odium ita impedire amorem omnem, sicut tristitia delectationem: quoniā nec amor ita confortat naturam sicut delectatio, nec odium debilitat illam sicut tristitia.

Annot. ¶ In responsione ad 2 dicendum aduerte, quòd motus ab extrinseco ex parte actiui est fortior in principio ex ratione contrarietatis, qua vnumquodque & seipsum imprimere & opposito contrarianti ob sistere nititur. & hoc intendit litera. Et ex hoc sequitur quòd triste coniunctum fortius agit, vtpote contrarium: & consequenter magis sentitur priuatio delectabilis, quàm sentiebatur ipsius coniunctio. & sic per accidens vehementius fugitur tristitia, quàm acceptabatur delectatio, ratione tamen cuius hæc fugitur, ex parte autem patientis motus ab extrinseco, debet esse minor in principio: quia magis contrariatur in principio.

Infr q. 37. art. 1. ad tertium.

a ¶ *Super Quæstionis trigesimæquintæ Articulum octauum.*

Annot. OMisso septimo articulo, circa octauum eiusdem quæstionis aduerte, quòd id, quod de vltimis ipsecibus tristitiæ dicitur, sic intelligo, quòd eum effectus tristitiæ consistat in appetitu fugitiuo, quando contingit deesse refugiu aliquod, constituitur anxietas, vel angustia, vbi deest ly fugitiuus. quãdo vero intantũ tristitia est, quòd nec appetibile aliquod ex illa relinquitur, sed solum contrarium contristans, tunc cõstituitur accidia: vbi etiam deest ly appetere vel appetitus, id est actus appetendi, non tamen tristandi actus.

a ¶ *Super Quæstionis trigesimæsextæ Articulum primum.*

Annot. IN primo articulo quæstionis trigesimæ sextæ memento doctrinæ superius datæ in primo articulo quæstionis octauæ, quomodo priuationes capiuntur vt entia & bona in ratione. eodem enim iudicio sumunt rationem contrarij mali: sicut enim mulierem non tangere sumitur vt bonũ, ita etiam sumitur vt malum.

Annot. ¶ Sed occurrit vnum dubium non dissimulandum. Si bonum amissum & malum coniunctum in re coincidunt (quia malum in priuatione boni consistit) & propterea in motu naturali nulla quodãmodo esset hæc quæstio, vt in litera dicitur, cũ in ratione vtrunque in duas rationem entis (quæ restat inter ea differentia) ob quam malum coniunctum fortiatur rationem contrarij potius quàm bonum amissum, & ob quam tristitia respicit bonum amissum sub ratione mali coniuncti: & non econuerso.

¶ Ad hoc dicitur, q̃ licet tam amissio boni, quàm malum possit habere rationem entis ut apprehendi siquidem potest & amissio vitæ & malum mortis sub ratione sacrificij diuini, &c. Inter ipsa tamen in re & in ratione hoc interest, quòd in re vtrumque ratio consistit in priuatione boni, vt in litera deducitur: in ratione autem ratio boni amissi cõsistit in priuatione, ratio vero mali cõsistit in positione. Amissio siquidem boni præsentatur in ratione priuationis conuenientis: vt patet. malum vero coniunctum præsentatur inducti rationem disconuenientis: quod constat habere

Infrà q. 41 artic. q. ad. primum Et 2. 2. q. 35. ar. 4. ad tertium & 4. di. 26. q. 1. ar. 3. cor. fi. Et veri. q. 26 ar. 4. ad 6

tum, cuius est vterq; dolor: alia vero per aliud. Nam dolor interior est ex hoc, quòd aliquid repugnat ipsi appetitui: exterior autẽ dolor ex eo, quòd repugnat appetitui, quia repugnat corpori. semper autem quod est per se, prius est eo quod est per aliud. vnde ex parte ista dolor interior præeminet dolori exteriori. Similiter etiam ex parte apprehensionis: nam apprehensio rationis & imaginationis altior est quàm apprehensio sensus tactus. vnde, simpliciter & per se loquendo, dolor interior potior est quàm dolor exterior: cuius signum est, quòd etiam dolores exteriores aliquis voluntarie suscipit, vt euitet interiorem, & inquantum non repugnat dolor exterior interiori appetitui, fit quodammodo delectabilis & iucundus interiori gaudio. quandoque tamen dolor exterior est cum interiori dolore, & tunc dolor augetur: non solum enim interior est magis quàm exterior, sed etiam vniuersalior. Quicquid enim est repugnans corpori, potest esse repugnans interiori appetitui: & quicquid apprehenditur sensu, potest apprehendi imaginatione & ratione, sed non econuertitur. Et ideo signanter in authoritate adducta dicitur, Omnis plaga tristitia cordis est: quia etiam dolores exteriorum plagarum sub interiori cordis tristitia cõprehenduntur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd dolor interior potest etiam esse de his quæ contrariantur vitæ, & sic comparatio doloris interioris ad exteriorem non est accipienda secundum diuersa mala quæ sunt causa doloris, sed secundum diuersam comparationem huius causæ doloris ad appetitum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd tristitia interior non procedit ex similitudine rei apprehensa, sicut ex causa (non enim homo tristatur interius de ipsa similitudine apprehensa, sed de re cuius est similitudo) quæ quidem res tanto perfectius apprehenditur per aliquam similitudinem, quanto similitudo est magis immaterialis & abstracta. & ideo dolor interior, per se loquendo, est maior, tanquam de maiori malo existens: propter hoc quòd interiori apprehensione magis cognoscitur malum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd immutationes corporales magis causantur ex dolore exteriori: tum quia causa doloris exterioris est corrumpens coniunctum corporaliter: quod exigit apprehensio tactus, tum etiam quia sensus exterior est magis corporalis, quàm sensus interior: sicut & appetitus sensitiuus, quàm intellectiuus. & propter hoc, vt suprà dictum est, ex motu appetitus seusitiui magis corpus immutatur, & similiter ex dolore exteriori magis, quam ex dolore interiori.

ARTICVLVS VIII.

a ¶ *Virum sint tantum quatuor species tristitiæ.*

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd Damascen. inconuenienter quatuor tristitiæ species assignet, quæ sunt accidia, achos vel anxietas: secundum Greg. Nicc. misericordia & inuidia. Tristitia enim delectationi opponitur. sed delectationis non assignantur aliquæ species: ergo nec tristitiæ species debent assignari.

¶ Præterea, Pœnitentia est quædam species tristitiæ. similiter etiam nemesis & zelus: vt dicit Philosophus 2. Rheto. quæ quidem sub his speciebus non comprehenduntur. ergo insufficiens est eius prædicta diuisio.

¶ Præterea, Omnis diuisio debet esse per oppositas, sed prædicta non habent oppositionẽ adinuicem. Nam secundum Greg. accidia est tristitia vocem amputans: anxietas vero est tristitia aggrauans: inuidia vero est tristitia in alienis bonis: misericordia autem est tristitia in alienis malis. contingit autem aliquem tristari & de alienis malis, & de alienis bonis, & simul cum hoc interius aggrauari, & exterius vocem amittere. ergo prædicta diuisio non est conueniens.

¶ SED CONTRA est authoritas vtriusque, scilicet Greg. Nice. & Damasceni.

CONCLVSIO.

¶ *Quatuor sunt tristitiæ species: Accidia, Anxietas, Misericordia, atque Inuidia.*

¶ RESPONDEO dicendum, quod ad rationem speciei pertinet, quod se habeat ex additione ad genus. sed generi potest aliquid addi dupliciter. Vno modo, quod per se ad ipsum pertinet, & virtute continetur in ipso, sicut rationale additur animali: & talis additio facit veras species alicuius generis, vt per Philosophum patet in 7. & 8. Meta. aliquid vero additur generi quasi aliquid extraneum à ratione ipsius, sicut si album animali addatur, vel aliquid huiusmodi. & talis additio non facit veras species generis, secundum quod communiter loquimur de generibus & speciebus. Interdum tamen dicitur aliquid esse species alicuius generis propter hoc, quòd habet aliquid extraneum, ad quod applicatur generis ratio: sicut carbo & flamma dicuntur esse species ignis propter applicationem naturæ ignis ad materiam alienam. & simili modo loquendi dicuntur astrologia & perspectiua species mathematicæ, inquantum principia mathematica applicantur ad materiam naturalem, & hoc modo loquendi assignantur hic species tristitiæ per applicationem rationis tristitiæ ad aliquid extraneum. quod quidem extraneum accipi potest vel ex parte causæ obiecti, vel ex parte effectus. proprium enim obiectum tristitiæ est proprium malum. vnde extraneum obiectum tristitiæ accipi potest vel secundum alterum tantum, quia scilicet est malum. sed non proprium. & sic misericordia, quæ est tristitia de alieno malo: inquantum tamen æstimatur vt proprium, vel quantum ad vtrunque: quia neque est de proprio, neque de malo, sed de bono alieno: inquantum tamen bonum alienum æstimatur vt proprium malum, & sic est inuidia. Proprius autem effectus tristitiæ consistit in quadam fuga appetitus. vnde extraneum circa effectum tristitiæ potest accipi quantum ad alterum tantum: quia scilicet tollitur fuga. & sic est anxietas, quæ sic aggrauat animum, vt non appareat aliquod refugium: vnde alio no nine dicitur angustia. Si vero in tantum procedit talis aggrauatio, vt etiam exteriora membra immobilitet ab opere, quod pertinet ad accidiam, sic erit extraneum quantum ad vtrunque, quia nec est in fuga, nec est in appetitu. Ideo autẽ specialiter accidia dicitur vocem amputare, quia vox inter omnes exteriores motus magis exprimit interiorem conceptum & affectum non solum in hominibus, sed etiam in alijs animalibus, vt dicitur in 1. Politicorum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd delectatio causatur ex bono quod vno modo dicitur. & ideo delectationis non assignantur tot species, sicut tristitiæ, quæ causatur ex malo, quod multifariam contingit, vt dicit Diony. 4. cap. de diuinis nominibus.

¶ Ad secundum dicendum, quòd pœnitentia est de malo proprio, quod per se est obiectum tristitiæ. vnde non pertinet ad has species. zelus vero & nemesis sub inuidia continentur, vt infrà patebit.

¶ Ad tertium dicendum, quòd diuisio ista non sumitur secundum oppositiones specierum, sed secundum diuersitatem extraneorum, ad quæ trahitur ratio tristitiæ, vt dictum est.

QVÆSTIO TRIGESIMASEXTA
De causis tristitiæ & doloris, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de causis tristitiæ.

¶ Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶ Primò, vtrum causa doloris sit bonum amissum, vel magis malum coniunctum. ¶ Secundò vtrum concupiscentia sit causa doloris. ¶ Tertiò, vtrum appetitus vnitatis sit causa doloris. ¶ Quartò, vtrum potestas, cui resisti non potest, sit causa doloris.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Virum causa doloris sit bonum amissum, vel malum coniunctum.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd bonum amissum sit magis causa doloris, quàm malum coniunctum. dicit enim Augustinus in lib. 83. q. dulcissimum dolorem esse de amissione bonorum temporalium, eadem ergo ratione quilibet dolor ex amissione alicuius boni contingit.

¶ Præterea

¶ Præterea, Suprà dictum est, quòd dolor, qui delectationi contrariatur, est de eodem, de quo est delectatio. sed delectatio est de bono, sicut suprà dictum est: ergo dolor est principaliter de amissione boni.

¶ Præterea, Secundum Augustinum 14. de Ciuitate Dei, Amor est causa tristitiæ, sicut & aliarum affectionum animæ. sed obiectum amoris est bonum: ergo dolor vel tristitia magis respicit bonum amissum, quàm malum coniunctum.

¶ SED CONTRA est quod Damasc. dicit in 2. lib. quòd expectatum malum, timorem constituit: præsens vero tristitiam.

CONCLVSIO.

¶ *Sicut delectatio prius respicit bonum adeptum, vt proprium obiectum: ita magis tristitiæ causa est malum coniunctum, quàm bonum amissum.*

¶ RESPONDEO dicendũ, quòd si hoc modo se haberent priuationes in apprehensione animæ, sicut se habent in ipsis rebus, ista quæstio nullius momenti esse videretur. Malum enim, vt in 1. lib. habitum est, est priuatio boni: priuatio autem in rerum natura nihil est aliud quàm carentia oppositi habitus: secundum hoc ergo idem esset tristari de bono amisso, & de malo habito: sed tristitia est motus appetitus apprehensionem sequentis: in apprehensione autem ipsa priuatio habet rationem cuiusdam entis, vnde dicitur ens rationis: & sic malum cum sit priuatio, se habet per modum contrarij. Et ideo quantum ad motum appetitiuum differt, vtrum respiciat principalius malum coniunctum, vel bonum amissum. Et quia motus appetitus animalis hoc modo se habet in operibus animæ, sicut motus naturalis in rebus naturalibus, ex consideratione naturalium motuum veritas accipi potest. Si enim accipiamus in motibus naturalibus accessum & recessum, accessus per se respicit id quod est conueniens naturæ, recessus autem per se respicit id quod est contrarium: sicut graue per se recedit à loco superiori, accedit autem naturaliter ad locum inferiorem. Sed si accipiamus causam vtriusque motus, scilicet grauitatem: ipsa grauitas per prius inclinat ad locum deorsum, quàm trahat à loco sursum, à quo recedit, vt deorsum tendat. Sic igitur, cum tristitia in motibus appetitiuis se habeat per modum fugæ vel recessus, delectatio autem per modum prosecutionis vel accessus: sicut delectatio per prius respicit malum coniunctum: sed causa delectationis & tristitiæ, scilicet amor, per prius respicit bonũ, q̃ malũ. Si ergo eo modo, quo obiectũ est causa passionis: magis proprie est causa tristitiæ vel doloris malum coniunctum, quam bonum amissum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ipsa amissio boni apprehenditur sub ratione mali, sicut & amissio mali apprehenditur sub ratione boni: & ideo Augustinus dicit dolorem prouenire ex amissione temporalium bonorum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd delectatio & dolor ei contrarius, respiciunt idem, sed sub contraria ratione: nam si delectatio est de præsentia alicuius, tristitia est de absentia eiusdem. In vno autem contrariorum includitur priuatio alterius, vt patet in 10. Meta. & inde est quòd tristitia quæ est de contrario, est quodammodo de eodem sub contraria ratione.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quando ex vna causa prouenium multi motus, non oportet quòd omnes principalius respiciant illud quod principalius respicit eam: sed primus tantum. vnusquisque autem aliorum principalius respicit illud, quod est ei conueniens secundum propriam rationem.

ARTICVLVS II.

Infrà, artic. 4. cor.

a ¶ *Virum concupiscentia sit causa doloris.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd concupiscentia non sit causa doloris seu tristitiæ. Tristitia enim per se respicit malum, vt dictum est: concupiscentia autem est motus quidam appetitus in bonum. motus autem qui est in vnum contrarium, non est causa motus qui respicit aliud contrarium: ergo concupiscentia non est causa doloris.

¶ Præterea, Dolor secundum Damas. est de præsenti, concupiscentia autem est de futuro: ergo concupiscentia non est causa doloris.

¶ Præterea, Id quod per se est delectabile, non est causa doloris, sed concupiscentia est secundum seipsam delectabilis, vt Phil. dicit in 1. Rhet. ergo concupiscentia non est causa doloris seu tristitiæ.

¶ SED CONTRA est quod Augustinus dicit in Ench. Subintrantibus ignorantia agendarum rerum, & concupiscentia noxiarum, comites subinferuntur, error & dolor. sed ignorantia est causa erroris: ergo concupiscentia est causa doloris.

CONCLVSIO.

¶ *Concupiscentia secundum rationem mouenis, non vniuersaliter doloris est causa, sed inquantum tristamur de retardatione boni concupiti, vel eius totali ablatione: sed eiusdem causæ vt finis est ipsum malum coniunctum per se primò, & bonum amissum per se secundò.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd tristitia est motus quidam appetitus animalis: motus autem appetitiuus habet, sicut dictum est, similitudinem appetitus naturalis: cuius duplex causa assignari potest, vna per modum finis, alia sicut vnde est principium motus. sicut descensionis corporis grauis causa sicut finis, est locus deorsum: principium autem motus est inclinatio naturalis, quæ est ex grauitate. Causa autem motus appetitiui per modum finis est eius obiectum, & sic suprà dictum est, quod causa doloris seu tristitiæ est malum coniunctum: causa autem sicut vnde est principium talis motus, est interior inclinatio appetitus, qui quidem per prius inclinatur ad bonum, & ex consequenti ad repudiandum malum contrarium: & ideo huiusmodi motus appetitiui primum principium est amor, qui est prima inclinatio appetitus ad bonum consequendum. Secundum autem principium est odium, quod est inclinatio prima appetitus ad malum fugiendum. sed quia concupiscentia vel cupiditas est primus effectus amoris, quo maxime delectamur, vt suprà dictum est: ideo frequenter Augustin. cupiditatem vel concupiscentiam pro amore ponit, vt suprà dictum est, & hoc modo concupiscentiam dicit esse vniuersalem causam doloris. Sed ipsa concupiscentia secundum propriam rationem considerata, est interdum causa doloris: omne enim quod impedit motum, ne perueniat ad terminum, est contrarium motui: illud autem, quod est contrarium motui appetitus, est contristans: & sic per consequens concupiscentia fit causa tristitiæ in quantum de retardatione boni concupiti vel totali ablatione tristamur. vniuersalis autem causa doloris esse non potest: quia magis dolemus de subtractione bonorum præsentium, in quibus iam delectamur, quàm futurorum quæ concupiscimus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd inclinatio appetitus ad bonum consequendum, est causa inclinationis appetitus ad malum fugiendum, sicut dictum est: & ex hoc contingit, quòd motus appetitus, qui respiciunt bonum, ponuntur causa motuum appetitus, qui respiciunt malum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd illud quod concupiscitur, etsi realiter sit futurum, est tamen quodãmodo præsens inquantum speratur. Vel potest dici, quod licet bonum concupitum sit futurum, tamen impedimentum præsentialiter apponitur, quod dolorem causat.

¶ Ad tertium dicendum, quòd concupiscentia est delectabilis quandiu manet spes adipiscendi quod concupiscitur: sed subtracta spe per impedimentum appositum, concupiscentia dolorem causat.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Vtrum appetitus vnitatis sit causa doloris.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd appetitus vnitatis non sit causa doloris. Dicit enim Philosophus in 10. Ethicor. quod hæc opinio quæ posuit repletionem esse causam delectationis, & incisionem causam tristitiæ, videtur esse facta ex delectationibus & tristitijs, quæ sunt circa cibum: sed non omnis delectatio vel tristitia est huiusmodi: ergo appetitus vnitatis non est causa vniuersalis doloris, cum repletio ad vnitatem pertineat, incisio vero multitudinem inducat.

¶ Præterea, Quælibet separatio vnitati opponitur: si ergo dolor causaretur ex appetitu vnitatis, nulla separatio esset delectabilis: quod patet esse falsum in separatione omnium superfluorum.

¶ Præterea, Eadem ratione appetimus coniunctionem boni, & remotionem mali: sed sicut coniunctio pertinet ad vnitatem, cum sit vnio quædam: ita separatio est contrarium vnitati. ergo appetitus vnitatis non magis debet poni causa doloris, q̃ appetitus separationis.

¶ SED CONTRA est, quod Augustinus dicit in 3. de lib. ar. quod ex dolore quem bestiæ sentiunt, satis apparet in regendis amandisque suis corporibus, quàm sint animæ appetentes vnitatis.

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ *Super Quæstionem trigesimam septimam.*

Annot.

CIrca quæstionem trigesimam septimam nihil occurrit scribendum, nisi vt qui volunt videre naturas passionum, aduertant ad regulã in quarto articulo traditam, scilicet quòd duplici existente motu in qualibet possione, scilicet appetitus, & corporis, motus corporis similis est motui animi, in hoc, quòd est se habere per modum prosecutionis vel fugę. Et si his attenderis, videbis non dari illas duas tristitias, quas superius reprobauimus.

Quid enim est aliud dolor, nisi quidam sensus diuisionis vel corruptionis impatiens?

CONCLVSIO.

¶ Sicut amor vel boni appetitus est doloris causa, ita amor vel appetitus vnitatis, eiusdem causa est.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd eo modo, quo concupiscentia vel cupiditas boni est causa doloris, etiã appetitus vnitatis vel amor causa doloris ponendus est: bonũ enim vniuscuiusque rei in quadam vnitate cõsistit: prout scilicet vnaquæque res habet in se vnitatem, ex quibus consistit eius perfectio. vnde & Platonici posuerunt vnum esse principium sicut & bonum: vnde naturaliter vnumquodque appetit vnitatem sicut & bonitatem, & propter hoc sicut amor vel appetitus boni est causa doloris: ita etiam amor, vel appetitus vnitatis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd non omnis vnio perficit rationem boni, sed solum illa, à qua dependet esse perfectum rei: & propter hoc etiam non cuiuslibet appetitus vnitatis est causa doloris vel tristitiæ, vt quidam opinabantur: quorum opinionem ibi Philosophus excludit per hoc, quòd quædam repletiones non sunt delectabiles: sicut repleti cibis non delectantur in ciborum sumptione: talis enim repletio siue vnio magis repugnaret ad perfectionem esse, quàm ipsum constitueret. vnde dolor non causatur ex appetitu cuiuslibet vnitatis, sed eius, in qua consistit perfectio naturę.

¶ Ad secundum dicendum, quòd separatio potest esse delectabilis, vel inquantum remouetur illud quod est contrarium perfectioni rei, vel inquantum separatio habet aliquam vnionem adiunctam, puta sensibilis ad sensum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd separatio nociuorum & corrumpentium appetitur, inquantum tollunt debitam vnitatem. vnde appetitus huiusmodi separationis non est prima causa doloris, sed magis appetitus vnitatis.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Vtrum potestas, cui non potest resisti, sit causa doloris.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd potestas maior non debet poni causa doloris: quod enim est in potestate agentis, nondum est præsens, sed futurum, dolor autem est de malo præsenti: ergo potestas maior non est causa doloris.

¶ Prætereà, Nocumentum illatum, est causa doloris: sed nocumentum potest inferri etiam à potestate minore: ergo potestas maior non debet poni causa doloris.

¶ Prętereà, Causæ appetitiuorum motuum sunt interiores inclinationes animæ: potestas autem maior est aliquid exterius: ergo non debet poni causa doloris.

¶ SED CONTRA est quod August. dicit in libro de natura boni: In animo dolorem facit voluntas resistens potestati maiori, in corpore dolorem facit sensus resistens corpori potentiori.

CONCLVSIO.

¶ Maior potestas, cui nonnunquam resisti non potest, est doloris causa, inquantum causa est maioris mali coniunctionis.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd (sicut suprà dictum est) malum coniunctum est causa doloris vel tristitiæ per modum obiecti. Id ergo, quod est causa coniunctionis mali, debet poni causa doloris vel tristitiæ: manifestum est autem hoc esse contra inclinationem appetitus, vt malo præsentialiter inhæreat. quod autem est contra inclinationem alicuius, nunquam aduenit ei nisi per actionem alicuius fortioris, & ideo potestas maior ponitur esse causa doloris ab August. Sed sciendum est, quòd si potestas fortior intantum inualescat, quòd mutet contrariam inclinationem in inclinationem propriam, iam non erit aliqua repugnantia vel violentia, sicut quando agens fortius, corrumpendo corpus graue, aufert ei inclinationem, qua tendit deorsum: & tunc ferri sursum non est ei violentum sed naturale. Sic igitur, si aliqua potestas maior intantum inualescat quod auferat inclinationem voluntatis vel appetitus sensitiui, ex ea non sequitur dolor vel tristitia: sed tunc solum sequitur, quando remanet inclinatio appetitus in contrarium: & inde est, quòd August. dicit, quòd voluntas resistens potestati fortiori, causat dolorem: si enim non resisteret, sed cederet consentiendo, non sequeretur dolor, sed delectatio.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd maior potestas dolorem causat: non secundum quod est agens in potentia, sed secundum quod est agens actu, dum scilicet facit coniunctionem mali corruptiui.

¶ Ad secundum dicendum, quòd nihil prohibet aliquam potestatem, quæ non est maior simpliciter, esse maiorem quantum ad aliquid: & secundum hoc aliquod nocumentum inferre potest. Si autem nullo modo maior esset, nullo modo posset nocere: vnde non posset causam doloris inferre.

¶ Ad tertium dicendum, quòd exteriora agentia possunt esse causa motuum appetitiuorum inquantum causant præsentiam obiecti: & hoc modo potestas maior ponitur causa doloris.

QVÆSTIO TRIGESIMASEPTIMA, De effectibus doloris vel tristitiæ, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de effectibus doloris vel tristitiæ.

¶ Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primò, vtrum dolor auferat facultatem addiscendi.

¶ Secundò, vtrum aggrauatio animi sit effectus tristitiæ vel doloris. ¶ Tertiò, vtrum tristitia vel dolor debilitet omnem operationem. ¶ Quartò, vtrum tristitia noceat corpori magis, quàm aliæ passiones animæ.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Vtrum dolor auferat facultatem addiscendi.*

AD PRIMVM ergo sic proceditur. Videtur quòd dolor non auferat facultatem addiscendi. Dicitur enim Isa. 26. Cum feceris iudicia tua in terra, iustitiam discent omnes habitatores orbis: & infrà, In tribulatione murmuris doctrina tua eis. Sed ex iudicijs dei & tribulatione sequitur dolor seu tristitia in cordibus hominum: ergo dolor vel tristitia non tollit, sed magis auget facultatem addiscendi.

¶ Prætereà, Isa. 28. dicitur, Quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum? Ablactatos à lacte, auulsos ab vberibus, id est à delectationibus. Sed dolor & tristitia maxime tollunt delectationes: impedit enim tristitia omnem delectationem, vt dicitur in 7. Ethico. Et Eccle. 11. dicitur, quòd malitia vnius horæ obliuionem facit luxuriæ maximæ. ergo dolor non tollit, sed magis præbet facultatem addiscendi.

¶ Prætereà, Tristitia interior præeminet dolori exteriori, vt suprà dictum est: sed simul cum tristitia potest homo addiscere: ergo multo magis simul cum dolore corporali.

¶ SED CONTRA est quod Aug. dicit in 1. Soliloquiorum. Quanquam acerrimo dolore dentium his diebus torquerer, non quidem sinebar animo voluere nisi ea, quæ iam forte addidiceram: addiscendo autem penitus impediebar, ad quod mihi tota intentione animi opus erat.

CONCLVSIO.

¶ Dolor intensus omnem sæpenumero non solum addiscendi voluntatem & facultatem diminuit, sed aufert, cùm animi intentionem ad se trahat.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd quia omnes potentiæ animæ in vna essentia animæ radicantur, necesse est quod quando intentio animæ vehementer trahitur ad operationem vnius potentię, retrahatur ab operatione alterius. vnius enim animæ non potest esse nisi vna intentio: & propter hoc si aliquid ad se trahat totã intentionẽ animæ vel magnam partem ipsius, non compatitur secum aliquid aliud quod magnam attentionem requirat. manifestum est autem, quod dolor sensibilis maxime trahit ad se intentionem animæ, quia naturaliter vnumquodque tota intentione tendit ad repellendum contrarium, sicut etiam in rebus naturalibus apparet. Similiter etiam manifestum est, quod ad addiscendum aliquid de nouo, requiritur studium, & conatus cum magna intentione, vt patet per illud quod dicitur Prouerbior. 2. Si quæsieris sapientiam quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis eam, tunc intelliges disciplinam. Et ideo si sit dolor intensus, impeditur homo ne tunc aliquid addiscere possit: & tantum potest intendi, quod nec etiam instante dolore potest homo aliquid considerare etiam quod prius sciuit: in hoc tamen attenditur diuersitas secundum diuersitatem amoris, quem homo habet ad addiscendum vel considerandum: quanto maior fuerit, magis retinet intentionem animi, ne omnino feratur ad dolorem.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd tristitia moderata quæ excludit euagationem animi, potest conferre ad disciplinam suscipiendam: & præcipue eorum, per quæ homo sperat se posse à tristitia liberari. & hoc modo in tribulatione murmuris homines doctrinã dei magis recipiunt.

¶ Ad secundum dicendum, quòd tam delectatio, quàm dolor inquantum ad se trahunt animæ intentionem, impediunt considerationem rationis, vnde in 7. Ethicor. dicitur, quod impossibile est in ipsa delectatione venereorum aliquid intelligere. sed tamen

men magis trahit ad se intentionem animæ dolor, quàm delectatio. sicut etiam videmus in rebus naturalibus, quòd actio corporalis naturalis magis intenditur in contrarium: sicut aqua calefacta magis patitur à frigido, vt fortius congeletur. si ergo dolor seu tristitia fuerit moderata per accidens, potest conferre ad addiscendum inquantum aufert superabundantiam delectationum, sed per se impedit, & si intendatur, totaliter aufert.

¶ Ad tertium dicendum, quòd dolor exterior accidit ex læsione corporali, & ita magis habet transmutationem corporalem adiunctam, quàm dolor interior: qui tamen est maior secundum illud quod est formale in dolore, quod est ex parte animæ. & ideo dolor corporalis magis impedit contemplationem, quæ requirit omnimodam quietem, quàm dolor interior: & tamen etiam dolor interior si multum intendatur, ita trahit intentionem, vt non possit homo de nouo aliquid addiscere: vnde & Greg. propter tristitiam intermisit Ezechielis expositionem.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Vtrum aggrauatio animi sit effectus tristitiæ vel doloris.*

AD SECVMDVM sic proceditur. Videtur quòd aggrauatio animi non sit effectus tristitiæ. Dicit enim Apostolus 2. ad Corinthi. 7. Ecce hoc ipsum contristari vos secundum deum quantam in vobis operatur solicitudinem, defensionem, indignationem, &c. sed solicitudo & indignatio ad quandam erectionem animi pertinent. quæ ad aggrauationem opponitur: non ergo aggrauatio est effectus tristitiæ.

¶ Prætereà, Tristitia delectationi opponitur, sed effectus delectationis est dilatio, cui non opponitur aggrauatio, sed constrictio. ergo effectus tristitiæ non debet poni aggrauatio.

¶ Prætereà, Ad tristitiam pertinet absorbere: vt patet per illud quod Apostolus dicit 2. ad Corinth. Ne forte abundantiori tristitia absorbeatur qui est eiusmodi: sed quod aggrauatur, non absorbetur, quinimo sub aliquo ponderoso deprimitur: quod autem absorbetur, infrà absordens includitur. ergo aggrauatio non debet poni effectus tristitiæ.

¶ SED CONTRA est quod Greg. Nice. & Damasc. ponunt tristitiam aggrauantem.

CONCLVSIO.

¶ Tristitia cum ex malo præsenti contingat, necessarium est quàm maxime animum aggrauare, & quandoque animi motum & corporis impedire.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd effectus passionum animæ quandoque metaphorice nominantur secundum similitudinem sensibilium corporum, eò quòd motus appetitus animalis sunt similes inclinationibus appetitus naturalis. & per hunc modum feruor attribuitur amori, dilatatio delectationi, & aggrauatio tristitiæ. Dicitur enim homo aggrauari ex eo, quòd aliquo pondere impeditur à proprio motu: manifestum est autem ex prædictis, quòd tristitia contingit ex aliquo malo præsenti, quòd quidem ex hoc ipso quòd repugnat motui voluntatis, aggrauat animum, inquantum impedit ipsum ne fruatur eo quod vult. Et si quidem non sit tanta vis mali contristantis, vt auferat spem euadendi, licet animus aggrauetur quantum ad hoc, quòd in præsenti non potitur eo quod vult, remanet tamen motus ad repellendum nociuum contristans. Si vero superexcrescat vis mali in tantum, vt spem euasionis excludat, tunc simpliciter impeditur etiam interior motus animi angustiati, vt neque hic neque illac diuertere valeat: & quandoque etiam impeditur exterior motus corporis, ita quod remanet homo stupidus in seipso.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illa erectio animi prouenit ex tristitia, quæ est secundum deum propter spem adiunctam de remissione peccati.

¶ Ad secundum dicendum, quòd quantum ad motum appetitiuum pertinet, ad idem refertur constrictio & aggrauatio: ex hoc enim quod aggrauatur animus, vt ad exteriora libere progredi non possit, ad seipsum retrahitur quasi constrictus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd tristitia absorbere hominem dicitur, quando sic totaliter vis contristantis mali afficit animum, vt omnem spem euasionis excludat: & sic etiam eodem modo aggrauat & absorbet. quædam enim se consequuntur in his quæ metaphorice dicuntur: quæ sibi repugnare videntur, si secundum proprietatem accipiantur.

Infr. q. 39 art. 3. ad 3 & 40. 3. art. 3. ad secum dum.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Vtrum tristitia vel dolor debilitet omnem operationem.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd tristitia non impediat omnem operationem. Solicitudo enim ex tristitia causatur: vt patet per authoritatem Apostoli inductam: sed solicitudo adiuuat ad bene operandum. Vnde Apostolus dicit 2. ad Timoth. 2. Solicite cura teipsum exhibere operarium incon fusibilem. ergo tristitia non impedit operationem: sed magis adiuuat ad bene operandum.

¶ Prætereà, Tristitia causat in multis concupiscentiam, vt dicitur in 7. Ethic. sed concupiscentia facit ad intentionem operationis: ergo & tristitia.

¶ Prætereà, Sicut quędam operationes propriæ sunt gaudentium: ita etiam quædam operationes, his qui contristantur, sicut lugere: sed vnumquodque augetur ex sibi conuenienti: ergo aliquę operationes non impediuntur, sed meliorantur propter tristitiam

¶ SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 10. Ethi. quod delectatio perficit operationem, & econuerso tristitia impedit.

CONCLVSIO.

¶ Operatio si conferatur ad tristitiam vt obiectum, maxime ex ea impeditur: si vero comparetur ad illam, vt effectus, magis augetur, & perficitur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut iam dictum est, tristitia quandoque non ita aggrauat vel absorbet animum, vt omnem motum interiorem & exteriorem excludat: sed aliqui motus quandoque ex ipsa tristitia causantur. Sic ergo operatio ad tristitiam dupliciter potest comparari. Vno modo sicut ad id, de quo est tristitia: & sic tristitia quamlibet operationem impedit: nunquam enim illud quod cum tristitia facimus, ita bene facimus, sicut illud quod facimus cum delectatione vel sine tristitia: cuius ratio est, quia voluntas est causa operationis humanæ: vnde quando operatio est, de qua aliquis contristatur, necesse est quòd actio debilitetur. Alio modo comparatur operatio ad tristitiam sicut ad principium & ad causam, & sic necesse est, quòd operatio talis ex tristitia augeatur: sicut quanto aliquis magis tristatur de re aliqua, tanto magis conatur ad expellendam tristitiam, dummodo remaneat spes expellendi: alioquin nullus motus vel operatio ex tristitia causaretur. ¶ Et per hoc patet responsio ad obiecta.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Vtrum tristitia magis noceat corpori, quàm aliæ animæ passiones.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quod tristitia non inferat, maxime corpori, nocumentum: tristitia enim habet esse spirituale in anima: sed ea, quæ habent tantum esse spirituale, non causant transmutationem corporalem: sicut patet de intentionibus colorum, quæ sunt in aere, à quibus nullum corpus coloratur: ergo tristitia non facit aliquod corporale nocumentum. Infr. qq. 41. ar. 1. co. Et 4. dis. 15. q. 2. art. 3. q. 2. cor.

¶ Prætereà, Si facit aliquod corporale nocumentum, hoc non est nisi inquantum habet corporalem transmutationem adiunctam: sed corporalis transmutatio inuenitur in omnibus animæ passionibus, vt suprà dictum est: ergo non magis tristitia quàm aliæ animæ passiones, corpori nocet.

¶ Prætereà, Philosophus dicit in 7. Ethic. quòd iræ & concupiscentiæ quibusdam insanias faciunt: quod videtur esse maximum nocumentum, cum ratio sit excellentissimum eorum quæ sunt in homine: desperatio etiam videtur esse magis nociua quàm tristitia, cum sit causa tristitiæ: ergo tristitia non magis nocet corpori, quàm aliæ animæ passiones.

¶ SED CONTRA est quòd dicitur Prouerbiorum 17. Animus gaudens, ætatem floridam facit: spiritus tristis exiccat ossa. Et Prouerbiorum 22. Sicut tinea vestimento, & vermis ligno, ita tristitia viri nocet cordi. Et Ecclesiast. 18. A tristitia festinat mors.

CONCLVSIO.

¶ Tristitia magis corpori nocet quàm aliæ animi passiones, cum vitalem cordis motum impediat.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd tristitia inter omnes animæ passiones magis corpori nocet. cuius ratio est: quia tristitia repugnat humanæ vitæ quantum ad speciem motus sui, & non solũ quantum ad mensuram seu quantitatem, sicut aliæ animæ passionis. Consistit enim humana vita in quadam motione, quæ à corde in cætera membra diffunditur: quę quidem motio conuenit naturæ humanæ secundum aliquam determinatam mensuram. Si ergo ista motio procedat vltra mensuram debitam, repugnabit humanæ vitæ secundum quantitatis mensuram, non autem secundum similitudinem speciei. Si autem impediatur processus huius motionis, repugnabit vitæ secundum suam speciem. Est autem attendendum in omnibus animæ passionibus, quòd transmutatio corporis, quę est in eis materialis, est conformis & proportionata motui appetitus, qui est formalis, sicut in omnibus materia proportionatur formę. Illę ergo animę passiones, quæ important motum appetitus ad perse-

a ¶ *Super Quæstionem trigesimamoctauam.*

Annot.

IN quæstione trigesimaoctaua duo tantum occurrunt notanda. Primum est in secundo articulo in responsionibus ad primum & tertium, quòd in flente sunt tria, ipse tristatus, obiectum contristans, & effectus tristitiæ, puta flere: & sunt duæ contrariæ habitudines inter tristatum & contristans, & inter tristatum & effectum. Nam inter illa est habitudo disconuenientiæ: inter ista conuenientiæ. & propterea effectus ipse, puta fletus habens in se vtrunque, quia & est effectus consonus tristi, & præsentat obiectum contristans vt causam, licet ratione obiecti tristitiam augeat, propter quod & fletus continuatur: receptione tamen sui delectat, & tristitiam minuit. & quia res magis ratione sui, quàm alterius iudicatur, ideo simpliciter conceditur, quod fletus mitigat tristitiam. Secundum est in articulo quarto ad secundum, quomodo intellectus speculatiuus monet appetitum etiam inferiorem: sunt enim in contemplatione duo, obiectum & contemplatio eius. Et ex supradictis patet, quòd contemplatio habet se vt constitutio intellectus in obiectum connaturale. Et propterea licet contemplans triangulum haberet tres angulos ex parte rei contemplatæ nihil dicat, vnde appetitus moueatur: quia tamen ipsa contemplatio coniungit connaturali bono intellectus, quod est verum, ex hac parte habet vnde moueat appetitum, sicut quælibet alia constitutio in connaturale bonum. Et inde est, quòd in quocunque genere quis apprehendat se cognoscere, delectatur magis & minus secundum quod effectus est scientiæ. & hæc doctrina vtere superius cum de delectatione contemplationis disputas. Quomodo autem appetitus inferior post moueatur, planum est ex litera: quod ex redundantia fit, vt in responsione ad tertium dicitur.

Suprà q. 35. art. 4. ad 2. & 3. & infrà. ar. 4. cor. & art. 5. per 10. & q. 48. art. 1. & 3. q. 46. ar. 8. ad 2. & 1 co. 7. co. 3.

QVÆSTIO TRIGESIMAOCTAVA De remedijs tristitiæ, seu doloris, in quinque articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de remedijs doloris seu tristitiæ.

¶ Et circa hoc quæruntur quinq;

¶ Primò, vtrum dolor vel tristitia mitigetur per quamlibet delectationem.

¶ Secundò, vtrum mitigetur per fletum.

¶ Tertiò, vtrum per compassionē amicorū.

¶ Quartò, vtrū per contemplationē veritatis.

¶ Quintò, vtrum, per somnum & balnea.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Vtrum dolor vel tristitia mitigetur per quamlibet delectationem.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd non quælibet delectatio mitiget quemlibet dolorem seu tristitiam: non enim delectatio tristitiam mitigat, nisi inquantum & contraria tur: medicinæ enim sunt per contraria, vt dicitur in secundo Ethicorum. sed non quælibet delectatio contrariatur cuilibet tristitiæ, vt suprà dictum est: ergo non quælibet delectatio mitigat quamlibet tristitiam.

¶ Præterea, Illud quod causat tristitiam, non mitigat tristitiam: sed aliquæ delectationes causant tristitiam: quia, vt dicitur in 9. Ethic. Malus tristatur quoniam delectatus est: non ergo omnis delectatio mitigat tristitiam.

¶ Præterea, Aug. dicit in 4. Confess. q̄ ipse fugit de patria, in qua conuersari solitus erat cū amico suo iam mortuo: nimis eū querebant oculi eius, vbi eum videre solebāt. ex quo accipi potest, q̄ illa in quibus nobis amici mortui vel absentes cōmunicauerūt, efficiuntur nobis de eorū morte vel absentia dolentibus onerosa: sed maxime communicauerunt nobis in delectationibus: ergo ipsę delectationes efficiuntur nobis dolentibus onerosæ: non ergo quælibet delectatio mitigat quamlibet tristitiam.

¶ SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 8. Ethic. quod expellit delectatio tristitiam, & quæ contraria, & quæ contingens, si sit fortis.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd, sicut ex prædictis patet, delectatio est quædam quies appetitus in bono conuenienti: tristitia autem est ex eo quod repugnat appetitui: vnde sicut se habet delectatio ad tristitiam in motibus appetitiuis, sic se habet in corporibus quies ad fatigationem, quæ accidit ex aliqua transmutatione innaturali: nam & ipsa tristitia fatigationem quandam, seu ægritudinem appetitiuæ virtutis importat. Sicut igitur quælibet quies corporis remedium affert contra quamlibet fatigationem ex quacunque causa innaturali prouenientem: ita quælibet delectatio remedium affert ad mitigandam quamlibet tristitiam ex quocunque procedat.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd licet non omnis delectatio contrarietur omni tristitiæ secundum speciem: contrariatur tamen secundum genus, vt suprà dictum est: & ideo ex parte dispositionis subiecti quælibet tristitia per quamlibet delectationem mitigari potest.

¶ Ad secundum dicendum, quòd delectationes malorum non causant tristitiam in præsenti, sed in futuro: inquantum scilicet malipœnitent de malis, de quibus lętitiam habuerunt: & huic tristitię subuenitur per contrarias delectationes.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quando sunt duę causæ ad contrarios motus inclinantes, vtraque alteram impedit: & tamen illa finaliter vincit, quæ fortior est & diuturnior. In eo autem, qui tristatur de his in quibus simul cum amico mortuo vel absente delectari consueuit, duæ causæ in contrarium inducentes inueniuntur. Nam mors vel absentia amici recogitata inclinat ad dolorem: bonum autem præsens inclinat ad delectationem. vnde vtrunque per alterum minuitur. sed tamen quia fortius mouet sensus præsentis quam memoria præteriti, & amor suiipsius quàm amor alterius, diuturnius mouet: inde est q̄ finaliter delectatio tristitiam expellit. Vnde post pauca subdit ider Aug. quod pristinis generibus delectationum cedebat dolor eius.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Vtrum dolor vel tristitia mitigetur per fletum.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd fletus non mitiget tristitiā. Nullus enim effectus diminuit suam causam: sed fletus vel gemitus est effectus tristitiæ: ergo non minuit tristitiam. *p. sal. 4. & 6.*

¶ Præterea, Sicut fletus vel gemitus est effectus tristitiæ, ita risus est effectus lætitiæ. sed risus non minuit lætitiam: ergo fletus non mitigat tristitiam.

¶ Præterea, In fletu repræsentatur nobis malum contristans: sed imaginatio rei contristantis auget tristitiam, sicut imaginatio rei delectātis, auget lætitiam. ergo videtur, quod fletus non mitiget tristitiam.

¶ SED CONTRA est quod Augustinus dicit in 4. Confess. quòd quādo dolebat de morte amici, in solis gemitibus & lachrymis erat ei aliquantula requies.

CONCLVSIO.

a ¶ *Lachrymis & gemitibus interior dolor mitigatur & minuitur.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd lachrymæ & gemitus naturaliter mitigant tristitiam, & hoc duplici ratione. Primò quidem, quia omne nociuum interius clausum magis affligit: quia magis multiplicatur intentio animæ circa ipsum: sed quando ad exteriora diffunditur, tunc animæ intentio ad exteriora quodammodo disgregatur: & sic interior dolor minuitur. & propter hoc quando homines, qui sunt in tristitijs, exterius suam tristitiam manifestant, vel fletu aut gemitu, vel etiam verbo, mitigatur tristitia. Secundò, quia semper operatio conueniens homini secundum dispositionem, in qua est sibi, est delectabilis: fletus autem & gemitus sunt quædam operationes conuenientes tristato vel dolenti: & ideo efficiuntur eis delectabiles. Cum igitur omnis delectatio aliqualiter mitiget tristitiam vel dolorem, vt dictum est, sequitur quòd per planctum & gemitum tristitia mitigetur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ipsa habitudo causæ ad effectum, contrariatur habitudini contristantis ad contristatum: nam omnis effectus est conueniens suę causę, & per consequens est ei delectabilis: contristans autem contrariatur contristato, & ideo effectus tristitiæ habet contrariam habitudinem ad contristatū, quàm contristans ad ipsum: & propter hoc mitigatur tristitia per effectum tristitiæ ratione contrarietatis prædictæ.

¶ Ad secundum dicendum, quòd habitudo effectus ad causam est similis habitudini delectantis ad delectatum: quia vtrobique conuenientia inuenitur. omne autem simile auget suum simile: & ideo per risum & alios effectus lætitiæ augetur lætitia: nisi forte per accidens propter excessum.

¶ Ad tertium dicendum, quod imaginatio rei contristantis quantum est de se, nata est augere tristitiam: sed ex hoc ipso, quod homo imaginatur, quòd facit illud quod conuenit sibi, secundum talem statum consurgit inde quædam delectatio. & eadem ratione, si alicui subrepat risus in statu in quo videtur sibi esse lugendum, ex hoc ipso dolet tanquam faciat id quod non conuenit: vt Tullius dicit in tertio de Tusculanis quæstionibus.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Vtrum dolor & tristitia mitigentur per compassionem amicorum.*

Lib. 2. fi. & 10. 16. co. 1. fin. Et Ro. 13. lect. 3. c. 3.

AD TERTIVM sic proceditur: Videtur quòd dolor amici compatientis non mitiget tristitiam. Contrariorum enim contrarij sunt effectus: Sed (sicut Augustinus dicit 7. Confess.) quando cum multis gaudetur, in singulis vberius est gaudeum: quia feruere faciunt se, & inflammantur ex alterutro. ergo pari ratione, quando multi simul tristantur, videtur quòd sit maior tristitia.

¶ Præterea, Hoc requirit amicitia, vt amoris vicem quis rependat: vt Augustinus dicit 4. Confess. Sed amicus cōdolens dolet de dolore amici dolentis. ergo ipse dolor amici cōdolentis est causa amico prius dolenti de proprio malo alterius doloris: & sic duplicato dolore, videtur tristitia crescere.

¶ Præterea, Omne malum amici est contristans, sicut & malum proprium: nam amicus est alter ipse. sed dolor est quoddam malum. ergo dolor amici condolentis auget tristitiam amico cui condoletur.

¶ SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 9. Ethi. quod in tristitijs amicus condolens consolatur.

CONCLVSIO.

¶ Quàm maxime ex amicis condolentibus mitigatur tristitia & dolor interior, cum se sic ab illis amari conspiciant.

¶ RESPONDEO dicendum, quod naturaliter amicus condolens in tristitijs est consolatiuus: cuius duplicem rationem tangit Philosophus in 9. Ethic. Quarum prima est, quia cum ad tristitiam pertineat aggrauare, habet rationem cuiusdam oneris, à quo aliquis aggrauatus alleuiari conatur: cum ergo aliquis videt de sua tristitia alios contristatos, sit ei quasi quædam imaginatio, quòd illud onus alij cum ipso ferant, quasi conantes ad ipsum ab onere alleuiandum: & ideo leuius fert tristitiæ onus, sicut etiam in portandis oneribus corporalibus contingit. Secunda ratio & melior est: quia per hoc, quòd amici contristantur ei, percipit se ab eis amari: quod est delectabile, vt suprà dictum est. vnde cum omnis delectatio mitiget tristitiam (sicut suprà dictum est) sequitur, quòd amicus condolens tristitiam mitiget.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd in vtroque amicitia manifestatur, scilicet & quòd congaudet gaudenti, & quòd condolet dolenti. & ideo vtrunque ratione causæ reddit ur delectabile.

¶ Ad secundum dicendum, quod ipse dolor amici secundum se contristaret, sed consideratio causæ eius, quæ est amor, magis delectat. Et per hoc patet responsio ad tertium.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Vtrum per contemplationem veritatis dolor & tristitia mitigentur.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd contemplatio veritatis non mitiget dolorem. dicitur enim Ecclesiast. 2. Qui addit scientiam, addit & dolorem: sed scientia ad contemplationem veritatis pertinet. non ergo contemplatio veritatis mitigat dolorem.

¶ Prętereà, Contemplatio veritatis ad intellectum speculatiuum pertinet: sed intellectus speculatiuus non mouet, vt dicitur in 3. de anima. cum igitur gaudium & dolor sint quidam motus animi, videtur quòd contemplatio veritatis nihil faciat ad mitigationem doloris.

¶ Præterea, Remedium ægritudinis apponendum est, vbi est ægritudo: sed contemplatio veritatis est in intellectu, non ergo mitigat dolorem corporalem, qui est in sensu.

¶ SED CONTRA est, quod Augustinus dicit in primo Soliloquiorū, Videbatur mihi, si se ille mentibus nostris veritatis fulgor aperiret, aut non me sensurum fuisse illum dolorem, aut certe pro nihilo toleraturum.

CONCLVSIO.

¶ Cùm in veritatis contemplatione maxima consistat delectatio, necesse est per veritatis contemplationem tristitiam & dolorem mitigari.

¶ RESPONDEO dicendum, sicut suprà dictum est, quòd in contemplatione veritatis maxima delectatio consistit: omnis autē delectatio dolorem mitigat, vt supra dictum est. & ideo contemplatio veritatis mitigat tristitiam vel dolorem, & tanto magis quanto perfectius aliquis est amator Sapientiæ. & ideo homines ex contemplatione diuina, & futuræ beatitudinis in tribulationibus gaudent, secundum illud Iacobi. 1. Omne gaudium existimate fratres mei, cum in tentationes varias incideritis. & quod est amplius etiam inter corporis cruciatus huiusmodi gaudium inuenitur: sicut Tyburtius martyr cùm nudatis plantis super ardentes prunas incederet, dixit, Videtur mihi quòd super roseos flores incedam in nomine Iesu Christi.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd qui addit scientiam, addit dolorem: vel propter difficultatem & defectum inueniendæ veritatis: vel propter hoc quòd per scientiam homo cognoscit multa quæ voluntati contrariantur: & sic ex parte rerum cogitarum scientia dolorem causat: ex parte autem contemplationis veritatis, delectationem.

¶ Ad secundum dicendum, quòd intellectus speculatiuus non mouet animum ex parte rei speculatæ: mouet tamen animum ex parte ipsius contemplationis, quæ est quoddam bonum hominis & naturaliter delectabilis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd in viribus animæ sit redundantia à superiori ad inferius: & secundum hoc delectatio contemplationis, quæ est in superiori parte, redundat ad mitigandum etiam dolorem, qui est in sensu.

ARTICVLVS V.

a ¶ *Vtrum dolor & tristitia mitigentur per somnum & balnea.*

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd somnus & balneum non mitigent tristitiam. Tristitia enim in anima consistit: sed somnus & balneum ad corpus pertinent, non ergo aliquid faciunt ad mitigationem tristitiæ. *p. sal. 22. co. 3.*

¶ Prætereà, Idem effectus non videtur cansari ex contrarijs causis: sed huiusmodi cum sint corporalia, repugnant contemplationi veritatis, quæ est causa mitigationis tristitiæ, vt dictum est: non ergo per huiusmodi tristitia mitigatur.

¶ Prætereà, Tristitia & dolor secundum quod pertinēt ad corpus in quadam transmutatione cordis consistunt: sed huiusmodi remedia magis videntur pertinere ad exteriores sensus & membra, quam ad interiorem cordis dispositionem. non ergo per huiusmodi tristitia mitigatur.

¶ SED CONTRA est quod Augustinus dicit 9. Confess. Audieram balnei nomen inde dictum, quod anxietatem pellat ex animo. Et infrà: Dormiui, & euigilaui, & non parua ex parte mitigatum inueni dolorem meum. Et inducit, quòd in hymno Ambrosij dicitur, quòd quies artus solutos reddit laboris vsui: mentésque fessas alleuat, luctúsque soluit anxios.

CONCLVSIO.

¶ Cùm somnus & balnea restaurent, & reforment corporalem naturam in debitum statum vitalis motionis, necessarium est ea quoque tristitiam mitigare & minuere.

¶ RESPONDEO dicendum, qòd (usi cut dictum est) tristitia secundum suam speciem repugnat vitali metioni corporis: & ideo illa, quæ reformant naturam corporalem in debitum statum vitalis motionis, repugnant tristitiæ, & ipsam mitigant. Per hoc etiam quòd huiusmodi remedijs reducitur natura ad debitum statum, causatur ex his delectatio: hoc enim est quod delectationem facit, vt suprà dictum est. vnde, cum omnis delectatio tristitiam mitiget, per huiusmodi remedia corporalia tristitia mitigatur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ipsa debita corporis dispositio inquantum sentitur, delectationem causat: & per consequens tristitiam mitigat.

¶ Ad secundum dicendum, quòd delectationum vna aliam impedit, vt suprà dictum est: & tamen omnis delectatio tristitiam mitigat. vnde non est inconueniens, quòd ex causis seinuicem impedientibus tristitia mitigetur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd omnis bona dispositio corporis redundat quodammodo ad cor, sicut ad principium & finem corporalium motionum, vt dicitur in libro de causa motus animalium.

a ¶ *Super Quæstionis trigesimænonæ Articulum primum.*

¶ *Num tristitia sit bona vel mala, & qua bonitate vel malitia.*

Quæstio.

IN primo articulo quæstionis trigesimænonæ dubium occurrit de qua bonitate, vel malitia sit præsens quæstio. si de naturali sit, incepte in fine corporis articuli dicitur. Sed quia sermones morales. ad moralem enim moralis malitia spectat. Si de moriali, falsa videtur doctrina. Tum quia si tristitia esset simpliciter mala moraliter, nulla posset ratione fieri bona moraliter: cuius oppositum in secundo & tertio artihabetur. Tum quia ratio inducta in litera inefficax est ad hoc: nam recta ratio habet quod appetitus quandoque prius quietur quiete in bono, & anxietur de præsenti malo: vt patet in voluntarium assumentibus luctum propter deum.

¶ Ad hoc dicitur, quod hic est sermo de bonitate & malitia morali, sicut in superioribus tractatibus. Ad cuius euidentiam scito primo ex litera, quod tristitia potest dupliciter considerari. Primo ex parte contristantis. Secundo ex parte sentientis, & repudiantis ipsum malum contristans. Appetere tristitiam ex parte contristantis, est appetere ipsum contristans, vt sic: appetere autem tristitiam ex parte sentientis & repudiantis malum, est appetere sensationem, seu cognitionem, & refutationem mali. Clare autem patet, quod primo modo tristitia nō est appetibilis: quoniam contristans vt sic, malitationem habet. Secundo verò modo tristitia est appetibilis ex suppositione. Supposito enim quod contristans adsit, bonum est cognoscere & refutare illud: & quia tristitia includit hæc omnia simul, ideo non habet locum in deo, nec in beatis: & inter habentes nullus appetit tristitiam quo ad omnia ad illam requisita: quia nullus appetit præsentiam contristantis, quis multi appetant tristari supposita præsentia cō tristantis absentiæ boni amati vel offensæ diuinæ, &c. Quia igitur tristitia secundum se tota non est appetibilis, consequens est, vt non sit de genere bonorum, cum bonum sit quod omnia appetunt: verum ad morale bonum descendendo, scito secundo ex Sancto Thoma in quoliq. quòd actus humani quadrifariam dicuntur quo ad bonitatem & malitiam: quidam sunt per se mali, vt mentiri: quidam per se boni, vt colere deum: quidam indifferentes, vt leuare festucam de terra: quidam solitarie sumpti, sonantes malum, qui tamen possunt ex aduentitiis honestari vt fiant boni, vt occidere hominem. hoc enim solitarie sumptum importat aliquid inconsonans rationi: violenta enim priuatio vitæ humanæ rationi dissonat: sed si addatur propter maius bonum ab habente authoritatem, &c. efficitur consonans rationi, nec propterea actus malus moraliter fit bonus moraliter: sed actus qui si secundum se, id est solitarie fieret, esset malus moraliter, quando sit circundatus honestatis cōditionibus, est bonus moraliter. In hoc quarto genere locatam intelligito tristitiam, quæ in litera dicitur simpliciter & secundum se, id est solitarie, mala, malitia morali: quia si appeteretur & haberetur sola, mala moraliter esset, vt patet ex dictis: & tamen si appetatur & habeatur suppposito malo, &c. bona moraliter esse potest: vt in secundo & tertio articulo patet.

Infrà qō. 59. art. 3. Et 3. q. 15. ar. 5. & 6 & 3. di. 15 q 2. art. 2. qō. 1. ad 3. & ar. 3. q. 2. cor. fi. & 4. di. 49. q. 3. art. 4. q. 2.

¶ Ad primum igitur in oppositū dicitur, quòd æquiuocatur de ly per se, vt opponitur ad per accidens, & vt opponitur ad cum alio: quod enim est moraliter malum per se, id est contra per accidens, habet malitiam in aliquo modo dicendi per se: & consequenter nunquam perdit illam. quod autem est malum moraliter per se, id est non cum alio, habet solitarie malitiam, quam ex coniunctione cum alio perdit: & hoc modo tristitia dicitur secundum se mala moraliter.

¶ Ad secundum dicitur, quòd ratio illa non concludit tristitiam esse per se malum moraliter, vt dictum est. nec ad hoc affertur ab authore, sed concludit, quòd tristitia est mala moraliter, si solitarie sumatur: quia importat aliquid solitarie sumptum dissonans rationi, scilicet priuationem boni, inquietudinémque appetitus.

a ¶ *Super Quæstionis tregesimænonæ Articulum quartum.*

Annot.

OMissis 2. & 3. artic. eiusdem quæstio. 39. in quarto articu. in responsi. ad primum aduerte, quòd dupliciter intelligi potest, quòd illa duo bona, scilicet veritas iudicij, & rectitudo ordinis, sunt communia delectabili & honesto: sed solum quòd non contrariatur ordini diuinæ iustitiæ, vt supra dictum est.

3. q. 15. ar. 6. ad 2. & 3. et 4. q. 4. ar. 6. ad 2.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Vtrum tristitia possit esse bonum vtile.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd tristitia non possit esse bonum vtile. Dicitur enim Ecclesiast. 30. Multos occidit tristitia, & non est vtilitas in illa.

¶ Præterea, Electio est de eo quod est vtile ad finem aliquem: sed tristitia non est eligibilis: quinimo idem sine tristitia, quàm cum tristitia est magis eligendum, vt dicitur in 3. Topi. ergo tristitia non est bonum vtile.

¶ Præterea, Omnis res est propter suam operationem, vt dicitur in secundo de cælo. sed tristitia impedit operationem, vt dicitur in 10. Ethic. ergo tristitia non habet rationem boni vtilis.

¶ SED CONTRA, Sapiens non quærit nisi vtilia: sed sicut dicitur Eccle. 7. Cor sapientum, vbi tristitia: & cor stultorum, vbi lætitia, ergo tristitia est vtilis.

CONCLVSIO.

¶ *Tristitia quæ hominem ad malum fugiendum vel vitandum impellit, maximam illi præstat vtilitatem.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ex malo præsenti insurgit duplex appetitiuus motus: vnus qui dem est, quo appetitus contrariatur malo præsenti: & ex ista parte tristitia non habet vtilitatem, quia id, quod est præsens, non potest non esse præsens. Secundus motus consurgit in appetitu ad fugiendum & repellendum malum contristans: & quantum ad hoc tristitia habet vtilitatem, si sit de aliquo quod est fugiendum. Est enim aliquid fugiendum dupliciter, Vno modo propter seipsum ex contrarietate, quam habet ad bonum, sicut peccatum: & ideo tristitia de peccato vtilis est ad hoc, quòd homo fugiat peccatum, sicut Apostolus dicit 2. ad Cor. 7. Gaudeo non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam. Alio modo est aliquid fugiendum, non quia sit secundum se malum, sed quia est occasio mali, dum vel homo nimis inhæret ei per amorem, vel etiam ex hoc, quòd præcipitatur in aliquod malum, sicut patet in bonis temporalibus: & secundum hoc tristitia de bonis temporalibus potest esse vtilis, sicut dicitur Eccl. 7. Melius est ire ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij. in illa enim finis cunctorum admonetur hominum. Ideo autem tristitia in omni fugiendo est vtilis, quia geminatur fugiendi causa. nam ipsum malum secundum se fugiendum est: ipsam autem tristitiam secundum se omnes fugiunt, sicut etiam bonum omnes appetunt, & delectationem de bono. Sicut ergo delectatio de bono facit, vt bonum auidius quæratur, ita tristitia de malo facit, vt malum vehementius fugiatur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd authoritas illa intelligitur de immoderata tristitia, quæ animum absorbet: huiusmodi enim tristitia immobilitat animum, & impedit fugam mali, vt suprà dictum est.

¶ Ad secundum dicendum, quod sicut quodlibet eligibile fit minus eligibile propter tristitiam, ita quodlibet fugiendum redditur magis fugiendum propter tristitiam: & quantum ad hoc, tristitia est vtilis.

¶ Ad tertium dicendum, quod tristitia de operatione aliqua impedit operationē: sed tristitia de cessatione operatiōis facit auidius operari.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Vtrum dolor corporis sit summum malum.*

Infr. q. 73. ar. 3. Et 1. met. qō. 2. artit. 10.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quod tristitia sit summum malum. Optimo enim opponitur pessimum. vt dicitur in 8. Ethi. sed quædam delectatio est optimum, quæ scilicet pertinet ad felicitatem: ergo aliqua tristitia est summum malum.

¶ Præterea, Beatitudo est summum bonum hominis, quia est vltimus hominis finis: sed beatitudo consistit in hoc, quòd homo habeat quicquid velit, & nihil mali velit, vt suprà dictum est. ergo summum bonum hominis est impletio voluntatis ipsius: sed tristitia cō sistit in hoc, quod accidit aliquid contra voluntatem, vt patet per Augustī. 14. De ciuitate dei. ergo tristitia est summum malū hominis.

¶ Præterea, Augustī. sic argumentatur in primo Soliloquiorum. Ex duabus partibus compositi sumus, ex anima scilicet, & corpore: quarum pars deterior est corpus: summum autem bonum, est melioris partis optimum: summū autem malum, pessimum deterioris. est autem optimum in animo sapientia, in corpore pessimum dolor: summum igitur bonum hominis est sapere, summum malum dolere.

¶ SED CONTRA, Culpa est magis malum quàm pœna, vt in primo habitum est: sed tristitia seu dolor pertinet ad pœnam peccati, sicut frui rebus mutabilibus est malum culpæ. Dicit enim Aug. in lib. de vera religione. Quis est dolor qui dicitur animi, nisi carere mutabilibus rebus, quibus fruebatur, aut frui se posse sperauerat? & hoc est totum quod dicitur malum, id est peccatum & pœna peccati. ergo tristitia seu dolor non est summum malum hominis.

CONCLVSIO.

¶ *Impossibile est aliquam tristitiam esse summum hominis malum.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd impossibile est aliquam tristitiam seu dolorem esse summū hominis malum. Omnis enim tristitia seu dolor aut est de hoc quod est vere malum, aut est de aliquo apparenti malo, quod est vere bonum: dolor autem seu tristitia, quæ est de vere malo, non potest esse summum malum: est enim aliquid eo peius, scilicet vel non iudicare esse malum illud, quod vere est malum, vel etiam non refutare illud. Tristitia autem vel dolor, qui est de apparenti malo, quod est vere bonum, non potest esse summum malum, quia peius esset omnino alienari à vero bono. vnde impossibile est quòd aliqua tristitia vel dolor sit summum hominis malum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod duo bona sunt communia & delectationi & tristitiæ, scilicet iudicium verum de bono & malo, & ordo debitus voluntatis appro bātis bonum & recusantis malum. Et sic patet quòd in dolore vel tristitia est aliquod bonum, per cuius priuationem potest fieri deterius. sed non in omni delectatione est aliquod malum, per cuius remotionem possit fieri melius. vnde delectatio aliqua potest esse summum hominis bonum, eo modo quo suprà dictum est: tristitia autem non potest esse summum hominis malum.

¶ Ad secundum dicendum, quod hoc ipsum quod est voluntatē repugnare malo, est quod dam bonum: & propter hoc tristitia vel dolor non potest esse summum malum: quia habet aliquam permixtionem boni.

¶ Ad tertium dicendum, quod peius est quod nocet meliori, quàm quod nocet peiori. malū autem dicitur, quia nocet, vt dicit Augustī. in Ench. vnde maius malum est quod est malum animæ quàm quod est malum corporis. vnde non est efficax ratio, quam Augustī inducit non ex sensu suo, sed ex sensu alterius.

QVÆSTIO QVADRAgesima, De passionibus irascibilis, & primo de spe & desperatione, in octo articulos diuisa.

CONSEQVENTER cōsiderandū est de passionibus irascibilis.

¶ Et primo, de spe & desperatione. Secundo, de timore & audacia. Tertio, de ira.

¶ Circa primum quæruntur octo. ¶ Primo, vtrum spes sit idem quod desiderium vel cupiditas. ¶ Secundo, vtrum spes sit in vi apprehensiua, vel in vi appetitiua. ¶ Tertio, vtrum spes sit in brutis animalibus. ¶ Quarto, vtrū spei cōtrarietur desperatio. ¶ Quinto, vtrum causa spei sit experientia. ¶ Sexto, vtrum in iuuenibus & ebriosis spes abundet. ¶ Septimo, de ordine spei ad amorem. ¶ Octauo, vtrum spes conferat ad operationem.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Vtrum spes sit idē quod desiderii vel cupiditas.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd spes sit idem quod desiderium siue cupiditas: spes enim ponitur vna quatuor principalium passionū. sed Augustī. enumeras quetuor principales passiones, ponit cupiditatem loco spei: vt

Annot.

tioni & tristitiæ, scilicet vniuersaliter, vel indefinite. Si intelligitur vniuersaliter, glossandum est deductis impedimentis: cum enim malum ex particularibus defectibus contingat, & falsum sit malum intellectus & indebitus ordo, malum voluntatis ex defectu aliquo necesse est accidere, & in intellectu falsum iudicium de bono aut malo, & in voluntate indebitus appetendi ordo. Si vero intelligitur indefinite, tunc processus literæ ad inferendam vniuersalem, scilicet quòd in omni tristitia est aliquod bonum, per cuius remotionem potest fieri deterius, interprerandus est secundum locum à maiori. maiores enim tristitiæ & delectationes sunt quæ ex vere coniunctis malis aut bonis, & vere apprehensis consurgunt, quàm quæ ex apparentibus consurgunt: apparentia enim imitantur veritatē: quasi diceret, quòd quia maximis tristitiis & delectationibus communia sunt hic duo bona, consequens est vt omni tristitia possit esse deterius per priuationem alicuius illorum duorum bonorum.

a ¶ *Super Quæstionis quadragesimæ Articulū primum.*

Annot.

IN articulo primo quæst. 40. in responsione ad tertium, aduerte quòd differentia secundum possibile vel impossibile dicitur non omnino per accidens se habere ad appetitum, & quòd secundum hanc differt spes à desperatione: dedit siquidem author parum perfectatis huic differentiæ respectu appetitus: quoniam est de secundariis differentiis nullam constituentibus passionem. spes enim differt à desperatione, primo per simplicem accessum & recessum à bono arduo: per possibilitatem autem & impossibilitatem secundario. vnde & si desperatio passio sensitiua non causetur nisi à bono arduo æstimato impossibili, desperatio tamen in voluntate causatur quandoque ex bono arduo futuro æstimato: quod non erit, quamuis credatur possibile: vt præ se ferunt credentes deum omnipotentem ad superandum omnia peccata mundi: & quia æstimantes sunt sibi nunquam dandam veniam, desperant de vita æternā: aliquid tamen perfectatis habere in litera manifestatur ex hoc, quòd terminus motus causati ab appetitu est obiectum appetitus: ad idem

Suprà 4. 25. art. 1. cor. fi. & 3. di. 26. qō. 1. artic. 1. cor. Et veri. q. 4. ar. 1. cor. Et opusc. 3. c. 26.

Universidad de Deusto
Biblioteca

enim consequendū mouet quod appetit, & ex differentia inter desiderium & spem, potest facile patere: multi enim desider ãt principatum, qui tamen non sperant illum: & multa difficilia bona concupiscuntur, quæ non sperantur: propterea quia non æstimantur ab appetēribus, vt possibilia eis euenire: vnde & fatentur se concupiscere, vel desiderare, & non sperare.

a ¶ Super Quæstionis quadragesimæ Arsiculum tertium.

¶ Num bruta animalia futura cognoscant.

Quæstio. IN articulo 3. omisso 2. dabitum occurrit de eo, quòd dicitur quòd bruta non cognoscunt futura, videtur enim hoc & contra sensum & contra rationem. contra sensum quidem, quia mouentur ad futura, & appetunt illa: timent futura, & cauent ab illis: contra rationem vero, quia ad perfectionem animalis perfecti exigitur, quòd cognoscat quicquid sibi conueniens aut disconueniens est infra latitudinem cognoscibiliū per animam sensitiuam: alioquin natura defeciſſet: sed pars sensitiua extendit se ad temporis perceptionem: vt patet in memoria & distantia, quæ secundum tempus sunt conuenientia & nociua animalibus, vt patet in his quæ timentur & sperantur. ergo animal perfectum debet percipere futura, quæ sunt absentia secundum tempus: sicut cognoscit distantia secundum locum.

¶ Ad euidentiam huius ambiguitatis sciendum est, quòd ex exterioribus motibus manifeste apparet, in animalibus irrationalibus esse appetitum motus respectu fururi & boni, vt patet de spe & desperatione: & mali, vt patet de timore. hæc autem apparentia ducit necessario intellectum ad alteram duarum causarum, naturam scilicet, vel apprehensionem futuri: oportet enim vel ex indistinctu ad hæc moueri, vel ex ipso obiecto cognito. Et si quidem ponitur, quod animalia timent & sperant nõ ex cognito futuro, sed ex naturæ instinctu, minus nobilia ponuntur animalia. Manifestum est enim, quòd nobilius est appetere per apprehensionem, quàm per naturam, & quòd proprium motiuum animalis est appetibile cognitum: vt patet in tertio de anima. vnde appetere non ex patet in 14. de Ciuit. Dei. ergo spes est idem quod cupiditas siue desiderium.

¶ Præterea, Passiones differunt secundum obiecta: sed idem est obiectum spei & cupiditatis siue desiderij, scilicet bonum futurum. ergo spes est idem quod cupiditas siue desiderium. Si dicatur quòd spes addit supra desiderium possibilitatem adipiscendi bonum futurum: Contra, id quod per accidens se habet ad obiectum, non variat speciem passionis: sed possibile se habet per accidens ad bonum futurum, quod est obiectum cupiditatis, vel desiderij, & spei. ergo spes non est passio specie differens à desiderio vel cupiditate.

¶ SED CONTRA, Diuersarum potentiarum sunt diuersæ passiones specie differentes: sed spes est in irascibili, desiderium autem & cupiditas in concupiscibili. ergo spes differt specie à desiderio & cupiditate.

CONCLVSIO.

¶ Cum spei, quæ ad vim irascibilem attinet, obiectum sit bonum futurum arduum possibile adipisci, necessario differt à desiderio & cupiditate, quæ ad vim concupiscibilem pertinent.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd species passionis ex obiecto cõsideratur. Circa obiectum autem spei quatuor conditiones attenduntur. Primo quidem, quòd sit bonum, non enim proprie loquendo, est spes, nisi de bono: & per hoc differt spes à timore, qui est de malo. Secundo, vt sit futurum: non enim spes est de præsenti iam habito: & per hoc differt spes à gaudio, quod est de bono præsenti. Tertio, requiritur quòd sit aliquid arduum cum difficultate adipiscibile: non enim aliquis dicitur aliquid sperare minimum, quod statim est in sua potestate, vt habeat: & per hoc differt spes à desiderio vel cupiditate, quę est de bono futuro absolute: vnde pertinet ad concupiscibilem, spes autem ad irascibilem. Quarto, quòd illud arduum sit possibile adipisci: non enim aliquis sperat id quod omnino adipisci non potest, & secundum hoc differt spes à desperatione. Sic ergo patet, quòd spes differt à desiderio, sicut differunt passiones irascibilis à passionibus concupiscibilis, & propter hoc præsupponit desiderium: sicut & omnes passiones irascibilis, præsupponunt passiones concupiscibilis, vt suprà dictum est.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod Augustinus ponit cupiditatem loco spei propter hoc quod vtrunque respicit bonum futurum. Et quia bonum, quod non est arduum, quasi nihil reputatur: vt sic cupiditas maxime videatur tendere in bonum arduum in quod etiam tendit spes.

¶ Ad secundum dicendum, quòd obiectum spei non est bonum futurum absolute, sed cum arduitate & difficultate adipiscendi, vt dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quòd obiectum spei non tantum addit possibilitatem super obiectum desiderij, sed etiam arduitatem, quæ ad aliam potentiam facit spem pertinere, scilicet ad irascibilem, quæ respicit arduum, vt in primo dictum est: possibile autem & impossibile non omnino per accidens se habent ad obiectum appetitiuæ virtutis. Nam appetitus est principium motionis: nihil autem mouetur ad aliquid nisi sub ratione possibilis: nullus enim mouetur ad id quod æstimat impossibile adipisci: & propter hoc spes differt à desperatione secundnm differentiam possibilis & impossibilis.

ARTICVLVS II.

a ¶ Virum spes sit in vi apprehensiua, an in vi appetitiua.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd spes pertineat ad vim cognitiuam. Spes enim videtur esse expectatio quædam: dicit enim Apostolus Rom. 8. Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus. sed expectatio videtur ad vim cognitiuam pertinere, cuius est expectare. ergo spes ad cognitiuam pertinet. 2. 2. qu. 18. artic. 1. cor. Et 3. dist. 26. qu. 1. ar. 1. cor. & qu. 2. ar. 2. corp. Et vera. q. 4. artic. 2. cor.

¶ Præterea, Idem est (vt videtur) spes quod fiducia: vnde & sperantes, confidentes vocamus: quasi pro eodem vtentes eo, quod est confidere & sperare. sed fiducia, sicut & fides, videtur ad vim cognitiuam pertinere: ergo & spes.

¶ Præterea, Certitudo est proprietas cognitiuæ virtutis: sed certitudo attribuitur spei. ergo spes ad vim cognitiuam pertinet.

¶ SED CONTRA, Spes est de bono, sicut dictum est: bonum autem inquantum huiusmodi, non est obiectum cognitiuæ, sed appetitiuæ virtutis: ergo spes non pertinet ad cognitiuam, sed ad appetitiuam virtutem.

CONCLVSIO.

¶ Spes, cum extensionem quandam appetitus in bonum importet, necessario pertinet ad partem animæ appetitiuam, non autem apprehensiuam.

¶ RESPONDEO dicendum, quod cum spes importet extensionem quandam appetitus in bonum, manifeste pertinet ad appetitiuam vertutem: motus enim ad res pertinet proprie ad appetitum: actio vero virtutis cognitiuæ perficitur non secundum motum cognoscentis ad res, sed potius secundum quod res cognitæ sunt in cognoscente. Sed quia vis cognitiua mouet appetitiuam, repræsentando ei suum obiectum, secundum diuersas rationes obiecti apprehensi, subsequuntur diuersi motus in vi appetitiua. Alius enim motus sequitur in appetitu ex apprehensione boni, & alius ex apprehensione mali: & similiter alius motus ex apprehensione præsentis & futuri, absoluti & ardui, possibilis & impossibilis: & secundum hoc spes est motus appetitiuæ virtutis, consequens apprehensionem boni futuri, ardui possibilis adipisci, scilicet extensio appetitus in huiusmodi obiectum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quia spes respicit ad bonum possibile, insurgit dupliciter homini motus spei: sicut dupliciter est ei aliquid possibile, scilicet secundum propriam virtutem & secundum virtutem alterius. Quod ergo aliquis sperat per propriam virtutem adipisci, non dicitur expectare, sed sperare tantum: sed proprie dicitur expectare quod sperat ex auxilio virtutis alienæ: vt dicatur expectare, quasi ex alio spectare, inquantum scilicet vis apprehensiua præcedens non solum respicit ad bonum, quod intendit adipisci, sed etiam ad illud cuius virtute adipisci sperat: secundum illud Ecclesia. 51. Respiciens eram ad adiutorium hominũ. Motus ergo spei quãdoque dicitur expectatio propter inspectionem virtutis cognitiuæ præcedentem.

¶ Ad secundum dicendum, quod illud quod homo desiderat, & æstimat se posse adipisci, credit se adepturum, & ex tali fide incognitiua præcedente motus sequens in appetitu, fiducia nominatur: denominatur enim motus appetetiuus à cognitione præcedente: sicut effectus ex causa magis nota. magis enim cognoscit vis apprehensiua suum actum, quàm actum appetitiuæ.

¶ Ad tertium dicendum, quod certitudo attribuitur motui non solum appetitus sensitiui, sed etiam appetitus naturalis: sicut dicitur quod lapis certitudinaliter tendit deorsum, & hoc propter infallibilitatem quam habet ex certitudine cognitionis, quæ præcedit motum appetitus sensitiui, vel etiam naturalis.

ARTICVLVS III.

a ¶ Virum spes sit in brutis animalibus.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quod in brutis animalibus non sit spes: spes enim est de futuro bono, vt Damasc. dicit: sed cognoscere futura non pertinet ad animalia bruta: quæ habent solum cognitionem sensitiuã: quę non est futurorum. ergo spes non est in brutis animalibus. 3. dist. 26. q. 1. artic. 1. cor.

¶ Præterea, Obiectum spei est bonum possibile adipisci: sed possibile et impossibile sunt quædam differentiæ veri & falsi, quæ solum sunt in mente: vt Philosophus dicit in 6. Meta. ergo spes non est in brutis animalibus, in quibus non est mens.

¶ Præterea, Augustinus dicit super Gene. ad literam, quòd animalia mouentur visis: sed spes non est de eo quod videtur. Nam quod videt quis, quid sperat? vt dicitur Roma. 8. ergo spes non est in brutis animalibus.

¶ SED CONTRA, spes est passio irascibilis: sed in brutis animalibus est irascibilis: ergo & spes.

CONCLVSIO.

¶ In brutis animalibus ex instinctu naturæ est spes aliqua futuri boni cõmodi.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd interiore passiones animalium ex exterioribus motibus deprehendi possunt: ex quibus apparet, quòd in animalibus brutis est spes. Si enim canis videat leporem, aut accipiter auem nimis distantem, non mouetur ad ipsam, quasi non sperans se eam posse adipisci: si autem sit in propinquo, mouetur quasi sub spe adipiscendi. Vt enim suprà dictum est, appetitus sensitiuus brutorum animalium, & etiam appetitus naturalis rerum insensibilium sequuntur apprehensionem alicuius intellectus: sicut & appetitus naturæ intellectiuæ, qui dicitur voluntas. sed in hoc est differentia, quod voluntas mouetur ex apprehensione intellectus coniuncti: sed motus appetitus naturalis sequitur apprehensionem intellectus separati, qui naturam instituit. Et similiter appetitus sensitiuus brutorum animalium, quæ etiam quodam instinctu naturali agunt. Vnde in operibus brutorum animalium & aliarum rerum naturalium apparet similis processus: sicut & in artis operibus: & per hunc modum in animalibus brutis est spes & desperatio.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod quamuis bruta animalia non cognoscant futurum, tamen ex instinctu naturali mouetur animal ad aliquid in futurum, ac si futurum præuideret. huiusmodi enim instinctus est eis inditus ab intellectu diuino prouidente futura.

¶ Ad secundum dicendum, quod obiectum spei non est possibile prout est quædam differentia veri: sic enim consequitur habitudinẽ prædicati ad subiectum. sed obiectum spei est possibile, quòd dicitur secundum aliquam potentiam: sic enim distinguitur possibile in 5. Meta. scilicet in duo possibilia prædicta.

¶ Ad tertium dicendum, quòd licet id quod est futurum, non cadat sub visu: tamen ex his quæ videt animal in præsenti, mouetur eius appetitus in aliquid futurum vel prosequendum, vel vitandum.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Virum spei contrarietur desperatio.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quod desperatio non sit contraria spei. Vni enim vnum est contrariũ: vt dicitur in 10. Meta. sed spei contrariatur timor. non ergo contrariatur ei desperatio. Supra q. 23. ar. 2. corp. fi. Et præsenti. q. artic. 4. cor. ad 3. Et 3. dist. 26. qu. 1. ar. 1. cor. & veri. q. 4. artic. 1. cor.

¶ Præterea, Contraria videntur esse circa idẽ. sed spes & desperatio non sunt circa idem: nam spes respicit bonum, desperatio autem est propter aliquod malum impeditiuum adeptionis boni. ergo spes non contrariatur desperationi.

¶ Præterea, Motui non contrariatur motus. quies vero opponitur motui, vt priuatio: sed desperatio magis videtur importare immobilitatem, quàm motum. ergo non contrariatur spei, quę importat motum extensionis in bonum speratum.

¶ SED CONTRA est quod desperatio nominatur per contrarium spei.

CONCLVSIO.

¶ Spes, cum quendam accessum in bonum, desperatio vero recessum ab eodem designet, contrariari inuicem necesse est.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est, in mutationibus inuenitur duplex contrarietas. Vna secundum accessum ad contrarios terminos: & talis contrarietas sola inuenitur in passionibus concupiscibilis: sicut amor & odium contrariantur. Alio modo per accessum & per recessum respectu eiusdem termini. & talis contrarietas inuenitur in passionibus irascibilis, sicut suprà dictum est. Obiectum autem spei, quod est bonum arduum, habet quidem rationem attractiui, prout consideratur cum possibilitate adipiscendi, & sic tendit in ipsum spes, quæ importat quendam accessum. sed secundum quod consideratur cum impossibilitate obtinendi, habet rationem repulsiui: quia, vt dicitur in 3. Eth. cum ventum fuerit ad aliquid impossibile, tunc homines discedunt: & sic respicit hoc obiectum desperatio. vnde importat motum cuiusdam recessus, & propter hoc contrariatur spei, sicut recessus accessui.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod timor contrariatur spei secundum contrarietatem obiectorum, scilicet boni & mali: hęc enim contrarietas inuenitur in passionibus irascibilis, secundum quod deriuantur à passionibus concupiscibilis. sed desperatio cõtrariatur ei solum secundum contrarietatem accessus & recessus.

¶ Ad secundum, dicendum quod desperatio nõ respicit malum sub ratione mali: sed per accidens quandoque respicit malum inquantum facit impossibilitatem adipiscendi. potest autem esse desperatio ex solo superexcessu boni.

¶ Ad tertium dicendum, quòd desperatio nõ importat solam priuationem spei: sed importat quendam recessum à re desiderata propter æstimatam impossibilitatem adipiscendi, vnde desperatio præsupponit desiderium sicut & spes: de eo enim quod sub desiderio nostro non cadit, neque spem neque desperationem habemus: & propter hoc etiam vtrunque eorum est de bono, quod sub desiderio cadit.

ARTICVLVS V.

a ¶ Virum causa spei sit experientia.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd experientia non sit causa spei: experietia enim ad vim cognitiuam pertinet: vnde Philosophus dicit in 2. Eth. quòd virtus intellectualis indiget experimento & tẽpore: spes autem non est in vi cognitiua, sed in appetitiua, vt dictum est. ergo experientia non est causa spei. Infrà q. 42. artic. 5. ad 1. cor. 9. 45. ar. 3. cor.

¶ Præterea, Philosophus dicit in 2. Rhe. quòd senes sunt difficilis spei propter experientia: ex quo videtur quod experientia sit causa defectus spei: sed non est idem causa oppositorum. ergo experientia non est causa spei.

¶ Præterea, Philosophus dicit in secundo de cęlo, quòd de omnibus enuntiare aliquid, & nihil prętermittere, quandoque est signum stultitiæ: sed quòd homo tentet omnia, ad magnitudinem spei pertinere videtur: stultitia autem prouenit ex inexperientia. ergo inexperientia videtur esse magis causa spei, quam experientia.

¶ SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 3. Ethi. quòd aliqui sunt bonę spei propter multoties & multos viciſſe: quod ad experientiam pertinet: ergo experientia est causa spei.

scitur præsens præparatio futuri: dum cognoscitur scitur ipsum futurum, & sensitiuæ cognitioni, non præsens, sed futurum repugnat: consequens est quòd licet sensitiua pars non possit percipere, quàm quod timet, percussio comminata erit, aut quòd captio prædæ separatæ eris

ex hoc, quòd nõ est in scipso, nõ repugnat perceptioni sensitiuæ, in hoc eã conuenit cum præterito, neutrum enim est in scipso: & tamẽ illud percipitur memorando: proprium autẽ futuro, vt distinguitur contra præteritum & præsens, est, nõ esse nec fuisse: ad hoc nõ immutare nec immutasse sensum. & quoniam non aliter percipitur tẽpus à parte sensitiua nisi per immutationem, ideo futurum repugnat perceptioni sensitiuæ. Cum enim tempus sit numerus motus secundum prius & posterius, non aliter percipitur sensu tẽpus nisi percipiendo quandã distantiam successiuam ab illa mutatione vsque ad illam: & sic depictis in parte sensitiua hac & illa mutatione, percipitur tẽpus propter quod illius tantum temporis præteriti meminimus, cuius immutatio aliqua depicta retinetur. vnde cum futuri immutationes non sint in anima pictę, quandiu futurum est imperceptibile futurum vt sic, erit in sensitiua parte. Et propterea in litera dicitur, quòd bruta non percipiunt futura, sed spes & similiter timor, & vniuersaliter quælibet passio irascibilis in eis est motus animalis appetitus secundum substantiam: quia est actus secundus elicitus ex cognitione, seu obiecto cognito ab appetente causatus: sed est naturalis secundum quid pro quanto natura supplet, non obiectum cognitum: quia, vt in litera dicitur, ex præsenti cognito sperant: sed proprietatem eius, quia sperant futurum & non ex futuro ab eis cognito mouentur. Scito tamen cum his, quòd sicut magna est differentia in dicendo, A est futurum, & dicendo, A erit: quoniam cum veritate primæ stat falsitas secundæ, vt dicitur in De somno & vig. ita in essendo, quoniam ab eo quòd res est, vel non est, oratio dicitur vera vel falsa: & similiter in repræsentando, immutando & cognoscendo. primum enim ad id quod in præsenti de futuro præuenit, id est causas futuri spectat: secundum ad ipsum quod futurum est. cum enim dicimus pluuiam futuram, causas pluuiæ significamus adesse præparatas ad eam: cum autem dicimus, pluuia erit, ipsam pluuiam ponendam in esse dicimus. vbi manifeste liquet, quòd si causę illæ impediuntur, secundum dictum non fuit verum, sed primum tantum: & consequenter aliud & aliud esse significabatur, vt dictum est. Quia igitur aliud est nosse quòd A est futurum, & aliud q. A erit: & differunt penes differentiam præsentis & futuri: quia dum cognoscitur, quòd A est futurum, cognoscitur vero quòd A erit, cognoscitur ipsum futurum, & sensitiuæ cognitioni, non præsens, sed futurum repugnat: consequens est quòd licet sensitiua pars non possit percipere, quàm

erit: non prohibetur tamen percipere, quòd futura est: sicut enim ouis videns lupum ex sensatis speciebus elicit & percipit inimicum: ita canis videns leporem sic distantem, elicit & percipit prædam futuram. Nihil video huic obstare: futuritio enim, sicut & præteritio, inter intentiones elicitas, ex speciebus sensatis numeranda videtur: propter q̃ non est extra genus perceptibilium sensu, & est præsens, propter quod immutare potest sensitiuam partem, & latet sub speciebus sensatis in respectu ad talia animalia. Sicut enim inimicitia defertur cum speciebus sensatis ex lupo ab oue, & non cum eisdem sensatis ab alio lupo: ita intentio futuræ pluuiæ, prædæ, læsionis, vindictæ, &c. defertur animalibus istis & non aliis: nisi forte quis dicat, quòd quia intentio futuri refert non ens: dicit enim habitudinem præparationis ad id quod futurum est, quod constat non esse, & nisi cognoscatur præparatio illa vt sic, non percipitur intentio futuri. Sed hoc non obstare videtur, quia sicut animalia non negantur percipere possibile vel impossibile, vt sunt differentiæ potentiarum, vt in litera dicitur in responsione ad secundum: ita nec huiusmodi intentiones futurorum. Quòd autem animalia cognoscãt possibile eis vel impossibile, ex eo apparet, q̃ canis motus ad capiendam coturnicem in aliquanta distantia eandem coturnicẽ magis sibi appropinquantem super arborem, se locantem miratur, & desistit à motu, appetens illam. hæc enim diuersitas non ex parte appetitus, sed cognitionis prouenit: permanet siquidem in appetitu, sed apprehendit impossibilem sibi peruentionem vsque ad illam illic, quam prius alibi apprehẽdebat possibilem. neutrum tamen cognoscit comparando potentiam ad actum, aut præsens futuro, aut id quod est ei quod erit: sic enim cognoscere rationis proprium est. sed simplici præsentatione simul offertur, vt quoddam factibile, aut quoddam imminens, ita quòd simul extrema quasi confunduntur oblata: intellectus enim natus est adunata dinidere, & ecõtrà perfectè: vis autem sensitiua interior riuus quidam nobilis intellectus, nata est etiam distincta quasi vni re simplici tamen indistinctione: propter

Infrà q. 45. artic. 3. cor.

CONCLVSIO.

¶ *Cum spei obiectum sit bonum possibile adipisci, necesse quoque est experientiam, qua homini potestas, & existimatio sit facile consequendi bonum aliquod, causam spei esse, etsi nonnunquam ex experientia diminuatur spes.*

¶ RESPONDEO dicendum, q̃ sicut supra dictum est, spei obiectum est bonum futurum arduum possibile adipisci: potest ergo aliquid esse causa spei, vel quia facit hominem aliquid esse possibile: vel quia facit eum existimare aliquid esse possibile. Primo modo est causa spei omne illud, quod auget potestatem hominis: sicut diuitiæ & fortitudo, & inter cætera etiam experientia, nam per experientiam homo acquirit facultatem aliquid de facili faciendi: & ex hoc sequitur spes. vnde Vegetius dicit in li. De re militari: Nemo facere metuit quod se bene didicisse confidit. Alio modo est causa spei omne illud, quod facit alicui existimationem, quòd aliquid sit sibi possibile: & hoc modo & doctrina & persuasio quælibet potest esse causa spei, & sic etiam experientia est causa spei. inquantum scilicet per experientiã fit homini existimatio, quòd aliquid sit sibi possibile, quod impossibile ante experientiam reputabat. Sed per hunc modum experientia potest esse causa defectus spei: quia sicut per experientiã fit homini existimatio, q̃ aliquid sibi sit possibile, q̃ reputabat impossibile, ita econuerso per experientiã fit homini existimatio, q̃ aliquid nõ sit sibi possibile, quod possibile existimabat. Sic ergo experiẽtia est causa spei duobus modis, causa autem defectus spei vno modo, & propter hoc magis dicere possumus eam esse causam spei.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod experientia in operabilibus non solum causat scientiam, sed etiam causat quendam habitum propter consuetudinem, qui facit operationem faciliorem. sed & ipsa virtus intellectualis facit ad potestatem facile operandi: demonstrat etiam aliquid esse possibile, & sic causat spem.

¶ Ad secundum dicendum, quòd in senibus est defectus spei propter experientiam inquantum experientia facit existimationẽ impossibilis. Vnde ibidem subditur, quòd eis multa euenerunt in deterius.

¶ Ad tertium dicendum, quòd stultitia & inexperientia possunt esse causa spei quasi per accidens: remouendo scilicet scientiam propter quam vere existimatur aliquid esse non possibile: vnde ea ratione in experientia est causa spei, qua experientia est causa defectus spei.

ARTICVLVS VI.

a ¶ *Vtrum in iuuenibus & in ebriosis abundet spes.*

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quod iuuentus & ebrietas non sint causa spei. Spes enim importat quandam certitudinem & firmitatem. vnde ad Hebr. 6. Spes comparatur ancoræ: sed iuuenes & ebrij deficiunt à firmitate: habent enim animum de facili mutabilem, ergo iuuentus & ebrietas non est causa spei.

¶ Præterea, Ea quæ augent potestatem, maxime sunt causa spei, vt suprà dictum est: sed iuuentus & ebrietas quandam infirmitatem habent adiunctam. ergo non sunt causa spei.

¶ Præterea, Experientia est causa spei, vt dictum est: sed iuuenibus experientia deficit. ergo iuuentus non est causa spei.

¶ SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 3. Ethic. quòd inebriati sunt bene sperantes. & in 2. Rhetoricorum dicitur, quòd iuuenes sunt bonæ spei.

CONCLVSIO.

¶ *Cum spei obiectum sit futurum bonum, arduum possibile adipisci, iuuenes minoris memoriæ existẽtes, & cordis calore intenso in eis, & inexpertes, maioris sunt spei quàm cæteri, similiter stulti, & rationis iudicio non vtentes, & ebriosi.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd iuuentus est causa spei propter tria, vt Philosophus dicit in 2. Rhetoricorum. & hæc tria possunt accipi secundum tres conditiones boni, quod est obiectum spei, quod est futurum & arduum & possibile, vt dictum est. Iuuenes enim multum habent de futuro, & parum de præterito: & ideo, quia memoria est præteriti, spes autem futuri, parum habent de memoria, sed multum viuũt in spe. Iuuenes etiam propter caliditatẽ naturæ habent multos spiritus, & ita in eis cor ampliatur: ex amplitudine autem cordis est, quòd aliquis ad ardua tendat, & ideo iuuenes sunt animosi & bonę spei. Similiter etiam illi qui non sunt passi repulsam, nec experti impedimenta in suis conatibus, de facili reputant aliquid sibi possibile. vnde & iuuenes propter inexperientiam impedimentorum & defectuum de facili reputant aliquid sibi possibile: & ideo sunt bonæ spei. Duo etiam istorum sunt in ebrijs, scilicet caliditas & multiplicatio spirituum propter vinum. Et iterum incõsideratio periculorum vel defectuum. Et propter eandem rationem etiam omnes stulti & deliberatione non vtentes, omnia tentant, & sunt bonę spei.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd in iuuenibus & in ebrijs licet non sit firmitas secundum rei veritatem, est tamen in eis secundum eorum æstimationem: reputant enim se firmiter asseueturos illud quod sperant.

¶ Et similiter dicendum ad secundum, quòd iuuenes & ebrij habent quidem infirmitatem secundum rei veritatem, sed secundum eorum existimationem habent potestatem: quia suos defectus non cognoscunt.

¶ Ad tertium dicendum, quòd non solum experientia, sed etiam inexperientia est quodammodo causa spei, vt dictum est.

ARTICVLVS VII.

a ¶ *Vtrum spes sit causa amoris.*

Supr. 27. artic. 4. ad 3. & 4. ad 3. & 28. artic. 6. ad 3. & 4. ad 3. & 31. artic. 3. cor. & 4. ad 3. & 32. artic. 8. cor. & 9. ad 2. & 33. artic. 4. ad 3. & 34. artic. 3. cor. & 4. ad 3.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd spes non sit causa amoris: quia secundum Augustinum 14. De ciuitate dei, prima affectionum animæ est amor, sed spes est quædam affectio animæ: amor ergo præcedit spem. non ergo spes causat amorem.

¶ Præterea, Desiderium præcedit spem: sed desiderium causatur ex amore, vt dictum est: ergo etiam spes sequitur amorem. non ergo causat ipsum.

¶ Præterea, Spes causat delectationem, vt suprà dictum est: sed delectatio non est nisi de amato. ergo amor præcedit spem.

SED CONTRA est quod dicitur Matth. 1. Super illud, Abraham genuit Isaac, Isaac autem genuit Iacob: dicit glo. id est, fides spem, spes charitatem. charitas autem est amor. ergo amor causatur à spe.

CONCLVSIO.

¶ *Spes cum bonum speratum respiciat, necesse est ex amore & desiderio boni causari.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd spes duo respicere potest: Respicit enim sicut obiectum bonũ speratum: sed quia bonũ speratũ est arduũ possibile, aliquãdo autem fit aliquod arduũ possibile nobis, non per nos, sed per alios: ideo spes etiam respicit illud, per quod sit nobis aliquid possibile. Inquantum igitur spes respicit bonum speratum, spes ex amore causatur. non enim est spes nisi de bono desiderato & amato. inquantum verò spes respicit illum, per quem fit aliquid nobis possibile, sic amor causatur ex spe, & non econuerso. Ex hoc enim, quòd per aliquem speramus nobis posse prouenire bona, mouemur in ipsum sicut in bonum nostrum: & sic incipimus ipsum amare. ex hoc autem quod amamus aliquem, non speramus de eo nisi per accidens, inquantum scilicet credimus nos reamari ab ipso: vnde amari ab aliquo, facit nos sperare de eo. sed amor eius causatur ex spe, quam de eo habemus. Et per hęc patet responsio ad obiecta.

ARTICVLVS VIII.

a ¶ *Vtrum spes conferat ad operationem, vel magis impediat.*

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quod spes non adiuuet operationem, sed magis impediat. Ad spem enim securitas pertinet: sed securitas parit negligentiam quæ impedit operationem. ergo spes impedit operationem.

¶ Præterea, Tristitia impedit operationem, vt suprà dictum est. Sed spes quandoque causat tristitiam. Decitur enim Prouerb. 14. Spes quę differtur, affligit animam. ergo spes impedit operationem.

¶ Præterea, Desperatio contrariatur spei, vt dictum est. sed desperatio maxime in rebus bellicis adiuuat operationem: dicitur enim 2. Reg. 12. quod periculosa res est desperatio. ergo spes facit contrarium effectum, impediendo scilicet operationem.

¶ SED CONTRA est quod dicitur 1. ad Corint. 8. Quòd qui arat, debet arare in spe fructus percipiendi: & eadem ratio est in omnibus alijs.

CONCLVSIO.

¶ *Spes, cum arduum & bonum possibile respiciat, ex ipsa delectatione, quam in vnoquoque gignit, quàm maxime iuuat ad operationem.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd spes per se habet quod adiuuet operationem intendendo ipsam: & hoc ex duobus. Primo quidem ex ratione sui obiecti, quod est bonum arduum possibile. existimatio enim ardui excitat attensionem: existimatio vero possibilis non retardat conatum. vnde sequitur quod homo intente operetur propter spem. Secundo vero ex ratione sui effectus: spes enim, vt suprà dictum est, causat delectationem, quæ adiuuat operationem, vt suprà dictum est. vnde spes operationem adiuuat.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod spes respicit bonum consequendum: securitas autem respicit malum vitandum. vnde securitas magis videtur opponi timori, quàm ad spem pertinere. Et tamen securitas non causat negligentiam nisi inquantum diminuit existimationem ardui: in quo etiam diminuitur ratio spei. Illa enim, in quibus homo nullum impedimentum timet, quasi iam non reputantur ardua.

¶ Ad secundum dicendum, quod spes per se causat delectationem: sed per accidens est vt causet tristitiam, vt suprà dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quod desperatio in bello sit periculosa propter aliquam spem adiunctam. Illi enim qui desperant de fuga, debilitantur in fugiendo, sed sperant mortem suam vindicare: & ideo ex hac spe acrius pugnant. vnde periculosi hostibus fiunt.

QVÆSTIO QVADRAGESIMA prima, De timore secundum se, in quatuor articulos diuisa.

CONSEQVENTER considerandum est primo de timore, & secundò de audacia.

¶ Circa timorem considerandа sunt quatuor. Primò, de ipso timore. Secundo, de obiecto eius. Tertio, de causa ipsius. Quarto, de effectu.

¶ Circa primum quæruntur quatuor. ¶ Primo, vtrum timor sit passio animę. ¶ Secundo, vtrum sit specialis passio. ¶ Tertio, vtrum sit aliquis timor naturalis. ¶ Quarto, de speciebus timoris.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Vtrum timor sit passio animæ.*

Supr. 2. artic. 2. cor.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod timor non sit passio animę. Dicit enim Damasc. in lib. 3. quod timor est virtus secundum syllogismum, id est contractionem essentiæ desideratiua: sed nulla virtus est passio, vt probatur in 2. Ethi. ergo timor non est passio.

¶ Præterea, Omnis passio est effectus ex præsentia agentis proueniens: sed timor non est de aliquo præsenti, sed de futuro: vt Damasc. dicit. in 2. lib. ergo timor non est passio.

¶ Præterea, Omnis passio animę est motus appetitus sensitiui, qui sequitur apprehensionem sensus: sensus autem non est apprehensiuus futuri, sed præsentis: cum ergo timor sit de malo futuro, videtur quod non sit passio animę.

¶ SED CONTRA est quod Augustinus in 4. de Ciuitate Dei, enumerat timorem inter alias animę passiones.

Aristot.

IN tota quæstione quadragesimaprima nihil mihi occurrit scribendum, nisi quòd aduertas, admirationem ab Aristotele in primo Rhetoricorum ponitam ei cõcupiscentiam: à Damasceno vero timorem: aut quia communius ea vsus est Aristot. iste vero specialiter, vt est respectu difficilis mali. iuat quia vtraque passio in admiratione claditur, scilicet concupiscentia & timor: & ratione illius delectat, ratione istius non. Et quoniam experimur admirantes nos delectari, vt superius dictum est, admiratio magis concupiscentię quàm timoris habet. videtur tamen aliquid timoris semper habere, dum timet malum difficultatis, vt in responsione ad quartum: vel potius iudicij, vt in responsione ad vltimum dicitur: vtrunque enim malum præsto est admiranti, laboris scilicet & erroris: sed hoc comunius videtur.

a ¶ *Super Quæstionem quadragesimamprimam.*

ARTICVLVS II.

a ¶ *Vtrum timor sit specialis passio.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, quòd timor non sit specialis passio. Dicit enim Aug. in lib. 38. quæst. quòd quem non exanimat metus, neque cupiditas eum vastat, nec ægritudo, id est tristitia, eum macerat, nec ventilat gestiens & vana lætitia. ex quo videtur, quòd remoto timore, omnes alię passiones remouentur: non ergo passio est specialis, sed generalis.

¶ Præterea, Philosophus dicit in 6. Eth. quòd ita se habet in appetitu prosecutio & fuga, sicut in intellectu affirmatio & negatio. sed negatio non est aliquid speciale in intellectu, sicut nec affirmatio: sed aliquid commune ad multa: ergo nec fuga in appetitu. sed nihil est aliud timor quàm fuga quędam mali: ergo timor non est passio specialis.

¶ Præterea, Si timor esset passio specialis, præcipue in irascibili esset: est autem timor etiam in concupiscibili. Dicit enim Philosophus in 2. Rhet, quod timor est tristitia quędam. Et Damasc. dicit quod timor est virtus desideratiua: tristitia autem & desiderium sunt in concupiscibili, vt suprà dictum est. non est ergo passio specialis, cum pertineat ad diuisas potentias.

¶ SED CONTRA est, quod condiuiditur alijs passionibus animæ, vt patet per Damasc. in secundo libro.

CONCLVSIO.

¶ *Cum timoris obiectum sit malum futurum difficile, cui resisti non potest, oportet ipsum esse animæ passionem à cæteris distinctam, & separatam.*

¶ RESPONDEO dicendum, quod passiones animę recipiunt speciem ex obiectis: vnde specialis passio est, quæ habet specialе obiectum. timor autem habet speciale obiectum sicut & spes. Sicut enim obiectum spei est, bonum futurum arduum possibile adipisci, ita obiectum timoris est malum futurum difficile, cui resisti non potest. vnde timor est specialis passio animæ.

¶ AD

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quod omnes passiones animę deriuantur ex vno principio, scilicet ex amore. in quo habent admiricem connexionem: & ratione huius connexionis remoto timore, remouentur alię passiones animę: non ideo, quia sit passio generalis.

¶ Ad secundum dicendum, quod non omnis fuga appetitus est timor: sed fuga ab aliquo speciali obiecto, vt dictum est: & ideo licet fuga sit quoddam generale, tamen timor est passio specialis.

¶ Ad tertium dicendum, quod timor nullo modo est in concupiscibili: non enim respicit malum absolute: sed cum quadam difficultate vel arduitate. vt ei resisti vix possit. Sed quia passiones irascibilis deriuantur à passionibus concupiscibilis, & ad eas terminantur (vt suprà dictum est) ideo timori attribuitur ea, quæ sunt concupiscibilis. dicitur enim timor esse tristitia, inquantum obiectum timoris est contristans, si præsens fuerit: vnde & philosophus dicit ibidem, quòd timor procedit ex phantasia futuri mali corruptiui, vel contristatiui. Similiter & desiderium attribuitur à Damasc. timori: quia sicut spes causatur vel oritur à desiderio boni, ita timor est ex fuga mali: fuga autem mali oritur ex desiderio boni, vt ex supradictis patet.

ARTICVLVS III.

¶ *Virum sit aliquis timor naturalis.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd timor aliquis sit naturalis. Dicit enim Damasc. in 3. lib. quòd est quidem timor naturalis nolente anima diuidi à corpore.

¶ Præterea, Timor ex amore oritur, vt dictum est. sed est aliquis amor naturalis, vt Diony. dicit 4. ca. De di. no. ergo etiam est aliquis timor naturalis.

¶ Præterea, Timor opponitur spei, vt suprà dictum est: sed est aliqua spes naturæ: vt patet per id quod dicitur Ro. 4. de Abraham, quòd contra spem naturæ in spem gratiæ credidit: ergo etiam est aliquis timor naturæ.

¶ SED CONTRA: Ea, quæ sunt naturalia, communiter inueniuntur in rebus animatis & inanimatis: sed timor non inuenitur in rebus inanimatis: ergo timor non est naturalis.

CONCLVSIO.

¶ Timor quidam naturalis est, qui respicit malum quoquo modo lædens, & corrumpens naturæ bonum: & quidam non naturalis, secundum quem, malum timemus, oppositum bono amato vel desiderato.

¶ RESPONDEO dicendum, quod aliquis motus dicitur naturalis, quia ad ipsum inclinat natura: sed hoc contingit dupliciter. Vno modo, quòd totum perficitur à natura absque aliqua operatione apprehensiuæ virtutis: sicut moueri sursum est motus naturalis ignis, & augeri est motus naturalis animalium & plantarum. Alio modo dicitur motus naturalis, ad quem natura inclinat, licet non perficiatur nisi per apprehensionem: quia (sicut suprà dictum est) motus cognitiuę & appetitiuæ virtutis reducuntur in naturam sicut in principium primum. Et per hunc modum, etiam ipsi actus apprehensiuæ virtutis, vt intelligere, sentire, & memorari, & etiam motus appetitus animalis quandoque dicuntur naturales: & per hunc modum potest dici timor naturalis: & distinguitur à timore non naturali, secundum diuersitatem obiecti. Est enim, vt Philosophus dicit in secundo Rheto. timor de malo corruptiuo, quod natura refugit propter naturale desiderium essendi: & talis timor dicitur esse naturalis. Et iterum de malo contristatiuo, quod non repugnat naturæ, sed desiderio appetitus: & talis timor non est naturalis: sicut etiam suprà amor, concupiscentia, & delectatio distincta sunt per naturale & non naturale. Sed secundum primam acceptionem naturalis sciendum est, quòd quædam de passionibus animæ, quandoque dicuntur naturales, vt amor, desiderium & spes: aliæ vero naturales dici non possunt: & hoc ideo, quia amor & odium, desiderium & fuga important inclinationem quandam ad prosequendum bonum & fugiendum malum: quæ quidem inclinatio pertinet etiam ad appetitum naturalem. & ideo est amor quidam naturalis: & desiderium vel spes potest quodammodo dici etiam in rebus naturalibus cognitione carentibus. sed aliæ passiones animæ important quosdam motus, ad quos nullo modo sufficit inclinatio naturalis: vel quia de ratione harum passionum est sensus, seu cognitio, sicut dictum est, quòd apprehensio requiritur ad rationem delectationis & doloris. vnde qui caret cognitione, non potest dici delectari vel dolere. aut quia huiusmodi motus sunt contra rationem inclinationis naturalis: puta quòd desperatio refugit bonum propter aliquam difficultatem, & timor refugit impugnationem mali contrarij, ad quod est inclinatio naturalis: & ideo huiusmodi passiones nullo modo attribuuntur rebus inanimatis.

¶ Et per hoc patet responsio ad obiecta.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Virum conuenienter assignentur species timoris.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter Damasc. assignet sex species timoris, scilicet segnitiem, erubescentiam, verecundiam, admirationem, stuporem, agoniam. Vt enim Philosophus dicit in 2. Rheto. timor est de malo contristatiuo, ergo species timoris dicuntur respondere speciebus tristitiæ. sunt autem quatuor species tristitiæ (vt suprà dictum est) ergo solum debent esse quatuor species timoris eis correspondentes.

¶ Præterea, Illud quod in actu nostro consistit, nostræ potestati subiicitur: sed timor est de malo quod excedit potestatem nostram, vt dictum est. non ergo segnicies, & erubescentia, & verecundia, quæ respiciunt operationem nostram, debent poni species timoris.

¶ Præterea, Timor est de futuro, vt dictū est: sed verecundia est de turpi actu iam commisso, vt Grego. dicit. ergo verecundia non est species timoris.

¶ Præterea, Timor non est nisi de malo: sed admiratio & stupor sunt de magno & insolito, siue bono siue malo. ergo admiratio & stupor non sunt species timoris.

¶ Præterea, Philosophi ex admiratione sunt moti ad inquirendam veritatem, vt dicitur in principio Meta. timor autem non mouet ad inquirendum, sed magis ad fugiendum: ergo admiratio non est species timoris.

¶ SED IN CONTRARIVM sufficit authoritas Damasceni & Gregorij Niceni.

CONCLVSIO.

¶ Sex sunt timoris species à sacris Doctoribus expositæ: segnicies, erubescentia, verecundia, admiratio, stupor, & agonia.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd (sicut dictum est) timor est de futuro malo quod excedit potestatem timentis, vt scilicet ei resisti non possit: sicut autem bonum hominis, ita & malum potest considerari, vel in operatione ipsius, vel in exterioribus rebus. In operatione autem ipsius hominis potest duplex malum timeri. Primo quidem, labor grauans naturam, & sic causatur segnicies: cum scilicet aliquis refugit operari propter timorem excedentis laboris. Secundo, turpitudo lædens opinionem, & sic si turpitudo timeatur in actu committendo, est erubescentia: si autem sit de turpi iam facto, est verecundia. malum autem quod in exterioribus rebus consistit, tripliciter potest excedere hominis facultatem ad resistendum. Primo quidem ratione suæ magnitudinis, cum aliquis scilicet considerat aliquod magnum malum, cuius exitum considerare non sufficit: & sic est admiratio. Secundo ratione dissuetudinis: quia scilicet aliquod malum inconsuetum nostræ considerationi offertur: & sic est magnum nostra reputatione: & hoc modo est stupor, qui causatur ex insolita imaginatione. Tertio modo, ratione improuisionis: quia scilicet prouideri non potest, sicut futura infortunia timentur: & talis timor dicitur agonia.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod illæ species tristitiæ, quæ suprà positæ sunt, non accipiuntur secundum diuersitatē obiecti, sed secundum effectus, & secundum quasdam speciales rationes: & ideo non oportet, quod illæ species tristitiæ respondeant istis speciebus timoris, quę accipiuntur secundum diuisionem propriam obiecti ipsius timoris.

¶ Ad secundum dicendum, quod operatio secundum quod iam fit, subditur potestati operantis: sed aliquid circa operationem considerari potest, facultatem operantis excedens, propter quod aliquis refugit actionem: & secundum hoc segnicies, erubescentia, & verecundia ponuntur species timoris.

¶ Ad tertium dicendum, quod de actu præterito potest timeri conuitium vel opprobrium futurum: & secundum hoc verecundia est species timoris.

¶ Ad quartum dicendum, quod non quęlibet admiratio & stupor sunt species timoris, sed admiratio quę est de magno malo, & stupor qui est de malo insolito. vel potest dici, quòd sicut segnicies refugit laborem exterioris operationis: ita admiratio & stupor refugiunt difficultatem considerationis rei magnę & insolitę, siue sit bonum siue mala: & hoc modo se habeat admiratio & stupor ad actum intellectus, sicut segnicies ad exteriorem actum.

¶ Ad quintum decendum, quod admirans refugit in præsenti dare iudicium de eo quod miratur, timens defectum, sed in futurum inquirit: stupens autem timet & in præsenti iudicare, & in futuro inquirere: vnde admiratio est principium philosophandi: sed stupor est philosophicę considerationis impedimentum.

QVÆ-

¶ *Super Quæstionis quadragesimæ secundæ Articulum primum.*

¶ *Num omnis motus, qui prosecutionem importat, bonum sit obiectum: malū vero sit obiectum motus appetitiui fugam designantis.*

IN primo articu. qō. 42. dubitationem faciunt illæ duæ vniuersales affirmatiuæ in littera positę, scilicet omnis motus appetitiuæ virtutis importans prosecutionem, habet bonū pro obiecto: & omnis motus appetitiuæ virtutis importans fugam, habet malum pro obiecto. habent enim instantias manifestas. primæ quidem obstat audacia, quæ importat prosecutionem, & tamē obiectum eius est malum. secundæ vero obstat desperatio, quę importat fugam: & obiectum eius est bonum.

¶ Ad hoc dicitur, quòd semo præsens intelligitur de omnibus per ies instantiæ autem aliæ sunt de omnibus per accidens. Prosecutio etiam per se sibi vēdicat bonum & econuerso. Et similiter fuga per se sibi vendicat malum, & econuerso. vnde nulla prosequitio est mali nisi per accidens, scilicet per coniunctum bonū. Et hoc modo audacia est motus prosequutius mali: vt infra. 45. patet: & similiter nulla fuga est boni nisi per accidens, scilicet propter coniunctum malum. Et hoc modo desperatio est fuga boni. Et hic est tertius modus accidentalitatis inuentę in passionibus animæ respectu boni & maliide quo infrà erit sermo.

¶ In toto residuo qō. quòd aduerte, quòd quia obiectum timoris includit in se tria, scilicet malum, ardum, futurum: ex his redditur ratio timendorum & non timendorū, & magis & minus timendorum. Ex ratione nanq; futuri excluditur multum distantia secūdum tempus & præsentia, & ineuasibilia: quæ enim apprehenduntur aliquo horum modorum, vt minus futura habentur: vt patet in secūdo articulo. Ex ratione vero ardui seu difficilis ad euadendum vel resistendū excluduntur mala culpæ, & timor ipse quodammodo: & insolita ac repentina magis timētur: vt in tertio, quarto & quinto articulis patet. Ex ratione vero mali non timetur per se nisi malum: & magis timetur interminabile: vt in primo & vltimo articulo patet. Et sic habes obiectum timoris, & ex ipso rationes timēdorum vnitas: quod ferre. sicut ille, qui est conscius criminis, timet ne crimen reueletur. Et per hoc patet responsio ad obiecta.

ARTICVLVS II.

¶ *Virum malum naturæ sit obiectum timoris.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quod timor non sit de malo naturæ. Dicit enim Philosophus in 2. Rheto. quòd timor consiliatiuos facit. non autem consiliamur de his, quæ à natura eueniunt, vt dicitur in 3. Ethi. ergo timor non est de malo naturæ.

¶ Præterea, Defectus naturales semper hominī imminent, vt mors & alia huiusmodi: si igitur de huiusmodi malis esset timor, oporteret quòd homo semper esset in timore.

¶ Præterea, Natura non mouet ad contraria: sed malū naturæ prouenit ex natura: ergo quod timendo aliquis refugiat huiusmodi malum, nō est à natura. timor ergo naturalis non est de malo naturæ, ad quem tamen hoc malum pertinere videtur.

¶ SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 3. Ethi. quod inter omnia terribilissimum est mors, quæ est malum naturæ.

CONCLVSIO.

¶ Malum naturæ non est timoris obiectum, nisi cum aliqua euasionis spe apprehendatur propinquum.

¶ RESPONDEO dicendum, quod sicut Philosophus dicit in 2. Rhet. timor prouenit ex phātasia futuri mali corruptiui, vel contristatiui. sicut autem contristatiuum malum est quod contrariatur voluntati, ita corruptum malum est quod contrariatur naturæ: & hoc est malum naturæ. vnde de malo naturæ potest esse timor. Sed considerandum est, quod malum naturæ, q̄ uandoque est à causa naturali: & tunc dicitur malum naturæ, non solum quia priuatur naturæ bonum, sed etiam quia est effectus naturæ: sicut mors naturalis, & alij huiusmodi defectus. aliquando vero malum naturæ prouenit ex causa non naturali: sicut mors, quæ violenter infertur à persecutore, & vtroque modo malum naturæ quodammodo timetur, & quodammodo non timetur. Cum enim timor proueniat ex phantasia futuri mali, vt dicit Philosophus, illud quod remouet futuri mali phantasiam, excludit etiam timorem. Quod autem non appareat aliquod malum futurum, potest ex duobus contingere. Vno quidem modo ex hoc, quod est remotum & distans, hoc enim propter distantiam imaginamur, vt non futurum, & ideo vel non timemus, vel parū timemus. Vt enim Philosophus dicit in 2. Rhet. Quæ valde longe sunt, non timentur. sciunt enim omnes, quod morientur: sed quia non prope est, nihil curant. Alio modo æstimatur aliquod malum quod est futurum, vt non futurum propter necessitatem, quæ facit ipsum æstimare vt præsens. vnde Philosophus dicit in 5. Rhet. quod illi, qui iam decapitantur, non timent, videntes sibi necessitatem mortis imminere. Sed ad hoc quod aliquis timeat, oportet adesse aliquam spem salutis. sic igitur malum naturæ non timetur, quia non apprehenditur vt futurum. Si vero malum naturæ, quod est corruptiuum, apprehendatur vt propinquum, & tamen cum aliqua spe euasionis, tunc timebitur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod malum naturæ quandoque non prouenit à natura, vt dictum est: secundum tamen quod à natura prouenit, etsi non ex toto vitari possit, potest tamen differri: & sub hac spe potest esse consilium de vitatione ipsius.

¶ Ad secundum dicēdum, quòd malum naturæ etsi semper immineat, non tamen semper imminet de propinquo: & ideo non semper timetur.

¶ Ad tertium dicendum, quod mors & alij defectus naturæ prouenunt a natura vniuersali: quibus tamen repugnat natura particularis quantum potest: & sic ex inclinatione particularis naturæ est dolor & tristitia de huiusmodi malis, cum sunt præsentia, & timor si immineant in futurum.

ARTICVLVS III.

¶ *Virum timor sit de malo culpæ.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd timor possit esse de malo culpæ. Dicit enim Augustī. super Canonica Ioā. quod timore casto timet homo seperationē à deo: sed nihil separat nos à deo nisi culpa, secundū illud Isa. 59. Pec cata vestra diuiserunt inter vos & deum vestrum. ergo timor potest esse de malo culpæ.

¶ Præterea, Tullius dicit in 4. de Tusculanis quæstionibus, quod de illis timemus cùm futura sunt, de quorum præsentia tristamur: sed de malo culpæ potest aliquis dolere vel tristari. ergo etiam malum culpæ aliquis potest timere.

¶ Præterea,

potes in alijs facere.

¶ In responsione ad vltimū vltimi articuli eiusdem q. 42. breuiter scito, q̄ bonitas rei est duplex, scilicet spectās ad ipsam rei substantiā & circūstans eamsiue bonitas caloris est esse calorem, vt quatuor vel sex, &c. vel esse in tali subiecto, aut loco, &c. Duratio non auget primam bonitatem sed secundam: nō enim calor durans triduo est secundum se perfectior calore vnius horæ, sed bene est perfectior secūdum circunstantiam temporis. & hoc intendit tam Aristoteles ibi, quām author hic. qui ideo in corpore articuli præmisit, quòd malū augetur dupliciter, scilicet secūdum suam speciem, & secundum circunstantias: presenti enim proposito sat est, quòd malum apprehendatur vt maius, siue ex hac, siue ex illa proueniat causa, nihil refert.

Annot.

Infrà ar. 6. ad 2. Et. 2. 2. qō. 144. ar. 1. corp.

¶ *Malum naturæ non est timoris obiectum, nisi cum aliqua euasionis spe apprehendatur propinquum.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd timor possit esse de malo culpæ. Dicit enim Augustī. super Canonica Ioā. quod timore casto timet homo seperationē à deo: sed nihil separat nos à deo nisi culpa, secundū illud Isa. 59. Peccata vestra diuiserunt inter vos & deum vestrum. ergo timor potest esse de malo culpæ. 2. 2. qō. 244. ar. 1. corp.

¶ Præterea, Tullius dicit in 4. de Tusculanis quæstionibus, quod de illis timemus cùm futura sunt, de quorum præsentia tristamur: sed de malo culpæ potest aliquis dolere vel tristari. ergo etiam malum culpæ aliquis potest timere.

¶ Præterea,

Universidad de Deusto
Biblioteca

¶ Præterea, Spes timori opponitur, sed spes potest esse de bono virtutis, vt patet per Philosophum in 9. Ethic. & Apost. dicit ad Gal. 6. Confido de vobis in Domino, quod nihil aliud sapietis. ergo etiam timor potest esse de malo culpæ,

¶ Præterea, Verecundia est quædam species timoris (vt suprà dictum est) sed verecundia est de turpi facto, quod est malum culpæ: ergo & timor.

¶ SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 2. Rhet. quòd non omnia mala timentur, puta si aliquis erit iniustus, aut tardus.

CONCLVSIO.

¶ Cùm culpæ malum humanæ subiaceat potestati & voluntati, de eo non per se potest timor esse.

¶ RESPONDEO dicendum, quod (sicut suprà dictum est) sicut obiectum spei est bonum futurum arduum, quod quis potest adipisci, ita timor est de malo futuro arduo, quod non potest de facili vitari. Ex quo potest accipi, quòd id quod omnino subiacet potestati & voluntati nostræ, non habet rationem terribilis: sed illud solum est terribile, quod habet causam extrinsecam. malum autem culpæ propriam causam habet voluntatem humanam, & ideo proprie non habet rationem terribilis. Sed quia voluntas ab aliquo exterior i potest inclinari ad peccandum, si illud inclinans habeat magnam vim ad inclinandum, secundum hoc poterit esse timor de malo culpæ inquantum est ab exteriori causa: puta cum aliquis timet commorari in societate malorum, ne ab eis ad peccandum inducatur. sed proprie loquendo, in tali dispositione magis timet homo seductionem, quàm culpam secundum propriam rationem, id est, inquantum est voluntaria. sic enim non habet, vt timeatur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd separatio à deo est quædam pœna consequens peccatum: & omnis pœna aliquo modo est ab exteriori causa.

¶ Ad secundum dicendum, quod tristitia & timor in vno conueniunt, quia vtrunque est de malo: differunt autem in duobus. In vno quidem, quia tristitia est de malo præsenti, timor de malo futuro. In alio verò, quia tristitia cum sit in concupiscibili, respicit malum absolute: vnde potest esse de quocunque malo, siue paruo siue magno. timor verò cum sit in irascibili, respicit malum cum quadam arduitate seu difficultate, quæ tollitur, in quantum aliquid subiacet voluntati: & ideo non omnia timemus quæ sunt futura, de quibus tristamur cum sunt præsentia: sed aliqua, quæ scilicet sunt ardua.

¶ Ad tertium dicendũ quòd spes est de bono, q̃ quis potest adipisci. Potest autem aliquis adipisci bonum vel per se, vel per alium: & ideo spes potest esse de actu virtutis qui est in potestate nostra constitutus: sed timor est de malo quod non subiacet nostræ potestati: & ideo sem per malum quod timetur, est à causa extrinseca, bonum autem quod speratur, potest esse & à causa intrinseca, & à causa extrinseca.

¶ Ad quartum dicendum, quod, sicut suprà dictum est, verecundia non est timor de actu ipso peccati: sed de turpitudine vel ignominia, quæ consequitur ipsum, quæ est à causa extrinseca.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Virum timor ipse timeri possit.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quod timor timeri non possit. Omne enim quod timetur, timendo custoditur, ne amittatur: sicut ille qui timet amittere sanitatem, timendo custodit eam: si igitur timor timeatur, timendo se custodiet homo, ne timeat: quod videtur esse inconueniens.

¶ Præterea, Timor est quædam fuga: sed nihil fugit seipsum. ergo timor non timet timorem.

¶ Præterea, Timor est de futuro: sed ille qui timet, iam habet timorem. non ergo potest timere timorem.

¶ SED CONTRA est, quod homo potest amare amorem, & dolere de dolore. ergo etiam pari ratione potest timere timorem.

CONCLVSIO.

¶ Potest timor timeri prout ex aliqua extrinseca causa prouenit, non autem vt subiacet humanæ voluntati.

¶ RESPONDEO dicendum, quod sicut dictum est, illud solùm habet rationem terribilis quod ex causa extrinseca prouenit, non autem quod prouenit ex voluntate nostra: timor autem partim prouenit ex causa extrinseca, & partim subiacet voluntati. prouenit quidem ex causa extrinseca, in quantũ est passio quædã consequens phantasiam imminentis mali: & secundum hoc potest aliquis timere timorem, ne scilicet immineat ei necessitas timendi propter ingruentiam alicuius excellentis mali: subiacet autem voluntati in quantum appetitus inferior obedit rationi: vnde homo potest timorem repellere, & secundum hoc timor non potest timeri. vt dicit Augustin. in lib. 83. q. Sed quia rationibus, quas inducit, aliquis posset vti ad ostendendum, quod timor nullo modo timeatur, ideo ad eas respondendum est.

¶ AD PRIMVM dicendum, quod non omnis timor est vnus timor: sed secundum diuersa, quæ timentur, sunt diuersi timores: nihil ergo prohibet quin in vno timore aliquis præseruet se ab alio timore: & sic custodiat se non timentem illo timore.

¶ Ad secundum dicendũ, quòd cum sit alius timor quo timetur malum imminens, & alius timor quo timetur ipse timor mali imminentis, non sequitur quòd idem fugiat seipsum, vel quòd sit idem fuga sui ipsius.

¶ Ad tertium dicendum, quòd propter diuersitatem timorum iam dictam, timore præsenti potest homo timere futurum timorem.

ARTICVLVS V.

a ¶ Virum repentina magis timeantur.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quod insolita & repentina non sint magis terribilia. Sicut enim spes est de bono, ita timor est de malo: sed experientia facit ad augmẽtum spei in bonis. ergo etiam facit ad augmentum timoris in malis. *Infra q. 8. art. 2. ad 3.*

¶ Præterea, Philosophus dicit in secundo Rheto. quod magis timentur, non qui acutæ sunt iræ, sed mites & astuti. constat autem quòd illi qui acutæ iræ sunt, magis habent subitos motus. ergo ea quæ sunt subita, sunt minus terribilia.

¶ Præterea, Quæ sunt subita, minus considerari possunt. sed tanto aliqua magis timentur, quanto magis considerantur. vnde Philosophus dicit in 3. Ethic. quòd aliqui videntur fortes propter ignorantiã, qui si cognouerint quòd aliud sit quàm suspicantur, fugiunt. ergo repentina minus timentur.

¶ SED CONTRA est, quòd August. dicit in 2. Confes. Timor insolita & repentina exhorrescit rebus, quæ amantur, aduersari, dum præcauet securitati.

CONCLVSIO.

¶ Insolita & repentina mala, cum maiora & magis irreparabilia appareant, magis etiam timentur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd, sicut suprà dictum est, obiectum timoris est malum imminens, quod non de facili repelli potest. hoc autem ex duobus contingit, scilicet ex magnitudine mali & ex debilitate timentis: ad vtrunque autem horum operatur quod aliquid sit insolitum & repentinum. Primò quidem facit ad hoc quòd malum imminens maius appareat: omnia enim corporalia & bona & mala quanto magis considerantur, minora apparent: & ideo sicut propter diuturnitatem dolor præsentis mali mitigatur, vt patet per Tullium in 3. de Tuscul. quæstionibus, ita etiam ex præmeditatione minuitur timor futuri mali. Secundo, aliquid esse insolitum & repentinum facit ad debilitatem timentis, inquantum subtrahit remedia, quæ homo potest præparare ad repellendum futurum malum, quæ esse non possunt quando ex improuiso malũ occurrit.

¶ AD PAIMVM ergo dicendum, quod obiectum spei est bonum, quod quis potest adipisci: & ideo ea quę augmentãt potestatem hominis, nata sunt augere spem: & eadem ratione diminuere timorem de malo, cui non de facili potest resisti. Quia igitur experientia facit hominem magis potentem ad operandum: ideo sicut auget spem, ita diminuit timorem.

¶ Ad secundum dicendum, quòd illi qui habent iram acutam, non occultant eam: & ideo nocumenta ab eis illata, non ita sunt repentina, quin præuideantur. sed homines mites & astuti occultant iram: & ideo nocumentum quod ab eis imminet, non potest præuideri, sed ex improuiso aduenit: & propter hoc Philosophus dicit, quòd tales magis timentur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd per se loquendo bona vel mala corporalia in principio maiora apparent: cuius ratio est, quia vnumquodque magis apparet, contrario iuxta se posito. vnde cum aliquis statim à paupertate ad diuitias transit, propter paupertatem præexistentem diuitias magis æstimat: & econtrario, diuites statim ad paupertatem deuenientes, eam magis horrent: & propter hoc malum repentinum magis timetur, quia magis videtur esse malum. sed potest propter aliquod accidens contingere quòd magnitudo alicuius mali lateat, puta cum hostes se insidiose occultant: & tunc verum est, quòd malum ex diligenti consideratione sit terribilius.

ARTICVLVS VI.

a ¶ Virum ea, contra quæ non est remedium, magis timeantur.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd ea quæ nõ habent remediũ, non sint magis timẽda. Ad timorẽ enim requiritur quòd remaneat aliqua spes salutis (vt supra dictũ est) sed in malis quæ nõ habẽt remediũ, nulla remanet spes salutis: ergo talia mala nullo modo timentur.

¶ Præterea. Malo mortis nullum remedium adhiberi potest: nõ enim secundum naturam potest esse reditus à morte ad vitam, nõ tamẽ mors maxime timetur, vt dicit Philosophus in 2. Rhet. nõ ergo ea magis timentur quæ remedium non habent.

¶ Præterea philosophus dicit in 1. Eth. quòd nõ est magis bonũ quod est diuturnius, eo quod est vnius diei: neque quod est perpetuum eo quod nõ est perpetuum: ergo eadem ratione neque maius malum, sed ea quæ non habent remedium, non videtur differre ab alijs, nisi propter diuturnitatem vel perpetuitatem: ergo propter hoc nõ sunt peiora vel magis timenda.

¶ SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 2. Rheto. quòd omnia timẽda sunt terribiliora: quæ cum si peccauerint, corrigi nõ cõtingit, aut quorum auxilia non sunt, aut non facilia.

CONCLVSIO.

¶ Mala, quæ non vitari, vel non ita facile possunt, magis timenda etiam sunt.

¶ RESPONDEO dicendum, quod obiectum timoris est malum. vnde illud quod facit ad augmentum mali, facit ad augmentum timoris: malum autem augetur non solum secundum speciem ipsius mali, sed etiam secundum circunstantias, vt ex suprà dictis apparet, inter cæteras autem circũstantias diuturnitas, vel etiam perpetuitas magis videtur facere ad augmentum mali: ea enim, quæ sunt in tempore secundũ durationem tẽporis quodammodo mensurãtur: vnde, si patiali quid in tempore tanto est malũ, pati idem in duplo tempore apprehenditur vt duplatum: & secundum hanc rationem pati idem in infinito tempore, quod est perpetuo pati, habet quodammodo infinitum augmentum, mala autem quæ est postquam aduenerint, nõ possunt habere remedium, vel non de facili accipiuntur vt perpetua vel diuturna: & ideo maxime redduntur timenda.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd remedium mali est duplex. Vnum per quod impeditur futurum malum, ne adueniat: & tali remedio sublato aufertur spes, & per consequens timor: vnde de tali remedio nunc nõ loquimur. Aliud remedium mali est quo malum iã præsens remouetur: & de tali remedio nunc loquimur.

¶ Ad secundum dicendum, quòd licet mors sit irremediabile malum, tamen quia non imminet de prope, non timetur, vt suprà dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Philosophus ibi loquitur de per se bono, quod est bonum secundum speciem suam. sic autem nõ fit aliquid magis bonum propter diuturnitatem vel perpetuitatem, sed propter naturam ipsius boni.

QVÆSTIO QVADRAGESIMA tertia, de causa timoris, in duos artículos diuisa.

DEINDE considerandum est de causa timoris.

¶ Et circa hoc quæruntur duo.

¶ Primo, vtrum causa timoris sit amor.

¶ Secundo, vtrum causa timoris sit defectus.

ARTICVLVS I.

1. art. 2. co. Et 2. 2. q. 19. artí. 9. ad tertium. Et Psalm. 18. vers. 9.

a ¶ Vtrum causa timoris sit amor.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd amor non sit causa timoris. Illud enim quod introducit aliquid est causa eius: sed timor introducit amorem charitatis: vnde Aug. dicit super Canonicam Ioan. ergo timor est causa amoris, & non econuerso.

¶ Præterea, philosophus dicit in Rhet. q̃ illi maxime timentur à quibus expectamus imminere nobis aliqua mala: sed propter hoc, quòd ab aliquo expectamus malum, magis prouocamur ad odium eius, quam ad amorem: ergo timor magis causatur ab odio, quàm ab amore.

¶ Præterea. Super dictum est q̃ ea quæ sunt à nobis ipsis, nõ habent rationem terribilium: sed ea quæ sunt ex amore, maxime proueniunt ex intimo cordis: ergo timor ex amore non causatur.

¶ SED CONTRA, est quod August. dicit in lib. 83. q. Nulli dubium est non aliam esse metuendi causam, nisi ne id quod amamus, aut adeptum amittamus: aut non adipiscamur seperatum. omnis ergo timor causatur ex hoc quòd aliquid amamus. amor igitur est causa timoris.

CONCLVSIO.

¶ Amor sic est timoris causa, quod ex amore causatur malum, quod timoris obiectum est.

¶ RESPONDEO dicendũ, quòd obiecta passionum animæ se habent ad eas tanquam formæ ad res naturales, vel artificiales: quia passiones animæ speciem recipiunt ab obiectis. sicut res prædictæ à suis formis. Sicut igitur quicquid est causa formæ, est causa rei constitutæ per ipsam, ita etiam quicquid, & quocunq; modo est causa obiecti, est causa passionis. Contingit autem aliquid esse causam obiecti, vel per modum causæ efficientis, vel per modum dispositionis materialis. sicut obiectum delectationis est bonum apparens, conuenies coniunctum cuius causa efficiens est illud quod facit coniunctionem, vel quod facit conueniẽtiam, vel bonitatem, vel apparentiam huiusmodi boni: causa autem per modum dispositionis materialis est habitus, vel quæcunque dispositio secundum quã fit alicui conueniens aut apparens illud bonũ, quod est ei coniunctum. Sic igitur in proposito obiectum timoris est æstimatum malum futurum propinquum, cui resisti de facili nõ potest. & ideo illud, quod potest inferre tale malum, est causa effectiua obiecti timoris: & per consequens ipsius timoris. Illud autem per quod aliquis ita disponitur, vt aliquid sit ei tale. est causa timoris & obiecti eius per modum dispositionis materialis. & hoc modo amor est causa timoris: ex hoc enim quòd aliquis amat aliquod bonum, sequitur quòd priuatiuum talis boni sit ei malũ: & per consequens. quod timeat ipsum tanquam malum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quod sicut suprà dictum est, timor per se & primo respicit ad malum quod refugit, quod opponitur alicui bono amato: & sic per se timor nascitur ex amore. secundario vero respicit ad id quod prouenit tale malum: & sic per accidens quandoque timor inducit amorem: inquantum scilicet homo qui timet puniri à deo, seruat mandata eius, & sic incipit sperare, & spes introducit amorem: vt supra dictum est.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ille, à quo expectamus mala, primo quidem odio habetur: sed postquam ab ipso iam incipiunt sperari bona, tunc incipit amari. bonum autem cui contrariatur malum, quòd timetur à principio amabatur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ratio illa procedit de eo quod est causa mali terribilis per modum efficiẽtis, amor autem est causa eius per modum materialis dispositionis, vt dictum est.

ARTICVLVS II.

a ¶ Super Quæstionis quadragesimæ tertiæ Articulum primum.

IN quæstione quadragesima tertia tota nihil scribendum occurrit, nisi ex vtroq; articulo attentum te reddere, vt discas causas passionum cognoscere & discernere ex parte obiecti, & subiecti: & secũdum singulas conditiones obiecti proprias causas, & diuersimode constituendo eas, scire respondere ad quæsita de causis passionum.

a ¶ Vtrum causa timoris sit defectus. *Psalm. 26 co. 1.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd defectus non sit causa timoris. Illi enim qui potentiam habent, maxime timentur: sed defectus contrariatur potentiæ: ergo de go defectus non est causa timoris.

¶ Præterea. Illi qui iam decapitantur, maxime sunt in defectu: sed tales non timent, vt dicitur in 3. Rhetor. ergo defectus non est causa timoris.

¶ Præterea, Decertare ex fortitudine prouenit non ex defectu: sed decertantes timent eos qui pro eisdem decertant: vt dicitur in 2. Rhet. ergo defectus non est causa timoris.

¶ SED CONTRA, Contrariorum contrariæ sunt causæ: sed diuitiæ, & robur, & multitudo amicorum, & potestas excludunt timorem, vt dicitur in 2. Rhetor. ergo ex defectu horum timor causatur.

CONCLVSIO.

¶ Defectus per modum materialis dispositionis causat timorem in eo qui timet, non autem effectiuè, nisi per accidens in eo qui timetur, causare timorem potest.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est. duplex timoris causa accipi potest, vna quidem per modum materialis dispositionis ex parte eius, qui timet: alia per modum causæ efficientis ex parte eius, qui timetur. Quantum igitur ad primum defectus per se loquendo, est causa timoris: ex aliquo enim defectu virtutis contingit, quòd non possit aliquis de facili repellere imminens malum. sed tamen ad causandum timorem requiritur defectus cum aliqua mensura: minor enim est defectus, qui causat timorem futuri mali, quàm defectus consequens malum præsens, de quo est tristitia: & adhuc esset maior defectus, si totaliter sensus mali auferretur, vel amor boni, cuius contrarium timetur. Quantum verò ad secundũ, virtus & robur, per se loquendo, est causa timoris. ex hoc enim, q̃ aliquid quod apprehenditur, vt nociuum, est virtuosum, contingit quòd eius effectus repelli nõ potest, contingit tamen per accidens q̃ aliquis defectus ex ista parte causat timorem: inquantum ex aliquo defectu contingit, quod aliquis velit nocumentum inferre, puta propter iniustiam, vel quia ante læsus fuit, vel quia timet lædi.

AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ratio illa procedit de causa timoris ex parte causæ efficientis.

¶ Ad secundũ dicendum, q̃ illi qui iam decapitantur, sunt in passione præsentis mali: & ideo iste defectus excedit mensuram timoris.

¶ Ad tertium dicendum, quòd certantes timent non propter po-

¶ *Super Quæstionis quadragesimæquartæ Articulum primum.*

IN 1.art.q.44.dubium occurrit,eò q̃ respõsio ad tertium cõtrariatur corpori articuli & vniuersali doctrinę de consonantia motus corporis & motus animalis in passionibus: nam secundum vniuersalē doctrinam in corpore traditam, sicut timor constituit in contractione animi,ita transmutatio illi vnita in cõtractione caloris & spirituum & rarefactionem in respõsione ad tertium dicitur quòd in verecundia est contractio animi,sed non naturæ corporalis.hoc enim non stat cum vniuersalitate illius doctrinæ.

Supra. q. 25.ar.1.co. & q.45. ar.4.ad primum & secundum.

¶ Ad hoc dicitur, quòd in huiusmodi passionibus inueniũtur duo motus corporales, primus ab extra ad intus, secundus ab intus ad inferiora vel superiora:& primus quidem est ille motus,q̃ v t materia est passionis, secudus vero effect⁹ potius est. vnde dolor & timor in motu, qui est vt materia passionis,conueniunt,vterq; enim est ab extra ad intra,sed in motu qui cõsequitur,differunt. Nam ad dolorem sequitur motus ad superiora,vel prout op⁹ est, vt in responsione ad secundum dicitur:in timore motus cõsequẽs quãdoque est ad inferiora: & hoc euenit quoties timor ducit in frigus ingrossans spiritus: quod tunc non euenit cũ modicus est timor. qualis videtur esse verecundia.contractus siquidem in ea spiritus ad intra,& obiecto timoris non repugnante naturæ,sed sibi appetitui, non sequitur frigus naturæ inimicum: & sic anima diffondit in faciem rubor em. semper ergo fit in timore contractio ad intus: sed quia non semper fit vsq; ad frigus ingrossãs ideo in litera negatur contractio naturæ corporeæ non quia nõ fiat, sed quia non fit consummata vsque ad frigus.

¶ In reliquis tribus articulis eiusdẽ 44. quæstionis nihil occurrit scribendum.

QVÆSTIO QVADRAGESIMAQUARTA De effectibus timoris, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de effectibus timoris.

¶ Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, vtrum timor faciat contractionem.

¶ Secundo, vtrum faciat consiliatiuos.

¶ Tertio, vtrum faciat tremorem.

¶ Quarto, vtrum impediat operationem.

ARTICVLVS I.

a Vtrum timor faciat contractionem.

AD PRIMVMM sic proceditur. Videtur quod timor non faciat contractionem. Contractione enim facta, calor & spiritus ad interiora reuocantur,sed ex multitudine caloris & spirituum in interioribus magnificatur cor ad audacter aliquid aggrediendum, vt patet in iratis: cuius contrarium in timore accidit . non ergo timor facit contractionem.

¶ Præterea, Multiplicatis spiritibus & calore in interioribus per contractionem,sequitur q̃d homo in vocem prorumpat: vt patet in dolentibus,sed timentes non emittunt vocem, sed magis redduntur taciturni: ergo timor non facit contractionem.

¶ Præterea, Verecundia est quædam species timoris, vt supra dictum est: sed verecundati rubescunt: vt dicit Tulli. 4 . de Tusculanis quæstionibus: & philosophus in 4.Ethi. rubor autem faciei non attestatur contractioni,sed contrario: nõ ergo contractio est effectus timoris.

¶ SED CONTRA est quod Dam. dicit in 3.lib. quòd timor est virtus secundum systolem,id est,secundum contractionem.

CONCLVSIO.

¶ Timor contractionem quandã efficit & importat consequentem animalem motum appetitus.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut supra dictum est in passionibus animæ est sicut formale ipse motus appetitiuæ potentiæ, sicut autem materiale transmutatio corporalis quorum vnum alteri proportionatur vnde secundum similitudinem & rationem appetitiui motus sequitur corporalis transmutatio. quantum autem ad animalem motum appetitus, timor contractionem quandam importat. Cuius ratio est, qua timor prouenit ex phantasia alicuius mali imminentis . quod difficile repelli potest (vt supra dictum) quòd autem aliquid difficili possit repelli, prouenit ex debilitate virtutis (vt supra dictum est) virtus autem quãto est debilior, tanto ad pauciora se potest extẽdere: & ideo ex ipsa imaginatione, quæ causat timorem, sequitur quædam contractio in appetitu, sicut etiam videmus in morientibus,quod natura retrahitur ad interiora propter debilitatem virtutis, & videmus etiam in ciuitatibus, quod quando ciues timent,retrahunt se ab exterioribus , & recurrunt quantum possunt ad interiora , & secundum similitudinem huiuis cõtractionis, quæ pertinet ad appetitum animalem: sequitur etiam in timore ex parte corporis contractio caloris & spirituum ad exteriora.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut philosophus dicit in libro. De problematibus . licet in timentibus retrahãtur spiritus ab exterioribus ad interiora, non tamen est idem motus spirituum in iratis & timentibus. Nam iratis propter calorem & subtilitatem spirituum, quæ prouenitunt ex appetitu vindictæ , interius fit spirituum motus ab inferioribus ad superiora : & ideo congregantur spiritus & calor circa cor . Ex quo sequitur quod irati redduntur prompti & audaces ad inuadendum , sed in timentibus propter frigiditatem ingrossantem spiritus mouentur à superioribus ad inferiora : quæ quidem frigiditas contingit ex imaginatione defectus virtutis & ideo nõ multiplicatur calor & spiritus circa cor:sed magis à corde refugiunt,& propter hoc timentes non prompte inuaduut,sed magis refugiunt.

¶ Ad secundum dicendum,quod naturale est cuilibet dolenti, siue homini.siue animali,quòd vtatur quocunq; auxilio potest ad repellendum nocium præsens,quod infert dolorem.vnde videmus quod animalia dolentia percutiunt vel faucibus,vel cornibus.maximum autem auxilium ad omnia in animalibus est calor & spiritus:& ideo in dolore natura conseruat calorem & spiritum interius,vt hoc vtatur ad hoc repellendum nociuũ:& ideo, vt Philo. dicit in lib.De problematibus, multiplicatis spiritibus introrsum & calore.necesse est quòd emittatur per vocem: & propter hoc dolentes vix se possunt cõtinere quin clament. Sed in timentibus fit motus interioris caloris & spirituum à corde ad inferiora,vt dictum est:& ideo timor contrariatur formationi vocis:quę fit per emissionem spirituum ad superiora per os:& propter hoc timor tacentes facit:& inde est etiã q̃p timor trementes facit: vt dicit philosophus in lib. De problematibus.

¶ Ad tertium dicendum,quòd pericula mortis non solum contrariantur appetitui animali, sed etiam contrariantur naturæ : & propter hoc in huiusmodi timore non solum fit contractio ex parte appetitus , sed etiam ex parte naturæ corporalis.Sic enim disponitur animal ex imaginatione mortis contrahens calorem ad interiora , sicut quando naturaliter mors imminet.& inde est quòd timentes mortem pallescunt: vt dicitur in 3.Ethic.sed malum quod timet verecundia , non opponitur naturæ,sed solum appetitui animali:& ideo fit quædam contractio secundum appetitum animalem , non autem secundum naturam corporalem,sed magis anima quasi in se contracta vacat ad motionem spirituum & caloris, vnde sit eorum diffusio ad exteriora : & propter hoc verecundati rubescunt.

ARTICVLVS II.

a ¶ Vtrum timor faciat consiliatiuos.

AD SECVNDVM sic proceditur . Videtur quòd timor non faciat consiliatiuos . Non enim est eiusdem consiliatiuos facere & consilium impedire , sed timor consilium impedit:omnis enim passio perturbat quietem,quæ requirit ad bonum vsum rationis:ergo timor non facit consiliatiuos.

¶ Præterea, Consilium est actus rationis de futuris cogitantis & deliberantis:sed aliquis timor est excutiens cogitata,& mentem à suo loco remouet:vt Tullius dicit in 4. de Tuscul.quæstionibus : ergo timor non facit consiliatiuos,sed magis impedit consilium.

¶ Præterea, Sicut consilium adhibetur ad vitanda mala,ita etiam adhibetur ad consequenda bona:sed sicut timor est de malis vitãdis,ita spes est de bonis consequendis: ergo timor non facit magis consiliatiuos, quàm spes.

¶ SED CONTRA est quod Philosо. dicit in 2.Rheto. quòd timor consiliatiuos facit.

CONCLVSIO.

¶ Quamuis timor, sicut & nulla passio animæ, facultatem cõsiliandi præbeat, sed magis impediat: consiliatiuos tamẽ facere dicitur , prout solicitos reddit homines, vt pro magnis periculis consilientur.

¶ RESPONDEO dicendum, quod aliquis potest dici consiliatiuus dupliciter. Vno modo à voluntate,seu solicitudine consiliandi & sic timor consiliatiuos facit: quia, vt philosо. in 3.Ethic.dicit. Consiliamur de magnis,in quibus quasi nobismetipsis diffidimus . Ea autem quæ timorem incutiunt,non sunt simpliciter mala , sed habent quandam magnitudinem,tum ex eo quòd apprehenduntur,vt quæ difficiliter repelli possunt,tũ etiam quia apprehenduntur vt de prope existẽtia: sicut iam dictum est. vnde homines maxime in timoribus quærunt consiliari. Aliò modo dicitur aliquis consiliatiuus à facultate bene cõsiliandi: & sic nec timor,nec aliqua passio consiliatiuos facit: quia homini affecto secundum aliquam passionem videtur aliquid vel maius vel minus,quàm sit secundum rei veritatem: sicut amanti videntur ea quæ amat, meliora.& timenti ea quæ timet,terribiliora : & sic ex defectu rectitudinis iudicij quælibet passio quantum est de se,impedit facultatem bene consiliandi. Et per hoc patet responsio ad primum.

¶ AD SECVNDVM dicendũ , quod quãto aliqua passio est fortior:tanto magis homo secũdum ipsam affectus impeditur:& ideo quando timor fuerit fortis , vult quidem homo consiliari : sed adeo perturbatur in suis cogitationibus , q̃ consilium aduenire nõ potest. Si autem sit paruus timor,qui solicitudinem cõsiliãdi inducat,nec multum rationem conturbet.potest etiam conferre ad facultatem bene cõsiliandi ratione solicitudinis consequentis.

¶ Ad tertium dicendum , quòd etiam spes facit consiliatiuos : quia vt in secundo Rhetoricorum Philosophus dicit . Nullus consiliatur de his . de quibus desperat , sicut nec de impossibilibus: vt dicitur in tertio Ethicorum,timor tamen facit magis consiliatiuos , quàm spes: quia spes est de bono prout possumus ipsum consequi:timor autem de malo prout vix repelli potest: & ita magis respicit rationem difficilis timor,quàm spes in difficilibus autem maxime in quibus nobis non confidimus,consiliamur: sicut dictum est.

ARTICVLVS III.

a ¶ Vtrum timor faciat tremorem.

Supr. ar. 1.ad 2.fin. Et Psal. 17 co. 7.

AD TERTIVM sic proceditur.Videtur quòd tremor nõ sit effectus timoris . tremor enim ex frigore accidit.videmus enim infrigidatos tremere. timor autem non videtur causare frigus,sed magis colorem deficcantem : cuius signum est,quòd timentes sitiunt. & præcipuè in maximis timoribus, sicut patet in illis qui ad mortem ducuntur:ergo timor non causat tremorem.

¶ Præterea, Emissio superfluitatum ex colore accidit. vnde vt plurimum medicinæ laxatiuæ sunt calidæ.sed huiusmodi emissiones superfluitatum ex timore frequenter contingunt ergo timor videtur causare calorem:& sic non causat tremorem.

¶ Præterea, In timore calor ab exterioribus ad interiora reuocatur.sigitur propter huiusmodi reuocationem caloris in exterioribus homo tremit,videtur similiter quòd in omnibus exterioribus membris deberet causari tremor ex timore:hoc autem non videtur:non ergo tremor corporis est effectus timoris.

¶ SED CONTRA est quod Tullius dicit in quarto de Tusculanis quæstionibus:quòd timorem sequitur tremor, pallor,& dentium strepitus.

CONCLVSIO.

a ¶ Tremor tremorem facit.

¶ RESPONDEO dicendum,quòd,sicut suprà dictum est,in timore fit quædã cõtractio ab exterioribus ad interiora.& ideo exterira frigida remanet:& ꝓpter hoc in eis accidit tremor,qui causatur ex debilitate virtutis continentis membra. Ad huiusmodi autem debilitatem maxime facit defectus caloris,qui est instrumentum,quo anima mouet, vt dicitur in 2.De anima.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum,quòd calore ab exterioribus ad interiora reuocato,multiplicatur calor interius & maxime versus inferiora,id est,circa nutritiuam . & ideo consumpto humido consequitur sitis : & etiam interdum solutio ventris, & vrinæ emissio, & quãdoq; etiã seminis vel huiusmodi emissio superfluitatũ,accidit ꝓpter contractionem ventris & testiculorum . vt Philosophus dicit in lib.de problematibus.vnde patet solutio ad secundum.

¶ Ad tertium dicendum , quòd quia in timore calor deserit cor à superioribus ad inferiora tendens : ideo timentibus maxime tremit cor & membra,quæ habent aliquam connexionem ad pectus.vbi est cor: vnde timentes maxime tremunt in voce propter vicinitatem vocalis arteriæ ad cor,tremit etiam labium inferius,& tota inferior mandibula propter continuationem ad cor.vnde & strepitus dentiũ sequitur: & eadem ratione brachia & manus tremunt. Vel etiam quia huiusmodi membra sunt magis mobilia propter quod & genua tremunt timẽtibus: & secundum illud Isa.35. Confortate manus dissolutas , & genua trementia roborate .

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Vtrum timor impediat operationem.

AD QVARTVM sic proceditur.Videtur quòd timor impediat operationem. Operatio enim maxime impeditur ex perturbatione rationis quæ dirigit in opere.sed timor perturbat rationem, vt dictum est. ergo timor impedit operationem.

¶ Præterea, Illi qui faciunt aliquid cum timore,facilius in operatione deficiunt: sicut si aliquis incedat super trabem in alto positam,prõpter timorem de facili cadit:non autẽ caderet,si incederet super eãdem trabem in imo positam propter defectum timoris.ergo timor impedit operationem.

¶ Præterea,Pigritia siue segnicies est quædam species timoris.sed pigritia impedit operationem:ergo & timor.

¶ SED CONTRA est quod Apostolus dicit ad Philippenses 2.Cum metu & tremore vestram salutem operamini.quod non diceret,si timor bonam operationem impediret. timor ergo non impedit bonam operationem.

CONCLVSIO.

¶ Timor magis impedit operationem ex parte instrumentorum, per quæ operatio exercetur: sed ex parte animæ,si sit timor moderatus,iuuat,& hominem attentius consiliari,& operari facit:secus autem si sit immoderatus.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd operatio hominis exterior causatur quidem ab anima,sicut à primo mouente, sed membris corporeis sicut ab instrumentis.Contingit autem operationem impedire & propter defectum instrumenti,& propter defectum principalis mouentis.Ex parte igitur instrumentorum corporalium timor quantum est de se, semper natus est impedire exteriorem operationem propter defectum caloris , qui ex timore accidit in exterioribus membris:sed ex parte animæ si sit timor moderatus,non multum rationem perturbans, confert ad bene operandum, inquantum causat quandam solicitudinem, & facit hominem attentius consiliari & operari. Si vero timor tantum increscat , quòd ratio nem perturbet,impedit operationem etiam ex parte animæ,sed de tali timore Apostolus non loquitur . Et per hæc patet responsio ad primum.

¶ AD SECVNDVM dicendum, quod illi,qui cadunt de trabe in alto posita, patiuntur perturbationes imaginationis propter timorem casus imaginati.

¶ Ad tertium dicendum quòd omnes timens refugit id quod timet: & ideo cum pigritia sit timor de ipsa operatione inquantum est laboriosa,impedit operationem : quia retrahit voluntatẽ ab ipsa.sed timor qui est de alijs rebus intantum adiuuat operationem,inquantum inclinat voluntatem ad operandum ea per quæ homo effugit id quod timet.

QVÆSTIO QVADRAGESIMAQUINTA De audacia in Quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de audacia. Et circa hoc quæruntur quatuor.¶ Primo, vtrum audacia sit contraria timori.

¶ Secundo,quomodo audacia se habet ad spem.¶ Tertio,de causa audacię.

¶ Quarto,de effectu ipsius.

ARTICVLVS I.

a ¶ Vtrum audacia sit contraria timori.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd audacia non contrarietur timori.dicit enim Augustin. lib.83.q.quòd audacia vitium est. vitium autem virtuti contrariatur . cum ergo timor non sit virtus,sed passio: videtur quod timori non contrarietur audacia.

¶ Præterea, Vni vnum est contrarium :sed timori contrariatur spes: non ergo contrariatur ei audacia.

¶ Præterea. Vnaquæque passio excludit passionem oppositam:sed id quod excluditur per timorem,est securitas . dicit enim Augustin.2. Confess.quòd timor securitati præcauet. ergo securitas contrariatur timori : non ergo audacia.

¶ SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 2.Rhetor.quòd audacia est timori contraria.

CONCLVSIO.

¶ Cum timor malum futurum fugiat, audacia vero aggrediatur periculum, manifeste inuicem contrariæ sunt.

¶ RESPONDEO dicendum , quòd de ratione contrariorum est , quòd maxime à se distẽt, vt dicitur in 10.Met.Illud autem,quod maxime distat à timore , est audacia.timor enim refugit nocumentum futurum propter eius victoriam super ipsum timentem, sed audacia aggreditur periculum imminens propter victoriam sui supra ipsum periculũ.vnde manifeste timori contrariatur audacia.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod ira & audacia & omnium passionum nomina dupliciter accipi possunt. Vno modo secun-

¶ *Super Quæstionis quadragesimæquintæ Articulum primum.*

¶ *Num malum & quomodo sit obiectum audaciæ.*

IN totã quæst.45.vnũ occurrit dubiũ, quomodo scilicet malum sit obiectum audaciæ. aut enim est obiectum eius per se, aut per accidens, si per se , ergo motus appetitus, prosequutiuus est per se respectu mali cuius oppositum dictum , est. & omnes fatentur , dicentes malum esse , quod omnia fugiunt:sicut bonum quod omnia appetunt.si per accidens, ergo habet aliquid aliud per se obiectum:sicut patet in cæteris operationibus sensus, intellectus , & appetitus: dicuntur enim aliquã per accidens visa , audita, intellecta , appetita, quia propter alia visa, sensata,cognita, desiderata attinguntur:& tunc quæratur quod est obiectum per se audaciæ an bonum,an malum.

Et augetur difficultas: quia author varie loqui videtur in arti.2. ad tertium expresse , dicens audaciam respicere malum,& in art.4.ad 2.dicẽs obiectum audaciæ esse compositum ex bono & malo.

¶ Ad huius difficultatis euidentiam dicitur primo, Referendus est actus audaciæ purus ad primum obiectum. Secundo , Referendus est idem,& secundum se, & vt participans virtualiter spem in suum obiectum , sic enim melius eluceſcet veritas , quomodo ad primum istæ duę passiones , scilicet audacia & desperatio similem ingerunt difficultatem, quia ista est ad malum, & illa à bono: ac per hoc contra naturæ ordinem videntur se habere. siquis tamen aduertat quod in concupiscibili , cuius obiectum est bonum, vel malum absolute nulla est hoc modo passio , sed respectu boni omnes sunt prosecutiuæ: & respectu mali refutatiuæ vel fugitiuæ conijciet q̃ aliquid habet tam bonum quàm malum ex ly arduo, per quod contrahitur bonum & malum ad obiectum irascibilis habentis tales passiones. & vere sic est:& propter ea in concupiscibili nulla talis passio innenitur quid autem sit illud , nõ oportet in extraneo genere quærere: quoniam sicut ædificationes picturæ & structuræ difficiles non reponuntur in aliquo alio genere ex difficultate , sed motum quendã sortiuntur illius eiusdẽ naturę , quæ difficilis dicitur difficultas enim ædificatio-

Supra q. 23.ar.2. co.fin. Et infrà præsenti qõ. ar.3.co. Et 2.2.qõ. 123.artic 3.ad ertium & qõ.129. ar.6.ad secundum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nis ad artem ædificandi, & difficultas picturæ ad artem pingendi spectat: ita bonum difficile ex difficultate non intrat latitudinem mali, sed infra boni latitudinem sistit, & similiter malum difficile nõ exit mali latitudinem. quia tamen arduum seu difficile in respectu dicit bonum difficile excedens mensuram in maius, eo ipso q̃ tã difficile est, habet vnde à se auertat illũ, cui est vel videtur sic excessiuum: & hoc modo bonum arduum est obiectum desperationis & similiter malum difficile non excedens mensuram in maius, licet ex eo, quod est malum habeat vnde auertat: ex eo tamen q̃ est velut quoddam magnum non excedens mẽsurã, habet vnde trahat. vnde author supẽrius in q̃o. 23. art. dixit q̃ malum arduum habet vt in ipsum tendatur: sicut in quoddam arduũ: & sic modus mali importatus per ly arduum, mensurate habet attrahere non concupiscibilem cuius est fugere magis maius malum, quàm minus, sed irascibilem. cuius est tam bona quã mala ardua prosequi, vt oportet. Et hoc modo saluetur q̃ audacia respicit per se aliquo modo suum propriũ obiectum: nec video aliter perseitatem in ipsa & desperatione pure sumptis respectu proprium obiectorum. & enim obiectum audaciæ sit difficile malum, ex eo patet, q̃ sicut nullus desperat nisi à desiderato, ac per hoc bono, ita nullus audet nisi ad timenda, ac p hoc mala. quo ad secundum facile patet quomodo saluatur hic per se & per accidẽs & quare saluatur sicut dem per se obiectum prosequutionis, id est bonum, & per accidens obiectum eiusdem, id est malum, ex eo quod obiectum audaciæ vt participãtis spem, vt in litera dicit, compositum est ex bono & malo: ita q̃ bonum victoriæ seu repulsæ subiectionis imminentis respicit rationem spei: quod perinde est ac dicere, quod respicit ex participata spe, malum autem respicit ratione fuit propter illud tamen bonum: est enim audaciæ motus spei effectus ex parte obiecti. vnde prouida natura, cum egerent animalia non solum eõ sonantibus per se motibus ad obiecta appetitę, bonum scilicet & malũ, sed & dissonantibus ab eisdem, quoniam quandoque expedit & fugere, bonum aliquod & prosequi malum aliq̃d, nec poterit fieri, vt perseitatem secundũ propriam compositionem haberent, efficit vt saltẽ dum quod important absolute motus appetitus sensitiui in aliquod obiectum bonum vel malum: & sic sunt nomina passionũ. Alio modo secundum quod simul cũ huiusmodi motu important recessum ab ordine rationis: & sic sunt nomina vitiorum: & hoc modo loquitur Augustinus de audacia sed nos loquimur nunc de audacia secundum primum modum.

¶ Ad secundum dicendum quòd vni secundum idem non sunt plura contraria: sed secũdum diuersa nihil prohibet vni plura contrariari. & sic dictum est suprà, q̃ passiones irascibiles, habent duplicem contrarietatem vnam secundũ operationem boni & mali: & sic timor cõtrariatur spei, aliã secundũ operationẽ accessus & recessus: & sic timori contrariatur audacia, spei vero desperatio.

¶ Ad tertium dicendum, quod securitas nõ significat aliquid contrarium timori, sed solam timoris exclusionem: ille enim dicitur esse securus qui non timet. vnde securitas opponitur timori sicut priuatio, audacia autem sicut contrarium: & sicut contrarium includit in se priuationem ita audacia securitatem.

ARTICVLVS II.

a ¶ Vtrum audacia consequatur spem.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd audacia non sequatur spem. Audacia enim est respectu malorum & terribilium. vt dicitur in 3. Ethic. spes autem respicit bonum (vt suprà dictum est) ergo habent diuersa obiecta, & non sunt vnius ordinis. ergo audacia consequitur spem.

¶ Præterea. Sicut audacia contrariatur timori, ita desperatio spei. sed timor non sequitur desperationem, quinimo desperatio excludit timorem. vt Philosophus dicit in 2. Rhetor, ergo audacia non consequitur spem.

¶ Præterea. Audacia intendit quoddam bonum, scilicet victoriam. sed tendere in bonum arduum pertinet ad spẽ. ergo audacia est idem spei, non ergo consequitur spem.

¶ SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 3. Eth. quòd illi qui sunt bonæ spei, sunt audaces. videtur ergo audacia consequi spem.

CONCLVSIO.

¶ Audacia quæ prosequutionẽ mali terribilis importat, consequitur spem in vnoquoque.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd iam pluries dictum est, omnes huiusmodi passiones animæ ad appetitiuam potentiam pertinent. omnis autem motus appetitiuæ potentiæ reducitur ad prosecutionem vel fugam. prosecutio autem vel fuga, est alicuius & per se & per accidens per se quidem est prosecutio boni fuga vero mali. per accidens autem potest prosecutio esse mali propter aliquod bonũ adiunctũ & fuga boni propter aliquod malum adiunctum. quod autem est per accidens, sequitur ad id. quod est per se: & ideo prosecutio mali sequitur prosecutionẽ boni, sicut & fuga boni sequitur fugam mali. Hęc autem quatuor pertinent ad quatuor passiones, nam prosecutio boni pertinet ad spem, fuga mali ad timorem: prosecutio mali terribilis pertinet ad audacia, fuga vero boni pertinet ad desperationem. vnde sequitur quod audacia consequitur ad spem. Ex hoc enim quòd aliquis sperat superare terribile imminens, ex hoc audacter insequitur ipsum. ad timorem vero sequitur desperatio: ideo enim aliquis desperat, quia timet difficultatem, quæ est circa bonum sperandum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod ratio sequeretur. si bonum & malum essent obiecta non habentia ordinem adinuicem. sed quia malum habet aliquem ordinem ad bonũ (est eni posterius bono sicut priuatio habitu) ideo audacia quæ insequitur malum est post spem, quæ insequitur bonum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd etsi bonũ simpliciter sit prius quàm malum, tamen fuga per prius debetur malo quàm bono: sicut insectutio per prius debetur bono quàm malo. & ideo sicut spes est prior quàm audacia, ita timor est prior quàm desperatio, & sicut ex timore non semper sequitur desperatio, sed quando fuerit intensus: ita ex spe non semper sequitur audacia, sed quando fuerit vehemens.

¶ Ad tertium dicendum quòd audacia licet sit circa malum, cui coniunctum est bonum victoriæ secundum æstimationem audaciæ, tamẽ respicit malum, bonum vero adiunctum respicit spes, & similiter desperatio respicit bonum directe quod refugit, malum vero adiunctum respicit timor. vnde proprie loquẽdo, audacia non est pars spei. sed eius effectus: sicut nec desperatio est pars timoris, sed eius effectus: & propter hoc etiam audacia principalis passio esse potest.

ARTICVLVS III.

a ¶ Vtrum defectus aliquis sit causa audaciæ.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quod defectus aliquis causa audaciæ. Dicit enim Philosophus in li. de problematibus: quod amatores vini sunt fortes & audaces: sed ex vino sequitur defectus ebrietatis. ergo audacia causatur ex ebrietatis defecti.

¶ Præterea, Philosophus dicit in 2. Rhetor. quòd inexperti periculorum sunt audaces: sed inexperientia defectus quidam est: ergo audacia ex defectus causatur.

¶ Præterea Iniusta passi audaciores esse solẽt: sicut etiam bestiæ cum percutiuntur: vt dicitur in 3. Ethi. sed inustum pati ad defectum pertinet: ergo audacia ex aliquo defectu causatur.

¶ SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 2. Rhetor. quòd causa audaciæ est cum in phantasia spes fuerit salutarium, vt prope existentium: timendorum autem aut nõ entium, aut longe entium. sed id quod pertinet ad defectum, vel pertinet ad salutarium remotionem, vel ad terribilium propinquitatem. ergo nihil quod ad defectum pertinet est causa audacia.

CONCLVSIO.

¶ Cum nullus defectus valeat spem causare, & timorem per se propellere, nõ potest etiam in aliquo per se audaciam causare, sed forte per accidens.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est audacia consequitur spẽ. & contrariatur timori vnde quęcunq; natã sunt causare spem, vel excludere timorẽ, sunt causa audacię. Quia vero timor & spes. & etiam audacia cum sint passiones quædam, consistunt in motu appetitus & in quadam transmutatione corporali, dupliciter potest accipi causa audaciæ, siue quantum ad prouocationẽ spei, siue quantum ad exclusionem timoris, vno modo quidem ex parte appetitui motus, alio vero modo ex parte transmutationis corporalis. Ex parte quidem appetitiui motus, qui sequitur apprehensionem, prouocatur spes causans audaciam per ea, quæ faciunt nos æstimare quod possibile sit adipisci victoriam, vel secundum propriam potentiam: sicut fortitudo corporis, experientia in periculis, multitudo pecuniarum, & alia rerspectu concurrentium ad motum perseitas saluaretur, vt sic motus omnis appetitus & si nõ secundum se consideratus, vt tamen exercitus, cum requisitis ad ipsum per se obiectum sortiatur,

a ¶ Super Quæstionis quadragesimæ quintæ Articulum secundum.

¶ Num desperatio sit effectus timoris. Quæstio.

CIrca dicta in 2. articulo eiusdẽ 45. qõ. specialiter dubium occurrit, quia author sibi ipsi contrarius est. Supẽrius enim in q̃. 25. artic. 3. expresse dixit, quod desperatio est prior timor & q̃ timor se quiẽ desperationẽ vitoriæ sicut audacia spẽ eiusde. hic vero aperte vult, quòd desperatio sit effectus timoris sicut audacia spei.

¶ Ad hoc dicitur. quòd desperatio & timor possunt dupliciter considerari, scilicet ex parte obiecti & ex parte modi attingendi obiectum. si considerentur ex parte obiecti cum obiectũ desperationis sit bonum timoris vero malum, & bonum naturaliter sit prius malo: sic desperatio est prior timore, vt superius in q̃o. 25. declaratum fuit. & ex hac parte timor nascitur ex desperatione: quia scilicet obiectũ desperationis natum est parere obiectum timoris. bonum enim arduum æstimatum impossibile, natum est proponere priorationem sui, vt quodãmodo superexcedẽs, q̃ est obiectũ timoris. nõ est tamen ista deriuatio timoris ex desperatione ex parte obiecti, sic accipienda, vt oporteat obiectum timoris ex penitus obiectõ desperationis procedere: quoniam hoc est manifeste falsum, dum sumus inter spem & metũ: sed quia obiectum timoris sapit semper aliquid de obiecto desperationis: nullum enim malum habet rationem timendi, nisi quia bonum oppositum æstimatur, vel dubitatur superexcedẽs, quod est obiectum desperationis. Si autem considerẽtur ex parte modi attingendi obiectum, cum vtriusque modus consistat in fugiendo & timori per se, desperationi autem per accidens conueniat fugere obiectum, & quod est per accidẽs dependeat ab eo quod est per se: consequens est, vt timor sit ex hac parte causa desperationis, non ita quod obiectum desperationis sit compositum ex bono & malo sicut obiectum audaciæ: quoniam, vt superius in quæstione 40. articu. 4. ad secundum, patet, desperatio ex solo superexcessu boni esse potest, sed ita quod in ipsum bonum superexcedens æstimatum impossibile, feratur timor & desperatio, timor quidem in superexcessum, inquantum impeditum boni, ac per hoc malum, desperatio vero in ipsum bonum superexcedens, fugiendo ipsum: est autem ratio mouens ad præponendum ex hac parte timorem, vt habeatur per se obiectum fugæ in desperante, sicut in audace, cum enim bonũ ab omnibus appetatur, & à desperante fugiatur, palam est quod non fugitur in quantum bonum, nec inquantum malum. malo bonum, sed ratione alicuius impedimẽti, saltem est excessus æstimatus impossibilis: & quia impediens bonum, mali rationem induit, ex hac parte timor inchoat desperationem. Timoris autem nomine hoc in loco non intelligo timorem proprie dictum, vt est passio irascibilis distincta contra fugam, quæ est quarta passio concupiscibilis contraria desiderio: sed vt includit illam, ita quod desperatio fugit bonum excedens propter fugã mali impedientis, puta ipsius excessus, qui includitur in timore, & non proprie & propter timorem illius excessus difficilis, impedientis, impossibilis, &c. Experimur enim quòd cõgnita impossibilitate consequendi aliquid desperamus ab illo, nihil timentes: & ratio huius est, quia impossibilitas seu difficultas consequendi & si ex hoc ipso q̃ impedit bonum consequendũ, statim habeat vnde induat rationem mali: ac per hoc sit obiectum à bominationis seu fugæ inclusæ in timore, non tamẽ habet vnde induat rationẽ mali arduiquia tamen est impedimẽtum boni ardui, licet non sit malum arduum, author timoris nomine vsus est: desperatio igitur ex parti obiecti causa est timoris: timor vero ex parte modi attingendi obiectum causa est desperationis: quo fit, vt non æqualiter fiant desperatio & audacia à timore & spe. nam audacia à spe, & ex parte obiecti, bonum enim: est prius malo, & ex parte modi: quia persequutio boni ex ratione prosequutionis mali oritur: desperatio autem ex parte modi tantum ex timore, seu abominatione nascitur.

Supra q. 25. art. 3. cor.

3. Ethic. lect. 4. circa. 2.

huiusmodi: siue per potentiam aliorũ sicut multitudo amicorum, vel quorumcunq; auxiliantium, præcipue si homo cõfidat de auxilio diuino. vnde illi qui se bene habent ad diuina, audaciores sunt, vt etiam Philosophus dicit in 2. Rhetor. Timor autẽ excluditur secundum istũ modum per remotionẽ terribilium appropin quantium, puta quia homo non habet inimicos, quia nulli nocuit, quia non videt aliquod periculum imminere: illis enim videntur maxime pericula imminere qui alijs nocuerunt. Ex parte vero transmutationis corporalis causatur audacia per prouocationem spei, & exclusionem timoris, vel ex his, quæ faciũt caliditatem circa cor. vnde Philosophus. dicit in lib. De partibus animalium, quod illi qui habent paruum cor secundum quantitatem, sunt magis audaces. & animalia habentia magnum cor secundum quantitatem, sunt timida: quia calor naturalis non tantum potest calefacere magnũ cor, sicut paruum. sicut ignis non tantum potest calefacere magnam domum sicut paruam & in lib. De problematibus dicit quod habentes magnum pulmonem sanguineum, sunt audaciores propter caliditatem cordis exinde consequẽtem. & ibidem dicit, quod vini amatores sunt magis audaces propter caliditatem vini. vnde & suprà dictum est, quod ebrietas facit ad bonitatem spei. caliditas enim cordis repellit timorem, & causat spem propter cordis extensionem & amplificationem.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quod ebrietas causat audaciam nõ in quantum est defectus, sed inquantum facit cordis dilatationẽ, & inquantum etiam facit æstimationẽ cuiusdam magnitudinis.

¶ Ad secundum dicendum, quòd illi qui sunt inexperti periculorum, sunt audaciores, non propter defectum, sed per accidens: inquantũ scilicet propter in experientiã neque debilitatem suam cognoscunt, neque præsentiam periculorum: & ita per subtractionem causæ timoris sequitur audacia.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut Philosophus dicit in 2. Rheto. Iniustum passi reddũtur audaciores, quia æstimant, quod deus iniustum passis auxilium ferat. & sic patet quòd nullus defectus causat audaciam nisi per accidens: inquantum scilicet habet adiunctam aliquam excellentiam vel veram, vel æstimatam, vel ex parte alterius, vel ex parte sui.

ARTICVLVS. IIII.

a ¶ Vtrum audaces sint promptiores in principio quàm in fine in ipsis periculis.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quod audaces non sint prõptiores in principio, quàm in ipsis periculis. Tremor enim ex timore causatur qui cõtrariatur audacię: vt ex dictis patet. sed audaces quandoque in principio tremũt: vt Philosophus dicit in libro De problematibus: ergo non sunt prõptiores in principio, quàm in ipsis periculis existentes.

¶ Præterea, Per augmentum obiecti augetur passio: sicut si bonum est amabile, & magis bonum est magis amabile: sed arduum est obiectum audaciæ: augmentato ergo arduo, augmẽtatur audacia: sed magis fit arduum, & difficile periculum quando est præsens. ergo debet tunc magis crescere audacia.

¶ Præterea, Ex vulneribus inflictis prouocatur ira sed ira causat audaciam. Dicit enim Philosophus in secundo Rhetor. quod ira est ausiuum: ergo quando iam sunt in ipsis periculis, & percutiuntur, videtur quòd magis audaces reddantur.

a ¶ Super Quæstionis quadragesimæ quintæ Articulum primum.

CONCLVSIO.

¶ Audaces promptiores sunt in periculis in principio, quàm in fine, fortes vero cum ex deliberationis iudicio pericula aggrediuntur, econtra se habent.

¶ RESPONDEO dicendum, quod audacia, cum sit quidã motus appetitus sensitiui, sequitur apprehensionem appetitiuæ virtutis, virtus autẽ sensitiua non est collativa, nec inquisitiua singulorum, quæ circunstant rem, sed subitum habet iudicium. Contingit autem quãdoque, quod secundũ subitam apprehensionem non possunt cognosci omnia, quæ difficultatem in aliquo negotio asserunt, vnde surgit audaciæ motus ad aggrediendum periculum. vnde quando iam experiuntur, ipsum periculum, sentiunt maiorẽ difficultatem, quàm æstimauerunt: & ideo deficiunt. Sed ratio est discursiua omnium quæ afferunt difficultatẽ negotio: & ideo fortes qui ex iudicio rationis aggrediuntur pericula, in principio videntur remissi, quia non passi, sed cum deliberatione debita aggrediuntur: quando autem sunt in ipsis periculis, non experiũtur aliquid improuisum, sed quandoque minora illis, quę præcogitauerunt, & ideo magis persistunt. Vel etiam, quia propter bonum virtutis pericula aggrediuntur: cuius boni voluntas in eis perseuerat, quantacunque sint pericula: audaces autem propter solam æstimationem facientem spem, & excludentem timorem, sicut dictum est.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quod etiã in audacibus accidit tremor propter reuocationem caloris ab exterioribus ad interiora, sicut etiam in timentibus. sed in audacibus reuocatur calor ad cor: in timentibus autem ad inferiora.

¶ Ad secundum dicendum, quod obiectum amoris est simpliciter bonum vnde augmentatum simpliciter augmentat amorem. sed obiectum audaciæ est compositum ex bono & malo, & motus audaciæ in malum præsupponit motum spei in bonũ: & ideo si tantum addatur de arduitate ad periculum quod excedat spem, non sequetur motus audaciæ, sed diminuetur: si tamẽ sit motus audaciæ, quanto maius est periculum, tanto maior audacia reputatur.

¶ Ad tertium dicendum, quod ex læsione non causatur ira nisi supposita aliqua spe: vt infrà dicetur: & ideo si fuerit tantum periculũ, quod excedat spem victoriæ: non sequetur ira: sed verum est quoties ira sequatur, audacia augebitur.

QVÆSTIO QVADRAGESIMA-sexta De ira secundum se, in octo articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de ira. Et primo de ira secundum se. Secundo, de causa factiua iræ & remedio eius. Tertio, de effectu eius.

¶ Circa primũ quæruntur 8. ¶ Primo, vtrũ ira sit passio specialis. ¶ Secũdo, vtrum obiectum iræ sit bonum, an malum. ¶ Tertio, vtrum ira sit in concupiscibili. ¶ Quarto, vtrum ira sit in cũ ratione. Quinto, vtrũ ira sit naturalior quàm concupiscẽtia. ¶ Sexo, vtrũ ira sit grauior quàm odiũ. ¶ Septimo, vtrum ira solum sit ad illos, ad quos est iustitia. ¶ Octauo, de speciebus iræ.

ARTICVLVS I.

a ¶ Vtrum ira sit specialis passio.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd ira non sit passio specialis. Ab ira enim denominatur potentia irascibilis: sed huius potentiæ non est vna tantum passio, sed multæ: ergo ira non est vna passio specialis.

2. 2. q̃o. 158. art. 8. co. & 3. dist. 5. q. 2. ar. 8. co.

¶ Præterea, Cuilibet passioni speciali est aliquid contraium, vt patet inducenti per singula: sed iræ non est aliqua passio contraria, vt supra dictum est: ergo ira non est passio specialis.

¶ Præterea, Vna specialis passio non includit aliam, sed ira includit multas passiones: est enim cum tristitia, & cum spe, & cũ delectatione: vt patet per Philosophum in 2. Rheto. ergo ira non est passio specialis.

¶ SED CONTRA est, quod Damasc. ponit iram specialem passionem. Et simliter Tullius quarto de Tuscul. quæstionibus.

a ¶ Super Quæstionis quadragesimæsexiæ Articulum secundum.

IN articul. 2. eiusdem q. 46. scito quod distinctio facta in litera, quod motus appetitus fertur in obiectum per modū incōplexi & per modum cōplexi, intelligitur formaliter & explicite: vel patet in numeratis passionibus per modum complexi. Desiderium enim & spes si considerentur obiecta secūdum implicita, complexionem habent: nullus enim desiderat nisi sibi vel alteri bonum: & similiter de odio abominationis. patet enim vtriusque solutio, quia scilicet non explicite important applicationem huius ad hoc in obiecto: sicut cum amatur amicus, aut irascimur alicui, aut odio habemus aliquem odio inimicitiæ. in his enim tribus solis explicita applicatio huius ad hoc in obiecto apparet, &c.

multas passiones, non continentiam causæ & effectus.

ARTICVLVS II.

a ¶ Virum obiectum sit bonum vel malum.

Infrà artī. 3. & 6. cor.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quod obiectum iræ sit malum. Dicit enim Gregor. Nice. quod ira est quasi armigera concupiscentiæ inquantum scilicet impugnat id quod concupiscentiam impedit: sed omne impedimentum habet rationem mali. ergo ira rescipit malum tanquam obiectum.

¶ Præterea, Ira, & odium cōueniunt in effectu. vtriusque enim est inferre nocumentum alteri: sed odium respicit malum tanquam obiectum: vt supra dictum est: ergo etiam & ira.

¶ Præterea, Ira causatur ex tristitia. vnde Philo. dicit in 7. Ethi. quod ira operatur cū tristitia: sed tristitiæ obiectum est malum, ergo & iræ.

SED CONTRA est quod Aug. dicit in 4. Confess. quod ira appetit vindictam: sed appetitus vindictæ est appetitus boni, cum vindicta ad iustitiam pertineat. ergo obiectum iræ est bonum.

¶ Præterea, Ira semper est cum spe: vnde & delectationem causat, vt dicit Philosophus in 2. Rhetor. sed spei & delectationis obiectum est bonum, ergo & iræ.

CONCLVSIO.

¶ Ira cum sit ex contrarijs passionibus mixta, eius obiectum est bonum & malum dissimiliter tamen.

¶ RESPONDEO dicendum, quod motus appetitiuæ virtutis sequitur actum virtutis apprehensiuæ. vis autem apprehensiua dupliciter aliquid apprehendit. vno modo per modum incomplexi, sicut cum intelligimus quid est homo. alio modo per modum complexi sicut cum intelligimus album inesse homini. Vnde vtroque modo vis appetitiua potest tendere in bonum & malum, per modum quidē simplicis & incomplexi, cum appetitus simpliciter sequitur, vel inhæret bono vel refugit malum. & tales motus sunt desiderium, & spes, delectatio, & tristitia, & alia huiusmodi. Per modum autem complexi, sicut cum appetitus fertur in hoc, quòd aliquod bonum vel malum in sit vel fiat circa alterum vel tendendo in hoc, vel refugiendo ab hoc. sicut manifeste patet in amore & odio. amamus enim aliquem, inquātum volumus ei inesse aliquid bonum, odimus autem aliquem inquātum volumus ei inesse aliquod malum, & similiter est in ira: quicunque enim irascitur, quærit vindicari de aliquo, & sic motus iræ tendit in duo, scilicet in ipsam vindictam, quā appetit & sperat, sicut quoddam bonum, vnde & de ipsa delectatur: tendit etiam in illum, de quo quærit vindictam, sicut in contrarium & nociuum, quod pertinet ad rationem mali. Est autem duplex differentia attendenda circa hoc iræ ad odium & ad amorem. Quarum prima est, quod ira per se respicit duo obiecta, amor verò & odium quandoque respiciunt vnum obiectum tantum: sicut cum dicitur aliquis amare vinum vel aliquid huiusmodi, aut etiam odire. Secunda est, quia vtrunque obiectorū, quod respicit amor, est bonum: vult enim amans bonum, alicui tanquam sibi conuenienti. vtrunque vero horum, quæ respicit odium, habet rationem mali: vult enim odiens malum alicui, tanquam cuidam inconuenienti. Sed ira respicit vnum obiectum secundum rationem boni, scilicet vindictam, quam appetit, & aliud secundum rationem mali, scilicet hominem nociuum de quo vult vindicari: & ideo est passio quodammodo composita ex contrarijs passionibus.

¶ Et per hoc patet responsio ad obiecta.

ARTICVLVS III.

a ¶ Virum ira sit in concupiscibili.

2.2.qū. 163. arti. 2. & 3. dist. 2. q. 1. ar. 2. cor. & 3. sū. 17. 3.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd ira sit in concupiscibili. Dicit enim Tullius in 4. de Tusculanis quæstionibus, quod ira est libido quædam: sed libido est in concupiscili. ergo & ira.

¶ Præterea, August. dicit in regula, quod ira crescit in odium. Et Tullius dicit in eodem libro, quòd odiū est ira inueterata: sed odium est in concupiscibili sicut amor: ergo ira est in concupiscibili.

¶ Præterea. Damasc. & Gregor. Nice. dicunt, quod ira componitur ex tristitia & desiderio, sed vtrunque horum est in cōcupiscibili. ergo ira est in concupiscibili.

¶ SED CONTRA, Vis concupiscibilis est alia ab irascibili: si igitur ira esset in concupiscibili, non dominaretur ab ea vis irascibilis.

CONCLVSIO.

¶ Ira cum respiciat vindictam & eum, de quo vindicta quæritur, quæ ardua & difficilia sunt, in vi irascibili est, non autem in concupiscibili, cuius passiones bonum vel malum respiciunt absolute.

¶ RESPONDEO dicendum, quod sicut supra dictum est, passiones irascibilis in hoc differunt à passionibus concupiscibilis, quod obiecta passionum cōcupiscibilis sunt bonum & malum absolute, obiecta autem passionum irascibilis sunt bonum & malum cum quadam eleuatione & arduitate. dictum est autem, quod ira respicit duo obiecta, scilicet vindictę, quam appetit: & eum, de quo vindictā quærit, & circa vtrunque quandam arduitatem ira requirit: non enim insurgit motus irę nisi aliqua magnitudine circa vtrunque existente. quæcunque enim nihil sunt, aut modica valde, nullo modo digna æstimamus, vt dicit Philosophus in 2. Rhet. vnde manifestum est, quod ira non est in concupiscibili, sed in irascibili.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod Tullius libidinem nominat appetitum cuiuscunque boni futuri, non habita discretione ardui, vel non ardui. & secundum hoc ponit iram sub libidine, inquā tum est appetitus vindictę, sic autem libido communis est ad irascibilem, & concupiscibilem.

¶ Ad secundum dicendum, quod ira dicitur crescere in odium, non quod eadem numero passio: quæ prius fuit ira, postmodum fiat odiū per quandam inueterationem, sed per quandam causalitatem: ira enim per diuturnitatem causat odium.

¶ Ad tertium dicendum, quod ira dicitur componi ex tristitia & desiderio: non sicut ex partibus, sed sicut ex causis. dictum est autem suprà quòd passiones concupiscibilis sunt causæ passionum irascibilis.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Virum ira sit cum ratione.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quod ira non sit cum ratione. Ira enim cum sit passio quædam, est in appetitu sensitiuo: sed appetitus sensitiuus non sequitur rationis apprehensionem, sed sensitiuæ partis. ergo ira non est cum ratione.

¶ Præterea, Animalia bruta carent ratione, & tamen in eis inuenitur ira. ergo ira non est cum ratione.

Præterea, Ebrietas ligat rationem, adiuuat autem ad iram. ergo ira nō est cum ratione.

¶ SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 7. Ethic. quod ira consequitur rationem aliqualiter.

CONCLVSIO.

¶ Ira cum sit appetitus vindictæ, non sine ratione est.

¶ RESPONDEO dicendum, quod (sicut suprà dictum est) ira est appetitus vindictæ. hęc autem collationem importat pœnę infligēdę ad nocumentū sibi illatum. vnde in 7. Ethi. dicit Philosophus quod syllogizans conferendo, quoniam oportet totaliter oppugnare, irascitur confestim: conferre autem & syllogizare est rationis, & ideo ira est quodammodo cum ratione.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod motus appetitiuę virtutis potest esse cum ratione dupliciter. Vno modo cum ratione præcipiente: & sic voluntas est cum ratione vnde & dicitur appetitus rationalis. Alio modo cum ratione denuntiante: & sic ira est cum ratione. Dicit enim philoso. in lib. de problematibus, quod ira est cum ratione, non sicut præcipiente ratione, sed vt manifestante iniuriam: appetitus enim sensitiuus immediate rationi non obedit, sed medianti voluntate.

¶ Ad secundum dicendum, quòd bruta animalia habent instinctum naturalem ex diuina ratione eis inditum, per quē habent motus interiores & exteriores similes motibus rationis: sicut suprà dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quod (sicut dicitur in 7. Ethic.) ira audit aliqualiter rationem, sicut nuntiantem quod iniuriatum est ei: sed non perfectè audit, quia non obseruat regulam rationis in repędendo vindictā ad iram. ergo requiritur aliquis actus rationis, & additur impedimētum rationis: vnde Philos. dicit in lib. de Problematibus, quod illi qui sunt multū ebrij, tanquam nihil habentes de iudicio rationis, non irascuntur, sed quando sunt parum ebrij, irascuntur, tanquā habentes iudicium rationis, sed impeditum.

ARTICVLVS V.

a ¶ Virum ira sit naturalior quàm concupiscentia.

2.2.qū. 158. ar. 1. cor.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quod ira non sit naturalior quàm concupiscentia. proprium enim hominis dicitur, quod sit animal mansuetum natura: sed mansuetudo opponitur iræ, vt dicit Philoso. in 2. Rheto. ergo ira non est naturalior quàm concupiscentia: sed omnino videtur esse contra hominis naturam.

¶ Præterea, Ratio contra naturam diuiditur. ea enim quæ secundum rationem agunt, non dicimus secundum naturam agere: sed ira est cū ratione, concupiscentia autem sine ratione, vt dicitur in 7. Ethi. ergo concupiscentia est naturalior quàm ira.

¶ Præterea. Ira est appetitus vindictæ: concupiscentia autem maxime est appetitus delectabilium secundum tactum, scilicet ciborum & venereorum. hęc autem sunt magis naturalia homini, quā vindicta. ergo concupiscentia est naturalior quàm ira.

¶ SED CONTRA est, quòd Philoso. dicit in 7. Ethic. quod ira est naturalior, quàm concupiscentia.

CONCLVSIO.

¶ Cum ira sit cum ratione magis quàm concupiscentia, naturalior etiam est & secundum naturam speciei, & indiuidui eius, qui irascitur: sed secundum naturam generis, & ex parte obiecti, concupiscentia naturalior est quàm ira.

¶ RESPONDEO dicendum, ꝙ naturale dicitur illud, quod causatur à natura, vt patet in 2. Phy. vnde vtrum aliqua passio sit magis, vel minus naturalis, considerari non potest, nisi ex causa sua: causa autem passionis (vt supra dictū est) dupliciter accipi potest: Vno modo ex parte obiecti: Alio modo ex parte subiecti. Si ergo consideretur causa iræ, & concupiscentiæ ex parte obiecti, sic cōcupiscentia & maxime ciborum & veneriorū naturalior est quàm ira, inquantum ista sunt magis naturalia quàm vindicta. Si autem consideretur causa iræ ex parte subiecti, sic quodammodo ira est naturalior, & quodammodo concupiscentia. Potest enim natura alicuius hominis considerari vel secundum naturā generis, vel secūdum naturam speciei, vel secūdum cōplexionē propriam indiuidui. Si igitur cōsideretur natura generis, quæ est natura huius hominis, inquātum est animal, sic naturalius est concupiscentia quàm ira: quia ex ipsa natura communi habet homo quandam inclinationem ad appetendum ea quæ sunt conseruatiua vitæ, vel secundum speciem, vel secundum indiuiduum. Si autem cōsideremus naturam hominis ex parte speciei, s. inquantum est rationalis, sic ira est magis naturalis homini, quā concupiscētia: inquātum ira est cū ratione magis quàm concupiscentia. vnde Phi. dicit in 4. Ethi. quod humanius est punire, quod pertinet ad iram, quàm mansuetū esse. vnumquodq; enim naturaliter insurgit cōtra contraria & nociua. Si vero cōsideretur natura huius indiuidui secundum propriam cōplexionem, sic ira naturalior est quā concupiscētia: quia s. habitudinem naturalem ad irascēdum, quæ est ex cōplexione, magis de facili sequitur ira quàm concupiscentia vel aliqua alia passio. Est enim homo dispositus ad irascendū secundum quod habet cholericam complexionem. Cholera autē inter alios humores citius mouetur: assimilatur enim igni, & ideo magis est in promptu, vt ille qui est dispositus secundum naturalem complexionem ad iram, quod irascatur, quàm de eo qui est dispositus ad cōcupiscendum, quod concupiscat: & propter hoc philosophus dicit in 7. Ethi. quod ira magis traducitur à parentibus in filios quàm concupiscentia.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, in homine considerari potest & naturalis cōplexio ex parte corporis, quæ est temperata, & ipsa ratio. Ex parte igitur complexionis corporalis natural iter homo secundum suam speciem est nō habens superexcellentiam neq; iræ neque alicuius alterius passionis propter temperamētū suæ complexionis: alia vero animalia secundū quod recedunt ab hac qualitate complexionis ad dispositionem alicuius complexionis extremæ, secundum hoc etiam naturaliter disponūtur ad excessum alicuius passionis: vt leo ad audaciam, canis ad iram, lepus ad timorem: & sic de alijs. Ex parte vero rationis est naturale homini, & irasci, & mansuetum esse; secundum ꝙ ratio quodammodo causat iram, inquātum nū tiat causam iræ: & quodammodo sedat iram, inquantum iratus nō totaliter audit imperium rationis, vt suprà dictum est.

¶ Ad secundum dicendum, quod ipsa ratio pertinet ad naturam hominis: vnde ex hoc ipso, quod ira est cū ratione, sequitur quod secundū aliquem modum sit homini naturalis.

¶ Ad tertium dicendum, quod ratio illa procedit de ira & de concupiscentia ex parte obiecti.

ARTICVLVS VI.

a ¶ Virum ira sit grauior quàm odium.

2.2.qō. 159. ar. 4. Et mā. q. 12. ar. 4.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur ꝙ ira sit grauior quā odiū. Dicitur enim prouerb. 27. ꝙ ira nō habet misericordiam, nec erumpens furor: odium autem quādoque habet misericordiam: ergo ira est grauior quàm odium.

¶ Præterea, Maius est pati malum, & de malo dolere, quàm simpliciter pati: sed illi qui habet aliquem odio, sufficit quod ille, quē odit patiatur malum: irato autem non sufficit, sed quærit quod cognoscat illud, & de illo doleat: vt dicit philoso. in 2. Rheto. ergo ira est grauior quam odium.

¶ Præterea, Quāto ad constitutionem alicuius plura concurrunt, tanto videtur esse stabilius: sicut habitus permanentior est, qui ex pluribus actibus causatur. sed ira causatur ex concursu plurium passionum (vt suprà dictum est) non autem odium: ergo ira est stabilior & grauior quàm odium.

¶ SED CONTRA est quod Aug. in regula odium comparat trabi, iram vero festucæ.

CONCLVSIO.

¶ Cum odij obiectum sit malum sub ratione mali: iræ vero sub ratione boni, odium multo deterius & grauius est quàm ira.

a ¶ Super Quæstionis quadragesimæsextæ Articulum quintum.

¶ Num ratio, & quomodo sedet iram.

Quæstio.

IN Art. 5. obmissis 3. & 4. in responsione ad 1. Dubium nouitiorū occurrit. Quo pacto ratio sedat iram inquantum iratus non totaliter audit imperium rationis. oppositu nanque apparet, dum iratus non obēdiēs rationi, magis prosepuitur: vt experientia testatur.

¶ Ad hoc dicitur primo, explanando sententia authoris, deinde verba: intendit author ꝙ quia ratio dupliei actu refertur ad ira. scilicet nuntij & præcepti, & nuntiante quidem semper se exhibet ratio, quia ipsam iram respicit, nunciādo causam vindictæ: præcipientem vero non semper se exhibet, quia moderamen iræ præciendo faceret, quod nō semper accidit: idcirco ratio est causa irę inquantum nuntiat, & est causa mansuetudinis, inquantum præcipit moderando. & quia nunciare necessario concurrit ad iram & semper: præcipere autem non: ideo in corpore articuli ex quarto Ethi. dictū, quòd humanius est punire quàm mansuetum esse, ex hac radice verificatur. Verba autē litteræ accipienda sunt specificatiue: ita quòd ly inquātum iratus, nō totaliter audit imperium rationis, determinat cōditionem, secundū quā ira subtrahibilis est imperio rationis: quia cū opposita habent fieri circa idē, secundum eādem conditionem, ira nata est obedire & non obedire, moderamen susciepere & non susciepere sub imperio rationis: ac si diceret, quod ira inquantum subest rationi nuntiāti, est ab ea inquātum vero subest rationi moderanti, sedatur ab ea. Ira quòd ratio ex illo actu sedat iram, qui potest audiri & non audiri ab irato: ob cuius non auditionem dicitur iratus non totaliter audire imperium rationis.

a ¶ Super Quæstionis quadragesimæsextæ Articulum sextum.

IN articulo sexto in corpore, aduerte, ꝙ ira, & odiū inimicitiæ comparantur, & discutiuntur, & nō odium ab ominationis: illud enim est quod vult malum malo, non hoc: infirmus enim qui odit suam ægritudinem, nulli vult malum, & iustus de se dicens, Iniquos odio habui, nulli malum voluit, sed iniquitatē odio habuit, & abominatus est.

¶ *Num ira & inimicitiæ odium differant et quomodo.*

¶ In eodem sexto articulo dubium adhuc est, quia differentia inter iram & odium inimicitiæ, talia videtur: quia aut est sermo de malo illi cui appetitur, aut simpliciter. Si primo modo non est differentia inter iram & odium, quoniam vtrobiq; appetitur malum illi: vindicta cui est malum punito. Si secundo modo, sequitur impossibile, scilicet quod ad malum, vt malum possit esse prosequutio appetitus. patet enim quod odiens affectat malum, quod illi qui odio habetur, vult.

¶ Ad hoc dicitur, quod hic est sermo de malo illi, sed formaliter, scilicet sub ratione mali: & in hoc differt odium ab ira, quia ira malum respicit inducum iusti vindicatiui rationem, odium autem malum nudum secundum se: & licet sit impossibile appetitum prosequi per se malum appetendi, nõ tamen est impossibile appetitum per se prosequi malum contrario. nullus enim operatur aspiciens ad malum sibi, sed bene ad malum cõtrario: hoc autem sit in odio, nõ primum.

a ¶ *Num quod insatiabile est, sit infinitum.*

¶ In eodem sexto articulo in responsione ad primum dubium occurrit circa id quod de odio dicitur, quod insatiabile est, infinitum est: videtur enim hoc falsum. primo, quia contingit odio habere aliquem quo ad aliquid: puta prælationem vel potestatem super se, & velle ei solum hoc malum, scilicet prælationem illius. Secundo, quia contingit odio habere aliquem solum quo ad excessum in aliqua re, puta quo ad excessus diuitias: & velle ei solum hoc malum, vt non sit tantũ dines. Tertio, quia contingit odio habere aliquem quo ad vitam: ita quod velit ei mortem: & tamen non velit ei alia mala, puta infirmitates, mala, genera mortis, & similia. Non ergo odium est insatiabile & infinitum, sed mẽ suratum habet obiectũ. Ad hoc potest dupliciter dicitur, primo de odio abominationis & inimicitiæ: secundo de odio inimiciiæ simpliciter, vel secũdum quid: & dicit quod odium insatiabile & infinitum est odium inimicitiæ simpliciter, quo scilicet prona nõ secũdũ quid, sed simpliciter odio habetur: & quod de huiusmodi odio loquitur Scriptura, loquitur Aristoteles loquitur author: obiectiones autem sunt de odio

¶ RESPONDEO dicendum, quod species passionis & ratio ipsius ex obiecto petitur. est autem obiectum iræ & odij idem subiecto. nam sicut odiens appetit malum ei quem odit, ita iratus ei contra quem irascitur, sed nõ eadem ratione: sed odiens appetit malum inimici, inquantum est malum: iratus autem appetit malum eius, contra quem irascitur, non inquantum est malum, sed inquantum habet quandam rationem boni, scilicet prout æstimat illud esse iustum, inquãtum est vindicatium: vnde etiam supra dictum est, quod odium est per applicationem mali ad malum, ira autem per applicationem boni ad malum. Manifestum est autem, quod appetere malum sub ratione iusti minus habet de ratione mali, quàm velle malum alicuius simpliciter. Velle enim malum alicuius sub ratione iusti potest esse etiam secundum virtutem iustitiæ. si præcepto rationis obtemperetur: sed ira in hoc solum deficit quod non obedit rationis præcepto in vlciscendo, vnde manifestum est, quod odium est multo deterius & grauius quàm ira.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd in ira & odio duo possunt considerari, scilicet ipsum quod desideratur, & intentio desiderij. Quantum igitur ad id quod desideratur, ira habet magis misericordiam, quàm odium: quia enim odium appetit malum alterius secundum se, nulla mensura mali satiatur: ea enim, quæ secundum se appetuntur, sine mensura appetuntur, vt Philosophus dicit 1. Polit. sicut auarus diuitias: vnde dicitur Eccles. 12. Inimicus si inuenerit tempus, non satiabitur sanguine. Sed ira non appetit malum nisi sub ratione iusti vindicatiui: vnde quando malum illatum excedit mensuram iustitiæ secundum æstimationem irascentis, tunc miseretur: vnde philosophus dicit in 2. Rheto. quòd iratus, si fiant multa, miserebitur, odiens autem pro nullo. Quantum vero ad intensionem desiderij ira magis excludit misericordiam: quã odium: quia motus iræ est impetuosior propter choleræ inflammationem. Vnde statim subditur, Impetum concitati spiritus ferre quis poterit?

¶ Ad secundum ergo dicendum, quòd (sicut dictum est) iratus appetit malum alicuius, inquantum habet rationem iusti vindicatiui: vindicta autem fit per illationem pœnæ. Est autem de ratione pœnæ quòd sit contraria voluntati, & quod sit afflictiua, & quod pro aliqua culpa inferatur: & ideo iratus hoc appetit: vt ille cui nocumentum infert, percipiat & doleat, quod cognoscat propter iniuriam illatam sibi hoc prouenire. Sed odiens de hoc nihil curat: quia appetit malum alterius inquantum huiusmodi: non est autem verum quod id de quo quis tristatur, sit peius: iniustitia enim & imprudentia cum sint mala, quia tamen sunt voluntaria, non contristant eos quibus insunt, vt dicit philosophus in 2. Rhetoricorum.

¶ Ad tertium dicendum, quod id quod ex pluribus causis causatur, tunc est stabilius quando causæ accipiuntur vnius rationis: sed vna causa potest prævalere multis aliis: odium autem prouenit ex permanentiori causa quàm ira: nam ira prouenit ex aliqua commotione animi propter læsionem illatam: sed odium procedit ex aliqua dispositione hominis, secundum quam reputat sibi contrarium & nocium id quod odit: & ideo sicut passio citius tránsit quàm dispositio vel habitus: ita ira citius transit, quàm odium: quamuis etiam odium sit passio ex tali dispositione prouieniens: & proter hoc Philosophus dicit in secundo Rhetoric. quod odium est magis insanabile, quàm ira.

ARTICVLVS VII.

a ¶ *Vtrum ira sit ad illos solum. ad quos est iustitia.*

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd ira non solum sit ad illos, ad quod est iustitia: non enim est iustitia hominis ad res irrationales: sed tamen homo quandoque irascitur rebus irrationalibus: puta cum scriptor ex ira proiicit pennam, vel eques percutit equum: ergo ira non solum est ad illos ad quos est iustitia.

¶ Præterea, Non est iustitia hominis ad seipsum, nec ad ea quæ suipsius sunt, vt dicitur in 5. Eth. sed homo quandoque sibiipsi irascitur sicut pœnitens propter peccatum: vnde dicitur in Psal. Irascimini, & nolite peccare: ergo ira non solum est ad quos est iustitia.

¶ Præterea, Iustitia & iniustitia potest esse alicuius ad totum aliquod genus, vt ad totam aliquam communitatem, puta cum ciuitas aliquẽ læsit: sed ira non est ad aliquod genus, sed solum ad aliquod singularium, vt dicit Philosophus in 2. Rhetor. ergo ira non proprie est ad quos est iustitia & iniustitia.

¶ SED Contrarium accipi potest à philosopho. in 2. Rheto.

CONCLVSIO.

¶ Cum inferre vindictam ad iustitiam spectet, non alios respicit nisi illos, ad quos iustitia est.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est, ira appetit malum, inquantum rationem iusti vindicatiui: & ideo ad eosdem est ira, ad quos est iustitia & iniustitia. Nam inferre vindictam, ad iustitiam pertinet, lædere autem aliquem pertinet ad iniustitiam: vnde tam ex parte causæ quæ est læsio illata ab altero, quàm etiam ex parte vindictæ eius quam appetit iratus, manifestum est, quod ad eosdem pertinet ira ad quos iustitia & iniustitia.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quod (sicut suprà dictum est) ira quamuis sit cum ratione, potest tamen etiam esse in brutis animalibus, quæ ratione carent. inquantum naturali instinctu per imaginationem mouentur ad aliquid simile operibus rationis. Sic igitur cũ in homine sit & ratio & imaginatio, dupliciter in homine potest motus iræ insurgere. Vno modo ex sola imaginatione nuntiante læsionem: & sic insurgit aliquis motus iræ etiam ad res irrationales & inanimitas secundum similitudinem illius motus, qui est in animalibus contra quodlibet nociuum. Alio modo ex ratione nũtiante læsionem: & sic vt philosophus dicit in 2. Rhetor. nullo modo potest esse ira ad res insensibiles, neque ad mortuos: tum quia non dolent, quod maxime quærunt irati in eis, quibus irascuntur: tum etiam quia non est ad eos vindicta, cum eorum non sit iniuriam facere.

¶ Ad secundum dicendum, quod sicut Philosophus dicit in 5. Ethic. quædam metaphorica iustitia & iniustitia est hominis ad seipsum inquantũ scilicet ratio regit irascibilem, & concupiscibilem: & secundum hoc etiam homo dicitur de seipso vindictam facere: & per consequens sibiipsi irasci: proprie autem & per se non contingit aliquem sibiipsi irasci.

¶ Ad tertium dicendum, quod Philoso. in 2. Rhet. assignat vnam differentiam inter odium & iram, quòd odium potest esse ad aliquod genus, sicut habemus odio omne latronum genus: sed ira non est nisi ad aliquod singulare, cuius ratio est, quia odiũ causatur ex hoc quòd qualitas alicuius rei apprehenditur, vt dissonas nostræ dispositionis vel secundum quid: sed quia ratio in litera adducta militat pro omni odio: scilicet ea quæ secundum se appetuntur, sine mensura appetuntur, vt patet inductiue in auaro, in infirmo, &c. & ex primo Politicor. ideo aliter dicendum videtur, quod differentia inter iram & odium in hoc attenditur secundum ipsum proprium obiectum: ita quod proprium obiectum odij non habet per se mensuram: & si habet: hoc est per accidens. Proprium autem obiectum iræ habet per se mensuram, & si in aliquo casu forte non habet, hoc esset per accidens. proprium obiectum iræ est vindicta, quæ cũ respiciat offensum receptam, manifeste per se includit proportionem saltem secundum apparentiam irati ad offensam: ac per hoc per se in mensura consistit. Proprium autem obiectum odij inimiciciæ est sola persona, odij autẽ abominationis res: quicquid autem odio habetur siue persona, siue res, siue excessus, secundum se refutatur, & abnegatur ab effectu: ac per hoc non secundum aliquid sic, & secundum aliquid non: & rursus, ac per hoc non in ordine ad aliud, cui commẽsuretur: & propterea infinite infatiabiliterq; refutatur, nec obstat, quod ipsum odio habitum mensuratum quodam est, puta certus gradus potentiæ, certus ptẽ sentiæ, &c. hoc enim est per accidens: quicquid enim & quantumcunq; sit illud q̃ odio habetur sine mẽsura, refutatur, quamuis in se mensuratum sit: obijcitur enim odio quicq̃d obijci tur. vt quoddam totum, & non vt certa mensura ab aliis diferetum: propter quod non suffi ciens signum distinctionis odij ab ira accipiũt Confessores, ex hoc quòd pœnitens dicit se quãdoque in odium ineum odio personæ secũdum quid cum enim odio habetur persona secundũ aliquam bonam conditionem, proprie loquendo, obiectum odij est conditio illa non absolute, sed in illa persona, & propterea & persona sub illa conditione, & conditio in persona obiecti habetur. & sic saluatur odium abominationis simpliciter & odium inimiciciæ secundum quid, aliquo modo pro quanto, scilicet persona oppositum malum desideraretur.

Super

a ¶ *Super Quæstionis quadragesimæsextæ Articulum octauum.*

Arnot. OMisso. 7. articulo, in quo diligenter notabis, & memoriæ mãdabis distinctionem iræ ex imaginatione & ratione, & aduertes, q̃ cum scientificus sermo de ira est, intelligitur de ira ex ratione nuntiante.

¶ In octauo in responsione ad primum aduerte, q̃ author non aperit intẽtionem suam, an putauerit hos iræ species esse veras species: & posset forte dici, q̃ non sunt veræ species ex parte obiecti secundum cuius per se differentias passionum differẽtiæ sumuntur: quãuis ex parte subiecti specifice distinguantur: obiectum eni omnis iræ omnino idẽ est: sed ex dispositione varie fulta, scilicet celeritate, choleræ memoria, vel appetitu ipso diuersificatur: propter q̃ non video nisi accidentales differentias, licet non totaliter accidentales, vt album & nigrum ad animal.

2. 2. q̃. 158. artic. 5.

a ¶ *Super Quæstionis 46. 47. 48. Articulum primum.*

Arnot. CIrca q̃. 46. 47. & 48. simul nota diffinitionem iræ positam ab Arist. in 2. Rhe. Ira est appetitus cum tristitia ac spe punitionis apparentis propter apparentem paruipensionem eorum, quæ in ipsum, aut in ipsius aliqua non conuenientẽ. Ex qua diffinitione videre potes in primis iram passionem compositã ex tristitia & spe, & causis, & consequenter ex malo & bono: ac per hoc ex parte tristitiæ, mala defectus, & vniuersaliter contristantia dispononunt ad iram, & in quibus tristitia accepta permanet aut renouatur, ira quoque facile surgit. Ex parte vero spei audacia delectatio que consequitur tam in cogitando, quã in sperata præsentia vindictæ. Ex parte autem successus speratæ vindictæ ad tristitiam delectatio tanto est maior, quanto & medicinæ contra positæ habet rationem. Deinde habet obiectum vtrunque, scilicet rẽ & personã, res est punitio apparens, persona est is qui paruipendit, ex parte punitionis appetitæ & speratæ vide, q̃ non est ira ad excellẽtes personas, quas nõ speramus posse punire, nisi pro quanto cum alieno adiutorio, puta diuino speramus punire: & tũc licet esset excellens p̃sona respectu irati absoluteˢ, nõ tamẽ respectu eius cũ adiutorio: quæ enim per amicos possumus, per nos aliquo modo possumus: vt dicitur 3. Ethic. Et q̃ ira non est nisi ad quos est iustitia: punitio enim ad iustitiã spectat, & quòd est finita & mẽsurata, punitio enim punibili cõmensuratur: & hinc multis factis placatur iratus. ex parte vero apparentiæ vide, quòd ira nõ est ad mortuos secundum se: nec ad insensibilia, quibus nõ potest apparere punitio: & q̃ iratus appetat punitionẽ sic, vt sciat punitus quid a quo, & pro quo patitur: vt in 2 Rhet. dicitur. Ex persona vero habes, q̃ ira nõ est nisi ad singulares personas: quoniã singularii tãtũ est paruipendere. habes deinceps causam iræ apparentem paruipensionẽ: vnde vides ex parte irati causam iræ aliquã excellẽtiã, quã ladit paruipẽsio, & ex parte eius cui irascimur defectus quem dedecet paruipẽdere excellẽte denique habes iram nõ ex qualibet, sed ex cõtra se vel sua apparẽte paruipensione cõsurgere. vindicta enim pro se vel suis aliquo modo fit: extraneas eã omnino iniurias nõ curamus. & demũ inconuenientẽ seu iniustũ oportere apparere paruipensionẽ vides si ira excitari debet: quæ eã iuste pati credimus, non quærimus vindicare: vt experientia cõtinua testatur in indicijs: Ex quibus nulla mihi videtur clarior differentia, qua possit odium ab ira discerni, quàm quòd ira est appetitus mali, ita quòd sentiat se punitũ p̃ tali re: in odio autẽ appetitus est solius mali. Et si nescitis exprimere affectus suos, saltẽ in hoc discernetur si appetierũt malũ pro vindicta, seu punitione, aut simpliciter, vt habeat malum illud enim ad iram, hoc ad odiũ spectat. Et hæc de passionibus dicta sufficiant: nihil enim aliud pro nunc scribendũ occurrit in particulari. Restant in calce totius tractatus, de actibus appetitus tam intellectiui, quàm sensitiui, aliqua dubia simpliciter & ad hominem diuum sanctum Thomam.

¶ *Num plures sint actus appetitus, quã enumerati fuerint.* Quæstio.

¶ Primum est an præter decem & septem actus appetitus iam tractatos, sex proprios rationalibus, & vndecim communes, sint alij actus appetitus distincti specie in esse naturæ ab istis, an sint soli supradicti, q̃ enim nõ sint plures, ex hoc suadet q̃a diminut author fuisset omittẽdo illos, q̃ vero sint plures ex duobus, ꝑbatur. primo quare præter oẽs dictos est actus volitionis seu nolle in voluntate, de quo non est tractatũ.

¶ *Num in voluntate sit actus neuter nec bonum nec malum absolute respiciens.* Quæstio.

¶ Secundo, quare præter omnes dictos est in voluntate actus neuter, quo voluntas vult bonũ absolute, non propter se, nec propter aliud, & quod sit ponendus in voluntate hic actus neuter, probatur, inquit Scotus in primo sententia. distin. prima q. 3. artic. primo. Voluntati potest ostendi aliquod obiectum bonum absolute apprehensum, non sub ratione per se, nec propter aliud boni: & voluntas potest habere circa tale obiectum aliquem actum, & non necessario inordinatum. ergo potest habere aliquẽ actum volẽdi neutrũ, id est, nec ꝑpter se nec ꝑpter aliud: de hoc autẽ actu non est tractatum, ergo assumptũ patet cũ quandoq; primo offertur bonum: & deinde distuitur an sit bonũ ꝑpter se, an ꝑpter aliud.

¶ *Num passiones vt sunt in voluntate, sint actus voluntatis.* Quæstio.

¶ Tertiũ dubium est, an omnes vndecim actᵘ appetitus, quos passiones dicimus, vt sunt in voluntate, sint actus volũtatis specifice distincti in esse naturæ, an nulli, an aliqui sic, & aliqui non: & an coincidãt cũ illis sex in esse naturæ, an sint alij specifice ab illis, q̃ enim distinguãtur specie ex distinctione obiectorũ, apparet, q̃ vero nõ distinguantur, ex eleuatione inferiorũ in superiorẽ naturã, videtur: distincta enim in inferioribus vniuntur in superiori q̃ coincidant cũ illis sex, inductiue manifestari potest: amare enim, desiderare, sperare, audere irasci, velle quoddã est. q̃ non coincidãt, apparet ex eo, quòd eorsum tractatæ sunt: vt enim patet in q. 28. artic. 6. & per totum immediate hunc tractatum de passionibᵘ, examinatæ sunt non solum, vt in appetitu sensitiuo, sed etiam in intellectiuo sunt.

¶ Ad primũ dubiũ dicitur, quod præter dictos decem & septem actus, nullus est alius actus: quoniã nolle non est alius à prædictis, & actᵘ neuter nõ datur, vt patebit, nec alius aliquis apparet. De nolle in primis dici potest, q̃ nolle significat actũ volẽdi cũ negatione obiecti: sed quoniã bonũ & malũ sunt obiecta appetitiva, quãuis malũ secundario, & bonũ est quòd omnes appetunt, malũ vero quod omnia fugiunt: rationabile est vt in primo appetiti quotᵖ est rationabilis, sit actᵘ cõsonᵘ vtriq; obiecto: prosecutio scilicet respectu boni, & fuga respectu mali: ac per hoc sicut velle inest ꝑ prosequutione, ita nolle pro fuga: illius enim obiectũ proprium est bonũ, huius autẽ malũ. & hoc est tenendũ & secundũ rem, & secundũ mentem authoris: vt patet superius in q. 8. art. primo ad primũ: vbi ex proposito hoc tractat tanquam in proprio loco: nec oppositum sensit in locis prænductis: sed tantummodo exposuit q̃ velle tanquam notius significatum per nolle. Dic ergo quòd nolle significat actum positiuum refutatiuũ obiecti: & quia fuga in appetitu est sicut negatio in in-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tellectu: vt dicitur in 6. Ethic. ideo hic actus declaratus est per velle non fuit tamen racitus ab auctore in hoc tractatu actus istius nolitionis, sed inquantum est proprius voluntati tractatus est cũ suo contrario, scilicet velle. oppositorum enim eadem est disciplina: & assignatum est ei obiectum, scilicet malum Et dictũ quid est, scilicet fuga, vt patet in loco allegato: inquantum vero rationem habet cõmunem cum passionibus tractatus est in tractatu de odio & opposito desiderij, desperatione ac timore: sunt enim in voluntate hæc, nolitiones. &(vt dictũ est) vniuersaliter passiones tractatæ sunt tam pro passionibus quàm pro actibus voluntatis similibus passionibus. De actu autem neutro, q̃ non detur facile, manifestum fit ex hoc, Cum appetitur bonum absolute, concurrunt duæ conditiones in obiecto, scilicet bonitas terminans actum appetitus, & negatio ordinis ad aliud propter quod appetatur: fertur enim voluntas in bonum absolute repræsentatum, sic quòd appetit ipsum & non appetit ipsum propter aliud. Ex hoc autem vlterius procedendo adiuncto, quod bonum propter se non exponitur positiue, sed negatiue: quia sicut nihil est à se positiue, sed negatiue, id est non ab alio, ita nihil est propter se positiue, sed negatiue, id est non propter aliud: Videbis q̃ tum bonũ absolute appetitur, verus assensus voluntatis est ad bonum vt finẽ & propter se, & non est actus neuter. Et per hoc patet solutio rationis. iam enim patet q̃ est implicatio in adiecto dicere q̃ bonum repræsentatur absolute, & non propter se, nec propter aliud. bonum enim absolute est propter se negatiue & hoc modo intelligitur propter se vt distinguitur contra propter aliud, sicut intelligitur quũm distinguuntur ens à se contra ens ab alio. sed aduerte nouissime, q̃ semper subintelligitur bonũ substratũ: alio quin propter se dicere tur de chimera: quod enim est bonũ non propter aliud, est bonum propter se. Quòd si cõtẽdat quis, quòd sumit propter se positiue, manifeste distinguit bonũ propter aliud contra nullũ bonum: non datur enim bonũ propter se positiue, nisi fingatur aliquid quod sit positiue finis suiipsius.

¶ Ad secundum dubium dico, quòd non video in re aut in authore distinctionem specificam in esse naturæ actuum, qui passiones dicunt in voluntate positorũ: sed oẽs præter tristitiam ad supra nominatos septem actus scilicet velle, nolle, frui, intẽdere, eligere, cõsentire, & vti, reduci putat author siquidẽ superius in q̃one tertia, artic. 2. ad primum, particulares conditiones distinguere passiones partis sensitiuæ, affirmans, oppositorumq; in parte intellectiua infinuans, amorem & desiderium in parte sensitiua, non intellectiua distingui secũdũ speciẽ innuit: & si de delectatione in volũtate, & aljs passionibus idem sensisset, non posuisset fruitionẽ sola specie distinctam ab aljs actibus voluntatis, sed tractasset de ea in tractatu de delectationes: quia sit eius species. Ad naturã aũt rerũ aspiciendo, nescio irã in voluntate, nisi vel le vindictã: & amorem, nisi velle bonũ sibi vel alteri, &c. Tristitia aũte ideo excepit: quia contraria eiusdem generis sunt, & eadem est eorum disciplina: ac per hoc cũ delectatio in volũtate distinctus sit specie actus à velle & aljs actibus, conseqẽs est vt tristitia, quæ ei est contraria, sit etiã specie distinctus actus à nolle, & cæteris, etiã nec apparea diminuẽ est author: q̃n & ponendo fruitionẽ speciẽ per se in voluntate, insinuauit tristitiã: oppositorũ enim eadem est disciplina, & tractando de delectatione & tristitia, expresse tradidit tristitiã contrariã delectationi in voluntate: vt patet superius in q̃ẽ tione 35. & sic si decẽ & septem supradictis scilicet nolle & tristari, erunt in vniuerso actus decem & nouem appetitus distincti specie in esse naturæ, comprehendendo sub fruitione omnem delectationẽ voluntatis.

Infrà artic. 3. & 4. cor.

¶ SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 2. Rheto. quòd ira fit semper ex his, quæ ad seipsum: inimicitia autẽ & sine his, quæ ad ipsum: si enim putemus talem esse, odimus.

CONCLVSIO.

¶ Iræ motiuum, semper est aliquid contra ipsum factum, qui irascitur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd (sicut suprà dictũ est) ira est appetitus nocendi alteri sub ratione iusti vindicatiui: vindicta autem locum non habet nisi vbi præcessit iniuria, nec iniuria omnis ad vindictam prouocat: sed illa sola, quæ ad eum pertinet, qui appetit vindictam. sicut enim vnumquodque naturaliter appetit proprium bonum, ita etiam naturaliter repellit proprium malum. iniuria autem ab aliquo facta non pertinet ad aliquẽ, nisi aliquid fecerit quod aliquo modo sit contra ipsum: vnde sequitur quod motiuum iræ alicuius semper sit aliquid contra ipsum factum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd ira non dicitur in deo secundum passionem animi, sed secundum iudicium institiæ: prout vult vindictam facere de peccato: peccator enim peccando, deo nihil nocere effectiue potest: tamen ex parte sua dupliciter contra deum agit. Primo quidem inquantum eum in suis mandatis contemnit. Secundo, inquantum nocumentum aliquod infert alicui, vel sibi, vel alteri: quod ad deum pertinet, prout ille cui nocumentum infertur, sub Dei prouidentia & tutela continetur.

¶ Ad secundum dicendum, quòd iracimur contra illos qui aljs nocent, & vindictam appetimus inquantum illi quibus nocetur, aliquo modo ad nos pertinẽt: vel per aliquam affinitatem, vel per amicitiam, vel saltem per communionem naturæ.

¶ Ad tertium dicendum, quod id, in quo maxime studemus, reputamus esse bonum nostrum, & ideo cum illud despicitur, reputamus nos quoque despici, & arbitramur nos læsos.

¶ Ad quartum dicendum, quod tunc aliquis tacens ad iram prouocat iniuriantẽ, quãdo videtur ex contemptu tacere: quasi parui pendat alterius iram: ipsa autem paruipensio quidam actus est.

ARTICVLVS II.

¶ Virum sola paruipensio vel despectio sit motiuum iræ.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quod non sola paruipensio vel despectio sit motiuum iræ. Dicit enim Damas. quod iniuriam passi vel æstimantes pati, iracimur: sed homo potest iniuriam pati etiam absque despectu vel paruipensione: ergo non sola paruipensio est iræ motiuum.

¶ Præterea, Eiusdem est appetere honorem & contristari de paruipensione: sed brutã animalia non appetunt honorem ergo non contristantur de paruipensione, & tamen in eis prouocatur ira propter hoc, quod vulneratur: vt dicit Philosophus in 3. Ethi. ergo non sola paruipensio videtur esse motiuum iræ.

¶ Præterea. Philosophus in 2. Rheto. ponit multas alias causas iræ, puta obliuionẽ & exultationem in infortunijs, denuntiationem malorum, impedimentum consequendæ præ voluntatis: non ergo sola paruipensio est prouocatiua iræ.

¶ SED CONTRA est, quòd Philophus dicit in 2. Rhet. quod ira est appetitus cũ tristitia punitionis propter apparentem paruipensionem non conuenienter factam.

CONCLVSIO.

¶ Quæcunque causæ iræ ad paruipensionem reducuntur, cuius despectus, impedimentum voluntatis implendæ, & cũtumeliatio: & ad hæc tria omnia motiua iræ reducũtur. Cuius ratio potest accipi duplex. Prima est, quia ira appetit nocumentum alterius, inquãtũ habet rationẽ iusti vindicatiui: & ideo intãtũ quærit vindictã, inquantũ videtur esse iusta. iusta aũte vindicta non fit nisi de eo, quod est iniuste factum: & ideo prouocatiuum ad iram semper est aliquid sub ratione iniusti. vnde dicit Philosophus in 2. Rheto. quod si homines putauerint eos qui læserunt, esse iuste passos, non iracũtur: nõ enim fit ira ad iustum. Contingit autẽ tripliciter nocumẽtum alicui inferri, scilicet ex ignorãtia, ex passione, & ex electione. Tunc enim aliquis maxime iniustum facit, quando ex electione vel industria, vel ex certa malitia nocumẽtum infert, vt dicitur in 5. Ethi. & ideo maxime iracimur cõtra illos, quos putamus ex industria nobis nocuisse. Si enim putemus aliquos vel per ignorantiam, vel ex passione nobis intulisse iniuriam: vel non iracimur cõtra eos, vel multominus. agere enim aliquid ex ignorantia vel ex passione, diminuit rationem iniuriæ, & est quodammodo prouocatiuum miseri cordiæ & veniæ. illi autẽ, qui ex industria nocumentũ inferunt, ex contẽptu peccare videtur: & ideo contra eos maxime iracimur. vnde philosophus dicit in 2. Rhet. quod his qui propter ira aliquid fecerũt, aut non iracimur, aut minus iracimur: non enim propter paruipensionẽ videntur egisse. Secunda ratio est: quia paruipensio excellentiæ hominis opponitur: quæ enim homines nullo modo putant digna esse, paruipendunt, vt dicitur in 2. Rheto. Ex omnibus autem bonis nostris aliquam excellentiam quærimus: & ideo quodcunque nocumentum nobis inferatur, inquantum ex cellentiæ derogat, videtur ad paruipensionem pertinere.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod ex quacunq; alia causa aliquis iniuriam patiatur, quàm ex contemptu: illa causa minuit rationem iniuriæ: sed solus contemptus vel paruipensio rationem iræ auget, & ideo est per se causa iracundi.

¶ Ad secundum dicendum quod licet animal brutũ non appetat honorem sub ratione honoris, appetit tamen naturaliter quandam excellentiam, & iracitur contra ea, quæ illi excellentiæ derogant.

¶ Ad tertium dicendum, quod omnes illæ causæ ad quandam paruipensionẽ reducuntur. obliuio enim paruipensionis est euidẽs signũ: ea enim quæ magna æstimamus, magis memoriæ infigimus. Similiter ex quadam paruipensione est, quod aliquis non vereatur contristare aliquem, denuntiando sibi aliqua tristia: qui etiam in infortunijs alicuius hilaritatis signa ostendit, videtur parum curare de bono vel malo eius. Similiter etiam qui impedit aliquem à sui propositi assecutione non propter aliquam vtilitatem sibi inde prouenientem, non videtur multum curare de amicitia eius: & ideo omnia talia inquantum sunt signa contemptus, sunt prouocatiua iræ.

ARTICVLVS III.

¶ Virum excellenti a iracundus sit causa iræ.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd excellentia alicuius nõ sit causa quod facilius iracatur. Dicit enim philosophus in 2. Rhet. quod maxime aliqui iracũtur cum tristãtur: vt infirmi & egẽtes, & qui nõ habet id quid cõcupiscunt. sed omnia ista ad defectum pertinere videntur. ergo magis fa-

cit pronum ad iram defectus, quàm excellentia.

¶ Præterea, philosophus dicit ibidem, quòd tunc aliqui maxime irascũtur, quando in eis despicitur id, de quo potest esse suspicio, quòd vel non insit eis, vel quòd sit in cis debiliter: sed cum putat se multum excellere in illis, in quibus despiciuntur, non curant: sed prædicta suspicio ex defectu prouenit. ergo defectus est magis causa, quòd aliquis iracatur quàm excellentia.

¶ Præterea, E aquæ ad excellentiam pertinent maxime faciũt homines iucundos & bonæ spei esse: sed philosophus dicit in 2. Rhetor. q̃ in ludo, in risu, in festo, in prosperitate, in consummatione operum, in delectatione non turpi, & in spe optima homines non irascuntur: ergo excellentia non est causa iræ.

¶ SED CONTRA est quod philosophus in eodem lib. dicit quòd homines propter excellentiam indignantur.

CONCLVSIO.

¶ Si ad iræ motiuum inspiciatur, excellentia eius qui irascitur, illius causa est, si vero illius cui irascitur, attenditur dispositio, magis despectus, quàm excellentia eius causa esse videtur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd causa iræ in eo qui irascitur dupliciter accipi potest. Vno modo secundum habitudinem ad motiuum iræ, & sic excellentia est causa, vt aliquis de facili irascatur, est enim motiuum iræ iniusta paruipensio, vt dictum est: constat autem, quòd quanto aliquis est excellentior, iniustius paruipenditur in hoc, in quo excellit: & ideo illi, qui sunt in aliqua excellentia, maxime iracuntur, si paruipendatur, puta si diues paruipenditur in pecunia. & Rhetor in loquendo, & sic de aljs. Alio modo potest considerari causa iræ in eo, qui irascitur ex parte dispositionis, quæ in eo relinquitur ex tali motiuo: manifestum est autẽ, quòd nihil mouet ad iram nocumentum, quod cõtristat: ea autem quæ ad defectum pertinent, maxime sunt contristantia: quia homines defectibus subiacentes facilius lædũtur. Et ista est causa, quare homines qui sunt infirmi, vel in aljs defectibus facilius irascuntur, quia facilius cõtristantur. Et per hoc patet responsio ad primum.

¶ AD SECVNDVM ergo, dicendũ, quod ille qui despicitur in eo, in quo manifeste multum excellit, nõ reputat se aliquam iacturam pati, & ideo non contristatur: & ex hac parte minus irascitur: sed ex alia parte inquantum indignius despicitur, habet maiorem rationem irascendi: nisi forte reputet se non inuideri, vel subsannari propter despectum, sed propter ignorantiam, vel propter aliud huiusmodi.

¶ Ad tertium dicẽdum, quòd omnia illa impediunt iram, inquantum impediunt tristitiam, sed ex alia parte nata sunt prouocare iram secũdum quod faciunt hominem inconuenientius despici.

ARTICVLVS IIII.

¶ Virum defectus alicuius sit causa, vt contra eum facilius irascamur.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd defectus alicuius non sit causa, vt contra ipsum facilius irascamur. Dicit enim philosophus in 2. Rheto. quòd his qui confitẽtur & pœnitent & humiliantur, nõ iracimur: sed magis ad eos miteſcimus: vnde & canes non mordent eos qui resident, sed hoc pertinet ad paruitatem & defectum: ergo paruitas alicuius est causa vt minus irascamur.

¶ Præterea, Nullus est maior defectus, quàm mortis: sed ad mortuos desinit ira: ergo defectus alicuius non est causa prouocatiua irę cõtra ipsum.

¶ Præterea, Nullus æstimat aliquem paruum, ex hoc quòd est sibi amicus: sed ad amicos si nos offenderint, vel si non iuuerint, magis offendimur. vnde dicitur in psal. Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtique. ergo defectus alicuius non est causa, vt contra ipsum facilius irascamur.

¶ SED CONTRA est quod philosophus dicit in 2. Rhetor. quòd diues irascitur contra pauperem si eum despiciat, & principans contra subditum.

CONCLVSIO.

¶ Defectus, & illius, contra quem iracimur paritas, quomodo despectionem auget, eo magis iræ prouocatiua est: & eandem diminuit, si despectionem imminuat.

¶ RESPONDEO dicendum, quod sicut iam supra dictum est, indigna despectio est maxime prouocatiua iræ: defectus igitur vel paritas eius contra quem iracimur, facit ad augmentum iræ inquantum auget indignam despectionem. sicut enim quãto aliquis est maior tanto indignius despicitur: ita quanto aliquis est minor, tanto indignius despicit & ideo nobiles iracuntur si despiciantur à rusticis, vel sapientes ab insipientibus, vel domini à seruis. Si vero paritas vel defectus diminuat despectionem indignam, talis paritas non auget sed diminuit iram & hoc modo illi qui pœnitent de iniurijs factis, & confitentur se male fecisse, & humiliantur, & veniam petunt, mitigant iram: secundum illud Prouerbiorum. 15. Responsio mollis frangit iram, inquantum scilicet tales videntur non despicere, sed magis magni pendere eos, quibus se humiliant. Et per hoc patet responsio ad primum.

¶ AD SECVNDVM ergo dicendũ, quòd duplex est causa quare ad mortuos cessat ira. Vna, quia non possunt dolere & sentire, quod maxime quærunt irati in his quibus iracuntur. Alio modo, quia iam videntur ad vltimum malorum peruenisse, vnde etiam ad quoscunque grauiter læsos cessat ira, inquantum eorum malum excedit inensuram iustæ retributionis.

¶ Ad tertium dicẽdum, quod etiam despectio, quę est ab amicis, videtur esse magis indigna: & ideo ex simili causa magis iracimur contra eos si despiciant vel nocendo, vel nõ iuuando: sicut & contra minores.

QVÆSTIO QVADRAGESIMAoctaua De affectibus iræ, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de affectibus iræ.

¶ Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, vtrum ira causat delectationem.

¶ Secundo, vtrum maxime causet furorem in corde.

¶ Tertio, vtrum maxime impediat rationis vsum.

¶ Quarto, vtrum causet taciturnitatem.

ARTICVLVS I.

¶ Virum ira causet delectationem.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd ira non causet delectationem. Tristitia enim delectationẽ excludit: sed ira est semper cum tristitia: quia, vt dicitur in 7. Ethic. Omnis qui facit aliquid propter iram, facit tristatus. ergo ira non causat delectationem.

¶ Præterea, philosophus dicit in 3. Eth. quòd punitio quietat impetum iræ, delectationem pro tristitia faciens: ex quo potest accipi. quod delectatio irato prouenit ex punitione, punitio autem excludit iram. ergo adueniente delectatione ira tollitur. nõ est ergo effectus delectationi coniunctus.

¶ Præterea, Nullus effectus impedit causam suam, cum sit suæ causæ conformis: sed delectationes impediunt iram. vt dicitur in 2. Rhetor. ergo delectatio non est effectus iræ.

¶ SED CONTRA est, quod philosophus in eodem libro inducit prouerbium. Quòd ira multo dulcior melle distillante in pectoribus virorum crescit.

CONCLVSIO.

¶ Ira cũ sit appetitus vindictæ, maxime hominẽ delectatione afficere videtur.

¶ RESPONDEO dicendũ, quòd sicut philosophus dicit in 7. Ethico. delectationes maxime sensibiles & corporales sunt medicinæ quædam contra tristitiam: & ideo quanto per delectationem contra maiorem tristitiam vel anxietatem remedium præstatur, tanto delectatio magis percipitur: sicut patet, quòd quando aliquis sitit, delectabilior fit ei potus. Manifestum est autem ex prædictis, quòd motus iræ insurgit ex aliqua illata iniuria contristante: cui quidem tristitiæ remedium adhibetur per vindictam. & ideo ad præsentiam vindictæ delectatio sequitur. & tanto maior, quanto maior fuit tristitia. Si igitur vindicta fuerit præsens, realiter fit perfecta delectatio, quæ totaliter excludit tristitiam, & per hoc quietat motum iræ. sed antequam vindicta sit præsens realiter, fit irascenti præsens dupliciter. Vno modo per spem: quia nullus iracitur nisi sperans vindictam, vt supra dictũ est. Alio modo secundum continuam cogitationem. vnicuique enim concupiscenti est delectabile immorari in cogitatione eorũ, quæ concupiscit: propter quod etiam imaginationes somniorum sunt delectabiles: & ideo cum iratus multum in animo suo cogitet de vindicta, ex hoc delectatur: tamen delectatio non est perfecta, quæ tollat tristitiam & per consequens iram.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod non de eodem iratus tristatur & gaudet, sed tristatur de illata iniuria, delectatur autem de vindicta cogitata & sperata. vnde tristitia se habet ad iram sicut principium, sed delectatio sicut effectus vel terminus.

¶ Ad secundum dicendũ, quòd obiectio illa procedit de delectatione, quæ causatur ex reali præsentia vindictæ: quæ totaliter tollit iram.

¶ Ad tertium dicendum, quod delectationes præcedentes, impediunt ne sequatur tristitia, & per consequens impediunt iram: sed delectatio de vindicta consequitur ipsam.

ARTICVLVS II.

¶ Virum ira maxime causet feruorem in corde.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd feruor non sit maxime effectus iræ. Feruor enim, sicut supra dictum est, pertinet ad amorem, sed amor, sicut supra dictum est, principium est & causa omniũ passionũ: cum ergo causa sit potior effectu, videtur quòd ira non faciat maxime feruorem. *Veri. qũ. 26. ar. 5. c. fi.*

¶ præterea, Illa, quæ de se excitant feruorem per temporis assiduitatem magis augentur, sicut amor diuturnitate conualescit sed ira

per

per tractum temporis debilitatur. Dicit enim philosophus in tertio Rhetorico. quòd tempus quietat iram. ergo ira non proprie causat feruorem.

¶ Præterea. Feruor additus feruori augmẽtat feruorẽ: sed maior ira superueniens facit iram mitescere: vt philosophus dicit in 2. Rhetor. ergo ira non causat feruorem.

¶ SED CONTRA est quod Dam. dicit quòd ira est feruor eius, qui circa cor est sanguinis, ex euaporatione fellis fiens.

CONCLVSIO.

¶ Cum motus iræ sit per modum insecutionis, cui proportionatur calor, necessarium est per illum causari circa cor quendam sanguinis feruorem ex ipsa fellis euaporatione factum.

¶ RESPONDEO dicẽdũ, quòd sicut dictũ est, corporalis trãsmutatio, quæ est in passionibus animæ, proportionatur motui appetitus. manifestum est autem, quod quilibet appetitus etiam naturalis fortius tendit in id, quod est sibi contrarium, si fuerit præsens: vnde videmus, quòd aqua calefacta magis congelatur, quasi frigido vehemẽtius in calidum agente. motus autem appetituus iræ causatur ex aliqua iniuria illata. sicut ex quodã cõtrario iniacente. & ideo appetitus potissime tendit ad repellendum iniuriam per appetitum vindictæ, & ex hoc sequitur magna vehementia & impetuositas in motu iræ. Et quia motus iræ nõ est per modum retractationis, cui proportionatur frigus, sed magis per modum insecutionis, cui proportionatur calor: cõsequenter sit motus iræ causatiuus cuiusdam feruoris sanguinis, & spirituum circa cor, quod est instrumentum passionum animæ: & exinde est, quod propter magnam perturbationem cordis, quæ est in ira maxime apparent in iratis indicia quædam in exterioribus membris. vnde Grego. dicit in 5. Moral. Iræ suæ stimulis accensum cor palpitat, corpus tremit, lingua se præpedit, facies igneſcit, exasperantur oculi, nequaquã recognoscũtur noti: ore quidem clamorem format, sed sensus quid loquatur ignorat.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd amor ipse nõ ita sentitur nisi cum eũ prodit indigẽtia: vt Aug. dicit in 10. de Tri. Et ideo quãdo homo patitur detrimentum amatæ excellentię propter iniuriã illatã, magis sentitur amor: & ideo feruentius cor mutatur ad remouendum impedimentum rei amatæ: vt sic feruor ipse amoris per iram crescat, & magis sentiatur: Et tamen feruor qui consequitur calorem. alia ratione pertinet ad amorem & ad iram. Nam feruor amoris est cum quadã dulcedine & lenitate: est enim in bonum amatum: & ideo assimulatur calori aëris & sanguinis: propter quod sanguines sunt magis amatiui: & dicitur quod cogit amare iecur in quo sit quædam generatio sanguinis. Feruor autem iræ est cum amaritudine ad consumendum, quia tendit ad punitionem contrarij: vnde assimulatur calori ignis & cholerę. & propter hoc Dama. dicit, quòd procedit ex vaporatione fellis, & fel lea nominatur.

¶ Ad secũdum dicendum, quod omne illud cuius causa per tempus diminuitur, necesse est quod tempore debilitetur. Manifestum est autem quòd memoria tempore diminuitur: quæ enim antiqua sunt, à memoria de facili excidunt: ira autem causatur ex memoria iniuriæ illatæ, & ideo causa iræ per tempus diminuitur paultim quousque totaliter tollatur. Maior etiam videtur iniuria quando primo sentitur & paulatim diminuitur eius æstimatio secundum quod magis receditur à præsenti sensu iniuriæ. Et similter etiam est de amore, si amoris causa remaneat in sola memoria: vnde philosophus dicit in 8. Ethi. quòd si diuturna fiat amici absentia, videtur amicitiæ obliuionem facere: sed in præsentia amici semper per tempus multiplicatur causa amicitiæ, & ideo amicitia crescit. Et similiter esset de ira si continue multiplicaretur causa ipsius. Tamen hoc ipsum, quòd ira cito consumitur, attestatur vehementi furori ipsius: sicut enim ignis magnus cito extinguitur consumpta materia: ita etiam ira propter suam vehementiam cito deficit.

¶ Ad tertium dicendum, quod omnis virtus diuisa in plures partes diminuitur. & ideo quando aliquis iratus alicui irascitur postmodum alteri, & ex hoc ipso diminuitur ira ad primum, & præcipue si ad secundum fuerit maior ira: nam iniuria, quæ excitauit iram, ad primum videbitur cõparatione secundæ iniuriæ quæ æstimatur maior, esse parua vel nulla.

ARTICVLVS III.

¶ Virum ira maxime impediat rationis vsum.

Infrà arti. 4. cor. Et 2.2.q.41. ar.2. ad.3. et quæ.157 ar.4. cor. Et mal.qõ. 12. ar.1.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quod ira non impediat rationem. Illud enim, quod est cum ratione, non videtur esse rationis impedimentum: sed ira est cum ratione, vt dicit in septimo Ethic. ergo ira non impedit rationem.

¶ Præterea, Quanto magis impeditur ratio, tanto diminuitur manifestatio: sed Philosophus dicit in 7. Ethic. quòd iracundus non est insidiator, sed manifestus: ergo ira nõ videtur impedire vsum rationis, sicut concupiscentia, quæ est insidiosa, vt ibidem dicitur.

¶ Præterea, Iudicium rationis euidentius fit ex adiunctione contrarij: quia contraria iuxta se posita magis eluescunt: sed ex hoc etiam crescit ira: dicit enim philosophus in 2. Rheto. quòd magis homines irascuntur si contraria præexistunt: sicut honorati si dehonerentur: & sic de alijs. ergo ex eodem ira crescit: & in iudicium rationis adiuuatur: non ergo ira impedit iudicium rationis.

¶ SED CONTRA est quod Greg. dicit in 5. moralium, quòd ira intelligentiæ lucem subtrahit, cum mentem permouendo confundit.

CONCLVSIO.

¶ Ira inter omnes passiones animæ maxime iudicium rationis impedit.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd mẽs vel ratio quamuis nõ vtatur organo corporali in suo proprio actu, tamen quia indiget, ad sui actum quibusdam viribus sensitiuis, quorum actus impediuntur corpore perturbato, necesse est quod perturbationes corporales etiã iudicium rationis impediant: sicut patet in ebrietate & somno. Dictum est autem, quod ira maxime facit perturbationem corporalem circa cor: ita vt etiã vsq; ad exteriora membra deriuetur: vnde ira inter cæteras passiones manifestius impedit iudicium rationis: secundum illud psal. Conturbatus est in ira oculus meus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod à ratione est principiũ irę quãtũ ad motũ appetitiuũ, qui est formalis in ira: sed perfectum iudicium rationis passio iræ præoccupat, quasi nõ perfecte rationem audiens propter commotionem caloris velociter impellentis, quæ est natiralis in ira, & quantum ad hoc impedit iudicium rationis.

¶ Ad secundum dicendum, quòd iracundus dicitur esse manifestus, non quia manifestum sit sibi quid facere debeat: sed quia manifeste operatur, nõ quærens aliquam occultationem: quod partim contingit propter impedimentum rationis, quæ non potest discernere quid sit occultandum, & quid manifestandum: nec etiam excogitare occultandi vias: partim vero est ex ampliatione cordis quæ pertinet ad magnanimitatem quam facit ira: vnde & de magnanimo philosophus dicit in 4. Ethi. quòd est manifestus oditor & amator, & manifeste dicit & operatur. concupiscentia autem dicitur esse latens & insidiosa, quia vt plurimum delectabilia. quæ concupiscũtur, habent turpitudinem quãdam & mollitiem in quibus homo vult latere: in his autem quæ sunt virilitatis & excellentiæ, cuiusmodi sunt vindictæ, quærit homo manifestus esse.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut dictum est motus iræ à ratione incipit: & ideo secundum idem oppositio contrarij ad contrarium adiuuat iudicium rationis, & auget iram: cum enim aliquis habet honorem vel diuitias, & postea incurrit alicuius detrimentum, illud detrimẽtum apparet maius: tum propter vicinitatem contrarij, tum quia inopinatum, & ideo causat maiorem tristitiam, sicut etiam magna bona ex inopinato venientia causant maiorem delectationem: & secundum augmentum tristitiæ præcedentis consequenter augetur & ira.

ARTICVLVS IIII.

¶ Virum ira maxime causet taciturnitatem.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quod ira non causet taciturnitatem, Taciturnitas enim locutioni opponitur: sed per crementum iræ vsque ad locutionem peruenitur: vt patet per gradus iræ quos Dominus assignat Matt. 5. dicẽs: Qui irascitur fratri suo. & qui dixerit fratri suo, racha. & qui dixerit fratri suo fatue. ergo ira non causat taciturnitatem.

¶ Præterea, Ex hoc quod custodia rationis deficit, contingit quod homo prorumpat ad verba inordinata: vnde dicitur prouerb. 25. Sicut vrbs patens, absque murorum ambitu, ita vir, qui non potest cohibere in loquendo spiritum suum, sed ira maxime impedit iudicium rationis, vt dictum est, ergo facit maxime profluere in verba inordinata: nõ ergo causat taciturnitatem.

¶ Præterea, Matth. 12. dicitur. Ex abũdantia cordis os loquitur. sed per iram cor maxime perturbatur, vt dictum est. ergo maxime causat locutionem: non ergo causat taciturnitatem.

¶ SED CONTRA est quod Greg. in 5. Moraliũ, quòd ira per silentium clausa intra mentem, vehementius æstuat.

CONCLVSIO.

¶ Ira ex ipso rationis imperio, vel ex corporis læsione taciturnitatem & silentium causat.

¶ RESPONDEO dicendum, quod ira sicut iam dictum est, & cum ratione est, & impedit rationem: & ex vtraque parte potest taciturnitatem causare. Ex parte quidem rationis, quando iudicium rationis intantum viget, quod etsi nõ cohibeat affectum ab inordinato appetitu vindictæ, cohibet tamẽ linguam ab inordinata locutione. vnde Greg. in 5. Moralium dicit. Aliquando ira perturbato animo quasi ex iudicio silentium inducit. Ex parte vero impedimenti rationis: quia, sicut dictum est, perturbatio iræ vsque ad exteriora membra perducitur: & maxime ad illa membra, in quibus expresius relucet vestigium cordis, sicut in oculis & in facie & in lingua. vnde, sicut dictũ est, lingua se præpedit, facies igneſcit, exasperantur oculi. Potest ergo esse tanta perturbatio irę, quod omnino impediatur lingua ab vsu loquendi: & tunc sequitur taciturnitas.

¶ AD PRIMVM ergo, dicendũ, quod augmentũ irç, quãdoq; est vsque

vsque ad impediendam rationem à cohibitione linguæ, quandoque autem vltra procedit vsq; ad impediendum motum linguæ, & aliorum membrorum exteriorum. Et per hoc etiam patet solutio ad secundum.

¶ Ad tertium dicendum, q̃ perturbatio cordis quandoque potest superabundare vsque ad hoc, q̃ per inordinatum motum cordis impedia tur motus exteriorum membrorum: & tunc causatur taciturnitas & immobilitas exteriorum membrorum: & quandoque etiam mors. Si autem non fuerit tanta perturbatio, tunc ex superabundantia perturbationis cordis sequitur oris loquutio.

QVÆSTIO QVADRAGESIMANONA
de Habitibus, in generali quo ad eorum subſtantiam, in quatuor articulos diuiſa.

POSTACTVS & passiones considerandum est de principijs humanorum actuum.

¶ Et primo de principijs intrinsecis. Secundo, de principijs extrinsecis. Principium autem intrinsecum est potẽtia & habitus. sed quia de potentijs in prima parte dictũ est, nunc restat de habitibus considerandum.

¶ Et primo quidem in generali. Secundo vero de virtutibus & vitijs. & huiusmodi alijs habitibus, qui sunt humanorum actuum principia.

¶ Circa ipsos autem habitus in general: quatuor considerãda sunt.

¶ Primo quidem de ipsa substantia habituum. ¶ Secũdo, de subiecto eorum. ¶ Tertio de causa generationis augmenti & corruptionis ipsorum. ¶ Quarto de distinctione ipsorum.

¶ Circa primum quæruntur quatuor. ¶ Primo, vtrum habitus sit qualitas. ¶ Secundo, vtrum sit determinata species qualitatis. ¶ Tertio, vtrum habitus importet ordinem ad actum. ¶ Quarto, de necessitate habitus.

ARTICVLVS I.

a ¶ Vtrum habitus sit qualitas.

1. dist. 3. qõ. 5. ad 5. Et 2. dist. 24. ar. 2. q. 1. cor. Et veri q. 20. ar. 2 cor.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd habitus nõ sit qualitas. Dicit enim Augustinus in libro 83. quæstionũ, quod hoc nomen habitus dictum est ab hoc verbo habere: sed habere non solum pertinet ad qualitatem, sed ad alia genera: dicimur enim habere quantitatem, & pecuniam, & alia huiusmodi. ergo habitus non est qualitas.

¶ Præterea, Habitus ponitur vnum prædicamentum, vt patet in libro prædicamentorum. sed vnum prædicamentum non continetur sub alio ergo habitus non est qualitas.

¶ Præterea. Omnis habitus est dispositio, vt dicitur in prædecamentis: sed dispositio est ordo habentis partes, vt dicitur in 5. Metaphy. hoc autem pertinet ad prædicamentum Situs. ergo habitus nõ est qualitas.

¶ SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in prædicamentis, quod habitus est qualitas de difficilis mobili.

CONCLVSIO.

¶ Habitus secundum quem quippiam ad se vel in ordine ad alterum se habe re dicitur, est quædam qualitatis species de difficili mobilis.

¶ RESPONDEO dicendum, quod hoc nomen habitus ab habendo est sumptum: à quo quidem nomen habitus dupliciter deriuatur. Vno quidem modo secundum quod homo, vel quæcunque alia res dicitur aliquid habere alio modo secundum quod aliqua res aliquo modo habet se in seipsa, vel ad aliquid aliud.

¶ Circa primum considerandum est, q̃ habere secundum quod dicitur respectu cuiuscunq;, quod habet commune est ad diuersa genera, vnde Philosophus inter postprædicamenta Habere ponit: quæ scilicet diuersa rerũ genera consequuntur: sicut sunt opposita, & prius & posterius & alia huiusmodi. Sed inter ea, quæ habetur, talis esse videtur distinctio: q̃ quædã sunt, in quibus nihil est medium inter habens, & id quod habetur, sicut inter subiectum & qualitatem vel quantitatem nihil est medium: quædam etiam sunt in quibus non est aliquod medium inter vtrunque, sed sola relatio. sicut dicitur aliquis habere sciũ vel amicum: quædam vero sunt inter quæ est aliquid medium, nõ quidem actio vel passio, sed aliquid per modum actionis vel passionis: prout scilicet vnum est ornans vel regens, & aliud ornatum aut rectum: vnde Philosophus dicit in 5. Met. q̃ habitus dicitu. tanquam actio quædam habentis & habiti, sicut est in illis, quæ circa nos habemus, q̃ ideo in his constituitur vnum speciale genus rerum quod dicitur prædicamentum habitus. de quo dicit Philosophus in 5. Metaph. quod inter habentem indumentum, & indumentum quod habetur, est habitus medius. Si autẽ sumatur habere, prout res aliqua dicitur quodam modo se habere in seipsa, vel ad aliquid aliud, cum iste modus se habendi sit secũdum aliquam qualitatem, hoc modo habitus quædam qualitas est. de qua philosophus in 5. Metaphy. dicit quòd habitus dicitur dispositio secundum quam bene vel malẽ disponitur dispositum & aut secundum se, aut ad aliud: vt sanitas habitus quidam est. & sic loquimur nunc de habitu: vnde dicendum est, quòd habitus est qualitas.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quod obiectio illa procedit de habere communiter sumpto: sic enim est commune ad multa genera. vt dictum est.

¶ Ad secundum dicendũ., quòd ratio illa procedit de habitu. secundum quod intelligitur aliquid medium inter habens, & id quod habetur: sic enim est quoddam prædicamentum, vt dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quod dispositio quidem semper importat ordinem alicuius habẽtis partes: sed hoc cõtingit tripliciter: vt stãtim ibidem philosophus subdit, scilicet aut secũdũ locum, aut secũdum potentiã. aut secũdum speciem: in quo, vt Simplicius dicit in commento prædicamentorum, comprehendit omnes dispositiones, corporales quidem in eo, q̃ dicit secundum locum: & hoc pertinet ad prædicamẽtum situs qui est ordo partium in loco, quod aũt dicit secũdum potentiam, includit illas dispositiones, quæ sunt in præparatione & idoneitate nõdum perfecte, sicut scientia & virtus inchoata: quod autẽ dicit secundum speciem, includit perfectas dispositiones, quæ dicũtur habitus sicut scientia & virtus complete.

ARTICVLVS II.

a ¶ Vtrum habitus sit determinata species qualitatis.

DSECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd habitus non sit determinata species qualitatis: quia vt dictum est. habitus secundum q̃ est qualitas, dicitur dispositio secundum quam bene aut male disponitur dispositum: sed hoc contingit secundum quamlibet qualitatem: nã & secundum figuram contingit aliquid bene vel male esse dispositum: & similter secũdum calorem & frigus, & secundum omnia huiusmodi. ergo habitus non est determinata species qualitatis.

¶ Præterea. Philosophus in prædicamẽtis caliditatem & frigiditatem dicit esse dispositiones vel habitus, sicut ægritudinem & sanitatem: sed calor & frigus sunt in tertia specie qualitatis: ergo habitus vel dispositio non distinguũtur ab aliis speciebus qualitatis.

¶ Præterea, Difficile mobile non est differentia pertinens ad genus qualitatis sed magis pertinet ad motum vel passionem: nullum autẽ genus determinatur ad speciem per differentiã alterius generis: sed oportet differentias per se aduenire generi, vt philosophus dicit in 7. Metaphy. Ergo cum habitus dicatur esse qualitas difficile mobilis, videtur quòd non sit determinata species qualitatis.

¶ SED CONTRA, est quod Philosophus dicit in prædicamentis, quòd vna species qualitatis est habitus & dispositio.

CONCLVSIO.

¶ Habitus & dispositio computantur prima species qualitatis ab alijs distincta, quibus homines in ordine ad naturam operantur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd philosophus in prædicamentis ponit inter quatuor species qualitatis primã dispositionẽ & habitũ, quarũ quidẽ speciẽrũ differẽtias sic assignat Simplicius in cõmento prædicamẽtorũ dicẽs, quod qualitatũ quædã sunt naturales, quę secũdum naturam insunt & semper, quædam autem sunt aduentitiæ, quæ ab extrinseco efficiuntur, & possunt amitti: & hæ quidẽ. quæ sunt aduẽtitiæ sunt habitus & dispositiones secundũ facile & difficile amissibile differẽtes. naturalium autẽ qualitatũ quidã sunt secundũ id q̃ aliquid est in potentia: & sic est secũda species qualitatis: quidã vero secundũ quod aliquã est in actu, & hos vel in profundũ vel secũdũ superficiem: si in profundũ quidẽ, sic est tertia species qualitatis secundum vero superficiem est quarta species qualitatis, sicut figura & forma, qui est figura animati. Sed ista distinctio specierum qualitatis inconue-

a ¶ Super Quæstionis quadragesimanonæ Articulum 1.

Annot.

IN corpore art. 1. qõ. 49. discutienda erit natura habitus prædicamenti & postprædicamẽti: quòd quia alterius negotij, ideo vel ad particularem quæstionem, vel ad secundũ Metaph. spectabit: propositõ enim præsenti sat est habitum discutere de quo est termo: cuius diffinitio ex quinto Meta. affertur in litera, scilicet quod est dispositio qua bene vel male disponitur dispositum secundum se vel ad alterum: quam diffinitionem mandabis memorię, & figes in ea aciem intelligentiæ, quoniam ex ea videbis tot habitus conditiones, quot natura illius illucescet, vt patebit.

¶ In responsione ad tertium in eodem incipe ex iam dicta diffinitione colligere: ex eo nanque quod habitus est dispositio. & dispositio est ordo habentis partes, & consequens est, quòd habitus sit ordo habentis partes, quum autem audis ordinem, non intelligas respectum ordinis, sed eius radicem: est enim qualitas habens talem ordinem dispositionis quippe nomen à positione ordinata partium deriuatum videtur: & propter ea à partibus quantitatiuis quibus primo conuenit positio, non solum ad partes spirituales, sed ad habentem partes transumptum est: vnde non videtur, quòd est ordo partium, sed habentis partes, & quamuis non sit opus omnes dispositionis modos saluare in habitu, sicut nec omnes animalis species in homine: vt ad ductus tamen in litera, Simplicius dicit, omnes saluantur in habitu pro quanto omnis habitus vel est habentes partes corporales: sicut pulchritudo, sanitas, macies, & huiusmodi, vel partes id est partialia requisita, aut in potentia, vt contingit in habentibus scientiam, vel virtutem imperfectam, aut in actu, vt contingit in habentibus perfectę: illi enim in potentia habent ea quæ requiruntur ad scientiam aut prudentiam: isti vero iam possident.

Annot.

a ¶ Super Quæstionis quadragesimanonæ Articulum secundum.

IN articulo secundo eiusdem quæstionis aduerte, quòd illa verba in corpore, Modus autem siue determinatio subiecti secundum esse accidentale potest accipi vel in ordine

Annot.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ordine ad naturam, &c. si sumatur vniuerſaliter absolute, inſolubilis apparet quæſtio quomodo ſit ſufficiens hæc diſtinctio, quum quantitas ipſa determinet ſubiectum ſecundum eſſe accidentale? nec minus habet rationem modificantis & determinantis, quam ſecunda ſpecies qualitatis: ſi vero non ſumantur vniuerſaliter quidē, ſed limitate ſub antedictis verbis ſcilicet quod quælitas importat quendam modum ſubſtantiæ & quandam determinationem ſecundum aliquam menſuram, ceſſant obiectā: quoniam ſermo non eſt niſi de quadam determinatione accidentalis quæ commune nomen accidentalis differentię qualitatem ſcilicet ſibi vſurpauit.

Annot. ¶ In reſponſione ad primum in eodem articulo habes quātum operetur ly bene vel male in diffinitione habitus poſitum.

a ¶ *Super Queſtionis quadrageſimænonæ Articulum tertium.*

¶ *Num habitus habeat rationem actiui principij, & qua ratione actum reſpiciat.*

Queſtio. IN arti. 3. eiuſdem. qō. 49. in corpore, & in reſponſione ad primum, dubium occurrit ex Scoto in primo diſtin. 17. qō. 2. vbi nititur ſuſtinere quod habitus nullam habeat rationē principij actiui ex ratione, quia non eſt neceſſe tribuere hoc habitui, nec eſt rationabile auferre à potētia cōpletā cauſalitatem actiuam reſpectu actus, vt actiuetur habitu ad agendum: quoniam omnia quæ attribuuntur habitui, ſaluantur ſine hac cauſalitate ſed hoc quamuis Scotꝰ nō niſi probabiliter ſuſtineret: ideo attuli vt oſtēdatur, ꝙ nec ꝓbabiliter ſuſtineri poteſt.

¶ Et quoniā Durandꝰ in 3. ſent. diſt. 23. qō. 1 ſimpliciter tenet, ꝙ habitus nō facit aliquid ad ſubſtantiam, aut modum actus: ideo rationes primo afferendæ ſunt, deinde veritas declaranda: & demum ſatisfiet obiectis. Probare autem nitit ipſe quatuor. primo, quod habitus nō eſt per ſe principiū modi actus, qui, eſt intenſio. Secundo, quod non eſt per ſe principium modi actus, qui eſt determinatio actus in eſſe naturæ. Tertio, quòd non eſt per ſe principium modi actus, qui eſt determinatio ad bonum & malum moraliter. Quarto, quòd nō eſt per ſe principium modi actꝰ, qui eſt facilitas. Et primum quidem, ꝙ ſcilicet habitus nō concurrat vt cōprincipium actus ad hoc, vt actus in tenſior ſeu perfectior fiat: probat ex hoc, quia altero duorum modo-

niens videtur. ſunt enim multæ figuræ & qualitates paſsibiles non naturales, ſed aduentitiæ, & multæ diſpoſitiones non aduentitiæ, ſed naturales: ſicut ſanitas, & pulchritudo, & huiuſmodi: & propter hoc non conuenit ordini ſpecierum. ſemper enim, quod naturalius eſt, prius eſt. Et ideo aliter accipienda eſt diſtinctio diſpoſitionum & habituum ab aliis qualitatibus, q̄ proprie enim qualitas importat quēdam modū ſubſtantiæ modus autem eſt, vt dicit Aug. ſuper Ge: ad literam, quem menſura præfigit: vnde importat quandam determinationem ſecundū aliquā menſuram. ideo ſicut id ſecundū quod determinatur potentia materię, ſecūdum eſſe ſubſtantiale dicitur qualitas, quæ eſt differentia ſubſtantiæ, ita id, ſecundum quod determinatur potentia ſubiecti ſecūdum eſſe accidētale, dicitur qualitas accidentalis: quæ eſt etiā quædam differentia, vt patet per Philoſophum in. 5. Metaph. Modus autem ſiue determinatio ſubiecti ſecundum eſſe accidentale, poteſt accipi vel in ordine ad ipſam naturam ſubiecti, vel ſecundum actionem & paſſionem, quæ cō ſequuntur principia naturæ, quæ ſunt materia & forma, vel ſecūdum quātitatem: ſi autem accipiatur modus vel determinatio ſubiecti ſecundum quantitatem, ſic eſt quarta ſpecies qualitatis. Et quia quantitas ſecūdum ſui rationem eſt ſine motu & ſine ratione boni & mali, ideo ad quartam ſpeciem qualitatis non pertinet quod aliquid ſit bene vel male, cito, vel tarde tranſiens. Modus autem ſiue determinatio ſubiecti ſecūdum rationem & paſsionem attenditur in ſecunda vel tertia ſpecie qualitatis. & ideo in vtraque conſideratur, quod aliquid facile vel difficile fiat, vel ꝙ ſit cito trāſies aut diuturnū: nō autem cōſideratur in his aliquid pertinens ad rationem boni vel mali: quia motus & paſsiones nō habent rationem finis, bonum autem & malum dicitur per reſpectum ad finem: ſed motus & determinatio ſubiecti in ordine ad naturam rei, pertinet ad primam ſpeciem qualitatis, quæ eſt habitus & diſpoſitio. Dicit enim Philoſophus in 7. phy. loquens de habitibus animæ & corporis, quod ſunt diſpoſitiones quædam perfecti ad optimum: dico autem perfecti quod eſt diſpoſitū ſecūdum naturam. Et quia ipſa forma & natura rei eſt finis, & cuius cauſa ſit aliquid, vt dicitur in 2. phyſi. ideo in prima ſpecie conſideratur & bonum & malum: & etiam facile & difficile mobile ſecundum quod aliqua natura aſt finis generationis & motus: vnde in 5. Metaph. philoſophus diffinit habitum, quod eſt diſpoſitio ſecundum quam aliquis diſponitur bene vel male: & in 2. Ethi. dicit quod habitus ſunt, ſecundum quos ad paſsiones nos habemus bene vel male. Quando enim eſt modus conueniens naturæ rei, tūc habet rationem boni: qñ autem non conuenit tūc habet rationem mali: & quia natura eſt id quod primum conſideratur in re, ideo habitus ponitur prima ſpecies qualitatis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, quod diſpoſitio ordiné quēdam importat, vt dictum eſt, vnde nō dicitur aliquis diſponi per qualitatem niſi in ordine ad aliquid: & ſi addatur bene vel male, quod pertinet ad rationē habitus, oportet ꝙ attēdatur ordo ad naturam, quæ eſt finis: vnde ſecūdum figuram vel ſecūdum calorē vel frigus nō dicit aliquis diſponi bene vel male, niſi ſecūdum ordiné ad naturam rei, ſecūdum quod eſt cōueniens vel non conueniens: vnde & ipſæ figuræ & paſsibiles qualitates ſecundum quod conſiderantur vt conuenientes vel non conuenientes naturæ rei, pertinent ad habitus vel diſpoſitiones: nam figura prout cō uenit naturæ rei, & color, pertinent ad pulchritudinem: calor autem & frigus ſecundū quod conueniunt naturæ rei pertinent ad ſanitatem & hoc modo caliditas & frigiditas ponuntur à Philoſopho in prima ſpecie qualitatis. Vnde patet ſolutio ad ſecundum licet à quibuſdam aliter ſoluatur, vt Simplicius dicit in commento prædicamentorum.

¶ Ad tertium dicendum, quod iſta differentia. Difficile mobile nō diuerſificat habitum ab aliis ſpeciebus qualitatis, ſed à diſpoſitione: diſpoſitio autem dupliciter accipitur. Vno modo ſecundum quod eſt genus habitus: nam in 5. Metaphy. diſpoſitio ponitur in diffinitione habitus. Alio modo ſecundū quod eſt aliquid cōtra habitum diuiſum: & poteſt intelligi diſpoſitio proprie dicta condiuidui contra habitum dupliciter. Vno modo ſicut perfectū & imperfectum in eadem ſpecie, vt ſcilicet diſpoſitio dicatur retinens nomen commune quando imperfecte ineſt: ita quod de facili amittitur. habitus autem quando perfecte ineſt, vt non de facili amittatur: & ſic diſpoſitio ſit habitus ſicut pure ſit vir. Alio modo poſſunt diſtingui ſicut diuerſæ ſpecies vnius generis ſubalterni: vt dicantur diſpoſitiones illæ qualitates primæ ſpeciei, quibus conuenit ſecundum propriam rationem vt de facili amittantur: quia habent cauſas tranſmutabiles, vt ægritudo & ſanitas: habitus vero dicuntur illæ qualitates, quæ ſecūdā ſuā rationem habēt, quod nō de facili tranſmutentur, quia habent cauſas immobiles, ſicut ſcientiæ & virtutes: & ſecundum hoc diſpoſitio non ſit habitus & hoc videtur magis conſonum intentioni Ariſto. vnde ad huius diſtinctionis probationem inducit communem loquendi cōſuetudinem ſecūdum quam qualitates, quæ ſecūdum rationem ſuā ſunt facile mobiles: ſi ex aliquo accedenti difficile mobiles reddantur, habitus dicuntur: & econuerſo eſt de qualitatibus quæ ſecundum ſuam rationem ſunt difficile mobiles: nā ſi aliquis imperfecte habeat ſcientiam vt de facili poſsit ipſam amittere. magis dicitur diſponi ad ſcientiam, quàm ſcientiam habere. Ex quo patet quōd nomen habitus diuturnitatem quandam importat, nō autem nomē diſpoſitionis. nec impeditur quin ſecūdum hoc facile & difficile mobile ſint ſpecificæ, differentiæ: propter hoc quod iſta pertinent ad paſsionem & motum, & non ad genus qualitatis: nam iſtæ differentiæ, quamuis per accidens videantur ſe habere ad qualitatē deſignant tamen proprias & per ſe differentias qualitatum: ſicut etiam in genere ſubſtantiæ frequenter accipiuntur differentiæ accidentales loco ſubſtantialium. inquantum per eas deſignantur principia eſſentialia.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Vtrum habitus importet ordinem ad actum.*

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur quòd habitus non importet ordinem ad actum. Vnumquodque enim agit ſecundum quod eſt actu. Sed philoſophus dicit in 3. De anima, ꝙ cum aliquis ſit ſciens ſecundum habitum. eſt etiam tunc in potentia, aliter tamen quam ante addiſceret. ergo habitus non importat habitudinem principij ad actum.

¶ Præterea. Illud quod ponitur in diffinitione alicuius, per ſe conuenit illi: ſed eſſe principiū actionis ponitur in diffinitione potentiæ, vt patet in 5. Metaph. ergo eſſe principium actus per ſe conuenit potētiæ, quod autem eſt per ſe, eſt principium in vnoquoque genere: ſi ergo etiam habitus ſit principiū actus, ſequitur quòd ſit poſterior quam potentia: & ſic non erit prima ſpecies qualitatis habitus vel diſpoſitio.

¶ Præterea. Sanitas quādoq; eſt habitus, & ſimiliter macies & pulchritudo: ſed iſta non dicuntur per ordinem ad actum. non ergo eſt de ratione habitus, quòd ſit principium actus.

¶ SED CONTRA eſt quod Aug. dicit

lem nihil poteſt intelligere. Si nanq; abſq; habitu aliquo pōtētiæ operatiuæ non poſſent operari, non eſſet locus ſpecialis quæſtioni huius de actu tali habitus: modo autē dubiū vertitur vt patet ex dictis. Si quis igitur perſpexerit quod ſubiectū habitus oportet eſſe aliquo modo in actu, & aliquo modo in potētia, quia vtitur ipſo cū vult, & perficitur per ipſum: & ſimiliter ꝙ habitū ipſum oportet eſſe aliquo modo in actu, & aliquo modo in potentia: quoniā perficit & potētialē ad actū ſecundum cōſtituit: ex his videbit naturā habitus nō eſſe extraneā à natura potētiæ operatiuæ: ſed quēadmodum cōueniūt in natura actus & potentiæ proportionaliter, vt patēt, ita conueniūt in natura principij reſpectu actus, quum enim agere ſequatur actum & patiatiua ſecundū id quod habet de actu, principiū eſt actiuum operationis ſuæ: ſecundum id vero ꝙ habet de potētia principiū eſt paſſiuū eiuſdē. conſentaneum eſt vt habitus perficiens potentiam, vt eius propria perfectio ſecundū id quod habet de actu, perficiat & compleat actiuitatem potentiæ: & ſecundū id quod eſt in potentia appropriet potētiā ad ſuſceptionē vltimæ perfectionis, id eſt, operationis perfectæ. Putandum eſt enim ꝙ animæ potentia operatiua eſt in potētia ad ſuā conſummatā perfectionem ordine quodā. eſt nāque in potentia per operationes imperfectas ad habitū & per habitū ad operationē perfectā. in qua cōſummatur perfectio potētiæ operatiuæ, niſi quis diceret ꝙ potētia operatiua aia eſt per ſe in potētia per actus imperfectos ad actum perfectū: ſed per accidens interponitur habitus: ꝙ irrationabiliter dicit, patet ex doctrina ſecundi Phyſicorum: vnūquodq; enim ſicut agitur, ita aptum natū eſt agi, & ecōtra. conſtat autem potētiæ animæ operatiuæ perfectionē ſic agi, vt per actus imperfectos acquirat habitū, & per habitū perfectā operationē aſſequat. Ex natura igitur huiuſmodi potēciarū eſt, ꝙ ipſe tali ordine & talib⁹ mediis ad cōſummatā perfectionē perueniāt: ac per hoc habitus ipſi per ſe mediant inter potētias & operatiōes perfectas. vt autē ꝙ dieimus de actiuitate habitus reſpectu actus, euidentius monſtretur, in virtutibus intellectualibus quas cōſtat eſſe habitus, manifeſtatur. Et quoniā innata eſt nobis via ex notioribus nobis, inchoemus ab arte. Ars eſt habitus, vt patet 6. Ethic. & eſt factiuus: & ꝙ ſit factiu⁹ in genere cauſe effectiuæ, vt omnis cauillatio excludatur, ꝓbatur ex 9. Metaph. vbi ars ponitur inter potētias actiuas, & diſtinguitur potentia rationalis cōtra potentiam naturalem: quod illa eſt actiua vtriuſq; cōtrarij: & propterea non agit niſi determinata à prohærēſi: & tunc agit vnum.

¶ Præterea, Domus q̄ ſit in materia, eſt à domo quæ eſt in anima effectiue: & ſanitas à ſanitate. & vtiliter quolibet artificiale à ſua forma in mēte: ſed hoc nihil aliud eſt quā eſſe ab arte nihil enim aliud eſt ſanitas in mēte medicinalis quā ars ſanādi: & ſimiliter domus quā ars domificādi: vñ ad vtrūq; cōtrariū ſe habet. ergo.

¶ Præterea, Quinto Metaph. ſtatuifica & breuiter artifex ponitur cauſa efficiens per ſe: Polycretus autē ſeu ſubiectū per accidēs. ergo ars ipſa eſt per ſe principiū actiuū actus. Et quoniā ꝓbabile eſt ꝙ ſapientibus pluribus videtur ex cōmuni hominū cōſenſu, patet homines vtēdo ſuis artibus, eſſe cauſas operum. adeo quod carētes artibus carēt facultate faciēdi, & nō ſolum carēt expeditione, delectatione, prōptitudine & facilitate, ſint ergo procul à probabilibus phantaſiæ hæc: & dicito ingrediēdo interiorē hominem, ꝙ quemadmodū ars cuius recta ratio ſit factibilium, actiua eſt eorum, ita prudētia, quæ recta ratio eſt agibiliū, actiua eſt eorum: & ſimiliter quilibet habitus exiſtes in aliqua potētia animæ, vim actiuā habet, ſicut potentia cuius eſt. vt in corpore articuli dicitur. Nec hoc eſt derogare actiuitati potētiæ: ſed declarare naturas potētiarum ſuſceptibilium iſtorū habituū, ad quæ nāque natura nō ſufficienter determinauit potentiā per ſeipſam determinabilē, fecit per habitum, vt de terminata illud agat per ſeipſam plene agere nō poterat. Ex his autē patet, & ꝙ oportet habitui actiuitatē tribuere, & ꝙ non poſſunt ea quæ de habitu aliquo dicūtur, ſaluari abſq; actiuitate, vt patet de arte, hæc de ſecūdo. Ad obiecta autem in oppoſitū à Durādo, ordinate reſpōdendo, dicitur, ꝙ potentia & habitus cōcurrut ad effectiue cauſandum actū, nō ſicut cauſæ partiales vnius, vt trahētes nauē, neq; ſicut remiſſum & intenſum: vt maius & minus lumē in eodē medio, neq; ſicut ſuperi⁹ & inferius, vt Sol & homo generāt hominē: ſed ſicut imperfectū differt à ſeipſo perfecto. p otentia eñ animæ operatiua nō eſt ita determinata ad eliciendū operationē talis ſpeciei: ꝙ egeat habitu determināte ipſam: quoniā ipſa abſq; habitu cū obiecto ad actū præuenīente habitu ſufficit, ſed determinatio q̄ ante habitū habet, eſt ita remota & imperfecta, vt egeat habitu ad hoc, ꝙ propinqua & perfecta ſit ad operādū perfecte in tali ſpecie: habet nāq; ſe potētia ad habitū reſpectu operatiōis, ſicut homo in principio adoleſcētiæ ad hominē perfectū reſpectu generatio nis: quemadmodum enim adoleſcēs poteſt quidē generare: ſed imperfectē autē perfectus vir fuerit, generare poteſt perfecte: ita potētia ſine habitu pōt producere operatiōes in tali ſpecie, ſcilicet imperfectas: perfecta autē per habitū ſimiles in ſpecie perfectas poteſt elicere nec quæras inter hic proportionalē ſimilitudinē in omnibus: ſed ſat eſt propoſito q̄ dictū eſt, & ꝙ nō oportet propterea potētiā ſuſcipere magis & minus: nec eſt idē dicere operationē perfectā & imperfectā in eadem ſpecie, & remiſſam & intēſam: ſicut nō eſt idē dicere, homo perfectus & imperfectus in eadē ſpecie, & remiſſus & intēſus. Et ex hoc patet reſpōſio ad primū: ꝓpoſitio eñ illa, Quæcūq; principia exigūtur ad operationē pfectā, in aliqua ſpecie, requirūtur: ad quālibet illius ſpeciei, dato q̄ ſit vera de his principijs, quę cōcurrūt vt diuerſa principia: vt pater & mater reſpectu filij, & ſol & homo reſpectu hois, & huiuſmodi: nō tamē eſt vera de his principijs, quæ cōcurrunt vt vnū perfectū principiū: ita ꝙ ambo ſimul nō differunt ab vno niſi ſicut imperfectū, à perfecto & ſimile omnino eſſet ſi adoleſcēs fieret perfectus vir per aliq̄d diſtictū ſuper ad actum, Et cū dicitur ꝙ operationū differentiu ſolū ſecūdūmagis & minus, ꝙ fectū in eadē ſpecie principia nō oportet magis differre: dupliciter pōt reſpōderi. primo cōcedēdo ꝙ potētia & habitus, licet abſolute diſtinguantur ſpecie, vt patet ex p̄dictāmētis, vt tamen ſunt principia talis actus, nō differūt niſi ſecundum magis & minus perfectū in eadem ſpeciei quia ſunt eiuſdem ſpeciei cū actu, & conſequenter inter ſe: ſicut enim potētia viſiua vt ſic reducitur ad genus obiectiputa colorisitia eadē vt videt album, reducitur ad ſpeciem albi, vt potentiæ proportionem tur actibus iuxta doctrinam 12. Metaph. Secundo poteſt dici quod illa ꝓpoſitio non tenet in principijs, quorum vnū ſubalternatur reliquor quoniam principijs, ſic ſe habētibus ſtat ad actū perfectū vtrūq; requiri: & ad impfectū alterū tātū quia talia non ſunt duo diſparata principia: ſed ſubſequēs eſt perfectio primi, ſic autem ſe habere cō ſtat potētia & habitus: quoniā habitus ſubalternatur quodāmodo potētiæ diū ſit potentia & habitus: quoniā habitus ſubalternatur quodāmodo potētiæ actiuæ ad multarū ſpecierum actus ſe extēdēs, per habitū determinatur, vt ſit in tali ſpecie perfecti operis perfectū principium. Ad obiecta, vero, ꝙ habitus nō ſit principiū actus quo ad determinationē in eſſe naturæ facile dicitur primo, ꝙ eſt ibi ſophiſma cōſequentis, cauſa enim determinas effectū ſecundū eſſe naturæ, nō oportet ꝙ reſpiciat ſingularitatē vt propriū effectū: ſed ſat eſt ꝙ cauſat illud in eſſe naturæ ſecūdū aliquid. vnde habitus qui perfectionē in operatiōe cauſat in eſſe naturæ, determinat operationē ad eſſe perfectū: & hoc ſufficit. Dicitur ſecundo, ꝙ quia ſingularitas eſt effectus cōmunis, & præueniēs multas cauſas, ideo recte cōcluditur ꝙ nō eſt ꝓprius effectꝰ huius vel illiꝰ cauſæ, ſed male cōcluditur, ergo nō eſt effectꝰ huius cauſæ. Aliud eſt enim efficiab A, & aliud eſſe ꝓprium effectum A. vnde ſicut homo generat hominē, & hic homo hūc hominem: ita habitus facit operationē perfectā & hic habitus hāc operationē perfectā. Ad obiecta vero, ꝙ habitus nō ſit per ſe principium eſſe moralis in actu: quia illud eſt relatiuū: tripliciter dicitur, primo negando illud eſſe in actu elicit: o eſſe relatiuum quamuis ualatiuu ſit in actu imperatoꝛiū, quēadmodū inter habitus morales eſt cōtarietas ſecūdu eſſe abſolutū: vt inter fortitudine & timiditatē, liberalitatē & auaritiā, &c. ita inter elicitos actꝰ. quæ eſt enī maior ratio? Secūdo dicit ꝙ eſſe relatiuū, carere actu o per ſe, ſic intelligit quia nō habet agēs faciēs ſeorſum nō faciēdo alia: cū quo tamē ſtat, ꝙ habeat ꝙ ſe ꝓpriā cauſam actiuā, vt experimur in ordiné aliquē imponendū rebus ex cogitamus & imponim⁹, & ad id intendim⁹ & facimus præcipiēdo & exequādo per nos vel alios. nec minus hoc nos per ſe intendere & cauſare experimur, quā medicus intēdat & faciat ſanitatē: reſtes ſunt duces exercitus, rectoreſq; aliorū ac artifices. Et ſiquis negaret ſenſum, ꝓpter rationē aut authoritatē: puta quia ad relationē non eſt motus, &c. non ſolum ineruditus, ſed inerudibilis eſſet.

¶ Tertio dicitur: quod habitus cauſat ſubſtātiā actus perfecti. qua cōſequitur eſſe relatiuū, & ſic poteſt per ſe cauſare eſſe relatiuū. Et cū dicitur, quia ſubſtantia actus poteſt cauſari ante habitū, reſpōdetur ꝙ in hoc videntur iſti errare fundamento, quaſi determinatio vno modo tātum inueniretur. falluntur enim in hoc. potentia animæ operatiua nō eget habitu determinante ad producendū actū ducendum actum. ergo ex ſe eſt ſufficiēter determinata ad producendū actū perfectum eiuſdem ſpeciei. determinatione ſiquidē egere cauſam aliquam actiuam ad agendum, multipliciter cōtingit. ſed ad propoſitū ſufficit duplici ter: prio vt cotrahatur ad ſpeciē talēſicut actio ſolis determinatur ad, ꝓducēdū hoiem per hoiem, & bouē per bouē: & ſic potētia nō eget habitu: qa ante dū hoiem per hoiem, & bouē per bouē: & ſic potētia nō eget habitu: qa ante habitū pōt in actū illius ſpeciei. Alio mō, vt vis ſua ad talē ſpeciē perficiatur vt iam nō ſolū poſſit in actum illius ſpeciei, ſed actus perfecti in illa ſpecie propriū principiū ſit. & hoc modo potētia eget habitu determināte ipſam, & vt cauillatiōes excludas dubitantiu, an potētia ſine habitu poſſit ex toto cōnatu in actū perfectum: memento ꝙ de actionibus rerum naturalium & earū principijs proprijs eſt ſermo: ac per hoc attenditur hic. quid vt in pluribus ſit ſecundu naturalem curſum: neque enim ſi adoleſcens vnus perfectum generationis opus peragereet, propterea falſa redditur illa vniuerſalis, Adoleſcens non pōt in perfectū generatiōis opus: quoniam phyſica eſt, & hirundo non facit ver. Dicendū eſt ergo quod habitus determinat potentiā ad hoc vt ipſa habitu perfecta ſit proprium principium perfecti operis, in quo fua conſummatur perfectio: & quoniā habitus eſt quo quis operat cū vult, & nō cū habet: & propterea eſt quo quis operatur infrā eius potestatē quātū vult nō quātū pōt, vt patet in artificibus: nō nō mireris, ſi actus potētiæ habituatus nō ſunt ſemper perfectiores actibus potētiæ non habituatæ. & ſic patet quod habitus eſt cā actiua per ſe ſubſtātiæ & modi actus triplicis, ſ. perfectiōis, determinatiōis ſeſſe naturæ, & determinatiōis in eſſe morali, quamuis facilitatē ex parte operantis trū præbere videatur: & ſi actus habituato redditus ſit facilis ex redundantia facilitatis operantis, hoc prouenit, hæc de tertio. *Annot.*

¶ In reſponſione ad primū in 3. art. aduerte ꝙ ſententia authoris eſt ꝙ nō ſolū ſubiectū habitus eſt in potentia ad operationē, ſed actus ipſe eſt actus permixtus potentiæ ad opus ſicut actus primus. ¶ Super

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ *Super Quæstionis quadragesimænone Articu. 4.*

Annot. IN titulo 4. artic. dubium occurrit quare quæstio An est, præcedit cæteras quæstiones doctrinæ ordine: author tamẽ tria quæsiuit ante quã quæraꝫ nũc an habitum esse sit necesse.

¶ Ad hoc dicitur, qꝛ rẽ aliquam esse, dupliciter quæritur. primo, vt sciatur ipsam esse: & sic oportet primo post Quid nominis quærere an sit. nihil enim est scibile de nõ ente: & hoc nõ accidit in proposito: quoniam habiꝫ esse est per se notũ experientia: & quæstionem mouere de hoc esset impotentis discernere inter notũ per se, & notum propter aliud. Secundo vt sciatur causa quare est: & hæc quæstio est posterior quæstione Quid

Annot. est, quoniã prius oportet scire quidditatem in se quàm vt causam esse rei: cõstat enim ex secundo Posteri. medium ad quæstionẽ An est, esse quid propter quod author primo prædicata quidditatiua habitus in primis tribus articulis quæsiuit: & nunc quarto de ratione seu ea essendi eius inquirit.

¶ In corpore eiusdẽ 4. articu. aduerte duo. Primum est quod differentia inter secundã & tertiã conditionẽ requisitã ad habendũ habitũ, consistit in hoc qꝛ prima cõditioe cõplectẽte vtrumque, scilicet potentiam & actũ. Secũda cõditio ex parte actus pluralitatẽ tã actuũ quã modorũ eorundẽ: tertia autẽ ex parte potẽtiæ pluralitatẽ tam disponentium quàm modorũ ipsorum ponit. Secundum est, qꝛ ex ipsa diffinitione habitus author hæc requisita habet. ex rõne namque dispositiõis habet distinctionẽ inter potẽtiã & actũ: diuersitatẽqꝫ actuũ, & rursus pluralitatẽ disponentium: disponitur enim omne qꝛ disponitur ad actũ aliquẽ nec opꝰ est disponi qꝛ vnius tantũ actus est capax, & dispositio habentis est partes id est, partialis: ex ratione autẽ varietatis secundum bene vel male diuersitas habetur modorum.

Quidnã habitus necessitatem in hac litera inferat.

Quæstio. ¶ Circa requisita ad habitum, dubiũ in eodẽ occurrit articulo: quoniam aut cõditiões enumeratæ in litera sufficiunt ad necessitatẽ habitus, aut nõ: si sufficiunt, ergo in nuxtis, vel. saltẽ in vegetabilibꝰ ponẽdꝰ est habitus cõtra doctrinã sequentis qõnis. & tenet sequela qa in his est dictinctio potẽtiæ & actus: & plura cõcurrũt diuersimode cõmẽsurabilia ad dispõnẽdũ, &c. si non sufficiunt, ergo litera mala probauit necessitatẽ habitus post enumeratas cõditiones, subiũ tum tamen natura est principium actus, ex cõsequenti importat ordinem ad actum: vnde Philosophus dicit in 10. De historia animaliũ, quod homo dicitur esse sanus, vel membrum aliquod, quãdo potest facere operationem sani. Et est simile in alijs.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Vtrum sit necessarium esse habitum.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quod non sit necessarium esse habitũ. habitus enim sunt quibus aliquid dispõnitur bene vel male ad aliquid sicut dictum est. sed per suam formam aliquid bene vel male dispõnitur, nam secundum formam aliquid est bonum: sicut & ens. ergo nulla necessitas est habituum.

¶ Præterea, Habitus importat ordinem ad actum: sed potẽtia importat principiũ actus sufficientẽ: nam & potentiæ naturales absq; habitibus sunt principia actuum. Ergo non fuit necessarium habitus esse.

¶ Præterea, Sicut potẽtia se habet ad bonum & malum, ita & habitus: & sicut potentia nõ semper agit, ita nec habitus: existentibus igitur potentijs superfluum fuit habitum esse.

¶ SED CONTRA est, quod habitus sunt perfectiones quædã, vt dicitur in 7. Physic. sed perfectio est maxime necessaria rei, cũ habeat rationem finis: ergo necessarium fuit habitus esse.

CONCLVSIO.

¶ *Cum multa reperiantur, quorũ natura, & operationes plura requirunt, quæ variis cõmensurari modis possunt, necessarium fuit ad hoc habitus esse, quibus talia commensurarentur.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est, habitus importat dispositionem quandã in ordine ad naturam rei, & operationem vel finem eius, secũdũ quem bene vel male aliquid ad hoc dispõnitur. Ad hoc autẽ quod aliquid indigeat dispõni ad alterũ, tria requiruntur. Primo quidẽ vt id quòd dispõnitur, sit alterũ ab eo ad quod dispõnitur, & sic se habeat ad ipsum vt potẽtia ad actũ. vnde si aliquid sit cuius natura nõ sit cõposita ex potentia & actu & cuius substantia sit sua operatio, & ipsum sit propter seipsum, ibi habitus vel dispositio locum nõ habet, sicut patet in deo. Secundo requiritur quod id, quod est in potentia ad alterum, posit pluribus modis determinari & ad diuersa. vnde si aliquid sit in potentia ad alterum, ita tamen quod non sit in potentia nisi ad ipsum, ibi dispositio & habitus locum non habet: quia tale subiectũ ex sua natura habet debitam habitudinem ad talẽ actũ, vnde si corpus cæleste sit compositum ex materia & forma, cum illa non sit in potẽtia ad aliam formam, vt in primo dictum est, non habet locum dispositio vel habitus ad formã, aut etiã ad operationẽ: quia natura cælestis corporis non est in potentia nisi ad vnum motum determinatum. Tertio requiritur quod plura concurrant ad disponendũ subiectũ ad vnum eorũ ad quę est in potẽtia, quæ diuersis modis commensurari possunt, vt sic disponatur bene vel male ad formã & ad operationem. vnde qualitates simplices elementorũ, quæ secundum vnum modum determinatum naturis elementorum conueniunt, non dicimus dispositiones vel habitus, sed simpli es qualitates, dicimus autem dispositiones vel habitus sanitatem, pulchritudinem, & alia huiusmodi, quæ important quandam commensurationem plurium, quæ diuersis modis commensurari possunt. Propter quod Philosophus dicit in quinto Metaphysi. quod habitus est dispositio, & dispositio est ordo habentis partes

vel secundum locum, vel secundum potentiã, vel secundum speciem, vt supra dictum est. Quia igitur multa sunt entium, ad quorũ naturas & operationes necesse est plura cõcurrere, quæ diuersis modis commẽsurari possunt, ideo necesse est habitus esse.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quod per formam perficitur natura rei: sed oportet quod in ordine ad ipsam formã disponatur subiectum aliqua dispositione: ipsa tñ forma ordinatur vlterius ad operationem, quæ est vel finis, vel via in finem. & si quidem habeat formam determinare vnam tantum operationem determinatam, nulla alia dispositio requiritur ad operationem præter ipsam formam: si autem sit talis forma quę possit diuersimode operari. sicut est anima: oportet quòd disponatur ad suas operationes per aliquos habitus.

¶ Ad secundum dicendũ, quod potẽtia quãdoque se habet ad multa: & ideo oportet quod aliquo alio determinetur. Si vero sit aliqua potentia quæ nõ se habet ad multa, nõ indiget habitu determinãte, vt dictũ est & propter hoc vires naturales non agunt operationes suas mediantibus aliquibus habitibus: quia secundũ seipsas sunt determinatæ ad vnum.

¶ Ad tertium dicendum, quod non idem habitus se habet ad bonum & malum, sicut infrà patebit. eadem autem potentia se habet ad bonum & malum: & ideo necessarij sunt habitus, vt potentiæ determinentur ad bonum.

QVÆSTIO QVINQVAGESIMA De subiecto habituum, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de subiecto habituum.

¶ Et circa hoc quæruntur sex.

¶ Primo, vtrum in corpore sit aliquis habitus. ¶ Secundo, vtrum anima sit subiectum habitus secundum suam essentiam vel secundum suam potentiam.

¶ Tertio, vtrum in potentijs sensitiuæ partis posit esse aliquis habitus. ¶ Quarto, vtrum in ipso intellectu sit aliquis habitus. ¶ Quinto, vtrum in voluntate sit aliquis habitus.

¶ Sexto, vtrum in substantijs separatis.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Vtrum in corpore sit aliquis habitus.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod in corpore nõ si aliquis habitus. Vt enim Commentator dicit in 3. De anima. Habitus est quo quis agit cum voluerit: sed actiones corporales non subiacẽt voluntati, cum sint naturales. ergo in corpore non potest esse aliquis habitus.

¶ Præterea, Omnes dispositiones corporales sunt facile mobiles: sed habitus est qualitas difficile mobilis: ergo nulla dispositio corporalis potest esse habitus.

¶ Præterea, Omnes dispositiones corporales subiacẽt alterationi: sed alteratio nõ est nisi in tertia specie qualitatis, quæ diuitur cõtra habitum. ergo nullus habitus est in corpore.

¶ SED CONTRA est, quod Philosophus in prædicamentis sanitatem corporis vel infirmitatem insanabilem habitum nominari dicit.

CONCLVSIO.

¶ *Habitus prout sunt in subiecto in ordine ad opus non sunt in corpore vt in subiecto, vt vero disponit subiectum in ordine ad formam, sic in corpore sunt vt habituales quædam dispositiones illius.*

¶ RESPONDEO dicendũ, quod sicut supra dictũ est habitus est quædã dispositio alicuius subiecti existentis in potentia, vel ad formã, vel ad oprationẽ: secundũ ergo qꝛ habitus gẽs, Quare igitur multa sunt entiũ ad quorũ naturas & operationes necesse est plura cõcurrere, quæ diuersis modis commẽsurari pñt. ideo necesse est habitus esse.

¶ Ad hoc dicitur, qꝛ vt ex qõne sequenti colligitur, habitꝰ sumitur dupliciter vno modo proprie, & sic nõ videtur extra animã rõnalẽ inueniri. Alio modo cõiter pro habituali dispositio ne siue ad naturã siue ad opus in pluribus cõsistẽtem, vt in litera hac dicitur, & sic cũ quadam latitudine inuenitur etiam in mixtis inanimatis: vt patet de pulchritudine. & quia author imitatus naturã, paulatim ab imperfectis ad perfecta, à cõibus ad ꝓpria docturam tradit: habitũ hic cõisime sumpsit, distincturus postmodũ: & ideo cõceditur quod illæ cõditiones sufficiunt ad habitũ vel dispositionem primam speciem qualitatis. sic em sumit hic habitus: & ideo nulla mẽtio fit de difficili mobilitate, quæ est alera cõditio habitus proprie dicti: & qꝛ nõ inconuenit habitũ cõiter dictum inueniri in aiatis, à quibus negabitur habitus proprie sumptus,

a ¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ Articulũ primum.*

Annot. IN ar. 1. 2. & 3. quæstionis. 50. circa subiectum habitum habitus finis est qꝛ quia habitus finis est habituationis, & habituari assuescere quoddã est: ideo vbi nõ inuenitur ꝛ consuescendo, aut aliquid maius ibi nõ iuuenitur proprie habitus. propter qꝛ existẽtibus duobus principijs, scilicet natura & volũtate, vbi est pure natura, nihil est habitus ꝓprie: si enim infinities lapis ꝓprijcatur furſum, nõ habituabibitur ad motũ ſurſum: vt dicitur in 2. Ethico. vbi autem est ipa volũtas, ibi est perfectæ habitus vnde & de ratione habitus videtur volũtarium, vt in art. 3. author dicit & in tertio De anima Auerrois dicit, quod habitꝰ est quo quis operatur cũ vult: inter medijs autem quãto aliquis magis participat aliquid rationis, tãto magis participat habitum. & hinc prouenit primo quod habitus ad operationes sunt principaliter in aia, id est in ipsis virtutibus animæ, & secundario in organis corporeis: quoniam illæ quidem principaliter, hæc autem secundario rationalem motum sapiunt: & propter hoc habituati ad delectationes Veneris vel cibi, potus, loquacitatis, ludi, blasphemiæ, & similium, volentes abstinere, quasi non possunt corpore iam assueto ad talem appetitus sequela. prouenit secũdo quod licet in mẽbris corporeis & parte vegetatiua absolutę nullus sit habitus: in eisdẽ tamen

importat dispositionem ad operationem, nullus habitus est principaliter in corpore, sicut in subiecto: omnis enim operatio corporis aut à naturali qualitate corporis, aut est ab anima mouente corpus. Quàm igitur ad illas operationes (quæ sunt à natura dispõnitur corpus per aliquem habitum: quia virtutes naturales sunt determinatæ ad vnum: dictum est autem, quod habitualis dispositio requiritur, vbi subiectum est in potentia ad multa: operationes vero, quæ sunt ab anima per corpus, principaliter quidem suut ipsius animæ, secundario vero ipsius corporis, habitus autem proportionantur operationibus: vnde ex similibus actibus similes habitus causantur. vt dicitur in 2. Ethicor. & ideo dispositiones ad tales operationes principaliter sunt in anima, in corpore vero possunt esse secundario, inquantum scilicet corpus disponitur & habilitatur ad prompte deseruiendum operationibus animæ. Si vero loquamur de dispositione subiecti ad formam, sic habitualis dispositio potest esse in corpore, quod comparatur ad animam sicut subiectum ad formam: & hoc modo sanitas & pulchritudo & huiusmodi habituales dispositiones dicuntur, non tamen perfectæ habent rationem habituum: quia causæ eorum ex sua natura de facili transmutabiles sunt. Alexand. vero posuit nullo modo habitum vel dispositionem primæ speciei esse in corpore, vt Simplicius refert in commento prædicamentorum, sed dicebat primam speciem qualitatis pertinere tantum ad animam, & quoti Aristoteles inducit in prædicamentis de sanitate & ægritudine, non inducit quasi pertineant ad primam speciem qualitatis, sed per modum exempli: vt sit sensus, quòd sicut ægritudo & sanitas possunt esse facile vel difficile mobiles, ita etiam qualitates primæ speciei, quæ dicuntur habitus & dispositio. Sed hoc patet esse contra intentionem Arist. tum quia eodem modo loquẽdi vtitur examplificando de sanitate & ægritudine. & de virtute, & de scientia: tum quia in 7. Phy si. ponit expresse inter habitus pulchritudinem & sanitatem.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod obiectio illa procedit de habitu, secundum quod est dispositio ad operationem, & de actibus corporis, qui sunt à natura, non autem de his qui sunt ab anima, quorum principium est voluntas.

¶ Ad secundum dicendũ, quòd dispositiones corporales non sunt simpliciter difficile mobiles propter mutabilitatem corporalium causarum: possunt tamen esse difficile mobiles per comparationem ad talẽ subiectum. quia scilicet tali subiecto durante, amoueri non possunt: vel quia sunt difficile mobiles per comparationem ad alias dispositiones, sed qualitates animæ sunt simpliciter difficile mobiles propter immobilitatem subiecti: & ideo non dicit, quòd sanitas difficile mobilis simpliciter sit habitus, sed quòd est vt habitus: sicut in Græco habetur, qualitates autem dicuntur simpliciter habitus.

¶ Ad tertium dicendum, quod dispositiones corporales, quæ sunt in prima specie qualitatis, vt quidam posuerunt, differunt à qualitatibus tertiæ speciei in hoc, quòd qualitates tertiæ speciei sunt vt in fieri & vt in motu. vnde dicuntur passiones vel passibiles qualitates: quando autem iam peruenerint ad perfectum, quasi ad speciem, tunc iam sunt in prima specie qualitatis. Sed hec improbat Simplicius in commento prædicamentorum: quia secundum hoc calefactio esset in tertia specie qualitatis, calor autem in prima. Aristoteles autem ponit calorem in tertia. vnde Porphyrius dicit, sicut Simplicius ibidem refert, quod passio vel passibilis qualitas & dispositio & habitus differunt in corporibus secundum intensionem & remissionem: quando enim aliquid recipit caliditatem secundum calefieri tantum, non autem vt calefacere possit, tunc est passio si sit cito transiens, vel passibilis qualitas si sit manens: quando autem iam ad hoc perducitur, quòd potest etiam alterum calefacere, tunc est dispositio: si autem vlterius intantum confirmetur quòd sit difficile mobilis, tunc erit habitus: vt sic dispositio sit quædam intensio seu perfectio passionis vel passibilis qualitatis, habitus autem dispositionis. Sed hoc improbat Simplicius, quia talis intensio & remissio non important diuersitatem ex parte ipsius formæ: sed ex diuersa participatione ipsius subiecti: & ita non diuersificarentur per hoc species qualitatis. Et ideo aliter dicendum est, quod sicut suprà dictum est, commensuratio ipsarum qualitatum passibilium secundum conuenientiam ad naturam habent rationem dispositionis: & ideo facta alteratione circa ipsas qualitates passibiles (quæ sunt calidũ, frigidum, humidum, & siccum) sit ex consequenti alteratio secundum ægritudinem & sanitatẽ: primo autem & per se non est alteratio secũndum huiusmodi habitus & dispositiones.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Vtrum anima sit subiectum habitus secundum suam essentiam, vel suam potentiam*

2. di. 26. ar. 3. ad. 4 & 5.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd habitus sint in anima magis secundum essentiam, quàm secundũ potentiam. Dispositiones enim & habitus dicuntur in ordine ad naturam, vt dictum est. sed natura magis attenditur secundum essentiam animæ, quàm secundum potentias: quia anima secundum suam essentiã est natura corporis talis, & forma eius. Ergo habitus sunt in anima secundum eius essentiam, & non secundum potentiam.

¶ Præterea, Accidentia non est accidens, habitꝰ autem est quoddam accidens, sed potentiæ animæ sunt de genere accidentium, vt in primo dictum est. ergo habitus non est in anima ratione suæ potentię.

¶ Præterea, Subiectũ est prius eo quod est in subiecto: sed habitus cũ pertineat ad primã speciem qualitatis, est prior quàm potentia, quæ pertinet ad secundam speciẽ: ergo habitus non est in potentia animæ sicut in subiecto.

¶ SED CONTRA, quod philos. in 1. Eth. ponit diuersos habitus in diuersis partibus animæ.

CONCLVSIO.

¶ *Cum habitus sint dispositiones in ordine ad naturam, vel operationem, nullo modo in anima sunt, sed in eius potentiis.*

¶ RESPONDEO dicendum, quod sicut supra dictum est, habitus importat dispositionem quandã in ordine ad naturam, vel ad operationem. Si ergo accipiatur habitus secundum quod habet ordinem ad naturã, sic nõ potest esse in anima, si tamen de natura humana loquamur, quia ipsa anima est forma completiua humanæ naturæ: vnde secundum hoc magis potest esse aliquis habitus, vel dispositio in corpore per ordinem ad animam, quam in anima per ordinem ad corpus. Sed si loquamur de aliqua superiori natura, cuius homo potest esse particeps (secundum illud 2. Pet. 1. Vt simus cõsortes naturæ diuinæ) sic nihil prohibet, in anima secundum suam essentiam esse aliquem habitum, scilicet gratiam, vt infra dicetur. Si vero accipiatur habitus in ordine ad operationẽ, sic maxime habitus inueniuntur in anima, inquantum anima non determinatur ad vnam operationem, sed se habet ad multas: quod requiritur ad habitum, vt suprà dictum est. Et quia anima est principium operationum per suas potentias, ideo secundum hoc habitus sunt in anima secundum suas potentias.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod essentia animæ pertinet ad naturam humanam, non sicut subiectum dispõnendum ad aliquid aliud, sed sicut forma & natura, ad quam aliquis dispõnitur.

¶ Ad secundum dicendum, quòd accidens per se non potest esse subiectum accidẽtis: sed quia etiam in ipsis accidentibus est ordo quidã. subiectum secundum quod est sub vno accidente, intelligitur esse subiectũ alterius, & sic dicitur vnum accidens esse subiectum alterius, vt superficies coloris: & hoc modo potest potentia esse subiectum habitus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd habitus prẽmittur potentiæ secundum quod importat dispositionem ad naturam: potentia autem semper importat ordinem ad operationem quæ est posterior: cũ natura sit operationis principium. sed habitus cuius potentia est subiectum, non importat ordinem ad naturam, sed ad operationẽ: vnde est posterior potentia. Vel potest dici qꝛ habitus præponitur potentiæ. sicut completum in completo & actus potentię, actus enim naturaliter est prior, quamuis potentia sit prior ordine generationis & temporis: vt dicitur in 7. & 9. Meta.

ARTICVLVS III.

a *Vtrum in potentijs sensitiuæ partis posit esse aliquis habitus.*

3. di. 23. q. 1. ar. 1. c. et di. 33. q. 2. ar. 1. Be ticu. tertium. veri. q. 1. ar. 1. cor.

AD TERTIVM sic præceditur. Videtur quòd in potẽtijs sensitiuæ partis non posit esse aliquis habitus. Sicut enim potentia nutritiua pars,

Universidad de Deusto
Biblioteca

licet habitus disponens natura cōcedat absolute in corpore, tanquā in proprio & principali subiecto, vt in 1. art. dictum est: habitus tamen disponens primo ad operationem principaliter in viribus animæ imperātibus seu mouentibus: & secundario in corpore ponit, vt ibidē dictū & probatū est, quia habitus operationibus proportionantur: eiusdē enim est habitus cuius est operatio, & ex similibus actibus similes habitus generatur: operatio aute corporea ad quā corpus alluetudine promptum redditur, non est naturalis, sed voluntaria & principaliter animæ, secūdario autē corporis, & ideo habitus principaliter etiā est in anima, secundario autē in corpore: & propterea in littera nō simpliciter, sed cum aduerbio comparatiuo magis negatur habitus à membris corporis dum dicitur, quod in eis non sint habitus, sed magis in viribus imperantibus motū ipsorum: & ex hoc habes, q̄ nimis large locutus est Scotus in tertio sent. di. 33. cōcedens absolute in manu scriptoris habicum & virtutem. est enī ibi habitus secundario tantum propter rationē dictam.

a ¶ Super Quæstionis quinquagesimæ Articu. quartum.

Annot.

IN artic. 4. quinquagesimæ quæstionis cauetu disputator, ne confundas rationem habitus, qui est in intellectu & habitus scientifici, & propterea quæ & hic in corpore & in sequentibus articulis dicuntur, scilicet quod species intelligibiles sunt habitus intellectus, præcipiti sententia teneas scientiæ habitum esse speciē intelligibiles ordinatas, hoc enim hinc non habes, nisi secundum sophismā consequentis ab habitu ad talem habitū descendendo: ad hoc enim q̄ in intellectu & nostro & angelico, sint habitus, sat fuit monstrare, q̄ sunt in eis species intelligibiles: quoniam sunt vere habitus determinantes potentiā intellectā ad singula intelligibilia. vtrū autem præter species sit alius aliquis habitus, nihil dicitur hic: sed quum de singulis tractabitur, determinabitur.

¶ Præterea, Sensitiuæ partes sunt communes nobis & brutis, sed in brutis non sunt aliqui habitus: quia non est in eis voluntas, quæ in diffinitione habitus ponitur, vt supra dictum est. ergo in pontentijs sensitiuis non sunt aliqui habitus.

¶ Præterea, Habitus animę sunt scientię & virtutes: & sicut scientia refertur ad vim apprehensiuam, ita virtus ad vim appetitiuam. sed in potentijs sensitiuis non sunt aliqui habitus apprehendere non possunt. Ergo etiam nec habitus virtutum in partibus sensitiuis esse possunt.

¶ SED CONTRA est, quod philo. dicit in 3. Eth. q̄ aliquæ virtutes, i. temperantia & fortitudo sunt irrationabilium partium.

CONCLVSIO.

¶ In potentijs sensitiuis prout ex instinctu naturæ operantur, non sunt aliqui habitus, sed prout operantur ex rationis iudicio.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd vires sensitiuæ dupliciter possunt considerari, vno modo secundum quod operantur ex instinctu naturæ: alio modo secundum quod operantur ex imperio rationis. secundū igitur quod operantur ex instinctu naturæ, sic ordinantur ad vnum, sicut & natura: & ideo sicut in potentijs naturalibus non sunt aliqui habitus, ita etiā nec in potentijs sensitiuis secundū quod ex instinctu naturæ operantur. secundum vero quod operantur ex imperio rationis, sic ad diuersa ordinari possunt, & sic possunt in eis esse aliqui habitus quibus bene aut male ad aliquid disponuntur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod vires nutritiuæ partis non sunt natæ obedire imperio rationis: & ideo non sunt in eis aliqui habitus, sed vires sensitiuæ natæ sunt obedire imperio rationis: & ideo in eis esse possunt aliqui habitus: nam secundum quod obediunt rationi, quodammodo rationales dicuntur, vt in 1. Eth. dicitur.

¶ Ad secundum dicendum, quòd vires sensitiuæ in brutis animalibus non operantur ex imperio rationis. sed si sibi relinquantur bruta animalia, operantur ex instinctu naturæ, & sic in brutis animalibus non sunt aliqui habitus ordinati ad operationes: sunt tamen in eis aliquæ dispositiones in ordine ad naturam, vt sanitas & pulchritudo. Sed quia bruta animalia à ratione hominis per quandam consuetudinem disponuntur ad aliquid operandum sic, vel aliter, hoc modo in brutis animalibus habitus quodā modo poni possunt. vnde Augustī. dicit in lib. 83. qō. quòd videmus immanissimas bestias à maximis voluptatibus abstinere dolorum metu: quod cum in earum consuetudinem vertitur, domitæ & mansuetæ vocantur. Deficit tamen ratio habitus quantum ad vsum voluntatis: quia nō habēt dominium vtendi vel nō vtendi, quod videtur ad rationem habitus pertinere: & ideo proprie loquendo, in eis habitus esse non possunt.

¶ Ad tertium dicendum, quòd appetitus sensitiuus natus est moueri ab appetitu rationali: vt dicitur in 3. de anima: sed vires rationales apprehensiuæ natæ sunt accipere à viribus sensitiuis. & ideo magis conuenit, quòd habitus sint in viribus sensitiuis appetitiuis, quam in viribus sensitiuis apprehensiuis. cum in viribus sensitiuis appetitiuis non sint habitus nisi secundum quod operantur ex imperio rationis. Quamuis etiam in ipsis interioribus viribus sensitiuis apprehensiuis possint poni aliqui habitus secundum quos homo sit bene memoratiuus, vel cogitatiuus, vel imaginatiuus. vnde etiam Philosophus dicit in cap. de memoria, quòd consuetudo multum operatur ad bene memorandum: quia etiam istæ vires mouentur ad operandum ex imperio rationis. vires autem apprehensiuæ exteriores (vt visus, & auditus, & huiusmodi) non sunt susceptiuæ aliquorum habituum: sed secundum dispositionem suæ naturę ordinantur ad suos actus determinatos: sicut & membra corporis in quibus non sunt habitus, sed magis in viribus imperantibus motum ipsorum.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Virum in ipso intellectu sit aliquis habitus.

AD QVARTVM sic procedtur. Videtur quod in intellectu non sunt aliqui habitus. habitus enim operationibus conformantur, vt dictum est, sed operationes hominis sunt communes animæ & copori: vt dicitur in primo de anima, ergo & habitus: sed intellectus non est actus corporis, vt dicitur in 3. de anima. ergo intellectus non est subiectum alicuius habitus.

¶ Præterea, Omne quod est in aliquo, est in eo per modum eius in quo est: sed id quod est forma sine materia, est actus tantum: quod autem est compositum ex forma & materia, habet potentiam & actum simul. ergo in eo quod est forma tantum, non potest esse aliquid quod sit simul in potentia & actu: sed solum in eo quod est compositum ex materia & forma. sed intellectus est forma sine materia: ergo habitus qui habet potentiam simul cum actu quasi medium inter vtrunq; existens, non potest esse in intellectu, sed solum in coniuncto, quod est compositum ex anima & corpore.

¶ Præterea, Habitus est dispositio, secundū quā aliquis bene vel male disponitur ad aliquid vt dicitur in 5. Meta. sed q̄ aliquis bene vel male sit dispositus ad actum intellectus, peruenit ex aliqua corporis dispositione: vnde etiam in 2. de anima dicitur, quod molles carne bene aptos mēte videmus. ergo habitus cognoscitiui nō sunt in intellectu, qui est separatus, sed in aliqua potentia, quæ est actus alicuius partis corporis.

¶ SED CONTRA est, quod Philos. in 6. Eth. ponit scientiam & sapientiam & intellectum, qui est habitus principiorum in ipsa intellectiua parte animæ.

CONCLVSIO.

¶ Sunt in intellectu aliqui habitus, scilicet scientia, sapientia & intellectus.

¶ RESPONDEO dicendū, quòd circa habitus cognoscitiuos diuersimode sunt aliqui opinati. Quidam enim ponentes intellectum possibilem esse vnū in omnibus hominibus coacti sunt ponere, quod habitus cognoscitiui non sunt in ipso intellectu, sed in viribus interioribus sensitiuis. manifestum est enim, quod homines in habitibus diuersificantur. vnde non possunt habitus cognoscitiui directe poni in eo, quod vnum numero existens est omnibus hominibus communis: vnde si intellectus possibilis sit vnus numero omnium hominum, habitus scientiarum, secundum quos homines diuersificantur, non poterunt esse in intellectu possibili, sicut in subiecto: sed erunt in viribus interioribus sensitiuis, quæ sunt diuersæ in diuersis. Sed ista positio primo quidem est contra intentionem Aristo. Manifestum est enim quod vires sensitiuæ non sunt rationales per essentiam, sed solum per participationem, vt dicitur in 1. Ethic. Philosophus autem ponit intellectuales virtutes (quæ sunt sapientia, scientia, & intellectus) in eo quod est rationale per essentiam: vnde non sunt in viribus sensitiuis, sed in ipso intellectu. Expresse etiam dicit in 3. de anima, quòd intellectus possibilis, cum sic fiat singula, id est, cum reducatur in actum singulorum per species intelligibiles, tunc fit secundum actum eo modo quo sciens dicitur esse in actu, quod quidem accidit cum aliquis possit operari per seipsum, scilicet considerando. Est quidem igitur tunc potentia quodammodo, non tamen simpliciter, vt ante addiscere aut inuenire. Ipse ergo intellectus possibilis est in quo est habitus scientię, quo potest considerare etiam cum non considerat. Secundo etiam hæc positio est contra rei veritatem. sicut enim eius est potentia, cuius est operatio, ita etiam eius est habitus, cuius est operatio: intelligere autē & considerare est proprius actus intellectus: ergo & habitus, quo consideratur, est proprie in ipso intellectu.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod quidam dixerunt (vt Simplicius refert in commento prædicamentorum) quòd quia omnis operatio hominis est quodammodo coniuncti, vt Philosophus dicit in primo de anima ideo nullus habitus animæ tantum, sed coniuncti. & per hoc sequitur, quod nullus habitus sit in intellectu, cum intellectus sit separatus, vt ratio proposita procedebat. sed ista ratio non cogit: habitus enim non est dispositio obiecti ad potentiam: sed magis dispositio potentiæ ad obiectum. vnde habitus oportet quòd sit in ipsa potentia, quæ est principium actus: non autem in eo, quòd comparatur ad potentiam sicut obiectum. Ipsum autem intelligere non dicitur commune esse animæ & corpori nisi ratione phantasmatis: vt dicitur in 1. de anima: patet autem quod phantasma comparatur ad intellectum possibilem vt obiectum: vt dicitur in 3. de anima. vnde relinquitur quòd habitus intellectiuus sit principaliter ex parte ipsius intellectus: non autem ex parte phantasmatis quod est commune animæ & corpori. Et ideo dicendum est, quòd intellectus possibilis est subiectum habitus: illi enim competit esse subiectum habitus, quòd est in potentia ad multa: & hoc maxime competit intellectui possibili: vnde intellectus possibilis est subiectum habitū intellectualium.

¶ Ad secundum dicendū, quòd sicut potētia ad esse sensibile cōuenit materiæ corporali, ita potentia ad esse intelligibile cōuenit intellectui possibili. vnde nihil prohibet, in intellectu possibili esse habitum, qui est medius inter puram potentiam & actum perfectum.

¶ Ad tertium dicendum, quod quia vires apprehensiuæ interius præparant intellectui possibili proprium obiectum: ideo ex bona dispositione harum virium, ad quā cooperatur bona dispositio corporis, redditur homo habilis ad intelligendum: & sic habitus intellectiuus secundario potest esse in istis viribus: principaliter autem in intellectu possibili.

ARTICVLVS V.

a ¶ Virum in voluntate sit aliquis habitus.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quod in voluntate nō sit aliquis habitus. Habitus enim qui in intellectu est, sunt species intelligibiles quibus intelligit actu: sed voluntas non operatur per aliquas species, ergo voluntas nō est subiectum alicuius habitus.

¶ Præterea, In intellectu agente non ponitur aliquis habitus sicut in intellectu possibili, quia est potentia actiua. sed voluntas est maxime potentia actiua: quia mouet omnes potētias ad suos actus, vt supra dictum est. ergo in ipsa non est aliquis habitus.

¶ Præterea, In potentijs naturalibus non est aliquis habitus: quia ex sua natura sunt ad aliquid determinatæ. sed volūtas ex sua natura ordinatur ad hoc, quòd intendat in bonum ordinatum ratione. ergo in voluntate non est aliquis habitus.

¶ SED CONTRA est, quod iustitia est habitus quidam. sed iustitia est in voluntate: est enim iustitia habitus quidam, secundum quem aliqui volunt & operantur iusta, vt dicitur in 5. Ethic. ergo voluntas est subiectum alicuius habitus.

CONCLVSIO.

¶ Cum voluntas sit quædam animæ rationalis potentia, necesse est in ea aliquem habitum esse, videlicet iustitiam.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd omnis potentia, quę diuersimode potest ordinari ad agendum, indiget habitu, quo bene disponatur ad suum actū: voluntas autem cū sit potentia rationis: diuersimode potest ad agendum ordinari: & ideo oportet in voluntate aliquē habitū ponere quo bene disponatur ad suū actū. Ex ipsa etia ratione habitus apparet, quod habet quendam principalem ordinē ad voluntatē, prout habitus est quo quis vtitur cum voluerit, vt supra dictum est.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, q̄ sicut in intellectu est aliqua species, quæ est similitudo obiecti, ita oportet in voluntate & in qualibet vi appetitiua esse aliquid quo inclinetur in suum obiectum: cum nihil aliud sit actus appetitiuæ virtutis, quàm inclinatio quædam, vt supra dictum est. Ad ea ergo ad quæ sufficienter inclinatur per naturā ipsius potentię, non indiget aliqua qualitate inclinante: sed quia necessarium est ad finem humanæ vitæ, quòd vis appetitiua inclinetur ad aliquid determinatum, ad quod nō inclinatur ex natura potētiæ, quę se habet ad multa & diuersa, ideo necesse est, quòd in volūtate & in aliis viribus appetitiuis sint quædam qualitates inclinātes, quæ dicuntur habitus.

¶ Ad secundum dicendum, quòd intellectus agens est agens tantum, & nullo modo patiens: sed voluntas & quælibet vis appetitiua est mouens & mota, vt dicitur in 3. de anima, & ideo non est similis ratio de vtroque: nam esse fuisse ptiuum habitus conuenit ei quod est quodammodo in potentia.

¶ Ad tertium dicendum, quod voluntas ex ipsa natura potentiæ inclinatur in bonum rationis: sed quia hoc bonum multipliciter diuersificatur, necessarium est, vt ad aliquod determinatum bonum rationis, voluntas per aliquem habitum inclinetur ad hoc, quod sequatur promptior operatio.

ARTICVLVS. VI.

a ¶ Virum in angelis sit aliquis habitus.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quod in angelis non sint habitus. Dicit enim Maximus cōmētator Dio. in 7. ca. de cæl. hierarchia. Nō cōuenit arbitrari virtutes intellectuales. i. spirituales more accidentiū, quemadmodū & in nobis sunt, in diuinis intellectibus, scilicet angelis, esse: vt aliud in alio sit sicut in subiecto: accidens enim omne illinc repulsum est, sed omnis habitus est accidens. ergo in angelis non sunt habtus.

¶ Præterea, Sicut Dion. dicit in 4. cap. de cæ. hierār. Sanctę cælestium essentiarum dispositiōs super omnia alia dei bonitatē participāt: sed semper quod est per se, est prius & potius eo quod est per aliud: ergo angelorum essentiæ per seipsas perficiuntur ad coformitatem dei: non ergo per aliquos habitus: & hæc videtur esse ratio Maximi, qui ibidem subdit, Si enim hoc esset, nō vtiq; maneret in semetipsa harum essentia, nec deificari per se, quantum foret possibile, valuisset.

¶ Præterea, Habitus est dispositio quædā, vt dicitur in 5. Metaph. sed dispositio, ibidem dicitur, est ordo habentis partes: cum ergo angeli sicut simplices substantię, videtur quod in eis non sint dispositiones & habitus.

¶ SED CONTRA est quòd Dion. dicit 7. ca. cæ. hierar. quod angeli primę hierar. nominantur calefacientes, & throni, & effusio, sapientiæ manifestio deiformis ipsorum habituum.

CONCLVSIO.

¶ Non sunt in angelis habitus, qui sunt dispositiones ad esse naturale, sed habitus in eorum voluntate & intellectu sunt, quibus bene disponūtur ad diuina attingendum.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd quidam posuerūt in angelis non esse habitus, sed quæcunque dicūtur de eis, essentialiter dicuntur. vnde Maximus post prædicta verba quę induximus, dicit. Habitudines earum atque virtutes, quę in eis sunt essentiales, sunt propter immaterialitatem. & hoc etiam Simplicius dicit in cōmento prædicamentorū. Sapientia, quę est in anima habitus est, quę autem in intellectu substantia: omnia enim quę sunt diuina & per se sufficientia, sunt & in seipsis existentia. quæ quidem positio partim habet veritatem: & partim cōtinet falsitatem. Manifestum est enim ex præmissis, quod subiectum habitus non est nisi ens in potentia. Considerantes igitur prędicti commentatores, quod angeli sunt immateriales, & quod non est in illis potentia materię, secundum hoc ab eis habitum excluserunt, & omne accidens. Sed quia licet in angelis non sit potentia materiæ, est tamen in eis aliqua potentia (esse enim actum purum est proprium dei) ideo inquantum inuenitur in eis de potentia, intantum in eis possunt habitus inueniri. Sed quia potentia materiæ & potentia intellectualis substantiæ non est vnius rationis: ideo per cōsequens nec habitus vnius rationis est vtrobique, vnde Simplicius dicit in commēto prædicamētorum, quod habitus intellectuales substātiæ nō sunt similes his, qui sunt hic habitibus: sed magis sunt similes simplicibus & immaterialibus speciebus, quas cōtinet in seipsa. Circa huiusmodi tamē habitū aliter se habet intellectus angelicus, & aliter intellectus humanus. Intellectus enim humanus, cum sit infirmus in ordine intellectuū, est enim potētia respectu omniū intelligibiliū, sicut materia prima respectu omniū formarū sensibiliū: & ideo ad omnia intelligēda indiget aliquo habitu. sed intellectus angelicus nō se habet sicut pura potētia in genere intelligibiliū, sed sicut actus quidam. nō aute sicut actus purus: hoc enim solius Dei est, sed cum permixtione alicuius potētiæ, & tanto minus habet de potētialitate, quanto est superior. & ideo, vt in primo dictū est, inquantū est in potētia, indiget perfici habitualiter per aliquas species intelligibiles ad operationem propriam, sed inquātum est actu per essentiam suam, potest aliqua intelligere, ad minus seipsum, & alia secundum modum suæ substantiæ, vt dicitur in lib. De cāu-

extra suscipiēdos. & hoc modo necesse est ponere in angelo habitus supernaturales. secūdo quasi congenitam à datore naturæ, sicut gratia & leuia habent motum à generante. & hoc modo necesse est ponere in angelo habitus naturales speciem intelligibilium: littera ergo, quia in corpore articuli non solū respectu alterius intelligibilis, sed etiā respectu dei, necessariū ponit habitū in angelis, manifeste aperit exercitatis in doctrina authoris quod communiter tam de habitu naturali, quām supernaturali loquitur quoniā constat apud ipsum, angelos per nullum habitum intelligere deum naturaliter, sed propria substantia vti vt specie intelligibili ad intelligēdum deum. vt in 1. lib. patuit, sed ad supernaturalem cognitionē diuino lumine super addito egent: & sic respōsio ad secundū de vtroque participatiōis. modo ab extraneo intelligi potest.

Infra q. 49. ar. 4. Et 2. dist. 27. ar. 1. ad 3. & 3. di. 23. q. 1. ar. 1. & de. ver. q. 27. q. 2. ar. 3. ad quintum. Et ver. q. 20. ar. 2. & 10. Et ver. q. 8. ar. 1. &c.

Infra q. 49. ar. 4. Et 2. dist. 27. ar. 1. ad 3. & 3. di. 23. q. 1. ar. 1. & de. ver. q. 27. q. 2. ar. 3. ad quintum. Et ver. q. 20. ar. 2. & 10. Et ver. q. 8. ar. 1. &c.

Infra q. 51. ar. 3. & 8. & 4. sen. di. 49. q. 3. ar. 2. & 3. & de. ver. q. 22. ar. 7. & 8. & 10. & 24. ar. 1. & 2. & 27. ar. 1. & 2. & 29. ar. 3. & 4. & 5. & 6. & 7. & 8. & 9. & 10. & 11. & 12. & 13. & 14. & 15. & 16. & 17. & 18. & 19. & 20. & 21. & 22. & 23. & 24. & 25. & 26. & 27. & 28. & 29. & 30. & 31. & 32. & 33. & 34. & 35. & 36. & 37. & 38. & 39. & 40. & 41. & 42. & 43. & 44. & 45. & 46. & 47. & 48. & 49. & 50. & 51. & 52. & 53. & 54. & 55. & 56. & 57. & 58. & 59. & 60. & 61. & 62. & 63. & 64. & 65. & 66. & 67. & 68. & 69. & 70. & 71. & 72. & 73. & 74. & 75. & 76. & 77. & 78. & 79. & 80. & 81. & 82. & 83. & 84. & 85. & 86. & 87. & 88. & 89. & 90. & 91. & 92. & 93. & 94. & 95. & 96. & 97. & 98. & 99. & 100. & 101. & 102. & 103. & 104. & 105. & 106. & 107. & 108. & 109. & 110. & 111. & 112. & 113. & 114. & 115. & 116. & 117. & 118. & 119. & 120. & 121. & 122. & 123. & 124. & 125. & 126. & 127. & 128. & 129. & 130. & 131. & 132. & 133. & 134. & 135. & 136. & 137. & 138. & 139. & 140. & 141. & 142. & 143. & 144. & 145. & 146. & 147. & 148. & 149. & 150. & 151. & 152. & 153. & 154. & 155. & 156. & 157. & 158. & 159. & 160. & 161. & 162. & 163. & 164. & 165. & 166. & 167. & 168. & 169. & 170. & 171. & 172. & 173. & 174. & 175. & 176. & 177. & 178. & 179. & 180. & 181. & 182. & 183. & 184. & 185. & 186. & 187. & 188. & 189. & 190. & 191. & 192. & 193. & 194. & 195. & 196. & 197. & 198. & 199. & 200. & 201. & 202. & 203. & 204. & 205. & 206. & 207. & 208. & 209. & 210. & 211. & 212. & 213. & 214. & 215. & 216. & 217. & 218. & 219. & 220. & 221. & 222. & 223. & 224. & 225. & 226. & 227. & 228. & 229. & 230. & 231. & 232. & 233. & 234. & 235. & 236. & 237. & 238. & 239. & 240. & 241. & 242. & 243. & 244. & 245. & 246. & 247. & 248. & 249. & 250. & 251. & 252. & 253. & 254. & 255. & 256. & 257. & 258. & 259. & 260. & 261. & 262. & 263. & 264. & 265. & 266. & 267. & 268. & 269. & 270. & 271. & 272. & 273. & 274. & 275. & 276. & 277. & 278. & 279. & 280. & 281. & 282. & 283. & 284. & 285. & 286. & 287. & 288. & 289. & 290. & 291. & 292. & 293. & 294. & 295. & 296. & 297. & 298. & 299. & 300. & 301. & 302. & 303. & 304. & 305. & 306. & 307. & 308. & 309. & 310. & 311. & 312. & 313. & 314. & 315. & 316. & 317. & 318. & 319. & 320. & 321. & 322. & 323. & 324. & 325. & 326. & 327. & 328. & 329. & 330. & 331. & 332. & 333. & 334. & 335. & 336. & 337. & 338. & 339. & 340. & 341. & 342. & 343. & 344. & 345. & 346. & 347. & 348. & 349. & 350. & 351. & 352. & 353. & 354. & 355. & 356. & 357. & 358. & 359. & 360. & 361. & 362. & 363. & 364. & 365. & 366. & 367. & 368. & 369. & 370. & 371. & 372. & 373. & 374. & 375. & 376. & 377. & 378. & 379. & 380. & 381. & 382. & 383. & 384. & 385. & 386. & 387. & 388. & 389. & 390. & 391. & 392. & 393. & 394. & 395. & 396. & 397. & 398. & 399. & 400. & 401. & 402. & 403. & 404. & 405. & 406. & 407. & 408. & 409. & 410. & 411. & 412. & 413. & 414. & 415. & 416. & 417. & 418. & 419. & 420. & 421. & 422. & 423. & 424. & 425. & 426. & 427. & 428. & 429. & 430. & 431. & 432. & 433. & 434. & 435. & 436. & 437. & 438. & 439. & 440. & 441. & 442. & 443. & 444. & 445. & 446. & 447. & 448. & 449. & 450. & 451. & 452. & 453. & 454. & 455. & 456. & 457. & 458. & 459. & 460. & 461. & 462. & 463. & 464. & 465. & 466. & 467. & 468. & 469. & 470. & 471. & 472. & 473. & 474. & 475. & 476. & 477. & 478. & 479. & 480. & 481. & 482. & 483. & 484. & 485. & 486. & 487. & 488. & 489. & 490. & 491. & 492. & 493. & 494. & 495. & 496. & 497. & 498. & 499. & 500. & 501. & 502. & 503. & 504. & 505. & 506. & 507. & 508. & 509. & 510. & 511. & 512. & 513. & 514. & 515. & 516. & 517. & 518. & 519. & 520. & 521. & 522. & 523. & 524. & 525. & 526. & 527. & 528. & 529. & 530. & 531. & 532. & 533. & 534. & 535. & 536. & 537. & 538. & 539. & 540. & 541. & 542. & 543. & 544. & 545. & 546. & 547. & 548. & 549. & 550. & 551. & 552. & 553. & 554. & 555. & 556. & 557. & 558. & 559. & 560. & 561. & 562. & 563. & 564. & 565. & 566. & 567. & 568. & 569. & 570. & 571. & 572. & 573. & 574. & 575. & 576. & 577. & 578. & 579. & 580. & 581. & 582. & 583. & 584. & 585. & 586. & 587. & 588. & 589. & 590. & 591. & 592. & 593. & 594. & 595. & 596. & 597. & 598. & 599. & 600. & 601. & 602. & 603. & 604. & 605. & 606. & 607. & 608. & 609. & 610. & 611. & 612. & 613. & 614. & 615. & 616. & 617. & 618. & 619. & 620. & 621. & 622. & 623. & 624. & 625. & 626. & 627. & 628. & 629. & 630. & 631. & 632. & 633. & 634. & 635. & 636. & 637. & 638. & 639. & 640. & 641. & 642. & 643. & 644. & 645. & 646. & 647. & 648. & 649. & 650. & 651. & 652. & 653. & 654. & 655. & 656. & 657. & 658. & 659. & 660. & 661. & 662. & 663. & 664. & 665. & 666. & 667. & 668. & 669. & 670. & 671. & 672. & 673. & 674. & 675. & 676. & 677. & 678. & 679. & 680. & 681. & 682. & 683. & 684. & 685. & 686. & 687. & 688. & 689. & 690. & 691. & 692. & 693. & 694. & 695. & 696. & 697. & 698. & 699. & 700. & 701. & 702. & 703. & 704. & 705. & 706. & 707. & 708. & 709. & 710. & 711. & 712. & 713. & 714. & 715. & 716. & 717. & 718. & 719. & 720. & 721. & 722. & 723. & 724. & 725. & 726. & 727. & 728. & 729. & 730. & 731. & 732. & 733. & 734. & 735. & 736. & 737. & 738. & 739. & 740. & 741. & 742. & 743. & 744. & 745. & 746. & 747. & 748. & 749. & 750. & 751. & 752. & 753. & 754. & 755. & 756. & 757. & 758. & 759. & 760. & 761. & 762. & 763. & 764. & 765. & 766. & 767. & 768. & 769. & 770. & 771. & 772. & 773. & 774. & 775. & 776. & 777. & 778. & 779. & 780. & 781. & 782. & 783. & 784. & 785. & 786. & 787. & 788. & 789. & 790. & 791. & 792. & 793. & 794. & 795. & 796. & 797. & 798. & 799. & 800. & 801. & 802. & 803. & 804. & 805. & 806. & 807. & 808. & 809. & 810. & 811. & 812. & 813. & 814. & 815. & 816. & 817. & 818. & 819. & 820. & 821. & 822. & 823. & 824. & 825. & 826. & 827. & 828. & 829. & 830. & 831. & 832. & 833. & 834. & 835. & 836. & 837. & 838. & 839. & 840. & 841. & 842. & 843. & 844. & 845. & 846. & 847. & 848. & 849. & 850. & 851. & 852. & 853. & 854. & 855. & 856. & 857. & 858. & 859. & 860. & 861. & 862. & 863. & 864. & 865. & 866. & 867. & 868. & 869. & 870. & 871. & 872. & 873. & 874. & 875. & 876. & 877. & 878. & 879. & 880. & 881. & 882. & 883. & 884. & 885. & 886. & 887. & 888. & 889. & 890. & 891. & 892. & 893. & 894. & 895. & 896. & 897. & 898. & 899. & 900. & 901. & 902. & 903. & 904. & 905. & 906. & 907. & 908. & 909. & 910. & 911. & 912. & 913. & 914. & 915. & 916. & 917. & 918. & 919. & 920. & 921. & 922. & 923. & 924. & 925. & 926. & 927. & 928. & 929. & 930. & 931. & 932. & 933. & 934. & 935. & 936. & 937. & 938. & 939. & 940. & 941. & 942. & 943. & 944. & 945. & 946. & 947. & 948. & 949. & 950. & 951. & 952. & 953. & 954. & 955. & 956. & 957. & 958. & 959. & 960. & 961. & 962. & 963. & 964. & 965. & 966. & 967. & 968. & 969. & 970. & 971. & 972. & 973. & 974. & 975. & 976. & 977. & 978. & 979. & 980. & 981. & 982. & 983. & 984. & 985. & 986. & 987. & 988. & 989. & 990. & 991. & 992. & 993. & 994. & 995. & 996. & 997. & 998. & 999. & 1000.

a ¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ secundæ Artic. primum.*

¶ *Nam habitus in parte animæ apprehensiua inchoantur quo ad substantiam habitus, in voluntate autem non.*

Quæstio.

IN corpore articuli primi. quæst. 51. duplex occurrit dubiu. Primu est circa differentiam inter inchoatione habitus ex parte animæ in parte apprehensiua, & appetitiua, quare in intellectu ponitur inchoatio quantum ad ipsam substantiam habitus, in voluntate nō. aut enim per inchoationem talē intendit aliquid actuale super ipsum intellectum, aut non. si intendit aliquid actuale, sequitur quod intellectꝰ possibilis nō sit à principio, sicut tabula rasa & pura potētia, qa habet huiusmodi actum superadditum. si nō, sequitur ꝙ par sit ratio de intellectu & appetitum vtroq; enim modo sunt semina virtutū & ad principia naturalis promptitudo, propter quā videtur naturaliter inesse nobis secūdam cognitionem & appetitum.

¶ Secundum est de causa huius assignata in literam: videtur enim implicare & in se & cū supradictis, in se quidem quia ponit inclinationē ad propria obiecta spectare ad habitum, & nō spectare ad ipsum, sed ad potentiam, cui prædictis autem quia in articulo quintæ quæstionis præcedentis dictum est habitum in volūtate poni propter inclinationē ad propria obiecta: ꝙ hic negatur.

¶ Ad primā dubitationem dicitur, quod præsupposito ꝙ intellectus agens non est habitus principiorum, qui ponitur vnus ex quinque habitibus intellectualibus, sexto Ethic. quod non est difficile persuadere: duo errores caueūdi sunt hic, alter ne putemus pueriliter vnā partem habitus, qui dicitur intellectus, fieri ab intra, & alteram ab extrā. & propterea inchoationem eius poni à natura perfectionē, quæ nunc̄patur ab extra. Alter ne putemus totā illam quidam qualitatē, quæ est habitus congenitam, vt coæuam intellectus: sed impeditam propter absentem noticiam terminorū, primū enim repugnat indiuisibilitati intelligibilis qualitatis: secundum vero pure potētia, qua intellectus in principio est sicut tabula rasa: putandum autē magis est, ꝙ sicut nutrire, augereque naturales sunt actus animæ, non qualitatē quę, sed adueniēte alimēto decocto: sic notitia principiorū habitualis naturaliter inest animę aduenientibus ab extra terminis: ita quod ad intelligibile præsentiam eorum inditu est, ꝙ ab anima in intellectu possibili sub lumine agentis fluat qualitas illa quæ est habitus principiorum, sicut motūs grauium & leuiū à natura grauium & leuiū, & vt semel effluxit, semp perseuerat: quāuis non exeat in actu impedita phantasia, differentia igitur inter intellectū & voluntatem in hoc est, ꝙ in intellectu fluit naturaliter habitus quidā præsentibus ab extra terminis principiorum: in voluntate autem nō, sed sola promptitudo ipsius ad principia, scilicet bonum prosequendum & malum fugiendum, & huiusmodi inuenitur à natura.

Infrà. q. 63. ar. 1. et 2. 2. q. 27. ar. 15. & 3. dist. 33. q. 1. art. 2. q. 1. & 2. Ethic. cor. 2.

DEINDE considerandum est de causa habituum. Et primo, quātum ad generationem ipsorum. Secundo, quantum ad augmētum. Tertio, quantum & diminutionem & corruptionem.

¶ Circa primum quæruntur quatuor. ¶ Primo, vtrum aliquis habitus sit à natura.

¶ Secūdo, vtrū aliquis habitus ex actibus causetur. ¶ Tertio, vtrum per vnum actum possit generari habitus. ¶ Quarto, vtrū aliqui habitus sint in hominibus infusi à deo.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Vtrum aliquis habitus sit à natura.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod nullus habitus sit à natura. Eorum enim quæ sunt à natura, vsus non subiacet voluntati: sed habitus est quo quis vtitur cū voluerit: vt dicit Cōment. in 3. de anima. Ergo habitus nō est à natura.

¶ Præterea, Natura non facit per duo quod per vnum potest facere: sed potentiæ animæ sunt à natura: si igitur habitus potentiarum à natura essent, habitus & potentia essent vnum.

¶ Præterea, Natura non deficit in necessarijs: sed habitus sunt necessarij ad bene operandū, vt suprà dictum est, si igitur habitus aliqui essent à natura, videtur quod natura non defecerit quin omnes habitus necessarios causaret: patet autem hoc est falsum. Ergo habitus non est à natura.

¶ SED CONTRA, quod in 6. Ethic. inter alios habitus ponitur intellectus principiorum, qui est à natura. vnde & principia prima dicuntur naturaliter cognita.

CONCLVSIO.

¶ *Sunt in animæ apprehensiuis potentijs aliqui habitus & secundū naturam speciei, & indiuidui naturales secundum quandā illorum in anima inchoationem quo ad ipsam substantiam actus, in viribus vero appetitiuis non sunt ex parte animæ naturales quo ad habitus substantiam, nisi secundum quædam principia cōmunia. sed ex parte corporis ex ipsa natura indiuidui sunt aliqui habitus naturales inchoati secundum substantiam.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd aliquid pōtesse naturale alicui dupliciter. Vno modo secundum naturam speciei: sicut naturale est homini esse risibile, & igni ferri sursum. Alio modo secundum naturam indiuidui, sicut naturale est Sorti vel Platoni esse ægrotatiuum, vel sanatiuum secundum propriam complexionem. Rursus secundum vtrāque naturam potest dici aliquid naturale dupliciter. vno modo, quia totum est à natura: alio modo, quia secundum aliquid est à natura, & secundum aliquid est ab exteriori principio sicut cum aliquis sanatur per seipsum tota sanitas est à natura: cum autē aliquis sanatur auxilio medicinæ, sanitas partim est à natura, partim ab exteriori principio. Si igitur loquamur de habitu, secundum quod est dispositio subiecti in ordine ad formam vel naturam, quolibet prædictorum modorum contingit habitum esse naturalem. Est enim aliqua dispositio naturalis, quæ debetur humanæ speciei, extra quam nullus homo inuenitur, & hæc est naturalis secundum naturam speciei. sed quia talis dispositio quandam latitudinem habet, contingit diuersos gradus huiusmodi dispositionis conuenire diuersis hominibus secundum naturam indiuidui, & huiusmodi dispositio potest esse vel totaliter à natura, vel partim à natura, & partim ab exteriori principio, sicut dictū est de his, qui sanantur per artē. Sed habitus, qui est dispositio ad operationē, cuius subiectum est potentia animæ, vt dictum est, potest quidem esse naturalis & secundum naturam speciē, & secundum naturam indiuidui, secundū quidem naturam speciei, secundum quod se tenet ex parte ipsius animę, quæ cum sit forma corporis est principium specificum: secundum autem naturam indiuidui ex parte corporis, quod est materiale principium, sed tamen neutro modo contingit in hominibus esse habitus naturales, ita quod sint totaliter à natura. In angelis siquidem cōtingit, eo quod habent species intelligibiles naturaliter inditas: quod non competit humanæ naturæ: vt in primo dictum est. Sunt ergo in hominibus aliqui habitus naturales tanquam partim à natura existentes, & partim ab exteriori principio: aliter quidem in apprehensiuis potētijs, & aliter in appetitiuis. In apprehensiuis enim potentijs potest esse habitus naturalis secundū inchoationem & secundum naturā speciei, & secundum naturam indiuidui: secundum quidem naturā speciei ex parte ipsius animæ, sicut intellectus principiorum dicitur esse habitus naturalis: ex ipsa enim natura animę intellectualis cōuenit homini, quòd statim cognito quid est totū, & quid est pars, cognoscat quod omne totum est maius sua parte: & simile est in cæteris. Sed quid sit totū & quid sit pars, cognoscere non potest nisi per species intelligibiles à phantasmatibus acceptas: & propter hoc Philosophus in fine Posteriorum ostēdit quòd cognitio principiorum prouenit nobis ex sensu. secundum vero naturam indiuidui est aliquis habitus cognoscitiuus secundum inchoationem naturalem, inquantum vnus homo ex dispositione organorum est magis aptus ad bene intelligēdum, quàm alius, inquatum ad operationem intellectus indigemus virtutibus sensitiuis. In appetitiuis autem potētijs: nō est aliquis habitus naturalis secundum inchoationem ex parte ipsius animæ quantum ad ipsam substantiā habitus, sed solum quantum ad principia quędam ipsius: sicut principia iuris communis dicuntur esse semialia virtutū: & hoc ideo, quia inclinatio ad obiecta propria, quæ videtur esse inclinatio habitus nō pertinet ad habitum sed magis pertinet ad ipsam rationem potiārum, sed ex parte corporis secundum naturam indiuidui sunt aliqui habitus appetitiui secūdum inchoationes naturales, sunt enim quidam dispositi ex propria

tentia: quoniam eius officium, imo natura est inclinatio in obiectum proprium: nihil enim aliud est appetitus quàm inclinatio: ideo in potētijs appetitiuis non est inchoatio naturalis habitus, ac per hoc nullus est in eis naturalis habitus: in apprehensiuis autem sic. Et sic omnia consonant: quoniam affirmatio & negatio non cadunt super idem: affirmatur enim de habitu naturali absolute, quod eius est inclinare ad propria obiecta: & negatur quòd hoc conuenire possit habitui in appetitu: quia hoc conuenit ipsi appetitui & sic à negatione officij ipsius habitus naturalis procedit ad negationem ipsius habitus naturalis in appetitu. nec contradicit suprādictis: quoniam hic comparans potentias appetitiuas ad propria obiecta negat habitus: quod etiam tunc dixit: ibi vero comparans potentiam ad speciale seu determinata obiecta sub obiecto communi posuit habitus inclinantes ad illa prompte, facilter, &c. quæ duo in nullo dissonant.

Annot. Infr. q. 63. ar. 2. Et 2. q. 6. 2. ad. 1. ad. 4. & 6. Et Veri. q. 1. ar. 7. cor. & ad 10. & ar. 11. ad. 13.

¶ In responsione ad secundum aduerte rationem quæstionis motæ in prima parte quæstionis: & nota duo. Primo, differentem perfectionem. secundo rationem tantum in primis distat, essentia angeli per seipsam esse similitudinem omnium & per adiunctas species, vt primum ponat perfectionem altissimam, secundum diminutam, & ratio est, quia primum ponit essentiam illam vnite habere species rerum. Secundum vero diuisim: constat enim quod vnite habere quæ diuisa sunt in alijs alterioris perfectionis esse: præsertim quia primum ponit sic vnite habere quid in vna substantia habeatur, secūdum quod in substantia & in accidēte. ratio autem in litera posita pro affirmatione, quare scilicet p participationem diuinæ sapientiæ, poterit intellectus angelicus esse actu ea, quæ intelligit: non sic interpretanda est, quasi intellectus angelicus iam factus dilectā diuina sapientia, aut suscipiat species intelligibiles: sed quia ipse angelus sicut est ens, ita in telligens, id est, sicut est perfectus in essendo intellectum in actu: constat autē quod ens est per participationem diuinæ essentiæ, ac per hoc cum diuisione essentiæ ab Esse est: vt vnitum superius diuidatur inferius. ergo est intelligēdo in actu perfectius, participando differentia corporis complexione ad castitatem, vel mansuetudinem, vel ad aliquid huiusmodi.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd obiectio illa procedit de natura secundū quod diuiditur contra rationem & voluntatem: cum tamen ipsa ratio & voluntas ad naturam nominis pertineant.

¶ Ad secundū dicendum, quòd aliquid etiam naturaliter potest superaddi potentiæ, quod tamen ad ipsam potētiam pertinere nō potest, sicut in angelis non potest pertinere ad ipsam potētiam intellectiuam, quod sit per se cognoscitiua omnium: quia oportet, quod esset actus omniū, quod solius dei est, id enim quo aliquid cognoscitur, oportet esse actualem similitudinem eius quod cognoscitur. vnde sequeretur, si potētia angeli per seipsam cognoscēret omnia, quod esset similitudo & actus omniū. vñ oportet, quòd superaddantur potentiæ intellectiuæ ipsius aliquæ species intelligibiles, quæ sint similitudines rerum intellectarum: quia per participationem diuinæ sapientiæ, & non per essentiam propriam possunt intellectus eorū esse actu ea, quæ intelligūt. Et sic patet ꝙ nō omne id quod pertinet ad habitum naturalem, potest ad potentiam pertinere.

¶ Ad tertium dicendum, quòd natura nō æqualiter se habet ad causandas omnes diuersitates habituum: quia quidam possunt causari à natura, quidam non, vt supra dictum est, & ideo nō sequitur si aliqui sint habitus naturales, ꝙ omnes sint naturales.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Vtrum aliquis habitus causetur ex actibus.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quod nullus habitus possit ex actu causari. Habitus em est qualitas quædam. vt supra dictum est. Omnis autem qualitas causatur in aliquo subiecto, inquantum est alicuius receptiuum. cum igitur agens ex hoc quod agit, non recipiat aliquid, sed magis ex se emittat, videtur quòd nō possit aliquis habitus in agente ex proprijs actibus generari.

¶ Præterea, Illud in quo causatur aliqua qualitas, mouetur ad qualitatem illam (sicut patet in re calefacta vel infrigidata) quod autem producit actum causantem, qualitatem mouet: vt patet de calefaciente vel infrigidate si igitur in aliquo causaretur habitus per actum suiipsius, sequæretur quòd idem esset moues & motum, agens & patiens: quod est impossibile, vt dicitur in 6. Physic.

¶ Præterea, Effectus nō potest esse nobilior sua causa: sed habitus est nobilior quàm actus præcedens habitum: quòd patet ex hoc quod nobiliores actus reddit. Ergo habitus non potest causari ab actu præcedente habitum.

¶ SED CONTRA est quod Philosophus in 2. Ethicor. docet habitus virtutum & vitiorum ex actibus causari.

CONCLVSIO.

¶ *Virtutum & vitiorum habitus ex actibus causari necesse est.*

¶ RESPONDEO dicendum, quod in agente quandoque est solum actiuum principium sui actus sicut in igne, est solum principium actiuum calefaciendi & in tali agente nō potest aliquis habitus causari ex proprio actu, & inde est, quod res naturales non possunt aliquid consuescere vel dissuescere, vt dicitur in 2. Ethi. Inuentur autem aliquod agens, in qua est principium actiuum & passiuum sui actus sicut patet in actibus humanis. nā actus appetitiuæ virtutis procedunt à vi appetitiua, secundum quod mouetur à vi apprehensiua repræsentāte obiectū. & vlterius, vis intellectiua secundum quod ratiocinatur de conclusionibus, habet sicut principium actiuum propositionē per se notam. Vnde ex talibus actibus possunt in agentibus aliqui habitus causari, non quidē quantum ad primum actiuum principium, sed quantum ad principium actus. quod mouet mōtum: nam omne quod patitur & mouetur ab alio, disponitur per actum agentis. Vnde ex multiplicatis actibus generatur quædam qualitas in potentia passiua & mota, quæ nominatur habitus: sicut habitus virtutum moralium causantur in appetitiuis potētijs, secūdum quod mouentur à ratione: & habitus scientiarum causantur in intellectu, secundum quod mouentur à primis propositionibus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod agens inquantum est agens, nō recipit aliquid: sed inquantum agit motum ab alio, sic recipit aliquid à mouente: & sic causatur habitus.

¶ Ad secundum dicendum, quod idem non potest esse moueus & motum: nihil autem prohibet idem à seipso moueri secundum diuersa: vt in 8. Physi probatur.

¶ Ad tertium dicendum, quod actus præcedēs habitum, inquantum procedit à principio actiuo, procedit à nobiliori principio, quàm sit habitus generatus: sicut ipsa ratio est nobilius principium, quàm sit habitus virtutis moralis in appetitiua per actuū consuetudines generatus & intellectus principiorum est nobilius principium, quam scientia conclusionum.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Vtrum per vnū actum possit generari habitus.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd per vnum actum possit habitus generari. Demonstratio enim actus rationis est sed per vnam demonstrationem causatur scientia, quæ est habitus conclusionis vnius. Ergo habitus potest causari ex vno actu.

¶ Præterea, Sicut contingit actus crescere per multiplicationem: ita contingit actum crescere per intensionem. sed multiplicatis actibus generatur habitus: ergo etiam si multum intendatur vnus potest esse causa generatiua habitus.

¶ Præterea, Sanitas & ægritudo sunt habitus quidam: sed ex vno actu contingit hominē vel sanari vel infirmari. ergo vnus actus potest habitum causare.

¶ SED CONTRA est quòd philosophus dicit in 1. Ethic. quòd vna hirūdo vernō facit, nec vna dies, ita vtiq; nec beatum, nec felicem vna dies, nec paucum tempus. sed beatitudo est operatio secundum habitum perfectæ virtutis, vt dicitur in 1. Ethic. ergo habitus virtutis, & eadem ratione alius habitus, non causatur per vnum actum.

CONCLVSIO.

¶ *Habitus virtutis necesse est ex pluribus actibus causari, apprehensiuarum vero potentiarum nonnunquam vnico actu, sicut & habitus corporales.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut iam dictum est, habitus per actum generatur, inquantum potentia passiua mouetur ab aliquo principio actiuo. Ad hoc autē quòd aliqua qualitas causetur in passiuo, oportet, quòd actiuum totaliter vincat passiuum. vnde videmus, quod quia ignis non potest totaliter vincere suum combustibile, non statim inflammat ipsum, sed paulatim abijcit contrarias dispositiones, vt sic totaliter vincens ipsum, similitudinem suam ipsi imprimat. Manifestum est autem, quòd principium actiuum, quod est ratio non totaliter potest superuincere appetitiuam potentiam in vno actu, eo quod appetitiua potentia se habet diuersimode & ad multa. Iudicatur autem per rationem in actu vno aliquid apprehendum. secundum determinatas rationes & circunstantias. vnde ex hoc non totaliter vincitur appetitiua potentia, vt feratur in idem vt pluribus per modū naturæ: quod pertinet ad habitum virtutis. & ideo habitus virtutis nō potest causari per vnum actum, sed per multos. In apprehensiuis autē potentijs considerandum est, ꝙ duplex est passiuum: vnum quidem ipse intellectus passibilis, aliud autē intellectus, quē vocat Arist. passiuū

Infrā. q. 71. art. 4. co. & 1. d. 17. q. 2. ar. 3 Et Veri. q. 1. ar. 9. ad. 11. et 13

a ¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ primæ Artic. secundum.*

Annot.

IN articulo secundo eiusdem quæstionis quinquagesimæ primæ notato diligenter, ꝙ nobilitas operationis actiuæ pendet ex forma, quæ est actionis principium: & propterea, vt expresse patet, licet actus præcedens habitum sit secundum se imperfectus, est tamen perfectior secundum suū principium. Et hoc sufficit quod bene notabis:

Universidad de Deusto
Biblioteca

Annot.

a ¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ primæ Articulum quartum.*

IN responsione ad tertium quarti articuli, omisso tertio, aduerte quòd quum duorum ordinum sunt infusi habitus, quidã scilicet per accidens, & quidam per se infusi. Illi nanq; habitus qui possunt ex nostris actibus aut natura acquiri, sunt per accidẽs infusi: accidit enim eis infundi. Et isti sunt eiusdem rationis specialissimæ, quãdo infunduntur cum acquisitis. Geometria enim infusa & acquisita eiusdẽ sunt speciei: sicut oculi dati cæco nato, & oculi aliorum. & de istis in corpore dicitur, quòd infunduntur: quia deus producit quandoq; effectũ causarum secundarum absq; ipsis. illi vero habitus qui sola infusione fieri possunt, sunt per se infusi, eo quòd non accidit actioni eorum proportionatos ei ad quod homo disponitur secundum ipsos: ideo necesse est quòd etiam habitus ad huiusmodi finem disponentes excedant facultatem humanæ naturæ: vnde tales habitus nunquam possũt homini inesse nisi ex infusione diuina, sicut est de omnibus gratuitis virtutibus. Alia ratio est: quia deus potest producere effectus causarum secundarum absque ipsis causis secundis, vt in primo dictum est. Sicut igitur quandoque ad ostensionem suę virtutis, producit sanitatem absque naturali causa, quæ tamen per naturam posset causari, ita etiam quandoq; ad ostendendam suam virtutem, infundit hominibus habitus qui naturaliter causantur ex actibus.

1.di.17.q.1.ar.3.cor. & 3.d.23 q.3.ar.2.ad 3. Et veri. q.12.ar.1.ad 7.

¶ Præterea, Deus operatus in omnibus secundum modum qui conuenit naturæ ipsorum: quia diuinæ prouidentiæ est, naturam saluare, vt dicit Diony. 4.ca. de diuin. no. sed habitus in homine naturaliter causantur ex actibus: vt dictum est. Non ergo causat deus in hominibus aliquos habitus absq; actibus.

¶ Præterea. Si aliquis habitus à deo infunditur, per illum habitũ homo potest multos actus producere: sed ex illis actibus causatur similis habitus: vt in 2. Ethic. dicitur, sequitur ergo, duos habitus eiusdem speciei esse in eodem: vnum acquisitum, & alterũ infusum quod videtur esse impossibile, non enim duæ formæ eiusdem speciei possunt esse in eodem subiecto: non ergo habitus aliquis infunditur homini à deo.

¶ SED CONTRA est, quòd dicitur Eccl. 15. Implebit eum Dominus Spiritu sapientiæ & intellectus. sed sapientia & intellectus quidam habitus sunt. Ergo aliqui habitus homini à deo infunduntur.

CONCLVSIO.

¶ Num omnes habitus à natura sunt, sed quidam infunduntur à Deo.

Quæstio.

IN articulo primo quæstio. quinquagesimæ secundæ, multa sunt dubia dilucidanda cum dei gratia. est in primis dubium circa sensum distinctionis tactæ in corpore artic. q̃ perfectio & augmentũ formæ dicitur duplicit̃, secũdum ipsam formam. & secundum participationem formæ in subiecto. aut enim intẽdit de forma in abstracto vel concreto. & hoc est extra propositũ: quia spectat distinctio hæc ad modos significãdi. quæstio autem est de re aut de forma specifice & numeraliter, & hoc nõ: quia hæc scientia est parua vel magna secũdũ seipsam, aut de essentia formæ & participatione eius in subiecto, vt litera innuere videtur, & implicat contradictionem, vt author dicit in 2.2.q.24.articulo 4.ad 3. quonia si participatio formæ in subiecto intenditur, ipsa quoq; substantia formæ intenditur, vt ibi dicitur.

¶ Ad hoc dicitur, quòd obiectantem in hac re facit ly secũdum quod: dupliciter enim sumi potest. primo vt denotat rem denominatam tantum, vt cũ dicitur, Sortes est albus secundum dentes, & sic non sumitur in proposito: sic enim implicat contradictoria formã augeri secundũ esse in subiecto, & non secundum seipsam, vtrunque enim est auctum. Alio modo sumitur vt denotat causam seu radicem: vt cũ dicit, quod homo secũdum quod rationalis est artifex, & hoc modo sumitur in proposito: & est sensus quòd perfectio & augmentum formæ, aut oritur ex ipsa natura specifica formæ, aut ex participationeius in subiecto. ita quod vtraque perfectio & vtrunque augmentum vbi inuenitur, communem est formæ, & subiecto, vt habet formam. Differentia autẽ est in causa originis: vt elare habetur inferius in q.53. arti.2. ad 2. de diminutione: de qua idem est quod de augmento iudicium.

¶ Num illud secundũ quod quippiam speciem sortitur, sit indiuisibile, & quomodo.

¶ Circa illam propositionem, Illud, secũdum quod sortit aliquid speciẽ, oportet esse indiuisibile, in eode corpore articuli subiunctam, dubium occurrit, de qua indiuisibilitate est sermo. Aut enim est sermo de indiuisibilitate omnimoda, & hoc nõs quia constat quandoque esse diuisibile virtualiter & materialiter, aut de indiuisibilitate formalis & hoc licet sit verũ nõ tamen est ad propositum, quoniam loquimur de augmento, quod stat cũ indiuisibilitate formali, aut de inuisibilitate materiali, vocando omnem diuisionẽ siue quantitatiuam, siue gradualem, siue quomodolibet ablatiuam, siue quomodolibet abstractiuam. & hoc etiam est ad propositũ, sed est falsum: quia cum mutæ species suscipientes magis & minus sint simplices, vt color & albedo non potest intelligi vt color diuidatur secundum magis & minus, & A. differentia non intendatur & remittatur, sicut ipse color.

¶ Ad hoc dicitur, quòd proprie loquendo, sermo est de indiuisibilitate eius in subiecto, vt litera innuere videtur, & implicat contradictionem, vt author dicit in 2.2.q.24.articulo 4.ad 3. quonia si participatio formæ in subiecto intenditur, ipsa quoq; substantia formæ intenditur, vt ibi dicitur.

¶ Ad hoc dicitur, quòd obiectantem in hac re facit ly secũdum quod: dupliciter enim sumi potest. primo vt denotat rem denominatam tantum, vt cũ dicitur, Sortes est albus secundum dentes, & sic non sumitur in proposito: sic enim implicat contradictoria formã augeri secundũ esse in subiecto, & non secundum seipsam, vtrunque enim est auctum. Alio modo sumitur vt denotat causam seu radicem: vt cũ dicit, quod homo secũdum quod rationalis est artifex, & hoc modo sumitur in proposito: & est sensus quòd perfectio & augmentum formæ, aut oritur ex ipsa natura specifica formæ, aut ex participationeius in subiecto. ita quod vtraque perfectio & vtrunque augmentum vbi inuenitur, communem est formæ, & subiecto, vt habet formam. Differentia autẽ est in causa originis: vt elare habetur inferius in q.53. arti.2. ad 2. de diminutione: de qua idem est quod de augmento iudicium.

Infra.q.66.ar.1.ad 3. & 3.d.13.q.1.ar.1.q.1.ad 3. & 4.ar.1.q.1. Quæstio.

a ¶ *Vtrum habitus augeantur.*

DPRIMVM sic proceditur. Videtur quod habitus augeri non possint. Augmentum est circa quantitatem: vt dicitur in 5. Physi. sed habitus non sunt in genere quantitatis, sed in genere qualitatis. Et circa eos augmentum esse non potest.

¶ Præterea, Habitus est perfectio quædam: vt dicitur in 7. Physi. sed perfectio cum importet finem & terminum, non videtur posse recipere magis & minus. Ergo habitus augeri non potest.

¶ Prçterea, In his quæ recipiunt magis & minus contingit esse alterationem: alterari enim dicitur quod de minus calido fit magis calidum sed in habitus non est alteratio: vt probatur in 7. Phy. Ergo habitus augeri non possunt.

¶ SED CONTRA est quod fides est quidam habitus, & tamen augetur. vnde Discipuli domino dicunt. Domine adauge nobis fidem, vt habetur Lucæ 17. ergo habitus augentur.

CONCLVSIO.

¶ Habitus & dispositiones, cum dicantur secundũ ordinem ad aliquid, secundum se, & vt participantur à suis subiectis, intentionem & remissionem, seu augmentum suscipere possunt.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd augmentum, sicut & alia, ad quantitatem pertinentia, à quantitatibus corporalibus ad res spirituales & intellectuales tranferuntur, propter conuenientiam intellectus nostri ad res corporales, quæ sub imaginatione cadunt. Dictum autem in quantitatibus corporeis aliquid magnum, secundum quod ad debitam perfectionem quantitatis perducitur. vnde aliqua quantitas reputatur magna in homine, quæ non reputatur magna in elephante, vnde & in formis dicimus aliquid magnum ex hoc, quod est perfectum. Et quia bonũ habet rationem perfecti, propter hoc in his, quæ non mole magna sunt idem est, esse maius, quod melius, vt Aug. dicit in 8. de tri. Perfectio autem formæ dupliciter potest cõsiderari. Vno modo secundum ipsam formam, alio modo secũdum quod subiectũ participat formã. Inquantum igitur attenditur perfectio formæ secundũ ipsam formam, sic non dicitur ipsa esse parua vel magna, puta magna vel parua sanitas, vel scientia. Inquantũ vero attenditur perfectio formæ secundũ participationem subiecti dicitur magis & minus, puta magis vel minus album & sanum. Nõ autem ista distinctio procedit secundũ hoc, quod forma habeat esse præter materiam, aut subiectum: sed quia alia est considetatio eius secundum rationem speciei suæ, & alia secundum quod participatur in subiecto. Secundum hoc igitur circa intensionem, & remissionem habituum & formarum, fuerunt quatuor opiniones apud Philosophos: vt Simplicius narrat in commento prædicamentorum. Plotinus enim & alij Platonici ponebant ipsas qualitates & habitus suscipere magis & minus, propter hoc, quod materiales erant, & ex hoc habebant indeterminationem quandam propter materiæ infinitatem. Alij verò in contrarium ponebãt, quod ipsæ qualitates & habitus secundum se non recipiebant magis & minus, sed qualia dicuntur magis & minus secundum diuersam participationem, puta quod iustitia nõ dicatur magis & minus, sed iustum: & hanc opinionem tangit Aristo. in prædicamentis. Tertia fuit opinio Stoicorũ media inter has. posuerũt eñ quod aliqui habitus secundũ se recipiunt magis & minus sicuti artes: quidã autem non, sicut virtutes. Quarta opinio fuit quorundam dicentiũ quod qualitates & formæ immateriales non recipiunt magis & minus: materiales autem recipunt. Vt igitur huius rei veritas manifestetur, considerandum est quod illud, secundũ quod sortitur aliquid speciem oportet esse fixum, & stans & quasi indiuisibile: quæcunque enim ad illud attingunt, sub specie continentur: quęcunque autem recedunt ab illo vel in plus vel in minus, pertinent ad aliam speciem vel perfectiorem, vel imperfectiorem. vnde Philosophus dicin 8. Meta. quod species rerum sunt sicut numeri, in quibus additio vel diminutio variat speciem. Si igitur aliqua forma vel quæcunque res secundum seipsam, vel secundum aliquid sui fortiatur rationem speciei, necesse est quod secundum se considerata habeat determinatam rationem: quę neque in plus excedere, neque in minus deficere possit & huiusmodi sunt calor & albedo: & aliæ huiusmodi qualitates. quæ non dicuntur in ordine ad aliud, & multo magis substantia, quæ est per se ens. Illa vero, quæ recipiunt speciem ex aliquo ad quod ordinantur, possunt secundum seipsa diuersificari in plus vel in minus, nihilominus sunt eadem specie propter vnitatem eius, ad quod ordinantur, ex quo recipiunt speciem: sicut motus secundum se est intensior & remissior, & tamen remanet eadem species propter vnitatem termini ex quo specificatur, & idem potest considerari in sanitate: nam corpus pertingit ad rationem sanitatis, secundum quod habet dispositionem conuenientem naturæ animalis, cui possunt dispositiones diuersæ conuenientes esse: vnde potest variari dispositio in plus vel minus: & tamen semper remanet sanitatis ratio. vnde Philosophus dicit in 10. Ethicorum, quod sanitas ipsa recipit magis & minus. non enim eadem est commensuratio in omnibus, neque in vno & eodem semper: sed remissa permanet sanitas vsque ad aliquid. huiusmodi autem diuersæ dispositiones vel commensurationes sanitatis se habent secundũ excedens & excessum. vnde si nomen sanitatis esset impositum soli perfectissimæ commensurationi, tunc ipsa sanitas non diceretur maior vel minor. Sic igitur patet qualiter aliqua qualitas vel forma possit secundum seipsam augeri vel minui, & qualiter non.

¶ Si vero consideremus qualitatem vel formam secundum participationem subiecti, sic etiam inueniuntur quędam qualitates & formæ recipere magis & minus, & quędam non. huiusmodi autem diuersitatis causam Simplicius assignat ex hoc, quod substantia secundum seipsam non potest recipere magis & minus, quia est ens per se, & ideo omnis forma, quæ substantialiter participatur in subiecto, caret intensione & remissione. vnde in genere substantię nihil dicitur, secundum magis & minus. Et quia quantitas propinqua est substantiæ, & figura etiã consequitur quantitatem, inde est quod neque etiam in istis dicitur aliquid secundum magis aut minus. Vnde Philosophus dicit in 7. Physi. quod cũ aliquid accipit formam & figuram nõ dicitur alterari, sed magis fieri. Alię vero qualitates, quę sunt magis distantes à substantia, & coniunguntur passionibus & actionibus, recipiũt magis & minus secundum participationem subiecti. Potest autem & magis explicari huiusmodi diuersitatis ratio. vt enim dictum est, id, à quo aliquid habet speciem oportet manere fixum, & stans in indiuisibili. duobus igitur modis potest contingere quod forma non participatur secundum magis & minus: vno modo quia participans habet speciem secũdum ipsam, & inde est quod nulla forma substantialis participatur secundum magis & minus: & propter hoc Philosophus dicit in 8. Meta. quod sicut numerus non habet magis neque minus, sic neq; substantia quæ est secundum speciem, id est quantum ad participationem formæ specificæ, attingendo. Calor autẽ nihil præter specificam naturam intrinsecam dicit, nihil habet vt sic variabile. Et hæc est intentio authoris de augmẽto & diminutione formarum secundum se.

¶ Circa augmentum & diminutionem formarum secundum participationem in subiecto, secũdo loco in corpore articuli posita aduerte, q̃ quia susceperе magis & minus, latitudinẽ, quãdã importat: idcirco author ex indiuisibilitate excludente huiusmodi latitudinẽ differẽtiam manifestat inter formas sic augmentabiles, & nõ augmentabiles: & dupliciter hoc cõtingit, primo si forma indiuisibiliter se habeat ad subiectũ: tunc enim cõstat q̃ participatio eius latitudinẽ non habet. & hoc inuenitur inter omnẽ formã substãtialẽ, & eius subiectum, & ratio in litera ponitur: quia scilicet specificat subiectũ: specifica re enim actus est in indiuisibili cõsistens, vt dictum est: & est sermo de specificatione subiecti nõ in tali aut tali specie, sed simpliciter, quod solũ inuenitur in forma substantiali, cæteræ enim specificãt secundum quid. Secundo cõtingit si de ratione formæ sit indiuisibilitas non in partes quatitatiuas, sicut numerus & circulus partes habent: sed in plura, quorum aliquo adiuncto vel adempto

Annot.

Universidad de Deusto
Biblioteca

adempto perfectior aut minus perfecta sit: quod est carete latitudine. & est termo de forma, non de specificante ipsam: ia enim dictū est ꝙ omne specificās vt sic, cōsistit in diuisibili: nūc autē dicimus, ꝙ nō omnis forma consistit in diuisibili, sed quædā sicut species figurarū & numerorū: & quædā nō, vt multæ qualitates primæ & tertiæ speciei, calori eñ adepto aliquo gradu suæ latitudinis remissior est, & apposito intensior est: circulus autē quoeūq; variato, aut nō remanet circulus, aut æque: & sic habes & quare quædam formæ secundum suas specificas naturas augentur, & quædam non, & hoc propter antiquos: & quare quædam formæ suscipiunt magis & minus, vt respiciunt subiectū, & quædam non.

Quæstio. ¶ *Num quænis quantitas non suscipiat magis & minus.*

¶ Circa rationem assignatam in eodem primo articulo. quæst. 52. quare quædam formæ vt participabiles in subiecto, suscipiunt magis & minus, & quædam non: dubium duplex restat: primo de speciebus quantitatis cōtinuæ infra latitudinē continui, scilicet linea, superficie, & corpore: hæc enim in litera nō trāctantur nisi vt induunt differeti rationē puta bicubiti tricubiti &c. Et tamen hæ neq; specifiēt neq; indiuisibi tatem de sua ratione for tiuntur: & consequenter suscipere deberent magis & minus, si ratio literæ esset sufficiens. cōstat autē ꝙ nō suscipiūt magis & minus. Secūdo de naturalibus potentijs quæ ponuntur in secunda specie qualitatis, vt intellectus voluntas cōcupiscibilis, &c. Quæ etiā sunt absque magis: & minus: & tamen nec specificant, nec indiuisibilitatem habent.

Quæstio. ¶ *Num omnis forma non specificans, nec indiuisibilitatem habēs, suscipiat magis & minus.*

¶ Ad primum ex duplici capite dici potest. Primo, ꝙ huiusmodi quantitates computatæ sunt cum formis specificantibus, quo ad hoc propter earum propinquitatem ad substantiā à Simplicio: vt patet in litera. Et propterea author cum dictum Simplicij non refutauerit, sed explanauerit, & ampliauerit, in illa cōputatiōe eas dimisit: quæ ille posuit. & dum hoc conatus est ex sua explicatione de eisdē sub alia ratione reddere rationem. Secundo, quòd subiectum præsentis discussionis est forma nō essentialiter quanta quātitate molis: vt in principio corporis artic. innuitur quoniā magnitudo formarum de qua est quæstio, circa quā est augmentum & diminutio, quæ vocantur intēsio & remissio, distinguitur in litera contra magnitudinem quātitatis molis: & sic quantitas molis tanquā habens alterius generis magnitudinē & augmentum & diminutionem extra præsentem disputationem à principio artic. remansit. Erit ergo secundū hoc ratio literæ deformis non essentialiter quātis quantitate molis: quare quædā suscipiunt magis & minus, & quędam non & merito, quia de istis est dubium. Illas enim cōstat non suscipere magis & minus. nec obstat ꝙ author etiam ad quantitatis cōtinuæ species aliquas sermonem extenderit: quoniam hoc ad perfectionem spectat doctrinæ, &c.

¶ Ad secundum dicitur, quòd naturales potētiæ, quæ cōsequuntur immutabiliter substantias, cum formis specificātibus cōnumerantur. Vnde hoc nihil obstat: dico autē immutabiliter, quia si aliquæ consequerentur mutabiliter, sicut cū forma è molle, nihil prohibet, eas suscipere magis & minus. Alteratiōe eñ vt durū & molle, aut minꝰ: & sic vniuersalis regula videtur stare in formis absolutis. respectiuæ enim absolutarū naturas cōsequūtur, & secūdū eas suscipiūt, vel nō suscipiūt magis & minus. duplū eñ nō suscipit magis & minꝰ, simile aūt suscipit magis & minꝰ: q a qualitas suscipit magis & minꝰ, &c.

a ¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ secundæ Articulum secundum.* Quæstio.

¶ *Num additio in formis sit tantum vel ex parte formæ, vel ex parte subiecti.*

ADSECVNDVM sic proceditur. Videtur quod augmentum habituum fiat per additionē. Nomen enim augmēti, vt dictum est, à quātitatibus corporalibus transfertur ad formas: sed in quantitatibus corporalibus fit augmētum sine additione. vnde in 1. de generatione dicitur quod augmentum est præexistenti magnitudini additamentum. Ergo & in habitibus non fit augmentum nisi per additionem.

¶ Præterea, Habitus non augetur nisi aliquo agente, sed omne agens aliquid facit in subiecto patiente: sicut calefaciens facit calorem in ipso calefacto. Ergo non potest esse augmētum nisi aliqua fiat additio.

¶ Præterea, Sicut id quod non est album, est in potentia ad album, ita id quod est minus album est in potentia ad magis album: sed id quod non est album, non fit album nisi per aduentum albedinis: ergo id quod est minus album, non fit magis album, nisi per aliquam aliam albedinem superuenientem.

¶ SED CONTRA est quod Philos. dicit in 4. Physi. Ex calido fit magis calidū, nullo facto in materia calido, quod nō esset calidū ꝙ ei erat minus calidū. Ergo pari rōne nec in alijs formis quæ augētur est aliqua additio.

CONCLVSIO.

¶ *Sicut formæ & habitus secundum se non augentur sed ex parte subiecti, ita nec additionē suscipiūt secundum se, sed secundum participationem subiecti, inquantum scilicet ex intensione agētis magis, vel minus participat eandem formam.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd huius quæstionis solutio depēdet ex præmissa. dictum est enim suprà, quod augmentū & diminutio in formis, quæ intendūtur & remittuntur, accidit vno modo non ex parte ipsius formæ secundū se consideratæ sed ex diuersa participatione subiecti. & ideo huiusmodi augmentum habituum & aliarum formarum non fit per additionem formæ ad formam, sed fit per hoc, quod subiectum magis vel minus perfectè participat vnam & eandem formam, & sicut per agens. quod est actu, fit aliquid actu calidum quasi de nono incipiens participare formam: nō quod fiat ipsa forma, vt probatur 7. Meta. ita per actionē intensam ipsius agentis efficitur magis calidum: tanquam perfectius participans formam non tanquā formę aliquid addatur. si enim per additionem intelligeretur huiusmodi augmentum in formis, hoc non posset esse nisi vel ex parte ipsius formæ, vel ex parte subiecti: si autem ex parte ipsius formæ, tā dictū est, ꝙ talis additio vel per augmentū ex parte formæ intēdit varietatē specificā: quoniā vtitur hoc termino sicut in articulo præcedēte. Sed sciendū est, ꝙ qa formæ accidentales & distinctio specifica ex forma est, materialis autē ex subiecto, ideo author ꝙ illā distinctionē non intendit aliam quàm consuetam, scilicet aut additio specifice differentis, aut numeraliter, nec datur secundus modus: quoniā additio gradus ad gradum intelligitur gradus numeraliter distinctus: vt tractādo secundū dubiū, clarius patebit: quomodo autē licuerit additionē numeralē solum secundum additionem subiecti exercere, in secundo dicetur dubio.

¶ Ad euidentiā secūdæ ambiguitatis sciēdū est, ꝙ tribus modis potest ꝙ intelligi additionē gradꝰ ad gradū in qualitatibus. primo, vt gradus aliquis præexistens secūdū rē actu in aliquo adiūgatur formæ existēti. aliquo gradu in summo: sicut quātitas alimēti additur animali, ꝙ augetur, secundo, vt gradus aliqs præexistēs nō secūdū rē, sed secūdū intellectū & potētiā actiuā deforis apponatur formę, nō in summo: sicut aeri illuminato vna candela additur aliud lumē ex alia. eadela postmodū, & fit magis illuminatus. tertio, vt gradus aliqs præexistēs ī potētia subiecti edueāt de eius potētia, & addāt præexistēti sicut cū forma educit de potētia subiecti, addit subiecto: præter hos modos nescio alium, qui ad istos nō reducatur. Sciendum est deinde, ꝙ quia additio non potest intelligi, vt sanct. Tho. in 2. 2. quæ. 24. dicit, absq; intellectu duorum, scilicet eius qui addit, & eius quod additur, dualitas aūt sine distinctione fingi nequit: oportet omnē opinionē ponētē intentionē fieri per additionē, distinctionem horū duorū proponere vel in re, vel secūdū imaginationē: quāuis additione facta, possit fieri ex vtroq; vnū, vt patet: nec te lateat ꝙ idem est iudicium de additione magis ad minus, & additione gradus ad gradū, & formæ ad formā in eadē speeie vt patet in lumine: est enim aēr prius ex cāde la lucēte, vt duo illuminatus ver. gra. vt duo. Et si apponat alia candela æque virtutis, &c. erit ibi luminaꝰ vt quatuor: vt patet ex hoc ꝙ meliꝰ ibi legimus: & vniuersaliter videmꝰ, ꝙ nō esset si esset factū lumē maius extensiue, puta plura lumina & nō maius extensiue. Et tū constat, ꝙ aliud numero lumen heret, si subiectū occupatum nō inueniretur. Et ꝓpterea author loquēs de additione formæ ad formā eiusdē speciei, loquitur etiā de additiōe gradꝰ ad gradū: gradus eñ caloris vt duo, calor quidā est: & sic de alijs. Examinādo igitur modos imaginatos additionis in formis videamus quomodo additiōis ratio & veritas inueniat. In primomodo additionis ratio vere saluatur, sed nulla veritas: est eñ impossibile ꝙ gradꝰ existēs addat existēti, nisi subiectum subiecto addatur. Et tunc nō fieret magis, sed maius, vel accides migraret de subiecto in subiectum: quod est impossibile. In secundo modo ratio additionis apparenter saluatur: est enim in eo non additio, sed additionis modus quidam, vt apparet, tum ex eo, quòd deforis venit secundum veritatem, vt in formarum infusarum intensione, vel secundum æstimationem, vt in lumine: tum ex eo, quòd id quod deforis venit, intelligitur vt quoddam indiuiduum eiusdem speciei, nō quod est, sed quod esset si seorsum fieret: & sic saluatur quodammodo distinctio numeralis eius quod additur ad id cui additur, veritas autem deficit: tum quoniam nulla forma naturalis insensibilis venit deforis nisi apud ponētes formas creari, licet quo ad formas supernaturales, charitatem scilicet, & huiusmodi, verificetur aduentus deforis: sed præsens sermo est communis: tum qñ non est etiam hic vera additio nisi secundum extrancā: prout scilicet ageus additur agenti: vt author in 24. quæst. 22. artic. 5. ad. 2. dicit, & hæc etiam additio est per accidens: quia plura lucentia aut califacientia concurrunt in vi vnius totalis agentis. In tertio autem additionis ratio eo solo modo apparet quo quiequid nouī quomodolibet ad genitum antiquo aduenire dicimus: sed veritas est, quòd ibi nulla est additio nec quo ad fieri, nec quo ad factum esse: nō quo ad fieri,, quia non additio est, sed eductio: nec quo ad factum esse: quia non saluatur distinctio interadditū, & cui additur: sicut inter formam in facto esse & materiam. Ad cuius clariorem notitiam sciēdum, quòd additio per eductionem de potentia subiecti gradus ad gradum per intensionem in formis, dupliciter æstimari potest. primo, quòd se habeāt gradus adinuicem, sicut vnitas superueniens vnitati in numeris non quo ad distinctionem, sed quo ad distinctionem. & hanc phantasiam sequi videntur ponentes formas intendi per additionem gradus ad gradum, æstimant enim formam compatientem multos eiusdem speciei gradus aduenientes, & recedentes, aeſi fingeremus quòd numerus aliquis inuariatus secundum substantiam perderet & acquireret diuersas vnitates, continuas tamen: & hoc reputatur chimera. vnde secundo æstimat quòd ipsa simplex essentia formæ perfectior fit in hoc ipso, quòd subiectū sibi magis subijcit formaliter: & hoc est ipsam intendi: & quāto magis hoc habet, tanto est magis intensa. Et propter ea dicere oportet loquendo de intensione formæ vt corporaliter respicit subiectū, quòd semper quando est intensior, sit perfectior secundum essentiā & esse & inesse in subiecto, & econuerso. Nec aliqua ibi interuenit corruptio, sed sola omnium prædictorum augmētatio. Diuus ergo Thomas de additione formaliter inxta Phyſicum morem tractans primum modum, qui solus additionem formalem præfert, distinxit contra alios duos, quos & pro vnico computauit quia quo ad intrinseca in hoc proposito non differunt: & quodammodo distinctionis eorum meminit in 2. 2. in loco allegato & illum semper improbauit. Vnde in primo sent. dist. 17. dicit se non posse illum intelligere formaliter. hos autem seu hunc firmauit, & hinc quidem: quia tractat in communi. primo ex communibus, quia forma non fit, sed compositum: additio enim nonnulla esset si forma fieret. secundo ex proprijs additionis: quia scilicet additum di slinguitur, &c. vt patet in litera. & per hæc patet solutio ad obiecta. & tu qui graduum additione vteris disputando, si hanc ex pressurus dicis sententiam a lapsu solo linguæ cohibendus restas, &c.

Quæstio. ¶ *Num possibile sit formas intēdi secundū se, & nō in relatione ad subiectum.*

¶ Circa eandem difficultatem de intensione & remissione formarum in eodē

secundo artic. 52. quæst. dubium adhuc occurrit ex Scoto in vltima quæst. 17. distinctionis primi sentent. Ipse siquidē non solus, vt opinor sensum, nō intesum à duo Thoma sic impugnauit, vt in aliquo dissentiat sed omnes enim creduntur affirmari, primū est ꝙ formæ intendātur proprie & remittātur tātum secundum habitudinē ad subiectū. secundum est, ꝙ res illa quæ est forma, quoniā intendit & remittitur, nihil sui reale absolutum acquirit aut perdit, sed solum aliquid in ordine ad subiectū. Et vtrunq; Scot. impugnat. Secundū veritatē aūt secundum dictū nō est S. Tho. sed cō tra ipsum, vt ex supradictis patet. vñ nō oportet respōdere obiectis contra illud. Primū vero dictū assertū à diuo Thoma est, nec est mirum ꝙ impugnetur à Scot. quo niā discordauit à principio: diuus enim Tho. posuit formas habere quicquid habent aut ex ratione formali, scilicet specifica, aut ex subiecto, seu materia: ita ꝙ quid materiale. i. non specificum est in eis, ex materia posuit, ille autē nō. Et propterea author latitudinē formæ secundum magis & minus, cū infra speciem sit materiale; aliquid id sit in specie: ad subiectum reduxit, sicut & cętera materialia & indiuidualia. Scotus aūt sequens suas proprietates indiuiduales, vult, ꝙ si per impossibile forma ita abstraheret à subiecto, quod nec etiam aptitudinaliter respiceret subiectū, susciperet magis & minus sita ꝙ hoc nec cōuenit formæ in ordine ad subiectū, nec orit quoquo modo ex subiecto: inclinationem ad subiectum, adhuc esset maior vel minor: probat autem hoc si contraria in summo sunt incompossibilia: remissa vero compossibilia: ergo impossibilitas formarum consurgit ex gradibus: ergo gradus conueniunt formis priusquam respiciant subiecta. prima consequentia est per se nota: secunda probatur, quia prior est incompossibilitas formarum in se, quàm sit earum in subiecto reciente: quia enim sibiinuicem repugnant, ideo non possunt recipi in eodem, & non econuerso: ergo &c.

¶ Ad hoc dicitur primo, quòd antecedens est falsum loquendo vt loquimur de contrarijs, formaliter non virtualiter inuentis: vt in medio: & secundum se non secundum extrinseca: puta animam vel cœlum, vel formam mixti: contraria enim cum ex specifica differentia contraria sint: vt patet 10. Metaphy. per hoc idem sunt incompossibilia in eodem, vt patet ibidem. vnde Aristo. omnes conditiones cōtrariorum, inter quas est incompossibilitas in eodem reducit ad perfectam differentiam, vt patet ibi. contraria ergo in quocunq; sunt gradu, contraria sunt & incompossibilia in eodem, & alterum, contra alterum pugnat: quòd autem in mixtis maneant remissa, hoc facit forma mixti contenens: & nihilominus mutuo contra se nituntur remissa sicut in somno proportionaliter. Dicitur secūdo, ꝙ dato, antecedente, prima consequentia non valet: quia impossibilitas formarum ponderetur duplex vna ex contrarietate: & hæc conuenit formis secundum se ex specificis naturis: & hæc non confurgit ex gradibus, se abstrahit ab eis: sicut & ipsa forma & hæc incompossibilitas est prior in formis secundum se, quàm in subiecto: quæ tamen nihil facit ad argumentem: altera ex gradibus: & hæc conuenit formis ex illo respectu ad subiectum. ex quo cōuenit eis latitudo. In litera autem patet, quòd formę, de quarum ratione nō est indiuisibilitas, participabiles à subiectis absq; specificatione eorum habent latitudinem. Vnde neque latitudo neque gradus neq; incōpossibilitas consurgens ex eis est prior quàm sit talis participabilitas formæ in subiecto: & cum dicitur, quòd ista incompossibilitas est prior inter formas inter se, quàm in subiecto: respōdetur quod hic est sophisma ab vna habitudine ad subiectum ad omnes seu à negatione prioritatis in vna, ad negationem prioritatis in omnibus. Aliud est enim dicere, quòd incompossibilitas ista formarum sit prior in se, quàm incompossibilitas in subiecto. Aliud est dicere quòd incompossibilitas formarum in se sit prior omni respectu ad subiectum: quia est posterior participabilitate tali formarum in subiecto, ex qua consurgit incompossibilitas secundum gradus in formis in se & in subiecto.

¶ Ad exemplum autē Scoti de quantitate molis dicitur, quòd quantitati conuenit esse maiorem & minorem in eadem specie: non ex hoc quòd est participabilis à subiecto, & ideo non est simile. sed ex hoc ipso, quia participat naturam materiæ. vnde si auferatur ab ea id quod habet ex hoc, quòd participat naturam materiæ, neque indiuiduum secundum se nec maius nec minus haberet. &c.

a ¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ secundæ Articulum tertium.*

IN articulo tertio, eiusdem quæstionis quinquagesimę secundę, nihil scribēdum occurrit, nisi pro nouitijs quòd sicut ante genitum habitum in anima potuit anima intensiori actu generare, ipsum, ita post genitum potest intē-

ARTICVLVS II.

a ¶ *Vtrum habitus augeantur per additionem.*

4. dist. 12. qo. 2. art. 1. q. 1. ad. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

siori actu quàm sit ille etiam ad quem se extendit prælens habitus augere eundem, eodem vtens principio actiuo intensius quàm prius vsus fuerit, ex hac namque parte habet vim augmentatiuã vnde habet generatiuam: quamuis ad augendum nonnihil operetur iam incboatus habitus, non ea ratione, quia nihil prohibet augere aliquid seipsum, vt patet ex secundo de anima: quoniam hoc de augmento proprie sumpto dicitur: hoc autem de quo loquimur, augmentum metaphorice dicitur augmentum: proprie vero est motus intentionis, sed ea potius ratione, quia actus elicitus ab habitu inchoato, & subiectum disponit pparãs ipsum ad perfectius sortiendũ habitum: & perfectior est, cum ex tota virtute habitus procedit, ita vt ad perfectionem maiorem deducere possit habitum.

Super Quæstionis quinquagesimætertiæ Articulum primum.

Annot.

IN quæstione quinquagesimatertia aduerte ex primo articulo, quòd apud authorem idem est indicium de speciebus intelligibilibus & habitibus principiorum, quo ad corruptibilitatem & incorruptibilitatem: & non est idem iudicium de prædictis ex habitu scientiæ & virtutum, & causa est vt patet in litera: quia illa sunt à solo intellectu agente, ista vero ab alijs causis habentibus contraria, neque enim phantasmata ex parte causæ computanda censuit: quia alias docuit non causam, sed materiam causæ esse ea quæ sunt in parte sensitiua, ad ea quæ sunt intellectus: propter quod etiam hic ex parte subiecti posuit hoc secũdarium subiectum, ipsa vocans, quæ tu celsi ingenij non pertransibis ieiunus. Aduerte quoque ex eodem articulo, quod hinc expresse pluries habes, vnde habitum scientiæ in nobis non esse species intelligibiles accipias: ille enim & singulæ & omnes carent contrarijs, scientia autem non: vt in litera dicitur. Aduerte tertio ex secundo articulo, quod author vndique affluens proprijs rationibus, non solum ad naturam rei reddit rationem intensionis & remissionis, sed ad res sic significatas, puta concrete vel abstracte ex eadem radice descendit.

¶ Præterea, Simile augetur suo simili: sed quilibet actus est similis habitui à quo procedit. ergo quilibet actus auget habitum.

¶ SED CONTRA, Idem non est cõtrariorũ causa: sed sicut dicitur in 2. Ethi. aliqui actus ab habitu procedentes diminuunt ipsum, vtpote cum negligenter fiunt. Ergo non omnis actus habitum auget.

CONCLVSIO.

¶ Actus quilibet si intensioni habitus æquetur, & ei proportionetur, augeri habitum, & perfectiorẽ reddere potest. secus vero si ab intensione habitus deficit.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd similes actus similes habitus causant, vt dicitur in 2. Ethicor. Similitudo autem & dissimilitudo non solum attenditur secundum qualitatem eandem vel diuersam, sed etiam secundum eũdem vel diuersum partipationis modum. Est enim dissimile non solum nigrum albo: sed etiam minus album magis albo: nam etiam motus sit à minus albo in magis album, tanquam ex opposito in oppositum, vt dicitur in 5. Phy sic. Quia vero vsus habituum in voluntate hominis consistit, vt ex supradictis patet, sicut cõtingit quòd aliquis habens habitum non vtitur illo vel etiam agit actum contrarium: ita etiam potest contingere quòd vtitur habitu secundum actum non respondentem proportionaliter intensioni habitus. Si igitur intensio actus proportionaliter æquetur intensioni habitus, vel etiam superexcedat, quilibet actus vel auget habitum, vel disponit ad augmentum ipsius. vt loquamur de augmento habituũ ad similitudinem augmenti animalis. nõ enim quodlibet alimentum assumptum actu auget animal. sicut nec quælibet gutta cauat lapidem sed multiplicato alimento tandem sit augmentum. Ita etiam multiplicatis actibus crescit habitus. Si vero intensio actus proportionaliter deficiat ab intensione habitus, talis actus non disponit ad augmentum habitus, sed magis ad diminutionem ipsius.

¶ Et per hoc patet responsio ad obiecta.

QVÆSTIO QVINQVAGESIMATERTIA De corruptione & diminutione habituum, in tres articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de diminutione & corruptione habituum.

¶ Et circa hoc quæruntur tria.

¶ Primo, vtrum habitus corrumpi possit.

¶ Secundo, vtrum possit diminui.

¶ Tertio, de modo corruptionis, & diminutionis.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum habitus corrumpi possit.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd habitus corrumpi non possit. Habitus enim ineſt sicut natura quædam: vnde operationes secundum habitum sunt delectabiles: sed natura non corrumpitur, manente eo cuius est natura: ergo neque habitus corrumpi potest manente subiecto.

¶ Præterea, Omnis corruptio formæ, vel est per corruptionem subiecti, vel est à contrario: sicut ægritudo corrumpitur corrupto animali, vel etiam supueniente sanitate: sed scientia, quæ est quidam habitus, non potest corrumpi per corruptionem subiecti: quia intellectus qui est subiectum eius, est substantia quædam, & non corrumpitur: vt dicitur in 1. de anima. Et similiter etiam non potest corrumpi à contrario: nam species intelligibiles non sunt adinuicem contrariæ, vt dicitur in 7. Metaph. Ergo habitus sciẽtiæ nullo modo corrumpi potest.

¶ Præterea, Omnis corruptio est per aliquem motum: sed habitus scientiæ, qui est in anima, non potest corrumpi per motum per se ipsius animæ: quia anima per se non mouetur: mouetur autem per accidens per motum corporis: nulla autem transmutatio corporalis videtur posse corrumpere species intelligibiles existentes in intellectu, cum intellectus sit per se locus specierum sine corpore: vnde ponitur quòd nec per senium, nec per mortem corrumpuntur habitus: ergo scientia corrumpi non potest: & per consequens nec habitus virtutis, qui etiam est in anima rationali: & sicut philosophus dicit in 1. Ethic. Virtutes sunt permanentiores disciplinis.

¶ SED CONTRA est, quod philosophus dicit in lib. de longitudine, & breuitate vitæ, quòd scientiæ corruptio est obliuio & deceptio: peccando enim aliquis habitum virtutis amittit, & ex contrarijs actibus virtutes generantur & corrumpuntur, vt dicitur in secũdo Ethicorum.

CONCLVSIO.

¶ Corrumpi contingit per se vel per accidens, quoscunque habitus qui vel contrarium habent, vel in subiectis sunt, qui corrumpi possint.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd secundum se dicitur aliqua forma corrumpi per contrarium suum, per accidens autem per corruptionem sui subiecti. Si igitur fuerit aliquis habitus, cuius subiectum est corruptibile, & cuius causa habet contrarium, vtroque modo corrumpi poterit: sicut patet de habitibus corporalibus, scilicet sanitate & ægritudine. illi vero habitus, quorum subiectum est incorruptibile, non potest corrumpi per accidens. Sunt tamen habitus quidam qui etsi principaliter sint in subiecto incorruptibili, secundario tamen sunt in subiecto corruptibili: sicut habitus scientiæ, qui principaliter est quidem in intellectu possibili, secundario autem in viribus apprehensiuis sensitiuis, vt supra dictum est. & ideo ex parte intellectus possibilis habitus scientiæ, non potest corrumpi per accidens, sed soluni ex parte inferiorum virium sensitiuarum. Est igitur considerandum, si possunt huiusmodi habitus per se corrumpi. Si igitur fuerit aliquis habitus qui habeat aliquod contrarium vel ex parte sua, vel ex parte suæ causæ, poterit per se corrumpi: si vero non habet contrarium non poterit per se corrumpi. Manifestum est autem quòd species intelligibilis in intellectu possibili existens, non habet aliquid contrarium, neque iterum in intellectu agente, qui est causa eius, potest aliquid esse contrariũ. vnde si aliquis habitus sit in intellectu possibili immediate ab intellectu agẽte causatus, talis habitus est incorruptibilis & per se & per accidens: huiusmodi autem sunt habitus principiorum principiorum tam speculabilium quàm practicorum, qui nulla obliuione vel deceptione corrumpi possunt. sicut philosophus dicit in sexto Ethico. de prudentia, quòd non perditur per obliuionem. Aliquis vero habitus est in intellectu possibili ex ratione causatus scilicet habitus conclusionum: qui dicitur scientia: cuius causæ dupliciter potest aliquid contrarium esse. Vno modo ex parte ipsarum propositionum, ex quibus ratio procedit: etenim enuntiationi, quæ est. Bonum est bonum contraria est ea, quæ est Bonum non est bonum, secundum philosophum 2. Periher. Alio modo quantum ad ipsum processum rationis, prout syllogismus sophisticus opponitur syllogismo dialecticio, vel demonstratiuo. Sic igitur patet, quòd per falsam rationem potest corrumpi habitus veræ opinionis, aut etiam scientiæ: vnde philosophus dicit, quòd deceptio est occupatio scientiæ, sicut supra dictum est. Virtutum vero quædam sunt intellectuales, quæ sunt ipsa ratione, vt dicitur in 6. Ethic. de quibus est eadem ratio quæ est de scientia, vel opinione. Quædam vero sunt in parte animæ appetitiua, quæ sunt virtutes morales. & eadem ratio est de vitijs oppositis. Habitus autem appetitiuæ partis causantur per hoc, quòd ratio nata est appetitiuam partem mouere. vnde per iudicium rationis in contrarium mouentis quocunque modo scilicet siue ex ignorantia, siue ex passione, vel etiam ex electione corrumpitur habitus virtutis vel vitij.

1.qo.89. a1.5. cor.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut dicitur in 7. Ethic. habitus similitudinem habet naturæ: deficit tamen ab ipsa. & ideo cum natura rei nullo modo remoueatur ab ipsa, habitus difficile remouetur.

¶ Ad secundum dicendum, quòd etsi speciebus intelligibilibus non sit aliquid contrarium enuntiationibus, tamen & processui rationis potest aliquid esse contrarium: vt dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quòd scientia non remouetur per motum corporalem quantum ad ipsam radicem habitus, sed solum quantum

tum ad impedimentum actus, in quantum intellectus indiget in suo actu viribus sensitiuis, quibus impedimentum affertur per corporalẽ transmutationem. Sed per intelligibilem motum rationis potest corrumpi habitus scientiæ etiam quantũ ad ipsam radicem habitus, & similiter etiam potest corrumpi habitus virtutis. tamen quòd dicitur virtutes esse permanentiores disciplinis, intelligendum est nõ ex parte subiecti vel causæ sed ex parte actus: nam virtutum est vsus continuus per totam vitam, non autem vsus disciplinarum.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum habitus possit diminui.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quod habitus diminui non possit. Habitus enim est quædã qualitas & forma simplex: simplex autem aut totũ habetur, aut totũ amittitur. ergo habitus etsi corrũpi possit, diminui non potest.

¶ Præterea, Omne quod conuenit accidenti, conuenit eidem ratitione sui subiecti: habitus autem secundum seipsum non intenditur & remittitur: alioquin sequeretur quòd aliqua species de suis individuis prædicaretur secundum magis & minus: si igitur secundum participationem subiecti diminui possit, sequeretur quòd aliquid accidat habitui proprium, quod non sit commune ei & subiecto, cuicunque autem formæ conuenit aliquid proprium præter suum subiectum, illa forma est separabilis: vt dicitur in primo de anima: sequitur ergo quòd habitus sit forma separabilis quod est impossibile.

¶ Præterea, Ratio & natura habitus sicut & cuiuslibet accidentis, cõsistit in concretione ad subiectum. vnde & quodlibet accidens diffinitur per suum subiectum: si igitur habitus secundum seipsum non intẽditur neque remittitur, neque etiam secundum concretionem sui ad subiectum, diminui poterit: & ita nullo modo diminuetur.

¶ SED CONTRA est, quod contraria nata sunt fieri circa idẽ: augmentum autem & diminutio sunt contraria: cum igitur habitus possit augeri, videtur quod etiam possit diminui.

CONCLVSIO.

¶ Sicut contingit habitus augeri, ita & diminui ex his causis possunt, ex quibus corrumpuntur.

¶ RESPONDEO dicendũ, quod habitus dupliciter diminuũtur sicut & augentur, vt ex supradictis patet. Et sicut ex eadem causa augẽtur, ex qua generãtur: ita ex eadem causa diminuuntur, ex qua corrumpuntur. Nam diminutio habitus est quædam via ad corruptionem: sicut econuerso generatio habitus est quoddam fundamentum augmenti ipsius.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quod habitus secundũ se consideratus est forma simplex, & secundum hoc non accidit ei diminutio, sed secundum diuersum modum participandi: qui prouenit ex indeterminatione potentiæ ipsius participantis: quæ scilicet diuersimode potest vnam formam participare, vel quẽ quoteſt ad plura vel ad pauciora extendi.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ratio illa procedere si ipsa essentia habitus nullo modo diminueretur: hoc autem non ponimus, sed quòd quædam diminutio essentiæ habitus nõ habet principium ab habitu, sed à participante.

¶ Ad tertium dicendum, quod quoquũq; modo significetur accidens, habet dependentiam ad subiectum secũdum suam rationem, aliter tamen & aliter. Nam accidens significatum, in abstracto importat habitudinem ad subiectum, quæ incipit ab accidente, & terminatur ad subiectum: nam albedo dicitur qua aliquid est albũ: & ideo in diffinitione accidentis abstracti non ponitur subiectum quasi prima pars diffinitionis, quæ est genus: sed quasi secunda, quæ est differentia: dicimus enim quòd simitas est curuitas nasi: sed in concretis incipit habitudo à subiecto & terminatur ad accidens, dicitur enim album quod habet albedinem: propter quod in diffinitione huiusmodi accidentis ponitur subiectum tanquam genus, quod est prima pars diffinitionis: dicimus enim, quòd simus est nasus curuus. Sic igitur id quod conuenit accidentibus ex parte subiecti, non autem ex ipsa ratione accidẽtis, non attribuitur accidenti in abstracto, sed in cõcreto: & huiusmodi est intensio & remissio in quibusdam accidentibus: vnde albedo non dicitur magis & minus, sed albũ. & eadẽ ratio est in habitibus & aliys qualitatibus: nisi quod quidam habitus augentur vel diminuũtur per quandam additionem: vt ex supradictis patet.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum habitus corrumpatur vel diminuatur per solam cessationem ab opere.

2.2.q.24 a.10. & 1.di.17.q. 2.ar.5.co.

ADVERTIVM sic proceditur. Videtur quod habitus nõ corrũpatur aut diminuatur per solã cessationem ab opere. Habitus enim permanẽtiores sunt, quàm passibiles qualitates, vt ex supradictis apparet: sed passibiles qualitates non corrumpuntur neque diminuuntur per cessationem ab actu: non enim albedo diminuitur, si visum non immutet: neque calor si non calefaciat. Ergo neque habitus diminuuntur vel corrumpuntur per cessationem ab actu.

¶ Præterea, Corruptio & diminutio sunt quædam mutationes: sed nihil mutatur absque aliqua causa mouente: cum igitur cessatio ab actu non importet aliquam causam mouentem, non videtur quod per cessationẽ ab actu possit esse diminutio vel corruptio habitus.

¶ Præterea, Habitus scientiæ & virtutis sunt in anima intellectiua, quę est supra tempus: ea vero quæ sunt supra tempus, non corrumpũtur neq; diminuũtur per temporis diuturnitatem: ergo neque huiusmodi habitus corrumpuntur vel diminuuntur per temporis diuturnitatem, si diu aliquis absque exercitio permaneant.

¶ SED CONTRA est quod Philosophus in lib. de longitudine & breuitate vitæ dicit, quod corruptio scientiæ non solum est deceptio, sed etiam obliuio: & etiã in 8. Ethic. dicitur, quod multas amicitias inappellatio dissoluit: & eadem ratione alij habitus virtutum per cessãtionem ab actu diminuuntur, vel tolluntur.

CONCLVSIO.

¶ Sicut ex actibus generatur & augetur habitus, ita cessare ab actu diminui & tolli nonnũquam habitum.

¶ RESPONDEO dicendum, quod sicut dicitur in 8. Ehi. aliquid potest esse mouens dupliciter. Vno modo per se, quo scilicet mouet secundum rationem propriæ formæ, sicut ignis calefacit. Alio modo per accidẽs, sicut id, q̃ remouet prohibẽs, & hoc modo cessatio ab actu causat corruptionẽ, vel diminutionem habituũ: inquantum scilicet remouetur actus, qui prohibebat causas corrumpentes, vel diminuentes habitum: dictum est enim quod habitus per se corrumpuntur vel diminuũtur ex contrario agente. vnde quorũcunque habitũ contraria subrescunt per tẽporis tractum, quæ oportet subtrahi per actum ab habitu procedentẽ, huiusmodi habitus diminuuntur, vel etiam tolluntur totaliter per diuturnã cessationem ab actu, vt patet etiam in scientia & in virtute. Manifestũ est enim, quòd habitus virtutis moralis facit hominem promptum ad eligendũ medium in operationibus & passionibus. cum autem aliquis non vtitur habitu virtutis ad moderandas passiones, vel operationes proprias, necesse est quòd proueniant multæ passiones & operationes prẽter modũ virtutis ex inclinatione appetitus sensitiui & aliorum, quæ exterius mouẽt. vnde corrumpitur virtus vel diminuitur per cessationem ab actu. Similiter etiam est ex parte habituum intellectualiũ, secundum quos est promptus ad recte iudicandum de imaginatis: cũ igitur homo cessat ab vsu intellectualis habitus, insurgunt imaginationes extraneæ, & quandoque ad contrarium ducentes, ita quod nisi per frequentem vsum intellectualis habitus quoadmmodo succidantur vel comprimantur, redditur homo minus aptus ad recte iudicandũ, & quandoque totaliter disponitur ad contrarium: & sic per cessationem ab actu diminuitur, vel etiam corrumpitur intellectualis habitus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod ita etiam calor per cessationẽ à calefaciendo corrumperetur, si per hoc increscret frigiditas quod est calidi corruptiuum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd cessatio ab actu est mouens ad corruptionem vel diminutionem, sicut remouens prohibens: vt dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quod pars intellectiua animæ secundum se est supra tempus: sed pars sensitiua subiacet tempori: & ideo per temporis cursum transmutatur quantum ad passiones appetitiuæ partis, & etiam quantum ad vires apprehensiuas. vnde Philosophus dicit in 4. Physic. quòd tempus est causa obliuionis.

¶ Num ad corruptionem subitii corrũpi possit scientia. *Quæstio.*

¶ In respõsione ad tertium posiremo in artic. 3. scrupulus occurrens nouitijs remouendus est: videtur enim cõtrariari hic tertius articulus primo in respõsione ad tertium, du ibi dicitur q̃ scientia ex corporalibus motibus non corrumpitur in se, sed in suo actu impeditur vt patet in ebrijs. hic vero cõfirmatur in respõsione ad vltimum: quòd scientia corrũpitur propter mutationem cui subiacent vires apprehensiuę interiores quæ subsunt tẽpori. Ad hoc enim dicendum est, q̃ diligentius perspecta verba literæ subiunicę non aduersantur: primũ enim dictum loquitur de motibus partis interioris sensitiui tantum, secundus autem de eisdẽ vt patiunt, vel non cõpescunt contrarias causas habituum: & indicat author quòd impedimenta partis sensitiuæ, si non vltra progrediantur, nõ corrumpũt scientiam. sed actũ eius: & ideo remanet post mortẽ: si autem vel per diuturnam cessationem vel positiuam imaginationem ad hoc progrediantur, quòd propositiones contrariæ aut syllogismus fiat: quamuis ex parte sensitiua inchoet tantum corruptio hæc. Efficaciter tamen corrumpitur scientia per huiusmodi obliuionem vel deceptionem: vt in litera dicitur in primo articulo.

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ *Super Quæstionis quinquagesimæquartæ Aristotelis primum.*

IN primo artic. quæst. 54. aduerte nouitine fallatis in similitudine habitudinis materiæ ad formam, atque agentis & potentiæ ad habitum, atque obiectum. Inducitur enim, & tenet quantum ad determinationem, ad vnitatémque actus ab vno agente: sed non est extendenda ad vnitatē materiæ, nā oppositum intenti sequeretur, scilicet quòd sicut in vna materia non potest simile esse nisi vna forma: sic nec in vna potentia plures habitus similiter non est extendenda ad proportionem formæ & habitus quo ad simultatem propter eandem causam. vnde esto cautus, vt proportionalis simulitudo quo ad explicita tantum in litera intelligatur, & non falleris.

2.2.q.47 ar.5.co.& 3.dist.33. q.1.ar.1.q.1.cor et d. 35.q.2.ar.3.Et q.2.ad 5.Et veri. q.15.ar.2. ad.11. Et vir.q.1.ar. 12.ad.4.

¶ In respōsione ad primum eiusdem primi articuli, aduerte quòd litera non dicit, quòd omnis diuersitas generica obiectorum constituat diuersitatem potentiarū quoniam hoc manifeste est falsum, nam mathematica, & metaphysica, & naturalis, & moralis manifeste habēt obiecta diuersorum generū: de theologia quoque in principio primæ partis dicitur, quod distinguitur genere à mathematica. & vere sic est, quia distinguuntur genere scibili, sed sat est hinc literæ, quòd diuersitas aliqua obiectorum generica constituat diuersitatem potentiarū. Præsens enim responsio in hoc stat, q diuersitas potentiarum est necessario generica: habituum vero non est necessario generica, sed specifica, ex hoc enim patet, quod multiplicatis habitibus, non oportet multiplicare potentias, sicut nec multiplicatis speciebus, genera. Quæ autem sic illa distinctio generica constituens diuersitatē potentiarum, & quæ non, discutere alterius negotij est: & erit quæstio specialis.

Annot.

a ¶ *Super Quæstionis quinquagesimæquartæ Articulum secundum.*

IN articulo secundo dubium occurrit ex Scoto in prima quæstione prologi primi sententiarum. verba huius articuli ab inducente peruerse exposita nescio à se vel ab altero: acceptum est enim ex hac litera, quòd vbi est idem scibile, Annot.

DEINDE cōsiderandum est de distinctione habituum.

¶ Et circa hoc quærūtur quatuor.

¶ Primo vtrum multi habitus possint esse in vna potentia.

¶ Secundo, vtrum habitus distinguantur secundum obiecta. ¶ Tertio, vtrum habitus distinguantur secundum bonum & malum.

¶ Quarto, vtrum vnus habitus ex multis habitibus constituatur.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Vtrum multi habitus possint esse in vna potentia.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod nō possint esse multi habitus in vna potentia. Eorum enim quæ secundum idem distinguuntur, multiplicato vno multiplicatur & aliud: sed secundum idem potentię & habitus distinguuntur, scilicet secundum actus & obiecta: similiter ergo multiplicantur. non ergo possunt esse multi habitus in vna potentia.

¶ Præterea, Potentia est virtus quædam simplex: sed in vno subiecto simplici nō potest esse diuersitas accidentium: quia subiectum est causa accidentis: ab vno autem simplici non videtur procedere nisi vnū. Ergo in vna potentia non possunt esse multi habitus.

¶ Præterea, Sicut corpus formatur per figurā, ita potētia formatur per habitū: sed vnū corpus nō potest simul formari diuersis figuris: ergo neq; vna potentia potest simul formari diuersis habitibus. Non ergo plures habitus possunt simul esse in vna potentia.

¶ SED CONTRA est quod intellectus est vna potentia, in qua tamen sunt diuersārū scientiarum habitus.

CONCLVSIO.

¶ *Sicut vnius potentiæ plures actus esse possunt, ita in vna eademque potentia plures habitus valent.*

¶ RESPONDEO dicendum, quod sicut suprà dictum est, habitus sunt dispositiōes quædam alicuius in potentia existentis ad aliquid siue ad naturam, siue ad operationē, vel finem naturæ. Et de illis quidem habitibus, qui sunt dispositiones ad naturam, manifestū est quod possunt plures esse in vno subiecto, eo quòd vnius subiecti possunt diuersimode partes accipi: secundum quarum dispositionē habitus dicuntur: sicut si accipiantur humani corporis partes humores, prout disponuntur secundum naturam humanam, est habitus vel dispositio sanitatis. Si vero accipiantur partes similes, vt nerui, & ossa, carnes earum dispositio in ordine ad naturam est fortitudo, aut macies. Si vero accipiantur membra, vt manus & pes & huiusmodi, earum dispositio naturæ conueniens est pulchritudo, & sic sunt plures habitus vel dispositiones in eodem. Si vero loquamur de habitibus, qui sunt dispositiōes ad opera, q̄ pprie pertinet ad potētias sic etiā cōtingit vnius potētiæ esse habitus plures, cuius ratio est, quia subiectum habitus est potētia passiua, vt suprà dictū est: potētia enim actiua tantū nō est alicuius habitus subiectū, vt ex supradictis patet: potētia aūt passiua cōparatur ad actū determinatum vnius speciei, sicut materia ad formam, eo quod sicut materia determinatur ad vnam formam per vnum agens, ita etiam potentia passiua à ratione vnius obiecti actiui determinatur ad vnum actum secundum speciem. vnde sicut plura obiecta possunt mouere vnum potentiam passiuam, ita vna potentia passiua potest esse subiectū diuersorum actuum vel perfectionum secundum speciem: habitus autem sunt quædam qualitatis aut formæ inhærentes potentiæ, quibus inclinatur potentia ad determinationem actus secundum speciem: vnde ad vnam potentiam possunt plures habitus pertinere, sicut & plures actus speciei differentes.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod sicut in rebus naturalibus diuersitas specierū est secundum formā, diuersitas autem generū est secundum materiā: vt dicitur in 5. Meta. ea enim sunt diuersa genere quorū est materia diuersa. Ita etiam diuersitas obiectorum secundum genus facit distinctionē potentiarū. vnde Philosophus dicit in 6. Ethi. quod ad ea quæ sunt genere altera, sunt etiā animæ particulæ aliæ: diuersitas vero obiectorum secundū speciē facit diuersitatē actuū secundū speciē, & per consequēs habituum. Quæcunq; autē sunt diuersa genere sunt etiam specie diuersa: sed nō cōuertitur, & ideo diuersārū potentiarum sunt diuersi actus specie & diuersi habitus. nō autem opertet quod diuersi habitus sint diuersārum potentiarum, sed possunt esse plures vnius: & sicut sunt genera generum, & species specierum, ita etiam contingit esse diuersas species habituum & potentiarum.

¶ Ad secundum dicendum, quod potātia etsi quidē sit simplex secūdum essentiā, est tamen multiplex virtute, secundū quod ad multos actus specie differentes se extendit: & ideo nihil prohibet in vna potentia esse multos habitus specie differentes.

¶ Ad tertium dicendum, quod corpus formatur per figuram sicut per propriam terminationem: habitus autem non est terminatio potentiæ, sed est dispositio ad actum, sicut ad vltimū terminum, & ideo non possent esse vnius potentię simul plures actus, nisi forte secundū quod vnus comprehenditur sub alio, sicut nec vnius corporis plures figuræ, nisi secundum quod vna est in alia: sicut trigonum in tetragono. non enim potest intellectus simul multa actu intelligere: potest tamen simul habitu multa scire.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Vtrum habitus distinguantur secundum obiecta.*

AD SECVNDVM sic procedit. Videtur quod habitus non distinguantur secundum obiecta. Contraria enim sunt specie differentia, sed idem habitus scientiæ est contrariorū, sicut medicina sani & ægri: non ergo secūdum obiecta specie differentia habitus distinguuntur.

¶ Præterea. Diuersæ scientię sunt diuersi habitus, sed idem scibile pertinet ad diuersas sciētias, sicut terram esse rotundam demonstrat naturalis & astrologus, vt dicitur in 2. Physi. Ergo habitus non distinguūtur secundum obiecta.

¶ Præterea, Eiusdem actus est idem obiectum: sed idem actus potest pertinere ad diuersos habitus virtutū, si ad diuersos fines referatur: sicut dare pecuniam alicui, si sit propter deum, pertinet ad charitatem: si vero sit propter debitum soluendum, pertinet ad iustitiam. ergo etiam idem obiectum potest ad diuersos habitus pertinere. non ergo est diuersitas habituum secundum diuersitatem obiectorum.

¶ SED CONTRA, Actus differunt specie secundum diuersitatem obiectorum, vt suprà dictum est: sed habitus sunt dispositiones quædam ad actus: ergo etiam habitus distinguuntur secundum diuersa obiecta.

CONCLVSIO.

¶ *Distinguuntur habitus & secundum diuersa actiua principia, & secundum naturam, & ex ipsis obiectis.*

¶ RESPONDEO dicendū, quod habitus & est forma quædā, & est habitus: potest ergo distinctio habituum secundū speciem attendi, aut secundum communem modum, quo formæ specie distinguūtur, aut secundum proprium modum distinctionis habituum. Distinguuntur siquidem formę adinuicem secundum diuersa principia actiua, eo quòd omne agens facit simile secundum speciē, habitus autē importat ordinem ad aliquid: omnia autem, quę dicuntur secundum ordinem ad aliquid, distinguuntur secundum distinctionem eorū, ad quæ dicuntur. Est autem habitus dispositio quædā ad duo ordinata, scilicet ad naturam & operationem consequentem naturam. Sic igitur secundum tria habitus specie distinguuntur. Vno quidā modo secundū principia actiua taliū dispositionū: alio vero modo, secundū naturam: tertio vero modo secundum obiecta specie differentia, vt per sequentia explicabitur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, quod in distinctione potentiarum vel etiā habituum nō est cōsiderādum ipsum obiectum materialiter, sed ratio obiecti differens specie vel etiam genere, quāuis autem contraria specie differant diuersitate rerum, tñ eadem ratio est cognoscēdi vtrumq;, quia vnum per aliud cognoscitur. & ideo inquantū cōueniunt in vna rōne cognoscibilis, pertinent ad vnum habitum cognoscitiuum.

¶ Ad secundū dicēdū quod terrā esse rotundā per aliud medium, demonstrat naturalis, & per aliud astrologus. Astrologus enim hoc demonstrat per media mathematica: sicut per figuras eclipsium, vel per

quæ quod terra est rotunda per philosophiam naturalē & astrologiam, q̄ ibi non sint distincti habitus, sed sunt distinctæ formæ, quia non distinguuntur per obiecta, sed per principia actiua, in corpore nanque dicitur, quod habitū inquantum formæ distinguuntur per obiecta. Et in responsione ad secundū dicitur, quod media sunt principia actiua, contra hanc sententiam arguit dupliciter. Primo, quia impossibile est aliqua in distincta esse secundum inferius prædicatum, & distincta secundum superius: forma autem est superius ad habitum, vt patet. Secundo, quia hoc supponit obiecta distinguere habitus in alio genere causæ, quā efficiue, quod falsum est, si aliquo modo causant distinctionem habituum.

¶ Ad hæc dicitur, quod falsa est in primis interpretatio literæ: neque est hoc somniauit diuus Thom. sed intēdit, quod quia habitus & formæ & habitus sunt, vtraque fortiri possunt distinctiua, scilicet propria formarum, & propria habituum, & non quod cum distinctione illarum sit indistinctio horum. vnde in proposito vtraque distinctiua cōcurrunt, scilicet actiorum & obiectorū formalium: terram esse rotundam, & est aliud obiectum formale, & per aliud medium scitum est respectu astrologiæ & philosophiæ naturalis, vt patet: nec opus est afferendo vnū, afferre semper aliud. vti de patet respōsio ad primum. Ad secundum vero dicitur, quod obiectū vt obiectum, non dicit causam effectuam: & propterea non prohibet quin distinguatur aliter quām effectiue & reuera potest distinguere non solum effectiue, sed formaliter: extrinsece tamen & finaliter habitus sunt de actibus, vt alias dictum est. Idem enim est iudicium.

a ¶ *Super Quæstionis quinquagesimæquartæ Artic. tertium.*

IN articulo tertio nota quòd apud authorem hic non dicitur quod impossibile est, q̄ idem habitus transeat de bono in malum, aut econuerso, sed quod impossibile est, quod sit bonus & malus, eo quod sunt bonus & malus diuersārum specierum, & contrarij: impossibile est enim contraria esse simul vnius indiuidui. Et hoc bene nota pro sequentibus.

Annot.

a ¶ *Super Quæstionis quinquagesimæquartæ Articulum quartum.*

IN articulo quarto dubiū primo occurrit ex Scoto in prologo primi sententiarum, in assignatione primi subiecti habitus, vbi conatur soluere hanc rationem tactam hic in litera, Quod sicut potentia vna ad multa se extendit propter vnitatem obiecti, ita habitus: inquit enim Scotus, quod proportiones obiecti ad potentiam, & obiecti ad habitum sunt diuersæ, nā illa est actiui ad passiuum, ista est causæ ad effectum: modo ita est, quod in quodcunque passiuum potest aliquod agens, potest omne eiusdem rationis agens, prima igitur extrema proportionis actiui ad passiuum sunt communia ad omnia per se extrema illius proportionis, nam inter illa communissima est adæquatio, quia in quocunque est ratio vnius, respicit quodcunque in quo est ratio alterius: sed prima extrema causæ & effectus non sunt communissima: quia inter illa non est adæquatio: non enim sequitur, si commune potest causare habitum, quòd speciale possit.

¶ Ad hoc dico, quod miror valde de hoc viro, cōstat enim clarissimè, q̄ proportiones istæ currūt quo ad adæquationē & quæcunq; nominata pari passu: qua enim ratione actiuū & passiuum sic se habet, eadē ratione causa & effectus: quemcunque nanq; effectum potest causare aliqua causa, potest eiusdem rationis causa producere, & econuerso: & non minus speciale in quo saltuant ratio communis potest producere effectum illius communis, q̄ possit agere in passum illius communis. Nō video quomodo sit intelligibile cum actiuum respōdeat effectui & patienti: & per hæc respōdeat patienti, quia agit in eo suū effectum, quod ex extrema proportionis actiui ad passiuum adæquantur, & actiui & effectus non stat. ergo solida ratio literæ quod quia perfectio proportionat perfectibili, &c.

¶ *Nū scientia sit vna simplex qualitas.* Quæstio.

In eodem quarto ārticulo dubium tritū occurrit de habitu scientiæ, quod tāgitur in responsione ad tertium: quomodo saluāt, quod sit vna qualitas simplex, & est quæstio ista & cum extraneis & cum Thomistis. Cum Thomistis quidē: quia quidam eorum attribuunt sancto Thomæ, quod putauerit habitum scientiæ esse ordinatas species intelligibiles ad vnām formalem rationē obiecti scibilis. Quidam autem dicunt simpliciē qualitatē esse habilitatem ad vsum illarū specierum. Cum aliis vero, dum non assentiant habitum scientificū vnum secundum speciē & simplicem extendere se ad tot rerum naturas, quot in vna scientia tractantur. Thomistę igitur tenētes habitum scientificum esse species ordinatas, &c. super authoritatibus Sanct. Thom. se fundāt: quarum præcipuæ sunt ex hoc libro. tres. prima est ex quæst. 52. articu. 2. vbi author vult, quòd scientia augetur secundum se per additionem ex qua arguitur sic, Sciētia secundum se augetur per additionem: ergo ipsi secundum se aliquid additur: sed non nisi noua species intelligibilis. ergo species intelligibilis spectat ad habitualem scientiā in scipsa. secunda est ex q. 63. art. 1. ad primum. vbi vult quòd Geometer modico studio acquirit scientiam conclusionis, quā nunquam considerauit, &c. Ex hoc arguitur, quòd aliquid nouum acquiritur modico studio. tertia est ex quæst. 67. art. 2. vbi vult quod species intelligibiles se habent ad scientiam vt formales, phantasmata autem vt materialia. Ex hoc arguitur, ergo scientia formaliter est ipsa species intelligibilis. Ex tertia parte affertur articulus secundus quæstionis duodecimæ, vbi author expresse vult scientiam augeri per successiuam generationē specierū intelligibilium. Et hoc vocat augmentum secundum essentiam ipsius habitus scientiæ, &c. ex quæstione de veritate, quæstiōe octaua articulo decimoquinto, ad quartum, vbi dicit quòd vna tota sciētia comprehendit sub se diuersas sciētias particulares, quibus cōclusiones diuersę cognoscuntur: & in quæstione vicesimaquarta articulo quarto ad octauū, vbi dicit, quod ordinatio aliqualis specierū intelligibilium facit habitum: & in quæstione decima articulo secundo, approbat viā dicentium, quod species conseruantur intellectu: quarum ordinatio est habitus scientiæ: ex tertio quoq; sententiarū distinctione decimaquarta articulo tertio quæstione quarta, vbi vult quod sciētia infusa animæ Christi, sit vnus habitus: & tamen multæ species.

¶ Aliorum autem occurrit in primis Aureolus: deinde Gregorius, de Arimino in prologo primi sententiarum, quæstione tertia articulo primo, pluribus rationibus, primo ex parte operationis: quia sequeretur quòd habens habitum scientificum primæ conclusionis in geometris, posset exire in actum sciendi cæteras geometrię cōclusiones, quas nunquā considerauit, hoc est falsum: ergo probatur sequela: quia habitus scientiæ primæ conclusionis

Supra. q. 53. ar. 2. ad. 1.

per

Universidad de Deusto
Biblioteca

yet es, & habitus omniú reliquarum sunt eiusdem rationis specialissimę, licet differãt secundú perfectum & imperfectum. Constat autem, ꝙ in quemcunq; actum potest aliqua forma, potest quelibet eiusdẽ rationis specialissimę. Nec valet inquit Greg. si dicatur, quòd ista maxima tenet solum in formis eiusdẽ rationis & æque perfectis: quia differẽtia secundum perfectum & imperfectú nó tollit aut dat substãtiam actionis: sed variat actione, etiã secundum perfectum & imperfectum: minimus enim calor potest calefacere & exhęcare, quauis nó ita perfecte sicut intẽsus ea calor. Et cõfirmatur authoritate Auerrois primo cęli. cõmẽ. 49. & in 3. cęli. cõmẽ. 92. expresse dicentis, quòd vbi est eadem forma, est eadem actio secundum speciem: licet magis vel minus perfecta. Secúdo, ex parte generationis, quia habitus habentes diuersas generatiõe, corruptiones, intentiones, & remissiones, sunt diuersi: sed respectu primæ cõclusionis geometriæ & centesimæ habitus scientifici sunt huiusmodi. ergo, minor quo ad intentione & remissionem est clara: quoad corruptionem patet ex obliuione centesimæ demonstrationis seu medij stante prima: & tunc patet quòd oportebit generationem aliam fieri. Tertio ex parte augmentationis. Habitus geometriæ per vos dupliciter augetur, scilicet per actus frequentatos circa eadem conclusione, & per actus circa diuersas successiue conclusiones: aut ergo dupliciter augmentationis modo acquiritur diuersa secundum speciem entitas absoluta in illo habitu, aut eadem, si diuersa, ergo habitus ille nó est simplex qualitas: si eadem, ergo siue hoc, siue illo modo generetur, ad idem inclinabit: sicut quia calor eiusdem ratione rẽ suscipit quomodocunque intendatur. Ideo siue à sole, siue ab igne intendatur, in idẽ poterit intensius: & tunc sequitur, & quòd frequentans actus circa primã conclusionem acquirat seu formet notitiam centesimæ, & quod demonstrans centesimam conclusionem, intendat notitiam primæ. Quarto, ex parte oppositorum, quia scientia primæ conclusionis non opponitur ignorantiæ etiã præuæ dispositionis tam actualis quàm habitualis centesimę, quia stant simul in eodem: vt patet. ergo non est eadem simplex qualites habitus vtriusq;. Patet sequela, quia eædem qualitates secundum speciem habent eandem qualitatem secundum speciem contrariam, &c.

¶ Ad euidentiam huius difficultatis, quam Thomistæ multi fugere videntur, dicentes diuum Thomam modo declinare in vnam, modo in alteram opinionem etiam in hac prima secundæ, & magis declinare in opinionem dicentem habitum scientiæ esse ordinatas species: scito ꝙ sententia diui Tho. est, quòd habitus scientiæ est simplex qualitas extẽdens se ad omnes conclusiones spectantes ad eandem rationem specialissimam sub hoc genere, quod est scibile: vbi quatuor videnda sunt. primo quod habitus scientiæ est simplex qualitas: secundo, quomodo se habet ad scire diuersas conclusiones: tertio ꝙ quomodo se habet ad species intelligibiles & diuersitatem earũ: quarto, quid dicendum obiectis in oppositum.

Habitus scientiæ est vna simplex qualitas.

¶ Quo ad primum, supponendo pro nunc dari & cõseruari species intelligibiles in intellectu, & vnitatem specificam scientiæ attendi penes vnitatẽ specificam scibilis, nõ inquãtum est hoc vel in illo genere substantiæ vel quantitatis, sed inquantũ est in genere scibilis, quorum vtrunq; in doctrina authoris est indubitatum: oportet concedere quod aliqua vna habitualis scientia secundum speciẽ, puta geometria: duas res ponat in intellectu nostro, prima est Species intelligibiles linearum: angulorum, figurarũ, &c. secunda est habilitas ad prompte, faciliter, delectabiliterque considerandum conclusiones scitas in geometria. Quod ẽm oportet ponere species intelligibiles ordinatas ad vnã & eandem rationem formalem talis scibilis, patet ex eo, quòd plura secúdum speciẽ non concurrunt ad vnum secundum speciem nisi aliquo modo ordinata ad illud vnum: vt patet in pluralitate heterogeneorum tam in naturalibus, quàm artificialibus: quomodo eñ species intelligibiles subiectú puta lunę, & species accidentis, puta eclipsis, & species causæ mediæ, puta interpositę terræ, &c. in vnum secúdum speciẽ actum sciendi continent nisi aliquo modo ordinatæ: & rursus quomodo tot species tot rerum contentarum sub vna specie scibilis vt sic, conuenient nisi ordinatæ: vbi enim pluralitas sine ordine, ibi confusio. Quòd autem exigatur habilitas aliqua ad vtendum prompte, faciliter, &c. speciebus istis sic ordinatis, ex hoc ipso patet, quod intellectus eã sit secundu se sicut tabula rasa: non est secundum se ordinatus ad vsum talem talium sic ordinatorũ ad scibile vnum: sed oportet per aliquã sibi additã qualitatem respiciẽtem per se primo illud scibile determinari ad prompte faciliter & delectabiliter vtendũ quibuscunq, speciebus & actibus in ordine ad illud: hanc autem qualitatem habilitatem esse constat vnam iuxta vnitatem sui obiecti, ac per hoc vnius speciei specialissimæ: & cõsequẽter qualitatem simplicem, cum species sit qualitatis. His autem duobus in intellectu concurrentib⁹ profecto secundum aliquam scientiam, videndum restat quid horum, non habitus, sed habitus talis, scilicet scientiæ humanæ, quæ est habitus per demonstrationem acquisitus, rationem essentialiter habet. Notanter autem dixi, non habitus: quia constat quòd species intelligibiles apud sanct. Tho. sunt habitus intellectuales: & similiter dixi scientiæ humanæ: quia constat in angelis habicus scientię non esse nisi species intelligibiles: & nõ aduertere ad hęc duo, fuit forte occasio erroris aliquibus. Quòd autem scientia de qua loquimur, nõ sit essentialiter plures species intelligibiles ordinatæ, sed simplex qualitas, manifestum est ex hoc, quòd habitus scientificus est essentialiter in prima specie qualitatis, vt vna eius species specialissima, cõstat nanque quòd nulla species qualitatis est composita ex pluribus qualitatibus diuersarum specierũ, quales sunt species intelligibiles. ergo vel scientiæ habitũ negẽt esse speciem aliquam essentialiter in genere qualitatis, ponẽdo ipsam esse vnam ordine sicut exercitum, & in genere relationis formale, & materiale solum in genere qualitatis, quòd repugnat toti doctrinæ huius tractatus: vel concedant ipsam non esse formaliter species ordinatas, sed qualitatem simpliciem ad vtendum

bus habitibus constituta.

habitum est. ergo vnus habitus constituitur ex pluribus habitibus.

¶ Præterea, Ex partibus constituitur totum: sed vni habitui assignatur multæ partes, sicut Fulhus ponit multas partes fortitudinis & temperantiæ, & aliarum virtutum. ergo vnus habitus constituitur ex pluribus.

¶ Præterea, De vna sola conclusione potest scientia haberi actu & habitu: sed multę conclusiones pertinent ad vnam scientiam totam: sicut ad geometriam vel arithmeticam. Ergo vnus habitus constituitur ex multis.

¶ SED CONTRA Habitus, cum sit qualitas quædam, est forma simplex: sed nullum simplex constituitur ex pluribus: ergo vnus habitus non constituitur ex pluribus habitibus.

CONCLVSIO.

¶ *Habitus est vna simplex qualitas non ex pluri-*

¶ RESPONDEO dicendum, quod habitus ad operationem ordinatus, de quo nunc principaliter intendimus, est perfectio quædam potentiæ: omnis autem perfectio proportionatur suo perfectibili. Vnde sicut potentia cum sit vna, ad multa se extendit secundum quod conueniunt in vno aliquo, id est in generali quadã ratione obiecti, ita etiam habitus ad multa se extendit secundum quod habet ordinẽ ad aliquod vnum: puta ad vnam specialem rationem obiecti, vel vnam naturam, vel vnum principium, vt ex supradictis patet. Si igitur consideremus habitum secũdum ea, ad quæ se extendit, sic inueniemus in eo quandam multiplicitatem. sed quia illa multiplicitas est ordinata ad aliquid vnum, ad quod principaliter respicit habitus, inde est quod habitus est qualitas simplex nõ cõstituta ex pluribus habitibus, etiam si ad multa se extendat: non enim vnus habitus se extendit ad multa, nisi in ordine ad vnum ex quo habet vnitatem.

Et hoc habet ex hoc, quòd per se primo respicit specificantem & vnitatem specificam præbentem ipsi: primum enim in vnoquoque est causa cæterorum. vnde quod ille species ad illud vnum ordinari & non econuerso.

¶ Quo ad secundum, scito, quòd, vt patet ex quinto Metaphy. & superius allegatum est, de ratione habitus est, quòd habens ipsum, sit partibile secundũ locum, porentiam, vel speciem: & vt Simplicius superius allegatus dixit, scięntia imperfecta à scientia perfecta differt in hoc, quòd illa est habẽtis partes in potentia: ista est habentis partes secundum speciem. Ex his autem hoc solum pro nunc accipito, quod habitus scientiæ comparatur ad diuersa scire diuersarum conclusionum, vt ad partes: in potentia quidem quando est imperfectus: in actu vero quando est perfectus. Quod vt plenius intelligas, cogita, quòd in intellectu in quo oritur geometria, est potentia ad scire primam cõclusionem, & potentia ad scire secundam, & potentia ad scire tertiam: & sic de aliis. Et quòd habitus scientiæ incipiens perficit intellectum secundum primam potentiam, deinde per secundam demonstrationem extenditur ad perficiendum intellectum secũdum secundam potentiam, & per tertiam extenditur ad perficiendum secundum tertiam: & sic deinceps. nec refert si omnes istæ potentiæ sunt multæ partiales potentiæ, aut sint vna: quoniam si ponatur vna sola potentia ad scire omniũ conclusionum, illa potentia vna formaliter & multæ æquialenter eidem habitui subijcitur paulatim, acsi essent multæ potentiæ, quibus æquialet: si vero ponantur multæ partiales, tunc habitus scientiæ habebit pro partibus subiecti non solum actꝰ multos sciẽdi, sed potentias ad illos: quomodolibet ergo ponatur, referendum est ad habitus scięntiæ comparatæ ad scire diuersarum conclusionum & potentias siue distinctas siue non, ad illa scire, vel ad partes habentis ipsum. Et ex hoc manifestat augmentum scientiæ extensiuum, quod author vocat per additionem. Ex hoc enim quòd intellectus, vt est in potentia ad secundam conclusionem, non remanet interminatus, sed subijcitur illi qualitati simplici respicienti obiectum primum: extenditur habitus ad occupandum non partem loci, sed partem potentiæ, quam prius non actuabat: & hoc bene nota, quoniam ex his soluentur obiecta. Hoc de secundo.

¶ Quo ad tertium, scito quòd habitus scientificus quatuor habitudines habet ad species intelligibiles ordinatas, prima est effectus ad causam: secũda causæ ad effectum: tertia complementi ad inchoationem, quarta totius ad partes nõ essentiales nec integrales, sed possibiles. Et pro manifestatione primarũ duarum recolere oportet, quòd sicut in scientia est duplex ordo, primus est partium vnius & eiusdem demonstrationis, secundus diuersarum demonstrationum inter se: ita est duplex collectio ordinata. species intelligibilium: prima est specierum facientium vnam demonstrationem: secunda est specierum facientium secundam demonstrationem cum speciebus facientibus primam: & sic deinceps. Prima collectio est causa habitus scientifici: quia est causa ipsius actualis scire quòd est effectus demõstrationis, quod est causa ipsius habitus scientifici: habitus enim sciendi ex actu sciendi generatur. Et scito, quod non solum collectio specierum pro prima demonstratione est causa scientifici habitus, sed singulæ collectiones pro singulis succedentibus demonstrationib⁹ sunt causæ ipsius habitus: diuersimode tamen, quia prima est causa generatiua, aliæ vero sunt causæ augmentatiuæ augmento extensitiuo: sicut prima demonstratio facit habitum: subiequentes autẽ extendunt illum. Secunda autẽ collectio quo ad vnitatem ordinis est effectus ipsius habitus: quia intellectus adepto iam habitu, & determinatus iam ad obiectum scibile tale: efficitur potens ad ordinãdum alias species ad acquisitam rationem talis obiecti: & sicut prima demonstratio in scientia vna est principium secundæ: ita proportionaliter habitus acquisitus à prima demonstratione in choat scire actuale secũdę conclusionis, adunandum & ordinandum species pro secunda demonstratione: & sic deinceps: & hoc, vt dictum est, quia per se primo respicit formale obiectum. Tertia autem habitudo patet ex eo, quod cum obiectum proprium habitus sit etiam obiectum, licet partiale potentiæ & scibilet puta vnitas, sine numerus in arithmetica, obijcitur prius ordine generationis intellectui primã demonstrationẽ formãti per ordinatas illius demõstrationis species, quà habitui, qui requiritur in intellectu ex scire facto per demonstrationem: sed potentia intellectus ad tale obiectum, vt scibile, nõ nisi inchoatiue determinatur per huiusmodi species ordinatas: quia nõ nisi vt ordinant

ad scientiam illius obiecti, vnde eõpletiue determinantur per habitũ, quoniã intellectus nõ vt in via, quemadmodum per species ordinatas, sed vt in termino, nec per modum passionis transeuntis, quemadmodũ per actũ sciendi, sed firmiter quasi immobiliter patet obiectũ illud scibile vt sic. quarta vero habitudo patet ex præcedenti, & ex repræsentatione specierũ, & ex potẽtijs antedictis, & ex actibus sciẽdi diuersas cõclusiones, & retrogrado ordine procedendo, si actus diuersi sciendi diuersas cõclusiones in vna scientia sint, velut partes habẽtis habitus, & diuersæ species ad diuersos huiusmodi actus ordinantur, vt patet; consequẽs est, vt ipse quoque species in partium coordinationem cadant. Idem quoque sequitur ex eo, quòd ad perfectum potentia intellectus respectu huius conclusionis aliæ species ordinant ab illis, quæ ordinantur ad perficiendum potentiã respectu alterius conclusionis eiusdem scientię & scibilis formaliter: ex etiam nostra scientia duo exigat, assimulationem intellectus ad res de quibus est scientia, & determinationẽ intellectus ad cõponendum, diuidendum, discurrendumq; inter huiusmodi res, & primũ fiat per species intelligibiles, secundũ aũt, per illam qualitatem, habilitatem, intelle ctum ad tale scibile: & consteꝙ primum ordinatur ad secundum in quo consummatur scientia, consequens est ꝙ species intelligibiles repræsentando ea de quibus est scientia, claudantur sub scientia tanquã secundaria sub principali: ac ꝙ hoc scientia per seipsam habet actum componendi, &c. per species vero habet actũ repræsentandi sicut prudentia per seipsam præcipit & per eubaliam cõsiliatur. Cum igitur determinatio intellectus ad scibile plura exigat, & in speciebus intelligibilibus ordinatis inchoatiue fit, & in qualitate illa simplici cõsummetur: cõsequens est quòd species intelligibiles tanquã partes potentiales scientię est sermo, quid ei cõueniat immediate, & quid mediante parte potẽtiali, quid simpliciter & quid secundum partem. Hæc de tertio.

¶ Quo ad quartũ, Prima authoritas S. Tho. nihil penitus obstat, quia augmẽtum per additionem ibi vocatur augmentũ extensiuum: vt expresse ipsemet se declarat inferius in q. 66. art. 1. vbi repetita distinctione de augmẽto formæ secundum seipsam, & ex parte subiecti participantis, dicit, ꝙ magnitudo vel parvitas formę secundũ seipsam attendit secundũ ea, ad quæ se extendit. & ꝙa scientia nõ ad pauciora, mõ ad plura se extẽdit: ideo sic suscipit augmẽtum. virtus autẽ moralis, ꝙa ad omnia oportet ꝙ se extendat, ideo non sic augetur. vnde ex hoc ꝙ author dicit ipsam augeri ꝙ additionẽ, nihil aliud habetur, nisi ꝙ augetur extẽsiue, quia ad plura cõtinue se extẽdit, ex hoc vero ꝙ dicit secundum seipsam sic augeri, no habetur ꝙ in ipsa sua essentia fiat additio, sed quòd ex ipsa eius specifica ratiõe habet ꝙ sic augeatur, vt illa 9. 52. declarata est. Secunda vero authoritas ex quæstione septuagesimaquinta inferius, quum exẽplariter ab authore inducatur, intelligẽda proculdubio est iuxta sensum à seipso datũ, vbi ex proposito superius hoc declarauit, scilicet quæstione quinquagesimaquarta, articulo quarto ad tertiũ. Intendit ergo de acquisitione non terminante generationẽ scientiæ, sed terminante augmẽtationem eiusdẽ, ita quòd geometria modico studio acquisita demõstrationẽ scientiam notiuam continuo conclusionis, quauis nunquã considerauit. hoc enim est acquirere scientia nouę cõclusionis, quauis non sit acquirere scientiã illam simpliciter, id est, acquirit illam inquantum est scientia illius cõclusionis, quã nunquam cõsideraũit, quamuis non acquirat illam scientiam simpliciter. Tertia quoq; authoritas ex quæst. 66. inferius, non obstat quia, vt ex dictis patet, species intelligibiles sunt principia actuũ ex quibus fiũt virtutes intellectuales, ac per hoc dicuntur formales in virtutib⁹ intellectualib⁹. cum quo patet stare, quòd nõ sunt ipsæ essentię virtutum intellectualium. põt & aliter exponi illa authoritas, vt vbi dicetur. sed hoc hic sufficit. Ex his autem clare liquet, ꝙ author in hoc opere nõ declinat mõ in hanc mõ in illã viam: sed firmiter tenet, ꝙ est simplex qualitas, ad authoritatẽ vero ex tertia patẽs, quæst. 12. allatam dicendũ est in primis, quòd labor est in æquinoco quoniam, vt ibi patet, scientia sumitur ibi pro notitia intellectiua habituali qua cognoscũtur omnia, quæ possunt lumine intellectus agẽtis cognosciũtalẽ autem notitiam acquisitam cõstat esse vnũ aggregatione & nõ simplicitate: hic autẽ loquimur de aliqua vna scientia secundũ speciem. vnde si tota geometria in nobis per vnam solã speciẽ naturaliter sciretur, & arithmetica ꝑ vnã alia, & Metaphysica per vnam aliam, & sic deinceps, nihil deperit illã peculiarem, qui sit in illo articulo ex propositionibus eius. & tamẽ nõ verteretur in dubiũ, quòd vna scientia secundum speciem esset simplex qualitas. Probatur hoc quod dixi, quia ex hoc, quòd post vnam speciem generatur alia: augeri dicitur in Christo scientia acquisita secundũ essentiã habitus. & vere author nihil aliud intendit, nisi quòd in Christo fuit augmẽtatio habitualis notitiæ secundũ essentiam, id est quòd ipsa essentia habitualis notitiæ augebatur: & hoc probat, quia per additionem formæ ad formã. Et licet hæc expositio sit sufficiens, quia est literalis & satisfacit proposito, posset tamen aliter dici, ꝙ quia augmentum scientiæ intensiuum occultũ est, extensiuum vero etiam oculturn nisi secundum annexam aggenerationem speciẽi intelligibilium, & author scientię profectũ secundum essentiam distinguebat contra profectũ quo ad effectum. ideo ex vna & eadem parte locans habitũ scientiæ secundũ se cum speciebus intelligibilibus: & ex alia effectũ à notioribus, scilicet speciebus intelligibilibus declarauit profectũ scientiæ in Christo. Et vocauit, augmentum secundum essentiam, vt distinguitur contra effectũ, & hoc sufficiebat proposito suo. prima tamẽ expositio amplectenda omnino est. Ad authoritates aũt ex q. de veritate, & tertio sententiarum, quamuis posset dici, ꝙ author ante compositam Summam vsus est opinione illa, quòd habitus scię tificus esset ordinatio specierum, sed postmodum in Summa propriam sententiam dixerit: singulæ tamen authoritates sane intelligi possunt, nam in q. 8. loquitur de particularibus scientijs actualibus, scilicet diuersis demonstrationibus diuersarum cõclusionũ: ad quas secundum species intelligibiles earum se habet habitus scientiæ, vt totũ ad partes potẽtiale. sEt hoc sufficit ad verificandum illud dictum quasi exẽpliariter. In quæst. vero decima nõ dicit, quòd ordinatio specierũ est habitus, sed efficit habitũ: quod cõcedimus, vt patet ex dictis. In q. autem 24. expresse patet, quòd recitatiue loquitur, & ꝙ nihil illius opinionis recitatę ibi approbat, nisi quòd species conseruẽtur, & vis conseruatiua sit memoria intellectiua. In tertio demum sententiarũ, distinct. 14. dicta & allegata quatæ sint authoritatis, manifestat ipse author in tertia parte, q. 11. art. vlt. vbi seorum tractans eandem quæstionẽ, determinat oppositũ. vnde tu Thomista aduerte, ex hoc, quod intellectus habet singulas species secundũ singulas naturas, sequitur quòd habeat diuersos habitus ordinantes illas ad diuersa subiecta scibilia: non tamen quòd ipsæ species sint habitus scientificus, sed sed sunt habitus intellectus inchoantes habitũ scientiæ: & partes eius potentiales, vt dictum est. si enim in intellectu nostro essent vniuersales formæ, vt sunt in angelis, nõ oporteret iuxta scibilia species ordinare, sed vnica specie in totam vnam scibilis speciem se haberet vnico etiam actu sciendi. Et hæc de authoritatibus sufficiant: ex quibus coniunctis huic doctrinę cæteras, si quę sunt, interpretari posse facile puto. Nunc ad rationes dicendum est allatas & firmatas, vt magis veritas eluceſcat: & ad primam dicitur dupliciter, primo quòd illa maxima. In quemcunque actum potest forma aliqua, potest quælibet eiusdem speciei, licet non æque perfectę: non est vera, nec probata, nec assumpta ab Auer. nisi in formis simplicibus secundum efficaciã & potentias, quales sunt formę homogeneorum. In formis autem hęterogeneorũ, quæ sunt simplices secundum essentiam, multiplices autẽ secundũ potentia falsa est: manifestum enim est, quòd animal modo genitum, & post perfectũ sunt eiusdem speciei specialissimę, & tamen perfectum potest in actum generationis, & imperfectum non. vnde propositiũ illa sic vniuersaliter est contra Arist. 4. Metheor. ponentem differentiam inter perfectum & imperfectũ: in hoc, quòd perfectum vnumquodque est, cum potest generare, sibi simile. vnde cum habitus sit forma simplex in essentia, & multiplex in potentia, habet enim & species intelligibiles & potentiam subiecti ad diuersas conclusiones, vt partes illas ex parte sui, istas ex parti subiecti sui, consequens est, vt in ipso scientifico habitu locũ non habeat propositio illa: sed in aliquid merito potest perfectus, in quod non potest imperfectus. Deinde dicitur ad maiore quòd hic est sophisma figuræ distinctionis, quonia mutatur quid in quantũ. Cum enim demonstrationes & cõclusiones eiusdem scientiæ sint ordinatæ, & vna oriatur ex alia, actus scięndi sequentis includit in se perfectionẽ præcedentis, & addit. Non enim scit qui resoluere nescit conclusionem quintam in primam, & sic posse in scire quintã conclusionẽ est posse in maius scire, quã posse in scire primam conclusionem, ac per hoc mutari patet quid in quantũ, dum sub ly in quemcunque actum, subsumitur actus tantus.

¶ Ad secundam dicitur, quod habere diuersas generationes, corruptiones & intensiones, cõtingit dupliciter: primo vt sic fit vnius, quod nullo modo mutetur alterum: & sic transeat distinctio realis talium. Alio modo, vt nõ possit vnus esse, nisi in vno alterum redunder. Et sic nõ infert distinctionem realem illorum: cum enim animal aliquod augetur, sic generatur noua quãtitas, vt antiqua nõuo modo se habeat, & similiter minuitur. & propterea non sequitur, ergo est alia realiter quantitas noua ab antiqua: & simile est in motu intẽsionis & remissionis, & sic accidit in habitu scientifico, quia cum generatur scire secundæ conclusionis, habitus præcedẽs extenditur, & ecõuerso minuitur obliuione. Similiter quòd intensiue augeatur respectu primæ cõclusionis, & non secundæ, perinde est ac si albedo intenderetur in vna parte subiecti, & non alia, vt infra patebit.

¶ Ad tertiam rationem dicitur prætermittendo duo: primum est, quòd actus sciendi habitus scientifici sunt duplices, quidã secundũ vnam & eandem demonstrationem, quidam secundum aliam demonstrationem ac cõclusionẽ, & hi actus sic se habent, quòd primi sunt omnino eiusdem rationis, vt patet: secundi autẽ aliquo modo sunt eiusdem rationis, & aliquo modo diuersæ, si cũ sumantur in ordine ad diuersas species intelligibiles, à quibus fiũt sic, cũ species tertiæ demonstrationis distinguãtur specie à speciebus secũdæ: etiã ipsi actus erunt diuersarum rationum. si vero sumãtur in ordine ad habitũ scientificum & eius formale obiectum, sic sunt vnius rationis, sicut & habitus & obiectum sunt vnius speciei specialissimę. Et licet ad habitum pertineant isti actus vtroq; mõ quia tamen principaliter & immediate pertinent ad ipsum secundo modo dicto licet toleranter possit sermo, dicens actus istos diuersarũ rationum, formalius tamen dicuntur eiusdem rationis cum de vnitate habitus est sermo. Secundum est, quòd habitus scientificus habet duas latitudines diuersarum rationum, intensiuã scilicet & extensiuam, respondentes duplicibus supradictis actibus: ita quòd quantitas intellectiua eius augetur ex actibus frequentibus circa idem, identitas vero excessiua augetur ex aduenientibus actibus demonstratiuis circa diuersa. & si cut in formis materialibus calor & latitudines eius intẽsiua & extẽsiua nõ sunt tres entitates, sed vna habẽs duas cõditiones, ita in habitu. Vnde ad rationem dicitur, quòd habitus scientiæ augetur per vtrosque actus, scilicet circa eandem, & circa diuersas conclusiones, & quòd neutrius augmentationis est terminus aliquã omnino noua entitas: & consequenter nec eiusdem nec diuersæ rationis, sed antiqua nouo modo se habens secũdum latitudines diuersarũ rationũ. Nam augmentum per actus circa idem terminat habitus secũdum latitudinem intensiuam. Augmentũ vero per actus circa aliud terminat idem habitus secũdum latitudinem extensiuam, quam cõstat cõditionem esse alterius rationis. Ex hoc autem quòd idem habitus habet vtranque quantitatem, non sequitur quòd sit compositus ex duabus rebus diuersarum rationum, sed solum quòd habeat duas quantitates, non molis, sed perfectionis diuersarum rationum identificatas realiter sibi.

¶ Ad quartã rationẽ dicit, ꝙ qa habitus scientificus cõparat ad potẽtias intellectus respectũ diuersarũ cõclusionũ, vt partes subiecti, vt ex 5. Met. deductũ est, cõsequẽs est, ꝙ habitui perficiẽti intellectũ secũdũ potẽtiã ad primã cõclusionẽ, nõ cõtrarietur etiã habitus prauæ dispositiõis in eodẽ interitu secũdũ potẽtia respectu secũdæ cõclusiõis: sicut albo secũdũ vnã partẽ non contra-

Universidad de Deusto
Biblioteca

cōtrariat nigredo eiusdē, vt est in parte propinqua, sit quoq; hoc manifestū ex ipso motu augmenti extēsiui. Cū enim augmētatio extēsiua ad occupandū nouā loci partē terminetur in materialibus formis, & scientifici habitus augmentum extensiuum ad maiorem perfectionem extensiuam eiusdem terminetur: sic ꝙ potentia intellectus re spectu nouæ conclusionis actuatæ per

QVÆSTIO QVINQVAgesimaquinta De Virtutibus, quantum ad earum essentias, in quatuor articulos diuisa.

ipsum habitum, quæ prius non actuabatur, & ecōuerso diminutio ad minorem scientiam terminatur per hoc, quòd potentia in intellectu respectu scire cōclusionis subducitur ab esse sub illo habitu: consequens est vt habitus augmentatiue quasi occupet nouam potentiam seu partem potentiæ, & diminutiue quasi relinquat ac per hoc non magis contrarietur habitui, vt perficit vnam potentia seu partem potentię, seu potentiam partialiter, cōtrarius habitus vt occupat aliam potentiam, vel partem, vel eandem partialiter, quam vt dictum est, contrario in vna parte contrarium in altera proportionaliter. nāque hæ se habent in indiuisibilibus secūdum quantitatem molis, partes potentiæ, sicut in rebus materialiter quantis partis quantitatiuæ: hæc autem proportione partium potentiæ subiecti habitus scientifici ad ipsum habitum tanti facito, vt affirmes hinc euenire, quòd habitus geometriæ augeri posset intensiue circa quam conclusionem, & non erit intensus circa quintam, & esset etiam ecōuerso, si quinta nō dependeret ex quarta: prouenit nāque hoc ex eo, ꝙ frequentati actus circa quartā demōstrationem augent intensiue habitū, vt perficit illā partē potentiæ intellectus, quæ respicit hāc cōclusionē, & nō vt dictum iam est, refert, si fit vna, & eadem potentia quoniam est multæ æquialēter seu partialiter. nec suspicaris voluntariam aut chimericam esse hanc partium potentiæ subiecti habitus adinuentionem, si nanque scripta superius ab authore notaueris, inuenies inter alia in quæst. 50. arti. vlt. ad vlt. quòd etiam in angelis sunt partes potentiæ in quantum intellectus eorum per plures species perficitur, & voluntas eorum se habet ad plura, quid clarius? hoc est enim quod diximus: nam constat quod ꝙ inquantum intellectus noster est in potentia ad aliam, & aliam demonstrationem, & conclusionē, est in potentia ad diuersas species, & ad proportionaliter plura, sicut voluntas, & hic de quarto & tota hac materia.

In. q. 56. ar. 3. co. & 2. dist. 27. ar. 1. Et 3. dist. 23. q. 1. ar. 3. q. 1. & 3. & vr. q. 3. ar. 1.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæquintæ Articulum primum.*

Annot.

IN arti. quæst. 55. dubium occurrit ex Scoto in primo sententia. distinct. 17. q. 3 ipse enim putans virtutem moralem vt sic, non dicere differentiā per se distinctiuam habitus, fed addere super naturam habitus relationem conformitatis, seu coexistentiæ ad rectum dictamen: tenet, quòd idem numero habitus immutatus in se, de nō virtute sit virtus, imo genitus cum ratione erronea, pōst sit virtus, nec hoc aliter probat, nisi quia habitus abstinētię genitus ex actibus abstinētiæ elicitus sine prudentia, aut cū erronea ratione, postmodū adueniente recta ratione, nulla facta mutatiōe circa illā qualitatē in se, quę est habitus abstinētiæ: de non virtute sit virtus. & posset hoc cōfirmari, quia non esset opus generari in illo aliū habitū, vt esset abstinens. Hæc autem positiō repugnat & doctrinæ authoris & veritati. authori quidē, quia aperte in hac quæstione quam de essentia virtutis vocat, diuiidēdo tractatum hūc, postquām tractauit de habitū, ponit virtutem vt sic esse habitū: vt hoc patet artic. & vlt. art. expresse dicit, quòd habitus est genus propinquū virtutis: quorū nihil esset verū: si virtus moralis vt sic, adueniret huic habitui

Onsequenter cōsiderandū est de habitibus in speciali. Et quia habitus vt dictum est, distinguuntur per bonum & malum, primo dicendum est de habitibus bonis, quę sunt virtutes: & alia eis adiuncta, scilicet dona, beatitudines & fructus. Secundo, de habitibus malis, scilicet de vitijs & peccatis. ¶ Circa virtutes autem quinque considerāda sunt. Primo, de essentia virtutis. Secundo, de subiecto eius. Tertio, de diuisione virtutum. Quarto, de causa virtutis. Quinto, de quibusdā proprietatibus virtutis. ¶ Circa primū quæ runtur quatuor. Primo, vtrum virtus humana sit habitus. Secūdo, vtrū sit habitus operatiuus. ¶ Tertio, vtrū sit habitus bonus. ¶ Quarto, de diffinitione virtutis.

ARTICVLVS. I.

¶ *Virum virtus humana sit habitus.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod virtus humana non sit habitus. Virtus enim est vltimum potentiæ: vt dicitur in primo de cælo: sed vltimum vniuscuiusque reducitur ad genus illud, cuius est vltimum, sicut punctum ad genus lineæ. ergo virtus non reducitur ad genus habitus.

¶ Præterea, Augu. dicit in 2. De lib. arbi. quòd virtus est bonus vsus liberi arbitrij: sed vsus liberi arbitrij est actus. ergo virtus nō est habitus, sed actus.

¶ Præterea, Habitibus nō imeremur, sed actibus: alioquin homo mereretur continue, etiam dormiendo: sed virtutibus meremur: ergo virtutes non sunt habitus, sed actus.

¶ Præterea, August. dicit in lib. de moribus ecclesię, quòd virtus est ordo amoris: & in li. 83. q. dicit, quòd ordinatio, quæ virtus vocatur, est fruendis frui & vtendis vti, ordo autē seu ordinatio nominat vel actū, vel rationem: ergo virtus non est habitus, sed actus vel relatio.

¶ Præterea, Sicut inueniuntur virtutes humanę, ita & virtutes naturales: sed virtutes naturales non sunt habitus. sed potentiæ quædam. ergo etiam neque virtutes humanæ.

¶ SED CONTRA est, quod Philosophus in lib. Prædicamentorum scientiam & virtutem ponit esse habitus.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæquintæ Articulum primum.*

IN arti. quæst. 55. dubium occurrit ex Scoto in primo sententia. distinct. 17. q. 3 ipse enim putans virtutem moralem vt sic, non dicere differentiā per se distinctiuam habitus, sed addere super naturam habitus relationem conformitatis, seu coexistentiæ ad rectum dictamen: tenet, quòd idem numero habitus immutatus in se, de nō virtute sit virtus, imo genitus cum ratione erronea, pōst sit virtus, nec hoc aliter probat, nisi quia habitus abstinētię genitus ex actibus abstinētiæ elicitus sine prudentia, aut cū erronea ratione, postmodū adueniente recta ratione, nulla facta mutatiōe circa illā qualitatē in se, quę est habitus abstinētiæ: de non virtute sit virtus. & posset hoc cōfirmari, quia non esset opus generari in illo aliū habitū, vt esset abstinens. Hæc autem positiō repugnat & doctrinæ authoris & veritati. authori quidē, quia aperte in hac quæstione quam de essentia virtutis vocat, diuiidēdo tractatum hūc, postquām tractauit de habitū, ponit virtutem vt sic esse habitū: vt hoc patet artic. & vlt. art. expresse dicit, quòd habitus est genus propinquū virtutis: quorū nihil esset verū: si virtus moralis vt sic, adueniret huic habitui

mutato, vt patet. veritati autem: quia habitus ille, qui est virtus moralis, habet quod appetitum ad sequelam rationis ex sua essentia. Ad cuius euidētiā veritatis duæ sunt aduertendæ distinctiones. prima est de ratione recta: est cū duplex quædam respectu proprij finis ipsius virtutis moralis, qui est bonum rationis in tali materia, quod est mediū in tali materia determinatum ratione: sicut medium in cibo & potu est finis abstinentiæ proprius: quædam vero respectu finis extrinseci, prout vita æterna est finis, ad quem ipsa formata ordinat abstinentiam. In proposito non est sermo de ratione recta secundo modo: quia ipse Scotus expresse ipsum ponit de prudentia seu actu eius quę est recta ratio medij virtuosi moralis: vt patet in secundo Ethi. ex diffinitione virtutis: constat autem quòd actuare medium est finis proprius moralis virtutis, secunda est de effectu formalis ipsius habitus qui vocatur virtus moralis. dupliciter enim intelligitur. Primo vt ex sua essentia habitꝰ ille reddat appetitum habitum ad actum, & non plus. verbi gratia, abstinentia ad abstinendum. Secundo, vt reddat appetitū habituatum ad actum cū omnibus eius conditionibus i.e. latitudinis, scilicet ad abstinendum quando, vbi, sicut, propter quid, &c. oportet eximiare habitus huiusmodi naturam esse: primo modo fuit causa illius Scoticæ phantasiæ: diffinire autē huiusmodi habitus naturam secundo modo, est ratio ver. tatis, nisi enim appetitus ex natura habitus temperantiæ habituatus esset, & iam per modum naturæ determinatus ad abstinendū quando, vbi, sicut, quantū ratio expoſcit, iam apperit⁹ nō esset ex tali habitu factus, quasi naturaliter obsequens rationi: & sequeretur quòd habens habitum temperantiæ, haberet appetitum pugnantem contra rationem secundum circumstantiam & finem proprium: quod est contra Philosophum & veritatem, 7. Ethic. & sequeretur quod omnes virtutes morales essent scientiæ, iuxta opinionem Stoicorum: & breuiter hoc destruit morale bonitatem, & potes rationem cinari contra hanc phantasiam sic, Habitus ille puta abstinētiæ, qui apud te generatus est ex actibus elicitis secundum rationem erroneam oppositā prudentiæ, & postmodum fit virtus moralis immutatus in se, aut inclinat se ad actus similes prioribus aut dissimiles, nō dissimiles, vt patet: ergo ad similes: sed similes sunt vitiosi, quia erronea ratio nō excusat, ergo. Præterea actus ille, ad quē inclinat talis habitus, aut est ad medium in tali materia, aut ad extremum: si ad medium, est secundū se vera virtus moralis: quia sibi cōuenit tota diffinitio virtutis datę 2. Ethi. scilicet habitus electiuus immedietate cōsistens, &c. si ad extrema, ergo est vitium, vt patet ibi: vitiū autem nunquam trāsit in virtutē, sicut nec albedo in nigredinem. sunt enim contraria. Diceito ergo, & dicito, ꝙ virtus moralis sicut quælibet alia est essentialiter habitus: sed moralis est habituatiua appetitus ad eliciendum actus quando, vbi, sicut, quantū oportet propter bonū rationis: & quia difficile est esse habituatum ad eliciendum actus sic circunstantionatum: ideo difficile est habere habitum virtutis, & quia habituatus ad abstinendum, verbi gratia: & non propter bonum rationis assuescit ex illo habitu ad actum abstinentię, cū tali defectu oportet habitū alię generari & prę cedentem corrumpi, si verus habitus abstinentię in esse debet, quamuis facilius generetur in sic dispposito verus abstinētię habitus: vt patet in fine secundi Ethic. sicut prodigus habituatus ad expendendū non propter bonum rationis, & quando oportet, & c. si debeat fieri liberalis, non sufficit ꝙ mutetur sola regula ad propter quid oportet: & oportet, & c. sed oportet vt fiat

CONCLVSIO.

¶ *Cum virtus sit perfectio potentiæ in ordine ad actum, necessario virtus est habitus.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd virtus nominat quandam potentiæ perfectionem: vniuscuiusque enim perfectio præcipue consideratur in ordine ad ad suum finem: finis autem potentiæ actus est: vnde potentia dicitur esse perfecta secundum quod determinatur ad suum actum. Sunt autem quędam potētiæ, quæ secundum seipsas sunt determinatæ ad suos actus, sicut potentiæ naturales actiuæ: & ideo huiusmodi potentiæ naturales secūdum seipsas dicuntur virtutes, potentiæ autem rationales, quę sunt propriæ hominis, non sunt determinatæ ad vnum, sed se habent indeterminate ad multa: determinantur autem ad actus per habitus sicut ex supradictis patet, & ideo virtutes humanæ habitus sunt.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, quòd quandoque virtus dicitur id ad quod est virtus, scilicet vel obiectū virtutis, vel actus eius. sicut fides dicitur quandoque id quod creditur, quandoque vero ipsum credere, quandoq; autem ipse habitus, quo creditur: vnde quando dicitur, quòd virtus est vltimum potētiæ, sumitur virtus pro obiecto virtutis, id enim in quod vltimo potētia potest, est id, ad quod dicitur virtus rei: sicut si aliquis potest ferre cētum libras, & non plus, virtus eius considerātur secundum centum libras non autem secundum 60. obiectio autem procedebat ac si essēn tialiter virtus esset vltimum potentiæ.

¶ Ad secundum dicendum, quòd bonus vsus liberi arbitrij dicitur esse virtus secundū eandē rationē: quia scilicet est id, ad quod ordinatur virtus, sicut ad proprium actum: nihil est enim aliud actus virtutis, quàm bonus vsus liberi arbitrij.

¶ Ad tertium dicendum, quòd aliquo dicimur mereri dupliciter. Vno modo sicut ipso merito, eo modo quo dicimur currere cursu: & hoc modo meremur actibus. Alio modo dicimur mereri aliquo sicut principio merendi, sicut dicimur currere potentia motiua: & sic dicimur mereri virtutibus & habitibus.

¶ Ad quartū dicendum, quòd virtus dicitur ordo vel ordinatio amoris, sicut id, quod est virtus: per virtutem enim ordinatur amor in nobis.

¶ Ad quintum dicendū, quòd potentiæ naturales sunt de se determinatæ ad vnum, nō autem potentię rationales, & ideo non est simile, vt dictum est.

vt fiat vna simplex qualitas nona habituans expendendum propter bonum rationis quando oportet, sicut, vbi, &c. & breuiter si quis mediteturr, & diligenter rem hanc considerauerit, inueniet, ꝙ hęc phantasia de vitio in virtutem, & econuerso, trans ferret habitum eiusdem. Idem enim est iudicium de habitu genito ex actibus de vitioso: nā in vtroque est aliquid conformabile rectæ rationi, puta actus, & in neutro tū: quia defectuosa circunstantia non est conformabilis rectę rationi.

Infi. q. 16. ar. 1. cor. et q. 71. ar. 2. ad 2. et 22. q. 58. ar. 1. ad 2. et 3. dist. 26. qę. 2. arti. 1. cor. Quæstio.

¶ *Super Quæstionis quinquagesimæquintæ Articulum secundum & tertium.*

¶ *Num virtus moralis ex se sit operatiua.*

IN artic. 2. & 3. eiusdē 55. qō. dubium occurrit ex Scoto, in primo sen. distin. 17. qō. 3. opinante, ꝙ virtus moralis quatenus virtutis moralis ratione habet, non est operatiua, sed quicquid operatur, facit inquantū est habitus: ita ꝙ nec ex propria ratione vt virtus, nec vt subest prudētiæ, est operatiua, sed vt dictum est, ratione subſtrati, scilicet habitus. In duobus autem contradicere authori videtur. Primo in hac materia: qa in præsenti articulo determinatur, ꝙ de ratione virtutis inquantum virtus est, quod sit habitus operatiuus: & in sequenti, quod sit bonus & boni operatiuus. Secundo, in cōmunibus: quia causa secundaria agit apud authorem non solum virtute propria, sed virtute primæ: ita ꝙ in aliquid potest virtute principalis, in quod nō potest propria virtute: super cuius opposito fundare videtur Scotus dictum suum. & quia hoc Metaphisici videtur negotij, ad oppositum veniendum est. Scito igitur, quòd quia Scotus moralem virtutem vt sic, respectū solum posuit addere supra habitum: ideo consequenter negauit ipsam esse operatiuam. & rursus, quia bonitatem moralem actus posuit in solis relationibus debitæ proportionis actus ad potentiam, obiectum, finē, tempus, locum, &c. secundum rectam rationem sicut pulchritudo non est aliqua qualitas: sed aggregatio conuenientium, puta figuræ, magnitudinis, coloris, & relatio non habet proprium principium actiuum, ideo virtus moralis non est principium actiuum bonitatis moralis. Et confirmatur, quia relatio consequens necessario extrema non habet proprium causam aliam ab extremis: iste autem respectus consequitur extrema posita ex natura extremorum: impossibile est enim aliquem actum sic conditionatum poni in esse, & rationem rectam non poni in esse, cum ex natura extraneorum consequatur in actu talis conformitas ad rationem rectam: nos autem iam primū fundamentū in præcedenti articulo remouimus, declarantes virtutē moralē addere supra habitum differentiam specificam: sicut homine supra animal: & propterea cōsequenter fatemur, quòd virtus moralis inquantū est virtus moralis, est principiatiua actus moralis. Et ad secunda

ARTICVLVS II.

¶ *Virum virtus humana sit habitus operatiuus.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quod non sit de ratione virtutis humanæ, quòd sit habitus operatiuus: dicit enim Tullius in 4. de Tusculanis quęstionibus, quod sicut est sanitas & pulchritudo corporis, ita est virtus animæ: sed sanitas & pulchritudo non sunt habitus operatiui, ergo neque etiam virtus.

¶ Præterea, In rebus naturalibus inuenitur virtus non solum ad agere, sed etiam ad esse: vt patet per Philosophum in primo De cęlo, quod quædam habent virtutem, vt sint semper, quædam vero non ad hoc, quod sint semper, sed aliquo tempore determinato, sed sicut se habet virtus naturalis in rebus naturalibus, ita se habet virtus humana in rationalibus. ergo etiam virtus humana non solum est ad agere, sed etiam ad esse.

¶ Præterea, Philosophus dicit in 7. Phy. quòd virtus est dispositio perfecti ad optimum, optimum autem ad quod hominem oportet disponi per virtutē, est ipse deus, vt probat Aug. in lib. 2. De moribus Ecclesiæ: ad quem disponitur anima per assimilationem ad ipsum. ergo videtur quòd virtus dicatur qualitas quędam animæ in ordine ad deum tanquam assimilatiua ad ipsum, non autem in ordine ad operationem, non igitur est habitus operatiuus.

¶ SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 2. Ethico. quod virtus vniuscuiusque rei est, quæ opus eius bonum reddit.

CONCLVSIO.

¶ *Virtus humana, cum sit perfectio potentiæ in ordine ad opus, oportet ipsam esse habitum operationum.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd virtus ex ipsa ratione nominis importat quādam perfectionem potentiæ, vt suprà dictum est: vnde, cum duplex sit potentia, scilicet potentia ad esse, & potentia ad agere, vtriusquæ potentiæ perfectio virtus vocatur: sed potentia ad esse se tenet ex parte materiæ, quæ est ens in potentia, potentia autem ad agere se tenet ex parte formæ, quæ est principium agendi, eo quòd vnumquodque agit inquantum est actu. in constitutione autem hominis corpus se tenet sicut materia, anima vero sicut forma: & quantum quidem ad corpus homo communicat cum aliis animalibus, & similiter quantum ad vires, quæ sunt animæ & corpori communes, solæ autem illæ vires, quę sunt propriæ animæ, scilicet rationales, sunt hominis tantum, & ideo virtus humana, de qua loquimur, non potest pertinere ad corpus, sed tantum ad id, quod est proprium animæ, vnde virtus humana non importat ordinem ad esse, sed magis ad agere: & ideo de ratione virtutis humanæ est, quòd sit habitus operatiuus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, quòd modus actionis sequitur dispositionem agētis. vnumquodque enim quale est, talia operatur. & ideo, cum virtus sit principium aliqualis operationis, oportet quod in operante præexistat secundū virtutē aliqua conformis dispositio, facit autē virtus operationem ordinatam, & ideo ipsa virtus est quędam dispositio ordinata in anima: secūdū scilicet ꝙ proprię potētiæ animę ordinātur aliqualiter adinuicē, & ad id quod est extra. & ideo virtus inquantum est conueniens dispositio animæ, assimilatur sanitati & pulchritudini, quæ sunt debitę dispositiones corporis: sed per hoc non excluditur quin virtus etiam sit operationis principium.

¶ Ad secundum dicendum, quòd virtus, quę est ad esse, non est propria hominis, sed solum virtus quæ est ad opera rationis, quæ sunt propria hominis.

¶ Ad tertium dicendum, quod cum dei substantia sit eius actio, summa assimilatio hominis ad deum est secundum aliquam operationem. vnde, sicut suprà dictum est, felicitas siue beatitudo per quam homo deo maxime conformatur, quæ est finis humanæ vitæ, in operatione consistit.

ARTICVLVS III.

¶ *Virum virtus humana sit habitus bonus.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd non sit de ratione virtutis, quod sit habitus bonus. Peccatum enim in malo semper fumitur. sed etiam peccati est aliqua virtus, secūdum illud 1. ad Cor. 15. Virtus peccati lex. ergo virtus non semper est habitus bonus.

¶ Præterea, Virtus potentiæ respondet. sed potentia non solum se habet ad bonum, sed etiā malum: secundum illud Isa. 5. Væ, qui potentes estis ad bibendum vinum, vt viri fortes ad miscendam ebrietatem. ergo etiam virtus se habet & ad bonum & ad malum.

¶ Præterea, Secundum Apostolum 2. ad. Cor. 12. Virtus in infirmitate perficitur. sed infirmitas est quoddā malum. ergo virtus non solum se habet ad bonum, sed etiam ad malum.

¶ SED CONTRA est quod Aug. dicit in libr. De moribus Ecclesiæ, Nemo autem dubitabit, quòd virtus animam facit optimam. & philosophus dicit in 2. Ethic. quod virtus est quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit.

CONCLVSIO.

¶ *Virtus humana, quæ est habitus operatiuus, cum disponat hominem in ordine ad vltimum in quod potest, necessario bonus est habitus, & boni operatiui.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est, virtus importat perfectionem potentiæ, vnde virtus cuiuslibet rei determinatur ad vltimum, in quod res potest, vt dicitur in primo De cęlo. Vltimū autem, in quod vnaquæque potentia potest, oportet quòd sit bonum: nam omne malum defectum in quendam importat. vnde Dio. dicit in 4. De di. quòd omne malum est infirmum, & oportet quòd virtus cuiuslibet rei dicatur in ordine ad bonum. vnde virtus humana, quæ est habitus operatiuus, est bonus habitus, & boni operatiuus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, quod sicut perfectum, ita & bonum dicitur metaphi. in malis. Dicitur enim & perfectus fur siue latro, & bonus fur siue latro: vt patet per philosophū in 5. Met. sed̄m hoc ergo etiā virtus metaphoricè in malis dicit. & sic virtus peccati dicitur lex: in quantū scilicet per legem occasionaliter est peccatum augmentatū, & quasi ad

2. 2. q. 58. ar. 1. co. Et. 1. dist. 26. qo. 2. ar. 1. cor.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quia relatio consequitur, sed quia talis effectus non stat cum tali causa. Dicito ergo, quòd virtus facit operationem ordinatam tanquam effectum proprium: & quòd relationem habere sic effectuam per se causam non inconuenit, sed oportet quàdoque.

a ¶ *Super Quæstionis quinquagesimæquintæ Articulum quartum.*

Annot.

IN articulo quarto eiusdem quinquagesimæquintæ quæstionis nota q illa particula in diffinitione virtutis posita, Qua nemo male vtitur, dupliciter exponi potest. primo vt sonat: & sic soli virtuti formatæ, aut quæ non potest esse in formis, conuenit, contingit enim virtute intellectuali practica, vt arte & morali, vt temperantia, & infusa theologali, vt fide male vti etiam vt principiis, applicando eas ad actus proprios propter malum finem extraneum. & quoniam nihil horum habet perfectam rationem virtutis, vt infra dicetur, ideo sic intelligendo, soli virtuti simpliciter perfectæ hæc particula conuenit. Secundo potest exponi limitate, vt infra in litera sit: ea quod ly male vti, importet actum pro priu illius virtutis esse, vt dicitur in responsione ad tertium: & sic vt in corpore articuli dicitur, hæc particula conuenit omni virtuti: & ponitur ad differentiam habituum qui sunt ad bonum & malum. & sic intelligendo diceretur, quòd vtens arte aut fide propter malum finem non facit actum fidei aut artis malum, sed actum ordinantem illas facit malum: ac per hoc virtute nullus male vtitur, vt principio mali actus quamuis male vtatur ipsa principiante bonum actum ordinando ad extraneum malum finem quòd tamen est impossibile in virtutibus, quæ non possunt esse informes: quia aut ordinantur in bonum: aut desinunt esse, si ordinarentur ad malum.

1. dist. 27. ar. 2. Et 3. di. 23. qõ. 1. ar. 2. 3. 5 Et veri. q. 1. artic. 2. perto. & ar. 9. ad 1. & 10. ad 11.

maximum suum posse peruenit.

¶ Ad secundum dicendum, quòd malum ebrietatis & nimiæ potationis consistit in defectu ordinis rationis: contingit autem cum defectu rationis esse aliquam potentiam inferiorem perfectam ad id quod est sui generis, etiam cum repugnantia vel defectu rationis: perfectio autem talis potentiæ cum sit cum defectu rationis, non posset dici virtus humana.

¶ Ad tertium dicendum, quòd tanto ratio perfectior esse ostenditur, quanto infirmitates corporis & inferiorum partium magis potest vincere seu tolerare. & ideo virtus humana, quæ rationi attribuitur, in infirmitate perfici dicitur: non quidem rationis, sed in infirmitate corporis & inferiorum partium.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Virum virtus conueniens er diffiniatur.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd non sit conueniens diffinitio virtutis, quæ solet assignari, scilicet virtus est bona qualitas mentis, qua recte viuitur, qua nullus male vtitur, quam deus in nobis sine nobis operatur: virtus enim est bonitas hominis: ipsa enim est quæ bonum facit habentem, sed bonitas non videtur esse bona. sicut nec albedo est alba: igitur inconuenienter dicitur, quòd virtus est bona qualitas.

¶ Præterea, Nulla differentia est communior suo genere: cum sit generis diuisiua. sed bonum est communius quàm qualitas: conuertitur enim cum ente. ergo bonum non debet poni in diffinitione virtutis vt differentia qualitatis.

¶ Præterea, Sicut August. dicit in 12. De tri. Vbi primo occurrit aliquid quod nõ sit nobis, peccatoribúsque commune, illud ad mentem pertinet, sed quædam virtutes sunt etiam irrationabilium partium vt Philosophus dicit in 3. Ethic. non ergo omnis virtus est bona qualitas mentis.

¶ Præterea, Rectitudo videtur ad iustitiam pertinere: vnde iidem dicuntur recti & iusti. sed iustitia est species virtutis. inconuenienter ergo ponitur rectum in diffinitione virtutis cum dicitur, Qua recte viuitur.

¶ Præterea, Quicunque superbit de aliquo, male vtitur eo, sed multi superbiunt de virtute dicit enim Aug. in regula. quòd superbia etiam bonis operibus insidiatur, vt pereant, falsum est ergo, quòd nemo virtute male vtatur.

¶ Præterea, Homo per virtutem iustificatur. sed Augu. dicit super illud Io. Maiora horum faciet, qui creauit te sine te non iustificabit te sine te. inconuenienter ergo dicitur, quòd virtutem deus in nobis sine nobis operatur.

¶ SED CONTRA est authoritas Aug. ex cuius verbis prædicta diffinitio colligitur, & præcipue in 2. De lib. arb.

CONCLVSIO.

¶ Virtus est bona qualitas, seu habitus mentis, qua recte viuitur, & qua nullus male vtitur: & quam Deus in nobis sine nobis operatur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ista diffinitio perfecte complectitur totam rationem virtutis: perfecta enim ratio vniuscuiusque rei colligitur ex omnibus causis eius. Comprehendit autem prædicta diffinitio omnes causas virtutis. causa namque formalis virtutis, sicut & cuiuslibet rei accipitur ex eius genere & differentia cum dicitur bona qualitas: genus enim virtutis qualitas est, differentia autem bonum. esset tamen conuenientior diffinitio, si loco qualitatis habitus poneretur: qui est genus propinquum. virtus autem non habet materiam ex qua, sicut nec alia accidentia, sed habet materiam circa quam, & materiam in qua, scilicet subiectum: materia autem circa quam est obiectum virtutis, quod non potuit in prædicta diffinitione poni, eo quòd per obiectum determinatur virtus ad speciem, hic autem assignatur diffinitio virtutis in communi, vnde ponitur subiectum loco causæ materialis, cum dicitur, quòd est bona qualitas mentis: finis autem virtutis cum sit habitus operatiuus, est ipsa operatio.

¶ Sed notandum, quòd habituum operatiuorum aliqui sunt semper ad malum, sicut habitus vitiosi. aliqui vero quandoque ad bonum, & quandoque ad malum: sicut opinio se habet ad verum & falsum, virtus autem est habitus semper se habens ad bonum, & ideo vt discernatur virtus ab his quæ semper se habent ad malum, dicitur. Qua recte viuitur. vt autem discernatur ab his, quæ se habent quandoque ad bonum, quandoque ad malum. dicitur. Qua nullus male vtitur. Causa autem efficiens virtutis infusæ, de qua diffinitio datur, deus est, propter ep dicitur. Quam deus in nobis sine nobis operatur: quæ quidem particula si auferatur, reliquum diffinitionis erit commune omnibus virtutibus & acquisitis & infusis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd id quod primo cadit in intellectu, est ens: vnde vnicuique apprehenso à nobis attribuimus quòd sit ens, & per consequens quòd sit vnum & bonum, quæ conuertuntur cum ente: vnde dicimus quòd essentia est ens & vna & bona, & quòd vnitas est ens & vna & bona: & similiter de bonitate, non autem hoc habet locum in specialibus formis, sicut est albedo & sanitas. non enim omnè quod apprehendimus, sub ratione albi & sani apprehendimus: sed tamen consideramus, quòd sicut accidentia & formæ non subsistentes dicuntur entia non quòd ipsa habeant esse, sed quia eis aliquid est: ita etiam dicuntur bona vel vna. non quidem aliqua alia bonitate, vel vnitate, sed quia est eis aliquid bonum vel vnum. sic igitur & virtus dicitur bona quia in ea aliquid est bonum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd bonum quod ponitur in diffinitione virtutis, non est bonum commune quod conuertitur cum ente, & est in plus quàm qualitas sed est bonum rationis: secundum quod Diony. dicit in 4. capite. De di. no. quòd bonum animæ est secundum rationem esse.

¶ Ad tertium dicendum, quòd virtus non potest esse in irrationali parte animę nisi inquantum participat rationem: vt dicitur in primo Ethic. & ideo ratio siue mens est proprium subiectum virtutis humanæ.

¶ Ad quartum dicendum, quòd iustitiæ est propria rectitudo, quæ constituitur circa res exteriores, quæ in vsum hominis veniunt, quæ sunt propria materia iustitiæ, vt infrà patebit: sed rectitudo quæ importat ordinem ad finem debitum, & ad legem diuinam, quæ est regula voluntatis humanæ (vt suprà dictum est) communis est omni virtuti.

¶ Ad quintum dicendum, quòd virtute potest aliquis male vti tanquam obiecto: puta cum male sentit de virtute, cum odit eam, vel superbit de ea non autem tanquam principio vsus, ira scilicet quòd malus sit actus virtutis.

¶ Ad sextum dicendum, quòd virtus infusa causatur in nobis à deo sine nobis agentibus non tamen sine nobis consentientibus, & sic est intelligendum quod dicitur, Quam deus in nobis sine nobis operatur, quæ vero per nos aguntur, deus in nobis causat, non sine nobis agentibus: ipse enim operatur in omni voluntate & natura.

QVÆSTIO QVINQVAGESIMA SEXTA *De subiecto Virtutis, in sex articulos diuisa.*

DEINDE considerandum est de subiecto virtutis.

¶ Et circa hoc quęruntur sex. ¶ Primo, vtrum virtus sit in potentia animę sicut in subiecto. ¶ Secundo, vtrum vna virtus possit esse in pluribus potentiis. ¶ Tertio, vtrum intellectus possit esse subiectum virtutis. ¶ Quarto, vtrum irascibilis & concupiscibilis. ¶ Quinto, vtrum vires apprehensiuæ sensitiuæ. ¶ Sexto, vtrum voluntas.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum virtus sit in potentia animæ sicut in subiecto.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd virtus non sit in potentia animę sicut in subiecto. Dicit enim August. in 2. De lib. arb. quòd virtus est qua recte viuitur: viuere autem non est per potentiam animæ, sed per eius essentiam: ergo virtus non est in potentia animæ: sed in eius essentia.

¶ Præterea, Philosophus dicit in 2. Ethic. Virtus est quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit: sed sicut opus constituitur per potentiam, ita habens virtutem constituitur per essentiam animæ. ergo virtus non magis pertinet ad potentiam animę, quàm ad eius essentiam.

¶ Præterea, Potentia est in secunda specie qualitatis, virtus autem est quædam qualitas, vt supra dictum est, qualitatis autem non est qualitas. ergo virtus non est in potentia animæ sicut in subiecto.

¶ SED CONTRA, Virtus est vltimum potentiæ, vt dicitur in 1. De cælo. sed vltimum est in eo, cuius est vltimum. ergo virtus est in potentia animæ.

CONCLVSIO.

¶ Virtus humana cum sit perfectio & habitus operatiuus, est in potentia animæ tanquam in proprio subiecto.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd virtutem pertinere ad potentiam animæ, ex tribus potest esse manifestum. Primò quidem ex ipsa ratione virtutis, quæ importat perfectionem potentiæ: perfectio autem est in eo cuius est perfectio. Secundo ex eo, quòd est habitus operatiuus, vt suprà dictum est. omnis autem operatio est ab anima per aliquam potentiam. Tertio ex hoc, quòd disponit ad optimum: optimum autem est finis, qui vel est operatio rei, vel aliquid consecutum per operationem à potentia egredientem, vnde virtus humana est in potentia animæ, sicut in subiecto.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd viuere dupliciter sumitur. Quandoque enim dicitur viuere ipsum esse viuentis, & sic pertinet ad essentiam animæ, quæ est viuenti essendi principium. Alio modo viuere dicitur operatio viuentis, & sic virtute recte viuitur inquantum per eam aliquis recte operatur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd bonum vel est finis, vel in ordine ad finem dicitur, & ideo cum bonum operantis consistat in operatione, hoc etiam ipsum quod virtus operantem bonum facit, refertur ad operationem, & per consequens ad potentiam.

¶ Ad tertium dicendum, quòd vnum accidens dicitur esse in alio sicut in subiecto non quia accidens per seipsum possit sustentare aliud accidens, sed quia vnum accidens inhæret substantiæ mediante alio accidente, vt color corpori mediante superficie, vnde superficies dicitur esse subiectum coloris, & eo modo potètia animę dicitur esse subiectum virtutis.

ARTICVLVS II.

¶ Virum vna virtus possit esse in pluribus potentiit.

Infr. q. 60. ar. 5. corp.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd vna virtus possit esse in duabus potentiis: habitus enim cognoscuntur per actus. sed vnus actus progreditur diuersimode à diuersis potentiis, sicut ambulatio procedit à ratione vt dirigente, à voluntate sicut à mouente, & à potentia motiua sicut ab exequente. ergo etiam vnus habitus virtutis potest in pluribus esse potentiis.

¶ Præterea, Philosophus dicit in 2. Ethic. quòd ad virtutem tria requiruntur, scilicet scire, velle, & immobiliter operari, sed scire pertinet ad intellectum, velle ad voluntatem: ergo virtus potest esse in pluribus potentiis.

¶ Præterea, Prudentia est in ratione, cum sit recta ratio agibilium, vt dicitur in 6. Ethic. est etiam in voluntate, quia non potest esse cum voluntate peruersa, vt in eodem lib. dicitur. ergo vna vtrtus potest esse in duabus potentiis.

SED CONTRA, Virtus est in potentia animæ sicut in subiecto: sed idem accidens non potest esse in pluribus subiectis: ergo vna virtus non potest esse in pluribus potentiis animæ.

CONCLVSIO.

¶ Impossibile est vnam virtutem esse in duobus potentiis, nisi illæ ordinem adinuicem habeant in participatione illius virtutis.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd aliquid esse in duobus, contingit dupliciter. Vno modo sic, quòd ex æquo sit in vtroque: & sic impossibile est vnam virtutem esse in duabus potentiis, quia diuersitas potentiarum attenditur secundum generales conditiones obiectorum, diuersitas autem habituum secundum speciales. vnde vbicunque est diuersitas potentiarum, est diuersitas habituum, sed non conuertitur. Alio modo potest esse aliquid in duobus vel pluribus, non ex æquo, sed ordine quodam: & sic vna virtus pertinere potest ad plures potentias, ita quod in vna sit principaliter, & se extendat ad alias per modum diffusionis, vel per modum dispositionis, secundum quod vna potentia mouetur ab alia, & secundum quod vna potentia accipit ab alia.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd idem actus non potest æqualiter & eodem ordine pertinere ad diuersas potentias, sed secundum diuersas rationes & diuerso ordine.

¶ Ad secundum dicendum, quòd scire præexigitur ad virtutem moralem inquantum virtus moralis operatur secundum rationem rectã. sed essentialiter in appetendo virtus moralis consistit.

¶ Ad tertium dicendum, quòd prudentia realiter est in ratione sicut in subiecto: sed præsupponit rectitudinem voluntatis sicut principium: vt infrà dicetur.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Virum intellectus possit esse subiectum virtutis.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd intellectus non sit subiectum virtutis. Dicit enim August. in libro de moribus Ecclesiæ, quòd omnis virtus est amor. subiectum autè amoris non est intellectus, sed solum vis appetitiua. ergo nulla virtus est in intellectu.

¶ Præterea, virtus ordinatur ad bonum, sicut ex supradictis patet. bonum autem non est obiectum intellectus, sed appetitiuæ virtutis. ergo subiectum virtutis non est intellectus, sed appetitiua virtus.

¶ Præterea, Virtus est, quæ bonum facit habentem, vt Philosophus dicit: sed habitus perficiens intellectum non facit bonum habentem: non enim propter scientiam vel artem dicitur homo bonus. ergo intellectus non est subiectum virtutis.

¶ SED CONTRA est, quod mens maxime dicitur intellectus: subiectum autem virtutis est mens, vt patet ex diffinitione virtutis suprà inducta. ergo intellectus est subiectum virtutis.

CONCLVSIO.

¶ Cum virtus sit quæ simpliciter & actu bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, impossibile est intellectum esse subiectũ virtutis simpliciter, nisi secundum ordinem ad voluntatem, quæ virtutis simpliciter subiectum est.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est, virtus est habitus quo aliquis bene vtitur. Dupliciter autem habitus aliquis ordinatur ad bonum actum. Vno modo, inquantum per huiusmodi habitum acquiritur homini facultas ad bonum actum: sicut per habitum Grammaticæ habet homo facultatem rectè loquendi, non tamè Grammatica facit, vt homo semper rectè loquatur, potest enim Grammaticus barbarizare, aut solœcismum facere, & eadem ratio est in alijs scientijs & artibus. Alio modo aliquis habitus nõ solum facit facultatem agendi, sed etiam facit, quòd aliquis rectè facultate vtatur: sicut iustitia non solum facit, quòd homo sit promptæ voluntatis ad iusta operandum, sed etiam facit vt iuste operetur. Et quia bonum sicut & ens, non dicitur simpliciter aliquid secundum id, quod est in potentia, sed secundũ id quod est in actu, ideo ab huiusmodi habitibus simpliciter dicitur homo bonum operari, & esse bonus: puta quia est iustus vel temperatus: & eadem ratio est de similibus. Et quia virtus est quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, huiusmodi habitus simpliciter dicuntur virtutes quia reddunt bonum opus in actu, & simpliciter faciunt bonum habentem. Primi vero habitus non simpliciter dicuntur virtutes quia non reddunt bonum opus, nisi in quadam facultate, nec simpliciter faciunt bonum habentẽ: non enim dicitur simpliciter aliquis homo bonus ex hoc, quòd est sciens vel artifex, sed dicitur bonus solum secũdum quid, puta bonus Grammaticus, aut bonus faber. & propter hoc plerunque scientia & ars contra virtutẽ diuiditur. quandoque autem virtutes dicuntur, vt patet in 6. Ethi. Subiectũ igitur habitus, qui secundum quid dicitur

a ¶ *Super Quæstionis quinquagesimæsextæ Articulum tertium.*

¶ Num habitus intellectualis à virtute simpliciter distinguatur, & penes quid.

Quæstio.

IN articu. 3. qõ. 56. omissis duobus primis, dubium occurrit de sensu & veritate literæ: cum ponit differentiam inter virtutem simpliciter & intellectualem, ex hoc quòd aliquis habitus dat facultatem faciendi bonum opus, sed non dat quòd semper operetur rectè: vt Grammatica, &c: aliquis autem dat facultatem faciendi bonum opus: & dat quòd aliquis rectè vtatur facultate, vt iustitia. Est autem hic multipliciter dubium. primo de qua rectitudine seu bonitate est sermo, cum dicitur quòd aliquis habitus dat quòd rectè vtatur facultate, an scilicet de bonitate propria illi habitui an de bonitate morali. Si de bonitate morali, obstat litera objicienis vsui Grammaticæ non errorem in moribus, sed in Grammatica, barbarismum, scilicet, & solœcismum: vt patet in litera, si de bonitate propria illi habitui, nulla videtur inter habitus differentia. quilibet enim cuiũ quis eo vtitur, dat suam bonitatem actui apto natõ suscipere illam bonitatem. Deinde dubium est propter diuersitatem vocabulorum, qua litera vtitur: quid intendit cum dicit, quòd dat quod semper rectè operetur: & sub alijs verbis, quòd rectè vtatur facultate, vel sub alijs verbis, quod reddit bonum opus in actu: an scilicet intendat de opere in actu, quod informatur habitu, puta de loquutione in actu respectu Grammaticæ: concupiscentia respectu temperantiæ, &c. an de actu voluntatis, qui vocatur vtis quo omnibus habitibus vtitur, applicando eos ad operandum in actu cum volumus: & rursus an intendat semper, an cum vtimur habitu illo: si nanque intendit semper, sine loquatur de vti, sine de opere: falsa manifeste est differentia: quia possum contra & præter quemcũque habitum acquisitum & in fusum vti & operari: vt patet in peccatibus. si vero intendit de ipso opere quando vtitur habitu: par quoque videtur iudicium de arte & virtute morali: sicut

Universidad de Deusto
Biblioteca

nanque contingit vtentem Grammatica, quia nõ vtitur totaliter ea barbarizare, ita vtentem iustitia vel temperantia, quia non totaliter vtitur ea secundum aliquid deficere. si autem intẽdit de vti ipso actu volũtatis, aut respectu operis: & hæc nõ, quia nulla est differentia. cõtingit enim vti cõcupiscẽtia contra vel præter temperantiã quam habeo, sicut loquutione contra Grammaticã, vel præter eam:
aut respectu habitus, & obstant tria. primum est quòd in litera dicitur, quòd ista secunda perfectio est respectu operis in actu. prima autem est respectu operis in facultate, quod est esse in potentia: modo opus in actu ab opere in potentia non distinguuntur genere: imo sunt eiusdem speciei specialissimę: vti autem & opus Grammaticæ vel temperantiæ distinguuntur genere vel specie saltem: vt patet: ergo secundum est quòd hoc, scilicet rectificare ipsum vti, non conuenit omnibus moralibus virtutibus: quia nec fortitudini nec temperantiæ: quia sunt infra voluntatem, & litera vult quod conueniat omnibus mortalibus, dicendo, quia est iustus vel temperatus: & eadem ratio est de similibus. Tertium est, quia aut dat recte vti habitu, sic quòd non potest illo vti & non recte: & hoc est exclusum, ex eo quòd prudens vti potest prudentia, & deficere in aliqua circunstantia, sicut Grammaticus barbarizare: aut quia dat recte vti quando vult, & hoc etiam inuenitur in actibus, deductis impedimentis organorum, &c. & sic nulla esset differentia assignata.

¶Ad hoc dicitur, quòd hic est sermo de bonitate secundum illum habitum, & de vti, qui est actus voluntatis. Nec refert vtrum ad actum vel habitum, vtrum semper, vel quando vtitur habitu, vel quando vult interpreteris: nulla enim harum limitationum opus est: intendit enim author, quòd differentia inter habitus in proposito hæc est: quòd quidam sunt, quorum perficere non se extendit ad vti ipso habitu: quidam vero sic. verbi gratia: ars Grammaticæ est talis, quòd eius perficere non se extẽdit ad vti Grammatica: quia vti est actus voluntatis quem nullo pacto perficit ars Grammaticæ: & si ars Grammaticæ perficeret ipsum vti: tunc habens Grammaticam, ex ipso habitu, inclinaretur & determinaretur ad vtendum recte rectitudine Grammaticali ipsa Grammatica: & si non recte vteretur, imputaretur defectui Grammaticæ: modo autem non, iustitia vero quia rectificatiua est ipsius vti, ideo voluntas terminatur ad recte, id est iuste vte ndum iustitia: & propterea si iniuste facit, iustitię defectus imputatur. Ex hac igitur differentia innascitur quòd defectus in artibus & scientia ex vsu prouenientes non imputatur ipsis, sed voluntati, in moralibus autem defectui ipsorum habituum. rursus vt melius nouitij doctrinam hanc imbibant, & quilibet hinc fructum referat agnitionis suiipsius, an habeat virtutem aliquam moralem: scito quòd in actibus potentiarum rationabilium (de his enim est sermo) vt habitum est considerare duo: vnum est proportio ipsius actus ad ipsam potentiam seu habitum: puta locutionis ad imaginatiuam appetitumque motiuum organi, &c. & Grammaticam. alterum est vsus quo hæc principia à voluntate libere applicata sunt ad hunc actum eliciendum. nunquam enim potentiæ animæ aut habitus ponerent operationes proprias in actu: nisi voluntas applicaret eas & eos ad eliciendas operationes: ipsa enim est, quæ vtitur omnibus: & hoc est vti, vt patet ex superiorius dictis in quæstione de vti. Dupliciter ergo comparatur operatio ad potentiam. Primo secundum se absolute, prout ipsa potentia est apta nata elicere talem actum. Secundo ad ipsammet potentiam, vt stat sub voluntate vtente seu applicante ipsam potentiam ad eliciendam operationem in actus secundo. & sic differentia in proposito habituum est, quod quidam habitus sunt perfectiui potentiarum absolute in ordine ad sua opera, & hoc vocatur in litera, quod dat facultatem faciendi opus bonum, sed non perficiunt eas dem potentias, vt stant sub voluntate vtente: & istę sunt artes & scientiæ, quarum non interest perficere vsum: neque in voluntate imperante, neque in potentiis exequentibus vt sic. quidam vero habitus perficiunt potentias non solum absolute: sed etiam vt vsuales, siue operatiuæ, siue executiuæ. & hi sunt virtutes morales, & dicuntur in litera dare non solum facultatem boni operis, sed rectum vsum facultatis: quia perficiunt quo ad vtrumque: dicuntur etiam reddere opus bonum in actu: quia perficiunt vsum, qui est immediata ratio, quòd sint in actu. Ad euidentiam autẽ solutionum dandarum quæsitis, oportet recolere superius determinata: in primis cum dicitur, ꝙ habitus dat facultatẽ, & dat rectũ vsum: nõ est intelligendum nisi eo modo quo habitus est natus dare. non enim habitus dat bonitatem cogendo ad illum, aut ita plene etiam immobiliter subiciẽdo sibi potentiam, quòd non possit in oppositum, sed per modũ inclinantis. vnde differentia consistit in hoc, ꝙ ars ex sua ratione non inclinat voluntatẽ aut aliquam potentiam vt substat volũtati ad suum Grammaticæ. quia nec ex speciei

virtus, potest esse intellectus non solum practicus, sed etiã intellectus speculatiuus, ablque omni ordine ad voluntatem: sic enim Philosopus in 6. Ethicorum scientiam, sapientiam, & intellectum, & etiam artem ponit esse intellectuales virtutes. Subiectum vero habitus, qui simpliciter dicitur virtus, non potest esse nisi voluntas vel aliqua potentia, secundum quod est mota à volũtate: cuius ratio est, quia voluntas mouet omnes potentias, quæ aliqualiter sunt rationales ad suos actus, vt supra habitum est: & ideo quòd homo actu bene agat, contingit ex hoc, quòd homo habet bonam voluntatem: vnde virtus, quę bene facit agere in actu, non solum in facultate, oportet quòd vel sit in ipsa voluntate, vel in aliqua potentia, secundum quod est à voluntate mota: contingit autem intellectum à voluntate moueri, sicut & alias potentias. considerat enim aliquis aliquid actu, eo quòd vult. & ideo intellectus secundũ ꝙ habet ordinẽ ad voluntatem, potest esse subiectũ virtutis simpliciter dictę. & hoc modo intellectus speculatiuus vel ratio, est subiectũ fidei, mouetur emi intellect» ad assentiendũ his quæ sunt fidei ex imperio voluntatis: nullus enim credit nisi volens: intellectus vero practicus est subiectum prudentiæ. cum enim prudentia sit recta ratio agibilium, requiritur ad prudentiam, quòd homo se bene habeat ad principia huius rationis agendorum, quæ sunt fines, ad quos bene se habet homo per rectitudinem voluntatis, sicut ad principia speculabilũ per naturale lumen intellectus agentis. Et ideo sicut subiectum scientiæ, quę est ratio recta speculabilium, est intellectus speculatiuus ordine ad intellectum agentem, ita subiectum prudentiæ est intellectus practicus in ordine ad voluntatem rectam.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, ꝙ verbũ Aug. intelligendũ est de virtute simpliciter dicta, non ꝙ omnis talis virtus sit simpliciter amor: sed quia dependet aliqualiter ab amore inquantũ dependet à voluntate, cuius prima affectio est amor, vt supra dictum est.

¶Ad secundum dicendum, quod bonũ vniuscuiusque est finis eius & ideo cum verum sit finis intellectus, cognoscere verum est bonus actus intellectus: vnde habitus perficiens intellectũ ad verum cognoscendum, vel in speculatiuis, vel in practicis dicitur virtus.

¶Ad tertium dicendum, quòd ratio illa procedit de virtute simpliciter dicta.

ARTICVLVS IIII.

d ¶ Vtrum irascibilis & concupiscibilis sint subiectum virtutis.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur ꝙ irascibilis & concupiscibilis nõ possint esse subiectũ virtutis. Huiusmodi em vires sunt communes nobis & brutis sed tunc loquimur de virtute secundum quòd est propria homini: sic enim dicitur virtus humana, non igitur humanæ virtutis potest esse subiectum irascibilis & concupiscibilis, quæ sunt partes appetitus sensitiui: vt in primo dictum est.

nihil obstat proposito: quia vocat operationem in actu, non ipsam absolute, sed ipsam vt in actu, id est secundum id, vnde habet quod sit in actu, id est secundum vsum: ex hoc enim habet quod sit in actu. & propterea, quia scilicet ex vsu est operatio in actu, comparat secundum perfectionem habitus potentiæ, sicut actum potentiæ. & vere sic est, habitus enim dans solam facultatem bene operandi, dat bonitatem operationis in potentia, habitus autem dans etiam rectum vsum eius, dat bonitatem operationis in actu, quia vsus constituit operationem in actum, quia est applicatio potẽtiæ ad ipsam. Ad secundum dicitur dupliciter. Primo quod virtutes in irascibili & concupiscibili, scilicet temperantia & fortitudo, rectificant vti, quia stabiliunt fines prudentiæ regulatiuæ ipsius vti ex illis finibus vt principijs: & sic extenditur pro quanto eget rectificatione: non eget autem rectificatione vti his virtutibus, vt est in voluntate, sed vt est in ipsis potentijs inferioribus: & ideo rectificant concupiscibilem, vt subsunt vsui voluntatis: ipsa autem voluntas non eget rectificatiuo ad hoc, quia ex se determinata est rectitudinem omnis suis actus circa bonum fortitudinis & temperantiæ: vt inferius dicetur. Ad tertium autem dictum est, quod dat per modum inclinantis, quòd semper recte vtatur, & non cum hac vel illa limitatione: quod ideo facit: sed cum hoc tamen, vt dictum est, quòd non vtatur illa, quòd agat contra & præter illum agat, &c.

Annot.

¶In eodem artic. aduerte subiectũ fidei & prudẽtiæ, vt in locis propriis fundamẽta hic habeas: vbi tractabitur quicquid hinc difficultatis occurrerit: & si vis videre quomodo intellectus in ordine ad voluntatẽ fit taliũ habituum subiectum: conspice naturã actuum propter quos ponũtur: quia enim credere est actus intellectus non absolute, sed volũtate moti: quia nullus credit nisi volens: consequens est, vt habitus fidei inclinãs intellectũ ad credẽdũ perfectio sit eius vt à volũtate nobilis, & similiter quia præcipere actus est intellectus à voluntate moti, vt superius in q. De imperio patet, oportet vt prudentia, cuius præcipuus & proprius actus est recte præcipere in agibilibus sit perfectio intellectus non absolute, sed vt à voluntate moti: & hæc bene nota.

a ¶ Super Quæstionis quinquagesimæsextæ Articulum quartum.

¶ Num in irascibili, & concupiscibili sit virtus.

Quæstio

IN art. 4. eiusdem 56. qõ. dubium occurrit ex Scoto in tertio sentẽ. dist. 33: negante in concupiscibili & irascibili quæ sunt potentiæ partis sensitiuæ virtutes: & volens quòd licet possit concedi, quòd in istis potentijs sit aliquis habitus inclinans ad delectabiliter obsequẽdum rectæ rationi, non tamen habitus ille est proprie virtus, quia non est habitus electiuus, nec inclinans ad rectas electiones.

¶Ad euidentiam huius mirum primo videtur de hoc homine: eum fore studiosum & temperantiam virtutes enumeratas in secundo Ethi. posuerit apertè Arist. in parte irrationali, quare non respondit Arist. & similiter cũ fundamẽtum suum fuerit argumentum à Sancto Thoma hic quarto loco factum, & solutum, quare non confutauit responsionem. Dicito ergo cum Aristote. & author, quòd appetitus sensitiuus distinctus per irascibilem & concupiscibilem est subiectum virtutis moralis propriæ, temperantiæ scilicet & fortitudinis: non inquantum communis est nobis & brutis, sed vt obedibilis rationi & quòd

¶Præterea, Appetitus sensitiuus est vis vtens organo corporali: sed bonum virtutis nõ potest esse in corpore hominis. Dicit enim Apostolus Rom. 7. Scio quod non habitat in carne mea bonum. ergo appetitus sensitiuus non potest esse subiectum virtutis.

¶Præterea, Augustinus probat in libro De moribus Ecclesiæ, quòd virtus non est in corpore, sed in anima, eo quòd per animam corpus regitur. vnde quòd aliquis corpore bene vtatur, totum refertur ad animam. sicut si mihi auriga obtemperans, equos quibus præest, recte regit, hoc totum mihi debetur: sed sicut anima regit corpus, ita etiam ratio regit appetitum sensitiuum. ergo totum rationali parte debetur, quòd irascibilis & concupiscibilis recte regantur. sed virtus est qua recte viuitur: vt supra dictum est. virtus igitur non est in irascibili & cõcupiscibili, sed solum in parte rationali.

¶Præterea, Principalis actus virtutis moralis est electio, vt dicitur in 8. Ethic. sed electio non est actus irascibilis, sed rationis: vt supra dictum est. ergo virtus moralis non est in irascibili & concupiscibili, sed in ratione.

¶SED CONTRA est quòd fortitudo ponitur esse in irascibili: temperantia autem in concupiscibili: vnde Philosophus dicit in 3. Ethic. quod hæ virtutes sunt irrationabilium partium.

CONCLVSIO.

¶ In irascibili, & concupiscibili, vt sunt potestates appetitus sensitiui, nulla virtus est, sed vt subordinantur rationi, necesse est in vtraque aliquam virtutẽ esse, quæ quædam est illarum ad rationem ipsam, habitualis conformitas.

¶RESPONDEO dicendum, quòd irascibilis & concupiscibilis dupliciter considerari possunt. Vno modo secundum se inquantum sunt partes appetitus sensitiui, & hoc modo non competit eis, quòd sint subiectum virtutis. Alio modo possunt cõsiderari inquantum participant rationem per hoc quod natæ sunt rationi obedire: & sic irascibilis vel concupiscibilis potest esse subiectum virtutis humanæ. Sic enim est principium humani actus inquantum participat rationem: & in his potentijs necesse est ponere virtutes. quòd enim in irascibili & concupiscibili sint aliquæ virtutes, patet. actus enim, qui progreditur ab vna potentia secundum quod est ab alia mota, non potest esse perfectus nisi vtraque potentia sit bene disposita ad actum: sicut actus artificis non potest esse congruus, nisi etiam artifex sit bene dispositus ad agendum, & etiam ipsum instrumentum. In his igitur, circa quæ operatur irascibilis & concupiscibilis, secundum quod sunt à ratione motæ, necesse est vt aliquis habitus perficiens ad bene agendum, sit non solum in ratione, sed etiam in irascibili & concupiscibili. Et, quia bona dispositio potentiæ mouentis motæ attenditur secundũ conformitatem ad potentiam mouentem. Ideo virtus, quæ est in irascibili & concupiscibili, nihil aliud est quàm quædam habitualis conformitas istarum potentiarum ad rationem.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd irascibilis & concupiscibilis secundum se consideratæ, prout sunt partes appetitus sensitiui, communes sunt nobis & brutis: sed secundum quod sunt rationales per participationem, vt obedientes rationi, sic sunt propriæ hominis: & hoc modo possunt esse subiectum virtutis humanæ.

¶Ad secundum dicendum, quod sicut caro hominis ex se quidem nõ habet bonum virtutis, sit tamen instrumẽtum virtuosi actus inquantum mouente ratione membra nostra exhibemus ad seruiendum iustitiæ. Ita etiam irascibilis & concupiscibilis ex se quidem non habent bonum virtutis, sed magis infectionem fomitis: inquãtum vero cõformantur rationi, sic in eis aggeneratur bonum virtutis moralis.

¶Ad tertium dicendum, quòd alia ratione regitur corpus ab anima & irascibilis & concupiscibilis à ratione. corpus enim ad nutum obedit animæ absque contradictione, in his in quibus natum est ab anima moueri. vnde Philosophus dicit in primo Politi. quod anima regit corpus despotico principatu, id est sicut dominus seruum. & ideo totus motus corporis refertur ad animam, & propter hoc in corpore non est virtus, sed solum in anima. Sed irascibilis & cõcupiscibilis nõ obediunt ad nutum rationi: sed habent proprios mõtus suos, quibus interdum rationi repugnãt. vnde in eodem li. Philosophus dicit: quòd ratio regit irascibilem & concupiscibilem principatu politico: quo scilicet reguntur liberi, qui habẽt in aliquibus propriam voluntatem. & propter hoc etiam oportet in irascibili & cõcupiscibili esse aliquas virtutes, quibus bene disponantur ad actum.

¶Ad quartum dicendum, quod in electione duo sunt, scilicet intentio finis, quæ pertinet ad virtutem moralem: & præacceptio eius quod est ad finem, quod pertinet ad prudentiam, vt dicitur in sexto Ethicor. Quòd autem habeat rectam intentionem finis circa passiones animæ, hoc contingit ex bona dispositione irascibilis & concupiscibilis: & ideo virtutes morales circa passiones sunt in irascibili & concupiscibili, sed prudentia est in ratione.

ARTICVLVS V.

a ¶ Vtrum vires apprehensiuæ, sensitiuæ sint subiectum virtutis.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd in viribus sensitiuis apprehensiuis interius possit esse aliqua virtus. Appetitus enim sensitiuus potest esse subiectum virtutis, inquantum obedit rationi: sed vires sensitiuę apprehensiuæ interius rationi obediunt, ad imperium enim rationis operatur & imaginatiua, cogitatiua, & memoratiua. ergo in his viribus potest esse virtus. *Supra q. 50. ar. 3. ad 3. Et 3. dist. 33. q. 2. ar. 4. q. 2. ad 6. Et veri. q. 1. ar. 4. ad 6.*

¶Præterea, Sicut appetitus rationalis, qui est voluntas in suo actu, potest impediri vel etiam adiuuari per appetitum sensitiuum, ita etiam intellectus vel ratio potest impediri vel etiam iuuari per vires prædictas. sicut ergo in viribus sensitiuis appetitiuis potest esse virtus, ita etiam in apprehensiuis.

¶Præterea, Prudentia est quædam virtus, cuius partem ponit Tullius memoriam in sua Rhetorica. ergo etiam in vi memoratiua potest esse aliqua virtus, & eadem ratione in alijs interioribus apprehensiuis viribus.

¶SED CONTRA est, quòd omnes virtutes vel sunt intellectuales, vel morales, vt dicitur in 2. Ethico. morales autem virtutes omnes sunt in parte appetitiua: intellectuales autem in intellectu, vel ratione: sicut patet in 6. Eth. nulla ergo virtus est in viribus sensitiuis apprehensiuis interius.

CONCLVSIO.

¶ Cum virtus sit habitus perfectus, quo non nisi bonum opus operari potest, in viribus apprehensiuis nõ est virtus, quæ verum cognoscitur.

¶RESPONDEO dicendum, quòd in viribus sensitiuis apprehensiui interius ponuntur aliqui habitus: quod patet ex hoc præcipue, quod Philosophus dicit in li. De memoria, quod in memorando vnum post aliud, operatur consuetudo, quæ est quasi quædam natura: nihil autem est aliud habitus consuetudinalis quàm habitudo acquisita per consuetudinem, quæ est in modum naturæ. Vnde de virtute dicit Tullius in sua Rhetorica, quòd est habitus in modum naturæ rationi consentaneus. In homine tamen id, quod ex consuetudine acquiritur, in memoria & in alijs viribus sensitiuis apprehensiuis, non est habitus per se, sed ad aliquid annexum habitibus intellectiuæ partis, vt supra dictum est: sed tamen si qui sunt habitus in talibus viribus virtutes dici non possunt: virtus enim est habitus perfectus, quo non contingit nisi bonum operari: vnde oportet, quòd virtus sit in illa potentia, quæ est consummatiua boni operis: cognitio autem veri non consummatur in viribus sensitiuis apprehensiuis. sed huiusmodi vires sunt quasi præparatiuæ ad cognitionem intellectiuam: & ideo in huiusmodi viribus non sunt virtutes, quibus cognoscitur verum, sed magis in intellectu vel ratione.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd appetitus sensitiuus se habet ad voluntatem quæ est appetitus rationis, sicut motus ad eo. & ideo opus appetitiuæ virtutis consummatur in appetitu sensitiuo: & propter hoc appetitus sensitiuus est subiectum virtutis, virtutes autem sensitiuæ apprehensiuæ magis se habent vt mouentes respectu

Annot.

IN art. 5. eiusdem 56. qõ. aduerte notitiæ propter rationem, quæ fit in corpore articulo duo. Primũ, quod hæc duo repugnant, ꝙ aliquis habitus fit virtus, & quòd subiectum eius fit altera potentia ab illa, quæ est consummatiua operis illius ad quod perficiendum ponitur illa virtus, & repugnantia fundatur super hoc, quòd virtus si reddit opus suum bonum, quòd non contingit opus illud virtute habente suum perficere malum esse, vt in litera breuiter dicitur, ex hoc enim statim patet, ꝙ si opus aliquod, ad quod ponitur virtus, fit consummandum à potentia B, & virtus illa ponatur in potentia A, quòd quantumcunque virtus illa habeat suum perficere in

Universidad de Deusto
Biblioteca

potentia A, & actu eius adhuc opus illud male cõsummabitur à potentia B, oportet ergo, si virtus illa debet illud opus bonũ sic reddere, vt nõ relinquatur quòd hic malus quòd sit in potẽtia cõsummatiua operis, vt in subiecto: secundũ esse prominore, quòd vires interiores apprehensiuæ dupliciter sumuntur, Primo secundum naturã. & sic à natura & non à virtute nec habitu determinantur. Alio modo vt sub sunt rationi, & sic ordinantur ad intellectus perfectionem propter quod ipsi habitus qui sunt in his partibus, sunt præparatorij ad intellectus actum, & non sunt perfectiui eatum ad proprios actus secundum se: & ideo in litera dicitur, quòd cognitio veri ad quam ordinatur omnis virtus bonum cognitionis faciens, consummatur intellectu tantum: & propterea in his viribus nulla est virtus.

a Super Quæstionis quinquagesimæsexiæ Articulum sextum.

3. dist. 23. q. 1. ar. 4. q. 1. cor. ad 2. & 3. & di. 42. qõ. 2. ar. 4. q. 2. & 4. to. Et vir. q. 1. ar. 5. per to. & ar. 12. ad 2. & q. 3. ar. 2. cor.

IN articulum .7. eiusdem 56. in quo concluditur, quòd in voluntate est aliqua virtus, scilicet respectu boni diuini & proximi: & aliqua non, scilicet respectu boni propriꝫ: dubium occurrit ex Scoto in tertio .sententiarum, distin .33. contra secundam partem: putat enim quòd temperantia & fortitudo in voluntate sint, & ibi propriæ virtutes: in concupiscibili autem & irascibili non sunt propriæ virtutes: sed de hoc quantum ad concupiscibilem & irascibilem spectat, tractauimus. vnde relinquitur quantum ad voluntatem discutere rationes & conclusiones.

¶ *Num in voluntate sit aliqua virtus quæ hominem disponat ad ꝓprium bonum.*

Quæstio.

¶ Est igitur dubium circa rationem allatam in licerra ad probandum, quòd in voluntate nõ sit aliqua virtus ad proprium volentis bonum. Primo, quia falsum videtur, quòd volũtas ex propria ratione sit sufficiẽter determinata ad bonum rationis propriũ volentis: quia si sic esset voluntas vt in pluribus, saltem eligeret tale bonũ rationis: & rursus prompte, faciliter & delectabiliter tale bonum eligeret: & rursus ad tale bonum eligendũ recte eodẽ modo determinat aesset. hæc sunt falsa: ergo sequela probatur, quia determinatio naturæ excludẽs habitum supplet quicquid daret habitus in subiecto apto nato: & tanto melius, quanto habitus imitatur naturã: & non econuerso. falsitas autem cõsequentis experientia probatur: nam in nobis ipsis hæc experimur. Et ratione cõfirmatur: quia si voluntas esset ex propria ratione determinata ad tale bonũ, nõ opus esset cõtinentiæ habitu in volũtate: si enim voluntas ex se magis aut æque determinata est ad bonũ tale, acsi haberet habitũ virtutis, & habendo habitũ virtutis, puta temperantiæ, non egeret continentia: ergo inclinata expropria ratione nõ eget cõtinentia: sed per te eget cõtinentia. ergo voluntas nõ est ex se inclinata ad tale bonũ. Deinde dubitatur, quia si volũtas determinata ex propria ratione est ad bonũ rationis, ergo nec vir tus iustitiæ in ea esset. Probatur sequela: quia bonũ iustitiæ est secudũ ratio nem, & est proprium excercentis iustitiam: iustitia eñ bonum reddit habentem, & opus eius bonum. Deinceps arguit Scotus: quia cum iustitia sit virtus moralis & in voluntate rationes, quæ militant de volũtate & virtute morali, non cõcludunt: præterea voluntas est indeterminata non solum ad oppolita obiecta, sed modos agẽdi, scilicet recte & nõ recte. ergo eget inclinatione ad recte agendum: & hęc est virtus. præterea voluntas nõ magis est determinata ad vnũ, quàm intellectus. ergo ex frequentibus rectis electionibus generatur in ea virtus, sicut intellectus ex frequẽtibus actibus. præterea voluntas nõ facile pröpte & delectabiliter se habet sine virtutis habitu: ergo eget virtute. sequela patet: & antecedens probatur in vitioso nuper cõuerso: qui difficultatem patitur in perseuerando: quia nõ habet habitum acquisitum virtutis. ¶ Ad hoc dicitur, ꝙ cum naturaliter amabile sit bonum, vnicuique autẽ proprium (vt experientia testatur) consequens est, vt voluntati, quæ appetitus est rationalis, amabile sit naturaliter & bonum, & bonum proprium. cum autem apud Dionysium 4. cap. de Diui. nom. bonum habentis sit secundum rationẽ esse: & hoc non conueniat habenti secundũ appetitum sensitiuũ, oportet ꝙ conueniat secundum appetitum rationalem: bonum enim appetitus alicuius obiectum constat esse. Igitur obiectum voluntatis est bonum rationis. & si huic additur proprietas, concludetur quòd proprium bonũ secundũ ratio-

nem est naturale obiectum volũtatis, ac per hoc volũtas est ex propria natura inclinata ad propriũ bonum secundum rationem. & quia rationis medium in passionibus cõcupiscibilis & irascibilis non est alienum, sed proprium bonum secundum rationem ipsius habentis passiones: ideo naturaliter volũtas habentis passiones, qualis est voluntas humana, ex se determinata est ad tale bonum. Sed aduerte quòd aliud est voluntatem esse naturaliter inclinatam inquantum est ex se ad proprium volentis bonum secundum rationem, & aliud est volentem esse naturaliter inclinatum ad hoc. primum enim sonat in voluntate tantum talem determinationem secundum simpliciter: & tanta est inter hæc distantia, vt ex hac radice omnia fere soluenda sint, vt nunc videbitur: si enim volens, puta Sortes, esset determinatus, ita quòd non egeret habitu ad medium rationis: in passionibus, pronus esset ad opera temperantiæ & fortitudinis sicut tẽperati & fortes: sed quoniam proni sunt in malum ab adolescentia sua sensus hominum, & caro concupiscit aduersus spiritum, non simpliciter, sed in voluntate tantum inclinatio hæc ad tale bonum ponitur. Et quoniam exercitatio hominis in his mediis non fit sola voluntate, sed concurrente parte sensitiua naturaliter secundum se inclinata ad concupiscibile sine rationis freno. ideo non sequitur ex illa inclinatione in voluntate, quòd vt in pluribus eligamus talia bona, aut ꝙ prompte, faciliter & delectabiliter, & quòd recte semper voluntas ad huiusmodi se habeat. sed bene sequitur cum hac specificatione, quòd voluntas quantum ex se recte se haberet ad huiusmodi vt in pluribus, eligeret talia bona & prompte, faciliter, atq; delectabiliter. Ad id vero, ꝙ de continẽtia obiicitur: dicit, quòd continentia non eget voluntate, vt incliner inquantum in se est in tale bonũ, sed vt resistat insurgentibus passionibus sensitiui appetitus. Et si contra hoc insteturꝫ quia per eundem habitũ potentia aliqua inclinatur in vnũm oppositorum, & reliquio resistit: & rursus naturalis determinatio non est minoris efficaciæ, quàm determinatio habitus: cõstat autem quòd si voluntas esset habituata, nõ egeret continentia ad resistendum. ergo, respondetur ordine retrogrado, quòd determinatio naturæ nõ est minus efficax, quàm determinatio habitus. Est tamen minus faciens & expleans opus suum quàm determinatio habitus acquisiti. & in prompta causa est: quia acquisitus habitus in ipsa acquisitione expulit insurgentia contraria. naturalis autem determinatio nõ. vnde assimilatur habitui infuso potiusquã acquisito. ad primũ autem dicitur, quòd voluntas sumitur duplicit, vno modo, vt iuncta contrario appetitui sensitiuo, & quòd quemadmodũ ipsa secundum se est determinata ad tale bonum: ita secundum se est potens resistere cõtrario obiecto. Et quòd quemadmodum ipsa vt coniuncta contrario appetitui non est determinata ad tale bonũ, pro quanto impedibilis est attendentia in tale bonum ad quod est ex se inclinata: sita vt sic eget habitu ad resistendũ huiusmodi impedimentis. Et si hic insteturꝫ quia volũtas vt iuncta appetitui sensitiuo est determinata ad bonum in passionibꝰ appetitus sensitiui per te, & volũtas vt iuncta appetitui sensitiuo, eget habitu ad resistendũ passionibus etiã ꝙ re. ergo falsum est, quòd voluntas est ex se determinata ad tale bonũ, & iuncta sensui eget habitu: sed vt iuncta appetitui sensitiuo, habet vtrunq;: & sic oia ruunt. probat assumptum: quia voluntas separata non est determinata ad bonum eligendum in passionibus, vt patet in angelis, & ex ratione: quia non est proprium bonum volentis. Respõdetur quòd falsum assumitur ꝙ ad hoc, ꝙ volũtas vt iuncta sensui determinetur ad bonũ in passionibus. aliud est enim dicere, Voluntas vt iuncta sensui habet inclinationẽ ad bonũ proprium passionum: & aliud est dicere, Voluntas vt iuncta sensui, habet quòd inclinatio sua naturalis terminet ad bonũ in passionibus. primũ eñ significat quod cõiunctio volũtatis ad partẽ sensitiuam sit ratio ꝙ voluntati conueniat inclinatio talis: secundum autẽ quod cõiunctio non fit ratio, ꝙ inclinatio cõueniat, sed ꝙ inclinatio ꝙ habet terminetur ad tale bonũ: & primũ quidẽ falsum est, formaliter loquendo. secundũ autem verum, ad cuius euidentiam scito, ꝙ voluntati humanæ ex suo genere cõuenit, ꝙ naturaliter inclinetur in proprium bonũ tã sui quã volẽtis, vt superius in q. 10. patet. hoc eñ cõmune est omni voluntati, sed ꝙ proprium bonũ sit in tali materia, scilicet in passionibus volenti, hoc est ex cõiunctione volũtatis ad partẽ sensitiuã. vnde inclinatio ipsa voluntatis in proprium bonũ secundũ rationẽ in quacunq; materia sit, est ei naturalis ex propria ratione: sed quòd hæc sua inclinatio terminetur ad bonum in passionibus sensitiuis habentis voluntatem, est ex coniunctione voluntatis ad partem sensitiuam. Est igitur in voluntate nostra, quantum ex parte volũtatis est, sufficiens determinatio ipsius ad ꝓprium bonum: ac per hoc ad bonum secundũ rationem ipsius volentis: & cum hoc ex coniunctione ad partẽ sensitiuam fortitur necessitatem habitus ad resistendum contrarijs, quibus jungitur: & hæc in telligito sustinendo cõtinentiam esse in voluntate, quod inferius discutietur, si enim continẽtia in ratione ponit, patet, quòd nulla est difficultas in proposito: & cum vtilem disputationem hanc habes, cuius etsi dicta conclusio non teneatur, multa tamen alia vera, & certa in ea dicta tenenda sunt.

¶ Ad secundũ vero dicitur, ꝙ ibi est æquiuocatio de bono iustitiæ obiectiue vel formaliter. Ad bonum enim iustitiæ obiectiue non naturaliter inclinatur voluntas: quia non est ꝓprium, sed alterius: iustitia enim in his quæ sunt ad alterum est, & de tali virtute & secundum rationem de bono est sermo, cum dicitur, ꝙ quia potentia naturaliter inclinatur in aliquod bonum, non eget habitu virtutis: potentia enim vt sic obiectum per se primo respicit, & habitus operatiuus de quo est sermo, & virtus obiectum respiciunt, nec virtutis est virtus, nec habitus habitus: obiectio autem procedit de bono iustitiæ formaliter: quod est formale ipse habitus iustitiæ, ad quod constat potentiam inclinari non mediante alio habitu, vt patet. hoc enim est commune omni virtuti: illud autẽ non est commune omni obiecto virtutis, vt patet.

¶ Ad obiectiones autem ex Scoto sumptas, non ꝙ ipse afferat eas contra S. Tho. sed quoniam ipse, vt dictum est, dissentiat à S. Tho. & has rationes contra oppositam positionem afferꝫ eius rationes licet non sint nostræ, veruntamen vt nouitij cauti sint, ꝓderunt. Ad primam ergo dicitur, quòd rationes militantes de moralibus virtutibus circa passiones, non militent de iustitia, quia bonum illarum est proprium volentis, iustitiæ vero alterum. Ad secundam dicitur, ꝙ quia bonum rationis in passionibus est medium secundum rationem, & non secundum rẽ in passionibus: vt patet in 3. Ethi. & medium rationis in deum, vel in proximum sunt in voluntate sicut in subiecto, vt charitas, iustitia, & huiusmodi.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ratio illa habet locum de virtute, quæ ordinat ad bonum proprium ipsius volentis, sicut temperantia & fortitudo quæ sunt circa passiones humanas: & alia huiusmodi, vt ex dictis patet.

¶ Ad secundum dicendum, quòd rationale per participationem non solum est irascibilis & concupiscibilis, sed omnino, id est vniuersaliter appetitiuum, vt dicitur in 1. Ethi. sub appetitiuo autem comprehenditur voluntas. & ideo si qua virtus est in voluntate, erit moralis: nisi sit theologica, vt infrà patebit.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quædam virtutes ordinantur ad bonum passionis moderatæ, quod est proprium huius vel illius hominis. & in talibus non est necessarium, quòd sit aliqua virtus in voluntate, cum ad hoc sufficiat natura potentiæ, vt dictum est. sed hoc solum necessarium est in illis virtutibus, quæ ordinantur ad aliquod bonum extrinsecum.

QVAESTIO QVINQVAgesimaseptima De distinctione virtutum intellectualium, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de distinctione virtutum. Et primo, quantum ad virtutes intellectuales. Secundo, quantum ad morales. Tertio, quantum ad theologicas.

¶ Circa primum quæruntur sex. Primo, vtrũ habitus intellectuales speculatiui sint virtutes. ¶ Secundo, vtrum sint tres, scilicet sapientia, scientia & intellectus. ¶ Tertio, vtrum habitus intellectualis, qui est ars, sit virtus. ¶ Quarto, vtrũ prudentia sit virtus distincta ab arte. ¶ Quinto, vtrum prudentia sit virtus necessaria homini. ¶ Sexto vtrum eubulia, synesis, & gnome sint virtutes adiunctæ prudentiæ.

ARTICVLVS I.

a ¶ Vtrum habitus intellectuales speculatiui sint virtutes.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd habitus intellectuales speculatiui non sint virtutes. virtus enim est habitus operatiuus: vt suprà dictum est. sed habitus speculatiui nõ sunt operatiui: distinguitur enim speculatiuum à practico, id est operatiuo. ergo habitus intellectuales speculatiui non sunt virtutes.

¶ Præterea, Virtus est eorum per quæ fit homo felix, siue beatus: eo quòd felicitas est virtutis præmium: vt dicitur in 1. Ethic. sed habitus intellectuales non considerant actus humanos, aut alia bona humana per quæ homo beatitudinem adipiscitur. sed magis res naturales & diuinas. ergo huiusmodi habitus virtutes dici non possunt.

¶ Præterea, Scientia est habitus speculatiuus: sed scientia & virtus distinguuntur sicut diuersa genera non subalternatim posita, vt patet per Philosophum in 3. Topico. ergo habitus speculatiui non sunt virtutes.

SED CONTRA, Soli habitus speculatiui considerant necessaria, quæ impossibile est aliter se habere, sed Philosophus ponit in 6. Ethic. quasdam virtutes intellectuales in parte animæ, quæ considerat necessaria, quæ non possunt aliter se habere. ergo habitus intellectuales speculatiui sunt virtutes.

CONCLVSIO.

¶ Habitus speculatiui, cum non perficiant partem appetitiuam, sed solam intellectiuam, non sunt virtutes nisi quo facultatem bene operandi secundũ habitũ præstant. non autem quo bonum vsum.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd cum omnis virtus dicatur in ordine ad bonum sicut suprà dictum est, duplici ratione aliquis habitus dicitur virtus, vt suprà dictum est: vno modo, quia facit facultatem bene operandi: alio modo quia cum facultate facit etiam vsum bonum, & hoc sicut suprà dictum est, pertinet solum ad illos habitus, qui respiciunt partem appetitiuam: eo quòd vis appetitiua animæ est quæ facit vti omnibus potentis & habitibus. Cum igitur habitus intellectuales speculatiui non perficiant partem appetitiuam, nec aliquo modo ipsam respiciãt, sed solum intellectiuam, possunt quidem dici virtutes inquantum faciunt facultatem bonæ operationis, quæ est cõsideratio veri, hoc enim est bonum opus intellectus: non tamen dicuntur virtutes secundo modo, quasi facientes bene vti potentia, seu habitu. Ex hoc enim, quòd aliquis habet habitũ scientiæ speculatiuæ, non inclinatur ad vtendum, sed fit potens speculari verum in his, quorum habet scientiam, sed quòd vtatur scientia habita, hoc est mouente voluntate. & ideo virtus, quæ perficit voluntatem (vt charitas vel iustitia) facit etiam bene vti huiusmodi speculatiuis habitibus. & secundum hoc etiam in actibus horum habituum potest esse meritum, si ex charitate fiant. sicut Greg. dicit in 7. Moralium, quod contemplatiua est maioris meriti, quàm actiua.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd duplex est opus, scilicet exterius & interius practicum. ergo vel operatiuum, quod diuiditur contra speculatiuum, sumitur ab opere exteriori ad quod non habet ordinem habitus speculatiuus, sed tamen habet ordinem ad interius opus intellectus, quòd est speculari verum: & secundum hoc est habitus operatiuus.

¶ Ad secundum dicendum, quòd virtus est aliquorum dupliciter. Vno modo sicut obiectorum. & sic huiusmodi virtutes speculatiuæ non sunt eorum per quæ homo fit beatus: nisi forte secundum quod ly per, dicit causam efficientem vel obiectum completæ beatitudinis, quod est deus, quod est summum speculabile, alio modo dicitur esse virtus aliquorum sicut actuum. & hoc modo virtutes intellectuales sunt eorum per quæ homo fit beatus: tum quia actus harum virtutum possunt esse meritorij, sicut dictum est. tum etiam quia sunt quædam inchoatio perfectæ beatitudinis: quæ in contemplatione veri consistit, sicut suprà dictũ est.

¶ Ad tertium dicendum, quòd scientia dividitur contra virtutem secundo modo dictam, quę pertinet ad vim appetitiuam.

ARTICVLVS II.

a ¶ Vtrum sint tantum tres habitus intellectuales speculatiui: scilicet sapientia, scientia, & intellectus.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter distinguantur tres virtutes intellectuales speculatiuæ, scilicet sapientia, scientia, & intellectus. Species enim non debet condiuidi generi: sed sapientia est quædam scientia, vt dicitur in 6. Ethico. ergo sapientia nõ debet condiuidi scientiæ in numero virtutum intellectualium.

¶ Præterea, In distinctione potentiarum, habituum & actuum quæ attenditur secundum obiecta, attenditur principaliter distinctio,

Annot. Infrà q. 68. ar. 7. & cor. & 2. q. 4. ar. tic. 8. cor. & q. 47. ar. 5. cor. et pri. prol. 3. co. Et 3. contra. ca. 44. fin. Et viri. q. 1. artic. 12. cor. et ar. 13. co.

Universidad de Deusto
Biblioteca

enim principijs per se notis deducendo conclusionis, quod est scitiæ: & ipsa per se nota principia vera esse extremitis iudicat, descendit & inchoat, quæ intellectus tantummodo videt absolute: & vtrunq; habet resoluendo in altissimam causam q̃ est eminentius continere: & propterea in sexto Ethico. & in litera dicitur, q̃ continet scientiam & intellectũ. & in quarto Metaphysicæ vocatur scientia, & defendit principia ex terminis.

a ¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ septimæ Articu. tertium.*

Annot.

IN articul. 3. aduerte nouitie, quod iuxta duplice bonitatem, scilicet propriam habitui artis & moraiẽ duo in litera dicuntur. nam in responsione ad primum de bonitate propria artis dicitur, quòd arte nullus male, id est ad malum opus malitia opposita bonitati artis vtitur.

¶ In responsione vero ad secundum de bonitate moris dicitur, q̃ ad hoc, q̃ homo bene vtatur arte, requiritur virtus moralis: hoc enim exigitur ad faciendum opus artis pfectũ (quoniam potest Grammatica perfectissima blasphemare deum) sed ad bene secudum morem vtendum arte.

quæ est secũdum rationem formalem obiectorum. vt ex supradictis patet. non ergo diuersi habitus debent distingui secundum materiale obiectum, sed secundum rationem formalem ipsius obiecti: sed principium demonstrationis est ratio sciendi conclusiones: non ergo intellectus principiorum debet poni habitus alius aut alia virtus à scientia conclusionum.

¶ Præterea, Virtus intellectualis dicitur quæ est in ipso rationali per essentiã: sed ratio etiam speculatiua sicut ratiocinatur syllogizando demonstratiue, ita etiam ratiocinatur syllogizando dialectice. ergo sicut scientia, quæ causatur ex syllogismo demonstratiuo, ponitur virtus intellectualis speculatiua, ita etiam & opinio.

¶ SED CONTRA est, quod Philosophus 6. Eth. ponit has solum tres virtutes intellectuales speculatiuas, scilicet sapientiam, scientiam & intellectum.

CONCLVSIO.

¶ Tres sunt habitus intellectuales speculatiui, sapientia, quæ est de maxime cognoscibilibus ab homine: scientia, quæ est de diuersis cognoscibilium generibus per rationiũ quomodocũque acceptis: & intellectus, qui est simplex & certissima primorum principiorũ notitia.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut supra dictum est, virtus intellectualis speculatiua est, per quam intellectus speculatiuus perficitur ad considerandum verum. hoc enim est bonum opus eius, verum autem est dupliciter considerabile. Vno modo secundum se notum. Alio modo secundum aliud notum. Quod autem est per se notum, se habet vt principium, & percipitur statim ab intellectu. & ideo habitus perficiens intellectum ad huiusmodi veri considerationem, vocatur intellectus, qui est habitus principiorum. Verum autem, quòd est per aliud notum, non statim percipitur ab intellectu, sed per inquisitionem rationis, & se habet in ratione termini: quod quidem potest esse dupliciter. Vno modo, vt sit vltimũ in aliquo genere: alio modo vt sit vltimũ respectu totius cognitionis humanæ. Et quia ea, quæ sunt posterius nota, quo ad nos, sunt priora, & magis nota secũm naturã, vt dicitur in 1. Phy. ideo id, q̃ est vltimum respectu totius cognitionis humanæ, est id, quod est primum & maxime cognoscibile secundum naturam. & circa huiusmodi est sapientia, quę considerat altissimas causas, vt dicitur in primo Metaphysi. vnde conuenienter iudicat & ordinat de omnibus: quia iudicium perfectum & vniuersale haberi non potest nisi per resolutionem ad primas causas. Ad id vero, quòd est vltimum in hoc vel in illo genere cognoscibilium perficit intellectum scientia, & ideo secundum diuersa genera sensibilium sunt diuersi habitus scientiarum, cũ tamen sapientia non sit nisi vna.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sapientia est quædam scientia inquantum habet id, quod est commune omnibus scientijs, vt scilicet ex principijs conclusiones demonstret, sed quia habet aliquid proprium supra alias scientias, inquantum scilicet de omnibus iudicat, & non solum quantum ad conclusiones, sed etiam quantum ad prima principia ideo habet rationem perfectioris virtutis, quàm scientia.

¶ Ad secundum dicendum, quòd quando ratio obiecti sub vno actu refertur ad potentiam vel habitum, tunc non distinguuntur habitus vel potentiæ penes rationem obiecti & obiectum materiale: sicut ad eandem potentiam visiuam pertinet videre colorem, & lumen quod est ratio videndi colorem, & simul cum ipso videtur. principia vero demonstrationis possunt seorsum considerari absque hoc, quòd considerẽtur conclusiones. Possunt etiam considerari simul cum conclusionibus prout principia in conclusiones deducuntur. Considerare ergo hoc secundo modo principia pertinet ad scientiam, quæ considerat etiam conclusiones: sed considerare principia secundum seipsa pertinet ad intellectum. Vnde si quis recte consideret, istæ tres virtutes non ex æquo distinguuntur abinuicem, sed ordine quodam, sicut accidit in totis potentialibus, quorum vna pars est perfectior altera: sicut anima rationalis est perfectior quàm sensibilis, & sensibilis quàm vegetabilis. hoc enim modo scientia dependet ab intellectu sicut à principaliori: & vtrunque dependet à sapientia sicut à principalissimo. quæ sub se continet & intellectum & scientiam, vt de conclusionibus scientiarum diiudicans, & de principijs earundem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut supra dictum est habitus virtutis determinate se habeat ad bonum: nullo autem modo ad malum. bonum autem intellectus est verum: malum autem eius est falsum: vnde soli illi habitus virtutes intellectuales dicuntur, quibus semper dicitur verum & nunquam falsum: opinio vero & suspicio possunt esse veri & falsi, & ideo non sunt intellectuales virtutes: vt dicitur in 6. Ethicorum.

ARTICVLVS III.

a ¶ Vtrum habitus intellectualis, qui est ars, sit virtus.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd ars non sit virtus intellectualis. Dicit enim Augustinus in libro De libero arbitrio quòd virtute nullus male vtitur: sed arte aliquis male vtitur: potest enim aliquis artifex secũdum scientiam artis suæ male operari. ergo ars non est virtus.

Infr. q̃. 93. artic. 1. cor. Et 1. q. 22. artic. 2. cor. Et 2. 2. q̃. 47 art. 5. cor. Et 1. 2. q. 56. artic. 3. cor. Et Ethi. 6. 2. fi. & post. principio.

¶ Præterea, Virtutis non est virtus: artis autem est aliqua virtus vt dicitur in 6. Ethi. ergo ars non est virtus.

¶ Præterea, Artes liberales sunt excellentiores quàm artes mechanicæ: sed sicut artes mechanicę sunt practicæ, ita artes liberales sunt speculatiuæ. ergo si ars esset virtus intellectualis deberet virtutibus speculatiuis annumerari.

¶ SED CONTRA est, quòd Philosophus in 6. Ethic. ponit artem esse virtutem: nec tamen connumerat eam virtutibus speculatiuis, quarum subiectum ponit scientificam partem animæ.

CONCLVSIO.

Ars cum sit habitus operatiuus, necessario virtus intellectualis est.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ars nihil aliud est, quàm ratio recta aliquorum operum faciendorum: quorum tamen bonum non consistit in eo quòd appetitus humanus aliquo modo se habet, sed in eo quòd ipsum opus quod fit in se, bonum est. non enim pertinet ad laudem artificis inquantum artifex est, qua voluntate opus faciat, sed quale sit opus quod facit. Sic igitur ars, proprie loquendo, habitus operatiuus est, & tamen in aliquo conuenit cũ habitibus speculatiuis, quia etiam ad ipsos habitus speculatiuos pertinet, qualiter se habeat res, quã considerant, non autẽ qualiter se habeat appetitus humanus ad illas: dummodo enim verum Geometra demonstret, non refert qualiter se habeat secundum appetitiuam partem, vtrum sit lætus, vel iratus: sicut nec in artifice refert, vt dictum est. & ideo eo modo ars habet rationem virtutis sicut & habitus speculatiui. in quãtum scilicet nec ars nec habitus speculatiuus faciunt bonum opus quantum ad vsum, quod est propriũ virtutis perficientis appetitum, sed solum quantum ad facultatem bene agendi.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd cum aliquis habens artem operatur malum artificium, hoc non est opus artis, imo est contra artem. sicut etiam cum aliquis sciens verum mentitur, hoc, quod dicit, non est secundum scientiam, sed contra scientiam. vnde sicut scientia se habet ad bonum semper, vt dictum est, ita & ars. & secundum hoc dicitur virtus. In hoc tamen deficit à perfecta ratione virtutis: quia non facit ipsum bonum vsum: sed ad hoc aliquid requiritur, quamuis bonus vsus sine arte esse non possit.

¶ Ad secundum dicendum, quòd quia ad hoc vt homo bene vtatur arte, quam habet, requiritur bona voluntas, quæ perficitur per virtutem moralem, ideo Philosophus dicit, quòd artis est virtus, scilicet moralis, inquantum ad bonum vsum eius aliqua virtus moralis requiritur. Manifestum est enim, quòd artifex per iustitiam, quæ facit voluntatem rectam, inclinatur vt opus fidele faciat.

¶ Ad tertium dicendum, quòd etiam in ipsis speculabilibus est aliquid per modum cuiusdam operis: puta constructio syllogismi, aut orationis congruæ, aut opus numerandi vel mensurandi. & ideo quicunque ad huiusmodi opera rationis habitus speculatiui ordinantur, dicuntur per quandam similitudinem artes, scilicet liberales ad differentiam illarum artium quæ ordinantur ad opera per corpus exercita, quæ sunt quodammodo seruiles, inquantum corpus seruiliter subditur animæ, & homo secundum animam est liber: illæ vero scientiæ, quæ ad nullum huiusmodi opus ordinantur, simpliciter scientiæ dicuntur nou autem artes, nec oportet si liberales artes sunt nobiliores, quòd magis eis conueniat ratio artis.

ART

a ¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ septimæ. Artic. quartum.*

¶ *Num prudentia sit in parte hominis intellectiua, an in cogitatiua.*

art. 5. ad 1. Et 2. 2. q. 47. ar. 4. ad 2. Quæstio.

IN articulo quarto in responsione ad secũdum, dubium occurrit, eo q̃ author hic dicit cum Arist. in 6. Ethi. quòd tam ars quàm prudentia est in opinatiua parte animæ, quæ vt ibi, scilicet in 6. Ethi. dicitur, distinguitur genere à particula animæ scientifica: & vt ipse diuus Thomas ibidem affirmat, opinatiuum est cogitatiua, scientificum autem intellectus: prudentia igitur in cogitatiua ponitur hic, & tamen in quæstione præcedente art. 3. posita est in intellectu.

¶ Ad hoc dicitur, quòd Prudentia proculdubio est in intellectu vt se extendit ad singularia, propter quod oportet duo hic aduertere. Primo, quòd intellectus vt extensus ad singularia dicit seipsum & connotat cogitatiuam, quæ est ratio particularis: quoniã dato, quòd intellectus per seipsum cognoscat singulare aliquo modo: perfecta tamen & directa notitia actiua, qualis conuenit prudentiæ, de singularibus singulariter non conuenit in intellectui, nisi adiuncta sibi cogitatiua: vt in 6. Ethic. dicitur, ergo opinatiua pars animæ hæc duo insinuat. Ideo diuersa inuenitur data de ea sententia etiam à diuo Thoma, dum in 6. Ethi. intuendo connotatam cogitatiuam, illi tribuit opinatiui nomen. Et in prima parte, q. 79. art. 9. ad tertiũ, intuendo principantem intellectum, in ipso posuit opinatiuum: mediũ enim, extremũ vtrunq; sapit: secundo, q̃ vnus habitus est quandoque in diuersis potentijs, sic, quòd in vna principaliter, & in alia secundario: & sic prudentia est intellectus principaliter, & in cogitatiua & in memoratiua secundario. Et propterea diuersa de ipsa dicuntur, quæ non repugnant, dũ nũne principale, nunc secundarium subiectum assignatur, & de his in secunda secundæ q. 47. amplior erit sermo, cum prudentię natura discutietur. nunc sufficiat hęc communia etiam artic.

a ¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ septimæ. Artic. quintum.*

¶ *Num veritas practici intellectus accipiatur secundum aliquem ordinem ad appetitum.*

Annot. Quæstio.

IN articulo quinto eiusdem. 57. q. in responsione ad tertium, dubium occurrit: quia author contradicit veritati, & sibi, nam secundum veritatem & ipsum in articulo præcedente ars nõ præsupponit appetitum rectum, neque spectat ad ipsum neque facit, aut inclinat ad ipsum: vt patet ex se, & ex supradictis manifeste. hic vero litera loquens de intellectu practico non solum quo ad prudentiam, sed quo ad artem, dicit, quòd veritas intellectus practici accipitur per conformitatem ad appetitum rectum: quod est contra prædicta. & q̃ loquatur de intellectu practico vniuersaliter, vt extendit se ad artem, patet ex duobus. Primo, quia dicit quòd hæc conformitas ad appetitum rectum habet locum in contingentibus, quæ à nobis fiunt, siue sint agibilia siue factibilia. Secundo ex hoc, quòd statim ex hac radice reddit causam obiecti proprij intellectus practici extensi explicite ad artem & prudentiam.

¶ Ad hoc dicitur quòd quia intellectus practicus conuenit cum speculatiuo in actu cognitionis, & differt in actu directionis, difficultas practici à speculatiuo non penes cognoscere, sed penes dirigere attenditur, ideo veritas intellectus speculatiui consistit in cognoscere: veritas autẽ intellectus practici consistit in dirigere: & sic veritas intellectus speculatiui consistit in hoc, quòd cognoscere adæquatur rei cognitæ, veritas autem intellectus practici consistit in hoc, quòd dirigere adæquatur principio directiuo, vt autem habetur nono Metaphysicæ, principium determinatium, ac per hoc directiuum artis ad operandum est appetitus. Cum igitur vnumquodq; ita se habeat ad veritatem sicut ad entitatem directionis, actus proprius intellectui practico, & quo ad esse & quo ad veritatem, pendet ab appetitu: & hoc liquet. sed quoniam in litera dicitur, quòd pendet ex appetitu recto, scito quòd rectitudo ista non est vniformiter accipienda: directio namq; vera intellectus practici in agibilibus attenditur penes conformitatem ad appetitum rectum rectitudine finis moralium, quæ est bonitas moralis, directio autem vera intellectus practici in factibilibus attenditur penes conformitatem ad appetitum rectum rectitudine finis artificialium: quod non est appetitum esse bonum moraliter, sed esse rectum, id est tendere in rectum finem. In omni enim arte est dare finem rectum, &

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Vtrum prudentia sit virtus distincta ab arte.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd prudentia non sit alia virtus ab arte. Ars enim est ratio recta aliquorum operum: sed diuersa genera operum non faciunt vt aliquid amittat rationem artis. sunt enim diuersæ artes circa opera valde diuersa. cum igitur etiam prudentia sit quædam ratio recta operum, videtur quòd etiam ipsa debeat dici ars.

¶ Præterea, Prudentia magis conuenit cum arte, quàm habitus speculatiui: vtrunque enim eorum est circa contingens aliter se habere: vt dicitur in 6. Ethic. Sed quidam habitus speculatiui dicuntur artes. ergo multo magis prudẽtia debet dici ars.

¶ Præterea, Ad prudentiam pertinet bene consiliari. vt dicitur in 6. Ethic. sed etiam in quibusdam artibus consiliari contingit vt dicitur in 3. Ethic. sicut in arte militari & gubernatiua & medecinali. ergo prudentia ab arte non distinguitur.

¶ SED CONTRA est, quòd Philosophus distinguit prudentiam ab arte in 6. Ethic.

CONCLVSIO.

¶ Cum prudentia, recta agibilium ab homine existens ratio, rectum hominis appetitum exigat, ars vero sit ratio factibilium, oportet ipsam ab arte distinctam virtutem esse.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd vbi inuenitur diuersa ratio virtutis, vbi oportet virtutes distingui. Dictum est autem supra quòd aliquis habitus habet rationem virtutis ex hoc solum, quòd facit facultatem boni operis: aliquis autem ex hoc quòd facit non solum facultatem boni operis, sed etiam vsum, ars autem facit solum facultatem boni operis, quia non respicit appetitum, prudentia autem non solũ facit boni operis facultatẽ, sed etiã vsum: respicit enim appetitũ tanquã præsupponens rectitudinẽ appetit⁹. Cuius differẽtię ratio est: quia ars est recta ratio factibiliũ, prudẽtia vero est recta ratio agibilium. Differt autem facere & agere: quia, vt dicitur in 9. Meta. factio est actus transiens in exteriorem materiam, sicut ædificare, secare, & huiusmodi: agere autem est actus permanens in ipso agente, sicut videre velle, & huiusmodi. Sic igitur hoc modo se habet prudentia ad huiusmodi actus humanos, qui sunt vsus potentiarum & habituum, sicut se habet ars ad exteriores factiones, quia vtraque est perfecta ratio respectu illorum, ad quæ comparatur: perfectio autem & rectitudo rationis in speculatiuis dependet ex principijs, ex quibus ratio syllogizat: sicut dictum est, quòd scientia dependet ab intellectu, qui est habitus principiorum, & præsupponit ipsum: in humanis autem actibus se habent fines sicut principia in speculatiuis, vt dicitur in 6. Ethic. & ideo ad prudentiam quæ est recta ratio agibilium, requiritur quòd homo sit bene dispositus circa fines: quod quidem est per appetitum rectum, & ideo ad prudentiam requiritur moralis virtus per quam fit appetitus rectus. bonum autem artificialium non est bonum appetitus humani, sed bonum ipsorum operum artificialium: & ideo ars non præsupponit appetitum rectum. & inde est, quod magis laudatur artifex, qui volens peccat, quàm qui peccat nolens, magis autem contra prudẽtiam est, quòd aliquis peccet volens quam nolens: quia rectitudo voluntatis est de ratione prudentiæ, non autem de ratione artis. Sic igitur patet, quòd prudentia est virtus distincta ab arte.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd diuersa genera artificialium omnia sunt extra hominem, & ideo non diuersificatur ratio virtutis: sed prudentia est recta ratio ipsorum actuum humanorum, vnde diuersificatur ratio virtutis: vt dictum est.

¶ Ad secundum dicendum, quòd prudentia magis conuenit cum arte, quàm habitibus speculatiuis quantum ad subiectum & materiam, vtrunque enim est in opinatiua parte animæ, & circa contingens aliter se habere: sed ars magis conuenit cum habitibus speculatiuis in ratione virtutis, quàm cum prudentia: vt ex dictis patet.

¶ Ad tertium dicendum, quòd prudentia est bene consiliatiua de his, quæ pertinent ad totam vitam hominis, & ad vltimum finem vitæ humanæ, sed in artibus aliquibus est consilium de his quæ pertinent ad fines proprios illarum artium. vnde aliqui inquantum sunt bene consiliatiui in rebus bellicis vel nauticis, dicuntur prudentes duces vel gubernatores, non autem prudentes simpliciter: sed illi solum qui bene consiliantur de his quæ conferunt ad totam vitam.

ARTICVLVS V.

a ¶ Vtrum prudẽtia sit virtus necessaria homini.

2. 2. q̃. 51. ar. 1. ad 3. Et veri q. 1. artic. 6. cor.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd prudentia non sit virtus necessaria ad bene viuendum. Sicut enim se habet ars ad factibilia, quorum est ratio recta, ita se habet prudẽtia ad agibilia, secundum quæ vita hominis consideratur: est enim eorum recta ratio prudentia: vt dicitur in 6. Ethic. sed ars non est necessaria in rebus factibilibus nisi ad hoc, quòd fiant, non autem postquam sunt factæ. ergo nec prudentia est necessaria homini ad bene viuendum postquam est virtuosus. sed forte solum quantum ad hoc quòd virtuosus fiat.

¶ Præterea, Prudentia est per quam recte consiliamur: vt dicitur in 6. Ethic. sed homo potest ex bono consilio agere, non solum proprio sed etiam alieno. ergo non est necessarium ad bene viuendum, quòd ipse homo habeat prudentiam, sed sufficit quòd prudentum consilia sequatur.

¶ Præterea, Virtus intellectualis est, secundum quam contingit semper dicere verum, & nunquam falsum: sed hoc non videtur contingere secundum prudentiam, non enim est humanum, quòd in consiliando de agendis nunquã erretur: cum humana agibilia sint contingentia alter se habere. Vnde dicitur Sapien. 9. Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ nostræ. ergo videtur quòd prudentia non debeat poni intellectualis virtus.

SED CONTRA est, quòd Sapi. 8. connumerantur alijs virtutibus necessarijs ad vitam humanam, cum dicitur de diuina sapientia, Sobrietatem & prudentiam docet iustitiam & virtutem, quibus vtilius nihil est in hac vita hominibus.

CONCLVSIO.

¶ Prudentia, cum sit virtus dirigens homivem in finem, præstans illi debita & conuenientia media, quã maxime necessaria est homini ad bene viuendum.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd prudẽtia est virtus maxime necessaria ad vitam humanam, bene enim viuere consistit in bene operari. Ad hoc autem quòd aliquis bene operetur, non solum requiritur quid faciat, sed etiam quomodo faciat, vt scilicet secundum electionem rectam operetur, non solum ex impetu, aut passione. cũ autẽ electio sit eorum, quæ sunt ad finẽ, rectitudo electionis duo requirit, scilicet debitũ finẽ, & id q̃ conueniẽter ordi-

non rectum. In tantū autē pendet veritas directionis intellectus practici ab appetitu recto in factibilibus: quòd si statuifica repræsentaret hominē, & per statuam intendat monstrum, aut improportionata membra volens vel nolēs faciat, directo erronea erit, & non ab arte: quoniam ipsa verorum tantum est: quia virtus est, si autem intendat repræsentare monstrum, vel talem improportionem, directio vera & opus verū erit: vtpote cōsonantem habens intento fini, cui nata est cōformari talis ratio. Nec te decipiat nouitie quisquam, dic s, veritatem huiusmodi non spectare ad artem, sed artis vsum: & consequenter, quia vsus etiam intellectus speculatiui ab appetitu pendet, sicut contingit logicum syllogizare ex quatuor terminis volentem, & ex tribus etiam volentem: ac per hoc vere vel non vere logica vti ita in arte huiusmodi. ergo veritas directionis ad vsum spectat, non ad artem ipsam. Aduerte nanque coincidentiam vsus cū directione in arte, & vide quare apparet quòd veritas huiusmodi spectet ad vsum & non ad artem: quamuis enim vsus & directio in arte coincidant, distinguuntur tamen saltem ratione, & arti conuenit directionis veritas, non ratione vsus, sed ratione propriæ naturæ, quæ nata est dirigere, non nisi determinata ad directionem ab appetitu recto. In virtutibus autem speculatiuis solus vsus inuenitur pendens ab appetitu. Et per hæc satis patet responsio ad obiectionem. nam superius dictum est, quod ars nec supponit appetitum rectum moraliter nec inclinat ad ipsum rectum, siue moraliter siue artificialiter: nunc autē dicitur quòd propria veritas eius consistit in confirmitate ad appetitum rectum non in moralibus, sed in artificialibus, qui tunc est, cum finem habet à quo obligando artificiale malum est: quia veritas incellectus practici consistit in adæquato dirigere, vt exteriora operate testantur: hæc autem nec veritati, nec authori contradicunt, &c.

Annot. ¶In eadem responsione, scilicet ad tertium quinti articuli quæstionis 57. aduerte diligentissime, vt iungas hæc duo simul: scilicet quòd habitus sit virtus intellectualis, & quòd sit circa cōtingentia: quoniam sibi inuicem adiuuantur, si enim est intellectualis virtus, ergo semper verus, ac per hoc non cōtingentium: quia contingentiū multa verus: ac per hoc non est virtus intellectualis, hāc difficultatē tractat hic author in hoc argumento: hanc difficultatē nō potest effugere quisquis per fectionē intellectus practici in sola cognitione ponit. Vbi scito, quòd Sotus in tertio senten. distin. 36. intellectum practicū in sola cognitione rectificās adeo vt prudentiam in sola ratione absque appetitus bonitate ponat, nō potest huic difficultati satisfacere. putat autē ipse, q̄ sicut in speculatiuis principia ex terminis & cōclusio ex recto syllogismo scitur necessario, ita in practicis, & sic perficitur ratio practica, & illud sexti Ethico. quòd verum intellectus practici est cōsesse se habere appetitui recto, glossa, q̄ appetitui recto nō præcedēti, sed apto nato sequi: ita q̄ intellectus practicus tunc est verus, quando talis est quòd recta electio est nata sibi esse conformis, vel in idem redit, quando est confirmatiuus rectæ electionis sibi, siue sequatur, siue non recta electio. Sed quantus sit hic error, manifestè patet ex allata difficultate. Nam quatumcunq; intellectus noster discurrat, nunquam ad hoc peruenire poterit, vt de particularibus contingentibus habitū per se verum semper acquirat: quoniā cum ab eo quod res est, vel non est, oratio sit vera, vel falsa, & contingentia aliter, & aliter se habeant, impossibile est quòd intellectus nostri cognitio conformetur infallibiliter contingentibus. aut ergo non est virtus prudentia illa Scotica: quia virtus intellectualis, vt patet sexto Ethicorum, non est nisi verorum: aut si est virtus, non est circa cōtingentia, & sic non est prudentia, sed scientia moralis. Et sicut erauit in hoc, ita etiam erauit in glossa illa & in consequentibus, de quibus infra erit sermo. tu autem sectator Aristo. & diui Thomæ, cui datum est videre, quòd prædicta duo, si referantur ad perfectionem cognitionis, incompossibilia sunt, inspicias literam in hac responsione, & inuenies quòd diuinum authoris ingenium vidēs dixit, quòd propter hāc rationem, scilicet huius incompossibilitatis nulla virtus intellectualis ponitur in intellectu speculatiuo, cuius perfectio consistit in cognoscere circa contingentia. vnde vt hæc duo coeant, necesse est ad intellectum digredi eius perfectio: ac per hoc veritas non consistat in cognoscere: sed in alio actu, qui perfectus verusque infallibiliter circa contingentia esse possit. talis est autem intellectus practicus vt sic: quoniam cuius perfectio ac veritas in actu dirigendi consistit, quæ directio infallibiliter est vera circa contingentia si consona sit appetitui recto præcedenti. & sic author virtutem intellectualem semper veram respectu contingentium saluauit, non inquantum cognitorum, sed inquantum attingibilium ab humano opere propter conformitatem ad appetitum rectum. propterea esto cautius non dōcte, ne cum de istis disputas, in intellectu solo sistas. sæpe enim intellectui, vt cognoscenti tantum deest certa veritas præmissæ particularis, quoniam non est cognoscibilis certitudinaliter, vt patet.

Inf. q. 68. ar. 3. co. Et 3. dist. 23. q. 1. ar. 3. q. 2. cor.

tutes adiunctæ prudentiæ.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter adiungantur prudentiæ eubulia, synesis, & gnome. Eubulia enim est habitus quo bene consiliamur: vt dicitur in 6. Ethic. sed bene consiliari pertinet ad prudentiam: vt in eodem libro dicitur. ergo eubulia non est virtus adiuncta prudentiæ, sed magis est ipsa prudentia.

¶Præterea, Ad superiorem pertinet de inferioribus iudicare: illa ergo virtus videtur suprema, cuius est actus iudicium: sed synesis est bene iudicatiua, ergo synesis non est virtus adiuncta prudētiæ, sed magis ipsa est principalis.

¶Præterea, Sicut diuersa sunt ea de quibus est iudicandum, ita etiam diuersa sunt ea de quibus est consiliandum: sed circa omnia consiliabilia ponitur virtus vna, scilicet eubulia. ergo ad bene iudicandum de agendis non oportet ponere præter synesim aliam virtutem, scilicet gnomen.

¶Præterea, Tullius ponit in sua Rhetorica tres alias partes prudentiæ, scilicet memoriam præteritorum, intelligētiam presentium, & prouidentiam futurorum. Macrobius etiam ponit super somnium Scipionis quasdam alias partes prudentiæ, scilicet cautionem, docilitatem, & alia huiusmodi. non videntur igitur solæ huiusmodi virtutes prudentiæ adiungi.

SED CONTRA est authoritas Philosophi in 6. Ethic. qui has tres virtutes ponit prudentiæ adiunctas.

CONCLVSIO.

¶ Cum prudentia sit virtus præceptiua, conuenienter ei coniunguntur & synesis, & gnome, quia virtutes iudicatiuæ sunt.

¶RESPONDEO dicendum, quòd in omnibus potentijs ordinatis illa est principaliter, quæ ad principaliorem actum ordinatur. circa agibilia autem humana tres actus rationis inueniūtur: quorū primus est cōsiliari, secundus iudicare, tertius est præcipere. primi autem duo respondent actibus intellectus speculatiui, qui sunt inquirere, & iudicare: nam consilium inquisitio quædam est. sed tertius actus est proprie practici intellectus, inquantum est operatiuus. non enim ratio habet præcipere ea, que per hominem fieri nō possunt. Manifestum est autem, quòd in his, quæ per hominem fiunt principalis actus est præcipere, ad quem alij ordinantur, & ideo virtuti, quæ est bene præceptiua, scilicet prudentię tanquā principaliori adiunguntur tanquam secundarię, eubulia, quę est bene consiliativa, & synesis & gnome, quæ sunt partes iudicativæ, de quarum distinctione dicetur.

¶ Super Quæstionis quinquagesimæ septimæ Articulum sextum.

INarticulo 6. in responsione ad tertium memēto nouitie, quòd tam dialectica quàm demonstrativa docens est vna: sed in vsu est differentia, quam ponit litera: quia dialectica etiā vtens est vna. demonstrativa vero multiplex, id est, principia rationum demōstrativarū diuersificantur iuxta diuersitatem rerum scibiliū: quia sunt propria illis: principia vero rationum probabiliū nō diuersificantur iuxta diuersitatem rerum: quia sunt communia, hoc enim est dialecticam vtentem esse vnam, demōstrativā multiplicem. Diuersitas nanque vel identitas principiorum suorum infert earum diuersitatem. ¶Super

Annot.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd prudentia est bene consiliativa, non quasi bene consiliari sit immediate actus eius: sed quia hunc actum perficit mediante virtute sibi subiecta, quæ est eubulia.

¶Ad secundum dicendum, quod iudicium in agendis ad aliquid vlterius ordinatur: contingit enim aliquem bene iudicare de aliquo agendo, & tamen non rectè exequi. sed vltimum complementum est quando ratio iam bene præcepit de agendis.

¶Ad tertium dicendum, quòd iudicium de vnaquaque re fit per propria principia eius: inquisitio autem nondum est per propria principia: quia his habitis non esset opus inquisitione, sed iā res esset inuenta. & ideo vna sola virtus ordinatur ad bene consiliandum, duæ autem virtutes ad bene iudicandum: quia distinctio non est in communibus principijs, sed in proprijs. vnde & in speculatiuis vna est dialectica inquisitiua de omnibus: scientiæ autem demonstratiuæ, quæ sunt iudicatiuæ, sunt diuersæ de diuersis. Distinguūtur autē synesis & gnome secundum diuersas regulas, quibus iudicatur, nam synesis est iudicatiua de agendis secundum communem legem, gnome autem secundum ipsam rationem naturalem in his, in quibus deficit lex communis: sicut plenius infra patebit.

¶Ad quartum dicendum, quòd memoria, intellegentia, & prouidentia, similiter etiam cautio & docilitas, & alia huiusmodi, non sunt virtutes diuersæ à prudentia: sed quodammodo comparantur ad ipsam sicut partes integrales, inquantum omnia ista requiruntur ad perfectionem prudentiæ, sunt etiam & quædam partes subiectiuę seu species prudentiæ, sicut œconomica, regnatiua, & huiusmodi: sed prædicta tria sunt quasi partes potentiales prudentiæ: quia ordinantur sicut secundarium ad principale, & de his infrà dicetur.

QVÆTIO QVINQVAGESIMAOCTAVA De distinctione virtutum moralium ab intellectualibus, in quinque articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de virtutibus moralibus.

¶Et primo, de distinctione earum à virtutibus intellectualibus. ¶Secundo, de distinctione earum abinuicem secundum propriam materiam. ¶Tertio, de distinctione principalium vel cardinalium ab alijs.

¶Circa primum quæruntur quinque.

¶Primo, vtrum omnis virtus sit virtus moralis.

¶Secundo, vtrum virtus moralis distinguatur ab intellectuali.

¶Tertio, vtrū sufficiēter diuidatur virtus per intellectualē & moralē.

¶Quarto, vtrum moralis virtus posit esse sine intellectuali.

¶Quinto, vtrum econuerso intellectualis virtus posit esse sine morali.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum omnis virtus sit moralis.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd omnis virtus sit moralis. Virtus enim moralis. dicitur à more, id est cōsuetudine: sed omnium virtutum actus cōsuescere possumus. ergo omnis virtus est moralis.

¶Præterea, Philosophus dicit in 2. Ethicorum quòd virtus moralis est habitus electiuus in medietate rationis consistens: sed omnis virtus videtur esse habitus electiuus: quia actus cuiuslibet virtutis possū mus ex electione facere, omnis etiam virtus aliqualiter in medio rationis consistit: vt infrà patebit. ergo omnis virtus est moralis.

¶Præterea, Tullius dicit in sua Rhet. quod virtus est habitus in modum naturæ rationi consentaneus: sed cum omnis virtus humana ordinetur ad bonum hominis, oportet quòd sit consentanea rationi: cū bonum hominis sit secundum rationem esse: vt Diony. dicit. ergo omnis virtus est moralis.

¶SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in 1. Ethic. Dicentes de moribus non dicimus, quoniā sapiens vel intelligens, sed quoniam mitis vel sobrius. sic igitur sapientia & intellectus nō sunt morales, quæ tamen sunt virtutes, sicut suprà dictum est: non ergo omnis virtus est moralis.

CONCLVSIO.

¶ Cum secundum vim appetitum inclinetur homo in bonum, non omnes virtutes morales sunt, sed illæ solæ quæ in parte animæ appetitiua sunt.

¶RESPONDEO dicendum, quòd ad huiusmodi euidentiam considerare oportet quid sit mos, sic enim scire poterimus quid sit moralis virtus. Mos autem duo significat. Quandoque enim significat cōsuetudinē, sicut dicitur Act. 15. Nisi circūcidamini secūm morē Moysi, non poteritis salui fieri. Quādoq; vero significat inclinationē quandā naturalem vel quasi naturalem ad aliquid agendum. vnde & etiā brutorū animaliū dicūtur aliqui mores. vnde dicitur 2. Mach. 11. quòd leonū more irruentes in hostes prosternunt eos, & sic accipitur mos in Psal. vbi dicitur, Qui habitat facit vnius moris in domo. Et hæ quidem duæ significatiōes in nullo distinguuntur apud Latinos quantum ad vocem, in Græco autem distinguuntur, nam ethos, quod apud nos morem significat, quandoque habet primam longam, & scribitur per η Græcam literam: quandoque habet primam correptam, & scribitur per ε. Dicitur autem virtus moralis à more, secundū quod mos significat quandam inclinationem naturalem, vel quasi naturalem ad aliquid agendum, & huic significationi moris propinqua est alia significatio, quæ significat consuetudinem: nam consuetudo quodam modo vertitur in naturam, & facit inclinationem similem naturali. Manifestum est autem quòd inclinatio ad actum proprie conuenit appetitiuæ virtuti, cuius est mouere omnes potentias ad agendum, vt ex supradictis patet. & ideo non omnis virtus dicitur moralis, sed solū illa, quæ est in vi appetitiua.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, q̄ obiectio illa procedit de more secundum quod significat consuetudinem.

¶Ad secundum dicendum, quòd omnis actus virtutis potest ex electiōe agi: sed electionem rectam agit sola virtus quæ est in appetitiua parte animę. Dictum est enim suprà, quòd eligere est actus appetitiuæ partis. vnde habitus electiuus, qui scilicet est electionis principium, est solum ille qui perficit vim appetitiuam, quamuis etiam aliorum habituum actus sub electione cadere possint.

¶Ad tertium dicendum, quòd natura est principium motus, sicut dicitur in 2. Physic. mouere autem ad agendum proprium est appetitiuæ partis: & ideo assimilari naturę in consentiendo rationi est proprium virtutum, quę sunt in vi appetitiua.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum virtus moralis distinguatur ab intellectuali.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd virtus moralis ab intellectuali non distinguatur. Dicit enim Augu. in lib. De ciui. Dei, quòd virtus est ars rectę viuendi: sed ars est virtus intellectualis. ergo virtus moralis ab intellectuali non differt.

¶Præterea, Plerique in diffinitione virtutum moralium ponunt scientiam: sicut quidam diffiniunt quòd perseuerantia est scientia vel habitus eorum quibus est immanendum vel non immanendum, & sanctitas est scientia faciens fideles & seruantes quæ ad Deum iusta: scientia autem est virtus intellectualis. ergo virtus moralis non debet distingui ab intellectuali.

¶Præterea, Auguſt. dicit in primo Soliloquiorum, quòd virtus est recta & perfecta ratio: sed hoc pertinet ad virtutem intellectualem: vt patet in 6. Ethic. ergo virtus moralis non est distincta ab intellectuali.

Infr. q. 62. ar. 2. & 3. di. 23. q. 1. ar. 4. q. 3. ad 4. Et veri. q. 14 ar. 3. ad. 9. Et veri. q. 1. ar. 12. c.

¶Præterea, Nihil distinguitur ab eo quod in eius diffinitione ponitur: sed virtus intellectualis ponitur in diffinitione virtutis moralis. Dicit enim Philo. in 2. Ethicor. quod virtus moralis est habitus electiuus existens in medietate determinata ratione, prout sapiens determinabit. huiusmodi autem recta ratio determinans medium virtutis moralis pertinet ad virtutem intellectualem: vt dicitur in sexto Ethic. ergo virtus moralis non distinguitur ab intellectuali.

Et primo Ethi. fin.

¶SED CONTRA est quod dicitur in primo Ethic. Determinatur virtus secundum differentiam hanc: dicimus enim harū has quidem intellectuales, has vero morales.

CONCLVSIO.

¶ Vt intellectus diuersus est ab appetitu, ita morales virtutes ab intellectualibus diuersas esse necessarium est.

¶RESPONDEO, dicendum, quòd omnium humanorum operum principium primum ratio est, & quæcunque alia principia humanorū operū inueniantur, quodammodo rationi obediūt, diuersi mode tñ: nā quædā rationi obediūt omnino ad nutū absq; omni contradictione, sicut corporis mēbra, si fuerint in sua natura cōsistentia: statim em ad imperiū rationis manus, aut pes mouetur ad opus. vnde Philo. dicit in 1. Politic. q̄ anima regit corpus despotico principatu, id est sicut dominus seruū, qui ius cōtradicendi non habet. Posuerūt igitur

a ¶ Super Quæstionis quinquagesimæoctauæ Articulum primum & secundum.

Annot. INarticu. 1. & 2. tit. in q. 58. aduerte, quòd quia formalis est doctrina authoris, ideo licet conclusum sit, quod nō omnis virtus est moralis, specialiter quæsitū est an moralis sit intellectualis, decet enim doctrinam paulatim singula explicare, quamuis omnis virtus humana non moralis sit intellectualis.

a ¶ Super Quæstionis quinquagesimæoctauæ Articulum secundū.

Annot. INart. 2. eiusdem 58. q. aduerte, quòd vtima verba in corpore articuli, scilicet habitus moralis habet rationem virtutis humanæ. inquātum rationi conformatur, non intelliguntur de conformitate superadditæ relationis, sed de conformitate essentiali. iam enim superius dictū est, quod virtus moralis est essentialiter habitus conformis rationi, & nō fit idem habitus de non virtute, virtū per superadditam relationem ad rationem rectam & hęc expositio sufficiat pro omnibus similibus verbis authoris tam hic quàm alibi.

Annot. ¶In eodem secundo articulo relinquitur difficultas illa in proprio loco disputanda, An possit homo contra actuale iudicium operari: sat enim est proposito de habitibus loqui, & necessitatem habitus in appetitu etiam ostendere, vt in litera fit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Annot.

a ¶ *Super Quæstionis quinquagesimæoctauæ Articulum tertium.*

IN articulo tertio eiusdem quæstionis quinquagesimæoctauæ ad secundum nota Thomista, ne fallaris, sumens id quòd continentia sit subiectiue in ratione propter illa verba, Deficit tamen à ratione virtutis: quia virtus intellectualis, &c. Possunt enim dupliciter intelligi. primo, vt prima facie videtur, vt reddant rationē quare continentia non est virtus, quia non est virtus intellectualis: quia &c. Et hic sensus licet forte à pluribꝰ sit acceptus, falsus tñ & cōtrarijꝰ huic literæ & authori est, vt patebit. Alio ergo mō possunt intelligi vt reddāt rationem quare continentia non est virtus: quia in continente non datur virtus intellectualis, faciens rationem bene se habere, circa materiam continentiæ: quod probatur, quia in eo non est rectus appetitus finis, quē præexigit ratio recta habituata virtute, quasi diceret, continentia deficit à ratione virtutis: quia siue ponatur quòd sit virtus in appetitu, siue in ratiōe, exigit hoc, quòd in ratione continentis potiatur virtus intellectualis circa materiam continentiæ, non curando vtrum illa virtus intellectualis esset continentia, vel non. Et quod hoc exigatur, litera supponit tanquam communiter confessum, & inferius probandum: sed in continente non est talis virtus intellectualis, probatur: quia in eo non est rectus appetitus finis, q̄ est principium intellectualis virtutis, & sic author dicēs continētia esse in rationali parte animæ comprehendente in se rationem & voluntatem (quia appetitus est rationalis) & indistincte relinquens cuius sit diffiniturus, hoc in secunda secundæ in loco proprio duas rationes reddidit, quare continentia non est virtus: primam, quæ nunc dicta est, excludentem ipsam à numero etiam intellectualium virtutum ex parte superioris partis animę: secundam autem ex parte inferioris partis, scilicet appetitus sensitiui, cuius actus sunt materia continentiæ, quę superius discussa est in suo vniuersali, quòd scilicet habitus proprius alicuius operis non est virtus, si non sit in consummatiua potentia operis, vt contingit continentiæ, quæ est in appetitu rationali, & opus consummatur ab appetitu sensitiuo.

a ¶ *Super Quæstionis quinquagesimæoctauæ Articulum quartum & quintum.*

Annot. IN titulo articulorum 4. & 5. eiusdē quinquagesimæoctauæ quæstionis aduerte, q̄ duigitur quidam, quod omnia principia actiua, quæ sunt in homine, hoc modo se habent ad rationem. quod quidem si verum esset, sufficeret quòd ratio esset perfecta ad bene agendū. vnde cum virtus sit habitus, quo perficimur ad bene agendum, sequeretur quòd in sola ratione esset, & sic nulla virtus esset nisi intellectualis. Et hæc fuit opinio Socratis, qui dixit omnes virtutes esse prudentias: vt dicitur in 6 Ethic. vnde ponebat, quòd homo scientia in eo existente peccare non poterat: sed quicunque peccabat, peccabat propter ignorantiam. Hoc autem procedit ex suppositione falsi. pars enim appetitiua obedit rationi non omnino ad vtrum, sed cum aliqua contradictione. vnde Philosophus dicit in primo Politicorū, quòd ratio imperat appetitiuæ principatu Politico, quo scilicet aliquis præest liberis, qui habet ius in ali quo contradicendi: vnde Augu. dicit super Psal. quòd interdum præcedit intellectus, & sequitur tardus aut nullus affectus: intantum quòd quandoque passionibus vel habitibus appetitiuæ partis hoc agitur, vt vsus rationis in particulari impediatur. & secundum hoc aliqualiter verum est, quod Socrates dixit, quòd scientia præsente non peccatur, si tamen hęc extendatur vsque ad vsum rationis in particulari eligibili. Sic igitur ad hoc quòd homo bene agat, requiritur quòd non solum ratio sit bene dispōsita per habitum virtutis intellectualis, sed etiam quòd vis appetitiua sit bene dispōsita per habitum virtutis moralis. Sicut igitur appetitus distinguitur à ratione, ita virtus moralis distinguitur ab intellectuali. vnde sicut appetitus est principium humani actus secundum hoc quòd participat aliqualiter rationem, ita habitus moralis habet rationem virtutis humanæ inquantum rationi conformatur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd August. communiter accipit artem pro qualibet recta ratione. & sic sub arte includitur etiam prudentia. quæ ita est recta ratio agibilium, sicut ars est recta ratio factibilium, & secundum hoc quod dicit, quòd virtus est ars rectè viuendi, essentialiter conuenit prudentiæ. participatiue autem aliis virtutibus prout secundum prudentiam diriguntur.

Quæstio. ¶ Ad secundum dicendum, quòd tales diffinitiones à quibuscunque inneuiantur datæ, processerūt ex opinione Socratica, & sunt exponendæ eo modo quo de arte prædictum est. Et similiter dicendum est ad tertium.

¶ Ad quartum dicendum, quòd recta ratio, quæ est secundum prudentia, ponitur in diffinitione virtutis moralis, non tanquam pars essentiæ eius, sed sicut quiddam participatum in omnibus virtutibus moralibus inquantum prudentia dirigit omnes virtutes morales.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Vtrum sufficienter virtus dividatur per moralem & intellectualem.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd virtus humana non sufficienter diuidatur per virtutem moralem & intellectualem. Prudentia enim videtur esse aliquid medium inter virtutem moralem & intellectualem: connumeratur enim virtutibus intellectualibus in 6. Ethico. & etiam ab omnibus communiter connumeratur inter quatuor virtutes cardinales, quæ sunt morales: vt infra patebit, non ergo sufficienter diuiditur virtus per intellectualem & moralem sicut per immediata.

¶ Præterea, Continentia & perseuerantia & etiam patientia non cōputantur inter virtutes intellectuales, nec etiam sunt virtutes morales: quia non tenent medium in passionibus, sed abundant in eis passiones. non ergo sufficienter diuiditur virtus per intellectuales & morales.

¶ Præterea, Fides, spes & charitas, quædam virtutes sunt, non tamen sunt virtutes intellectuales. hæ enim solum sunt quinque, scilicet scientia, & sapientia, intellectus, prudentia, & ars: vt dictum est, nec etiam sunt virtutes morales: quia non sunt circa passiones, circa quas maxime est moralis virtus. ergo virtus non sufficienter diuiditur per intellectuales & morales.

¶ SED CONTRA est, quòd Philosophus dicit in 2. Ethic. duplicem esse virtutem: hanc quidem intellectualem, illam autem moralem.

CONCLVSIO.

¶ Cum virtus humana sit quia homo ad bene operandum perficitur, quæuis virtus humana est vel intellectualis, quæ ad intellectum, vel moralis, quæ ad appetitum spectat.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd virtus humana est quidam habitus perficiens hominem ad bene operandum, principium autem humanorum actuum in homine non est nisi duplex, scilicet intellectus siue ratio & appetitus, hæc enim sunt duo mouentia in homine: vt dicitur in 3. De anima. vnde omnis virtus humana oportet quòd sit perfectiua alicuius istorum principiorum. Si quidem igitur sit perfectiua intellectus speculatiui vel practici ad bonum hominis actum, erit virtus intellectualis: si autem sit perfectiua appetitiuæ partis, erit virtus moralis. vnde relinquitur quòd omnis virtus humana vel est intellectualis, vel moralis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd prudentia secundum essentiam suam est intellectualis virtus: sed secundum materiam conuenit cum virtutibus moralibus, est enim recta ratio agibilium: vt suprà dictum est, & secundum hoc virtutibus moralibus connumeratur.

¶ Ad secundum dicendum, quòd continentia & perseuerantia non sunt perfectiones appetitiuæ virtutis sensitiuę. quod ex hoc patet, quòd in continente & perseuerante superabundant inordinatæ passiones. quod non esset, si appetitus sensitiuus esset perfectus aliquo habitu conformante ipsum rationi. Est autem continentia seu perseuerantia perfectio rationalis partis, quæ se tenet contra passiones ne deducatur. deficit tamē à ratione virtutis: quia virtus intellectiua quę facit rationem se bene habere circa moralia, præsupponit appetitum rectum finis, vt rectè se habeāt circa principia, id est fines ex quibus ratiocinātur: quod continenti & perseueranti deest. neque etiam potest esse perfecta operatio, quæ à duabus potentiis procedit nisi vtraquè potentia perficiatur per debitum habitum: sicut non sequitur perfecta actio alicuius agentis per instrumentum si instrumentum non sit bene dispositum, quatumcunque principale agens sit perfectum. vnde si appetitus sensitiuus quem mouet rationalis pars, non sit perfectus, quantumcunque rationalis pars sit perfecta, actio cōsequens non erit perfecta. vnde nec principium actionis erit virtus. & propter hoc continentia à delectationibus & perseuerantia à tristitiis non sunt virtutes, sed aliquid minus virtute: vt Philosophus dicit in 7. Ethicorum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd fides, spes, & charitas sunt supra virtutes humanas: sunt enim virtutes hominis prout est factus particips diuinæ gratiæ.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Vtrum moralis virtus possit esse sine intellectuali.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd virtus moralis possit esse sine intellectuali. Virtus enim moralis, vt dicit Tullius, est habitus in modum naturæ rationi cōsentaneus: sed natura, etsi cōsentiat alicui superiori rationi mouenti, non tamen oportet quod illa ratio naturæ coniungatur in eodem: sicut patet in rebus naturalibus cognitione carentibus. ergo potest esse in homine virtus moralis in modum naturæ inclinans ad consentiendum rationi; quamuis illius hominis ratio non sit perfecta per virtutem intellectualem.

¶ Præterea, Per virtutem intellectualem homo consequitur rationis vsum perfectum, sed quandoque contingit quod aliqui in quibus non multum viget vsus rationis, sunt virtuosi & Deo accepti. ergo videtur, quod virtus moralis possit esse sine virtute intellectuali.

¶ Præterea, Virtus moralis facit inclinationem ad bene operandum: sed quidam habent naturalem inclinationem ad bene operandum etiam absque rationis iudicio. ergo virtutes morales possunt esse sine intellectuali.

¶ SED CONTRA est, quod Greg. dicit in 2. Moral. quòd cæterę virtutes, nisi ea quæ appetunt, prudenter agant, virtutes esse nequaquam possunt: sed prudentia est virtus intellectualis, vt suprà dictum est: ergo virtutes morales non possunt esse sine intellectualibus.

Annot.

CONCLVSIO.

¶ Potest virtus moralis sine quibusdam intellectualibus virtutibus esse, scilicet sine sapientia, scientia & arte, non autem sine prudentia, & intellectu.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd virtus moralis potest quidem esse sine quibusdam intellectualibus virtutibus, sicut sine sapientia, scientia & arte, non autem potest esse sine intellectu & prudentia. Sine prudentia quidem esse non potest moralis virtus: quia moralis virtus est habitus electiuus, id est faciens bonam electionem. Ad hoc autem, q̄ electio sit bona, duo requiruntur. Primo vt sit debita intentio finis, & hoc fit per virtutem moralem, quę vim appetituā inclinat ab bonum conueniens rationi, quod est finis debitus. Secundo, vt homo rectè accipiat ea, quæ sunt ad finem, & hoc non potest esse nisi per rationem rectè consiliantem iudicantē & præcipientem quod pertinet ad prudentiam & ad virtutes sibi annexas, vt supra dictum est. vnde virtus moralis sine prudentia esse non potest, & per consequens nec sine intellectu: per intellectum enim cognoscuntur principia naturaliter nota tā in speculatiuis quā in operatiuis. vnde sicut recta ratio in speculatiuis inquātū procedit ex principijs naturaliter cognitis præsupponit intellectum principiorū, ita etiā prudentia, quæ est recta ratio agibilium.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod inclinatio naturæ in rebus carentibus ratione est absque electione, & ideo talis inclinatio nō requirit ex necessitate rationem: sed inclinatio virtutis moralis est cum electione, & ideo ad suam perfectionem indiget, quòd sit ratio perfecta per virtutem intellectualem.

¶ Ad secundum dicendum, quod in virtuoso non oportet quòd vigeat vsus rationis quantum ad omnia, sed solum quantum ad ea quæ sunt agenda secundum virtutem, & sic vsus rationis viget in omnibus virtuosis, & variatur apparentia finis eius principiū. Et nota q̄ licet vtraq; via ex parte, scilicet actus & ex parte principij prudētię habeatur de pēdētia eius ab appetitu: quia tamē prima via dependentia ab appetitu intellectiuo, à quo pendet imperium: secunda autem dependentia ab appetitu simpliciter sine intellectiuo, siue sensitiuo, vt est perfectus moraliter ostenditur, ideo tam Arist. in 6. Eth. quàm author hic secūda via vsus est, ad declarandam dependentiam prudentiæ ab appetitu: & merito, quia dependētiam à virtutibus moralibus tractant, quæ non in solo intellectiuo appetitu sunt. Ego autem paululum forte digressus sum, vt subueniem imbecillitati non penetrantium naturas horum habituū, ne fallantur loquentes de talī virtute intellectuali in intellectu tantum sistendo.

¶ *Num virtus moralis dependeat ab intellectuali.*

Quæstio. ¶ Circa conclusiones eorundem vltimorum artic. eius sdem q. 58. aduerte quòd inclusio virtutis intellectualis, puta prudentiæ in morali manifesta valde est, ex diffinitione virtutis 2. Ethic. Et quamuis neminē videatur habere contradictorem, habet tamen difficultatem, quoniam, vt dictum est. ex 6. Ethic. & hic, virtutis moralis est tēdere in finem principium prudentiæ, principium autem nō dependet à principato, nec prius à posteriori: virtus igitus moralis nō dependet à virtute in tellectuali, quæ est prudentia. Inclusio autē virtutis moralis in intellectuali; prudentia scilicet, & habet Scot. loco allegato oppositum: quia prius non dependet à posteriori, prudētia autem est prior, tum quia est dictamen rectum: vt dictum fuit: tū quia dictat de fine particulari, & his quæ sunt ad finem: tū quia non est assignari actum quo generentur istæ virtutes, scilicet moralis, & sua prudentia: quia nec intellectus, nec voluntatis: & habet difficultatē propter hoc, quòd mediū virtuti morali præstituitur à prudētia: vt patet ex diffinitione virtutis moralis & experientia: mediū autem est finis virtutis moralis, virtus ergo moralis non principiat prudentiam, sed econuerso prudentia dat ei finem principium in moralibus.

¶ Ad euidentiam horum essent multa dicenda, quorū quædam ad quæst. 76. artic. 3. ad tertium spectant: quædam ad quæst. 47. 2. 2. Vnde cum intenda in proprijs locis singula discutere, pro nūc supponendo doctrinā authoris declarandā inferius: scito, quòd sicut in intellectu speculatiuo sunt duo habitus, scilicet intellectus & scientia: & scientia vtens propositionibus pertinentibus ad intellectum demonstrat ex euidentia illarum propositionum & discursu syllogistico, ita est in intellectu practico etiam in materia agibilium; si in puro intellectu stat: ex synderesi enim, qui est habitus principiorum in intellectu practico respectu agibilium, & recta ratione infra limites intellectus syllogisando, concluditur verum: sed quoniam iudicium tale non nisi de vniuersalibus haberi posset, singularia enim variabilia & incerta sunt, iudiciumque infallibile non susciptunt, & prudentia circa singula semper recta est ratio, alioquin virtus non esset, ideo intellectus practicus circa agibilia licet habere possit scientiam moralem infra limites intellectus consistens, tamen nunquam habebit rectam rationem agibilium particularium hic, nunc, & cæt. quod est habere prudentiam nisi in ordine ad appetitum, vt superius dictum fuit. Est autem ordo talis in huiusmodi agibilibus. primo est synderesis in intellectu dictans, & præstituens virtuti morali suum obiectum, quod est finis: propositiones enim, quæ sunt principia in agibilibus ex fine, qui habet rationem principij in operabilibus cōsiciuntur. Et sic virtus moralis, ad quam spectat tendere in finem præcognitū ad finem præstitutū sibi à synderesi tendit actu, qui vocatur velle vel intētio in voluntate & in appetitu sensitiuo appetitus per modū intentionis. Tertio loco venit prudentia habens se ad synderesim, sicut scientia ad intellectū in speculatis, prudētia autē cum sit recta ratio, cuius est discurrere, vtitur duabus præmissis, quæ sunt principia ex clusionis. Prima præmissa est propositio spectans ad synderesim, verbi gratia. Bonum rationis tam in passionibus, quàm operationibus est prosequendū. Secunda verò præmissa est particularissima, scilicet Bonū rationis nunc hic saluatur in tali, tanta, &c. audacia vel ira. Et tunc sequitur cōclusio præceptiua nō in actu signato, id est, ergo hoc est mihi non præcipiendum, eligendum, prosequendū: sed in actu exercito, id est, ergo actualiter sum in exercitio iudicij, præcepti, electionis, psequutionis, hoc em̄ est q̄ multos decipit in hac materia: quoniā propositiones istę tā synderesis, quàm prudētiæ in actu signato disputantur. Et tamen oportet in tueri naturam & vim earum in actu exercito. à prima autem præmissa ad secundam nō est ordo immediatus in istis, sicut est in speculatiuis: sed à prima positione, quæ est prima præmissa, prouenit in appetitu motus eius rectus in finem, & sic ab appetitu & præmissa illa prouenit veritas secundæ præmissæ, quæ est particulariſſima: quoniam ex dispositione mea secundum appetitum prouenit, quòd mihi consonet talis finis in particulari puta, tale bonum nūc, hic, &c. Et de hac præmissa intelligitur illud tertij Ethicorum, Qualis vnusquisque est, talis finis ei videtur: & sequitur cōclusio conformis minōri propositioni, scilicet Consistens in actu intellectus ab appetitu, scilicet iudicium de his, quæ sunt ad finem, puta tanta ira, nunc præcipiens illam: & deinde actus appetitus in ordine ad intellectum, scilicet electio. In hoc autem ordine si quis insp̄iciat, & vniuoque propria tātum tribuere velit, dicet quòd quia prudentia attenditur secundum suum proprium & præcipuum actum: qui est rectæ præcipere, & ipse est principium rectę electionis, ideo virtus moralis, cui attribuitur electio proprio actu, vt patet ex sua diffinitione,

pend

Universidad de Deusto
Biblioteca

pendet necessario ex prudẽtia: & rursus, quia ipsum recte præcipere pendet ab appetitu recto verificante minorẽ propositionẽ, quæ est præceptiuæ cõclusionis principium proximum, consequens est quòd prudentia pendeat ab appetitu recto.

¶ Ad prælibandum autẽ, quomodo circa obiecta veritas se habeat, inspicito in eodem ordine, & aduerte, quòd tam virtus moralis quam prudentia plures actus habet: virtus enim moralis habet primo actum intentionis, seu simplicis appetitus respectu sui obiecti, quod est finis, scilicet bonum rationis, quod est principium prudentiæ, habet deinde actum electionis circa materiam consonam fini, scilicet passiones vel operationes tantas, tales, &c. & ratione primi actus præcedit prudentiam, imo verificat eius minorem & conclusionem, ratione secundi dependet etiam à conclusione prudentiæ, scilicet præcepto. Ipsa similiter prudentia habet primo actum iudicij practici in particulari agibili, quòd non est scibile: quia contingens, & secundum hũc actum verificatur de ea, quòd recte iudicat de fine, & similia, & ratio est quia, vt dictum est, etiam minor propositio est inter principia prudentiæ, & ex fine conficitur, habet deinde duplicem actum, vt conclusionem, iudicium scilicet de his, quæ sunt ad finem, & præceptum eorundem eligendorũ: vtrunque enim ex fine particularissimo concluditur & clauditur in iudicio præcipiente: & secundum hos actus determinat & dat medium virtuti morali, concludẽdo tantam iram hũc, hic, &c. assumendam, & præcipiendo illam. & secundum hos actus, cum dependeant ex minori prudente ex appetitu, manifeste pendet ex appetitu recto. & quia secundum hos actus est principium electionis rectæ, talis, tantæque materiæ, ideo est principium virtutis moralis, & sic virtus moralis in solo actu electionis pendet à prudentia: prudẽtia autẽ pendet & quo ad actum iudicij de fine particularissimo & mediante hoc quo ad actũ iudicij de his, quæ sunt ad finem, & quo ad actũ præcepti dupliciter, scilicet mediate dependentia iudicij de fine & secũdũ se: quia de ratione eius est, quòd sit actus intellectus moti ab appetitu. Et si quis tibi dixerit, quod virtus moralis non nisi habitus est electiuus in medio cõsistens, &c. ac per hoc intentio finis præcedens prudentiam, non spectat ad virtutẽ moralem: dicito quòd in electione ipsa clauditur intẽtio finis: quoniã electio est eorum, quæ sunt ad finẽ propter finem, & bene se habere eligendo & appetendo finem se habẽt sicut motus ad medium & terminum. Constat autẽ, quòd propter eandem naturã tendit aliquid in medium & terminũ. vnde eadẽ est virtus, qua appetitus tendit in finem rectæ, & ea, quæ sunt ad illum: propter quod in diffinitione dũ dicitur, quod est habitus electiuus, impliciter dictum est, quòd etiã intẽtiuus finis est. Et per hæc patet responsio ad omnia obiecta, duobus duntaxat exceptis, scilicet quomodo prudentia det medium virtuti morali, & non finẽ, cũ medium sit finis: & quomodo simul generentur. Et illud quidẽ inferius in q. 65. dicetur, ac postmodũ in 2.2.q.47. cõsummabitur Deo duce, & diuo Tho. intercedente. hæc autẽ Scotica quæstio facile patet ex eo, quòd actus isti intellectus & voluntatis non solũ simul sunt, sed vnus & idem numero actus est actus vtriusq; diuersimode tamẽ: præcipere enim est actus intellectus formaliter, appetitus autẽ virtualiter & similiter electio est actus appetitus formaliter, intellectus vero virtualiter: vt ex supradictis de actibus volũtatis patet: nullum igitur inconueniens est ab actibus vim duplicem habẽtibus, duas fieri simul virtutes.

a ¶ *Super Quæstionis quinquagesimæ octauæ Articulum quintum.*

Annot. CIrca dicta in articulo quinto eiusdem quæstio. 58. vt subueniatur magis nouitijs, & in principijs non relinquatur obscuritas, scribendum occurrit de particularitate, quomodo & quare appetitus talis facit iudicium tale de fine: quod est declarare illam maximam tertij Ethicorũ, Qualis vnusquisque est, talis ei finis videtur. Sciendum est igitur, q̃ appetitus affecto ad aliquid, puta ad vindictam, ex hoc ipso, quòd afficitur ad illud, duo simul finit: nam in ipso fit ipsa affectio ad vindicta, & in vindicta consurgit relatio conuenientiæ ad talem appetitum. ita quòd vindicta incipit esse, & cit conueniens tali appetitui, quę prius non erat conueniens: non propter mutationem in vindicta, sed in appetitu, confonante autem vindicta appetitui in intellectu consurgit, quòd ratio iudicet eam conuenientem ex hoc, quòd ratio mouetur ab appetitu sic affecto. Quia enim ratio mouetur ab appetitu, fit in ratione passiua motio, & consequenter: quia ab appetitu sic affecto mouetur ratio: fit in ratione passiua motio consonans illi affectioni, & sic ab appetitu affecto fit proportionaliter ratio, vt substat appetitui tanquam affecta & conueniens vindictæ, & sic quemadmodum gustus affectus amaritudine iudicat omnia amara, ita ratio infecta, vel bene affecta iudicat secundum illam immutationem, qua ab affecto appetitu mouetur: ita quòd intus existens, quod prohibet extraneum, inuenitur non solum in iudicante secundum appetitum, sed etiam secundum rationem, vt substat appetitui. In cuius signum ratio à tali affectione, aut non mota, vt accidit sedata passione, aut non sufficienter mota, vt accidit passione non prævalente: quamuis surgente, aut recte iudicat, aut à recto iudicio non omnino declinat: vt experientia testatur. Et quia prudentia est à ratione, vt substat appetitui: vt suprà didicimus, ideo appetitus affectio corrumpit existimationem prudentiæ, redundando in rationem, vt eius subiectum, & non corrumpit æstimationem artis, neque Geometriæ, vt dicit in sexto Ethicorum. Præsentata igitur per intellectum, nouitie, vindicta appetitui, quia rationalis potentia est ad vtrumlibet. & determinatur à proheresi appetitus, sua se libertate determinat ad vindictam, affectando illam, & ex hoc comitatur iudicium rationis quandoque falsum, quando scilicet affectio vindictę est contra rationem rectam, & iudicat ratio ab affectu infecta vindictam, vt conuenientem: & sic sequitur conclusio præceptiua, quòd fiat. hanc autem causam ex parte rationis, vt est subiectum prudentiæ, assignatam adiuuant duę aliæ cauæ, altera ex parte obiecti, altera ex parte communis inclinationis virium animæ. ex parte siquidem obiecti, quia ex ipsa appetitus immutatione constituitur in esse vero, dum vindicta est vere conueniens appetitui sic affecto, constat nanq; intellectũ naturaliter inclinari in verum. Et licet ex hoc non fiat obiectũ conueniens, & verum nisi secundum quid, & propterea contingat errare intellectum, iudicando vindictã conuenientẽ simpliciter, id est sine additione, quæ tamen non est conueniens nisi secundũ quid: quia appetitui sic affecto tantum: nonnullum tamen verum est verum secundum quid, attractiuamque participat vim intellectus ad se: & sic affectione appetitus ad vindictam constituitur ipsa vindicta in esse vere conuenienti secundũ quid, & apparenter consequenti simpliciter: quoniã appetitus animalis est primo totius suppositi, ac per hoc consequens vere appetitui offertur, vt cõsequẽs simpliciter ipsi appetenti, &c. Ex parte vero communis inclinationis virium animæ, dum eas experiri videmur promptas ad operandum cõsonæ affectioni prædominanti: apparet enim in infirmis sitientibus, quòd repræsentantur eis omnes aquæ, quas vnquam viderunt. & concupiscentibus simulachra delectabilium etiam importuna occurrunt, tanquam natura inditum sit, vt obsequium prædominanti affectioni præstent animæ vires inter quas cõstat apprehensiuam vim esse. In cuius signum irato absque deliberatione præsentatur statim vindicta seu punitio tanquam conueniens. Sic ergo sit, vt qualis vnusquisque est, talis ei videatur finis: & sic appetitus corrumpit æstimationem prudentiæ.

¶ *Super*

prudentia potest esse sine virtute morali.

CONCLVSIO.

¶ *Virtus intellectualis, quæ prudentia est, non potest sine morali virtute esse.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd aliæ virtutes intellectuales sine virtute morali esse possunt, sed prudentia sine virtute morali esse non potest. cuius ratio est, quia prudentia est recta ratio agibilium. non autem solum in vniuersali, sed etiam in particulari, in quibus sunt actiones: recta autem ratio præexigit principia, ex quibus ratio procedit: oportet autem rationem circa particularia procedere non solum ex principiis vniuersalibus, sed etiam ex principiis particularibus. Circa principia quidem vniuersalia agibilium homo recte se habet per naturalem intellectum principiorum, per quem homo cognoscit, quòd nullum malum est agendum: vel etiam per aliquã scientiam practicam, sed hoc nõ sufficit ad recte ratio cinandum circa particularia: contingit enim quandoque, quòd huiusmodi vniuersale principium cognitum per intellectum vel scientiam corrumpitur in particulari per aliquam passionem, sicut concupiscenti quando concupiscentia vincit, videtur hoc esse bonum quod concupiscit, licet sit contra vniuersale iudicium rationis, & ideo sicut homo disponitur ad recte se habendum circa principia vniuersalia per intellectum naturalem, vel per habitum scientiæ, ita ad hoc quòd recte se habeat circa principia particularia agibilium, quæ sunt fines, oportet quòd perficiatur per aliquos habitus secundum quos fiat quodammodo homini connaturale recte iudicare de fine, & hoc fit per virtutem moralem, virtuosus enim recte iudicat de fine virtutis: quia qualis vnusquisque est, talis finis videtur ei, vt dicitur in 3. Ethic. & ideo ad rectam rationem agibilium quæ est prudentia, requiritur quòd homo habeat virtutem moralem.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ratio secundum quod est apprehensiua finis, præcedit appetitum finis, sed appetitus finis præcedit rationem ratiocinantem ad eligendum ea quæ sunt ad finem: quod pertinet ad prudentiam: sicut etiam in speculatiuis intellectus principiorum est principium rationis syllogizantis.

¶ Ad secundũ dicendum, quod principia artificialium non diiudicantur à nobis bene vel male secundum dispositionem appetitus nostri, sicut fines qui sunt moralium principia, sed solum per considerationem rationis, & ideo ars non requirit virtutem perficientem appetitum sicut requirit prudentia.

¶ Ad tertium dicendum, quod prudentia non solum est bene consiliatiua: sed etiam bene iudicatiua & bene præceptiua, quod esse non potest nisi remoueatur impedimentum passionum corumpẽtium iudicium & præceptum prudentiæ, & hoc per virtutem moralem.

QVÆSTIO QVINQVAGESIMA nona *De distinctione virtutum moralium, secundum relationem ad passiones, in quinque articulos diuisa.*

DEINDE considerandum est de distinctione moralium virtutum adinuicem.

¶ Et quia virtutes morales, quæ sunt circa passiones, distinguuntur secundum diuersitatem passionum, oportet primo considerare in communi comparationem virtutis ad passionem. Secundo distinctionem moralium virtutum secundum passiones.

¶ Circa primum quæruntur quinque.

¶ Primo, vtrum virtus moralis sit passio.

¶ Secundo, vtrum virtus moralis possit esse cum passione.

¶ Tertio, vtrum possit esse cum tristitia.

¶ Quarto, vtrum omnis virtus moralis sit circa passiones.

¶ Quinto, vtrum aliqua virtus moralis possit esse sine passione.

ARTICVLVS I.

3. dist. 23. 9. 1. ar. 3. q. 4.

¶ *Virum virtus moralis sit passio.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd virtus moralis sit passio. medium enim est eiusdem generis cum extremis: sed virtus moralis est medium inter passiones. ergo virtus moralis est passio.

¶ Præterea, Virtus & vitium, cum sint contraria, sunt in eodem genere: sed quædam passiones vitia esse dicuntur: vt inuidia & ira. ergo etiam quædam passiones sunt virtutes.

¶ Præterea, Misericordia, quædam passio est: est enim tristitia de alienis malis: vt suprà dictum est. hãc autem Cicero locutor egregius non dubitauit appellare virtutem, vt Augustinus dicit in 9. De ciui. Dei. ergo passio potest esse virtus moralis.

¶ SED CONTRA est quod dicitur in 2. Ethicor. quòd passiones neque virtutes sunt neque malitiæ.

CONCLVSIO.

¶ *Cum virtus moralis non sit motus, sed magis principium appetitiui motus in bonum dirigens, impossibile est passionem esse.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd virtus moralis non potest esse passio: & hoc patet triplici ratione. primo quidem, quia passio est motus quidam appetitus sensitiui, vt suprà dictum est. virtus autem moralis non est motus aliquis, sed magis principium appetitiui motus habitus quidam existens. Secundo, quia passiones ex seipsis non habent rationem boni vel mali, bonum enim vel malum hominis est secundum rationem, vnde passiones secundum se consideratæ se habent & ad bonum & ad malum, secundum quod possunt conuenire rationi, vel non conuenire rationi, vel non conuenire: nihil autem tale potest esse virtus: cum virtus solum ad bonum se habeat, vt suprà dictum est. Tertio, quia dato quòd aliqua passio se habeat ad bonum solum, vel ad malum solum secundum aliquem modum, tamen motus passionis inquantum passio est, principium habet in ipso appetitu & terminum in ratione, in cuius conformitatem appetitus tendit, motus autem virtutis est econuerso principium habens in ratione, & terminum in appetitu, secundum quod à ratione mouetur: vnde in diffinitione virtutis moralis dicitur in 2. Ethicor. quòd est habitus electiuus in medietate cõsistẽs, determinata ratione, prout sapiens determinabit.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum est, quod virtus secundum suam essentiam non est medium inter passiones, sed secundum suum effectum: quia scilicet inter passiones medium constituit.

¶ Ad secundum dicendum, quod si vitium dicatur habitus secundum quem quis male operatur, manifestum est quòd nulla passio est vitium: si vero dicatur vitiũ peccatum, quòd est actus vitiosus, sic nihil prohibet passionem esse vitium, & econtrario concurrere ad actum virtutis, secundum quod passio vel contrariatur rationi, vel sequitur actum rationis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd misericordia dicitur esse virtus id est virtutis actus secundum quod motus ille animi rationi seruit: quando scilicet ita præbetur misericordia vt iustitia conseruetur, siue cum indigenti tribuitur, siue cum ignoscitur pœnitenti: vt Augustinus dicit ibidem, si tamen misericordia dicatur aliquis habitus quo homo perficitur ad rationabiliter miserẽdum. nihil prohibet misericordiam sic dictam esse virtutem. Et eadem est ratio de similibus passionibus.

ARTICVLVS II.

¶ *Vtrum virtus moralis possit esse cum passione.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd virtus moralis cum passione esse nõ possit. Dicit enim Philosophus in 4. Topi. quòd mitis est qui non patitur, patiens autem qui patitur & non deducitur. & eadem ratio est de omnibus virtutibus moralibus. ergo omnis virtus moralis est sine passione.

¶ Præterea, Virtus est quædam recta habitudo animæ, sicut sanitas corporis: vt dicitur in 7. Physi. vnde virtus quædam sanitas animæ esse videtur: vt Tullius dicit in 4. de Tusculanus quæstionib. passiones autem animæ dicũtur morbi quidam animæ: vt in eodem libro Tullius dicit. Sanitas autem non compatitur secum morbum, ergo neque virtus compatitur animæ passionem.

¶ Præterea, Virtus moralis requirit perfectũ vsum rationis etiam in particularibus. sed hic etiã impeditur per passiones: dicit enim Philosophus in 6. Ethic. quòd delectationes corrumpunt existimationem prudentiæ. & Salustius dicit in Catilinario, quòd non facile verum perspicit animus, vbi illa officiũt, scilicet animi passiones. virtus ergo moralis non potest esse cum passione.

¶ SED CONTRA est, quòd Aug. dicit in 14. De ciui. Dei. Si peruersa est voluntas, peruersos habebit hos motus, scilicet passionum: si autem recta est, non solum inculpabiles, verum etiam laudabiles erunt. sed nullum laudabile excluditur per virtutem moralem: virtus ergo moralis non excludit, passiones, sed potest esse cũ ipsis.

CONCLVSIO.

¶ *Non possunt inordinatæ passiones cum morali virtute in virtuoso esse, sed vt à ratione moderatæ, possunt cum morali virtute esse.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd circa hoc fuit discordia inter Stoicos & Peripateticos, sicut Aug. dicit 9. de ciui. Dei. Stoici enim posuerunt, quod passiones animæ non possunt esse in sapiente siue virtuoso: Peripatetici vero quorum sectam Aristot. instituit, vt Aug. dicit in 8. De ciui. Dei, posuerunt quòd passiones simul cum virtute morali esse possunt, sed ad medium reductę. Hæc autem diuersitas, sicut Augustinus ibidem dicit magis erat secundum verba, quàm secundum rerum sententias. Quia enim Stoici non distinguebant inter appetitum intellectiuum, qui est voluntas, & inter appetitum sensitiuum, qui per irascibilem & concupiscibilem diuiditur, non distinguebant in hoc passiones animę ab aliis affectionibus humanis, quod passiones animæ sint motus appetitus sensitiui, aliæ vero affectiones, quæ non sunt passiones animæ, sunt motus appetitus intellectiui, qui dicitur voluntas, sicut Peripatetici distinxerunt, sed solum quantum ad hoc, quòd passiones esse dicebant quascunque affectiones rationi repugnantes, quæ si ex deliberatione oriantur, in sapiente seu in virtuoso esse nõ possunt: si autem subito oriantur, hoc in virtuoso potest accidere, eo q̃ animi visa, quæ appellant phatasias, nõ est in potestate nostra, vtrum aliquãdo incidant animo, & cum veniunt ex terribilibus rebus, necesse est vt sapientis animum moueant ita, vt pauliper vel pauescat metu, vel tristitia contrahatur tanquam his passionibus præuenientibus rationis officium, nec tamẽ approbant ista eisque consentiunt, vt Au. narrat in 9. De ciui. Dei, ab Aul. Gel. dictum. Si igitur passiones dicantur inordinatę affectiones, non possunt esse in virtuoso: ita quod post deliberationem eis consentiatur, vt Stoici posuerunt. Si vero passiones dicantur quicunque motus appetitus sensitiui, sic possunt esse in virtuoso, secundum quod sunt à ratione ordinati. vnde Arist. dicit in 2. Ethic. quod non bene quidam determinãt virtutes impassibilitates quasdam & quietes, quoniam simpliciter dicunt, sed deberent dicere quòd sunt quietes à passionibus, quę sunt, vt non oportet, & quando non oportet.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod Philosophus exemplũ illud inducit sicut & multa alia in libris logicalibus, non secundum opinionem propriam, sed secundum opinionem aliorum: hæc autem fuit opinio Stoicorum, quod virtutes essent sine passionibus animæ. Quam Philosophus excludit in 2. Ethicorum dicens virtutes non esse impassibilitates. Potest tamen dici quod cum dicitur quod mitis non patitur, intelligendum est secundum passionem inordinatam.

¶ Ad secundum dicendum, quod ratio illa & omnes similes quas Tullius ad hoc inducit in libro de Tusculanis quæstionibus, procedit de passionibus secundum quod significant inordinatas affectiones.

¶ Ad tertium

a ¶ *Super Quæstionem quinquagesimamnonam.*

1. q̃. 95. art. 2. ad 2. & 2. 2. q. 58. art. 9. & 4. dist. 14. q. 1. art. 1. q̃. 2. ad 3.

IN tota quæstione quinquagesimanona, nihil scribendum occurrit, nisi in primo articulo in responsione ad primum, monere, quòd virtus moralis materiam suam (puta passiones vel operationes) eligit secundum quosdam limites, sub quibus formam medij suscipiunt. & propterea in litera dicitur, quòd virtus moralis non est secundum essentiam media inter passiones, sed secundum effectum: quia scilicet inter passiones constituit medium, eligendo eas in illa quantitate, &c. qua in medio secundum rationem constituuntur. hoc enim effectus virtutis moralis est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

¶ Ad tertium decendum, quòd passio præueniens iudicium rationis, si in animo præualeat, vt ei consentiatur, impedit consilium & iudicium rationis: si vero sequatur quasi ex ratione imperata adiuuat ad exequendum imperium rationis.

ARTICVLVS III.

¶ Virtus virtus moralis possit esse cum tristitia.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quod virtus cum tristitia esse non possint. Virtutes enim sunt sapientiæ effectus: secundum illud sapien. 8. Sobrietatem & iustiam docet, scilicet diuina sapientia prudentiam & virtutem, sed sapientiæ coniunctus nõ habet amaritudinem, vt postea subditur. ergo nec virtutes cum tristitia esse possunt. 2.2.q. 58. ar. 9. & 4. di. 14. q. 1. ar. q. 2. ad 3.

¶ Præterea, Tristitia est impedimentum operationis, vt patet per Philosophum in 7. & 10. Ethi. sed impedimentum bonæ operationis repugnat virtuti. ergo tristitia repugnat virtuti.

¶ Præterea tristitia est quædam animi ægritudo, vt Tullius eam vocan in tertio de Tusculanis quæstionibus: sed ægritudo animę contrariatur virtuti quæ est bona animæ habitudo. ergo tristitia contrariatur virtuti nec potest simul esse cum ea.

¶ SED CONTRA est, quòd Christus fuit perfectus virtute: sed in eo fuit tristitia. Dicit enim, vt habetur Matth. 26. Tristis est anima mea vsque ad mortem. ergo tristitia potest esse cum virtute.

CONCLVSIO.

¶ Cum secundum virtutem homo rationi conformetur, tristitia de his, quæ rationi repugnant, potest & debet cũ virtute esse: sed tristari de his, quæ virtus & rationi conueniunt, impossibile est cum virtute esse.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd, sicut dicit Aug. 14. De ciuitate Dei, Stoici voluerunt pro tribus perturbationibus in animo Sapientis esse tres eupathias, id est tres bonas passiones: pro cupiditate, scilicet voluptatem, pro lætitia, gaudium, pro metu, cautionem, pro tristitia vero negauerũt posse aliquid esse in animo sapientis duplici ratione. Primo quidem, quia tristitia est de malo, quod iam accidit, nullum autem malum æstimant posse accidere sapienti. credideruntenim, quòd sicut solum hominis bonum est virtus, bona autem corporalia nulla bona hominis sunt, ita solum inhonestum est hominis malum: quod in virtuoso esse non potest. sed hoc irrationabiliter dicitur: cum enim homo sit ex anima et corpore compositus, id quod confert ad vitam corporis conseruandam, aliquod bonum hominis est, non tamen maximum, quia eo potest homo male vti, vnde & malum huic bono contrarium in sapiente esse potest, & tristitiam moderatam inducere.

¶ Præterea, Etsi virtuosus sine graui peccato esse possit, nullus tamen inuenitur qui absque leuibus peccatis vitam ducat, secundum illud 1. Io. 1. Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus. Tertio, quia virtuosus etsi peccatum non habeat, forte quandoque habuit, & de hoc laudabiliter dolet, secundum illud 2. ad Cor. 3. Quæ secundum Deum est tristitia, pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Quarto, quia potest etiam dolere laudabiliter de peccato alterius, vnde eo modo, quo virtus moralis compatitur alias passiones ratione moderatas, compatitur etiam tristitiam. Secundo, monebantur ex hoc, quòd tristitia est de præsenti malo, timor autem de malo futuro, sicut delectatio de bono præsenti, desiderium vero de bono futuro: potest autem hoc ad virtutem pertinere, quòd aliquis bono habitu fruatur vel non habitum habere desideret, vel quod etiam malum futurum caueat, sed quod malo præsenti animus hominis substernatur: quod fit per tristitiam, omnino videtur contrarium rationi, vnde cum virtute esse non potest. Sed hoc irrationabiliter dicitur, est enim aliquod malum quod potest esse virtuoso presens, vt dictum est, quod quidem malum ratio detestatur. vnde appetitus sensitiuus in hoc sequitur detestationem rationis, quòd de huiusmodi malo tristatur, moderate tamen, secundum rationis iudicium. hoc autem pertinet ad virtutem, vt appetitus sensitiuus rationi conformetur, vt dictum est, vnde ad virtutem pertinet. quòd tristetur moderate in quibus tristandũ est, sicut etiam Philosophus dicit in 2. Ethic. & hoc etiam vtile est ad fugiendum mala: sicut enim bona propter delectationem promptius quæruntur, ita mala propter tristitiã fortius fugiuntur. Sic igitur dicẽdũ est quòd tristiti a de his quæ cõueniunt virtuti, non potest simul esse cum virtute: quia virtus in proprijs delectatur: sed de his, quæ quocunque modo repugnant virtuti, virtus moderate tristatur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod ex illa authoritate haberur, quod de sapientia sapiens nõ tristatur: tristatur tamen de his quæ sunt impeditiua sapientiæ, & ideo in beatis in quibus nullum impedimentum sapientiæ esse potest, tristitia locum non habet.

¶ Ad secundum dicendum, quod tristitia impedit operationem de qua tristamur, sed adiuuat ad ea promptius exequenda, per quæ tristitia fugitur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd tristitia immoderata est animæ ægritudo, tristitia autem moderata ad bonam habitudinem animæ pertinet secundum statum præsentis vitæ.

ARTICVLVS IIII.

¶ Virtus omnis virtus moralis sit circa passiones.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd omnis virtus moralis sit circa passiones. Dicit enim Philosophus in 2. Ethic. quòd circa voluptates & tristitias est moralis virtus; sed delectatio & tristitia sunt passiones, vt suprà dictum est: ergo omnis virtus moralis est circa passiones. *Infr. q. 60 art. 4. ar.*

¶ Præterea, Rationale per participationem est subiectum moralium virtutum: vt dicitur in 1. Ethic. sed huiusmodi pars animæ est in qua sunt passiones: vt suprà dictum est. ergo omnis virtus moralis est circa passiones.

¶ Præterea, In omni virtute morali est inuenire aliquam passionem. aut ergo omnes sunt circa passiones, aut nulla: sed aliquæ sunt circa passiones, vt fortitudo & temperantia: vt dicitur in 3. Ethi. ergo omnes virtutes morales sunt circa passiones.

¶ SED CONTRA est quòd iustitia quę est virtus moralis, non est circa passiones, vt dicitur in quinto Ethicorum.

CONCLVSIO.

¶ Virtutum moralium aliquæ circa operationes voluntatis sunt, nonnullæ circa operationes appetitus sensitiui, passiones scilicet.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd virtus moralis perficit appetitiuam partem animæ ordinando ipsam in bonum rationis. est autem rationis bonum id quod est secundum rationem moderatum seu ordinatum: vnde circa omne id, quod contingit ratione ordinari & moderari, contingit esse virtutem moralem. ratio autem ordinat non solum passiones appetitus sensitiui sed etiam ordinat operationes appetitus intellectiui, qui est voluntas, quæ nõ est subiectum passionis, vt suprà dictum est. & ideo non omnis virtus moralis est circa passiones, sed quædam circa passiones, quædam circa operationes.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod non omnis virtus moralis est circa delectationes & tristitias, sicut circa propriam materiam, sed sicut circa aliquid consequens proprium actum. omnis enim virtuosus delectatur in actu virtutis, & tristatur in contrario. vnde Philosophus post præmissa verba subdit, quòd si virtutes sunt circa actus & passiones, omni autem passioni & omni actui sequitur delectatio & tristitia, & propter hoc virtus erit circa delectationes & tristitias, scilicet sicut circa aliquid consequens.

¶ Ad secundum dicendum, quòd rationale per participationem nõ solum est appetitus sensitiuus, qui est subiectum passionum, sed etiam voluntas in qua non sunt passiones: vt dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quòd in quibusdam virtutibus sunt passiones sicut propria materia, in quibusdam autem non. vnde non est eadem ratio de omnibus: vt infra ostendetur.

ARTICVLVS V.

¶ Virtus aliqua virtus moralis possit esse absque passione.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd virtus moralis possit esse absque passione: quanto enim virtus moralis est perfectior. tanto magis superat passiones. ergo in suo perfectissimo esse est omnino absque passionibus. *Inf. q. 60 artic. 1. ar.*

¶ Præterea, Tunc vnumquodque est perfectum quando est remotum à suo contrario, & ab his ad contrarium inclinant: sed passiones inclinant ad peccatum: quod virtuti contrariatur. vnde Rom. 7. nominantur passiones peccatorum. ergo perfecta virtus est omnino absque passione.

¶ Præterea, Secundum virtutem Deo conformamur, vt patet per Aug. in li. de moribus Ecclesiæ: sed Deus omnia operatur sine passione. ergo virtus perfectissima est absque omni passione.

¶ SED CONTRA est, quòd nullus iustus est qui non gaudet iusta operatione: vt dicitur in 1. Ethic. sed gaudium est passio. ergo iustitia non potest esse sine passione: & multo minus aliæ virtutes.

CONCLVSIO.

¶ Omnes virtutes morales circa passiones sunt.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd si passiones dicamus inordinatas affectiones, sicut Stoici posuerunt, sic manifestum est, q virtus perfecta est sine passionibus. si vero passiones dicamus oês motus appetitus sensitiui, sic planũ est q virtutes morales, quæ sunt circa passiones, sicut circa ppria materia, sine passionibus esse nõ possunt. cuius ratio est, quia sẽdm hoc sequeretur, quòd virtus moralis faceret appetitum sensitiuum omnino otiosum: non autem ad virtutem pertinet

a ¶ Super Quæstionis sexagesimæ Articulum primum.

¶ Num ratio sit sicut mouens & imperans, appetitus autem motus & imperatus à ratione.

Quæstio.

IN corpore articuli primi quæstionis 60. dubium occurrit, quomodo stet, quod hic dicitur, q ratio est sicut imperans & mouens, appetitiua autem vis sicut mota & imperata cum doctrina superius posita, quòd imperium est actus rationis motæ ab appetitu. si enim in imperando appetitus est Primum mouens, non est ratio vt imperans & appetitus imperatus à ratione simpliciter, sed vt mota est ab appetitu: ac per hoc appetitus imperatur à seipso principaliter, & consequenter ruit totus processus literæ fundatus super hoc, quòd ratio est velut agens æquiuocum: & appetitus velut patiens æquiuoce à ratione.

¶ Ad hoc dicitur quòd aliud est loqui de ratione & appetitu in genere naturæ, & aliud loqui de eis in genere moris. In genere nanque naturæ iam dictum fuit, quòd distinguendum est de motione vel ad specificationem, vel ad exercitium actus. & quòd Primum mouens ad specificationem pertinet ad intellectum, primum vero ad exercitium pertinet ad appetitum: in genere autem moris, quia supponitur voluntarium, ratio mouentis & motti, imperantis & imperati: non quæritur in actibus absolute, sed in actibus voluntarijs. ita quòd attenditur quis inter actus voluntarios siue sint essentialiter intellectus, siue voluntatis, siue appetitus sensitiui, habet rationem mouẽtis & moti. Et quoniam hic supponitur ratio voluntarij vt communis omnibus, non attenditur differentia mouẽtis & moti penes dependentiam à voluntate: sed quoniam distinguitur penes rationale per essentiam & rationale per participationem: & cõstat quòd rationale per participationẽ deriuatur à rationali per essentiam: & ratio est rationalis per essentiam & appetitus rationalis est per participationem, ideo ratio dicitur mouens & imperans: & appetitiua vis mota & imperata non simpliciter, sed in moralibus: moralia enim voluntario constituuntur vt materia, ratione autẽ vt forma, & in rationali tantum animæ parte vt sic, fiũt vt subiecto. Sed hæc responsio non satisfacit: quia nihil speciale dicit in moralibus. Quòd sic patet: aut sermo literæ cum dicit manifestum esse, quòd in moralibus ratio est mouẽs & imperans, appetitiua autem vis mota & imperata est de motione ad speciẽ, aut ad exercitium, aut ad vtrunque. si de motione ad speciem, hoc commune est tam moralibus quàm non moralibus. Et rursus ex hoc non haberetur intentum. nam ex hoc quòd bonum intellectum mouet appetitũ, non habetur pluralitas specifica appetitionum magis, quàm intellectionum: nisi quia intellectiones sunt causæ & appetitiones causatæ. Imo potius haberet forte æqua distinctio: quia obiecta adæquata appetitionibus diuersarum specierum sunt diuersarum rationum. intellectio autem obiecti pars formalis est, quia bonũ vt cognitum, mouet: si vero de motione ad exercitium, etiã hoc commune est tam moralibus quàm non moralibus, quoniam semper imperat vt mota à voluntate: vt patet superius in quæstione de imperio. Et rursus ex hoc non apparet, vnde sequatur intentum: cum in litera ex motione rationis suprà appetitum non inferatur, ergo appetitiones. sed, ergo appetibilia sunt diuersarum rationum. quæ constat non specificare ad motionem exercitij.

¶ Ad hæc ergo dicitur, q̃ quia proportio vtitur rebus, quas comparat vt distinctis: & porportione rationis ad appetitũ, author pro medio vtitur: oportet vt vtraque vis sumatur secundum sibi propria, infra latitudinẽ tamẽ moralium: quoniam de huius speciebus generis quæstio est: ac per hoc cũ principium proprium moralis esse sit ratio (eo quòd, vt Dionysius dicit, bonũ hominis est secundum rationem esse) oportet vt tam appetitiua quã cognoscitiua vis sumatur in quantum rationalis: & in vtraque vt rationalis est, specieꝰ

tinet, quòd ea quæ sunt subiecta rationi, à proprijs actibus vacent: sed quòd exequantur imperium rationis, proprios actus agendo. vnde sicut virtus membra corporis ordinat ad actus exteriores debitos, ita appetitum sensitiuum ad motus proprios ordinatos. virtutes vero morales, quę non sunt circa passiones, sed circa operationes, possunt esse sine passionibus: & huiusmodi virtus est iustitia: quia per eas applicatur voluntas ad proprium actum, qui non est passio. sed tamen ad actum iustitiæ sequitur gaudium ad minus in volũtate, quod non est passio: & si hoc gaudium multiplicetur per iustitiæ perfectionem, fiet gaudij redundantia vsque ad appetitum sensitiuum, secundum quod vires inferiores sequuntur motum superiorum, vt suprà dictum est: & sic per redundantiam huiusmodi quanto magis fuerit perfectior, tanto magis passionem causat.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod virtus passiones inordinatas superat, moderatas autem producit.

¶ Ad secundum dicendum, quòd passiones in ordinatæ inducunt ad peccandum; non autem si sunt moderatæ.

¶ Ad tertium dicendum, quòd bonum in vnoquoque consideratur secundum conditionem suæ naturæ, in deo autem & angelis non est appetitus sensitiuus, sicut in homine. & ideo bona operatio dei & angeli, est omnino sine passione, sicut & sine corpore, bona autem operatio hominis est cum passione, sicut & cum corporis ministerio.

QVÆSTIO SEXAGESIMA *De virtutum moralium ab inuicem distinctione, in quinque articulos diuisa.*

DEINDE considerandum est de distinctione virtutum moralium abinuicem.

¶ Et circa hoc quæruntur quinq;.

¶ Primo, vtrum sit tantum vna virtus moralis.

¶ Secundo, vtrum distinguantur virtutes morales, quæ sunt circa operationes ab his, quæ sunt circa passiones.

¶ Tertio, vtrum circa operationes sit vna tantum moralis virtus. ¶ Quarto, vtrum circa diuersas passiones sunt diuersæ morales virtutes. ¶ Quinto, vtrum virtutes morales distinguantur secundũ diuersa obiecta passionum.

ARTICVLVS I.

a ¶ Virtus sit vna tantum virtus moralis.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd sit vna tantum moralis virtus. Sicut enim in actibus moralibus directio pertinet ad rationem, quæ est subiectum intellectualium virtutum, ita inclinatio pertinet ad vim appetiuam, quæ est subiectum moralium virtutum. sed vna est intellectualis tus diriges in omnibus moralibus actibus, scilicet prudentia. ergo etiam vna tantum est moralis virtus inclinans in omnibus moralibus actibus. 3. dist. 33. q. 1. artic. 1. q. 1.

¶ Præterea, Habitus non distinguuntur secundum materialia obiecta, sed secundum formales rationes obiectorum, formalis autem ratio boni ad quod ordinatur virtus moralis, est vnũ, scilicet modus rationis. ergo videtur quòd sit vna tantum moralis virtus.

¶ Præterea, Moralia recipiunt speciẽ à fine: vt suprà dictum est: sed finis omnium virtutum moralium communis est vnus, scilicet fælicitas: proprij autem et propinqui sunt infiniti: non sunt autem infinitæ virtutes morales. ergo videtur quòd sit vna tantum.

¶ SED CONTRA est, quòd vnus habitus nõ potest esse in diuersis potẽtijs: vt suprà dictum est. sed subiectum virtutum moralium est pas appetitiua animæ, quæ per diuersas potentias distinguitur, vt in primo dictum est. ergo non potest esse vna tantum virtus moralis.

CONCLVSIO.

¶ Virtutes morales, non vna, sed plures secundum speciem sunt.

¶ RESPONDEO dicendũ, quòd sicut suprà dictũ est, virtutes morales sunt habitus quidam appetitiuæ partis. habitus autem specie differunt secundum speciales differentias obiectorum, vt suprà dictum est. species autem obiecti appetibilis sicut & cuiuslibet rei attẽdit sẽdm formã specificã, quę est ab agente. Est autem considerandum, quòd materia patienactus & habitus. Nec de motione & cognitione regulativa vnita in se, qa est superioris ordinis & participata in obiectis moralium, in quibus distinguitur & implicatur vt pars formalis eorundem: sed de imperio ad exercitiũ actus, & de cognitione absolute. Aliud est eũ loqui de obiecto cognito, & aliud de obiecto consono rationi. Cognitio nanque & cõsonantia, licet in hoc conueniant, quòd multiplicentur secundum obiecta: regula tamen cui cõsonãt cõsonantia, non multiplicatur, & ad hanc dicitur consonans obiectum, cognitũ autem vt sic, regulam non connotat.

¶ Num & quomodo prudentia virtutum moralium quo ad actus directiua, sit vna secundum speciem.

Quæstio.

¶ Circa responsione ad primum in eodẽ primo articulo dubium occurrit duplex. Primo de veritate eius, quòd dicitur, scilicet quòd prudentia directiua in omnibus moralibus virtutum actibus est vna sẽdm speciem specialissimã. de tali enim vnitate & diuersitate est sermo. Secundo, penes quid attenditur vnitas specifica rationis formalis veri obiecti prudentiæ.

¶ Contra primum enim est Sco. in 3. sen. dist. 36. ar. 2. volẽs, quòd sicut factibilia omnia non subsunt arti vni secundũ speciẽ: ita nec agibilia vni prudẽtiæ: est enim prudentia recta agibilium ratio: sicut ars factibilium. Oppositũ autem cum Arist. 6. Ethi. diuus Tho. hic tenet: & quòd ita sit, probatur efficaciter sic: Recta ratio agibilium iudicat inter agibilia diuersarum virtutũ moralium, ergo est vna respectu omnium virtutũ moralium. Antecedẽs patet in bonis & in malis. nã ad rectam rationẽ spectat discernere quid nunc, hic, &c. magis expediat punitio iusta acceptæ iniuriæ, an tolerare illam. similiter an magis expediat bellare, an voluptates oblatas prosequi: & sic de aliis spectãtibus ad diuersas virtutes, vitiaq; moralia, &c. Cõsequẽtia patet ex ratione & authoritate secundi De anima, de sensu cõmuni. vnde sicut nullus sensus proprius sufficit ad iudicandum inter sensibilia propria, nec omnes simul sufficiunt ad iudicãdũ inter nulla recta ratio alicuius agibilis nec omnes simul sufficiunt ad iudicãdũ in-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ter omnia agibilia: quæ tamẽ experimur nos iudicare recta ratione, aut ergo numerandæ sunt prudentiæ proprij iuxta species agibiliũ, & præter has prudentias ponenda est cõmunis prudentia iudicans inter omnia: sicut præter sensus proprios ponitur communis: aut ponẽda est vna sola prudentia, iudicans propria singulariter & inter omnia. primũ nullus hactenus posuit quantum vidi: nec rationabiliter tanta multitudo ponitur: quoniam illa sola sufficit, sicut si natura potuisset facere sensum cõmunem sine proprijs, attingentem sensibilia exteriora: vtique ipsum solum fecisset. vnde cum nihil prohibeat prudentiam illam vnam iudicantem inter diuersas agentium species cognoscere singulas species: cum enim ad singularia se extendat (vt patet 6. Ethic.) rationabile, imo, necessarium est vnam solam esse prudẽtiam respectu omnium agibilium, putandum est ergo, q̃ prudentia est virtus alterioris ordinis, quam sint virtutes morales, sicut ratio per essentiam est altioris ordinis per participationem, propter quod in litera prudentia cognoscitur virtutes morales: vt sol ad species à se ꝓductas in materijs inferioribus, & simul dũ ostenditur ratio diuersitatis virtutum moralium, quia participationes sunt, infinuatur ratio vnitatis prudentiæ, quia per essentiam est ratio & participata ab alijs: virtus autem altioris ordinis oportet, q̃ habeat obiectum ꝓprium quoq; altioris ordinis. Et propterea singulæ virtutes morales habẽt pro obiectis singula agibilia: quædã enim sunt obiecta vnius, & quædã alterius, vt patet: ipsius autẽ prudentiæ obiectũ est totũ agibile: propter quod litera assignans prudentiæ obiectum in respõsione ad primum dicit, q̃ est contingens agibile, & non tale, vel tale agibile. Contingens autem agibile, quia dupliciter est obiectum prudentiæ, scilicet vt verum & vt obiectum (vt verum quidem, inquantum iudicatur ab ipsa: & hoc spectat ad prudentiam ex parte intellectus vt bonum autem, inquantum est finis, ad quẽ præcipit: & hoc spectat ad prudentiam ex parte appetitus) omnibus modis vnitatẽ formalẽ retinet: ac prudentiæ specificam dat, sicut enim sensibile obiectum sensus cõmunis, licet in se commune genericum sit, vnitatem specificam dat sensui cõmuni, ita agibile obiectum prudẽtiæ. Et rursus sicut bonum rationis in delectationibus tactus est finis vnus temperantiæ: & in timoribus & audacijs, finis vnus fortitudinis, & sic de alijs: ita bonum rationis in vniuerso genere agibilium est finis vnicus prudentiæ. oportet enim altioris ordinis virtuti respondere finem altioris ordinis, imo ordo mouentium exigit vt altiori motori respondeat finis, ad quem ordinẽtur omnes fines inferiorum: & sic accidit in proposito, dum bonum rationis in istis, & bonum rationis in illis passionibus ordinatur ad bonum rationis simpliciter, id est totaliter, & sic tam ex actu quàm ex materia & obiecto vt vero bono habetur vnitas atoma prudentiæ.

¶ Nunc superest respondere secundo quæsito, & deinde satisfiet argumento Sco. Cũ quæritur, Ergo penes quid attẽditur ista vnitas rationis veri obiecti prudentiæ? Respõderi potest & ex parte obiecti, & ex parte subiecti: si loquimur ex parte obiecti, vnitas ista attẽditur penes vnitatem rationis formalis, quod est contingens agibile, vt in litera in respõsione ad primũ dicitur: contingens enim quod commune est factibili & agili determinatum ad agibile, vnicam rationem formalem fortitur: quæ est obiectũ prudẽtiæ: sicut ens mobile physice. Ex parte vero subiecti vnitas ista attenditur penes vnitatem modi iudicandi, scilicet, secundum dispositionẽ appetitus, vt author infinuat in quæstio. de virtutibus in communi articulo 12. omnia enim agilia in particulari frequenter iudicamus secundum dispositionem appetitus: nec hæc vnitas est sic ex parte subiecti quin inchoet ab obiecti natura: quia ex hoc q̃ agibilia consistunt in operationibus & passionibus, quæ in nobis sunt, cõsurgit quòd secũdum affectũ iudicemus ea. vnde factibilia, quia sunt extra nos, non ex affectu, sed intellectu, iudicam⁹, q̃a ergo alia ratione verũ decernim⁹ circa agibilia & alia circa factibilia & scientifica, & hæc specialis ratio cõsistit in hoc, quod est iudicare secundũ dispositionẽ appetitus, & in hoc omnia agibilia conueniũt: ideo omnia agibilia sub vna veri ratione ab intellectu cõspiciuntur: ac per hoc vna est intelligibilis virtus dirigens ea. Nec obstat. q̃ dispositiones appetitus, secundum quas fit iudicium, sunt diuersæ: sicut non obstat vnitati scientiæ diuersitas principiorum eius, dispositiones nãque istæ cum sint affectiones ad fines operum, & fines in operabilibus sint sicut principia in speculabilibus: sunt principia, nõ partes rectæ rationis: quæ est virtus intellectualis, vocata prudentia. Ad motiuũ autẽ Scoti dicitur, quòd similitudo de arte & prudẽtia non currit quatuor pedibus. constat enim ex sexto Eth. quòd ars est in ratione solum: & ideo contingit eius obliuisci, sicut & scientiarum: prudẽtia autẽ non: & ideo eius omnino est obliuio. vnde ad propositum dicitur quòd factibilia non sunt nec inter se, nec in suis principijs cõnexa, vt patet. Agibilia autem & inter se & in principijs connexa esse oportet ad vnicam rectam eorum rationẽ, & quòd inter se quidẽ adeò concurrant, vt hoc exigant, patet ex frequentibus operationibus eorum occurrentibus in humana vita, quas oportet recta ratione agibilium iudicari & eligi. quod non cõtingit in disparatis artibus: non enim oportet ponere vnam artem discernentem inter actus artis sutoriæ, & nauigatiuæ: quoniam hæc discretio non eget regula practica, sed scientia, vt patet. Electio autẽ huius artis magis quàm illius ad prudentiã spectat. Sicut aliæ electiones quæcunq; operationum. In principijs autem cõnexionem exigere manifestat, quòd error in proprio principio rectæ rationis respectu delectabilium redundat in errorẽ principij & conclusionis in terribilibus: & ecõuerso. si quis enim recte dispositus sit ad pericula belli subeũda. & malè circa venerea, & præualere contigerit dispositionẽ ad venerea oblato obiecto delectabili: omittet propter hoc pericula belli impedientia delectationẽ: dispositus ad abstinentiã à venereis: & malè circa timorem periculorum, imminente periculo, si timor præualuerit, omittet castitatẽ, ne incidat in formidatũ malum, vt de Lucretia dicitur. & quotidiana experientia docere potest. & hoc, quia prudentia est in ratione, vt sub est appetitui.

¶ Ad tertium dicendum, quòd moralia non habent speciem à fine vltimo, sed à finibus proximis, qui quidem & si infiniti sint numero, nõ tamen infiniti sunt specie.

ARTICVLVS II.

a ¶ Virum virtutes morales, quæ sunt circa operationes, distinguantur ab his, quæ sunt circa passiones. *Vers. 4. & 13. cor.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd virtutes morales non distinguantur abinuicem per hoc, quòd quædam sunt circa operationes, quædam circa passiones. Dicit enim Philolophus in 2. Ethic. quòd virtus moralis est circa delectationes & tristitias optimorum operatiua: sed voluptates & tristitiæ, sunt passiones quædam: vt suprà dictum est. ergo eadem virtus, quę est circa passiones: est etiam circa operationes, vtpote operatiua existens.

¶ Præterea, Passiones sunt principia exteriorum operationum. si ergo aliquæ virtutes rectificant passiones, oportet quòd etiam per cõsequens rectificent operationes. eædem ergo virtutes morales sunt circa passiones & operationes.

¶ Præterea, Ad omnem operationem exteriorem mouetur appetitus sensituus bene vel male: sed motus appetitus sensitiui sunt passiones: ergo eædem virtutes, quæ sunt circa operationes, sunt circa passiones.

¶ SED CONTRA est, quod Philosophus ponit iustitiam circa operationes, temperantiam autem & fortitudinem & mansuetudinem circa passiones quasdam.

CONCLVSIO.

¶ Tametsi aliquæ sint ex moralibus virtutibus circa operationes & passiones, vt earum productiuæ, quæ tamen circa passiones sunt, ab his diuersificantur quæ circa passiones versantur.

¶ RESPONDEO dicendum quòd operatio & passio dupliciter potest comparari ad virtutem. Vno modo sicut effectus: citur. & quotidiana experientia docere potest. & hoc, quia prudentia est in

a ¶ Super Quæstionis sexagesimæ Articulum secundum. *Auct.*

IN artic. secũdo eiusdem 60. q. aduerte, quòd sicut dispositio est superius ad habitum: & tamen dispositio distinguitur contra habitum appropriato communioris nomine sibi: ita operatio genus est ad actus appetitus sensitiui qui vocantur passiones, & alias operationes, & tamẽ operationis aliæ ab operationibus appetitus sensitiui appropriauerunt sibi operationes nomẽ: & contra passiones distinguuntur sibi operationis vocabulo ea, vt puto, rõne quia actus appetitus sensitiui hoc speciale sortiti sunt, quòd passionẽ corporalem annexam habent: alij verò hoc non exigentes in cõmuni remanserũt vocabulo. sumitur ergo hic operatio non cõmuniter, sed vt contra passionẽ distinguitur, & cõtinet sub se actus exteriores volũtarios, vt clarius patebit. *Auct.*

¶ In corpore articuli nota quatuor. Primo, quòd author distinguẽs bonitatis rationẽ in passionibus & operationibus penes habere bonitatem secundum commensurationem ad effectum operantis, & habere bonitatem secundũ se: appellat primo operationes secundum se bonas: & deinde secundũ commensurationem ad alterum bonas: vbi videtur sibijpsi oppositus eo, quòd à medio in extremũ alterum declinat. operatio nanque tripliciter potest considerari. Primo secundum cõmensurationem ad effectum operantis. Secundo secundum se. Tertio secundum cõmensurationem ad alterum: & omnia ista membra in litera tanguntur. Et tamen author secundũ membrum confundit cum tertio. si enim hoc licet, quare non licebit confundere etiã ipsum secundum cum primo? Sed hoc non te moueat: quoniam inxta subiectam materiã sermo fit. operationes nanq; distinctæ cõtra passiones, sunt operationes ad alterum. In his autem quæ sunt ad alterum idem est dicere, secundũ se, & in ordine ad alterum: quia secundum se sunt ad alterum: & propterea licuit author noster non confundere, sed explanare secundum membrum per tertiũ: vt clarius in sequenti articulo explicat dicens, quòd secundũ conuenientiam operationis in seipsa accipitur ratio debiti: quod constat esse ad alterũ. vnde nõ est idem iudicium de coincidentia secundi mẽbri cum primo: vt patet. *Auct.*

¶ Secundo nota in calce articuli ly principaliter. Inductiue nanque in tẽperantia, fortitudine & iustitia patet passiones operationibus, & ecõuerso cõiungi. In tẽperantia nanq; concupiscentijs iunguntur comestio, potio, generatio: in fortitudine timori & audaciæ, aggressio periculorum, prælia. in iustitia restitutionibus, emptionibus, &c. iungitur saltem amor. quia igitur vt plurimum passiones & operationes nostræ iunguntur, insinuauit author per ly principaliter, quòd virtutes à virtutibns non sic distinguuntur, quòd aliquæ circa solas passiones, aliquæ circa solas operationes: sed quia principaliter

& hoc modo omnis moralis virtus habet aliquas operationes bonas, quarum est productiua: & delectationem aliquam vel tristitiam, quæ sunt passiones, vt supra dictum est. Alio modo potest comparari operatio ad virtutem moralem, sicut materia circa quam est: & secundum hoc oportet alias esse virtutes morales circa operationes, & alias circa passiones. cuius ratio est, quia bonum & malum in quibusdam operationibus attenditur secundum seipsas qualitercunque homo afficiatur ad eas: inquantum scilicet bonum in eis & malum accipitur secundum rationem commensurationis ad alterum: & in talibus oportet, quòd sit aliqua virtus directiua operationum secundum seipsas, sicut sunt emptio & venditio. & huiusmodi operationes, in quibus attenditur ratio debiti vel indebiti ad alterum: & propter hoc iustitia & partes eius propriè sunt circa operationes sicut circa propriam materiam. In quibusdam vero operationibus bonum & malum attenditur solum secundum commensurationem ad operantem, & ideo oportet in his bonum & malum considerari, secundum quod homo bene vel male afficitur circa huiusmodi: & propter hoc oportet, quod virtutes in talibus sint principaliter circa interiores affectiones, quę dicũtur animę passiones: sicut patet de tẽperantia, fortitudine, & alijs huiusmodi. Contingit autem quòd in operationibus, quæ sunt ad alterum, prætermittatur bonum virtutis propter inordinatam animi passionem: & tunc inquantum corrumpitur commensuratio exterioris operationis, est corruptio iustitiæ, inquantum autem corrumpitur cõmensuratio interiorum passionum, est corruptio alicuius alterius virtutis: sicut cum propter iram aliquis alium percutit, in ipsa percussione indebita corrumpitur iustitia, in immoderantia vero iræ corrumpitur mansuetudo: & idem patet in alijs. Et per hoc patet respõsio ad obiecta. Nam prima ratio procedit de operatione, secundũ quod est effectus virtutis, aliæ duæ rationes procedunt ex hoc, quòd ad idem concurrunt operatio & passio, sed in quibusdam virtus est principaliter circa operationem, in quibusdam circa passionem rationẽ prædicta.

ARTICVLVS III.

a ¶ Virum circa operationes sit tantum vna virtus moralis.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd sit vna tantum virtus moralis circa operationes. Rectitudo enim omnium operationum exteriorum videtur ad iustitiam pertinere, sed iustitia est vna virtus, ergo vna sola virtus est circa operationes.

¶ Præterea, Operationes maxime differentes esse videntur, quæ ordinantur ad bonum vnius, & quæ ordinantur ad bonum multitudinis. sed ista diuersitas non diuersificat virtutes morales. Dicit enim Philosophus in 5. Ethico. quòd iustitia legalis, quæ ordinat actus hominum ad commune bonum, non est aliud à virtute, quæ ordinat actus hominis ad vnum tantum nisi secundum rationem. ergo diuersitas operationum non causat diuersitatem virtutum moralium.

¶ Præterea, Si sunt diuersæ virtutes morales circa diuersas operationes, oportet quòd secundum diuersitatem operationum esset diuersitas virtutum moralium. sed hoc patet esse falsum. nam ad iustitiam pertinet in diuersis generibus commutationum rectitudinem statuere: & etiam in distributionibus, vt patet in 5. Ethic. non ergo diuersę virtutes sunt diuersitarum operationum.

¶ SED CONTRA est quod religio est alia virtus à pietate quarum tamen vtraque est circa operationes quasdam.

CONCLVSIO.

¶ Non vna, sed plures sunt virtutes quæ circa operationes sunt, secundum quod diuersificantur operationes, quæ variis iustitiæ operibus regulantur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd omnes virtutes morales, quæ sunt circa operationes, conueniunt in quadam generali ratione iustitiæ, quæ attenditur secundum debitum ad alterum, distinguuntur autem secundum diuersas speciales rationes. cuius ratio est: quia in operationibus exterioribus ordo rationis instituitur (sicut dictum est) non secundum proportionem ad affectionem hominis, sed secundum ipsam conuenientiam rei in seipsa, secundum quam conuenientiam accipitur ratio debiti, ex quo constituitur ratio iustitiæ. Ad iustitiam enim pertinere videtur, vt quis debitum reddat. vnde omnes huiusmodi virtutes, quæ sunt circa operationes, habent aliquo modo rationem iustitiæ: sed debitum non est vnius rationis in omnibus. aliter enim debetur aliquid æquali, aliter superiori, aliter minori, & aliter ex pacto, vel ex promisso, vel ex beneficio suscepto: & secundũ has diuersas rationes debiti sumuntur diuersæ virtutes: puta religio est, per quã redditur debitũ parentibus, vel patriæ, gratia est per quam redditur debitum benefactoribus: & sic de alijs.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod iustitia proprie dicta est vna specialis virtus, quæ attendit perfectam rationem debiti, q̃ secũdum æquialentiam potest restitui: dicitur tamen & ampliato nomine iustitia secundum quamcunque debiti redditionem, & sic non est vna specialis virtus.

¶ Ad secundum dicendum, quòd iustitia, quæ intendit bonum commune, est alia virtus à iustitia, quæ ordinatur ad bonum priuatum alicuius. vnde & ius commune distinguitur à iure priuato. Et Tullius ponit vnam specialem virtutem, pietatem, quæ ordinat ab bonum patriæ: sed iustitia ordinans hominem ad bonum commune, est generalis per imperium: quia omnes actus virtutum ordinat ad finem suum scilicet ad bonum commune, virtus autem secundum quod à tali iustitia imperatur, etiam iustitiæ nomen accipit: & sic virtus à iustitia legali non differt nisi ratione, sicut sola ratione differt virtus operans secundum seipsam, & virtus operans ad imperium alterius.

¶ Ad tertium dicendum, quòd in omnibus operationibus ad iustitiam specialem pertinentibus, est eadem ratio debiti. & ideo est eadem virtus iustitiæ, præcipue quantum ad commutationes. forte enim distributiua est alterius speciei à commutatiua: sed de hoc infra quæritur.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Virum circa diuersas passiones diuersæ sint virtutes morales.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd circa passiones non sint diuersæ virtutes morales. Eorum enim, quæ conueniunt in principio & fine, vnus est habitus: sicut patet max ime in scientijs. sed omnium passionum vnũ est principium, scilicet amor, & omnes ad eũdem finem terminantur, scilicet delectationem, vel tristitiam: vt supra habitum est. ergo circa omnes passiones, est vna tantum moralis virtus.

¶ Præterea, Operationes maxime differentes esse videntur, quæ ordinantur ad bonum vnius, & quæ ordinantur ad bonum multitudinis. sed ista diuersitas non diuersificat virtutes morales. Dicit enim Philosophus in 5. Ethico. quòd iustitia legalis, quæ ordinat actus hominum ad commune bonum, non est aliud à virtute, quæ ordinat actus hominis ad vnum tantum nisi secundum rationem. ergo diuersitas operationum non causat diuersitatem virtutum moralium.

¶ Præterea, Si sunt diuersæ virtutes morales circa diuersas operationes, oportet quòd secundum diuersitatem operationum esset diuersitas virtutum moralium. sed hoc patet esse falsum. nam ad iustitiam pertinet in diuersis generibus commutationum rectitudinem statuere: & etiam in distributionibus, vt patet in 5. Ethic. non ergo diuersę virtutes sunt diuersitarum operationum.

¶ SED CONTRA est, quòd fortitudo est circa timores & audacias, temperantia circa concupiscentias, mãsuetudo circa iras: vt dicitur in 3. & 4. Ethicorum.

CONCLVSIO.

¶ Impossibile est vnã & eandem virtutẽ moralem esse circa omnes passiones, quãuis circa passiones contrarias eandem contingat virtutem esse.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd non potest dici quòd circa omnes passiones sit vna sola virtus moralis. Sunt enim quædã passiones ad diuersas potentias pertinentes: aliæ nanque pertinent ad irascibilem, aliæ ad concupiscibilem, vt supra dictum est: nec tamen oportet quòd omnis diuersitas passionũ sufficiat ad virtutes morales diuersificandas. Primo quidem, quia quædam passiones sunt quæ sibi opponũtur secũdum contrarietatem, sicut gaudium & tristitia, timor & audacia, & alia huiusmodi, & circa huiusmodi passiones sic oppositas oportet esse vnam & eandem virtutem, cum enim virtus moralis in quadam medietate consistat, medium in contrarijs paliter circa passiones, vel principaliter circa operationes, vt materiam propriam sunt.

¶ Tertio nota ex corpore arti. quomodo ex concursu passionis & operationis circa idem plures virtutes politicæ fiunt: vt postmodum cum de vitijs tractabitur quomodo specificationes eorum fiant melius, ipse discutere scias. Hinc enim habẽ, quod percussor ex ira duabus contrariatur virtutibus, iustitiæ & mansuetudini: similiter adulter temperantiam & iustitiam violat: & sic de alijs. *Annot.*

¶ Quarto nota quòd ex his, quæ dicuntur in hoc articulo, duo habentur. Primum est, quòd bonum & malum in operationibus sic attenditur secundum seipsas, vt nihil referat qualitercunque homo operans afficiatur ad ipsas. Secundum est, quòd virtutes morales omnes sunt circa vtrasque passiones scilicet, & operationes: sed differentia est, quia aliquę principaliter passiones bonificant. hæc autem duo etsi prima facie videantur sibi aduersari, quasi non refert in bono iustitiæ quomodo pars afficiatur: oportet iustitiam non principaliter, sed solum operationes respicere. Non apparet etiam quomodo verificetur, quòd iustitia sit secũdario circa passiones cum restituens debitum satisfaciat iustitiæ, quocunque id animo faciat. Sed si diligẽtius doctrina authoris inspiciatur, videbuntur omnia consona & vera. in operatione nanque ad alterum, puta emptione, restitutione, &c. est duo considerare: primo bonitatem propriam, secũdo communem. communis bonitas est, quæ ad omnes actus virtutum exigitur. Et consistit in illis quatuor generalibus conditionibus infinuatis per quatuor virtutes cardinales requisitas ad omnem virtutis perfectæ actum: vt ponitur in secundo Ethi. scilicet rectitudine, firmitate, moderatione, & discretione. propria autem bonitas est, quæ ex propria ratione vt contra alios distinguitur, fortitur: & secundum propriam bonitatem actus iustitiæ nihil refert quo quis animo actum faciat, dummodo commensuratum alteri faciat. Secundum verò omnem bonitatem ad actum iustitiæ virtus requisitam refert, quo quis animo restituat, emat, vendat, &c. & sic iustitia, & vniuersaliter virtus bonificatiua operationum *Supra artic. 5. cor.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

est principaliter circa operationes, & secundario circa passiones: qa est principaliter circa bonitatem propriam operationi, & secundario circa communem. Quomodo autem virtutes circa passiones sint principaliter, secúdario, circa operationes clarum est: temperatia enim & liberalitas principaliter respiciunt affectum, & consequenter operationes vt prouenientes ab affectib⁹ propterea in huiusmodi maxime cõsideretur affectus, in illis autem opus ipsum.

a ¶ *Super Quæstionis sexagesimæ Articulum quintum.*

¶ *Num secundum S. Thomam liberalitas & magnificentia sint in appetitu sensitiuo, vel potius in voluntate.*

Quæstio. OMissis sigillatim articulis tertio & quarto, quia ille in secundo articulo hic in quinto tangitur: in articulo quinto dubiũ primo occurrit simpliciter & ad hominem de subiecto numeratarum virtutum: sed discussio simpliciter singularum in propriis tractatibus in secunda secũdæ erit. discussio vero ad hominem hic occurrit: videtur enim author sibiipsi contrarius de subiecto liberalitatis & magnificentiæ. Nam hic vtranque ponit in appetitu sensitiuo, illã in concupiscibili, hanc irascibili: & circa passiones sicut alias enumeratas virtutes. In 3. autem sent. dist. 33. artic. 4. quæstio. 3. & in primo contra Gen. cap. 93. & q plus vrget, superius in prima parte quæstio. 21. artic. 2. ad primum expresse ponit eas in voluntate, & non in parte sensitiua, & circa operationes vel distinguuntur contra passiones.

¶ Ad hoc dicitur quòd tam liberalitas quàm magnificentia respicit passionem & operationem, illam propinque, hanc remote: & quòd inquantum respicit operationem cum sua materia, puta sumptus pecuniæ est in voluntate: pro quãto respicit passionem, est in concupiscibili. & probatur hanc esse mentem authoris, quia vti pecunia, quod est principalis actus istarum virtutum, est actus voluntatis: quia vti est actus voluntatis, vt patet superius. Sed solutio nihil valet, quia cum vna virtus non possit esse in duabus potentiis subiectiue æqualiter: aut liberalitas erit in concupiscibili, vt subest voluntati: aut econuerso. non secundum, vt patet nec primum, nisi ratione electionis partici pata: quod est commune omnibus virtutibus appetitus sensitiui. ergo. Præterea, Author in prima parte non solum affirmat has esse in voluntate, sed negat eas esse in parte sensitiua.

passionibus secundum eandem rationem instituitur, sicut & in naturalibus idem est medium inter contraria, vt inter album & nigrũ. Secundo, quia diuersæ passiones inueniuntur secundum eundem modum rationi repugnantes: puta secundum impulsum ad id quod est contra rationem, vel secundum retractionem ab eo quod est secundum rationem: & ideo diuersæ passiones concupiscibilis non pertinent ad diuersas virtutes morales: quia eorum motus secundum quendam ordinem se inuicem consequuntur: vtpote ad idem ordinati: scilicet ad consequendum bonum, vel ad fugiendum malum: sicut ex amore procedit cõcupiscentia, & ex concupiscentia peruenitur ad delectationem. Et eadem ratio est de oppositis: quia ex odio sequitur fuga vel abominatio, quæ perducit ad tristitiam. Sed passiones irascibilis non sunt vnius ordinis, sed ad diuersa ordinantur: nam audacia & timor ordinantur ad aliquod magnum periculum, spes & desperatio ad aliquod bonum arduum: ira autem ad superandum aliquod contrariũ, quod nocumentum intulit. & ideo circa has passiones diuersæ virtutes ordinantur, vtpote temperantia circa passiones concupiscibilis, fortitudo circa timores & audacias, magnanimitas circa spem & desperationẽ, mansuetudo circa iras.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd omnes passiones conueniunt in vno principio & fine communi, non autem in vno proprio principio seu fine. vnde hoc non sufficit ad vnitatem virtutis moralis.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut in naturalibus idem est principium, quo recedit ab vno principio, & acceditur ad aliud, & in rationalibus est eadẽ ratio contrariorum: ita etiam virtus moralis: quæ in modum naturæ, rationi consentit, est eadem contrariarum passionum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illæ tres passiones ad idem obiectum ordinantur secundũ quendam ordinem, vt dictum est: & ideo ad eandem virtutem moralem pertinent.

ARTICVLVS V.

a ¶ *Virum virtutes morales distinguantur secundum diuersa obiecta passionum.*

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd virtutes morales nõ distinguantur secundum obiecta passionum, ita sunt obiecta operationum: sed virtutes morales, quæ sunt circa operationes, non distinguuntur secundum obiecta operationum. ad eandem enim virtutem iustitiæ pertinet emere vel vendere domum, & equũ: ergo etiam nec virtutes morales quæ sunt circa passiones diuersificantur per obiecta passionum.

¶ Præterea, Passiones sunt quidam actus vel motus appetitus sensitiui. sed maior diuersitas requiritur ad, diuersitatem habituum quàm ad diuersitatem actuũ, diuersa igitur obiecta, quæ non diuersificant speciem passionis, nõ diuersificabunt speciem virtutis moralis: ita scilicet quòd de omnibus delectationibus erit vna virtus moralis: & similiter est de aliis.

¶ Præterea, Magis & minus non diuersificant speciem. sed diuersa delectabilia non differunt nisi secundum magis & minus: ergo omnia vnde ponere vtrunque subiectum, cõtradicit illi. Præterea, Stante ista solutione, pari ratione potuisset poni fortitudo in voluntate, & consequenter prudentia in deo: quoniam ipsa respicit passionem audaciæ: & operationem, puta debellationem hostium: & secundum istã operationem constat, quòd potest attribui deo. Et tamen author expresse negat de pertinent ad vnam speciem virtutis: & eadem ratione omnia terribilia, & similiter de alijs: non ego virtus moralis distinguitur secundũ obiecta passionum.

¶ Præterea. Sicut virtus est operatiua boni, ita est impeditiua mali: sed circa concupiscentias bonorum sunt diuersæ virtutes. sicut temperãtia circa concupiscentias delectationum tactus. & eutrapelia circa delectationes ludi. ergo etiã circa timores malorum debẽt esse diuersæ virtutes.

¶ SED CONTRA est, quod castitas est circa delectabilia venereorum, abstinentia vero est circa delectabilia ciborum, & eutrapelia circa delectabilia ludorum.

CONCLVSIO.

¶ *Plures sunt morales virtutes quæ circa passiones sunt distinctæ, vel secundum diuersas materias, vel passiones, vel earum obiecta diuersa.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd perfectio virtutis ex ratione dependet: perfectio autem passionis ex ipso appetitu sensitiuo. vnde oportet quòd virtutes diuersificentur secundum ordinem ad rationem: passiones autẽ secundum ordinem ad appetitum. Obiecta igitur passionum secundum quod diuersimode ordinantur ad appetitum sensitiuum, causant diuersas passionum species: secundum vero quod comparantur ad rationem, causant diuersas species virtutum. non est autem idem motus rationis & appetitus sensitiui. vnde nihil prohibet, aliquam differentiam obiectorum causare diuersitatem passionum, quæ non causat diuersitatem virtutum. sicut quando vna virtus est circa multas passiones, vt dictum est: & aliquam etiã differentiam obiectorum causare diuersitatem virtutum quæ non causat diuersitatem passionum: cum circa vnam passionem puta delectationem, diuersæ virtutes ordinentur. Et quia diuersæ passiones ad diuersas potentias pertinentes semper pertinent ad diuersas virtutes (vt dictum est) ideo diuersitas obiectorum quæ respicit diuersitatem potentiarum, semper diuersificat species virtutum, puta quòd aliquid sit bonum absolute, & aliquid bonum cum aliqua arduitate. & quia ordine quodam ratio inferiores hominis partes regit, & etiam se ad exteriora extendit, & ideo etiam secundum quod vnum obiectum passionis apprehenditur sensu vel imaginatione, aut etiam ratione, & secundum etiam quod pertinet ad animam, corpus vel exteriores res, diuersam habitudinem habet ad rationem: & per consequens natum est diuersificare virtutes, bonum igitur hominis quod est obiectum amoris, concupiscentiæ & delectationis, potest accipi vel ad sensum corporis pertinens, vel ad interiorem animæ apprehensionem. & hoc siue ordinetur ad bonum hominis in seipso, vel quantum ad corpus, vel quantum ad animam, siue ordinetur ad bonum hominis in ordine ad alios: & omnis talis diuersitas propter diuersum ordinem ad rationem diuersificat virtutem. Sic igitur si consideretur aliquod bonum, si quidem sit per sensum tactus apprehensum, & ad consistentiam humanæ vitæ pertinẽs in indiuiduo, vel in specie (sicut sunt delectabilia ciborum & venereorũ) erit pertinens ad virtutẽ temperantiæ. delectationes autem aliorum sensuum, cum non sint vehemẽtes, non præstant aliquam difficultatem ad rationem: & ideo circa huiusmodi delectationes non est virtus specialis, sed quodammodo omnes pertinent ad temperantiam. Et similiter circa tristitias quæ non sunt magnæ, non est virtus specialis, sed quodammodo omnes pertinent ad fortitudinem. Sed circa tristitias magnas & pericula mortis est specialis virtus, scilicet fortitudo. Et similiter circa concupiscentias ciborum & venereorum est specialis virtus, scilicet temperantia, circa concupiscentias vero aliorum sensuum non est specialis virtus. Et similiter circa timores malorum quæ non inducunt ad mortem, vel ad periculum mortis, non est specialis virtus. Et similiter circa audacias, & spes, & desperationes, & iras. Et sic patet quòd virtutes morales distinguuntur secundum obiecta passionum.

Annot. ¶ In rẽsponsione ad tertium eiusdẽ articuli habes, q spes præcedit ordine generationis charitatem, vt actus vtriusque respicit Deum, cui spes innititur quem charitas amat: quãuis subsequatur etiã hoc ordine charitatẽ, vt actus vtriusque respicit futuram beatitudinem, quæ obiectiue est Deus ipse: quam beatitudinem spes respicit vt bonũ speratum, & charitas vt amatum. Et quia virtutes istę ordinãt, sicut licet suos actus, vt respiciunt Deum. ideo dictũ est in corpore articuli, quòd scilicet ordine originis spes præcedit charitatem.

a ¶ *Super Quæstionis sexagesimæ tertiæ Articulum primum.*

Annot. IN corpore primi articuli quæstionis sexagesimætertiæ not. quòd illud verbum literæ, Principia naturaliter cognita sunt seminaria virtutum: potest dupliciter exponi, scilicet simpliciter vel accommode. Si enim interpretetur secundum distributionem accommodam, clarũ est quod principia consummata dicuntur seminaria cæterarum virtutum: sicut cælum dicitur continere omnia corpora. Si autem intelligantur simpliciter, id est quòd sint seminaria omnium simpliciter virtutũ: tũc sumuntur principia secundum naturalem eorum inchoationem in anima: & sic constat q sunt seminaria omnium virtutum intellectualiũ & moralium, quamuis diuersimode: quia intellectus sunt inchoationes: scientiæ autem & reliquarum sunt actiua principia mediate vel immediate: vt patet: semen namque & inchoationis & principij ratio nem habet.

Supr. q. 51. artic. 1. Et 2. 2. q. 47. ar. 15. Et 3. dist. 33. q. 1. ar. 2. q. 1. & vers. q. 1. ar. 2. & Gal. 5. lec. 6. col 3. Et 2. Ethi. lectio. 2.

¶ *Num virtutũ perfectio ideo non sit à natura, quia natura est determinata ad vnum: cum summatio autem virtutis est secundum vnum modum actionis.*

Quæstio. ¶ In eodem articulo primo eiusdem quæstionis sexagesimætertiæ dubium occurrit de causa reddita in litera, quare consummatio virtutum non est à natura: quia natura est determinata ad vnum: cõsummatio autem virtutum non est secundum vnum modum actionis, sed diuersimode secundum diuersas materias in quibus virtutes operantur & secundum diuersas circunstantias. Dubium inquam est nõ de arte & virtutib⁹ moralibus: sed de intellectu & scientijs: tam nẽpe ars, quam virtus moralis principium est actus diuersimode se habentis ad diuersas vel materias vel circunstantias. temperantia enim principium est concupiscendi aliter potum, aliter cibum, aliter nũc aliter post, &c. Et hoc ex parte agentis: nam ex parte passi etiam naturaliter & aliter efficit. & propterea in litera notanter dicitur secundũ vnũ modũ actionis: actio enim ex parte agẽtis se tenet. sed quo pacto intellectus principiorũ & similiter scientia aliqua diuersimode agit secũdũ diuersas materias aut circunstantias: nõ apparet, nã intellectus tã ex speculatiuis quàm practicis vno modo operatur, scilicet cognitis terminis solo naturali lumine: quælibet autem scientia demonstrando ex vno primo modo, vni tantum materiam circa quam versatur, habet: & rursus in angelis tã intellectus, quàm scientia à natura etiam secundũ consummationem existens, manifestat q neutri dissonat à natura esse, s. cõsummationẽ natura eñ est determinata ad vnũ nõ solũ in nobis, sed in angelis & in Deo. Ratio igitur literæ deficere videtur.

¶ Ad hoc dicitur q qa virtutum istarũ, scilicet ętus & scientiæ actus in compositione consistit: vt patet: & compositio secundum diuersas materias diuersimode à recto sit intellectu (aliter enim componit scientia rem aliquam cum materia remota, & aliter cum materia necessaria: & similiter intellectus aliter cõponit ens cum non ente, & aliter totũ cũ parte, aliter bonum & aliter malum cũ prosequutione & fuga) ideo consummatio harum virtutum non est secundum vnum modum actionis: sed diuersimode secũdũ diuersas materias. Et quãuis vnico generalissimo modo, scilicet componendo: & vna secundum rationem formalem materia, i. obiecto vnica virtus vtatur: cum vnitate tamẽ horũ stat diuersitas specialiũ modorum actionis ex parte agentis secundum diuersas speciales materias: vt patet ex dictis. Et quoniam in angelis est notitia euidens & principiorum & conclusionum non componẽdo, sed sicut nos intelligimus quod quid est prima operatione intellectus: ideo in eis nõ est habitus nec principiorum nec conclusionum superadditus speciebus intelligibilibus. & quoniam species intelligibiles possunt esse à natura, consequens est q in eis habit⁹ intellectuales possunt esse naturales eũã secũm cõsummationẽ: in nobis autẽ non.

a ¶ *Super Quæstionis sexagesimætertiæ Articulum secundum.*

QVAESTIO SEXAgesimatertia De medio virtutum, in quatuor artículos diuisa.

DEINDE considerandum est de causa virtutum.

¶ Et circa hoc quærũtur quatuor.

¶ Primo, vtrum virtus sit in nobis à natura. ¶ Secundo, vtrum aliqua virtus causetur in nobis ex assuetudine operum. ¶ Tertio, vtrum aliquæ virtutes morales sint in nobis per infusionem. ¶ Quarto, vtrum virtus quam acquirimus ex assuetudine operum: sit eiusdem speciei cum virtute infusa.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Vtrum virtus insit nobis à natura.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod virtus sit in nobis à natura. Dicit em Dama. in 3. li. Naturales sunt virtutes, & æqualiter insunt omnibus. Et Antonius dicit in sermo. ad Monachos, Si naturam voluntas mutauerit, peruersitas est. Conditio seruetur, & virtus est. Et Matt. 4. super illud, Circuibat Iesus, &c. dicit glo. Docet naturales virtutes, scilicet iustitiã, castitatem, humilitatem, quas naturaliter habebomo.

¶ Præterea, Bonum virtutis est secundum rationem esse: vt ex dictis patet: sed id quod est secundum rationem, est homini naturale, cum ratio sit hominis natura: ergo virtus inest homini à natura.

¶ Præterea, Illud dicitur esse nobis naturale quod nobis à natiuitate inest: sed virtutes quibusdam à natiuitate insunt. Dicitur enim Iob. 31. Ab infantia creuit mecum miseratio, & de vtero egressa est mecum: ergo virtus inest homini à natura.

¶ SED CONTRA Id quod inest homini à natura, est omnibus hominibus commune & non tollitur per peccatũ: quia etiam in dęmonibus bona naturalia manent, vt Dio. dicit in 4. c. di. no. sed virtus non inest omnibus hominibus, & abijcitur per peccatum: ergo non inest homini à natura.

CONCLVSIO.

¶ *Virum non sunt homini naturales nisi secundũ rationem speciei, scilicet secundũ quandam aptitudinem & inchoationẽ, & non secundũ perfectionẽ: virtutes tamẽ theologicæ sunt penitus ab extrinseca causa hominibus collatæ, ad eorũ naturã iuuandã videlicet.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd circa formas corporales aliqui dixerunt, quod sunt totaliter ab extrinseco: sicut ponentes latitationem formarũ, aliqui vero quòd totaliter sint ab extrinseco: sicut ponentes formas corporales esse ab aliqua causa separata. aliquid vero quòd partim sint ab intrinseco inquantum scilicet præexistunt in materia in potentia: & partim ab extrinseco, inquantum scilicet reduntur ad actũ per agẽs. Ita etiam circa scientias & virtutes aliqui quidem posuerunt eas totaliter esse ab intrinseco, ita scilicet q omnes virtutes & scientiæ naturaliter præexistunt in anima: sed per disciplinam & exercitium impedimenta scientiæ & virtutis tolluntur, quæ adueniunt animæ ex corporis grauitate: sic vt cum ferrum clarificatur per limationem, & hæc fuit opinio Platonicorũ. Alij vero dixerunt, quòd secundum aptitudinem scientiæ, & virtutes sunt in nobis à natura, non autem secundum perfectiontm: vt Philisophus dicit in 2. Eth. & hoc verius est. Ad cuius manifestationem oportet considerare, quod aliquid dicitur alicui homini naturale dupliciter. Vno modo ex natura speciei. Alio modo ex natura indiuidui. Et quia vnumquodque habet speciem secundum suam formam indiuiduatur vero secundum materiam, forma vero hominis est anima rationalis, materia vero corpus: ideo id quod conuenit homini secundum animam rationalem, est ei naturale secundum rationem speciei. id vero quod est ei naturale secundum determinatam corporis complexionem, est ei naturale secundum naturam indiuidui, quod enim est naturale homini ex parte corporis secundum speciem, quodammodo refertur ad animam, inquantum scilicet tale corpus est tali animæ proportionatum. vtroque autem modo virtus est homini naturalis secundum quandam inchoationem, secundum quidem naturam speciei inquantum in ratione hominis insunt naturaliter quædam principia naturaliter cognita, tam scibilium quàm agendorum, quæ sunt quædam seminaria intellectualium virtutum & moralium, & inquantum in voluntate inest quidem naturalis appetitus boni, quod est secundum rationem, secundum vero naturam indiuidui inquantum ex corporis dispositione aliqui sunt dispositi, vel melius, vel peius ad quasdã virtutes: prout scilicet vires quædam sensitiuę actus sunt quarundam partium corporis: ex quarundam dispositione adiuuantur vel impediuntur huiusmodi vires in suis actibus, & per consequens vires rationales, quibus huiusmodi sensitiuæ vires deseruiunt: & secundũ hoc vnus homo habet naturalem aptitudinem ad scientiam, alius ad fortitudinem, alius ad temperantiam & his modis tam virtutes intellectuales quàm morales secundum quandam aptitudis inchoationem sunt in nobis à natura, non autem consummatio earum. quia natura determinatur ad vnum, consummatio autem huiusmodi virtutum non est secundum vnum modum actionis, sed diuersimode secundum diuersas materias, in quibus virtutes operantur, & secundum diuersas circunstantias. Sic ergo patet, quòd virtutes in nobis sunt à natura secundum aptitudinẽ & inchoationem: non autem secundum perfectionem: præter virtutes theologicas quæ sunt totaliter ab extrinseco.

¶ Et per hoc patet responsio ad obiecta. Nam primæ duæ rationes procedunt secundũ quod seminaria virtutum insunt nobis à natura inquantum rationalis sumus. Tertia vero ratio procedit secundum quod ex naturali dispositione corporis quam habet ex natiuitate, vnus habet aptitudinem ad miserendum, alius ad temperate viuendum, alius ad aliam virtutem.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Virum aliqua virtus causetur in nobis ex assuetudine operum.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quod virtutes in nobis causari non possint ex assuetudine operum: quia super illud Romanorum 14. Omne quid non est ex fide peccatum est. dicit gl. Au. Omnis infidelium vita peccatum est, & nihil est bonũ sine summo bono. vbi deest cognitio veritatis, falsa est virtus

Supr. q. 51. ar. 2. et 3. & infrà q. 65. artic. 2. cor. & q. 92. artic. 1. ad 1. & 2. dil. 44. q. 2. artic. 1. ad 6. & 3. di. 33. q. 1. ar. 2. q. 2. Et ve. q. 1. ar. 9.

Universidad de Deusto
Biblioteca

stat bonum earum regulandum humana ratione. In speculatiuis autē bonum attenditur secundum conformitatē ad rem: quia bonū earum est verū quod constat ab ea quod res est vel nō est pendere: & sic mediū non videtur adequare conclusionem. Licet inquā sic appareat, profundius tamen si speculati fuerimus, inuenimus medium adæquare conclusionem. Nam scientiæ actus in quo eius bonitas consistit, examinatur à ratione humana in principijs: & actus intellectus principiorum à principio humanæ rationis etiam, quod vocatur lumen intellectus agentis. in quo est status. Et sicut actus cognoscendi verum dependet à duobus. s. à cognoscente & cognito: ita non ineonuenit habere duas mensuras, alteram hic, alteram inde. Rursus quia ratio veri (vt patet in quarto Meta.) consistit in ens esse & non ens non esse: & hoc nisi in dicere, accipere, cognoscere, &c. inuenitur: consequens est vt verum ipsum in vnoquoque dicente, accipiente, cognoscente secundum proprij lumi-nis facultatem dicatur, accipiatur, seu cognoscatur. Et sic ex parte dicentis, seu scientis, à propria ratione mensuretur. Et quoniam nūc est quæstio de causa virtutum ex parte habentis ipsas, quoniam est quæstio an ex proprijs habentis actibus generentur: ideo author subponit dependentijs actuum ab obiectis, & commensurationibus eorum ab illis: ex hoc q sunt ad bonum habentis & consequenter in aliquali numero, ponderere & mensura ipsius habentis. ponit principium eorum ex parte nostri habere rationem regulæ numerantis, ponderantis, & commensurantis: vt ex hoc discerneremus quæ possunt ex nostris actibus in nobis causari virtutes, & quæ non: virtutes enim vt sic rationem boni rationalis habent, principium autem rationalis boni vt sic, regula est: in sequenti tamen quæstione amplior erit de hoc sermo.

Annot. ¶In responsione ad secundum eiusdem articuli pro nunc tantummodo nota, quod dupliciter author saluat quomodo stant hæc duo simul homo non potest vitare peccatum mortale sine gratia: & homo potest habere virtutes ex assuetudine operum suorum. primo, quia actus peccati mortalis stat cum virtute acquisita: & hoc quo ad actus vitiorum contrariorum virtutibus acquisitis. Secundo quia sunt aliqua peccata mortalia alterius ordinis à vitijs contrarijs virtutibus acquisitis: ea s. quæ contrariantur præceptis de actibus virtutum theologicarum. ex hac enim doctrina iuncta responsioni apparet primum habes quid de virtutibus infidelium etiam in optimis moribus: sed fides non potest acquiri ex operis, sed causatur in nobis à Deo secundum illud Eph. 2. Gratia estis saluati per fidem: ergo nulla virtus potest in nobis acquiri ex assuetudine operum.

¶Præterea, Peccatum cum contrarietur virtuti, non compatitur secum virtutem, sed homo non potest vitare peccatum nisi. per gratiam Dei, secundum illud Sap. 8. Didici quod non possum esse aliter continens nisi Deus dederit: ergo nec virtutes aliquæ possunt in nobis causari ex assuetudine operum, sed solum dono Dei.

¶Præterea, Actus, qui sunt sine virtute, desiciunt à perfectione virtutis. sed effectus non potest esse perfectior causa: ergo virtus non potest causari ex actibus præcedentibus virtutem.

SED CONTRA est quod Dio. dicit 4. c. de di. no. quod bonū est virtuosius quàm malum, sed ex malis actibus causantur habitus vitiorum: ergo multo magis ex bonis actibus possunt causari habitus virtutum.

CONCLVSIO.

¶ Sunt in hominis aliquæ virtutes non nisi diuinitus infusæ, & aliquæ ex cōsimilibus virtutum operibus acquisitæ, quæ videlicet hominem ordinant in bonum ratione humana regulatum.

¶RESPONDEO dicendū, q̄ de generatione habituū ex actibus in generali suprà dictum est: nunc autē specialiter quantum ad virtutem considerandum est, quòd sicut suprà dictum est, virtus hominis perficit ipsum ad bonum, cum autem ratio boni consistat in modo, specie, & ordine (vt Aug. dicit in lib. de natura boni) siue in numero, pondere, & mensura, vt dicitur Sap. 11. oportet quod bonum hominis secundum aliquā regulā consideretur: quæ quidē est duplex, vt suprà dictū est, scilicet ratio humana, & lex diuina Et quia lex diuina est superior regula, ideo ad plura se extendit: ita q̄ quicquid regulatur ratione humana, regulatur etiam lege diuina, sed non conuertitur. Virtus igitur hominis ordinata ad bonum quod modificatur secundum regulam rationis humanæ, potest ex actibus humanis causari in quantum huiusmodi actus procedunt à ratione, sub cuius potestate & regula tale bonum consistit. virtus vero ordinans hominem ad bonum, secundum quod modificatur per legem diuinam & non per rationem humanam, non potest causari per actus humanos quorum principium est ratio, sed causatur solum in nobis per operationem diuinam. & ideo huiusmodi virtutem diffiniens Augusti. posuit in diffinitione virtutis. Quam Deus in nobis operatur. Et de huiusmodi etiam virtute prima ratio procedit.

¶AD SECVNDVM dicendū, quod virtus diuinitus infusa maxime si in sua perfectione consideretur, non compatitur secum aliquod peccatum mortale, sed virtus humanitus acquisita, potest secum compati aliquē actum peccati, etiam mortalis: quia vsus habitus in nobis est nostræ voluntati subiectus, ut suprà dictum est. Non autem per vnū actū peccati corrumpitur habitus virtutis acquisitæ. habitui enim nō cōtrariatur directe actus, sed habitus. & ideo licet sine gratia homo nō possit peccatū mortale vitare, ita q̄ nūquā peccet mortaliter: nō tm impeditur quin possit habitū virtutis acquirere, per quam à malis operibus abstineat vt in pluribus, & præcisentiendum sit: de hoc tamen latior erit sermo in q. 65. art. 2.

¶In responsione ad tertiū eiusdem articuli, not. quomodo author nulli philosophorū secundus, optime inuenit in omniū genere virtutū nobilius semper esse generans: ita quòd licet actus præcedētis habitum virtutis sint secundū se imperfecti, vt tamen ex altiori oriūtur principio, generatiui sunt virtutis.

a ¶ Super Quæstionis sexagesimæ tertiæ Articulum tertium.

¶ Num præter theologicas virtutes infusas sint aliquæ adhuc morales virtutes infusæ.

Quæst. IN articulo tertio eiusdem quæst. 63. dubium ex Scoto in tertio sentent. distī. 36. occurrit, negante has virtutes morales infusas non tamen soluente rationem sancti Thomæ. Mouetur autem: quia ponere ipsas nec oportet ex parte finis (quoniam finis super, naturalis sufficienter habetur in anima per virtutes theologicas) nec ex parte modi vel medij: quia fides modum dat operandi inferioribus in ordine ad Deum, & charitas ordinat ad ipsum omnia. Ex parte quoque obiecti possēt ex ipso Scito argui ex 34. distinc. eiusdem tertij, vbi impugnat dona: quia quatuor virtutes cardinales & tres theologicæ si perfectissime habeantur, sufficienter perficiunt animam nostram respectu omnis obiecti petrinentis ad partem practicam agibilium, vt facile est deducere tā de obiecto naturali, quàm supernaturali: tā de fine vltimo, quā de his, quæ sunt ad finem: theologicæ nāq; virtutes finem supernaturalem sufficienter respiciunt, & ad ipsum ordinant actus suos, & alia rum virtutum.

¶Sed, vt omnibus liqueat, quod istas virtutes morales infusas oportet in anima ponere præter theologicas, ex multis capitibus ostenditur. primo ex supernaturalis perfectionis cōplemento: inchoatur enim in nobis super naturalis perfectio per gratiam & virtutes theologicas: & nisi conquerentur virtutes morales supernaturales, per fectio supernaturalis in completa remaneret: sicut si perfectio naturalis haberet tantū primas virtutes circa finem. s. & non eas, quæ sunt ad finē. Secundo, ex proportione effectū ad causam: oportet enim causis naturalibus effectus naturales, & supernaturalibus supnaturales rñdere. ergo principijs supernaturalibus, qualia sunt virtutes theologicæ, oportet assignare effectus supernaturales, quales sunt morales, sicut naturalibus naturales. Et hæc est ratio literæ: & ex hac ratione habes quod huic principio quid est charitas, non est proportionatus actus temperā-

cem distinctæ: diuersæ enim species eiusdem generis non denominant se inuicem. ergo prædictæ virtutes non sunt ab inuicem distinctæ.

¶Præterea, Eorum quæ abinuicem sunt distincta, quod est vnius, non attribuitur alteri: sed illud quod est temperantiæ, attribuitur fortitudini. Dicit enim Ambros. in 1. lib. de offic. Iure ea fortitudo vocatur, quando vnusquisque seipsum vincit, nullius illecebris emollitur, atque inflectitur. De temperantia etiam dicit, quòd modum vel ordinem seruat omnium, quæ vel agenda vel dicenda arbitramur. ergo videtur quòd huiusmodi virtutes non sunt abinuicem distinctæ.

¶Præterea, Philosophus dicit in 2. Ethico. quod ad virtutem hæc requiruntur. Primum quidem si sciens, deinde si eligens. & eligens propter hoc, tertium autem si firme & immobiliter habeat & operetur: sed horum primum videtur ad prudentiam pertinere, quæ est recta ratio agibilium. Secundum scilicet eligere ad temperantiam, vt aliquis non ex passione, sed ex delectatione agat, passionibus refrænatis. Tertium, vt aliquis propter debitum finem operetur, rectitudinem quandam continet, quæ videtur ad iustitiam pertinere, aliud, scilicet firmitas & immobilitas pertinet ad fortitudinem: ergo quælibet harum virtutem est generalis ad omnes virtutes. ergo non distinguūtur abinuicem.

¶SED CONTRA est quòd Augustinus dicit in libr. De moribus Ecclesiæ, quod quadripartita dicitur virtus ex ipsius amoris vario affectu: & subiungit de prædictis quatuor virtutibus. prædictæ ergo quatuor virtutes sunt abinuicem distinctæ.

CONCLVSIO.

¶ Quatuor sunt virtutes morales distinctæ secundum diuersam rationem obiectorum.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est, prædictæ quatuor virtutes dupliciter à diuersis accipiuntur. quidam enim accipiunt eas prout significant quasdam generales conditiones humani animi, quę inueniuntur in omnibus virtutibus, ita scilicet quòd prudentia nihil sit aliud quàm quedem rectitudo discretionis in quibuscunque actibus, vel materijs: iustitia vero sit quædam rectitudo animi, per quam homo operatur quod debet in quacunque materia: temperantia vero sit quędam dispositio animi, quæ modum quibuscunque passionibus vel operationibus imponit, ne vltra debitum efferantur: fortitudo vero sit quędam dispositio animę, per quam firmetur in eo quod est secundū rationem contra quoscunque impetus passionum, vel operationum labores. Hæc autem quatuor sic distincta non important diuersitatem habituum virtuosorum quantum ad iustitiam, temperantiam, & fortitudinem. cuilibet enim virtuti morali ex hoc quod est habitus, conuenit quædam firmitas, vt à contrario non moueatur: quod dictum est ad fortitudinem pertinere. ex hoc vero, quòd est virtus, habet quòd ordinetur ad bonum, in quo importatur ratio recti vel debiti, quod dicebatur ad iustitiam pertinere, in hoc vero, quod est virtus moralis, rationem partis cipans, habet quòd modum rationis in omnibus seruet, & vltra se nō extendat, quod dicebatur pertinere ad temperantiam: solum autem hoc quod est discretionem habere (quod attribuebatur prudentiæ) videtur distingui ab alijs tribus inquantum hoc est ipsius rationis per essentiam, alia vero tria important quandam participationem rationis per modum applicationis cuiusdam ad passiones vel operationes. Sic igitur secundum prædicta prudentia quidem esset virtus distincta ab alijs tribus: sed aliæ tres non essent virtutes distinctæ abinuicem. Manifestum est enim quòd vna & eadem virtus. & est habitus & est virtus & est moralis. Alij vero & melius accipiunt has quatuor virtutes secundum quod determinātur ad materias speciales. vnaquęque quidem illarum ad vnam materiam, in qua principaliter laudatur illa generalis conditio, à qua nomen virtutis accipitur, vt suprà dictū est, & secundū hoc manifestū est, quòd prædictæ virtutes sunt diuersi habitus secundū diuersitatem obiectorum distincti.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Gregor. loquitur de prædictis quatuor virtutibus secūdum primam acceptionem. Vel potest dici quòd iste quatuor virtutes denominantur abinuicem per redundantiam quandam. id enim quod est prudentiæ, redundat in alias virtutes, inquantum à prudentia diriguntur. vnaquæque vero aliarū redundat in alias ea ratione, quòd qui potest quod est difficilius, potest & id, quod minus est difficile. vnde qui potest refrænare concupiscentias delectabilium secundum tactum ne modum excedat, quod est difficillimum, ex hoc ipso redditur habilior, vt refrænet audaciam in periculis mortis, ne vltra modum procedat, quod est longe facilius. & secundum hoc fortitudo dicitur temperata. temperantia etiā dicitur fortis ex redundantia fortitudinis in temperantiam: inquantum scilicet ille, qui per fortitudinem habet animum firmum cōtra pericula mortis, quod est difficillimū, est habilior vt retineat animi firmitatē cōtra impetus delectationum: quia, vt dicit Tullius in 1. De offic. non est consentaneum, vt qui metu nōn frangitur, cupiditate frangatur: nec qui inuictum se à labore præstiterit, vinci à voluptate aliquādo possit. Et per hoc etiam patet responsio ad secūdum. Sic enim temperantia in omnibus modum seruat, & fortitudo contra illecebras voluptatum animum seruat inflexum, vel inquantum istæ virtutes denominant quasdam generales conditiones virtutum, vel per redundantiam prædictam.

¶Ad tertium dicendum, quòd illæ quatuor generales virtutum conditiones, quas ponit Philosophus, nō sunt propriæ prædictis virtutibus, sed possunt eis appropriari secundum modum iam dictum.

ARTICVLVS V.

a ¶ Virum virtutes cardinales conuenienter diuidantur in virtutes politicas, purgatorias, purgati animi & exemplares.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter huiusmodi quatuor virtutes diuidantur in virtutes exemplares, purgati animi, purgatorias & politicas. Vt enim Macrobius dicit in 2. super sumnió Scipionis, virtutes exemplares sunt quæ in ipsa diuina mente consistunt: sed philosophus in 10. Ethicor. dicit, quòd ridiculum est deo iustitiam, fortitudinem, temperantiam, & prudentiam attribuere. ergo virtutes huiusmodi non possunt esse exemplares.

¶Præterea, Virtutes purgati animi dicuntur, quæ sunt absque passionibus. Dicit enim ibidem Macrobius, quòd temperantiæ purgati animi est terrenas cupiditates non reprimere, sed penitus obliuisci, fortitudinis autem passiones ignorare, non vincere dictum est autem suprà quòd huiusmodi virtutes sine passionibus esse nō possunt. ergo huiusmodi virtutes purgati animi esse non possunt.

¶Præterea, Virtutes purgatorias dicit esse eorum, quę quadam humanorum fuga solis se in ferunt diuinis: sed hoc videtur esse vitiosum, Dicit enim Tullius in 1. De offic. Quòd qui despicere se dicunt ea quæ plerique mirantur, scilicet imperia & magistratus, his non modo laudi, verum etiam vitio dandum puto. ergo non sunt aliquæ virtutes purgatoriæ.

¶Præterea, Virtutes politicas esse dicit, quibus boni viri reipublicæ consulunt, vrbęque tuenter: sed ad bonum commune sola iustitia legalis ordinatur: vt Philosophus dicit in 5. Ethicor. ergo aliæ virtutes non debent dici politicæ.

¶SED CONTRA est, quòd Macrobius ibidem dicit, Plotinus inter Philosophię professores cum Platone princeps, Quatuor sunt inquit quaternarum genera virtutum: ex his primæ politicæ vocantur, secundæ purgatoriæ, tertiæ autem iam purgati animi, quartæ exemplares.

CONCLVSIO.

¶ Moralium virtutum aliquæ politicæ, aliæ purgatoriæ, aliquæ purgati iam animi, & aliæ exemplares dicuntur.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut Augusti. dicit in libr. De moribus Ecclesiæ, Oportet quòd anima aliquid sequatur ad hoc, quod ei possit virtus innasci: & hoc deus est, quem si sequimur, bene viuimus. patet igitur quòd exemplar humanæ virtutis in deo præexistat, sicut & in eo præexistunt omnium rerum rationes: Sic igitur virtus potest

a ¶ Super Quæstionis sexagesimæ primæ Articulum quintum.

Annot. IN corpore articuli quinti eiusdem quæstio. 61. aduerte, quod distinctio virtutū moralium in politicas, purgatorias, & purgati animi non est distinctio virtutum secundum essentiam, sed secundum statum & actus perfectionem: illimet nanque habitus, qui modo sunt virtutes politicæ, quia passiones ad mentem reducunt, proficiūt in tantum vt passiones auferant, & vigue adeo ascendunt, vt passionum obliuiscantur: vt in responsione ad secundum ex Plotino habes. Potes etiam inspicere hanc esse mentem authoris ex hoc, quòd virtutes purgati animi dicit esse beatorum. constat enim ex quæstio. 67. inferius, quòd eædem virtutes morales perseuerant in patria differentes secundum status perfectionē & actus. Memento tamen, quòd hic non distinctas has secundum essentiam à moralibus dicimus, comprehendendo sub moralibus acquisitas & infusas morales: purgatorię nāque & purgati animi morales infusæ sunt secundū essentiam, politicæ autem morales acquisitæ secundum veritatem: quicquid Plotinus putauerit in homine diuino.

3. dist. 33. q. 1. ar. 4. ad 2. et dist. 34. q. 1. artic. 1. argumento 6. & ad eius so. Et ver. q. 26. ar. 8. ad 2. Et veri. q. 5. artic. 4. ad. 7.

¶*Num virtutes morales quæ circa passiones sunt in angelis, vel deo esse possint.*

¶In responsione ad primum eiusdem articuli aduerte, quod Sco. in tertio sent. dist. 33. somniauit virtutes morales: quæ sunt circa passiones, posse poni in angelis & in deo tali ratione. Angelus in puris naturalibus potest velle mihi bonum temperantiæ. ergo in eo potest esse virtus temperantiæ, & eadem ratione in deo sublata omni imperfectione. antecedens probatur, quia voluntas angeli nō est imperfecta, ita vt oporteat ipsam carere hac bona volitione seu electione, consequentia probatur: quia talis electio est actus temperantiæ. probatur, Ego habitu temperantiæ eligo mihi tale bonum. ergo eiusdem rationis habitu potest mihi quilibet velle tale bonum: quia per mihi & tibi non variatur ratio formalis habitus. Præterea, Angelus præsentato sibi per intellectum obiecto temperātiæ, potest recte eligere quid sibi faciendum esset, si conueniret: sibi delectationes tactus: er-

Universidad de Deusto
Biblioteca

go potest in eo esse habitus tẽperãtiæ, probatur: quia ex frequentatis huiusmodi electionibus fit temperantia.

¶ Ad primum horum neganda est sequela: & ad eius probationem negandũ est assumptum: quia actus quo mihi aliquis vult bonum temperantiæ, non est actus tempetantię, sed amicitię. Et quum probatur: quia ego eligo mihi hoc bonum per temperantiam, ergo & quilibet mihi, &c. & antecedens potest negari, & consequentia nihil penitus valet. antecedens quidem deficit: quia aliud est velle mihi bonum temperantiæ, & aliud velle mihi in actu exercito bonum obiectum temperantiæ. id est medium in delectationibus tactus. Primo enim desiderio mihi, etiam intemperatus secũdum non primum habet actus tẽperantiæ pro obiecto. Secundum exercet ipsum temperantiæ actum. vnde potes distinguere, vt vel sic intelligant, moralia velle bonum temperantiæ, potest intelligi dupliciter. primo vt est actus exercitus temperantiæ: secundo, vt est actus voluntatis habẽs pro obiecto actum temperantiæ, vt volutum, Si primo modo sumitur, sic assumptum est verum, quòd ego mihi volo hoc bonum per habitum temperantiæ. sed sequela nihil penitus valet: quia habitus temperantiæ non nisi ad habentem se extendit. tum quia est electiuus, ac per hoc eorum tantum, quæ in nostra sunt potestate: tũ quia bonum reddit habentem & opus eius bonum non alterius. tum quia est agibilis quo nos simus formaliter boni, & non est sicut ars bonificatiua, factibilis extra nos. Vnde cum dicitur, quòd per mihi & tibi, id est in me & extra me variatur ratio formalis & generica habitus. vnde virtutes morales ab artibus distinguuntur genere: quia illæ sunt eius quod in me: & istæ eius quod extra, vt patet in sexto Ethi. & miror, imo stupeo, quomodo in mentem huius docti viri cadere potuit ista propositio: cum constet quòd intemperata mater vult & conatur filiã habere castam, nõ per habitum temperantię, vt patet: nec per actum temperantiæ, quia ex frequẽtatis huiusmodi volitionibus & conatibus erga filiam tantum, nunquam ipsa mater fiet casta. si vero secundo modo sumatur, iam ex dictis cõstat, quòd sic velle bonum temperantiæ siue in se, siue in alio, non est actus temperantiæ, sed amoris naturalis ad se, & amicitiæ ad alterum.

¶ Ad secundum dicitur quòd velleitas illa, qua quis deliberat se sic eleturum & facturum si sibi cõueniret, & si sit actus bonus vel malus moraliter & ad speciem illius obiecti pertinens, non est tamẽ actus illius habitus nec; perfectus qui elicitur ab habitu, neque imperfectus qui generat habitum ire quentatus: vt patet de habitu magnificentiæ, quãuis enim pauper frequenter deliberet se velle magnifica facere si posset, nũquam tñ poꝛtea erit magnificus nisi in potentia, quamuis propinquas: vt dicitur in 4. Ethi. & ratio assignatur ex 2. Ethic. quia fabricando, fabri, abstinendo, abstinentes, fortia operãdo, fortes, & vniuersaliter ipsos actus virtutum exercendo, & non solum volẽdo virtuosi efficimur. Cui autem deest materia virtutis alicuius, non potest se exercere in actu illius virtutis: licet possit appetere exercitiũ illius. & propterea sicut magnificentia non generatur in eo, qui magnos sumptus non exercet, quanuis vellet si posset: ita temperantia nõ generatur in eo qui concupiscentias delectabilium tactus non moderatur, quamuis vellet si posset. Et quamuis huius velle, si posset, in nobis ad eandem speciem reducatur, ad quã spectat ipsum exercitium: quia actus exercitus in nobis speciem constituens, obiectum sit volitionis, & ad suam trahit speciem: in angeliis tamen in quibus huiusmodi actus exerciti non possunt cadere secundum effectum, nec speciem aliquam constituunt, nec volitionem ad, speciem trahunt: sed sunt in huiusmodi volitiones actus iustitiæ, qua eorum voluntas eligit in omnibus etiam conditionatis obiectis subesse diuinæ legi. Et hæc dicta sufficiant, ne ridiculo simus philosophis, ponendo vniuoce virtutis politicas in substantijs separatis.

QVÆSTIO SEXAGESIMASECUNDA De virtutibus Theologicis, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de virtutibus theologicis.

¶ Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, vtrum sint aliquæ virtutes theologicæ.

¶ Secundo, vtrum virtutes theologicæ distinguantur ab intellectualibus & moralibus.

¶ Tertio, quod & quæ sint.

¶ Quarto, de ordine earum.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Vtrum sint aliquæ virtutes theologicæ.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd non sint aliquæ virtutes theologicæ. vt enim dicitur in 6. Ethico. virtus est dispositio perfecti ad optimum. dico autem perfectum quod est dispositum secundum naturam: sed id quod est diuinum, est supra naturam hominis. ergo virtutes theologicę non sunt virtutes hominis.

¶ Præterea Virtutes theologicæ dicũtur quasi virtutes diuinæ: sed virtutes diuinæ sunt exemplares, vt dictum est, quæ quidẽ non sunt in nobis, sed in deo. ergo virtutes theologicæ non sunt virtutes hominis.

¶ Præterea Virtutes theologicæ dicũtur quibus ordinamur in deum, qui est primũ principium & vltimus finis: sed homo ex ipsa natura rationis & voluntatis habet ordinem ad primum principium & ad vltimum finem. non ergo requiruntur aliqui habitus virtutũ theologicarum quibus ratio & voluntas ordinetur in deum.

¶ SED CONTRA est, quòd præcepta legis sunt de actibus virtutum: sed de actibus fidei. spei & charitatis dantur præcepta in lege diuina. Dicitur enim Eccle. 2. Qui timetis deum, credite illi. Item, Sperate in illum. Item, Diligite illum. ergo fides, spes, & charitas sunt virtutes in deũ ordinantes. sunt ergo theologicæ.

eius administrandæ potestatem alijs laudémque concederent. quod consonat ei quod Augusti. dicit 19. De ciuitate dei, Otium sanctum quærit charitas veritatis: negotium iustum suscipit necessitas charitatis: quam sarcinam si nullus imponit, percipiendę atque intuendæ vacandum est veritati: si autem imponitur, suspicienda est propter charitatis necessitatem.

¶ Ad quartum dicendum, quòd sola iustitia legalis directe respicit bonum commune. sed Per imperium omnes alias virtutes ad bonum commune trahit, vt in 5. Ethico. dicit Philosophus. Est enim considerandum quòd ad politicas virtutes secundum quod hic dicuntur, pertinet non solum bene operari ad commune: sed etiam bene operari ad partes communis, scilicet ad domum vel aliquam singularẽ personam.

CONCLVSIO.

¶ *Præter morales virtutes, quibus homo iuuari potest ad naturalem finem consequendum, sunt aliæ virtutes homini necessario infusæ, ad supernaturalem finem consequendum, quæ theologicæ sunt appellatæ.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd per virtutem perficitur homo ad actus, quibus in beatitudinem ordinatur: vt ex suprà dictis patet. est autem duplex hominis beatitudo siue felicitas, vt suprà dictum est. Vna quidem proportionata humanæ naturæ, ad quam scilicet homo peruenire potest per principia suæ naturæ. Alia autem est beatitudo naturam hominis excedens, ad quam homo sola diuina virtute peruenire potest secundum quandam diuinitatis participationem, secundum quod dicitur 2. Pet. 2. quòd per Christum facti sumus consortes diuinæ naturæ. Et quia huiusmodi beatitudo proportionem humanæ naturæ excedit, principia naturalia hominis, ex quibus procedit ad bene agendũ secundum suam proportionem, nõ sufficiunt ad ordinandum hominem in beatitudinem prædictam. vnde oportet quòd superaddantur homini diuinitus aliqua principia, per quæ ita ordinetur ad beatitudinem supernaturalem, sicut per principia naturalia ordinatur ad finem connaturalem, non tamen absque adiutorio diuino. & huiusmodi principia virtutes dicuntur theologicæ: tum quia habent Deum pro obiecto, inquantum per eas recte ordinamur in Deũ, quia à solo Deo nobis infunduntur: tum quia sola diuina revelatione in sacra scriptura huiusmodi virtutes traduntur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd aliqua natura potest attribui alicui rei dupliciter. Vno modo essentialiter. & sic huiusmodi virtutes theologicę excedunt hominis naturam. Alio modo participatiue: sicut lignum ignitum participat naturam ignis, & quodammodo fit homo particeps diuinæ naturæ: vt dictum est. & sic istæ virtutes cõueniunt homini secundum naturam participatam.

¶ Ad secundum dicendum, quòd istæ virtutes non dicuntur diuinę, sicut quibus Deus sit virtuosus: sed sicut quibus nos efficimur virtuosi à Deo, & in ordine ad Deum. vnde non sunt exemplares, sed exemplatæ.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ad Deum naturaliter ratio & voluntas ordinatur prout est naturæ principium & finis. secundum tamen proportionem naturæ. Sed ad ipsum secundum quod est obiectum beatitudinis supernaturalis, ratio & voluntas secundum suã naturam non ordinantur sufficienter.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Vtrum virtutes theologicæ distinguantur ab intellectualibus & moralibus.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quod virtutes theologicæ non distinguantur à moralibus & intellectualibus. Virtutes enim theologicę si sunt in anima humana, oportet quòd perficiant ipsam vel secundum partem intellectiuam, vel secundum partem appetitiuam: sed virtutes, quę perficiunt partem intellectiuam, dicuntur intellectuales, virtutes autem, quæ perficiunt partem appetitiuam, sunt morales. ergo virtutes theologicæ non distinguuntur à virtutibus moralibus & intellectualibus.

¶ Præterea, Virtutes theologicæ dicuntur quæ ordinant nos ad Deum: sed inter intellectuales virtutes est aliqua, quę ordinat nos ad Deum, scilicet sapientia, quę est de diuinis, vtpote causam altissimam considerans: ergo virtutes theologicæ ab intellectualibus virtutibus non distinguuntur.

¶ Præterea, Aug. in lib. de moribus Ecclesiæ manifestat in quatuor virtutibus cardinalibus, quòd sunt ordo amoris: sed amor est charitas, quæ ponitur virtus theologica. ergo virtutes morales non distinguuntur à theologicis.

¶ SED CONTRA, Id quòd est supra naturam hominis, distinguitur ab eo quod est secundum naturã hominis: sed virtutes theologicæ sunt super naturam hominis: cui secundum naturam conueniunt virtutes intellectuales & morales, vt ex supradictis patet. ergo distinguuntur abinuicem.

CONCLVSIO.

¶ *Virtutes theologicæ distinguuntur spectu à virtutibus moralibus & intellectualibus, quarum obiectum humanam non excedit rationem.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est, habitus specie distinguuntur secundum formalem differentiam obiectorum. obiectum autem theologicarum virtutum est ipse Deus, qui est vltimus rerum finis, prout nostræ rationis cognitionem excedit. obiectum autem virtutum intellectualium & moralium est aliquid quod humana ratione comprehendi potest. vnde virtutes theologicæ specie distinguuntur à moralibus & intellectualibus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd virtutes intellectuales & morales perficiunt intellectum & appetitum hominis secundum proportionem naturæ humanæ, sed theologicæ supernaturaliter.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sapientia quæ à philosopho ponitur intellectualis virtus, cõsiderat diuina secundum quod sunt inuestigabilia ratione humana, sed theologica virtus est circa ea, secundum quod rationem humanam excedunt.

¶ Ad tertium dicendum, quòd licet charitas sit amor, non tamen omnis amor est charitas. Cum ergo dicitur, quòd omnis virtus est ordo amoris. potest intelligi vel de amore cõmuniter dicto, vel de amore charitatis. si de amore communiter dicto, sic dicitur quęlibet virtus esse ordo amoris, inquantum ad quamlibet cardinalium virtutum requiritur ordinata affectio. omnis autem affectionis radix & principium est amor: vt suprà dictũ est. si autem intelligatur de more charitatis, non datur per hoc intelligi, quòd quælibet alia virtus essentialiter sit charitas: sed quòd omnes aliæ virtutes aliqualiter à charitate dependeant, vt infra patebit.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Vtrum conuenienter fides, spes, & charitas ponantur virtutes theologicæ.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter ponantur tres virtutes theologicæ, fides, spes, & charitas. Virtutes enim theologicę se habẽt in ordine ad beatitudinem diuinam sicut inclinatio naturæ ad finem connaturalem: sed inter virtutes ordinatas ad finem connaturalem ponitur vna sola virtus naturalis, scilicet intellectus principiorum, ergo debet poni vna sola virtus theologica.

¶ Præterea, Theologicæ virtutes sunt perfectiores virtutibus intellectualibus & moralibus: sed inter intellectuales virtutes fides non ponitur, sed est aliquid minus virtute, cum sit cognitio imperfecta. similiter etiam inter virtutes morales non ponitur spes, sed est aliquid minus virtute, cum sit passio. ergo multo-

principium & beatitudo per hoc, quòd est finis vltimus, sit primũ principiũ, oportet supponere quod prima principia proxima bonarum operationum habent beatitudinem pro obiecto, sicut apparet in nobis respectu felicitatis naturalis, in parte namque apprehensiua habemus habitum principiorum quo inditum est, vt beatitudo sit appetenda, omne bonũ prosequendum, omne malum fugiendum, & si qua sunt huiusmodi beatitudini annexa. In parte autem appetitiua habemus naturalem inclinationem in bonum proprium, quæ plus est quam virtus. vnde consequens est, vt ad beatitudinem supernaturalem ordinemur in vtraque parte: & sic prima principia rectarum operationum ad huiusmodi felicitatem ordinantia, vt ei commensurata de ipso vltimo fine Deo, sed vt obiecto supernaturalis beatitudinis erunt in intellectu & in appetitu: ita inchoantia per modum habitus Deum sic summum in mente nostra sicut principia naturalia, stabiliunt in ea finem naturalem. Et hoc est quod in litera dicitur, quod per ista principia, quę vocantur virtutes theologicę, ita ordinamur ad beatitudinem supernaturalem sicut per principia naturalia ad finem connaturalem. Sunt ergo istæ virtutes de fine tãquam de obiecto proprio: de virtutibus autem, quæ sunt de his, quæ sunt ad finem supernaturalẽ quasi proportionatæ, infra erit sermo: sunt enim virtutes morales infusæ, vt patebit.

a ¶ *Super Quæstionis sexagesimæsecundæ Articulum primum.*

IN primo articulo quæstio. 62. notanda sunt duo. Primo qualitas rationis, quòd scilicet ratio in litera posita procedit ex alterã propositione credita & altera scita à credentibus. quia enim, quòd simus ordinati ad beatitudinem supernaturalem, Scitur autem, quòd ad proportionatas operationes per eorum vtam fini supernaturali, oportet proportionata principia quoque supernaturalia adesse. & quia conclusio sequitur debiliorem partem: ideo conclusio non est simpliciter scita. & propterea author in litera dicitur, quòd ipse Deus est vltimus rerum finis, prout nostræ rationis cognitionem excedit. Oportet igitur te cogitare, quòd totum vniuersum ex naturalibus & ex supernaturalibus vnum quoddam fit & ꝙ Deus vt finis naturaliũ est quidẽ vltimus finis non simpliciter, sed respectu horũ: vt autẽ est finis supernaturaliũ sic, est vltimus totaliter finis rerum, & sic est obiectum nostræ beatitudinis, quæ de supernaturalium numero est. & finõ primum, propter vnionem personalem in verbo: secundũ tamen locum obtinere videtur.

a ¶ *Super Quæstionis sexagesimæsecundæ Articulum tertium.*

IN ar. 3. eiusdem q. in responsione ad primum, aduerte quod author reddit rationem indigentiæ habitus naturalis in intellectu ex indigẽtia, speciem intelligibilium ad intelligẽdum: nõ ꝙ putet habitũ naturale in intellectu, qui vocatur intellectus principiorũ esse idem quod species intelligibiles: vt patet ex suprà dictis: sed quoniã intellectum egere speciebus intelligibilibus, ad hoc vt intelligat, est intellectum non esse per seipsum in actu, ita ꝙ possit absque superaddita qualitate exire in actũ intelligendi. Et ex hoc habetur, ꝙ per sua essentiã non potest vim habitus naturalis habere, & experimur in nobis aliquem naturalẽ habitũ ad intelligendum habere, respectu, s. principiorum, tã in speculatiuis, quàm in practicis: optime sequitur ꝙ oportet in intellectu ponere aliqué habitum naturalem: quasi diceret respectu finis naturalis, oportet ponere aut habitus naturales, aut potentias supplentes vices habituum: sed in intellectu non potest poni, quod potentia suppleat vicẽ habitus. Quod ex hoc manifestũ fit: quia s. ex se est adeo in potentia, vt egeat aduentitia specie intelligibili, si debet intelligere. ergo oportet in eo apponere naturalem habitum. in voluntate autem ipsa potentia vices naturalis habitus optime prębet: quia naturaliter ex seipsa inclinatur ad tendendum in finem naturalem: & est secundum se appetitus naturaliter coaptatus seu conformis huiusmodi fini, &c. ideo non oportet in ea ponere naturales habitus. secus autem est respectu supernaturalis finis, vt patet in litera. Quid sit autem ista conformitas appetitꝰ ad finem, cum de charitate tractabitur, patebit: sicut etiam de actu spei. Nunc enim in vniuersali sermo est. Pro nunc tamẽ cogita nouitie, amicorũ voluntates esse habitualiter conformes, idẽ velle, & idem nolle habitualiter, id est,

Annot.

Infra artic. 2. & 3. Et 3. dist. 23. q. 1. ar. 4. & ad. 3. & q. 2. ad. 3. & q. 4. ar. 3. q. 1. ad. 3. & vers. Et 4. dist. 49. q. 3. ar. 5. q. 1. ad. 3. & 12. q. 1. ar. 1. Aristo.

2. 2. prol. q. 17. a. 6. & 3. d. 23. q. 1. arti. 5. & dist. 26. q. 2. ar. 3. q. 1. Et vers. q. 1. ar. 5. tractabitur, ad 12. & ar. 12. co. fi. ad 10. Et 1. 1. c. 12. le. 2. fi. & lec. 4. fi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

per habitus ad hoc inclinantes, quod constat esse amoris.

¶ In responsione ad secundum eiusdem artic. & quæstionis no. q̃ tam fides quã spes acquisita est dupliciter. Vna respectu eorum quæ sub ordine creaturæ seu naturali cadunt. Altera est respectu supernaturalium, q̃ Deus est trinus & incarnatus: & aliorũ huiusmodi. Et licet author in litera non expresse loquatur nisi de fide & spe, acquisitis respectu eorum, quæ sunt in potestate humana, & eas excludat à numero virtutum, si tamen attendatur ratio, videbitur q̃ eadem ratione nec fides nec spes acquisitæ respectu supernaturalium sint virtutes. Si enim aduertas, q̃ obiectũ, habitũ, & actũ proportionaliter sibinuicẽ respondere oportet, ac per hoc obiecto supernaturali nec actus, nec habitus naturalis proportionatus est, & q̃ virtutes oporter esse non qualescunq; habitus, sed dispositiones perfecti ad optima rẽdentes actus proportionatos obiecto: consequẽs esse videbis quod fides & spes acquisitæ respectu supernaturalium, multo minus sunt virtutes, quàm fides & spes acquisitæ respectu eorũ, quæ sunt in potestate humana. si enim fides & spes acquisitæ respectu possibiliũ nostrorũ, deficiut à ratione virtutis (quia non sunt proportionatæ obiectis, quia sunt de vilibilibus, nõ videndo, & de possibilibus haberi non habendo, vt in litera dicitur & bene) quanto magis fides & spes acquisita de credibilibus & sperandis supernaturaliter deficiunt à ratione virtutis propter improportionem maiorẽ qa, s.ad supernaturalia ordinãt secundum vires naturales. Quòd enim hic sit improportio, patet. Quòd maior vero declaratur ex eo quòd plus deficit actus secundũ vires naturæ à perfectione debita ad proportionem tanti obiecti, quã actus fidei de humanis à visione eorum. hi enim sunt nostri ordinis, & p virtutẽ creatã potest mens nostra perfici de his: illi autẽ sunt diuersorum ordinum, s. naturalis & supernaturalis, & non nisi per Deũ infundentẽ potest mens proportionate perfici de illis. Vnde vt in litera dicitur, fides & spes infusæ habẽt, quòd sint virtutes ex eo quod sunt diuini ordinis essentialiter, & non solum quantum ad materiam, ex hoc enim habent quod actus proportionatos obiectis eliciunt efficaces ad coniungendum obiectis, & quãuis imperfectionem minus debent poni virtutes theologicæ.

¶ Præterea, Virtutes theologicæ ordinant animam hominis ad deum, sed ad deum non potest anima hominis ordinari nisi per intellectiuam partem, in qua est intellectus & voluntas. ergo non debent esse nisi duæ virtutes theologicæ, vna quę perficiat intellectum, alia quæ perficiat voluntatem.

¶ SED CONTRA est quod Apostolus dicit 1. ad Corint. 13. Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc.

CONCLVSIO.

¶ Tres sunt theologicæ virtutes, quibus homo secundum intellectum & voluntatem suam supernaturalem beatitudinem consequi potest fides videlicet spes & charitas.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est, virtutes theologicæ hoc modo ordinant hominem ad beatitudinem supernaturalem, sicut per naturalem inclinationem ordinatur homo in finem sibi connaturalem. hoc autem contigit secundum duo. Primo quidem secundum rationem vel intellectum, inquantum continet prima principia vniuersalia cognita nobis per naturale lumen intellectus, ex quibus procedit ratio tam in speculandis quàm in agendis. Secundo, per rectitudinem voluntatis naturaliter tendentis in bonum rationis. Sed hæc duo deficiunt ab ordine beatitudinis super naturalis, secundum illud 1. ad Corin. 2. Oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit, quæ præparauit deus diligentibus se: vnde oportuit, quod quantum ad vtrumque aliquid homini supernaturaliter adderetur ad ordinandum ipsum in finem supernaturalem. Et primo quidem quantum ad intellectum adduntur homini quædã principia supernaturalia, quæ diuino lumine capiuntur: & hæc sunt credibilia, de quibus est fides. Secundo vero est voluntas, quæ ordinatur in illum finem: & quantum ad motum intentionis in ipsum tendentem, sicut in id quod est possibile consequi, quod pertinet ad spem, & quantum ad vnionem quandam spiritualem, per quam quodammodo transformatur quanto magis fides & spes acquisita de credibilibus & sperandis supernaturaliter deficiunt à ratione virtutis propter improportionem maiorẽ qa, s.ad supernaturalia ordinãt secundum vires naturales. Quòd enim hic sit improportio, patet. Quòd maior vero declaratur ex eo quòd plus deficit actus secundũ vires naturæ à perfectione debita ad proportionem tanti obiecti, quã actus fidei de humanis à visione eorum. hi enim sunt nostri ordinis, & p virtutẽ creatã potest mens nostra perfici de his: illi autẽ sunt diuersorum ordinum, s. naturalis & supernaturalis, & non nisi per Deũ infundentẽ potest mens proportionate perfici de illis. Vnde vt in litera dicitur, fides & spes infusæ habẽt, quòd sint virtutes ex eo quod sunt diuini ordinis essentialiter, & non solum quantum ad materiam, ex hoc enim habent quod actus proportionatos obiectis eliciunt efficaces ad coniungendum obiectis, & quãuis imperfectionem tractatorum à Scoto in secunda dist. tertij sententiarum. habes enim quod ad theologicam virtutem (nisi æquiuoce loquamur) exigitur, quòd sit diuini ꝛeu supernaturalis ordinis essentialiter: & sic oportet haberi sola infusione diuina: vt etiã in primo art. dictũ est. Habes quoque q̃ aliud est loqui de habitu theologico, & aliud de virtute theologica: nã habitus theologicos in nobis acquisitos dari, vt habitum scientię imperfectę, qualis & theologica nostra, quæ inesidens est, & opinionis & fidei & dilectionis, & spei, non negamus: virtutes autem theologicas acquisitas dari negamus. Et ratio est, quia improportionata sunt acquisita omnia ad actus infallibiliter rectos & proportionatos supernaturalibus, vt patet ex dictis.

a ¶ Super Quæstionis sexagesimæ secundæ Articulum quintum.

IN artic. 4. nota, q̃ habitus virtutum theologicarum simul infundi intelligitur dupliciter. Vno modo sic, q̃ quandocunq; infunditur vna, infunditur & alia: & hoc non est verum. Vno modo, vt quandocunque infunditur vna, infundatur vel infusa sit alia: & hoc non saluat veritatem literæ, quia non saluat simultatem infusionis. Nec est verum, quia si baptizetur adultus in peccato fornicationis perseuerans, susçipis fidei speique habitum, susçipiendo characterem, & est vere fidelis: & tamen nec susçepit, nec susçipit charitatem. hoc ergo modo intelligitur quantum est ex parte infundentis & ratione infusionis, quamuis ex dispositione receptiui, vel quia perdidit vnam & non alias, vel est indispositus ad vnam & non alias, oppositum contingat. Et hic sensus est formalis & verus: formalis quidem quia infusionem vt infusio est, indicat. Verũ autem: quia quantum est ex parte infusionis, simul omnes infunduntur: & casus obstantes ex parte receptiui, per accidens eueniunt. accidit enim, quòd hic qui baptizatur, sit indispositus ad charitatem: & priuatus cadat à charitate, quam simul cum fide & spe susçipit.

¶ In

a ¶ Vtrum fides sit prior spe, & spes charitate.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd non sit hic ordo theologicarum virtutum, quòd fides sit prior spe, & spes prior charitate. Radix enim est prior eo quod est ex radice: sed charitas est radix omnium virtutum: secundum illud ad Ephe. 3. In charitate radicati & fundati: ergo charitas est prior aliis.

¶ Præterea, Aug. dicit in 1. De doctri. Christia. Non potest aliquis diligere quod esse nõ crediderit: porro si credit & diligit bene agendo, efficit vt etiam speret: ergo videtur quòd fides præcedat charitatem, & charitas spem.

¶ Præterea, Amor est principium omnis affectionis, vt suprà dictum est. sed spes nominat quandam affectionem: est enim quædam passio, vt suprà dictum est. ergo charitas quæ est amor, est prior spe.

¶ SED CONTRÆ est ordo, quo Apostolus ista enumerat, dicens, Nunc autem manent fides, spes, & charitas.

CONCLVSIO.

¶ Tametsi ordine perfectionis charitas ipsa prior sit spe & fide ordine: tamen generationis fides spem, spes charitatem præcedere dicitur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd duplex est ordo, scilicet generationis & perfectionis. Ordine quidem generationis quo materia est prior forma, & imperfectum perfecto: in vno & eodem fides præcedit spem, & spes charitatem secundum actus: nam habitus simul infunduntur non enim potest in aliquid motus appetituus tendere vel sperando vel amando, nisi quòd est apprehensum sensu aut intellectu: per fidem autem apprehendit intellectus ea quæ sperat & amat. Vnde oportet, quod ordine generationis fides præcedat spem & charitatem. Similiter autem ex hoc homo aliquid amat, quod apprehendit illud vt bonum suum: per hoc autem quòd homo ab aliquo sperat se bonum consequi posse, reputat ipsum in quo spem habet quoddam bonum suum: vnde ex hoc ipso quòd homo sperat de aliquo, procedit ad amandum ipsum: & sic ordine generationis secundum actus spes præcedit charitatem. Ordine vero perfectionis charitas præcedit fidem & spem: eo quòd tam fides quàm spes per charitatem formatur, & perfectionem virtutis acquirit: sic enim charitas est mater omnium virtutum, & radix inquãtum est omnium virtutum forma, vt infrà dicetur.

¶ Et per hoc patet responsio ad primum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd Augustinus loquitur de spe, qua quis sperat ex meritis iam habitis se ad beatitudinem peruenturũ, quod est spei formatæ, quæ sequitur charitatem. potest autem aliquis sperare antequam habeat charitatem, non ex meritis, quæ iam habet, sed quæ sperat se habiturum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut suprà dictum est, cum de passionibus ageretur, spes respicit duo: vnum quidem sicut principale obiectum, scilicet bonum quod speratur: & respectu huius semper amor præcedit spem: nunquam enim speratur aliquod bonum nisi desideratum & amatum. Respicit etiam spes illum, à quo se sperat posse consequi bonum: & respectu huius primo quidem spes præcedit amorem, quamuis postea ex ipso amore spes augeatur: per hoc enim quòd aliquis reputat per aliquem se posse consequi aliquod bonũ, incipit amare ipsum, & ex hoc ipso q̃ ipsum amat, postea fortius de eo sperat.

¶ In

vtraque circa arduum secundum diuersam passionem, timorem, atque audaciam, & iram versatur. Diuersitas demum obiecti absque diuersitate materiæ & passionis diuersitatem virtutum faciens, inuenitur in veritate, amicitia, & eutrapelia, seu vrbanitate. oẽs enim circa dicta & facta humana & delectationẽ seu amorem secundum distincta sunt obiecta, scilicet manifestationem, affabilitatem, & delectatio nem. Coincidentia autem manifesta est in tẽperantia & fortitudine: quarum materia & passio & obiectum diuersificantur.

¶ In eodem articulo in calce corporis articuli aduerte, quòd litera eorrupta est, nec in aliquo codice inuenire potui verum textum. Vnde quia Aristotelem affert ex secundo Ethi. corrigendum duxi quò ad tres dictiones: quarum duæ sunt mutandæ, & vna delenda: vbi igitur in litera dicitur, quòd secundum Aristo. sunt vndecim virtutes morales circa passiones: mutetur numerus vndenarius in nnmerum denarium. & legatur, sunt decem. Vbi vero enumerando virtutes vltimo loco, dicit & iustitia, delẽdum est, vt eutrapelia sit vltima, cum vero post subiungit, Si igitur addatur iustitia, quæ est circa operationes, erunt omnes duodecim, mutetur duodenarius in vndenarium, & legatur, erunt omnes vndecim. Ratio autem quare litera saluari non potest, est: tum quia refert se ad Aristotelem, qui, vt patet in secundo Ethic. duodecim medietates ponit, sed decem virtutes & duas passiones, & vltra has iustitiam & virtutes rationales: tum quia iustitia non est virtus circa passiones, sed operationes: vt patet 5. Ethicor. & hic in articulo tertio. Et scito nouitie, quòd author cum nota illationis concludens numerum virtutum moraliũ, dicendo, Sic igitur patet, quòd secundum Aristotel. &c. non infert ex hoc articulo solo, sed iuncto præcedenti in quo fortitudinem & mãsuetudinem distinxit ex tertio & quarto Ethicorum & propterea enumerando virtutes, has connumeranit, licet earum in hoc articul. non meminerit.

¶ In responsionibus ad argumenta eiusdem articuli diligentius notato primam, tertiam & vltimam. Primam quidem: quia ex ea habes differentiam inter vniuersam operationẽ & vniuersam passionem in diuersificando virtutem, ex hoc quòd passio repugnat rationi, operatio autem non. & subtiliter dixit: quia quum habitudo ad rationem constituat virtutis obiectum, & diuersa habitudo diuersum obiectum: passio quæ secundum se importat aliquid abducens à ratione, importat aliquid egens virtute ad consonam reddendam ipsam rationi: & secundum diuersas proprij obiecti materias diuersimode ad rationem se habere potest, & sic diuersa virtutum obiecta constituet. operatio autem minus repugnat secundum omnem sui obiecti materiam, secundum omnem sui obiecti materiam se habet. tertia autem, quia hic habes quasi exceptionem ab illa maxima, Magis & minus non variant speciem: dico autẽ quasi exceptionem, quia reuera nõ est exceptio. sed per accidens magis & minus variant hic speciem: quia per adiunctam eis diuersam specifice habitudinem ad rationem, vt in litera dicitur. Vltima autem, quia aurea est tota & semper memorię mãdanda: vnum tamen restat mirandum in hac materia, quare Aristot. nullam virturem moralem posuit circa passionem tristitiæ propriam illi, & tot circa delectationis passionem: si susçepta esset hic prouincia assignandæ sufficientiæ virturum moralium, reddenda esset ratio: sed quia nec author hoc susçepit, nec Aristo. modo exponitur: alteri loco reseruetur.

a ¶ Super Quæstionem sexagesimam primam.

IN titul. quæst. 61. aduerte nouitie, Cardinalis vocabulum ab Ambro. forte primum introductum à cardine secundum Grammaticam deriuatum: quia nõ nisi metaphorice virtuti conuenit: & metaphoræ à scientia eiecẽ sunt ab Arist. in 2. Po. idcirco author metaphoram explanans, in quo sensu dicendum sit in primi articuli titulo, ait cardines seu principales. Cardines enim sustinentes ostiũ principia sunt sustinendi fixęque verendi ostij. Et inde cardinales illę dicuntur res seu dignitates, quæ quasi sustinent, formantque alias, quasi super eas innixas: quod est principatum tenere. & invde in tutes illæ dictę sunt cardinales, quæ virtuosam vitam sustinent: & super quas vniuersa studiosa vita firmatur, ac opera propria expletiquod est esse inter virtutes principales simpliciter, non respectu huius vel illi.

Et nota nouitie, quòd non quæritur de principalibus habitibus, sed virtutibus. ita quòd in ratione & latitudine virtutis vt sic, quæritur an principalitas desleatur moralibus: quod est eõparare morales intellectualibus. duo enim tantum ponita sunt virtutum genera humanarũ, de quibus tantum author testatur in corpore se loqui. Et hoc propter virtutes theologicas.

a ¶ Super Quæstionis sexagesimæ primæ Articulum primum.

IN artic. 1. quæstio. 61. nota vir speculatiue

QVÆSTIO SEXAGESIMA PRIMA De virtutibus cardinalibus, in quinque articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de virtutibus cardinalibus.

¶ Et circa hoc quęruntur quinq;.

¶ Primo, vtrum virtutes morales debeant dici cardinales, vel principales. ¶ Secundo, de numero earum. ¶ Tertio, quæ sint. ¶ Quarto, vtrum differant abinuicem. ¶ Quinto, vtrum diuidantur conuenienter in virtutes politicas, & purgatorias, & purgati animi, & exemplares.

ARTICVLVS I.

a ¶ Vtrum virtutes morales debeant dici cardinales vel principales.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd virtutes morales non debeant dici cardinales seu principales. Quæ enim ex opposito diuiduntur, sunt simul natura (vt dicitur in Prædicamentis) & sic vnum non est altero principalius: sed omnes virtutes ex oppositio diuiduntur genus virtutis. ergo nullę earum debent dici principales.

¶ Præterea, Finis principalior est his quæ sunt ad finem, sed virtutes theologicæ sunt circa finem, virtutes autem morales sunt circa eaquæ sunt ad finem: ergo virtutes morales non debent dici principales seu cardinales, sed magis theologicæ.

¶ Præterea, Principalius est quod est per essentiam, quàm quod est per participationem: sed virtutes intellectuales pertinent ad rationale per essentiam: virtutes autẽ morales pertinent ad rationale per participationem: vt suprà dictum est. ergo virtutes morales non sunt principales, sed magis virtutes intellectuales.

¶ SED CONTRA est quod Ambrosi. dicit super Lucam, exponens illud, Beati pauperes spiritu. Scimus virtutes esse quatuor cardinales: scilicet temperantiam, iustitiam, prudentiam, fortitudinem. hæ autẽ sunt virtutes morales. ergo virtutes morales sunt cardinales.

CONCLVSIO.

¶ Morales virtutes, cum appetitus rectitudinem solæ contineant, solæ cardinales, seu principales dicuntur.

RESPONDEO dicendum, quòd cũ simpliciter de virtute loquimur, intelligimur loqui de virtute humana. virtus autem humana (vt suprà dictum est) secundum perfectam rationem virtutis dicitur, quæ requirit rectitudinem appetitus. huiusmodi enim vir-

Inf. q. 66. ar. 4. Et 3 dist. 33. qu. 2. art. 5. q. 2. Et veri. q. 1. ar. 12. ad 24. & q. 5 arti. 1. ad 2, 4. & 11.

Universidad de Deusto
Biblioteca

responsione ad primũ. & inde species quã bene de analogia nominũ alibi scripserimus.

a ¶ *Super Quæstionis sexagesimæprimæ Articulum secundum.*

IN articulo secundo eiusdem quæst. 61. refertur responsio ad primum ad articulũ tertium 66. quæstionis, vbi ex proposito penes nobilitatem comparatio erit intellectualium & moralium virtutum.

a ¶ *Super Quæstionis sexagesimæprimæ Articulum tertium.*

IN articulo tertio mãdabis memorię, quod dupliciter istæ quatuor virtutes dicuntur principales: vel vt genera, vel gratia præcipuæ materiæ.

a ¶ *Super Quæstionis sexagesimæprimæ Articulum quartum.*

IN artic. quarto, manda memoriæ redundantiam virtutum & eius causam. & modum habes in litera, quod redundat altera in alterã: quia potẽs in maius, potest in minus, & ex victoria maioris habilior mẽs redditur ad vincendum minora.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Virum sint quatuor virtutes cardinales.*

Inf.q.66. ar.1.& 4. 60. Et 2.2. prolo.et q. 123.ar.11. & q.141. ar.7. Et 3. dis.33.q.1. ar.1.q.3. Et veri.q. 1.art.2.ad 25.et 26. & q.5.ar. 1.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur q̃ nõ sint quatuor virtutes cardinales. Prudentia enim est directiua aliarum virtutum moralium, vt ex supradictis patet: sed id quod est directiuum aliorum, principalius est. ergo prudentia sola est virtus principalis.

¶ Præterea, Virtutes principales sunt aliquo modo morales: sed ad operationes morales ordinamur per rationem practicam & appetitum rectum: vt dicitur in 6. Ethicor. ergo solæ duæ virtutes cardinales sunt.

¶ Præterea, Inter alias etiam virtutes vna est principalior altera: sed ad hoc, quod virtus dicatur principalis, non requiritur quòd sit principalis respectu omnium, sed respectu quarundam. ergo videtur quod sint multo plures principales virtutes.

¶ SED CONTRA est quòd Greg. dicit in. 2. Moralium, in quatuor virtutibus tota bona operis structura consurgit.

CONCLVSIO.

¶ *Quatuor sunt virtutes morales principiales, seu cardinales prudentia scilicet, iustitia, temperantia, & fortitudo.*

¶ RESPONDEO dicendum, q̃ numerus aliquorum accipi potest aut secundum principia formalia, aut secundum subiecta, & vtroque modo inueniuntur quatuor cardinales virtutes: principium enim formale virtutis, de qua nunc loquimur, est rationi bonũ: quod quidem dupliciter potest considerari. Vno modo secundum quod in ipsa consideratione rationis consistit: & sic erit vna virtus principalis, quæ dicitur prudentia. Alio modo secundum quod circa aliquid ponitur rationis ordo, & hoc vel circa operationes, & sic est iustitia vel circa passiones, & sic necesse est esse duas virtutes. ordinem enim rationis necesse est ponere circa passiones, considerata repugnantia ipsarum ad rationem: quæ quidem potest esse dupliciter. Vno modo secundum quod passio impellit ad aliquid contrarium rationi. & sic necesse est quòd passio reprimatur: & ab hoc denominatur temperãtia. Alio modo secundum quod passio retrahit ab eo quod ratio dictat: sicut timor periculorum vel laborum. & sic necesse est, quòd homo firmetur in eo quod est rationis, ne recedat, & ab hoc denominatur fortitudo. Et similiter secundum subiecta idem numerus inuenitur. Quadruplex enim inuenitur subiectũ huius virtutis, de qua nunc loquimur, scilicet rationale per essentiam, quod prudentia perficit, & rationale per participationem, quod diuiditur in tria, id est in voluntatem, quæ est subiectum iustitiæ: & in concupiscibilem, quæ est subiectum temperantiæ: & in irascibilem, quæ est subiectum fortitudinis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd prudentia est simpliciter principalior omnibus, sed aliæ ponuntur principales vnaquæque in suo genere.

¶ Ad secundum dicendum, quòd rationale per participationem diuiditur in tria: vt dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quòd omnes aliæ virtutes, quarum vna est principalior alia, reducuntur ad prædictas quatuor, & quantũ ad subiectum, & quantum ad rationes formales.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Virum aliæ virtutes magis debeant dici principales, quàm istæ.*

Ar.primo & posterio ri & Tullius ibi notatis. Et 3.di.33. q.2.ar.1.a. q.4.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd aliæ virtutes magis debeant dici principales, quàm istæ. Id enim quod est maximum in vnoquoque genere, videtur esse principalius: sed magnanimitas operatur magnum in omnibus virtutibus, vt dicitur in 4. Ethic. ergo magnanimitas maxime debet dici principalis virtus.

¶ Præterea, Illud, per quod aliæ virtutes firmantur, videtur esse maxime principalis virtus. sed humilitas est huiusmodi: dicit enim Greg. quòd qui cæteras virtutes sine humilitate congregat, quasi paleas in ventum portat. ergo humilitas videtur esse maxime principalis.

¶ Præterea, Illud videtur esse maxime principale quod est perfectissimum sed hoc pertinet ad patientiam, secundum illud Iacobi 1. Patientia opus perfectum habet. ergo patientia debet poni principalis.

¶ SED CONTRA, est quod Tullius in sua Rhetorica ad has quatuor omnes alias reducit.

CONCLVSIO.

¶ *Solæ quatuor virtutes morales, iustitia videlicet, temperantia, prudentia, & fortitudo, cardinales & principales omnium sunt.*

RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est, huiusmodi quatuor virtutes cardinales accipiuntur secundum quatuor formales rationes virtutis, de qua loquimur. Quæ quidem in aliquibus actibus vel passionibus principaliter inueniuntur, sicut bonũ consistens in consideratione rationis, principaliter inuenitur in ipso rationis imperio, non autem in consilio, neque in iudicio, vt supra dictum est. Similiter autem bonum rationis prout ponitur in operationibus secundum rationem recti & debiti, principaliter inuenitur in commutationibus vel distributionibus, quæ sunt ad alterum cum æqualitate. bonum autem refrænandi passiones, principaliter inuenitur in passionibus, quas maxime difficile est reprimere, scilicet in delectationibus tactus: bonum autem firmitatis ad standum in bono rationis contra impetum passionum: præcipue inuenitur in periculis mortis: contra quæ difficillimũ est stare. Sic igitur prædictas quatuor virtutes dupliciter considerare possumus. Vno modo secundum communes rationes formales: & secundũ hoc dicuntur principales, quasi generales ad omnes virtutes, vt puta quòd omnis virtus, quæ facit bonum, in consideratione rationis, dicatur prudentia: & quòd omnis virtus, quæ facit bonum debiti & recti in operationibus dicatur iustitia: & omnis virtus, quæ cohibet passiones & deprimit, dicatur temperantia: & omnis virtus, quæ facit firmitatem animi contra quascunq; passiones, dicatur fortitudo. & sic multi loquuntur de istis virtutibus, tam sacri doctores quam etiam philosophi: & sic aliæ virtutes sub ipsis continentur. Vnde cessant omnes obiectiones. Alio vero modo possunt accipi, secundum quod istæ virtutes denominantur ab eo quod est præcipuum in vnaquaque materia. Et sic sunt speciales virtutes contra alias diuisæ, dicuntur tamen principales respectu aliarum propter principalitatem materiæ: puta quòd prudentia dicatur quæ præceptiua est, iustitia quæ est circa actiones debitas inter æquales, temperantia, quæ reprimit concupiscentias delectationum tactus: fortitudo, quæ firmat contra pericula mortis. Et sic etiam cessant obiectiones: quia aliæ virtutes possunt habere aliquas alias principalitates: sed istæ dicuntur principales ratione materię, vt suprà dictum est.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Virum quatuor virtutes cardinales differant abinuicem.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd quatuor prædictę virtutes nõ sint diuersę virtutes, & abinuicẽ distinctæ. Dicit enim Greg. in 22. Moraliũ, Prudẽtia vera nõ est, quę iusta & tẽperans & fortis nõ est, nec pfecta tẽperãtia, quę fortis, iusta & prudens nõ est, nec fortitudo integra, quę prudẽs, tẽperãs & iusta nõ est: nec vera iusttitia, quę prudẽs & fortis & tẽperãs nõ est. hoc aũt nõ cõtingeret, si pdictę quatuor virtutes essent abinuicem

tiæ acquisitæ, sed infusæ. Tertio ex parte obiectũ: quia modus impositꝰ in passionibus & operationibus secundum diuinam regulam, & impositus secundum humanam rationẽ, sunt obiecta formaliter distincta: & veruntq; oportet habere: & primũ ad infusas, secũdũ ad acquisitas morales spectat: & hæc ratio tangitur in sequenti articulo. Quarto, ex ordine ad finẽ: quia infusæ ordinãt ad vitã diuinã, ac quisitæ ad humanã, vt in eodẽ sequenti articulo patet: & quis Sco. nullã istarum soluat, ac propterea non esset opus ampliori firmitate: vt tamen Scot. ex proprijs se cognoscant: vide q̃ si ratio Scot. ex parte obiecti approbaretur, sequeretur in primis, quod nec theologicas virtutes oportet ponere infusas. Probatur, quia ad idẽ obiectũ perficiunt fides, spes & charitas acquisitæ de Deo, ad quod perficiũt infusæ, & nihil creditur, nihil speratur, nihil amatur infusis quod non acquisitis, & quæcũque ratione soluent hoc, soluemus etiã de moralibus infusis, verb. gra. si dixerint, q̃ non æque perfectæ sit per acquisitas sicut per infusas, ita etiam hic: & sic de alijs.

3.di.33.q. 1.ar.2.q. 4. Et 4. dis.14.q. 1.ar.2.ad 4. & dis. 50.q.1. ar.2.ad 4.& ver. 9.1.ar.10 ad 7.8. & 9.& 5.ar.4.

¶ Præterea, Si non ponerẽtur virtutes morales infusæ, sequeretur q̃ baptizato puero, vel adulto quasi neutrali secundum virtutem vel vitium acquisita, non sufficienter prouisum esset: quia perfectus esset respectu finis tantũ ex quo nullam moralẽ infusam aut acquisitam haberet virtutem. Et sic non posset sequi operatio perfecta in appetitu inferiori: quia ipso existente imperfecto operatio non potest sequi perfecta: sequitur enim deteriorẽ partem, vt conclusio in syllogismo. Dicito ergo, q̃ sicut ex articulis fidei multa deducimus credenda ex illis, ita ex theologicis virtutibus reuelatis virtutes morales deducimus ponẽdas in anima, vt patet ex dictis. Ad rationes ergo in oppositũ dicitur, q̃ necessitas ponẽdi has virtutes est ex fine originaliter, nõ in se, sed in his, quæ sunt propter se, oportet enim animam diuine se habẽtem ad finẽ, diuine quoque se habere ad ea, quæ sunt ad finem, si Proportionata omnia esse debent: oportet etiã ponere eaſdẽ propter modum seu medium. Sicut in virtutibus acquisitis synderesis non ponit medium nisi mediante prudentia, & modales appetitiuæ medium illud exequũtur: ita in infusis fides finẽ vltimum firmans, & largiẽs mediãte prudẽtia infusa mediũ moralibus infusis imponit: & illas oportet mediũ illud habilitare: fides ergo mediũ nõ dat nisi remote: prudẽtia autem infusa proxime: oportet autẽ Dei opera perfecta esse, & vt prima & proxima habeantur principia. Ex parte quoque obiecti oportet easdem ponere, quia aliud est loqui de obiecto formali, & aliud de materia virtutũ: & licet per septẽ illas virtutes perficiamur circa omnẽ materiã, nõ tamen circa omne obiectũ formale, i. perficiũtur circa omne obiectũ: sed nõ secundũ omnẽ rationẽ formalẽ: vt patet ex dictis. Ad id autẽ quod additur, q̃ virtutes morales acquisitæ, vt imperãtur à charitate, ordinãtur ad vltimũ finẽ supernaturalem: respondetur q̃ hoc verũ est, sed nõ sufficit: quòd dupliciter patet. primo, quia ad ipsum non ordinantur acquisitæ, vt ad proportionatum secundũ se, sed ex parte ordinãtis tantũ: virtutes autem morales infusæ ordinãtur, vt secundum se proportionatæ ad talẽ finẽ supernaturalem: quum enim vtroq; modo contingit aliquid ordinari ad supernaturalẽ finẽ, ille actus ordinatur in illũ, vt proportionatus secũdũ se: cuius proximus finis in illum ordinatur: constat autẽ q̃ bonum secundum regulam diuinam, quod est proprius finis moralis infusę, & bonum secundũ humanam regulã, quod est proximus finis acquisitæ: ita se habẽt q̃ hoc est humani, illud diuini ordinis: & consequenter hoc ex alio tantum, illud etiã ex se habet, quodad Deum supernaturalem finem ordinetur. secũdo, quia vt ex supradictis patet, virtutes morales ordinantur à charitate ad Deum, vt res improportionatæ ipsi charitati, vtpote inferioris ordinis: oportet autem charitatem media habere sui ordinis, &c. Accedit ad hoc in elede sum. trin. & fi. catho. cap. fidei catholicæ. authoritas decernens virtutes infundi in baptismo. & quia non dicit has vel illas virtutes. omnes quas theologi infundi in baptismo vnicas tenent, intelligi.

a ¶ *Super Quæstionis sexagesimæterti æ Articulum quartum.*

IN articulo quarto nihil addendum occurrit supradictis, nisi quod ex responsione tertium memor sis colligere, quod infusio dupliciter se habet ad virtutes, si per se & per accidens. Nam virtutibus acquisibilibus per actꝰ nostros accidit infundi: quia si infundantur, ordinantur ad actum eundem specie, ad quẽ ordinantur acquisitæ: sicut oculi miraculose dati. Virtutibus autem non acquisibilibus quũ ordinentur ad actus distinctos specie ab his, ui nati sunt fieri ab acquisitis, non accidit, sed per se contingit infundi: ita quod ex natura sua habẽt q̃ vẽdicent sibi infusibilitatẽ. propterea in diffinitione virtutis sumpta ab Augustino dicit, Quam Deus in nobis sine nobis operatur. Et hoc scito applicare quum tractatur, an, vel quomodo infusio varietꝰ speciem rei infusæ.

Annot.

a ¶ *Super Quæstionem sexagesimam quartam.*

Infrà artic. 4. ad 1.& 4. Et 2.2. q.17.ar.5. ad 2.et q. 92.ar.1. cor. Et 3. di.33.q.1. ar.3.qũ.1. Et ver.q. 1.artic.13. Et Ethic. lect.7.co.2. fi

IN titulo quæstionis sexagesimæquartæ mox dubium occurrit, quomodo consistere in medio inter proprietates virtutis computetur, quũ expresse in secũdo Eth. ponatur in diffinitione virtutis moralis: quæ in litera in argumento ad oppositũ afferturꝰ, quis nõ tota. Sed hoc facile soluitur à recolẽtibꝰ, q̃ sæpe proprietates notiores admittuntur in diffinitionibvs, vt latentes differentiæ infinuentur.

¶ *Super Articulum primum.*

IN titulo primi articuli aduerte, quòd virtutem consistere in medio, cõtingit dupliciter, scilicet essentialiter, & causaliter. Secundum essentiã virtus est in medio, quæ est in medio duorum vitiorũ: sicut temperantia inter luxuriã & insensibilitatẽ. Et hoc non conuenit omni virtuti: quia nõ conuenit iustitiæ;

QVÆSTIO SEXAGESIMAQVARTA De medio virtutis, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de proprietatibus virtutum. Et primo quidem de medio virtutum. Secundo, de connexione virtutũ. Tertio, de qualitate earum. Quarto, de ipsarum duratione.

¶ Circa primum quæruntur quatuor.

¶ Primo, vtrũ virtutes morales sint in medio.

¶ Secundo, vtrum medium virtutis sit medium rei, vel rationis. ¶ Tertio, vtrum intellectuales virtutes consistant in medio.

¶ Quarto, vtrum virtutes theologicæ.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Virum virtutes morales sint in medio.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur q̃ virtus moralis nõ cõsistat in medio. Vltimũ emꝫ repugnat medij ratiõi. sed de ratione virtutis est vltrieprietates virtutis computetur, quũ expresse in secũdo Eth. ponatur in diffinitione virtutis moralis: quæ in litera in argumento ad oppositũ afferturꝰ, quis nõ tota. Sed hoc facile soluitur à recolẽtibꝰ, q̃ sæpe proprietates notiores admittuntur in diffinitionibvs, vt latentes differentiæ infinuentur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

iustitiæ vt patet in 3. Eth. & de tali medio non est hic quæstio. secundū vero effectum dicitur esse virtus in medio, quę in materia propria circa quā est, medium facit inter plus & minus illius ſeu in illa ad illā illi, &c. sicut iustitia in emptione medium ponit inter plus in emptore & minus in venditore, pretium æquale ens dando venditori, vel econuerso: & temperantia mediū ponit inter plus & minus delectari, delectatione capiendo quando, vbi, sicut oportet, &c. & hoc vt patebit, conuenit omni virtuti, exceptis theologicis, & de tali medio est quæstio omnium articulorum huius quæstionis.

¶ In responsione ad tertium primi artic. non tenetur, quòd author ponat ta virginitatem quàm paupertatem mediam inter superfluum & diminutum alterius ordinis: dum superfluum ponit in superstitione vel vana gloria, & diminutum in transgressione voti. quæ constat esse secundum se vitia extrema alterius virtutis: puta religionis & philotimię, ſeu magnanimitatis recit neque hoc author: quia nec virginitas nec paupertas habet specialem rationem virtutis: & consequenter specialis extrema inter quæ medię sit instituenda ad regulam tam humanam quàm diuinam. sed ex extrinseco fine & religionis actu, scilicet voto, vt in secunda tractabitur plenius. quia igitur ex extrinseco rationem sui mis specialis virtutis, consequens fuit vt extrinseco extrema adhiberentur.

a ¶ *Super Quæstionis sexagesimæquartæ Articulum secundum.*

Annot.

IN secundo articulo eiusdem sexagesimę quartæ quæstionis nota terminos quibus in virtutibus vtimur secundum medium rationis & medium rei. medium rationis cum sit modus in materia alicuius virtutis secundum conditiones regulæ, exigit duo secundum materiam & conditiones rationis: ita quòd consistit media in affirmatione vtriusque, s. materiæ proprię & omnium conditionum spectantium ad rationem rectam. verbi gra. medium rationis in temperantia est delectari quando, sicut, quare oportet, &c. extrema autem sumuntur penes negationem vnius & affirmationem alterius ita quod superfluum affirmat, materiam negatis conditionibus: diminutum vero negat materiam affirmatis conditionibus verbi gratia: Vti delectationibus, nō quando, non quare, non vbi oportet, &c. superfluum est: est enim delectationibus quæ sunt temperantiæ materia pluſquā oportet vti. non vti autē delectationibus quando oportet, quare oportet, &c. diminutum: est nanque minus delectari quàm oportet. Mediū autem rei cōsistit in æqualitate rei ad rem ſeu ad personā alterā. Aequalitas autē cū duplex sit, s. quarū quātitatū: sicut duo pedalia sunt æqualia, & quinq; & quinque sunt æqualia: & hæc vocatur æqualitas arithmetica. Et diuarum proportionū: sicut proportio sex ad quatuor & duodeci ad octo sunt æquales vtrobiq; vtrobiq; enī est ſesquialtera ,pportio, i. cōtinētia tioꝰ & dimidij, vtraq; inuenitur in iustitia. nam cōmutatiua iustitia obseruat mediū ſecūm æqualitatem quantitatū. nam quantum valet quod accipit, tantum valet quod dat: vt patet in emptione: iustitia vero distributiua obseruat mediū secundum æqualitatem proportionum: nam eandem proportionem facit inter bona quæ distribuit, quā habent inter se personæ quibus distribuitur. Extrema autem in æqualitate quantitatum sunt plus & minus secundum quantitatem vt patet. Extrema autē in æqualitate proportionum sunt plus & minus secundum proportionem: ita quòd s. ver. gra. inter personas est ,portio ſesquialtera, ſuperfluum erit si inter res distributas sit proportio dubia in qua continetur totum bis. diminutum vero si inter res distributas esset proportio ſesquiterția aut ſesquiquarta: in qua continetur totum & tercia pars vel quarta tantū. & quoniā mediū rei ad alterū est, cōſequēs est, vt sit mediū inter plus vni & minus alteri: vel ita quòd plus sit mihi & minus alteri, vt in coniurationibus: vel ita ꝙ plus vni parti & minus alteri: vt in distributionibus. mediū autē rationis ꝙ cōtinet sub se cōmensuratū alteri: abstrahit & sibi & alteri: sicut animal ab homine & leone. propter ꝙ medium rationis in cōi consistit inter plus & minus ſecūdum rationē, in speciali autem dissimiliter: nam in virtutibus circa passiones mediū rationis consistit inter plus & minus mihiipſi eligenti, ſicut mediū consistit in commēſuratione ad meipsum & propter hoc dicitur in litera ꝙ mediū in passionibꝰ sumiē quo ad nos. In iustitia autem mediū rationis consistit inter plus vni & minus alteri, ſicut & medium rei: quia non ſolū æqualitatem eandē quā rei media exigit recta ratio, non imponit iustitiæ, ſed conditiones etiam nullas ei apponit nisi redundantes in æqualitatē vel inæqualitatem rei. Reddere nanq; debitum recta ratio dictat iustitię, qñ, & vbi oportet: pro quanto faciunt vel tollunt rationē debiti. & propterea estocautus, vt discernas circunstātias in materia iustitiæ dupliciter inuenīri: primo vt redundāt in æquale vel inæquale, i. vt pertinenc ad rationē debiti: alio modo vt sunt cōmunes circunstātiæ actus virtuosi, vērbi gratia, Reddere mutuo acceptum die statuto, ſpectat ad rationem debiti. Reddere autē illo die hora incompacta (puta qua sumit cibum) impertinens est iustitiæ: non enim iniuſti, ſed impiid entis est hæc electio, & propterea in litera dicitur quòd medium rationis in iustitia est medium rei: & ex hoc prouenit quòd extrema, scilicet plus & minus in iustitia non sumuntur secundum affirmationem materiæ, & negationem conditionum, & econtra, vt in alijs moralibus virtutibus: sed secundum plus vni & minus alteri: & hinc etiam prouenit, quòd iustitia non est media inter duas malitias: sicut aliæ virtutes morales, quæ mediant in ter affirmationem materiæ & negationem conditionum, vt ſuperfluum: & negationem materiæ, & affirmatas conditiones, vt diminutum: nam si medium rationis & extrema in iustitia sumerentur secūdum conditiones, vt in alijs, & non præcise, vt redundant in mediū rei, contingeret accipere extrema vitia, vt in alijs: & hæc sint hic dicta pro intellectu medii & extremorum in virtutibus pro clariſicanda nouitiorū mente.

Annot. Infrà ar. 4. ad 1. & 2. ad 3. di. 33. q. 1. ar. 3. q. 3. 3. Et veri. q. 1. ar. 13. co. & ad 5. & 19. et 9. q. ar. 2. ad 7.

¶ In eodem secundo articulo eiusdem sexagesimæquartæ quæstionis declarandum occurrit nouitiis, quòd prima ratio pro tanto dicitur in litera, quòd procedit de medio rationis subiectiuæ: quia conclusio quòd medium rationis: est in ipsis actibus rationis tanquam in rebus ipsis: sicut medium rationis causaliter, quòd scilicet à ratione impositum est operationibus & passionibus, est in passionibus & operationibus tā ꝙam in rebus ipsis.

a ¶ *Super Quæstionis sexagesimæquartæ Articulum tertium.*

¶ *Num virtus intellectualis, quæ intellectus est, sit in medio.*

Quæstio.

IN articulo tertio eiusdem sexagesimæ quartæ quæstionis multa dubia simul solūenda occurrunt. Primum est, quomodo virtus intellectualis, quæ vocatur intellectus, sit in medio, quum careat contrario. nō enim contingit oppositum primorum principiorum opinari affirmando, aut negando. Secundum est, quomodo stant hæc duo simul, quòd verum intellectus practici consistit in confesse se habere appetitui recto: vt ſuperius ex 6. Eth. dicitur, & quòd veritas eiusdē habeat pro mensura res: & sit mensura appetitus: ex primo enim habetur quòd depēdet ab appetitu: & consequenter mēſuratur ab eo. Tertium est quomodo hic dicitur ꝙ virtutis intellectualis mensura nō est aliquod genꝰ virtutis: vt patet in responsione ad secundum: & tamē ſuperius in quæstionis sexagesimæterti æ articulo secundo dictum est: quòd dupliciter est regula boni hominis ad quod ordinatur virtus, scilicet humana ratio & lex diuina.

2. 2. q. 58. ar. 1. ad 2. Et 3. dis. 33. q. 1. ar. 3. q. 3. Et 4. dis. 15. q. 1. ar. 3. q. 1. ad 4. Et veri. q. 1. ar. 13. ad 11. 12. 13. & q. 17. & quodl. 16. ar. 10.

1 ¶ *Num verum intellectus practici dependeat à rebus, vel ab appetitu recto.*
2 ¶ *Num intellectualium virtutum mensura sit aliquod virtutis genus.*

¶ Ad euidentiā horū oīm distingue ꝙ virtutes oēs dupliciter pāt accipi, s. secūm se, & ex parte nostri: vtroq; mō regulā habēt. Et in litera q̄dē quis de virtutis intellectualis se habet ad mensuram, sic se habet ad rationem medij, bonum autem virtutis intellectualis est verum, speculatiuæ quidem virtutis verum absolute, vt in 6. Ethic. dicitur, practicę autem virtutis, verum secundum conformitatem ad appetitum rectum: verum autem intellectus nostri absolute consideratum est sicut mensuratum à re: res enim est mensura intellectus nostri, vt dicitur in 10. Met. ex eo enim quod res est vel non est, veritas est in opinione & in oratione. Sic igitur bonum virtutis intellectualis speculatiuæ consistit in quodam medio per conformitatem ad ipsam rem, secundum quod dicit esse quod est, vel non esse quod non est, in quo ratio veri consistit: excessus autem est secundum affirmationem falsam, per quam dicitur esse quod non est, defectus autem accipitur secundum negationem falsam, per quam dicitur non esse quod est: verum autem virtutis intellectualis practicæ comparatum quidem ad rem, habet rationem mensurati: & sic eodem modo accipitur medium per conformitatem ad rem in virtutibus intellectualibus practicis, sicut in speculatiuis, sed respectu appetitus habet rationem regulæ & mensuræ: vnde idem medium, quod est virtutis moralis, etiā est ipsius prudentiæ, s. rectitudo rationis: sed prudentiæ quidem est istud medium vt regulantis & mensurantis, virtutis autem moralis vt mensuratæ & regulatæ. Similiter excessus & defectus accipitur diuersimode vtrobique.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd etiam virtus intellectualis habet suam mensuram, vt dictum est & per conformitatē ad ipsam accipitur in ipsa medium.

¶ Ad secundum dicendum, quòd non est necesse in infinitū procedere in virtutibus: quia mensura & regula intellectualis virtutis non est aliquod aliud genus virtutis, sed ipsa res.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ipsæ res contrariæ non habent contrarietatem in anima: quia vnum est ratio cognoscendi alterum, & tamen in intellectu est contrarietas affirmationis & negationis: quæ sunt contraria, vt dicitur in fine Perihermenias: quamuis enim esse non sint contraria, sed contradictorie opposita, si considerentur ipsa significata prout sunt in rebus, quia alterum est ens & alterum est pure non ens, tamen si referantur ad actum animæ vtrunque ponit aliquid esse, vnde esse & non esse sunt contradictoria: sed opinio, qua opinamur quod bonum est bonum, est contraria opinioni, qua opinamur quòd bonum nō est bonum: & inter huiusmodi contraria medium est virtus intellectualis.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Virum virtutes theologicæ consistāt in medio.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd virtus theologica cōsistat in medio. Bonum enim alicuius virtutū cōsistit in medio: sed virtus theologica excedit in bonitate alias virtutes: ergo virtus theologica multo magis est

2. 2. q. 58. ar. 1. 7. ad 2. Et 3. dis. 33. q. 1. ar. 3. q. 3. Et veri. q. 1. ar. 13. cor. & ad 5. & q. 19. ar. 1. 9. 10. & q. 20. ar. 1. ad 1. & 19. ar. 2.

ex synderesis mēſura etiā ex parte nri nō est aliqua virtꝰ, sed ſolū naturale lumē ex parte nſra: & res cognita scēm se. Et sic patet rñsio ad oīa obiecta.

a ¶ *Super Quæstionis sexagesimæquartæ Articulum quartum.*

IN ar. 4. eiusdē 64. q. dubiū occurrit de illa ꝓpositiōe vniuersali assumpta in litera: arguēdo in oppositū, s. in oīb⁹ in qbus virtꝰ cōsistit in medio, cōtingit peccare p excessū sicut & p defectū: videt em hoc falsū de iustitiana cōsistit i medio & nō cōtingit peccare nisi vno mō, s. p defectū: quilibet em in iustitiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

iustitiam faciens, violat æqualitatem: quia declinat in minus alteri cui debeꝫ æqualiꝫ. si enim declineret in maius illi, nõ esset iniustitia: vt patet in cõmutatiua iustitia & etiã in distributiua, in qua si quis maius quã persona meretur, dat ideo violat æqualitatem, quia alterum minuit hic excessus.

¶ Ad hoc dicitur quòd medium iustitiæ cõsistit in violari vtroq; modo, scilicet per excessum & defectum, diuersimode tamen contingit hoc circa medium iustitiæ & aliarum virtutum: nam extrema medij aliarum virtutũ constituunt diuersa vitia: inter quæ media est virtus ipsa, vt patet in 2. Ethicorum, & propterea alio vitio peccatur secundum excessum, & alio peccatur secũdum defectum: extrema autem medij iustitiæ nõn constituunt diuersa vitia, & propterea vno & eodem vitio peccatur per excessum & defectum: & non solum vno violato, sed vno actu numero: vt patet in furto: simul enim violatur medium minus alteri, & plus sibi faciendo, & simile est in distributionis violatione: simul enim minus vni & plus alteri tribuitur: nec obstat si quandoque solum minus videatur fieri alteri, & nulli plus, vt in incendijs, & huiusmodi: hoc enim ostendit, quòd medium iustitiæ principaliter violatur in minus, & vere sic est: quia quum æquale sit ad alterum per minus, illi directe violatur: sed tamen semper concomitatur plus alicui vel in re vel in potestate: sat est ergo literæ, quòd vbicunque est virtus in medio, cõtingit & per excessum & per defectum peccare. siue simul, siue separatim, siue vno, siue pluribꝰ vitijs: nõ est curę.

¶ *Num virtus theologica consistat in medio.*

Quæstio. ¶ In eodem quarto articulo dubium primo occurrit ex Scot. in 3. sen. di. 26. docẽte quod potest concedi, quòd virtus theologica est proprie in medio non ex parte obiecti, sed actus: ita quòd licet non possit tendere in nimis verum aut bonũ, quia tendit in infinitum obiectum, potest tamen nimis tendere in illud, & sic virꝰ theologica modo deratur actum vt medio modo tendat: & consequenter fides est media inter leuitatem (iuxta illud, Qui cito credit, leuis est corde) & pertinaciam violãtis rationem: & spes inter præsumptionem & desperationem.

¶ *Num fidei sit aliquod medium.*

¶ Dubium secundo occurrit specialiter de medio respectu fidei: videtur eñ quòd secundum se habeat medium: quia obiectũ suum quod est quid complexum, puta Deum esse trinũ: & huiusmodi. habet extrema scilicet, & Deum non esse trinum & Deum esse trinum essentialiter: hoc enim est superfluũ, illud diminutum.

¶ Ad primum horum dicitur primo, quòd positio illa Scotica est contra diuum Thomã, & veritatem. contra diuum quidẽ Thomã expresse dicentẽ hic de modo actus, q̃ nõ potest esse excessiuus, scilicet q̃ nõ potest quis nimis credere, nimis sperare, nimis amare, tẽdẽdo in Deum. Cõtra veritatem vero: quia constat quòd non potest Deus amari nimis: ita q̃ actus amãdi Deum sit excessiuus: imo modus amandi Deum sẽdm Bernardum est sine modo amare. nec est verum quod de fide dicitur, quoniam licet qui cito credit, leuis sit corde, non tamẽ qui cito credit Deo leuis est corde. præsumptio quoque, vt patet in responsione ad tertium, non est vitium, quia nimis speret in Deum, sed quia sperat bonum exeedens propriam conditionem. vnde conclusio ista non solum vt falsa, sed vt mala vtpote ponens modum dilectionis Dei, procul abijciatur.

¶ Ad secundum autem dicitur, quòd fides secundum se est de Deo, cuius nõ sunt extrema. ex parte autem nostri est de Deo per modum cõpositionis & diuisionis: vt in secunda secundæ dicitur. & propterea ex parte nostri est in medio, & non secundum se.

dens potest in virtute theologica considerari medium & extrema ex parte nostra.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd bonum virtutum intellectualium & moralium consistit in medio per conformitatem ad regulam vel mensuram, quam transcendere contingit, quod non est in virtutibus theologicis, per se loquendo, vt dictum est.

¶ Ad secundum dicendum, quòd virtutes morales & intellectuales perficiunt intellectũ & appetitum nostrum in ordine ad mensuram & regulam creatam, virtutes autem theologicæ ordine ad mensuram & regulam increatam: vnde non est similis ratio.

¶ Ad tertium dicendum, quòd spes est media inter præsumptionem & desperationem ex parte nostra: inquantum scilicet aliquis præsumere dicitur ex eo quòd sperat à Deo bonum, quod excedit suam conditionem, vel non sperat quod secundum suam conditionem sperare posset: non autem potest esse superabundantia spei ex parte Dei, cuius bonitas est infinita. Similiter etiam fides est media inter contrarias hæreses, non per comparationem ad obiectum, quod est Deus, cui non potest aliquis nimis credere, sed inquantum ipsa opinio humana est media inter contrarias opiniones, vt ex supradictis patet.

QVÆSTIO SEXAGESIMAQUINTA
De connexione virtutum, in quinque articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de connexione virtutum.

¶ Et circa hoc quærũtur quinque. ¶ Primo, vtrum virtutes morales sint adinuicem connexæ. ¶ Secundo, vtrum virtutes morales possint esse sine charitate.

¶ Tertio, vtrum charitas possit esse sine eis.

¶ Quarto, vtrum fides & spes possint esse sine charitate.

¶ Quinto, vtrum charitas possit esse sine eis.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Virũ virtutes morales sint adinuicẽ connexæ.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd virtutes morales non sint ex necessitate connexæ. virtutes enim morales quandoque causantur ex exercitio actuum, vt probatur in 2. Ethic. sed homo potest exercitari in actibus alicuius virtutis sine hoc, quòd exercitetur in actibus alterius virtutis. ergo vna virtus moralis potest haberi sine altera.

a ¶ *Super Quæstionis sexagesimæquintæ Articulum primum.*

Annũ. IN articulo primo quæstionis sexagesimæquintæ termini duo sunt primo declarandi: quid scilicet importet virtus perfecta, & quid virtus imperfecta, de quibus in litera fermo fit, an differentia hæc sit sicut inter calorem remissum, & in summo, an sicut inter dispositionem & habitum, an sicut inter diuersas formas puta opinionem & scientiam. non enim parui refert quo hæc modo distinguantur: & si quis hic erraret, male posset de connexione virtutum disputare. Sciendum est igitur, q̃ constat virtutes perfectas ab imperfectis non propterea distingui, q̃ illæ in summo sunt gradus, istæ non: nam virtutes connexæ, quæ sunt solæ perfectæ, vt in litera dicitur, intendi possunt, vt sequens quæstio ostendit, quomodo autem distinguantur ex natura habitus & dispositionis, manifestatur: habitus enim & dispositio distincta contra habitum secundum metaphysicum sententiam, distinguuntur non modaliter tantum, sed essentialiter, ita quòd qualitas illa, quæ est dispositio, nunquam erit essentialiter habitus, quamuis forte habitus modum habere possit: sed dispositio est quædam facilitas secundum se facile mobilis, habitus vero est qualitas ex natura sua difficile mobilis. verum huiusmodi qualitatum est enim quandoque in se quidem habitus, sed per modum dispositionis inhæret: quia facile corrumpi potest, q̃ vt patet de scientia per primam demonstrationem acquisita, & non meditatione firmata: quandoque autem & in se est habitus, & in modũ habitus habetur firmiter, &c. sicut autem in cõmunissimis rationibus primæ speciei qualitatis inuenitur habitus dupliciter: scilicet per modum dispositionis & per modum habitus, & præter hæc dispositio siue per modũ dispositionis, siue per modũ habitꝰ vita in virtute vt sic, quæ est species habitus, inuenit qualitas, quæ est essentialiter virtus dupliciter, habens statum virtutis, & nõ habens statum virtutis: & præter hęc inuenitur sub specie dispositionis inclinatio seu dispositio ad virtutem. Ex his autem tribus, scilicet in statu virtutis, virtute nõ in statu virtutis, & dispositione ad virtutẽ, sola prima virtus perfecta est, & dicitur: imo, vt in quarto articulo dicit, hæc sola simpliciter & proprie virtꝰ dicitur. & ratio in promptu est, quia virtutẽ proprie & simpliciter oportet esse principiũ operis virtuosi simpliciter, & non secundũ quid: virtus autẽ non in statu virtutis tale opus nõ facit: quia defectuosa est, vtpote priuata proprio statu. sic ergo virtutis perfectæ nomine qualitas, quæ est virꝰ, statũ virtutis habens, intelligitur, virtutis autẽ imperfectæ nomine, licet secundũ proprietatẽ vocabuli sola virtus secũdum essentiam & deficiens videatur intelligi quia virtus imperfecta dicit virtutem & imperfectionẽ eius: extenso tamẽ seu accommodato vocabulo, virtutis imperfectæ nomine intelligitur tã virꝰ deficiens in statu, quã dispositio ad virtutẽ: præsertim si est firmata. In quo autẽ consistat virtutis essentia, ex q. 55. colligere poterisiin quo autẽ perfectio status virtutis consistat, ex litera quidẽ vnico verbo habes quo ad moralẽ, scilicet q̃ inclinat ad bonũ bene. Ex secũdo autem Ethic. explicatius habes, q̃ scilicet quòd eligens, quòd propter hoc quòd immobiliter habẽs ipsam, operetur. & consequenter imperfecta virtus est, si aliquid horũ deficiat: quauis enim bonum tunc neret: non tamen bene. Et scito notitie, quòd alicui qualitati inclinati in bonũ aliquid, dupliciter deesse potest aliqua virtutis conditio, primo de pertinentibus ad speciem seu essentiam virtutis: vt si deficeret recta ratio vel electio vel proprius finis in habitu agibilium non esset in veritate virtus nec perfecta nec imperfecta: dicerem tamẽ virtus imperfecta sicut dispositio ad virtutẽ. vnde si qs habituat? est ad abstinentiæ vel castitatis materiam nõ secundum regulam rationis, aut non electione propter ipsum bonum rationis, talis habitus nec est, nec erit vnquam virtus, sed dispositio tantum ad virtutem. Secũdo, de pertinentibus ad statum tãtum virtutis. vt si deficeret immobilitas aut extensio: aut debita dispositio subiecti, esset quidem imperfecta virtus: sic quòd potest eadem numero esse perfecta & simpliciter virtus ablatis illis defectibus, oportebit ergo te cautum esse, quu de virtute imperfecta est sermo: an intelligatur ibi de imperfecta ratione status, an quia dispositio tantum est. & eadem oportet vti cautela quum negari iueneris ratione proprie vel impliciter virtutis, scies autem discernere intentionẽ literæ si secundum nunc dicta inspexeris: an eadem qualitas, quæ negatur, virtus sit: postmodum virtus, vel noiquo niam, vt patet, si primũ inueneris de non virtute, secundum statum est sermo: si secundũ de non virtute, secundum essentiam. Et hoc si seruaueris, non vagaberis ad quærendũ constitutiua virtutum in esse virtutis in genere relationis, vt Scotus putauit: sed perfectionẽ statuũ perquires, aut nouę virtutis generationem facilem, post talem ac tantam dispositionem.

a ¶ *Super Quæstionis sexagesimæquintæ Articulum primum.*
¶ *Num virtutes morales principales connexæ sint.*

Quæstio. IN eodem primo articulo. q. 65. dubiũ de connexione virtutum ex Sco. resurgit, ipse nanque in tertio sen. dist. 36. solã connexionẽ virtutis moralis cum prudentia sua, id est, illius materiæ, & non ecõtra tenens, putat nec prudentiam moralem virtutẽ, nec moralem virtutem prudentiam simpliciter ad est totius agibilis, nec vnam moralem virtutẽ, aliam moralem coexigere: sed simul stare, quòd aliquis sit temperatus in summo: & tamen auarus, iniustus, &c. Et vt distincte omnia percipiantur, primo recitabũtur sua motiua. Secundo declarabuntur fundamẽta veritatis. tertio satis fiet obiectis. Argnit primo. Seo. contra connexionẽ virtutũ ex hoc, quòd sunt perfectiões partiales: quando enim sunt plures perfectione partiales cinsde perfectibilis, potest perfectum esse illud perfectibile secundum vnam, & perfectũ secundum aliam: vt patet in Sorte respectu visus & auditus. Constat aũt cardinales virtutes esse partiales pfectiones mẽtis nostræ: ergo. secũdo ex diffinitione virtutis, 2. Ethic. Quælibet virtus moralis est habitus electiuus immediate cõsistens, determinata ratione, prout sapiẽs determinabit absque determinatiõe & electione medij in alia materia: ergo est virtus sine cõnexione ad alias virtutes. Et antecedens patet, quia in diffinitione virtutis nõ ponitur nisi cõnexio ad prudentiam seu rationem determinantem mediũ in illa materia. Tertio, ex exercitio causante virtutẽ: quia potest aliquis optime se exercere in materia vnius virtutis, & non in materia alterius. ergo non sunt cõnexæ, teneꝫ sequela, quia virtus generatur ex actibus. Quarto, ex diffãtia: qa virtutes eiusdem generis: quæ sunt propinquiores, nõ sunt cõnexæ. puta virginitas, & castitas cõiugalis: ergo à fortiori virtutes diffinctæ secundũ genus: vt cardinales, quæ magis diffant, nõ sunt connexæ. Quinto, deducit ad tria inconuenientia ex conexione. primo, quòd aliqua virtus esset virtus antequã esset virtus. secũdo, quòd nulla virtus esset prima. tertio, quòd vnus actus genera ret omnes virtutes: sequela primi probatur sic, Tẽperantia per se nõ est virtus sine virtute fortitudinis: ergo fortitudo est prius virtus, & ex alia parte fortitudo non põt esse virtus sine tẽperãtiæ virtute: ergo fortitudo nõ erit virtus nisi post temperantiã: ergo fuit virtus antequã esset virtus. sequela secundi patet: quia ex quo quælibet coexigit aliam, omnes sunt simul, & cõsequenter nulla prior aut posterior, sequela tertij probatur, quia impossibile est simul haberi tot actus perfectos generatiuos tot virtutum. Quòd aũt tertium sit inconueniẽs, probatur: quia vnus actus est vnius virtutis: & sicut esset actus vnius virtutis si esset generata, ita est generatiuus vnius, & non omniũ virtutum: hæc de primo.

¶ Quo ad secundum scito cõnexionem virtutum cardinalium cõuinci ex isto processu, qui in litera fit, Virtus moralis exigit prudentiam: prudentia autẽ exigit omnes tres virtutes morales: ergo omnes virtutes morales sunt cõnexæ. Sed quia propositiones hic assumptæ diuersimode intelliguntur, oportet eas explanare, & sensum verũ capere, & tunc videre vim rationis huius. prima ergo propositio, scilicet virtus moralis exigit prudentiã, quia ex diffinitione virtutis, secũda, Ethic. allata patet, non negatur, sed distinguitur: qa aut intelligitur de prudẽtia totali, aut partiali: & vocatur prudentia totalis prudẽtia respectu omnium agibilium: partialis autẽ respectu talis materię, delectationis veneręa vel periculorum mortis, &c. si in assumpta propositione & diffinitiõe virtutis moralis intelligitur de prudentia totali, negatur: si de partiali concedꝫ. sed tunc patet manifeste q̃ nihil valet processus: qa prudentia partialis nõ exigit omnes virtutes morales: propter istam autẽ distinctionẽ oportet ese ostendere aut verificari assumptum de prudentia totali, aut quòd prudentia partialis exigat omnes virtutes: & vtrumq; simul fiet, ostẽdendo quòd prudentia partialis aut nõ est prudentia sufficiens ad materiam illius virtutis, & consequenter non est prudentia, aut est totalis. ostenditur autẽ hoc facile ex connexione materiãrũ virtutũ moralium, & ipsa diffinitione virtutis, sic Virtus moralis, puta temperantia, est habitus secundũ rationem rectam electiuus medij in delectationibꝰ tactus, nõ prout electionem medij in talibus delectationibus contingit corrumpi à tali, aut tali passione, sed simpliciter vndecunq; cõtingat ab electione talis medij in electionem extremorũ vitiorum declinare, ergo tẽperantiæ virtus necessario habituatum reddit animum ad eligendũ tale medium secundum prudentiã totalẽ. Assumptum hoc manifestatur dupliciter, siquidem credi potest, q̃ virtus moralis, puta temperãtia, perficit animum, primo, vt declinatio à tali medio oritur ex aliqua certa passione: puta vt ex amore cõcupiscentię declinari solet à medio in delectationibus tactus: ita q̃ nõ spectat ad temperantiam inclinare ad eligendũ medium in delectationibus tactus, nisi pro quanto abducimur à medio ob amorẽ superfluæ delectationis. secundo autẽ modo, vt temperãtiæ sit inclinare ad tale medium cõtra quoscunque impetus ex quacũque passione prouenientes ad abducẽdum à tali medio: puta ex auaritia, ex timore mortis, &c. Differunt autem intantum hi duo modi: vt ex hoc pendeat ista veritas & secundum primum modũ non fiat aliquis temperatus nisi secundũ quid: iuxta secundum vero fiat tẽperatus simpliciter. quoniã, vt patet iuxta primũ modum nõ est habituatus ad mediũ in delectationibus tactus nisi secũdũ quid: quia secundũ q̃ oriuntur à certo motiuo tantũmodo iuxta secundũ vero est habituatus ad medium in delectationibus tactus totaliter: quia secundũ quod oriũtur ex quocunq; motiuo. quòd autem temperãtia primo modo nõ sit virtus, sed secundo modo tantum, manifeste ex vsu coniungitur: mulier enim habituata ad castitatem quãtũ est ex amore delectationũ: si inops & auara malẽ merẽdo, venereis vacat, proculdubio intemperata est: & similiter si timore verberũ aut infamiæ &c. hoc faciat. idẽ ergo dicere est, quòd tẽperantia non perficit animũ contra timores, & alias passiones, vt & inquantũ natæ sunt corrũpere electionẽ mediꝫ in delectationibus tactus: & dicere q̃ qui mœchatur vt furerur, non est mœchus, & meretricem ob solã auaritiã posse simul esse temperatã: & infinita huiusmodi falsa respectat igitur ad moralẽ virtutem inclinare ad mediũ in propria materia nõ solum excludẽdo extrema, secundũ se, sed secundũ q̃ connexionem habẽt cũ aliena materia: vt enim in litera dicitur in respõsionẽ ad tertiũ & quartũ agibilia quæ sunt materia virtutũ moralium, sunt ordinata ad inuicem: & propterea vnũ redundat in aliud: & propterea oportet virtutẽ moralẽ perficere sic animum in ꝓpria materia, vt nec ex his quæ infra limites propriæ materiæ secundũ se sunt, nec ex his quæ intrant limites propriæ materiæ ex connexione illius cum alijs abducatur à medio eligendo in illa materia: & sic patet assumptũ, & restat manifestanda cõsequentia, q̃ scilicet ex hoc sequatur, quòd virtus moralis coexigat prudentiã totalẽ: hoc autẽ sic probatur, Virtus moralis eligit mediũ in propria materia simpliciter, id est secundũ se, & vt in eam redundãt aliæ materiæ. ergo exigit rectam rationem sui, secundũ se & secundum comparationẽ ad alias: sed hic est prudẽtia totalis: ergo, sequela est manifesta, ex eo, q̃ virtus moralis est electiua secundũ rectã rationem: & sicut est electiua in ꝓpria materia & secundum se, & secundũ comparationem ad alias materias: ita oportet, quòd ratio sit rectificans illam materiã: & secundũ se & secundum comparationem ad alias: ex defectu nanque rectæ regulæ in huiusmodi cõparationibus prouenit, quòd habituatus animus in castitate & nõ in paupertate liberalitate fortitu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

dine & iustitia propter auaritiam, aut timorē, aut odium contra castitatem
facit: comparatur siquidē tunc in tali animo bonum castitatis bono pecuniæ
uel cuilibet à morte, aut exlendi appetitus odij huiusmodi: & dicitur ma
gis eligendū nūc hoc apparens bonū, quàm illud vere bonū propter passio
nes seu affectiones nunc, hic, &c. ad hoc magis quàm illud: quòd autem ra
tio recta circa vnā ma-
teriam tam secundu se,
quàm secundū id quod
ex connexione habet,
sit prudentia totalis ex
illo principio secundi
de anima, in c. de sensu
communi patet: scilicet
quòd iudicans inter ali
qua duo, oportet co-
gnoscere vtrunque: si
enim hanc rectam ra-
tionem oportet compa
rare hanc materiam re-
liquis agibilibus, opor-
tet eam, quia ratio est
vtraque cognoscere: &
quia recta est circa v-
traque rectam esset cō-
stat autem rectam ra-
tionem circa omnia a-
gibilia prudētiam esse
totalem, patet igitur ex
dictis quod prudentia
partialis non est prudentia nisi sit totalis: & consequenter, vt patebit, exigit
omnes virtutes morales: propter quod in calce articuli dicitur, quòd defectus
prudentiæ circa vnam partē agibilium induceret defectum circa alia. Ex his
aūt habes quōmodo intelligenda sit diffinitio virtutis moralis secundi Ethi.
quo ad duos terminos, scilicet electionem medij, & rectā rationem: intelligi-
tur enim de electione medij nō secundum quid, sed simpliciter, id est contra
quæcunq; abducentia à recta ratione, non secundum quid, id est secundum
partem, sed simpliciter seu totaliter: & sic patet q̄ ex diffinitione virtutis fi-
ne glosis appositiuis excludendo solum sensum secūdum quid, & vtēdo sen
su simpliciter: quod regulariter in diffinitionibus intelligitur, habens cōne-
xionem prudentiæ totaliter ad virtutem moralem.

Prudentia exigit omnes virtutes morales.

¶ Explanata autem & probata prima propositione assumpta reliquum est, vt
probetur & explanetur secunda, scilicet quòd prudentia exigit omnes virtu
tes morales: hæc ꝓpositio licet posiit probari ex parte materię: qa sicut tem
perantia generatur ex frequentibus electionibus medij in delectationibus,
ita prudentiam oportet generari ex frequentibus iudicijs & præceptis cir-
ca suam materiā, quæ est totū agibile: melius tamen monstratur propositum
ex ipsa ratione prudentiæ secūdū se, vt in litera fit ex parte principiorum ip
sius prudentiæ sic, Prudētia est recta ratio cōsiliatiua, iudicatiua, & præcep-
tiua: ergo rectitudo eius exigit animam tā secundu partē apprehentiuā, quàm
secundum partem appetitiuam rectæ & bene se habere circa principia rectæ
rationis, quę sunt fines agibiliū: sed sic habere ad huiusmodi fines est habere
omnes virtutes morales principales: ergo prudentia coexigit secundū se om
nes virtutes huiusmodi: Antecedens patet: sequela vero quo ad partē appre
hensiuam est per se nota: quod habitus conclusionū pendet ex habitu prin-
ciporum. Quo ad partem vero appetitiuā, licet ex supradictis de prudētia
pateat: breuiter tamen quasi repetendo manifestatur sic, Prudētia non est in
ratione solum, vt dicitur in 6. Ethic. quia est in ratione vt mota ab appetitu:
& propter hoc nō traditur obliuioni, vt ibidē dicitur: ergo dependet ab ap-
petitu proculdubio recto: obiectū aūt appetitus est finis: ergo dependet ab ap
petitu recte se habente ad finem, quod erat intentum, quòd autem dependeat
prudentia ab appetitu recto respectu omniū finium agibilium & non vnius
tantū, scilicet ex redundantia cōnexionis posset haberi in litera: tāmē praba
tur ex hoc, quòd sicut scientia dependet ex omnibus ipsius principiis & nō
aliquibus tantū, ita quòd Geometria errans in vno principio nō est scientia:
ita prudentia non est prudētia: nisi omnia principia recta supponat: fines au-
tem agibiliū constat esse principia, ex quibus prudentia procedit, & ad quos
oportet apprehensionē se recte habere: alioquin & in actu iudicij: quia dele-
ctatio corrūpit ęstimationem prudentiæ: & in actu præcepti, qa est à ratione,
vt subest appetitui, errabitur. Et scito ꝙ licet recta ratio agibilium pendeat
ex vtraque rectitudine circa fines, scilicet ex rectitudine partis apprehēsiuæ
& appetitiuę: quia tamen rectitudo apprehensiuæ non est propria prudētiæ:
sed cōmunis sibi & cæteris virtutibus intellectualibus circa cōclusiones, & au
thoris diuinum ingenium, ex proprijs consueuit doctrinā facere: ideo illam
silentio prætermisit, & rectitudinem appetitus, quæ est propria prudētiæ, sola
enim prudentia secundū se pendet ex appetitu recto moraliter finis, posuit
principium prudentiæ, & propterea cōparauit ipsam intellectui, qui est ha-
bitus principiorum, dicens, ꝙ sicut in speculatiuis scientia pendet ex habitu
principiorum: ita in moralibus recta ratio pendet ex recto appetitu finiū. Est
enim habitus principiorum in appetitu, quia fines principia sunt operabiliū.
Quòd demum appetitū recte se habere ad fines operabilium sit habere virtu
tes morales, patet ex eo, quòd eadem est virtus intendens finē propriū ali-
cuius materiæ, & eligens mediū in illa: ac per hoc eadem est tēperantiæ vir
tus, qua quis recto appetitu intendit bonum rationis in delectationibus ta-
ctus, & qua eligit medium in eisdem secundum rectā rationē: sic patet totus
processus, qui tanto verior comprobatur, quanto ex sola diffinitione virtu-
tutis moralis considerando, quæ coexigunt particulæ diffinitionis, deduxit
connexionem mutuam virtutum moralium, cōputata etiam inter eas prudē
tia: hæc de secundo.

¶ Quo ad tertiū respondendo ordinate obiectis, dicitur quòd primæ ratiōis
maior est falsa, si est vniuersalis, vt esse debet: sunt enim multæ partiales pse
ctiones connexæ, licet nō omnes sint connexæ: intellectus enim & voluntas
connexæ sunt: visus & auditus nō. vnde ex hoc nihil habetur. Secunda vero
ratio ex diffinitione virtutis iam soluta est, & conuictum est, ꝙ in diffinitio-
ne virtutis oportet cadere rectam rationem simpliciter, & nō secundū quid,
vt opponens vult, concedens quòd nō spectat ad temperantiæ virtute firma-
re animum ne timore mortis fornicetur: & sic incidit in foueā magnam,
scilicet quòd talis nō faciat contra temperantiā, cuius oppositū tamen sen-
tit: & præterea conuincitur. Aut talis recedit à medio temperātiæ, aut nō: si
sic, declinat in vitium extremū: ergo est contra rectam rationem spectantem
ad temperantiam: si non, ergo fornicationem cōmittens ex auaritia solu, &
non propter delectationem, non peccat contra temperantiam.

¶ Ad tertiū respōdetur in litera ad primū, quòd materiæ virtutum sunt du-
plices, quædam spectantes ad cōmunem vitam, quædam ad aliquem particu
larem statum in primis
quæ sunt materiæ vir-
tutum cardinalium, nō
contingit exerceri in
vna & no in alia recte,
sic vt fiat virtus aliqua,
quamuis possit inchoa-
tio aliqua virtutis ge-
neralitin istis autē con-
tingit fieri vnam sine a-
lia actu: fit tamen omnis
dupliciter. primo in po
tentia propinqua, vt ia
litera dicitur. secundo in
preparatione animi, vt
alibi dicit author: quia
cōnexio virtutū omniū
est connexio in tertio,
id est, in prudentia, quæ
dicitur formale in omni
virtute, scilicet præpa-
rationem animi & defi-
ciente materia: & per
hoc patet responsio ad
quartum: tum formaliter tantum sufficit castitatem coniugalem & virgini-
tatem esse connexas: tum quia falsum est, ꝙ sit maior ratio de connexione
spirituali, quàm generalium virtutum: qa harum materiæ magis connexæ
sunt coniunctione occursus respectu conuersationis humanæ: licet minus cō
nexæ sint coniunctione similitudinis. & propterea istas oportet esse conne-
xas formaliter & materialiter, istas formaliter tantum.

¶ Ad quintum dicitur dupliciter iuxta duos modos quibus connexio ista in-
telligi potest. Connexio nanque virtutum cū non sit successiua claudit in se
simultatem temporis, ita ꝙ oportet eas in eodem tempore esse, fieri, & cor-
rumpi: sed huiusmodi simultas temporis, potest dupliciter intelligi: primo, se
cundum rigorem veritatis, vt scilicet in eodem instāti tēporis quo est vna,
sit actualiter alia & in nullo instāti sit vna sine alia actualiter, & hic sensus
videt cōmuniter accipi: & cōtra eū ꝓcedit argumentū, vnde hunc sequendo
sensum, conceditur quòd nulla cardinalium virtutum est prior aut posterior
altera secundum tempus: & similiter, ꝙ nulla est prima positiue ordine tem-
poris: sed quælibet sic est prima negatiue. negatur autē ꝙ sequatur, tempe-
rantia esse prius virtutem, q̄ sit virtus: & probatio assumit falsum scilicet ti
tēperantia nō est virtus sine virtute fortitudnis, ergo fortitudo est prius vir
tus. sufficit enim ad hoc, ꝙ fortitudo sit simul virtus, vt patet, nō habeo de-
mum pro inconuenienti ꝙ vnico actu in virtute tot præcedentiū generētur
simul omnes virtutes in esse perfecto: & cū dicitur, Ille actus est vnius vir-
tutis, dico ꝙ ille actus est actꝰ generatiuus prudētiæ, qui agit in virtute habi
tus principiorū prudētiæ, quum ens, vt ex dictis patet, habitus principiorum
prudentiæ in parte apprehensiua sit synderesis, in parte appetitiua sit ad mi-
nus triplex habitus triū virtutū cardinalium: & pluribus habitibus simul vti
contingat in ordine ad vnū, & prudentia vna existens ex omnibus his pen-
deat, & generatio prudētiæ sit perfectio virtutis cōsequens est, vt actus ge-
neratiuus prudētiæ procedat & à synderesi & habitibus tribus virtutū car-
dinaliū nō plus perfectarū, sed ipso actu generāte prudentiam esse perfectū
accipientium: & sic ille actus dato quòd esset vnius tantū virtutis, puta syn-
deresis, quia nulla præsupponitur alia virtus: esset tamē multorū habituum
participatiuus: & sic posset multas cōsummare virtutes: sicut post genitā pru
dentiam recte præcipere simul in pluribus materijs, est actus vnius virtutis
prudentiæ, scilicet electiuæ, multarum autē virtutū moraliū principiorū pru
dētię est actus participatiuæ. secundo autē modo, simultas tēporis intelligi-
tur secundum propinquitatem, vt scilicet quæ parum differunt secundū tē-
pus simul esse dicuntur, iuxta illud, Quod parum distat, nihil distare videtur:
& sic virtutes morales pluribus actibus, quasi simul generātur, & dicūtur cō-
nexæ: qa oportet vnamquāque statim illam comitem habere, & licet hoc vi-
deatur prima facie inconsonū, si quis tamen consideret quòd sermo præsens
non est metaphysicus, neque mathematicus, sed moralis in quo non adamuſ-
sim certitudo quæritur, & attendat ad alias proprietates virtutum, quòd
simili modo verificantur, nō vsquequaque hoc spernet. patet nanque, quòd
attingere medium nō minus cōtingit virtuti quàm cōnexio: & constat quòd
contingere mediū vocatur non solum attingere centrum, sed propriè eū
videtur in materia connexionis instās, quod in materia de medio punctum
centrale, & scito hic quòd ex vtroque modo simultanęæ generationis virtu-
dicimus habitus iuxta superius determinata cōtra Sco. nā si simultas ista nō
est instantanea, sed quasi, cōstat quòd sicut post multos actus ex aliquo in vir
tute omnium generatur habitus temperantiæ, ita & virtus temperātiæ, & si-
cut augetur habitus, virtus augetur, & sic de alijs. si aūt simultas ista est ve-
re instantanea, tūc sicut vna electio cōparatiua potest esse à multis, imo om-
nibus virtutibus cardinalibus postquā sunt genitæ, ita vna similis electio po
test esse generatiua simul omniū, ita in propinqua dispositione existentiū vt
vnico actu superuenienti in virtute tot præcedentiū generandæ essent secū-
dū suas absolutas entitates. nec in hoc est differētia inter rationē virtutis &
habitus, vt patet. manifeste aūt cōstat, quum proposito adulterio perpetran-
do sub instanti pœna mortis eligitur perseuerare in bono electionē illam es-
se à prudentia iudicāte & præcipiente, à iustitia ius alterius coniugis refutā-
te, violare à fortitudine timorem mortis superante, à tēperātia delectatione
veneream quādo oportet, &c, recusante. vnde siquis sit adeo exercitatus, in
harū omnium virtutū actibus, vt deuenerit ad hoc, ꝙ si vnico actu adhuc ex-
erceretur, fieret in eo virtus temperantiæ, & similiter de iustitia & aliis, & ip-
se in vnicum postmodū exeat actum cadentem super materias omnium vir-
tutum, ac per hoc æquialentem quatuor actibus, illo vnico actu generabūt
simul quatuor habitus virtuosi, quos virtutes cardinales dicimus. Hoc autem
contingeret, si fic dispositus ad virtutes proposito sibi adulterio cū morte
vt dictū est, eligeret bonū rationis posidere. tūc eīn ratione iudicij & præ-
cepti

cepti fieret prudentia, vnde oportet quòd homo simul exerciteтur
ratione electionis se- circa materias omnium virtutum moralium, &
quentis fierent aliæ vir- si quidem circa omnes exerciteтur bene ope-
tutes. & simile est in si- rando acquiret habitus omnium virtutū mo-
milibus comparatiuis. ralium: si autē exerciteтur bene operando cir-
Et scias quòd tanto fa- ca vnam materiam, non autem circa aliam, pu-
cilius simultaneam ge- ta bene se habendo circa iras, non autem circa
nerationem in instanti concupiscentias, acquiret quidem habitum ali-
saluabis, quanto ad fo- quē ad refrænandū iras, qui tamen non habe-
lum statum virtutis ob- bit rationem virtutis propter defectum pru-
ligaris saluandum, quòd dentiæ, quę circa concupiscentias corrumpi-
fiat in instanti. quoniam tur: sicut etiam naturales inclinationes non
virtutes absque virtu- habet perfectam rationem virtutis, si pruden-
tis statu, vtpote imper- tia deſit. Quædam vero virtutes morales sunt
fectæ non sunt cōnexæ, quæ perficiunt hominem secundum aliquem
sed ne videamur fuge- eminentem statum: sicut magnificentia & ma-
re, & quia vero omnia gnanimitas. Et quia exercitium circa materias
consonare absolute & harum virtutum non occurrit vnicuique cō-
simpliciter disputamus, muniter, potest aliquis habere virtutes mora-
hoc de tertio, in quo les sine hoc, quod habitus harum virtutum
plus dictū est quam ꝓ- habeat actu, loquēdo de virtutibus acquisitis:
missum fuerit, ne conne- sed tamē acquisitis alijs virtutibus habet istas
xio adduceret ad credē- virtutes in potentia propinqua. cum enim ali-
dū habitus virtutū mo- quis per exercitium adeptus est liberalitatem
ralium ex respectibus circa mediocres donationes & sumptus, si su-
esse virtutes & nō ex es- perueniat ei abundantia pecuniarum, modico
sentia, cuius contrarium exercitio acquiret magnificentię habitum: si-
supra habuimus, &c. cut Geometer modico studio acquirit scien-
Annot. ¶ In respōsione ad pri- tiam alicuius conclusionis quam nunquam
mum in eodem articu- consideraуit, ex quibus
lo habes illa verba, sci- errarunt Thomistæ ali-
licet quòd Geometra quid de habitu scientiæ
modico studio acquirit- vt superius expositum,
scientiam alicuius con- & ideo transeamus.
clusionis quam nunquā Annot. ¶ In respōsione ad ter-
consideraуit, ex quibus tium in eodē artic. hoc
errarunt Thomistæ ali- solum restat declaran-
quid de habitu scientiæ dum, quòd in calce il-
vt superius expositum, lius dicitur, scilicet, ꝙ
& ideo transeamus. causa dependentiæ mu-
tuæ inter prudentiam
& morales virtutes est
mutua motio rationis
& appetitus. vbi nota,
quòd superius dum de
actibus voluntatis tra-
ctaretur, didicimus ꝙ
ratio est primum mo-
uens ad speciem, & pro-
pterea mouet appeti-
tum ex parte subiecti,
appetitus autē est pri-
mum mouens ad exer-
citium & ideo mouet
rationem ex parte sub-
iecti. Et in hoc tam ex-
celsum & primum prin-
cipium deducit author
quasi in primam radi-
cem connexionem vir-
tutum moralium, & me-
rito, quia virtutes mo-
rales perficiunt appeti-
tum respectu finis: &
ex supradictis constat
quòd appetitꝰ ex hoc,
quod proprium eius
obiectum est finis, ha-
bet quòd sit primum
mouens ad exercitium.
Perfectio igitur virtu-
tum moralium spectat
ad perfectionem appe-
titus, vt mouentis ad
exercitium: ac per hoc
vt mouentis rationem,
ac per hoc vt inchoan-
tis prudentiam, quæ est
in ratione vt mota ab
appetitu. prudentia ve-
ro quia formas dat agi-
bilibus, sub quibus for-
mis agibilia, vtpote ra-
tioni consona bonos
efficiunt habitus, qui
sunt virtutes, perficit
intellectum quatenus
motiuus est ad speciem:
ac per hoc quatenus
motiuus est appetitus
ex parte obiecti ad vir
tutes morales, quia igi-
tur mutua est motio
rationis & appetitus,
& prudentia in ratio-
ne: & virtutes morales
in appetitu spectant ad
illas mutuas mōtiones,
hinc prouenit, vt pru-
dentia & morales vir-
tutes mutua quoque
connexione sint depen-
dentes, hinc eleua lec-
tor mentis oculos in
celsitudinem admirabi-
lem doctrinæ huius di
uini doctoris, etiam in
his minimis resoluentis
in prima principia.
¶ In responsione ad quar
tum, in eodem articu-
lo, nota nouitie, quod
hinc habes duplicem
differentiam inter ar-
tem & prudentiam, ex
qua fit quòd artes non
sunt connexæ: prudēti-
æ vero non solum cō-
nexæ, sed vna prima est:
quia ars respicit factibi-
lia vno modo tantum
scilicet vt materia: pru-
dentia vero respicit a-
gibilia dupliciter, scili-
cet vt materiam & vt
principia, secunda est
quòd etiam stādo vtro-
bique infra rationē ma-
teriæ factibilia non sunt
connexa vt ergo in vno
redūdet in aliud, agi-
bilia autem sic sunt or-
dinata, quòd error in vno
non erroré induceret in
alio: vt ex prędictis pa-
tet.

Infrà. q. 71. ar. 4. cor. 2. 2. q. 23. ar. 7. et q. 51. art. 2. cor. & q. 108. ar. 2. ad 2. Et ver. q. 14. art. 6. Et veri. q. 2. ar. 3. ad. 1. Et quoli. 12. ar. 2. 23. fin. Annot.

a ¶ *Super Quæstionis sexagesimæ sextæ Articulum secundum.*

IN articulo 2. eiusdem 65. quæstio. aduertē tria. primo duplicem differentiam ad propositum inter morales infusas & acquisitas: quia infusæ perficiunt in ordine ad vltimum finem simpliciter, acquisitæ vero in ordine ad vltimum finem in genere scilicet boni humani, puta felicitatis positæ in 10. Ethico. Et ex hoc secundo differunt: quia morales infusæ sunt virtutes simpliciter, acquisitæ vero secundū quid. nec propterea putes author hic tractare contrariari philosoph o morali: ac per hoc fibiipsi & etiā reliquis: quum enim verum non sit contrarium, vt in calce Perihermenias dicitur, & vnusquisque verum dicat, si secundum causas ad ipsum spectantes recte iudicet, contingit quòd de eodem diuersi iudicia sic diuersa proferant, vt videātur contraria, non tamen sunt vt patet si de infirmissimo medicus iudicet futuram mortem ex ægritudine, de quo quia circunstantiæ promittunt longam vitam, astrologus diutius victurum dixerit: vterque enim secundum causas proprias iudicium ſverum protulit, & hoc pacto

Universidad de Deusto
Biblioteca

acidis in proposito. quoniam de virtutibus moralibus acquisitis si secundum humanas causas iudicium fiat, dicuntur & sunt inter maxima bona hominis, & simpliciter virtutes: & hoc spectat ad moralem. Si autem de eisdem iudicandum sit secundum supernaturales & diuinas causas, sic sunt & dicuntur virtutes secundum quid: & hoc spectat ad theologiam: vnde si non vis in hac re errare aut desipere tanquam voluntarius creator virtutis attende quo habitu accinctus, naturali scilicet an diuino de his loquitur: & in quolibet venerare veritatem, etiam absolute prolatam: quia subintelligitur in qualibet arte & scientia, quod gaudent propriis secundo aduerte quòd sicut prudentia acquisita pendet à virtutibus moralibus, tanquam à proximis principijs stabilientibus proximos prudentiæ fines, & ab appetitu naturali felicitatis tanquam à primo principio stabilienti vltimum fine humanũ, ita prudentia supernaturalis dependet à moralibus infusis tanquam à proximis principijs fines proximos supernaturales afferentibus, & à charitate tãquam à primo principio vltimum supernaturalẽ finem in appetitu firmante. Tertio aduerte, quòd hic author ponit virtutes morales aequisitas in Gentilibus multis: vt quum inferius de necessitate gratiæ ad opera moraliter perfecta, & de actionibus infideliũ erit sermo, non erres putando, quod hic sermo fuerit de virtutibus secundum se, & nõ in natura lapsa quamuis enim præsens sermo si de virtutibus secundum se, quia tamen author ipse expresse applicat eum ad Gentiles sine charitate, oportet hanc sustinere doctrinã etiã in natura infirma, qualis fuit in Gentilibus huiusmodi.

Veri. qũ. 1. ar. 10. ad 4. & q. 2. ar. 3. ad 8. Et q. 5. art. 1. co. et quol. 12. ar. 25.

a ¶ Super Quæstionis sexagesimæquintæ Artic. tertium.

IN articulo tertio eiusdem quæstio. 65. nihil occurrit scribendum, nisi quòd hic articulus de cõnexione adiuuat illum de necessitate earundem moraliũ infusarum cum sequẽtis: & e conuerso, vt in quæstio. 63. superius patet. &c.

Annot.

a ¶ Super Quæstionis sexagesimæquintæ Articulum quartum.

IN arti. 4. eiusdẽ quæstio. 65. aduerte quòd hic est sermo de affirmatiõe & negatiõe virtutis ratione status, & simpliciter. Vnde Roman. 14. super illud, Omne quod non est ex fide, peccatũ est. dicit glos. Augu. Vbi deest agnitio veritatis, falsa est virtus etiam in bonis moribus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd virtutes, ibi accipiũtur secundum imperfectã rationem virtutis: alioquin si virtus moralis secundum perfectam rationẽ virtutis accipiatur, bonum facit habentem & per cõsequens in malis esse non potest.

¶ Ad secundum dicendum, quod ratio illa procedit de virtutibus moralibus acquisitis.

¶ Ad tertium dicẽdum, quod etsi charitas excedat scientiam & prudentiam, tamen prudẽtia dependet à charitate, vt dictum est: & per consequens omnes virtutes morales infusæ.

ARTICVLVS III.

a ¶ Virum charitas possit esse sine virtutibus moralibus.

ADTERTIVM sic proceditur. Videtur quòd charitas sine aliis virtutibus moralibus haberi possit. Ad id enim ad quod sufficit vnum: indebitũ est qp plura ordinetur: sed sola charitas sufficit ad omnia opera virtutis implenda: vt patet per id quod dicitur primæ ad Cor. 13. Charitas patiens est, benigna est, &c. ergo videtur quod habita charitate aliæ virtutes superfluerent.

¶ Præterea, Qui habet habitum virtutis de facili operatur ea, quæ sunt virtutis, & ei secũdum se placent. vnde & signum habitus est delectatio, quæ fit in opere, vt dicitur in 2. Ethic. sed multi habent charitatem absque peccato mortali existentes, qui tamen difficultatẽ in operibus virtutum patiuntur: neque eis secundum se placent, sed solum secundum quòd referuntur ad charitatem. ergo multi habent charitatem, qui non habent alias virtutes.

¶ Præterea, Charitas in omnibus sanctis inuenitur: sed quidam sunt sancti, qui tamẽ aliquibus virtutibus carent. Dicit enim Beda, quòd sancti magis humiliantur de virtutibus, quas non habent, quàm de virtutibus quas habent, glorientur. ergo non est necessariũ, quòd qui habet charitatem, omnes virtutes morales habeat.

¶ SED CONTRA est quod per charitatem tota lex impletur. Dicitur enim Ro. 13. quòd qui diligit proximum, legem impleuit: sed tota lex impleri nõ potest nisi per omnes virtutes morales: quia lex præcipit de omnibus actibus virtutum. vt dicitur in 5. Ethic. ergo qui habet charitatem, habet omnes virtutes morales. Auguſt. etiam dicit in quadam epistola, quòd charitas includit in se omnes virtutes cardinales.

Annot.

CONCLVSIO.

¶ Cum charitas sit omnium bonorum operũ in finẽ vltimum dirigentium, necessario simul cũ ipsa infunduntur omnes aliæ morales virtutes.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd cum charitate simul infunduntur omnes virtutes morales. cuius ratio est: quia deus non minus perfecte operatur in operibus gratiæ, quàm in operibus naturæ: sic autem videmus in operibus naturæ, quòd nõ inuenitur principium aliquorum operum in aliqua re quin inueniantur in ea quæ sunt necessaria ad huiusmodi opera perficienda: sicut in animalibus inuenitur organa, quibus perfici possunt opera, ad quæ peragenda anima habet potestatem. Manifestum est autem, quòd charitas inquantum ordinat hominem ad finem vltimum, est principium omnium bonorum operum, quæ in finem vltimum ordinari possunt. vnde oportet quòd cum charitate simul infundatur omnes virtutes morales, quibus homo perficit singula genera bonorum operum. & sic patet, quod virtutes morales infusæ nõ solum habent cõnexionem propter prudẽtiam, sed propter charitatem: & quòd qui amittit charitatem per peccatũ mortale, amittit omnes virtutes morales infusas.

Annot.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ad hoc, quod actus inferioris potentiæ sit perfectus, requiritur, quòd non solum adsit perfectio in superiori potentia, sed etiam in inferiori. Si enim principale agens debito modo se haberet, non sequeretur actio perfecta, si instrumentum nõ esset bene dispositum. vnde oportet ad hoc quòd homo bene operetur in his quę sunt ad finem, quòd nõ solum habeat virtutem, qua bene se habeat circa finem: sed etiam virtutes, quibus bene se habeãt circa ea, quæ sunt ad finem. nam virtus quæ est circa finem, se habet vt principalis & motiua respectu earum quæ sunt ad finẽ. & ideo cum charitate necesse est etiam habere alias virtutes morales.

¶ Ad secundum dicendum, quòd quandoque contingit, quod aliquis habens habitum, patitur difficultatem in operando, & per cõsequens nõ sentit delectationem & complacentiam in actu propter aliquod impedimentum extrinsecus superueniẽs: sicut ille, qui habet habitum scientiæ, patitur difficultatem in intelligẽdo propter somnolẽtiam, vel aliquam infirmitatem. & similiter habitus moralium virtutum infusarum patiũtur interdum difficultatem in operãdo propter aliquas dispositiones contrarias ex præcedentibus actibus relictas, quæ quidem difficultas nõ ita accidit in virtutibus moralibus acquisitis: quia per exercitium actuum, quo acquirũtur, tolluntur etiam contrariæ dispositiones.

¶ Ad tertium dicendum, quòd aliqui sancti dicuntur aliquas virtutes nõ habere inquãtum patiũtur difficultatem in actibus earum ratione iam dicta: quamuis habitus omnium virtutum habeant.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Virum fides & spes possint esse sine charitate.

ADQVARTVM sic proceditur. Videtur quòd fides & spes nunquam sint sine charitate. Cum enim sint virtutes theologicæ, digniores esse videtur virtutibus moralibus etiam infusis: sed virtutes morales infusæ non possunt esse sine charitate. ergo neque fides & spes.

Infra. q. 71. ar. 4. co.

¶ Præterea, Nullus credit nisi volens: vt Auguſt. dicit super Ioã. sed charitas est in volũtate, sicut perfectio eius, vt suprà dictum est. ergo fides non potest esse sine charitate.

¶ Præterea, Augu. dicit in Enchiridio. quòd spes sine amore esse non potest. amor autem est charitas, de hoc enim amore ibi loquitur. ergo spes non potest esse sine charitate.

¶ SED CONTRA est quod Matthæi primo dicitur in glossa, quod fides generat spem, spes vero charitatem: sed generans est prius generato, & potest esse sine eo. ergo fides potest esse sine spe, & spes sine charitate.

Annot.

plere mouendo intellectum ad assensum absq; formidine alioquin fidei actus nunquã erit vtpote carens sufficienti causa, nec inconuenit ex sola voluntate credere astra esse paria: sicut enim voluntas terminat potentiã rationalẽ ad alterũ cõtrariorum, ad quæ neutraliter se habet, vt dicitur 9. Metaph. sic determinat intellectũ ad alteram partem cõtradictionis credendã & sicut medium ex solo odio determinat artem ad occidendum infirmum, sic ex solo amore alicuius quantumcunque extraneũ determinatur quis ad credendum id, cuius nullam habet rationẽ.

Annot.

CONCLVSIO.

¶ Quamuis fides, spes, sine charitate in hominibus esse possint, virtutes tamen perfectæ sine illa esse nõ possunt.

¶ RESPONDEO dicendum, quod fides & spes sicut & virtutes morales, dupliciter considerari possunt. Vno secundum inchoationem quandam. Alio modo secundum perfectum esse virtutis. Cum enim virtus ordinetur ad bonum opus agendum, virtus quidem perfecta dicitur ex hoc, quod potest in opus perfecte bonum. quod quidem est, dum non solum bonum est quod fit: sed etiam bene fiat, non erit perfecte bonum vnde nec habitus, qui est talis operis principium, habebit perfectæ rationẽ virtutis, sicut si aliquis operetur iusta, bonum quidem facit, sed non erit opus perfectæ virtutis nisi hoc bene faciat, id est secundum electionem rectam: quod est per prudentiam, & ideo iustitia sine prudentia nõ potest esse virtus perfecta. Sic igitur fides & spes sine charitate possunt quidem aliqualiter esse: perfectæ autem virtutis rationem sine charitate non habent. cum enim fidei opus sit credere deo: credere autem sit alicui propria voluntate assentire: si non debito modo velit, non erit fidei opus perfectum. quod autem debito modo velit, hoc est per charitatem, quæ perficit voluntatem. omnis enim rectus motus voluntatis ex recto amore procedit, vt Auguſt. dicit in 14. de ciui. dei. Sic igitur fides est quidem sine charitate, sed non perfecta virtus: sicut temperantia vel fortitudo sine prudentia. Et similiter dicendum est de spe: nam actus spei est expectare futuram beatitudinem à deo. qui quidem actus perfectus est, si fiat ex meritis quæ quis habet, quod non potest esse sine charitate: si autem hoc expectet ex meritis quæ nondũ habet, sed proponit in futurum acquirere, erit actus imperfectus. & hoc potest esse sine charitate, & ideo fides & spes possunt esse sine charitate, sed sine charitate proprie loquendo, virtutes non sunt. nam ad rationem virtutis pertinet, vt non solum secundũ ipsam aliquod bonum operemur, sed etiam bene: vt dicitur in 2. Ethicorum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod virtutes morales dependẽt à prudentia: prudẽtia autem infusa nec rationẽ prudentię habere põt absq; charitate: vtpote difficiente debita habitudine ad primmũ principiũ, quod est vltimus finis: fides autem & spes secundum proprias rationes nec à prudentia, nec à charitate dependent. & ideo sine charitate esse possunt: licet non sint virtutes sine charitate, vt dictum est.

¶ Ad secundum dicendum, quod ratio illa procedit de fide, quæ habet perfectam rationẽ virtutis.

¶ Ad tertium dicendum, quod Auguſt. loquitur ibi de spe secundum quod aliquis expectat futuram beatitudinem per merita quæ iã habet: quod non est sine charitate.

ARTICVLVS V.

a ¶ Virum charitas possit esse sine fide & spe.

ADQVINTVM sic proceditur. Videtur quod charitas possit esse sine fide & spe. Charitas enim est amor dei. sed deus potest à nobis amari & in dispositione subiecti: virtutes enim morales habent pro subiecto appetitũ, vt subsit rectæ rationi perfectæ, quæ est prudentia simpliciter. & fides & spes intellectum motũ à voluntate perfecta, & voluntatem affectam meritis præsentibus, quorum vtrunq; sola charitate habetur: & quoniam litera prudentiam pluries nominat, ideo hic sensus eligendus videtur.

Annot.

¶ In eodem quarto articulo in responsione ad primum, aduerte nouitie, quòd author distinguit virtutes in eas secundum proprias rationes: puta fidei, prudentiæ, temperãtiæ, &c. & in eas vt virtutis perfectæ rationem habent, ita, quòd considerat fidem inquãtum fides, & rursum fidem inquantum est simpliciter virtus: & sic de aliis: & intendit, quòd in hoc est differentia inter fidem infusam & prudentiam infusam, quòd licet neutra inquantum virtus, possit esse sine charitate: fides tamen inquantum fides, esse potest sine illa: quia potest habere fine illa opus suum: saluatur enim fine illa intellectus motus à voluntate ad credendũ deo secundum regulam diuinæ reuelationis, licet non perfecte. prudentia autem in fusa nec inquãtum prudentia potest esse sine charitate: quia inquantum prudentia dependet magis ab vltimo, quàm à finibus proximis: sicut scientia à primis principijs: & propterea sicut non potest esse sine moralibus infusis, à fortiori non potest esse sine charitate. Ex prædictis autem patet, quòd aliter se habet charitas ad fidem & spẽ & aliter ad morales acquisitas, istæ enim nõ constituuntur in esse virtutis secũdum essentiã, nec secundũ statũ p charitatẽ aut aliquid eius: sed dum imperãtur ab ea. ad superiorem ordinem referuntur. illę autem ex charitatis præsentia fortiuntur perfectionem status: propter quo d Scotus in 36. distin. tertij. tenens fidem & spem esse perfectas virtutes, sicut morales sine charitate, minus perspicaciter vidit.

a ¶ Super Quæstionis sexagesimæquintæ Articulum quintum.

IN articulo quinto eiusdem quæstionis nihil scribendum occurrit.

¶ Ad tertium dicendum, quod Christo de fuit fides & spes, propter id quod est aliquid imperfectionis in eis: sed loco fidei habuit apertam visionem: & loco spei, plenam comprehensionem. & sic fuit perfecta charitas in eo.

QVÆSTIO SEXAGESIMASEXTA
De æqualitate virtutum, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de æqualitate virtutum.

¶ Et circa hoc quæruntur sex.

¶ Primo, vtrum virtus possit esse maior vel minor.

¶ Secundo, vtrum omnes virtutes simul in eodem existentes sint æquales. ¶ Tertio, de comparatione virtutum moralium

a ¶ Super Quæstionis sexagesimæsextæ Articulum primum.

IN titulo primi articuli quæstionis sexagesimæsextæ memento, quod quum aliqui habitus dicantur virtutes secundum quid, vt de virtutibus intellectualibus in quæstione quinquagesimasexta, & theologicis informibus in q. præcedente dictum est, & aliqui simpliciter, vt charitas & virtutes cardinales ac morales omnes infusæ & acquisitæ, & totas articuli sermo circa has versetur: consequens est, vt præsens titulꝰ de virtutibus simpliciter accipiatur. Et consimatur hoc: quia in litera virtus distinguitur contra scientiam & artem.

¶ In corpore eiusdem primi articuli nota primo, quòd istæ comparationes in litera positæ inter prudẽtiam, &c. habebunt in hac eadem quæstione proprios articulos: & ideo ibi examinãdos relinquo. Nota secũdo, quòd author loquitur de virtute perfecta secundum statum quæ sola dicitur simpliciter virtus. quum negat eam posse intẽdi secundum se quod est intendi per extensionem ad plura nunc, quàm prius, vt superius declarauimus diffusè. & hinc manifestè habes q̃ de intentione authoris est doctrina dicta de cõnexione, scilicet quòd virtus perficit in propria materia, & iam connexa alijs materijs. si enim non esset, hoc iam posset excẽdi, ad quæ prius non se extendebat. Nota tertio, quòd hinc habes differentiam quandam inter virtutes intellectuales & morales in hoc, quòd illæ etiam imperfectæ secundum statum dicuntur virtutes, istæ autem nisi sint secundum statum perfectæ, non dicuntur virtutes. dicitur enim in litera, quod scientia & ars non semper extendunt se ad omnia sua: virtus autem ad omnia sua se extẽdit. & in proptu causa huius est: quia scilicet minus exigitur ad constituendum imperfectum, quàm perfectum: virtutes autẽ intellectuales imperfectè habent rationem virtutis, non enim sunt virtutes nisi secundũ quid: morales autẽ habent perfectè rationem virtutis: vt patet ex supradictis. Nota quarto quatuor causas in litera augmenti intensiui virtutum: scilicet cõsuetudinem, naturalem inclinationem, iudicium perspicacius, & gratiam. Et simul nota duas contra Stoicos rationes: alteram ex latitudine medij, alteram ad intellectuales. ¶ Quarto, de cõparatione vitutum moralium adinuicem. ¶ Quinto, de comparatione virtutum intellectualium adinuicem. ¶ Sexto, de comparatione virtutum theologicarum adinuicem.

Infra artt. 2. cor. et q. 73. art. 2. ad 3. Et q. 112. ar. 4. cor. Et 2. 2. qõ. 5. ar. 4. Et 3. dist. 36. art. 4. Et mal q. 2. art. 9. ad 8. Et vir. q. 5. ar. 3. Annot.

ARTICVLVS I.

a ¶ Vtrum virtus possit esse maior vel minor.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod virtus non possit esse maior vel minor. Dicitur enim in Apol. 12. quod latera ciuitatis Ierusalem sunt æqualia: per hæc autem significantur virtutes: vt glossa dicit ibidẽ. ergo omnes virtutes sunt æquales. non ergo potest esse virtus maior virtute.

¶ Præterea, Omne illud, cuius ratio consistit in maximo, non potest esse maius vel minus: sed ratio consistit in maximo: est enim virtus vltimum potentiæ: vt Philosophus dicit in primo de cęlo. & Augustꝰ. in 2. De liber. arbit. ait, quòd virtutes sunt maxima bona, quibus nullus potest male vti. ergo videtur quod virtus non possit esse maior neque minor.

¶ Præterea, Quantitas effectus pensatur secundum virtutem agentis: sed virtutes perfectę quæ sunt virtutes infusæ, sunt à deo: cuius virtus est vniformis & infinita. ergo videtur quod virtus non possit esse maior virtute.

¶ SED CONTRA, Vbicunque potest esse augmentum & superabundantia potest esse inæqualitas: sed in virtutibus inuenitur superabundantia & augmentum. Dicitur enim Math. 5. Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum. Et Prouerbio. 16. dicitur. In abundanti iustitia virtus maxima est. ergo videtur quod virtus possit esse maior vel minor.

CONCLVSIO.

¶ Tametsi virtus secundum se non sit se ipsa maior vel minor, respectu tamen subiecti maior vel minor dici contingit, vel secundũ variationem temporis in eodem, vel secundum inclinationem maiorẽ in diuersis, vel aliquo alio accidenti naturæ, vel gratiæ: dicitur tamen vna secundum speciem virtus alia maior & excellenior.

¶ RESPONDEO dicendum quod cum quæritur vtrũ virtus vna possit esse maior alia, dupliciter intelligi potest. Vno modo in virtutibus specie differentibus. & sic manifestum est, quòd vna virtus est alia maior: semper enim est potior causa suo effectu. & in effectibus tanto aliquid est potius, quanto est causæ propinquius. Manifestum est autem ex dictis quòd causa & radix humani boni est ratio. & ideo prudentia, quæ perficit rationem, præfertur in bonitate alijs virtutibus moralibus perficientibus vim appetitiuam, inquantum participat rationem. & in his etiam tanto est vna altera melior, quanto magis ad rationẽ accedit. vnde & iustitia, quæ est in voluntate, præfertur alijs virtutibus moralibus. & fortitudo quę est in irascibili, præfertur temperantię quæ est in concupiscibili, quæ minus participat rationem: vt patet in 7. Ethico. Alio modo potest intelligi quæstio in virtute eiusdem speciei. & sic secundum ea quę dicta sunt supra, cum de intentionibus habituum ageretur: virtus potest dupliciter dici maior & minor. vno modo secundum seipsam, alio modo ex parte participantis subiecti. Si igitur secundũ seipsam consideretur, magnitudo vel paruitas eius attenditur secundum ea, ad quę se extendit: quicunque autem habet aliquam virtutem, puta temperantiam, habet ipsam quantum ad omnia ad quæ se temperantia extendit. quod de scientia & arte non contingit: nõ enim quicunque est Grammacus, scit omnia quæ ad Grammaticam pertinent. & secundum hoc bene dixerunt Stoici, vt Simplicius dicit in commento Prædicamentorum, quòd virtus non recipit magis neque minus sicut scientia vel ars, eo quòd ratio virtutis consistit in maximo. Si vero cõsideretur virtus ex parte subiecti participantis, sic contingit virtutem esse maiorem vel minorem, siue secundum diuersa tempora in eodem, siue in diuersis hominibus: quia ad attingendum medium virtutis quod est secundum rationem rectam, vnus est melius dispositus, quàm alius, vel propter maiorem assuetudinem vel propter meliorem dispositionem naturæ, vel propter perspicacius iudicium rationis, aut etiam propter maius gratiæ donum: quod vnicuique donatur secũdum mensuram donationis Christi, vt dicitur ad Ephesi. 4. Et in hoc deficiebant Stoici, æstimantes nullum esse virtuosum dicendum, nisi qui summe fuerit dispositus ad virtutem non enim ex igitur ad rationem virtutis, quod attingat rectę rationis medium in indiuisibili, sicut Stoici putabant, sed sufficit propemedium esse: vt in secundo Ethic. dicitur. Idem etiam indiuisibile signum vnus propinquius & promptius attingit, quàm alius: sicut etiam patet in sagittatoribus trahẽtibus ad certum signum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod æqualitas illa non solum est secundum quantitatem absolutam, sed est etiam secundum proportionem intelligendam: quia omnes virtutes proportionaliter crescunt in homine, vt infrà dicetur.

¶ Ad secundum dicendum, quod illud vltimum quod pertinet ad virtutem, potest habere rationem magis vel minus boni secundum prędictos modos, cum non sit vltimum indiuisibile: vt dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quod Deus non operatur secundum necessitatem naturæ: sed secundum ordinem suæ sapientiæ, secundum quam diuersam mẽsuram virtutes hominibus largitur: secundum illud ad Ephesi. quarto, Vnicuique vestrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi.

ARTICVLVS II.

a ¶ Vtrum omnes virtutes simul in eodem existentes sint æquales.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quod non omnes virtutes in vno & eodem sint æqualiter intensæ. Dicit enim Apostolus 1. ad Corint. 7. Vnusquisque enim habet proprium donũ à deo, alius quidẽ sic, alius autẽ sic, nõ esset autem vnum donum magis & proprium alicui, quàm aliud, si omnes virtutes dono dei infusas quilibet æqualiter haberet. ergo videtur quod non omnes virtues sint æquales in vno & eodem.

¶ Præterea. Si omnes virtutes essent æquè intensæ in vno & eodẽ, sequeretur quod quicũque excederet aliquẽ in vna virtute, excederet ipsum in omnibus aliis virtutibus, sed hoc patet esse falsum: quia diuersi sancti de diuersis virtutibus præcipue laudantur: sicut Abraham de fide, Moyses de mansuetudine, Iob de patiẽtia. vnde de quolibet cõfessore Cãtatur in ecclesia, Nõ est inuẽtus similis illi, qui cõseruauit eum virtutes æquales secundum habitũ, & nõ secundũ actũ: vt in 36. distinct. tertij hoc dicentes sequi videtur author: sed dicam, quod virtutes secundum formale in habitu sunt æquales: secũdum vero martiale sunt in æquales quod est dicere habitus virtutũ, vt perficiunt subiecta vt mota à prudẽtia vel charitate, sunt æquales proportionaliter. vt vero perficiunt eadem, vt tẽdentia in proprias materias, sunt inæquales.

a ¶ Super Quæstionis sexagesimæsextæ Articulum tertium.

¶ Num sit accipere virtutem secundũ suam speciem, præter eius ordinem ad actum.

Quæstio.

IN articulo tertio eiusdem sexagesimæsextæ quæstionis dubiũ occurrit circa distinctionem in litera factam de virtute, quòd sumitur dupliciter, scilicet secũdum rationem speciei in ordinem ad obiectum & secundum ordinem ad actum. hæc namque distinctio coincidentia habet membra. nã virtus secundũ rationem speciei habet ordinem ad actum, & econuerso: quia potentiæ & habitus specificãtur ex actibus & obiectis: vt habetur in secundo de anima.

¶ Ad hoc dicitur, quòd virtus dupliciter respicit actum. primo vt specificantem ipsam, secundo vt effectum ipsius, & primo modo actus cadit sub primo membro implicite, vt obiectio probat. Secũdo autem modo spectat ad secundum membrum: intendit enim author, quòd virtus potest considerari dupliciter: primo secundũ specificam, differẽtiam seu rationem vt sic: secundo secundum hanc conditionem, scilicet esse principium actus recti: & vult, quòd prima consideratio iudicet virtutẽ simpliciter, quia secundum proprium cõstitutiuum essentialiter illecũ dat iudicet eam secundũ quid, quia secundum cõ minnia: & consequenter vult, quòd virtutes intellectuales sint nobiliores simpliciter, quam morales: quia habent nobilius obiectum. morales autem sunt nobiliores secundum quid: quia dant non solum facultatem actus recti, sed facultatem recte vtendi ipsa facultate: quod est manifeste esse perfectius principium actus. & hoc habet virtus moralis, quia perficit appetitum cuius est mouere seipsum & cæteras potentias, hæc autem ideo breuiter transeo: quia superius declarata sunt.

Quæstio.

¶ Num intellectus appetitui præstat, quòd ille in vniuersale, hic in particulare obiectum tendit.

¶ In eodem tertio articulo dubium est de ratione in litera assignata, quare obiectum rationis nobilius est obiecto appetitus, qa scilicet ratio apprehendit aliquid in vniuersali: appetitus autẽ tendit in res quæ habent esse particulare, tum quia & ratio apprehendit particulare, & appetitus tendit in vniuersale: appetimus enim fama & gloriam in cõmuni, & odimus latronũ genus, tum quia res habent nobilius esse in particularibus, quàm in vniuersali: qa illud est reale, hoc rationis, illud simpliciter, hoc secundum quid.

¶ Ad hoc dicitur, quòd quia de nobilitate intellectꝰ & volũtatis in prima parte dictũ est, ideo author breuiter per trãsiens, hanc rationẽ affert, in qua duo tanguntur, scilicet modus operandi vtriusq;, & cõditiones obiectorũ: vniuersalitas namque & particularitas extra conditiones sunt obiectorũ rationis & appetitus. tendere autẽ ad extra & habere in se, modi sunt operãdi: ille appetitus, iste intellectus. & ille quidem in litera exprimitur, iste autẽ nõ, sed insinuatur, & ex oppositio, & ex cõditione obiecti, quia vniuersale in anima est. Est igitur nobilior ratio appetitus quia apprehẽdit in vniuersali, id est, qa respici. res secundũ eleuatũ, in quo vniuntur omnia particularia quæ in rebus inuenta sunt, quum eũ dispersa in inferioribus, vnita sint in superiori, & particularia in vniuersalia vniantur, in seipsis dispergãtur: consequens est de vniuersale altioris sit ordinis & hoc directe intendit litera, quæ ex obiecto testatur se procedere, modus autẽ operandi qui optimam quoq; cõstituerit rationem, hic non est intentus: sed tu vti illo memento, quũ de voluntate & intellectu respectu dei in patria loqueris: ibi enim stante patriæ obiecti ex modo præminet intellectus. Ad obiecta autẽ in oppositum dicitur, q̃ præsens sermo nõ comparat ratione appetitui intellectiuo in spemsed appetitui cõmuni, volũtati, irascibili & concupiscibili. Vnde patet, quòd sicut ratio per se primo est vniuersalis, & reflexe particularis, ita appetitus per se respicit res in particulari particulariter: permissiue, inquantu intellectiuus est, respicit vniuersale. Cõparatio autẽ fit secundũ primaria nõ secundaria obiecta. Dicitur secundo, quod quia appetitus ob ipsum, q̃ tendat in vniuersale, habet à ratione: ideo ratio quæ ex seipsa hoc habet, etiam in hoc est nobilior. Et vt excludatur omnis cauillatio, dicito q̃ vis rationis cõsistit in hoc q̃ ratio, tendit ex se in vniuersale: ita q̃ habet ipsum vt proprium, quod nulli alteri cõuenit quia appetitus si tendit in vniuersale, habet à ratione: ideo ratio quæ ex seipsa hoc habet, etiam in hoc est nobilior. Et vt excludatur omnis cauillatio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

retractare cõclusionẽ huius articuli, scilicet quòd virtutes intellectuales sunt simpliciter loquẽdo, nobiliores quàm morales, dum dicit quòd ratio virtutis magis cõpetit morali, & quòd virtutes intellectuales sunt nobiliores habitus quasi dicat, quòd nõ sunt virtutes nobiliores, quãuis sint nobiliores habitus. Et confirmatur hæc sententia ex supradictis in art. 3. q. 56. vbi dictũ est, ꝙ virtutes intellectuales sunt virtutes secundũ quid, morales autẽ sunt virtutes simpliciter ꝓpter rationẽ nẽ hic tactã & ibi explicitam: quia scilicet moralis perficit ad rectitudinẽ actus in se & in eius vsu: intellectualis autem in se tantũ. ex hoc enim arguitur facile sic, Quod est tale simpliciter, est nobilius in esse tali, quàm quod est tale secũdum quid: sed moralis est virtus simpliciter intellectualis secũdum quid. ergo moralis est nobilior virtus, quàm intellectualis.

Quæstio. ¶ Ad hoc dicitur cõcedendo, ꝙ author in ealce articuli declarauerit intentionẽ suam, quod intẽdit has tres propositiones esse veras, & stare simul, Virtutes intellectuales sunt nobiliores habitus, quàm morales, Virtutes morales sunt nobiliores virtutes, quàm intellectuales quoniã in prima fit comparatio non secundum hãc vel illam rationem, sed simpliciter in secundam: in ratione habitus: in tertia in ratione virtutis. Sed huic expositioni obstat primo, quia sermo auctoris debet esse formalis: ac per hoc in tractatu de virtutib⁹ nono, dicẽs, ꝙ intellectuales virtutes sunt nobiliores moralibus, debet verificari formaliter, scilicet de virtutibus inquãtũ virtutes sunt. Obstat secundo, quia author ipse in hac litera vult, quòd virtus inquãtũ virtus, habet speciẽ ex obiecto, & ex hoc iudicet nobilior simpliciter, si eñ à doctrina sensus formale tollitur, obiecta incertitudinis plena sunt: vt dicitur in 4. Metaphisicæ. Dicendũ est ergo, quòd intentio authoris hæc est, duas tãtum propositiones construere, scilicet primã simpliciter, & tertiã secũdũ quid. i. cũ determinatione, vt declarabitur. secunda eñ incidit cũ prima, vt declarabitur. in sensu enim exposito impertinẽs: nõ enim hic de habit⁹ ratione tractatus est.

¶ Ad quorũ euidentiam sciendũ est, quòd dupliciter exponi potest sermo de virtutibus, inquãtum virtutes, potest nãq; ibi inquãtũ determinare rationem communem virtutis: & potest determinare specificas differentias virtutum. si determinetur cõmunis ratio virtutis, sic virtutes morales sunt nobiliores intellectualib⁹, quia cõmunis ratio virtutis, vt in litera dicit, sumitur ex ordine ad actum, in quo præstant morales intellectualibus: si vero determinantur specificæ differentiæ virtutum, sic intellectuales præstant moralibus quia habent nobilius obiectum. vnde specificas sortiuntur differentias, & totum oppositũ eñ eius, quod præcedens expositio credidit, quia virtutes intellectuales sunt simpliciter non solum nobiliora entia, sed nobiliores virtutes moralibus: licet sint ignobiliores secundum communem rationem virtutis, quę magis conuenit moralibus: imo eis simpliciter & intellectualibus secundum quid: sed hæc maior nobilitas, scilicet habere communem rationem virtutis simpliciter, nõ dat maiorem nobilitatem simpliciter, sed secundum quid: quia spectat adesse principium actus. vnde, vt in litera dicitur, non sumitur nobilitas simpliciter maior, sed secundum quid: & similiter ex eo quòd intellectuales virtutes sunt secundũ quid virtutes, sed eñ cõmunem virtutis rationẽ, nõ nisi secundũ quid ignobiliores censentur. & propterea in litera cõcluditur quòd virtutes intellectuales, licet minus communem virtutis rationem habeant, sunt nobiliores habitus simpliciter & nõ in ratione habitus, si eñ essent nobiliores in ratione habitus, tantum essent nobiliores secũdum quid, quim sit prædicatum valde commune. vnde prima propositio est simpliciter vera & formalis, scilicet virtutes intellectuales sunt nobiliores morali⁹: quia ex proprijs rationib⁹ specificis vendicant sibi maiorem nobilitatem, quàm morales. Tertia autem propositio est vera cum determinatione. vnde & in litera non habetur. Nec aeceptarem eam nisi cum determinatione hoc modo, Virtutes morales sunt nobiliores virtutes secundum communem rationem virtutis, quàm intellectuales: sine hac enim determinatione contradictoriam concederem: nec obstat doctrina superius habita in qõ 56. & pluries repetita de virtute simpliciter & secundum quid: quia secundum communem virtutis rationem intelligitur: & hunc sensum memento reducere vbi similia inuenies.

Annot. ¶ In corpore eiusdẽ articuli aduerte primo, ꝙ Scotus eũ sequacibus, quia tenet voluntatẽ nobiliorem intellectu, cõsequenter ponit virtutem moralẽ nobiliorem prudentia, quæ est intellectualis, & nõ solum in hoc principio discordat, sed quia ponit prudentiã & virtutem moralem circa idẽ obiectũ ac per hoc æqua est apud ipsum nobilitas ex parte obiecti. & aperte errat: quia licet sit idem obiectum materiale puta agibile: prudẽtiæ tamen obiectũ est sub ratione veri: virtutis autem moralis sub ratione boni: veri autem ratio nobilior est simpliciter quia absolutior. Aduerte secundo ne te decipiat materia intellectualis virtutis, puta artis, & propterea neges eam nobiliorẽ simpliciter. Respice ad rationẽ literæ: quia scilicet est de eis in vniuersali: & quiescẽs nõ abnegando ignobilitatem secundum quid pro quanto ad vilia experiẽdo descẽdit: vtrunque enim arti conuenit: vt in primo Metaphysicæ dicit, iudicare scilicet & agere, & propterea sic suscipere memento, quòd prudentia & ars sint circa singularia, vt prius & essentialius inquãtum cognoscitiuę sint circa vniuersalia. vnde nobilitatem simpliciter trahunt vt in litera dicitur.

¶ *Num prudentiæ sit directiua omnium moralium virtutum præstituendo omnibus finem.* Quæstio.

¶ In responsione ad tertium eiusdẽ articuli dubium arduum occurrit, in via authoris & simpliciter, quomodo scilicet sit verum prudentiam dirigere morales virtutes, etiam in præstituendo finem: & simpliciter quidem in Secunda Secundæ discutiendum erit in qõ. 47. Ad hominem vero nunc duplici ratione differendum puto. Primo quia hoc repugnare videtur superius dictis: & inferius in Secunda Secundæ loco allegatorum superioribus quidem ꝓ quanto dictũ fuit, quòd prudentia principium, quod est finis, habes à virtute morali: quia quælis vnusquisque est, talis ei finis videtur, inferioribus autẽ, quia expresse negabitur ex ꝓpositio, prudentiam præstituere finem moralibus virtutibus. Secũdo, quia ex hoc pendet principia intentium huius arcani quo ad prudentiã, an scilicet nobilior sit prudẽtia virtute morali, vt vis argumenti tangit. ¶ Ad huius difficultatis euidentiã ponendꝰ ante oculos est progressus nostræ mẽtis in istis, vt ex eo rationem dictorum sit mere & reddere valeamus: & quid simpliciter, & quid secundum quid intelligatur, discernamus. In mente nostra primo omnium est synderesis: quæ non solum omne bonum prosequendum, & malum fugiendum, scilicet atem appetendam & miseriam fugiendam, sed bonum rationis prosequendum & malum oppositum vitãdum iudicamus naturaliter, & hinc in appetitu naturaliter inest non solum inclinatio ad bonum prosequendum & malum vitandũ, ad beatitudinem appetendam & miseriam fugiendam: sed imperfecta quædam inclinatio ad viuendum secundum rectam rationem: Et licet synderesis sit virtus, quia est intellectus principiorũ inclinatio, tamẽ hic appetitus non est virtus, quia imperfecta est, ratio autem quare in appetitu non est perfecta naturalis inclinatio, vt sit sufficiens ad virtutẽ, sicut in ratione est iudicatorii naturale sufficiens ad virtutem: est, quia apprehensio trahit res ad se, & iudicium perficitur secundum esse, quod res habent in nobis, appetitus autem tendi. ad res in se, & perficitur in adeptione rei. Ex hoc enim prouenit, quod inclinatio ad bonum eget habitu rectificante electionem, in voluntate quidem, quo ad bonum rationis in operationibus, in appetitu vero sensitiuo quo ad bonum rationis in passionibus, qua adipiscatur finem, & ipsa impotens ad hoc à ratione virtutis deficiat: lumen autem naturalis iudicij circa principia tali administratione non egeat: sed in seipso manens recti semper sit principium actus perfecti, qui est iudicare. synderesis igitur in intellectu iudicãte & proponente non solum finem vltimum, sed fines proprios virtutum moralium, dum in passionibus & operationibus secundum rationem viuẽdum iudicat, & appetitu inchoatiue inclinatio ad hoc fines, scilicet bonum rationis in operationibus, bonum rationis in timoribus & audacijs, bonum rationis in delectationibus. &c. discurritur ex huiusmodi principijs firmatis in intellectu, & inchoatis in appetitu. subsumendo aliquod minus vniuersale, puta abstinere à delectationibus venereis, rempublicam defendendam, & concluditur modus in delectationibus: & sic de alijs, hic autem discursus prudentiæ generatiuus est, & conclusio eius est modus in operationibus seu passionibus seruandus, qui nil aliud est, quàm medium rationis materia morali. principium autem eius est synderesis ex parte apprehensiua, & naturalis inclinatio ad bonum rationis in concupiscentijs & delectationibus ex parte appetitiua, ad hinc quoque discursum perfectum, iudicio scilicet & præcepto, sequitur in appetitu conclusio electionis. qua scilicet eligimus delectationes in ordine ad modum illum, medium illud, bonum illud rationis, in hac enim electione potest perfecte findereſi, & inclinatione naturali tantũ erat recta ex virtute morali à prudentia genita fit, & est recta recte, & sic virtus moralis in facto esse dat prudẽtiæ ipsum: & intueri: quòd modus spectat ad finem moralis virtutis, quia est ipsum rationis bonum participatum in materia morali, passiones autem ipse spectant ad id quod est ad finem: vtuntur enim eis virtutes propter bonum rationis. & sicut prudentia generatur frequenti discursu ex fine, sic præexistente & cõcludente medium: ita virtus moralis generatur ex frequenti electione subsequente simul, genita autem iam vtraque virtus sic connectitur, vt humana ratio non solum synderesi, sed prudentia rectificata de fine virtutis illa rectificante eam, de fine illo absolute, ista rectificante eandem de eodem applicato ad minus vniuersale, quàm sit vniuersale synderesis, vel etiã ad singulare, quoniam prudentia est etiam singularium, & rursus mota nõ solum ab appetitu naturali talis finis. sed perfecta virtute inclinante in talem finem discurrit ad vlteriores conclusiones, donec perueniatur ad perfectionẽ status virtutis, vel ad firmandum eam fidei & proportionaliter ad eligendũ mouetur appetitus. hic est progressus mentis nostræ. In quo triplice aduertere potes distinctionẽ, vnde clarificari ambigua occurrẽtia possunt. prima est de fine virtutis moralis. quod sumitur dupliciter, scilicet absolute, seu in sua cõmunitate & applicato ad speciales factus occurrẽtes in exercitio vitę humanæ. Secũda est de virtutibus moralibus & prudentia, quod sumitur dupliciter, scilicet in fieri & in facto esse secundũ essentiam. Tertia est de dare & accipere finem, quod sumitur dupliciter, scilicet primo, & non primo. Ex his nanque liquet primo quod finis virtutis moralis absolute præstituitur: primo non à prudẽtia, sed à synderesi. & hoc clarum est, quia prudentia ex illo sit. Secundo, quòd finis idem absolute non prius intenditur à virtute morali, quam sit prudentia. & hoc clarum est quia: virtus moralis non fit ab illo fine nisi mediante prudẽtia. tertio, quod prudentia in fieri non dependet à virtute morali, sed eius fine, & appetitu recto illius naturalis inclinationis, quæ nõ est virtus, sed inchoatio virtutis. & hoc clarum est: quia intentio recta finis est principium prudentiæ & cõstat quod ante prudentiam non est virtus moralis. Quarto, ꝙ virtus moralis in fieri dependet, nõ solum à synderesi & recta intentione finis nunc dicta, sed prudentia afferente finem, inueniendo mediũ prius natura, quàm sequatur electio generans virtutem morale. & hoc clarum est de ordine dicto & diffinitione virtutis moralis. Quinto, ꝙ comparando prudentiã ad virtutem moralẽ in fieri sit simpliciter, verũ est quòd prudentia dirigit virtutem moralem, præstituendo illi finem non primo & absolute, sed applicando illum ad speciales materiam occurrentem. & sic verificantur verba authoris hic, quæ propter intentionem medij prudentiæ præstitutionem finis dant. & non contradicunt superioribus, nec dictis in secunda secundæ, qua de prima præstitutione finis & de fine absolute virtutis moralis loquuntur. Sexto, quod cõparando iam genitas prudentiam & virtutem moralẽ, vtraq; in facto esse alteri finẽ applicite præbet diuersimode, declaratur hoc quo ad singula: prudentiã in primis cõstat mediũ morali virtuti semper ostendere & cõseruare virtutẽ: deinde moralem constat finis appetitu rectũ facere, ac per hoc prudentiæ principium firmare. ex hoc autem quòd appetitus virtute morali rectificatur ad eligẽdũ cõsonat bono ratiõis, quia electio claudit in se intentionẽ, consequens est vt eadem virtute rectificetur ad intendendum illũ finẽ absolute, ita ꝙ intẽto finis quæ prius ex synderesi, & inclinatione naturali tantũ erat recta ex virtute morali à prudentia genita fit, & est recta recte, & sic virtus moralis in facto esse dat prudẽtiæ in facto esse finem & absolute, & nõ eõtra: & hoc est septimum. Declaratur quod nõ est eõtra: quia in parte apprehensiua synderesis est virtus sufficiẽs respectu finis absolute: & propter hoc magis vulgatum & cantatum est, ꝙ virtus moralis dat finem prudentiæ: quàm econtra, ex his autem patet quo modo argumẽto satisfiat in proposito de nobilitate secundum veritatem & hanc rationem. consistit enim vis argumenti in hoc, Virtus finis est nobilior virtute eorum, quæ sunt ad finem, sicut habitus principiorum est nobilior habitu conclusionũ: sed virtus moralis est respectu finis, prudentia respectu eorũ quæ sunt ad finem. ergo responsio literæ est ad minorem dicens, quòd

Suprà artic. 1. co. et infr à q. 68 ar. 7. co. et 2. 2. qõ. 58 ar. 12. et q. 123. ar. 12 & q. 142. 28. Et 3. di. 35. q. 1. ar. 3. q. 1. qo. & 4. d. 32. q. 3. art. 3. co. Et virt. q. 3. ar. 3. qo. 3.

¶ Ad tertium dicendum, quod prudentia nõ solum dirigit virtutes morales in eligendo ea, quæ sunt ad finem, sed etiam in præstituendo finem, est autem finis vniuscuiusque virtutis moralis attingere medium in propria materia. quod quidem medium determinatur secundũ rectam rationem prudentiæ, vt dicitur in 2. & 6. Ethicorum.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Virum iustitia sit præcipua inter virtutes morales.*

ADQVARTVM sic proceditur. Videtur quòd iustitia nõ sit præcipua inter virtutes morales. Maius est dare alicui de proprio, quàm reddere alicui quòd ei debetur, sed primũ pertinet ad liberalitatem, secundũ autem ad iustitiam. ergo videtur quòd liberalitas sit maior virtus quàm iustitia.

¶ Præterea, Illud videtur esse maximum in vnoquoque, quod est perfectissimũ in ipso. sed, sicut dicitur Iacobi 1. Patientia opus perfectũ habet. ergo videtur quòd patientia sit maior quàm iustitia.

¶ Præterea, Magnanimitas operatur magnũ in omnibus virtutibus, vt dicitur in 4. Ethicorum. ergo magnificat etiam ipsam iustitiã: est igitur maior quàm iustitia.

¶ SED CONTRA est, quòd Philosophus dicit in 5. Ethicorum. quod iustitia est præclarissima virtutum.

CONCLVSIO.

¶ Iustitia cum inter omnes virtutes morales sit ratioui propinquior, quia in voluntate consistẽs, dirigit hominẽ ad actum ergã alios, est omnibus excellentior, quàm in nobilitate fortitudo est postquam temperãtia est.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd virtus aliqua secundum suam speciem potest dici maior, vel minor, vel simpliciter, vel secũdum quid. Simpliciter quidem dicitur maior, secundum quod in ea maius bonum rationis relucet: vt supra dictum est. & secundum hoc iustitia inter oẽs virtutes morales præcellit tã quam propinquior rationi. quod patet & ex subiecto, & ex obiecto: ex subiecto quidem, quia est in voluntate, sicut in subiecto: voluntas autem est appetitus rationalis, vt ex dictis patet, secundum autem obiectum suę materiam quia est circa operatiões, quibus homo ordinatur non solum in seipso: sed etiam ad alterum: vnde iustitia est præclarissima virtutum: vt dicitur in 5. Eth. Inter alias autem virtutes morales, quæ sunt circa passiones, tãto in vnaquaque magis relucet rationis bonũ quanto circa maiora motus appetitiuus subditur rationi, maximum autẽ in his quæ ad hominem pertinent, est vita, à qua omnia alia dependent. & ideo fortitudo, quæ appetitiuum motum subdit rationi in his, quę ad mortẽ & vitam pertinent, primum locum tenet inter virtutes morales; quæ sunt circa passiones: tamen ordinatur infra iustitiam. vnde Philosophus dicit in primo Rhet. quòd necesse est maximas esse virtutes, quæ sunt alijs honoratissimæ: siquidem est virtus potentia benefactiua: propter hoc fortes & iustos maxime honorat: hæc quidem in bello, scilicet fortitudo, hæc autem, scilicet iustitia & in bello & in pace vtilis est, post fortitudinem autem ordinatur temperantia: quę subiicit rationi appetitũ circa ea quæ immediate ordinantur ad vitam, vel in eodem secundum numerũ, vel in eodẽ secundum speciẽ, scilicet in cibis & venereis. & sic istæ tres virtutes simul cum prudentia dicuntur esse principales etiam dignitate. secundum quid autem dicitur aliqua virtus esse maior secundum quod adminiculum vel ornamentum præbet principali virtuti: sicut substantia est simpliciter dignior accidente, aliquod tamen accidens est secundum quid dignus substantia inquantum perficit subiectum in aliquo esse accidentali.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quod actus liberalitatis oportet, quod fundetur super actum iustitiæ: non enim esset liberalis datio, si non de proprio daret vt in 2. Politicorum dicitur. vnde liberalitas sine iustitia esse non posset, quæ secernit suum à non suo. iustitia autem potest esse sine liberalitate. vnde iustitia simpliciter est maior liberalitate tanquam communior & fundamentum ipsius, liberalitas autem est secundum quid maior cum sit quidem ornatus iustitiæ, & supplementum eius.

¶ Ad secundum dicendum, quod patientia dicitur habere opus perfectum in tollerantia malorum in quibus non solũ excludit in iustitia vindictam, quam etiam excludit iustitia, neq; solum odium, quod facit charitas, neque solũ iram, quod facit mansuetudo: sed etiam excludit tristiam inordinatam, quæ est radix omnium prædictorum, & ideo in hoc est perfectior & maior: quia in hac materia exstirpat radicem non autem est simpliciter perfectior omnibus alijs virtutibus: quia fortitudo non solum sustinet molestias absque perturbatione, quod est sapientiæ: sed etiam ingerit se eis cum opus fuerit. vnde quicunque est fortis, est patiens, sed non conuertitur, est autem patiens ia quædam fortitudinis pars.

¶ Ad tertium dicendum, quod magnanimitas non potest esse nisi alijs virtutibus præexistentibus: vt dicitur in 4. Ethi. vnde comparatur ad alias sicut ornatus earum: & sic secũdum quid est maior omnibus aliis, non tamen simpliciter.

quæ sunt ad finem, intendens & eligens.

a ¶ *Super Quæstionis sexagesimæ sextæ Articulũ quartum.*

¶ *Num iustitia præferenda sit fortitudini.*

IN articulo quarto eiusdem 66. quæst. dubium nouitiorum occurrit, quomodo fortitudini præferatur iustitia: quia fortitudo rectificat circa mortẽ & vitã, iustitia autẽ circa operationes ad alterum, nulla nanque operatio est maior ipsa vita, sed pellẽ pro pelle, & cuncta quæ habet, dabit homo pro anima sua. Sed hoc facile soluitur: ex eo quod iustitia rectificando animũ in omnibus operationibus, quæ sunt ad alterum, rectificat etiã respectu vitæ & mortis, ad iustitiam enim spectat ponere vitam pro altero: puta pro republica, cui hoc debet, nec incõuenit eundẽ actũ spectare ad iustitiam & fortitudinẽ diuersimode: vt in proposito ponere vitã, inquantum habet rationem debiti spectat ad iustitiam: quæ sicut dat alia bona debita, ita & vitam: inquãtũ vero habet rationem terribilis, spectat ad fortitudinẽ. Cuius est firmare animũ ne timeat hoc, sed audeat, &c. iustitia tãto est nobilior, quanto vniuersalior circa altera, scilicet est bona rectificans in his quæ sunt ad alterum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Suprà q. 57 ar. 2. ad 2. et in 5. Metaph. lect. 6. & lib. 6. de cœlo & mundo. t. 7.

a ¶ *Super Quæstionis sexagesimæ sextæ Articulum quintum.*

IN artic. 5. cuiusdē 66. quæst. in respōsione ad quartum nota aurea doctrinam, quare sapiētia rationes terminationē maxime vniuersaliū considerat, vt sit in 5. Metaph. quia scilicet ens est proprius effectus primæ causæ, q̄ in prima parte declaratum est, & quare iudicat de principijs quia scilicet eorum causa considerat rationes terminorum: iudicium enim rei per illius causas fit, iudicat autem sapientia de principijs ex rationibus terminorum non tamē explicans medium terminum latentem quo fiat assensus principijs, aut reddat altera causa veritati eorū, sed tanquam dans eis intrinsecā constitutiua eorum rationes, scilicet terminorum, & in eadem resoluens illa, &c. propter ea defendit illa ex summa arce videns.

a ¶ *Super Quæstionis sexagesimæ sextæ Articulum sextum.*

IN art. 6. eiusdem 66. quæst. nihil scribendum occurrit, nisi q̄ omnia notanda sunt.

ARTICVLVS V.

a ¶ *Virum sapientia sit maxima inter virtutes intellectuales.*

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd sapientia non sit maxima inter virtutes intellectuales. Imperans enim maius est eo cui imperatur: sed prudentia videtur imperare sapiētiæ. Dicitur enim 1. Ethicorum quòd quale disciplinarū debitum est esse in ciuitatibus, & quale vnumquodque addiscere, & vsquequo hæc præordinat, scilicet politica, quæ ad prudentiam pertinet, vt dicitur in 6. Ethicorum. cum igitur inter disciplinas etiam sapientia cōtineatur, videtur quòd prudentia sit maior quā sapientia.

¶ Præterea, De ratione virtutis est, quòd ordinet homi nem ad felicitatem: est enim virtus dispositio perfecti ad optimum: vt dicitur in 7. Physico. sed prudentia est recta ratio agibilium, per quæ homo ad felicitatem perducitur: sapientia autem non cōsiderat humanos actus. quibus ad beatitudinem peruenitur. ergo prudentia est maior virtus quàm sapientia.

¶ Præterea, Quanto cognitio est perfectior, tanto videtur esse maior: sed perfectiorem cognitionem habere possumus de rebus humanis. de quibus est scientia, quàm de rebus diuinis. de quibus est sapientia. vt distinguit Augu. in 12. de trin. Quia diuina incomprehensibilia sunt secūdum illud Iob. 16. Ecce deus magnus vincens scientiam nostram. ergo scientia est maior virtus quàm sapientia.

¶ Præterea, Cognitio principiorum est dignior quàm cognitio conclusionum: sed sapientia concludit ex principijs indemonstrabilibus, quorum est intellectus, sicut & aliæ sententiæ. ergo intellectus est maior virtus, quā sapientia.

¶ SED CONTRA est quod Philoso. dicit in 6. Ethic. quòd sapientia est sicut caput inter virtutes intellectuales.

CONCLVSIO.

¶ Sapientia omnibus habitibus intellectualibus excellentior & nobilior est.

¶ RESPONDEO dicendum, quod sicut dictū est, magnitudo virtutis secundum suam speciem consideratur ex obiecto: obiectum autem sapientiæ præcellit inter obiecta omnium virtutum intellectualium: considerat enim causam altissimam, quæ deus est, vt dicitur in princ pio Metaphy. Et quia per causam iudicatur de effectu: & per causam superiorem de causis inferioribus, inde est quòd sapientia habet iudicium de omnibus alijs virtutibus intellectualibus, & eius est ordinare omnes, & ipsa est quasi architectonica respectu omnium.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd cum prudentia sit circa res humanas, sapientia vero cura causam altissimam impossibile est quòd prudentia sit maior virtus quàm sapientia, nisi, vt dicitur in 6. Ethicorum maximum eorum, quæ sunt in mundo. esset homo. Vnde dicendum est. sicut in eo lib. dicitur, q̄ prudentia non imperat ipsi sapientiæ, sed potius econuerso: quia spiritualis iudicat omnia, & ipse a nemine iudicatur, vt dicitur in 1. ad Cor. 2. Non enim prudentia habet se intromittere de altissimis quæ considerat sapientia: sed imperat de his, quæ ordinantur ad sapientiam, scilicet quomodo homines debeant ad sapientiam peruenire. vnde in hoc est prudentia seu politica ministra sapientiæ, introducit enim ad eam præparās ei viam, sicut ostiarius ad regem.

¶ Ad secundū dicendum, quòd prudentia considerat ea quibus peruenitur ad felicitatem: sed sapientia considerat ipsum obiectum felicitatis, quod est altissimum intelligibile. Et si quidem esset perfecta consideratio sapientiæ respectu sui obiecti, esset perfecta felicitas in actu sapientiæ: sed quia actus sapientiæ in hac vita est imperfectus respectu principalis obiecti, quod est deus: ideo actus sapientiæ est quædam inchoatio seu participatio futuræ felicitatis. & sic propinquius se habet ad felicitatem, quam prudentia.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut philosophus dicit in 1. de anima, vna notitia præfertur alteri, aut ex eo, quod est nobilior, aut propter certitudinem. Si igitur obiecta sint æqualia in bonitate & nobilitate, illa quæ est certior, erit maior virtus: sed illa quæ est minus certa de altioribus & maioribus, præfertur ei, quæ est magis certa de inferioribus rebus, vnde philosophus dicit in secundo De cæl. quòd magnum est de rebus cœlestibus aliquid posse cognoscere, etiam debili & topica ratione. Et in primo de partibus animaliū dicit. quòd amabile est magis paruum aliquid cognoscere de rebus nobilioribus, quā multa cognoscere de rebus ignobilioribus. Sapientia igitur ad quam pertinet dei cognitio, homini maxime in statu huius vitæ non potest perfecte aduenire. vt sit quasi eius possessio: sed hoc solius dei est: vt in 1. Meta. sed tamen illa modica cognitio, quæ per sapientiam de deo haberi potest, omni alij cognitione præfertur.

¶ Ad quartum dicendum, quòd veritas & cognitio principiorum indemonstrabilium dependet ex ratione terminorum: cognitio enim quid est totum, & quid est pars. statim cognoscitur quod omne totum est maius sua parte, cognoscere autem rationem entis & non entis, & totius & partis, & aliorū quæ consequuntur ad ens, ex quibus sicut ex terminis constituuntur principia indemonstrabilia, pertinet ad sapientiam: quia ens commune est proprius effectus causæ altissimæ, scilicet dei. & ideo sapientia non solum vtitur principijs indemonstrabilibus quorum est intellectus, concludendo ex eis sicut etiam aliæ sententiæ, sed etiam iudicando de eis, & disputādo contra negantes. vnde sequitur quod sapientia sit maior virtus quàm intellectus.

ARTICVLVS VI.

a ¶ *Virum charitas sit maxima inter virtutes theologicas.*

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd charitas non sit maxima inter virtutes theologicas. Cum enim fides sit in intellectu, spes autem & charitas in vi appetitiua, vt supra dictum est, videtur quod fides comparetur ad spem & charitatem, sicut virtus intellectualis ad moralem: sed virtus intellectualis est maior morali, vt ex dictis patet: ergo fides est maior spe & charitate.

¶ Præterea, Quod se habet ex additione ad aliud, videtur esse maius eo, sed spes, vt videtur, se habet ex additione ad charitatem: præsupponit enim spes amorem, vt Augu. dicit in Ench. Addit enim quendam motum protensionis in rem amatam. ergo spes est maior charitate.

¶ Præterea, Causa est potior effectu: sed fides & spes sunt causa charitatis. Dicitur enim Matth. 1. in glo. quòd fides generat spem, & spes charitatem. ergo fides & spes sunt maiores charitate.

¶ SED CONTRA est quod Apostolus dicit 1. Cor. 13. Nunc autem manent spes, fides, charitas, tria hęc, maior autem horum est charitas.

CONCLVSIO.

¶ Inter omnes theologicas virtutes charitas, quæ propinquius deum respicit quàm cæteræ, excellentissima est.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut supra dictum est, magnitudo virtutis secundum suam speciem consideratur ex obiecto. cum autem tres virtutes theologicæ respiciant deum sicut proprium obiectum. non potest vna earum dici maior altera ex hoc quòd circa maius obiectum: sed ex eo quòd vna se habet propinquius ad obiectum, quàm alia, & hoc modo charitas est maior alijs. nam alię important in sui ratione quandam distantiam ab obiecto. est enim fides de non visis, spes autem de non habitis, sed amor charitatis est de eo quod iam habetur: est enim amatum quodammodo in amante, & etiam amans per affectum trahitur ad vnionem amati propter quod dicitur 1. Ioan. 4. Qui manet in charitate, in deo manet, & deus in eo.

¶ AD PRIMVM ergò dicendum, quod hoc modo non se habent fides & spes ad charitatem, sicut prudentia ad virtutem moralem: & hoc propter duo. Primo quidem, quia virtutes theologicę habent obiectum quod est supra animam humanam, sed prudentia & virtutes morales sunt circa ea, quæ sunt infra hominem: in his autē, quę sunt suprà hominem, nobilior est dilectio, quàm cognitio: perficitur enim cognitio, secundum quod cognita sunt in cognoscente, dilectio vero secundum quod diligens trahitur ad rem dilectam: id autem quod est supra hominem, nobilius est in seipso, quàm sit in homine: quia vnumquodque est in altero per modum eius, in quo est. econuerso autem in his, quæ sunt infra hominem. Secundo, quia prudentia moderatur motus appetitiuos ad morales virtutes pertinentes: sed fides non moderatur motum appetituum tendentem in deum qui pertinet ad virtutes theologicas, sed solum ostendit obiectum. motus autem appetituus in obiectum excedit cognitionem humanam secundum illud ad Ephesios 3. Superuenientem scientiæ charitatem Christi.

¶ Ad secundum dicendum, quod spes præsupponit amorem eius quod quis adipisci se sperat; qui est amor concupiscentiæ: quo quidem amore magis se amat qui concupiscit bonum, quam aliquid aliud. charitas autem importat amorem amicitiæ, ad quam peruenitur spe, vt supra dictum est.

¶ Ad

¶ Ad tertiū dicendū, quòd causa perficiens est potior suo effectu, non autem causa disponens: sic enim calor ignis esset potior quàm anima, ad quam disponit materiam, quod patet esse falsum. sic autem fides generat spem & spes charitatem secundum scilicet quod vna disponit ad alteram.

QVÆSTIO SEXAGESIMASEPtima De virtutum duratione post hanc vitam, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de duratione virtutum post hanc vitam.
¶ Et circa hoc quæruntur sex.
¶ Primo, vtrum virtutes morales maneant post hanc vitā.
¶ Secundo, vtrum virtutes intellectuales.
¶ Tertio, vtrum fides.
¶ Quarto, vtrum remaneat spes.
¶ Quinto, vtrum maneat aliquid fidei vel spei.
¶ Sexto. vtrum maneat charitas.

ARTICVLVS I.

Infr. ar. 2. & ad primum. et q. 68. art. 6.

a ¶ *Virum virtutes morales maneant post hanc vitam.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod virtutes morales non maneāt post hanc vitam. Homines enim in statu futuræ gloriæ erunt similes angelis. vt dicitur Matthæi, 22. sed ridiculum est, in angelis ponere virtutes morales: vt dicitur in 10. Ethic. ergo neque in hominibus post hāc vitam erunt virtutes morales.

¶ Præterea, Virtutes morales perficiunt hominem in vita actiua: sed vita actiua non manet post hanc vitam. dicit enim Gregor. in 6. Mora. Actiuæ vitæ opera cum corpore transeunt. ergo virtutes morales nō manent post hanc vitam.

¶ Præterea, Temperantia & fortitudo, quæ sunt virtutes morales sunt irrationalium partium: vt philosophus dicit in 3. Ethi. sed irrationales partes animæ corrumpuntur corrupto corpore, eo quod sunt actus organorum corporalium. ergo videtur quòd virtutes morales non maneant post hanc vitam.

¶ SED CONTRA est quod dicitur Sap. 1. quòd iustitia perpetua est & immortalis.

CONCLVSIO.

¶ Quamuis non remaneant morales virtutes post hanc vitam quo ad illarum materiam: manebunt tamen in beatis quo ad illud, quod in ipsis rationis est.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut Augustin. dicit in 14 De trinit. Tullius posuit post hanc vitam quatuor virtutes cardinales non esse: sed in alia vita homines esse beatos sola cognitione naturæ (in qua nihil est melius, aut amabilius, vt Aug dicit ibidem) ea scilicet natura quæ creauit omnes naturas. Ipse autē postea determinat huiusmodi quatuor virtutes in futura vita existere, tamen alio modo. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod in huiusmodi virtutibus aliquid est formale & aliquid quasi materiale. Materiale quidem est in eis virtutibus inclinatio quædam partis appetitiuæ ad passiones vel operationes secundū modū aliquem: sed quia iste modus determinatur à ratione, ideo formale in omnibus virtutibus est ipse ordo rationis. Sic igitur dicendum est, quòd huiusmodi virtutes morales in futura vita non manent quantum ad id quod est materiale in eis: non enim habebunt in futura vita locum concupiscentiæ & delectationes ciborum & venereorum, neq; etiam timores & audaciæ circa pericula mortis, neq; etiam distributiones & communicationes rerum quę veniūt in vsum præsentis vitæ. Sed quantum ad id q̄ est formale, remanebunt in beatis perfectissimæ post hanc vitam: inquantum ratio vniuscuiusque recta erit circa ea, quæ ad ipsum pertinent secundum statum illum, & vis appetitiua omnino mouebitur secundum ordinē rationis in his quę ad statum illum pertinent. vnde Aug. ibidem dicit, q̄ prudētia ibi erit sine vllo periculo erroris. fortitudo sine molestia tolerandorū malorum, temperantia sine repugnatione libidinum, vt prudentiæ sit nullum bonum deo proponere vel æquare, fortitudinis ei firmissime inhærere, temperantiæ nullo defectu noxio delectari. de iustitia vero manifestius est quem actum ibi habebit. scilicet esse subditum deo: quia etiam hic vita ad iustitiam pertinet esse subditum superiori.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd philoso. loquitur ibi de huiusmodi virtutibus moralibus, quantum ad id quod materiale est in eis. sicut de iustitia quantum ad commutationes & distributiones, de fortitudine quantum ad terribilia & pericula, de temperantia quantum ad concupiscentias prauas.

¶ Et similiter dicendum est ad secundum: ea enim quæ sunt actiuæ vitæ materialiter se habent ad virtutes.

¶ Ad tertium dicendum, quòd status post hanc vitam est duplex. Vnus quidem ante resurrectionem, quando animæ erunt à corporibus separatæ. Alius autem post resurrectionem, quando animæ iterato corporibus suis vnientur. In illo ergo resurrectionis statu erunt vires irrationales in organis corporis, sicut & nunc sunt. vnde & poterit in irascibili esse fortitudo, & inconpiscibili temperantia, inquantum vtraque vis perfecte erit disposita ad obediendum rationi. sed in statu ante resurrectionem partes irrationales non erunt actu in anima, sed solum radicaliter in essentia ipsius: vt in primo dictum est. vnde nec huiusmodi virtutes erunt in actu nisi in radice, scilicet in ratione & voluntate in quibus sunt seminalia quædam harum virtutum, vt dictum est. sed iustitia quæ est in voluntate, etiā actu remanebit. vnde specialiter de ea dictum est, quòd est perpetua & immortalis: tamen ratione subiecti, quia volūtas incorruptibilis est: tum etiam propter similitudinem actus: vt prius dictum est.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Virum virtutes intellectuales maneant post hanc vitam.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quod virtutes intellectuales non maneant post hanc vitam. Dicit enim Apost. 1. ad Cor. 13. quod scientia destruetur, & ratio est: quia ex parte cognoscimus. sed sicut cognitio scientiæ est ex parte, id est, imperfecta, ita etiam cognitio aliarum virtutum intellectualium, quandiu hæc vita durat. ergo omnes virtutes intellectuales post hāc vitam cessabunt.

¶ Præterea, Philosophus dicit in prædicamentis, quòd scientia cum sit habitus, est qualitas difficile mobilis: non enim de facili amittitur nisi ex aliqua forti transmutatione vel ægritudine: sed nulla est tanta transmutatio corporis humani sicut per mortem. ergo scientia & aliæ virtutes intellectuales non manent post hāc vitam.

¶ Præterea, Virtutes intellectuales perficiunt intellectum ad bene operandum proprium actum. sed actus intellectus non videtur esse post hanc vitam eo quòd nihil intelligit anima sine phantasmate, vt dicitur in 3. De anima. Phantasmata autem post hanc vitam non manent cū nō sint nisi in organis corporeis. ergo virtutes intellectuales non manent post hanc vitam.

¶ SED CONTRA est, quod firmior est cognitio vniuersalium & necessariorum, quàm particularium & contingentium: sed in homine remanet post hac vitam cognitio particularium & contingentium, puta eorum, quæ quis fecit, vel passus est: secundum illud Luc. 16. Recordare, quia recepisti bona in vita tua, Lazarus similiter mala. ergo multo magis remanet cognitio vniuersalium & necessariorum, quæ pertinet ad scientiam & ad alias virtutes intellectuales.

CONCLVSIO.

¶ Virtutes intellectuales post hanc vitā in hominibus manent secundum id, quod est ipsipsis formale, videlicet intelligibiles species in intellectu seruatas, non manent autem quo ad materiale, scilicet ipsa phantasmata.

¶ RESPONDEO dicendū, quòd sicut in primo dictum est, quidam posuerunt quòd species intelligibiles nō permanēt in intellectu posibili nisi quandiu actu intelligit, nec est aliqua cōseruatio specierum cessante cōsideratione actuali nisi in viribus sensitiuis, quæ sunt actus corporaliū organorum, scilicet imaginatiua & memorativa: huiusmodi aūt vires corrūpuntur corrupto corpore: & ideo secundū hoc scientia nullo modo post hanc vitam remanebit corpore corrupto, neque aliqua alia intellectualis virtus. Sed hæc opinio est contra sententiam Arist. qui in 3. de anima dicit, quod intellectus posibilis est in actu, cum sit singula sicut sciens, cum tamen sit in potentia ad considerandum in actu. Est etiam contra rationis

a ¶ *Super Quæstionis sexagesimæ septimæ Articulum primum.*

IN primo artic. quæstionis sexagesimæ septimæ scitō nomine quòd distinctio inter eę formali & materiali nō est de ipsa essentia virtutis, tota ēn remanet, sed de actu eius quia nō remanent refrenans aut impellens vel firmans passiones, quæ sunt materia eius: sed perficiens appetitum ad sequendam rationem rectam: propterea dicitur quòd erunt quidam ibi virtutes, sed alio modo.

a ¶ *Super Quæstionis sexagesimæ sextæ Articulum secundum.*

Infra. q. 93. ar. 6. ad 2. Et 2. d. 6. ar. 4. ad tertium & d. 34. ar. 5. Et 3. cōtra. c. 12. & ma. q. 2. ar. 12. Et opusc. 3. c. 118. Quæstio.

¶ *Num detractis speciebus intelligibilibus remaneret scientia.*

IN articulo secundo eiusdem 67. quæstionis dubium primo occurrit quo pacto est verum, quòd si species intelligibiles non conferantur in intellectu possibili, quòd scientia nullo modo remaneret: cum Auicen. cuius est ista positio, dicat remanere habilitatem intellectus ad recipiendum ab intelligentia agente, quæ prius recepit: & ista habilitate dicitur aliquis sciens.

¶ Ad hoc dicitur, quòd author, vt apparet in secundo contra Genti. c. 74. putat Auicennā male prosecutum positionem suam, & quòd habitus alia non est nisi, species sint: & propterea hic non ex intentione illius opinionis, sed ex intentione authoris determinatur, quòd scientia & virtutes intellectuales nullo modo nec formaliter, id est, nec materialiter remanerēt actu.

¶ Dubiū secundo in eodem loco occurrit, quare author de virtutum intellectualium duratione tractans, earum essentias tacet: & de principijs earū q̄ sunt species intelligibiles & phātasmata tractat: iā enim ostēsum est, quod virtutes intellectuales effectę sunt specierū intelligibiliū, & non species ipsæ.

¶ Ad hoc dicitur dupliciter: primo, qa doctrina tanto certior est, quāto vniuersalior & remotior ab opinionib⁹: ideo author prætermissis opinionibus de esse habitus ad radicem accessit, species scilicet intelligibiles, quæ sunt prima entia in intellectu, vt ex illis remanētibus virtutes intellectuales cōclu deret remanere formaliter: sunt enim principia formalia omnis intelle-

ctionis

Universidad de Deusto
Biblioteca

ctionis, cum omnis intellectio sit ab intellectu in actu per speciem intelligibilem. secundo dicitur, quòd author minus dicit, & plus intendit: nam per species intelligibiles intelligit ipsas, & quicquid se tenet ex parte ipsarum, sive sit ordinatio earum, sive sic habilitas ad virtendum eis, sive quodcunque aliud: horum enim hoc in virtutibus intellectualibus tenet se ex parte formalis, & phantasmata cum pertinentibus ad ea ex parte materialis. rationabile est autem sic exponere hunc locum: quoniam quæstio est de virtutibus in anima, vt separatur à corpore: ac per hoc quicquid se tenet ex parte animæ, computatur pro vno & formali, quicquid autè ex parte corporis, p alio vno & materiali, nominauit autem totum illud formale à speciebus intelligibilibus: vtpote certioribus, prioribꝰ & formalioribus, secundum suum genus.

a ¶ *Super Quæstionis sexagesimæ septimæ Articulum tertium.*

IN art. 3. eiusdem qõ. 67. dubium est, an fides & scientia de eodem stent simul in eodem: sed quoniam hoc ex proposito quæretur in 1. quæst. secunda secundæ, ideo hic pertranseo: quia tamen hic fundamenta iaciuntur. pro intellectu terminorum duo notanda sunt. primum est, quòd præsens articulus de fide & spequés de spe directe loquuntur de actibus fidei & spei, & nõ de habitibus. in quinto nãq; art. consummãs author quæstionem de fidei & spei duratione, de habitus duratione determinat quid sentiendum, vt ibi patebit: quæ igitur de fide & spe in his duobus legis articulis ad actus earum refer. Secundum est, quod quũ dicitur q̃ fides importat imperfectionem ex parte subiecti, posset bene & male intelligi vel non intelligi: & consequenter errare in principijs. si quis enim intelligat eam dicere imperfectionem ex parte subiecti: quia ponit actũ imperfectum: seu diminutum in subiecto, erraret, nam cognitio per mediũ probabile alicuius conclusionis demateriabilis ponit etiã actũ imperfectum seu diminutũ in subiecto: & tamen nõ est fides, nec in compossibilis scientiæ stat enim cum scientia eiusdem in eodem subiecto, vt in litera dicitur, non est igitur sermo, quòd habitus fidei inclinat subiectum in actũ imperfectum, vt multi videntur intelligere. quamuis enim hoc vere in primo dictum est. & sic scientia manet: non tamen secundum eundem modum operandi, sicut & de virtutibus moralibus dictum est.

Infra artic. 5. Et 2.2. q.4.ar.4 ad.1. et q. 18.ar.2. cor.fin. Et q.7.art.3. ad tertium 3.ad.31.ar 1.q.1.3 .et veri q.27. ar.5.ad sextum fi. Et vir.q.5.ar ti.4.ad de eimum.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Vtrum fides maneat post hanc vitam.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd fides maneat post hanc vitam. Nobilior enim est fides, quàm scientia. sed scientia manet post hanc vitam: vt dictum est. ergo & fides.

¶ Præterea, Primæ ad Co.13. dicitur. Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quòd est Christus Iesus, id est, fides Christi Iesu. sed sublato fundamento non remanet id quod superædificatur. ergo si fides non remanet post hanc vitam, nulla alia virtus remaneret.

¶ Præterea, Cognitio fidei & cognitio gloriæ differunt secundum perfectum & imperfectum, sed cognitio imperfecta potest esse simul cum cognitione perfecta: sicut in angelo simul potest esse cognitio vespertina cũ cognitione matutina, & aliquis homo potest simul de eadem conclusione scientiam per syllogismum demonstrativum, & opinionem per syllogismum dialecticum. ergo etiam fides simul esse potest post hanc vitam cum cognitione gloriæ.

¶ SED CONTRA est quòd Apostolus dicit 2.ad Cor.5. Quamdiu sumus in corpore, peregrinamur à Domino: per fidem enim ambulamus & nõ per spem: sed illi qui sunt in gloria, non peregrinantur à Domino, sed sunt ei præsentes. ergo fides non manet post hãc vitam in gloria.

CONCLVSIO.

¶ *Cum fides sit, qua quis credit quod nõ videt, beatus autem id videat quo beatificatur, impossibile simpliciter est illam simul cum beatitudine in eodẽ permanere subiecto.*

¶ RESPONDEO dicendũ, quòd oppositio est per se & propria causa, quòd vnum oppositum excludatur ab alio: inquantum scilicet in omnibus oppositis includitur oppositio affirmationis & negationis. Inuenitur autem in quibusdam oppositio secundum contrarias formas: sicut in coloribus album & nigrum, in quibusdam autem secundum perfectum & imperfectum. vnde in alterationibus magis & minus accipiuntur vt contraria: vt cum de minus calido fit magis calidum: vt dicitur in 5. Phys. Et quia perfectum & imperfectũ opponuntur, impossibile est quod simul secundum idem sit perfectio & imperfectio. Est autem considerandum, quod imperfectio quidem quandoque est de ratione rei, & pertinet ad speciem ipsius sicut defectus rationis pertinet ad rationem speciei equi vel bouis. Et quia vnum & idem numero manens non potest trãsferri de vna specie in aliam. inde est quod tali imperfectione sublata, tollitur species rei: sicut iam non esset bos vel equus. si esset rationalis. quandoque vero imperfectio non pertinet ad rationem speciei, sed accidit individuo secundum aliquid aliud: sicut alicui homini quãdoque accidit defectus rationis, inquantum impeditur in eo rationis vsus propter somnum vel ebrietatem vel aliquid huiusmodi. Patet autem quòd tali imperfectione remota nihilominus subiecta rei remanet. Manifestum est autem, quòd imperfectio cognitionis est de ratione fidei: ponitur enim in eius diffinitione, fides enim est substantia sperandarum rerum argumẽtum non apparentium. vt dicitur ad Hebræ.11. Et Augustꝰ dicit. Quid est fides? credere quòd non vides. quòd autem cognitio sit sine apparitione vel visione. hoc ad imperfectionem cognitionis pertinet. & sic imperfectio cognitionis est de ratione fidei. vnde manifestum est, qꝰ fides non potest esse perfecta cognitio eadem numero manens. Sed vlterius considerãdum est vtrum simile possit esse cum cognitione perfecta: nihil enim prohibet aliquam cognitionem imperfectam simul esse aliquando cum cognitione perfecta. Est igitur considerandum, quòd cognitio potest esse imperfecta tripliciter. Vno modo ex parte obiecti cognoscibilis: alio modo ex parte medij: tertio modo ex parte subiecti. Ex parte quidem obiecti cognoscibilis differunt secundum perfectum & imperfectum cognitio matutina & vespertina in angelis: nam cognitio matutina est de rebus secundum quod habent esse in verbo, cognitio autem vespertina est de eis, secundum quod habent esse in propria natura: quod est imperfectum respectu primi esse. Ex parte vero mediꝰ differunt secundum perfectum & imperfectum cognitio quæ est de aliqua conclusione per medium demonstrativum & per mediũ probabile. Ex parte vero subiecti differũt secundum perfectum & imperfectum opinio, fides & scientia: nã de ratione opinionis est, quòd accipiatur vnum cũ formidine alterius oppositi. vnde nõ habet firmã inhæsionem. de ratione vero scientiæ est quòd habeat firmã inhæsionem cum visione intellectiua, habet enim certitudinem procedentẽ ex intellectu principiorum, fides autem medio modo se habet. excedit enim opinionem in hoc, quòd habet firmam inhæsionem, deficit vero à scientia in eo, quod non habeat visionem. Manifestum est autem, quod perfectum & imperfectum non possunt simul esse secũdum idem sed ea, quæ differunt secundum perfectum & imperfectum, secundum aliquid idem possunt esse in aliquo alio eodem. Sic igitur cognitio perfecta & imperfecta ex parte obiecti nullo modo possunt esse de eodem subiecto. possunt tamen conuenire in eodem medio & in eodem subiecto, nihil enim prohibet, quòd rum sit de actu & habitu fidei, non tamen hoc est intentum: hæc enim nis sibi & opinioni & cognitioni probabili: sermo autẽ præsens est de imperfectione propria fidei, qua distinguitur ab alijs, & dicitur, quod tenet se ex parte subiecti. Rursus secundum hoc differentia secundum perfectum & imperfectum ex parte subiecti esset secundum quid, & non simpliciter quoniam ex hoc nõ habetur, quòd subiectum absolute non videat illud creditum: sed quòd subiectũ inquantum est sub illo habitu vel actu, non videt illud creditum, vt patet: in litera autem dicitur, qꝰ fides, opinio & scientia differunt secũdum perfectũ & imperfectum ex parte subiecti, ita quòd credens non videt id quod creditur: quod idem est ac si diceret ex parte subiecti simpliciter & absolute. Ad intelligendum ergo quomodo ex parte subiecti absolute propria imperfectio fidei sit scito quòd fides dicitur imperfecta ex parte subiecti, quia cõstituit subiectum absolute in esse imperfecto, seu quod in idem redit, exigit subiectum absolute imperfectum: & est sermo de imperfectio priuatiue: ita qꝰ ponit subiectum absolute priuatum visione illius, quod creditur: & est simile de istis actibus & motu: ita quod sicut motꝰ ex hoc ipso quod inest alicui, constituit ipsum inesse potentiali respectu termini: ac per hoc in priuatione actuali termini: ita credere & sperare constituunt subiecta in priuatione crediti & sperati, & sicut motus est actus entis in potentia, sic, ita fides est assensus determinatus non videntis vt sic, & spes est appetitus non habentis vt sic, & proprerea importat imperfectionem subiecti non secundum quid, sed simpliciter: non per accidens, sed per se: & propterea sicut motus non stat cum termino excludente priuationem eius, ita nec spes stat cũ eius termino: vt in articulo quarto dicitur: nec fides stat cũ visione: quia vtrobique excludit priuatiua imperfectio subiecti, quam vterq; actus subſtantialiter sibi vendicabat, vt in litera dicitur. Et huic sensui attestatur litera de perfectione & imperfectione ex parte obiecti, & ex parte mediꝰ: sicut enim perfectio vel imperfectio ꝓprij obiecti, constituit cognitionem perfectam vel imperfectam ex parte obiectiue: & similiter perfectio vel imperfectio ex parte propri

proprij medij constituit perfectam vel imperfectam cognitionem secundum medium. Ita imperfectio vel perfectio proprij subiecti absolute constituit cognitionem perfectam vel imperfectam ex parte subiecti. Nec miteris, si dicã subiectum imperfectum constituere cognitionem imperfectã, cum prius dixerim cognitionem imperfectã huiusmodi constituere subiectum ineſſe imperfecto. memento quòd causæ sunt sibiinuicem causæ: & quòd sicut motus cõstituit formale subiectũ in esse sic actu & sic in potentia: ita & econuerso subiectum sit actus, & sic in potentia cõstituit subiectiue seu materialiter motum in esse imperfecto. Simile enim accidit in proposito, & hanc doctrinã bene notato: quoniam ex ea habes solutionem ad oĩa opposita: & quare fides opinio & scietia de eodem sunt impossibilesin eodẽ ex quo quid est eorum. & hæc sint pro art.3.& 4.& c.

Quæstio. 2.2.q.18. art.2. Et 3. di.31.q.2. ar.1.q.2. Et veri.q. 4.ar.4.

a ¶ *Super Quæstionis sexagesimæ septimæ Art.quintum.*

¶ *Num & qua ratione cesset in patria habitus fidei.*

IN resp̃onsione ad secundum & tertium quinti arti. dubiũ occurrit simpliciter & ad hominem authorẽ, scilicet an habitus fidei & similiter spei cesset i patria, quia superfluere: an quia succedit eis aliqua perfectio in compoſitionis, simpliciter quidẽ occurrit dubium: quia Scotus. in 3. di. 31. tenet quòd cessatio ex ratione superfluitatis & non incompossibilitatis, & probat hoc: quia in patria nullus habitꝰ est necessarius, nisi charitas: quia nec ad facilitandũ, nec ad habilitãdum potentiam, nec ad præmiandum obiectũ: actus autẽ succedentes in patria non proprie opponuntur habitibus, quod probatur, quia Paulus in raptu videbat Deum, & tamen habebat habitum fidei. Ad hominẽ vero: quia author hic in responſione ad secundum videtur dicere, quod est incompossibilitas perfectionis gloriæ ad perfectionem fidei, in ratione vero ad tertium dicit, quòd esset superfluitas si remaneret habitus fidei non porens exire in actum.

¶ Ad aliud dicit, quòd euacuatio habitus fidei & spei est ex vtraq; ratione, scilicet superfluitatis & incõpossibilitatis: succedit enim vtriq; habitui aliquid incompossibile licet non vniformiter: qñ lumini gloriæ succedit lumẽ gloriæ in incompossibilitate habitui vero spei succedit actus talis efficaciæ, seu status vt incompossibilis sit eidem. Ad quorũ euidentiã scito primo, quòd falsum est in patria solum charitatis habitum esse necessarium: oportet enim etiam ponere habitum luminis gloriæ non ad aliquid eorũ quę dicit arguens, sed ad eleuandam animam ad videndum, & hoc oportet Scotistas fateri: quoniã determinatum per ecclesiam est in clemen. in ea. ad nostrum. de hæreticis. vbi inter errores damnatur, quod anima non indigeat lumine gloriæ eleuante ipsam ad videndum deum, & eo beate fruẽdum: propter quod in litera dicitur quòd imperfectio luminis fidei, quod est ipse habitus fidei, & perfectio luminis gloriæ opponuntur: sicut claritas aëris & obscuritas eius. Scito secundo, quòd licet actꝰ non directe opponatur habitui tam in acquisitis, quam infusis habitibus: differenter tamen se habent ad corruptionem, quasi per modum sequelæ habitus infusi & acquisiti: quia acquisiti ex vno actu contrario non corrumpuntur, vt patet: infusi autẽ eorumpuntur ex vno actu contrario, fidei enim habitus non remanet in eo qui vno actu negat trinitatem. Scito tertio, quòd licet habitui directe non opponatur positiue nisi forma habitualis in eodem subiecto, potest tamen sine tali opposita forma subiectum disponi statu incompossibili tali habituiꝰ desinit nanq; forma non solum per successionem contrarie, sed per subtractionem eorum, quibus conseruabatur: vt patet de lumine. Ex quibus habere potes, quòd fidei habitus euacuatur in patria ex successione oppositæ formæ, scilicet luminis gloriæ per modum habitus, quod dico propter lumen gloriæ per modum passionis in raptu Pauli, vt patet in Secunda secundæ, quæst. 175. artic. 3. Nec obstat obiectio Durandi. q.2.31. di. tertij sententia. scilicet quæ possunt simul per instans esse, possunt simul esse absolute: qz incompossibilitatem nõ impedit longitudo temporis, sed natura oppositionis, dicitur enim ad hoc, quod incompossibilitas consurgit ex natura oppositionis, sed oppositio aliquarũ specierũ non est in actu exercito nisi in statu earũ completo: vt patet in viro mansueto peccãte ex passione seu dispositione modica iræ in hoc enim simul stant habitus mansuetudinis, & non solum

3.di.31.q. 2.ar.1.q.1 & 3. Et veri.q.27. ar.5. ad 6 Et ver.5. art.4 ad 10.

vnus homo simul & semel per vnum & idem medium habeat cognitionem de duobus quorum vnum est perfectum & aliud imperfectũ. sicut de sanitate & ægritudine, & bono & malo similiter etiam impossibile est, quod cognitio perfecta & imperfecta ex parte mediꝰ conueniant in vno medio. sed nihil prohibet quin conueniant in vno obiecto, & in vno subiecto: potest enim vnus homo cognoscere eandem cõclusionem per medium probabile & demonstratiuum. Et similiter est impossibile, quòd cognitio perfecta & imperfecta ex parte subiecti sint simul in eodem subiecto, fides aũt in sui ratione habet imperfectionem, quæ est ex parte subiecti, vt scilicet credẽs nõ videat id quod credit: beatitudo autem de sui ratione habet perfectionem ex parte subiecti, vt scilicet beatus videat id quo beatificatur, vt suprà dictum est. Vnde manifestum est, quod impossibile est, quòd fides maneat simul cum beatitudine in eodem subiecto.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod fides est nobilior quàm scientia ex parte obiecti: quia eius obiectum est veritas prima: sed scientia habet perfectiorem modum cognoscendi. qui non repugnat perfectioni beatitudinis, scilicet visioni, sicut repugnat ei modus fidei.

¶ Ad secundũ dicendum, quòd fides est fundamentum quantum ad id quod habet de cognitione, & ideo quando perficietur cognitio, erit perfectius fundamentum.

¶ Ad tertium patet solutio ex his, quæ suprà dicta sunt.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Vtrum spes maneat post mortem in statu gloriæ.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd species maneat post mortem in statu gloriæ. Spes enim nobiliori modo perficit appetitum humanum, quàm virtutes morales: sed virtutes morales manent post hanc vitam: vt patet per Aug. in 14. De tri. ergo multo magis spes.

¶ Præterea, Spei opponitur timor: sed timor manet post hanc vitam, & in beatis quidem timor filialis, qui manet in seculum: & in damnatis timor pœnarum. ergo spes pari ratione potest permanere.

¶ Præterea, Sicut spes est futuri boni, ita & desiderium. sed in beatis est desiderium futuri boni: & quantum ad gloriam corporis, quam animæ beatorum desiderant (vt dicit Aug. 12. super Gen. ad literam, & etiam quantum ad gloriam animæ: secundum illud Eccl.24. Qui edunt me, adhuc esuriẽt: & qui bibunt me, adhuc sitient. Et 1. Petr. 1. dicitur, In quem desiderant angeli prospicere. ergo videtur quod possit esse spes post hanc vitam in beatis.

¶ SED CONTRA est, quòd Apost. dicit Rom.7. Quòd videt quis quid sperat: sed beati vident id quod est obiectum spei, scilicet deum: ergo non sperant.

CONCLVSIO.

¶ *Cum spes sit qua id speramus quod non habemus, in patria vero omne quod speramus, iam habeamus, impossibile est post hanc vitam in statu gloriæ spem permanere.*

¶ RESPONDEO dicendũ, quòd sicut dictum est, id quod de ratione sui importat imperfectionem subiecti, non potest simul stare cum subiecto oppoſita perfectiõe profecto: sicut patet quòd motus in ratione sui importat imperfectionem subiecti: est enim actus existentis in potentia inquantum huiusmodi. vnde quando illa potentia reducitur ad actum, iam cessat motus: non enim adhuc albatur postquã dei succedit lumẽ gloriæ in incompossibilitate habitui vero spei succedit actus talis efficaciæ, seu status vt incompossibilis sit eidem. Ad quorũ euidentiã scito primo, quòd falsum est in patria solum charitatis habitum esse necessarium: oportet enim etiam ponere habitum luminis gloriæ non ad aliquid eorũ quę dicit arguens, sed ad eleuandam animam ad videndum, & hoc oportet Scotistas fateri: quoniã determinatum per ecclesiam est in clemen. in ea. ad nostrum. de hæreticis. vbi inter errores damnatur, quod anima non indigeat lumine gloriæ eleuante ipsam ad videndum deum, & eo beate fruẽdum: propter quod in litera dicitur quòd imperfectio luminis fidei, quod est ipse habitus fidei, & perfectio luminis gloriæ opponuntur: sicut claritas aëris & obscuritas eius. Scito secundo, quòd licet actꝰ non directe opponatur habitui tam in acquisitis, quam infusis habitibus: differenter tamen se habent ad corruptionem, quasi per modum sequelæ habitus infusi & acquisiti: quia acquisiti ex vno actu contrario non corrumpuntur, vt patet: infusi autẽ eorumpuntur ex vno actu contrario, fidei enim habitus non remanet in eo qui vno actu negat trinitatem. Scito tertio, quòd licet habitui directe non opponatur positiue nisi forma habitualis in eodem subiecto, potest tamen sine tali oppoſita forma subiectum disponi statu incompossibili tali habituiꝰ desinit nanq; forma non solum per successionem contrarie, sed per subtractionem eorum, quibus conseruabatur: vt patet de lumine. Ex quibus habere potes, quòd fidei habitus euacuatur in patria ex successione oppositæ formæ, scilicet luminis gloriæ per modum habitus, quod dico propter lumen gloriæ per modum passionis in raptu Pauli, vt patet in Secunda secundæ, quæst. 175. artic. 3. Nec obstat obiectio Durandi. q.2.31. di. tertij sententia. scilicet quæ possunt simul per instans esse, possunt simul esse absolute: qz incompossibilitatem nõ impedit longitudo temporis, sed natura oppositionis, dicitur enim ad hoc, quod incompossibilitas consurgit ex natura oppositionis, sed oppositio aliquarũ specierũ non est in actu exercito nisi in statu earũ completo: vt patet in viro mansueto peccãte ex passione seu dispoſitione modica iræ in hoc enim simul stant habitus mansuetudinis, & non solum

Universidad de Deusto
Biblioteca

solum actus iræ, sed habitus iræ inchoatiuæ: qui nihil aliud est quàm ipsa ira per modum passionis: sic enim proportionaliter & eadem ratione fuit in Paulo de habitu fidei & lumine gloriæ, propter imperfectum enim modum essendi oppositio, quæ est inter huiusmodi formas, exerceri non potuit impedita ab essendi modi perfectione: & ex efficacia oppositi actus, scilicet videre deũ non per modum transeuntis & ex incompossibili statu suppositi. Est enim beatus in tali statu, cui repugnat huiusmodi imperfectio habitualis, spei autem habitus euacuatur & ex efficacia oppositi actus, scilicet habere deum, & ex incompossibili statu suppositi: non enim est in statu immobilis: scilicet omnino quiescentis, cui repugnat imperfectio habitualis modo simili: est enim huiusmodo mutatio status subtractio quædam subiecti ipsius habitus: sicut enim habitus non generatur nisi in subiecto dispositio, ita nec cõseruatur subtracta illa dispositione à subiecto, & hoc hic cõtingit: intellectus enim immobilis ad credendum, & voluntas immobilis ad sperandum non nunc, sed simpliciter: sicut nunquam desuscipiunt fidei aut spei habitum, ita nec conseruant. Ex oppositio autem forma habitualis nõ in eodem subiecto, id est, volũtate, sed in eius causa, scilicet intellectu excluditur, lumine scilicet gloriæ, ita quod lumen gloriæ per modum habit⁹, id est, immobiliter habitum est forma habitualis, opposita habitui fidei & spei, sed fidei formaliter, spei virtualiter: & hoc sufficit ad successionem formæ incompossibilis, & hæc vltima verba sola sufficiant pro hac veritate. Reliqua sint ad perfectionem, & per hoc patet responsio ad Scotum, & decisionem veritatis, authoris autẽ verba non dissonant nam in responsione ad secundã veritatem absolute dixit, quòd scilicet est oppositio faciens incompossibilitatem.

¶In responsione vero ad tertium ad argumentum respondit, ꝙ non est simile in patria de fide & de liberalitate in passo iacturam: quia ibi etiam potẽtia aufertur, hic actus tantum: & propterea sequitur conditionalis istius veritatis: quòd frustra remaneret, si remaneret. hanc enim intendebat, exprimẽdo solum ipsius consequens.

¶In responsione ad secundum eiusdem quinti articuli nota, quòd hinc habes lumẽ gloriæ esse subiectiue in intellectu, dum dicitur in litera, ꝙ imperfectio fidei, & perfectio gloriæ opponuntur, & respiciunt idem subiectum. constat enim ex argumento, quòd de lumine fidei & lumine gloriæ loquitur, & hæc nota propter difficultatem illam an sit in essentia animæ lumen gloriæ, an in intellectu.

¶In responsione ad tertium eiusdem articuli nota diligentissime, quòd vbicunque tam hic quàm alibi inuenies, quòd obiectum fidei est non visum, vel non apparens, &c. intelligitur non de obiecto ex parte rei, sed ex parte nostri, ità quòd non visum non est ratio formalis, nec conditio obiecti fidei ex parte obiecti, sed redundat in obiectum ex parte credentis: & denominat obiectum denominatione nõ extranea sumpta ex conditione credentis. iam enim dictum est, quod imperfectio fidei est ex parte subiecti, & non obiecti: imo ex parte obiecti excellit scientiam, vt in articulo tertio in responsione ad primũ litera dicit: quia habet pro obiecto deũ sicut cæteræ virtutes theologicæ: & propterea quando inuenies obiectum fidei dici imperfectum, memento prædictæ distinctionis: & glosa de obiecto ex parte nostri, id est, secũdum id quod habet ex parte credentis non secundum se: & non errabis.

Annot.

cie, quod est in fide remanet in patria, sed solum idem genere.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quod remoto rationali, non remanet viuum idem numero, sed idem genere: vt ex dictis patet.

¶Ad secundum dicendum, quod imperfectio luminis candelæ non opponitur perfectioni solaris luminis: quia non respiciunt idem subiectum: sed imperfectio fidei & perfectio gloriæ opponuntur adinuicem, & respiciunt idem obiectũ. vnde nõ possunt esse simul sicut nec claritas aëris cum obscuritate eius.

¶Ad tertium dicendum, quod ille qui amittit pecuniam, non amittit posibilitatem habẽdi pecuniam. & ideo conuenienter remanet habitus liberalitatis, sed in statu gloriæ non solũ actu tollitur obiectum fidei, ꝙ non visum, sed etiam secundum posibilitatem propter beatitudinis stabilitatem: & ideo frustra talis habitus remaneret.

ARTICVLVS VI.

a ¶ Vtrum remaneat charitas post hanc vitam in gloria.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd charitas non maneat post hanc vitam in gloria: quia vt dicitur 1. ad Cor. 13. Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est, id est quod est imperfectum, sed charitas viæ est imperfecta: ergo euacuabitur adueniente perfectione gloriæ.

¶Præterea, Habitus & actus distinguuntur secundum obiecta. sed obiectum amoris est bonum apprehensiuum. cum ergo alia sit apprehensio præsentis vitæ, & alia apprehensio futuræ vitæ, videtur quòd non maneat eadem charitas vtrobique.

¶Præterea, Eorum quæ sunt vnius rationis imperfectum potest venire ad æqualitatem perfectionis per continuum augmentum: sed charitas viæ nunquam potest peruenire ad æqualitatem charitatis patriæ, quantumcunq; augeatur. ergo videtur quod charitas viæ non remaneat in patria.

¶SED CONTRA, est quod Apostolus dicit 1. ad Cor. 15. Charitas nunquam excidit.

CONCLVSIO.

¶ Cum charitas sit virtus perfecta, eam in gloria permanere haud dubium.

¶RESPONDEO dicendum, quòd, sicut supra dictũ est, quando imperfectio alicuius rei non est de ratione speciei ipsius, nihil prohibet, idem numero quod prius fuit imperfectum, postea perfectum esse: sicut homo per augmentum perficitur, & albedo per intensionem. charitas autem est amor: de cuius ratione non est aliqua imperfectio. potest enim esse & habiti & non habiti, & visi & non visi. vnde charitas non euacuatur per glorię perfectionem, sed eadem numero manet.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quod imperfectio charitatis per accidens se habet ad ipsam: quia non est de ratione amoris imperfectio. remoto autem eo, quod est per accidẽs, nihilominus remanet substantia rei. vnde euacuata imperfectione charitatis, non euacuatur ipsa charitas.

¶Ad secundum dicẽdum, ꝙ charitas nõ habet pro obiecto ipsam cognitionẽ: sic em̃ non esset eadẽ in via & in patria, sed habet pro obiecto ipsam rẽ cognitã quæ est eadem, s. ipsum deum.

a ¶ Super Quæstionis sexagesimæ octauæ Articulum sextum.

In articulo sexto eiusdem sexagesimæ septimę quęstionis in responsione ad secundum nota, quod ibi negatur charitatis obiectum, esse deum cognitũ, & dicitur esse ipsum deũ absolute: nõ, quod possit diligi non cognitus, sed quia cognitio tenet se respectu ipsius habitus, qui est charitas, nõ ex parte obiecti, sed subiecti: si enim teneret se ex parte obiecti, cum alterius rationis sit cognitio viæ & patriæ, charitas esset alterius speciei: & quoniam imperfecta vel perfecta cognitio tenens se ex parte subiecti per accidens se habet ad charitatẽ: ideo charitas cũ vtraq; stat, & ex neutrius defectu euacuatur: non sic autẽ est de imperfectione ex parte subiecti respectu fidei & spei: quonia per se ad illas pertinet: vt patet ex dictis.

Infra. 2. 2. q. 23. ar. 7. ad 2. & 3. 2. 2. q. 27. ar. 5. 2. 2. q. 27. ar. 6. & 7. 2. 2. q. 24. ar. 7. ad 2. & 3. 2. 2. q. 20. ar. 3. ad 1. Col. 13. vbi. 1. Corin.

¶In eiusdem art. responsione ad tertium, nota duo: primo quòd charitas viæ nunquam potest peruenire ad æqualitatem charitatis patriæ: & consequenter maximus viator nunquam in hac vita habet charitatem æqualem minimo beatorum quem tamen in patria excedit in charitate multum. Secundo, quòd causa huius est: quia visio est quædam causa amoris & hanc causam tu ponderabis in secunda secundæ qõ. 24. articul. 7. nunc autem prælibato, quòd quantitas charitatis est duplex, scilicet ex parte subiecti & ex parte obiecti, & sunt alterius rationis ad inuicem, & illa, quæ nascitur ex visione

¶Ad tertium ergo dicendum, quòd charitas viæ per augmentum nõ potest peruenire ad æqualitatem charitatis patriæ, propter differentiã, quæ est ex parte causæ: visio enim est quædam causa amoris: vt dicitur in 9. Ethic. deus autem quanto perfectius cognoscitur, tãto perfectius amatur.

QVÆSTIO SEXAGESIMA octaua De donis, in octo articulos diuisa.

CONSEQVENTER cõsiderandum est de donis.
¶Et circa hoc quæruntur octo.
¶Primo, vtrum dona differant à virtutibus.
¶Secundo, de necessitate donorum.
¶Tertio, vtrum dona sint habitus.
¶Quarto, quæ & quot sint.
¶Quinto, vtrum dona sint connexa.
¶Sexto, vtrum maneant in patria.
¶Septimo, de comparatione eorum adinuicem.
¶Octauo, de comparatione eorum ad virtutes.

ARTICVLVS I.

a ¶ Vtrum dona differant à virtutibus.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd dona non distinguantur à virtutibus. Dicit enim Grego. in 1. Moral. exponens illud Iob. Nati sunt ei septem filij. septem nobis nascuntur filij, cum per conceptionem bonæ cogitationis, sancti spiritus septem in nobis virtutes oriũtur. Et inducit illud quod habetur Isa. 11. Requiescet super eum Spiritus intellectus, &c. vbi enumerantur septem Spiritus sancti dona. ergo septem dona spiritus sancti sunt virtutes.

¶Præterea, Augustin. dicit in lib. De quæstionib. Euangelij, exponens illud, quod habetur Matth. 12. Tunc vadit, & assumit septem alios spiritus, &c. Septem vitia sunt contraria septem virtutibus spiritus sancti, id est, septem donis. sunt autem septem vitia contraria virtutibus communiter dictis. ergo dona non distinguũtur à virtutibus communiter dictis.

¶Præterea, Quorum est diffinitio eadem, ipsa quoque sunt eadem, sed diffinitio virtutis conuenit donis, vnumquodque enim donum est bona qualitas mentis, qua recte viuitur, &c. similiter diffinitio doni conuenit virtutibus infusis: est enim donum datio irredibilis secundam philosophum. ergo virtutes & dona non distinguuntur.

¶Præterea, Plures eorum, quæ numerantur inter dona, sunt virtutes, nam sicut suprà dictum est, sapientia & intellectus & scientia, sunt virtutes intellectuales, consilium autem ad prudẽtiam pertinet, pietas autem species est iustitię, fortitudo autem quędam virtus est moralis. ergo videtur quòd dona & virtutes non distinguantur.

¶SED CONTRA est, quòd Greg. in 1. Moral. distinguit septem dona: quæ dicit significari per septem filios Iob, à tribus virtutibus theologicis, quæ dicit significari per tres filias Iob. & in 2. Mora. distinguit eadem septem dona à quatuor virtutibus cardinalibus, quæ dicit significari per quatuor angulos domus.

CONCLVSIO.

Virtutes à Donis sic distinguuntur, quòd virtutibus homo disponitur ad ea quæ interius, vel exterius agit secundum quod à ratione mouetur, Donis vero ad eadem disponitur vt à Deo mouetur.

¶RESPONDEO dicendum, quòd si loquamur de dono & virtute secundum nominis rationem, sic nullam oppositionem habent adinuicem. nam ratio virtutis sumitur secundum quod perficit hominem ad bene agendum, vt suprà dictum est, ratio autem doni sumitur secundum comparationem ad causam, à qua est: nihil autem prohibet, illud quòd est ab alio, vt donum esse perfectiuum alicuius ad bene operandũ, præsertim cum supra dixerimus, quòd virtutes quædã nobis infusæ à deo. vnde secundum hoc donum à virtute distingui non potest. Et ideo quidam posuerunt, quòd dona à virtutibus non essent distinguenda: sed eis remanet non minor difficultas, vt scilicet rationem assignent quare quædam virtutes dicantur dona, & non omnes, & quare aliquæ computentur inter dona, quæ non computantur inter virtutes, vt patet de timore. Vnde alij dixerunt dona à virtutibus esse distinguenda, sed non assignauerunt conuenientem distinctionis causam: quæ scilicet ita communis esset virtutibus, quod nullo modo donis aut econuerso. Considerantes enim aliqui, quòd inter septem dona quatuor pertinent ad rationem, scilicet sapientia, scientia, intellectus & consilium, & tria ad vim appetitiuam, scilicet fortitudo, pietas, & timor, posuerunt quòd dona perficiebant liberum arbitrium, secundum quod est facultas rationis, virtutes vero secundum quod est facultas voluntatis, quia inuenerunt duas solas virtutes in ratione vel intellectu, scilicet fidem & prudentiam: alias vero in vi appetitiua vel affectiua. Oporteret autem si hæc distinctio esset conueniens, quòd omnes virtutes essent in vi appetitiua, & omnia dona in ratione. Quicã vero considerãtes quod Greg. dicit in 2. Mora. quòd donum spiritus sancti, quod in mente subiecta format prudentiam, temperantiam, iustitiam, & fortitudinem, eandem mentem munit contra singula tentamenta per septẽ dona: dixerunt quòd virtutes ordinantur ad bene operandum, dona vero ad resistendum tentationibus. Sed nec ista distinctio sufficit, quia etiã virtutes tentationibus resistunt inducẽtibus ad peccata quæ contrariantur virtutibus: vnumquodque enim resistit naturaliter suo cõtrario, quod præcipue patet de charitate, de qua dicitur Cant. 8. Aquę multæ non potuerunt extinguere charitatem. Alij vero considerantes, quod ista dona traduntur in Scriptura, secundum quod fuerũt in Christo, vt patet Isa. 11. dixerunt, quòd virtutes ordinantur simpliciter ad bene operandum, sed dona ordinantur ad hoc vt per ea conformemur Christo, præcipue quantum ad ea quæ passus est: quia in passione eius præcipue huiusmodi dona resplenduerunt. Sed hoc etiam non videtur esse sufficiens: quia ipse Dominus præcipue nos inducit ad sui conformitatem, secundũ humilitatem & mansuetudinem Mat. 11. Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Et secundum charitatem. Ioan. 15. Diligatis inuicem sicut dilexi vos. Et hæc etiam virtutes, præcipue in passione Christi resplenduerunt. Et ideo ad distinguendum dona à virtutibus debemus sequi modum loquendi scripturę, in qua nobis traduntur, non quidem sub nomine donorum, sed magis sub nomine spirituum. Sic enim dicitur Isa. 11. Requiescet super eum spiritus sapientiæ & intellectus, &c. Ex quibus verbis manifeste datur intelligi, quòd ista septem enumerantur ibi, secundũ quod sunt in nobis ab inspiratione diuina: inspiratio autẽ significat quandam motionem ab exteriori. Est enim considerãdum, quòd in homine est duplex principium mouens, vnum quidem interius, quod est ratio: aliud autem exterius, quod est deus, vt supra dictum est, & etiam Philosophus dicit hoc in cap. De bona fortuna. Manifestum est autẽ, quod omne quod mouetur, necesse est proportionatũ esse motori: & hæc est perfectio mobilis inquantum est mobile, dispositio qua disponitur ad hoc quòd bene moueatur à suo motore. Quanto igitur mouens est altior, tanto necesse est, quod mobile perfectiori dispositione ei proportionetur: sicut videmus quod perfectius oportet esse discipulum dispositum ad hoc quòd altiorem doctrinam capiat à doctore. Manifestum est autem, quòd virtutes humanæ perficiunt hominem secundum quòd homo natus est moueri per rationem in his, quę inferius vel exterius agit, oportet igitur inesse homini altiores perfectiones secundum quas sit dispositus ad hoc, quod diuinitus moueatur, & istæ perfectiones vocantur dona, non solum quia infunduntur à Deo, sed quia secundum ea homo disponitur, vt efficiatur prõpte mobilis ab inspiratione diuina. sicut dicitur Isaiæ quinto capite, Dominus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, retrorsum non abij. Et Philosophus etiam dicit in capite de bona fortuna, ꝙ his, qui mouentur per instinctum diuinum, non expedit consiliari secundum rationem humanam, sed quòd sequantur interiorem instinctum: quia mouentur à meliori principio, quã sit ratio humana: & hoc est quod quidam dicũt quod dona perficiunt hominem ad altiores actus, quàm sint actus virtutum.

a ¶ Super Quæstionis sexagesimæ octauæ Artic. primum.

¶ Num Dona sint distincti habitus à virtutibus.

IN primo articulo q. 68. dubium occurrit de distinctione donorum à virtutibus. Scotus in 3. sent. di. 34. impugnat conclusionem: & eius rationem voles, fine assertione tamen, dona non esse alios habitus, quàm habitus virtutum. Et contra conclusionem quidem arguit, quia illi habitus tantum ponendi sunt in viatore quibus perficitur circa omne obiectũ quo perfici potest in vita, tales autem sunt fidei virtutes theologicæ, intellectuales & morales ergo præter istos nõ sunt alij habitus necessarij in via.

¶Contra rationem vero tripliciter. primo, quia falsum supponitur scilicet quòd ratio moueat voluntatem, ita ꝙ virtus nõ fit nisi dispositio mobilis in voluntate. Secundo, quia distinctio beatitudinum à donis & virtutibus non est sic. Tertio, quia per idẽ aliquid est proportionatum mouenti primo & secundo, ac per hoc si per habitum virtutis ꝓportionatur proportentia mobilis, si, per eundem sufficietur proportionatur spiritui sancto: & consequenter non oportet ponere alios habitus propter motionem à Spiritu sancto, vt author assumit. assumptir manifestatur: quia ex quo deus dedit habitum voluntati, semper assistit voluntati & habitui ad actus sibi conuenientes. sicut ex quo miraculose illuminauit cæcum, semper assistit illuminato, vt possit mouere illam potẽtiam: sed hæc facile soluuntur, si dicta authoris in litera perspiciantur.

¶Ad primam enim rationẽ quam fecerat S. Thom, in art. 2. hoc respondetur quòd maior est diminuta: oportet namq; dicere circa omne obiectũ & omnimodo: licet enim dona nõ sint circa alia obiecta, sunt tamen alio modo circa illa: qã sunt circa

Universidad de Deusto
Biblioteca

illa, vt actus oriũtur ex instinctu spiritꝰ sancti.

¶ Ad prima autem contra rationem dicitur, ꝙ verissimum est rationẽ mouere voluntatem ex parte obiecti regulãdo ac præcipiendo: vt patet ex supradictis, virtutes (si non omnes, sed morales esse dispositiones appetitus vt mobilis à ratione: quoniam sunt in eo vt rationalis est per participationẽ, appetitus autem nõ est pure mobilis: sed motũ mouens, vt dicitur in tertio de anima. & propterea non est fidelis interpretatio nisi ad bonum sensum dicere virtutes non esse nisi dispositiones mobiles: etenim virtutes & dona sic sunt dispositiones mobiles à ratione & spiritu sancto, quod sunt perfectiones mouẽtis: sunt enim instrumẽta seu potentia mouentia secundum seipsa vires animæ vtẽtes virtutibus & donis.

¶ Ad secundam dicitur, ꝙ non est similis ratio de habitudinibus & donis, vt in q. sequenti patebit: quoniam actus tãtum sunt beatitudines dona vero habitus.

¶ Ad tertiam dicitur, ꝙ ratio illa aut assumit falsum, aut non concludit ad propositum, nã propositio dicẽs, ꝙ per idẽ aliquid est proportionatu secundo & primo mouenti potest habere duos sensus. Primus est ꝙ eadem est forma qua mediante aliquid fit à secundo & primo motore: & hic sensus est verus, & intentus videtur à Scoto: vt patet in probatione de cæco illuminato, & de habitu in voluntate: constat enim ꝙ per eandem formam visio fit à videẽte & deo scilicet p potentiam visiuam, & similiter restitutio per habitum iustitiæ à voluntate mera, & à deo: &c. sed iuxta hunc sensum nihil concluditur contra nos: sed potius pro nobis, non contra: quia nulla virtus est talis forma qua secũdum mouẽs puta homo potest in actum qui elicitur à dono spiritus sancti: & sic falsa est minor, scilicet ꝙ virtutis habitus reddat potentiã proportionatam secundo mouenti: puta sibi ipsi potentiæ, vel homini ad habendam talem perfectionem, scilicet actum talem, qualis natus est esse à dono spiritus sancti. vnde in hoc sensu maior non est ad propositum: & minor nihilominus est falsa. Secundus autem sensus est, quòd eadem dispositio est alicuius mobilis, vt moueatur ab inferiori, & superiori motore: & sic est ad propositum directe, sed non est vera formaliter: quoniam quemadmodum diuersis formis oportet præ-

Inf. art. 3. ad 1. & 3.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd huiusmodi dona nominantur quandoque virtutes secundum communem rationem virtutis, habent tamen aliquid supereuniẽs rationi communi virtutis, inquantum sunt quędam diuinę virtutes perficientes hominem inquantum est à Deo motus: vnde & Philosophus in 7. Eth. supra virtutem communem ponit quãdam virtutem heroicam vel diuinam, secundum quam dicũtur aliqui diuini viri.

¶ Ad secundum dicendum, quod vitia inquãtum sunt contra bonum rationis, cõtrariantur virtutibus, inquantum autem sunt contra diuinum instinctum, contrariãtur donis: idem enim cõtrariatur deo & rationi, cuius lumen à Deo derivatur.

¶ Ad tertium dicendum, quod diffinitio illa datur de virtute secundum communem modum virtutis. vnde si volumus diffinitionem restringere ad virtutes prout distinguũtur à donis, dicemus quod hoc, ꝙ dicitur. Qua recte viuitur, intelligendum est de rectitudine vitæ quæ accipitur secundum regulam rationis. similiter autẽ donum prout distinguitur à virtute infusa, potest dici id quod datur à Deo in ordine ad motionem ipsius: quia scilicet facit hominem sequentem suos instinctus.

¶ Ad quartum dicendum, quòd sapientia dicitur intellectualis virtus, secundum quod procedit ex iudicio rationis, dicitur autem donum secundum quod operatur ex instinctu diuino.

¶ Et similiter dicendum est de alijs.

ARTICVLVS II.

a ¶ Vtrum dona sint necessaria homini ad salutem.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, quòd dona non sint necessaria homini ad salutem. Dona enim ordinantur ad quandam perfectionem vltra communem perfectionem virtutis, non autem est homini necessarium ad salutem, vt huiusmodi perfectionem consequatur, quæ est vltra communem statum virtutis, quia huiusmodi perfectio non cadit sub præcepto, sed sub concilio. ergo dona non sunt necessaria homini ad salutem.

¶ Præterea, Ad salutẽ hominis sufficit, ꝙ nemo se bene habeat & circa diuina, & circa humana: sed per virtutes theologicas homo se habet bene circa diuina, per virtutes autem morales circa humana. ergo dona non sunt homini necessaria ad salutem.

¶ Præterea. Gregorius. dicit in 2. Moralium, quod Spiritus sanctus dat sapientiam contra stultitiam, intellectum contra hebitudinem, consilium contra præcipitationem, fortitudinem contra timorem, scientiam contra ignorantiam, pietatem contra duritiam, humilitatẽ contra superbiam: sed sufficiens remedium potest adhiberi ad omnia ista tolleda per virtutes. ergo dona non sunt necessaria homini ad salutem.

¶ SED CONTRA, Inter dona summum videtur esse sapientia, infimum autem timor: vtrunque autem horum necessarium est ad salutem. quia de sapientia dicitur: Sap. 7. Neminem diligit deus nisi eum qui cum sapientia inhabitat. Et de timore dicitur Ecclesiast. 1. Qui sine timore est nõ poterit iustificari. ergo etiam alia dona media sunt necessaria ad salutem.

CONCLVSIO.

¶ Dona spiritus sancti sunt homini necessaria, vt ijs à Deo ad finem supernaturalem consequendum efficaciter moueatur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum est, dona sunt quædam hominis perfectiones, quibus homo disponitur ad hoc, quòd bene sequatur instinctum diuinum. vnde in his, in quibus non sufficit instinctus rationis, sed est necessarius Spiritus sancti instinctus per consequens est necessarium donum. Ratio autem hominis est perfecta dupliciter à Deo. Primo quidem naturali perfectione, secundum scilicet lumen naturale rationis. Alio autem modo quadam supernaturali perfectione per virtutes theologicas, vt dictum est suprà. Est quamuis hæc secunda perfectio sit maior quàm prima, tamen prima perfectio perfectiori modo habetur ab homine, quàm secunda, nam prima habetur ab homine quasi plena possessio, secunda autem habetur quasi imperfecta: imperfecte enim diligimus & cognoscimus deum. Manifestum est autem, quòd vnumquodque quod perfecte habet naturam vel formam aliquam, aut virtutem, potest per se secundum illam operari, non tamen exclusa operatione dei, qui in omni natura & voluntate interius operatur: sed id, quod imperfecte habet naturam aliquam, vel formam, aut virtutem, non potest per se operari nisi ab altero moueatur: sicut sol, quia est perfecte lucidus, per seipsum potest illuminare: luna autem in qua est imperfecte naturalis lucis, non illuminat nisi illuminata: medicus etiam qui perfecte nouit artem medicinæ, potest per se operari, sed discipulus eius, qui nondum est plene instructus, nõ potest per se operari, nisi ab eo instruatur. Si igitur quantum ad ea, quę subsunt humanæ rationi in ordine scilicet ad finem cõnaturalem homini, homo potest operari per iudicium rationis, si tamen etiam in hoc homo adiuuetur à Deo per specialem instinctum, hoc erit superabundãtis bonitatis. vñ secundũ philosophos, non quicunq; habebat virtutes morales acquisitas, habebat virtutes heroicas, vel diuinas: sed in ordine ad finem vltimum supernaturalem ad quem ratio mouet, secundum quod est aliqualiter & imperfecte informata per virtutes theologicas, non sufficit ipsa motio rationis, nisi desuper adsit instinctus & motio Spiritus sancti, secundum illud Romano. 8. Qui Spiritu Dei agũtur, hi filij Dei sunt & hæredes. Et in Psalm. dicit. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam: quia scilicet in hæreditatem illius terræ beatorũ nullus potest peruenire nisi moueatur & deducatur à Spiritu sancto. Et ideo ad illum finem consequendum necessarium est homini habere donum Spiritus sancti.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod dona excedunt communem perfectionem virtutum, non quantum ad genus operum eo modo, quo consilia præcedunt præcepta: sed quantum ad modum operandi, secundum quòd mouetur homo ab altiori principio.

¶ Ad secundum dicendum, quod per virtutes theologicas & morales non ita perficitur homo in ordine ad vltimum finem, quin semper indigeat moueri quodam superiori instinctu Spiritus sancti, ratione iam dicta.

¶ Ad tertium dicendum, quod rationi humanę non sunt omnia cognita, neque omnia possibilia siue accipiatur vt perfecta perfectione naturali, siue accipiatur vt perfecta theologicis virtutibus. vnde non potest quantum ad omnia repellere stultitiam, & alia huiusmodi, de quibus fit mentio. sed ille, cuius scientiæ & potestati omnia subsunt, sua motione ab omni stultitia & ignorantia & hebitudine & duritia, & cæteris huiusmodi nos tutos reddit. & ideo dona Spiritus sancti, quæ faciunt nos bene sequentes instinctum ipsius: dicuntur contra huiusmodi defectus dari.

esse diuersas dispositiones, ita pro diuersis agentibus. forma nãq; ex parte agentis se tenet, & econuerso: quũ communicatio agentis sit, & hoc sensu vera esset minor recte subsumpta, scilicet quòd virtutes sunt dispositiones virtutum animæ, & ad hoc, vt moueantur ab superiori motore, scilicet ratione humana. Ad quorum etiam habere plenitore intellectum, scito, quod imaginamur quòd in homine est triplex subordinatum mouens ad actus bonos, scilicet mens humana prædita lumine naturali & prudentia, mens humana prædita lumine gratiæ & fidei, & mens humana plusquam instinctu spiritus sancti: & ad hoc vt vires animæ obediant primo motori, ponuntur virtutes morales acquisitæ, tendentes ad media. & fines ab ipso motore præstitutos. Ad hoc autem vt eædẽ vires obediant secundo motori superiori ponuntur virtutes morales infusæ, tendentes ad media & fines ab illo motore præstitutos. Ad hoc autem, quòd non solũ eædem sed omnes vires animæ obediãt supremo motori, ponuntur dona tendentia in fines proprios à tali motore ostensos. Necessitas autem distinguendi duos ordines habituum infusorum ad obediendum in litera assignatur ex imperfecta participatione motoris supernaturalis per habitus virtutum theologicarum. si nãq; motor supernaturalis perfecte in nobis per illos habitus haberetur sicut haberur per lumen naturale, & prudẽtiam: motor naturalis sufficeret forte vnus ordo ob sequentium habitum infusorum, sicut sufficit vnus ordo naturalium: dixi autem forte, quia diuinorum habitus omnes vires habent, vt obedientiales: & dicerẽt quispiam non indocte, ꝙ etiam hinc oporteret ponere dona, sicut modo, vt omnes vires obsequerentur motori supernaturali, secundum illam rationẽ, qua nunc mouet per instinctum, virtutes morales infusæ essent ad obsequendum eidem secundum illam rationem, qua mouetur per gratiam & fidem, vt participantur in eorum filijs & ratiocinationibus nostris. quid autem esset, si prædicta conditionalis habens antecedens impossibile, non seneretur in esse, non facile dixerit. quoniam ponneretur in aliquo eo sequenti: & quòd virtutes theologales & morales infusæ essent alterius ordinis, quàm nãe sint: & sic vnus ordo in fusorum ad obsequendum & alter ad præcipiendum

QVÆST. LXVIII.
ARTICVLVS III.

¶ Vtrum dona Spiritus sancti sint habitus.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd dona Spiritus sancti non sint habitus. Habitus enim est qualitas in homine manens: est enim qualitas difficile mobilis, vt dicitur in Prædicamentis. sed proprium Christi est, quòd dona Spiritus sancti in eo requiescant. vt dicitur Isa. 11. Et Io. 1. dicitur, Super quem videris Spiritũ descendẽtem, & manentẽ super eum, hic est qui baptizat. Quod exponens Greg. in 2. Moralium. dicit, In cunctis fidelibus Spiritus sanctus venit, sed in solo Mediatore semper singulariter permanet. ergo dona Spiritus sancti non sunt habitus.

¶ Præterea, Dona Spiritus sancti perficiunt hominem, secundũ quòd agitur à Spiritu dei, sicut dictum est, sed inquantum homo agitur à Spiritu dei se habet quodammodo vt instrumentum respectu eius: non autem conuenit vt instrumentum perficiatur per habitum, sed principale agens. ergo dona Spiritus sancti non sunt habitus.

¶ Præterea, Sicut dona Spiritus sancti sunt ex inspiratione diuina, ita donum prophetiæ. sed prophetia non est habitus: non enim habitus prophetiæ adest prophetis semper, vt Greg. dicit in 1. Homilia Eze. ergo neque etiam dona Spiritus sancti sunt habitus.

¶ SED CONTRA, est quod Dominus dicit discipulis, de Spiritu sancto loquens, Io. 14. Apud vos manebit, & in vobis erit. Spiritus autem sanctus non est in hominibus absque donis eius. Ergo dona eius manent in hominibus. ergo non solum sunt actus vel passiones sed etiam habitus permanentes.

CONCLVSIO.

¶ Spiritus sancti dona habitus quidam sunt, quibus homo perficitur ad debite obediendum spiritui sancto.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum est, dona sunt quædam perfectiones hominis, quibus disponitur ad hoc, quòd homo bene sequatur instinctum Spiritus sancti. Manifestum est autem ex suprà dictis, quòd virtutes morales perficiunt vim appetitiuam, secundum quod participat aliqualiter rationem, inquantum scilicet nata est moueri per imperium rationis. hoc igitur modo dona spiritus sancti se habent ad homines in comparatione ad Spiritum sanctum, sicut virtutes morales se habent ad vim appetitiuam in comparatione ad rationem, virtutes autem morales habitus quidam sunt, quibus vires appetitiuæ disponuntur ad prompte obediendum rationi. vnde & dona Spiritus sancti sunt quidam habitus quibus homo perficitur ad prompte obediendum Spiritui sancto.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Greg. ibidem soluit, dicens, quòd in illis donis, sine quibus ad vitam peruenire non potest, Spiritus sanctus in electis omnibus semper manet: sed in alijs non semper manet. Septem autem dona sunt necessaria ad salutem, vt dictum est. vnde quantum ad ea Spiritus sanctus semper manet in sanctis.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ratio illa procedit de instrumento, cuius non est agere, sed solum agi: tale autem instrumentum non est homo. sed sic agitur à Spiritu sancto, quòd etiam agit inquantum est liberi arbitrij. vnde indiget habitu.

¶ Ad tertium dicendum, quòd prophetia est de donis, quæ sunt ad manifestationem Spiritus, non autem ad necessitatem salutis. vnde non est simile.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Vtrum conuenienter septem dona Spiritus sancti enumerentur.

2. 2. q. 8. art. 6. & 3. dist. 34. q. 1. ar. 2. & dist. 35. q. 2. articu. 2. & 3. & 4. ad. 11. Esa. 11. & 61. 2.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter septem dona spiritus sancti enumerentur. In illa enim enumeratione ponuntur quatuor pertinentia ad virtutes intellectuales, scilicet sapientia, intellectus, scientia & consilium, quòd pertinet ad prudẽtiam: nihil autem ibi ponitur quod pertineat ad artem, quæ est quinta virtus intellectualis: similiter etiã ponitur aliquid pertinens ad iustitiam, scilicet pietas, & aliquid pertinens ad fortitudinem, scilicet fortitudinis donum, nihil autem ibi pertinens ad temperantiam. ergo insufficienter enumerantur dona.

¶ Præterea, Pietas est pars iustitiæ: sed circa fortitudinem non ponitur aliqua pars eius, sed ipsa fortitudo. ergo non debuit poni pietas sed ipsa iustitia.

¶ Præterea Virtutes theologicæ maxime ordinant nos ad deum. cũ ergo dona perficiant hominem secundum quod mouetur à deo, videtur quòd debuissent poni aliqua dona pertinentia ad theologicas virtutes.

¶ Præterea, Sicut deus timetur, ita etiam amatur, & in ipsum aliquis sperat, & de eo delectatur: amor autem spes & delectatio sunt passiones condiuisæ timori. ergo sicut timor ponitur donum, ita & alia tria debent poni dona.

¶ Præterea, Intellectui adiungitur sapientia, quæ regit ipsum: fortitudini autem consilium, pietati vero scientia. ergo timori debuit addi aliquod donum directiuum. inconuenienter ergo septem dona Spiritus sancti enumerantur.

¶ SED IN CONTRARIVM est authoritas Scripturæ Isa. 11.

CONCLVSIO.

¶ Septẽ sunt spiritus sancti dona, quibus homo perficitur ad virtutum opera consummanda, tam in ratione, quàm in appetitu, dona scilicet intellectus, sapientiæ, scientiæ, cõsilij, fortitudinis, pietatis, & timoris.

¶ RESPONDEO dicendum quòd sicut dictum est, dona sunt quidam habitus per ficientes hominem ad hoc, quòd prompte sequatur instinctum Spiritus sancti, sicut virtutes morales perficiunt vires appetitiuas ad obediendum rationi. sicut autem vires appetitiuæ natæ sunt moueri per imperium rationis, ita omnes vires humanæ natæ sunt moueri per instinctum dei, sicut à quadam superiori potentia: & ideo in omnibus viribus hominis, quæ possunt esse principia humanorum actuum, sicut sunt virtutes, ita etiam sunt dona, scilicet in ratione & in vi appetitiua. ratio autem est speculatiua & practica, & in vtraque confideratur apprehensio veritatis, quæ pertinet ad inuentionem & ad iudicium de veritate. Ad apprehensionem igitur veritatis perficitur speculatiua ratio per intellectum: practica vero per consilium: ad recte autem iudicandum speculatiua quidem per sapientiam, practica vero per scientiam perficitur, appetitiua autem virtus in his quidem, quæ sunt ad alterum, perficitur per pietatem: in his autem quæ sunt ad seipsum, perficitur per fortitudinẽ contra timorem periculorum: contra concupiscentia vero inordinatam delectabilium per timorem: secundum illud Prouerbiorum 16. Per timorem Domini declinat omnis à malo. Et in Psalm. Confige timore tuo carnes meas, à iudicijs enim tuis timui. Et sic patet, quod hæc dona extendunt se ad omnia, ad quæ se extendunt virtutes tam intellectuales quàm morales.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum quòd dona spiritus sancti perficiunt hominem in his, quæ pertinent ad bene viuendum, ad quę non ordinatur ars, sed ad exteriora factibilia: est enim ars ratio recta non agibilium, sed factibilium, vt dicitur in sexto Ethicorum. Potest tamen etiam dici, quòd quãtum ad infusionem donorum, ars pertinet ad Spiritum sanctum, qui est principaliter mouens non autem ad homines, qui sunt quædam organa eius dum ab eo mouentur. Tẽperantiæ autem respondet quodammodo donum timoris: sicut enim ad virtutem temperantiæ pertinet secundum eius propriam rationem, vt aliquis recedat à delectationibus prauis propter bonum rationis, ita ad donum timoris pertinet, quòd aliquis recedat à delectationibus prauis propter deitimorem.

¶ Ad secundum dicendum, quod nomen iustitiæ imponitur à rectitudine rationis. & ideo nomen virtutis est conuenientius quàm nomen doni: sed nomen pietatis importat reuerentiam, quam habemus ad patrem & ad patriam. Et quia pater omnium deus est, etiam cultus dei pietas nominatur. vt Augustinus dicit 10. De ciuitat. dei. & ideo conuenienter donum quo aliquis propter reuerentiam dei bonum operatur ad omnes, pietas nominatur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd animus hominis non mouetur à Spiritu sancto, nisi ei secundum aliquem modum vniatur, sicut instrumentum non mouetur ab artifice, nisi per contactum, aut per aliquam aliam vnionem. Prima autem vnio hominis est per fidem, spem, & charitatem. vnde istæ virtutes præsupponuntur ad dona, sicut radices quædam donorum. vnde omnia dona pertinent ad has tres virtutes, sicut quædam deriuationes prædictarum virtutum.

¶ Ad quartum dicendum, quod amor, spes & delectatio habent bonum pro obiecto, summum autem bonum deus est. vnde nomina harum passionum transferuntur ad virtutes theologicas, quibus anima coniungitur deo: timoris autem obiectum est malum, quod deo nullo modo competit. vnde non importat coniunctionem ad deum, sed magis recessum ab aliquibus rebus propter reuerentiam dei: & ideo non est nomen virtutis theologicæ, sed doni quod eminẽtius retrahit à malis, quàm virtus moralis.

¶ Ad quintum dicendum, quòd per sapientiam dirigitur & hominis intellectus & hominis affectus: & ideo ponuntur duo correspondentia sapientiæ, tanquam directiuo: ex parte quidem intellectus donum intellectus, ex parte autem affectus donum timoris. ratio enim timen-

Universidad de Deusto
Biblioteca

di dentis præcipue sumitur ex considerationc excellentiæ diuinæ: quam considerat sapientia.

ARTICVLVS V.

¶ Vtrum dona Spiritus sancti sint connexa.

2.2.q.9. 10. 19.ar.9. 10.Et 3.q. 7.ar.3.ad 3.Et 3.di. 36.art.3. Et ve.qõ. 5.ar.2.ad 6.& 1.co. 13.co.3.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd dona non sint connexa, dicit enim Apostolus 1.ad Cor. 12. Alij datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum, sed sapientia & scientia inter dona spiritus sancti computantur. ergo dona spiritus sancti dantur diuersis, & non connectuntur sibiinuicem in eodem.

¶ Præterea, Augustinus dicit in 14. de ciui. dei, quòd scientia non pollent fideles plurimi, quamuis polleant ipsa fide. sed fidem concomitatur aliquod de donis, ad minus donum timoris. ergo videtur quod dona non sint de necessitate connexa in vno & eodem.

¶ Præterea, Greg. in 1. Moral. dicit quòd minor est sapientia si intellectu careat: & valde inutilis est intellectus, si ex sapientia non subsistat: vtile est consilium cui opus fortitudinis deest, & valde fortitudo destituitur, nisi per consilium fulciatur: nulla est scientia, si vtilitatem pietatis non habet: & valde inutilis est pietas, si scientiæ discretione careat: timor quoque ipse si non has virtutes habuerit, nullum opus bonæ actionis surgit: ex quibus videtur quòd vnum donum possit sine alio haberi: non ergo dona spiritus sancti sunt connexa.

¶ SED CONTRA est, quòd ibidem Greg. præmittit, dicens, Illud in Iob filiorum conuiuio perscrutandum videtur, quòd semetipsos inuicem pascunt: per filios autem Iob, de quibus loquitur, significantur dona spiritus sancti. ergo dona spiritus sancti sunt connexa per hoc, quòd seinuicem reficiunt.

CONCLVSIO.

¶ Quemadmodum virtutes morales omnes sibij nuicem in prudentia connexæ sunt, ita omnia dona spiritus sancti in charitate connexa sunt.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd huius quæstionis veritas de facili ex præmissis potest haberi: dictum est enim supra, quod sicut vires appetitiuæ disponuntur per virtutes morales in comparatione ad regimen rationis, ita omnes vires animæ disponuntur per dona in comparatione ad spiritum sanctum mouentem. Spiritus autem sanctus habitat in nobis per charitatem, secundum illud Rom. 5. Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis: sicut & ratio nostra perficitur per prudentiam. vnde sicut virtutes morales connectuntur sibijnuicem in prudentia, ita dona spiritus sancti connectuntur sibijnuicem in charitate: ita scilicet, quòd qui charitatem habet, omnia dona spiritus sancti habet, quorum nullum sine charitate haberi potest.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod sapientia & scientia vno modo possunt considerari secundum quod sunt gratiæ gratis datæ: prout scilicet aliquis abundat intãtum in cognitione rerum diuinarum & humanarum, vt possit etiam fideles instruere & aduersarios confundere: & sic loquitur ibi Apostolus de sapientia & scientia: vnde signanter fit mentio de sermone sapientiæ & scientiæ. alio modo possunt accipi prout sunt dona spiritus sancti, & sic sapientia & scientia nihil aliud sunt, quàm quædam perfectiones humanæ mentis secundum quas disponitur ad sequendum instinctum spiritus sancti in cognitione diuinorum & humanorum, & sic patet quòd huiusmodi dona sunt in omnibus habentibus charitatem.

¶ Ad secundum dicendum quod Augustinus loquitur de scientia, exponens prædictam authoritatem Apostoli, vnde loquitur de scientia prædicto modo accepta, secundum quod est gratia gratis data. quod patet ex hoc, quod subdit aliud enim est scire tantummodo quid homo credere debeat propter adipiscendam vitam beatam, quæ non nisi æterna est: aliud autem est scire quemadmodum hoc ipsum & pijs opituletur, & contra impios defendatur: quam proprio appellare vocabulo scientiam videtur Apostolus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut vno modo connexio virtutum cardinalium probatur per hoc, quòd vna earum perficitur quodammodo per aliam: vt supra dictum est. ita Gregor. eodem modo vult probare connexionem donorum per hoc, quòd vnum sine alio non potest esse perfectum. Vnde præmittit dicens, Valde singula quælibet destituitur, si non vna virtus alij virtuti suffragetur, non ergo datur intelligi, quòd vnum donum possit esse sine alio, sed quòd intellectus si esset sine sapientia, non posset esse donum: sicut temperantia, si esset sine iustitia non esset virtus.

2.2.q.8. ar.7.Et 3. qõ 7.arti. 5.ad 3.Et 3.dist.34. q.1.ar.3.et di.35.q.2. art.2.q.3. & art.4. q.3.

ARTICVLVS VI.

¶ Vtrum dona Spiritus sancti remaneant in patria.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quod dona spiritus sancti non maneant in patria. Dicit enim Gregor. in 2. Moral. quòd Spiritus sanctus contra singula tentamenta septem donis erudit mentem. sed in patria non erunt aliqua tentamenta, secundum illud Isa. 2. Non occident, & non nocebunt in monte sancto meo. ergo dona spiritus sancti non erunt in patria.

¶ Præterea dona spiritus sancti sunt habitus quidam, vt supra dictum est, frustra autem essent habitus, vbi actus esse non possunt: actus autem quorundam donorum in patria esse non possunt. Dicit enim Gregor. in 1 Moral. quòd intellectus facit audita penetrare: & consilium prohibet esse præcipitem, & fortitudo facit non metuere aduersa: & pietas replet cordis viscera operibus misericordiæ: hæc autem non competunt statui patriæ. ergo huiusmodi dona non erunt in statu gloriæ.

¶ Præterea, Donorum quædam perficiunt hominem in vita contemplatiua, vt sapientia & intellectus, quædam in vita actiua, vt pietas & fortitudo: sed actiua vita cum hac vita terminatur: vt Grego. dicit in 6. Moral. ergo in statu gloriæ non erunt omnia dona spiritus sancti.

¶ SED CONTRA est quod Ambrosius dicit in lib. de spiritu sancto. Ciuitas dei illa Ierusalem cælestis non meatu alicuius fluuij terrestris abluitur, sed ex vitæ fonte procedens spiritus sanctus, cuius nos breui satiamur haustu, in illis cœlestibus spiritibus redundantius videtur affluere pleno septem virtutum spiritualium feruens meatu.

CONCLVSIO.

¶ Non manent in patria dona secundum eandum rationem, qua & in hoc mundo ab hominibus participantur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd de donis dupliciter possumus loqui. Vno modo quantum ad essentiam donorum, & sic perfectissime erunt in patria, sicut patet per authoritatem Ambros. inductam. Cuius ratio est: quia dona spiritus sancti perficiunt mentem humanam ad sequendam motionem spiritus sancti, quod præcipue erit in patria quando deus erit omnia in omnibus, vt dicitur 1. ad Cor. 15. & quando homo erit totaliter subditus deo, alio modo possunt considerari quantum ad materiam circa quam operantur, & sic in præsenti habent operationem circa aliquam materiam, circa quam non habebunt operationem in statu gloriæ: & secundum hoc non manebunt in patria: sicut supra de virtutibus cardinalibus dictum est.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Gregori. loquitur ibi de donis, secundum quod competunt statui præsenti, sic enim donis protegimur contra tentamenta malorum: sed in statu gloriæ cessantibus malis per dona spiritus sancti perficiemur in bono.

¶ Ad secundum dicendum, quòd Gregor. in singulis donis ponit aliquid quod transit cum statu præsenti, & aliquid quod permanet in futuro. Dicit enim quòd sapientia mentem de æternorum spe & certitudine reficit, quorum duorum spes transit, sed certitudo remanet, & de intellectu dicit quòd in eo quòd audita penetrat, reficiendo cor, tenebras eius illustrat: quarum auditus transit, quia non docebit vir fratrem suum, vt dicitur Ier. 31. sed illustratio mentis manebit. De consilio autem dicit quòd prohibet esse præcipitem, quod est necessarium in præsenti: & iterum, quod ratione animum replet quod est necessarium etiam in futuro. De fortitudine vero dicit, quod aduersa non metuit, quod est necessarium in præsenti: & iterum, quòd confidentiæ cibos apponit, quod permanet etiam in futuro. De scientia vero vnum tantum ponit, scilicet quod ignorantiæ ieiunium superat, quod pertinet ad statum præsentem, sed quod addit. In ventre mentis, potest figuraliter intelligi repletio cognitionis, quæ pertinet etiam ad statum futurum. De pietate vero dicit, quod cordis viscera misericordiæ operibus replet, quod quidem secundum verba pertinet tantum ad statum præsentem: sed ipse intimus affectus proximorum per viscera designatus, pertinet etiam ad futurum statum, in quo pietas non exhibebit misericordiæ opera, sed congratulationis affectum. de timore vero dicit, quòd premit mentem, ne de præsentibus superbiat, quod pertinet ad statum præsentem: & quòd de futuris cibos spei confortat, quod etiam pertinet ad statum præsentem, quantum ad spem: sed potest etiam ad statum futurum pertinere, quantum ad confortationem de rebus hic sperandis & ibi obtentis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ratio illa procedit de donis quantum ad materiam: opera enim actiuæ vitæ non erunt materia donorum, sed omnia habebunt actus suos circa ea, quæ pertinent ad vitam contemplatiuam, quæ est vita beata.

ARTICVLVS VII.

¶ Vtrum dignitas donorum attendatur secundum enumerationem Isa. 11.

¶ Isai. 11. lect. 2. col. 2.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd dignitas donorum non attendatur secundum enumerationem, qua enumerantur Isa. 11. Illud enim videtur esse potissimum in donis, quòd maxime deus ab homine requirit: sed maxime requirit deus ab homine timorẽ. Dicitur enim Deuter. 10. Et nũc Israel quid dominus Deus tuus petit à te, nisi vt timeas dominum deũ tuum? Et Malach. 1. dicitur. Si ego dominus, vbi timor meus: ergo videtur quòd timor, qui enumeratur vltimo, non sit infimum donorum, sed maximum.

¶ Præ-

¶ Præterea, Pietas videtur esse quoddam bonum vniuersale. Dicit enim Apostolus 1. ad Timoth. 5. Quod pietas ad omnia vtilis est. sed bonum vniuersale præfertur particularibus bonis. ergo pietas, quæ penultimo enumeratur, videtur esse potissimum donorum.

¶ Præterea, Scientia perficit iudicium hominis: consilium autem ad inquisitionem pertinet. sed iudicium præemmet inquisitioni. ergo scientia est potius donum, quàm consilium: cum tamen post enumeretur.

¶ Præterea, Fortitudo pertinet ad vim appetitiuam, scientia autem ad rationem, sed ratio est eminentior quàm vis appetitiua. ergo & scientia est eminentius donum, quàm fortitudo, quæ tamen primo enumeratur: non ergo dignitas donorum attenditur secundum ordinem enumerationis eorum.

¶ SED CONTRA est, quod Augustinus dicit in libro De sermone Domini in monte. Videtur mihi septiformis operatio Spiritus sancti, de qua Esaias loquitur, his gradibus sententijsque congruere, de quibus sit mentio Matth. 5. sed interest ordinis: nam ibi scilicet in Esaia, numeratio ab excellioribus cœpit, hic vero ab inferioribus.

CONCLVSIO.

¶ Dona, quo ad intellectum pertinent, præferuntur simpliciter donis, quæ ad appetitum attinent, materialiter tamen fortitudinis & consilij donum scientiæ & pietatis donis præferendum est.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd dignitas donorum dupliciter potest attendi. Vno modo simpliciter, scilicet per comparationem ad proprios actus, prout procedunt à suis principijs: alio modo secundum quid, scilicet per comparationem ad materiam. Simpliciter autem loquendo de dignitate donorum, eadem est ratio comparationis in ipsis, & in virtutibus: quia dona ad omnes actus potentiarum animæ perficiunt hominem ad quos perficiunt virtutes, vt supra dictum est. vnde sicut virtutes intellectuales præferuntur virtutibus moralibus: & in ipsis virtutibus intellectualibus cõtẽplatiuæ præferuntur actiuis, vt sapientia intellectui, & scientia prudentiæ & arti: ita tamen quòd sapientia præfertur intellectui, & intellectus scientiæ, sicut prudentia & synesis eubuliæ. Ita etiam in donis sapientia & intellectus, scientia & consilium præferuntur pietati & fortitudini & timori: in quibus etiam pietas præfertur fortitudini, & fortitudo timori, sicut iustitia fortitudini, & fortitudo temperantiæ: sed quantum ad materiam fortitudo & consilium præferuntur scientiæ & pietati, quia scilicet fortitudo & consilium habent in arduis locum, pietas autem & etiam scientia in communibus. Sic igitur dignitas donorum ordini enumerationis respondet, partim quidem simpliciter secundum quod sapientia & intellectus omnibus præferuntur: partim autem secundum ordinem materiæ, secundum quod consilium & fortitudo præferuntur scientiæ & pietati.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod timor maxime requiritur quasi primordium quoddam perfectionis donorum, Quia initium sapientiæ timor Domini: non propter hoc quòd sit cæteris dignius. prius enim secundum ordinem generationis, vt aliquis recedat à malo, quod fit per timorem, vt dicitur Prouerb. 16. quàm quòd operetur bonum, quod fit per alia dona.

¶ Ad secundum dicendum, quod pietas non comparatur in verbis Apostoli omnibus donis dei, sed soli corporali exercitationi, de qua præmittit quòd ad modicum vtilis est.

¶ Ad tertium dicendum, quod scientia etsi præferatur consilio rationis iudicij: tamen consilium præfertur rationi materiæ: nam consilium non habet locum nisi in arduis, vt dicitur in 3. Ethic. sed iudicium scientiæ in omnibus locum habet.

¶ Ad quartum dicendum, quòd dona directiua, quæ pertinent ad rationem donis, exequentibus digniora sunt, si considerentur per comparationem ad actus, prout egrediuntur, à potentijs, ratio enim appetitiuæ præemmet, vt regulans regulato. sed ratione materiæ adiungitur consilium fortitudini, sicut directiuum exequenti: & similiter scientia pietati, quia scilicet consilium & fortitudo in arduis locum habẽt: scientia autem & pietas etiam in communibus, & ideo consilium simul cum fortitudine ratione materiæ numerantur ante scientiam & pietatem.

Infrà q. 69. artic. 1. Et 1. ad 1. Et 2.2.q.9. ad 3. & ar.1. & 3. dist. 34. q.1. ar.1. ad 5. & dist. 35. q.2. ar.1. ad 2. Et veri. q. 2. ar.2. ad 17.

ARTICVLVS VIII.

¶ Vtrum virtutes sint præferendæ donis.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd virtutes sint præferendæ donis. Dicit enim Augustin. in 15. de trinitate, de charitate loquens, Nullum est isto dei dono excellentius: solum est quod diuidit inter filios regni æterni, & filios perditionis æternę, dantur & alia per Spiritum sanctum munera, sed sine charitate nihil prosunt: sed charitas est virtus: ergo virtus est potior donis Spiritus sancti.

¶ Præterea, Ea, quæ sunt priora naturaliter, videntur esse potiora, sed virtutes sunt priores donis Spiritus sancti. Dicit enim Grego. in 2. Moral. quòd donum Spiritus sancti in subiecta mente ante alia iustitiam, prudentiam, fortitudinem & temperantiam format. & sic eandem mentem septem mox virtutibus, id est donis temperat: vt contra stultitiam sapientiam, contra hebetudinem intellectum, contra præcipitationem consilium, contra timorem fortitudinem, contra ignorantiam scientiã, contra duritiã pietatem, contra superbiã dei timorem. ergo virtutes sunt potiores donis.

¶ Præterea, Virtutibus nullus male vti potest, vt Augustinus dicit, donis autem potest, aliquis male vti. Dicit enim Gregorius in 1. Moral. quòd hostiam nostræ precis immolamus ne sapientia eleuet, ne intellectus dum subtiliter currit, oberret: ne consilium dum se multiplicat, confundat: ne fortitudo dum fiduciam præbet, præcipitet: ne scientia dum nouit, & non diligit, inflet: ne pietas dum se infra rectitudinem inclinat, intorqueat: ne timor dum plus iusto trepidat, in desperationis foueam mergat. ergo virtutes sunt digniores donis Spiritus sancti.

¶ SED CONTRA est, quod dona dantur in adiutorium virtutum contra defectus, vt patet in authoritate inducta. & sic videtur quòd perficiant quod virtutes perficere non possunt. sunt ergo dona potiora virtutibus.

CONCLVSIO.

¶ Dona præferuntur virtutibus tam intellectualibus, quàm moralibus, sunt tamen inferiora theologicis virtutibus.

¶ RESPONDEO dicendũ, quòd sicut ex supradictis patet, virtutes in tria genera distinguuntur. sunt enim quædam virtutes theologicæ, quædam intellectuales, quædam morales. Virtutes quidem theologicæ sunt, quibus mens humana deo coniungitur, virtutes autem intellectuales sunt, quibus ratio ipsa perficitur, virtutes autem morales sunt quibus vires appetitiuæ perficiuntur ad obediendum rationi. Dona autem Spiritus sancti sunt, quibus omnes vires animæ disponuntur ad hoc, quòd subdantur motioni diuinæ. Sic ergo eadem videtur esse comparatio donorum ad virtutes theologicas, per quas homo vnitur Spiritui sancto mouenti, sicut virtutum moralium ad virtutes intellectuales, per quas perficitur ratio, quæ est virtutum moralium motiua. Vnde sicut virtutes intellectuales præferuntur virtutibus moralibus, & regulant eas: ita virtutes theologicæ præferuntur donis Spiritus sancti, & regulant ea. Vnde Gregorius dicit in 1. Moral. quòd neque ad denarij perfectionem septem filij, id est septem dona perueniunt, nisi in fide, spe, & charitate fuerit omne quod agunt. Sed si comparemus dona ad alias virtutes intellectuales vel morales, dona præferuntur virtutibus, quia dona perficiunt vires animę in comparatione ad Spiritum sanctum mouentem, virtutes autem perficiunt vel ipsam rationem vel alias vires in ordine ad rationem. Manifestum est autem, quòd ad altiorem motorem oportet maiori perfectione mobile esse dispositum. vnde perfectiora sunt dona virtutibus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd charitas est virtus theologica, de qua concedimus, quod sit potior donis.

¶ Ad secundum dicendum, quòd aliquid est prius altero dupliciter. Vno modo ordine perfectionis & dignitatis: sicut dilectio dei est prior dilectione proximi. & hoc modo dona sunt priora virtutibus intellectualibus & moralibus: posteriora vero virtutibus theologicis. alio modo ordine generationis seu dispositionis: sicut dilectio proximi præcedit dilectionem dei, quantum ad actum: & sic virtutes morales & intellectuales præcedunt dona, quia per hoc quòd homo bene se habet circa rationem propriam, disponitur ad hoc quod se bene habeat in ordine ad deum.

¶ Ad tertium dicendum, quod sapientia & intellectus & alia huiusmodi, sunt dona Spiritus sancti, secundum quod per charitatem informantur, qui non agit perperam: vt dicitur 1. ad Corin. 13. & ideo sapientia, & intellectu, & alijs huiusmodi nullus male vtitur, secundum quòd sunt dona Spiritus sancti, sed ad hoc, quòd à charitatis perfectione non recedant, vnum ab altero adiuuatur. & hoc est quod Grego. intendit dicere.

a ¶ Super Quæstionis sexagesimæoctauæ Articulum octauum.

OMissis articulis quinto, sexto, & septimo, in octauo attende, proponens hic rationem, quæ est caput virtutum, & virtutes intellectuales & morales, inde deum & virtutes theologicas & dona: & videbis proportionalitatem hanc tenere quomodo ad excellentiam comunctionis ad caput qua author egebat, vt concluderet theologicas esse nobiliores donis & non quo ad motionem moralium ab intellectualibus, & donorum à theologicalibus. Iam enim definitũ est, quòd morales infuse sic se habent ad theologicas: dona autem non sic ad ipsas solas: sed adiuncto instincte Spiritus sancti.

¶ SED CONTRA est, quod dona dantur in adiutorium virtutum contra defectus, vt patet in authoritate inducta. & sic videtur quòd perficiant quod virtutes perficere non possunt. sunt ergo dona potiora virtutibus.

CONCLVSIO.

¶ Dona præferuntur virtutibus tam intellectualibus, quàm moralibus, sunt tamen inferiora theologicis virtutibus.

¶ RESPONDEO dicendũ, quòd sicut ex supradictis patet, virtutes in tria genera distinguuntur. sunt enim quædam virtutes theologicæ, quædam intellectuales, quædam morales. Virtutes quidem theologicæ sunt, quibus mens humana deo coniungitur, virtutes autem intellectuales sunt, quibus ratio ipsa perficitur, virtutes autem morales sunt quibus vires appetitiuæ perficiuntur ad obediendum rationi. Dona autem Spiritus sancti sunt, quibus omnes vires animæ disponuntur ad hoc, quòd subdantur motioni diuinæ. Sic ergo eadem videtur esse comparatio donorum ad virtutes theologicas, per quas homo vnitur Spiritui sancto mouenti, sicut virtutum moralium ad virtutes intellectuales, per quas perficitur ratio, quæ est virtutum moralium motiua. Vnde sicut virtutes intellectuales præferuntur virtutibus moralibus, & regulant eas: ita virtutes theologicæ præferuntur donis Spiritus sancti, & regulant ea. Vnde Gregorius dicit in 1. Moral. quòd neque ad denarij perfectionem septem filij, id est septem dona perueniunt, nisi in fide, spe, & charitate fuerit omne quod agunt. Sed si comparemus dona ad alias virtutes intellectuales vel morales, dona præferuntur virtutibus, quia dona perficiunt vires animę in comparatione ad Spiritum sanctum mouentem, virtutes autem perficiunt vel ipsam rationem vel alias vires in ordine ad rationem. Manifestum est autem, quòd ad altiorem motorem oportet maiori perfectione mobile esse dispositum. vnde perfectiora sunt dona virtutibus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd charitas est virtus theologica, de qua concedimus, quod sit potior donis.

¶ Ad secundum dicendum, quòd aliquid est prius altero dupliciter. Vno modo ordine perfectionis & dignitatis: sicut dilectio dei est prior dilectione proximi. & hoc modo dona sunt priora virtutibus intellectualibus & moralibus: posteriora vero virtutibus theologicis. alio modo ordine generationis seu dispositionis: sicut dilectio proximi præcedit dilectionem dei, quantum ad actum: & sic virtutes morales & intellectuales præcedunt dona, quia per hoc quòd homo bene se habet circa rationem propriam, disponitur ad hoc quod se bene habeat in ordine ad deum.

¶ Ad tertium dicendum, quod sapientia & intellectus & alia huiusmodi, sunt dona Spiritus sancti, secundum quod per charitatem informantur, qui non agit perperam: vt dicitur 1. ad Corin. 13. & ideo sapientia, & intellectu, & alijs huiusmodi nullus male vtitur, secundum quòd sunt dona Spiritus sancti, sed ad hoc, quòd à charitatis perfectione non recedant, vnum ab altero adiuuatur. & hoc est quod Grego. intendit dicere.

Universidad de Deusto
Biblioteca

4. ¶ *Super Quæstionem sexagesimamnonam & septuagesimam.*

QVæstio 69. & 70. lectione frequenti meditatione quæ sugregient, non expositione. duo tamen nouiti quo ad speculationem aduertant. alterum in 69. scilicet quòd licet dona omnia supradicta sint se habere, vt exequtia in ordine ad finem, & ad finitum Spiritus sancti, sicut morales virtutes in ordine ad rationem: si comparentur tamen dona inter se aliqua, dicuntur dirigentia: vt sapientia scientia & consilium & aliqua exequentia, vt reliqua.

¶ Alterum in quæst. 70. quòd delectari in aliquo propter se formaliter non distinguitur in litera contra delectari propter se finaliter quo modolibet, sed finaliter vltimate: & hoc vel simpliciter, vel in illo ordine. omne enim delectãs propter se formaliter est etiam propter se finaliter aliquo modo: potest tamen subordinari alteri vt finis: vt in eodem primo articulo dicitur.

q.70. arti. 2. co. & 3. di. 34. qõ. 1. ar. 4. & Isaiæ 11. le. 1. co. 1. fina. Et Mat. 6. co. 4.

QVÆSTIO SEXAgesimanona De beatitudinibus, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de beatitudinibus.

¶ Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶ Primo, vtrum beatitudines à donis & virtutibus distinguantur. ¶ Secundo, de præmiis beatitudinum, vtrum pertineant ad hanc vitam. ¶ Tertio, de numero beatitudinum. ¶ Quarto, de conuenientia præmiorum quæ eis attribuuntur.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum beatitudines distinguantur à virtutibus & donis.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd beatitudines à virtutibus & donis non distinguãtur. Augustinus enim in libro De sermone domini in monte, attribuit beatitudines. in Matth. enumeratas, donis Spiritus sancti. Ambro. autem super Lucam attribuit beatitudines ibi enumeratas quatuor virtutibus cardinalibus. ergo beatitudines non distinguuntur à virtutibus & donis.

¶ Præterea, Humanæ voluntatis non est nisi duplex regula, scilicet ratio, & lex æterna, vt suprà dictum est: sed virtutes perficiunt hominem in ordine ad rationem, dona autem in ordine ad legem æternam Spiritus sancti, vt ex dictis patet. ergo non potest esse aliquid aliud pertinens ad rectitudinem voluntatis humanę præter virtutes & dona. non ergo beatitudines ab eis distinguuntur.

¶ Præterea, in enumeratione beatitudinum ponitur mititas & iustitia & misericordia: quæ dicuntur esse quædam virtutes. ergo beatitudines non distinguuntur à donis & virtutibus.

¶ SED CONTRA est, quòd quædam enumerantur inter beatitudines, quæ nec sunt virtutes, nec dona, sicut paupertas & luctus & pax. differunt ergo beatitudines à virtutibus & à donis.

CONCLVSIO.

¶ Beatitudines à donis & virtutibus distinguuntur, non sicut habitus, sed vt actus ab habitibus.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut supra dictum est, beatitudo est vltimus finis humanę vitę: dicitur enim aliquis iam finem habere propter spem finis obtinendi, vnde & Philosophus dicit in 1. Ethic. quòd pueri dicuntur beati propter spem. Et Apostolus dicit Rom: 8. Spe salui facti sumus. Spes autem de fine consequendo insurgit ex hoc, quòd aliquid conuenienter mouetur ad finem, & appropinquat ad ipsum: quod quidem fit per aliquam actionem. Ad finem autem beatitudinis mouetur aliquis, & appropinquat per operationes virtutum, & præcipue per operationes donorum, si loquamur de beatitudine æterna, ad quam ratio non sufficit, sed in eam inducit Spiritus sanctus, ad cuius obedientiam & sequelam per dona perficimur, & ideo beatitudines distinguuntur quidem à virtutibus & donis: non sicut habitus ab eis distincti, sed sicut actus distinguuntur ab habitibus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Augustinus & Ambros. attribuunt beatitudines donis & virtutibus, sicut actus attribuuntur habitibus. dona autem sunt eminentiora virtutibus cardinalibus, vt suprà dictum est. & ideo Ambro. exponens beatitudines turbis propositas, attribuit eas virtutibus cardinalibus. Augustinus autem exponens beatitudines discipulis propositas in monte, tanquam perfectioribus, attribuit eas donis Spiritus sancti.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ratio illa probat, quòd non sunt alij habitus rectificantes humanam vitam præter virtutes & dona.

¶ Ad tertium dicendum, quòd mititas accipitur pro actu mansuetudinis. Et similiter dicendum est de iustitia & misericordia. & quamuis hæ videantur esse virtutes, attribuuntur tamen donis: quia etiam dona perficiunt hominem circa omnia, circa quæ perficiunt virtutes, vt dictum est.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum præmia, quæ attribuuntur beatitudinibus, ad hanc vitam pertineant.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd præmia, quæ attribuuntur beatitudinibus, non pertineant ad hanc vitam. Dicuntur enim aliqui beati propter spem præmiorum, vt dictum est. sed obiectum spei beatitudo est futura. ergo præmia ista pertinent ad vitam futuram.

2. 2. q. 8. arti. 7. & Matth. 5. co. 5.

¶ Præterea, Luc. 6. ponuntur quædam pœnæ per oppositum ad beatitudines, cum dicitur, Væ vobis, qui estis saturati, quia esurietis: væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis. sed istæ pœnæ non intelliguntur in hac vita, quia frequenter homines in hac vita non puniuntur: secundum illud Iob. 21. Ducunt in bonis dies suos. ergo nec præmia beatitudinum pertinent ad hanc vitam.

¶ Præterea, Regnum cælorum, quòd ponitur præmium paupertatis, est beatitudo cęlestis: vt Augustinus dicit 19. de ciuitate dei, plena etiã saturitas non nisi in futura vita habetur: secundum illud Psal. Satiabor dum apparuerit gloria tua. visio etiam dei & manifestatio filiationis diuinæ ad vitam futuram pertinent: secundum illud 1. Io. 3. Nunc filij dei sumus, & nondum apparuit quid erimus: scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus: quoniam videbimus eum sicuti est. ergo præmia illa pertinent ad vitam futuram.

¶ SED CONTRA est, quod Augustinus dicit in libro de sermone domini in monte, Ista quidem in hac vita compleri possunt, sicut completa in Apostolis esse credimus: nam illa omnimoda & in angelicam formam mutatio, quæ post hanc vitam promittitur, nullis verbis exponi potest.

CONCLVSIO.

¶ Beatitudinis præmia, quædam ad præsentem, quædam ad futuram vitam spectare certissimum est.

¶ RESPONDEO dicendũ, quòd circa ista præmia expositores sacræ scripturæ, diuersimode sunt locuti. Quidam enim omnia ista præmia ad futuram beatitudinem pertinere dicunt. sicut Ambros. super Luc. Augus. vero dicit ea ad præsentem vitam pertinere. Chrisostimus autem in suis homilijs quædam eorum dicit pertinere ad futuram vitam, quædam autem ad præsentem. Ad cuius euidentiam considerandum est, quod spes futuræ beatitudinis potest esse in nobis propter duo. Primo quidem propter aliquam præparationem vel dispositionem ad futuram beatitudinem, quod est per modum meriti. alio modo per quandam inchoationem imperfectam futuræ beatitudinis in viris sanctis etiam in hac vita. aliter enim habetur spes fructificationis arboris, cum viresci frondibus: & aliter cum iam primordia fructuum incipiunt apparere. Sic igitur ea, quæ in beatitudinibus tanguntur tanquam merita, sunt quædam præparationes vel dispositiones ad beatitudinem vel perfectam vel inchoatam: ea vero quæ ponuntur tanquam præmia possunt esse vel ipsa beatitudo perfecta, & sic pertinent ad futuram vitam: vel aliqua inchoatio beatitudinis, sicut est in viris perfectis: & sic præmia pertinent ad præsentem vitam. cum enim aliquis incipit proficere in actibus virtutum & donorum, potest sperari de eo, quod perueniet ad perfectionem viæ, & ad perfectionem patriæ.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd spes est de futura beatitudine, sicut de vltimo fine. potest etiam esse & auxilio gratiæ, sicut de eo quod ducit ad finem: secundum illud Psal. In deo speraui cor meum, & adiutus sum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd mali etsi interdum in hac vita temporales pœnas non patiãtur, patiuntur tamen spirituales. vnde Augustin. dicit in 1. Confe. Iussisti domine, & sic est, vt pœna sibi sit inordinatus animus. Et Philosophus dicit in 9. Ethic. De malis, quòd contendit ipsorum anima, hoc quidem huc trahit, illud autem illuc. Et postea concludit, Si autem sic miserum est, malum esse, fugiendum est malitiam intense, & similiter econuerso boni, etsi in hac vita quandoque non habeant corporalia præmia, nunquam tamen deficiunt à spiritualibus etiam in hac vita: secundum illud Matth. 9. & Mar. 10. Centuplum accipietis, etiam in hoc seculo.

¶ Ad tertium dicendum, quòd omnia illa præmia perfecte quidem consummabuntur in vita futura, sed interim etiam in hac vita quodammodo inchoantur: nam regnum cælorum: vt Augustinus dicit, potest intelligi perfectæ sapientiæ initium: secũdum quod incipit in eis spiritus regnare. Possessio etiã terrę significat affectum bonũ animę quiescentis per desiderium in stabilitate hęreditatis perpetuę per terrã significatę. Consolantur autem in hac vita per Spiritum sanctum, qui paracletus, id est consolator dicitur, participando. Saturantur etiã in hac vita illo cibo, de quo dominus dicit, Meus cibus est vt faciam

faciam voluntatem Patris mei. In hac etiam vita consequuntur homines misericordiam dei. In hac etiam vita purgato oculo per donum intellectus, deus quodammodo videri potest. Similiter etiam in hac vita qui motus suos pacificant ad similitudinem dei accedentes, filij dei nominantur, tamen hæc perfectius erunt in patria.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum conuenienter enumerentur beatitudines.

3. dist. 34. qõ. 1. artic. 4.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter enumerẽtur beatitudines. attribuuntur enim beatitudines donis, vt dictum est. donorum autem quędã pertinent ad vitam contemplatiuam, scilicet sapientia & intellectus: nulla autem beatitudo ponitur in actu contemplationis: sed omnes in his quæ pertinent ad vitam actiuam. ergo insufficienter beatitudines enumerantur.

¶ Præterea, Ad vitam actiuam non solum pertinent dona exequentia, sed etiam quædam dona dirigentia, vt scientia & consilium: nihil autem ponitur inter beatitudines, quod directe ad actum scientię vel consilij pertinere videatur. ergo insufficienter beatitudines tanguntur.

¶ Præterea, Inter dona exequentia in vita actiua timor ponitur ad paupertatem pertinere: pietas autem videtur pertinere ad beatitudinem misericordiæ: nihil autem ponitur directe ad fortitudinem pertinens. ergo insufficienter enumerantur beatitudines.

¶ Præterea, In sacra scriptura tanguntur multæ aliæ beatitudines: sicut Iob. 5. dicitur, Beatus homo qui corripitur à deo. Et in Psalm. dicitur, Beatus vir qui non abijt in consilio impiorum. Et proverb. 3. Beatus vir qui inuenit sapientiam. ergo insufficienter beatitudines enumerantur.

¶ SED CONTRA, Videtur quòd superflue enumerentur, sunt enim septem dona Spiritus sancti: beatitudines autem tanguntur octo.

¶ Præterea, Luc. 6. ponuntur quatuor tantum beatitudines: superflue enumerantur septem vel octo in Matth. 5.

CONCLVSIO.

¶ Conuenienti quodam numero expressæ fuerunt beatitudines actibus virtutum & donis correspondentes, Matthæi cap. 5.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd beatitudines istæ conuenientissimè enumerentur. Ad cuius euidentiam est considerandum quòd triplicem beatitudinem aliqui posuerunt: quidam enim posuerunt beatitudinem in vita voluptuosa, quidam in vita actiua, quidam vero in vita contemplatiua. Hæ autem tres beatitudines diuersimode se habent ad beatitudinem futuram cuius spe dicimur hic beati. Nam beatitudo voluptuosa, quia falsa est & rationi contraria, impedimentum est beatitudinis futuræ. Beatitudo vero actiuæ vitæ dispositiua est ad beatitudinem futuram. Beatitudo autem contemplatiua si sit perfecta, est essentialiter ipsa futura beatitudo: si autem est imperfecta, est quædam inchoatio eius, & ideo dominus primo quidem posuit quasdam beatitudines quasi remouentes impedimentum voluptuosæ beatitudinis. Consistit enim voluptuosa vita in duobus. Primo quidem in affluentia exteriorum bonorum, siue sint diuitiæ, siue sint honores: à quibus quidem retrahitur homo per virtutem, sic vt moderate eis vtatur: per donum autem excellentiori modo, vt scilicet homo totaliter ea contemnat. Vnde prima beatitudo ponitur, Beati pauperes spiritu, quod potest referri vel ad contemptum diuitiarum, vel ad contemptum honorum: quod fit per humilitatem. Secundo vero voluptuosa vita consistit in sequendo proprias passiones, siue irascibilis, siue concupiscibilis. A sequela autem passionum irascibilis retrahit virtus, ne homo in eis superfluat, secundum regulam rationis: donum autem excellentiori modo, vt scilicet homo secundum voluntatem diuinam totaliter ab eis tranquillus reddatur. Vnde secunda beatitudo ponitur, Beati mites. A sequela vero passionum concupiscibilis retrahit virtus, moderate huiusmodi passionibus vtẽdo: donum vero eas si necesse fuerit, totaliter abijciendo: quinimo si necessarium fuerit, voluntarium luctum assumẽdo. Vnde tertia beatitudo ponitur, Beati qui lugent.

¶ Actiua vero vita in his consistit præcipue, quæ proximis exhibemus, vel sub ratione debiti, vel sub ratione spontanei beneficij, & ad primum quidem nos virtus disponit, vt ea quæ debemus proximis, non recusemus exhibere: quod pertinet ad iustitiam. donum autem ad hoc ipsum abundantiori quodam affectu nos inducit: vt scilicet seruenti desiderio opera iustitiæ impleamus, sicut feruenti desiderio esurientes & sitientes cupit cibum vel potum. Vnde quarta beatitudo ponitur, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam. Circa spontanea vero dona nos perficit virtus, vt illis donemus, quibus ratio dictat esse donandum, puta amicis, aut aliis nobis coniunctis: quod pertinet ad virtutem liberalitatis: sed donum propter dei reuerentiam solum necessitatem considerat in his quibus gratuita beneficia præstat vnde dicitur Lucæ decimoquarto, Cum facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos, aut fratres tuos, &c. sed voca pauperes & debiles, &c. quod proprie est misereri. Et ideo quinta beatitudo ponitur, Beati misericordes. Ea vero, quæ ad contemplatiuam vitam pertinent, vel sunt ipsa beatitudo finalis: vel aliqua inchoatio eius: & ideo non ponuntur in beatitudinibus tanquam merita, sed tanquam præmia: ponuntur autem tanquam merita effectus actiuę vitæ, quibus homo disponitur ad contemplatiuam vitam: effectus autem actiuæ vitæ quantum ad virtutes & dona, quibus homo perficitur in seipso, est munditia cordis, vt scilicet mens hominis passionibus non inquinetur. Vnde sexta beatitudo ponitur, Beati mundo corde. Quantum vero ad virtutes & dona, quibus homo perficitur, in comparatione ad proximum, effectus actiuæ vitæ est pax, secundum illud isa. 30. Opus iustitiæ pax. Et ideo septima beatitudo ponitur, Beati pacifici.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod actus donorum pertinentium ad vitam actiuam exprimuntur in ipsis meritis: sed actus donorum pertinentium ad vitam contemplatiuam, exprimuntur in præmiis ratione iam dicta: videre enim deum respondet dono intellectus, & conformari deo quadam filiatione adoptiua pertinet ad bonum sapientiæ.

¶ Ad secundum dicendum, quòd in his, quæ pertinent ad actiuam vitam, cognitio non quæritur propter seipsam, sed propter operationem: vt etiam Philosophus dicit in 2. Ethic. Et ideo quia beatitudo aliquid vltimum importat, non computantur inter beatitudines actus donorum dirigentium in vita actiua, quos scilicet eliciunt, sicut consiliari est actus consilij, & iudicare est actus scientiæ, sed magis attribuunt eis actus operatiui in quibus diriguntur, sicut scientię lugere, & consilio misereri.

¶ Ad tertium dicendum, quòd in attributione beatitudinum ad dona possunt duo considerari. Quorum vnum est conformitas materiæ & secundum hoc primę omnes quinque beatitudines possunt attribui scientiæ & consilio tanquam diligentibus: sed inter dona exequentia distribuuntur, ita quòd esuries & sitis iustitiæ, & etiam misericordia pertineant ad pietatem, quę perficit hominem in his, quæ sunt ad alterum: mititas autem ad fortitudinem. Dicit enim Ambro. super Lucam quòd fortitudinis est iram vincere, indignationem cohibere: est enim fortitudo circa passiones irascibilis: paupertas vero & luctus pertinent ad donum timoris: quo homo se retrahit à cupiditatibus & delectationibus mundi: Alio modo possumus in his beatitudinibus considerare motiua ipsarum: & sic quantum ad aliqua eorum oportet aliter attribuere: præcipue enim ad mansuetudinem mouet reuerentia ad deum, quæ pertinet ad pietatem: ad lugendum autem mouet præcipue scientia, per quam homo cognoscit defectus suos, & rerum mundanarum: secundum illud Eccl. 1. Qui addit scientiam, addit & dolorem. Ad esurientem autem iustitiæ opera præcipue mouet animi fortitudo: ad miserendum vero præcipue mouet consilium dei, secundum illud Daniel. 4. Consilium meum regi placeat: peccata eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum. Et hunc modum attributionis sequitur Augustinus in lib. De sermone Domini in monte.

¶ Ad quartum dicendum, quòd necesse est beatitudines omnes quæ in sacra scriptura ponuntur, ad has reduci: vel quantum ad meritą, vel quantum ad præmia: quia necesse est quòd omnes pertineant aliquo modo ad vitam actiuam, vel ad vitam contemplatiuam: vnde quòd dicitur, Beatus vir qui corripitur à Domino, pertinet ad beatitudinem luctus: quod vero dicitur, Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, pertinet ad munditiam cordis: quod vero dicitur, Beatus vir qui inuenit sapientiam, pertinet ad præmium septimæ beatitudinis. Et idem patet de omnibus aliis quę possunt induci.

¶ Ad quintum dicendum, quòd octaua beatitudo est quædam confirmatio & manifestatio omnium præcedentium: ex hoc enim quod aliquis est confirmatus in paupertate Spiritus & mititate, & aliis sequẽbus, prouenit quòd ab his bonis propter aliquam persecutionem non recedit: vnde octaua beatitudo quodammodo ad septem præcedentes pertinet.

¶ Ad sextum dicendum, quòd Lucas narrat sermonem Domini factum esse ad turbas: vnde beatitudines enumerantur ab eo secundum capacitatẽ turbarum, quæ solam voluptuosam & temporalẽ & terrenã beatitudinẽ nouerunt: vnde Dominus per quatuor beatitudines quatuor excludit quæ ad prædictã beatitudinem pertinere videntur. Quorum primũ est abundãtia bonorum exteriorum, qp excludit per hoc, quod dicit, Beati pauperes. Secundum est, quod sit bene ho-

mini quantum ad corpus in cibis & potibus, & aliis huiusmodi: & hoc excludit per secundum quod ponit, Beati qui esuritis. Tertium est, quòd sit homini bene quantum ad cordis iucunditatem: & hoc excludit tertio, dicens, Beati qui nunc fletis. Quartum est exterior hominum fauor: & hoc excludit quarto, dicens, Beati eritis cum vos oderint homines. Et sicut Ambro. dicit, paupertas pertinet ad temperantiam, quæ illecebrosa non quærit: esuries ad iustitiam, quia qui esurit, compatitur, & compatiendo largitur: fletus ad prudentiam, cuius est flere occidua: pati odium hominum ad fortitudinem.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum præmia beatitudinum conuenienter enumerentur.

3. dist. 34. qõ. 1. artic. 4.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd præmia beatitudinum inconuenienter enumerentur. In regno enim cælorum, quòd est vita æterna, bona omnia continentur: posito ergo regno cælorum, non oportuit alia præmia ponere.

¶ Præterea, Regnum cælorum ponitur pro præmio, & in prima beatitudine, & in octaua. Ergo eadem ratione debuit poni in omnibus.

¶ Præterea, In beatitudinibus proceditur ascendendo: sicut Aguſt. dicit, in præmis autem videtur procedi descendendo, nam possessio terræ est minus quàm regnum cælorum. Ergo inconuenienter huiusmodi præmia assignantur.

SED CONTRA est authoritas ipsius Domini, præmia huiusmodi proponentis.

CONCLVSIO.

¶ Conuenientissime beatitudinum præmia ab euangelista Matthæo expressa sunt.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd præmia ista conuenientissime assignantur considerata conditione beatitudinum secundum tres beatitudines supra assignatas. tres enim primæ beatitudines accipiuntur per retractionem ab his, in quibus voluptuosa beatitudo consistit: quam homo desiderat quærens id quod naturaliter desideratur, non vbi quærere debet, scilicet in deo. sed in rebus temporalibus & caducis: & ideo præmia trium primarũ beatitudinum accipiũtur secundum ea quæ in beatitudine terrena aliqui quærunt: quærunt enim homines in rebus exterioribus, scilicet diuitiis & honoribus excellentiam quandam & abundantiam, quorum vtrunque importat regnum cælorum, per quod homo consequitur excellentiam & abundantiam bonorum in deo: & ideo regnum cælorum Dominus pauperibus spiritu repromisit. Quærunt autem homines feroces & immites per litigia & bella securitatem sibi acquirere, inimicos suos destruendo: vnde Dominus repromisit mitibus securã & quietam possessionem terræ viuentium, per quam significatur soliditas æternorum bonorum. Quærunt autem homines in concupiscentiis & delectationibus mundi habere consolationem contra præsentis vitæ labores: & ideo Dominus consolationem vitæ lugentibus repromittit. Aliæ vero duę beatitudines pertinent ad opera actiuæ beatitudinis, quæ sunt opera virtutum ordinantium hominem ad proximum, à quibus operibus aliqui retrahuntur propter inordinatum amorem proprij boni: & ideo Dominus attribuit illa præmia his beatitudinibus, propter quæ homines ab eis discedunt. Discedunt enim aliqui ab operibus iustitiæ, non reddentes debitum, sed potius aliena rapientes, vt bonis temporalibus impleantur. & ideo Dominus esurientibus iustitiam, saturitatem repromisit. Discedunt enim aliqui ab operibus misericordiæ, ne se immisceant miseriis alienis: & ideo dominus misericordibus repromittit misericordiam, per quam ab omni miseria liberentur. Aliæ vero duæ vltimæ beatitudines pertinent ad contemplatiuam felicitatem seu beatitudinem: & ideo secundum conuenientiam dispositionum, quę ponuntur in merito, præmia redduntur. nam munditia oculi disponit ad clare videndum. vnde mundis corde diuina visio repromittitur. Constituere vero pacem, vel in seipso, vel inter alios manifestat hominem esse dei imitatorem, qui est deus vnitatis & pacis. & ideo pro præmiis redditur ei gloria diuinæ filiationis, quæ est in perfecta coniunctione ad deum per sapientiam consummatam.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut Chryſoſt. dicit, omnia præmia ista vnum sunt in re, scilicet beatitudo æterna, quam intellectus humanus non capit. & ideo oportuit quòd per diuersa bona nobis nota describeretur obseruata conuenientia ad merita, quibus præmia attribuuntur.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut octaua beatitudo est firmitas quædam omnium beatitudinum, ita debentur sibi omnium beatitudinum præmia: & ideo redit ad caput, vt intelligantur sibi consequenter omnia præmia attribui. Vel secundum Ambro-

pauperibus spiritu repromittitur regnum cælorum, quantum ad gloriam animæ, sed pœnis persecutionem in corpore quantum ad gloriam corporis.

¶ Ad tertium dicendum, quod etiam præmia secundum additionem se habent adinuicem: nam plus est possidere terrãm regni cælorum, quàm simpliciter habere: multa enim habemus, quæ non firmiter & pacifice possidemus. plus est etiam consolari in regno, quàm habere & possidere: multa enim cum dolore possidemus. plus est etiam saturari, quàm simpliciter consolari: nam saturitas abundantiam consolationis importat. misericordia vero excedit saturitatem: vt plus scilicet homo accipiat, quàm meruerit, vel desiderare potuerit. adhuc autem maius est deum videre, sicut maior est qui in curia regis non solum prandet, sed etiam faciem regis videt, summam autem dignitatem in domo regia filius regis habet.

QVÆSTIO SEPTVAGESIMA
De fructibus Spiritus sancti, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de fructibus.
¶ Et circa hoc quæruntur quatuor.
¶ Primo, vtrum fructus Spiritus sancti sint actus.
¶ Secundo, vtrum differant à beatitudinibus.
¶ Tertio, de eorum numero.
¶ Quarto, de oppositione eorum ad opera carnis.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum fructus Spiritus sancti (quos Apostolus nominat ad Galat. 5.) sint actus.

Galat. 5. lect. 6. & 10.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd fructus Spiritus sancti, quos Apostolus nominat ad Galat. 5. non sint actus. Id enim cuius est alius fructus, non debet dici fructus: sic enim in infinitum iretur: sed actuum nostrorum est aliquis fructus. Dicitur enim Sapient. 4. bonorum laborum gloriosus est fructus. Et Io. 4. Qui metit, mercedem accepit, & fructus congregat in vitam æternam. Ergo ipsi actus nostri non dicuntur fructus.

¶ Præterea, sicut Augustinus dicit in 10. De trinita. Fruimur cognitis in quibus voluntas ipsa delectata conquiescit: sed voluntas nostra non debet cõquiescere in actibus nostris propter se. Ergo actus nostri fructus dici non debent.

¶ Præterea, Inter fructus Spiritus sancti enumerantur ab Apostolo aliquæ virtutes, scilicet charitas, mansuetudo. fides, & castitas. virtutes autem non sunt actus, sed habitus, vt supra dictum est. Ergo fructus non sunt actus.

¶ SED CONTRA est, quòd dicitur Matt. 12. Ex fructu arbor cognoscitur, id est ex operibus suis homo, vt ibi exponitur à sanctis. Ergo ipsi actus humani dicuntur fructus.

CONCLVSIO.

¶ Humani actus sunt spiritus sancti fructus, non quidem hominis, vt ab homine secundum rationem procedentes, sed secundum aliorum vim, spiritus sancti scilicet virtutem.

¶ RESPONDEO dicendum, quod nomen fructus à corporalibus ad spiritualia est translatum. Dicitur autem in corporalibus fructus id, quod ex planta producitur, cum ad perfectionem peruenerit, & quandam in se suauitatem habet. Qui quidem fructus ad duo comparari potest. scilicet ad arborem producentem ipsum, & ad hominem, qui fructum ex arbore adipiscitur: secundum hoc igitur nomen fructus in rebus spiritualibus dupliciter accipere possumus. Vno modo, vt dicatur fructus hominis quasi arboris id quod ab eo producitur. Alio modo vt dicatur fructus hominis id quod homo adipiscitur, non autem omne id quod adipiscitur homo, habet rationem fructus, sed id quod est vltimum delectationem habẽs: habet enim homo agrum & arborem, quæ fructus non dicuntur, sed solum id quod est vltimum, quod scilicet ex agro & arbore homo intẽdit habere, & secundum hoc fructus hominis dicitur vltimus hominis finis, quo debet frui. Si autem dicatur fructus hominis id quod ex homine producitur, sic ipsi actus humani fructus dicuntur. operatio enim est actus secundus operantis: & delectationem habet si sit conueniens operãti. Si igitur operatio hominis procedat ad homine secundum facultates suæ rationis, sic dicitur esse fructus rationis: siv ero procedat ab homine secundum altiorem virtutem, quę est virtus Spiritus sancti: sic dicitur esse operatio hominis fructus Spiritus sancti quasi cuiusdam diuini seminis. Dicitur in 1. Ioan. 3. Omnis qui natus est ex deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd cum fructus habeat quodãmodo rationem vltimi & finis: nihil prohibet alicuius

cuius fructus esse alium fructum sicut: finis ad finem ordinatur: opera igitur nostra inquantum sunt effectus quidam Spiritus sancti in nobis operantibus, habent rationem fructus: sed inquantum ordinantur ad finem vitæ æternæ, sic magis habent rationem florum: vnde dicitur Eccle. 24. Flores mei fructus honoris & honestatis.

¶ Ad secundum dicendum, quod cum dicitur volũtas in aliquo propter se delectari, potest intelligi dupliciter. Vno modo secũdum quod ly propter, dicit causam finalem: & sic propter se non delectatur aliquis nisi in vltimo fine. Alio modo secundum quod designat causam formalem, & sic propter se aliquis potest delectari in omni eo, quod delectabile est secundum suam formam: sicut patet, quod infirmus delectatur in sanitate propter se, sicut in fine: in medicina autem suaui non sicut in fine, sed sicut in habente saporem delectabilem: in medicina autem austera nullo modo propter se, sed solum propter aliud. Sic igitur dicendum est, quod in deo delectari debet homo propter se, sicut propter vltimum finem: in actibus autem virtuosis non sicut propter finem, sed propter honestatem, quam continet delectabile in virtuosis: vnde Ambr. dicit quòd opera virtutum dicuntur fructus: quia suos possessores sancta & sincera delectatione reficiunt.

¶ Ad tertium dicendum, quod nomina virtutum sumuntur quandoque pro actibus earum: sicut Augustinus dicit, quod fides est credere quod non vides: & charitas est motus animi ad diligendum deũ & proximum: & hoc modo sumuntur nomina virtutum in enumeratione fructuum.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum fructus à beatitudinibus differant.

Gal. 5. lec. 9. circ. 3.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd fructus à beatitudinibus non differant: beatitudines enim attribuntur donis, vt supra dictum est: sed dona perficiunt hominem, secundum quod mouetur à Spiritu sancto. ergo beatitudines ipsæ sunt fructus Spiritus sancti.

¶ Præterea, Sicut se habet fructus vitæ æternæ ad beatitudinem futuram, quæ est rei, ita se habent fructus præsentis vitæ ad beatitudinẽ præsentis vitæ, quæ est spei: sed fructus vitæ æternę est ipsa beatitudo futura. Ergo fructus vitæ præsentis sunt ipsæ beatitudines.

¶ Præterea, De ratione fructus est, quòd sit quiddam vtimum & delectabile: sed hoc pertinet ad rationem beatitudinis, vt supra dictũ est: ergo eadẽ ratio est fructus beatitudinis. Ergo non debent abinuicẽ distingui.

¶ SED CONTRA, Quorum species sunt diuersæ, ipsa quoque sunt diuersa: sed in diuersas partes diuiduntur & fructus & beatitudines, vt patet per numerationem vtrorumque. Ergo fructus differunt à beatitudinibus.

CONCLVSIO.

¶ Beatitudines à fructibus eo diuersæ sunt, quòd fructus omnia opera virtuosa sunt, quibus homo delectatur, beatitudines vero sola opera perfecta sunt, donis potius, quàm virtutibus attributa.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd plus requiritur ad rationem beatitudinis, quàm ad rationem fructus: nam ad rationem fructus sufficit, quòd sit aliquid habens rationem vltimi & delectabilis: sed ad rationem beatitudinis vlterius requiritur, quod sit aliquid perfectum & excellens: vnde omnes beatitudines ponũt dici fructus, sed non conuertitur: sunt enim fructus quæcunque virtuosa opera, in quibus homo delectatur, sed beatitudines dicuntur solum perfecta opera, quæ etiam ratione suæ perfectionis magis attribuntur donis, quàm virtutibus, vt supra dictum est.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ratio illa probat, quòd beatitudines sint fructus: non autem, quòd omnes fructus beatitudines sint.

¶ Ad secundum dicendum, quod fructus vitæ æternę est simpliciter vltimus & perfectus & ideo in nulla distinguitur à beatitudine æterna futura. Fructus autem præsentis vitæ non sunt simpliciter vltimi & perfecti: & ideo non omnes fructus sunt beatitudines.

¶ Ad tertium dicendum, quòd aliquid amplius est de ratione beatitudinis, quàm de ratione fructus, vt dictum est.

ARTICVLVS III.

3. dist. 34. q. 1. art. 4. Et ver. qõ. 2. ar. 1. ad 12. Et Gal. 5. lec. 6.

¶ Vtrum fructus conuenienter enumerentur ab Apostolo.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd Apostolus inconuenienter enumeret ad Galat. 5. duodecim fructus. alibi enim dicit esse tantum vnum fructum præsentis vitæ: secundum illud Romanorum 6. Habetis fructum vestrum in sanctificatione. Et Isa. 27. dicitur, Hic est omnis fructus, vt auferatur peccatum. Non ergo ponendi sunt duodecim fructus.

¶ Præterea, Fructus est, qui ex spirituali semine exoritur: vt dictum est. sed Dominus Matth. 13. ponit triplicem terræ bonę fructum ex spirituali semine prouenientem, scilicet centesimum, sexagesimum, & trigesimum. Ergo non sunt ponendi duodecim fructus.

¶ Præterea, Fructus habet in sui ratione, quòd sit vltimum & delectabile: sed ratio ista non inuenitur in omnibus fructibus ab Apostolo enumeratis: patientia enim & longanimitas videntur in rebus contristantibus esse: fides autem non habet rationem vltimi, sed magis rationem primi fundamenti. superflue igitur huiusmodi fructus enumerantur.

¶ SED CONTRA, Videtur quòd insufficienter & diminute enumerentur: dictum est enim, quòd omnes beatitudines fructus dici possunt: sed non omnes hic enumerantur: nihil enim hic ponitur ad actum sapientiæ pertinens, & multarum aliarum virtutum. Ergo videtur quòd insufficienter enumerentur fructus.

CONCLVSIO.

¶ Conuenienti quodam numero duodecim spiritus sancti fructus ad Apostolo enumerati sunt Galat. 5.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd numerus duodecim fructuum ab Apostolo enumeratorum conueniens est, & possunt significari per duodecim fructus, de quibus dicitur Apoc. vlti. Ex vtraque parte fluminis lignum vitæ afferens fructus duodecim. Quia vero fructus dicitur quod ex aliquo principio procedit, sicut ex semine, vel radice. attendeda est distinctio horum fructuum secundum diuersum processum Spiritus sancti in nobis, qui quidem processus attenditur secundum hoc, vt in primo mens hominis in seipsa ordinetur. secundo vero ordinẽtur ad ea quæ sunt iuxta. tertio vero ad ea quæ sunt infra. Tunc autem bene mens hominis disponitur in seipsa quando mens hominis bene se habet in bonis & in malis: prima autem dispositio mentis humanæ ad bonum est per amorem, qui est prima affectio & omnium affectionem radix, vt suprà dictum est: & ideo inter fructus Spiritus primo ponitur charitas: in qua specialiter Spiritus sanctus datur sicut in propria similitudine, cum & ipse sit amor. Vnde dicitur Roman. 5. Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Ad amorem autem charitatis ex necessitate sequitur gaudium: omnis enim amans gaudet ex coniunctione amati: charitas autem semper habet præsentem deum quem amat. secundum illud 1. Io. 4. Qui manet in charitate in deo manet: & deus in eo. Vnde sequela charitatis est gaudium, perfectio autem gaudij est pax quantum ad duo. Primo quidem quantum ad quietem ab exterioribus conturbantibus: nõ enim potest perfecte gaudere de bono amato qui in eius fruitione ab aliis perturbatur. Et iterum, qui perfecte cor habet in vno pacatum, à nullo alio molestari potest, cum alia quasi nihil reputet. Vnde dicitur in Psalm. Pax multa diligentibus nomen tuum, & non est illis scandalum: quia scilicet ab exterioribus non perturbantur. quin deo fruantur. Secundo, quantum ad fedationem desiderij fluctuantis: non enim perfecte gaudet de aliquo, cui non sufficit id de quo gaudet. hæc autem duo importat pax, scilicet vt neque ab exterioribus perturbemur. & vt desideria nostra conquiescant in vno. vnde post charitatem & gaudium tertio ponitur pax. In malis autem bene se habet mens quantum ad duo. Primo quidem, vt non perturbetur mens per imminentiam malorum: quòd pertinet ad patientiam. Secundo, vt non perturbetur in dilatione bonorum: quod pertinet ad longanimitatem, nam carere bono habet rationem mali, vt dicitur in 5. Ethic.

¶ Ad id autem quod est iuxta hominem, scilicet proximum, bene disponitur mens hominis primo quidem, quantum ad voluntatem bene faciendi: & ad hoc pertinet bonitas. Secundo, quantum ad beneficentiæ executionem: & ad hoc pertinet benignitas: dicitur enim benigni quos bonus ignis amoris feruere facit ad benefaciendum proximis. Tertio, quantum ad hoc, quòd æquanimiter tolerentur mala ab eis illata, & ad hoc pertinet mansuetudo quę cohibet iras. Quarto, quantum ad hoc, quòd non solum per iram proximis non noceamus, sed etiam neque per fraudem vel per dolum: & ad hoc pertinet fides, si pro fidelitate sumatur, sed si sumatur pro fide qua creditur in deum, sic per hanc ordinatur homo ad id quod suprà se: vt scilicet homo intellectum suum deo subiiciat, & per consequens omnia quæ ipsius sunt.

¶ Sed ad id quod infra est, bene disponitur homo. primo quidem quantum ad exteriores actiones per modestiam: quę in omnibus dictis & factis modum obseruat. Quantum ad interiores concupiscẽtias per continentiam & castitatem, siue hæc duo distinguantur per hoc, quòd castitas refrenat hominem ab illicitis, continentia vero à licitis, siue per hoc quod continens patitur concupiscentias, sed non deducitur, castus autem neque patitur, neque deducitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Annot.

a ¶ *Super Quæstionis septuagesimæ primæ Artic. primum.*

IN primo articul. memor esto doctrinæ posterioristicæ de p se, & per se secundo, etiam essencialiter & videre poteris quod sicut homini cõuenit primo rationale, & consequẽter animal: ita virtuti sua differentia cõstitutiua, & consequẽter cõmune prædicatum essentiale, scilicet esse bonitatem. Manda quoque memoriæ oppositionẽ & distinctionem horũ trium, vitij, peccati, & malitiæ, vt possis intelligere sequentia.

¶ AD PRIMVM ergo dicẽdum, quod sanctificatio fit per omnes virtutes, per quas etiam peccata tolluntur. vnde fructus ibi singulariter nominatur propter virtutem generis: quod in multas species diuidit. secundum quas dicuntur multi fructus.

¶ Ad secundum dicẽdum, quòd fructus centesimus, sexagesimus & trigesimus non diuersificantur secundum diuersas species virtuosorum actuum, sed secundum diuersos perfectionis gradus etiam vnius virtutis, sicut continentia coniugalis dicitur significari per fructum trigesimum, continentia vidualis per sexagesimum, virginalis autem per centesimum. Et alijs etiam modis sancti distinguunt tres euangelicos fructus secundum tres gradus virtutis, & ponuntur tres gradus, quia cuiuslibet rei perfectio attenditur secundum principium medium & finem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd hoc ipsum, quod est in tristitijs non perturbari, rationem delectabilis habet: & fides etiam si accipiatur prout est fundamentum habet quandam rationem vltimi & delectabilis, secundum quod continet certitudinem. Vnde gl. exponit. fides id est, de inuisibilibus certitudo.

¶ Ad quartum dicendum, quòd sicut Augu. dicit super epistolam ad Galat. Apostolus non hoc ita suscepit. vt doceret quod sunt vel operatur carnis, vel fructus spiritus, sed vt ostenderet in quo genere illa vitanda, illa vero sectanda sunt. Vnde potuissent vel plures: vel etiam pauciores fructus enumerari, & tamen omnes donorum & virtutum actus possunt secundum quandam conuenientiam ad hæc reduci: secundum quod omnes virtutes & dona necesse est quod ordinent mentem aliquo prædictorum modorum. vnde & actus sapientiæ & quorumcunque donorum ordinantium ad bonum reducuntur ad charitatem, gaudium, & pacem.

Ideo tamen potius hæc, quam alia enumerauit: quia hic enumerata magis important vel fruitionem bonorum, vel sedatione malorum, quod videtur ad rationem fructus pertinere,

ARTICVLVS. IIII.

¶ Virum fructus Spiritus sancti contrarientur operibus carnis.

Galat. 5. lect. 6. fi.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quod fructus non contrarientur operibus carnis, quæ Apostolus enumerat, contraria enim sunt in eodem genere, sed opera carnis non dicuntur fructus. Ergo fructus Spiritus eis non contrariantur.

¶ Præterea, Vnum vni est contrarium. sed plura enumerat Apostolus opera carnis, quam fructus Spiritus. Ergo fructus Spiritus & opera carnis non contrariantur.

¶ Præterea, Inter fructus spiritus primo ponuntur charitas, gaudium, & pax: quibus non correspondent ea quæ primo enumerantur inter opera carnis, quæ sunt fornicatio immunditia, & impudicitia. Ergo fructus spiritus non contrariantur operibus carnis.

¶ SED CONTRA est, quòd Apostolus dicit ibidem quòd caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem.

CONCLVSIO.

¶ Secundum communem rationem contrariantur fructus spiritus operibus carnis, & si secundum rationes proprias aliter sit, adaptari nihilominus etiam possunt singulis spiritus sancti fructibus opera carnis.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd opera carnis & fructus spiritus possunt accipi dupliciter. Vno modo secundum communem spiritus possunt accipi dupliciter. Vno modo secundum communem rationem; & hoc modo in communi fructus spiritus sancti contrariantur operibus carnis: Spiritus enim sanctus mouet humanam mentem ad id quod est secundum rationem, vel potius ad id quod est supra rationem: appetitus autem carnis, qui est appetitus sensitiuus, trahit ad bona sensibilia, quæ sunt infra hominem. vnde sicut motus surgunt & motus deorsum contrariantur in naturalibus, ita in operibus humanis contrariantur opera carnis fructibus spiritus. Alio modo possunt considerari secũdum proprias rationes singulorum fructuum enumeratorum, & operum carnis, & sic non oportet, quod singula singulis contraponantur: quia sicut dictum est, Apostolus non intendit enumerare omnia opera spiritualia, nec omnia opera carnalia. Sed tamen secundum quandam adaptionem Augustin. super epistolam ad Gala. contraponit singulis operibus carnis singulos fructus: sicut fornicationi, quę est amor explendæ libidinis à legitimo connubio solutus, opponitur charitas, per quam anima coniungitur deo, in qua etiam est vera castitas, inimunditiæ autem sunt omnes perturbationes de illa fornicatione conceptæ: quibus gaudium tranquillitatis opponitur. Idolorum autem seruitus, per quam bellum est gestum

aduersus Euangelium dei, opponitur paci. contra Veneficia autem inimicitias & contentiones, animositates, æmulationes, & dissentiones, opponuntur longanimitas ad sustinẽdum mala hominum inter quos viuimus: & ad curandum benignitas, & ad ignoscendum bonitas. hæresibus autem opponitur fides, inuidiæ mansuetudo, ebrietatibus & comessationibus continentia.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd id quod procedit ab arbore contra naturam arboris non dicitur esse fructus eius: sed magis corruptio quædam. Et quia virtutum opera sunt connaturalia rationi, opera vero vitiorum sunt contra rationem, ideo opera virtutũ fructus dicuntur, non autem opera vitiorum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd bonum contingit vno modo: malum vero omnifariam: vt Dion. dicit 4. cap. de diui. no. vnde & vni virtuti plura vitia opponuntur: & propter hoc non est mirum si plura ponuntur opera carnis, quàm fructus spiritus.

¶ Ad tertium patet solutio ex dictis.

QVÆSTIO SEPTVAGESIMA prima De vitijs, & peccatis secundum se, in sex articulos diuisa.

ONSEQVENTER considerandum est de vitijs & peccatis.

¶ Circa quæ sex considerãda occurrunt. Primo quidem, de ipsis vitijs & peccatis secundum se. Secundo, de distinctione eorum. Tertio, de comparatione eorum adinuicem. Quarto, de subiecto peccati. Quinto, de causa eius. Sexto, de effectu ipsius.

¶ Circa primum quæruntur sex.

¶ Primo, vtrum vitium contrarietur virtuti.

¶ Secundo, vtrum vitium sit contra naturam.

¶ Tertio, quid sit peius, vtrum vitium, vel actus vitiosus.

¶ Quarto, vtrum actus vitiosus possit esse simul cum virtute.

¶ Quinto, vtrum in omni peccato sit aliquis actus.

¶ Sexto, de distinctione peccati. quam Aug. ponit 22. contra Faustum, Peccatum est dictum, vel factum, vel concupitum contra legem æternam.

ARTICVLVS I.

a ¶ Virum vitium contrarietur virtuti.

supra q. 66. art. 1. ad 2. Et 71. q. 1. art. 2. ad 1. Et mal. q. 1. art. 2. ad 8. & q. 15. ar. 1. ad 7. Et Ro. 6. le. 8. co. 1. fin. & Gal. 5. lec. 6. cor. 2. Principio. Et 1. 5. c. 3.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd vitium non contrarietur virtuti. Vni enim vnum est contrarium: vt probatur in 10. Metaph. sed virtuti contrariantur peccatum & malitia. non ergo contrariatur ei vitium: quia vitium dicitur etiam si sit indebita dispositio membrorum corporalium, vel quarumcunque rerum.

¶ Præterea virtus nominat quandam perfectionem potentiæ: sed vitium nihil nominat ad potentiam pertinens. Ergo vitium non contrariatur virtuti.

¶ Præterea, Tullius dicit in 4. de Tusc. quæstionibus, quòd virtus est quædã sanitas animæ: sanitati autẽ opponitur ægritudo vel morbus magis quàm vitium. ergo virtuti non contrariatur vitium.

¶ SED CONTRA, est quod dicit Augustin. in li. De perfectione iustitiæ quod vitium est qualitas, secundum quam malus est animus: virtus autem est qualitas, quæ facit bonum habentem, vt ex supradictis patet. Ergo vitium contrariatur virtuti.

CONCLVSIO.

¶ Virtuti secũdum quod ordinatur ad bonum, peccatum ipsum contrariatur, vt vero bonitas quædam est ei opposita, est malitia: vitium autem virtuti contrarium est secundum propriam rationem virtutis.

¶ RESPONDEO dicendũ, quòd circa virtutem duo possumus considerare, scilicet ipsam essentiam virtutis. & id ad quod est virtus. In essentia quidem virtutis aliquid considerari potest directe & aliquid ex consequenti. Directe quidem virtus importat dispositionem quandam alicuius conuenienter se habentis, secundum modũ suæ naturæ. Vnde Philosophus dicit in 7. Phys. quod virtus est dispositio perfecti ad optimum: dico autem perfecti, quod est dispositum secundum naturam. Ex consequenti autem sequitur, quod virtus sit bonitas quædam: in hoc enim commodum suæ habet vnusquisque rei bonitas, quod conuenienter se habet secundum naturæ. Id autem ad quod virtus ordinatur, est bonum: vt ex supradictis patet. Secundum hoc igitur tria inueniuntur opponi virtuti. quorum vnum est peccatum: quod opponitur sibi ex parte eius ad quod virtus ordinatur. nam peccatum proprie nominat actum inordinatum, sicut actus virtutis est actus ordinatus & debitus: secundum autem quod ad rationem virtutis consequitur, quod sit bonitas quædam opponitur virtuti in malitia: sed secundum id quod directe est de ratione virtutis, opponitur virtuti vitium: vitium enim vnusquisque rei esse videtur, q non sit dispositio secundũ quod conuenit suæ

suæ naturæ. Vnde Augustin. dicit in 3. De libero arbit. Quod perfectioni naturæ deesse perspexeris, id voca vitium.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illa tria non contrariantur virtuti secundum idem, sed peccatum quidem contrariatur secundum quod virtus est operatiua boni: malitia autem secundum quod est bonitas quædam: vitium autem proprie secundum quid est virtus.

¶ Ad secundum dicendum, quòd virtus non solum importat perfectionem potentiæ, quæ est principium agendi: sed etiam importat debitam dispositionem eius cuius est virtus. & hoc ideo: quia vnumquodque operatur secundum quod actu est: requiritur ergo, quod aliquid sit in se bene dispositum, quod debet esse boni operatiuum. & secundum hoc virtuti vitium opponitur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut Tullius dicit in 4. de Tusculanis quæst. morbi & ægrotationes partes sunt vitiositatis: in corporibus enim morbum appellat totius corporis corruptionem: puta febrem, vel aliquid huiusmodi: ægrotationem vero morbum cum imbecillitate, vitium autem cum partes corporis inter se dissident. Et quamuis in corpore quandoque sit morbus sine ægrotatione: puta cum aliquis est interius male dispositus, non tamen exterius præpeditur à solitis operationibus. In animo tamen, vt ipse dicit, hæc eduo nõ possunt nisi cogitatione secerni. Necesse est enim, quod quandocunque aliquis interius est male dispositus habens inordinatum affectum, quod ex hoc imbecillis reddatur ad debitas operationes exercendas: quia vnaquæque arbor ex suo fructu cognoscitur, id est homo ex opere: vt dicitur Matt. 12. sed vitium animi (vt Tullius ibidem dicit) est habitus, aut affectio animi in tota vita inconstans, & à seipsa dissentiens, quod quidem inuenitur etiam absque morbo vel ægrotatione: vtpote cum aliquis ex infirmitate vel ex passione peccat. vnde in plus se habet vitium, quàm ægrotatio vel morbus: sicut etiam virtus in plus se habet, quàm sanitas. nam sanitas etiam quædã virtus ponitur in 7. Physic. & ideo virtuti conuenientius opponitur vitium, quàm ægrotatio vel morbus.

ARTICVLVS II.

a ¶ Virum vitium sit contra naturam.

2. 2. q. 10. 3. 4. ar. 12. Et 4. dist. 41. arti. 3. q. 1. ad 4. Et mal. q. 1. ar. 2. ad 8.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd vitium non sit contra naturam. Vitium enim contrariatur virtuti: vt dictum est. sed virtutes non sunt in nobis à natura: sed causantur in nobis per infusionem, aut ab assuetudine, vt dictum est. Ergo vitia non sunt contra naturam.

¶ Præterea, Ea, quæ sunt contra naturam, non possunt assuescri: sicut lapis nunquam assuescit ferri sursum, vt dicitur in 2. Ethico. sed aliqui assuescunt ad vitia. Ergo vitia non sunt contra naturam.

¶ Præterea, Nihil, quod est contra naturam, inuenitur in habentibus illam naturam, vt in pluribus: sed vitia inueniuntur in hominibus vt in pluribus: quia, sicut dicitur Matth. 7. Lata est via, quæ ducit ad perditionem, & multi vadunt per eam. Ergo vitium non est contra naturam.

¶ Præterea, Peccatum comparatur ad vitium sicut actus ad habitum, vt ex supradictis patet: sed peccatum diffinitur esse dictum vel factum vel concupitum contra legem dei: vt patet per Augustin. 22. contra Faustum. lex autem dei est supra naturam. Magis ergo dicendum est, quod vitium sit contra legem, quàm sit contra naturam.

¶ SED CONTRA est quod Aug. dicit in 3. De libero arbit. Omne vitium eo ipso quòd vitium est, contra naturam est.

CONCLVSIO.

¶ Vitium contra hominis naturam est inquantum est contra ordinẽ rationis.

¶ RESPONDEO dicendum quòd sicut dictum est, vitium virtuti contrariatur: virtus autem vniuscuiusque rei consistit in hoc, quod sit bene disposita secundum conuenientiam suæ naturę: vt supra dictum est. vnde oportet quòd in qualibet re vitiũ dicatur ex hoc, quod est disposita contra id quod conuenit suę naturę: vnde & de hoc vnaquæque res vituperatur, & vitio autem nomen vituperationis detractum creditur: vt Augustin. dicit in 6. De liber. arbit.

¶ Sed considerandum est, quod natura vniuscuiusque rei potissime est forma, secundum quam res speciem sortitur: homo autem in specie constituitur per animam rationalem, & ideo id quod est contra ordinem rationis, proprie est contra naturam hominis, inquantum est homo: quod autem est secundum rationem, est secundum naturam hominis inquantum est homo. bonum autem hominis est secundum rationem esse, & malum hominis est præter rationem esse: vt Diony. dicit 4. c. De diui. no. vnde virtus humana, quæ hominem facit bonum, & opus ipsius bonum reddit, in tantum est secundum naturam hominis, inquantum conuenit rationi. vitium autem in tantum est contra naturam hominis, in quantum est contra ordinem rationis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd virtutes etsi non causentur à natura secundum suum esse perfectum: tamen inclinant ad id, quod est secundum naturam, id est secundum ordinem rationis. Dicit enim Tullius in Rheto. suã, quòd virtus est habitus in modum naturæ rationi consentaneus. & hoc modo virtus dicitur esse secundum naturam, & per contrarium intelligitur, quòd vitium sit contra naturam.

¶ Ad secundum dicendum, quòd Philosophus ibi loquitur de his quę sunt contra naturam, secundum quod esse contra naturam opponitur ei quod est esse à natura: non autem secundum quod esse contra naturam opponitur ei quod est esse secundum naturam, eo modo quo virtutes dicuntur esse secundum naturam: inquantum inclinant ad id quod naturæ conuenit.

¶ Ad tertium dicendum, quòd in homine est duplex natura, scilicet rationalis, & sensitiua. Et quia per operationem sensus homo peruenit ad actus rationis, ideo plures sequuntur inclinationes naturæ sensitiuæ, quam ordinem rationis: plures enim sunt qui ad sequũtur principium rei, quàm qui ad consummationẽ perueniunt: ex hoc autem vitia & peccata in hominibus proueniunt, quòd sequuntur inclinationem naturę sensitiuæ contra ordinem rationis.

¶ Ad quartum dicendum, quòd quicquid est contra rationem artificiati, est etiam cõtra naturam artis. qua artificiatum producitur: lex autem æterna comparatur ad ordinem rationis humanæ, sicut ars ad artificiatum. vnde etiam sequitur, quòd habitus in bonitate & in malitia mediũ gradũ obtineat inter potentiã & actum: vt scilicet sicut habitus bonus vel malus præmineat in bonitate vel malitia potentiæ, ita etiam subdatur actui, quod etiam ex hoc apparet, quòd habitus non dicitur bonus vel malus, nisi ex hoc, quod inclinat ad actum bonum vel malum. Vnde propter bonitatem vel malitiam actus dicitur habitus bonus vel malus. & sic potior est actus in

ARTICVLVS III.

a ¶ Virum vitium sit peius quàm actus vitiosus.

Supra art. 2. cor. Et mal. q. 2. ar. 2. ad 9. & ar. 5. ad 8.

ADTERTIVM sic procedi-tur. Videtur quòd vitium, id est habitus malus sit peius quàm peccatum, id est actus malus. Sicut enim bonum, quod est diuturnius, est melius: ita malum quod est diuturnius, est peius, sed habitus vitiosus est diuturnior, quàm actus vitiosi, qui statim transeunt. Ergo habitus vitiosus peior, quàm actus vitiosus.

¶ Præterea, Plura mala sunt magis fugienda, quàm vnum malum: sed habitus malus virtualiter est causa multorum malorum actuum. Ergo habitus vitiosus est peior quàm actus vitiosus.

¶ Præterea, Causa est potior quàm effectus: sed habitus perficit actum tam in bonitate, quàm in malitia. Ergo habitus est potior actu & in bonitate & in malitia.

SED CONTRA, Pro actu vitioso aliquis iuste punitur: non autem pro habitu vitioso, si non procedat ad actum. Ergo actus vitiosus est peior quàm habitus vitiosus.

CONCLVSIO.

¶ Sicut habitus ex actibus excellentiam habent, ita actus vitiosi deteriores sunt vitiorum habitibus, simpliciter loquendo.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd habitus medio modo se habet inter potentiam & actum. Manifestum est autem quòd actus in bono & malo præmineat potentiæ, vt dicitur in 9. Meta. melius est enim bene agere, quàm posse bene agere: & similiter vituperabilius est male agere, quàm posse male agere. vnde etiam sequitur, quòd habitus in bonitate & in malitia mediũ gradũ obtineat inter potentiã & actum: vt scilicet sicut habitus bonus vel malus præmineat in bonitate vel malitia potentiæ, ita etiam subdatur actui, quod etiam ex hoc apparet, quòd habitus non dicitur bonus vel malus, nisi ex hoc, quod inclinat ad actum bonum vel malum. Vnde propter bonitatem vel malitiam actus dicitur habitus bonus vel malus. & sic potior est actus in

a ¶ *Super Quæstionis septuagesimæ primæ Articulum secundum.*

Annot.

IN articul. 2. eiusdem 71. q. in responsione ad 3. aduerte, quòd argumentum est arduum, & flebilem ingerẽs difficultatem de ea, quam experimur in nostra specie, singulari miseria. Admirandum quippe est, quòd quum omnibus speciebus, quas videmus tã infra quàm supra hominem, statutum sit bonum, vt in pluribus: sola humana natura in hac iacet miseria, vt malum habeat vt pluribus, & bonum vt paucioribus; & est sermo de malo contra naturam, & bono secundum naturam: Et anthor ex Aristot. 9. Ethicor. soluit, dicens, quòd causa huius exorbitatiæ est diuhitas naturarum subordinatarum in homine: quarum vna contrariatur alteri: Ex hoc nanque quòd in homine est ratio & sensus; & caro concupiscit aduersus spiritum: & à bono sensu inchoamus adiunctoillo alio principio: sed plures sunt inchoantes, quàm consummantes. manifeste sequitur, quòd plures sequuntur bona secundum naturam sensitiuam, quàm peruenientes ad sequendum bonum secundum naturam rationalem. Ex hoc autem aliquis malum contra naturam rationalem incurrit: quia in sensitiuæ naturæ bonis quiescit. Est etiam & alia ex eadem radice ratio: quia scilicet naturæ sensitiuę bona sunt quòd ad nos magis connaturalia, vtpote ab ineunte ætate in vsu: & magis nota: vtpote euidenti experientia sensuum; & magis mouentia, & ratione promptæ delectationis & ratione imminentis oppositi contristantis in promptu. rationis autem bonum post ætatem percipitur: & parum cognoscitur, & parum mouet tam ipsum quàm oppositum malum tam culpæ quàm pœnæ, vt experimur, ostendit autem hæc humanæ naturæ infelicitas ipsam non esse eiusdem naturę cum aliis, quas vidimus: sed altioremingredi rerum ordinem: parum tamen de illo participando.

a ¶ *Super Quæstionis septuagesimæ primæ Articulum tertium.*

Annot.

IN articulo tertio in responsione ad primũ nota quid, per se, & quid per accidens in habitu & actu iuxta doctrinam in corpore articuli: vt scias discernere, quũ de nobilitate habitus & actus est disceptatio

Universidad de Deusto
Biblioteca

propter quod respõsio ad tertium. & si solum loquatur, comparando actum & habitũ in nobilitate & malitia: non tamen negarũ inde putes actum esse simpliciter nobiliorem habitu. Ex ratione enim allata in corpore & explanata ad primum patet, quòd actus simpliciter est nobilior & melior habitu, sicut actus simpliciter actu permixto potentię & finis, eo quòd est ad finem simpliciter. secundum quid autẽ inquantum permaneret in subiecto: & habet in se virtualiter actum, vt causa efficiens, nõ incõuenit excellere. nõ enim proprie causa est vniuoca, vt Sortes Platonis, sed potius sicut semẽ: quod est secundaria causa infra vniuocã ad eandem enim speciem spectat semen & effectus & habitus & actus: sed effectus & actus perfectiores sunt res talibus instrumentalibus causis, quàm suis effectibus.

a ¶ *Super Quæstionis septuagesimæprimæ Articulum quartum.*

Annot. *Supra q. 63. arti. 2. ad 2. et inf. q. 73. ar. 1. ad 2. & q. 77. arti. 2. ad 3. Et 2. 2. q. 24. ar 12. Et mal. q. 2. ar. 9. ad 31. Et veri. qõ. 1. ar. 1. ad 5.*

IN arti. 4. in respõsione ad 2. aduerte, q̃ argumento consistente in hoc, q̃ si virtus non est compossibilis minori malo, puta vitio: ergo nec maiori, puta actui, &c. respondet author, q̃ incompossibilitas non consurgit ex maiori vel minori bonitate vel malitia, sed ex directa oppositione: magis autem opponitur vitium virtuti quàm peccatum: & ideo, &c.

¶ Præterea, Peccatum est peius quàm vitium, id est actus malus quàm habitus malus: sed virtuum non potest simul esse in eodem cum virtute. Ergo neque peccatum.

¶ Præterea, Sicut peccatum accidit in rebus voluntariis, ita in rebus naturalibus: vt dicitur in 2. Physi. sed nunquam in rebus naturalibus accidit peccatum, nisi per aliquam corruptionem virtutis naturalis: sicut monstra accidunt corrupto aliquo principio in semine: vt dicitur in 2. Physi. Ergo etiam in rebus voluntariis non accidit peccatum nisi corrupta aliqua virtute animæ: & sic peccatum & virtus non possunt esse in eodem.

¶ SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 2. Ethic. quod per contraria virtus generatur & corrumpitur: sed vnus actus virtuosus non causat virtutem: vt suprà habitum est. Ergo neque vnus actus peccati tollit virtutem. Possunt ergo simul in eodem esse.

CONCLVSIO.

¶ Mortale peccatum non potest simul esse cum virtutibus infusis sicut cum acquisitis, veniale tamen vitium cum virtusque esse valet.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd peccatum comparatur ad virtutem sicut actus malus ad habitum bonum, aliter autem se habet habitus in anima, & forma in re naturali: forma enim naturalis ex necessitate producit operationem sibi conuenientem. vnde non potest esse simul cum forma naturali actus formæ contrariæ. sicut non potest esse cum calore actus infrigidationis: neque simul cum leuitate motus descensionis, nisi forte ex violentia exterioris mouentis: sed habitus in anima non ex necessitate producit suam operationem, sed homo vtitur eo cum voluerit. vnde simul habitu in homine existente, potest non vti habitu, aut agere contrarium actum: & sic potest habens virtutem procedere ad actum peccati: actus vero peccati si comparetur ad ipsam virtutem prout est habitus, quidam non potest ipsam corrumpere, si sit vnus tantum: sicut enim non generatur habitus per vnum actum, ita nec per vnum actum corrumpitur: vt suprà dictum est. Sed si comparetur actus peccati ad causam virtutum sic possibile est, quod per vnum actum peccati ad causam virtutum sic corrumpatur. quodlibet enim peccatum mortale contrariatur charitati, quæ est radix omnium virtutum infusarum, inquantum sunt virtutes, & ideo per vnum actum peccati mortalis exclusa charitate, excluduntur per consequens omnes virtutes infusę, inquantum sunt virtutes: & hoc dico propter fidem & spem, quarum habitus remanent informes post peccatum mortale: & sic non sunt virtutes, sed peccatum veniale bonitate vel malitia, quam habitus: quia propter quid vnũquodque tale, & illud magis est.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd nihil prohibet, aliquid esse simpliciter altero potius quod tamen secundum quid ab eo deficit: simpliciter enim potius iudicatur quod præminet, quantum ad id quod per se consideratur in vtroque, secundum quid autẽ quod præminet secundum id quod per accidens se habet ad vtrumq; . ostensum est autem ex ipsa ratione actus & habitus, quod actus est potior in bonitate & malitia quàm habitus: cp autem habitus sit diuturnior quàm actus, accidit ex eo: quod vtrumque inuenitur in tali natura quæ non potest semper agere, & cuius actio est in motu transeunte: vnde simpliciter actus est potior tam in bonitate, quàm in malitia, sed habitus est potior secundum quid.

¶ Ad secundum dicendum, quòd habitus non est simpliciter plures actus: sed secundum quid, id est virtute. vnde ex hoc non potest concludi quòd habitus sit simpliciter potior in bonitate vel malitia, quàm actus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd habitus est causa actus in genere causæ efficientis: sed actus est causa habitus in genere causæ finalis secundum quam consideratur ratio boni & mali. & ideo in bonitate & malitia actus præminet habitui.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Virum peccatum simul positis esse cum virtute.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd actus vitiosus, sicut peccatum non ponsit simul esse cum virtute. Contraria enim nõ possunt esse simul in eodem. Sed peccatũ quodammodo contrariatur virtuti: vt dictum est. Ergo peccatum non potest simul esse cum virtute.

¶ Præterea, Peccatum est peius quàm vitium, id est actus malus quàm habitus malus: sed virtuum non potest simul esse in eodem cum virtute. Ergo neque peccatum.

¶ Præterea, Sicut peccatum accidit in rebus voluntariis, ita in rebus naturalibus: vt dicitur in 2. Physi. sed nunquam in rebus naturalibus accidit peccatum, nisi per aliquam corruptionem virtutis naturalis: sicut monstra accidunt corrupto aliquo principio in semine: vt dicitur in 2. Physi. Ergo etiam in rebus voluntariis non accidit peccatum nisi corrupta aliqua virtute animæ: & sic peccatum & virtus non possunt esse in eodem.

¶ SED CONTRA est quod dicitur Iaco. 4. Scienti bonum facere & non facienti, peccatum est illi. sed non facere non importat aliquem actum. Ergo peccatum potest esse absque actu.

CONCLVSIO.

¶ Accidit sæpenumero peccatum esse absque aliquo actu, vt omissionis peccatum secundum id quod attinet ad rationem peccati, secundum circunstantias tamen peccati, necessariũ est omissionis vitium aliquẽ actum semper supponere.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd quæstio ista principaliter mouetur propter peccatum omissionis. de quo aliqui diuersimode opinantur. Quidam enim dicunt quod in omni peccato omissionis est aliquis actus, vel interior vel exterior. Interior quidem sicut cum aliquis vult non ire ad ecclesiam, quando ire tenetur. Exterior autem, sicut cum aliquis illa hora, qua ad ecclesiam ire tenetur, vel etiam ante, occupat se talibus quibus ab eundo ad ecclesiam impeditur. Et hoc quodammodo videtur in primum redire: qui enim vult aliquid, cum quo aliud simul esse non potest, ex consequenti vult illo carere nisi forte non perpendat, quod per hoc, quod vult facere, impeditur ab eo quod facere tenetur, in quo casu posset per negligentia culpabilis iudicari. Alij vero dicunt, quod in peccato omissionis nõ requiritur aliquis actus, ipsum enim non facere, quod quis facere tenetur, peccatum est.

¶ Vtraque autem opinio secundum aliquid veritatem habet. Si enim intelligatur in peccato omissionis illud solum quod per se pertinet ad rationem peccati. sic quandoque omissionis peccatum est cum actu interiori: vt cum aliquis vult non ire ad ecclesiam, Quandoque vero absque omni actu vel interiori vel exteriori: sicut cum aliquis hora, qua tenetur ire ad ecclesiam, nihil cogitat de eundo vel non eundo ad ecclesiam. Si vero in peccato omissionis intelligantur etiam causæ vel occasiones omittendi, sic necesse est in peccato omissionis aliquem actum esse: non enim est peccatum omissionis nisi cumaliquis prætermittit quod potest facere & nõ facere, cp aũt aliquis declinet ad nõ faciendũ illud cp potest facere & nõ facere, nõ est, nisi ex aliqua causa vel occasione coniuncta vel præcedente: & si quidem causa illa non sit in potestate hominis, omissio non habet rationem peccati, sicut cũ aliquis propter infirmitatem prætermittit ad ecclesiam ire. Si vero causa vel occasio omittendi subiacet voluntati, omissio habet rationem peccati: & tunc semper oportet cp ista causa inquantũ est voluntaria, habeat aliquẽ actũ ad minus interiorẽ volũtatis, qui quidẽ actus, quãdoq; directe fertur in ipsam omissionẽ: puta cũ aliquis vult nõ ire ad ecclesiã, vitans laborem. & tunc talis actus per se pertinet ad omissionem: voluntas enim cuiuscunque peccati per se pertinet ad peccatum illud: eo quod voluntarium est de ratione peccati. Quandoque autem actus voluntatis directe fertur in aliud per quod homo impeditur ab actu debito, siue illud in quod fertur voluntas, sit coniunctum

a ¶ *Super Quæstionis septuagesimæprimæ Articulum sextum.*
¶ *Num peccatum sit aliquis actus, vel aliquid incomplexum.*

IN arti. sexto dubium occurrit ex Greg. de Arimino, in secundo sentendistin. 34. volente, quòd peccatum proprie, quo quis dicit formaliter peccans, nõ est actus, nec est aliquid incomplexe significabile. & hoc probatur dupliciter. primo, quia peccatum constitut in hoc, quod aliquis agit contra rectam rationẽ: sed hoc non est nisi complexe significabile. ergo. Et ga in præceptis affirmatiuis & negatiuis prohibentur peccata, & affirmantur eorũ oppositа: vt patet: sed in his sola cõplexe enuntiabilia iubentur aut prohibentur: quia quum præcipitur, Non mœchaberis, nec vir, nec mulier., nec actus prohibetur, sed facere actum commixtionis: quod sola oratione est enuntiabile formaliter, vel æquiualenter, Sed hic Gregorij phantasia à dicto Thoma post Aug. & Aristotelem excluditur, dicente hic, cp peccatum nil aliud est quàm actus humanus malus: constat nanq; cp actus humanus malus est quid incomplexe significabile. significatur nanq; infinitis nominibus incomplexis, vt fornicationis, blasphemiæ & aliis huiusmodi nominibus. Peccatum nanq; quum voluntarium sit in actu secundo consistens secundum veritatem, aut sumitur materialiter, aut pro toto cõposito. & hi quidẽ sumit materialiter, constat cp actus secũdus est quicquid sit illud: & potest & nominaliter & verbaliter significari. verbaliter quidẽ p modum actus, nominaliter autẽ p modũ substãtiæ. si vero sumitur formaliter, constat quòd est priuatio, quæ eodem modo est significabilis: & similiter totum compositum, sed quod forte decipit, est: quia non discernitur inter peccatum in actu exercito & in actu signato, & peccatum in re, id est, secundum se vt prænenit significabilitatem vtranque: in actu nanque exercito non nisi verbo significatur, in actu vero signato nomine: sed quæstio theologorum & philosophorum de re est, vt abstrahit ab his significandi modis. Et per hæc patet responsio ad obiecta: falsum nanque vtrobique assimilatur, nisi in actu exercito, quum dicitur, quòd agere cõtra rationẽ, quòd mœchari, &c. non sint incõplexe significabilia: male quoque exponitur Aug. in diffinitione ista, Peccatum est dictum, factum, nisi verificet, quòd peccatum est dictio, factio, concupiscentia, volitio contra legem Dei.

Annot.

¶ In eodem artic. pro quanto hic tractatur quid est peccatum in moralibus: dicitur quòd est actus volũtarius malus: scito vir docte, quòd, vt ex supra dictis in quæst. 18. habes, malum æquiuoce dicitur de malo absolute & de malo moraliter: quonia malum absolute & formaliter est nullius naturæ, sed priuatio & nihil. malum autẽ morale est multarum naturarum, sicut color & alia genera: rationis enim intemperantiæ formaliter est vna species in rerum natura: & similiter actus intemperãtiæ formaliter est operatio in certa specie positiua: idem enim iudicium est de intemperantia habituali & actuali, quo ad hoc. & quonia illa vitium, hæc peccatum est: ideo caue in tractatu de vitiis & peccatis ne erres in principio, putans vitium & peccatum habere tãtum rationẽ mali ratione priuationis. Oportet nanq; dicere, quòd peccatũ est actus malus dupliciter, scilicet contrarie & priuatiue: intẽperantia enim est actus malus cõtrarie, pro quanto est actus habens cõtrarium obiectum formale obiecto temperantiæ. Et vero actus malus priuatiue, pro quanto est actus priuatę rectitudine, quã deberet habere. Est autẽ inter has duas mali rationes tanta differentia, quòd prima, vt dictum fuit, est res quædam positiua, & à deo. &c. cp secũda est, priuatio est nihil, & nõ à deo. prima quoq; est prior naturaliter secunda: & est fundamẽtum eius cp omne peccatum est actus cõtrarius alicui virtutis: & ad huiusmodi contrarietatẽ sequitur priuatio debitæ rectitudinis. prima rursus spectat ad conuersionem: secunda autem ad auersionẽ inuentã in peccato vtroq;, & vocat inordinatio: sed prima cõtrarie, secunda priuatiue, quamuis vsitato vocabulo quilibet peccato est disputatio, inordinatio, deformitas, malitia, ratio mali, & si q̃d est huiusmodi, priuatiue sumãtur in literã. ergo quilibet dicitur, quòd peccatum est actus humanus malus, intelligę cp malus & inordinatus vtroque modo: vtranq; enim inordinationẽ habet actus ex incommensuratione ad suam regulam. nam inordinationẽ cõtrarie habet ex obiecto, quod est aliquid appetitu dissonãs regulæ. & ex hoc ceniatur inordinatio priuatiue: quia ex hoc actus priuatẽ rectitudine regulæ, qua debet informari. Et hoc bene nota, & fige mẽti, si vis authorẽ intelligere, & si vis cõtradictores cõuincere, naturas vitiorũ opponẽ: & cũ oportebit fateri vitia esse vere cõtraria naturas positiuas virtutibꝰ in gñe qualitatis, cõtraria sint formaliter cõtraria, cogentur idẽ dicere de actibus eorum formaliter, ex quibus generatur, & quos eliciunt.

ARTICVLVS VI.

a ¶ *Virũ conuenienter diffiniatur peccatũ, esse dictum vel factum, vel concupitũ contra legẽ æternam.*

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter diffiniatur peccatum cũ dicitur. Peccatũ est dictum vel factũ vel cõcupitum contra legem æternam. Dictum enim vel vel concupitum importat aliquem actum: sed non omne peccatũ importat aliquem actum, vt dictum est. Ergo hæc diffinitio non includit omne peccatum.

¶ Præterea, Augu. dicit in lib. de duabus animabus. Peccatũ est voluntas retinẽdi vel consequendi quod iustitia vetat: sed voluntas sub concupiscentia cõprehenditur, secundũ quod concupiscentia largo modo sumitur pro omni appetitu. ergo sufficisset dicere, Peccatum est concupitum contra legem æternam nec oportuit addere dictum vel factum.

¶ Præterea, peccatum proprie consistere videtur in auersione à fine: nam bonum & malum principaliter considerantur secundum finem: vt ex supradictis patet. vnde & Augustin. in 1. de libe. arbit. per comparationem ad finem definit peccatum. dicens quòd peccare nihil est aliud quàm neglectis rebus æternis temporalia sectari. Et in lib. 83. qu. dicit, quod omnis humana peruersitas. est vti fruendis & frui vtendis: sed in præmissa diffinitione nulla fit mentio de auersione à debito fine. Ergo insufficienter diffinitur peccatum.

¶ Præterea. Ex hoc dicitur aliquid esse prohibitum, quia legi contrariatur. sed non omnia peccata sunt mala, quia prohibita: sed quædã sunt prohibita quia mala. Non ergo in communi diffinitione peccati debuit poni quod sit contra legem dei.

¶ Præterea, peccatum significat malũ hominis actum, vt ex dictis patet: sed malum hominis est contra rationem esse: vt Dio. dicit 4. cap. de diui. no. Ergo potius debuit dici, quod peccatum sit contra rationem, quàm quod peccatum sit contra legem æternam.

Infrà q. 76. ar. 2. ad 1. Et 2. di. 35. art. 2. cor. & ad 3. Et mal. q. 2. ar. 1. c. & ad 2. Quæstio.

¶ *Num & quomodo inordinatio sit quasi peccati forma, humanus autem actus quasi peccati materia.*

¶ In eodem artic. quoniam ibi dicitur, quod inordinatio est quasi formale in peccato: & actus humanus est quasi materiale: dubitari potest primo de sensu literæ. secundo de re. de sensu quidem, an loquat de inordinatione vtraque an de altera tãtum, scilicet priuatiua: & similiter per substantiam actus, an intelligat actum ipsum in genere naturæ, an etiam secundum speciem moralem: sed hæc quæstio, quia de verbis & de rebus constat, non magnificienda est: verificari nanque potest de inordinatione vtraq;, quod est quasi formale in peccato: & substantia actus voluntarij in genere naturæ vt materiale. Et rursus verificari potest, quod substantia actus in genere naturæ & moris est, vt materiale & inordinatio priuatiue est vt formale, vt ex dictis clarius patet. secunda tamẽ expositio magis videtur literaliter in tẽta. De re igit ipsa dubiũ est, quę diuersi inordinationũ sit magis de rõne peccati, aut inordinatio positiua, an inordinatio priuatiua: & hoc est idẽ quod quærere quid est magis de rõne peccati, auersio, vel conuersio. oportet em hic, vbi q̃d est peccatũ, fundamẽs peccati quid ditatẽ diligẽter inuestigare: quoniã principiũ oĩs scientiæ est cp q̃d est. Et scito, cp nõ facio difficultatẽ in peccatorũ nominibus proprijs: puta intẽperãtia, iniustitia: vel cõmuni, puta culpa, peccatũ: quoniã esset quæstio non de rebus absolute, sed, vt significantur sub vocabulis: & rediret quæstio de nominibus. Dico autẽ hoc ne quis arguat ex hoc, cp sicut albũ purã qualitatem significat: ita malum purum malitiam, & peccatum puram priuationem, Si em ex nominum significationibus arguimus in iustitia actualis, cõtrarie sumẽdo ly impurã qualitate, igitur & sic oppositas habemus determinationes de genere & speciebus: quod est ridiculũ afferre inter viros doctos. De ipsa ergo re quam peccatum dicimus quocunque nomine vocetur. qõ est, & Scotus in secundo sen. dist. 35. tenet quod inordinatio, priuatiua seu auersio est magis de rõne peccati: quia est ipsa essentialis ratio peccati, & hoc manifestat cp oppositum: quia rectitudo opposita est ipsa essentialis ratio virtutis: & dedũ eit hanc suam positionem ex illo capite scilicet quod peccatum est formaliter priuatio: ad quod sunt tot authoritates à diuo Tho. non hãbeo explicite quantum recolo oppositum: sed distinguit ipse, & tandẽ oppositũ videt mihi esse verũ secũdũ doctrinã eiꝰ, vt in seq. q. in 1. ar. clare insinuat. distinctio igitus in primis ex ipso in Scda secdæ q. 10. ar. 3. cp peccatũ est in duobꝰ generibus, scilicet in genere mali simpliciter: & est in genere voluntarij, seu moralis mali. & in gñe quidẽ mali simpliciter reponit formaliter per inordinationẽ priuatiue, seu auersionẽ: in genere autẽ voluntarij seu moralis mali per suã differẽtiã, q̃ ex obiecto malo moraliter habet, reponit. & quoniã obiectũ tale & differẽtia talẽ in qua inordinatio cõtrarie cõsistit, sortit peccatũ ex intẽsione peccantis, vnde habet peccatũ, quod sit voluntariũ. Auersionẽ autẽ seu inordinationẽ nõ sortitur ex intẽsione, sed cõsequit. ideo peccato inquãtũ voluntarũ intimi? inest ordinatio cõtrarie, q̃ priuatiue, & cõuersio q̃ auersio inquãtũ vero malũ simpliciter, intimi? inest inordinatio priuatiue & auersio q̃ cõuersio. Et si quæras, absolute & sine distinctione loquẽdo, q̃d est dicẽdũ, dico cp ga peccatũ absolute loquẽdo, est in gñe mali simpliciter, & est voluntariũ: ideo vtrũq; absolute recte dicit, scilicet & cp auersio est de rõne peccati & formale in petõ: & cp cõuersio est de rõne peccati & formas petẽ. Ad comparatiuã autẽ q̃d magis absolute, dico cp cõuersio & ratio est dupliciter prima, ga petũ est magis volũtariũ q̃ malũ: ga est voluntariũ secũdũ se totũ, quãuis diuersimode: quia cõuersio principaliter, auersio secũdario: non est autẽ malum secundũ se totũ, sed secũdũ partẽ tantũ, scilicet priuatiuẽ. secũda est, ga cõuersio dat peccato veram speciẽ, auersio vero dat priuationẽ

Universidad de Deusto
Biblioteca

speciei: intemperantia enim ex cõuersione ad obiectum sortitur differentiã veræ speciei in genere qualitatis: ex auersione autẽ priuationem habet speciei temperantiæ: magis autẽ conuenit peccato differentia vere specifica, quàm priuatio speciei, authoritates autem allatæ à Scoto, & ratio inducta nihil aliud probant, nisi quòd peccato, vt est in genere mali simpliciter magis insit auersio. sic em essentialis peccati ratio in priuatione consistit: sed, vt dictum est, magis vrget ratio peccati inquantum est voluntarium, secundum quam non est essentialis ratio peccati in priuatione, sed in contrario, ad qd sequitur priuatio illa. Dixi autem pluries malum simpliciter ad differentiam mali moralis, quod non est malum simpliciter, sed huic, vt diuo Thomæ in locis superi⁹ allegatis placet. Sicut enim frigus est in se bonum quoddam & est malum calidositatẽperantia est in se bonũ quoddam, est tamẽ malum rationali vitę. & sicut ad frigidum quod est contrarium calido, sequitur priuatio caliditi non quia frigus non est calor, sed quia frigidum non est calidum: & hæc priuatio habet rationem mali in subiecto, cui debetur bonum calidi quando, ficut, &c. vt patet in corporibus infirmis ex frigore. ita ad intemperãtiam sequitur priuatio, non quia non est temperantia: hæc est enim negatio impertinẽs: sed quia actus voluntarius subiectus formæ intemperantiæ non est temperatus. Et quoniam debetur tali actui subiecto bonum tẽperantię; ideo huiusmodi priuatio habet rationem mali simpliciter: & sic inordinatio hic & auersio pertinet ad peccatum inquantum malum simpliciter: inordinatio autem contrarie, & conuersio pertinet ad peccatum, inquantum habet rationem mali moralis & voluntarij. Et quoniam inordinatio priuatiue est vltimum superueniẽs peccato, ideo forte in litera dicitur ꝙ est quasi formale in peccato: & non dixit absolute, quod est formale: & eadem ratione actus denominatus ab illa dicit, quòd est quasi materiale in peccato. vtrum autẽ peccatum, quia includit hęc duo, sit vnum per accidens, aut vnum per se, & alterum sit annexum: quamuis hic esset dicendum, vbi de quod quid est peccati tractatur: in sequẽti tamen articulo, vbi de specifica distinctione peccatorum tractatur, dicetur.

¶ IN CONTRARIVM sufficit authoritas Augustini.

CONCLVSIO.

¶ *Peccatum est dictum, vel factum, vel concupitum contra legem æternam.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut ex dictis patet, peccatum nihil aliud est quàm actus humanus malus. quòd autem aliquis actus sit humanus, habet ex hoc, quod est voluntarius: sicut ex supradictis patet, siue sit voluntarius quasi à volũtate elicitus, vt ipsum velle vel eligere: siue quasi à voluntate imperatus, vt exteriores actus vel locutionis, vel operationis. Habet autem actus humanus, quòd sit malus ex eo, quòd caret debita commensuratione: omnis autem commensuratio cuiuscunque rei attenditur per comparationem ad aliquam regulam, a qua si diuertat, incommensurata erit. Regula autem voluntatis humanæ est duplex. Vna propinqua & homogenea, scilicet ipsa humana ratio. Alia vero est prima regula, scilicet lex æterna, quæ est quasi ratio Dei. Et ideo Augustin. in diffinitione peccati posuit duo: vnum, quod pertinet ad substantiam actus humani: quod est quasi materiale in peccato cum dixit, Dictum vel factũ vel concupitum. aliud autem quod pertinet ad rationem mali: quod est quasi formale in peccato: cum dixit, Contra legem æternam.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd affirmatio & negatio reducuntur ad idem genus: sicut in diuinis genitum & ingenitum ad relationem, vt Aug. dicit in 5. De trinit. & ideo pro eodem est accipiendum, Dictum & non dictum, factũ & non factum.

¶ Ad secundum dicendum, quod prima causa peccati est in voluntate, quæ imperat omnes actus voluntarios, in quibus solum inuenitur peccatum, & ideo Augustin. quandoque per solam voluntatem diffinit peccatum. sed quia etiam ipsi exteriores actus pertinent ad substantiam peccati, cum sint secundum se mali, vt dictum est, necesse fuit, quòd in diffinitione peccati poneretur etiã aliquid pertinens ad exteriores actus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd lex æterna primo & principaliter ordinat hominem ad finem, consequenter autem facit bene se habere circa ea, quæ sunt ad finem. & ideo in hoc quod dicit, contra legem æternam, tangit auersionem à fine, & omnes alias inordinationes.

¶ Ad quartum dicendum, quod cum dicitur, quòd non omne peccatum ideo est malum, quia est prohibitum: intelligitur de prohibitione facta per ius positiuum. si autem referatur ad ius naturale, quod continetur primo quidem in lege æterna, secundario vero in naturali iudicatorio rationis humanæ, tunc omne peccatum est malum, quia prohibitum: ex hoc enim ipso quòd est inordinatum, iuri naturali repugnat.

¶ Ad quintum dicendum, quod à theologis consideratur peccatum, præcipue. secundum quod est offensa contra deum, à philosopho autem morali secundum quod contrariatur rationi. & ideo Augustin. conuenientius diffinit peccatum ex hoc, quòd est contra legem æternam, quàm ex hoc, quod est contra rationem, præcipue cum per legem æternam regulemur in multis, quæ excedunt rationem humanam: sicut in his quæ sunt fidei.

a ¶ *Super Quæstionis septuagesimæ secundæ Articulum primum.*

¶ *Num ex auersione peccata secundum speciem distinguantur, vel potius ex conuersione ad malum.*

IN Articulo primo quæst. 72. sunt multa dubia simul tractãda. primũ est de conclusione ipsa ex Sco. in secunda sent. dist. 33. volẽte quòd peccata distinguãtur specie ex parte auersionis. Et ratio sua est, quia auersio est ipsa formalis ratio peccati: cõuersio autẽ spectat ad materiale: constat enim quòd specificatio est ex formali, & non ex materiali.

¶ Præterea, Peccatũ est in duplici genere, scilicet mali moralis & mali simpliciter: & vtroqs modo specificatur. ergo non est altera tantũ specificatio auferenda, reliqua omissa. Et si dicatur, quòd vna est priuatiua & altera positiua, hoc neutram excludit: quia species alicuius assignantur iuxta naturam eius. vnde si peccatũ est duarum naturarum, ambæ sunt assignãdæ, si vnius, vna tantum,

¶ Si dicatur quod vna est per se, & altera per accidens, vt in litera dicitur, bene respõderetur, sed est probandum, & insurgit secundum dubium de ratione in litera posita, scilicet quia cõuersio seu talis actus per se intenditur à peccante, inordinatio autẽ per accidens: ideo specificatio est ex parte cõuersionis, &c. Peccat enim hæc ratio declinans à per se respectu intentionis peccatis ad per se respectũ peccatis. quæstio nanque est de specie peccati, & nõ de specie intentionis peccantis: intẽtio enim peccatis est actus voluntatis: peccatũ est offensa dei. vnde dicitur fo. Phisima figuræ dictionis à specie intentionis ad specię peccati: sicut ab actu ad actum talem.

¶ Et confirmatur dubium, quia considerat. peccatum duplicitẽr, scilicet secundũ se & in ordine ad hoc vel illud. Et secundum se quidẽ sumitur in quæstione: & sic de eo verificantur duo, scilicet ꝙ est volũtarium, & ꝙ est inordinatum. In ordine autẽ ad peccantis intentionem sortitur, quòd vnum horum, scilicet volũtarium per se, alterum, scilicet inordinatum per accidens habeat. Ergo processus primus à secundum quid ad simpliciter est: dum ex præmintia volũtarij in ordine ad intẽtionẽ peccantis infertur, ergo peccatum secundum se speciem habet ex illo vno: potuisset nanq; subsumi, sed alterum horũ, scilicet inordinatio per se cõuenit peccato, vt est malum: reliquũ vero per accidẽs seu materialiter, & sic cõcluditur: ergo species peccati est ex inordinatione. & si hic est sophisma à secũdũ quid ad simpliciter, quare non ibi, cum vtrobiq; procedatur ad peccatũ secundũ se à peccato vt ab hoc, scilicet peccante: vel in hoc, scilicet genere mali.

¶ Ad euidentiã huius difficultatis non oportet alia fundamẽta iacere, sed declarare fundata. De peccato quum plura in se claudat, ex quibꝰ non fit vnum per se, vno existente priuatiuo, altero positiuo: nunquã poterit iudicium sim pliciter dari nisi supponatur ipsum simpliciter & absolute esse aliquid per se vnũ: sic enim de ipso nunc loquimur. Et si quidem peccatum est priuatio, vt 8co. in 35. dist. dupliciter tenet, constat ꝙ species eiꝰ sumũtur ex parte auersionis, seu inordinationis, si autẽ est actus cõtrarius virtuti, cõstat quòd species eius sumuntur ex parte conuersionis seu obiecti. Et ex hoc sequitur, ꝙ in hac quæstione vertitur in dubium res ipsa, patet respõsio, scilicet ꝙ res, quæ vocatur inordinatio priuatur, specificatur ex habitu oppositi: sicut cæcitas & surditas distinguũt specie ex visũ & audita, quibꝰ priuatur subiectus ipsius. Si autẽ verticur in dubium res significata peccatorum nominibꝰ, vt de facto vertitur in dubiũ, quia putãtes inordinationẽ significari formaliter, dicunt quòd peccatum distinguitur specie, scilicet oppositoru distinctionẽ: putantes autem contrarium significari formaliter, dicunt peccatum distingui specie secundum obiecta, non est omnino clara apud omnes veritas: quum ex vsu doctorum absolute vocantium peccatũ nihil, & nõ à deo & scelere, & ratione, & natura, & cæteris huiusmodi, apparentiam oppositã patiatur. Dicemus tamen veritatem rationes firmatã: & est, quòd peccatum est vnum per se, & est ens contrarium virtutibus: & inordinatio priuata est necessario concomitãs ipsum, vt informans illud. Et propterea doctores Peccati nomine sæpe vtuntur ad significandum illã adiacentem priuationem, sicut vtuntur etiam nomine Beatitudinis ad significandum summam delectationem. Declaro singula. Quòd peccatum sit vnum per se, ex hoc patet, quòd absolute diffiniti distinguique specifice consueuit: hæc enim de vno per accidens non quæruntur. Quòd vero sit contrarium virtuti, ex hoc patet, quòd aliter non saluatur distinctio specifica peccatorum: declaratur sequela in peccatis extremis contrariis inter se & mediæ virtuti. si enim peccatum intemperantiæ, & peccatum insensibilitatis sunt formaliter inordinationes priuatiuæ: quum priuationes (vt ipsemet Scotus in propolito fatetur) distinguantur specie secundum oppositos actus, oportet quòd peccata ista sint eiusdem speciei specialissimæ: quia opposita retũtudo, qua priuant, est vnius speciei specialissimæ, scilicet retũtudo temperantię vel temperantiæ talis. Et simile est iudicium de vitiis & peccatis oppositis aliis, virtutibus moralibus mediis, inter duas malitias. consequens hoc est contra veritatem & Aristot. in Ethicis, &c. ergo peccatum non est priuatio essentialiter, sed contrarium. & specifica distinctio eorum est ex contrariis obiectis in esse morali: & non ex priuationibus inordinationis & auersionis. Et quoniam hæc ratio sumpta ex parte distinctiui specifici peccatorum conuincit vtrunque, scilicet distinctionem peccatorum ex parte conuersionis & significatum formale peccati: quoniam distinctiua specifice per se sunt diuersificatiua rationis formalis eius quod distinguitur: ideo sola pro nunc sufficiat.

¶ Ad rationem autẽ Scoti quòd peccatum sit priuatio, scilicet quia peccans ex hoc peccat, quod actum voluntarium facit absque concordia ad legẽ, & actus ipse voluntarius ideo est peccatum, quia potest esse cõcors regulę: ergo precisa ratio peccati est priuatio concordiæ ad legem: facile respondẽtur, dicendo quòd insufficienter resoluit peccatum: tribus nanq; existentibus in ipso, duo tantum cõsideravit. Est enim in peccato intemperatię actus voluntarius. qui est materia bonitatis & malitiæ moralis: est & malitia moralis cõtraria temperantiæ, pura intemperantię forma: est & consequens priuatio rectitudinis temperantiæ debitæ illi actui voluntario. Et licet primum non sit formale peccatũ nõ sequitur, ergo tertium. stat enim ꝙ sit secundum: sicut in veritate probatum est esse. Et hic ꝙ præcedente articulo & primo dubio. Et ad secundum desecndamus, dicendo, quòd processus literæ nõ est directe ab intentione ad peccatum: sed iuxta secundum modum tactum in arguendo à peccato in ordine ad peccantem ad peccatum secundum se. Nec est processus à secundum quid ad simpliciter: sicut esset arguere à peccato, vt est malũ simpliciter ad peccatum secundum se. Et ratio est, quia peccatũ secundum se totum & ambas eius partes, scilicet contrariam & priuatiuam, intantum habet rationem peccati, inquantum est à peccante, intẽperantia enim neq; cõtraria est rationi, neque priuat rectitudinẽ rationis, nisi vt est à peccante: nõ esset peccatũ nisi peccantis. Et vsq; adeo est verũ hoc, quòd si nullius peccantis esset, peccatum nõ esset, vnde intẽperantia cõtrarie in ordine ad deũ, à quo est, nõ est peccatũ & inordinate concomitãs nõ concomitatur ipsam, nisi quatenus est à peccãte. Loq; ergo de peccato, vt est à peccãte & de peccato secundũ se, idẽ est: ꝙ secundum se sumptũ claudit in sua ratione esse à peccãte: sic quod ex hoc sortitur peccati rationẽ, & quoniã peccatũ est à peccãte ex hoc ꝙ eius voluntate est voluntariũ, qđ ꝙ intentionẽ, quæ est respectu finis, qui est propriũ obiectũ volũtatis, exprimit: cõsequs est ꝙ peccatũ in ordine ad peccantẽ & ad intẽtionẽ peccãtis, & vt voluntariũ & secũdũ se idem

QVÆSTIO SEPTVAGESIMASECVNDA De peccatorum distinctione, in nouem articulos diuisa.

EINDE considerandum est de distinctione peccatorũ vel vitiorum.

¶ Et circa hoc quęrunt nouẽ.

¶ Primo, vtrum peccata distinguantur specie sedm obiecta.

¶ Secũdo, de distinctione peccatorũ spiritualiũ & carnaliũ.

¶ Tertio, vtrum secundum causas.

¶ Quarto, vtrum secundũ eos in quos peccatur.

¶ Quinto, vtrum secundum diuersitatem reatus.

¶ Sexto, vtrum secundum omissionem & commissionem.

¶ Septimo, vtrum secundum diuersum processum peccati.

¶ Octauo, vtrum secundum abundantiam & defectum.

¶ Nono, vtrum secundum diuersas circunstantias.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Vtrum peccata differant specie secundum obiecta.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd peccata non differãt specie secundũ obiecta. Actus enim humani præcipue dicũtur boni vel mali per comparationem ad finem, vt supra ostensum est. cum igitur peccatum nihil aliud sit quàm actus hominis malus, sicut dictũ est, videtur, quod secundum fines peccata debeat distingui specie magis, quàm secundũ obiecta.

¶ Præterea, Malum cum sit priuatio, distinguitur specie secundum diuersas species oppositorum: sed peccatum est quoddam malum in genere humanorum actuum. Ergo peccata magis distinguuntur specie secundum oppositas, quàm secundum obiecta.

¶ Præterea, Si peccata specie differant secundum obiecta, impossibile esset idem peccatum specie circa diuersa obiecta inueniri: sed inueniuntur alia huiusmodi peccata: nam superbia est in rebus spiritualibus, & in corporalibus, vt Greg. dicit in lib. 33. Moralium. Auaritia etiam est circa diuersa genera rerum. Ergo peccata non distinguuntur specie secundum obiecta.

¶ SED CONTRA est, quod peccatum est dictum vel factum & vel concupitum contra legem dei: sed dicta vel facta vel concupita distinguuntur specie secundum diuersa obiecta: quia actus per obiecta distinguuntur, vt supra dictum est. Ergo etiam peccata secundum obiecta specie distinguuntur.

CONCLVSIO.

¶ *Distinguuntur peccata abinuicem secundum speciem ex diuersis specie obiectis.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum est ad rationem peccati duo concurrunt, scilicet actus voluntarius, & inordinatio eius: quę est per recessum à lege dei. Horum autem duorum vnum per se comparatur ad peccantem, qui intendit talem actum voluntarium exercere in tali materia. aliud autẽ, scilicet inordinatio actus per accidens se habet ad intentionem peccantis. nullus enim intendens ad malum operatur: vt Dio. dicit 4. cap. De di. no. Manifestum est autem, quòd vnumquodque consequitur speciem secundum illud quod est per se, non autem secundum id quod est per accidens, quia ea quæ sunt per accidens, sunt extra rationem speciei. & ideo peccata specie distinguuntur ex parte actuum voluntariorum magis, quàm ex parte inordinationis in peccato existentis: actus autem voluntarij distinguuntur specie secundum obiecta, vt in superioribus ostensum est. vnde sequitur, quòd peccata proprie distinguantur specie secundum obiecta.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd finis principaliter habet rationem boni: & ideo comparatur ad actum voluntatis, qui est primordialis in omni peccato sicut obiectum. vnde in idem redit, quòd peccata differant secundum obiecta vel secundum fines.

¶ Ad secundum dicendum, quòd peccatum non est pura priuatio, sed est actus debito ordine priuatus: & ideo peccata magis distinguuntur specie secundum obiecta actuum, quàm secundum opposita, quamuis etiam si distinguantur secundum oppositas virtutes, in idem rediret: virtutes enim distinguuntur specie secundum obiecta: vt suprà dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quòd nihil prohibet in diuersis rebus speciej vel genere differentibus, inuenire vnam formalem rationalem obiecti, à qua peccatum speciem recipit, & hoc modo superbia circa diuersas res excellentiam quærit, auaritia vero abundantiam eorum quæ vsui humano accommodantur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARTICVLVS II.

a ¶ Vtrum conuenienter distinguantur peccata spiritualia à carnalibus.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter distinguantur peccata spiritualia à carnalibus. Dicit enim Apostolus ad Gal. 5. Manifesta opera carnis quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, &c. ex quo videtur quod omnia peccatorum genera sunt opera carnis: sed peccata carnalia dicuntur opera carnis: ergo non sunt distinguenda peccata carnalia à spiritualibus.

¶ Præterea, Quicunq; peccat, secundum carnem ambulat. secundum illud Rom. 8. Si secundum carnem vixeritis moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis: sed viuere vel ambulare secundum carnem, videtur pertinere ad rationem peccati carnalis: ergo omnia peccata sunt carnalia. Non ergo sunt distinguenda peccata carnalia à spiritualibus.

¶ Præterea, Superior pars animæ, quæ est mês vel ratio, spiritus nominatur: secundum illud Ephe. 4. Renouamini spiritu mentis vestræ. vbi spiritus pro ratione ponitur: vt ibi glo. dicit: sed omne peccatum, quod secundum carnem committitur, à ratione deriuatur per cõsensum: quia superioris rationis est cõsentire in actum peccati: vt infra dicetur: ergo eadem peccata sunt carnalia & spiritualia: non ergo sunt distinguenda adinuicem.

¶ Præterea, Si aliqua peccata specialiter sint carnalia, hoc potissime intelligendum videtur de illis peccatis quibus in corpus suum peccat aliquis: sed, sicut Apostolus dicit 1. ad Cor. 6. Omne peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. ergo sola fornicatio esset peccatum carnale: cum tamen Apostolus ad Eph. 5. etiam auaritiam carnalibus peccatis annumeret.

¶ SED CONTRA est, quod Greg. 31. Moral. dicit quod septem capitalium vitiorum quinque sunt spiritualia, & duo carnalia.

CONCLVSIO.

¶ Peccatorum, quæ perficiuntur in spirituali delectatione, spiritualia sunt appellata, quæ vero in carnali delectatione, carnalia.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum est, peccata recipiunt speciem ex obiectis. omne autem peccatum consistit in appetitu alicuius commutabilis boni, quod inordinate appetitur: & per consequens in eo iam habito inordinate aliquis delectatur. vt autem ex superioribus patet, duplex est delectatio. Vna quidem animalis, quæ consummatur in sola apprehensione alicuius rei ad votum habitæ, & hæc etiam potest dici delectatio spiritualis, sicut cum aliquis delectatur in laude humana, vel in aliquo huiusmodi. Alia vero delectatio est corporalis, siue naturalis, quæ in ipso tactu corporali perficitur, quę potest etiam dici delectatio carnalis. Sic igitur illa peccata, quę perficiuntur in delectatione spirituali, vocantur peccata spiritualia: illa vero quæ perficiuntur in delectatione carnali, vocantur peccata carnalia: sicut gula, quæ perficitur in delectatione ciborum, & luxuria, quæ perficitur in delectatione venereorum. vnde & Apostolus dicit 1. ad Cor. 7. Emundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum quòd sicut glo. ibidem dicit, illa vitia dicuntur opera carnis: non quia in voluptate carnis perficiantur: sed caro sumitur ibi pro homine qui dum secundum se viuit, secundum carnem viuere dicitur: vt etiam Aug. dicit 14. de ci. dei. Et huius ratio est ex hoc, quod omnis rationis humanæ defectus ex sensu carnali aliquo modo initium habet.

¶ Et per hoc etiã patet responsio ad secundũ.

¶ Ad tertium dicendum, quòd in peccatis etiam carnalibus est aliquis actus spiritualis, scilicet actus rationis: sed finis horum peccatorum, à quo denominantur, est delectatio carnis.

¶ Ad quartum dicendum, quòd sicut glo. ibidem dicit specialiter in fornicationis peccato, seruit anima corpori, intantum vt nihil aliud in ipso momento cogitare homini liceat. delectatio autem gulæ etsi sit carnalis, non ita absorbet rationem. Vel potest dici, quòd in hoc peccato etiam quædam iniuria fit corpori, dum inordinate maculatur: ideo per hoc solum peccatum dicitur specialiter homo in corpus peccare. auaritia vero quæ carnalibus peccatis cõnumeratur pro adulterio ponitur, quod est iniusta vsurpatio vxoris alienæ. Vel potest dici, quod res in qua delectatur auarus, corporale quoddam est: & quantum ad hoc cõnumeratur peccatis carnalibus. sed ipsa delectatio non pertinet ad carnem, sed ad spiritum: & ideo Greg. dicit quod est spirituale peccatum.

ARTICVLVS III.

a ¶ Vtrũ peccata distinguãtur specie secũdũ causas.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd peccata distinguantur specie secundum causas. Ab eodem enim habet res speciem, à quo habet esse: sed peccata habent esse ex suis causis: ergo ab eis etiã specié sortiuntur. Differũt ergo specie secundum diuersitatem causarum.

¶ Præterea, Inter alias causas minus videtur pertinere ad specié causa materialis: sed obiectũ in peccato est sicut causa materialis. cum ergo secundũ obiecta peccata specie distinguãtur, videtur q̃ peccata multo magis secundum alias causas distinguantur specie.

¶ Præterea, Aug. super illud Psal. Incensa igni & suffossa, dicit q̃ omne peccatũ est ex timore male humiliãte, vel ex amore male inflãmante. Dicitur em̃ Ioã. 2. q̃ omne quod est in mũdo, aut est cõcupiscẽtia carnis, aut est cõcupiscentia oculorũ, aut superbia vitæ, dicitur autẽ aliqd esse in mũdo, ꝓpter peccatũ sc̃dm qd̃ mũdi nomine amatores mũdi significãtur: vt Aug. dicit super Io. Greg. etiã 31. Mora. distinguit omnia peccata sc̃dm septẽ vitia capitalia, oẽs autẽ huiusmodi diuisiones respiciunt causas peccatorum. ergo videtur quod peccata differant specie secundum diuersitatem causarum.

¶ SED CONTRA est, quia sc̃dm hoc omnia peccata essent vnius speciei, cũ ex vna cã causentur. dicitur em̃ Eccle. 10. quòd initiũ omnis peccati est superbia. Et 1. ad Tim. vl. quòd radix omnium malorum est cupiditas. Manifestum est autem esse diuersas species peccatorum: non ergo peccata distinguuntur specie secundum diuersitates causarum.

CONCLVSIO.

¶ Distinguuntur peccata non secundum diuersas causas actiuas & motiuas, sed secundum diuersos fines, quos sibi peccantes proponunt à quibus vt obiectis eorum voluntas mouetur.

¶ RESPONDEO dicendum quòd cũ quatuor sint causarũ genera, diuersimode diuersis attribuũtur: causa em̃ formalis & materialis respiciunt proprie substantiã rei, & ideo substantiæ sc̃dm formã & materiã specie & gñe distinguuntur. Agent autẽ & finis respiciunt directe motum & operationẽ: & ideo motus & operationes secundũ huiusmodi causas specie distinguuntur, diuersimode tamẽ: nã principia actiua naturalia sunt determinata semper ad eosdem actus: & ideo diuersæ species in actibus naturalibus attenduntur, non solum secundum obiecta, quæ sunt fines vel termini, sed etiã secundum principia actiua: sicut calefacere & infrigidare distinguuntur specie secundum calidũ & frigidum. sed principia actiua in actibus voluntariis, cuius sunt actus peccatorum, non se habent ex necessitate ad vnum: & ideo ex vno principio actiuo vel motiuo possunt diuersæ species peccatorũ procedere, sicut ex timore male humiliante potest procedere, quòd homo furetur, & quòd occidit, & quòd deserat gregẽ sibi cõmissum: & hęc eadẽ possunt peedere ex amore. Vñ manifestũ est, quòd peccata nõ differãt specie sc̃dm diuersas causas actiuas vel motiuas: sed tõlũ secundum diuersitatem causæ finalis. finis autem est obiectum voluntatis. ostẽsum est enim suprà, quòd actus humani habẽt speciẽ ex fine.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd principia actiua in actibus voluntariis, cum non sint determinata ad vnum, non sufficiunt ad producendum humanos actus, nisi determinetur voluntas ad vnum per intentionem finis, vt patet per Philosophum in 9. Meta. & ideo à fine perficitur esse & species peccati.

¶ Ad secundum dicendum, quòd obiecta, secundum quòd comparantur ad actus exteriores, habent rationem materiæ circa quam: sed secundum quod comparantur ad actum interiorem voluntatis, habẽt rationem finium, & ex hoc habent quòd dent speciem actui. Quamuis etiam secundum quod sunt materia circa quam, habeant rationem terminorum, à quibus motus specificantur, vt dicitur in 5. Phys. & in 10. Eth. sed tamen etiam termini motus dant speciem motibus, inquantum habent rationem finis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illæ diuisiones peccatorum non dantur ad distinguendas species peccatorum, sed ad manifestandas diuersas causas eorum.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Vtrum peccatum conuenienter distinguatur in peccatum in deum, in seipsum, & in proximum.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter peccatum distinguatur per peccatum, quod est in deum, in proximum, & in seipsum. Illud enim quod est commune omni peccato, non debet poni quasi pars in diuisione peccati. sed commune est omni peccato, quòd sit cõtra deum: ponitur enim in diffinitione peccati quòd sit contra legem dei, vt suprà dictum est. non ergo peccatum in deum debet poni quasi pars in diuisione peccatorum.

¶ Præterea, Omnis diuisio debet fieri per opposita: sed ista tria genera peccatorum non sunt opposita: quicunque enim peccat in proximum, peccat in seipsum & in deum. non ergo peccatum conuenienter diuiditur secundum hæc tria.

¶ Præterea, ea quæ sunt extrinsecus, non conferunt speciem: sed deus & proximus sunt extra nos. Ergo per hæc non distinguuntur peccata secundum speciem: inconuenienter igitur secundum hæc tria peccatum diuiditur.

SED CONTRA est, quòd Isidorus in lib. De summo bono distinguens peccata dicit, quòd homo dicitur peccare in se, in deũ, & in proximum.

CONCLVSIO.

¶ Quæcunque peccata, cum inordinatæ sint actiones, aut in Deum, aut in proximum, aut contra seipsum sunt, ad quæ homo ordinem habere dicitur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est, peccatum est actus inordinatus: triplex autem ordo in homine debet esse. Vnus quidem secũdum comparationem ad regulam rationis, prout scilicet omnes actiones & passiones nostræ debẽt secundum regulam rationis commensurari. Alius autem ordo est per comparationẽ ad regulã diuinæ legis, per quam homo in omnibus dirigi debet. Et si quidem homo naturaliter esset animal solitarium, hic duplex ordo sufficeret: sed quia homo est naturaliter animal politicum & sociale, vt probatur in 1. Politicorum, ideo necesse est, quòd sit tertius ordo, quo homo ordinetur ad alios homines, quibus conuiuere debet. Horum autem ordinum primus continet secundũ, & excedit ipsum: quæcunque enim continentur sub ordine rationis, continentur sub ordine ipsius dei, sed quędam continentur sub ordine ipsius dei, quæ excedunt rationem humanam: sicut ea quæ sunt fidei, & quæ debentur soli deo. vnde qui in talibus peccat, dicitur in deum peccare: sicut hæreticus & sacrilegus & blasphemus. Similiter etiam secundus ordo includit tertium, & excedit ipsum: quia in omnibus, in quibus ordinamur ad proximum, oportet nos dirigi secũdum regulam rationis: sed in quibusdam dirigimur secundum rationem quantum ad nos tantum, nõ autem quantum ad proximum: & quãdo in his peccatur, dicitur homo peccare in seipsum, sicut patet de guloso, luxurioso & prodigo. quando vero peccat homo in his, quibus ad proximum ordinatur, dicitur peccare in proximum, sicut patet de fure & homicida. Sunt autem diuersa, quibus homo ordinatur ad deum, ad proximum, & ad seipsum. vnde hæc distinctio peccatorum est secundum obiecta, secundum quæ diuersificantur species peccatorum. vnde hæc distinctio peccatorum proprie est secundum diuersas peccatorum species: nam & virtutes, quibus peccata opponuntur secundum hanc differentiam specie distinguuntur. Manifestum est enim ex dictis, quòd virtutibus theologicis homo ordinatur ad deum: temperantia verò & fortitudine ad seipsum, iustitia autem ad proximum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd peccare in deum secũdum quod ordo, qui est ad deum, includit omnem humanum ordinem, commune est omni peccato: sed quantum ad id, quòd ordo dei excedit alios duos ordines, sic peccatum in deum est speciale genus peccati.

¶ Ad secundum dicendum, quòd aliqua, quorum vnum includitur alterum, ab inuicem distinguuntur, intelligitur fieri distinctio nõ secũdum illud, quòd vnum continetur in altero, sed secundum illud ꝙ vnum excedit alterũ: sicut patet in diuisione numerorũ & figurarum, non enim triangulus diuiditur cõtra quadratũ secundum, quòd continetur in eo, sed secũdum quid exceditur ab eo. & similiter est de ternario & quaternario.

¶ Ad tertium dicendum, quòd deus & proximus quamuis sint exteriora respectu ipsius peccantis, non tamen sunt extranea respectu actus peccati, sed comparantur ad ipsum sicut propria obiecta ipsius.

ARTICVLVS V.

a ¶ Vtrum diuisio peccatorum, quæ est secundum reatum, diuersificet speciem.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quod diuisio peccatorum, quæ est secundum reatum, diuersificet speciem, puta cum diuiditur secundum veniale & mortale. Ea enim quæ in infinitum differunt, non possunt esse vnius speciei, nec etiam vnius generis: sed venialе & mortale peccatum differunt in infinitum. veniale enim debetur pœnæ temporalis. mortali pœna æterna: mensura autem pœnæ respondit quantitati culpę, secundum illud Deuter. 21. Secundum mensuram delicti erit & plagarum modus. Ergo venialе & mortale non sunt vnius generis, necdum quòd sint vnius speciei.

¶ Præterea, Quædam peccata sunt mortalia ex genere sicut homicidium, & adulterium: quædam vero ex suo genere sunt peccata venialia, sicut verbum otiosum, & risus superfluus. ergo peccatum veniale & mortale specie differunt.

¶ Præterea, Sicut se habet actus virtuosus ad præmium, ita se habet peccatũ ad pœnam: sed præmium est finis virtuosi actus: ergo & pœna est finis peccati: sed peccata distinguuntur specie secundum fines, vt dictum est: ergo etiã distinguuntur specie secundum reatũ pœnæ.

¶ SED CONTRA, Ea quę cõstituunt speciem, sunt priora: sicut differentiæ specificæ: sed pœna sequitur culpam sicut effectus eius. Ergo peccata non differunt specie secundum reatum pœnæ.

CONCLVSIO.

¶ Cum reatus pœnæ per accidens in peccatis sint, non distinguunt species peccatorum ex ipsis reatibus, per veniale scilicet & mortale.

¶ RESPONDEO dicendum quòd eorum quę specie differunt, duplex differentia inuenitur. Vna quidẽ, quę constituit diuersitatem specierum, & talis differẽtia nunquam inuenitur nisi in speciebus diuersis: sicut rationale & irrationale, animatum & inanimatum. Alia autẽ differentia est consequens diuersitatem speciei, & talis differẽtia etsi in aliquibus consequatur diuersitatem speciei, in alijs tamen potest inueniri in alia specie: sicut album & nigrũ consequuntur diuersitatẽ speciei corui & cycni: tamen inuenitur huiusmodi differentia in eadem hominis specie. Dicendũ est ergo, quòd differentia venialis & mortalis peccati, vel quę cunq; alia differentia, sumitur penes reatum, nõ potest esse differẽtia cõstituens diuersitatẽ speciei: nunquam enim id quod est per accidẽs constituit speciẽ: id autẽ quod est præter intẽtionẽ agẽtis, est per accidẽs, vt patet in 2. Phys. Manifestum est autẽ, quòd pœna est præter intẽtionẽ peccãtis: vnde per accidẽs se habet ad peccatum ex parte ipsius peccantis. Ordinatur tamen ad peccatum ab exteriori, scilicet ex iustitia iudicantis: qui secundum diuersas cõditiones peccatorum diuersas pœnas infligit. vnde differentia, quæ est ex reatu pœnæ, potest cõsequi diuersam speciem peccatorum, nõ autem constituit diuersitatem speciei, differẽtia autem peccati venialis & mortalis consequitur diuersitatem inordinationis, quæ complet rationem peccati. Duplex enim est inordinatio, vna per subtractionem principij ordinis: alia, qua etiam saluato principio ordinis fit inordinatio circa ea quę sunt post principium: sicut in corpore animalis quandoque quidem inordinatio complexionis procedit vsque ad destructionem principij vitalis, & hæc est mors. Quandoque vero saluo principio

Vitę

a ¶ Super Quæstionis sexagesimæ secundæ Articulum quartum.

IN 4. vero artic. aduerte, ꝙ codices multi corrupti sunt euidenter, primus enim ordo debet esse ordo diuinæ legis, secundus rationis, tertius socialis: nisi quis dicat quòd ly primus, secundus, & tertius, nõ referuntur ad numerationem secundũ naturæ ordinem. & quia quæstio hic non est de rebus, dicæ quisq; vt vult. & in eodẽ artic. nota regulam vniuersalem datã in resp̃ōsione ad secundum de intelligẽdis ac exponẽdis comparationibus eorũ quorũ vnũ claudit in reliquo: & si scieris eã applicare, multas solues quæstiones.

a ¶ Super Quæstionis sexagesimæ secundæ Articulum quintum.

IN articu. 5. eiusdem 72. quæst. nota in primis regulam generalem, ꝙ secũdum reatus pœnarũ non distinguũtur specie peccata. Et intelligitur etiã hoc de pœnis vt sic. & ex hoc sequitur, ꝙ peccata ex hoc ꝙ habent adiũctas pœnas excommunicatio nis, & huiusmodi, non mutant specię. vnde pertinent ad speciem ipsius actus subiecti pœnæ, si fit malus, puta furti. vel si nõ sit ex se malus, ad speciem illius vitij, cui substernitur ex statuto, puta gulæ, si præcipitur abstinẽtia: & sic de alijs pensata natura pœnarũ quo ad culpã. Excõmunicatio nãq; semper supponit præceptum, irregularitas autem non. Et simile est de suspensione & interdicto. De pœnis autem alijs, quæ ad ius positiuum spectant, quãdoq; implicant præceptum, & quãdoq; nõ. Sufficit hic, ꝙ quantum est ex ratione pœnæ nõ variatur species.

¶ Auerte secundo, quòd author non dicit, ꝙ venialе & mortale distinguntur: quia vnũ est respectu finis, & alterum eius quod est ad finem: imo dicit oppositũ, dum dicit, ꝙ in eadem specie adulterij iuenit vtrũq;. Sed dicit, ꝙ distinguuntur ex hoc, ꝙ vnum scilicet mortale auertit à fine: alterum, scilicet venialе deordinat citra auersionẽ à fine. Et intendit, ꝙ veniale & mortale non distinguuntur ex parte cõuersionis, vade habẽt peccata speciem: & ꝓpterea contingit, ꝙ vtrũq; sit circa fine. idẽ em̃ est obiectũ adulterij & primi motus eiꝰ: infidelitatis, & primi motus eius. Sed ex parte auer-

Infr. q. 73. ar. 5. co. Et 2. 2. q. 118. art. 6. cor. Et 1. co. 6. lect. 3. c. 9. 3. fi. Et 2. co. 7. ver. 1.

Annot.

Nota.

2. distin. 42. qõ. 2. ar. 2. q. 2. Et Psal. 25. q. 9. 2.

Annot.

2. p. prol. Et 2. dist. 28. q. 1. ar. 1. co.

Annot.

Infrà qũ 88. art. 1. & 2. Et 1. dist. 17. qõ. 2. arti. 5. co. Et 2. dist. 42. qõ. 1. articu. 3. Et 4. dist. 16. qõ. 3. arti. 2. q. 4. ad 5. et 3. cõtra. c. 139. fi. & 147.

tionis, vnde peccata nõ habẽt speciẽ iuxta duos modos deordinationis auersitæ, cõstituũtur hæc duo peccata: quum eñ peccando auersio sit à fine, est peccatum mortale: quum autem peccando auersio non simpliciter: sed quædam ut citra tamen postergationem finis: tunc fit peccatũ veniale, circa quncunque obiectum hæc accidant.

¶ Et hinc pater falsum esse quod in 22. dist. secundi, Scotus dixit, q veniale & mortale differunt: quia hoc contra præceptum, illud contra consilium: iam enim patet vtrunq; cadere sub præcepto. Sub præcepto nanque adulterij cadit adulterij peccatum: siue completum, quod est mortale: siue imperfectum, vt primus motus, & huiusmodi: & simile est de aliis huiusmodi. Falsissimum quoq; esse, quod agens contra consilium peccet, experientia testatur, neminem peccati arguens, quia non ingreditur religionem, quod est de consilio. Authoritate quoq; Apostoli primæ ad Corint. 7. conuincitur: vbi quũ dixisset, De virginibus præceptum non habeo, consilium autem do: subiunxit, Si acceperis vxorem, non peccasti, & si nupserit virgo, non peccauit. Distinguendum potius erat ex hac parte, quòd cadere sub præcepto, contingit dupliciter, primo sic, quòd eius oppositum sit contra præceptum: & hoc est mortale. Secundo sic, quòd eius oppositum sit præter præceptum, & hoc est veniale.

Annot. ¶ IN arti. eodem in responsione ad primum habes solutionem argumentorum Aureoli apud Capreolum in 43. dist. 2. sent. contra hanc determinationem. Fundantur enim omnia argumenta super specificatione peccatorum ex parte auersionis, offensæ distantia infinitum, oppositionis ad charitatem, & circunstantiarum: quorum omnia, excepto vltimo, ex vno literæ verbo soluuntur: quia peccata ex alio specificantur, scilicet ex obiecto, & ex alio hæc habent, scilicet ex auersione. Quomodo autem circunstantia specificet, aut quomodo faciat de veniali mortale, inferius in quæstione. 88. articulo 2. dictetur.

2.d.42. q.2. ar.2.

Annot. ¶ In articulo eodem, in responsione ad secundum habes qualiter verba authoris, quæ videntur ex hac ratione, scilicet quia aliquid est mortale ex genere, & aliquid veniale ex genere, sonare, quòd distinguantur species: intelligi vel glosari aut retundi possint: vt in quæstione de mal. quæstio. 2. articulo 8. habes.

a ¶ Super Quæstionis septuagesimæ secundæ Articulum sextum.

Annot. IN articulo sexto, eiusdem septuagesimæ secundæ quæstionis, habes duas regulas. Altera est, quòd commissio peccati & omissio virtutis oppositæ, non distinguuntur specie morali: de quo est sermo. Altera est, quòd peccata non distinguuntur specie secundum diuersitatem præceptorum. Et hæc sequitur ex prima, vt patet: quia præcepta affirmatiua dantur de actibus virtutum: negatiua vero de actibus vitiorum. Cõmittens autem actum vitij simul agit contra vtrũque præceptum, committendo actum prohibitum, & omittendo actum mandatum: & in vna tantum peccati specie errat.

vitæ sit deordinatio quædam in humoribus: & tunc est ægritudo. Principium autem actus totius ordinis in moralibus est finis vltimus: qui ita se habet in operatiuis, sicut principium indemonstrabile in speculatiuis, vt dicitur in 7. Ethic. vnde quando anima deordinatur per peccatum vsque ad auersionem ab vltimo fine, scilicet Deo: cui vnimur per charitatem, tunc est peccatum mortale: quando vero fit deordinatio citra auersionem à Deo, tunc est peccatum veniale: sicut enim in corporibus deordinatio mortis, quæ est per remotionem principij vitæ, est irreparabilis secundum naturam: inordinatio autem ægritudinis reparari potest propter id quod saluatur principium vitæ; similiter est in his quæ pertinẽt ad animam. Nã in speculatiuis, qui errat circa principia, impersuasibilis est: qui autẽ errat saluatis principijs, per ipsa principia reuocari potest. Et similiter in operatiuis, qui peccando auertitur ab vltimo fine, quantum est ex natura peccati habet lapsum irreparabilem: & ideo dicitur peccare mortaliter, æternaliter puniendus: qui vero peccat citra auersionem à deo, ex ipsa ratione peccati reparabiliter deordinatur, quia saluatur principium: & ideo dicitur peccare venialiter: quia scilicet non ita peccat vt mereatur interminabilem pœnam.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd peccatum mortale & veniale differunt in infinitum ex parte auersionis, non autem ex parte conuersionis, per quam respicit obiectum: vnde peccatum speciem habet: vnde nihil prohibet, in eadem specie inueniri aliquod peccatum mortale & veniale, sicut primus motus in genere adulterij est peccatum veniale: & verbum otiosum quod plerunque est veniale, potest etiam esse mortale.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ex hoc quòd inuenitur aliquod peccatum mortale ex genere & aliquòd peccatum veniale ex genere: sequitur quòd talis differentia consequatur diuersitatem peccatorum secundum speciem; non autem quod causet eam. Talis autem differentia potest inueniri etiam in his quæ sunt eiusdem speciei: vt dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quòd præmium est de intentione merentis, vel virtuose agentis: sed pœna non est de intentione peccantis, sed magis est contra voluntatem ipsius: vnde non est similis ratio.

ARTICVLVS VI.

a ¶ Vtrum peccatum commissionis & omissionis differant specie.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum commissionis & omissionis specie differãt. Delictum enim contra peccatũ diuidi-

2.d.42. q.2. ar.2.

tur Ephe. 2. vbi dicitur, Cũ essetis mortui delictis & peccatis vestris. Et exponit ibi glo. De lictis, id est dimittẽdo quæ iubentur, & peccatis, scilicet agendo prohibita. Ex quo patet, q per delictũ intelligitur peccatũ omissionis: per peccatum, peccatum commissionis: differunt ergo specie, cum ex opposito diuidantur tanquam diuersæ species.

¶ Præterea, Peccato per se conuenit, quòd sit contra legem dei: ponitur enim in eius diffinitione, vt ex supradictis patet: sed in lege dei alia sunt præcepta affirmatiua, contra quæ est peccatũ omissionis: & alia præcepta negatiua, contra quę est peccatum cõmissionis. ergo peccatum omissionis & peccatum commissionis differunt specie.

¶ Præterea, Omissio & cõmissio differũt sicut affirmatio & negatio. sed affirmatio & negatio non possunt esse vnius speciei; quia negatio non habet speciem: non entis enim non sunt species, neque differentiæ, vt Philosophus dicit. Ergo omissio & commissio non possunt esse vnius speciei.

¶ SED CONTRA, In eadem specie peccati inuenitur omissio, & cõmissio. auarus enim & aliena rapit, quod est peccatum commissionis: & sua non dat, quibus dare debet, quòd est peccatum omissionis: ergo omissio & commissio non differunt specie.

CONCLVSIO.

¶ Omissionis & commissionis peccata distinguuntur quidem specie communiter, materialiter tamen, non autem formaliter.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd in peccatis inuenitur duplex differentia: vna materialis, & alia formalis. Materialis quidem attenditur secundum naturalem speciem actuum peccati, formalis autem secundum ordinem ad vnum finem proprium, quod est obiectum proprium. vnde inueniuntur aliqui actus materialiter specie differẽtes, qui tamen formaliter sunt in eadem specie peccati. quia ad idem ordinantur. sicut ad eandem speciem homicidij pertinet iugulatio, lapidatio, & perforatio, quarum actus sint specie differentes secundum speciem naturæ. Sic ergo si loquamur de specie peccati omissionis & commissionis, materialiter differunt specie, large tamen loquendo de specie, secundum quod negatio vel priuatio speciem habere potest. Si autem loquamur de specie peccati omissionis & commissionis formaliter, sic non differunt specie: quia ad idem ordinantur, & ex eodem motiuo procedunt. auarus enim ad congregandum pecuniam & rapit, & non dat ea, quæ dare debet. & similiter gulosus ad satisfaciendum gulæ, & superflua comedit, & ieiunia debita prætermittit. & idem est videre in cæteris: Semper enim in rebus negatio fundatur super aliqua affirmationes quæ est quodammodo causa eius. vnde etiã in rebus naturalibus eiusdem rationis est, quod ignis calefacit, & quòd non infrigidet.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illa diuisio, quę est per commissionem & omissionem, non est secundum diuersas species formalis, materiales tantum, vt dictum est.

¶ Ad secundum dicendum, quòd necessarium fuit in lege dei proponi diuersa præcepta affirmatiua & negatiua, vt gradatim homines intro ducerentur ad virtutem: prius quidem abstinendo à malo, ad quod inducimur per præcepta negatiua: & postmodum faciendo bonum, ad quod inducimur per præcepta affirmatiua. Et sic præcepta affirmatiua & negatiua non pertinent ad diuersas virtutes, sed ad diuersos gradus virtutis: & per consequens non oportet, quòd contrarientur diuersis peccatis secundum speciem. Peccatum etiam non habet speciem ex parte auersionis: quia secundum hoc est negatio vel priuatio: sed ex parte conuersionis, secundum quod est actus quidam. vnde secundũ diuersa præcepta legis non diuersificantur peccata secundum speciem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd obiectio illa procedit de materiali diuersitate speciei. Sciendum est tamen, quod negatio, etsi proprie non sit in specie, constituitur tamen in specie quia diuersitas specierum imperfectarũ, sed similitudo potius causarũnõ cũ est hic distinctio particularium formarũ heterogenearũ, sicut in ædificatione fundare, erigere, & cooperire distinguuntur specie: nec est hic aliqua forma media, vt via, sicut forma embrionis est in via ad formã hominis: sed tantum modo forma imperfecti finis, prij diuersimode in corde, in ore atq; opere se habẽs secundum perfectum & imperfectum genitæ materiæ. Et ratio est illa quæ in litera ponitur: quia scilicet vnicum tãtum est motiuum obiectiue propter quod author in litera non affirmauit distinctionem imperfectarum specierum in hac moralium diffinitione, vt dubitando tãcium est: quanuis etiam in 2. & 4. sententiarum authoris doctrinam in q. de potentia dei, q. 3. ar. 9. ad 16. fi distinguerẽtur specie imperfecta, vt embrio distinguitur à perfecta specie, non propterea essent peccata hic diuersarũ specierum: sed omnia cõprehenduntur sub peccato vnius speciei. quia huiusmodi imperfectę species nec sunt in genere, nec in specie nisi per reductionem, eo modo, quo imperfectum reducitur ad perfectum: non enim sunt quædam de per se species, vt terra & elementa, sed sunt quædam per se, & essentialiter ordinatæ naturæ ad species, vt motus ad terminũ, ita q per se habent vt quidam motus permanentes ad ipsas species non habentes alias species: sicut nec motus successiui absque terminorum speciebus, & per hæc patet solutio primi dubij. Ad secundum autem dicitur, quod licet peccatũ cõtumeliæ perficiatur in ore vt communiter videtur in vsu: si contumelię tamen nomine intelligatur dehonorationis peccatum, certũ est quod nõ cõsummatur in ore, quãuis multa in peccato oris dehonoratio sit. Plus nãq; dehonorat aliquã vxorem adultero exponẽdo, quàm dicendo ei, q vxor est adultera stante eadẽ intentione. vnde in litera comparatur dicere verba contumeliosa ad facere facta cõtumeliosa: & fine dubio sunt eiusdem speciei secundum illam rationem formalem dehonorationis. & sic nulla est diuersio. secus autem est, quando aliquis contumelia iniuriatur verbo & facto postmodum ad vindictam alterius rei, quam honoris intendit, vel medio vtitur secundum se malo ad vindictam honoris: vt in exemplo dato patet, tũc enim plures vindictas intendit & in pluribus speciebus reponitur eius peccatum.

Mal. q6. 2 a. 6. c. & q. 14. ar. 3

a ¶ Super Quæstionis septuagesimæ secundæ Articulum septimum.

Annot. INart. 7. eiusdem 72. quæstio. not. quòd diuisio peccati in peccatum cordis, oris, & operis dupliciter intelligi potest. primo per modum diuisionis totius vniuersalis in partes subiectiuas generis, scilicet in species. secundo per modum quasi totius integralis in suas partes consequenter se habentes: & hoc modo tractatur in præsenti litera.

Infr. q. 110. ar. 3. & 6. cor. Et 2.2. prol. Et 2. q. 42. q. 1. ar. 2. q. 1.

¶ Ad cuius euidentiam scito, quod peccata sunt in duplici differentia. nam quædam sunt, quæ perfectionem non habent nisi in opere, vt furtum, homicidium, & adulterium, & huiusmodi. & huiusmodi peccata se habent ad peccata cordis, oris, & operis, quasi vt totum integrale ad suas partes, sicut domus ad fundamentũ, parietes ad tectum. Et sic tractatur in litera prima distinctio: & dicitur, quòd distinguuntur secundum gradus eiusdem speciei. Quædam autẽ sunt, quæ perficiuntur solo corde, vt hæresis: vel perficiuntur in ore, vt detractio. Et sic peccatum diuiditur in peccatum cordis, oris, & operis: vt in veras & perfectas species peccati: vt in vltima, q. 3. partis ar. penul. author docet.

Quæstio. ¶ *Num peccata cordis, oris, & operis distinguantur in imperfecta peccati specie, sicut in perfecta.*

¶ Circa eundem articulum dubium est dupliciter. primo, Si distinctio secundum gradus in peccato cordis, oris, & operis sit sicut fit etiã distinctio specifica secũdum species imperfectas, & ratio dubii est, quia litera hic proponit in cõmuni: in amplicatione autem ad præsentem materiam non affirmat distinctionem secundum species imperfectas, sed solum negat distinctionem secundum speciẽ perfectã, & affirmat distinctionẽ secũdũ gradus, vt patet intuenti. non parui etiam refert vtro modo dicatur. nam species imperfecta species est, & distincta secundã species imperfectas, distincta erũt secundum speciem absolute, quãuis in ordine ad aliqd superueniẽs secũdum qd essent eiusdem speciei. Secundo dubitatur, q litera diuertere videtur & cõfundere peccatũ oris, q habet perfectã speciẽ cũ peccato oris, quod importat gradum speciei. Nã ponit cõtumeliam progressũ vindictæ: & constat quod cõtumelia est peccatũ, q perficit in ore. vndique igitur dissona videtur doctrina hæc.

¶ Ad hoc dicitur, q dupliciter contingit peccatũ cordis & oris ordinari ad peccatum operis, vt imperfectum ad perfectũ. primo per modum simplicis prosequutionis: sicut qui vult fornicari, & inuitat fornicariã: de his constat, q nulla est diffinctio specifica in esse morali, sed solius vnius speciei. progressus. Secũdo per modũ cuiusdã intermedij determinis: vt cõsensus in delectationẽ cogitati adulterii: & verba prouocãtia ad hoc, secũdũ se tñ delectabilia: & in istis apparet, q sit aliqua specifica differẽtia secũdũ species imperfectas, sicut in generatiõe animalũ, & ædificatiõe, sed reuera nõ est etiã sic ali qua diuersitas specierum imperfectarũ, sed similitudo potius causarũnõ cũ est hic distinctio particularium formarũ heterogenearũ, sicut in ædificatiõe fundare, erigere, & cooperire distinguuntur specie: nec est hic aliqua forma media, vt via, sicut forma embrionis est in via ad formã hominis: sed tantumodo forma imperfecti finis, prij diuersimode in corde, in ore atq; opere se habẽs secundum perfectum & imperfectum genitæ materiæ. Et ratio est illa quæ in litera ponitur: quia scilicet vnicum tãtum est motiuum obiectiue propter quod author in litera non affirmauit distinctionem imperfectarum specierum in hac moralium diffinitione, vt dubitando tãcium est: quanuis etiam in 2. & 4. sententiarum authoris doctrinam in q. de potentia dei, q. 3. ar. 9. ad 16. fi distinguerẽtur specie imperfecta, vt embrio distinguitur à perfecta specie, non propterea essent peccata hic diuersarũ specierum: sed omnia cõprehenduntur sub peccato vnius speciei. quia huiusmodi imperfectę species nec sunt in genere, nec in specie nisi per reductionem, eo modo, quo imperfectum reducitur ad perfectum: non enim sunt quædam de per se species, vt terra & elementa, sed sunt quædam per se, & essentialiter ordinatæ naturæ ad species, vt motus ad terminũ, ita q per se habent vt quidam motus permanentes ad ipsas species non habentes alias species: sicut nec motus successiui absque terminorum speciebus, & per hæc patet solutio primi dubij. Ad secundum autem dicitur, quod licet peccatũ cõtumeliæ perficiatur in ore vt communiter videtur in vsu: si contumelię tamen nomine intelligatur dehonorationis peccatum, certũ est quod nõ cõsummatur in ore, quãuis multa in peccato oris dehonoratio sit. Plus nãq; dehonorat aliquã vxorem adultero exponẽdo, quàm dicendo ei, q vxor est adultera stante eadẽ intentione. vnde in litera comparatur dicere verba contumeliosa ad facere facta cõtumeliosa: & fine dubio sunt eiusdem speciei secundum illam rationem formalem dehonorationis. & sic nulla est diuersio. secus autem est, quando aliquis contumelia iniuriatur verbo & facto postmodum ad vindictam alterius rei, quam honoris intendit, vel medio vtitur secundum se malo ad vindictam honoris: vt in exemplo dato patet, tũc enim plures vindictas intendit & in pluribus speciebus reponitur eius peccatum.

ARTICVLVS VII.

a ¶ Vtrum conuenienter diuidatur peccatum in peccatum cordis, oris, & operis.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quod inconuenienter diuidatur peccatum in peccatum cordis, oris, & operis. Aug. enim in 12. De tri. ponit tres gradus peccati, quorum primus est cum carnalis sensus illecebram quandam ingerit: quod est peccatum cogitationis. secundus gradus est, quando sola cogitationis delectatione aliquis contentus est. Tertius gradus est quando faciendum discernitur per cõsensum: sed tria hæc pertinẽt ad peccatum cordis: ergo inconuenienter peccatum cordis ponitur quasi vnum genus peccati.

¶ Præterea, Greg. in 4. Moral. posuit quatuor gradus peccati: quorum primus est culpa latens in corde. secundus, cum exterius publicatur. tertius est, cum consuetudine roboratur. quartus est, cum vsq; ad præsumptionem diuinæ misericordiæ, vel ad desperationem homo procedit: vbi non distinguitur peccatum operis à peccato oris: & addũtur duo alij peccatorum gradus: ergo inconueniens fuit prima diuisio.

¶ Præterea, Non potest esse peccatum in ore, vel opere: nisi fiat prius in corde: ergo ista peccata specie non differunt: non ergo debent contra se inuicem diuidi.

¶ SED CONTRA est quod Hiero. dicit super Ezechi. tria sunt generalia delicta, quibus humanum subiacet genus: aut enim cogitatione, aut sermone, aut opere peccamus.

CONCLVSIO.

¶ Quoduis peccatum diuiditur in peccatum cordis, operis, & oris, nõ sicut in diuersas species cõpletas, sed secundũ diuersos gradus eiusdẽ peccati secundũ speciẽ.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd aliqua inueniuntur differre specie dupliciter. Vno modo ex eo, quòd vtrunque habet speciẽ completam, sicut equus & bos differunt specie. Alio modo sicut secundum diuersos gradus in aliqua generatione, vel motu accipiũtur diuersę species: sicut ædificatio est completa generatio domus, collocatio autem fundamenti & erectio parietis sunt species incompletæ: vt patet per Philosophum in 10 Ethi. & idem etiam potest dici in generationibus animalũ. Sic igitur peccatum diuiditur per hęc tria, scilicet peccatũ oris, cordis, & operis, nõ sicut per diuersas species completas: nam consummatio peccati est in opere. vnde peccatum operis habet speciem completam: sed prima inchoatio eius est quasi fundatio in corde. Secundus autẽ gradus eius est in ore, secundum quod homo prorumpit facile ad manifestandum conceptum cordis. Tertius autem gradus iam est in consummatione operis. Et sic hæc tria differunt secundum diuersos gradus peccati. patet tamen, quod hæc tria pertinent ad vnam perfectam peccati speciem, cum ab eodem motiuo procedatur, iracundus enim ex hoc quod per reductionem ad aliquam affirmationem quã sequitur.

ARTICVLVS VIII.

a ¶ Vtrum superabundantia & defectus diuersificent species peccatorum.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quod superabundantia & defectus non diuersificent species peccatorum. Superabundantia enim & defectus differunt secundum magis & minus: sed magis & minus non diuersificãt speciem. ergo superabundantia & defectus nõ diuersificant speciem peccatorum.

¶ Præterea, Sicut peccatum in agibilibus est ex hoc, quòd recedit à rectitudine rationis, ita falsitas in speculatiuis est ex hoc, quod recedit à veritate rei: sed non diuersificatur species falsitatis ex hoc, quòd aliquis dicit plus vel minus esse, quàm sit in re. ergo etiã nõ diuersificatur species peccati ex hoc, quòd recedit à rectitudine rationis in plus vel minus.

¶ Præterea, Ex duabus speciebus non constituitur vna species, vt Porphyrius dicit: sed superabundantia & defectus vniuntur in vno peccato: sunt enim simul quidam illiberales & prodigi: quorum duorum illiberalitas est peccatum secundum defectum: prodigalitas autẽ secundum superabundantiam. Ergo superabundantia & defectus non diuersificant speciem peccatorum.

¶ SED CONTRA, contraria differunt secundum speciem: nam contrarietas est differentia secundum formam, vt dicitur in 10. Metph. sed vitia quæ differunt secundum superabundantiam & defectum, sunt contraria, sicut illiberalitas prodigalitati. ergo superabundantia & defectus diuersificant peccatorum species.

a ¶ Super Quæstionis septuagesimæ secundæ Articulum octauum.

Annot. INartic. 8 & 9. eiusdem 72. quæst. not. q author distinguere peccatorum species intendens, ex parte motiuorum finiũ, videtur digredi ad motiua ex parte agente breuitatis: vt puto, causa, volẽs intelligi ex tali distinctione diuersitatem obiectorũ, verbi gratia, cum dicit q intemperantia & insensibilitas oriuntur ex contrarijs motiuis, scilicet ex delectationum amore, & odio earum: vult intelligi ex delectationibus amabilibus, & ex eiusdẽ exosis: odortet enim sumere motiua effectiue: non vt sic, sed id quod redundat in

Universidad de Deusto
Biblioteca

obiecto, quod mouet finaliter: & sic etiam intellige nonum articulum.

¶ In responsione ad secundum prædicti. 8. ar. intelligenouitie duplicem modum recedendi à veritate, scilicet per se intendendo receſſum ab ea, & tunc nõ differt specie magis & minus, sicut nec in receſſu à ratione vt sic, & nõ per se intento: & tunc differt specie: sicut auersio in peccatis ex motiuis.

¶ In responsione ad tertium eiusdem articuli signa illam: & intuere illius veritam, & in his qui auaritiosi sunt: ad habendum etiam Iesu Christi patrimonium: & etiandut in meretrices venationes, &c. sunt enim simul auari & prodigi, vt in litera dicitur & experientia testatur abominabilis, quam vnam nescire liceret.

¶ *Super Quæstionis septuagesimæ secundæ Articulum nonum.*

Annot. IN articu'o nono eiusdem quæstio. 72. aduerte, q̃ author mutat opinionem, quã in quarto senten. distin. 16. queſtio. 93. tenuit, scilicet q̃ circunſtantia etiam si nõ sit finis, dat speciem peccato: & vult hic idem esse iudicium de specificatione actus humani ex circunſtantia in actu virtutis, & in actu vitij: quia vtrobique oportet speciem dari à motiuo vt obiecto: & nunquam circunſtantiam vt sic, dare speciem, sed oportere eam transire in differentiam seu conditionem obiecti iuxta superius determinata in q. 18. Et q̃n ibi voluit peccati species sumi ex parte priuationis, hæc soluit in responsione ad primum & secũdum: nec est difficile soluere rationes, quæ ibi afferuntur scilicet de fure, qui nollet caliecm quem furatur, esse sacrum, & q̃ sola circunſtantia cur mutaret speciem: insufficiens nanque signum non finis est nolleitas habentis voluntatem liberam deliberatam ad illud: sicut etiam accedens ad vxorem alterius mallet ipsam esse innuptã. nec sequitur q̃ sola circunſtantia cur mutet speciem, sed q̃ nec cur, nec aliqua circunſtãtia mutet speciem, nisi habeat rationem alterius motiui vt finis: nõ ita quòd sit aut apprehendatur vt finis præacentis peccati: non enim sacrilegium est finis furti, cum aliquis furatur sacrum: sed sufficit q̃ sit confinis: furtum enim sacrilegum est conuerſio ad bonum commutabile vt obiectum contrarium rationis: quia alienum & quia sacrum.

¶ In art. eodẽ 9. eiusdem q. 72. dubiũ occurrit. Quomodo stant ista simul, scilicet circũſtantia nunquã dat speciem nisi ratione alterius motiui, vt obiecti seu finis procul dubio per se, qui ab his quę sunt per accidẽs. nõ sumitur species: & omnis circunſtantia transmutans actũ de bono in malum, dat peccato speciem: fuit eñ hæc regula in q 18. assignata. quum enim quicquid præter intentionem actui voluntario coniunctum sit, non per se obiectum sit, & omne incognitũ præter intentionem cõiungatur voluntario actui: oporret dicere, aut q̃ nullus actus sit ex bono malus ex circunſtãtia ignota, quantũcunque mala, aut q̃ circunſtantia det speciem absq; hoc, q̃ eius obiectum sit per se motiuũ voluntatis vt finis: verbi gratia, Ioãnes exercẽs se ad sagittandũ, minus prouide emittens sagittam, percutit partem: in hoc & infinitis similibus circunſtãtia facit actum de bono malum: & nullũ interuenit per se obiectum illius speciei, cuius est illa circũſtantia: puta parricidii, vel homicidij, quomõ ergo cõsonãt dicta & in qua specie sunt ista peccata, nõ apparet.

¶ Ad hoc dubium est multiplex diẽdi modus, scilicet ex cõsequẽti, ex materia, ex omissione, ex negligentia.

tati. ergo differunt secundum speciem.

CONCLVSIO.

¶ *Peccata, secundum superabundantiam & defectum sunt non solum à se inuicem secundum speciem diuersa, sed contraria, cum ex diuersis obiectis motiuis causentur, à quibus specificantur actus peccati.*

¶ RESPONDEO dicendum, quod cũ in peccato sint duo, scilicet ipse actus, & inordinatio eius prout receditur ab ordine rationis & legis diuinæ, species peccati attenditur nõ ex parte inordinationis, quæ est præter intentionẽ peccãtis: vt suprà dictũ est: sed magis ex parte ipsius actus secundum quod terminatur ad obiectum in quod fertur intentio peccantis, & ideo vbicũque occurrit diuersum motiuum inclinãs intentionem ad peccandũ, ibi est diuersa species peccati. Manifestum est autem, quod non est idem motiuum ad peccandum in peccatis, quæ sunt secundum superabundantiam, & in peccatis quæ sunt secundum defectum, quinimo sunt cõtraria motiua: sicut motiuum in peccato intemperantiæ est amor delectationũ corporalium: motiuum autem in peccato insensibilitatis est odium earum. vnde huiusmodi peccata non solum differunt specie sed etiam sunt sibiinuicem contraria.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quod magis & minus, & si non sint causa diuersitatis speciei, consequuntur tamẽ quãdoque species differentes prout prouenium ex diuersis formis: sicut si dicatur, quod ignis est leuior ære: vnde Philosophus dicit in 8. Ethic. quod qui posuerunt non esse diuersas species amicitiarum propter hoc, quod dicũtur secundum magis & minus, non sufficienti crediderunt signo: & hoc modo superexcedere rationem & deficere ab ea, pertinet ad diuersa peccata secũdum speciem inquantũ cõsequuntur diuersa motiua.

¶ Ad secundum dicendũ, quod intentio peccantis non est, vt recedat à ratione: & ideo nõ efficitur eiusdem rationis peccatũ super'abũdantię, & defectus propter receſſum ab eadem rationis rectitudine: sed quandoque ille, qui dicit falsũm intendit veritatem occultare. vnde quantũ ad hoc nõ refert vtrum dicat vel plus vel minus: si tamen recedere à veritate non sit præter intentionẽ, tunc manifestũ est quod ex diuersis causis aliquis mouetur ad dicendum plus vel minus: & secundum hoc diuersa est ratio falsitatis: sicut patet de iactatore, qui superexcedit dicendo falsum, quærens gloriam, & de deceptore, qui diminuit euadens debiti solutionem: vnde & quędam falsæ opiniones sunt sibiinuicem contrariæ.

¶ Ad tertium dicendum, quòd prodigus & illiberalis poteſt esse aliquis secundum diuersa: vt scilicet sit aliquis illiberalis accipiendo quæ non debet, & prodigus in dando quæ nõ debet: nihil autem prohibet contraria ineſſe eidem secundum diuersa.

ARTICVLVS IX.

a ¶ *Vtrum peccata diuersificentur specie secũdum diuersas circunſtantias.*

AD NONVM sic proceditur. Videtur q̃ vitia & peccata diuersificẽtur specie secundum diuersas circũſtantias: quia, vt dicit Dion. 4. cap. De di. no. malum contingit ex singularibus defectibus: singulares autem defectus sunt corruptiones singularum circunſtantiarum: ergo ex singulis, circunſtantijs corruptis singulæ species peccatorum consequuntur.

¶ Præterea, Peccata sunt quidam actus humani: sed actus humani interdum accipiunt speciem à circunſtantiis, vt suprà habitum est: ergo peccata diſferunt specie secundum quod diuersæ circunſtantiæ corrumpuntur.

¶ Præterea, Diuersæ species gulæ assignantur secundum particulas, quæ in hoc versiculo continentur, Præpoperere laute, nimis ardenter, studiose: hæc autem pertinent ad diuersas circunſtantias: nam præpropere est antequã oportet: nimis plus quàm oportet, & idẽ patet in aliis: ergo species peccati diuersificantur secundum diuersas circunſtantias.

¶ SED CONTRA est, quod Philosophus dicit in 3. & 4. Ethic. quod singula vitia peccant agendo plusquam oportet & quando non oportet, & similiter secundum omnes alias circunſtãtias: nõ ergo secundũ hoc diuersificantur peccatorum species.

CONCLVSIO.

¶ *Peccati circunſtantiæ non distinguunt peccata secundum speciem, nisi ex diuersis motiuis proueniãt.*

¶ RESPONDEO dicendum, quod sicut dictum est, vbi occurrit aliud motiuum ad peccandum, ibi est alia peccati species: quia motiuum ad peccandum est finis & obiectum: contingit autem quandoque quod in corruptionibus diuersarum circunſtantiarum est idem motiuum: sicut illiberalis ab eodem mouetur, quod accipiat quando non oportet & vbi non oportet, & plus quàm oportet, & similiter de alijs circunſtantijs: hoc enim facit propter inordinatum appetitum pecuniæ cõgregandæ: & in talibus diuersarum circunſtãtiarum corruptiones non diuersificant species peccatorum, sed pertinent ad vnam & eandem peccati speciem. Quandoque vero contingit quod corruptiones diuersarum circunſtantiarum prouenium à diuersis motiuis: puta quod aliquis præpropere comedat, potest prouenire ex hoc quod homo non potest ferre dilationem cibi propter facilem consumptionem humiditatis: quod vero appetat immoderatũ cibum, potest contingere propter virtutem naturæ potentem ad conuertẽdum multum cibum, quòd autem aliquis appetat cibos deliciosos, contingit propter appetitum delectationis quæ est in cibo: vnde in talibus diuersarum circunſtantiarum corruptiones inducunt diuersas peccati species.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod malum inquantum huiusmodi, priuatio est. & ideo diuersificatur specie secundum ea, quę priuantur, sicut & cæteræ priuationes: sed peccatũ non sortitur speciem ex parte priuationis vel auersionis, vt suprà dictum est, sed ex conuerſione ad obiectum actus.

¶ Ad secundum dicendum, quod circunſtantia nunquam transfert actum in aliam speciem, nisi quando est aliud motiuum.

¶ Ad tertium dicẽdum, q̃ in diuersis speciebus gulæ diuersa sunt motiua, sicut dictum est.

QVÆSTIO SEPTVAGESIMA tertia De comparatione peccatorum ad inuicem, in decem articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de comparatione peccatorum adinuicem.

¶ Et circa hoc quæruntur decem.

¶ Primo, vtrum omnia peccata & vitia sint connexa. ¶ Secundo, vtrum omnia sint paria. ¶ Tertio, vtrum grauitas peccatorum attendatur secundum obiecta. ¶ Quato, vtrum secundum dignitatem virtutis, quibus peccata opponũtur. ¶ Quinto, vtrum peccata carnalia sint grauiora, quam spiritualia. ¶ Sexto, vtrum secundum causas peccatorum attẽdatur grauitas peccatorum. ¶ Septimo, vtrum secundum circunſtantias. ¶ Octauo, vtrũ secundum quantitatem nocumenti. ¶ Nono, vtrum secũdum conditionem personæ, in quam peccatur. ¶ Decimo, vtrum propter magnitudinem personæ peccantis aggraiuetur peccatum.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Vtrum omnia peccata sint connexa.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quòd omnia peccata sint cõnexa. Dicitur enim Iacobi 2. Quicunq; totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus: sed idem est esse reum omnium mandatorum legis, quod habere omnia peccata: quia sicut Ambro. dicit, peccatum est trangresio legis diuinæ, & cælestium inobedictia mandatorum: ergo quicunq, peccat in vno peccato, subijcitur omnibus peccatis.

¶ Præterea, Quodlibet peccatum excludit virtutem sibi oppositam: sed qui caret vna virtute caret omnibus, vt patet ex supradictis: ergo qui peccat vno peccato, priuatur omnibus virtutibus: sed qui caret virtute, habet vitium sibi oppositum. Ergo qui habet vnum peccatum, habet omnia peccata.

¶ Præterea, Virtutes omnes sunt connexæ, quæ cõueniunt in vno principio, vt supra habitum est: sed sicut virtutes conueniũt in vno principio. ita & peccata: quia sicut amor dei, qui facit ciuitatem dei. est principium & radix omnium virtutum: ita amor sui qui facit ciuitatem Babylonis, est radix omnium peccatorum: vt patet per Aug. 14. De ciui. dei: ergo etiam omnia vitia & peccata sunt connexa ita vt qui vnum habet, habeat omnia.

¶ SED CONTRA est, Quædã vitia sunt sibiinuicem contraria, vt patet per philoſo. in 2. Eth. sed impoſsibile est contraria simul ineſse eidem. Ergo impoſsibile est omnia peccata & vitia sibi esse inuicem connexa.

CONCLVSIO.

¶ *Peccata, cum ad inuicem contraria sint, nullam adinuicem connexionem habent, sicut virtutes.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd aliter se habet intentio agentis secundum virtutem ad sequendum rationem, aliter intentio peccantis ad diuertendum à ratione: cuiulibet enim agentis secundum virtutem intentio est, vt ipsius rationis regulam sequatur: & ideo omnium virtutum intentio in idem tendit & propter hoc omnes virtutes habent connexionem adinuicem in ratione recta agibilũ, quæ est prudentia, sicut suprà dictum est, sed intentio peccantis non est ad hoc, quod recedat ab eo, quod est secundum rationem, sed potius quòd tendat in aliquod bonum appetibile à quo speciem sortitur. Huiusmodi autem bona, in quæ tendit intentio peccantis à ratione recedens, sunt diuersa, nullam connexionem habentia ad inuicem: imo etiam interdum sunt contraria. Cum igitur vitia & peccata speciem habeant secundum illud ad quod conuertuntur, manifestum est quòd secundum illud, quod perficit speciem peccatorum, nullam connexionem habent peccata adinuicem: non enim peccatum committitur in accedendo à multitudine ad vnitatem, sicut accidit in virtutibus, quæ sunt connexæ, sed potius in reducendo ab vnitate ad multitudinem.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Iacobus loquitur de peccato non ex parte conuerſionis, secundum quod peccata distinguuntur, sicut dictum est: sed loquitur de eis ex parte auerſionis, inquantum scilicet homo peccando recedit à legis mandato: omnia autem legis mandata sunt ab vno & eodem, vt ipse ibidem dicit: & ideo idem deus contemnitur in omni peccato & ex hac parte dicit. quòd qui offendit in vno, factum est omnium reus: quia scilicet vno peccato peccãdo incurrit pœna reatum ex hoc quod cõtemnit deum: ex cuius cõtemptu prouenit omnium peccatorum reatus.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut suprà dictum est, non per quemlibet actum peccati tollitur virtus oppoſita: nam peccatum veniale virtutem non tollit: peccatum autem mortale tollit virtutem infusam, inquantum auertit à deo, sed vnus actus peccati etiam mortalis non tollit habitum virtutis acquisitæ: sed si multiplicentur actus intantum, quòd generetur contrarius habitus, excluditur habitus virtutis acquisitæ: qua exclusa excluditur prudentia, quia cum homo agit contra quamcunque virtutem, agit contra prudentiam: siue qua nulla virtus moralis esse potest, vt suprà habitum est, & ideo per consequens excluduntur omnes virtutes morales quantum ad perfectum & formale esse virtutis, quod habent secundum quod participant prudentiam: remanent tamen inclinationes ad actus virtutũ non habentes rationem virtutis. Sed non sequitur, quod propter hoc homo incurrat omnia vitia vel peccata. Primo quidem, quia vni virtuti plura vitia opponuntur: ita quod virtus potest priuari per vnum eorum, etiam si alterum eorum non adsit. Secundo, quia peccatum directe opponitur virtuti, quantum ad inclinationem virtutis ad actum, vt suprà dictum est: vnde remanentibus aliquibus inclinationibus vitioſis, non potest dici quòd homo habeat vitia vel peccata oppoſita.

¶ Ad tertium dicendum, quòd amor dei est cõgregatiuus inquantum affectũ hominis à multis ducit in vnum: & ideo virtutes quę ex amore dei causantur, connexionem habẽt. sed amor sui disgregat affectum hominis in diuersa, prout scilicet homo se amat, appetendo sibi bona temporalia, quæ sunt varia & diuersa: & ideo vitia & peccata, quæ causantur ex amore sui, non sunt connexa.

malum, vt in q̃. sequẽti de nocumento aggrauante dicitur: & eodem modo cum quis verba detractoria non detrahendo, sed otiose dicit: læsio famæ proximi nõ specificat actũ, sed aggrauat, obligatq; ad restitutionem ratione læsionis. Si quis similiter ex ignorantia absoluit, à quo non potest, non est reus illius actus, sed improuidi seu ignorantis actus quo ad moralem speciem: secus autẽ videtur quo ad pœnas positiui iuris: quoniã iuris dispositioni stadum est: si enim verbi gratia dicatur: si quis auferit vel præsumpserit absoluere, fit excommunicatus: contra faciens ex ignorantia excusatur à pœna: quia excusatur ab actu per se formaliter & directe volito: quod audaciæ præsumptionis, & similium nominum ratio insinuat, si vero dicatur, si quis absoluerit, incidere videtur in canonẽ: eo quod sicut põt tus positiuum pœnam ponere ex communicationis actu, etiã de se non illicito. vt patet de religiosis induc'tib⁹ ad sepulturas, &c. multo magis potest excommunicare pro actu illicito: qualis est actus voluntarius ex culpabili, etiam venialiter ſgnorantia. Reponenda sunt igitur peccata in solis speciebus suorũ per se obiectorum formaliter & directe volitorũ. annexa autẽ & materialiter concurrentia aggrauate quidẽ: specificare autem nõ possunt: Sed nec hoc satisfacit: qm̃ redit fere in idem cum dictibus, p̃ tñ est hic peccati, quantum omissio, seu negligentia, &c. meruit: sola enim maiori grauitate differentiam constituitinec saluatur, quod communiter dicitur, scilicet q̃ tales sunt homicidę & huiusmodi: quia ergo de ignorantia inferius erit ex proposito tractatus, & ex illa hæc penderet illuc vsque solutio difficultatis huius differatur, hæc autẽ exercebunt ingenium.

a ¶ *Super Quæstion. septuagesimam tertiam.*

Annot. IN q. 73. vsq; ad septimum artic. inclusiue nihil scribendum occurrit, nisi q̃ in quarto articulo responsio ad tertium non te fallit in q. de felicitate, an consistat in actu voluntatis, eo q̃ pessimo quum opponat optimũ, & odium dei sit pessimũ, & amor charitatis optimum: & felicitas cõsistat in optimo in amore erit felicitas: propositio nanque dicens, q̃ pessimum optimo cõtrarium est. intelligitur in rebus habentibus contrarium: in carentibus autem contrarietate non habet locum: vnde lumen gloriæ

gloriæ quod caret contrario, nō propterea definite esse melior habitus, quām sit charitas: imo hoc ipsum q̄ est esse talem habitum dispōnentem ad deitatem, absq; contrarietate videtur suæ excellentiæ attestari, quasi propinquissime se habeat ad deitatem, cui nō est fas cogitare contrarium.

2.dist.42. q.2.ar.5. Et 3.cōtra cap.139. Et Mal.q. 2.ar.9. Et Met.11 cō.12.

¶ Præterea, Omne peccatum consistit in hoc, quòd homo transgreditur regulam rationis: quæ ita se habet ad actus humanos sicut regula linearis in corporalibus rebus. Ergo peccare simile est ei quod est lineas transilire: sed lineas transilire est æqualiter & vno modo, etiamsi aliquis longius recedat vel propinquius stet: quia priuationes non recipiunt magis vel minus: ergo omnia peccata sunt æqualia.

¶ Præterea, Peccata virtutibus opponuntur: sed omnes virtutes æquales sunt: vt Tullius dicit in Paradoxis. Ergo omnia peccata sunt paria.

¶ SED CONTRA est, quòd Dominus dicit ad Pilatum Ioan. 16. Qui tradidit me tibi, maius peccaum habet, & tamen constat quòd Pilatus aliquod peccatum habuit. Ergo vnum peccatum est maius alio.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Vtrum omnia peccata sint paria.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd omnia peccata sint paria. Hoc enim peccare est facere quod non licet: sed faecre quæ non licet vno & eodem modo, in omnibus reprehenditur: ergo peccare vno modo reprehenditur: non ergo vnum peccatum est alio grauius.

¶ Præterea, Omne peccatum consistit in hoc, quòd homo transgreditur regulam rationis: quæ ita se habet ad actus humanos sicut regula linearis in corporalibus rebus. Ergo peccare simile est ei quod est lineas transilire: sed lineas transilire est æqualiter & vno modo, etiamsi aliquis longius recedat vel propinquius stet: quia priuationes non recipiunt magis vel minus: ergo omnia peccata sunt æqualia.

¶ Præterea, Peccata virtutibus opponuntur: sed omnes virtutes æquales sunt: vt Tullius dicit in Paradoxis. Ergo omnia peccata sunt paria.

¶ SED CONTRA est, quòd Dominus dicit ad Pilatum Ioan. 16. Qui tradidit me tibi, maius peccaum habet, & tamen constat quòd Pilatus aliquod peccatum habuit. Ergo vnum peccatum est maius alio.

CONCLVSIO.

¶ *Cum per peccatum non totum rationis bonum priuetur impossibile est peccata omnia æqualia vel paria esse.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd opinio Stoicorum fuit, quam Tullius prosequitur in paradoxis, quòd omnia peccata sunt paria. & ex hoc etiam deriuatus est quorundam hæreticorum error, qui ponentes omnia peccata esse paria, dicunt etiam omnes pœnas inferni esse pares, & quantum ex verbis Tullij perspici potest. Stoici ducebantur ex hoc, quòd considerabant peccatum ex parte priuationis tantum, prout scilicet est recessus a ratione. vnde simpliciter æstimantes, quòd nulla priuatio susciperet magis & minus, posuerunt omnia peccata esse paria. Sed si quis diligenter consideret, inueniet duplex priuationum genus. Est enim quædam simplex & pura priuatio, quæ consistit quasi in corruptū esse, sicut mors est priuatio vitę: & tenebrę sunt priuatio luminis: & tales priuationes nō recipiunt & magis & minus, quia nihil residuū est de habitu oppositō: vnde nō minus est mortuus aliquis primo die mortis, & tertio vel quarto, quam post annum quādo iam cadauer fuerit resolutum: & similiter non est magis tenebrosa domus si lucerna sit operta pluribus velaminibus, quam si sit operta vno solo velamine totum lumen includente. Est autem alia priuatio nō simplex, sed aliquid retinens de habitu opposito, quæ quidem priuatio magis consistit in Corrumpi, quàm in Corruptum esse: sicut ægritudo, quæ priuat debitam commensurationem humorum: ita tamen quòd aliquid eius remaneat, alioquin non remaneret animal viuum, & simile est de turpitudine, & alijs huiusmodi. Huiusmodi autem priuationes recipiunt magis & minus ex parte eius, quod remanet de habitu cōtrario: multum enim refert ad ægritudinem vel turpitudinem, vtrum plus vel minus à debita commensuratione humorum vel membrorum recedatur. Et similiter dicendum est de vitijs & peccatis: sic enim in eis priuatur debita commensuratio rationis, vt non totaliter ordo rationis tollatur: alioquin malum si sit integrum, destruit seipsum, vt dicitur in 4. Ethic. non enim posset remanere substantia actus vel affectio agentis, nisi aliquid remaneret de ordine rationis. & ideo multum interest ad grauitatem peccati, vtrum plus vel minus recedatur à rectitudine rationis. Et secundū hoc dicendum est, quòd nō omnia peccata sunt paria.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod peccata committere non licet propter aliquam deordinationem, quem habent: vnde illa quæ maiorem deordinationem continent, sunt magis illicita: & per consequens grauiora peccata.

¶ Ad secūdum dicendum, quòd illa ratio procedit de peccato, ac si esset priuatio pura.

¶ Ad tertium dicendum, quòd virtutes sunt æquales proportionaliter in vno & eodem: tamen vna virtus præcedit aliam dignitate secundū suam speciem: vnus etiam homo est alio virtuosior in eadem specie virtutis, vt suprà habitum est. Et tamen si virtutes essent pares, non sequeretur vitia esse paria: quia virtutes habent connexionem: non aūt vitia seu peccata.

Infrà.art. 4.5.et 9. cor. et qō. 74.ar.9. cor.& 2. 2.q.74. ar.2.ad 1. Et Mal.q. 2.ar.2.ad 6.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Vtrum grauitas peccatorum varietur secundum obiecta.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd peccatorū grauitas non varietur secundum obiecta. Grauitas enim peccati pertinet ad modum vel qualitatem ipsius peccati: sed obiectum est materia ipsius peccati: ergo secundum diuersa obiecta peccatorum grauitas non variatur.

¶ Præterea, Grauitas peccati est intensio malitiæ ipsius: peccatum autem non habet rationem malitiæ ex parte conuersionis ad proprium obiectum, quod est quoddam bonum appetibile: sed magis ex parte auersionis. Ergo grauitas peccatorum non variatur secundum diuersa obiecta.

¶ Præterea, Peccata quæ habent diuersa obiecta, sunt diuersorum generum, sed ea quæ sunt diuersorum generum, non sunt comparabilia: vt probatur in 7. physi. Ergo vnum peccatum non est grauius altero secundum diuersitatem obiectorum.

¶ SED CONTRA, Peccata recipiunt speciem ex obiectis, vt ex suprà dictis patet: sed aliquorum peccatorum vnum est grauius altero secundum suam speciem, sicut homicidium furto: ergo grauitas peccatorum differt secundum obiecta.

CONCLVSIO.

¶ *Cum peccata ex obiectis speciem habeant, ex eisdem quoque eorum variari grauitatem necessarium est.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut ex supradictis patet, grauitas peccatorum dicitur eo modo quo vna ægritudo est alia grauior: sicut enim bonum sanitatis consistit in quadam commensuratione humanorum per conuenientiam ad naturam animalis: ita bonum virtutis consistit in quadam commensuratione humani actus secundum conuenientiam ad regulam rationis. Manifestum est autem, quòd tanto est grauior ægritudo, quanto tollitur debita humorum commensuratio per commensurationem prioris principij: sicut ægritudo, quæ prouenit in corpore humano ex corde (quod est principiū vitæ) vel ex aliquo quod appropinquat cordi periculosior est: vnde oportet etiam quòd peccatum sit tanto grauius, quanto deordinatio contingit circa aliquod principium, quòd est prius in ordine rationis: ratio autem ordinat omnia in agibilibus ex fine: & ideo quanto peccatum contingit in actibus humanis ex altiori fine, tanto peccatum est grauius: obiecta autem actuum sunt fines eorum: vt ex supradictis patet: & ideo secundum diuersitatem obiectorum attenditur diuersitas grauitatis in peccatis: sicut patet, quòd res exteriores ordinantur ad hominem sicut ad finem: homo autem ordinatur vlterius in deum sicut in finem. vnde peccatum quod est circa ipsam substantiam hominis (sicut homicidium) est grauius peccato, quod est circa res exteriores, sicut furtum: & adhuc est grauius peccatum quod immediate contra deum committitur: sicut infidelitas, blasphemia, & huiusmodi. in ordine quorumlibet horum peccatorum vnum peccatum est grauius altero: secundum quod est circa aliquid principalius vel minus principale. Et quia peccata habent speciem ex obiectis, differentia grauitatis, quæ attenditur penes obiecta, est prima & principalis, quasi consequēs speciem.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod obiectum etsi sit materia circa quam terminatur actus: habet tamen rationem finis secundum quod intentio agentis fertur in ipsum. vt suprà dictum est. forma autem actus moralis dependet ex fine, vt ex superioribus patet.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ex ipsa indebita conuersione ad aliquod bonum commutabile, sequitur auersio ab incommutabili bono: in qua perficitur ratio mali: & ideo oportet, quòd secundū diuersitatem eorum, quæ pertinent ad conuersionem, sequatur diuersa grauitas malitiæ in peccatis.

¶ Ad tertium dicēdum, q̄ omnia obiecta humanorum actuū habent ordinem adinuicem: & ideo omnes actus humani quodammodo conueniūt in vno genere secundum quod ordinantur ad vltimū finem: & ideo nihil prohibet omnia peccata esse comparabilia.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Vtrum grauitas peccatorum differat secundum dignitatem virtutum, quibus opponuntur.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd grauitas peccatorum non differat secundum dignitatem virtutum, quibus peccata opponuntur, vt scilicet maiori virtuti grauius peccatum opponatur, quia vt dicitur Prouerb. 11. In abundanti iustitia virtus maxima est: sicut autem dicit Dominus Matth. 5. Abundans iustitia cohibet iram, quæ est minus peccatū quā homicidium, quod cohibet minor iustitia. Ergo maximę virtuti opponitur minimum peccatum.

2.2.q5. 59.ar.3. 3.dist.33. q.1.ar.3. q.2.ad 3. Et vera.q. 25.ar.6. ad 2. Et 1.de ju.

¶ Præterea, In 2. Ethi. dicitur quòd virtus est circa difficile & bonū ex quo videtur q̄ maior virtus sit circa magis difficile: sed minus est peccatum si homo deficiat in magis difficili, quam si deficiat in minus difficili. Ergo maiori virtuti minus peccatum opponitur.

¶ Præterea, Charitas est maior virtus, quam fides & spes: vt dicitur 1. ad Cor. 13. Odium autem, quod opponitur charitati, est minus peccatum, quàm infidelitas vel desperatio, quę opponuntur fidei & spei. Ergo maiori virtuti opponitur minus peccatum.

¶ SED CONTRA est, quod philosophus dicit in 8. Ethic. q̄ pessimum optimo contrarium est: optimum autem in moralibus est maxima virtus, pessimum autem grauissimum peccatum. Ergo maximæ virtuti opponitur grauissimum peccatum.

CONCLVSIO.

¶ *Maiori virtuti maius ex parte obiecti vitium opponitur, non autem secundum effectus.*

¶ RESPONDEO dicendum, quod virtuti opponitur aliquod peccatum: vno quidem modo principaliter & directe, quod scilicet est circa idem obiectum: nam contraria circa idem sunt. & hoc modo oportet, quòd maiori virtuti opponatur grauius Peccatum: sicut enim ex parte obiecti attenditur maior grauitas peccati, ita etiam maior dignitas virtutis. vtrunq; enim ex obiecto speciem sortitur, vt ex supradictis patet. vnde oportet, quòd maximæ virtuti directe contrarietur maximum peccatum, quasi maxime ab eo distans in eodem genere. Alio modo potest considerari oppositio virtutis ad peccatum secundum quandam extensionem virtutis cohibentis peccatum: quantum enim fuerit virtus maior, tanto magis elongat hominem à peccato sibi contrario ita quod non solum ipsum peccatum, sed etiam inducentia ad peccatum cohibet: & sic manifestum est, quod quanto aliqua virtus fuerit maior, tanto etiam minora peccata cohibet: sicut etiam sanitas quanto fuerit maior, tanto etiam minores discrepantias excludit, & per hūc modum maiori virtuti minus peccatum opponitur ex parte effectus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, quòd ratio illa procedit de oppositione, quæ attenditur secundum cohibitionem peccati: sic enim abundans iustitia etiam minore peccata cohibet.

¶ Ad secundum dicendum, quod maiori virtuti, quę est circa bonū magis difficile, contrariatur directe peccatum, quod est circa malū magis difficile, vtrobiq; enim inuenitur quædam eminentia ex hoc quod ostenditur volūtas promptior in bonum vel in malum ex hoc, quòd difficultate non vincitur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd charitas non est quicunq; amor, sed amor dei: vnde non opponitur ei quodcunq; odiū directe, sed odiū dei quod est grauissimum peccatorum.

ARTICVLVS V.

2.2.q5. 154.ar.et 4.dist.9. ar.3.q.5. cor.dist.33. q.1.ar.3. q.2.ad 3. Et vera.q. 25.ar.6. ad 2. Et 1. de ju.

a ¶ *Vtrum peccata carnalia sint minoris culpæ, quàm spiritualia.*

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quod peccata carnalia non sint minoris culpæ quàm peccata spiritualia. Adulterium enim grauius peccatū est, quam furtum. Dicitur enim Prouerb. 6. Non grandis est culpæ cū quis furatus fuerit, qui autem adulter est, propter cordis inopiam perdet animam suam: sed furtum pertinet ad auaritiam, quæ est peccatum spirituale: adulterium autem ad luxuriam quæ est peccatum carnale. ergo peccata carnalia sunt maioris culpæ.

¶ Præterea, Aug. dicit super Leuit. quòd diabolus maxime gaudet de peccato luxuriæ & idolatriæ: sed de maiori culpa magis gaudet. Ergo cū luxuria sit peccatū carnale, videtur quòd peccata carnalia sint maximæ culpæ.

¶ Præterea, Philosophus probat in 7. Ethic. quòd incontinens concupiscentiæ est turpior quam incontinens iræ: sed ira est peccatum spirituale secundū Grego. 31. Moralium. concupiscentia autem pertinet ad peccata carnalia. Ergo peccatum carnale est grauius, quam peccatum spirituale.

¶ SED CONTRA est quod Greg. dicit, quod peccata carnalia sunt minoris culpæ, & maioris infamiæ, quam spiritualia.

CONCLVSIO.

¶ *Peccata spiritualia cæteris paribus grauioris sunt culpæ carnalibus peccatis, quæ minoris culpæ & maioris infamiæ sunt.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd peccata spiritualia sunt maioris culpæ, quàm peccata carnalia, quod non est sic intelligendum quasi quodlibet peccatum spirituale sit maioris culpæ quolibet peccato carnali, sed quia considerata hac sola differentia spiritualitatis & carnalitatis grauiora sunt, quam cætera peccata cæteris paribus. cuius ratio triplex potest assignari. Prima quidem ex parte subiecti: nam peccata spiritualia pertinent ad spiritum: cuius est conuerti ad deum, & ab eo auertit: peccata vero carnalia consummantur in delectatione carnalis appetitus, ad quem principaliter pertinet ad bonum corporale conuerti: & ideo peccatum carnale inquantum huiusmodi habet plus de conuersione: propter quod etiam est maioris adhæsionis. sed peccatum spirituale habet plus de auersione: ex qua procedit ratio culpæ: & ideo peccatum spirituale inquantum huiusmodi, est maioris culpæ. Secunda ratio potest sumi ex parte eius, in quem peccatur: nam peccatū carnale, inquantum huiusmodi est in corpus proprium: quod est minus diligendum secundum ordinem charitatis quàm deus & proximus, in quos peccatur per peccata spiritualia: & ideo peccata spiritualia inquantum huiusmodi, sunt maioris culpæ. Tertia ratio potest sumi ex parte mortis: quia quanto est grauius impulsiuum ad peccandum, tanto homo minus peccat, vt infra dicetur, peccata autem carnalia habent vehementius impulsiuum, id est ipsam concupiscentiam carnis nobis innatam: & ideo peccata spiritualia inquantum huiusmodi, sunt maioris culpæ.

2.2.q9. 148.ar.5. cor. & 2. dist.33. in expo. lit. et Mal.q.2. ar.1.& 10. cor.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd adulterium non solum pertinet ad Peccatum luxuriæ, sed etiam pertinet ad peccatum iniustitiæ: & quantum ad hoc potest ad auaritiam reduci: vt glo. dicit ad Eph. 5. super illud. Omnis fornicator aut immundus, aut auarus: & tū grauius est adulterium, quàm furtū, quanto homini charior est vxor quàm res possessa.

¶ Ad secundum dicendum, quod diabolus dicitur maxime gaudere de peccato luxuriæ, quia est maximæ adherentiæ, & difficile ab eo homo potest eripi: insatiabilis est enim delectabilis appetitus, vt philosoph. dicit in 3. Ethic.

¶ Ad tertium dicendum, quod sicut philosoph. dicit. Turpius est esse incontinentem concupiscentiæ, quàm incontinentem iræ, quia minus participat de ratione & secundū hoc etiam dicit in 3. Eth. quòd peccata intemperantiæ sunt maxime exprobabilia, quia sunt circa illas delectationes, quæ sunt communes nobis & brutis: vnde quodammodo per ista peccata homo brutalis redditur: & inde est, quòd sicut Greg. dicit, quòd sunt maioris infamiæ.

ARTICVLVS VI.

a ¶ *Vtrum grauitas peccatorum attendatur secundum causam peccati.*

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd grauitas peccatorum non attendatur secundum peccati causam. Quanto enim peccati causa fuerit maior, tanto vehementius mouet ad peccandum, & ita difficilius potest ei resisti: sed peccatum diminuitur ex hoc, quòd ei difficilius resistitur: hoc enim pertinet ad infirmitatem peccantis, vt nō facile resistat peccato: peccatum autem quod est ex infirmitate, leuius iudicatur. non ergo peccatum habet grauitatem ex parte suæ causæ.

¶ Præterea, Concupiscentia est generalis quædam causa peccati: vnde dicit glo. super illud Roma. 7. Nam concupiscentiam nesciebam, &c. Bona est lex, quæ dum concupiscentiam prohibet, omne malum prohibet, sed quanto homo fuerit victus maiori concupiscentia, tanto est minus peccatum: grauitas ergo peccati diminuitur ex magnitudine causæ.

¶ Præterea, Sicut rectitudo rationis est causa virtuosi actus: ita defectus rationis videtur esse peccati: sed defectus rationis quanto fuerit maior, tanto est minus peccatum: intantū quòd qui caret vsu rationis, omnino excusetur à peccato: & qui ex ignorantia peccat, leuius peccat Ergo grauitas peccati non augetur ex magnitudine causæ.

¶ SED CONTRA, Multiplicata causa, multiplicatur effectus: ergo si causa peccati maior fuerit, peccatum erit grauius.

CONCLVSIO.

¶ *Peccatorum grauitas secundum peccati causas attendenda est: non tamen eodem modo: secundum enim voluntatem, & finalem causam variatur peccati magnitudo, diminuitur autem peccatum ex causis quæ vel iudicium rationis, vel liberum voluntatis motum impediunt.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd in genere peccati, sicut & in quolibet alio genere, potest accipi duplex causa. Vna, quæ est per se & propria causa peccati, quæ est ipsa voluntas peccandi: comparatur enim ad actum peccati sicut arbor ad fructum: vt dicitur in gl. super illud Matth. 7. Non potest arbor bona fructus malos facere: & huiusmodi causa quanto fuerit maior, tanto peccatum erit grauius, quanto enim voluntas fuerit maior ad peccandum, tanto homo grauius peccat. Aliæ vero causæ peccati accipiūtur quasi extrinsecę & remotæ ex quibus scilicet voluntas inclinatur ad peccandum. Et in his causis est distinguendum. Quædam enim harum inducunt voluntatem ad peccandum secundum ipsam naturam voluntatis, sicut finis, quòd est proprium obiectum voluntatis: & ex tali causa augetur peccatum, grauius enim peccat cuius voluntas extēsione peioris finis inclinatur ad peccandum. Aliæ vero causæ sunt, quæ inclinant voluntatem ad peccandum præter naturam & ordinem ipsius voluntatis, quæ nata est moueri libere ex seipsa secundum iudicium rationis: vnde causæ quæ diminuunt iudicium rationis, sicut ignorantia, vel quæ diminuūt liberum motum voluntatis, sicut infirmitas vel violentia, aut metus, aut aliquid huiusmodi, diminuunt peccatum sicut & diminuunt voluntarium: intantum quòd si actus sit omnino inuoluntarius, non habet rationem peccati.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd obiectio illa procedit de causa mouente extrinseca, quæ diminuit voluntarium: cuius quidē causæ augmentum diminuit peccatum, vt dictum est.

¶ Ad secundum dicendum, quòd si sub concupiscentia includatur etiam ipse motus voluntatis: sic vbi est maior concupiscentia, est maius peccatum. Si vero concupiscentia dicatur passio quædam, quæ est motus vis concupiscibilis, sic maior concupiscentia præcedens,

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ Super Quæstionis septuagesimæ tertiæ Artic. octauum.

Annot.

IN articulo octauo eiusdem 73. quæst. dubium occurrit ex multis inter responsionem ad tertium, & membra distinctionis in corpore articuli, procurãs in primis consensum forniciationis, ita intendit nocumẽtũ sicut fur: quia aut est sermo de p se primo intento tantũ, aut de se primo & necessario consequente, si de per se primo tãtum, etiam fur non intendit nocumentum, sed vtilitati suæ consulere: sicut ille delectationi. si de vtroq; manifestum est, quod suadẽs alicui fornicari intendit consequenter nocumentũ spiritualis mortis illius. non potest deinde negari quin nocumentum tale sit præuisum ab huiusmodi sicut nocumentum illatum seminibus à transeunte per agrum: quod tamen aggrauare dicitur in secundo membro, imo sicut nocumentum per se cõsequens ex actu peccati, quod directe peccatum aggrauat, vt in secunda parte tertij membri dicitur. ergo. Est præterea secunda ratio in eadem responsione affighata contraria nunc vltimo allato membro distinctionis in corpore, vbi dicitur, quod quæcunque per se sequuntur ad peccatum, pertinent quodammodo ad ipsam speciem peccati: & propterea dicte aggrauant peccatum, & intendit author etiam de consequentibus non efficaciter sed sufficienter, quantum est ex parte agentis: vt patet in exemplo de scandalo: si enim hoc est verum, sequitur, quod procurans fornicationem aggrauetur directe ex morte spirituali alterius, quoniam per se consequitur ad eius peccatum sufficiẽter, quantũ est ex parte procurantis, quamuis nõ efficaciter & si mors ista spiritualis non imputatur procuratori talí, quomodo scandalum non præuisum nec intẽtum imputabitur fornicanti publice?

¶ Ad euidentiam horum sciẽdum est, quod vt ex præcedentibus arriculis patet, grauitas peccati est duplex quædam substantialis & ista attenditur penes per se primo obiectũ: & quædam circa substantiam, & hæc est multiplex: nã quædam consequitur directe ad peccatum, quædam indirecte: quædam superuenit: quædam comitatur: & multis breuiter modis accidens grauitas variatur: sicut cætera accidentia. in proposito autẽ quia iudicium rationis & motum voluntatis, diminuit peccatum: quia qui maiori concupiscentia stimulatus peccat, cadit ex grauiori tẽtatione: vnde minus ei imputatur. Si vero concupiscentia sic sumpta sequatur iudicium rationis & motum voluntatis, sic vbi est maior concupiscentia, est maius peccatum: insurgit enim interdum maior concupiscentiæ motus ex hoc quod voluntas inefrænate tendit in suum obiectum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ratio illa procedit de sua, quæ causat inuoluntarium, & hæc diminuit peccatum, vt dictum est.

ARTICVLVS VII.

¶ Vtrum circunstantia aggrauet peccatum.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd circunstantia non aggrauet peccatum. Peccatum enim habet grauitatem ex sua specie: circunstantia autem non dat speciem peccato, cum sit quoddam accidẽs eius. ergo grauitas peccati non consideratur ex circunstantia.

¶ Præterea, Aut circunstantia est mala, aut non. si circunstantia mala est, ipsa per se causat quandam speciem mali. si vero nõ sit mala, nõ habet vnde augeat malum: ergo circunstantia nullo modo auget peccatum.

¶ Præterea, Malitia peccati est ex parte auersionis: sed circunstantiæ consequuntur peccatum ex parte conuersionis. ergo non augent malitiã peccati.

¶ SED CONTA est, quòd ignorantia circunstantiæ diminuit peccatum: qui enim peccat ex ignorantia circunstantiæ, meretur veniã: vt dicitur in 3. Ith. hoc aute m non esset nisi circunstantia aggrauaret peccatũ. Ergo circunstantia peccatum aggrauat.

CONCLVSIO.

¶ Cum ex circunstantiis peccatum causetur, ex eisdem aggrauari necessarium est.

¶ RESPONDEO dicendum, quod vnumquodque ex eodem natum est augeri, ex quo causatur, sicut philosophus dicit, de habitũ virtutis in 2. Etih. Manifestum est autem, quod peccatum causatur ex defectu alicuius circunstantiæ: ex hoc enim receditur ab ordine rationis, quòd aliquis operando non obseruat debitas circunstantias. vnde manifestum est, quòd peccatum natum est aggrauari per circunstantiam. Sed hoc quidem contingit tripliciter. Vno quidem modo inquantum circunstantia transfert in aliud genus peccati: sicut peccatum fornicationis consistit in hoc, quod homo accedit ad non suam: si autem addatur hæc circunstantia, vt illa ad quam accedit, sit alterius vxor, transfertur, iam in aliud genus peccati, scilicet in iniustitiam. inquantum homo vsurpat rem alterius, & secundum hoc adulterium est grauius peccatum, quàm fornicatio. Aliquando vero circunstantia non aggrauat peccatum quasi trahens in aliud genus peccati, sed solum quia multiplicat rationem peccati: sicut si prodigus det quando non debet, & cui non debet, multiplicius peccat eodem genere peccati, quàm si solum det cui non debet: & ex hoc ipso peccatum fit grauius: sicut etiam ægritudo est grauior, quæ plures partes corporis inficit. Vnde & Tullius dicit in paradoxis, quòd in patris vita violanda, multa peccantur: violatur enim is qui procreauit, qui aluit, qui erudiuit, qui in sede ac domo atque in rempublicam collocauit. Tertio modo circunstantia aggrauat peccatum ex eo, quòd auget deformitatem prouenientem ex alia circunstantia, sicut accipere alienum cõstituit peccatum furti: si autem addatur hæc circunstantia, vt multum accipiat de alieno, erit peccatum grauius, quamuis accipere multum vel parum de se non dicat rationem boni vel mali.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod aliqua circunstantia dat speciem actui morali: vt supra habitum est, & tamen circunstantia, quæ non dat speciem, potest aggrauare peccatum: quia sicut bonitas rei non solum pensatur ex sua specie, sed etiam ex aliquo accidente: ita malitia actus non solum pensatur ex specie actus, sed etiam circunstãtia.

¶ Ad secundum dicendum, quod vtroque modo circunstantia potest aggrauare peccatum, si enim sit mala, non tamen propter hoc oportet, quòd constituat speciem peccati. potest enim addere rationem malitiæ in eadem specie: vt dictum est, si autem non sit mala, potest aggrauare peccatum in ordine ad malitiam alterius circunstantiæ.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ratio debet ordinare actum, non solum quantum ad obiectum, sed etiam quantum ad omnes circunstantias, & ideo auersio quædam à regula rationis attenditur, secundum corruptionem cuiuslibet circunstantiæ. puta si aliquis operetur quando non debet, vel vbi non debet. & huiusmodi auersio sufficit ad rationem mali, hanc autem auersionem à regula rationis, sequitur auersio à deo, cui debet homo per rectam rationem coniungi.

ARTICVLVS VIII.

a ¶ An grauitas peccati augeatur secundum maius nocumentum.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quod grauitas peccati non augeatur secundum maius nocumentum. Nocumentum enim est quidam euentus consequens actum peccati: sed euentus sequens nõ addit ad bonitatem vel malitiam actus: vt supra dictum est. ergo peccatum non aggrauatur propter maius nocumentum.

¶ Præterea, Nocumentum maxime inuenitur in peccatis, quæ sunt cõtra proximum: quia sibiipsi nemo vult nocere, deo autem nemo potest nocere: secũdum illud Iob 35. Si multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra illum: homini, qui est similis tibi nocebit impietas tua. si ergo peccatum aggrauaretur propter maius nocumentũ, sequeretur quod peccatum quo quis peccat in proximum, esset grauius peccato, quo quis peccat in deum vel in seipsum.

¶ Præterea, Maius nocumentum infertur alicui cum priuatur vita gratiæ, quàm cum priuatur vita naturæ, quia vita gratiæ est melior quam vita naturæ, iutantum quòd homo debet vitam naturæ contemnere ne amittat vitam gratiæ: sed homo qui inducit aliquam mulierem ad fornicandum, quantum est de se, priuat eam vita gratiæ, inducens eam ad peccatum mortale, si ergo peccatum esset grauius propter maius nocumentum, sequeretur quòd simplex fornicator grauius peccaret, quàm homicida. quod est manifeste falsum, non ergo peccatum est grauius propter maius nocumentum.

¶ SED CONTRA est quòd Aug. dicit in 3. De li. ar. Quia vitium naturæ aduersatur, tantum additur malitiæ vitiorum, quantum integritas naturarum minuit: sed diminutio integritatis naturæ est nocumentum. Ergo tanto grauius est peccatum, quanto maius est nocumentum.

CONCLVSIO.

¶ Nocumentum si intentum & præuisum fuerit, peccatum aggrauat, secus si nec præuisum & intentum fuerit.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd nocumentum tripliciter se habere potest ad peccatum. Quandoque enim nocumentum quod prouenit ex peccato, est prouisum & intentum: sicut cum aliquis aliquid operatur animo nocendi alteri: vt homicida vel fur. & tunc directe quantitas nocumenti adauget grauitatem peccati: quia tunc nocumentum est per se obiectum peccati. Quandoque autem nocumentum est præuisum, sed non intentum: sicut cũ aliquis transiens per agrum, vt compendiosius vadat ad fornicandum, infert nocumentum his, quæ sunt seminata in agro scienter licet non animo nocendi: & sic etiam quantitas nocumenti aggrauat peccatum, sed indirecte: inquantum scilicet ex voluntate multum inclinata ad peccandum procedit quòd aliquis non prætermittat facere damnum sibi vel alij: quod simpliciter non vellet. Quandoque autem nocumentum nec est præuisum nec intentum: & tunc si per accidens se habeat ad peccatum, non aggrauat peccatum directe, & propter negligentiam considerandi nocumenta quæ consequi possent, imputantur homini ad pœnam mala, quæ eueniunt præter eius intentionem, si dabat operam rei illicitæ. Si vero nocumentum per se sequatur ex actu peccati, sed non intentum. nec præuisum, directe peccatum aggrauat, quia quæcunque per se consequuntur ad peccatum, pertinent quodammodo ad ipsam peccati speciem, puta si aliquis publice fornicetur, sequitur scandalum plurimorum, quod quamuis ipse non intendat, nec forte præuideat, directe per hoc aggrauatur peccatum, aliter tamen

argumentum, tertium inferebat, quòd si nocumentum maius aggrauaret, quod fornicator procurãdo grauius peccaret, quàm homicida. argumentum peccat à grauitate ad grauitatem substantialem: stat enim quod peccatum inferat maius nocumentũ non substantialiter & sit minus graue substantialiter: & sic est in proposito: quia fornicatio etiã procurata substantialiter, non respicit nocumentum: homicida autem sic. Vnde ad primam obiectionem dicitur, q̃ sermo est de per se primo intento à peccante vt sic, quod est obiectũ: vnde cõstituitur in specie & substantiali grauitate peccatum: vnde per se primo intentum furis vt sic, non est vtilitas propria: licet hæc sit primaria intẽtio hominis, qui furatur: sed est res aliena, sicut adulteri; mulier aliena, vbi manifeste patet damnũ vel iniuriam alterius cadere sub primaria intẽtione peccantis, quãuis directius & grauius sub intentione furis caderet nocumentum, si nõ ob propriam vtilitatem, sed solum vt noceat alteri: in bonis huiusmodi furetur: tunc enim vndique nocumentum plenũ est furtũ, nõ sic autẽ est de hoc fornicario: q̃m obiectum eius, vnde habet speciem & substantialem grauitatem, est mulier non sua, trahenda ad voluntarium coitum extra matrimoniũ. vbi patet non intendi-

1.2.q.61. ar.2. ad 3. et ar.8. co. & q.65. ar.4. Et 3.q.80. 5.co. Et 1. 2.q.20. ar. 2.co. & q.94.3.c. 2.2.q.38. fi. Et Psal.12.co. 1. Et Ro.2. lc.2.co.1. Et 1.co. 10. lec.7. 10.2. fi. et 3

tam ab homine quærente delectationem, quàm à peccante quærẽte eandem in non sua nocumẽtum spiritualis mortis. Verum tamen est, q̃ si talis intenderet, ideo mulierem ad fornicationem prouocare, vt peccaret mortaliter, & grauius peccaret, quàm homicida: quia obiectum talis effet ipsum nocumentũ mortis spiritualis illius. nec hoc effet peccatum fornicationis, sed effet peccatum odij vel scandali actiui directe oppositum charitati qua amamus vitam spiritualem proximi: & ꝓcuramus istam: & iste effet sicut qui fornicatur vt occidat.

¶ Ad secundum vero dicitur, quod nocumentũ spiritualis mortis in ꝓcurante fornicationem est præuisum, non minus quã nocumẽtũ seminũ in casu posito: & concedo quod non minus aggrauat, quàm illud: sed sicut illud nõ pertinet ad speciem peccati, nec mutat illam, qa est præter intentionem: ita nec hoc: & conceditur nihilominus, quod nocumentũ spiritualis mortis in hoc casu per se consequitur ad actum peccati non minus, quàm scandalum ad fornicationem publice: ac per hoc quod directe aggrauat tale peccatum. non tamen dat aut mutat speciem, nec hic nec ibi: quia est præter intentionem, sed est effectus per se cõsequens vtrobique. Ad vltimã instantia dicitur, quod ibi allata omnia sunt dicta, & vt iam patet concedendum est, quod peccatum procurantis est grauius directe ex illato nocumẽto, quàm si fornicatꝰ fuisset absq; inductione illius: nec huius oppositu dicitur in litera, sed eo parando ipsum ad homicidam quantũ ad nocumentum illatũ author dicit duas differentias. prima quo ad actum inceriorem, & speciem ac grauitatem substantialem, scilicet q̃ homicida intendit per se primo mortẽ corporalem: hæc autem nõ sic se habet ad mortem spiritualem. secũda est quo ad actum exteriorem, q̃ actus exterior homicidæ est causa per se sufficiens efficaciter mortis corporalis. actus autem exterior istius non est per se sufficiens secundum efficaciam. nec putes hanc secundam differentiam esse per accidens, sed memẽto superioris tractat de duplici bonitate & malitia actus interioris & exterioris, scilicet ex fine & secundũ se, &c. & videbis quod homicidium quantum ad malitiam actus exterioris secundũ se & quantum ad actum intentionis probatu est

aggrauare peccatum: quia vnusquisque sibiipsi maxime est propinquus, & tamen minus peccat qui aliquod damnum sibi infert, quàm si inferret alteri. puta si occideret equum suum, quàm si occideret equum alterius vt patet per Philosophũ in Ethi. 5. ergo propinquitas personæ non aggrauat peccatum.

¶ Præterea, Conditio personæ peccantis precipue aggrauat peccatum ratione dignitatis vel scientiæ: secundum illud Sap. 6. Potentes potenter tormenta patientur. Et Luc. 12. Seruus sciens voluntatem domini, & non faciens, plagis vapulabit multis. ergo pari ratione ex parte personæ in quam peccatur magis aggrauaret peccatum dignitas, aut scientia personæ, in quam peccatur: sed nõ videtur grauius peccare qui facit iniuriam personæ ditiori, vel potentiori q̃ alicui pauperi: quia nõ est personarum acceptio apud deum, secundum cuius iudicium grauitas peccati pensatur. Ergo conditio personæ, in quam peccatur, nõ aggrauat peccatum.

¶ SED CONTRA est, quòd in sacra scriptura specialiter vituperatur peccatũ, quod contra seruos dei committitur: sicut dicitur 3. Reg. 19. Altaria tua destruxerunt & prophetas tuos occiderunt gladio. Vituperatur etiam maxime peccatum comissum in personas propinquas, secundũ illud Michææ. 7. Filius cõtumeliam facit patri, filia cõsurgit aduersus matrem suam. Vituperatur etiam specialiter peccatum, quod committitur in personas iii dignitate constitutas: vt patet Iob 34. Qui dicit regi Apostata. qui vocat duces impios. Ergo cõditio personæ, in quam peccatur, aggrauat peccatum.

CONCLVSIO.

¶ Quum persona, in quam peccatur, sit quodammodo vt obiectum in peccato, necesse est aggrauari peccatum secundum dignitatem personæ, in quã peccatur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd persona in quam peccatur, est quodãmodo obiectum peccati. Dictum est autẽ supra quòd prima grauitas peccati attenditur ex parte obiecti, ex quo quidem tanto attenditur maior grauitas in peccato, quanto obiectum eius est principalior finis, fines autẽ principales humanorum actuum sunt deus ipse, homo, & proximus: quicquid enim facimus, propter aliquod horum facimus, quamuis etiam horum trium vnum sub altero ordinetur. Potest igitur ex parte horum trium considerari maior vel minor grauitas in peccato secundum conditionem personę, in quam peccatur. Primo quidem ex parte dei: cui tanto magis aliquis homo coniũgitur, quanto est virtuosior vel deo sacratior: & ideo iniuria tali personæ illata magis redũdat in deum, secundum illud Zacha. 2. Qui vos tetigerit, tangit pupillam oculi mei. Vnde peccatum fit grauius ex hoc, quod peccatur in personam magis deo coniunctam, vel ratione virtutis, vel ratione officii. Et parte subiipsius manifestum est, quod tanto aliquis grauius peccat, quato aliquis magis in cõiunctam personam, seu naturali necessitudine, seu beneficiis, seu quacunque cõiunctione peccauerit: quia videtur in seipsum magis peccare: & pro tanto grauius peccat secundũ illud. Eccle. 14. Qui sibi nequam est, cui bonus erit? Ex parte vero proximi tanto grauius peccatur, quanto peccatum plures tangit: & ideo peccatum quod fit in personam publicam, puta regem, vel principem, qui gerit personam totius multitudinis, est grauius quàm peccatum quod committitur contra vnam personam priuatam: vnde specialiter dicitur Exo. 22. Principi populi tui non maledices. Et similiter iniuria, quæ fit alicui famosæ personæ, videtur esse grauior ex hoc, quod in scandalum & in tribulationem plurimorum redũdat.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quod ille, qui infert iniuriam virtuoso, quantũ est in se, turbat eum & interius & exterius: sed q̃ iste interius nõ turbetur, contingit ex eius bonitate, quæ non diminuit peccatum iniuriantis.

¶ Ad secundum dicendum, quod nocumentum, quod quis sibiipsi infert in his, quæ subsunt dominio propriæ voluntatis, sicut in rebus possessis habet minus de peccato, quam si alteri inferatur: quia propria voluntate hoc agit: sed in his, quæ non subduntur

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ *Super Quæstionis septuagesimæquartæ Articulum primum.*

Annot.

IN Articu. 1. dubium est de illa propositione, Omnes actus morales sunt actus immanentes hęc enim propositio destruere videtur doctrinam superius datam de bonitate & malitia morali actuum exteriorum, & veritatem quam continue sonamus, du percussiones, homicidia, & alia huiusmodi actus morales & malos dicimus.

Infra.q. 89.ar.3. & 5.cor. & q.102. ar.3. ad 20. Et 2. 2.q.100. ar.1.ad 7. Et Mal.q. 7.art.10. ad 5. Et Psal.24. 68.4.

¶ Ad hoc dicitur, quòd præsens propositio nec veritati, nec doctrinæ authoris contrariatur, sed est vera formaliter intellecta. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod cum subiectũ moralitatis sit actus voluntarius, oportet actum inquantum voluntarium sumi, cum sumitur inquãtum moralis: ac per hoc ex negatione voluntarij optime infertur negatio formalis actus, cum autem voluntarius actus exterior, puta mala percussio, à pluribus causfetur principijs subordinatis, puta voluntate irascibili & manu: si coparatur ad manum non est ab ea vt voluntarius actus: quia manus non est secundum se principium aliquo modo liberum, sed subest imperio seruiliter, si comparatur ad irascibilem, sic est ab ea vt volũtarius actus imperatus: quia irascibilis subest imperio ciuiliter. si comparatur ad voluntatem, sic est ab ea, vt actus voluntarius quodammodo elicitus vt patebit. quia ergo nullus actus exterior vt est, à principio, vnde est vt actio transiés exit ab eo sub ratione volũtarij, consequens est quòd nec exeat ab eodem sub ratione moralis: consequenter nulla actio transiens vt sic, pure sit voluntaria aut moralis, sed vt substat actioni alicui immanenti libere, & propterea in litera dicitur, quòd omnes actus morales siue boni, siue mali sunt immanentes, &c. esse manifestat formalis effectus: actibus enim moralibus bonis solis operantes sunt in seipsis boni, & mali sunt in seipsis mali, cuius oppositum accidit in transeuntibus: quoniam acta bene vel male disponuntur bonis vel malis actionibus transeuntibus: vt patet in ædificatione, pictura, scriptura. Ad rationes autem in oppositum dicitur, quod actus exteriores dicuntur boni vel mali moraliter vt subsunt alicui actui immanenti, & non aliter: quod patet ex hoc, quod non nisi inquantum induunt rationem voluntarij boni, vel mali moraliter sunt & dicuntur: constat namque volitum actum immanẽtem voluntatis afferre, cum hoc tamen stat, quòd huiusmodi actus voluntarij sunt secundũ se mali, aliter quàm actus inferiores, vt superius dictum fuit, nihil enim obstat magis ratio actus immanentis, quàm voluntarij, quod superius discussum est.

Infr.ar.3. cor. & q8. 3.ar.1. co. Et 2.di. 44.in ex po.lit.ad 2. Et mal. q. 2.ar.2. & 3.

Annot.

¶ In eodem art. 1.q.74. diligẽter aduerte, quod ex hoc articulo, vt ex tenatur responsio ad primum in art.6. huius q. habes non solum, quòd Peccatum est subiectiue in voluntate, sed quòd omne peccatum est subiectiue in voluntate. Ex hoc nanq; loco habes quòd omne peccatum est actus immanens & à voluntate: & consequenter in voluntate, quia omnis actus immanens est in eo, à quo est. Et quoniam in 2.art. determinatur, quod nõ sola volũtas est subiectum peccati, sed plures aliæ potentiæ sunt subiectę peccatis, vt in sequentibus patet articulis nosse debes, quod non inconuenit idem peccatum esse in pluribus subiectiue, secundum diuersa, sicut potest diuersimode esse à pluribus: paria nanq; in actionibus immanẽtibus sunt esse in & esse ab operãte, quum enim in omni peccato concurrat actio voluntatis positiue, vel priuatiue, oportet omne peccatum ratione huius esse in voluntate: quum etiam peccatum quandoq; sit actus alicuius potentiæ sub imperio voluntatis (vt male diligere, male irasci, male concupiscere) oportet peccatum secundum illum actum esse in illa potentia elicitiuum illius actus, & ficontingat ad eũdem actum malum concurrere tres potentias defectuose, puta voluntatem, rationem & concupiscibilem, illud peccatum subiectiue secundum diuersa erit in tribus, & quoniam quandoque assignatur pro subiecto proximum elicitiuum actus quando que primum mouens, quandoq; primum dirigens: ideo diligens lector discernat dicendi rationem, vbi diuersitatem inuenire contingat de subiecto alicuius peccati, & non damnet sed exponat.

4.q.1.a.5. 1.ar.2.q.2. 1.ad 3. & 3.cont.Ga. 3.cont.Ga. 109.sta. Et Mal.q. 7.ar.1.ad 16. Et Ma.15.ca. 4.& 5.

a ¶ *Super Quæstionis septuagesimæquartæ Artic. secundum.*

IN articulo secundo eiusdem septuagesimæquartę q. aduerte,

menter extenditur, quando pro reuerentia gradus peccator honoratur, ad plurium etiam notitiam perueniunt peccata magnorum, & magis homines, ea indigne ferunt.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quod authoritas illa loquitur de his, quæ per surreptionem infirmitatis humanæ negligenter agũtur.

¶ Ad secundum dicendum, quod deus non accipit personas si maiores plures punit: quia ipsorum maioritas facit ad grauitatem peccati, vt dictum est.

¶ Ad tertium dicendum quod homo magnus non reportat incõmodum ex bono, quod habet, sed ex malo vsu illius.

QVÆSTIO SEPTVAGESIMA quarta De subiecto peccatorum, in decem articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de subiecto vitiorum, siue peccatorum.

¶ Et circa hoc quæruntur decem. ¶ Primo, vtrum volũtas possit esse subiectum peccati. ¶ Secundo, vtrum volũtas sola possit esse peccati subiectum.

¶ Tertio, vtrum sensualitas possit esse subiectum peccati. ¶ Quarto, vtrum possit esse subiectum peccati mortalis. ¶ Quinto, vtrũ ratio possit esse subiectum peccati. ¶ Sexto, vtrum delectatio morosa, vel peccatum consensus in actum sit in superiori ratione, sicut in subiecto. ¶ Octauo, vtrũ ratio inferior possit esse subiectum peccati mortalis. ¶ Nono, vtrum ratio superior possit esse subiectum peccati venialis. ¶ Decimo, vtrum in ratione superiori possit esse peccatum veniale circa proprium obiectum.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Vtrum voluntas sit subiectum peccati.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quod voluntas nõ possit esse subiectum peccati. Dicit enim Dion. in 4. cap. De diui. no. quod malum est præter voluntatem & intentionem, sed peccatum habet rationem mali. ergo peccatum non potest esse in voluntate.

¶ Præterea, voluntas est boni vel apparentis boni, ex hoc autem q voluntas vult bonum, nõ peccat, hoc autem quòd vult apparens bonum quod non est vere bonum magis pertinere videtur ad defectum virtutis apprehensiuę, quàm ad defectum voluntatis. ergo peccatum nullo modo est in voluntate.

¶ Præterea, Non potest esse idem subiectum peccati, & causa efficiens: quia causa efficiens & materialis non incidunt in idẽ: vt dicitur in 2. Phy. sed voluntas est causa efficiens peccati. Prima enim causa peccandi est voluntas, vt Augu. dicit in lib. de duabus animabus. ergo non est subiectum peccati.

¶ SED CONTRA est, quòd in Aug. dicit in lib. Retractationũ quod voluntas est qua peccatur, & recte viuitur.

CONCLVSIO.

¶ *Peccatum eum sit actus imminens moraliter malus, & voluntarius necessario est in voluntate vt in subiecto.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd peccatum quidã actus est, supra dictum est: actuum autem quidam transeunt in exteriorem materiam, vt vrere & secare, & huiusmodi actus habent pro materia & subiecto id, in quod transit actio, sicut Philosophus dicit in 3. Phy. quod motus est actus mobilis à mouente. Quidam vero actus sunt non transeuntes in exteriorem materiam, sed manentes in agente: sicut appetere & cognoscere, & tales actus sunt omnes actus morales, siue sint actus virtutum, siue peccatorũ. vnde oportet quod prorium subiectum actus peccati sit potentia, quæ est principium actus. Cum autem proprium sit actuum moralium, quod sint voluntarij (vt supra habitum est) sequitur quod voluntas, quæ est principium actuũ voluntariorũ siue bonorum, siue malorum, quæ sunt peccata, sit principium peccatorum, & ideo sequitur quòd peccatum sit in voluntate sicut in subiecto.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd malum dicitur esse præter voluntatem, quia voluntas non tendit in ipsum sub ratione mali, sed quia aliquod malum est apparens bonum, ideo vo luntas aliquando appetit aliquod malum, & secundum hoc peccatum est in voluntate.

¶ Ad secundum dicendum, quod si defectus apprehensiuæ virtutis nullo modo subiaceret voluntati, non esset peccatum nec in voluntate nec in apprehensiua virtute: sicut patet in his qui habent ignorantiam inuincibilem: & ideo relinquitur quòd etiam defectus apprehensiuæ virtutis subiacens voluntati deputetur in peccatum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ratio illa procedit in causis efficientibus, quarum actiones transeunt in materiam exteriorem, & quæ nõ mouent se, sed alia: cuius contrarium est in voluntate. vnde ratio non sequitur.

ART-

ARTICVLVS II.

a ¶ *Vtrum sola voluntas sit subiectum peccati.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quod sola voluntas sit subiectum peccati. Dicit enim Aug. in lib. De duabus animabus, quòd non nisi voluntate peccatur: sed peccatum est sicut in subiecto in potentia qua peccatur: ergo sola voluntas est subiectum peccati.

¶ Præterea, Peccatum est quoddam malum cõtra rationem, sed bonum & malum ad rationem pertinens est obiectum solius voluntatis: ergo sola voluntas est subiectum peccati.

¶ Præterea, Omne peccatum est actus voluntarius, quia vt dicit Aug. in lib. de libero arbit. Peccatum adeo est voluntarium, quod si non sit voluntarium, non est peccatum: sed actus aliarum virium non sunt voluntarij, nisi inquantum illæ vires mouentur à voluntate. hoc autẽ non sufficit ad hoc, quod sint subiectum peccati: quia secundum hoc etiam membra exteriora, quæ mouentur à voluntate, essent subiectum peccati: quod patet esse falsum. ergo sola voluntas est subiectum peccati.

¶ SED CONTRA, Peccatum virtuti contrariatur. contraria autem sunt circa idem, sed aliæ etiam vires animæ præter voluntatem sunt subiecta virtutum, vt supra dictum est. ergo non sola voluntas est subiectum peccati.

CONCLVSIO.

¶ *Non modo voluntas est subiectum peccati. sed omnes illæ potentiæ, quas contingit ad suos moueri actus.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut ex prædictis patet, omne quod est principium voluntarij actus, est subiectum peccati: actus autem voluntarij dicuntur non solum illi, qui eliciuntur à voluntate, sed etiam illi, qui à voluntate imperantur, vt supra dictum est, cum de voluntario ageretur. vnde non solum voluntas potest esse subiectum peccati, sed omnes illę potentiæ quę possunt moueri ad suos actus, vel ab eis reprimi per voluntatem, & eædem etiam potentiæ sunt substantia habituum moralium bonorum vel malorum: quia eiusdem est actus & habitus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod non peccatur nisi voluntate, sicut primo mouente, alijs autem potentijs peccatur sicut ab ea motis.

¶ Ad secundum dicendum, quòd bonum & malum pertinent ad voluntatem sicut per se obiecta ipsius, sed aliæ potentiæ habent aliquod determinatum bonum & malum, ratione cuius potest in eis esse & virtus & vitium & peccatum, secundum quod participant voluntate & ratione.

¶ Ad tertium dicendum, quòd membra corporis non sunt principia actuum, sed solum organa. vnde & comparantur ad animam mouentem. sicut seruus qui agitur & non agit: potentiæ autem appetitiuæ interiores comparantur ad rationem quasi liberæ, quia agunt quodammodo & aguntur, vt patet per id quod dicitur in 1. politi. Et præterea actus exteriorum membrorum sunt actiones in exteriorem materiam transeuntes sicut patet de percussione in peccato homicidij, & propter hoc non est similis ratio.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Vtrum in sensualiate possit esse peccatum.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd in sensualitate non possit esse peccatum. Peccatum enim est proprium homini, qui ex suis actibus laudatur vel vituperatur: sed sensualitas est communis nobis, & brutis. ergo in sensualitate non potest esse peccatum.

¶ Præterea, Nullus peccat in eo quod vitare nõ potest, sicut Aug. dicit in lib. De lib. arb. sed homo non potest vitare quin actus sensualitatis sit inordinatus. est enim sensualitas perpetuæ corruptionis quandiu in hac mortali vita viuimus. vnde per serpentem significatur, vt Aug. dicit 12. De Trin. ergo inordinatio motus sensualitatis non est peccatum.

¶ Præterea, Illud quod homo ipse non facit, non imputatur ei ad peccatum, sed hoc solum videmur nosipsi: facere quod cum deliberatione rationis facimus, vt philosophus dicit in 9. Ethic. ergo motus sensualitatis quæ est sine deliberatione rationis non imputatur homini peccatum.

¶ SED CONTRA est, quod dicitur Ro. 7. Non enim quod volo bonum, hoc ago, sed quod odi malum, illud facio. quod exponit Aug. de malo concupiscentiæ, quod constat esse motum quendam sensualitatis. ergo in sensualitate est aliquod peccatum.

CONCLVSIO.

¶ *Cum contingat sensualitatem moueri à voluntate, necessarium est in ea posse peccatum esse.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est, peccatum potest inueniri in qualibet potentia, cuius actus potest esse voluntarius & inordinatus, in quo consistit ratio peccati. Manifestum est autem, quod actus sensualitatis potest esse voluntarius inquantũ sensualitas, id est appetitus sensitiuus, nata est à voluntate moueri. vnde relinquitur quòd in sensualitate possit esse peccatum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod aliquæ vires sensitiuæ partis etsi sint communes nobis & brutis: tamen in nobis habent aliquam excellentiam ex hoc, quòd rationi iunguntur: sicut nos præ alijs animalibus habemus in parte sensitiua cogitatiuam & reminiscentiam, vt in 1. dictum est, & per hunc modum etiam appetitus sensitiuus in nobis præ alijs animalibus habet quandam excellentiam, scilicet quòd natus est obedire rationi, & quantum ad hoc potest esse principium actus voluntarij, & per cõsequẽs subiectum peccati.

¶ Ad secundum dicendum, quòd perpetua corruptio sensualitatis est intelligenda quantũ ad fomitem, qui nunquam totaliter tollitur reatu, & remanet actu: sed talis corruptio fomitis non impedit quin homo rationabili voluntate possit reprimere singulos motus ordinatos sensualitatis si præsentiat, puta diuertendo cogitationem ad alia: sed dum homo cogitationem ad alia diuertit, potest etiam circa illud aliquis inordinatus motus insurgere. sicut cum aliquis transfert cogitationem suam à delectationibus carnis, volens concupiscentiæ motus vitare ad speculationem scientiæ, insurgit quandoque aliquis motus inanis gloriæ impræmeditatus. & ideo non potest homo vitare omnes huiusmodi motus propter corruptionem prædictam, sed solum sufficit ad rationem peccati voluntarij, q posit vitare singulos.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illud quod homo facit sine deliberatione rationis, non perfecte ipse facit: quia nihil operatur ibi id quod est principale in homine. vnde non est perfecte actus humanus: & per consequens non potest esse perfecte actus virtutis vel peccati, sed aliquid imperfectum in genere horum. vnde talis motus sensualitatis rationem præueniens, est peccatum veniale: quod est quiddam imperfectum in genere peccati.

bus laudatur vel vituperatur: sed sensualitas est communis nobis, & brutis. ergo in sensualitate non potest esse peccatum.

¶ Præterea, Nullus peccat in eo quod vitare nõ potest, sicut Aug. dicit in lib. De lib. arb. sed homo non potest vitare quin actus sensualitatis sit inordinatus. est enim sensualitas perpetuæ corruptionis quandiu in hac mortali vita viuimus. vnde per serpentem significatur, vt Aug. dicit 12. De Trin. ergo inordinatio motus sensualitatis non est peccatum.

¶ Præterea, Illud quod homo ipse non facit, non imputatur ei ad peccatum, sed hoc solum videmur nosipsi: facere quod cum deliberatione rationis facimus, vt philosophus dicit in 9. Ethic. ergo motus sensualitatis quæ est sine deliberatione rationis non imputatur homini peccatum.

¶ SED CONTRA est, quod dicitur Ro. 7. Non enim quod volo bonum, hoc ago, sed quod odi malum, illud facio. quod exponit Aug. de malo concupiscentiæ, quod constat esse motum quendam sensualitatis. ergo in sensualitate est aliquod peccatum.

CONCLVSIO.

¶ *Cum contingat sensualitatem moueri à voluntate, necessarium est in ea posse peccatum esse.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est, peccatum potest inueniri in qualibet potentia, cuius actus potest esse voluntarius & inordinatus, in quo consistit ratio peccati. Manifestum est autem, quod actus sensualitatis potest esse voluntarius inquantũ sensualitas, id est appetitus sensitiuus, nata est à voluntate moueri. vnde relinquitur quòd in sensualitate possit esse peccatum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod aliquæ vires sensitiuæ partis etsi sint communes nobis & brutis: tamen in nobis habent aliquam excellentiam ex hoc, quòd rationi iunguntur: sicut nos præ alijs animalibus habemus in parte sensitiua cogitatiuam & reminiscentiam, vt in 1. dictum est, & per hunc modum etiam appetitus sensitiuus in nobis præ alijs animalibus habet quandam excellentiam, scilicet quòd natus est obedire rationi, & quantum ad hoc potest esse principium actus voluntarij, & per cõsequẽs subiectum peccati.

¶ Ad secundum dicendum, quòd perpetua corruptio sensualitatis est intelligenda quantũ ad fomitem, qui nunquam totaliter tollitur reatu, & remanet actu: sed talis corruptio fomitis non impedit quin homo rationabili voluntate possit reprimere singulos motus ordinatos sensualitatis si præsentiat, puta diuertendo cogitationem ad alia: sed dum homo cogitationem ad alia diuertit, potest etiam circa illud aliquis inordinatus motus insurgere. sicut cum aliquis transfert cogitationem suam à delectationibus carnis, volens concupiscentiæ motus vitare ad speculationem scientiæ, insurgit quandoque aliquis motus inanis gloriæ impræmeditatus. & ideo non potest homo vitare omnes huiusmodi motus propter corruptionem prædictam, sed solum sufficit ad rationem peccati voluntarij, q posit vitare singulos.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illud quod homo facit sine deliberatione rationis, non perfecte ipse facit: quia nihil operatur ibi id quod est principale in homine. vnde non est perfecte actus humanus: & per consequens non potest esse perfecte actus virtutis vel peccati, sed aliquid imperfectum in genere horum. vnde talis motus sensualitatis rationem præueniens, est peccatum veniale: quod est quiddam imperfectum in genere peccati.

quod hinc patet apud authorem, actus aliarũ potentiarum, quæ sunt principia actuum volũtariorũ vt sic, esse quan doque peccata formaliter: ita quòd actus voluntatis est primo malus formaliter. actus autem aliarum virium formaliter mali, sed non primo, sed secundario & hoc ex ratione literæ probatur: quia actus immanens voluntarius inordinatus est formaliter malus & ex subiecto simul & principio: quia principium talis actus est subiectum peccati formaliter, actus autem transeuntes, vt sic, non nisi materialiter mali sunt & ad subfiantiam peccati pertinent in actu exercito: quia non nisi mediante actu immanẽte, qui est subiectum bonitatis & malitiæ moralis, vt patet ex dictis. vnde Sco. in 2. sent. dist. 42. absq; ratione intulit peccatũ esse formaliter in sola voluntate. hoc enim non minus est falsum, quã actualem iustitiam, id est bonitatem, vt distinguitur contra actua le peccatum esse in sola voluntate: quamuis vtrunq; sit formaliter in sola ipsa prima.

a ¶ *Super Quæstionis septuagesimæquartæ Articulum tertium.*

Annot.

IN articulo tertio, eiusdem septuagesimæquartæ quæstionis dubium occurrit ex Scoto in quadragesima secunda distinctione secundi sentent. qõ. 3. inferente quòd si in motibus præcedentibus actus voluntatis est peccatum. quia voluntas non præuenit, quod sit peccatum omissionis: quum tamen hic ponatur peccatum commissionis, sed hoc facile soluitur à perspicientibus, quòd quando committitur aliquis actus inordinatus voluntarie: siue voluntarie sit positiue, siue negatiue, est peccatum commissionis: vt patet in delectationibus malis perceptis, non imperatis, sed nec excelsis, ineuria nanq; nautę submersionis peccatum committitur, quamuis negatiue: vnde quum concupiscentia carnis aduersus spiritum sit malus actus, & voluntarius negatiue, sequitur quod sit peccatum commissionis, quando peccatum est.

Annot.

¶ In eodẽ articulo aduerte quod circa motus sensualitatis est aliquid certum, & aliquid videtur incertum: certum est, quod omnes motus mali, quos voluntas potest, & debet præuenire, si non præuenit, quando, sicut, &c.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sunt peccata, sed quòd voluntas possit & debeat super singulos motus sensua licatis aut vanitatis præuenire, nō videtur consonum: eo quod videtur, quòd sit obligatio ad impossibile in reali exequutione singularum præuentionum. Si tamen authoritas Augustini & authoris veneranda pensetur, & ratio in litera insinuata, non apparebit hoc dissonum. Cum enim peccatum veniale sit imperfectum quid in genere motus & peccati: propter quod & fine deliberatione committitur, cōsequens est quòd imperfecta ratio potentiæ & debiti sufficiat ad commissionem ipsius. vnde cōcedetur, quòd est in nobis imperfecta potentia ad reprimendum vel obuiandum singulis motibus malis: quia dum attendo vni, & do operam rei sanctæ, insurgit alius: attamē talis imperfecta potentia cum aliquali debito sufficit ad rationem talis peccati imperfecti.

Suprà q. 88. ar. 3. ad tertium. Et inf. q. 89. ar. 5. cor. Et 2. dist. 24. q. 3. art. 2. ad tertium. Et 6. q. 25 ar. 5. Et mal. q. 7. ar. 6. Et quol. 4. ar. 22. cor.

a ¶ Super Quæstionis septuagesimæquartæ Artic. quartum.

Annot.

IN articulo quarto, aduerte quòd sensualitas, id est pars appetitiua sensus tripliciter sumitur. primo vt sensitiua est absolute: & sic nullum habet in se peccatum, sicut nec in brutis. Secundo: vt est volentis, & sic est principium peccati venialis, du habens ipsam non præuenit voluntate cōiuncta motus eius insurgentes contra rationis bonum. Tertio, vt est mota à deliberatione, & sic principium est, & subiectum virtutis & vitij actus virtuosi peccati mortalis, vt ex superius dictis patet, & secundum hoc habes vnde videas, q̄ sicut superius simpliciter concessum est in appetitu sensitiuo, vt moto à voluntate esse virtutem, ita nunc conceditur, quod in sensualitate vt mota à voluntate est peccatum mortale: sicut non est concessum, quòd in appetitu sensitiuo est virtus: ita nūc negatur in eo mortale peccatū, par enim est ratio, vt in litera dicitur in responsione ad secundum: quamuis vocabulum sensualitatis: quia nominare videtur appetitum sensitiuum ex parte depressionis eius, non nihil fauoris negati in ea peccatum mortale tribuant.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Virum in sensualitate possit esse peccatum mortale.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd in sensualitate possit esse peccatum mortale. actus enim ex obiecto cognoscitur: sed circa obiecta sensualitatis contingit peccare mortaliter: sicut circa delectabilia carnis. ergo actus sensualitatis potest esse peccatum mortale: & ita in sensualitate peccatum mortale inuenitur.

¶ Præterea, Peccatum mortale contrariatur virtuti, sed virtus potest esse in sensualitate. temperantia enim & fortitudo sunt virtutes irrationabiliū partium, vt philosophus dicit in 2. Ethic. ergo in sensualitate potest esse peccatum mortale, cum contraria sint nata fieri circa idem.

¶ Præterea, Veniale peccatum est dispositio ad mortale: sed dispositio & habitus sunt in eodem. cum igitur veniale peccatum sit in sensualitate, vt dictum est: etiam mortale peccatum esse poterit in eodem.

¶ SED CONTRA est quod Aug. dicit in lib. retractionum. & habetur in glo. Ro. 7. inordinatus concupiscentiæ motus, qui est peccatum sensualitatis, potest etiam esse in his, qui sunt in gratia, in quibus tamen peccatum mortale non inuenitur. ergo inordinatus motus sensualitatis non est peccatum mortale.

CONCLVSIO.

¶ Cum ordinare in finem vltimum actiones ex ipso sit rationis opere, non potest esse mortale peccatum in sensualitate, sed ratione.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut inordinatio corrumpens principium vitæ corporalis, causat corporalem mortem, ita etiam inordinatio corrumpens principium spiritualis vitæ, quod est finis vltimus, causat mortem spiritualem peccati mortalis, vt supra dictum est: ordinare autem aliquid in finem, non est sensualitatis, sed solum rationis. inordinatio autē a fine non est nisi eius, cuius est ordinare in finem. vnde peccatum mortale non potest esse in sensualitate, sed solum in ratione.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd actus sensualitatis potest concurrere ad peccatum mortale. sed tamen actus peccati mortalis non habet, quod sit peccatum mortale ex eo, quod est sensualitatis: sed ex eo q̄ est rationis cuius est ordinare in finem: & ideo peccatum mortale non attribuitur sensualiti, sed rationi.

Annot.

Num veniale peccatum valeat esse in sensualitate.

¶ In hoc eodem quarto articulo est dubium quia doctrina authoris nō videtur rationi consona, dum peccatum veniale concedit in sensualitate, id est appetitu sensitiuo, & mortale negat in eadē: nam si intendit de sensualitate secundum id, quod est ei verbum proprium, vtrunq; peccatum negandum est: quia omne peccatum est aut in voluntate aut in aliqua potentia, vt subest voluntati: si vero intendat de sensualitate vt subest voluntati, vtrunq; conceden dum est, quāuis diuersimode: quia veniale vt imperfecte, mortale vt perfecte.

¶ Ad hoc dicitur, quòd procul dubio cū de subiecto peccati est sermo, oportet vel de voluntate vel de potentia vt subest voluntati, intelligi: sed qa subesse voluntati, contingit dupliciter, scilicet vt mouenti, & vt non reprimenti, actus qui sit à sensualitate vt subest voluntati mouenti, est peccatū mortale, & non sibi, sed voluntati tribuitur, actus vero, qui sit ab ea vt subest voluntati, nō reprimenti, est suus, & est peccatum veniale, & sibi tribuitur. sed hæc ratio nihil valet: quoniam constat passiones membrorum, quæ remotiores sunt à ratione peccati, qua passiones appetitus sensitiui, esse peccata mortalia, quando sunt voluntaria voluntate non reprimente: vt patet in muliere, quæ etiam voluntate tacerat alio ipsam cognoscente. Ratio quoque in promptu est cōtra hanc responsionem: quia eiusde rationis est mouere & non mouere quān do oportet, vbi oportet, &c. Dicendum est ergo, quòd ratio quare veniale attribuitur sensualitati, & mortale non nisi cum specificatione, vt scilicet motę & voluntate, potest esse duplex. Prima quæ tacta est in præcedēti nominata, quia scilicet mortale est à sensualitate vt subest deliberationi, veniale autē est ab ea vt subest quomodolibet voluntati: hinc enim est vt quia deliberatio est proprius actus partis superioris, vt actus ex ea pendentes non tribuantur inferioribus, nisi cū specificatione participatæ motionis, actus autem ex ea nō pendentes relinquantur inferioribus. Secunda est profunda & intenta ab authore ex natura virium animæ & resolutionis actuū in propria principia: vires nanq; animæ nostræ in parte sensitiua sicut in cognoscendo sunt secundum se excellentes totā naturā brutorū: per hoc quòd apprehendunt quandam libertatē, ita quòd nō ipsum ex hoc, quòd actua liter mouentur, vel nō mouentur à voluntate: sed ipsis, qa sunt tales (quod superius vocaui mus) quia sunt volentis sunt quodāmodo liberæ: dico aut quodāmodo, quia nō habent tantū libertatis, vt ponitur in actu deliberatum, sed vestigiū quodda libertatis sortitæ sunt ex eleuatione in naturam rationalem à quo fluunt: eædem aut vires appetitiuę sensitiuę, vt actuaaliter motæ, & mouētes à parte superiori tantā libertatis participāt, vt etiam in deliberatos actus possint. vnde sit, vt actus voluntarius sensualitatis, qui uis totus elicitiue ab ipso appetitu sensitiuo resoluendus sit in sua propria principia secundū illa tantū rationem resoluetur in sensualitatē, qua habet ab ea secundū se, secundum illā vero, qua habet ab eadem non secundum seipsam, sed vt mota est ab altero, resolue tur in illud alterū, vt in ipsum vt mota est ab illo altero, & quia peccare cōsistit in agere. & ppterea ad hoc, p aliquā potentia peccet mortaliter, nō sufficit quod ita mota à voluntate: sic enim manus peccaret quotiēdo, sed oportet vt secundum se libere agat: oportet p secundum modū p̄prię libertatis potentiæ attribuamus ei peccare: quo fit vt quia sensualitas secundum id habet tm libertatis, vt sufficiat ad peccatū veniale: ideo peccatū veniale ei tribuit: qa veio non habet tantū rationalitatis, vt possit in peccatū mortale (qa nō est eius respicere bonū rationis vt sic nec) ideo eiū attribuit peccatū mortale: & qa eius vt motæ à superiori est trahere ordinare in bonū rationis vt dictū est. Ad obiecta ergo dicitur, quod authoris loquitur de sensualitate nostra secundū id quod est ei proprium vt patet in responsione ad primum: & propterea negauit ab ea mortale cui priùs tribuerat veniale: ideo patet non esse parem rationem. Ex articulis autem secundo & diligēter inspectis facile patere potest, hanc esse veram mentem authoris.

Inferat. 3. cor. & 2. dist. 24. q. 3. ar. 4. cor. & ver. 17. ar. 2. cor.

Annot.

¶ In responsione ad tertium eiusdem quarti articuli, nō turberis ex exemplo caloris dispōentis ad formā ignis pro eo quod dicitur esse in eodem subiecto. Exemplum in primis est, et verificatur de subiecto partiali, id est materia quæ dispōitur ad formam ignis calore, & suscipit illam.

a ¶ Super Quæstionis septuagesimæquartæ Articulum quintum.

Annot.

IN articulo 5. eiusdem 74. q. hoc solum dicēdum occurrit, quia ratio secundum se est suipsius & aliorum ordinatiua in finem: & deordinatiua ab illo libere libertate perfecta, radicaliter tamē (libertas enim formaliter est principium voluntatis) idcirco actus rationis inordinatus est moraliter malus, si inordinatio in potestate nostra est. proper quod vtroque modo contingit moralem malitiam in ratione inueniri, (subiectiue scilicet in cognoscendo & in dirigendo: sed affectus in cognoscendo tam negatiuus, qui vocatur ignorantia, quam positiuus, qui vocatur error, non semper habet rationem mali moraliter, sed negatiuus solum quando potest, & debet quis scire: positiuus autem quando potest, non est enim absque peccato habere scienter opinionem falsam de triangulo, cum potest haberi vera, vel non falsa, saltem suspendendo credulitatem, cum nonnullum malum intellectus sit falsa opinio de quocunque propter quod in litera in responsione ad secundum concluditur, q in ratione est peccatum, vt effectus eius est voluntarius: defectus autem in dirigendo, vt in litera dicitur, semper est malus moraliter, quia de ratione sua claudit volūtariū formaliter: directio enim imperādo fit: imperiū aūt, vt supra didicimus, actus est rationis mota à voluntate: est igitur à ratione & in ratione peccatum vt proximo & elicitiuo principio inordinati actus voluntarij multo magis quām in appetitu inferiori, qui rationem solū participat.

Annot.

a ¶ Super Quæstionis septuagesimæquartæ Articulum sextum.

Inf. q. 88. ar. 3. ad 2. Et 2. dist. 24. q. 3. ar. 4. Et veri. q. 15. ar. 3. cor.

IN articulo sexto eiusdem 74. q. videtur mihi, quòd author ob reuerentiam diui Aug. articulum hunc & sequentem apposuerit: quum enim ex dictis ia constet, omne peccatū esse in illa potentia, quæ est proximum eius principium liberum, seu rationale aliquo modo, & delectatio morosa sit in concupiscibili, saltem quandoq; vt mota est à superiori, si cætera peccata intemperantię, & cōsensus in ea sit in voluntate, & imperium vel non imperium reprehensionis illius sit in ratione: consequens est, quòd non oporteba simpliciter solicitari de subiectiuo huius peccati magis quām aliorum, sed quoniā beatissimus, ac doctissimus Augu. attribuerat peccatum morose delectationis rationi inferiori: ideireo vt hic saluaret hūc, docuit articulū, ex quo enuclearе subiectantiam peccati dicimus diuersimode: vt dictum est.

Annot.

¶ In responsione ad primum in eodem articulo scito, nouitie. primo, quòd delectatio dicitur esse in ratione: vt in primo motiuo, eo modo quo imperium dicit primum mouens. Secundo, quòd quia author intendit saluare, quod huiusmodi peccatum sit in ratiōe vt in subiecto: ideo repetit regulam superius habitam, scilicet, quòd æqua est extensio principij, & subiecti in materia peccatorum: vt inde discas q̄ delectatio est in ratione subiectiue, tanquam imperante, in appetitu autem tāquam in elicitē.

a ¶ Super Quæstionis septuagesimæquartæ Articulum septimum.

Annot.

IN titulo artic. septimi aduerte, quòd sensus quæstionis est de actu exteriori malo tam venialiter, quām mortaliter: ita quòd intēditur an peccatum consensus in actum, vt distinguitur contra cogitationem & delectationē inferius, sit in ratione superiori, vt in subiecto.

Quæstio.

¶ Num subiectum cōsensus in actum, & subiectum consensus in delectationē sint duo subtilia.

¶ RESPONDEO dicendum, quod peccatum cuiuslibet potentiæ consistit in actu ipsius, sicut ex dictis patet. Habet autē ratio duplicem actum. Vnum quidem secundum se in comparatione ad proprium obiectū, quod est cognoscere aliquod verum. Alius autem actus rationis est, inquantum est directiua aliarum virium. Vtroque igitur modo contingit esse peccatum in ratione. Et primo quidem inquātum erat in cognitione veri: q̄ quidem tunc imputatur ei ad peccatū, quādo habet ignorātiam vel errorem circa id quod potest & debet scire. secundo quando inordinatos actus inferiorum virium vel imperat: vel etiam posset de liberationem non coercet.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ratio illa procedit de defectu rationis, qui pertinet ad actum propriū respectu proprii obiecti, & hoc quando est defectus cognitionis eius, quòd quis nō potest scire: tunc enim talis defectus rationis non est peccatū, sed excusat à peccato: sicut patet in his, quæ per furiosos committuntur. Si vero sit defectus rationis circa id quod homo potest, & debet scire, nō omnino homo excusatur à peccato: sed ipse defectus imputatur ei ad peccatum, defectus autem qui est solum in dirigendo alias vires, semper imputatur ei ad peccatum: quia huic defectui occurrere potest per proprium actum.

¶ Ad secundū dicendum, quod sicut suprà dictum est, cum de actibus voluntatis & rationis ageretur, voluntas quodammodo mouet & præcedit rationem. & ratio quodammodo voluntatem. vnde & motus voluntatis dici potest rationalis & actus rationis potest dici voluntarius: & secūdum hoc in ratione inuenitur peccatū, vel prout est defectus eius voluntarius, vel prout actus rationis est principium actus voluntatis.

¶ Ad tertium patet responsio ex dictis.

ARTICVLVS VI.

a ¶ Virum peccatum morosæ delectationis sit in ratione.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum morosæ delectationis non sit in ratione. Delectatio enim importat motum appetitiuæ virtutis, vt supra dictum est. sed vis appetitiua distinguitur à ratione, quæ est vis apprehensiua. ergo delectatio morosa non est in ratione.

¶ Præterea, Ex obiectis cognosci potest ad quā potentiam actus pertineat, per quem potentia ordinatur ad obiectū, sed delectatio quandoque est morosa circa bona sensibilia, & non circa bona rationis. ergo peccatum delectationis morosæ non est in ratione.

¶ Præterea, Morosum dicitur aliquid propter diuturnitatem temporis. sed diuturnitas temporis non est ratio, quòd aliquis actus pertineat ad aliquam potentiam. ergo delectatio morosa non pertinet ad rationem.

¶ SED CONTRA est, quod Augu. dicit 12. De tri. quòd consensus illecebræ si sola cogitatione delectationis contentus est, sic habendū existimo, velut cibum vetitum mulier sola comederit. per mulierem autem intelligitur ratio inferior, sicut ibidem ipse exponit. ergo peccatum morosæ delectationis est in ratione.

CONCLVSIO.

¶ Contingit in ratione morosæ delectationis peccatū esse, quando non reprimit illicitum passionis motum, quem ex deliberationis iudicio in se prouocauit, & animaduertit inordinatum esse.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut iam dictum est, peccatum contingit esse in ratione, quandoq; quidem inquantum est directiua humanorum actuū. Manifestū est autem, quod ratio non solum est directiua exteriorum actuū, sed etiam interiorum passionū & ideo quando deficit ratio in directione interiorum passionum, dicitur esse peccatum in ratione, sicut etiam quando deficit in directione exteriorum actuū. Deficit autem in directione passionum interiorum dupliciter. Vno modo quando imperat illicitas passiones, sicut quando homo ex deliberatione prouocat sibi motum iræ, vel concupiscentiæ, alio modo quando non reprimit illicitum passionis motum: sicut cum aliquis postquam deliberauit, quod motus passionis insurgens est inordinatus, nihilominus circa ipsum immoratur, & ipsum non expellit: & secundum hoc dicitur peccatum delectationis morosæ esse in ratione.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, quod delectatio quidem est in vi appetitiua, sicut in proximo principio, sed in ratione est sicut in primo motiuo: secundum hoc quod supra dictum est, quòd actiones, quæ non transeūt in exteriorem materiam, sunt sicut in subiecto in suis principijs.

¶ Ad secundum dicēdum, quòd ratio actum proprium illicitum habet circa proprium obiectum: sed directionem habet circa omnia obiecta inferiorum virium, quæ per rationem dirigi possunt, & secundum hoc etiam delectatio circa sensibilia obiecta pertinet ad rationem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd delectatio dicitur morosa non ex mora temporis: sed ex eo, quod ratio deliberans circa eam immoratur: nec tamen eam repellit tenens, & voluens libenter, quæ statim vt attigerunt animum, respui debuerunt, vt Aug. dicit 12. De trinit.

ARTICVLVS VII.

a ¶ Virum peccatum consensus in actum sit in ratione superiori.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum consensus in actum non sit in ratione superiori. Consentire enim est actus appetitiuæ virtutis: vt suprà habitum est: sed ratio est vis apprehensiua. ergo peccatū consensus in actum non est in ratione superiori.

¶ Præterea, Ratio superior intendit rationibus æternis inspiciendis & cōsulendis: vt Au. dicit 12. De trinit. sed quandoque consentitur in actum non consultis rationibus æternis: nō enim semper homo cogitat de rebus diuinis, quando consentit in aliquem actum. ergo peccatum consensus in actum non semper est in ratione superiori.

¶ Præterea, Sicut per rationes æternas potest homo regulare actus exteriores: ita etiam interiores delectationes, vel alias passiones. sed consensus in delectationem absque hoc, quòd opere statuatur, implendum est rationis inferioris: vt dicit Aug. 12. De tri. ergo etiam consensus in actum peccati debet interdum attribui rationi inferiori.

¶ Præterea, Sicut ratio superior excedit inferiorem, ita ratio excedit vim imaginatiuam: sed quandoque procedit homo in actum per sensū vtroque secundum rationes temporales est rationis inferioris: quando vero fit secundum rationes æternas solas (vt si quis ex solo contemptu æternæ legis cōsentit in delectationem vel in actū, nō reputans aliter prohibitū) est rationis superioris. in hoc tamen differentia est, quia quando est inferioris, est etiam superioris, saltem negatiue: quia tenetur obuiare dirigendo secūdum legem æternā, & non obuiat: quando vero est superioris, non oportet quòd sit inferioris: quia non spectat ad inferiorem de propris superiori iudicare, vt contingit cum quis morose delectatur de iniurijs fidei. secūdū appropriationem autē, quę in litera tangitur, scilicet quando duo ordinata iudicanda occurrunt, vltimum superiori, & præambulum inferiori attribuitur deliberatio, iudicium ac consensus vnius, scilicet delectationis ad inferiorem, alterius vero, id est actus ad superiorē spectat: & hoc iudicio meo, intendit author in litera propter reuerentiam tanti doctoris, vt dictum est: & per hoc patet responsio ad obiectā. nam procedunt de consensu

Universidad de Deusto
Biblioteca

ris in delectationem etiã secundũ rationes æternas persequerat, pertinet etiam ad rationem superiorem : quasi velit dicere q̃ si non acceptetur secundum æternas rationes, nõ spectet ad superiorem, hoc enim verum est q̃ nõ spectat ad superiorem secundũ appropriationem, quatis spectaret ad ipsam secundum rẽ negatiue. & hunc sensum expimit ipse author in sequẽti articulo, in responsione ad primu: vt ibi declarabitur.

Annot. *a ¶ Super Quæstionis septuagesimæquartæ Articulum octauum.*

IN articulo octauo in responsione ad primu liabes id quod dixi mi 15. dũ duas responsiones vides. primam, quòd consensus in delectationem potest esse vtrusq; rationis. secundã, quod quando est rationis inferioris, est eius auersæ ab æternis regulis, quia deficit in ea ordinatio superioris rationis per rationes æternas : ex hoc enim manifestè patet, quod dictum est, scilicet cõsensum in delectationem morosam inferioris rationis semper esse etiã superioris saltem negatiue, alioquin nõ saluaretur dissinitio peccati supra dicta: quod est cõtra legem æternam.

¶ In responsione ad quartum eiusdẽ articuli iuncta corpori articuli habes, quòd & quare delectatio morosa coniugati de actu matrimonij cogitato, nõ est peccatum mortale : eadem enim ratio est de cõsensu in actum & in delectationem cogitati actꝰ: & propterea sicut coniugi consensus in actum non prohibetur, ita nec delectatio eius tam in opere, quàm in cogitatione, per se loquendo: secus per accidens, puta quia vane cogitat, quia periculose in absentia peccaret.

Annot. ¶ In responsione ad quintum aduerte, quòd inter materiam luxuriæ & iræ, licet in veritate non sit differentia quo ad rationem peccati mortalis quia tã in his quã in cæteris materijs mortalibꝰ consensus in delectationem cogitati actus rationis cogitationis non est mortale, sed veniale, quãdoque vel nullũ, ratione vero cogitati actus semper est mortale, tamen quia in materia luxuriæ maxime timetur hoc peccatũ multoties forte credit peccatũ, vbi nõ est: & ecõtra, vbi est delectatio de cogitata vindicta, quã tamen facere non vult, nõ æstimatur. propter quod auctior in corpore articuli affectum hominis ad actum secundum se pensandum docet in hu

quæ per sensum corporis sentiuntur, ita decernitur quodcunque peccatum, vt si potestas sit, etiam corpore compleatur, intelligenda est mulier cibum illicitum viro dedisse: per quem superior ratio significatur : ergo ad rationem pertinet consentire in actum peccati.

CONCLVSIO.

¶ Consensus in actum est in superiori ratione, cum actus sit vltimum quod principalis potentia potest.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd cõsensus importat iudiciũ quoddã de eo, in quod consentitur. sicut enim ratio speculatiua iudicat & sententiat de rebus intelligibilibus, ita ratio practica iudicat & sententiat de agẽdis. Est autem considerandum, quod in omni iudicio vltima sententia pertinet ad supremũ iudicatorium : sicut videmus in speculatiuis, quod vltima sententia de aliqua propositione datur per resolutionem ad prima principia, quandiu enim remanet aliquod principium altius, adhuc per ipsum potest examinari id, de quo quæritur : vnde adhuc est suspensum iudicium, quasi nondum data finali sententia. Manifestum est autem, quòd actus humani regulari possunt & regula rationis humanę, quę sumitur in rebus creatis, quas naturaliter homo cognoscit: & vlterius ex regula legis diuinæ, vt suprà dictum est. vnde cum regula legis diuinæ sit superior, consequens est, vt vltima sententia, per quã iudicium finaliter terminatur, pertineat ad rationẽ superiorem, quæ intendit rationibus æternis. cum autem de pluribus occurrit iudicandum, finale iudicium, est de eo, quod vltimo occurrit. In actibus autem humanis vltimo occurrit ipse actus, præambulum autem est ipsa delectatio, quæ inducit ad actum, & ideo ad rationem superiorem proprie pertinet consensus in actum, ad rationem vero inferiorem, quę habet inferius iudicium, pertinet iudicium præambulum, qꝰ est de delectatione : quauis etiam & de delectatione superior ratio iudicare possit : quia quicquid iudicio subditur inferioris, subditur etiam iudicio superioris, sed non conuertitur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd cõsentire est actus appetitiuæ virtutis non absolute, sed cõsequens ad actum rationis deliberantis & iudicantis: vt suprà dictũ est. in hoc enim terminatur cõsensus, quia voluntas tendit in id quod est iam ratione iudicatum: vnde consensus potest attribui & voluntati & rationi.

¶ Ad secundũ dicendum, quod ex hoc ipso, qꝰ ratio superior nõ dirigit actus humanos secundum legem diuinam, impedit actũ peccati, dicitur ipsa cõsentire, siue cogitet de lege æterna: siue non. cum enim cogitat de lege Dei actu, eam contemnit: cum vero non cogitat, eã negligit per modum amissionis cuiusdam: vnde omnibus modis consensus in actum peccati procedit ex superiori ratione: quia, vt Aug. dicit 12. De trin. nõ potest peccatum efficaciter perpetrandum mente decerni, nisi illa mẽtis intentio penes quam summa potestas est, membra in opus mouendi vel ab opere cohibendi malæ actioni cedat aut seruiat.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ratio superior per cõsiderationem legis æternæ sicut potest dirigere, vel cohibere actum exteriorẽ: ita etiam delectationẽ interiorẽ, sed tamen antequã ad iudiciũ superioris rationis deueniatur, statim vt sensualitas proponit delectationẽ, inferior ratio per rationes tẽporales deliberans, quandoque huiusmodi delectationẽ acceptat: & tunc cõsensus in delectationẽ pertinet ad inferiorem rationem. Si vero etiam considera-

tis rationibus æternis, homo in eodem consensu perseueret: iam talis consensus ad superiorem rationem pertinebit.

¶ Ad quartum dicendum, quòd apprehensio virtutis imaginatiuæ est subita, & sine deliberatione: & ideo potest aliquem actum causare, antequam superior vel inferior ratio etiam habeat tempus deliberandi: sed iudicium rationis inferioris est cum deliberatione, quæ indiget tempore: in quo etiam ratio superior deliberare potest. vnde si nõ cohibeat ab actu peccati, per suã deliberationẽ, merito illi imputabitur.

ARTICVLVS VIII.

a ¶ Virum consensus in delectationem, sit peccatum mortale.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd cõsensus in delectationem, non sit peccatum mortale. Consentire enim in delectationem, pertinet ad rationem inferiorem, cuius non est intẽdere rationibus æternis, vel legi diuinæ, & per consequens nec ab eis auerti: sed omne peccatũ mortale est per auersionem à lege diuina, vt patet per diffinitionem August. de peccato mortali datam, quæ suprà posita est. ergo consensus in delectationem, non est peccatum mortale.

¶ Præterea, Consentire in aliquid, non est malum, nisi quia illud est malum, in quod consentitur: sed propter vnumquodque, & illud magis, vel saltem non minus: non ergo illud in quod consentitur : potest esse minus malum, quàm consensus: sed delectatio sine opere, non est peccatum mortale, sed veniale tantum: ergo nec consensus in delectationem, est peccatum mortale.

¶ Præterea, Delectationes differunt in bonitate & malitia, secundum differentiam operationum: vt dicit Philosophus in 10. Ethic. sed alia operatio est interior cogitatio: & alia, actus exterior, puta fornicationis: ergo delectatio consequens actum interioris cogitationis, tantum differt à delectatione fornicationis in bonitate, vel malitia, quantum differt cogitatio interior ab actu exteriori: & per cõsequens etiam eodem modo differt consentire in vtrumque, sed cogitatio interior non est peccatum mortale, nec etiam consensus in cogitationem. ergo per consequens nec consensus in delectationem.

¶ Præterea, Exterior actus fornicationis vel adulterij, nõ est peccatũ mortale ratione delectationis (quæ etiam inuenitur in actu matrimoniali) sed ratione inordinationis ipsius actus: sed ille qui consentit in delectationem, nõ propter hoc cõsentit in deordinationem actus. ergo non videtur mortaliter peccare.

¶ Præterea, Peccatũ homicidij est grauius quàm simplicis fornicationis: sed consentire in delectationem, quæ consequitur cogitationẽ de homicidio, non est peccatum mortale. ergo multo minus consentire in delectationem, quæ cõsequitur cogitationem de fornicatione, est peccatum mortale.

¶ Præterea, Oratio Dominica quotidie dicitur pro remissione venialiũ. vt Au. dicit. sed consensum in delectationem Aug. docet esse abolẽdum per orationem Dominicam. Dicit enim in 12. De tri. qꝰ hoc est longe minus peccatum quàm si opere statuatur implẽdum, & ideo de talibus quoque cogitationibus venia petẽda est pectúsque percutiẽdum atque dicendum, Dimitte nobis debita nostra. ergo cõsensus in delectationem est peccatum veniale.

¶ SED CONTRA est, quod Augu. post pauca subdit. Totus homo damnabitur, nisi hæc, quę sine voluntate operandi, sed tamẽ cũ volũtate animum talibus oblectandi solius cogitationis sentiũtur esse peccata, per Mediatoris gratiam remittantur : sed nullus damnatur nisi pro peccato mortali. ergo cõsensus in delectationem, est peccatũ mortale.

CONCLVSIO.

¶ Consensus in delectationem mortalis criminis, mortale peccatum est.

¶ RESPONDEO dicendum, quod circa hoc aliqui diuersimode opinati sunt. Quidam enim dixerunt, quod consensus in delectationem nõ est peccatum mortale, sed veniale tantum. Alij vero dixerũt, quòd est peccatum mortale, & hæc opinio est communior & verisimilior.

¶ Est enim cõsiderandum, quòd cum omnis delectatio consequatur aliquam operationem, vt dicitur in 10. Ethic. & iterum, cum omnis delectatio habeat aliquod obiectum, delectatio quælibet, potest comparari ad duo, scilicet ad operationem, quam cõsequitur, & ad obiectũ in quo quis delectatur. Cõtingit autẽ, quòd aliqua operatio sit obiectũ delectationis, sicut & aliqua alia res: quia ipsa operatio potest accipi vt bonum & finis, in quo quis delectatus requiescit, & quandoque quidem ipsamet operatio, quam consequitur delectatio, est obiectum delectationis: inquãtum scilicet vis appetitiua, cuius est delectari, reflectitur in ipsam operationem, sicut in quoddam bonum : puta cum aliquis cogitat & delectatur de hoc ipso, quod cogitat, inquantum sua cogitatio placet. Quandoque vero delectatio consequens vnam operationem (puta cogitationem aliquam) habet pro obiecto aliam operationem quasi rem cogitatam : & tunc talis delectatio procedit

procedit ex inclinatione appetitus, nõ quidem in cogitationem, sed in operationem cogitatam. Sic igitur aliquis de fornicatione cogitans, de duobus potest delectari. Vno modo de ipsa cogitatione, alio modo de ipsa fornicatione cogitata. delectatio autem de cogitatione ipsa sequitur inclinationem affectus in cogitationem ipsam, cogitatio autem ipsa secundum se non est peccatum mortale, imo quandoque est veniale tantum, puta cum aliquis inutiliter cogitat de ea, quãdoque autem sine peccato omnino : puta cum aliquis vtiliter de ea cogitat, sicut cum vult de ea prædicare vel disputare: & ideo per consequens affectio & delectatio, quæ sic est de cogitatione fornicationis, nõ est de genere peccati mortalis, sed quandoque est peccatum veniale, quandoque nullum. vnde nec cõsensus in talem delectationem est peccatũ mortale. & secundum hoc prima opinio habet veritatem. Quòd autẽ aliquis cogitans de fornicatione, delectetur de ipso actu cogitato. hoc contingit ex hoc, quòd affectio eius inclinata est in hunc actum. vnde quòd aliquis consentiat in talem delectationem, hoc nihil aliud est, quàm quòd ipse consentiat in hoc, quòd affectus suus sit inclinatus in fornicationem: nullus enim delectatur nisi in eo, quod est conforme appetitui eius: quòd autem aliquis ex deliberatione eligat, quòd affectus suus conformetur his, quæ secundum se sunt peccata mortalia, est peccatum mortale. vnde talis consensus in delectationem peccati mortalis est peccatum mortale, vt secunda opinio ponit.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd cõsensus in delectationem potest esse nõ solum rationis inferioris, sed etiam superioris, vt dictum est. & tamen ipsa ratio inferior potest auerti à rationibus æternis: quia etsi nõ intendit eis, vt secundum eas regulans quod est proprium superioris rationis : intendit tamen eis, vt secũdum eas regulata, & hoc modo ab eis se auertens, potest peccare mortaliter: nam & actus inferiorum virium, & etiam exteriorum membrorum possunt esse peccata mortalia, secundum quod deficit ordinatio superioris rationis regulantis eos secundum rationes æternas.

¶ Ad secundũ dicendum, quod cõsensus in peccatũ quod est veniale ex genere, est veniale peccatum: & secũdum hoc potest cõcludi, quòd consensus in delectationem, quæ est de ipsa vana cogitatione fornicationis, est peccatum veniale: sed delectatio quæ est in ipso actu fornicationis de genere suo, est peccatum mortale: sed quòd ante cõsensum sit veniale peccatum tantum, hoc est per accidens, scilicet propter imperfectionem actus: quę quidem imperfectio tollitur per cõsensum deliberatum superuenientem: vnde ex hoc adducitur in suam naturam, vt sit peccatum mortale.

¶ Ad tertium dicendum, quod ratio illa procedit de delectatione, quę habet cogitationem pro obiecto.

¶ Ad quartum dicendum, quod delectatio quæ habet actum exteriorem pro obiecto: non potest esse absque complacentia exterioris actus secundum se, etiam si nõ statuatur implendum propter prohibitionẽ alicuius superioris : vnde actus sit inordinatus, & per consequens delectatio erit inordinata.

¶ Ad quintum dicendum, quòd etiam consensus in delectationem quæ procedit complacentia actus homicidij cogitati, est peccatũ mortale: nõ autem consensus in delectationem, quæ procedit ex cõplacentia cogitationis de homicidio.

¶ Ad sextum dicendum, quod oratio Dominica nõ solũ contra peccata venialia dicenda est, sed etiam contra mortalia.

ARTICVLVS IX.

a ¶ Virum in superiori ratione possit esse peccatum veniale, secundum quod est directiua inferiorum virium.

Infr. artic. 10. docet idem.

AD NONVM sic proceditur. Videtur quòd in superiori ratione non possit esse peccatum veniale, secũdum quod est directiua inferiorũ virium, id est secundum quod cõsentit in actum peccati. Dicit enim Aug. in 12. De tri. quòd ratio superior inhæret rationibus ęternis : sed peccare mortaliter est per auersionem à rationibus æternis: ergo videtur, quòd in superiori ratione non possit esse peccatum, nisi peccatum mortale.

¶ Præterea, Superior ratio se habet in vita spirituali tãquam principium, sicut & cor in vita corporali: sed infirmitates cordis sunt mortales. ergo peccata superioris rationis, sunt mortalia.

¶ Præterea, Peccatum veniale fit mortale si fiat ex contemptu: sed hoc non videtur esse sine contemptu, quòd aliquis ex deliberatione peccet etiam venialiter. cum ergo consensus rationis superioris semper sit cum deliberatione legis ciuinæ, videtur quòd non possit esse sine peccato mortali propter contemptum diuinę legis.

¶ SED CONTRA, Consensus in actum peccati pertinet ad rationem superiorem, vt suprà dictũ est: sed cõsensus in actũ peccati venialis, est peccatum veniale: ergo in superiori ratione potest esse peccatum veniale.

CONCLVSIO.

¶ In ratione superiori, cum consentire contingat in actum venialis peccati, potest esse veniale peccatũ.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut Aug. dicit in 12. De tri. ratio superior inhæret rationibus æternis conspiciendis, aut consulendis. Conspiciendis quidem secundũ quod earum veritatem speculatur. Consulendis autem, secundũ quod per rationes æternas de aliis iudicat & ordinat. ad quod pertinet, quod deliberãdo per rationes æternas consentit in aliquem actum vel dissentit ab eo. Contingit autem quòd inordinatio actus, in quem consentit, non contrariatur rationibus ęternis: quia non est cum auersione à fine vltimo: sicut contrariatur actus peccati mortalis: sed est præter eas, sicut actus peccati venialis. vnde, quãdo ratio superior in actum peccati venialis cõsentit, non auertitur à rationibus æternis. vnde nõ peccat mortaliter, sed venialiter. Et per hoc patet responsio ad primum.

¶ AD SECVNDVM dicendũ, quod duplex est infirmitas cordis. Vna, quæ est ipsa substantia cordis, & immutat naturalem complexionem ipsius, & talis infirmitas semper est mortalis. Alia est autem infirmitas cordis propter aliquam inordinationem vel motus eius, vel alicuius eorum, quæ circunstant cor: & talis infirmitas non semper est mortalis. Et similiter in ratione superiori semper est peccatum mortale, quando tollitur totaliter ipsa ordinatio rationis superioris ad proprium obiectum, quod est rationis æternæ: sed quando est inordinatio circa hoc, nõ est peccatum mortale sed veniale.

¶ Ad tertium dicendum, quòd deliberatus consensus in peccatum nõ semper pertinet ad contemptum legis diuinæ, sed solum quando peccatum legi diuinæ contrariatur.

ARTICVLVS X.

a ¶ Virum in ratione superiori possit esse peccatum veniale secundum seipsam.

AD DECIMVM sic proceditur. Videtur quòd in superiori ratione non possit esse peccatum veniale secundum seipsam, id est secundum quod inspicit rationes æternas. Actus enim potẽtiæ nõ inuenitur esse deficiens nisi per hoc quod inordinate se habet circa suum obiectum, sed obiectum superioris rationis sunt æternæ rationes, à quibus deordinari non est sine peccato mortali. ergo in superiori ratione nõ potest esse peccatum veniale secundum seipsam.

2. q. 24. q. 3. ar. 5. Et veri. q. 15. ar. 5. et mal. art. 1. ad. 12. et 17. & ar 3. ad 17. & ar. 5

¶ Præterea, Cũ ratio sit vis deliberatiua actus rationis, semper est cum deliberatione: sed omnis inordinatus motus in his quæ Dei sunt, si sit cum deliberatione, est peccatum mortale. ergo in ratione superiori secundum seipsam, nunquam est peccatum veniale.

¶ Præterea, Contingit quandoque, quòd peccatum ex surreptione, est peccatum veniale, peccatum autẽ ex deliberatione est peccatum mortale per hoc, quod ratio deliberãs recurrit ad aliquod maius bonũ, contra quod homo agens grauius peccat. sicut cum de actu delectabili inordinato, ratio deliberat quod est contra legem Dei, grauius peccat consentiendo quàm si solum consideraret quod est contra virtutem moralẽ: sed ratio superior nõ potest recurrere ad aliquod altius, quàm sit suum obiectum. ergo si motus ex surreptione non sit peccatum mortale, neque etiam deliberatio superueniens, faciet ipsum esse peccatum mortale: quod patet esse falsum: non ergo in ratione superiori secundum seipsam potest esse peccatum veniale.

¶ SED CONTRA, Motus surreptitius infidelitatis est peccatum veniale: sed pertinet ad superiorem rationem secundum seipsam. ergo in ratione superiori potest esse peccatum veniale secundum seipsam.

CONCLVSIO.

¶ Potest in superiori ratione veniale peccatum secundum seipsam esse, si sit absque deliberatione consensus in mortale crimẽ, sed in his, quæ ad inferiores attinent vires, semper mortale peccatum est. si sit consensus in mortale ex genere, veniale autem, si sit ex suo genere veniali.

¶ RESPONDEO dicendum, quod ratio superior aliter fertur in suum obiectum, atque aliter in obiecta inferiorum virium, quæ per ipsam diriguntur. In obiecta enim inferiorum virium non fertur nisi inquantum de eis consulit rationes æternas. vnde non fertur in ea nisi per modum deliberationis, deliberatus autem

Annot. *a ¶ Super Quæstionis septuagesimæquartæ Articulum nonum & decimum.*

IN articulo nono & decimo, eiuidem septuagesimæ quartæ qõ. nihil scribendum occurrit, terminoru enim notitiam habentibus omnia clara sunt, opus est vt nouitijs lectori distinguat ex Aug. allata in littera duas operationes superioris rationis, scilicet intuitum & consultationem, & hanc secundam spectat deliberatio & consensus: & secundũ hanc dirigit inferiorẽ & reflectitur super seipsam, & vocatur in littera altior consideratio de proprio obiecto, vt attingibili ab eadem. Altius enim consideratur Deus, ve non creditus per deliberationem, quàm per subitum motũ, quoniã hic Deus est tantum obiectum, ibi est obiectum, & lex. Et propterea hic contra primam operationem, ibi contra secundam: hic non est consensus, ibi consensus: quia legis consultatio hic non est peccatum mortale, ibi mortale.

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ *Super Quæstionis septuagesimæquintæ Artic. primum.*

¶ *Num causa deficiens & per accidens idem sint.*

Quæstio.

IN corpore primi articuli quæst. 75. dubium est, quia author sub distinctionis nota dicit, quòd malum habet causam deficientem vel agentem, per accidens: an idem intelligat per vtrumq; an diuersa: & si idem, quomodo explanat: & similiter si diuersa, quo modo prosequitur, non enim liquet.

¶ Ad hoc dicitur, quòd author concludit illam disiunctionem secundum veritatem disiunctionis. Et intendit, quòd propterea quum causa propria mali assignatur aut assignatur causa deficiens, aut assignatur causa per accidens. Et hoc quia causam efficientem per se habere non potest positiua ens habere nō potest negatio: negatiua autem quæ per se est causa negationis, nō sufficit ad priuationem: quia oportet aliquam causam aliam à negatione proponere impedientem oppositum habitum, vt fiat priuatio. verum quia causa deficiens & causa per accidens sunt idem subiecto & distincta formaliter in vno sensu, & sunt idē subiecto, & formaliter in alio sensu: ideo author simul prosequitur, & omnia explanauit. Ad cuius euidentiā recolere oportet, quòd causa per accidens dupliciter dicitur, scilicet accidente in causa, & accidente in effectu: & quod vtercunque modus in proposito inuenitur, voluntas namque carēs directione legis intendensque aliquod bonū commutabile, causat actum peccati per se, & inordinationem per accidens: ita quod defectus ordinis in actu est ex defectu directionis in voluntate, vt in litera dicitur, vbi habes primo, quod voluntas per se causa per actus est causa per accidens ex parte effectus respectu inordinationis, dum causat actum, cui coniungitur inordinatio. Habes secundo quòd voluntas causando actum & non dando ei ordinem illi debitum, est causa deficiens respectu inordinationis: deficit enim dando illi debitum ordinem, quū teneatur ad hoc, Habes tertio, quòd quia defectus directionis in voluntate est causa defectus ordinis in actu & non per se, vt dictum est nisi in ratione negationis, ergo per accidēs ex parte causę: quia est coniunctus voluntati defectus igitur in voluntate autē consensus in his, quæ ex genere suo sunt mortalia, est mortale peccatū: & ideo ratio superior semper mortaliter peccat, si actus inferiorum virium in quos consentit, sint peccata mortalia. Sed circa proprium obiectum habet duos actus, scilicet simplicem intuitum, & deliberationem, secundum quod etiam de proprio obiecto consulit rationes æternas, secundum autem simplicem intuitum potest aliquē inordinatum motum habere circa diuina: puta cū quis patitur subitū infidelitatis motū: & quāuis infidelitas secundum suum genus sit peccatum mortale, tamen subitus motus infidelitatis est peccatum veniale: quia peccatum mortale non est nisi contra legem Dei. potest autem aliquod horum, quæ pertinent ad fidem, subito rationi occurrere, sub quadam alia ratione, antequam super hoc consulatur, vel consuli possit ratio æterna, id est lex Dei. puta cum quis resurrectionem mortuorum subito apprehendit, vt impossibilem secundum naturam, & simul apprehendendo remittitur, antequam tempus habeat deliberandi, quod hoc est nobis traditum, vt credendum secundum legem diuinam. Si vero post hanc deliberationem motus infidelitatis maneat, est peccatum mortale: & ideo circa proprium obiectum, etsi sit peccatum mortale ex genere potest ratio superior peccare venialiter in subitis motibus, vel etiam mortaliter per deliberatum consensum. In his autem, quæ pertinēt ad inferiores vires semper peccat mortaliter in his, quæ sunt peccata mortalia ex suo genere non autem in his, quæ secundum suum genus sunt venialia peccata.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, q̄ peccatum quod est contra rationes ęternas, etsi sit peccatum mortale ex genere, potest tamē esse peccatum veniale propter imperfectionem actus subiti, vt dictum est.

¶ Ad secundum dicendum, quod in operatiuis ad rationem ad quam pertinet deliberatio, pertinet etiam simplex intuitus eorum ex quibus deliberatio procedit, sicut etiam in speculatiuis ad rationem pertinet & syllogizare & propositiones formare. & ideo etiam ratio potest habere subitum motum.

¶ Ad tertium dicendum, quod vna & eadē res potest diuersas considerationes habere: quarum vna est altera altior: sicut Deum esse, potest considerari vel inquantum est cognoscibile ratione humana vel inquantum traditur reuelatione diuina, quæ est consideratio altior, & ideo quamuis obiectum rationis superioris sit quiddam secundum naturam rei altissimum, tamen potest etiam reduci in quandam altiorem considerationem: & hac ratione, quod in motu subito nō erat peccatū mortale, per deliberationem reducentem in altiorem considerationem fit peccatum mortale sicut supra expositum est.

QVÆSTIO SEPTVAGESIMA quinta De causis peccatorum in generali, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de causis peccatorum.

Et primo, in generali. Secundo in speciali.

¶ Circa primum quæruntur quatuor.

¶ Primo, vtrum peccatum habeat causam.

¶ Secundo, vtrum habeat causam interiorē.

¶ Tertio, vtrum habeat causam exteriorem.

¶ Quarto, vtrum peccatum sit causa peccati.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Vtrum peccatum habeat causam.*

APRIMVM sic proceditur. Videtur quod peccatum non habeat causam: Peccatum enim habet rationem mali, vt dictum est, sed malum non habet causam, ut Dio. dicit 4. c. De di. no. . ergo peccatum non habet causam.

¶ Præterea, Causa est, ad quam de necessitate sequitur aliud: sed quod est ex necessitate, nō videtur esse peccatum, eo quòd omne peccatum est voluntarium. ergo peccatum non habet causam.

¶ Præterea, Si peccatū habet causam, aut habet pro causa bonum aut malum: non autem bonum, quia bonum non facit nisi bonum: non enim potest arbor bona fructus malos facere, vt dicitur Mat. 7. similiter autē nec malum potest esse causa peccati, quia malū pœnæ sequitur ad peccatum, malum autem culpæ est idem quod peccatum. peccatum igitur non habet causam.

¶ SED CONTRA, Omne quòd fit, habet causam, quia vt dicitur Iob. 5. . Nihil in terra sine causa fit: sed peccatum fit: est enim dictum vel factum vel concupitum contra legem Dei. ergo peccatum habet causam.

CONCLVSIO.

¶ *Peccatum cum sit quidam actus inordinatus, ex parte actus habet causam per se illius productiuā. quæ ex parte inordinationis actus est illius per accidēs causa, prout præter agentis intentionem euenit.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd peccatū est quidam actus inordinatus. ex parte igitur actus potest habere per se causam: sicut & quilibet alius actus. ex parte autem inordinationis habet causam eo modo quo negatio vel priuatio potest habere causam. Negationis autem alicuius potest duplex causa assignari. Primo quidem defectus causæ affirmationis id est, ipsius causæ negatio est causa negationis secundum seipsam. ad remotionem enim causę sequitur remotio effectus. sicut obscuritatis causa est absentia solis, alio modo causa affirmationis ad quam sequitur negatio, est per accidens causa negationis consequētis: sicut ignis causando calorem ex principali intentione consequenter causat priuationem frigiditatis, quorum primum potest sufficere ad simplicem negationem, sed cum inordinatio peccati & quodlibet malum non sit simplex negatio: sed priuatio eius, quod quidem natum est & debet habere, necesse est quòd talis inordinatio habeat causam agentem per accidens, quòd enim natum est inesse & debet, nunquam abesset nisi propter causam aliquam impedientem. & secundum hoc consueuit dici, quòd malum, quod in quadam priuatione consistit, habet causam deficientem, vel agentem per accidens, omnis autem causa per accidens reducitur ad causam per se. Cum igitur peccatum ex parte inordinationis habeat causam agentem per accidens, ex parte autē actus habeat causam agētem per se, sequitur quòd inordinatio peccati consequatur ex ipsa causa actus. Sic igitur voluntas carens directione regulæ rationis & legis diuinæ intendens aliquod bonum commutabile, causat actum quidem peccati per se, sed inordinationem actus per accidens præter intentionem, prouenit enim defectus ordinis in actu ex defectu directionis in voluntate.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd peccatum non solum significat ipsam priuationem boni, quæ est in ordinatio, sed significat actum sub tali priuatione, quæ habet rationem mali, quòd quidem qualiter habeat causam dictum est.

¶ Ad secundum dicendum, quòd si illa diffinitio causæ vniuersaliter debeat verificari, oportet vt intelligatur de causa sufficienti, & non impedita. contingit enim aliquid esse causam sufficientē alterius, & tamen non ex necessitate sequitur effectus propter aliquod impedimentum superueniens, alioquin sequeretur, quòd omnia ex necessitate contingerent: vt patet in 6. Met. Sic igitur etsi peccatum habeat causam, non tamen sequitur, quòd sit necessaria: quia effectus potest impediri.

¶ Ad tertium dicendum, quod sicut dictum est, voluntas sine adhibitione regulæ rationis, vel legis diuinæ est causa peccati. hoc autem quod est non adhibere regulam rationis, vel legis diuinæ, secundum se non habet rationem mali, nec pœnæ nec culpæ inquantum applicetur ad actum. vnde secundum hoc peccati primi non est causa malum, sed bonum aliquod cum absentia alicuius alterius boni.

Infrà. art. 4. & 5. & q. 77. art. 4. & q. 80. Et 2. 2. q. 23. art. 5.

Infra art. 3. cor.

Annot.

a ¶ *Super Quæstionis septuagesimæquintæ Artic. secundum.*

IN articulo secundo eiusdem septuagesimæquintæ quæstionis, colligē causas interiores peccati, distinguendo eas ex parte peccantis & obiecti, & intuete causas ex parte peccantis quatuor: duas proximas, rationem & voluntatem inter quas voluntas est proximior & duas remotas, sensum & eius appetitum: inter quas sensus est remotior, ex parte vero obiecti vnam iuxta vnitatem completi obiecti: plura tamen complectēs respondentia prædictis potentijs: ita tamen quòd tres peccantis potentiæ, scilicet sensus, appetitus sensitiuus, & ratio sunt velut præparantes & facientes obiectum peccati bonum, scilicet apparens dissonās rationi. voluntas autem est perficiens ipsum peccatum, propter quod illæ concurrunt ad peccatum ex parte obiecti, voluntas ex parte subiecti. Illæ causant peccatum quo ad specificationem actus, voluntas quo ad exercitionem actus, prouterea simul in litera traduntur causę prædictæ vnitæ in obiecto, vt in litera clarę patet. & fecit hoc author, vt haberes resolutionem peccati vsque ad primam causam, appetibile est enim mouens non motum, vt patet in tertio. De anima, quum autem audis bonum apparens in obiecto spectare ad sensum & eius appetitum, intellige nō semper, sed quando sensus & appetitus sensitiuus causant peccatum. potest nanq; bonum apparens dissonans legi rationis vel Dei, mouere ad peccatum & peccari absque concursu appetibili, secundum sensitiuam partem, vt patet de infideli tate.

¶ In responsione ad primum quum legis, quòd voluntas reducitur ad actum per præcedentes actus, intellige ex parte obiecti, nam ad exercitium actus à seipsa reducitur in actum (vt superius dictum est) præsente tamen obiecto obiectiue mouente: ita q̄ nec à seipsa potest voluntas exire in actum nisi concurrat obiectum, & propterea in litera cō eluditur, quod quia præcedentes motus, qui se tenent ex parte obiecti, non sunt semper in actu, peccatum non semper est in actu.

Annot.

a ¶ *Super Quæstionis septuagesimæquintæ Articulum tertium.*

IN articulo tertio eiusdem quæstionis occurrit suggerendum, primo q̄ colligas extraneas causas peccati, & ex parte subiecti nullam: quia solus Deus hinc est extra. ex parte obiecti duas retineas, scilicet persuasiorem, & sensibilia. de aliis autem obiectis, quæ non mouent nisi in anima, nulla fit mentio, quia inter causas interiores computantur, hæc enim differentia ab Aristotele in secundo, De anima data est, quod obiecta intellectus sunt intus, sensus vero extra. secundo, quod ideo author dicit sensibilia non necessario mouere appetitum sensitiuum, nisi forte aliquo modo dispositum, quia appetitus sensitiuus in nobis est liber participatiue, vt dictum est: & ideo non necessitatur ab appetibile extra obiecto. Verum quia non est sic liber quin habeat multum naturalitatis, si habitu superinducto, vel naturali aliqua inclinatione, vel applicatione prædestinante sit aliquis dispositus necessitati: videmus appetitu, vt patet in timoribus, doloribus & delectationibus inuoluntarijs præsentibus motiuis. Dixit autem author forte: vel quia determinandi de hoc locus hic non erat, vel quia huiusmodi dispositio forte, id est, non per se inuenitur appetitui, vt liber est, conuenire. vnde tales motus inquantum alieni sunt à nostra potestate, etiam alieni à ratione peccati sunt.

Infra. q. 80. ar. 1. & 3. Et 2. q. 10. ar. 4. c. Et 2. 2. q. 73. ar. 1. 3. co. & ad 2. Et q. 115. ar. 2. ad 1. & 2. Et mal. q. 3. artic. 3. per 10. con arti. 4. resp.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Vtrum peccatum habeat causam interiorem.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum non habeat causam interiorem. Id enim q̄ est interius alicui rei, semper adest ei. si igitur peccatum habeat causam interiorem, semper homo peccaret, cum posita causa ponatur effectus.

¶ Præterea, Idem non est causa suiipsius, sed interiores motus hominis sunt peccatum. ergo non sunt causa peccati.

¶ Præterea, Quicquid est intra hominem, aut est naturale, aut voluntarium, sed id quod est naturale, non potest esse peccati causa. quia peccatum est contra naturam, vt dicit Damas. quod autem est voluntarium, si sit inordinatum, iam est peccatum. non ergo aliquid intrinsecum potest esse causa primi peccati.

¶ SED CONTRA est quod Aug. dicit quòd voluntas est causa peccati.

CONCLVSIO.

¶ *Intellectus & voluntas causæ sunt interiores actus peccati immediatæ: mediatæ vero interior imaginatio, seu sensus apprehensio & appetitus.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut iam dictum est, per se causam peccati oportet accipere ex parte ipsius actus: actus autem humani potest accipi causa interior & mediata & immediata. Immediata quidem causa humani actus est ratio & voluntas, secundum quam homo est liber arbitrio, causa autem remota est apprehensio sensitiuæ partis, & etiam appetitus sensitiuus. Sicut enim ex iudicio rationis voluntas mouetur ad aliquid secundum rationem: ita etiā ex apprehensione sensus appetitus sensitiuus in aliquid inclinatur: quæ quidem inclinatio interdum trahit voluntatem & rationem, sicut infrà patebit. Sic igitur duplex causa peccati interior potest assignari, vna proxima ex parte rationis & voluntatis, alia vero remota ex parte imaginationis, vel appetitus sensitiui. Sed, quia supra dictum est, quod causa peccati est aliquod bonum apparens, motiuum cum defectu debiti motiui, scilicet regulæ rationis. vel legis diuinæ ipsum motiuum quod est apparens bonum, pertinet ad apprehensionem sensus & appetitum: ipsa autem absentia debitæ regulæ pertinet ad rationem, quæ nata est huiusmodi regulam considerare, sed ipsa perfectio voluntarij actus peccati pertinet ad voluntatem: ita quod ipse voluntatis actus præmissis suppositis, iam est quoddam peccatum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod id quod est intrinsecum sicut potentia naturalis, semper inest: id autem, quod est intrinsecum sicut actus interior appetitiuæ, vel apprehensiuæ virtutis non semper inest. ipsa autem potentia voluntaris est causa peccati in potentia, sed reducitur in actum per motus præcedentes, & sensitiuæ partis primo, & rationis consequenter: ex hoc enim quod aliquid proponitur vt appetibile secundum sensum, & appetitus sensitiuus inclinatur in illud, ratio interdum cessat à consideratione regulæ debitæ: & sic voluntas producit actum peccati. Quia igitur motus præcedentes non semper sunt in actu, neq; peccatum semper est in actu.

¶ Ad secundum dicendum, quod non omnes motus interiores sunt de substantia peccati, q̄ consistit principaliter in actu voluntatis: sed quidam præcedunt & quidam consequuntur ipsum peccatum.

¶ Ad tertium dicendum, quod illud quod est causa peccati, sicut potentia producens actum est naturale: motus etiam sensitiuæ partis ex quo sequitur peccatum, interdum est paturalis, sicut cū propter appetitum cibi aliquis peccat. Sed efficitur peccatum innaturale ex hoc ipso, quòd deficit regula naturalis: quam homo secundū naturam suam debet attendere.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Vtrum peccatum habeat causam exteriorem.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum non habeat causam exteriorem. Peccatum enim est actus voluntarius. voluntaria autem sunt eorum, quæ sunt in nobis, & ita non habent exteriorem causam. ergo peccatum non habet exteriorem causam.

¶ Præterea, Sicut natura est principium interius, ita etiam voluntas: sed peccatum in rebus naturalibus nunquam accidit nisi ex aliqua interiori causa, vt puta monstruosi partus prouenūt ex corruptione alicuius principij interioris. ergo neque in moralibus potest contingere peccatum nisi ex interiori causa, non ergo habet peccatum causam exteriorem.

¶ Præterea, Multiplicata causa multiplicatur effectus, sed quanto plura sunt & maiora, exterius inducentia ad peccandum: tanto minus id quod quis inordinate agit, ei imputatur ad peccatum. ergo nihil exterius est causa peccati.

¶ SED CONTRA est quod dicit Numeri. 31. Nonne istæ sunt, quæ deceperunt filios Israel, & præuaricari vos fecerunt in Domino super peccato Phogor? ergo aliquid exterius potest esse causa faciens peccare.

CONCLVSIO.

¶ *Potest aliquid exterius, vt homo vel dæmon, seu exteriora bona, causa esse peccati non tamen ad peccandum sufficienter inducens.*

¶ RESPONDEO dicendum, quod sicut supra dictum est, causa interior peccati est & voluntas vt perficiens actum peccati, & ratio quantum ad carentiam debitæ regulæ, & appetitus sensitiuus inclinans. Sic ergo aliquid extrinsecum tripliciter posset esse causa peccati, vel quia moueret immediate ipsam voluntatem, vel quia moueret rationem, vel quia moueret appetitum sensitiuum. voluntatem autem, vt supra dictum est, interius mouere non potest nisi Deus, qui nō potest esse causa peccati, vt infrà ostendetur. Vnde relinquitur, quòd nihil exterius potest esse causa peccati nisi vel inquantum mouet rationem, sicut homo, vel dœmon persuadens peccatum, vel sicut mouens appetitum sensitiuum: sicut aliqua sensibilia exteriora mouēt appetitum sensitiuum. Sed neque persuasio exterior in rebus agendis ex necessitate mouet rationem, neque etiam res exterius propositæ ex necessitate mouent appetitum sensitiuum, nisi forte aliquo modo dispositum & tamen etiam appetitus sensitiuus non ex necessitate mouet rationem & voluntatem. Vnde aliquid exterius potest esse aliqua causa mouens ad peccandum, non tamen sufficienter ad peccandum inducens, sed causa sufficienter complens peccatum est sola voluntas.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod ex hoc ipso, quòd exteriora mouentia ad peccandum, non sufficienter & ex necessitate inducunt: sequitur quòd in nobis remaneat peccare, & non peccare.

¶ Ad secundum dicendum, quod per hoc quòd ponitur interior causa peccati, non excluditur exterior: non enim id quod est exterius, est causa peccati nisi mediāte causa interiori, vt dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quòd multiplicatis exterioribus causis inclinantibus ad peccandum, multiplicantur actus peccati: quia plures ex illis causis, & pluries inclinant ad actus peccati, sed tamen minuitur ratio culpæ, quæ consistit in hoc, quòd aliquid sit voluntarium & in nobis.

ART.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Vtrum peccatum sit causa peccati.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quod peccatum nõ sit causa peccati. Sunt enim quatuor genera causarum, quorum nullum potest ad hoc congruere, quod peccatum sit causa peccati. finis enim habet rationẽ boni: quod non competit peccato, quod de sua ratione est malum, & eadem ratione nec peccatum potest esse causa efficiens: quia malum nõ est causa agens, sed est infirmum & impotens, vt Dio. dicit 4.ca. De di. nom. causa autem materialis & formalis videntur habere solum locum in naturalibus corporibus, quæ sunt composita ex materia & forma. ergo peccatum non potest habere causam materialem & formalem.

¶ Præterea, Agere tibi simile est ei rei perfecte: vt dicitur in 4. Ethicor. sed peccatum de sui ratione est imperfectum. ergo peccatum nõ potest esse causa peccati.

¶ SED CONTRA est quod Gregor. dicit super Ezech. Peccatum quod per pœnitentiam citius nõ deletur, peccatum est, & causa peccati.

CONCLVSIO.

¶ *Potest vnum peccatum alterius peccati causa esse secundum quoduis causæ genus.*

¶ RESPONDEO dicendum, quod cum peccatũ habeat causam ex parte actus. hoc modo vnum peccatũ posset esse causa alterius, sicut vnus actus humanus potest esse causa alterius. Contingit igitur vnum peccatum esse causam alterius secundum quatuor genera causarum. Primo quidem secundum modum causæ efficientis, vel mouentis, & per se, & per accidens. Per accidens quidem, sicut remouens prohibens dicitur mouens per accidens, cum enim per vnum actum peccati homo amittit gratiam vel charitatem, vel verecundiã, vel quodcunque aliud retrahens à peccato, incidit ex hoc in aliud peccatum, & sic primum peccatum est causa secundi per accidens. Per se quidem, sicut cum ex vno actu peccati homo disponitur ad hoc, quod alium actum consimilem facilius committit: ex actibus enim causantur dispositiones & habitus inclinãtes ad similes actus. Secundum vero genus causæ materialis vnum peccatum est causa alterius, inquantũ præparat ei materiam: sicut auaritia præparat materiam litigio: quod plerunq; est de diuitijs cõgregatis. Secundum vero genus causę finalis vnum peccatum est causa alterius inquantum propter finem vnius peccati aliquis committit aliud peccatum: sicut cum aliquis committit simoniam propter finem ambitionis, vel fornicationem propter furtum. Et quia finis dat formã in moralibus (vt supra habitum est) ex hoc etiã sequitur q̃ vnum peccatum sit formalis causa alterius, in actu enim fornicationis, quæ propter furtũ committitur, est quidem fornicatio sicut materiale, furtum vero sicut formale.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod peccatum inquantum est inordinatum, habet rationem mali: sed inquantum est actus quidã, habet aliquod bonum, saltem apparens pro fine, & ita ex parte actus potest esse causa & finalis & effectiua alterius peccati, licet non ex parte inordinationis. materiam autem habet peccatum non ex qua, sed circa quam: formam autem habet ex fine. Et ideo secundum quatuor genera causarum peccatum potest dici causa peccati, vt dictum est.

¶ Ad secundũ dicendum, quòd peccatum est imperfectum imperfectione morali ex parte inordinationis, sed ex parte actus potest habere perfectionem naturæ. & secundum hoc potest esse causa peccati.

¶ Ad tertium dicendum, quòd non omnis causa peccati est peccatum. vnde non oportet vt procedatur in infinitum: sed potest perueniri ad aliquod peccatum, cuius causa non est aliud peccatum.

QVÆSTIO SEPTVAGESIMA
sexta De causis in speciali, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de causis peccati in speciali.

¶ Et primo, de causis interioribus peccati. Secundo, de exterioribus. Tertio, de peccatis, quæ sunt causa aliorum peccatorum.

¶ Prima autem consideratio secundum præmissa erit tripartita: nam primo agente de ignorantia, quæ est causa peccati ex parte rationis.

¶ Secundo, de infirmitate seu passione, quæ est causa peccati ex parte appetitus sensitiui.

¶ Tertio, de malitia, quæ est causa peccati ex parte voluntatis.

¶ Circa primum quæruntur quatuor.

¶ Primo, vtrum ignorantia sit causa peccati.

¶ Secundo, vtrum ignorantia sit peccatum.

¶ Tertio, vtrum totaliter à peccato excuset.

¶ Quarto, vtrum diminuat peccatum.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Vtrum ignorantia possit esse causa peccati.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd ignorantia non possit esse causa peccati: quia quod non est, nullius est causa, sed ignorantia est non ens, cum sit priuatio quædam scientiæ: ergo ignorantia non est causa peccati.

¶ Præterea, Causæ peccati sunt accipiendæ ex parte conuersionis: vt ex supradictis patet. sed ignorantia videtur respicere auersionem. ergo non debet poni causa peccati.

¶ Præterea, Omne peccatum in voluntate consistit: vt suprà dictum est: sed voluntas non fertur nisi in aliquod cognitum: quia bonum apprehensum est obiectum voluntatis. ergo ignorantia non potest esse causa peccati.

¶ SED CONTRA est, quòd Aug. dicit in lib. De natura & gratia, quòd quidam per ignorantiam peccant.

CONCLVSIO.

¶ *Non quæuis ignorantia causa est peccati, sed illa tantum, quæ tollit scientiam prohibentem actum peccati.*

¶ RESPONDEO dicendũ, quòd secundum philosophum in 8. Physic. causa mouens est duplex, vna per se, & alia per accidens. Per se quidem est, quæ propria virtute mouet, sicut generans est causa mouens grauia & leuia. Per accidens autem sicut remouens prohibens, vel sicut ipsa remotio prohibentis, & hoc modo ignorantia potest esse causa actus peccati: est enim priuatio scientiæ perficientis rationem, quæ prohibet actum peccati inquantum dirigit actus humanos. Considerandum est autem, quòd ratio secundum duplicem scientiam est humanorum actuum directiua, scilicet secundum scientiam vniuersalem & particularem: conferens enim de agendis vtitur quodam syllogismo, cuius conclusio est iudicium, seu electio, vel operatio, actiones autem in singularibus sunt. vnde conclusio syllogismi operatiui est singularis. singularis autem propositio non concluditur ex vniuersali nisi mediante aliqua propositione singulari. sicut homo prohibetur ab actu parricidij per hoc, quòd scit patrem non esse occidendum & per hoc quòd scit hunc esse patrem. vtriusq; ergo ignorantia potest causare parricidij actum, scilicet, & vniuersalis principij, quod est quædam regula rationis, & singularis circunstantiæ, vnde patet, quod non quælibet ignorantia peccantis est causa peccati, sed illa tantum, quæ tollit scientiam prohibentem actum peccati. vnde si voluntas alicuius esset sic disposita, quòd non prohiberetur ab actu parricidij, etiam si patrem agnosceret, ignorantia patris non est huic causa peccati, sed concomitanter se habet ad peccatum: & ideo talis non peccat propter ignorantiam, sed peccat ignorans secundum philosophum in 3. Ethic.

¶ AD PRIMVM dicendum, quòd non ens non potest esse alicuius causa per se: potest tamen esse causa per accidens sicut remotio prohibentis.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut scientia, quam tollit ignorantia, respicit peccatum ex parte conuersionis: ita etiã ignorantia ex parte conuersionis est causa peccati, vt remouens prohibens.

¶ Ad

Annot. Infrà. qq. 84. Et 2. di. 36. ar. 1. & dist. 42. qõ. 2. ar. 1, 2, 3. et 3. corol. Et mal. q. 8. ar. 1. corol. Et Ro. 1. l. 7. co. 5. fin.

Annot. Infra. art. 3. ar. Et 2. di. 42. ar. 1. ad 2. Et mal. q. 3. ar. 3. fundamento.

a ¶ *Super Quæstionis septuagesimæ quintæ Art. quartum.*

Annot. In articulo quarto, in responsione ad secundum, nota, quòd quia species & differentiæ bonorum & malorum moralium sunt entia positiua, & vere naturæ in latitudine entium: ideo author dicit quòd peccatum ex parte conuersionis habet perfectionem naturæ: & hinc causat actiue & finaliter, vt in responsione ad primũ dicitur. inordinatio autẽ quia est priuatio moralis rectitudinis, ideo hic dicit peccatum imperfectum imperfectione morali. Hæc autem dixerim, vt cessет admiratio quare author in ordinatione in genere moris & conuersionem in genere naturæ ponuerit, cum vtrũque ad genus moris spectet.

a ¶ *Super Quæstionis septuagesimæ sextæ Articulum primum.*

Annot. In Articu. primo quæstionis septuagesimæ sextæ aduerte, quòd quũ in titulo quæritur, & postmodũ determinatur, quod ignorantia est causa peccati, non sumitur peccatum pro inordinatione, nec pro actu in genere naturę, sed formaliter p ipso actu peccati: iam enim dictum est, quod peccatum nõ est deordinatio, nec actus, sed actus contrarię virtuti. Nec est curæ in proposito: vtrum illud peccatum, cuius causa dicitur ignorantia, sit imputabile, aut non incurrenti ipsum: sat enim est propositio, quod peccatum ipsum ab ignorãtia causetur siue imputabiliter, siue non imputabiliter hoc enim ad sequentia spectat quærere, & decidere. Ex hoc autem, quod peccatum est actus & species positiua, manifeste habes quare ignorantia ponitur causa per accidens eius: non ens enim non est per se causa entis & ponitur causa vt remouens prohibens, seu remotio prohibẽtis, qa sicut graui inclinato ad motum deorsum ablatio prohibentis columnæ dat per accidens motum deorsum, ita volũtati inclinatæ in dictum peccati siue imputabiliter siue non, negatio scientiæ, quæ prohiberet talem actum, si adesset, dare dicitur talem actum.

¶ Secundus articulus in Secunda secundæ, vbi de negligentia tractabitur, clarus erit in speciali: quando scilicet est mortale vel veniale, quando vero actualiter peccatur quum de tempore affirmatiui præcepti erit sermo, dicẽdum est.

a ¶ *Super Quæstionis septuagesimæ sextæ Articulum secundum.*

¶ *Num & quomodo ignorantia sit peccatum.*

Quæstio. In secundo articulo eiusdem septuagesimæ sextæ quæstionis dubium occurrit: quia author videtur sibi contrarius, aut obscurus. Aut enim intendit, quòd ignorantia est peccatum secundum se, sicut alia peccata: aut intendit, quòd negligentia causans ignorantiam, sit peccatum. Si primum, ad quid in responsione ad tertium, & clarius in responsione ad quartum, resoluit se ad negligentiam expresse dicendo, Non remanet negligentia, secundum quam ignorantia est peccatum? Si secundum, extra propositum est, quia quæstio de negligentia inferius in Secunda secundæ tractanda est: & non est formalis quæstio, quia effectus, seu materia peccati negligẽtia quæreretur, dũ ignorantia discutitur.

¶ Ad hoc dicitur, quòd quia omne secundum se vitium morale opponitur secundum se alicui virtutimorali, & ignorantia non opponitur alicui virtuti morali, sed scientiæ: ideo ignorantia non est secundum se peccatum propter quod non tractatur de ea in secunda secundæ, sed tractatur hic de ea inter generales causas peccati. Et quia secundum se non est peccatum, oportet secũdum illud esse peccatum, secundum quòd ingreditur mali moralis ordinem, quod ex eius opposito, scientia scilicet seu cognitione patere potest. Constat autem, quòd cognitio materia est illius moralis virtutis, quæ vocatur studiositas, & contrariorum vitiorum secundum excessum & defectum, quorum primum vocatur curiositas: alterum vero innominatum videtur, & communi nomine vocatur negligentia. Ignorantia igitur, quæ est omissio scientiæ, ex parte vitij deficientis se tenet: ac per hoc peccati rationem intantum habet, inquantum sub alla negligentia cadit, & hoc intendit hic author. Nec propterea est quæstio ista nõ formalis, aut extra propositum, sed formalissima de ignorantia si est peccatum in proprio tractatu necessaria, vt causam peccati, peccatum quoque esse agnoscatur, & non excusare sequentia: sed quia non est secundum se peccatum, oportuit re-

Infrà. q. 84. ar. 4. ad 5. & 4. 105 ar. 2. ad 9. & 2. 93 ar. 2. ad 2. Et 2. di. 42. qõ. 2. ar. 2. qõ. 1. ad 3. Et mal. qõ. 3. ar. 7. co. Et ad 1. 7. & 21. qu. 1. ar. 19. qõ. 1.

¶ Ad tertium dicendum, quòd in illud quòd est quantum ad omnia ignotum, non potest ferri voluntas, sed si aliquid est secundum aliquid notum, & secundum aliquid ignotum, potest voluntas illud velle, & hoc modo ignorantia est causa peccati: sicut cum aliquis scit hunc quem occidit esse hominem sed nescit eum esse patrem: vel cum aliquis scit aliquem actum esse delectabilem nescit tamen cum esse peccatum.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Vtrum ignorantia sit peccatum.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd ignorantia non sit peccatum. Peccatum enim est dictum vel factum vel concupitum contra legem dei, vt supra habitum est: sed ignorantia non importat aliquem actum neque interiorem, neque exteriorem. ergo ignorantia non est peccatum.

¶ Præterea, Peccatum directius opponitur gratiæ quàm scientiæ: sed priuatio gratiæ non est peccatum, sed magis pœna: quædam consequens peccatum. ergo ignorantia, quę est priuatio scientiæ, non est peccatum.

¶ Præterea, Si ignorantia est peccatum, hoc nõ est nisi inquantum est voluntaria: sed si ignorantia sit peccatum inquantum est voluntaria, videtur peccatum in ipso actu voluntatis consistere magis, quàm in ignorantia. ergo in ignorantia non erit peccatum sed magis aliquid consequens ad peccatum.

¶ Præterea, Omne peccatum per pœnitentiam tollitur: nec aliquod peccatum transiens reatu remanet actu nisi solum originale: ignorantia autem non tollitur per pœnitentiam, sed adhuc remanet actu, omni reatu per pœnitentiam remoto. ergo ignorantia non est peccatum nisi forte sit originale.

¶ Præterea, Si ipsa ignorantia sit peccatum, quandiu remaneret ignorantia in homine, tandiu actu peccaret: sed continue manet ignorantia in ignorante. ergo ignorans continue peccaret: quod patet esse falsum, quia sic ignorantia esset grauissimum. non ergo ignorantia est peccatum.

¶ SED CONTRA, Nihil meretur pœnam nisi peccatum: sed ignorantia meretur pœnam, secundum illud 1. ad Corint. 14. Si quis ignorat, ignorabitur. ergo ignorantia est peccatum.

CONCLVSIO.

¶ *Ignorantia eorum, quæ quis scire tenetur, semper est peccatum, non autem illa, quæ est illorum, quæ quis scire non tenetur.*

¶ RESPONDEO dicendum, quod ignorantia in hoc à nescientia differt, quòd nescientia dicit simplicem scientiæ negationem. vnde cuicunque deest aliquarum rerum scientia potest dici nescire illas secundũ quem modum Dion. in angelis nescientiam ponit 6. cap. cæ. Hierarc. ignorantia vero importat scientiæ priuationẽ, dum scilicet alicui deest scientia eorum, quæ aptus natus est scire. Horum autem quædam aliquis scire tenetur, illa scilicet sine quorum scientia non potest debitum actum rectè exercere. vnde omnes tenentur scire communiter ea, quæ sunt fidei. & vniuersalia iuris præcepta, singuli autem ea, quę ad eorum statum vel officium spectant. Quędam vero sunt, quæ etsi aliquis natus est scire, non tamen ea scire tenetur: sicut theoremata geometriæ & contingentia particularia nisi in casu. Manifestum est autem, quòd quicunque negligit habere vel facere id, quòd tenetur habere vel facere, peccat peccato omissionis. vnde propter negligentiam ignorantia eorum quæ aliquis scire tenetur, est peccatum, non autem imputatur homini ad negligentiam, si nesciat ea, quæ scire non potest: vnde horum ignorantia inuincibilis dicitur: quia studio sui perari non potest, & propter hoc talis ignorantia cum non sit voluntaria, eo q̃ non est in potestate nostra, eam repellere non est peccatum. Et quo patet, quòd nulla ignorantia inuincibilis est peccatum ignorantia autem vincibilis est peccatum si sit eorum quæ aliquis scire tenetur: non autem si sit eorum, quæ quis scire non tenetur.

¶ AD PRIMVM ergo dicẽdum, quòd sicut supra dictum est, in hoc, quòd dicitur dictum vel factũ vel concupitũ, sunt intelligendæ etiam negationes oppositæ secundum quod omissio habet rationem peccati, & ita negligẽtia secundum quod ignorantia est peccatum, continetur sub prædicta diffinitione peccati, inquantũ prætermittitur aliquid quod debuit dici vel fieri, vel concupiſci ad scientiam debitam acquirendam.

¶ Ad secundum dicendũ, quòd priuatio gratię etsi secundum se non sit peccatum, tamen ratione negligẽtiæ præparandi se ad gratiam potest habere rationem peccati, sicut & ignorantia, & tamẽ quantum ad hoc est dissimile: quia homo potest aliquam scientiam acquirere per suos actus: gratia vero non acquiritur ex nostris actibus, sed ex dei munere.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut in peccato transgressionis peccatum nõ consistit in solo actu voluntatis, sed etiam in actu volito qui est imperatus à voluntate: ita in peccato omissionis non solum actus voluntatis est peccatũ, sed etiam ipsa omissio: inquantum est aliqualiter voluntaria: & hoc modo ipsa negligentia sciendi vel etiam ipsa inconsideratio est peccatum.

¶ Ad quartum dicendum, quòd licet transeũte reatu per pœnitentiam remaneat ignorantia, secundum quòd est priuatio scientiæ: non tamẽ remanet negligentia secundum quam ignorantia peccatum dicitur.

¶ Ad quintum dicendum, quòd sicut in alijs peccatis omissionis solo illo tempore homo actu peccat pro quo preceptum affirmatiuũ obligat: ita est etiam de peccato ignorantiæ, non enim continuo ignorans actu peccat sed solum quando est tempus acquirendi scientiam quam habere tenetur.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Vtrum ignorantia excuset ex toto à peccato.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd ignorãtia ex toto excuser à peccato, quia vt Aug. dicit omne peccatum voluntarium est sed ignorantia causat inuolũtarium: vt suprà habitum est. ergo ignorantia totaliter excusat peccatum.

¶ Præterea, Id quod aliquis facit præter intẽtionem per accidens agit sed intentio non potest esse de eo quod est ignotum: ergo id quod per ignorantiam homo agit, per accidẽs, se habet in actibus humanis: sed quod est per accidens, non dat speciem: nihil ergo quod est per ignorantiam factum debet iudicari peccatum vel virtuosum, in humanis actibus.

¶ Præterea, Homo est subiectum virtutis & peccati, inquantũ est particeps rationis: sed ignorantia excludit scientiam, per quam ratio perficitur. ergo ignorantia totaliter excusat à peccato.

¶ SED CONTRA est quod Aug. dicit in lib. de libe. ar. quòd quæda per ignorantiam facta recte improbantur: sed solum illa recte improbatur, quæ sunt peccata. ergo quædam per ignorantiam facta sunt peccata. non ergo ignorantia omnino excusat peccatum.

CONCLVSIO.

¶ *Ignorantia consequens vel concomitans actum*

spondendo dicere, secundum quid est peccatum, & dicitum est secundum negligentiam. Et scito q̃ negligentia est nomen æquiuocum, vel quasi æquiuocum ad peccatum oppositũ prudentiæ, & ad peccatum oppositum studiositati: & illa est in intellectiuis illa in voluntate: illa defectum solicitudinis præcipiendi in qualibet materia ex remissa voluntate oppositi boni præceptentem significat, ista voluntatem intensam respectu commissionis errarię, & remissam respectu omissionis studiositatis sicut cæcra vitia moralis defectiua, vnde ad istam spectat ignorantia affectata & ignorantia negligẽs: illa per commissionem: hæc per omissionem: sicut ad pusillanimitatem spectat exactectata paruitas & omissa magnitudo eiusdem nanque rationis est commissio contrarij & omisio virtutis. vnde negligẽtiæ opposita solicitudini est effectus negligentia opposite studiositati, pro quanto est voluntas remissa circa studiositatẽ, & propter hanc propinquitate & cõmunicationem in nõminibus nõ curauit author discernere de qua negligentia loqueretur veritatẽ præsertim sem per saluam videns: quia vna infert aliã, vt patet.

a ¶ *Super Quæstionis septuagesimæ sextæ Articulum tertium.*

¶ *Num ignorantia excusет à tanto, sed non à toto.*

Quæstio. In ar. 3. dubiũ occurrit circa prima verba corporis, scilicet, ignorantia de se habet q̃ actum quẽ causat, faciat inuolũtarium: primo quia voluntarium, est ens positiuum contrarium, scilicet voluntario: ignorãtia autẽ est negatio, nullũ autẽ non ens de se habet, q̃ faciat ens. Secundo quia si ignorantia causans per accidẽs causat per se inuoluntariũ illi⁹ actⁱ, sequit̃ q̃ ignorãtia semper ex cuset à toto suo per se effectu, scilicet inuoluntario, quamuis nõ excuset ab effectu per accidens: & sic falsum esset per se loquẽdo q̃ ignorantia quandoq; excusat à tãto, sed nõ à toto.

¶ Ad hoc dicitur q̃ in ignorantia causante est considerare duo, materiã scilicet & formam: si enim consideret ignorãtia vt remotio prohibẽtis formaliter, ex hac parte habet, q̃ sit causa per accidens, quia remotio prohibentis est causa per accidens, & effectus eius sit id quod prohibebatur: & consequẽter oppositus effectui causato à phibẽte-

Supra. q. 74. art. 1. & ad 2. & 3. 5. co. & ad 1. & d. 22. q. 2. art. 2. Et 4. di. 9 ar. 3. q. 2. Et mal. q. 3. arti. 8. Et quoli. 9 arti. 15. co. & Psal. 24. co. 4. Et Ro. 11 lect. 7. principio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Remotio nãq; colũnæ sustinentis graue, ex hoc ipso q̃ est remotio prohibentis, descẽsum grauis, habẽt & quòd sit causa p̃ accidens, & q̃ effectus eius sit, descẽsus prohibitus cõtrarius quieti sursum, quam causabat columna. si autem ẽ̃sidere rẽ materialiter, id est, secundũ id quod est ipsa ignoratia, quæ denominatur causa per accidens, ex hac parte habet q̃ effectus eius sit cõtrarius scientię : quoniam ex scipsa habet oppositionem ad scientiam. Effectus autem cõtrarius effectui scientiæ in tali natura, s. voluntaria est inuoluntarius: quia effectus proprius scientiæ est volũtarius. Ignorantia igitur causans per accidens actũ, vt remotio prohibentis, de se, id est, de sua propria ratione fibi rẽdicat, quod actus ille sit inuoluntarius. Et hoc intendit author in litera : hoc autem non est ignorãtiam per se causare inuoluntarium, sed est ignorantiam determinare, vel applicare ad materiam effectum per accidens. quũ enim commune sit omni remotioni prohibẽtis causare prohibitum contrarium inuento, & hoc sit formale in causa remouente prohibens, sicut ignorantia applicat ad talem materiam scilicet, ad ſeipſam talem causæ rationem, ita applicat ad talem materia scilicet inuolũtarium, talem effectus rationẽ. Continetur enim sub prohibito & contrario inuoluntarium, vt materiale sub formali: sicut ignorantia sub remouente prohibẽs. vnde ex hac parte ignorantia non nisi causa per accidens inuoluntarij est: sicut priuatio prohibentis descensum, si

peccati, nõ excusat à peccato; ignorantia verò quæ causa est actus peccati, excusat, & quidem non totaliter, nisi sit ignorantia insuincibilis, vel eius, quod quis scire non tenetur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ignorãtia de se habet, quòd faciat actum quẽ causat inuolũtarium esse: iam autem dictũ est, quòd ignorantia dicitur causare actum, quem scientia apposita prohibebat: & ita talis actus si scientia adesset, esset cõtrarius volũtati, quod importat nomen inuolũtarij : si vero scientia, quæ per ignorantiam priuatur, nõ prohiberet actum propter inclinationem volũtatis in ipsum, ignorantia huius scientiæ, nõ facit hominem volũtarium, sed non volẽtem, vt dicitur in 3. Ethi. & talis ignorantia, quę nõ est causa actus peccati, vt dictum est, quia nõ causat inuolũtarium nõ excusat à peccato. Et eadem ratio est de quacũque ignorantia nõ causante, sed consequẽte vel concomittante actum peccati, sed ignorãtia, quæ est causa actus quia causat inuolũtarium, de se habet, quòd excusat à peccato, eo quòd voluntarium est de ratione peccati. Sed quòd aliquando non totaliter excusẽt à peccato, potest cõtingere ex duobus. Vno modo ex parte rei ipsius ignoratæ: intãtum enim ignorantia excusat à peccato, inquãtum ignoratur aliquid esse peccatum. potest autem contingere quòd aliquis ignoret quidem aliquam circunstantiam peccati, quam si sciret, retraheretur à peccando, siue illa circũstantia faciat ad rationem peccati, siue nõ, & tamẽ adhuc remanet eius sciẽtia per aliquid, per quod cognoscit illud esse actum peccati : puta si aliquis percutiens aliquem sciat quidem ipsum esse hominem (quod sufficit ad rationem peccati) non tamen scit eum esse patrem, quod est

circunstantia constituens nouam speciem peccati: vel forte nescit, quòd ille se defendens repercutiat eum; quod si sciret non percuteret: quod non pertinet ad rationem peccati, vnde licet talis propter ignorantiam peccet, non tamen totaliter excusatur à peccato : quia adhuc remanet ei cognitio peccati . Alio modo potest hoc contingere ex parte ipsius ignorantiæ quia scilicet ipsa ignorantia est volũtaria, vel directe sicut cum aliquis studiose vult nescire aliquid, vt liberius peccet. vel indirecte: sicut cũ aliquis propter laborem vel propter alias occupationes negligit addiscere id, per quod à peccato retraheretur: talis enim negligẽtia facit ignorãtiam ipsam esse volũtariam & peccatũ dũ modo sit eorũ, quæ quis scire tenetur, & poteſt. & ideo talis ignorãtia nõ totaliter excusat à peccato. Si vero sit talis ignorãtia, quæ omnino sit inuolũtaria, siue quia est inuincibilis, siue quia est eius quod quis scire nõ tenetur, talis ignorantia omnino excusat à peccato.

AD PRIMVM ergo dicendum quòd nõ omnis ignorantia causat inuolũtarium, sicut suprà dictum est. vnde nõ omnis ignorantia totaliter excusat à peccato.

¶ Ad secundum dicendum, quod inquantum remanet in ignorante de voluntario, intantũ remanet de intẽtione peccati. & secũdum hoc non erit per accidens peccatum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd si esset talis ignorantia, quæ totaliter vsum ratiõis excluderet omnino à peccato excusaret, sicut patet in furiosis & amentibus, non autem semper ignorantia causans peccatum est talis, & ideo non semper totaliter excusãt à peccato.

nicatione, quã volũtarie cõmittebat. q̃ regula nanq; generali habẽdũ est, q̃ ignorãtia ex parte rei ignoratæ tãtũ id est nõ ex parte ignorantis, id est nõ culpabilis, excusat totaliter ab inuolũtario id quod est prius effectus ignorãtiæ, siue det operam rei licitæ, siue illicitę, nõ enim in hoc differunt dantes operã reiicitæ, siue illicitæ: sed in volũtate licitæ & illicitę rei cognitæ. vnde cõueniũt in causa inuolũtarii simpliciter, s. ignorãtia inculpabili, oportet q̃ cõueniant in effectu per se eius, s. ia inuoluntario simpliciter. vnde Iacob cognoscẽs Liã prima nocte, etiã si causa delectationis vacasset actui cõiugali, credito q̃ fuisset dare operã rei illicitę, nihil min⁹ excusatus esset à fornicatione. Iudas igitur nõ peccauit peccato incestus, sed fornicationis. Et si fuisset lata sentẽtia per incestũ cõmittentes, nõ incurrisset illã: quia excõmunicatio præsupponit illã culpã. Secus aũt forte esset de irregularitate si fuit annexa: quia sequitur factũ, & nõ requirit culpã. Et hoc ratiõe probatur: q̃a peccatũ adeo est volũtariũ secũdũ Aug. q̃ si volũtariũ nõ est, peccatũ nõ est. Quãtũ ergo actus illi peccati nõ totaliter excusatus, habet de volũtario, ac q̃ hoc scito (qũ volũtariũ oportet esse cognitũ) tãtũ habet de peccãto. Quantum vero habet de inuoluntario, tantum habet error non peccati. hoc aũt est quod proprie ex ignorãtia fit. Nec oppositũ intelligo in litera, qũ dicit de toto actu dictũ accipio, & nõ de illa conditione, quæ est effectus inculpabilis ignorantiæ, quum dicitur, q̃ ignorãtia ex parte rei ignoratę nõ excusat totaliter à peccato, & quòd peructiẽs hominem, quẽ nescit esse patrem non totaliter excusatur à peccato: quia adhuc remanet ei cognitio peccati.

¶ Num sit alius modus ignorantiæ eius quod quis scire tenetur, quàm affectata ignorantia, vel negligentia. *Quæstio.*

¶ In eodem articulo dubium occurrit circa secundũ modũ, s. ex parte ignorantiæ eius quod tenetur scire: quia insufficienter duo tãtum modi numerantur, s. affectata vt liberius peccet, & per negligẽtiam. Paulus nanq; Apostolus de seipso dicit, quòd ignoranter peccauit. 1. ad Timot. 1. & tamẽ neutro istorũ modorũ ignorauit, quũ ipse dicat, quòd paternarũ monitionum æmulator existens, hoc fecerit. ad Gal. 1.

¶ Ad primũ horũ dicit, q̃ omnis ignorãtia nõ excusans à peccato, reducitur ad hos duos modos, s. directe vel indirecte. Quorũ author meminit: sed nõ numerat omnes eorũ speciales modos sed duos extremos: vt ex eis medios pẽcipiamus. summũ ẽm locũ videtur obtinere sic studiose volita, vt libere peccare liceat, infimũ vero quãdo aliquis occupatus in alijs præcipuè bonis negligit scire, id est amittit solicitudinẽ sciẽdi. inter has aũt mediat ignorantia quæ fuit directe volita, & quanto noluit cognitionẽ fidei Christi. Ignorãtia nãq; eis fuit ignorãtia oppositæ cognitioni fidei Christi, quũ volũtarie noluit, nõ ad libertatẽ peccãdi, sed ad obsequiũ dei: arbitrabatur ẽm iniuria deo facere, fidẽ talẽ suscipiẽdo. vñ ibidẽ ipse dicit, Ignorãs feci ẽ incredulitate.

¶ Num quantum remanet in ignorante de voluntario, tãtum remaneat de intentione peccantis. *Quæstio.*

¶ In eodẽ tertio artic. in rẽsponsione ad secundũ, dubiũ occurrit: q̃a author in illa

in illa rẽsponsione destruere videtur doctrinam superius datã de specificatione peccatorũ. Superius nanq; dictũ est, q̃ ratio inuolũtarij nõ sufficit ad speciẽ dandã, sed oportet esse intentum: mõ vero dicitur, q̃ in ignorãte quãtũ remanet de volũtario, tantum remanet de intẽtione peccati: & ꝓpterea nõ erit peccatum per accidẽs. Et q̃ loquatur author directe ad propositũ de specificatiõe, patet ex ipso argumẽto, cui p̃ hęc ibi verba satisfieri vult.

Sup. ar. 3. & 6. ibidem annot.

¶ Ad hoc dicitur, quòd verba litere possunt suscipi in duplici sensu. Primus est, q̃ quicquid est voluntarium, est obiectum intẽtionis: & hic sensus est falsus, vt patet ex rationibus volũtarij & intẽtionis. intentio nanq; est finis. volũtariũ aũtẽ est effectus à volũtate. nõ oportet autẽ, q̃ quicquid est à voluntate, sit finis eius, ꝓpter quod superius dictũ est & bñ, q̃ nõ omne volũtariũ specificat, &c. Secundus est, quòd quicquid est volũtariũ, cadit sub aliqua intẽtione. Et hoc supponitur in litera, & cõstat esse verisimum: oportet nanque omne à voluntate emanans, ad finem aliquẽ fieri, quum finis sit obiectũ voluntatis. sed hoc non satisfacit literæ, q̃a expresse dicitur, quod quantũ remanet de voluntario, tantum de intentione peccati: & ideo non est per accidens: refert ergo litera ad idem, s. ad peccatum voluntarium & intentum . Ad hoc dicitur, quod litera non dicit quod quantum & tantum, sed in quantum in tantum. Inter quæ est tanta differẽtia, q̃ prima verba importãt primũ sensum, secũda stãt cũ secundo. Quòd autẽ referatur ad idẽ, s. peccatum, verissimum est: quia si in ignorante remanet voluntariũ peccati, oportet voluntarie ineſſe cõuersione ad aliquod dissonans legi æternæ, quod est habere intentionẽ peccati. Sed ex eo quod est in tali materia, s. peccati, quod sonat ſpecificatum ab intento, sequit, si est voluntarium, est intentum, nõ sequitur simpliciter, est voluntarium, ergo intẽtũ. sunt enim multa in vno & eodem peccato voluntaria mala: vnum tamen intẽtum, vnde est ſpecies, vt patet in procurãdo adulterij consensum: est enim ibi in primis auerſio à lege dei, & ratione, & suasio spiritualis mortis, & nocumẽta pœnarum inferni, & appetitus delectabilis alieni . Et quamuis omnia sint voluntaria, ab vltimo tantum, quod est per se intentum, actus specificantur: ita quod reliqua sub hac intentione concluduntur.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Virum ignorantia diminuat peccatum.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd ignorantia non diminuit peccatum . Illud enim quod est commune in omni peccato, non diminuit peccatum: sed ignorantia est communis in omni peccato. Dicit enim philosophus in 3. Eth. quòd omnis malus est ignorans. ergo ignorantia non diminuit peccatum.

¶ Præterea , Peccatum additum peccato facit maius peccatum: sed ipsa ignorantia est peccatũ, vt dictum est. ergo nõ diminuit peccatum.

¶ Præterea , Non est eiusdem aggrauare & diminuere peccatum, sed ignorãtia aggrauat peccatum, quoniam super illud Apoſt. Ignoras quoniam benignitas Dei, &c. dicit Ambro. Grauissime peccas si ignoras . ergo ignorantia non diminuit peccatum.

¶ Præterea, Si aliqua ignorãtia diminuit peccatum, hoc maxime videtur de illa, quæ totaliter tollit vsum rationis : sed huiusmodi ignorãtia non minuit peccatum, sed magis auget. Dicit enim philosophus in 2. Eth . quod ebrius meretur duplices maledictiones, ergo ignorantia nõ minuit peccatum.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Num actus peccati ex ignorãtia procedentis, & ex scientia sint eiusdẽ speciei. *Quæstio.*

IN articulo quarto in calce corporis articuli, dubiũ difficile occurrit de specie peccati quod fit ex ignorantia: an s. fit eiusdẽ speciei in qua esset si fieret scienter. Et ratio dubij, quia species peccati sumitur ex per se obiecto intento à peccante: vt in q. 72. suprius patet: sed ex ignorantia peccans non tendit per se in obiectum illius peccati, sed per accidens: vt in litera hac dicitur, ergo peccans ex ignorantia non peccat, illa specie peccati qua peccaret faciendo idem sciens.

¶ In oppositum autẽ est, quia nihil est in genere, q̃ non est in aliqua eius specie: & ꝓterea si peccans ex ignorantia, non incurrit peccatum illius speciei, erit aliquod peccatum in nulla specie: non est enim maior ratio de vna quàm de alia in reliquis speciebus. Præterea, Paulus Apo. 1. ad Tim. 1. ex ignorantia peccauit: & tamen fatetur se peccasse peccatis eiusdẽ speciei ac si sciẽter, dicens quòd fuit blasphemus & persequitor & contumeliosus: distinguẽdo nãque peccata, in illis speciebus peccasse se insinuat.

¶ Ad euidentiam huius dubij, sciendum est quòd duplex est ignorantia voluntaria . Vna priuans vsum rationis: vt ebrietas & amentia quando quis procurat amentiã. Altera priuans solã scientia eius quod tenetur scire. Et hæc est duplex, s. ignorantia iuris, siue vniuersalis siue particularis, vt quãdo quis nescit hunc actum esse peccatum. Et ignorantia facti, vt quando quis nescit sua negligentia hominẽ esse in loco quo proijcit sagittã. Peccata aũt facta ex ignorantia iuris sunt duplicia, quædam secundum se mala, vt fornicatio, furtum, & similia: quædam solo iuris positiui statuto mala, vt ieiunare tali die, & similia. Inchoando autem à peccatis, quæ sunt secundum se mala, & sunt ex ignorantia iuris, dicẽdum est, quod sunt peccata eiusdem speciei, cuius essent si fierẽt à sciẽte. Et ratio est, q̃ sunt actus volũtarij in seipsis per se & directe: nõ solum naturaliter, sed formaliter secundum cõuersionem ad obiectũ quãuis secundum cõtrarietatem ad virtutem indirecte & per accidens sint voluntarij. Gentiles nãq; nescientes simplicẽ fornicationem esse peccatum. voluntarie cõsentiebant in actum cognitionis mulieris nõ suæ vxoris. vnde similiter cõsentiebant in actum cognitionis mulieris nõ suæ vxoris. vnde similitur fornicationis species: quãuis forte aliqui eorum si sciuissent esse peccatũ nõ fecissent: & sic non directe & per se, sed per accidens in actũ illum ex parte contrarietatis ad virtutem cõsensissent. Et hoc mõ Paulus cõsensit in mortẽ Stephani cõsentiens Iesum Nazarenũ. vñ sumit peccatum speciẽ: quãuis nõ nisi per accidẽs cõsenserit in cõtrarietatem illi actui intrinsecã, quã si cognouisset adesse, nõ cõsensisset actui: & simile est de alijs. Nec author est oppositus sibijpsi: sed sunt verba sua formaliter intelligenda. Nõ ẽm dicit hic, quod speciem peccati, sed in peccatũ. peccatũ ẽm formaliter quum ex propria ratione exigat cõtrarietatem ad legẽ dei (vt patet ex diffinitiõe Aug). tunc tãtum est directe & per se volitum, quum ipse actus contrarius est directe & per se volitus. Et a quo non sit per se volitus actus, qui est cõtrarius, sed actus cõtrarius. Constat autem, quòd inter fornicationem commitentem ex ignorantia, quæ sit peccatum, & sciẽter, hic est differentia, & quod sciens voluntarie furtum in actum contrarium directe & per se: sicut enim actum illum esse cõtrarium virtuti, & consequenter legi, & vult illum : ignorans autem voluntarie directe & per se fert in actũ, qui est contrarius & per accidens in actũ contrarium. & ꝓterea in litera dicitur quòd ꝓ accidẽs fertur in peccatum: cũ hoc ẽm cõstat, quòd p se ferat in obiectũ, vñ peccatum sumit specie, vt patet. species ẽm peccati nõ sumit ex contrarietate, sed ex obiecto : sicut nec species albi sumitur ex contrarietate ad nigrum, sed ex abundantia lucis in se. Et quum hæc legeris, aduerte, quòd non loquor de auerſione, q̃ sequitur peccati speciẽ (quoniam illa per accidens etiam scienter pẽs peccantibus est volita) sed contrarietate intrinseca ipsi peccato, qua est actus contrarius virtuti: hęc enim à sciente peccante est directe & p̃ se volita, ab ignorante autem errãte per accidens, tripliciter. primo ex parte actus, quia est volita ad volitionem actus, secundo, ex parte

¶ SED CONTRA, Quicquid est ratio remissionis peccati. alleuiat peccatum: sed ignorãtia est huiusmodi, vt patet 1. ad Tim. 1. Misericordiã consecutus sum, quia ignorans feci: ergo ignorantia diminuit vel alleuiat peccatum.

CONCLVSIO.

¶ Voluntaria & intenta ignorantia aggrauat & non diminuit peccatum, ignorantia vero voluntaria per accidens diminuit: ignorantia vero consequens vel concomitans actum peccati non diminuit ipsum, neque auget.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd quia omne peccatum est voluntarium, intantũ ignorantia potest diminuere peccatum, inquantum diminuit voluntarium : si autem voluntarium non diminuat, nullo modo diminuet peccatũ. Manifestũ est aũt quod ignorantia quę totaliter à peccato excusat, q̃a totaliter volũtariũ tollit, peccatum non minuit, sed omnino aufert. ignorantia vero, quæ non est causa peccati, sed concomitanter se habet ad peccatum, nec minuit peccatum, nec auget . Illa igitur sola ignorantia potest peccatum minuere, quæ est causa peccati: & tamen totaliter à peccato non excusat . Contingit autem quandoque, quòd talis ignorantia directe & per se est volũtaria : ignorantiæ voluntarię, quia in ipsa volita sunt voliti omnes eius effectus, quotum vnus est incurrere in hoc contrarium: sicut necessãrio voluntarie oculis velatis, vult in sua causa quicquid mali inde sequi natum est. vnde si impingat in læsuum aliquod voluntarie, impingit voluntate suæ causæ, scilicet velatio nis vel velati incessus.

¶ Tertio ex parte accidentalitatis in ipsa ignorantia . & hoc quo ad illos, qui nescíunt se ignorare: qui si scirent se ignorantes, darent operam vt scirentiin istis enim etiam ipsum, ignorantię peccatum est voluntarium per accidens, sicut accidit in Paulo Apoſtolo.

¶ De peccatis, autem quæ sunt ex voluntaria ignorantia priuãte totaliter vsum rationis (qualia sunt peccata ebriorum & amentium voluntarie) litera in præcedenti art. in rẽsponsione ad vltimum , dicens, quod ignorantia priuans vsum rationis totaliter excusat à toto, contrariari videtur hibijpsi, hic ad secundum & quartum dicenti peccatum ebrietatis minuere peccatum sequens quod enim diminuitur. non totaliter tollitur, & rursus ibidẽ dicenti duo peccata esse ebrietatem & homicidium sequens. Sunt ergo in proprijs speciebus peccata sequentia, aut sunt peccata in nulla specie: quòd est impossibile. Et tenet sequela: quia ex quo sunt distincta à specie suæ causæ, s. ebrietatis, eo ipso quòd sunt duo peccata aut in proprijs speciebus, aut in nulla erunt . Contra hoc autem est, quòd actus ijsti non sunt voluntarij, & consequenter nec mortales humani, quamuis sint hominis.

¶ In hac ambiguitate cauendum est ab vtroq; extremo, vt nec dicamus huiusmodi sequentia peccata esse genus moris : vt quidam videntur dicere considerantes istos actus in seipsis & propterea dicentes quòd huiusmodi debitũ excusantur à toto quo ad culpam . Nec fateamur prædicta esse ſecundum se peccata, vt ex hac litera forte acceptum est. Sed dicamus esse circunstantias peccatorum, & pertinentes ad circunstantiam , Quid, significantem effectum & propterea obseruandas in istis regulas datas de cuentibus & nocumentis peccatorum superius in q̃. 20. artic. 5. & q̃. 63. art. 8. Et ratio est: quia hæc sunt voluntaria in suis tantum causis. Ex hoc nanque quòd sunt quodam modo voluntaria (esse enim voluntarium in causa est esse aliquo modo voluntarium) sunt in genere humanorum & moralium , & non exusantium à tota culpa. Ex eo autem, quòd in solis causis non sunt secundum se peccata, sed à propriis speciebus distracta, circunstantiæ sunt peccatorum, quorum sunt effectus, & ad illorum peccatorum ſpecies spectant, in quibus sunt voluntaria & intenta.

¶ Et ex hac parte sequitur vlterius, q̃ primũ peccatũ, puta ebrietas, plus minuat de secundo, puta homicidio vel blasphemia dei, quã sit grauitas primi. si enim, verbi gratia, ebrietas in tota fua latitudine ad plus est grauitatis vt duo, & homicidium vt decem, ex hoc q̃ homicidium distrahitur à fua ſpecie, cõsequenter distrahitur à fua grauitate: & quia reducitur ad ſpeciẽ ebrietatis, reducetur quoq; ad grauitatẽ eius, circunstantionate tamen. Et sic reducitur ad grauitatem non excedentem duo: ac per hoc plus minuetur de propria grauitate homicidium ab ebrietate, quam grauitas ebrietatis : trans latum enim de gradibus decem grauitatis ad gradus duos, longe plus diminutum est, quàm in duobus qui sunt gradus ebrietatis. Attestatur autẽ dictis Auguſt. in lib. 22. contra Faustum dicens, quòd Lot culpandus est, nõ quantum ille incestus, sed quantum ebrietas meruit: quoniã incestus nõ nisi in causa ebrietatis, scilicet culpabilis esse potuit. Attestatur etiam author, dum rẽspondens argumẽto 2. scilicet peccatum additum peccato facit maius: quia maius includit vnitatem cum eo quo facit maius: dat duas rẽsponsiones, prima est , q̃ hæc propositio est vniuersaliter falsa: quia non semper peccatũ additur peccato in vnitate, s. quòd faciat vnum cum eo : & dicit quòd sufficit, quòd faciat plura peccata, deinde quia potuiſſet quis dicere, quod illa propositio est vera in peccatis eo euntibus in vnum, dat secundam rẽsponsionem, dicens, quod nec sic est vera, quia contingit primum peccatum plus minuere de secundo, quã sit grauitas, primi, vt declaratum est. & inducit ad hoc, quod indultum est de ebrietate & homicidio, ex hoc inimũs, quòd putat ambo in vnum peccatum coire, & secundum esse circunstantiam, effectum scilicet primi. Cõsonatq; hoc doctri-

Universidad de Deusto
Biblioteca

næ superius habitæ de specie peccatorum ex fine, seu obiecto intento. Quæ autem & in oppositum videntur authoris verba, facile explanantur, nã quod in præcedenti articulo dictum est, quod ignorantia tollens totaliter vsum rationis excusat à toto, est verum per se loquendo: quoniam actus à tali facti per se loquendo, non sunt humani, sed per accidens contingit non excusari: quum enim ignorantia tali coniungitur, quòd est voluntaria culpabiliter, tunc ratione istius accidentis non excusat à toto: & hoc dicitur. Quòd etiam pluries dicatur ab authore in ebrio duo peccata inueniri, scilicet ebrietatem & peccatum sequens, intelligendum est secundum subiectam materiam, id est secundum se duo peccata: nõ quod in hoc retineant dualitatem, sed alterum transit in circunstantiam primi. Cogimur autem in hac materia his vocabulis vti, vt ostendamus quòd quæ secundum se sunt peccata, voluntarij rationem induunt etiam causata ab huiusmodi ignorantiæ peccato, & comparatione vtriusque peccati adinuicem: comparatio enim distinctionem extremorum exigit loquêtes: vt multi intelligêtes, vt sapientes.

¶ De peccatis vero quæ sunt ex culpabili propter negligentiam ignorantia facti (vt quum vacans venationi sagittat hominem loco cerui ex incircunspectiõe) an sit eiusdem speciei, cuius esset facta à sciente: dicendum esset quod non, sed spectant ad species peccatorum directe volitorum, puta venationis periculosæ & similium actuum, à quibus illa peccata causantur, & ratio est, quia plus requiritur ad rationem speciei propriæ, quam ratio voluntarij: oportet enim esse per se intentum id. vnde species peccati sumitur: vnde licet ista peccata sint voluntaria in suis causis, quia tamen non sunt voluntaria in seipsis, non sunt per se intenta: ac per hoc non sunt secũdũ se peccata, nec vt actus eliciti, nec vt actus imperati, sed sunt euentus, seu effectus peccatorum non præuisi, nec intenti, quamuis prouisibiles, ac per hoc circunstantiæ aggrauantes, non trahentes tamen in suas species, sed distractæ in suarum causarum species, sumitur etiã ex litera huius articuli ratio ad idem ex parte ignorantiæ ex illis verbis. quum enim aliquid esse peccatum ignoratur, non potest dici quòd voluntas directe & per se feratur in peccatum, sed per accidens, loquitur de ignorantia voluntaria indirecte & culpabiliter, ex quibus habetur, quod in id quod ignorantia huiusmodi velatur, non per se, sed per accidens voluntas fertur: par enim est ratio de peccato & quocunque alio, & sic quum cointelligatur altera supradicta, scilicet quòd ab intentis per accidens nõ specificãtur actus morales. sequetur quod sagittatio illa temeraria non specificabitur ab homicidio subsequuto ex ignorantia illa: sed erit circunstantia Quid, aggrauans valde actum: ex his autem habes differentiam velaminis inter peccata primo discussa ex ignorantia iuris, & hæc ex ignorantia facti: quia in illis ignorãtia non velat obiectum, sed contrarietatem ad legem seu virtutem. In istis ignorantia velat obiectum: & ideo illa in eadem sunt specie, ista non: vt dictum est quia ab obiecto per se intento species est. Ex hoc tamen loco ne fallaris accipiens, quòd quia hic venator non est reus homicidij, propterea non sit irregularis, & similia: quoniam vnaquæque ars propriis vocabulis gaudet, & in iure vbi talis vocatur homicida voluntarius, ita est vocãdus. In philosophia autem morali de speciebus peccatorum differenti sua quãdoque specie vocandum esset, si nomen habet.

Nota. ¶ De peccatis demum, quæ sunt ex ignorantia iuris positui, quæ non secundum se sunt mala, sed solum quia prohibita: eo fide rãdum esset consequenter addito, an ignorantia velet obiectum formale illius actus, vt est in genere moris: an velet solam contrarietatem ad legem. si enim sola contrarietas velatur eiusdem sunt speciei a sciente & ignorante facta. si vero obiectũ formale velatur, nõ sunt eiusdem speciei, vt patet ex antedictis. Ad hoc autem discernẽdum effectum iuris positiui in actu & obiecto, oportet videre. si enim lex cõstituit rationẽ formalẽ obiecti, patet quòd ignorantia velat obiectum, si autẽ constituit solam auersionem ab ipsa, vel cõuersionem ad ipsam, patet quod ignorantia non velat obiectum, sed cõtrarietatem. Quum igitur quod lege ponitur, vt patet in 5. Eth. sit id quod à principio nihil differt, vtrum sic vel aliter fiat, sed post legẽ differe sic vel aliter bonitate & malitia morali, oportet quòd ex vi legis huiusmodi collocetur in genere boni vel mali moralis. Et quum ista collocatio, vt dicitur inferius in tractatu de lege, fiat per modum determinationis formæ communis ad specialem, consequens est, vt lex nõ solum genus, sed speciem actibus huiusmodi præbeat moralẽ, non faciendo nouam speciem virtutis, aut vitij, sed applicando, seu extẽndendo præexistentes species virtutum, & vitiorum ad huiusmodi actus, ver. gra. ius statuens, q cum lumine & stola, casula, &c. missa celebretur, applicat religiõs speciem ad istos actus, & sacrilegij vitium ad oppositos: & similiter statuens ieiunia, applicat temperantiæ speciem ad vnicam comestionem hora nonæ absq; carnibus, & intemperantiam ad eius oppositum: & sic de alijs. ex hoc autem patet differentia inter peccata ex ignorantia iuris facta secundum se mala, & non secundum se mala quo ad velamen: quia in secundum se malis scitum est id, vnde species peccati sumitur, quia est obiectum secundum se dissonans rationi seruatum autem est ipsa dissonantia, vt patet ex dictis. In istis autem non secundum se malis scitum nihil claudit, vnde species peccati, imo nec genus moris sumitur, vt patet in comedente bis in diebus ieiunij ex ignorantia iuris, scitũ enim ab hoc non est bina comestio carnium hodie. Constat enim, quod hoc totum nihil includit dissonans, nisi quis dicat, q̃ in ly hodie, quia significat tempus ieiunij, claudit, vñ species intẽperantiæ sumitur. Sed licet reuera sic sit, attamen hoc non claditur sub scito, sed sub velato ex iuris ignorãtia: & propterea relinquitur, quòd in scito nihil est vnde species sumatur, & si huic adiungas q̃ ex ignoto per negligentiam non sumitur species: quia vt in litera dicitur, non potest dici, quod voluntas in huiusmodi ignotũ per se, sed per accidens feratur, sequitur quod huiusmodi peccata, quia obiectum formale velatur, nõ sunt eiusdem speciei facta ab ignorante ius & a sciente. Sed tunc obstant duo, primo, quia oportet assignare speciem vitij, in qua huiusmodi peccatum est. nihil enim est in genere, quod non sit in aliqua eiꝰ specie. ¶ Secundo, quia oportet saluare illam regulam. Circunstantia faciens actum de non malo dat speciem. quum enim non apparent aliqua vitij species in tali bina comestione & similibus: & sola circunstantia determinate temperantiæ à iure in vnica comestione tali die reddat hunc actum malum: consequens est, vt ad ipsam intẽperantiæ speciem talis transgressio reducatur, cuius oppositum ex præcedẽtibus sequebatur. Vnde dicẽdum est, quod licet actus isti ex ignorantia causati non sint per se in talibus speciebus propter rationes allatas: reducitur tñ sunt in eisdem speciebus, in quibus essent comissi à sciente. & ratio est, quia velamen ignorantiæ legis, quã tenetur nũc hic iste scire: quia voluntariũ est, impeditur à locando ignotum illud extra voluntarium & intentum: & voluntas veluti actus reducit actum ad naturam suæ speciei, sicut etiam facit voluntarium velamen ignorantiæ facti. propter quod sicut in credẽte occidere ceruum & occidente hominem ex ignorantia culpabili, actus occisionis redit ad naturam suæ speciei, & est homicidiũ, ita in comedente bis ex culpabili ignorãtia legis in die ieiunij, actus comestionis redit ad naturã suæ speciei, & est intemperantia. Intelligenda sunt ergo, quæ dicuntur de ignoto, quòd scilicet non specificat, quoad reposita per se in specie, secus autem est de reductione ad speciem pertinentibus. & sic omnia consonant. Et habes ex hoc solutionẽ dubij relicti in q. 72. art. 9. & resolutionem simpliciter duorum vltimo tractatorum nunc, quòd scilicet facta peccata ex ignorantia facti culpabiliter fiue sint secundum se mala, siue non, redeunt ad naturam suæ speciei: quando culpa impedit velamen ignorantiæ à locando actum extra intentum. dico autem hoc: quia tam leuis posset esse culpa negligentiæ, vt non reduceret actum ad propriam speciem saltem perfectæ. vt patet in eo qui ex leuissima culpa negligentiæ in discernendo vina ignoranter inebriatur: non enim redit tunc ebrietas in naturam suæ speciei perfectæ. & scito quòd in hac difficultate multo tempore fui non resolutus: & ideo vage scripsi, sed nolui mutare iam scripta propter exercitium.

¶ In eodem quarto articulo in responsione ad primã nota. quòd hæc responsio exponitur inferius in q. 78. art. primo ad primum, vbi distinguitur triplex ignorantia ex parte rei scitæ secundũ triplicem scientiã. prima est, qua scitur individuum actus esse malum, puta hanc acceptionem rei alienæ esse malam. Auuer.

¶ Secunda, qua scitur individuum actus & temporis eius, scilicet hoc nõ esse malum.

¶ Tertia est, qua scitur individuum actus tẽporis & executionis, scilicet hoc nunc non esse faciendum. Ignorantia opposita primæ scientiæ est causa peccari. Ignorantia secunda & tertia est ignorantia electionis, quam author negat hic esse causam peccati. non quod putet eam non causare peccatum vt alij tenent: sed quia negat eam annumerari inter generales causas peccati, de quibus modo tractat. quoniam peccata quę fiunt ex secunda & tertia ignorantia non sunt peccata ex ignorantia, sed ex passione vel habitu, vt in illa quæstione declaratur. Auuer.

¶ In eodem quarto articulo dubium pro nouicijs occurrit de responsione ad secundum: quia stantibus etiam omnibus dictis, adhuc illa propositio. Peccatum additum peccato facit maius, videtur efficax argumentũ sustinere in proposito: quia quum ignorantia seu ebrietas fuerit peccatum, si sibi addatur sequens peccatum, quantumcunque minimum, faciet maius.

¶ Ad hoc dicitur, quod argumẽtum hoc concludit verum, sed in litera non affertur ad hoc: non enim est quæstio an sequens peccatum diminuat peccatũ ignorãtiæ. sed affertur ad argumentũ, quòd ignorãtia non diminuat sequens peccatũ: quoniam de hoc est quæstio præsentis articuli. & in littera ad hoc respondetur optime, quod ipsa ignorantia adiuncta sequenti peccato non augeat illud, sed diminuat illud: & totũ compositum est ex vtroque. si componentia secundum se sumantur: quia plus admit de grauitate vnius, quã apponat de grauitate propria: vnde in litera non dicitur, quod ambo simul non habent tantam grauitatẽ, quãtam quodcunque eorum seorsum habet, sed quantum vnum eorum, scilicet sequẽs secundum se grauius (vt dictũ est) haberent.

¶ In eodem articulo quarto dubium est de quãtitate diminutionis, an scilicet ignoran-

ignorantia secundum se peccatum veniale excuset sequens peccatum ex ea à mortalitate similiter ignorãtia mortalis leuioris ordinis excuset sequẽs à mortali grauioris ordinis, vel econtra mortale peccatum sequens ex ignorantia venialis faciat illã mortalẽ. & similiter mortale grauioris ordinis aggrauet ignorantiam mortalem in grauiorem ordinem trahendo.

¶ Ad hoc dicitur, quòd hæc quæstio ex dictis speciebus peccatorum, ex ignorantia pendet: quando nanque ignorantia non aufert propriã & perfectam speciem deliberato peccato, quod ex ea fit, non autere consequens id quod ex propria specie sibi verdicat, scilicet esse mortale, & essemortale grauioris ordinis, propter quod in his, quæ sunt secundum se peccata mortalia & deliberate fiunt in scipsis, quãuis ex ignorãtia mortalis sint, quando vero ignorantia distrahit sequens peccatum, vt speciem alterius peccati, puta ebrietatis, vel venationis, nõ disceretissime tunc, quia peccatum sequens non fortitur propriam speciem, quantumcunque secundum se esset mortale, aut grauioris ordinis, non facit actũ ex venialí mortalem, nec ex mortali leuioris ordinis, quãuis aggrauet vt circunstantia. & ratio est quia circunstantia non habens pro priam speciem, nunquã aggrauat in infinitum, nunquam transfert in proprium ordinem, vt in quæst. 88. inferius patet. vnde si ebrietas in aliquo sit peccatum veniale, homicidium consequens non faciet peccatum mortale: & similiter si circunspecta aliqualiter venatio est peccatum veniale, homicidium sequẽs non faciet peccatum mortale: & si ebrietas vel venatio sunt peccata leuioris ordinis, q̃ homicidium, non trahentur in ordinem gravitatis homicidij, quamuis aggrauẽtur ex tali effectu.

Supp. q. 9. ar. 2. ex q. 10. ar. 3. Et 2. 2. q. 156. ar. 1. 10. Et 3. q. 46. ar. 7. 8. Et 3. Veri. q. 5. ar. 10. 10. q. 2. ar. 4. 9. ad 3. & 6.

a ¶ *Super Quæstionis septuagesimæ septimæ Artic. primum.*

IN primo artic. quæst. 77. solum modus, quo passio mouet voluntatem, declarandus occurrit addendo ad dicta in articulo secundo. q. 9. vbi eadem q̃. ex parte voluntatis absolute agitata est. modus enim in ordine ad causandũ peccatum ex parte ipsius passionis tractatur. Modus igitur est, quòd passio afficiens appetitum, afficit proportionaliter per viam redundantiæ phantasiam, sunt enim, vt in secundo de anima dicitur, appetitiuum & phantasticum animæ indistincta loco, entomis decisis attestantibus: & sicut ad linguam chorda insecta gustus iudicium erroneum fit, ita ad appetitum passione infectum immutatur phantasia, & iudicij etiã æstimatiuæ cõsequenter. & quia intellectus mouetur à phantasmate, consequens est, vt à phantasmatibus sic compositis iudicio æstimatiuæ mouetur intellectus ad iudicandum idem: præsertim quia iudicium est de singulari, in quo plurimum vim obtinet iudicium cogitatiuæ. Rursus ex hoc, quòd appetitus sensitiuus ex passione vehementi afficitur, hic homo non solum secundum illam partem, sed absolute mutatur animaliter, & est aliter dispositus. & ratio est, quia appetitus animalis est primo propter totum suppositum, vt ex dictis in prima parte patet. In hoc enim differt ab appetitu naturali singularum potentiarum & partium, & propter hoc datus est à natura animali. ex hoc autem, quod hic homo est aliter dispositus, sequitur, vt aliquid sit sibi durante illa dispositione cõueniens, quod prius non erat, quodq; absolute & secundum rationem est discõueniens. Incipit nanq; cõuenientia ex altero extremorum variato. ex hoc autem, quod aliqd est conueniens modo huic sic disposito, sequitur & quod secundum iudicium æstimatiuæ & rationis iudicet illud sibi nũc conueniẽs: quia qualis vnusquisq; est, talis ei finis videtur & sic dispositio subiecti, passione facta, mutat iudicium rationis de ob iecto, quod est motiuũ voluntatis: & sic ex parte obiecti passio mouet voluntatem. hæc via ex parte obiecti est tutior, prima ex parte ipsarum potentiarum hanc adiuuit: ex neutra autem, vt vides. si memor es dictorum, voluntas necessitatur: quia ex parte obiecti, motio est, & ad necessitatem requirit alter motor ex parte subiecti, ad exercitiũ actus: propter quod voluntas libere sequens huiusmodi obiectum peccat.

a ¶ *Super Quæstionis septuagesimæ septimæ Articulum secundum.*

¶ *Num voluntas ex se sine ignorantia, vel errore præcedente possit in malum tendere.*

Quæstio. IN articulo secundo 77. quæst. dubium occurrit de conclusione approbatiua opinionis Socratis, scilicet voluntas nunquam in malum tendit, nisi cum aliqua ignorantia vel errore rationis: & de eius ratione, quia scilicet voluntas est solum boni, vel apparentis boni. Contra conclusionem nanque currunt argumenta Sco. in 3. senten. distin. 36. primo. ex art. Paris. stante scientia in vniuersali & particulari, voluntatem non posse in oppositum errorem.

¶ Secundo, ex multis authoritatibus Augustini, dicentibus, quòd quandoque scientes peccamus. Mal. q̃. 3. ar. 9.

¶ Tertio, ex authoritate Aristot. secundo Ethic. quod scire parum aut nihil valet ad virtutem. si enim rectitudo intellectus exigitur ad bene velle, tunc scire multum valeret ad virtutem: imo sequitur quod non esset persuadendum alicui, quod bene valet, sed quod recte consideraret.

¶ Præterea. Rectitudo rationis tam in practicis, quàm in speculatiuis consistat ex terminis & forma simili perfecti, igitur ratio practica erit ex se perfecta, quicquid in appetitu sequatur: & consequenter potest voluntas male eligere intellectu existente perfecto.

¶ Præterea. Arguo ad idem, quia stat quod ratio ostendat vtrunq; oppositũ, secundum quod est: puta furari. & non furari. est enim oppositum, & quod voluntas determinet se ad vnum, quia vult. & quod hoc sic sit, testatur Ari-

DEINDE considerandũ est de causa peccati ex parte appetitus sensitiui, vtrum passio animæ sit causa peccati.

¶ Et circa hoc quæruntur octo.

¶ Primo, vtrum passio appetitus sensitiui possit mouere vel inclinare voluntatem.

¶ Secundo, vtrum possit superare rationẽ cõtra eius scientiam.

¶ Tertio, vtrum peccatum quod ex passione prouenit, sit peccatum ex infirmitate.

¶ Quarto, vtrum hæc passio, quæ est amor sui, sit causa omnis peccati.

¶ Quinto, de illis tribus causis, quæ ponuntur 1. Io. 3. concupiscentia oculorum, concupiscentia carnis, & superbia vitæ.

¶ Sexto, vtrum passio, quæ est causa peccati, diminuat ipsum.

¶ Septimo, vtrum totaliter excuset.

¶ Octauo, vtrum peccatum, quod ex passione est, possit esse mortale.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Virum voluntas moueatur à passione appetitus sensitiui.*

AD PRIMVM sic procedit. Videtur quod voluntas non moueatur à passione appetitus sensitiui. nulla enim potentia passiua mouetur nisi à suo obiecto: voluntas autem est potentia passiua & actiua simul, inquantum est mouens & mota, sicut philos. in 3. De anima, vniuersaliter de vi appetitiua. cum ergo obiectum voluntatis non sit passio appetitus sensitiui. sed magis bonũ rationis, videtur quod passio appetitus sensitiui non moueat voluntatem.

¶ Præterea, Superior motor non mouetur ab inferiori: sicut anima non mouetur à corpore. sed voluntas, quæ est appetitus rationis, compatur ad appetitum sensitiuum, sicut motor superior ad inferiorem. Dicit enim Philosophus in 3. de anima, quòd appetitus rationis mouet appetitum sensitiuum, sicut in corporibus cœlestibus sphæra mouet sphæram. ergo voluntas non potest moueri à passione appetitus sensitiui.

¶ Præterea, Nullum immateriale potest moueri ab aliquo materiali: sed voluntas est potentia quædam immaterialis: non enim vtitur organo corporali cum sit in ratione, vt dicitur in 3. de anima, appetitus autem sensituus est vis materialis, vtpote fundata in organo corporali. ergo

passio appetitus sensitiui non potest mouere appetitum intellectiuum.

¶ SED CONTRA, est quod dicitur Daniel. 13. Concupiscentia subuertit cor tuum.

CONCLVSIO.

¶ *Passiones sensitiui appetitus nõ nisi indirecte per modum distractionis, vel rectum iudicium boni impedientis, voluntatem trahere & ad malum impellere possunt.*

¶ RESPONDEO dicendũ, quòd passio appetitus sensitiui non potest directe trahere, aut mouere voluntatem, sed indirecte potest, & hoc dupliciter. Vno quidem modo secundũ quandam abstractionem, cum enim omnes potentiæ animæ in vna essentia animæ radicentur necesse est, quod quando vna potentia intenditur in suo actu, altera in suo actu remittatur, vel etiam totaliter in suo actu impediatur: tum quia omnis virtus ad plura, disperſa sit minor. vnde econtrario quando intenditur circa vnum, minus potest ad alia dispergi, tamen quia in operibus animæ requiritur quædam intentio: quæ dum vehementer applicatur ad vnum, nõ potest alteri vehementer attendere: & secundum hunc modum per quãdam distractionem, quando motus appetitus sensitiui fortificatur secundum quancunque passionem, necesse est, quod remittatur vel totaliter impediatur motus proprius appetitus rationalis, qui est voluntas. Alio modo ex parte obiecti voluntatis, quod est bonum ratione apprehensum: impeditur enim iudicium & apprehensio rationis propter vehementem & inordinatam apprehensionem imaginationis & iudicium virtutis æstimatiuæ, vt patet in amentibus. Manifestum est autẽ, quod passioné appetitus sensitiui sequitur imagination is apprehensio & iudiciũ æstimatiuæ, sicut etiam dispositionẽ linguæ sequitur iudicium gustus. vnde videmus. quòd homines in aliqua passione existentes non facile imaginationem auertunt ab his, circa quæ afficiuntur. vnde per consequens iudicium rationis plerunque sequitur passionem appetitus sensitiui: & per consequens motus voluntatis, qui natus est semper sequi iudicium rationis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd per passionem appetitus sensitiui fit aliqua immutatio circa iudicium de obiecto voluntatis sicut dictum est, quamuis ipsa passio appetitus sensitiui non sit directe voluntatis obiectum.

¶ Ad secundum dicendum, quod superius non mouetur ab inferiori directe, sed indirecte quo dammodo moueri potest, sicut dictum est.

¶ Et similiter dicendum est ad tertium.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Virum ratio possit superari à passione contra suam scientiam.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd ratio non possit superari à passione contra suam scientia. Fortius enim vincitur à debiliori: sed scientia propter suam certitudinem est fortior: imo sequitur quod non esset persuadendum

Universidad de Deusto
Biblioteca

flot. in 9. Meta. vbi vult quod scientia sit oppositorum, sed à prohæresi, id est, ab electione determinetur ad vnum, non igitur oportet intellectu errare vel ignorare ad hoc quod volùtas male velit.

¶ Contra rationem vero, quia inefficax videt. Sta enim intellectum in nullo errare, & voluntatem peccare & apperendo vere bonū apprehẽsum non debito modo.

¶ Ad hanc dubitationẽ, licet in primo articulo sequentis qō. in responsione ad primum videatur tractãda, quia ibi eō summatur quæstio hæc de peccato cõtra scientiam, quæ hic tractatur ex vna parte tãtum, scilicet ex parte passionis propter opinionem tamen Socratis hic approbatam dicitur cũ autho re, quòd impossibile est voluntatẽ peccare absque ignorantia vel error intellectus propter rationem in litera allatã. Sed sunt hic duo adu ertẽda. primo ꝙ ignorantię nomine in propõsito intelligitur etiam ipsa actualis incõsideratio. Et ex hoc soluuntur omnia argumenta contra positum errorẽ intellectus: ex hoc enim habes, quod sufficit ad apparens bonum, quod actuali inconsideratione transferatur de ordine veri boni in nō vere bonum: vt de peccato angeli in prima parte dictum est. Et per hoc soluitur obiectio cõtra rationem allatam.

¶ Secundo, quod apprehensio requisita ad hoc quod voluntas appetat aliquid, non enim ferri potest nisi in apprehensum, non est quæcunq; cognitio: alioquin intellectio speculatiua sufficeret, cuius oppositum habetur ex tertio De anima: sed est cognitio iudicans, & præcipiens hoc esse appetendum. nunquam enim aliquis aliquid appetit, quod non iudicat appetendũ iudicio subito vel deliberato, expedito vel impedito, &c. Nũquam etiam aliquis iudicata appetenda esse eliget, nisi imperet sibijpsi animus appetendum esse. Ex hoc autem patet, quòd si appetendum aliquod est vere iudicatum bonum quando, sicut, vbi, &c. & sufficienter præceptum oportet sequi electionem, vt patet per Augu. in octauo Confession. & Arist. in septimo Ethic. & suprà dicta: & sic erit electio bona. Si autem appetendum non est vere iudicatum, aut sufficienter præceptum bonum, tũc cum mala electione, defectus positiue vel negatiue est in intellectu,

Quæstio.

tissimum eorum, quę in nobis sunt: ergo nō potest superari à passione, quæ est debilis & cito transiens.

¶ Præterea, Voluntas non est nisi boni vel apparentis boni: sed cum passio trahit voluntatem in id, quod est vere bonum, non inclinat rationem contra scientiam: cum autem trahit eam in id, quod est apparens bonum, & non existens, trahit eam in id, quod rationi videtur. hoc autem est in scientia rationis, quod ei videt. ergo passio nunquam inclinat rationem contra suam scientiam. Si dicatur, quod trahit rationem scientem aliquid in vniuersali, vt contrarium iudicet in particulari: contra, Vniuersalis & particularis propositio si opponãtur, opponuntur secundum contradictionem: sicut. Omnis homo, &, Non omnis homo: sed duæ opiniones quæ sunt contradictoriæ, sunt cõtrariæ: vt dicitur in 2. Perihermenias. si igitur aliquis sciés aliquid in vniuersali iudicaret oppositum in singulari, sequeretur quod haberet simul cõtrarias opiniones, quod est impossibile.

¶ Præterea, Quicunque scit vniuersale, scit etiã particulare; quod nouit sub vniuersali cõtineri: sicut qui scit omnem mulam esse sterilem, scit hoc animal esse sterile, dummodo ipsum sciat esse mulam: vt patet per id quod dicitur in 1. Posteriorum. sed ille qui scit aliquid in vniuersali: puta nullam fornicationem esse faciendam, scit hoc particulare sub vniuersali contineri, puta hunc actum esse fornicarium. ergo videtur ꝙ etiam in particulari sciat.

¶ Præterea, Ea quæ sunt in voce, sunt signa intellectus animæ, secundum philosophum, sed homo in passione existens frequẽter confitetur id quod eligit esse malum etiam in particulari. ergo etiam in particulari habet scientiam: sic igitur videtur quòd passiones non possint tranere rationem contra scientiam vniuersalem, quia non potest esse, quòd habeat scientiam vniuersalem, & æstimet oppositum in particulari.

¶ SED CONTRA est, quod dicit Apostolus Rom. 7. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati. lex autem, quę est in membris, est concupiscentia, de qua suprà locutus fuerat: cum igitur concupiscentia sit passio quædam, videtur quod passio trahat rationem etiam contra hoc, quod scit.

CONCLVSIO.

¶ Possunt sæpenumero passiones appetitus sensitiui rationem & eius vniuersalem scientiam impedire vel per modum distractionis vel ad contrarium impellẽdo, vel aliquam corporalem transmutationem causando, ex qua totaliter impediatur rationis vsus.

¶ RESPONDEO dicendum, quod opinio Socratis fuit, vt Philosophus dicit in 7. Ethic. quòd scientia nunquam posset superari à passione. vnde ponebat omnes virtutes esse scientias, & omnia peccata esse ignorantias. in quo quidem aliqualiter rectè sapiebat, quia cum voluntas sit boni, vel apparentis boni, nunquam voluntas in malum moueretur, nisi id quod nō est bonum, aliqualiter rationi bonum appareat: & propter hoc voluntas nunquam in malum tenderet, nisi cum aliqua ignorantia vel errore rationis. Vnde dicitur Prouerb. 14. Errãt qui operantur malum. Sed, quia experimento patet, quò multi agunt contra ea, quorum scientiam habent & hoc etiam authoritate diuina confirmatur, secundum illud Luc. 12. Seruus qui cognouit voluntatem domini sui, & non fecit, plagis vapulabit multis. Et Iacob. 4. dicitur. Scienti bonum facere, & nō facienti, peccatum est illi. nō simpliciter verum dixit, sed oportet distinguere, vt Philosophus tradit in 7. Ethicor. Cum enim ad rectè agendum homo dirigatur duplici scientia, scilicet vniuersali & particulari: vtriusque defectus sufficit ad hoc, quòd impediatur rectitudo voluntatis & operis, vt suprà dictum est. contingit ergo quòd aliquis habet scientiam in vniuersali, puta nullam fornicationem esse faciendam, sed tamen non cognoscat in particulari hunc actum, qui est fornicatio, non esse faciẽdum: & hoc sufficit ad hoc, quòd voluntas non sequatur vniuersalem scientiam rationis. Et iterum considerandum est, quod nihil prohibet aliquid sciri in habitu, quod tamẽ actu nō cõsideratur. potest igitur cõtingere, quod aliquis etiam rectam scientiam habeat in singulari & non solum in vniuersali, sed tamen in actu non consideret: & tunc non videtur difficile, quòd præter id quod actu nō consideratur, homo agat. Quod autem homo nō consideret in particulari id, quod habitualiter scit, quandoque quidem cõtingit ex solo defectu intentionis, puta cum homo sciens Geometriam, non intendit ad considerandum Geometriæ conclusiones, quas statim in promptu habet considerare, quandoque autem homo nō considerat id quod habet in habitu propter aliquod impedimentum superueniens, puta propter aliquam occupationem exteriorem, vel propter aliquam infirmitatem corporalem. & hoc modo ille, qui est in passone constitutus, non considerat in particulari id, quod scit in vniuersali, inquantum passio impedit talem cõsiderationem. Impedit autem tripliciter. Primo quidem per quãdam distractionem, sicut suprà expositum est. Secundo per contrarietatem: quia plerunque passio inclinat ad contrarium huius, quod scientia vniuersalis habet. Tertio, per quandam immutationem corporalem, in qua ratio quodammodo ligatur ne libere in actum exeat: sicut etiam somnus vel ebrietas qua dam corporali trãsmutatione facta, ligat vsum rationis, & quod hoc contingat in passionibus, patet ex hoc. quod aliquando cum passiones multis intenduntur, homo amittit totaliter vsum rationis multi enim propter abundantiam ámoris & iræ sunt in insaniam cõuersi. & per hunc modum passio trahit rationem ad iudicandum in particulari, contra scientiam, quam habet in vniuersali.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd scientia vniuersalis, quæ est certissima, non habet principalitatem in operatione: sed magis scientia particularis, eo quòd operationes sunt circa singularia. vnde non est mirum si in operabilibus passio agit contra scientiam vniuersalem absente consideratione in particulari.

¶ Ad secundum dicendum, quòd hoc ipsum quòd rationi videtur in particulari aliquid bonum, quod non est bonum, contingit ex aliqua passione: & tamen hoc particulare iudicium est cõtra vniuersalem scientiam rationis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd non posset cõtingere quod aliquis haberet simul in actu scientiam aut opinionem veram de vniuersali affirmatiuo, & opinionẽ falsam de particulari negatiuo, aut econuerso: sed bene potest contingere, quòd aliquis habeat veram scientiam habitualiter de vniuersali affirmatiuo, & falsam opinionem in actu de particulari negatiuo: actus enim directe nō contrariatur habitui, sed actui.

¶ Ad quartum dicendum, quòd ille qui habet scientiam in vniuersali, propter passionem impeditur ne possit sub illa vniuersali sumere, & ad cõclusionem peruenire: sed assumit sub alia vniuersali, quam suggerit inclinatio passionis, & sub ea cõcludit. vnde Philosoph. dicit in 7. Eth. quòd syllogismus incõtinentis habet quatuor propositiones, duas vniuersales: quarũ vna est rationis, puta nullam fornicationem esse committẽdam, alia est passionis, puta delectadum voluntas fertur in bonum non vere, sed apparens ex illo defectu, & quia hæc duo membra distinguuntur contradictorie, consequens est, vt non sit dare medium. Ad obiecta autem in oppositum dicit, quòd authoritates omnes dicentes hominem appetere contra scientiam, intelligunt contra scientiam habitualem vel actualem in vniuersali, vel actualẽ particularis absolute, vt in responsione ad primum articuli prima sequentis quæstio. dicitur. Vnde articulus Parisiẽsis de intellectu in vniuersali, & particulari secundum se considerato in actu verus est, cum quo stat ignorantia particularis in comparatione. Posset quoque dici quòd est verus de particulari in actu etiam iudicij non præceptiui. cum tali enim iudicio stat oppositũ iudicium præcipiẽs, in quo est defectus. Authoritas Aristot. loquitur de scientia morali distincta cõtra scire prudentiæ, & de illa, quum sit vniuersalium constat parum, vel nihil valere, de ista autem constat esse formam & diffinitionem virtutum. Et quoniam hæc dependet ab appetitu recto & econtra, ideo oportet vitioso suadere & quod consilietur recte, & quòd mutet appetitum, alterum enim sine altero insufficiens inuenitur.

¶ Ad primam rationem, quòd rectitudo rationis pendet ex solis terminis in forma syllogistica, dicitur quòd maior ista est falsissima vniuersaliter. Et ratio est, quia quædam ratio est in ratione secundũ se, & hæc ex solis terminis pendet: quædam est in ratione non secundum se, sed vt mota ab appetitu: & ista dependet non ex solis terminis, sed ex connexione conformi appetitui recto. vnde in sexto Ethi. dicitur, quod verum intellectus practici est confesse se habens appetitui recto. vnde quum prudentiæ scientia sit in intellectu, vt subest voluntati, vt patet ex dictis, rectitudo rationis eius non ex cuidentia terminorum ad rationem absolute, sed ad rationem motam à recto appetitu dependet. Et huius responsionis non es capax, distingue, ꝙ rectitudo rationis secundum se pendet ex terminis & forma syllogismi: sed vt iudicanda à nobis, & præceptiua, pendet ex appetitu in moralibus: quia qualis vnusquisque est, talis ei finis videtur; & ideo

tionem esse sectandam. Passio igitur ligat rationem ne assumat & cõcludat sub prima. vnde ea durante assumit & concludit sub secunda.

¶ Ad quintum dicendum, ꝙ sicut ebrius quandoque proferre potest verba significantia profundas sententias, quas tamen mẽte diudicare nõ potest ebrietate prohibẽte, ita in passione existens etsi ore proferat hoc non esse faciendum, tamẽ interius hoc animo sentit, quòd sit faciendum, vt dicitur in 7. Ethic.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum peccatum, quod est ex passione, debeat dici ex infirmitate.

Ia. ar. 8. 4. ar. 3. ad. 4. Et 2. dist. 22. q. 2. ar. 2. ad 5. & in exti. Et 4. dist. 19. q. 1. ar. 3. q. 2. ad 2. Et Mal. q. 3. ar. 8. ad 5. & ar. 9. 10. 11. & 12. Et Psal. 9. 49. 3.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum, quod est ex passione nõ debeat dici ex infirmitate. passio enim est quidam vehemens motus appetitus sensitiui, vt dictum est. vehemẽtia autem motus magis attestatur fortitudini quàm infirmitati. ergo peccatũ quod est ex passione, nõ debet dici ex infirmitate.

¶ Præterea, Infirmitas hominis maxime attenditur secundum illud quod est in eo fragilius, hoc autem est caro: vnde dicitur in Psal. Recordatus est, quia caro sunt. ergo magis debet dici peccatum ex infirmitate quod est ex aliquo corporis defectu, quàm quod est ex animæ passione.

¶ Præterea, Ad ea non videtur homo esse infirmus, quæ eius voluntati subduntur: sed facere vel non facere ea ad quæ passio inclinat, hominis voluntati subditur: secundũ illud Gene. 4. Subter te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. ergo peccatum, quod est ex passione, non est ex infirmitate.

¶ SED CONTRA est, quod Tullius in 4. lib. de Tusc. quæstionibus, passiones animæ ægritudines vocat: ægritudines autem alio nomine infirmitates dicuntur. ergo peccatum, quod est ex passione, debet dici ex infirmitate.

CONCLVSIO.

¶ Cum passiones sint quædam animæ ægritudines rationis regulam impedientes, quæcunque peccata ex passione procedunt, quasi ex illius infirmitate procedere dicuntur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd causa peccati propria est ex parte animæ, in qua principaliter est peccatum. potest autẽ dici infirmitas in anima ad similitudinem infirmitatis corporis. dicitur autem corpus hominis esse infirmũ, quando debilitatur vel impeditur in executione propriæ operationis propter aliquam inordinationẽ partium corporis. ita scilicet, ꝙ humores & membra hominis non subdantur virtuti regitiuæ & motiuæ corporis. vnde & mẽbrum dicitur esse infirmũ, quãdo non potest perficere operationem membri sani, sicut oculus quando non potest clare videre, vt dicit Philosophus in 10. De historiis animalium. vnde & infirmitas animæ dicitur, quando impeditur anima in propria operatione propter inordinationem partium ipsius, sicut autem partes corporis dicuntur esse inordinatæ quãdo non sequuntur ordinem naturę, ita & partes animæ dicuntur esse inordinatæ, quando non subduntur ordini rationis: ratio enim est vis regitiua partium animæ. Sic ergo quando extra ordinem rationis vis concupiscibilis aut irascibilis aliqua passione afficitur, & per hoc impedimentum præstatur modo prædicto debitæ actioni hominis, dicitur peccatum esse ex infirmitate: vnde & Philosophus in 1. Ethic. comparat incontinentem paralytico, cuius partes mouentur in contrarium eius, ꝙ quod ipse disponit.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut quanto fuerit motus fortior in corpore præter ordinem naturæ, tanto est maior infirmitas: ita quanto fuerit motus fortior passionis præter ordinem rationis, tanto est maior infirmitas animæ.

¶ Ad secundum dicendum, quòd peccatum principaliter consistit in actu voluntatis qui non impeditur per corporis infirmitatem, potest enim qui est corpore infirmus, promptam habere voluntatem ad aliquid faciendum: impeditur autem per passionem, vt suprà dictum est. vnde cum dicitur peccatum esse ex infirmitate, magis est referendum ad infirmitatem animæ, quàm ad infirmitatem corporis. dicitur tamen etiam ipsa infirmitas animæ infirmitas carnis, inquantum, ex conditione carnis passiones animæ insurgũt in nobis: eo quod appetitus sensitiuus est virtus vtens organo corporali.

¶ Ad tertium dicendũ, quòd in potestate quidẽ voluntatis est assentire, vel non assentire his in quæ passio inclinat, & pro tanto dicitur noster appetitus sub nobis esse, sed tamen iste assensus vel dissensus voluntatis impeditur per passionem modo prædicto.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum amor sui sit principium omnis peccati.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd amor sui nõ sit principium omnis peccati. Id enim, quod est secũdum se bonum & debitum, nõ est propria causa peccati. sed amor sui est secũdum se bonum & debitum. Vnde præcipitur homini, vt diligat proximum sicut seipsum. Leui. 19. ergo amor sui non potest esse propria causa peccati.

¶ Præterea, Apostolus dicit Ro. 17. Occasione accepta peccatum per mandatum operatũ est in me omnem concupiscentiam: vbi glo. dicit ꝙ bona est lex, quæ dum concupiscẽtiam prohibet, omne malũ prohibet: quod dicitur propter hoc, quia cõcupiscentia est causa omnis peccati: sed cõcupiscentia est alia passio ab amore, vt suprà habitũ est. ergo amor sui nõ est causa omnis peccati.

¶ Præterea, Aug. super illud Psal. Incẽsa igni & suffossa, dicit quod omne peccatũ est ex amore male inflãmãte, vel ex timore male humiliãte. nõ ergo solus amor est causa peccati.

¶ Præterea, Sicut homo peccat quandoque propter inordinatum sui amorem, ita etiã interdum peccat propter inordinatum amorem proximi. ergo amor sui nõ est causa omnis peccati.

¶ SED CONTRA est, quòd in Aug. dicit 12. de ciui. dei, quòd amor sui vsque ad cõtemptum dei facit ciuitatem Babylonis: sed per quodlibet peccatum pertinet homo ad ciuitatẽ Babylonis. ergo amor sui est causa omnis peccati.

CONCLVSIO.

¶ Inordinatus amor sui, causa est & initium omnis peccati.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est, propria & per se causa peccati accipienda est ex parte conuersionis ad cõmutabile bonum: ex qua quidem parte omnis actus peccati procedit ex aliquo inordinato appetitu alicuius temporalis boni. quod autem aliquis appetat inordinate aliquod temporale bonum, procedit ex hoc, quòd inordinate amat seipsum: hoc enim est amare aliquem, velle ei bonum. Vnde manifestum est, ꝙ inordinatus amor sui, est causa omnis peccati.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd amor sui ordinatus est debitus & naturalis, ita scilicet quòd velit sibi bonum quod cõgruit: sed amor sui inordinatus, qui perducit ad cõtemptum dei ponitur esse causa peccati secundum Augustũ.

¶ Ad secundum dicẽdũ, quod cõcupiscentia, qua aliquis appetit sibi bonum reducitur ad amorem sui, sicut ad causam, vt iam dictũ est.

¶ Ad tertium dicendum quod aliquis dicitur amare & illud bonum quod optat sibi, & se cui bonum optat. Amor igitur, secundum quod dicitur eius esse quod optatur, puta quod aliquis dicitur amare viuum vel pecuniam, recipit pro causa timorem, qui pertinet ad fugam mali: omne enim peccatum prouenit vel ex inordinato appetitu alicuius boni, vel ex indinata fuga alicuius mali: sed vtrunque horũ reducitur ad amorem sui: propter hoc enim homo vel appetit bona, vel fugit mala: quia amat seipsum.

¶ Ad quartũ dicẽdũ, quod amicus est quasi alter ipse: & ideo quod peccatur propter amorẽ amici, videtur propter amorem sui peccari.

ARTICVLVS V.

¶ Vtrum conuenienter ponantur causæ peccatorum, concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum & superbia vitæ.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd incõuenienter ponantur causæ peccatorum esse concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitę: quia secundum Apostolorum 1. ad Timoth. vlti. Radix omnium malorũ est cupiditas, sed superbia vitæ sub cupiditate non continetur. ergo non debet poni inter causas peccatorum.

¶ Præterea, Concupiscentia carnis maxime

ideo est impossibile, ꝙ sit perfecta ratio sola ex terminis & syllogismo; quicquid in voluntate fit, oportet enim voluntatem esse bene dispositam si ratio perfecta sit ratione morali particularissima fine defectu, vt dictum est, vtraque respõsio bona videtur: sed prima est formalis & profunda. Ad rationẽ aliam, quæ est omnium difficillima: quomam tangit primam radicem, dicitur, quòd in hoc ipso, quod voluntas determinat se & intellectum ad alterum oppositorum, quod est malum, interuenit ignorantia aliqua: oportet namque voluntate aliquid appetente, illud iudicari appetendũ nunc, hic, &c. Et quum in veritate nō sit appetendum, patet ignorantia aliqua: sed an ignorantia sit prius natura, quàm appetitus, difficile est videre. Ex eo namque quod obiectum est voluntatis illud, sic iudicatum prius naturã videtur: ex eo vero ꝙ effectus voluntatis videtur determinantis intellectum, iuxta doctrinam Aristot. posterius natura videtur.

¶ Ad hoc dicitur, quod determinatio intellectus ad alteram partem in Moralibus quùm cõtingentia sint, quandoque ex passione prouenit; prœuenit manifeste electionem, vt patet ex suprà declaratis, sed quoniam hoc est per accidens, absolute loquendo de determinatione intellectus, dicendum simpliciter est, quòd voluntas determinat intellectum ad iudicandum alterum oppositorũ faciendum: sed diuersimode in bonis & in malis: quia quum neutrum oppositorum habeat rationem mali moraliter, voluntas ex se sola flectit iudicium quo vult, ad altetum vero oppositorum moraliter malum voluntas ipsa flectit iudicium, sed nō nisi concurrente ad hãc aliquo alio defectu intellectus, saltem non cõsiderationem omnium considerandorum, quę sufficit ad hoc, quod omnis malus ignórans sit, vt de peccato angeli dictum fuit. Iudicium igitur de agendo vel appetendo morali malo, quum in ratione propositi sit prius natura voluntate mala, & in ratione acceptati sit posterius natura eadem: & acceptetur ex aliquo defectu intellectus, quia malum secundum se non est acceptabile; resoluẽdum est in tria, in ipsum iud icium seu iudicatum quod accepta tur, & in defectum intellectus, unde quodammodo acceptatur, & ipsam passiue acceptionem à mala voluntate illatam, & quoad

Ia. q. 108. ar. 3. ad 4. & 2. di. 42. q. 2. ar. 1. Et Mal. q. 8. ar. 1. ad 23.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quo prima præuenit voluntatem mala, vt obiectum, & conditio nonnulla eius, siue ex parte eius, siue ex parte intelligentis: quo ad tertium autē est effectus voluntatis, & sic omnia cōsona inueniuntur.

¶ In eodem articulo notato singularissime vltimas responsiones, & memorata prædicta distinctione considerato semper, quòd propositiones scitæ & ignoratæ in particulari in actu practico non sunt cōtradictoriæ: licet enim existens in passione credat hāc tūc fornicationem secundū se nō esse faciendā, credit tamen omnibus cōcurrentibus nunc hanc fornicationem esse cōmittēdam nisi enim hoc omnino sentiret, non faceret eam. Constat autē non esse contradictorias illas, quæ non sunt ad idem similiter, &c. Et si ille in malitia aut passione existens dicāt se sentire in animo contradictionem in actu, mentiuntur.

a ¶ Super Quæstionis septuagesimæ septimæ Articulum sextum.

¶ Num penes auersionē attendi debeat grauitas peccatorum.

Quæstio.

IN articulo sexto, omissis tertio, quarto, & quinto, duo dubia occurrunt circa responsionem ad primum: superius nanque in quæstione 73. arti. tertio dictum est, quòd grauitas essentialis peccatorum attenditur secundū obiecta, nunc vero dicitur, quod magis attenditur secundum auersionem: & ex hoc nascitur secūdum dubium, quia si grauitas peccati attenditur secundum obiectum, augmentata conuersione ad obiectum augebitur peccatum: quoniam conuersio non per accidens, sed per se respicit obiectum, vnde est grauitas.

¶ Ad primum horum dicitur, quòd grauitas peccatorum attenditur secundum obiecta causaliter, secundum autem auersiones, formaliter: quia grauitas conditio est malitiæ, quæ in auersione peccati consistit. Et propterea hoc dicitur & magis attenditur ex parte auersionis.

¶ Ad secundum dicitur, q̄ aliud est loqui de obiecto peccati, & aliud de conuersione ad obiectū, augmentato nanque obiecto, augetur auersio & malitia, quia per se sequitur ad illud, vt superius patet. Augmentata autem conuersione ad ipsum, non oportet augeri auersionem: quia conuersio ex intensione mensuratur, quæ per accidens præter intentionem peccantis: causæ autem per accidens augmentatæ non augmentant effectus, sed solum causæ per se.

¶ Ad secundum dicendū, quod bona passio consequens iudicium rationis augmentat meritum: si autem præcedat (vt scilicet homo magis ex passione, quàm ex iudicio rationis moueatur ad bene agendū) talis passio diminuit bonitatem & laudem actus.

¶ Ad tertium dicendum, quòd etsi motus voluntatis sit intensior ex passione incitatus: non tamen ita est volūtatis proprius, sicut si sola ratione moueretur ad peccandum.

ex visione oculorū excitatur: secundum illud Daniel. 13. species decepit te. ergo non debet diuidi concupiscentia oculorū contra concupiscentiam carnis.

¶ Præterea, Concupiscentia est delectabilis appetitus: vt supra habitum est. delectationes autem contingūt nō solum secundum visum sed etiam secūdum alios sensus. ergo deberet etiā poni concupiscentia auditus & aliorum sensuum.

¶ Præterea, Sicut homo inducitur ad peccandū ex inordinata concupiscentia boni, ita etiā ex inordinata fuga mali: vt dictum est. sed nihil hic enumeratur pertinens ad fugam mali: ergo insufficienter causæ peccatorum tanguntur.

¶ SED CONTRA est, quod dicitur 1. Io. 2. Omne quod est in mūdo, aut est concupiscentia carnis, aut est concupiscentia oculorum, aut superbia vitę. In mundo autem dicitur aliquid esse propter peccatum. vnde & ibidem dicitur, quod totus mundus in maligno positus est. ergo prædicta tria sunt causæ peccatorum.

CONCLVSIO.

a ¶ Quæuis peccati causa aut cōcupiscētia carnis, aut concupiscentia oculorum, vel superbia vitæ est.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut iam dictū est, inordinatus amor sui est causa omnis peccati, in amore autem sui includitur inordinatus appetitus boni, vnusquisque enim appetit bonum ei, qué amat. Vnde manifestū est, q̄ inordinatus appetitus boni est causa omnis peccati, bonū autem dupliciter est obiectum sensibilis appetitus, in quo sunt animæ passiones, quę sunt causa peccati. Vno modo absolute secundū quòd est obiectum concupiscilis. Alio modo sub ratione ardui, prout est obiectum irascibilis. vt suprà dictum est. Est autem duplex concupiscentia, sicut suprà habitum est. Vna quidem naturalis, quæ est eorum, quibus natura corporis sustentatur, siue quantum ad conseruationem indiuidui, sicut cibus & potus, & alia huiusmodi: siue quantū ad cōseruationem speciei, sicut in venereis, & horum inordinatus appetitus dicitur cōcupiscentia carnis. Alia est cōcupiscēcia animalis: eorum scilicet, quæ per sensum carnis sustentationem, aut delectationem nō afferunt, sed sunt delectabilia secundum apprehensionem imaginationis, aut alicuius huiusmodi acceptationis: sicut sunt pecunia, ornatus vestium, & alia huiusmodi. & hæc quidem animalis cōcupiscentia vocatur cōcupiscētia oculorum, siue intelligatur cōcupiscentia oculi, id est ipsius visionis, quæ fit per oculos, vt referatur ad curiositatem, secundum quod Augustinus exponi in 10. Confess. referatur ad concupiscēctiam rerum, quæ exterius oculis proponuntur, vt referatur ad cupiditatem, secundum quod ab aliis exponitur. Appetitus autem inordinatus boni ardui pertinet ad superbiam vitæ: nā superbia est appetitus inordinatus excellentiæ, vt inferius dicetur. Et sic patet, quòd ad ista tria reduci possunt omnes passiones, quæ sunt causa peccati: nam ad duo prima reducūtur omnes passiones cōcupiscibilis: ad tertium autē omnes passiones irascibilis, quod ideo nō diuiditur in duo, quia omnes passiones irascibilis naturaliter conformantur concupiscentiæ animali.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd secūdum quod cupiditas importat vniuersaliter appetitum cuiuslibet boni, sic etiam superbia vitæ continetur sub cupiditate. quomodo autem cupiditas secūdum quod est speciale vitium, quod auaritia nominatur, sit radix omnium peccatorum, infrà dicetur.

¶ Ad secundum dicēdū, quod cōcupiscentia, oculorum non dicitur hic concupiscentia omnium rerum, quæ videri oculis possunt: sed solum earum in quibus non quæritur delectatio carnis, quę est secundum tactum, sed solū delectatio oculi, id est cuiuscunque apprehensiuę virtutis.

¶ Ad tertium dicendū, quod sensus visus est excellētior inter omnes alios sensus, & ad plura se extendens, vt dicitur in 2. Meta. & ideò nomen eius transfertur ad omnes alios sensus, & etiam ad omnes interiores apprehensiones, vt Augustinus dicit in lib. De verbis Domini.

¶ Ad quartū dicēdū, quod fuga mali cauſatur ex appetitu boni (vt suprà dictum est) & ideo ponuntur solum passiones inclinantes ad bonum tanquam causæ earum, quæ faciunt in ordinate fugam mali.

ARTICVLVS VI.

a ¶ Virum peccatum alleuiatur propter passionē.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum non alleuietur propter passionē. Augmentū enim causæ auget effect ū: si enim calidū diminuit, magis calidū magis dissolut, sed passio est causa peccati, vt habitum est. ergo quan to est intēsior passio, tato est maius peccatum, passio igitur non minuit peccatum, sed auget.

¶ Præterea, Sicut se habet passio bona ad meritum, ita se habet mala passio ad peccatum: sed bona passio auget meritū: tanto enim aliquis magis videtur mereri, quanto ex maiori misericordia pauperi subuenit. ergo etiam mala passio magis aggrauat peccatum quam alleuiet.

¶ Præterea, Quanto intentiori voluntate aliquis facit peccatum, tanto grauius videtur peccare: sed passio impellens volūtatem, facit eam vehementius ferri in actum peccati. ergo passio aggrauat peccatum.

¶ SED CONTRA, Passio ipsa concupiscentiæ vocatur tentatio carnis: sed quanto aliquis maiori tentatione prōsternitur, tanto minus peccat, vt patet per Augustinum. ergo passio diminuit peccatum.

CONCLVSIO.

¶ Passiones præcedentes actum, peccatum diminuunt ipsum, sed sequens peccatum magis auget.

¶ RESPONDEO dicendum, quod peccatum essentialiter cōsistit in actu libe. arbit. quòd est facultas voluntatis & rationis: passio autem est motus appetitus sensitiui, appetitus autem sensitiuus potest se habere ab libe. arbi. & antecedenter & consequenter. Antecedenter quidem, secundum quod passio appetitus sensitiui trahit vel inclinat rationem vel voluntatem. vt suprà dictum est. Consequenter autē secundum quòd motus superiorum virium, si sint vehementes, redundant in inferiores: nō enim potest volūtas intense moueri in aliquid, quin excitetur aliqua passio in appetitu sensitiuo. Si igitur accipiatur passio secundum quòd præcedit actum peccati, sic necesse est, quòd diminuat peccatum: actus enim intantum est peccatum inquantum est voluntarium & in nobis existens. esse autem aliquid in nobis dicitur per rationem & voluntatem: vnde quanto ratio & voluntas ex se aliquid agunt nō ex impulsu passionis, magis est voluntariū & in nobis existens, & secundum hoc passio minuit peccatum inquantū minuit voluntarium: passio autem consequens nō diminuit peccatum, sed magis auget, vel potius est signum magnitudinis eius: inquantum scilicet demonstrat intentionem voluntatis ad actum peccati, & sic verum est, quòd quanto aliquis maiori libidine vel concupiscentia peccat, tanto magis peccat.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd passio est causa peccati ex parte conuersionis: grauitas autem peccati magis attenditur ex parte auersionis: quæ quidem ex conuersione sequitur per accidens, id est

ARTICVLVS VII.

a ¶ Virum passio totaliter excuset à peccato.

Infr. ar. 8. ad 3. Et Mal. q. 3. ar. 10. ad 19.

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd passio totaliter excuset à peccato. Quicquid enim causat inuolūtarium, excusat totaliter à peccato: sed cōcupiscentia carnis quæ est quædam passio, causat inuoluntarium: secundum illud Gal. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum, vt non quæcunque vultis, illa faciatis. ergo passio totaliter excusat a peccato.

¶ Præterea, Passio causat ignorantiam quandam in particulari: vt dictum est, sed ignorantia particularis totaliter excusat à peccato: sicut suprà habitum est. ergo passio totaliter excusat à peccato.

¶ Præterea, Infirmitas animæ grauior est, qua infirmitas corporis, sed infirmitas corporis totaliter excusat à peccato: vt patet in phreneticis. ergo multo magis passio, quæ est infirmitas animæ.

¶ SED CONTRA est, quod Apostolus Rom. 7. vocat passiones peccatorum non nisi quia peccata excusant: quod non esset, si à peccato totaliter excusant.

CONCLVSIO.

¶ Passiones, quæ simpliciter inuoluntarium causant, excusant ex toto à peccato.

¶ RESPONDEO dicendum, quod secundum hoc solum actus aliquis, qui de genere suo est malus, totaliter a peccato excusatur, quod totaliter inuoluntarius redditur: vnde si sit talis passio, quæ totaliter inuoluntarium reddat actum sequentem, totaliter à peccato excusat, alioquin non totaliter. Circa quod duo consideranda videntur. Primo quidem quòd aliquid potest esse voluntarium vel secundum se, sicut quando voluntas directe in ipsum fertur, vel secundum suam causam quando voluntas fertur in causam & non in effectum, vt patet in eo, qui voluntarie inebriatur: ex hoc enim quasi voluntarium ei imputatur, quòd per ebrietatem committit. Secundo considerandum est, quod aliquid dicitur voluntarium directe, vel indirecte, directe quidem id, in quod voluntas fertur: indirecte autem illud quod voluntas potuit prohibere, sed non prohibetur. secundum hoc igitur distinguendum est, quia passio quandoq; quidem est tanta, quod totaliter aufert vsum rationis: sicut patet in his, qui propter amorem vel iram insaniunt: & tunc si talis passio à principio fuerit voluntaria, imputatur actus ad peccatum: quia est voluntarius in sua causa, sicut etiam de ebrietate dictum est. Si vero causa non fuerit voluntaria sed naturalis, puta cum aliquis ex ægritudine, vel aliqua huiusmodi causa incidit in talem passionem quæ totaliter aufert vsum rationis, actus omnino redditur inuoluntarius: & per consequens totaliter à peccato excusatur. Quandoque vero passio non est tanta, quòd totaliter intercipiat vsum rationis, & tunc ratio potest passionem excludere, diuertendo ad alias cogitationes, vel impedire ne suum consequatur effectum: quia membra non applicantur operi nisi per consensum rationis, vt suprà dictum est. vnde talis passio nō totaliter excusat à peccato.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd hoc quod dicitur, vt non quæcunque vtilis, illa faciatis, non est referendum ad ea, quæ fiunt per exteriorem actum, sed ad interiorem concupiscentiæ motum: vellet enim homo nunquam concupiscere malum, sicut etiam exponitur id quod dicitur Romano. 7. Quod odi malum, illud facio. vel potest referri ad voluntatem præcedentem passionem, vt patet in continentibus, qui contra suum propositum agunt propter suam concupiscentiam.

¶ Ad secundum dicendum, quod ignorantia particularis, quæ totaliter excusat, est ignorantia circunstantiæ, quam quidem quis scire non potest debita diligentia adhibita. sed passio causat ignorantiam iuris in particulari, dum impedit applicationem communis scientiæ ad particularem actum, quam quidem passionem ratio repellere potest, vt dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quòd infirmitas corporis est inuoluntaria: esset autem simile, si esset voluntaria, sicut de ebrietate dictum est, quæ est quædam corporalis infirmitas.

ARTICVLVS VIII.

Ibid. q. 3. ar. 10. & 2. Ethic. c. 17.

a ¶ Virum peccatum quod est ex passione possit esse mortale.

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum quod est ex passione, non possit esse mortale. Veniale enim peccatum diuiditur contra mortale: sed peccatum, quod est ex infirmitate, est veniale: cum habeat in se causam veniæ, igitur peccatum quod est ex passione, sit ex infirmitate, videtur quòd non possit esse mortale.

¶ Præterea, Causa non est potior effectu: sed passio non potest esse peccatum mortale: non enim in sensualitate est peccatum mortale, vt suprà habitum est. ergo peccatum, quod est ex passione, non potest esse mortale.

¶ Præterea, Passio abducit à ratione vt ex dictis patet. sed rationis est conuerti ad deum vel auerti à deo, in quo consistit ratio peccati mortalis. peccatum ergo quod est ex passione, non potest esse mortale.

¶ SED CONTRA est, quod Apostolus dicit Rom. 7. quòd passiones peccatorum operantur in membris nostris ad fructificandum morti hoc autem est proprium mortalis peccati, q̄ fructificet morti. ergo peccatum quod est ex passione potest esse mortale.

CONCLVSIO.

¶ Peccatum ex passione procedens potest nonnunquam mortale esse.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd peccatum mortale, vt supra dictum est, consistit in auersione ab vltimo fine, qui est deus, quæ quidem auersio pertinet ad rationem deliberantem, cuius etiam est ordinare in finem: hoc igitur solummodo potest contingere, quòd inclinatio animæ in aliquid quod contrariatur vltimo fini, non sit peccatum mortale quia ratio deliberans non potest occurrere: quod contingit in subitis motibus. Cum autem ex passione aliquis procedit ad actū peccati vel ad consensum deliberatum, hoc non fit subitò. vnde ratio deliberans potest huic occurrere: potest enim excludere vel saltem impedire passionem, vt dictum. vnde si non occurrat, est peccatum, mortale: sicut videmus, quòd multa homicidia & multa adulteria per passionem committuntur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd veniale dicitur tripliciter. Vno modo ex causa, quia scilicet habet aliquam causam veniæ, quæ diminuit peccatum: & sic peccatum ex infirmitate vel ignorantia dicitur veniale. Alio modo ex euentu, sicut omne peccatum per pœnitentiam fit veniale, id est veniam consequitur. Tertio mō dicitur veniale ex genere: sicut verbum otiosum: & hoc solum veniale opponitur mortali, obiectio autem procedit de primo.

¶ Ad secundum dicendum, quod passio est causa peccati ex parte conuersionis. Quod aūt sit mortale, ex parte auersionis, quæ per accidēs sequitur ad conuersionem, vt dictum est: vnde ratio non sequitur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ratio non semper in suo actu totaliter à passione impeditur, vnde remanet ei liberum arbitrium, vt possit auerti, vel conuerti ad deum, si autem totaliter tolleretur vsus rationis, iam non esset peccatum nec mortale, nec veniale.

QVÆSTIO SEPTVAGESIMAOCTAVA De causa peccati, quæ est malitia, in quatuor articulos diuisa.

EINDE considerandū est de causa peccati, quę est ex parte voluntatis, quę dicitur malitia.

¶ Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, vtrum aliquis possit ex certa malitia, seu industria peccare.

¶ Secundo, vtrum quicunque peccat ex habitu, peccet ex certa malitia.

¶ Tertio, vtrum quicunque peccat ex certa malitia, peccet ex habitu.

¶ Quarto, vtrū ille qui peccat ex certa malitia, grauius peccet, quā ille, qui peccat ex passione.

ARTICVLVS I.

a ¶ Virum aliquis peccet ex certa malitia.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd nullus peccet ex industria, siue ex certa malitia. Ignorātia enim opponitur industriæ seu certæ malitiæ: sed omnis malus est ignorans secundū philos. & Prou. 14. dicitur. Errāt qui operantur malum: ergo nullus peccat ex certa malitia.

a ¶ Super Quæstionis septuagesimæ septimæ Artic. septimum.

Annos.

IN articulo 7. habes quòd peccata sequēca amentiam, ebrietatem, & similia, quando fuerunt voluntaria, imputantur, meminēto, quòd non imputantur vt peccata illarum specierum, sed vt circunstantiæ primorum peccatorum: quum autem dubis, quòd infirmitas corporis voluntaria nō excusat à peccatis sequentibus, intellige dū rante illius infirmitatis affectu: post pœnitentiā enim, etiam si corporis infirmitas perseueret, excusātur à peccatis sequentibus. Et hæc de isto articulo à me sub breuitate dicta sufficiāt quoniam nihil aliud necessarium & notione dignum scribendum occurrit.

a ¶ Super Quæstionis septuagesimæ octauæ Artic. octauum.

Annos.

IN articulo octauo in responsione ad secundum recole, quòd primus motus adulterij & ipsum adulterium in conuersione conueniūt eiusdem enim sunt speciei. & in auersione differunt: hoc enim est mortale, illud veniale: & hic videbis, quod auersio per accidens sequitur ad conuersionē, quam causat passio. At si ex parte obiecti moueatur difficultas, diffinguatur vt in articulo 6. paulo ante. diffinctum est de conuersione & obiecto.

a ¶ Super Quæstionis septuagesimæoctauæ Articulum primum.

Annos.

IN articulo primo quæstionis 78. aduerte quòd sicut omne peccatum humanum reducatur in hæc tria principia, ignorantiam, passionem & malitiam: in omni tamen peccato inuenitur mala voluntas, & ignorātia, & de ignorantia quidem in responsione ad primum, habes vltimā resolutionem, & semper aliqua trium ignorantiarum actualiū, siue sit ignorantia priuatiue, siue contrarie, interuenit. Et quoniam priuatio per habitum cognoscitur, diffingue pro nouitijs triplicem scientiam actualem particularis prosequendi vel fugiendi. Primam, quā scitur hoc esse malum, secundam, qua scitur hoc nunc esse malum: tertiam, qua scitur hoc nunc malum relatum ad illud aliud esse sibi pelus: & respice, quòd peccans ex ignorantia, labotat ignorantia opposita primæ scientiæ: peccans ex passione seu infirmitate labotat ignorantia opposita secundæ scientiæ: peccans vero ex malitia

2. 2. qō. 161. ar. 2. co. Et 3. q. 88. art. 4. co. Et 2. di. 7. qō. 1. ar. 2. co. Et ma. q. 2. ar. 8. ad 4 & q. 3. ar. 2. per tot. et ar. 14. co. et ad 7. & 8. Et ad Ro. 2. 1. cor. 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tia laboras ignorantia opposita tertiæ scientiæ. Et sic errant intellectu omnes, qui operantur malum. De malitia autem voluntatis in responsione ad tertium singulariter specificatur quando quis peccat ex certa malitia, quòd oportet ipsum peccare ex ipsa electione mali, id est non ex ignorantia, nec ex infirmitate, sed ex ipsa voluntaria electione mali, scienter præponendo bonum sibi coniunctum bono coniuncto illius præmatti boni assentiæ, præponit enim malitiose iniustus bonum lucri iunctum malo iniustitiæ bono iustitiæ iuncto absentiæ lucri: Ita quod electio mali non ex ignorantia aut passione est malitia, qua peccatur ex industriaelectio autem quo modo libet mala communis est omni peccato perfecto: vt clare habes inferius articulo quarto in responsione ad vltimum.

a ¶ Super Quæstionis septuagesimæoctauæ Articulum secundum.

IN articulo secundo eiusdem quæstionis 78. aduerte diligenter, quòd quia peccatū ex certa malitia & ex passione nō specie, sed gradu perfectionis & imperfectionis differūt: prouenit quod in eadē specie, qui prius adulterium ex passione commisit postmodum habituatus ex certa malitia adulteratur: & quod prius à parte inferiori perturbatus putabitur postmodum transeuntia actuali iudicio, quod hic actꝰ delectabilis nūc est malus postmodum à superiori inchoans, ipse scilicet electione nō turbatus, sed connaturalitate pronus ad tale delectabile solo actuali iudicio vere comparationis huius boni delectabilis ad bonum rationis, charitatis priuatus fertvnde tales habituati verum aiunt, dicētes se cognoscere, ꝙ male faciūt & quod volūt nihilominus facere: sciunt enim actualiter hoc esse nunc malū, quod in ipsa passione positi dicentes se scire metiuntur: quauis etiam habituati, vt dictū est laborēt velint nolint ignorantia actualis recti iudicij practici comparationis prosequendæ vel fugiendæ.

¶ Præterea, Dio. dicit quarto cap. de diui. nom. quòd nullus intendens ad malum operatur: sed hoc videtur esse peccare ex malitia, intendere malum in peccando: quod enim est præter intentionem est quasi per accidens, & non denominat actum. ergo nullus ex malitia peccat.

¶ Præterea, Malitia ipsa peccatum est. si igitur malitia sit causa peccati, sequetur, quod peccatum sit causa peccati in infinitum. quod est inconueniens, nullus igitur ex malitia peccat.

¶ SED CONTRA est, quod dicitur Iob. 34. Quasi de industria recesserunt à Deo, & vias eius intelligere noluerūt. sed recedere à deo, est peccare. ergo aliqui peccant ex industria seu ex certa malitia.

CONCLVSIO.

¶ Dicuntur nonnunquam homines ex certa malitia peccare, quando ex certa scientia peccatum eligunt.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd homo, sicut & quælibet alia res naturaliter habet appetitum boni. vnde quòd ad malum eius appetitus declinet, contingit ex aliqua corruptione, seu inordinatione in aliquo principiorum hominis: sic enim in actionibus rerum naturalium peccatum inuenitur. principia autem humanorum actuum sunt intellectus & appetitus tam rationalis, qui dicitur voluntas, quam sensitiuus. Peccatum igitur in humanis actibus contingit quandoque sicut ex defectu intellectus puta cum aliquis per ignorantiā peccat: & ex defectu appetitus sensitiui, sicut cum aliquis ex passione peccat. Ita etiam ex defectu voluntatis, qui est inordinatio ipsius. Est autem voluntas inordinata, quando minus bonum magis amat. consequens autem est, vt aliquis eligat pati detrimentum in bono minus amato ad hoc, quòd potiatur bono magis amato: sicut cum homo vult pati abscisionem membri etiam scienter, vt conseruet vitam, quam magis amat. Ita per hunc modum, quando aliqua inordinata voluntas aliquod bonum temporale plus amat (puta diuitias vel voluptatem) quàm ordinem rationis, vel legis diuinæ, vel charitatem dei, vel aliquid huiusmodi, sequitur quod velit dispēdium pati in aliquo spiritualium bonorū. vt ponatur aliquo temporali bono. nihil autem est aliud malum quam priuatio alicuius boni, & secūdum hoc aliquis sciēter vult aliquod malū spirituale. quod est malum simpliter, per quod bonum spirituale priuatur, vt bono temporali potiatur. Vnde dicitur ex certa malitia vel industria peccare, quasi scienter malum eligens.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ignorantia quandoque quidem excludit scientiam, quia aliquis simpliciter scit hoc esse malū quod agitur: & tunc dicitur ex ignorantia peccare. quandoque autem excludit scientiam, qua homo scit hoc nunc esse malum, sicut cum ex passione peccatur. quandoque autem excludit scientiam qua aliquis scit hoc malum non sustinendum esse propter consecutionem illius boni. scit tamen simpliciter hoc esse malum: & sic dicitur ignorare qui ex certa malitia peccat.

¶ Ad secundum dicendum, quod malum non potest esse secundum se intentum ab aliquo, potest tamen esse intentum ad vitandum aliud malum, vel ad consequendum aliud bonum, vt dictum est. & in tali casu aliquis eligeret consequi bonum per se intentum absque hoc, quod pateretur detrimentum alterius boni: sicut aliquis lasciuus vellet frui delectatione absque offensa dei: sed duobus propositis magis vult peccando incurrere offensam dei, quàm delectatione priuetur.

¶ Ad tertium dicendum, quod malitia, ex qua aliquis dicitur peccare, potest intelligi malitia habitualis: secundum quod habitus malus à Philosoph. nominatur malitia, sicut habitus bonus nominatur virtus. & secundum hoc aliquis dicitur ex malitia peccare quia peccat ex inclinatione habitus. Potest etiam intelligi malitia actualis siue ipsa mali electio malitia nominetur: & sic dicitur aliquis ex malitia peccare inquantū ex mali electione peccat, siue etiam malitia dicatur aliqua præcedens culpa, ex qua oritur subsequens culpa: sicut cum aliquis impugnat fraternam gratiam ex inuidia: & tunc idem non est causa suiipsius. sed actus interior est causa actus exterioris, & vnū peccatum est causa alterius. non tamen in infinitum: quia est deuenire ad aliquod primum peccatum, quod non causatur ex aliquo priori peccato, vt ex supradictis patet.

ARTICVLVS II.

a ¶ Virum quicunque peccat ex habitu, peccet ex certa malitia.

A SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd non omnis qui peccat ex habitu, peccet ex certa malitia. Peccatum enim quod ex est certa malitia, videtur esse grauissimum. sed quādoque homo aliquod leue peccatum committit ex habitu: sicut cum dicit verbum otiosum. nō ergo omne peccatum quod est ex habitu, est ex certa malitia. *Infr. ar. 3. 4. 5. 6. 8. 9. 10. Et 2. 2. q. 78. ar. 1. 2. Et 1. 2. q. 71. ar. 6. Et 8. 2. q. 3.*

¶ Præterea, Actus ex habitu procedentes sunt similes actibus, ex quibus generantur: vt dicitur in 2. Eth. sed actus præcedentes habitum vitiosum, non sunt ex certa malitia: ergo etiam peccata, quæ sunt ex habitu non sunt ex certa malitia.

¶ Præterea, In his, quæ aliquis ex certa malitia committit, gaudet postquam commisit: secundum illud Prouerb. 2. Qui lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis. & hoc ideo quia vnicuique est delectabile, cum cōsequitur id quod intendit, & qui operatur quod est ei quodammodo connaturale secundum habitum: sed illi qui peccant ex habitu, post peccatum commissum dolent: pœnitudine enim replentur praui, id est, habentes habitum vitiosum, vt dicitur in 9. Ethicor. ergo peccata quæ sunt ex habitu, non sunt ex certa malitia.

¶ SED CONTRA, Peccatum ex certa malitia dicitur esse, quod est electione mali. sed vnicuique est eligibile id, ad quod inclinatur ad proprium habitum, vt dicitur in 6. Eth. de habitu virtuoso. ergo peccatum est quod est ex habitu, & ex certa malitia.

CONCLVSIO.

¶ Ex habitu peccantes, cum quadam quasi electione agunt, ex malitia peccare dicuntur.

¶ RESPONDEO dicendum, quod non est idem peccare habentē habitum, & peccare ex habitu. Vti enim habitu non est necessarium, sed subiacet voluntati habentis. vnde & habitus diffinitur esse, quo quis vtitur cum voluerit. & ideo sicut potest contingere, quòd aliquis habens habitum vitiosum, prorumpat in actū virtutis, eo quod ratio non totaliter corrumpitur per malum habitum, sed aliquid eius integrum manet. ex quo prouenit, quòd peccator aliqua operatur de genere bonorum, ita etiam potest contingere, quod aliquis habens habitum vitiosum, interdum non ex habitu operetur, sed ex passione insurgente, vel etiam ex ignorantia, sed quandocunque vtitur habitu vitioso, necesse est quòd ex certa malitia peccet: quia vnicuique habenti habitum est per se diligibile id quod est ei conueniens secundum proprium habitum: quia sic fit ei quodammodo connaturale, secundū quod consuetudo & habitus vertitur in naturam. hoc autem quod est alicui conueniens secundum habitum vitiosum, id est, quod excludit bonū spirituale: ex quo sequitur, quòd homo eligat malū spirituale, vt adipiscatur bonum, quod est ei secundum habitum cōueniens: & hoc est ex certa malitia peccare. Vnde manifestum est, quod quicunq; peccat ex habitu, peccet ex certa malitia.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd peccata venialia non excludunt bonum spirituale, quod est gratia dei, vel charitas. vnde non dicuntur mala simpliciter, sed secundum quid: & propter hoc nec habitus ipsorum possunt dici simpliciter mali, sed secundum quid.

¶ Ad secundum dicendum, quod actus qui procedunt ex habitibus, sunt similes secundum speciem actibus, ex quibus habitus generantur: differunt tamen ab eis sicut perfectum ab imperfecto: & talis est differentia peccati, quod committitur ex certa malitia ad peccatum, quod committitur ex aliqua passione.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ille, qui peccat ex habitu, semper gaudet de hoc, quòd ex habitu operatur quandiu habitu vtitur: sed quia potest habitu non vti, sed per rationem, quæ non est totaliter corrupta, aliquid aliud meditari potest contingere, quòd non vtens habitu doleat de hoc quod per habitum commisit. plerunque tamen tales pœnitent de peccato, non quia eis peccatum secundum se displiceat: sed propter aliquod incommodum. quod ex peccato incurrunt.

ARTI-

a ¶ Super Quæstionis septuagesimæoctauæ Articulum tertium.

¶ Num peccans agritudinali corporis dispositione, certa peccet malitia.

Quæstion. 34. art. 2. 1. 2. q. 1. 8. ar. 3.

IN articu. 3. eiusdem 78. quæstio. dubium occurrit quomodo stant hæc duo simul, ꝙ peccare ex malitia nihil aliud sit quàm voluntate ex seipsa moueri ad malum: & quòd peccat ex malitia qui ex ægritudinali habitudine corporis ad malum mouetur. verumque enim in hoc artic. dicitur, & nō conionenti quia magis dicitur à voluntate infirmitas corporis, quàm infirmitas animę quæ in deordinatione appetitus sensitiui consistit. vt in q. præcedenti dictum est: & constat quòd peccans ex infirmitate animi peccat non ex malitia, sed ex passione. igitur peccans ex ægritudinali dispositione corporis non peccat ex malitia. Et cōfirmatur, quia neutra infirmitas ponit aliquid in voluntate, per quam inclinetur ipsa in malum, quod est igitur ad primum modum in litera positum, quo voluntas ex seipsa mouetur in malum.

¶ Ad hoc dicitur, quòd quia inter appetitū animalem & naturalē hæc est differentia, quòd naturalis est primo partis, animalis vero est primo totius: appetitus enim oculi ad videndū est primo oculi voluntas autem irascibilis & concupiscibilis sunt primo totius. ideo appetitus naturalis non variatur nisi secundū dispositionem illius partis. qualitercunque enim homo sit dispositus motu non redundet in oculum, eodem modo se habebit appetitus oculi ad videndum & non videndum: appetitus autem animalis non solum secundum propriā dispositionem variatur sed secūdum totius seu suppositi dispositionē. nam non solum aliter se habet volūtas dispositione, vel habitu in se ipsa affecta, & non affecta, sed etiā aliter se habet voluntas hominis affecti aliqua dispositione vel habitu. Et inde prouenit, quòd homo tam secundum appetitum sensitiuū habituatus aliquo vitio, quàm secundū corporalē cōplexionem inclinatus in aliquod delectabile contrarium rectæ rationi aliter se habet secundum voluntatem, quàm si non sit habituatus, aut inclinatus: quia enim qualis vnusquisque est, talia ei conuenient, & naturale est præsumptionem, sequitur quod ex certa malitia quasi absque frœno peccet. Sic igitur patet, quòd peccatū, quòd est ex certa malitia, semper præsupponit in homine aliquam inordinationem: quæ tamen non semper est habitus. vnde non est necessarium, quòd quicūqui peccat ex certa malitia, peccet ex habitu.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, quòd operari qualiter iniustus operatur, non solum est operari iniusta ex certa malitia, sed etiam delectatabiliter & sine graui renisu rationis, ꝙ est nisi eius, qui habet habitum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd non statim ad hoc aliquis labitur, quòd ex certa malitia peccet, sed præsupponitur aliquid, quod tamē non semper est habitus, vt dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illud propter quod voluntas inclinatur ad malum, nō semper habitus est, vel passio, sed quiddam aliud, vt dictum est.

¶ Ad quartum dicendum, quòd non est similis ratio de electione boni & de electione mali: quia malum nunquam est sine bono naturæ, sed bonum potest esse sine malo culpæ perfectæ.

ARTICVLVS III.

a ¶ Virum ille, qui peccat ex certa malitia, peccet ex habitu.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd quicunque peccat ex certa malitia, peccet ex habitu. Dicit enim philosophus in 5. Ethic. quòd non est cuiusliber iniusta facere, qualiter iniustus facit scilicet ex electione, sed solum habentis habitum: sed peccare ex certa malitia est peccare ex electione mali, vt dictum est. ergo peccare ex certa malitia non est nisi habentis habitum.

¶ Præterea, Origines dicit in 1. Periarchon. ꝙ non est ad subitū quis enaturatur, aut deficit, sed paulatim per partes defluere necesse est, sed maximus defluxus esse videtur. vt aliquis ex certa malitia peccet. ergo non statim à principio, sed per multam consuetudinem, ex qua habitus generari potest aliquis ad hoc deuenit, vt ex certa malitia peccet.

¶ Præterea, Quandocunque aliquis ex certa malitia peccat, oportet quòd ipsa voluntas de se inclinetur ad malū quod eligit, sed ex natura potentiæ non inclinatur homo ad malum, sed magis ad bonum. ergo oportet si eligit malum, quod hoc sit ex aliquo superuenienti, quod est passio vel habitus, sed quando aliquis peccat ex passione, non peccat ex certe malitia, sed ex infirmitate, vt dictū est. ergo quādocunque aliquis peccat ex certa malitia, oportet quod peccet ex habitu.

¶ SED CONTRA, Sicut se habet habitus bonus ad electionē boni, ita habitus malus ad electionem mali: sed quandoque aliquis nō habens habitum virtutis eligit id, quod est bonum secundum virtutem. ergo etiam quandoque aliquis non habens habitum vitiosum, potest eligere malum, quod est ex certa malitia peccare.

CONCLVSIO.

¶ Non oportet quemcunque ex certa malitia peccātis ex habitu peccare.

¶ RESPONDEO dicendū, quòd voluntas aliter se habet ad bonum, & aliter ad malum: ex natura enim suæ potentiæ inclinatur ad bonum rationis sicut ad proprium obiectum. vnde & omne peccatum dicitur esse contra naturam. quòd ergo in aliquod malum voluntas eligendo inclmetur, oportet quòd aliunde contingat. Et quandoque quidem contingit ex defectu rationis, sicut cum aliquis ex ignorantia peccat. Quandoque autem ex impulsu appetitus sensitiui, sicut cum peccat ex passione: sed neutrum horum est ex certa malitia peccare, sed tunc solum ex certa malitia aliquis peccat, quando ipsa voluntas ex seipsa mouetur ad malum, quod potest contingere dupliciter. Vno quidem modo per hoc ꝙ homo habet aliquam dispositionem corruptā inclinantem ad malum, ita quòd secundum illam dispositionem sit homini quasi conueniēs & simile aliquod malum. & in hoc ratione cōuenientiæ tendit voluntas quasi in bonū: quia vnumquodque secundū se tendit in id, quod sibi est cōueniens. talis autē dispositio corrupta vel est aliquis habitus acquisitus ex cōsuetudine, quæ vertitur in naturam, vel est aliqua ægritudmalis habitudo ex parte corporis: sicut aliquis habens quasdam naturales inclinationes ad aliqua peccata propter corruptionem naturæ in ipso. Alio modo contingit, quod voluntas per se tendit in aliquod malum per remotionem alicuius prohibentis: puta si aliquis prohibeat peccare, nō quia peccatum ei secundum se displiciat, sed propter spem vitæ æternę, vel propter timorem gehennæ: remota spe per disperationem, vel timore per

voluntati ferri in consonans ipsi voleti. ideo etiam si voluntas ipsa secundum se non sit aliter disposita, quia tamen secundum suum supposītum est aliter dispōsita habitu vel plusquam habitu naturali, scilicet ægritudine, dicitur ex seipsa moueri in malum vtroque nanque modo, scilicet ex propria dispositione, & ex dispositione suppositi rectæ dicitur ex seipsa voluntas moueri: quoniam voluntati non solum ipsamet, sed suppositum intrinsecum in ratione mouentis est, quamuis differenter: quia primum conuenit ei vt conuenit cum appetitu naturali, secundum autem vt est appetitus animalis, præsertim intellectualis: vnde ly ex ipsa nō distinguitur contra suppositum, sed contra alias partes vt sic, quæ sunt principia humanorum actuū, intellectum scilicet & appetitum sensitiuum: Et sic non intelligis inclinationes has corporales, vide superius in q. 31. art. 7.

a ¶ Super Quæstionis septuagesimæoctauæ Articulum quartum.

¶ Num ignorantia peccātis ex malitia sit maior ignorantia peccantis ex passione.

IN articulo quarto, in responsione ad primum occurrit dubium: quoniam videtur contrariari supradictis in primo articulo huius quæstionis. dictum nanque fuit quòd maior est ignorantia peccātis ex passione, quam ex malitia: qa ille ignorat hoc nunc esse malum, iste vero scit hoc nunc esse malum, quam uis ignorer hoc nunc esse per se sibi. modo autem dicitur, quòd, maior est ignorantia peccantis ex malitia.

¶ Ad hoc dicitur tripliciter, quod ignorantia potest referri ad duo scilicet ad ipsum peccatum, vel ad rationem peccādi. si referatur ad ipsum peccatum, sic maior est ignorantia peccantis ex passione: quia ignorat hunc actū nūc esse malum, quod non latet peccantē ex malitia. Si vero referatur ad rationem peccandi, sic ignorātia peccantis ex malitia est maior: quia ex affectu nimio ad minus bonum errat circa finem proponendum: quod est ratio peccādi. Ex hoc nanque, quòd affectus quis est plus ad lucrum, quàm ad bonum iustitiæ, iudicatur bonū lucri magis sectā, dum. Et inde prouenit quòd scienter eligit pri uari iustitia vt lucretur: scit ergo iste lucrum esse nunc iniustum qđ ex

Su. q. 47. ar. 2. co. et 52. q. 73. ar. 3. co. et 2. di. 7. 1. a. ar. 2. co. fina. Et Mal. q. 3. ar. 13. Et quo. 2. ar. 15. co. Quæstio.

passion-

Universidad de Deusto
Biblioteca

pellione peccans ignorat: sed ex nimio amore lucri nescit postponendū esse bono iustitiæ, quod est magis ignorare quoad rationē peccandi: quia in passione existens non ex ipso amore vnius boni: sed ex impulsu passionis pertur bantis iudiciū nunc respectu huius peccati. Et ex hoc sequitur secunda responsio, scilicet quòd ignorantia peccantis ex malitia est maior formaliter: quia formaliter ignoratur tā cōclusio, quàm principium, vt etiam ex 7. Ethico. habetur: quod in peccante ex passione non accidit vt patet. Ignorantia autem peccantis ex passione est maior quasi virtualiter, seu concomitanter pro quanto est respectu prioris obiecti: prius enim est hoc malum nūc, quam hoc malum nunc esse peius altero. ac per hoc ignorans formaliter hoc nunc esse malum: ex cōsequēti nescit hoc nunc esse peius, & non econuerso. Tertio potest dici, quòd ignorantia peccantis ex malitia est maior: quia per modū habitus. Ignorantia autē peccātis ex passione est per modū interruptionis: malus enim circa finē malū in affectu, & in ratione est male dispositus: passione vero ductus male se habet circa finē, dum passio tātū intercipit. vt in corpore articuli dicitur.

¶ *Super Quæstionis septuagesimænonæ Articulum 1. & 2.*

¶ *Vtrum possibile sit actum peccati esse à deo, nulla autem modo actus deformitatem.*

Quæstio. IN Articu. 1. & 2. quæst. 79. arduum occurrit dubium in doctrina, præcipue authoris quomodo possunt hæc duo simul stare, quòd actus peccati sit à deo, & defectus concomitans nullo modo sit à deo, sed à causa creata sola. & quamuis multę afferantur in 37. dist. 2. sen. in Capreolo ex Art. & Durando obiectiones, duæ tamen solummodo afferendæ sunt: quibus discussis, omnia, vt puto, propria clara erunt. Prima est ex parte habitudinis entitatis positiuæ actus ad deformitatem peccati. Secunda ex parte habitudinis entitatis positiuæ actus ad causam effectiuam. Ex prima igitur via est talis difficultas. Deformitas peccati est priuatio contrarię rectitudinis positiuæ speciei, moralis vitij inhærētis actui subiecto. ergo necessario causatur à causante illā positiuā speciē moralis vitij in subiecto actu. ergo causatur à deo si ab ipso causatur omnis positiua entitas actus peccati. antecedens declaratur resumendo q̄ in peccato sunt tria: actus, species moralis vitij, & deformitas. ver. g. in intemperantia sunt tria: actus interior vel exterior entitas positiua reposita in specie intemperātiæ afficiens actū, & deformitas priuatiua: & quum constet quòd entitas intemperātiæ est contraria entitati temperantiæ, vt frigus calori, & quòd ad vnum contrarii positum in aliquo necessario, sequitur priuatio alterius cōtrarij, in eodē: vt ad positū frigus in manu sequitur priuatio caloris in eadē: ac per hoc oppositam entitatē temperantiæ in actu sequitur priuatio temperantię in eodem. Et quòd in hac priuatione consistit deformitas peccati intemperantiæ, quia consistit in priuatione rectitudinis debitæ in esse subsirato actui: constat enim ex cōuersione ad obiectū cōtrariū obiecto virtutis, & ex auersione à lege, sicut in peccato duæ malitiæ. Primo malitia ex obiecto, secūdo malitia in ipsa priuatione obseruatiōis legis. Prima est positiua & in certo entis genere: quæ mala moralia species sunt, vt prædictū fuit. secūda est priuatiua, & est ipsa deformitas peccati in qua cōsistit ratio mali simpliciter. Ad primā necessario sequitur secunda: ad odiū nanque & negationem dei absolute sumpta secundū has proprie species formaliter sumpta consequitur necessario priuatio obseruationis legis: ita quòd oppositum nō est intelligibile. Et hoc est quod communiter dicitur, quod sunt quidam actus specifici in moralibus, qui sunt secundum se mali, & non possunt bene vlla ratione fieri: hæc de primo quòd rectitudo debita in esse actui subsirato intemperantiæ, est rectitudo temperantiæ. consequentia autem probatur inductione & ratione. inductione quidem: quia discurrendo, nullum inuenimus instantiā, quin efficiens vnum cōtrariorum in aliquo priuet: consequenter reliquo illudmet subiectum, vt patet in calefaciente, dealbante, & alijs. Ratione aūt, quia agens quantū dat esse, tm dat de priuatione contrarij illi esse in cuius signum agens quando non potest priuare subiectum contrarium, nō dat illud intentum esse. Calefactiuum nanque non calefacit si non potest calefactibile priuare frigore: eiusdem enim rationis est ponere vnū cōtrariorum in aliquo, & priuare illud alterum: quamuis differenti gradu & modo, quia ponere est principaliter & per se: priuare vero ex consequenti & per accidens. Ex secunda vero via difficultas talis est, actus peccati, quo ad suam moralem entitatem est à deo mediate. ergo potest esse ab eodem immediate: ergo potest deus immediate causare peccatū: & peccare inquit Durandus quantum videt. Antecedens est cōclusio authoris. Prima vero sequela patet per illam maximā, Quicquid potest deus mediante causa secunda effectiua, &c. Secūda autē quoad primā probatur: quia ipsa priuatio, in qua cōsistit malum peccati, pertinet ad speciem actus consequētis: vt etiam in litera dicitur in ratū. ad secundū, & sequitur inseparabiliter ad ea absolute: vt etiam ex suprādictis patet sunt nanque quidam actus secundum suā speciem absolute mali, qui non possunt bene fieri, vt negare deum, odio habere deum: quæ omnino sunt indispensabilia: & ipse deus seipsū negare nequit: vt Apostolus dicit prima ad Timot. quo ad reliquam demū partē, scilicet ergo potest peccare, probatur, quia omnis defectus culpabilis imputatur agenti immediate habēti dominiū super actū & non ignoranti.

¶ Ad euidentiam huius difficultatis sciendū est, quo solo est sermo eius dit tria, s. actū, speciem moralem, & deformitatē, & de duobus extremis, s. de actu absoluto, & de formitate non est dubiū: sed de specie, ita cū specificato malitia morali, quæstio est an sit à deo: propter q̄ tria accepta sunt. Primo quòd habet actus malus moraliter ad deformitatē peccati: secūdo, quòd se habet ad agēs: tertio ad obiectū. Quo ad primū, quia peccatū cōstat ex cōuersione ad obiectū cōmutabile, & ex auersione à lege, sicut in peccato duæ malitiæ. Primo malitia ex obiecto, secūdo malitia in ipsa priuatione debitæ rectitudinis debitæ in esse subsirato actui: consistit enim in priuatione rectitudinis debitæ in esse actui, dicitur quòd est sophisma consequētis: concesso enim hoc, non sequitur: ergo in priuatione huius rectitudinis, scilicet obiectiue, dico enim quòd consistit in priuatione rectitudinis debitæ in esse subsirato actui in ordine ad legem: quæ vocatur conformitas ad legem, cuius priuatio vocatur auersio, in qua cōsistit deformitas peccati. Et si propter hanc veritatē mutetur argumentum, & arguatur de formitate seu auersione: ex hoc quod inseparabiliter sequitur ad speciē absolute: iam patet responsio, quòd quando aliqua species vendicat sibi non solum agens, sed ägens deficiens, non oportet omne ägens causam illam speciem causare defectum comitantem illam: quia stat quòd defectus ille adueniat ex defectē, sicut si exigeret duo agentia, non oportet omne agens causare totum quod inuenitur in illo. Et si insterit, quia species moralis mali non est diuisibilis in plura, quorum vnum fiat ab agente, deficiente, & alterum ab altero: facilis est responsio, quòd in resolutione effectuum in causas non considerat ur distinctio rei, sed rationum rei & sic species mali moralis simpliciter resolsuitur in agens deficiēs: secundum id autem quod perfectionis habet vt sic, resoluitur sō Jum in agens.

¶ Ad obiectionem ex secunda via negatur prima sequela: & ad probationem. Quicquid deus &c. respondetur, quando est ibi sola habitudo effectus ad efficiens: secus autem est vbi alia interuenit habitu. Comedere nanque facit deo in animalibus comedentibus, mediante causa secunda: nec potest tamen fieri comedere sine comedente: implicat nanque contradictionem vitaliter operari, quod importat comedere, & nullum viuens illo vitali opere operantem esse. vnde licet possit fieri comestionis similitudo, vt fit in corporibus assumptis ab Angelis, non tamen vera vitalis comestio absque vere comedente. Et si dicatur, Deus potest conseruare opus vitale, puta comedere, vel actuale odium dei in actu exercito posito, nunc annihilando comedentem vel odientem. ergo potest etiam immediate talia facere: respondetur, q̄ si deus conseruaret ista, sic nō remanerent eiusdem rationis. non enim remanerent in ratione actuum vitalū in actu exercito, sed per modū formarū. sicut si cōseruaretur albedo sine omni quantitate, non remaneret eiusdem rationis. quia non remaneret in ratione sensibilis, & ad hunc sensum accipiendo has species absolute, ereditur saluari via supradicta, scilicet q̄ ad speciem moralem actus mali absolute nō sequitur deformitas: si enim sic cōseruaretur aut fieret, nō comitaretur deformitas: quoniam deformitas sequitur speciem moralis actus mali in actu suo exercito, & non separatā in alia ratiōe essendi. Hęc de tertio

¶ *Super Quæstionis septuagesimænonæ Articulum secundum.*

Annot. IN corpore 2. artic. in calce nota nouitie declarationem literæ, quòd deus est causa actus, qui est peccatum tam secundum esse naturæ, quàm moris: non tamē est causa peccati, quia non est causa, quòd actus sit cū defectu, id est non est causa concomitantiæ seu coniunctionis defectus cum actu: coniunctio nanque ista non vndecunque prouenit: sed ex deficiente lib. arb. nec conuenit actui quomodolibet sumpto, sed vt à deficiēte pendet. vnde & in q. de malo, quæstio tertia articulo secundo, ad secundū, dicit quòd deformitas consequitur speciem actus, secundū quod est moralis, prout causatur ex lib. arb. quasi diceret quòd deformitas sequitur speciem moralem nō quomodolibet sumptam, quia non secundum quod est ab agente perfectio quædā, sed prout

Quo ad secundum, quia de ratione peccati moralis est voluntarium voluntate mala, oppositum enim nō est intelligibile, nec morale. morale enim absq; voluntario intelligi, nec peccatum morale absq; moraliter peccante potest. Cum peccare nihil aliud sit, quàm aliquem voluntarie declinare: quia inquam de ratione peccati moralis est voluntarium volūtate mala moraliter, oportet vt de ratione peccati moralis sit esse à voluntate deficiente: ac per hoc impossibile sit ipsum esse à deo immediate, & si huic adiunxeris quid dictum est, scilicet quòd conuersio actus mali patit necessario auersionē, videbis, quòd de ratione talis conuersionis est etiam voluntarium voluntate deficiente ac per hoc impossibile sit ipsam esse à deo immediate, & vere sicnā actus malus, puta odium vel negatio dei, secundum suam moralem speciem & ineluctably voluntarium directe, & ly voluntate deficiēte ex consequentis: sicut ipse actus est secundum se essentialiter voluntarius: deficiens autem ex consequenti. Ex hoc autem quod de ratione talis actus est esse ab agente deficiente, sequitur, quòd pro quāto est ab agente, sit à deo primo agente, pro quanto à deficiente, nō sit à deo. Sequitur secundo, quòd dicere deformitatem peccati comitari actum talem absolute, & dicere ipsam comitari talem actum, vt est ab agente deficiente, idem est, quia de ratione talis actus est esse ab agente deficiente. Sequitur tertio, quòd non est idem concurrere ad talem actum, secūdum id quod habet ab agente vt sic, & secundū id quod habet ab agente non deficiente: sicut nō est idem esse agens, & esse deficiens, nec esse ab agentes, & esse à deficiente. Ex quo sequitur quartō, quòd non videlicet, A est causa actus moraliter mali secundum suā speciē: ergo est causa peccati, seu deformitatis causā deficiens actus moralis mali secundum suam speciem: ergo est causa peccati & deformitatis: quia deformitas & completa ratio peccati sequitur ad speciem mali moralis, vt est ab agente deficiēte, & non vt est ab agente. Ex his autem habes, quòd quū actus moralis malus secundū suam speciem possit dupliciter distinguat. Primo vt sumptus absolute distinguatur cōtra seipsum, sumptum, vt est ab agēte deficiēte, dicēdo q̄ species moralis mali sumitur dupliciter, absolute vt est à lib. ar. humano: & sic distinguūt quidā dicentes, quòd deformitas consequitur actum malum moralē non absolute, sed vt est à li. arb. & propterea deformitas actus nō est à deo: quia nō sequitur ipsum absolute. verius tamē distinguitur secundo modo scilicet vt absolute sumptus distinguatur cōtra seipsum, vt est ab agēte vt sic: quia absolute sumptus vēdicat sibi duo, scilicet q̄ sit ab agente, & sic à deficiente: ac per hoc quum sumitur vt est ab agente vt sic, sumitur quasi secundū quid vel, & in idem redit, distinguatur sic Actus moralis malus secundum suam speciem dupliciter. Primo absolute seu simpliciter. secūdo secūdū id quod habet perfectionis. Et primo modo sequitur ad eam deformitas, secū do non. Primo modo est ab agente de ficiente: secūdo ab agēte tantū: ac per hoc à deo. Et sic notū oppositū videtur esse eius, quod illi dicunt, comparatui tamen vtranque viam in veritate, dicendo verius secūdo modo distinguiquia ad bonum sensum saluari creditur, vt patebit. q̄ autem hæc sint de mente authoris. ex hoc loco patet, vbi in rā. ad secundū ar. Secundo dicitur, quòd defectus, qui dicitur non esse à deo pertinet ad speciem actus cōsequētes: quod clarius: si consequitur ad speciem actus tanquā pertinens consequenter ad eam igitur ad eam simpliciter consequitur: hæc de secūdo. Quo ad tertium dicendum, quòd effectus causæ mediæ procedēs ab ea, secundum quod subditur ordini causæ primæ, reducitur etiam in causam primam: sed si procedat à causa media, secundum quod exit ordinem causæ primę, nō reducitur in causam primam: sicut si minister faciat aliquid contra mandatum domini, hoc nō reducitur in dominum sicut in causam. Et similiter peccatum, quod libe. arbit. committit contra præceptum dei, nō reducitur in deum, sicut in causam.

¶ Ad quartum dicendum, quòd pœna opponitur bono eius, qui punitur, qui priuatur quocunque bono: sed culpa opponitur bono ordinis, qui est in deum: vnde directe opponitur bonitati diuinæ: & propter hoc non est similis ratio de culpa & pœna.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Vtrum actus peccati sit à deo.*

In. q. 80. ar. 1. co. Et 1. ci. 40. q. 4. ar. 2. & di. 42. q. 2. ar. 1. Et 2. di. 37. q. 2. et di. 44. q. 1. ar. 1. Et 3. con. cap. 162. Et mal. q. 3. ar. 2. Et Ro. 11. lec. 5. co. 4.

ADSECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd actus peccati non sit à deo. Dicit enim Augusti. in li. de perfectione iustitię, quòd actus peccati non est res aliqua: omne autem quòd est à deo, est res aliqua. ergo actus peccati non est à deo.

¶ Præterea, Homo nō dicitur esse causa peccati, nisi quia homo est causa actus peccati, nullus enim intendens ad malum, operatur. vt Dio. dicit 4. cap. de di. no. sed deus non est causa peccati, vt dictum est. ergo deus non est causa actus peccati.

¶ Præterea, Aliqui actus secundum suam speciem sunt mali & peccata, vt ex suprà dictis patet: sed quicquid est causa alicuius, est causa eius quod conuenit ei secundum suam speciē. si ergo deus esset causa actus peccati, sequeretur quòd esset causa peccati: sed hoc non est verum, vt ostensum est, ergo deus non est causa actus peccati.

¶ SED CONTRA, Actus peccati est qui dam motus lib. arb. sed voluntas dei est causa omnium motionum, vt Augustin. dicit 3. de trinit. ergo voluntas dei est causa actus peccati.

CONCLVSIO.

¶ Cum actus peccati sit ens, necessario est à deo, sed defectus est à causa creata.

¶ RESPONDEO dicēdū, quod actus peccati & est ens, & est actus, & ex vtroque habet q̄ sit à deo: omne enim ens quocūq; modo fit, oportet q̄ deriuetur à primo ente, vt patet per Dio. 5. ca. de di. no. omnis autē actio causatur ab aliquo existente in actu: quia nihil agit, nisi secundū quod est actu. omne autē ens actu reducitur in primū actum, scilicet deum, sicut in causam quæ est per suam essentiam actus. vnde relinquitur, quòd deus sit causa omnis actionis, inquantum est actio. sed peccatum nominat ens & actionem cum quodam defectu. quia secus est, vt substat auersioni: deformitas autem peccati in ipsa auersiōe consistit. Cuius signum est, quòd habituatum intemperātiæ vitio statim vt pœnitet, non comitatur deformitas: quia sublata est auersio, perseuerante tamen habitus temperantiæ acquisitæ, perseuerante pronitate conuersionis ad obiectum intemperantiæ. non enim statim definit. Ad probationē vero, quia consistit in priuatione rectitudinis debitæ in esse actui, dicitur quòd est sophisma consequētis: concesso enim hoc, non sequitur: ergo in priuatione huius rectitudinis, scilicet obiectiue, dico enim quòd consistit in priuatione rectitudinis debitæ in esse subsirato actui in ordine ad legem: quæ vocatur conformitas ad legem, cuius priuatio vocatur auersio, in qua cōsistit deformitas peccati. Et si propter hanc veritatē mutetur argumentum, & arguatur de formitate seu auersione: ex hoc quod inseparabiliter sequitur ad speciē absolute: iam patet responsio, quòd quando aliqua species vendicat sibi non solum agens, sed ägens deficiens, non oportet omne ägens causam illam speciem causare defectum comitantem illam: quia stat quòd defectus ille adueniat ex defectē, sicut si exigeret duo agentia, non oportet omne agens causare totum quod inuenitur in illo. Et si insterit, quia species moralis mali non est diuisibilis in plura, quorum vnum fiat ab agente, deficiente, & alterum ab altero: facilis est responsio, quòd in resolutione effectuum in causas non considerat ur distinctio rei, sed rationum rei & sic species mali moralis simpliciter resolsuitur in agens deficiēs: secundum id autem quod perfectionis habet vt sic, resoluitur sō Jum in agens.

¶ Ad obiectionem ex secunda via negatur prima sequela: & ad probationem. Quicquid deus &c. respondetur, quando est ibi sola habitudo effectus ad efficiens: secus autem est vbi alia interuenit habitu. Comedere nanque facit deo in animalibus comedentibus, mediante causa secunda: nec potest tamen fieri comedere sine comedente: implicat nanque contradictionem vitaliter operari, quod importat comedere, & nullum viuens illo vitali opere operantem esse. vnde licet possit fieri comestionis similitudo, vt fit in corporibus assumptis ab Angelis, non tamen vera vitalis comestio absque vere comedente. Et si dicatur, Deus potest conseruare opus vitale, puta comedere, vel actuale odium dei in actu exercito posito, nunc annihilando comedentem vel odientem. ergo potest etiam immediate talia facere: respondetur, q̄ si deus conseruaret ista, sic nō remanerent eiusdem rationis. non enim remanerent in ratione actuum vitalū in actu exercito, sed per modū formarū. sicut si cōseruaretur albedo sine omni quantitate, non remaneret eiusdem rationis. quia non remaneret in ratione sensibilis, & ad hunc sensum accipiendo has species absolute, ereditur saluari via supradicta, scilicet q̄ ad speciem moralem actus mali absolute nō sequitur deformitas: si enim sic cōseruaretur aut fieret, nō comitaretur deformitas: quoniam deformitas sequitur speciem moralis actus mali in actu suo exercito, & non separatā in alia ratiōe essendi. Hęc de tertio

a ¶ *Super Quæstionis septuagesimænonæ Articulum secundum.*

Annot. IN corpore 2. artic. in calce nota nouitie declarationem literæ, quòd deus est causa actus, qui est peccatum tam secundum esse naturæ, quàm moris: non tamē est causa peccati, quia non est causa, quòd actus sit cū defectu, id est non est causa concomitantiæ seu coniunctionis defectus cum actu: coniunctio nanque ista non vndecunque prouenit: sed ex deficiente lib. arb. nec conuenit actui quomodolibet sumpto, sed vt à deficiēte pendet. vnde & in q. de malo, quæstio tertia articulo secundo, ad secundū, dicit quòd deformitas consequitur speciem actus, secundū quod est moralis, prout causatur ex lib. arb. quasi diceret quòd deformitas sequitur speciem moralem nō quomodolibet sumptam, quia non secundum quod est ab agente perfectio quædā, sed prout

Universidad de Deusto
Biblioteca

prout causatur ex libe. arb. deficiente: sic enim sequitur ratio mali culpæ in priuatione virtutis & auersio.

Annot. *a ¶ *Super Quæstionis septuagesimænonæ Articulum tertium.*

IN arti. 3. eiusdem 79. quæstio. aduerte notuitie ordinem causalitatis. Primo enim homo ponit obstaculum diuino lumini, & est causa meritoria, quòd sol iustitiæ subtrahat radios efficaces ad illuminãdum, remouẽdo obstaculum: quod est pœna secundo loco connexa. Tertio ex hac pœna sequitur excæcatio, aggrauatio, & obduratio propter bonum diuinæ gloriæ ad minus, vt in quarto artic. dicitur in quo nihil aliud occurrit.

q.23.ar.3. ad.3.Et 2. 2.q.15.ar. 1.Et 1.dis. 40.q.4. ar.2.Et 3. con.c.162. Et veri.q. 24.ar.10 co.Et Io.1. le.6.c.o.2. Et.Ro.1. lec.7.co.4. et c.9.le.3. co.7.Et 1. Co.4.co.2.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd deus non sit causa excæcationis & indurationis. Dicit enim Au. li. 83. q. ꝙ deus non est causa eius, quod homo sit deterior, sed per excæcationem & obdurationem sit homo deterior. ergo deus non est causa excæcationis & obduratiõnis.

¶ Præterea, Fulgentius dicit, quòd deus nõ est vltor illius rei, cuius est actor: sed deus est vltor cordis obdurati: secundum illud Eccle. 1. Cor durum male habebit in nouissimo. ergo deus nõ est causa obdurationis.

¶ Præterea, idem effectus nõ attribuitur causis contrariis, sed causa excæcationis dicitur esse malitia hominis: secũdum illud Sap. 2. Excæcauit enim eos malitia eorũ. Et etiam diabolus secundum illud 2. ad Cor. 4. Deus huius seculi excæcauit mentes infidelium: quæ quidem causę videntur esse cõtrariæ deo. ergo deus non est causæ excæcationis & obdurationis.

¶ SED CONTRA est quod dicitur Isa. 6. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua. Et Ro. 9. dicitur, Cuius vult miseretur, & quem vult indurat.

CONCLVSIO.

¶ Non est deus causa excæcationis & obdurationis, vt ex ipso sit quòd homines mouentur et inhæreant malo, sed per gratiæ subtractionem.

¶RESPONDEO dicẽdũ, quod excæcatio & obduratio duo importat. Quorum vnum est motus animi humani inhærentis malo & auersi à diuino lumine & quantum ad hoc deus non est causa excæcationis sicut nõ est causa peccati. Aliud autem est subtractio gratiæ, ex qua sequitur, quòd mens diuinitus nõ illuminetur ad recte videndum, & cor hominis non emolliatur ad recte viuendum, & quantum ad hoc deus est causa excæcationis & obdurationis. Est autem considerandum, quòd deus est causa vniuersalis illuminationis animarum secundum illud Io.. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: sicut sol est vniuersalis causa illuminationis corporum, aliter tamen & aliter. Nam sol agit illuminando per necessitatem naturæ: deus autem agit voluntate per ordinem suæ sapientiæ, sol autem, licet quantum est de se omnia corpora illuminet, si quod tamen impedimentum inueniat in aliquo corpore, relinquit illud tenebrosum, sicut patet de domo cuius fenestræ sunt clausæ: sed tamẽ illius obscurationis nullo modo causa est sol: nõ enim suo iudicio agit, vt lumẽ interius nõ immittat, sed causa eius est solum ille qui claudit fenestram. deus autem proprio iudicio lumẽ gratiæ nõ immittit illis in quibus obstaculũ inuenit. vnde causa subtractionis gratiæ est nõ solũ ille, qui ponit obstaculũ gratiæ, sed etiã deus qui suo iudicio gratiã nõ apponit, & per hũc modũ deus est causa excæcationis & aggrauationis aurium & obdurationis cordis. quæ quidẽ distinguũtur secundũ effectus gratiæ: quæ & perficit intellectum dono sapientiæ, affectum emollit igne charitatis. Et quia ad cognitionem intellectus maxime deseruiunt duo sensus, scilicet visus & auditus, quorũ vnus deseruit intẽtioni, scilicet visus, alius disciplinę scilicet auditus: ideo quantum ad visum ponitur excęcatio quantum ad auditum, aurium aggraudtio, quantum ad affectum, obduratio.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd cum excæcatio & indouratio ex parte subtractionis gratiæ sint quædam pœnæ ex hac parte eis homo non fit deterior, sed deterior factus per culpam hæc incurrit, sicut & cæteras pœnas.

¶ Ad secundũ dicendum quòd obiectio illa procedit de obduratione secundum quod est culpa.

¶ Ad tertium dicendum, quòd malitia est causa excæcationis meritoria, sicut culpa est causa pœnæ, & hoc etiam modo diabolus excæcare dicitur inquantum inducit ad culpam.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Virum excæcatio & obduratio semper ordinentur ad salutem eius, qui excæcatur & obduratur.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd excæcatio & obduratio semper ordinentur ad salutẽ eius, qui excęcatur & obduratur. Dicit enim August. in ench. quòd deus cum sit summe bonus, nullo modo permitteret fieri aliquod malum nisi posset ex quolibet malo elicere bonum. multo igitur magis ordinat ad bonum illud malum, cuius ipse est causa. sed excæcationis & abdurationis deus est causa, vt dictum est. ergo hęc ordinantur ad salutem eius qui excæcatur vel obduratur.

¶ Præterea, Sap. 1. dicitur, quòd deus non delectatur in perditione impiorum, videretur autem in perditione eorum delectari, si eorum excęcationem in bonum eorum nõ cõuerteret: sicut medicus videretur delectari afflictione infirmi, si medicinã amaram, quam infirmo propinat, ad eius sanitatem nõ ordinaret. ergo deus excæcationẽ cõuertit in bonum excæcatorum.

¶ Præterea, Deus non est personarum acceptor: vt dicitur Actõ. 10. Sed quorundam excæcationem ordinat ad eorum salutem: sicut quorundam Iudæorum, qui excęcati sunt, vt Christo nõ crederent, & nõ credentes occiderent, & postmodum compuncti cõuerterentur: sicut de quibusdam legitur Act. 2. vt patet per Aug. in li. de quæstionibus Euangelij. ergo deus omnium excęcationem conuertit in eorum salutem.

¶ SED CONTRA, Non sunt facienda mala, vt veniant bona: vt dicitur Ro. 3. sed excæcatio est malũ. ergo deus nõ excæcat aliquos propter eorum bonum.

CONCLVSIO.

¶ Excæcatio cum sit dispositio ad peccatum, nulli ex se ad salutem datur, sed ad damnationem, excæcatio autẽ ex diuina misericordia nonnullis est ad salutem, vt in peccatum lapsi humiliter pœniteant & conuertantur ad Deum.

¶RESPONDEO dicendũ, quòd excæcatio est quoddã præambulum ad peccatum: peccatum autem ad duo ordinatur, ad vnum quidem per se, scilicet ad damnationem, ad aliud autem ex diuina misericordia, vel prouidẽtia, scilicet ad sanationem, inquantũ deus permittit aliquos cadere in peccatũ. vt peccatũ suũ agnoscẽtes, humilientur & conuertantur, sicut August. dicit in lib. de natura & gratia. vnde excęcatio ex sui natura ordinatur ad damnationem eius, qui excæcatur (propter quod ponitur etiam reprobationis affectus) sed ex diuina misericordia excæcatio ad tẽpus ordinatur medicinaliter ad salutem eorum, qui excæcantur, sed hæc misericordia non omnibus impẽditur excæcatis, sed prædestinatis solum: quibus omnia cooperantur in bonum. sicut dicitur. Ro. 8. vnde quantum autem ad quosdam excæcatio ordinatur ad sanationem, quantum autem ad alios ad damnationem, vt August. dicit in 3. De quęstionibus Euangelij.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd omnia mala, quę deus facit vel permittit fieri, ordinantur in aliquod bonum: nõ tamen semper in bonum eius in quo est malum. sed quandoque ad bonum alterius, vel etiam totius vniuersi: sicut culpam tyrãnorum ordinat in bonum martyrum, & pœnam damnatorum ordinat ad gloriam iustitiæ suæ.

¶ Ad secundum dicẽdum, quòd deus nõ delectatur in perditione hominum, quantum ad ipsam perditionem, sed ratione suæ iustitiæ, vel propter bonum quod inde prouenit.

¶ Ad tertium dicendum, quòd hoc, quòd deus aliquorum excæcationem ordinat in eorum salutem, misericordiæ est, quòd autem excæcatio aliorum ordinetur ad eorum damnationem, iustitiæ est: quòd autem misericordiam quibusdam impendit, & non omnibus, nõ facit personarum acceptionem in deo: sicut in primo dictum est.

¶ Ad quartum dicendum, quòd mala culpæ nõ sunt facienda vt veniant bona: sed mala pœnæ sunt inferenda propter bonum.

QVAEST.

*a ¶ *Super Quæstionis octuagesimæ Articulum primum.*

¶ Num ad hoc quòd aliquid sit causa directe actus exigatur vt sit prius principium mouẽs ad agendum.

Quæstio. IN artic. 1. quæst. 80. dubium occurrit circa propositionem in littera positã, scilicet esse causam directe alicuius actus nõ contingit nisi per hoc, ꝙ propriũ prin cipium illius actus mouet ad agendũ, aut nãq; hæc propositio intelligitur absolute, vt sonat scilicet nihil est directe causa actus, nisi, &c. aut limitate ad actum alterius propter materiam subiectam, de qua est sermo causa scilicet extrinseca quòd homo peccet. Si primo modo obstat illi illa maxima, Deus potest supplere vicem causæ secundæ. Si secundo modo, obstat litera, quæ principium actus voluntarij, voluntatem scilicet ad agendũ moueri subiungit, nõ solum a Deo, sed à se. si enim de extrinseco tãtum motore esset sermo in illa propositione. ipsummet nõ connumeraretur subsumendo.

Q.per.96. 7.ar.3. Et 3.q.1. ar.7.Et 2.q.3. ar.3.et 4. Et quolib. 3.ar.8.10.

¶ Ad hoc dicitur, quòd neutro modo. propositio litere intelligitur. quod enim non intelligatur primo modo, patet ex hoc, quòd nullũ principium mere naturale esset causa directe actus proprij, eo quod nullũ tale mouet seipsum ad agendum. Si eñ ad causandum directe actum exigitur, quod moueat ad agendum proprium illius actus principium, absque vlla ambiguitate sequitur, quod nec ea lor sit directe causa cãlefaciendi: nec frigefaciendi: nec lux illuminandi, &c. Quòd vero nec secundo modo intelligatur, ex ipsa sumptiõe patet: quamuis namque diceret quispiam, quod ad bonitatem doctrinæ addit author etiam voluntatem moueri à se. Si tamen formaliter cõtextus litere conspiciatur, apparebit, quòd est vera & formalis subsumptio: ac per hoc oportet maiorem propositionẽ communem esse ad causas intus, & extra, & vere sic est. Intendit igitur author, quòd ad esse directe causam actus, qui est alicuius actus, siue illud aliquid sit idem siue diuersum à causa, exigitur quòd causa proprium principium illius actus moueat ad agendum, ita quod in hac propositione duo continentur. Alterum quod supponitur, scilicet actum existere alicuius principij executiui: & per hoc includitur omnia principia ꝓpria actuum tam naturaliũ, quàm animalium. Alterũ, quod docemur, scilicet quid requirat ad esse causam directe actus existentis ab aliquo principio executiuo. & dicimus, ꝙ exigit, ꝙ moueat illud propriũ principiũ ad agendum, siue hoc sit idem cũ illo principio executiuo, siue diuersum. Est igitur sensus propositionis, quod pręsupposito, quòd actus sit alicuius principij principãtis ipsum executiuum (vt calor calefacit, oculus videt, volitas vult, & huiusmodi) ad hoc ꝙ aliqd siue idẽ siue diuersum sit causa directe calefactionis, visionis, volitionis illius, vltrà illud principiũ nõ absolute: sed inquantũ est causa executiua, oportet ꝙ moueat principiũ illud exequens ad agendũ. Et hũc sensum insinuant verba litteræ in ly alicuius: non enim ly alicuius cadit supra ly actus, sed cadit supra substentelle ctum principiũ: ac fi dixisset. Actus qui est alicuius. Et per hoc soluũtur obiectiones: nam neq; naturalia principia excludũtur à directa causalitate ex ecutiua actuum, nec omnipotentiæ diuinæ aliquid adimitur: oportet enim si ipsa causat actũ meũ, ꝙ me moueat ad agendum: quãuis actus qui est meus, possit sine me causare.

*a ¶ *Super Quæstionis octuagesimæ Articulum secundum.*

Mal. q. 3. ar. 4. et 5 16. ar. 11. Et quol. 3. a. 3. c.

IN artic. secundo nota, quòd hinc habes, quomodo in mulieribus istis, quæ dicuntur visiones habere, causari ex dęmonum illusione, aut humorum & spirituum cõmutatione poteſt. vt vigilantes imaginentur: vt appareat eis sic esse in re: sicut contingit dormientibus qũ somniant. Accidit enim ꝙ aliquis patiatur vigilans, quod alter patiatur dormiens: vt manifeste patet in phreneticis. Notẽt autem hoc rectores religiosarum personarum, ne diuinitati tribuentes quod naturæ aut dæmonis est. errent, errareq; alios faciant.

¶ Utrũ diabolus sit hominũ directe causa peccandi.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod diabolus sit hominũ directe causa peccandi. peccatum enim directe in effectu consistit, sed Aug. dicit 4. de Trin. quod diabolus suæ societati malignos effectus inspiret. Et Beda super Act. dicit, quòd diabolus animam in affectum malitiæ trahit. & Isido. dicit in lib. de summo bono, quòd diabolus corda hominum occultis cupiditatibus replet. ergo diabolus directe est causa peccati.

¶ Præterea, Hierom. dicit, quòd sicut deus est perfector boni, ita diabolus est perfector mali. sed deus est directe causa bonorum nostrorum, ergo diabolus est directe causa peccatorum nostrorum.

¶ Præterea, Philosophus dicit in quodam c. Ethicæ endimicæ, ꝙ oportet esse quoddam principium extrinsecum humani consilij, cõsilium autem humanum non solum est de bonis, sed etiam de malis. ergo sicut deus mouet ad consilium bonum, & per hoc directe est causa boni, ita diabolus mouet hominem ad consilium malum, & per hoc sequitur quòd diabolus directe sit causa peccati.

¶ SED CONTRA est quod Aug. probat in 1. & 3. de lib. arb. quòd nulla alia re fit mens hominis serua libidinis, nisi propria voluntate, sed homo non fit seruus libidinis nisi per peccatum. ergo causa peccati non potest esse diabolus, sed sola propria voluntas.

CONCLVSIO.

¶ Non potest diabolus esse homini directa & sufficiens causa peccandi, sed indirecte. vel per modum persuadentis, vel proponentis exterius appetibile.

¶RESPONDEO dicendum, quod peccatum actus quidam est. vnde hoc modo potest esse aliquid directe causa peccati. per quem modum aliquis directe est causa alicuius actus. quod quidem non contingit nisi per hoc. quòd proprium principium illius actus mouet ad agendum: proprium autẽ ptincipium actus peccati est voluntas: quia omne peccatum est voluntarium, vnde nihil potest directe esse causa peccati, nisi quod potest mouere voluntatem ad agendum. Voluntas autem, sicut suprà dictũ est, à duobus moueri potest. Vno modo ab obiecto: sicut dicitur, quòd appetibile apprehensum mouet appetitum. Alio modo ab eo, quòd interius inclinat voluntatem ad volẽdum: hoc autem non est nisi vel ipsa voluntas, vel deus, vt supra ostensum est. deus autem non potest esse causa peccati, vt dictũ est. Relinquit ergo, ꝙ ex hac parte sola voluntas hominis sit directe causa peccati eius. Ex parte autem obiecti potest intelligi, quod aliquid moueat voluntatem tripliciter. Vno modo ipsum obiectum propositũ, sicut dicimus, quod cibus excitat desiderium hominis ad comedendum. Alio modo, ille, qui proponit vel offert huiusmodi obiectum. Tertio modo, ille qui persuadet obiectum propositũ habere rationem boni, quia & hic aliqualiter proponit proprium obiectum voluntati, ꝙ est rationis bonum verum, vel apparens. primo igitur modo res sensibiles exterius apparentes mouent voluntatem hominis ad peccandum. secundo autem & tertio modo vel diabolus, vel etiam homo potest incitare ad peccandum, vel offerendo aliquid appetibile sensui, vel persuadendo rationi. Sed nullo istorum trium modorum potest aliquid esse directa causa peccati: quia voluntas non ex necessitate mouetur ab aliquo obiecto nisi ab vltimo fine, vt supra dictum est. vnde non est sufficiens causa peccati, neq; res exterius oblata, neq; ille, qui eam proponit neq; ille, qui persuadet: vnde sequitur, quòd diabolus non sit causa peccati directe vel sufficienter, sed solum per modum persuadentis, vel proponentis appetibile.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd omnes illæ authoritates & si quæ similes inueniantur, sunt referendæ ad hoc, quod diabolus suggerendo, vel aliqua appetibilia proponendo inducit ad affectum peccati.

¶ Ad secundum dicendum, quod similitudo illa attendenda est quantum ad hoc, quod diabolus est quodammodo causa peccatorum nostrorum, sicut deus est aliquo modo causa bonorũ nostrorum, non tamen attenditur quantum ad modum causandi: nã deus causat bona interi' mouendo voluntatem: quod diabolo conuenire non potest.

¶ Ad tertium dicendum, quòd deus est vniuersale principium omnis interioris motus humani: sed quòd determinetur ad malum consilium voluntas humana, hoc directe quidem est ex voluntate humana, & à diabolo per modum persuadentis vel appetibilia proponentis.

ARTICVLVS II.

*a ¶ *Virum diabolus possit inducere ad peccandũ interius instigando.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, quòd diabolus non possit inducere ad peccandum interius instigando. Interiores enim motus animæ sunt quædam opera vitæ. sed nullum opus vitæ potest esse nisi à principio intrinseco, nec etiam opus animæ vegetabilis: quòd est infimũ inter opera vitæ. ergo diabolus secundum interiores motus non potest hominem instigare ad malum.

¶ Præterea, Omnes interiores motus secundũ ordinem naturæ à sensibus exterioribus oriuntur. sed præter ordinem naturæ aliquid operari est solius dei. vt in primo dictũ est. ergo diabolus non potest in interioribus motibus hominis aliquid operari nisi secundum ea, quæ in exterioribus sensibus apparent.

¶ Præterea. Interiores actus animæ sunt in intelligere & imaginari. sed quantum ad neutrũ horum potest diabolus aliquid operari: quia, vt in primo habitum est, diabolus non imprimit intellectum humanum in phantasiam etiam videtur, quòd imprimere non possit: qui formæ imaginatæ tanquam magis spirituales sunt digniores, quàm formæ, quæ sunt in materia sensibili: quas tamen diabolus imprimere non potest, vt patet ex his, quæ in primo habita sunt. ergo diabolus non potest secundum interiores motus inducere hominem ad peccatum.

¶ SED CONTRA est, quia secundum hoc nunquam tentaret hominem nisi visibiliter apparendo: quod patet esse falsum.

CONCLVSIO.

¶ Possunt dæmones interius partem sensitiuam commouendo homines ad peccandum inducere.

¶RESPONDEO dicendum, quòd interior pars animæ est intellectiua & sensitiua. intellectiua autem cõtinet intellectum & voluntatem. & de voluntate quidem iam dictum est quomodo ad eam diabolus se habet. Intellectus autem per se quidem mouetur ab aliquo illuminante ipsum ad cognitionem veritatis: quod diabolus circa hominem

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ *Super Quæstionis octuagesimæ Articulum tertium.*

¶ *Num carnis concupiscentia sit peccatum.*

Quæstio.

¶ Nartic. 3. in responsione ad tertium, dubium occurrit, nam hæc doctrina retractatur inferius in tertia parte, in questio. de tentatione Christi, vbi ex ipsamet authoritate Augustini. author dicit, quòd non potest esse absque peccato tentatio à carne, non enim compatiuntur se dicta hic & ibi: nam ibi dicitur, q̃ concupiscentia carnis aduersus spiritum, non potest esse absque peccato: hic dicitur quòd non est peccatum: quãdo ei ratio actualiter resistit: non semper ergo est peccatum.

¶ Ad hoc dicitur, q̃ ista non cõtrariantur adinuicem: ibi namque dicitur, q̃ semper est peccatum quum caro concupiscit aduersus spiritũ. quod ibi discutiendum est Domino concedente: hic autẽ nihil contra dictam vniuersalem dicitur: non enim dicitur, q̃ aliquando nõ est peccatum, sed dicitur, quòd quando ei ratio actualiter resistit, nõ est peccatum: quod nihil repugnat illi quoniã vtrũ tale quando inueniatur, non affirmatur: nam nõ asseritur, q̃ concupiscẽti carni aduersus ipsum aliquãdo ratio totaliter resistit: hoc enim illi vniuersali cõtradiceret, sed asseritur, q̃ quando ratio resistit, nõ est peccatum: quod æquiualet cõditionali, si ratio resistit, non est peccatum. Et intendit author hic solum satisfacere argumẽto pro præsenti materia, qua tractatur de potestate diaboli: & dicere, q̃ concupiscente carne aduersus spiritũ, nõ consurgit peccatum ex concupiscentia, quã potest facere diabolus, sed ex nõ resistentia rationis quæ nõ subiacet potestati dæmonis: quia cõcupiscentia ista si ratio ei resistit, nõ est peccatum, sed materia exercendæ virtutis. Et hoc sat est argumento, quia dato quod semper sit peccatũ, vt August. dicit, non tamen ad illud necessitat dæmon, qui adnon resistentiam rationis necessitare nequit. vtrum autem possibile sit rationem concupiscẽti actualiter carnẽ totaliter resistere: indiscussum dimittitur, vt impertinens.

¶ De quarto articulo eiusdem 80. quæstio. nihil occurrit scribẽdum.

Mal. qu. 3. ar. 3. ad 9. & dr. 4. c. & qq. 16. a. 11. ad 10 & dr. 12. ad 10.

cã hominem non intendit sed magis obtenebrat rationem eius ad consentiendum peccato, quæ quidem obtenebratio prouenit ex phantasia & appetitu sensitiuo. vnde tota interior operatio diaboli esse videtur circa phantasiam & appetitum sensitiuum, quorũ vtrumque commouendo potest inducere ad peccatum: potest enim operari ad hoc, quòd imaginationi aliquæ formæ imaginariæ præsentẽtur: potest etiam facere, quod appetitus sensitiuus concitetur ad aliquam passionẽ. Dictum est enim in 1. lib. quòd natura corporalis spirituale naturaliter obedit ad motum localem. vnde & diabolus omnia causare potest, quæ ex motu locali corporum inferiorum prouenire possent, nisi virtute diuina reprimatur. Quòd autem aliquæ formæ repræsententur imaginationi, sequitur quandoque ad motum localem: dicit enim Philosophus in li. de somno & vigilia, quòd cum animal dormierit descendente plurimo sanguine ad principium sensitiuum, simul descendunt motus, siue impressiones relictæ ex sensibilium motionibus. quæ in sensibilibus speciebus conseruantur: & mouent principium apprehensiuum: ita quòd apparent ac si tunc principium sensituum à rebus ipsis exterioribus immutaretur. vnde talis motus localis spirituum vel humanorum procurari potest a dæmonibus, siue dormiant, siue vigilent homines: & sic sequitur quòd homo aliqua imaginetur. Similiter etiam appetitus sensitiuus concitatur ad aliquas passiones secundum quendam determinatum motum cordis & spirituum: vnde ad hoc etiam diabolus potest cooperari. Et ex hoc quòd passiones aliquæ concitantur in appetitu sensitiuo, sequitur quòd & motus siue intentionem sensibilem prædicto modo reductam ad principium apprehensiuum magis homo percipiat: quia, vt philosophus in eodẽ lib. dicit. amantes modica similitudine in apprehensionem rei amatæ mouentur. Contingit etiam ex hoc, quod passio est concitata, vt id quod proponitur imaginationi iudicetur prosequendum: quia ei qui à passione detinetur. videtur esse bonum id, ad quod per passionem inclinatur. Et per hunc modum interius diabolus inducit ad peccandum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd opera vitæ semper, etsi sint ab aliquo principio intrinseco, tamen ad ea potest cooperari aliquod exterius agens: sicut etiam ad opera animæ vegetabilis operatur calor exterior, vt facilius digeratur cibus.

Ad secundum dicendum, quòd huiusmodi apparitio formarum imaginabilium non est omnino præter ordinem naturæ nec est per solum imperium, sed per motum localem, vt dictum est, Vnde patet responsio ad tertium, quia formæ illæ sunt à sensibus acceptæ primo modo.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Virum diabolus possit necessitatem inferre ad peccandum.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd diabolus possit necessitatem inferre ad peccandum. Potestas enim maior potest necessitatem inferre minori: sed de diabolo dicitur Iob. 41. Non est potestas super terram, quæ ei valeat comparari. ergo potest homini terreno necessitatem inferre ad peccandum.

¶ Præterea, Ratio hominis non potest moueri nisi secundum ea, quæ exterius sensibus proponuntur & imaginationi repræsentantur: quia omnis nostra cognitio ortum habet à sensu: & non est intelligere sine phantasmate, vt dicitur in lib. de anima. sed diabolus potest mouere imaginationem hominis (vt dictum est) & etiam exteriores sensus

Dicit enim August. in lib. 83. quæstio quòd serpit hoc malum, scilicet quod est à diabolo, per omnes aditus sensibiles, dat se figuris. accommodat se coloribus, adhæret sonis, iusundit se saporibus, ergo potest rationem hominis ex necessitate inclinare ad peccandum.

¶ Præterea. Secundum August. nonnullũ peccatum est cũ caro concupiscit aduersus spiritum. sed concupiscentiam carnis diabolus potest causare, sicut & cæteras passiones eo modo quo suprà dictum est. ergo ex necessitate potest inducere ad peccandum.

¶ SED CONTRA est, quòd dicitur 1. Petr. vlt. Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens, circuit quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide, frustra autem talis admonitio daretur, si homo ei ex necessitate succumberet. non ergo potest homini necessitatẽ inducere ad peccandum.

CONCLVSIO.

¶ *Quãquam Deo permittente possit dæmon ad peccandum de necessitate inducere, non tamen potest homini peccandi necessitatem inferre.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd diabolus propria virtute nisi refrænetur à Deo, potest aliquem inducere ex necessitate ad faciendum aliquem actum, qui de suo genere peccatum est: non autem potest inducere necessitatem peccandi. quod patet ex hoc, quod homo motiuo ad peccandum non resistit nisi per rationem: cuius vsum totaliter impedire potest mouendo imaginationem & appetitum sensitiuum, sicut in æreptitijs patet, sed tunc ratione sic ligata, quicquid homo agat, non imputatur ei ad peccatum, sed si ratio non sit totaliter ligata, ex ea parte qua est libera, potest resistere peccato, sicut suprà dictum est. Vnde manifestum est, quod diabolus nullo modo potest necessitatem inducere homini ad peccandum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd non quælibet potestas maior homine potest mouere voluntatẽ hominis, sed solus deus, vt suprà habitum est.

¶ Ad secundum dicẽdum, quòd illud quod est apprehensum per sensum vel imaginationem, non ex necessitate mouet voluntatem, si homo habeat vsum rationis, nec semper huiusmodi apprehensio ligat rationem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd cõcupiscentia carnis contra spiritum, quando ratio ei actualiter resistit, non est peccatum, sed materia exercendæ virtutis: quòd autem ratio ei non resistat, non est in potestate diaboli: & ideo non potest inducere necessitatem peccati.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Virum omnia peccata hominum sint ex suggestione diaboli.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quod omnia peccata hominum sint ex suggestione diaboli. Dicit enim Dion. 4. cap. de Diuin. nom. quod multitudo dæmonum causa est omnium malorum. & sibi & alijs.

¶ Præterea, Quicunque peccat mortaliter, efficitur seruus diaboli: secundum illud Ioan. 8. Qui facit peccatum, seruus est peccati. sed ea liquis in seruitute maddicitur, à quo est superatus: vt dicitur 2. Pe. 2. ergo quicunque facit peccatum, superatus est à diabolo.

¶ Præterea, Gregor. dicit, quod peccatum diaboli est irreparabile, quia cecidit nullo suggerente, si igitur aliqui homines peccarent per liber. arbit. nullo suggerente, eorum peccatum esse irremediabile: quod patet esse falsum. ergo omnia peccata humana à diabolo suggeruntur.

¶ SED CONTRA est, quòd dicitur in lib. De ecclesiasticis dogmatibus. Non omnes cogitationes nostræ malæ à diabolo excitãtur: sed aliquoties ex nostri arbitrij motu emergunt.

CONCLVSIO.

¶ *Et quidem dæmon occasio omnium peccatorum, cum totam infecisset naturam, & procliuem ad peccandum reddidisset, non tamen singula peccata ex illius suggestione fiunt.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd occasionaliter quidem & indirecte diabolus est causa omnium peccatorũ nostrorũ, inquantum induxit primum hominem ad peccandũ: ex cuius peccato in totũ vitiata est humana natura, vt omnes ad peccandũ procliues simus. sicut diceretur esse causa combustionis lignorum, qui ligna accendit ex quo sequeretur, quòd facile incenderentur. directe autem non est causa omnium peccatorum humanorum, ita quòd singula peccata persuadeat. Quod Origenes probat ex hoc, quia etiam si diabolus nõ esset, homines haberent appetitum ciborum, & venereorum, & similiter qui posset esse inordinatus nisi ratione ordinaretur, quòd subiacet libero arbitrio.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd multitudo dæmonum est causa omnium malorum nostrorum secundum primam originem, vt dictum est.

¶ Ad

Ad secundum dicendum, quòd non solum sit seruus alicuius qui ab eo superatur, sed etiam qui ei voluntarie se subijcit. & hoc modo sit seruus diaboli, qui motu proprio peccat.

¶ Ad tertium dicendum, quòd peccatum diaboli fuit irremediabile, quia nec aliquo suggerente peccauit, nec habuit aliquam pronitatem ad peccandum ex præcedenti suggestione causatam: quod de nullo hominis peccato dici potest.

QVAESTIO OCTVAGESIMA prima De causa peccati ex parte hominis, in quinque articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de causa peccati ex parte hominis. Cum autem homo sit causa peccati, alteri homini exterius suggerendo, sicut & diabolus habet quendam specialem modum causandi peccatum in alterum per originem: vnde de peccato originali dicendum est.

¶ Et circa hoc tria consideranda occurrunt.

¶ Primo, de eius reductione. Secundo, de eius essentia. Tertio, de eius subiecto.

¶ Et circa primum quæruntur quinque.

¶ Primo, vtrũ primũ pctm hõis deriuetur per originẽ ad posteros.

¶ Secundo, vtrum omnia alia peccata prima primi parentis, vel etiam aliorum parentum per originem in posteros diriuentur.

¶ Tertio, vtrum peccatum originale deriuetur ad omnes, qui ex Adam per viam seminis generantur. Quarto, vtrum diriuaretur ad illos, qui miraculosè ex aliqua parte humani corporis formarentur.

¶ Quinto, vtrum si fœmina peccasset, viro non peccante, traduceretur originale peccatum.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Virum primum peccatum primi parentis traducatur per originem in posteros.*

3. q. 19. ar. 4. ad primum. 2. d. 21. q. 1. ar. 2. di. 35. q. 1. ar. 1. Ed. 4. cõ 1. Ed. 4. cõ 50. 1. q. 52. & 82. 1. Ed. 4. cõ 98. 4. ar. 1. et 2. 2. q. 164. a. 1. ad 2. & 3. c. 2. q. 2. a. 2. ad 2. & 3. c. & 4. ar. 3. c. & 5. ar. 3. c. 2. q. 2. a. 2. ad 3. 2. q. 2. a. 2. ad 3. 2. q. 2. a. 2. ad 3. 2. q. 2. a. 2. ad 3.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd primum peccatum primi parentis non traducatur ad alios per originem. Dicitur enim Ezech. 18. Filius non portabit iniquitatem patris: portaret autem si ab eo iniquitatem traheret. ergo nullus trahit ab aliquo parentum per originem aliquod peccatũ.

¶ Præterea, Accidens non traducitur per originem nisi traducto subiecto, eo quòd accidens non transit de subiecto in subiectum, sed anima rationalis, quæ est subiectum culpæ, non traducitur per originem, vt in primo ostensum est. ergo neque aliqua culpa per originem traduci potest.

¶ Præterea, Omne illud quod traducitur per originem humanam, causatur ex semine. sed semen non potest causare peccatum, eo quòd caret rationali parte animæ. quæ sola potest esse causa peccati. ergo nullum peccatum potest trahi per originem.

¶ Præterea, Quod est perfectius in natura, virtuosius est ad agendũ, sed caro perfecta non potest inficere animam sibi vnitam: alioquin anima non posset emundari à culpa originali, dum est carni vnita. ergo multo minus semen potest inficere animam.

¶ Præterea, Philosophus dicit in 3. Eth. quod propter naturam turpes nullus increpat, sed eos qui propter desidiam & negligentiam: dicuntur autẽ natura turpes qui habent turpitudinem ex sua origine. ergo nihil quod est per originem est increpabile neque peccatum.

¶ SED CONTRA est quod Apostolus dicit Rom. 5. Per vnum hominem peccatũ in hũc mundum intrauit. quod non potest intelligi per modum imitationis, vel incitationis: vel propter hoc quod dicitur Sap. 2. Inuidia diaboli mors intrauit orbem terrarum. restat ergo, quòd per originem à primo homine peccatum in mundum intrauit.

CONCLVSIO.

¶ *Primum primi hominis peccatum originaliter transit in omnes posteros: non quidem per aliquam seminis infectionem, seu animæ singulorum infectione ex anima primi: sed sicut actuale peccatum membris attribuitur, tametsi culpa eius originaliter in voluntate, ita & originale peccatum in posteros descendit vt in membra primi hominis, quæ ex ipso processerunt per seminis traductionem, qui voluntate sua peccauit.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd secundum fidem catholicam est tenendum, quòd primum peccatum primi hominis originaliter transiit in posteros: propter quòd etiam pueri mox nati, deferuntur ad baptismum tanquam ab aliqua infectione culpæ abluendi. contrarium est autem hæresis Pelagianæ, vt patet per Augustinus. in pluribus suis libris. Ad inuestigandum autem qualiter peccatum primi parentis originaliter posit transire in posteros, diuersi diuersis vijs processerunt. Quidam enim considerantes, quòd peccati subiectũ est anima rationalis, posuerunt, quòd cum semine rationaliter anima traducatur, vt sic ex infecta anima infectæ animæ deriuari videantur. Alij vero hoc repudiantes tanquam erroneum, conati sunt ostendere quomodo culpa animæ parentis traducitur in prolem, etiam si anima non traducatur, per hoc quòd corporis defectus traducuntur à parente in prolem: sicut leprosus generat leprosum, & podagricus podagricum. propter aliquam corruptionem seminis, licet talis corruptio non dicatur lepra vel podagra. Cum autem corpus sit proportionatum animæ, & defectus animæ redundent in corpus. & econuerso, simili modo dicitur, quòd culpabilis defectus animæ per traductionem seminis in prolem deriuatur, quamuis semen actualiter non sit culpę subiectum. Sed omnes huiusmodi viæ insufficientes sunt: quia dato, quòd aliqui defectus corporales à parente transeant in prolem per originem, & etiam aliqui defectus animæ ex consequenti propter corporis indispositionem (sicut interdum ex fatuis fatui generantur) tamen hoc ipsum, quod est ex origine aliquem defectũ habere, videtur excludere rationẽ culpę, de cuius rõne est, q̃ sit volũtaria. vnde etiã posito, quòd anima rationalis traduceretur, ex hoc ipso q̃ in fectio animæ prolis non esset in eius volũtate, a mitteret rationem culpæ obligantis ad pœnam, quia, vt philosophus dicit in 3. Ethic. nullus improperabit cæco nato, sed magis miserebitur. Et ideo alia via procedẽdum est dicendo, quòd omnes homines, qui nascuntur ex Adam, possunt considerari vt vnus homo: inquantum conueniunt in natura. quam à primo parente accipiunt: secundum quod in ciuilibus omnes homines, qui sunt vnius communitatis, reputantur quasi vnum corpus, & tota communitas quasi vnus homo. sicut etiam Porphyrius dicit, quòd participatione speciei plures homines sunt vnus homo. Sic igitur multi homines ex Adam deriuati sunt tanquam multa membra vnius corporis: actus autem vnius membri corporalis, puta manus. non est voluntarius voluntate ipsius manus, sed voluntate animę, quę primo mouet membrum. vnde homicidium, quòd manus committit, non imputaretur manui ad peccatum si consideraretur manus secundum se vt diuisa à corpore, sed imputatur ei inquantum est aliquid hominis, quod non mouetur à primo principio motiuo hominis. Sic igitur inordinatio, quæ est in isto homine ex Adam generato, non est voluntaria voluntate ipsius, sed voluntate primi parentis, qui mouet motione generationes omnes, qui ex eius origine deriuantur, sicut voluntas animæ mouet omnia membra ad actum. vnde peccatum, quòd sic à primo parente in posteros deriuatur, dicitur originale, sicut peccatum, quòd ab anima deriuatur ad membra corporis, dicitur actuale. & sicut peccatum actuale quod per membrum aliquod committitur, non est peccatum illius membri, nisi inquantum illud membrum est aliquid ipsius hominis, propter quod vocatur peccatum humanum ita peccatum originale non est peccatum huius personæ, nisi inquantum hæc persona recipit naturam à primo parente. vnde & vocatur peccatum naturæ. secundum illud Eph. Eramus natura filij iræ.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd filius dicitur non portare peccatum patris, quia non punitur pro peccato patris nisi sit particeps culpæ. & sic est in proposito: deriuatur enim per originem culpa à patre in filium: sicut & peccatum actuale per imitationem.

¶ Ad secundum dicendum, quòd etsi anima nõ traducatur, quia virtus seminis non potest causare animam rationalem: mouet tamen ad ipsam dispositiue. vnde per virtutem seminis traducitur humana natura à parente in prolem, &

a ¶ *Super Quæstionis octuagesimæ primæ Articul. primum.*

Amen.

IN articul. 1. q. 81. dubium primo occurrit, quo pacto stat declaratio authoris de modo quo originale peccatum traducitur. proportionalis nanq; similitudo de peccato membri ac voluntatis mouentis illud: & huius hominis ad primum parentem generantem ipsum, cui sona est. nam quia voluntas membrum, quod est, mouet ad executionem culpæ: ideo membrum culpæ particeps fit: generans autem non mouet generationis motione hunc hominem existentem ad culpam, sed facit hunc hominẽ esse cum tali defectu: quo non fit participatio culpę: sed pœnę, vel defectus potius.

¶ Ad hoc dicitur quòd similitudo consonat: & optime declarat intentum. si attendimus ad illud quod est per se. in motione enim membri à voluntate per se fit, quòd membrum constituit in hoc quòd est ei esse instrumẽtum vo luntatis ad tale opus, & ex hoc ipso supposito, quòd sit capax culpæ, instrumentum illud culpæ fit partieps: & similiter in generatione huius hominis ab Adã per se fit, quòd hic homo constituitur in hoc quod est esse membrũ Adæ, vt capitis. Ex hoc nanque quòd per semen ab ipso generatur, eius membrũ fit: adeo quòd si aliter generaretur, aut fieret: non esset eius mẽbrum. ex hoc autem, quòd eius membrum est, supposito quòd susceptiuum culpæ particeps sit culpæ, & non solum pœnæ: generatiua ergo motio respondet motioni imperatiuę in hoc quod est vtranque constituere motum in hoc, quod est esse aliquid mouentis: vt sic possit ei imputari ad culpam, præsupposita eius capacitate. Quòd autem ibi membrum præsit, & hic non, nihil efficit: imo proportionalitatẽ adiuuat: quia sicut ad culpam actualem mouet præexistentes, ita mouens ad culpam originalem mouet, id est, ducit de potentia ad actum non præexistens, contra rationem nanq; eius quod oritur, est præexistere.

¶ In eodem articulo ad tertiũ, quòd author posit ionem, quam in secundo sent. di. 30. sequutus est, licet non totaliter arguere videatur: si tamen diligẽtius consideretur litera, dũ arguitur insufficientiæ secunda via, positio illa olim sua reprehenditur. nam ibi tenuit peccatum originale con-

Annot.

trali per originem, sicut podagram vel stoli ditatem, redundante in formam conditione materiæ, & habere rationem culpæ propter voluntatem parentis. Hic autem licet de isto voluntario non fiat mentio, referendo illam opinionem: subintelligitur tamen, vt puto tutiquam comune confessum ab omnibus, quod hoc est voluntarium aliena voluntate. Reprehenditur autem hæc positio tanquam insufficiens, quia non saluat rationem voluntarij etiam aliena voluntate, sic quòd sufficiat ad rationem culpæ in hoc genito: quoniam totum hoc quod illa positio dicit acceptatum, verificatur de Sorte secundum se. Est nanq; secundum se habens conditiones formæ coaptatas materiæ conditionibus voluntarie Adæ, voluntate contractas ab eo tamen defectus iste nõ est culpa Sortis secundum se. Qua ergo oportet ad famandum voluntarij requisitum ad culpam, huius. absque propria voluntate, ponere hũc hominem. esse aliquid alienæ voluntatis: vt sit sit voluntarius defectus voluntate propria non secundum se, sed secundum quod membrum alterius, à quo inchoat hæc culpa. Et hoc non positum est à prædictis positionibus, ideo arguuntur. & ponitur alia via, qua saluatur sufficienter ratio volũtarij per hoc, quòd ponitur in Sorte hoc peccatum, vt est membrum Adæ: & ex consequenti in ipso secundum se.

2. dist. 20. q. 2. ar. 3. ad 1. et dist. 32. q. 1. ar. 1. Et 4. cõtra ca. 52. ad 13. et mal. qũ. 4. art. 8.

¶In responsione ad tertium in eodem articul. nota, quòd culpam esse virtualiter in semine accipiendum est concomitanter & non principaliter: in semine nanque est virtualiter natura humana, quam cõcomitatur culpa originalis: ita quòd non oportet aliquam intentionalem qualitatem in semine fingere: qua propter inductium sit culpæ. hoc enim nec somniauit author, cum culpa nihil entitatis sit, & concomitanter fiat, & sufficiens sit semen defectum à natura destituta iustitia originali. Verba autem authoris in quæstione de malo, quæstione 4. articu. 1. ad nonum, non significant oppositum: sed quòd privatio iustitiæ originalis in semine illo modo quo in semine salvatur, ex defectu effectus ad genus moris virtualiter, non quia est actu moralis, sed quia tendit ad morale peccatum: & sic ista privatio est quædam intentio mali moralis, simul cum natura naturæ infectio: ex hoc enim fit iste qui nascitur consors culpæ primi parentis, quod naturam ab eo sortitur per quandam generatiuam motionem.

¶Ad tertium dicendum, quod etsi culpa non sit actu in semine, est tamen ibi virtute humanæ naturæ, quam concomitatur talis culpa.

¶Ad quartum dicendum quòd semen est principium generationis, quę est proprius actus naturæ, eius propagationi deseruiens. & ideo magis inficitur anima per semen. quàm per carnem iam prefectam, quæ iam determinata est ad personam.

¶Ad quintum dicendum, quòd illud quod est per originem, non est increpabile si consideretur iste qui nascitur secundum se: sed si consideretur prout refertur ad aliquod principium, sic potest esse ei increpabile: sicut aliquis qui nascitur, patitur ignominiam generis ex culpa alicuius progenitorum causatam.

ARTICVLVS II.

a ¶ Verum etiam alia peccata primi parentis, vel proximorum parentum traducantur in posteros.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd etiam alia peccata vel ipsius primi parentis vel proximorum parentum traducantur in posteros: pœna enim nunquam debetur nisi culpæ, sed aliqui puniuntur iudicio diuino pro peccato proximorum parentum secundum illud Exod. 20. Ego sum deus zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios in tertium & quartam generationem. iudicio etiam humano in crimine læsæ maiestatis filij exhæredantur pro peccato parentum. ergo etiam culpa proximorum parentum transit ad posteros.

¶Præterea, Magis potest transferre in alterum id quod habet aliquis à seipso, quàm id quod habet ex alio: sicut ignis magis potest calefacere, quàm aqua calefecta. sed homo transfert in prolem per originem peccatum quod habet ab Adam. ergo multo magis peccatum quod ipse commisit.

¶Præterea, Ideo contrahimus à primo parente peccatum originale, quia in eo fuimus, sicut in principio naturæ, quam ipse corrupit: sed similiter fuimus in proximis parentibus, sicut in quibusdam naturæ principijs: quæ etsi sit corrupta, potest adhuc magis corrumpi per peccatum: secundum illud Apoc. vltim. Qui in sordibus est, sordescat adhuc. ergo filij contrahunt peccata proximorum parentum per originem, sicut & primi parentis.

¶SED CONTRA, Bonum est magis diffusiuum sui quàm malum. sed merita proximorum parentum non traducuntur ad posteros. ergo multominus peccata.

CONCLVSIO.

¶ Originale peccatum solum cum priuauerit hominem primum originali iustitia, quæ naturæ collata est à diuina bonitate, non autem cætera actualia peccata, procedere debuit in posteros.

¶RESPONDEO dicendum, quod Augustinus hanc rationem mouet in Ench. & insolutam relinquit. sed si aliquis diligenter attendat, impossibile est quòd aliqua peccata proximorum parentum, vel etiam primi parentis præter primum per originẽ traducantur. Cuius ratio est, quia homo generat sibi idem in specie, non autem secundum individuum. & ideo ea, quæ directe pertinent ad individuum (sicut personales actus, & quæ ad eos pertinent) non traducuntur à parentibus in filios: non enim Grammaticus traducit in filium scientiã Grammaticæ, quam proprio studio acquisiuit: sed ea, quæ pertinent ad naturam speciei traducuntur à parentibus in filios, nisi sit defectus naturæ: sicut oculatus generat oculatum nisi natura deficiat: & si natura sit fortis, etiam aliqua accidentia individualia propagantur in filios, pertinentia ad dispositionẽ naturæ: sicut velocitas corporis, bonitas ingenij, & alia huiusmodi: nullo autem modo ea quæ sunt pure personalia, vt dictum est. Sicut autem ad personam pertinet aliquid secundum seipsam & aliquid ex dono gratiæ, ita etiam ad naturam potest aliquid pertinere secundam seipsam, scilicet quòd causatur ex principijs eius, & aliquid ex dono gratiæ: & hoc modo iustitia originalis (sicut in primo dictum est) erat quoddam donum gratiæ toti humanæ naturæ diuinitus collatum in primo parente: quod quidem primus homo amisit per primum peccatum. vnde sicut illa originalis iustitia traducta fuisset in posteros simul cum natura, ita etiam inordinatio opposita. Sed alia peccata actualia, vel primi parentis, vel aliorum non corrumpunt naturam quantum ad id quod naturæ est, sed solum quantum ad id quod personæ est, id est, secundum pronitatem ad actum. vnde alia peccata non traducuntur.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quod pœna spiritualis (sicut Augustinus dicit. in epistola ad Auitum) nunquam puniuntur filij pro parentibus, nisi communicent in culpa, vel per originem, vel per imitationem: quia omnes animæ immediate sunt dei: vt dicitur Ezech. 18. sed pœna corporali interdũ iudicio diuino, vel humano puniuntur filij pro parentibus, inquãtum filius est aliquid patris secundum corpus.

¶Ad secundum dicendum, quòd illud quod habeat aliquis ex se, magis potest traducere, dummodo sit traducibile: sed peccata actualia proximorum parentum non sunt traducibilia, qui sunt pure personalia, vt dictum est.

¶Ad tertium dicendum, quòd primum peccatum corrupit naturam humanam corruptione ad naturam pertinente, alia vero peccata corrumpunt eam corruptione pertinente ad solam personam.

ARTICVLVS III.

a ¶ Virum peccatum primi parentis transeat per originem in omnes homines.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum primi parentes non transeat per originem in omnes homines: mors enim est pœna consequens originale peccatum. sed non omnes qui procedunt seminaliter, ex Adam morientur: illi enim qui viui reperiuntur in aduentum Domini, nunquam morientur: vt videtur per hoc quòd dicitur 1. Thessalon. 4. Nos qui viuimus, non prœueniemus in aduentu Domini eos, qui dormierunt: ergo illi non contrahunt originale peccatum.

¶Præterea, Nullus dat alteri quod ipse non habet. sed homo baptizatus non habet peccatum originale. ergo non traducit ipsum in prolem.

¶Præterea, Donum Christi est maius quàm peccatum Adæ. vt Apostolus dicit Roman. 5. Sed donum Christi non transit in omnes homines: ergo nec peccatum Adæ.

¶SED CONTRA est quod Apostolus dicit Rom. 5. Mors in omnes pertransit, in quo omnes peccauerunt.

CONCLVSIO.

¶ Omnes homines, præter Christum qui ex Adã per originem processerunt, originale peccatum ex ipsa sua generatione contraxisse, credendum est.

¶RESPONDEO dicendum, quod secundum fidem catholicam firmiter est tenendum, quòd omnes homines præter solũ Christum ex Adam deriuati, peccatum originale ex Adam contrahunt, alioquin non omnes indigerent redemptione quę est per Christum: quod est erroneum. Ratio autem sumi potest ex hoc, quod supra dictum est, scilicet quòd sic ex peccato primi parentis traducitur culpa originalis in posteros, sicut à voluntate animæ per motionem membrum traducitur peccatum actuale ad membra corporis. manifestum est autem, quòd peccatum actuale traduci potest ad omnia membra, quæ nata sunt moueri à voluntate. vnde & culpa originalis traducitur ad omnes illos, qui mouentur ad Adam motione generationis.

¶AD PRIMVM ergo dicẽdum, quod probabilius & conuenientius tenetur. quòd omnes illi qui in aduentu Domini reperientur, morientur, & post modicum resurgent, vt in tertio plenius dicetur. Si tamen hoc verum sit, quod alij dicunt, quòd illi nunquam morientur (sicut Hiero. narrat diuersorum opiniones in quadam epistola ad Minerium, De resurrectione carnis) dicendum est argumentum, quòd illi etsi non moriantur, est tamen in eis reatus mortis: sed pœna aufertur à deo, qui etiam peccatorum actualium pœnas condonare potest.

¶Ad secundum dicendum, quòd peccatum originale per baptismum aufertur reatu, inquãtum anima recuperat gratiam quantũ ad mentem, remanet tamen peccatum originale actu quantum ad fomitem, qui est inordinatio partium inferiorum animæ & ipsius corporis: secundum quod homo generat & nõ secundum mentem. & ideo baptizati traducunt peccatum originale: nec enim parentes generant inquantum sunt renouati per baptismum, sed inquantum retinent adhuc aliquid de vetustate primi peccati.

¶Ad tertium dicendum, quòd sicut peccatum Adæ traducitur in omnes, qui ab Adam corporaliter generantur, ita gratia Christi traducitur in omnes, qui ab eo spiritualiter generantur per fidem & baptismum: & non solum ad remouendam culpam primi parentis, sed etiam ad remouendum peccata actualia, & ad introducendum in gloriam.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Virum si aliquis ex humana carne formaretur miraculose, contraheret originale peccatum.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd si aliquis formaretur ex carne humana miraculose, contraheret originale peccatum. dicit enim quædam glos. Gen. 3. quòd in lumbis Adę fuit tota posteritas corrupta: quia non est separata prius in loco vitę, sed postea in loco exilij. sed si aliquis homo sic formaretur, sicut dictum est, caro eius separetur in loco exilij: ergo contraheret originale peccatum.

¶Præterea, Peccatum originale causatur in nobis inquantum anima inficitur ex carne: sed caro tota hominis est infecta. ergo ex quacunque parte carnis homo formaretur. anima eius inficeretur infectione originalis peccati.

¶Præterea, Peccatum originale à primo parente peruenit in omnes, inquantum omnes in eo peccante fuerunt: sed illi qui ex carne humana formarentur, in Adam fuissent. Ergo peccatum originale contraheret.

¶SED CONTRA est, quia non fuissent in Adam secundum seminalem rationem: quod solum causat traductionem peccati originalis: vt Augustinus dicit 10. super Gen. ad literam.

CONCLVSIO.

¶ Cum originale peccatum deriuetur in posteros per motum generationis ab ipso primo patre, in eos minime descendere certum est, qui virtute diuina ex humana carne formati fuerint.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut iam dictum est, peccatum originale à primo parente in posteros traducitur, inquantum remouẽtur ab ipso per generationem, sicut membra mouentur ab anima ad peccatum actuale. non autem est motio ad generationem nisi per virtutem actiuam in generatione. vnde illi soli peccatum originale contrahunt qui ab Adam descẽdunt, per virtutem actiuam in generatione originaliter ab Adam deriuatam: quod est secundũ seminalem rationem ab eo descendere: nam ratio seminalis nihil aliud est, quàm vis actiua in generatione. Si autem aliquis formaretur virtute diuina ex carne humana, manifestum est, quòd vis actiua non deriuaretur ab Adam. vnde non contraheret peccatum originale: sicut nec actus manus pertineret ad peccatum humanum, si manus non moueretur à voluntate hominis, sed ab aliquo extrinseco mouente.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd Adam non fuit in loco exilij nisi post peccatum. vnde non propter locum exilij, sed propter peccatum traducitur originalis culpa ad omnes, ad quos actiua eius generatio peruenit.

¶Ad secundum dicendum, quòd caro non inficit animam, nisi inquantum est principium actiuum in generatione, vt dictum est.

¶Ad tertium dicendum, quòd ille qui formaretur ex carne humana, fuisset in Adam secundum corpulentam substantiam, sed non secundum seminalem rationem, vt dictum est. & ideo non contraherent originale peccatum.

ARTICVLVS V.

a ¶ Virum si Adam non peccasset, Eua peccante, filij originale peccatum contraherent.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd si Adam non peccasset, Eua peccante, filij originale peccatum contraherent: peccatum enim originale à parentibus contrahimus, inquantum in eis fuimus: secundum illud apostoli Rom. 5. In quo omnes peccauerunt. sed sicut homo præexistit in patre suo, ita in matre. ergo ex peccato matris homo peccatum originale contraheret: sicut & ex peccato patris.

¶Præterea, Si Eua peccasset, Adam non peccante, filij passibiles & mortales nascerentur, mater enim dat materiam in generatione: vt dicit Philosophus in 2. De generatione animalium. mors autem & omnis passibilitas prouenit ex necessitate materiæ: sed passibilitas & necessitas moriendi sunt pœna peccati originalis. ergo si Eua peccasset, Adam non peccãte, filij contraherent originale peccatum.

¶Præterea, Dam. dicit in lib. 3. quòd scilicet præuenit in virginem de qua Christus erat absque peccato originali nasciturus, purgãs eam sed illa purgatio non fuisset necessaria, si infectio originalis peccati

Annot.

1. ad 31. q. 1. a. 2. ad quartũ. et 4. di. 1. q. 2. ar. 2. q̃o. 2. ad primum. Et mal. q. 4. art. 7. ad 4. & quintum. Et Rom. 5. lect. 3. co. 4. Et 1. Cor. 15. lect. 3. co. 2. medio.

a ¶ *Super Quæstionis octuagesimæ secundæ Articulum primum.*

IN titulo primi ar.q.82.sumitur habitus proprie,& non solũ vt distinguitur contra actum, vt patet ex corpore , vbi distinguit de habitu proprie sumpto,de quo superius dictum fuit: & est quæstio singularis.

Quæstio. ¶ *Num originale peccatum sit inordinatio.*

¶ In corpore articuli dubium primo est , an inordinatio dispositionis, quæ in litera dicitur,sit inordinatio primatiue,an contrarie . si enim priuatiue sumitur inordinata dispositio, id est,dispositio priuata tali ordine, sequitur quòd non sit habitus, sed priuatio peccatum originale , in tali inordinatione consistens. si vero sumitur cõtrarie, oportet assignare quid sit illud positiuum fundans hanc contrarietatem.

Quæstio. ¶ *Num originale peccatum sit habitus in ordine ad naturam.*

¶ Dubium seculo est quomodo peccatũ originale sit vere habitus, loquendo de habitu in ordine ad naturã : quia nulla est in nobis ex peccato originali qualitas superaddita, siue in essentia , siue in potentijs animæ, vbi ponitur originale peccatũ. constat enim habitum esse speciem qualitatis.

Quæstio. ¶ *Num peccatum originale sit sicut quidam naturæ languor.*

¶ Dubium tertio est, quomodo peccatũ originale est languor naturæ. Aut enim hoc dicitur de natura nostra absolute , aut donata iustitia originali,Non absolute:quia natura priuata originali iustitia, nullam habet imbecillitatem, sed est sibi ipsi relicta. quo ad animam, & quo ad corpus & sicut tendentia elementorum in propria non est languor naturæ absolutæ : ita nec tendentia partium animæ in propria . Nec de donata iustitia originali: quia cum natura nostra non differat à seipsa donata iustitia originali, nisi priuatione illius voluntate Adæ:non apparet in quo consistat iste languor.

Quæstio. ¶ *Num & quomodo originale peccatum sit habitus corruptus.*

¶ Dubium quarto est in responsione ad primum,quomodo peccatũ originale est habitus corruptus . Nam habitus corruptus non est habitus:sicut nec albedo corrupta est albedo. Si igit peccatũ originale est habitus corruptus,falso dictũ est in corpore,quòd est habitus: Iy enim corruptus est conditio diminuens.

¶ Ad primum horum dicitur, quòd inordinatio sumitur cõtrarie,est enim in nobis cõsiderare partes animæ dispositas dupliciter,scilicet cũ harmonia cõformi naturæ nostræ rationali,& sine illa.Et quũ sunt sine tali harmonia,prona sunt vt ferantur secundum proprios impetus præter consonantiã ad harmoniam illam hoc autẽ est partes animæ esse inordinatas contrarie:sicut humores corporis quum sunt sine regimine virtutis animæ,mouẽtur secundũ proprias inclinationes nõ solum extra harmoniam sanitatis, sed contra illã. Fundatur igitur inordinatio contrarie super pronitate ad ea quæ sunt cõtra harmoniam.cõcupiscibilis em ex hoc ipso,quòd prona est ad delectabile secundum sensum,plusquã oportet secundũ rõnẽ rectã,est cõtrarie dispositus.

non contraheretur ex matre. ergo infectio originalis peccati ex matre trahitur. & sic Eua peccante,eius filij peccatum originale contrahent,etiam si Adam non peccasset.

¶ SED CONTRA est quod Apostolus dicit Rom .5. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit , magis autem fuisset dicendum,quòd per duos intrasset,cum ambo peccauerint, vel potius per mulierem, quæ primo peccauit,si fœmina peccatum originale in prolem transmitteret . non ergo peccatum originale deriuatur in filios à matre,sed à patre.

CONCLVSIO.

¶ *Si Eua peccante, Adam non peccasset,non fuisset originale peccatum traductum in posteros.*

¶ RESPONDEO dicendum , quòd huius dubitationis solutio ex præmissis patet. dictum est enim supra quod peccatum originale à primo parente traducitur , inquantum ipse mouet ad generationem natorum. vnde dictum est,quod si materialiter tantum aliquis ex carne humana generaretur,originale peccatum non contraheret. Manifestum est autem secundum doctrinam philosophorum, quod principium actiuum in generatione est a patre : materiam autem mater ministrat . vnde peccatum originale non contrahitur à matre,sed à patre. & secundum hoc si Adam non peccante Eua peccasset,filij originale peccatum non contraherent,econuerso autem esset si Adam peccasset, & Eua non.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ,quòd in patre præexistit filius sicut in principio actiuo,sed in matre sicut in principio materiali & passiuo.vnde non est similis ratio.

¶ Ad secundum dicendum , quod quibusdam videtur.quod Eua peccante,si Adam non peccasset, filij essent immunes à culpa : paterentur tñ necessitatẽ moriendi,& alias passibilitates,p ueniẽtes ex necessitate materiæ quã mater minis trat,nõ sub ratione pœnæ,sed sicut quosdã naturales defectꝰ. Sed hoc nõ videtur cõueniens. immortalitas em & impassibilitas primi status nõ erat ex cõditiõe materiæ, vt in primo dictũ est , sed ex originali iustitia , per quam corpus subdebatur etiam animæ quandiu anima esset subiecta deo . defectus autem originalis iustitiæ est peccatum originale. Si igitur Adam non peccante peccatum originale non transfunderetur in posteros propter peccatum Euæ, manifestum est quod in filijs non esset defectus originalis iustitiæ : vnde non esset in eis passibilitas vel necessitas moriendi.

¶ Ad tertium dicendum , quòd illa purgatio præueniens in beata virgine, non requirebatur ad auferendam transfusionem originalis peccati: sed quia oportebat,vt mater dei maxima puritate niteret : non enim est aliquid digne receptaculum dei nisi sit mundum: secundum illud Psalm.Domum tuam Domine decet sanctitudo.

¶ Ad secundum dubium dicitur,quòd author non putauit peccatũ originale esse habitum, sed quandam habitualem pronitatem nõ positiue,sed per subtractionẽ retinentis:vt in secundo sen.& in q.de malo patet.Sed hæc responsio non notauit in authore hũc singularẽ articulum,cum responsione ad tertium. Ex hoc nanq; apparet,quòd author aliius con, ẽplans naturam peccati originalis , nouam tradidit doctrinam, alteriꝰ non oblitus . Distinxit siquidem habitum vel ad opus,vel ad naturã: & dixit duo. primu est, quòd peccatum originale non est habitus in ordine ad opus , nisi indirecte per remotionẽ prohibentis, & sic glosauit seipsum alibi. Alterum est, quòd peccatum originale est habitus in ordine ad naturam,sicut ægritudo. Et ad motam difficultate, quia habitus significat quid positiuum distinctum contra priuationem, dixit in responsione ad primũ quòd propositio hic sunt partes animæ inordinatæ contrarie. Quod dictũ secundum triplicem de habitu ad naturam opinionem tripliciter saluat habitum.nam secundum teneures habitum huiusmodi,puta sanitatem, vel pulchritudinẽ, formaliter consistere in relatione & materialiter in qualitatibus consonantibus , facile peccatum originale est qualitas. Sed hæc via non est secundum viam authoris expresse supersius in q. 49 . ponentis sanitatem esse essentialiter & formaliter qualitatem nõ relationem. Secundum dicentes vero habitum esse collectionem ordinatam partialium dispositionum, facile quoq; patet peccatũ originale esse quandam collectionem qualitatum inordinatarum. Sed hæc quoque via superius confutata est: quia habitus non esset qualitatis species:collectio nanq; qualitatum non est qualitas. Secundum autẽ tenentes habitũ esse quandam existentem subiectiue in vno principali non absolute, sed vt consonanti vel dissonanti alijs,subtilius saluatur de peccato originali,quod est qualitas sicut & de sanitate & ægritudine. Ita quòd sicut ægritudo est qualitas non composita, aut collecta ex pluribus qualitatibus dissonis in ordine ad naturam,sed consurgens talis dissonantia in principali parte:sic originale peccatũ est collectio aut ordo inordinatorum proprie partis animæ nõ absolute,sed vt illa prima pars alijs in ordinatis cohæret, qualitatis quæ est habiꝰ rationem habet. Et hoc est idem dicere.quòd vt est in toto primo,eq ualet enim esse in parte vt cohæret alijs,& esse in toto,cohæret nanq; parti totũ. vnde & in quinto Meth.habitus ponitur dispositio non partis,sed habentis partes. Non, vt aliquid interpretantur, quia ex dispositionibus partis resultat in toto qualitas,quæ est habitus: puta sanitas vel pulchritudo : sed quia qualitas primæ partis in ordine ad alias, seu vt est habẽtis illas sic disposita est habitus. In cuius signũ Aristo.in prima specie qualitatis posuit calorem sic commensuratum naturæ in prædicamentis: & inferius in hac eadem q.dicitur quòd peccatũ originale est in pluribus partibus animæ,vt sunt partes vnius totius.Et quòd est formaliter in prima parte animæ,in seq.q.dicitur in ceteris autem materialiter.putandum est igitur,quòd sicut humoribus in ordinate dispositis est infirmitas,sic quòd in vno est formaliter,& in reliquis materialiter.

QVÆSTIO OCTVAGESIMASECVNDA De originali peccato quantum ad suam essentiam, in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de peccato originali , quantum ad suam essentiam.

¶ Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶ Primo vtrum originale peccatum sit habitus.

¶ Secundo , vtrum sit vnum tantum in vno homine.

¶ Tertio,vtrum sit concupiscentia.

¶ Quarto, vtrum æqualiter sit in omnibus.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Vtrum originale peccatum sit habitus.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd originale peccatum non sit habitus.originale enim peccatum est carentia originalis iustitiæ,vt Anse.dicit in lib. De conceptu virginali.& sic originale peccatum est quẽdam priuatio.sed priuatio opponitur habitui: ergo originale peccatum non est habitus.

¶ Præterea, Actuale peccatum habet plus de ratione culpæ,quam originale,inquantum habet plus de ratione voluntarij:sed habitus actualis peccati non habet rationem culpæ,alioquin sequeretur, quòd homo dormiens , culpabiliter peccaret.ergo nullus habitus originalis habet rationem culpæ.

¶ Præterea, In malis actus semper præcedit habitum: nullus enim habitus malus est infusus sed acquisitus: originale peccatum non præcedit aliquis actus:ergo originale peccatum non est habitus.

¶ SED CONTRA est quod Aug.dicit in lib.De baptismo puerorum, quod secundum peccatum originale paruuli sunt concupiscibiles, etsi non sint actu concupiscentes , sed habilitas dicitur secundum aliquem habitum: ergo peccatum originale est habitus.

CONCLVSIO.

¶ *Originale peccatum est habitus, non quidem scientia , sed sicut quædam inordinata naturæ dispositio,consequens originalis iustitiæ priuationem.*

¶ RESPONDEO dicendum , quòd sicut suprà dictum est,duplex est habitus.Vnus quidem quo inclinatur potentia ad agendum: sicut scientiæ & virtutes dicuntur habitus : & hoc modo peccatum originale non est habitus, Alio modo dicitur habitus dispositio alicuius naturæ ex multis compositæ, secundum quam bene se habet vel male ad aliquid , & præcipue cum talis dispositio fuerit quasi in naturam versa,vt patet de ægritudine & sanitate: & hoc modo peccatũ originale est habitus : est enim quædã inordinata dispositio prouenies ex dissolutione illius harmoniæ, in qua cõsistebat ratio originalis iustitiæ , sicut etiam ægritudo

materialiter sita & de peccato originali.Et sic qualitas quæ nata est determinare & modificare potentiam subiecti habẽtis partes vt sic in ordine ad naturam,&c.est habitus:& sic peccatum originale est habitus & qualitas.

¶ Ad tertium dubium dicitur, quòd peccatum originale est languor naturæ etiam absolute:quòd nam consistit in contraria dispositione non solum iustitiæ originalis , sed sanitati naturali ipsius hominis inquantum rationalis.In statu nanq; harmoniæ illius , quę erat sub iustitia originali , duo erant , scilicet ipsa consonantia virium animę & supernaturale donum conseruans illam harmoniam : modo non solum sumus priuati illo super naturali dono, sed etiam illa harmonia: dũ nobis relictis in propria singulis partibus tendentibus, ad contrariam dissonatiam totus homo pronus inuenitur.Quod autem harmonia illa naturalis sit,patet ex hoc, qa est secundum naturam : naturale nanque, vt in 2 . Physi. habetur , dicitur de eo, quod est secundum naturam.Constat enim secundum naturam nostram , qua rationales sumus , esse bonum secundum rationem : in omnibus partibus animæ rationis participibus:vt Dion. in. 4. cap. De diui.no. dicit. Naturalia autem etsi non sint ablata à nobis , sunt tamen infirmata : sed de hoc inferius latior erit sermo.

¶ Ad quartum dubium prima fronte videtur dicendum, quòd litera est corrupta , & quòd debet legi: sed est habitus contrarius . Iuxta hunc nanque sensum dicitur recte satisfacit argumento , & consonat tori illi responsioni qua vult, quòd sicut ægritudo non est pura priuatio sanitatis : ita peccatum originale non est pura priuatio originalis iustitiæ , sed est habitus contrarius illi. Sed quia in sequentis articuli corpore expresse dicitur, quòd peccatum originale est dispositio corrupta , & par est quæstio de habitu corrupto & dispositione corrupta , quoniam corrupta est conditio diminuens virobiq;: ideo aliter dicendum est quiequid sit de corruptione huius literæ . Non intendit igitur author per habitum corruptum habitum , qui desit: sicut per hominem mortuum intelligitur homo qui desit. sic enim corruptum est conditio diminuens,sed intendit peccatum originale esse tam habitum quam dispositionem in corruptione consistentem: sicut enim ægritudo est habitus consistens in corruptione humorum : ita peccatum originale est habitus consistens in corruptione partium animæ.Corruptionis enim nomen vt patet in 8. Physi . ad omnem alicuius decisionem extenditur:& sic corruptio cõtra puram priuationem distinguitur in litera . Priuatio enim dicit negationem in subiecto apto nato:corruptio vero addit positiuum contrarium,fundans illam negationem. Non sanũ enim priuatiue dicit sanitatis negationem in corpore capaci sanitatis. Aegrum vero dicit humores corruptos per cõtrarias dispositiones ad sanitatem:ac per hoc & dicit aliquid positiuum: & est habitus corruptus,id est,in corruptione consistens. Cum quo stat,quòd est habitus. Et simile est de peccato originali,qui languor est naturæ.

a ¶ *Super Quæstionis octuagesimæ secundæ Articulum secundum.*

Quæstio. ¶ *Vtrum in omnibus hominibus originale peccatum, diuersum autem numero in diuersis hominibus , in vno autem homine non est nisi vnum numero.*

¶ RESPONDEO dicendũ, quòd in vno homine est vnum peccatum originale;cuius ratio dupliciter accipi potest . Vno modo ex parte causę peccati originalis. dictum est enim supra quod solum primum peccatum primi parentis in posteros traducitur . vnde peccatum originale in vno homine est vnum numero :& in omnibus hominibus est vnũ proportione, in respectu scilicet ad primum principium . Alio modo potest accipi ratio eius ex ipsa essentia originalis peccati: in omni enim inordinata dispositione vnitas speciei consideratur ex parte causæ, vnitas autem secundum numerum ex parte subiecti: sicut patet in ægritudine corporali: sunt enim diuersę ægritudines specie quæ ex diuersis causis procedunt, puta ex superabundantia calidi vel frigidi: vel ex lęsione pulmonis,vel hepatis: vna autem ęgritudo secundum specialem in vno homine non est. nisi vna numero . Causa autem huius corruptę dispositionis , quæ dicitur originale peccatum, est vna tantum, scilicet priuatio originalis iustitiæ , per quam sublata est subiectio humanæ mentis ad deum : & ideo peccatum originale est vnum numero:in diuersis autem hominibus est vnum specie & proportione,diuersum numero.

¶ AD PRIMVM ergo dicędum,quòd pluraliter dicitur in peccatis secundum illum morem diuinę scripturę quo frequenter ponitur pluralis numerus pro singulari: sicut Mat. 2.Defuncti sunt qui quærebant animam pueri: vel quia in peccato originali virtualiter prę existunt omnia peccata actualia , sicut in quodam principio:vnde est multiplex virtute: vel quia in peccato primi parentis , quod per originem traducitur, fuerunt plures deformitates scilicet superbiæ,inobedientiæ,gulę, & alia huiusmodi . vnde quia multę partes animæ insiciuntur per peccatum originale.

¶ Ad secundum dicendum , quòd vnus habitus non potest inclinare per se & directe,id est, per propriam formam ad contraria:sed indirecte & per accidens , scilicet per remotionem prohibentis : sicut soluta harmonia corporis mixti,elementa tendunt in loca contraria: & si militer soluta,harmonia originalis iustitiæ,diuersæ animæ potentiæ in diuersa feruntur.

¶ Ad tertium dicendum,quòd peccatum originale inficit diuersas partes animæ secundum quod sunt partes vnius totius : sicut & iustitia originalis continebat omnes animæ partes in vnum, & ideo vnum tantum peccatum originale: sicut etiam est vna febris in vno homine quamuis diuersæ partes corporis grauentur.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Vtrum originale peccatum sit concupiscentia.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum originale non sit concupiscentia: omne enim peccatum est contra naturam,vt dicit Damasc.in 2.lib. sed concupiscentia est secundum naturam :est enim proprius actus virtutis concupiscibilis quę est potẽtia naturalis. ergo concupiscentia non est peccatum originale.

a ¶ *Super Quæstionis octuagesimæ secundæ Articulum tertium.*

An & quum materiale originali peccato sit concupiscentia, & priuatio originalis iustitiæ sit formale.

IN art. 3. duo occurrunt dubia. primo quomodo se habeat inordinatio voluntatis ad peccatum originale materialiter,& ad priuationẽ originalis iustitiæ:in litera nanq; nihil videt de hac exprimi: materiali em in peccato originali

3.di.33. q.1.ar.1. Etiãal. q. 4.ar.3.co. fin. et art. 2.principio & ar. 8. ad 1. & Psal.31.co 2. Et Roman.4.le. 1.co.4.& de.5.dest. 3.co.3.fi.

3.q0.23. art.3.co. Et 2.di. 30.q0.1. art.2.co. & ad 4. & in 1.li & di.31. q0. 2.art. 1.ad 3. & 32.q.1.a 1.ad 1.3. & 4.Et mal.q.3.a ar.7.cor. fin.et q.4. per 10.& ar.4.ad 2. & art. 6. ad 16.

originali ponitur concupiscentia: quam in alijs viribus consistere ex eo patet, quod litera reddens rationem quare dicatur cõcupiscentia, inquit, inordinatio aliarũ virium animæ præcipue in hoc attenditur, q̃ ad bonum cõmutabile cõvertuntur: & in q. De malo. q. 4. art. 2. aperte ponit malitia ex parte formalis in peccato originali: defectus autem aliarum virium materialiter: sed per formale in litera hæc non concluditur inordinatio voluntatis, sed priuatio iustitiæ originalis, quam constat aliud esse ab in ordinatione voluntatis.

¶ Secundum dubium est an formale in peccato originali sit priuatio iustitiæ originalis totius, an in hoc potius in volũtate: litera enim in calce corporis articuli infert simpliciter, q̃ priuatio iustitiæ originalis, in corpore illarum erat de primatione iustitiæ originalis per quam voluntas subdita erat deo: & cõfirmatur hoc. quia aliter vanus fuisset tanc labor de voluntate, q̃ est causa. & si sic est, quare intulit in fine absolute, quòd est priuatio originalis iustitiæ?

¶ Ad euidentiam horum sciendum est, q̃ originalis iustitia dicit tria scilicet donum supernaturale, subiectionẽ mentis ad deum, rectum ordinem voluntatis & omnium, potẽtiarũ animæ ad bonum. Et per oppositum priuatio iustitiæ originalis multipliciter potest sumi, vt priuat hoc, vel illo. Et licet author alibi dixerit, quòd vterq; defectus voluntati, scilicet subiectionis ad deum, & dispositionis ad bonum obiectum, spectat ad formale originalis peccati. In hoc tamen loco ad defectum nullum voluntatis, aut solius subiectionis ad deum posuit claudi sub formali originalis peccati: si enim discursus literæ formaliter inspiciatur, apparebit, quòd cum author debuisset inferre sic, ergo auersio voluntatis à deo est formale in originali peccato: quia talis auersio est directe contraria subiectioni voluntatis ad deum, quæ erat causa originalis iustitiæ non intulit hoc, sed intulit sic, ergo priuatio iustitiæ originalis, per quam voluntas subdebatur deo, est formale in originali peccato. Insinuans per hoc q̃ non ipsius subiectionis priuatio, quam significat auersio. sed sola doni faciẽtis illã subiectionem priuatio formale in peccato originali est: & secundum hoc nullũ volũtatis defectũ in formali originalis peccati clauſit. Si tamẽ subiuncta verba quis considerauit, scilicet omnis autẽ alia inordinatio viriũ animæ materiale spectat: coiectura fiet, q̃ intenderit, q̃ quædã inordinatio viriũ animę spectat ad formale, & omnis alia spectat ad materiale. nisi em hoc intẽderit, nõ dixisset: Omnia alia: sed dixisset, Omnis inordinatio viriũ, &c. Et secũdũ hoc defectꝰ subiectionis humanæ mẽtis præcipue secundũ volũtatẽ ad formale originalis peccati spectat. Videt mihi, q̃ sicut cũ loquimur de iustitia originali, nõ de illo tantũ dono loquimur, sed de ipsa subiectione mentis ad deũ, quę per illã fit, dũ dicit q̃ iustitia originalis consistit in subiectione mẽtis ad deũ, ab effectu, donũ illud declarante: ita cũ dicitur priuatio originalis iustitiæ potest intelligi cũ primatione primi effectus. & potest litera cõcordari distinguẽdo, q̃ ad formale peccati originalis aliquid spectat primo, & aliquid secũdario. & quòd formale primo est sola priuatio doni illius. & subdebat mentẽ, & præcipue volũtatẽ deo: secundario autem est etiam ipsa priuatio ipsius subiectionis, & q̃ propter primũ author in litera concludendo diuertit ab auersione volũtatis ad priuationem iustitiæ. Et propter secundũ subiunxit, omnis autem alia inordinatio, &c. ex his autẽ facile soluuntur mota dubia. Et ad primum dicitur q̃ inordinatio voluntatis est duplex: quædã opposita subiectioni ad deum, quę dã rectæ cõuersioni ad obiectum. prima significatur per auersionem: secunda per conuersionem, prima spectat secundario ad formale peccati originalis absolute: secũda autẽ spectat ad materiale secundũ hãc literã dicentem, Omnis alia inordinatio virium animæ, & non dixit, Omnis aliarum virium inordinatio. Constat nanq; quòd pronitas voluntatis est alia inordinatio ab inordinatione auersionis, & est alicuius potẽtiæ animæ ipsius, scilicet volũtatis. Cũ hoc tamen stat q̃ pronitas hæc voluntatis ad malũ inter materialia peccati originalis, se habeat vt formale: qa id quod se tenet ex parte actiui, se habet vt formale, vt dicamus quòd de formali & materiali peccati originalis dupliciter loqui possumus. Primo absolute: & sic dicitur quòd formale est priuatio originalis iustitiæ, materiale est habitus concupiscẽtiæ constans, vt dictum est, ex inordinata dispositione virium animæ. Secundo, vt est habitus & sic formale in eo est inordinatio voluntatis priuans originalẽ iustitia. Et sic potest verificari quod alibi dicitur ab authore.

¶ Ad secũdum dubium dicitur, quòd cum totus processus literæ ad hoc tendat, vt formale in peccato originali sumatur ex parte causæ, & causa ad mentem & voluntatẽ spectare præcipue dicatur, & ipsa mentis & voluntatis auersio non sit primo ipsum formale in peccato originali, sed priuatio doni facientis subiectionem: consequens est, vt sola priuatio iustitiæ originalis non in quacunq; parte animę, sed in suprema, quæ ex primitur per primum effectum, scilicet priuationem subiectionis voluntas ad deũ, sit formale in originali peccato: priuatio autem eiusdem iustitiæ in reliquis subsecuta ad materiale spectat cum ipsis inordinationibus priuantibus ea. si enim priuatio totius vt sic ad formale spectaret, frustra ad priuationẽ causæ inuestigandam oportere recurri dictum fuit set, & recursum esse in litera, vnde in litera expresse concluditur ex causa originalis iustitiæ originalis, per quam voluntas subdebatur deo, est formale: ly enim per quam voluntas restringitur applicãdo ad suprem ũ animæ. & quoniã priuatio iustitiæ originalis in supremo animæ non est eius priuatio secundũ quid: imo est priuatio principalis & totius virtualiter quoniã ex illa sequitur totius priuatio, ideo absolute vere est, q̃ priuatio originalis iustitiæ est formale in petõ originali: vt in calce corporis articuli cõcluditur.

a ¶ *Super Quæstionis octuagesimæ secundæ Articulum quartum.*

IN ar. 4. eiusdem 82. quæstionis dubium est, cur author qui posuit, peccatũ originale esse habitum & concupiscentiã, & componi ex materiali & formali in corpore huius articuli sola duo distinguit in peccato originali: quorum vtrũque spectat ad formale, nullam de alijs faciens memoriam.

¶ Ad hoc breuiter dicitur quod in peccato originali sunt quædã communia peccato & naturæ, & quædam propria ipsi peccato. cõmunia sunt inordinationes viriũ animæ: quoniã hæc, vt infra patebit, ex natura aliquo modo sunt sicut

¶ Præterea, Per peccatum originale sunt in nobis passiones peccatorum, vt patet per Apostolum Rom. 7. multæ aliæ sunt passiones præter concupiscentiam, vt supra habitum est: ergo peccatum originale nõ magis est concupiscentia, quàm aliqua alia passio.

¶ Præterea, per peccatum originale deordinantur omnes animæ partes, vt dictum est: sed intellectus est supremus inter animæ partes, vt patet per philosophum in 10. Ethicorum. ergo peccatum originale magis est ignorantia, quam concupiscentia.

¶ SED CONTRA est quod Augustꝰ. dicit in lib. Retractationum. Concupiscentia est reatus originalis peccati.

CONCLVSIO.

¶ Originale peccatum materialiter quidem concupiscentia est, formaliter vero priuatio originalis iustitiæ, secundum quam inferiores animæ vires superioribus subdebantur, & superiores Deo.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd vnumquodque habet speciem à sua forma: dictũ est autẽ supra, quòd species peccati originalis sumitur ex sua causa. vnde oportet quòd id, quod est formale in originali peccato, accipiatur ex parte causæ peccati originalis: oppositorum autem oppositæ sunt causæ: est igitur attendenda causa originalis peccati ex causa originalis iustitiæ, quæ ei opponitur. tota autem ordinatio originalis iustitię ex hoc est, q̃ voluntas hominis erat deo subiecta: quę quidem subiectio primo & principaliter erat per voluntatem, cuius est mouere omnes alias potẽtes in finem, vt supra dictum est: vnde ex auersione voluntatis à deo consecuta est inordinatio in omnibus alijs animæ viribus. Sic ergo priuatio originalis iustititiæ, per quam voluntas subdebatur deo, est formale in peccato originali. omnis autem alia inordinatio viriũ animę se habet in peccato originali, sicut quidam materiale: inordinatio autem aliarum virium animę, præcipue in hoc attenditur, quòd inordinate conuertuntur ad bonum commutabile: quę quidem inordinatio communi nomine potest dici concupiscentia. & ita peccatum originale materialiter quidem est concupiscentia, formaliter vero est defectus originalis iustitiæ.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, q̃ quia in homine concupiscibilis naturaliter regitur ratione, intantum concupiscere est homini naturale, inquantum est secundum rationis ordinem. concupiscentia autem, quæ transcendit limites rationis inest homini contra naturam, & talis est concupiscentia originalis peccati.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut suprà dictum est, passiones irascibilis ad passiones concupiscibilis reducuntur sicut ad principaliores: inter quas concupiscentia vehementius mouet, & magis sentitur: vt supra habitum est. & ideo concupiscentiæ attribuitur tanquam principaliori, & in qua quodammodo omnes aliæ passiones includuntur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut in bonis intellectus & ratio principalitatem habent, ita econuerso in malis inferior pars animæ principalior inuenitur, quæ obnubilat & trahit rationem: vt supra dictum est. propter hoc peccatum originale magis dicitur esse concupiscẽtia, quam ignorantia. licet etiam ignorantia in ter defectus materiales peccati originalis contineatur.

ARTICVLVS IIII.

¶ Virum peccatum originale sit æqualiter in omnibus.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum originale nõ sit æqualiter in omnibus. est em peccatũ originale cõcupiscentia inordinata: vt dictum est. sed non omnes æqualiter sunt proni ad concupiscendum. ergo peccatum originale non est æqualiter in omnibus.

¶ Præterea, Peccatum originale est quædam inordinata dispositio animæ, sicut ægritudo est quædã inordinata dispositio corporis: sed ægritudo recipit magis & minus. ergo peccatum originale recipit magis & minus.

¶ Præterea, Augustin. dicit in li. de nup. & concupiscentia, quod libido transmittit originale peccatum in prolem: sed contingit esse maiorem libidinem vnius in actu generationis, quàm alterius. ergo peccatum originale potest esse maius in vno, quàm in alio.

¶ SED CONTRA est quia, peccatum originale est peccatum naturæ, vt dictum est. sed natura æqualiter est in omnibus. ergo & peccatum originale.

CONCLVSIO.

¶ Originale peccatum cum sit priuatio originalis iustitiæ, non magis in vno quàm in alio esse potest.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd in originali peccato sunt duo: quorum vnum est defectus originalis iustitiæ, aliud autem est relatio huius defectus ad peccatum primi parentis, à quo per vitiatam originem deducitur. Quantum autem ad primum, peccatum originale non recipit magis & minus, quia totum donum originalis iustitiæ est sublatum: priuationes autem totaliter aliquid priuantes, vt mors & tenebræ, non recipiunt magis & minus, sicut supra dictum est. Similiter etiam nec quantum ad secundum. æqualiter enim omnes relationem habent ad primum principium vitaṭę originis: ex quo peccatum originale recipit rationem culpę: relationes enim non recipiunt magis & minus. vnde manifestum est, quòd peccatum originale non potest esse magis in vno, quàm in alio.

¶ AD PRIMVM ergo dicẽdũ, q̃ soluto vinculo originalis iustitię, sub quo quodã ordine oẽs vires animę cõtinebãt, vnaquęq; vis animę tẽdit in suum ꝓpriũ, & tãto vehemẽtius, quanto fuerit fortior contingit autem vires aliquas animæ esse fortiores in vno, quàm in alio propter diuersas corporis complexiones. quòd ergo vnus homo sit promptior ad concupiscendum, quàm alter, non est ratione peccati originalis, cum in omnibus æqualiter soluatur vinculum originalis iustitiæ, & æqualiter in omnibus partes inferiores animæ sibi relinquantur: sed accidit hoc ex diuersa dispositione pœnitentiarum, sicut dictum est.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ægritudo corporalis non habet in omnibus æqualem causam, ettiam si sit eiusdem speciei: puta si sit febris ex cholera putrefacta: potest esse maior vel minor putrefactio, & propinquior vel remotior à principio vitę: sed causa originalis peccati in omnibus est æqualis: vnde non est simile.

¶ Ad tertium dicendum, quòd libido, quæ transmittit peccatum originale in prolem, non est libido actualis: quia dato, quòd virtute diuina concederetur, quòd nullam inordinatam libidinem in actu generationis sentiret adhuc transmitteret in prolem originale peccatum: sed libido illa est intelligẽda habitualiter, secũdum quòd appetitus sensitiuus non continetur sub rationẽ soluto vinculo originalis iustitię: & talis libido in omnibus est æqualis.

QVÆSTIO OCTVAGESIMA TERTIA *De subito originalis peccati, in quatuor articulos diuisa.*

DEINDE considerandum est de subiecto originalis peccati.

¶ Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, vtrum subiectum originalis peccati per prius sit caro vel anima.

¶ Secundo, si anima, vtrum per essentiam, aut per potentias suas.

¶ Tertio, vtrum voluntas per prius sit subiectum peccati originalis, quàm aliæ potentiæ animæ. ¶ Quarto, vtrum aliquæ potentiæ animæ sint specialiter infectæ, scilicet generatiua, vis concupiscibilis & sensus tactus.

ARTICVLVS I.

¶ Virum originale peccatum sit magis in carne, quàm in anima.

2. dist. 32. q. 1. art. 1. ad 3. dist. 30. q. 1. art. 2. q. 1. ad 4. q. 2. ad 3. dist. 31. q. 1. art. 1. q. 1. ad 2. q. 2. ad 3. dist. 3. q. 1. art. 1. q. 2. ad 2. dist. 18. q. 1. art. 1. q. 1. ad 4. dist. 44. q. 1. art. 3. q. 1. ad 3. dist. 3. q. 3. ad 3.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum originale magis sit in carne, quàm in anima. repugnantia enim carnis ad mentem ex corruptione originalis peccati procedit: sed radix huius repugnantiæ in carne consistit. Dicit enim Apostolus ad Romanos. 7. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ: ergo originale peccatum in carne principaliter consistit.

¶ Præterea, Vnumquodque potius est in causa, quàm in effectu: sicut calor magis est in igne calefaciente, quàm in aqua calefacta: sed anima inficitur infectione originalis peccati per semen carnale: ergo peccatum originale magis est in carne, quàm in anima.

¶ Præterea, Peccatum originale ex primo parente contrahimus, prout in eo fuimus secundum rationem seminalem: sic autem non fuit ibi anima sed sola caro: ergo originale peccatum non est in anima sed in carne.

¶ Præterea, Anima rationalis creata à deo corpori infunditur: si od ex anima per peccatum originale inficeretur, consequens esset, qu ecca- ti, qui est actor creationis & infusionis.

¶ Præterea, Nullus sapiens liquorem pretiosum vasi infecto infunderet: ex quo sciret ipsum liquorem inficiri: sed anima rationalis est pretiosior omni liquore: si ergo anima ex corporis vnione inficiri posset in fectione originalis culpæ, deus qui ipsa sapientia est, nunquam animã tali corpori infunderet: infundit autem: non ergo inquinatur ex carne: sic igitur peccatum originale non est in anima: sed in carne.

¶ SED CONTRA est, quòd idem est subiectum virtutis, & vitij, siue peccati, quòd contrariatur virtuti: sed caro non potest esse subiectum virtutis: dicit enim Apostolus ad Roman. 7. Scio quòd non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum: ergo caro non potest esse subiectum originalis peccati, sed solum anima.

CONCLVSIO.

¶ Cum originale peccatum sit quædam culpa, non nisi in anima vt in subiecto esse potest, in Adam vero vt in principali causa, in semine vero & carne vt instrumento.

¶ RESPONDEO dicendũ, quòd aliquid potest esse in aliquo dupliciter. vno modo sicut in causa, vel principali vel instrumentaliter: alio modo sicut in subiecto. Peccatum ergo originale omnium hominum fuit quidem in ipso Adam sicut in prima causa principali: secundum illud Apost. Romanorum 5. In quo omnes peccauerunt. In semine autem corporali est peccatum originale sicut in causa instrumentali. eo quòd per virtutem actiuam seminis traducitur peccatum originale in prolem simul cum natura humana. Sed sicut in subiecto peccatum originale nullo modo potest esse in carne, sed solũ in anima.

Cuius ratio est: quia sicut supra dictũ est, hoc modo ex volũtate primi parẽtis peccatũ originale traducitur in posteros per quãdam generationis motionem, sicut à voluntate alicuius hominis deriuatur peccatum actuale ad alias partes eius. In qua quidem deriuatione potest attẽdi, quòd quicquid prouenit ex motione voluntatis peccati ad quamcunque partem hominis, quæ quocũque modo potest esse particeps peccati, vel per modũ subiecti vel per modum instrumẽti, habet rationẽ culpæ: sicut ex voluntate gulæ prouenit cõcupiscentia cibi ad cõcupiscibilẽ: & sumptio cibi ad manus & os: quæ inquantũ mouẽtur à voluntate ad peccandũ, sunt instrumẽta peccati. Quòd vero vlterius deriuatur ad vim nutritiuã, & ad interiora membra, quę nõ sunt natã moueri à volũtate, nõ habet rationem culpæ. Si igitur, cum anima possit esse subiectum culpæ, caro autem de se non habeat quòd sit subiectum culpæ, quicquid peruenit de corruptione primi peccati ad animam, habet rationem culpę: quòd autem peruenit ad carnem, non habet rationem culpæ, sed pœnæ: sic igitur anima est subiectum peccati originalis, non autem caro.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd sicut Aug. dicit in lib. Retractationum, Apoloquitur ibi homine iam redempto, qui liberatus est à culpa, sed subiacet pœnæ ratione cuius peccatũ dicitur habitare in carne: vnde ex hoc non sequitur quòd caro sit subiectum culpæ, sed solum pœnæ.

¶ Ad secundum dicendum, quòd peccatum originale causati, ex semine, sicut ex causa instrumentali: non autem oportet, quòd aliquid sit principalius in causa instrumentali, quàm in effectu, sed solum in causa principali: & hoc modo peccatum originale potiori modo fuit in Adam in quo fuit secundum rationem actualis peccati.

¶ Ad tertiũ dicendum, quòd anima huius hominis non fuit secundum seminalem rationẽ in Adã peccãte sicut in principio effectiuo, sed sicut in principio dispositiuo: eo q̃ semen corporale quod ex Adam traducitur: sua virtute non efficit animam rationalem, sed ad eã disponit.

¶ Ad quartum dicendum, quòd infectio originalis peccati nullo modo causatur à deo: sed ex solo peccato primi parentis per carnalem generationem: & ideo cum creatio importet respectum animæ ad solum deum, non potest dici, quod anima ex sua creatione inquinetur. Sed infusio importat respectum & ad deum infundentem, & ad carnem, cui infunditur anima: & ideo habito respectu ad deum infundentem, non potest dici quòd anima per infusionem maculetur: sed solum habito respectu ad corpus, cui infunditur.

¶ Ad quintum dicendum, quòd bonum cõmune præfertur bono singulari: vnde deus secundum suam sapientiam non prætermittit vniuersalem ordinem rerum, qui est vt tali corpori talis anima infundatur, vt vitetur singularis infectio huius animæ præsertim cum natura animæ hoc habeat: vt esse non incipiat nisi in corpore, vt in primo habitum est. Melius est autem ei sic esse secundum naturam quàm nullo modo esse: præsertim cum possit per gratiam damnationem euadere.

ARTICVLVS II.

¶ Virum peccatum originale sit per prius in essentia animæ, quàm in potentijs.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quod peccatum originale non sit per prius in essentia animæ, quàm in potentijs: anima enim nata est esse subiectum peccati quantum ad id quòd potest à voluntate moueri: sed anima nõ mouetur à voluntate secundum suam essentiã, sed solum secundum potentias, ergo peccatum originale non est in anima secundum suam essentiam. Cuius mors & infirmitas corporalis. propria vero. sunt priuatio doni iustitiæ originalis, & ratio culpæ: ꝓpter q̃, vt ex propriis peccati originalis ostẽderetur ipsum non inesse inæqualiter: propria tantũ distinxit author in litera. in quo ostenditur intentum: & communia reseruata sunt responsionibus argumentorũ, in quibus obiectiones soluuntur.

a ¶ *Super Quæstionis octuagesimæ tertiæ Artic. primum.*

IN artic. 1. q. 83. ad 1. adũerte quòd peccatũ originale in Adã fuit & actuale & originale formaliter: in Adã peccauit actuali auersione voluntatis à deo: & priuata est natura sua in ipso dono iustitię originalis debitæ sibi cũ inordinatiõe viriũ, &c. vnde min⁹ correcte loqui videt qui peccatũ originale ab Adam negat eo quòd in eo non fuerit per originẽ. Modus enim quo sit peccatum originale, non est de essentia, sicut nec ipsum fieri: qa nõ consistit in fieri sicut peccatũ actuale, sed in esse sicut habitus. Dicendũ ergo est quòd in Adam fuit peiori modo inductum & prius: quia per actum proprium & in actu proprio.

Anima.

a ¶ *Super Quæstionis octuagesimæ tertiæ Artic. secundum.*

¶ *Num primo originale peccatum sit in essentia animæ.*

IN art. 2. 83. quęstio dubium occurrit circa principalem conclusionem & duplici capite. primo ex Scoto in 32. distinct. 2. Ex eo quòd essentia animę vt essentia, non est susceptiua culpæ: non igitur in ea est primo peccatum originale, secundo ex authore: quia cõclusum est in art. 3. q. præcedentis, quòd sola priuatio originalis iustitię per q̃ volũtas subdebatur deo, est formale in peccato originali. Ex hoc nanq; sequitur, quòd peccatum originale formale aut est in sola voluntate, aut est in ea principaliter. Et confirmatur, quia voluntas est præcipuum in mente subiecta deo. Et præcipuum in mente nõ sub iecta deo: ꝓpter quod ex parte eius sumpta est causa & formalitas peccati originalis in q. præcedente: ergo in voluntate est principaliter, & non in essentiam animæ. Et hæc confir-

Quæstio.

Inf. ar. 3. c. Et 2. d. 31. q. 2. ar. 1. co veri. q. 25. ar. 6. cor. co q. 27. ar. 6 ad 2. & in 4. 4. ar. 4

matio est etiam directe obiectio contra responsionem ad secundum & tertium huius articuli, & ad secundum sequentis articuli: si nanque ex parte voluntatis est causa originalis iustitiæ & peccati, non ergo primordialiter & principaliter est in essentia: nec ab essentia generationis & perfectionis ordinem ad voluntatē deriuatur.

¶ Ad primum horū negatur, quòd essentia animæ vt essentia, id est vt distincta contra potentias, non sit capax culpæ. Et declaratur hoc, quia anima secundū essentiam quam sit rationalis, & primum principium, ac subiectum actuum moralium malorum, oportet esse subiectum culpæ immediatū mediante potentia: ita quòd potentia est subiectum quo, & anima subiectum quod: iuxta illud tertij De anima: de parte autem animæ qua intelligit & sapit anima: & si anima esset, absque media potentia principium culpæ actualis immediate esset capax culpæ actualis: Tota ergo ratio quare essentia animæ non est subiectum actualis culpæ est, quia mediante potentia illi habet, & non incapacitas eius respectu culpæ. Si igitur est aliqua culpa ad quam non requiritur meditatio potentiæ per seipsam, subiectum illius esse potest: & quia culpa originalis est huiusmodi, quoniam per originem, & non per actum propriū habetur, relinquitur q culpa originalis anima secundū essentiā capax sit: vt in litera mōstrat.

¶ Ad secundum dicitur, quòd voluntas non est causa principalis originalis iustitiæ, aut peccati simpliciter, sed inter partes animæ, vt patet ex ratione in litera reddita in allegato art. quia scilicet ipsa voluntas est motiua omnium animæ partium in finē. obiectiones autem procedunt ac si voluntas esset prima causa simpliciter in anima, priuatio quoq; originalis iustitię per quā voluntas subdebatur deo, quæ est formale in peccato originali non sumitur pro priuatione iustitiæ originalis in volūtate præcise: sed pro priuatione iustitiæ originalis in ipsa voluntate, & præcedentibus naturaliter eam. Dictio nanque ex cluſiua non excludit à concomitātibus & præsuppositis, vt patet. vnde & author non dixit, quòd priuatio iustitiæ originalis in voluntate, sed per quam voluntas subdebatur deo. Hec enim claudit in se primordialem priuationē in essentia vsque ad voluntatem, & hoc est formale in peccato originali: putādum est enim, sentiamſ: ed ſolum ſecundum potentias.

¶ Præterea, Peccatum originale opponitur originali iuſtitiæ. ſed originalis iuſtitia erat in aliqua potentia animæ, quæ eſt ſubiectum virtutis: ergo & peccatum originale eſt magis in potentia animæ, quàm in eius eſſentia.

¶ Præterea, Sicut à carne peccatum originale deriuatur ad animam, ita ab eſſentia animæ deriuatur ad potentias: ſed peccatum originale magis eſt in anima, quàm in carne: ergo etiam magis eſt in potentijs animæ, quam in eius eſſentia.

¶ Præterea, Peccatum originale dicitur eſſe concupiſcentia, vt dictum eſt: ſed cōcupiſcentia eſt in potentijs animæ: ergo & peccatum originale.

¶ SED CONTRA eſt, quòd peccatum originale dicitur eſſe peccatum naturale, vt ſupra dictum eſt: anima autem eſt forma & natura corporis ſecundum eſſentiam ſuam, & non ſecundum potentias, vt in primo habitū eſt: ergo anima eſt ſubiectum originalis peccati principaliter ſecundum ſuam eſſentiam.

CONCLVSIO.

Cum anima ſit, quam primo vt terminum generationis origo attingit, ſecundum ſuam eſſentiam, peccati originalis ſubiectura eſt.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd illud animæ eſt principaliter ſubiectū alicuius peccati, ad quod primo pertinet cauſa motiua illius peccati: ſicut ſi cauſa motiua ad peccandum ſit delectatio ſenſus, quæ pertinet ad vim concupiſcibilem, ſicut obiectum proprīū eius ſequitur, quòd vis cōcupiſcibilis ſit proprium ſubiectum illius peccati. Manifeſtum eſt autem quòd peccatum originale cauſatur per originem: vnde illud animæ, quòd primo attingitur ab origine hominis, eſt primum ſubiectum originalis peccati Attingit autem origo animam vt terminum generationis, ſecundum quod eſt forma corporis: quòd quidem conuenit ei ſecundum eſſentiam propriam, vt in primo habitum eſt. vnde anima ſecundum eſſentiam eſt primū ſubiectū originalis peccati.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, quod ſicut motio voluntatis alicuius, proprie peruenit ad potentias animæ, non autem ad animæ eſſentiam, ita motio voluntatis primi generantis per viam generationis peruenit primo ad animæ eſſentiam, vt dictum eſt.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd etiam originalis iuſtitia, pertinebat primordialiter ad eſſentiam animæ: erat enim donum diuinitus datum humanæ naturæ, quàm per prius reſpicit eſſentia animæ, quàm potentiæ. potentiæ enim magis videntur pertinere ad perſonam, inquantum ſunt principia perſonalium actuū. vnde ſunt propria ſubiecta peccatorum actualium, quæ ſunt peccata perſonalia.

¶ Ad tertium dicendum, quòd corpus comparatur ad animam ſicut materia ad formam, quæ etſi ſi poſterior ordine generationis, eſt tamē prior ordine perfectionis & naturæ: eſſentia autem animæ comparatur ad potentias, ſicut ſubiecta ad accidentia propria, quæ ſunt poſteriora ſubiecta, & ordine generationis & etiā perfectionis. vnde non eſt ſimilis ratio.

¶ Ad quartum dicendum, quòd concupiſcentia ſe habet materialiter & ex conſequenti in peccato originali, vt ſupra dictum eſt.

ARTICVLVS III.

a Virum peccatum originale per prius inficiat voluntatem quàm alias potentias.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur quòd peccatum originale non per prius inficiat voluntatem, quàm alias potentias: omne enim peccatū principaliter pertinet ad potētia, per cuius actū cauſat. ſed peccatū originale cauſatur per actum generatiuæ potentiæ: ergo inter cæteras potentias animæ videtur magis pertinere ad generatiuam potentiam.

¶ Præterea, Peccatum originale per ſemen carnale traducitur, ſed aliæ vires animæ pro pinquiores ſunt carni, quàm volūtas: ſicut patet de omnibus ſenſitiuis, quæ vtuntur organo corporali: ergo in eis magis eſt peccatum originale, quàm in voluntate.

¶ Præterea, Intellectus eſt prior voluntate: non enim eſt voluntas niſi de bono intellectiuo, ſi ergo peccatum originale inficit omnes potentias animæ, videtur quòd per prius inficiat intellectum tanquam priorem.

¶ SED CONTRA eſt, quòd iuſtitia originalis per prius reſpicit voluntatem: eſt enim rectitudo voluntatis, vt Anſ. dicit in lib. De conceptu virginali: ergo peccatum originale, quod ei opponitur, per prius reſpicit voluntatem.

CONCLVSIO.

¶ Originale peccatum reſpicit prius ipſam voluntatem, ſecundum quod ad malum inclinat, quàm animæ eſſentiam in qua primò eſt vt in ſubiecto.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd in infectione peccati originalis duo eſt conſiderare: primo quidem inhærentiam eius ad ſubiectum. Et ſecundum hoc primo reſpicit eſſentiam animæ. vt dictum eſt: deinde oportet conſiderare inclinationem eius ad actum: & hoc modo reſpicit potentias animæ. oportet ergo q̄ illā per prius reſpiciat, quę primā inclinationē habet ad peccandum: hęc aūt eſt voluntas: vt ex ſupradictis patet. Vnde peccatum originale per prius reſpicit voluntatem.

¶ AD PRIMVM ergo dicēdum, quòd peccatum originale non cauſatur in homine per potentiam generatiuam prolis: ſed per actum potentiæ generatiuæ parentis. vnde non oportet, quòd ſua potentia generatiua ſit primum ſubiectum originalis peccati.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd peccatum originale habet duplicem proceſſum, vnum quidem à carne ad animam: alium vero ab eſſentia animæ ad potentias. primus quidem proceſſus eſt ſecundum ordinem generationis, ſecundus autem ſecundum ordinem perfectionis. Et ideo quamuis aliæ potentiæ, ſcilicet ſenſitiuæ, propinquiores ſint carni, qui tamen voluntas eſt propinquior eſſentia animæ tanquam ſuperior potentia, primo peruenit ad ipſam infectio originalis peccati.

¶ Ad tertium dicendum, quòd intellectus quodammodo præcedit voluntatem, inquantum proponit ei ſuum obiectum: alio vero modo voluntas præcedit intellectum ſecundum ordinem motionis ad actum, quæ quidem motio pertinet ad peccatum.

ARTICVLVS IIII.

a Virum præfata potentiæ ſint magis infectæ quàm aliæ.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quòd predictę potentię non ſint magis infectę, quàm aliæ. infectio enim originalis peccati magis videtur pertinere ad illam animę partem quæ prius poteſt eſſe ſubiectum peccati hæc autem eſt rationalis, & præcipuè voluntas: ergo ipſa eſt magis infecta per peccatum originale.

¶ Præterea, Nulla vis animæ inficitur per culpā, niſi inquātū poteſt obedire rationi. generatiua autē non poteſt obedire: vt dicitur in 1. Et ergo generatiua non eſt maxime infecta per originale peccatum.

¶ Præterea, Viſus inter alios ſenſus eſt ſpiritualior & propinquior rationi, inquantum plures differentias rerum oſtendit. vt dicitur in primo Meta. ſed infectio culpæ primo eſt in ratione: ergo viſus magis eſt infectus, quàm tactus.

¶ SED CONTRA eſt, quòd Aug. dicit in 4. De ci. dei. q̄ infectio originalis culpæ maxime apparet in motu genitalium membrorum, quæ rationi non ſubditur: ſed illa membra deſeruiunt generatiuæ virtuti in commixtione ſexuum, in qua eſt delectatio ſecundum tactum, quæ maxime concupiſcentiam mouet ergo infectio originalis peccati maxime pertinet ad iſta tria, ſcilicet potentiam generatiuam, vim concupiſcibilem, & ſenſum tactus.

CONCLVSIO.

¶ Quanquā oēs animæ potentiæ originali peccato ſunt infectæ, vis tamen generatiua, vis concupiſcibilis, & ſenſus tactus ſunt cæteris potēcijs magis infectæ.

¶ RESPONDEO dicendum quòd illa corruptio, præcipue infectio nominari ſolet, quæ nata eſt in aliud transferri. vnde & morbi contagioſi (ſicut lepra & ſcabies, & huiuſmodi) infectiones dicuntur. Corruptio autem originalis peccati traducitur per actum generationis, ſicut ſupra dictum eſt. vnde potentiæ, quæ ad huiuſmodi actum concurrunt maxime dicuntur eſſe infectæ, huiuſmodi autem actus deſeruit generatiuæ, inquantum ad generationem ordinatur. habet autem in ſe delectationē tactus quæ eſt maximum obiectum concupiſcibilis, & ideo cū omnes partes animę dicantur eſſe corruptę per peccatum originale, ſpecialiter tres prædictæ dicuntur eſſe corruptę & infectæ.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd peccatum originale ex ea parte, qua inclinat in peccata actualia, præcipue pertinet ad voluntatem, vt dictum eſt, ſed ex ea parte, qua traducitur in prolem, pertinet propinquè ad potētias prædictas, ad voluntatem autem remotè.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd infectio actualis culpę non pertinet niſi ad potentias quę mouentur a voluntate peccantis: ſed infectio originalis culpæ non deriuatur a voluntate ejus qui ipſam contrahit, ſed per originem naturæ, cui deſeruit potentia generatiua: & ideo in ea eſt infectio originalis peccati.

¶ Ad tertium dicendum, quòd viſus non pertinet ad actum generationis niſi ſecundum diſpoſitionem remotam: prout ſcilicet per viſum apparet ſpecies concupiſcibilis: ſed delectatio perſicitur in tactu: & ideo talis infectio magis attribuitur tactui, quàm viſui.

QVÆSTIO OCTVAGESIMAQVARTA

De cauſa peccati, ſecundum quod vnum peccatum alterius peccati cauſa eſt, in quatuor articulos diuiſa.

DEINDE conſiderandum eſt de cauſa peccati. ſecundum quod vnum peccatum eſt cauſa alterius.

¶ Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo vtrum cupiditas ſit radix omnium peccatorum. ¶ Secundo, vtrum ſuperbia ſit initium omnis peccati. ¶ Tertio, vtrum præter ſuperbiam & auaritiam debeant dici capitalia vitia aliqua ſpecialia peccata.

¶ Quarto, quot & quæ ſint capitalia vitia.

ARTICVLVS I.

a ¶ Virum cupiditas ſit radix omnium peccatorum.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quòd cupiditas non ſit radix omnium peccatorum. cupiditas enim quę eſt immoderatus appetitus diuitiarum, opponitur virtuti liberalitatis: ſed liberalitas non eſt radix omnium virtutum. ergo cupiditas non eſt radix omnium peccatorum.

¶ Præterea, Appetitus eorum, quæ ſunt ad finem: procedit ex appetitu finis: ſed diuitiæ quarum appetitus eſt cupiditas, non appetūtur niſi vt vtiles ad aliquem finem: ſicut dicitur in primo Ethic. ergo cupiditas non eſt radix omnis peccati: ſed procedit ex alia priori radice.

¶ Præterea, Frequenter inuenitur, quòd auaritia quæ cupiditas nominatur, oritur ex alijs peccatis: puta cum quis appetit pecuniam propter ambitionem, vel vt ſatisfaciat gulæ: nō ergo eſt radix omnium peccatorum.

¶ SED CONTRA, eſt quòd dicit Apoſtolus. 1. ad Timoth. vlti. radix omnium malorum eſt cupiditas.

CONCLVSIO.

¶ Cum diuitijs iuuetur homo ad quod cunque peccatum perpetrandum, omnium malorum diuitiarum cupiditas cauſa eſt.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſecundū quoſdā cupiditas tripliciter dicitur. Vno modo prout eſt appetitus inordinatus diuitiarum, & ſic eſt ſpeciale peccatū. Alio modo ſecūdum quod ſignificat inordinatum appetitum cuiuſcunque boni temporalis: & ſic eſt genus omnis peccati. nam in omni peccato eſt inordinata conuerſio ad commutabile bonum, vt dictum eſt. Tertio modo ſumitur prout ſignificat quandam inclinationem naturæ corruptæ ad bona corruptibilia inordinatè appetenda: & ſic dicunt cupiditatem eſſe radicem omnium peccatorum ad ſimilitudinem radicis arboris, quæ ex terra trahit alimētum; ſic enim ex amore rerum temporaliū omne peccatum procedit. Et hęc quidem quamuis vera ſint, non tamen videntur eſſe ſecundum intentionem Apoſtoli: qui dixit, cupiditatem eſſe radicem omnium peccatorum, manifeſte enim ibi loquitur contra eos, qui cum velint diuites fieri, incidunt in tentationes, & laqueum diaboli, eo quod radix omniū malorum eſt cupiditas. vnde manifeſtū eſt q̄ loquitur de cupiditate, ſecundum quod eſt, appetitus inordinatus diuitiarum, & ſecundum hoc dicendum eſt, quòd cupiditas ſecundum quod eſt ſpeciale peccatum, dicitur radix omniū peccatorum ad ſimilitudinem radicis arboris, quæ alimentum præſtat toti arbori. Videamus enim quòd per diuitias homo acquirit facultatem perpetrandi quodcunque peccatum, & adhibendi deſideriū cuiuſcunque peccati: eo quòd ad habenda quæcunque temporalia bona, potest homo per pecuniam iuuari: ſecundum quod dicitur Eccle. 10. Peccuniæ obediunt omnia. Et ſecundum hoc patet, quòd cupiditas diuitiarum eſt radix omnium peccatorum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, quòd non ab eodem oritur virtus & peccatum. oritur enim peccatum ex appetitu commutabilis boni: & ideo appetitus illius boni quòd iuuat ad conſequenda omnia temporalia bona, radix peccatorum dicitur, virtus autem oritur ex appetitu incommutabilis boni, & ideo charitas, quæ eſt amor dei ponitur radix virtutū: ſecūdū illud Eph. 3. In charitate radicati & fundati.

¶ Ad ſecundum dicendum q̄ appetitus pecuniarum dicitur eſſe radix peccatorum. non quidem quia diuitię propter ſe quærantur tanquam vltimus finis: ſed quia multum quæruntur, vt vtiles ad omnem temporalem finē, & quia vniuerſale bonum eſt appetibilius, quàm aliquod particulare bonum, ideo magis mouet appetitum, quàm quædam bona ſingularia, quæ ſimul cum multis alijs per pecuniam haberi poſſunt.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ſicut in rebus naturalibus non quæritur quid ſemper fiat, ſed quid in pluribus accidit eo quòd natura corruptibilium rerum impediri poteſt, vt non ſemper eodem modo operetur ita etiam in moralibus conſideratur, quòd vt in pluribus eſt, non autem quòd ſemper eſt, eo quòd voluntas non ex neceſſitate operatur. nō igitur dicitur auaritia radix omnium malorum, quin interdum aliquod aliud malum ſit radix eius: ſed quia ex ipſa frequentius alia mala oriuntur ratione prædicta.

ARTICVLVS II.

a ¶ Virum ſuperbia ſit initium omnis peccati.

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd ſuperbia non ſit initium omnis peccati. radix enim eſt quoddam principium arboris: & ita videtur idem eſſe radix & initiū peccati: ſed cupiditas eſt radix omnis peccati, vt dictum eſt: ergo ipſa etiam eſt initium omnis peccati: non autem ſuperbia.

¶ Præterea, Eccle. 10, dicitur Initium ſuperbiæ hominis eſt apoſtare à Deo, ſed apoſtaſia à deo eſt quoddam peccatum. ergo aliquod peccatum eſt initium ſuperbiæ. ergo & ipſa non eſt initium omnis peccati.

¶ Præterea, illud videtur eſſe initiū omnis peccati, quòd facit omnia peccata: ſed hoc eſt inordinatus amor ſui, qui facit ciuitatem Babylonis, cupidus non ſemper vult habere, vt retineat ſed quandoque vt det, vt patet in male congregantibus, vt ſoluant minutibus, vel meretricibus, &c. vnde non eſt iudicanda cupiditas ex retentione vt arguens credidit, ſed ex poſſeſſionis inordinatione, quę licet in hoc vel illo ordineter ad vitandum multa mala, vt experientia docet in quibuſdam iuxta illud Eccleſiaſti. Himo, cuius deus, &c. quantum tamen eſt ex ſe, apta nata eſt nutrire omnia mala: & propter ea dicta eſt radix omnium malorum ſecundum ſe. quomodo autem cupiditas ſit vitium capitale, alia quæſtio eſt, & ex fine pertractabitur.

a ¶ Super Quæſtionis octuageſimæquartæ Articulum ſecundum.

INarticulo 2. 84. 96. dubium occurrit ex Durando conuenien te cum Scoto, in 6. diſtinct. ſecundi ad primum in hoc, quòd ſuperbia initium omnis peccati non eſt ſpeciale peccatum: vt litera dicit. Sed de Scoto in prima parte cum de peccato angelorū eſſet, quæſtio ſermo habitus eſt. Nunc Durandi meditiuum, & contra quæſtionem, & contra reſponſionem ad 3. quæ dicitur, q̄ ad idem pertinet, q̄ ponatur initium omnis peccati ſuper bia & amor proprius in 2. ſenten. diſtinc. 10. contra quæſtionem arguit: quia nec appetitus turpium delectationum in rebus bellicis ex ſuperbia oritur. Probatur: quia ex ſuperbia illa ſola oriuntur, vitia quæ circa promouentia vel impedientia propriam excellētiam ſunt. neutrum horum eſt huiuſmodi ergo.

¶ Contra reſponſionem vero ad tertium arguit: quia inordinatus amor ſui, & inordinatus amor propriæ excellentiæ ſe habent, vt magis commune, & minus commune: vt patet. & ille vtpote communiſſimus, eſt initium omnis peccati: iſte vtpote particularis, non: vnde ſophiſma conſequentis eſt ab illo ad iſtum procedere quòd ſi ille eſt initium peccati omnis, quòd iſte etiam ſit initium peccati omnis.

¶ Ad vtranque obiectionem ex eodem

fundamento literæ respondendū est: ex hoc scilicet quòd superbia initium omnis peccati dicitur secundū ordinē intentionis ex parte scilicet finē quia obiectum suum est finis ominum bonorum commutabiliū, ad quæ alia vitia conuertuntur. Ex hoc namque dicitur primo, quòd intemperātia & timiditas oriuntur ex superbia & q̄ tam bonum delectabile ad quod conuertitur inteperatus, quàm bonum euasionis ad quòd conuertitur timidus, quum bonum quoddam sit, natum est apparere vt conferens ad propriam excellentiam. Dicitur secundo, q̄ licet totum & pars non sint idem, æquiualent tamen quo ad quid, totum, & prima pars virtualiter extenſa ad reliquas, vt pātet de toto corpore & corde respectu motus: ac per hoc amor sui vt totum, & amor propriæ excellentiæ vt prima pars, quia est respectu finis cæterorum, recte ponitur initium omnis peccati ex eadem parte, & vnum inferre reliquum absq; vllo sophismate. In litera tamen nec identitas, nec conuertibilitas habetur, sed solum quòd ad idem pertinet, quia secundum est pars primi: si tamen diceretur, recte diceretur, vt ostē sum est. Et hinc habere potes, & in prima parte dictū est q̄ primū bonū concupitum, est propria excellentia tāquā cęterorum finis: ac per hoc primum peccatum est superbia, vnde Euæ propositum primo est, Eritis sicut dij. Et hæc patet solutio obiectorum omnium? quæ superius à me quā breuissime potui, tacta fuere. Quę an sufficienter à me soluta fuerint, lectoris iudicio relinquatur, qui si recte omnia pensitauerit, profecto videbit me nihil quòd ad materiam attinet, necessarium indiscussum reliquisse. ideo amplius circa istā materiam non insistam.

Annot. *a ¶ Super Quæstionis octuagesimæquarte artic. 3. & 4.*

IN articulis 3. & 4. eiusdem 84. quæstionis nil aliud occurrit scribendum nisi redere te attentum, quòd aliud est loqui de sufficientia vitiorum absolute, & aliud de sufficientia vitiorum capitalium: hoc enim hic quæritur, non illud. Et vt in responsione ad quintum in litera dicitur, non oportet hanc capitalium sufficientiā sic intelligere, quin aliquod peccatum possit à nullo horū oriri: sed quia frequentius ex aliquo horum oritur.

lonis, vt Aug. dicit in 14. De ciui. dei. ergo amor sui est initium omnis peccati, non autem superbia.

¶ SED CONTRA est, quòd dicitur Eccle. 10. Initium omnis peccati superbia.

CONCLVSIO.

¶ Superbia vt est inordinatus appetitus propriæ excellentiæ, omnium peccatorum radix est.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd quidam dicunt superbiam dici tripliciter. Vno modo secundum quòd superbia significat inordinatum appetitum propriæ excellentiæ, & sic est speciale peccatum, Alio modo, secundum quòd importat quendam actualem contemptum dei quantum ad hunc effectum, qui est non subdi eius præcepto: & sic dicunt quòd est generale peccatum. Tertio modo, secundum quòd importat quandam inclinationem ad huiusmodi contemptum ex corruptione naturæ: & sic dicunt quod est initium omnis peccati. Et differt à cupiditate: quia cupiditas respicit peccatum ex parte conuersionis ad bonum cōmutabile, ex quo peccatum quodam modo nutritur & fouetur: & propter hoc cupiditas dicitur radix. sed superbia respicit peccatum ex parte auersionis à deo: cuius præcepto homo subdi recusat. & ideo vocatur initium: quia ex parte auersionis incipit ratio mali. Et hæc quidem quāmuis vera sint, tamen non sunt secundum intentionem sapientis, qui dicit, Initium omnis peccati est superbia: manifeste enim loquitur de superbia: secundum quòd est inordinatus appetitus propriæ excellentiæ, vt pātet per hoc quòd subdit, Sedes ducum superborum destruxit deus. & de hac materia loquitur ibi fere in toto capitulo. Et ideo dicendū est quòd superbia etiam secundum quòd est speciale peccatum, est initium omnis peccati. Considerandum, est enim quòd in actibus voluntarijs, cuiusmodi sunt peccata, duplex ordo inuenitur, scilicet intentionis & executionis. In primoquidem ordine habet rationem principij & finis, vt suprà multoties dictum est. Finis autem in omnibus bonis temporalibus acquirendis est, vt homo per illam quandam perfectionem singularem & excellentiam habeat. & ideo ex hac parte superbia, quæ est appetitus excellentię, ponitur initium omnis peccati. Sed ex parte executionis est primum id quòd præbet oportunitatem adimplendi omnia desideria peccati, quòd habet rationem radicis, scilicet diuitiæ & ideo ex hac parte auaritia ponitur esse radix omnium malorum, vt dictum est. Et per hoc patet responsio ad primum.

¶ Ad SECVNDVM ergo dicendum, quòd apostatare à deo dicitur esse initium superbiæ ex parte auersionis. ex hoc enim, quòd homo non vult subdi deo: sequitur, quòd inordinate velit propriā excellentiā in rebus tēporalibus: & sic apostasia à deo non sumitur ibi qua si speciale peccatum, sed magis, vt quædam cōditio generalis omnis peccati, quæ est auersio ab incommutabili bono Vel potest dici, quòd apostatare à deo, dicitur esse initium superbiæ, quia est prima superbiæ species: ad superbiam enim pertinent cuique superiori nolle subijci, & præcipue nolle subdi deo: ex quo contingit quòd homo supra seipsum indebite extollatur, quantum ad alias superbiæ species.

¶ Ad tertium dicendum, quòd in hoc homo se amat, quòd sui excellentiam vult: idem est se amare quòd sibi velle bonum: vnde ad idem pertinet, quòd ponatur initium omnis peccati superbia, vel amor proprius.

ARTICVLVS III.

a ¶ Vtrum præter superbiam, & auaritiā sint alia peccata specialia, quæ dici debeant capitalia.

ARTIC. III. ET IIII.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd præter superbiam & auaritiam non sint quædam alia peccata specialia, quæ dicantur capitalia: ita enim se videtur habere caput ad animalia, sicut radix ad plantas: vt dicitur in 2. De anima: nam radices sunt ori similes igitur cupiditas dicitur radix omnium malorum: videtur quòd ipsa sola debeat dici vitium capitale, & nullum aliud peccatum. *Infr. a. 4. & Isaiæ 5.*

¶ Præterea, Caput habet quendam ordinem ad alia membra, inquātum à capite in omnia membra diffunditur quodammodo sensus & motus: sed peccatum dicitur per priuationē ordinis: ergo peccatum non habet rationem capitis: & ita non debent poni aliqua capitalia peccata.

¶ Præterea, Capitalia crimina dicuntur, quæ capite plectuntur: sed tali pœna puniuntur quædā peccata in singulis generibus. ergo vitia capitalia non sunt aliqua determinata secundum speciem.

¶ SED CONTRA est, q̄ Greg. 31. Moral. enumerat quædā specialia vitia, quæ dicit esse capitalia.

CONCLVSIO.

¶ Non tantum auaritia, & superbia capitalia vitia sunt, vti radices, sed multa alia quæcunque scilicet dirigunt homines in alia peccata, veluti duces exercituum.

RESPONDEO dicendum quòd capitale dicitur à capite. caput autem proprie quidem est quoddam membrum animalis: quòd est principium & directiuum totius animalis, vnde metaphorice omne principium caput vocatur, & etiam homines, qui alios dirigunt & gubernant, capita aliorum esse dicuntur. Dicitur ergo vitium capitale vno modo à capite proprie dicto. & secundum hoc peccatum capitale dicitur peccatum, quòd capitis pœna punitur: sed sic nunc non intendimus de capitalibus peccatis, sed secundum quòd alio modo dicitur peccatum capitale, prout metaphorice signat principium, vel directiuum aliorum. Et sic dicitur vitium capitale, ex quo alia vitia oriuntur: & præcipue secundum originem causæ finalis, quæ est formalis origo, vt suprà dictum est: & ideo vitium capitale non solum est principium aliorum sed etiam ars directiua, & quodammodo ductiuum aliorum. Semper enim ars vel habitus, ad quem pertinet finis, principatur & imperat circa ea, quæ sunt ad finem, Vnde Gre. 31. Moralium huiusmodi vitia capitalia ducibus exercituum cōparat.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd capitale dicitur denominatiue à capite: quòd quidem est per quandam deriuationem vel participationem capitis: sicut habens aliquam proprietatem capitis, & non sicut simpliciter caput. Et ideo capitalia vitia dicuntur non solum illa, quæ habent rationem primæ originis: sicut auaritia, quæ dicitur radix, & superbia quæ dicitur initium sed etiam illa quæ habent rationem originis propinquæ respectu plurium peccatorum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd peccatum caret ordine ex parte auersionis: ex hac enim parte habet rationem mali: malum autem secundum Augusti. in libr. de natura boni, est priuatio modi, speciei & ordinis: sed ex parte conuersionis respicit quoddam bonum: & ideo ex hac parte dicitur habere ordinem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illa ratio procedit de capitali peccato, secundum quòd dicitur à reatu pœnæ: sic autem hic non loquimur.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum conuenienter dicantur septem vitia capitalia. *3. Ethi. 4. 7. 2. Ethi. 5. 8. Ethi. 10.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd non sit dicendum, septem esse vitia capitalia, quæ sunt inanis gloria, inuidia, ira, auaritia, tristitia, gula, luxuria: peccata enim virtutibus opponuntur, virtutes autem principales sunt quatuor: vt suprà dictum est: ergo & vitia principalia siue capitalia non sunt nisi quatuor.

¶ Præterea, Passiones animę sunt quædam causæ peccati, vt suprà dictum est: sed passiones animæ principales sunt quatuor, de quarū duabus nulla fit mentio inter prædicta peccata, scilicet de spe & timore, enumerātur autem aliqua vitia, ad quę pertinet delectatio & tristitia: nam delectatio pertinet ad gulam & luxuriam, tristitia vero ad accidiam & inuidiam. ergo inconuenienter enumerantur principalia peccata.

¶ Præterea, Ira non est principalis passio. non ergo debuit poni inter principalia vitia.

¶ Præterea, Sicut cupiditas siue auaritia est radix peccati, ita superbia est peccati initium: vt supra dictum est, sed auaritia ponitur vnum de septem vitijs capitalibus. ergo superbia inter vitia capitalia enumerāda esset.

¶ Præterea, Quædā peccata cōmittūtur, quę ex nullo horū, cāri pfitēsicut cū aliquis errat ex ignorātia, vel cū aliquis ex aliqua bona intentione cōmittit aliquod peccatū puta cum aliquis furatur, vt det elemosynam. ergo insufficienter capitalia vitia enumerantur.

¶ SED IN CONTRARIVM est authoritas Grego. sic enumerantis, 31. Moralium.

CONCLV-

CONCLVSIO.

¶ Septem sunt capitalia vitia: superbia, auaritia, Ira, Gula, Luxia, Inuidia, Accidia.

¶ RESPONDEO dicendum quòd sicut suprà dictum est, vitia capitalia dicuntur, ex quibus alia oriuntur, præcipue secundū rationem causæ finalis. Huiusmodi autem origo potest attendi dupliciter. Vno quidem modo secundum conditionem peccantis: qui sic depositus est, vt maxime afficiatur ad vnum finem, ex quo vt plurimum in alia peccata procedat. sed iste modus originis sub arte cadere non potest, eo quòd infinitæ sunt particulares hominum dispositiones. Alio modo secundum naturalē habitudinem ipsorum finium adinuicem, & secundum hoc in pluribus vnum vitium ex alio oritur. vnde iste modus originis sub arte cadere potest. Secundum hoc ergo illa vitia capitalia dicuntur, quorum fines habent quasdam primarias rationes mouendi appetitum. & secundum harum rationum distinctionem distinguuntur capitalia vitia. Mouet autem aliquid appetitum dupliciter. Vno modo directe & per se, & hoc modo bonum mouet appetitum ad prosequendum, malum autem secundum eandem rationem ad fugiendum, alio modo indirecte & quasi per alud. sicut aliquis aliquod malum prosequitur propter aliquod bonum adiunctum, vel aliquod bonum fugit propter aliquod malum adiunctum. Bonum autem hominis est triplex, est enim primo quoddam bonum animæ quod scilicet ex sola apprehensione rationē appetibilitatis habet, sicut excellentia laudis vel honoris. & hoc bonum inordinate prosequitur inanis gloria. Aliud est bonum corporis: & hoc vel pertinet ad conseruationem individui: sicut cibus & potus, & hoc bonum inordinate prosequitur gula. Aut ad conseruationem speciei, sicut coitus, & ad hoc ordinatur luxuria. Tertium bonum est exterius, scilicet, diuitiæ, & ad hoc ordinatur auaritia. Et eadem quatuor vitia inordinate fugiunt quatuor mala contraria. Vel aliter, bonum præcipue mouet appetitum, ex hoc, quòd participat aliquid de proprietate felicitas, quam naturaliter omnes appetunt. De cuius ratione est primo quædam perfectio. nam felicitas est perfectum bonū, ad quod pertinet excellentia vel claritas, quam appetit superbia, vel inanis gloria. Secundo de ratione eius est sufficientia, quam appetit auaritia in diuitijs eam promittentibus. Tertio est de conditione eius delectatio, sine qua felicitas esse non potest: vt dicitur in 1. & 10. Eth. & hanc appetunt gula & luxuria. Quòd autem aliquis bonum fugiat propter aliquod malum coniunctum, hoc contingit dupliciter: quia aut hoc est respectu boni proprij, & sic est accidia, quæ tristatur de bono spirituali propter laborem corporalem adiunctum, Aut est de bono alieno: & hoc si sit sine insurrectione, pertinet ad inuidiam, quæ tristatur de bono alieno, inquantum est impeditiuum propriæ excellentiæ. Aut est cum quadam insurrectione ad vindictam: & sic est ira. Et ad eadem vitia pertinet prosecutio mali oppositi.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd non est eadem ratio originis in virtutibus & vitijs. nam virtutes causantur per ordinem appetitus ad rationem, vel etiam ad bonum incommutabile, quod est deus. vitia autem oriuntur ex appetitu boni commutabilis. vnde non oportet quòd principalia vitia opponantur principalibus virtutibus.

¶ Ad secundum dicendum, quòd timor & spes sunt passiones irascibilis: omnes autem passiones irascibilis oriuntur ex passionibus concupiscibilis, quæ etiam omnes ordinantur quodammodo ad delectationem & tristitiam. & ideo delectatio & tristitia principaliter connumerantur in peccatis capitalibus tanquam principalissimæ passiones: vt suprà habitum est.

¶ Ad tertium dicendum, quod ira licet nō sit principalis passio: quia tamen habet specialem rationem appetitiui motus, prout aliquis impugnat bonum alterius sub ratione honesti, id est, iusti vindicatiui, ideo distinguitur ab alijs capitalibus vitijs.

¶ Ad quartum dicendum, quòd superbia dicitur esse initium omnis peccati secundum rationem finis: vt dictum est. & secundum eandem rationem accipitur principalitas vitiorum capitalium. & ideo superbia non quasi vniuersale vitium connumeratur alijs sed magis ponitur velut regina quædam omnium vitiorum: sicut Gregor. dicit. auaritia autem dicitur radix secundum aliam rationem: sicut suprà dictum est.

¶ Ad quintum dicendum, quòd ista vitia dicuntur capitalia, quia ex eis vt frequentius alia oriuntur. vnde nihil prohibet aliqua peccata interdum ex alijs causis oriri. Potest tamen dici, quòd omnia peccata quæ ex ignorantia prouenium, possunt reduci ad accidiam ad quam pertinet negligentia, qua aliquis recusat bona spiritualia acquirere propter laborem. ignorantia enim quæ potest esse causa peccati, ex negligentia prouenit: vt supra dictum est. quòd autem aliquis committat aliquod peccatum ex bona intentione, videtur ad ignorantiam pertinere, inquantum scilicet ignorat, quod non sunt facienda mala, vt veniat bona.

QVÆSTIO OCTVAGESIMA quinta De effectibus peccati, in sex Articulos diuisa.

QVEINDE considerandum est de effectibus peccati.

¶ Et primo quidem, de corruptione boni naturę. Secundo, de malitia animæ. Tertio, de reatu pœnæ.

¶ Circa primum quęruntur sex. ¶ Primo, vtrum bonū naturę diminuatur per peccatum. ¶ Secundo, vtrum totaliter tolli possit. ¶ Tertio, de quatuor vulneribus, quę Beda ponit, quibus natura humana vulnerata est propter peccatum. ¶ Quarto vtrum priuatio modi speciei, & ordinis sint effectus peccati. ¶ Quinto, vtrum mors & alij defectus corporales sint effectus peccati. ¶ Sexto, vtrum sint aliquo modo homini naturales.

ARTICVLVS I.

a ¶ Vtrum peccatum diminuat bonum naturæ.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd peccatū non diminuat bonum naturæ: peccatum enim hominis non est grauius quàm peccatum demonis: sed bona naturalia in dæmonibus manent integra post peccatum: vt Dio. dicit. 4. di. no. ergo peccatum etiam bonum naturæ humanæ non diminuit.

¶ Præterea, Transmutato posteriori non trāsmutatur prius: manet enim substantia eadem transmutatis accidentibus: sed natura præexistit actioni voluntariæ: ergo facta de ordinatione circa actionem volūtariam per peccatū non transmutatur propter hoc natura ita quòd bonū naturę diminuatur.

¶ Præterea, Peccatum est actus quidam, diminutio autem est passio: nullum autem agens ex hoc ipso, quòd agit patitur: potest autem contingere, quòd in vnum agat, & ab alio patiatur: ergo ille qui peccat, per peccatum non diminuit bonum suę naturę.

¶ Præterea, Nullum accidens agit in suum subiectum: quia quod patitur, est potentia ens: quod autem subijcitur accidenti, iam est actu ens secundum accidens illud: sed peccatum est in bono naturę sicut accidens in subiecto: ergo peccatum non diminuit bonum naturę: diminuere enim quoddam agere est.

¶ SED CONTRA est, quòd sicut dicitur Luc. 10. Homo descendens à Hierusalem in Iericho, id est, in defectum peccati, expoliatur gratuitis, & vulneratur in naturalibus, vt Beda exponit: ergo peccatum diminuit bonum naturę.

CONCLVSIO.

Bonum naturæ, quæ sunt ipsæ animæ potentiæ, non fuit imminutum per peccatum, sed ea naturæ bono, quod est originalis iustitia, fuit totaliter homo per peccatum priuatus: illud etiam bonum naturæ, videlicet inclinatio ad virtutem, per peccatum diminutum fuit.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd bonum naturę humanę potest tripliciter dici. primo ipsa principia naturę, ex quibus ipsa natura constituitur: & proprietates ex his causatę, sicut potentię animę, & alia huiusmodi. Secundo, quia homo à natura habet inclinationem ad virtutem, vt suprà habitum est, ipsa inclinatio ad virtutem est quoddam bonum naturę. Tertio modo potest dici bonum naturę donum originalis iustitię, quod fuit in primo homine collatum toti humanę naturę. Primum igitur bonum naturę, nec tollitur, nec diminuitur per peccatum. Tertium vero bonum naturę totaliter est ablatum per peccatum primi parentis. Sed medium bonum naturę, scilicet ipsa naturalis inclinatio ad virtutem, diminuitur per peccatum: per actus enim humanos sit quędam inclinatio ad similes actus, vt suprà habitū est, oportet autē, q̄ ex hoc q̄ aliquid inclinatur ad vnū contrarium diminuatur inclinatio eius ad aliud: vnde cum peccatum sit contrarium virtuti ex hoc ipso, quòd homo peccat, diminuitur bonum naturę, quod est inclinatio ad virtutem.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Dio. loquitur de bono primo naturę, quod est esse, viuere & intelligere: vt patet eius verba intuenti.

¶ Ad secundum dicendum, quòd natura etsi sit prior quam voluntaria actio, tamen habet inclinationem ad quandam voluntariam actionem: vnde ipsa natura secundum se nō variatur propter variationem voluntariæ actionis: sed ipsa inclinatio variatur ex illa parte, quę ordinatur ad deum.

¶ Ad tertiū dicēdū, q̄ actio volūtaria, pcedit ex diuersis potētijs, quarū vna est actiua & alia passiua: & ex hoc cōtingit, q̄ p actiōes voluntarias causat aliquid, vel aufert ab homine sic agēte: vt suprà dictū est, cum

a ¶ Super Quæstionis octuagesimæ quintæ Articulum primum. *Annota.*

IN primo articulo quæst. 85. nota glosam autoritatis Dionysij. quomodo natura lia maneant integra, in responsione ad primum & intuere responsionem ad tertium, de claratam in responsione ad quartum: vt radices philosophię perspicias & altius contemplēris vnde in animæ generantur habitus. Et potes intelligere, quòd dicitur in responsione ad tertium, quòd actio voluntaria procedit ex diuersis potentijs, vel potentias animæ: quia actio voluntatis procedit ab intellectu & voluntate: & intellectus procedit ab intellectu agente & possibili, vel potentias, quæcunque sint illæ puta obiecti actiuam, & subiecti passiuam, vterque enim sensus in calce responsionis ad quartum ponitur, dum dicitur secūdum quod obiectum agit inportentiam, & vna potentia in aliam. *1. q̄. 48. ar. 4. Et 2. di 3. q. 4. arti. 1. ad 5. & di. 30. q. 1. ar. 1. ad 2. Et 3. di. 20. arti. 1. q. 1. ad 2. Et 3. contra ca. 12. Et mal. q̄. 2. ar. 11.*

a ¶ *Super Quæstionis octuagesimæquintæ Articulum secundum.*

¶ *Num per peccatum diminuatur inclinatio ad bonum.*

Quæstio.

IN articulo secundo eiusdem qō. 55. prætermissis argumentis Scoti in 35. distinct. secundi: quia afferuntur ad probandum, quòd nihil subtrahatur naturæ, quod author concedit: & ipse Scotus ibidem tractans vulnera peccati, concedit, habilitatem ad rectum vsum minui per peccatū. Solius Durandi in 34. distin. secūdi obiectiones occurrit directe impugnantis hanc doctrinā: quia per nihil non inhærens subiecto augetur habilitas subiecti. ergo nec minuitur. Antecedens dupliciter declaratur. Primo: quia augetur per intentionē alicuius in eo. Secundo ad propositum: quia inclinatio ad bonu opus est duplex. remota, quæ est in primis principijs: & hæc nec tollitur nec minuitur: & proxima, quæ est in habitibus: & hæc tollitur, & augetur, & minuitur in remissione & remissione. ¶ Ad hoc facillime dicitur, quod iste voluit esse cæcus: expresse nāq; author distinxit habilitem ex parte subiecti, & ex parte termini: & dixit, quòd ex parte subiecti non minuitur, sed ex parte termini. Obiectiones aūt istius sunt ex parte subiecti. ex hac enim parte verum est nō intendi aliquid quod non est in eo: sed attingentiam ad terminum costat minui ex appositione impedimentorum extrā, & augeri ex remotione eorundem. Et ad hoc optime deseruit exemplum de diaphano, & de obstaculis appositis. Et hoc modo habilitas animæ ex syndaresi diminuitur in infinitum: & tū ipsa syndaresis nec tollitur nec minuitur.

Infrà q. 93. art. 6. ad 1. Et 1. q. 48. ar. 4. Et 2. di 6. arti. 4. ad 3. et di. 34. arti. 5. Et 3. contra. ca. 12. Et mal. q. 2. arti. 12. & 3. contra. c. 118.

a ¶ *Super Quæstionis octuagesimæquintæ Articulum tertium.*

¶ *Num ex peccato infligatur animæ aliquod vulnus.*

Quæstio.

IN articulo tertio eiusdem 85. quæstio. dubium occurrit circa vulnera humana quo ad duo. Primo, quomodo vulnera ista cōsistant in destitutione virium animæ à proprio ordine naturali ad virtutē: quia in anticulis immediate præcedentibus dictum est, q̄ peccatum nullum naturæ bonum tollit: sed minuit tantum habilitatem per appositionem. hæc enim sibijnnicem aduersantur tollere ordinem naturalem potē cum de generatione habituum ageretur.

¶ Ad quartum dicendum, quod accidens non agit effectiue in subiectum: agit tamen formaliter in ipsum eo modo loquendi quo dicitur, quod albedo facit album: & sic nihil prohibet, quòd peccatum diminuat bonum naturæ: eo tamen modo quo est ipsa diminutio boni naturæ, inquantum pertinet ad inordinationem actus: sed quantum ad inordinationem agentis, oporter dicere, quòd talis inordinatio causatur per hoc, quòd in actibus animæ aliquid est actiuum, & aliquid passiuū: sicut sensibile mouet appetitum sensitiuum; & appetitus sensitiuus inclinat rationem & volūtatem, vt suprà dictum est: & ex hoc causatur inordinatio non quidem ita, quòd accidens agat in proprium subiectum sed secundum quòd obiectum agit in pōtentiam; & vna potentia in aliam, & deordinat ipsam.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Vtrum totum bonum humanæ naturæ possit auferri per peccatum.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd totum bonum humanæ naturæ possit per peccatum auferri, bonum enim naturæ humanæ finitum est, cum & ipsa natura humana sit finita, sed quodlibet finitum totaliter consumitur, facta continua ablatione: cum ergo bonum naturæ continuę per peccatum diminui possit, videtur quòd possit quandoque totaliter consumi.

¶ Præterea. Eorum qnæ sunt vnius naturæ, si milis est ratio de toto & de partibus: sicut patet in aēre, & in aqua, & carne, & omnibus corporibus similium partium: sed bonum naturæ est totaliter vniforme, cum igitur pars eius possit auferri per peccatum, totum etiam per peccatum auferri posse videtur.

¶ Præterea, Bonum naturæ, quòd per peccatū minuitur, est habilitas ad virtutem: sed in quibusdam propter peccatum habilitas prædicta totaliter tollitur: vt patet in damnatis, qui reparari ad virtutem non possunt, sicut nec cæcus ad visum. ergo peccatum potest totaliter tollere bonum naturæ.

¶ SED CONTRA est, quòd Augu. dicit in Ench. quod malum non est nisi in bono: sed malum culpæ non potest esse in bono virtutis, vel gratiæ, quia est ei contrarium: ergo oportet quòd sit in bono naturæ: non ergo totaliter tollit ipsum.

CONCLVSIO.

¶ *Non potest totum naturæ bonum per peccatum ipsum totaliter auferri.*

¶ RESPONDEO dicendum, quod sicut dictum est bonum naturæ, quod per peccatum diminuitur, est naturalis inclinatio ad virtutē, quæ quidem conuenit homini ex ipso quod rationalis est: ex hoc enim habet quod secundum rationem operetur: quod est agere secundum virtutem, per peccatum autem non potest totaliter ab homine tolli, quòd sit rationalis: quia iam non esset capax peccati: vnde non est possibile, quòd prædictum naturæ bonum totaliter tollatur. Cum autem inueniatur huiusmodi bonum continue diminui per peccatum, quidam ad huius manifestationem vsi sunt quodam exemplo, in quo inuenitur aliquod finitum in infinitum diminui, tamē nunquam totaliter consumi. Dicit enim Philosophus in 3. Physi. quòd si ab aliqua magnitudine finita continue auferatur aliquid secundum eandem quantitatem totaliter, tandem consumetur, puta si à quacunque quantitate finita semper subtraxero mensuram palmi, si vero fiat subtractio secundum eandem proportionem, & non secūdum eandem quantitatem, & poterit in infinitum subtrahi, puta si quantitas diuidatur in duas partes, & à dimidio subtrahatur dimidium, ita poterit in infinitum procedi: ita tamen quòd semper quod posterius subtrahitur, erit minus eo quod prius subtrahebatur. Sed hoc in proposito non habet locum, non enim sequens peccatum minus diminuit bonū naturæ quàm præcedens sed forte magis, si sit grauius. Et ideo aliter est dicendum, quòd prædicta inclinatio intelligitur vt media inter duo: fundatur enim sicut in radice in natura rationali, & tendit in bonum virtutis sicut in terminum & finem. Dupliciter igitur potest intelligi eius diminutio: vno modo ex parte radicis, alio modo ex parte termini: primo quidem modo non diminuitur per peccatum, eo quòd peccatum non diminuit ipsam naturam, vt suprà dictum est: sed diminuitur secundo modo, inquantum scilicet ponitur impedimentum pertinendi ad terminum. Si autem primo modo diminueretur, oporteret quod quādoq; totaliter consumeretur natura rationali totaliter consumpta: sed quia diminuitur ex parte impedimenti, quòd apponitur ne pertingat ad terminum, manifestum est quod diminui quidem potest in infinitum: quia in infinitum possunt impedimenta apponi secundum quod homo potest in infinitum addere peccatum peccato. non tamen potest totaliter consumi, quia semper manet radix talis inclinationis: sicut patet de diaphano corpore, quod quidem habet inclinationem ad susceptionem lucis ex hoc ipso, quòd est diaphanum, diminuitur autem inclinatio vel habilitas ex parte nebularum superuenientium cum tamen semper maneat in radice naturæ.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd obiecto illa procedit, quando fit diminutio per subtractionem: hic autem fit diminutio per appositionem impedimēti, quod neque tollit, neque diminuit radicem inclinationis, vt dictum est.

¶ Ad secundum dicendum, quod inclinatio naturalis est quidem tota vniformis: sed tamen habet respectum & ad principium, & ad terminum: secundun quam diuersitatem quodammodo diminuitur, & quodammodo non diminuitur.

¶ Ad tertium dicendum quòd etiam in damnatis manet naturalis inclinatio ad virtutem: alioquin non esset in eis remorsus conscientiæ, sed quod non reducatur in actum, contingit quia deest gratia secundum diuinam iustitiam: sicut etiam in cæco remanet aptitudo ad videndum in ipsa radice naturæ, inquantum est animal naturaliter habens visum: sed nō reducitur in actum, quia deest causa, quæ reducere possit formando organum, quod requiritur ad videndum.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Vtrum conuenienter ponantur vulnera naturæ ex peccato consequentia, infirmitas, ignorantia, malitia, & concupiscentia.*

Infrà. q. 85. arti. 3. Et mal. q. 5. ar. 1. ad 3. Et Cal. lec. 7.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quod inconuenienter ponantur vulnera naturæ esse ex peccato consequentia, scilicet infirmitas ignorantia, malitia & concupiscentia: non enim idem est effectus & causa eiusdem: sed ista ponuntur causæ peccatorum, vt ex supradictis patet. ergo non debent poni inter effectus peccati.

¶ Præterea, Malitia nominatur quoddam peccatum: non ergo debet poni inter effectus peccati.

¶ Præterea, Concupiscentia est quiddam naturale, cum sit actus virtutis concupiscibilis, sed illud quod est naturale, non debet poni vulnus naturæ: ergo concupiscentia nō debet poni vulnus naturæ.

¶ Præterea, Dictū est, quod idem est peccare ex infirmitate & ex passione: sed concupiscentia passio quædam est: ergo non debet contra infirmitatem diuidi.

¶ Præterea, Augustin. in libr. De natura & gratia ponit duo pœnalia animæ peccanti. scilicet ignorantiam & difficultatem: ex quibus oritur error & cruciatus, quæ quidem quatuor non concordant istis quatuor: ergo videtur quod alterū eorum insufficienter ponatur.

¶ IN CONTRARIVM autem est authoritas Bedę.

CONCLVSIO.

¶ *Consecuta sunt in homine originali peccatum, & actuale, veluti animæ vulnera hæc mala, ignorantia in intellectu, malitia in voluntate, infirmitas in irascibili, concupiscentia in concupiscibili.*

¶ RESPONDEO dicendum, quod per iustitiam originalē perfectę ratio continebat inferiores animæ vires, & ipsa ratio à deo perficiebatur ei subiecta. hæc autem originalis iustitia subtracta est per peccatum primi parentis, sicut iam dictum est: & ideo omnes vires animæ remanent quodammodo destitutæ proprio ordine, quo naturaliter ordinantur ad virtutem: & ipsa destitutio vulneratio dicitur naturæ. Sunt autem quatuor potentiæ animæ, quæ possunt esse subiecta virtutū, vt suprà dictum est, scilicet ratio, in qua est prudentia: voluntas in qua est iustitia: irascibilis, in qua est fortitudo: concupiscibilis, in qua est temperantia. Inquantum ergo ratio destituitur suo ordine ad verum, est vulnus ignorantiæ, inquantum vero voluntas destituitur ordine ad bonum, est vulnus malitiæ: inquantum vero irascibilis destituitur suo ordine ad arduum, est vulnus infirmitatis: inquantum vero concupiscentia destituitur ordine ad delectabile moderatum ratione, est vulnus concupiscentiæ. Sic igitur ista quatuor sunt vulnera inflicta toti humanæ naturæ ex peccato primi parentis. Sed quia inclinatio ad bonū virtutis in vno quoque diminuitur per peccatum actuale, vt ex dictis patet, etiam ista quatuor vulnera ex alijs peccatis consequētia, inquantum scilicet per peccatum, & ratio habetur præcipue in agendis, & voluntas indurātur ad bonum, & maior difficultas bene agendi accrescit, & concupiscentia magis exardescit.

Vnde q. 1. ar. 3. ad 2.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, q̄ nihil prohibet, id quod est effectus vnius peccati, esse alterius peccati, causam: ex hoc enim quòd anima deordinatur per peccatum præcedens, facilius inclinatur ad peccandum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd malitia non sumitur hic pro peccato, sed pro quadam pronitate voluntatis ad malum; secundum quod dicitur Gen. 6. Proni sunt sensus hominis ad malum ab adolescentia sua.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut supra dictum est, concupiscentia in tantum est naturalis homini, inquantum subditur rationi: quòd autem excedat limites rationis, hoc est homini contra secundum dicendum.

¶ Ad quartum dicendum, q̄ infirmitas communiter potest dici omnis passio, inquantum debilitat robur animæ & impedit rationem. sed Beda accepit infirmitatem strictę, secūdum quod opponitur fortitudini, quæ pertinet ad irascibilem.

¶ Ad quintum dicendum, quòd difficultas quæ ponitur ab Aug. includit ista tria, quę pertinet ad appetitiuas potētias, scilicet malitiam, infirmitatem, & concupiscentiam. Ex his enim tribus contingit, quòd aliquis non facile tendit in bonum: error autem & dolor sunt vulnera consequentia: ex hoc enim aliquis dolet, q̄ infirmatur circa ea, quæ concupiscit.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Vtrum priuatio modi, speciei & ordinis sit effectus peccati.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd priuatio modi, speciei, & ordinis non sit effectus peccati. dicit enim Augu. in lib. De natura boni, quòd vbi hæc tria magna sunt magnum bonum est, vbi parua paruum, vbi nulla nullum: sed peccatum non annullat bonum naturæ. Ergo non priuat modum, speciem & ordinem.

¶ Præterea, Nihil est causa sui ipsius, sed peccatum est priuatio modi, speciei & ordinis: vt Aug. dicit in lib. De natura boni. ergo priuatio modi, speciei & ordinis non est effectus peccati.

¶ Præterea, Diuersa peccata diuersos habent effectus: sed modus, species & ordo eum sint quædam diuersa, diuersas priuationes habere videntur, ergo per diuersa peccata priuantur, non ergo est effectus cuiuslibet peccati priuatio modi, speciei & ordinis.

¶ SED CONTRA est, quòd peccatū est in anima, sicut infirmitas in corpore secūdum illud Psalm. Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum: sed infirmitas priuat modum, speciem & ordinem ipsius corporis. ergo peccatum priuat modum, speciem & ordinem animæ.

CONCLVSIO.

¶ *Qualicunque bono quomodocunque priuet originale peccatum, seu actuale, eo ipse priuat modo, specie, et ordine.*

¶ RESPONDEO dicendum, quod sicut in primo dictum est, modus, species & ordo cōsequuntur vnumquodque bonum creatum inquantum huiusmodi, & etiam vnumquodq̄: omne enim esse & bonum cōsideratur per aliquam formā, secundum quā sumitur species: forma autem vniuscuiusq; rei, qualisCunque sit siue substātialis, siue accidentalis, est secundum aliquā mēsuram, vnde & in 8. Metaphy. dicitur, quòd formæ rerum sunt sicut numeri: & ex hoc habet modum quendā, qui mēsuram respicit, ex forma vero sua vnūquodq; ordinatur ad aliud. Sic igitur secundū diuersos gradus bonorum sunt diuersi gradus modi, speciei & ordinis. Est ergo quoddam bonum pertinens ad ipsam substantiam naturæ: quod habet suum modum, speciem & ordinem, & illud nec priuatur nec diminuitur per peccatum. Est etiam quoddam bonum naturalis inclinationis, & hoc etiam habet suum modum, speciem & ordinem: & hoc diminuitur per peccatum vt dictum est, sed nō totaliter tollitur. Est etiam quoddam bonum virtutis & gratiæ: quod etiam habet suum modum, speciem & ordinem, & hoc totaliter tollitur per peccatum mortale. Est etiā quoddā bonum quod est ipse actus ordinatus, quod etiam habet suum modum, speciem & ordinē, & huius priuatio est essentialiter ipsum peccatum. Et sic patet qualiter peccatū est priuatio modi, & speciei & ordinis, & priuat vel diminuit modum speciem, & ordinem.

¶ Vnde patet responsio ad duo prima.

¶ AD TERTIVM dicendū q̄ modus, species & ordo se cōsequuntur, sicut ex dictis patet: vnde simul priuātur & diminuuntur.

ARTICVLVS V.

a ¶ *Vtrum mors & alij corporales defectus sint effectus peccati.*

AD QVINTVM sic proceditur Videtur quòd mors & alij corporales defectus non sint effectus peccati. si enim causa fuerit æqualis, & effectus erit æqualis. sed huiusmodi defectus, non sunt æquales in omnibus. sed in quibusdam huiusmodi defectus magis abundant. eum tamen peccatum originale sit in omnibus æquale, sicut dictū est, cuius videntur huiusmodi defectus maxime esse effectus. ergo peccatum priuet multis speciebus, modis & ordinibus, priuat eis diuersimode. nam pertinentibus ad bonum gratiæ priuat demeritorie, pertinentibus ad bonum habilitatis, priuat effectiue: pertinentibus ad bonū ipsius actus, priuat formaliter ita q̄ quia priuat formaliter, ideo dictum est, quòd est essentialiter priuatio. Vel, & melius intendit, quod peccatum vt est in genere mali simpliciter, est essentialiter priuatio modi, speciei & ordinis pertinentiū ad bonū ordinati actus. Secundo nota, q̄ non spectat ad authoris doctrinam respondere rationibus impugnantibus peccatum esse priuationē gratiæ, aut boni naturæ hæc enim consequentia sunt, non essentialia.

Annota. 2. 2. q. 6. 164. Et 2. di. 30. q. 1. ar. 1. Et 3. dis. 16. q. 1. ar. 1. Et 4. prolo. prin. Et di. 4. q. 2. ar. 1. q. 3. Et cont. c. 52. Et mal. q. 5. ar. 4. Et opus. 3. c. 197. 198. 199. 241. 242. Et Ro. 3. le. 3. & 5. et He. 9. fin. Annot.

a ¶ *Super Quæstionis octuagesimæquintæ Articulum quintum & sextum.*

INar. 5. & 6. nihil morale occurrit scribendū. Notato tu hinc, qd est natura partialis & vniuersalis: & que sint cōditiōes materię electæ & comitātes: vt in multis clarū habeas intellectū. habes quoq; hic vnde philosophis diridē tibus

mors & huiusmodi defectus non sunt effectus peccati.

¶ Præterea, Remota causa, remouetur effectus: sed remoto omni peccato per baptismum, vel pœnitentiam, non remouentur huiusmodi defectus. ergo non sunt effectus peccati.

¶ Præterea, Peccatum actuale habet plus de ratione culpæ, quam originale: sed peccatum actuale non transmutat naturam corporis ad aliquem defectum. ergo multo minus peccatum originale: non ergo mors & alij defectus corporales sunt effectus peccati.

¶ SED CONTRA est q̃ apostolus dicit Roman. 5. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors.

CONCLVSIO.

¶ Mors, cæteræque corporales defectus veluti pœnæ secuti sunt originale peccatum magis quàm intenti & per se effectus.

¶ RESPONDEO dicendũ q̃ aliquid est causa alterius dupliciter, vno modo quidem per se, alio modo per accidens, per se quidem est causa alterius quod secundum virtutem suę naturę, vel formę producit effectum. vnde sequitur, quòd effectus sit per se intentus à causa. vnde, cum mors, & huiusmodi defectus sint præter intentionem peccantis, manifestum est quòd peccatum non est per se causa istorum defectuum. Per accidens autem aliquid est causa alterius si sit causa remouens prohibens sicut dicitur in 8. Physi. quod diuellens columnam per accidens, mouet lapidem columnæ superpositum, & hoc modo peccatum primi parentis est causa mortis. & omnium huiusmodi defectuum in natura humana: inquantum per peccatum primi parentis sublata est originalis iustitia, per quam non solum inferiores animæ vires continebantur sub ratione absque omni deordinatione, sed totum corpus continebatur sub anima absque omni defectu, vt in primo habitum est, & ideo subtracta hac originali iustitia per peccatum primi parentis, sicut vulnerata est humana natura quantum ad animam per deordinationem potentiarum, vt suprà dictum est ita etiam est corruptibilis effecta per deordinationem ipsius corporis, subtractio autem originalis iustitiæ habet rationẽ pœnæ, sicut etiã subtractio gratiæ. vnde etiam mors & omnes defectus corporales consequentes sunt quędam pœnæ originalis peccati: & quamuis huiusmodi defectus non sint intenti à peccante, sunt tamen ordinati secundum iustitiam, dei punientis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd æqualitas causæ per se causat æqualem effectum: augmentata enim vel deminuta causat æqualem effectum: augmentata enim vel diminuta causa per se, augetur, vel diminatur effectus. sed æqualitas causæ remouentis prohibens non ostendit æqualitatem effectuum, siquis enim æquali impulsu diuellat duas columnas. non sequitur quòd lapides super positi qualiter moueantur: sed ille velocius mouebitur quo grauior erit secundum proprietatem suę naturę, cui relinquitur remoto prohibente. sic igitur remota originali iustitia, natura corporis humani relicta est sibi & secundum hoc secundum diuersitatem naturalis complectionis quorundam corpora pluribus defectibus subiacẽt. quorundam vero paucioribus quamuis existente originali peccato æquali.

¶ Ad secundum dicendum, quòd culpa originalis & actualis remouetur ab eodem à quo etiam remouentur & huiusmodi defectus: secundum illud Apostoli Roma. 8. Viuificabit mortalia corpora vestra per inhabitantem spiritum eius in vobis. sed vtrunque fit secundum ordinem diuinę sapientię congruo tempore: oportet enim quòd ad immortalitatem & impassibilitatem glorię, quę in Christo inchoata est & per Christum nobis acquisita perueniamus conformati prius passionibus eius, vnde oportet, quod ad tempus eius passibilitas in nostris corporibus remaneat ad impassibilitatem glorię promerendam conformiter Christo.

¶ Ad tertium dicendum, quòd in peccato actuali duo possumus considerare, scilicet ipsam substantiam actus & rationem culpę: ex parte quidem substantię actus potest peccatum actuale aliquem defectum corporalem causare: sicut ex superfluo cibo aliqui infirmantur & moriuntur: est materia culpę priuat gratiam quę datur homini ad rectificandum animę actus: non autem ad cohibendum defectus corporales, sicut originalis iustitia cohibebat. & ideo peccatum actuale non causat huiusmodi defectus sicut originale.

2.di.30. q.1.ar.1. co.fin.& ad.1.Et.3. d.16.q.1. ar.1.ad 3. Et mal.q. 5.ar.5. Et.Ro.5. lect.3.col. 6. Et He. 5.fin.

ARTICVLVS VI.

¶ Virum mors & alij defectus sint naturales homini.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd mors & huiusmodi defectus sint homini naturales, corruptibile enim & incorruptibile differũt genere, vt dicitur in 10. Metaph. sed homo est eiusdem generis cum alijs animalibus, quę sunt naturaliter corruptibilia. ergo homo est naturaliter corruptibilis.

¶ Præterea, Omne quod est compositum ex contrarijs, est naturaliter corruptibile, quasi habens in se causam corruptionis suæ sed corpus humanum est huiusmodi. ergo est naturaliter corruptibile.

¶ Præterea, Calidum naturaliter consumit humidum: vita autem hominis conseruatur per calidum & humidum: cum igitur operationes vitę expleantur per actum caloris naturalis, vt dicitur in 2. De anima, videtur quòd mors & huiusmodi defectus sint hominum naturales.

¶ SED CONTRA, Quicquid est homini naturale deus in homine fecit: sed deus mortem non fecit, vt dicitur Sap. 1. ergo mors non est homini naturalis.

¶ Præterea, Id quod est secundum naturam, non potest dici pœna nec malum: quia vnicuique rei est conueniens id quod est ei naturale. sed mors & huiusmodi defectus sunt pœna peccati originalis: vt suprà dictum est. Ergo non sunt homini naturales.

¶ Præterea, Materia proportionatur formæ, & quælibet res suo fini. finis autem hominis est beatitudo perpetua: vt suprà dictum est. forma etiã humani corporis est anima rationalis quæ est incorruptibilis vt in 1. habitum est. ergo corpus humanum est naturaliter incorruptibile.

CONCLVSIO.

¶ Quanquam mors, alijq; corporales defectus sint contra naturam particularem: sunt tamen secundum naturam vniuersalem homini naturales, non quidem à parte formæ sed materiæ.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd dupliciter loqui possumus. vno modo secundum naturam vniuersalem, alio modo secundum naturam particularem. Natura quidẽ particularis est propria virtus actiua & conseruatiua vniusc̃uiusq; rei, & secundum hanc omnis corruptio & defectus est contra naturam, vt dicitur in 2. de cæ. quia huiusmodi virtus intendit esse, & conseruationem eius cuius est. Natura vero vniuersalis, est virtus actiua in aliquo vniuersali principio naturæ, puta in aliquo cælestium corporum, vel alicuius superioris substantiæ, secundum quod etiam deus à quibusdam dicitur natura naturans, quæ quidem virtus intendit bonum & conseruationem vniuersi, ad quod exigitur alternatio generationis & corruptionis in rebus & secundum hoc corruptiones & defectus rerum sunt naturales, non quidem secundum inclinationem formæ, quæ est principium essendi & perfectionis, sed secũdum inclinationem materiæ quæ proportionaliter attribuitur tali formæ secundum distributionem vniuersalis agentis. Et quamuis omnis forma intendat perpetuum esse quantum potest: nulla tamen forma rei corruptibilis potest assequi perpetuitatem sui præter animam rationalem eo quòd ipsa non est subiecta omnino materiæ corporali, sicut aliæ formæ: quinimo habet propriam operationem immaterialem. vt in primo habitum est. vnde ex parte suæ formæ naturalior est homini incorruptio, quàm alijs rebus corruptibilibus: sed quia & ipsa habet materiam ex contrarijs compositam ex inclinatione materiæ, sequitur corruptibilitas in toto: & secundum hoc homo est naturaliter corruptibilis secundum naturam materiæ sibi relictæ, sed non secundum naturam formæ.

¶ Tres autem primæ rationes procedunt ex parte materiæ, aliæ vero tres ex parte formæ. vnde ad earum solutionem considerandum est, quod forma hominis, quæ est anima rationalis, secundum suam incorruptibilitatem proportionata est suo fini, qui est beatitudo perpetua: sed corpus humanum, quod est incorruptibile secundum suam naturam consideratum, quodammodo proportionatum est suæ formæ, & quodammodo non. Duplex enim conditio potest attendi in aliqua materia. vna scilicet quam agens eligit, alia quæ non est ab agente electa, sed est secundum conditionem naturalem materiæ, sicut faber ad faciendum cultellum eligit materiam duram & ductilem, quæ subtiliari possit, vt sit apta incisioni, & secundum hanc conditionem ferrum est materia proportionata cultello: sed hoc quòd ferrum sit frangibile & rubiginem contrahens, consequenter ex naturali dispositione ferri, nec hoc eligit artifex in ferro, sed magis repudiaret si posset. vnde hæc dispositio materiæ non est proportionata intentioni artificis, nec intentioni artis. Similiter corpus humanum est materia electa à natura quantum ad hoc, quòd est temperatę complexionis, vt possit esse conuenientissimum organum tactus & aliarum virtutum sensitiuarum & motiuarum: sed quòd sit corruptibile, hoc est ex conditione materiæ, nec est electum à natura: quin potius natura eligeret materiam incorruptibilem, si posset. Sed deus, cui subiacet omnis natura, in ipsa institutione hominis suppleuit defectum naturæ, & dono iustitiæ originalis dedit corpori incorruptibilitatem quandam, vt in primo dictum est. & secũdum hoc dicitur, quòd deus mortem non fecit, vt quod mors est pœna peccati.

¶ Vnde patet responsio ad obiecta.

QVAES-

tibus fidem, & putanti bus nos credere mortem non esse naturalem satisfacere possis: sicut & de vulneribus dictũ est animæ.

a ¶ *Super Quæstionem octuagesimamsextam.*

¶ *Num macula peccati sit primatio.*

IN artic. vtroque q. 86. dubium occurrit ex Scoto in 14. dist. quarti senten. nolente, quòd macula non sit priuatio, sed relatio rationis in anima obiecta diuino intellectui & voluntati, vt ordinata ad pœnam correspondentem peccato. Et quòd non sit priuatio, probatur dupliciter: primo, quia priuatio coniunctionis ad deũ per gratiam vel charitatẽ, non suscipit magis & minus. macula autem, qua peccator post peccatũ dicitur peccator, suscipit magis & minus. Est namque vnus magis peccator altero, & semper nunc, quàm prius. ergo. Secundo, quia macula summi odij A, & summus inordinatus amor A repugnat. ergo macula vnius peccati expelleretur per aliud. quod est falsum. Quod autem macula sit relatio rationis, probatur autoritate Augu. super illud Psal. Beati quorum remissæ sunt iniquitates. vbi vult peccata videri à deo esse illa ad pœnam imputari. Tegi autẽ est ad pœnam non referuare, seu nolle punire. Ex quo patet, quòd nihil aliud est hunc remanere peccatorem, quàm referari seu ordinari ad pœnam per actum diuinæ voluntatis. Et confirmatur, inquit, ex eo quia in offendẽte principem post non remanet aliquid in eo quo dicitur inimicus, sed relatio rationis in ipso obiecto voluntati domini ordinantis ipsum ad pœnam. ¶ Ad euidentiam huius difficultatis non oportet aliud facere fundamentum, quàm id quod in litera positum est in 1. articu. in responsione ad tertiũ, scilicet, quòd macula non significat puram priuationẽ, sed priuationem in ordine ad causam. id est, ad peccatũ à quo causatur. Ex hoc emsolũmodo omnes difficultates accidentes in re, licet enim priuatio coniunctionis, similitudinis, refulgentiæ, gratiæ, charitatis non suscipiat magis & minus: quia consistit in facto esse: causa tamen eius scilicet peccatum suscipit magis & minus: ac per hoc macula quæ significat priationem, non absolute, sed vt ex peccato, suscitat

Quæstio. Infrà q. 87. ar. 1. Et 2.2. q. 87. ar. 6. co. Et 4. d. 18. q. 1. ar. 2. q. 1. co.

2.di.30. q.1.ar.1. co.fin.& ad.1.Et.3. d.16.q.1. ar.1.ad 3. Et mal.q. 5.ar.5. Et.Ro.5. lect.3.col. 6. Et He. 5.fin.

QVÆSTIO OCTVAGESIMASEXTA *De macula peccati, in duos articulos diuisa.*

DEINDE considerandum est de macula peccati.

¶ Et circa hoc quæruntur duo.

¶ Primo, vtrum macula animæ sit effectus peccati.

¶ Secundo, vtrum remaneat in anima post actum peccati.

ARTICVLVS I.

a ¶ Virum peccatum causet aliquam maculam in anima.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod peccatum non causet aliquam maculam in anima. natura enim superior nõ potest inquinari ex contactu naturæ inferioris: vnde radius solaris non inquinatur per tactum corporum fœtidorum: vt Augustin. dicit in li. Contra quinque hæreses: sed anima humana est multo superioris naturæ, quàm res commutabiles ad quas peccando conuertitur. ergo ex eis maculam non contrahit peccando.

¶ Præterea, Peccatum est principaliter in voluntate vt suprà dictum est, voluntas autem est in ratione, vt dicitur in 3. De anima, sed ratio siue intellectus non maculatur ex cõsideratione quarumcunque rerum, sed magis perficitur. ergo nec voluntas ex peccato maculatur.

¶ Præterea, Si peccatum macula causat, aut macula illa est aliquid positiue, aut est priuatio pura. si sit aliquid positiue, nõ potest esse nisi dispositio vel habitus: nihil enim aliud videtur ex actu causari, dispositio autem & habitus nõ est: contingit enim remota dispositione vel habitu, adhuc remanere maculam, vt patet in eo qui peccauit mortaliter prodigalitate, & postea transmutatur mortaliter peccando in habitum vitij oppositi. non ergo macula ponit aliquid positiue in anima. Similiter etiam nec est priuatio pura. quia omnia peccata eueniunt ex parte auersionis & priuationis gratiæ: sequeretur ergo, quòd omnium peccatorum esset vna macula. ergo macula non est effectus peccati.

¶ SED CONTRA est quod dicitur Eccle. 47. Salomoni dedisti maculam in gloria tua: & Ephes. 5. Et exhiberet sibi gloriosam ecclesiam non habentem maculam aut rugam, vt vtrobique loquitur de macula peccati. Ergo macula est effectus peccati.

CONCLVSIO.

¶ Maculatur anima ex peccato, inquantum nitore naturalis luminis, & sapientiæ & gratiæ splendore priuatur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd macula proprie dicitur in corporalibus, quãdo aliquod corpus nitidum perdit suum nitorem ex contactu alterius corporis, sicut vestis & aurum: & argentum, aut aliud huiusmodi. In rebus autem spiritualibus ad similitudinem huius oportet maculam dici. Habet autem anima hominis duplicem nitorem. vnum quidem ex refulgentia luminis naturalis rationis, per quã dirigitur in suis actibus, alium vero ex refulgentia diuini luminis, scilicet sapientiæ & gratiæ, per quam etiam homo perficitur ad bene & decenter agendum. Est autem quasi quidam animæ actus, quando inhæret aliquibus rebus per amorem, cum autem peccat, adhæret rebus aliquibus contra lumen rationis & diuinæ legis, vt ex supradictis patet. vnde ipsum detrimentum nitoris ex tali contactu proueniens, macula animæ metaphorice vocatur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, q̃ anima non inquinatur ex rebus inferioribus virtute earum, quasi agentibus eis in animam: sed magis econuerso anima sua actione se inquinat inordinate eis inhærendo contra lumen rationis & diuinæ legis.

¶ Ad secundum dicendum, quòd actio intellectus perficitur secundum quod res intelligibiles sunt in intellectu per modum ipsius intellectus: & ideo intellectus ex eis non inficitur, sed magis perficitur: sed actus voluntatis consistit in motu ad ipsas res: ita quòd amor conglutinat animam rei amatæ, & ex hoc anima maculatur quando inordinate inhæret: secundum illud Oseæ 9. Facti sunt abominabiles sicut ea, quę dilexerunt.

¶ Ad tertium dicendum, quòd macula non est aliquid positiue in anima: nec significat priuationem solam, sed significat priuationem quandam nitoris animæ in ordine ad suam causam, quæ est peccatum: & ideo diuersa peccata diuersas maculas inducunt, & est simile de vmbra, quæ est priuatio luminis ex obiectio alicuius corporis: & secundum diuersitatem corporum obiectorum diuersificantur vmbræ.

ARTICVLVS II.

a ¶ Virum macula maneat in anima post actum peccati.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd macula non maneat in anima post actum peccati: nihil enim manet in anima post actum nisi habitus vel dispositio: sed macula non est habitus vel dispositio, vt supra habitum est. ergo macula non manet in anima post actum peccati.

¶ Præterea, Hoc modo se habet macula ad peccatum sicut vmbra ad corpus, vt suprà dictum est: sed transeunte corpore non manet vmbra. ergo & transeunte actu peccati, non manet macula.

¶ Præterea, Omnis effectus dependet ex sua causa: causa autem maculæ est actus peccati. ergo remoto actu peccati, non remanet macula in anima.

¶ SED CONTRA est, quod dicitur Iosue 22. An parum est vobis, quia peccastis in Beelphegor, & vsque in præsentem diem macula huius sceleris in vobis permanet.

CONCLVSIO.

¶ Remanet culpa in anima post actum peccati.

¶ RESPONDEO dicẽdum, quod macula peccati remanet in anima etiam transeunte actu peccati, cuius ratio est: quia macula sicut dictum est, importat quendam defectum nitoris propter recessum à lumine rationis, vel diuinæ legis: & ideo quandiu homo manet extra huiusmodi lumen, manet in eo macula peccati: sed postquam redit ad lumen rationis & ad lumen diuinum, quod fit per gratiam, tunc macula cessat. Licet autem cesset actus peccati, quo homo discessit à lumine rationis vel legis diuinæ, non tamen statim homo ad illud redit in quo fuerat, sed requiritur aliquis motus voluntatis contrarius primo motui, sicut si aliquis sit distans alicui per aliquem motum, non statim cessante motu, fit ei propinquus, sed oportet quòd appropinquet rediẽs per motum contrarium.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod post actum peccati nihil positiue remanet in anima nisi dispositio vel habitus: remanet tamen aliquid priuatiue, scilicet priuatio coniunctionis ad diuinum lumen.

¶ Ad secundum dicendum, quòd transeunte obstaculo corporis, remanet corpus diaphanũ in æquali propinquitate & habitudine ad corpus illuminans: & ideo statim vmbra trãsit. sed remoto actu peccati, non remanet anima in eadem habitudine ad deum. vnde non est similis ratio.

Infrà q. 87. ar. 6. co. & ad 1.

quia

Universidad de Deusto
Biblioteca

quia malum priuatio est, & peccatum priuatiũ aut priuatio est. Et hęc est ratio fundamentalis huiꝰ. Et scito, ꝙ macula sumit dupliciter. Primo pro priuatione coniunctionis ad deũ ex peccato, Secũdo pro priuatione nitoris. Et si hoc secundo modo sumitur, nõ est id quo formaliter post actũ dicitur quis peccator, sed effectꝰ eiꝰ. Est nanq; peccator priuatione conuersionis ad deũ quę sequitur detrimentum nitoris: vt in litera dicitur. Sed primo modo est, qua formaliter dicitur peccator: & sic cam suscipit Magister 2ñi. 10. distin. 4. contra quem etiam arguit Sco. Verum tamen iquis diligenter attenderit, videbit vtrobique vnam solam priuationẽ diuersis rationibus diuersimode significatam. Anima nanque deo iuncta per charitatem, conformatur deo, conuertitur ad illum, cõiungitur illi, illuminatur ab illo, fulget ex illo. Et per oppositum priuatio coniunctionis ex peccato opposita facit: & elongatio, dissimilitudo, auersio, maculaq́ue dicitur propter quod dicendum est, quòd licet author maculam à propria nominis significatione declaret: intendit tamen maculæ nomine illam priuationem, vt ex actu qua formaliter peccator dicitur, post actum peccator. Cuius signum est quòd de effectibus peccati tractans, tres tantum numerat: corruptionem, boni maculã, & reatum. Et constat, quòd à peccati effectu peccator post actũ dicitur, & non à primo declarato, nec tertio. igitur à secundo. Et hæc dixerim, ne videamur digredi. Quia ergo formale signum maculæ est, quo formaliter peccator: post actum dicitur peccator: quia priuatione coniunctionis ad deum, vt ex peccato est, & dicitur peccator. Quamuis maculæ nomen exprimat hoc secundum quendam specialem effectum, scilicet remotionẽ nitoris: ideo non est alius effectus peccati quærendus quo quis sit peccator post actum. Et confirmatur, quia sicut dum actu peccat, dicitur malus & peccator auersione actuali: ita pòst auersionẽ remanente, quæ nil aliud est quàm priuatio conuersionis ad deum ex peccato.

2.di.3.q. 1.arti.2. cor. & di. 22.qõ.1. arti.1.co. & di.42.qõ. 1.ar.2.co. & in expo. li.decr.1.ad 3.& 4.

a ¶ *Super Quæstionis octuagesimæ septimæ Articulum primum.*

Anuot.

IN articulo primo quæstionis octuagesimæseptimæ aduerte quòd author in corpore articuli locans extrema, infinuat medium quod directe satisfacit quæsito. Quum enim peccatur, vnum extremum est, agere contra ordinem: alterum, deprimi ab ordine. Illud est peccare, hoc est puniri. Et quoniam nisi ex peccato dignus esset quis puniri, non iuste puniretur: ideo hoc medium, scilicet dignum esse pœna, quod reatus vocatur, de quo est quæstio, vtrum sit peccati effectus in corpore articuli, ex extremis author innuit, & in responsione ad secundum explicauit.

a ¶ *Super Quæstionis octuagesimæ septimæ. Articulum secundum.*

¶ *Num ordinatio, quæ est in culpa, sit pœna.*

IN articulo secundo eiusdem 87. quæsti. dubium primo occurrit simpliciter, & ad hominem, an inordinatio quæ est essentialiter malum culpæ, sit pœna. Et simpliciter quidem dubiu est ex Sco. in 36.d. primi, hoc tenẽtis ex eo, quòd pœna formaliter est carentia boni conuenientis voluntati & volenti: sed priuatio rectitudinis debitæ in actu voluntatis est carentia boni conuenientis. ergo. Probatur minor: quia magis conueniens est voluntati bonum honestũ, quàm commodum, Et confirmatur, quia oblatio boni commodi est simpliciter pœna: ergo magis & maior pœna est ablatio boni iusti, quanto magis conuenit voluntati, & maius est.

Quæstio.

¶ Ad hominem vero author, scilicet quia ipse met in qõ. de malo. qo. 1. arti. 4. ad secundum tractans illud Aug. Iusti sti Domine, & sic est, vt omnis inordinatus animus sibijpsi sit pœna, dicit quòd ex eo, quòd inordinationem illam inuite quis quodammodo patitur, immiscetur ratio pœnæ. In oppositum est, quia inordinatio illa vt in voluntate esset culpa & culpa per se esset pœna, quia per se conuenit culpæ esse in voluntate. Præterea, author multis esset diminutus, dicens quòd potest esse pœna, & negans formaliter, & affirmans ex parte causæ subiectæ actus & effectus, & tacens hoc.

¶ Ad euidentiam huius difficultatis sciendũ est, ꝙ tenentes inordinationem culpæ esse pœnã, distinguunt, ꝙ ipla dupliciter sumitur, scilicet vt est à voluntate, & sic culpa & non pœna: & vt est in voluntate, & sic pœna & non culpa: quia ini potestate voluntatis est primo & non secundo. nam voluntas inquantum subiectum non habet formam inhærentem in sua potestate, & sic est iusta & ordinatiua culpæ, à deo autem dicunt, quòd est vt à deserente. Et hæc opinio attribuitur Magistro sen. in 36. distin. 2. Et videtur habere multos sequaces: quia etiam S. Thomæ tribuitur propter supradicta verba. & quia hic loquens de peccato peccatum per se considerat, se dicit quòd peccatum per se considerandum secundũ quod egreditur à voluntate, sic enim habet rationem culpæ.

¶ *Num ordinatio, quæ est in culpa, sit pœna.*

IN articulo secundo eiusdem 87. quæsti. dubium primo occurrit simpliciter, & ad hominem, an inordinatio quæ est essentialiter malum culpæ, sit pœna. Et simpliciter quidem dubiu est ex Sco. in 36.d. primi, hoc tenẽtis ex eo, quòd pœna formaliter est carentia boni conuenientis voluntati & volenti: sed priuatio rectitudinis debitæ in actu voluntatis est carentia boni conuenientis. ergo. Probatur minor: quia magis conueniens est voluntati bonum honestũ, quàm commodum, Et confirmatur, quia oblatio boni commodi est simpliciter pœna: ergo magis & maior pœna est ablatio boni iusti, quanto magis conuenit voluntati, & maius est.

¶ Ad hominem vero author, scilicet quia ipse met in qõ. de malo. qo. 1. arti. 4. ad secundum tractans illud Aug. Iusti sti Domine, & sic est, vt omnis inordinatus animus sibijpsi sit pœna, dicit quòd ex eo, quòd inordinationem illam inuite quis quodammodo patitur, immiscetur ratio pœnæ. In oppositum est, quia inordinatio illa vt in voluntate esset culpa & culpa per se esset pœna, quia per se conuenit culpæ esse in voluntate. Præterea, author multis esset diminutus, dicens quòd potest esse pœna, & negans formaliter, & affirmans ex parte causæ subiectæ actus & effectus, & tacens hoc.

¶ Ad euidentiam huius difficultatis sciendũ est, ꝙ tenentes inordinationem culpæ esse pœnã, distinguunt, ꝙ ipla dupliciter sumitur, scilicet vt est à voluntate, & sic culpa & non pœna: & vt est in voluntate, & sic pœna & non culpa: quia ini potestate voluntatis est primo & non secundo. nam voluntas inquantum subiectum non habet formam inhærentem in sua potestate, & sic est iusta & ordinatiua culpæ, à deo autem dicunt, quòd est vt à deserente. Et hæc opinio attribuitur Magistro sen. in 36. distin. 2. Et videtur habere multos sequaces: quia etiam S. Thomæ tribuitur propter supradicta verba. & quia hic loquens de peccato peccatum per se considerat, se dicit quòd peccatum per se considerandum secundũ quod egreditur à voluntate, sic enim habet rationem culpæ.

culpæ, quasi præseruans se à peccato, secundum omnem aliam rationẽ putã secundum quod est in volũtate. Verũ in hac re sicut & in cæteris ratione sinul & authoritati sanctorũ obediendũ puto: rationis autẽ pro parte affirmatiua ex discõuenientia & inuolũtario sumuntur. Ex discõuenientia quidẽ: quia inordinatio actionis voluntariæ malũ magnum est volũtatis, ac ppterea non parua est pœna volũtate illã habere. Ex inuolũtario autẽ dupliciter. Primo quia talẽ inordinationẽ inesse non est voluntariũ. Secũdo, quia talẽ inordinationẽ pati non est voluntarium: constat autẽ & eã inesse peccãti, & peccãtem pati illã, dum incurrit illã, nolens illam incurrere si posset exercendo actum peccati. Pro parte autem negatiua ex resolutione pœnæ in deũ vt causam, ratio sumitur. Cum enim omnis pœna iusta sit, & à deo, vt patet per Aug. in lib. 83. q. oportet, ꝙ inordinationem culpæ esse in peccante, vel incurrere peccante, sit à deo: hoc autem est impossibile: ergo. Consequentię est per se nota. Falsitas autem cõsequentię probatur. tum quia accidentis esse, est inesse: ac per hoc causans inordinationem vt inhærentem, causat eã simpliciter, tum quia peccans est malus formaliter denominatiõe intrinseca: inordinatione vt inhærente, ac per hoc à deo. Et hæc militant contra vtranq; viã. Ad primum ergo dicendum, quòd hoc etiam, quod aliqui puniuntur à deo, dum permittit eos in aliqua peccata profiuere, ad bonum virtutis ordinatur, quandoque quidem ex ipsorum, qui peccant: cum scilicet pòst peccatum humiliores & cautiores resurgunt: semper autem est ad emendationem aliorum, qui videntes aliquos ruere de peccato in peccatum, magis reformidant peccare. In aliis autem duobus modis manifestum est quòd pœna ordinantur ad emendationem: quia hoc ipsum, quòd homo laborem & detrimentum patitur in peccando, natum est retrahere homines à peccato.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ratio illa procedit de peccato secundum se. Et similiter dicendum est ad tertium.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Vtrum aliquod peccatum iudicat reatum æternæ pœnæ.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd nullum peccatum inducat reatum æternæ pœnę. Pœna enim iusta adęquatur culpę, iustitia enim ęqualitas est: vnde dicitur Isaię 27. In mẽsura contra mensuram cum adiecta fuerit, iudicabit eam: sed peccatum est temporale. Ergo nõ inducit reatum pœnę æternę.

¶ Præterea, Pœnæ medicinę quędam sunt vt dicitur in 2. Ethic. sed nulla medicina debet esse infinita, quia ordinatur ad finem: quod autem ordinatur ad finem, non est infinitum, vt Philosophus dicit in 1. Politicorum. ergo nulla pœna debet esse infinita.

¶ Præterea, Nullus sapiens facit aliquid nisi propter se in ipso delectetur: sed deus non delectatur in perditione hominum: vt dicitur Sap. 1. ergo non punit homines pœna sempiterna.

¶ Præterea, Nihil quod est per accidens est infinitum: sed pœna est per accidẽs: non est enim secũdum naturam eius, qui punitur. Ergo non potest in infinitum durare.

¶ SED CONTRA est, quòd dicitur Matt. 25. Ibunt hi in supplicium æternum Et Marci. 3. dicitur, Qui autem blasphemauerit in Spiritum sanctum: non habebit remissionem in æternum, sed erit reus ęterni delicti.

CONCLVSIO.

¶ *Quæcunque peccata contra charitatẽ sunt, reum pœna æterna constituunt.*

¶ RESPONDEO dicendum quòd sicut suprà dictũ est, peccatũ ex hoc inducit reatũ pœnę, quod peruertit aliquẽ ordinem manente autem causa, manet effectus, vnde quandiu peruersitas ordinis remanet, necesse est ꝙ remaneat reatus pœnæ. Peruertit autem aliquis ordinẽ quãdoq;, quidẽ reparabiliter, quandoque autem irreparabiliter. semper enim defectus quo subtrahitur principium, irreparabilis est: si autem saluetur principium, eius virtute alij defectus reparari possunt. sicut si corrumpatur principium visiuum, non potest fieri visionis reparatio nisi solo virtute diuina: si vero saluo principio visiuo, aliqua impedimẽta adueniat visioni, reparari possunt per naturam vel per artẽ. Cuiuslibet autẽ ordinis est aliquod principium, per quod aliquis sit particeps illius ordinis. & ideo si per peccatum corrũpatur principiũ ordinis quo volũtas hominis subditur deo, erit inordinatio quantũ est de se irreparabilis: etsi reparari possit virtute diuina. principium autem huius ordinis est vltimus finis, cui homo inhæret per charitatem: & ideo quæcunque peccata auertunt à deo, charitatem auferentia: quantum est de se, inducunt reatum æternæ pœnæ.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd pœna peccato proportionatur secũdum acerbitatem tam in iudicio diuino, quàm in humano. sed sicut Aug. dicit 21. de ciu. dei. In nullo iudicio requiritur, vt pœna adęquetur culpæ secundum durationem: non enim quia adulterium vel homicidium in momento committitur, propter hoc momẽtanea pœna punitur: sed quandoque quidem perpetuo carcere vel exilio, quandoque etiam morte, in qua non consideratur occisionis mora, sed potius, quòd in perpetuum auferatur à societate viuentium: & sic repræsentat suo modo æternitatem pœnæ infligẽtis diuinitus. Iustum tamen est secundum Grego. quòd qui in suo æterno peccauit contra deum, in æterno dei puniatur. Dicitur autem aliquis in suo æterno peccasse non solum secundum continuationem actus in tota hominis vitã durantis, sed quia ex hoc ipso, quòd finem in peccato constituit, voluntatem habet in æternum peccandi. Vnde dicit Greg. 34. Moral. quòd iniqui voluissent sine fine viuere, vt sine fine potuissent in iniquitatibus permanere.

¶ Ad secundum dicendum, quòd pœna quę cati, sed eius inseparabili effectu. Vel dicatur correcta plũries author replicat nullo modo peccatum per se posse esse pœnam peccãtis: neque enim frustra dicit & replicat ly nullo modo, & ly potest.

¶ In eodem secundo articu. in 1. modo, quo peccatum ponitur pœna præcedentis peccati, dubiũ occurrit in Scoto in tertia dist. 21. qui cõtra hoc arguit non tanquã falsum, sed difficile & dimittendum: quia si peccatum ponitur pœna præcedentis peccati ꝓpter subtractionem auxilij, sequitur quòd peccatum secundũ non est in potestate voluntatis, & voluntas non potest tunc non deficere. Probatur sequela, quia nõ est in potestate sua nec paratũ auxi-

lit diuinũ, quo eger ad recte agendum absq; defectu peccati. secũdo arguit, quòd non simile est, quòd subtractio gratiæ ponatur pœna: & q̃ subtractio diuini auxilij ad rectificandũ actum secundũ ponatur pœna, tum quia deus non dedit gratiã antecedentem sicut rectitudinem actus, tum quia carentia rectitudinis est semper nomen mali: carẽtia vero gratiæ est habituale malũ. Et ex hoc sequitur, q̃ ista rectitudo semper debet esse in potestate voluntatis, illa autem non semper, sed dum habebatur, aliquin vt dictum est, non posset non peccare in secundo peccato, quod ponitur pœna primi peccati.

¶ Ad hoc dicitur, negando sequelam, scilicet q̃ peccatum secundum non esset in potestate voluntatis, nam ad hoc sufficit, quòd sit in potestate voluntatis facere, quod in se est, q̃ possit singulos actus peccati vitare, & q̃ quantum in se est possit ad gratiam rehabendam se præparare. Sed de his infra q. 109. erit sermo diffusius: sicut nanq; iuste subtrahitur gratia habitualis, sic consequenter auxilium diuinum actuale spectans ad gratuita: quale est auxilium efficax ad non peccandum.

¶ Ad secundum dicitur, quòd quia deus vult omnes homines saluos fieri antecedenter: vult etiam eis gratiam antecedenter, sicut & rectitudinem actus. Et licet carentia gratiæ formaliter sit priuatio habitualis: virtualiter tamẽ est priuatio actualis auxilij ad rectitudinem actus, & multa mala nouit vitanda. Et nihilominus in potestate peccatoris est resurgere à peccato ad gratiã, sicut & recte operari, scilicet facere, quod in se est. vnde dissimilitudo inter gratiam habitualem & actualem admissa nihil obstat.

¶ Super Quæstionis octuagesimæprimæ Articulum quartum.

¶ Num conuersio in peccato semper sit ad commutabile bonum, & consequenter eius pœna sit finita.

Quæstio.

OMisso tertio articulo, in corpore quarti & responsione ad secundum, dubium occurrit de conclusione & ratione: vna scilicet quòd peccato non debetur pœna infinita intẽsiue, quia conuersio peccati est commutabile bonum: & ex hac parte non contra deum, falsum em est, quòd peccatum ex parte conuersionis non sit contra deũ: quia ex parte conuersionis ali quod peccatum habet deũ pro obiecto, vt patet de odio dei. Et ex hoc patet etiam, quòd non vniuersaliter est verũ, quòd conuersio in omni peccato sit ad commutabile bonum. Est eñ in huiusmodi peccatis conuersio ad incommutabile bonum nolendum, negandum, &c. in q̃rium obiectum peccati. Et confirmatur, quia ipse author superius in q. 72. expresse dixit, quòd diuisio peccati contra deum, seipsum, & proximum, est diuisio penes obiecta, vnde peccata specificantur. Et sequitur etiam ex hoc, vt talibus peccatis debeatur infinita pœna intensiue.

¶ Ad hoc dicitur, q̃ quia impossibile est aliquem habere simul plures vltimos fines, vt in principio istius operis habuimus, & necesse est peccantem habere aliquem vltimum finem, oportet vt auersio à deo vltimo fine sit cũ conuersione ad alium vltimum finẽ: qui cum non sit deus, commutabile bonum vocatur. Et quoniam vltimus finis in omnibus tã prosequendo, quàm fugiendo appetitur, & est primum appetitum formaliter, quamuis consequẽter: consequens est vt in omni peccato sit conuersio ad cõmutabile bonum. Quamuis diuersimode: quia in prosequendo bonum, saltatur conuersio ad illud directe: in fugiendo vero malum saltatur conuersio ad illud indirecte, dum fugitur directe malum, quia cõtrariatur illi commutabili bono, peccator nanq; nimis seipsum amans, ac per hoc seipsum cõstituens sibi vt finem vltimum, refutato deo amando, desideratõque inordinate aliquid, seipsum amat ac desiderat participatum in illo desiderato. Odiendo vero inordinate aliquid, non odit seipsum, sed odit illud vt contrarium sibi amato. Et sic etiã *in odio conuertitur ad seipsum radicaliter & indirecte. Ex hoc autẽ soluen-*

etiam secundum leges humanas infligitur, non semper est medicinalis: ei qui punitur, sed solũ alijs: sicut cũ latro suspenditur non vt ipse emendetur, sed propter alios vt saltem metu pœnæ peccare desistant: secundum illud Proverb. 19. Pestilente flagellato, stultus sapientior erit. Sic igitur & æternæ pœnæ reprobrorum à deo inflictæ sunt medicinales: his, qui consideratione pœnarum abstinẽt à peccatis: secundum illud Psal. Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant à facie arcus, vt liberentur dilecti tui.

¶ Ad tertium dicendum, quòd deus non delectatur in pœnis propter ipsas: sed delectatur in ordine suæ iusticiæ, quæ hoc requirit.

¶ Ad quartum dicendum, quòd pœna etsi per accidens ordinetur ad naturam: per se tamen ordinatur ad priuationem ordinis & ad dei iustitiam. & ideo durante inordinatione semper durat pœna.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Vtrum peccato debeatur pœna infinita secundum quantitatem.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd peccato debeatur pœna infinita secundum quantitatem. Dicitur enim Ierem. 10. Corripe me domine: veruntamen iudicio, & non in furore tuo, ne forte, ad nihilum redigas me: ira autem dei vel furor metaph. orice significat vindictam diuinæ iustitiæ. redigi autem in nihilum est pœna infinita, sicut & ex nihilo aliquid facere est virtutis infinitę. ergo secundum vindictam diuinam peccatum punitur pœna infinita secundum quantitatem.

¶ Præterea, Quantitati culpæ respondet quantitas pœnę: secundum illud Deuter. 25. Pro mensura peccati erit & plagarum modus. sed peccatum quod contra deum committitur, est infinitum. tanto enim grauius est peccatum, quanto maior est persona contra quam peccatur: sicut grauius peccatum est percutere principem, quàm percutere hominem priuatum. dei autem magnitudo est infinita. ergo pœna infinita debetur pro peccato, quod contra deũ committitur.

¶ Præterea, Dupliciter est aliquid infinitum, *dupl. art. 3. & licet ibidem resatis.*

duratione scilicet & quãtitate: se duratione est pœna infinita. Ergo & quantitate.

¶ SED CONTRA est, quia secundum hoc omnium peccatorum mortalium pœnæ essent æquales: non enim est in finitum infinito maius.

CONCLVSIO.

¶ Peccati pœna quoad auersionem semper infinita est, amissio scilicet boni diuini, sed à parte conuersionis pœna sensus finita est.

¶ RESPONDEO dicendum quòd pœna proportionatur peccato. In peccato autem duo sunt. Quorum vnum est auersio ab incommutabili bono, quod est infinitum: vnde ex hac parte peccatum est infinitum. Aliud, quod est in peccato, est inordinata conuersio ad commutabile bonum: & ex hac parte peccatum est finitum, tum quia ipsum bonum commutabile est finitum: tum etiam, quia ipsa conuersio est finita, non enim possunt esse actus creaturæ infiniti. Ex parte igitur auersionis respondet peccato pœna damni, quæ etiam est infinita: est enim amissio infiniti boni, scilicet dei. Ex parte autem inordinatæ conuersionis respondet ei pœna sensus, quæ etiam est finita.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd omnino redigi in nihilum eum, qui peccat, non conuenit diuinæ iustitiæ: quia repugnat perpetuitati pœnę, quę est secundum diuinam iustitiam, vt dictum est. sed in nihilum redigi dicitur, qui spiritualibus bonis priuatur: sed secundum illud 1. Corinthio. 13. Si non habuero charitatem, nihil sum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ratio illa procedit de peccato ex parte auersionis. sic enim homo contra deum peccat.

¶ Ad tertium dicendum, quòd duratio pœnę respondet durationi culpæ, non quidem ex parte actus, sed ex parte maculæ, qua durante manet reatus pœnæ, sed acerbitas pœnæ: respondet grauitati culpæ, culpa autem, quæ est irreparabilis de se habet quòd perpetuo duret: & ideo debetur ei pœna æterna, non autem ex parte conuersionis habet infinitatem: & ideo non debetur ei ex hac parte pœna infinita secundum quantitatem.

est bonum commutabile. Deus enim licet vt obiectum quod odij sit infinitus, ipse tamen vt constat ex quod & quo, id est sub ratione mali, non est infinitus: quia non est priuatiuum boni infiniti, sed commutabilis boni. Dic ergo quòd licet Deus sit obiectum quod alicuis peccati, nullius tamen peccati est obiectum nisi sub ratione aliqua finita: quia non nisi dependente à cõmutabili bono nimis amato: & propterea nullum peccatum ex parte conuersionis est infinitum.

¶ In eodem quarto articulo in responsione ad primum aduerte, quòd licet peccatum ex parte sui, quia auersione aufert quantum ex se est à deo, diuinitatem suam, quæ sibi debetur, quòd sit omnium finis vltimus, & conuersione confert diuinam proprietatem bono commutabili, reatum incurrat annihilationis, tanquam reus læsæ maiestatis: neque enim minus meretur quis priuari beneficio essendi à deo, quàm ab homine: sed constat ab homine iuste priuari aliquem ipso esse, & quantum ab homine fieri potest annihilari, dum occiditur, incineratur, dispergitur cinis, &c. per accidens nanque est ad iustitiam humanam, quòd remaneat materia & anima separata. ergo multo iustius potest priuari peccator ipso esse creato, quod non ab habente, sed ipso deo gratioso beneficio susceptis, & conseruatur. Si tamen consideretur peccatum, vt stat sub statuto ordine à diuina iustitia, quæ perpetuam statuit pœnam, sic peccatum non incurrit reatum annihilationis: quia pœna annihilationis repugnat pœnæ perpetuitatis. Et secundum hanc distinctionem verificare potes dicta hic, & alibi. Et secundum hanc distinctionem verificare potes dicta hic, & alibi. Et secundum hanc distinctionem verificare potes dicta hic, & alibi

Universidad de Deusto Biblioteca

a ¶ *Super Quæstionis octuagesimæ septimæ Articulum octauum.*

IN articulo octauo, omisso 7. dubium occurrit de pœna spirituali. In litera enim dicitur, quòd ideo non sunt tantum medicinales: quia bonum animæ non ordinatur in aliud bonum maius. Falsum in primis hoc est: quia bonum animæ ordinatur in bonum diuinum quod est longe melius. Inefficax deinde est, quia inter ipsa bona animæ vnum ordinatur ad aliud bonum melius: & expedit quandoque alicui priuari aliquo bono spirituali, puta confessione nominis Christi, vt cautius humiliusque resurgat: vt Petro neganti Christum accidit. Gregor. quoque in tertio Dialogorum, sanctos viros deficere quandoque in aliqua virtute docet, ob custodiam humilitatis. Ratio igitur & conclusio non vera videtur.

Annot. ¶ Ad hoc dicitur, quòd bonum spirituale in hoc differt à temporali, quòd hoc non est secundum se bonum animæ, sed in ordine ad aliud. Bonum autem spirituale est secundum se bonum animæ, per se loquendo: & propterea sicut se habent ad hoc, quòd sint bona, ita ad hoc quòd priuationes eorum sint mala. Temporalia igitur, quia in ordine ad aliud, sunt bona, in ordine quoque ad aliud priuationes eorum malitiam vel bonitatem sortiuntur, & pœnæ esse possunt: propter quod contingit esse pure medicinales. Spiritualia vero, quia secundum se sunt bona animæ, secundum se quoq; priuationes eorum sunt mala: ac per hoc nunquam sunt pure medicinæ: sed quanto sunt medicinales, sunt pœnæ & medicinæ respectu eiusdem. Et hoc intendit litera.

¶ Ad primum in oppositum dicitur, quòd male intelliguntur verba litera. intendit enim quòd sunt bona, non in ordine ad aliud, sed secundum se: cum quo stat, quòd ordinentur in deum tanquam finem vltimum. Rursus intendit comparare ad bona nostra, quæ sunt quasi nostra bona formaliter: deus autem est bonum obiectiue. Rursus, quia obiectum & adeptio obiecti, finis & acquisitio eius non ponunt in numerum, sed pro vnico computantur, & bona animæ quibus acquirimus finem, pro eodem computari possunt: & nihil melius bono spirituali dici potest.

3.q.14. *art.*1.ad 3. *Et* 2. *dist.*30.*q.* 1.*ar.*2. *&* *di.*36.*ar.* 4. *Et* 4. *di.*15.*qõ.* 1.*ar.*4.*q.* 2.*ad.*3. *Et* 3. *cont. cap.*141. *Et mal. q.* 1 *art.*4. *cor.*

Dominus quoque transtulit, peccatum tuum, non morieris: veruntamen quia blasphemare fecisti inimicos nomen domini, filius qui natus est tibi, morte morietur. Punitur ergo aliquis à deo, etiam postquam ei peccatum dimittitur: & sic reatus pœnæ æternæ remanet peccato remoto.

CONCLVSIO.

¶ *Remota culpa remanet pœnæ reatus, non simpliciter, sed satisfactoria.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd in peccato duo possunt considerari, scilicet actus culpæ, & macula sequens. Planum est autem, quòd cessante actu peccati, remanet reatus in omnibus peccatis actualibus. actus enim peccati facit hominem reum pœnæ, inquantum transgreditur ordinem diuinæ iustitiæ ad quem non redit nisi per quandam recompensationem pœnæ quę ad æqualitatem iustitiæ reducit: vt scilicet qui plus voluntati suæ indulsit, quàm debuit, contra mandatum dei agens, secundum ordinem diuinæ iustitię aliquid contra illud, quod vellet, spontaneus vel inuitus patiatur: quod etiam in iniurijs hominibus factis obseruatur, vt per recompensationem pœnæ reintegretur æqualitas iustitiæ, vn de patet quòd cessante actu peccati vel iniuriæ illate, adhuc remanet debitum pœnę. Sed si loquamur de ablatione peccati, quantum ad maculam. sic manifestum est, quòd macula peccati ab anima auferri non potest, nisi per hoc quòd anima deo coniungitur, per cuius distantiam detrimentum proprij nitoris incurrebat, quod est macula, vt suprà dictum est. Coniungitur autem deo homo per voluntatem. vnde macula peccati ab homine tolli non potest nisi voluntas hominis ordinem diuinæ iustitię acceptet, vt scilicet vel ipse sibi pœnam spontaneus assumat in recompensationem culpę præteritæ, vel etiam à deo illatam patientur iustificat, vtroque enim modo pœna rationem satisfactionis habet. Pœna autem satisfactoria diminuit aliquid de ratione pœnę: est enim de ratione pœnę, quòd sit contra voluntatem. pœna autem satisfactoria etsi secùdum absolutam considerationem sit contra voluntatem, non tamen vt nunc: & per hoc est voluntaria: vnde simpliciter est voluntaria, secundum quid autem inuoluntaria, sicut patet ex his quæ suprà de voluntario & inuoluntario dicta sunt. Dicendum est ergo, quòd remota macula culpę, potest quidem remanere reatus non pœnę simpliciter, sed satisfactoriæ.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut cessante actu peccati remanet macula, vt suprà dictum est, ita etiam potest remanere reatus, cessante vero macula, non remanet reatus secundù eandé rationem. vt dictum est.

¶ Ad secundum dicendum, quod virtuosos non debetur pœna simpliciter: potest tamen sibi deberi pœna vt satisfactoria: quia hoc ipsum ad virtutem pertinet, vt satisfaciat pro his, in quibus offendit vel deũ, vel hominem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd remota macula, sanatum est vulnus peccati quantum ad voluntatem. Requiritur autem adhuc pœna ad sanationem aliarum virium animæ, quę per peccatum præcedens deordinatæ fuerunt: vt scilicet per contraria curentur. Requiritur etiã ad restituendum æqualitatem iustitię, & ad mouendum scandalum aliorum: vt ædificentur in pœna, qui sunt scandalizati culpa: vt patet ex exemplo de Dauid inducto.

ARTICVLVS VII.

¶ *Vtrum omnis pœna sit propter aliquã culpam.*

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur qp nõ omnis pœna sit propter aliqua culpã. Dicitur em Io. 9. de cęco nato. Neque hic peccauit neq; parentes eius, vt nascęretur cæcus. Et similiter videmus qp multi pueri etiam baptizati graues pœnas patiuntur, vt puta febres, dęmonum oppressiones, & multa huiusmodi, cum tamen in eis non sit peccatum, postquam sunt baptizati, & antequam sint baptizati, non est in eis plus de peccato, quàm in alijs pueris, qui hæc non patiuntur, non ergo omnis pœna pro peccato est.

¶ Præterea, Eiusdem rationis esse videtur, quòd peccatores prosperentur, & qp aliqui innocentes puniantur. vtrunque autẽ in rebus humanis frequenter inuenimus: dicitur enim de iniquis in Psal. In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Et Iob 21. Impij viuunt, subleuati sunt, confortatique diuitijs. Et Abacuc 1. dicitur. Quare respicis contemptores, & taces conculcante impio iustiorem se. non ergo omnis pœna infligitur pro culpa.

¶ Præterea, de Christo dicitur 1. Pet. 2. quòd peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius: & tamẽ ibidem dicitur, quòd passus est pro nobis. Ergo non semper pœna à deo dispensatur pro culpa.

¶ SED CONTRA est quòd dicitur Iob 4. Quis vnquàm innocens perijt, aut quando recti deleti sunt: quin potius vidi eos qui operantur iniquitatem, flante deo, perijsse. Et Augu. dicit in 1. Retractationũ qp omnis pœna iusta est, & pro peccato aliquo imponitur.

CONCLVSIO.

¶ *Quæuis pœna siue simpliciter, siue satisfactoria propter aliquam culpam est, siue originalem siue actualem suam, vel alterius.*

¶ RESPONDEO dicẽdum, quòd sicut iam dictum est, pœna potest dupliciter considerari, simpliciter, & inquantum satisfactoria. Pœna quidem satisfactoria est quodammodo voluntaria, & quia contingit eos, qui differunt in reatu pœnę esse vnum secundù voluntate vnione amoris: inde est quod interdũ aliquis qui non peccauit, pœnã voluntarius pro aliquo portat: sicut etiã in rebus humanis videmus, quòd aliquis in se transfert alterius debitum. Si vero loquamur de pœna simpliciter, secundum quid habet rationem pœnæ, sic semper habet ordinem ad culpã propriã, sed quãdoq; quidẽ ad culpam actualẽ: puta quãdo aliquis vel à deo, vel ab homine pro peccato commisso punitur. Quãdoq; vero ad culpam originalem: & hoc quidem vel principaliter, vel consequenter. Principaliter quidem pœna originalis peccati est, quòd natura humana sibi relinquitur destituta auxilio originalis iustitię: sed ad hoc cõsequuntur omnes pœnalitates, quę ex defectu naturæ hominibus contingunt.

¶ Sciendum tamẽ est, quòd quãdoq; aliquid videtur esse pœnale, quod tamẽ nõ habet simpliciter rationem pœnę. Pœna enim est species mali, vt in 1. dictum est. malũ autẽ est priuatio boni: cum aũt sint plura hominis bona, scilicet animæ, corporis & exteriorũ rerum, cõtingit interdum, quòd homo patiatur detrimẽtũ in minori bono, vt augeatur in maiori, sicut cũ patitur detrimẽtũ pecunię propter sanitatẽ corporis, vel in vtroq; horũ propter salutẽ animę, & propter gloriã dei, & tunc tale detrimentũ nõ est simpliciter malũ hominis, sed secundum quid. vnde nõ habet simpliciter rationem pœnę, sed medicinę. Nã & medici austeras potiones propinãt infirmis, vt cõferant sanitatem, & quia huiusmodi non proprie habẽt rationem pœnę, nõ reducũtur ad culpam sicut ad causam, nisi pro tanto: quia hoc ipsum, quòd oportet humanę naturę, quę est pœna originalis peccati. In statu enim innocẽtię non oportuisset aliquem ad profectum virtutis inducere per pœnalia exercitia. vnde hoc ipsum, quòd est pœnale, in talibus reducitur ad originalem culpam, sicut ad causam.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd huiusmodi defectus eorum, qui nascuntur, vel etiam puerorũ: sunt effectus & pœnę originalis pecccati, vt dictum est, & manẽt etiã post baptismum propter causam superius dictã: & quod nõ sint æqualiter in omnibus, contingit propter naturæ diuersitatem, quę sibi relinquitur: vt suprà dictum est, Ordinãtur tamen huiusmodi defectus secundum diuinã prouidentiam ad salutem hominum, vel eorum, qui patiuntur, vel aliorum, qui pœnis admouentur & etiam ad gloriam dei.

¶ Ad secundum dicendum, quòd bona temporalia & corporalia sunt quidem aliqua bona hominis, sed parua: bona vero spiritualia sunt magna hominis bona. Pertinet igitur ad diuinam iustitiam, vt virtuosis det spiritalia bona, & de temporalibus bonis vel malis tantum det eis quantum sufficit ad virtutem. Vt enim Dio. dicit 8. cap. de di. no. Diuinæ iustitiæ est non emoliri optimorum fortitudinem materialium donationibus. alijs vero hoc ipsum, quòd temporalia dantur, in malum spirituale cedit. vnde in Psalmi. concluditur. Ideo tenuit eos superbia.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Christus pœnam sustinuit satisfactoriam, non pro suis, sed pro nostris peccatis.

ARTICVLVS VIII.

a ¶ *Vtrum aliquis puniatur pro peccato alterius.*

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd aliquis puniatur pro peccato alterius. Dicitur enim Exo. 20. Ego sum deus zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem, his qui oderunt me, & Matt. 23. dicitur. Vt veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram.

¶ Præterea, Iustitia humana deriuatur à iustitia diuina: sed secundum iustitiam humanam aliquando filij puniuntur pro parentibus, sicut patet in crimine læsæ maiestatis. ergo etiam secundum diuinam iustitiam vnus punitur pro peccato alterius.

¶ Præterea, Si dicatur filius non puniri pro peccato patris, sed pro peccato proprio, inquantum imitatur malitiam paternam, non magis hoc dicetur de filijs, quam de extraneis: qui simili pœna puniuntur his, quorum peccata imitantur. nõ ergo videtur, quòd filij pro peccatis proprijs puniantur, sed pro peccatis parentum.

¶ SED CONTRA est, quòd dicitur Ezec. 18. Filius nõ portabit iniquitatẽ patris.

CONCLVSIO.

¶ *Num patitur quis pœnã pro alterius peccato, nisi satisfactoriam, seu voluntarie assumptam.*

¶ RESPONDEO dicendum, quod si loquamur de pœna satisfactoria, quæ voluntarie assumitur, contingit, quod vnus portet pœnam alterius, inquantum sunt quodammodo vnum, sicut iam dictum est. Si autem loquamur de pœna pro peccato inflicta, inquantum habet rationem pœnæ, sic solum vnusquisq; quę pro peccato suo punitur: quia actus peccati aliquid personale est. Si autem loquamur de pœna, quæ habet rationem medicinæ, contingit quòd vnus puniter pro peccato alterius. Dicitur enim quòd detrimenta corporalium rerum vel etiam ipsius corporis sunt quędam pœnales medicinæ ordinatæ ad salutem animæ. vnde nihil prohibet talibus pœnis aliquem puniri pro peccato alterius, vel à deo, vel ab homine vtpote filios pro patribus, & subditos pro dominis, inquantum sunt quædam res eorum. ita tamen quòd si filius vel subditus est particeps culpæ huiusmodi, pœnalis defectus habet rationem pœnæ quantum ad vtrunque scilicet eum, qui punitur, & eum pro quo punitur. Si vero non sit particeps culpæ, habet rationem pœnæ quantum ad eum, pro quo punitur: quantum vero ad eum, qui punitur, rationem medicinæ tantum, nisi per accidens inquantum peccato alterius consentit. ordinatur enim ei ad bonum animæ si patienter sustineat. * Pœnæ vero spirituales non sunt medicinales tantum: quia bonum animæ non ordinatur ad aliud melius bonum. vnde in bonis animæ nullus patitur detrimentum sine culpa propria. & propter hoc etiam talibus pœnis, vt dicit Hiero. in epistola ad Auitum, vnus non punitur pro alio: quia quantum ad animam, filius non est res patris. vnde & huius causam dominus assignans dicit Ezech. 18. Omnes animæ meæ sunt.

¶ AD PRIMVM ergo dicẽdum, quòd vtrunque dictum videtur esse referendum ad pœnas temporales vel corporales inquantum filij sunt quædam res parentum, & successores prædecessorum: vel si referantur ad pœnas spirituales, hoc dicitur propter imitationẽ culpæ. vnde in Exo. additur. His qui oderunt me. Et Matt. dicitur. Et vos implete mensuram patrum vestrorum. Dicit autem puniri peccata patrum in filijs: quia filij in peccatis parentum nutriti, proniores sunt ad peccatum, tum propter consuetudinem, tum etiam propter exemplum patrum, quasi authoritatem sequentes, sunt etiam maiori pœna digni, si pœnas patrũ videntes, correcti non sunt. Ideo autem addidit, in tertiam & quartam generationem: quia tantum cõsueuerunt homines viuere, vt tertiam & quartam generationem videant: & sic mutuo videre possunt & filij peccata parentum ad imitandum, & patres pœnas filiorum ad dolendum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd pœnæ illæ sunt corporales & temporales quas iustitia humana vni pro peccato alterius infligit: & sunt remedia quædam vel medicinæ contra culpas sequentes, vt vel ipsi qui puniuntur, vel alij cohibeantur à similibus culpis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd magis debent puniri pro peccatis aliorum propinqui, quàm extranei, tum quia pœna propinquorum quodammodo redundat in illos qui peccauerunt, vt dictum est, inquantum filius est quædam res patris. Tum etiam quia & domesticæ exempla & domesticæ pœnæ magis mouent. vnde quãdo aliquis nutritus est in peccatis parentum, vehementius ea sequitur, etsi ex eorum pœnis nõ est deterritus, obstinatior videtur: vnde & est maiori pœna dignus.

* Abbas non habemus hoc tam.

QVAESTIO OCTVAGESIMAOCTAVA De peccato veniali & mortali, in sex articulos diuisa.

DEINDE quia peccatum veniale & mortale distinguuntur secũdum reatũ, cõsiderandũ est de eis. Et primo cõsiderandum est de veniali per comparationem ad mortale. Secundo, de veniali secundum se.

¶ Circa primum quęruntur sex.

¶ Primo, vtrum veniale peccatum conueniencter diuidatur contra mortale.

¶ Secundo, vtrum distinguantur genere.

¶ Tertio, vtrum venialiter peccatum sit dispositio ad mortale.

¶ Quarto vtrum veniale peccatum possit fieri mortale.

¶ Quinto, vtrum circunstantia aggrauans possit de veniali peccato facere mortale.

¶ Sexto, vtrum peccatum mortale possit fieri veniale.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Vtrum veniale peccatum conuenienter diuidatur contra mortale.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd veniale peccatum nõ conuenienter diuidatur contra mortale. Dicit enim Augustin. 22. lib. contra Faustum, Peccatum est dictum, vel factum, vel concupitum contra legem æternam: sed esse contra legem æternã, dat peccato, quòd sit mortale. ergo omne peccatum est mortale. non ergo peccatum veniale diuiditur contra mortale.

¶ Præterea, Apostolus dicit 1. Corin. 10. Siue manducaueritis, siue biberitis, siue aliquid aliud facitis, omnia in gloriam dei facite. sed contra hoc præceptum facit quicunque peccat: nõ enim peccatum fit propter gloriam dei. cum ergo facere contra præceptum sit peccatũ mortale, videtur quòd quicunque peccat, mortaliter peccet.

¶ Præterea, Quicunque amore alicui rei in hęret, inhæret ei vel sicut fruẽs, vel sicut vtẽs: vt patet per Au. in 1. de do. Christiana: sed nullus peccãs inhęret bono cõmutabili, quasi vtẽs: nõ em refert ipsum ad bonũ, qp nos beatos facit: qp proprie est vti, vt Augu. dicit ibidem. ergo quicunque peccat, fruitur bono commutabili: sed frui rebus vtendis est humana peruersitas: vt Aug. dicit in lib. 73. quæst. cum ergo peruersitas peccatũ mortale nominetur, videtur quod quicunque peccat, mortaliter peccet.

¶ Præterea, Quicunque accedit ad vnum terminum ex hoc ipso recedit ab alio: sed quicunque peccat, accedit ad bonum commutabile quod est conuersio. ergo quicunque peccat, recedit à bono incommutabili quod est deus. Et sic videtur quòd omne peccatum sit mortale. non ergo peccatum veniale diuiditur contra mortale.

¶ SED CONTRA est quod dicitur 1. Ioan. 5. Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petet & dabitur ei vita. Sed hoc non esset, si omne peccatum esset mortale. ergo peccatum veniale diuiditur contra mortale.

CONCLVSIO.

¶ *Peccatum veniale conuenienter diuiditur contra mortale.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd peccatum veniale conuenienter diuiditur contra mortale. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd cum peccatum sit actus inordinatus, ex hoc aliquis actus peccatum dicitur, quòd est inordinatus secundum rationem rectitudinis, quæ consistit in ordine ad finem. Ad finem autem ordinatur aliquis actus dupliciter. Uno modo sicut ad finem, quia scilicet ipse actus habet rationem finis. Alio modo sicut ad id quod est finem, quia scilicet actus ille non habet rationem finis, sed ordinatur ad finem per modum quo media ordinantur ad finem. Actus igitur qui habet rationem finis, non potest esse peccatum, nisi quia ordinatur ad finem inordinatum. Actus autem qui ordinatur ad finem per modum quo media ordinantur ad finem, potest esse peccatum, nisi quia ordinatur ad finem inordinatum, vel nisi quia ipse actus est inordinatus. Finis autem inordinatus dicitur, qui est contra rectitudinem ordinis ad finem vltimum. Finis autem vltimus est bonum perfectum. Bonum autem perfectum dicitur, quod totum habet quod ei conuenit. Quia igitur bonum perfectum est vnum simplex, oportet quòd vnum solum sit bonum perfectum, quod totum habet quod ei conuenit. Hoc autem est deus. Ad ipsum igitur solum ordinatur aliquis actus sicut ad finem, quia scilicet ipse actus habet rationem finis. Ad id autem quod est finem, ordinatur aliquis actus, qui non habet rationem finis. Et ideo ille solus actus est peccatum mortale, qui ordinatur ad finem inordinatum, vel qui est inordinatus. Ille autem actus dicitur peccatum veniale, qui ordinatur ad finem inordinatum, vel qui est inordinatus. Et sic patet quòd peccatum veniale conuenienter diuiditur contra mortale.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Augustinus ibi loquitur de peccato secundum quod importat inordinationem ad finem, qui est deus. Et sic omne peccatum est mortale, quia scilicet ipse actus habet rationem finis, vel quia ordinatur ad finem inordinatum. Et sic omne peccatum est contra legem æternam. Et sic omne peccatum est mortale

ter quia omne peccatum est cõtra aliquam legem, vt patet de mendacio iocoso, quod est directe contra dictamen naturalis legis.

¶Ad primum horum negãda est minor, nullius enim peccati venialis per se materia est simpliciter indebita, sed secũdũ quid tantum. Quia enim principium in operabilibus est finis, & id quod est ad finem, est sicut conclusio in speculabilibus, oportet perspidere, quòd quem admodum ad perfectionem simpliciter intellectus non spectant conclusiones contingentes, quæ secundum se non habent necessariam connexionẽ cum principijs, sed sola principia & conclusiones necessariæ, quæ natæ sunt esse euidentes, spectant ad perfectionem simpliciter intellectus, reliqua autem ad perfectionem & imperfectionem secũdum quid eiusdem: adiuuant enim nonnihil, perfectionis est recte se habere circa illa, ita ad appetitus moralẽ perfectionem & imperfectionem simpliciter, solus finis & fini necessario cohærentia spectãt: circa quæ est peccatum mortale: reliqua autem quæ sunt ad finem contingenter, circa quæ est peccatum veniale, non spectant ad perfectionem & imperfectionem simpliciter, sed secundum quid se ipsũdem. Vnde vterque modus venialium peccatorum ponit imperfectum peccatum, indeliberati nanque motus in mala mortalia, sunt peccata imperfecta ex parte agentis, quia actus non ex deliberatione fit: deliberati autem motus in mala venialia sunt imperfecta peccata ex parte obiecti: quia obiectum non est ita indebita materia appetitus, vt contrarietur fini materia nanque actus moralis oportet quòd sit indebita in ordine ad finem, id est contraria debito ad finem: debito autem necessario non contingenti, quod in materia venialium non habet locum, indebiti enim ratio in eis inuenti non tollit debitum necessarium ad finem. Et propter hanc imperfectionem materia venialis peccati non dicitur indebita nisi secundum quid.

¶Ad confirmationem dicitur, quòd etiam in virtutum actibus dici potest simpliciter & secundum quid. Eutrapelus nanque secundum quid in hoc, scilicet & non simpliciter virtuosus dicitur: sicut sanus pede non simpliciter, sed secũdum hanc partem sanus dicitur. Quamuis melius dicatur, quòd non est eadẽ ratio de virtute & vitio, sicut nec de bono & malo: quia bonũ vno modo ex causa, scilicet integra, malum autem omnifariã contingit. Et propterea appetitus bonus circa materias huiusmodi contingentes, proprie loquendo, non ad bonitatem secundum quid, sed bonitatis consummationẽ spectat: appetitus autem malus in huiusmodi non ad consummationem malitiæ, sed ad secũdum quid malitiam spectat propter rationem dictam. Allata autem regula de oppositis non tenet, quando non est eadem ratio multiplicationis vtrinq;. non enim oportet ens simpliciter, scilicet substantiam multiplicare, sicut ens secundum quid, scilicet accidens in nouem genera distinguitur: quia non est vtrinque eadem ratio. Et sic est in proposito, vt patet ex dictis.

¶Ad secundum dicitur, quòd sicut omnis morbus dicitur infirmitas in ordine ad priuationem vitæ, quæ est infirmitas mortalis & simpliciter, ita omne peccatum dicitur peccatum in ordine ad peccatum, quod priuat finẽ, quod est principium vitæ moralis. Et vt ex diffinitione in litera ex Augu. patet, ei bile. ergo recedit à bono incommutabili, ergo peccat mortaliter: non ergo conuenienter peccatum veniale contra mortale diuiditur.

¶SED CONTRA est, quòd Augu. dicit in Homil. 7. super Ioan. quòd crimen est, quod damnationem meretur. veniale autem est quod non meretur damnationem. Sed crimen nominat peccatum mortale. ergo veniale peccatum conuenienter diuiditur contra mortale.

CONCLVSIO.

¶ Peccatum omne, aut mortale, siue contra ordinẽ charitatis est, aut veniale est, & præter illum ordinem, & ex se dignum venia.

¶RESPONDEO dicendum, quod aliqua secundum quod proprie accipiuntur, nõ videntur esse opposita: quæ si metaphorice accipiantur, opponi inueniuntur. sicut ridere non opponitur ei quod est arescere, sed secundum quod ridere metaphorice de prato dicitur, propter eis floritionem & virorem: opponitur ei quod est arescere. Similiter si mortale proprie accipiatur prout refertur ad mortem corporalem, non videtur oppositum habere cum veniali, nec ad idem genus pertinere. Sed si mortale accipiatur metaphorice secundum quod dicitur in peccatis. mortale opponitur ei quod est veniale. Cum enim peccatum sit quædam infirmitas animæ, vt suprà habitum est, peccatum aliquod mortale dicitur ad similitudinem morbi, qui dicitur mortalis, ex eo quod inducit defectum irrepabilem per destitutionem alicuius principij, vt dictum est. Principium autem spiritualis vitæ, quæ est secundum virtutem, est ordo ad vltimum finem, vt suprà dictum est, qui quidem si destitutus fuerit, reparari non potest per aliquod principium intrinsecum, sed solum per virtutem diuinam, vt suprà dictum est, quia inordinationes eorum, quæ sunt ad finem, reparantur ex fine, sicut error qui accidit circa conclusiones per veritatem principiorum. Defectus ergo ordinis vltimi finis nõ potest per aliquid aliud reparari, quod sit principalius: sicut nec error, qui est circa principia, & ideo huiusmodi peccata dicuntur mortalia quasi irreparabilia. Peccata autem, quæ habent inordinationem circa ea, quæ sunt ad finem, conseruato ordine ad vltimum finem, reparabilia sunt, & hæc dicuntur venialia. Tunc enim peccatum veniam habet, quando reatus pœnæ tollitur: qui cessat cessante peccato, vt dictum est. Secundum hoc ergo mortale & venitale opponuntur sicut reparabile & irreparabile, & hoc dico per principium interius, non autem per comparationem ad virtutem diuinam: quæ omnem morbum & corporalem & spiritualem potest reparare, & illius virtutis: & tamen non est mortale ex genere suo. Alio modo vt dictum est legem & non contra: quia non est contra intẽtum finem legis. Et hoc modo contra nullã legem est veniale: quia finis cuiusq; legis est dilectio dei sui & proximi contra cuiuslibet bonum, nisi secundum quid, non sit per veniale. Præter autẽ legẽ est, quia, vt in litera dicitur, debitus modus rationis à lege appetitus intentus non seruatur. in venialibus quidẽ ex imperfectione actus violatur debitus modus rationis præueniẽdo rationem vel deliberationem: in venialibus vero ex genere violatur debitus modus, quo secundum rationem regulatur. tenda est materia illa ad finem.

a ¶ Super Quæstionis octuagesimeoctauæ Articulum secundum.

IN articulo secundo eiusdem 88. quæst. nota distinctionem peccati, tam venialis, quàm mortalis ex genere & ex parte agentis. Et memento rationis ad secundum, quæst. 72. supernus articulo quinto, qua dictum est, quòd ex hoc quòd veniale & mortale inueniũtur differre genere ex parte obiectiuo habetur, quòd differentia venialis & mortalis sit specifica, id est cõstitutiua generis

peccatum sit dictum, factum vel concupitum cõtra legem dei, & mortale sit contra legem dei sine additiõe aliqua, veniale vero cum additione, scilicet secundum quid, est enim contra legem dei secundum quid, & constat quòd contra legem dei secundum quid non potest intelligi non præintellecto contra legem dei absolute: sicut nec albuin secundum quid sine albo simpliciter: propter hoc veniale peccatum conuenienter diuiditur contra mortale.

¶AD PRIMVM ergo dicẽdum, quòd diuisio peccati in veniale & mortale non est diuisio generis in species, quæ æqualiter participant rationem generis, sed analogi in ea de quibus prædicatur secundum prius & posterius: & ideo perfecta ratio peccati, quam Augustinus ponit, conuenit peccato mortali. Peccatum autem veniale dicitur peccatum secundum rationem imperfectam, & in ordine ad peccatum mortale: sicut accidens dicitur ens in ordine ad substantiam, secundum imperfectam rationem entis, non enim est contra legem: quia venialiter peccans non facit quod lex prohibet, nec prætermittit id, ad quod lex per præceptum obligat, sed facit præter legem quia non obseruat modum rationis, quem lex intendit.

¶Ad secundum dicendum, quòd illud præceptum Apostoli est affirmatiuum: vnde non obligat ad semper, & sic non facit contra hoc præceptum, quicunque non actu refert in gloriam dei omne quod facit. Sufficit ergo, quòd aliquis habituliter referat se & omnia sua in deũ ad hoc, quòd non semper mortaliter peccet, cum aliquem actum non refert in gloriam dei actualiter. Veniale autem peccatum non excludit habitualem ordinationem actus humani in gloriam dei sed solum actualem: quia non excludit charitatem, quæ habitualiter ordinat in deum. vnde non sequitur, quòd ille, qui peccat venialiter, peccet mortaliter.

¶Ad tertium dicendum, quòd ille qui peccat venialiter, inhæret bono temporali, non vt fruens: quia non constituit in eo finem, sed vt vtens referens in deum non actu, sed habitu.

¶Ad quartum dicendum, quòd bonum commutabile non accipitur terminus contrapositus incommutabili bono, nisi quando constitutur in eo finis: quod enim est ad finem, nõ habet rationem termini.

ARTICVLVS II.

a ¶ Vtrum peccatum mortale & veniale differant genere.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum veniale & mortale non differant genere, scilicet, quòd aliquod sit peccatum mortale ex genere, & aliquod veniale ex genere. Bonum enim & malum ex genere in actibus humanis accipitur per comparationem ad materiam siue ad obiectum, vt suprà dictum est: sed secundum quodlibet obiectum vel materiam cõtingit peccare mortaliter & venialiter: quodlibet enim bonum commutabile potest homo diligere, vel infra deum, quod est peccare venialiter, vel supra deum, quod est peccare

generis vel speciei sub alterna, sed quòd consequatur distinctionem specificam seu genericam in his.

a ¶ Super Quæstionis octuagesimæoctauæ Artic. tertium.

IN articulo .3. eiusdẽ 88. quæst. recole nũc nunc dictam distinctionẽ ex quatuor existentibus membris, scilicet mortali ex genere, mortali ex agente, veniali ex genere, veniali ex agente, seu imperfectione actus. Litera hoc vltimum membrum prætermittit quia constat, quòd huiusmodi veniale per se disponit ad mortale, vtpote eiusdem speciei: frequenter enim motus adulterij negligẽter habens per se disponitur ad illud. Et de veniali ex genere loquens, cõparat illud ad mortale vtroq; modo. primo ad mortale ex parte agentis: secundo ad mortale ex genere. Et docet, q̃ disponit per quandam consequentiam ad mortale ex parte agentis: vt remouendo prohibens ad mortale ex genere.

¶Vbi sciendum est, q̃ in veniali ex genere, puta verbis iocosis, concupiscunt duo. primum est affectio ad delectabile in verbis iocosis. alterum declinatio affectus à regula. Primum est conuersio ad commutabile bonum: secundum est quasi auersio. Et primo peccatum veniale disponit animum ad cõstituendum finem suum in tali bono, vt patet per rationem literæ, & sic disponit manifeste ad peccatum mortale non ex genere, sed ex parte agentis. Qui enim in tantum delectaretur verbis iocosis, quòd finem talis delectabili constitueret, peccaret quidem mortaliter, præferendo creaturam Creatori, sed hoc non esset ex natura obiecti: quo niam non est contraria charitatis fini, sed ex affectu dispositione agentis, sic affecti. Ex secundo peccatum veniale disponit ad mortale ex genere: vt ita sit præter legem, vt contra nullam sit lex. Et in hoc sensu fallitur Ar. 5. Eth. cap. 10. dicens, quòd nullum peccatum est secundum se prauum & cõtrarium virtuti: ac per hoc contra legem. Et mal. 6. 3. Et ad 16. Et ad 17. Et ad 18. Et ad 19. Et ad 20. Et ad 21. Et ad 22. Et ad 23. Et ad 24. Et ad 25. Et ad 26. Et ad 27. Et ad 28. Et ad

per se, inquantum vero dissimile ex parte auersionis, disponit secundum quandam consequentiam ad idem mortale ex parte agentis. secundus autem modus licet possit dici per se, quia quasi auersio similis generice est auersionis, ac per hoc per se etiam disponit ad illam, author tamen non recedens à formali sermone & fundamento dicit, quòd est per accidens: quia quum stabilisset, quòd peccatum genus & speciem, ac per hoc naturam suam in ordine ad obiectum sortitum est, quòd causat peccatum ex parte auersionis, ponit causare illud, vt remouens prohibens: quia remouet subiectionem deo prohibentem animam ferri in obiectum contrarium deo. Tu tamen potes distinguere, & dicere q̃ veniale ex genere ad mortale ex agente disponit per se ex parte cõuersionis ad commutabile bonum, ad mortale vero ex genere disponit remouendo prohibens quo ad conuersionem, & per se quo ad auersionem secũdum consequẽtiam, vt in primo modo declaratum est. Et hinc habemus quantum à venialium consuetudine cauẽdum sit, quum tot modis & illis periculosis disponant ad mortale: propter quod frequentibus contritionibus non superficie tenus singula secundum suas species distinguenda sunt, ne habituatis nobis in illis occurrentes tentationes animos dispositos propinquos ad mortale inueniant.

Supra, art. 2. co. & 2. dist. 24. q. 3. ar. 7. Et mal. q. 7. ar. 3. & Ps. 19. 40. 10.

a ¶ Super Quæstionis octuagesimæoctauæ Articulum quartum.

Annot. IN articulo quarto eiusdem 88. quæstion. occurrunt illa verba literæ notanda, Licet forte quantum ad pœnam ignis non sint improportionabiles pœnæ. Dixi hoc, quia quum vtriusque, scilicet mortalis & venialis pœna ignis sit intensiue finita, & omnis finiti ad omne finitum sit aliqua proportio, consequens est vt pœnæ vtriusque quantum ad ignem sint proportionabiles. Et hoc est dicere, quòd non est infinitus excessus inter pœnam ignis pro mortali & pro veniali: imo procedendo iuxta doctrinam 8. Phy. tãtum possent multiplicari pœnæ venialium, vt simul iunctæ excedant pœnam vnius mortalis de hac sola pœna loquendo, Nec ly forte est dubitantis, sed non determinantis.

peccato veniali. Nam vnicuique habenti habitum, inquantum huiusmodi finis est operatio secundum habitum: & sic multoties peccando venialiter disponetur ad peccatum mortale. Alio modo actus humanus disponit ad aliquid removẽdo prohibens, & hoc modo peccatum veniale ex genere potest dispondere ad mortale ex genere: qui enim peccat venialiter ex genere, prætermittit aliquem ordinem: & ex hoc, quòd consuescit voluntatem suam in minoribus debito ordini non subijcere, disponitur ad hoc, quòd etiam voluntatem suam non subijciat ordini vltimi finis, eligendo id, quod est peccatum mortale ex genere.

¶ AD PRIMVM ergo dicẽdũ, q̃ peccatum veniale & mortale non diuiduntur ex opposito: sed duæ species vnius generis, vt dictum est, sed sicut accidens contra substantiam diuiditur. vnde sicut accidens potest esse dispositio ad formam substantialem, ita & veniale peccatum ad mortale.

¶ Ad secundum dicendum, quòd peccatum veniale non est simile mortali in specie: est tamen simile ei in genere, inquantum vtrunque importat defectum debiti ordinis, licet aliter & aliter, vt dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quòd opus bonum non est per se dispositio ad mortale peccatum: potest tamen esse materia vel occasio peccati mortalis per accidẽs, sed peccatum veniale per se dispo nit ad mortale, vt dictum est.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Vtrum peccatum veniale possit fieri mortale.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd peccatum veniale possit fieri mortale. Dicit enim Augustꝰ. exponens illud Ioan. Quicredulus est Filio, non videbit vitam, peccata minima, id est venialia, si negligunter, occidunt: sed ex hoc dicitur peccatũ mortale, quia spiritualiter occidit animam: ergo peccatum veniale potest fieri mortale.

¶ Præterea, Motus sensualitatis ante consensum rationis est peccatum veniale, post consensum vero est peccatum mortale, vt suprà dictum est: ergo peccatum veniale potest fieri incurabilis: ergo peccatum veniale potest incu mortale.

¶ Præterea, Peccatum veniale & mortale differunt sicut morbus curabilis & incurabilis: vt dictũ est: sed morbus curabilis potest fieri incurabilis: ergo peccatum veniale potest fieri mortale.

¶ Præterea, dispositio potest fieri habitus. sed peccatum veniale est dispositio ad mortale, vt dictum est: ergo veniale peccatum potest fieri mortale.

¶ SED CONTRA, Ea quæ differunt in infinitum, non transmutantur in inuicem: sed peccatum mortale & veniale differunt in infinitum, vt ex prædictis patet: ergo veniale non potest fieri mortale.

CONCLVSIO.

¶ Veniale peccatũ impossibile est fieri mortale, quòd idem actus venialis numero fiat mortale, vel multa venialia fiant vnum mortale, sed veniale ex genere fit mortale secundum intentionem finis.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd peccatum veniale fieri mortale potest tripliciter intelligi. Vno modo sic quòd idem actus numero primo fit pctm̃ veniale, & postea mortale, & hoc esse non potest: quia peccatũ principaliter consistit in actu voluntatis, sicut & quilibet actus moralis. vnde non dicitur vnus actus moraliter si voluntas mutetur: quamuis etiam actio secundum naturam sit continua. Si autem voluntas non mutetur, non potest esse quòd de veniali fiat mortale. Alio modo potest intelligi vt id, quod est veniale ex genere, fiat mortale, & hoc quidem possibile est inquantum constituitur in eo finis, vel inquantũ refertur ad mortale peccatũ, sicut ad finem, vt dictum est. Tertio modo potest intelligi ita, quòd multa venialia peccata constituant vnum peccatum mortale: quòd si sic intelligatur, quòd ex multis peccatis venialibus integraliter constituatur vnum peccatum mortale, falsum est: non enim omnia peccata venialia de mundo possunt habere tantum de reatu, quantum vnum peccatum mortale quod patet ex parte durationis: quia peccatum mortale habet reatum pœnæ æternæ: peccatum autem veniale reatum pœnæ tẽporalis, vt dictum est. Patet etiam ex parte pœnæ damni: quia peccatum mortale meretur carentiam visionis diuinæ, cui nulla alia pœna comparari potest, vt Chrysostomus dicit. Patet etiam ex parte pœnę sensus quãtum ad vermem conscientię, licet forte quantum ad pœnam ignis non sint improportionabiles pœnæ. Si vero intelligatur, quòd multa peccata venialia faciunt vnum mortale dispositiue, sic verum est sicut suprà ostensum est, secundum duos modos dispositionis, quo peccatum veniale disponat ad mortale.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Aug. loquitur in illo sensu, quòd multa peccata venialia dispositiue causant mortale.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ille idem motus sensualitatis, quipræcessit consensum rationis, nunquam fit peccatum mortale: sed ipse actus rationis consentientis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd morbus corporalis non est actus, sed dispositio quædam permanens: vnde eadem manens potest mutari, sed peccatum veniale est actus transiens, qui resumi non potest, & quantum ad hoc non est simile.

¶ Ad quartum dicendum, quòd dispositio, quę fit habitus, est sicut imperfectum in eadem specie: sicut imperfecta scientia dum perficitur fit habitus: sed veniale peccatum est dispositio alterius generis: sicut accidens ad formam substantialem, in quam nunquam mutatur.

ARTICVLVS V.

a ¶ Vtrum circunstantia possit facere de veniali mortale.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd circunstantia possit de veniali peccato facere mortale. Dicit enim Aug. in sermone de purgatorio, quòd si diu teneatur iracundia: & ebrietas si assidua sit, transeunt in numerum peccatorum mortalium: sed ira & ebrietas non sunt ex suo genere peccata mortalia, sed venialia: alioquin semper essent mortalia. ergo circunstantia facit peccatum veniale esse mortale.

¶ Præterea, Magister dicit 24. dist. 2. lib. sent. quòd delectatio si sit morosa, est peccatũ mortale: si autem nõ sit morosa, est peccatum venia le. sed morositas est quædam circunstantia: ergo circunstantia facit de peccato veniali mortale.

¶ Præterea, Plus differunt malum & bonum, quàm veniale peccatum & mortale, quorum vtrunque est in genere mali. sed circunstantia facit de actu bono malum: sicut patet, cum quis dat eleemosynã ꝓpter inanẽ gloriã. ergo multomagis potest facere de pctõ veniali mortale.

a ¶ Super Quæstionis octuagesimæoctauæ Articulum quintum.

¶ Num mutata specie actus de veniali fiat mortale.

IN articulo quinto eiusdem 88. quæstion. dubium occurrit, quo pacto dictum est quòd de veniali ex genere fit mortale ex parte agentis, dum constituitur in eo finis: & nunc dicitur, quòd circunstantia non facit de veniali mortale, nisi mutando speciem, manente nanque obiecto peccati venialis solo, impossibile est esse mutationem speciei: quia omnis mutatio specifica est ex obiectiua aliqua differentia. Constat autem, quòd quum quis intantum delectatur in verbis iocosis, quòd finem in eis constituit, manet idem obiectum, & non apponitur aliqua differentia obiectiua: vt patet ex hoc quòd in illamet fola specie peccati reponitur: non enim facile est fingere, ad quam aliam speciem reducitur. Non igitur oportet quotiens de veniali ex genere fit mortale, mutari speciem.

¶ Ad euidentiam huius sciendum est, quòd fi- cut in speculabilib⁹ prin cipia & conclusiones habent duas rationes formales, alteram secundum quod sunt cognoscibilia: patet nanque varietas rationum formalium ex hoc, quòd principia in se & conclusiones inter se in diuersis naturis constituuntur, omnia tamen principia conueniũt in hoc, quod vno modo cognoscibilia sunt, scilicet per seipsa: & similiter omnes conclusiones sunt cognoscibiles per aliud. Ita in appetibilibus finis, & quod est ad finem, duas habent rationes formales, alteram secundum res, quæ sunt finis & ad finem: alteram secũdum quod ad quid. sunt appetibilia: nam omnes fines distinguuntur secundum diuersas naturas rerum, & conueniunt in vno modo appetibilitatis, scilicet quia per se: & similiter ea, quæ sunt ad finem secundum naturas suas, distinguuntur, & conueniunt in vno modo appetibilitatis, scilicet ꝓpter aliud. Consideratur quoq; est, quod sicut in speculabilibus dupliciter contingit aliquid esse cognitum secũdum se, vel per aliud, scilicet ex parte rei, vel ex parte cognoscentis. Nã principia, quæ sunt ex se principia, sunt cognita per se ex meritis rei: propositiones autem, quæ à nobis, vt per se notæ accipiũtur, secundum se autem habent medium, ex parte cognoscentis sunt cognitæ per se. Et sicut propositio, quæ ex meritis rei significatæ est conclusio ex parte cognoscentis, transit in naturam principij, non secundum rem, sed secũdum cognoscibilis rationem, quod est mutare speciem non rei, sed cognoscibilis, ita in appetibilibus duobus modis cõtingit aliquid esse appetitum per se, vel per aliud, scilicet ex meritis rei, vt bonũ honestum & amabile per se, & vtile propter aliud, vel ex parte appetẽtis. & sic contingit appetibile propter se transire in appetibile propter aliud: & econuerso, vt patet in peruersis appetitibus vtentibus fruendis, & fruentibus vtendis. Et sic contingit vnũ appetibile transire in speciem alterius appetibilis, non secũdum mutationem rei, sed secũdum mutationem rationis appetibilis in ordine ad appetentem. Et sic est in proposito, nã quum quis ponit finem in peccato veniali, puta in verbis iocosis: verba iocosa, quæ ex meritis rei sunt in specie appetibilis propter aliud ex mala dispositione appetentis, mutantur in appetibile per se, dum in eis finis constituitur, & sic interuenit ibi mutatio speciei non secundum rem appetitam, sed ratione appetibilis in ordine ad appetentem. Et per hoc patet respõsio ad obiectionem. nam cum hoc, quòd peccatum illud mortale est in illamet & sola specie, in qua est veniale secundum rationem rei obiectæ, stat quòd sit in alia specie secũdum rationem formalem malem appetibilis vt sic & propterea & prius & nunc dicta sunt vera diuersimode intellecta. Merito autem sic dicimus, quia circunstantia finis, quæ vocatur Cur, sicut dupliciter superuenit veniali ex genere faciendo de veniali mortale: ita dupliciter variat speciem, proportionaliter sumpta, verbum nanque iocosum dupliciter fit ex fine mortali, primo ex parte obiecti: puta si ordinatur ad adulterium. Secundo ex parte agentis, puta si constituatur in eo finis. & sicut nunc fit mortale ex parte agẽtis, ita speciem apponitur ex parte obiectiua. Et per hoc patet respõsio ad obiectionem. Et per hoc patet, quòd peccatum veniale habet deordinationem circa ea, quę sunt ad finem, peccatum autem mortale habet deformitatem per hoc, quòd importat deordinationem respectu vltimi finis. vnde manifestum est, quòd circunstantia non potest de veniali peccato facere mortale manente circunstantia: sed solum tunc quando transfert in aliam speciem, & sit quodammodo differentia specifica moralis actus.

¶ AD PRIMVM ergo dicẽdum, quòd diuturnitas non est circunstantia trahens in aliam speciem, similiter nec frequentia vel assiduitas nisi forte per accidens ex aliquo superuenienti. Non enim aliquid acquirit nouam speciem ex hoc, quòd multiplicatur vel protelatur, nisi forte in actu protelato vel multiplicato superueniat aliquid, quod variet speciem puta inobedẽitia, vel contemptus vel aliquid huiusmodi. Dicendum est ergo, quòd cum ira sit motus animi ad nocendum proximo: si sit tale nocumentum, in quod tendit motus iræ, quod ex genere suo sit peccatum mortale, sicut homicidium, vel furtum, talis ira ex genere suo est peccatum mortale: sed quòd sit peccatum veniale, habet ex imperfectione actus inquantum est motus subitus sensualitatis. si vero sit diuturna, redit ad naturam sui generis per consensum rationis. Si vero nocumentum in quòd tendit motus iræ, esset veniale ex genere suo, puta cum aliquis in hoc irascitur contra aliquẽ, quòd vult ei dicere aliquod verbum leue & iocosum, quod modicum ipsum contristet, non erit ira peccatum mortale, quantumcunque sit diuturna, nisi forte per accidens: puta si ex hoc graue scandalum oriatur, vel propter aliquid huiusmodi.

¶ De ebrietate vero dicendum est, quòd secundũ suam rationẽ habet, quòd si peccatum mortale: quòd enim homo absq; necessitate reddat se impotentem ad vtendum ratione, per quam homo in deum ordinatur, & multa peccata occurrentia vitat, ex sola voluptate vini, expresse contrariatur virtuti, sed quòd sit peccatum veniale, contingit propter ignorantiam quandam vel infirmitatem: puta cum homo nescit virtutem vini aut propriam debilitatem, vnde non putat se inebriari: tunc enim non imputatur ei ebrietas ad peccatum, sed solum superabundantia potus. Sed quando frequenter inebriatur, non potest per hanc ignorantiam excusari, quin videatur voluntas eius eligere magis pati ebrietatem, quàm abstinere à vino superfluo. vnde redit peccatum ad suam naturam.

¶ Ad secundum dicendum, quòd delectatio morosa non dicitur esse peccatum mortale, nisi in his, quæ ex suo genere sunt peccata mortalia. In quibus si delectatio non morosa sit peccatum veniale, est ex imperfectione actus sicut & de ira dictum est. dicitur enim ira diuturna & delectatio morosa propter approbationem rationis deliberantis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd circunstantia non facit de bono actu malum, nisi constituens speciem peccati: vt supra etiam habitum est.

ARTICVLVS VI.

a ¶ Vtrum peccatum mortale possit fieri veniale.

AD SECVNDVM sic procedicur. Videtur. quòd peccatum mortale possit fieri veniale.

Aequaliter enim distat peccatum veniale à mortali, & econtrario. sed peccatum veniale fit mortale, vt dictum est. ergo etiam peccatum mortale potest fieri veniale.

¶ Præterea, Peccatum veniale & mortale ponuntur differre secundum hoc, quòd peccans mortaliter diligit creaturam plusquam deum, peccans autem venialiter diligit creaturam infra deum. contingit autem, quòd aliquis cõmittẽs id, quod est ex genere suo peccatũ mortale, diligat creaturam infra deum: puta si aliquis nesciens fornicationem simplicé esse peccatum mortale, & contrariam diuino amori, fornicetur: ita tamen quod propter diuinum amorem paratus esset fornicationem prætermittere, si sciret fornicando se contra diuinum amorem agere: ergo peccabit venialiter. & sic peccatum mortale potest fieri veniale.

¶ Præterea, Sicut dictum est, plus differt bonum à malo, quàm veniale à mortali. sed actus qui est de se malus, potest fieri bonus: sicut homicidium potest fieri actus iustitiæ, sicut patet in iudice, qui occidit latronem. ergo multo magis peccatum mortale potest fieri veniale.

¶ SED CONTRA est, quòd æternum nunquam potest fieri temporale: sed peccatum mortale meretur pœnam æternam. peccatum autem veniale temporalem pœnam. ergo peccatum mortale nunquam potest fieri veniale.

CONCLVSIO.

¶ Quamuis veniale malum imperfectum existens possit fieri mortale, non potest tamen mortale, cum sit actus malus perfectus, effici veniale: nisi forte ex aliqua actus imperfectione.

¶ RESPONDEO dicẽdũ, q̃ veniale & mortale differũt sicut perfectũ & imperfectum in gñe peccati vt dictũ est. Imperfectũ autẽ per aliquam additionẽ põt ad perfectionem venire. vnde & veniale per hoc, q̃ addirur ei deformitas ptinẽs ad genus pctĩ mortalis efficitur mortale: sicut cum aliquis dicit verbum otiosum, vt formetur. Sed id quod est perfectum, non potest fieri imperfectum per additionem. & ideo peccatum mortale non fit veniale per hoc, quòd additur ei aliqua deformitas pertinens ad genus peccati venialis: non enim diminuitur peccatum eius qui fornicatur, vt dicat verbum otiosum,

Mal. 9. 7. arti. 2. ad 18. & ar. 3. ad 9.

sum sed magis aggrauatur propter deformitatem adiunctam.
¶ Potest tamen id quod est ex genere mortale, esse veniale propter imperfectionem actus, quia non perfecte pertingit ad rationem actus moralis: cum non sit deliberatus, sed subitus: vt ex dictis patet, & hoc fit per subtractionem quandam, scilicet deliberatæ rationis, & quia à ratione deliberata habet speciem moralis actus, inde est quod per talem subtractionem soluitur species.
¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod veniale differt à mortali sicut imperfectum à perfecto, vt puer à viro. sit autem ex puero vir sed non conuertitur. Vnde ratio non cogit.
¶ Ad secundum dicendum, quòd si sit talis ignorantia, quæ peccatū omnino excuset, sicut est furiosi vel amentis, tunc ex tali ignorantia fornicationem committens, nec venialiter, nec mortaliter peccat. Si vero sit ignorantia non inuincibilis, tunc ignorantia ipsa est peccatum: & continet in se defectum diuini amoris, inquantum negligit homo addiscere ea, per quæ potest se in diuino amore conseruare.
¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut Aug. dicit in lib. contra Mendacium. Ea quæ sunt secundum se mala, nullo fine bene fieri possunt: homicidium autem est occisio innocentis: & hoc nullo modo bene fieri potest. Sed iudex qui occidit latronem, vel miles, qui occidit hostem reipublicæ, non appellantur homicidæ, vt Augustin. dicit in lib. De libe. arbi.

QVÆSTIO OCTVAGESIMA nona De peccato veniali, secundum se, in sex Articulos diuisa.

QVEINDE considerandum est de peccato veniali secundum se.
¶ Et circa hoc quæruntur sex. ¶ Primo vtrum peccatum veniale causet maculam in anima. ¶ Secundo de distinctione peccati venialis prout figuratur per lignū fœnum & stipulam. 1. Cor. 3. ¶ Tertio, vtrum homo in statu innocentiæ potuerit peccare venialiter. ¶ Quarto, vtrum angelus bonus vel malus possit peccare venialiter. ¶ Quinto, vtrum primi motus infidelium sint peccata venialia. ¶ Sexto, vtrum veniale possit esse in aliquo simul cum solo peccato originali.

ARTICVLVS. I.

¶ Virum peccatum veniale causet maculam in anima.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum veniale causet maculam in anima, Dicit enim Augustin. in lib. de pœnitentia, quòd peccata venialia, si multiplicentur, de corem nostrum ita exterminant, vt à cælestis sponsi ample xibus nos separent: sed nihil aliud est macula, quàm detrimentum decoris. Ergo peccata venialia causant maculam in anima.
¶ Præterea, Peccatum mortale causat maculam in anima propter inordinationem actus, & affectus ipsius peccantis: sed in peccato veniali est quædam deordinatio actus & affectus. Ergo peccatum veniale causat maculam in anima.
¶ Præterea, Macula animæ causatur ex contactu rei temporalis per amorem, vt suprà dictum est: sed in peccato veniali anima mordinato amore contingit rem tẽporalem. Ergo peceatum veniale inducit maculam in anima.
¶ SED CONTRA est, quod dicitur Ephe. 5. vt exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam non habentẽ maculam, aut rugam, Glos. id est, aliquod peccatum criminale. Ergo proprium peccati mortalis esse videtur quod maculum in anima causet.

3. qõ. 87. ar. 2. ad 3. & 4. dist. 16. qõ. 2. arti. 1. q. 2. ad 3. & qõ. 2. ad 3. & q. 1. ad 1. & ar. 2. q. 1. ad 1. Et mal. qõ. 7. ar. 11. cor. Et. Pſ. 34. to. 2.

CONCLVSIO.

¶ Peccatum veniale, cum non tollat habitum charitatis, neque aliarum virtutum, sed magis impediat actus illarum, non nisi per accidens maculam in anima inducere dicitur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut ex dictis patet, macula importat detrimentum nitoris ex aliquo contactu: sicut in corporalibus patet, ex quibus per similitudinem nomen maculæ ad animam transfertur. Sicut autem in corpore est duplex nitor, vnus quidem ex intrinseca dispositione membrorum & coloris: alius autem ex exteriori claritate superueniente, ita etiam in anima est duplex nitor. Vnus quidem habitualis quasi intrinsecus. Alius autem actualis quasi exterior fulgor. Peccatum autem veniale impedit quidem nitorem actualem, non tamen habitualem: quia non excludit neque diminuit habitum charitatis & aliarum virtutum, vt infrà patebit, sed solum impedit earum actum. macula autem importat aliquid manens in re maculata. vnde magis videtur pertinere ad detrimentum habitualis nitoris, quàm actualis. vnde propriè loquendo, peccatum veniale non causat maculam in anima. Et si alicubi dicatur maculam inducere, hoc est secundum quid inquantum impedit nitorem, qui est ex actibus virtutum.
¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Aug. loquitur in eo casu in quo multa peccata venialia dispositiue inducunt ad mortale. aliter autem non separarent ab amplexu cælestis sponsi.
¶ Ad secundum dicendum, quòd inordinatio actus in peccato mortali corrumpit habitum virtutis, non autem in peccato veniali.
¶ Ad tertium dicendum quod in peccato mortali anima per amorem contingit rem temporalem quasi finem. & per hoc totaliter impeditur influxus splendoris gratiæ, qui prouenit in eos, qui deo adhærent vt vltimo fini per charitatem, sed in peccato veniali non adhæret homo creaturæ, tanquam fini vltimo: vnde non est simile.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrũ conuenienter peccata venialia per lignũ, fœnũ, & stipulã designẽtur.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quod inconuenienter peccata venialia per lignum, fœnum & stipulam designentur. Lignum enim, fœnum & stipula dicuntur superædificari spirituali fundamento, sed peccata venialia sunt præter spirituale ædificium: sicut etiam quælibet falsæ opiniones sunt præter scientiam. Ergo peccata venialia non conuenienter designantur per lignum, fœnum & stipulam.
¶ Præterea, ille qui ædificat lignum, fœnum & stipulam, sic saluus erit quasi per ignem, sed quandoque ille, qui committit peccata venialia, non erit saluus etiã per ignem: puta cum peccata venialia inueniuntur in eo, qui decedit cũ peccato mortali. Ergo inconuenienter per lignum, fœnum & stipulam peccata venialia designantur.
¶ Præterea, Secundum Apostolum alij sunt, qui ædificant aurum, argentum, lapides prætiosos, id est amorem dei & proximi & bona opera, & alij, qui ædificant lignum, fœnum, & stipulam, sed peccata venialia committunt etiam illi, qui diligunt deum & proximum, & bona opera faciunt. dicitur enim 1. Ioan. 2. Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus. Ergo non conuenienter designantur peccata venialia per ista tria.
¶ Præterea, Multo plures differentiæ & gradus sunt peccatorum venialium q̃ tres: ergo inconueniunter sub his tribus cõprehẽduntur.
¶ SED CONTRA est quod Apostolus 1. ad Cor. 3. dicit de eo, qui superædificat lignum, fœnum & stipulam, quod saluus erit quasi per ignem, & sic patietur pœnam, sed non æternam, reatus autem pœnæ temporalis proprie pertinet ad peccatum veniale, vt dictũ est. Ergo per illa tria significantur peccata venialia.

CONCLVSIO.

¶ Quæcunque venialia peccata ad lignum, fœnum, & stipulam reducuntur, secundum eorum grauitatem, & purgationem.

¶ RESPONDEO dicendum quòd quidam intellexerũt fundamentum esse fidem informem, super quam aliqui ædificant bona opera, quæ figurantur per aurum, argentum & lapides prætiosos: quidam vero peccata etiam mortalia quæ figurantur secundum eos, per lignum, fœnum, & stipulam. Sed hanc expositionem improbat Augustinus in libro de fide, & operibus: quia, vt Apostolus dicit ad Gal. 5. Qui opera carnis facit, regnum dei non consequetur, quòd est saluum fieri. Apostolus autem dicit, quod ille qui ædificat lignũ, fœnum & stipulam, saluus erit quasi per ignem. vnde non potest intelligi, quod per lignum, fœnum & stipulã peccata mortalia designẽtur. Dicunt ergo quidã, quod per lignum, fœnum & stipulã significantur opera bona, quæ superædificantur quidem spirituali ædificio, sed tamen commiscent se eis peccata venialia: sicut cum aliquis habet curam rei familiaris, quod bonum est, commiscet se superfluus amor, vel vxoris, vel filiorum, vel possessionum: sub deo tamen, ita scilicet quod pro his homo nihil vellet facere cõtra deũ. Sed hoc iterũ nõ videtur conuenienter dici. Manifestũ est enim, quod omnia opera bona referuntur ad charitatem dei & proximi. vnde pertinent ad aurum, argentum & lapides pretiosos. non ergo ad lignum, fœnum, & stipulã.
¶ Et ideo dicendum est, quod ipsa peccata venialia, quæ admiscent se procurantibus terrena, significantur per lignum, fœnum & stipulam. sicut enim huiusmodi congregantur in domo, & non pertinent ad substantiam ædificij, & possunt comburi ædificio remanente: ita etiã peccate venialia multiplicantur in homine, manente spirituali ædificio, & pro istis patitur ignem, vel temporalis tribulationis in hac vita, vel purgatorij post hanc vitã, & tamen salutẽ consequitur æternã.
¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd peccata venialia non dicuntur superædificari spirituali fundamento, quasi directẽ supra ipsum posita, sed quia ponuntur iuxta ipsum: sicut accipitur ibi, Super flumina Babylonis, id est iuxta, quia peccata venialia non destruunt spirituale ædificium, vt dictum est.
¶ Ad secundũ dicendum, quòd non dicitur de quocunque ædificante lignũ, fœnum & stipulã, quod saluus sit quasi per ignẽ: sed solum de eo, qui ædificat suprà fundamentum, quòd quidem non est fides informis, vt quidem æstimabant, sed fides formata charitate: secundum illud Ephe. 3. in charitate radicati & fundati. Ille ergo qui decedit cum peccato mortali & venialibus, habet quidem lignum, fœnum & stipulam, sed nõ sunt superædificata supra fundamentum spirituale: & ideo non erit saluus, sic quasi per ignem.
¶ Ad tertium dicendum, quod illi, qui sunt abstracti à cura temporalium rerum, etsi aliquando venialiter peccent, tamen leuia peccata venialia committunt: & frequentissime per feruorem charitatis purgantur. vnde tales non superædificant venialia: quia in eis modicum manent: sed peccata venialia ipsorum, qui circa terrena occupantur, diutius

diutius manent: quia non ita frequenter recurrere possunt ad huiusmodi peccata venialia delenda per charitatis feruorem.
¶ Ad quartum dicendum, quòd sicut Philosophus dicit in 1. de cælo. Omnia tribus includuntur, scilicet principio, medio, & fine, & secundum hoc omnes gradus venialiũ peccatorum ad tria reducuntur, scilicet ad lignum quod diutius manet in igne: ad stipulam, quæ citissime expeditur: ad fœnum quòd medio modo se habet secundum quod peccata venialia sunt maioris vel minoris adhærentiæ, vel grauitatis citius vel tardius per ignem purgantur.

4. distin. 21. quæ. 2. qõ. 2. 1. cõ. & q. 2. 6. & distin. 46. qõ. 2. ar. 3. q. 3. ad 3.

Quæstio.

¶ Super Quæstionis octuagesimæ nonæ Articulum tertium.

¶ Num primus homo peccare potuerit venialiter, antequam peccaret mortaliter.

OMissis articulis primis quæst. 89. in tertio articulo, dubiũ occurrit ex Sco. in 21. distinct. secundi sentent. tenẽte quòd in statu innocentiæ potuit homo peccare venialiter absque mortali peccato: arguitque quadrupliciter ad hoc. Primo, quia donum originalis iustitiæ non perfectius coniungebat hominem vltimo fini, quàm quæcunque gratia gratum faciens coniungit nunc viatorem: sed cum gratia quæcunque viatoris nunc stat veniale peccatum: quia si dixerimus, quia peccatũ non habemus &c. ergo.
¶ Præterea, Adam tunc potuit commitere veniale ex genere, puta dicere verbũ otiosum. ergo.
¶ Præterea, Sequeretur quòd mortale & veniale æque repugnarent rectitudini status innocentiæ: quia vtrunque est ei impossibile & eorum Peret eum.
¶ Præterea, Ab extremo ad extremum non fit transitus nisi per medium: sed veniale medium est inter iustitiam & mortale. ergo.
¶ Ad primum horum dicitur, quòd peccat secundum non causam vt causam, & secundum figuram dictionis mutando sic vel plura in magis, vel econuerso. Iustitia enim originalis non quia magis, sed quia sic vel pluribus modis: coniungebat vltimo fini, repugnat peccato veniali quia sic coniungebat vltimo fini, vt omnino inferius infallibiliter ordinaretur sub suo superiore. Et cum cõtra hãc rationẽ instat Sco. quia peccatum veniale committitur etiam in parte superiori, vt patet de primis motibus infidelitatis: patet responsio ex littera, scilicet quòd ipsa pars superior, vt habent motus indeliberatos, habet rationem inferioris respectu suipsius, vt deliberans est. vnde per inferius & superius hic non ipsæ partes animæ intelliguntur sed officia ipsa quòd sunt. sed officia ita quòd ille status habeat, quòd quandiu supremum officium deo suberatur, inferiora officia cuiuscunque partis sine infallibili ordine rectè superiori officio subdebantur. vnde Scot. ab officio ad portionem animæ delinquit. Et quoniam hæc doctrina, vt patet in littera ex Aug. 14. De ci. Dei, est recta. sic exponitur: quia apud ipsum inferius & superius officio distinguuntur.

2. distin. 40. ar. 3. & 3. distin. 24. ar. 4. q. 3. Et mal. q. 2. ar. 8. ad 1. & qõ. 7. ar. 8.

ARTICVLVS III.

¶ Virum homo in statu innocentiæ potuerit peccare venialiter.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd homo in statu innocentiæ potuerit peccare venialiter: quia super illud 1. ad Timoth. 2. Adam non est seductus, dicit glos. Inexpertus diuinæ seueritatis in eo falli potuit: vt crederet veniale esse commissum: sed hoc non credidisset nisi venialiter peccare potuisset. Ergo veni aliter peccare potuit non peccando mortaliter.
¶ Præterea, Augustin. dicit 2. super Gen. ad litteram, Non est arbitrandum, quòd esset hominẽ deiecturus tentator, nisi præcessisset in anima hominis quædam elatio comprimenda, elatio autem deiectionem præcedens, quæ facta est per peccatum mortale, non potuit esse nisi peccatum veniale. Similiter etiam in eodem Augustin. dicit, quòd virum solicitauit aliqua experiendi cupiditas, cum mulierem vidisset, sumpto vetito pomo, non esse mortuam: videtur etiam fuisse in Eua aliquis insidelitatis motus in hoc, quòd de verbis Domini dubitauit vt patet per hoc quod dixit, Ne forte moriamur: vt habetur Gene. 3. hæc autem videntur venialia peccata. Ergo homo potuit venialiter peccare antequam mortaliter peccaret.
¶ Præterea, Peccatum mortale magis opponitur integritati primi status, quàm peccatum veniale: sed homo potuit peccare mortaliter non obstante integritate primi status. Ergo etiam potuit peccare venialiter.
¶ SED CONTRA est quod cuilibet peccato debetur aliqua pœna: sed nihil pœnale esse potuit in statu innocentiæ, vt Augustin. dicit 14. De ciui. Dei. ergo non potuit peccare aliquo peccato, quo non eijceretur ab illo in tegritatis statu: sed peccatum veniale non mutat statum hominis. Ergo non potuit peccare venialiter.

CONCLVSIO.

¶ Non potuit primus homo in statu innocentiæ venialiter peccare, antequam peccaret mortaliter.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd communiter ponitur, quòd homo in statu innocentiæ non potuit venialiter peccare. hoc etiam non est sic intelligendum quasi id quod nobis est veniale, si ipse committeret, esset sibi mortale propter altitudinem sui status: dignitas enim personæ est quædam circunstantia aggrauans peccatum, non tamen transfert in aliam speciem: nisi forte superueniente deformitate inobedientiæ, vel voti, vel alicuius huiusmodi. Quod in proposito dici non potest: vnde id, quòd est de se veniale, non potuit transferri in mortale propter dignitatem primi status. sic ergo intelligendum est, quòd non potuit peccare venialiter, quia non potuit esse, vt committeret aliquid quod esset de se peccatum veniale antequam integritatem primi status amitteret peccando mortaliter.
¶ Cuius ratio est quia peccatum veniale in nobis contingit, vel propter imperfectionem actus: sicut subiti motus in genere peccatorum mortalium, vel propter inordinationem existentem circa ea, quę sunt ad finem, seruato debito ordine ad finem: vtrunque autem horum contingit propter quendam defectum ordinis ex eo, quòd inferius non continetur firmiter sub superiori: quòd enim in nobis insurgat subitus motus sensualitatis, contingit ex hoc, quòd sensualitas non est omnino subdita rationi. Quòd vero insurgat subitus motus in ratione ipsa, prouenit in nobis ex hoc, quòd ipsa executio actus rationis non subditur deliberationi, quę est ex altiori bono, vt suprà dictum est. Quòd vero humanus animus inordinetur circa ea, quę sunt ad finem seruato debito ordine ad finem, prouenit ex hoc, quòd ea, quę sunt ad finem, non ordinantur infallibiliter sub fine, qui tenet summũ locum quasi principium in appetibilibus, vt suprà dictum est. In statu autem innocentię, vt in primo habitum est. erat infallibilis ordinis firmitas, vt semper inferius contineretur sub superiori, quandiu summum hominis contineretur sub deo: vt etiam Augustin. dicit 14. De ciui. dei, & ideo oportebat quod inordinatio in homine non esset, nisi inciperet ab hoc, quòd summum hominis non subderetur Deo: quod fit per peccatum mortale. Ex quo patet, quòd homo in statu innocentię non potuit peccare venialiter, antequam peccaret mortaliter.
¶ AD PRIMVM ergo dicẽdum, quòd veniale non sumitur ibi secundum quod nunc de venialibus loquimur: sed dicitur veniale quod est facile remissibile.
¶ Ad secundum dicendum, quòd illa elatio, quę præcessit in animo hominis, fuit primum hominis peccatum mortale: dicitur autem præcessisse deiectionem eius in exteriorem actum peccati. Huiusmodi autem elationẽ subsecuta est, & experiẽdi cupiditas in viro & dubitatio in muliere: quę ex hoc solo in quãdam aliam elationem prorupit, quòd præcepti mentionem à serpente audiuit, quasi nollet sub precepto contineri.
¶ Ad tertium dicendum, quòd peccatũ mortale intantum opponitur integritati primi status, quòd corrumpit ipsum: quod peccatum veniale facere non potest, & quia non potest simul esse quęcunque inordinatio cum integritate primi status, consequens est quòd primus homo non potuerit peccare venialiter antequã peccaret mortaliter.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Virum angelus bonus vel malus possit peccare venialiter.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd angelus bonus vel malus possit peccare venialiter. Homo enim cum angelis conuenit in superiori animæ parte quæ mens vocatur: secundum illud Greg. in Homil. Homo intelligit cum angelis: sed homo secundum superiorem partem animæ potest peccare venialiter. Ergo & angelus.
¶ Præterea, Quicunque potest quod est plus, potest etiam quod est minus: sed angelus potuit diligere bonum creatum plus quàm deum, quod fecit peccando mortaliter. Ergo etiam potuit bonum creatum diligere infra deum inordinate, venialiter peccando.
¶ Præterea, Angeli mali videntur aliqua facere, quæ sunt ex genere suo venialia peccata. prouocando homines ad risum, & ad alias huiusmodi leuitates: sed circunstantia personę non facit de veniali mortale vt dictum est, nisi speciali prohibitione superueniente, quod non est in proposito. Ergo angelus potest peccare venialiter.
¶ SED CONTRA est, quòd maior est perfectio angeli, quàm perfectio hominis in primo statu: sed homo in primo statu non potuit peccare venialiter. Ergo multo minus angelus.

mal. qõ. 7. ar. 9.

CONCLVSIO.

¶ Angelus bonus cum sit charitate firmatus, nõ potest venialiter peccare: sed angelus malus, cum nullam habeat charitatem, omnis eius actus voluntarius, peccatum mortale est.

¶ RESPONDEO dicendum quòd intellectus angeli, sicut in primo dictum est, non est discursiuus: vt scilicet procedat à principijs

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Annot. a ¶ *Super Quæstionis octuagesimænonæ Articulum quintum*

IN artic. 5. nota titulum, quòd loquitur tantum de primis motibus sensualitatis & non de omnibus motibus infidelitú: & non mireris si differo disputationem de alijs in locum proprium.

a ¶ *Super Quæstionis octuagesimænonæ Articulum sextum.*

¶ *Num defectus ætatis, in qua deficit vsus rationis excusans à mortale, magis excuset à veniali.*

Quæstio. IN articu. 6. eiusdem 89. quæst. dubium duplex occurrit circa illa verba, Multo magis excusat eú à peccato venialí, &c. primum, quia aut author intendit simpliciter de venialí, aut tantú de veniali ex genere. Si simpliciter, falsum est quod defectus rationis excusans à mortali, excuset à venialí, vt patet in primis motibus, quos defectus rationis deliberantis excusat à mortali, & non à veniali. Si de venialí ex genere tantum, non infert intentum, quòd originale eú veniali solo non inueniri possit: dicet enim quispiam, quòd puer in originali existens ante plenum vsum lib. arb. incipiens aliqualiter semiuti libero arb. vt contingit in somnolentis, peccare potest appetendo aliquod delectabile illicitú, puta concubitum puellæ: quod propter imperfectionem actus indeliberati erit veniale.

¶ Secundum dubiú est. vnde valet ly multo magis: videtur enim aut æquale attendendo ad vsum rationis, aut minus attendendo, quod minus requiritur ad faciendum aliquid imperfectum, quàm perfectú, peccatum enim mortale constat esse perfectú, & veniale imperfectum, & quòd non omne excusans à maiore, excusat à minore: vt patet in infidelibus, qui excusan tur ab infidelitatis peccato, si nihil audierunt, & non ab alijs, à quibus cauerent, si essent Christiani.

¶ Ad hæc dubia dicitur, quòd quum in litera explicite dicatur, Multo magis excusat à veniali, si committat aliquid quod sit ex genere suo tale: dubium non est quòd de venialí ex genere in illis verbis loquitur, & intendit q̃ puero committente aliquid mortale ex genere, & aliquid veniale ex genere, si defectus ætatis excusat eum à mortali, excusat etiam à venialí & multo magis. Et quòd excuset etiam à veniali, in promptu est ratio: quia vtrunque libertatẽ exigit, & conuenit in hoc, quod est fieri posse deliberate & indeliberate: potest em quis deliberate verbú otiosum dicere, & habere primum motum ad dicendum illud, & desistere. vnde si impedita libertas excusat ab actu mortali, quia cõstituit ipsum extra mortale genus, excusat quoque eadẽ ratione ab actu venialí, q̃ extra mortale quoq; genus constituit ipsum. Quòd autẽ multo magis excuset à venialí, ratio est: quia in maiori includitur minus, constat autem q̃ cæteris paribus, ex parte agentis peccatum veniale & mortale ex genere se habẽt sicut maius & minus: propter q̃ si impedimentum libertatis sat est ad faciendum, quod actus tam malus, scilicet ex genere mortalis cõmissus à puero, sibi non imputatur, à fortiori sufficit ad faciendum, quòd actus minus malus ei nõ imputetur: sicut si quis in bello occidendo excusat ab homicidio, deprædando excusatur à rapina, eadem ratione. Et quum contra hanc responsionem objeciturr: quia non habetur intentum vniuersaliter de omni peccato veniali: respondetur quòd ex hoc habetur intentum vniuersaliter: quia peccatum veniale ex imperfectione actus præsupponit libertatem sufficientem ad peccatum mortale: quia præsupponit, quod possit à libera ratione impediri. vnde puero, qui à commisso actu mortali excusatur propter defectum libertatis, non imputatur etiam quicunq; motus in actum peccati mortalis, vel venialis propter defectum libertatis exactæ ad præueniendum, impediendum & dominandum his motibus. Et simile esset de somnolento si nulla præcessisset culpabilis occasio vel superfluitatis somni vel occurrentis cogitationis, quæ in proposito non habent locum: quia defectus ætatis prohibens libertatem, culpabilis omnino est. Sufficienter igitur author docuit de perfectis actibus moralibus in genere moralis & venialis tractans, vt ex illis imperfectos etiam sciremus: vt declaratum est.

¶ Ad obiectiones autem contra secundum dubium dicitur, quòd licet ad peccandum venialiter minus libertatis sufficiat in exercitio, quàm in mortali, quia absque deliberatione peccatur venialiter: non tamen minus sufficit in facultate: quia non peccatur venialiter absque libera facultate dominandi super singulos motus, quæ libertas absque plena libertate non est. Nec recte instatur contra illam regulam, Excusans à maiore excusat à minore: quoniam inclitur cæteris paribus, constat autem quod non sunt cætera paria in inflantia: quia lumen rationis est in infidelibus ostendens illis bona moralia, quæ non sequuntur. vnde illi qui excusantur à peccato infidelitatis, quod est maius: excusantur quoq; à peccato omissionis sacramenta fidei non recipiendo, quod est minus, quia hic cessat libertas, quæ in alijs adest. Et licet cognitum, &c. & non à peccato fornicationis, quod est ratione naturali prohibitum.

Sic est factus homo, vt concupiscentiam sentire non deberet. hoc autem debitum videtur homini remissum per gratiá baptismalem, quam infideles non habent. Ergo quandocunque infidelis concupiscit, etiam si non consentiat, peccat mortaliter contra debitum faciens.

¶ SED CONTRA est quod dicitur Act. 2. Non est personarum acceptor deus. q̃ ergo vni non imputat ad damnationem, nec alteri, sed primos motus fidelibus non imputat ad damnationem. Ergo etiam nec infidelibus.

CONCLVSIO.

¶ Primos infidelium motus mortalia existimare peccata irrationabile est, nisi eis consentiant.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd irrationabiliter dicitur, quòd primi motus infidelium sint peccata mortalia, si eis non consentiát, & hoc patet dupliciter. Primo quidem, quia ipsa sensualitas non potest esse subiectum peccati mortalis vt suprà est habitum. est autem eadem natura sensualitatis in infidelibus & fidelibus. vnde non potest esse, quòd solus motus sensualitatis in infidelibus sit peccatum mortale. Alio modo ex statu ipsius peccantis: nunquam enim dignitas personæ diminuit peccatum, sed magis auget, vt ex supra dictis patet. vnde nec peccatum est minus in fideli, quá in infideli, sed multo maius, Nã & infidelium peccata magis merentur veniam propter ignorantiam, secũdum illud 1. ad Timoth. 1. Misericordiam dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate mea. & peccata fidelium aggrauantur propter gratiæ sacramenta: secundum illud Heb. 10. Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui sanguinem Testamenti, in quo sanctificatus est, pollutum duxerit.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd Apostolus loquitur de damnatione debita peccato originali, quæ auferrur per gratiam Iesu Christi, quamuis maneat concupiscentiæ fomes. vnde hoc quod fideles concupiscunt, non est in eis signum damnationis originalis peccati, sicut est in infidelibus. Et hoc etiam modo intelligendum est dictum Anselmi. Vnde patet solutio ad secundum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illud debitum non concupiscendi erat per originalem iustitiam: vnde id quod opponitur tali debito, non pertinet ad peccatum actuale, sed ad peccatum originale.

ARTICVLVS VI.

a ¶ Virum peccatum veniale possit esse in aliquo cum solo originali.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd peccatum veniale possit esse in aliquo cum solo originali. Dispositio enim præcedit habitum. sed veniale est dispositio ad mortale, vt supra dictum est. ergo veniale in infideli, cui non remittitur originale, inuenitur ante mortale: & sic quandoque infideles habent peccata venialia cum originali sine mortalibus.

¶ Num primæ cogitatio homini occurrens quæm primum rationis vsum habuerit, scit de seipso deliberare. Quæstio.

¶ In eo. 6. articu. quæstio. 89. circa illa verba, Primum q̃ tunc homini cogitandum occurrit, est deliberare de seipso: dubia duo occurrunt. Primo est an hoc intelligaẽ de facto, an de debito, id est, an ita sit, q̃ homini incipienti habere vsum lib. arb. occurrat de facto hęc cogitatio, an occurrere debeat: q̃a scilicet tenet ad hoc cogitãdũ. Si eũ intelligitur, q̃ de facto ita est, in primis falsum assumitur. nã primũ occurrẽs est bonũ, q̃ naturaliter appetitur: deinde

hoc aut voluntarie dicitur, aut propter rationẽ in responsione ad tertiũ alla tã: quia scilicet finis est prior in intentione: ipse autem met est finis, ad quẽ alia ordinat. Sed hæc responsio non concludit illud tum quia falsum est, q̃ ipsemet sit finis, cum sit propter aliud: tũ qa ex hoc, quòd ipsemet occurrit de ipso fit deliberatio. Demũ quia nõ experimur in nobis, quod nobis primo hæc cogitatio occurrat. Si autem intelligitur de debito, probandum esset hoc.

¶ Et si ratio in litera posita affertur, tunc insurgit secũdum dubiũ: quia aut intendit, quòd ipsemet primo occurrit vt finis, aut vt ad finẽ. Si vt finis, non oportet quod deliberet de ipso, sed sufficit, q̃ non amet se plusquã deum. Et sic nullo præcepto affirmativo tenebitur pro tũc ad ordinandum se, sed negativo, scilicet nõ in ordinate amandum se: cuiꝰ obseruatio stat cũ peccato veniali, & voluntate studẽdi in Grãmatica sicut ad finẽ. & sic verba corporis articuli consonant, scilicet deliberare de seipso: sed ratio allata in litera in responsione ad tertium nihil valet: & cum sola sit allata, omnia sunt rationis fundamento restant.

¶ Ad has dubitationes simul respondendo dicitur, quòd verba literæ intelliguntur non solum de debito, sed de facto, & de seipso quodammodo vt fine, & quodammodo vt ad finem.

¶ Ad cuius euidentiam aduertendum est, quòd in occurrẽte primo fine inueniũtur duo, scilicet quòd appetitur, & cui appetitur. primum est amatum amore concupiscẽtiæ: secundũ amore amicitiæ. Et qa amabile quidem bonũ, vnicuiq; autem proprium: & amicabilia, quæ sunt ad alios, veniũt ex amicabili ad se. primũ, cui appetitur, est ipsemet appetens: & quia concipitum ordinatur ad amatũ amicitia, & non econtrario. ideo primus simpliciter finis occurrens appetenti, est ipsemet qui est finis omnium concupiscibilium, ad quẽ omnia concupiscibilia naturaliter ordinantur: qa ergo finis est prior in intẽtione & ipsemet puer est finis primo amatus amicitia, cui primo concupiscit de facto: oportet quòd principiũ de facto occurrẽs pueri voluntati, sit ipsemet, ad quem alia cõcupiscibilia ordinet. Cõpleto autem hoc naturali occurso, quo puer vult naturaliter sibi bonũ ac beatitudinẽ, cõsequens est, vt statim de præcipue amato, quod iã occurrit, id est, de seipso solicitus sit, quid ei appetendũ sit. Ex hoc enim pendet, quid operandũ, quid solicitandum, quid patiendum, & quicquid aliud subest eius potestati. Et quoniam ipse secundũ seipsum est magis amatus, quàm ipsemet secundũ partes seu partiales rationes suas, consequens est, quòd primum solicitans pueriũ, est deliberare, quid sibi secundum seipsum totum non secundum hunc vel illũ respectũ appetẽdum est. hoc autem est deliberare de seipso, & ordinare se ad finẽ: quia id, q̃ ipse ordinatur. Vnde si sibi appetendum censuerit bonum honestũ in cõsudine collocans: quamuis imperfecte & inchoatiue: non plus em exigitur à puero, si non omissionis reus erit: vt in litera dicitur in respõsione ad tertiũ. ¶ Ex his autem dicitur ad obiecta cõtra primũ, quòd de facto occurrere seipsum, vt finem amatum amicitia: dum primo concupiscitur bonum, ratione alteri, ergo sibi similiter q̃ de facto occurrit ipsemet, vt deliberabilis, quandoquidem ordo nulla tunc culpa peruersus est, ideo naturæ ordinẽ facti series, quantũ ad occursum sequitur. Veruntamen est, quòd occursum illũ non necessario sequitur. Veruntamen est, quòd occursum illũ non necessario voluntas amplectitur: sed põt non cogitare & omittere, vt in litera dicitur. vnde nihil obstat, quòd bonum aut beatitudo primo occurrat: quia, vt cõcupiscibile verũq; occurrit, nec quod ipse primo occurrit vt finis: imo ex hoc habetur ratio, quòd non volũtarie dicitur: quia finis est præcipue amatus: & de ipso primo solicitudo sequitur, & sic esse finem amatũ amicitia, sequitur ipsum esse primum deliberare: est enim sic finis, quod potest esse ad alium finem: & propterea nõ est falsum, ipsum esse finem, nec impertinens intẽtæ, conclusioni. Et per hoc patet solutio reliquarum obiectionum.

¶ Num in aliquo veniale præcedere possit mortale cum solo originali. Quæstio.

¶ In eodem sexto articulo quæstionis octuagesimænonæ, dubium adhuc superest in tertij argumẽti responsione: quia quũ deliberatio de ipso fiat in tempore: quia deliberare in tempore fit intra tempus deliberationem mensurans, potest puer peccare venialiter, puta curiose videdo transeuntem equum inter deliberandum de fine: & sic quũ non teneatur ad eligẽdum finẽ debitum ante terminatam deliberationẽ, sequitur quòd poterit peccare veniali ter ante peccatum mortale: & tamen quàm cito potest dat operã de liberationi de seipso.

¶ Ad hoc dicitur, quòd non quàm citius potest deliberat, qui inter deliberandum ad aliud diuertit: quum enim virtus vnita sit maior, seipsa disperset, & a maiori virtute citius fiat aliquid, quàm à minore, cæteris partibus, eõ sequens est vt citius deliberet non diuertens: quàm diuertens ac per hoc qui ad aliud aspicit vane, non quàm cito potest deliberat, libere vim suam minuens: & sic reus est omissionis præcepti, diuertendo, non quàm ci to potest deliberando. & quamuis non teneatur ante terminum deliberationis eligere: tenetur tamen ante terminum nullum impedimentũ apponere charitati: & propterea apponendo peccat mortaliter ante terminum: sicut deliberationi operam non dans ante instans, quod terminasset deliberationem, peccat omissione.

¶ Num infans baptizatus in principio suæ discretionis teneatur in Deum conuerti. Quæstio.

¶ Circa eundem articulum sextum quæstionis octuagesimænonæ, duplex quæstio ex dictis insurgit. prima est an infans baptizatus teneatur in principio suæ discretionis ad conuersionem in deum, sicut de non baptizato dictum est. Secunda est, quòd si teneatur, an quilibet baptizatus, sit de hac præcepti obseruatione dubius: & teneatur consequenter consiteri tanquam de dubio.

¶ Ad primam quæstionem dicendum est, quòd quum præceptum istud fundetur super processu naturæ, & gratia spiciat naturam per modum naturæ: absque dubio tenetur puer baptizatus ad deliberãdũ de seipso in principio suę discretionis vna ratione, scilicet propter impletionem præcepti: non baptizatus vero duabus rationibus, scilicet propter præceptũ & propter delendũ peccatum originale.

¶ Ad secundum vero libẽtius audirem quid dicendum, quàm dicerem: videtur tamen mihi, quòd quia nunquã est amor dei otiosus, charitas infusa baptizato infanti exit in actũ in primo actu naturali: sicut de angelis creatis in gratia dictũ fuit. & quod statim occurrẽte seipso vt deliberabili infusa fides deliberandi solicitudinem soueat ad bonum honestũ præsentandum cooperando, inclinando ad hoc intellectum: & consequenter charitas inclinet appetitum ad honestum prosequendum: & sic constituit sibi verum vltimũ finem, quãuis confuse. Et licet hoc videatur verum, vt in pluribus: non oportet tamen in omnibus sic esse non solem propter libertatem, sed propter cõplexionem & malam assuetudinẽ ante actus discretionis. vnde fit quod pars sensitiua magis mouebit ad assueta delectabilia mala, quàm fides & charitas ad honestum: propter quod non parui refert, vt assuescat puer ad audiendum spiritualia & honesta. Determinatur enim habitus fidei infusus ex propositis ex auditu, & charitas illam sequitur. De confessionis autem necessitate patet quid dicendum: debet enim conteri & confiteri quis sicut de alijs incertis, nisi quòd aliquid minus ad confessionem huius sufficere videtur, sci licet in communi confiteri de occultis, intendendo de omnibus: quia incertitudo ista communis est toti generi humano, propter quod nemo scit vtrum odio vel amore dignus sit.

¶ Super

2.2.qõ. 158. ar. 1. ad 3. et 2. dist. 24. qõ. 3. ar. 2. co. & 3. di. 23. qõ. 1. a. 3. q. 2. ad 3. & 4. dist. 33. q. 1. art. 3. q. 2. ad 3. & veri. q. 26. ar. 6. ad 16. Et mal. q. 7. ar. 8. & quol. 4. ar. 21. & Ro. 8. principio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ *Super Quæstionis nonagesimæoctauæ Articulum primum.*

Annot. Infrà q. 91. art. 1. co. & q. 92. artic. 1. cor. & q. 94. art. 3. cor.

IN resonsione ad secundum primi artic. q. 90. nota proportionem inter syllogismum speculatiuum & practicum, q̃ ille totus in intellectu est, iste autem in intellectu principia, quæ sunt leges, cõclusionem autẽ in operatione habet, quod de practico in actu practici exercito intelligitur, vt ex supradictis patet. In actu liquidem cognitionis habet suam singularem conclusionem, sicut est speculatiuus intellectus: propter quod electio, quæ est voluntatis actus, cõclusio dicitur consilij.

Annot. ¶ In resonsione ad tertium eiusdem articuli, nota quòd intellectus opus ad hoc, q̃ lex sit, sola motione voluntatis eget: voluntatis autem op̃ ad hoc, quod lex sit eget & motione & regulatione intellectus, motione quidẽ quia voluntas nõ mouetur nisi à cognito: regulatione autem quia voluntas irregulata est iniquitas. & est sermo de voluntate creata: diuina enim est lex legum.

a ¶ *Super Quæstionis nonagesimæ Articulum secundum.*

Annot. IN Artic. 2. eiusdem quæstio. in resõsione ad primum, nota in quo differunt præcepta & in lege contenta & à principibus seu prælatis facta. Lex ordinem ad commune bonum continet: præceptum autem ordinem illum applicat ad singulares fines subordinatos bono communi: propter quod præcepta, quæ bono cõmuni non subordinantur, præcepti vim non habent.

a ¶ *Super Quæstionis nonagesimæ Articulum tertium.*

¶ *Num quippiam in bonum commune ordinare ad multitudinẽ spectet, vel ad principem, multitudinis vicem gerentem.*

Quæstio. IN Artic. 3. eiusdem qõ. dubium occurrit circa illa verba, Ordinare aliquid in bonum cõmune est totius multitudinis, vel alicuius vicem gerentis totius multitudinis. hoc enim esse falsum constat, non solum in deo qui ordinat in bonum commune totius vniuersi, & non est vicarius vniuersi: sed in Papa, qui nec est multitudo populi Christiani, nec est eius vicarius, sed Iesu Christi, & legem ponit ecclesiæ cuncta: & in patrefamilias qui ordinat ad commune bonum familiæ, & non est eius vicarius.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Virum lex sit aliquid rationis.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd lex non sit aliquid rationis. Dicit enim Apostolus ad Roma. 7. Video aliam legẽ in membris meis, &c. sed nihil quod est rationis, est in membris: quia ratio non vtitur organo corporali. Ergo lex non est aliquid rationis.

¶ Præterea, In ratione non est nisi potentia habitus & actus: sed lex non est ipsa potentia rationis. Similiter etiam non est aliquis habitus rationis: quia habitus rationis sunt virtutes intellectuales, de quibus suprà dictum est nec etiam actus rationis est quia cessante rationis actu lex cessaret, puta in dormientibus. Ergo lex non est aliquid rationis.

¶ Præterea, Lex mouet eos, qui subijciuntur legi ad recte agendum, sed mouere ad agendum proprie pertinet ad voluntatem: vt patet ex præmissis. ergo lex non pertinet ad rationem, sed magis ad voluntatem: secundum quod etiam Iurisperitus dicit, Quod placuit principi, legis habet vigorem.

¶ SED CONTRA est, quòd ad legem pertinet præcipere & prohibere: sed imperare est rationis vt suprà habitum est. Ergo lex est aliquid rationis.

CONCLVSIO.

¶ Cum lex sit quædam regula, & humanorum actuum mensura, necessario ad ipsam rationem spectat.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd lex quædam regula est & mensura actuum, secundum quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur. Dicitur enim lex à ligando, quia obligat ad agendum. regula autem & mensura humanorum actuum est ratio, quæ est principium primum actuum humanorum, vt ex prædictis patet. Rationis enim est ordinare ad finem qui est primum principium in agendis secundum Philosophum. In vnoquoque autem genere id, quod est principium, est mensura & regula illius generis: sicut vnitas in genere numeri, & motus primus in genere motuum, vnde relinquitur, quòd lex sit aliquid pertinens ad rationem.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd cum lex sit regula quædã & mẽsura dicitur dupliciter esse in aliquo. Vno modo sicut in mensurãte & negatiue: & quia hoc est propriũ rationis, ideo per hunc modum lex est in ratione sola. Alio modo sicut in regulato & mensurato: & sic lex est in omnibus, quę inclinãtur in aliquid ex aliqua lege: ita q̃ quælibet inclinatio prouenies ex aliqua lege, potest dici lex non essentialiter, sed quasi participatiue. & hoc modo inclinatio ipsa membrorum ad concupiscendum, lex membrorum vocatur.

¶ Ad secundum dicendum, quod sicut in actibus exterioribus est cõsiderare operationem & operatum, puta ædificationem & ædificatum, ita in operibus rationis est considerare ipsum actũ rationis, qui est intelligere & ratiocinari. & aliquid per huiusmodi actum constitutum, quod quidem in speculatiua ratione primo quidem est diffinitio: secũdo, enuntiatio: tertio vero, syllogismus, vel argumẽtatio. Et quia ratio etiam practica vtitur quodam syllogismo in operabilibus, vt suprà habitum est, secundum quod Philosophus docet in 7. Ethi. ideo est inuenire aliquid in ratione practica, q̃ ita se habeat ad operationes, sicut se habet propositio in ratione speculatiua ad cõclusiones. & huiusmodi propositiones vniuersales rationis practicæ ordinatę ad actiones habẽt rationẽ legis, quę quidem propositiones aliquando actualiter considerantur, aliquãdo vero habitualiter à ratione tenentur.

¶ Ad tertium dicendum, quod ratio habet vim mouendi à voluntate, vt suprà dictum est. Ex hoc enim, quod aliquis vult finem, ratio imperat de his, quæ sunt ad finem: sed voluntas de his quæ imperantur ad hoc, quòd legis rationẽ habeat, oportet quòd sit aliqua ratione regulata. & hoc modo intelligitur, quòd voluntas principis habet vigorem legis: alioquin volũtas principis magis esset iniquitas quã lex.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Virum lex ordinetur semper ad bonum commune.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd lex non ordinetur semper ad bonum commune, sicut ad finem: ad legem enim pertinet præcipere & prohibere: sed præcepta ordinantur ad quædam singularia bona. Non ergo semper finis legis est bonum commune.

¶ Præterea, Lex dirigit hominem ad agendum: sed actus humani sunt in particularibus. Ergo & lex ad aliquod particulare bonum ordinatur.

¶ Præterea, Isidorus dicit in libro Etymologiarum. Si ratione lex constat, lex erit omne quod ratione consteterit: sed ratione consistit non solum quod ordinatur ad bonum commune, sed etiam quod ordinatur ad priuatum bonum vnius. ergo.

¶ SED CONTRA est quod Isidorus dicit in 3. Etymologiarum, quod lex est nullo priuato commodo, sed pro communi vtilitate ciuium conscripta.

CONCLVSIO.

¶ Lex, cum ad ipsam rationem spectet, tunquam principium & omnium humanorum actuum mensura & regula, semper commune bonum respicit, & ad ipsum disponit & ordinat.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum est, lex pertinet ad id, quod est principium humanorum actuum, ex eo quod est regula & mensura. Sicut autem ratio est principium humanorum actuum, ita etiam in ipsa ratione est aliquid quod est principium respectu omnium aliorum: vnde ad hoc oportet quòd principaliter & maxime pertineat lex: primum autem principium in operatiuis quorum est ratio practica est finis vltimus. Est autem vltimus finis humanæ vitæ fęlicitas, vel beatitudo, vt suprà habitum est. vnde oportet, quod lex maxime respiciat ordinem, qui est in beatitudine. Rursus cum omnis pars ordinetur ad totum sicut imperfectum ad perfectum, vnus autem homo est pars communitatis perfectæ: necesse est, quod lex proprie respiciat ordinem ad felicitatem communem. vnde & Philosophus in præmissa diffinitione legalium mentionem facit & de felicitate & communione politica. Dicit enim in 5. Ethic. quòd legalia iusta dicimus factiua, & conseruatiua felicitatis, & particularium ipsius politica communicatione. Perfecta enim communitas ciuitas est, vt dicitur in primo politicæ. In quolibet autem genere id, quod maxime dicitur, est principiorum aliorum, & alia dicuntur secundum ordinẽ ad seipsum: sicut ignis qui est maxime calidus est causa caliditatis in corporibus mixtis, quæ intantum dicuntur calida inquantum participant de igne. vnde oportet quod cum lex maxime dicatur secundum ordinem ad bonum commune, quod quodcunque aliud præceptum de particulari opere, non habeat rationem legis nisi secundum ordinem ad bonum commune, & ideo omnis lex ad bonum commune ordinatur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod præceptum importat applicationem legis ad ea quæ ex lege regulantur, ordo autem ad bonum commune qui pertinet ad legem, est applicabilis ad singulares fines: & secundum hoc etiam de particularibus quibusdam præcepta dantur.

¶ Ad secundum dicendum, quod operationes quidem sunt in particularibus: sed illa particularia referri possunt ad bonum commune, non quidem communitate generis vel speciei, sed communitate causæ finalis, secundum quod bonum commune dicitur finis communis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut nihil constat firmiter secundum rationem speculatiuam, nisi per resolutionem ad prima principia indemonstrabilia: ita firmiter nihil constat per rationem practicã, nisi per ordinationem ad vltimum finem, qui est bonum commune: quod autem hoc modo ratione constat, legis rationem habet.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Virum ratio cuiuslibet sit factiua legis.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quod cuiuslibet ratio sit factiua legis. Dicit enim Apostolus ad Roma. 2. quòd Cum Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt faciunt, ipsi sibi sunt lex: hoc autem cõmuniter de omnibus dicit. Ergo quilibet potest facere sibi legem.

¶ Præterea, Sicut philosophus dicit in libro secundo Ethicorum. intentio

¶ Ad hoc dicitur, quòd dupliciter possunt auctoris verba intelligi. Primo, vt significat ex vi verborũ: & tũc dicitur, q̃ nõ loquitur vniuersaliter, sed in multitudine humana perfecta & secundum humanum ordinem: seclusa nanque diuina lege in multitudine generis humani nullus est princeps, sed ipsa multitudo cõmune bonum primo respicit p. ipsam, vel cõmittit alteri: alioquin non princeps, sed tyrannus esset, qui multitudini præesset. Obiectione autẽ de deo & papa extra humanum sunt ordinem: de patre autẽ familias extra cõmunitatem perfectam. Secundo dicitur & alius & formalius, quod per gerentẽ vices multitudinis non limitat se author ad vicarii multitudinis, sed ad deum, qui quouis modo vices multitudinis in hoc qđ est ordinare in commune bonum, supplere potest. Constat autem, q̃ deus præminẽter potest ordinare in bonũ commune multitudinis multo melius, quã ipsa multitudo posset in illud ordinare. Et similiter Iesus Christus per sum vicarũ vices multitudines supplet: & similiter patrefamilias respectu suæ familiæ. vnde author conclusione formaliter inferẽdo, declarat quid per vices gerẽte intellexerit cũ dicit: & ideo condere legem pertinet ad totã multitudinem, vel ad personam publicã, quę totius multitudinis curam habet. vbi manifeste aperit, quòd idem intellexit p. gerere vices multitudinis, & per habere curam illius.

¶ In eodẽ articulo adducere, q̃ quia legislator apud authorem est vel multitudo tota, vel multitudinis totius curam habens, & cõstat, quòd nulla est hic variatio terminorum, & q̃ papa est legislator in multitudine tota populi christiani oportet dicere, quod est habẽs curam totius multitudinis populi Christiani, eo modo accipiẽdo totã multitudinem, quo posset condere legem, si non subdita esset. Constat autem, q̃ condere legẽ pertinet ad multitudinem totã non secundũ singulas partes, sed collectiue, id est ad cõmunitatẽ multitudinis: papa ergo est habens curam nõ solum singulorũ, sed cõmunitatis totius multitudinis Christiani, Et hæc dixerim propter sciolos quosdam, qui papam pastorem singularũ ecclesiarum nõ cõmunitatis totius ecclesiæ Christianæ esse cõtendunt, errãter gratuiter. Et hinc habes, q̃ tota multitudo vel legislatoris officium habet, est sub cura illius, qui legislator est. quod etiam ex ratione coniungitur: quia finis proprius communitatis, scilicet cõmune bonum est proprius finis legislatoris, quamuis diuersimode: quia communitatis vt ordinatæ, & legislatoris vt ordinantis.

a ¶ *Super Quæstionis nonagesimæ primæ Articulum primum.*

IN articulo primo quæstionis nonagesimæ primæ, nihil aliud notandum occurrit, nisi quòd ipsa prouidentia dei, quæ est ratio gubernationis rerũ pro quanto est mẽsura & regula obligatiua rerum omnium in suos actus & fines ad finem vltimum legis rationẽ induit, quãuis legi subiecta nõ eodem modo ab illa regulẽtur & obligenter: dum animalia rationabiliter vt intellectum habẽtia: alia naturaliter vt intellectu carentia subdantur.

Annot. Infrà qõ. 93. art. 1. per totũ. et ar 3. et 4. ita. artic. 5. ad 3. Et 4. dist. 33. qõ. 1. artic. 1. Et 3. contrac. 115. Et Ro. 8. co. 3. fi.

¶ SED CONTRA est quod dicitur in Decretis quarto distinct. quod leges instituuntur cum promulgantur.

CONCLVSIO.

¶ Vt lex virtutem suam habeat obligandi, necessaria est promulgatio, id est vt ad notitiam illorum reducatur, qui legi subijciuntur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum est, lex imponitur alijs per modum regulæ & mensuræ. Regula autem & mensura imponitur per hoc, quod applicatur his, quæ regulantur & mensurantur. vnde ad hoc, quòd lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet quòd applicetur hominibus qui secundum eam regulari debent. talis autem applicatio fit per hoc quod in notitiam eorũ deducitur ex ipsa promulgatione. vnde promulgatio ipsa necessaria est ad hoc q̃ lex habeat suã virtutẽ. Et sic ex quatuor prædictis potest colligi diffinitio legis: quæ nihil est aliud, quã quædam rationis ordinatio ad bonum commune ab eo qui curam communitatis habet, promulgata.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ quòd promulgatio legis natũrę est ex hoc ipso, quod deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam.

¶ Ad secundum dicendum, quòd illi, coram quibus lex non promulgatur, obligantur ad legem obseruandam inquantum in eorum notitiam deuenit per alios, vel deuenire potest promulgatione facta.

¶ Ad tertium dicendum, quòd promulgatio præsens in futurum extenditur per firmitatem Scripturæ, quæ quodammodo semper eam promulgat. vnde Isidorus dicit in 1. Ety. quòd lex à legendo vocata est, quia scripta est.

QVÆSTIO NONAGESIMAPRIMA De legum diuersitate, in sex articulos diuisa.

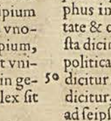

EIN DE considerandum est de diuersitate legum.

¶ Et circa hoc quæruntur sex.

¶ Primo, vtrum sit aliqua lex æterna. ¶ Secundo, vtrum sit aliqua lex naturalis. ¶ Tertio, vtrum sit aliqua lex diuina. ¶ Quarto, vtrum sit aliqua lex humana. ¶ Quinto, vtrum sit vna tantum vel plures. ¶ Sexto, vtrum sit aliqua lex peccati.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Virum sit aliqua lex æterna.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd non sit aliqua lex æterna. Omnis enim lex aliquibus imponitur. sed non fuit ab æterno cui aliqua lex posset imponi, solus enim deus fuit ab æterno. ergo nulla lex est æterna.

¶ Præterea, Promulgatio est de ratione legis: sed promulgatio nõ potuit esse ab æterno, quia nõ erat ab æterno cui promulgaretur. ergo nulla lex potest esse æterna.

¶ Præterea, Lex importat ordinem ad finem. sed nihil est æternum quod ordinetur ad finem: solus enim vltimus finis est æternus. ergo nulla lex est æterna.

¶ SED CONTRA est quod Augustinus dicit in 1. De lib. arb. Lex quæ summa ratio nominatur, non potest cuipiam intelligenti non incommutabilis æternaque videri.

CONCLVSIO.

¶ Est aliqua lex æterna, ratio videlicet gubernatiua totius vniuersi, in mente diuina existens.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut supra dictum est, nihil est aliud lex, quàm dictamen practicæ rationis in principe, qui gubernat aliquam communitatem perfectam

¶ *Super Quæstionis nonagesimæprimæ Articulum primum, secundum & tertium.*

Annot.

IN articulis primo, secũdo & tertio eiusdem quæst. collige quòd homo tribus legibus eget ad sui rectitudinem moralem, secũdũ quam rectitudine requisita pro cælesti patria, nam eget lege æterna. naturali, & humana: quæ nihil aliud sunt, quàm ratio diuinæ gubernationis in deo: principia practica naturaliter, per se non: & conclusiones eorum per discursum rationis adinuẽte quibus si cõiungatur, quod homo super hęc est inordinatus ad finẽ supernaturalẽ à scriptura ciuis cælestis patriæ, manifestũ erit, quòd oportet legem quartam superaddere, scilicet diuinam, vt in quarto articulo dicitur: quæ secundũ diuersita tem status hominis in ordine illo supernaturali distincta est in veterem & nouam.

Annot.

¶ In responsione ad secundum tertij art. eiusdem quæst. nota differentiam inter res naturales & morales, quòd illæ mensurant nostrum intellectum, vtpote causæ eius, morales vero mensurantur ab intellectu nostro nõ quocunque, sed naturali indito à deo, quia effectꝰ sunt

Infrà. qõ. 96. ar. 2. ad 3. et q. 97. art. 1. ad 1. et 4. dist. 33. qõ. 1. ar. 1. cor.

rationis naturalis vt primi principij moralium, quæ sunt à nobis.

Et Ro. 8. co. 3. fin.

¶ Præterea, Per legem ordinatur homo in suis actibus ad finem: vt supra habitum est. sed ordinatio humanorum actuum ad finem non est per naturam, sicut accidit in creaturis irrationabilibus, quæ sola appetitu naturali agunt propter finem, sed agit homo propter finem per rationem & voluntatem: ergo non est aliqua lex homini naturalis.

¶ Præterea, Quanto aliquis est liberior, tanto minus est sub lege: sed homo est liberior omnibus alijs animalibus propter lib. arb. quod præ alijs animalibus habet, cum igitur alia animalia non subdantur legi naturali, nec homo alicui legi naturali subdetur.

¶ SED CONTRA est, quòd Roman. 2. super illud. Cũ gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt. dicit glos. quod si non habent legem scriptam, habent tamen legem naturalem: qua quilibet intelligit, & sibi conscius est quid sit bonum & quid malum.

CONCLVSIO.

¶ Est in hominibus lex quædã naturalis, participatio, videlicet legis æternæ, secundum quam bonum & malum discernunt.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut supradictum est, lex cum sit regula & mensura, dupliciter potest esse in aliquo. vno modo sicut in regulante & mensurante: alio modo, sicut in regulato & mensurato: quia inquantum participat aliquid de regula vel mensura, sic regulatur vel mensuratur. vnde cum omnia, quæ diuinæ prouidentiæ subdũtur, à lege æterna regulentur & mẽsurentur, vt ex dictis patet, manifestũ est, quòd omnia participat aliqualiter legem æternã, inquantũ scilicet ex impressiõe eius habent inclinationes in proprios actus & fines. Inter cætera autem rationalis creatura excellentiori quodammodo diuinæ prouidentię subiacet, inquantum & ipsa fit prouidentiæ particeps: sibijpsi & alijs prouidens. vnde & in ipsa participatur ratio æterna, per quam habet naturalem inclinationem ad debitum actum & finem. Et talis participatio legis æternę in rationali creatura lex naturalis dicitur. vnde cum Psalm. dixisit, Sacrificate sacrificium iustitiæ: quasi quibusdam quærentibus, quæ sunt iustitiæ opera, subiungit, Multi dicunt, quis ostendit nobis bona? Cui quæstioni respondens dicit, Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine. quasi lumen rationis naturalis, quo discernimus quid sit bonum, & quid malum, quod pertinet ad naturalem legem, nihil aliud sit quã impressio diuini luminis in nobis. vnde patet, quòd lex naturalis nihil aliud est, quàm participatio legis æternæ in rationali creatura.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ratio illa procederet si lex naturalis esset aliquid diuersum à lege æterna, non autem est nisi quædam participatio eius vt dictum est.

¶ Ad secundum dicendum, quòd omnis operatio rationis & voluntatis deriuatur in nobis ab eo, quod est secundum naturam, vt suprà habitum est. nam omnis ratiocinatio deriuatur à principijs naturaliter notis: & omnis appetitus eorum, quæ sunt ad finem, deriuatur à naturali appetitu vltimi finis: & sic etiam oportet, quòd prima directio actuum nostrorum ad finem fiat per legem naturalem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd etiam animalia irrationalia participant rationem æternã suo modo: sicut & rationalis creatura: sed quia rationalis creatura participat eam intellectualiter & rationaliter, ideo participatio legis æternæ in creatura rationali proprie lex vocatur: nã lex est aliquid rationis, vt supra dictum est. in creatura autem irrationali non participatur rationaliter: vnde non potest dici lex nisi per similitudinem.

ARTICVLVS III.

¶ *Vtrum sit aliqua lex humana.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd non sit aliqua lex humana. Lex enim naturalis est participatio legis æternæ: vt dictum est, sed per legem æternam omnia sunt ordinatissima: vt Augustinus dicit in primo De lib. arb. ergo lex naturalis sufficit ad omnia humana ordinanda: non est ergo necessarium quòd sit aliqua lex humana.

Infrà qõ 95. art. 2. Et 3. dist. 37. ar. 3. q. 1. Et Ro. 8. co. 7. et dist. 37. ar. 3. q. 2. Et 3. dist. 40. ar. 3. Et Ro. 8. co. 7. Et 3. dist. 37. ar. 3. q. 2. Et 2. dist. 44. ar. 2. q. 2. co. 2. Et 3. dist. 37. ar. 3. q. 2. co. 1. Et Ro. 8. co. 7. Et 3. dist. 37. ar. 3. q. 2. co. 1. Et 2. dist. 44. ar. 2. q. 2. co. 2. Et 3. dist. 37. ar. 3. q. 2. co. 1. Et Ro. 8. co. 7.

¶ Præterea, Lex habet rationem mensuræ: vt dictum est, sed ratio humana non est mensura rerum, sed potius econuerso: vt in 10. Metaphy. dicitur. ergo ex ratione humana nulla lex procedere potest.

¶ Præterea, Mensura debet esse certissima: vt dicitur in 10. Metaphy. sed dictamen humanę rationis de rebus gerendis est incertum: secundum illud Sapientiæ 9. Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ nostrę. ergo ex ratione humana nulla lex procedere potest.

¶ SED CONTRA est, quòd Augustin. in 1. De libe. arbit. ponit duas leges. vnam ęternam, & aliam temporalem, quam dicit esse humanam.

CONCLVSIO.

¶ Præter æternam & naturalem legem, est lex quædã ab hominibus inuenta, secundum quam in particulari disponuntur quæ in lege naturæ continentur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est, lex est quoddam dictamen practicæ rationis. Similis autem processus esse inuenitur rationis practicæ & speculatiuæ: vtraque enim ex quibusdam principijs ad quasdam conclusiones procedit: vt superius habitum est. Secundum hoc ergo dicendum est, quòd sicut in ratione speculatiua ex principijs in demõstrabilibus naturaliter cognitis producuntur conclusiones diuersarum scięti arum, quarum cognitio non est nobis naturaliter indita, sed per industriam rationis inuenta. ita etiam ex præceptis legis naturalis quasi ex quibusdam principijs communibus & indemonstrabilibus, necesse est, quòd ratio humana procedat ad aliqua magis particulariter disponenda. & istæ particulares dispositiones adinuentæ secundum rationem humanam, dicuntur leges humanæ obseruatis alijs conditionibus, quæ pertinent ad rationẽ legis: vt suprà dictũ est vnde. Tullius dicit in sua Rhetorica, quòd initium iuris est à natura profectum: deinde quędam in consuetudinem ex vtilitate rationis venerunt: postea res à natura profectas, & à consuetudine probatas, legum metus & religio sanxit.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd ratio humana non potest participare ad plenum dictamen rationis diuinæ: sed suo modo & imperfecte. Et ideo sicut ex parte rationis speculatiuę per naturalem participationem diuinę sapientiæ inest nobis cognitio quorundam communium principiorum, non autem cuiuslibet veritatis propria cognitio, sicut in diuina sapientia continetur: ita etiam ex parte rationis practicæ naturaliter homo participat legem ęternam secundum quędam communia principia, non autem secundum particulares directiones singulorum, quę tamen in ęterna lege continentur. & ideo necesse est vlterius, quòd ratio humana procedat ad particulares quasdam legum sanctiones.

¶ Ad

¶ Ad secundum dicendum, quod ratio humana secundum se non est regula rerum: sed principia ei naturaliter indita sunt regulæ quædã generales & mensuræ omnium eorum, quæ sunt per hominem agenda quorum ratio naturalis est regula & mensura, licet non sit mẽsura eorum, quæ sunt à natura.

¶ Ad tertium dicendum, quod ratio practica est circa operabilia: quæ sunt singularia & contingentia, non autem circa necessaria sicut ratio speculatiua, & ideo leges humanæ non possunt illam infallibilitatem habere, quã habent conclusiones demonstratiuæ scientiarũ. Nec oportet, quòd omnis mensura sit omnimodo infallibilis & certa, sed secundum quod est possibile in genere suo.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Vtrum fuerit necessarium esse aliquam legem diuinam.*

1. 2. Ioan. 2. Esa. 9. 60. 40. 5. ad 3. Esa. 26. 27. ar. 1. ad Ro. 8 cor. 3. fin.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quod non fuerit necessarium esse aliquam legem diuinam. Quia, vt dictum est, lex naturalis est quædam participatio legis æternę in nobis: sed lex æterna est lex diuina, vt dictum est. ergo non oportet, quòd præter legem naturalem & leges humanas ab ea deriuatas sit aliqua alia lex diuina.

¶ Præterea, Eccles. 15. dicitur, quod Deus dimisit hominem in manu consilij sui: consilium autem est actus rationis, vt suprà habitum est. ergo homo dimissus est gubernationi suæ rationis: sed dictamẽ rationis humanæ est lex humana, vt dictum est. ergo non oportet, quod homo alia lege diuina gubernetur.

¶ Præterea, Natura humana est sufficientior irrationabilibus creaturis. sed irrationales creaturæ non habent aliquam legem diuinam, præter inclinationem naturalem eis inditam. ergo multominus creatura rationalis debet habere aliquam legem diuinam præter naturalem legem.

¶ SED CONTRA est, quod Dauid expetit legem à Deo sibi poni, dicens, Legem pone mihi Domine, in via iustificationum tuarum.

CONCLVSIO.

¶ Præter legem humanam & naturalem necessaria fuit quædam lex diuina, per quam in naturalem finem certius, & purius & efficacius homo dirigeretur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd præter legem naturalem & legem humanam necessarium fuit ad directionem humanæ vitæ habere legem diuinam. & hoc propter quatuor rationes. Primo quidem. quia per legem dirigitur homo ad actus proprios in ordine ad vltimum finem. & siquidem homo ordinaretur tantum ad finem, qui nõ excederet proportionem naturalis facultatis hominis, non oporteret quod homo haberet aliquid directiuum ex parte rationis supra legem naturalem & legem humanitus positam, quæ ab ea deriuatur, sed quia homo ordinatur ad finem beatitudinis æternæ, quæ excedit proportionem naturalis facultatis humanę (vt suprà habitum est) ideo necessariũ fuit, vt supra legem naturalem & humanam dirigeretur etiam ad suũ finem lege diuinitus data. Secundo quia propter incertitudinem humani iudicij, præcipue de rebus contingentibus & particularibus contingit de actibus humanis diuersorum esse diuersa iudicia ex quibus etiam diuersæ & contrariæ leges procedũt. vt ergo homo absq; omni dubitatione scire possit quid ei sit agendum & quid vitandum, necessarium fuit, vt in actibus proprijs dirigeretur per legẽ diuinitus datã: de qua constat quod non potest errare. Tertio, quia de his potest homo legem facere, de quibus potest iudicare. iudicium autem hominis esse non potest de interioribus motibus, qui latent: sed solum, de exterioribus actibus, qui apparent: & tamen ad perfectionem virtutis requiritur, quòd in vtrisque actibus homo rectus existat. & ideo lex humana non potuit cohibere & ordinare sufficienter interiores actus: sed necessariũ fuit, quòd ad hoc superueniret lex diuina. Quarto, quia sicut Aug. dicit in 1. De lib. arbit. Lex humana non potest omnia, quæ male fiunt, punire vel prohibere: quia dum auferre vellet omnia mala, sequeretur quod etiam multa bona tollerẽtur. & impediretur vtilitas boni communis: quod est necessarium ad conuersationẽ humanam, vt ergo nullũ malum improhibitum & impunitũ remaneat, necessarium fuit superuenire legem diuinam, per quam omnia peccata prohibentur. Et istæ quatuor causæ tanguntur in psal. vbi dicitur. Lex domini immaculata, id est nullam peccati turpitudinẽ permittens: Conuertens animas, quia non solum exteriores actus, sed etiam interiores dirigit: Testimonium Domini fidele, propter incertitudinem veritatis & rectitudinis: Sapientiam præstans paruulis, inquãtum ordinat hominem ad supernaturalem finem & diuinum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod per naturalem legem participatur lex æterna secundum portionem capacitatis humanæ naturæ: sed oportet vt altiori modo dirigatur homo in vltimum finem supernaturalem; & ideo superadditur lex diuinitus data, per quam lex æterna participatur altiori modo.

¶ Ad secundum dicendum, quòd consilium est inquisitio quædam: vnde oportet, quòd procedat ex aliquibus principijs. Nec sufficit, quòd procedat ex principijs naturaliter inditis, quæ sunt præcepta legis naturæ propter prædicta: sed oportet, quod superaddantur quædam alia principia, scilicet præcepta legis diuinæ.

¶ Ad tertium dicendum, quod creaturę irrationales non ordinantur ad altiorem finem, quàm sit finis, qui est proportionatus naturali virtuti ipsarum, & ideo non est similis ratio.

ARTICVLVS V.

¶ *Vtrum lex diuina sit vna tantum.*

Infrà q. 107. artic. 1. Et Gal. 3. lc. 2. cap. 1. fin.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur, quòd lex diuina sit vna tantum. vnius enim regis in vno regno est vna lex: sed totum humanum genus comparatur ad deum: sicut ad vnum regem: secundum illud Psalm. Rex omnis terræ Deus est. ergo est vna tantum lex diuina.

¶ Præterea, Lex omnis ordinatur ad finem quem legislator intendit iis, quibus legem fert: sed vnum & idem est, quod deus intendit in omnibus: secundum illud 1. ad Timothæum 2. Vult omnes homines salvos fieri, & in agnitionem veritatis venire. ergo vna tantum est lex diuina.

¶ Præterea, Lex diuina propinquior esse videtur legi æternæ quæ est vna, quàm lex naturalis, quanto altior est releuatio gratiæ, quam cognitio naturæ, sed lex naturalis est vna omnium hominum: ergo multo magis lex diuina.

¶ SED CONTRA est, quod Apostolus dicit ad Hebræos 7. Translato sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat. sed sacerdotium est duplex: vt ibidem dicitur, scilicet sacerdotium Leuiticum, & sacerdotium Christi. ergo etiam duplex est lex diuina, scilicet lex vetus & lex noua.

CONCLVSIO.

¶ Diuiditur lex diuina in legem veterem & nouam, non quidem specie diuersas: sed eadem specie, in se imperfectam, quæ est lex vetus, & se perfectam, scilicet lex noua.

¶ RESPONDEO dicendum, quod sicut in primo dictum est, distinctio est causa numeri. Dupliciter autem inueniuntur aliquæ distingui. Vno modo sicut ea, quæ sunt omnino specie diuersa: vt equus & bos. Alio modo sicut perfectum & imperfectum in eadem specie: sicut puer & vir. & hoc modo lex diuina distinguitur in legem veterem & legem nouam. vnde Apostolus ad Gal. 3. comparat statum veteris legis statui pueriliter existenti sub pædagogo, statum autem nouæ legis comparat statui viri perfecti qui iam non est sub pædagogo. Attenditur autem perfectio & imperfectio legis secundum tria, quæ ad legem pertinent (vt suprà dictum est). Primo, enim ad legem pertinet, vt ordinetur ad bonum commune sicut ad finem (vt suprà dictum est) quod quidem potest esse duplex, scilicet bonum sensibile & terrenum: & ad tale bonum ordinabat directe lex vetus vnde statim Exo. 3. in principio legis inuitatur populus ad regnum terrenum Chananæorũ. Et iterum bonum intelligibile & cæleste: & ad hoc ordinat lex noua, vnde statim Christus ad regnum cœlorum in suæ prædicationis principio inuitauit dicens, Pœnitẽtiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Matt. 4. & ideo Aug. dicit in 4. contra Faustum, quod temporalium rerum promissiones in testamento veteri cõtinentur: & ideo vetus appellatur: sed æternæ vitæ promisio ad nouum pertinet testamentum. Secundo, ad legem pertinet dirigere humanos actus secundum ordinem iustitiæ, in quo etiam superabundat lex noua legi veteri, interiores actus animi ordinando: secundũ illud Matt. 5. Nisi abũdauerit iustitia vestra plusquam Scribarum & Pharisæorum non intrabitis in regnum cœlorum. & ideo dicitur, quòd lex vetus cohibet manũ, lex noua animum. Tertio, ad legem pertinet inducere homines ad obseruantias mandatorum & hoc quidẽ lex vetus faciebat timore pœnarum: lex autem nòua facit hoc per amorem, qui in cordibus nostris infunditur per gratiam Christi quæ in lege noua confertur: sed in legẽ veteri figurabatur: & ideo dicit Augu. contra Adamantium Manichęi discipulum, q̃ breuis differentia est legis & euangelij, timor & amor.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut paterfamilias

a ¶ *Super Quæstionis nonagesimæ secundæ Articulum primum.*

¶ *Num & qua ratione legis sit subditos bonos facere.*

Quæstio.

IN articulo primo q. 92. dubium occurrit circa rationem ex eo, quòd aut falsum assumit aut intentum nõ infert. propositio nanque fundans rationem literę est ista, Virtus cuiuslibet subditi est, vt bene subijciatur principanti, hęc autem propositio aut intelligitur formaliter de subdito, inquãtũ subditus, aut materialiter de eo qui est, subditus. Si formaliter, propositio est vera: sed non infert, nisi q̃ lex facit subditos, inquãtum subditos bonos: hoc autem non est facere homines bonos: quia sicut aliud est esse hominem, & aliud esse subditum, ita alia est bonitas hominis, & alia est bonitas subditi: & tamen titulus articuli quęrit, an sit legis facere homines bonos: & in corpore articuli infertur ex ista propositione, quòd legis est in inducere subiectos ad propriam ipsorum virtutem. Si vero materialiter intelligitur, tunc licet inferret intentum, ipsa tamen vniuersaliter est falsa, & subuersionem pareret totius doctrinæ: materialis enim sermo à doctrina alienus est.

Inf. q. 93. ar. 3. ad 1. Et Ro. 7. le. 4. ca. 1. fin. & c. 8. c. 3. si.

¶ Ad hoc dicitur, quòd sermo est formalis, verus & efficax ad intentum inferendum. Aduertendum nanque est, quòd non est sermo de hac vel illa lege, sed de lege in communi contenente æternam, diuinã, &c. & quod homo non solum in ordine ad hoc vel illud, sed etiam in ordine ad felicitatem naturalem & propriam, & politicam, & superna turalem est subditus. Ex his nanque habetur, quòd bonitas hominis, inquantum homo, & bonitas hominis inquãtum subditi, licet vniuersaliter non coincidant, quandoq; tã coincidit scilicet respectu legis ordinantis hominem ad veram felicitatem siue naturalem, siue supernaturalem, ac per hoc, q̃ lex factiua bonitatis in subdito in ordine ad felicitatem est etiam factiua bonitatis propriæ in homine: quoniam Iamet est, qua subditus ordinatur ad veram felicitatem. Est ergo propositio literæ formaliter intelligenda, quod ex eo patet, quòd author sub illa subsumit de bona & mala lege, & concludit, quod legis est facere subditos in domo alia mãdata proponit pueris & adultis: ita etiam vnus rex deus in vno suo regno aliam legem dedit hominibus adhuc imperfectis existentibus, & aliam perfectiorem iam manuductis per priorem legem ad maiorũ capacitatem diuinorum.

¶ Ad secũdum dicendum, quod salus hominum nõ poterat esse nisi per Christum: secũdum illud Actо 4. Non est aliud nomẽ datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. & ideo lex perfecte omnes ad salutẽ inducẽs dari nõ potuit, nisi post Christi aduẽtum: antea vero dari oportuit populo, ex quo Christus erat nasciturus, legem præparatoriam ad Christi susceptionem, in qua quædam rudimenta salutaris iustitię continentur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd lex naturalis dirigit hominem secũdum quædam præcepta communia, in quibus cõueniunt tam perfecti quàm imperfecti, & ideo est vna omniũ. Sed lex diuina dirigit hominem etiam in particularibus quibusdam, ad quæ nõ similiter se habẽt perfecti & imperfecti. & ideo oportuit legem diuinam esse duplicem sicut iam dictum est.

ARTICVLVS VI.

a ¶ *Vtrum sit aliqua lex fomitis.*

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd nõ sit aliqua lex fomitis. Dicit enim Isidorus in 2. Ethic. q̃ lex in ratione cõsistit: fomes autem nõ cõsistit in ratione, sed magis à ratione deuiat. ergo fomes non habet rationem legis.

¶ Præterea, Omnis lex obligatoria est, ita q̃ qui eam nõ seruat, transgressores dicuntur, sed fomes nõ constituit aliquem transgressorem ex hoc, quod ipsum nõ sequitur, sed magis transgreditur. ergo non habet rationem legis.

¶ Præterea, Lex ordinatur ad bonum commune, vt suprà habitum est: sed fomes non inclinat ad bonum commune, sed magis ad bonũ priuatum: ergo fomes non habet rationem legis.

¶ SED CONTRA est, quod Apostolus dicit Ro. 7. Video legem aliam in mẽbris meis repugnantem legi mentis meæ.

CONCLVSIO.

¶ *Fomes, qui ipsa sensualitatis inclinatio est, prout ad malũ inclinat, non habet rationem legis: vt vero diuinam sequitur iustitiam, lex hominis est, illi tãquam pœna iusticia.*

¶ RESPONDEO dicẽdũ, quod sicut suprà dictũ est, lex essentialiter inuenitur in regulante & mẽsurante, participatiue autẽ in eo, quod mẽsuratur & regulatur: ita quòd omnis inclinatio vel ordinatio quæ inuenitur in his, quæ subiecta sunt legi, participatiue dicitur lex, vt ex suprà dictis patet. potest autẽ in his, quæ subduntur legi aliqua inclinatio inueniri dupliciter à legislatore. Vno modo inquantum directe suos inclinat subditos ad aliquid, & diuersos interdum ad diuersos actus: secũdum quem modũ potest dici, quòd alia est lex militũ, & alia est lex mercatorum. Alio modo indirecte, inquãtum scilicet per hoc, quòd legislator destituit aliquem sibi subditum aliqua dignitate, sequitur quòd transeat in alium ordinem & quasi in aliam legem: puta si miles ex militia destituatur, transibit in legem rusticorum vel mercatorum. Sic igitur sub deo legislatore diuersæ creaturæ diuersas habent naturales inclinationes, ita vt quod vni est quodammodo lex alteri sit contra legem: vt si dicam quòd furibundum esse, est quodammodo lex canis: est autem contra legẽ ouis, vel alterius mansueti animalis. Est ergo hominis lex, quam

sortitur ex ordinatione diuina secundum propriam cõditionẽ, vt secundum rationem operetur: quæ quidem lex fuit tam valida in primo statu, vt nihil vel præter rationem, vel contra rationem posset subripere homini: sed dum homo à deo recessit, incurrit in hoc, quòd feratur secundum impetum sensualitatis: & vnicuique etiam particulariter hoc cõtingit, quãto magis à ratione recesserit: vt sic quodãmodo bestijs assimiletur, quæ sensualitatis impetu feruntur, secundum illud Psal. Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Sic igitur ipsa sensualitatis inclinatio, quæ fomes dicitur, in alijs quidem animalibus simpliciter habet rationem legis, illo tamen modo quo in talibus lex dici potest secũdum directam inclinationem legis. In hominibus autẽ secũdum hoc nõ habet rationẽ legis, sed magis est deuiatio à lege rationis, sed inquãtum per diuinam iustitiam homo destituitur originali iustitia & vigore rationis, ipse impetus sensualitatis, qui eum ducit, habet rationem legis inquãtum est pœnalis, & ex lege diuina cõsequens hominem destitutum propria dignitate.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd ratio illa procedit de se mite secũdum se considerato prout inclinat ad malum: sic enim non habet rationem legis, vt dictum est, sed secũdum quod sequitur ex diuinæ legis iustitia: tãquam si diceretur lex esset, q̃ aliquis nobilis propter suam culpam ad seruilia opera induci permitteretur.

¶ Ad secundum dicendum, quòd obiecto illa procedit de eo quod est lex quasi regula & mẽsura: sic enim diuiantes à lege trãsgressores cõstituuntur: sic autem fomes nõ est lex, sed per quãdam participationẽ, vt suprà dictum est.

¶ Ad tertium dicendũ, quòd ratio illa procedit de fomite quantũ ad inclinationem propriam, nõ autem quantum ad suam originem & tamẽ si cõsideretur inclinatio sensualitatis prout in alijs animalibus sic ordinatur ad bonum cõmune, id est ad cõseruationem naturę in specie vel indiuiduo, & hoc est etiam in homine, prout sensualitas subditur rationi: sed fomes dicitur, secũdum quod exit rationis ordinem.

QVÆSTIO NONAGESIMA secunda De effectibus legis, in duos articulos diuisa.

In. 41. ad 4. Eth. com. 1. lib. 2. & 3. & 4. & Ro. 10. fi.

DEINDE considerandum est de effectibus legis. ¶ Et circa hoc quærũtur duo. ¶ Primo, vtrum effectus legis sit homines facere bonos. ¶ Secũdo vtrum effectus legis sint imperare, vetare, permittere & punire: sicut legisperitus dicit.

ARTICVLVS II.

¶ *Vtrum effectus legis sit facere homines bonos.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur q̃ legis effectus nõ sit facere homines bonos. Homines enim sunt boni per virtutem: virtus enim est, quæ bonum facit habẽtem, vt dicitur in 2. Ethi. sed virtus est homini à solo deo: ipse enim facit in nobis sine nobis: vt suprà dictũ est in diffinitione virtutis: ergo legis non est homines facere bonos.

¶ Præterea, Lex nõ prodest homini nisi legi obediat: sed hoc ipsum quòd homo obedit legi est ex bonitate: ergo bonitas præexigitur in homine ad legem: non igitur lex facit bonos homines.

¶ Præterea, Lex ordinatur ad bonum commune, vt suprà dictum est: sed quidam bene se habẽt in his quæ ad commune pertinẽt qui tamẽ in proprijs nõ bene se habẽt: nõ ergo ad legem pertinet, quòd faciat homines bonos.

¶ Præterea, Quędam leges sunt tyrãnicę: vt Philosophus dicit in sua politica: sed tyrannus nõ intẽdit ad bonitatem subditorum, sed solum ad propriam vtilitatem: nõ ergo legis est facere homines bonos.

¶ SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 2. Ethi. quòd voluntas cuiuslibet legislatoris hæc est, vt faciat homines bonos.

CONCLVSIO.

¶ *Legis est subditos bonos facere vel simpliciter, vel secundum quid.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est, lex nihil est aliud quàm dictamẽ rationis in præsidente, quo subditi gubernantur: cuiuslibet autem subditi virtus est, vt bene subdatur ei, à quo gubernatur. sicut virtus irascibilis & concupiscibilis in hoc consistit, quòd sint bene obedientes rationi: & per hũc modũ virtus cuiuslibet subiecti est, vt bene subiiciatur principãti, vt Philosophus dicit in 1. Politicæ. Ad hoc autẽ ordinatur vnaquæque lex, vt obediatur ei à subditis: vnde manifestum est, quòd hoc sit proprium legis inducere subiectos ad propriam ipsorum virtutem. Cum igitur virtus sit

bonos simpliciter, vel secundum quid, vt bonos latrones. Et eum dicitur, q̃ non infert intantum (quia alia est ratio subditi & hominis) iam patet responsio quòd licet vniuersaliter non sit eadem ratio, respectu tamen legis ad veram felicitatem, sub qua infert author fieri homines bonos, eadem est ratio hominis & subditi: non secundum relationem significatam per ly subditus, sed secundum rationem fundãtem subiectionẽ: homo enim ex hoc, quòd homo ordinem habet ad felicitatem mediãte virtute propria.

Resp.

¶ *Num vir bonus sit bonus ciuis.*

¶ In responsione ad tertium eiusdem articuli primi, dubium occurrit ex eo, quòd author videtur contradicere sibi & falsum dicere. contradicere quidẽ sibi: quia in principio illius responsionis dicit, quòd impossibile est, vt aliquis homo sit bonus, nisi sit bene proportionatus bono communi: & in calce dicit, quòd alia est virtus boni viri & boni ciuis, si nanq; diuersa est virtus viri & ciuis, potest esse vir bonus & ciuis non bonus: & econuerso ciuis bonus & vir non bonus: & si impossibile est aliquẽ esse virum bonum, & non bonum ciuem, quomodo alia est virtus boni viri & boni ciuis? Falsum autem dicitur, quia vir solitarius sapientiæ contemplationẽ contentus est bonus vir, vtpote virtutis heroicæ: & tamen non est bonus ciuis, quia nec est ciuis.

Resp.

¶ *Num eadem sit virtus boni viri & boni principis.*

¶ In eadem responsione est aliud dubium: qa falsum videtur: quod eadem sit virtus boni viri & boni principis. nam virtus boni viri est monastica, principis vero politica. Et nihilominus voluntaria etiam videtur differentia inter necessitatem, virtutis simpliciter in principe, & non in ciue. nam sicut ad bonum communitatis sufficit, quod ciues subditi principũ mandatis obediãt, ita sufficit q̃ princeps recta oportuna ad bonum communitatis mandet, & exequatur quantum sua interest proportionaliter sicut alij. quid enim ad cõmunitatem magis de malitia priuata rectorũ, quàm ciuium, si ad communẽ omnes faciunt q̃ oportet? nulla enim apparet formalis differentia, sed solum secundum magis & minus. Constat enim, quòd principis priuata malitia magis nocet: quia conspectius in se crimẽ habet: sed non quòd noceat per se communi bono, & malitia ciuium per accidens.

¶ Ad primum dubium dicitur, quòd non falsitas nec contradictio est in litera. Ad cuius euidentiam recolendum est ex prima parte, quòd bonum simpliciter attenditur secundum vltimam perfectionem: & quòd non refert quo adiici: & esse bonum simpliciter, an illa vltima perfectio sit distincta à præcedente, an sit eadem cum præcedente. vnde homo dicitur bonus simpliciter non secundum perfectionem substantialem, sed accidentalem, non quacunque, sed virtutis moralis. Propter quod quæstio de identitate & diuersitate virtutis hominis & ciuis non repugnat propositioni primæ in responsione positæ, scilicet quòd impossibile est quòd aliquis sit bonus, & non sit bene proportionatus bono communi: siue enim eadem, siue alia sit virtus boni hominis, & boni ciuis, impossibile est, quod homo sit bonus sine additione aliqua, & non bonus ciuis ciuilitate ordinata ad felicitatem veram: quia homo, inquantum homo, est pars ciuitatis, quia est animal politicum, sicut homo inquantum homo, est indiuisibilis, ac per hoc & in habendo bonitatem hominis oporter, quod habeat proportionem ad bonum commune ciuitatis, scilicet in præparatione animi: non enim est recte dispositus prudentiam & alias cardinales virtutes qui non est præparatus ad id, ad quod tendit & in habendo bonitatem simpliciter oportet, quod habeat bonitatem primã qua est in se bonus: & consequentem, qua est pars bona. aliter non posset talis homo dici bonus nisi secundum quid. Si ergo homo est bonus, cu bonitas sua sit aut pars, aut parens bonitatis ciuilis: impossibile est, quin sit recte commensuratus communitati, q̃ est esse bonum ciuem: quamuis econtra eueniat, vt scilicet aliquis sit bonus ciuis, & non simpliciter bonus: quia bonum simpliciter consurgit ex causa integra, bonũ autem secundum quid ex aliquo particulari. Ciuis autem bonus non nisi bonitatem secundum quid importat, & ideo in litera dicitur, quòd sufficit, quòd obediant mandatis principum. vnde patet nullam esse contradictionem. Quod etiam nulla sit falsitas propter hominem hæroicũ, ex eo patet: quia de hominibus fermo est, heroicus autem huiusmodi plusquã homo est diuinam vitã imitatus: & quia etiam heroicus in præparatione animi est recte dispositus ad communitatis bonum: & rursus est optime commensuratus cœlesti patriæ.

¶ Ad secũdum dubium dicitur, quod in secunda secundæ Domino concedente, ex proposito tractabitur de identitate & diuersitate prudentię monasticę, & politicæ in quadragesimaseptima quæstione. vbi dicitur quare magis virtus boni virijndentificat virtuti principis, quã ciuis: cum enim in virtute boni viri claudatur vtrunque, scilicet posse bene præsse & bene subesse. De necessitate vero virtutis monasticę in principe magis quã in ciue (de qua hic tractatur) dicendum est, q̃ cum inter principem & ciues tantum intersit, q̃ princeps totius multitudinis in se gerit, vtpote curam illius habens, ciues autẽ partes sunt, consequens est quòd priuata malitia principis ad male præcipiendum toti multitudini eum inducet: & sic communi bono sufficiẽs est nocere. Priuata autem malitia ciuium bono existente principe communi bono: etsi dissonet, non tamen nocere sufficit: quia efficacem actionem ad commune non habet, sed diminutam. Propter quod oportet, si commune bonum publicum recte se habet, habere principem, qui sit & vir & princeps bonus. vnde Ecclesiastes 10. dicitur. Væ terræ, cuius rex est puer, & cuius principes mane comedunt, id est sine prudentia, vt puer: & sine temperantia indulgentes primum ventri: veraq; autem virtus est monastica.

Annot.

a ¶ *Super Quæstionis nonagesimæ secundæ Articulum secundum.*

IN articulo secundo nihil aliud scribendum occurrit, nisi quod aduertas, q̃ quia de propijs actibus legis est sermo, vt responsiones ad argumenta insinuant: & permittere inter legis actus ponitur, quòd solius superioris proprie est permittere. Alij autem non obuiantes malo, quũ possunt, negligentia, aut tacentis potius, quàm permittentis exercent officium, nisi vtendo lege participatiue dicantur permittere, sicut accidit in fratre permittente monitũ fratrem reincidere in malum, vt adhibeat secum testes secundum legem Domini pro communi bono & similibus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

imperare. Præcipit enim lex omnes actus virtutum vt dicitur in 5. Ethico. Quidam vero sunt actus mali ex genere, sicut actus vitiosi. & respectu horum lex habet prohibere. Quidã vero ex genere suo sunt actus indifferentes: & respectu horum lex habet permittere. & possunt etiam indifferentes dici omnes illi actus qui sunt vel parum boni, vel parum mali. Id autem, per quod inducit lex ad hoc, quòd sibi obediatur, est timor pœnæ. & quantum ad hoc ponitur legis effectus punire.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut cessare à malo habet quandam rationem boni, ita etiam prohibitio habet quandam rationem præcepti. & secundum hoc large accipiendo præceptum vniuersaliter, lex præceptum dicitur.

¶ Ad secundum dicendum, quod consulere non est proprius actus legis: sed potest pertinere etiam ad personam priuatam, cuius non est cõdere legẽ. vñ etiã Apostolus 1. ad Cor. 7. cum consilium quoddam daret, dixit. Ego dico, non Dominus. & ideo non ponitur inter effectus legis.

¶ Ad tertium dicendum, quod etiam præmiare non potest ad quemlibet pertinere: sed punire non pertinet nisi ad ministrum legis: cuius authoritate pœna infertur. & ideo præmiare non ponitur actus legis, sed solum punire.

¶ Ad quartum dicendum, quòd per hoc quòd aliquis incipit assuefieri ad vitandum mala, & ad implendum bona propter metum pœnæ, perducitur quandoq; ad hoc, quod delectabiliter & ex propria voluntate hoc faciat. & secundum hoc lex etiam puniendo perducit ad hoc, quòd homines sint boni.

QVÆSTIO NONAGESIMA tertia De lege æterna, in sex articulos diuisa.

EINDE considerandum est de singulis.

¶ Et primo, de lege æterna. Secundo, de lege naturali. Tertio, de lege humana. Quarto, de lege veteri. Quinto, de lege noua, quæ est lex Euangelij.

¶ De sexta autem lege, quæ est lex fomitis, sufficiat quod dictum est, cum de peccato originali ageretur.

¶ Circa primum quærũtur sex.
¶ Primo, quid sit lex æterna.
¶ Secundo, vtrum sit omnibus nota.
¶ Tertio, vtrum omnis lex ab ea deriuetur.
¶ Quarto, vtrum necessaria subijciantur legi æternæ.
¶ Quinto, vtrum contingentia naturalia subijciantur legi æternæ.
¶ Sexto, vtrum omnes res humanæ ei subijciantur.

ARTICVLVS I.

a ¶ Virum lex æterna sit summa ratio in deo existens.

Sup. q. 91. ar. 1. & in fr. præsenti q. ar. 3. et 4. cor. & ar. 5. ad 3. Et 4. dist. 33. q. 1. ar. 1. Et 3. cõtra ta. 115.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod lex æterna non sit summa ratio in deo existens. Lex enim æterna est vna tantum: sed rationes rerum in mente diuina sunt plures. Dicit enim Aug. in lib 83. q6. quod deus singula fecit proprijs rationibus. ergo lex æterna non videtur esse idem quod ratio in mente diuina existens.

¶ Præterea, De ratione legis est, quòd verbo promulgetur: vt supra dictum est: sed verbum in diuinis dicitur personaliter (vt in primo habitum est) ratio autem dicitur essentialiter. non igitur idem est lex æterna, quod ratio diuina.

¶ Præterea, Aug. dicit in lib. de vera religione, Apparet supra mentem nostram legem esse, quæ veritas dicitur: lex autem supra mentem nostram existens est lex æterna. ergo veritas est lex æterna: sed non est eadem ratio veritatis rationis. ergo lex æterna non est idem quod ratio summa.

¶ SED CONTRA est quod Aug. dicit in 1. De lib. arb. quod lex æterna est summa ratio, cui semper obtemperandum est.

CONCLVSIO.

¶ Lex æterna est diuinæ sapientiæ ratio, secundum quod est omnium actionum & motionum in proprios fines directiua.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut in quolibet artificẽ præexistit ratio eorum quæ constituuntur per artem, ita etiam in quolibet gubernante oportet quòd præexistat ratio ordinis eorum, quæ agenda sunt per eos qui gubernationi subduntur. & sicut ratio rerum fiendarum per artem, vocatur ars vel exemplar rerum artificiatarum, ita etiam ratio gubernantis actus subditorum rationem legis obtinet, seruatis alijs, quę suprà esse diximus de legis ratione. Deus autem per suam sapientiam conditor est vniuersarum rerum: ad quas comparatur, sicut artifex ad artificiata: vt in primo habitum est. Est etiam gubernator omnium actuum & motionum. quæ inueniuntur in singulis creaturis: vt etiam in primo habitum est. Vnde sicut ratio diuinæ sapientiæ inquantum per eam cuncta sunt creata, rationem habet artis, vel exemplaris, vel ideæ: ita ratione diuinæ sapientiæ mouentis omnia ad debitum finẽ obtinet rationem legis: & secundum hoc lex æterna nihil aliud est, quàm ratio diuinæ sapientiæ, secundum quod est directiua omnium actuum & motionum.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Augustin. loquitur ibi de rationibus idealibus, quæ respiciunt proprias naturas singularum rerum: & ideo in eis inuenitur quædam distinctio & pluralitas secundum diuersos respectus ad res: vt in primo habitum est: sed lex dicitur directiua actuum in ordine ad bonum commune, vt suprà dictum est. Ea autem quæ sunt in seipsis diuersa, considerantur vt vnum secundum quod ordinantur ad aliquod commune: & ideo lex æterna est vna. quæ est ratio huius ordinis.

¶ Ad secundum dicendum, quòd circa verbum quodcunque duo possunt considerari, scilicet ipsum verbum, & ea quæ verbo exprimuntur. verbum enim vocale est quidam ab ore hominis prolatum: sed hoc verbo exprimuntur, quæ verbis humanis significantur, & eadem ratio est de verbo hominis mentali: quod nihil est aliud, quàm quiddam mente conceptum quo homo exprimit mentaliter ea, de quibus cogitat. Sic igitur in diuinis ipsum verbum quod est conceptio paterni intellectus, personaliter dicitur: sed omnia quæcunque sunt in sententia patris, siue essentialia, siue personalia, siue etiam dei opera, exprimuntur hoc verbo, vt patet per Aug. in 15. De trin. & inter cætera quæ hoc verbo exprimuntur, etiam ipsa lex æterna verbo ipso exprimitur. Nec tamen propter hoc sequitur, quod lex æterna personaliter in diuinis dicatur: appropriatur tamen filio propter conuenientiã, quã habet ratio ad verbum.

¶ Ad tertium dicendum, quod ratio intellectus diuini aliter se habet ad res, quam ratio humani intellectus. Intellectus enim humanus est mensuratus à rebus: vt scilicet conceptus hominis non sit verus propter seipsum, sed dicitur verus ex hoc, quod consonat rebus: ex hoc enim quod res est vel nõ est, opinio vera vel falsa est. Intellectus vero diuinus est mensura rerum: quia vnaquæq; res intantum habet de veritate, inquãtum imitatur intellectum diuinum: vt in primo dictum est. & ideo intellectus diuinus est verus secundum se. vnde ratio eius est ipsa veritas.

ARTICVLVS II.

a ¶ Virum lex æterna sit omnibus nota.

Sup. q. 91. ar. 4. ad 3. & ar. 5. ad 6.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, quòd lex æterna non sit omnibus nota. Quia vt dicit Apost. 1. ad Cor. 2. Quæ sunt dei, nemo nouit nisi Spiritus dei: sed lex æterna est quædam ratio in mente diuina existens. ergo omnibus est ignota nisi soli deo.

¶ Præterea, Sicut Augu. dicit in lib. De lib. arb. Lex æterna est, qua iustum est, vt omnia sint ordinatissima. sed non omnes cognoscunt qualiter omnia sint ordinatissima: ergo non omnes cognoscunt legem æternam.

¶ Præterea. Augu. dicit in lib. De vera religio. quòd lex æterna est, de qua homines iudicare non possunt: sed sicut in 1. Eth. dicitur, vnusquisque bene iudicat quæ cognoscit. ergo lex æterna non est nobis nota.

¶ SED CONTRA est quod Aug. dicit in lib. De lib. arb. ¶ æternæ legis notio nobis impressa est.

CONCLVSIO.

¶ Legem æternam nullus secundum propriam dispositionem vt in deo est, cognouit, sed in ipsa veritatis notitia, variis modis homines diuersi ipsam attingũt & cognoscunt.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd dupliciter aliquid cognosci potest. Vno modo in seipso, alio modo in suo effectu, in quo aliqua similitudo eius inuenitur: sicut aliquis non videns solem in sua substantia, cognoscit ipsum in sua irradiatione. Sic igitur dicẽdum est, quòd legem æternam nullus potest cognoscere, secundum quod in seipsa est, nisi solus deus & beati, qui deum per essentiam vident: sed omnis creatura rationalis ipsam cognoscit secundum aliquam eius irradiationem, vel maiorem vel minorem. omnis enim cognitio veritatis est quædam irradiatio & participatio legis æternæ, quæ est veritas immutabilis: vt Aug. dicit in lib. de vera religio. Veritatem autem omnes aliqualiter cognoscunt ad minus quantum ad principia communia legis naturalis: in alijs vero quidam plus, & quidam minus participant de cognitione veritatis, & secundum hoc etiam plus vel minus cognoscunt legem æternam.

¶AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd ea quæ sunt dei, in seipsis quidem cognosci à nobis non possunt: sed tamen in effectibus suis nobis manifestantur, secundum illud Rom. 1. Inuisibilia dei per ea, quę facta sunt, intellecta conspiciuntur.

¶ Ad secundum dicendum, quod legem æternam etsi vnusquisq; cognoscat pro sua capacitate secundum modum prædictum: nullus tamen eam comprehendere potest. Nõ enim totaliter manifestari potest per suos effectus: & ideo non oportet, quòd quicunque cognoscit legem æternam secundum modum prædictum, cognoscat totam ordinem rerum, quo omnia sunt ordinatissima.

¶ Ad tertium dicendum, quòd iudicare de aliquo potest intelligi dupliciter

a ¶ Super Quæstionis nonagesimætertiæ Articulum tertium.

Annota.

OMisso primo articulo, cuius difficultates in prima parte claræ sunt: & secundo, quia clarus est: in tertio dubium occurrit quia author defecere videtur ab intento, ant falsum dicere, qui dicit rationes inferiorum gubernantium sunt quæcunque aliæ leges præter æternam. Si nanque de omni lege præter æternam loquitur, falsum dicit: quia lex diuina non est ratio inferioris gubernatoris, sed dei: & est alia ab æterna, vt patet in quæstione. 91. Si autem non intendit de lege diuina, non habetur conclusio intenta, scilicet quòd omnis lex ab æterna deriuatur.

¶ Ad hoc dicitur, quòd author intendit etiam de lege diuina, quod deriuatur ab æterna: quia ponit ipsam esse p participationem legis æternæ: vt expresse patet superius in qo. 91. art. 4. ad tertium, vbi dixit. Et ideo superaddidit lex diuinitus data, per quã lex æterna participatur altiori modo. Nec est verum, quòd lex diuina non sit ratio inferiorum gubernantium: quoniam lex diuina, non dicitur diuina à subiecto tanquam sit aliquid in deo sola enim lex æterna est formaliter in deo: sed dicitur diuina ab authoritate, à modo, & à fine. Est nanque à deo super naturaliter data ad ducendum in deum super naturalem finem: & est lex diuina, ratio super naturalis nata homini, vt seipsum gubernet & proprie ea est ratio inferiorum gubernantium, scilicet hominum non ab eis adinuenta, sed à deo susceptа. Et de lege veteri patet Actorũ 7. Accepistis legem in dispositione angelorum. de noua autem inferius habebitur, quòd est ipsa gratia Spiritus sancti.

Neutrum autem horum est in deo, nisi causaliter: sed in hominis anima vtrunq;, primum per intellectum & memoriam, secundum per essentiam animæ & voluntatem. Et per hoc patet, quòd tam lex æterna, quam naturalis & diuina sit rationis ordinatio ad bonum commune à Deo, qui curam habet communitatis, promulgata. Et inter æternam & alias hæc est differentia, quod æterna est in deo, ac per hoc est ipse deus: aliæ autem non sunt in deo sed effectus eius in creaturis rationalibus: ac per hoc illa est causa, ceteræ sunt participationes illius illa æterna, reliquæ temporales.

a ¶ Super Quæstionis nonagesimæ tertiæ Articulum quintum.

Annot.

IN articulo quarto, quinto, & sexto eiusdem quæstionis nihil aliud occurrit scribendum, nisi quod in quinto articulo notes illud, Nullus, proprie loquendo, suis actibus legẽ imponit. & hoc pro difficultate illa, vtrum princeps subdatur legibus.

a ¶ Virum omnis lex à lege æterna deriuetur.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quod non omnis lex à lege æterna deriuetur. Est enim quædam lex fomitis: vt supra dictum est. ipsa autem non deriuatur à lege diuina, quæ est lex æterna: ad ipsam enim pertinet prudentia carnis: de qua Apostolus dicit ad Roma. 8. quòd legi dei nõ potest esse subiecta. ergo non omnis lex procedit à lege æterna.

¶ Præterea, A lege æterna nihil iniquum pro cedere potest: quia sicut dictum est, lex æterna est secundum quã iustum est, vt omnia sint ordinatissima: sed quædam leges sunt iniquæ: secundum illud Isa. 10. Væ qui condunt leges iniquas. ergo non omnis lex procedit à lege æterna.

¶ Præterea, Aug. dicit in 1. de lib. arb. quòd lex quæ populo regendo scribitur, recte multa permittit quæ per diuinam prouidentiam vindicantur: sed ratio diuinæ prouidentiæ est lex æterna: vt dictum est, ergo nec etiam omnis lex recta procedit à lege æterna.

SED CONTRA est, quòd prouerb. 8. diuina Sapiẽtia dicit, Per me reges regnant & legũ cõditores iusta decernũt: ratio aũt diuinæ sapiẽtiæ est lex æterna: vt supra dictum est. ergo omnes leges à lege æterna procedunt.

CONCLVSIO.

¶ Leges omnes vt rectæ rationis quippiam sapiũt, ab æterna lege originem habent.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est, lex importat rationem quandam directiuam actuum ad finem. In omnibus autem mouentibus ordinatis, oportet quòd virtus secundi mouentis deriuetur à virtute mouentis primi: quia motus secundum non mouet nisi inquantum mouetur à primo, vñ in omnibus gubernantibus idem videmus, quòd ratio gubernationis à primo gubernante ad secundos deriuatur: sicut ratio eorum, quæ sunt agenda in ciuitate deriuatur à rege per præceptum in inferiores administratores. Et in artificialibus etiam ratio artificialium actuum deriuatur ab architectore ad inferiores artifices qui manu operantur. Cum ergo lex æterna sit ratio gubernationis in supremo gubernante, necesse est, quòd omnes rationes gubernationis, quæ sunt in inferioribus gubernantibus, à lege æterna deriuentur. Huiusmodi autem rationes inferiorum gubernantium sunt quæcunque aliæ leges præter æternam, vnde omnes leges inquantum participant de ratione recta, intantum deriuãtur a lege æterna. Et propter hoc Aug. dicit in 1. De lib. arb. quòd in temporali lege nihil est iustum ac legitimum, quod nõ ex lege æterna homines sibi deriuauerunt.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd fomes habet rationem legis in homine inquantum est pœna cõsequens diuinam iustitiam, & secũdum hoc manifestum est, quod deriuatur à lege æterna. Inquantum vero inclinat ad peccatum, sic contrarietur legi Dei, & non habet rationem legis: vt ex supra dictis patet.

¶ Ad secundum dicendum, quod lex humana intantum habet rationem legis, inquantum est secundum rationem rectam. & secundum hoc manifestum est, quòd à lege æterna deriuatur: inquantum vero à ratione recedit, sic dicitur lex iniqua: & sic non habet rationem legis, sed magis violentiæ cuiusdam. Et tamen in ipsa lege iniqua inquantum seruatur aliquid de similitudine legis propter ordinem potestatis eius, qui legem fecerit: secundum hoc etiam deriuatur à lege æterna. Omnis enim potestas à domino deo est. vt dicitur Ro. 13.

¶ Ad tertium dicendum, quod lex humana dicitur aliqua permittere, non quasi ea approbãs: sed quasi ea dirigere non potens. multa autem dirigũtur lege diuina, quę dirigi nõ possunt humana: plura enim subduntur cauſæ superiori quã inferiori, vnde hoc ipsum, quod lex humana non se intromittit de his, quæ dirigere non pôt, ex ordine legis æternæ prouenit. Secus autem esset si approbaret ea, quæ lex æterna reprobat. vnde ex hoc non habetur quòd lex humana non deriuatur à lege æterna: sed quod non perfecte eam assequi possit.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Virum necessaria & æterna subiciantur legi æternæ.

1. q. 22. ar. 2. ad 3. & ar. 4. ad 3. et q. 103. ar. 1. ad 3. Et. 2. 2. q. 49. ar. 6.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd necessaria & æterna subijciantur legi æternæ. Omne enim quod rationabile est, rationi subditur: sed voluntas diuina est rationabilis, cum sit iusta, ergo rationi subditur. sed lex æterna est ratio diuina: ergo voluntas dei subditur legi æternæ. voluntas autem dei est aliquid æternum, ergo etiam æterna & necessaria legi æternæ subduntur.

¶ Præterea, Quicquid subijcitur regi, subijcitur legi regis. Filius autẽ (vt dicitur 1. ad Cor. 1. Subiectus erit Deo & patri cũ tradiderit ei regnum) ergo filius, qui est æternus, subijcitur legi æternę.

¶ Præterea, Lex æterna est ratio diuinæ prouidentiæ: sed multa necessaria subduntur diuinæ prouidentiæ, sicut permanẽtia substantiarum incorporaliũm & corporũ cœlestium. ergo legi æternę subduntur etiam necessaria.

¶ SED CONTRA, Ea quę sunt necessaria, impossibile est aliter se habere, vnde cohibitione non indigent: sed imponitur homini lex, vt cohibeatur à malis, vt ex supradictis patet. ergo ea quę sunt necessaria, legi non subduntur.

CONCLVSIO.

¶ Cum lex æterna sit diuinæ gubernationis ratio, quæ vis ex ipso creata siue contingentia, siue necessaria sint, omnia illi subiecta sunt.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut supra dictum est, lex æterna est ratio diuinę gubernationis. Quęcunque ergo diuinę gubernationi subduntur, subijciuntur etiam legi æternę: quę vero gubernationi æternę non subduntur, neque legi æternę subduntur. Horum autem distinctio attendi potest ex his, quę circa nos sunt. humanę enim gubernationi subduntur ea, quę per homines fieri possunt: quę vero ad naturam hominis pertinent, non subduntur gubernationi humanæ, scilicet quod homo habeat animam, vel manum, aut pedes. Sic igitur legi æternę subduntur omnia, quę sunt in rebus a Deo creatis, siue sint contingentia, siue sint necessaria. ea vero quę pertinent ad naturam vel essentiam diuinam, legi æternę non subduntur, sed sunt realiter ipsa lex æterna.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd de voluntate dei dupliciter possumus loqui. Vno modo, quantum ad ipsam voluntatẽ. & sic cum voluntas Dei sit ipsa essentia eius, non subditur gubernationi diuinę, neque legi æternę: sed idem est, quòd lex æterna. Alio modo possumus loqui de voluntate diuina, quantum ad ipsa quę deus vult circa creaturas, quę quidem subiecta sunt legi æternę, inquantum horum ratio est in diuina sapientia. & ratione horum voluntas Dei dicitur rationabilis alioquin rõne suipsius magis est dicẽda ipsa ratio.

¶ Ad secundũ dicẽdũ, q̃ filius Dei nõ est à Deo factus sed naturaliter ab ipso genitus. & ideo non subditur diuinę prouidentię aut legi æternę. sed magis ipse est lex æterna per quandam appropriationem: vt patet per Aug. in li. de vera reli. Dicitur autem esse subiectus Patri ratione humanę naturę, secundum quam etiam pater dicitur esse maior eo. Tertium concedimus, quia procedit de necessarijs creatis.

1. q. 22. ar. 2. et 1. dist. 39. q. 2. ar. 2. co. Et 3. contra. 71. fi. 72. et 73. Et veri. q. 5. ar. 3. et 4. & opus. 3. c. 123. vsque 36. & opus. 15. c. 12. vsque 16. Et Io. 15. co. 1.

a ¶ *Super Quæstio. nonagesimamquartam.*

Arnold.

IN Q. 94. primo notandum est pro intellectu multorum articulorum communiter, deinde sigillatim dicetur, In communi igitur sciendum, quòd quęcunq; admodū in speculatiuis præter prima principia communissima, inueniūtur prima principia per se nota in Geometria, in Arithmetica, &c. ita in practicis præter communissima præcepta prima, scilicet esse bonum persequendum, malum esse vitandum, sunt propria præcepta, etiam prima in illo in ordine. ita q̄ secundum vnumquęq; inclinationis naturalis gradū sunt aliqua præcepta prima, vt principia propria per se nota, & reliqua præcepta secunda, vt conclusiones ex eis dependentes. Verbi gratia. In homine sunt tres inordinationes naturales, scilicet ad esse & viuere ad generationem, & ad rationaliter se habendum ad se & alios. prima præcepta in singulis inclinationibus sunt de fine primario illi habēdo, consequēdo &

2.q.22. ar.2.co. & ad.2. et 1.di.39 q.2.ar.2. cor.& ad 5. Et 3.co.c. 1.64.90 111.et 112. Et veri.q. 5.ar.5.Et opuſ.3.c. 243.

¶ Præterea, Ea, quæ obediunt rationi, participant aliqualiter ratione: vt dicitur in primo Ethic. Lex autem æterna est ratio summa: vt suprà dictum est. cum igitur naturalia contingentia non participent aliqualiter ratione, sed penitus sunt irrationabilia, videtur quod non subsint legi æternę.

¶ Præterea, Lex æterna est efficacissima: sed in naturalibus contingentibus accidit defectus. nō ergo subsunt legi æternę.

SED CONTRA est, quòd dicitur prouer. 8. Quando circundabat mari terminū suū & legem ponebat aquis, ne transirent fines suos.

CONCLVSIO.

¶ *Subduntur naturalia contingentia legi diuinæ et æternæ, quo eius subduntur prouidentiæ, non autē per scientiam ipsius in finem omnes rationales creaturas deducenti, legi eius talia subiecta sunt.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd aliter est de lege hominis dicēdum, & aliter de lege æterna, quæ est lex dei. Lex enim hominis non se extendit nisi ad creaturas rationales, quę homini subiiciuntur. Cuius ratio est, quia lex est directiua actuum qui conueniunt subiectis gubernationi alicuius. vnde nullus proprie loquendo, suis actibus legem imponit. Quęcunque autem aguntur circa vsum rerum irrationalium homini subditarum, aguntur per actum ipsius hominis mouentis huiusmodi res. nam huiusmodi irrationales creaturæ nō agunt sed pās, sed ab alijs aguntur, vt supra habitum est, & ideo rebus irrationalibus homo legem imponere non potest quantumcunque subiiciantur: rebus autem rationalibus sibi subiectis potest imponere legem in quantum suo præcepto vel denuntiatione quacunque imprimit menti earum quandam regulam quæ est principium agendi. Sicut autem homo imprimit denuntiando quoddam interius principium actuum homini sibi subiecto, ita etiam Deus imprimit toti naturæ principia propriorum actuum. & ideo per hunc modū deus dicitur præcipere totis naturę, secundum illud Psalm. Præceptum posuit & non prəteribit. & per hanc etiam rationem omnes motus & actiones totius naturę legi æternę subduntur. Vnde alio modo creaturę irrationales subduntur legi æternę, inquantum mouentur à diuina prouidentia, non autem per intellectum diuini præcepti, sicut creaturæ rationales.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd hoc modo se habet impressio actiui principij intrinseci, quantum ad res naturales, sicut se habet promulgatio legis quātū ad homines: quia per legis promulgationem imprimitur hominibus quoddam directiuum principium humanorum actuum: vt dictum est.

¶ Ad secundum dicendum, quòd creaturæ irrationales nō participāt rōne humana, nec ei obediunt: participāt tū per modū obedientiæ rationē diuina. Ad plura enim se extendit virtus rationis diuinæ, quàm virtus rationis humanæ. Et sicut membra corporis humani mouentur ad imperium ratiōis, non tamen participāt ratione (quia nō habēt aliquam apprehensionem ordinatam ad rationem) ita etiam creaturæ irrationales mouentur à deo, nec tamen propter hoc sunt rationales.

¶ Ad tertium dicēdum, q̄ defectus qui accidunt in rebus naturalibus, quamuis sint præter ordinem causarum particularium, nō tamen sunt præter ordinem causarum vniuersaliū: & præcipue causæ primæ, quę deus est: cuius prouidentiam nihil subterfugere potest, vt in primo dictum est. Et quia lex æterna est ratio diuinæ prouidentiæ (vt dictum est) ideo defectus rerum naturalium legi æternę subduntur.

ARTICVLVS VI.

a ¶ *Vtrum omnes res humanæ subiiciantur legi æternæ.*

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd non omnes res humanæ subiiciantur legi æternæ. Dicit enim Apost. ad Gal. 6. Si spiritu dei ducimini, non estis sub lege: sed viri iusti, qui sunt filij Dei per adoptionem, spiritu Dei aguntur: secundū illud Ro. 8. Qui spiritu Dei aguntur, hi filij dei sunt. ergo nō omnes homines sunt sub lege æterna.

¶ Præterea, Apostolo. dicit ad Rom. 8. Prudentia carnis inimica est Deo, legi enim Dei subiecta non est. sed multi homines sunt, in quibus prudentia carnis dominatur. ergo legi æternæ, quę est lex Dei non subiiciuntur homines.

¶ Præterea, Aug. dicit in li. De lib. arb. q̄ lex æterna est, qua mali miseriam, boni vitam beatam merētur. sed homines iam beati vel iam dānati non sunt in statu merendi. ergo non subsunt legi æternę.

¶ SED CONTRA, est, quòd Aug. dicit 9. de ci. Dei. Nullo modo aliquid legibus summi Creatoris ordinationiq; subtrahitur, à quo pax vniuersitatis administratur.

CONCLVSIO.

¶ *Quæcunque hominum sint, diuinæ & æternæ legi subiecta esse certissimum est, quanquam non omnia secundum eandem rationem ei subdantur, siue bona siue mala sint.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd duplex est modus, quo aliquid subditur legi æternę, vt ex supradictis patet. Vno modo inquantum participatur lex æterna per modum cognitionis. Alio modo per modum actionis & passionis, inquantum participatur per modum interioris principij motiui. & hoc secundo modo subduntur legi æternę irrationales creaturæ, vt dictum est. Sed quia rationalis natura cum eo quòd est commune omnibus creaturis, habet aliquid sibi proprium, in quantum est rationalis, ideo secundum vtrunq; modum legi æternæ subditur: quia & notionem legis æternæ aliquo modo habet, vt supra dictum est. & iterum vnicuique rationali creaturæ inest naturalis inclinatio ad id quod est consonum legi æternę. Sumus enim innati ad habēdum virtutes, vt dicitur in 2. Eth. Vterq; tamē modus imperfectus quidem est, & quodāmodo corruptus in malis: in quibus & inclinatio naturalis ad virtutem deprauatur per habitum vitiosum: & iterum ipsa naturalis cognitio boni in eis obtenebratur per passiones & habitus peccatorum. In bonis autem vterq; modus inuenitur perfectior: quia & suprà cognitionem naturalem boni superadditur eis cognitio fidei, & sapientiæ: & supra naturalem inclinationem ad bonum superadditur eis interius motiuum gratiæ & virtutis. Sic igitur boni perfectę subsunt legi æternę, tanquam semper secundum eam agentes, mali autem subsunt quidem legi æternę, imperfectę quidem quantum ad actiones ipsorum: prout imperfectę cognoscunt & imperfectę inclinantur ad bonum: sed quātum deficit ex parte actionis, suppletur ex parte passionis: prout scilicet intantum patiuntur quòd lex æterna dicitur de eis inquātū deficiūt facere q̄ legi æternę cōuenit. vnde Aug. dicit in 1. De lib. arb. Iustos sub æterna lege agere existimo. & in lib. de catechizandis rudibus dicit, quòd Deus ex iusta miseria animarum se deserentiū cōuenientissimis legibus inferiores partes creaturę suę nouit ordinare.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illud verbum Apostoli potest intelligi dupliciter. Vno modo, vt esse sub lege intelligatur ille, qui nolens obligationem legis, subditur quasi cuidam ponderi. vñ gl. ibidē dicit, quòd sub lege est, qui timore supplicij quod lex minatur, non amore iustitiæ à malo opere abstinet. & hoc modo spirituales viri non sunt sub lege: quia per charitatem quā Spiritus sancti cordibus eorum infundit, voluntarie id, quod legis est implent. Alio modo potest etiam intelligi inquantum hominis opera, qui Spiritu sancto agitur, magis dicuntur esse opera Spiritus sancti quam ipsius hominis. vnde cum Spiritus sanctus nō sit sub lege, sicut nec filius (vt suprà dictum est) sequitur quod huiusmodi opera inquantum sunt Spiritus sancti, non sint sub lege. & huic attestatur quod Apost. dicit 2. ad Cor. 3. Vbi Spiritus domini, ibi libertas.

¶ Ad secundū dicēdū, q̄ prudentia carnis non potest subijci legi dei ex parte actionis: quia inclinat ad actiones cōtrarias legi diuinæ, subijcitur tamē legi dei ex parte passionis: quia meretur pati pœnam secundum legem diuinæ iustitiæ. Nihilominus tamen in nullo homine ita prudentia carnis dominatur, quòd totum bonum naturæ corrumpatur. & ideo remanet in homine inclinatio ad agendum ea: quæ sunt legis æternæ. Habitum est enim supra quòd peccatum non tollit totum bonum naturæ.

¶ Ad tertium dicendum, quod idē est per q̄d aliquid cōseruatur in fine, & per quod mouetur ad finē: sicut corpus graue grauitate quiescit in loco inferiori, per quam etiā ad locum ipsum mouetur. Et sic dicendum est, quod sicut secundum legem æternam aliqui merentur beatitudinem vel miseriam, ita per eandem legem in beatitudine vel miseria conseruantur. & secundum hoc beati & damnati subsunt legi æternę.

QVÆSTIO NONAGESIMAQUARTA
De lege naturali, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de lege naturali.
¶ Et circa hoc quæruntur sex.
¶ Primo, quid sit lex naturalis.
¶ Secundo, quæ sint præcepta legis naturalis.
¶ Tertio, vtrum omnes actus virtutum sint de lege naturæ.
¶ Quarto, vtrum lex naturalis sit vna apud omnes.
¶ Quinto, vtrum sit mutabilis.
¶ Sexto, vtrum posit à mente hominis deleri.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Vtrum lex naturalis sit habitus.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, quod lex naturalis sit habitus. Quia, vt Philosophus dicit in 2. Ethico. tria sunt in anima, potentia, habitus & passio: sed naturalis lex non est aliqua potentiarum animæ, nec aliqua passionum: vt patet enumerando per singula. ergo lex naturalis est habitus.

¶ Præterea, Basilius dicit, quòd conscientia siue synderesis est lex intellectus nostri, quod nō potest intelligi nisi de lege naturali: sed synderesis est habitus quidam: vt in primo habitum est. ergo lex naturalis est habitus

¶ Præterea, Lex naturalis semper in homine manet, vt infra patebit: sed non semper ratio hominis ad quam lex pertinet, cogitat de naturali lege. ergo lex naturalis non est actus, sed habitus.

¶ SED CONTRA est quod Aug. dicit in lib. de bono coniugali, quod habitus est quo aliquid agitur, cum opus est: sed naturalis lex nō est huiusmodi: est enim in paruulis & damnatis qui per eam agere nō possunt. ergo lex naturalis non est habitus.

CONCLVSIO.

¶ *Lex naturalis non est habitus aliquis essentialiter sed inquantum continet aliqua præcepta quæ habitu in ipsa ratione sunt.*

¶ RESPONDEO dicendū, quòd aliquid potest dici esse habitus dupliciter. Vno modo proprie & essentialiter, & sic lex naturalis non est habitus. Dictum est enim suprà, quòd lex naturalis est aliquid per rationem constitutum: sicut etiam propositio est quoddam opus rationis. nō est autem idem quod quis agit & quo quis agit: aliquis enim per habitum Grammaticæ agit orationem congruam. Cum igitur habitus sit quo quis agit, non potest esse, quòd lex aliqua sit habitus proprie & essentialiter. Alio modo potest dici habitus id, quod habitu tenetur: sicut dicitur fides id, quod fide tenetur. & hoc modo quia præcepta legis naturalis quandoque considerantur in actu à ratione, quandoque autem sunt in ea habitualiter tantum: secundum hūc modum potest dici, quòd lex naturalis sit habitus: sicut etiam principia indemonstrabilia in speculatiuis nō sunt principiorum, sed sunt principia, quorum est habitus.

¶ AD PRIMVM ergo dicēdum, quòd Philosophus intendit ibi inuestigare genus virtutis & cùm manifestum sit, quod virtus sit quoddam principium actus, illa tantum ponit quæ sunt principia humanorum actuum scilicet potentias, habitus & passiones. præter hæc autem tria sunt quædam alia in anima, sicut quidam actus: vt velle est in voluntate, & etiam cognita sunt in cognoscente, & proprietates naturales animæ insunt ei, vt immortalitas, & alia huiusmodi.

¶ Ad secundum dicendum, quod synderesis dicitur lex intellectus nostri, inquātum est habitus continēs præcepta legis naturalis, quæ sunt prima principia operum humanorum.

¶ Ad tertium dicēdum, quod ratio illa concludit, quòd lex naturalis habitualiter tenetur: & hoc concedimus.

¶ Ad id vero quod in contrarium obijcitur, dicendum quòd eo quod habitualiter inest, quādoque aliquis vti non potest propter aliquod impedimentum: sicut homo non potest vti habitu scientiæ propter somnum: & similiter puer non potest vti habitu intellectus principiorum, vel etiam lege naturali, quæ ei habitualiter inest propter defectum ætatis.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Vtrum lex naturalis contineat plura præcepta, vel vnum tantum.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd lex naturalis non contineat plura præcepta sed vnum tantum. Lex enim continetur in genere præcepti: vt suprà habitum est. sigitur essent multa præcepta legis naturalis, sequeretur quòd etiam essent multæ leges naturales.

¶ Præterea, Lex naturalis consequitur hominis naturam: sed humana natura est vna secundum totum, licet sit multiplex secundum partes; aut ergo est vnum præceptum legis naturæ propter vnitatem totius, aut multa secundum multitudinem partium naturæ humanæ. & sic oportebit quòd etiam ea quę sunt de inclinatione concupiscibilis. pertineant ad legem naturalem.

¶ Præterea, Lex est aliquid ad rationem pertinens: vt suprà dictum est: sed ratio in homine est vna tātum. ergo solum vnum præceptum est legis naturalis.

¶ SED CONTRA est, quia sic se habent præcepta legis naturalis in homine, quātū ad operabilia, sicut se habent prima principia in demonstratiuis: sed prima principia indemonstrabilia sunt plura. ergo etiam præcepta legis naturæ sunt plura.

CONCLVSIO.

¶ *Non vnum, sed plura sunt legis naturæ præcepta secundum quod diuersimode homines disponuntur ad ea quæ sunt secundum naturam bona.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est, præcepta legis naturæ hoc modo se habent ad rationem practicam, sicut principia prima demonstrationum se habent ad rationem speculativam: vtraque enim sunt quædam principia per se nota. dicitur autem aliquid per se notum dupliciter. Vno modo secundum se: alio modo quo ad nos, secundum se quidem quælibet propositio dicitur per se nota, cuius prædicatum est de ratione subiecti: contingit tamen, quòd ignoranti diffinitionem subiecti talis propositio non erit per se nota: sicut ista propositio, Homo est rationale, est per se nota secundum sui naturam, quia qui dicit hominem, dicit rationale, & tamen ignorāti quid sit homo, hæc propositio non est per se nota, & inde est, quòd sicut dicit Boëtius in libro. De hebdomadibus, quędam sunt dignitates vel propositiones per se notę communiter omnibus & huiusmodi sunt illæ propositiones, quarum termini sunt omnibus notis, vt omne totū est maius sua parte: & quæ vni & eidem sunt æqualia, sibijnuicem sunt æqualia, quædam vero propositiones sunt per se notæ solis sapientibus qui terminos propositionum intelligunt quid significent: sicut intelligēti quod angelus non est corpus, per se notum est, quod non est circunscriptiue in loco: quod non est manifestum rudibus, qui hoc non capiunt. In his autem: quæ in apprehensione hominum cadunt, quidam ordo inuenitur. Nam illud quod primo cadit in apprehensione, est ens, cuius intellectus includitur in omnibus, quęcunque quis apprehendit, & ideo primum principium indemonstrabile, quod non est simul affirmare & negare, quod fundatur supra rationem entis & non entis: & super hoc principio omnia alia fundantur: vt dicitur in 4. Metaph. Sicut autem ens est primum quod cadit in apprehensione simpliciter, ita bonum est primum, quod cadit in apprehensione practicæ rationis quæ ordinatur ad opus. Omne enim agens agit propter finem, qui habet rationem boni. & ideo primū principium in ratione practica est quod fundatur supra ratione boni, quæ est bonum est quod omnia appetunt. hoc est ergo primum præceptum legis quòd bonum est faciendum & prosequendum, & malum vitandum, & super hoc fundātur omnia alia præcepta legis naturæ, vt scilicet omnia illa facienda vel vitanda pertineant ad præcepta legis naturæ, quæ ratio practica naturaliter apprehendit esse bona humana, quia vero bonum habet rationem finis, malum autem rationem contrarij: inde est quòd omnia illa, ad quæ homo habet naturalem inclinationem ratio naturaliter apprehendit vt bona per consequens vt opere prosequenda, & contraria eorum vt mala & vitanda, secundum igitur ordinem inclinationum naturalium est ordo præceptorum legis naturæ. Inest enim primo inclinatio hominis ad bonum secundum naturam, in qua communicat cum omnibus substātijs, prout scilicet quælibet substantia appetit cōseruationem sui esse secēm suam naturam; & secūdum hanc inclinationem pertinētad legem naturalem ea, per quæ vita hominis cōseruatur, & contrarium impeditur. Secundo inest homini inclinatio ad aliqua magis spiritualia secundum naturam, in qua communicat cum ceteris animalibus. & secundum hoc dicuntur ea esse de lege naturali, quæ natura omnia animalia docuit: vt est commixtio maris & fœminæ, & educatio liberorum, & similia. Tertio modo inest homini inclinatio ad bonum secundum naturam rationis, quę est sibi propria: sicut homo habet naturalem inclinationem ad hoc, quòd veritatē cognoscat de deo, & ad hoc, q̄ in societate viuat, & sedni hoc ad legē naturalē pertinēt ea, quæ ad huiusmodi inclinationem spectāt: vtpote quod homo ignorantiam vitet, q̄ alios non offendat cum quibus debet conuersari: &c. huiusmodi quæ ad hoc spectant.

Universidad de Deusto
Biblioteca

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quod omnia ista præcepta legis naturæ inquantum referuntur ad vnum primum præceptum, habent rationem vnius legis naturalis.

¶Ad secundum dicẽdum, quòd omnes huiusmodi inclinationes quarumcunq; partium naturæ humanæ (puta cõcupiscibilis & irascibilis) secundum quod regulantur ratione, pertinent ad legem naturalem & reducuntur ad vnum primum præceptum: vt dictum est. & secundum hoc sunt multa præcepta legis naturæ in seipsis: quę tamen communicant in vna radice.

¶Ad tertium dicendum, qp ratio etsi in se vna sit, tamen est ordinatiua omnium quæ ad homines spectant, & secundum hoc sub lege rationis continentur omnia ea, quæ ratione regulari possunt.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Virum omnes actus virtutum sint de lege naturæ.*

4.di.3.q.1.art.3.q.1.ad 4.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd non omnes actus virtutum sint de lege naturæ. Quia vt suprà dictum est, de ratione legis est vt ordinetur ad bonum commune, sed quidam virtutum actus ordinantur ad bonum priuatũ alicuius vt patet præcipue in actibus temperantiæ. non ergo omnes actus virtutum legi subduntur naturali.

¶Præterea, Omnia peccata aliquibus virtuosis actibus opponũtur. si igitur omnes actus virtutũ sint de lege naturæ, videtur ex consequẽti, quod omnia peccata sint cõtra naturam, quod tamẽ specialiter de quibusdam peccatis dicitur.

¶Præterea, In his, quæ sunt secũdum naturam, omnes cõueniunt. sed in actibus virtutum non omnes conueniunt: aliquid enim est virtuosum vni, quod est alteri vitiosum. ergo non omnes actus virtutũ sunt de lege naturæ.

¶SED CONTRA est, quod Dam. dicit in 3. lib. qp virtutes sunt naturales. ergo & actus virtuosi subiacent legi naturæ.

CONCLVSIO.

¶ Virtutum actus omnes secundum propriam rationem virtutis sunt de lege naturæ: vt vero specie distinguuntur in ratione virtutis, non ad naturæ legem spectant.

¶RESPONDEO dicendum, quòd de actibus virtuosis dupliciter loqui possumus. Vno modo inquantum sunt virtuosi: alio modo inquantum sunt tales actus in proprijs speciebus considerati. Si igitur loquamur de actibus virtutũ inquantum sunt virtuosi, sic omnes virtuosi actus pertinent ad legem naturæ, dictum est enim quod ad legẽ naturæ pertinet omne illud, ad quod homo inclinatur secundum suam naturam. Inclinatur autem vnumquodq; naturaliter ad oparationem sibi conuenientem secũdum suam formam: sicut ignis ad calefaciendum. vnde cum anima rationalis sit in propria forma hominis, naturalis inclinatio inest cuilibet homini ad hoc, quod agat secundum rationem: & hoc est agere secundum virtutem, vnde secundũ hoc omnes actus virtutum sunt de lege naturali, dictat enim hoc naturaliter vnicuiq; propria ratio, vt virtuose agat. Sed si loquamur de actibus virtuosis secundum seipsos (prout scilicet in proprijs speciebus considerantur) sic non omnes actus virtuosi sunt de lege naturæ. multa enim secundũ virtutem fiunt, ad quæ natura non primo inclinat: sed p rationis inquisitionem ea homines adinuenerunt quasi vtilia ad bene viuendum.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quod temperantia est circa concupiscentias naturales cibi & potus & venereorum, quæ quidem ordinantur ad bonum commune naturæ: sicut & alia legalia ordinantur ad bonum commune morale.

¶Ad secundum dicendum, quod natura hominis potest dici vel illa quæ est propria hominis: & secũdum hoc omnia peccata inquantum sunt contra rationem, sunt etiam contra naturam: vt patet per Dam. in 2. lib. vel illa, quæ est communis homini & alijs animalibus & secũdum hoc quædam specialia peccata dicuntur esse contra naturam: sicut contra commixtionem maris & fœmmæ, quę est naturalis omnibus animalibus, est concubitus masculorum quod specialiter dicitur vitium contra naturam.

¶Ad tertium dicendum, quod ratio illa procedit de actibus secundũ seipsos consideratis, sic enim propter diuersas hominis conditiones contingit, quod aliqui actus sunt aliquibus virtuosi tanquam eis proportionati & conuenientes: qui tamen sunt alijs vitiosi, tanquam eis non proportionati.

ARTICVLVS IIII.

¶ Virum lex naturæ sit vna apud omnes.

3.dist.37.ar.3.co. Et 4.dist.33.q.1.ar.1.cor. & ar.2.ad 1.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quod lex naturæ non sit vna apud omnes. Dicitur enim in decretis, dist.1. quod ius naturale est quod in lege & in Euangelio continetur: sed hoc non est commune omnibus: quia vt dicitur. Rom.10. Non omnes obediunt Euangelio. ergo lex naturalis non est vna apud omnes.

¶Præterea, Quæ sunt secundum legem, iusta esse dicuntur: vt dicitur in 5. Ethico. sed in eo lib. dicitur quod nihil est ita iustum apud omnes quin apud aliquos diuersificetur. ergo etiam lex naturalis non est apud omnes eadem.

¶Præterea. Ad legem naturæ pertinet id, ad quod homo secundũ naturam suam inclinatur: v supra dictum est: sed diuersi homines naturaliter ad diuersa inclinantur, alij quidem ad concupiscentiam voluptatum, alij ad desideria honorum, alij ad alia. ergo nõ est vna lex naturalis apud omnes.

¶SED CONTRA est, quod Isidorus dicit in lib. Etymolog. Ius naturale est commune omni nationi.

CONCLVSIO.

¶ Vna est apud omnes lex naturæ quo ad prima principia communia apud omnes & secundum rectitudinem & notitiam, quanquam ad propria aliqua ex communibus deducta eadem apud omnes non sit, sed vt in paucioribus deficiat.

¶RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est, ad legem naturæ pertinent ea, ad quæ homo naturaliter inclinatur: inter quæ homini proprium est, vt inclinetur ad agẽdum secũdum rationẽ. ad rationem autem pertinet ex communibus ad propria procedere: vt patet ex primo Physicorum. Aliter tamen circa hoc se habet ratio speculatiua, & aliter practica. quia enim ratio speculatiua præcipue negotiatur circa necessaria, quæ impossibile est aliter se habere, absque aliquo defectu inuenitur veritas in conclusionibus proprijs, sicut & in principijs communibus: sed ratio practica negotiatur circa contingẽtia, in quibus sunt operationes humanæ. & ideo si in cõmunibus sit aliqua necessitas, * quanto magis ad propria descenditur, tanto magis inuenitur defectus. Sic igitur in speculatiuis est eadem veritas apud omnes tam in principijs, quàm in conclusionibus: licet veritas non apud omnes cognoscatur in conclusionibus, sed solum in principijs, quæ dicuntur communes conceptiones. In operatiuis autem non est eadem veritas vel rectitudo practica apud omnes, quantum ad propria sed solum quantum ad communia: & apud illos, apud quos est eadem rectitudo in proprijs non est æqualiter omnibus nota. Sic igitur patet quod quantum ad communia principia rationis siue speculatiuæ, siue practicæ, est eadem veritas seu rectitudo apud omnes & æqualiter nota. Quantum vero ad proprias conclusiones rationis speculatiuæ est eadem veritas apud omnes, non tamen æqualiter omnibus nota. Apud omnes enim verum est, quod triangulus habet tres angulos æquales, duobus rectis: quamuis hoc non sit omnibus notum: sed quantum ad proprias conclusiones rationis practicæ, nec est eadem veritas seu rectitudo apud omnes: nec etiam apud quos est eadem, est æqualiter nota. Apud omnes enim hoc rectum est & verum vt secundum rationem agatur. Ex hoc autem principio sequitur quasi conclusio propria, quod deposita sint reddenda. & hoc quidem vt in pluribus verum est: sed potest in aliquo casu contingere, quòd sit damnosum: & per consequens irrationabile si deposita reddantur, puta si aliquis petat ad impugnandum patriam: & hoc tanto magis inuenitur deficere, quãto magis ad particularia descenditur, puta si dicatur quod deposita sint reddenda cum tali cautione vel tali modo. Quanto enim plures conditiones particulares opponuntur, tanto pluribus modis potest deficere, vt non sit rectum vel in reddendo, vel non reddendo. Sic igitur dicendum est, quòd lex naturæ quantum ad prima principia communia est eadem apud omnes & secundum rectitudinem & secundum notitiam: sed quantum ad quædam propria, quæ sunt quasi conclusiones principiorum communium, est eadem apud omnes etiam vt in pluribus & secundum rectitudinem, & secũdum notitiam: sed vt in paucioribus potest deficere, & quantum ad rectitudinem propter aliqua particularia impedimenta (sicut etiam naturæ generabiles & corruptibiles deficunt vt in paucioribus propter impedimenta) & etiam quantum ad notitiam. & hoc propter hoc quòd aliqui habent deprauatam rationem ex passione, seu ex mala consuetudine, seu ex mala habitudine naturę: sicut apud Germanos olim latrocinium non imputabatur iniquum (cũ tamẽ sit expresse contra legem naturæ) vt refert Iulius Cæsar in lib. de bello Gallico.

* Alias veritatis.

¶AD PRIMVM ergo dicendum, quòd verbum illud non est sic intelligendum, quasi omnia, quæ in lege & in Euangelio continentur, sint de lege naturæ: cum multa tradatur ibi supra naturam. sed quia ea quæ sunt de lege naturę, plenarie ibi traduntur. vnde cum dixisset Gratianus, quod ius naturale est quod in lege & in Euangelio cõtinetur, statim explicando subiunxit, Quo quisque iubetur alij facere quod sibi vult fieri.

¶Ad secundum dicendum, quod verbum Philosophi est intelligẽdum de his, quæ sunt naturaliter iusta, nõ sicut principia cõmunia, sed sicut quædam conclusiones ex his deriuatæ, quę vt in pluribus habẽt rectitudinem, & vt in paucioribus deficiunt.

¶Ad

¶Ad tertium dicendum, quòd sicut ratio in homine dominatur & imperat alijs potentijs, ita oportet, quòd omnes inclinationes naturales ad alias potentias pertinentes ordinentur secundũ rationem. vnde hoc est apud omnes communiter rectum, vt secũdum rationem dirigantur omnes hominum inclinationes.

ARTICVLVS V.

a ¶ *Virum lex naturæ mutari possit.*

2.q.7.a.1. et 2. et 3. et 4. et 5. et 6. et 7. et 8. et 9. et 10. et 11. et 12. et 13. et 14. et 15. et 16. et 17. et 18. et 19. et 20. et 21. et

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ *Super Quæstionis nonagesimæquintæ Articulum secundum.*

¶ *Nunc & qua ratione lex humana à lege naturæ dependeat.*

Quæstio.

IN Articulo secundo quæstionis nonagesimæ quintæ omisso Primo dubium occurrit de secūdo modo deriuationis à lege naturali, scilicet per modum determinationis, inquātum dicitur, quòd est similis determinationi formæ artificiali communis ad specialem, sicut artifex formam domus ad hanc vel illam figurā determinat: quia aut intendit de determinatione vniuersalis ad minꝰ vniuersale, vel singulare: & hoc non: tum quia frustra de artificialibus esset sermo magis, quam de alijs: tum quia tum minus vniuersale, quàm singulare ex vniuersali deriuatur, vt conclusio ex principio: ex hoc nanque, quòd omne malum est fugiendum, deducitur syllogistice cōclusio, quòd tale malum & hoc malum est fugiendum: & sic secūdus modus coincideret cum primo. Aut intēdit determinationem formę ad materiam, vel econuerso. Et hoc non, quia vtrique contradicit declaratio sua, sicut artifex determinat formam communem domus ab hanc, vel illam figuram domus: forma nanque domus & talis figura domus nō se habent vt materia & forma, sed vt magis & minus commune: vt patet.

¶ Ad hoc dicitur, quod in lege considerari possunt tria. Primo ipsa materia legis, pura quia est de punitione, vel de tali pœna. Secundo ipsa vis legis, de qua iam dictum est, in quo consistit. Tertio actus præceptus vel prohibitus à lege. Si consideremus originem legis purę positiuæ à naturali quo ad materiam, verificatū inuenimus, quòd oritur à naturali per modum determinationis, vt in litera dicitur, vt patet facile inductiue. Ex hoc enim iure naturæ, quòd mali sunt puniendi deriuatur determinando punitionem, ad talem punitionem & malos ad tales malos, quòd fures sunt iuspendendi: similiter ex hoc iure naturæ, quòd abstinendum est propter contemplationē &c. deriuat determinādo abstinentiam ad primationem esus carnium &c. quòd ieiunandum est. Et similiter ex hoc naturæ iure, quòd Dei cultui tempus aliquod impēdendum est, deriuatur determinatio tēporis & cultus, quòd die Dominica audiatur missa, & sic de alijs. Et si huic coniungas, quòd huiusmodi determinatio non condat vim legis, nisi fiat ad communem bonum ab habente curam multitudinis ratiocinante & eligente magis hoc, quòd illud sub illo communi, vide bis & quòd per modū artis, scilicet per rationem, & prohæresim hęc determinatio fit & quòd hac determinatione non solum materia legis pura positiua, vt deriuatur à iure naturæ, vt speciale à cō muni: sed etiam ipsa vis legis positiuæ, vt dearticulatio quędā iurisna dem modo, vt merito in litera non dicatur, quòd ius positiuum quo ad materiam, aut quo ad vim deriuatur à naturali: sed absolute, vt cōpleteretur v- trunque. Ex illis enim communibus conceptionibus habentibus vim legis à natura determinando per electionem authoritatem habentis, veniunt propositiones minus communes habentes vim legis ab ipsa determinatione artis gubernatiuæ, quæ à naturali lege proficiscitur. Si autē actus præceptos vel prohibitos à pure positiua lege intuitus conditur lex positiua determinatur ius naturale ad positiuum, vt forma ad materiam. Ex hoc enim, quòd abstinentia à carnibus, & lacticiniis, &c. iure pōnitur esse ieiunium, supponitur virtuti temperantiæ talis actus, & vitio intemperantiæ contrarius actus: & sic determinatur forma virtutis temperantiæ ad talem materiā. Et si huic iunxeris, quòd formale in virtute est de iure naturę (vt in quęstione præcedente habitum est) clarum erit, quòd iuxta istam determinationem ius positiuum determinat naturale, vt formam ad materiam. Et scito, quòd hæc tria, quæ diximus, licet sic ordinata videantur, quòd prius natura est determinatio materiæ specialis sub communi, deinde applicatio formæ vel vitij ad materiam: tertio est ius legis nam prius est constituere hos actus esse virtuosos, vel vitiosos, quàm præcipere, vel prohibere illos. Si diligenter tamen consideratā fuerit differentia inter intellectum practicum & speculatiuum, & inter mala ex se, & quia prohibita apparebit, quod secundo loco est ius legis quæ præcipiendo constituit bona, & prohibendo mala: & sic tertio loco fit applicatio virtutis ad materiam. Et quoniam communę formaliter respectu specialis est, & in ipsa determinatione communis ad speciale gubernatoris arte authoritatiue facta, applicatio formæ virtutis ad materiam consistit: consequēs est quòd dum author ius positiuum à naturali originali dicit per modum determinationis, quo ars formam communem ad specialem determinat, nihil dictorum prætermisit sed dicta omnia sub illo determinationis modo concluſit: quo & speciale formali quodam fluxu à communiori, vt materiale à formali derivatur.

¶ Ad obiecta autem dicitur, quòd aliud est loqui de communi, & aliud de eodem vniuersaliter distributo. nam in primo sophisma consequentis ad minus est commune determinate descendendo committitur, in secundo non: lex autem naturæ relata ad ius positiuum nō communis vniuersaliter distributi, sed rationis indefinitæ rationem habet verbi gratia. Non est lex naturæ, quòd malus puniatur omni pœna, sed quòd puniatur indefinite. Et ex hoc cessat secunda obiectio, meminit autem artificialium: quia determinatio ista per rationem & electionem fit dū arte gubernatiua fit, sicut & artificialia.

¶ In eodem secundo articulo nota, quòd quid est iuris pure positiui ex 4. Ethicor. scilicet quod à principio nihil differt vt ex eo sciās discernere quando aliquid est solum de iure positiuo, & quando de iure naturæ vel gentium.

a ¶ *Super Quæstionis nonagesimæquintæ Articulum quartum.*

¶ *Quodnam sit optimum regimen, num commixtum ex regimine vnius & plebis, an regimen vnius.*

Quæstio.

IN articulo quarto, eiusdem qō. omisso 3. dubium est circa illa verba, Est & aliquod regimen ex istis commixtum, quod est optimum: quia hoc aduersatur doctrinæ authoris in pluribus locis: vt patet in prima parte quæst. 130. articu. 3. & in 4. contra Gen. c. 76. vbi tenet, quod optimum

quod est, nulli esse faciendum malum. Quędam vero per modum determinationis: sicut lex naturæ habet quòd ille qui peccat, puniatur: sed quòd tali pœna vel tali puniatur, hoc est quędam determinatio legis naturę. Vtraq; igitur inuenitur in lege humana posita: sed ea, quę sunt primi modi, continentur in lege humana, nō tanquam sint solū lege posita, sed habent etiam aliquid vigoris ex lege naturali: sed ea, quæ sunt secundi modi ex sola lege humana vigorem habent.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, quòd Philosophus loquitur de illis, quæ sunt lege posita per determinationem vel specificationem quandam præceptorum legis naturæ.

¶ Ad secundum dicēdum, quòd ratio illa procedit de his, quæ deriuantur à lege naturæ tanquam conclusiones.

¶ Ad tertium dicendum, quod principia communia legis naturæ nō eodem modo applicari possunt omnibus propter multam varietatem rerum humanarum: & ex hoc prouenit diuersitas legis positiuæ apud diuersos.

¶ Ad quartum dicēdum, quòd verbum illud Iurisperiti intelligēdum est in his, quæ inducta sunt à maioribus circa particulares determinationes legis naturalis, ad quas quidem determinationes se habet expertorum & prudentum iudicium, sicut ad quædam principia inquantū scilicet statim videt quid cōgruentius sit particulariter determinandum: vnde Philosophus dicit in 6. Ethic. quòd in talibus oportet attendere expertorum, & seniorum vel prudētum in demōstrabilibus enūtiationibus & opinionibus non minus, quàm demonstrationibus.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Virum Isidorus conuenienter qualitatem legis positiuæ describat.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd Isidorus incōuenienter qualitatem legis positiuæ describat, dicens, Erit lex honesta, iusta, possibilis secundum naturam, secūdum cōsuetudinem patriæ, loco temporique conueniens, necessaria, vtilis manifesta quoque, ne aliquid per obscuritatē in captione cōtineat: nullo priuato cōmodo, sed pro cōmuni vtilitate ciuiū scripta. Suprà enim in tribus cōditionibus qualitatem legis explicauerat dicēs, Lex erit omne, quod ratione cōstiterit dūtaxat, quod religioni cōgruat, quòd disciplinæ cōueniat, quod saluti proficiat. ergo superflue postmodum conditiones legis multiplicat.

¶ Præterea, Iustitia est pars honestatis, vt Tullius dicit in 1. De officiis: ergo postquam dixerat Honesta, superflue additur Iusta.

¶ Præterea, Lex scripta secūdum Isidorum cōtra consuetudinem diuiditur: nō ergo debuit in diffinitione legis poni, quòd esset secūdum consuetudinem patriæ.

¶ Præterea, Necessarium dupliciter dicitur, scilicet id quod est necessarium simpliciter, quod impossibile est aliter se habere: & huiusmodi necessarium non subiacet humano iudicio. vnde talis necessitas ad legem humanam nō pertinet. Est etiam aliquid necessarium propter finem: & talis necessitas idem est quod vtilitas. ergo superflue vtrunque ponitur necessaria & vtilis.

¶ SED CONTRA est authoritas ipsius Isidori.

CONCLVSIO.

¶ Omnem legem humanam necesse est iustam, honestam, possibilem, secūdum naturam, secundum patriæ consuetudinē, locis et temporibus conuenientē, necessariam, vtilem, manifestam, & reipublicæ commodo traditam esse.

¶ RESPONDEO dicēdum, quod vniuscuiusque rei quæ est propter finem, necesse est, quòd forma determinetur secūdum proportionem ad finem: sicut forma serræ talis est, qualis conuenit sectioni: vt patet in 2. Phy. quælibet etiam res recta & mēsurata, oportet quòd habeat formā proportionatā suæ regulæ & mēsurę. Lex autem humana vtrūque habet: quia & est aliquid ordinatum ad finem, & est quædam regula vel mēsura regulata vel mensurata quadam superiori mēsura. quæ quidem est duplex, scilicet diuina lex, & lex naturæ: vt ex supradictis patet. Finis autem humanæ legis est vitalis hominum: sicut etiam Iurisperitus dicit. Et ideo Isidorus in conditione legis primo quidē tria posuit, scilicet quòd religioni congruat inquantum sci licet est proportionata legi diuinæ: quod disciplinæ conueniat, inquantum est proportionata legi naturæ: quòd saluti proficiat, inquantum est proportionata vtilitati humanæ. & ad hæc tria omnes aliæ conditiones, quas postea ponit, reducuntur. Nam quod dicitur, Honesta, refertur ad hoc, quod religioni congruat. Quòd autem subditur, Iusta, possibilis secūdum naturam, secundum consuetudinem patriæ, loco temporique conueniens: additur ad hoc, quòd conueniat disciplinæ. Attenditur enim humana disciplina primum quidem quantum ad ordinem rationis: qui importatur in hoc quòd dicitur iusta. secundo quantum ad facultatem agentium: debet enim esse disciplina conueniens vnicuique secundum suam possibilitatem, obseruata etiam possibilitate naturæ: nō enim eadē sunt imponenda pueris, quæ imponūtur viris perfectis. Et secūdum humanam consuetudinem: non enim potest homo solus in societate viuere, aliorum morem nō gerens. Tertio quantum ad debitas circumstantias dicit, Loco temporique conueniens. quod vero subditur, Necessaria, vtilis, &c. refertur ad hoc quòd expediat saluti: vt necessitas referatur ad remotionem malorum, vtilitas ad consecutionem bonorū, manifestatio vero ad cauendum inōcumētum, quod ex ipsa lege posset prouenire. Et quia, sicut suprà dictum est, lex ordinatur ad bonum commune, hoc ipsum in vltima parte determinationis ostenditur. Et per hoc patet responsio ad obiecta.

ARTICVLVS. IIII.

a ¶ *Virum Isidorus conuenienter ponat diuisionem humanarum legum.*

AD QVARTVM sic procedirur. Videtur quòd inconuenienter Isidorus diuisionem legum humanarum ponat, siue iuris humani. Sub hoc enim iure cōprehendit ius gentium, quod ideo sic nominatur (vt ipse dicit) quia eo omnes fere gentes vtuntur: sed sicut ipse dicit, ius naturale est quod est commune omnium nationū. ergo ius gentium non cōtinetur sub iure positiuo humano, sed magis sub iure naturali.

¶ Præterea, Ea quæ habēt eadem vim, non videntur formaliter differre, sed solum materialiter: sed leges, plebiscita, senatusconsulta, & alia huiusmodi, quæ ponit, omnia habent eadem vim. ergo videtur, quòd non differant ni si materialiter. sed talis distinctio in arte non est curanda, cum possit esse in infinitum: ergo inconuenienter huiusmodi diuisio humanarū legum introducitur.

¶ Præterea, Sicut in ciuitate sunt principes, sacerdotes & milites: ita etiam sunt & alia hominum officia. ergo videtur, quod sicut ponitur quoddam ius militare & ius publicum quod cōsistit in sacerdotibus & magistratibus, ita etiam debeant poni alia iura, ad alia officia ciuitatis pertinentia.

¶ Præterea, Ea, quæ sunt per accidens, sunt prætermittenda: sed accidit legi, vt ab hoc vel ab alio homine feratur: ergo inconuenienter ponitur diuisio legum humanarum ex nominibus legislatorum: vt scilicet quædā dicatur Cornelia, quædam Falcidia, &c.

¶ IN CONTRARIVM Authoritas Isidori sufficiat.

CONCLVSIO.

¶ Lex humana vt à lege naturæ deriuatur, diuiditur in ius gentium & ius ciuile: vt vero ordinatur ad bonum commune, diuiditur secundum varietatem ministrorum, vt in militarem, & sacerdotum legem: vel secundum varietatem regiminum, vel eorum, de quibus leges feruntur: seu secundum nomina illorū, qui legem instituerunt.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd vnumquodque potest per se diuidi secūdum id, quod in eius ratione continetur: sicut in ratione animalis continetur anima, quæ est rationalis vel irrationalis & ideo animal proprie, & per se diuiditur secundū rationale & irrationale, non autem secundum album & nigrum, quæ sunt omnino præter rationem eius. Sunt autem multa de ratione legis humanæ, secundum quorum quodlibet lex humana, pröprie & per se diuidi potest. Est enim primo de ratione legis humanæ, quòd sit deriuata à lege naturæ: vt ex dictis patet. & secundum hoc diuiditur ius positiuum in ius gentium & ius ciuile, secundum duos modos, quibus aliquid deriuatur à lege naturę: vt suprà dictum est. Quia ergo iustitia animata iudicis non inuenitur in multis: & quia flexibilis est: ideo necessarium fuit vt in quibuscūque est possibile legem determinare quid iudicandū sit, & paucissima arbitrio hominum committere.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quædam singularia, quę non possunt lege comprehēdi, necesse est committere iudicibus. vt ibidem Philosophus dicit, puta de eo quod est factum esse, vel non esse, & de alijs huiusmodi.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Virum omnis lex humanitus posita à lege naturali deriuetur.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quod non omnis lex humanitus posita, à lege naturali deriuetur. Dicit enim Philosophus in 5. Ethic. quod iustum legale est, quod principio quidem nihil differt, vtrum sic vel aliter fiat: sed in his, quæ oriuntur ex lege naturali, differt vtrum sic vel aliter: ergo ea, quæ sunt legibus humanis statuta, non omnia deriuantur à lege naturæ.

¶ Præterea, Ius positiuum diuiditur cōtra ius naturale: vt patet per Isidorum in libro Etymolog. & per Philosophū in 5. Ethicorum. sed ea, quæ deriuātur à principijs communibus legis naturæ (sicut conclusiones) pertinent ad legem naturæ, vt suprà dictum est: ergo ea, quæ sunt de lege humana, non deriuantur à lege naturæ.

¶ Præterea, Lex naturæ est eadem apud omnes. Dicit enim Philosophus in 5. Ethicorum, quòd naturale ius est quod vbique habet eadem potentiam: si igitur leges humanæ à naturali lege deriuarentur, sequeretur etiam quòd ipsæ essent eædem apud omnes: quod patet esse falsum.

Præterea, Eorum quæ à lege naturali deriuātur, potest aliqua ratio assignari: sed non omnium quæ à maioribus lege statuta sunt ratio reddi potest, vt Iurisperitus dicit: ergo nō omnes leges humanæ deriuantur à lege naturali.

¶ SED CONTRA est quod Tull. dicit in sua Rhet. Res à natura profectas & à cōsuetudine probatas legum metus & religio sanxit.

CONCLVSIO.

Cum lex omnis sit secundum rectam rationem tradita, necessarium est legem humanā ex lege naturæ originem habere, & ex ea deriuari.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd, sicut Aug. dicit in 1. De li. arb. Non videtur esse lex, quæ iusta non fuerit: vnde inquantum habet de iustitia, intantum habet de virtute legis: in rebus autem humanis dicitur esse aliquid iustum ex eo, quòd est rectum secundum regulam rationis. Rationis autem prima regula est lex naturæ, vt ex supradictis patet: vnde omnis lex humanitus posita intantum habet de ratione legis inquātum à lege naturæ deriuatur. Si vero in aliquo à lege naturali discordet, iam non erit lex, sed legis corruptio.

¶ Sed sciendum est, quòd à lege naturali dupliciter potest aliquid deriuari. Vno modo, sicut conclusiones ex principijs: alio modo, sicut determinationes quædam aliquorum communium. Primus quidem modus similis est ei, quo in scientijs & principijs conclusiones demonstratiuæ producuntur, secundo vero modo simile est, quòd in artibus formæ communes determinantur ad aliquid speciale. sicut artifex formam communem domus, necesse est quòd determinet ad hanc vel illam domus figuram. Deriuātur ergo quædam à principijs communibus legis naturæ per modum conclusionum: sicut hoc quod est non esse occidendum, vt cunclusio quædam deriuari potest ab eo, quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

optimum regimen est regimen vnius, & probatur vt patet ibidem.

¶ Ad hoc multipliciter respondetur: primo, q regimen vnius est optimum respectu aliorum regiminum simplicium, non autem commixtorum, & ideo nulla est contrarietas. secundo quòd regimen vnius est optimum secundum speciem regiminis. Regimē autem commixtum est optimum secundum partium dispositionem: vt inferius in q 105. artic. explicatur, dum littera ista ibi explanatur; dicendo, quòd regimen compositum ex regimine vnius propter virtutem & oppositionem multorum sibi ipsi principantium propter virtutem, per electionem populi est optimum: vt potè mixtum ex regno, aristocratia & democratia.

¶ Tertio dicitur, quòd quia comparatio est inter se distincta, secundū id, in quo distinguuntur propterea quòd vnum & idem claudicat in vtroque comparatorum: ne comparetur idem ad seipsum comparatio. Inde ligitur secundum adducta ac per hoc quum regimen vnius & regimen commixtum ex regimine vnius & plebis comparantur: ex vna parte sumitur regimen vnius, & ex alia regimen mixtum, non quatenus includit regimen vnius, & addit aliam bonitatem, sed secundum bonitates adiunctas. & dicitur quòd regimen vnius est optimum: vt in pluribus locis à Philosopho & diuo Thom. habes. Cum hoc tamen stat, quòd loquendo de regimine pure humano, considératis omnibus quæ sunt in mixto, regimen mixtum est optimum, vt hic & inferius loco allegato habetur. Verum quia in primo sensu cōparatio formaliter & simpliciter exercetur: in secundo autem comparatur vnum & idem secundum se ad seipsum cum adiunctis bonitatibus: comparatio non est multum artificiosa: ideo primus sermo, scilicet q regimen vnius est optimum, amplectendus est simpliciter, secundus autem scilicet quòd regimen commixtum est optimum, pie exponendus & non extendendus est: ne sit causa erroris: & hanc tertiam responsionem sequetur vir doctus.

a ¶ *Super Quæstionis nonagesimæsextæ Articulum primum secundum & tertium.*

In articulis primo, secundo & tertio nonagesimæsextæ quæst. Nam ad ius gentium pertinent ea, quę diriuātur ex lege naturæ, sicut conclusiones ex principijs: vt iustæ emptiones, venditiones, & alia huiusmodi: sine quibus homines adinuicem conuiuere nō possunt, quod est de lege naturæ: quia homo est naturaliter animal, sociale, vt probatur in primo Politicæ. Quę vero deriuantur, à lege naturæ per modum particularis determinationis, pertinēt ad ius ciuile, secūdū quod quælibet ciuitas aliquid sibi accommodè determinat.

¶ Secundo est de ratione legis humanæ, quòd ordinetur ad bonum commune ciuitatis. Et secundum hoc lex humana diuidi potest secūdū diuersitatem eorum, qui specialiter dant operā ad bonum commune. sicut sacerdotes pro populo Deum orantes, principes populum gubernantes, & milites pro salute populi pugnantes: & ideo istis hominibus specialia quædam iura aptantur.

¶ Tertio est de ratione legis humanæ, vt instituatur à gubernāte cōmunitatē ciuitatis: sicut suprà dictum est. Et secūdum hoc distinguuntur leges humanæ secūdum diuersa regimina ciuitatum: quorum vnum secūdum Philosophum in 3. Politicæ est regnum, quando scilicet ciuitas gubernatur ab vno: & secūdum hoc accipiūtur cōstitutiones principum. Aliud verò regimē est aristocratia, id est principatus optimorum vel optimatum: & secūdum hoc sumūtur respōsa prudētum, & etiam senatusconsulta. Aliud regimē est oligarchia id est principatus paucorum diuitum & potentum: & secundum hoc sumitur ius prætorium, quod etiam honorarium dicitur. Aliud autem regimen est populi, quod nominatur democratia: & secūdum hoc sumūtur plebiscita. Aliud autem est tyrannicum, quòd est omnino corruptum: vnde ex hoc nō sumitur aliqua lex. Est etiam aliquod regimen ex istis commixtum, q̄ est optimum: & secundum hoc sumitur lex quā maiores natu simul cū plebibus sanxerūt: vt Isidorus dicit.

¶ Quarto vero de ratione legis humanæ est, quòd est directiua humanorum actuum: & secūdum hoc secūdum diuersa: de quibus leges ferūtur, distinguuntur leges, quæ interdum ab actoribus nominātur: sicut distinguitur lex Iulia de adulteriis, lex Cornelia de sicariis, & sic de aliis, non propter actores: sed propter res, de quibus sunt.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, q̄ ius gentium est quidēm aliquo modo naturale homini secundum quòd est rationalis: inquantum deriuatur à lege naturali per modū cōclusionis, quæ non est multum remota à principijs: vnde defacili in huiusmodi homines cōsenserunt: distinguitur tamen à lege naturali, maxime ab eo quòd est omnibus animālibus commune.

¶ Ad alia patet respōsio ex his, quę dicta sunt.

QVÆSTIO NONAGESIMASEXTA De potestate legis humanæ, in sex articulos diuisa.

Deinde considerandum est de potestate legis humanæ.

¶ Et circa hoc quæruntur sex.

¶ Primo, vtrum humana lex debeat poni in communi. ¶ Secūdo, vtrum lex humana debeat omnia vitia cohibere.

¶ Tertio, vtrum omnium virtutum actus habet ordinare. ¶ Quarto, vtrum imponāt homini necessitatem quātum ad forum cōscientiæ. ¶ Quinto, vtrum omnes homines legi humanæ subdantur. ¶ Sexto, vtrum his qui sunt sub lege, liceat agere prēter verba legis.

Annot.

a ¶ *Vtrum lex humana debeat poni in communi magis, quàm in particulari.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd lex humana nō debeat poni in communi, sed magis in particulari. Dicit enim Philosophus in 5. Ethicorum, quòd legalia sunt, quęcūque in singularibus legem ponūt, & etiam sententiæ, quæ sunt etiam singularia: quia de singularibus actibus sententię ferūtur. ergo lex nō solum ponitur in communi sed etiam in singulari. Inf. q. 95. ar. 2. ad 2. & q. 147. ar. 3. ad 4. ¶ Præterea, Lex est directiua humanorum actuum, vt suprà dictum est: sed humani actus in singularibus consistunt. ergo lex humana non debet in vniuersali ferri, sed magis in singulari.

¶ Præterea, Lex est regula & mēsura humanorum actuum, vt suprà dictum est: sed mēsura debet esse certissima, vt dicitur in 10. Met. cum ergo in actibus humanis nō possit esse aliquod, vniuersale ita certum, quin in particularibus deficiat: videtur quòd necesse sit leges nō in vniuersali, sed in singularibus poni.

¶ SED CONTRA est quod iurisperitus dicit, quòd iura cōstitui oportet in his, quæ sæpius accidunt: ex his autem, quæ forte vno casu accidere possunt, iura non constituuntur.

CONCLVSIO.

¶ *Cum lex humana ad commune bonū ordinetur, in communi magis, quàm in particulari poni debet, & secundum personas, & negotia, & tempora.*

¶ RESPONDEO dicendū, quòd quia vnumquodque quod est propter finem, necesse est quòd sit fini proportionatum: finis autē legis est bonum commune: quia, vt Isidorus dicit in lib. Etymologiarum, nullo priuato commodo, sed pro communi vtilitate ciuium lex debet esse cōscripta: vnde oportet leges humanas esse proportionatas ad bonum commune: bonum autem commune cōstat ex multis: & ideo oportet, quòd lex ad multa respiciat, & secūdum personas, & secundum negotia, & secundum tempora. Cōstituitur enim communitas ciuitatis ex multis personis: & cius bonum per multiplices actiones procuratur: nec ad hoc instituitur, quòd aliquo tempore modico duret, sed quòd omni tempore perseueret per ciuium successionem: vt Augustinus dicit in 2. De ciui. Dei.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Philosophus in 5. Ethic. ponit tres species iuris legalis, quod est ius positiuum: sunt enim quædam, quę simpliciter in communi ponūtur: & hæc sunt leges communes: & quantum ad huiusmodi dicit, quòd legale est quod ex principio quidem nihil differt sic, vel aliter: quādo autem ponitur, differt, puta quòd captiui statuto pretio redimātur. Quædam vero sunt, quę sunt communia quātum ad aliquid, & singularia quātum ad aliquid, & huiusmodi dicūtur priuilegia: quasi leges priuatæ: quia respiciūt singulares personas, & tamen potestas eorum extenditur ad multa negotia & quātum ad hoc subdit. Adhuc quæcūque in singularibus legem ponunt. Dicuntur etiam quædam legalia, non quia sint leges, sed propter applicationem legum communium ad aliqua particularia facta: sicut sunt sententiæ, quæ pro iure habentur: & quātum ad hoc subdit, Et sententialia.

¶ Ad secundum dicendum, quòd illud quod est directiuum, oportet esse plurium directiuum: vnde in 10. Metap. Philosophus dicit, quòd omnia, quæ sunt vnius generis, mensurantur aliquo vno, quod est primum in genere illo. si enim essent tot regulæ vel mēsuræ, quod sunt mēsurata vel regulata, cessaret vtique vtilitas regulæ vel mēsuræ, quæ est, vt ex vno multa possint cognosci: & ita nulla esset vtilitas legis si nō se extenderet nisi ad vnum singularem actum. Ad singulares enim actus dirigēdos dātur singularia præcepta præsidentium: sed lex est præceptum commune, vt suprà dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quòd nō est eadem certudo quærenda in omnibus, vt in 1. Eth. dicitur: vnde in rebus cōtingentibus (sicut sunt naturalia & res humanæ) sufficit talis certitudo, vt aliquid sic verum, vt in pluribus, licet interdū deficiat in paucioribus.

a ¶ *Vtrum ad legem humanam pertineat omnia vitia cohibere.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd ad legem humanam pertineat omnia vitia cohibere. Dicit enim Isidorus in lib. Etimologiarum, quòd leges sunt factæ, vt eorum metu coerceatur audacia. Nō autem sufficienter coercetur, nisi quælibet mala cohiberētur per legem: ergo lex humana debet quælibet mala cohibere.

¶ Præterea, Intentio legislatoris est ciues facere virtuosos: sed nō potest aliquis esse virtuosus nisi ab omnibus vitijs compescatur: ergo ad legem humanam pertinet omnia vitia compescere.

¶ Præterea, Lex humana à lege naturali deriuatur, vt suprà dictū est: sed omnia vitia repugnāt legi naturę: ergo lex humana omnia vitia debet cohibere.

¶ SED

hoc notādum occurrit. primo, quòd quum in secundo articulo conclūditur negatiua de prohibitione omnīū vitiorum, intelligitur de omnibus vitijs secundum totam suam latitudinē, id est omnes eorum actus, & non de omnibus vitijs, id est habitibus vitiosis: vt patet ex responsione ad primum in articulo tertio, vbi dicitur, quòd prohibentur omnia vitia, sed non secundum omnes actus eorum.

a ¶ *Super Quæstionis nonagesimæsextæ Articulum tertium.*

¶ *Num omnia virtutis obiecta referri possint vel ad bonum commune, vel ad priuatum bonum.*

Resp.

In articulo tertio, specialiter occurrit dubium de illa propositione, Omnia autem obiecta virtutum referri possunt ad bonum priuatum alicuius personæ, vel ad bonum commune multitudinis. Nam obiectum supremæ virtutis, in cuius attinctione consistit felicitas, non potest referri ad bonum priuatum, aut commune, quia est superioris naturæ: vt patet in 10. Ethicorum.

¶ Ad hoc dupliciter dicitur: primo, quòd author nō loquitur de omnibus, sed de illis, quorum opposita sunt vitia, vt patet in toto processu artic. virtutes autem intellectuales speculatiuę de quibus fit obiectio, non opponuntur vitijs, sed ignorantiæ prauæ dispositionis. Sed hęc responsio dissonat ab vniuersali simpliciter, vt in littera fit. & à calce corporis articuli: vbi dicitur quòd à legislatore ordinantur pertinentia ad bonam disciplinam, per quam ciues informantur vt commune bonū iustitiæ & pacis conseruent. Cōstat enim nonnihil ad hæc conferre disciplinam speculatiuam: licēt mediate. Secundo ergo dicitur, quòd obiecta virtutum possūnt dupliciter sumi, primo secundum se. & sic falsum est, quòd possunt rectè referri in bonum priuatū aut publicum. Secundo, secundum actus, quibus homo attingit illa. & sic nihil prohibet omnium virtutum obiecta ad priuatum vel publicū bonum rectè referri posse. nam licet Deus gloriosus non sit referibilis rectè in meum, vel cuiusque creaturæ bonum: actus tamen quibus contemplamur illum in nostrum bonum, rectè referuntur & secundum se, & secundum vtilitates consequentes. Et hoc sufficit præsenti intentioni ad concludendum, quòd lex humana de actibus omnium virtutum intellectualium & moralium disponere potest: & disponit de speculatiua sapientia, dum homines aliquos illi vacare iubet, vt sapientes facti etiam ad minora iudicanda potentiores sint, &c.

Super qq. 93. ar. 3. ad 3. & infr. q. 100. ar. 2. cor.

a ¶ *Super Quæstionis nonagesimæsextæ Articulum quartum.*

In articulo quarto, eiusdem quæstionis aduerte diligenter, vtilitas applicare conditiones legis iustæ, vel injustæ, ad particulares leges: quia inde multos casus conscientię in gabellis & grauaminibus & huiusmodi publicis clarificabis: præsertim ex fine & equalitate proportionali: quam tenetur saluare iustitia distributiua.

Annot.

a ¶ *Num lex humana, ita obligat hominem in foro conscientiæ, quòd pro eius obseruatione teneatur homo pro ea mori.*

¶ In eodem articulo quarto dubium occurrit, an lex humana ita obliget in foro conscientiæ, quòd homo teneatur mori pro eius obseruatione. Et est occasio dubitandi, quia quidam dicunt, quòd ius positiuum non habet hanc potestatem nisi in causa fidei, vel tuendæ reipublicæ, pro pterea inquiunt, quòd licite propter euitandam mortem celebrare quis potest coram excommunicatis nominatim, &c. & omnia positiua iura non seruare.

Quæstio.

¶ Sed hanc opinionem esse erroneam multipliciter monstratur. Primo ex ratione tacta in littera, scilicet quia quilibet homo secundum id, quod habet, sed hoc ipsum quod est, multitudinis est: sicut quælibet pars id quod est, totius est. Ex hoc nanque sequitur, quòd lex humana, quæ sicut quælibet alia lex, ad commune bonum respicit, potestatem habet supra id quod est quælibet homo: ac per hoc super vitam ipsius: ac per hoc potest disponere, & ordinare de exposītione vitę cuiusque ꝓ cōmuni bono, pro quo sit omnis lex vt in quæstionis nonagesimæ articulo secundo dictum est. Amplius lex humana est præceptiua & obligatiua ad peccatū mortale: vt manifeste patet, quum

2. 2. q. 60. ar. 5. ad 1.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd lex humana non præcipiat actus omnium virtutum. Actibus enim virtutum opponuntur actus vitiosi, sed lex humana non prohibet omnia vitia, vt dictum est: ergo etiam non præcipit actus omnium virtutum.

¶ Præterea, Actus virtutis à virtute procedit: sed virtus est finis legis, & ita quod est ex virtute, sub præcepto legis cadere non potest: ergo lex humana non præcipit actus omnium virtutum.

¶ Præterea, Lex humana ordinatur ad bonū commune, vt dictum est: sed quidam actus virtutum non ordinantur ad bonum commune, sed ad bonū priuatum: ergo lex nō præcipit actus omnium virtutum.

¶ SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 5. Ethico. quòd præcipit lex fortis opera facere, & quæ temperati, & quæ mānsueti. Similiter autem secundum alias virtutes & malitias: hæc quidem iubens, hæc autem prohibens.

CONCLVSIO.

¶ *Non quoscunque virtutum actus lex humana præcipit, sed illos duntaxat, per quos homo ad bonum commune ordinatur.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd species virtutum distinguuntur secūdum obiecta, vt ex suprà dictis patet: omnia autem obiecta virtutum referri possunt, vel ad bonū priuatum alicuius personæ, vel ad bonum commune multitudinis: sicut ea, quæ sunt fortitudinis, potest aliquis exequi vel propter conseruationem ciuitatis, vel ad conseruādum ius amici sui: & simile est in alijs. Lex autem, vt dictum est, ordinatur ad bonum commune: & ideo nulla virtus est, de cuius actibus lex præcipere non possit, nō tamen de omnibus actibus omnium virtutum lex humana præcipit, sed solum de illis qui ordinabiles sunt ad bonum commune, vel immediate: sicut aliqua directe propter bonum commune fiūt: vel mediate, sicut cum aliqua ordinantur à legislatore, pertinētia ad bonam disciplinam, per quam ciues informātur, vt commune bonum iustitiæ & pacis conseruent.

¶ SED CONTRA est quod Philosophus dicit in 5. Ethico. quòd præcipit lex fortis opera facere, & quæ temperati, & quæ mānsueti. Similiter autem secundum alias virtutes & malitias: hæc quidem iubens, hæc autem prohibens.

CONCLVSIO.

¶ *Non quoscunque virtutum actus lex humana præcipit, sed illos duntaxat, per quos homo ad bonum commune ordinatur.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd species virtutum distinguuntur secūdum obiecta, vt ex suprà dictis patet: omnia autem obiecta virtutum referri possunt, vel ad bonū priuatum alicuius personæ, vel ad bonum commune multitudinis: sicut ea, quæ sunt fortitudinis, potest aliquis exequi vel propter conseruationem ciuitatis, vel ad conseruādum ius amici sui: & simile est in alijs. Lex autem, vt dictum est, ordinatur ad bonum commune: & ideo nulla virtus est, de cuius actibus lex præcipere non possit, nō tamen de omnibus actibus omnium virtutum lex humana præcipit, sed solum de illis qui ordinabiles sunt ad bonum commune, vel immediate: sicut aliqua directe propter bonum commune fiūt: vel mediate, sicut cum aliqua ordinantur à legislatore, pertinētia ad bonam disciplinam, per quam ciues informātur, vt commune bonum iustitiæ & pacis conseruent.

¶ AD PRIMVM ergo dicēdum, quòd lex humana nō prohibet omnes actus vitiosos secundum obligationem præcepti, sicut nec præcipit omnes actus virtuosos, prohibet tamen aliquos actus singulorum vitiorum, sicut etiam præcipit quosdam actus singulārū virtutum.

¶ Ad secūdum dicendum, quòd aliquis actus dicitur esse virtutis dupliciter. Vno modo ex eo, quòd homo operatur virtuosa: sicut actus virtutis iustitię est facere recta, & actus fortitudinis facere fortia: & sic lex præcipit aliquos actus virtutum. Alio modo dicitur actus virtutis, qua aliquis operatur virtuosa eo modo quo virtuosus operatur. & talis actus semper procedit à virtute: nec cadit sub præcepto legis: sed est finis ad quem legislator ducere intendit.

¶ Ad tertium dicendum, quod non est aliqua virtus cuius actus nō sint ordinabiles ad bonum commune, vt dictum est, vel mediate, vel immediate.

a ¶ *Vtrum lex humana imponat homini necessitatem in foro conscientiæ.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd lex humana non imponat homini necessitatem in foro cōscientię. Intereor enim potestas nō potest imponere legem in iudicio superioris potestatis: sed potestas humana, quæ fert

a ¶ *Vtrum lex humana præcipiat actus omnium virtutum.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

quum præcipitur aliquid sub pœna excommunicationis latę sententiæ: vel sub pœna capitis. ergo est constitutiua alicuius actus in hoc, quòd sit peccatum mortale. ergo est obligatiua ad euitandum magis actum illum, quàm mortem corporalem: quia mors animæ fugienda est magis quàm mors corporis. Perinde est ergo dicere, quòd lex humana non potest obligare hominem ad mortem pro sui obseruatione: & dicere, lex humana non potest constituere aliquem actum in hoc, quòd sit peccatum mortale: imo in hoc, quòd sit peccatum: quia etiam pro vitando veniali tenetur homo mori. Et confirmatur quia homo tenetur potius mori, quàm contrahere matrimoniũ sine dispensatione cum sorore consobrina: & tamen hoc solo positiuo iure est prohibitum. similiter sacerdos tenetur mori potius, quàm missam celebrare absq; calice, corporali, altari, & lumine, vestibus sacerdotalibus, & aliis requisitis ex iure humano. Accedit ad hæc cap. Sacris, de his quę vis metusue causa fiunt: vbi in materia iuris positiui, scilicet de incursu excõmunicationis propter participationem cum excommunicato, Innocentius tertius dicit, quòd metus non excusat ab excõmunicatiõe: quia potius debet mori, quàm peccare mortaliter. vnde totum oppositum illius opinionis est verum. Ille nanque putat, quòd regulariter lex positiua non obligat ad mortem pro sui obseruatione: in casu autem non, ex benignitate legum: vt forte accidit in lege de vitandis excommunicatis: de quą quia non est ad propositũ in exemplariter, nihil dico, nisi, quòd dicentes, quòd ideo licet ex metu cadente in constantem virum celebrare corã excommunicatis, quia lex humana nõ obligat ad mortem pro sui obseruantia: errant. & nisi aliũde huic metui subueniant, falsa doctrina est excusans participationem ex metu: sicut de aliis dictũ est. Et aduerte hic diligentissime, quòd quia lex positiua præcipiendo seu statuendo, facit de actibus indifferentibus virtuosos, vel vitiosos: dũ sub aliqua virtute, aut vitio actũ determinat fore: præcipiendo enim abstinentiam. ponit actum illum sub tẽperantia: præcipiendo solutionem gabellæ, ponit actum illũ sub iustitia: præcipiendo cultum diuinũ, ponit sub religione: & sic de aliis. Et propterea sicut in foro conscientiæ tenetur quis ad actus virtutum, & ad euitandos actus vitiorum, nec excusatur metu, &c. ita non excusatur ab iniustitia, à sacrilegio, &c. qui determinata sic à lege contemnit, aut incurrit, &c.

4 ¶ *Super Quæstionis nonagesimæsextæ Articulum quintum.*

Annot. IN articulo quinto eiusdem quæstionis nonagesimęsextæ nota. quòd quum in litera dicitur quòd iusti non subsunt legi, vt coactiuæ, potest dupliciter intelligi. primo quòd lex non habet vim coactiuam super iustos. Et hic sensus est falsus: quia super omnes subditos tam lex viua, quàm promulgata habet potestatem coactiuam: quamuis in iustos non exerceat coactionem quia non oportet. Secundo, quòd iustus ex parte sua non subiicitur legi, vè coactus, & hic sensus & verus, & intentus: quia iustus voluntarie legi subiicitur.

¶ *Num princeps obligetur ad legem quo ad Deum.*

¶ In eodem 5. artic. in responsione ad tertiũ dubium occurrit, quomodo istæ duæ simul, quòd princeps obligetur quo ad Deum, ita quod peccat non seruando legem, & quòd lex non habet vim coactiuam super eum. si enim peccat humanam legem transgrediendo, obligatus est legi proculdubio obliganti eum: aut per hoc vim coactiuam in eum habenti quamuis non exercenti. & si eum non potest cogere, lex eum non obligat: & si non obligat lex principem, princeps non obligatur: & si non obligatur, non peccat non seruando eam. Et confirmatur declarando: quia quantumcunque sapiens aliquis (vt Plato, vel Aristot.) leges excogitet optimas pro bono communi, & diuulgentur, quia non habent vim coactiuam, sed ostensiuam tantum, constat quòd non obligant principem aut alios: ergo lex a principe condita: licet ostensiuam vim habeat, quomodo debeat ipse se habere: non tamen obligat eum: quia coactiuæ vim super eum non habet. Et augetur dubium ex ratione in litera assignata de vi coactiua legis, arguendo sic, Lex non habet vim directiuam, nisi ex principis potestate. ergo secundũ vim directiuã non obligat principẽ. Assumptum patet: quia seclusa potestate principis lex non est lex, nisi æquiuocetur vt leges Platonis, quæ monstrant tantum. Consequentia est nota, quia nullus à propria potestate obligatur, sicut nec cogitur, vt in litera dicitur. Et confirmatur, quia afferenda est causa obligatiua principis ad obseruantiam suæ legis. Deus immediate non est. quia nullum est ibi opus Dei immediate, vt patet. Cõmunitas multitudinis non est, quia subiecta est principi, vt supponitur: de tali enim principe est sermo vel saltem de lege propria principis, quę non fit a multitudine, voluntate propria, non pacto, non voto, non iuramento, & breuiter non contractu, aut vinculo quocunque interueniente: est ergo, &c. Confirmatur sequelam. Ad confirmationem petentem causam obligatiuã principis ad obseruantiam propriæ legis dicitur, quòd est causa duplex, id est propria voluntas, & lex æterna. Propria autem voluntas, non quæ elegit obligationẽ libere vel cõtractu aliquo, sed quæ elegit legem promulgare. Ex hoc nanq; ipso, q voluntarie legem promulgat, vult ordinationem illam habere vim legis: & qa ordinationem aliquam obtinere vim legis est fortiri ab æterna lege vi directiuam in foro conscientiæ, cui etiam propries subiicitur: ideo ex propria voluntate principis: & ex æterna lege vim obligatiuam principis in foro conscientiæ lex humana habet: quamuis diuersimode, quia ab æterna lege sicut à causa, à qua est vis obligatiua huiusmodi: à voluntate vero principis sicut à determinante causam vniuersalem ad effectum specialem: sicut in naturalib⁹ causa vniuersalis, puta Saturnus respectu rerum sixarum, determinat ad speciales effectus, puta ossa à semine talis producentis animal habẽs ossa: sicut enim producere tale animal sub Saturno, est determinate ipsum ad ossa pro ducenda in illo: ita constituere legem sub Deo est determinare Deum ad cõmunicandam vim obligatiuam in foro conscientiæ legi: & sicut ossa reducũ. tur in Saturnum, vt causam, ita vis ista obligatiua in legem æternam. Et per

legem humanam est infra potestatem diuinã. ergo lex humana non potest imponere legem quantum ad iudicium diuinum, q̃ est iudicium conscientiæ.

¶ Præterea, Iudicium cõscientiæ maxime dependet ex diuinis mandatis: sed quandoque diuina mãdata euacuãtur per leges humanas: secundum illud Matth. 15. Irritum fecistis mãdatum Dei propter traditiones vestras. ergo lex humana nõ imponit homini necessitatem quantum ad conscientiam.

¶ Præterea, Leges humanæ frequenter ingerunt calumniam, & iniuriam hominibus, secundum illud Isa. 10. Væ. qui cõdunt leges iniquas, & scribẽtes iniustitias scripserũt, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerẽt causæ humilium populi mei, sed licitum est vnicuique oppressionem & violẽtiam euitare. Ergo leges humanæ, nõ imponunt necessitatem homini, quãtum ad conscientiam.

¶ SED CONTRA est quod dicitur 1. Petri 2. Hæc est gratia, si propter cõscientiam sustineat quis tristitias, patiens iniuste.

CONCLVSIO.

¶ *Iustæ leges humanæ obligant homines in foro conscientiæ.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd leges positæ humanitus, sunt iustæ, vel iniustæ. Si quidem iustæ sint habent vim obligãdi in foro conscientiæ à lege ęterna, à qua deriuãtur, secundũ illud Prouerb. 8. Per me reges regnant, & legũ cõditores iusta decernũt. Dicũtur autem leges iustę: & ex fine, quando scilicet ordinantur ad bonum commune: & ex actore, quando scilicet lex lata nõ excedit potestatem ferẽtis: & ex forma quando scilicet secũdum æqualitatem proportionis imponũtur subditis onera in ordine ad bonum commune. cum enim vnus homo sit pars multitudinis, quilibet homo hoc ipsum quòd est, & quod habet, est multitudinis: sicut & quælibet pars id quòd est, est totius. vnde & natura aliquod detrimẽtum infert parti, vt saluet totum. Et secũdum hoc leges huiusmodi onera proportionabiliter inferẽtes, iustæ sunt, & obligat in foro cõscẽtiæ, & sunt leges legales: iniustæ autem sunt leges duplíciter. Vno modo per cõtrarietatem ad bonum humanum ecõtrario prædictis. Vel ex fine, sicut cum aliquis præsidẽs, leges imponit onerosa subditis, nõ pertinẽtes ad vtilitatem communem, sed magis ad propriam cupiditatem vel gloriam. Vel etiam ex actore, sicut cum aliquis legem fert vltra sibi commissam potestatem. Vel etiam forma, puta cum inæqualiter onera multitudini dispensantur, etiam si ordinẽtur ad bonum commune. Et huiusmodi magis sunt violentiæ, quàm leges: quia sicut Aug. dicit in lib. de lib. arb. lex esse nõ videtur, quæ iusta nõ fuerit, vnde tales leges nõ obligant in foro cõscientiæ, nisi forte propter vitandum scandalum, vel turbationem, propter quod etiam homo iuri suo debet cedere: secũdum illud Matth. 5. Qui angariauerit te mille passus, vade cũ eo alia duo, & qui abstulerit tibi tunicam, da ei & pallium.

¶ Alio modo leges possunt esse iniustæ per cõtrarietatem ad bonum diuinum, sicut leges tyrannorum inducẽtes ab idololatriam vel ad quodcũque aliud, quod sit cõtra legem diuinam. & tales leges nullo modo licet obseruare: quia sicut dicitur, Acto 4. Obedire oportet Deo magis, quàm hominibus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, q̃ sicut Apostolus dicit ad Ro. 13. Omnis potestas humana à Deo est: & ideo qui potestati resistit in his, quæ ad potestatis ordinem pertinent, Dei ordinationi resistit: & secundum hoc efficitur reus quantum ad conscientiam.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ratio illa procedit de legibus humanis, quæ ordinãtur cõtra Dei mandatum, & ad hoc ordo potestatis nõ se extendit. vnde in talibus legi humanæ non est parendum.

¶ Ad tertium dicẽdum, quòd ratio illa procedit de lege, quæ infert grauamen iniustũ subditis, ad quod etiam ordo potestatis diuinitus concessus nõ se extẽdit. vnde nec in talibus homo obligatur, vt obediat legi, si sine scandalo, vel maiori detrimento resistere possit.

ARTICVLVS V.

4 ¶ *Vtrum omnes subiiciantur legi.*

AD QVINTVM sic proceditur Videtur quòd nõ omnes legi subiiciantur, illi enim soli subiiciũtur legi quibus lex ponitur: sed Apostolus dicit 1. ad Timoth. 1. quòd iusto nõ est lex posita. ergo iusti non subiiciuntur legi humanæ.

¶ Præterea, Vrbanus papa dicit, & habetur in Dec. 19. q. Quilege priuata ducitur, nulla ratio exigit, vt publica cõstringatur. lege autẽ priuata Spiritus sancti, ducũtur omnes viri spirituales, qui sunt filij Dei: secũdum illud Rom. 8. Qui Spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt. ergo omnes homines legi humanę subijciũtur.

¶ Præterea, Iurisperitus dicit, quòd princeps legibus solutus est. qui autem est solutus a lege, non subditur legi. ergo nõ omnes sub iecti sunt legi.

SED CONTRA est, quòd Apo. dicit Ro. 1. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: sed non videtur esse subditus potestati qui non subiicitur legi, quam hoc quia non est minus libera in se voluntas principis ex hoc, quòd præcipit subditis, quàm si non præcepisset eisdem. Sed lex nihil aliud est quàm præceptum ad subditos: quia est effectus potestatis gubernatiuæ, quæ est principium dirigendi aliud inquantum aliud, vt patet in quinto & nono Metaphysicorum. ergo

¶ Ad hoc dubium tanto difficilius, quanto litera sola authoritate dodrinam dedit hanc, dicitur, quòd quum princeps nõ subiiciatur legi, nisi quo ad Deũ (quod idem est quod subiici legi in foro conscientiæ) ex eodẽ habet vim lex obligandi principem: vnde habet vim obligandi in foro conscientiæ. vt autẽ in art. 4. dictum est, lex habet vim obligatiuam in foro conscientiæ. ab ætẽrna lege, à qua deriuatur: oportet igitur vt lex habeat vim obligatiuã principis ab ætẽrna lege: & quẽadmodũ lex humana nõ deriuat ab ætẽrna immediate sed mediante lege naturæ: ita habet mediãte illa vim obligatiuam in foro conscientiæ. Est nanq; de iure naturæ vt q̃ tibi nõ vis fieri, alteri ne feceris: & consequenter, vt ius quod tibi nõ vis, alteri non statuas: ac per hoc quis aliud

olẽti legem ponit, & non sibi, naturæ ius violat: sicut etiam subditus inobediens principis legi, naturæ ius dictans, quòd iustis ad commune bonum abhãbente potestatem statutis parendum est, violat, ab ætẽrna lege vim humanę legi tribuens. Et hanc rationem quo ad primam eius partem author in litera sub authoritate canonis induxit: ex hac autem radice, quòd scilicet lex humana est obligatiua in foro conscientiæ & principis & subditorum ex lege ætẽrna medio iure naturæ prouenit, quod quum in lege sint duæ vires, scilicet directiua & coactiua, & inter eas sit habita superius ex 2. 2. q. 92. differentia tãlis, quòd vis directiua regspicit ipsos actus licitos vel illicitos, aut indifferentes: coactiua autem pœnam inductiuam ad obseruantiam legis. Prouenit inquam primo, quòd vis obligatiua humanę legis in foro conscientiæ ad vim directiuam legis, impositiua autem pœnæ ad vim coactiuam legis spectat. Prouenit secũdo, quod licet vtraq; vis, directiua scilicet & coactiua, sup potestate principis fundetur: quia neutra vis in suo robore est, ni si ab habente potestatem: differunt tamẽ mul tum quo ad actum: quia vis coactiua actum iusti, qui est cogere ac punire inuitum, non potest exercere nisi sola potestate principis: nemo enim potest aliquẽ punire inuitum nisi principis authoritate: vis autem directiua actũ iusti, qui est dirigere, exercet ex æterna legis authoritate: ex quo semel ab humana potestate lex est condita. Et quia frustra est potentia, quę nõ est reducibilis ad actum: cum, respectu cuius non est reducibilis ad actum: ac per hoc non extendit se ad principem, qui non potest à sua potestate cogi (vt in litera dicitur) sed ad alios: qui etsi non puniatur, puniri tamen possunt à principis potestate inuitis autem directiua eiusdẽ extendit se ad omnes principes, scilicet & subditos: quia actus eius respectu omnium exercetur: dirigitur enim quis à seipso & ab alio. Et rursus non est amplius in potestate principis opus ad actum directionis, ex quo condita est lex, sed authoritate ætẽrnę legis humana lex actum directionis exercet.

¶ Ex his autem facile patet solutio obiectorum. Ad primum siquidem dicitur quòd nulla repugnãtia est dictorum: quia altera est vis obligatiua legis humanæ in foro conscientiæ, seu quo ad Deum: & altera vis coactiua eiusdem, qua homo hominem puniendo iudicat: & q̃ prima habet locum in principe, non secunda: quia hominem non habet supra se, vt in litera dicitur. Et ex hoc peuenit, quòd papa nulla iuris humani pœna ligatur, quantumcũq; contra leges faciat. Ad confirmationem seu declarationẽ dicitur, quòd leges scriptę à iapientibus non habentibus curam communitatis nõ solum carent vi coactiua, sed etiam directiua: habent enim solum vim ostensiuam, vt ex dictis patet. Ad augmẽtũ dubij dicitur, quòd vis directiua legis humanę potest sumi vel quo ad substantiã, vel quo ad operationem. Et secundum substantiã non est nisi à potestate principis sicut vis coactiua: secũdum vero operationem falsum est, quòd non est nisi à potestate principis: quoniam, vt ostensum fuit, ex quo lex condita est à potestate principis, vis directiua dirigitur obligãdo in conscięntiæ foro authoritate legis ætẽrnæ absq; quacunq; operatione potestatis principis: quòd non accidit in vi coactiua quo ad eius operationem: vt ex dictis patet. Dicitur secũdo, quòd esse à sola potestate principis, licet sit ratio, quod vis coactiua nõ se extendit ad principem: non tamen est ratio, quod vis directiua nõ se extendat ad eundem: quia nemo cogitur à seipso, sed dirigitur & obligatur à seipso. Prima responsio negat assumptum quo ad actum, secũda, sequelam. Ad confirmationem petentem causam obligatiuã principis ad obseruantiam propriæ legis dicitur, quòd est causa duplex, id est propria voluntas, & lex æterna. Propria autem voluntas, non quæ elegit obligationẽ libere vel cõtractu aliquo, sed quæ elegit legem promulgare. Ex hoc nanq; ipso, q̃ voluntarie legem promulgat, vult ordinationem illam habere vim legis: & qa ordinationem aliquam obtinere vim legis est fortiri ab ætẽrna lege vi directiuam in foro conscientiæ, cui etiam propries subiicitur: ideo ex propria voluntate principis: & ex ætẽrna lege vim obligatiuam principis in foro conscientiæ lex humana habet: quamuis diuersimode, quia ab ætẽrna lege sicut à causa, à qua est vis obligatiua huiusmodi: à voluntate vero principis sicut à determinante causam vniuersalem ad effectum specialem: sicut in naturalib⁹ causa vniuersalis, puta Saturnus respectu rerum sixarum, determinat ad speciales effectus, puta ossa à semine talis producentis animal habẽs ossa: sicut enim producere tale animal sub Saturno, est determinate ipsum ad ossa pro ducenda in illo: ita constituere legem sub Deo est determinare Deum ad cõmunicandam vim obligatiuam in foro conscientiæ legi: & sicut ossa reducũ. tur in Saturnum, vt causam, ita vis ista obligatiua in legem ætẽrnam. Et per hoc patet responsio tam ad id quod dicitur, quòd Deus nihil hic agit immediate: non enim oportet hoc dicere, sed sufficit quod dictum est, quàm ad id quod dicitur de voluntate principis: patet enim, quòd ex suppositione, quod legem voluerit, obligatus remanet: & non minus liber quo ad velle & nolle: sed quo ad bene vel male, velle id quod lege ponitur est. Aduertendũ tamen est hic, quòd quædam sunt leges de communibus toti multitudini, quædam de propijs aliquorum actibus, puta de militibus: quum dicitur, quòd princeps subiicitur legi non intelligitur de lege speciali, puta militum, nisi ipse sit miles: sed intelligitur de lege communi. Rursus cum princeps subijcitur legi, intellige subijci proportionaliter, vt decet principem, & non sicut alios subditos, vt ex dictis manifestum est. In calce. eiusdem responsionis ad tertium, dubium etiam difficile occurrit, quomodo stant ista simul, quod princeps potest legem tollere, mutare, & in ea dispensare: & quod ipse in foro conscientiæ subdatur legi, vt determinatum est. Et confirmatur hoc, quia non deterioris conditionis est ipse, quam aliquis subditus, sed princeps potest eximere vnum subditum à lege communi: qui apud Deum non erit reus violatæ legis, de cętero nõ seruans eam: ergo potest eximere seipsum: & si hoc potest, sua obligatio ad legem stat in voluntate sua sola, & non est ex lege ætẽrna, vt ex vera causa. Cuius oppositum conclusum est.

¶ Ad hoc dubium præmittenda sunt aliqua certa acceptata ab omnibus: deinde singuli modi dicendi. Certum & confessum ab omnibus est, quòd princeps potest secum dispensare sicut cum alijs, proprie loquendo, de dispensatione, & quòd potest quando & quantum expediens fuerit eximere aliquem subditum, & seipsum à lege, & quod potest legem mutare, siue aliam condendo loco eius, siue totaliter tollendo. Et nihil horum contradicit determinationi factæ, scilicet quod princeps subiicitur legi in foro conscientię. Subijcitur nanque, vt princeps potestatem habens præcepta faciendi: hæc sunt confessa communiter. Sed de mota dubitatione triplex est opinio. prima est, quòd princeps licet subijciatur legi humanæ, simpliciter & absolute habenti vim legis: non subditur tamen legi habenti vim legis cum exceptione suæ personæ: & sicut princeps à principio constituendo legem, potuisset excipere principem: ita post legem conditam potest se excipere, sicut & aliquẽ alium subditum: & sic si princeps non tollit à se legem, obligatur: si autem tollit, non obligatur. Sed contra hanc opinionem est, quia si princeps potest se eximere à lege obligatio sua ad legem est ridiculosa: posset nanque eximendo se dicenti, Patere legem quam ipse tuleris: & quare alligas onera grauia in humeros hominum, & digito tuo non moues ea: respondere cum bona conscientia: quia exemi meipsum: quod est ridiculum. Alia opinio est, quòd quandiu lex non est totaliter sublata princeps obligatur. Et licet possit secum dispensare & tollere eam totaliter, non potest eam tollere quo ad libitum, vnde si vult se absoluere à vinculo legis, tollat eam absolute, alioquin illi subiacet. Et fundatur hæc opinio super hoc: quia aliter obligatio principis ad obseruantiam legis esset ridiculosa. Contra hanc autem opinionem est, quia princeps potest etiam sine causa, quia sibi placet eximere vnum subditum à communi lege. ergo potest seipsum eximere quum non sit deterioris conditionis, quàm suus subditus. Inter has autem extremas opiniones media occurrit opinio, quæ sola vera est, scilicet quòd princeps potest ad libitum se, & subditum aliquem eximere à lege communi iam promulgata, sic quòd exemptus non sit reus violati præcepti legis non seruando illam: non tamen potest eximere, sic vt ipse eximens & exemptus ad libitum non sit reus violati iuris naturæ, quo quælibet pars consonare debet suo toti, & præcipue caput. hæc opinio duo dicit, vt patet. Et in primo conuenit cum prima opinione, & discrepat à secunda. in secundo autem conuenit cum secunda aliqualiter, & discrepat à prima. Et si bene consideretur opinio hæc, apparebit, quòd saluat vtrunque quod mentibus humanis impressum videtur, scilicet & quòd princeps male facit eximendo se vel alium ad libitum à legis iugo: & quòd nihilominus exemptus non est reus fractæ legis. Si enim papa licentiet se vel alium, quia placet, ad non dicendum horas canonicas, vel carnes comedendum in Quadragesima: licentiatus malefacit non dicendo horas, aut carnes comedendo, quia turpis est pars, quæ non consonat suo toti ex naturæ iure, quod violatur à subdito: & multo magis à capite. Cui etiam à diuino iure imporeratur, Dicis, & non facis: alligas onus graue, &c. Matthei vigesimotertio. & nihilominus licet peccet sic licentiatus, non tamen est reus violati præcepti de horis canonicis dicendis, aut de carnibus non comedendis. Fundatur hæc opinio quæ

quo ad primam artem super potestate principis, qua potest tollere legem, & simpliciter & quo ad aliquem, vt quotidiana experientia testatur in priuilegiis eximentibus hos vel illos a solutione decimarum in quibus etiam si nulla causa exprimatur: sed solo motu principis fiant, robur non deest.

Quo ad secundam vero partem super naturali iure: quo turpis est omnis pars, quæ non consonat suo toti: & quo in moralibus magis mouent exempla, quàm verba, & princeps non solum vt præsit, sed prosit, creatur: & alijs huiusmodi, quę naturalis ratio dictat.

Et secundum hanc opinionem nihil est ridiculum: omnia consonant: omnes obiectiones soluuntur: obseruantiarum, & reprehensionum ratio redditur. vnde vt sententia vera in medio posita amplectęda est.

Inf. q. 97. ar. 3. ad 1. Et 2. 2. q. 60. ar. 5. ad 2. et 3. q. 120. ar. 1. & q. 147. ar. 4. co. & 3. di. 33. q. ar. 4. q. 5. co. & ad 5. et di. 37. ar. 4. co. fin. Et 4. di. 15. q. 3. ar. 2. q. 1. & 4. co.

a ¶ *Super Quæstionis nonagesimæ sextæ Articulum sextum.*

Annot.

IN articulo sexto, eiusdem nonagesimæ sextæ quæstionis nota quòd quadrupliciter occurrere potest casus agendi contra legis verba pro seruanda eius intentione. Primo ambiguus & impatiens moræ & tunc seruanda sunt verba legis vt dicitur in responsione ad secundum. Secundo ambiguus & sustinens moram: & tunc consulendus est superior, qui propter huiusmodi casus habet authoritatem interpretandi legem. & hoc intendit litera in corpore articuli. Tertio manifestus & impatiens moræ & tunc constat, quòd debet non seruare verba legis, sed intentionem. Quartus manifestus, sed sustinentes moram & tunc ducegnome & epieiceia sine superioris consultatione prætermittuntur verba legis: & seruatur intentio eius: quia in manifestis non est opus interpretatione, quæ spectat ad superiorem, sed executione, vt in Secũda secundæ quæst. de epieiceia author dicit. Quod ergo in litera dicitur, quod extra subiectũ periculum non pertinet ad quemlibet interpretari: in casu dubio est sermo. Interpretatione enim non est opus in manifestis.

¶ Sed tunc insurgit quæstio. quo pacta saluatur distinctio facta in corpore articuli inter casum necessitatis habentis dispensationem annexam, & casum non necessitatis quòd recurrendum est ad interpretationem superioris. si nanque de ambiguis casibus est sermo, contra-

onera grauia imponunt, & ipsi nec digito volunt ea mouere: vt dicitur Matt. 23. Vnde quàtum ad Dei iudicium princeps non est absolutus à lege quantum ad vim directiuam eius, sed debet voluntarius non coactus legem implere. Est etiam princeps supra legem, inquątũ si expediens fuerit, potest legẽ mutare & in ea dispensare pro loco tempore.

ARTICVLVS VI.

a ¶ *Vtrum ei qui subditur legi, liceat præter verba legis agere.*

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd nõ liceat ei qui subditur legi, præter verba legis agere. Dicit enim Aug. in li. De vera religione. In temporalibus legibus quãuis homines iudicent de his cum eas instituunt, tamen quando sunt institutæ & firmatæ, non licebit de ipsis iudicare, sed secundum ipsas: sed si aliquis præter mittat verba legis, dicẽs se intentionem legislatoris seruare, videtur iudicare de legere. ergo nõ licet ei, qui subditur legi, vt præterm. tat verba legis, vt intentionem legislatoris seruet.

¶ Præterea, Ad eum solum pertinet leges interpretari, cuius est cõdere leges: sed omnium subditorum legi nõ est leges condere. ergo eorum nõ est interpretari legislatoris intentionem, sed semper secundum verba legis agere debent.

¶ Præterea, Omnis sapiens intẽtionem suam verbis nouit explicare: sed illi, qui leges condiderunt, reputari debent sapientes, Dicit enim Sapientia Prouerbior. 8. Per me reges regnãt, & legum cõditores iusta decernũt. ergo de intentione legislatoris non est iudicandum nisi per verba legis.

¶ SED CONTRA est, quod Hilarius dicit in 13. De tri. Intelligẽtia dictorum ex causis est assumenda dicendi: quia nõ sermoni res, sed rei debet esse sermo subiectus. ergo magis est attendẽdum ad causam, quæ mouit legislatorem quàm ad ipsa verba legis.

CONCLVSIO.

¶ *Semper sunt verba legis seruanda, nisi adsit periculum publici boni, quo oporteat verba legis nonnũquam non obseruari.*

¶ RESPONDEO dicẽdũ, quod sicut suprà dictũ est, omnis lex ordinatur ad communem hominum salutem, & intãtum obtinet vim & rationem legis: secũdum vero quod ab hoc deficit, virtutem obligandi nõ habet. vnde Iurisperitus dicit, quòd nulla ratio iuris aut æquitatis benignitas patitur, vt qui salubriter pro salute hominum introducuntur, ea nos duriori interpretatione contra ipsorum commodum perducamus ad seueritatem. Contingit autem multotiens, quòd aliquid obseruari communi saluti est vt in pluribus, quod tamen aliquibus casibus est maxime nociuum: quia igitur legislator nõ potest omnes singulares casus intueri, proponit legem secũdum ea, quæ in pluribus accidũt, ferens intẽtionem suam ad communem vtilitatem. vnde si emergat casus in quo obseruatio talis legis sit damnosa communi saluti, nõ est obseruanda: sicut si in ciuitate obsessa statuatur lex quòd portæ ciuitatis maneant clausæ, hoc est vtile communi saluti, vt in pluribus. Si tamẽ cõtingat casus, quòd hostes insequãtur aliquos ciues, per quos ciuitas cõseruatur, damnosissimum esset ciuitati nisi eis portæ aperirentur: & ideo in tali casu essent portę aperiendę contra verba legis, vt seruaretur vtilitas communis, quam legislator intẽdit. Sed tamen hoc est cõsiderandum, quòd si obseruatio legis secũdum verba nõ habeat subitum periculum, cui oporteat statim occurri, nõ pertineat ad quemlibet, vt interpretetur quid sit vtile ciuitati, & quid

inutile ciuitati. sed hoc solum pertinet ad principes, qui propter huiusmodi casus habẽt authoritatẽ in legibus dispensãdi. Si vero sit subitum periculum, non patiens tantam moram, vt ad superiorem recurri possit ipsa necessitas dispẽsationem habet annexam: quia necessitas non subditur legi.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd ille, qui in casu necessitatis agit præter verba legis, non iudicat de ipsa lege, sed iudicat de casu singulari, in quo videt verba legis obseruãda non esse.

¶ Ad secũdum dicendum, quod ille qui sequitur intentionem legislatoris, non interpretatur legem simpliciter: sed in casu, in quo manifestum est per euidentiam documenti legislatorem aliud intendisse. si enim dubium sit, debet vel secundũ verba legis agere, vel superiorem consulere.

¶ Ad tertium dicendum, quòd nullius hominis sapientia tanta est, vt possit omnes singulares casus excogitare: & ideo non potest sufficienter per verba sua exprimere ea quæ conueniunt ad finem intentum: & si posset legislator omnes casus considerare, non oporteret, vt omnes exprimeret propter cõfusionem vitandam: sed legem ferre deberet secundum ea quæ in pluribus accidunt.

QVÆSTIO NONAGESIMA-*Septima De legum mutatione, in quatuor articulos diuisa.*

DEINDE considerãdum est de mutatione legum.

Et circa hoc quærũtur quatuor.

¶ Primo, vtrum lex humana sit mutabilis.

¶ Secundo, vtrum semper debeat mutari quãdo aliquid melius occurrerit.

¶ Tertio, vtrum per consuetudinem aboleatur: & vtrum consuetudo obtineat vim legis.

¶ Quarto, vtrum vsus legis humanæ per dispensationem rectorum immutari debeat.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Vtrum lex humana debeat mutari aliquo modo.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd lex humana nullo modo debeat mutari. Lex enim humana deriuatur à lege naturali, vt suprà dictum est: sed lex naturalis immobilis permanet: ergo & lex humana debet immobilis permanere.

¶ Præterea, Sicut Philosophus dicit in 5. Ethi. Mensura maxima debet esse permanens: sed lex humana est mensura humanorum actuum, vt suprà dictum est. ergo debet immobiliter permanere.

¶ Præterea. De ratione legis est, quòd sit iusta & recta, vt suprà dictum est: sed illud quod semel est rectum, semper est rectum: ergo illud quod est semel lex, semper debet esse lex.

¶ SED CONTRA est, quod Aug. dicit in 1. De lib. arb. Lex temporalis quamuis iusta sit commutari tamen per tempora iuste potest.

CONCLVSIO.

¶ *Cum lex humana sit rationis dictamen, quo humani diriguntur actus, contingit leges mutari, dum imperfectis perfectionis aliquid superadditur, pro bominum, ac temporum variis conditionibus.*

¶ RESPONDEO dicendũ, quòd sicut suprà dictũ est, lex humana est quoddã dictamẽ rationis, quo diriguntur humani actus: & secundum hoc duplex causa potest esse, quòd lex humana iuste mutetur. Vna quidem ex parte rationis alia vero ex parte hominum: quorum actus lege regulantur. Ex parte quidem rationis: quia humanæ rationi naturale esse videtur, vt gradatim ab imperfecto ad perfectum perueniat: vnde videmus in scientijs speculatiuis, quòd qui primò philosophati sunt, quædam imperfecta tradiderunt, quæ postmodum per posteriores sunt tradita magis perfecte: ita etiam & in operabilibus. Nam primi qui intenderunt inuenire aliquid vtile communitati hominum, non valentes omnia ex seipsis considerare, instituerunt quædam imperfecta in multis deficientia: quæ posteriores mutauerunt, instituentes aliqua quæ in paucioribus deficere possunt à communi vtilitate. Ex parte vero hominum quorum actus lege regulantur, lex rectè mutari potest propter mutationem conditionum hominum: quibus secundum diuersas eorum conditiones diuersa expediunt: sicut Augustinus ponit exemplum in 1. De libero arb. quòd si populus sit bene moderatus & grauis, communisque vtilitatis diligentissimus custos, recte lex fertur, qua tali populo liceat creare sibi magistratus, per quos respublica administretur. Porro si paulatim idem populus deprauatus habeat venale suffragium, & regimen flagitiosis sceleratisq; committat, recte admittur populo talis potestas dandi honores, & ad paucorum bonorum redit arbitrium.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd naturalis lex est participatio quædam legis æternæ, vt suprà dictum est: & ideo immobilis perseuerat, quòd habet ex immobilitate & perfectione diuinæ rationis instituentis naturam: sed ratio humana mutabilis est & imperfecta: & ideo cuius lex mutabilis est. Et præterea lex naturalis continet quædam vniuersalia præcepta, quæ semper manent: lex vero posita ab homine, continet præcepta quædam particularia secundum diuersos casus qui emergunt.

¶ Ad secundum quòd mensura debet esse permanẽs quantum est possibile: sed in rebus mutabilibus non potest esse aliquid omnino immutabiliter permanens, & ideo lex humana non potest esse omnino immutabilis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd rectum in rebus corporalibus dicitur absolute: & ideo semper quàtum est de se manet rectum. sed rectitudo legis dicitur in ordine ad vtilitatem communem: cui non semper proportionatur vna eademque res, sicut suprà dictum est. & ideo talis rectitudo mutatur.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Vtrum lex humana semper sit mutanda quando occurrit aliquid melius.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd semper lex humana, quando aliquid melius occurrit, sit mutanda. Leges enim humanæ sunt adinuentæ per rationem humanam: sicut etiam aliæ artes: sed in alijs artibus mutatur id quod prius tenebatur, si aliquid melius occurrat: ergo idem est etiam faciendum in legibus humanis.

¶ Præterea, Ex his quæ præterita sunt, prouidere possumus de futuris: sed nisi leges humanæ mutatæ fuissent superuenientibus melioribus adinuentionibus, multa inconuenientia sequerentur: eo quòd leges antiquæ inueniuntur multas ruditates continere: ergo videtur, q leges sint mutandæ quotiescunque aliquid melius occurrit statuendum.

¶ Præterea, Leges humanæ circa actus singulares hominum statuũtur in singularibus autem perfectam cognitionem adipisci non possumus nisi per experientiam, quæ tempore indiget: vt dicitur in 2. Ethic. ergo videtur, quòd per successionem temporis possit aliquid melius occurrere statuendum.

¶ SED CONTRA est, quòd dicitur in Decretis, dist. 12. Ridiculũ est & satis abominabile dedecus, vt traditiones quas antiquitus à patribus suscepimus, infringi patiamur.

CONCLVSIO.

¶ *Non semper lex mutanda est, quando melius occurrat, nisi adsit euidens necessitas, euidens & maxima reipublicæ vtilitas.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum est. lex humana intãtum rectè mutatur, inquantum per eius mutationem communi vtilitati prouidetur. Habet autem ipsa legis mutatio quãtum in se est, detrimentum quoddam communis salutis: quia ad obseruantiam legum plurimum valet cõsuetudo, in tãtum quòd ea quæ contra communẽ consuetudinem fiunt, etiã si sint leuiora de se grauiora videntur: vnde quãdo mutatur lex. diminuitur vis cõstrictiua legis, inquantum tollitur cõsuetudo. & ideo nũquam debet mutari lex humana, nisi ex aliqua parte tãtum recompẽsetur communi saluti, quantum ex ista parte derogatur. Quòd quidem contingit vel ex hoc quòd aliqua maxima & euidentissima vtilitas ex nouo statuto prouenit: vel ex eo quòd est maxima necessitas, ex eo quòd lex consueta aut manifestam iniquitatem cõtinet, aut eius obseruatio est plurimum nociua: vnde dicitur à iurisperito, quòd in rebus nouis constituendis euidẽs debet esse vtilitas, vt recte recedatur ab eo iure, quod diu æquum visum est.

¶ AD PRIMVM ergo dicẽdum, quòd ea quæ sunt artis, habent efficaciam ex sola ratione: & ideò vbicũque melioratio occurrit, est mutandum quod prius tenebatur: sed leges habẽt maximam virtutem ex cõsuetudine: vt Philosoph. dicit in 2. Polit. & ideo non sunt facili mutandæ.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ratio illa cõcludit quòd leges sunt mutandæ: nõ tamen pro quacunque melioratione, sed pro magna vtilitate vel necessitate: vt dictum est. & similiter dicẽdum est ad tertium.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Vtrum consuetudo possit obtinere vim legis.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd consuetudo non possit obtinere vim legis nec legem amouere. Lex enim humana deriuatur à lege naturæ & a lege diuina, vt ex suprà dictis patet: sed consuetudo hominum nõ potest mutare legem naturæ, nec legem diuinam: ergo etiam nec legem humanam immutare potest.

¶ Præterea. Ex multis malis non potest fieri vnum bonum: sed ille qui incipit primo contra legem agere, male facit: ergo multiplicatis similibus actibus nõ efficietur aliquod bonum. lex autem est quoddam bonum, cum sit regula humanorum actuum: ergo per consuetudinem nõ potest remoueri lex: vt ipsa consuetudo vim legis obtineat.

¶ Præterea. Ferre leges pertinet ad publicas personas, ad quas pertinet regere communitatem, vnde priuatæ personæ legem facere non possunt: sed consuetudo inualescit per actus priuatarum personarum: ergo consuetudo non potest obtinere vim legis, per quam lex remoueatur.

¶ SED CONTRA est, quod Aug. dicit in epist. ad Casulanũ Mos populi dei & instituta maiorum pro lege sunt tenẽda: & sicut præuaricatores legum diuinarum. ita contemptores cõsuetudinum Ecclesiasticarum coercendi sunt.

CONCLVSIO.

¶ *Consuetudo legis vim nedum habet, sed ipsam abolet, et legum interpretatrix est.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd omnis lex proficiscitur à ratione & voluntate legislatoris. Lex quidem diuina & naturalis à rationabili Dei voluntate, lex autem humana à voluntate hominis ratione regulata, Sicut autem ratio & voluntas hominis manifestantur verbo in rebus agendis: ita etiam manifestantur facto: hoc enim vnusquisque eligere videtur vt bonum, quod opere implet: manifestum est autem quòd verbo humano potest & mutari lex: & etiam exponit: inquantum manifestat interiorem motum & conceptum rationis humanæ: vnde etiam & per actus maxime multiplicatos, qui consuetudinem efficiunt, mutari potest lex & exponi: & etiam aliquid causari. quod legis virtutem obtineat inquantum scilicet per exteriores actus multiplicatos interior voluntatis motus & rationis conceptus efficacissime declaratur. Cum enim aliquid multoties fit, videtur ex deliberato rationis iudicio prouenire, & secundum hoc consuetudo & habet vim legis, & legem abolet, & est legum interpretatrix.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd lex naturalis & diuina procedit à voluntate diuina: vt dictum est. vnde non potest mutari per consuetudinem procedentem à voluntate hominis, sed solum per authoritatem diuinam mutari posset: & inde est quòd nulla consuetudo vim legis obtinere potest contra legem diuinam, vel legem naturalem. Dicit enim Isido. in synonymis, vsus authoritati cedat: prauũ vsum lex & ratio vincat.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut suprà dictum est, leges humanæ in aliquibus casibus deficiunt: vnde possibile est quandoque præter legem agere, male facit: etiã si scilicet in quo deficit lex: & tamen actus non erit malus, & cum tales casus multiplicantur propter aliquam mutationem hominum, tunc manifestatur per consuetudinem, quòd lex vterius non est vtilis: sicut etiam manifestaretur, si lex contraria verbo promulgaretur. Si autem adhuc maneat ratio eadem propter quam prima lex utilis erat, non consuetudo legem: sed lex consuetudinem vincit: nisi forte propter hoc solum inutilis lex videatur: quoniam non est possibilis secundum consuetudinem patriæ, quæ erat vna de conditionibus legis: difficile enim est consuetudinem multitudinis remouere.

¶ Ad tertium dicendum, quòd multitudo, in qua consuetudo introducitur duplicis conditionis esse potest. Si enim sit libera multitudo, quæ possit sibi legem facere, plus est consensus totius multitudinis

Annot. 2. 2. q. 79. ar. 2. ad 2. et q. 100. ar. 2. cor. Et quol. 2. ar. 8. co. principio et quol. 9. ar. 15. cor. 2. & 3.

a ¶ *Super Quæstionis nonagesimæ septimæ Articulum quartum.*

Annot.

IN titulo Artic. quarti aliuerte quòd non de principe speciali ter, sed de rectore multitudinis, siue princeps sit, siue nō, quæstio est.

¶ In corpore articuli eiusdem aduerte duo. primo, quid sibi acet di spensationi Rectoris: exprimitur nanque in litera, quòd hoc est de fectus legis in persona, vel casu: quando enim non est, nec apparet, nec dubitatur defectus legis, nulla est ratio licentiam tribuēdi quòd non seruetur legis præceptum: ac per hoc nulla est ratio dispensandi, quando autem apparet quòd lex in hoc casu impediret ma ius bonum, vel cederet in malum & huiusmodi tunc deficere dicitur lex in casu illo. vnde p sola voluntate non fit dispensatio, sed dispensatio. Secundo, quis rector in qua lege possit dispēsare. In litera em nihil aliud exprimitur, nisi quòd rector multitudinis habet potestatem dispensandi in lege humana, quæ suæ authoritati instituit. Et in responsione ad tertium in lege humana publica nō potest dispē sare nisi ille, à quo lex authoritatē habet, vel is, cui ipse cōmiserit.

¶ Videtur autem mihi quòd secluſa consuetudine, quæ authoritem dispensandi inferioribus rectoribus cōmittit & admittit, ex hoc ipso quòd aliquis constituus est rector multitudinis, commissa quoq; est sibi authoritas dispensandi in lege superioris quo ad tria, scilicet quo ad leuia, quo ad frequentia, quo ad propria. Leue autē est quodcunq; cæteris pāribus nō præcepto proprie dicto, sed simplici statuto positū est. Non enim est rationi consonum, vt ad principem pro dispensatione in leui recurrendum sit. Frequenter quoq; occurrentibus graue nimis esset ad principem sæpe valde remotū loco vel commoditate recurrere, vbi lex ipsa vindicanda tandem esset, non seruanda, vt patet in lege ieiunij ecclesiastici, quòd crebrò soluendum accidit ex rationabili secundum existimationem saltem causa: nec est rationi consonum, vt semidebilis, aut volens quis æquitate, aut pedes ire sine necessitate cogente, & putās se non posse seruare ieiunium, debeat ad papam recurrere: sed sat videtur, quòd arbitrio episcopi in aliud pium opus cō mutetur. saluo legis fine. Æquum etiam est, ad aliquid obseruandum, quòd consuetudo manifestat quā authoritas principis, qui non habet potestatem condendi legem nisi inquantum gerit personam multitudinis, vnde sicet singulæ personæ non possunt condere legem, tamen totius populus condere legem potest. Si verò multitudo non habeat liberam potestatem condendi sibi legem, vel legem à superiori potestate positam remouendi: tamen ipsa consuetudo in tali multitudine prevalens obtinet vim legis, inquantum per eos toleratur, ad quos pertinet multitudini legem imponere. ex hoc enim ipso videntur approbare quòd consuetudo introduxit.

Sup. q. 96 ar. 6. cor. & infr. q. 100. art. 8. co. & 22. q. 88. ar. 10. co. & ad 2. et q. 89 art. 9. & q. 147. a. 4. cor. & ad 1. & 3. di. 37. ar. 4. & 4. di. 15. q. 3. ar. 2. q. 1. & di. 27. q. 3. art. 3. ad 4. et 3. contra. c. 125. fin.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Virum Rectores multitudinis possint in legibus humanis dispensare.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd Rectores multitudinis non possint in legibus humanis dispensare. Lex enim statuta est pro communi vtilitate, vt Isidor. dicit: sed commune bonum non debet intermitti pro priuato cōmodo alicuius personæ quia vt dicit Philosoph. in 1. Ethic. Bonum gentis diuinius est quàm bonum vnius hominis. ergo videtur quòd nō debeat dispensari cum aliquo, vt contra legem cōmunem agat.

¶ Præterea, illis qui super alios constituuntur. præcipitur Deuteron. 1. ita paruum audietis vt magnum: nec accipietis cuiusquam personam, quia Dei iudicium est. Sed concedere alicui quòd communiter denegatur omnibus videtur esse acceptio personarum. ergo huiusmodi dispensationes facere Rectores multitudinis non possunt, cum hoc sit contra præceptum legis diuinæ.

¶ Præterea, Lex humana si sit recta, oportet quòd consonet legi naturali & legi diuinæ: aliter enim non congrueret religioni nec conueniret disciplinæ, quòd requiritur ad legem: vt Isidor. dicit, sed in lege naturali & diuina nullus homo potest dispensare. ergo nec etiam in lege humana.

¶ SED CONTRA est, quòd dicit Apostolus 1. ad Cor 9. Dispensatio mihi credita est.

CONCLVSIO.

¶ *Ad multitudinis rectores legum dispensatio spectat, dummodo prudenter. & non sine causa fiat.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd dispensatio proprie importat commensurationem alicuius communis ad singula. vnde etiam gubernator familiæ dicitur dispensator inquantum vnicuique de familia cum pondere & mensura distribuit, & operationes & necessaria vitæ. Sic igitur & in quacunq; multitudine ex eo dicitur aliquis dispensare quia ordinat qualiter aliquod commune præceptū si sit à singulis adimplendum. Contingit autem quandoq;, quòd aliquod præceptum, quod est ad commodum multitudinis vt in pluribus, non est conueniens huic personæ vel in hoc casu: quia vel per hoc impediretur aliquid melius vel etiam induceretur aliquod malum: sicut ex supradictis patet. Periculosum autē esset, vt hoc iudicio cuiusliber committeretur: nisi forte propter euidens & subitum periculum: vt suprà dictum est. & ideo ille qui habet regere multitudinem, habet potestatem dispensandi in lege humana, quæ sui authoritati instituitur, vt scilicet in personis vel in casibus, in quibus lex deficit, licentiam tribuat, vt præceptum legis non seruetur. Si autem absque hac ratione pro sola voluntate licētiam tribuat, non erit fidelis in dispensatione, aut erit imprudens: infidelis quidem, si non habet intentionem ad bonum commune: iuprudens autē, si rationem dispensandi ignoret: propter quod Dominus dicit Luc. 12. Quis putas est fidelis dispensator & prudens quē cōstituit Dominus super familiam suam?

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quando cum aliquo dispensatur, vt legem communem non seruet: non debet fieri in præiudicium boni communis, sed ea intentione, vt ad bonum commune proficiat.

¶ Ad secundum dicendum, quòd non est acceptio personarum, si nō seruentur æqualia in personis inæqualibus. vnde quando conditio alicuius personæ requirit rationabiliter, vt in ea aliquid specialiter obseruetur, non est personarum acceptio, si sibi aliqua specialis gratia fiat.

¶ Ad tertium dicendum, quòd lex naturalis inquantum cōtinet præcepta communia, quæ nunquam fallunt, dispensationem recipere non potest. in alijs verò præceptis, quę sunt quasi conclusiones præceptorum communium, quandoque per hominem dispensatur, puta, q̄ mutuum non reddatur proditori patrię, vel aliquid huius modi ad legem autem diuinam itaſe habet quilibet homo sicut persona priuata ad legem publicam, cui subijcitur. vnde sicut in lege humana publica non potest dispensare, nisi ille à quo lex authoritatem habet, vel is, cui ipse commiserit, ita in præceptis iuris diuini, quę sunt à Deo, nullus potest dispensare nisi Deus, vel is, cui ipse specialiter committeret.

QVÆSTIO NONAGESIMA octaua, De lege veteri, in sex articulos diuisa.

ONSEQVENTER considerandum est de lege veteri.

¶ Et primo de ipsa lege.

¶ Secundo, de præceptis eius.

¶ Circa primum quęruntur sex.

¶ Primo, vtrum lex vetus sit bona.

¶ Secundo, vtrum sit a deo.

¶ Tertio, vrum sit à deo mediantibus angelis.

¶ Quarto, vtrum data sit omnibus.

¶ Quinto, vtrum omnes obliget.

¶ Sexto, vtrum congruo tempore fuerit data.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Virum lex vetus fuerit bona.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd lex vetus non fuerit bona. Dicitur enim Ezech. 20. Dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non viuent, sed lex no dicitur bona nisi propter bonitatem præceptorum, quę continet. ergo lex vetus non fuit bona.

¶ Præterea. Ad bonitatem legis pertinet vt communi saluti proficiat: sicut Isidor. dicit: sed lex vetus non fuit salutifera, sed magis mortifera & nociua. dicit enim Apost. Rom. 7. Sine lege peccatum mortuum erat: ergo autem viuebam sine lege aliquando, sed cum venisset mandatum, peccatum reuixit: ego autem mortuus sum, & Rom. 5. Lex subintrauit, vt abundaret delictum. ergo lex vetus non fuit bona.

¶ Præterea, Ad bonitatem legis pertinet, quòd sit possibilis ad obseruandum, & secundum naturam & secundum humanam consuetudinem: sed hoc non habuit lex vetus. dicit enim Pet. Act. 15. Quid tentatis imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neque nos neq; patres nostri portare potuimus? ergo videtur quòd lex vetus nō fuerit bona.

¶ SED CONTRA est, quòd Apost. dicit Ro. 7. Itaq; lex quidem sancta est, & mandatum sanctum & iustum & bonum.

CONCLVSIO.

¶ *Lex vetus cum fuerit secundum rectam rationem tradita, vt ea homines à concupiscentijs & peccatis abstinerent, bona fuit, quanquā non secundum perfectam bonitatis rationem.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd absq; omni dubio lex vetus bona fuit. Sicut enim doctrina ostenditur esse vera ex hoc, q̄ consonat rationi rectæ, ita etiam lex aliqua ostenditur esse bona ex hoc, q̄ consonat rationi. Lex autem vetus rationi consonabat: quia concupiscentiam reprimebat, quæ rationi aduersatur, vt patet in illo mandato. Non concupisces rem proximi tui, quod ponitur Exo. 20. Ipsa etiam omnia peccata prohibebat, quæ sunt contra rationem. vnde manifestum est: quòd bona erat & hæc est ratio Apostoli Roma. 7. Concedetur, inquit, legi dei secundum interiorem hominem & iterum, Consentio legi, quoniam bona est. Sed notandum est, quòd bonū diuersos gradus habet, vt Dion. dicit 4. cap. De diuino nom. Æsenim aliquod bonum perfectum, & aliquod bonum imperfectum. Perfecta quidem bonitas est in his, quæ ad finem ordinantur, quando aliquid est tale quod per se est sufficiens inducere ad finem. Imperfectum autem bonum est quod operatur aliquid ad hoc, quòd perueniatur ad finem, non tamen sufficit ad hoc quòd ad finem perducat: sicut medicina perfectè bona est, quæ hominem sanat, imperfecta autem est, quæ hominem adiuuat, sed tamen sanare non potest. Est autem sciendum, quòd est alius finis legis humanæ, & alius legis diuinæ. Legis enim humanæ finis, est temporalis tranquillitas ciuitatis. ad quem finem pertinet lex cohibendo exteriores actus, quantum ad illa mala, quæ possunt perturbare pacificum statum ciuitatis. Finis autem legis diuinæ est perducere hominem ad finem fœlicitatis æternæ, qui quidem finis impeditur per quodcunque peccatum: & non solum per actus exteriores, sed etiam per interiores, & ideo illud quod sufficit ad perfectionem legis humanæ (vt scilicet peccata prohibeat, & pœnam apponat) non sufficit ad perfectionem legis diuinæ: sed oportet quòd hominem totaliter faciat idoneum ad participationem fœlicitatis æternæ, quòd quidem fieri non potest nisi per gratiam spiritus sancti, per quam diffunditur charitas in cordibus nostris: quæ legem adimplet. Gratia enim Dei est vita æterna: vt dicitur Romano. 6. hanc autem gratiam lex vetus conferre non potuit, reseabatur enim hoc Christo: quia vt dicitur Ioan. 1. Lex per Moysen data est: gratia & veritas per Iesum Christum facta est, & inde est, quòd lex vetus bona: quidē est, sed imperfecta: secundum illud Heb. 7. Nihil ad perfectum adduxit lex.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd dominus loquitur ibi de præceptis cæremonialibus, quæ quidem dicuntur non bona, quia gratiam non conferebant, per quam homines à peccato mundarentur: cum tamen per huiusmodi fieri peccatores ostenderent. vnde signanter dicitur. Et iudicia in quibus non viuēt, id est per quæ vitam gratiæ obtinere nō possunt. & postea subditur. Et pollui eos in muneribus suis, id est pollutos ostendi, cum offerrent omne quod aperit vulvam propter delicta sua.

¶ Ad secundum dicendum, quòd lex dicitur occidisse, non quidem effectiue: sed occasionaliter ex sua imperfectione, inquantum scilicet gratiam non conferebat, per quam homines implere possent quod mandabat, vel vitare quod vetabat, & sic occasionista non erat data, sed sumpta ab hominibus. vnde & Apostolus ibidem dicit, Occasione accepta peccatum per mandatum seduxit me, & per illud occidit. Ex hac etiam ratione, quòd lex subintrauit ut abundaret delictum, vt ly, vt tenearur consecutiue, non causaliter, inquantum scilicet homines accipientes occasionem à lege abundantius peccauerunt: tum quia grauius fuit peccatum post legis prohibitionem: tum etiam quia concupiscentia creuit. magis enim concupiscimus quod nobis prohibetur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd iugum legis seruari non poterat sine gratia adiuuante, quam lex non dabat, Dicitur enim Roman. nono. Non est volentis neque currentis, scilicet velle & currere in præceptis Dei, sed miserentis Dei, vnde in Psalm. dicitur. Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum, scilicet per donum gratiæ & charitatis.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Virum lex vetus fuerit à Deo.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd lex vetus non fuerit à Deo. dicitur enim Deut. 32. Dei perfecta sunt opera: sed lex fuit imperfecta, vt suprà dictum est. ergo lex vetus non fuit à Deo.

¶ Præterea, Eccle. 3. dicitur. Didici, quòd omnia opera, quæ fecit deus perseuerent in æternum: sed lex vetus non perseuerat in æternum. dicit enim Apost. ad Heb. 7. Reprobatio fit quidem præcedentis mandati propter infirmitatem eius & inutilitatem. ergo lex vetus non fuit à Deo.

¶ Præterea, Ad sapientem legislatorē pertinet non solum mala auferre, sed etiam occasiones malorum: sed vetus lex fuit occasio peccati, vt suprà dictum est. Ergo ad deum, cui nullus est similis in legislatoribus (vt dicitur Iob. 36.) nemi pertinebat legem taleni dare.

¶ Præterea, Primæ ad Tim. 2. dicitur, quòd deus vult omnes homines saluos fieri: sed lex vetus non sufficiebat ad salutē hominum: vt suprà dictum est. ergo ad deum non pertinebat taleni legē dare. lex ergo vetus non est à Deo.

¶ SED CONTRA est, quòd dominus dicit Matth. 15. loquēs Iudeis, quibus erat lex vetus data. Irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras. & paulo ante prætermittitur, Honora patrē tuū & matrem tuā, quod manifeste in lege veteri continetur. ergo lex vetus est à deo.

CONCLVSIO.

¶ *Lex vetus à Domino Deo & patre Domini nostri Iesu Christi data est, & per hominum salus per gratiam Christi facta est.*

a ¶ *Super Quæstionis nonagesimæ octauæ Articulum tertium.*

IN quæstionis 98. primis tribus articulis nihil aliud scribendum occurrit, nihi vt eatenus intelligas dicta in responsione ad tertium tertij articuli. possunt siquidem dupliciter intelligi: primo, vt negent Moysen vidisse diuinam essentiam. Secundo, vt negent Moysen vidisse diuinam essentiam in illa visione, qua loquebatur facie ad faciem. Ista tentus sub authore, & nō primus, vruneriius in Secunda secundæ, quæstio 174. aperit. vbi ex hoc, quòd Moyses palam, & non per ænigmata Deū vidisse dicitur, Numeri 12. concludeur, interuiente Augustin. ipsum vidisse deum per essentiam: tum quò tamen stat, quòd legem per angelos accepit in alijs visionibus, vt hic dicitur ex authoritate sacræ scripturæ.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Virum lex vetus data fuerit per angelos*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd lex vetus non fuerit data per angelos, sed immediate à deo, angelus enim nuntius dicitur: & sic nomen angeli ministerium importat non dominium: secundum illud Psalm. Benedicite domino omnes angeli eius, ministri eius: sed vetus lex à domino tradita esse perhibetur. dicitur enim Exo. 20. Locutusq; est Dominus sermones hos & postea subditur. Ego enim sum dominus Deus tuus, & idē modus loquēdi frequēter reperitur in Exo. & in libris consequentibus legem. ergo lex est immediate data à Deo.

¶ Præterea, Sicut dicitur Ioan. 1. Lex per Moysen data est: sed Moyses immediatè accepit à Deo: dicitur enim Exo. 33. Loquebatur dominus ad Moysen facie ad faciē, sicut loqui solet amicus ad amicum suum: ergo lex vetus immediate data est à deo.

¶ Præterea, Ad solum principem pertinet legem ferre, vt suprà dictum est, sed solus deus est princeps salutis animarum, angeli verò sunt administratorij spiritus: vt dicitur ad Heb. 1. ergo lex vetus per angelos dari non debuit, cum ordinaretur ad animarum salutem.

¶ SED CONTRA est, quòd dicit Apostolus ad Gal. 3. Lex data est per angelos in manu Mediatoris. & Actuū 7. dicit Stephanus, accepistis legem in dispositione angelorum.

CONCLVSIO.

¶ *Sicut conueniens fuit nouam legem tanquam perfectiorem veteri, dari hominibus immediatè à Deo, ita decuit veterem legem angelico ministerio hominibus reuelari.*

Inf. art. 6. argumento pro veri. Et Isa. 6. co. 3. Et Gal. 3. le. 7. co. 2. et Co. 2. de. 4. co. 2. fi. Et Hebr. 1. c. 2. & c. 2. fi. & c. 3.

a ¶ *Super Quæstionis nonagesimæoctauæ Articulum quartum.*

Annot.

IN articulo quarto eiusdem quæstionis in calce responsionis ad 2 secundum accipe rationem Aug. scilicet quòd ex peccato primi parentis prouenit, quòd dam non docerià Deo: vt rationem particularem, scilicet post naturam lapsam simpliciter nulla reddi alia ratio potest, nisi sicut reprobationis, de qua in prima parte diffusè tractatum est.

a ¶ *Super Quæstionis nonagesimæoctauæ Articulum quintum & sextum.*

Annot.

IN Articu. 5. & 6. eiusdem nota, quòd licet in 6. articul. quæstio sit de tépore Moysi, & in corpore articuli non concludatur determinatè tempus Moysi nec ratione duorum & superborum, nec ratione bonorum, sed tempus medium inter legem naturæ & legem gratiæ: in responsionibus tamen argumentorum determinatur illud tempus medium ad tempus Moysi, quando primo domus Israel fuit populus liber: vt patet in litera.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd lex data est à Deo per angelos, & præter rationem generalem, quam Dio. assignat in 4. cap. Cæle. hier. quòd diuina debent deferri ad homines mediantibus angelis, specialis ratio est quare legem veterem per angelos dari oportuit. Dictum est enim, quòd lex vetus imperfecta erat. sed disponebat ad salutem perfectam generis humani, quæ futura erat per Christum. Sic autem videtur in omnibus potestatibus & artibus ordinatis, quòd ille, qui est superior principalem & perfectum actum operatur per seipsum: ea verò, quæ disponunt ad perfectionem vltimam operatur per suos ministros: sicut nauifactor cõpaginat naué per seipsum, sed præparat materiã per artifices subministrantes: & ideo conueniés fuit, vt lex perfecta noui testamenti daretur immediatè per ipsum Deum hominem factum. lex autem vetus per ministros Dei, scilicet per angelos daretur hominibus. Et per hunc modum Apost. 1. ad Heb. probat eminentiam nouæ legis ad veterem: quia in nouo testamẽto locutus est nobis Deus in filio suo: in veteri autem testamento est sermo factus per angelos.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut Greg. dicit in principio moralium, angelus qui Moysi apparuisse describitur, modo angelus modo Dominus memoratur, angelus videlicet propter hoc, quòd exterius loquendo seruiebat: Dominus autẽ dicitur, quia interius præsidens loquendi efficaciam ministrabat: & inde est etiam quòd quasi ex persona Domini angelus loquebatur.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut Aug. dicit. 12. super Gene. ad literã in Exo. dicitur, Locutus est Dominus Moysi facie ad faciẽ. & paulo post subditur, Ostende mihi gloriam tuam. Sentiebat ergo quod videbat, & quod non videbat desiderabat, ergo non videbat ipsam dei essentiam: & ideo non immediatè ab eo instruebatur. Quòd ergo dicitur, quod loquebatur ei facie ad faciem secundum opinionẽ populi loquitur Scriptura, qui putabat Moysen ore ad os loqui cum Deo, cùm per subiectam creaturam id est, per angelum & nubem, ei loqueretur & appareret. vel per visionẽ faciei intelligitur quædam eminẽs contemplatio & familiaris infra essentiæ diuinæ visionem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd solius principis est sua authoritate legem instituere: sed quandoque legem institutam per alios promulgat: & ita Deus sua authoritate instituit legem, sed per angelos promulgauit.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Virum lex vetus dari debuerit soli populo Iudæorum.*

Infr. ar. 5. 10. Et 3. di. 25. q. 2. ar. 3. q. 2. ad 3

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd lex vetus non debuit dari soli populo Iudæorum. Lex enim vetus disponebat ad salutem, quæ futura erat per Christum: vt dictum est. sed salus illa non erat futura solum in Iudæis, sed in omnibus gentibus. secundum illud Esa. 49. Parum est vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & fæces Israël conuertendas: dedi te in lucem Gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. ergo lex vetus dari debuit omnibus gentibus, & non vni populo tantum.

¶ Præterea. Sicut dicitur Act. 10. Non est personarum acceptor deus. sed in omni gente, qui timet Deum, & facit iustitiam acceptus est illi. non ergo magis vni populo, quàm alijs viam salutis debuit aperire.

¶ Præterea, Lex data est per angelos: sicut iam dictum est. sed ministeria angelorum Deus non solum Iudæis, sed omnibus gentibus semper exhibuit. dicitur enim Eccl. 17. In vnamquanque gentem præposuit rectorem. omnibus etiam gentibus temporalia bona largitur, quæ minus sunt curæ deo quàm spiritualia bona. ergo etiam legem omnibus populis debuit dare.

¶ SED CONTRA est, quòd dicitur Ro. 3. Quid ergo amplius Iudæo? multum quidem per omnem modum. primum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei. & in Psal. dicitur, Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.

CONCLVSIO.

¶ *Decuit vt illi Iudæorum populo lex daretur vetus, ex quo Christus secundũ promissionem gratuitã Dei electione nasciturus erat.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd posset vna ratio assignari quare potius populo Iudæorum data sit lex, quàm alijs populis: quia alijs populis ad idolatriam declinantibus solus populus Iudæorum in cultu vnius Dei remansit: & ideo alij populi indigni erant legem recipere, ne sanctum canibus daretur. Sed ista ratio conueniens non videtur: quia populus ille etiam post legem latam ad idolatriam declinauit, quod grauius fuit, vt patet Exo. 33. Amos 5. Nunquid hostias & sacrificium obtulistis mihi in deserto 40. annis domus Israel, & portastis tabernaculum Maloch Dei vestri, & imaginem idolorum vestrorum, sidus Dei vestri, quæ fecistis vobis? Expresse etiam dicitur. Deuteron. 9. Scito, quòd non propter iustitias tuas dominus Deus tuus dedit tibi terram hanc in possessionem, cum durissimæ ceruicis sis populus. sed ratio ibi prætermittitur, vt compleret verbum suum Dominus, quod sub iuramento pollicitus est patribus tuis Abraham Isaac, & Iacob. quæ autem promissio eis sit facta, ostendit Apostolus ad Galat. 3. dicens Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini eius. non dicit seminibus quasi in multis, sed quasi in vno. & semini tuo qui est Christus. Deus igitur & legem & alia beneficia spiritualia illi populo exhibuit propter promissionem eorum patribus factã: vt ex eis Christus nasceretur. decebat enim, vt ille populus, ex quo Christus nasciturus erat, quadam speciali sanctificatione polleret secundum illud quod dicitur Leuit. 19. Sancti eritis: quia ego sanctus sum. Nec etiam fuit propter meritum ipsius Abrahæ, vt talis promissio ei fieret: vt scilicet Christus ex eius semine nasceret: sed ex gratuita Dei electione & vocatione, vnde dicitur Isa. 41. Qui suscitauit ab Oriente iustum, vocauit eum, vt sequeretur se. Sic ergo patet, quòd ex sola gratuita electione Patres promissionem acceperunt & populus ex eis progenitus legem accepit: secundum illud Deuteronom. 4. Audistis verba illius de medio ignis, quia dilexit patres, & elegit semen eorum post illos. Si autem rursus quæratur, quare hunc populum elegit, vt ex eo Christus nasceretur, & non alium: conueniet responsio Aug. quam dicit super Ioan. Quare hunc trahat, & illum non trahat, noli velle diiudicare, si non vis errare.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quamuis salus futura per Christum esset omnibus gentibus præparata: tamen oportebat ex vno populo Christum nasci, qui propter hoc præ alijs prærogatiuas habuit, secundum illud Ro. 9. Quorum scilicet Iudæorum, est adoptio filiorum Dei & testamentum, & legislatio, quorum patres ex quibus Christus est secundum carnem.

¶ Ad secundum dicendum, quòd acceptio personarum locum habet in his, quæ ex debito dantur. In his verò, quæ ex gratuita voluntate conferuntur, acceptio personarum locum non habet: non est enim personarum acceptor qui ex liberalitate de suo dat vni, & non alteri: sed si esset dispensator bonorum communium, & non distribueret æqualiter secundum merita personarum, esset personarum acceptor. Salutaria autem beneficia deus humano generi confert ex sua gratia: vnde non est personarum acceptor si quibusdam præ alijs conferat. vnde Aug. dicit in lib. de prædestinatione sanctorum, Omnes quos deus docet, misericordia docet, quos autem non docet, iudicio non docet: hoc enim venit ex damnatione humani generis pro peccato primi parentis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd beneficia gratiæ subtrahuntur homini propter culpam: sed beneficia naturalia non subtrahũtur, inter quæ sunt ministeria angelorum: quæ ipse naturarũ ordo requirit, vt scilicet per media gubernẽtur infima, & etiam corporalia subsidia, quæ nõ solum hominibus, sed etiam iumentis Deus administrat: secundum illud Psalm. Homines & iumenta saluabis domine.

ARTICVLVS V.

a ¶ *Virum omnes homines obligabantur seruare legem veterem.*

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd omnes homines obligabantur ad obseruandam veterem legẽ. Quicunq; enim subditur regi, oportet quòd subdatur legi ipsius: sed vetus lex est data à Deo, qui est rex omnis terræ, vt in Psal. dicitur. ergo omnes habitantes terram, tenebantur ad obseruantiam legis.

¶ Præterea, Iudæi saluari non poterant, nisi legem veterem obseruarent: dicitur enim Deut. 27. Maledictus qui non permanet in sermonibus legis huius, nec eos opere perficit. si igitur alij homines sine obseruantia legis veteris potuissent saluari, peior fuisset conditio Iudæorũ, quàm aliorum hominum.

¶ Præterea, Gentiles ad ritum iudaicum, & ad obseruantias legis admittebantur, dicitur enim Exo. 12. Si quis peregrinorum in vestram voluerit transire Coloniam, & facere Phase domini, circumcidetur prius omne masculinum genus: & tunc ritè celebrabit, eritque simul sicut indigena terræ. Frustra autem ad obseruantias legales fuissent extranei admissi ex ordinatione diuina, si absque legalibus obseruantijs saluari potuissent. ergo nullus saluari poterat nisi legem observaret.

¶ SED

¶ SED CONTRA est quod Dion. dicit. 9. Cap. Cæle hierar. quod multi Gentilium per angelos sunt reducti in deum: sed constat quòd Gentiles legem non obseruabant. ergo absque obseruantia legis potuerunt aliqui saluari.

CONCLVSIO.

¶ *Omnes tenebantur ad veteris legis obseruationem quo ad ea, quæ iuris naturæ in illa continebantur, non autem quo ad alia, quæ illi superaddebantur præcepta.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd lex vetus manifestabat præcepta legis naturæ, & superaddebat quædam propria præcepta: quantum igitur ad illa, quæ vetus continebat de lege naturæ, omnes tenebantur ad obseruantiam veteris legis: non quia erant de veteri lege, sed quia erant de lege naturæ. sed quantum ad illa quæ lex vetus superaddebat, non tenebantur aliqui ad obseruantiam veteris legis, nisi solus populus Iudæorum. Cuius ratio est: quia lex vetus sicut dictum est, data est populo Iudeorum, vt quandam prærogatiuam sanctitatis obtineret propter reuerentiam Christi, qui ex illo populo nasciturus erat. quæcunq; autem statuuntur ad specialem aliquorum sanctificationem non obligant nisi illos, sicut ad quædam obligantur clerici, qui mancipantur diuino ministerio, ad quæ laici non obligantur: similiter & religiosi ad quædam perfectionis opera obligantur ex sua professione, ad quæ seculares non obligantur, & similiter ad quædam specialia obligabatur populus ille, ad quæ alij populi non obligantur. Vnde dicitur Deuter. 16. Perfectus eris, & absq; macula coram dominо deo tuo. & propter hoc etiam quadam protestatione vtebantur: vt patet Deut. 26. Profiteor hodie coram domino Deo tuo, &c.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quicunq; subduntur regi, obligantur ad legem eius obseruandam, quam omnibus communiter proponit, sed si instituat aliqua obseruanda à suis familiaribus ministris ad hæc cæteri non obligantur.

Ad secundum dicendum, quòd homo quanto Deo magis coniungitur, tanto efficitur melioris conditionis: & ideo quanto populus Iudæorum erat astrictus magis ad diuinum cultum, dignior alijs populis erat. vnde dicitur Deut. 4. Quæ est alia gens, sic inclyta, vt habeat cæremonias, iustaq; iudicia, & vniuersam legẽ. & similiter etiam quantum ad hoc sunt melioris conditionis clerici, quàm laici, & religiosi, quàm seculares.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Gentiles perfectius & securius salutem consequebantur sub obseruantijs legis, quàm sub sola lege naturali: & ideo ad eas admittebantur. Sicut etiam nunc laici transeunt ad clericatum, & seculares ad religionem, quamnis absq; hoc possint saluari.

ARTICVLVS VI.

a ¶ *Virum lex vetus conuenienter fuerit data tempore Moysi.*

1-2. Prol. 2. ad 2. 3. q. 61. ar. 5. ad 1. 3. q. 61. ar. 1. 3. q. 61. ar. 3. Rom. 5. lect. 3.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd lex vetus non conuenienter fuerit data tempore Moysi. Lex enim vetus disponebat ad salutem quæ erat futura per Christum: sicut dictũ est. sed statim homo post peccatũ indiguit huiusmodi salutis remedio. ergo statim post peccatum lex vetus debuit dari.

¶ Præterea. Lex vetus data est propter sanctificationem eorum, ex quibus Christus nasciturus erat, sed Abrahę incepit fieri promissio de semine, quod est Christus: vt habetur Gen. 12. ergo statim tempore Abrahæ debuit lex dari.

¶ Præterea. Sicut Christus nõ est natus ex alijs descẽdẽtibus ex Noe nisi ex Abraham, cui facta est promissio: ita etiam non est natus ex alijs filijs Abrahæ, nisi ex Dauid, cui est promissio renouata: secũdum illud 2. Reg. 22. dixit vir, cui constitutum est de Christo Dei Iacob. ergo rex vetus debuit dari post Dauid. sicut data est post Abraham.

¶ SED CONTRA est, quod Apostolus dicit ad Gal. 3. quòd lex propter transgressionem posita est, donec veniret semen cui promiserat ordinata per angelos in manu mediatoris, id est, ordinabiliter data, vt glo. dicit. ergo congruum fuit vt lex vetus illo temporis ordine traderetur.

CONCLVSIO.

¶ *Decuit tempore Moysi legem veterem hominibus dari, quo homines infirmitatem suam agnoscerent, & perfectius ad diuinam gratiam suscipiendam præpararentur.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd conuenientissimè lex vetus data fuit tempore Moysi. Cuius ratio potest accipi ex duobus, secundum quod quælibet lex duobus generibus hominum imponitur. Imponitur enim quibusdam duris & superbis, qui per legem compescuntur & domantur. Imponitur etiam bonis qui per legem instructi adiuuantur ad implendum quod intendunt. Conueniens igitur fuit tali tempore legem veterem dari ad superbiam hominum conuincendam de duobus enim homo superbiebat, scilicet de scientia & de potentia. de scientia quidem, quasi ratio naturalis ei posit sufficere ad salutem. Et ideo, vt de hoc eius superbia conuinceretur, permissus est homo regimine suæ rationis absque adminiculo legis scriptæ: & experimento homo discere potuit, quòd patiebatur rationis defectum per hoc, quòd homines vsque ad idolatriam, & turpissima vitia circa tempora Abrahæ sunt prolapsi. & ideo post hæc tempora fuit necessarium legem scriptam dari in remedium humanæ ignorantię quia per legem est cognitio peccati, vt dicitur Ro. 5. Sed postquam homo est instructus per legẽ, coniuncta est eius superbia de infirmitate, dum implere non poterat quòd cognoscebat. & Et ideo sicut Apostolus concludit ad Ro. 8. quòd impossibile erat legi, in qua infirmabatur per carnẽ, misit deus filium suum, vt iustificatio legis impleretur in nobis. Ex parte verò bonorum lex data est in auxilium. quod quidem tunc maximè populo necessarium fuit, quando lex naturalis obscurari incipiebat propter exuperantiam peccatorum. Oportebat enim huiusmodi auxilium quodam ordine dari, vt per imperfecta ad perfectionem manu ducerentur. & ideo inter legem naturæ & legem gratiæ oportuit legem veterem dari.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd statim post peccatum primi hominis non competebat legem veterem dari: tum quia nondũ homo recognoscebat se ea indigere de sua ratione confisus, tum quia adhuc dictamen legis naturæ nondum erat obtenebratum per consuetudinem peccandi.

¶ Ad secundum dicendum, quòd lex non debet dari nisi populo: est enim præceptum commune, vt dictum est. & ideo tempore Abrahæ data sunt quędã familiaria præcepta & quasi domestica dei ad homines. sed postmodum multiplicatis eius posteris, intantum quòd populus esset, & liberatis eis à seruitute, lex conuenienter potuit dari. nam seruitui non sunt pars populi, vel ciuitatis cui legem dari competit: vt Philosoph. dicit in 3. politicę.

¶ Ad tertium dicendũ, quòd quia legem oportebat alicui populo dari non solùm illi ex quibus est Christus natus, legem acceperunt, sed totus populus cõsignatus signaculo circuncisionis, quę fuit signum promissionis Abrahæ factę & ab eo creditę: vt dicit Apost. Ro. 4. & ideo etiam ante Dauid oportuit legem dari tali populo iam collecto.

QVÆSTIO NONAGESIMA nona, De præceptis veteris legis, in sex articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de præceptis veteris legis.

¶ Et primo, de distinctione ipsorum.

Secundo, de singulis generibus distinctis.

¶ Circa primum quæruntur sex.

¶ Primo, vtrum legis veteris sint plura præcepta, vel vnum tantum.

¶ Secundo, vtrum lex vetus contineat aliqua præcepta moralia.

¶ Tertio, vtrum præter moralia contineat cæremonialia.

¶ Quarto, vtrum contineat præter hæc iudicialia.

Quinto, vtrum præter ista tria contineat aliqua alia.

¶ Sexto, de modo quo lex inducebat ad obseruantiam prędictorum.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Virum in lege veteri contineatur solum vnum præceptum.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd in lege veteri non contineatur nisi vnum præceptum. Lex enim nihil aliud est quàm præceptum: vt supra habitum est: sed lex vetus est vna: ergo non continet nisi vnum præceptum.

¶ Præterea, Apost. dicit Rom. 13. Si quod est aliud mandatum. in hoc verbo instauratur. Diliges proximum tuum sicut teipsum: sed istud mandatum est vnum. ergo lex vetus non continet nisi vnum mandatũ

¶ Præterea, Matth. 7. dicitur, Omnia quæcunque vultis, vt faciãt vobis homines, & vos facite illis: hęc est enim lex & prophetę: sed tota lex vetus continetur in lege & prophetis. ergo lex vetus non habet nisi vnum præceptum.

¶ SED CONTRA, est quòd Apost. dicit ad Ephes. 2. Legẽ mandatorum decretis euacuans. & loquitur de lege veteri, vt patet per glos. ibidem. ergo lex vetus continet in se multa mandata.

CONCLVSIO.

¶ *Vnum tantum præceptum est veteris legis relatione ad vnum legis finem. plura verò secundum diuersitatem eorum, quæ ad finem ordinantur.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd præceptum legis cum sit obligatorium, est de aliquo quod fieri debet, quod autem aliquid debeat fieri, hoc prouenit ex necessitate alicuius finis. vnde manifestum est quòd de ratione præcepti est, quòd importet ordinẽ ad finẽ. inquãtum scilicet illud præcipitur, quod est necessarium, vel expediẽs ad finẽ. Contingit autẽ ad vnum finẽ multa esse necessaria vel expediẽtia. & secundum hoc possunt de diuersis rebus dari diuersa præcepta inquantum ordinantur ad vnum finem. Vnde dicendum est, quòd omnia præ-

a ¶ *Super Quæstionis nonagesimænonæ Articulum secundum & tertium.*

¶ *Num lex diuina ab humana eò diuersa sit, quòd diuina intendit principaliter amicitiam ad Deum, humana verò amicitiam hominum inter se.*

Quæstio. IN articulo secundo & tertio quæstio. 99. omisso primo articulo, dubium occurrit de differentia assignata inter legem humanam & diuinam in hoc, quòd diuina intendit principaliter amicitiam ad deum, humana autem intendit principaliter amicitiam hominum inter se: videtur enim quòd lex humana necessario est peruersa ex tali fine. Nam lex humana de actu religionis, quo deus colitur, disponit sicut de actibus aliarum virtutum: & quùm omnia disponat in ordine ad principalem finem (quoniam reliqua sunt propter illum, sequitur quod cultum dei, in quo consistit amicitia hominis ad deum, ordinet ad amicitiam hominum inter se, quæ est eius principalis finis. & hoc etiam in corpore tertij art. in litera sonat dicens leges humanæ non curauerunt aliquid instituere de cultu diuino, nisi in ordine ad bonũ commune hominum.

¶ Ad euidentiam huius ambiguitatis duo oportet declarare, scilicet quomodo amicitia hominis inter se ponitur rectè finis principalis humanæ legis. Et quomodo diuinus cultus vel amicitia hominis ad Deum ordinabilis sit ad amicitiam hominum inter se & econtra. A Scito ergo, quòd quemadmodum ars aliqua, puta domificatiua, habet pro principali fine opus suum, puta domum, nec aliud ad ipsam spectat: cum quo tamen stat quod artifex ipse, puta domificator, vt mouetur à iustitia legali, ordinet opus artis ad bonum commune: huiusmodi nanque ordinatio non spectat ad artem secundum se, sed ve stat sub lege cuius est ad bonum commune ordinare. Ita proportionaliter contingit in lege humana, quòd principalis finis intentus ab ea secundũ seipsam est commune bonum hominum amicitia, & pax hominum inter se: nec ad ipsam spectat ordinare hoc in amicitiam, & pacem hominis ad Deum, sed hoc spectat ad legem diuinã quæ est superior. Et propterea lex humana non secũdũ se, sed vt subditur diuinæ legi, dirigit amicepta legis veteris sunt vnum secundum ordinem ad vnum finem, sunt tamen multa secundum diuersitatem eorum quę ordinantur ad illum finem.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd lex vetus dicitur esse vna secundum ordinem ad finem vnum: & tamen continet diuersa præcepta secundum distinctionem eorum, quæ ordinant ad finem. Sicut etiam ars ædificatiua est vna secundum vnitatem finis, quia tendit ad ædificationem domus: tamen continet diuersa præcepta secundum diuersos actus ad hoc ordinatos.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut Apost. dicit 1. ad Timothæum 1. Finis præcepti charitas est: ad hoc enim omnis lex tendit vt amicitiam constituat, vel hominum adinuicem, vel hominis ad Deum, & ideo tota lex impletur in hoc vno mandato. Diliges proximum tuum sicut teipsum, sicut in quodam fine mandatorum omnium. In dilectione enim proximi includitur etiam Dei dilectio, quãdo proximus diligitur propter Deum. vñ Apostolus hoc vnũ præceptum posuit pro duobus, quæ sunt de dilectione Dei & proximi, de quibus dicit Dominus Mat. 22. In his duobus mandatis pendet omnis lex & prophetæ.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut dicitur in 9. Ethic. amicabilia, quæ sunt ad alterum, venerunt ex amicabilibus, quæ sunt homini ad seipsum: dum scilicet homo ita se habet ad alterum sicut ad se. & ideo in hoc quòd dicitur. Omnia quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis, explicatur quædam regula dilectionis proximi, quæ ætiam implicite continetur in hoc quod dicitur, Diliges proximum tuũ sicut teipsum. vnde est quędam explicatio istius mandati.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Virum lex vetus contineat præcepta moralia.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd lex vetus nõ cõtineat præcepta moralia. Lex enim vetus distinguitur à lege naturæ: vt supra habitum est: sed præcepta moralia pertinent ad legem naturæ: ergo non pertinent ad legem veterem.

Sup. q. 98 art. 5. co. et inf. præfati q. ar. 3. ad 2. & ar. 4 co. & Psal. 18. co. 7. 8. & 9.

¶ Præterea. Ibi subuenire debuit homini lex diuina, vbi deficit ratio humana: sicut patet in his quæ ad fidem pertinent, quæ sunt supra rationem: sed ad præcepta moralia ratio hominis sufficere videtur. Ergo præcepta moralia non sunt de lege veteri, quæ est lex diuina.

¶ Præterea, Lex vetus dicitur litera occidens, vt patet 2. ad Cor. 3. sed præcepta moralia nõ occidunt, sed viuificant: secundum illud Psal. In æternũ non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis viuificasti me. ergo præcepta moralia nõ pertinent ad veterem legem.

¶ SED CONTRA est, quòd dicit Eccles. 17. Addidit illis disciplinam & legem vitę, hæreditauit eos. disciplina autẽ pertinet ad Mores. Dicit enim glos. ad Hebræ. 12. super illud. Omnis disciplina, &c. disciplina est eruditio morum per difficilia. ergo lex à Deo data præcepta moralia continebat.

CONCLVSIO.

¶ *Oportuit in veteri lege ad populi sanctificationem dari de virtuum actibus præcepta moralia.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd lex vetus continebat præcepta quædam moralia, vt patet Exo. 20. Non occides, Nõ furtum facies. & hoc rationabiliter: nam sicut intentio principalis legis humanæ est, vt faciat amicitiam hominum adinuicem, ita intentio diuinæ legis est, vt constituat principaliter amicitiam hominis ad Deum. Cum autem similitudo sit ratio amoris (secundum illud Eccle. Omne animal diligit simile sibi) impossibile est esse amicitiam hominis ad Deum, qui est optimus, nisi homines efficiantur boni. vnde dicitur Leui. 19. Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. Bonitas autem hominis est virtus, quæ facit bonum habentem, & ideo oportuit præcepta legis veteris etiam de actibus virtutum dari, & hæc sunt moralia legis præcepta.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd lex vetus distinguitur à lege naturæ: non tanquàm ab eo omnino aliena, sed tanquam ei aliquid superaddens. Sicut enim gratia præsupponit naturam, ita oportet quòd lex diuina præsupponat legem naturalem.

¶ Ad secundum dicendum, quòd legi diuinæ conueniens erat vt non solum prouideret homini in his, ad quæ ratio non potest, sed etiam in his, circa quæ contingit rationem hominis impediri. Ratio autem hominis circa præcepta moralia quantum ad ipsa communissima præcepta legis naturę non poterat errare in vniuersali, sed tamen propter consuetudinem peccandi obscurabatur in particularibus agendis. Circa alia verò præcepta moralia. quæ sunt quasi conclusiones deductæ ex communibus principijs legis naturę, multorum ratio obnubatur: ita vt quædam quæ sunt secundum se mala, ratio multorum licita iudicaret. vnde oportuit contra vtrunque defectum homini subueniri per authoritatem legis diuinæ. Sicut etiam inter credenda nobis proponuntur non solum ea ad quæ ratio attingere non potest (vt deum esse trinum) sed etiam ea, ad quę ratio recta pertingere potest, vt deum esse vnum, ad excludendum rationis humanę errorẽ qui accidebat in multis.

¶ Ad tertium dicendum quòd sicut August. probat in lib. De spiritu & litera etiã litera legis, quantum ad præcepta moralia, occidere dicitur occasionaliter, inquantũ scilicet præcipit quod bonum est non præbens auxilium gratiæ adimplendum.

ARTICVLVS III

a ¶ *Virum lex vetus contineat præcepta cæremonialia præter moralia.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd lex vetus non contineat præcepta cæremonialia præter moralia. Omnis enim lex quæ hominibus data est directiua humanorũ actuum: actus autem humani morales dicuntur: vt supra dictum est. ergo videtur quòd in lege veteri hominibus data non debeant contineri nisi præcepta moralia.

*1. ar. 3. ad 1. 2. 3. ar. 1. ad 1. 2. ar. 2. ad 1. 2. ar. 3. ad 1. 2. ar. 4. ad 1. 2. ar. 5. ad 1. 2. ar. 6. ad 1. 2. ar. 7. ad 1. 2. ar. 8. ad 1. 2. ar.

quòd scilicet non fuisset quòd desideremus bona temporalia, saluo tamen ordine ad deū, quia hoc imperfectorum & sub veteri lege esset, sed oportet vt contemptis temporalibus, spiritualibus inhæreamus. hic enim noua lex perfectionis est, vt ait Augustinus. Heu heu quàm pauci hodie ad nouæ legis statum spectant: & vtinam ad veteris statū saltem pertineremus.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd in lege ponuntur aliqua tanquam præcepta, aliqua verò tanquā ad præceptorū impletionē ordinata. Præcepta quidem sunt de his, quæ sunt agenda: ad quorum impletionem ex duobus homo inducitur, scilicet ex authoritate præcipientis, & ex vtilitate impletionis: quæ quidē est consecutio alicuius boni vtilis, delectabilis vel honesti, aut fuga alicuius mali contrarij. Oportuit igitur in veteri lege proponi quædam, quæ authoritatē Dei præcipientis indicarent: sicut illud Deuter. 6. Audi Israël: Dominus deus tuus, deus vnus est. & illud Genes. 1. In principio creauit Deus cœlum & terram, & huiusmodi dicuntur testimonia. Oportuit etiam, quòd in lege proponerentur quædam præmia obseruantium legem, & pœnæ transgredientium, vt patet Deuteronom. 38. Si audieris vocem domini dei tui, faciet te excellentiorem cunctis gentibus, &c. & huiusmodi dicuntur iustificationes: secundum quod deus aliquos iustè punit vel præmiat. Ipsa autem agenda sub præcepto non cadunt nisi inquantum habent aliquam debiti rationem. Est autem duplex debitum. vnum quidem secundum regulam rationis: aliud autem secundum regulam legis determinantis: sicut Philosophus in 8. Ethico. distinguit duplex iustum, scilicet morale & legale. Debitum autem morale est duplex, dictat enim ratio aliquid faciendum, vel tanquam necessarium, sine quo non potest esse ordo virtutis, vel tanquam vtile ad hoc, q̄ ordo virtutis melius conseruetur, & secundū hoc quædam moralium præcisè præcipiuntur, vel prohibentur in lege: sicut, Non occides, Non furtum facies. & hæc proprie dicuntur præcepta. Quædam verò præcipiuntur, vel prohibentur, non quasi præcise debita, sed propter melius: & ista possunt dici mandata: quia quandam inductionem habent, & persuasionem: sicut illud Exod. 22. Si pignus acceperis vestimentum à proximo tuo, ante solis occasum reddas ei: & aliqua similia. vñ Hiero dicit, q̄ in præceptis est iustitia, in mādatis verò charitas. Debitum autem ex determinatione legis, in rebus quidem humanis pertinet ad iudicialia, in rebus autem diuinis ad cæremonialia. quamuis etiam ea quæ pertinent ad pœnam vel præmia dici possint testimonia inquantum sunt protestationes quædam diuinæ iustitiæ. omnia verò præcepta legis possunt dici iustificationes, inquantum sunt quædam executiones legalis iustitiæ. Possunt etiam aliter mādata à præceptis distingui: vt præcepta dicantur quæ deus per seipsum iussit. mandata autem, quæ per alios mandauit, vt ipsum nomen sonare videtur. Ex quibus omnibus apparet, quòd omnia legis præcepta continentur sub moralibus, cæremonialibus, & iudicialibus: alia verò nō habent rationem præceptorum, sed ordinantur ad præceptorum ordinationem, vt dictum est.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sola iustitia inter alias virtutes importat rationem debiti & ideo moralia tantum sunt lege determinabilia, inquantum pertinent ad iustitiam, cuius etiam quędā pars est religio: vt Tullius dicit. vnde iustum legale non potest esse aliquod præter cæremonialia & iudicialia præcepta. Ad alia patet responsio per ea quę dicta sunt

ARTICVLVS VI.

a ¶ *Vtrum lex vetus debuerit inducere ad obseruationem præceptorum per temporales promissiones & comminationes.*

Supr. q. 91 art. 5. cor. & inf. qq. 107. artic. 1. ad 2. Et 3. di. 4. ar. tic. 2. co. et ar. 4. Et Ro. 8. lec. 3. cor. 2. et 2. Co. 11 lec. 6. circ. 2

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd lex vetus non debuerit inducere ad obseruantiam præceptorum per temporales promissiones & comminationes. Intentio enim legis diuinæ est, vt homines deo subdat per timorem & amorem. vnde dicitur Deuteronom. 10. Et nunc Israel, quid dominus deus tuus petit à te, nisi vt timeas dominum deum tuum, & ambules in vijs eius & diligas eum? sed cupiditas rerum temporalium abducit à Deo. Dicit enim Augustinus in libro. 83. Quæstionum, quòd venenum charitatis est cupiditas. ergo promissiones & comminationes temporales videntur contrariari intentioni legislatoris. quòd facile legem reprobabilem facit; vt patet per Philosophum in secundo Politicæ.

¶ Præterea, Lex diuina est excellentior quàm lex humana, videmus autē in scientijs, quòd quanto aliqua est altior, tanto per altiora media procedit. ergo cum lex humana procedat ad inducendum homines per temporales comminationes & promissiones, lex diuina non debuit ex his procedere, sed per aliqua maiora.

¶ Præterea, Id non potest esse præmiū iustitiæ vel pœna culpę, quòd æqualiter euenit & bonis & malis: sed sicut dicitur, Eccles. 9. Vniuersa temporalia æquè eueniunt iusto & impio, bono & malo, mundo & immundo, immolanti victimas & sacrificia contemnenti. ergo temporalia bona vel mala non conuenienter ponuntur vt pœna vel præmia mandatorum legis diuinæ.

¶ SED CONTRA est, quòd dicitur Isaię. 1. Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. quòd si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos.

CONCLVSIO.

¶ *Congruit veteri legi vt per temporalium & terrenorum promissionē manu duceret homines ad Deum, qui temporalibus & terrenis affecti erant.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut in scientijs speculatiuis inducuntur homines ad assentiendum conclusionibus per media syllogistica: ita etiam in quibuslibet legibus homines inducuntur ad obseruantias præceptorum per pœnas & præmia. videmus autem in scientijs speculatiuis, quòd media proponuntur auditori secundum eius conditionem. Vnde sicut oportet ordinate in scientijs procedere, vt ex notioribus disciplina incipiat: ita etiam oportet eum, qui vult inducere hominem ad obseruantiam præceptorum, vt ex illis eum moueri incipiat, quæ sunt in eius affectu: sicut pueri prouocantur ad aliquid faciendum aliquibus puerilibus muniscul is. Dictum est autem supra, quòd lex vetus disponebat ad Christum, sicut imperfectum ad perfectum. vnde dabatur populo adhuc imperfecto in comparatione ad perfectionem, quæ erat futura per Christum, & ideo populus ille com paratur puero sub pædagogo existenti: vt patet Galatorum. 3. Perfectio autem hominis est, vt contemptis temporalibus, spiritualibus inhæreat: vt patet per illud quòd Apostolus dicit Phile. 3. Quæ quidem retro sunt obliuiscens, ad ea quæ priora sunt, me extendo. quicunque ergo perfecti sumus, hæc sentiamus. Imperfectorum autem est, quòd temporalia bona desiderent, in ordine tamen ad Deum. perfectorum autem est, quòd in temporalibus bonis finem constituant. Vnde legi veteri conueniebat, vt per temporalia, quæ erant in effectu hominum imperfectorum, mandaret homines ad deum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd cupiditas qua homo constituit finem in temporalibus bonis, est charitatis venenum: sed cōsecutio temporalium bonorum, quę homo desiderat in ordine ad deū, est quædam via inducens imperfectos ad dei amorem: secundum illud psalm. Confitebitur tibi, cum benefeceris illi.

Ad secundum dicendum, quòd lex humana inducit homines ex temporalibus præmijs vel pœnis per homines inducendi. lex verò diuina ex præmijs vel pœnis exhibendis per deum, & in hoc procedit per media altiora.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut patet, historias veteris testamenti reuoluenti, communis status populi semper sub lege in prosperitate fuit, quamdiu legem obseruabant & statim declinantes à præceptis legis diuinæ in multas aduersitates incidebant. sed aliquæ personæ particulares etiam iustitiam legis obseruantes, in aliquas aduersitates incidebant, vel quia iam erant spirituales effectu: vt per hoc magis ab effectu temporalium abstraherentur, & eorum virtus probata redderetur, aut quia opera legis exterius implentes, cor totum habebant in temporalibus defixum, & à Deo elongatum: secundum quòd dicitur Isa. 29. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me.

QVÆSTIO CENTESIMA.
De præceptis moralibus veteris legis, in duodecim articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de singulis generibus præceptorum veteris legis.

¶ Et primo, de præceptis moralibus. Secundo, de cæremonialibus. Tertio, de iudicialibus.

¶ Circa primum quæruntur duodecim.

¶ Primo, vtrum omnia præcepta moralia veteris legis sint de lege naturæ.

¶ Secundo, vtrum præcepta moralia veteris legis sint de actibus omnium virtutum.

¶ Tertio, vtrum omnia præcepta moralia veteris legis reducantur ad decem præcepta decalogi.

¶ Quarto, de distinctione præceptorum decalogi.

¶ Quinto, de numero eorum.

¶ Sexto

¶ Sexto, de ordine.
¶ Septimo, de modo tradendi ipsa.
¶ Octauo, vtrum sint dispensabilia.
¶ Nono, vtrum modus obseruandi virtutem cadat sub præcepto.
¶ Decimo, vtrum modus charitatis cadit sub præcepto.
¶ Vndecimo, de distinctione aliorum præceptorum moralium.
¶ Duodecimo, vtrum præcepta moralia veteris legis iustificent.

Quæstio.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Vtrum omnia præcepta moralia pertinent ad legem naturæ.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd non omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturæ. Dicitur enim Eccl. 17. Addidit illis disciplinam. & legem vitæ hæreditauit illos: sed disciplina diuiditur contra legem naturæ, eo quòd lex naturalis non addiscitur, sed ex naturali instinctu habetur. erga non omnia præcepta moralia sunt de lege naturæ.

¶ Præterea, Lex diuina perfectior est, quàm lex humana: sed lex humana superaddit aliqua ad bonos mores pertinentia his, quæ sunt de lege naturæ. quod patet ex hoc, quòd lex naturæ est eadem apud omnes, huiusmodi autem morum instituta sunt diuersa apud diuersos. ergo multo fortius diuina lex aliqua ad bonos mores pertinentia debuit addere supra legem naturæ.

¶ Præterea, Sicut ratio naturalis inducit ad aliquos bonos mores, ita & fides. vnde etiam dicitur ad Gal. 5. quòd fides per dilectionem operatur: sed fides non continetur sub lege naturæ: quia ea quæ sunt fidei, sunt supra rationem naturalem. ergo non omnia præcepta moralia legis diuinæ pertinent ad legem naturæ.

¶ SED CONTRA est, quòd dicit Apostol. Roman. 2. Quòd gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt faciunt: quod oportet intelligi de his, quæ pertinent ad bonos mores. ergo omnia moralia præcepta legis sunt de lege naturæ.

CONCLVSIO.

¶ *Quæcunque moralia legis præcepta ad legem naturæ aliqua ratione reducenda sunt.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd præcepta moralia à cæremonialibus & iudicialibus sunt distincta. Moralia enim sunt de illis quæ secundum se ad bonos mores pertinent; cum autem humani mores dicantur in ordine ad rationem, quæ est proprium principium humanorum actuum, illi mores dicuntur boni, qui rationi congruunt, mali autem, qui à ratione discordant. Sicut autem omne iudicium rationis speculatiuæ procedit à naturali cognitione primorum principiorum, ita etiam omne iudicium rationis practicæ procedit ex quibusdam principijs naturaliter cognitis, vt suprà dictum est. Quædam enim sunt in humanis actibus adeo explicita, quòd statim cum modica considerationē possunt approbari vel reprobari per illa communia & prima principia. Quędam verò sunt, ad quorum iudicium requiritur multa consideratio diuersarum circunstantiarum: quas considerare diligenter non est cuiuslibet, sed sapientum: sicut considerare particulares conclusiones scientiarum, non pertinet ad omnes, sed ad solos Philosophos. Quædam verò sunt, ad quæ diiudicanda indiget homo adiuuari per instructionem diuinam: sicut est circa credenda. Sic igitur patet, quòd cum moralia præcepta sint de his, quæ pertinent ad bonos mores. hæc autem sunt, quæ rationi conueniunt, omne autem rationis humanæ iudicium aliqualiter à naturali ratione deriuatur, necesse est, quòd omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturæ, sed diuersimodè. Quædam enim sunt quæ statim per se ratio naturalis cuiuslibet hominis diiudicat esse facienda, vel non facienda, (sicut, Honora patrem tuum & matrem: &, Non occides, Non furtum facies: & huiusmodi) sunt, absolutè de lege naturæ. Quædam verò sunt quę subtiliori considerationē rationis à sapientibus iudicantur esse obseruanda: & ista sic sunt de lege naturæ, vt tamen indigeant disciplina, qua minores à sapientibus instruantur. sicut illud. Coram cano capite consurge, & honora personam senis: & alia huiusmodi. Quædam verò sunt, ad quæ iudicanda ratio humana indiget instructione diuina, per quam eruditur de diuinis: sicut est illud, Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, Non assumes nomen dei tui in vanum.

¶ Et per hoc patet responsio ad obiecta.

Supr. q. 95. ar. 2. et 3. et 2. et ar. 5. corp. & 3. q. 90. 4 ar. 1. cor. et 2. et ar. 23. Capit.

ARTICVLVS II.

¶ *Vtrum præcepta moralia legis sint de omnibus actibus virtutum.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd præcepta moralia legis non sint de omnibus actibus virtutum. Obseruatio enim præceptorum veteris legis iustificatio nominatur: secundum illud Psalm. Iustificationes tuas custodiam: sed iustificatio est executio iustitiæ, ergo præcepta moralia non sunt nisi de actibus iustitiæ.

¶ Præterea, Id quod cadit sub præcepto, habet rationem debiti: sed ratio debiti non pertinet ad alias virtutes nisi ad solam iustitiam. cuius proprius actus est reddere vnicuique debitū. ergo præcepta legis moralia nō sunt de actibus aliarum virtutum: sed solum de actibus iustitiæ.

¶ Præterea, Omnis lex ponitur propter bonum commune, vt dicit Isido. sed inter virtutes sola iustitia respicit bonum commune: vt Philosophus dicit in 5. Ethic. ergo præcepta moralia sunt solum de actibus iustitiæ.

¶ SED CONTRA est quod Amb. dicit, quòd peccatum est transgressio legis diuinæ & cælestium inobedientia mandatorum: sed peccata contrariantur omnibus actibus virtutum. ergo lex diuina habet ordinate de actibus omnium virtutum.

CONCLVSIO.

¶ *Moralia legis præcepta præcipiunt homini formaliter actus iustitiæ & omnū, & non aliquarum virtutum, vt iustitiam induant, cum his perfectè homo in deum ordinetur.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd cum præcepta legis ordinentur ad bonum commune (sicut supra habitum est) necesse est quod præcepta legis diuersificentur secundum diuersos modos communitatum. vnde Philosophus in sua politica docet, quòd alias leges oportet statuere in ciuitate, quæ regitur rege, & alias in ea, quæ regitur per populum, vel per aliquos potentes de ciuitate. Est autem alius modus communitatis ad quam ordinatur lex humana, & ad quam ordinatur lex diuina. Lex enim humana ordinatur ad communitatem ciuilem, quæ est hominum adinuicem. Homines autem ordinantur adinuicem per exteriores actus, quibus homines sibiinuicem communicant. huiusmodi autem communicatio pertinet ad rationem iustitiæ, quæ est propriè directiua communicationis humanæ. & ideo lex humana non proponit præcepta nisi de actibus iustitiæ. & si præcipiat actus aliarum virtutum, hoc non est nisi inquantum assumunt rationem iustitiæ: vt patet per Philosophum in 5. Ethic. Sed communitas, ad quam ordinat lex diuina, est hominum ad deum, vel in præsenti, vel in futura vita: & ideo lex diuina præcepta proponit de omnibus illis, per quæ homines bene ordinantur ad communicationem cum deo, homo autem deo coniungitur ratione, siue mente, in qua est dei imago: & ideo lex diuina præcepta proponit de omnibus illis, per quæ ratio hominis bene ordinata est. hoc autem contingit per actus omnium virtutum: nam virtutes intellectuales ordinant bene actus rationis in seipsis, virtutes autem morales ordinant bene actus rationis circa interiores passiones, & exteriores operationes. & ideo manifestum est, quòd lex diuina conuenienter proponit præcepta de actibus omnium virtutum: ita tamen quòd quædam, sine quibus ordo virtutis, qui est ordo rationis obseruari non potest, cadunt sub obligatione præcepti: quædam verò, quæ pertinent ad bene esse virtutis perfectæ, cadunt sub admonitione consilij.

¶ AD PRIMVM ergo dicēdum, quòd adimpletio mandatorum legis etiam quæ sunt de actibus aliarum virtutum, habet rationem iustificationis, inquantum iustum est, vt homo obediat deo: vel etiam inquantum iustum est, quòd omnia, quæ sunt hominis, rationi subdantur.

¶ Ad secundum dicendum, quòd iustitia proprie dicta attendit debitum vnius hominis ad alium: sed in omnibus alijs virtutibus attenditur debitum inferiorum virium ad rationem: & secundum rationem huius

a ¶ *Super Quæstionis centesimæ Articulū primum.*

IN primo articulo quæstionis centesimæ nota, quòd appellatione moralium in hoc loco intelliguntur non solum ea, quæ ex ratione naturali pura deriuantur, vt conclusiones ex principijs, sed etiam quæ eidem adiuncto illi lumini fidei consonant. Et propterea quum in litera dicitur, quod moralia sunt de illis, quæ secundum se ad bonos mores pertinent, ly secundum se, non distinguit contra adiunctam fidem, sed contra institutionem. Ita quod moralia sunt quæ si nunquam essent lege aliqua statuta, seruanda sunt ex naturali ratione, vel sola: vel fidei lumine adiuta. Cæremonialia autem & iudiciālia, quæ antequam lege ponerentur, indifferens erat sic, vel aliter poniri puta quòd blasphemus lapidaretur magis, quā decapitaretur, & quòd offeratur agnus magis, quàm hœdus, & huiusmodi.

a ¶ *Super Quæstionis centesimæ Articulum secundum.*

IN articulo secundo eiusdem quæstionis not. differentias duas in litera inter legem humanam & diuinam, quo ad disponendum de omnium virtutum actibus ex substantiali earum diuersitate illatas. Prima est, quia lex humana disponit de sola iustitia formaliter: de alijs autem virtutibus, vt induunt rationem iustitiæ: lex autem diuina disponit de omnibus virtutibus absolutè. Et ratio huius est, quia illa attendit rationem debiti respectu communis boni, ista autem attendit rationem coniunctionis ad deum. coniunctio autem ad deum omni virtute absolutè sumpta fit, quia bene disponitur mens secundum suam totam latitudinem. Secunda est, quòd, quia inficiari non potest quin omnis ad aliquam debiti rationem non se vertat, (quia nisi debitum esset, aut, fieret lege positum, sub lege non caderet) lex humana rationem debiti proprie dicti respicit: lex autem diuina rationem debiti metaphorice, vel debiti obedientiæ.

Annotat.

¶ Quod si non penetras, scito, quòd ista triplex debiti ratio ita se habet, quòd debitum obedientiæ est commune omni legi: & consurgit ex ratione principantis & subditi. Et de ra-

de tali debito non est sermo, quem quæritur sub qua ratione actus virtutum cedant, sub lege: quia debitum obedientiæ non pertinet in actibus rationem, quæ ordinatur in finem legis, sed obligationem ad exequendem legem posita. Debitum autem inferiorum ad superius in eodem homine (quod metaphoricè debitum dicitur) iustitiam proprie dicta nō fundat: vt ex 5. Eth. habetur. Debitum demum proprie dictum vnius hominis ad alterum. & ad commune bonum ad iustitiam proprie dictā spectat. Et propterea lex humana, quæ debiti proprie dicti rationem dirigit, nullius virtutis actus nisi sub ratione iustitiæ imperat: lex autē diuina quæ totum hominem sanat secundum seipsum (quia secundum seipsum iungitur deo) omnium virtutum actus ordinat absolutè sub ratione debiti metaphoricè, & concurrente cōmunissimo debito obedientiæ, vt obligante ad parendum. & propterea in litera vtriusque author meminit in responsionibus argumētorum.

¶ Et scito, q̄ in eiusdem responsionibus nomine Rationis, author intendit supremum in homine: nomine vero Virtutum inferiorum reliqua, quæ sunt hominis, vt responsio ad primum iuncta responsioni ad secundū aperit. oportet enim supremæ regulæ consonare reliqua.

a ¶ Super Quæstionis centesimæ Articulum tertium.

Annot.

ARticulum tertium eiusdem q. 100. si non plenè discernis, vide articulū vndecimum eiusdem, & intelliges differentiam inter prima principia moralia & præcepta decalogi, quæ sunt prima legis elementa. illa enim statim notis terminis ex natura vel fide infusa, cognoscimus, ista autem statim ex primis prædictis cognoscimus. & propterea illa dicūtur per naturam vel fidem dicitur indidisse. vel infudisse. ista autē per nosipsos, tanquam à deo proposita mediantibus illis cognoscere: reliqua autem per instructionē humanam diligenti inuestigatione, aut disciplina.

a ¶ Super Quæstionis centesimæ Articulum quartum.

Annot.

IN articu. 4. eiusdem quæstionis in responsione ad primum nota duo.

¶ Primo q̄ author excludit fidei & charitatis actus à præceptis decalogi: quoniam vult, debiti, Philosophus assignat in. 5. Ethic. quandam iustitiam metaphoricam.

¶ Ad tertium patet responsio per ea, quæ dicta sunt de diuersitate communitatis.

ARTICVLVS III.

a ¶ Vtrum omnia præcepta moralia veteris legis reducantur ad decem præcepta decalogi.

Inf. ar. 11. & 2.2. q. 122. artic. 3. ad 2. Et 3. di. 37. ar. 2. q. 1. cor. & 5. per totum. Et mal. q. 14. art. 2. ad 14. Et qual. 7. ar. 17. ad 8.

AD TERTIVM sic procedit. Videtur, quòd non omnia præcepta moralia veteris legis reducantur ad decem precepta decalogi. Prima enim & principalia legis præcepta sunt, Diliges dominum deum tuum, & diliges proximum tuum: vt habetur Matt. 22. sed ista duo nō continentur in præceptis decalogi. ergo non omnia præcepta moralia continentur in præceptis decalogi.

¶ Præterea, Præcepta moralia non reducuntur ad præcepta cæremonialia, sed potius e conuerso: sed inter præcepta decalogi est vnum cæremoniale, scilicet, Memento, vt diem sabbati sanctifices. ergo præcepta moralia non reducuntur ad omnia præcepta decalogi.

¶ Præterea, Precepta moralia sunt de omnibus actibus virtutum, sed inter præcepta decalogi ponuntur sola præcepta pertinentia ad actus iustitiæ: vt patet discurrenti per singula. ergo præcepta decalogi non continent omnia præcepta moralia.

¶ SED CONTRA est, quòd Matt. 5. super illud, Beati estis cum maledixerint, &c. dicit glo. quod Moyses decem præcepta proponens, postea per partes explicat. ergo omnia præcepta legis sunt quēdā partes præceptorum decalogi.

CONCLVSIO.

¶ Omnia moralia legis præcepta ad decem decalogi aliqua ratione reduci possunt.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd præcepta decalogi ab aliis præceptis legis differunt in hoc, quòd præcepta decalogi per seipsum deus dicitur populo proposuisse, alia vero præcepta proposuit populo per Moysen illa ergo præcepta ad decalogum pertinent, quorum notitiam homo habet per seipsum à deo. huiusmodi vero sunt illa, quæ statim ex principijs communibus primis cognosci possunt nullica consideratione. & iterum illa, quæ statim ex fide diuinitus infusa innotescunt. Inter præcepta ergo decalogi, non computantur duo genera præceptorum, illa scilicet quæ sunt prima & communia, quorum nō oportet aliquam editionem esse, nisi quòd sunt scripta in ratione naturali quasi per se nota: sicut quòd homo nulli debet malefacere, & alia huiusmodi. & iterum illa, quæ per diligentem inquisitionem sapientum inueniuntur rationi conuenire: hæc enim proueniunt adeò ad populum mediante disciplina sapientum. Vtraque tamen horum præceptorū continentur in præceptis decalogi, sed diuersimodè. nam illa quæ sunt prima & cōmunia, continentur in eis, sicut principia in conclusionibus proximis. illa vero quæ per sapientes cognoscuntur, continentur in eis e conuerso, sicut conclusiones in principiis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illa duo præcepta sunt prima & communia præcepta legis naturæ, quæ sunt per se nota rationi humanæ vel per naturam, vel per fidem. & ideo omnia præcepta decalogi ad illa duo referuntur, sicut cōclusiones ad principia communia.

¶ Ad secundum dicendum, quòd præceptum de observatione sabbati est secundum aliquid morale, inquantum scilicet per hoc præcipitur, quòd homo alicuo tempore vacet rebus diuinis: secundum illud Psalm. Vacate & videte quoniam ego sum deus. & secundum hoc inter præcepta decalogi computatur: non autem quātum ad taxationem temporis, quia secundum hoc est cæremoniale.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ratio debiti in aliis virtutibus est magis latens, quàm in iustitia, & ideo præcepta de actibus aliarum virtutum, non sunt ita nota populo, sicut præcepta de actibus iustitiæ. & propter hos actus iustitiæ specialiter cadunt sub præceptis decalogi, quæ sunt prima legis elementa.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Vtrum præcepta decalogi conuenienter distinguantur.

AD QVARTVM sic procedit. Videtur quòd inconuenienter præcepta decalogi distinguantur. Latria enim est alia virtus à fide. sed præcepta dantur de actibus virtutum. & hoc quòd dicitur in principio decalogi, Non habebis deos alienos coram me, pertinet ad fidem. quod autem subditur, Non facies sculptile, &c. pertinet ad latriam. ergo sunt duo præcepta, & non vnum, sicut Augustinus dicit.

¶ Præterea, Præcepta affirmativa in lege distinguuntur à negatiuis. sicut, Honora patrem & matrem: &, Non occides. sed hoc quod dicitur, Ego sum dominus deus tuus, est affirmatiuum. Quòd autem subditur Non habebis deos alienos coram me, est negatiuum. ergo sunt duo præcepta, & non continentur sub vno: vt August. ponit.

¶ Præterea, Apostolus ad Romanos 7. dicit, Concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret, Non concupisces. & sic videtur quòd hoc præceptum, Non concupisces, sit vnum præceptum: non ergo debuit distingui in duo.

¶ SED CONTRA est, authoritas August. in gloss. super Exod. vbi ponit tria præcepta pertinentia ad deum, & septem ad proximum.

CONCLVSIO.

¶ Moralium præceptorum aliqua ad deum, tria scilicet ordinant hominem: septem vero reliqua ad proximum.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd præcepta decalogi diuersimode à diuersis distinguuntur. Exitius enim Leuiti. 26. super illud, Decem mulieres in vno clibano coquunt panes, dicit præceptum de observatione sabbati non esse de decem præceptis: quia non est obseruandum secundum literam secundum omne tempus. Distinguit tamen quatuor præcepta pertinentia ad deum: vt primum sit, Ego sum dominus deus tuus, secundum sit, Non habebis deos alienos coram me: & sic etiam distinguit hæc duo Hierony. Oseæ 10. super illud, Propter duas iniquitates tuas. Tertium vero præceptum esse dicit, Non facies tibi sculptile. Quartum vero, Non assumes nomen dei tui in vanum. Pertinentia vero ad proximum dicit esse sex: vt primum sit, Honora patrem & matrem tuam. Secundum, Non occides. Tertium, Non mœchaberis. Quartum Non furtum facies. Quintum, Non falsum testimonium dices. Sextum non concupisces.

¶ Sed primo hoc videtur inconueniens, quòd præceptum de observatione sabbati præceptis decalogi interponatur, si nullo modo ad decalogum pertineat. Secundo, quia cum scriptum sit Matth. 7. Nemo potest duobus dominis seruire, eiusdem rationis esse videtur, & sub eodem præcepto cadere. Ego sum dominus deus tuus, & non habebis deos alienos. vnde Origenes distinguens etiam quatuor præcepta ordinantia ad deum, ponit illa duo pro vno præcepto: secundum vero ponit, Non facies sculptile. tertium vero, Non assumes nomen dei tui in vanum, quartum, Memento, vt diem sabbati sanctifices. Alia vero sex ponit sicut Exitius. Sed quia facere sculptile vel similitudinem non est prohibitum, nisi secundum hoc, vt non colantur pro dijs (nā in tabernaculo deus præcepit fieri imaginem Seraphim, vt dicitur Exod. 25.) conuenientius Augustinus ponit sub vno præcepto, Non habebis deos alienos, & non facies sculptile. Similiter etiam concupiscentia vxoris alienæ ad commixtionem pertinet ad concupiscentiam carnis. Concupiscentiæ autem aliarum rerum, quæ desiderantur ad possidendum, pertinent ad concupiscentiam oculorum. vnde etiam Augustinus ponit duo præcepta de non concupiscendo rem alienam & vxorem alienam: & sic ponit tria præcepta pertinere ad principia præceptorū decalogi, sicut per principia naturaliter nota. Et de charitate quidem patet ex eo, q̄ finis præcepti est charitas 1. ad Timo. de fide autem ab Hebr. 11. Accedētem ad deum. &c. Ratio in litera affertur, quia non egent alia ipsa natura vel infusione adsunt.

¶ Secundo, q̄ licēt præcepta non sint distinguēda secundum distinctionem fidei à latria, aut econtra: sunt tamen distinguenda penes diuersa pertinentia ad latriā, seu religionē: quia ista est pars iustitiæ, & specie. Inf. ar. 5. & 3. di. 37. ar. 1. ad iustitiæ. ad ipsum decalogum, vnde tria prima præcepta decalogi de actibus religiosis sunt. & propterea author hoc dixit in litera.

cepta in ordine ad deum, & septimum in ordine ad proximum. & hoc melius est.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd latria non est nisi quædam protestatio fidei. vnde non sunt alia præcepta danda de latria: & alia de fide: potius tamen sunt aliqua præcepta danda de latria, quàm de fide: quia præceptum fidei præsupponitur ad præcepta decalogi, sicut præceptum dilectionis. Sicut enim proxima præcepta communia legis naturæ sunt de ea nota habenti rationem naturalem, & promulgatione non indigent: ita etiam & hoc quòd est credere in deum, est primum & per se notum ei qui habet fidem. Accedentem enim ad deum oportet credere, quia est. vt dicitur ad Hebre. 2. & ideo non indiget alia promulgatione, nisi infusione fidei.

¶ Ad secundum dicendum, quòd præcepta affirmativa distinguuntur à negatiuis quando vnum non comprehenditur in alio sicut in honoratione parentum non includitur, quòd nullus homo occidatur, nec econuerso: & propter hoc dantur diuersa præcepta super hoc. Sed quando affirmatiuum comprehenditur sub negatiuo, vel econuerso, non dantur super hoc diuersa præcepta, sicut non datur aliud præceptum de hoc, quòd est. Non furtum facies. & de hoc, quòd est conseruare rem alienam, vel restituere eam. & eadem ratione non sunt diuersa præcepta de credendo in deum, & de hoc quod non credatur in alienos deos.

¶ Ad tertium dicendum, quòd omnis concupiscentia conuenit in vna communi ratione: & ideo Apostolus singulariter de mandato cōcupiscendi loquitur: quia tamen in speciali diuersę sunt rationes concupiscendi: ideo Augustinus distinguit diuersa præcepta de non concupiscendo: differunt enim specie concupiscentiæ, secundum diuersitatem actionum vel concupiscibilium: vt Philosophus dicit in 10. Ethico.

ARTICVLVS V.

a Vtrum præcepta decalogi conuenienter enumerentur.

Exod. 17. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter præcepta decalogi enumerentur. Peccatum enim, vt Ambr. dicit, est transgressio legis diuinæ & cæsestium inobedientia mandatorum: sed peccata distinguuntur per hoc, quòd homo peccat vel in deum, vel in proximum, vel in seipsum: cum igitur in præceptis decalogi non ponantur aliqua præcepta ordinantia hominem ad seipsum, sed solum ordinantia ipsum ad deum & proximū, videtur quod in sufficiens sit enumeratio præceptorum decalogi.

¶ Præterea, Sicut ad cultum dei pertinebat obseruatio sabbati, ita etiam obseruatio aliarum solennitatum, & immolatio sacrificiorum. sed inter præcepta decalogi est vnum pertinens ad obseruantiam sabbati. ergo etiam debent esse aliqua pertinentia ad alias solennitates, & ad ritum sacrificiorum.

¶ Præterea, Sicut contra deum peccare contingit periurando, ita etiam blasphemando, vel aliàs contra doctrinam diuinam mentiendo. sed ponitur vnum præceptum prohibens periurium cum dicitur, Non assumes nomen dei tui in vanum. ergo peccatum blasphemię & falsæ doctrinæ dicunt aliqui præcepto decalogi prohiberi.

¶ Præterea, Sicut homo naturalem dilectionem habet ad parentes, ita etiam ad filios: mandatum etiam charitatis ad omnes proximos extenditur: sed præcepta decalogi ordinantur ad charitatem. secundum illud. 1. Thimothe. 1. Finis præcepti charitas est. ergo sicut ponitur quoddam præceptum pertinens ad parentes, ita etiam debuerunt poni aliqua præcepta pertinentia ad filios, & alios proximos.

¶ Præterea, In quolibet genere peccati contingit peccare corde & opere. sed in quibusdam generibus peccatorum, s. in furto & adulterio seorsum prohibetur peccatum operis, cum dicitur, Non mœchaberis, Non furtum facies, & seorsum peccatum cordis: cum dicitur, Non concupisces rem proximi tui, &, Non concupisces vxorem proximi tui. ergo etiam idem debuit poni in peccato homicidij & falsi testimonij.

¶ Præterea, Sicut contingit peccatum prouenire ex inordinatione concupiscibilis, ita etiam ex inordinatione irascibilis. sed quibusdam præceptis prohibetur inordinata concupiscentia, cum dicitur, Non concupisces: ergo etiam aliqua præcepta decalogi debuerunt poni, per quæ prohiberetur inordinatio irascibilis: non ergo videtur, quòd conuenienter decem præcepta decalogi enumerentur.

¶ SED CONTRA est, quod dicitur Deut. 4. Ostendit vobis pactum suum, quod præcepit, vt faceretis, & decem verba, quæ scripsit in duabus tabulis lapideis.

CONCLVSIO.

¶ Conuenienti quodam numero tradita sunt hominibus in veteri lege decem præcepta, quibus in Deum, & proximum disponerentur.

¶ RESPONDEO dicendum quòd, sicut suprà dictum est, sicut præcepta legis humanæ ordinant hominem ad quandam communitatem humanam, ita præcepta legis diuinæ ordinant hominem ad quandam communitatem seu rēp. hominum sub deo. Ad hoc autē quod aliquis in aliqua communitate bene cōmoretur, duo requiruntur, quorū primum est vt bene se habeat ad eū, qui præest cōmunitati. Aliud autem est, vt homo bene se habeat ad alios communitatis consocios & compartícipes. oportet igitur, quod in lege diuina primo ferantur quædam præcepta ordinantia hominem ad deum: & inde alia quædam præcepta ordinantia hominem ad alios proximos simul conuenientes sub deo. Principi autē cōitatis tria debet homo. primo fidelitatem. secundo reuerentiam, tertio famulatum. Fidelitas quidem ad dominum in hoc consistit, vt honoré principatus ad alium non deferat. & quantum ad hoc accipitur primum præceptum eum dicitur, Non habebis deos alienos. Reuerentia autem ad dominum requiritur, vt nihil iniuriosum in eum committatur. & quantum ad hoc accipitur secundum præceptum, quod est, Nō assumes nomen dñi dei tui in vanū. Famulatus autem debetur domino in recompensationem beneficiorum, quæ ab ipso percipiunt subditi. & ad hoc pertinet tertium præceptum de sanctificatione sabbati in memoriam creationis rerum. Ad proximos autem aliquis bene se habet & specialiter, & generaliter. Specialiter quidem quantum ad alios, quorum est debitor, vt eis debitum reddat, & quantum ad hoc accipitur præceptum de honoratione parentum. Generaliter autem quantum ad omnes, vt nulli nocumentum inferatur, neque opere, neq; ore, neq; corde. Opere quidē infertur nocumentum proximo, quandoq; quidem in propriam personā, quantum ad consistentiam personæ & hoc prohibetur per hoc quòd dicitur, Non occides. Quandoque autem in personam coniuctam, quantum ad propagationem prolis. & hoc prohibetur cum dicitur, Non mœchaberis. Quādoq; autem in rem possessam, quæ ordinatur ad vtrunque: & quantum ad hoc dicitur, Non furtū facies. Nocumētum autē oris prohibetur cum dicitur, Non loqueris contra proximū tuum falsum testimonium. Nocumentum autē cordis prohibetur cū dicitur, Non concupisces. Et secundum hanc etiam differentiam possent distingui tria præcepta ordinantia in deum, quorum primum pertinet ad opus: vnde ibi dicitur, Non facies sculptile. Secundum ad os: vnde dicitur, Non assumes nomen dei tui in vanum. Tertium pertinet ad cor: quia in sanctificatione sabbati, secundum quod est morale præceptum præcipitur quies cordis in deum. vel secundum Aug. per primum præceptum reueremur vnitatem primi principij, per secundum veritatem diuinam. per tertium eius bonitatem, qua sanctificamur, & in qua quiescimus sicut in fine.

¶ AD PRIMVM ergo potest responderi dupliciter. primo quidem, quia præcepta decalogi referuntur ad præcepta dilectionis. fuit autem dandum præceptum homini de dilectione dei & proximi: quia quantum ad hoc lex naturalis obscurata erat propter peccatum non autem quantum ad dilectionē suipsius: quia quantum ad hoc lex naturalis vigebat, vel quia etiam dilectio suipsius includitur in dilectione dei & proximi. In hoc enim homo verè se diligit, quod se ordinat in deum: & ideo in præceptis decalogi ponuntur solum præcepta pertinentia ad proximum, & ad deum, Aliter potest dici, quòd præcepta decalogi sunt illa, quæ immediatè populus recipit à deo: vnde dicitur Deuteronom. 10. Scripsit in tabulis iuxta id quod prius scripserat, verba decem, quæ locutus est ad vos dominus. vnde oportet præcepta decalogi talia esse quæ statim in mente populi cadere possunt. præceptum autem habet rationē debiti. quòd autem homo ex necessitate debeat aliquid deo vel proximo, hoc de facili cadit in conceptione hominis, & præcipuè fidelis: sed quòd aliquid ex necessitate sit debitum homini de his, quæ pertinent ad seipsum, & non ad alium, hoc non ita in promptu apparet. videtur enim primo aspectu, quòd quilibet sit liber in his, quæ ad ipsum pertinent. & ideo præcepta quibus prohibentur inordinationes hominis ad seipsum, pertinuerunt ad populum mediante instructione sapientum: vnde nō pertinent ad decalogum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd omnes solennitates legis veteris fuerunt institutæ in commemorationem alicuius diuini beneficij vel præteriti commemorati, vel futuri præfigurati: & similiter ppter hoc omnia sacrificia offerebant. inter oia autē beneficia dei cōmemorāda primū & principium erat beneficium creationis, q̄ commemoratur in sanctificatione sabbati. vnde Exod. 20. pro ratione huius præcepti ponitur: Sex enim diebus fecit deus cęlum & terram, &c. Inter oia autem futura beneficia, q̄ erāt prefiguranda, præcipuum & finale erat quies mētis in deo, vel in presenti per gratiā, vel in futuro per gloriā: quę etiam figurabatur per obseruantiam sabbati. vnde dicitur Isa. 58.

a ¶ Super Quæstionis centesimæ Articulum quintum.

Annot.

IN articul. 5. eiusdem q. not. q̄ illa verba literæ, In sabbati sanctificatione, secundum quod est morale præceptum, præcipitur quies cordis in deum, intelligunt, quo ad finem præcepti, nō autem quo ad rē præceptā. Quies enim cordis in deum per gratiam & vocationem interiorem ad deū est finis illius præcepti, vt est morale: quoniam ad hoc ratio dictat. tem pus aliquod eximendi ab alijs operibus impedientibus. Et quod hæc sit mens authoris, nō solum ex q. 122. ar. 4. ad 2. sed ex dictis in hac, quæ stione patet, s. q̄ charitas est finis præceptorum decalogi, & non spectat ad ea. Et hinc habes, q̄ cōtritio pęcatorum mortalium prius non contritorum, non est in præcepto sanctificationis sabbati, vt morale est, nisi vt finis præcepti.

Sj auer-

¶ *Super Quæstionis centesimæ Articulum quartum & sequentes.*

IN articulo quarto & septimo vide vigesimum ca. Exodi, vt perspicias quid author allegat; aut supponit: quorum ibi omnia præcepta simul & pronuntiantur, & præmia, & comminationes, &c.

¶ Sextus arteculus notandus, & non exponendus occurrit.

Si auerteris à sabbato pedem tuum, vocaberis sabbatum domini delicatum & sanctum domini gloriosum. Hęc enim beneficia primo & principaliter sunt in mente hominum maxime fidelium, alio vero solẽnitates celebrantur propter aliqua particularia beneficia temporaliter transeuntia, sicut celebratio Phasę propter beneficium præteritæ liberationis in Aegypto, & propter futuram passionem Christi, quæ temporaliter transiuit, inducens nos in quietem sabbati spiritualis, & ideo præter missis omnibus aliis solennitatibus & sacrificiis de solo sabbato fiebat mentio inter præcepta decalogi.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut Apostolus dicit ad Hebreor. 7. Homines per maiorem iurant: & omnis controuersiæ eorum finis ad confirmationem est iuramentum, & ideo quia iuramentum est omnibus commune: propter hoc prohibitio inordinationis circa iuramentum specialiter præcepto decalogi prohibetur. peccatum verò falsæ doctrinæ non pertinet, nisi ad paucos. vnde non oportebat, vt de hoc fieret mentio inter præcepta decalogi: quamuis etiam quantum ad aliquem intellectum in hoc, quod dicitur, Non assumes nomen dei tui in vanum prohiberetur falsitas doctrinæ, vna enim glossa exponit, Non dices Christum esse creaturam.

¶ Ad quartum dicendum, quòd statim ratio naturalis homini dictat, quod nulli iniuriam faciat: & ideo præcepta decalogi prohibentia, nocumentum, extendunt se ad omnes, sed ratio naturalis non statim dictat quòd aliquid sit pro alio faciendum, nisi cui homo aliquid debet, debitum autem filij ad patrem adeo est manifestum quòd nulla tergiuersatione potest negari: eo quòd pater est principium generationis & esse, & insuper educationis & doctrinæ: & ideo non ponitur sub præcepto decalogi, vt aliquod beneficium vel obsequium alicui impendatur, nisi parentibus, parentes autem non videntur esse debitores filijs propter aliqua beneficia suscepta, sed potius econuerso. Filius etiam est aliquid patris & patres amant filios vt aliquid ipsorum: sicut dicit Philosophus in 8. Ethic. vnde eiusdem rationibus non ponuntur aliqua præcepta decalogi pertinentia ad amorem filiorum, sicut neque etiam aliqua ordinantia hominem ad seipsum.

¶ Ad quintum dicendum, quòd delectatio adulterij & vtilitas diuitiarum sunt propter seipsa appetibilia, inquantum habent rationem boni delectabilis vel vtilis: & propter hoc oportuit in eis prohiberi non solum opus, sed etiam cõcupiscentiam, sed homicidium & falsitas sunt secundum seipsa horribilia: quia proximus & veritas naturaliter amantur, & non desiderantur, nisi propter aliud: & ideo non oportuit circa peccatum homicidij & falsi testimonij prohibere peccatum cordis, sed solum operis.

¶ Ad sextum dicendum, quòd sicut suprà dictum est, omnes passiones irascibilis deriuantur à passionibus concupiscibilis: & ideo in præceptis decalogi, quæ sunt quasi prima elementa legis, non erat mentio facienda de passionibus irascibilis, sed solum de passionibus concupiscibilis.

ARTICVLVS VI.

¶ *Virum conuenienter ordinentur decem præcepta decalogi.*

3. dist. 37. art. 2. q. 3. AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quod inconuenienter ordinentur decem præcepta decalogi. Dilectio enim proximi videtur etiam præuia ad dilectionem dei: quia proximus est nobis magis notus quàm deus, secundum illud 1. Io. 3. Qui fratrem suum quem videt non diligit, deum quem, non videt, quomodo potest diligere? sed tria prima præcepta pertinent ad dilectionem dei: septem verò alia ad delectationem proximi. ergo inconuenienter præcepta decalogi ordinantur.

¶ Præterea, Per præcepta affirmatiua imperantur actus virtutum: per præcepta vero negatiuè prohibentur actus vitiorum. sed secundũ Boetium in commento Prædicamentorum, prius sunt extirpanda vitia, quàm inserantur virtutes. ergo inter præcepta pertinentia ad proximum, primo ponenda fuerunt præcepta negatiua, quàm affirmatiua.

¶ Præterea, Præcepta legis dantur de actibus hominum. sed prior est actus cordis, quàm oris vel exterioris operis. ergo inconuenienti ordine præcepta de non concupiscendo, quæ pertinent ad cor, vltimo ponuntur.

¶ SED CONTRA est quod Apostolus dicit Rom. 13. Quæ à deo sunt, ordinata sunt. sed præcepta decalogi sunt immediatè data à deo: vt dictum est. ergo conuenientem ordinem habent.

CONCLVSIO.

¶ *Debito & conuenienti ordine disposita sunt in veteri lege decem moralia præcepta.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum est, præcepta decalogi dantur de his, quę statim in promptu mens hominis suscipit. Manifestum est autem quòd tanto aliquid magis à ratione suscipitur, quanto contrarium est grauius, & magis repugnans rationi. Manifestum est autem, quòd cum rationis ordo à fine incipiat, maximè est contra rationem, vt homo inordinatè habeat se circa finem. Finis autem humanæ vitæ & societatis est deus. & ideo primo oportuit per præcepta decalogi hominem ordinare ad deum, cuni eius contrarium sit grauissimum: sicut etiam in exercitu, qui ordinatur ad ducem sicut ad finem primum est, quòd miles subdatur duci: & huius contrarium est grauissimum. secundum verò, vt alijs coordinetur. In ipsa autem per quæ ordinamur in deum, primum occurrit quòd homo fideliter ei subdatur, nullam participationem cum inimicis habens. Secundum autem est, quòd ei reuerentiam exhibeat. Tertium autem est, quòd etiam famulatum impendat, maiúsque peccatum est in exercitu, similes infideliter agens, cum hoste, pactum habeat, quàm si aliquam irreuerentiam faciat duci. & hoc est etiam gratuius, quàm si in aliquo obsequio ducis deficiens inueniatur. In præceptis autem ordinantibus ad proximum manifestum est, quod magis repugnat rationi, & grauius peccatum est, si homo non seruet ordinem debitum ad personas quibus est magis debitor: & ideo inter præcepta ordinantia ad proximum, primo ponitur præceptum pertinens ad parentes. Inter alia verò præcepta etiam apparet ordo secundum ordinem grauitatis peccatorum. Grauius est enim & magis rationi repugnans, peccare opere quàm ore, & ore quàm corde. & inter peccata operis grauius est homicidium, per quod tollitur vita hominis iam existentis, quàm adulterium per quod impeditur certitudo prolis nasciturę: & adulterium grauius est quàm furtum, quòd pertinet ad bona exteriora.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quamuis secundum viam sensus proximus sit magis notus, quàm deus: tamen dilectio dei est ratio dilectionis proximi: vt infra patebit. & ideo præcepta ordinantia ad deum, fuerunt præordinanda.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut deus est vniuersale principium essendi omnibus, ita & pater est principium quoddam essendi filio. & ideo conuenienter post præcepta pertinentia ad deum, ponitur præceptum pertinens ad parentes. ratio autem procedit, quando affirmatiua & negatiua pertinent ad idem genus operis. quamuis etiam & in hoc non habeat omnimodam efficaciam. Etsi enim in executione operis prius extirpanda sint vitia, quàm inserendæ virtutes (secundum illud Psalm. Declina à malo, & fac bonũ. & Esa. 1. Quiescite agere peruersè, discite bene facere) tamen in cognitione prior est virtus quàm peccatum: quia per rectum cognoscitur obliquum: vt dicitur in primo de anima. per legem autem cognitio peccati habetur, vt Roma. 5. dicitur. & secundum hoc præceptum affirmatiuum debuisset primo poni. Sed non est ista ratio ordinis: sed quæ suprà posita est, quia in præceptis pertinentibus ad deum, quæ sunt primæ tabulæ, vltimo ponitur præceptum affirmatiuum: quia eius transgressio minorem reatum inducit.

¶ Ad tertium dicendum, quòd etsi peccatum cordis sit prius in executione: tamen eius prohibitio posterius cadit in ratione.

ARTICVLVS VII.

¶ *Virum præcepta decalogi conuenienter tradantur.*

3. dist. 37. art. 2. q. 3. AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quod præcepta decalogi inconuenienter tradantur. Præcepta enim affirmatiua ordinant ad actus virtutum, præcepta autem negatiua abstrahunt ab actibus vitiorum. sed circa quamlibet materiam opponuntur sibi virtutes & vitia, ergo in qualibet materia, de qua ordinat præceptum decalogi, debuit poni præceptum affirmatiuum & negatiuum. inconuenienter igitur ponuntur quædam affirmatiua, & quædam negatiua.

¶ Præterea, Isidorus dicit: quòd omnis lex ratione constat. sed omnia præcepta decalogi pertinent ad legem diuinam. ergo in omnibus debuit ratio assignari, & non solum in primo & tertio præcepto.

¶ Præterea, Per obseruantiam præceptorum meretur aliquis præmia à deo. sed diuinæ promissiones sunt de præmiis præceptorum. ergo promissio debuit poni in omnibus præceptis, & non solum in primo & quarto.

¶ Præterea, Lex vetus dicitur lex timoris, inquantum per comminationes pœnarum inducebat ad obseruationes præceptorum: sed omnia præcepta decalogi pertinent ad legem veterem. ergo in omnibus debuit poni commiratio pœnæ, & non solum in primo & secundo.

¶ Præterea Omnia præcepta dei sunt in memoria retinenda. dicitur enim Prouerb. 3. Describe ea in tabulis cordis tui. inconuenienter ergo in solo tertio præcepto fit mentio de memoria. & ita videntur præcepta decalogi inconuenienter tradita esse.

¶ SED

¶ *Super Quæstionis centesimæ Articulum octauum.*

¶ *Num præcepta secundæ tabulæ sint de iure naturæ.*

Quæstio. IN articulo octauo dubiũ occurrit ex Sco. in 37. dist. 3. sen. tenente, q̃ præcepta secundæ tabulæ nõ sunt de iure naturæ, siue vt principia, siue vt cõclusiones necessariæ, sed solum vt valde consonantia iuri naturæ. Probat autem hæc præcepta non esse de iure naturæ vt conclusiones necessarias à principijs naturæ. primo, quia sequeretur, q̃ essent omnino indispẽsabilia, cuius oppositum apparet in opere Abrahæ. Probat sequelam: quia conclusiones tales prius sunt secundum se verę, quàm relatæ ad quemcunque intellectum, vel voluntatem iae per hoc voluntas diuina nõ posset esse recta respectu earum, volendo opposita: & consequenter non posset dispensare.

¶ Secundo quia sequeretur, q̃ voluntas diuina determinaretur necessario simpliciter circa aliqua volibilia alia à se. Tenet sequela: quia ad hoc præcepta necessario, bona & opposita mala determinata essent sicut intellectus ad intelligendum ipsa necessario vera.

¶ Tertio, quia in his, quæ præcipiuntur, non est bonitas necessaria ad bonitatem vltimi finis conuertens ad vltimum finem. & similiter in his, quæ prohibẽtur, non est malitia necessario auertens à fine vltimo, quin si bonum illud nõ esset præceptũ, posset finis vltimus amari, & attingi. & si illud malum non esset prohibitum, staret eũ eo acquisitio finis vltimi: ergo non sunt conclusiones necessario deductæ ex primis principijs naturalibus. Hæc sunt ex quibus Sco. mouetur contra sententiam veritatis, quòd præcepta omnia decalogi sunt conclusiones necessariæ & necessario deductæ ex principijs naturalib⁹: ita quòd ideo sunt præcepta, quia bona & prohibita, quia mala, & non econuerso.

¶ Ad primum autem eius rationẽ, s. quia sequeretur, q̃ essent indispẽsabilia etiã à deo, dicit q̃ præcepta decalogi (vt in litera dicitur) possunt dupliciter cõsiderari. primo secundum ordinẽ iustitiæ, quem continent. & sic concedit. s. dist. 37. art. 3. q. 3. tur, q̃ sunt indispensabilia etiam a deo: vt in respon. ad secundũ author probat. Secundo secundum applicationem ad aliquę singularem actum: & sic dicitur, q̃ præcepta secũdæ tabulę (de quibus est quæstio) sunt dispensabilia à deo: sed talis dispẽsatio nõ est relaxatio præcepti, aut declaratio illius in hoc casu, seu actu, vt Sco. arguit: sed est facere, quòd iste actus nõ est homicidiũ, qui sine hac authoritate esset homicidium: & simile est de alijs, vt in litera dicitur. in responsione ad tertium.

¶ Nec fallaris, intelligens per ordinẽ iustitiæ in præceptis istis, contentã rationem debiti vel indebiti in cõmuni hoc enim nõ constitueret præcepta in speciali, sed duo cõmunia præcepta: nulli faciendum est indebitum, & cuilibet faciendum est debitum. Sed intellige speciale rationem debiti vel indebiti iuxta materiam subiectã. Verbi gratia, Non occides. ordo iustitiæ in hoc præcepto est, q̃ non occidas hominẽ innocentem cum cæteris conditionibus requisitis: sic enim continet ordinẽ iustitiæ, quem deus negare non potest. Nec vnquã in ordine iusto fit dispẽsatio: impossibile quippe est, vt actus iste, scilicet occidere ex deliberatione, nõ sit vel aliũ defendendo priuata authoritate hominem innocentem, dispensationem recipiat. Sed cum deus dispensare dicitur, vt quando præcepit Abrahæ immolationẽ Isaac, non relaxauit, aut declarauit hoc præceptũ, non occides: sed fecit vt actus ille immolationis non esset homicidiũ, quia erat occisio imperata à suprema potestate, quia sine tali authoritate fuisset homicidium.

¶ Et vt plenius intelligas, scito, q̃ sicut hæc enũtiatio, Mortui nõ possunt resurgere, est necessaria: & ex principijs primis naturaliter notis demõstratiuè cõcludi potest, & in sensu, in quo sic & concluditur, s. q̃ ly potest dici potẽtia naturali: impossibile est q̃ aliter sit, & quando deus resuscitat aliquẽ, nõ falsificat illã propositionẽ, aut excipit ab illa: sed operatur nõ cõtra, sed suprà naturã. Ita in proposito hęc cõclusio, Non est occidẽdũ, in sensu in quo est, q̃ priuata authoritate cum cæteris cõditionibus, est cõclusio necessaria, & necessario consequens ex primis principijs practicis per se notis: ita q̃ est impossibile aliter se habere, nec deus vnquã eam falsificat, aut ab ea excipit. sed quũ iubet fieri actũ, qui sine iussu sno esset homicidiũ, adulteriũ, vel furtum, operari iubet nõ præter aut cõtra præceptum: sed quasi suprà illud, quod à superiori potestate actũ imperatum exerceri iubet: omnia siquidem præcepta hæc subintellectã habent hanc clausulam generalẽ, s. q̃ ex natura li mensura actus isti fiat, vel non fiant: sic enim ordinem iustitiæ insolubilẽ cõtinent. Ita quòd sensus est non esse naturali ratione committendum actum substratum rationi homicidij, adulterij, furti, &c. hoc enim est idem, quod dicere non esse occidendum, adulterandum, furandum: quoniam actus illi substrati relati ad naturalẽ rationẽ & mẽsuram, à qua discordãt, homicidij, adulterij, furti, &c. rationẽ induunt. Hoc autem omnino indispensabile esse constat: vt actus illi naturali ratione exerciti homicidia, adulteria, &c. non sint: quamuis fieri possit vt actus illi diuina ratione exerciti non sint homicidia, adulteria, &c. & per hoc nec peccata. Sicut enim fieri nequit, vt mortuus naturali potentia resurgat, ita fieri nequit, vt homo naturali ratione occidat licitè: quamuis diuina potentia mortuus resurgat, & diuina ratione homo occidat licitè: sed hæc nõ esse contraria, liquido constat. vnde patet q̃ ista duo stant simul, Præcepta decalogi sunt conclusiones necessariæ ex iure naturæ strictissimæ, & ipsa sunt à deo dispensabilia quodãmodo, de veritate tamẽ dicuntur indispensabilia omnino, & pie exponãtur authoritates dicentes deũ in præceptis secundæ tabulæ dispensare: vt dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quòd homines vtplurimum actus suos ad aliquam vtilitatem ordinant. & ideo in illis præceptis necesse fuit promissionem præmij apponere, ex quibus videbatur nulla vtilitas sequi: vel aliqua vtilitas impediri quia verò parentes sunt iam in recedendo, ab eis nõ expectatur vtilitas. & ideo præcepto de honore parentum additur promissio. Similiter etiam in præcepto de prohibitione idololatriæ: quia per hoc videbatur impediri aperabilis vtilitas, quam homines credunt se posse consequi per actum cum demonibus initum.

¶ Ad quartum dicendum, quòd pœnæ præcipue necessariæ sunt contra illos, qui sunt proni ad malum, vt dicitur in 10. Eth. & ideo illis solis præceptis legis additur comminatio pœnarum in quibus erat pronitas ad malum: erant autem homines proni ad idololatriam propter generalem consuetudinem gentium. Et similiter sunt etiam homines proni ad periurium propter frequentiam iuramenti. & ideo primis duobus præceptis adiungitur comminatio.

¶ Ad quintum dicendum, quòd præceptum de sabbato ponitur vt commemorationis beneficij præteriti: & ideo specialiter in eo fit mentio de memoria. Vel, quia præceptum de sabbato habet determinationem adiunctam, quæ non est de lege naturæ: & ideo hoc præceptum speciali admonitione indiguit.

ARTICVLVS VIII.

¶ *Virum præcepta decalogi sint dispensabilia.*

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd præcepta decalogi sint dispensabilia. Præcepta enim decalogi sunt de iure naturali. sed ius naturale in aliquibus deficit, & mutabile est sicut & natura humana: vt Philosophus dicit in 5. Ethic. defectus autem legis in aliquibus particularibus casibus est ratio dispensandi, vt suprà dictum est. ergo in præceptis decalogi potest fieri dispensatio.

¶ Præterea, Sicut se habet homo ad legem humanam, ita se habet deus ad legem datam intelligi dupliciter. primò, vt determinetur ad volẽdũ aliquid ex se esse, vel non esse, & sic est impossibile, quòd determinetur nisi à seipsa liberè: & hoc determinatur in libro sententiarũ, & gratis concediturr alio modo, vt determinetur ad rectitudinem, vel obliquitatem alicuius: & sic respectu complexorũ non inconuenit voluntatem diuinam esse determinatam, & hoc oportet etiam ipsum Scotũ & omnes fateri dicentes dari aliqua præcepta per se bona, & prohibita per se mala, vt prima præcepta iuris naturæ, & prima præcepta decalogi: ad hæc quippe non quòd sint, vel non sint, sed ad eorum rectitudinem & obliquitatem voluntas diuina est determinata, sic vt à rectitudinem non possit dissonare, nec obliquis possit concordari. Si tamen cum debita reuerentia loquendum, & altiori veritate vtendum est, dicere debemus, quòd sicut diuinus intellectus naturaliter determinatus est ad deum ipsum tantum intelligendum, & in se omnia naturaliter relucentia, ita diuina voluntas ad deum ipsum tantum volendum, vt in se ipsa omnia naturaliter rectata: qualia sunt huiusmodi, quæ non nisi in deo sunt, antequam ab ipso cõmunicarentur.

¶ Ad tertiam rationem dicitur, quòd argumentum manifestè peccat à bonitate & malitia præceptorum in seipsis ad bonitatem vel malitiam nobis necessariam, quamuis etiam sic non concludat intentum. Ad quòd euidentiam scito, quòd quemadmodum in speculatiuis primum principium & conclusionis necessariæ sic se habent, quod principij veritas non eget veritate conclusionis, sed econuerso, nec secundum se, nec quo ad cognitionem nostram: quia veritas principij est causa veritatis cõclusionis, & notitia principij per se noti est causa notitiæ conclusionis notæ ex illo: ad contradictoriæ autem conclusionum necessarium, ita se habet principium primum, quòd eum ipsis non stat nec secundum se, nec quo ad nos, si nota est connexio ad inuicem, vt patet: ita in practicis mor alibus finis vltimus, & ea quæ sunt simpliciter necessaria, ex illo sic se habent, quòd finis bonitas non dependet à bonitate aliorum, nec in esse, nec in amari: sed econuerso. Ad opposita autem mala se habet vltimus finis sic, quòd tam bonitas, quàm amor eius ab illis necessario discordat. Cum ergo dicit arguens, quòd in istis non est necessaria bonitas ad vltimum finem, &c. tripliciter intelligi potest. Primo, quòd in istis non est bonitas necessaria connexionem habens cum

Universidad de Deusto Biblioteca

bens cum vltimo fine, & similiter malitia necessariam auersionē habens ab eodem: & sic negatur assumptum: quoniam sicut in conclusionibus necessarijs ex necessaria veritas necessario connexa primo principiosita in istis est bonitas necessaria necessario connexa vltimo fini. Et ad probationem, si ista nō essent præcepta, posset amari & attingi vltimus finis in esse & amari ab istis, dicitur quòd non probat contingentem connexionem ex hoc enim q̄ principia prima sunt vera & scita absque cōclusionibus necessarijs, non probatur q̄ conclusiones non sint necessario connexæ principijs, & in se necessariæ: sed quòd nec veritas nec notitia principiorum pendet ex eis: sic autem est in proposito. vnde in dicto sensu nihil probatur: quoniam antecedens est falsum, & probatio non concludit illud. Secundo potest intelligi, q̄ in istis non est bonitas necessaria ad esse vel amorem vltimi finis, & huiusmodi sensus est verus: quoniā vltimus finis nec in esse nec in amari deperdet ab istorum bonitate, sed econuerso. Sed ex hoc sensu non valet sequela, ergo non sunt conclusiones necessariæ vt patet in speculatiuis conclusionibus respectu principiorum primorum. Tertio potest intelligi, quòd in istis non est bonitas necessario connexa vltimo fini, vt scilicet nō sit ab istis finis vltimus. Et ad probationem, si ista nō essent præcepta, vel prohibita, nihil ominus vltimus finis posset amari & attingi: dicitur quòd est sophisma consequentis: quoniam licet ista sint necessario connexa, vel auersa, consuetio tamen, vel auersio non dependet ab his solis, sed aliunde esse potest: hæc enim (vt dictum est) à posteriori conuertunt vel auertunt, vt conclusiones respectu principiorum. & tamen eis his tenēas, q̄ hæc sunt adeo necessario connexa finali vltimo, vt seclusa omni præpositione animi, conuertio ad hæc bona, & auersio ab his malis inseparabilis sit ab amore diuinitus: sed homo potest dispensare in præceptis legis, quæ homo statuit. ergo cum præcepta decalogi sint instituta à deo, videtur quòd deus in eis posuit dispensare. sed prælati vicē dei sunguntur in terris. Dicit enim Apostolus 2. ad Cor. 2. Nam & ego si quid donaui, propter vos donaui in persona Christi. ergo etiam & prælati possunt in præceptis decalogi dispensare.

¶ Præterea, Inter præcepta decalogi continetur prohibitio homicidij, sed in isto præcepto videtur dispensari propter homines: puta cum secundum præceptum legis humanæ hominis licitè occidantur, puta malefactores, vel hostes. ergo præcepta decalogi sunt dispensabilia.

¶ Præterea, Obseruatio sabbati continetur inter præcepta decalogi. sed in hoc præcepto fuit dispensatum. Dicitur enim 1. Machab. 2. Et cogitauerunt in die illa dicentes, Omnis homo quicunque venerit ad nos in bello die sabbatorum, pugnemus aduersus eum. ergo præcepta decalogi sunt dispensabilia.

¶ SED CONTRA est quod dicitur Isa. 24. Quidā reprehenduntur de hoc, quòd mutauerunt ius dissipauerunt fœdus sempiternum: quod maxime videtur intelligendum de præceptis decalogi ergo præcepta decalogi mutari per dispensationem non possunt.

CONCLVSIO.

¶ Cum decem præcepta disponant homines ad bonum simpliciter & ad proximum in hoc eodem ordine, indispensabilia simpliciter sunt.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut supra dictum est, tunc in præceptis debet fieri dispensatio, quando occurrit aliquis particularis casus, in quo si verbum legis obseruaretur, contrarietur intentioni legislatoris. Intentio autem legislatoris cuiuslibet ordinatur primo quidem & principaliter ad bonum cōmune, secundo autem ad ordinem iustitiæ & virtutis, secundum quem bonum commune conseruatur, & ad ipsum peruenitur. Si qua ergo præcepta dentur, quæ continuant ipsum conseruationem boni communis vel ipsum ordinem iustitiæ & virtutis, huiusmodi præcepta continent intentionem legislatoris ideo indispensabilia sunt: puta si poneretur hoc præceptum in aliqua communitate quod nullus destrueret rempublicam, neque proderet ciuitatem hostibus. siue quod nullus faceret aliquid iniustè, vel male huiusmodi præcepta essent indispensabilia. Sed si aliqua alia præcepta traderentur ordinata ad ista præcepta, quibus determinantur aliqui speciales modi, in talibus præceptis dispensatio posset fieri, in quantum per omissionem huiusmodi præceptorum in aliquibus casibus non fieret præiudicium primis præceptis, quæ continent intentionem legislatoris: puta si ad conseruationem reipublicę statueretur in aliqua ciuitate, quod de singulis vicis aliqui vigilarent ad custodiam ciuitatis obsessæ, posset cum aliquibus dispensari propter aliquam maiorem vtilitatē. Præcepta autem decalogi continent ipsam intentionem legislatoris, scilicet dei: nam præcepta primæ tabulæ, quæ ordinant ad deum continent bonum commune & finale, quod deus est. Præcepta autem secundæ tabulæ continent ordinem iustitiæ inter homines obseruandæ: vt scilicet nulli fiat indebitum, & cuilibet reddatur debitum. secundum hanc enim rationem sunt intelligenda præcepta decalogi, & ideo præcepta decalogi sunt omnino indispensabilia.

¶ AD PRIMVM ergo dicēdum, quòd philosophus non loquitur de iusto naturali quod continet ipsum ordinem iustitiæ: hoc enim nunquam deficit scilicet iustitiam esse seruandam, sed loquitur quantum ad determinatos modos obseruationis iustitiæ qui in aliquibus fallunt.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut Apostolus dicit 2. ad Timo. 2. Deus fidelis permanet, negare seipsum non potest, Negare tamē seipsum si ordinem suæ iustitiæ auferret: qui ipse sit ipsa sua iustitia. & ideo in hoc deus dispensare non potest, vt homini liceat non ordinate se habere ad deum, vel non subdi ordinatè iustitiæ eius, etiam in his secundū quæ homines adinuicem ordinantur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd occisio hominis prohibetur in decalogo, secundum quod habet rationem indebiti: sic enim præceptum continet ipsam rationem iustitiæ. lex autem humana hoc concedere non potest, quòd licite homo indebitè occidatur. sed malefactores occidi, vel hostes reipublicæ; hoc non est indebitum. vnde hoc non contrariatur præcepto decalogi. nec talis occisio est homicidium, quod præcepto decalogi prohibetur: vt Augustinus dicit in primo de lib. arb. Et similiter si alicui auferatur quod suum erat, si debitum est quòd ipsum amittat, hoc non est furtum vel rapina, quæ præcepto decalogi prohibentur. Et ideo quando filij Israel præcepto dei tulerunt Aegyptiorum spolia non fuit furtum: quia hoc eis debebatur ex sententia dei. Similiter & Abraham cum consensit occidere filium, non consensit in homicidium: quia debitum erat eum occidi per mandatum dei, qui est dominus vitæ & mortis. Ipse enim qui pœnam mortis infligit omnibus hominibus iustis & iniustis pro peccato primi parentis: cuius sententiæ si homo sit executor auctoritate diuina, non erit homicida: sicut nec deus. Et similiter etiam Osee accedens ad vxorem fornicariam, vel mulierem adulteram, non est mœchatus, nec fornicatus: quia accessit ad eam quæ sua erat secundum mandatum diuinum qui est actor institutionis matrimonij. Sic igitur præcepta ipsa decalogi quantum ad rationem iustitiæ, quam continet, immutabilia sunt: sed quantum ad aliquam determinationem per applicationem ad singulares actus (vt scilicet hoc: vel illud sit homicidium, furtum vel adulterium aut non hoc quidem est mutabile quandoque sola authoritate diuina. in his scilicet quæ à solo deo sunt instituta, sicut in matrimonio & in alijs huiusmodi: quandoquæ etiam authoritate humana, sicut in his, quæ sunt commissa hominum iurisdictioni. quantum enim ad hoc homines gerunt vicem dei, non autem quantum ad omnia.

¶ Ad quartum dicendum, quòd illa excogitatio magis fuit interpretatio præcepti quàm dispensatio. Non enim intelligitur violare sabbatum qui facit opus, quod est necessarium ad salutem humanam: sicut dominus probat Matth. 12.

ARTICVLVS IX.

¶ Vtrum modus virtutis cadat sub præcepto legis.

AD NONVM sic proceditur. Videtur quòd modus virtutis cadat sub præcepto legis. Est enim modus virtutis, vt aliquis iuste operetur iusta, & fortiter fortia, & similiter de alijs virtutibus. Sed Deuter. 16. præcipitur iuste quod iustum est exequeris. ergo modus virtutis cadit sub præcepto.

¶ Præterea, Illud maxime cadit sub præcepto quod est de intentione legislatoris. Sed intentio legislatoris ad hoc fertur principaliter, vt homines faciat virtuosos, sicut dicitur in 2. Ethi. Virtuosi autem est virtuose agere ergo modus virtutis cadit sub præcepto.

¶ Præterea, Modus virtutis proprie esse videtur, vt aliquis voluntariè & delectabiliter operetur. Sed hoc cadit sub præcepto legis diuinæ. dicitur enim in Psal. Seruite domino in lætitia. & 2. ad Cor. 9. Non ex tristitia aut ex necessitate, hilarem enim datorem diligit Deus. vbi gloss. dicit, Quicquid boni facis, cum hilaritate fac, & tunc bene facis: si autem cum tristitia facis, si directè non tu facis. ergo modus virtutis cadit sub præcepto legis.

¶ SED CONTRA, Nullus potest operari eo modo quo operatur virtuosus, nisi habeat habitum virtutis, vt patet per Philosophum in 2. & 5. Ethic. Quicunque autem transgreditur præceptum legis, meretur pœnam, sequeretur ergo, quòd ille qui non habet habitum virtutis, quicquid faceret, mereretur pœnam. hoc autem est contra intentionem legis quæ intendit hominem assuefaciendo ad bona opera inducere ad virtutem: non ergo modus virtutis cadit sub præcepto.

CONCLVSIO.

¶ Modus virtutis respiciens intellectum & voluntatem hominis, sub legis diuinæ præceptis cadit, non autem modus respiciens habitum.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut supra dictum est præceptum legis habet vim coactiuam, illud ergo directè cadit sub præcepto legis, ad quod lex cogit. coactio autem legis est per metum pœnæ: vt dicitur 10. Eth. Nam illud propriè cadit sub præcepto legis, pro quo pœna legis infligitur. ad instituendam autem pœnam aliter se habet lex diuina, & aliter lex humana. Non enim pœna legis infligitur, nisi pro illis, de quibus legislator habet iudicare: quia ex iudicio lex punit: homo autem, qui est legislator humanæ, non habet iudicare nisi de exterioribus actibus: quia homines vident ea, quæ parent: vt dicitur 1. Regum 16. sed solius dei qui est lator legis diuinæ, est iudicare de interioribus motibus voluntatum: secundum illud Psalm. 1. Scrutans corda & renes deus.

¶ Secundum hoc igitur dicendum est, quòd modus virtutis quantum ad aliquid respicit à lege humana & diuina: quantum ad aliquid autem à lege diuina, sed non a lege humana: quantum ad aliquid verò nec à lege humana, nec à lege diuina. Modus enim virtutis in tribus consistit secundum Philosophū in 2. Ethic. quorum primum est si aliquis operetur sciens. hoc autem diiudicatur & à lege diuina, & à lege humana. quod enim aliquis facit ignorans per accidens facit. vnde secundum ignorantiam, aliqua diiudicantur ad pœnam, vel veniam tam secundum legem humanā, quàm secundum legem diuinam. Secundū autē est, vt aliquis operetur volens, vel eligēs, propter hoc eligens: in quo importatur duplex motus interior scilicet voluntatis, & intentionis, de quibus suprà dictum est: & ista duo nō diiudicat lex humana, sed solū diuina, lex enim humana nō punit eū qui vult occidere. & nō occidit: punit autē eū lex diuina: secundum illud Mat. 5. Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Tertium autem vt firmiter & immobiliter habeat & operetur. & ista firmitas propriè pertinet ad habitum: vt scilicet aliquis ex habitu radicato operetur & quantum ad hoc modus virtutis non cadit sub præcepto neque legis diuinę neq; legis humanæ, neque enim ab homine, neque à deo punitur tanquam præcepti transgressor, qui debitum parentibus honorem impendit: quamuis non habeat habitum pietatis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd modus faciendi actum iustitiæ qui cadit sub præcepto est, vt fiat aliquid secundum ordinem iuris: non autem, quòd fiat ex habitu iustitiæ.

¶ Ad secundum dicendum, quòd intentio legislatoris est de duobus, de vno quidem, ad quod intendit per præcepta legis inducere: & hoc est virtus. Aliud autem est de quo intendit præceptum ferre: & hoc est quodducit vel disponit ad virtutem scilicet actus virtutis. Non enim idem est finis præcepti, & id de quo præceptum datur: sicut neque in alijs rebus idem est finis, & quod est ad finem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd operari sine tristitia opus virtutis cadit sub præcepto legis diuinæ, quia quicunque cum tristitia operatur, non volens operatur. sed delectabiliter operari siue cum lætitia vel hilaritate quodammodo cadit sub præcepto, scilicet secundum quod sequitur delectatio ex dilectione dei & proximi, quæ cadit sub præcepto: cum amor sit causa delectationis, & quodammodo non, secundum quod delectatio consequitur habitum. Delectatio enim operis est signum habitus generati, vt dicitur in 2. Ethic. Potest test enim aliquis actus esse delectabilis, vel propter sitiem; vel propter conuenientiam habitus.

ARTICVLVS X.

¶ Vtrum modus charitatis cadat sub præcepto diuinæ legis.

AD DECIMVM sic proceditur. Videtur quòd modus charitatis cadat sub præcepto diuinæ legis. Dicitur enim Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. ex quo videtur quòd obseruatio mandatorum sufficiat ad introducendum ad vitam: sed opera bona non sufficiunt ad introducendum in vitam, nisi ex charitate fiant. Dicitur enim primæ ad Cor. 13. Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, etsi tradidero corpus meum ita vt ardeam: charitatem autem non habuero nihil mihi prodest. ergo modus charitatis est in præcepto.

¶ Præterea, Ad modum charitatis proprie pertinet, vt omnia fiant propter deum: sed istud cadit sub præcepto. Dicit enim Apostolus primæ ad Cor. 10. Omnia in gloriam dei facite. ergo modus charitatis cadit sub præcepto.

¶ Præterea, Si modus charitatis non cadat sub præcepto, ergo aliquis potest implere præcepta legis, non habens charitatem: sed quod potest fieri sine charitate, potest fieri sine gratia quæ semper adiuncta est charitati. ergo aliquis potest implere præcepta legis sine gratia. hoc est autem Pelagiani erroris, vt patet per Augu. in lib. de hæresibus. ergo modus charitatis in præcepto.

¶ SED CONTRA est, quia quicunque non seruat præceptum, peccat mortaliter. si igitur modus charitatis cadat sub præcepto, sequitur quòd quicunque operatur aliquid, & non ex charitate, peccet mortaliter. Sed quicunque non habet charitatem, operatur non ex charitate. ergo sequitur, quod quicunque non habet charitatem, peccet mortaliter in omni opere quod facit, quantumcunque sit de genere bonorum: quod est inconueniens.

CONCLVSIO.

¶ Modus charitatis secundum proprium charitatis actum cadit sub speciali divinæ legis præcepto, sed non cadit in præceptis aliarum virtutum, vt forma & modus est cæterarum virtutum.

¶ RESPONDEO dicendum, quod circa hoc fuerunt contrariæ opiniones. Quidam enim dixerunt absolutè modum charitatis esse sub præcepto: nec est impossibile obseruare hoc præceptum charitatem non habenti: quia potest se disponere ad hoc. quod charitas ei infundatur à deo: nec, quandocunque aliquis non habens charitatem, facit aliquid de genere bonorum, peccet mortaliter: quia hoc est præceptum affirmatiuum, vt ex charitate operetur: & non obligat ad semper. sed pro tempore illo quo aliquis habet charitatem. Alij vero dixerunt, quòd omnino modus charitatis non cadit sub præcepto. Vtique autem quantum ad aliquid, verum dixerunt,

dit ad demonstrandum, quod modus charitatis non cadit sub alijs præceptis, ideo separationem temporum obligauimus ad diuersa præcepta docet in responsione ad secundum: cum hac tamen separatione, quę vt plurimum accidit, contingere potest simultas temporis: quo scilicet simul teneatur ad præceptum charitatis & aliud: & tunc seruando illud aliud, & non præceptum charitatis, reus est omissionis illius, vt in corpore art. dicitur. Secundo, quia sub præcepto charitatis cadit dilectio dei ex toto corde: quòd cō prehendit dilectionem omnium ad deum, ac per hoc modificationem omnium præceptorum à charitate; consequens est quòd proquocunque tempore obligat præceptum charitatis, pro eodem modus charitatis in alijs obseruandis præceptis obliget, non ex vi alicuius præceptorum, sed ex vi præcepti charitatis, ad quam non solum spectat proprius actus secundum se, sed vt modus cæterorum, & quoniam sub charitatis præcepto non claudituri ordinate peccata in deum, sed omnia referibilia in deum (qualia sunt quæcunque in nostra facultates meas, etsi tradidero corpus meum sunt potestate, & non sunt mala culpæ (& quilibet habens charitatem ex hoc ipso, quòd est in charitate, diligit proculdubio deum ex toto corde, habens ipsum pro vltimo fine: ac per hoc suiipsius, & consequenter suorum omnium finem, alioquin in charitate non esset: idcirco nō oportet piarum mentes scrupulo agitari, quomodo præceptū impleant, vt omnia in gloriam dei faciant. hoc tractandum esset præmissum dubium in q. 21. De indifferentia actus existentis in charitate, nisi inferius in Secundæ secundæ quæst. 44. arti. 4. ex proposito differendum esset id, vnde pendet tota vis, an scilicet sub præcepto charitatis claudatur totalitas referibili um: propter quod illluc vsque differetur.

1.2. qō. 44. ar. 1. ad primū. Et 3. di. 27. q. 3. ar. 4. & di. 37. art. 6. Et verè q. 25. art. 7. ad 8. et q. 24. art. 12. ad 16. Et mal. q. 2. ar. 5. ad 7. et opus. 17. ca. 6.

Annot.

a ¶ *Super Quæstionis centesimæ Articulum vndecimum.*

IN articulo vndecimo dubium occurrit ex eo, quòd superius in articulo sexto huius quæstionis dictum est, quòd ordo præceptorum diuinæ legis attenditur secundum maiorem & minorem gratitatem : quia quanto aliquod malum contrarium est grauius, tanto magis repugnat rationi & oppositum bonum magis ratione suscipitur, non consonans. nunc vero minora mala locantur sub præceptis decalogi, & grauiora sub præceptis adiunctis: vt patet de blasphemo respectu periurij, & de peccato contra naturam & bestialitatis respectu adulterij, & de rapina respectu furti, debebant siquidem grauiora hæc, vtpotè magis dissona, & consequẽtur magis susceptibilia à ratione in præceptis decalogi poni, & minus grauia ad hoc reduci si secundum gratitatem præceptorum ordo est, vt author docuit.

¶ Ad hoc dicitur, quòd ad rationem præcepto rum decalogi, quia sunt prima elementa legis communia omnibus de populo, exigitur communitas, id est, quòd sint de illis, quæ communius singulis conueniunt : ita quòd principaliter communia præcepta decalogi constituere videntur, & inter ipsa prima ac communia quanto grauius, tanto prius. Et propterea licet rapina, bestialitas, & blasphemia sint grauiora, quàm furtũ, adulterium, & periurium : quia tamen hæc grauiora nõ ita facilè communiter accidunt, sicut illa minus grauia, ideo illa vtpote communiora prima locum in elementis legis obtinuerunt, & hæc ad illa non vt grauiora, sed vt priora secundum extentionem reducuntur in hoc ar. & illa inter se secundum grauitatem ordinata sunt in art. 6. nihil ergo contrarietati s interuenit.

Supr. ar. 3. & locis ibidem annotatis.

dixerunt. Actus enim charitatis dupliciter considerari potest. Vno modo secundũ quid quidam actus per se. & hoc modo cadit sub præcepto legis quod de hoc specialiter datur, scilicet, Diliges dominum deum tuum, & Diliges proximum tuum, & quantum ad hoc primi verum dixerunt. Non enim est impossibile hoc præceptum obseruare, quod est de actu charitatis, quia homo potest se disponere ad charitatem habendam : & quando habuerit eam, potest ea vti. Alio modo potest considerari actus charitatis : secundum quod est modus actuum aliarum virtutum, hoc est secundum quod actus aliarum virtutum ordinantur ad charitatem, quæ est finis præcepti, vt dicitur. 1. ad Timothæũ 1. dictum est enim suprà, quòd intentio finis est quidam modus formalis superioris ordinis actus ordinati in finem. Et hoc modo verum est ꝙ secundi dixerunt, quòd modus charitatis non cadit sub præcepto : hoc est dictum, quòd in hoc præcepto, Honora patrem, nõ includitur, quòd honoretur pater ex charitate, sed solum quod honoretur pater. vnde qui honorat patrem, licet non habeat charitatem, non efficitur transgressor huius præcepti, etsi sit transgressor præcepti, quòd est de actu charitatis : propter quam transgressionem meretur pœnam.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd dominus non dixit, Si vis ad vitam ingredi, serua vnum mandatum sed serua omnia mandata : inter quæ etiam continetur mandatum de dilectione dei & proximi.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sub præcepto charitatis continetur, vt diligatur deus ex toto corde : ad quod pertinet, vt omnia referantur in deum, & ideo præceptum charitatis implere homo non potest, nisi etiam omnia referantur in deum. Sic ergo qui honorat parentes, tenetur ex charitate honorare non ex vi huius præcepti quod est, Honora parentes. sed ex vi huius præcepti, Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo. Et cum ista sint duo præcepta affirmatiua non obligãtia ad semper, possunt pro diuersis temporibus obligare : & ita potest contingere, quòd aliquis implens præceptum de honoratione parentum non tunc transgrediatur præceptum de omissione modi charitatis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd obseruare omnia præcepta legis homo non potest nisi impleat præceptum charitatis quod non fit sine gratia : & ideo impossibile est quòd Pelagius dixit hominem implere legem sine gratia.

ARTICVLVS XI.

a ¶ *Vtrum conuenienter distinguantur alia moralia præcepta legis per decalogum.*

AD VNDECIMVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter distinguantur alia moralia præcepta legis præter decalogum. Quia, vt dominus dicit Math. 22. In duobus præceptis charitatis pendet omnis lex & prophetæ. sed hæc duo præcepta explicantur per decem præcepta decalogi. ergo non oportet alia præcepta moralia tradere.

¶ Præterea, Præcepta moralia à iudicialibus & ceremonialibus distinguuntur, vt dictum est : sed determinationes communium præceptorum moralium pertinent ad iudicialia & cæremonialia præcepta : communia autem præcepta moralia sub decalogo continentur, vel etiam decalogo præsupponuntur, vt dictum est ergo inconuenienter traduntur alia præcepta moralia præter decalogum.

¶ Præterea, Præcepta moralia sunt de actibus omnium virtutum, vt suprà dictum est : sicut igitur in lege ponuntur præcepta moralia præter decalogum pertinẽtia ad latriam, liberalitatem, & misericordiam, & castitatem : ita etiam deberent poni aliqua præcepta pertinentia ad alias virtutes : puta ad fortitudinem, sobrietatem, & alia huiusmodi : quod tamen non inuenitur, non ergo conuenienter distinguuntur in lege alia præcepta moralia præter decalogum.

¶ SED CONTRA est quòd in Psal. dicitur, Lex domini immaculata conuertens animas : sed per alia etiam moralia, quæ decalogo superadduntur, homo conseruatur absque macula peccati, & anima eius ad deum conuertitur. ergo ad legem pertinebat etiam alia præcepta mortalia tradere.

CONCLVSIO.

¶ *Decem præceptis legis superadduntur aliqua alia, quæ ad illa secundum aliquam rationem reducuntur.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut ex dictis patet, præcepta iudicialia & cæremonialia ex sola institutione vim habent : quia antequam instituerentur, non videbatur differre, vtrum sic, vel aliter fieret, sed præcepta moralia ex ipso dictamine naturalis rationis efficaciam habent, etiam si nunquam in lege statuantur. Horum autem triplex est gradus. nam quædam sunt communissima, & adeo manifesta, quòd editione non indigent : sicut mandata de dilectione dei & proximi, & alia huiusmodi (vt suprà dictum est) quæ sunt quasi fines præceptorum. vnde in eis nullus potest errare secundum iudicium rationis Quædam vero sunt magis determinata quorum rationem statim quilibet etiam populariis potest de facili videre. & tamen quia in paucioribus circa huiusmodi contingit iudicium humanum peruerti, huiusmodi editione indigent : & hæ sunt præcepta decalogi. Quædam vero sunt quorum ratio non est adeo cuilibet manifesta, sed solum sapientibus : & ista sunt præcepta moralia superaddita decalogo tradita à deo populo per Moysen & Aaron. Sed quia ea, quæ sunt manifesta, sunt principia cognoscendi eorum, quæ non sunt manifesta : alia præcepta moralia superaddita decalogo, reducuntur ad præcepta decalogi per modum cuiusdam additionis ad ipsa. Nam in primo præcepto decalogi prohibetur cultus alienorum deorum : cui superadduntur alia præcepta prohibitiua eorum, quæ ordinantur in cultum idolorum : sicut habetur Deute. 18. Non inueniatur in te qui lustret filium suum, aut filiam suam, ducens perignem, nec sit maleficus atque incantator, nec Phitones consulat, neque diuinos, & quærat a mortuis veritatem. Secundum autem præceptum prohibet periurium superadditur autem ei prohibitio blasphemiæ, Leuit. 14. & prohibitio falsæ doctrinæ Deuteronom. 13. Tertio vero præcepto superadduntur omnia cæremonialia. Quarto autem præcepto de honore parentum superadditur præceptum de honoratione senum : secundum illud Leuitic. 19. Coram cano capite consurge & honora personam senis. & vniuersaliter omnia præcepta inducentia ad reuerentiam exhibendam maioribus vel ad beneficia exhibenda vel æqualibus, vel minoribus. Quinto autem præcepto. quod est de prohibitione homicidij, additur prohibitio odij, & cuiuslibet violationis contra proximum : sicut illud Leui. 19. Non stabis contra sanguinem proximi tui. & etiam prohibitio odij fratris : secundum illud, Ne od eris fratrem tuum in corde tuo. Præcepto autem sexto, quod est de prohibitione adulterii superadditur præceptum de prohibitione meretricis : secundum illud Deuter. 24. Non erit meretrix de filiabus Israel, neque fornicator de filiis Israel. & iterum meretrix de filiabus Israel, neque fornicator de filiis Israel. & item. 18. Cũ mascũlo non commisceberis, cum omni pecore non coibis. Septimo autem præcepto de prohibitione furti adiungitur præceptum de prohibitione vsuræ : secundum illud Deute. 18. Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram. & prohibitio fraudis : secundum illud Deute. 25. Non habebis in sacculo diuersa pondera : & vniuersaliter omnia, quæ ad prohibitionem calumniæ, & rapinæ pertinent. Octauo vero præcepto quòd est de prohibitione falsi testimonij, additur prohibitio falsi iudicij : secundum illud Exod. 23. Nec in iudicio plurimorum acquiesce sententiæ, vt à veritate deuies : & prohibitio mendacij sicut ibi subditur. Mendacium fugies. & prohibitio detractionis : secundum illud Leui. 19. Non eris criminator & susurro in populis. Alijs autem duobus præceptis nulla alia adiunguntur : quia per ea vniuersaliter omnis mala concupiscentia prohibetur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ad dilectionem dei & proximi ordinantur quædam præcepta decalogi secundum manifestam rationem debiti : alia vero secundum rationem magis occultam.

¶ Ad secundum dicendum, quòd præcepta cæremonialia & iudicialia sunt determinatiua præceptorum decalogi ex vi institutionis non autem ex vi naturalis instinctus : sicut præcepta moralia superaddita.

¶ Ad tertium dicendum, quòd præcepta legis ordinantur ad bonum commune, vt suprà dictum est. & quia virtutes ordinantes ad alium, directe pertinent ad bonum commune, & similiter virtus castitatis inquantum actus generationis deseruit bono communi speciei : ideo de istis virtutibus directè datur præcepta decalogi & superaddita. De actu autem fortitudinis datur præceptum proponendum per duces exhortantes in bello, quòd pro bono communi suscipitur. vt patet Deuterono. 20. vbi mandatur sacerdoti, Nolite metuere : nolite cedere. Similiter etiam actus gulæ prohibendus committitur monitioni paternæ : quia contrariatur bono domestico. Vnde dicitur Deutronom. 21. ex persona parentum, Monita nostra audire contemnit, comessationibus vacat, luxuriæ atque conuiuijs.

ARTICVLVS XII.

a ¶ *Vtrum præcepta moralia veteris legis iustificarent.*

Supra. qõ. 98. art. 1. et infra. qõ. 103. ar. 2. Et 3. dist. 40. qõ. 3.

AD DVODECIMVM sic proceditur. Videtur quod præcepta moralia veteris legis iustificarent. Dicit enim Apostolus Roma. 2. Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur, sed factores legis dicuntur qui implent præcepta legis : ergo præcepta legis adimpleta iustificabant.

¶ Præterea, Leuit. 18. dicitur, Custodite leges meas atq; iudicia : quæ faciens homo, viuet in eis : sed vita spiritualis hominis est per iustitiã. ergo præcepta legis adimpleta iustificabant.

¶ Præterea, Lex diuina efficacior est quàm lex humana : sed lex humana iustificat : est enim quædam iustitia in hoc, quòd præcepta legis adimplentur. ergo præcepta legis iustificabant.

¶ SED CONTRA est quod Apostolus dicit 2. ad Corin. 3. Litera occidit. quod secundum Augustin. in libr. de spiritu & litera, intelligitur etiam de præceptis moralibus. ergo prꝫcepta moralia non iustificabant.

CONCLVSIO.

¶ *Moralia legis præcepta non iustificabant, iustitiam, vel gratiam hominibus conferendo, sed potius significabant, & ostendebant iustitiæ exequutionem.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut sanum propriè & primo dicitur, quod habet sanitatem, per posterius autem quod significat sanitatem, vel quod conseruat sanitatem : ita iustificatio primo propriè dicitur ipsa factio iustitiæ, secundario verò & quasi improprie potest dici iustificatio significatio iustitiæ, vel dispositio ad iustitiam quibus duobus modis manifestum est, quòd præcepta legis iustificabant, inquantum scilicet disponebãt homines ad gratiam Christi iustificantem, quam etiam significabant quia sicut dicit Augustin. contra Faustum, Etiam vita illius populi prophetica erat, & Christi figuratiua. sed si loquamur de iustificatione propriè dicta, sic considerãdum est, quod iustitia potest accipi prout est in habitu, vel prout est in actu : & secundum hoc iustificatio dupliciter dicitur. Vno quidem modo secundum quod homo fit iustus adipiscens habitum iustitiæ. Alio verò modo secundum quod opera iustitiæ operatur : vt secundum hoc iustificatio nihil aliud sit quàm iustitiæ executio. Iustitia autem, sicut & aliæ virtutes, potest accipi & acquisita & infusa, vt ex supradictis patet, Acquisita quidem causatur ex operibus : sed infusa causatur ab ipso deo per eius gratiam & hæc est vera iustitia, de qua nunc loquimur : secundum quam aliquis dicitur iustus apud deum : secundum illud Romanorum 4. Si Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam, sed non apud deum. Hæc igitur iustitia causari non poterat per præcepta moralia, quæ sunt de actibus humanis. & secundum hoc præcepta moralia iustificare non poterant, iustitiam causando. Si verò accipiatur iustificatio pro executione iustitiæ, sic præcepta moralia iustificabant inquantum continebant id, quod est secundum se iustum. sed sacramenta illa veteris legis gratiam non conferebant, sicut conferunt sacramenta nouæ legis, quæ propter hoc iustificare dicuntur. Si verò accipiatur iustificatio pro executione iustitię sic oĩa præcepta legis iustificabant : aliter tamen & aliter. nam præcepta cæremonialia continebant quidem iustitiam secundum se in generali, prout scilicet exhibebantur in cultu dei : in speciali verò non continebant secundum se iustitiam nisi ex sola determinatione legis diuinæ. Et ideo de huiusmodi præceptis dicitur, quod non iustificabant nisi ex deuotione & obedientia facientium. Præcepta verò moralia & iudicialia continebant id, quod erat secundum se iustum vel in generali, vel etiam in speciali : sed moralia præcepta continebant id quod est secundum se iustum secundum iustitiam generalem, quæ est omnis virtus, vt dicitur in 5. Ethicorum. Præcepta verò iudicialia pertinebant ad iustitiam specialem, quæ consistit circa contractus humanæ vitæ, quæ sunt inter homines adiuuicem.

¶ AD PRIMVM ergo dicẽdum, quòd Apostolus accipit ibi iustificationem pro executione iustitiæ.

¶ Ad secundum dicendum, quòd homo faciens præcepta legis, dicetur viuere in eis, quia non incurrebat pœnam mortis, quam lex transgressoribus infligebat : in quo sensu inducit hoc Apostolus ad Galat. 3.

¶ Ad tertium dicendum, quòd præcepta legis humanæ iustificant iustitia acquisita : de qua non quæritur ad præsens, sed solum de iustitia, quæ est apud deum.

a ¶ *Super Quæstionis centesimæ Articulum duodecimum.*

Annot.

IN articul. 12. eiusdem centesimæ quæst. aduerte quòd omnes, quos vidi codices scripti, & impressi, falsi sunt habẽt enim in corpore articuli hæc verba. Si verò accipiatur iustitia pro executione iustitiæ, sic præcepta moralia iustificabant, inquantum continebant id quod est secundum se iustum : sed sacramenta illa veteris legis gratiam non conferebant, sicut conferunt sacramenta nouæ legis, quæ propter hoc iustificare dicuntur : & statim subditur, Si verò accipiatur iustitia pro executione iustitiæ, &c. Vbi patet, quòd aut omnia illa superflua sunt : aut cum dixisset, quòd moralia iustificare non poterant iustitiam causando, addebat, quòd nec cæremonialia hæc poterant : propter quod codices inquire veros.

Supra. qõ. 99. art. 3. Et inf. qõ. 104. ar 1. et q. 108. ar. 2. co. Et 2. 2. quæst. 122. ar. 1. ad 2. Et quol. 2. ar. 8. c. Et quo. 4. ar. 13.

QVÆSTIO CENTESIMA prima De præceptis cæremonialibus secundum se, in quatuor articulos diuisa.

CONSEQVENTER considerandum est de præceptis cæremonialibus.

¶ Et primo, de ipsis secũdum se. Secundo, de causa eorum. Tertio, de duratione ipsorum.

¶ Circa primum quærũtur quatuor.

¶ Primo, quæ sit ratio præceptorum cęremonialium.

¶ Secundo, vtrum sint figuralia.

¶ Tertio, vtrum debuerint esse multa.

Quarto, de distinctione ipsorum.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Vtrum ratio præceptorum cæremonialium in hoc consistat quòd pertinent ad cultum dei.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd ratio præceptorum cæremonialium non in hoc consistat, quòd pertinent ad cultum dei. In lege enim veteri dantur ludæis quædam præcepta de abstinentia ciborum : vt patet Leuitici vndecimo. & etiam de abstinendo ab aliquibus vestimentis : secundum illud Leuiti. 19. Vestem quæ ex duobus texta est, non indueris. & iterum quod præcipitur Numeri 15. Vt faciant sibi fimbrias per angulos palliorum. sed huiusmodi non sunt præcepta moralia, quia non manent in noua lege : guralem. nec etiam iudicialia, quia non pertinent ad iudicium faciendum inter homines ergo sunt cæremonialia. sed in nullo pertinere videntur ad cultum dei, ergo non est cæremonialium præceptorum ratio, quòd pertineant ad cultum dei.

¶ Præterea, Dicunt quidam, quòd præcepta cæremonialia dicuntur illa, quæ pertinent ad solennitates : quasi dicerentur à cereis, qui in solennitatibus accendentur : sed multa alia sunt pertinentia ad cultum dei præter solennitates. ergo videtur quòd legis præcepta cæremonialia non ea ratione dicantur, quia pertinent ad cultum dei.

¶ Præterea, Secundum quosdam præcepta cæremonialia dicuntur quasi normæ, id est, regulæ salutis. Nam chere in Greco idem est : quod salue : sed omnia præcepta legis sunt regulæ salutis, & non solum illa, quæ pertinent ad dei cultum : ergo non solum illa præcepta dicuntur cæremonialia quæ pertinent ad cultum dei.

¶ Præterea, Rabbi Moyses dicit quòd præcepta cæremonialia dicuntur, quorum ratio non est manifesta, sed multa pertinentia ad cultum dei habent rationem manifestam : sicut sabbati obseruatio, & celebratio Phasę, scenopegiæ, & multorum aliorum, quorum ratio assignatur in lege : ergo cæremonialia non sunt, quæ pertinent ad cultum dei.

¶ SED CONTRA est, quòd dicitur Exod. 18. Esto populo in his, quæ ad deum pertinent, ostendasque populo cęremonias & ritum colendi.

CONCLVSIO.

¶ *Cæremonialia legis præcepta sunt quibus deo debitum exhibent homines cultum.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est, quòd cęremonialia prꝫcepta determinant prꝫcepta moralia in ordine ad proximum. Homo autẽ ordinatur ad deũ per debitum cultum : & ideo cęremonialia proprie dicuntur quę ad cultum dei pertinent. Rãtio autem huius nominis posita est suprà, vbi prꝫcepta cęremonialia ab alijs sunt distincta.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd ad cultum dei pertinent non solum sacrificia & alia huiusmodi quę immediate ad deũ ordinari videntur, sed etiam debita præparatio colentium deum ad

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

cultum ipsius: sicut etiam in alijs, quæcunque sunt præparatoria ad finem cadunt sub scientia, quæ est de fine. Huiusmodi autem præcepta, quæ dantur in lege de vestibus & cibis colentium deum, & alijs huiusmodi, pertinent ad quandam præparationem ipsorum ministratium, vt sint idonei ad cultum Dei: sicut etiam specialibus observantijs aliqui vtuntur, qui sunt in ministerio regis vnde etiam sub præceptis cæremonialibus continentur.

¶ Ad secundum dicendum, quòd illa expositio hominis non videtur esse multum conueniens, præsertim cùm non multùm inueniatur in lege, quòd in solennitatibus cerei accenderentur, sed in ipso etiam candelabro lucernæ cum olio oliuarum præparabantur: vt patet Leui. 24. Nihilominus tamen potest dici, quòd in solennitatibus omnia alia, quæ pertinebant ad cultum dei diligentius obseruabantur: & secundum hoc in obseruatione solennitatum omnia cæremonialia includuntur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd nec illa expositio nominis videtur esse multum conueniens: nomen enim cæremoniæ non est Græcum sed Latinum. Potest dici tamen, quòd cum salus hominis sit à deo, præcipuè illa præcepta videntur esse salutis regulæ, quæ hominem ordinant ad deum: & sic cæremonialia dicuntur quæ ad cultum dei pertinent.

¶ Ad quartum dicendum, quòd illa ratio cæremonialium est quodammodo probabilis: non quia ex eo dicantur cæremonialia, quia eorum ratio non est manifesta, sed hoc est quoddã consequens: quia enim præcepta ad cultum dei pertinentia, oportet esse figuralia, vt infrà dicetur, inde est quòd eorum ratio non à deo manifesta.

ARTICVLVS II.

¶ Virum præcepta cæremonialia sint figuralia.

Infrà qũ. 103. ar. 1. co. Et qũæ 104. arti. 2. & locis ibidem citatis.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd præcepta cæremonialia non sint figuralia. Pertinet enim ad officium cuiusliber doctoris, vt sic pronuntiet vt de facili intelligi possit: sicut Augustin. dicit in 4. De doctri. Christiana, & hoc maxime videtur esse necessarium in legislatione: quia præcepta legis populo proponuntur. vnde lex debet esse manifesta: vt Isido. dicit. si igitur præcepta cæremonialia data sint in alicuius rei figuram, videtur inconuenienter tradidisse huiusmodi præcepta Moyses, non exponens quid figurarent.

¶ Præterea, ea, quæ in cultum dei aguntur, maximè debent honestatem habere. sed facere aliqua facta ad aliqua repræsentanda, videtur esse theatricum, siue pocticum. In theatris enim repræsentabantur olim per aliqua, quæ ibi ingerebantur, quædam aliorum facta. ergo videtur quòd huiusmodi non debeant fieri ad cultum dei: sed cæremonialia ordmantur ad cultum dei, vt dictum est ergo cæremonialia non debent esse figuralia.

¶ Præterea, Augustin. dicit in Ench. quod deus maximè colitur fide, spe, & charitate: sed præcepta, quæ dantur de fide, spe & charitate non sunt figuralia. ergo præcepta cæremonialia non debent esse figuralia.

¶ Præterea, Dominus dicit Ioan. 4. Spiritus est deus, & eos, qui adorant eum in spiritu & veritate adorare oportet. sed figura non est ipsa veritas, imo contra se inuicem diuiduntur ergo cæremonialia, quę pertinent ad cultum dei, non debent esse figuralia.

¶ SED CONTRA est quod Apostolus dicit ad Col. 2. Nemo iudicet vos in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut Neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt vmbra futurorum.

CONCLVSIO.

¶ Cæremonialia veteris legis figuralia & vmbra nouæ legis erant.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut iam dictum est, præcepta cæremonialia dicuntur, quæ ordinantur ad cultum dei. Est autem duplex cultus, dei interior & exterior. Cum enim homo sit compositus ex anima & corpore, vtrunque debet applicari ad colendum deum: vt scilicet anima colat interiori cultu, & corpus exteriori. vnde dicitur in Psal. Cor meum & caro mea exultauerunt in deum viuum, & sicut corpus ordinatur in deum per animam: ita cultus exterior ordinatur ad interiorem cultum. Consistit autem interior cultus. in hoc quòd anima coniungatur deo per intellectum & affectum. & ideo secundum quod diuersimode intellectus & affectus colentis deum, deo recte coniungitur, secundum hoc diuersimodi exteriores actus hominis ad cultum dei applicantur. In statu enim futuræ beatitudinis intellectus humanus ipsam diuinam veritatem inspectã intuebitur: & ideo exterior cultus non consistet in aliqua figura, sed solum in laude dei, quæ procedit ex interiori cogitione & affectione: secundum illud Isa. 51. Gaudium & lætitia inuenientur in ea, gratiarum actio & vox laudis. In statu autem præsentis vitæ non possumus diuinam veritatem in seipsa intueri: sed oportet quòd ratius diuinæ veritatis nobis illucescat sub aliquibus sensibilibus figuris. sicut Dio dicit 1. Ca. Cæl. hiera. diuersimodè tamen secũdum diuersum statum cognitionis humanæ. In veteri em lege neq; ipsa diuina veritas in seipsa manifesta erat, neq; etiã adhuc propalata erat via ad hoc perueniendi: sicut Apostolus dicit ad Heb. 7. Et ideo oportebat exteriorem cultum veteris legis non solum esse figurativum futuræ veritatis manifestandæ in patria, sed etiam esse figurativum Christi, qui est via ducens ad illam patriæ veritatem. Sed in statu nouæ legis hæc via iã est reuelata. vnde hanc præfigurari non oportet, sicut futuram, sed commemorari oportet per modum præteriti vel præsentis, sed solum oportet præfigurari futuram veritatem gloriæ nondum reuelatam: & hoc est quod Apostolus dicit ad Heb. 10. Vmbra habet lex futurorum bonorum. non ipsam imaginem rerum. Vmbra enim minus est, quàm imago. tanquam imago pertineat ad nouam legem, vmbra verò ad veterem.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd diuina non sunt reuelanda hominibus, nisi secundum eorum capacitatem: aliquin daretur ei præcipitij materia, dum contemnerent quę capere non possent. Et ideo vtilius fuit: vt sub quodam figurarum velamine diuina mysteria rudi populo traderentur: vt sic saltem ea implicite cognoscerent, dum illis figuris deseruirent ad honorem Dei.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut poëtica non capiuntur à ratione humana propter defectum veritatis qui est in eis: ita etiam ratio humana perfectè capere non potest diuina, propter excedentem ipsorum veritatem, & ideo vtrobique opus est repræsentatione per sensibiles figuras.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Augustin. ibi loquitur de cultu interiore: ad quem tamen ordinari oportet exteriorem cultum, vt dictũ est.

¶ Et similiter dicendum est ad quartum: quia per Christum homines plenius ad spiritualem Dei cultum sunt introducti.

ARTICVLVS III.

¶ Virum debuerint esse multa cæremonialia præcepta.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd non debuerint esse multa cæremonialia præcepta. Ea enim quæ sunt ad finem, debent esse sibi inproportionata, sed cæremonialia præcepta, sicut dictũ est, ordinantur ad cultum dei, & in figuram Christi: Est aũt vnus deus à quo omnia, & vnus dominus Iesus Christus, per quẽ omnia, vt dicitur 1. ad Cor. 8. ergo cęremonialia non debuerunt multiplicari.

4. dist. 1. ar. 1. q. 1. a. 2. Rom. 5. lec. 6.

¶ Præterea, Multitudo cæremonialium præceptorum transgressionis erat occasio: secundum illud quod dicit Pet. Act. 15. Quid tentatis deum imponere iugum super ceruicem discipulorum: quod neq; nos neq; patres nostri portare potuimus? sed transgressio diuinorum præceptorum contrariatur humanæ saluti: cum igitur lex omnis debeat saluti congruere hominum, vt Isid. dicit, videtur q̃ non debuerint multa præcepta cæremonialia dari.

¶ Præterea, Præcepta cęremonialia pertinebant ad cultum Dei exteriorem & corporalem, vt dictum est. sed huiusmodi cultum corporalis lex debebat diminuere: quia ordinabat ad Christum, qui docuit homines Deum colere in spiritu & veritate. vt habetur Io. 4. Non ergo debuerunt multa præcepta cæremonialia dari.

¶ SED CONTRA est, quod dicitur Osęę 8. Scribam eis multiplices leges intus: & Iob. 11. Vt ostenderem tibi secreta sapientię quod multiplex sit lex eius.

CONCLVSIO.

¶ Cum lex vetus fuerit imperfecta, non vnum, sed plura oportuit dari cæremonialia præcepta.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est omnis lex alicui populo datur. In populo autem duo genera hominum continentur, quidam proni ad malum, qui sunt per præcepta legis coercendi, vt suprà dictum est: quidam habentes inclinationem ad bonum, vel ex natura, vel ex consuetudine, vel etiam ex gratia: & tales sunt per legis præceptum instruendi, & in melius promouendi. Quantum igitur ad vtrunque genus hominum expediebat præcepta cæremonialia in veteri lege multiplicari. Erant enim in illo populo aliqui ad idolatriam proni, & ideo necesse erat, vt ab idolatriæ cultu per præcepta cæremonialia reuocarentur ad cultum Dei. & quia multipliciter homines idolatriæ deseruiebant, oportebat econtrario multa instituí ad singula reprimenda: & iterum multa talibus imponi, vt quasi onerosa ex his, quæ ad cultum Dei impenderent, non vacaret idolatriæ deseruire. Ex parte verò eorum, qui erant proni ad bonum, etiam necessaria fuit multiplicatio cæremonialium præceptorum: tum quia per hoc diuersimodè mens eorum referebatur in Deum, & magis assidue: tum etiam, quia mysterium Christi, quod per huiusmodi cæremonialia figurabatur, multiplices vtilitates attulit mundo: & multa circa ipsum

ipsum considerãda erant, quæ oportuit per diuersa cæremonialia figurari.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd quando id quod ordinatur ad finem, est sufficiens ad ducendum in finem, tunc sufficit vnũ ad vnum finem: sicut vna medicina si sit efficax, sufficit quandoque ad sanitatem inducendam: & tunc non oportet multiplicari medicinam, sed propter debilitatem & imperfectionem eius quod est ad finem, oportet eam multiplicari: sicut multa ad hibentur remedia infirmo, quando vnum non sufficit ad sanandum. Cæremoniæ autem veteris legis inualidę, & imperfectæ erant ad repræsentandum Christi mysterium, quod est superexcellens & ad subiugandum mentes hominum deo: vnde Apostolus dicit ad Hebręos 7. Reprobatio fit præcedentis mandati propter infirmitatem & mutilitatem, enim ad perfectum adduxit lex: & ideo oportuit huiusmodi cæremonias multiplicari.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sapientis legislatoris est minores transgressiones permittere vt maiores caueantur. & ideo, vt caueretur transgressio idololatriæ & superbiæ, quæ Iudæorum cordibus nasceretur, si omnia præcepta legis implerent, non propter hoc præmisit deus multa cæremonialia præcepta tradere, quia de facili sumebant ex hoc transgrediendi occasionem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd vetus lex in multis diminuit corporalem cultum: propter quod statuit, quòd non in omni loco sacrificia offerrentur, neque à quibuslibet: & multa huiusmodi statuit ad diminutionem exterioris cultus: sicut etiam Rabbi Moyses Aegyptius dicit. Oportebat tamen non ita attenuare corporalem cultum dei, vt homines ad cultum dæmonum declinarent.

ARTICVLVS IIII.

¶ Virum cæremoniæ veteris legis conuenienter diuidantur in sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantias.

Ca. 2. de. 4. principio.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd cæremoniæ veteris legis inconuenienter diuidantur in sacrificia sacramenta sacra, & obseruantias. Cæremoniæ enim veteris legis figurabant Christum, sed hoc solum fiebat per sacrificia, per quæ figurabatur sacrificium, quo Christus se obtulit oblationem & hostiam deo: vt dicitur ad Ephesi. 5 Ergo sola sacrificia erant cæremonialia.

¶ Præterea, Vetus lex ordinabatur ad nouam. sed in noua lege ipsum sacrificium est sacramentum altaris: ergo in veteri lege non debuerunt distingui sacramenta contra sacrificia.

¶ Præterea, Sacrum dicitur, quod est deo dedicatũ: secundum quem modum tabernaculum & vasa eius sacrificari dicebantur. sed omnia cæremonialia erant ordinata ad cultum dei, vt dictum est ergo cæremonialia omnia sacra erant non ergo vna pars cæremonialium debet sacra nominari.

¶ Præterea, obseruantiæ ab obseruando dicuntur. sed omnia præcepta legis obseruari debent. Dicitur enim Deuter. 8. Obserua. & caue ne quando obliuiscaris domini dei tui, & negligas mandata eius, atque iudicia & cæremonias non ergo obseruantiæ debent poni vna pars cæremonialium.

¶ Præterea, Solennitates inter cæremonialia computantur, cum sint in vmbram futuri, vt patet ad Col. 2. similiter etiam oblationes & munera, vt patet per Apostolum ad Herb. 9. quæ tamen sub nullo horum contineri videntur: ergo inconueniens est prædicta distinctio cæremonialium.

¶ SED CONTRA est, quòd in veteri lege, singula prædicta cæremoniæ vocantur: sacrificia enim dicuntur cæremoniæ. Numer. 15. Offerat vitulum & sacrificia eius ad libamenta, vt cæremoniæ eius postulant. De sacramento etiam ordinis dicitur Leuit. 7. Hæc est vnctio Aaron & filiorum eius in cæremonijs. De sacris etiam dicitur Exod. 38. Hæc sunt instrumenta tabernaculi testimonij in cæremonijs Leuitarum. De obseruantijs etiam dicitur. 3. Reg. 9. Si auersi fueritis non sequentes me, nec obseruantes cæremonias, quas proposui vobis.

CONCLVSIO.

¶ Cæremoniæ veteris legis, aut sacrificia, quæ ad cultum dei spectant: aut sacra, quæ ad diuini cultus instrumenta attinent: aut sacramenta, quæ ad sanctificationem colentium deum attinent: vel obseruantiæ, quibus distinguuntur colentes deum à non colentibus.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est cæremonialia præcepta ordinantur ad cultum dei. In quo quidem cultum considerari possunt & ipse cultus, & colentes, & instrumenta colendi. Ipse autem cultus specialiter consistit in sacrificijs quæ in dei reuerentiam offeruntur. Instrumenta autem colendi pertinent ad sacra sicut est tabernaculum, & vasa, & alia huiusmodi. Ex parte autem colentium duo possunt considerari scilicet eorum institutio ad cultum diuinum: quod fit per quandam consecrationem vel populi vel ministrorum & ad hoc pertinent sacramenta, & iterum eorum singularis conuersatio per quam distinguuntur ab his, qui deum non colunt & ad hoc pertinent obseruantiæ puta in cibis: & vestimentis, & alijs huiusmodi.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sacrificia offerri oportebat & in aliquibus locis & per aliquos homines: & totum hoc ad cultum dei pertinet. vnde sicut per sacrificia significatur Christus immolatus: ita etiam per sacramenta & sacra illorum figurabantur sacramenta & sacra nouæ legis, & per eorum obseruantias figurabatur conuersatio populi nouæ legis, quæ omnia ad Christum pertinent.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sacrificium nouæ legis, id est, Eucharistia, continet ipsum Christum, qui est sanctificationis author. Sanctificauit enim per suum sanguinem populum, vt dicitur ad Hebr. vltimo: & ideo hoc sacrificium etiam sacramentum est. sed sacrificia veteris legis nõ continebant Christum, sed ipsum figurabant: & ideo non dicuntur sacramenta, sed ad hoc designandum seorsum erant quædam sacramenta in veteri lege quæ erant figuræ futuræ consecrationis, quamuis etiam consecrationibus quædam sacrificia adiungerentur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sacra aut sacrificia & sacramenta erãt, sed quædam erant sacra, vtpote ad cultum dei dicata, nec tamen erant sacrificia nec sacramenta: & ideo retinebant sibi commune nomen sacrorum.

¶ Ad quartum dicendum quòd ea quæ pertinebant ad conuersationem populi deum colentis retinebant sibi commune nomen obseruantiarum, inquantum a premissis deficiebant. Non enim dicebantur sacra, quia non habebant immediatum respectum ad cultum dei sicut tabernaculum & vasa eius. sed per quandam consequentiam erant cæremonialia inquantum pertinebant ad quandam idoneitatem populi colentis deum.

¶ Ad quintum dicendum, quòd sicut sacrificia offerebantur in determinato loco, ita etiam offerebantur in determinatis temporibus, vnde etiam solennitates inter sacra computari videntur. Oblationes autem & munera computantur cum sacrificijs: quia deo offerebantur: vnde Apostolus dicit ad Hebr. 5. Omnis pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in his, quę sunt ad deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis.

QVÆSTIO CENTESIMA secunda, De cæremonialium præceptorum causis, in sex articulos diuisa.

EINDE considerandum est causis cęremonialium præceptorum.
Et circa hoc quæruntur sex.
¶ Primo, vtrum præcepta cæremonialia habeant causam.
¶ Secundo, vtrum habeant causam literalem, vel solum figuralem.
¶ Tertio, de causis sacrificiorum.
¶ Quarto, de causis sacramentorum.
¶ Quinto, de causis sacrorum.
¶ Sexto, de causis obseruantiarum.

ARTICLVS. I.

¶ Virum cæremonialia præcepta habeant causam.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd cæremonialia præcepta non habeant causam, Quia super illud Ephe. 2. Legem mandatorum decretis euacuans dicit gloss. id est, euacuans legem veterem, quantum ad carnales obseruantias, decretis, id est, præceptis euangelicis, quæ ex ratione sunt. sed si obseruantiæ veteris legis ex ratione erant, frustra euacuarentur per rationabilia decreta nouę legis non ergo cæremoniales obseruantię veteris legis habebant aliquam rationem.

Rom. 4. lec. 1. col. 2. circ 3

¶ Præterea, Vetus lex successit legi naturę sed in lege naturę fuit aliquod præceptum quod nullam rationem habebat, nisi vt hominis obedientia probaretur: sicut Augustin. dicit 8. super Gen. ad literam de prohibitione ligni vitę. ergo etiam in veteri lege aliqua præcepta dan-

Universidad de Deusto
Biblioteca

da erant, in quibus hominis obedientia probaretur quæ de se nullam rationem haberent.

¶ Præterea, Opera hominis dicuntur moralia secundum quod sunt à ratione. si igitur cæremonialium præceptorum sit aliqua ratio, non differrent à moralibus præceptis. videtur ergo quòd cæremonialia præcepta non habeant aliquam causam: ratio enim præcepti ex aliqua causa sumitur.

¶ SED CONTRA est quòd dicitur in Psalm. Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. sed cæremonialia sunt præcepta Dei. ergo sunt lucida, quod non esset, nisi haberent rationabilem causam.

CONCLVSIO.

¶ Cum cæremonialia præcepta ex diuina sapientia instituta fuerint, eorum aliqua ex suo fine rationabilis causa accipi potest.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd cum sapientis sit ordinare secundum Philophum in 1. Met. ea quæ ex diuina sapientia procedunt, oportet esse ordinata, vt Apostolus dicit ad Roma. 13. Ad hoc autem quòd aliqua sint ordinata duo requiruntur. Primo quidē, quòd aliqua ordinentur ad debitum finem, qui est principium totius ordinis in rebus agendis: ea enim, quæ casu eueniunt, præter intentionem finis vel quæ non serio fiunt, sed ludo, dicimus esse inordinata. Secūdo oportet, quòd id, quod est ad finem, sit proportionatum fini: & ex hoc sequitur, quòd ratio eorum quæ sunt ad finem, sumitur ex fine: sicut ratio dispositionis serræ sumitur ex sectione, quæ est finis eius, vt dicitur in secūdo Physi. Manifestum est autem, quòd præcepta cæremonialia, sicut & omnia alia præcepta legis sunt ex diuina sapientia instituta. vnde dicitur Deuter. 4. Hæc est sapientia vestra & intellectus coram populis. vnde necesse est dicere, quòd præcepta cæremonialia sint ordinata ad aliquem finem, ex quo eorum rationabiles causæ assignari possint.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd obseruantiæ veteris legis possunt dici sine ratione, quantum ad hoc, quòd ipsa facta in sui natura rationem non habebant: puta quod vestis non conficeretur ex lana & lino. Poterant tamen habere rationem ex ordine ad aliud: inquantū scilicet vel aliquid per hoc figurabatur, vel aliquid excludebatur: sed decreta nouæ legis, quæ præcipuè consistunt in fide & dilectione dei, ex ipsa natura actus rationabilia sunt.

¶ Ad secundum dicendum, quòd prohibitio ligni scientiæ boni & mali, non fuit propter hoc, quod illud lignum esset naturaliter malum. sed tamen ipsa prohibitio habuit aliquam rationem ex ordine ad aliud, inquantum scilicet per hoc aliquid figurabatur, vel aliquid excludebatur: sed decreta nouæ legis, quæ præcipuè consistunt in fide & dilectione dei, ex ipsa natura actus rationabilia sunt.

¶ Ad tertium dicendum, quòd præcepta moralia secundum suam naturam habent rationabiles causas: sicut, Non occides, Non furtum facies, sed præcepta cæremonialia habent rationales causas ex ordine ad aliud, vt dictum est.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum præcepta cæremonialia habeant causam literalem, vel figuralem tantum.

Ro. 4. le. 2 colū. 2. & 3.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd præcepta cæremonialia non habeant causam literalem, sed figuralem tantum. Inter præcepta enim cæremonialia præcipua erant circumcisio & immolatio agni paschalis: sed vtrunque istorum non habebat nisi causam figuralem, quia vtrunque istorum datum est in signum. Dicitur enim Gen. 17. Circuncidetis carnem præputij vestri, vt sit in signum fœderis inter me & vos, & de celebratione Phasè dicitur Exod. 13. Erit quasi signum in manu tua. & quasi monumentum ante oculos tuos. Ergo multo magis alia cæremonialia non habent nisi causam figuralem.

¶ Præterea, Effectus proportionatur suæ causę, sed omnia cæremonialia sunt figuralia, vt supra dictum est. Ergo non habent nisi causam figuralem.

¶ Præterea, Illud quod de se est indifferens, vtrum sic, vel non sic fiat, non videtur habere aliquam literalem causam. sed quædam sunt in præceptis cæremonialibus, quæ non videntur differre, vtrum sic, vel sic fiant: sicut est de numero animalium offerendorum, & aliis huiusmodi particularibus circunstantijs. Ergo præcepta veteris legis non habent rationem literalem.

¶ SED CONTRA, Sicut præcepta cæremonialia figurabant Christum. ita etiam historiæ veteris testamenti, Dicitur enim 1. ad Cor. 10. quod omnia in figuram contingebant illis. sed in historijs veteris testamenti præter intellectum mysticum seu figuralem, est etiam intellectus literalis. Ergo etiā præcepta cæremonialia præter causas figurales, habebant etiam causas literales.

CONCLVSIO.

¶ Cæremoniarū veteris legis, vt ad cultum dei spectāt, literalis ratio sustinenda est: vt verò Christum figurant, mistica ratio requirenda est.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est, ratio eorum, quæ sunt ad finem, oportet quòd à fine sumatur. finis autem præceptorum cæremonialium est duplex. Ordinabantur enim ad cultum dei pro tempore illo, & ad figurandum Christum, sicut etiam verba prophetarum sic respiciebant præsens tempus, quòd etiam in figura futuri dicebantur, vt Hieronymus dicit super Osee. Sic igitur rationes præceptorum cæremonialium veteris legis dupliciter accipi possunt. Vno modo ex ratione cultus diuini, qui erat pro tempore illo obseruandus. & rationes illæ sunt literales, siue pertineant ad vitandum idololatriæ cultum, siue ad rememoranda aliqua dei beneficia, siue ad insinuandam excellentiam diuinam, vel etiam ad designandam dispositionem mentis, quæ tunc requirebatur in colentibus deum. Alio modo possunt eorum rationes assignari, secundum quod ordinantur ad figurandum Christum: & sic habent rationes: figurales & mysticas, siue accipiantur ex ipso Christo & ecclesia quod pertinet ad allegoriam: siue ad mores populi Christiani, quod pertinet ad moralitatem: siue statum futuræ gloriæ, prout in eam introducimur per Christum, quod pertinet ad analogiam.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut intellectus metaphoricæ locutionis in scripturis est literalis quia verba ad hoc proferuntur, vt hoc significent, ita etiam significationes cæremoniarum legis, quæ sunt commemoratiuæ beneficiorum dei, propter quæ instituta sunt vel aliorum huiusmodi, quæ ad illum statum pertinebāt, non transcendunt ordinem literalium causarum vnde oportet quòd assignetur causa celebrationis Phasę, quod est signum liberationis ex Aegypto: & quòd circuncisio est signum pacti, quod deus habuit cū Abraham, quod pertinet ad causam literalem.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ratio illa procederet, si cæremonialia præcepta essent data solum ad figurandum futurum: non autem ad præsentialiter deum colendum.

¶ Ad tertium dicendum, quod sicut in legibus humanis dictum est, quod in vniuersali habeant rationem, non autem quantum ad particulares conditiones sed hæc sunt ex arbitrio instituentium: ita etiam multæ particulares determinationes in cæremonijs veteris legis non habent aliquam causam literalem, sed solam figuram: in communi verò habent etiam causam literalem.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum possit assignari conueniens ratio cæremoniarum quæ ad sacrificia pertinent.

Ps. 49. ab. 8. Esa. 1. ab. 11. Hier. 6. ab. 20. & 7. ab. 21. Amos. 5. ab. 21.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd non possit conuenies ratio assignari cæremoniarum quę ad sacrificia pertinētia. enim, quę in sacrificium offerebantur, sunt illa, quæ sunt necessaria ad sustentandam humanam vitam sicut animalia quædam & panes quidam sed deus tali sustentamento non indiget: secundum illud Psalm. Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Ergo incōuenienter huiusmodi sacrificia deo offerebantur.

¶ Præterea, In sacrificium diuinum non offerebatur nisi de tribus generibus animalium quadrupedum, scilicet, de genere boum, ouium, & caprarum: & de auibus communiter quidem turtur, & columba. Specialiter autem in emundatione leprosi fiebat sacrificium de passeribus: multa autem animalia alia sunt eis nobiliora. Cum igitur omne quod est optimum, deo sit exhibendum, videtur quòd non solum de istis rebus fuerint deo sacrificia offerenda.

¶ Præterea, Sicut homo à deo habet dominium volatilium & bestiarum: ita etiam piscium. inconuenienter igitur pisces à diuino sacrificio excludebantur.

¶ Præterea, Indifferenter offerri mandabantur turtures & columbę, sicut igitur mandabantur offerri pulli columbarum, ita & pulli turturum.

¶ Præterea, Deus est actor vitæ non solum hominum, sed etiam animalium: vt patet per id quod dicitur Gen. 1. Mors autem opponitur vitæ: non ergo debuerunt deo offerri animalia occisa, sed magis animalia viuentia: præcipuè quia etiam Apostolus mouet Roma. 12. Vt exhibeamus corpora nostra hostiam viuentem, sanctam deo placentem.

¶ Præterea, Si animalia deo in sacrificium non offerebantur nisi occisa. nulla videtur esse differentia qualiter occidantur. inconuenienter igitur determinatur modus immolationis, præcipue in auibus vt patet Leui 1.

¶ Præterea, Omnis defectus animalis via est ad corruptionem & mortem. si igitur animalia occisa deo offerebantur, inconueniens fuit prohibere oblationem animalis imperfecti, puta claudi, aut cæci, aut aliter maculosi.

¶ Præterea, illi qui offerunt hostias deo, debent de his participare. secundum illud appostoli 1. ad Corin. 10. Nonne qui edunt hostias participes sunt altaris: incōuenienter igitur quædam partes hostiarū offerentibus subtrahebantur, scilicet sanguis & adeps, pectusculum, & armus dexter.

¶ Præterea, Sicut holocausta offerebantur in honorem dei, ita etiam hostiæ pacificæ, & hostiæ pro peccato, sed nullum animal fœminini sexus offerebatur deo in holocaustum, fiebant tamen holocausta tam de quadrupedibus, quàm de auibus. Ergo inconuenienter in hostijs pacificis & pro peccato offerebantur animalia fœminini sexus, & tamen in hostijs pacificis non offerebantur aues.

¶ Præterea, Omnes hostiæ pacificæ vnius generis esse videntur: non ergo debuit poni ista differentia, quòd quorundā pacificorum carnes non possunt vesci in crastino, quorundam autem possunt: vt mandatur Leuit. 7.

¶ Præterea, Omnia peccata in hoc conueniunt, quòd à deo auertunt. Ergo pro omnibus peccatis in dei recōciliationem vnum genus sacrificij debuit offerri.

¶ Præterea, Omnia animalia quæ offerebantur in sacrificium. vno modo offerebantur, scilicet occisa. non videtur ergo conueniens, quòd de terra enascentibus diuersimodè fiebat oblatio: nunc enim offerebantur spicæ, nunc simila, nunc panis, quandoque quidem coctus in clibano, quandoque in sartagine, quandoque in craticula.

¶ Præterea, Omnia quæ in vsum nostrum veniunt, à deo recognoscere debemus. Inconuenienter ergo præter animalium solū hæc deo offerebantur, panis, vinum, oleum, thus, sal.

¶ Præterea, Sacrificia corporalia exprimunt interius sacrificium cordis, quod homo spiritum suum offert deo. sed in interiori sacrificio plus est de dulcedine quam repræsentat mel quàm de mordacitate, quam repræsentat sal. Dicitur Eccles. 24. Spiritus meus super mel dulcis. Ergo inconuenienter prohibebatur in sacrificio apponi mel & fermentum, quod etiam facit panem sapidum, & præcipiebatur ibi apponi sal, quod est mordicatiuum, & thus, quod habet saporem amarum. Videtur ergo, quòd ea quæ pertinent ad cæremonias sacrificiorum, non habeant rationabilem causam.

¶ SED CONTRA est quod dicitur Leui 1. Oblata omnia adolebit sacerdos super altare in holocaustum. & odorem suauissimū Domino. Sed sicut dicitur Sap. 7. Neminem diligit deus, nisi qui cū sapientia inhabitat: ex quo potest accipi, quòd quicquid est deo acceptum est cum sapientia. Ergo ille cæremoniæ sacrificiorum cum sapientia erant velut habentes rationales causas.

CONCLVSIO.

¶ Omnium sacrificiorum, vt ad cultum dei ordinantur, causa suscipitur, vel vt his mens hominis ordinetur in deum, vel vt ab idolatria remoueretur: vt verò Christum figurabant, ex ipso omnium ratio sumenda est.

¶ RESPONDEO dicendum quòd sicut suprà dictum est, cæremoniæ veteris legis duplicem causam habebant, vnam scilicet literalem, secundum quod ordinabantur ad cultum dei: aliam verò figuralem, siue mysticam secundum quod ordinabantur ad figurandū Christum. Et ex vtraque parte potest conuenienter assignari causa eę remoniarum, quæ ad sacrificia pertinebant. secundum enim quod sacrificia ordinabantur ad cultum dei, causa sacrificiorum dupliciter accipi potest. Vno modo secundum quod per sacrificia repręsentabatur ordinatio mentis in deum ad quam excitabatur sacrificium offerens. ad rectam autem ordinationem mentis in deum, pertinet quod omnia quæ homo habet, recognoscat à deo tanquam à primo principio & ordinet in deum tanquam in vltimum finem & hoc repræsentabatur in oblationibus & sacrificijs: secundum quod homo ex rebus suis quasi in recognitionem, quòd haberet ea à deo, in honorem dei ea offerebat secundum quod dixit Dauid. 1. Paralip. 29. Tua sunt omnia, & quod de manu tua accepimus, dedimus tibi. & ideo in oblatione sacrificiorum protestabatur homo. quòd deus esset primum principium creationis rerum, & vltimus finis, ad quem essent omnia referenda. Et quia pertinet ad rectam ordinationem mentis in deum, vt mens humana non recognoscat aliud primum actorem rerum nisi solū deū, neq; in aliquo alio finem suum cōstituat: propter hoc prohibebatur in lege offerri sacrificiū alicui alteri nisi deo: secundū illud Exod. vigesimo secundo. Qui immolat dijs, occidetur, præter domino soli. & ideo de causa cæremoniarum circa sacrificia potest assignari ratio. Alio modo ex hoc, quòd per huiusmodi homines retrahebantur à sacrificijs idolorum: vnde etiam præcepta de sacrificijs nō fuerunt data populo Iudæorum, nisi postquam declinauit ad idolatriam, adorando vitulum conflatilem quasi huiusmodi sacrificia sint instituta vt populus ad sacrificandum promptus huiusmodi sacrificia magis deo quàm idolis offerret vnde dicitur Ierem. 7. Non sum locutus cum patribus vestris, & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocaustomatum & victimarum. Inter omnia autem dona, quæ deus humano generi iam per peccatum lapso dedit: præcipuum est, quòd dedit filium suum. vnde dicitur Io. 3. Sic deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in ipsum, nō pereat, sed habeat vitam æternam: & ideo Pontissimum sacrificium est quo ipse Christus seipsum obtulit deo in odorem suauitatis: vt dicitur ad Ephes. 5. & propter hoc omnia alia sacrificia offerebantur in veteri lege vt hoc vnum singulare & præcipuum sacrificium figuraretur tanquam perfectum per imperfecta: vt de Apostolus dicit ad Hebr. 10. quòd sacerdos veteris legis eadem sæpè offerebat hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata. Christus autem pro peccatis obtulit vnam in tempiternum. Et quia ex figurato sumitur ratio figuræ, ideo rationes sacrificiorum figuralium veteris legis sunt sumendę ex verò sacrificio Christi.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd deus non volebat huiusmodi sacrificia sibi offerri propter ipsas res, quæ offerebantur quasi eis indigeret. vnde dicitur Isaię primo. Holocausta arietum, & adipem pinguium. & sanguinem vitulorum & hircorum & agnorū nolui. sed volebat ea sibi offerri, vt suprà dictum est, tum ad excludendā idololatriam, tum ad significandum debitum ordinem mentis humanæ in deum, tum etiam ad significandum mysterium redemptionis humanæ per Christum.

¶ Ad secundum dicendum quòd quantum ad omnia prædicta ratio conueniens fuit quare ista animalia offerebantur deo in sacrificium, & non alia. Primo quidem ad excludendam idololatriam: quia omnia alia animalia offerebant idololatræ dijs suis, vel eis ad maleficia vtebantur, ista autem animalia apud Aegyptios cum quibus conuersati erant abominabilia erant ad occidendum vnde ea non offerebant in sacrificium dijs suis. vnde dicitur Exod. 8. Abominationes Aegyptiorum immolabimus Domino deo nostro oues enim colebant, hircos venerabantur quia in eorum figura dæmones apparebant. Bobus etiam vtebantur ad agriculturam, quam inter res sacras habebant. Secundo hoc conueniens erat ad prædictam ordinationem mentis in deum: & hoc dupliciter. Primo quidem, quia huiusmodi animalia maxime sunt, per quę sustentatur humana vita: & cum hoc mundissima sunt, & mundissimum habent nutrimentum alia verò animalia vel sunt syluestria, & non sunt communiter hominum vsui deputata: vel si sunt domestica, immundum habent nutrimentum vt porcus & gallina. solum autem id quod est purum deo est attribuendum. Huiusmodi autem aues specialiter offerebantur: quia habentur in copia in terra promissionis. Secundo, quia per immolationem huiusmodi animalium puritas mentis designatur: quia vt dicitur in gl. Leuit. Vitulum offerimus, cum carnis superbiam vincimus: agnum, cum irrationales motus corrigimus, hœdum, cum lasciuiam superamus. turturemdum castitatem seruamus: panes azymos cum in azymis sinceritatis epulamur. In columba verò manifestum est, quòd significatur castitas & simplicitas mentis. Tertio verò conueniens fuit hæc animalia offerri in figuram Christi: quia vt in eadem gloss. dicitur, Christus in vitulo offertur propter virtutem crucis, in agno propter innocentiam: in ariete, propter principatum: in hirco propter similitudinem carnis peccati. In turture & columba duarum naturarum coniunctio monstrabatur: vel in turturæ castitas, in columba charitas significabatur: in similagine aspersio credentium per aquam baptismi figurabatur.

¶ Ad tertium dicendum quod pisces, qui in aqua viuunt, magis sunt alieni ab homine quàm cætera animalia quæ viuunt in aere, sicut & homo & iterum pisces ex aqua extracti statim moriuntur: vnde non poterant in templo offerri sicut alia animalia.

¶ Ad quartum dicendum, quod in turturibus meliores sunt maiores, quam pulli, in columbis autem econuerso. & ideo vt Rabbi Moyses dicit, mandantur offerri turtures & pulli columbarum: quia omne quod est optimum, deo est attribuendum.

¶ Ad quintum dicendum quod animalia in sacrificium oblata occidebantur, quia veniunt in vsum hominis occisa secundum quod à deo dantur homini ad esum, & ideo etiam igni cremabantur: quia per ignem decocta fiunt apta humano vsui. Similiter etiam per occisionem animalium significatur destructio peccatorum: & quòd homines erant digni occisione pro peccatis suis, ac si illa animalia loco eorum occiderentur ad significādam expiationem peccatorum. Per occisionem etiam huiusmodi animalium significabatur occisio Christi.

¶ Ad sextum dicendum quòd specialis modus occidendi animalia immolata determinabatur in lege ad excludendum alios modos quibus idolatræ animalia idolis immolabant. Vel etiam, vt Rabbi Moyses dicit, lex elegit genus occisionis quo animalia minus affligebantur occisa: per quod etiam excludebatur, & immisericordia offerentium & deteriora animalium occisorum.

¶ Ad septimum dicendum, quod quia animalia maculosa solent haberi contemptui etiam apud homines, ideo prohibitum est, ne deo in sacrificium offerentur: propter quod etiam prohibitum erat, ne mercedem prostibuli, aut prętium carnis in domum dei offerent, & eadem etiam ratione non offerebant animalia ante septimum diem quia talia animalia erant quasi abortiua nondum plene consistentia propter teneritudinem.

¶ Ad octauum dicendum, quod triplex erat sacrificiorũ genus, quoddam erat, quod totum comburebatur. & hoc dicebatur holocaustum quasi totum incensum huiusmodi enim sacrificium offerebatur deo specialiter ad reuerentiam maiestatis ipsius, & amorem bonitatis eius & conueniebat perfectionis statui in impletione consiliorum: & ideo totum comburebatur, vt sicut totum animal resolutum in vaporem, sursum ascendebat, ita etiam significaretur totum hominem & omnia quæ ipsius sunt, dei dominio esse subiecta, & ei esse offerenda. Aliud autem erat sacrificium pro peccato, quod offerebatur deo ex necessitate remissionis peccati: & conueniebat statui pœnitentium in satisfactione peccatorum, quod diuidebatur in duas partes. Nam vna pars eius comburebatur: altera vero cedebat in vsum sacerdotũ ad significandum, quod expiatio peccatorum fit à deo per ministerium sacerdotum, nisi quando offerebatur sacrificium pro peccato totius populi, vel specialiter pro peccato sacerdotis: tunc enim totum comburebatur, non enim debebant in vsum sacerdotum venire ea, quæ pro peccato eorum offerrebantur, vt nihil peccati in eis remaneret. & quia hoc non esset satisfactio pro peccato: si enim cederet in vsum eorum, pro quorum peccatis offerebatur idem esse videretur, ac si non offerretur. Tertium sacrificium vocabatur hostia pacifica, quæ offerebatur deo vel pro gratiarum actione, vel pro salute & prosperitate offerentium ex debito beneficij vel accipiendi, vel accepti. Et conuenit statui proficientium in impletione mandatorum. & ista diuidebantur in tres partes. Nam vna pars intendebatur ad honorem dei, alia pars cedebat in vsum sacerdotum, tertia verò pars in vsum offerentium, ad significandum, quod salus hominis procedit à deo dirigentibus ministris dei, & cooperãtibus ipsis hominibus qui saluantur.

¶ Hoc autem generaliter obseruabatur, quòd sanguis & adeps non veniebant neque in vsum sacerdotum, neque in vsum offerentium: sed sanguis effundebatur ad crepitudinem altaris in honorem dei, adeps verò adurebatur in igne. Cuius ratio vna quidem fuit ad excludendam idololatriam. Idololatræ enim bibebant de sanguine victimarum, & comedebant adipes, secundum illud Deuteronom. 32. De quorum victimis comedebant adipes, & bibebant vinum libaminum. Secunda ratio est ad informationẽ humanæ vitæ. Prohibebatur enim eis vsus sanguinis ad hoc quod horrerent humani sanguinis effusionem: vnde dicitur Genes. 9. Carnem cum sanguine non comedetis: sanguinem enim animarum vestrarum requiram. Esus verò adipum prohibebatur eis ad vitandam lasciuiam: vnde dicitur Ezech. 34. Quod crassum erat occidebatis. Tertia verò ratio est propter reuerentiam diuinam: quia sanguis est maximè necessarius ad vitam, ratione cuius dicitur anima esse in sanguine: adeps autem abundantiam nutrimenti demonstrat. & ideo vt ostenderetur, quòd à deo nobis est & vita, & omnis bonorum sufficientia ad honorem dei effundebatur sanguis, & adurebatur adeps. Quarta ratio est: quia per hoc figurabatur effusio sanguinis Christi, & pinguedo charitatis eius per quam se obtulit deo pro nobis De hostijs autem pacificis in vsum sacerdotis cedebat pectusculum, & armus dexter, ad excludendum quandam diuinationis speciem, quæ vocatur spatulamantia: quia scilicet in spatulis animalium immolatorum diuinabant, & similiter in osse pectoris: & ideo ista offerentibus subtrahebantur. Per hoc etiam significabatur, quod sacerdoti erat necessaria sapientia cordis ad instruendum populum quod significabatur per pectus, quod est tegmẽtum cordis. & etiam fortitudo ad sustentandum defectus, quæ significatur per armum dextrum.

¶ Ad nonum dicendum, quòd quia holocaustum erat perfectissimum inter sacrificia, ideo non offerebatur in holocaustum nisi masculus: nam fœmina est animal imperfectum. Oblatio autem turturum aut columbarum erat propter paupertatem offerentium: quia maiora animalia offerre non poterant. & quia hostiæ pacificæ gratis offerebantur, & nullus eas offerre cogebatur, nisi spontaneus: ideo huiusmodi aues non offerebantur inter hostias pacificas: sed inter holocausta, & hostias pro peccato quas quandoque oportebat offerre. Aues etiam huiusmodi propter altitudinem volatus congruunt perfectioni holocaustorum, & etiam hostijs pro peccato: quia habẽt gemitum pro cantu.

¶ Ad decimum dicendum, quòd inter omnia sacrificia holocaustum erat præcipuum: quia totum comburebatur in honorem dei: & nihil ex eo comedebatur. Secundum verò locum in sanctitate tenebat hostia pro peccato, quæ comedebatur solum in atrio à sacerdotibus in ipsa die sacrificij. Tertium verò gradum tenebant hostiæ pacificæ pro gratiarum actione, quæ comedebantur ipso die, sed vbique in Ierusalem. Quartum verò locum tenebant hostiæ pacificæ ex voto, quarum carnes poterant etiam in crastino comedi. Et est ratio huius ordinis: quia maxime obligatur homo deo propter eius maiestatem, secundo propter offensam commissam, tertio propter beneficia iam suscepta, quarto propter beneficia separata.

¶ Ad vndecimum dicendum, quòd peccata aggrauantur ex statu peccantis: vt suprà dictum est. & ideo alia hostia mandabatur offerri pro peccato sacerdotis & principis, vel alterius priuatæ personæ. Est autem attendendum, vt Rabbi Moyses dicit, quòd quanto grauius erat peccatum, tanto vilior species animalis offerebatur pro eo. vnde capra, quod est vilissimum animal, offerebatur pro idololatria, quod est grauissimum peccatum: pro ignorantia verò sacerdotis, offerebatur vitulus: pro negligentia autem principis, hircus.

¶ Ad duodecimum dicendum, quòd lex in sacrificijs prouidere voluit paupertati offerentium: vt qui non posset habere animal quadrupes, saltem offerret aues: quam qui habere non posset, saltem offerret panem. & si hunc habere non posset, saltem offerret farinam, vel spicas. Causa verò figuralis est, quia panis significat Christum qui est panis viuus, vt dicitur Ioan. 6. Qui quidem erat velut in spica pro statu legis naturæ in fide patrum: erat autem sicut similia in doctrina legis prophetarum: erat autem sicut panis formatus post humanitatem assumptam, coctus igne, id est, formatus Spiritu sancto in cli bano vteri Virginis, qui etiam fuit coctus in sartagine per labores quos in mundo sustinebat: in cruce verò quasi in craticula adustus.

¶ Ad decimumtertium dicendum, quòd ea, quæ in vsum hominis veniunt de terræ nascentibus, vel sunt in cibum, & de eis offerebatur panis: vel sunt in potum, & de his offerebatur vinum: vel sunt in condimentum, & de his offerebatur oleum & sal: vel sunt in medicamentum, & de his offerebatur thus, quod est aromaticum & consolidativum. Per panem autem figuratur caro Christi: per vinum autem sanguis eius, per quem redempti sumus: oleum figurat gratiam Christi, sal scientiam, thus orationem.

¶ Ad decimũquartum dicendum, quòd mel non offerebatur in sacrificijs dei, tum quia consueuerat offerri in sacrificijs idolorum, tum etiam ad excludendam omnem carnalem dulcedinem & voluptatem ab his qui deo sacrificare intendunt. Fermentum verò non offerebatur ad excludendam corruptionem: & fortè etiam in sacrificijs idolorum solitum erat offerri. Sal autem offerebatur, quia impedit corruptionem putrædinis. sacrificia autem dei debent esse incorrupta. & etiam quia in sale significatur discretio sapientiæ, vel etiam mortificatio carnis. Thus autem offerebatur deo ad designandam deuotionem mentis, quę est necessaria offerentibus, & etiam ad designandum odorem bonæ famæ. Nam thus & pingue est, & odoriferum: & quia sacrificium zelotipię non procedebat ex deuotione, sed magis ex suspicione, ideo in eo offerebatur thus.

ARTICVLVS IIII.

¶ Virum assignari possit certa ratio cæremoniarum, quæ ad sacra pertinent.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quod cæremoniarum vete. leg. quæ ad sacra pertinent sufficiens ratio assignari non possit. dicit enim Paulus Actuum 17. Deus qui fecit mundum & omnia quæ in eo sunt: hic cæli & terræ cum sit dominus non in manufactis templis habitat: inconuenienter igitur ad cultum dei tabernaculum vel templum in lege veteri est institutum.

¶ Præterea, Status veteris legis non fuit immutatus nisi per Christum, sed tabernaculum designabat statum veteris legis. Non ergo debuit mutari per ædificationem alicuius templi.

¶ Præterea, Diuina lex præcipuè debet homines inducere ad diuinum cultum, sed ad augmentum diuini cultus pertinet, quòd fiant multa altaria & multa templa. sicut patet in noua lege. Ergo videtur quod etiam in veteri lege non debuit esse solum vnum templum aut vnum tabernaculum: sed multa.

¶ Præterea, Tabernaculum seu templum ad cultum dei ordinabatur: sed in deo præcipuè oportet venerari vnitatem & simplicitatem. Non videtur igitur fuisse conueniens, vt tabernaculum seu templum per quædam vela distingueretur.

¶ Præterea, Virtus primi mouentis, quæ est deus, primo apparet in parte Orientis, à qua parte incipit primus motus: sed tabernaculum fuit institutum ad dei adorationem. Ergo debebat esse dispositum magis versus Orientem, quàm versus Occidentem.

¶ Præterea, Exod. 20. Dominus præcepit, vt non facerent sculptile neque aliquam similitudinem. inconuenienter igitur in tabernaculo vel in templo fuerant sculptæ imagines Cherubin: similiter etiam & arca, & propitiatorium, & candelabrum, & mensa, & duplex altare sine rationabili causa ibi fuisse videntur.

¶ Præterea, Dominus præcepit Exo. 20. Altare de terra facietis mihi: & iterum. Non ascendes ad altare meum per gradus: inconuenienter igitur mandatur postmodum altare fieri de lignis auro vel ere contectis, & tantæ altitudinis, vt ad illud nisi per gradus ascendi non possit. Dicitur enim Exod. 27. Facies altare de lignis sethim. quod habebit quinque cubitos in longitudine, & totidem in latitudine, & tres cubitos in altitudine & operis illud ære. & Exod. 30. dicitur. Facies altare ad adolendum thymiamata de lignis sethim; vestiesque illud auro purissimo.

¶ Præterea, In operibus dei nihil debet esse superfluum: quia nec in operibus naturæ aliquid superfluum inuenitur: sed vni tabernaculo vel domui sufficit vnum operimentum. inconuenienter igitur tabernaculo fuerunt apposita multa tegumenta, scilicet cortinæ, saga cilicina, pelles arietum rubricatæ, & pelles hyacinthinæ.

¶ Præterea, Consecratio exterior interiorem sanctitatem significat: cuius subiectum est anima. inconuenienter igitur tabernaculum & eius vasa consecrabantur, cum essent quædam corpora inanimata.

¶ Præterea, In psalm. dicitur, Benedicam dominum in omni tempore semper laus eius in ore meo. sed solennitates instituuntur ad laudandum deum. Non ergo fuit conueniens, vt aliqui certi dies statuerentur ad solennitates peragendas: sic igitur videtur quòd cæremoniæ sacrorum conuenientes causas non haberent.

¶ SED CONTRA est, quòd Apostolus dicit ad Heb. 8 quòd illi qui offerunt secundum legem munera, exemplari & vmbræ deseruiunt cælestium, sicut responsum est Moysi cum consummaret tabernaculum, Vide, inquit, omnia facito secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est: sed valde rationabile est, quod imaginem cœlestium repræsentat. ergo cæremoniæ sacrorum rationabilem causam habebant.

CONCLVSIO.

¶ Vt deum homines reuererentur, oportuit aliqua tempora, loca, & speciales ministros ad cultum dei deputari, vt ei sacrificia, quibus Christum perfectius repræsentarent.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd totus exterior cultus dei ad hoc præcipuè ordinatur, vt homines deum in reuerentia habeant. Habet autem hoc humanus affectus, vt ea quæ communia sunt, & non distincta ab alijs, minus reuereatur, ea verò quæ habent aliquam excellentiæ discretionem, ab alijs magis admiretur & reuereatur. Et inde etiã hominũ cõsuetudo inoleuit vt reges & principes, quos oportet inreuerẽtia haberi à subditis, & præcipuè in festibus ornentur, & etiã ampliores & pulchriores habitationes possideant. Et propter hoc oportuit, vt aliqua specialia tempora, & speciale tabernaculum, & specialia vasa, & speciales ministri ad cultum dei ordinarentur: vt per hoc animi hominum ad maiorem dei reuerentiam adducerentur.

¶ Similiter etiam status veteris legis, sicut dictum est, institutus erat ad figurandum mysterium Christi. Oportet autem esse aliquid determinatum id, per quod aliquid figurari debet vt scilicet eius aliquam similitudinem repræsentet. & ideo oportuit aliqua specialia obseruari in his, quæ pertinent ad cultum dei.

Datum plis & cælestibus rebus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd cultus dei duo respicit, scilicet deum, qui colitur, & homines colentes, ipse igitur deus qui colitur, nullo corporali loco clauditur: vnde propter ipsum non oportuit speciale tabernaculum fieri aut templum. Sed homines ipsum colentes corporales sunt, & propter eos oportuit speciale tabernaculum vel templum instrui ad cultum dei propter duo. Primo quidem, vt ad huiusmodi locum conuenientes cum hac cogitatione, quòd deputaretur ad colendum deum, cum maiori reuerentia accederent. Secundo, vt per dispositionem talis templi vel tabernaculi significarentur aliqua pertinentia ad Ecclellentiam diuinitatis vel humanitatis Christi. & hoc est quod Salomon dicit 3. Reg. 8. Si cœlum & cœli cœlorum te capere non possunt, quanto magis domus hæc, quam ædificaui tibi & postea subdit, Sint oculi tui aperti super domum hanc, de qua dixisti, Erit nomen meum ibi, vt exaudias deprecationem serui tui, & populi tui Israel. Ex quo patet, quòd domus sanctuarij non est instituta ad hoc quòd deum capiat, quasi localiter inhabitantem, sed ad hoc quòd nomen dei inhabitet ibi, id est, vt notitia dei ibi manifestetur per aliqua, quæ ibi fiebant vel dicebantur: & quòd propter reuerentiam loci orationes fierent ibi magis exaudibiles ex deuotione orantium.

Templa & tabernacula.

¶ Ad secundum dicendum, quòd status veteris legis non fuit immutatus ante Christum quantum ad impletionem legis, quæ facta est solum per Christum: est tamen immutatus quantum ad conditionem populi, qui erat sub lege nam primo populus fuit in deserto non habens certam mansionem, postmodum autem habuerunt varia bella cum finitimis gentibus. Vltimo autem tempore Dauid regis & Salomonis populus ille habuit quietiss. mum statum. & tunc primo ædificatum fuit templum in loco, quem designauerat Abraham ex diuina demonstratione, ad immolandum. Dicitur enim Gen. 20. quòd Dominus mandauit Abrahæ vt offerret filium suum in holocaustum super vnum montiũ, Quem monstrauero tibi: & postea dicit quòd appellauit nomen illius loci, Dominus videt. quasi secundum dei præuisionem esset locus ille electus ad cultum diuinum: propter quod dicitur Deut. 12. Ad locum quem elegerit Dominus deus vester, venietis & offeretis holocausta & victimas vestras.

¶ Locus autem ille designari non debuit per ædificationem templi ante tempus prædictum propter tres rationes, quas Rabbi Moyses assignat. Prima est, ne Gentes appropriarent sibi locum illum. Secunda est, ne Gentes ipsum destruerent. Tertia verò ratio est ne quælibet tribus vellet habere locum illum in sorte sua: & propter hoc orirentur lites & iurgia. & ideo non fuit ædificatum templum, donec haberent regem, per quem posset huiusmodi surgium compesci. antea verò ad cultum dei erat ordinatum tabernaculum portatile per diuersa loca, quasi hondum existente determinato loco diuini cultus. Et hæc est ratio literalis diuersitatis tabernaculi & templi. Ratio autem figuralis esse potest: quia per hęc duo significatur duplex status. Per tabernaculum enim, quod est mutabile, significatur status præsentis vitæ mutabilis. Per templum verò, quod erat fixum & stans, significatur status futuræ vitæ, quæ omnino immutabilis est. & propter hoc in ædificatione templi dicitur, quòd non est auditus sonitus mallei vel securis, ad significandum, quod omnis perturbationis tumultus longe erit à statu futuro. Vel per tabernaculum significatur status veteris legis. Per templũ autem à Salomone constructum, id est, in sancta introibant sacerdotes quotidie: non autem populus, qui solum ad atrium accedebat quia ipsa corporalia populus percipere potest, ad interiores autem eorum rationes soli Sapientes * per considerationem attingere possunt. secundum verò rationem figuralem per exterius tabernaculum, quod dicitur Sancta, significatur status veteris legis, vt Apostolus dicit ad Hebr. 9. quia illud tabernaculũ semper introibant Sacerdotes sacrificiorum officia consummantes. Per interius verò tabernaculum, quod dicitur Sancta sanctorum, significatur vel cælestis gloria, vel etiam status spiritualis nouæ legis, qui est quædam inchoatio futuræ gloriæ, in quem statum nos Christus introduxit, quod figurabatur per hoc, quòd summus sacerdos semel in anno solus in Sancta sanctorum introibat. velum autem figurabat spiritualium occultationem sacrificiorum in veteribus sacrificijs, quod velum quatuor

De alijs.

De velo tabernaculi, & tabernaculo.

** Alias, sacerdotes.*

coloribus erat ornatum, byssо quidem ad designandam carnis puritatem: purpura autem ad figurandum passiones, quas sancti sustinuerunt pro deo: cocco bis tincto ad significandam charitatem geminam dei & proximi: hyacintho autem significabatur celestis meditatio. Ad statum autem veteris legis aliter se habebat populus, & aliter sacerdotes. Nam populus ipsa corporalia sacrificia considerabat, quæ in atrio offerebantur, sacerdotes verò rationem sacrificiorum considerabant, habentes fidem magis explicitam de mysterijs Christi: & ideo intrabant in exteriùs tabernaculum, quod etiam quodam velo distinguebatur ab atrio: quia quædam erant velata populo circa mysterium Christi, quæ sacerdotibus erant nota: non tamen erant eis plene revelata, sicut postea in nouo testamento, vt habetur Ephe. 3.

De loco adorationis.

¶ Ad quintum dicendum, quòd adoratio ad occidentem fuit introducta in lege, ad excludendam idololatriam: nam omnes Gentiles in reuerentiam solis adorabant ad Orientem: vnde dicitur Ezech. 8. quòd quidam habebant dorsa contra templum Domini, & facies ad Orientem: & adorabant ad Ortum solis: vnde ad hoc excludendum tabernaculum habebat Sancta sanctorum ad Occidentem: vt versus Occidentem adorarent. Ratio etiam figuralis esse potest: quia totus status prioris tabernaculi ordinabatur ad significandū mortem Christi, quæ figuratur per Occasum, secundum illud Psal. Qui ascendit super Occasum, Dominus nomen illi.

De his quæ erant in tabernaculo.

¶ Ad sextum dicendum, quòd eorum quæ in tabernaculo continebantur, ratio reddi potest & literalis & figuralis. Literalis quidem per relationem ad cultum diuinum. Et quia dictum est, quòd per tabernaculum interius, quod dicebatur Sancta sanctorum, significabatur seculum altius spiritualium substantiarum: ideo in illo tabernaculo tria continebantur, scilicet arca testamenti, in qua erat vrna habens manna, & virga Aaron, quæ fronduerat, & tabulæ, in quibus erant scripta decem præcepta legis. Hæc autem arca sita erat inter duos cherubim, qui se mutuis vultibus respiciebant & super aream erat. quædam tabula lapidea, quæ dicebatur propitiatorium super alas cherubim: quasi ab ipsis cherubim portaretur: aeſi imaginaretur, quòd illa tabula esset sedes dei: vnde & propitiatorium dicebatur, quasi exinde populo propitiaretur ad præces summi sacerdotis: & ideo quasi portabatur à cherubim, quasi deo obsequentibus: arca verò testimonii erat tanquam scabellum sedentis supra propitiatorium. Per hæc autem tria designantur tria, quæ sunt in illo altiori seculo, scilicet deus qui super omnia est. & inconprehensibilis omni creaturæ: & propter hoc nulla similitudo eius ponebatur, ad repræsentandam eius inuisibilitatem: sed ponebatur quædam figura sedis eius: quia scilicet creatura comprehensibilis est, quæ est subiecta deo sicut sedes sedenti. Sunt etiam in illo altiori seculo spirituales substantiæ quæ angeli dicuntur & hi significantur: per duos cherubim, mutuo se respicientes, ad designandam concordiam eorum adinuicem: secundum illud Iob 25. Qui facit concordiam in sublimibus. Et propter hoc etiam non fuit vnus tantum cherubim vt designaretur multitudo cælestium spirituū & excluderetur cultus eorum ab his, quibus præceptum erat, vt solum vnū deū colerent. Sunt etiam in illo intelligibili seculo rationes omnium eorum, quæ in hoc seculo perficiuntur quodammodo clausæ: sicut rationes effectuum claudūtur in suis causis, & rationes artificiatorum in artifice: & hoc significabatur per aream. in qua repræsentabantur per tria ibi contenta tria, quæ sunt potissima in rebus humanis scilicet sapientia, quæ repræsentabatur per tabulas testamenti: potestas regiminis, quæ repræsentabatur per virgam Aaron: vita quæ repræsentabatur per mannā, quod fuit sustentamentum vitæ. Vel per hæc tria significabantur tria deo attributa, scilicet sapientia in tabulis, potentia in virga, bonitas in manna: tum propter dulcedinem, tum quia ex dei misericordia est populo suo datum: & ideo in memoriam diuinæ misericordiæ conseruabatur: & hæc tria etiam figurata sunt in visione Isaiæ. Vidit enim Dominum sedentem super solium excelsum & elevatum, & Seraphim assistentes, & domum impleri à gloria dei, vnde & Seraphim dicebant, Plena est omnis terra gloria eius: & sic similitudines Seraphim non ponebatur ad cultum, quod prohibebatur primo legis præcepto, sed in signum ministerij, vt dictum est.

¶ In exteriori verò tabernaculo, quod significabat præsens seculum, continebantur etiam tria scilicet altare thymiamatis, quod directè erat contra aream: mensa autem propositionis, super quam 12. panes apponebātur, erat posita ex parte Aquilonari: candelabrum verò ex parte Australi. Quæ tria videntur respondere tribus, quæ erant in arca clausa: sed magis manifeste eadem repræsentabant: oportet enim rationes rerum ad manifestiorē demonstrationem perduci, quām sint in mente diuina & angelorum ad hoc, quòd homines sapientes eas cognoscere possint: qui significantur per sacerdotes ingredientes tabernaculum. In candelabro igitur designabatur sicut in signo sensibili sapientia, quæ intelligibilibus verbis exprimebatur in tabulis. Per altare verò thymiamatis significabatur officium sacerdotum, quorum erat populum ad deum reducere: & hoc etiam significabatur per virgam: nam in illo altari incendebatur thymiama boni odoris: per quod significabatur sanctitas populi acceptabilis deo. Dicitur enim Apoc. 7. quod per fumum aromatum significantur iustificationes sanctorum. Conuenienter autem sacerdotalis dignitas in arca significabatur per virgam, in exteriori verò tabernaculo per altare thymiamatis: quia sacerdos mediator est inter deum & populum, regens populum per potestatem diuinam, quam virga significat, & fructum sui regiminis scilicet sanctitatem populi acceptā deo offerre, quasi in altari thymiama tis. Per mensam autem significatur temporale nutrimentum vitæ, sicut & per manna: sed hoc est inconuenientius & grossius nutrimentum, illud autem suauius & subtilius. Conuenienter autem candelabrum ponebatur ex parte Australi: mensa autem ex parte Aquilonari quia Australis pars est dextera pars mundi, Aquilonaris autem sinistra vt dicitur in 2. De cæ. & mun. sapientia autem pertinet ad dextram, sinistram, cætera spiritualia bona: temporalem autem nutrimentum ad sinistram, secundum illud Prouerb. 3. In sinistra illius diuitiæ & gloria. Potestas autem sacerdotalis media est inter temporalem & spiritualem sapientiam: quia per eam & spiritualis sapientia, & temporalis dispensantur.

¶ Potest autem & horum alia ratio assignari magis literalis. In arca enim continebātur tabulæ legis, ad tollendam legis obliuionem: vnde dicitur Exod. 24. Dabo tibi duas tabulas lapideas, & legem ac mandata, quæ scripsi, vt doceas filios Israel. Virga verò Aaron ponebatur ibi ad comprimendam dissentionem populi de sacerdotio Aaron: vnde dicitur Numeri. 17. Refer virgam Aaron in tabernaculum testimonij, vt reseruetur in signū rebelliū filiorū Israel. Manna autē conseruabatur in arca ad commemorandum beneficium, quod Dominus præstitit filijs Israel in deserto: vnde dicitur Exo. 16. Implegomer ex eo, & custodiatur in futuras retro generationes, vt norint panes, quibus alui vos in solitudine. Candelabrum verò erat institutum ad honorificentiam tabernaculi: pertinet enim ad magnificentiam domus, quod sit bene luminosa. Habebat autem candelabrum septem calamos, vt Iosephus dicit, ad significandum septem planetas quibus totus mundus illuminatur: & ideo ponebatur candelabrum ex parte Australi: quia ex illa parte est nobis planetarum cursus. Altare verò thymiamatis erat institutum: vt iugiter in tabernaculo esset fumus boni odoris: tum propter venerationem tabernaculi, tum etiam in remedium foetoris, quem oportebat accidere ex effusione sanguinis & occisione animalium. Ea enim, quæ sunt fœtida despiciuntur quasi vilia: quæ verò sunt boni odoris, homines magis appretiantur. Mensa autem apponebatur ad significandum, quòd sacerdotes templo seruientes, in templo victum habere debebāt: vnde duodecim panes super positos mensā, in memoriam duodecim tribuum, solis sacerdotibus edere licitum erat: vt habetur Matth. 12. Mensa autem non ponebatur directè in medio ante propitiatorium ad excludendum ritum idololatriæ: nam Gentiles in sacris Lunæ proponebant mensam coram idolo Lunæ, vnde dicitur Iere. 7. Mulieres conspergunt adipem, vt faciant placentas reginæ cæli. In atrio verò extra tabernaculum continebatur altare holocaustorum, in quo offerebantur deo sacrificia de his, quæ erant à populo possessa: & ideo in atrio poterat esse populus, qui huiusmodi deo offerebat per manus sacerdotum: sed ad interius altare, in quo ipsa deuotio & sanctitas populi offerebatur, nō poterant accedere nisi Sacerdotes, quorum erat deo offerre populum. Est autem hoc altare extra tabernaculum in atrio constitutum ad removendum cultum idololatriæ: nam Gentiles infra templa altaria constituebant ad immolandum idolis.

¶ Figuralis verò ratio omnium horum assignari potest ex relatione tabernaculi ad Christum, qui figurabatur. Est autem considerandum, quòd ad designandam imperfectionem legalium figurarum diuersæ figuræ fuerunt institutæ in templo ad significandum Christum. Ipse enim significatur per propitiatorium, quia ipse est propitiatio peccatis nostris, vt dicitur primæ Ioannis secundo. Et conuenienter hoc propitiatorium à cherubim portatur: quia de eo scriptum est, Adorent eum omnes angeli dei: vt habetur Heb. 1. Ipse etiam significatur per arcam: quia sicut arca erat cōstructa de lignis sethim, ita corpus Christi de membris purissimis constabat. Erat autem deaurata: quia Christus fuit plenus sapientia & charitate: quæ per aurū significatur. Intra arcam autem erat vrna aurea, id est, sancta anima habens mannā, id est, omnem plenitudinem sanctitatis & diuinitatis. Erat etiam in arca virga, id est, potestas sacerdotalis: quia ipse est factus sacerdos in æternū, quasi per huiusmodi consecrationem diuino cultui deputatam.

¶ Figuralis autem ratio horum festorum est, quia per iuge sacrificium agni figuratur perpetuitas Christi qui est agnus dei, secundum illud Heb. vltimo, Iesus Christus heri & hodie, ipse & in secula. Per sabbatum autem designatur spiritualis requies nobis data per Christum, vt habetur ad Hebr. 4. Per Neomeniam autem, quæ est intensio nouæ Lunæ, significatur illuminatio primitiuæ ecclesiæ per Christum eo predicante & miracula faciente. Per festum autem Pentecostes significatur descensus Spiritus sancti in Apostolos. Per festum autem tubarum significatur predicatio Apostolorum. Per festum autem expiationis significatur prædicatio Apostolorum. Per festum autem expiationis significatur emundatio à peccatis populi Christiani. Per festum autem tabernaculorum peregrinatio eorum in hoc mundo in quo ambulant in virtutibus proficiendo. Per festum autem cœtus atque collectæ significatur congregatio fidelium in regno cælorum: ideo istud festum dicebatur sanctissimum esse. Et hæc tria festa erant continua admiuicem: quia oportet expiatos à vitiis proficere in virtute quousque perueniant ad dei visionem, vt dicitur in Psalm.

tis: quia per ipsum oportet nos deo offerre omnia virtutum opera, siue illa, quibus carnem affligimus; quæ offeruntur quasi in altari holocaustorum, siue illa, quæ maiore mentis perfectione per spiritualia perfectorum desideria deo offeruntur in Christo quasi in altari thymiamatis: secundum illud ad Heb. vltim. Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper deo.

¶ Ad septimum dicendum, quòd Dominus præcepit altare construi ad sacrificia & munera offerenda in honorem dei, & substentationem ministrorum, qui tabernaculo deseruiebant. De constructione autem altaris datur à Domino duplex præceptum. Vnum quidem in principio legis Exod. 20. vbi Dominus mandauit, quòd facerent altare de terra, vel saltem de lapidibus non sectis. & iterum quòd non facerent altare excelsum, ad quod oporteret per gradus ascendere: & hoc ad detestandum idololatriæ cultum: Gentiles enim idolis construebant altaria ornata & sublimia, in quibus credebant aliquid sanctitatis & numinis esse: propter quod etiam Dominus mandauit Deute. 16. Non plantabis lucum & omnem arborem iuxta altare domini dei tui. Idololatræ enim consueuerunt sub arboribus sacrificare, propter amœnitatem & umbrositatem.

De Aduersus ea, quæ obstruunt.

¶ Quorum etiam præceptorum ratio figuralis fuit: quia in Christo qui est nostrum altare, debemus confiteri veram carnis naturam quātum ad humanitatem, quod est altare de terra facere: & quantum ad diuinitatem debemus in eo confiteri patris æqualitatem quod est non ascendere per gradus ad altare. Nec etiam iuxta Christum debemus admittere doctrinam Gentilium ad lasciuiam prouocantem. Sed facto tabernaculo ad honorem dei, non erant timendæ huiusmodi occasiones idololatriæ. & ideo Dominus mandauit, quòd fieret altare holocaustorum de ære, quod esset omni populo conspicuum & altare thymiamatis de auro, quod soli Sacerdotes videbant. Nec erat tanta præcisitas ęris, vt per eius copiam populus ad aliquam idololatriam prouocaretur. Sed quod Exod. 20. ponitur pro ratione huius præcepti, Non ascendes per gradus ad altare meum, id quod subditur, Ne reueletur turpitudo tua, consideranda est quòd hoc etiam fuit institutum ad excludendam idololatriam: nam in sacris priapi sua pudenda Gentiles populo denudabant. postmodum autem indictus est sacerdotibus seminalium vsus ad tegmen pudendorum. & ideo sine periculo institui poterat tanta altaris altitudo, vt per aliquos gradus ligneos non stantes, sed portatiles in hora sacrificij sacerdotes ad altare ascenderent, sacrificia offerentes.

De operimentis tabernaculi.

¶ Ad octauum dicendum, quòd corpus tabernaculi constabat ex quibusdam tabulis in longitudinem erectis, quæ quidem interius tegebantur quibusdam cortinis ex quatuor coloribus variatis, scilicet de byssо retorta, & hyacintho, ac purpura, coccoque bis tincto, sed huiusmodi cortine tegebant solum latera tabernaculi. In tecto autem tabernaculi erat operimentum vnum de pellibus hyacinthinis: & super hoc aliud de pellibus arietum rubricatis: & desuper tertium de quibusdam sagis cilicinis, quæ non tantum operiebant tectum tabernaculi, sed etiam descendebant vsque ad terram, & tegebant tabulas tabernaculi exterius. Horum autem operimentorum literalis in communi erat ornatus & protectio tabernaculi, vt in reuerentia haberetur. In speciali verò secundum quosdam per cortinas designabatur cælum sydereum, quod est diuersis stellis variatum, per saga aquæ, quę sunt supra firmamentum, per pelles rubricatas cælum emphyreum, in quo sunt angeli: per hyacinthinas cælum sanctæ trinitatis.

¶ Figuralis autem ratio horum est, quia per tabulas, ex quibus constituebatur tabernaculum, significantur Christi fideles ex quibus construitur ecclesia. Tegebantur autem interius tabulæ cortinis quatuor coloribus, quia fideles interius ornantur quatuor virtutibus, nā in byssо retorta (vt glossa dicit) significatur caro castitate retinens: in hyacintho mens superna cupiens, in purpura, caro passionibus subiacens: in cocco bis tincto, mens inter passiones dei & proximi dilectione præfulgens. Per operimenta verò tecti designantur prælati & doctores, in quibus debet renitere cælestis conuersatio, quod significatur per pelles hyacinthinas: promptitudo ad martyrium, quod significant pelles rubricatæ: austeritas vitæ & tolerantia aduersorum, quæ significantur per saga cilicina, quę erant exposita ventis & pluuijs, vt gloss. dicit.

De sacrificiis altaris & sanctificatione tabernaculi.

¶ Ad nonum dicendum, quòd sanctificatio tabernaculi & vasorum eius habebat causam literalem, vt in maiori reuerentia haberetur: quasi per huiusmodi consecrationem diuino cultui deputatam.

¶ Figuralis autem ratio est, quia per huiusmodi sanctificationem significatur spiritualis sanctificatio viuentis tabernaculi, scilicet fidelium, ex quibus constituitur ecclesia Christi.

¶ Ad decimum dicendum, quòd in veteri lege erant septem solennitates temporales, & vna continua: vt potest colligi Numeri 28. & 29. Erat enim quasi continuum festum, quia quotidie mane & vespere immolabatur agnus, & per illud continuum festum iugis sacrificij repræsentabatur perpetuitas diuinę beatitudinis. Festorum autem temporalium primum erat, quod iterabatur qualibet septimana, & hæc erat solennitas sabbati, quod celebrabatur in memoriam creationis rerum, vt suprà dictum est. Alia autem solennitas, iterabatur quolibet mense, scilicet festum Neomeniæ: quòd celebrabat ad commemorandum opus diuinæ gubernationis. Nam hæc inferiora præcipue variantur secundum motum Lunæ: & ideo celebrabatur hoc festum in nouitate Lunę, non autem in eius plenitudine, ad euitandam idololatrarum cultum, qui in tali tempore, Lunę sacrificabant. Hæc duo beneficia sunt communia toti humano generi, & ideo frequentius iterabantur. alia verò quinque festa celebrabantur semel in anno, & recolebantur in eis beneficia specialiter illi populo exhibita. Celebrabatur enim festum Phase primo mense ad commemorandum liberationis beneficium ex Ægypto. Celebrabatur autem festum Pentecostes post quinquaginta dies, ad recolendum beneficium legis datę. alia verò tria festa celebrabantur in mense septimo, iqui quasi totus apud eos erat solennis, sicut & septimus dies. In prima enim die mensis septimi erat festum tubarum, in memoriam liberationis Isaac, quando Abraham muenit arietem hærentem cornibus, quem repræsentabant per cornua, quibus buccinabant. Erat autem festum tubarum quasi quædam imitatio, vt præpararent se ad sequens festum quod celebrabatur decimo die: & hoc erat festum expiationis in memoriam illius beneficij, quo deus propitiatus est peccato populi de adoratione vituli ad præces Moysi.

¶ Post hoc autem celebrabatur festum scenopegiæ, id est, tabernaculorum septem diebus ad commemorandum beneficium diuinæ protectionis & deductionis per desertum: vbi in tabernaculis habitauerunt. vnde in hoc festo debebant habere fructum arboris pulcherrimæ, id est, citrum & lignum densarum frondium, id est, myrtum, quę sunt odorifera, & spatulas palinarum, & salices de torrente, quæ diu retinent suum virorem: & hæc inueniuntur in terra promissionis ad significandum, quòd per aridam terram deserti eos deduxerat deus ad terram delitiosam. Octauo autem die celebrabatur aliud festum, scilicet cœtus atque collectæ, in quo colligebantur à populo ea, quæ erant necessaria ad expensas cultus diuini: & significabatur adunatio populi, & pax præstita in terra promissionis.

¶ Figuralis autem ratio horum festorum est, quia per iuge sacrificium agni figuratur perpetuitas Christi qui est agnus dei, secundum illud Heb. vltimo, Iesus Christus heri & hodie, ipse & in secula. Per sabbatum autem designatur spiritualis requies nobis data per Christum, vt habetur ad Hebr. 4. Per Neomeniam autem, quæ est intensio nouæ Lunæ, significatur illuminatio primitiuæ ecclesiæ per Christum eo predicante & miracula faciente. Per festum autem Pentecostes significatur descensus Spiritus sancti in Apostolos. Per festum autem tubarum significatur predicatio Apostolorum. Per festum autem expiationis significatur prædicatio Apostolorum. Per festum autem expiationis significatur emundatio à peccatis populi Christiani. Per festum autem tabernaculorum peregrinatio eorum in hoc mundo in quo ambulant in virtutibus proficiendo. Per festum autem cœtus atque collectæ significatur congregatio fidelium in regno cælorum: ideo istud festum dicebatur sanctissimum esse. Et hæc tria festa erant continua admiuicem: quia oportet expiatos à vitiis proficere in virtute quousque perueniant ad dei visionem, vt dicitur in Psalm.

ARTICVLVS V.

¶ Vtrum sacramentorum veteris legis conueniens causa esse possit.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd sacramentorum veteris legis conueniens causa esse non possit. Ea enim, quæ ad cultum diuinum fiunt, non debent esse similia his, quæ idololatræ obseruabant: vnde dicitur Deuteron. 12. Non facies similiter Domino deo tuo: omnes enim abominationes quibus aduersatur Dominus, fecerunt diis suis. Sed cultores idolorum in cultu eorum, cultris se incidebant vsque ad effusionem sanguinis. Dicitur enim 3. Reg. 18. quòd incidebant se iuxta ritum suum cultris & lanceolis, donec perfunderentur sanguine: propter quod Dominus mandauit Deut. 14. Non vos incidetis nec facietis caluitium super mortuo, quoniam populus sanctus es Domino Deo tuo, & te elegit, vt sis ei in populum peculiarem de cunctis gentibus, quo sunt, &c. Inconuenienter igitur circuncisio erat instituta in lege.

¶ Præterea, Ea quæ in cultum diuinum fiunt, debent honestatem & grauitatem habere: secundum illud Psal. In populo graui laudabo te: sed ad leuitatem quandam pertinere videtur vt homines festinanter comedant: inconuenienter igitur præceptum est Exod. 12. vt

comederent festinanter agnum paschalem: & alia etiam circa huiusmodi comestionem sunt institutа, quæ videtur omnino irrationabilia esse.

¶ Præterea, Sacramenta veteris legis figuræ fuerunt sacramentorum nouæ legis: sed per agnum paschalem significatur sacramentum eucharistiæ: secundum illud 1. ad Corint. 5. Pascha nostrum immolatus est Christus. Ergo etiam debuerunt esse aliqua sacramenta in lege quæ præfigurarent alia sacramenta nouę legis: sicut confirmationem, & extremam vnctionem, & matrimonium, & alia sacramenta.

¶ Præterea, Purificatio non potest conuenienter fieri nisi ab aliquibus immunditiis: sed quantum ad deum nullum corporale reputatur immundum; quia omne corpus creatura dei est: & omnis creatura dei bona, & nihil reiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur, vt dicitur 1. ad Timoth. 4. inconuenienter igitur purificabantur propter contactum hominis mortui, vel propter alicuius huiusmodi corporalis infectionis.

¶ Præterea, Eccl. 34. dicitur, Ab immundo quid mundabitur: sed cinis vitulæ rufæ, quæ comburebatur, immundus erat: quia immundũ reddebat. Dicitur enim Numeri 19. quòd sacerdos, qui immolabat eam, commaculatus erat vsque ad vesperum. Similiter & ille qui eam comburebat, & etiam ille, qui eius cineres colligebat. Ergo inconuenienter præceptum ibi fuit, vt per huiusmodi cinerem ibi aspersum immundi purificarentur.

¶ Præterea, Peccata non sunt aliquid corporale, quod possit deferri de loco ad locum, neque etiam per aliquid immundum potest homo à Peccato mundari: inconuenienter igitur ad expiationem peccatorum populi, sacerdos super vnum hircorum confitebatur peccata filiorum Israël, vt portaret ea in desertum: per alium autem, quo vtebantur ad purificationes, simul cum vitulo comburentes extra castra immundi reddebantur, ita quòd oportebat eos lauare vestimenta & carnem aqua.

¶ Præterea, Illud quod iam est mundatum non oportet iterum mundari: inconuenienter igitur mundata lepra hominis vel etiam eius domus, alia purificatio adhibebatur: vt habetur Leuit. 14.

¶ Præterea, Spiritualis immunditia non potest per corporalem aquã vel pilorum rasuram emundari: irrationabile igitur videtur, quòd Dominus præcepit Exo. 30. vt fieret labium æneum cum basi sua ad lauandum manus & pedes sacerdotum, qui ingressuri erant tabernaculum: & quòd præcipitur Numeri 8. quòd Leuitæ abstergerentur aqua lustrationis, & raderent omnes pilos carnis suę.

¶ Præterea, Quod maius est, non potest sanctificari illud, quod minus est: inconuenienter igitur per quandam vnctionem corporalem, & corporalia sacrificia, & oblationes corporales fiebat in lege consecratio maiorum & minorum sacerdotum, vt habetur Leui. 8. & Leuitarum, vt habetur Numeri 8.

¶ Præterea, Sicut dicitur 1. Reg. 16. Homines vident ea, quę patent, deus autem intuetur cor: sed ea quæ exterius patent in homine, est corporalis dispositio & indumenta: inconuenienter igitur sacerdotibus maioribus & minoribus quæ specialia vestimenta deputabantur: de quibus habetur Exo. 28. & sine ratione videtur quòd prohiberetur aliquis à sacerdotio propter corporales defectus, secundum quod dicitur Leui. 21. Homo de semine tuo familias, qui habuerit maculam, non offeret panes deo suo, si cæcus fuerit vel claudus, &c. sic igitur videtur, quòd sacramenta veteris legis irrationabilia fuerint.

¶ SED CONTRA est quod dicitur Leui. 20. Ego sum Dominus qui sanctifico vos. Sed à deo nihil sine ratione fit: dicitur enim in Psal. omnia in sapientia fecisti. Ergo in sacramentis veteris legis quę ordinabantur ad hominum sanctificationem, nihil erat sine rationabili causa.

CONCLVSIO.

¶ *Omnium sacramentorum veteris legis, cum ad populi sanctificationem instituta fuerint à Deo, aliqua singulorum literalis & figuralis ratio esse potest.*

¶ RESPONDEO dicendum quòd, sicut supra dictum est, sacramenta proprie debentur illa, quæ ad hibebantur dei cultoribus ad quandam consecrationem, per quam scilicet deputabantur quodammodo ad cultum dei. Cultus autem dei generali quidem modo pertinebat ad totum populum: sed speciali modo pertinebat ad Sacerdotes & Leuitas, qui erant ministri cultus diuini: & ideo in istis sacramentis veteris legis, quędam pertinebant communiter ad totum populum, quędam autem specialiter ad ministros: & circa vtrosque tria erant necessaria. Quorum primum est institutio in statu colendi deum: & hęc quidem institutio communiter quantum ad omnes fiebat per circuncisionem sine qua nullus admittebatur ad aliquid legalium, quantum verò ad sacerdotes, per sacerdotum consecrationem. Secundo requirebatur vsus eorum, quę pertinent ad diuinum cultum, & sic quantum ad populum erat esus paschalis conuiuij, ad quę nullus incircuncisus admittebatur: vt patet Exod. 12. & quantum ad sacerdotes ablatio victimarum & esus panum propositionis, & aliorum, quæ erant sacerdotum vsibus deputata. Tertio requirebatur remotio eorum per quæ aliqui impediebantur à cultu diuino scilicet immunditiarum: & sic quantum ad populum erant institutæ quędam purificationes à quibusdam exterioribus immunditiis, & etiam expiationes à peccatis: Quantum verò ad Sacerdotes & Leuitas erat instituta ablutio manuum & pedum, & raſio pilorum. Et hęc omnia habebant rationabiles causas, & literales, secundum quod ordinabantur ad cultum dei pro tempore illo, & figurales, secundum quod ordinabantur ad figurandum Christum, vt patebit per singula discurrenti.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd literalis ratio circuncisionis principalis quidem fuit ad protestationem fidei vnius dei. Et quia Abraham fuit primus, qui se ab infidelibus separauit, exiens de domo sua & de cognatione sua, ideo ipse primus circuncisionem accepit: & hanc causam assignat Apostolus ad Roma. 4. Signum accepit circuncisionis signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio: quia scilicet in hoc legitur Abrahæ fides reputata ad iustitiam, quòd contra spem in spem credidit, scilicet contra spem naturæ in spem gratiæ, vt fieret pater multarum gentium: cum ipse esset senex, & vxor sua esset anus & sterilis. Et vt hæc protestatio & imitatio fidei Abrahæ firmaretur in cordibus Iudæorum, acceperunt signum in carne sua, cuius obliuisci nõ possent vnde dicitur Genes. 17. Erit pactum meum in carne vestra in fœdus æternum. Ideo autem fiebat octaua die, quia antea puer est valde tenellus, & posset ex hoc grauiter lædi, & reputatur adhuc quasi quiddam non solidatum: vnde etiam nec animalia offerebantur ante octauum diem. Ideo verò non magis tardabatur, ne propter dolorem aliqui signum circuncisionis refugerent, & ne parentes etiam, quorum amor increscit ad filios post frequentem conuersationem & eorum augmentum, eos circuncisioni subtraherent. Secunda ratio esse potuit ad debilitationem concupiscentiæ in membro illo. Tertia ratio est in sugillationem sacrorum Veneris & Priapi: in quibus illa pars corporis honorabatur. Dominus autem non prohibuit nisi incisionem quæ in cultum idolorum fiebat: cui non erat similis prædicta circuncisio.

¶ Figuralis verò ratio circuncisionis erat, quia figurabatur oblatio corruptionis fienda per Christum, quę perfectè comlebitur in octaua ætate quæ est ætas resurgentium. Et quia omnis corruptio culpæ & pœnæ prouenit in nos per carnalem originem ex peccato primi parentis: ideo talis circuncisio fiebat in membro generationis, vnde Apostolus dicit ad Col. 2. Circuncisi estis in Christo circuncisione non manufacta in expolitatione corporis carnis: sed in circuncisione Domini nostri Iesu Christi.

¶ Ad secundum dicendum, quòd literalis ratio conuiuij paschalis fuit in commemorationem beneficij quod deus eduxit eos de Ægypto, vnde per huiusmodi conuiuij celebrationem profitebantur se ad illum populum pertinere quem deus sibi assumpserat ex Ægypto. Quando enim fuerunt ex Ægypto liberati, præceptum est eis, vt sanguine agni linirent superliminaria domorum, quasi protestantes se recedere à ritibus Ægyptiorum, qui arietem colebant: vnde & liberati sunt per sanguinis agni aspersionem vel limitionem in postibus domorum, à periculo exterminij quod imminebat Ægyptiis. In illo autem exitu eorum de Ægypto duo fuerunt, scilicet festinantia ad egrediendum: impellebant enim eos Ægyptij, vt exirent velociter, vt habetur Exod. 12. Imminebatque periculum ei, qui non festinaret exire, cum multitudine, ne remanens occideretur ab Ægyptiis. Festinantia autem designabatur dupliciter. Vno quidem modo per ea, quæ comedebant: præceptum enim eis erat, quòd comederent panes azymos in hujus signum, quòd non poterant fermentari, cogentibus exire Ægyptiis: & quòd comederent assum igni, sic enim velocius præparabatur: & quòd os non comminuerunt ex eo, quia in festinantia non vacat ossa frangere. Alio modo quantum ad modum comedendi: dicitur enim, Renes vestros accingetis, calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, & comedetis festinanter: quod manifestè designat homines existentes in promptu itineris. Ad idem etiam pertinet quod eis præcipitur. In vna domo comedetis, neque feretis de carnibus eius foras: quia scilicet propter festinantiam non vacabat inuicem mittere xenia. Amaritudo autem quam passi fuerant in Ægypto, significabatur per lactucas agrestes. Figuralis autem ratio patet, quia per immolationem agni paschalis significabatur immolatio Christi, secundum illud primæ ad Corinthios quinto. Pascha nostrum immolatus est Christus. Sanguis verò agni liberans ab exterminatore, liquis superliminaribus domorum, significat fidem passionis Christi in corde & ore fidelium, per quam liberamur à peccato & morte, secundum illud primæ Petri primo. Redempti estis pretioso sanguine agni immaculati. comedebantur autem carnes illæ ad significandum esum corporis Christi in sacramento. Erant autem assæ igni ad significandam passionem vel charitatem Christi. Comedebantur autem cum azymis panibus, ad significandam puram conuersationem fidelium sumentium corpus Christi: secundum illud primæ ad Corinthios quinto. Epulemur in azymis sinceritatis & veritatis. Lactucæ autem aggrestes addebantur, in signum pœnitentiæ peccatorum, quæ necessaria est sumentibus corpus Christi. Renes autem accingendi sunt cingulo castitatis: calciamenta autem pedum sunt exempla mortuorum patrum: baculi autem habendi in manibus significant pastoralem custodiam. Præcipitur autem, quòd in vna domo agnus paschalis comedatur, id est, in ecclesia catholicorum, non in conuenticulis hęreticorum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quædam sacramenta nouæ legis habuerunt in veteri lege sacramenta figuralia sibi correspondentia, nam circuncisioni respondet baptismus, qui est fidei sacramentum: vnde dicitur ad Colossenses secundo. Circuncisi estis in circuncisione Domini nostri Iesu Christi, consepulti ei in baptismo. Conuiuio verò agni paschalis respondet in noua lege sacramentum Eucharistiæ. Omnibus autem purificationibus veteris legis respondet in noua lege sacramentum pœnitentiæ. Consecrationi autem Pontificis & sacerdotum respondet sacramentum ordinis. Sacramento autem confirmationis, quod est sacramentum plenitudinis gratiæ, non potest respondere in veteri lege aliquod sacramentum: quia nondum aduenerat tempus plenitudinis, eo quòd neminem ad perfectum adduxit lex. Similiter autem & sacramento extremæ vnctionis, quòd est quædam immediata præparatio ad introitum gloriæ, cuius aditus nondum patebat in veteri lege, prætio nondum soluto. Matrimonium autem fuit quidem in veteri lege, prout erat in officium naturæ. non autem prout est sacramentum coniunctionis Christi & Ecclesiæ, quæ nondum erat facta. vnde & in veteri lege dabatur libellus repudij, quod est contra sacramenti rationem.

Diuersis immunditiis & earum rationibus purificationes.

¶ Ad quartum dicendum, quòd sicut dictum est, purificationes veteris legis ordinabantur ad remouendum impedimenta cultus diuini. Qui quidem est duplex, scilicet spiritualis, qui consistit in deuotione mentis ad Deum: & corporalis, qui consistit in sacrificijs & oblationibus, & alijs huiusmodi. A cultu autem spirituali impediuntur homines per peccata, quibus homines polluti dicebantur: sicut per idolatriam & homicidium, per adulteria & incœstus. Et ab istis pollutionibus purificabantur homines per aliqua sacrificia, vel communiter oblata pro tota multitudine, vel etiam pro peccatis singulorum. Non quod sacrificia illa carnalia haberent ex seipsis virtutem expiandi peccatum, sed quia significabant expiationem peccatorum futuram per Christum: cuius participes erant etiam antiqui, protestantes fidem Redemptoris in figuris sacrificiorum. A cultu verò exteriori impediebantur homines per quasdam immunditias corporales, quę quidem primo considerabantur in hominibus, & consequenter etiam in alijs animalibus. & in vestimentis, & domibus, & vasis. In hominibus quidem immunditia reputabatur partim quidem ex ipsis hominibus: partim autem ex contactu rerum immundarum. Ex ipsis autem hominibus immundum reputabatur omne illud, quòd corruptionem aliquam iam habebat, vel erat corruptioni expositum: & ideo quia mors est corruptio quædam, cadauer hominis reputabatur immundum. Similiter etiam quia lepra ex corruptione humorum contingit, qui etiam exterius erumpunt & alios inficiunt, leprosi etiam reputabantur immundi. Similiter etiam mulieres patientes sanguinis fluxum, siue per infirmitatem, siue etiam per naturam, vel temporibus menstruis, vel etiam tempore conceptionis, & eadem ratione viri reputabantur immundi, fluxum seminis patientes, vel per infirmitatem, vel per pollutionem nocturnam, vel etiam per coitum. Nam omnis humiditas prædictis modis ab homine egrediens, quandam immundam infectionem habet. Inerat etiam hominibus immunditia quædam ex contactu quarumcunque rerum immundarum.

¶ Harum autem immunditiarum erat ratio & literalis & figuralis. Literalis quidem propter reuerentiam eorum, quæ ad diuinum cultum pertinent: tum, quia homines prætiosas res contingere non solent, cum fuerint immundi: tum etiam vt ex raro accessu ad sacra, ea magis venerarentur. Cum enim omnes huiusmodi immunditias raro aliquis cauere posset, contingebat, quòd raro poterant homines accedere ad attingendum ea, quæ pertinebant ad diuinum cultum: & sic quando accedebant, cum maiori reuerentia & humilitate mentis accedebant. Erat autem, in quibusdam horum ratio literalis, vt homines non reformidarent accedere ad diuinum cultum, quasi refugientes consortium leprosorum, & similium infirmorum quorum morbus abominabilis erat, & contagiosus. In quibusdam etiam ratio erat ad vitandum idololatriæ cultum: quia Gentiles in ritu suorum sacrificiorum vtebantur quandoque & humano sanguine & semine. Omnes autem huiusmodi immunditiæ corporales purificabantur vel per solã aspersionem aquæ, vel quæ maiores erant per aliquod sacrificium ad expiandum peccatum, ex quo tales infirmitates contingebant.

¶ Ratio autem figuralis harum immunditiarum fuit, quia per huiusmodi exteriores immunditias figurabantur diuersa peccata. Nam immunditia cadaueris cuiuscunque significat immunditiam peccati, quod est mors animæ. Immunditia autem lepræ significat immunditiam hæreticę doctrinæ: tum quia hæretica doctrina contagiosa est, sicut & lepra: tum quia nulla etiam falsa doctrina est, quæ vera falsis non admisceat, sicut etiam in superficie corporis leprosi apparet quędam distinctio quarundam macularum ab alia carne integra. Per immunditiam autem mulieris sanguifluæ designatur immunditia idololatriæ, propter immolantium * cruorem: per immunditiam verò viri seminiflui designatur immunditia vanæ locutionis: eo quòd semen est verbum Dei. Per immunditiam verò coitus & mulieris parientis designatur immunditia peccati originalis. Per immunditiam verò mulieris menstruatæ designatur immunditia mentis per voluptates emollitæ. Vniuersaliter verò per immunditiam contractus rei immundæ designatur immunditia consensus in peccatum alterius, secundum illud secundę ad Corinthios sexto. Exite de medio eorum, & separamini, & immundum ne tetigeritis. Huiusmodi autem immunditia contactus deriuabatur etiam ad res inanimatas: quicquid enim quocunque modo tangebat immundus, immundum erat. In quo lex attendauit superstitionem Gentilium, qui non solum per contactum immundi dicebant immunditiam contrahi sed etiam per collocutionem aut per aspectum, vt Rabbi Moyses dicit de muliere menstruata. Per hoc autem mystice significabatur id quod dicitur Sap. 14. Similiter odio sunt Deo impius, & impietas eius. Erat autem & immunditia quæ ipsarum rerum inanimatarum secundum se: sicut erat immunditia lepræ in domo & in vestimentis. Sicut enim morbus lepræ accidit in hominibus ex humore corrupto putrefaciente carnem & corrumpente, ita etiam propter aliquam corruptionem & excessum humiditatis vel siccitatis fit quandoque aliqua corrosio in lapidibus domus vel etiam in vestimentis. Et ideo hanc corruptionem vocabat lex lepram, ex qua domus, vel vestis immunda iudicaretur: tum quia omnis corruptio ad immunditiam pertinebat, vt dictum est: tum etiam quia circa huiusmodi corruptionem Gentiles Deos penates colebant, & ideo lex præcepit huiusmodi domus, in quibus fuerit talis corruptio perseuerans destrui: & vestes comburi, ad tollendam idololatrię occasionem. Erat etiam & quædam immunditia vasorum, de qua dicitur Nume. decimonono. Vas, quod non habuit cooperculum & ligaturam desuper, immundum erit. Cuius immunditiæ causa est, quia in talia vasa de facili poterat aliquid immundum cadere: vnde poterant immundari. Erat etiam hoc præceptum ad declinandam idololatriam. Credebant enim idololatræ, quòd si mures aut lacertæ vel aliquid huiusmodi, quæ immolabant idolis, caderent in vasa vel in aquas, quòd essent Dijs gratiosa. Adhuc etiam aliquæ mulierculæ vasa dimittunt discooperta in obsequium nocturnorum numinum, quæ lanas vocant. Harum autem immunditiarum ratio est figuralis, quia per lepram domus significatur immunditia congregationis hæreticorum: per lepram verò in veste linea significatur peruersitas morum ex amaritudine mentis, per lepram verò vestis laneæ, significatur peruersitas adulatorum. Per lepram in stamine significantur vitia animæ: per lepram verò in subtegmine significantur peccata carnalia: sicut enim stamen est in subtegmine, ita anima in corpore. Per vas autem, quod non habet cooperculum nec ligaturam, significatur homo, qui non habet aliquod velamen taciturnitatis, & qui non constringitur aliqua censura disciplinæ.

¶ Ad quintum dicendum, quòd sicut dictum est, duplex erat immunditia in lege. Vna quidem per aliquam corruptionem mentis vel corporis: & hæc etiam immunditia maior erat. Alia verò erat immunditia ex solo contactu rei immundæ: & hæc minor erat, & faciliori ritu expiabatur: nam immunditia prima expiabatur per sacrificia pro peccato (quia omnis corruptio procedit ex peccato, & peccatum significat) sed secunda immunditia expiabatur per solam aspersionem aquæ cuiusdam: de qua quidem aqua expiationis, habetur Numeri decimonono. Mandatur enim ibi à Domino, quòd accipiant vaccam rufam in memoriam peccati, quod commiserunt in adoratione vituli. Et dicitur vacca magis, quàm vitulus: quia sic Dominus synagogam vocare consuevit, secundum illud

* Alias in maculati.

Sacrificium vaccæ rufæ & cineris.

Universidad de Deusto
Biblioteca

illud Oseæ quinto. Sicut vacca lasciuiens declinauit Israël. Et hoc forte ideo, quia vaccas in morem Aegyptij coluerunt: secundum illud Oseæ decimo. Vaccas Bethauen coluerunt. Et in detestationem peccati idolatriæ immolabatur extra castra: & vbicunque sacrificium fiebat pro expiatione multitudinis peccatorum, cremabatur extra castra totum. Et vt significaretur per hoc sacrificium emundari populus ab vniuersitate peccatorum, intingebat sacerdos digitum in sanguine eius, & aspergebat contra fores Sanctuarij septem vicibus: quia septenarius numerus vniuersitatem significat. Et ipsa etiam aspersio sanguinis pertinebat ad detestationem idolatriæ, in qua sanguis immolatitius non effundebatur, sed congregabatur, & circa ipsum homines comedebant in honorem idolorum. Comburebatur autem in igne, vel quia Deus Moysi in igne apparuit, & in igne data est lex: vel quia per hoc significabatur, quòd idolatria totaliter erat extirpanda, & omne quod ad idolatriam pertinebat, sicut vacca cremabatur cum pelle & carnibus, sanguine & fimo flammæ traditis: adiungebatur etiam in combustione lignum cedrinum hyssopus coccusque bis tinctus, ad significandum, quòd sicut ligna cedrina non de facili putrescunt, & coccus bis tinctus non amittit colorem, & hyssopus retinet etiam odorem. postquam fuerit desiccatus: ita etiam hoc sacrificium erat in conseruationem ipsius populi & honestatis & deuotionis ipsius: vnde dicitur de cineribus vaccæ. Vt sint multitudini filiorum Israël in custodiam. Vel secundum Iosephum quatuor elementa significata sunt (igni enim apponebatur cedrus, significans terram propter sui terrestreitatem: hyssopus significans aërem propter odorem, coccus significans aquam eadem ratione: qua etiam purpura propter tinc turas, quæ ex aquis sumuntur) vt per hoc ex primeretur, quòd illud sacrificium offerebatur Creatori quatuor elemẽtorum. Et quia huiusmodi sacrificium offerebatur pro peccato idolatriæ, in eius destationem & comburens, & cineres colligens, & ille qui aspergit aquas, in quibus cinis ponebatur, immundi reputabantur: vt per hoc ostenderetur, quòd quicquid quocunque modo ad idolatriam pertinet, quasi immundum est abijciendum. Ab hac autem immunditia purificabatur per solam vestimentorum ablutionem. Nec indigebant aqua aspergi propter huiusmodi immunditiam: quia sic esset processus in infinitum. Ille enim qui aspergebat aquam, immundus fiebat: & sic si ipse seipsum aspergeret immundus remaneret. Si autem alius eum aspergeret, ille immundus esset: & similiter ille qui illum aspergeret, & sic in infinitum.

¶ Figuralis autem ratio huius sacrificij est, quia per vaccam rufam significatur Christus secundum infirmitatem assumptam, quam fœmininus sexus designat, sanguinem autem passionis eius designat vaccæ color. Erat autem vacca rufa ætatis integræ, quia omnis operatio Christi est perfecta, in qua nulla erat macula, nec portauit iugum peccati. Præcipitur autem adduci ad Moysen: quia imputabant ei transgressionem Mosaicæ legis in violatione sabbati. Præcipitur autem tradi Eleazaro sacerdoti: quia Christus occidendus in manus sacerdotum traditus est. Immolatur autem extra castra, quia extra portam Christus passus est. Intingit autem sacerdos digitum in sanguine eius, quia per discretionem, quam digitus significat, raysterium passionis Christi est considerandum & imitandum. Aspergitur autem contra tabernaculum (per quod synagoga designatur) vel ad condemnationem Iudæorum non credentium, vel ad purificationem credentium. Et hoc septem vicibus, vel propter septem dona Spiritus sancti, vel propter septem dies, in quibus omne tempus intelligitur. Sunt autem omnia quæ ad Christi incarnationem pertinent, igne cremanda, id est, spiritualiter intelligenda: nam per pellem & carnem exterior Christi operatio significatur. per sanguinem subtilis & interna virtus exteriora facta verificans: per fimum lassitudo, fitis & omnia huiusmodi ad infirmitatem pertinentia. Adduntur autem tria, scilicet cedrus, quod significat altitudinem spei, vel contemplationis: hyssopus, quod significat humilitatem vel fidem: coccus bis tinctus, quod significat geminam charitatem: per hęc enim debemus Christo passo adhærere. Iste autem cinis combustionis colligitur à viro mundo: quia reliquiæ passionis peruenerunt ad Gentiles, qui non fuerunt culpabiles in Christi morte. Apponuntur autem cineres in aqua ad expiandũ, quia ex passione Christi baptismus fortitur virtutem emundandi peccata. Sacerdos qui immolabat & comburebat vaccam, & ille qui comburebat, & qui colligebat cineres, immundus erat, & etiam qui aspergebat aquam, vel quia Iudæi sunt facti immundi ex occisione Christi, per quam nostra peccata expiantur: & hoc vsque ad vesperum, id est, vsque ad finem mundi quando reliquiæ Israël conuertentur: vel quia illi qui tractant sancta, intendentes ad emundationem aliorum, ipsi etiam aliquas immunditias contrahunt (vt Grego. dicit in pastorali) & hoc vsque ad vesperum, id est, vsque ad finem præsentis vitæ.

¶ Ad sextum dicendum, quòd sicut dictum est, immunditia quæ ex corruptione prouenichat vel mentis, vel corporis, expiabatur, per sacrificia pro peccato. Offerebantur autem specialia sacrificia pro peccatis singulorum: sed quia aliqui negligentes erant circa expiationem huiusmodi peccatorum & immunditiarum, vel etiam propter ignorantiam ab expiatione huiusmodi desistebant institutum fuit vt Temel in anno decima die septimi mensis fieret sacrificium expiationis pro toto populo. Et quia sicut Apostolus dicit ad Hebræos septimo. Lex constituit homines sacerdotes infirmitatem habentes, oportebat quòd sacerdos prius offerret pro seipso vitulum pro peccato in commemorationem peccati, quod Aaron fecerat in conflatione vituli aurei: & arietem in holocaustum. per quod significabatur, quòd sacerdotis prælatio (quam aries designat, qui est dux gregis) erat ordinanda ad honorem Dei. Deinde autem offerebat pro populo duos hircos, quorum vnus immolabatur ad expiandum peccatum multitudinis: hircus enim animal fœtidum est, & de pilis eius fiunt vestimenta pungentia: vt per hoc significaretur fœtor & immunditia aculei peccatorum. Huius autem hirci immolati sanguis inferebatur simul etiam cum sanguine vituli in Sancta Sanctorum: & aspergebatur ex eo totum Sanctuarium, ad significandum quòd tabernaculum emundabatur ab immunditijs filiorum Israël. Corpus verò hirci & vituli, quæ immolata sunt pro peccato oportebat comburi, ad ostendendam consummationem peccatorum. Non autem in altari: quia ibi non comburebantur totaliter nisi holocausta: vnde mandatum erat, vt comburerentur extra castra in detestationem peccati: hoc enim fiebat quandocunque immolabatur sacrificium pro aliquo graui peccato, vel pro multitudine peccatorum. Altero verò hircus emittebatur in desertum: non quidem vt offerretur dæmonibus: quos colebant Gentiles in desertis (quia eis non licebat immolari) sed ad significandum effectum illius sacrificij immolati: & ideo sacerdos imponebat manum super caput eius, confitens peccata filiorum Israel, ac si ille hircus deportaret ea in desertum, vbi à bestijs comederetur, quasi portans pœnam pro peccatis populi. Dicebatur autem portare peccata populi: vel quia in eius emissione significabatur remissio peccatorum populi: vel quia colligabatur super caput eius aliqua schędula, vbi erant scripta peccata.

¶ Ratio autem figuralis horum erat, quia Christus significatur & per vitulum propter virtutem, & per arietem, quia ipse est dux fidelium: & per hircum propter similitudinem carnis peccati: & ipse est immolatus pro peccatis, & sacerdotum, & populi: quia per eius passionem & maiores & minores à peccato mundantur. Sanguis autem vituli & hirci infertur in Sancta per Pontificem: quia per sanguinem passionis Christi patet nobis introitus in regnum cœlorum. Comburuntur autem eorum corpora extra castra: quia extra portam Christus passus est: vt Apostolus dicit ad Heb. vltimo. Per hircum autem qui emittebatur, potest significari vel ipsa diuinitas Christi, quæ in solitudinem abijt, homine Christo patiente: non quidem locum mutans, sed virtutem cohibens, vel significatur concupiscentia mala, quam debemus à nobis abijcere, virtuosos autem motus Domino immolare. De immunditia verò eorum qui huiusmodi sacrificia comburebant, eadem ratio est, quæ in sacrificio vitulæ rufæ dicta est.

¶ Ad septimum dicendum, quòd per ritum legis leprosus non emundabatur à macula leprę: sed emundatus ostendebatur. Et hoc significatur Leuitic. decimo quarto cum dicitur de Sacerdote. Cum inuenerit lepram esse mundatam præcipiet ei qui purificatur. Iam ergo lepra mundata erat: sed purificari dicebatur, inquantum iudicio sacerdotis restituebatur consortio hominum & cultui diuino. Contingebat tamen quandoque vt diuino miraculo per ritum legis corporalis mundaretur lepra: quando sacerdos decipiebatur in iudicio. Huiusmodi autem purificatio leprosi dupliciter fiebat. Nam primo iudicabatur esse immundus. secundo autem restituebatur tanquam mundus consortio hominum & cultui diuino, scilicet post septem dies. In prima autem purificatione offerebat pro se leprosus mundandus duos passeres viuos, & lignum cedrinum, & vermiculum & hyssopum, hoc modo vt filo coccineo ligarentur passer & hyssopus simul cum ligno cedrino: ita scilicet quòd lignum cedrinum esset quasi manubrium aspersorij: hyssopus verò & passer erant id quod de aspersorio tingebatur in sanguine alterius passeris immolati in aquis viuis. Hæc autem quatuor offerebat contra quatuor defectus leprę: nam contra putredinem offerebatur cedrus, quæ est arbor imputrebilis: contra fœtorem hyssopus, quæ est herba odorifera: contra insensibilitatem passer viuus: contra turpitudinem coloris vermiculus, qui habet viuum * colorem. Passer verò viuus aduolare admittebatur in agrũ: quia leprosus restituebatur primo iudicio sacerdotis ad communionem fidelium. In octauo verò die admittebatur ad cultum diuinum & restituebatur consortio hominum. Primo tamen rasis pilis totius corporis & vestimentis, eo quòd lepra pilos corrodit, & vestimenta coinquinat & fœtida reddit. Et postmodum sacrificium offerebatur pro delicto eius: quia lepra plerunque inducitur pro peccato

De vitulo arietis & hirci sacrificijs.

De leproso primo emundando.

Aliàs vestimentis.

De sanguine autem sacrificij tingebatur extremum auriculæ eius qui erat mundandus & pollices manus dextræ & pedis, quia in istis partibus primũ lepra dignoscitur & sentitur. Adhibebantur etiã huic ritui tres liquores, scilicet sanguis contra sanguinis corruptionem: oleum ad designandam sanationem morbi: aqua viua ad emundandam spurcitiam.

¶ Figuralis autem ratio erat, quia per duos passeres significantur diuinitas & humanitas Christi. Quorum vnus scilicet humanitas immolatur in vase fictili super aquas viuentes: quia per passionem Christi aquæ baptismi consecrantur. Alius autem, scilicet impassibilis diuinitas viuus remanebat: quia diuinitas mori non potest: vnde & euolabat, quia passione astringi non poterat. Hic autem passer viuus simul cum ligno cedrino & cocco, vermiculo & hyssopo, id est, fide, spe & charitate (vt supà dictum est) mittitur in aquam ad aspergendum: quia in fide Dei & hominis baptizamur. Lauat autem homo per aquam baptismi & lachrymarum vestimenta sua, id est, opera, & omnes pilos, id est, cogitationes. Tingitur autem extremum auriculæ dexteræ eius. qui mundatur de sanguine & de oleo, vt eius auditum muniat contra corumpentia verba. Pollices autem manus dextræ & pedis tinguntur, vt sit eius actio sancta. Alia verò, quæ ad hanc purificationem pertinent vel etiam aliarum immũditiarum, non habent aliquid speciale præter alia sacrificia pro peccatis, vel pro delictis.

¶ Ad octauum dicendum, quòd sicut populus instituebatur ad cultum Dei per circunscisionem, ita minister per aliquam specialem purificationem vel consecrationem: vnde & separari ab alijs præcipiuntur quasi specialiter ad ministerium cultus diuini præ alijs deputati. Et totum quod circa eos fiebat in eorum consecratione vel institutione, ad hoc pertinebat, vt ostenderetur eos habere quandam prærogatiuam puritatis & veritatis, & dignitatis. Et ideo in institutione ministrorum tria fiebant. primo enim purificabantur, secundo ordinabantur & consecrabantur, tertio applicabantur ad vsum ministerij. Purificabantur quidem communiter omnes per ablutionem aquæ, & per quędã sacrificia. specialiter autẽ Leuitæ rádebant omnes pilos carnis suæ, vt habetur Leuit. octauo. Consecratio verò circa põtifices & sacerdotes hoc ordine fiebat. primo enim postquam abluti erant, induebantur quibusdam vestimentis specialibus, pertinentibus ad designandam dignitatem ipsorum. Specialiter autem pontifex oleo vnctionis in capite vngebatur, vt designaretur, quod ab ipso diffundebatur potestas consecrandi ad alios, sicut oleum à capite deriuatur ad inferiora: vt habetur in Psalm. Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam, barbã Aaron. Leuitæ verò non habebant aliam consecrationem, nisi quòd offerebantur Domino à filijs Israël per manus Pontificis, qui orabat pro eis. Minorum verò sacerdotum solæ manus consecrabantur, quæ erant applicandæ ad sacrificia. Et de sanguine animalis immolatitij tingebatur extremum auriculæ dextrę ipsorum, & pollices pedis aut manus dextræ, vt scilicet essent obedientes legi Dei in oblatione sacrificiorum: quod significatur in intinctione auris dextrę, & quòd essent soliciti in executione sacrificiorum, quod significatur in intinctione pedis & manus dextræ. Aspergebantur etiam ipsi & vestimenta eorum sanguine animalis immolati in memoriam sanguinis agni: per quem fuerunt liberati in Aegypto. Offerebantur autem in eorum consecratione huiusmodi sacrificia. Vitulus pro peccato, in memoriam remissionis peccati Aaron circa conflationem vituli. Aries in holocaustum, in memoriam oblationis Abrahæ, cuius obedientiam Pontifex imitari debebat. Aries etiam consecrationis, qui erat quasi hostia pacifica, in memoriam liberationis de Aegypto per sanguinem agni. Canistrum autem panem in memoriam mannæ præstiti populo. Pertinebat autem ad applicationem ministerij, quod imponebantur super manus eorum, adeps arietis, & torta panis vnius, & armus dexter, vt ostenderetur, quòd accipiebant potestatem huiusmodi offerendi Domino. Leuitæ verò applicabantur ad ministerium per hoc, quòd intromittebantur in tabernaculum fœderis, quasi ad ministrandũ circa vasa Sanctuarij.

¶ Figuralis verò horum ratio erat: quia illi qui sunt consecrandi ad spirituale ministerium Christi debent primo purificari per aquam baptismi & lachrymarum in fide passionis Christi: quod est expiatiuũ & purgatiuum sacrificium. Et debent radere omnes pilos carnis. i. omnes prauas cogitationes. debent etiam ordinari virtutibus, & consecrari oleo spiritus sancti, & aspersione sanguinis Christi. Et sic debẽt esse intenti ad exequenda spiritualia ministeria.

De ornatu ¶ Ad nonum dicendum, quòd sicut iam dictum est, intentio legis erat inducere ad reuerentiam diuini cultus. & hoc dupliciter. Vno modo excludendo à cultu diuino omne id quod poterat esse contemptibile. alio modo apponẽdo ad cultũ diuinũ omne illud, quod videbatur ad honorificẽtiam pertinere. Et sũ hoc quidem obseruabatur in tabernaculo & vasis eius & animalibus immolandis, multo magis hoc obseruandum erat in ipsis ministris. Et ideo ad remouendum contemptũ ministrorum, præceptum fuit vt non haberent maculam vel defectum corporalem: quia huiusmodi homines solent apud alios in contemptu haberi. Propter quod etiam institutum fuit, vt non sparsim ex quolibet genere ad Dei ministerium applicarentur, sed ex certa prosapia secundum generis successionem, vt ex hoc clariores & nobiliores haberentur. Ad hoc autem quòd in reuerentia haberentur, adhibebatur eis specialis ornatus vestium & specialis consecratio. Et hęc est in cõmuni causa ornatus vestium.

¶ In speciali autem sciendum est, quòd Pontifex habebat octo ornamenta. Primo enim habebat vestem lineam. Secundo habebat tunicam hyacinthinam: in cuius extremitate versus pedes ponebatur per circuitum tintinabula quædam & mala punica facta ex hyacintho, & purpura, coccoque bis tincto. Tertio habebat superhumerale, quod tegebat humeros, & anteriorem partem vsque ad cingulum: quod erat ex auro, & hyacintho, & purpura, coccoque bis tincto, & bysso retorta. & super humeros habebat duos onychinos: in quibus erant sculpta nomina filiorum Israël. Quartum erat rationale, ex eadem materia factum, quod erat quadratum, & ponebatur in pectore, & coniungebatur superhumerali. Et in hoc rationali erant duodecim lapides pretiosi distincti per quatuor ordines: in quibus etiam sculpta erant nomina filiorum Israël, quasi ad designandum, quòd ferret onus totius populi, per hoc quòd habebat nomina eorum in humeris, & quòd iugiter debebat de eorum salute cogitare, per hoc, quod portabat eos in pectore, quasi in corde habens. In quo etiam rationali mandauit Dominus poni doctrinam & veritatem: quia quædam pertinentia. Ad veritatem iustitiæ & doctrinæ scribebatur in illo rationali. Iudæi tamen fabulantur, quòd in rationali erat lapis, qui secundum diuersos colores mutabatur secundum diuersa, quę debebant accidere filijs Israël. & hoc vocant veritatem & doctrinam. Quintum erat baltheus. i. cingulus quidam factus ex prædictis quatuor coloribus. Sextum erat tiara. i. mitra quędam de bysso. Septimum autem erat lamina aurea, pendens in fronte eius. in qua erat scriptum nomen Domini. Octauum autem erant fœmoralia linea vt operirent carnem turpitudinis suæ quãdo accederent ad Sanctuarij. vel ad altare. Ex istis autẽ octo ornamentis minores sacerdotes habebant quatuor, scilicet tunicam lineam, femoralia, baltheum & tiaram.

¶ Horum ornamentorum quidam rationem literalem assignant, dicentes, quòd in istis ornamentis designabatur dispositio orbis terrarum: quasi pontifex protestaretur se esse ministrum Creatoris mundi. vnde etiam Sap. 18 dicitur, quòd in veste Aaron erat descriptus orbis terrarum. Nam femoralia linea figurabant terram, ex qua linum nascitur: balthei circunuolutio significabat Oceanum, qui circuncingit terram. Tunica hyacinthina suo colore significabat aërem: per cuius tintinabula significabantur tonitrua, per mala granata coruscationes. Superhumerale verò significabat sua varietate cęlum sidereum: duo onychini duo hemisperia, vel Solem & Lunam. Duodecim gemmę in pectore, duodecim signa in Zodiaco, quę dicebantur posita in rationali: quia in cælestibus sunt rationes terrenorum, secundum illud Iob. 38. Nunquid nosti ordinem cœli, & ponis rationem eius in terra? Cidaris autem vel tiara significabat cœlum empyreum: lamina aurea deũ omnibus præsidentem.

¶ Figuralis verò ratio manifesta est. Nam maculæ, vel defectus corporales, à quibus debebant sacerdotes esse immunes, significant diuersa vitia & peccata, quibus debent carere. Prohibetur enim esse cæcus, id est, ne sit ignorans. Ne sit claudus, id est, instabilis, & ad diuersa se inclinans. Ne sit paruo, vel grandi, vel torto naso, id est, ne per defectum discretionis, vel in plus vel in minus excedat, aut etiam aliqua praua exerceat. per nasum enim discretio designatur, quia est discretiuus odoris. Ne sit fracto pede vel manu, id est, ne amittat virtutem bene operandi vel procedendi in virtutem. Repudiatur etiam si habebat gibbum vel ante vel retro: per quem significatur superfluus amor terrenorum. Si est lippus, id est, per carnalem affectum eius ingenium obscuratur: contingit enim lippitudo ex fluxu humoris. Repudiatur etiam si habeat albuginem in oculo, id est, præsumptionem candoris iustitiæ in sua cogitatione. Repudiatur etiam si habeat iugem scabiem, id est, petulantiam carnis. Et si habuerit impetiginem, quæ sine dolore corpus occupat, & membrorum decorem fœdat: per quam auaritia designatur. Et etiam si sit hernioſus vel ponderosus: qui scilicet gestat pondus turpitudinis in corde, licet non exerceat in opere.

¶ Per ornamenta verò designantur virtutes ministrorum Dei. Sunt autem quatuor, quæ sunt necessariæ omnibus ministris, scilicet castitas, quæ significatur per femoralia. Puritas verò vitæ, quæ significatur per lineam tunicam. Moderatio discretionis, quæ significatur per cingulum. Et rectitudo intentionis, quæ significatur per tiaram protegentem caput. Sed præ his Pontifices debent quatuor habere. Primo quidem iugem dei memoriam in contemplatione: & hoc

signi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

significat lamina aurea habens nomen Dei in fronte. Secundo, quòd supportent infirmitates populi: quòd significat superhumerale. Tertio, quòd habeant populum in corde & in visceribus per solicitudinem charitatis: quòd significatur per rationale. Quarto, quòd habeant conuersationem cælestem per opera perfectionis: quòd significatur per tunicã hyacinthinã. Vnde & tunicæ hyacinthinæ adiunguntur in extremitate tintinabula aurea: per quę significatur doctrina diuinorum, quę debet cõiungi cælesti conuersationi Pontificis. Adiunguntur mala punica, per quæ significatur vnitas fidei & concordia in bonis moribus: quia sic coniuncta debet esse eius doctrina, vt per eam fidei & pacis vnitas non rumpatur.

ARTICVLVS VI.

¶ Vtrum fuerint aliqua rationabilis causa obseruantiarum cæremonialium.

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd obseruantiarum cæremonialium nulla fuerit rationabilis causa. Quia vt Apostolus dicit 1.ad Timoth. 4. Omnis creatura dei est bona, & nihil reijciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Inconuenienter igitur prohibiti sunt ab esu quorundam eiborum tanquam immundorum: vt patet Leuit. 10.

¶ Præterea, Sicut animalia dantur in cibum hominis, ita etiam & herbæ. vnde dicitur Gen. 9. Quasio olerat virentia dedi vobis omnem carnem. Sed in herbis Lex non distinxit aliquas immundas cum tamẽ aliquæ illarum sint maximè nociuę, vt puta venenosę. ergo videtur quòd nec de animalibus aliqua debuerint prohiberi tanquam immunda.

¶ Præterea, Si materia est immunda, ex qua aliquid generatur, pari ratione videtur quòd id, quod generatur ex ea, sit immundum. Sed ex sanguine generatur caro. Cum igitur non omnes carnes prohiberentur tanquam immundæ, pari ratione nec sanguis debuit prohiberi quasi immundus, aut adeps, qui est sanguine generatur.

¶ Præterea, Dominus dicit Matth. 10. eos non esse timendos qui occidunt corpus, quia post mortem non habent quid faciant: quod non esset verum, si in nocumentum homini caderet quid ex eo fieret: multo igitur minus pertinet ad animal iám occisum qualiter eius carnes decoquantur: irrationabile igitur videtur esse quod dicitur Exod. 23. Non coques hœdum in lactæ matris suæ.

¶ Præterea, Ea, quæ sunt primitiua in hominibus & animalibus, tãquam perfectiora præcipiuntur Domino offerri: inconuenienter igitur præcipitur Leuit. 19. Quando ingressi fueritis terram, & plantaueritis in ea ligna pomifera, auferetis præputia eorũ, id est, prima germina, & immunda erunt vobis, nec edetis ex eis.

¶ Præterea, Vestimentum extra corpus hominis est: non igitur debent quædam specialia vestimenta Iudæis interdici puta quod dicitur Leuit. 19. Vestem, quæ ex duobus texta est, non induetis: & Deu. 20. Non induetur mulier veste virili, & vir non induetur veste fœminea & infra, Non induetis vestimento, quod ex lana linóque contextum est.

¶¶ Præterea, Memoria mandatorum dei non pertinet ad corpus, sed ad cor: inconuenienter igitur præcipitur Deut. 6. quòd ligarent præcepta dei quasi signum in manu sua, & quòd scriberentur in limine ostiorum, & quot per angulos palliorum facerent fimbrias in quibus ponerent vittas hyacinthinas in memoriam mandatorum dei: vt habetur Nume. 15.

¶ Præterea, Apostolus dicit. 1. ad Cor. 6. quòd nõ est cura Deo de bobus, & per consequens neque de alijs animalibus irrationalibus, incõuenienter igitur præcipitur Deut. 22. Si ambulaueris per viam & inueneris nidum auis, non tenebis matrem cum filijs. Deut. 15. Nõ alligabis os bouis triturantis & Leuit. 19. Iumenta tua nõ facies coire cum alterius generis animantibus.

¶ Præterea, Inter plantas nõ fiebat discretio mundorum ab immũdis. Ergo multo minus circa culturam plantarum debuit aliqua discretio adhiberi, ergo inconuenienter præcipitur Leuit. 19. Agrum non seres diuerso semine. & Deut. 12. Non seres vineam tuam altero semine, & non arabis in boue simul & asino.

¶ Præterea, Ea quæ sunt animata, maximè videntur hominum potestati esse subiecta: inconuenienter igitur arcetur homo ab argento & auro, ex quibus fabricata sunt idola, & alijs, quæ in idolorum domibus inueniuntur, præcepto legis, quòd habetur Deu. 7. Ridiculum etiam videtur esse præceptum quod habetur Deu. 23. Vt egestiones humo operirent fodientes in terra.

¶ Præterea, Pietas maximè in sacerdotibus requiritur: sed ad pietatẽ pertinere videtur, quòd aliquis funeribus amicorum intersit. vnde etiam de hoc Tobias laudatur, vt habetur Tob. 1. Similiter etiam quãdoque ad pietatem pertinet, quòd aliquis in vxorem accipiat meretricem: quia per hoc etiam à peccato & infamia liberat. ergo videtur quòd hæc inconuenienter prohibeantur sacerdotibus, Leuit. 21.

¶ SED CONTRA est quod dicitur Deu. 18. Tu autem à Domino deo tuo aliter institutus es. ex quo potest accipi, quòd huiusmodi obseruantiæ sunt institutæ à deo ad quandam specialem illius populi prærogatiuam. non ergo sunt irrationabiles, aut sine causa.

CONCLVSIO.

¶ Omnium obseruantiarum veteris legis requirenda est ratio vel secundum relationem ad cultum diuinum, vel vt referuntur ad vitam Christianorum.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd populus Iudæorum (vt supra dictum est) specialiter erat deputatus ad cultum diuinum, & inter eos specialiter sacerdotes. & sicut aliæ res quæ applicantur ad cultum diuinum, aliquam specialitatem debent habere, quod pertineat ad honorificentiam diuini cultus: ita est etiam & in conuersatione illius populi, & præcipuè sacerdotum debuerunt esse aliqua specialia congruentia ad cultum diuinũ vel spiritualem vel corporalẽ. Cultus autem legis figurabat mysterium Christi. vnde omnia eorum gesta figurabant ea quæ ad Christum pertinent: secundum illud 1. Cor. 10. Omnia in figuram contingebant illis: & ideo rationes harum obseruantiarum dupliciter assignari possunt. Vno modo secundum congruentiam ad diuinum cultum. Alio modo secundum quod figurant aliquid circa Christianorum vitam.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd sicut suprà dictum est, *De quarto* duplex pollutio vel immunditia obseruabatur in lege. Vna quidem *dum animal* culpæ, per quam polluebatur anima. alia autem corruptionis cuiusdam per quam quodammodo inquinatur corpus. Loquendo igitur *horum in* de prima immunditia, nulla genera ciborum immunda sunt, vel hominem inquinare possunt secundum suam naturam. vnde dicitur Matth. 15. Non quod intrat in os, coinquinat hominem, sed quę procedunt de ore, hæc coinquinant hominem. & exponitur hoc de peccatis. Possunt tamen aliqui cibi per accidens inquinare animam: inquantum scilicet contra obedientiam, vel votum, vel ex nimia concupiscentia comeduntur, vel inquantum prębent fomentum luxuriæ, propter quòd aliqui à vino & carnibus abstinent. Secundum autem corporalem immunditiam, quæ est corruptionis cuiusdam, aliquæ animalium carnes immunditiam habent: vel qui ex rebus immundis nutriuntur, sicut porcus: aut immundè conuersantur, sicut quędam animalia sub terra habitantia. sicut talpę, & mures, & alia huiusmodi. vnde etiam quædam fœtorem contrahunt: vel quia eorum carnes propter superfluam humiditatem, vel siccitatem corruptos humores in corporibus humanis generant: & ideo prohibitæ sunt eis carnes animalium habentium soleas, id est, vngulam continuam, non fissam, propter eorum terrestreitatem. & similiter sunt eis prohibitæ, carnes animalium habentium multas fissuras in pedibus: quia sunt nimis cholerica & adusta: sicut carnes leonis & huiusmodi. & eadem ratione prohibitæ sunt eis aues quædam rapaces, quæ sunt nimię siccitatis, & quędam aues aquaticę propter excessum humiditatis. Similiter etiam quidam pisces non habentes pennulas & squamas, vt anguillę, & huiusmodi, propter excessum humiditatis. Sunt autem eis concessa ad esum animalia ruminantia, & findentia vngulam: quia habent humores benè digestos, & sunt medię complexionis: quia nec sunt nimis humida, quod significant vngulæ: neque sunt nimis terrestria: cum non habeant vngulam continuam, sed fissam. In piscibus etiam concessi sunt eis pisces sicciores: quod significatur per hoc, quòd habent squamas & pennulas: per hoc enim efficitur temperata complexio humida piscium. In auibus etiam sunt eis concessæ magis temperantia: sicut gallinæ, perdices, & alię huiusmodi. Alia ratio fuit in detestationem idolatrię. nam Gẽtiles & præcipuè Ægyptij, inter quos erat nutriti, huiusmodi animalia pro hibita idolis immolabant, vel eis ad maleficia vtebãtur. Animalia verò quæ Iudeis sunt concessa ad esum, non comedebant, sed ea tanquam Deos colebant. vel propter aliam causam ab eis abstinebant, vt suprà dictum est. Tertia ratio est ad tollendam nimiam diligentiam circa cibaria. & ideo conceduntur illa animalia quæ de facili & in promptu haberi possunt. Generaliter tamen prohibitus est eis esus omnis sangui-

nis & adipis cuiuslibet animalis. sanguinis quidem tum ad vitandam crudelitatem, vt detestarentur humanum sanguinem effundere: sicut suprà dictum est, tum etiam ad vitandum idololatriæ ritum: quia eorum consuetudo erat, vt circa sanguinem congregatum adunarentur ad comedendum in honorem idolorum: quibus reputant sanguinem acceptissimum esse. & ideo Dominus mandauit, ꝙ sanguis effunderetur, & quòd puluere operiretur. Et propter hoc etiã prohibitum est eis comedere animalia suffocata vel strangulata: quia sanguis eorum non separatur à carne, vel quia in tali morte animalia multum affliguntur: & Dominus voluit eos à crudelitate prohibere etiam circa animalia bruta: vt per hoc magis recederent à crudelitate hominis, habentes exercitium pietatis etiam circa bestias. Adipis etiã esus prohibitus est eis: tum quia idololatræ comedebant illum in honorem deorum suorum: tum etiam quia crematur in honorem dei: tum etiam quia sanguis & adeps non generant bonum nutrimentum quod pro causa inducit Rabbi Moyses. Causa autem prohibitionis eius neruorum exprimitur Gen. 32. vbi dicitur, quòd non comedunt filij Israel neruum, eo quòd tetigerit neruum femoris Iacob, & obstupuerit.

¶ Figuralis autem ratio horum est: quia per omnia huiusmodi animalia prohibita designantur aliqua peccata, in quorum figuram illa animalia prohibebantur. vnde dicit Augustin. in lib. contra Faustum. Si de porco & agno requiratur, vtrunque natura mundum est: quia omnis creatura dei bona est. quadã verò significatione agnus mundus, porcus immundus est tanquam si stultum & sapientem diceres: vtrunque hoc verbum natura votis & literarum & syllabarũ, ex quibus constat, mundum est: significatione autem vnum est mundum, & aliud immundum. Animal enim quod ruminat, & vngulam findit, mundum est significatione: quia fissio vnguląe significat distinctionem duorum testamentorum, vel patris & filij, vel duarum naturarum in Christo, vel discretionem boni & mali. Ruminatio autem significat meditationem scripturarum & sanum intellectũ earũ. Cuicunque autem horum alterum deest, spiritualiter immundus est. Similiter etiam in piscibus illi qui habent squamas & pennulas, significatione mundi sunt: quia per pennulas significatur vita sublimis, vel contemplatio: per squamas autem significatur aspera vita, quorum vtrunque necessarium est ad munditiam spiritualem. In auibus autem specialia quædam genera prohibentur. In aquila enim quæ alte volitat, prohibetur superbia. In gryphe autem, qui equis & hominibus infestus est, crudelitas potentum prohibetur. In Haliæto autem, qui pascitur minutis auibus, significantur illi qui sunt pauperibus molesti. In miluo autem, qui maximè insidijs vtitur, designantur fraudulenti. In vulture autem, qui sequitur exercitum, expectans comedere cadauera mortuorum, significantur illi qui mortes & seditiones hominum affectant, vt inde lucrentur. Per animalia coruini generis, significantur illi, qui sunt voluptatibus denigrati, vel qui sunt expertes bonæ affectionis: quia corvus sem el emissus ab arca non est reuersus. Per struthionem, qui cum sit auis, volare non potest, sed semper est circa terram: significantur deo militantes & se negotijs secularibus implicantes. Nycticorax, quæ nocte acutè est visus, in die autẽ non videt: significat eos qui in temporalibus sunt astuti, in spiritualibus hebetes. Larus autem, qui & volat in aëre, & natat in aqua, significat eos, qui & circumcisionem & baptismum venerantur: vel significat eos, qui per cõtemplationẽ volare volunt, & tamen viuunt in aquis voluptatum. Accipiter verò, qui deseruit hominibus ad prædam, significat eos qui ministrant potentibus ad deprædandum pauperes. Per bubonem, qui in nocte victum quærit, & die autem latet, significantur luxuriosi, qui occultari quærunt nocturnis operibus, quæ agunt. Mergulus autem, cuius natura est, vt sub vndis diutius immoretur, significat gulosos, qui in aquis deliciarum se immergunt. Ibis verò auis est in Aphrica habens longum rostrum, quæ serpentibus pascitur, & forte est idem quod ciconia: & significat inuidos: qui de malis aliorum, quasi de serpentibus reficiuntur. Cygnus autem est coloris candidi, & lõgum collum habet, qui ex profunditate terræ vel aquæ cibum trahit, & potest significare homines, qui per exteriorem iustitiæ candorem lucra terrena quærunt. Onocrotalus autem auis est in pariibus Orientis longo rostro, quæ in faucibus habet quosdam folliculos, in quibus primo cibum reponit, & post horam in ventrem mittit: & significat auaros, qui immoderata solicitudine necessaria vitæ congregant. Porphyrio autem præter modum alarum auium habet vnum pedem latum ad natandum, alium fissum ad ambulandum: quia & in aqua natat, vt anates, & in terra ambulat, vt perdices, solo morsu bibit, omnem cibum aqua tingens: & significat eos qui nihil ad alterius arbitrium facere volunt: sed solum quod fuerit tinctum aqua propriæ voluntatis. Per herodionem, qui vulgariter falco dicitur, significantur illi, quorum pedes sunt veloces ad effundendum sanguinem. Caladrion autem, quæ est auis garrula, significat loquaces. Vpupa autem, quæ indicat in stercoribus, & forenti pascitur fimo, & genitum in cantu simulat, significat tristitiam seculi, quę in hominibus immundis mortem operatur. Per vespertilionem autem quæ circa terram volitat, significantur illi qui seculari scientia præditi, sola terrena, sapiunt. Circa volatilia autem & quadrupedia, illa sola conceduntur eis, quæ posteriora crura habent longiora, vt salire possint: alia verò quę terræ magis adhærent, prohibentur: quia illi qui abutuntur doctrina quatuor euangelistarum, vt per eam in altum non subleuentur, immundi reputantur. In sanguine verò & adipe & neutro intelligitur prohiberi crudelitas & voluptas & fortitudo ad peccandum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd esus plantarum & aliorum terrenascentium fuit apud homines etiam ante diluuium: sed esus carnium videtur esse post diluuium introductus. Dicitur enim Genesis octauo. Quasi olera virentia dedi vobis omnem carnem. & hoc ideo quia esus terrænascentium magis pertinet ad quandam simplicitatem vitæ, esus autem carnium ad quasdam delicias & curiositatem viuendi. sponte enim terra herbam germinat, vel cum modico studio huiusmodi terræ nascentia in magna copia procurantur, oportet autem cum magno studio animalia nutrire, vel etiam capere: & ideo volens Dominus populum suum reducere ad simpliciorem victum, multa in genere animalium eis prohibuit, non autem in genere terrænascentium. Vel etiam quia animalia immolabantur idolis, non autem terræ nascentia.

¶ Ad tertium patet responsio ex dictis.

¶ Ad quartum dicendum, quòd etsi hœdus occisus non sentiat, qualiter carnes eius coquantur: tamen in animo decoquentis ad quandam crudelitatem pertinere videtur, si lac matris quod datum est ei pro nutrimento, adhibeatur ad consumptionem carnium ipsius. Vel potest dici, quod Gentiles in solennitatibus idolorum taliter carnes hœdi decoquebant ad immolandum vel ad comedendum. & ideo Exod. 23. postquam prædictum fuerat de solennitatibus celebrandis in lege, subditur. Non coques hœdum in lacte matris suę.

¶ Figuralis autem ratio huius prohibitionis: quia præfigurabatur quòd Christus qui est hœdus propter similitudinem carnis peccati non erat à Iudæis coquendus id est, occidendus in lacte matris, id est, in tempore infantiæ, vel significatur quòd hœdus, id est, peccator non coquendus in lacte matris, id est, non est blanditiis deliniendus.

¶ Ad quintum dicendum, quòd Gentiles fructus primitiuos, quos fortunatos æstimabant, diis suis offerebant, vel etiam comburebant eos ad quædam magica facienda, & ideo præceptum est eis, vt fructus trium primorum annorum immundos reputarent. In tribus enim annis fere omnes arbores terræ illius fructum producunt: quæ scilicet vel seminando, vel inserendo, vel plantando coluntur. Raro autem contingit, quòd ossa fructuum arboris vel semina tarentia sementur: hæc enim tardius facerent fructum, sed lex respexit ad id quod frequentius fit. Poma autem quarti anni, tanquam primitiæ mundorum fructuum, deo offerebantur. Quinto autem anno & deinceps comedebantur.

¶ Figuralis autem ratio est, quia per hoc præfiguratur, quòd post tres status legis (quorum vnus est ab Abraham, vsque ad Dauid: secundus, vsque ad transmigrationem Babylonis: tertius vsque ad Christum) erat Christus deo offerendus, qui est fructus legis: vel quia primordia nostrorum operum debent esse nobis suspecta, propter imperfectionem.

¶ Ad sextum dicendum, quòd sicut dicitur Eccle. 19. Amictus corporis enuntiat de homine. Et ideo voluit Dominus, vt populus eius distingueretur ab aliis populis: nõ solum signo circumcisionis, quod erat in carne, sed etiam certa habitus distinctione. Et ideo prohibitum fuit eis, ne induerentur vestimento ex lana & lino contexto: & ne mulier indueretur veste virili, aut econuerso, propter duo. Primo quidem ad vitandum idololatriæ cultum. Huiusmodi enim vestibus ex diuersis contextis Gentiles in cultu suorum deorum vtebantur, & etiam in cultu Martis mulieres vtebantur armis virorum. Alia ratio est, ad declinandam luxuriam: nam per commixtiones varias in vestimentis, omnis ordinata commixtio coitus excluditur. Quòd autem mulier induatur veste virili, aut econuerso, incentiuum est concupiscentiæ, & occasionem libidini præstat.

¶ Figuralis autem ratio est: quia in vestimento contexto ex lana & lino interdicitur conjunctio simplicitatis & innocentiæ, quæ figuratur per lanam, & subtilitatis malitiæ, quæ figuratur per linum, prohibetur etiam, quòd mulier non vsurpet sibi doctrinam vel alia virorum officia, vel ne vir declinet ad mollities mulierum.

¶ Ad septimum dicendum, quòd sicut Hieronymus dicit super Matt. Dominus iussit, vt in quatuor angulis palliorum hyacinthinas fimbrias facerent, ad populũ Israel dignoscendũ ab aliis populis: vnde per hoc se esse Iudæos profitebatur. & ideo per aspectum huius signi induce-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Amor.

a ¶ *Super Quæstionis centesimætertiæ Articulum primum.*

IN articulo primo qō. 103. nota duo. Primo in responsione ad tertium quòd sacerdotium ante legem nō diuina, sed humana determinatione dignitas erat primogeniti: vt hinc habeas quam sacrum fuerit. Secundùm in responsione ad quartum, quòd author non dicit, quòd nihil fuerit ante legem immundum iudicatum à Deo quantum ad esum, sed dicit quòd non fuit distinctio animalium immundorum à mundis tunc à Deo. Hoc enim est verum. Primum autem falsum: quia ad Noe dictum est Genes. nono. quasi olera virentia tradidi vobis omnia, excepto quòd carnem cum sanguine non comedetis: & cœpit hæc obseruantia ante legem sicut circuncisio.

inducebantur in memoriam suæ legis. Quod autem dicitur, Ligabis ea in manu tua, & erunt semper ante oculos tuos: Pharisæi malè interpretabantur scribentes in membranis decalogum Moysi, & ligabant in fronte quasi coronam, vt ante oculos moueretur: cum tamen intentio Domini mandantis fuerit, vt significarentur in manu, id est, in operatione, & essent ante oculos, id est, in mediatione. In hyacinthinis autem vittis, quæ pallijs inserebantur, significatur cœlestis intentio quæ omnibus operibus nostris debet adiungi. Potest tamen dici quòd quia populus ille carnalis erat, & duræ cervicis, oportuit etiam per huiusmodi sensibilia eos ad legis obseruantiam excitari.

¶ Ad octauum dicendum, quòd affectus hominis est duplex. Vnus quidem secundum rationem, alius verò secundum passionem. Secundum igitur affectum rationis non refert quid homo circa bruta animalia agat: quia omnia sunt subiecta eius potestati à Deo: secundum illud Psalm. Omnia subiecisti sub pedibus eius. & secundum hoc Apostolus dicit, quòd non est cura Deo de bobus: quia Deus non requirit ab homine quid circa boues agat, vel circa alia animalia. Quantum verò ad affectum passionis mouetur affectus hominis etiã circa alia animalia: quia enim passio misericordię consurgit ex afflictionibus aliorum, contingit autem etiam bruta animalia pœnas sentire, potest in homine consurgere misericordiæ affectus etiam circa afflictiones animalium. Proximum autem est, vt qui exercetur in affectu misericordię circa animalia, magis ex hoc disponatur ad affectum misericordiæ circa homines. vnde dicitur Prouerbio. 12. Nouit iustus animas iumentorum suorum: viscera autem impiorum crudelia. Et ideo vt Dominus populum Iudaicum ad crudelitatem pronum ad misericordiam reuocaret. voluit eos exercere ad misericordiam etiam circa bruta animalia. prohibens quædam circa animalia fieri, quæ ad crudelitatem quandam pertinere videntur: & ideo prohibuit ne coqueretur hœdus in lacte matris, & quòd non alligaretur os boni trituranti, & quod non occideretur mater cum filijs. Quamuis etiam dici possit, quòd hęc prohibita sunt eis in detestationem idolatriæ: nam Aegyptij nefarium reputabant, vt boues triturantes de frugibus comederent, aliqui etiam malefici vtebantur matre auis incubante & pullis eius simul captis, ad fœcunditatem & fortunam circa nutritionem filiorum: & quia etiam in augurijs reputabatur hoc esse fortunatum. quòd inueniretur mater incubans filijs. Circa commixtionem verò animalium diuersę speciei, ratio literalis potuit esse triplex. Vna quidem ad detestationem idolatrię Aegyptiorum, qui diuersis commixtionibus vtebantur in seruitium planetarum: qui secundum diuersas coniunctiones habent diuersos affectus, vt super diuersas species rerum. Alia ratio est ad excludendum concubitus contra naturam. Tertia ratio est ad tollendam vniuersaliter occasionem concupiscentiæ. Animalia enim diuersarum specierum non commiscentur de facili ad inuicem, nisi hoc per homines procuretur: & in aspectu coitus animalium excitatur homini concupiscentiæ motus: vnde & in traditionibus Iudęorum pręceptum inuenitur (vt Rabbi Moyses dicit) vt homines auertant oculos ab animalibus coeuntibus.

¶ Figuralis autem horum ratio est: quia boui trituranti, id est, prædicatori deferenti segetes doctrinę, non sunt necessaria victus subtrahenda. vt Apostolus dicit 1. ad Cor. 9. Matrem etiam non simul debemus tenere cum filijs: quia in quibusdam retinendi sunt spirituales sensus quasi filij, & dimittenda est literalis obseruatia quasi mater: sicut in omnibus cæremonijs legis. Prohibetur etiã, quòd iumenta, id est, populares homines non faciamus coire, id est, coniunctionem habere cum alterius generis animantibus, id est, cum Gentibus vel Iudeis.

¶ Ad nonum dicendum, quòd omnes illæ commixtiones in agri cultura sunt prohibitæ ad literam, in detestationem idolatriæ: quia Aegyptij in venerationem stellarum diuersas commixtiones faciebant, & in seminibus, & in animalibus, & in vestibus repręsentantes diuersas coniunctiones stellarum. Vel omnes huiusmodi commixtiones variè prohibentur ad detestationem coitus contra naturam. Habent tamen figuralem rationem: quia quod dicitur, Non seres vineam tuam altero semine, est spiritualiter intelligendum, quòd in ecclesia quæ est spiritualis vinea, non est seminanda aliena doctrina: & similiter ager, id est ecclesia non est seminandus diuerso semine, id est catholica doctrina & hęretica. Non ust etiam simul arandum in boue & asino: quia

fatuus sapienti in prędicatione non est sociandus: quia vnus impedit alium.

¶ Ad decimum dicendum, quòd malefici & sacerdotes idolorum vtebantur in suis ritibus ossibus vel carnibus hominum mortuorum: & ideo ad extirpandum idolatrię cultum præcepit Dominus, vt sacerdotes minores, qui per tempora certa ministrabant in Sanctuario non inquinarentur in mortibus, nisi valdè propinquorum, scilicet patris & matris: & huiusmodi coniunctium personarum. Pontifex autem semper debebat esse paratus ad ministerium Sanctuarij: & ideo totaliter prohibitus erat ei accessus ad mortuos, quantumcunque propinquos. Præceptum est etiam eis ne ducerent vxorem meretricem, ac repudiatam, sed virginem, tum propter reuerentiam sacerdotum: quorum dignitas quodammodo ex tali coniugio diminui videretur, tum etiam propter filios, quibus esset ad ignominiam turpitudo matris: quod maximè tunc erat vitandum quando sacerdotij dignitas secundum successionem generis conferebatur. Præceptum etiam erat eis, vt non raderent caput nec barbam, nec in carnibus suis facerent incisuram, ad remouendum idolatrię ritum. Nam sacerdotes Gentilium radebant caput & barbam. vnde dicitur Baruch sexto. Sacerdotes sedent habentes tunicas scissas, & capita & barbã rasam: & etiam in cultu idolorum incidebant se cultris & lanceolis, vt dicitur tertio Regum, decimo octauo. vnde contraria præcepta sunt sacerdotibus veteris legis.

¶ Spiritualis autem ratio horum est: quia sacerdotes omnino debent esse immunes ab operibus mortuis, quæ sunt opera peccati & etiam non debent radere caput, id est, deponere sapientiam, neque deponere barbam, id est, sapientiæ perfectionem neque etiam scindere vestimenta, aut incidere carnes, vt scilicet vitium schismatis non incurrat.

QVÆSTIO CENTESIMA TERTIA, *De duratione cæremonialium præceptorum, in quatuor articulos diuisa.*

DEINDE considerandum est de duratione cæremonialium præceptorum.

¶ Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, vtrum præcepta cæremonialia fuerint ante legem.

¶ Secundo, vtrum in lege aliquam virtutem habuerint iustificandi.

¶ Tertio, vtrũ cessauerint Christo veniente.

¶ Quarto, vtrum sit peccatum mortale obseruare ea post Christum.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Vtrum cæremoniæ legis fuerint ante legem.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd cęremoniæ legis fuerint ante legem. Sacrificia enim & holocausta pertinent ad cæremonias veteris legis: vt supra dictum est: sed sacrificia & holocausta fuerunt ante legem, Dicitur enim Gen. 4. quòd Cain obtulit de fructibus terræ munera Domino. Abel autem obtulit de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum. Noe etiam obtulit holocausta domino, vt dicitur Gen. 8. & Abraham similiter, vt dicitur Gen. 22. ergo cæremonię veteris legis fuerunt ante legem.

¶ Præterea. Ad cęremonias sacramentorum pertinet constructio altaris & eius iniunctio sed ista fuerunt ante legem: legitur enim Gen. 13. quòd Abraham ędificauit altare Domino. & de Iacob dicitur Gen. 28. quod tulit lapidem, & erexit in titulum fundens oleum desuper. ergo cæremonię legales fuerunt ante legem.

¶ Præterea, Inter sacramenta legalia primum dicitur fuisse circuncisio sed circuncisio fuit ante legem: vt patet Gen. 17. similiter etiam sacerdotium fuit ante legem. Dicitur enim Gen. 14. quòd Melchisedech erat sacerdos Dei summi. ergo cæremonię sacramentorum fuerunt ante legem.

¶ Præterea, Discretio mundorum animalium ab immundis pertinet ad cæremonias obseruantiarum: vt suprà dictũ est. Sed talis distinctio fuit ante legem: dicitur enim Gen. 7. Ex omnibus mundis animalibus tolle septena & septena. de animantibus verò immundis duo & duo. ergo cæremonię legales fuerunt ante legem.

¶ SED CONTRA est quòd dicitur Deuteronom. sexto. Hæc sunt præcepta & cæremonię, quæ mandauit Dominus Deus noster, vt docerem vos: non autem indiguisset, super his docere, si prius prædictæ cęremoniæ fuissent. ergo cæremonię legis non fuerunt ante legem.

CONCLV-

CONCLVSIO.

¶ *Fuerunt non solum in lege, sed ante aliquæ à sanctis patribus cærimoniæ ad de bitum deo cultum exhibendum institutæ.*

¶ RESPONDEO dicendum, qꝫ sicut ex dictis patet, cæremoniæ legis ad duo ordinabantur, scilicet ad cultum dei, & ad figurandum Christum. Quicunque autem colit deum, oportet quòd per aliqua determinata eum colat, quæ ad exteriorem cultum pertinent. Determinatio autem diuini cultus pertinet ad cæremonias: sicut etiam determinatio eorum, per quæ ordinamur ad proximum, pertinet ad præcepta iudicialia: vt suprà dictum est. & ideo sicut inter homines communiter erant aliqua iudicialia, non tamen ex authoritate legis diuinæ instituta, sed ratione hominum ordinata: ita etiam erant quędam cæremoniæ, non quidem ex authoritate alicuius legis determinatæ, sed solum secundum voluntatem & deuotionem hominum deum colentium. Sed quia etiam ante legem fuerunt quidam viri præcipui prophetico spiritu pollentes, credendum est quòd ex instinctu diuino, quasi ex quadam priuata lege, inducerentur ad aliquem certum modum colendi deum, qui & conueniens esset interiori cultui, & etiam congrueret ad significandum Christi mysteria, quæ figurabantur etiam per alia eorum gesta: secundum illud 1. ad Cor. 10. omnia in figuram contingebant illis. Fuerunt igitur ante legem quædam cæremoniæ, non tamen cæremoniæ legis, quia non erant per aliquam legis lationem institutæ.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, qꝫ huiusmodi oblationes, & sacrificia, & holocausta offerebant antiqui ante legem ex quadam deuotione propriæ voluntatis: secundum quod eis videbatur conueniens, vt in rebus quas à deo acceperant, quas in reuerentiam diuinam offerent, protestarentur se colere deum qui est omnium principium & finis.

¶ Ad secundum dicendum, quòd etiam sacra quædam instituerunt: quia videbitur eis conueniens, vt in reuerentiam diuinam essent aliqua loca ab aliis distincta diuino cultui mancipata.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sacramentum circuncisionis præcepto diuino fuit statutum ante legem. vnde non potest dici sacramentum legis quasi in legem institutum: sed solum quasi in lege obseruatum, & hoc est quod dominus dicit Io. 7. Circuncisio non ex Moyse est, sed ex Patribus. Sacerdotium etiam erat ante legem apud colentes deum, secundum humanam determinationem: qui hanc dignitatem primogenitis attribuebant.

¶ Ad quartum dicendum, quòd distinctio mundorum animalium & immundorum non fuit ante legem quantum ad esum, cum dictum sit Gen. 9. Omne quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibũ: sed solum quantum ad sacrificiorum oblationem: quia de quibusdam determinatis animalibus sacrificia offerebant. Si tamen quantum ad esum erat aliqua animalium discretio, hoc non erat: quia esus illorum reputaretur illicitus, cum nulla lege esset prohibitus: sed propterea abominationem vel consuetudinem: sicut & nunc videmus, quòd aliqua cibaria sunt in aliquibus terris abominabilia, quæ in aliis comeduntur.

ARTICVLVS II.

supra q. 96. ar. 1. & quod. 6. ar. 1. & 2. & 3. di. 40. ar. 3.

¶ *Vtrum cæremoniæ veteris legis haberent virtutem iustificandi tempore legis.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur qꝫ cęremoniæ veteris legis habebant virtutem iustificandi tempore legis. Expiatio enim à peccato & consecratio hominis ad iustificationem pertinent. sed Exod. 29. dicitur quòd per aspersionem sanguinis & inunctionẽ olei consecrabantur sacerdotes & vestes eorum: & Leuit. 16. dicitur, quòd sacerdos per aspersionem sanguinis vituli expiabat Sanctuarium ab immunditiis filiorum Israël & à pręuaricationibus eorum atque peccatis. ergo cæremoniæ veteris legis habebant virtutem iustificandi.

¶ Præterea, Id per quod homo placet deo, ad iustitiam pertinet secundum illud Psal. Iustus dominus, & iustitias dilexit. Sed per cæremonias aliqui deo placebant: secundum illud Leui. 10. Quomodo potui placere domino in cæremoniis mente lugubri. ergo cæremoniæ veteris legis habebant virtutem iustificandi.

¶ Præterea, Ea quę sunt diuini cultus, magis pertinẽt ad animã, quàm ad corpus: secundum illud Psal. Lex domini immaculata conuertens animas sed per cæremonias veteris legis mundabatur leprosus, vt dicitur Leuit. 14. Ergo multo magis cæremoniæ veteris legis poterant mundare animam, iustificando.

¶ SED CONTRA est quòd Apostolus dicit Galat. 2. Si data esset lex, quæ posset iustificare, Christus gratis mortuus esset, id est fine causa: sed hoc est inconueniens. ergo cæremoniæ veteris legis non iustificabant.

CONCLVSIO.

Cæremoniæ in veteri lege non iustificabant nisi à nonnullis corporalibus immunditijs, à peccatis autem fide Christi adiuncta, vt interioris iustificationis protestationes.

a ¶ *Super Quæstionis centesimætertiæ Articulum secundum.*

IN articulo secundo eiusdem quæstio. difficultas de continentia nouæ legis relinquitur discutienda inferius in tertia parte: vbi de sacramẽtis tractabitur, & de circuncisione.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est, in veteri lege duplex immunditia obseruabatur. Vna quidem spiritualis, quæ est immunditia culpę: alia verò corporalis, quę tollebat idoneitatem ad cultum diuinum: sicut leprosus dicebatur immundus, vel ille qui tangebat aliquod morticinium, & sic immunditia nihil aliud erat, quàm irregularitas quædam. Ab hac igitur immunditia cæremoniæ veteris legis habebant virtutem emundandi: quia huiusmodi cæremoniæ erant quędam remedia adhibita ex ordinatione legis ad tollendas prædictas immunditias ex statuto legis inductas. & ideo Apostol. dicit ad Heb. 9. quòd sanguis hircorum & taurorum & cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis. Et sicut ista immunditia quæ per huiusmodi cęremonias emundabatur erat magis carnis quàm mentis etiam ipsæ cęremonię iustitię carnis dicuntur ab ipso Apostolo parum suprà iustitias inquit carnis vsque ad tempus correctionis impositis. Ab immunditia verò mentis, quę est immunditia culpę, non habebant virtutem expiandi & hoc ideo. quia expiatio à peccatis nunquam fieri potuit, nisi per Christum, qui tollit peccata mundi: vt dicitur Ioan. 1. Et quia mysterium incarnationis & passionis Christi nondum erat realiter peractum, veteris legis cæremonię non poterant in se continere realiter virtutem profluentem à Christo incarnato & passo, & sicut continent sacramenta nouę legis, & ideo non poterant à peccato mundare: sicut Apostolus dicit ad Heb. 10. quòd impossibile est sanguine taurorũ aut hircorum auferri peccata. & hoc est quod Gala. 4. Apostolus vocat ea egena & infirma elementa: infirma quidem, quia non possunt à peccato mundare: sed hęc infirmitas prouenit ex eo, quòd sunt egena, id est, eo quòd non continent in se gratiam. Poterat autem mens fidelium tempore legis per fidem coniungi Christo incarnato & passo: & ita ex fide Christi iustificabantur, cuius fidei quædam protestatio erat huiusmodi cęremoniarum obseruatio, inquantum erant figura Christi, & ideo pro peccatis offerebant sacrificia quædam in veteri lege: non quia ipsa sacrificia à peccato emundarent: sed quia erant quędam protestationes fidei: quę à peccato mundabant. & hoc etiam ipsa lex innuit eo modo loquendi. Dicitur enim Leuit. 4. & 5. quòd in oblatione hostiarum pro peccato orabit pro eo sacerdos, & dimittetur ei: quasi peccatum dimittatur non vi sacrificiorum, sed ex fide & deuotione offerentium. Sciendum est tamen, quòd hoc ipsum. quòd veteris legis cæremonię à corporalibus immunditiis expiabant. erat in figura expiationis à peccatis quæ fit per Christum. Sic igitur patet quòd cęremonię in statu veteris legis non habebant virtutem iustificandi.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illa sanctificatio sacerdotum, & filiorum eius & vestium ipsorum vel quorumcunque aliorum per aspersionem sanguinis nihil aliud erat, quàm deputatio ad diuinum cultum, & remotio impedimentorum ad emundationem carnis: & Apostolus dicit in prefigurationem illius sanctificationis, qua Iesus per suum sanguinem sanctificauit populum. Expiatio etiam ad remotionem huiusmodi corporalium immunditiarum referenda est, non ad remotionem culpę, vnde etiam sanctuarium expiari dicitur, quòd culpę subiectum esse non poterat.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sacerdotes placebant deo in cęremoniis propter obedientiam, & deuotionẽ & finem rei præfiguratę, non autem propter ipsas res secundum se consideratas.

¶ Ad tertium dicendum quòd cæremonię illę, quę erant institutę in emundatione leprosi, non ordinabatur ad tollendam immunditiam infirmitatis leprę: quod patet ex hoc, quòd non adhibebantur huiusmodi cæremonię nisi iam emundato. vnde dicitur Leuit. 14. quòd sacerdos egressus de castris cum inuenerit lepram esse mundatam, præcipiet ei, qui purificatur, vt offerat, &c. Ex quo patet, quòd sacerdos constituebatur iudex leprę mundatę, non autem emundandę. Adhibebatur autem huiusmodi cęremoniæ ad tollendam immunditiam irregularitatis. Dicunt tamen, quòd quandoque si contingeret sacerdotem errare in iudicando, miraculosè leprosus mundabatur à deo virtute diuina: non autem virtute sacrificiorum: sicut etiam miraculosè mulieris adulterę cõputrescebat femur bibitis aquis, in quibus sacerdos maledicta congesserat: vt habetur Num. 5.

2. 2. q. 86. ar. 4. ad 1. Et 2. 2. ar. 2. ad 3. & 4. di. 1. q. 2. ar. 5. q. 1. & 2. & di. 2. q. 1. ar. 4.

ARTICVLVS III.

¶ *Vtrum cæremoniæ veteris legis cessauerint in aduentu Christi.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd cæremonię veteris legis non cessauerint in Christi aduentu. Dicitur enim Baruch. 5. Hic est liber mandatorum dei, & lex quæ est in eternum: sed ad legem pertinebat legis cæremonię. ergo legis cęremonię æternum duraturę erant.

3. Cor. 7. Et quod. 2. ar. 8. co. Et Ro. 14. co. 1. & 2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Annot.

a ¶ *Super Quæstionis centesimetertiæ Articulum quartum.*

IN articu. 4. eiusdem 103. quæstio. omisso tertio articulo, dubium occurrit circa rationem assignatam in litera. Quare legalia post passionem Christi cessauerunt, sic quòd absque mortali peccato seruari non possunt. Videtur autem, ꝙ Augusti. & author in ea deceptus sunt. nam aut efficaciter concludit, aut non: si efficax est, ergo duo tantum tempora distinguenda sunt cum Hieron. scilicet ante passionem & post, vt in corpore articuli, & ex hac ratione digestiguntur. Et tenet sequela: quia quum idem sit iudicium secundum hanc rationem de veribus. & factis cæremonialibus sicut duo tantum opera distinguuntur, quo ad verba, ita quo ad facta cæremonialia. & sicut post passionem Christi immediatè peccassent mortaliter Apostoli dicentes Iesum Christum nasciturum, passurum, resurrecturum: & ita exercentes facta professentia ipsum nasciturum, passurum, resurrecturum, peccabãt mortaliter: super hoc quippe vis rationis stat, quòd paria sint mentiri verbo & facto. Si autem quod deduximus, non admittitur, quia contradicit tribus temporibus in responsione ad primum ab Augusti. positis, sequitur quòd ratio efficax non sit ad concludendum, ꝙ legalia seruari non possent absque peccato mortali: quod tamen in corpore articuli cõcluditur, non magis nãque est mendacium dicere nunc Christum nasciturum, passurum, resurrecturum, ascensurũ, & Spiritus sancti legem daturum, quàm post Pentecosten tẽpore Apostolorum.

¶ Ad hoc dicitur, quòd quia non solum ex Augusti. & authoris, sed ecclesiæ authoritate distinctionem trium temporum & rationẽ in litera allatam & cõclusionem, vt in concilio Florentino sub Eugen. 4. patet, habemus ideo vtrunque saluare oportet. Dicendum est ergo, quòd ratio illa de mẽdacio verbo, vel facto efficax est & concludit quòd cæremonialia absolutè & simpliciter nõ potuerunt per Christum immediatè obseruari absque mẽdacio perniciosso: & propterea hodie seruari nõ possunt, nec tunc seruari potuerunt absolutè: quoniã absolutè seruata seruãtur, vt viua & necessaria ad salutem ex lege veteri: quòd post Christũ nunquam licuit. Quare autem quodam tempore, ¶ Præterea, Oblatio mundati leprosi ad legis cæremonias pertinebat: sed etiam in Euangelio præcipitur leproso emundato, vt huiusmodi oblationes offerat. ergo cæremoniæ veteris legis non cessauerunt Christo veniente.

¶ Præterea, Manente causa, manet effectus: sed cæremoniæ veteris legis habebant quasdam rationabiles causas, inquantum ordinabantur ad diuinum cultum, etiam præter hoc, quòd ordinabantur in figuram Christi. ergo cæremoniæ veteris legis cessare non debuerunt.

¶ Præterea, Circuncisio erat instituta in signum fidei Abrahæ, obseruatio autem sabbati ad recolendum beneficium creationis, & aliæ solemnitates legis ad recolendum alia beneficia dei: vtsupra dictũ est sed fides Abrahæ est semper imitanda etiam à nobis, & beneficium creationis, & alia dei beneficia semper sunt recolenda. ergo ad minus circuncisio & solemnitates legis cessare non debuerunt.

¶ SED CONTRA est quòd Apostolus dicit ad Col. 2. Nemo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum: quæ sunt vmbra futurorum & ad Heb. 8. dicitur, quòd dicendo nouum testamentum veteravit prius: quod autem antiquatur & senescit, propè interitũ est.

CONCLVSIO.

¶ Congruit cæremonias veteris legis in aduentu Christi cessare, sicut in aduentu gloriæ cessabit lex noua, quo ad ea quæ fidei & spei sunt.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd omnia præcepta cæremonialia veteris legis ad cultum dei sunt ordinata, vt suprà dictum est exterior autem cultus proportionari debet interiori cultui, qui consistit in fide, spe, & charitate: vnde secundum diuersitatem interioris cultus debuit diuersificari exterior cultus. Potest autem tripliciter status distingui interioris cultus. Vnus quidem, secundum quem habetur fides & spes, & de bonis cœlestibus, & de his, per quæ in cœlestia introducimur: de vtrisque quidem sicut se quibusdam futuris. & talis fuit status fidei & spei in veteri lege. Alius autem est status interioris cultus, in quo habetur fides & spes de cœlestibus bonis: sicut de quibusdam futuris: sed de his, per quæ introducimur in cœlestia, sicut de præsentibus, vel præteritis. & iste est status nouæ legis. Tertius autem status est in quo vtraque habentur, vt præsentia, & nihil creditur vt absens, neque speratur vt futurum. & iste est status beatorum In illo ergo statu beatorum nihil erit figurale ad diuinum cultum pertinens: sed solum gratiarum actio, & vox laudis. & ideo dicitur Apocal. 21. de ciuitate beatorum, Templum non vidi in ea. Dominus enim deus omnipotens tem plũ illius est, & agnus. Pari igitur ratione cæremoniæ primi status, per quas figurabatur & secundus & tertius, veniente secundo statu cessare debuerunt, & aliæ cæremoniæ induci, quę conuenirent statui cultus diuini pro tempore illo, in quo bona cœlestia sunt futura, beneficia autem dei, per quæ ad cœlestia introducimur, sunt præsentia.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd lex vetus dicitur esse in æternum, secundum moralia quidem simpliciter, & absolutè: secundum cæremonialia verò quantum ad veritatem per ea figuratam.

¶ Ad secundum dicendum, quòd mysterium redemptionis humani generis completum fuit in passione Christi. vnde tunc Dominus dixit Consummatum est: vt habetur Io. 19. & ideo tunc toraliter debuerunt cessare legalia, quasi iam veritate eorum consummata, in cuius signum in passione Christi velum templi legitur esse scissum, Matth. 27. & ideo ante passionem Christi Christo prædicante. & miracula faciente currebant simul Lex & Euangelium: quia iam mysterium Christi erat inchoatum, sed nondum consummatum: & propter hoc mandauit Christus dominus ante passionem leproso, vt legales cæremonias obseruaret.

¶ Ad tertium dicendum, quòd rationes literales cæremoniarum suprà assignatæ, referuntur ad diuinum cultum: qui quidem cultus erat in fide venturi. & ideo iam veniente eo qui venturus erat, & cultus ille cessat, & omnes rationes ad hunc cultum ordinatæ.

¶ Ad quartum dicendum, quod fides Abrahæ fuit commendata in hoc, quòd credidit diuinæ promissioni de futuro semine, in quo benedicerentur omnes gentes. & ideo quandiu hoc erat futurum oportebat protestari fidem Abrahæ in circuncisione: sed postquam iam hoc est perfectum, oportet idem alio signo declarari, scilicet baptismo qui in hoc circuncisioni succedit, secundum illud Apostoli ad Col. 2. Circuncisi estis circuncisione non manufacta in expoliatione corporis carnis, sed in circuncisione domini nostri Iesu Christi, consepulti ei in baptismo. Sabbatum autem, quod significabat primam creationem, mutatur in diem dominicum: in quo commemoratur noua creatura inchoata in resurrectione Christi: & similiter aliis solemnitatibus veteris legis nouæ solennitates succedunt: quia beneficia illi populo exhibita significant beneficia nobis concessa per Christum. Vnde festo phase succedit festum passionis Christi & resurrectionis. Festo Pentecostes, in quo fuit data lex vetus, succedit festum Pentecostes, in quo fuit data lex spiritus vitæ. Festo Neomeniæ succedit festum beatæ Virginis: in qua primo apparuit illuminatio Solis id est Christi per copiam gratię. Festo tubarum succeduntsesta Apostolorum. Festo expiationis succedunt festa Martyrum & confessorum. Festo tabernaculorum succedit festum consecrationis ecclesiæ. Festo cœtus atque collectæ succedit festum angelorum: vel etiam festum omnium sanctorum.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Vtrum post passionem Christi legalia possint seruari sine peccato mortali.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur ꝙ post passionem Christi legalia possint sine peccato mortali obseruari. Non est enim credendum quòd Apostoli post acceptum Spiritum sanctum mortaliter peccauerint: eius enim plenitudine sunt induti virtute ex alto: vt dicitur Lucæ vltimo. Sed Apostoli post aduentum Spiritus sancti legalia obseruauerunt. Dicitur enim Act. 16. quòd Paulus circuncidit Timotheũ: & Act. 21. dicitur, quod Paulus secundum consilium Iacobi, assumptis viris purificatus cum eis intrauit in templum, annuntians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro vnoquoque eorum oblatio. Ergo sine peccato mortali possunt post Christi passionem legalia obseruari.

¶ Præterea, Vitare consortia Gentilium ad cæremonias legis pertinebat: sed hoc obseruauit primus pastor ecclesiæ. Dicitur enim ad Gal. 2. quòd cum venissent quidam Antiochiam, subtrahebat & segregabat se Petrus à Gentilibus. ergo absque peccato post passionem Christi legis cæremoniæ obseruari possunt.

¶ Præterea, Præcepta Apostolorum non induxerunt homines ad peccatum: sed ex decreto Apostolorum statutum fuit, quòd Gentiles quę dam de cęremoniis legis obseruarent. Dicitur enim Act. 15. Visum Spiritui sancto & nobis nihil vlta imponere oneris vobis, quàm hęc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulacrorũ & sanguine & suffocato, & fornicatione. Ergo absque peccato cæremonię legales possunt post Christi passionem obseruari.

¶ SED CONTRA est quod Apostolus dicit ad Gal. 5. Si circuncidimini, Christus nihil vobis proderit. sed nihil excludit fructum Christi nisi peccatum mortale. ergo circuncidi & alias cęremonias obseruare post passionem Christi est peccatum mortale.

CONCLVSIO.

¶ Cum cæremoniæ veteris legis Christi venturi mysteria significarent, peccatum mortale esset, ea post Euangelij publicationem seruare.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd omnes cæremonię sunt quędam protestationes fidei, in qua consistit interior dei cultus. sicut tem fidem interiorem potest homo protestari factis, sicut & verbis, & in vtraq; protestatione si aliqd homo falsum protestatur, peccat mortaliter. Quãuis autẽ sit eadẽ fides quã habemus de Christo, & quã antiqui patres habuerũt, tamẽ quia ipsi præcesserũt Christũ, nos autẽ sequimur, eadem fides diuersis verbis significatur à nobis & ab eis: nã ab eis dicebatur, Ecce virgo concipiet & pariet filium, quæ sunt verba futuri temporis. Nos autem idem repræsentamus per verba præteriti temporis, dicentes quòd concepit & peperit. & similiter cæremoniæ

moniæ veteris legis significabant Christum vt nasciturum & passurum: nostra autem sacramenta significant ipsum vt natum & passum. Sicut igitur peccaret mortaliter qui nunc suam fidem protestando, diceret Christum nasciturum, quod antiqui pię & veraciter dicebant: ita etiã peccaret mortaliter siquis nunc cæremonias obseruaret; quas antiqui pię & fideliter obseruabant. Et hoc est quod Augusti. dicit contra Faustum. Iam non promittitur nasciturus, passurus, resurrecturus, quòd illa sacramenta quodammodo personabant: sed annuntiatur, quod natus sit, passus sit, resurrexerit: quod hæc sacramenta; quæ à Christianis aguntur, iam personant.

¶ AD PRIMVM ergo dicẽdum, quòd circa hoc diuersimode sensisse videntut Hieron. & Aug. Hieronymus enim distinxit duo tempora: vnum tempus ante passionem Christi: in quo legalia non erant mortua, quasi non habentia vim obligatoriam, aut expiatiuam pro suo modo, nec etiam mortifera: quia non peccabant ea obseruantes. Statim autem post passionem Christi inceperunt esse non solum mortua, id est, non habentia virtutem & obligationem, sed etiam mortifera: ita scilicet quòd peccabant moraliter quicunque ea obseruabant. vnde dicebat quòd Apostoli nunquam legalia obseruauerunt post passionem, secundum veritatem, sed solum quadam pia simulatione: ne scilicet scandalizarent Iudæos, & eorum conuersionem impedirent, quæ quidem simulatio sic intelligenda est, non quidem ita quòd illos actus secundum rei veritatem non facerent, sed quia non faciebant tanquam legis cæremonias obseruantes. sicut si quis pelliculam virilis membri abscinderet propter sanitatem non causa legalis circoncisionis obseruandæ. Sed quia indecens videtur, quòd apostoli, ea occultarent propter scandalum, quæ pertinent ad veritatem vitæ & doctrinæ, & quòd simulatione vterentur in his, quæ pertinent ad salutem fidelium: ideo conuenientius Augusti. distinxit tria tempora. Vnum quidem ante Christi passionem in quo legalia neque erant mortifera, neque mortua. Aliud autem post tempus Euangelij diuulgati, in quo legalia sunt mortua & mortifera. Tertium autem est tempus medium, scilicet à passione Christi vsque ad diuulgationem euangelij. In quo legalia quidem fuerunt mortua quia neque vim aliquam habebant, neque aliquis ea obseruare tenebatur non tamen fuerunt mortifera: quia illi, qui conuersi erant ad Christum ex Iudæis, poterant illa legalia licite obseruare: dummodo non sic ponerent spem in eis, quòd ea reputarent sibi necessaria ad salutem, quasi legalibus fides Christi iustificare non posset His autem qui conuertebantur ex gentilitate ad Christum, non inerat causa, vt ea obseruarent, & ideo Paulus circuncidit Timotheũ, qui ex matre Iudæa genitus erat: Titum autem, qui ex Gentilibus natus erat, circuncidere noluit. Ideo autem noluit Spiritus sanctus, vt statim inhiberetur his, qui ex Iudæis conuertebantur, obseruatio legalium, sicut inhibebatur his qui ex Gentilibus conuertebantur gentilitatis ritus: vt quædam differentia inter hos ritus ostenderetur. Nam gentilitatis ritus repudiabatur tanquam omnino illicitus: & à deo semper prohibitus. Ritus autem legis cessabat tanquam impletus per Christi passionem: vtpote à deo in figuram Christi institutus.

¶ Ad secundum dicendum, quòd secundum Hieronymum. Petrus simulatorie se à Gentilibus subtrahebat, vt vitaret Iudæorum scandalum, quorum erat apostolus. vnde in hoc nullo modo peccauit: sed Paulus eum similiter simulatione reprehendit, vt vitaret scandalum Gentilium, quorum erat Apostolus. Sed Augusti. hoc improbat: quia Paulus in canonica scriptura scilicet Gal. 2. in qua nefas est credere ali quid falsum esse, dicit quòd Petrus reprehensibilis erat. vnde verum est quod Petrus peccauit, & Paulus verè eum; non simulatorie reprehendit eum. Non autẽ peccauit Petrus in hoc, ꝙ ad tempus legalia obseruabat: quia hoc sibi licebat tanquam ex Iudęis conuerso: sed peccabat in hoc, quòd circa legalium obseruantiam nimiam diligentiam adhibebat, ne scandalizaret Iudæos: ita quòd ex hoc sequebatur gentilium scandalum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quidam dixerunt quòd illa prohibitio Apostolorũ non est intelligenda ad literã, sed secundum spirituali intellectum: vt scilicet in prohibitione sanguinis intelligatur prohibitio homicidij, in prohibitione suffocati, intelligatur prohibitio violentiæ & rapinæ, in prohibitione immolatorum inteligitur prohibitio idolatriæ: fornicatio autem prohibetur tanquam per se malum, hanc opinionem accipiunt ex quibusdam glosis, quæ huiusmodi præcepta mystice exponunt. Sed quia homicidium & rapina etiam, apud Gentiles reputabantur illicita non oportuisset super hoc speciali mandatum dari his, qui erant ex gentilitate conuersi ad Christum. Vnde alij dicunt, quòd ad literam illa comestabilia fuerunt prohibita: non propter obseruantiam legalium, sed propter gulam comprimendam. vnde dicit Hieronymus super illud Ezech. 44. Omne morticinium, &c. condemnat sacerdotes, qui in cibus & cæteris huiusmodi hæc cupiditate gulæ non custodiunt. Sed quia sunt quędam cibaria magis delicata ad gulam prouocantia, non videtur ratio quare fuerunt hęc magis quàm alia prohibita. Et ideo dicendum secundum tertiam opinionem, quòd ad literam ista sunt prohibita non ad obseruandum cæremonias legis: sed ad hoc, quòd posset cõalescere vnio Gentilium & Iudæorum in simul habitatitium. Iudæis enim propter antiquam consuetudinem sanguis & suffocatum erant abominabilia. Comestio autem immolatorum simulacris poterat in Iudæis aggenerare circa Gentiles suspitionem reditus ad idolatriam & ideo ista fuerunt prohibita pro tempore illo, in quo de nouo oportebat conuenire in vnum Gentiles & Iudæos. Procedente autem tempore cessante causa cessat effectus, manifestata euangelicæ doctrinę veritate: in qua dominus docet, quòd nihil quòd per os intrat, coinquinat hominem: vt dicitur Matth. 15. & quòd nihil est reiiciendum quòd cum gratiarum actione percipitur: vt primę ad Timotheũ 4. dicitur. Fornicatio autem prohibetur specialiter: quia Gentiles nõ reputabant eam esse peccatum.

QVÆSTIO CENTESIMAquarta, De præceptis iudicialibus in quatuor articulos diuisa.

CONSEQVENTER considerandum est de præceptis iudicialibus.

¶ Et primo considerandũ est de ipsis in cõmuni. Secundo de rationibus eorum.

¶ Circa primum queruntur quatuor.
¶ Primo, quę sunt iudicialia præcepta.
¶ Secundo, vtrum sint figuralia.
¶ Tertio, de duratione eorum.
¶ Quarto, de diffinitione eorum.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Vtrum ratio præceptorum iudicialium consistat in hoc quòd sunt ordinantia ad proximum.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur ꝙ ratio præceptorum iudicialium non consistat in hoc quòd sunt ordinantia ad proximum. Iudicialia enim præcepta à iudicio dicuntur. sed multa sunt alia, quibus homo ad proximum ordinatur, quę non pertinẽt ad ordinationem iudiciorum. non ergo præcepta iudicialia dicuntur quibus homo ordinatur ad proximum.

¶ Præterea, Præcepta iudicialia à moralibus distinguuntur, vt suprà dictum est. Sed multa præcepta moralia sunt quibus homo ordinatur ad proximum: sicut patet in septem præceptis secundę tabulę non ergo præcepta iudicialia dicuntur ex hoc quòd ad proximum ordinant.

¶ Præterea, Sicut se habent præcepta cęremonialia ad deum, ita se habent iudicialia præcepta ad proximum: vt suprà dictum est. sed inter præcepta cęremonialia sunt quædã, quę pertinent ad seipsum: sicut obseruatiæ ciborum & vestimentorum: de quibus suprà dictũ est. Ergo præcepta iudicialia non ex hoc dicuntur, ꝙ ordinent hominem ad proximum.

¶ SED CONTRA est, quod dicitur Ezech. 19. Inter cætera bona opera viri iusti si iudiciũ verũ fecerit inter virũ & virũ: sed iudicialia præcepta à iudicio dicuntur. Ergo præcepta iudicialia videntur dici illa, quæ pertinent ad ordinationem hominum adinuicem.

CONCLVSIO.

Iudicialia præcepta sunt, quibus homines adinuicem ordinantur, ex aliqua tamen institutione vim ligandi habent.

tantum scilicet vsq; ad diuulgationem Euangelij licueris seruare eadem, vt mortua est; quia vsque ad tumulum tantum mortua persona, vt mortua tamen custoditur. vnde Spiritus sancti authoritate, vt in litera dicitur, quasi dispẽsatiuè concessum est tẽpus nõ mentiẽdi factoquia non est concessum, vt vteretur eis vt viuis: sic enim profitenẽ Christum nasciturum, passurum, &c. sed deferendi mortuã synagogam matrẽ cum honore ad tumulum. Tũc quippe tumulata est quãdo euangelium est diuulgatum. Propter quòd nunc nec vt viua propter mendaciũ, nec vt mortua propter sepulturam iam seruari possunt cæremonialia illa absque peccato mortali. Et hic patet omnia cõtinuare.

¶ In responsione ad tertium festo, ꝙ in eodem Florentino concilio eãtionizata est quasi ad verbum hæc doctrina.

a ¶ *Super Quæstionem centesimaquartam.* Annot.

IN quæstione 104. nihil scribẽdum occurrit nisi ꝙ duo specialiter aduertas: primum est, quare omnia illis populi erant figuralia: assignatur namq; in 2. artic. ad secundũ ꝙ causa, qa Christus ex populo illo erat nasciturus, id est quia status illius populi erat ꝓpter Christũ vẽturũ ex eo, cõsequẽs est vt verbis & factis prænuntiarẽt Christum, & pertinentia ad ipsum. Et hoc ex diuina institutione: cuius soli⁹ est facere, ꝙ facta totius populi sint in figurã. secũdũ est, ꝙ differẽtia inter cæremonialia & iudicialia in figurãdo, nõ cõsistit in hoc, ꝙ cæremonialia sint per se primo instituta ad figurandum, & iudicialia sint instituta ad figurandũ per se secũdo. hoc emi nõ dicit in litera. Et si cõsideretur non possent hodie à quocunq; præcipi principe, sicut nec cæremonialia: qũ per se licẽt secundo habereẽt annexã significationem Christi venturi: sed consistit in hoc ꝙ cæremonialia vt sic per se primo, i. secundum primaria intentionẽ dei instituentis figurãt Christum vẽturũ: iudicialia verò vt sic, nec per se primo, nec per se secũdo cõtinẽt rationẽ figuræ, sed, ex cõsequẽti, per accidens, inquantũ sibi data sunt populo, cuius totus status erat figuratiuus. sic emi oia in figuram contingebant illis. Cum siquidẽ ista iudicialia sint pars vna omnium contingentiũ illis, oportet etiã ista ex consequẽti esse figuralia. Et propterea possunt hæc statui & seruari. Annot. Super q. 99. ar. 4. Et locis ibi inductis.

¶ Et sic intellige secundum & tertiũ articulos.

Universidad de Deusto
Biblioteca

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut ex supradictis patet, præceptorum cuiuscunque legis, quædam habent vim obligandi ex ipso dictamine rationis: quia naturalis ratio dictat hoc esse debitū fieri vel vitari. & huiusmodi præcepta dicuntur moralia, eo quòd à ratione dicuntur mores humani. Alia verò præcepta sunt quę non habent vim obligandi ex ipso dictamine rationis: quia scilicet in se cõsiderata nõ habẽt absolutè rationẽ debiti vel indebiti: sed habẽt vim obligãdi ex aliqua institutiõe diuina, vel humana. & huiusmodi sunt determinationes quędam moralium præceptorũ. Si igitur determinẽtur moralia præcepta per institutionem diuinam in his, per quę ordinatur homo ad deum, talia dicentur præcepta cęremonialia: si autem in his, quæ pertinent ad ordinationem hominum adinuicem talia dicentur præcepta iudicialia. In duobus ergo cõsistit ratio iudicialium præceptorum, scilicet vt pertineant ad ordinationem hominum adinuicem, & vt non habeant vim obligandi ex sola ratione, sed ex institutione.

¶ AD PRIMVM ergo dicẽdum, quòd iudicia exercentur officio aliquorum principum, qui habent potestatem iudicandi. Ad principem autem pertinet non solum ordinare de his, quæ veniunt in litigium, sed etiam de voluntarijs contractibus, qui inter homines fiunt, & de omnibus pertinentibus ad populi communitatem & regimen: vnde præcepta iudicialia non solũ sunt illa, quæ pertinent ad lites iudiciorum, sed etiam quæcunque pertinent ad ordinationẽ hominum adinuicẽ, quæ subest ordinationi principis tanquam supremi iudicis.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ratio illa procedit de præceptis ordinantibus ad proximum, quæ habent vim obligandi ex solo dictamine rationis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd etiam in his, quæ ordinant deum, quædam sunt moralia, quæ ipsa ratio fide informata dictat, sicut deum esse amandum & colendum. Quædam verò sunt cæremonialia, quæ non habent vim obligationis, nisi ex institutione diuina. Ad deum autem pertinent non solum sacrificia oblata deo: sed etiam quæcunque pertinent ad idoneitatem offerentium, & deum colentium. Homines enim ordinãtur in deum sicut in finem: & ideo ad cultum dei pertinet, & per consequens ad cæremonialia præcepta, quòd homo habeat quandam idoneitatem respectu cultus diuini: sed homo non ordinatur ad proximum sicut in finẽ: vt oporteat eum disponi in seipso in ordine ad proximum. Hæc enim est cõparatio seruorum ad dominos, qui id quòd sunt dominorum sunt: secundum Philosophum in 1. Politic. & ideo non sunt aliqua præcepta iudicialia ordinantia hominem in seipso: sed omnia talia sunt moralia quia ratio, quæ est principium moralium se habet in homine respectu eorum quę ad ipsum pertinent, sicut princeps vel iudex in ciuitate. Sciendum tamen, quòd quia ordo hominis ad proximum magis subiacet rationi, quàm ordo hominis ad deum, plura præcepta moralia inueniuntur, per quę ordinatur homo ad proximum, quàm per quę ordinatur homo ad deum, & propter hoc etiam oportuit plura esse cęremonialia in lege, quàm iudicialia.

ARTICVLVS II.

¶ *Virum præcepta iudicialia aliquid figurent.*

Infr. art. 3. cor. Et 2. 2. q. 87. ar. 1. cor.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur q̃ præcepta iudicialia non figurent aliquid. Hoc enim videtur esse proprium cęremonialium præceptorum, quòd sint in figuram alicuius rei instituta. si igitur etiam præcepta iudicialia aliquid figurent, non erit differentia inter iudicialia & cæremonialia præcepta.

¶ Præterea, Sicut illi populõ Iudæorum data sunt quędam iudicialia præcepta, ita etiam aliis populis gentilium: sed iudicialia præcepta aliorum populorum nõ figurant aliquid, sed ordinant quid fieri debeat. ergo videtur quòd neque præcepta iudicialia veteris legis aliquid figurarent.

¶ Præterea, Ea, quæ ad cultum diuinum pertinent, figuris quibusdã tradi oportuit: quia ea, quę dei sunt, supra nostram rationem sunt: vt supra dictum est, sed ea, quę sunt proximorum, non excedunt rationẽ nostram. ergo per iudicialia quę ad proximum nos ordinant. non oportuit aliquid figurari.

¶ SED CONTRA est, quod Exo. 21. iudicialia præcepta allegorice & moraliter exponuntur.

CONCLVSIO.

¶ *Iudicialia præcepta non nisi ex consequenti figurabant statum figuralem.*

¶ REPONDEO dicendũ, quòd dupliciter contingit aliquod præceptum esse figurale. Vno modo primo & per se: quia scilicet principaliter est institutum ad aliquid figurandum. & hoc modo præcepta cæremonialia sunt figuralia: ad hoc enim sunt instituta, vt aliquid figurent pertinens ad cultum dei, & ad mysterium Christi. Quædam verò præcepta sunt figuralia non primo & per se sed ex consequenti, & hoc modo præcepta iudicialia veteris legis sunt figuralia: non enim sunt instituta ad aliquid figurandum, sed ad ordinandum statum illius populi secundum iustitiam & æquitatem: sed ex consequenti aliquid figurabant, inquantum scilicet totus status illius populi, qui per huiusmodi præcepta disponebatur, figuralis erat: secundum illud 1. ad Corinth. 10. Omnia in figuram contingebant illis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd præcepta cæremonialia alio modo sunt figuralia quàm iudicialia, vt dictum est.

¶ Ad secundum dicendum, quòd populus Iudæorum ad hoc electus erat à deo, quòd ex eo Christus nascꝛetur: & ideo oportuit totum illius populi statum esse propheticum & figuralem: vt Augustꝰ. dicit contra faustum. & propter hoc etiam iudicialia illi populo tradita magis sunt figuralia, quàm iudicia aliꝭ populis tradita: sicut etiam bella & gesta illius populi exponuntur mystice: non autem bella vel gesta Assyriorum vel Romanorum, quamuis longe clariora secundum homines fuerint.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ordo ad proximum in populo illo, secundum se consideratus, peruius erat rationi: sed secundum quod referebatur ad cultum dei, superabat rationem, & ex hac parte erat figuralis.

ARTICVLVS III.

¶ *Virum præcepta iudicialia veteris legis perpetuam obligationem habeant.*

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd præcepta iudicialia veteris legis perpetuam obligationem habent. Præcepta enim iudicialia pertinent ad virtutem iustitię: nam iudicũ dicitur iustitiæ executio. iustitia autem est perpetua & immortalis: vt dicitur Sapient. primo. ergo obligatio præceptorum iudicialium est perpetua. *Infrà q. 98. ar. 1. ad 2. cor. & ar. 2. ad. 2. 4. dist. 2. q. 1. ar. 2. q. 2. ad. 3. ad 1. et 5. 3. q. 61. ar. 1. cor. Et 3. q. 62. ar. 5. cor. Et 3. q. dist. 15. q. 1. ad. ar. 5. q. 2. ad 5. Et. quæst. 2. ar. 2. 8. cor. Et quæst. 2. ar. 3. cor. Et 13. q. 1. ar. Heb. 7. lect. 2. ar. 2.*

¶ Præterea, Institutio diuina est stabilior, quàm institutio humana: sed præcepta iudicialia humanarum legum habent perpetuam obligationem. Ergo multo magis præcepta iudicialia legis diuinæ.

¶ Præterea, Apostolus dicit ad Hebr. 7. quòd reprobatio fit præcedentis mandati propter infirmitatem ipsius & inutilitatem: quod quidem verum est de mandato cęremoniali, quod non poterat facere perfectum tuxta conscientiam seruientem solummodo in cibis & in potibus, & varijs baptismatibus & iustitiis carnis: vt Apostolus dicit ad Hebræos 9. sed præcepta iudicialia erant vtilia & efficacia ad id, ad quod ordinabantur, scilicet ad iustitiam & æquitatem inter homines constituendam. Ergo præcepta iudicialia veteris legis non reprobantur, sed adhuc efficaciam habent.

¶ SED CONTRA est quòd Apostolus dicit ad Hebr. 7. quòd translato sacerdotio necesse est, vt legis translatio fiat. sed sacerdotium est translatum ab Aaron ad Christum. Ergo etiam & tota lex est translata: non ergo iudicialia præcepta adhuc obligationem habent.

CONCLVSIO.

¶ *Iudicialia legis præcepta post Euangelij prædicationem non amplius obligant homines ad sui obseruationem.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd iudicialia præcepta non habuerunt perpetuam obligationem, sed sunt euacuata per aduentum Christi: aliter tamen quàm cęremonialia. nã cęremonialia à deo sunt euacuata, vt non solum sint mortua, sed etiam mortifera obseruantibus post Christum maximè post Euangelium diuulgatum: præcepta autem iudicialia sunt quidem mortua, quia non habẽt vim obligandi, non tamen sunt mortifera: quia siquis princeps ordinaret in regno suo illa iudicialia obseruari, non peccaret: nisi forte hoc modo obseruarentur vel obseruari mandarentur, tanquam habentia vim obligandi ex veteris legis institutione: talis enim intentio obseruandi esset mortifera: & huius differentiæ ratio potest accipi ex præmissis. Dictum est enim quòd præcepta cæremonialia sunt figuralia primo, & per se tanquam instituta principaliter ad figuranda Christi mysteria vt futura: & ideo ipsa obseruatio eorum præiudicat fidei veritati, secundum quam confitemur illa mysteria iam esse completa. Præcepta autem iudicialia non sunt instituta ad figurandum, sed ad disponendum statum populi, qui ordinabatur ad Christum: & ideo mutato statu illius populi, Christo iam veniente, iudicialia præcepta obligationem amiserunt. Lex enim fuit pędagogus ducens ad Christum: vt dicitur ad Galatas 3. quia tamen huiusmodi iudicialia præcepta non ordinantur ad figurandum, sed ad aliquid fiendum: ipsa eorum obseruatio absolutè non præiudicat fidei veritati: sed intentio obseruandi tanquam ex obligatione legis præiudicat veritati fidei quia per hoc haberetur, quòd status prioris populi adhuc duraret, & quòd Christus nondum venisset.

¶ Ad

¶ AD PRIMVM ergo dicẽdum, q̃ iustitia quidem perpetuo est obseruanda: sed determinatio eorum quæ sunt iusta secundum institutionem humanam vel diuinam, oportet q̃ varietur secundum diuersum hominum statum.

¶ Ad secundum dicendum, quòd præcepta iudicialia ab hominibus instituta habent perpetuam obligationem manente illo statu regiminis: sed si ciuitas, vel gens ad aliud regimẽ deueniat, oportet leges mutari: non enim eædem leges conueniunt in democratia, quæ est potestas populi, & in oligarchia, quæ est potestas diuitum, vt patet per Philosophum in sua Politica: & ideo etiã mutato statu illius populi, oportuit præcepta iudicialia mutari.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illa præcepta iudicialia disponebant populum ad iustitiam & æquitatem secundum quod conueniebat illi: sed post Christum statũ illius populi oportuit mutari: vt iam in Christo non esset discretio Gentilis & Iudæi, sicut antè erat: & propter hoc oportuit etiam præcepta iudicialia mutari.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Virum præcepta iudicialia possint habere aliquam certam diuisionem.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd præcepta iudicialia non possint habere aliquam certam diuisionem. Præcepta enim iudicialia ordinant homines adinuicem: sed ea quæ inter homines ordinari oportet, in vsum eorum venientia, non cadunt sub certa distinctione, cum sint infinita: ergo præcepta iudicialia non possunt habere certam distinctionẽ.

¶ Præterea, Præcepta iudicialia sunt determinationes moralium, sed moralia præcepta non videtur habere aliquam distinctionem nisi secundum quòd reducuntur ad præcepta decalogi. ergo præcepta iudicialia non habent aliquam certam distinctionem.

¶ Præterea, Præcepta cæremonialia, quia certam distinctionem habent, eorum distinctio in lege innuitur, dum quędam vocantur sacrificia, quędam obseruantię: sed nulla distinctio innuitur in lege præceptorum iudicialium. Ergo videtur quòd non habeant certam distinctionem.

¶ SED CONTRA Vbi est ordo, oportet quòd sit distinctio sed ratio ordinis maxime pertinet ad præcepta iudicialia, per quæ populus ille ordinãbatur. Ergo maxime debent habere distinctionem certam.

CONCLVSIO.

¶ *Cum iudicialibus præceptis ordinentur homines adinuicem, eorum necesse est esse aliquam distinctionem, secundum quod talis partiri ordo potest.*

¶ RESPONDEO dicendum, q̃ cum lex sit quasi quędam ars humanæ vitæ instituendæ, vel ordinandæ, sicut in vnaquaque arte est certa distinctio regularum artis: ita oportet in qualibet lege esse certam distinctionem præceptorum: aliter enim ipsa confusio vtilitatem legis auferret: & ideo dicendum est quòd præcepta iudicialia veteris legis per quę homines adinuicem ordinabantur, distinctionem habent secundum distinctionem ordinationis humanę. Quadruplex autem ordo in aliquo populo inueniri potest. Vnus quidem principũ populi ad subditos: alius autem subditorum adinuicem. tertius autem eorum, qui sunt de populo ad extraneos: quartus autem ad domesticos, sicut patris ad filium, vxoris ad virum, & domini ad seruum & secundum istos quatuor ordines distingui possunt præcepta iudicia lia veteris legis. Dantur autem quædam præcepta de institutione principium, & officio eorum, & de reuerentia eis exhibenda: & hęc est vna pars iudicilium præceptorum. Dantur etiam quædam præcepta pertinentia ad extraneos, puta de bello contra hostes, & de susceptione peregrinorum, & aduenarum: & hęc est tertia pars iudicialium præceptorum, Dantur etiam in lege quędam præcepta pertinentia ad domesticam conuersationem: sicut de seruis & vxoribus & filiis: & hęc est quarta pars iudicialium præceptorum.

¶ AD PRIMVM ergo dicẽdum, quòd ea, quæ pertinent ad ordinationem hominum adinuicem, sunt quidem numero infinita: sed tamen reduci possunt ad aliqua certa secundum differentiam ordinationis humanæ vt dictum est.

¶ Ad secundum dicendum, quòd præcepta decalogi sunt prima in genere moralium: vt suprà dictum est. & ideo conuenienter alia præcepta moralia secundum ea distinguuntur. Sed præcepta iudicialia & cęremonialia habent aliam rationem obligationis, non quidem ex ratione naturali, sed ex sola institutione: & ideo distinctionis eorum alia est ratio.

¶ Ad tertiũ dicendum, quòd ex ipsis rebus, quæ per præcepta iudicialia ordinantur in lege, innuit lex distinctionem iudicialium præceptorum

QVAESTIO CENTESIMAQUINTA. De iudicialium præceptorum causa & ratione, in quatuor Articulos diuisa.

DEINDE cõsiderandum est de ratione iudicialium præceptorum.

¶ Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶ Primo, de ratione præceptorum iudicialium, quę pertinent ad principes. ¶ Secundo, de his, quę pertinent ad conuictum hominũ adinuicem. ¶ Tertio, de his, quę pertinent ad extraneos. ¶ Quarto, de his quæ pertinent ad domesticã conuersationem.

a ¶ Super Quæstionem cẽtesimamquintam.

Annot.

IN quæstio. 105. hoc solum scribendum occurrit, quòd tam ex lege veteri, quàm ex authoritate Aristot. & authoris apparet, quòd non irrationabiliter ordinaretur, quòd tãm ecclesia, quàm quicunque alius, non posset vltra tantum agri in ciuitatis territorio, vt proprium habere: sed donatum vel successione vel quomodo libet aliter obueniens plus quilibet teneretur vendere, ne possessiones ad paucos deueniãt: vt hoc videtur pluribus in locis accidere.

ARTICVLVS I.

a ¶ Virum conuenienter lex vetus de principibus ordinauerit.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter lex vetus de principibus ordinauerit. Quia, vt Philosophus dicit in 3. Politic. ordinatio populi præcipue dependet ex maximo principatu: sed in lege non inuenitur qualiter debeat institui supremus princeps. Inuenitur autem de inferioribus principibus. primo quidem Exod. 18. Prouide de omni plebe viros sapiẽtes, &c. & Numeri 11. Cõgrega mihi 70. viros de senioribus Israël: & Deuter. 1. Date ex vobis viros sapientes, & gnaros, &c. ergo insufficienter lex vetus principes populi ordinauit.

¶ Præterea, Optimi est optima adducere, vt Plato dicit: sed optima ordinatio ciuitatis vel populi cuiuscunque est, vt gubernetur per regem: quia huiusmodi regnum maxime repręsentat diuinum regimen quo vnus deus mundum gubernat à principio: igitur lex debuit regem populo instituere, & non permittere hoc eorum arbitrio: sicut permittitur Deutero. 17. Cum dixeris, constituam super me regem, eum Constitutes, &c.

¶ Præterea, Sicut dicitur Math. 12. Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur: quod etiam experimento patuit in populo Iudæorum, in quo fuit diuisio regni, destructionis causa: sed lex præcipue debet intendere ea, quæ pertinent ad communem salutem populi. ergo debuit in lege prohiberi diuisio regni in duos reges: nec etiam debuit hoc authoritate diuina introduci: sicut legitur introductum authoritate domini per Ahiam Silonitem prophetam 3. Reg. 11.

¶ Præterea, Sicut sacerdotes instituuntur ad vtilitatem populi in his, quæ ad deum pertinent, vt patet Heb. 5. ita principes etiam instituũtur ad vtilitam populi in rebus humanis, sed sacerdotibus & Leuitis, qui sunt in lege, deputantur aliqua ex quibus viuere debeant: sicut decimæ, & primitiæ, & multa alia huiusmodi: ergo similiter principibus populi debuerunt aliqua ordinari, vnde sustentarẽtur, & præcipuè cũ inhibita sit eis munerum acceptio, vt patet Exod. 23. Non accipietis munera, quæ excæcant etiam prudentes, & subuertunt verba iustorum.

¶ Præterea, Sicut regnum est optimum regimen: ita tyrannis est pessima corruptio regiminis: sed dominus regem instituendo, instituit ius tyrannicum. Dicitur enim 1. Regum 8. Hoc erit ius regis, quia imperaturus est vobis, filios vestros tollet, &c. Ergo inconuenienter fuit prouisum per legem circa principium ordinationem.

¶ SED CONTRA est quòd populus Israël de plenitudine ordinationis commendatur Numeri 24. Quòd pulchra sunt tabernacula tua, Iacob, & tentoria tua, Israel. sed pulchritudo ordinationis populi dependet ex principibus bene institutis: ergo per legem populus fuit circa principes bene institutus.

CONCLVSIO.

¶ *Rationabilis fuit in veteri lege principium, & rectorum secundum iudicia institutio.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd circa bonam ordinationem principium in aliqua ciuitate vel gente duo sunt attendenda: quorum vnum est, vt omnes aliquam partem habeant in principatu: per hoc enim conseruatur pax populi: omnes talem ordinationem amant & custodiunt: vt dicitur in 2. Politi, Aliud est quòd attenditur secundum speciem regiminis vel ordinationis principatuum: cuius cum sint diuersæ species, vt Philosophus tradit in 3. Politic. præcipuę tamen est vnum regimen, in quo vnus principatur secundum virtutem, & aristocratia, id est, potestas optimorum, in qua aliqui pauci principantur secundum virtutem: vnde optima ordinatio princi-

pum est in aliqua ciuitate vel regno, in quo vnus perficitur secundum virtutem, qui omnibus præsit: & sub ipso sunt aliqui principantes secundum virtutem: & tamen talis principatus ad omnes pertinet: tum quia ex omnibus eligi possunt: tum quia etiam ab omnibus eliguntur. Talis enim est optima politia bene commixta ex regno, inquantum vnus præest: & aristocratia, inquantum multi principantur secundum virtutem: & ex democratia, id est potestate populi. inquantum ex popularibus possint eligi principes: & ad populum pertinet electio principum: & hoc fuit institutum secundum legem diuinam. Nam Moyses & eius successores gubernabant populum quasi singulariter omnibus principantes quod est quædam species regni. Eligebantur autem septuaginta duo Seniores secundū virtutem. Dicitur enim Deuteronomium 1. Tuli de vestris tribus viros sapientes & nobiles, & constitui eos principes: & hoc erat aristocraticum: sed democraticum erat, quòd isti de omni populo eligebātur. Dicitur enim Exod 18. Prouide de omni plebe viros sapientes, &c. & etiam quòd populus eos eligebat. vnde dicitur Deuteron. 1. Date ex vobis viros sapientes, &c. vnde patet, quòd optima fuit ordinatio principum, quam lex instituit.

¶ AD PRIMVM ergo dicēdum, quòd populus ille sub speciali cura dei regebatur. vnde dicitur Deuteron. 7. Te elegit dominus deus tuus, vt sis ei populus peculiaris: & ideo institutionem summi principis dominus sibi reseruauit: & hoc est quod Moyses petiuit Num. 27. Prouideat dominus deus spirituum omnis carnis hominem, qui sit super inuitudinē hanc: & sic ex dei ordinatione institutus est Iosue in principatu post Moysen: & de singulis iudicibus, qui post Iosue fuerūt, legitur quòd deus suscitauit populo saluatorem, & quòd Spiritus domini fuit in eis: vt patet Iudicum 2. Et ideo etiam electionem Regis non commisit Dominus populo, sed sibi reseruauit: vt patet Deutero. 17. Eum constitues regem, quem dominus deus tuus elegerit.

¶ Ad secundum dicendum, quòd regnum est optimum regimen populi, si non corrumpatur: sed propter magnā potestatem quæ regi conceditur, de facili regimen degenerat in tyrannidē, nisi sit perfecta virtus eius, cui talis potestas conceditur: quia non est nisi virtuosi bene ferre bonas fortunas, vt Philosophus dicit in 10. Ethic. perfecta autem virtus in paucis inuenitur: & præcipuè Iudæi crudeles erant, & ad auaritiam proni, per quæ vitia maximè homines in tyrannidem decidunt. Et ideo dominus à principio eis regem non instituit cum plena potestate: sed iudicem & gubernatorem in orum custodiam, sed postea regem ad petitionem populi quasi indignatus concessit, vt patet per hoc quod dixit ad Samuelem 1. Regum 8. Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Instituit tamen à principio circa regem instituendum primo quidem modum eligendi, in quo duo determinauit: vt scilicet in eius electione expectarent iudicium domini: & vt non facerent regem alterius gentis: quia tales reges solent parum affici ad gentem. cui præficiuntur: & per consequens non curare de eis Secundo ordinauit circa reges institutos qualiter deberent se habere quantum ad seipsos: vt scilicet non multiplicarent currus & equos neque vxores, neque etiam immensas diuitias: quia ex cupiditate horum principes ad tyrannidem declinant, & iustitiam derelinquunt. Instituit etiam qualiter se deberent habere ad deum: vt scilicet semper legerent & cogitarent de lege dei: & semper essent in dei timore & obedientia. Instituit etiam qualiter se haberent ad subditos suos: vt scilicet non superbè eos contemnerent aut opprimerent, neque etiam à iustitia declinarent.

¶ Ad tertiū dicendum, quòd diuisio regni & multitudo regum magis est populo illi data in pœnū pro multis dissensionibus eorū, quas maximè contra regem Dauid iustum mouerunt, quàm ad eorum profectum, vnde dicitur Osee 13. Dabo tibi regem in furore meo: & Osee 8. Ipsi regnauerunt, & non ex me: principes extiterunt, & non cognoui.

¶ Ad quartum dicendum, quòd sacerdotes per successionem originis sacris deputabantur. & hoc ideo vt in maiori reuerentia haberentur, si non quilibet ex populo posset sacerdos fieri: quorum honor cedebat in reuerentiam diuini cultus: & ideo oportuit vt eis specialia quædam deputarentur tam in decimis, quàm in primitijs, quam etiam in oblationibus & sacrificijs, ex quibus viuerent. Sed principes, sicut dictum est, assumebantur ex toto populo, & ideo habebant certas possessiones proprias, ex quibus viuere poterant, & præcipuè cum dominus prohiberet etiam in lege ne superabundarent diuitijs, aut magnifico apparatu: tum quia non erat facile quin ex his in superbiam & tyrannidem erigerentur: tum etiam quia si principes non erant multum diuites, & erat laboriosus principatus & solicitudine plenus, non multum affectabatur à popularibus, & sic tollebatur seditionis materia.

¶ Ad quintum dicendum, quòd illud ius non debebatur regi ex institutione diuina, sed magis prænuntiabatur vsurpatio regum, qui sibi ius iniquum costituunt in tyrannidem degenerantes & subditos deprædantes & hoc patet per hoc, quòd in fine subdit Vosque eritis ei serui: quod proprie pertinet ad tyrannidem: quia tyranni suis subditis principantur, vt seruis. vnde hoc dicebat Samuel ad terrendum eos ne regem peterent: sequitur enim, Noluit audire populus vocem Samuelis,

¶ Potest tamen contingere, quòd bonus rex absque tyrannide filios tollat & constituat tribunos & centuriones. & multa accipiat à subditis suis propter commune bonum procurandum.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum conuenienter fuerint tradita præcepta iudicialia quantum ad popularium conuictum.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd inconuenienter fuerint tradita præcepta iudicialia quantum ad popularium conuictum. Non enim possunt homines pacifice viuere adinuicem si vnus accipiat ea, quę sunt alterius: sed hoc videtur esse inductum in lege: dicitur enim Deuter. 23. Ingressus in vineam proximi tui comede vuas quantum tibi placuerit. ergo lex vetus non conuenienter prouidebat hominum paci.

¶ Præterea, Ex hoc maximè multæ ciuitates & regna destruuntur, quòd possessiones ad mulieres perueniunt. vt Philosophus dicit in 2. Politi. sed hoc fuit introductū in veteri lege. Dicitur enim Numer. 27. Homo cum mortuus fuerit absque filio, ad filiam eius transibit hæreditas: ergo non conuenienter prouidit lex saluti populi.

¶ Præterea, Societas hominum maximè conseruatur per hoc, quòd homines emendo vel vendendo, sibi inuicem res suas commutent, quibus indigent: vt dicitur in 1. Polit. sed lex vetus abstulit virtutem venditionis: mandauit enim quòd possessio vendita reuerteretur ad venditorem in quinquagesimo anno Iubilæi: vt patet Leuit. 22. inconuenienter igitur lex populum illum circa hoc instituit.

¶ Præterea, Necessitatibus hominum maxime expedit, vt homines sint prompti ad mutuum concedendum, quæ quidem promptitudo tollitur per hoc, quòd creditores accepta non reddunt. vnde dicitur Eccles. 29. Multi causā nequitiæ fœnerati sunt, sed fraudari gratis timuerunt. hoc autem induxit lex primo quidem: quia mandauit Deuteron. 15. Cui debetur aliquid ab amico, vel proximo, ac fratri suo, repetere nō petierit: quia annus remissionis est Domini. & Exod. 22. dicitur, quòd si præsente domino animal mutuatum mortuum fuerit, reddere non tenetur. Secundo, quia aufertur ei securitas quæ habetur per pignus dicitur enim Deuteronom. 24. Cū repetes à proximo tuo rem aliquam quam debet tibi, non ingredieris domum eius, vt pignus auferas: & iterum, Non pernoctabit apud te pignus, sed statim reddes ei: ergo insufficienter fuit ordinatum in lege de mutuis.

¶ Præterea, Ex defraudatione depositi maximum periculum immineat, & ideo est maxima cautela adhibenda. vnde etiā dicitur 2. Mach. 3. quòd sacerdotes inuocabant eum de cælo, qui depositis legem posuerunt, vt his, qui deposuerant ea, salua custodirent: sed in præceptis veteris legis parua cautela circa deposita adhibetur. Dicitur enim Exodus 22. quòd in amissione depositi statur iuramento eius apud quem fuit depositum: ergo non fuit circa hoc legis ordinatio conuenies.

¶ Præterea, Sicut aliquis mercenarius locat operas suas, ita etiam aliqui locant domum, vel quæcunque alia huiusmodi. sed non est necessarium, vt statim prętium locatæ domus conductor exhibeat. ergo etiam nimis durum fuit quod præcipitur Leuit. 19. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsque mane.

¶ Præterea, Cum frequenter immineat iudiciorum necessitas, facilis debet esse accessus ad iudicem: inconuenienter igitur statuit lex Deuteronom. 17. vt irent ad vnum locum expetituri iudicium de suis dubijs.

¶ Præterea, Possibile est non solum duos sed etiam tres vel plures cōfodare ad mentiendum: inconuenienter igitur dicitur Deuteronomium 19. In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum.

¶ Præterea: Pœna debet taxari secundum quantitatem culpæ: vnde dicitur etiam Deuteronomium. 25. Pro mensura peccati erit & plagarum modus: sed quibusdam æqualibus culpis lex statuit inæquales pœnas. Dicitur enim Exod. 22. quòd restituet fur quinque boues pro vno boue, & quatuor oues pro vna oue. quędam etiam non multa grauia peccata graui pœna puniuntur: sicut Num. 15. lapidatus est, qui collegerat ligna in sabbato. Filius etiam propter parua delicta: quia scilicet comessationibus vacabat, & conuiuijs, mandabatur lapidari Deuteronom. 21. igitur inconuenienter in lege sunt instituta pœnæ.

¶ Præterea,

¶ Præterea, Sicut Augustin. dicit 21. de ciuitate dei, octo genera pœnarum in legibus esse scribit Tullius, Damna, vincula, verbera, talionem, ignominiam, exilium, seruitutem. Ex quibus aliqua sunt in lege statuta. Damna quidem sicut cum fur cōdemnabatur ad quintuplum vel quadruplum. Vincula verò, sicut Numeri 15. mandatur de quodam, quòd in carcerem includatur. Verbera verò, sicut Deuteron. 25. Si eum, qui peccauit, dignum viderint plagis, prosternent; & coram se facient verberari. Ignominiam etiam inferebat illi, qui nolebat accipere vxorem fratris sui defuncti: qui tollebat calciamentum illius; & spuebat in faciem illius. Mortem etiam inferebat: vt patet etiam Leuit. 20. Qui maledixerit patri suo, aut matri, morte moriatur. Pœnam etiam talionis lex induxit, dicens Exod. 21. Oculum pro oculo, dentem pro dente. inconueniens igitur videtur, quòd alias duas pœnas, scilicet exilium & seruitutem lex vetus non inflixit.

¶ Præterea, Pœna nō debetur nisi culpæ: sed bruta animalia non possunt habere culpam. ergo inconuenienter eis infligitur pœna, Exod. 21. Bos lapidibus obruetur, qui occiderit virum aut mulierem. & Leuit. 21. dicitur. Mulier, quæ succubuerit cuilibet iumento, simul interficiatur cum eo: sic igitur videtur quòd inconuenienter ea quę pertinent ad conuictum hominum adinuicem, fuerint in lege veteri ordinata.

¶ Præterea, Dominus mandauit Exod. 21. quòd homicidium morte hominis puniretur sed mors bruti animalis multo minus reputatur quàm occisio hominis. ergo non potest sufficienter recompensari pœna homicij per occisionē bruti animalis. inconuenienter igitur mandatur Deuteronom. 21. quòd quando inuentum fuerit cadauer occisi hominis, & ignorabitur cędis reus, seniores propinquioris ciuitatis tollant vitulam de armento, quæ non traxit iugum, nec terram scidit vomere, & ducent eam ad vallem asperam atque saxosam, quæ nunquam arata est, nec sementa recepit. & cędent in ea ceruices vitulæ.

¶ SED CONTRA est, quod pro speciali beneficio commoratur in Psalm. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.

CONCLVSIO.

¶ Rationabile fuit pro popularium conuictu aliqua iudicia, & leges institui.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut Augustin. in 2. de ciui. dei introducit à Tullio dictum. Populus est cœtus multitudinis iuris consensu, & vtilitatis communione sociatus, vnde ad rationem populi pertinet, vt communicatio hominum adinuicem iustis præceptis legis ordinetur. Est autem duplex communicatio hominum adinuicem. Vna quidem, quę fit authoritate principum. Alia autem fit propria voluntate priuatarum personarum. Et quia voluntate vniuscuiusque disponi potest quod eius subditur potestati, ideo authoritate principum quibus subiecti sunt homines, oportet quòd iudicia inter homines exerceantur, & pœnæ malefactoribus inferantur. Potestati verò priuatarum personarum subdūtur res possessæ, & ideo propria authoritate in his possunt sibiinuicem communicare, puta emendo, vendendo, donando, & alijs huiusmodi. Circa vtranque autem communicationem lex sufficienter ordinauit. Statuit enim iudices, vt patet Deut. 16. Iudices & magistros constitues, in omnibus portis eius. vt iudicent populum iusto iudicio. Instituit etiam iustum iudicij ordinem, vbi dicitur Deut. 1. Quòd iustū est iudicare: siue ciuis ille sit, siue peregrinus, nulla erit personarum distantia sustulit etiam occasionem iniusti iudicij, acceptionem munerum iudicibus prohibendo: vt patet Exod. 23. & Deuteronom. 16. Instituit etiam numerum testium duorum vel trium: vt patet Deuteronom. 17. & 19. Instituit etiā certas pœnas pro diuersis delictis: vt post dicetur. Sed circa res possessas optimum est, sicut dicit Philosophus in 2. Politic. & possessiones sint distinctæ, & vsus sit partim communis, partim autem per voluntatem possessorum communicetur, & hęc tria fuerunt in lege statuta. Primo enim ipsæ possessiones diuisę erant in singulos dicitur enim Numero. 34. Ego dedi vobis terram in possessionem, quam sorte diuidetis vobis. Et quia per possessionum irregularitatem plures ciuitates destruuntur, vt Philosophus dicit in secundo Politico. ideo circa possessiones regulandas triplex remedium lex adhibuit Vnum quidem, vt secundum numerum hominum equaliter diuiderentur. vnde dicitur Numero. 34. Pluribus dabitis latiorem, & paucioribus angustiorem. Aliud remedium est, vt possessiones non in perpetuum alienentur: sed certo tempore ad suos possessores reuertantur, vt non confundantur sortes possessionum. Tertium remedium est ad huiusmodi confusionem tollendam, vt proximi succedant morientibus. Primo quidem gradu filius. Secundo autem filia. Tertio fratres. Quarto patrui. Quintò quicunque propinqui. Et ad distinctionem sortis conseruandam vlterius lex statuit, vt mulieres, quæ sunt, hæredes, nuberent suæ tribus hominibus: vt habetur Nume. 36.

¶ Secundo verò institui lex, vt quantum ad aliqua vsus rerum esset communis, & quantum ad curam: præceptum est enim Deuteronom. 20. Non videbis bouem & ouem fratris tui errantem & præteribis, sed reduces fratri tuo: & similiter de alijs. secundo quantum ad fructum. Concedebatur enim communiter quantum ad omnes, vt in ingressus in vineam amici licitè comedere, posset, dum tamen extra non deferret. Quantum ad pauperes verò specialiter, vt eis relinquerentur manipuli obliti, & fructus. & racemi remanentes: vt habetur Leuit. 19. & Deuteronom. 24. & etiam communicabantur ea, quæ tiaseebantur in septimo anno: vt habetur Exod. 23. & Leuit. 26.

¶ Tertio vero statuit lex communicationem factam per eos qui sunt rerum domini, vnam purè gratuitam, vnde dicitur Deuteronom. 14. Anno tertio separabis aliam decimam, veniēnsque Leuites & peregrinus, & pupillus, & vidua, & comedent. & saturabuntur. Aliam verò cum recompensatione vtilitatis: sicut per venditionem, & emptionem, & locationem, & conductionem, & per mutuum, & iterum per depositum: de quibus omnibus inueniuntur ordinationes certæ in lege. vnde patet quòd lex vetus sufficienter ordinauit conuictum illius populi.

¶ AD PRIMVM ergo dicēdum, quòd sicut Apostolus dicit Roman. 13. Qui diligit proximum, legem impleuit: quia scilicet omnia præcepta legis, præcipue ordinata ad proximum, ad hunc finem ordinari videntur, vt homines sibiinuicem bona communicent: quia dicitur 1. Ioan. 3. Qui viderit fratrem suum necessitatem patientem, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas dei manet in illo? & ideo intendebat lex homines assuescere, vt facile sibiinuicem sua communicarent sicut & Apostolus 1. ad Timoth. 6. diuitibus mandat facile tribuere & communicare, Non autem facile communicatiuus est qui non sustinet, quòd proximus aliquid modicum de suo accipiat absque magno sui detrimento. & ideo lex ordinauit vt liceret intrantem in vineam proximi racemos ibi comedere: nō autem extra deferre, nec ex hoc daretur occasio grauis damni inferendi, ex quo pax perturbaretur: quæ inter disciplinatos non perturbatur ex medicorum acceptione: sed magis amicitia confirmatur, & assuescunt homines ad aliquid facile communicandum. *Vineas ingredientibus racemos et quā comedere licitū erat, non autē extra deferre.*

¶ Ad secundum dicendum, quòd lex non statuit quòd mulieres succederēt in bonis paternis, nisi ex defectu filiorum masculorum. Tunc autem necessarium erat, vt successio mulieribus concederetur in consolationem patris: cui graue fuisset si eius hæreditas omnino ad extraneos transiret. Adhibuit tamen circa hoc lex cautelam debitam, præcipiens, vt mulieres succedentes in hæreditate paterna nuberent suę tribus hominibus: ad hoc quòd sortes tribuum non confunderentur, vt habetur Num. vltim. *Mulieres non succedunt in hæreditatem.*

¶ Ad tertiū dicendum, quòd sicut Philosophus dicit in 2. Politico. Regulatio possessionum multum confert ad conseruationem ciuitatis, vel gentis: vnde, sicut ipse dicit, apud quasdam Gentilium ciuitates statutum fuit, vt nullus possessionem vendere posset, nisi pro manifesto detrimento. Si enim passim possessiones vendantur, potest contingere quòd omnes possessiones ad paucos deueniant: & ita necesse erit ciuitatem vel regionem habitatoribus euacuari. & ideo lex vetus ad huiusmodi periculum remouendū sic ordinauit, quòd & necessitatibus hominum subueniretur, concedens possessionum venditionem vsque ad certum tempus: & tamen periculum remouit, præcipiens vt certo tempore possessio vendita ad vendentem rediret. Et hoc instituit, vt sortes non cōfunderentur, sed semper remaneret eadem distinctio determinata in tribubus. Quia verò domus vrbanæ non erant sortē distinctæ, ideo concessit, quòd in perpetuum vendi possent: sicut & mobilia bona. Non enim erat statutus numerus domorum ciuitatis, sicut erat certa mensura possessionis, ad quam non addebatur. Poterat autem aliquid addi ad numerum domorum ciuitatis. Domus verò, quæ non erant in vrbe, sed in villa, muros non habentes, in perpetuum vendi non poterant: quia huiusmodi domus non construuntur nisi ad cultum, & ad custodiam possessionum: & ideo lex congruè statuit ius circa vtrunque. *De alienatione domorum & possessionum.*

¶ Ad quartum dicendum, quòd sicut dictum est, intentio legis erat assuefacere homines suis præceptis ad hoc quod sibiinuicem de facili in necessitatibus subuenirent: quia hoc maximè est amicitiæ fomentum. Et hanc quidem facilitatem subueniendi non solum statuit in his quæ gratis & absolutè donantur, sed etiam in his quæ mutuo conceduntur: quia huiusmodi subuentio frequentior est, & pluribus necessaria. Huiusmodi autem subuentionis facilitatem multi- *De mutuo.*

tipliciter instituit. Primo quidem, vt faciles se præberent ad mutuum exhibendū: ne ad hoc retraherentur anno remissionis appropinquā te, vt habetur Deuteronom. 15. Secundo, ne eum, cui mutuum concederent: grauarent vel vsuris, vel etiam aliqua pignora omnino vitæ necessaria accipiendo. & si accepta fuerint, quòd statim restitueren tur. Dicitur enim Deuteronom. 23. Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram: & 24. Non accipies loco pignoris inferiorem & superiorem molam, quia animam suam apposuit tibi: & Exod. 21. dicitur, Si pignus à proximo tuo acceperis vestimentum, ante solis occasum reddes ei. Tertio, vt non importune exigerent. vnde dicitur Exod. 23. Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum non vrgebis eum quasi exactor. & propter hoc etiam mandatur Deuteronom. 24. Cum repetes à proximo tuo rem aliquam, quam debet tibi, non ingredieris in domum eius, vt pignus auferas, sed stabis foris: & ille tibi proferet quod habuerit. tum quia domus est tutissimum vniuscuiusque receptaculum: vnde molestum homini est, vt in domo sua inuadatur. tum etiam quia non concederet creditori, vt accipiat pignus quod voluerit, sed magis debitori, vt det quo minus indiguerit. Quarto instituit, quòd in septimo anno debita penitus remitterentur. Probabile enim erat vt illi qui commodè reddere possent. ante septimum annum redderent, & gratis mutuantem non defraudarent. Si autem omnino impotentes essent, eadem ratione eis erat debitum remittendū ex dilectione, qua etiam erat eis de nouo dandum propter indigentiam. Circa animalia verò mutuata hæc lex statuit, vt propter negligentiam eius, cui mutata sunt, si in ipsius absentia moriantur vel debilitentur, reddere ea compellatur. Si verò eo præsente. & diligenter custodiente, mortua fuerint vel debilitata, non cogebatur restituere, & maximè si erant mercede conducta: quia ita etiam potuissent mori, & debilitari apud mutuantem. & ita si conseruationem animalis consequeretur, iam aliquod lucrum reportaret ex mutuo: & non esset gratuitum mutuum. Et maximè hoc obseruādum erat, quādo animalia erant mercede conducta: quia tunc habebat certum prætium pro vsu animalium. vnde nihil accrescere debebat per restitutionem animalium nisi propter negligentiam custodientis. Si autem non essent mercede conducta potuisset habere aliquam æquitatem, vt saltem tantum restitueret, quantum vsus animalis mortui, vel debilitati conduci potuisset.

De depositis seruādis et reddēdis.

¶ Ad quintum dicendum, quòd hæc differentia est inter mutuum & depositum: quia mutuum traditur in vtilitatem eius, cui traditur: sed depositum traditur in vtilitatem deponentis. & ideo magis arctabatur aliquis in aliquibus casibus ad restituendū mutuū, quàm ad restituendū depositū. Depositum enim perdi poterat dupliciter. Vno modo ex causa inculpabili vel naturali: puta si esset mortuum vel debilitū animal depositū, vel extrinseca: puta si esset captū ab hostibus vel si esset comestū à bestia. in quo tamē casu tenebatur deferre ad dominum animalis id, quod de animali occiso supererat. in alijs autem supradictis casibus nihil reddere tenebatur, sed solum ad expurgandam suspitionem fraudis tenebatur iuramentum præstare. Alio modo poterat perdi ex causa culpabili: puta per furtum, & tunc propter negligentiam custodis reddere tenebatur. Sed, sicut dictum est ille qui mutuo accipiebat animal, tenebatur reddere, etiam si debilitatum, aut mortuum fuisset in eis absentia: de minori enim negligentia tenebatur quàm depositarius, qui non tenebatur nisi de furto.

De cura reddende mercedis.

¶ Ad sextum dicendum, quòd mercenarij qui locant operas suas, pauperes sunt de laboribus suis victum quærentes quotidianum: & ideo lex prouidè ordinauit, vt statim eis merces solueretur. ne victus eis deficeret. Sed illi, qui locant alias res diuites esse consueuerunt, nec ita indigent locationis prætio ad suum victum quotidianum, & ideo non est eadem ratio in vtroque.

De iudicio rū appellationibus.

¶ Ad septimum dicendum, quòd iudices ad hoc inter homines constituuntur, quòd determinent quod ambiguum inter homines circa iustitiam esse potest. Dupliciter etiam aliquid potest esse ambiguum. Vno modo apud simplices, & ad hoc dubium tollendum mandatur Deuteronomij 16. vt iudices & magistri constituerentur per singulas tribus: vt iudicarent populum iusto iudicio. Alio modo contingit aliquid esse dubium etiam apud peritos. ideo ad hoc dubium tollendum constituit lex vt omnes recurrerent ad locum principalem à deo electum: in quo & summus Sacerdos esset, qui determinaret dubia circa cæremonias diuini cultus: & summus iudex populi, qui determinaret quæ pertinent ad iudicia hominum: sicut etiam nunc per appellationem vel per consultationem causæ ab inferioribus iudicibus ad superiores deferuntur. vnde dicitur Deuteronomij 17. Si difficile & ambiguum apud te iudicium prospexeris, & iudicium intra portas tuas videris verba variari, ascende ad locum, quem elegerit dominus: veniésque ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit in illo tempore. huiusmodi autem ambigua iudicia non frequenter emergebant: vnde ex hoc populus non grauabatur.

De testibus.

¶ Ad octauum dicendum quòd in negotijs humanis non potest haberi demonstratiua probatio & infallibilis, sed sufficit aliqua conjecturalis probabilitas, secundum quam Rhetor persuadet. & ideo licet sit possibile duos aut tres testes in mendacium conuenire: non tamen est facile nec probabile, quòd conueniant. & ideo accipitur eorum testimonium tanquam verum: & præcipuè si in suo testimonio non vacillent, vel alias suspecti non fuerint. Et ad hoc etiam, quòd non de facili à veritate testes declinarent, instituit lex, vt testes diligentissimè examinarentur, & grauiter punirentur, qui inuenirentur mendaces: vt habetur Deuteronomij decimonono. Fuit tamen aliqua ratio huiusmodi numeri determinandi ad significandam infallibilem veritatem personarum diuinarum: quæ quandoque numerantur duæ, quia Spiritus sanctus est nexus duorum: quandoque exprimuntur tres, vt Augustinus dicit super illud Ioannis 8. In lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est.

De pœnis in quibus iudicia stringūtur.

¶ Ad nonum dicendum, quòd non solum propter grauitatem culpæ, sed etiam propter alias causas grauis pœna infligitur. Primo quidem propter quantitatem peccati: quia maiori peccato cæteris paribus pœna grauior debetur. Secundo propter peccati consuetudinem quia à peccatis consuetis non faciliter homines abstrahuntur nisi per graues pœnas. Tertio propter multam concupiscentiam vel delectationem in peccato. ab his enim non de facili homines abstrahuntur nisi propter graues pœnas. Quarto propter facilitatem committendi peccatum, & iacendi in ipso, huiusmodi enim peccata quando manifestantur, sunt magis punienda ad aliorum terrorem. Circa ipsam etiam quantitatem peccati quadruplex gradus est attendendus etiam circa vnum & idem factum. Quorum primus est, quando inuoluntarius peccatum committit: tunc enim si omnino est inuoluntarius, totaliter excusatur à pœna. Dicitur enim Deuteronomij vigesimo, quòd puella, quæ opprimitur in agro, non est rea mortis: quia clamauit, & nullus affuit qui liberaret eam. Si verò aliquo modo fuerit voluntarius, sed tamen ex infirmitate peccat (puta cum quis peccat ex passione) minuitur peccatum. & pœna secundum veritatem iudicij diminui debet: nisi forte propter communem vtilitatem pœna aggrauetur ad abstrahendum homines ab huiusmodi peccatis, sicut dictum est. Secundus gradus est quando quis per ignorantiam peccauit: & tunc aliquo modo reus reputabatur propter negligentiam addiscendi, sed tamen non puniebatur per iudices, sed expiabat peccatum suum per sacrificia. vnde dicitur Leuitici 4. Anima quę peccauerit per ignorantiam &c. sed hoc intelligendum est de ignorantia facti: non autem de ignorantia præcepti diuini, quod omnes scire tenebantur. Tertius gradus est quando aliquis ex superbia peccabat, id est, ex certa electione vel ex certa malitia. & tunc puniebatur secundum quantitatem delicti. Quartus autem gradus est, quando peccabat per proteruiam & pertinaciam: & tunc quasi rebellis & destructor ordinationis legis omnino occidendus erat. Secundum hoc dicendum est, quòd in pœna furti considerabatur secundum legem id quod frequenter accidere poterat: & ideo pro furto aliarum rerum, quæ de facili custodiri possunt à furibus, non reddebat fur nisi duplum. Oues autem non de facili possunt custodiri à furto, quia pascuntur in agris: & ideo frequentius contingebat, quòd oues furto subtraherentur. vnde lex maiorem pœnam apposuit, vt scilicet quatuor oues pro vna oue redderentur. Adhuc autem boues difficilius custodiuntur: quia habentur in agris, & non ita pascuntur gregatim sicut oues. & ideo adhuc hic maiorem pœnam apposuit: vt scilicet quinque boues pro vno boue redderentur. & hoc dico nisi forte idem animal inuentum fuerit viuens apud eum, quia tunc solum duplum restituebat, sicut & in cæteris furtis: poterat enim haberi præsumptio, quòd cogitaret restituere, ex quo viuum seruasset. Vel potest dici secundum glosam, quòd bos habet quinque vtilitates: quia immolatur, arat, pascit carnibus, lac dat, & corium etiam diuersis vsibus ministrat: & ideo pro vno boue quinque boues reddebantur. Quis etiam habet quatuor vtilitates, immolatur, pascit, lac dat, & lanam ministrat. Filius autem contumax nō, quia comedebat & bibebat, occidebatur sed propter contumaciam & rebellionem, quæ semper morte punie batur, vt dictum est. Ille verò qui colligebat ligna in sabbato, lapidatus fuit tanquam legis violator, quę sabbatum obseruari præcipiebat in commemorationē fidei nouitatis mūdi: sicut suprà dictum est. vnde occisus fuit tanquam infidelis.

De homicidij pœna.

¶ Ad decimum dicendum, quòd lex vetus pœnam mortis inflixit in grauioribus criminibus, scilicet in his quę contra deum peccantur, & in homicidio, & in furto hominum, & in irreuerentia ad parentes, & in adulterio, & in incestibus. In furto aliarum rerum adhibuit pœnam damni: in percussis autem & mutilationibus induxit pœnam talionis: & similiter in peccato falsi testimonij. In alijs autem minoribus culpis induxit pœnam flagellationis vel ignominiæ. Pœnam autem seruitutis induxit in duobus casibus. In vno quidem, quādo septimo anno remissionis ille, qui erat seruus nolebat beneficio legis vti, vt liber exiret: vnde pro pœna ei infligebatur, vt in perpetuū seruus remaneret. Secundo infligebatur, furi, quando non habebat quod posset restituere: sicut habetur Exo. vicesimosecundo Pœnam autem exilij vniuersaliter lex nō statuit: quia in solo populo illo deus colebatur: omnibus alijs populis per idolatriā corruptis. vnde si quis à populo illo vniuersaliter excludebatur, quasi quidam idolatriæ: & ideo 1. Regū vicesimonono, dicitur quòd Dauid dixit ad Saul, Maledicti sunt, qui eiecerunt me hodie, vt non habitē in hæreditate domini, dicentes, Vade, serui alienis dijs. Erat tamen aliquot particulare exilium. Dicitur enim Deut. nono, Quòd qui percusserit proximum suum nesciens & qui nullum contra ipsum habuisse odiū comprobatur, ad vnam vrbium refugij confugiebat: & ibi manebat vsque ad mortem summi Sacerdotis. tunc enim ei licebat ad domum suam redire: quia in vniuersali damno populi cōsueuerunt particulares iræ sedari, & ita proximi defuncti non sic proni erant ad eius occisionem.

¶ Ad vndecimum dicendum, quòd animalia bruta mandabantur occidi, non propter aliquam ipsorum culpam, sed in pœnam dominorum, qui talia animalia non custodierant ab huiusmodi peccatis. & ideo magis puniebatur dominus, si bos cornupeta fuerat ab heri & nudiustertius (in quo casu poterat occurri periculo) quàm si subito cornupeta efficeretur. Vel occidebatur animalia in detestationē peccati: & ne ex eorum aspectu aliquis horror hominibus incuteretur.

¶ Ad duodecimum dicendū, quòd ratio literalis istius mādati fuit: vt Rabbi Moyses dicit, quia frequēter interfector est de ciuitate propinquiori. vnde occisio vitulę fiebat ad explorandum homicidium occultum, quod quidē fiebat per tria. Quorum vnum est, quod seniores ciuitatis rurabant nihil se prætermisisse in custodia viarum. Aliud est, qa ille, cuius erat vitula damificabatur in occisione animalis: & si prius manifestaretur homicidiū, animal nō occideretur. tertiū est quia locus in quo occidebatur vitula remanebat incultus. & ideo ad eurandum vtrunque damnum homines ciuitatis de facili manifestarent homicidas si scirent: & raro poterat esse quin aliqua verba, vel indicia super hoc facta essent. Vel hoc fiebat ad terrorem in detestationem homicidij. Per occisionem enim vitulæ, quæ est animal vtile & fortitudine plenum, præcipue antequam laboret sub iugo, significabatur quòd quicunque homicidium faciſſet, quamuis esset vtilis, & fortis occidēdus erat, & morte crudeli, quòd ceruicis cōcisio significabat: & quòd tanquam vilis & obiectus à consortio hominum excludendus erat. & significabatur per hoc, quòd vitula occisa in loco aspero & inculto relinquebatur, in putredinem conuertenda. Mystice autem per vitulam ducebatur, in putredinem conuertenda. Mystice autem per vitulam de armento significatur caro Christi, quæ non traxit iugum, quia nō fecit peccatum, nec terram scidit vomere, id est seditionis maculam nō admisit. Per hoc enim, quòd in valle inculta occidebatur, significabatur despecta mors Christi: per quā purgantur omnia peccata. & diabolus esse homicidij author ostenditur.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum iudicialia præcepta sint conuenienter tradita quantum ad extraneos.

De homicidio per.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd iudicialia præcepta non sint conuenienter tradita quantum ad extraneos. Dicit enim Petrus Actuum decimo. In veritate cōperi, quoniā non est acceptor personarū deus. sed in omni gēte, qui timet deū & operatur iustitiā acceptus est illi: sed illi qui sunt deo accepti, nō sunt ab ecclesia dei excludēdi inconuenienter igitur mādatur Deut. vicesimotertio, quòd Ammonites & Moabites etiā post decimam generationem non intrabunt in ecclesiam Domini in æternum: econtrario autem ibidem præcipitur de quibusdam gētibus. Nō abominaberis Idumęum, quia frater tuus est: nec Aegyptium, quia aduena fuisti in terra eius.

¶ Præterea, Ea, quę non sunt in potestate nostra, non mererentur aliquam pœnam: sed quòd homo sit enuchus vel ex scorto natus, non est in potestate eius. ergo inconuenienter mandatur Deut. vicesimotertio, quòd enuchus & ex scorto natus non ingrediatur ecclesiam Domini.

¶ Præterea, Lex vetus misericorditer mandauit, vt aduenæ non affligantur. Dicitur enim Exod. vicesimo. Aduenam non contristabis, neque affliges eum: aduenæ enim & ipsi fuistis in terra Aegypti. & 23. Peregrino molestus non eris: scitis enim aduenarum animas quia & ipsi peregrini fuistis in terra Aegypti. sed ad afflictionem alicuius pertinet, quod vsuris opprimatur: inconuenienter igitur lex permisit Deut. 23. vt alienis ad vsuram pecuniam mutuarent.

¶ Præterea, Multo magis appropinquant nobis homines, quàm arbores. sed his, quę sunt nobis magis propinqua, magis debemus affectum & effectum dilectionis impendere: secundum illud Eccles. 3. Omne animal diligit simile sibi: sic & omnis homo proximum sibi: inconuenienter igitur Dominus Deut. vicesimo, mandauit, qđ de ciuitatibus hostium captis omnes interficerent: & tamen arbores fructiferas non succiderent.

¶ Præterea, Bonum commune secundum virtutem est bono priuato præferendum ab vnoquoque: sed in bello quòd committitur contra hostes, quæritur bonum commune: inconuenienter igitur mandatur Deutero. 20. quòd imminente prælio, aliqui domum remittantur: puta qui ædificauit domum nouam, qui plantauit vineam, vel qui despondit vxorem.

¶ Præterea, Ex culpa non debet quis cōmodum reportare: sed quòd homo sit formidolosus, & corde pauidus, culpabile est, contrarium enim est virtuti fortitudinis. inconuenienter igitur a labore prelij excusabantur formidolosi, & pauidum cor habentes.

SED CONTRA est, quod Sapientia diuina dicit proue. 8. Iusti sunt omnes sermones mei, non est in eis prauum quid, neque peruersum.

CONCLVSIO.

Conueniens fuit Iudæorum populo, non solum vt inter se conuiuerent, dare iudicialia præcepta, sed vt bene etiam ad extraneos se gererent.

¶ RESPONDEO dicēdum, quòd cum extraneis potest esse hominum conuersatio dupliciter. Vno modo pacifice: alio modo hostiliter. & quantum ad vtrunque modum ordinandum, lex conueniētia præcepta continebat. Tripliciter enim offerebatur Iudæis occasio, vt cum extraneis pacifice communicarent. Primo quidem quando extranei per terram eorum transitum faciebant, quasi peregrini. Alio modo quando in terram eorum aduenie bant ad inhabitandum sicut aduenæ: & quantum ad vtrunque lex misericordię præcepta posuit. Nam Exod. vicesimosecūdo, dicitur, Aduenam non contristabis: & vicesimotertio, dicitur, peregrino molestus non eris. Tertio verò, quando aliqui extranei totaliter in eorum consortium & ritum admitti volebant. Et in his quidam ordo attendebatur: non enim statim recipiebantur quasi ciues, sicut etiam apud quosdam Gentilium statutum erat, vt non reputarentur ciues nisi qui ex auo vel atauo ciues existerent vt Philosophus dicit in tertio Polit. & hoc ideo, quia si statim extranei aduenientes, reciperentur ad tractandum ea, quæ sunt populi, possent multa pericula contingere: dum extranei non habentes adhuc amorem firmatum ad bonum publicum, aliqua contra populum attentarent. & ideo lex statuit, vt de quibusdam Gentibus habentibus aliquam affinitatem ad Iudæos, scilicet de Aegyptijs, apud quos nati fuerant & nutriti, & de Idumęis filijs Esau fratris Iacob in tertia generatione reciperentur in consortium populi. Quidam verò quia hostiliter se ad eos habuerant (sicut Ammonitæ & Moabitæ (nūquam in consortium populi admitterentur. Amalecitæ autem, qui magis eis fuerant aduersari, & cum eis nullum cognationis habebant consortium, quasi hostes perpetui habērentur. dicitur enim Exod. decimoseptimo, Bellum dei erit contra Amalec à generatione in generationem. Similiter etiam quantum ad hostilem communicationem cum extraneis lex conuenētia præcepta tradidit. Nam primo quidem instituit, vt bellum iustè iniretur. Mandatur enim Deut. vicesimo quòd cum accederent ad expugnandam ciuitatē offerrent ei primo pacē. Secundo instituit, vt fortiter bellum inceptum exequerētur habētes de deo fiduciam. & ad hoc melius obseruandum instituit, quòd imminēte prelio sacerdos eos confortaret, promittēdo auxilium dei. Tertio mandauit vt impedimēta prælij remouerētur, remittēdo quosdam ad domum, qui possent impedimēta præstare. Quarto instituit, vt victoria moderatè vterentur parcendo mulieribus & paruulis: & etiam ligna fructifera regionis non incidendo.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd homines nullius gẽtis excluſit lex à cultu dei, & ab his quæ pertinent ad animæ ſalutem. Dicitur enim exod. 12. Si quis peregrinorum in veſtram voluerit tranſire coloniam & facere Phaſe Domini, circuncidetur prius omne maſculinum eius & tunc rite celebrabit, critque ſimul ſicut indigena terræ. Sed in temporalibus quantum ad ea, quæ pertinebant ad communitatem populi non ſtatim quilibet admittebatur ratione ſupradicta: ſed quidam in tertia generatiõe, ſcilicet Aegyptij & Idumæi. Alij vero perpetuo excludebantur in deteſtationẽ cnlpæ præteritæ: ſicut Moabitæ & Ammonitæ & Amalecitæ. Sicut eñ punitur vnus homo propter peccatũ quòd, cõmiſit vt alij videtes timeant, & peccare deſiſtant ita: etiam propter aliquod peccatum gens vel ciuitas poteſt puniri vt alij à ſimili peccato abſtineant. Poterat tamen diſpenſatiue aliquis in collegium populi admitti propter aliquem virtutis actum: ſicut iudith 14 dicitur. quòd Achor dux filiorum Ammon appoſitus eſt ad populum Iſrael, & omnis ſucceſsio generis eius. Et ſimiliter Ruth Moabites, quę mulier virtutis erat, licet poſsit dici, quòd illa prohibitio extendebatur ad viros, non ad mulieres, quibus non competit ſimpliciter eſſe ciues.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſicut philoſophus dicit in 3. politi. dupliciter aliquis dicitur eſſe ciuis. Vno modo ſimpliciter: & alio modo ſecundum quid. Simpliciter quidem ciuis eſt qui poteſt agere ea, quæ ſunt ciuium: puta dare conſilium, vel iudicium in populo. ſecundum quid autem ciuis dici poteſt quicunque ciuitatem inhabitat: etiam viles perſonę & pueri, & ſenes, qui non ſunt idonei ad hoc, quòd habeant poteſtatem in his, quæ pertinent ad commune. Ideo ergo ſpurij propter vilitatem originis excludebãtur ab eccleſia, id eſt à collegio populi, vſque ad decimam generationẽ: & ſimiliter enuchi, quibus non poterat competere honor, qui patribus debebatur. & præciputè in populo Iudeorum, in quo dei cultus conſeruabatur per carnis generationẽ. Nam etiam apud Gẽtiles qui multos filios genuerant aliquo inſigni honore donabantur: ſicut philoſophus dicit in ſecũdo Politi. tamẽ quantum ad ea, quę ad gratiã dei pertinebãt, enuchi ab alijs non ſeparabantur, ſicut nec aduenæ, vt dictum eſt. Dicitur eñ Iſa. 56. Non dicat filius aduenę qui adhæret Domino, dicẽs, Separatione diuidet me Dominus à populo ſuo: & non dicat enuchus, Ecce ego lignum aridum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd accipere vſuras ab alienis nõ erat ſecundum intẽtionem legis: ſed ex quadam permiſſione propter pronitatem Iudæorum ad auaritiam: & vt magis pacifice ſe haberent ad extraneos, à quibus lucrabantur.

¶ Ad quartum dicẽdum, quòd circa ciuitates hoſtium quædam diſtinctio adhibebatur: quædam enim erant remotæ non de numero illarũ vrbiũ, quæ eis erant repromiſſæ: & in talibus vrbibus expugnatis occidebantur maſculi, qui pugnauerant contra populum dei, mulieribus autem & infantibus parcebatur. Sed in ciuitatibus vicinis, quę erant eis repromiſſę, omnes mandabantur interfici propter iniquitates eorum priores: ad quas puniendas Dominus populum Iſrael diuinæ iuſtitię executorẽ mittebat. Dicitur eñ Deut. 9. Quia ille egerunt impie, introeunte te deletę ſunt. Ligna autem fructifera mandabantur reſeruari propter vtilitatem ipſius populi: cuius ditioni ciuitas & eius territorium erat ſubijciendum.

¶ Ad quintum dicendum, quòd nouus ædificator domus aut plantator vineæ, vel deſponſator vxoris excludebantur à prælio propter duo Primo quidem: quia ea quæ homo de nouo habet, vel ſtatim, paratus eſt ad habendum, magis ſolet amare: & per conſequẽs eorum amiſſionem timere. vnde probile erat, quòd ex tali amore magis mortem timerent: & ſic minus fortes eſſent ad pugnandũ. Secundo, quia ſicut Philoſophus dicit in 2. Phyſi. infortunũ videtur, quando aliquis appropinquat ad aliquod bonum habendum, ſi poſtea impediatur ab illo. Et ideo ne propinqui remanentes magis contriſtarentur de morte talium, qui bonis ſibi paratis potiti non fuerunt, & etiam populus cõſiderans hoc horreret, huiuſmodi homines à mortis periculo ſunt ſequeſtrati per ſubiectionem à prælio.

¶ Ad ſextum dicendum, quòd timidi remittebantur ad domum, non vt ipſi ex hoc commodum conſequerentur, ſed ne populus ex eorum præſentia incommodum conſequeretur, dum per eorum timorem & fugam etiam alij ad timendum & fugiendum prouocarentur.

ARTICVLVS IIII.

¶ Virum conuenienter lex vetus præcepta ediderit circa domeſticas perſonas.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur qꝫ inconueniẽter lex vetus præcepta ediderit circa perſonas domeſticas. Seruus eñ id quod eſt, domini eſt: vt Philoſophus dicit in 1. politico. ſed id quod eſt alicuius, perpetuo eius eſſe debet ergo inconuenienter lex mandauit Exod. 21. quòd ſerui ſeptimo anno non liberi abſcenderent.

¶ Præterea, Sicut animal aliquod, vt aſinus aut bos eſt poſſeſsio domini: ita etiam ſeruus. ſed de animalibus præcipitur Deute. 23. Non tradas ſeruum domino ſuo, qui ad te confugerit.

¶ Præterea, Lex diuina debet magis ad miſericordiam prouocare, quàm etiam lex humana: ſed ſecundum leges humanas grauiter puniuntur qui nimis aſperè affligũt ſeruos, aut ancillas aſperrima autem videtur eſſe afflictio, ex qua ſequitur mors: inconuenienter igitur ſtatuitur. Exod. 21. quòd qui percuſſerit ſeruum ſuum vel ancillam virgã, ſi vno die ſuperuixerit, non ſubiacebit pœnæ, quia pecunia illius eſt.

¶ Præterea, Alius eſt principatus domini ad ſeruum, & patris ad filium: vt dicitur in primo & tertio Polit. ſed hoc ad principatũ domini ad ſeruum pertinet, vt aliquis ſeruum vel ancillam vendere poſſit. inconuenienter igitur lex permiſit quòd aliquis venderet filiam ſuam in famulam, vel ancillam.

¶ Præterea, Pater habet ſui filij poteſtatem: ſed eius eſt punire exceſſus, qui habet poteſtatem ſuper peccantem: inconuenienter igitur mãdatur Deute. 21. quòd pater ducat filium ſuum ad ſeniores ciuitatis puniendum.

¶ Præterea, Dominus prohibuit Deut. 7. vt cum alienigenis non ſociarent coniugia, & coniuncta etiam ſepararet: vt patet 1. Eſd. 10. inconuenienter igitur Deu. 21. conceditur eis, vt captiuas alienigenarum ducere poſsint vxores.

¶ Præterea, dominus in vxoribus ducẽdis quoſdam conſanguinitatis & affinitatis gradus præcepit eſſe vitandos: vt patet Leui. decimoctauo, inconuenienter igitur mandatur Deute. 25. quòd ſi aliquis eſſet mortuus abſque liberis, vxorem ipſius frater eius acciperet.

¶ Præterea. Inter virum & vxorem, ſicut eſt maxima familiaritas, ita debet eſſe fides firmiſsima: ſed hoc non poteſt eſſe ſi matrimonium diſſolubile fuerit: inconuenienter igitur Dominus permiſit Deut. viceſimoquarto, quòd aliquis poſſet vxorem dimittere, ſcripto libello repudij, & quòd etiam vlterius eam recuperare non poſſet.

¶ Præterea Sicut vxor poteſt frangere fidem marito, ita etiam ſeruus domino, & filius patri: ſed ad inueſtigandam iniuriam ſerui in dominum, vel filij in patrem nõ eſt inſtitutum in lege aliquod ſacrificiũ: ſuperfluè igitur videtur inſtitui ſacrificium zelotypię ad inueſtigandum vxoris adulterium. Nume. 5. ſic igitur inconueniẽter videntur eſſe tradita in lege præcepta iudicialia circa perſonas domeſticas.

¶ SED CONTRA eſt quòd dicitur in Pſal. Iudicia domini vera iuſtificata in ſemetipſa.

CONCLVSIO.

¶ Conueniens fuit ad humanæ vitæ conſeruationem dari iudicialia præcepta & quantum ad ſeruos, & quantum ad filios & vxores.

¶ RESPONDEO dicẽdum, quòd communio domeſticarum perſonarum adinuicem (vt philoſophus dicit in primo Politico.) eſt ſecundum quotidianos actus, qui ordinantur ad neceſsitatem vitæ. Vita aũt hominis conſeruatur dupliciter. Vno modo quantum ad individuum: prout ſcilicet homo idem numero viuit & ad talẽ vitæ cõſeruationem opitulantur hominis exteriora bona ex quibus homo habet victum, & veſtitum, & alia huiuſmodi neceſſaria vitæ in quibus adminiſtrandis indiget homo ſeruis. Alio modo conſeruatur vita hominis ſecundum ſpeciem per generationem, ad quam indiget homo vxore, vt ex ea generet filium. Sic igitur in domeſtica communione ſunt tres combinationes, ſcilicet domini ad ſeruum, viri ad vxorem, patris ad filium. Et quantum ad omnia iſta, lex vetus conuenienter præcepta tradidit. nam quantum ad ſeruos inſtituit vt modeſtè tractarentur: & quantum ad labores, ne ſcilicet immoderatis laboribus affligerẽtur. vnde deute. quinto, dominus mandauit, vt in die ſabbati requieſceret ſeruus & ancilla tua, ſicut & tu. Iterum quantum ad pœnas infligendas: impoſuit enim mutilatoribus ſeruorum, vt dimitterent eos liberos: ſicut habetur Exod. viceſimoprimo, & ſimile etiam ſtatuit in ancilla, quam in vxorem aliquid duxerit, Statuit autem ſpecialiter circa ſeruos, qui erant ex populo, vt ſeptimo anno liberi egrederentur cũ omnibus, quæ apportauerant etiam veſtimentis: vt habetur Exod. 21. Mandatur etiam inſuper deut. 15. vt ei detur viaticum.

¶ Circa vxores verò ſtatuitur in lege, quantum ad vxores ducendas: vt ſcilicet ducant vxores ſuæ tribus: ſicut habetur Nume. vltimo, & hoc ideo ne ſortes tribuũ confundantur. Et quòd aliquis in vxorẽ ducat vxorẽ fratris defuncti ſine liberis: vt habeẽ deut. 25. & hoc ideo, vt ille qui nõ potuit habere ſucceſſores ſecundũ carnis originẽ, ſaltẽ habeat per quandam adoptionẽ: & ſic nõ totaliter memoria defuncti deleatur. Prohibuit etiam quaſdam perſonas, ne in coniugium ducerentur, ſcilicet alienigenas propter periculum ſeditionis, & propinquas propter reuerentiam naturalem, quę eis debetur, Statuit etiam, qualiter vxores iam ductæ tractari deberent: vt ſcilicet non leuiter infamarẽtur vnde mandatur puniri ille, qui falſo crimen imponit vxori: vt habetur Deuter. 23. & quòd etiam propter vxoris odium filius detrimentum nõ pateretur: vt habetur Deuterono. 21. & etiam quòd propter odium vxorem nõ affligeret: ſed potius ſcripto libello eam dimitteret: vt patet Deuter. 24. Et vt etiam maior dilectio inter cõiuges à principio contrahatur, præcipitur quòd cũ aliquis nuper vxorem acceperit, nihil ei publicæ neceſsitatis iniungatur, vt libere poſsit lętari cum vxore ſua.

¶ Circa filios autem inſtituit, vt patres eis diſciplinam adhiberent, inſtruendo eos in fide. vnde dicitur Exod. 12. Cum dixerint vobis filij veſtri, Quę eſt iſta religio? dicetis eis, Victima tranſitus Domini eſt. & quòd etiam inſtruerent eos in moribus: vnde dicitur Deutero. 21. quòd patres dicere debent, Monita noſtra audire contemnit, comeſſationibus vacat, & luxuriæ, atque coniuuijs.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum quòd quia filij Iſrael erant à Domino de ſeruitute liberati: & per hoc diuinæ ſeruituti addicti, noluit Dominus vt in perpetuum ſerui eſſent. vnde dicitur Leuitic. viceſimoquinto. Si paupertate cõpulſus vendiderit ſe tibi frater tuus, non eum opprimes ſeruitute famulorum: ſed quaſi mercenarius & colonus erit: mei enim ſunt ſerui & ego eduxi eos de terra Aegypti, vt non veneant conditione ſeruorum, & ideo quia ſimpliciter ſerui non erant, ſed ſecundum quid. finito tempore dimittebantur liberi.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd mandatum illud intelligitur de ſeruo, qui à Domino quæritur ad occidendum, vel ad aliquod peccati miniſterium.

¶ Ad tertium dicendum, quòd circa læſiones ſeruis illatas, lex conſideraſſe, videtur vtrum ſit certa vel incerta: ſi enim læſio certa eſſet lex pœnam adhibuit: pro mutilatione quidem amiſſionem ſeruj, qui mãdabatur libertati donandus: pro morte autem homicidij pœnam cum ſeruus in manu Domini verberantis moreretur. Si verò læſio non eſſet certa ſed aliquam apparentiam haberet, lex nullam pœnam inſligebat in proprio ſeruo: puta cum percuſſus ſeruus non ſtatim moriebatur, ſed poſt aliquos dies. Incertum enim erat, vtrum ex percuſsione mortuus eſſet. quia ſi percuſsiſſet liberum hominem, ita tamen quòd ſtatim non moreretur, ſed ſuper baculum ſuum ambularet: non erat homicidij reus, qui percuſſerat etiam ſi poſtea moretur: tenebatur tamen ad impenſas ſoluendas, quas percuſſus in medicos fecerat. Sed hoc in ſeruo proprio locum non habebat: quia quicquid ſeruus habebat & etiam ipſa perſona ſerui. erat quædam poſſeſsio domini, & ideo pro cauſa aſsignatur, quare nõ ſubiaceat pœnę pecuniariæ, quia pecunia illius eſt.

¶ Ad quartum dicendum, quòd ſicut dictum eſt, nullus Iudæus poterat poſsidere Iudæum, quaſi ſimpliciter ſeruum: ſed ergo ſeruus ſecundum quid quaſi mercenarius vſque ad tempus, & per hunc modum permittebat lex quòd paupertate cogente aliquis filium vel filiam venderet. & hoc etiam verba ipſius legis oſtendunt: dicit enim, Si quis vendiderit filiam ſuam in famulam, non egredietur ſicut exire ancillæ conſueuerunt. Per hunc etiã modũ non ſolũ filiũ ſuũ, ſed etiã ipſum aliquis vendere poterat magis quaſi mercenariũ, quàm quaſi ſeruum: ſecundum illud Leuit. 25. Si paupertate compulſus vendiderit ſe tibi frater tuus, non eum opprimes ſeruitute famulorum: ſed quaſi mercenarius & colonus erit.

¶ Ad quintum dicendum, quòd ſicut Philoſophus dicit in decimo Ethicorum, principatus paternus habet ſolum admonendi poteſtatẽ: non autem habet vim coactiuam, per quam rebelles & contumaces comprimi poſſunt, & ideo in hoc caſu lex mandabat, vt filius contumax à principibus ciuitatis puniretur.

¶ Ad ſextum dicendum, quòd Dominus alienigenas prohibuit in matrimonium duci propter periculum ſeductionis, ne inducerentur in idolatria, & ſpecialiter hoc prohibuit de illis gentibus, quæ in vicino habitabant: de quibus erat magis probabile, quòd ſuos ritus retinerent. Si qua verò idolatriæ cultum dimittere vellet, & ad Legiſcultum ſe transferre, poterat in matrimonium duci: ſicut patet de Ruth, quam duxit Booz in vxorem. vnde ipſa dixerat ſocrui ſuæ. Populus tuus populus meus, deus tuus deus meus: vt habetur Ruth primo. & ideo captiua non aliter permittebatur in vxorem duci: niſi prius raſa cæſarie, & circunciſis vnguibus, & depoſita veſte, in qua capta eſt & ſtetit patrem & matrem, per quæ ſignificatur idolatriæ perpetua abiectio.

¶ Ad ſeptimum dicendum, quòd ſicut Chryſoſt. dicit ſuper Matthæ. quia imitigabile malum erat mors apud Iudæos, qui omnia pro præſenti vita faciebant, ſtatutum fuit, vt defuncto filius naſceretur ex fratre, quod erat quædam mortis mitigatio. Non autem alius, quàm frater vel propinquus iubebatur accipere vxorem defuncti: quia non ita crederetur qui ex tali coniunctione erat naſciturus, eſſe eius filius. qui obijt: & iterũ extraneus nõ ita haberet neceſsitatem ſtatuere domum eius, qui obierat, ſicut frater, cui etiam ex cognatione hoc facere iuſtũ erat. Ex quo patet, quòd frater in accipiendo vxorem fratris ſui, perlonã fratris ſui defuncti ſungebatur.

¶ Ad octauum dicendum, quòd lex permiſit repudium vxoris, non quia ſimpliciter iuſtũ eſſet ſed propter duritiam Iudęorum vt dominus dicit Matthei 19. ſed de hoc oportet plenius tractari, cum de matrimonio agetur.

¶ Ad nonum dicendum, quòd vxores, fidem matrimonij frangunt per adulterium: & de filiorum diſciplina. Primum eſt, vt ſciat de Chriſto, ſuſcepto enim, quòd ante mundi conſummationem Euangelium ſuſceptum in vniuerſo fuerit orbe, ſecundum veritatem prædicatum, quippe dicitur etiam in orbe vniuerſo ſecundum reputationem: ſicut & exijt edictum à Cæſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis. de orbe enim ſecundum noſtram notitiam habitato, hæc, & ſimilia intelliguntur, quamuis ſecundum poſſibilem veritatem in alijs terrę chartis affirmari poſſint antipodes. Etniſi fallor, iam inuenta dicitur charta Meridionalis habitata, quoniam polus antarticus eleuatur eis.

¶ Quarto, de termino eius, vtrum ſcilicet ſit duratura vſque ad finẽ, an debeat ei alia lex ſuccedere.

ARTICVLVS I.

¶ Virum lex noua ſit lex ſcripta.

ADPRIMVM ſic proceditur. Videtur quòd lex noua ſit lex ſcripta. Lex enim noua eſt ipſum Euangelium: ſed Euangelium eſt deſcriptum. Ioan. viceſimo. Hæc autem ſcripta ſunt vt credatis. ergo lex noua eſt lex ſcripta.

¶ Præterea, Lex indita eſt lex naturę, ſecundum illud Rom. 2. Naturaliter ea quæ legis ſunt, faciunt, qui habent opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, ſi igitur lex Euangelij eſſet lex indita. non differret à lege naturæ.

¶ Præterea, Lex Euangelij, propria eſt eorum, qui ſunt in ſtatu noui teſtamenti: ſed lex indita communis eſt & eis, qui ſunt in nouo teſtamento, & eis, qui ſunt in veteri teſtamento. Dicitur enim Sapient. ſeptimo, quòd diuina ſapientia per nationes in animas ſanctas ſe tranſfert, amicos dei, & prophetas conſtituit. ergo lex noua eſt lex indita.

¶ SED CONTRA eſt. quòd lex noua eſt lex noui teſtamenti: ſed lex noui teſtamẽti eſt indita in corde. Apoſtolus enim ad Hebr. octauo, dicit, inducens authoritatem, quę habetur Iere. 31. Ecce dies venient, dicit Dominus, & conſummabo ſuper domum Iſrael, & ſuper domum Iuda teſtamentum nouum, & exponens, quòd ſit hoc teſtamentum dicit, Quia hoc eſt teſtamentum, quod diſponam domui Iſrael, dando leges meas in mentes eorum, & in corda eorum ſuperſcribam eas: ergo lex noua eſt lex indita.

CONCLVSIO.

¶ Lex noua principaliter ipſa gratia eſt Spiritus ſancti in corde fidelium ſcripta

a ¶ Super quæſtionem ſeptuageſimam ſextam.

INquæſtio. 106. duo Ioecurunt ſcribenda. Primum eſt, vt in articu. 3. memoratur, quòd non eſt quæſtio de lege noua quo ad ſuum principale, id eſt gratiam Spiritus ſancti: hæc enim ab Initio mundi data eſt, ſed de lege noua ſecundum ſe etiam, vt claudit in ſe & gratiam Spiritus ſancti, & doctrinam noui teſtamenti: hæc enim abundantiam gratiæ & perfectionem veritatis & ſacramenta gratię continet. Secundum eſt, vt non miretur audis nouam tempeſtatem ſentem, quę nihil ſciat de Chriſto, ſuſcepto enim, quòd ante mundi conſummationem Euangelium ſuſceptum in vniuerſo fuerit orbe, ſecundum veritatem prædicatum, quippe dicitur etiam tempore Apoſtolorum in orbe vniuerſo ſecundum reputationem: ſicut & exijt edictum à Cæſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis. de orbe enim ſecundum noſtram notitiam habitato, hæc, & ſimilia intelliguntur, quamuis ſecundum poſſibilem veritatem in alijs terrę chartis affirmari poſſint antipodes. Etniſi fallor, iam inuenta dicitur charta Meridionalis habitata, quoniam polus antarticus eleuatur eis.

Inf. art. 2. & 3. co. et q. 107. ar. 1. ad 2. & 3. & q. 108. ar. 1. co. & ad 1 & quol. 4 ar. 13, cor.

QVÆSTIO CENTESIMA SEXTA, *De lege Euangelica quæ lex noua dicitur, ſecundum ſe, in quatuor articulos diuiſa.*

ONSEQVENTER conſiderandum eſt de lege Euangelij quæ dicitur lex noua.

¶ Et primo, de ipſa ſecundum ſe. Secundo, de ipſa per comparationem ad legem veterem. Tertio, de his, quæ in lege noua continentur.

¶ Circa primum quæruntur quatuor. ¶ Primo, qualis ſit, vtrum ſcilicet ſit ſcripta vel indita. ¶ Secundo, de virtute eius, vtrum iuſtificet. ¶ Tertio, de principio eius, vtrum debuerit dari à principio mundi. ¶ Quarto, de termino eius, vtrum ſcilicet ſit duratura vſque ad finẽ, an debeat ei alia lex ſuccedere.

ARTICVLVS I.

¶ Virum lex noua ſit lex ſcripta.

ADPRIMVM ſic proceditur. Videtur quòd lex noua ſit lex ſcripta. Lex enim noua eſt ipſum Euangelium: ſed Euangelium eſt deſcriptum. Ioan. viceſimo. Hæc autem ſcripta ſunt vt credatis. ergo lex noua eſt lex ſcripta.

¶ Præterea, Lex indita eſt lex naturę, ſecundum illud Rom. 2. Naturaliter ea quæ legis ſunt, faciunt, qui habent opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, ſi igitur lex Euangelij eſſet lex indita. non differret à lege naturæ.

¶ Præterea, Lex Euangelij, propria eſt eorum, qui ſunt in ſtatu noui teſtamenti: ſed lex indita communis eſt & eis, qui ſunt in nouo teſtamento, & eis, qui ſunt in veteri teſtamento. Dicitur enim Sapient. ſeptimo, quòd diuina ſapientia per nationes in animas ſanctas ſe tranſfert, amicos dei, & prophetas conſtituit. ergo lex noua eſt lex indita.

¶ SED CONTRA eſt. quòd lex noua eſt lex noui teſtamenti: ſed lex noui teſtamẽti eſt indita in corde. Apoſtolus enim ad Hebr. octauo, dicit, inducens authoritatem, quę habetur Iere. 31. Ecce dies venient, dicit Dominus, & conſummabo ſuper domum Iſrael, & ſuper domum Iuda teſtamentum nouum, & exponens, quòd ſit hoc teſtamentum dicit, Quia hoc eſt teſtamentum, quod diſponam domui Iſrael, dando leges meas in mentes eorum, & in corda eorum ſuperſcribam eas: ergo lex noua eſt lex indita.

CONCLVSIO.

¶ Lex noua principaliter ipſa gratia eſt Spiritus ſancti in corde fidelium ſcripta

Universidad de Deusto
Biblioteca

scripta: secundario autem est lex scripta, prout in ea traduntur illa, quæ vel ad gratiam disponunt, vel ad vsum ipsius gratiæ spectant.

¶ RESPONDEO dicendū, quòd vnaquæque res illud videtur esse quod in ea est potissimum vt Philosophus dicit in 9. Ethic. id autem quòd est potissimū: in lege noui testamēti, & in quo tota vir tus eius cōsistit, est gratia Spiritus sancti, quę datur per fidē Christi: & ideo principaliter lex noua est ipsa gratia Spiritus sancti, quæ datur Christi fidelibus: & hoc manifestè apparet per Apostolum, qui ad Ro ma 3. dicit, Vbi est ergo gloriatio tua? Exclusa est per quam legem fa ctorum? non sed per legem fidei: ipsam enim fidei gratiam legem appellat, & expressius ad Roma. 8. dicitur, Lex spiritus vitę in Christo Iesu liberauit me à lege peccati: & mortis. vnde & Augustinus dicit in li. De spiritu & litera, Quòd sicut lex factorum scripta fuit in tabulis lapideis, ita lex fidei scripta est in cordibus fidelium: & alibi dicit in eodem lib. Quæ sunt leges dei ab ipso deo scriptæ in cordibus, nisi ipsa præsentia Spiritus sancti? Habet tamen lex noua quædam sicut dispositiua ad gratiam Spiritus sancti, & ad vsum huius gratiæ pertinentia, quæ sunt quasi secundaria in lege noua: de quibus oportuit instrui fideles Christi & verbis & scriptis, tam circa credenda, quàm circa agenda. Et ideo dicendum est, quòd principaliter lex noua est lex indita, secundario autem est lex scripta.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum quòd in scriptura Euangelij non continentur, nisi ea, quæ pertinent ad gratiam Spiritus sancti, vel sicut dispositiua, vel sicut ordinatiua ad vsum huius gratię, sicut dispositiua quidem quantum ad intellectum per fidem, per quam datur Spiritus sancti gratia, continentur in Euangelio ea, quæ pertinent ad manifestandam diuinitatem, vel humanitatem Christi. Secundum affectum verò continentur in Euangelio ea, quę pertinent ad contemptum mundi: per quam homo fit capax Spiritus sancti gratia. Mundus enim, id est amatores mundi, non potest capere Spiritum sanctum: vt habetur Io. 14. Vsus verò spiritualis gratiæ est in operibus virtutum ad quæ multipliciter scriptura noui testamenti homines exhortatur.

¶ Ad secundum dicendum, quòd dupliciter est aliquid inditum homini. Vno modo pertinens ad naturam humanam: & sic lex naturalis est lex indita homini. Alio modo est aliquid inditum homini, quasi superadditum per gratiæ donum: & hoc modo lex noua est indita homini, nō solum indicans quid sit faciendum, sed etiam adiuuās ad implendum.

¶ Ad tertium dicendum quòd nullus vnquam habuit gratiam Spiritus sancti, nisi per fidem Christi explicitam vel implicitam. Per fidem autem Christi pertinet homo ad nouum testamentum. vnde quibuscunque fuit lex gratiæ indita, secundum hoc ad nouum testamentū pertinebant.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Virum lex noua iustificet.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd lex noua non iustificet. Nullus enim iustificatur nisi legi dei obediat secundū illud ad Heb. 5. Factus est, scilicet Christus omnibus obtēperātibus sibi causa salutis ęternę. sed Euāgeliū nō semper hoc operatur, quòd homines ei obediant. Dicitur enim Rom. 10. Non omnes obediunt Euangelio. ergo lex noua non iustificat.

¶ Præterea, Apostolus probat ad Roma. quòd lex vetus non iustificabat, quia ea adueniente præuaricatio creuit. Dicitur enim ad Roma. 4. Lex iram operatur: vbi enim non est lex, nec præuaricatio. sed multo magis lex noua præuaricationem addidit: maiori enim pœna est dignus, qui post legem nouam datam adhuc peccat: secundum illud Heb. 10. Irritam quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione duobus vel tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium dei conculcauerit, &c. ergo lex noua non iustificat sicut nec vetus.

¶ Præterea. Iustificare est proprius effectus dei: secundum illud ad Ro. 8. Deus est qui iustificat: sed lex vetus fuit à deo, sicut & lex noua. ergo lex noua non magis iustificat, quàm lex vetus.

¶ SED CONTRA est quòd Apostolus dicit ad Ro. 1. Non erubesco Euangelium: virtus enim dei est in salutem omni credenti: non autem est salus nisi iustificatis. ergo lex Euangelij iustificat.

CONCLVSIO.

¶ *Lex Euangelica, cum sit ipsa Spiritus sancti gratia, necessario hominem iustificat, non autem ea quæ scripta traduntur, ipsum hominem iustificare possunt,*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut dictum est, ad legem Euāgelij duo pertinent. Vnum quidem principaliter, scilicet ipsa gratia Spiritus sancti interius data. & quantum ad hoc noua lex iustificat. vnde Augu. dicit in lib. De spiritu & litera. Ibi, scilicet in veteri testamento lex extrinsecus est posita, qua iniusti terrerentur: hic, scilicet in nouo testamento intrinsecus data est, qua iustificarentur. Aliud pertinet ad legem Euangelij secundario, scilicet documenta fidei, & præcepta ordinantia affectum humanum & humanos actus. Et quantum ad hoc lex noua non iustificat. vnde Apostolus dicit 2. ad Corinth. 3. Litera occidit, spiritus autem viuificat. & Augustinus exponit in lib. De spiritu & litera, quòd per literam intelligitur quęlibet scriptura extra hominēs existens etiam moralium præceptorum, qualia continentur in Euangelio, vnde etiam litera Euangelij occideret, nisi adesset interius gratia fidei sanans.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illa obiectio procedit de lege noua, non quantum ad id, quod est principale in ipsa, sed quantum ad id, quod est secundarium in ipsa, scilicet quantum ad documenta & præcepta exterius homini proposita, vel scripto vel verbo.

¶ Ad secundum dicendum, quòd gratia noui testamenti etsi adiuuet hominem ad non peccandum: non tamen ita confirmat in bono, vt homo peccare non possit: hoc enim pertinet ad statum gloriæ: & ideo si quis post acceptam gratiam noui testamenti peccauerit, maiori pœna est dignus, tanquam maioribus beneficijs ingratus, & auxilio sibi dato non vtens. nec tamen propter hoc dicitur, quòd lex noua iram operatur, quia quantum est de se, sufficiens auxilium dat ad nō peccandum.

¶ Ad tertium dicendum, quòd legem nouam & veterem vnus deus dedit: sed aliter & aliter. nam legem veterem dedit scriptam in tabulis lapideis, legem autem nouam dedit scriptam in tabulis cordis carnalibus: vt Apostolus dicit 2. ad Corinth. 3. Proinde, sicut Augustinus dicit in li. De spiritu & litera, literam istam extra hominem scriptam, & ministrationem mortis, & ministrationem damnationis Apostolus appellat: hanc autem, scilicet noui testamenti legem ministrationem spiritus, & ministrationem iustitiæ dicit: quia per donum Spiritus operamur iustitiam, & à præuaricationis damnatione liberamur.

ARTICVLVS III.

¶ *Virum lex noua debuerit dari à principio mundi.*

AD TERTIVMsic proceditur. Videtur quòd lex noua debuerit dari à principio mundi. Non enim est personarum acceptio apud deum: vt dicitur ad Roman. 2. sed omnes homines peccauerunt, & egent gratia dei: vt dicitur ad Ro. 3. ergo à principio mundi lex Euangelij dari debuit, vt omnibus per eam subueniretur. *Supra. 5. 91. ar. 5. ad secundū*

¶ Præterea, Sicut in diuersis locis sunt diuersi homines, ita etiam in diuersis temporibus, sed deus, qui vult omnes homines saluos fieri (vt dicitur 1. ad Timoth. 2.) mandauit euangelium prædicari in omnibus locis, vt patet Matthæi vltimo. & Marci vltimo. ergo omnibus temporibus debuit adesse lex Euangelij: ita quòd à principio mundi daretur.

¶ Præterea, Magis est necessaria homini salus spiritualis, quę est æterna, quàm salus corporalis, quæ est temporalis: sed deus ab initio mūdi prouidit homini ea, quę sunt necessaria ad salutem corporalem, tradens eius potestati omnia, quę erant propter hominem creata: vt patet Genes. 1. ergo etiam lex noua, quæ maxime est necessaria ad salutem spiritualem, debuit hominibus à principio mundi dari.

¶ SED CONTRA est quòd Apostolus dicit, 1. ad Corinth. 15. Non prius quod spirituale est, sed quod animale: sed lex noua est maximè spiritualis, ergo lex noua nō debuit dari à principio mundi.

CONCLVSIO.

¶ *Cum lex noua sit veteri lege perfectior, & sit gratia Spiritus sancti conueniens fuit vt eam præcederet lex vetus.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd triplex ratio potest assignari quare lex noua nō debuit dari à principio mūdi. Quarū prima est, quia lex noua, sicut dictum est, principaliter est gratia Spiritus sancti: quæ abundanter dari non debuit, antequam impedimentum peccati ab humano genere tolleretur consummata redēptione per Christum. vnde dicitur Ioannis 7. Nondum erat spiritus datus, quia Iesus nondū erat glorificatus. Et hanc rationē manifestè assignat Apostolus ad Romanos 8. vbi postquam præmiserat de lege Spiritus vitæ, subiūgit, Deus filiū suū mittēs in similitudinem carnis peccati, de peccato dānauit peccatū in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis. Secunda ratio potest assignari ex perfectione legis nouæ. Nō em aliquid ad perfectum adducitur statim à principio: sed quodam tēporali successionis

sionis ordine: sicut aliquis prius fit puer, & postmodum vir. Et hanc rationem assignat Apostolus ad Galat. 3. lex pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur: at vbi venit fides, iam non sumus sub pædagogo.

¶ Tertia ratio sumitur ex hoc, quòd lex noua est lex gratiæ: & ideo primò oportuit, quòd homo relinqueretur sibi in statu veteris legis, vt in peccatum eadendo suam infirmitatē cognoscens, recognosceret se gratia indigere, Et hanc rationem assignat Apostolus ad Ro. 5. dicens, Lex subintrauit vt abundaret delictum: vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, quòd humanum genus propter peccatum primi parētis meruit priuari auxilio gratiæ. & ideo quibuscunque nō datur, hoc est ex iustitia, quibuscunque autem datur, hoc est ex gratia: vt Aug. dicit in lib. De perfectione iustitiæ. vnde nō est acceptio personarum apud deum ex hoc, quòd non omnibus à principio mundi legem gratiæ proposuit, quæ erat debito ordine proponenda: vt dictum est.

¶ Ad secundum dicendum, quòd diuersitas locorum non variat diuersum statum humani generis, qui variatur per temporis successionem & ideo omnibus locis proponitur lex noua, non autem omnibus temporibus: licet omni tempore fuerint aliqui ad nouum testamentum pertinentes, vt suprà dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ea, quæ pertinent ad salutem corporalem, deseruiunt homini, quantum ad naturam, quæ non tollitur per peccatum: sed ea, quæ pertinent ad spiritualem salutem, ordinantur ad gratiam, qua amittitur peccatum: & ideo non est similis ratio de vtrisque.

ARTICVLVS IIII.

¶ *Virum lex noua sit duratura vsque ad finem mundi.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd lex noua non sit duratura vsque ad finem mundi. Quia, vt Apostolus dicit 1. ad Cor. 13. Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. sed lex noua ex parte est. Dicit enim Apostolus ibidem, Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus. ergo lex noua euacuanda est, alio perfectiori statu succedente.

¶ Præterea, Dominus, Io. 16. promisit discipulis suis in aduentu Spiritus sancti paracleti cognitionem omnis veritatis: sed nondum ecclesia omnem veritatem cognouit in statu noui testamenti. ergo expectandus est alius status, in quo per Spiritum sanctum omnis veritas manifestetur.

¶ Præterea, Sicut pater est alius à filio, & filius à patre: ita Spiritus sanctus à patre & filio. sed fuit quidem status conueniens personæ patris, scilicet status veteris legis, in quo homines generationi intendebant: similiter etiam est alius status conueniens personæ filii, scilicet status nouæ legis, in quo clerici intendentes sapiętiæ, quæ appropriatur filio, principantur. ergo erit status tertius Spiritus sancti in quo spirituales viri principabuntur.

¶ Præterea, Dominus dicit Matth. 24. Prædicabitur hoc Euangeliū: regni in vniuerso orbe: & tunc veniet consummatio. sed Euāgelium Christi tandiu est prædicatum in vniuerso orbe: nec tamen adhuc venit consummatio: ergo Euangelium Christi non est Euangelium regni: sed futurum est aliud Euangelium Spiritus sancti quasi alia lex.

¶ SED CONTRA est, quòd dominus dicit Matthæ. 24. dico vobis, quia nō præteribit generatio hæc, donec omnia fiāt quod Chrysostomus exponit de generatione fidelium Christi. ergo status fidelium Christi manebit vsque ad consummationem seculi.

CONCLVSIO.

¶ *Lex noua cum omnibus modis perfecta fuerit, nulla ei lex succedet sed vsque ad seculi consummationem duratura est.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd status mundi variari potest dupliciter. Vno modo secundum diuersitatem legis. Et sic huic statui nouæ legis nullus alius status succedet. successit enim status nouę legis statui veteris legis tanquam perfectior imperfectiori, nullus autem status præsentis vitæ potest esse perfectior, quàm status nouæ legis. Nihil enim potest esse propinquius fini vltimo, quàm quod immediatè in finem vltimum introducit. hoc autem facit nouа lex: vnde Apostolus dicit ad Hebræ. 10. Habentes itaque fratres fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi: quū initiauit nobis viam nouam, accedamus ad eum. Vnde non potest esse aliquis perfectior status præsentis vitę, quàm status nouæ legis: quia tanto est vnumquodque perfectius, quanto est vltimo fini propinquius. Alio modo status hominum variari potest, secundū quod homines diuersimodè se habent ad eandē legem, vel perfectius, vel minus perfectè, & sic status veteris legis frequēter fuit mutatus: cū quandoque legesoptimè custodirētur, quādoque aūt omnino prætermitterētur. Si etiā & status nouæ legis diuersifica tur secundū diuersa loca & tēpora & personas inquātum gratia spiritus sancti perfectius vel minus perfectè ab aliquibus habetur, non est tamen expectandum, quòd sit aliquis status futurus, in quo perfectius gratia Spiritus sancti habeatur, quam hactenus habita fuerit: & maxime ab Apostolis, qui primitias spiritus acceperunt, id est, & tempore prius & cæteris abundantius, vt gio. dicit Ro. 8.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum quòd sicut Diony. dicit in Eccl. hierar. triplex est hominum status. Primus quidem veteris legis. Secundus nouæ legis. Tertius status succedit non in hac vita, sed in futura, scilicet in patria. Sed sicut primus status est figuralis & imperfectus respectu status Euangelij, ita hic status est figuralis & imperfectus patriæ, quo veniēte ille status euacuatur: sicut dicitur 1. ad Cor. 13. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. *Annot.*

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut Aug. dicit in lib. contra Faustum, Montanus & Priscilla posuerunt, quòd promissio Domini de Spiritu sancto dando non fuit completa in Apostolis, sed in eis. Et similiter Manichęi posuerunt, quòd fuit completa in Manichæo: quē dicebant esse Spiritum paracletum, & ideo vtrique non recipiebant actus Apostolorum: in quibus manifestè ostenditur, quòd illa promissio fuit in Apostolis completa: sicut Dominus iterato eis promisit Act. 1. Baptizabimini in Spiritu sancto nō post multos hos dies: quod impletum legitur Act. 2. Sed istæ varietates excluduntur per hoc, quod dicitur Io. 7. Nondum erat Spiritus datus: quia nondum Iesus erat glorificatus. Ex quo datur intelligi, quòd statim glorificato Christo in resurrectione & ascensione, fuit Spiritus sanctus datus. Et per hoc etiam excluditur quorumcunque vanitas, qui dicerent esse expectandum aliud tempus, scilicet Spiritus sancti.

¶ Docuit autem Spiritus sanctus Apostolos omnem veritatē de his, quę pertinent ad necessitatem salutis, scilicet de credendis & de agendis: non tamen docuit eos de omnibus futuris euentibus, hoc enim ad eos non pertinebat, secundum illud Act. 1. Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in potestate sua.

¶ Ad tertium dicendum, quòd lex vetus non solum fuit Patris, sed etiam Filij: quia Christus in veteri lege figurabatur: vnde Dominus dicit Io. 5. Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit. Similiter etiam lex noua non solum est Christi, sed etiam Spiritus sancti: secundum illud Roma. 8. Lex spiritus vitæ in Christo Iesu, &c. vnde non est expectanda alia lex quę sit Spiritus sancti.

¶ Ad quartum dicendum, quòd cum Christus statim in principio euangelicę prædicationis dixerit, Appropinquauit regnum cœlorum, stultissimum est dicere, quòd Euangelium Christi non sit Euangelium regni. Sed prædicatio Euangelij Christi potest intelligi dupliciter. Vno modo quantum ad diuulgationē notitiæ Christi, & sic prædicatum fuit Euangelium in vniuerso orbe, etiam tempore Apostolorū: vt Chryso. dicit. Et secundū hoc quod additur, Et tunc erit consummatio, intelligitur hoc de destructione Ierusalē, de qua tunc ad literā loquebatur. Alio modo potest intelligi prædicatio Euangelij in vniuerso orbe cum pleno effectu: ita scilicet quòd in qualibet gente fundetur ecclesia: & ita, sicut dicit Aug. in epistola ad Euscheum, nōdum est prædicatum Euāgeliuni in vniuerso orbe, sed hoc facto veniet cōsummatio mundi.

Supra. q. 51. ar. 5. Et Gal. 1. lect. 2. col. 1. fin.

QVÆSTIO CENTESIMA septima, De comparatione legis nouæ ad veterem, in quatuor Articulos diuisa.

DEINDE cōsiderandum est de comparatiōe legis nouæ ad legem veterem.

¶ Et circa hoc quæruntur quatuor.

¶ Primo, vtrum lex noua sit alia lex à lege veteri.

¶ Secundo, vtrum lex noua impleat veterem.

¶ Tertio, vtrum lex noua contineatur in veteri.

¶ Quarto, quæ sit grauior: vtrum lex noua, vel vetus.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Virum lex noua sit alia à lege veteri.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd lex noua non sit alia à lege veteri. Vtraque enim lex datur fidem dei habentibus: quia sine fide est impossibile placere deo, vt dicitur Heb. 11. sed eadem fides est antiquorum & modernorum: vt dicitur in glo. Mat. 12. ergo etiam est eadem lex.

¶ Præterea, Aug. dicit in lib. contra Adamantium Manichæi discipulum, quòd breuis differentia legis & Euangelij est timor & amor, sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed secundum hæc duo noua lex & vetus diuersificari non possunt: quia etiam in veteri lege proponuntur præcepta charitatis. Leui. 19. Diliges proximum tuum. & Deuteron. 6. Diliges dominum deum tuum. Similiter etiã diuersificati nõ possunt per aliã differentiã, quam Augustin. assignat contra Faustum, quod vetus testamentum habuit promissa temporalia, nouum testamentum habet promissa spiritualia & æterna: quia etiam in nouo testamento promittuntur aliqua promissa temporalia: secundum illud Marci. 10. Accipiet centies tantum in tempore hoc, domos & fratres, &c. Et in veteri testamento sperabantur promissa spiritualia & æterna: secundum illud ad Heb. 11. Nunc autem meliorem patriam appetunt, id est cælestem: quod dicitur de antiquis patribus. ergo videtur, quòd noua lex non sit alia à veteri.

¶ Præterea, Apostolus videtur distinguere vtranque legem ad Roma. 4. veterem legem appellans legem factorum, legem verò nouam appellans legem fidei, sed lex vetus fuit etiam fidei: secundum illud Heb. 11. Omnes testimonio fidei probati sunt: quod dicit de patribus veteris testamenti. Similiter etiam lex noua est lex factorum. Dicitur enim Matth. 5. Benefacite his, qui oderunt vos & Luc. 20. Hoc facite in meam commemorationem. ergo lex nouã non est alia à lege veteri.

¶ SED CONTRA est, quòd Apostolus dicit ad Hebræ. 7. Translato sacerdotio, necesse est vt legis translatio fiat. sed aliud est sacerdotium noui & veteris testamenti: vt ibidem Apostolus probat. ergo est etiam alia lex.

CONCLVSIO.

¶ Cum lex noua & vetus ad vnum finem ordinentur, scilicet vt homines deo subdantur, non sunt ab inuicem diuersæ, etsi lex noua sit veteri perfectior propinquius, ducens ad deum, cum sit lex charitatis.

¶ RESPONDEO dicendum, q̃ sicut suprà dictum est, omnis lex ordinat conuersationem humanam in ordine ad aliquem finẽ, ea autem, quæ ordinantur ad finem secundum rationem finis, dupliciter diuersificari possunt. Vno modo, quia ordinantur ad diuersos fines & hæc est diuersitas speciei, maximè si sit finis proximus. Alio modo secundum propinquitatem ad finem, vel distantiam ab ipso. sicut patet quòd motus differunt specie secundum quod ordinantur ad diuersos terminos: secundum verò quod vna pars motus est propinquior termino, quàm alia, attenditur differentia in motu secundum perfectum & imperfectum. Sic ergo duæ leges distingui possunt dupliciter. Vno modo quasi omnino diuersæ, vtpote ordinatæ ad diuersos fines, sicut lex ciuitatis, quæ esset ordinata ad hoc quòd populus dominaretur esset specie differens ab illa lege, quę esset ad hoc ordinata, quòd optimates ciuitatis dominarentur. Alio modo duę leges distingui possunt secundum quod vna propinquius ordinat ad finem: alia verò remotius, puta in vna & eadem ciuitate dicitur alia lex, quæ imponitur viris perfectis, qui statim possunt exequi ea, quæ pertinent ad bonum commune: & alia lex datur de disciplina puerorum, qui sunt instruendi qualiter postmodum opera virorum exequantur. Dicendum est ergo, quòd secundum primum modum lex noua non est alia à lege veteri: quia vtriusque est vnus finis, scilicet vt homines subdãtur deo: est autẽ vnus deus & noui & veteris testamenti: secundũ illud Romano. 4. Vnus deus est qui iustificat circuncisionẽ ex fide, & præputium per fidẽ. Alio modo lex noua est alia à veteri: quia lex vetus est quasi pædagogus puerorum, vt Apostolus dicit ad Galat. 3. lex autem noua est lex perfectionis: quia est lex charitatis, de qua Apostolus dicit Colos. 3. quòd est vinculum perfectionis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd vnitas fidei vtriusque testamenta attestatur vnitati finis dictum est enim suprà, quòd obiectum theologicarum virtutum, inter quas est fides, est finis vltimus: sed tamen fides habet alium statum in veteri & in noua lege: nam quod illi credebant futurum, nos credimus factum.

¶ Ad secũdũ dicendũ, quòd ornnes differentię, quæ assignantur inter nouã legem & veterem accipiuntur secundum perfectum & imperfectum. præcepta enim legis cuiuslibet dantur de actibus virtutũ: ad operanda autem virtutum opera aliter inclinantur imperfecti, qui nondum habent virtutis habitum, & aliter illi qui sunt per habitum virtutis perfecti. Illi autem, qui nondum habent habitum virtutis, inclinantur ad agendum virtutis opera ex aliqua causa extrinseca, puta ex comminatione pœnarum, vel ex promissione aliquarum extrinsecarum remunerationum: puta honoris, vel diuitiarum, vel alicuius huiusmodi. & ideo lex vetus, quæ dabatur imperfectis, id est nondum consecutis gratiam spiritualem, dicebatur lex timoris, inquantũ inducebat ad obseruantiam præceptorum, per comminationem quarundam pœnarum: & dicitur habere temporalia quædam promissa. Illi autem, qui habent virtutem, inclinantur ad virtutis opera agenda propter amorem virtutis non propter aliquam pœnam aut remunerationem extrinsecam. & ideo lex noua cuius principalitas consistit in ipsa spirituali gratia indita cordibus, dicitur lex amoris: & dicitur habere promissa spiritualia & æterna, quæ sunt obiecta virtutis præcipue charitatis: & ita per se in ea inclinantur non quasi in extranea, sed quasi in propria. Et propter hoc etiam lex vetus dicitur cohibere manum, non animum: quia qui timore pœnæ ab aliquo peccato abstinet, non simpliciter eius voluntas à peccato recedit, sicut recedit voluntas eius, qui amore iustitiæ abstinet à peccato; propter hoc lex noua, quæ est lex amoris, dicitur animum cohibere. fuerunt tamen aliqui in statu veteris testamenti habentes charitatem & gratiam spiritus sancti: qui principaliter expectabant promissiones spiritu ales & æternas: & secundum hoc pertinebant ad legem nouam. Similiter etiam in nouo testamento sunt aliqui carnales nondum pertingentes ad perfectionem nouæ legis: quos oportuit etiam in nouo testamento induci ad virtutis opera per timorem pœnarum, & per aliqua temporalia promissa. lex autem vetus etsi præcepta charitatis daret, non tamen per eam dabatur Spiritus sanctus, per quem diffunditur charitas in cordibus nostris, vt dicitur Rõ. 5.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut suprà dictum est, lex noua dicitur lex fidei inquantum eius principalitas consistit in ipsa gratia, quæ interius datur credentibus: vnde dicitur gratia fidei. Habet autem secundario aliqua facta & moralia & sacramentalia: sed in his non consistebat principalitas legis nouæ, sicut principalitas veteris legis in eis consistebat. Illi autem, qui in veteri testamento deo fuerunt accepti per fidem, secundum hoc ad nouum testamentum pertinebant: non enim iustificabantur, nisi per fidem Christi, qui est actor noui testamenti. vnde & de Moyse dicit Apostolus ad Hebræ. 11. quòd maiores diuitias æstimabat thesauro Aegyptiorum, impropериum Christi.

ARTICVLVS II.

¶ Vtrum lex noua legem veterem impleat.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd lex noua legem veterem non impleat. Impletio enim contrariatur euacuationi. sed lex noua euacuat, vel excludit obseruantias legis veteris. Dicit enim Apostolus ad Galat. 5. Si circuncidimini, Christus nihil vobis proderit. ergo lex noua nõ est impletiua veteris legis.

¶ Præterea, Contrarium non est impletiuum sui contrarij: sed Dominus in lege noua proposuit quædam præcepta contraria præceptis veteris legis. Dicitur enim Matthæ. 5. Audistis, quia dictum est antiquis, Quicunque dimiserit vxorem suam, det ei libellum repudij: ego autem dico vobis, quicunque dimiserit vxorem suam, facit eam mœchari. & idem consequenter patet in prohibitione iuramenti, & etiam in prohibitione talionis, & in odio inimicorum. Similiter etiam videtur Dominus exclusisse præcepta veteris legis de discretione ciborum. Matth. 15. dicens, Non quod intrat in os, coinquinat hominẽ, ergo lex noua non est impletiua veteris.

¶ Præterea, Quicunque contra legem agit, non implet legem. sed Christus in aliquibus contra legem fecit: tetigit enim leprosum: vt dicitur Matthæ. 8. quod erat contra legem. Similiter etiam videtur sabbatum pluries violasse. vnde de eo dicebant Iudæi Ioan. 9. Non est hic homo à deo, qui sabbatum non custodit. ergo Christus non implebat legem. & ita lex noua data à Christo non est veteris impletiua.

¶ Præterea, In veteri lege continebantur præcepta moralia, cæremonialia & iudicialia: vt suprà dictũ est. sed Dominus Matthæi quinto, vbi quantum ad aliqua legem impleuit, nullam mentionem videtur facere de iudicialibus & cæremonialibus. ergo videtur quòd lex noua non sit totaliter veteris impletiua.

¶ SED CONTRA est quod Dominus dicit Matthæ. quinto, Non veni soluere legem, sed adimplere: & postea subdit. Iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant.

CONCLVSIO.

¶ Lex noua cum sit veteri lege perfectior, ipsam implet iustificando homines, quod lex vetus promittebat, & figurabat, & Christi opere, dum ipsam seruauit: & doctrina, quando ipsam exposuit, & quæ perfectionis ei deerant, dignatus est superaddere.

¶ REPONDEO dicendũ, quòd sicut dictũ est. lex noua cõparatur ad veterẽ, sicut perfectũ ad imperfectũ. omne autẽ perfectũ adimplet id, quod imperfecto deest: & secundum hoc lex noua adimplet veterem legem, inquantum supplet illud quod veteri legi deerat. In veteri

In veteri autem lege duo possunt considerari, scilicet finis & præcepta contẽta in lege. Finis verò cuiuslibet legis est, vt homines efficiantur iusti & virtuosi: vt suprà dictum est, vnde & finis veteris legis erat iustificatio hominum: quam quidem lex efficere non poterat, sed figurabat quibusdam cæremonialibus factis, & promittebat verbis & quãtum ad hoc lex noua implet veterẽ legẽ, iustificando per virtutẽ passionis Christi. & hoc est quòd Apostolus dicit ad Rom. 8. Quod impossibile erat legi, deus fecit, filium suum mittẽs in similitudinem carnis peccati, damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis. Et quantum ad hoc lex noua exhibet quod lex vetus promittebat, secundum illud 2. ad Cor. 1. Quotquot promissiones dei sunt in illo est, id est in Christo. & iterum quantum ad hoc complet etiam quod vetus lex figurabat: vnde ad Col. 2. dicitur de cæremonialibus, quòd erant vmbra futurorum, corpus autem Christi, id est veritas pertinet ad Christum. vnde lex noua dicitur lex veritatis: lex autẽ vetus vmbræ vel figuræ. Præcepta verò veteris legis ad impleuit Christus, & opere & doctrina: opere quidem, quia circuncidi voluit & alia legalia obseruare, quæ erant tempore illo obseruanda, secundũ illud Gal. 4. factum sub lege. Sua autem doctrina adimpleuit præcepta legis tripliciter. Primo quidem verum intellectũ legis exprimendo: sicut patet in homicidio & adulterio, in quorũ prohibitione Scribæ & Pharisæi non intelligebant nisi exteriorẽ actum prohibitum vnde Dominus legẽ adimpleuit. ostendẽdo etiam interiores actus peccatorum cadere sub prohibitione. Secundo adimpleuit Dominus præcepta legis, ordinando quomodo tutius obseruaretur, quòd lex vetus statuerat: sicut lex vetus statuerat, vt homo non peieraret: & hoc tutius obseruatur, si omnino à iuramento abstineat, nisi in causa necessitatis. Tertio adimpleuit Dominus præcepta legis, superaddẽdo quædam perfectionis consilia: vt patet Matthæ. 19. vbi dicenti se obseruasse præcepta veteris legis, dicit, Vnum tibi deest, si vis perfectus esse, vade, & vende omnia, quæ habes, &c.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd lex noua non eneruat obseruantiam veteris legis, nisi quantum ad cæremonialia, vt suprà dictum est, hæc autem erant in figurã futuri. vnde ex hoc ipso quòd cæremonialia præcepta sunt impleta, perfectis his quæ figurabantur, non sunt vlterius obseruanda: quia si obseruarentur, adhuc significaretur aliquid vt futurum, & non impletum: sicut etiam promissio futuri doni locum iam non habet, promissione iam impleta per doni exhibitionẽ, & per hunc modum cæremonię legis tolluntur cũ implentur.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut Augustin. dicit contra Faustũ, Præcepta illa Domini non sunt contraria præceptis veteris legis: quod enim Dominus præcepit de vxore dimittenda, non est contrarium ei quod lex præcepit, neque enim ait lex, Qui voluerit dimittat vxorem: cui esset contrarium non dimittere: sed vtique nolebat dimitti vxorem à viro, qui hanc interposuit moram, vt in diffidium animus præceps libelli conscriptione refractus absisteret. vnde Dominus ad hoc confirmandum, vt non facile vxor dimittatur, solam causam fornicationis excepit. Et idem etiam dicendum est in prohibitione iuramenti, sicut dictum est: & idem etiam patet in prohibitione talionis. Taxauit enim modum vindictæ lex, vt non procederetur ad immoderatam vindictam: à qua Dominus perfectius remouit cũ, quem monuit omnino à vindicta abstinere. Circa odium verò inimicorum remouit falsum Pharisæorum intellectum, nos monens, vt persona odio non haberentur, sed culpa. Circa discretionem verò ciborum, quæ cæremonialis erat, dominus non mandauit, vt tunc non obseruarentur: sed ostendit, quòd nulli cibi secundum suam naturam erant immundi, sed solum secundum figuram, vt suprà dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quòd tactus leprosi erat prohibitus in veteri lege, quia ex hoc incurrebat homo quandam irregularitatis immunditiam, sicut & ex tactu mortui, vt suprà dictum est: sed Dominus qui erat mundator leprosi, immunditiam incurrre non poterat. per ea autem quæ fecit in sabbato, sabbatum non soluit secundum rei veritatẽ: sicut ipse Matthæ. in Euangelio ostendit: tum quia operabatur miracula virtute diuina, quæ semper operatur in rebus: tum quia salutis humanæ opera faciebat, cum Pharisæi etiam saluti animalium in die sabbati prouiderent. tum etiam quia ratione necessitatis discipulos excusauit, in sabbato spicas colligentes. Sed videbatur soluere secundũ superstitiosum intellectum pharisæorum qui credebant etiam à saluberibus operibus esse in die sabbati abstinendum: quod erat contra intentionem legis.

¶ Ad quartum dicendum, quòd cæremonialia præcepta legis non commemorantur Matthę. 5. quia eorum obseruantia totaliter excluditur per impletionem: vt dictum est. De iudicialibus verò præceptis commemorauit præceptum talionis: vt quòd de hoc diceretur, de omnibus alijs esset intelligendum, in quo quidem præcepto docuit legis intentionem non esse ad hoc, quòd pœna talionis quæreretur propter iniuriam vindictæ quem ipse excludit, monẽs, quòd homo debet esse paratus etiam maiores iniurias sufferre, sed solum propter amorem iustitię: quòd adhuc in noua lege remanet.

ARTICVLVS III.

¶ Vtrum lex noua in lege veteri cõtineatur.

ADTERTIVM sic proceditur. Videtur, quòd lex noua in lege veteri nõ cõtineatur. Lex enim noua præcipuè in fide cõsistit. vnde dicitur lex fidei, vt patet Ro. 4. sed multa credenda traduntur in noua lege, quæ in veteri lege non continentur. ergo lex noua non continetur in veteri. *Gal. 2. lect. 2. circ. 1. fin.*

¶ Præterea, Quædam glosa dicit Matthæ. 5. super illud, Qui soluerit vnum de mandatis istis minimis, quòd mandata legis sunt minora, in Euangelio verò sunt mandata maiora: maius autem non potest cõtineri in minori. ergo lex noua non continetur in veteri.

¶ Præterea, Quod continetur in altero, simul habetur habito illo: si igitur lex noua contineretur in veteri, sequeretur, quòd habita veteri lege habeatur & noua: superfluum igitur fuit habita veteri lege iterũ dari nouam: non ergo noua lex continetur in veteri.

¶ SED CONTRA est quòd dicitur Ezech. 11. Rota erat in rota, id est nouum testamentum in veteri: vt Greg. exponit.

CONCLVSIO.

¶ Lex noua continetur in veteri sicut fructus in spica.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd aliquid continetur in alio dupliciter. Vno modo in actu, sicut locatum in loco. Alio modo virtute, sicut effectus in causa, vel complementum in completo: sicut genus continet species potestate, & sicut tota arbor continetur in semine. & per hunc modum noua lex continetur in veteri. Dictum est enim, quòd noua lex comparatur ad veterem, sicut perfectum ad imperfectum. vnde Chrysostom. exponens illud quòd habetur Marci 4. Vltro terra fructificat, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica: sic dicit primo, herbam fructificat in lege naturæ, postmodum spicas in lege Moysi, postea plenum frumentum in Euangelio. Sic igitur est lex noua in veteri, sicut fructus in spica.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum quòd omnia quæ, credẽda traduntur in nouo testamento explicitè & apertè, traduntur credenda in veteri testamẽto, sed implicitè & sub figura. & secundum hoc etiam quantum ad credenda lex noua continetur in veteri.

¶ Ad secundum dicendum, quòd præcepta nouę legis dicuntur esse maiora, quàm præcepta veteris legis, quantum ad explicitam manifestationẽ: sed quantum ad ipsam substantiam præceptorum noui testamẽti, omnia continẽtur in veteri testamento. vnde Augustin. dicit contra Faustum, quòd penè omnia, quæ monuit vel præcepit Dominus, vbi adiungebat, Ego autem dico vobis, inueniuntur etiam in illis veteribus libris: sed quia non intelligebant homicidium nisi peremptorium corporis humani, aperuit Dominus omnem iniquum motum ad nocendum fratri in homicidij genere deputari. & quantum ad huiusmodi manifestationes præcepta nouæ legis dicuntur maiora præceptis veteris legis. Nihil tamen prohibet maius in minori virtute cõtineri, sicut arbor continetur in semine.

¶ Ad tertium dicendum, quòd illud quod implicitè datum est, oportet explicari. & ideo post veterem legem fatã oportuit etiã nouam legem dari.

ARTICVLVS. IIII.

¶ Vtrum lex noua sit grauior quàm vetus.

ADQVARTVM sic proceditur. Videtur, quòd lex noua sit grauior, quàm lex vetus. Matthæ. enim 5. super illud, Qui soluerit vnum de mandatis his minimis, dicit Chrysostomus. Mandata Moysi in actu facilia sunt: vt, Non occides, Non adulterabis: mandata Christi autem, Non irascaris, Non concupiscas in actu difficilia sunt. ergo lex noua est grauior, quàm vetus. *5. dist. 40. ar. 4. q. 4. et quol. 4. ar. 13. co. et Mat. 11.*

¶ Præterea, Facilius est terrena prosperitate vti, quàm tribulationes perpeti. sed in veteri testamento obseruationem veteris legis consequebatur prosperitas temporalis, vt patet deute. 28. Obseruatores autem nouæ legis consequitur multiplex aduersitas: prout dicitur 2. ad Cor. 6. Exhibeamus nosmetipsos sicut dei ministros in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in Angustijs, &c. ergo lex noua est grauior, quàm lex vetus.

¶ Præterea, Quod se habet ex additione ad alterum, videtur esse difficilius, sed lex noua se habet ex additione ad veterem. nam lex vetus prohibuit periurium, lex noua etiam iuramentum lex vetus

Universidad de Deusto
Biblioteca

vetus prohibuit diſsidium vxoris ſine libello repudij lex autem noua omnino diſsidium prohibuit: vt patet Matth. 5. ſecundum expoſitionem Aug. ergo lex noua eſt grauior quàm vetus.

¶ SED CONTRA eſt quod dicitur Matth. 11. venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati eſtis. quod exponens Hilarius dicit legis difficultatibus laborantes, & peccatis ſeculi oneratos ad ſe aduocat, & poſtmodum de iugo Euangelij ſubdit, Iugum enim meum ſuaue eſt, & onus meum leue. ergo lex noua eſt leuior, quàm vetus.

CONCLVSIO.

¶ *Lex vetus grauior eſt noua ipſa præceptorum multitudine & numeroſitate, non autem quantum ad modum operandi ſecundum virtutem, qui proprius eſt nouæ legis, in qua quo ad interiores animi motus ipſi homines iuſti eſſe tenẽtur.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd circa opera virtutis, de quibus præcepta legis dantur, duplex difficultas attendi poteſt. Vna quidem ex parte exteriorum operum. quæ ex ſeipſis quandam difficultatem habent & grauitatem: & quantum ad hoc lex vetus eſt multo grauior quàm noua, quia ad plures actus exteriores obligabat lex vetus in multiplicibus cæremonijs, quàm lex noua, quę præter præcepta legis naturæ pauciſsima ſuperaddidit in doctrina Chriſti & Apoſtolorum: licet aliqua ſint poſtmodum ſuperaddita ex inſtitutione ſanctorum patrum, in quibus etiam Auguſtinus dicit eſſe moderationem attendendam, ne conuerſatio fidelium onoroſa reddatur. Dicit enim ad inquiſitiones Ianuarij de quibuſdam. quòd ipſam religionem noſtram quam in manifeſtiſsimis & pauciſsimis celebrationum ſacramentis deus voluit miſericordia eſſe liberam, ſeruilibus præmunt oneribus: adeo vt tolerabilior ſit conditio Iudæorum, qui legalibus ſacramentis, non humanis, præſumptionibus ſubiiciuntur. Alia autem difficultas eſt circa opera virtutum in interioribus actibus, puta quòd aliquis opus virtutis exerceat prompte & delectabiliter, & circa hoc difficile eſt virtus: hoc enim non habenti virtutem eſt valde difficile, ſed per virtutẽ redditur facile. Et quãtũ ad hoc præcepta nouæ legis: ſunt grauiora præceptis veteris legis: quia in noua lege prohibẽtur interiores motus animi qui expreſse in veteri lege non prohibebantur in omnibus: & ſi in aliquibus prohiberentur in quibus tamen prohibendis pœna non apponebatur. hoc autem eſt difficillimum non habenti virtutem ſicut etiam Philoſophus dicit in 5. Eth. quòd operari ea quæ iuſtus operatur, facile eſt, ſed operari ea eo modo quo iuſtus operatur, ſcilicet delectabiliter & prompte, eſt difficile non habẽti iuſtitiam & ſic etiam dicitur, 1. Io. 5. quòd mandata eius grauia non ſunt: quod exponens Augu. dicit, quòd non ſunt grauia amanti, ſed non amanti ſunt grauia.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum quòd authoritas illa loquitur expreſsè de difficultate nouę legis quantum ad expreſſam cohibitionem interiorum motuum.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd aduerſitates quas patiuntur obſeruatores nouæ legis, non ſunt ab ipſa lege impoſitę, ſed tamen propter amorem, in quo ipſa lex conſiſtit, faciliter tolerãtur: quia ſicut Aug. dicit in lib. De verbis Domini, omnia fœua & immania, & facilia & propè nulla efficit amor.

¶ Ad tertium dicẽdum, quòd illæ additiones ad præcepta veteris legis, ad hoc ordinãtur, vt facilius impleatur, ꝙ vetus lex mandabat: ſicut Aug. dicit. & ideo per hoc non oſtenditur, quòd noua lex ſit grauior ſed magis quòd ſit facilior.

QVÆSTIÒ CENTESIMAOCTAua, De his quæ continentur in lege noua in quatuor articulos diuiſa.

HEINDE conſiderandum eſt de his, quæ continentur in lege noua.

¶ Et circa hoc quæruntur quatuor. ¶ Primo, vtrum lex noua debeat aliqua opera exteriora præcipere, vel prohibere. ¶ Secundo, vtrum ſufficienter ſe habeat in exterioribus actibus præcipiendis, vel prohibendis ¶ Tertio, vtrum conuenienter inſtituat homines quantum ad actus interiores. ¶ Quarto, vtrum conuenienter ſuperaddat conſilia præceptis.

a ¶ *Vtrum lex noua aliquos exteriores actus debeat præcipere, vel prohibere.*

ARTICVLVS I.

Infra ar. 4. Et quo. 4 ar. 13. cor.

AD PRIMVM ſic proceditur. Videtur quòd lex noua nullos exteriores actus debeat præcipere, vel prohibere. Lex enim noua eſt Euangelium regni ſecundum illud Matthæ. 24. Prędicabitur hoc Euangelium regni in vniuerſo orbe: ſed regnum dei non conſiſtit in exterioribus actibus, ſed ſolum in interioribus. ſecundum illud Luc. 17. Regnum dei intra vos eſt. & Roma. 14. Non eſt regnum dei eſca & potus ſed iuſtitia, & pax, & gaudium in Spiritu ſancto, ergo lex noua non debet præcipere, vel prohibere aliquos exteriores actus.

¶ Præterea, Lex noua eſt lex Spiritus, vt dicitur Ro. 8. ſed vbi Spiritus domini, ibi libertas, vt dicitur 2. ad Cor. 3. Non eſt autẽ libertas, vbi homo obligatur ad aliqua opera exteriora faciẽda, vel vitanda. ergo lex noua non continet aliqua præcepta vel prohibitiones exteriorum actuum.

¶ Præterea, Omnes exteriores actus pertinere intelligũtur ad manſi, ſicut interiores actus pertinent ad animum: ſed hæc ponitur differẽtia inter nouam legem & veterem, quòd vetus lex cohibet manum, ſed lex noua cohibet animũ. ergo in lege noua non debent poni prohibitiones, & præcepta exteriorum actuum ſed ſolum interiorum.

¶ SED CONTRA eſt, quòd per legem nouam efficiuntur homines filij lucis. vnde dicitur Io. 12. Credite in lucem, vt filij lucis ſitis. ſed filios lucis decet opera lucis facere, & opera tenebrarũ abijcere: ſecundum illud Eph. 5. Eratis aliquando tenebrę. nunc autem lux in Domino, vt filij lucis ambulate. ergo lex noua quædam exteriora opera debuit prohibere, & quædam præcipere.

CONCLVSIO.

¶ *Decuit in lege noua exteriores actus ſacramentales inſtituti ad gratiæ ſuſceptionem, & exteriores actus virtutum præcipi, & vitiorum prohiberi, vt gratia iuſtificati, Chriſto interius in nobis operante cooperemur, ad promerendam vitam æternam.*

¶ RESPONDE Odicendũ, quòd ſicut ſuprà dictum eſt, principalitas legis nouę eſt gratia Spiritus ſancti quę manifeſtatur in fide per dilectionẽ operante. hanc aũt gratiam conſequuntur homines per dei filium hominem factum: cuius humanitatem deus repleuit gratia & exinde eſt ad nos deriuata. vnde dicitur Joan. 1. Verbum caro factum eſt. & poſtea ſubditur Plenum gratiæ & veritatis & infra, De plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia. vnde ſubditur, Quòd gratia & veritas per ieſum Chriſtum facta eſt. Et ideo conuenit vt per aliqua exteriora ſenſibilia gratia à verbo incarnato profluens, in nos deducatur: & ex gratia interiori, per quam caro ſpiritui ſubditur, exteriora quædam opera ſenſibilia producantur. Sic igitur exteriora opera dupliciter ad gratiam pertinere poſſunt. Vno modo ſicut inducẽtia aliqualiter ad gratiam, & talia ſunt opera ſacramentorum, quæ in noua lege ſunt inſtituta: ſicut baptiſmus, euchariſtia, & alia huiuſmodi. Alia verò ſunt opera exteriora, quæ ex inſtinctu gratiæ producuntur: & in his eſt quædam differentia attendẽda. Quædam enim habẽt neceſſariam conuenièiam, vel contrarietatem ad interiorem gratiam, quæ in fide per dilectionẽ operante conſiſtit. & huiuſmodi exteriora opera ſunt præcepta, vel prohibita in lege noua, ſicut præcepta eſt confeſsio fidei, & prohibita negatio. Dicitur enim Matth. 10. Qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo: qui autẽ negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo. Alia verò ſunt opera, quæ non habent neceſſariam contrarietatem vel conueniẽtiam ad fidẽ per dilectionem operantem. & talia opera non ſunt in noua lege præcepta vel prohibita ex ipſa prima legis inſtitutione: ſed relicta ſunt à legiſlatore, ſ. Chriſto, vnicuique, ſecundũ quod aliquis alicuius curam gerere debet: & ſic vnicuique liberum eſt circa talia determinare quid ſibi expediat facere vel vitare, & cuicũque præſidenti circa talia ordinare ſuis ſubditis quid ſit in talibus faciendum, vel vitandum. vnde etiam quantum ad hoc dicitur lex Euangelij, lex libertatis: nam lex vetus multa determinabat, & pauca relinquebat hominum libertati determinanda.

¶ AD PRIMVM ergo dicẽdum quòd regnum dei in interioribus actibus conſiſtit principaliter, ſed ex conſequenti etiam ad regnũ dei pertinent omnia illa, ſine quibus interiores actus eſſe non poſſunt. Sicut ſi regnum dei eſt interior iuſtitia & pax & gaudium ſpirituale, neceſſe eſt quòd omnes exteriores actus, qui repugnant iuſtitiæ, aut paci, aut gaudio ſpirituali, repugnẽt etiam regno dei. & ideo ſunt in Euangelio regni prohibẽdi. illa verò quæ indifferẽter ſe habent reſpectu horum, puta comedere hos, vel illos cibos, in his non eſt regnũ dei. vnde Apoſtolus præmittit, Non eſt regnum dei eſca & potus.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd ſecundum Philoſophum in 1. Meta. liber eſt. qui ſui cauſa eſt. ille ergo liberè aliquid agit, qui ex ſeipſo agit: quod autem homo agit ex habitu ſuæ naturæ conuenienti, ex ſeipſo agit: quia habitus inclinat in modum naturæ. ſi verò habitus eſſet naturę repugnans, homo non ageret, ſecundum quod eſt ipſe, ſed ſecundum aliquam corruptionẽ ſibi ſuperueniẽtem. Quia igitur gratia Spiritus ſancti eſt ſicut interior habitus nobis infuſus, inclinans nos ad rectè operandum, facit nos liberè operari ea, quæ conueniunt gratię, & vitare ea, quæ gratiæ repugnant. Sic igitur lex noua dicitur lex libertatis dupliciter. Vno modo, quia non arctat nos ad facienda, vel vitanda aliqua, niſi quæ de ſe ſunt vel neceſſaria, vel repugnantia ſaluti, quæ cadunt ſub præcepto, vel prohibitione legis. Secundo, quia huiuſmodi præcepta vel prohibitiones facit nos libere implere, inquantum ex interiori inſtinctu gratiæ ea implemus. & propter hæc duo lex noua dicitur lex perfectæ libertatis, Iaco. 1.

¶ Ad tertium dicendum, ꝙ lex noua prohibendo animũ ab inordinatis motibus, oportet etiã quòd cohibeat manum ab inordinatis actibus, qui ſunt effectus interiorum motuum.

ARTICVLVS II.

¶ *Vtrum lex noua ſufficienter exteriores actus ordinauerit.*

AD SECVNDVM ſic proceditur. Videtur quòd lex noua ſufficienter exteriores actus ordinauerit. Ad legem enim nouam præcipue pertinere videtur fides per dilectionem operans: ſecundum illud ad Gal. 5. In Chriſto Ieſu neque circumciſio aliquid valet, neq; præputium, ſed fides quæ per dilectionem operatur: ſed lux noua explicauit quædam credenda, quæ nõ erant in veteri lege explicita: ſicut de fide Trinitatis. ergo etiam de buit ſuperaddere aliqua exteriora opera moralia quæ non erant in veteri lege determinata.

¶ Præterea in veteri lege non ſolum ſunt inſtituta ſacramenta, ſed etiam aliqua ſacra, vt ſuprà dictum eſt: ſed in noua lege etſi ſint inſtituta aliqua ſacramenta, nulla tamen ſacra inſtituta à deo videntur, puta quæ pertineant vel ad ſanctificationem alicuius templi vel vaſorum, vel etiam ad aliquam ſolennitatem celebrandam, ergo lex noua inſufficienter exteriora opera ordinauit.

¶ Præterea, In veteri lege, ſicut erant quædam obſeruatię pertinentes ad dei miniſtros, ita etiam erant quædam obſeruantiæ pertinentes ad populum, vt ſuprà dictũ eſt, cum eſt cæremonialibus veteris legis agere tur. ſed in noua lege videntur aliquæ obſeruantię eſſe datæ miniſtris dei, vt patet Matth. 10. Nolite poſsidere aurum, neq; pecunias in zonis veſtris, & cætera quæ ibi ſequuntur, & quæ dicuntur Luc. 9. & 10. ergo etiam debuerunt aliquę obſeruantiæ inſtitui in noua lege ad populum fidelem pertinentes.

Præterea, In veteri lege præter moralia & cæremonialia fuerunt quædam iudicialia præcepta: ſed in lege noua non traduntur aliqua iudicialia præcepta. ergo lex noua inſufficienter exteriora opera ordinauit.

¶ SED CONTRA eſt, quod Dominus dicit Matth. 7. Omnis qui audit verba mea hęc, & facit ea, aſsimilabitur viro ſapienti qui ædificauit domum ſuam ſuprà petram: ſed ſapiens ædificator nihil omittit eorum quæ ſunt neceſſaria ad ędificium. ergo in verbis Chriſti ſufficienter ſunt omnia poſita quæ pertinent ad ſalutem humanam.

CONCLVSIO.

¶ *Quæcunque ad ſalutem neceſſaria ſunt in exterioribus actibus, in noua lege continẽri certum eſt, cum & ſacramenta, & tam iudicialia quàm moralia præcepta in ea habeantur.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd (ſicut dictum eſt) lex noua in exterioribus illa ſolum præcipere debuit, vel prohibere, per quæ in gratiam introducimur, vel quæ pertinent ad rectum gratiæ vſum ex neceſsitate. & quia gratiam ex nobis conſequi nonpoſſumus ſed per Chriſtum ſolum, ideo ſacramenta, per quę gratiam conſequimur, ipſe Dominus inſtituit per ſeipſum, ſcilicet baptiſmum, euchariſtiam, ordinem miniſtrorum nouæ legis inſtituendo Apoſtolos, & ſeptuaginta duos diſcipulos, & pœnitentiam, & matrimonium indiuiſibile: confirmationem etiam promiſit per Spiritus ſancti miſsionem: ex eius etiam inſtitutione Apoſtoli leguntur oleo infirmos vngendo ſanaſſe, vt habetur Matth. 16. quæ ſunt nouæ legis ſacramenta. Rectus autem gratiæ vſus eſt per opera charitatis, quæ quidem ſecundum quod ſunt de neceſsitate virtutis, quæ pertinẽt ad præcepta moralia, etiam in veteri lege tradebantur. vnde quantũ ad hoc lex noua ſuper veterem addere non debuit circa exteriora agenda. Determinatio autem præceptorum operum in ordine ad cultum dei, pertinet ad præcepta cæremonialia legis: in ordine vero ad proximum, ad iudicialia, vt ſuprà dictũ eſt. & ideo quia iſtæ determinationes non ſunt ſecundum ſe de neceſsitate interioris gratiæ, in qua lex conſiſtit, idcirco non cadunt ſub præcepto nouæ legis, ſed relinquuntur humano arbitrio. quædam qui dem quantum ad ſubditos, quæ ſcilicet pertinent ſigillatim ad vnumquemque: quædam verò ad prælatos temporales, vel ſpirituales, quæ ſcilicet pertinent ad vtilitatem communem. Sic igitur lex noua inſtituit alia exteriora opera determinare debuit, præcipiendo, vel prohibendo, niſi ſacramenta & moralia præcepta, quæ de ſe pertinent ad rationem virtutis, puta non eſſe occidendum, non eſſe furandum, & alia huiuſmodi.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod ea, quæ ſunt fidei, ſunt ſupra rationem humanam. vnde in ea non poſſumus pertinere niſi per gratiam: & ideo abundantiori gratia ſuperueniente, oportuit plura credenda explicari. Sed ad opera virtutum dirigimur per rationem naturalem, quæ eſt regula quædam operationis humanæ, vt ſuprà dictum eſt: & ideo in his non oportuit aliqua præcepta dari vltra moralia legis præcepta, quæ ſunt de dictamine rationis.

¶ Ad ſecundum dicendũ, quod in ſacramentis nouæ legis datur gratia, quæ non eſt niſi à Chriſto: & ideo oportuit quòd ab ipſo inſtitutionem haberent. Sed in ſacris non datur aliqua gratia, puta in conſecratione templi, vel altaris, vel aliorum huiuſmodi, aut etiam in ipſa celebritate ſolennitatum: & ideo, quia talia ſecundum ſeipſa non pertinent ad neceſsitatem interioris gratiæ, Dominus fidelibus inſtituenda reliquit pro ſuo arbitrio.

¶ Ad tertium dicendum, quod illa præcepta Dominus dedit Apoſtolis non tanquã cæremoniales obſeruantias, ſed tanquam moralia inſtituta, & poſſunt intelligi dupliciter. Vno modo ſecundum Auguſt. lib. de conſenſu Euangeliſtarum, vt nõ ſint præcepta, ſed conceſsiones: conceſsit enim eis vt poſſent pergere ad prædicationis officium ſine pera & baculo & alijs huiuſmodi, tanquam habentes poteſtatem neceſsaria vitæ accipiendi ab illis, quibus prædicabant. vnde ſubdit, Dignus eſt enim operarius cibo ſuo. non autem peccat, ſed ſupererogat, qui ſua portat, ex quibus viuat in prædicationis officio, non accipiens ſumptum ab his, quibus Euangelium prędicat: ſicut Paulus fecit. Alio modo poſſunt intelligi ſecundum aliorum ſanctorum expoſitionem, vt ſint quædam ſtatuta temporalia Apoſtolis data pro illo tempore quo mittebantur ad prædicandum in Iudęam ante Chriſti paſsionem. Iudigebãt enim Diſcipuli quaſi adhuc paruuli ſub Chriſti cura exiſtentes, accipere aliqua ſpecialia inſtituta à Chriſto, ſicut quilibet ſubditi à ſuis prælatis: præcipue, quia erant paulatim exercitandi, vt temporalium ſolicitudinem abdicarent, per quod reddebantur idonei ad hoc, quod Euangelium per vniuerſum orbem prædicarent. Nec eſt mirum ſi adhuc durante ſtatu veteris legis, & nondum perfectam libertatem Spiritus conſecutis, quoſdam determinatos modos viuendi inſtituit: quæ quidem ſtatuta imminente paſsione remouit tanquam diſcipulis iam per ea ſufficienter excreitatis: vnde Luc. 22. dixit. Quando miſi vos ſine ſacculo, & pera, & calceamentis, nunquid defuit aliquid vobis? at illi dixerunt, Nihil. dixit ergo eis. Sed nunc qui habet ſaeculum, tollat ſimiliter & peram: iam enim imminebat tempus perfectæ libertatis, vt totaliter ſuo dimitterentur arbitrio in his, quæ ſecundum ſe non pertinent ad neceſsitatem virtutis.

¶ Ad quartum dicendum, quòd iudicialia etiam ſecundum ſe cõſiderata, non ſunt de neceſsitate virtutis quantum ad talem determinationem, ſed ſolum, quantum ad communem rationem iuſtitiæ: & ideo iudicialia præcepta reliquit Dominus diſponenda his qui curam aliorum erant habituri vel ſpiritualem, vel temporalem. Sed circa iudicialia præcepta veteris legis quædam explanauit propter malum intellectum Phariſæorum, vt infrà dicetur.

ARTICVLVS III.

¶ *Vtrum lex noua hominem circa interiores actus ſufficienter ordinauerit.*

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur quòd circa interiores actus lex noua inſufficienter hominẽ ordinauerit. Sunt enim decem præcepta decalogi ordinantia hominem ad deum & proximum: ſed Dominus ſolum circa tria illorum aliquid adimpleuit, ſcilicet circa prohibitionem homicidij, & circa prohibitionem adulterij, & circa prohibitionem periurij: ergo videtur quod inſufficienter hominem ordinauerit ad impletionem aliorum præceptorum prætermittens.

¶ Præterea, Dominus ordinauit in Euang. de iudicialibus præceptis niſi circa repudium vxoris, & circa pœnam talionis, & circa perſecutionẽ inimicorum. ſed multa ſunt alia iudicialia præcepta veteris legis, vt ſuprà dictum eſt: ergo quantum ad hoc inſufficienter vitam hominum ordinauit.

¶ Præterea, In veteri lege præter præcepta moralia & iudicialia, erant quædam cæremonialia, circa quæ Dominus nihil ordinauit: ergo videtur inſufficienter ordinaſſe.

¶ Præterea, Ad interiorem bonam mentis diſpoſitionem pertinet, vt nullum bonum opus homo faciat propter quemcunque temporalem finem: ſed multa ſunt alia temporalia bona quàm fauor humanus: multa etiam ſunt alia bona opera, quàm ieiunium, eleemoſyna, & oratio: ergo inconueniens fuit, quod Dominus docuit ſolum circa hęc tria opera gloriam fauoris humani vitari, & nihil aliud terrenorum bonorum.

¶ Præterea, Naturaliter homini inditum eſt, vt ſolicitetur circa ea quæ ſunt ſibi neceſsaria ad viuendum, in qua etiam ſolicitudine alia animalia cum homine conueniunt. vnde dicitur Prouerb. 6.

Universidad de Deusto Biblioteca

Vade ad formicam ô piger, & considera viam eius: quæ cum non habeat præceptorem, vel ducem, parat in æstate cibum sibi, & congregat in messe quod comedat. Sed omne præceptum quod datur contra inclinationem naturæ est iniquum, vtpote contra legem naturalem existens, ergo inconuenienter videtur Dominus prohibuisse solicitudinem victus & vestitus.

¶ Præterea. Nullus actus virtutis est prohibendus: sed iudicium est actus iustitiæ, secundum illud Psalm. Quousque iustitia conuertatur in iudicium. Ergo inconuenienter videtur Dominus iudicium prohibuisse: & ita videtur lex noua insufficienter hominem ordinasse circa interiores actus.

¶ SED CONTRA est quod Augst. dicit in lib. De sermone Domini in monte, Considerandum est, quia cum dixit, Qui audit verba mea, hoc satis significat sermonem istum domini omnibus præceptis, quibus Christiana vita formatur, esse perfectum.

CONCLVSIO.

¶ Non solum exteriores hominis actus, sed & interiores lex noua disponit, cum sit spiritualis tota, & perfecta.

¶ RESPONDEO dicendum, quod (sicut ex inducta authoritate Augustinus apparet) sermo, quem dominus in monte proposuit, tota informationem Christianæ vitæ continet, in quo perfecte interiores motus hominis ordinantur. Nam post declaratum beatitudinis finem, commendata Apostolica dignitate, per quos erat doctrina Euangelica promulganda, ordinat interiores hominis motus: primo quidē quantum ad seipsum, & deinde quantum ad proximum. Quantum autem ad seipsum dupliciter secundum duos interiores hominis motus circa agenda: quæ sunt voluntas de agendis, & intentio de fine. vnde primo ordinat hominis voluntatem secundum diuersa legis præcepta: vt scilicet abstineat aliquis non solum ab exterioribus operibus, quæ sunt secundum se mala, sed etiam ab interioribus, & ab occasionibus malorum. Deinde ordinat intentionem hominis, dicens, quod in bonis, quæ agimus, neque quæramus humanam gloriam, neque mundanas diuitias, quod est thesaurizare in terra. Consequenter autem ordinat interiorem hominis motum quo ad proximum, vt scilicet eum non temerarie, aut iniuste iudicemus, aut præsumptuose: neque tamen sic feimus apud proximum remissi, vt eis sacra commit tamus si sint indigni. Vltimo autem docet modum adimplendi Euangelicam doctrinam scilicet implorando diuinum auxilium, & conatum apponendo ad ingrediendum per angustam portam perfectæ virtutis, & cautelam adhibendo ne à seductoribus corrumpantur, & quod obseruatio mandatorum eius est necessaria ad virtutem: non autem sufficit sola confessio fidei, vel miraculorum operatio, vel solus auditus.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd dominus circa illa legis præcepta adimplet ionem apposuit: in quibus Scribæ & Pharisæi non rectum intellectum habebant, & hoc contingebat præcipue circa tria præcepta decalogi. Nam circa prohibitionem adulterij & homicidij æstimabant solum exteriorem actum prohiberi: non autē interiorem appetitum, quòd magis credebant circa homicidium & adulterium, quàm circa furtum, vel falsum testimonium: quia motus iræ in homicidium tendens, & concupiscentiæ motus tendens in adulterium, videtur aliqualiter nobis à natura inesse: non autem appetitus iurandi, vel falsum testimonium dicendi. Circa periurium vero habebant falsum intellectum, credentes periurium quidem esse peccatum, iuramentum autem per se esse appetendum, & frequentandum, quia videtur ad Dei reuerentiam pertinere. & ideo Dominus ostendit iuramentum non esse appetendum, tanquam bonum: sed melius esse absque iuramento loqui, nisi necessitas cogat.

¶ Ad secundum dicendum, quod circa iudicialia præcepta dupliciter Scribæ & Pharisæi errabant. Primo quidem, quia quædam quæ in lege Moysi erant tradita, tanquam promissiones, æstimabant esse per se iusta, scilicet repudium vxoris, & vsuras accipere ab extraneis: & ideo Dominus prohibuit vxoris repudium, Matthæi. 5, & vsurarum acceptionem, Luc. 6. dicens. Date mutuum, nihil inde sperantes. Alio modo errabant credentes quædam, quæ lex vetus instituerat faciendā propter iustitiam, esse exequenda ex appetitu vindictæ, vel ex cupiditate temporalium rerum, vel ex odio inimicorum: & hoc in tribus præceptis. Appetitum enim vindictæ credebant esse licitum propter præceptum datum de pœna talionis: quod quidem fuit datum, vt iustitia seruaretur, non vt homo vindictam quæreret. & ideo Dominus ad hoc remouendum, docet animum hominis sic debere esse præparatum, vt si necesse sit, etiam paratus sit plura sustinere. Motum autem cupiditatis æstimabant esse licitum propter præcepta iudicialia: in quibus mandabatur restitutio rei ablatæ fieri, etiam cum aliqua additione (vt supra dictum est) & hoc quidem lex mandauit propter iustitiam obseruandam, non vt daret cupiditati locum: & ideo Dominus docet vt ex cupiditate nostra non repetamus: sed simus parati, si necesse fuerit, etiam ampliora dare. Motum vero odij credebant esse licitum propter præcepta legis data de hostium interfectione. quod quidem lex statuit propter iustitiam implendam (vt supra dictum est) non propter odia exaturanda. & ideo Dominus docet, vt ad inimicos dilectionem habeamus, & parati simus si necesse fuerit, etiam benefacere: hæc enim præcepta secundum præparationem animi sunt excipienda, vt Aug. exponit.

¶ Ad tertium dicendum quod præcepta moralia omnino in noua lege remanere debebant: quia secundum se pertinēt ad rationem virtutis: præcepta autem iudicialia non remanebant ex necessitate secundum modum quem lex determinauit: sed relinquebatur arbitrio hominum, vtrum sic vel aliter esset determinādum, & ideo conuenienter Dominus circa hæc duo genera præceptorum nos ordinauit. Præceptorum autem cæremonialium obseruatio totaliter per rei impletionem tollebatur: & ideo circa huiusmodi præcepta in illa communi doctrina nihil ordinauit. Ostendit tamen alibi, quòd totus corporalis cultus, qui erat determinatus in lege, erat in spiritualem commutandus, vt patet Ioan. 4. vbi dixit, Venit hora quando neque in monte hoc, neq; in Hierosolimis adorabitis Patrem: sed veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate.

¶ Ad quartum dicendum, quod omnes res mundanæ ad tria reducuntur, scilicet ad honores, diuitias & delitias: secundum illud 1. Ioan. 2. Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, quod pertinet ad delitias carnis: & concupiscentia oculorum, quod pertinet ad diuitias: & superbia vitæ, quod pertinet ad ambitum gloriæ & honoris. Superfluas autem carnis delitias lex non promisit, sed magis prohibuit: repromisit autem celsitudinem honoris & abundantiam diuitiarum. Dicitur enim Deut. 28. Si audieris vocem domini dei tui, faciet te excelsiorem cunctis gentibus, quantum ad primum: & post pauca subdit, Abundare faciet te omnibus bonis, quantum ad secundum. Quæ quidem promissa sic præue intelligebant Iudæi, vt propterea esset deo seruiendum sicut propter finem: & ideo dominus hoc remouit, ostendens primo, quòd opera virtutum non sunt facienda propter humanam gloriam: & ponit tria opera, ad quæ omnia alia reducuntur. Nam omnia, quæ aliquis facit ad refrænandum seipsum in suis concupiscentijs, reducuntur ad ieiunium: quæcunque vero fiunt propter dilectionem proximi, reducuntur ad eleemosynam: quæcunque vero propter cultum dei fiunt, reducuntur ad orationem. Ponit autem hæc tria specialiter quasi præcipua: & per quæ homines maxime solent gloriam venari. Secundo docuit, quod non debemus finem constituere in diuitijs, cum dixit, Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra.

¶ Ad quintum dicendum, quod dominus solicitudinem necessariam non prohibuit, sed solicitudinem inordinatam. est autem quadruplex ordinatio solicitudinis vitanda circa temporalia. Primo quidem, vt in eis finem non constituamus, neque Deo seruiamus propter necessaria victus & vestitus. vnde dicit, Nolite thesaurizare vobis, &c. Secundo vt non sic solicitemur de temporalibus cum desperatione diuini auxilij. vnde Dominus dicit, Scit pater vester quod his omnibus indigetis. Tertio, ne sit solicitudo præsumptuosa: vt scilicet homo confidat se necessaria vitæ per suam solicitudinem posse procurare absque diuino auxilio, quod dominus remouet per hoc, Quod homo non potest aliquid adijcere ad staturam suam. Quarto per hoc, quod homo solicitudinis tempus præoccupat: quia scilicet de his solicitus est nunc: quæ non pertinent ad curam præsentis temporis, sed ad curam futuri. vnde dicit, Nolite soliciti esse in crastinum.

¶ Ad sextum dicendum, quod Dominus non prohibet iudicium iustitiæ, sine quo non possent sancta subtrahi ab indignis. sed prohibet iudicium inordinatum, vt dictum est.

ARTICVLVS IIII.

¶ Vtrum conuenienter in lege noua consilia quædam determinata sint proposita.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, quod inconuenienter in lege noua consilia quēdā determinata sint proposita. Consilia enim dātur de rebus expedientibus ad finem: (vt suprà dictum est) cum de consilio ageretur, sed non eadem omnibus expediunt. ergo non sunt aliqua consilia determinata, omnibus proponenda. *3. contra cap. 23. Et quidē. 5. art. 3.*

¶ Præterea, Consilia dantur de meliori bono: sed non sunt determinati gradus melioris boni. ergo non debent aliqua determinata consilia dari.

¶ Præterea, Consilia pertinent ad perfectionem vitæ: sed obedientia pertinet ad perfectionem vitæ. ergo inconuenienter de ea consilium non datur in Euangelio.

¶ Præterea, Multa ad perfectionem vitæ pertinentia inter præcepta ponuntur: sicut hoc quod dicitur, Diligite inimicos vestros. & præcepta etiam quæ dedit Dominus Apostolis, Matthæi. 10. ergo inconuenienter traduntur consilia in noua lege: tum quia non omnia ponuntur, tum etiam quia à præceptis non distinguuntur.

¶ SED CONTRA, Consilia sapientis amici magnam afferunt vtilitatem, secundum illud Prouerb. 27. Vnguento & varijs odoribus delectatur cor: & amici consilijs anima dulcoratur. sed Christus maxime est sapiens & amicus, ergo eius consilia maximam vtilitatem continent, & conuenientia sunt.

CONCLVSIO.

Non tantum præcepta, sed & consilia adhibere voluit Christus in lege noua, quibus citius & expeditius homines beatitudinem assequerentur.

¶ RESPONDEO dicendum, quod hæc est differentia inter consilium & præceptum, quod præceptum importat necessitatem, consilium autem in opinione ponitur eius, cui datur: & ideo conuenienter in lege noua, quæ est lex libertatis, supra præcepta sunt addita consilia: non autem in veteri lege, quæ erat lex seruitutis. Oportet igitur, quòd præcepta nouæ legis intelligantur esse data de his, quæ sunt necessaria ad consequendum finem æternę beatitudinis, in quem lex noua immediate introducit. Consilia vero oportet esse de illis, per quæ melius & expeditius potest homo consequi finem prædictum. Est autem homo constitutus inter res mundi huius, & spiritualia bona, in quibus æterna beatitudo consistit. ita quod quanto plus inhæret vni eorum, tanto plus recedit ab altero, & econuerso. Qui ergo totaliter inhæret rebus huius mundi, vt in his finem constituat, habens eas quasi rationes & regulas suorum operum, totaliter excidit à spiritualibus bonis, & ideo huiusmodi inordinatio tollitur per præcepta. Sed quòd homo totaliter ea, quæ sunt mundi, abijciat, non est necessarium ad perueniendum in finem prædictum: quia potest homo vtens rebus huius mundi, dummodo in eis finem non constituat, ad beatitudinem æternam peruenire: sed expeditius peruenietˌ totaliter bona huius mundi abdicando: & ideo de hoc datur consilia Euangelij. Bona autem huius mundi, quæ pertinēt ad vsum humanæ vitæ, in tribus consistunt: scilicet in diuitijs exteriorum bonorum, quæ pertinent ad concupiscentiam oculorum: & in delitijs carnis, quæ pertinent ad concupiscentiam carnis: & in honoribus, quæ pertinent ad superbiam vitæ, sicut patet 1. Ioan. 2. Hæc autem tria totaliter derelinquere, secundum quod possibile est, pertinet ad consilia Euangelica. In quibus tribus etiam fundatur omnis religio, quæ statum perfectionis profitetur: nam diuitiæ abdicantur per paupertatem, delitiæ carnis per perpetuam castitatem, superbia vitæ per obedientiæ seruitutem. Hæc autem simpliciter obseruata pertinent ad consilia simpliciter proposita: sed obseruatio vnius cuiusque eorum in aliquo speciali casu, pertinet ad consilium secundum quid, scilicet in casu illo: puta cum homo dat aliquam eleemosynam pauperi, quando dare non tenetur, consilium sequitur quatum ad factum illud. Similiter etiam quando aliquo tempore determinato à delectationibus carnis abstinet, vt orationibus vacet, consilium sequitur pro tempore illo. Similiter etiam quando aliquis non sequitur voluntatem suam in aliquo facto, quod licite posset facere, consilium sequitur in illo casu, puta si benefaciat inimicis suis, quando non tenetur: vel si offensam remittat, cuius iuste posset exigere vindictam. & sic etiam omnia consilia particularia ad illa tria generalia & perfecta reducuntur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd prædicta consilia quantum est de se, sunt omnibus expedientia: sed ex indispositione aliquorum contingit, quòd alicui expedientia non sunt, quia eorum affectus ad hoc non inclinatur: & ideo Dominus consilia euangelica proponens, semper facit mentionem de idoneitate hominum ad obseruantiam consiliorum: dans enim consilium perpetuæ paupertatis, Matth. 19. præmittit, Si vis perfectus esse: & postea subdit, Vade, & vē de omnia quæ habes. Similiter dans consilium perpetuæ castitatis, de omnia quæ habes. Similiter dans consilium perpetuæ castitatis, cum dixit, Sunt eunuchi, qui castrauerunt seipsos propter regnum cælorum, statim subdit: Qui potest capere capiat. Et similiter Apostolus primæ ad Corinthios. 7. præmisso consilio virginitatis dicit: Porro hoc ad vtilitatem vestram dico, non vt laqueum vobis injiciam.

¶ Ad secundum dicendum, quòd meliora bona particulariter in singulis sunt indeterminata: sed illa quæ sunt simpliciter & absolute meliora bona in vniuersali, sunt determinata, ad quæ etiam omnia illa particularia reducuntur: vt dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quod etiam consilium obedientiæ Dominus intelligitur dedisse in hoc, quod dixit, Et sequatur me. quem sequimur non solum imitando opera, sed etiam obediendo mandatis ipsius: secundum illud Ioan. 10. Oues meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me.

¶ Ad quartum dicendum, quod ea, quæ de vera dilectione inimicorum & similiter us, Dominus dicit Matth. 5. & Luc. 9. si referantur ad

præparationem animi, sunt de necessitate salutis: vt scilicet homo sit paratus benefacere inimicis, & alia huiusmodi facere cum necessitas hoc requirat, & ideo inter præcepta ponuntur. Sed vt aliquis inimicis hoc exhibeat prompte in actu, vbi specialis necessitas non occurrit, pertinet ad consilia particulatia, vt dictum est. Illa autem quæ ponuntur Matth. 10. & Luc. 9. & 10. fuerunt quædam præcepta disciplinæ pro tempore illo, vel concessiones quędam, vt suprà dictum est. & ideo non inducuntur tanquam consilia.

QVÆSTIO CENTESIMA nona, De exteriori principio humanorum actuum, de gratia Dei, in decem articulos diuisa.

CONSEQVENTER considerandum est de exteriori principio humanorum actuum, scilicet de Deo, prout ab ipso per gratiam adiuuamur ad recte agendum. Et primo, considerandum est de gratia dei. Secundo, de causa eius. Tertio, de eius effectibus.

¶ Prima autem consideratio erit tripartita. Nam primo considerabitur de necessitate gratiæ. Secundo, de ipsa gratia, quantum ad eius essentiam. Tertio, de eius diuisione.

¶ Circa primum quæruntur decem. Primo, vtrum absq; gratia possit homo aliquod verum cognoscere. Secundo, vtrum absque gratia dei possit homo aliquod bonum facere vel velle. Tertio, vtrum homo absque gratia possit Deum diligere super omnia.

Quarto, vtrum absque gratia possit per sua naturalia, præcepta legis obseruare.

Quinto, vtrum absque gratia possit mereri vitam æternam. Sexto, vtrum homo possit se ad gratiam præparare sine gratia. Septimo, vtrum absque gratia possit resurgere à peccato. Octauo, vtrum absque gratia possit homo vitare peccatum. Nono, vtrum homo gratiam consecutus possit absque alio diuino auxilio bonum facere, & vitare peccatū. Decimo, vtrum possit perseuerare in bono per seipsum.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum homo sine gratia aliquid verum cognoscere possit.

¶ AD PRIMVM sic procedit. Videtur quòd homo sine gratia nullum verum cognoscere possit: quia super illud 1. Cor. 12. Nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto, dicit gl. Ambros. Omne verum à quocunque dicatur, à Spiritu sancto est: sed Spiritus sanctus habitat in nobis per gratiam: ergo veritatem cognoscere non possumus sine gratia.

¶ Præterea, Aug. dicit in primo Soliloquiorū, q̄ disciplinarum certissima talia sunt, qualia illa quæ à sole illustantur, vt videri possint: deus autem ipse est, qui illustrat. Ratio autem ita est in mentibus, vt in oculis est aspectus: mentis autem oculi sunt sensus animæ. sed sensus corporis quātumcunque sit purus, non potest aliquod visibile videre sine solis illustratione: ergo humana mens quantumcunque sit perfecta, non potest ratiocinando veritatem cognoscere absque illustratione diuina, quæ ad auxilium gratiæ pertinet.

¶ Præterea, Humana mens non potest veritatē intelligere nisi cogitādo: vt patet per Aug. 12. de Trin. sed Apostolus dicit, 2. ad Co. 3. Nō sufficientes sumus aliquid cogitare à nobis, quasi ex nobis. ergo homo non potest cognoscere veritatē per seipsum sine auxilio gratiæ.

¶ SED CONTRA est quod Aug. dicit in primo Retractationum, Nō approbo, quod *a* ¶ *Super Quæstionis centesimæ nonæ Articulum primum.*

IN q. 109. ar. 1. habes primo modicam Philosophiam eorum qui dicunt quòd ignis comburerer stipulam cessante motu cæli: non enim discernunt dependentiam motoris secundi à primo. Sed de hoc in prima parte tractatum est: nunc exemplariter affertur, ad ostendendū, quod non solum dependemus in esse & conseruari à primo agēte deo glorioso, sed in operari: ita quòd ipso non cooperante non possemus operari quacunque operatione, etiam si conseruaret nobis esse, & operatiua omnia principia in nobis. Hoc autem in morali doctrina supponatur: in speculatiua autem discutienda sunt. & vide si vis propterea in lib. 3. contra Gentes. ca. 67. in vltimis rationibus.

¶ Habes secundò, quòd intellectus humanus ex virtute suæ naturæ potest cognoscere omne verum non supernaturale. Quod qa indistincte dicitur, scilicet non distinguendo statum naturæ integræ & corruptæ, difficultatem patitur propter vulnus ignorantiæ. dictum quippe est superius in q. 85. ar. 3. q̄ vulnus ignorantiæ consistit in destitutione rationis ab ordine ad verum: si enim ratio destituta est à recto, quē habebat ordine ad verum, consequens est, vt per seipsam non possit omne verum assequi: & si potest per seipsam omne verū assequi, consequēs est quod nō sit infirma ad verum assequendum: fanæ namq; rationis opus maius non est, quàm assequi omne verum nō supernaturale. *Infrà. art. 2. et 2. dist. 28. arti. 3.*

¶ Ad hoc dicitur, q̄ qa vulnus ignorantiæ est in ratione, vt est subiectum prudentiæ (vt ex prælegato loco accipio) & ratio non absoluta, sed vt mota à voluntate, est subiectum prudentiæ, consequens est vt vulnus ignorantiæ destituat rationem ab ordine ad verum, spectans ad prudentiam: quod nō in sola cognitione, sed in voluntate consistit: quoniam verū intellectus practici (vt dicitur in. 6. Ethi.) est cōfesse se habens appetitui recto. vnde dicēdum est q̄ sermo literæ est de cognitione pura ipsius veri: obiectio aūt de cognitione cum appetitu, propter quod ex puris naturalibus etiam in hoc statu possumus cognoscere non solum speculatiua, sed moralia: quamuis in hoc statu non possimus ex eisdem esse prudentes: idem est eñ iudicium de prudentia & virtutibus moralibus, de quibus in sequenti-

Universidad de Deusto
Biblioteca

bus tribus artic. erit sermo. Et hanc responsionem bene no. quia latuit Gr. de Ari. in 2. senten. 4 dist. 26. vsque ad 29. inclusue, & alios etiam Thomistas.

¶ Tertio habes, q homo in nullo statu potest ex solis naturalibus verū aliquod supernaturale cognoscere. Et contra hoc obijcitur à Durando in 2 8. di. 2. sent. q. 1. quia dæmones & hæretici de facto absq; aliquo dono supernaturali addito cognoscunt supernaturalia fidei, dum credunt ea: & idē est iudicium de nobis quantum ad assentiendum quæ sunt fidei.

¶ Ad hoc dicitur, q fi sic sermo de naturalib⁹ solis, excludēdo omne supernaturale opus tā intrinsecum, quā extrinsecū cuiuscūq;, per se notū est, q ex solis naturalibus non potest natura aliqua supernaturalia cognoscere: quā nisi deus reuelādo vel miracula faciēdo super naturalia ponere nos fecerimus etiam ea esse: ve deum esse trinū, & huiusmodi. Si aute est sermo de solis naturalibus excludendo tñ intrinsecū donū supernaturale, præsuppositā obiecti præsentione per auditum vel signum: sic dicimus quod homo potest ex naturalibus solis assentire his, quæ sunt fidei, sed non sunt ex fide. Et hoc modo dæmones & homines assentire possunt ex se his, quę sunt fidei. Et qñ quæritur, vtrū sine gratia possit hō aliquod supernaturale verum cognoscere, non quæritur sine hac vel illa gratia, seu gratiæ effectu, sed absolute sine omni gratia vt gratia est supra totū ordinē naturaliū: & in litera manifeste probatur conclusio negatiua ex parte obiecti naturaliter motiui iutellect⁹ (Et cōfitit vis rationis in hoc, quod intellectus non potest naturaliter cognoscere, nisi q̄ in vel ex naturali suo obiecto habetur: conflatq; non solū nostri intellectus, sed cuiusque creati intellectus naturale obiectū ad naturalia tantū se naturaliter extēdere) ideo oportet ab solute concludere, vt in litera fit, q̄ sine gratia impossibile est supernaturale veru cognoscere. Ad gratia siquidē spectat reuelatio spectatiū ad fidem, & miraculorū operatio, & si quid est aliud eiusmo di & luminis nōnulli ratione habent inquatū manifestiua sunt eorum, quę sunt fidei: iuxta illud ad Ephe. 5. Omne quod manifestatur, lumen est sine quo saltem impossibile est, vt naturale lumen intellectus ad supernaturalia se extendat, vt in litera cōcluditur, quæ naturalē potentiā luminis naturalis obiecto naturali adæquat naturaliter in cognoscendo. De assensu autem post hoc gratuitum lumen reuelationis aut miraculi, alia q. est, quæ in communi quidem spectat ad quartum huius q. art, vbi quæritur vtrū homo posit præcepta diuinæ legis ex solis naturalibus implere: nā inter diuina præcepta cōtinetur præceptū fidei. In speciali autē spectat ad quæst. 6. Secunda secundæ, vbi deo gratioſe concedente Durādi obiectis satisfieri sigillatim poterit. In his tamen dictis veritas consistit.

a ¶ *Super Quæstionis centesimænonæ Articu. secundum 1& ertium quartū.*

¶ *Num quomodo in statu naturæ integræ poterat velle boum. &c.*

Quæstio. IN artic. 2. 3. & 4. ciusdem 109. q. dubium occurrit duplex. Primū est, an per hominem in statu naturæ integræ intelligat author hominē præcisē in naturalibus, seclusō omni gratuito dono, & omni peccato præuio: an hominē habentem donū iustitiæ originalis. Si enim est sermo de homine in puris naturalib⁹, quomodo consideratur à philosophis: sic falsa est doctrina ista, Homo in puris naturalibus est compositus ex duabus naturis, sensitiua scilicet, & rationali, quæ sibi inuicem aduersantur, altera ad bonum rationis tendente. Si autem est sermo de originalis iustitiæ, male dicitur, q̄ homo in statu naturalib⁹ quomodo consideratur à philosophis: sic falsa est doctrina ista, Homo in puris naturalibus est compositus ex duabus naturis, sensitiua scilicet, & rationali, quæ sibi inuicem aduersantur, altera ad sensibile bonū, altera ad bonum rationis tendente. Si autem est sermo de originalis iustitiæ, male dicitur, q̄ homo in statu naturæ integræ per sua naturalia hoc possit: quod enim homo potest per donū originalis iustitiæ, nō pōt p sua naturalia.

¶ Secundū dubiū prædictō proximum est, q̄d per naturam corruptā intelligendū sit. Aut em̄ significat naturam sibi ipsi derelictā, sola iustitia originali priuatam: aut naturam vltra illam priuationem aliquē defectu habentē. Si natura cum sola priuatione iustitiæ originalis intelligitur, quum priuatio ista non sit negatio alicuius naturalis, sed gratuiti tm̄, & nihil ponat in homine nisi naturam obedientialiter aptā nā tā habere illam, sequitur q̄ natura corrupta & natura in puris naturalibus æqualeat quo ad naturalē sufficientiā operandi bonū naturæ proportionatū, quale est bonū virtutis acquisitæ & moralis. Si vero intelligatur natura cum illa priuatione & aliquo defectu (puta pronitate partiū animę ad propria) tunc & ialuandum est quomodo per peccatū non personale in naturalibus puniti sumus: quam superius punitio in gratuitis, & no in naturalibus dicta fit: & quomodo natura in partibus animæ incurris hos defectus & in corpore nullū, ex vna & ea dem causa per accidēs, scilicet priuatione originalis iustitiæ.

¶ Ad euidentiā huius rei tria facere oportet. primo quid clarum, & q̄d obscurū hic sit: secū do quid veritas habeat. tertio quomodo obiectiones soluendæ sunt. Quo ad primum, natura nostra quātū ad propositū speciat, quinq; differentias habet. Quarū prima secundū naturam, quā in id quod est sibi præter naturā. sed peccatum est contra naturā (vt Dam. dicit in 2. lib.) Opus autē virtuti est hominum secūdū naturam, vt supra dictum est. cū igitur homo per seipsum posit peccare, videtur quod multo magis per seipsum posit bonum velle & facere.

¶ Præterea. Bonum intellectus est verum, vt Philosophus dicit in 6. Ethic. sed intellectus potest cognoscere verum per seipsum, sicut & quælibet alia res potest suam naturalem operationem per se facere. ergo multo magis homo potest per seipsum facere, & velle bonum.

¶ SED CONTRA est quod Apostolus dicit Ro. 9. Non est volentis, scilicet velle: neque currentis, scilicet currere: sed miserentis dei. & August. dicit in lib. De correctione & gratia, quod sine gratia nullum prorsus siue cogitando siue volendo & amando, siue agendo, faciunt homines bonum.

CONCLVSIO.

¶ *Indiguit homo in statu naturæ integræ gratuito quodam auxilio, vt bonū non naturale, sed supernaturale vellet & operaretur: at in statu naturæ lapsæ quā quam particulare bonum velle & operari posset, necessaria tamen ei diuina gratia fuit, vt eius natura sanaretur, & bonū vniuersaliter operaretur & vellet.*

¶ RESPONDEO dicendum, quod natura hominis potest dupliciter cōsiderari. vno modo in sui integritate: sicut fuit in primo parente ante peccatum. alio modo, secundum quod est corrupta in nobis post peccatum primi parentis. secundum autem vtrumque statum natura humana indiget auxilio diuino ad faciendum vel volendum quodcunque bonum sicut primo mouente: vt dictum est. Sed in statu naturæ integræ quantum ad sufficientiam operativæ virtutis, poterat homo per sua naturalia velle & operari bonum suæ naturæ proportionatum, quale est bonum virtutis acquisitæ, non autem bonum superexcedens, quale est bonum virtutis infusæ: sed in statu naturæ corruptæ etiam deficit homo ad hoc, quod secundum suam naturam potest, vt non possit totum huiusmodi bonum implere per sua naturalia. Quia tamen natura humana per peccatum non est totaliter corrupta, vt scilicet toto bono naturæ priuetur, potest quidem etiam in statu naturæ corruptæ per virtutem suæ naturæ aliquod bonum particulare agere, (sicut ædificare domos, plantare vineas, & alia huiusmodi) non tamen totum bonum sibi connaturale, ita quod in nullo deficiat: sicut homo infirmus potest per seipsum aliquem motum habere, non tamen perfecte potest moueri motu hominis sani, nisi sanetur auxilio medicinæ. Sic igitur virtute gratuita superadditæ virtute naturæ indiget homo in statu naturæ integræ quantum ad vnum, id est ad operandū & volendum bonum supernaturale. Sed in statu naturæ corruptæ quantum ad duo, scilicet vt sanetur, & vlterius, vt bonum supernaturalis virtutis operetur: quod est meritorium. Vlterius autē in vtroq; statu indiget homo auxilio diuino vt moueatur ad operandum bonum virtutis: sed neutra sufficit. Nec inconuenit nos punitos esse in naturalibus non fluentibus ex natura, sed secundum naturam absque personali peccato: propter defectū quippe talis vigoris, sumus distituti in nostra pronitate ad malum: quæ concupiscentia habitualis superius nomi

¶ *Num homo in statu naturæ lapsæ, possit aliquod bonum morale per sua naturalia facere.*

Quæstio. ¶ In eodem secundo arti. q̄. 109. dubium occurrit ad hominem & simpliciter. Ad hominem quidem, an author intēdat q̄ homo in statu naturæ corruptæ nō possit moraliter bonum ex propriis naturalibus facere. Et est ratio dubitandi: quia si hoc affirmaret intentio tua, sequeretur q̄ sine gratia sanante, qua opus est, moraliter faciēti boni, omnis actus hominis sit malus moraliter, nā in indiuiduo nō datur actus medius, vt superius dictū est. Et vlterius sequitur, q̄ omnis operatio existentis in peccato mortali, & etiam cuiuscunq; infidelis sit mala moraliter: quod est manifeste cōtra doctrinā authoris. Si autē negatur hāc esse intētionem authoris, occurrit in primis Gre. de Ari. in loco alleg. esserēs S. Tho. in hoc & seq. artic. duobus hoc sentire. Non desunt quoque Thomistę id firmantes. Et oportet assignare quid intendit author in hoc loco. ipse enim patet in tit. huius art. proponto in diuisione q.⁹ determinat q̄ aliquod bonum particulariter inquirēs, an homo possit absque gratia aliquid bonū facere (vt patet in litera. Tum quia author tam solicite distinguit de bono communis auxilij dei primi agentis, & dono superaddito naturæ, & conflat q̄ iustitia originalis est donum superadditum naturæ. Secundo autem dubio satisfit, dicendo, quòd per naturam corruptam intelligitur natura priuata dono iustitiæ originalis, & vigore rationis: ac per hoc priuata dono supernaturali & dono naturali non fluēte ex natura, sed secundū naturam debitis sibi, &c. Et sic vtra dictionē in puris naturalibus in cludit rationem defectus mali culpæ & pœnæ in anima, in corpore vero mali pœnæ tm̄. Et huic nihil obiectorū obstat: quia vt prædicū est, non negat equa sufficientia naturæ corruptę, & in puris naturalibus ad operandum bonum virtutis: sed neutra sufficit. Nec inconuenit nos punitos esse in naturalibus non fluentibus ex natura, sed secundum naturam absque personali peccato: propter defectū quippe talis vigoris, sumus distituti in nostra pronitate ad malum: quæ concupiscentia habitualis superius nomi nata fuit, quum de peccato originali tractaretur.

¶ In eodem secundo arti. q̄. 109. dubium occurrit ad hominem & simpliciter. Quæstio. Ad hominem quidem, an author intēdat q̄ homo in statu naturæ corruptæ nō possit moraliter bonum ex propriis naturalibus facere. Et est ratio dubitandi: quia si hoc affirmaret intentio tua, sequeretur q̄ sine gratia sanante, qua opus est, moraliter faciēti boni, omnis actus hominis sit malus moraliter, nā in indiuiduo nō datur actus medius, vt superius dictū est. Et vlterius sequitur, q̄ omnis operatio existentis in peccato mortali, & etiam cuiuscunq; infidelis sit mala moraliter: quod est manifeste cōtra doctrinā authoris. Si autē negatur hāc esse intētionem authoris, occurrit in primis Gre. de Ari. in loco alleg. esserēs S. Tho. in hoc & seq. artic. duobus hoc sentire. Non desunt quoque Thomistę id firmantes. Et oportet assignare quid intendit author in hoc loco. ipse enim patet in tit. huius art. proponto in diuisione q.⁹ determinat q̄ aliquod bonum particulariter inquirēs, an homo possit absque gratia aliquid bonū facere (vt patet in litera. Tum quia author tam solicite distinguit de bono communis auxilij dei primi agentis, & dono superaddito naturæ, & conflat q̄ iustitia originalis est donum superadditum naturæ. Secundo autem dubio satisfit, dicendo, quòd per naturam corruptam intelligitur natura priuata dono iustitiæ originalis, & vigore rationis: ac per hoc priuata dono supernaturali & dono naturali non fluēte ex natura, sed secundū naturam debitis sibi, &c. Et sic vtra dictionē in puris naturalibus in cludit rationem defectus mali culpæ & pœnæ in anima, in corpore vero mali pœnæ tm̄. Et huic nihil obiectorū obstat: quia vt prædicū est, non negat equa sufficientia naturæ corruptę, & in puris naturalibus ad operandum bonum virtutis: sed neutra sufficit. Nec inconuenit nos punitos esse in naturalibus non fluentibus ex natura, sed secundum naturam absque personali peccato: propter defectū quippe talis vigoris, sumus distituti in nostra pronitate ad malum: quæ concupiscentia habitualis superius nomi nata fuit, quum de peccato originali tractaretur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ad faciendum vniuersitatē suorū operū bonā moraliter, sequeretur ꝙ posset se præteruare à quolibet defectu morali, ac per hoc posset nunquā peccare in moralibus: cuius oppositum monstratum est. Deinde ostenditur. prima quidem pars quia experimur, ꝙ existētes in mortali etiā pertinaciter seclusa fide, possumus reddere mutuum, quando oportet, cui oportet, &c. & ꝑpter quid oportet: quia scilicet iustum est, & ordinatur ad deū vt summum bonum, ac per hoc finem vniuersi monstratū 12. Meta. Secunda aut pars, quia sumus ex contrarijs appetitibus compositi, & impossibile est, quin propria quandoq; assequatur: & rursus ga natura integra ꝑpriū est vniuersitatem operum bonā moraliter perage re posse. ac per hoc differt à corrupta hic via media, vt patet, qa in litera author determinat, Vnde non dicit, ꝙ in statu naturæ corruptæ nullū opus morale potest: sed dicit, ꝙ non potest totū huiusmodi bonū per sua naturalia implere: & replicat, Nō tamen totū bonum sibi cōnaturale, ita ꝙ in nullo deficiat. Hæc media via est, quā inferius in Secūda secundæ author firmat, docens ꝙ non quælibet actio delibera ta infidelis, est peccatū. hæc ergo sectādo, solutamus obiectiōes: & ad eos, qui hunc arti. & sequētes aliter intellexerunt, dicendum est ꝙ si perspicacius inspexissent, sensum talem non accepissēt.

¶ A d particularitatem titu. huius arti. dicitur, ꝙ ita est ꝓticularis iste sicut præcedens, vt ibi dem patet. Et sicut ibi- 1.qū. 60.
omne verū proportionatum naturæ humanę, art. 5. &
est quoddam particula 2. di. 3. q.
re respectu veri cōmu- 4. & 2.
nis ad verū supernatu- di. 29. ar-
rale & naturale: ita hic gu. 3. &
omne bonum proportionatum naturæ hmanæ est quoddam particulare bonum respectu boni communis ad naturale & supernaturale. exempla autē literæ de ædificatione & agricultura, exempla sunt operum virtutis acquisitæ. ars nāq; vna quinq; virtutū intellectualium est, vt patet in sexto Ethi. nec in litera de opere bono virtutis moralis explicite mentio fit, sed virtutis acquisitæ in cōmuni, quinetiā ex hoc ꝙ homo pōt per sua naturalia ædificare domos quādo oportet, sicut oportet &c. sequitur ꝙ possit aliquod opus moraliter bonum per sua naturalia facere: alioquin ædificādo domum, peccaret mortaliter. patet igitur authoris intētio. Authoritates autē, quæ oppositū sonare videt, illa glosa optime saluat, & pre seruat ab errore Pelagij: vt patet applicanti. Ad primum fundamentū dicitur, ꝙ sicut homo corporaliter infirm⁹ non differt à sano in hoc, ꝙ insan⁹, op⁹ sani possit: potest nāq; iufirmus videre, vel audire, vel odorare vt sanus, licet nō possit ambulare, vt sanus. sed differt in hoc, ꝙ sanus omnes suos actus, iufirm⁹ non omnes suos actus potest, vt san⁹, facere. vnde & in litera dicitur, homo in firmus potest aliquo motu moueri, nō tamē perfecte potest moueri motu hominis sani. eorū em quū sit idem quod perfectū, perfecte & totaliter idē sunt. ita natura integra & corrupta, non differunt in hoc ꝙ illa potest omnes suos actus facere bonos, ista nullos: sed ꝙ illa omnes, ista nō omnes. bonū ergo moraliter in omnibus actibus est proprium naturę integræ, non in aliquo actu.

¶ Ad secundum fundamentum, quod tanti fit, dicitur, ꝙ etiam infidelis potest in aliquo actu habere deum vt finem naturæ: & vltimum finē propter seipsum deū summū bonū: potest em, vt dictū est, cognoscere ex philosophia, deū esse summum bonū vniuersi extra illud, & finem vltimum omnium, & operari iustum aliquod, & eligere vitatione malorum, puta homicidij, adulterij, ne faciat iniustum: quod quia malum est, dissonat summo bono. & similiter in faciendis bonis, quia consonant summo bono. in hac tamen re scito, ꝙ deū esse vltimū finem alicuius actus humani, potest contingere dupliciter. primo ꝙ sit finis ex plicite intentus ab operante hominē: & hoc modo dictū est, ꝙ possibile est hominem iufidelē habere deum, vt vltimum finē, & perseuerare sine gratia. secū do quōd sit finis non explicite intentus, sed implicite ab operante homine, & vt directe ab explicite intendēte illum vltimum finem. Verbi gratia, si aliquis infidelis vel in mortali peccato existens, nihil cogitans de deo, honoret parentem, reddat depositum, & huiusmodi faciat quando oportet, vbi oportet, sicut oportet. & propter hunc finem, scilicet quia debitum est, quōd sic fiat, tūc ex hoc ipso quōd nulla mala circunstantia iungit, nullus finis malus apponatur, & esse debitum, seu virtuosum.

¶ Affirmatur quidam finis, sed non affirmatur vltimus simpliciter: sed inter ocurrentes aut cognitos sibi relinquitur ordo illius finis proximi ad finem vltimum inuiolatus: ac per hoc faciens explicite propter finem proximū, facit im plicite propter finem vltimū illius finis proximi, quicunq; ille sit. & rursus faciens explicite propter huiusmodi fine proximum, agit vt dirigens seipsum respectu illius finis proximi, & vt directus à datore rōnis agitur respectu finis vltimi. Et hoc secundo modo aliquādo sufficit habere deum pro vltimo fine actus humani, ad hoc, vt actus nō sit malus ex defectu circūstātiæ vltimi finis naturalis: præceptū nāq; naturalis: præceptū nāq; naturæ de habēdo deū pro vltimo fine explicite, quū sit affirmatiuū, nō obligat ad semper: & quū sic de eo quod post multum studium adimplendum est, postquam scilicet homo explicite dicit esse vnum deum, &c. constat quōd non obligat pro omni tempore, quo homo operatur humana opera. ac per hoc sufficit quandoq; implicite habere deum pro vltimo fine naturali. De deo autē, vt finis est supernaturalis, non est ad præsens sermo. Et quia quilibet secundū certas circunstantias faciens actum moraliter bonum, potest actus multos ex puris naturalibus sic facere, cōsequens est, vt homo in statu corruptæ naturæ adiunctō etiam statu peccati mortalis, potest facere aliquem actum moraliter bonū secundū omnes circunstātias: ita ꝙ in nullo deficiat, quo ad illū actū singularem.

¶ Ad tertiū fundamentum dicitur, quōd quia tentationes non solum contra moralia sunt, & inquantum sunt à dæmone, excunt limitę naturalium impedimentorum etiam respectu moraliū (quia inuidia diaboli respectu celsitudinis supernaturalis, mors introiuit in orbem terrarum) ideo non spectat ad propositū obiectio de tēratione, vt est à dæmone. propter quod in litera etiā de natura integra dicitur, ꝙ quantū ad sufficientiam operatiuæ virtutis, potest homo per sua naturalia operari bonum. Dixit nanque hoc, vt præseruaret doctrinam suam ab huiusmodi extra naturam impedimētis: ita quōd dicimus, ꝙ quātū est ex sufficientia virium animę, ac per hoc relatarū ad naturalia impedimenta (sic enim oportet referre proportionaliter singula singulis) homo naturæ integrę omnes suos actus, naturę verò corruptę nō omnes, sed aliquos potest bonos moraliter facere. Vtrum autē ex his, quę naturalē ordinē exeūt aliter sit, non est ꝓsentis intentionis, vbi necessitatem gratię ex insufficientia nostra naturali quęrimus. *Anno.*

¶ In respōsione ad primū videndū esset, quomodo voluntas eget diuina motione ad primum actum, nisi superius in q. 9. ar. 4. discussum fuisset. *Anno.*

¶ In respōsione ad tertiū nota, quod magis corrupta dicitur pars appetitiua: quia voluntas (vt superius dictum est) prius, quàm intellectus infectionem suscepit. Intellectus tamen immunis non est: sed vulnus ignorāntię suscepit, quo impeditur homo, ne sit totaliter prudens per sua naturalia.

ARTICVLVS III.

a ¶ Vtrum homo ꝓsit diligere deum super omnia ex solis naturalibus sine gratia.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quod homo non ꝓsit diligere deum super omnia ex solis naturalibus sine gratia. Diligere enim deum super omnia est proprius & principalis charitatis actus. Sed charitatem homo non potest habere per seipsum, quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, vt dicitur Roma. 5. ergo homo ex solis naturalibus non potest deū diligere super omnia.

¶ Præterea, Nulla natura potest supra seipsam. Sed diligere aliquid plus quàm se, est extendere in aliquid supra seipsum. ergo nulla natura creata potest deum diligere supra seipsam sine auxilio gratiæ.

¶ Præterea, Deo, cum sit summum bonum, debetur summus amor: qui est, vt super omnia diligatur. Sed ad summum amorem deo impēdendum qui ei à nobis debetur, homo non sufficit sine gratia, alioquin fruſtra adderetur gratia. ergo homo non potest sine gratia, ex solis naturalibus diligere deum super omnia.

¶ SED CONTRA, Primus homo in solis naturalibus constitutus fuit (vt à quibusdam ponitur) in quo statu manifestum est, quod aliqualiter deum dilexit. Sed non dilexit deum æqualiter sibi vel minus se: quia secundum hoc peccasset: ergo dilexit deum supra se. ergo homo ex solis naturalibus deum potest diligere plus quàm se, & super omnia.

CONCLVSIO.

¶ Homo in statu naturæ integræ non indiguit diuinæ gratiæ gratuito auxilio viribus naturalibus ꝓperaddito ad Deū super omnia naturaliter diligēdum, quāquam dei ad hoc mouentis auxilio ei opus esset: at in statu naturæ corruptæ indiget ad hoc gratia ipsam naturam interius sanante.

¶ RESPONDEO dicendum, quod sicut suprà dictum est in primo (in quo etiam circa naturalem dilectionem angelorum diuersæ opiniones sunt positæ) homo in statu naturæ integræ poterat operari virtute suæ naturæ bonum, quod est sibi connaturale absque super additione gratuiti doni, licet non absq; auxilio dei mouentis. diligere autem deum super omnia, est quiddam connaturale homini, & etiam cuilibet creaturæ non solum rationali, sed irrationali, & etiam inanimatæ secundū modum amoris, qui vnicuique creaturæ cōpetere potest. Cuius ratio est, quia vnicuique naturale est, quod appetat & amet aliquid, secundum quod aptū natum est, esse. Sic igitur agit vnumquodque prout aptum natum est esse, vt dicitur in 2. Physi. manifestum est autem quòd bonum partis est propter bonū totius. vnde naturali appetitu vel amore vnaquæq; res particularis amat bonum suum proprium propter bonum commune totius vniuersi, quod est deus: vnde & Dion. dicit in lib. de Di. no. quòd deus conuertit omnia ad amorem suipsius. vnde homo in statu naturæ integræ dilectionem suipsius referebat ad amorem dei, sicut ad finem: & similiter dilectionem omnium aliarum rerum: & ita deum diligebat plus quàm seipsum & super omnia. Sed in statu naturæ corruptæ homo ab hoc deficit secundum appetitum voluntatis rationalis, quæ propter corruptionem naturæ sequitur bonum priuatum, nisi sanetur per gratiam dei. Et ideo dicendum est quòd homo in statu naturæ integræ non indigebat dono gratiæ superadditæ naturalibus bonis ad diligendum deum naturaliter super omnia, licet indigeret auxilio dei ad hoc eum mouentis, sed in statu naturæ corruptæ indiget homo etiam ad hoc auxilio gratiæ naturam sanantis. 02

¶ AD PRIMVM ergo dicendum quòd charitas diligit deum super omnia eminentius quàm natura: natura enim diligit deum super omnia, prout est principium & finis naturalis boni: charitas autem secundum quod est obiectum beatitudinis: & secundum quod homo habet quādam societatem spiritualem cum deo, addit etiam charitas super naturalem dilectionem dei, promptitudinem quandam & dilectationem, sicut habitus quilibet virtutis addit supra actum bonum, qui sit ex sola naturali ratione hominis virtutis habitum non habentis.

¶ Ad secundum dicendum, quod cum dicitur, quòd nulla natura potest supra seipsam, nō est intelligendum, quòd non ꝓsit ferri in aliquod obiectum, quod est supra se. manifestum est enim, quòd intellectus noster naturali cognitione potest aliqua cognoscere, quæ sunt supra seipsum: vt patet in naturali cognitione dei: sed illud intelligendum est, quòd natura non potest in actum excedentem proportionem suæ virtutis: talis autem actus non est diligere deum super omnia: hoc enim est naturale cuilibet naturæ creatæ, vt dictum est.

¶ Ad tertium dicendum, quòd amor dicitur summus, non solum quantum ad gradum dilectionis, sed etiam quantum ad rationem diligendi, & dilectionis modum: & secundum hoc omnia est opus connaturale homini. Si enim hæc ratio valeret, sequeretur, ꝙ nullum opus connaturale homini ꝓsit homo in statu isto ex naturalibus per huic medio, dum subiungitur, ꝙ ab hoc homo deficit secundum appetitū voluntatis naturalis. quapropter corruptionem naturæ sequitur bonū priuatū, nisi sanetur per gratiam: ita quòd vis media, consistit in hoc, quòd est esse opus connaturale homini, à quo deficit natura corrupta. Si sic inquam dicatur, committitur petitio principij, ad probandum ꝙ in statu naturæ corruptæ homo non potest diligere deum super omnia. nam iu præmissis oportet assumere, quòd diligere deum est connaturale, à quo deficit corrupta natura: quod est probandum. 02

¶ Ad euidentiā huius dubij prænotanda sunt duo. primo, ꝙ diligere deum super omnia hic sumitur pro actu secundo, qui est amare termi nato ad deū non impli cite, sed explicite, ex ratione ipsum monstrā te voluntati. Et propte rea aduerte caute, ꝙ nō est idē habere deum ꝙ vltimo fine alicuius actⁱ⁹, & diligere deū super oia, qa ad illud sufficit implicite ferri in deū, ad hoc requirit ex plicite ferri in ipsum. 70

¶ Secundo, ꝙ diligere deum super omnia potest dupliciter contingere. vno modo simpliciter: alio modo secundum præsentem statū. Diligere deum super omnia simpliciter, est deum diligere vt finem omnium, id est propter quem diligat omnia. Diligere deum super omnia secundum præsentē statum, est diligere deū vt finem omnium referibilium in ipsum deū. Cōueniunt hi duo modi diligēdi deum super omnia in duobus. primo in hoc, ꝙ sunt præcepta affirmatiua. secūdo in hoc, ꝙ vtriq; re pugnat diligere aliqd aliud à deo, vt vltimum finem cuiuscunq; actus, vt patet. Differunt autē in hoc, quòd primo modo diligendi deum super omnia repugnat omne malum culpę, secundo autem non. Ad habendum nāq; actum diligēdi deum super omnia simpliciter, oportet omnia sua habere talia, vt possint in deum referri. si enim aliquid sic diligit, vt non ꝓt referibile in deum, iam impedimētum ponit ad hoc, vt suorū omniū possit deū habere finem, ac per hoc inpotentem se reddit ad diligendum deū super omnia simpliciter. Et quia malum culpæ, quodcūq; sit illud, repugnat re feribilitati in deum, vt finem: ideo omne malum culpæ repugnat obseruationi huius præcepti. Diliges deum super omnia simpliciter. Sed ad habendū actum diligendi deum super omnia referibilia in ipsum, nō impotentem reddit homi nem quodcunq; malum culpæ: vt experiētia testatur in habentibus charitatē, qui diligunt deum super omnia, & vt finem naturæ, & vt finē beatitudinis: qa gratia perficit naturam: & tamen habent multa mala culpæ, & in voluntate faciendi, puta dicendo mendacium officiosum, comedendo nimis, & huiusmodi. 80

¶ His præmissis ad dubium motum dicitur, quòd licet homo in statu naturæ corruptæ, quantum est ex sufficientia sua, possit ex puris naturalibus diligere deum super omnia referibilia in ipsum, quæ tunc sunt in sua potestate, vt ratio probat: non tamen potest diligere deum super omnia sua simpliciter: quia nō potest non peccare, ac per hoc nō potest non ponere impedimentū dilectionis dei super omnia, sicut potest in statu naturæ integræ, in quo potest præseruare se ab omni peccato: & consequenter quando tempus est exire in actū diligendi deum super omnia simpliciter: quia nihil sui est irreferibile ad deū. 90

¶ Ad confirmationem dicitur, quòd nō est eadem ratio de isto actu & de alijs moralibus: tū quia iste actus est supremus omnium naturalium moralium (vt patet) quia respectu vltimi finis simpliciter, ac per hoc primi principij reliquo rum: reliqui autem actus sub isto sunt. maioris autem virtutis est posse in actū summum, quàm in actus inferiores: vnde & virtus vltimum potentiæ dicitur primo Cęli. Tum quia actus iste vniuersitatem actuum humanorum bonā exigit vt materiam, non autem alij: nō enim quicunq; malum aliquod facit, impedimentū præstat sibi, vt non possit quando oportet reddere mutuum: sed quia cunque malum aliquod facit, ipso facto reddit actū illum, & seipsum illo infectum vt sic irreferibilem in deum vt finem: ac per hoc nō potest omnia à se dilecta referre in deum, vt vltimū finem: quod faciebat homo in natura integra, vt in litera dicitur. Et sic patet veritas conclusionis quantū ad vtrang; partē, scilicet quòd integra natura hoc poterat: & quòd corrupta non potest, nisi ad iutorio gratiæ sanantis in ꝑsenti vita inchoatiuæ per charitatē viæ qua nihil contra dei dilectionem admittimus & super omnia nostra non simpliciter, sed referibilia ipsum diligim⁹: consummatę autē in patria, in qua omnia simpliciter in deum dirigentur, quia ipse erit omnia in omnibus.

¶ Ad dubitationē motam contra rationem literæ, dicitur, quòd medium est esse opus connaturale: sed naturale potest fumi dupliciter. Vno modo pro eo, quod fluit ex natura. Et sic sumendo natura le sufficeret ad inferendam primam partem cō clusionis, scilicet ꝙ natura integra potest: & sic accipit obiectio naturale, sed quia tūc minor esset falsa: quia dili gere deū super omnia appetitu rationali (vt expositum est) non est nobis sic naturale, vt fluat ex natura (vt patet) ideo alio modo sumitur naturale pro eo quod est secundū naturam. Et sic diligere deū super omnia est naturale, & sic sumitur hic: & infert primam partē conclusionis cum veritate vtriusq; præmissæ. Secunda autem conclusionis pars, scilicet ꝙ natura corrupta hoc nō potest, non probatur in litera ex illo medio, vt patet intuenti literam: vbi post probatam conclusionem directe respōsiuā quæstio: quòd in natura integra homo hoc poterat ꝑpter gratiā subiunxit author ex ꝓnitate naturæ corruptæ ad bonum ꝓpriū, qd' deficit natura corrupta ab actu illo. vnde medium ad secundam partem conclusionis, seu ad secundam cōclusionem est ꝓnitas voluntatis ad priuatum bonum: hæc enim ꝑditio vigore in nobis adeo viget, vt oporteat in malum aliquod cadere, vt ex dictis patet. *Infrà ar. 5. ad 1. Et 2. di. 28. ar. 3. & di. 41. in expo. lit. ad 5. Et veri. q. 24. ar. tic. 14.*

¶ In eodem tertio articulo diſcutiendum esset, an diligere deum super omnia, sit naturale homini, nisi in prima parte discussum fuisset. Veruntamen si quæratur cuius virtutis moralis sit actus diligere deum super omnia, dicendum est, quum iste actus sit ad alterum, cui non potest reddi æquualens, quod ad iustitiam spectat, cuius pars est pietas, quæ parentibus (quibus etiam non est reddere æquualens) debitum reddit: & religio, quæ cultum deo exhibet, &c.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Vtrum homo sine gratia ꝑ sua naturalia legis ꝓcepta implere ꝓsit.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd homo sine gratia per sua naturalia ꝓsit præcepta legis implere. Dicit enim Apostolus ad Roma. 2. Quod gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt: sed illud quod naturaliter homo facit per seipsum, potest facere absque gratia. ergo homo potest legis præcepta facere absque gratia.

¶ Præterea, Hieronymus dicit in expositione catholicæ fidei, illos esse maledicendos, qui deum præcepisse homini aliquid impossibile dicunt: sed impossibile est homini, quod per seipsum implere non potest. ergo homo potest implere omnia præcepta legis per seipsum.

¶ Præterea, Inter omnia præcepta legis maximum est illud, Diliges Dominum deum tuū ex toto corde tuo, vt patet Mat. 22. sed hoc mandatum potest homo implere ex solis naturalibus diligendo deum super omnia, vt supra dictum est: ergo omnia mandata legis potest homo implere sine gratia.

¶ SED CONTRA est, quod Augu. dicit in li. De hæresibus, hoc pertinere ad hæresim Pelagianorum, vt credant sine gratia hominem posse facere omnia diuina mandata.

CONCLVSIO.

¶ Potuit homo in statu naturæ integræ omnia mandata legis seruare, quantum ad ipsam operum substantiam, non autem in statu naturæ corruptæ: sed quantum ad modū agendi, indiguit homo in vtroque statu diuina gratia, vt ea operari posset.

¶ RESPONDEO dicendum, quod implere mandata legis contingit dupliciter: Vno modo quantum ad substantiam operum, prout scilicet homo operatur iusta, & fortia, & alia virtutis opera. & hoc modo homo in statu naturæ integræ potuit omnia mandata legis summus gradus dilectionis est, quo charitas diligit deum, vt beatificantem, sicut dictum est.

¶ Annot. *Super Quæstionis centesimænone Articulum quartum.*

IN artic. quarto eiusdem 109. dubium circa litteram est quæritur an sit quæstio de omnibus præceptis omnis legis. Quòd enim sit sermo de omnibus appareret tum ex eo, quòd indistincte quæstio proponitur: tum ex eo, quòd si de præceptis veteris legis tantum esset sermo, iam determinatus esset in præcedentibus. Quòd verò non, apparet ex eo, quòd præcepta nouæ legis non nominantur, nec examinantur in toto discursu articuli: tū ex eo, quòd impossibile notorie cōstat esse, quòd præcepta fidei possunt fine lumine fidei seruari. ¶ Ad hoc dicitur, quòd certū hic est, quòd articulus iste intelligitur, de omnibus præceptis diuinæ legis siue nouę siue veteris. Quòd enim sit sermo de lege diuina, ex corpore articuli patet, vbi affert pro ratione, ꝙ nihil aliud dicitur esse peccatum, quā diuinorū mandatorū transgressio. Quòd verò de omnibus præceptis sit sermo, ibidē patet, quoniā bis replicatur ly omnia mādata.

¶ *Num homo in statu naturæ integræ ꝓsit omnia diuina mandata implere quantum ad substantiam operis.*

¶ In corpore articu. eiusdem dubiū occurrit, vbi author dicit, quòd homo in statu naturæ integræ potest omnia diuina mandata implere quantum ad substantiam operum. Hoc enim intellectum de præceptis diuinis vniuersaliter, falsum esse constat, nā nec credere supernaturalia fidei, nec adimplere actiones sacramentales in quocunque statu potest homo per sua sola naturalia, etiam quantum ad substantiam operum: quoniam opus est ad credendum diuina reuelatione saltem monstrante: & ad actiones sacramentales patefiat superna turali, alioquin nihil sit.

¶ Ad hoc dicitur dupliciter, primo quòd mandata diuina sunt duplicia, quædam habentia vim mandati quantum ad vtrunq; seorsum, scilicet quantum ad

Universidad de Deusto
Biblioteca

substantiam operum,& quantum ad modum superuaturalem: Quædam autem non habentia vim mandati sine modo supernaturali. In primo genere sunt omnia præcepta,quæ impleta ex naturalibus satisfaciut præcepto alicuius secundo autem sunt , quæ etsi ex puris naturalibus fiant, nulli præcepto satisfit. Et quoniam articulus iste comparat naturam gratiæ necessariæ ad operãdum,& præcepta, quæ non habent vim præcepti, nisi cum modo supernaturali,ad ordinem gratiæ spectant,ideo sub nomine præceptorum diuinę legis quantum ad substantiam operum obseruabilium, non veniunt nisi præcepta,in quibus habet locum distinctio præcepti vtrooq; modo obseruabilis. Et secundum hoc præceptatis dei & spei , quia non sunt præcepta nisi inquantum ex fide & spe fiũt, non cadunt sub hac distributione: & propterea author solius præcepti dilectionis inter spectantia ad theologales virtutes meminit in responsione ad tertium vt insinuaret , quòd de his disputabat, quæ solam gratiam non continebant. à doctrinali nãque disputatione nedum puerili remotissimum est,vt vertatur in dubiũ de præceptis solius gratiæ, si per naturalia expleri possunt. Et secundum hoc licet titulus articuli fuerit de legis præceptis , indistincte ac per hoc de omnibus respondeo: tamen cum tali distinctione, scilicet quo ad substantiam operum, vel modum supernaturalem inuenitur, & illa, quæ non nisi supernaturaliter seruari possunt, discussione non egent. Sed hui c respondeo obuiat primo , & author non distinguit observationem mandatorum , quantũ ad substantiam contra observationem eorundem supernaturaliter , sed ex charitate . Dici tamen potest & gen^a à specie nominauit supernaturale à charitate : quia in proposito æquiualent.

¶ Obuiat secundo , & quia fides est ex auditu (vt dicit ad Rom. 10.) nonnullum præceptum est,vt homo auditui fidei se præbeat qualẽ debet se exhibere in obsequiũ fidei . Vnde dicitur secundo , & alia est qõ de cognitione supernaturalis præceptorũ, & alia de facultate ad implendi iam cognita. & & iam determinatum est, quòd tam lex diuina supernaturalis est, quàm & excedit cognitionem naturalem . Et quòd nunc est quæstio, non de cognitione, sed adimpletione : propter quod articulus iste directe tractat quæstione illã quæ Pelagio tribui videt,an scilicet homo possit per sua naturalia implere diuina præcepta, præsupposita lege monstrante illa: opinatũ est enim,quòd homo eget gratia mõstrante præcepta, sed non faciente adimplere illa. Et contra hoc est determinatio huius articuli: vt authoritas Augustin. in corpore articuli allata testatur. Secundum hoc ergo dicendum,quòd responsio data ad tertium in litera extenditur ad omnia præcepta virtutum theologalium: ita quòd etiam credere,sperare, diligere deum,confiteri ipsum Iesum Christum,potest homo per sua naturalia quantum ab substantiam operum adimplere: & non in quantũ implentur & spe,& fide,& charitate. Et quod hoc sit verum ex eo conuincere possumus, quòd Gentilis edoctus fidem,nolens esse Christianus,posset credere totam fidem esse veram,vt ecclesia tenet: constat enim quòd talis nulla supernaturali gratia adiutus crederet. Posset quoque idem sperare se fore beatum in cælo, quamuis inanis esset spes eius, sicut & fides . Sed ad propositum satis est de sufficientia ad substantiam operum,quam in hæreticis quantum ad confessionem exteriorem , & actus interiores , & susceptionem sacramentorum experimur : quia actus fidei,spei, & charitatis quãtum ad substantiam operum intus & extra exercent sine vllo supernaturali dono in eis. De sacramentalibus autem actibus facile dicitur , & quia præcepta dantur de actibus virtutum : actus autẽ sacramentales non sunt actus proprie aut pure virtutum, sed potestatum supernaturalium, non facientes habentes bonos , sed potentes, ideo huiusmodi opera nullo modo ponit homines in statu naturæ integræ , non obstant proposito, vbi de præceptis agitur.

¶ Circa tres simul articulos immediate expositos aduerte , quòd licet cõueniant in hoc, quòd quilibet claudit in se quæstionem de necessitate gratiæ , respectu vniuersorum actuũ humanorum : & propterea ad vnam quæstionem spectant: diuersitas tamen difficultatum distinctos articulos poposcit Nam in secundo articulo ex ipsa ratione boni operis, in tertio ex celsitudine obiecti, dei scilicet & actus , scilicet super omnia , in quarto ex diuina institutione difficultas est . post decisionem siquidem primæ difficultatis, secunda ex proprijs explananda erat , & similiter tertia. Et rursus apparet , quod diligere deũ super omnia , naturæ vires excedat . & similiter diuinæ legis obseruatio.

a ¶ *Super Quæstionis centesimænonæ Articulum quintum.* Anno.

IN articulo quinto quæcunque dicenda essent , referuo pro quæstione vltima in articulo primo , De merito : & articulo secundo , De necessitate gratiæ respectu meriti ad vitam æternam . Incognito nanque merito, non plene quæstio scitur.

¶ *Num homo ex suis naturalibus possit se ad gratiam præparare.*

a ¶ *Super Quæstionis centesimænonæ Articulum sextum.*

IN articulo sexto eiusdem centesimænonæ quæstionis dubium occurrit ex Durando in secundo sententiarum distinctione vicesimaoctaua, quæstione prima,articulo vltimo duplex. Alterum contra conclusionem: alterum contra rationẽ in litera allatam. Contra conclusionẽ quidem : quia homo potest absq; speciali dei adiutorio per sua naturalia operari opus moraliter bonum: ergo potest præparare se ad gratiam. Antecedens patet ex dictis. Consequentia probatur: quia bonum morale habet immediatum ordinem ad bonũ gratiæ: ac per hoc est præparatorium ad gratiam . Et augetur hoc dubium,quia author etiam in secundo sentẽt. distinct. vicesimaoctaua. articu. 4. idem sentit: dum

duta expresse vult,quòd homo faciendo quod in se,præparat se ad gratiam, vt patet ibi.

¶ *Num solius primi agentis sit ad vltimum finem præparare.*

¶ Contra rationem vero: quia proposito, solius primi agentis est præparare ad vltimum finem , est falsum quoniam licet per dilectionem sacramentorum finem sit ipsius solius,disponere tamen ad illum potest esse inferioris agentis , quod probatur exhoc,quòd in generatione hominis,licet solus Deus producat animam,non tamen virtute propria disponit materiam ad animam . Et sic est in proposito , & licet solus Deus det gratiam, homo tamen disponere se potest ad gratiã virtute propria.

¶ Ad horũ euidentiam scito, quòd ratio literæ ex per se notis quodam modo procedit , nam quòd secundum ordinem finium sit ordo agentium,clarum est ex eo,quòd omne agens agit propter finem aliquem sibi proprium: & constat quòd in finem proprium alicuius agentis tendere nihil potest nisi propter ipsum agens:sicut nec alia propria alicui conuenire possunt alteri nisi propter illud,cui primo cõueniunt. Id em primo alicui cõuenit, & sibi no per aliud,& aliis quibus que propter ipsum cõuenit. Quo fit vt tendere in finẽ vltimũ, ita sit proprium primi agentis sibi,quòd non per aliud,cæteris vero propter ipsum conueniat in quocunq; ordine, siue tendant vt agentia, siue vt patientia. Vnde & in litera manifestatur hoc de victoria , in quam tendit miles, non nisi motus à duce: propter quod multo magis disponens ipsum patiẽs ad finem vltimum, oportet moueri à primo agente . Sed quod multos fallit, est : quia non distinguunt inter disponere seu præparare ad finem formaliter & materialiter . Disponere ad victoriam formaliter, est pugnare cũ intẽtione operandi ad victoriã: disponere materialiter ad victoriam, est pugnare tantum. Inter militem autem pugnantem tantum & pugnantem cum illa intẽtione, manifesta est differentia: quòd ille non intendit finem vltimũ, quamuis pugna sua ab alio ordinetur ad hoc: iste autem ad finem vltimum respicit . & propterea ille pugnat, vt mouens motum à primo duce: ille vt motũ tantum . De motu intentionis (de quo est sermo) loquendo ad propositum descẽdendo, dicitur, quòd illa propositio, Solius primi agentis est tendere in finem vltimum , est veriſſima formaliter intellecta de tendentia in illum: quoniam nulla materia, nullum disponens, nullum adiuuans tendit in illum finem nisi ex primi agentis motione, cui conuenit prætendere in illum.

¶ Allata aũt instãtia de natura disponẽte ad animã intellectiuã, peccat in hoc & non animaduertit & nunq; natura disponeret vltima dispositione ad animã intellectiuã, nisi ageret in virtute animę intellectiuæ hominis generantis. agit eñ virtute naturæ humanæ, cuius essentialis & principalior pars est anima in tellectiua: ac p hoc in virtute agit primi agẽtis, à quo solo est aia intellectiua.

¶ Ad obiecta contra conclusionem dicitur, quòd facere opus moraliter bonũ ex dã in omnibus humanis actibus, non est propinqua præparatio ad gratiam: sed oportet addere, quod fiat cum cõuersione ad Deũ, vt finem supernaturalem: quoniam præparatio ad gratiam inchoatio est intentionis creaturę respectiu beatitudinis supernaturalis. Et quoniam ad supremum agẽs spectat intendere in vltimum finẽ, sine speciali adiutorio Dei nulla creatura rationalis potest præparare se ad Dei gratiam, quę est specialis vltimus finis, vt coniunctio specialis & supernaturalis ad Deum.

¶ Ad probationem autem dicitur, quòd licet inter opus morale & opus gratiæ sit immediatus ordo inter opus pure morale, & tale opus gratiæ, scilicet donũ habituale gratiæ gratum facientis: qua mediat aliquod opus gratiæ scilicet ouersio ad Deum: quę in sui termino est mentoria, vtpote gratia infor mata: vt sic etiam nullum consummatum opus inueniatur mediũ inter opus gratiæ meritorium & morale.

¶ Nec obstat his quod communiter dicitur, quòd homo faciendo quod in se est, disponit se ad gratiam: quoniam hoc iure illigitur de dispositione & præparatione non simpliciter , sed quantum est ex parte tua. Et rursus de dispositione simpliciter accipiendo, intelligitur vt faciat quod in se est, motᵒ specialiter à deo, obsequẽdo scilicet motioni diuinæ : vt in responsione ad secũdum author hic dicit , dicta sua in secundo sententiarum reducẽs, declarando & addendo.

¶ In responsione ad secundam , dubium occurrit : quia author in æquiuoco laborare videtur: nam intenta conclusio defendenda est de speciali adiutorio Dei necessario ad præparationem gratiæ: authoritas vero inducta ex Io. 15. Sine me nihil potestis facere, de communi operatione Dei, quo omnia ab ipso fiunt à primo agente pẽdent, concludit non est igitur efficax processus ille.

¶ Ad hoc dicitur, quod nulla est æquiuocatio, sed intenta conclusio optime defenditur: quoniam authoritas illa nõ est limitanda ad communem influxum tantum, sed est vniuersaliter, vt sonat, intelligenda, & proportionaliter distribuenda . Ita quòd quemadmodum nihil naturæ fine Deo, vt principio naturali, ita nihil gratiæ sine eo, vt principio gratiæ facere potsumus, ac per hoc quia facere hominẽ quod inse est, ita vt per hoc sit sufficiẽter præparatus ad gratiam (sic enim in proposito sumitur facere quod in se est) aliquid gratiæ est: ideo sine deo, vt specialiter influit gratiam (quod est dicere sine speciali adiutorio Dei) non potest homo facere quod in se est: & nõ potest præparare se ad gratiam, quicquid in secundo sententiarum minus digestum fuerit.

a ¶ *Super Quæstionis centesimæ octauæ Articulum septimum .*

IN articulo septimo eiusdem quæstionis aduerte primo ordinem articulorũ. Hactenus siquidem de necessitate gratiæ in homine ad bonum : in duobus autem nunc sequentibus articulis de necessitate eiusdem respectu mali : & demum in vltimis duobus de necessitate eiusdem in homine iam constituto in gratia, tractatur: vt nulla necessitas prætermissa videatur.

¶ Ad quartũ dicendum, quod hominis est præparare animũ: quia hoc facit per lib. arb. sed tamen hoc non facit sine anxilio dei mouentis, & ad se attrahentis, vt dictum est.

ARTICVLVS VII.

a ¶ *Vtrum homo possit resurgere a peccato sine auxilio gratiæ.*

AD septimũ sic proceditur . Videtur quòd homo possit resurgere à peccato sine auxilio gratiæ. Illud enim quod præexigitur ad gratiã , fit sine

ARTICVLVS V.

a ¶ *Vtrum homo possit mereri vitam æternam sine gratia.*

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd homo possit mereri vitam æternam sine gratia. Dicit enim Dominus Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi , serua mandata : ex quo videtur quòd ingredi in vitam æternam, sit constitutum in hominis voluntate . sed id , quod in nostra voluntate constitutum est , per nosipsos possumus: ergo videtur quòd homo per seipsum possit vitam æternam mereri.

¶ Præterea, Vita æterna est merces, vel præmium , quæ hominibus redditur à deo, secundum illud Matth. 5 . Merces vestra multa est in cælis : sed merces vel præmium redditur à deo homini secundum opera eius, secundum illud Psal. Tu reddes vnicuique secundum opera eius. cum igitur homo sit Dominus suorum operum, videtur quòd in eius potestate constitutum sit ad vitam æternam peruenire.

¶ Præterea, Vita æterna est vltimus finis vitæ humanæ: sed quilibet res naturalis per sua naturalia potest consequi finem suum : ergo multo magis homo, qui est altioris naturæ, per sua naturalia potest peruenire ad vitam æternam absque aliqua gratia.

SED CONTRA est quod Apostolus dicit ad Rom. 6. Gratia dei, vita æterna: quod ideo dicitur, sicut glosa ibidem dicit, vt intelligeremus deum ad vitam æternam pro sua miseratione nos perducere.

CONCLVSIO.

¶ Cum vita æterna sit finis vltimus hominis, naturalem eius virtutem excedens, non potest per sua naturalia ipsum sine diuinæ gratiæ auxilio consequi , vel mereri.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd actus perducentes ad finem , oportet esse fini proportionatos . Nullus autem actus excedit portionem principij actiui . Et ideo videmus in rebus naturalibus, quòd nulla res potest perficere effectum per suam operationem, qui excedat virtutem actiuam: sed solum potest producere per operationem suam effectum suæ virtuti proportionatum . Vita autem æterna est finis excedens proportionem naturæ humanæ, vt ex supradictis patet. Et ideo homo per sua naturalia non potest producere opera meritoria proportionata vitæ æternæ: sed ad hoc exigitur altior virtus, quæ est virtus gratiæ . Et ideo sine gratia homo non potest mereri vitam æternam: potest tamen facere opera perducentia ad bonum aliquod homini connaturale: sicut laborare in agro, bibere , manducare , & habere amicum,& alia huiusmodi , vt Augustin. dicit in tertia responsione contra Pelagianos.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum,quòd homo sua voluntate facit opera meritoria vitæ æternæ: sed (sicut Augustin. eo. lib. dicit) ad hoc exigitur quòd voluntas hominis præparetur à deo per gratiam.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut Glo. dicit Rom. 6 . super illud, Gratia dei, vita æterna, certum est vitam æternam bonis operibus reddi : sed ipsa opera , quibus redditur , ad dei gratiam pertinent , cum etiam suprà dictum sit, quod ad implendum mandata legis secundum debitum modum, per quem eorum impletio est meritoria, requiritur gratia.

¶ Ad tertium dicendum, quòd obiectio illa procedit de fine homini connaturali . natura autem humana ex hoc ipso, quod nobilior est, potest ad altiorem finẽ perduci, saltem auxilio gratiæ, ad quem inferiores naturæ nullo modo pertingere possunt: sicut homo est melius dispositus ad sanitatẽ, qui aliquibus auxilijs medicinæ potest sanitatem consequi: quàm ille qui nullo modo , vt Philosophus introducit in 2. De cęlo.

ARTICVLVS VI.

a ¶ *Vtrum homo possit seipsum ad gratiam præparare per seipsum absque exteriori auxilio gratiæ.*

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd homo possit seipsum ad gratiam præparare per seipsum absque exteriori auxilio gratiæ. Nihil enim imponitur homini quod sit ei impossibile, vt suprà dictum est. sed Zacha. 1. dicitur: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.

Infrà q. 14. ar. 2. Et 1. q. 62. ar. 4. vor. Et 1. di. 14. q. 2. art. 2. & qõ. 3. & 2. dist. 24. q. 1. art. 4. & di. 26. ar. 5. & dist. 29. arti. 1. & 3. contra ca. 147. & 150. & q. 1. art. 7. cor.

Anno.

1. q. 62. art. 2. ad 3. Et 2. dist. 5. q. 2. art. 1. & dist. 28. ar. 4. Et veri. q. 24. ar. 11. 15. Et quodl. 1. ar. 7. Et ad Heb. 12. le. 3. col. 13. Quæstion

Universidad de Deusto
Biblioteca

¶ Num ordo naturæ possit reparari absque Dei gratia.

Quæstio.

¶In corpore articuli eiusdem & responsione ad tertium, dubium occurrit circa illud, scilicet quòd ordo naturæ repari non potest nisi Deo voluntatè hominis ad se trahère per gratiam. Ex duplici quidem capite hoc habet difficultatem: primo ex parte Dei, ex eo, quòd qualemcunq; potest Deus creare hominẽ, talem præcise potest reparare: sed hominem recte ordinatum sine gratia potest creare, ergo & post lapsum reparare, sine gratia. Secundo, ex parte hominis: quia, vt dicitur in Prædicamentis, & approbatur ab authore in 2. sent. distinct. 28. in expositione literæ, prauus ad meliores exercitationes deductus proficiet. Et consistit difficultas in hoc, quòd actus & habitus praui non ita diminuunt naturæ bonum, vt necessitetur ad manendum malo: sed potest voluntas mutari in oppositum bonum & continua exercitatione voluntatẽ stabilire in subiectione ad Deum, vt principium naturæ: & sic ordo naturæ reparatus erit sine auxilio gratiæ, & homo ad bonum sibi connaturale, per seipsum assurget: cuius oppositum in litera dicitur.

¶Ad primum horum dicitur, quòd non est ad propositum præsentis articuli, vbi de necessitate gratiæ ad vires hominis quæstio est: quum autem quæretur de remissione culpæ an possit sine gratia fieri, examinabitur cõclusio illius rationis, qua Scotus vtitur.

¶ Ad secundum autem quod est directe contra propositũ, dicitur quod ordine naturæ reparari sic, vt voluntas hominis Deo subijciatur, potest intelligi dupliciter. Vno modo de subiectione limitata, seu secundum quid. Alio modo de subiectione simpliciter.

¶ Et scito, vt penetres terminos, quòd si fingamus homini non fuisse reuelatũ aliquid spectans ad ordinem gratiæ, tunc esse subiectũ Deo, vt principio naturæ, & esse subiectum Deo simpliciter, coincideret: modo autẽ vbi cõstat esse ordinem gratiæ reuelatum, hęc duo non coincidũt. sed esse subiectũ Deo, vt principio naturę, & esse subiectũ Deo secundum quid: esse autem subiectum Deo simpliciter, & subijci sibi vt principio & fini naturæ, gratiæ, & omniũ quomodolibet. Vnde dicitur, q̃ licet voluntas humana sicut potest sine gratia mutari de intemperantia in esse tẽperatum: ita potest mutari de inobediẽtia Dei, vt principiũ est naturæ ad subiectionem illius, etiam vt principiũ est & finis naturę, sed hoc nõ est volũtatẽ subiectã esse Deo simpliciter, sed secundũ quid, vt scilicet est caput naturę, nõ potest tamẽ mutari sine gratia ad obediendũ deo simpliciter, id est sine determinatione aliquata a talis subiectio volũtatis à speciali auxilio gratię est (vt in ar. præceden. dictum est) & terminatur ad donum habituale gratiæ gratum facientis. & hoc intendit litera remittens se ad præcedẽtem ar. Et si insteturq̃ talis subiectio non spectat ad ordinem naturæ, sed gratiæ, respõdetur q̃ licet hæc subiectio excedat vires naturæ, & spectet ad gratię ordinẽ (vt in præcedenti art. dictum est) ipsa tamen est necessario requisita ad hoc, q̃ voluntas subijciatur Deo secundũ naturæ ordinẽ. Et ratio est, quia post lapsum nõ datur medius status inter conuersionem ad Deum supernaturalẽ finẽ, & auersionẽ ab ipso: licet ante lapsum dari potuerit medius stat⁹, quo in natura inter gratã nec auersus, nec conuersus erat homo ad Deũ p supernaturalẽ finẽ, fuisset quippe tunc homo subiectus Deo simpliciter, nõ includendo, nec excludẽdo ordinẽ gratię. post lapsum autẽ oportet in conuersione ad Deũ simpliciter gratia: sed resurgere à peccato præexigitur ad illuminationem gratiæ. Dicitur enim ad Ephes. 5. Exurge à mortuis, & illuminabit te Christus: ergo homo potest resurgere à peccato sine gratia.

¶ Præterea, Peccatum virtuti opponitur, sicut morbus sanitati, vt suprà dictum est: sed homo per virtutem naturæ potest resurgere de ægritudine ad sanitatem sine auxilio exterioris medicinæ, propter hoc, quòd intus manet principium vitæ, à quo procedit operatio naturalis: ergo videtur, quod homo simili ratione possit reparari per seipsum, redeundo de statu peccati ad statum iustitiæ absque auxilio exterioris gratiæ.

¶ Præterea, Quælibet res naturalis potest redire ad actum conuenientem suæ naturæ: sicut aqua calefacta per seipsum redit ad naturalem frigiditatem, & lapis sursum proiectus per seipsum redit ad suum motũ naturalem: sed peccatum est quidam actus contra naturam. vt patet per Damas. in 2. lib. ego videtur quòd homo possit per seipsum redire de peccato ad statũ iustitiæ.

¶SED CONTRA est quod Apost. dicit ad Gal. 2. Si data est lex, quæ potest iustificare, ergo Christus gratis mortuus est, id est, sine causa: pari ergo ratione si homo habet naturã per quã potest iustificari, Christus gratis, id est, sine causa, mortuus est. sed hoc est inconueniens dicere. ergo non potest per seipsum iustificari, id est redire de statu culpæ ad statum iustitiæ.

CONCLVSIO.

¶ Non potest homo sine habituali gratiæ dono à peccato resurgere, & ea reparare bona, quæ per peccatum amisit.

¶RESPONDEO dicendum, quòd homo nullo modo potest resurgere à peccato per seipsum sine auxilio gratiæ. Cum enim peccatum transiens actu, remaneat reatu (vt suprà dictum est) non est idem resurgere à peccato, quod cessare ab actu peccati. sed resurgere à peccato est reparari hominem ad ea, quæ peccando amisit. Incurrit autem homo triplex detrimentum peccando, vt ex supradictis patet, scilicet maculam, corruptionem naturalis bonitatis, & reatum pœnæ. Maculam quidem incurrit, inquantum priuatur decore gratiæ ex deformitate peccati. Bonum aut naturæ corrumpitur, inquantum natura hominis deordinatur voluntate hominis Deo non subiecta. hoc enim ordine sublato, consequens est, vt tota natura hominis peccantis mordinata remaneat.

ineludi ordinem gratiæ. Quod autem dicitur in responsione ad tertiũ, quòd naturale bonum reparari non potest: de vigore rationis intelligendum est: ad illud enim semel lapsa natura, nunquam ex se resurgere potest. Et sic nec Aristotelis, nec authoris dicta in secundo sententiarum præsentibus magis digestis obuiant.

¶ Super Quæstionis centesimæoctauæ Articulum octauum.

¶ Num homo in statu naturæ integræ ex suis naturalibus posse queat cunque peccata vitare.

Quæstio.

IN art. 8. eiusdem qõ. dubium primo occurrit circa illud, Homo in statu naturæ integræ poterat vitare omnia peccata ex suis naturalibus: quoniam nõ poterat vitare peccata omissionis præcepto rum gratiæ. non enim poterat ex naturalibus implere præceptum charitatis, scilicet: Diliges dominum Deum tuum, & similia, vt sunt præcepta charitatis, vt patet ex dictis: ergo non poterat ex naturalibus vitare peccatum omissionis talium.

¶Ad hoc dubiũ (quod apud Durandum in secundo sen. distinct. 28. ar. 3. conclusum est.) dicendũ est, quòd aliud est posse implere præcepta huiusmodi: & aliud est posse vitare peccata opposita: quoniam adimplesitas horũ præceptorum horũ claudit in se de necessitate donum supernaturale in habente, quo fit potens adimplere, & ex quo præcipit adimplere: sed quia dicitur, Diliges Dominum Deum tuum, vt est præceptum charitatis, subintelligitur, Diliges ex charitate Dominũ Deũ tuum, vbi manifeste patet, claudi charitatem in facultate adimplendi. Ad euitandum autẽ peccatum omissionis non exigitur supernaturale donum, sed sufficit ex naturalibus nullum ponere obicem, in nulloq; reniti diuinæ monitioni, inquantũ præceptũ obligat pro tali statu: aliter enim ad alium statum pertinet. Et propterea si ponatur homo in statu naturæ integræ, quãuis nunquã fuisset supernaturali dono impleßet præceptum charitatis, vt sic: sine tamẽ supernaturali dono vitasset peccatum omissionis omnium præceptorum, dum nullum impedimẽtum præstitisset supernaturali dono tam habitualis gratiæ, quàm diuinæ motionis speciali, quo præparari ad gratiã & adimplere præceptum potuisset: propter quod author ex eo, quòd homo in statu naturæ integræ poterat nõ recedere à toto, quod est secundum naturam, probat quòd potuit peccata vitare.

¶In eodem octauo articulo dubium est, Quòd homo in peccato mortali existens, antequã reparetur per gratiam iustificantem, non potest diu manere absq; peccato mortali: dubiũ quidẽ magnũ occurrit ex multis. Primo ex ipso authore: quia in 2. sen. distin. 28. q. 1. art. 2. recitat hanc viã, quã hic tenet pro sententia: & arguit contra eã, soluens rationem eius, & dimittit eam vt falsam: in hoc aũt loco non respondet suis rationibus ibidem factis: & tamen determinat oppositum. Rationes suæ sunt in primis pro conclusione oppositum: quia naturalia per peccatũ naturale non sunt ablata: sed infirmata: ac per hoc libera fuga mali, quæ est de ratione liberi arbit. non est ablata, sed infirmata: & sequenter non incurrit non posse, sed non posse facile fugere malum.

¶Deinde contra rationem literæ, quantum ad similitudinem venialium & mortalium: quia non valet similitudo, propterea quod venialia absque deliberatione committuntur: mortalia cum deliberatione tantum. vnde quia ratione potest vitare vnum, potest vitare omnia. Et quantum ad temporis diuturnitatem, quia liberum arbit. multo fortius sit ad enitandum aliud peccatum, post vitatum vnum.

¶Secũdo occurrit dubium ex Sco. & Durãdo in vicesima octaua distinctione secundi sententiarum. Et vt clarius modus & veritas eluceſcat, formetur sic ratio contra literam. Author affert ad hoc in litera tres priuationes & tria positiua, ex quibus in homine existente in peccato mortali impotentiã ad vitandum diu oia peccata mortalia, prouenire dicit. Prima priuatio est gratię: Secunda veri finis vltimi.

Tertia præmeditationis assiduæ, quando oportet, &c. Primum positiuum est motus multiplex occurrentium agẽdorũ, vel vitandorum. Secundum, finis malus præconceptus. Tertium, prauus habitus. & præcipuo loco ponitur in litera gratię priuatio, & secundo poßtiuũ, scilicet impræmeditatio assidua, cũ malo fine præconcepto. Hæc omnia patẽt intuenti literam. Tunc primo sic, Peccatum mortale exiliens in homine, non comitant hæc omnia nec præcipua: ergo author ex his male infert impotentiã existentis in peccato mortali. Consequentia nota. & assumptum pro baturiquia stat hominẽ commisisse adulterium semel, & nolle amplius committere: & peccatũ illud non esse deletum per gratiam, & cum hoc habere habitum temperantiæ acquisitæ, quia ex vno actu intemperantię non corrumpitur habitus acquisitus. & sic non habebit habitum prauum, neque finem præconceptum malum: nec egebit ex hoc præmeditatione magis quàm prius.

¶Secundo sic, Concomitantia peccatum mortale necessaria ad propositum spectãtia, sunt hæc tria, scilicet priuatio gratiæ, priuatio subiectionis simpliciter ad Deum vltimum finem, & inordinata conuersio ad commutabile bonum, quæ trãsit. sed hę e non inferunt talem impotẽtiam. ergo. Quòd priuatio non inferat, probatur tum quia erat in natura integra, in qua poterat homo vitare omne peccatum: tum quia priuatio non plus tollit, quàm habitus oppositus ponit. sed habitus gratiæ non ponit nisi efficaciam merendi. ergo priuatio eius non tollit nisi hoc: non ergo tollit potentiam vitandi peccatum mortale. Quod priuatio subiectionis ad Deum vltimum finem hoc non inferat, probatur. quia talis priuatio non plus priuat necessario, quàm inhæsione ad Deum ex charitate: cum tali autem priuatione quum ſtet bonitas moralis (vt patet in hæreticis sola hæresi maculatis) consequens est, q̃ homo potest homo sine recidiuo viuere: potest enim per multos annos nihil cogitare de illa sua hæresi (puta quòd scilicet non procedat à patre) & in alijs continue recte se habere absque mortali, habendo in affectu suo stabilitum Deum, sic vt pro nullo consequendo, aut vitãdo vellet offendere. Et est sermo præsens seclusis præceptis ecclesiæ, de communicando & confitendo toties. in solo enim diuina & naturæ iure loquimur. Quòd inordinata conuersio peccati ad cõmutabile bonum non inferat talem impotentiam, probatur: quia in se quidẽ nõ est iam enim transijt. In affectu quoq; nõ oportet, quòd remanseritquia vnus actus vt dictum est, non generat talẽ affectum, sicut nec vna hirundo facit ver: & etiam homo ex puris naturalibus potest se mutare de affectu ad quodcũq; commutabile bonum in aliud, vt experientia testatur. Quòd Demum omnia hæc simul non inferant talem impotentiam, probatur ex hoc, quòd non se habent vt partiales causæ eiusdem rationis, componentes vnam totalẽ, vt multi trahentes nauem, nec ex eis concurrentibus simul aliud habetur, quàm effectus illorum simul, quod non est impotentia: sed nõ posse mereri, nec regulare actus suos ex charitate cum macula & reatu peccati.

¶Arguitur deinde contra ipsam positionem. primo, quia sequitur ad eam, vt homo posset se scire habere gratiam Dei certe. Probatur sequela quia potest scire certe se diu non commisisse peccatũ mortale. sienim effectꝰ necessarius & status existentis in peccato mortali est, non posse diu vitari peccatũ mortale committendum, à destructione consequentis inferetur destructio antecedẽtis. Et quum nõ sit medium inter gratiam & peccatum mortale in nobis adultis, sequitur certitudinaliter hominem esse in gratia, cõtra illud, Nemo nouit, vtrũ odio vel amore dignus sit. Secundo arguit Sco. in. 2. dist. 28. dist. 2. sic existẽs in peccato mortali potest in hoc tempore cauere ab hoc mortali & illo: & dum cauet hoc, cauet omne: & similiter de temporeconsequente, & sic de semper: ergo potest cauere semper simul omnia. Assumptum p prima parte est positio tuæ pro secunda probatur, quia voluntas nõ potest simul habere diuersos cõsensus, qui requiruntur ad actum cauendi hoc, & actum committendi aliud. mortale maxime: quia resistens vni sit fortior ad resistendum alijs.

Ad euidentiam huius difficultatis, sciendum est, q̃ tota difficultas consistit in hoc, quòd homo etiam post peccatum mortale, & malum habitum, est li. arb. quo ad actum deliberandi: aliquin non peccaret vnq̃ mortaliter. quoniam sine voluntaria deliberatione positiue vel negatiue, non potest peccatũ mortale incurri, vt patet ex supradictis. voluntate autẽ existente libera ad deliberandum, implicatio contradictionis videtur dicere, quod non potest vitare omnia peccata mortalia. nã si libera est, potest in vtrunque oppositorum, scilicet deliberare vitationem, vel cõmissionem peccati: & si nõ potest de vtroque, vt libet deliberare, non est libera in deliberando. Nec satisfit quæstioni huic dicendo quòd pro tanto dicitur non posse vitare omne peccatum mortale, pro quanto nõ potest adimplere præceptum charitatis & susceptiõis sacramentorum. Hæc nanque fuga exclusa est per antedicta, scilicet quòd plus requiritur ad implendum hæc præcepta, quã ad vitandum peccatum: quomã ad vitandum peccatum sufficit non ponere impedimentum diuinę motionis. sed obsequentẽ se illi præbere, q̃ est in potestate vlumtatis peccatoris, sicut *let sine habituali gratia diu à mortali peccato abstinere, etsi à venialibus cauere possit.*

¶RESPONDEO dicendum, quòd de homine dupliciter loqui possumus. Vno modo secundum statum naturæ integræ: Alio modo secundum statum naturæ corruptæ. Secundũ statum quidem naturæ integræ etiam sine gratia habituali potuerat homo non peccare nec mortaliter nec venialiter: quia peccare nihil aliud est, quàm recedere ab eo, quod est secundum naturam, quod vitare homo poterat in statu naturæ integræ. non tamen hoc poterat sine auxilio Dei in bono conseruantis: quo subtracto etiam ipsa natura in nihilũ decideret. In statu autem naturæ corruptæ, indiget homo gratia habituali sanante naturam ad hoc, quod omnino à peccato abstineat, quę quidem sanatio primo fit in præsenti vita secundum mentem, appetitu carnali nondum omnino reparato. Vn de Apostolus ad Rom. 7. in persona hominis reparati, dicit: Ego ipse mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati. In quo quidem statu potest homo abstinere ab omni peccato mortali, quod in ratione consistit, vt suprà habitum est: non autem potest homo abstinere ab omni peccato veniali, propter corruptionem inferioris appetitus sensualitatis, cuius motus singulos quidem ratio reprimere potest, (& ex hoc habent rationem peccati & voluntarij) nõ autem omnes: quia dũ vni resistere nititur, cultate habitus, sicut aliquis dicitur posse scire conclusiones geometricas, vel ex naturali potentia intellectus, vel cognitis principijs geometriæ. Vtroque siquidem modo dicitur posse: sed primo secundũ potentiam remotam, secundo secundum potentiam propinquã. In proposito non est quæstio de posse, vel non posse, secundum quod à naturali potentia sumitur, quæ est potetia remota respectu vitationis omnis peccati, sed secundũ quod sumitur à quali habitu, id est superadiunctis potentiæ. Quod ex eo patet, quòd in litera non defectum intellectus, aut voluntatis aut alterum potẽtiarum animæ, sed priuationem gratiæ inhæsionis, quæ fini vltimo adhęsionem ad malum finẽ, impræmeditationem, & huiusmodi causas ponit author impotentiæ. Et ꝓpterea dicitur rationes, quæ super libertate deliberatiua fundantur. Manifestũ autem patet, quòd potentia propinqua vitandi omne malum culpæ, ex duobus constabat, scilicet ex vigore rationis & subiectionis simpliciter volũtatis ad Deũ: his enim naturalibus potẽtijs adiunctis, potuit homo vitare omne peccatum, vt prædictum fuit: perdito autẽ per originale peccatũ rationis vigore, amissa est simul potentia vitandi omne peccatum actuale. Potentia vero vitandi omne peccatum mortale, in altero consistit, scilicet subiectione voluntatis ad Deum: talis nanque subiectio secundum veritatem posita, non stat cum peccato mortali: remota, ponit hominem in peccato mortali, & est proprium principium vitandi peccati mortalis. Quamuis enim tale peccatum mortale (puta intemperantiæ) possit ex alio principio vitari, vniuersaliter tamẽ & absolute vitationis peccati mortalis nulla est propria causa, nisi talis subiectio. oportet siquidem effectũ vniuersali causam vniuersalem, vt propriã respõdere: vt patet in Philosophia. Nullus enim actus, habitus, siue dispositio nõ includens talem subiectionẽ, talis est naturæ, & sufficientiæ ex se, vt possit mutationẽ peccati mortalis vniuersaliter, vt patet discurrendo. Talis aũt subiectio ex se humanis modi naturæ & sufficientiæ est: quia in vltimo finẽ figit voluntatẽ, submittendo illi omnia: ac per hoc ad omnia oppositа vitanda se extendit, per huius enim adhæsionem omnia regulanda esse constat, non per alias. Et quoniam in causis proprijs tenet argumentum, si affirmatio est causa affirmationis, negatio est causa negationis: consequens est, quòd quia affirmatio talis subiectionis ponit potentiam propinquam vitãdi peccatum mortale, priuatio talis subiectionis priuabit potentia propinqua vitandi peccatum mortale. Et quia talis subiectio aufertur per peccatum mortale, vt perseuerat vsque ad remissio nem eiusdẽ: sequitur, quòd homo in peccato mortali existens nisi p gratiam Dei reparetur, impotẽs est ad vitandum peccatum mortale. Nec ꝓpterea nõ libere peccat qui singula potest vitare: sicut etiam excusatur à voluntario in commissione venialium, licet nõ possit veniale vitare: eadem ratione, q̃ a singula potest vitare. Et hæc ratio redditur in litera ad dictam conclusionem.

¶Verum, quia in litera non solum ponitur dicta cõclusio, scilicet quòd homo in mortali non potest vitare mortale, sed adiungitur ly diu, & simul probatur totũ, ideo vt causa etiam positiua propositæ impotentiæ habeatur, adiungitur id quod concomitatur priuationem antedictam: & est malus finis præconceptus. Scire nanque oportet, quòd sicut in actibus virtutum sunt duo fines, scilicet proprius illius virtutis, & communis omnium (puta in actu temperantiæ bonum rationis, vt Deus) ita in peccatis mortalibus est vltra ſpeciale malum, etiam commune malum, scilicet inordinatus amor sui: vt patet ex antedictis. & Augustinus. Duas ciuitates duo faciunt amores, Ierusalem amor Dei vsque ad contemptum sui, Babylonem amor sui vsque ad contemptum Dei. hi enim mutuo se excludunt, & sibiinuicem infallibiliter succedunt. quicunque enim est extra peccatum mortale, in statu amat Deum, vsque ad contemptum sui: & quicunque est in peccato mortali, amat se, vsque ad cõtemptum Dei. Homo ergo existens in peccato mortali, non solũ est priuatus gratia & subiectione dicta (quæ idem est quòd amor Dei vsq; ad cõtemptũ sui) sed est

sed est inductus ad amorẽ sui vsque ad cõtemptum Dei. Non solum igitur ceditur à bono fine, sed habet malum finem communem, de quo saltem verificatur ibera de fine præconcepto. Et quia finis talis cõmunis est omni peccato mortali, & ex fine superiori sumitur ratio & initium reliquorum, consequens est vt homo existens in peccato mortali, habeat positiuũ principium ex natura sua inclinans ad peccandum mortaliter, scilicet amorẽ sui vsq; ad contemptum Dei: nisi enim hic amor perfecte rarce in eo habitualiter seu virtualiter secundũ effectum, vel saltem veritatem, iam esset in altero contradictorio, scilicet amore Dei vsq; ad contemptum suiꝰ no enim datur mediũ. Dico secundum affectum propter eos, qui sciunt se esse in peccato mortali, & non agunt pœnitentiam; & eos q. sciunt se esse in tali statu, puta credendi Spiritum sanctum non esse à Filio: non tamen credunt se esse in peccato mortali. Dico vel secundum veritatem, saltem propter eos, qui in veritate sunt in peccato mortali: & nesciunt se affectos ad aliquid repugnẽs Deo, diligenter, quamuis nõ sufficienter, discutientes se. Patet hæc etiã ex eo, quòd quilibet damnatus descendit ad inferos cum armis suis, id est cum aliqua mala voluntate in qua obstinatus perseuerat, & nõ solum cum auersione ab vltimo fine vero.

¶His ita se habentibus adunemus quæ in litera dicuntur, vt vis rationis prosiciatur. In litera aliqua ponuntur spectantia ad peccatum mortale, aliqua ad conditionem hominis, & aliqua supponuntur manifesta. Ad peccatum mortale spectantia afferuntur tria vel quatuor, scilicet priuatio gratiæ, priuatio subiectionis sui & suorum omnium Deo, præconceptus malus finis, & malus habitus, qui vel in omnibus non habet locum, si formaliter intelligatur: vel declaratur p tertiũ, si modaliter intelligatur, propterea dixit tria vel quatuor. Ad conditionem hominis spectantia, afferuntur tria, occurſus tot vitandorum & agendorum, pronitas ad operandum secundum præconceptum finem vel habitum, & impossibilis præmeditatio assidua. Manifesta ſupposita sunt, infirmitas naturæ, à qua inchoat impotentia vitandi malum, & pronitas ad malum, de qua Gen. 6. Proni sunt sensus hominis, &c.

¶Et considera, quòd diuinum authoris ingenium causas tantum communes peccati mortalis inducit: quia de vitatione nõ talis, aut talis, sed peccati mortalis absolute quæstio est, vt effectus vniuersalis, causa vniuersalis assignetur. Est igitur ratio literæ ista. Homo in peccato mortali perseuerans, est destitutꝰ gratia ac subiectione simpliciter ad Deum, habens malum finem vel malum habitum, constitutusque inter multa occurrentia agenda vel vitanda contra Deum: ergo eget præmeditatione ad vitandum omne peccatum mortale: ergo non potest diu sic præseruare quin peccet mortaliter. Assumptum patet ex prædeclaratis. Prima sequela probat in litera: quia deficiente fine regulatiuo omnium, & opposito contrario sine inter tot occurrentia & prouocantia ad mortale: consequens naturali ordine est, vt sequatur peccatum mortale, nisi vigilans meditatio impediat has causas à suo effectu. Præmeditatio nang; est, ex qua sola homo non sequitur communiter habitum seu præconceptum finem secundum promiatem suam. Cuius signum est, quòd in repentinis, in quibus abest præmeditatio, homo operatur secundum suam pronitatem. Firmatur quoq; sequela ex parte positiui principij ex authoritate Scripturæ. nã si cum intrinseco sancto sanctus eris, & cum peruerſo peruerteris, quomodo cũ intrinseco peruerſo fine, seu affectu non peruerteris? Ex parte vero priuatiui ex authoritate Chryſo. tractatis illud, Soluite, & adducite mihi, Sicut, iuquit, nauis fracto gubernaculo non quò vult vadit, sed quò tempestas impellit: ita homo diuinæ gratiæ auxilio perditus, non agit quod vult, sed quod diabolus ei intendit: quod vult, id est quod vellet secundum velleitatem, nõ tamen peccat inuitus, aut impotens hoc nunc vitare. Secunda autem sequela probatur: quia homo nõ potest semper stare in tali præmeditatione: & tamen frequentia occurrentium & prouocantium eget assidua præmeditatione, vt euitetur mortale peccatum ab homine sic male dispoſito. Hæc est ratio literæ: quæ manifeste conuincit, quòd liberum arb. cum hoc, quod est liberum, propter tamẽ has malas dispoſitiones & conditiones impotens est ex se ad vitandũ diu mortale, si in mortali commisso perseuerat.

¶Nunc superest, obiectionibus in contrarium satisfacere. Et ad dicta authoris in secũdo sen. dicit, quòd hæc retractata sunt. De prima, ratio de facultate liberi arb. soluta in respõsione ad primum & tertium, & in corpore articuli. Vnde dicitur, quòd saluata libertas eius infirma, infert facultatem vitandi singula non omnia mortalia in sic dispoſito. Et ratio est, quia facultas ista ad vitandum omnia non attenditur secundum potentiam naturalem nudam, quæ est potentia remota vitandi mortale, sed secundum superadditas dispoſitiones, quæ consti uunt potentiam propinquam.

¶Similitudo inter motus insurgentes venialium, & contra Deum potest dupliciter intelligi. primo, quo ad occurſum, frequentiam, & deordinationẽ, secundo, quo ad modum deordinationis: Si primo modo intelligatur, similitudo tenet: & sic vtitur ea hic author. Si secundo modo, nõ tenet. Et hoc concluditur obiectio facta: modus nanque in venialibus offendendi est per negligentiam absque deliberatione: in mortalibus autẽ non nisi deliberando offenditur. Sed tamen sicut ibi propter deperditũ vigorem rationis fieri nequit, quin voluntas erret libera in singulis: ita hic propter deperditam subiectionem ad finem vltimum: ac per hoc appoſitum cõtrarium finem fieri, nequit, vt voluntas libera circa singula omnia vitet, semp præmeditando. conditio quippe hominis infirmi & sic dispoſiti non permittit. Obiectio autem allata contra hoc, quòd diu vitare non potest mortale, soluitur ex eo dem fundamento, scilicet quòd præter pronitatem contra frequentiam tot pronocantium se seruare diu ex assidua præmeditatione dependent, quæ est impoſsibilis homini huiuſmodi. Quamuis enim resistendo vni mortali firmior fiat ad vitandum aliud: non tamen tanta fit firmitas, vt non sit præmeditatione assidua opus ad vitandum omnia, ingruentibus tam frequẽter impulſuis: & præterea non diu vitare poterit casum.

¶Ad primam obiectionem factam contra rationem, negatur assumptum de omnibus, præcise dicto, qui non existit ad propoſitum, iam enim patet ex peccato mortali & conditione ac dispoſitione hominis, quòd omnia numerata inueniuntur in quolibet existente in peccato mortali. Eis enim qui semel adulteriũ commisit, nec intẽdit amplius eũ mittere, sine deletione culpæ potest referri ad duplicem finem, proprium scilicet habitus acquiſiti, & respectu huius non habet contrarium finem præconceptum, nec eget præmeditatione propter inclinationem talis contrarij finis: & quo ad hoc obiectio bene dicit. Et potest referri ad communẽ finem omnium vitiorum, scilicet ipſummet amatum vsq; ad contemptũ Dei. Et hic finis præconceptus in omni vitioſo actu mortali perseuerat habitualiter, donec reparetur per gratiam. Et ratione huius finis contrarij vitationi mortalis peccati, oportet deſtitutum hominem inter tot præmeditari aut cadere.

¶Ad secundam obiectionem dicitur, quòd licet negatio gratiæ non inferat hanc impotentiam, priuatio tamen eius ex tali causa scilicet peccato mortali in homine infert talem impotentiam. Sic aũt nõ erat negatio gratiæ in natura integra. Falsum quoq; est, quòd gratia non plus det, qua efficaciã præciſe merendi: dat enim subiectionem simpliciter voluntatis vltimo fini per charitatẽ, sanat naturã, adiuuat vires & illuſtrat. Priuatio quoq; subiectionis simpliciter, Deo, licet stet cum bonitate morali: nõ tamen stat cum bonitate simpliciter.

¶Veruntamen aduerte hic, quòd esse in peccato mortali contingit tripliciter, quantum ad propoſitum speciat, scilicet formaliter & per se, vt est ille, qui scit se esse in peccato mortali, & nõ ꝓuidet sibi: hic enim scit & vult se esse in peccato mortali. Vel formaliter & per se ex parte obiecti: per accidens autem ex parte operantis, vt qui fecit ex ignorantia: iuris nõ excusante contractũ vsurarij: hic enim scit & vult se esse in tali facto, quod est formaliter peccatũ mortale: nõ tamẽ scit aut vult se esse in peccato mortali, ignorãtia velante ipſum. Vel per accidens, vt si quis diligẽter, etsi non sufficienter, se diſcuſſit: & putat se esse in gratia, cũ tamen sit in peccato mortali: hic enim nec scit, nec vult se esse in peccato mortali, nec in aliquo, quod habeat peccati mortalis rationẽ. Inter hos autem tres hæc est differẽtia ad propoſitum, quòd primus est in peccato mortali non solum facto, sed affectu per se: secundus affectꝰ quoq; & per se ex parte obiecti, sed per accidens ex parte sui propter ignorantiam: tertius ita tantum. Et propterea in primo locum per se habet præconceptus finis malus, & deſtitutio affectus à fine vltimo, & cætera quę in litera dicuntur. In secundo hæc eadẽ locũ habent partim per se, scilicet ex parte obiecti, & partim per accidens, scilicet ex parte operãtis: ac per hoc iuxta illius per accidẽs frequentiam erit casus. Iste enim potest habere cor suum stabilitum in Deo ex instẽto ne & affectu, & propterea cauebit à cæteris, quamuis per accidens affectus ad lucrum per illum contractum ignotũ quo ad vsurã (vt dictum est) sit infectus. In tertio locum habent hæc eadem facto tantum. vñ hic potest magis vitare, quàm alij mortale peccatum, dũ non affectu, sed facto solo malum finem præconceptum seruat: affectu nang; se simpliciter Deo subijcit, ac per illũ regulatur. Quia ergo sermones doctrinales formales & per se esse oportet, ideo præsens litera de existente in peccato mortali formaliter & per se intelligẽda est. Et primo de existente formaliter & per se vndiq;: secũdo de existente formaliter & per se ex parte obiecti: per accidens aũt ex parte sui: neuter eñ potest diu perseuerare absq; nouo casu in mortale. Nec obstat in secũdo, ꝙ cõtingit casum ignorati esse de raro cõtingẽtibus: quantũ eñ est ex parte existẽtis in statu illo, pronus est ad illud faciẽdũ infinities, si infinities occurreret, ex quo si non disponit se ad gratiam, sibi imputatur impotentia vitandi peccatum ad illud affectꝰ est absq; freno ꝓpter ignorãtiã. & ꝓpterea quãtũ est ex parte

sũæ potentiæ non potest diu stare, quin cadat, quãuis materia casus nõ sæpe occurrat. De existente autẽ in peccato mortali tertio modo nõ accipio hãc literam: sed loco illius inter eos, qui incipiunt per diuinã gratiam reparari. Vnde ille non peccat mortaliter, suscipiẽs sic sacramẽta: vt alibi diffinitũ est.

¶Et per hæc patet solutio: quomodo cõuersio ad cõmutabile bonũ præteri tum infert, vel non infert hanc impotentiam. Si enim perseuerat in affectu, iam opus est præmeditatione: aut, quod plus est, scientia. Si autem facto tantum, non opus est scientia, aut præmeditatione, sed diuino intellectu ad intelligendum deliũa, & de hoc (vt dictũ est) non est scimo præsens: qm ab arte relinquitur id quod est per accidens. Ex his autem facile patet, quomodo ex his omnibus vna impotentia constat, vt diuersis conditionibus requisitis concurrentibus ad eius perfectionem (vt patet in 5. Meta. capitulo de vno) & singulos effectus singulorũ male esse obijciendo numeratos: vt patet ex dictis.

¶Ad argumentum contra conclusionem, scilicet quòd sequeretur, quòd posset quis scire se esse in gratia: negatur sequela. Et quum dicitur, potest scire se diu non deliberasse in peccatum mortale: respondetur, quòd quicquid sit de peccatis commiſsionis, quis scit se diu non cecidisse in peccatum mortale omiſsionis? quæ non eget deliberatione positiua: sed sufficit non deliberare quando tenetur: scripti est enim, Delicta quis intelliget? delictũ enim proprie obmittẽtis est & propterea subditur, Ab occultis meis munda me, Domine. Dicit secundo, quòd impotẽtis talis est effectus status peccati mortalis formaliter & per se, & non per accidens tantum solo factoꝰ: vt dictum est. & propterea ex hoc, quod quis diu nõ cecidit, nõ potest scire se de facto non esse in mortali, sed non esse in affectu mortalis, vnde Apoſtolus, Nihil mihi cõscius sum: sed non in hoc iuſtificatus sum.

¶Ad rationem Scoti dicitur, quòd multipliciter peccat. primo in antecedẽte assumit falsum, scilicet dum cauet hoc, cauet omne: quia potest simul cauere vnum, & transgredi aliud præceptum. Probatio quoq; assumit falsum, scilicet quòd voluntas non potest illos duos cõsensus habere, pro quãto experimur aliquem simul velle rapere, sed non res sacras: ac per hoc vitare sacrilegiũ, & committere rapinam, & similiter in multis. Et rursus, quia ad peccatum omiſsionis non requiritur actus aliquis, potest simul implere præceptum vnum & omittere aliud, ad quod pro tunc tenetur absq; duobus simul consensibus positiuis: vnde probatio est falsa & fallax. Consequentia quoq; principalis peccat sophismate diuiſionis & compoſitionis: quoniã non valet, In singulis potest singillatim, ergo semper: quoniã alia & alia est ratio. ibi volũtas libera, hic præmeditatio assidua contra habitum implicatur. Patet autem sophiſma, applicando ad cauendum singula venialia, & procedendo ad cauendum omnia semper, vt ipse facit: sunt enim singula voluntaria.

¶Et in his omnibus aduerte, quòd in materia morali & potẽtia inclinationis per modum naturę, est sermo, vt intelligas doctrinam hanc verã more moralium & naturalium: scilicet vt in pluribus & secundum tale genus impoſsibilitatis: indisciplinati quippe est eodem modo in omnibus loqui, & certitudinem & veritatem quærere.

¶In respõsione ad primum eiusdem arti. 8. dubiũ occurrit ex Sco. vbi suprà arguente contra hanc respõsionem, sic: Stans in culpa mortali, & non disponens se ad gratiam, non potest pro tunc se seruare à culpa: ergo pro tunc est sibi impoſsibile seruare se à culpa mortali. Quod est falsum: quia omnis culpa est voluntaria: Antecedens habetur ex respõsione ista, quia dicitur, quod non disponit se ad gratiam, sibi imputatur impotentia vitandi peccatum mortale. Consequentia verò per se nota est.

quodcunque vult homo, datur ei: sed hoc quòd bonum velit, habet ex auxilio gratiæ.

ARTICVLVS IX.

a ¶ Vtrum ille, qui iam consecutus est gratiam, per seipsum possit operari bonum & vitare peccatum absque auxilio gratiæ.

AD NONVM sic proceditur. Videtur quòd ille, qui iam consecutus est gratiam, per seipsum possit operari bonum & vitare peccatum absque alio auxilio gratiæ. Vnumquodque enim aut frustra est, aut imperfectum, si nõ implet illud ad quod datur. Sed gratia ad hoc datur nobis, vt possimus bonum facere, & vitare peccatum. si igitur per gratiam hoc homo non potest, videtur quòd vel gratia sit frustra data, vel sit imperfecta.

¶ Præterea, Per gratiam ipse Spiritus sanctus in nobis habitat, secundũ illud 1. ad Cor. 3. Nescitis quia templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis? Sed Spiritus sanctus cum sit omnipotens, sufficiens est, vt nos in ducat ad bene operandum, & vt nos à peccato custodiat. ergo homo gratiam consecutus potest vtrunque prædictorum absque alio auxilio gratiæ.

¶ Præterea, Si homo consecutus gratiam, adhuc alio auxilio gratiæ indiget ad hoc, quod recte viuat, & à peccato abstineat: pari ratione etsi illud aliud auxilium gratiæ consecutus fuerit, adhuc alio auxilio gratiæ indigebit. pro cedetur ergo in infinitum, quod est inconueniens. Ergo ille, qui, est in gratia, non indiget alio auxilio gratiæ ad hoc quòd bene operetur, & à peccato abstineat.

¶ SED CONTRA est quod Aug. dicit in lib. De natura & gratia, Quod sicut oculus corporis plenissime sanus, nisi candore lucis adiutus, non potest cernere: sic & homo perfectissime etiam iustificatus nisi æterna luce iustitiæ diuinitus adiuuetur, recte non potest viuere. Sed iustificatio fit per gratiam: secundum illud Ro. 3. Iustificati gratis per gratiam ipsius. Ergo etiam homo iam habẽs gratiam, indiget alio auxilio gratiæ ad hoc, quod recte viuat.

CONCLVSIO.

¶ Non potest homo in gratia constitutus bonũ operari & peccatũ vitare, absque alio Dei ad hoc auxilio, quamuis alia habituali ipsius gratia ei ad hoc necessaria non sit.

¶ RESPONDEO dicendum, quod ¶ Ad hoc dicitur, quòd nihil prohibet esse voluntarium simpliciter quod tamen ex suppoſitione est impoſsibile aliter se habere: sicut nauigare est voluntarium simpliciter, sed suppoſito, quòd aliquis absens velit esse in insula, necessariũ est nauigare: & inuidere voluntariũ est (aliter peccatum non esset) suppoſita tamen superbia est necessarium. vnde Augustinus dicit in lib. De vera religione, quòd natura superba necesse habet aliꝰ inuidere. Et ratio est eadem: quia suppoſito, quòd quis quærat inordinate propriam excellentiam, oportet quòd ex alioru excellentia, vt pote derogante, proprie percutiatur. Sic igitur existens in peccato mortali, & non se disponens ad gratiam, ex hac suppoſitione, scilicet quòd vult permanere in statu tali, necesse habet peccare mortaliter: & impoſsibile est ei non peccare mortaliter: sed talis necessitas & impoſsibilitas ex suppoſitione non repugnat voluntario: & propterea voluntarie simul & necessario ex suppoſitione peccabit mortaliter.

a ¶ Super Quæstionis centesimænonæ Articulum nonum.

IN articulo nono, eiusdem quæstionis centesimænonæ dubium occurrit de titulis & conclusionis principalis sensu. Potest siquidem tripliciter intelligi. primo, vt sit sermo de bono morali; seu meritorio indefinite: & tunc esset quæstio, virum possit aliquod bonum moraliter vel meritorie operari: & conclusio est, quòd non. Et hic sensus licet Thomistis quibusdam apparuerit, accipientibus hinc, quòd apud authorem homo sine speciali auxilio nõ potest quodcunq; opus moraliter bonum facere: falsus tamẽ est: quia homo & sine gratia (vt prius probatum fuit) potest aliquod opus moraliter bonum facere: in gratia constitutus habet ipsam gratiam sanantem & eleuantem, quæ est potens operari opera bona etiam meritorie. Et quòd hæc sit mens authoris, ex hoc patet, quòd ratio indigentiæ specialis auxilij vltra gratiam ponitur infirmitas in carne, obscuritas in intellectu. Constat autem, quòd nec infirmitas carnis nec obscuritas in intellectu tanta est, aut intantum viget, & extenditur, vt impediat hominem in gratia constitutum à quolibet bono opere: cum manifeste pateat, quod nec existentes in peccato mortali impediũtur à quolibet bono opere. Annot.

¶Secundo, vt sit sermo de bono & malo vniuersaliter: & tunc esset quæstio vtrum homo in gratia posit omne suum opus facere bonum, & omne malum vitare: & conclusio esset negatiua. Et hic sensus licet claudatur in conclusione huius articuli, non tamen videtur directe intẽtus: tum quia rationes literæ non tendũt ad hoc, quod homo nõ potest esse sine veniali aliquo post consecutam gratiam: tum quia in sequẽti articulo ex decisione istius articuli concluditur, quòd homo sine speciali auxilio Dei, non potest vitare mortale post consecutam gratiam: quia eget illo ad perseuerandum in gratia: quæ nõ perditur nisi per mortale: Non igitur stat vis articuli huius in præseruatione à malo veniali, sed ad plus iudigentia talis auxilij extendi dicitur.

¶Tertio potest intelligi titulus & conclusio simpliciter, id est absque determinatione aliqua, vt sit sermo de bono consono gratiæ, & malo dissonantis: hoc enim subintelligi potest ratione subiectæ materiæ, de qua tractatur, & de operatione boni, & vitatione mali: non ad horam, aut respectu huius, hoc etiam subintelligi patet ex eo, quòd non dicitur simpliciter aliquis potens ambulare, qui potest ad horam aut in solatio plano ambulare. Et tunc in quæstione versatur, an homo consecutus gratiam, bona opera, quæ continuo facit, & mala, quæ vitat, non hic aut nunc, sed absolute operetur & viteꝰ ex sola gratia habituali, an ex speciali etiam auxilio Dei. Et hic sensus est intentus ab authore: & respondet plano sensui literæ. & est conclusio negatiua in litera.

in litera, quòd scilicet homo per solum donũ gratiæ nõ potest operari bona operanda, & vitare mala vitanda: sed ad hoc eget speciali auxilio Dei vltra gratiam. Et ratio literæ est, quia gratia non dat quicquid opus est ad hęc duo, nã relinquit carnem infirmã & intellectum obscurũ: quib' nisi speciali Dei auxilio subueniatur, inter tot occurrẽtia infirmitas carnis & obscuritas intellectus abducet libertatem arbitrij à gratia, tollendo vsum gratiæ, & trahendo ad infirma carnis, & expedientia secundum apparentiam infirmi vsus. Cum quo tamẽ stat, quòd homo ex sola gratia potest ipsa gratia vti bene faciendo, & mala vitando nunc & ad hoc.

¶ Et debes scire, quòd licet minima gratia sufficiens sit, quantum est ex se resistere omnib' *Infrà q. 114. ar. 2. c.* mergentibus tamen ex infirmitate carnis, quam ex obscuritate intellectus: quia tamen posita in tali subiecto non tollit hæc duo sibi aduersantia, ideo eget etiam extrinseco auxilio homo inter hæc contraria constitutus, vt sequatur operationem bonorum & vitationem malorum, vt non declinet ipse in hæc contraria. & si contemplatus fueris, quòd obscuritas intellectũ est ignorantia expedientium ad vitam æternam, videbis quòd nõ solum in statu naturæ corruptæ, sed integræ homo egebat hoc auxilio ex vna parte tãtum, scilicet ignorantia superuenientium, &c. vt habes in litera. Expecta dicenda in sequenti articulo, vt clarius hunc intelligas.

Et 2. 2. qõ. 138. artic. 4. Et 2. dist. 29. in ex po. lit. Et 3. cõtra cap. 155. Et veri. q. 24. ar. ti. 13. per to. & q 27. ar. 5. ad. 3. Et posi. 31. co. 5. Et Io. 7. lec. 2. c principio.

a ¶ Super Quæstionis centesimænone Articulum decimum.

¶ Nũ ex sola gratia homo possit perseuerare.

Quæstio. IN articulo decimo, eiusdem q. 109. dubium occurrit circa dicta in responsione ad tertium, quo pacto stant hæc duo simul, Homo habet donũ gratiæ, quo potest perseuerare: &, Homo non potest ex sola gratia perseuerare. Vtrũque siquidem in litera habetur. primum ex Aug. secũdum ex authore in corpore articuli. Et est idem dubium extendendum ad materiam præcedentis articuli. quia homo habet donum gratiæ, quo potest bene operari & mala culpæ vitare: & tamẽ concludit, quòd nõ potest ex sola habituali gratia bene operari, & peccatum vitare. Quòd enim gratia & charitate homo sit potens operari bonum, per se notum est: quia sunt principia proxima bonorum operum. Quod vero sit potens vitare malum, ex se quoq; patet: quia per idem principium vitamus contrarium, per quod possumus in reliqua: per idẽ enim ignis calefacit, & fugat frigus, & graue descendit & resistit ascẽsui, & fortis pugnat pro libertate, & resistit seruituti: ¶ Ad hoc dicitur, quòd quandocũq; vsus seu operatio potẽtiæ alicuius alibi dependet, quã ex potentia, tunc ex sola potentia non potest inferri vsus seu operatio illius in actu exercito. Verbi gratia: potẽtia visua habet pro obiecto actu suo videre, quod dependet & ab obiecto & lumine, & quærera non potest ex hoc solo, quod homo habet potentiam visuã, inferri, ergo ex sola potentia visua potest videre: quoniã sine extrinseco lumine nunquã exibit in actũ. Potentia ergo exigens aliquod extrinsecum ad executionem sui actus, non sufficit sola ad proprium actũ. vnde quemadmodũ stant hæc duo simul, Homo habet potentiã, qua potest videre: &, Homo potest non ex sola potentia visua videre: ita in proposito: quia gratia est qua homo est potẽs eligere operationem bonam, & resistere impulsionibus tentationũ: & continuare in hoc, quod est perseuerare: ideo homo donatus dicitur dono, quo hæc potest. Sed quia gratia non potest exercere hos actus simpliciter: quãdo oportet, & quamuis posit ad horam sine infinitate carnis ministræ eius, & lumine intellectus cooperanti eidem: quorum opposita subtrahunt arbitriũ abiq; gratiæ sine extrinseco lumine & opere (altera propter obscuritatem: altera propter infirmitatẽ) ideo dicitur quòd ex sola gratia sine speciali auxilio non potest in hæc simpliciter. Et esset simile, si ponamus hominem infirmum secundũ vires ministrantes intellectui: tũc enim homo intellectu vti prius cipio intelligendi etiam habituato est potens intelligere, & vitare errores, & in hoc continuare: quia intellectus continue magis intelligendo fortificatur: Veruntamen quia ad continuationem & perfectionem actus intellectus quando oportet, exigitur sanitas virium interiorum: ideo homo tãlis non potest quando oportet vti intellectu in iudicando, &c. propter infirmitatẽ virium, nisi opem quis ferat infirmitatis: quamuis posset sine tali ope ad horam rectè iudicare.

¶ Et sic habes, quòd hæc duo arti. de necessitate diuini auxilij ad vsum gratiæ sunt: quoniam multis datur gratia, qui bus non datur vti ea quando oportet, sed diuina permissione abijcere eam. Et sic datur donum, quo possunt benefacere operari, & resistere tentationibus, & perseuerare, omnibus, quibus datur gratia: non tamen omnibus datur executio horum simpliciter (vt experientia testatur) quia non omnibus datur extrinseca requisita ad talem executionem: & ideo oportet orare, Ne projicias nos in tempore senectutis, quum defecerit virtus nostra, Ne derelinquas nos, & domine: Et ne nos induceas in tentationem.

2. dist. 26. ar. 1. qu. 1. ar. 3. Et 3. dist. 24. qu. 1. ar. 1. Et veri. q. 27. ar. tic. 1.

a ¶ Super Quæstionis centesimædecimæ Articulum primum. *Annot.*

IN articulo primo, & secundo quæst. centesimædecimæ, nil dubitandum occurrit. Notetur tamen radix cõclusionis primi articuli in responsione ad primum, quòd scilicet gratia tam Dei, quàm hominis ponit aliquid in grato sicet differenter. Et redeamus ad nosmetipsos in contemplatione secundi articuli insipientes, si has qualitates habemus quibus prompte mouemur ad diuina æternáque bona. Linguam quoque ex responsione ad tertium disce cohibere, ne dicas gratiam annihilari, quùm homo perdit eam: quia nec fit, nec corrumpitur, nec creatur, nec annihilatur (vt in litera dicitur) sed secundum ipsam homo creatur in tali esse.

¶ SED CONTRA, Lux ponit aliquid in illuminato. Sed gratia est quædam lux animæ. vn de Aug. dicit in lib. de uatura & gratia, Præuaricatorem legis diuinæ lux deserit veritatis. qua destitutus vtique fit cæcus: ergo gratia ponit aliquid in anima.

CONCLVSIO.

¶ Gratia Dei est supernaturale donum in anima consequens diuinam dilectionem, non quidem communem, sed specialem, qua ei vult vitæ æternæ incommutabile bonum.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd secundum communem modum loquendi, tripliciter gratia accipi consueuit. Vno modo pro dilectione alicuius: sicut consueuimus dicere, quod iste mihi es habet gratiam regis, id est rex habet eum gratum. Secundo sumitur pro aliquo dono gratis dato: sicut consueuimus dicere, Hanc gratiam facio tibi. Tertio modo sumitur pro recompensatione beneficij gratis dati: secundum quod dicimur agere gratias beneficiorum. Quorum trium secundum dependet ex primo: ex amore enim quo aliquis habet alium gratum, procedit quod aliquid ei gratis impendat. Ex secundo autem procedit tertium: quia ex beneficijs gratis exhibitis gratiarum actio consurgit. Quantum igitur ad duo vltima, manifestum est, quod gratia aliquid ponit in eo, qui gratiam accipit. Primo quidem, ipsum donum gratis datum: secundo, huius doni recognitionem. Sed quantum ad primum est differentia attendenda circa gratiam Dei & gratiam hominis: quia enim bonum creaturæ prouenit ex voluntate diuina: ideo ex dilectione Dei, quæ vult creaturæ bonum, profluit aliquod bonum in creatura. Voluntas autem hominis mouetur ex bono præexistente in rebus. & inde est, quòd dilectio hominis non causat totaliter rei bonitatem, sed præsupponit ipsam vel in parte, vel in toto. Patet igitur, quod quamlibet Dei dilectionem sequitur aliquod bonum in creatura causatum quandoque * tamen dilectio- * Alibi non semper. ni æternæ coæternum. Et secundum huiusmodi boni differentiam differens consideratur dilectio Dei ad creaturam. Vna quidem communis, secundum quam diligit omnia, quæ sunt, vt dicitur Sapien. 11. secundum quam esse naturale rebus creatis largitur. Alia autem dilectio est specialis, secundum quam trahit creaturam rationalem suprà conditionem naturæ ad participationem diuini boni. & secundum hanc dilectionem dicitur aliquem diligere simpliciter, quia secundum hanc dilectionem vult Deus simpliciter creaturæ bonum æternum, quod est ipse. Sic igitur per hoc, quòd dicitur homo gratiam Dei habere, significatur quiddam supernaturale in homine à Deo proueniens. Quandoque tamen gratia Dei dicitur ipsa æterna Dei dilectio: secundum quod dicitur etiam gratia prædestinationis, inquantum Deus gratuito & non ex meritis aliquos prædestinauit, sicut elegit. Dicitur enim ad Ephe. 1. Prædestinauit nos in adeptionem filiorum in laudem gloriæ gratiæ suæ.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod etiam in hoc, quod dicitur aliquis habere gratiam hominis, intelligitur in aliquo esse aliquid, quod sit homini gratum, sicut & in hoc, quod dicitur aliquis gratiam Dei habere. Sed tamen differenter. nam illud, quod est homini gratum, in alio homine præsupponitur eius dilectioni: causatur autem ex dilectione diuina, quod est in homine Deo gratum: vt dictum est.

¶ Ad secundum dicendum, quòd Deus est vita animæ per modum causæ efficientis: sed anima est vita corporis per modum causæ formalis. Inter formam autem & materiam non cadit aliquod medium: quia forma per seipsam informat materiam, vel subiectum. Sed agens informat subiectum, non per suam substantiam, sed per formam quem causat in materia.

¶ Ad tertium dicendum, quòd Aug. dicit in lib. Retractationum, Vbi dixit gratiam esse in remissionem peccatorum, pacem vero in reconciliationem Dei: non sic accipiendum est, ac si pax ipsa & reconciliatio non pertineant ad gratiam generalem, sed quòd specialiter gratiæ nomine remissionem significauerit peccatorum. Non ergo sola remissio peccatorum ad gratiam pertinet: sed etiam multa alia Dei dona. Et etiam remissio peccatorum non fit sine aliquo effectu diuinitus in nobis causato, vt infrà patebit.

ARTICVLVS II.

¶ Virum gratia sit qualitas animæ.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd gratia non sit qualitas animæ. Nulla enim qualitas agit in suum subiectum: quia actio qualitatis non est absque actione subiecti: & sic oporteret, quòd subiectũ ageret in seipsum. Sed gratia agit in animam, iustificando ipsam. Ergo gratia non est qualitas.

¶ Præterea, Substantia est nobilior qualitate. Sed gratia est nobilior, quàm natura animæ: multa enim possumus per gratiam, ad quæ natura non sufficit, vt suprà dictum est. Ergo gratia non est qualitas.

¶ Præterea, Nulla qualitas remanet, postquam desinit esse in subiecto. Sed gratia remanet: non enim corrũpitur, quia sic in nihilum redigeretur, sicut ex nihilo creatur. vnde & dicitur noua creatura ad Galatas vltimo. ergo gratia non est qualitas.

¶ SED CONTRA est, quod super illud Psal. Vt exhilaret faciem in oleo, dicit glos. quod gratia est nitor animæ, sanctum concilians amorem. Sed nitor animæ est quædam qualitas sicut & pulchritudo corporis. Ergo gratia est quædam qualitas.

CONCLVSIO.

¶ Diuinæ gratiæ donum, est quædam animæ collata qualitas, quo ad consequẽdam supernaturalem beatitudinem promouetur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd (sicut iam dictum est) in eo, qui dicitur gratiam Dei habere, significatur esse quidam effectus gratuitæ Dei voluntatis. Dictum est autem suprà, quod dupliciter ex gratuita Dei voluntate homo adiuuatur. Vno modo inquantum anima hominis mouetur à Deo ad aliquid cognoscendum, vel volendum, vel agendum. Et hoc modo ipse gratuitus effectus in homine non est qualitas, sed motus quidam animæ: actus enim mouentis in moto est motus, vt dicitur in 3. Phy. Alio modo adiuuatur homo ex gratuita Dei voluntate, secundum quod aliquod habituale donum à Deo animæ infunditur. Et hoc ideo, quia non est conueniens, quòd Deus minus prouideat his, quos diligit ad supernaturale bonum habendum, quàm creaturis, quas diligit ad bonum naturale habendum. Creaturis autem naturalibus sic prouidet, vt non solum moueat eas ad actus naturales, sed etiam largiatur eis formas, & virtutes quasdam, quæ sunt principia actuum, vt secundum seipsas inclinentur ad huiusmodi motus. Et sic motus, quibus à deo mouentur, fiunt creaturis connaturales & faciles, secundum illud Sap. 8. Et disponit omnia suauiter. Multo igitur magis illis, quos mouet ad consequendũ bonum supernaturale æternum, infundit aliquas formas, seu qualitates supernaturales, secundum quas suauiter & prompte ab ipso mouentur ad bonum æternum consequendum. Et sic donum gratiæ qualitas quædam est.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, q̃ gratia secundũ q̃ est qualitas, dicitur agere in animã, non per modũ causæ efficientis, sed per modũ causæ formalis: sicut albedo facit album, & iustitia iustum.

¶ Ad secundum dicendum, quod omnis substantia, vel est ipsa natura rei, cuius est substantia, vel est pars naturæ: secundum quem modum materia vel forma substantia dicitur. Et quia gratia est suprà naturam humanam, non potest esse, quod sit substantia, aut forma substantialis: sed est forma accidentalis ipsius animæ. Id enim, quod substantialiter est in deo, accidentaliter fit in anima participante diuinam bonitatem, vt de scientia patet. Secundum hoc ergo quia anima imperfectè participat diuinam bonitatem, ipsa participatio diuinæ bonitatis, quæ est gratia, imperfectiori modo habet esse in anima, quàm anima in seipsa subsistat: est tamen nobilior, quàm natura animæ, inquantum est expressio vel participatio diuinæ bonitatis, non autem quantum ad modum essendi.

¶ Ad tetium dicendum, quod (sicut dicit Boëtius) accidentis esse est in esse. Vnde omne accidens non dicitur ens quasi ipsum esse habeat, sed quia eo aliquid est. vnde & magis dicitur esse entis, quàm ens, vt dicitur in 11. Meta. Et quia eius est fieri vel currumpi, cuius est esse: ideo proprie loquendo nullum accidens neque fit. neque corrumpitur: sed di citur fieri vel corrumpi, secundum quod subiectum incipit, vel desinit esse in actu secundum illud accidens. Et secundum hoc etiam gratia dicitur creari, ex eo quod homines secundum ipsam creãtur, id est in nouo esse constituuntur ex nihilo, id est non ex meritis, secundum illud ad Ephes. 2. Creati in Christo Iesum in operibus bonis.

ARTICVLVS III.

a ¶ Virum gratia sit idem quod virtus.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quod gratia sit idem quod virtus. Dicit enim Aug. quod gratia operans est fides, quæ per dilectionem operatur, vt habetur in lib. de Spiritu & litera. Sed fides, quæ per dilectionem operatur est virtus. Ergo gratia est virtus.

¶ Præterea, Cuicunque conuenit diffinitio, conuenit & diffinitum. Sed diffinitiones de virtute datæ siue a sanctis, siue à Philosophis, conueniunt gratiæ: ipsa enim bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit: ipsa etiam est bona qualitas mentis, qua rectè viuitur, &c. Ergo gratia est virtus.

¶ Præterea, Gratia est qualitas quædam. Sed manifestum est, quòd non est in quarta specie qualitatis quæ est forma, & circa aliquid constãs figura: quia non pertinet ad corpus: neque etiam in tertia est, quia non est passio, vel passibilis qualitas, quæ est in parte animæ sensitiua, vt probatur in 7. Physicor. Ipsa autem gratia principaliter est in mente. neque iterum est in secunda specie, quæ est potentia,

Annot.

3. q. 7. art. 1. co. Et. q. 62. artic. 2. cor. Et 2. dist. 26. artic. 4. & 6. Et 4. di. 1. q. 1. ar. 4. q. 5. Et veri. q. 27. ar tic. 2.

¶ Contra

Universidad de Deusto
Biblioteca

¶ Contra conclusionem triplex motiuum affert. Primo: quia quæcunq; excellentia attribuitur gratiæ, attribuitur charitati, & econtra: ergo gratia & charitas sunt idem. Assumptum patet tripliciter. Primo in hoc, quòd vtraq; dicitur formaliter æqualiter inter filios regni & perditionis. Secundo in hoc, q̃ vtraque est forma virtutum, & non potest esse informis. Tertio in hoc, quòd vtraque coniungit vltimo fini perfecta coniunctione, qualis potest esse in vita. Secundo, quia si ponantur distingui, altera superfluit. Probatur, quia relicta sufficit. Tertio, quia eodem habitu quo Spiritus sanctus inhabitat animam, voluntas inclinatur in suum actum meritorium, & econuerso: non sic autem est de habitu fidei & spei propter eorum imperfectionem.

¶ Ad obiecta contra rationem facile dicitur, quòd solutio ipsa se accusat. nam lumini naturali non respondere facit lumen supernaturale, sicut prudentiæ charitatem. Vnde similitudo literæ stat in hoc, quòd sicut lumen naturale est quoddam præsupposítum principium & origo virtutum in nobis naturaliter præexistens: ita in esse supernaturali oportet ponere lumen supernaturale principium, & originem omnium infusarum virtutum.

¶ Et vide, quòd hanc similitudine author post probatam conclusionẽ inducit ex ratione virtutis, vt ostenderet, q̃ natura illa præsupposita esset, & natura, & lumen, ad quod perficerent virtutes vt ad naturam & lumen. sicut in acquisitis virtutibus vtrunque inuenitur, vt in litera inducitur.

¶ Ad argumentum autem contra ipsam rationem, dicitur, quòd fides informis non est virtus simpliciter, sed secundum quid: vt infertur in secunda secundæ patet. Et propterea cõceditur, quòd non manente lumine gratiæ fides non remanet in esse virtutis simpliciter.

¶ Ad primum eorum quæ contra conclusionem obijciuntur, dicitur, quòd licet multæ excellentiæ sint communes gratiæ & charitati propter, earum connexionem, non tamen eis conueniunt eodem modo: quia gratiæ, vt primæ radici, charitati vt fructui illius. Et rursus aliqua excellentia est gratiæ, quæ non conuenit charitati, scilicet primum principium formale esse supernaturalis. Falsum quoq; est, quòd diuidere inter filios regni & perditionis æque formaliter conueniat vtriquæ: nam gratia facit filium Dei formaliter, charitas autem operatiue. Illa enim est principium essendi in natura diuina participata: ista est principium operandi secundum naturam diuinam participatam. Et similiter diuersi-

vel impotentia naturalis: quia gratia est supra naturam, & non se habent ad bonum & malum, sicut potentia naturalis. ergo relinquitur, quod sit in prima specie, quæ est habitus vel dispositio. Habitus autem mentis sunt virtutes: quia etiam ipsa scientia quodammodo est virtus, vt supra dictum est: Ergo gratia est idem quod virtus.

¶ SED CONTRA, Si gratia est virtus, maxime videtur quòd sit aliqua triũ theologicarum virtutum. Sed gratia non est fides, vel spes: quia hæc possunt esse sine gratia gratum faciente. neque etiam charitas: quia gratia præuenit charitatem, vt Augustinus dicit in libro de prædestinatione sanctorum. Ergo gratia non est virtus.

CONCLVSIO.

¶ *Vt naturale lumen rationis aliquid est præter virtutes acquisitas, ita supernaturale gratiæ lumẽ, siue donum, est aliquid præter virtutes infusas, quibus homo perficitur ad ambulandum secundum quod congruit diuinæ gratiæ lumini.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd quidam posuerunt idem esse gratiam & virtutem secundum essentiam, sed differre solum secundum rationem: vt gratia dicatur, secũdum quod facit hominem Deo gratum, vel secundum quod gratis datur: virtus autem secũdum quod perficit ad bene operandum. Et hoc videtur sensisse Magister in 2. sen. dist. 26. Sed si quis recte consideret rationem virtutis, hoc stare non potest: quia, vt Philosophus dicit in 7. Phy. virtus est quædam dispositio perfecti. dico autem perfectum, quod est dispositum secundum naturam. ex quo patet, quòd virtus vniuscuiusque rei dicitur in ordine ad aliquam naturam præexistentem: quando scilicet vnumquodque sic est dispositum, secundum quod congruit suæ naturæ. Manifestum est autem, quod virtutes acquisitæ per actus humanos, de quibus suprà dictum est, sunt dispositiones, quibus homo conuenienter disponitur in ordine ad naturam, qua homo est. Virtutes autem infusæ disponunt hominem altiori modo, & ad altiorem finem. vnde etiam oportet quod in ordine ad aliquam altiorem naturam, hoc est in ordine ad naturam diuinã participatam, quæ dicitur lumen gratiæ, secundum quod dicitur 2. Pet. 1. Maxima & pretiosa vobis promissa donauit, vt per hoc efficiamini diuinæ cõsortes naturæ: & secundum acceptionem huiusmodi naturæ dicimur regenerari in filios Dei. Sicut igitur lumen naturale rationis est aliquid præter virtutes acquisitas, quæ dicuntur in ordine ad ipsum lumen naturale, ita etiam ipsum lumen gratiæ, quod est participatio diuinæ naturæ, est aliquid præter virtutes infusas, quæ à lumine illo dependent, & ad illud lumen ordinantur. Vnde Apostolus dicit ad Ephe. 5. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, vt filij lucis ambulate. Sicut enim virtutes acquisitæ perficiunt hominem ad ambulandum secundum quod congruit lumini naturali rationis, ità virtutes infusæ perficiunt hominem ad ambulandum, secundum quod congruit lumini gratiæ.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Aug. nominat fidem per dilectionem operantem gratiam, quia actus fidei per dilectionem operantis est primus actus, in quo gratia gratum faciens manifestatur.

¶ Ad secundum dicendum, quòd bonum positũ in diffinitione virtutis dicitur secundũ conuenientiam ad aliquam naturam præexistentem, vel essentialem, vel participatam. sic autem bonum non attribuitur gratiæ, sed sicut radici bonitatis in homine: vt dictũ est.

¶ Ad tertium dicendum quòd gratia reducitur ad primam speciem qualitatis. Nec tamen est idem quod virtus, sed habitudo quædam, quæ præsupponitur virtutibus infusis, sicut earum principium & radix.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Verum gratia sit in essentia animæ sicut in subiecto, an in aliqua potentiarum.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quod gratia non sit essentia animæ sicut in subiecto, sed in aliqua potentiarum. Dicit enim Augustinus in Hyponosticon, quod gratia comparatur ad voluntatem siue ad libe. arbit. sicut sessor ad equum. Sed voluntas siue liber. arbit. est potentia quædam: vt in primo dictum est. Ergo gratia est in potentia animæ sicut in subiecto.

¶ Præterea, Ex gratia incipiunt merita hominis, vt Aug. dicit. sed meritũ consistit in actu, qui ex aliqua potentia procedit. Ergo videtur, quod gratia sit perfectio alicuius potentiæ animæ.

¶ Præterea, Si essentia animæ sit proprium subiectum gratiæ, oportet quod anima, inquantum habet essentiam, sit capax gratiæ. Sed hoc est falsum: quia sic sequeretur, quod omnis anima esset gratiæ capax. Non ergo essentia animæ est proprium subiectum gratiæ.

¶ Præterea, Essentia animæ est prior potentijs eius. Prius autem potest intelligi sine posteriori. ergo sequetur, quod gratia possit intelligi in anima, nulla parte vel potentia animæ intellecta, scilicet neque voluntate, neque intellectu, neque aliquo huiusmodi. quod est inconueniens.

¶ SED CONTRA est, quod gratia regeneramur in filios Dei. Sed generatio per prius terminatur ad essentiam, quàm ad potentias. Ergo gratia per prius est in essentia animæ, quàm in potentijs.

CONCLVSIO.

¶ *Gratia, cum non virtus, sed quid ea prius sit, nõ in potentijs animæ, sed in illius essentia necesse est esse vt in proprio subiecto.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ista quæstio ex præcedenti dependet. Si enim gratia sit idem quod virtus, necesse est quod sit in potentia animæ sicut in subiecto: nam potentia animæ est proprium subiectum virtutis, vt suprà dictum est. Si autem gratia differt à virtute, non potest dici, quod potentia animæ sit gratiæ subiectum: quia omnis perfectio potentiæ animæ habet rationẽ virtutis. vt suprà dictum est. Vnde relinquitur, quod gratia sicut est prius virtute, ita habeat subiectũ prius potentijs animæ, ita scilicet quod sit in essentia animæ. Sicut enim per potentiam intellectiuam homo participat cognitionem diuinã per virtutem fidei, & secundum potentiam voluntatis amorem diuinum per virtutem charitatis: ita etiam per naturã animæ participat secundum quandam similitudinem naturam diuinam per quandam regenerationem, siue recreationem.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quod sicut ab essentia animæ effluunt eius potentiæ, quæ sunt operum principia, ita etiam ab ipsa gratia effluunt virtutes in potentias animæ, per quas potentiæ mouentur ad actus. Et secundum hoc gratia comparatur ad voluntatem, vt mouens ad motum, quæ est comparatio sessoris ad equum: non autem

mode vtraque est forma virtutum, & contingit fini vltimo, quia charitas vt proximum operandi principium, illa vt primum.

¶ Et ex hoc patet responsio ad secundum, quòd neutra superfluit, & altera sine reliqua non sufficit. oportet enim & primum & proximum principium habere naturam & potentiam, lumen & virtutes.

¶ Et per idem soluitur tertium motiuum. nam licet habitus quo Spiritus inhabitat animam, inclinet voluntatem ad merendum, vt prima radix meriti: non tamen exequitur hoc per ipsum immediate, sed mediante habitu charitatis, quo formaliter voluntas inclinatur: gratia autem radicaliter tantum.

a ¶ Super quæstionis centesimædecimæ Articulum quartum.

¶ Num gratia sit subiectiue in voluntate.

IN Articulo quarto, eiusdem q̃. dubium occurrit ex Scot. in secundo senten. dist. 26. qui multipliciter probat quòd gratia est subiectiue in voluntate, & non in essentia animæ immediate, quadrupliciter.

¶ Et primo, gratia est idem quod gloria, vel per se disponit ad eam: ergo est in eodem subiecto in quo est beatitudo: ergo non est in essentia.

¶ Secundo, gratia perficit animam solum in ordine ad determinatum actum, scilicet meritorium: ergo nõ perficit animã secundũ essentiã: sed secundum quod est principium actũ meritorij. Assumptum patebat, quia essentia est de se indeterminata principium multorum: ac per hoc nõ perficitur vt sic à perfectibo, ad vnũ tantum: sed secundum quod est principium actus meritorij. Et confirmatur, inquit: quia si perficeret essentia animæ, posset reddere in actum prioris potentiæ, scilicet intellectus, & sic actus intellectus, vt præcedit actum voluntatis, posset esse gratificabilis & meritorius: imo si solus intellectus esset, in illa essentia posset esse gratia & meritũ.

¶ Tertio, gratia perficit in ordine ad obiectum & actum determinatum voluntatis: ergo non est in essentia, sed in voluntate. Antecedens patet quoad actũ, & consequenter obiectum: quia ad meritorium tantum, qui solius est voluntatis apud Anselm. c. 4. de concep. virginali. Consequentia probatur: quia essentia vt sic nullum respicit actum aut obiectum. Et confirmatur per Anselm. in cap. 3. de conceptione virg. Omnis iustitia est formaliter in voluntate: gratia est quædã iustitia & rectitudo: ergo.

¶ Quarto, Gratia est aliqua forma in anima, & non est passio, vel potentia: ergo habitus, secundum

cundum illam diuisionẽ Philosophi in 6. Ethic. Omnis autem habitus est in potentia: quia opus habentis reddit bonum. ergo.

¶ Ad primum horum negatur consequentia: quoniam nec gratia nec gloria essentialiter est in eodem subiecto, in quo est beatitudo: beatitudo quidem est actus secundus (vt patet) gloria autem & gratia actus primus: ac per hoc illa est propria potẽtiæ, ista communis essentiæ, & potentiæ secundum diuersa.

¶ Ad secundum negatur absumptũ: nã gratia licet perficiat ad actum meritorium, non tamen tantum ad hoc, nec primo ad hoc quoniã gratia primo perficit ad dei formitatẽ, ad participationem diuinę naturæ iuxta illud 1. Pet. 2. Diuæ naturæ cõfortes. Ad actum autem meritorium secundario. Vnde infantes q̃ gratiã regenerati sunt in filios dei, habentes primum & principalem effectum gratiæ, & carẽtes secundario, scilicet merito proprio.

¶ Ad confirmationem dicitur, quòd effectus gratiæ est duplex, scilicet gratum reddere, & mereri. Et rursus potentia prior dupliciter, scilicet simpliciter, & in monẽdo ad exercitium actus. Si ergo est sermo de gratia secundum primum effectum, nullum inconueniens est, q̃ gratia reddat in intellectum: vt præcedit voluntatem: quoniam sicut essentia est naturaliter prius grata, quàm voluntas, ita & intellectus. Sed si sit Sermo de gratia secundum inclinationem ad meritum per actum proprium (quod dico propter meritum Christi communicatum per gratiam) tũc est inconueniens, quòd prius reddiret in intellectum: sed oportet, quod reddat primo in potentiam non priorem simpliciter, sed priorem in hoc, scilicet in agendo, quæ est voluntas: quoniam meritum consistit in agere. Sicut eadem ratione dictum fuit quod peccatum originale quantum ad inclinationem ad actum ab essentia animæ prius infecit voluntatem. Vnde arguens pro misericordia ratificabile & meritum, debuisset diffinguere: & vidisset, q̃ si solus intellectus esset, esset gratia, & esset gratum & meritum Christi, non per actum proprium.

¶ Ad tertium iam patet ex hoc responsio quoniam propositio dicens, Habitus perficiẽs inordine ad determinatũ obiectum & actum, est in potentia illa diffinguenda est: quoniã dupliciter hoc contin-

sicut accidens ad subiectum.

¶ Et per hoc etiam patet solutio ad secũdum. Est enim gratia principium meritorij operis mediantibus virtutibus: sicut essentia animæ est principium operum vitæ mediantibus potentijs.

¶ Ad tertium dicendum, quòd anima est subiectum gratię secundum quod est in specie intellectualis, vel rationalis naturæ: non autem constituitur anima in specie per aliquam potentiã, cũ potẽtiæ sint proprietates naturales aię specię consequentes. Et ideo anima secundum suam essentiam differt specie ab alijs animabus, scilicet brutorum animalium, & plantarum. Et propter hoc non sequitur, si essentia humanæ animæ sit subiectum gratiæ, quòd quælibet anima possit esse gratiæ subiectum: hoc conuenit essentiæ animæ, inquantum est talis speciei.

¶ Ad quartum dicendum, quòd cum potentiæ animæ sint naturales proprietates speciem consequentes, anima non potest sine his esse. Dato autem quòd sine his esset, ad huc tamen anima diceretur secundum speciem suam intellectualis vel rationalis: non quia actu haberet has potentias: sed propter speciem talis essentiæ, ex qua natæ sunt huiusmodi potẽtiæ effluere.

QVÆSTIO CENTESIMA VNDECIMA, De diuisione gratiæ, in quinque articulos diuisa.

EINDE considerãdum est, de diuisione gratię.

¶ Et circa hoc quęrũtur quinque. ¶ Primo, vtrum conuenienter diuidatur gratia per gratiam gratis datam, & gratiam gratum facientem. ¶ Secundo, de diuisione gratiæ gratum facientis. per operantem & cooperantem. ¶ Tertio, de diuisione eiusdem per gratiam præuenientem & subsequentem. ¶ Quarto, de diuisione gratiæ gratis datæ. ¶ Quinto, de comparatione gratiæ gratum facientis, & gratis datæ.

ARTICVLVS I.

¶ Vtrum gratia conuenienter diuidatur per gratiam gratum facientem & gratiam gratis datam.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd gratia non conuenienter diuidatur per gratiam gratum facientem & gratiam gratis datam. Gratia enim est quoddam donum dei, vt ex supradictis patet. Homo autem ideo non est deo gratus, quia aliquid est ei datum à deo, sed potius econuerso: ideo enim aliquid datur alicui gratis à deo, quia est homo gratus ei. ergo nulla est gratia gratum faciens.

¶ Præterea, Quæcunque non dantur ex meritis præcedentibus, dantur gratis. Sed etiam ipsum bonum naturæ datur homini absque merito præcedenti: quia natura præsupponitur ad meritum. Ergo ipsa natura est etiam gratis data à deo, natura autem diuiditur contra gratiam: Inconuenienter igitur hoc, quod est gratis datum, ponitur vt gratiæ differentia: quia inuenitur etiam extra gratiæ genus.

¶ Præterea, Omnis diuisio debet esse per opposita. Sed etiam ipsa gratia gratum faciens per quam iustificamur, gratis nobis à deo conceditur: secundum illud Roman. 3. Iustificati gratis per gratiam ipsius. Ergo gratia gratum faciens non debet diuidi contra gratiam gratis datam.

¶ SED CONTRA est, quòd Apostolus vtrunque attribuit gratiæ scilicet & gratum facere, & esse gratis datum. Dicit enim quantum ad primum ad Ephe. 1. Gratificauit nos in dilecto filio suo. Quantum verò ad secundum dicitur ad Ro. 2. Si autem gratia, iam non ex operibus alioquin gratia iam non est gratia. potest ergo distingui gratia, quæ vel habet vnum tantum, vel vtrunque.

CONCLVSIO.

Cum gratia sit, per quam homines ordinantur, & reducuntur in deum, conuenienter dividitur in gratiam gratum facientem, per quam homo per seipsum deo coniungitur: & gratis datam, per quam vnus homo alteri ad salutem cooperatur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut Apostolus dicit ad Roma. 15. Quæ à deo sunt, ordinata sunt. In hoc autem ordo rerum consistit, quòd quædam per alia in deum reducũtur, Vt i Dio. dicit in lib. Cæl. hiera. Cum igitur gratia ad hoc ordinetur vt homo reducatur in deum, ordine quodam hoc agitur, vt scilicet quidam per alios in deum reducantur. Secundum hoc igitur duplex est gratia. Vna quidem per quam ipse homo deo coniungitur, quæ vocatur gratia gratum faciens. Alia verò per quam vnus homo cooperatur alteri ad hoc, quod ad deũ reducatur. Huiusmodi autem donum vocatur gratia gratis data: quia supra facultatem naturæ & supra meritum personæ homini conceditur. Sed quia non datur ad hoc, vt homo ipse per eam iustificetur, sed potius vt ad iustificationem alterius cooperetur, ideo non vocatur gratum faciens. Et de hac dicit Apostol. 1. ad Corin. 12. Vnicuique datur manifestatio Spiritus ad vtilitatem scilicet aliorum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd gratia non dicitur facere gratum effectiue sed formaliter. scilicet quia per hanc homo iustificatur & dignus efficitur vocari deo gratus secundum quod dicitur ad Col. 1. Dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine.

¶ Ad secundum dicendum quod gratia secundum quod gratis datur, excludit rationem debiti. Potest autem intelligi duplex debitum. Vnum quidem ex merito proueniens, quod refertur ad personam, cuius est agere meritoria opera. secundum illud ad Ro. 4. Ei qui operatur, merces imputatur secundum debitum, non secundum gratiam. Aliud est debitum secundum conditionem naturæ: puta si dicamus debitum esse homini, quod habeat rationem, & alia quæ ad humanam pertinent naturam. Neutro autem modo dicitur debitũ propter hoc, quòd deus creaturæ obligetur, sed potius inquantum creatura debet subijci deo. vt in ea diuina ordinatio impleatur. quæ quidem est, vt talis natura, tales conditiones vel proprietates habeat, & quòd talia operans talia consequatur. Dona igitur naturalia carent primo debito: non autem carent secundo debito. sed dona supernaturalia vtroque debito carent: & ideo spiritualius sibi nomẽ gratiæ vendicant.

¶ Ad tertium dicendum, quòd gratia gratum faciens addit aliquid super rationem gratiæ gratis datæ. quòd etiam ad rationem gratiæ pertinet, quia homine gratum facit deo. & ideo gratia gratis data, quæ hoc non facit, retinet sibi nomẽ commune, sicut in pluribus alijs contingit. Et sic opponuntur duæ partes diuisionis, sicut Gratum faciens, &, Non faciens gratum.

ARTICVLVS II.

a ¶ Vtrum gratia conuenienter diuidatur per operantem & cooperantem.

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur, quòd gratia inconuenienter diuidatur per operantem & cooperantem. Gratia enim accidens quoddam est: vt supra dictum est. Sed accidens non potest agere in subiectum. ergo nulla gratia debet dici operans.

¶ Præterea, Si gratia aliquid operetur in nobis, maximè operatur in nobis iustificationẽ.

git. scilicet primo & secundario. Et dicitur, q̃ gratia primo perficit ad esse, & non primo ad operari: & propterea non ad obiectum. Nec ad actum primo perficit, sed secundario: facit enim primo hominem filium dei: & consequenter potentem mereri vitam æternam. Sequela ergo negatur, quòniam non tenet nisi de habitu primo perficiente ad actum & obiectum.

¶ Ad confirmationem ex Anselmo dicitur, quòd Anselmus potest verificari de iustitia actuali pro quanto omnis operatio bona est in voluntate secundum aliquid, puta volitionem: sed quantum ad iustitiam habitualem lato vocabulo accipiendo iustitiam, falsum est quod dicitur.

¶ Ad quartum negatur, quod oĩs habitus sit subiectiue in aliqua potentia. Et ad probationem quia opus habentis reddit bonũ, dicitur quòd reddere opus habentis bonũ contingit dupliciter. scilicet primo, & cõsequenter. Et dicitur, q̃ habitus, qui ad hoc primo est, vt opus habentis reddat bonum in potentia aliqua est, cuius est opus: gratia autem non apter opus est primo sed secundario, principaliter enim est apter esse eon sortem diuinæ naturæ, quòd est prius omni virtute: & ideo est in subiecto priore quacúque potẽtia, vt proportionaliter formæ rideat materia.

a ¶ Super Quæstionis centesimædecimæ Articulum primum.

¶ Num voluntas cõparetur ad gratiam operantem vt mota tantum, ad cooperantem vero, vt mouens & mota. Quæstio.

IN arti. 2. q. 111. omisso primo, dubium occurrit circa differẽtiã inter gratiam operantẽ & cooperantem pro gratuita dei motione sumptam. Implicantur siquidẽ duo contraria simul. nam assignando differentiam, dicitur q̃ operans dicitur quando mens nostra se habet vt mota tantum, cooperans verò, vt quando mens nostra se habet vt mouens & mota: applicãdo autem ad actus nostros subiungitur, quod quum mouemur ad vel le, est gratia operans: quum verò mouemur ad exterius opus, est gratia cooperans. constat autem, quod ad vel le voluntas se habet nõ vt mota tantum: nam velle à voluntate est & in voluntate, alioquin non esset liberum.

¶ Et confirmatur, quia mouere ad velle, nihil aliud est q̃ facere: vt vel limus: vt Augustallatus in lite

Infr. ar. 3. c. Et. 2. di. 26. art. 5. Et veri. q. 27. art. 5. ad 1. & 2. Et. 2. cor. 6. c. 6. li. ſ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

in litera testatur, facere autem vt velimus, est facere vt moti moueamus nos ad volendum.

¶ Præterea, aut author intendit, quòd mẽs nostra se habeat sic respectu actus interioris & exterioris, aut respectu formæ actus: puta bonitatis meritoriæ. Si respectu actus, cum vterque sit à voluntate imperatus, respectu vtriusque gratia dicetur cooperans, iuxta doctrinam literæ. Si respectu bonitatis meritoriæ, cũ vtraque sit a voluntate informata charitate & gratia, par est etiam ratio de vtraque, quo ad hoc, quòd est à voluntate mota à deo.

¶ Ad hoc dicitur dupliciter. primo, quòd nulla est inter dicta contrarietas: quoniam non dicitur in litera, quod respectu omnis actus interioris voluntatis dicitur gratia operans: sed dicitur indefinitè, remittendo se ad supradicta in q. 9. artic. 4 vbi enim habuimus, quod respectu primi actus voluntas se habet, vt mota tantum: & deus vt mouens. Et nomine primo actus non intelligitur solus ille, quem voluntas in principio operationum suarum omnium habet sed quicunque primus absque consilio & præuio motiuo ad bonum. Et propterea author dixit & præsertim cum voluntas incipit bonum velle, quæ prius malum volebat. Similiter igitur se habet voluntas mota à deo ad huiusmodi velle, sicut graue ad motum deorsum. Et propterea sicut graue non mouet seipsum ad descensum, sed est motum à generante: ita voluntas mota à deo ad huiusmodi nouum velle nõ mouet seipsam ad hõe, sed est tantum mota à deo: est tamen tale velle ipsius elicitiue, sicut descendere est motus grauis. Et est liberum, quia potest dissentire à tali velle: deus enim mouet suauiter liberum arbit. secundum conditionem eius. Et per hoc patet responsio ad 2ã: nam facere vt velimus, non contingit vno modo, sed duobus, scilicet vt velimus, mouendo nos ipsos ad hoc, & vt velimus moti tantum ab ipso deo. Secundo modo, spectat ad gratiam operantem, primo ad cooperantem, iuxta calcem corporis articuli de opere meritorio. Et similiter non omnis actus elicitus à voluntate est imperatus ab ea: & propterea non est eadem aut par ratio de actu & bonitate meritoria intus & extra. Secundo dicitur, quòd intentio authoris est lo qui de bono meritorio ita quòd dupliciter incurritur voluntas se habet. Sed hoc non solum gratia operatur in nobis: dicit enim Aug. super illud Io. 14. Opera quę ego facio, & ipse faciet. Qui creauit te sine te, non iustificabit te sine te. Ergo nulla gratia debet dici simpliciter operans.

Præterea, Cooperari alicui videtur pertinere inferius agẽs. non autẽ ad principalius. Sed gratia principalius operatur in nobis, quàm liberum arbit. secundum illud Rom. 8. Non est currentis neque volentis, sed miserentis dei. Ergo gratia non debet dici cooperans.

¶ Præterea, Diuisio debet dari per opposita. Sed operari & cooperari non sunt opposita: idem enim potest operari & cooperari. Ergo inconuenienter diuiditur gratia per operantem & cooperantem.

¶ SED CONTRA est, quod Aug. dicit in lib. De libr. arbit. Cooperando deus in nobis perficit quod operando incipit: quia ipse, vt velimus operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens. Sed operationes dei, quibus mouet nos ad bonum, ad gratiam pertinet, ergo conuenienter gratia diuiditur per operantem & cooperantem.

CONCLVSIO.

¶ Habitualis gratia siue dei gratuita motio, dicitur in operantem, qua Deus sibi mentem nostram mouendo gratos facit, & cooperantem, quæ principium est operis meritorij ex libero arbitrio procedentis.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictum est, gratia dupliciter potest intelligi. Vno modo diuinum auxilium quo non mouet ad bene volendum & agendum. Alio modo habituale donum nobis diuinitus inditum. Vtroque autem modo gratia dicta conuenienter diuiditur per operantem & cooperantem. Operatio enim alicuius effectus nõ attribuitur mobili, sed mouenti. In illo ergo effectu, in quo mens nostra est mota & non mouens, solus autem deus mouens operatio deo attribuitur, & secundum hoc dicitur gratia operans. In illo autem effectu, in quo mens nostra & mouet & mouetur, operatio non solum attribuitur deo, sed etiam animæ. & secundum hoc dicitur gratia cooperans. Est autem in nobis duplex actus. Primus quidem interior voluntatis. Et quantum ad istum actum voluntas se habet vt mota, deus autem vt mouens: & præsertim cum voluntas incipit bonum velle, quæ prius malum volebat. Et ideo secundum quod deus mouet humanam mentem ad hunc actum dicitur gratia operans.

¶ Alius autem actus est exterior, qui cum à voluntate imperetur (vt suprà dictum est) consequens est, quòd ad hunc actum operatio attribuatur voluntati. Et quia etiam ad hunc actum deus nos adiuuat, & interius confirmando voluntatem, vt ad actum perueniat, & exterius facultatem operandi præbendo, respectu huiusmodi actus dicitur gratia cooperans. Vnde post præmissa verba subdit August. Vt autem velimus operatur, cum autem volumus. vt perficiamus, nobis cooperatur. Si igitur gratia accipiatur pro gratuita dei motione, qua mouet nos ad bonum meritorium, cõuenienter diuiditur gratia per operantem & cooperantem. Si vero accipiatur gratia, pro habituali dono, sic est duplex gratiæ effectus, sicut & cuiuslibet alterius formæ. Quorum primus est esse, secundus est operatio: sicut caloris operatio est facere calidum, & exterior calefactio. Sic igitur habitualis gratia in quantum animam sanat, vel iustificat, siue gratam deo facit, dicitur gratia operans: inquantum verò est principium operis meritorij, quod ex libero arbitrio procedit, dicitur cooperans.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd secundum quod gratia est quædam qualitas accidentalis, non agit in animam effectiuè, sed formaliter: sicut albedo dicitur facere album superficiem.

¶ Ad secundum dicendum, quòd deus non sine nobis non iustificat: quia per motum liber. arbit. dum iustificamur, dei iustitiæ consentimus. Ille tamen motus non est causa gratiæ sed effectus. vnde tota operatio pertinet ad gratiam.

¶ Ad tertium dicendum, quòd cooperari dicitur aliquis alicui non solum sicut secundarium agens principali agenti, sed sicut adiuuans ad præsuppositum finem. homo autem per gratiam operantem adiuuatur à deo vt bonum velit. Et ideo præsuppositio iam fine, consequens est vt gratia nobis cooperetur.

¶ Ad quartum dicendum, quòd gratia operans & cooperans est eadem gratia: sed distinguitur secundum diuersos effectus, vt ex suprà dictis patet.

ARTICVLVS III.

¶ Verum gratia conuenienter diuidatur in præuenientem & subsequentem.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quòd gratia inconuenienter diuidatur in præuenientem & subsequentem. Gratia enim est diuinæ dilectionis effectus. Sed dei dilectio nun quam est subsequens, sed semper præueniens secundum illud 1. Io 4. Non quasi nos dilexerimus deũ, sed quia ipse prior dilexit nos. ergo gratia non debet poni præueniens & subsequens.

¶ Præterea, Gratia gratum faciens est vna tantum in homine, cum sit sufficiens: secundum illud. 2. ad Corint. 12. Sufficit tibi gratia mea. Sed idem non potest esse prius & posterius. ergo gratia inconuenienter diuiditur in præuenientem & subsequentem.

¶ Præterea, Gratia, cognoscitur per effectus. Sed infiniti sunt effectus gratię, quorum vnus præcedit alium ergo si penes hos gratia deberet diuidi in præuenientem & subsequentem. videtur quòd infinitæ essent species gratiæ. infinita autem relinquuntur à qualibet arte. non ergo gratia conuenienter diuiditur in præuenientem & subsequentem.

¶ SED CONTRA est, quòd gratia dei ex eius misericordia prouenit. Sed vtrumque in Psal. legitur, Misericordia eius præueniet me. & iterum, Misericordia eius subsequetur me. ergo gratia conuenienter diuiditur in præuenientem & subsequentem.

CONCLVSIO.

¶ Diuiditur habitualis gratia in præuenientem, & subsequentem: præuenientem qua natura sanatur ad bene operãdum, subsequentem, qua natura iã sanata bene & meritorie operetur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut gratia diuiditur in operantem & cooperantem secundum diuersos effectus, ita etiam in præuenientem & subsequentem, qualitercunque gratia accipiatur. Sunt autem quinque effectus gratiæ in nobis: quorum primus est, vt anima sanetur: secundus, vt bonum velit: tertius est, vt bonum, quod vult, efficaciter operetur: quartus est, vt in bono perseueret: quintus est, vt ad gloriam perueniat. Et ideo gratia secũdum quod causat in nobis primum effectum, vocatur præueniens respectu secundi effectus: & prout causat in nobis secundũ, vocatur subsequens respectu primi effectus. Et sicut vnus effectus est posterior vno effectu, & prior alio, ita gratia potest dici præueniens & subsequens secundum eundem effectum respectu diuersorũ: & hoc est quod August. dicit in lib. De natura & gratia. Præuenit vt sanemur, subsequitur vt sanati vegetemur: præuenit vt vocemur, subsequitur vt glorificemur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd dilectio dei nominat aliquid æternũ; & ideo bere ad bonum meritorium, scilicet vt mota tantum, & vt mouens mota, quicquid sit de actu subtracto. Et quia etiã in litera manifestè distinguit inter actum interiorẽ meritorũ, vt est ex gratia, i. habituali dono, & vt est à gratuita, id est gratuita dei motione: & primo modo attribuitur gratiæ cooperanti, secundo vero operanti: & quia etiam ex litera habetur quod effectus gratiæ operantis habet rationem primi boni meritorij, effectus verò cooperantis habet rationem secundarij, ex eo quòd ex primo boni meritorij, etiam ad esse, quo constituitur aliquis in statu meritorio: consequens est, quòd intentio authoris est dicere, quod tunc voluntas se habet ad bonum meritorium vt mouens, quando ex præcedenti esse vel actu meritorio facta in actu iam mouet, & ad meritorium bonũ. Sunt enim tunc duo operãtes, scilicet deus, & voluntas facta in actu in tali esse, & præterea gratia cooperans dicitur tam confirmans voluntatem ad exterius opus facultatémque exterioris operis præbens, quàm vt est principium interioris operis meritorij secundum habituale donum iam datum facultati lib. ar. ad vtendum, quum vult. Tunc autem voluntas se habet vt mota tanquam in hoc est, quando non ex præcedenti merito, aut esse meritorio ad actum vel statum meritorium diciturEt propterea gratia operans dicitur tam gratuita dei motio ad actum interiorem meritorium, qui non procedit ex habitu, vel actu altero meritorio, quàm gratia ipsa habitualis, vt dat esse. Ad nihil enim horum sunt duo operantes, proprie loquendo: sed vnus tantum, scilicet deus. Voluntas autem etsi ad actus subtractos se habeat vt operans: ad rationem tamen meritorij cum eam non præhabeat in actu, non se habet vt operans, sed vt obsequens: vt in responsione ad secundum in litera habes.

¶ Vnde patet responsio ad obiecta, quoniam in æquiuoco laboratur de esse à voluntate, aliud quippe est esse à voluntate, & aliud esse à voluntate in actu in tali esse, ita vt mouear se ad meritum: longe plus ad hoc exigitur quàm ad illud, vt patet.

¶ Et hoc etiam patet, quòd primo modo primus actus voluntatis est ab ea (vt prædictum est) & tamen non est ab ea vt mouente se, sic

nunquam potest dici nisi præueniens. Sed gratia significat effectum temporalem, qui potest præcedere aliquid, & ad aliquid subsequi & ideo gratia potest dici præueniens & subsequens.

¶ Ad secundum dicendum, quòd gratia non diuersificatur per hoc, quòd est præueniens & subsequens secundum essentiam, sed solum secundum effectum: sicut & de operante & cooperante dictum est. Quia etiam secundum quod gratia subsequens ad gloriam pertinet, non est alia numero a gratia præueniente, per quam nunc iustificamur. Sicut enim charitas viæ non euacuatur, sed perficitur in patria, ita etiam & de lumine gratiæ est dicendum: quia neutrum in sui ratione imperfectionem importat.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quamuis effectus gratiæ possint esse infiniti numero, sicut sunt infiniti actus humani, tamẽ omnes reducũtur ad aliqua determinata in specie: & præterea omnes conueniunt in hoc, quòd vnus alium præcedit.

ARTICVLVS IIII.

¶ Virum gratia gratis data conuenienter ab Apostolo diuidatur.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd gratia gratis data inconuenienter ab Apostolo distinguatur. Omne enim donum, quod nobis à deo gratis datur, potest dici gratia gratis data. Sed infinita sunt dona, quæ nobis gratis à deo conceduntur tam in bonis animæ, quàm in bonis corporis, quæ tamen nos deo gratos non faciunt: ergo gratiæ gratis datæ non possunt comprehendi sub aliqua certa diuisione.

¶ Præterea, Gratia gratis data distinguitur contra gratiam gratum facientem. sed fides pertinet ad gratiam gratum facientem quia per ipsam iustificamur, secundum illud Rom. 2. quinto. Iustificati igitur ex fide, &c. Ergo inconuenienter ponitur fides inter gratias gratis datas, præsertim cum aliæ virtutes ibi non ponantur: vt spes & charitas.

¶ Præterea, Operatio sanitatem, & loqui diuersa genera linguarum, miracula quædam sunt, interpretatio etiã sermonũ ad sapientiam vel scientiam pertinet, secundum illud Dan. 1. Pueris his dedit deus scientiam & disciplinam in omni libro & sapientia: ergo inconuenienter diuiduntur gratia sanitatum & genera linguarum contra operationem virtutum, & interpretatio sermonum contra sermonem sapientiæ & scientiæ.

¶ Præterea, Sicut sapientia & scientia sunt quædam dona Spiritus sancti: ita etiam intellectus, consilium, pietas & fortitudo & timor, vt suprà dictum est. Ergo hæc etiam debent poni inter gratias gratis datas.

¶ SED CONTRA est, quod Apostolus dicit 1. ad Corint. 12. Alij per Spiritum datur sermo sapientiæ: alij autem sermo scientię secundem eundem Spiritum, alteri fides in eodem Spiritu, alij gratia sanitatum, alij operatio virtutum, alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum.

CONCLVSIO.

¶ Varia dona sunt gratiæ gratis datæ: alia enim ad perfectionem cognitionis, vt fides, sapientia, scientiæ sermo: alia ad doctrinæ cõfirmationem, vt gratia sanitatum, operatio virtutum, prophetia, discretio spirituum: alia ad promouendi facultatem spectant, vt genera linguarum, & sermonum interpretatio.

¶ RESPONDEO dicendum quòd, sicut supra dictum est, gratia gratis data ordinatur ad hoc, quòd homo alteri cooperetur, vt reducatur ad deum. Homo autem ad hoc operari non potest interius mouendo (hoc enim solius dei est) sed solum exterius docendo vel persuadendo. Et ideo gratia gratis data, illa sub se continet, quibus homo indiget ad hoc, quòd alterũ instruat in rebus diuinis, quæ sunt supra rationem.

¶ Ad hoc autem tria requiruntur. primo quidem, quòd homo sit sortitus plenitudinem cognitionis diuinorum, vt ex hoc instruere alios possit. Secundo, vt possit confirmare vel probare ea, quæ dicit: aliàs non esset efficax eius doctrina. Tertio, vt ea quæ concipit, possit con uenienter auditoribus proferre.

¶ Quantum igitur ad primum tria sunt necessaria: sicut etiam apparet in magisterio humano. Oportet enim quòd ille, qui debet alium instruere in aliqua scientia, primo quidem vt principia illius scientiæ sint ei certissima: & quantum ad hoc ponitur ei fides, quę est certitudo de rebus inuisibilibus, quæ supponuntur vt principia in catholica doctrina. Secundo, oportet, quòd doctor recte se habeat circa principales conclusiones scientiæ: & sic ponitur sermo sapientiæ, quæ est cognitio diuinorum. Tertio oportet, vt etiam abundet exemplis, & cognitione effectuum, per quos interdum oportet manifestare causas: & quantum ad hoc ponitur sermo scientiæ quæ est cognitio rerum humanarum quia inuisibilia dei per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Confirmatio autem in his, quæ subduntur rationi, est per argumenta. In his autem, quæ sunt suprà rationem diuinitus reuelata, confirmatio est per ea, quæ sunt diuinæ virtuti propria: & hoc dupliciter. Vno quidem modo, vt doctor sacræ doctrinæ faciat quæ sojus deus facere potest in operibus miraculosis. Siue sint ad salutem corporum: & quantum ad hoc ponitur gratia sanitatum. Siue ordinẽtur ad solam diuinæ potestatis manifestationem, sicut quòd sol stet, aut tenebrescat, quòd mare diuidatur: & quantum ad hoc ponitur operatio virtutum. Secundo, vt possit manifestare ea, quæ solius dei est scire: & hæc sunt contingentia futura: & quantum ad hoc ponitur prophetia: & etiã occulta cordium, & quãtum hoc ponitur discretio spirituum. Facultas autem pronuntiandi, potest attendi vel quantum ad idioma, in quo aliquis possit intelligi: & secundum hoc ponuntur genera linguarum. Vel quantum ad sensum eorum, quæ sunt proferenda: & quantum ad hoc ponitur interpretatio sermonum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum quòd (sicut suprà dictum est) non omnia beneficia, quæ nobis diuinitus conceduntur, gratiæ gratis datæ dicuntur: sed solum illa, quæ excedunt facultatem naturæ: sicut quod prædicator abundet sermone sapientiæ & scientiæ, & aliis huiusmodi: & talia ponuntur hic sub gratia gratis data.

¶ Ad secundum dicendum quòd fides non numeratur hic inter gratias gratis datas, secundum quod est quædam virtus iustificans homine in seipso: sed secundum hoc, quòd ad portat quandam supereminentem certitudinem fidei, ex qua homo sit idoneus ad instruendum alios de his quæ ad fidem pertinent. Spes autem & charitas pertinent ad vim appetitiuam, secundum quod per eam homo in deum ordinatur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd gratia sanitatum distinguitur à generali operatione virtutum: quia habet specialem rationem inducendi ad fidem, ad quam aliquis magis promptus redditur per beneficium corporalis sanitatis, quam per fidei virtutem assequitur. Similiter etiam loqui varijs linguis, & interpretari sermones, habent speciales quasdã rationes mouendi ad fidem, & ideo ponuntur speciales gratiæ gratis datæ.

¶ Ad quartum dicendum, quòd sapientia & scientia non computantur inter gratias gratis datas, secundum quod enumerantur inter dona spiritus sancti, prout scilicet mens hominis est bene mobilis per Spiritum sanctum ad ea, quæ sunt sapientiæ & scientiæ: sic enim sunt dona Spiritus sancti, vt suprà dictum est. Sed computantur inter gratias gratis datas. secundum quòd important quandam abundantiam scientiæ & sapientiæ, vt homo possit nõ solum in seipso rectè sapere de diuinis, sed etiam alios instruere, & contradicentes reuincere. Et ideo inter gratias gratis datas significãtur primò *sermo sapientię & sermo scientiæ, quia vt Augustinus dicit 14. De trinitat. aliud est scire tantum modo quid homo credere debeat propter adipiscendam vitam beatam: aliud est scire quemadmodum hoc ipsum & pijs opituletur, & contra impios defendatur.

ARTICVLVS V.

¶ Virum gratia gratis data sit dignior, quàm gratia gratum faciens.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd gratia gratis data sit dignior quàm gratia gratum faciens. Bonum enim gentis est melius, quam bonum vnius, vt Philosophus dicit in 1. Eth. Sed gratia gratum faciens ordinatur solum ad bonum vnius hominis, gratia autem gratis data ordinatur ad bonum commune totius ecclesiæ: vt suprà dictum est: ergo gratia gratis data est dignior quàm gratia gratum faciens.

¶ Præterea, Maioris virtutis est, quòd aliquid possit agere in aliud, quàm quòd sõlum in seipso perficiatur: sicut maior est claritas corporis quòd potest etiam alia corpora illuminare, quàm eius, quòd ita in se lucet, quòd alia illuminare non potest. propter quod etiam Philosophus dicit in 5. Ethic. quòd iustitia est præcla-

Aliàs significatur ponitur.

Aliàs.

suprà q. 7. a. 7. ad 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ *Super Quæstionis centesimæ duodecimæ Articulum primum.*

IN articulo primo quæstionis centesimæ duodecimæ dubium occurrit: quoniam in prima parte qõ. 45. art. 4. diffinitu est, quòd omnis creatura potest creare siue principaliter, siue instrumentaliter: nunc autem dicitur, quòd aliqua res creata potest instrumentaliter causare gratiam: quod est creare, cũ gratia nõ educatur de potẽtia subiecti.

¶ Ad hoc dicitur negãdo, quòd gratia proprie creetur: quia (ut in prima parte q. 45. artic. 4. dictum fuit) creari est propriè subsistentium: gratia autem licet non educatur de potentia subiecti, sicut nec anima intellectiua: differt ab ea in hoc quòd non subsistit sicut anima: & ideo (vt paulo ante in quæstio. 110: artic. 2. ad 3. dictum est) non proprie fit: & consequenter nec creatur. Sed dicitur creari, quia non educitur de potentia subiecti, nec datur ex meritis: propriè enim homo fit gratus ex aliquo, fcilicet ex homine non grato. Quum ergo dicitur, quòd hæc principaliter, nec instrumentaliter potest res creata creare, propriè intelligitur de creare proprie sumpto: vt patet diffusè in secundo contra Gentes capite 21.

a ¶ *Super Quæstionis centesimæ duodecimæ Articulum secundum.*

¶ *Num gratia habitualis exigat in suscipiente aliquam dispositionem.*

Quæstio. IN articulo secundo eiusdem quæstionis dubium occurrit circa illud, scilicet quòd gratiæ donum habituale exigit præparationem, quia nulla forma potest esse nisi in materia disposita. Videtur enim hoc esse falsum propterea quòd gratia est forma secundum se non exigens dispositionem. nam si exigeret dispositionem, sequeretur quod nõ posset cõferri infanti. in quo non est vsus liberi arbitrij. Nec est fingere aliquã qualitatem in essentiam animæ, aut in quacunque potentia disponẽte pro gratia.

¶ Ad hoc dicitur, quod cum gratia sit deificatiua formaliter naturæ rationis, consequens est, vt sicut quælibet forma constituiua alicuius in aliqua natura, requirit materiam dispositam ad illam, ita gratia. Si enim homo in diuinam eleuari debet naturam, oportet vt primo in illam naturam diuinam riſsima virtutum, per quam homo rectè se habet etiam ad alios. Sed per gratiam gratum facientem homo perficitur in seipso, per gratiam autem gratis datam homo operatur ad perfectionem aliorum: ergo gratia gratis data est dignior, quàm gratia gratum faciens.

¶ Præterea, Id quod est proprium meliorum, dignius est, quàm id quod est commune omnium, sicut ratiocinari quod est proprium hominis, dignius est, quàm sentire. quod est cõmune omnibus animalibus. Sed gratia gratum faciens est communis omnibus membris ecclesiæ: gratia autem gratis data est proprium donum digniorum membrorum ecclesiæ. ergo gratia gratis data est dignior quàm gratia gratum faciens.

¶ SED CONTRA est quòd Apost. 1. ad Corint. 12. enumeratis gratijs gratis datis, subdit, Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro. Et sicut per subsequentiã patet loquitur de charitate quæ pertinet ad gratiam gratum facientem, ergo gratia gratum faciens excellentior est, quam gratia gratis data.

CONCLVSIO.

¶ *Gratia gratum faciens, cum sit qua immediatè homo ordinatur ad coniunctionem vltimi finis, gratis autem data ad hoc disponat, nobilior simpliciter est omnibus gratijs datis.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd vna quæq; virtus tanto excellentior est, quãto ad altius bonum ordinatur. Semper autem finis potior est his, quæ sunt ad finem: gratia enim gratum faciens ordinat hominem immediate ad coniunctionem vltimi finis. gratiæ autem gratis datæ ordinant hominẽ ad quædam præparatoria finis vltimi: sicut per prophetiã & mirrcula, & alia huiusmodi homines inducuntur ad hoc, quòd vltimo fini coniungantur. Et ideo gratia gratum faciens est multo excellentior, quàm gratia gratis data.

¶ AD PRIMVM ergo dicẽdum, quòd sicut philosophus dicit in 11. Met. bonum multitudinis, sicut exercitus, est duplex. Vnum quidem quod est in ipsa multitudine, puta ordo exercitus: aliud autem est, quod est separatum à multitudine: sicut bonum ducis. Et hoc melius est: quia ad hoc etiam illud aliud ordinatur. Gratia autem gratis data ordinantur ad bonum commune ecclesiæ, quod est ordo ecclesiasticus: sed gratia gratum faciens ordinatur ad bonum commune separatum quod est ipse deus. Et ideo gratia gratum faciens est nobilior.

¶ Ad secundum dicendum, quòd si gratia gratis data posset hoc agere in altero quod homo per gratiam gratum facientem consequitur: sequeretur quòd gratia gratis data esset nobilior: sicut excellentior est claritas solis illuminantis quàm corporis illuminati. Sed per gratiam gratis datam homo non potest causare in alio coniunctionem ad deum, quã ipse habet per gratiã gratũ faciẽtem: sed causat quasdam dispositiones ad hoc. Et ideo non oportet, quod gratia gratis data sit excellentior: sicut nec in igne calor, manifestatiuus specie eius. per quam agit ad inducendũ calorẽ in alia est nobilior, quàm forma substantialis ipsius.

¶ Ad tertiũ dicendũ, quòd sentire ordinatur ad ratiocinari sicut ad finẽ: & ideo ratiocinari est nobilius. Hic autem est econuerso. quia id quod est propriũ, ordinatur ad id quod est cõmune, sicut ad finem. Vnde non est simile.

QVÆSTIO CENTESIMA *duodecima, De causa gratiæ, in quinque articulos diuisa.*

DEINDE considerandum est de causa gratiæ.

¶ Et circa hoc quærũtur quinque.

¶ Primo, vtrum solus deus sit causa efficiens gratiæ.

¶ Secundo, vtrum requiratur aliqua dispositio ad gratiam ex parte recipientis ipsam per actum liberi arbit.

¶ Tertio, Vtrum talis dispositio possit esse necessitas ad gratiam.

¶ Quarto, vtrum gratia sit æqualis in omnibus.

¶ Quinto, vtrum aliquis possit scire se habere gratiam.

ARTICVLVS I.

a ¶ *Vtrum solus Deus sit causa gratiæ.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd non solus deus sit causa gratiæ. Dicitur enim Io. 1. Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Sed in nomine Iesu Christi iitelligitur non solum natura diuina assumens. sed etiam natura creata assumpta. Ergo aliqua creatura potest esse causa gratiæ. *Supr. qu. 6. art. 1. 7. ad 3. qu. 62. art. 1. 1. cor. 2. 2. et 2. ad. 1. 16. art. 4. Et 4. qu. 3. art. 1. q. 1. ar. 2. q. 1. ar. 1. 2. q. 109. art. 9. ad 1. 2. q. 110. art. 2. ad 3. Et 3. dist. 17. q. 1. ar. 1. dist. 19. q. 1. ar. 2. q. 1. et 2. ar. 3. q. 1. ar. 1. et 2. Et 4. dist. 1. q. 1. ar. 1. et 2. Et 4. dist. 7. q. 1. ar. 1. et 2. Et 4. dist. 3. q. 3. ar. 1. q. 1. ar. 1. ad 1. Et 4. dist. 4. q. 1. ar. 1. q. 1. ar. 1. ad 1. Et 4. dist. 6. q. 1. ar. 1. q. 1. ar. 1. ad 1. Et 4. dist. 7. q. 1. ar. 1. q. 1. ar. 1. ad 1. Et 4. dist. 8. q. 1. ar. 1. q. 1. ar. 1. ad 1. Et 4. dist.

a ¶ *Super Quæstionis centesimæ duodecimæ Articulum quintum.*

An 101.

IN articul. 3. & 4. nihil occurrit scribendum.

¶ In quinto autem aduerte primo, q̃ notitia experimẽtalis per actus de qua fit mentio pluries in litera, licet sufficiens sit ad certe sciendum nos habere animam & intellectum, &c. Non tamen sufficit ad certe sciendum nos habere gratiam propter similitudinem actuum in gratia, & extra gratiam, ex naturalibus prouenientium.

¶ Aduerte secũdo quod id, quod in responsione ad secundum dicitur, quòd habens fidem scit certe se habere fidem. potest intelligi multipliciter. Primo de fide acquisita: & hoc est manifestum. Secundo de fide infusa: & tunc distingue certitudinem. Et dic, q̃ certitudine scientiæ nemo scit se habere fidem ex actu fidei. puta credere: quoniam hoc potest ex propria voluntate & intellectu prouenire. Certitudine autem fidei quilibet scit certe se habere donum infusum fidei. Et in hoc differt certitudo experimentalis fidei & gratiæ: quia ex actibus gratiæ quamuis homo putet se esse in gratia, tñ tamen cum formidine partis oppositæ. Ex actibus vero fidei homo credit absque formidine alterius partis se habere fidem: sicut etiam credit alia credita, scilicet incarnationem Christi, &c. Et quoniam litera in responsione ad secundum loquitur de certitudine, quæ est de ratione fidei: ideo de hac certitudine intelligenda est quo ad fidem infusam.

3. dist. 16. arti. 2. ad. 5. Et 4. d. 21. q. 2. ar 2. 1ma.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum quòd cura diuina dupliciter considerari potest. Vno modo quantum ad ipsum diuinum actum, qui est simplex & vniformis. Et secundum hoc æqualiter se habet eius cura ad omnes, quia scilicet vno actu simplici & maiora & minora dispensat. Alio modo potest considerari ex parte eorum quæ in creaturis ex diuina cura prouenium. Et secundum hoc inuenitur in æqualitas inquantum scilicet de sua cura quibusdam maiora, quibusdam minora prouidet dona.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ratio illa procedit secundum primum modum magnitudinis gratiæ: non enim potest gratia secundum hoc maior esse, quòd ad maius bonum ordinet: sed ex eo quod magis vel minus ordinat ad idem bonum, magis vel minus participandum. Potest enim esse diuersitas intentionis & remissionis secundum participationem subiecti, & in ipsa gratia, & in finali gloria.

¶ Ad tertium dicendum, quòd vita naturalis pertinet ad substantiam hominis: & ideo, non recipit magis & minus. Sed vitam gratiæ participat homo accidentaliter: & ideo eam potest homo magis vel minus habere.

ARTICVLVS V.

a *Vtrum homo possit scire se habere gratiam.*

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd homo possit scire se habere gratiam. Gratia enim est in anima per sui essentiam. Sed certissima cognitio animæ est eorum, quæ sunt in anima per sui essentiam: vt patet per Augustinum duodecimo. super Gen. ad literam, ergo gratia certissima potest cognosci ab eo, qui gratiam habet.

¶ Præterea, Sicut scientia est donum dei, ita & gratia. Sed qui à deo scientiam accipit: scit se scientiam habere secundum illud Saph. 7. Dominus dedit mihi horum, quę sunt, veram scientiam: ergo pari ratione qui accipit gratiã à deo, scit se gratiam habere.

¶ Præterea, Lumen est magis cognoscibile, quàm tenebra: quia secundum Apostolum ad Ephe. 5. omne quod manifestatur, lumen est. Sed peccatum quod est spiritualis tenebra. per certitudinem potest sciri ab eo, qui habet peccatum. ergo multo magis gratia, quæ est spirituale lumen.

Præterea, Aposto dicit 1. ad Cor. 2. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum, qui à deo est: vt sciamus quæ à deo donata sunt nobis. Sed gratia est primum donum Dei: ergo homo qui accipit gratiam per spiritum sanctum, per eundem Spiritum scit gratiam esse sibi datam.

¶ Præterea, Gen. 22. ex persona Domini dicitur ad Abraham. Nunc cognoui quòd timeas Dominum, id est cognoscere te feci. Loquitur autem ibi de timore casto qui non est sine gratia: ergo homo potest cognoscere se habere gratiam.

¶ SED CONTRA est, quod dicitur Eccles. 9. quòd nemo scit vtrum sit dignus odio vel amore. Sed gratia gratum faciens facit hominem dignum dei amore. Ergo nullus potest scire vtrum habeat gratiam gratum facientem.

CONCLVSIO.

¶ Non nisi per reuelationem potest homo, & non per certitudinẽ cognoscere se esse in gratia constitutum, cum ex sola dei voluntate hoc sit: quauquam signis & coniecturis possit credere se esse in gratia.

¶ RESPONDEO dicendum quòd, tripliciter aliquid cognosci potest. Vno modo per reuelationem. Et hoc modo potest aliquis scire se habere gratiam. reuelat enim deus hoc aliquando aliquibus ex speciali priuilegio: vt securitatis gaudium etiam in hac vita in eis incipiat, & confidentium, & fortius magnifica opera prosequãtur, & mala præsentis vitæ sustineant, sicut Paulo dictum est. 2. ad Corin. 12. Sufficit tibi gratia mea. Alio modo homo cognoscit aliquid per seipsum, & hoc certitudinaliter. Et sic nullus potest scire se habere gratiam. certitudo enim non potest haberi de aliquo, nisi possit diiudicari per proprium principium: sic enim certitudo habetur de conclusionibus demonstratiuis per indemonstrabilia vniuersalia principia. Nullus autem posset scire se habere scientiam alicuius conclusionis, si principiũ ignoraret. Principium autem gratiæ & obiectum eius est ipse deus, qui propter sui excellentiam est nobis ignotus: secundum illud Iob. 36. Ecce deus magnus vincens scientiam nostram. Et ideo eius præsentia in nobis & absentia per certitudinem cognosci non potest: secundum illud Iob 9. Si venerit ad me, non videbo eum: si autem abierit, non intelligam. Et ideo homo non potest per certitudinem diiudicare, vtrum ipse habeat gratiam: secundum illud 1. ad Cor. 4. Sed neque meipsum iudico: qui autem iudicat me, Dominus est. Tertio modo cognoscitur aliquid coniecturaliter per aliqua signa. Et hoc modo aliquis cognoscere potest se habere gratiam, inquantum scilicet percipit se delectari in deo, & contemnere res mundanas: & inquantum homo non est cõscius sibi alicuius peccati mortalis. Secundum quem modum potest intelligi quod habetur Apocalip. 2. Vincenti dabo manna absconditum, quod nemo nouit, nisi qui accipit, quia scilicet ille, quæ accipit * per quandam experientiam dulcedinis nouit, quàm non experitur ille, qui non accipit. Ista tamen cognitio imperfecta est. Vnde Apostolus dicit 1. ad Corinthios quarto, Nihil mihi cõscius sum, sed nõ in hoc iustificatus sum: quia, vt dicitur in Psal. Delicta quis intelligit? ab occultis, &c.

* *Alia ex cognitione.*

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd illa quæ sunt per essentiam sui in anima cognoscuntur experimentali experientia, inquantum homo experitur per actus principia intrinseca: sicut volumtatem percipimus volendo, & vitam in operibus vitæ.

¶ Ad secundum dicendum, quòd de ratione scientiæ est, quòd homo certitudinem habeat de his, quorum habet scientiam: & similiter de ratione fidei est quòd homo sit certus de his, quorum habet fidem. & hoc ideo, quia certitudo pertinet ad perfectionẽ intellectus, in quo prædicta dona existunt: & ideo quicunque habet scientiam vel fidem, certus est se habere. Non est autem similis ratio de gratia & charitate, & alijs huiusmodi quæ perficiunt vim appetitiuam.

¶ Ad tertium dicendum, quod peccatum habet pro principio & pro obiecto bonum commutabile, quod nobis est notum. Obiectum autem vel finis gratiæ est nobis ignotum propter sui luminis immensitatem, secundum illud 1. ad. Timothe. vlt. Lucem habitat inaccessibilem.

¶ Ad quartum dicendum, quòd Apostolus ibi loquitur de donis gloriæ, quæ sunt nobis data in spe: quæ certissimè cognoscimus per fidem, licet non cognoscamus per certitudinem nos habere gratiam: per quã nos possimus ea promereri. Vel potest dici, quòd loquitur de notitia priuilegiata, quæ est per reuelationem: vnde subdit, Nobis autem reuelauit deus per Spiritum sanctum.

¶ Ad quintum dicendum, quòd illud verbum Abrahę dictum potest referri ad notitiam experimentalem, quæ est per exhibitionem operis. In opere enim illo quod fecerat Abraham, cognoscere potuit experimentaliter se dei timorem habere.

¶ Vel potest hoc etiam ad reuelationem referri.

QVÆSTIO CENTESIMA decimatertia, De effectibus gratiæ, in decem articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de effectibus gratiæ. Et primo de iustificatione impij, quæ est effectus gratiæ operantis. Secundo, de merito, quod est effectus gratiæ cooperantis.

¶ Circa primum quæruntur decem.

¶ Primo, quid sit iustificatio impij.

¶ Secundo, vtrum ad eam requiratur gratiæ infusio.

¶ Tertio, vtrum ad eam requiratur aliquis motus liberi arbitrij.

¶ Quarto, vtrum ad iustificationem impij requiratur motus fidei.

¶ Quinto vtrum ad eam requiratur motus liberi arbitrij contra peccatum.

¶ Sexto, vtrum præmissis sit connumeranda remissio peccatorum.

¶ Septimo, vtrum in iustificatione impij sit ordo temporis, aut sit subito.

¶ Octauo, de naturali ordine eorum quæ ad iustificationem concurrunt.

¶ Nono vtrum iustificatio impij sit maximum opus dei.

¶ Decimo, vtrum iustificatio impij sit miraculosa.

Vtrum

a ¶ *Super Quæstionis centesimædecimatertiæ Articulum primum.*

*5. q. art. 6. 1. 2. q. 113. ar. 2. 3. q. 27. ar. 2. 4. d. 17. q. 1. ar. 1. q. 1. 2. ar. 1. 2. 3. 4. 1. 2. q. 109. ar. 6. 1. 2. q. 112. ar. 1. 2. 3. 4. 1. 2. q. 113. ar. 1. 2. 3. 4. 1. 2. q. 114. ar. 1. 2. 3. 4. 1. 2. q. 115. ar. 1. 2. 3. 4. 1. 2. q.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Anno.

quodcunq; præceptum quicunque: ad implendū autem ex charitate (sic enim solum charitatis bonum participatur obediendo præcepta non sufficit quodcunque præceptum implere: sed exigitur insuſa gratia, vt patet ex dictis.

¶ In responſione ad primum eiſdem ſecūdi articuli dubium occurit de propoſitione illa, Gratia & culpa ſunt oppoſita immediata reſpectu hominis lapſi, ſed non reſpectu hominis abſolute, Et de ratione eius, ſcilicet quia hoc fit ſine ſpeciali beneuolentia, videtur in primis quòd ratio nihil valeat, ſed ſit ſophiſma: ſpeciali beneuolentia ad talem. Specialis ſiquidem beneuolentia ad inimicum poteſt haberi quo ad tria. primo, quòd non habeatur amplius pro inimico, quamuis nec pro amico: experimur enim in nobis, quod inimico remittimus abſque eo quòd velimus illum ad cōſortium noſtrum. Secundo, quo ad recitudinem naturalem, quia per peccatum eſt ablata, & ſic reſtitueret hominem in ſtatum priſtinū abſq; gratia. Tertio quo ad dignitatē vitę æternæ: & hoc ſit per gratiam, Vnde author ex ſpeciali beneuolentia inimici, inde reus ſpecialem beneuolentiam dignitatem vitæ æternæ, erraut: ei aſti effect beneuolentiæ ſic ſe habeant, quòd primus à ſecundo, & ſecundus à tertio ſit ſe parabilis etiam in inimico. Propoſitio deinde ipſa falſa reſtat: quoniam ex quo gratia & culpa non ſunt oppoſita immediata ſecundum ſe, nec reſpectu hominis, nec reſpectu inimici, nec reſpectu dilectionis, aut potentię diuinę ſequitur quòd non ſunt oppoſita immediata.

¶ Ad hoc dubium quo ad vtrunq; dicitur, q̄ gratia & culpa in homine lapſo ſunt oppoſita immediata, non ex natura oppoſitorum, ſed ex diuino ſtatuto, quo ordinauit, nunquam remittendum peccatum, niſi q̄ donum gratiæ gratū facientis: & propterea opus eſt tali bñuolētia ſpeciali. Et ſic ceſſant obiecta.

¶ Sed hæc ſolutio licet ab aliquibus teneatur vt vera, ſecundum tñ doctrinam authoris non eſt vera: vt in ſequenti dubio patebit. Vnde aliter dicēdum eſt, quòd gratia & culpa licet abſolutè & reſpectu hominis non ſint oppoſita immediata, reſpectu tamē hominis lapſi ſint oppoſita immediata, ex habitudine extremorum ad tale ſubiectum: ſicut enim inter cæcum & videns reſpectu cuiuslibet datur medium per abnegationem, & reſpectu eiusdem poſt nonū diē non datur medium (canis enim ante nonum diem nec eſt cęcus, nec videns: poſt nonum autem diem aut eſt cęcus aut videns) ita inter gratiam & culpā reſpectu hominis abſolutè datur medium per abnegationem: ſed reſpectu hominis lapſi non datur mediū. Et ratio eſt: quia homo lapſus ſe habet ad hæc, vt ad priuationem & habitum: quoniam ex hoc quòd peccauit ſubiectus eſt priuationi rectitudinis gratiæ. id eſt priuationi coniunctionis ad deum obiectum charitatis: quia ex actuali auerſione ab incommutabili bono, quam peccando habuit, remanet quaſi habitualiter auerſio ab eodem, qua obiectum retinet & impedimētum, diuinæ infuſionis gratiæ. Et propterea opus eſt ſpeciali beneuolentia Dei, quo ad hunc effectum, qui eſt gratia gratum faciens: quoniā opus eſt beneuolentia auferente priuationem illam, priuatio autem non aufert niſi oppoſitum habitum. Vnde error nullus in proceſſu literæ eſt.

¶ Ad obiectionem aūt in oppoſitum dicitur, quòd nō eſt eadem ratio in nobis & deo: quia remiſſio noſtra poteſt eſſe ex parte remittentis ſolum: ſed remiſſio dei oportet quòd ſit ex parte ejus, cui remittit. Quoniā abominabilis eſt Domino impius, & impietas eius. Et propterea oportet illum murari ab impij priuatione ad habitū oppoſitiſſimā ad rectitudinem naturalem ſolum reduceret, adhuc impius remaneret propter obicem appoſitū charitati diuinæ nō ablatum: qui non erat in eo, quum eſſet in rectitudine naturali ante caſum.

¶ *Num per ſolam gratiam ſit iuſtificatio.*

Quæſtio. ¶ In eodem 2. art. dubium occurrit, an gratia gratum faciens, ita exigatur ad iuſtificationem impij, quòd impoſſibile ſit per quamcunque potentiam aliter iuſtificari impium.

Scot. nāq; in 2. ſen. di. 28. & in 4. di. 1. q. 6. & in 14. q. 1. & di. 16. q. 2. tenet quod de potētia abſoluta dei poteſt iuſtificari impius abſq; gratiæ dono habituali. Author autem in hoc arti. tenet oppoſitum: dū in corpore articu. dicit, quòd non poſſet intelligi remiſſio culpę, ſi nō adeſſet infuſio gratiæ: conſtat enim quòd ſi eſſet poſſibile ſecundum potentiam abſolutam, quòd poſſet intelligi. Fundamentum Sco. eſt. Quia homo poſt commiſſum peccatum dicitur peccator ex ſolo reatu, id eſt obligatione ad pœnam per actum diuinæ voluntatis: ex hoc enim ſequitur, quòd homo poteſt tranſire de ſtatu obligationis ad ſtatum non obligationis ex hoc ſolo, quòd diuina voluntas ab æterno ordinaſſet Sortem, qui hieri peccauit, eſſe obligatum pœnæ vſque ad primam horam diei era ſtinæ exclusiue. ſtatim enim adueniente illa hora, non eſſet amplius obligatus ad pœnam, ac per hoc non eſſet in peccato mortali abſq; infuſione gratiæ & mutatione aliqua in Deo.

¶ Probat autem concluſionem ſuam dupliciter. Primo ſic, Gratia & culpa nō ſunt immediatę oppoſita ſecundum ſe, nec per comparationem ad potentia facientis: ergo poteſt de culpa tranſiri abſq; gratia. Antecedēs quę ad primā partem patet: quia datur medium, ſcilicet ſtatus innocētię. Quo ad ſecundam verò, quia qualemcunq; potuit deus facere voluntatem, talem præcise poteſt reparare poſtquam peccauerit. Secundo ſic peccato, repugnant duo, ſcilicet gratia & rectitudo naturalis ſine gratia: ergo per quodlibet eorum excluditur nō ergo exigit gratia. Multa alia affert ſed in his conſiſtit tota vis, ex quibus vule non ſolum, quòd ſine gratiæ infuſione, ſed ſine etiam rectitudinis naturalis reſtitutione ſolā Dei voluntate non obligant cum qui peccauit ad culpā, poteſt fieri remiſſio de potentia Dei abſoluta.

¶ Ad euidentiam huius diſſicultatis non oportet alia facere fundamenta, ſed recolenda ſunt quæ ſuperius in tractatu de macula dicta ſunt. Et adueretendum eſt, quòd (vt Magiſter in 18. di. 4. ſen. dicit, & bene. proportionaliter ſe habet peccator dum peccat actu, & dum peccator remanet, quia dum peccat actua li auerſione à deo, charitatis obiecto malus fit, dū peccator manet auerſione derelicta, malus eſt. Et quoniam auerſio ab incommutabili bono eſt privatio. rectitudinis charitatis debitæ actu ſecundo, auerſio derelicta eſt priuatio habitua lis conuerſionis ad deum obiectum charitatis: & non eſt pura negatio ſed lis conuerſionis: quoniā hæc nō eſt effectus peccati, & ſtat cū innocentia, ſed eſt priuatio proprię & ſtrictę, & ſumpta pro negatione boni debiti, quado oportet, &c. ex hac priuatione, quæ non eſt, nec eſſe poteſt à deo (cum ſit malū culpæ formaliter per modum habitus) peccator poſt peccatum commiſſum eſt formaliter peccator: & hęc priuatio eſt terminus à quo in iuſtificatione impij ꝙ mo dum contrarij, vt in actu ſequenti declarabitur.

Fili peccaſti, non adijcias iterum. Hoc autē non ſufficit, ſed additur, Et de priſtinis deprecare, vt tibi remittantur: tranſit enim peccatum actu, & remanet reatu, vt ſupra dictum eſt: & ideo, cum aliquis à peccato vnius vitij tráſijt in peccatum contrarij vitij, deſinit quidem habere actum peccati, ſed non deſinit habere reatum. Vnde ſimul habet reatum vtriuſque peccati: non enim peccata ſunt ſibi contraria ex parte auerſionis à deo, ex qua parte peccatum reatum habet.

ARTICVLVS III.

a ¶ Vtrum ad iuſtificationem impij requiratur motus liberi arbitrij.

AD TERTIVM ſic proceditur. Videtur quòd ad iuſtificationē impij nō requiratur motus lib. arb. Vidēmus enī, ꝙ per ſacramentum baptiſmi iuſtificantur pueri abſque motu libr. arbitr. & etiam interdum adulti. Dicit enim Auguſt. in 4. confeſ. quòd cum quidam ſuus amicus laboraret febribus, itcuit diu ſine ſenſu in ſudore lethali, & dum deſperaretur, baptiſatus eſt neſciens, & renatus eſt: quod ſit per gratiam iuſtificantem. Sed deus potentiam ſuam non alligauit ſacramentis: ergo etiam poteſt iuſtificare hominem ſine ſacramentis abſque omni motu liberi arbitrij.

¶ Præterea, In dormiendo homo non habet vſum rationis, ſine quo non poteſt eſſe motus libr. arbitr. ſed Salomon in dormiendo conſecutus eſt à deo donum ſapientiæ: vt habetur 3. Reg. 3. & 2. Paral. 1. Ergo etiam pari ratione donum gratiæ iuſtificantis quandoquè datur homini à deo abſque motu liberi arbitrij.

¶ Præterea, Per eandem cauſam gratia producitur in eſſe, & conſeruatur. Dicit enim Auguſti. 8. ſuper Gen. ad literam, quòd ita ſe debet homo ad deum conuertere, vt ab illo, ſemper fiat iuſtus. Sed abſque motu liberi arbitr. gratia in homine conſeruatur. ergo abſque motu liberi arbitr. poteſt à principio infundi.

¶ SED CONTRA eſt quod dicitur Ioan. 6. Omnis qui audit à Patre, & didicit, venit ad me. Sed diſcere non eſt ſine motu liberi arbitrij, addiſcens enim conſentit docenti, ergo nullus venit ad deum per gratiam iuſtificantem, abſque motu liberi arbitrij.

CONCLVSIO.

¶ Neceſſarius eſt motus liberi arbitrij gratiā accipiantis, ad ipſam iuſtificationem.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd iuſtificatio impij fit, deo mouente hominem ad iuſtitiam: ipſe enim eſt qui iuſtificat impium, vt dicitur Roma. 3. Deus autem mouet omnia ſecundum modum vniuſcuiuſque, ſicut in naturalibus videmus, quòd aliter mouentur ab ipſo grauia, & aliter leuia propter diuerſam naturam vtriuſque. Vnde & hominem ad iuſtitiam mouet ſecundum conditionem naturæ humanæ. Homo autem ſecundum propriam naturam habet, quòd ſit liberi arbitr. & ideo in eo, qui habet vſum libr. arbitr. non fit motio à deo ad iuſtitiam abſque motu libe. arbitr. ſed ita infundit donum gratiæ iuſtificantis. quod etiam ſimul cum hoc mouet liberum arbitr. ad donum gratiæ acceptandum in his, qui ſunt huius motionis capaces.

¶ AD PRIMVM ergo dicendū, quòd pueri non ſunt capaces motus libr. arbitr. & ideo mouentur à deo ad iuſtitiam per ſolam informationem animæ ipſorum. Hoc autem non fit ſine ſacramento: quia ſicut peccatum originale, à quo iuſtificantur, non propria voluntate ad eos peruenit: ſed per carnalem originem, ita etiam per ſpiritualem regenerationem à Chriſto in eos gratia deriuatur. Et eadem ratio eſt de furioſis & amentibus, qui nūquam vſum libe. arbitr. habuerunt. Sed ſiquis aliquando habuit vſum lib. arbitr. & poſtmodum eo careat, vel per infirmitatem, vel per ſomnum, non conſequitur gratiam iuſtificanté per baptiſmum exterius adhibitum, aut per aliquod aliud ſacramentum, niſi prius habuerit ſacramentum in proposito: quod ſine vſu lib. arb. nō contingit. Et hoc modo ille de quo loquitur Aug. renatus fuit: quia & prius & poſtea baptiſmum acceptauit.

¶ Ad ſecundum dicendum, quòd etiam Salomon dormiendo non meruit ſapientiam, nec accepit: ſed in ſumno declaratum eſt ei, quòd propter præcedens deſiderium ei a deo ſapientia infunderetur. Vnde ex eius perſona dicitur Sapientiæ 7. Optaui, & datus eſt mihi ſenſus. Vel poteſt dici, quod ille ſomnus non fuit naturalis, ſed ſomnus prophetiæ, ſecundum quod dicitur Numeri 12. Siquis fuerit inter vos propheta Domini, per ſomnium aut in viſione loquar ad eum. in quo caſu aliquis vſum liber. arbit. habet. Et tamen ſciendum eſt, quòd non eſt eadem ratio de dono ſapientiæ & de dono gratiæ iuſtificantis nā dono gratiæ iuſtificantis præcipue ordinat hominem ad bonum, quod eſt obiectum voluntatis. & ideo ad ipſum mouetur homo per motum voluntatis, qui eſt motus libr. arbit. ſed ſapietia perficit intellectum, qui præcedit voluntatem. vnde abſque completo motu lib. arbitr. poteſt intellectus dono ſapientiæ illuminari: ſicut etiā videmus, quòd in dormiēdo aliqua hominibus reuelantur: ſicut dicitur Iob 33. Quando irruit ſopor ſuper hominem, & dormiunt in lectulo: tunc aperit aures virorum: & eruditens eos, inſtruit diſciplinam.

¶ Ad tertium dicendum, quòd in infuſione gratiæ iuſtificantis eſt quædam transmutatio animæ humanæ, & ideo requiritur motus pro pius animæ humanæ, vt anima moueatur ſecundum modum ſuum. Sed conſeruatio gratiæ eſt abſque tranſmutatione. vnde non requiritur aliquis motus ex parte animæ, ſed ſola continuatio influxus diuini.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ Vtrum ad iuſtificationem impij requiratur motus fidei.

AD QVARTVM ſic proceditur. Videtur quòd ad iuſtificationem impij, non requiratur motus fidei, Scitur enim per fidem iuſtificatur homo, ita etiam & per quædam alia, ſcilicet per timorem: de quo dicitur Eccleſ. 1. Timor Domini expellit peccatum: nam qui ſine timore eſt, non poterit iuſtificari. & iterum per charitatem ſecundum illud Luc. 7. Dimiſſa ſunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. & iterum per humilitatem ſecundum illud Iac. 4. Deus ſuperbis reſiſtit: humilibus autem dat gratiam. & iterum per miſericordiam: ſecundum illud Prouerbi. 15. Per miſericordiam & fidem purgantur peccata. Non ergo magis motus fidei requiritur ad iuſtificationem impij, quām motus prædictarū virtutum.

¶ Præterea, Actus fidei non requiritur ad iuſtificationem, niſi inquantum per fidem homo cognoſcit deum: ſed etiam aliis modis poteſt homo deum cognoſcere, ſcilicet per cognitionem naturalem & per donum ſapientiæ. ergo non requiritur actus fidei ad iuſtificationem impij.

¶ Præterea, Diuerſi ſunt articuli fidei. ſi igitur actus fidei requiratur ad iuſtificationem impij, videtur quòd oportet hominem, quando primo iuſtificatur, de omnibus articulis fidei cogitare: ſed hoc videtur inconueniens, cum talis cogitatio longam temporis moram requirat ergo videtur quòd actus fidei non requiratur ad iuſtificationem impij.

¶ SED CONTRA, eſt quòd dicitur Roma. 5. Iuſtificati igitur ex fide pacem habeamus ad deum.

CONCLVSIO.

¶ Motus fidei requiritur ad ipſam interioris hominis iuſtificationem, ſecundum quem primo in deum conuertitur.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd ſicut dictum eſt, motus lib. arb. requiritur ad iuſtificationē impij, ſecundū quod mēs hominis mouetur à deo. deus autem mouet animam hominis, cōuertendo eam ad ſeipſum, vt dicitur in Pſalm. ſecundum aliam literam, Deus tu cōuertens viuificabis nos. & ideo ad iuſtificationem impij requiritur motus mentis, quo conuertitur in deum. Prima autem conuertio in deum fit per fidem ſecundum illud ad Hebr. 11. Accedentem ad deum oportet credere, quia eſt. & ideo motus fidei requiritur ad iuſtificationem impij.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd motus fidei non eſt perfectus niſi ſit charitate informatus. vnde ſimul in iuſtificatione impij cum motu fidei eſt etiā motus charitatis. mouetur autē lib. arb. in deum ad hoc, quòd ei ſe ſubiiciat: vnde etiam concurrit actus timoris filialis & actus humilitatis. Contingit enim vnum & eundem actum lib. arb. diuerſarum virtutum eſſe: ſecundum quod vna imperat, & alia imperatur: prout ſcilicet actus eſt ordinabilis ad diuerſos fines. Actus autem miſericordiæ operatur circa peccatum per modum ſatisfactionis: & ſic ſequitur iuſtificationem vel per modum præparationis, inquantum miſericordes miſericordiam conſequuntur: & ſic etiam poteſt præcedere iuſtificationem, vel etiā ad iuſtificationem con-

Quæstio.

a ¶ *Super Quæstionis centesimædecimætertiæ Articulum quintum*

¶ *Num culpa & gratia sint oppositæ.*

INar. 5. eiusdem q. dubiũ occurrit de oppositione iustitiæ & culpæ terminorum iustificationis impij: quoniam super hoc magna controuersia videtur, & tamen fundatur quodammodo totam præsentem doctrinam. Scotus igitur in 4. dist. 14. q. 1. probat duplici ter gratiam & culpam non opponi formaliter. Primo, quia vni gratiæ vna tantum priuatio per se opponitur: sed gratia est vna & prima actio culpæ est multiplex diuersarum rationum: vt patet de tanta diuersitate peccatorum. ergo. Secundo, quia agens potens effectiue vel defectiue super vnũ oppositorũ, potest eodem modo super non esse alterius: sed homo potest supereesse culpæ effectiue vel defectiue. & non potest super nõ esse gratiæ: quia non est gratiæ est nihil, ad quod creata potentia non se extendit. ergo non sunt formaliter oppositæ.

¶ Ad euidentiam horũ sciendum est, quòd de culpa & de gratia dupli citer loqui possumus, scilicet in actu secũdo, in actu seliciter peccati mortalis, & in actu informato gratia, & sic clarum est, quòd opponuntur formaliter: pro quanto rectitudo actus charitatis & obligtas peccati mortalis opponuntur formaliter oppositione priuatiua. Et hoc iam probatũ est ex hoc, & peccatum mortale directè est transgressio præcepti charitatis: quo nihil diuinæ amicitiæ æquandum est: & sic non est præsens quæstio, quoniam de culpa remanente post actum & habitu gratiæ loqui mur. Alio ergo modo possumus loqui de culpa & gratia, scilicet de macula, qua peccator post peccatum dicitur peccator: & gratia, id est dono habituali, quo formaliter est quis gratus deo, non curando nunc de distinctione inter gratiam, charitatem, & sibi necessario connexa. Et sic est sermo præsens, & dicimus quòd gratia & culpa sunt formaliter oppositæ priuatiuè, sicut tenebræ & lumen. Quòd probatur ex hoc, quòd auersio ab incommutabili bono, qua formaliter peccator post actum dicitur peccator, & auersus à deo charitatis obiecto, contrariatur directè priuatiuæ conuersioni ad deum charitatis obiectum. Constat autẽ q culpa & gratia hæc important. scilicet auersionem & conuersionem huiusmodi. ergo, &c.

¶ Ad primam obiectionem S. Tho. habes responsionem in litera ex art. 1. huius q. in responsione ad primum, quòd sicut terminus ad quem iustificationis est vnus, scilicet ipsa metaphorice dicta tia terminus à quo iniustitia seu iniquitas: & in hoc conuenit omne peccatum. Vnde dicitur quòd priuatio culpæ potest dupliciter sumi, scilicet in ordine ad causam suam, scilicet conuersionem ad commutabile bonum: & sic non est vnius, sed diuersarum rationum iuxta specificam diuersitatem peccatorum. Alio modo secundum communem rationem auersionis ab incommutabili bono: & sic est vna vnius, scilicet ratio nis. Vnde omnia peccata moralia conueniunt ex parte auersionis, & non multiplicant auersionem ex hac parte, sed intendunt ea, sicut appositio impedimentorum in medio auget elongationem à lumine. Et quia culpa est formaliter opposita gratiæ, inquantum est priuatio cõuersionis ad deũ (vt dictũ est,)ideo negatur q culpa, vt priuatiuè opposita gratiæ, nõ sit vna.

¶ Ad secundã potest primo negari maior: & dici, q suffi cit posse in nõ esse alterius demeritoriè: hoc enim modo homo potest super non esse gratiæ. Et ratio istius tertij mẽbri est quando alterũ oppositum est ex altiori principio pẽdẽs. Secundo potest negari minor pro quanto homo potest defectiuè super non esse gratiæ, quia deficiendo ponit o bicem diuinæ infusioni, & conseruationi gratiæ in se. Ad probationem de annihilatione pluries dictum est, q gratia quã do desinit haberi, nõ annihilatur propter plures rationes alias dictas.

¶ In eodem 5. art. nota differẽtiam inter motũ naturalem & voluntatis, q in natura idem numero est motus localis, quo acceditur à termino ad quẽ. & recedit ur à termino à quo. In voluntate autem, quia aliter oportet vtrũque fieri, alter actus est, cuius obiectum est malũ, à quo anima per modum recedentis se habet: & alter, cuius obiectũ est bonũ, ad quod anima per modũ accedentis se habet. Et propterea in litera dicitur, quòd duplex motus liberi arb. requiritur: alter detestationis mali & alter affectionis ad bonum: ex quibus duobus integratur quasi vnus modus voluntatis à malo in bonum, à culpa ad iustitiam gratiæ.

Anno.

Anno.

¶ In eodem arti. in responsione ad tertium, aduerte, quod illud verbũ, Oportet q homo sit gula peccata, quæ commisit, &c. non significat necessitatẽ simpliciter ad consequendam iustificationem, quia vnicus actus, quo quis detestatur vniuersaliter omne peccatum propter deum etiã si cũ mor lit cogitare de singulis, quæ habet in memoria paratus cogitare repore confessionis, sufficit ad iustificationem impij: quoniam præceptum de rememoratione in particulari affirmatiuum est, & pro semel tantũ obligat, s. repore confessionis, absolute loquendo. Sed significat necessitatẽ naturalẽ progressus infirmitatis humanæ de malo in bonum iustitiæ grauitæ per imperfecta bona, s. per singulares actiones peccatorum in vniuersalem contritionem eorum paulatim enim innatum est nobis moueri de extremo in extremũ. Hac enim ratione conditione non obstante, potest absq; hui iusmodi attritionibus quis iustificari, vt de Paulo patet: & frequenter dei gratia operãte accidit in repẽtinis conuersionibus peccatorum, quãdo in ve ritate cõuertuntur. Vtrum autem propter vniuersalẽ contritionẽ requiratur singularis de singulis cõtritio, nõ spectat ad præsentẽ locũ, vbi de detestatio nib⁹ præcedẽtibus iustificationem impij est sermo. Constat autẽ has singulares detestationes nõ esse contritiones: quia nõ sunt informatæ charitate, sed attritiones. Quæ vt ipsum nomẽ sonat, præcedit generationis ordine cõtritionem: prius enim aliquid atteritur, quàm conteratur.

Anno.

Inf. art. 7. ad 1. & 2. & q. 88. ar. 2. co. et 4. dist. 17. q. 1. art. 3. q. 4. Et 3. contra cap. 158. Et ver. q. 28. artic. 5.

ARTICVLVS V.

a ¶ *Virum ad iustificationem impij requiratur motus lib. arb. in peccatum.*

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd ad iustificationem impij, non requiratur motus libr. arbitr. in peccatum. Sola enim charitas sufficit ad delectionem peccati: secundũ illud Prouerb. 10. Vniuersa delicta operit charitas sed charitatis obiectum non est peccatum. ergo non requiritur ad iustificationem impij motus lib. arbit. in peccatum.

¶ Præterea, Qui in anteriora tendit, ad posteriora respicere non debet: secundum illud Apost. ad Philip. 3. Quæ quidem retrò sunt, obliuiscens, ad ea verò quæ sunt priora extendens meipsum, ad destinatum persequor brauium supernæ vocationis. sed tendenti in iustitia retrorsum sunt peccata præterita. ergo eorum debet obliuisci, nec in ea se habet extendere per totum lib. arb.

¶ Præterea, In iustificatione impij non remittitur vnum peccatum sine alio: impium enim est à deo dimidiam sperare veniã. si igitur in iustificatione impij oportet liberum arbi. moueri contra peccatum, oporteret quod de omnibus peccatis suis cogitaret. quod videtur inconueniens, tum quia requiretur magnum tempus ad huiusmodi cogitationem, tum etiã, quia peccatorum quorum est homo oblitus veniam habere non posset. ergo motus li. arb. in peccatum non requiritur ad iustificationẽ impij.

¶ SED CONTRA est quod dicitur in Psal. Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.

CONCLVSIO.

¶ *Necessarius est in iustificatione liberi arbitrij motus, quo non solum per motũ desiderij in iustitiã inclinatur, sed vt per odium detestetur peccatum.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut suprà dictũ est, iustificatio impij est qui dam motus quo humana mẽs mouetur à deo à statu peccati in statum iustitiæ, oportet igitur quod humana mens se habeat ad vtrunque extremorum sẽdm motum li. ar. sicut se habet corpus localiter motum ab aliquo mouẽte ad duos terminos motus. Manifestum est autem in motu locali corporum, quod corpus motũ recedit à termino a quo, & accedit ad terminum ad quẽ. vnde oportet quòd mẽs humana, dum iustificatur per motũ li. arb. recedat à peccato. & accedat ad iustitiam: recessus autem & accessus in motu libr. arb. accipitur secundum detestationẽ & desiderium. Dicit enim Aug. super 10. exponens illud mercenarius autem fugit Affectiones nostræ motus animorum sunt lætitia animi diffusio: timor animi fuga est: progredieris animo cum appetis, fugis animo cũ metuis. oportet igitur quòd in iustificatiõe impij sit motus lib. arb. duplex. Vnus quo per desiderium tendat in dei iustitiam: & alius quo detestetur peccatum.

¶ AD PRIMVM ergo dicendũ, quòd ad eandem virtutem pertinet prosequi vnum oppositorũ, & refugere aliud: & ideo sicut ad charitatem pertinet diligere deũ, ita etiam detestari peccata per quæ anima separatur à deo.

¶ Ad secundum dicendum, quòd ad posteriora non debet homo regredi per amorem: sed quantum ad hoc debet ea obliuisci, vt ad ea non afficiatur: debet tamen eorum recordari per cõsideratiõnẽ, vt ea detestetur: sic enim ab eis recedit.

¶ Ad tertium dicendum, quòd in tẽpore præcedente iustificationẽ oportet, q homo singula peccata, quę commisit detestetur, quorũ memoriam habet: & ex tali cõsideratione præcedenti subsequitur in anima quidam motus detestantis vniuersaliter omnia peccata commissa, inter quæ etiam includuntur peccata ob liuioni tradita: quia homo in statu illo est sic dispositus, vt etiã de his, quæ non meminerit, contereretur si memoriæ adessent: & iste motus concurrit ad iustificationem.

ARTICVLVS VI.

a ¶ *Virum remissio peccatorum debeat numerari inter ea, qua requiruntur ad iustificationem impij.*

AD SEXTVM sic proceditur. Videtur quòd remissio peccatorũ non debeat numerari inter ea, quæ requirũtur ad iustificationem impij. Substantia enim rei non connumeratur his, quæ ad rem requiruntur: sicut homo nõ debet connumerari animæ & corpori: sed ipsa iustificatio impij est remissio peccatorũ, vt dictum est ergo remissio peccatorum non debet computari inter ea, quę ad iustificationem impij requiruntur.

¶ Præterea, Idẽ est gratiæ infusio, & culpæ remissio, sicut idẽ est illuminatio, & tenebrarum expulsio: sed idem non debet connumerari sibijpsi: vnum enim multitudini opponitur: ergo non debet culpæ remissio connumerari infusioni gratiæ.

¶ Præterea. Remissio peccatorum consequitur ad motum liberi arbitrij in deum & in peccatũ sicut effectus ad causam: per fidem enim & contritionem remittuntur peccata: sed effectus nõ debet cõnumerari suæ causæ, quia ea quæ connumerantur, quasi adinuicem conduisa sunt simul natura: ergo remissio culpæ non debet cõ numerari alijs, quæ requirũtur ad iustificationẽ impij.

¶ SED CONTRA, est quòd in enumeratione eorum, quæ requiruntur ad rem, nõ debet prætermitti finis, qui est potissimum in vnoquoque: sed remissio peccatorum est finis in iustificatione impij. Dicitur enim Isaię. 27. Iste est omnis fructus, vt auferatur peccatum. ergo remissio peccatorum debet connumerari inter ea, quæ requiruntur ad iustificationem impij.

CONCLVSIO.

¶ *Peccatorum remissio annumeratur his, quæ in opere iustificationis sunt tanquam illius consummatio.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd quatuor enumerantur, quę requiruntur ad iustificationem impij, scilicet gratię infusio, motus liberi arbitrij in Deum per fidem, & motus lib. arbitrij in peccatum, & remissio culpæ. cuius ratio est: quia sicut dictum est, iustificatio est quidam motus, quo anima mouetur à Deo à statu culpę in statum iustitię, in quolibet autem motu, quo aliquid ab altero mouetur, tria requi

runt. Primo, quidẽ mõtio ipsius mouẽtis. Secundo, motus mobilis. Tertio, consummatio motus, siue peruẽtio ad finem. Ex parte igitur motionis diuinę accipit gratiæ infusio, ex parte verò liberi arbitrij motus accipiuntur duo motus ipsius secundum. recessum à termino à quo, & accessum ad terminũ ad quem. Consummatio autem siue peruentio ad terminum huius motus importatur per remissionem culpę. in hoc enim iustificatio consummatur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd iustificatio impij dicitur esse ipsa remissio peccatorum secundum quòd omnis motus accipit speciem à termino: tamen ad terminum consequendum multa alia requiruntur: vt ex supradictis patet.

¶ Ad secundum dicendum, quòd gratię infusio & remissio culpæ dupliciter considerari possunt. Vno modo secundum ipsam substantiam actus: & sic idem sunt. eodem enim actu Deus & largitur gratiam, & remittit culpam. Alio modo possunt considerari ex parte obiectorum & sic differunt secundum differentiam culpæ, quę tollitur, & gratię, quę infunditur. sicut etiã in rebus naturalibus generatio & corruptio differunt. quãuis generatio vnius sit corruptio alterius.

¶ Ad tertium dicendum, quòd ista non est connumeratio sẽdm diuisionẽ generis in species, in qua oportet, quòd connumerata sint simul: sed secundum differentiã eorum, quæ requiruntur ad completionem alicuius: in qua quidem enumeratione aliquid potest esse prius & aliquid posterius: quia principiorũ & partium rei compositę potest esse aliquid alio prius.

¶ Arguit primo, Idem simpliciter non potest pluribus fieri: & hoc accipiẽdo terminos vniformiter: sed remissio culpæ pluralitatem: consequutio gratiæ non pluralitatem: ergo. Probatur minor, quia cuilibet culpæ respondet propria remissio. Probatur, quia potest remissio vnius separari ab altera, puta si commisisset tot culpas. Secundo sic. Idem non separatur ab eodem: & hoc vniformiter sumendo terminos: sed expulsio culpæ & acquisitio gratiæ separantur abinuicem, vt patet ex eo, quòd gratia datur innocentibus angelis, & Adę in principio. & deus potest de potentia absoluta parcere absq; infusione gratię. Reliquas rationes Scoti attulimus superius de oppositione terminorum, scilicet gratiæ, & culpæ & remissionis culpæ absque gratia.

¶ Sed hæc parum etiam apparentiæ habẽt apud exercitatos & discernentes, quòd non est de rerum omnium identitate par ratio vtrinq; sed quædã sunt, quæ ita se habent, quòd etsi vnum possit absolui ab altero: illud tñ alterum non potest absolui ab illo: & nõ solũ non potest absolui, sed cõcurrit in identitate realem cum illo. Animal enim licet possit esse sine homine homo tamẽ nõ potest esse sine animali: ita quòd oportet quod sit idẽ quod animal: & albedo potest esse sine hoc, quod sit intensa, intensus tamen gradus albedinis nõ potest esse sine ea, & identificatur illi. Et quod ad propositum facit, illumi nari potest absolui ab exitu à tenebra, exire tamen à tenebris non potest absolui ab illuminari. vnde sicut illuminari absolutè est mutatio ex non lumine ad lumẽ illuminari aũt tenebrosum est mutatio ex lumine priuatiuè in lumẽ, & est vna mutatio simplex de tenebra ad lumẽ inter duos tantum terminos: scilicet priuationem & formam: simplex nanque negatio contracta ad priuationem eundẽ constituit terminum à quo: sita in proposito consequutio gratiæ, absolutè loquendo, est mutatio de simplici negatione gratiæ ad gratiã, & potest absolui ab exitu à culpa, sed non ecouerso. Exire quippe à culpa im possibile est nisi consequendo gratiam: ita quòd est vna mutatio exire à culpa. & consequi gratiam inter duos terminos: scilicet culpam quæ est priuatio contraria gratiæ. & gratiam. Nec sunt duo termini à quo negatio gratiæ & priuatio gratiæ: sed priuatio contrahit negationem & constituit vnum terminum à quo.

¶ Et per hoc patet quid dicendum sit ad quæstionem, qua quæritur, vtrum in infusione gratiæ & remissione culpæ sit vna simplex mutatio inter duos tantum terminos formaliter oppositos, vt prædeclaratum fuit.

¶ Et ad obiectionem primam Sco. dicitur quòd remissio culpæ, non multiplicatur secundum per se terminum: quia, vt dictum fuit, omne peccatum cõuenit cum alio in auersione: sed multitudo est in terminis per accidẽs: quod nõ inconuenit. Potest etiam dici, quòd idem inquantum idẽ inebuenit multiplicari & non multiplicari, sed inquantum alíquo modo differẽs est à seipso, potest multiplicari & non multiplicari. Et sic est in proposito: quia exitus à culpa, inquantum est idẽ consequutioni gratiæ, scilicet inquãtum est eadẽ mutatio secundum substantiã, non habet ad hoc quod multiplicatur, & non multiplicatur: sed inquantum est aliquo modo differens ab ea, id est à seipsa vt idẽtificatur illi: differt enim in hoc quòd se tenet ex parte termini à quo, illa vero ex parte termini ad quem, vt sic potest multiplicari ex hac parte & non multiplicari ex parte alia.

¶ Ad secundum dicitur, quòd idem realiter & convertibiliter impossibile est separari, sed quæ sunt idẽ realiter, & non convertibiliter, possunt separari ex parte, qua non est convertibilitas, vt patet de animali & homine, albedine & albedine intensa, &c. & sic est in proposito, vt patet ex dictis.

a ¶ *Super Quæstionis centesimædecimæ tertiæ Articulum septi-mum.*

ARTICVLVS VII.

a ¶ *Virum iustificatio impij fiat in instanti, vel successiue.*

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur quòd iustificatio impij non fiat in instanti, sed successiue: quia, vt dictum est, ad iustificationem impij requiritur motus lib. arb. Actus autem lib. arb. est eligere, qui præexigit deliberationem consilij, vt dictum est. Cum igitur deliberatio discursum quendam importet qui successionem quandam habet, videtur quòd iustificatio impij fiat successiua.

¶ Præterea, Motus lib. arb. non est absq; actuali consideratione: sed impossibile est simul multa intelligere in actu, vt in primo dictum est. cũ igitur ad iustificationẽ impij requiratur motus lib. arb. in diuersa, scilicet in Deum & in peccatum, videtur quòd iustificatio impij non possit esse in instanti.

¶ Præterea, Forma, quæ suscipit magis & minus, successiue recipitur in subiecto, sicut patet de albedine & nigredine: sed gratia suscipit magis & minus, vt supra dictum est. ergo non recipitur subito in subiecto. cum igitur ad iustificationem impij requiratur gratiæ infusio, videtur quòd iustificatio impij non possit esse in instanti.

¶ Præterea, Motus lib. arb. qui ad iustificationem impij concurrit, est meritorius: & ita oportet quòd procedat à gratia, sine qua nullum est meritum, vt infra dicetur. sed prius est aliquid consequi formam, quàm secundum formam operari. ergo prius infunditur gratia, & postea libe. arb. mouetur in Deum, & in detestationem peccati. non ergo iustificatio est tota simul.

¶ Præterea, Si gratia infundatur animę, oportet dare aliquod instans, in quo primo animę insit: sim; liter si culpa remittitur, oportet vltimum instans dare in quo homo culpæ subiacebat: sed non potest esse idem instans, quia sic opposita simul inessent eidem. ergo oportet esse duo instantia sibi succedentia, inter quæ secundũ Philosophum in 6. Phys. oportet esse tempus medium. nõ ergo iustificatio fit tota simul, sed successiue.

¶ SED CONTRA est, quòd iustificatio impij fit per gratiam spiritus sancti iustificantis, sed spiritus sanctus subito aduenit mentibus hominum secundum illud Actuũ. 2. Factus est repente de cœlo sonus tanquam aduenientis spiritus vehementis. vbi dicit glos. quòd nescit tarda molimina spiritus sancti gratia: ergo iustificatio impij non est successiua, sed instantanea.

CONCLVSIO.

¶ *Cum impij iustificatio fiat per diuinæ & habitualis gratiæ infusionem, necessario fit in instanti.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd tota iustificatio impij originaliter consistit in gratiæ infusione. Per eam enim & liberum arb. motuetur, & culpa remittitur: gratiæ autem infusio fit in instanti absque successione. Cuius ratio quod simul illuminari, est: quia quòd aliqua forma non subito imprimatur subiecto, contingit ex hoc, quòd subiectum non est dispositum, & agens indiget tempore ad hoc, quòd subiectum disponat. & ideo videmus quòd statim cum materia est disposita per alterationem præcedentem, forma substantialis acquiritur materiæ. & eadem ratione, quia diaphanum est secundum se dispositum ad lumen recipiendum, subitò illuminatur à corpore lucido in actu. Dictum est autem supra, quòd Deus ad hoc, quòd gratiam infundat animæ, non requirit aliquam dispositionem, nisi quam ipse facit. Facit autem huiusmodi dispositionem sufficientem ad susceptionem gratiæ, quandoque quidem subito, quandoque autem paulatim & successiue, vt supra dictũ est. quòd enim agens naturale non subito possit disponere materiam, contingit ex hoc, quòd est aliqua proportio eius quòd in materia resistit ad virtutem agẽtis, & propter hoc videmus, quod quanto virtus agentis fuerit fortior, tanto materia cius disponitur. Cum igitur virtus diuina sit infinita, potest quancunq; materiam creatam subito disponere ad formam: & multo magis lib. arb. hominis, cuius motus potest esse instantaneus secũdum naturam. sic igitur iustificatio impij fit a Deo in instanti.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd motus lib. arb. qui concurrit ad iustificationem impij, est consensus ad detestandum peccatum, & ad accedendum ad Deum: qui quidem consensus subito fit. Cõtingit autem quandoq; præcedit aliqua deliberatio, quę non est de substantia iustificationis, sed via in iustificationem: sicut motus localis est via ad illuminationem, & alteratio ad generationem.

¶ Ad secundum dicendum, quòd sicut in primo dictum est, nihil prohibet, duo simul intelligere actu, secundum quod sunt quodammodo vnum: sicut simul intelligimus subiectum & prædicatum, inquantum vniuntur in ordine affirmationis vnius. Et per eundem modum liberum arbitrium potest in duo simul moueri, secundum quod vnum ordinatur in aliud: motus autem liberi arb. in peccatum ordinatur ad motum lib. arb. in Deum: propter hoc enim homo detestatur peccatum, quia est contra Deum, cui vult adhærere: & ideo lib. arb. in iustificatione impij simul detestatur peccatum, & conuertit se ad Deum: sicut etiam corpus simul recedendo ab vno loco, accedit ad alium.

¶ Ad tertium dicendum quòd non est ratio quare forma subito in materia non recipiatur, quia magis & minus potest inesse: sic enim lumẽ non subito reciperetur in aere. qui magis & minus illuminari potest: sed ratio est accipienda ex parte dispositionis materiæ vel subiecti, vt dictum est.

¶ Ad quartum dicendum, quòd in eodem instanti, in quo forma acquiritur, incipit res operari secundum formam: sicut ignis statim cum est generatus, mouetur sursum: & si motus eius esset instantaneus in eodem instanti compleretur. Motus autem lib. arb. qui est velle, nõ est successiuus, sed instantaneus: & ideo nõ oportet quòd iustificatio impij fit successiua.

¶ Ad quintum dicendum, quòd successio duorum oppositorum in eodem subiecto aliter est cõsideranda in his, quę subiacent temporis, & aliter in his quæ sunt supra tempus. In his enim, quæ subiacent tempori, non est dare vltimum instans, in quo forma prior subiecto inest: est autem dare vltimum tempus, & primum instans, in quo forma subsequens in est materiæ vel subiecto. Cuius ratio est, quia in tempore non potest accipi ante vnum instans aliud instans præcedens immediate, eo quòd instantia non consequenter se habeant in tempore, sicut nec puncta in linea (vt probatur in sexto Physico.) sed tempus terminatur ad instans & ideo in toto tempore præcedenti, quo aliquid mouetur ad vnam formam, subest formæ oppositæ & vltimo instanti illius temporis, quòd est primum instãs sequentis temporis, habet formam, quæ est terminus motus. Sed in his quæ sunt supra tempus, aliter se habet: siqua enim successio sit ibi affectuum, vel intellectualium conceptionum (puta in angelis) talis successio non mensuratur tempore continuo sed tempore discreto: sicut & ipsa quæ mensurantur, non sunt continua vt in primo habitum est. Vnde in talibus est dandum vltimum instans, in quo primum fuit, & primum instans in quo est id quod sequitur. Nec oportet esse tempus medium: quia non est ibi continuitas temporis, quæ hoc requirebat. Mens autem humana, quæ iustificatur secundum se quidem est supra tempus, sed per accidens subditur tempori: inquantum scilicet intelligit cum continuo, & tempore secundum phantasmata in quibus species intelligibiles considerat, vt in primo dictum est. Et ideo iudicandum est secundum hoc de eius mutatione secundum conditionem motuum temporalium, vt scilicet dicamus, quòd non est dare vltimum instans, in quo culpa infuit, sed vltimum tempus: est autem dare primum instans, in quo gratia inest, in toto autem tempore præcedenti inerat culpa.

ARTICVLVS VIII.

a ¶ *Virum gratiæ infusio sit prima ordine naturæ inter ea, quæ requiruntur ad iustificationem impij.*

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd gratiæ infusio non sit primo ordine naturæ inter ea, quæ requiruntur ad iustificationem impij. Prius enim est recedere à malo, quã accedere ad bonum: secundum illud Psalm. Declina à malo & fac bonum. Sed remissio culpæ pertinet ad recessum à malo, infusio autem gratiæ pertinet ad prosecutionem boni. ergo naturaliter prius est remissio culpæ quàm infusio gratiæ.

¶ Præterea, Dispositio præcedit naturaliter formam ad quam disponit: sed motus liberi arbitrij est quędam dispositio ad susceptionem gratiæ. ergo naturaliter præcedit infusionem gratiæ.

¶ Præterea, Peccatum impedit animam, ne libere tendat in deum. sed prius est remouere id quod prohibet motum, quàm motus sequatur. ergo prius est naturaliter remissio culpæ & motus liberi arbitrij in deum, quàm infusio gratiæ.

¶ SED CONTRA, Causa est prior natura aliter suo effectu: sed gratiæ infusio causa est omnium aliorum, quæ requiruntur ad iustificationem impij, vt supra dictum est. ergo est naturaliter prior.

CONCLVSIO.

¶ *In opere iustificationis primum est ipsa gratia diuinæ infusio, cum sit ipsa dei mouentis motio.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd prædicta quatuor, quæ requiruntur ad iustificationem impij, tempore quidem sunt simul: quia iustificatio impij non est successiua, vt dictum est, sed ordine naturæ vnum eorum est prius altero, & inter ea naturali ordine primũ est gratiæ infusio, secundum motus liberi arbitrij in deum, tertium est motus liberi arbitrij in peccatum, quartum verò est remissio culpę. Cuius ratio est: quia in quolibet motu naturaliter primum est motio ipsius mouentis, secundum autem est dispositio materiæ, siue motus ipsius mobilis, vltimum verò est finis vel terminus motus, ad quem terminatur motio mouentis. Ipsa igitur dei mouentis motio est gratiæ infusio. vt dictum est suprà. motus autem vel dispositio mobilis est duplex, motus liberi arbitrij, terminus autem vel finis motus est remissio culpæ, vt exsupradictis patet. Et ideo naturali ordine primum in iustificatione impij est gratiæ infusio, secundum est motus liberi arbitrij in deum, tertium verò est motus liberi arbitrij in peccatum. Propter hoc enim ille, qui iustificatur, detestatur peccatum, quia est contra deum: vnde motus liberi arbitrij in deum, præcedit naturaliter motum liberi arbitrij in peccatum, cum sit causa & ratio eius. quartum verò & vltimum est remissio culpæ, ad quam tota ista transmutatio ordinatur sicut ad finem, vt dictum est.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd recessus a termino, & accessus ad terminum dupliciter considerari possunt. Vno modo ex parte mobilis, & sic naturaliter recessus a termino præcedit accessum ad terminum: prius enim est in subiecto mobili oppositũ quod abijcitur, & postmodum est id, quò per motum assequitur mobile. Sed ex parte agẽtis est eõuerso, agens enim per formã, quę in eo præexistit, agit ad remouendum contrarium: sicut sol per suã lucem agit ad remouẽdã tenebras. Et ideo dispositio subiecti sequitur actionem dispositiuam. Vbi autem non est opus dispositione (vt in illuminatione) actionem agentis nulla sequitur dispositio: in speciali quoque actio Dei est duplex, scilicet infusio gratiæ, & gratuita Dei motio. Prima inducit formam gratiæ, secunda præparat seu disponit gratiam, vt patet ex supradictis.

Ex parte solis prius est illuminare, quàm tenebras remouere: ex parte autem aëris illuminandi prius est purgari à tenebris, quàm consequi lumen ordine naturæ, licet vtrunque sit simul tempore. Et quia infusio gratiæ & remissio culpæ dicuntur ex parte dei iustificantis, ideo ordine naturæ prior est gratiæ infusio, quàm culpæ remissio. Sed si sumantur ea quæ sunt ex parte hominis iustificati, est econuerso: nam prius est ordine naturæ liberatio a culpa quàm consequutio gratiæ iustificantis. Vel potest dici, quòd termini iustificationis sunt culpa sicut a quo, & iustitia sicut ad quem: gratia verò est causa remissionis culpæ & adeptionis iustitiæ.

¶ Ad secundum dicendum, quòd dispositio subiecti præcedit susceptionem formæ ordine naturæ, sequitur tamen actionem agentis, per quam etiam ipsum subiectum dispositur: & ideo motus libe. arb. naturę ordine præcedit cõsecutionem gratię, sequitur autem gratiæ infusionem.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sicut Philosophus dicit in 2. Phy ficorum in motibus animę, omnino præcedit motus in principium speculationis, vel in finem actionis, sed in exterioribus motibus remotio impedimenti præcedit assecutionem finis: & quia motus lib. arb. est motus animi, prius naturæ ordine mouetur in deum sicut in finem, quàm ad remouendum impedimentum peccati.

ARTICVLVS IX.

a ¶ *Virum iustificatio impij sit maximum opus dei.*

AD NONVM sic proceditur. Videtur quòd iustificatio impij non sit maximum opus dei. Per iustificationem enim impij consequitur aliquis gratiam viæ, sed per glorificationem consequitur aliquis gratiam patrię quæ maior est: ergo glorificatio, angelorum vel hominum est maius opus, quam iustificatio impij.

¶ Præterea, iustificatio impij ordinatur ad bonũ particulare vnius hominis, sed bonum vniuersi est maius, quàm bonum vnius hominis: vt patet in 1. Ethic. ergo maius opus est creatio cæli & terræ quam iustificatio impij.

¶ Præterea, Maius est ex nihilo aliquid facere, & vbi nihil cooperatur agenti, quàm ex aliquo facere aliquid cum aliqua cooperatione patientis, sed in opere creationis ex nihilo fit aliquid, vnde nihil potest cooperari agenti: sed in iustificatione impij deus ex aliquo aliquid facit, id est ex impio iustum, & est ibi aliqua cooperatio ex parte hominis: quia est ibi motus lib. arb. vt dictum est. ergo iustificatio impij non est maximum opus dei.

¶ SED CONTRA est quod in Psal. dicitur, Miserationes eius super omnia opera eius: & in collecta dicitur, Deus qui omnipotentiam tuam parcendo maxime & miserando manifestas. & Augustinus dicit exponens illud Io. 14. Maiora horum faciet, quòd non actionem inducit, sed actionem agentis, quamcunque, sed eam per quam etiam subiectum dispositur, quasi dicatur, quòd actionem, nũc non solum est inductiua, sed etiam dispositiua, dispositio subiecti sequitur: & sic nihil restat ambiguum.

a ¶ *Super Quæstionis centesimætertiæ Articulum nonum.*

IN articulo nono eiusdem quæstionis duo notantur. Primo, quòd iustificationem impij, quæ consistit, vt est dictum, in gratiæ infusione originaliter & principaliter, author distinguit contra creationem: quia ex impio fit iustus, & quia in adultis cooperatur motus liberi arbitrij. Quod prętanto notandum diximus, vt gratiam non creari apud authoris doctrinam confirmem. Secundo tene ante oculos tuos semper die noctúque, quòd bonum gratiæ vnius est melius, quàm bonum naturæ totius vniuersi, vt continue videas damnationem imminentem non existimanti tantum bonum oblatum.

Super

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto Biblioteca

a ¶ *Super Quæstionis centesimæ tertiæ Articulum decimum.*

¶ *Nunc examinatur aliter sit capax gratiæ.*

Quæstio.

IN artic. 10. eiusdem quæstion. dubium triplex occurrit. Primum est circa illud, Anima naturaliter est capax gratiæ. videtur enim quòd secundū præsentem doctrinam in

Anima potentia naturalis ad gratiam: ac per hoc ad fidem & alia huiusmodi, cuius oppositum in prima parte diximus contra Scotum.

¶ *Num gratia sit super naturalem potentiam impij.*

Quæstio.

¶ Secundum est circa illud, quod gratia non est super naturalem potentiam impij, sicut vita supra potentiam in corpore mortuo. Sicut enim in corpore mortuo est potentia remota ad vitam: & propinquata ita non propinqua, imo magis vita est in potentia naturali animæ impiæ, quia illud potest per multas tranmutationes reduci in vitam ab agente naturali: gratia vero non.

¶ Tertium est in responsione ad secundum, circa illud, quod non est similitudo illuminatione ex fide & iustificatione impij expresse author in contra Gent. cap. 161. dicit quòd iustificatio impij est supra id quod ordo rerū exigit, & ideo sicut deus non dēs cæcos illuminat, ita non impios iustificat. Hic autem argumento secundo & hoc tangit, vult secundum ordinē rerum ipsum iustificationē fieri. & propterea non esse miraculum: aut ergo hic aut ibi a vero declinat.

¶ Ad euidētiam horum sciendū est, q̄ quū cōmune sit omniformę nō habere materiā, ex qua cōstat, quū de potentia naturali ad formā quæstio est, nō nisi de materia in qua est sermo. Verū huiusmodi materia in qua, dupliciter potest se ad formam habere: nam quandoque est non solum in qua fit & est forma, sed est materia, ex qua educitur forma: & tūc est potētia naturalis ad formā, vt pote ex sua potētia educendā. Quādoq; autē est solū materia, in qua fit & est, non autē ex qua educit. Et hoc adhuc contingit dupliciter, vno modo sic, & licet forma non educatur de potētia materiæ, disp̄ositio tamē propria ad formam educitur de potentia materiæ per naturale agens. & tunc est etiam potentia naturalis ad formam. & hoc modo est in corpore organico potentia naturalis ad animam intellectiuam. Alio modo sic, q̄ppria disp̄ositio educet de potētia subiecti, sed impij tendit in malum. Cum igitur deus iustificando hominem moueat eum in bonum, videtur quod iustificatio impij sit miraculosa.

¶ Præterea, Sicut sapientia est donum dei, ita & iustitia: sed miraculosum est quòd aliquis subito sine studio sapiētiam assequatur à deo, quoniā ex eo, q̄ etiā ꝓpria disp̄ositio ad formā excedit facultatē naturæ motiui talis potētiæ, sequitur q̄ potētia ad talē formā sit supra potentiā naturalē illius, ex eo autē, q̄ illa disp̄ositio educibilis est de potētia ꝓpria, quādā naturalitate habet. Et hoc modo potentia animæ ad gratiā est quodāmodo naturalis, pro quanto actus h.ar. quo præparatur ad gratiam, educitur de potentia naturali lib. arb. Est autē supernaturalis pro quanto actus illius vt dispositio ad gratiam, à sola gratuita dei motione esse potest. Et forma ipsa, scilicet gratia supremi ordinis est super totum naturæ ordinem, vt in præcedenti articulo ad secundum habes. Et quia mediata nunc hoc, nunc illud induit extremum, ideo potentia animæ ad gratiam quandoque naturalis, quandoque non naturalis, sed obediētialis, aut supernaturalis vocatur. Simpliciter autem non est naturalis: quoniam, ad res supremi ordinis est. Sed deficit à ratione miraculi, propter illud naturalitatis, quod est in anima, præcipue à theologo considerata: quoniā deus ab initio in lē ad hūc supremū ordinē eleuādā per ius cuiā opera, ideo vt naturale hoc accipit, q̄ non accideret, si deus solum naturalem ordinem rerum creasset, ac instituisset. Et per hoc patet respōsio ad primum dubium.

¶ Ad secundum dicitur, q̄ inter mortuum seu cū cum & impiū hoc interest, q̄ in impio est vel̄ potētia occupata sub aduentu contrario: sicut patet in cæleſtiū actu frigidū existens: in mortuo autē & omnis debitū actiuius debitor est, & deus nulli potest esse debitor nisi attenditur iuxta superexcessum ordinis cau-

ARTICVLVS X.

¶ *Vtrum iustificatio impij sit miraculosa.*

AD DECIMVM sic proceditur. Videtur quòd iustificatio impij sit opus miraculosum. Opera enim miraculosa sunt maiora non miraculosis. sed iustificatio impij est maius opus, quā alia opera miraculosa, vt patet per August. in authoritate inducta. ergo iustificatio in pij est opus miraculosum.

¶ Præterea, Motus voluntatis ita est in anima, sicut inclinatio naturalis in rebus naturalibus, sed quando deus aliquid operatur in rebus naturalibus contra inclinationem naturę, est opus miraculosum: sicut cum illuminat cæcum, vel suscitat mortuum: voluntas autem de potētia subiecti, sed impij tendit in malum. Cum igitur deus iustificando hominem moueat eum in bonum, videtur quod iustificatio impij sit miraculosa.

¶ Præterea, Sicut sapientia est donum dei, ita & iustitia: sed miraculosum est quòd aliquis subito sine studio sapiētiam assequatur à deo, per suam operationem, sed deo operante. Vnde non est simile.

exeſſum ordinis iustitiæ tantū, ideo negāt esse miraculū iustificationē impij, quod tñ cōceditur de illuminatione cæci, quia ordo causandi ibi mutatus.

Annot.

a ¶ *Super Quæstionis centesimæ decimæquartæ Articulum primum.*

IN titulo primi art. 114. & vltimi aduerte tres terminos, ly homo, ly mereri, ly à Deo. Nam lermo est de homine & non de homine adoptato in filium Dei, non de homine in statu peccati vel gratiæ, sed absolutè. Meteri autem primo in seruitijs inuentum videtur, quibus quibus primo merces nominata apparet. vnde & mercenarij dicti sunt, qui vt mereantur mercedem, seruiunt. Verum à seruitijs ad obsequia & beneficia extensum experimur dominī, & obsequentes & benefacientes benemeritos de nobis seu republica vocamus. Et cum multipliciter meriti ratio contingat, hic sumitur in communi, vt comprehendit sub se meritum congrui & cōdigni. Et quia experientia testatur aliquem cōmuni iudicio mereri bonū aliquod propter sua opera vel pœnam aliquam, sed non à me vel illo: ideo adiūgitur ly à Deo, vt determinetur retributor mercedis. Est igitur sensus tituli, vtrum homo possit aliquid facere, cui debeatur merces à Deo.

Rom. 4. 13. te. quòd in communi
1. Cor. 4. 2 loquendo in merito eō
Iac. 5. 4. rio, sed oio nō est potē-
Ioan. 4. 36. tia: q̄ de priuatione ad
Act. 13. 41. habitum non est regres-
Ioan. 4. 36. sus nisi per resolutionē
Rom. 4. 4. ad primum. Vnde obie-
Ioan. 6. 27. ctio nihil obstat, quā de-
2. Reg. 6. potentia propinqua est
2. Reg. 22. sermo, quauis occupa-
ta, non de potentia re-
mota per resolutionem
ad vltimum.

¶ Ad tertium dicēs duplex dubium dicitur, & duplex ordo est hic considerandus, scilicet ordo meritorum nostrorum secundum iustitiam, & ordo causandi. Si attendimus ad ordinem iustitiæ, sic præter rerum ordinem fit iustificatio impij, intantum vt in præcedēti articulo dictum fuit, quòd plus excedit donum gratiæ proportionaliter impium, quām donum gloriæ iustum: & iuxta hunc ordinem author loquitur in libro contra Gentil. in loco allegato. Si autem considerētur ordo causandi, iustificationem impium nullam aliā causā potest nisi deus. sicut nec aquam calefacere nisi ignis: & ideo iustificatio impij à deo quantum ad hoc, non est miraculosa.

¶ Ad tertium dicendum, quòd sapientiam & scientiam homo natus est acquirere à deo per proprium ingenium & studium: & ideo quando præter hunc modum homo sapiens vel sciens efficitur, est miraculosum. sed gratiam iustificantem non est homo natus acquirere per suam operationem, sed deo operante. Vnde non est simile.

ARTICVLVS I.

¶ *Vtrum homo possit aliquid mereri à Deo.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd homo non possit aliquid mereri à Deo. Nullus enim videtur mercedem mereri ex hoc, quòd reddit alteri quod debet: sed per omnia bona, quæ facimus non possumus sufficienter recompensare Deo quod debemus, quin semper amplius debeamus: vt etiam Philoso. dicit in 8. Ethico. vnde & Lucæ 17. dicitur. Cum omnia quæ præcepta sunt feceritis, dicite, serui inutiles sumus, quod debuimus facere fecimus. ergo homo nō potest aliquid mereri à deo.

¶ Præterea, Ex eo, quòd aliquis sibi proficit, nihil videtur mereri apud eum, qui nihil proficit: sed homo bene operando sibi proficit vel alteri homini, non autem Deo. Dicitur enim Iob. 35. Si iustè egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet? ergo homo non potest aliquid à Deo mereri.

¶ Præterea, Quicunque apud aliquem aliquid meretur: constituit eum sibi debitorem, debitū enim est, vt aliquis merenti mercedem repēdat: sed deus nulli est debitor. vnde dicitur Ro. 10. Quis prior dedit ei, & retribuetur ei? ergo nullus à Deo potest aliquis mereri.

¶ SED CONTRA est quòd dicitur Ier. 31. Est merces operi tuo; sed merces dicitur quod pro merito redditur. ergo videtur quòd homo possit à Deo mereri.

CONCLVSIO.

¶ *Potest homo apud Deum aliquid meteri, non qui-*

QVÆSTIO CENTESIMAquarta, De merito, quod est effectus gratiæ cooperantis, in decem articulos diuisa.

DEINDE considerandum est de merito, quod est effectus gratiæ cooperantis.

¶ Et circa hoc quæruntur decem.

¶ Primo, vtrum homo possit aliquid mereri à Deo.

¶ Secundo, vtrum aliquis sine gratia possit mereri vitam æternam.

¶ Tertio, vtrū aliquis per gratiam possit mereri vitam æternam ex condigno.

¶ Quarto, vtrum gratia sit principium merendi, mediante charitate principaliter.

¶ Quinto, vtrum homo possit sibi mereri primam gratiam.

¶ Sexto, vtrum homo possit eam mereri alij.

¶ Septimo, vtrum possit sibi aliquis mereri remedium post lapsum.

¶ Octauo, vtrum possit sibi aliquis mereri aug mentum gratiæ vel charitatis.

¶ Nono, vtrum possit sibi mereri finalem perseuerantiam.

¶ Decimo, vtrum bona temporalia cadant sub merito.

ARTICVLVS I.

¶ *Vtrum homo possit aliquid mereri à Deo.*

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quòd homo non possit aliquid mereri à Deo. Nullus enim videtur mercedem mereri ex hoc, quòd reddit alteri quod debet: sed per omnia bona, quæ facimus non possumus sufficienter recompensare Deo quod debemus, quin semper amplius debeamus: vt etiam Philoso. dicit in 8. Ethico. vnde & Lucæ 17. dicitur. Cum omnia quæ præcepta sunt feceritis, dicite, serui inutiles sumus, quod debuimus facere fecimus. ergo homo nō potest aliquid mereri à deo.

¶ Præterea, Ex eo, quòd aliquis sibi proficit, nihil videtur mereri apud eum, qui nihil proficit: sed homo bene operando sibi proficit vel alteri homini, non autem Deo. Dicitur enim Iob. 35. Si iustè egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet? ergo homo non potest aliquid à Deo mereri.

¶ Præterea, Quicunque apud aliquem aliquid meretur: constituit eum sibi debitorem, debitū enim est, vt aliquis merenti mercedem repēdat: sed deus nulli est debitor. vnde dicitur Ro. 10. Quis prior dedit ei, & retribuetur ei? ergo nullus à Deo potest aliquis mereri.

¶ SED CONTRA est quòd dicitur Ier. 31. Est merces operi tuo; sed merces dicitur quod pro merito redditur. ergo videtur quòd homo possit à Deo mereri.

CONCLVSIO.

¶ *Potest homo apud Deum aliquid meteri, non quidem secundum absolutam iustitiæ rationem. sed secundum diuinæ ordinationis quandam præsuppositionem.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd meritum & merces ad idem referuntur. Id enim merces dicitur, quod alicui recompensatur pro retributione operis, vel laboris, quasi quoddam prętium ipsius, vnde sicut reddere iustum prętium pro re accepta ab aliquo, est actus iustitiæ, ita etiam recompensare mercedem operis, vel laboris, est actus iustitiæ. iustitia autem æqualitas quędam est, vt patet per Philosophum in 5. Ethico. & ideo simpliciter est iustitia inter eos, quorum est simpliciter æqualitas: eorum verò quorum non est simpliciter æqualitas, non est simpliciter iustitia, sed quidam iustitiæ modus potest esse: sicut dicitur quoddam ius paternum siue dominatiuum, vt in eodem lib. Philosoph. dicit: & propter hoc in his in quibus est simpliciter iustum, est etiam simpliciter ratio meriti & mercedis in quibus autem est secūdum quid iustum, & non simpliciter in his etiam non simpliciter est ratio meriti, sed secundum quid, inquantum saluatur ibi iustitiæ ratio. sic enim & filius meretur aliquid à patre & seruus à domino. Manifestum est autem, quòd inter Deum & hominem est maxima inæqualitas (in infinitum enim distant) totum quod est hominis bonum, est à Deo, vnde non potest hominis à Deo esse iustitia secundum absolutam ęqualitatem, sed secundum proportionem quandam: inquantū scilicet vterq; operatur secundum modum sui. modus autem & mensura humanę virtutis hominī est à Deo. & ideo meritum hominis apud Deum esse non potest nisi secundum præsuppositionem diuinæ ordinationis, ita scilicet, vt id homo consequatur à Deo per suam operationē quasi mercedem ad quod Deus ei virtutem operandi deputauit: sicut etiam res naturales hoc consequuntur per proprios motus & operationes, ad quod à Deo sunt ordinatæ: differenter tamen, quia creatura rationalis seipsam mouet ad agendum per lib. arb. vnde sua actio habet rationem meriti, quod non est in alijs creaturis.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd homo inquantum propria voluntate facit. illud quod debet meretur, alioquin actus iustitiæ, quo quis reddit debitum, non esset meritorius.

¶ Ad secundum dicendum, quòd Deus ex bonis nostris non quærit vtilitatem, sed gloriam, id est. manifestationem suæ bonitatis, quod etiā ex suis operibus quærit. Ex hoc autem, quòd eū tollimus. nihil ei accrescit, sed nobis: & ideo meremur aliquid à deo, non quasi ex nostris operibus aliquid ei accrescat, sed inquantū propter eius gloriam operamur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quia actio nostra non habet rationem meriti nisi ex præsuppositione diuinæ ordinationis, non sequitur q̄ Deus efficiatur simpliciter debitor nobis, sed ſi bi ipsi, inquantum debitum est, vt sua ordinatio impleatur.

Annot.

¶ In eodem artic. circa rationem iustii inuentā in merito hominis apud deū, aduerte, quòd meritum tale vltra respectus quos habet ad hominem merentem, & Deum vt præordinantē, habet duos alios: alterum ad mereddem: alterum ad redditorem mercedis. Et quidem si comparet meritum hominis ad Deum, nunquam inuenitur iustum simpliciter, vt in litera dicitur. Sed si comparetur meritum hominis ad mereddem debitam secundum se, sic non inconuenit inuenirī iustum simpliciter: quoniam non inconuenit æquiuale re meritū præmio reddendo, & ordinari à deo actum meriti tanti valoris ad æquialens præmium. Et quoniam merces reddenda à Deo, quantumcunque secundum se sit æquiualens merito, vt tamen redditur à deo, excedit meritum hominis, (cuius ad Deū non potest esse æqualitas simpliciter in aliquo) ideo simpliciter hominis ad deum non potest esse meritum simpliciter, sed secundum proportionem: vt in litera dicitur, quamuis hominis ad ipsam mercedem absolutè possit esse meritum simpliciter sicut & iustum.

Annot.

¶ In eodem primo articulo aduerte nouitie, quòd præordinationem diuinam nostri actꝰ in ratione meritorij, nec ab alio deo, nec ab alio retributore oportet sortiri illam mercedem, vt patet in eo qui aliquanto tempore perseuerās in bono, obiecem ponit præmio ante retributionis tempus. Et ratio est, quia non omnis præordinatio est præordinatio prædestinationis, quę effectum infallibiliter consequitur: sed aliqua præordinatio est prouidentiæ non eoentus, sed causæ. & propterea mater benemerita de filio quandoque mereddem honoris debiti à filio, nec ab ipso filio fortitur, nec à Deo, qui præordinauit matri beneméritæ talem honorem deberi, fit vt filius honorem huiusmodi impendat. Et ex eadem radice euenit, vt Iudas post multa merita vitæ ęternę non consequutus fuerat eam: nihil enim ex huiusmodi euentibus diuinæ ordinationi deperit.

¶ Super

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ *Super Quæstionis centesimæ decimæquartæ Articulum secundum.*

Vbique.

IN Articul. 2. eiusdem qð. dubium occurrit de superfluitate: quia author in quæst. roy. eundem articulum mouit.

¶ Ad hoc dicitur, quòd non inconuenit diuersis rationibus in diuersis locis eandem quæstionẽ mouere, vt vnusquisq; tractatus integer fiat. Hr ergo quæstio de merito vitæ æternæ per gratiã potest dupliciter occurrere. Primo de merito huiusmodi vt habet ratione finis respectu gratiæ. Et sic spectat ad qð. de necessitate gratiæ, quæ est necessitas ex suppositione, scilicet ad habendum tale quid, quæ vocatur necessitas finis. Et hoc modo superius hæc quæstio integrauit tractatũ de necessitate gratiæ.

¶ Secundo de merito huiusmodi, vt habet rationẽ effectus respectu gratiæ, quod est meritũ: vt patet ex initio tractatus de secundo effectu gratiæ, quod est meritũ: vt patet ex initio tractatus huius & præcedentis quæstionis.

¶ In eodem artic. 2. aduerte, quòd quia nec ex titulo ârti. nec ex ratione allata in litera habetur, quòd hic sit sermo de potentia dei absoluta, sed titulus est de potentia meritoria vitæ æternæ, an sit a pria gratiæ, iter quòd ipsa sola hoc possit inter creatas naturas: hoc est enim quærere, an sine gratia, &c. Ratio quo pte literæ super diuina prouidentia, quæ statuit actũ nõ ordinari ad aliquid excedẽs proportionem virtutis, quæ est principium actus, fundatur. Ideo ex hoc loco nullus sumat esse doctrinã authoris, quòd homo sine gratiæ habituali dono per diuinam potentiam non possit mereri vitam æternam. Dicet forte quispiã non esse contra authoris doctrinam, q homo ex gratuita Dei ordinatione absq; habituali dono mereatur q actum libe. arbi. pro operis pietatis, vitam æternam.

Quæstio.

¶ *Num homo ab alio homine quem offendit, quæpiam mereri possit, nisi ei prius satisfecerit.*

¶ In responsione ad tertium circa finẽ articuli dubiũ occurrit circa illud, scilicet quòd homo nõ potest mereri ab alio homine, quẽ prius offendit, nisi ei satisfaciẽs recõcilietur. Videtur enim hoc falsum: nam potest quis operari aliquid eo, quẽ offendit, ante reconciliationem sibi debitorem ad reddẽdam mercedẽ: vt patet si ponamus Ioannem offendisse Petrũ contumelia vel rapina, & postmodum videns eiusdem Petri filium inuasum ab inimicis ad mortem, liberet illum periculo mortis seipsum exponens pro hoc: constat nanque quòd tunc Ioannes mereretur à Petro, quem prius offenderat, & tamen non erat sibi recõciliatus. Præterea, Aliquis potest seruire locando operas suas ei, quem offendit contumelia vel furto, manente offensa, & meretur mercedem ab eo: ergo quin operarius qui seruiuit pro centum, possit priuari ab illo propter furtũ decem, vel propter contumeliam.

ARTICVLVS II.

a ¶ *Vtrum aliquis sine gratia possit mereri vitam æternam.*

AD SECVNDVM sic proceditur. Videtur quòd aliquis sine gratia possit mereri vitam æternam. Illud enim homo à deo meretur, ad quod diuinitus ordinatur: sicut dictum est. Sed homo secundum suam naturam ordinatur ad beatitudinem sicut ad finem. vnde etiam naturaliter appetit esse beatus. ergo homo per suã naturalia absq; gratia mereri potest beatitudinem, quæ est vita æterna.

¶ Præterea, Idem opus quanto est minus debitum, tanto est magis meritorium. sed minus debitum est bonum quòd fit ab eo, qui minoribus beneficijs est prædituntus. Cum igitur ille, qui habet solum bona naturalia, minora beneficia sit consecutus à Deo, quàm ille qui cum naturalibus habet gratuita: videtur quòd eius opera sint apud Deum magis meritoria: & ita ille, qui habet gratiã potest mereri aliquo modo vitam æternam. multo magis ille qui non habet.

¶ Præterea, Misericordia & liberalitas Dei in infinitum excedit misericordiam & liberalitatẽ humanam: sed vnus homo potest apud alium mereri, etiam si nunquam suam gratiam ante habuerit. ergo videtur quòd multo magis homo absq; gratia vitam æternam possit à Deo mereri.

¶ SED CONTRA est, quòd Apostolus dicit Ro. 6. Gratia Dei vita æterna.

CONCLVSIO.

¶ *Cum vita æterna omnem naturæ facultatem excedat, non potest homo in statu naturæ integræ, neque corruptæ ipsam absque gratia, & diuina reconciliatione à Deo promereri.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd hominis sine gratia duplex status considerari potest, sicut supra dictum est. Vnus quidẽ naturæ integræ, qualis fuit in Adam ante peccatum. Alius autem naturæ corruptæ, sicut est in nobis ante reparationem gratiæ. Si ergo loquamur de homine quo ad primum statum, sic vna ratione non potest homo mereri absque gratia vitam æternam per pura naturalia: quia scilicet meritum hominis dependet ex præordinatione diuina. Actus autem cuiuscunq; rei non ordinatur diuinitus ad aliquid excedens proportionem virtutis, quæ est principium actus: hoc enim est ex institutione diuinæ prouidentiæ, vt nihil agat vltra suam virtutem. Vita autem æterna est quòddam bonum excedens proportionẽ naturæ creatæ: quia etiam excedit cognitionem & desiderium eius: secundum illud 1. ad Co. 2. Nec oculus vidit nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Et inde est quòd nulla natura creata est sufficiens principium actus meritorij vitæ æternæ, nisi superaddatur aliquod supernaturale donum, quod gratia dicitur. Si verò loquamur de homine sub peccato existente, additur cum hoc secunda ratio impedimentum peccati. Cum enim peccatum sit quædam Dei offensa, excludens à vita æterna (vt patet per supradicta) nullus in statu peccati existens potest vitam æternam mereri, nisi prius Deo reconcilietur dimisso peccato, quod fit per gratiam, peccatori enim non debetur vita sed mors. secundum illud Ro. 6. Stipendia peccati mors.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Deus ordinauit humanam naturam ad finem vitæ æternæ consequendum, non propria virtute, sed per auxilium gratiæ. Et hoc modo eius actus potest esse meritorius vitæ æternæ.

¶ Ad secundum dicendum, quòd homo sine gratia non potest habere æquale opus operi quod ex gratia procedit, quia quãto est præcipium actionis, tãto est perfectior actio. Sequeretur autem ratio suppositæ æqualitatis operationis vtrobiq;.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quantum ad primam rationem inductam dissimiliter se habet in Deo & in homine: nam homo virtutem beneficiendi habet à Deo, non autem ab homine. & ideo à Deo non potest homo aliquid mereri nisi per donum eius: quod Apostolus signanter exprimit dicens. Quis prior dedit ei, & retribuetur illi? Sed ab homine potest quis mereri antequã ab eo acceperit per id, quod accepit à Deo. Sed quantum ad secundam rationem sumptam ex impedimento peccati: simile est de homine & de Deo: quia etiam homo ab alio mereri nõ potest, quem offendit prius, nisi ei satisfaciens reconcilietur.

ARTICVLVS III.

a ¶ *Vtrum homo in gratia constitutus possit mereri vitam æternam ex condigno.*

AD TERTIVM sic proceditur, Videtur quòd homo in gratia constitutus possit mereri vitam æternam ex condigno. Dicit enim Apostolus ad Romanos .8. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Sed inter alia opera meritoria maxime videntur esse meritoriæ sanctorum passiones: Ergo nulla opera hominum sunt meritoria vitæ æternæ ex condigno.

¶ Præterea, Super illud Romano. 6. Gratia dei vita æterna: dicit glos. Possetrectè dicere Stipendium iustitiæ, vita æterna: sed maluit dicere, gratia Dei, vita: vt intelligeremus Deum ad æternam vitam pro sua miseratione nos perducere, non meritis nostris. Sed id quod ex condigno quis meretur, non ex miseratione sed ex meri. accipit. ergo videtur quòd homo non possit per gratiam mereri vitam æternam ex condigno.

¶ Præterea, Illud meritum videtur esse condignum, quòd æquatur mercedi. Sed nullus actus præsentis vitæ potest æquari vitæ æternæ, quæ cognitionem & desiderium nostrum excedit ex cedit etiam charitatem vel dilectionem vitę, sicut & excedit naturã, Ergo homo non potest per gratiam mereri vitam æternam ex condigno.

¶ SED CONTRA, Id quod redditur secundum iustum iudicium, videtur esse meritum à gratia nõ est meritorius simpliciter vitæ æternæ, sed tantum hoc, quòd sit informatus gratia, sit acceptus deo, id est ordinatus ad consequendam vitam æternam. Et in tali ordinatione seu acceptione passiua compleri dicit rationem meriti ex condigno.

¶ Arguitũ primo sic. Si actus ex solis intrinsecis agenti esset sic ordinatus ad beatitudinem, sequeretur, q deus non posset ei, qui sic operatus est, non reddere beatitudinem, nisi iniustè eam subtrahendo: hoc est falsum: ergo talis ordo est ex sola voluntate diuina.

¶ Secundo sic, Præmiũ semper est maius bonũ merito: & iustitia stricta non reddit melius pro minus bono. ergo actus meritorius nõ est dignus tali præmio ex bonitate, quam habet ex suis principijs.

¶ Sed hæc facilè soluuntur. Nam ad primum dicitur quòd iniustè subtraheretur merces temporc debito ei, qui operatus est ex gratia, & Deus, qui est debitor fidelibus, qui ordinauit nõ per superadditam ordinationem (vt Scotus putauit) sed per ipsam gratiam eius actũ esse meritorium ex hoc ipso fore, quòd est à gratia, q̃ est talis naturæ, seipsum facere, ita nõ potest subtrahere mercedẽ. Cum quo tamẽ stat, quòd potest etiam beatos omnes an nihil à re de potentia absoluta: sed hoc est extra quæstionem præsentem.

¶ Ad secundum dicitur quòd liberalitas diuina remunerans supra meritum, non admittit mercenti gloriam vt vnum, reddit gloriam vt duo, nõ admittit actui illi, qui meruetit secundum strictam iustitiam gloriam vt vnum. Vnde ratio illa non probat, quòd actus non sit meritorius: sed hoc, quòd non sit meritorius, tollitur præmij, quod datur deus suppositis talibus qualitate.

¶ Et tu habes in litera ꝑ doctrinã sanctí Thomæ, authoritatem Apostoli, Si filij, hæredes, &c. vbi post fundare rationem: quia filio obedienti, &vt filio operanti debetur hereditas patria ex solo ipso iure filiationis: quòd non nisi potest priuari: sed sola gratia cõstituit filios Dei, secluſa quacunque ordinatione. ergo. Superflua quoque est superaddita ordinatio illa: quoniam quicquid per illam fit, saluatur melius per motionẽ spiritus sancti mediante gratia. Vtilitcat quoque gratiam positio illum ei proprium opus subtrahit, scilicet meritũ, & nos non posse per gratiam mereri, nisi dispositiuè, ponit: quæ omnia aliena à theologia reali sunt. Et tu potes scire hanc esse verã sententem authoris ex doctrina eius in quæstione vigesimaprima superiori, vbi ostensum est, quòd actus humanus ex hoc, quòd est bonus vel malus, moraliter habet rationem meriti vel demeriti, etiam apud Deum. Ex hoc nanque sequitur, quòd ex hoc ipso, quòd actus est bonus, est ordinatus à deo ad præmium. & hoc (vt ibi dicitur) quantum est ex parte actus, nec oportet aliam ordinationem superaddere.

¶ Secundo

ces condigna. Sed vita æterna redditur à Deo secundum iudicium iustitiæ: secundum illud 2. ad Timoth. 4. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. ergo homo meretur vitam æternam ex condigno.

CONCLVSIO.

¶ *In gratia constitutus vitam ex condigno meretur æternam.*

¶ RESPONDEO dicendũ, quòd opus meritorium hominis dupliciter considerari potest. Vno modo secundum quod procedit ex libero arb. alio modo secundum quod procedit ex gratia Spiritus sancti. Si consideretur secundum substantiam operis, & secũdum quod procedit ex libero. arb. sic non potest ibi esse condignitas propter maximam inæqualitatem, sed est ibi congruitas propter quandam ęqualitatem proportionis. Videtur enim congruum vt homini operanti secundum suam virtutẽ Deus recompenset secundum excellentiam suæ virtutis. Si autem loquamur de meritorio opere, secundum quod procedit ex gratia Spiritus sancti, sic est meritorium vitæ æternę ex cõdigno. Sic enim valor meriti attenditur secundum virtutem spiritus sancti mouentis nos in vitam ętternã: secundum illud Io. 4. Fiet in eo fons aquę salientis in vitam ęternam. Attenditur etiã prętium operis secundum dignitatem gratiæ, per quam homo consors factus diuinæ naturæ, adoptatur in filium Dei, cui debetur hæreditas ex ipso iure adoptionis secundum illud Rom. 8. Si filij, & hæredes.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd Apost. loquitur de passionib. sanctorum secundum eorum substantiam.

¶ Ad secundũ dicendum, quòd verbum illius glo. intelligendum est quantum ad primam causam perueniendi ad vitam æternam, quæ est misericordia Dei: meritum autem nostrum est causa subsequens.

¶ Ad tertium dicẽdum, quòd gratia spiritus sancti, quam in præsenti habemus, etsi non sit ęqualitas gloriæ in actu, est tamen æqualis in virtute: sicut semen arborum, in quo est virtus ad totam arborem. Et similiter per gratiam inhabitat hominem spiritus sanctus, qui est sufficiens causa vitę æternę. vñ & dicitur esse pignus hæreditatis nostrę. 2. ad Co. 1.

ARTICVLVS IIII.

a ¶ *Vtrum gratia sit principium meriti principalius per charitatem, quàm per alias virtutes.*

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur quòd gratia non sit principium meriti principalius per charitatem quàm per alias virtutes. Merces enim operi debetur secundum illud Matth. 20. Voca operarios, & redde illis mercedẽ suã. Sed quælibet virtus est principium alcuius operis: est enim virtus habitus operatiuus, vt supra habitum est. ergo quęlibet virtus est ęqualiter principium merendi.

¶ Præterea, Apost. dicit 1. ad Co. 3. Vnusquisq; propriam mercedẽ accipiet secũdum proprium laborem. Sed charitas magis diminuit laborem, quam augeat: qa, sicut Aug. dicit in lib. de verbis dñi, omnia ꝑua & immania facilia & propè nulla facit amor. ergo charitas non est principalius principium merendi, quàm alia virtus.

¶ Præterea, Illa virtus videtur principalius esse principium merendi, cuius actus sunt maximè meritorij. Sed maximè meritorij videntur esse actus fidei & patientiæ, siue fortitudinis: sicut patet in martyribus, qui pro fide patiẽter & fortiter vsque ad mortem certauerunt. ergo aliæ virtutes principalius sunt principium merendi quàm charitas.

¶ SED CONTRA est quòd, dominus Ioan. 14. dicit, Si quis diligit me, diligetur à patre meo: & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Sed in manifesta Dei cognitione cõsistit vita ęternа, secundum illud Io. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verũ & viuum. ergo meritum vitę ęternę maximè residet penes charitatem.

CONCLVSIO.

¶ *Gratia est principium operis meritorij, principalius per virtutem charitatis, quàm per alias virtutes.*

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut ex dictis accipi potest, humanus actus habet rationem merendi ex duobus. Primo quidẽ & principaliter ex diuina ordinatione, secundum quòd actus dicitur esse meritorius illius boni. ad quod homo diuinitus ordinatur. secundo vero ex parte lib. arb. inquantum scilicet homo habet præ cęteris creaturis, vt per se agat volũtarię agens. Et quantum ad vtrunq; principalitas meriti penes charitatẽ cõsistit. Primo enim considerandum est quòd vita æterna in Dei fruitione consistit, motus autem humanæ mentis ad fruitionem diuini boni est proprius actus charitatis, per quem omnes actus aliarum virtutum ordinantur in hunc finem secundum ꝙ aliæ virtutes imperantur à charitate. & ideo meritum vitæ æternæ primo pertinet ad charitatẽ. ad alias autem virtutes secundario. secundum quod eorum actus à charitate imperantur. Similiter etiã manifestũ est, quòd id quod ex amore facimus, maximè voluntariè facimus. vñ etiam secundum quod ad rationem meriti requiritur, quòd sit voluntarium, principaliter meritũ charitati attribuitur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd charitas inquantum habet vltimum finem proobiecto. mouet alias virtutes ad operandũ: sem per enim habitus ad quem pertinet finis imperat habitibus ad quos pertinẽt ea, quæ sunt ad finem, vt ex supradictis patet.

¶ Ad secundum dicendum, quòd opus aliquod potest esse laboriosum & difficile dupliciter. Vno modo ex magnitudine operis: & sic magnitudo laboris pertinet ad augmentũ meriti, & sic charitas non diminuit laborem, imo facit aggredi opera maxima: magna enim operatur si est: vt Greg. dicit in quadam homil. Alio modo ex defectu ipsius operantis. vnicuiq; enã est laboriosum & difficile quod non prompta volũtate facit: & talis labor diminuit meritum, & à charitate tollitur.

¶ Ad tertium dicendum, quòd fidei actus non est meritorius, nisi fides per dilectionem operetur: vt dicitur ad Gala. 5. Similiter etiam actus patientiæ & fortitudinis non est meritorius, nisi aliquis ex charitate hęc operetur: secundum illud 1. ad Cor. 13. si tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatẽm autem non habuero, nihil mihi prodest.

ARTICVLVS V.

a ¶ *Vtrum homo possit sibi mereri primam gratiam.*

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quòd homo possit sibi mereri primam gratiam. Quia, vt Augu. dicit, fides meretur iustificationem: iustificatur autem homo per primam gratiam. ergo homo potest mereri sibi primam gratiam.

¶ Præterea, Deus non dat gratiam nisi dignis: sed non dicitur aliquis dignus aliquo dono, nisi qui ipsum ꝓmeruit ex cõdigno. ergo aliquis ex condigno potest mereri primam gratiam.

¶ Præterea, Apud homines aliquis potest promereri donum iam acceptum: sicut qui accipit equum à Domino, meretur ipsum, bene vtendo eo in seruitio domini. sed Deus liberalior est, quàm homo. ergo multo magis primam gratiam iam susceptam potest homo promereri à Deo per subsequentia opera.

¶ SED CONTRA est, quòd gratiæ ratio impugnat mercedi operum, secundum illud Ro. 4. Ei, qui operat. merces non imputatur secundum gratiam, sed secũdum debitum: sed illud meretur homo ꝙ imputatur sibi secundum debitum quasi merces operum eius: ergo primam gratiam non potest homo mereri.

CON-

Annot.

¶ *Num homo per gratiã mereatur vitã æternam ex condigno.*

¶ In eodẽ articulo dubiũ occurrit, Quo pacto possit homo per gratiã mereri ex condigno vitam æternam cum inter Deum & creaturam quãcunque multo minus, quàm inter patrem & filium possit esse iustum simpliciter: constat enim, quòd homo in gratia creatura pura est ? & filius adoptiuus nõ plus iusti sortitur apud patrem, quàm filius simpli citer mereri aũt ex condigno ad iustum simpliciter spectat.

¶ Ad hoc dicitur quòd opus meritoriũ ex gratia & Spiritu sancto procedens, potest comparari ad Deum retributorem. Et sic propter rationes allatas solam rationem iusti dominatiui seu paterni videtur habere, iuxta illud Apostoli secundo ad Timoth. 4. Quã reddet dominus iustus iudex. Si autem referatur ad mercedem, scilicet vitam æternam, sic est ratio iusti simpliciter, & æqualitas. Et ad hanc æqualitatẽ tendunt verba literæ, vt patet in responsione ad tertium. Quod si quis dicere velit, quòd inter opus meritoriũ, vt est à Spiritu sancto, & Deum est iustum simpliciter, aduertat quod iustum quæritur inter retributorem & operatorem, qui remuneratur, & non inter primam causam mercedis & meriti.

a ¶ *Super Quæstionis centesimæ decimæquartæ Articulum quartum quinum & sextum.*

IN articu. 4. 5. & 6. nihil occurrit scribendum, nisi quòd in quarto, & clarius in sexto apparet quod diximus esse de mente authoris, scilicet quòd diuina motio ad meritum per gratiam est etiamin Christo: & vt vna meriti radix computata distinguitur contra aliam, scilicet liberũ arbitriũ.

3. q. 2. art. 11. co. Et 2 dist. 17. ar. 4. 6. Et 3 di. 19. c. 1. ar. 1. q. 1. c. 2. 3. cõtra c. 149. & 150. Et veri. q. 19 ar. 6. et 7 co. Et 10. 10. lec. 4. co. 2. Et Ephe. 2. le. 2. co. 2.

Universidad de Deusto Biblioteca

a ¶ *Super Quæstionis centesimæ decimæquartæ Articulum septimum.*

¶ *Num gratiæ interruptio meritum condigni diminuat vel tollat.*

Quæstio.

IN articulo 7. dubium occurrit circa rationem literæ ad probandum, quòd nullus potest mereri ex condigno sibi reparationem post lapsum: quia scilicet motio diuinæ gratiæ interrumpitur per lapsum. Contra hanc siquidem rationem instatur. primo, quia non exigitur ad hoc q̃ aliqua fit mercedis reddẽda ex condigno, quòd motio diuinæ gratiæ non interrumpatur. ergo ratio literæ, quæ ex interruptione infert non meritum, nihil valet. Assumptum patet: quia Iudas quandoque meruit vitã æternam ex cõdigno: & tamen motio diuinę gratiæ fuit interrupta. Et confirmatur: quia tantũ dicere, quòd interruptio gratiæ facit vel exigit aliquid non cadere sub merito condigni, quantũ dicere nihil meremur ex condigno, nisi ad quod continuata gratia puenimus: quod est falsum.

¶ Ad euidentiam huius difficultatis sciendum est, quòd gratia dupliciter concurrit ad meritum: primo vt constituens hominem in statu remunerabili: & hoc facit gratia constituendo hominem diuinæ naturæ consortem. Secundo, vt principium actus meritorij: & quia secundum non solum præsupponit primum in ratione principij (sicut agere præsupponit esse) sed coexigit in ratione constituentis statum remunerabilis, ita quòd nullo ex condigno mereẽ sibi homini, sed sibi constituto in gratia mercedẽ vel præmium simpliciter. ideo de ratione meriti ex condigno sibi est cõstituere mercedem debitã sibi in statu gratiæ. Ita quòd gratia non solum exigitur ad cõstituendam personam, quę meretur, & cui meretur, sed eui exhibendum sit præmium. Et ratio huius est vniuersalis: quia scilicet quodlibet meritum efficit mercedem debitam sibi in solo statu digno mercede: nullus enim meretur aliquid exhibẽdum sibi in statu indigno mercede. Ex hoc autem, quòd status dignus mercede debita merito ex condigno constituitur gratia, sequitur quòd impossibile est habere rationem mercedis debitæ merito ex condigno, quòd in ratione suæ claudit statum oppositum, vt patet: & quia reparatio post lapsum in ratione suæ claudit subiectum in statu oppositõ, quia in pctõ mortali per lapsũ: ideo impossibile est q̃ reparatio post lapsũ habeat rõnem mercedis debitæ merito ex condigno. & hoc intendit author in paucissimis verb. literæ. Quod vt clarius intelligas simul cũ dictis, nũc scito interruptionẽ gratię, dupliciter inueniri posse. primo vt impedimẽtũ ad cõsequendã mercedẽ merito debitã, & de tali interruptione loquit author hic in responsione ad tertium. De qua etiã loquuntur obiectiones in oppositũ allatę, quæ tũ dudas non assecutus est vitã æternã, quã meruerat, si aliquando fuit bonus. Et talis interruptio (vt in litera dicitur) impedit consecutionẽ mercedis, sicut vt per causã naturalis impedibilis: puta semen perfectũ aliquando tempore operãs proprii effectũ, si eradicetur, vel aliter occupetur, impeditur à consecutione effectus ad quẽ secũdũ naturã suã erat ordinatũ. nam enim dictũ est, q̃ actus meritorius est ordinatus per gratiæ semẽ à deo ad causandã vitã æternã, sicut alij actus naturales ad suos terminos. Et huiusmodi interruptio per accidẽs se habet ad meritum & mercedem: quãuis per se habeat ad consecutionem, vt pote directè contraria illi.

Aliàs vti

2.dist.27. ar.6. et 3. di.19.q.2. artic.2. qõ.1.cor. & ar.5.q. 3.ad 5. & 4.dist.45. qo.2.ar.1. q.1.co. & 1 Timoth.4. lect.1.2.fin.

¶ Secundo autem modo inuenitur interruptio vt clausa in ratione termini. Et sic est implicatio in adiecto, dicere, quod est merces in statu interruptionis sicut dicere lumẽ i opaco, vt patet ex dictis. Et de huiusmodi interruptione loquit̃ litera in hac ratione, quæ motionẽ diuinæ gratiæ interruptã per sequens peccatũ, vt ineluctam in ratiõe mercedis affert, peausa, quia re non cadit reparatio post lapsum in merito. Et per hoc patet responsio ad obiecta. nam & vita æterna & augmentum gratię, & quidquid eis simpliciter sub meri to condigni, ad consequutiones quidem sui exigit cõtinuitatem seu perseuerantiam, status: ad hoc autem quòd fit mercedis debita, non. Nec interruptio, quia impedit reparationem post talem cõtinuitatem, impedit reparationem mercedis rationem merce Ideo quia reparatio post lapsum includit in ratione sua interruptionem. vt lumen diaphanum: non sic autem est de vita æterna & alijs, quæ meremur ex condigno.

Aug. Num augmentum charitatis sit supra quantitatem gratiæ, non autem supra virtutem.

a ¶ *Super Quæstionis centesimæ decimæquartæ Articulum octauum.*

IN artic. 8. eiusdem quæst. no. quòd author vti videtur gratia quasi motore in principio corporis articuli: quia gratia est velut organum seu medium, quo Spiritus sanctus mouet nos: ac per hoc eadem motio attribuitur Spiritui sancto & gratiæ, & ad idem se extendere dicitur.

Quæstio.

¶ *Num gratia augeat seipsam.*

Prælectõsione ad secundum eiusdem articuli dubiũ occurrit duplex, primo circa id quod dicitur. secundo circa id quod supponitur. Falsum quidẽ videt, quòd augmentum gratiæ sit supra quãtitatem & non supra virtutem præexistentis gratiæ. nam in his, quæ non mole magna sunt, idẽ est maius & melius: vt Aug. dicit. Et constat q̃ in maiori quantitate gratiæ est maior virtus quàm in minoriãe. per hoc augmentum gratiæ sicut excedit quantitatẽ, ita excedit virtutem præexistentis gratiæ, non sic aũt est de semine & arbore, & animali quæ cresc̃ente in magnũ, in quibus virtus augmentatiua distinguit à quantitate perfecta, ad quam mouet. falsum quoq; supponitur videtur, scilicet q̃ gratia augeat seipsam, cum solus deus effectiuè causet, & augeat gratiam. ¶ Ad hoc dicitur, quòd quia augmentum nõ nisi metaphoricè in formis extra tamen fuerunt maximi meriti apud Deum. videtur ergo quòd nullus possit alteri mereri primam gratiam.

CONCLVSIO.

Nullus nisi solus Christus, qui est caput Ecclesiæ, potest alteri hominimereri primam gratiam, ex condigno, sed ex congruo.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut ex supradictis patet, opus nostrum habet rationem meriti ex duobus. Primo quidem ex vi motionis diuinæ, & sic meretur aliquis ex condigno. Alio modo habet rationem meriti, secũdum quod procedit ex libe. arb. inquantum voluntarie aliquid facimus, & ex hac parte est meritum congrui: quia congruum est, vt dum homo bene vtitur sua virtute. Deus secundum superexcellentem virtutem excellentius operetur. Ex quo patet, quòd merito condigni nullus potest mereri alteri primam gratiam nisi solus Christus. quia vnusquisq; nostrum mouetur à Deo per donũ gratiæ, vt ipse ad vitam ęternam perueniat, & ideo meritum condigni vltra hanc motionem non se extẽdit. Sed anima Christi mota est à Deo per gratiam non solum vt ipse perueniret ad gloriam vitæ æternę sed etiã vt alios in eam adduceret, inquantum est caput ecclesiæ, & author salutis humanæ: secundum illud ad Heb. 2. Qui multos filios in gloriã adduxerat authorem salutis, &c. Sed merito congrui potest aliquis alteri mereri primam gratiam. Quia enim homo in gratia constitutus implet Dei voluntatem, congruum esse secundum amicitiæ proportionem, vt Deus impleat hominis voluntatem in saluatione alterius: licet quandoq; possit habere impedimentum ex parte illius, cuius aliquis sanctus iustificationem desiderat. Et in hoc casu loquitur authoritas literam. vltimo inducta.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd fides aliorum valet alij ad salutem merito congrui, non merito condigni.

¶ Ad secundum dicendum, quòd impetratio orationis innititur misericordiæ. meritum autem condigni innititur iustitiæ: & ideo multa orando impetrat homo ex diuina misericordia, quæ tamen non meretur secundum iustitiam: secundum illud Danielis. 9. Neque enim in iustificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis.

¶ Ad tertium dicendum, quòd pauperes eleemosynas recipienter dicuntur recipere alios in æterna tabernacula, vel impetrando eis veniã, orando, vel merendo per alia bona ex congruo: vel etiam materialiter loquendo: quia per ipsã opera misericordiæ, quæ quis in pauperes exercet, meretur recipi in æterna tabernacula.

ARTICVLVS VII.

a ¶ *Virum homo possit sibi mereri reparationem post lapsum.*

AD SEPTIMVM sic proceditur. Videtur q̃ aliquis possit sibi mereri reparationem post lapsum. Illud enim quod iuste à Deo petitur, homo videtur posse mereri: sed nihil iustius à Deo petitur (vt Augu. dicit,) quàm quod reparetur post lapsum: secundum illud Psalm. Cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me, Domine. ergo homo potest mereri, vt reparetur post lapsum.

¶ Præterea, Multo magis homini prosunt opera sua, quã prosint alijs: sed homo potest aliquo modo alteri mereri reparationem post lapsum sicut & primam gratiam. ergo multo magis sibi mereri potest, vt reparetur post lapsum.

¶ Præterea, Homo qui aliquando fuit in gratia per bona opera, quæ fecit, meruit sibi vitam æternam, vt ex supradictis patet: sed ad vitam æternam non potest quis peruenire nisi reparetur per gratiam. ergo videtur quòd sibi meruit reparationem per gratiam.

¶ SED CONTRA est, quòd dicitur Ezech. 18. si auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem, omnes iustitiæ eius, quas fecerat, non recordabuntur. ergo nihil valebunt ei prȩcedentia merita ad hoc, quòd resurgat. non ergo aliquis potest sibi mereri reparationẽ post lapsum futurum.

CONCLVSIO.

¶ Nullo modo potest aliquis sibi mereri reparationem post lapsum, sed hoc solo Dei miseratione obtinere valet.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd nullus potest sibi mereri reparationem post lapsum futurum neque merito condigni, neque merito congrui. Merito quidem condigni hoc sibi mereri non potest: quia ratio huius meriti dependet ex motione diuinæ gratiæ, quę quidem meritio interrumpitur per sequens peccatum, vnde omnia beneficia, quæ postmodum aliquis à Deo consequitur, quibus reparatur, non cadunt sub merito, tanquam motione prioris gratię vsque ad hęc non se extendente. Meritum etiam congrui, quo quis alteri primam gratiam meretur, impeditur ne consequatur effectum propter impedimentum peccati in eo, cui quis meretur. multo igitur magis impeditur talis meriti efficacia per impedimentum, quod est & in eo qui meretur & in eo cui meretur: hic enim vtrunque in vnam personam concurrit: & ideo nullo modo aliquis potest sibi mereri reparationem post lapsum.

¶ AD

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd desideriũ, quo quis desiderat reparationem post lapsum, iustũ dicitur, & similiter oratio quia tẽ dit ad iustitiam. non tñ ita q̃ iustitiæ innitatur per modum meriti. sed solum misericordiæ.

¶ Ad secundum dicendum, quòd aliquis potest alteri mereri ex congruo primam gratiam: quia non est ibi impedimentum saltem ex parte merentis, quòd inuenitur dum aliquis post meritũ gratiæ à iustitia recedit.

¶ Ad tertium dicendum, quòd quidã dixerunt, quòd nullus meretur absolutè vitã æternã nisi per actũ finalis gratiæ: sed solum sub cõditione si perseuerat. Sed hoc irrationabiliter dicit, quia quãdoq; actus vltimę gratiæ non est magis meritorius sed minus quàm actus precedẽtes propter egritudinis oppressionẽ. Vnde dicẽdũ, quòd quilibet actus charitatis meretur absolute vitã æternã: sed per peccatũ sequẽs ponitur impedimẽtum precedẽti merito, vt nõ sortiatur effectũ: sicut etiã causæ naturales deficiunt à suis effectibus propter superueniẽs impedimentum.

ARTICVLVS VIII.

a ¶ *Virum homo possit mereri augmentum gratiæ vel charitatis*

AD OCTAVVM sic proceditur. Videtur quòd homo non possit mereri augmẽtum gratiæ vel charitatis. Cũ enim aliquis receperit præmiũ quod meruit, non debetur ei alia merces: sicut de quibusdam dicitur Matth. 6. Receperunt mercedẽ suam. si igitur aliquis meretur augmentum charitatis vel gratię, sequeretur quòd gratia augmẽtata non posset vlterius expectare aliud premiũ quod est inconueniens.

¶ Præterea, Nihil agit vltra suam speciem. sed principium meriti est gratia, vel charitas vt ex supradictis patet. ergo nullus potest maiorem gratiam vel charitatẽ mereri, quam habeat.

¶ Præterea, Id quod cadit sub merito, meretur homo per quemlibet actum à gratia vel charita te procedentem: sicut per quemlibet talem actum meretur homo vitã æternã. si igitur augmentum gratiæ vel charitatis cadat sub merito, videtur quòd per quẽlibet actum, charitate informatũ, aliquis mereatur augmẽtũ charitatis: sed id quod homo meretur, infallibiliter à deo cõsequitur. nisi impediatur per peccatũ sequẽs. Dicitur enim 2. ad Timot. 1. Scio cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum meũ seruare. sic ergo sequeretur quòd per quemlibet actum meritorium gratia vel charitas augeretur. quod videtur inconueniens: cũ quãdoq; actus meritorij non sint multum feruentes: ita quòd sufficiant ad charitatis augmentum. non ergo augmentum charitatis cadit sub merito.

¶ SED CONTRA est, quòd Aug. dicit quantitatẽ meriti esse, cui vtique est enim motus intensionis augmentatio gratiæ, sicut & aliarum formarum. ideo non oportet hoc attendere, quòd sicut animal, aut aut matũ augetur seipsum, ita gratia auget seipsam, vt de semine & arbore similitudo afferatur. Sed in huiusmodi augmento gratię, quæ vere intẽsio est: attẽdendum est, quòd causa ages quæ efficit formam in subiecto disposito, auget eã mediante seipsa coopecit super epistolã Io. quòd charitas meretur augeri vt aucta mereatur & perfici. ergo augmẽtũ charitatis vel gratiæ cadit sub merito.

CONCLVSIO.

¶ Potest aliquis in gratia constitutus promereri augmentum charitatis, cæterarumque virtutum, sicut ipsam vitam æternam.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd sicut supra dictum est: illud cadit sub merito condigni ad quod motio gratiæ se extendit: motio autem alicuius mouentis non solum se extendit ad vltimum terminum motus: sed etiam ad totum progressum in motu: terminus autem motus gratiæ est vita æterna: progressus autem in hoc motu est secundum augmentum charitatis vel gratiæ secundum illud Prouer. 4. Iustorum semita quasi lux splendens procedit & crescit vsq; ad perfectum diem, qui est dies gloriæ. Sic igitur augmentum gratiæ cadit sub merito condigni.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd præmium est terminus meriti. Est autem duplex terminus motus. s. vltimus & medius, qui est & principium & terminus. & talis terminus est merces augmenti. Merces aũt fauoris humani est sicut vltimus terminus hisquiin finem in hoc constituunt. vnde tales nullam aliam mercedem recipiunt.

¶ Ad secundum dicendum, quòd augmentum gratiæ non est supra virtutem præexistentis gratiæ, licet sit supra quantitatem ipsius: sicut arbor est sit supra quantitatem seminis. non est tamen supra virtutem ipsius.

¶ Ad tertium dicẽdum, quòd quolibet actu meritorio meretur homo augmentum gratiæ sicut & gratiæ cõsummationem quæ est vita æterna. sed sicut vita æterna nõ statim redditur, sed suo tẽpore, ita nec gratia augetur statim, sed suo tempore: cum s. aliquis sufficienter fuerit dispositus ad gratiæ augmentum.

ARTICVLVS IX.

a ¶ *Virum homo possit perseuerantiam mereri.*

4.dist.45. q.2.art.1. qõ.1.co.

AD NONVM sic proceditur. Videtur quòd aliquis possit perseuerantiã mereri. Illud em, quod homo obtinet petendo, potest cadere sub merito habẽtis gratiam, sed perseuerantia redditur homines à deo obtinẽt, alioquin frustra peteret à deo in petitionibus orationis dominicæ. vt Aug. exponit in li. de bono pseueratię. ergo pseueratia potest cadere sub merito habẽtis gratiã.

¶ Præterea. Magis est nõ posse peccare, quàm non peccare. sed nõ posse peccare cadit sub merito, meretur enim aliquis vitam æternam: de cuius ratione est impeccabilitas. ergo multo magis potest aliquis mereri, vt non peccet, quod est perseuerare.

Quæstio.

¶ *Num perseuerantia non cadat sub merito, quia est ex motione diuina.*

IN articulo 9. eiusdem quæst. dubium statim occurrit circa rationem literæ. Quare perseuerantia non cadit sub merito, quia dependet solũ ex motione diuina, &c. Si enim hæc ratio videlicet augmentum gratiæ non caderet sub merito, quia dependet solũ ex motione diuina: nec valet dicere, quòd dependet ex nobis dispositiuè: quia etiam perseuerantia dependet ex nobis dispositiuè.

¶ Ad hoc

¶ Ad hoc dicitur, quòd ratio literę nō consistit in dependentia solū ex motione diuina effectiue, sed consistat in hoc, quòd dependet solum ex motione diuina, quę est principium gratiæ. Ita quòd duobus existentibus membris distinctionis in litera, scilicet esse terminum, & esse principium actionis gratiæ, & primo cadente sub merito, secundo nō, cū perseuerantia viæ consistat in primo solū (ita quòd ly solum excludit ab opposito membro scilicet terminare motionē) cōsequens est, q̄ perseuerātia viæ nō cadit sub merito. Et ex hoc apparet differentia inter augmentum gratiæ & perseuerantiam viæ: quia licet conueniant in hoc, q̄ vtrunq; ex solo Deo dependet effectiue: differunt tamen in hoc, q̄ augmentatio talis est actio Dei, quæ habet terminātem motum gratiæ prius datæ, vt patet: perseuerātiave rō, quia consistit in sola gratiæ conseruatione, & cōseruatio gratiæ nihil aliud est quā productio eius cōtinuata, seu non interrupta, nullum habet terminū nouū, qui sit terminus motus gratiæ iam existenti. Cōstat enim q̄ ipsa prima gratia non nouo modo se habens, sed eodem modo se habens, terminat cōseruationem: & ideo non cadit sub merito.

a ¶ Super Quæstionis centesimæ decimæquartæ Articulum decimum.

Annot. In articu. 10. eiusdem quæst. & vlt. totius libri huius no. tria. primo quod quum dicitur, Omnia illa quibus homo aduuat ad perueniendum ad beatitudinem post primam gratiam, ca 2.2.q.121 ar. 5.ad 4 dere sub merito simpliciter, intelligendū est de omnibus habentibus rationem termini, ne sit qō. de conseruatione & perseuerātia, quæ tamen ad primam gratiā spectare dici possunt.

¶ Secūdo, q̄ sicut bonū est dupliciter, simpliciter & secūdum quid, ita meritū: & merito simpliciter, quod est meritum gratiæ: respondet bonū simpliciter, merito secundum quid bonum secūdum quid, scilicet bonum temporale secundum se.

¶ Tertio, quòd quemadmodum in merito simpliciter inuenitur prima radix ordinatio diuina

¶ Præterea, Maius est augmentum gratiæ, quā perseuerantia in gratia. quam quis habet: sed homo potest mereri augmentum gratię, vt supra dictum est. ergo multo magis potest mereri, perseuerantiam in gratia, quam quis habet.

¶ SED CONTRA est, quòd omne quod quis meretur à Deo, consequitur nisi impediatur per peccatum: sed multi habent opera meritoria. qui non consequuntur perseuerantiā nec potest dici q̄ hoc fiat propter impedimentum peccati, quia hoc ipsum quod est peccare, opponitur perseuerantiæ: ita quod si aliquis per seuerantiam mereretur, deus non permitteret aliquem cadere in peccatum. non igitur perseuerantia cadit sub merito.

CONCLVSIO.

¶ Bonum perseuerantiæ non cadit sub merito. cum ex sola motione diuina dependeat, perseuerātiæ autem bonum, quod est gloria æterna sub merito cadit.

¶ RESPONDEO dicendum, quòd cū homo naturaliter habeat lib. arb. flexibile ad bonum & ad malum dupliciter potest aliquis perseuerantiam in bono obtinere à Deo. Vno quidē modo p hoc, quòd li. ar. determinatur ad bonū per gratiam consummatā: quod erit in gloria. Alio modo ex parte motionis diuinæ, quæ hominē inclinat ad bonū vsq; ad finē. Sicut autē ex dictis patet, illud cadit sub humano merito, q̄ cōparatur ad motum lib. ar. directi à Deo mouēte sicut terminus, nō aūt id quod cōparat ad prędictum motum, sicut principium. Vñ patet q̄ perseuerātia gloriæ, quæ est terminus prędicti motus, cadit sub merito. perseuerantia aūt viæ non cadit sub merito: quia dependet solum ex motione diuina, quæ est principium omnis meriti, sed deus gratis perseuerātiæ bonum largitur cuicunq; illud largitur.

¶ AD PRIMVM ergo dicendum, quòd etiam ea, quę non meremur, orando impetramus: nam & peccatores Deus audit, peccatorū ueniam petētes, quam non merentur: vt patet p Aug. super illud Io. Scimus qa peccatores deus non exaudit: alioquin frustra dixisset publicanus. Deus propitius esto mihi peccatori: vt dicitur Lucæ 18. Et similiter perseuerantiæ donū aliquis petendo à Deo impetrat vel sibi, vel alij. quamuis sub merito non cadat.

¶ Ad secundū dicendum, quòd perseuerantia, quæ erit in gloria, comparatur ad motum li. ar. meritorium sicut terminus. non autem perseuerantia viæ ratione prędicta.

Et similiter dicendum est ad tertium de augmento gratiæ. vt per prædicta patet.

ARTICVLVS X.

a Vtrum temporalia bona cadant sub merito.

AD DECIMVM sic proceditur. Videtur quòd temporalia bona cadant sub merito. Illud enim quod p̄mittitur aliquibus, vt præmium iustitiæ cadit sub merito, sed tēporalia bona promissa sunt in lege veteri. sicut merces iustitiæ: vt patet Deutero. 28. ergo videtur quòd bona temporalia cadant sub merito.

¶ Præterea, Illud videtur sub merito cadere, q̄ Deus alicui retribuit pro aliquo seruitio quod fecit: sed deus aliquando recōpensat hominibus pro seruitio sibi facto aliqua bona temporalia. Dicit enim Exo. 1. Et quia timuerunt obstetrices Deum, ædificauit illis domos. vbi gl. Greg. dicit, quòd benignitatis earum merces potuit in æterna vita retribui: sed culpa mendacij terrenā recompensationē accepit. & Ezech. 29. dicitur, Rex Babylonis seruire fecit exercitum suū seruitute magna aduersus Tyrum, & merces non est reddita ei. & postea subdit. Erit merces exercitui illius, & dedi ei terram Aegypti pro eo q̄ laborauerit mihi. ergo bona temporalia cadunt sub merito.

¶ Præterea, sicut bonum se habet ad meritum ita malum se habet ad demeritum: sed propter demeritum peccati aliqui puniunt à Deo temporalibus pœnis: sicut patet de Sodomitis. Gn. 19. ergo & bona temporalia cadunt sub merito.

¶ SED CONTRA est, quòd illa quę cadūt sub merito, nō similiter se habēt ad omnes. sed bona temporalia & mala similiter se habent ad bonos & malos: secundum illud Eccl. 9. Vniuersa æque eueniunt iusto & impio, bono & malo, mundo & immundo, immolāti victimas & sacrificia contemnenti. ergo bona temporalia non cadunt sub merito.

CONCLVSIO.

¶ Non nisi secundum quid temporalia & terrena bona sub merito cadunt, inquantum ijs homo ad vitam æternam consequendam iuuari aliquo modo potest.

¶ RESPONDEO dicendū, quòd illud quod sub merito cadit. est præmium vel merces quod habet rationem alicuius bom. Bonum autem hominis est duplex: vnū simpliciter, aliud secundum quid. Bonum hominis simpliciter est vltimus finis eius: secundum illud Psalm. Mihi aūt adherere Deo, bonum est: & per consequēs omnia illa, quę ordinantur vt ducentia ad hunc finem, & talia simpliciter cadunt sub merito. Bonum autem secundum quid, & non simpliciter per gratiæ donum, & secunda liberum arbitrium ita in merito secundum quid inuenit ordinatio diuina non per gratiam (quia nō est aliquid excedēs naturam) sed per propositum cōsequendi illud temporale, & libertatem arbitriū operās q̄ cōsequutione illius. Vt sic sit meritū secundum quid hominis apud deū proportionaliter, sicut meritum simpliciter, & merces ab eodē reddat, q̄ tanta bonitate affluit vt etiam inter malas nostras volūtates gaudeat se ordinare opera, quæ remunerer. Cui sit honor & gloria in secula seculorum. Amen.

¶ Et hæc quo ad præsentis operis expositionem secundum proprij ingenioli facultatem dicta sunt ad exaltationē veritatis & doctrinæ diui Thomæ. Romæ, anno salutis 1511. Aetatis vero meæ 43. die. 29. mensis Decembris. Deo, diuæque Mariæ, diuo Thomæ, vniuersęq; cœlesti curię gratias. Amen.

Prima Secundæ sacrosanctæ Theologiæ Diui Thomæ Aquinatis, mendis quamplurimis vndique scatentibus recens emendatæ.

FINIS.

REGESTRVM.

* * * * * * * * * * * * aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm nn oo pp qq rr ss tt vv xx yy zz A. Omnes quaterni præter * * * * * ternum, & A quinternum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca